

BOLVADİN ARAŞTIRMALARI

1

EĞİTİM
yayınevi

**Bolvadin
Araştırmaları**

BOLVADİN ARAŞTIRMALARI

Bolvadin’de Mimari Yapı, Eğitim, Karabağlar, Halk Kùltürü, Dil ve Edebiyat, Tarım, Odalar ve Vakıflar, Çocuk Eğitimi, Pazarlama ve Halkla İlişkiler, Kalkınma ve Analiz, Hayvancılık, Nüfus Hareketleri, Dini Hayat, Yetişkin Eğitimi, Toplumsal Hayat ve Din İlişkisi, Enerji, Bolvadin’in Sosyo-Ekonomik Analizi, Bolvadin Tarihi, Cumhuriyet Dönemi Bolvadin, Bolvadinli Din Adamları, Antik Dönemde Bolvadin, Eber Gölü, İpek Yolu, 1700-1800 arası Bolvadin, Cumhuriyet Dönemi İlk Yıllarında Bolvadin, Bolvadin ve Yer altı Zenginliği, Selçuklu Dönemi Bolvadin

Editörler: Prof. Dr. Mustafa GÜLER – Prof. Dr. Cantürk KAYAHAN

Genel Yayın Yönetmeni: Yusuf Ziya AYDOĞAN

Genel Yayın Koordinatörü: Yusuf YAVUZ

Sayfa ve Kapak Tasarımı: Yusuf PEKTAŞ

T.C. Kùltür ve Turizm Bakanlığı

Yayıncı Sertifika No: 14824

E-ISBN: 978-605-7557-54-4

Kütüphanne Kimlik Kartı

BOLVADİN ARAŞTIRMALARI

Bolvadin’de Mimari Yapı, Eğitim, Karabağlar, Halk Kùltürü, Dil ve Edebiyat, Tarım, Odalar ve Vakıflar, Çocuk Eğitimi, Pazarlama ve Halkla İlişkiler, Kalkınma ve Analiz, Hayvancılık, Nüfus Hareketleri, Dini Hayat, Yetişkin Eğitimi, Toplumsal Hayat ve Din İlişkisi, Enerji, Bolvadin’in Sosyo-Ekonomik Analizi, Bolvadin Tarihi, Cumhuriyet Dönemi Bolvadin, Bolvadinli Din Adamları, Antik Dönemde Bolvadin, Eber Gölü, İpek Yolu, 1700-1800 arası Bolvadin, Cumhuriyet Dönemi İlk Yıllarında Bolvadin, Bolvadin ve Yer altı Zenginliği, Selçuklu Dönemi Bolvadin

Kaynakça var, izin yok.

E-ISBN: 978-605-7557-54-4

BOLVADİN BELEDİYESİ ve BOLVADİN KENT KONSEYİ

ULUSLARARASI BOLVADİN SEMPOZYUMU

Web sayfası. bolvadinsempozyumu.com

Copyright © Bu kitabın Türkiye’deki her türlü yayın hakkı Eğitim Yayınevi’ne aittir. Bütün hakları saklıdır. Kitabın tamamı veya bir kısmı 5846 sayılı yasanın hükümlerine göre kitabı yayımlayan firmanın ve yazarlarının önceden izni olmadan elektronik/mechanik yolla, fotokopi yoluyla ya da herhangi bir kayıt sistemi ile çoğaltılamaz, yayımlanamaz.

Rampalı İş Merkezi Kat: 1 No: 121

Tel: 351 92 85 • Meram/KONYA

E-mail: bilgi@egitimyayinevi.com

İçindekiler

BOLVADİN MENZİLİNİN OSMANLI HABERLEŞME SİSTEMİNDEKİ YERİ VE ÖNEMİ (1708-1728)	10
KIRIM SAVAŞI SONRASINDA ANADOLU'YA GÖÇ EDEN SİLİSTRELİ MUHACİRLERİN İSKÂNİ...38	
IPSOS SAVAŞI (MÖ 301) VE BOLVADİN.....	65
KÖY ODALARI VE BENZER BİR TAKIM MÜESSESELER (ODALARLA AHİLİK ARASINDA SİYASİ, İKTİSADİ VE KÜLTÜREL ÖRTÜŞMELER).....	81
BOLVADİN BELEDİYE TABİPLİĞİNE YAPILAN ATAMALAR VE KARŞILAŞILAN SORUNLAR (1899-1910).....	100
19. YÜZYIL ORTALARINDA BOLVADİN KAZASININ NÜFUSU VE NÜFUS ÖZELLİKLERİ.....	122
BOLVADİNLİLERİNİN ANILARINDA MİLLİ MÜCADELE.....	174
ANONİM BİR MENÂZİL-İ HÂCC'A GÖRE KUTSAL YOLCULUĞUN KARAHİSAR-I SAHİB'DE Kİ DURAK NOKTALARI: MENÂZİL-İ HÜSREV PAŞA, MENÂZİL-İ BOLVADİN VE MENÂZİL-İ İŐHAKLI.....	215
PAZARLANABİLİR ÜRÜNLERİ AÇISINDAN BOLVADİN SWOT ANALİZİ.....	243
BOLVADİN'DE MUKİM KARABAĞ AŞİRETİNİN İSKANI, İKTİSADİ VE SOSYAL TARİHİ.....	258
YÖRÜKZADE'NİN BELGELERİNDE 'BOLVADİN MEDARİS-İ İLMİYESİ'.....	289
SELÇUKLU HARP SANATININ İNCELENMESİ; 1116 BOLVADİN MUHAREBESİ ÖRNEĞİ.....	329
BOLVADİN VE YÖRESİNİN İKLİMİ.....	357
BOLVADİN VE ÇEVRESİNİN JEOMORFOLOJİSİ.....	390
TELEVİZYONDA YAYINLANAN GEZİ VE KÜLTÜR PROGRAMLARINDA FOLKLORUN SUNUMU VE TEMSİLİ: BOLVADİN ÖRNEĞİ.....	416
EVLİYÂ ÇELEBİ SEYAHATNÂMESİ'NE GÖRE KARAHİSÂR-I SÂHİB COĞRAFYASI VE BOLVADİN.....	432
ÇOCUK VE GENÇLERİ MADDE BAĞIMLILIĞINDAN KORUMAK.....	476
BOLVADİN ASKERLİK ŞUBESİNE AİT BAZI YAZIŞMALAR (1920).....	491
BOLVADİN BÜYÜKKARABAĞ'DA ÖLÜMLE İLGİLİ UYGULAMA VE İNANIŞLAR.....	508
BOLVADİN'DETOPLUMSAL DEĞİŞME VE DİN.....	523
13. YÜZYIL BOLVADİNLİ FİLOZOF ESİRÜDDİN EBHERİ'NİN HİDAYETÜ'L-HİKME'SİNDE ZAMAN VE MEKÂN.....	536
ÇOCUK VE GENÇLER ARASINDA ŐİDDETİN YENİ YÜZÜ: SİBER ZORBALIK VE SİBER MAĞDURİYET.....	553
İSLAM'IN İLK ÜÇ ASRINDA BOLVADİN.....	565

OSMANLI DÖNEMİNDEN CUMHURİYETE BOLVADİN'İN DEMOGRAFİK VE İDARİ YAPISI (1876-1922).....	583
MİLLÎ MÜCADELE'DE BOLVADİNLİ DİN ADAMLARI OSMANLI	624
1739'DA BOLVADİN'E ÇEKİLEN BİR EŞKIYANIN İSYANINA KARŞI ALINAN TEDBİRLERİN AMİD MAHKEMESİ'NE YANSIMLARI	665
MALAZGİRT ZAFERİ, BOLVADİN DEMOGRAFİK YAPISINA ETKİSİ VE KÜLTÜREL YANSIMLARI	688
BOLVADİNLİ KADINLARIN MİLLÎ VE DİNÎ KÜLTÜRÜN AKTARILMASINDAKİ ROLLERİ	706
CUMHURİYET DÖNEMİ TESCİLLİ BOLVADİN CAMİLERİ.....	744
ÖĞRENCİLERİN YAŞAM BOYU ÖĞRENME EĞİLİMLERİ VE DERSE KATILIMLARININ İNCELENMESİ: BOLVADİN MYO ÖRNEĞİ.....	766
BOLVADİN KENTİNDEKİ KÜLTÜREL KİMLİĞE SAHİP SİVİL MİMARİ ÖRNEĞİ OLAN KONAK YAPILARININ PLAN BAKIMINDAN ANALİZİ	794
BOLVADİNLİ BİR MÜDERRİSİN PORTRESİ: YUNUSZADE AHMED VEHBİ EFENDİ'NİN (1870-1938) HAYATI VE MUHTELİF DERGİLERDE YAYINLANAN YAZI VE ŞİİRLERİNİN TANITIMI	829
CHP TEFTİŞ RAPORLARINA GÖRE BOLVADİN	869
ANATOLİKON THEMASI BAĞLAMINDA POLYBOTOS (BOLVADİN) VE ÇEVRESİ (VII.-XI. YÜZYILLAR).....	906
ÜSKÜPLÜ HÂFİZ FERİD VE BOLVADİNLİ YUNUSZÂDE AHMED VEHBİ'NİN "SÜKKÂN-I SEMÂ" KONUSUNDAKİ GÖRÜŞLERİ ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME	963
AFYONKARAHİSAR İLİ İÇİN FARKLI İÇ ORTAM SICAKLIĞINA GÖRE ISITMA AMAÇLI ENERJİ DEĞİŞİMİNİN ARAŞTIRILMASI	987
RESMİ BELGELERE GÖRE AFYON/BOLVADİN ŞEHİTLERİ ÜZERİNE İSTATİSTİKİ BİR İNCELEME(ÇANAKKALE ŞEHİTLERİ ÖRNEĞİNDE)	1006
SON KALE BOLVADİN'DE DAĞLIÇLAR	1020
PROF. DR. ŞEHABETTİN YİĞİTBAŞI'NİN HAYATI VE FAALİYETLERİ	1033
GENÇ YETİŞKİNLERİN KÜLTÜRLERARASI DUYARLILIKLARININ BAZI DEĞİŞKENLER AÇISINDAN İNCELENMESİ: AFYON İLİ BOLVADİN İLÇESİ ÖRNEĞİ.....	1052
CİMRİ OLAYI VE BOLVADİN ÇEVRESİNE ETKİLERİ	1072
BOLVADİN (AFYONKARAHİSAR) ÇEVRESİNİN HALOFİTİK VEJETASYONU VE TOPRAK İLİŞKİSİ	1088
ARŞİV BELGELERİNE GÖREHİLAL-İ AHMER CEMİYETİ'NİN BOLVADİNLE İLGİLİ FAALİYETLERİ (1912-1922)	1104
2023 VİZYONUNDA BOLVADİN TAVUKÇULUĞU	1129
BOLVADİNLİ YUNUSZÂDE AHMED VEHBİ'NİN BİLGİ VE VARLIK ANLAYIŞI.....	1147

AFYON'DA KURULAN HALKODALARI VE OKUMA-YAZMA FAALİYETLERİ.....	1174
HAÇLI SEFERLERİ SIRASINDA BOLVADİN'İN ÖNEMİ	1198
ATATÜRK DÖNEMİ İÇ İSKÂN SİYASETİ, BOLVADİN'DE İÇ İSKÂN FAALİYETLERİ (1923-1938)	1214
EN ERKEN DÖNEMLERDEN İLK TUNÇ ÇAĞIN SONUNA KADAR BOLVADİN VE ÇEVRESİ	1252
AFYONKARAHİSAR İLÇELERİ REKABET ANALİZİ	1271
ESKİÇAĞ'DA BOLVADİN.....	1303
ESİRÜDDİN EBHERİ'YE GÖRE TANRI'NIN SIFATLARI	1323
DEMOKRAT PARTİ AFYONKARAHİSAR MİLLETVEKİLİ GAZİ YİĞİTBAŞI 'NİN TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİNDEKİ FAALİYETLERİ (1950-1960)	1339
BOLVADİN ŞEHİR GELİŞİMİNİN HAVA FOTOĞRAFLARI İLE İNCELENMESİ	1401
MESLEK YÜKSEKOKULU ÖĞRENCİLERİNİN MESLEK ETİĞİ DERSİNE İLİŞKİN METAFORİK ALGILARI: BOLVADİN ÖRNEĞİ	1416
BOLVADİN' DE KIRSAL KALKINMA PROGRAMI (IPARD-I) YATIRIM UYGULAMALARI VE IPARD II FIRSATLARI.....	1451
1930'LU VE 1940'LI YILLAR BOYUNCA BOLVADİN'DE HALKEVİ FAALİYETLERİ	1469
YÜCEL ÇAKMAKLI SİNEMASINDA DİNSEL UNSURLARIN KULLANIMI	1489
KIRKGÖZ KÖPRÜSÜNÜN 3B MODELLENMESİ	1523
TÜRKİYE'DE İPEKYOLU TURİZMİ.....	1536
DEMİR ÇAĞI'NDA BOLVADİN'DE YERLEŞİM MODELLERİ VE SERAMİK KÜLTÜRÜ	1553
EBER GÖLÜNÜN UZAKTAN ALGILAMA İLE DEĞİŞİMİNİN BELİRLENMESİ	1589
AFYON'UN BOLVADİN İLÇESİNDE YETİŞTİRİLEN TARLA BİTKİLERİ VE ÇOCUK GELİŞİMİ ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ	1598
YUSUF TAKTAK VE SİMGESEL ANLATIM	1605
BOLVADİN'DE ÇÖMLEKÇİLİĞİN DÜNÜ VE BUGÜN NE YAPILABİLİR?	1630
BOLVADİN İLÇESİ KARABAĞ KÖYLERİ FOLKLORUNDA ESKİ TÜRK İNANÇLARININ İZLERİ .	1651
BOLVADİN YÖRESİ ATASÖZLERİNDE PEDAGOJİK ÖZELLİKLER.....	1682
BOLVADİN'İN SOSYO-EKONOMİK GELİŞİMİ DÜZEYİNİN İNCELENMESİ VE YENİ BİR KENTSEL FONKSİYON ÖNERİSİ	1729
BOLVADİN'İN GELENEKSEL EVLERİ VE SÜSLEMELERİ.....	1746
KIRSAL KALKINMA PERSPEKTİFİNDEN BOLVADİN VE ÇEVRESİ GELENEKSEL EL SANATLARI ÜRÜNLERİNİN EKONOMİK POTANSİYELİNİN ARAŞTIRILMASINA YÖNELİK BİR ÇALIŞMA ...	1793
HÜDAVENDİGAR VİLAYET SALNAMELERİNE GÖRE BOLVADİN (1906-1907)	1812

BOLVADİN BELEDİYESİ'NİN BİR İŐTİRAKI OLARAK HEYBELİ KAPLICASININ KURUMSAL İLETİŞİM UYGULAMALARI VE SORUNLARI	1838
BOLVADİNLİ MÜDERRİS YÖRÜKZÂDE AHMET FEVZİ EFENDİ'NİN MEKTUPLARININ DEĞERLENDİRMESİ	1858
BOLVADİN'DE CUMHURİYET DÖNEMİNDE TARIM ALANINDAKİ GELİŞMELER	1881
CUMHURİYET DÖNEMİNDE BOLVADİN'DE EĞİTİMİN TARİHİ GELİŞİMİ	1909
BOLVADİN VE ÇAY İLÇESİ ARASINDA YANKILANAN BİR EFSANE VE ANADOLU'NUN GİZLİ KALMIŞ CENNETLERİNDEN GELİNCİK ANA	1918
II. İNÖNÜ ZAFERİNİN İLK YILDÖNÜMÜNDE ÇAY NAHİYESİNDE ASKERİ KUTLAMA TÖRENİ	1926
BOLVADİN VE ÇEVRESİNİN YERALTI KAYNAKLARININ ARAŞTIRILMASI	1933
SULTAN II. MAHMUD DÖNEMİ NÜFUS KAYITLARINA GÖRE BOLVADİN CİVARINDA MESKÛN AŞİRETLER ÜZERİNE BAZI DEĞERLENDİRMELER.....	1949
BOLVADİN YÖRESİ GELENEKSEL KIYAFETLER ve HALK İNANIŞLARI ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME	1963
KENTSEL GELİŞMEYE KATKISI BAĞLAMINDA BOLVADİN MESLEK YÜKSEKOKULU VE BOLVADİN UYGULAMALI BİLİMLER YÜKSEKOKULU ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME	1982
AFYONKARAHİSAR YÖRESİ HAŞHAŞ TOUMLARININ YAĞ ve ALKALOID İÇERİKLERİ ile ÖZELLİKLERİNİN BELİRLENMESİ.....	2005
BOLVADİN ÇARŞI CAMİSİNİN MİMARİ KİMLİĞİ, KORUNMASI VE SÜRDÜRÜLEBİLİRLİĞİ	2021
ORGANİZE HAYVANCILIK BÖLGESİ: BOLVADİN'E İLİŞKİN BİR DEĞERLENDİRME	2044
KÜLTÜR TURLARI KAPSAMINDA BOLVADİN İNANÇ TURİZMİ DEĞERLERİ	2070
BOLVADİN İLÇESİNDEKİ BİR İŐLETMEDE TRANSPORT SONRASI ORTAYA ÇIKAN PNÖMONİ, PNÖMOENTERİTLİ VE ENTERİTLİ BUZAĞILARDAKİ BAZI HEMATOLOJİK PARAMETRELERİN KARŞILAŞTIRILMASI.....	2095
AFYONKARAHİSAR MASALLARINDAKİ KÜLTÜREL SİMGELER	2106
BOLVADİNDE OSMANLIDAN GÜNÜMÜZE YAŞAYAN MİMARİ YAPILAR	2124
TARİHSEL SÜREÇ İÇİNDE BOLVADİN'İN KENTSEL NİTELİĞİNDEKİ DEĞİŞİMLER	2138
YEREL KALKINMA MODELİ OLARAK CİTTASLOW AĞI VE BOLVADİN'İN ÜYELİK POTANSİYELİ	2159
BOLVADİN TEMALI TEZLERİN BİBLİYOMETRİK ANALİZİ	2179
XIX. YÜZYILIN İKİNCİ YARISINDA BOLVADİN ŐAZI MAHALLESİNİN SOSYAL VE DEMOGRAFİK YAPISI	2194
KADİM KENT BOLVADİN'İN SOSYO-EKONOMİK ANALİZİ	2249

SU KAMIŞI (<i>Phragmites australis</i>) VE HASIR OTU (<i>Typha angustifolia</i>) 'NUN BOLVADİN (AFYONKARAHİSAR) 'DA HALK TARAFINDAN KULLANIMLARI	2277
BOLVADİN'DE BİYOKÜTLE KULLANIMININ BÖLGESEL KALKINMAYA OLAN ETKİLERİNİN İNCELENMESİ	2293
E-BELEDİYECİLİK, HALKLA İLİŞKİLER, BİLGİ EDİNME, ŞEFFAFLIK, VB. UNSURLAR AÇISINDAN BELEDİYE WEB SAYFALARININ KULLANILMASI VE ETKİNLİK ANALİZİ: BOLVADİN BELEDİYESİ ÖRNEĞİ.....	2307
SELÇUKLUDAN OSMANLIYA XVI. ASIRDA BOLVADİN VAKIFLARI	2351
BOLVADİN'İ BİZANS HÂKİMİYETİNE ALAN IOANNES DOUKAS'IN HAYATI VE FAALİYETLERİ	2372
BOLVADİN HALK İNANÇLARINDA RASTLANAN CİN, ŞEYTan, PERİ GİBİ VARLIKLARIN DİĞER TÜRK HALKLARININ İNANÇLARINDAKİ TABİATÜSTÜ VARLIKLARLA KARŞILAŞTIRILMASI...2401	
BOLVADİN'DE HALK EDEBİYATI VE ONDA ESKİ TÜRK MİTOLOJİSİNİN İZLERİ	2412
"ACISAK BİR DERT, ACIMASAK BİR DERT" BOLVADİN'LİNİN SURİYELİYLE İMTİHANI	2424
OSMANLI'DAN CUMHURİYET'E BİR EĞİTİM KURUMU: BOLVADİN RÜŞDİYESİ	2450
CUMHURİYETİN İLK YILLARINDA BOLVADİN KAZASINA DAİR BULGULAR	2470
BOLVADİN'DEKİ OKUL ÖNCESİ KURUMLAR VE DEĞERLENDİRİLMESİ	2499
1806-1812 OSMANLI-RUS SAVAŞI'NIN BOLVADİN KAZASINA OLAN ETKİSİ.....	2534
BOLVADİN BÖLGESİ TÜRK HALK OYUNLARI MÜZİKLERİ VE REPERTUVARI.....	2563
OSMANLI ARŐIV BELGELERİNE GÖRE BOLVADİN'DE EŞKIYALIK HAREKETLERİ (1775-1825)	2585
BOLVADİN'DEN YERGİLER VE YARGILAR'DA	2598
DİL ÖZELLİKLERİ VE KÜLTÜREL ÖGELER.....	2598
BOLVADİN YÖRESİ HALK KÜLTÜRÜNDE GELENEKSEL GİYİM KUŞAM	2609
GEÇMİŞ ZAMAN OLUR Kİ HAYALİ CİHANA DEĞER	2624
BOLVADİN YÖRESİNDE YAŞAYAN KARABAĞ AŞİRETİ TÜRKMENLERİNİN KONUŞTUKLARI YAZI DİLİNDE KULLANILMAYAN KELİME, DEYİM, TERİM VE KAVRAMLARINI DERLEME ÜZERİNE BİR ÇALIŞMA	2643
BOLVADİN'De ROMA DÖNEMİNDE KENT VE KIRSAL	2680
ANALYSIS OF DRIVING DATA IN AFYONKARAHİSAR CENTER AND BOLVADİN DISTRICTS AND AN INVESTIGATION OF ROAD CONDITIONS	2684
ANALYSIS OF DRIVING DATA IN AFYONKARAHİSAR CENTER AND BOLVADİN DISTRICTS AND AN INVESTIGATION OF ROAD CONDITIONS	2699
A STUDY ON SOLAR AND WIND ENERGY POTENTIAL OF BOLVADİN REGION	2711

SİVİL TOPLUM KURULUŞLARININ- AHİLİK VE VAKIFLAR- TOPLUMSAL BİRLİĞİ SAĞLAMADA BAŞARILI OLABİLMESİNE İLİŞKİN TAHLİL / ANALİZ	2726
DETERMINATION OF SYNTHETIC HOURLY SOLAR RADIATION DATA FOR BOLVADIN.....	2777
EBHERİ'NİN HİDAYETÜ'L-HİKME KİTABININ EL-MEYBUDİ ŞERHİ VE DİL FENOMENLERİ	2790
YETİŞKİNLERDE TEMEL PSİKOLOJİK İHTİYAÇLAR İLE YAŞAM DOYUMU ARASINDAKİ İLİŞKİNİN İNCELENMESİ: AFYON İLİ BOLVADİN İLĐESİ ÖRNEĞİ	2804
YŪNUS-ZĀDE AHMED VEHBİ EFENDİ'NİN FIKHİ GÖRŪŐLERİ	2821

BOLVADİN MENZİLİ'NİN OSMANLI HABERLEŞME SİSTEMİNDEKİ YERİ VE ÖNEMİ (1708-1728)

Abdullah AKMAK¹

Özet

Teknolojik gelişmelerin henüz imkân vermediği dönemlerde insanlar, yolculuklarını binek hayvanlarıyla yaptıklarından dolayı yolculuk süreleri uzun zamanlar almakta, bu durum ise hem yolcuların hem de binek hayvanlarının dinlenmesi ihtiyacını ortaya çıkarmaktaydı. Bu ihtiyaç, Osmanlı Devleti zamanında ana güzergâhlar üzerinde belirli mesafelerle inşa edilen menziller vasıtasıyla giderilmeye çalışılmıştır.

Osmanlı Devleti'nde menziller; ordu sefere çıktığında askerlere lojistik destek vermek, merkez ile taşra arasında iletişim kurulması gerektiğinde ulaklara binek aracı temin etmek ve menzil eğer hac yolu üzerinde ise surre alayları ve hac kabilelerinin konaklamasını sağlamak gibi askerî, siyasi ve dinî alanlarda hizmet vermekteydi. Menzillerin özellikle merkez ile taşra arasında haberleşmenin sağlanmasına yönelik işlevleri, merkezî yönetim anlayışına sahip Osmanlı Devleti için ayrı bir önem taşımaktaydı. II. Mahmud'un1839'da posta teşkilatını kurana kadar ulaklar vasıtasıyla gerçekleştirilen bu haberleşmede ulaklar, menzillerde yeteri kadar dinlendikten sonra menzilci tarafından kendilerine verilen yeni atlarla yollarına devam etmekteydi. Böylelikle menzillerin, taşıdıkları resmî belgeleri ilgili yerlerine ulaştırması için

---

¹ Öğr. Gör. Afyon Kocatepe Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi, acakmak1634@gmail.com

ulaklara hem konaklama mekânı hem de aktarma istasyonu olarak hizmet verdikleri anlaşılmaktadır.

Bolvadin menziline 1708-1728 yıllarını kapsayan Osmanlı haberleşme sistemindeki yeri ve önemine dair bu çalışma, arşiv kaynaklarından hareketle menzilin işlevselliğinde menzildilerin görev ve sorumluluklarını, menzilden gelip geçen ulakların kimler olduklarını ve menzilden kendilerine verilen atların miktarını belirlemeye çalışarak bölgede bu dönemde yaşanan hareketliliğin tespitinde önemli veriler ortaya koymayı amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı, Bolvadin, haberleşme, menzil, ulak.

THE PLACE AND IMPORTANCE OF MENZIL OF BOLVADIN IN OTTOMAN COMMUNICATION SYSTEM (1708- 1728)

Abstract

In times when technological developments have not yet made it possible for people to travel for a long period of time because of the yare travelled with their passengers, this situation has led to the need for both travellers and passengers to be rested. This necessity has been tried to be solved by the menzil hane organization by means of built on certain distances on the main routes in the direction during the Ottoman State time.

In the Ottoman State; menzils were served military, political and religious areas, such as giving logistical support to the soldiers when the army goes out, providing a means of transport to messengers, and if the menzil was on the pilgrimage path, providing the accommodation of the regiments of Surre and the pilgrims. The functions of providing the communication between the centers and the provinces of menzils were of particular importance for the Ottoman State, which had the understanding of centralized management approach. The messengers in this communication, which Mahmud II had carried out through the messengers until the establishment of the postal organization in 1839, was continued on their way with the new horses given to them by the menzilian after they were rested enough. Thus, it is possible to say that

the menzils served both the accommodation sites and the transfer stations to messengers in order to bring the official documents they carry to the related places.

This study of Bolvadin's position in the Ottoman communication system in the first half of the 16th century, aims that trying to determine the mission and responsibilities of the menzilians; who are the messengers, who come and go from the menzil, and the amount of horses given to them by the menzil; the liveness of this period in the region based on the archival sources.

Key Words: Ottoman, Bolvadin, communication, menzil, messenger.

Giriş

Günümüzde olduğu gibi geçmişte de bir devletin varlığını uzun yıllar sürdürebilmesinin ardında yatan en önemli iki etken şüphesiz askerî ve mali güçtür. Ancak bu iki etkenin yanında diğer önemli bir husus da devletin idari birimleri arasındaki koordinasyonu sağlayan haberleşme sistemidir. Haberleşme sisteminde teknolojik gelişmelere bağlı olarak her ne kadar günümüzde sıkıntı yaşanmasa da bu sistem, geçmişte her devlet için gereklidir. Bu minvalde devletin merkezî otoritesi devlet merkezi ile taşra arasındaki haberleşmeye yönelik kurulan bu teşkilatlarla sağlanmaya çalışılırdı.

Merkez ile taşra arasındaki haberleşmeyi sağlayan sisteme, Orta Çağ İslam devletlerinde daha çok *berîd* ismiyle rastlanmaktadır. Bunun yanında Moğol ve İlhanlılarda *yamhâne* ve Safavilerde *çaparhâne* tabirinin kullanıldığı bilinmektedir². Osmanlı Devleti'nde ise bu haberleşme sistemi, 1839 yılında posta teşkilatı kurulana kadar menzil, ulak menzili ya da menzilhâne gibi isimlerle anılmaktaydı.

Arapça *nüzul* mastarından ism-i mekân olan *menzil* sözlükte; seyahat esnasında gece nüzul olunan yer, iki konak arası, bir konak yol, merhale, ikamet olunan yer, posta tatarı beygirlerinin bulunduğu mahal, tatar konağı manalarına gelmektedir³. Terim olarak ise kervanların ve posta tatarlarının at değiştirdikleri veya geceyi geçirmek üzere konakladıkları bina ve hanlara verilen isimdir⁴.

Osmanlı Devleti'ndeki menzil teşkilatı ve menzillere dair genel⁵ ve bölgesel⁶ nitelikli birtakım çalışmaları bulunmaktadır.

² Haberleşme teşkilatına dair kullanılan terimler için bkz. M. Fuad Köprülü, Berîd, *İslam Ansiklopedisi*, C. II, İstanbul 1986, s. 541-549.

³ Şemseddin Sami, *Kamus-ı Türki*, (nşr. Ahmed Cevdet), İkdam Matbaası, Dersaadet 1317. s. 1414.

⁴ M. Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, C. II, MEB, Ankara 1983, s. 479.

⁵ Genel çalışmalara şunlar örnek olabilir: Yusuf Halaçoğlu, *Osmanlılarda Ulaşım ve Haberleşme (Menziller)*, İçi Kültür Sanat Yayınları, İstanbul 2014; Aynı yazar, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Menzil Teşkilatı Hakkında Bazı Mülâhazalar", *Osmanlı Araştırmaları* III, İstanbul 1981, 123-132; Rıza Bozkurt, *Osmanlı İmparatorluğunda Kollar, Ulak ve İaşe Menzilleri*, Gnkur. Basımevi, Ankara 1966; Yücel Özkaya, "XVIII. Yüzyılda Menzilhane Sorunu", *A.Ü.D.T.C.F.D.*, C. XXVIII, S. 3-4,

Bizim çalıştığımız bölge olan Bolvadin Kazasındaki menzil ile ilgili olarak sadece Mehmet Güneş'in çalışması bulunmaktadır. Güneş "XVIII. Yüzyılın İkinci Yarısında Osmanlı Menzil Teşkilatı ve Karahisar-ı Sahib Menzilleri"⁷ adlı makalesinde Karahisar-ı Sahib ve mcavirinde bulunan Hüsrevpaşa, Bolvadin ve İşhaklı menzillerini incelemektedir.

Biz de bu çalışmamızda arşiv kayıtlarından hareketle Bolvadin Menzilin'in 1708-1728 yılları arasındaki tarih serencamını ortaya koymakla bölge çalışmalarına bir yenisini daha eklemeyi amaçlıyoruz.

1. OSMANLI DEVLETİ'NDE MENZİLHNE TEşKİLATI

1.1. Teşkilatın Tarih Seyri

Osmanlı Devleti'nin kuruluş yıllarında merkez ve taşra arasındaki resm haberleşme padişah tarafından verilen ulak hükmü vasıtasıyla gerçekleşirdi. Buna göre ellerinde hüküm bulunan ulaklar, ihtiyaç duymaları halinde ahaliye ait beygırlere el koymahakkına sahiptiler. Ancak I. Selim (1512-1520) döneminden itibaren hızla genişleyen devlet sınırlarına bağlı olarak padişahtan başka sadrazam, beylerbeyi, sancakbeyi, kadı, subaşı vb. devlet adamlarında ulak hükmü vermeye başlaması ulak sayısının artmasına neden olmuştu. Ulak sayısındaki bu

---

Temmuz-Aralık 1970, Ankara, 339-368; Musa Çadircı, "Posta Teşkilatı Kurulmadan nce Osmanlı İmparatorluğu'nda Menzilhane ve Kiracıbaşılık", *VIII. Türk Tarih Kongresi, Kongreye Sunulan Bildiriler*, C. II, Ankara 1981, 1359-1365; Cemal etin, *Ulak Yol Durak Anadolu Yollarında Padişah Postaları (Menzilhaneler) (1690-1750)*, Hikmetevi Yayınları, İstanbul 2013.

⁶Blgesel nitelikli bazı çalışmalar şunlardır: Hüseyin ınar, "Osmanlı-Ulak Menzilhne Sistemi ve XVIII. Yüzyılın İlk Yarısında Antep Menzilleri", *Osmanlı III*, (Ed. Güler Eren), Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 1999, 627-637; Ali Açikel, "Osmanlı-Ulak Menzilhne Sistemi erevesinde Tokat Menzilhanesi (1690-1840)", *Tarih İncelemeleri Dergisi*, C. XIX, S. 2, İzmir 2004, 1-33; Sema Altunan, "XVII. Yüzyıl Sonlarında İstanbul-Edirne Arasındaki Menziller ve Bazı Menzilkeş Köyler", *Tarih Araştırmaları Dergisi*, C. XXV, S. 39, Ankara 2006, 75-101; Aynı yazar, "XVIII. yy'da Silistre Eyaletinde Haberleşme Ağı: Rumeli Sağ Kol Menzilleri", *Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi OTAM*, S. 18, Ankara 2015, 1-20; İzzet Sak-Cemal etin, XVII. Ve XVIII. Yüzyıllarda Osmanlı Devleti'nde Menziller ve Fonksiyonları: Akşehir Menzilleri rneği, *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, S. 16, Konya 2004, 179-221.

⁷ Mehmet Güneş, XVIII. Yüzyılın İkinci Yarısında Osmanlı Menzil Teşkilatı ve Karahisar-ı Sahib Menzilleri, *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. X, S. 3, Aralık 2008, 35-64.

artışın ahali üzerindeki olumsuz yansımalarına bir de ulakların el koydukları beygirleri şahsi işlerine sürmeleri eklenince durum artık kontrolden çıkarak zulme dönüşmüřtü⁸.

Ulakların ahaliye yaptığı bu zulüm karşısında ilk tedbiri I. Süleyman'ın (1520-1566) devlet adamlarından Lütfi Paşa almıştır. Henüz sadrazam olmadığı dönemde bu tarz zulümleri müşahede ederek durumun vahametini idrak eden Lütfi Paşa, sadareti döneminde (1539-1541) padişahın emriyle ulak hükmünü kaldırarak yerine in'am hükmünü getirmiřtir⁹. Ulağın ismi veya bağlı bulunduğu daire, ne sebeple seyahat ettiği, kimin emriyle seyahat ettiği, gidiş-dönüş olup olmadığı, ilk hareket ettiği menzil ile varacağı menzilin adı ve sürücülerin adları gibi hususların yer aldığı in'am hükmü ile ulaklar kendileri için ana güzergâhlara yerleştirilen menzillerden ihtiyaçları kadar beygir alabilecekti¹⁰. Bu sisteme göre menzilin bulunduğu çevre ahaliyi menzilci tayin edilerek avarız ve nüzul gibi vergilerden muaf tutulmuřtur¹¹. Halkın bu sisteme dâhil edilmesiyle hem kendilerine ulaklar tarafından yapılan zulmün bertaraf edilmesi hem de haberleşme için elzem olan beygir ihtiyacının karşılanması amaçlanmıştır.

İlk defa Sadrazam Lütfi Paşa'nın girişimleriyle ortaya çıkan menzillerin kurumsallaşma sürecinin biraz zaman aldığı söylenebilir. Çünkü menzillerin kurumsallaşmasına dair reform düzenlemeleri ilk defa XVII. yüzyılın sonlarında gerçeğe başlanmıştır. 1691 ve 1697 yıllarında yapılan düzenlemelerle menziller; muayyen ve gayr-ı muayyen olmak üzere ikiye ayrılmıştır. Buna göre muayyen menziller; masrafları ve gelirleri hesaplanan ve esasları merkez tarafından belirlenerek bir nizama tabi olan menzillerdir. Gayr-ı muayyen menziller ise ulakların

⁸ Ulakların halka yaptıkları zulüm ile ilgili misaller için bkz. Lütfi Paşa, *Tevârih-i Âl-i Osmân*, Matbaa-ı Âmire, İstanbul 1341, s. 373-383.

⁹ Lütfi Paşa, *Âsafnâme*, İstanbul 1326, s. 11.

¹⁰ Yusuf Halaçoğlu, *Osmanlılarda Ulaşım ve Haberleşme (Menziller)*, İlgü Kültür Sanat Yayınları, İstanbul 2014, s. 185.

¹¹ Halaçoğlu, s. 156.

uğramak zorunda kalabilecekleri herhangi bir kazanın üzerine yüklenmiş olunan menzil hizmetlerini yerine getiren menzillerdir¹². Bu düzenlemeye göre vezir, beylerbeyi, sancakbeyi ve mütesellimlerin ulakları dâhil olmak üzere ellerinde in'am hükmü olmayan ulaklara menzillerden kendi maslahatları için asla beygir verilmeyecektir. İn'am hükmü olan ulaklar ise aldıkları her beygir için saat başına "timin" denilen 10 sağ akçe vereceklerdir. Ulaklar, gidecekleri yol süresince gerekli olan bu ödemeleri ise yola çıkmadan önce miri hazineden aldıkları ücretle yapacaklardır¹³.

Menzillerle ilgili yapılan bu düzenlemelerle ulakların halka zulmetmesinin önü alınmaya çalışılmış, ancak bu düzenlemelerin de yetersiz kaldığı anlaşılınca menziller 1704 tarihinden itibaren kiracıbaşılara kiraya verilmeye başlanmıştır. İlk zamanlar karşılığını bulamayan bu uygulamaya asıl 1777'den itibaren geçilmiştir. Menzillerin özelleştirilmesi anlamına gelen bu uygulama da XIX. yüzyıla kadar yaygın hale gelememiştir. Zira halkın refah ve rahatının sağlanması ve ulakların yerlerine zamanında varabilmeleri için 1823-24 yıllarında menzillerin kiraya verilmesi adına yeni düzenlemeler yapılmıştır. Bu yeni düzenlemeye göre göre ulaklar halktan hiçbir şey talep edemeyecek ve menzillerden aldıkları beygirlerin her biri için saat başına 20 akçe ücreti miri hazineden aldıkları ödenekle peşin olarak ödeyeceklerdir. Ayrıca yem ve yiyecek gibi masraflarını uygun bir ücretle kendileri karşılayacaktır¹⁴.

Osmanlı Devleti'nde merkez ile taşra arasındaki haberleşmede büyük önem taşıyan ulakların taşıdıkları haberlerin zamanında gerekli yerlere ulaşması ve bu esnada halka herhangi bir zulmün yapılmaması gibi hususlar yukarıda

¹² Menzillere verilen nizama dair 1696-1697 yıllarında II. Mustafa'ya ait iki ferman için bkz. Colin Heywood, Two Firmans of Mustafa II on the Reorganisation of the Ottoman Courier System (1108-1696) (Documents From The Thessaloniki Cadi Sicills), *Acta Orientalia Academiae Scientiarum Hungaricae*, Vol. 54, No. 4 (2001), ss. 485-496.

¹³ Halaçoğlu, s. 185-6.

¹⁴ Halaçoğlu, s. 157-158.

zikredilen düzenlemelerle nizama konulmaya çalışılmıştır. Ancak menzillere dair bu düzenlemelerle yeterli başarı sağlanamadığından son olarak menzil teşkilatının ilgasi gündeme gelmiş ve bu teşkilatın yerini 1839 yılında II. Mahmud tarafından kurulan Posta Teşkilatı almıştır.

1.2. Menzillerin Konum ve İşlevleri

Menzilhânelerin kuruldukları yerler incelendiğinde bu yerlerin Osmanlı Devleti'nin yol şebekesiyle doğrudan irtibatlı olduğu görülür.

Devletin yol şebekesi, Anadolu ve Rumeli'de sağ, sol ve orta kol olmak üzere üç ana güzergâh ve bunlara bağlanan tali yollardan oluşmaktadır. Buna göre Anadolu'daki sağ kol Üsküdar-Gebze-İzmit ve oradan Lefke-Söğüt-Eskişehir-Bolvadin-Akşehir-Konya-Ereğli-Ulukışla-GülekBoğazı-Çakıd-Adana-Kurdkulağı-Payas üzerinden devam ederek Halep ve Şam üzerinden Mekke ve Medine'ye ulaşırdı. Orta kol Üsküdar-Gebze-İzmit- ve oradan Sapanca-Geyve-Göynük, buradan ise Bolu-Gerede-Tosya-Hacı Hamza ve oradan Merzifon-Tokat-Sivas-Malatya-Harpur-Diyarbakır ve Musul üzerinden Bağdat'a varırdı. Sol kol ise orta kolla Merzifon'a kadar aynı güzergâhı takip ederek buradan Niksar-Şebinkarahisar-Bayburt-Tercan-Erzurum-Kars üzerinden geçerek İran'a ulaşırdı. Rumeli'de ise sağ kol İstanbul'dan Vize-Kırklareli-Prevadi-Karasu-Babadağı-İshakçı-Akkirman yoluyla Özi ve Kırım'a; orta kol İstanbul-Silivri-Edirne-Filibe-Sofya-Niş-Yagodina üzerinden Belgrad'a; sol kol ise İstanbul-Tekirdağ-Malkara-Ferecik-Dimetoka-Gümölcine-Pravişte-Lanzaka-Yenişehir-İzdin yoluyla İstefe'ye giderdi¹⁵. Daha çok bu ana güzergâhlar üzerinde ya da bu güzergâhlara yakın yerlerde kurulan menzilhânelerin aralarında bulunan mesafeler bölgenin coğrafi şartları, nüfus yoğunluğu ve emniyeti

¹⁵ M. Hüdai Şentürk, Osmanlı Devleti'nin Ulaşım Teşkilatı ve Yol Sistemine Genel Bir Bakış, *Türkler* (Ed. Hasan Celal Güzel vd.) C. X, Ankara 2002, s. 912.

gibi değişkenlere bağlı olarak farklılık göstermektedir. Yerleşimin seyrek olduğu bölgelerde bu mesafe 45 saate (yaklaşık 256 km) çıkabildiği gibi daha müsait olan bölgelerde 3 saate (yaklaşık 17 km) kadar düşebilmektedir. Genel bir değerlendirme yapmak gerekirse menzilhâneler arasındaki mesafenin ortalama 11 saat (yaklaşık 63 km) civarında olduğu söylenebilir¹⁶.

Menzillerin esas işlevi, devlet merkezi ile taşra arasındaki haberleşmenin sağlanması adına ulaklara konaklama imkânı sağlamak ve beygir temin etmektir. Ancak menzil hizmetleri sadece ulaklara yönelik olmayıp bu hizmetler aynı zamanda ordu sefere çıktığında askerlere, hac mevsiminde hacılara ve Osmanlı topraklarına giriş yaptığında yabancı devlet adamları ve elçilerine de yönelikti, denilebilir.

Haberleşme menzillerinin birkaç oda, mutfak, ambar ve ahırdan oluşan müstemilatının ordu ve hac kervanı gibi kalabalık guruplara konaklama hizmeti sunmasının mümkün olamayacağı varsayımından hareketle bunların askerî menziller ve hac menzilleri gibi farklı yapılar olduğu düşüncesi pek isabetli olmasa gerektir. Zira ordu ve hac kervanının konaklaması için gerekli olan iki önemli husus geniş bir düzlük ve su kaynağıdır. Menzillerin geniş bir düzlük civarında ve su kaynağının bulunduğu yerlerde kuruldukları dikkate alındığında ordu ve hac kervanının bu düzlüklerde çadırlar kurarak konakladıkları anlaşılmaktadır. Böylelikle bir menzilin hemen yanı başında konaklayan ordu ve hac kervanı, menzilin beygirlerinden, su kaynağından ve ambarlarındaki zahiresinden faydalanmaktaydı. Buna dair sefer esnasında ordunun konaklayacakları menzillerin ambar ve mahzenlerinde zahire, beygir, mühimmat gibi eşyanın önceden tedarik edilerek gerekli önlemlerin alınması hakkındaki

¹⁶ Cemal Çetin, *Ulak Yol Durak Anadolu Yollarında Padişah Postaları (Menzilhâneler) (1690-1750)*, Hikmetevi Yayınları, İstanbul 2013, s. 37.

birçok arşiv belgesi görüşümüzü desteklemektedir¹⁷. Yine aynı şekilde hac seyahatnamelerinde yer alan hacıların konakladıkları menzil isimleri haberleşme menzillerinin isimleriyle birebir örtüşmektedir. Bununla ilgili olarak örnek vermek gerekirse Princeton Üniversitesi Kütüphanesi'nde yer alan ancak yazar ve tarih bilgisi yer almayan bir hac seyahatnamesinde hac menzilleri şu şekildedir: "Gebze, Hersek, İznik, Lefke, Vezirhanı, Söğüd, Eskişehir, Seyidgazi, Hüsrevpaşa, Bolvadin, İshaklı, Akşehir, Ilgın, Lâdik, Konya, İsmail, Karapınar, Ereğli, Ulukışla, Çiftehan, Ramazanoğlu Yaylası, Çakıt, Adana, Misis, Kurdkulağı, Payas, Belek, Antakya..."¹⁸Bu isimlerin aynı olmasından hareketle kanaatimiz; menzillerin tek bir yapı olarak Anadolu güzergâhının sağ kolunu oluşturan Üsküdar-Hicaz hattı arasında kutsal yolculuğa çıkan hacı adaylarına da hizmet ettikleri yönündedir.

1.3. Menzil İdaresi ve Personeli

Menzillerin idare edilmesinde iki önemli unsur menzilci ve menzilkeştir. XVII. yüzyılın sonuna kadar menzilciler, bir miktar ücret karşılığında ahali arasından tayin edilirdi. Ancak bazı dönemlerde ahalinin tamamı hem menzilhanenin finansmanını sağlamakla hem de beygir tedarik etmekle sorumlu tutulmuştur. Bu durum menzilci ile menzilkeşin ilk zamanlar aynı görevleri yaptığını işaret etmektedir. Ancak XVII. yüzyılın sonlarından itibaren menzilci adıyla müstakil girişimciler ortaya çıkmaya başlamış¹⁹ ve artık menzilciler, menzilin bulunduğu kazanın ayanı, kadısı veya naibinin teklifiyle devlet tarafından bir yıllığına atanmaya başlanmıştır. Bu görev bir kişiye olduğu gibi

¹⁷ Konuyla ilgili bazı örnek belgeler şunlardır: Başbakanlık Osmanlı Arşivi Ali Emiri Tasnifi Sultan III Ahmed(BOA. AE. SAMD.III.) 45/4475; 51/5084; 161/15752, Cevdet Tasnifi Maliye (C.ML.) 331/13592; Cevdet Tasnifi Dâhiliye (C.DH.) 8/369. Bu konuya dair ayrıca şu çalışmalara bakılabilir: Rıza Bozkurt, *Osmanlı İmparatorluğunda Kollar, Ulak ve İaşe Menzilleri*, Gnkur. Basımevi, Ankara 1966; M. Yaşar Ertaş, XVIII. Yüzyıl Başlarında Rumeli'deki Menzillerin Askeri Fonksiyonları, *CBÜ Fen Edebiyat Fakültesi Dergisi*, S.1, Manisa 1997, s. 91-98.

¹⁸ *Menâzilü'l-Hac*, Princeton University Library, Islamic Manuscripts Third Series, no. 238, 1b-26a.

¹⁹ Çetin, s. 234-235.

birden fazla kişilere de deruhte edilebilmektedir. Buna göre menzildiler, esas olarak idaresi altında bulunan menzillerde gerekli olan beygirin bulundurulmasından sorumluydu. Bunun haricinde sefere çıkan ordunun kendi menzilinde konaklamasını ve iaşesini temin etmekle de sorumlu olup bunu yapmadığı takdirde cezalandırıldı. Menzilkeşler ise menzilin her türlü işlerini yerine getirmek üzere mükellefiyet usulü ile menzil yakınındaki bir köy veya kasaba ahalisinden ihtiyaç duyulduğu kadar görevlendirilmekteydi. Avarız ve nüzul vergileri muafiyeti karşılığında menzile aynı ya da nakd ödeme yapan menzilkeşler, aynı zamanda menzil işlerini yapmaları için ilerinden er çıkarırlardı. Menzildinin idare ettiği personel ise menzilin her türlü bakımından sorumlu olan menzil kethüdası, ahırların bakımından sorumlu ahur kethüdası, atların bakımından sorumlu seyis, odaların bakımından sorumlu odacı, mutfaktan sorumlu aşı ve ulaklara kılavuzluk yaparak kendilerine verilen beygiri menzile geri getirmekle sorumlu olan sürücülerden oluřmaktaydı²⁰.

1.4. Menzillerin Müştemilatı ve Gelir-Giderleri

Menzillerde genel olarak menzil hizmetlileri ve ulakların konaklayacakları odalar, mutfak, hamam, ahur, atların yem, saman ve ot gibi ihtiyaçları ve bunların depolandığı ambarlar, kuyu veya eşme, nalbant, menzildilerin ve ulakların oturup dinlenecekleri hayme ve hela gibi unsurlar bulunmaktaydı²¹.

Menzillerin giderlerini beygir ücretleri, yem harcamaları, at binit takımları, kira ödemeleri, personel maaşları, yiyecek, yakacak ve aydınlanma gibi kalemler oluřturmaktaydı²². Masraflar her menzilin kapasitesine göre değişmekte iken menzil beygirlerinin her birinin yıllık masrafı genellikle 147,5 kuruştu.

²⁰ Halaçoğlu, s. 177-180.

²¹ Halaçoğlu s. 177.

²² etin, s. 316-318.

Bu masrafın 72,5 kuruşu devlet hazinesinden, 75 kuruşu ise in'am ücretlerinden karřılanmaktaydı²³. Menzillere ait diğer masraflar ise 1691 yılına kadar avarız ve nüzul vergilerinden karşılanmaktaydı. Ancak bu dönemden sonra özellikle 1698 yılında geliştirilen finans yöntemi²⁴ ile menzillerin bir yıllık masraflarının ne olduğunun belirlenmesi cihetine gidilmiřtir²⁵. Buna göre menzil masraflarının bir kısmı devlet hazinesinden, bir kısmı ulak ücretlerinden, bir kısmı menzilkeş tayin edilen ahalinin avarız ve nüzullerinden karşılanmış, bazen de bir mukataa ve gümrük gelirinden destek verilmiştir. şayet savaş gibi olağanüstü durumlarda bir menzilin masraflarını bu gelirler karşılayamaz ise o zaman da menzil-i imdâdiyye adıyla bir vergi toplanarak açık kapatılmaya çalıřılmıřtır²⁶.

2. BOLVADİN MENZİLİ (1708-1728)

Anadolu Eyaleti'ne bağlı Karahisar-ı SahibSancağı'nın Bolvadin Kazası'nda bulunan menzil kendisinden önceki Hüsrev Paşa Hanı Menzili'ne 12 saat, kendisinden sonraki İşhaklı Menzili'ne 6 saat mesafededir²⁷. Menzilin Anadolu güzergâhının sağ kolu üzerinde yer alması onu daha da önemli kılmaktadır. Zira bu güzergâh aynı zamanda hem Üsküdar'dan Hicaz'a hareket eden hac kervanlarının hem de doğu istikametine yapılan seferlerde ordunun kullandığı güzergâhtır. Günümüzde bu güzergâhın Bolvadin bölümünü oluşturan yolun izlerine hâlâ rastlanılmaktadır.(bkz. Ek II)

²³ Yücel Özkaya, XVIII. Yüzyılda Menzilhane Sorunu, *DTCFD*, C. XXVIII, S. 3-4, Ankara 1977, s. 352.

²⁴ Başbakanlık Osmanlı Arşivi Maliyeden Müdevver Defter (*BOA. MAD.d.*) nr.3169, s. 2.

²⁵ Çetin, s. 280.

²⁶ Halaçoğlu, s. 162-163.

²⁷ MAD.d., nr.4004, s. 96.

2.1. Personel Hareketliliği

Bir menzilin işletmesinden sorumlu menzilcinin görev suresi ataması yapıldığı yıldan itibaren bir yıldır. Ancak bazı dönemler altı aylık atamaların yapıldığı da olmuştur.

İncelediğimiz dönem olan 1708-1728 tarihleri arasında Bolvadin Menziline menzilci olan kişiler aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Bolvadin menzilinın idaresinden sorumlu menzilcilerin incelediğimiz dönemdeki sayılarına baktığımızda her sene için farklılık gösterdiğini söyleyebiliriz. Buna göre menzilde bazen bir menzilci görev yaparken bazen bu sayının dokuzaya kadar çıktığı gorlmektedir. Birden fazla menzilcinin görev yaptığını belirtmek üzere isimlerden sonra *ber-vech-i iştirak/ortaklık* zere tabiri kullanılmaktadır. Tabloda dikkat çeken hususlardan biri bazı ortaklıkların birkaç sene boyunca sürmesidir. Mesela 1716 yılında ber-vech-i iştirak menzilci olan Mehmed, Hacı Mehmed, İşhak ve Süleyman bu görevlerini dört yıl boyunca sürdürmüşlerdir. Buradan menzilcilerin her ne kadar yıllık atansalar bile görev sürelerinin uzatılabildiği hokmne varmak mümkündür. Bir diğer önemli husus ise menzilin kaza halkına küçümsenemeyecek bir iş istihdamı sunmasıdır. Menzilcilerin seneden seneye değişiklik gösteren sayılarına bakıldığında ortalama dört kişinin avarız ve nzl vergileri muafiyeti karşılığında burada istihdam edildiği gorlmektedir. Bu sayıya bir de menzilde bulunan odacı, aşçı, seyis vb. gibi diğer personelin sayısı da eklenince menzilin kaza için önemli bir istihdam kaynağı olduğu anlaşılmaktadır.

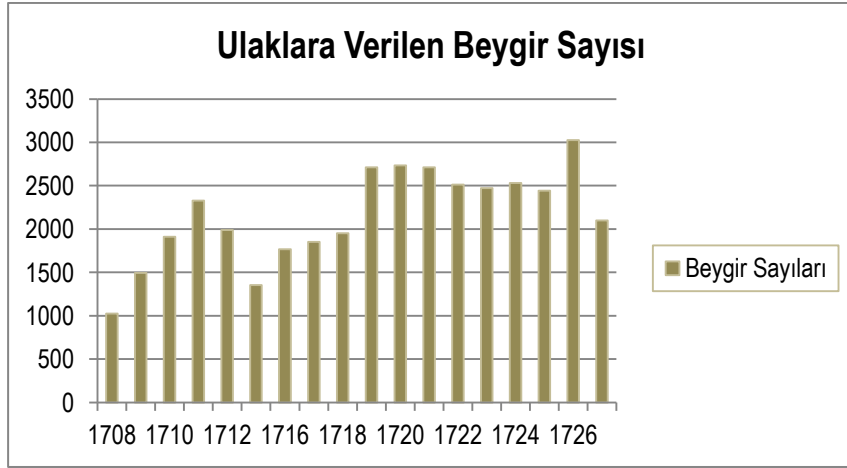
Tablo: 1708-1728 tarihleri arası Bolvadin Menzilcileri²⁸

Görev Yılı	Menzilciler
1708-1709	Ebubekir, İbrahim, Hasan, Abdi
1709-1710	Bektaş, İbrahim, Memi, Abdi, diğer İbrahim, Mahmud
1710-1711	Bektaş, İbrahim, Memi, diğer İbrahim
1711-1712	İsmail, Mahmud, İbrahim, Mehmed, Abdi
1712-1713	İsmail, Mahmud, İbrahim, Mehmed, Abdi
1713-1714	İsmail, Mahmud, Abdi, Mehmed, diğer Mehmed, Halil
1714-1715	Mehmed, Mahmud, Abdi
1715-1716	İbrahim, Mehmed, Hacı Mehmed, İshak, Süleyman
1716-1717	Mehmed, Hacı Mehmed, İshak, Süleyman
1717-1718	Mehmed, Hacı Mehmed, İshak, Süleyman
1718-1719	Mehmed, Hacı Mehmed, İshak, Süleyman
1719-1720	Mehmed, Hacı Mehmed, İshak, Süleyman
1720-1721	Hamza, Hacı Sadık
1721-1722	Nalbandoğlu Mehmed?
1722-1723	Hacı Mustafa, İbrahim, Hacı Nasuh, Süleyman, Nasır
1723-1724	Hasan, Seyyid Hasan, Abdülkerim, Mehmed, Ahmed, Veli, diğer Kerim, Berber Hasan, Seydi
1724-1725	Hasan, İshak, Mehmed, Seyyid Hasan
1725-1726	Mehmed, Hasan, Süleyman, Seyyid Hasan
1726-1727	İbrahim Ağa, diğer İbrahim, Deli Bekir, Hasan
1727-1728	Hasan, diğer Hasan, İbrahim, Mehmed, Osman

²⁸ 1708-1719 yılları arası MAD.d.,nr. 4004, s. 96-99; 1719-1728 yılları arası MAD.d.,nr. 10492, s. 55-58.

2.2. Ulak Hareketliliği

İncelediğimiz döneme ait Bolvadin Menziline sadece ulaklara verilen beygir sayılarının tespiti kazada yaşanan hareketlilik konusunda birtakım ipuçları vermektedir. Buna göre 1708'den 1718'e kadar olan kesitte verilen beygir sayısı 1711 yılı hariç 2000 adet altında iken 1718'den 1728'e kadar olan kesitte ise bu sayı 2500 civarında ya da bu rakamdan daha fazladır. En fazla verilen beygir ise 3024 adet ile 1726 yılına aittir.

Menzillere dair tutulan kadı defterlerinden menzilden gelip geçen ulakların görevleri, kimlere hizmet ettikleri ve nereden geldikleri gibi hususlar tespit edilebilmektedir. Buna göre menzillerden beygir alan ulakların büyük çoğunluğunu vezir ağaları ile çuhadarlar oluşturmaktadır. Burada zikredilen çuhadar, Osmanlı Enderun teşkilatına mensup has oda ağalarından birini değil; sadrazam, vezir, şeyhülislam, kazasker, defterdar, darüssaade ağası, silahtar ağa, yeniçeri ağası, vali ve muhassıl gibi devlet ricalinin taharri görevlerini yürüten devlet adamını temsil etmektedir²⁹.

²⁹ Abdülkadir Özcan, Çuhadar, *DİA*, C. VIII, İstanbul 1993, s. 382.

1712 yılında Asitane-i saadet tarafından İshaklı tarafına doğru gitmekte olan ulakların Bolvadin Menzilinden inam hükmü ile beygir alanlara bakıldığında bunların büyük kısmının vezir ağaları ile devlet ricalinin çuhadarları olduğu görülmektedir. Bunun yanında istikamet yönüne doğru Konya, Rakka, Trablusşam, Halep, Şam, Sayda, Cidde vb. yerlere gitmekte olankapıcıbaşı, mütesellim, tatar, çavuş, çorbacı, tüfekçibaşı, bostancı gibi unvanlara sahip kimselerin Bolvadin Menzilinden beygir aldığı anlaşılmaktadır. Devlet görevlileri tarafından alınan beygirlerin sayısı genellikle 2 ilâ 6 arasında değişmekteyken bu sayı görevlinin rütbesine göre daha da artabilmektedir. Mesela zikredilen dönemde Şam-ı Şerif Ağası'nın 14, kapıcıbaşının 15, Bahrî Mehmed Ağa'nın 24 ve Cidde Valisi'nin ise 60 beygir aldığı anlaşılmaktadır³⁰. Ters istikamette yani Asitane-i saadet yönüne doğru giden ulakların görevlerinin ne olduğuna dair tespitlerimiz aynı şekilde büyük çoğunluğunun vezir ağası ve çuhadar olduğu yönündedir. Burada da ulakların Antalya, Şam-ı Şerif, Trablus, Rakka, Sayda, Halep vb. hangi istikametten geldikleri belirtilmiştir³¹.

2.3. Mali Hareketlilik

İn'amat defterlerinde merdiven yöntemiyle³² tutulan hesaplar menzilcilere ödenecek in'amatmiktarını tespit etmede kullanılmaktadır. İstikamet yönlerine göre ulak ve sürücülere verilen beygir miktarlarının ayrı ayrı gösterildiği bu hesaplamada öncelikle ulaklara verilen beygir miktarı bir beygirin saatlik ücreti ve iki menzil arasındaki mesafenin saat cinsinden hesabı ile çarpılır. Elde edilen toplam miktardan bir önceki seneninve küsuratın tenzili yapılarak böylelikle

³⁰ Başbakanlık Osmanlı Arşivi Bab-ı Defteri Mevkufat (BOA. D. MKF. d.)nr. 28044, s. 4-8.

³¹ D. MKF. d.,nr. 28044, s. 9-12.

³² Osmanlı Devleti'nin muhasebe sisteminde merdiven yöntemi için bkz. Oktay Güvemli-Batuhan Güvemli, Osmanlı Kayıt Kültüründe Vakıf Muhasebesi ve Devlet Muhasebe Sistemi, *Vakıflar Genel Müdürlüğü Dergisi*, sayı 46, Ankara 2016, s. 9-22.

menzilciye ödenecek olan in'amat miktarı hesaplanır. Buna göre BolvadinMenzili'nden İshaklı Menzili istikametinegiden ulakların beygir miktarı, yol mesafesi (6 saat) ve bir beygirin ücreti (10 akça) çarpımından elde edilen 60 ile çarpılmaktadır. Hüsrev Paşa Hanı Menzili istikametine gidenuklakların beygir miktarı ise yol mesafesi 12 saat olduğu için 120 ile çarpılmaktadır. Merdiven yöntemiyle tutulan bu hesaplamayı somutlaştırmak adına 1725-1726 tarihlerini içeren in'amat hesabını gösteren tablo şu şekildedir:

Tablo:1725-1726(1137ruz-1 Hızırından 1138ruz-1 Hızırına kadar) Bolvadin Menzili İn'amat Hesabı³³

1725-1726			
İstikamet	İshaklı	Hüsrev Paşa	İstikamet
Beygir	2232	1393	Beygir
Sürücülere	702	480	Sürücülere
Ulaklara	1530	913	Ulaklara
Ücret	91800 akça	109560 akça	Ücret
Toplam Beygir	3625		Toplam Beygir
Toplam Sürücülere	1182		Toplam Sürücülere
Toplam Ulaklara	2443		Toplam Ulaklara
Toplam Ücret	201360 akça		Toplam Ücret

³³D.MKF.d.,nr. 28475, s. 18.

Tablodan Bolvadin Menzilinden İşhaklı istikameti için verilen beygirlerin 2232 sefer yaptığı bunlardan 702'sinin sürücülere kalan 1530'unun ise ulaklara ait olduğu anlaşılmaktadır. Bu seferlerin toplam ücreti 91800(1530x60) akça tutmaktadır. Hüsrev Paşa istikameti için verilen beygirler ise 1393 sefer yapıp bunların 480'i sürücülere 913'ü ulaklara aittir. Bu seferlerin toplam ücreti ise 109560 (913x120) akçadır. Bu rakamlardan Bolvadin Menzilinden ulaklar için verilen beygirlerin yaptığı sefer sayısının 2443 olduğu, bu sayıya karşılık gelen in'amat ücretinin ise 201360 akça olduğu anlaşılmaktadır. Ancak hesap burada son bulmayıp ödenecek olan in'amat miktarı gerekli tenzillerin³⁴yapılmasıyla belirlenmiştir. Buna göre Bolvadin Menzilin'in 1725 senesi in'amat ücreti olan 201360 akçadan geçen sene hesabından 88590 akça tenzil edilerek 112770 akça ödenmesine karar verilmiştir.

İn'amat ücretinden yapılan tenziller ile ilgili incelediğimiz dönemde her sene için geçen sene hesabından tenzil yapıldığı anlaşılmıştır. Ancak bunun haricinde özellikle 1717 senesinden sonra ücretlerdeki birtakım küsuratlar da tenzil edilerek ödenecek tutar aşağıya çekilmiştir. Bu tenzillerin devlet ekonomisinde yaşanan kötü gidişattan kaynaklandığı aklı gelmektedir. Fakat takip eden seneleri incelediğimizde bu küsurat tenzillerinin rutin hale getirildiđini³⁵ müşahede ettiğimizde ekonomide yaşanan kötü gidişatın artık bir devlet politikası haline dönüştüğünü de düşünmek gerekmektedir.

İncelediğimiz döneme ait Bolvadin Menzilin'in in'amat ücretlerinin tamamını gösteren tablo şu şekildedir:

³⁴ Tenzil işlemi daha çok geçen senenin hesabından yapılmakla birlikte bazen buna ilaveten küsurat tenzili de yapılmaktadır. Bununla ilgili örnekler için bkz. MAD.d., nr.10492, s. 55; D.MKF.d., nr. 28284, s. 8.

³⁵ Takip eden senelerdeki küsurat tenzilleri ile ilgili bazı örnekler için bkz. D. MKF.d.,nr. 29011, s. 13; nr. 29230, s. 12; nr. 29394, s. 12; nr. 29480, s. 12; nr. 29487, s. 1; nr. 29559, s. 6.

Tablo:1708-1728 tarihleri arasında Bolvadin Menzilinden ulaklara verilen beygir ve sürücü miktarları

Sene	Beygir	Sürücü	Kalan	İn'amat Ücreti	Geçen Seneden Tenzil	Küsurat Tenzili	Ödenecek
1708-1709	1649	625	1024	89100	26090		63005
1709-1710	2383	887	1496	132160	33165		98995
1710-1711	3051	1139	1912	167400	27350		140050
1711-1712	3630	1303	2327	204120	19260		184860
1712-1713 ³⁶	3275	1285	1990	176700	22100	72000 ³⁷	82600
1715-1716	1949	595	1354	119760	49760		70000
1716-1717	2712	943	1769	160500	64200		96300
1717-1718	2785	933	1852	162600	64600	8000	90000
1718-1719	3655	1702	1953	181080	81023	3957	96000
1719-1720	4131	1419	2712	243780	107263	16517	120000
1720-1721	3957	1222	2735	238500	105178	6122	127200
1721-1722	4044	1333	2711	238500	85500	2000	151000
1722-1723	3873	1360	2513	218700	81471	2229	135000
1723-1724	3983	1511	2472	216600	95300	1300	120000
1724-1725	3220	689	2531	206160	90710	450	115000
1725-1726	3625	1182	2443	201360	88590		112770
1726-1727	4460	1436	3024	254760	82090	670	172000
1727-1728	3088	989	2099	178020	25020		153000

Tablodaki verilere göre ulaklara verilen beygir sayısında seneden seneye dalgalanmalar görülmekte, ancak özellikle 1719 senesi itibariyle bu sayıda büyük bir artış olduğu anlaşılmaktadır. Karahisar-ı Sahib'a ait kadı sicilleri incelendiğinde bu seneye ait hükümler genel itibariyle iki bahisten oluşmaktadır. Bunlardan ilki muhtemel bir doğu seferine yönelik Anadolu Eyaletinde bulunan sancaklardan

³⁶ Bu yılı takip eden iki yılın hesapları defterden çözümlenemedi.

³⁷ Bu miktarın 72000 akçesi menzilciye daha önce verilendir.

toplanması istenen imdad-ı seferiyye ve masarif-i hazariyye vergileridir. Bu yönde Karahisar-ı Sahib Kadı ve Mutasarrıfına hitap eden birçok hüküm bulunmaktadır³⁸. 1719 senesinde ulaklara verilen beygir sayısında takip eden senelerde de büyük bir azalma olmaması haberleşmeye yönelik bu artışın 1723 senesinde gerçekleşecek olan İran seferinin ön hazırlıklarına işaret ettiği kanaatini oluşturmaktadır.

Bir diğere bahis ise Karahisar-ı Sahib'de meydana gelen bölgesel eşkıya vakalarıdır. Bunlar arasında özellikle doğu istikametinde bulunan yollarda gerçekleşen yol kesme, yağmalama ve kan dökme gibi olaylar hakkında tedbir alınmasına yönelik birçok hüküm bulunmaktadır³⁹. Yine Bolvadin Menzili, doğudan gelen hazinelerin İstanbul'a taşındığı istikamette yer aldığından bununla ilgili nadir de olsa hükümlere rastlanmaktadır. Nitekim 1719 yılında Mehmed Efendi tarafından İstanbul'a götürülen Mısır Kahiresinin hazinesine ait birtakım değerli eşyayı Eskişehir Menzilinde konakladıkları esnada bazı asker alıp firar ettiklerinden bahisle civarda bulunan kazalara bu kişilerin görüldükleri yerlerde yakalanması hakkında emir sadır olmuştur⁴⁰.

İn'amat tutarlarında ulaklara verilen beygir sayılarına bağlı olarak dönem dönem büyük farklar gözükmektedir. Buna göre tutarın en fazla olduğu yıl 254760 akça ile 1726 yılıdır. Ancak ödenecek tutarlara baktığımızda en yüksek tutarın 1726 yılı değil, 1711 yılı olduğu anlaşılmaktadır. Tablodan da anlaşılacağı üzere bunun sebebi in'amat ücretinin hesabından sonra yapılan tenzil ile ilgilidir. Söz konusu 1726 yılında 254760 akçadan geçen sene tenzili ile küsurat tenzilinin toplamı olan 82760akça tenzil edilerek 172000 akça ödenmesine, 1711 yılında ise 204120

³⁸ Buna dair örnekler için bkz: Afyon Şer'iyye Sicilleri (A.Ş.S.) nr. 532, hüküm: 186, 187, 203, 204, 211, 212.

³⁹ A.Ş.S. nr. 532, hüküm: 86, 116, 117, 119, 121, 131.

⁴⁰ A.Ş.S. nr. 532, hüküm: 162.

akçadan sadece 19260 akça tenzil edilerek 184860 akça ödenmesine karar verilmiştir.

Sonuç

Orta Çağ Türk İslam devletlerinde değişik isimlerle anılan haberleşme hizmetleri Osmanlı Devleti'nin kuruluş yıllarında ulak hükmü ile görölmekteydi. Ancak ulaklara halka ait beygirlere istedikleri zaman el koyma hakkı veren bu uygulama zamanla halk için zulme dönüşünce Sadrazam Lütfi Paşa zamanında kaldırılarak yerine in'am hükmü getirildi. Buna göre sadece elinde in'am hükmü bulunan ulaklar kendileri için ana güzergâhlar üzerine yerleştirilen menzillerden beygir alabilecekti. Lütfi Paşa'nın Osmanlı haberleşme sistemine dair bu ilk adımı daha sonra 1691 ve 1697 yıllarında yapılan düzenlemelerle menzilhâne teşkilatının ortaya çıkmasıyla devam etti. Bu düzenlemelere göre menziller, muayyen ve gayr-i muayyen olmak üzere ikiye ayrılarak ulakların menzillerden faydalanabilme şartları ortaya kondu. Artık ulaklar in'am hükmüyle aldıkları her beygir için saat başına belirlenen ücreti menzilciye ödeyecekti. Bu miktar ise ulaklara önceden devlet tarafından hesaplanarak verilmekteydi. Menzile ait giderler ise bir kısmı devlet hazinesinden, bir kısmı ulak ücretlerinden, bir kısmı menzilkeş tayin edilen ahalinin avarız ve nüzullerinden karşılanmakta, bazen de bir mukataa ve gümrük gelirinden destek alınmaktaydı.

Anadolu Eyaleti'ne bağlı Karahisar-ı Sahib Sancağının Bolvadin Kazasında bulunan menzil kendisinden önceki Hüsrev Paşa Hanı Menziline 12 saat, kendisinden sonraki İşhaklı Menzili'ne 6 saat mesafededir. Menzilin Anadolu güzergâhının sağ kolu üzerinde yer alması onu daha da önemli kılmaktadır. Zira bu güzergâh aynı zamanda hem Üsküdar'dan Hicaz'a hareket eden hac kervanlarının hem de doğu istikametine yapılan seferlerde ordunun kullandığı güzergâhtır. Bolvadin

Menzilinde görev yapan menzilci sayısı seneden seneye bir ilâ dokuz arasında değişmektedir. Bu sayıya bir de menzilde bulunan odacı, aşçı, seyis vb. gibi diğer personelin sayısı da eklenince menzilin kaza için önemli bir istihdam kaynağı olduğu anlaşılmaktadır. Bolvadin Menzilinden in'am hükmü ile beygir alanlara bakıldığında bunların büyük kısmının vezir ağaları ile devlet ricalinin çuhadarları olduğu görölmektedir. Bunun yanında istikamet yönüne doğru Konya, Rakka, Trablusşam, Haleb, Şam, Sayda, Cidde vb. yerlere giden veya buralardan gelenkapıcıbaşı, mütesellim, tatar, çavuş, çorbacı, tüfekçibaşı, bostancı gibi unvanlara sahip kimselerin Bolvadin Menzilinden beygir aldığı anlaşılmaktadır. Menzilden verilen beygir sayısında seneden seneye görölen değişikliğe bağlı olarak in'amat ücretlerinde büyük farklar oluşmaktadır. İncelediğimiz dönemde en bariz artışın 1719 senesinde yaşandığı ve bu sayının takip eden senelerde kendini muhafaza ettiği anlaşılmaktadır. Haberleşmeden kaynaklı bu artışın sebepleri 1723 yılında gerçekleşen İran seferinin ön hazırlıkları ile bölgede yaşanan birtakım eşkıya olaylarının artmasıdır.

KAYNAKÇA

Afyon Şer'iyye Sicilleri

A.Ő.S. nr. 532.

Başbakanlık Osmanlı Arşivi

Ali Emiri Tasnifi

Sultan III Ahmed(*BOA. AE. SAMD.III.*) 45/4475; 51/5084; 161/15752.

Bab-ı Defteri Mevkufat

D. MKF. d.,nr. 28044; nr. 28475; nr. 28284; nr. 29011; nr. 29230; nr. 29394;
nr. 29480; nr. 29487; nr. 29559.

Cevdet Tasnifi

Maliye (*C.ML.*) 331/13592.

Dâhiliye (*C.DH.*) 8/369.

Maliyeden Müdevver Defter

MAD.d.nr.3169; nr.4004;nr. 10492.

Yazma Eserler

Menâzilü'l-Hac, Princeton University Library, IslamicManuscripts Third Series, no. 238.

Telif Eserler

Bozkurt, Rıza. *Osmanlı İmparatorluğunda Kollar, Ulak ve İaşe Menzilleri*, Gnkur. Basımevi, Ankara 1966.

Çetin, Cemal. *Ulak Yol Durak Anadolu Yollarında Padişah Postaları (Menzilhâneler) (1690-1750)*, Hikmetevi Yayınları, İstanbul 2013.

Ertaş, M. Yaşar. XVIII. Yüzyıl Başlarında Rumeli'deki Menzillerin Askeri Fonksiyonları, *CBÜ Fen Edebiyat Fakültesi Dergisi*, S.1, Manisa 1997, ss. 91-98.

Güneş, Mehmet. XVIII. Yüzyılın İkinci Yarısında Osmanlı Menzil Teşkilatı ve Karahisar-ı Sahib Menzilleri, *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. X, S. 3, Aralık 2008, ss. 35-64.

Güvemli Oktay ve Batuhan Güvemli. Osmanlı Kayıt Kültüründe Vakıf Muhasebesi ve Devlet Muhasebe Sistemi, *Vakıflar Genel Müdürlüğü Dergisi*, S. 46, Ankara 2016, s. 9-22.

Halaçoğlu, Yusuf. *Osmanlılarda Ulaşım ve Haberleşme (Menziller)*, İlgı Kültür Sanat Yayınları, İstanbul 2014.

Heywood, Colin. TwoFirmans of Mustafa II on theReorganisation of theOttomanCourierSystem (1108-1696) (DocumentsFromTheThessalonikiCadiSicills),

ActaOrientaliaAcademiaeScientiarumHungaricae, Vol. 54, No. 4 (2001), ss. 485-496.

Köprülü, M. Fuad. Berîd, *İslam Ansiklopedisi*, C. II, İstanbul 1986.

Lütfi Paşa, *Âsafnâme*, Matbaa-ı Âmire, İstanbul 1326.

- Lütfi Paşa, *Tevârih-i Âl-i Osmân*, Matbaa-ı Âmire, İstanbul 1341.
- Özcan, Abdülkadir. Çuhadar, *DİA*, C. VIII, İstanbul 1993, ss. 381-382.
- Özkaya, Yücel. XVIII. Yüzyılda Menzilhane Sorunu, *DTCFD*, C. XXVIII, S. 3-4, Ankara 1977, ss.339-368.
- Pakalın, M. Zeki. *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, C. II, MEB, Ankara 1983.
- Şemseddin Sami. *Kamus-ı Türkî*, (nşr. Ahmed Cevdet), İkdam Matbaası, Dersaadet 1317.
- Şentürk, M. Hüdai. Osmanlı Devleti'nin Ulaşım Teşkilatı ve Yol Sistemine Genel Bir Bakış, *Türkler* (Ed. Hasan Celal Güzel vd.) C. X, Ankara 2002, ss.904-912.

Ek I:XVIII. Yüzyılda Anadolu Güzergâhı Kolları ve
Menziller (Rıza Bozkurt'un eserinin alınmıştır)

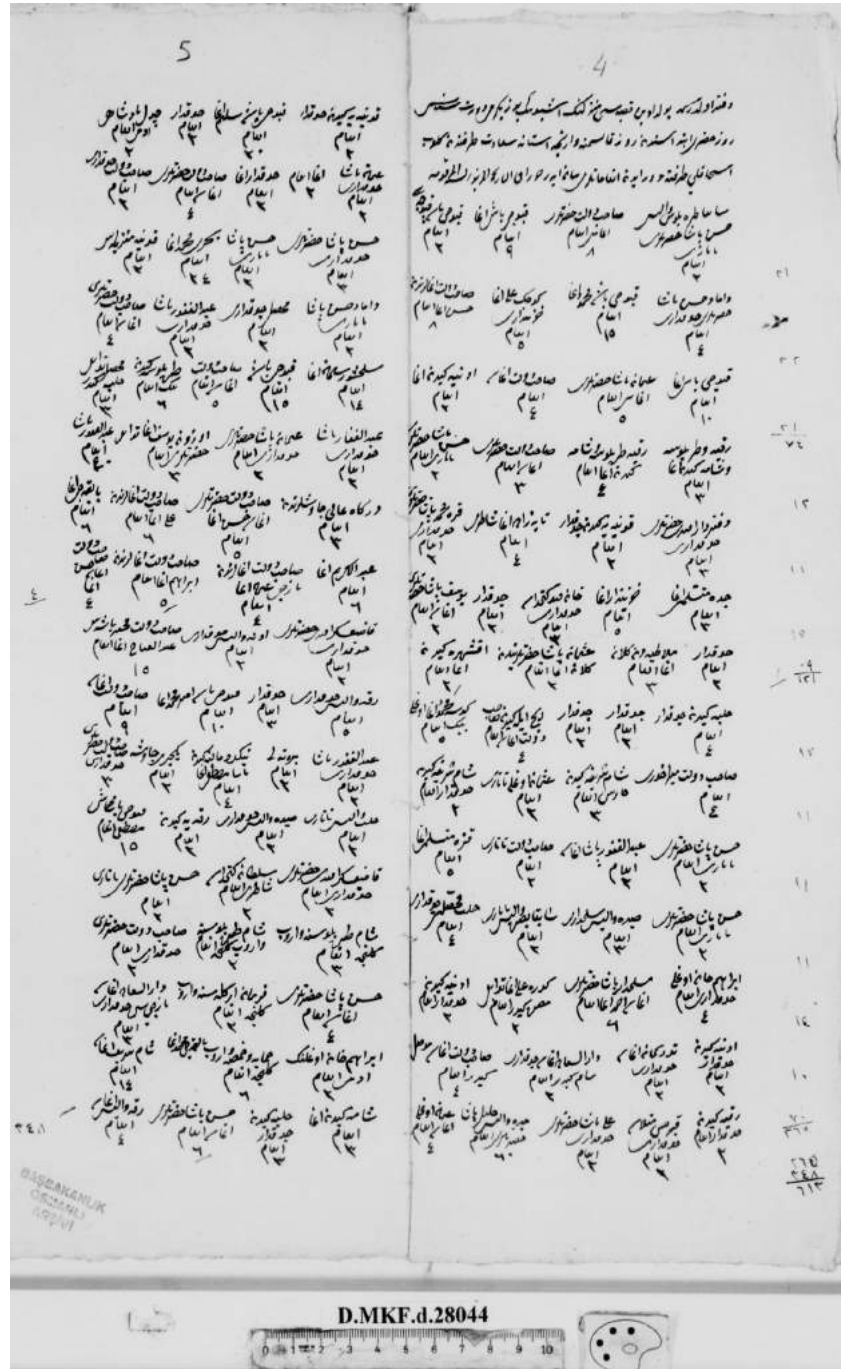
**Ek II: Bolvadin Menziline İşhaklı Menziline Doğru
Giden Sultan Yolunun Günümezdeki İzleri**

Ek III: Bolvadin Menzili 1725-1726ın'amat Hesabı
(D.MKF.d. nr.28475, s.18)

Ek IV: Bolvadin Menziline 1712 yılında gelip geçen ulaklar ve verilen beygirlerin miktarını gösteren defterden bir görüntü. (D. MKF. nr. 28044, s. 4-5)

D.MKF.d.28044

KIRIM SAVAŞI SONRASINDA ANADOLU'YA GÖÇ EDEN SİLİSTRELİ MUHACİRLERİN İSKÂNİ

Ahmet KÖÇ*

XIX. yüzyılın ikinci yarısında Rusya'nın bir yandan Balkanlardaki Slav toplulukları üzerinde nüfuzunu arttırma gayreti, diğer yandan Osmanlı Devleti'ni tasfiye etmek amacıyla Şark Meselesi çerçevesinde desteklediği gruplara silah yardımını sürdürmesi Rumeli'yi yangın yerine çevirmiştir. Osmanlı Devleti 93 harbi öncesinde özellikle Tuna Nehri civarındaki şehirlerde önemli tedbirler alarak buradaki Müslüman ve gayrimüslim tebanın daha dikkatli olması hususunda sık sık emirler göndermiştir. Yapılan uyarılara rağmen 1876 yılında Rusların tahrikleri neticesinde Bulgarların, Türkler tarafından katledildiği şeklindeki propagandaları Avrupa'da yankı bulmuştur.

Rusya'nın çeşitli bahanelerle başlattığı 93 harbi öncesinde Silistre şehri, üç kez Rus istilasına uğramış, yakılıp yıkılmıştır. 1773, 1810 ve 1828-29 yıllarındaki Rus saldırılarında ahali şehri terk etmezken, 1877-78 savaşında bölgeden kaçışlar hızlanmıştır. Savaş öncesinde ve sonrasında Anadolu'ya gelen gruplar için yeni yerleşim yerleri oluşturulmuştur. Bu manada Silistre'den gelen muhacirlerin Anadolu'da yerleştiği vilayetlerden birisi de Karahisar-ı Sahib Vilayeti'dir. Çalışmada arşiv belgelerinden faydalanarak Karahisar-ı Sahib Vilayeti'ne (Bolvadin ve Aziziye) yapılan göçlerden bahsedilerek aynı zamanda bunlar için oluşturulan köylerden ve buralarda kurulan cami, mescit ve okullardan bahsedilecektir.

---

* Doç. Dr. Balıkesir Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, akoc@balikesir.edu.tr

Anahtar Kelimeler: XIX. yūzyıl, Osmanlı Devleti, Silistre, Savař, Gōç.

**SETTLEMENT OF SİLİSTRE IMMİGRANTS
WHO MİGRATED TO ANATOLİA
AFTER THE CRİMEAN WAR**

Abstract: In the second half of the XIXth century, as a result of Russia's efforts to increase its influence on the Slavic communities in the Balkans on one hand and its sustaining weapons assistance to the groups it supported within the frame of Eastern Question that it pursued in order to liquidate the Ottoman Empire on the other hand, Rumelia turned into a bedlam. The Ottoman Empire, before the 93 war, often sent orders to warn Muslim and non-Muslim vassals there to be more careful by taking important precautions especially in the cities around the Danube River. Despite the warnings made, following the provocations of the Russians in 1876, Bulgarians' propaganda as they were slaughtered by the Turks had a broad repercussion in Europe.

Before the 93 war that Russia started with various excuses, Silistre city has been invaded and vandalized by Russians three times. During the Russian attacks in 1773, 1810 and 1828-29, the people did not leave the region; whereas, during the 1877-78 war escapes from the region accelerated. New settlements were established for groups coming to Anatolia before and after the war. In this context, one of the provinces where the immigrants from Silistra settled in Anatolia was Karahisar-ı Sahib province. In the study, the immigration to the province of Karahisar-i Sahib (Bolvadin and Aziziye) will be mentioned by referring to the archive documents. Moreover, the villages created for them and the mosques, prayer rooms and schools established there will be mentioned in the study.

Key Words: XIXth century, Ottoman Empire, Silistre, War, Migration.

Giriş: Osmanlı-Rus Savaşı Esnasında Rumeli'de Sosyal

Düzen

XIX. yüzyılın ortalarından itibaren Rusya'nın, Osmanlı Devleti'ne karşı takip ettiği panislavizm siyaseti, Balkanlardaki Slav halk üzerinde destek bulmaya başlamıştı. Bu durum, Rusya'nın şark meselesini çözmek üzere desteklediği grupların Balkanlarda hızla bağımsızlığa doğru gitmesine, bölgedeki Müslümanların katledilmesine ve bölgeden kaçışlarına neden olmuştu (Aydın, 1994:498;Kurat, 1998: 579). Aralık 1876 tarihinden sonra Rusya önderliğindeki batılı devletler aldıkları kararları Osmanlı Devleti'ne kabul ettirmeye çalışacaklardı. Buna göre, Sırbistan ve Karadağ' a toprak verilecek, Bulgaristan'a beşer yıllık sürelerle Hristiyan vali atanacak, muhtar iki eyalet oluşturulacak, Bulgarca resmi dil kabul edilecek, mahalli milis gücü oluşturulacak, yeni vergi sistemi ihdas edilecekti. Ayrıca Bulgarlar için genel af ilan edilecek, Osmanlı askerleri sadece büyük merkezlerde bulunabilecekti. Alınan kararları ve Mart 1877 tarihinde yapılan Londra Protokolü, Bâbıâli tarafından reddedilmesi üzerine 24 Nisan 1877 tarihinde Rusya belirtilen hususları kabul etmeyen Osmanlı Devleti'ne savaş ilan etti.

Rusya'nın yayınladığı savaş beyannamesinde; "...Osmanlı sınırları içinde yaşayan Hristiyanların kendileri için her zaman büyük önem taşıdığı, Balkan yarımadasında yaşayan bu halkın şartlarının iyileştirilmesi için Rusya'nın fedakârlıktan çekinmediği, bunun için diğer Avrupa Devletleriyle de işbirliği yaptığı, Bosna-Hersek ve Bulgaristan'daki Hristiyanlar için gerekli ıslahatların yapılabilmesi için Osmanlı Hükümeti'ne birçok girişimde buldukları ifade ediliyordu. Beyannamenin devamında; Osmanlı Hükümeti'nin bu çabaları dikkate almadığı, Hristiyan halkın can ve mal güvenliğini sağlamaya gönüllü olmadığını, bunun için toplanan İstanbul Konferansı kararlarını ve ardından Londra Protokolünü reddettiği ifade edilerek bu sebeple Balkanlardaki Hristiyanların haklarını korumak için savaşın kaçınılmaz olduğu..." ifade edilmişti (Kurat, 1999: 354; Türkgeldi, 1987: 276).

Sultan Abdülhamid savaşa girmeyi her ne kadar istemediyse de Rusya'nın savaş ilan etmesiyle ve Meclis-i Vükelâ'nın da savaş yanlısı görüş bildirmesiyle artık direnecek bir nokta bulamayarak savaş ilan etmişti (Türk geldi, 1987: 277). Geçmişten beri Osmanlı kumandanları Rumeli cephesinde girmiştikleri savaşlarda Tuna nehrinin gerisinde mevzilendiklerinden yine aynı taktik uygulanacaktı. Buna göre Osmanlı ordularının birinci hattı doğal set görevi gören Tuna Nehri ikincisi ise Balkan Dağları olacaktı.

Rus ordusu kısa sürede, yoğun top ateşiyle Osmanlı askerini ve nehir donanmasını etkisiz hale getirip Tuna'yı geçerek Varna ve Silistre'ye kadar ilerlemişti. Bölgedeki Müslüman halk saldırılar sırasında şumnu ve Osmanpazarı yerleşimlerine kaçmak zorunda kalmışlardı. Rus ordusu ise Dobruca'dan ilk ilerleyişlerini gerçekleştirmişlerdi fakat bu hareketin Silistre, Varna ve şumnu merkezlerine gelindiğinde durdurulacağını tahmin ediyorlardı. Bu yüzden ikinci ilerleme hattını Zıştovi üzerinden planlamışlardı. Kısa sürede Tuna Nehri'ni geçerek Rusçuk'a ulaşan Rus ordusu karşısında direnemeyen Osmanlı askeri Zıştovi'ye çekildi. Rus kuvvetleri zorlanmadan ilerlemeye devam ederken bir yandan da Hristiyan ahaliyi Müslümanlara karşı kışkırtmaya, daha büyük sorunlar çıkarmaya çalıştılar (Mahmud Celaleddin Paşa, 1326: 181).

Osmanlı kumandanları Bulgarların, Ruslara yardım edebileceklerini hesaba katmadıklarından Rus askerinin geçebileceği küçük geçitleri savunmaya almamışlardı. Bu yüzden kısa süre Akçakızanlık, Ruslar tarafından ele geçirilmiş ve bölgede büyük bir katliam yapılmıştı. Hulûsi Paşa bunun üzerine şıpka'ya çekilerek, asker ve mühimmat desteğini bekledi. Akçakızanlık'ı aldıktan sonra şıpka'ya yürüyen Ruslar, burayı da kuşatarak Osmanlı askerini sıkıştırmıştı. Hulûsi Paşa ve şıpka kumandanı Mirliwa Rasim Paşa yapılan barış teklifini kabul ettiklerini bildirmişler ve ardından gizlice askerlerini toplayıp geri çekilmişlerdi. Ruslar, Balkanları kontrol edebilmek için önemli olan noktaları ele geçirerek, Edirne ve oradan da

İstanbul'a doğru yürümek istemeleri yol üzerindeki Müslümanlarda korku uyandırıyordu.

Osmanlı kuvvetleri tekrar Rusları yenilgiye uğratarak Tırnova'ya kadar ilerlediler. Geçiş noktalarını güçlendiren Osmanlı ordusu, Rusların yeniden ilerlemelerini engelledi. Aynı dönemde Süleyman Paşa, Tuna ordusu kumandanı Mehmet Ali Paşa ve Vidin kumandanı Osman Paşayla da birleşerek üç koldan Rus ordusunu yenilgiye uğratma hesabı yaptılar. Süleyman Paşa öncelikle şıpka üzerine yürüyerek ağır çatışmalar sonucunda Rusları geri püskürttü (Alben, 2009: 30).

Osman Paşa ve askerlerinin Plevne'ye gelmesiyle Ruslar bu hareketi etkisiz kılmak için bir saldırı daha düzenlediler. Devam eden çatışmalarda Osmanlı askeri zaman zaman Ruslar karşısında zayıf düşse de sonunda Rusların ele geçirdikleri savaş hattını geri almayı başardılar. Ardından Osman Paşa her iki taraf için de önemli olan Lofça'yı geri aldı. 18 Temmuz'da Plevne üzerine saldırıya geçen Rus ordusu iki gün süren yoğun muharebelerle Osmanlı askerlerini geri püskürtmeyeceklerini anlayarak geri çekildiler.

Asker sayısı ve savaş mühimmatı bakımından Osmanlı Ordusundan oldukça üstün olan Ruslar ancak üçüncü saldırının ardından Türkleri yenmeyi başarabilmişti. Plevne'yi almak amacıyla yeni bir kuşatma başlatan Ruslar, yüz bin kişilik bir orduyla 26 Ağustos'ta saldırıya geçmişlerdi. General Gurko, hakim tepeleri ve Osmanlı ordusunun bağlantı yollarını kapatarak, Plevne'deki Osmanlı ordusunu kuşatma altına aldı. Kış mevsiminin gelmesi ve erzak ve mühimmat sıkıntısı yüzünden Osman Paşa ordularını geri çekmek zorunda kaldı. Bu sırada bölgenin Müslüman ahalisi ordunun peşinden gitmek istediğini bildirdi. Osmanlı ordusunun etrafı yüz altmış bin kişilik Rus askeriyle kuşatılmış olmasına rağmen, bütün gücüyle çarpışan Osmanlı askerleri; Osman Paşa'nın yaralanması, teslim olmayı kabul etmesi üzerine esir alındılar.

a-Ayastefanos Anlaşması ve Berlin Kongresi

Osmanlı- Rus Savaşı, 1878’de iki ülke arasında imzalanan Ayastefanos Antlaşmasıyla sonuçlanırken, ezeli amaçlarına ulaşmak isteyen Ruslar, Osmanlı Devleti’nin Avrupa’daki topraklarının büyük bir kısmını da Bulgarlara vermek istiyordu. Görüşmeler sırasında Bulgaristan’ın belli bir süre Rus işgali altında kalması Ruslar tarafından şart koşulmuştu. Rusların, Bulgaristan Devleti’ni kurmak adı altında güneye inmesi politikası Avrupa Devletlerinin gözünden kaçmamıştı. Nitekim İngiltere ve Avusturya’nın çıkarlarını engelleyen bu anlaşmanın değiştirilmesi için diğer Avrupa Devletleriyle de görüşülerek çalışmalara başlamıştı (Karal, 1995: 324-325).

Ayastefanos Anlaşması’nın Avrupa Devletleri tarafından iyi karşılanmaması yeni görüşmeleri gündeme getirdi. Avusturya-Macaristan Devleti’nin teklifi ve Almanya Devleti’nin daveti üzerine devletler Berlin’de bir araya gelerek yeniden kongre kararı aldılar. Paris Barış Anlaşması’nı imzalayan Avrupa Devletleri’nin temsilcilerinin katıldığı kongrede, Osmanlı Hkmetini Kara Todori Paşa, Mehmed Ali Paşa ve Saadeddin Bey temsil etti. Ancak Rus ar’ı bu kongrede Osmanlı Devletiyle Rusya arasındaki kararların tartışılmamasını, sadece Avrupa Devletlerini ilgilendiren kararların düzenlenmesini istedi. Bu durum İngiltere’nin çıkarlarına ters düştüğü için de Rusya ve İngiltere arasında ciddi bir fikir ayrılığı ortaya çıkmasına rağmen iki devlet hangi maddeler üzerinde değişiklik yapılacağı konusunda gizli bir anlaşma yaptı.

Kongre sonucunda, Bulgaristan’ın *muhtar* bir yönetimle *emret* haline getirilmesi ve Hristiyan bir hkmet ile milli bir ordunun kurulması kararlaştırılarak Bulgaristan’ın sınırları çizilmiş, Bulgar prensinin seçimi ise halka bırakılmıştı. Fakat seçilen prens, diğer devletlerin de onayını aldıktan sonra Bb-1 li tarafından da onaylanmak şartıyla Bulgaristan’ı ynetebilecekti. Bulgaristan’ın ileri gelenleri tarafından bir meclis toplanarak emretin anayasası niteliğindeki kanunları hazırlarken bölgedeki Türk, Romen, Rum ve diğer milletleri de göz önünde bulundurulacaktı. Aynı zamanda bu kanunlar

hazırlanana kadar Rusya'nın atayacağı bir komiser Bulgaristan'ı yönetecekti. Anlařmada şarkî Rumeli meselesine de değinilerek, 13. maddede Balkanların gúneyinde şarkî Rumeli adıyla bir vilâyetin kurulmasına ve bu vilâyetin siyasî ve askerî olarak Osmanlı Hükümetine bağlı, beş yıllık süreyle seçilmiş hristiyan bir vali tarafından yönetilmesine karar verilmişti.

şarkî Rumeli meselesi, Berlin Anlaşması'nın diğer devletler tarafından da onaylanmasından sonra bölgenin *Nizâmât-ı esâsiyesini* düzenlemek için Osmanlı Hükümeti'nin onayıyla bir Avrupa Komisyonu oluşturulacaktı. Ancak bu kanunlar ve düzenlemeler tamamlanıncaya kadar vilâyetin mali işlerini Osmanlı Devleti belirlenen komisyonla birlikte yürütecekti. Osmanlı Devleti'nin Avrupa Devletleriyle yaptığı veya daha sonra yapacağı anlaşmalar şarkî Rumeli'de de diğer Osmanlı vilâyetlerinde olduğu gibi kabul edilecekti.

Yapılan anlaşmaya göre, Osmanlı Devleti'nin o zamana kadar Rumeli'de yaptığı ulaşım hatları, emâretin kontrolüne geçecekti. Bulgaristan yönetimi, Osmanlı Devleti'nin şarkî Rumeli'de ki şimendifer hatlarıyla ilgili haklarını koruyacaktı. Yine anlaşma gereği Rusya, şarkî Rumeli'den askerlerini dokuz ay içinde çekecekti. Anlaşmada, Balkanlarda oluşan yeni devletlerin kesinleşen sınırları da belirtilmişti. Böylece Sırbistan, Karadağ, Romanya ve Bulgaristan'ın sınırları, Bosna-Hersek ile şarkî Rumeli'nin ise konumları belirlenmişti (Karal, 1995: 434). Kongre sayesinde Rusya bölgede kazandığı menfaatleri kaybetmiş fakat Bulgaristan özerk hale gelmişti.

Berlin Kongresi sonrasında dengeler yeniden değişmiş, bu defa ağırlık Avrupa Devletlerine geçmişti. Kazandığı savaş sonrası beklediği çıkarları sağlayamayan Rusya, sadece Osmanlı Devleti'nin doğu sınırında toprak elde etmişti. 1878 sonrasında değişen denge siyasetinde, Avrupa Devletleri yeni topraklar elde etmek, sınırlarını genişletmek için isyan ve çatışma çıkarmaktan geri durmamışlardır. Balkanlarda süren karışıklıklar, Osmanlı topraklarının parçalanmasına, bağımsız devletlerin ortaya çıkmasına yol açacaktı.

b-Şarkî Rumeli Meselesi ve Balkanlardan Yapılan Göçlere Etkisi

Büyük Bulgaristan fikrinden hiçbir zaman vazgeçmeyen Bulgarlar, Şarkî Rumeli'yi sınırları içine almaya çalışıyorlardı. Bu sırada Berlin Antlaşması'ndan memnun olmayan Rusya, hemen harekete geçmek yerine politik oyunlar sergilemeye başlamış ve anlaşma hükümlerince vaat ettiği geri çekilmeyi geciktirmişti. Rusya geri çekildiği bölgelerdeki Bulgarları da kendileriyle birlikte gelmeye zorluyordu. Nitekim Yeşilköy, Çatalca ve Tekirdağ'dan başlayan Rus geri çekilmesi, Şarkî Rumeli sınırlarına kadar devam ediyordu. Bu politikanın amacı, yeni kurulan vilâyette Bulgar nüfusunu arttırarak ilerleyen zamanda Bulgaristan'la birleşmesini sağlamaktı (Avcı, 2010: 388).

Şarkî Rumeli'nin Bulgaristan'a kalacağını duyulması üzerine Müslüman halk toplanarak Osmanlı Devleti'nin idaresinden çıkmak istemediklerini, bunu sağlamak için *can ve mallarını* feda edebileceklerini bildirmişlerdi. Kırcaali Kazası'ndaki Müslümanlar, Bulgaristan'a ilhak edilmelerine karşı çıkararak yazdıkları telgrafta, nüfusu yalnız Müslümanlardan oluşan ve sayıları kırkbini bulan bu bölgenin bırakılmamasını istemişlerdi. Buna rağmen Bulgar prensi Aleksandır'ın gönderdiği telgrafta, Güney Bulgaristan'ı Kuzey'le birleştirdiğini ilan ederek bölgede, eli silah tutan Bulgarları silahlandırarak sınırlara doğru gönderdi.

1886 tarihinde Osmanlı ile Bulgaristan arasında yapılan anlaşmaya göre Doğu Rumeli, Bulgar Prensi'ne bağlanarak Bulgaristan toprağı haline gelmişti. Anlaşmaya göre sadece Türklerin yoğun olarak yerleştikleri bölgeler Osmanlı Devleti'ne bağlanmış ve bu değişiklik dışında Berlin Anlaşması'nın Doğu Rumeli ile ilgili tüm kararları olduğu gibi aynen uygulanmıştı.

Ayastefanos Anlaşmasıyla *Büyük Bulgaristan* hayaline kavuşan Slavlar, Berlin Anlaşmasıyla ulaştıkları bu büyük sınırları kaybetmişlerdi. Artık *Bulgaristan Emâreti*'nin Balkanlardaki hakimiyet alanı kısıtlanmıştı. Kuruluşunda Rusya'nın desteğini alan ve Berlin anlaşmasıyla da

teşkilatlandırılması Rusların himayesine verilen Bulgaristan'ın savaştan sonra yönetim sistemi tamamen Rus etkisine girmişti. şarkî Rumeli'nin Bulgaristan'a katılmasına ve Bulgar Prensi'nin aynı zamanda şarkî Rumeli Valisi olmasına rağmen asayişi sağlamaması ve olaylara kayıtsız kalması çetelerin tekrar ortaya çıkmasına ve bölgede yeniden gerginliğe sebep oluyordu (Gencer-İpek 1993: 233).

Bulgaristan Hükümeti imzaladığı maddeleri uygulamayı reddediyor, yöneticilerin tayinini geciktiriyor, Tuna Nehri üzerinde yıkması gereken kaleleri yıktırmıyor, korunması için söz verdiği mirî ve vakıf mülklerini kendi haline bırakıyordu. Bu vakıf mülklerinin kendi haline bırakılması cami ve medreselerin gelirlerden mahrum kalmasına yol açıyordu. Savaş sırasında yıkılmaktan kurtulan cami ve medreseler yardım görmediklerinden kapanmaya başlamıştı. Vakıf kurumlarının kapanması bölgede yaşayan Türklerin kültür, eğitim ve günlük hayatının zarar görmesine yol açtı. O tarihlerde emâret dahilinde yaşayan Müslümanların sayısı 600 bin civarındaydı. Müslüman halkın göç etmesini engellemek için emâret önlemler almış ve bu önlemlerden birisi de göç etmek isteyenlerin dilekçe vermeleri zorunluluğunu getirmişti. Osmanlı hakimiyetinden ayrılıp Bulgaristan'a dahil edilen Müslümanlar, ülke topraklarının dışında kalmayı tahammül edemiyorlardı.

c-Anadolu'ya Göçlerin Artması ve Muhacirlerin İskanı

1876 yılında Tuna Vilayeti'nde Müslümanların sayısı Bulgarların sayısına yakındı(1.120.000 civarı). Aynı şekilde vilâyetteki tarım arazilerinin %70'ni de Türkler işliyordu. Oysa 1879 yılında yapılan sayımlarda Kuzey Bulgaristan'da 750.000 Türk'ün Bulgar prensliği sınırlarında yaşadığı tespit edilmiştir. 1881 sayımında ise prenslik içerisindeki Türk nüfusunun %28.79 dolaylarında olduğu belirtilmişti (İpek, 1999: 52).

Nüfusun çoğunluğunun Bulgarlara geçmesi ve Türklerin işledikleri toprakların ele geçirilmesi için uzun süreden beri yürütölen faaliyetler neticesinde; 93 *Muhacereti'*ni başladı. Savaş sonrasında durumun düzelmesiyle topraklarına geri

döneceklerini düşünen halk, eşyalarını bile almadan yollara düşmüştü. Topraklarından ayrılan Müslümanlar, boşalan topraklarını Bulgarların el koyacağını hesaba katmamıştı. 1880 yılında *Bulgar Prensligi'*ne temsilci olarak gönderilen Nihat Paşa, bu toprakların kanunsuzca ele geçirilmesini önlemek için *tapu senetleriyle* birlikte görüşmelerde bulunmuş fakat, Bulgar Hükümeti'nden bu arazilerin karşılığı olan bedeli tahsil edememişti. Berlin Anlaşması hükümlerine aykırı olmasına rağmen Bulgarların yaptığı gaspların önüne geçilemiyordu. Örneğin Prevadi Kazası'na bağlı üç köy bir gecede yağma edilmişti. Müslümanlara eziyet eden Bulgar çeteleri, Silistre'de yakaladıkları Müslümanları işkenceyle yakarak öldürmüşlerdi (Fuad, 1972: 27).

XIX. yüzyılda Osmanlı coğrafyasında yaşanan savaşlar sosyal yapının değişmesine neden oldu. 1876'dan 1896'ya kadar Osmanlı sınırları içine göç edenlerin sayısı kayıtlara göre 845.681 kişi olarak belirlenmiştir. Sadece Bulgaristan, Sırbistan, Doğu Rumeli ve Karadağ'a bırakılan topraklardan Doğu Trakya, Batı Trakya ve Makedonya'ya göç yoluyla gelenler ise 400.000 kişiyi bulmuştur (Koç, 1999: 544).

Rumeli'den Anadolu'ya yapılan göçlerin arkasındaki asıl güç Rusya idi. Çünkü bu devlet ele geçirdiği toprakları kontrolü altında tutabilmek için buralarda yaşayan Müslümanları göç etmeye zorlayarak bunların yerine Rus veya Hristiyan unsurları yerleştirmişti. Bulgar çeteleri Ruslardan aldıkları destekle, Türk köylerini basarak onların mallarını ve hayvanlarını gasp etmiş; işkence, tecavüz ve adam öldürmeye varan olayların yaşanmasına yol açmışlardır. Fransa'nın Sofya Büyükelçisi ise 1884 tarihli raporunda; Bulgaristan'dan göç eden Türklerin sayısının 600.000'i geçtiğini ve bunun ciddi bir iş gücü kaybı yarattığını bildirmiştir. Savaş sonrası başlayan göçler zaman zaman azalsa da bitmemiş ve savaşın olmadığı yıllarda da devam etmiştir. 1886–1890 arasında 74.753, 1893–1902 arasında ise 70.603 kişi Anadolu'ya doğru göç etmiştir (Şimşir, 1992: 50-52).

Ancak Bulgaristan'ın sadece emâret sınırları içindeki topraklarından göçen ve savaş sonrası geri gelen halk için hayatlarını zorlaştıran uygulamaları sürdürmediler. Zamanla şarkî Rumeli'de de aynı politikaların izleri görölmeye başlandı. Savaş sonrası topraklarına dönmek üzere yola çıkan Müslüman Türkler vilâyete geldiklerinde kötü muameleyle karşılaşıyorlardı. Bulgar görevlileri onların üzerlerindeki silahları ve eşyalarını alıyorlardı. Savunmasız Türkler, silahlı Bulgarların saldırılarına karşı direnemiyorlardı. Bir süre sonra Bulgar hükümetinin dönüşleri engellemek için sınırları kapatmış ve Türklerin dönüşlerini yasaklamıştır (Şimşir, 1989: 48).

1880 yılında İstanbul'da altmış binden fazla göçmen bulunuyordu. Osmanlı Hükümeti, Bulgar planlarının farkına vardığından bu oyunu bozmaya çalışıyor, göçmenlerin geri dönmesi için çaba sarf ediyor ancak can güvenliği olmayan halk, dönmeye yanaşmıyordu. Evlerine geri dönmüş olanlar ise yeniden Anadolu'ya doğru gelmek istiyorlardı. Fakat Osmanlı Hükümeti'nin bölgede kalmaları konusundaki ısrarları ile orada kalıp sorunların çözülmesi için beklemelerini istiyordu. Osmanlı yöneticileri bu yolla şarkî Rumeli vilâyeti topraklarının Bulgarlara geçmesini engellemeye çalışıyordu, hatta bunun için vilâyetten alacağı vergiden bir kısmının Müslüman Türklere yardım için ayrılmasını, böylece yaşamlarını idame ettirebilmelerini istemişti.

Osmanlı padişahı Anadolu'ya gelen misafirlerin/muhacirlerin; *hâl-i zarûret ve sefalette bırakılmaları kat'iyyen câiz olamayacağını...*" ifade ederek, ivedi önlemler alınmasını istiyordu. Trenlerle gelen muhacirlerin gidecekleri yerlere ulaştırılmaları devletin göreviydi¹ (BOA. DH. MKT.1702/88). Öte yandan Silistre muhacirlerinin Anadolu'nun farklı bölgelerine yerleştirilirken tezayüd ettirilmemelerine dikkat edilmişti. Bu yüzden 5 Receb 1307/25 şubat 1890 tarihinde ahali arasında oluşabilecek arazi kavgalarının önüne

¹Ahali arasında sorunlar çıkmıyor değildi. Silivri'ye bağlı Büyükhan'a yerleştirilen göçmenler sorunla karşılaşmazken; Sazlıdere'ye yerleştirilenler komşuları tarafından sıkıştırılarak aç ve susuz bırakılmışlardı. Bk. BOA. DH. MKT. 1657/20.

geçilebilmesi için *Muhacirîn Komisyonu*'nun dikkatli çalışması emredilmişti (BOA. DH. MKT. 1702/88).

Anadolu'ya gönderilen muhacirler için kimi zaman Doğu Rumeli'deki gibi sulak araziler aranırken, kimi zaman da meralık alanlar tercih edilmişti. Nitekim Lüleburgaz Kazası'na bağlı Çadırılı Merası'nın başka göçmenlere tahsis edildikten sonra, 20 Safer 1308/5 Ekim 1890 tarihinde 70 hanelik Silistre muhacirlerinin yerleştirildiği yer değiştirilmişti (BOA. DH. MKT. 1767/64; BOA. DH. MKT. 1662/48). Meraların tahsis edilmesinden sonra halk arasında sorunlar çıkabiliyordu² (BOA. DH. MKT.1699/50).

Karahisâr-ı Şarkî Sancağı Rumeli'den gelen göçmenlerin yerleştirildiği önemli sancaklardan biri olmuştur. Nitekim sancak dahilindeki Aziziye Kazası'na, 35 hanelik bir grubun yerleştirilmesi için Siliste muhacirleri Muhacirin Komisyonu'na başvurmuşlardır (BOA. DH. MKT. 1796/121). Bu sırada şehir yöneticileri; Silistre muhacirlerinin Anadolu'da keyfiyetini artırmak için bir yandan özellikle arazilerinin kendilerine yetip yetmediğini, diğer yandan da bölgenin eski sahiplerinin müdahale edip etmediğini arařtırmışlardır³. Anadolu'nun diğer kasaba ve kazalarında olduğu gibi boş arazileri değerlendirmek ve tekrar tarım faaliyetlerine kazandırabilmek devlet için önemlidir.

²Gurre-i Şa'ban 1307/22 Mart 1890 tarihinde Silivri Kazası'nda bulunan Silistre muhacirleri; "...zıkr olunan çiftlik mutasarrıfı mahall-i mezkûra müdahalesinde devam ve inşâ etmiş oldukları hanelerin hedmine kıyam ederek Mustafa Ağa namında birisini kurşunla itlâf ve refikini cerh etdirdiğinden ve mahallince cerayan eden mu'âmeleden bahisle keyfiyetin tahkiki..." istenmiştir. Bk. BOA. DH. MKT. 1710/36. Ayrıca, 24 Cemaziye'l-âhir 1307/15 Şubat 1890 tarihli belgede; "...hakk-ı tasarruf iddi'a eden Ali Bey'in ibraz eylediği sened-i mezkûr meray pek de câmi' değil ise de her nasılsa mir-î mûmâ-ileyhin istid'ası üzerine evvelki mucacirlerin oradan ihraçları vilayetçe tekarrur ederek..." Adliye Müdürü'ne bildirilmiştir. Bk BOA. Y. MTV.42/28.

³ Mihaliç Kazası'na iskan edilen Silistreliler göçmenler; "...Ovaisemen Karyesi civarında muharrerü'l hudûd 800 dönümden mütecaviz arâzi-i hâliye bulunduğu halde ahâlî-i kadime tarafından mektûm tutularak bilâ sened tasarruf edilmekte olduğundan bahisle arâzi-i mezkûrenin kendilerine tahsisi..." meselesini gündeme getirmişlerdir. Bk. BOA. DH. MKT. 1830/9.

Silistre göçmenleri devletin sıcak şefkatini Anadolu'ya girişten itibaren her aşamada hissetmişlerdir. Muhacirlerin fakir hallerinden dolayı Muhacirîn Komisyonu çeşitli tedbirler almıştır. Bu yüzden Anadolu'ya gelen Silistre muhacirlerinin durumunu en iyi Muhacirîn Komisyonu kararları özetlemektedir. Komisyon kararlarında; "...*fakir-i hallerinden bahisle muhacirinin meccanen i'zâmları...*" kararı verilerek, göçmenlerin para alınmadan taşınmaları hususunda 1 Teşrîn-i evvel 1307/13 Ekim 1891 tarihinde karar çıkartılmıştı (BOA. DH. MKT. 1877/72; BOA. DH. MKT. 1888/90).

Farklı zamanlarda ve farklı şekillerde Anadolu'ya gelen muhacirlerin dağıtımı Muhacirîn Komisyonu tarafından düzenlenmişti. İstanbul'a deniz yoluyla azimet eden gruplar genellikle Haydarpaşa İskelesi'ne inerlerdi (BOA. Y.PRK. ASK. 91/67). Selimiye Kışlası'nda birkaç gün istirahat eden göçmenler komisyon kararları çerçevesinde Anadolu'nun farklı bölgelerine yine *meccanen* nakledilirlerdi. Öte yandan, muhacirlerin gidiş-gelişleri sırasında yerel halkla sorun yaşamamaları için kendilerine askerî görevliler eşlik ederlerdi (BOA. Y.PRK. ASK. 91/67).

İstanbul halkının şehirde artan olaylar yüzünden kimi zaman gelen muhacirlere sıcak bakmadığı belgelerden tespit edilebilir. İstanbul'a misafir olarak gelen muhacirler, bir süre sonra şehre yerleşince halkın bakışı değişti. Bu yüzden muhacirlerin iskanı konusunda yöneticilerin kolaycılığa kaçtığı, kalıcı projeler geliştirmedeği göçmen sayısındaki artışın yüzbinlerle ifade edilmeye başlandığı dönemlerde yerli halk ile muhacirler arasında sorunlar çıktığı görülür. Gelenler o kadar çoktu ki Sirkeci İstasyonu'na iki saatte bir yirmi-otuz vagon insan geliyordu. İstanbul'da göçmen sayısı arttıkça yerli halk ile göçmenler arasındaki yer kavgaları, alacak verecek tartışmaları çoğalmıştı (BOA. Y.PRK. ZB. 57105). Devlet muhacirlere kiralık mekan bulamayınca Haydarpaşa çayırına barakaların inşası düşünülmüş, ancak hayata geçirilmesi uzun zaman almıştı.

Göç ederek Rumeli'den Anadolu'ya geçen misafir kabilelerin sayısı ile yerleştirilecekleri yerler arasında bir bağ kurmak mümkündür. Örneğin büyük kabilelerin Anadolu'daki geniş arazilere kaydırılması gibi gelen kişilerin önemine göre daha kıymetli araziler de aranmamış değildir. 20 Reb'ul-âhîr 1321/16 Temmuz 1903 tarihinde Anadolu'ya göç eden Silistre eşrafından Hacı Nafiz Paşa ve mahiyetinin topluca Kayacık Çiftliği'ne yerleştirildikleri görölür (BOA. İ.DH. 1412/1321.Ca/15).

XIX. yüzyılın son çeyreği içinde Rumeli'den gelen Müslüman Türkleri, Osmanlı yönetimi daha çok *arâzî-i hâliye* olarak ifade edilen boş arazilerde iskan ettiği görölür. İskan politikası gereği devlet, arazinin durumuna göre Muhacirîn Komisyonu'nun talepleri doğrultusunda yeni yerleşimler arasında ilave yerleştirmeler de yapmıştır (BOA. İ.DH. 1307/1311.S.28). Bu anlamda boş arazi bulunduğu müddetçe devlet, gelen kişilerin hemen hepsini aynı bölgelerde istihdam etmeyi planlamıştı (BOA. DH. MKT. 78/47).

Balkanlardan gelen Müslüman halkı devlet, Anadolu'nun azalan nüfusunu yeniden arttırma unsuru olarak görmüştü (Karal, 1995: 487). Öte yandan devlet, yeni gelen göçmenler için kimi mirî arazileri de seferber etmişti. Bu doğrultuda devlete ait haralara (BOA. Y.PRK. ASK.91/67) göçmenler yerleştirilerek araziler yeniden canlandırılmıştı (BOA. DH. MKT. 1727/38). Böylece ekilemeyen boş, terk edilmiş araziler ve çiftlikler yeni gelen göçmenlere açılarak buralarda tarımsal faaliyetler teşvik edilmişti.

Silistre Muhacirlerinin gelişiyle birlikte onların yerleştirildikleri köylerin isimleri bir bir değişmeye başlamıştı (BOA. DH. MKT. 1913/19). Çünkü kimi zaman eski yerleşim alanlarının göçmenlerle yeniden şenlendirildiği düşünöldüğünde bu köylerin eski isimleriyle zikredilmesi doğru bulunmamıştı. Çeşitli sebeplerle boşaltılan köylerin halk arasında iyi hatırlanmaması köylerin isimlerinin değiştirilmesinde etkili

oldu. Diğer taraftan göçmenler, devletin kendileri için uyguladığı seferberlik politikalarını iyi bulduklarından bir vefa, sadakat göstergesi olarak da köylerinin isimlerini değiştirmişlerdi. Kaynaklarda göçmenlerin yerleştirildiği yerleşim yerlerine en fazla padişahın adı verilmişti. Bu bakımdan eski yerleşim yerlerine; *Hamidiye* (BOA. İ.DH. 925/73326 ve BOA. Y.PRK. DH. 0001-00082), *Selimiye*, *Hayriye*, *şerefiye* (BOA. DH. MKT.1973/37; BOA. şD. 2594/8), *Hilmiye* (BOA. İ.DH. 1322/1312.Za./7), *Ümraniye* (BOA. İ.DH. 1392/1319. N.6), *İn'âmiye* (BOA. İ.DH.1392/1319. N.1) ve *İmran* (BOA. DH. MKT. 1944/35) isimleri verilmeye başlandı (BOA. DH. MKT. 1936/10).

Hüdavendigâr Vilayeti'ne iskan için gönderilmiş olan 52 hanelik Silistre muhacirleri grubu Bolvadin Kasabası'na iki saat mesafedeki *Kuraşi* nâm mahalle yerleştirilmişlerdi. Buraya yerleşen Silistrelilere devlet başka imkanlar da sunmuştu. Örneğin boş araziye yerleştirilen muhacirlere tohum vererek üretim yapmaları ve hayatlarını idame ettirebilmeleri amacıyla kolaylık gösterilmişti. Daha sonra devlet, muhacirlerin keyfiyetini arttırmak için köye 36 hanelik göçmen konutu yaptırılmış ancak, yapılan muhacir konutları yeterli gelmeyince ilave 16 hanelik inşaata, 26 şevval 1301/19 Ağustos 1884 tarihinde izin verilmiřti⁴.

Kış koşullarında gelen muhacirlerin *dûçâr-ı sefâlet* içinde kalmalarını önlemek için devlet, bir yandan îâne ve tohum yardımı diğer yandan da göçmen evleri yaptırarak muhacirlerin ekonomik koşullarını düzelitti (BOA. DH. MKT. 1711/20). Bölgede alınan tedbirler yeterli gelmeyince, devletin alması gereken başka tedbirler de olmuştu. *Kuraşi Köyü'*nde yapılması gereken işlerin başında; muhtar, imam, müezzin ve öğretmen atamalarının yapılması vardı (BOA. DH. MKT. 1920/15; BOA. DH. MKT. 1938/14). Çünkü bu devlet görevlilerinin köye

⁴ "...*Kuraşi nâm mahalde arâzi-i hâliye ve tohum verilerek mahsûlât-ı cedîdenin ahzına muvaffak oldukları ve îâne-i hamîyyet-mendân-ı ahâlî ile otuz altı hâne inşâ etdirilerek, kusûr on altı hâne daha derdest-i inşâ bulunduğu gibi sâye-i umrân-vâye-i cenâb-ı mülûkânede mevki-i mezkûr bir karye şekline girmekle, nâm-ı nâmî-i cenâb-ı pâdişâhiye nisbetle yâd ve tesmiyesi husûsuna dâir cânib-i vilâyetden meb'ûs tahrîrâtın leffîyle Dâhiliye Nezâreti Celflesi'nin tezkiresi...*" arz kılınmıştır. Bk. BOA. İ.DH.925/73326.

gelmeleri oradaki hayatın normal seyrine dönmesini hızlandıracaktı.

d- Hamidiye Köyü'nün İmarı ve Padişahım Çok Yaşadıkları Nidaları

Muhacirlerin Anadolu'da çeşitli bölgelere yerleştirilmesinden sonra köy muhtarları, köylerin geliştirilmesi için yerel idarelere raporlar hazırlayıp sunmuşlardı (BOA. DH. MKT.1889/113). Göçmen köylerinin ihtiyaçları, diğer köylerin ihtiyaçlarından farklıydı. Konutlar dışında göçmen köylerinde; cami, mescid, mektep, çeşme ve hamama ihtiyaç vardı. Bu eserler yapıldığı takdirde göçmenler için köyler cazibe merkezi haline gelebilecekti. Bu yüzden muhacir köylerine devletin yardım elinin zarurî olarak uzatması gerekiyordu.

XIX. Yüzyıl Anadolu'sunda hemen hemen her köyde camiler, mektepler açılırken, genellikle bu yapılar halkın kurduğu vakıflar yoluyla inşa ediliyordu. Oysa göçmen köylerinin cami, mektep, köy çeşmesi veya içme suyu temini meselelerini kuracakları vakıflarla ihtiyaçlarını karşılamaları mümkün değildi. Bu yüzden göçmen köylerinin ihtiyaçları topluca belirlenerek merkezî idarenin denetimi ile yapılabilmesi yine padişahın desteği ile mümkündü.

Hüdavendigâr Vilayeti'ne bağlı Bolvadin Kasabası'nın *Kuraşı Karyesi'ne* yerleştirilen göçmenler, XVIII. yüzyılda terk edilmiş eski köy yerleşmesine gelip oturmuşlardı. 57 hanelik Silistre Muhacirleri'nin iskanıyla köy yeniden canlandırılmıştı. Anadolu'daki diğer muhacir iskanlarında olduğu gibi ilk iş olarak *Kuraşı Karyesi'nin* ismi padişah hazretlerinin isimlerine atfen *Hamidiye Karyesi* olarak değiştirilmişti. Padişah II. Abdülhamid, muhacirlerin yerleştiği köyün imarı amacıyla yardımda bulunarak; *yetmiş beş bin guruşdan bin liraya kadar masârıf-ı vâkı'ası taraf-ı eşref-i hazret-i tâc-dârîden ihsân buyurulmak üzere karye-i mezkûrede bir mescid ile bir de mektep inşâsı ve bunların masârıf-ı dâimesine vakf olunmak ve mu'accesini Hazîne-i Hâssa-i Şâhâne'den tesviye kılınmak üzere bir mahall-i münâsib iştirâsı husûsuna...* işaret etmişti (BOA. Y.PRK. UM. 0006-0126-2).

Hamidiye Karyesi'nde yapılacak cami, mekteb ve müştemilatının liva mühendisi tarafından hazırlanan keşif defterinde, inşaatın bir an evvel başlaması isteniyordu. Buna rağmen iklim koşulları nedeniyle Hamidiye Köyü'ndeki yapıların tamamlanması zaman almıştı⁵.

Mescid ve mekteb yapımı için hazırlanan keşif defterinde; 352 arşın(239.36m².) büyüklüğündeki ahşap cami için kullanılacak; direk, kereste, döşeme tahtası, tavan tahtası, kapı ve pencere demiri, kireç, kiremit, usta ve amele ücreti olarak 43.465 kuruşa ihtiyaç vardı. Yapılacak ibadet mekanının tavanı ve tabanı düz ahşap ve 10 direk üzerine yapılması, iç kısmının boyanması, cami kubbesinin taç tarafına 16X5 arşın büyüklüğünde yazlık bir sofa yapılması isteniyordu. Emanet usulü ile yapılacak mescidin çatısı kiremitle örtülecek, içerisine ahşap bir minber ve bir kürsü ile mahfel de yapılacaktı. Mescidin tezyini için 3-4 adet Mushaf-ı şerif ve bir Mushaf-ı şerif dolabı, şamdan ve diğer levhaların yerleştirilmesi isteniyordu (BOA. Y.PRK. UM. 0006-0126-2). Öte yandan mescidin dışında 20X10 arşın genişliğinde bir avlu ve bu avluyu çevreleyen bir arşın yüksekliğinde çevre ihata duvarı yapılacaktı. Avlunun 9 arşın uzağına ise üzeri kiremit tavanlı ahşap bir şadırvan bina olunacaktı. Şadırvan ve camiye sokağı bağlayan kısma bir kapı konularak bina gece ve gündüz korunaklı duruma getirilecekti.

Hamidiye Köyü'ndeki binalarda hem içme suyu hem de abdest suyu olarak kullanılacak *mâ-i lezizin* taşınması da keşif defterinde planlanmıştı. Buna göre içme suyunun kaynağından alınarak kanal sistemiyle şadırvana getirilebilmesi için yüklü bir maliyet gerekiyordu. Çünkü içme suyu kaynağı ile mescidin mesafesi 2.000 arşın(1360 m.) olarak kaydedilmişti. Suyun binaların olduğu kısma taşınması için gerekli usta ve amele masrafları, caminin dışına dönecek taş yolların masraflarıyla birlikte hesaplanmıştı.

⁵ Kış mevsiminin gelmesi ve şiddetli ayaz nedeniyle mescid ve mektebin inşaatı ilkbahara kadar durmuş ve ertesi yıl H.1301 senesinde Hazine-i Hassa Nezareti'nden ayrılan tahsisatla bahar mevsiminde inşaat kaldığı yerden devam etmişti.

Öte yandan caminin hemen bitişinde yapılacak minare için ilave 12.500 kuruşa ihtiyaç duyulmaktaydı (BOA. Y.PRK. UM. 0006-0126-1). Keşif defterinde yapılacak minarenin vasıfları da belirtilmiştir. Buna göre tuğla bir minare inşa edilecek, minarenin camiden uzaklığı 15 arşın(10,2 m.) olacak, minarenin tepesi sivri olmayıp *usûl-i cedid* üzere taştan yapılacaktı. Ayrıca minare ile cami arasına kesme taş döşeneğinden ona göre bina maliyeti çıkarılmıştı (BOA. Y.PRK. UM. 0006-0126-2).

Keşif defterine göre mekteb binası, camiye göre daha az maliyet gerektiriyordu. Daha önce başkentle yapılan yazışmalarda Hamidiye Köyü'ne sadece ibtidâi mekteb yapılacağı ifade edilmişken, keşif defterinde mektebin *zükûr*(erkek) ve *inâs*(kız) kısımlarının olacağı ifade edilmişti. Hamidiye Köyü'nde yapımına karar verilen erkek mektebinin 9X7 arşın, kız mektebinin ise 6X5 arşın ebadında olması planlanmıştı. İki derslikli mektebin tavan yüksekliği beşer arşın olup, tahta tavanlı, kiremit atlı ve i kısımları kireçle sıvalı olacaktı. İnşaat sırasında köyün iklim koşulları düşünülerek binanın bodrum katı, odun ve kömür deposu olarak planlanmıştı (BOA. Y.PRK. UM. 0006-0127-1).

Mekteb binası için kereste, cam, kapı, pencere, kiremit, usta ve amele ücreti için yaklaşık olarak 6.825 kuruşa ihtiyaç duyulmaktaydı. Aynı şekilde binanın dışında eşme yapımı için; künk, mermer, taş nakli, usta ve amele ücreti olarak 6.125 kuruşa gereksinim vardı. Dolayısıyla 29 Eylül 1300 tarihinde hazırlanan keşif defterine göre Hamidiye Köyü'ndeki cami, minare, iki bâb mektep, bir bâb şadırvan ve çeşmenin tahminen 68.515 kuruşa yapılabileceği kayıt olunmuştu (BOA. Y.PRK. UM. 0006-0127-2).

Osmanlı padişahının bir yandan kendi hazinesinden sağladığı paralarla muhacirler için mescid ve mekteb yaptırması halkın minnettar kıldı. Muhacirlerin teşekkür etmek için Bursa'da Baba Efendi Dergâhı postnişini şeyh Hacı Bahâ

Efendi'ye⁶ Őir yazdırarak bunu mektupla birlikte saraya gönderdiler ⁷. Silistre muhacirlerinin padişah II. Abdülhamid'den istekleri sadece yukarıda belirtilen cami ve mektepten ibaret değildi.

Göçmen ahalinin maddi imkansızlıkları göz önünde bulundurulduğunda, mekteb ve mescidin tamamlanmasından sonra sıra tefriŐine gelmişti. Bunun için de paraya gereksinim vardı. Mescidin tefriŐi için bir avize, dört köşesine dört top kandil, hasır, UŞak kilimi ve mihrap kenarına iki büyük Şamdan satın alınmasına karar verildiğinde 1.000 kuruşluk bedelin nasıl karşılanacağı yine maddi yetersizlikleri gündeme getirmişti. Mescidin tefriŐi için gerekli malzemenin temininde sorun yaşayan Hamidiyeli muhacirler, ihtiyaçlarının karşılanması için bir yandan *Evkaf-ı H m yun Hazinesi'*ne ve *Karahisar Sancağı İdare Meclisi'*ne diğer yandan da padişah II. Abdülhamid'e mektup yazarak durumlarını ifade etmişlerdi (BOA. Y.PRK. DH. 0001-00082; BOA. İ. DH. 925/73326). Nihayet 18 Reb ' l-evvel 1302/5 Ocak 1885 tarihinde bahsedilen eşyaların, padişahu II. Abdülhamid tarafından meccanen karşılanacağı ifade edilmişti. Devrin padişahu II. Abdülhamid, Hamidiye Köyü'nde oturan muhacirlerin taleplerine duyarsız kalamayarak; *muhacir n-i felekzede kullarının istirahatlerinin istikm l ve takriri ve kalplerinin sad katla dolması için padişah inayette bulunarak bitirilemeyen inşa, ihya ve tefriŐatı satın aldtırtarak yaverleri vasıtasıyla Bolvadin Kasabası'na gönderileceğini müjdelemiŐti. Nihayet beklenen yardımlar 16 Şa'ban 1302 Pazar günü köye ulaŐmıŐti. Yardımların ulaşması nedeniyle; Bolvadin Kazası yöneticileri ve köy halkının katılımıyla kurbanlar kesilmiş, mevlid-i Şerif,*

⁶ Şair, Şeyh Mehmed Baha Efendi nasihat verici birçok manzumeler ve tarihler yazmıştır. İnzivayı seven, devlet işlerine karıŐmayan, mes'uliyetli işlerden kaçan Mehmed Baha Efendi, hayatının sonlarına babasından kalan yedi d kkani 8-12 yaŐlarındaki 70 çocuğun giyim kuŐamına ve beşer kuruş harçlık verilmesine vakfetmiştir. Şartları arasında bayramlarda erkek çocuklarına fes, püskül, gömlek, Şalvar, hırka, mintan ayakkabı; kız çocuklarına ise baş yahnisi, gömlek, basma entari, hırka ve ayakkabı alınarak sevindirilmeleri vardır. Bk. Kamil Kepecioğlu, *Bursa Kütüğü I*, Bursa Büyükşehir Belediyesi Yayınları Bursa 2009, s. 169.

⁷ "...verilen mazbata ile c mi'-i Şerif  zerine müte'allik olunmak üzre Şu'r dan Bursa'da Baba Efendi Derg hi post-niŐini reŐ detl  Hacı Bah  Efendi tarafından inŐ d olunup gönderilen t rih ile ma'an ve leffen arz ve takd m kılınıdı...". Bk. BOA. Y.PRK. DH. 0001-00082-1.

arkasından hatm-i şerif ve öğle namazına müteakiben verilen yemekle padişahın gönderdiği hediyeler mescide konulmuştu.

Padişahın göndermiş olduğu hediyeleri getiren yaverler aynı zamanda devleti temsil eden bandoyu da köye getirmişlerdi. Hamidiye Köyü'ne getirilen bando, mûsikî çalıp söylerken köylüler bu durumu, devletin varlığını ve itibarını gösterme şeklinde anlamış olmalıdırlar. Nitekim halkın yapılan yardımlardan fazlasıyla mesrû olduğu bir gerçektir. Açılış sırasında Hamidiyeliler teşekkürlerini ifade edebilmek için *Padişahı çok yaşa!* dualarına hep birlikte katılmıřlardı⁸.

Osmanlı padişahı II. Abdülhamid'in kendi adıyla müsemma, Hamidiye Karyesi'ne gönderdiği yardımlar sadece mescide yapılan ihsan ve yardımlarla sınırlı değildi. Padişah hazretleri yaverleriyle hediyelerini gönderirken Hamidiye Köyü'ndeki muhacir çocuklarını da düşünmüştü. Padişahın gönderdiği yardımlarla yapılan okulda hem Hamidiye Köyü'nden, hem de çevre köylerden öğrenciler vardı. Bu yüzden Hamidiyelilerle birlikte çevre köylerden gelen 60'a yakın çocuk için birer kat elbise hediye edilmiřti⁹. Kuşkusuz buradaki öncelikli amaç, söz konusu mekteb talebeleri arasında padişaha karşı bir yakınlık hissi oluşturmak, bağlılık ve itaat duygusunu yerleştirmektir (Özbek, 2013: 167).

Padişah II. Abdülhamid'in öngörüsü, köyde yapılan mescid ve mekteb binalarının bir vakıf çatısı altında yaşaması yönündeydi. Kurulacak bir vakıf sayesinde mescid ve mektebin yıllık 1.500 kuruşluk giderlerinin karşılanması gündeme gelmişti. Vakfa gelir getirmesi için değirmenler ve araziler satın alınması kararlaştırılmıştı. Yapılan araştırmada Bolvadin Kasabası civarında gelir getiren değirmenlerin 40.000 kuruşa satılmakta

⁸ "...muhâcirin-i meskûne ile civâr karye ahâlisinin altmışa karib effâlinin dahi emr-i mesnûn-i hitânları icrâ ve birer kat elbise iksâ ile taltif olunmuş ve bu sırada tedârik ve tehiyye etdirilen ve beraber getirilen bir bando ve mûsika terennüm-sâz olduğu hâlde orada cümlemiz tarafından izhâr-ı teşekkür-i âtîfet-i aliyye ve şâd-mânî ve "Pâdişâhım çok yaşa!" duâ-yı vâcibü'l-edâsı tekrâriyle tartib ve tezyîn-i lisân-ı ubûdiyyet..." edilmiştir. 17 şa'ban 1302/1 Haziran 1885 tarihli Karahisâr-ı Sahib Mutasarrıfı Süleyman Necib ve diğerlerinin mühürleriyle sunulan arz. Bk. BOA. Y. MTV. 18/30

⁹ "...birer kat elbise iksâ ile taltif olunmuş ve bu sırada tedârik..." ettirmiştir. BOA. Y. MTV. 18/30.

olduğu ve bunların yıllık 1.500 kuruş gelir getirebileceği belirtiliyordu (BOA. Y. A. RES. 28/45; BOA. Y.PRK. DH. 1/82). Bolvadin Kazası'nın Hamidiye Karyesi'ne mescit, mekteb ve gmen evlerinin yapılması; padişah II. Abdülhamid'in sağladığı yardımlarla gerekleşebilişti. Bylece terk edilmiş bir köyü, padişah tarafından yeniden imar ve ihya ederken, yapılan kurumları ayakta tutacak vakfın kurulmasını da istemişti.

Padişah II. Abdülhamid, devletin zor dönemlerinde bile Bolvadin Kazası'na bağlı Hamidiyelilere karşı daima cömert davranmıştı. Nitekim Hamidiye Köyü'nde yaptırılan gmen evleri, mescid, mekteb, minare, şadırvan, su yolu, taş döşeme yollar dışında köylü çocuklara ayni yardımlar ve 60 küçük çocuğun sünnet ettirilmesi (BOA. Y. A. HUS. 182/44) hususlarına padişahın öncülük ettiği anlaşılmaktadır. Bylece padişah, toplumun her kesimine karşı hayırseverliğini ve cömertliğini göstermekten geri durmamış, savaşlar nedeniyle Rumeli'den göç ederek Anadolu'ya gelen muhacirlere şefkat ve merhamet göstermişti.

Padişah II. Abdülhamid'in Bolvadin Kazası'na bağlı *Hamidiye Köyü'nde* arazi ve tohum dağıtımı dışında; mescid, mekteb, su yolları, kıyafet dağıtımı ve sünnet merasimi yaptırması; siyaset, iktidar ve meşruiyet açısından da değerlendirilebilir. Eskiden beri padişah II. Abdülhamid'in dini kurumların yapılması, tamiri veya sürekliliklerinin sağlanması için çaba sarf ettiği bir gerçektir. Onun temel politikası anıtsal din yapılar inşa ettirmek yerine, daha çok ülkenin en ücra köşelerindeki köyü, kasaba veya kazalardaki küçük cami ve mescitleri sübvanse etmektir. Bu durum onun hayrat ve meberrat konusunda gösterişsiz ancak, merkezden çok uzak bölgelerde yaptırđı din kurumlarla da saltanatını görünür kılma stratejisinin sonucuydu (zbek, 2013: 158-164). Padişah II. Abdülhamid diğer yandan kendi döneminde eğitim ve okullaşmanın yaygınlaşmasına büyük önem vermişti. Yeni okullar yaptırmak veya var olan okulların bakım ve tamirini yaptırmanın yanı sıra; açılış ve kapanış mezuniyet törenlerine katılarak hem öğrencilere hediyeler vermiş hem de devletin

mevcudiyeti konusunda yeni bir imaj oluşturmuştu. Çünkü siyasî iktidar açısından eğitim ve sosyalizasyon süreci, ilerlemenin önemli bir ölçüsüydü (Özbek, 2013: 166).

Sonuç

Osmanlı-Rus Savaşı öncesinde ve sonrasında Balkanlarda başlayan toplumsal hareketlilik ülkenin diğer kısımlarına da yansdı. Savaşın oluşturduğu kaos, Rumeli'deki ahalinin; Rodoplar, şumnu, Silistre ve Varna Bölgelerinden kaçışlarını hızlandırdı. Daha sonra Rusların Rumeli topraklarını ele geçirmeye başlamasıyla göçler hızlanarak, Doğu Rumeli'de geri dönüşü olmayan sosyo-politik değişime neden oldu.

Osmanlı yönetimi tarafından oluşturulan Muhacirîn Komisyonu; gelen göçmenlerin nakli, yerleştirilmeleri ve yerleştikleri bölgelerin imarı(okul, cami ve evlerin yapımı) konularına odaklanmıştı. Bunun yanı sıra göçmenlerin Anadolu'ya intibak edip ikamet ettikleri topraklarda tutunabilmeleri için devlet tarafından tohum ve arazi temin edilerek üretim yapmaları teşvik edilmişti. XIX. Yüzyılın sonlarında gerek yerel yönetimlerin gerekse merkezi yönetimin uygulamalarına bakıldığında öncelikli politikanın; hazineден alınacak desteklerle belirlenen araziler üzerinde ev, cami ve okullar yaptırmak şeklinde olduğu anlaşılır. Görüldüğu üzere, Osmanlı Devleti'nin temel politikası imkanları seferber ederek bir an evvel göçmenlerin buldukları bölgelere adaptasyonunu sağlamaktı. Bu politika çerçevesinde farklı enstrümanlar kullanılmıştı. Örneğin bunlardan ilki cami ve mektepler açarak göçmenlerdeki milli ve dini değerleri kuvvetlendirmek ve beraberinde toplumsal düzeni sağlamaktı. Benzer şekilde göçmenlerin merkezle politik ve kültürel bağlarını yine okullar güçlendirecekti. İkinci olarak devlet, ekonomik anlamda göçmenleri ayakta tutacak politikaları sürdürerek yerli halk ile göçmenler arasındaki farkın kapanmasına yardımcı oldu. Dolayısıyla devlet tarafından uygulanan bu politikalar, köylünün devletine karşı sadakat ve itaatini arttırdığı için iktidar stratejisi, hatta meşruiyet sağlama aracı olarak da görülmüştü. Hamidiyeli muhacirlerin açılış töreninde; *padişahım çok yaşa!* şeklinde dua

ederek sadakatlarını açıkça ifade etmeleri söz konusu iktidar stratejisinin önemli bir unsuru olmalıdır.

Sonuç olarak muhacirlere toprak, tohum ve tarım aletleri verilmesi evlerinin, mescidlerinin yaptırılması, mekteplerinin inşası, öğrencilere giyim kuşam malzemelerinin dağıtılması, çocukların sünnet ettirilmeleri bir sosyal devlet politikasıdır. Devletin muhacirlere uyguladığı bu politika, Anadolu'ya yeni yerleşen kişilere her türlü kolaylığı göstererek burada tutunmalarını sağlamaya yönelik olmakla birlikte; padişah II. Abdülhamid'in ihsan, atıyye, hayrat ve meberrattan oluşan karmaşık hediye sisteminin Hamidiye Köyü'ndeki yansımaları olarak da değerlendirilebilir.

Kaynakça

a-Arşiv Kaynakları

Başbakanlık Osmanlı Arşivi(BOA):

- BOA. DH. MKT. 78/47 - DH. MKT. 1657/20 - DH. MKT. 1662/48 - DH. MKT.1699/50 - DH. MKT.1702/88 - DH. MKT. 1710/36 - DH. MKT. 1711/20 - DH. MKT. 1727/38 - DH. MKT. 1767/64 - DH. MKT. 1796/121 - DH. MKT. 1830/9 - DH. MKT. 1877/72 - DH. MKT. 1888/90 - DH. MKT.1889/113 - DH. MKT. 1913/19 - DH. MKT. 1920/15 - DH. MKT. 1936/10 - DH. MKT. 1938/14 - DH. MKT. 1944/35 - DH. MKT.1973/37
- BOA. DH. EUM. SSM. 39/19 -
- BOA. İ.DH.925/73326 - İ.DH. 1322/1312.Za./7 - BOA. İ.DH. 1412/1321.Ca/15 - BOA. İ. DH. 925/73326 - İ.DH.1392/1319. N.1 - İ.DH. 1392/1319. N.6 - İ.DH. 1307/1311.S.28 -
- BOA. ŞD. 2594/8 - ŞD. 2589/21 -
- BOA. Y. A. HUS. 182/44
- BOA. Y. A. RES. 28/45
- BOA. Y.PRK. ASK. 91/67
- BOA. Y. MTV. 18/30 - Y. MTV.42/28 -
- BOA. Y.PRK. DH. 0001-00082-1
- BOA. Y.PRK. UM. 0006-0126-1 - Y.PRK. UM. 0006-0126-2 - Y.PRK. UM. 0006-0127-1 - Y.PRK. UM. 0006-0127-
- BOA. Y.PRK. ZB. 57105.

b-Basılı Kaynaklar

- ARMAOĞLU, Fahir. **19. Yüzyıl Siyasi Tarihi(1789-1914)**, Timaş Yayınları, İstanbul 2017.
- AYDIN, Mahir. "Doksanüç Harbi", **Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi IX**, İstanbul 1994, ss. 498-499.
- AVCI, Orhan. **Selçuklulardan Bugüne Tarih El Kitabı**, (ed. A. N. Turan), Grafiker Yayınları, Ankara 2010.
- GENCER, Ali İhsan- Nedim İPEK. "1877-1878 Osmanlı-Rus Harbi Rumeli Cephesi Vesikalari", **Belgeler XV**, Ankara 1993, s.205-244.
- İPEK, Nedim, **Rumeli'den Anadolu'ya Türk Göçleri**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1999.
- JELAVÍCH, Barbara. **Balkan Tarihi I-II**, Küre Yayınları, İstanbul 2015.
- KARAL, Enver Ziya **Osmanlı Tarihi VIII**, Türk Tarih Kurumu Yayınları Ankara 1995.
- KEPECİOĞLU, Kamil. **Bursa Kütüğü I**, Bursa Büyükşehir Belediyesi Yayınları Bursa 2009, s. 169.
- KOÇ, Yunus, "Osmanlı İmparatorluğu'nun Nüfus Yapısı (1300-1900)", **Osmanlı Ansiklopedisi IV**, Ankara 1999, ss. 535-550.
- KURAT, Akdes Nimet. **Rusya Tarihi Başlangıçtan 1917'ye Kadar**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1999, ss.353-354.
- KURAT, Yuluğ Tekin, "1877-78 Osmanlı- Rus Harbinin Sebepleri", **Belleten XXVI**, sa.103, Ankara 1998, ss.567-592.

- LİVAOĞLU ALBEN, A. Sidre. **93 Harbi'nin Balkan Coğrafyasındaki Sosyo-Politik Sonuçları(1878-1908)**, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sos. Bil. Enst., Tarih Anabilim Dalı Ortaçağ Tarihi Programı Yüksek Lisan Tezi, İstanbul 2009.
- MAHMUD CELÂLEDDİN PAŞA, *Mirat-i Hakikat*, Dersaadet, Matbaa-i Osmaniye, 1326
- MemiŐođlu, Hüseyin, **Bulgaristan'da Türk- İslam Kültürü ve Sanatı**, İstanbul Büyük Şehir Belediyesi Kültür A.Ő. Yayınları, İstanbul 2007.
- ÖZBEK, Nadir. **Osmanlı İmparatorluğu'nda Sosyal Devlet**, İletifim Yayınları, İstanbul 2013, ss. 158-164.
- ŞİMŞİR, Bilâl N. **Rumeli'den Türk Gleri**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1989.
- ŞİMŞİR, Bilâl, N. "Bulgaristan Türkleri ve G Sorunu", **Sempozyum Bildirileri** (7 Haziran 1985), ss. 47-66, Ankara, 1992.
- TUGAY, E. Fuad, " 1877- 78 Türk- Rus Savaşı'ndan Sonra Balkanlarda Durum", **Belleten XXXVI**, no:141, Ankara 1972, ss. 15-30.
- TURAN, Ömer. **The Turkish Minority in Bulgaria(1878-1908)**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1999.
- TRKGEDLİ, Ali Fuat. **Mesâil-i Mühimme-i Siyasiyye**, haz. Bekir Sıtkı Baykal, TTK, Ankara 1987.

Resim I- Padişah II. Abdülhamid'in Hamidiye Köyü'nde Yaptırđı
Cami

Resim II. Padişah II. Abdülhamid'in Hamidiye Köyü'nde
Yaptırđı Mektebin Yandan Görünüşü

IPSOS SAVAŞI (MÖ 301) VE BOLVADİN

Muzaffer Demir¹

Alican DOĐAN²

Özet

Büyük İskender'in MÖ 323'te ölümü ve kendine bir vâris tayin etmemesi, imparatorluğun başına kimin geçeceği, toprakların ne şekilde paylaşılacağı konusunu gündeme getirmiştir. Bu belirsizlikler kısa bir süre sonra İskender'in ardılları (*diodokhoslar*) arasında bir taht mücadelesinin başlamasına yol açmıştır. Her ne kadar MÖ 311'de yapılan antlaşmaya göre topraklar komutanlar arasında paylaşılmış olsa da ileride tahta geçecek olan İskender'in küçük yaştaki oğlu IV. Aleksandros'un Kassandros tarafından öldürülmesi durumu içinden çıkılmaz hale sokmuştur. Sonuçta da bu komutanlar MÖ 301 yılında Ipsos'da karşı karşıya gelerek kozlarını paylaşmışlardır. Bolvadin yakınlarında gerçekleştiği düşünölen Ipsos Savaşı aslında Büyük İskender'in kurduğu imparatorluğun tamamen çözölmelerini hızlandırmıştır. Bu çalışmada büyük bir imparatorluğun parçalanarak tarihe karışmasına neden olan Ipsos Savaşı'nın sebebi, yeri, stratejisi ve sonuçlarının yanında, bu savaş bağlamında Bolvadin ve civarındaki siyasi gelişmeler üzerine odaklanılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Büyük İskender, Ipsos, Diodokhoslar, Bolvadin.

¹ Prof. Dr., Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Edebiyat Fakölte, Tarih Bölümü, Muğla, dmuzaffer@mu.edu.tr

² Arş. Gör., Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Edebiyat Fakölte, Tarih Bölümü, Muğla, alicandogan@mu.edu.tr

BATTLE OF IPSOS (301 BC) AND BOLVADİN

Abstract

The death of Alexander the Great in 323 BC and the appointment of a heir to himself has brought about the question of who will be the leader of the empire and how the land will be shared. These uncertainties soon led a fight for the throne among the successors (diadochoi) of Alexander the Great. The land had been shared among the commanders as a result of the treaty made in 311 BC. However, the situation became the hornet's nest with the murder of Aleksander IV, the young son of Alexander, by Kassandros. The commanders ultimately came face to face in Ipsos and settled their accounts with each other. The battle of Ipsos, assumed to occur near Boldavin, actually expedited the disintegration of Alexander's Empire. In this study, we focus on the reason, place, strategy and results of the battle of Ipsos that caused dissolution of the great empire and let it became history as well as Bolvadin and political development within its vicinity under the context of this war.

Keywords: Alexander the Great, Ipsos, Diadochoi, Bolvadin.

Büyük İskender'in ölümü³ imparatorluk topraklarında yeni bir değişim ve dönüşümü de beraberinde getirmişti. Onun topraklarında adeta ikinci bir İskender olma hayalleriyle savaşa tutuşan komutanlar MÖ 301'de Ipsos (Ιψός) Savaşı'nda kozlarını paylaşacak, böylece Küçük Asia ve diğer bölgelerin kaderi, yeni fatihleri belirlenmeye çalışılacaktı. Tüm bunların sebebi Antigonos'un, İskender'in imparatorluğunun Asia'daki topraklarının karşı konulamaz hakimi haline gelmesi ve diğer topraklar üzerinde de hak iddia etmesiydi. Aslında komutanlar arasında mücadele, Kassandros ve Lysimakhos'un kendileri için tehlike olarak gördükleri Antigonos'a karşı ortaklaşa hareket ederek, Seleukos ve Ptolemaios'u da kendi taraflarına geçmeleri için elçi gönderdikleri zaman başlamıştı (Diod. XX. 106.3). Kassandros, Antigonos'un oğlu Demetrios'u oyalarken Lysimakhos ve Kassandros'un gönderdiği general Prepelaos, Antigonos'un Küçük Asia'daki önemli kentlerini ele geçirecek ve Antigonos'un hakimiyetine son verme gayreti içine gireceklerdi.

Kassandros tarafından bir ordu ile Küçük Asia'ya gönderilen Prepelaos, yönünü Aeolia ve Ionia'ya çevirirken Lysimakhos, Hellespontos Phrygiası'nı işgal ederek mücadeleyi başlattı. Lysimakhos ve Prepelaos'un orduları Abydos'tan Ephesos'a kadar olan Ege kıyısındaki birçok yerleşim yerini ele geçirdi. Lampsakos, Parion ve Sigeion gibi kentler alındı. Ardından iç kesimlere doğru ilerleyen Prepelaos, batı Anadolu'nun en önemli kentlerinden Sardeis'i bir ihanet sonucu teslim alırken, Lysimakhos da benzer şekilde Antigonos'un eski hazine merkezi Phrygia'nın güneybatısında bulunan stratejik bir mevkiye bulunan Synnada'yı aldı. Synnada'yı ele geçirecek Antigonos'un batıyla iletişimini keserek burada gelebilecek herhangi bir yardımın önüne geçilmek isteniyordu. Lysimakhos Synnada'da iken bir taraftan kışın savaş hazırlıkları ile uğraşırken bir taraftan da Antigonos'un idari merkezi Kelainai'ye saldırılarda bulundu. Topraklarının tehlikede olduğunu duyduğunda Antigonos, Syria'da idi. O sıralarda Antigoneia'da festival hazırlıkları ile uğraşmaktaydı. Oğlu

³ Büyük İskender'in ölümünden sonra gelişmeler için bkz. Iust.XIII.4.17; Diod. XVIII. 3.4; 33.2; XIX. 68. 2-4; 90.1-91.5; 100.4-7; Corn. Nep. *Eum.* 5.1; Paus. I.6.3-4; Strab. XVI.1.5; XVII.1.8; App. *Syr.* 54-55; Plut. *Dem.* 7.

Demetrios ise ordunun büyük bir kısmı ile Hellas'da bulunuyordu (Diod. XX. 107. 2-5; 108. 1; Grainger, 2014: 70-72). Antigonos bunun üzerine tüm her şeyi bırakıp Seleukos ve Ptolemaios'un muhtemel saldırısına karşı Antigoneia'da büyük bir garnizon bırakarak ordusuyla birlikte Syria'dan Kilikia'daki Tarsus'a geldi, oğluna da haber göndererek savaş için hazırlanmasını bildirdi (Diod. XX. 109. 5). Tarsus'da savaş hazırlıklarını yaptı, ordusuna maaşlarını dağıttı ve oradan da Kilikia Kapıları üzerinden Taurosları geçerek ordugahını kuracağı Kappadokia'ya girdi. Sonra Phrygia'ya geçti. Bu durum müttefikleri telaşlandırdı. Çünkü hiç kimse Antigonos'un hemen harekete geçeceğini beklemiyordu. Koalisyon liderleri Antigonos'un birkaç günlük yürüyüş mesafesinde olduğunu anladıklarında, yaklaşan bu tehdide karşılık verilmesi için diğer komutanlara da acilen harekete geçmeleri çağrısında bulundular (Bennett ve Roberts, 2011:157-160). Ayrıca müttefik orduları toplanıncaya ve Seleukos yanlarına gelene kadar savaştan kaçınma kararı aldılar (Grainger, 2014: 71). Aksi halde Antigonos'un kalabalık ordusuna karşı tek başlarına savaşmak yenilgiyi baştan kabul etmek anlamına gelebilirdi. Antigonos'un sayıca üstünlüğüne karşı kararlaştırılan strateji güçlü siperler kazarak onunla bir süre doğrudan temasa geçmekten kaçınmak ve yavaş yavaş kuzeye çekilmektir. Bu yüzden düşmanı beklerken de onları engellemek için hendekler kazıldı. Nihayetinde Synnada civarına gelen Antigonos burada hakimiyeti sağladıktan sonra biran önce müttefikleri savaşa kışkırtmaya çalıştı fakat ne yaparsa yapsın müttefikler daha önce aldıkları karar gereği savaşmıyorlardı. Bu nedenle Antigonos, askerlerini düşmanın erzak ve suya erişimini önleyecek şekilde konuşlandırarak onları savaşa zorlamak istedi. Antigonos'un bu taktiği karşısında ordusunun zor duruma düşeceğini farkederek Lysimakhos ise gece olunca harekete geçerek kendisini daha iyi savunabileceğini düşündüğü Dorylaion yakınlarında bir yere çekildi (Diod. XX. 108. 2-6). Lysimakhos'un geceleyin uzaklaştığını anlayan Antigonos peşlerine düştü ve Lysimakhos'un kamp kurduğu alanı gördüğünde, adamlarına kampın etrafını sarmalarını emrederek kaçmalarını engellemek istedi (Bennett ve Roberts, 2009: 102).

Lysimakhos, Antigonos'un kendisini ablukaya almasını endişe ile izliyordu. Antigonos'un askerleri toprak siperleri dağıtmakla kalmıyor, mühendisleri de kuşatma makineleri inşa ediyor ve mancınık ve fırlatma rampaları kuruyorlardı. Bu kuşatma Lysimakhos tarafından birkaç etkisiz çıkışla yarılmaya ve hazırlıkların tamamlanmasına engel olunmaya çalışıldı ancak bu işte pek de başarılı olunamadı. Çünkü Antigonos her seferinde onları geri püskürttü (Diod. XX. 109. 1). Syria'dan buraya yaptıkları bu uzun yürüyüş Antigonos'un tecrübeli askerlerinin enerjisini düşürmemişti öyleki enerjilerini düşmanı biran önce ele geçirmek için kullanıyorlardı. Hatta Lysimakhos'un askerlerine oklarla ve mızraklarla zarar vermeye bile başlamışlardı (Bennett ve Roberts, 2009: 102).

Kuşatma altındaki Lysimakhos'un durumu, Antigonos hava şartları dolayısıyla kuşatmayı bırakana kadar kendilerine yetecek erzaka bağlıydı. Erzaklar iyice azalmıştı fakat kuşatanların yerlerini terk etmeye niyetleri yoktu. Erzak kıtlığı ve düşmanın verdiği zararlar seferin tam anlamıyla bir felakete dönüşebileceği izlenimi yarattı. Lysimakhos ve beraberindeki komutanlar hayatta kalmalarının tek yolu olarak harekete geçip daha kuzeye gitmek olduğuna karar verdiler. Kampta Antigonos'un henüz tamamen etrafını çeviremediği bir nokta vardı, fakat hala geri çekilmelerini gizlemek için şartların yeterince olgunlaşması gerekiyordu. Geri çekilme anına kadar müttefikler buldukları bölgenin savunmasını bırakmadılar çünkü Antigonos'un Lysimakhos'un geri çekilme niyetini anlayıp tedbirler almasından çekiniyorlardı. Sonunda beklenen an geldi, fırtınalı bir gece Lysimakhos ve müttefiklerine oradan ayrılmaları için muhteşem bir olanak sağladı, onlar ilerlerken yağmur Antigonos'un gözcülerini sığınaklara girmeye mecbur bırakıyor ve oldukça zayıf bir görüşe imkan veriyordu (Grainger, 2014: 75; Bennett ve Roberts, 2009: 102).

Dolayısıyla askerler bir şekilde düşman gözcülerine sezdirmeden sıvışmayı ve aralarında birkaç mil mesafe olacak kadar kuzeye doğru ilerlemeyi başardılar. Antigonos ancak şafak söktüğünde Lysimakhos'un gittiğini anlayabildi. Derhal onları takip etmek üzere süvarilerini gönderdi. Lysimakhos'un

birlikleri ve Antigonos'un askerleri arasındaki mesafe git gide azalıyordu, geçtikleri düz bozkır ülkede takiplerini yavaşlatacak bir savunma yapabilecekleri yer de yoktu. Lysimakhos, Antigonos'un yaklaşıp savaş için uygun bir fırsat aradığını görünce oldukça endişelendi. Bu şartlarda Antigonos'tan kurtulmak için bir mucizeye ihtiyaç vardı. O mucize de kaçışlarına olanak sağlayan fırtınalı ve şiddetli yağmurlu bir gecede gerçekleşti. Tabiat ana Lysimakhos'un yardımına koştu. Geceleyin aniden bardaktan boşalırcasına yağın yağmur Lysimakhos'un oradan uzaklaşmasına yardımcı oldu. Çünkü yağmur nedeniyle etraf bataklığa dönüşmüş, her iki ordunun izleri birbirine karışmış, yük hayvanları çamura saplanmış, atlar tökezlemeye, adamlar ise her bir adımı güçlükle atmaya başlamışlardı. Antigonos, adamlarını ilerletemeyeceğini ve bu halde iken başlatılacak bir savaşın felaketle sonuçlanabileceğini görünce durumun daha da kötüye gitmemesi için takibi bırakarak geri çekilme kararı aldı. Lysimakhos da kuzeydoğuya doğru kampını kuracağı Herakleia Pontike yakınlarındaki Salonia Ovası'na doğru yoluna devam etti. (Diod. XX. 109. 1-6; Grainger, 2014: 76).

Antigonos'un bu geri adımı kış şartlarında her iki taraf için de rahat bir nefes alınmasına olanak sağladı. Çünkü Lysimakhos ve müttefik güçlerin kendilerini güvende hissedebilecekleri Bithynia kıyılarına ulaşabilmeleri için önlerinde uzun bir yol vardı. Antigonos ise kışı geçirmek için Kelainai/Apameia'ya doğru daha kestirme bir yoldan gidiyordu. Orada hayvanlarına yem, adamlarına yemek sağlayabilir ve bir sonraki karşılaşma için ordusunu hazırlayabilirdi (Bennett ve Roberts, 2009: 103).

Bu sırada yaşlı general Antigonos, MÖ 310-308 yıllarında Babylonia Savaşı'nda kendisine karşı savaşan Seleukos'un yola çıktığı bilgisini aldı. Seleukos'un savaşa katılacağını tahmin etmemişti fakat bu bilgi Antigonos'un cesaretini kıramadı; hala niyeti toplanan bütün düşmaları ile yüzleşmek ve onları biran önce bozguna uğratmaktı. Seleukos, MÖ 312 ile MÖ 301'deki Ipsos Savaşı arasındaki dönemde doğudaki nüfuzunu sağlamlaştırmaya odaklanmıştı (Erickson, 2009: 44). MÖ 301 yılı

başlarında da doğudaki işlerini bitirmiş ve batıya yönelmişti. Dolayısıyla batıdaki toprakların büyük bir kısmını elinde bulunduran Antigonos'un saf dışı bırakılmasının önemi büyüktü. Eğer Antigonos ortadan kaldırılsa batıda kendisi için bir tehdit kalmayacak ve Antigonos'dan boşalan koltuğu kendisi dolduracaktı. Bunun için de Antigonos'a karşı Lysimakhos ve Seleukos'la işbirliği yapması gerektiğini anlamış ve yola çıkmıştı. Yavaş yavaş bir araya gelmeye başlayan müttefik ordusu ise bu sırada Karadeniz kıyısındaki Herakleia ve çevresinin sunduğu imkanlardan faydalanarak savaş hazırlıklarını sürdürüyorlardı. Seleukos'un, müttefiklere katılmak için Media'nın yüksek kesimlerinden hangi yolu izleyerek Küçük Asia'ya geldiği net değildir. Fakat beraberinde getirdiği 480 fil, 100'den fazla savaş arabası, 12.000 süvari ve 20.000 piyade (Diod. XX. 113. 4) düşünüldüğünde ordunun rahatça ve hızlı bir şekilde ilerleyebileceği uygun bir alanı tercih etmiş olmalıdır. Syria ve civarı Antigonos'un garnizonları tarafından kontrol edildiği için Seleukos'un Media üzerinden Armenia'ya oradan da Kappadokia'ya giden bir güzergahı izlemiş olabileceği söylenebilir (Grainger, 2014: 75).

MÖ 302 yılının sonlarına doğru Kappadokia'ya giren Seleukos, Lysimakhos'un Karadeniz kıyısındaki Herakleia yakınlarında kışladığını öğrenince müttefik ordularına katılmak üzere Herakleia Pontike yakınlarındaki Salonia ovasına doğru yürüyüşe geçmiş olmalıdır (Diod. XX. 109. 2-6).

Savaş hazırlıkları sürerken gelen haberler müttefiklerin telaşa kapılmalarına neden oldu. Çünkü Antigonos'un oğlu Demetrios, babasının emri üzerine yardım için harekete geçmişti, ki muhtemelen Küçük Asia'da babası Antigonos'a karşı oluşturulan ittifaktan haberi yoktu (Grainger, 2014: 72), Ephesos'a gelerek adamlarını akropolis'e yerleştirdikten sonra da hızlı bir şekilde Hellespontos Phrygiası'na doğru ilerlemeye başlamıştı. Eğer Demetrios burada kontrolü sağlarsa müttefik kuvvetlerin iletişimini ve askeri-lojistik desteğini kesebilir, böylece Thrakia ve Makedonia'dan destek gelmesine engel olabilirdi. Bu da savaşın müttefikler aleyhine bir hal almasına zemin oluşturabilirdi. Fakat Demetrios'un ilerleyişine engel

olunamadı, yoluna devam eden Demetrios Parion'u kolayca aldı. Ardından da Asia ve Europe'deki müttefikler arasındaki son rotayı kontrol altına almaya çalıştı. Bu yüzden kötü hava şartları yaklaşmasına rağmen Bosphoros'a doğru yürüyüşünü sürdürdü. Denizin Khalkedon tarafındaki dar yere ulaştığında burada 3.000 askerden oluşan bir garnizonla geçişi tutmaları ve Karadeniz'e geçişi kontrol etmeleri için 30 savaş gemisi konuşlandırdı. Ordusunun geri kalanı ise Hellespontos ve Marmara Denizi kıyısındaki kentlerde konaklıyordu (Bennett ve Roberts, 2009: 104).

Şüphesiz ki Demetrios'un Hellas'dan ayrılması Kassandros için rahat bir nefes almak demektir. Demetrios bölgeden çekilince Kassandros'un ilk işi Thesselia kentlerini ele geçirmek oldu. Fakat müttefiklerin kaderini belirleyecek savaşın Küçük Asia'da çok geçmeden yaşanacağını bildiği için kardeşi Pleistarkhos'a Seleukos ve Lysimakhos'a yardım etmek üzere alabileceği tüm adamları alarak yola çıkmasını emretti (Diod. XX. 112. 1). Buna göre Pleistarkhos Hellespontos'a gidecek ve orada Lysimakhos'la birleşecekti. Pleistarkhos beraberinde 12.000 piyade ve 500 atıyla birlikte harekete geçti. Uzun bir yürüyüş oldu, Antigonos güçlerine görünmeden denizi geçmek imkansız görünüyordu. Dolayısıyla en büyük sorun Asia'ya nereden geçecekleriydi. Çünkü Lysimakhos ve Prepelaos tarafından alınan kentleri Demetrios geri almayı başarmış, bölgede otoriteyi tekrar sağlamıştı. Yani Pleistarkhos için ordularını karşıya geçirecek güvenli bir yer kalmamıştı. Hellespontos, Demetrios kuvvetleri tarafından çok iyi tutuluyordu. Byzantion yakınından daha kuzeye ilerlemek daha olası görünüyordu. Bu daha uzun bir yolculuk olabilirdi ama bu sayede Herakleia yakınlarına rahatça ulaşabilirlerdi (Bennett ve Roberts, 2009: 104). Fakat Thrakia'nın Karadeniz kıyılarına yaklaşırken Bosphoros'un da Demetrios'un adamları tarafından kapatıldığı anlaşıldı (Bennett ve Roberts, 2009: 105).

İki ana geçiş noktasında önü kesilen Pleistarkhos adamlarını şimdi de hareket noktası Odessos olan Karadeniz kıyısı boyunca deniz üzerinden gemilerle taşıyarak götürmeye çalıştı. Odessos'da toplanan gemiler Pleistarkhos'un askerlerini

tek seferde taşımaya yetmemişti, o da birliklerini kısımlara ayırarak karşıya geçirmeye çalıştı. İlk grubun sağ salim denizi açmaya başardığı anlaşılmaktadır. Fakat bu grupta kaç tane askerinin bulunduğuna dair herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Sonraki birlik karşıya geçme konusunda oldukça şanssızdı. Çünkü Bosphoros'un Karadeniz ağzına çok yakın geçtiklerinde burayı kontrol etmekle gevli olan Demetrios'un nöbetçi gemileri bu gemileri ve içindeki askerleri yakaladı. Bu sırada Pleistarkhos da daha fazla gemi bularak geriye kalan askerleri karşıya geçirmeye çalışıyordu lakin ordunun bu kısmı da şiddetli bir fırtınada yerle bir oldu. Birçok gemi ve içindeki adamları yitirildi, Pleistarkhos'un sancak gemileri battı, yalnızca 33 adam kurtulabildi. Kurtulanlar arasında Kassandros'un kardeşi Pleistarkhos da vardı. Hayatta kalanlar Lysimakhos'un karargahına ulaştı şüphesizki Lysimakhos yardım için bu kadar az adamın gelmesini beklemiyordu (Diod. XX. 112. 1-4).

Neticede M 302/301 kışında Demetrios ordusuyla Khalkedon civarında, Antigonos Dorylaion yakınlarında, Lysimakhos ve muhtemelen Seleukos Herakleia Pontike yakınlarında harekete geçmeyi bekliyorlardı (Grainger, 2014: 77). Lysimakhos, Seleukos ve muhtemelen de kendini toparlamaya alışan Pleistarkhos bir araya gelerek yaklaşan savaş için planlar ve hazırlık yapıyorlardı. Burada saldırı ya da savunmaya yönelik nasıl bir plan yaptıkları konusu belirsizdir. Ancak saldırı planlarını hızlı ve kesin bir zafer getirecek şekilde uygulamaya koymuş olmalıdırlar. Neticede her biri tecrübeli birer askerdi ve yıllarca süren çekişmelerden dolayı düşmanlarını çok iyi tanıyorlardı. şimdi de ortak bir düşmana karşı birleşmişlerdi. Biran önce savaşa girilmesi çok önemliydi. Zira Lysimakhos ve Seleukos için başkentlerinden uzak kalmaları ve bu arada Antigonos'un onların ülkesini saldırması Antigonos'a karşı oluşturan bu ittifakın sonlanması anlamına gelebilirdi (Bennett ve Roberts, 2009: 106).

M 301 ilkbaharında, dağlardaki geçiş noktaları açıldığında Herakleia'da konaklayan müttefik ordusu harekete geçerek güneydoğuya doğru ilerlemeye başladı yolda da muhtemelen Ankyra yakınlarında onlara katılmak için ilerleyen

Seleukos'un ordusuyla karşılaştı. Lysimakhos beraberindeki müttefik güçlerden oluşan orduyla artık Antigonos'la doğrudan savaşabilirdi. Bu arada da Demetrios, babasına katılmak üzere Bosphoros'dan Synnada'ya doğru harekete geçti (Grainger, 2014: 77; Bennett ve Roberts, 2011: 164).

Antigonos'un, oğlu Demetrios ve beraberindeki orduya güveni tamdı. Savaş hazırlıklarını sürdürdüğü sırada düşmanlarının nerede olduğu ve planlarının ne olduğu konusunda istihbarat da alıyordu. O sırada Demetrios da beraberinde getirdiği orduyla babasının yanına gelmişti. Seleukos ve Lysimakhos'un birliklerinden oluşan düşman ordusunun yakınlarda olduğunu öğrendiklerinde Antigonos'un güçleri kuzeye doğru ilerlemeye başlamış ve sonunda iki ordunun yolları Synnada (Şuhut/Afyon)'nın 50 mil kuzeydoğusunda, Ipsos'da keşişmişti (Bennett ve Roberts, 2009: 106). Burada Antigonos'un Antigoneia'dan Ipsos'a kadar olan güzergahı bilirse de Kappadokia ve Phrygia'da nerelerden geçtiği tam olarak net değildir. Bu noktada Antigonos, Kilikia Kapıları'ndan Taurosları aştıktan sonra Tyana'ya, oradan da batıya ilerleyerek Ikonium yakınlardan kuzeye devam eden ve Bolvadin civarından Synnada'ya giden yolu tercih etmiş olmalıdır. Çünkü bu güzergah büyük bir ordunun geçişi için engebesiz alanlara ve askeri-lojistik ihtiyaçların karşılanması konusunda da verimli bölgelere sahiptir. Dolayısıyla Antigonos'un güneyden başlayan yolculuğunda Bolvadin ve civarı da kuvvetle muhtemel olarak hem ordugahını kurduğu hem de ihtiyaçlarını karşıladığı bir merkez olarak ona hizmet etmiş olabilir.

Plutarkhos (*Demetrios*, 29) savaş öncesinde Demetrios'un gördüğü bir rüyadan bahsederek adeta savaşın sonucunun bu rüyada bildirildiği izlenimini verir. Buna göre Büyük İskender'in ön plana çıktığı bu rüyada kral Demetrios'a savaş parolasını sorar:

"Demetrios 'Zeus ve zafer' dedi, bunun üzerine İskender 'o halde ben gideyim ve düşmanlara katılayım, kesin alırlar beni

aralarına' diye cevap verdi, Antigonos'un savaş parolası olarak 'İskender ve zafer' sözlerini seçmediği için gücenmişti".

Plutarkhos'un bu anlatisı ne kadar doğrudur bilinmez ama savaşın kaybedilmesini böyle bir rüyaya temellendirmek Ipsos Savaşı'ndaki alınan yenilgiyi bir bakıma hafifletmek amacıyla düşünölmüş olmalıdır.

Antigonos'un, süvarilerini rahatça kullanabileceği büyük bir savaş alanına ihtiyacı vardı. Bolvadin civarındaki gibi geniş ve düz bir ova Lysimakhos ve Seleukos'un orduları için de gerekliydi, çünkü beraberinde getirdikleri fillerden ancak böyle bir alanda savaşa girerlerse yararlanabilirlerdi. Neticede Seleukos ve Lysimakhos kuvvetleri ile Antigonos'un ordusu MÖ 301'de Phrygia yakınlarında Ipsos civarında karşılaştı (Plut. *Dem.* 28-29; Diod. XXI. 1. 4b; Harding, 1985: 176; Bennett ve Roberts, 2011: 151). Savaşın kaynaklarda Ipsos'da gerçekteştiği aktarılsa da arkeolojik ve epigrafik kaynakların yetersizliği Ipsos'un yerinin tam olarak neresi olduğu konusunu karanlıkta bırakmaktadır.

Görünüşte İskender'in topraklarında tek söz sahibi olma amacıyla meydana gelen savaşın ana nedeni, Antigonos'un yayılcı bir politika izlemesi ve diğer komutanların da onu kendileri için bir tehdit olarak görmeleri idi. Bu nedenle karşı karşıya gelen iki ordudan biri olan Antigonos'un 70.000 piyadeden oluşan ordusunun 40.000'i muhtemelen zırhlı birliklerden oluşmaktaydı. Savaş hattı merkezinde oldukça güçlü olmalarına rağmen ve yan ve arka cephelerde hantal ve zayıftılar. Ordunun geri kalan kısmı da hafif piyadelerden, okçulardan yani genel itibariyle göğüs göğüse çatışma yapmayacaklardan oluşuyordu, fakat yine de savaş hattı merkezi ile süvarilerin arasındaki boşluğu doldurarak hem filler karşısında koruyucu bir duvar görevi görüyorlar hem de birliklerin zayıf kanadında savunma oluşturuyorlardı. Savaş hattının tam merkezinde ise kendi muhafızları tarafından korunan zamanın en büyük savaşçısı Antigonos bulunmaktaydı. Antigonos'un etrafında 10.000 atlı yerleştirilmişti. Bunlardan bazıları sol kanada doğru yerleştirilirken önemli bir kısmı sağ kanatta genç kral

Demetrios'un komutası altında savaşa girmeye hazırlanıyordu. Dizi dizi sıralanmış heybetli atlıların ve piyadelerin önünde her birinin yanında elli hafif piyade koruması olan yetmiş beş fil bulunuyor ve savaşın başlaması bekleniyordu (Plut. *Dem.* 28-29; Diod. XXI. 1. 4b; Bennett ve Roberts, 2009: 108).

Antigonos ve ođlu Demetrios sađ kanat tarafından dűřmana ağır bir darbe vurulacak bir stratejinin zafer getireceğine inanıyorlardı. Sađ kanatta Demetrios'un komutası altında bulunan süvariler oldukça güçlü ve tecrübeliydi. Zayıf olan sol kanadın tek amacı merkezdekiler dosdoğru ileriye baskı yaparken Demetrios ve süvari birlikleri dűřman birliğine aradan saldırıp zafer kazanana kadar direnmekti. Plan detaylı olarak hazırlanmamıştı ama Antigonos'un bu planın iře yarayacağına inanması için haklı gerekçeleri vardı. Karmaşık taktik tasarılar ve aldatıcı hileler, aslında nispeten daha zayıf kuvvetlere hükmeden bir komutanın ihtiyaç duyacağı silahlardı. Fakat Antigonos'un böyle şeylere ihtiyaçı yoktu. Çünkü karşı tarafınki gibi sadece birkaç ay içinde toplanmış farklı yabancı birliklerden oluşan bir orduya değil birbirlerini gayet iyi tanıyan yıllarca beraber savaşmış askerlere sahipti (Bennett ve Roberts, 2009: 108).

Lysimakhos ve Seleukos güçlerinden oluşan orduda da 20.000'i hafif piyade olmak üzere 64.000 piyade bulunuyordu. Seleukos, bunların birçoğunu beraberinde doğudaki satraplardan getirmişti. Dahası müttefiklerin birliklerinin bazıları da zırhsız askerlerden oluşuyordu. Dolayısıyla 30.000-40.000'i ağır piyadeden oluşsa ve ordunun merkezinde konuşlansa bile Antigonos'un güçleri karşısında sayısal anlamda ciddi bir dezavantaja sahiptiler. Süvarilere gelince aslında Antigonos'un güçlerinden sayıca üstündüler, 12.000'i Seleukos'un beraberinde getirdiği Medialı süvarileri olmak üzere hepsi birlikte 15.000'i buluyordu. Muhtemelen her iki kanada da eřit sayıda dağıtılmışlardı. Bu noktada Seleukos'un genç, deneyimsiz varisi ve ođlu Antiokhos'un sol kanada kumanda ettiği açıkça bilinmektedir. Bu kanat Demetrios'un olduğu kanadın tam karşısına dűřmekteydi. Müttefiklerin sađ kanadında da en iyi süvariler ve emir komuta sahibi kumandanlar yer alıyordu. Seleukos, Lysimakhos, Prepelaos ve Pleistarkhos'un savaş

alanında nerede konuşlandıkları da belli değildir. Yine Seleukos'un yukarı satraplıklardan gelirken ona eşlik eden 400 fili ve 100 tırpanlı savaş arabasının savaş alanının neresinde konumlandığı açık değildir (Bennett ve Roberts, 2009: 109). Savaşta, savaş arabalarının ne kadar etkili olduğu bilinmese de fillerin savaşın kazananını belirlemede önemli bir rol üstlendiği söylenebilir.

Her iki tarafın toplam sayılarına bakıldığında en az 200.000 civarında bir ordunun rahatça hareket edeceği geniş ve düz bir savaş alanına ihtiyaç duyulduğu açıktır. Doğu'dan savaşa katılmak üzere bölgeye gelen Seleukos'un ordusu için Bolvadin ve civarının da adeta bir geçiş noktası ya da ordugahını kurarak savaş hazırlıklarını yaptığı yer olabileceğini söylemek yanlış olmasa gerektir. Çünkü her ne kadar savaşın yeri bilinmese de savaşın yapılacağı en uygun düzlük alan olarak bu bölgenin seçilmiş olabileceği muhtemeldir.

Demetrios, birliklerine ilerleme emri verdiğinde tam karşısında üzerine doğru gelen fillere doğrudan saldırmak yerine birliklerine hafif bir manevra yaptırarak doğrudan Antiokhos'un üzerine saldırmayı planlamıştı. Burada ilginç bir detay karşımıza çıkmaktadır o da atların fillerin kokusundan ve gürültüsünden korktuğudur (Bennett ve Roberts, 2009: 109). Yani savaş alanında atlar bu özellikleri itibariyle filleri gördüklerinde çark etmiş olabilir. Lakin süvari gücüne dayalı Demetrios'un ordusu düşünüldüğünde savaşta çoğunlukla atlardan yararlanılması bir dereceye kadar atların fillere alıştırılmış olabileceği izlenimini de uyandırmaktadır. Her ne kadar savaşta süvariler çoğunlukta olsa da savaşın kazananının Lysimakhos ve Seleukos'un ordularından oluşan fillerin çoğunlukta olduğu müttefik güçlerin olması belki de Antigonos güçlerinin savaşı kaybetmesinde süvariler üzerine kurulmuş bir savaş taktiği yatıyor olabilme ihtimalinden kaynaklanmaktadır. Fakat yine de Antigonos ve ordusu bu süvari üstünlüğünden sonuna kadar yararlanma yoluna gitmiş olmalıdır.

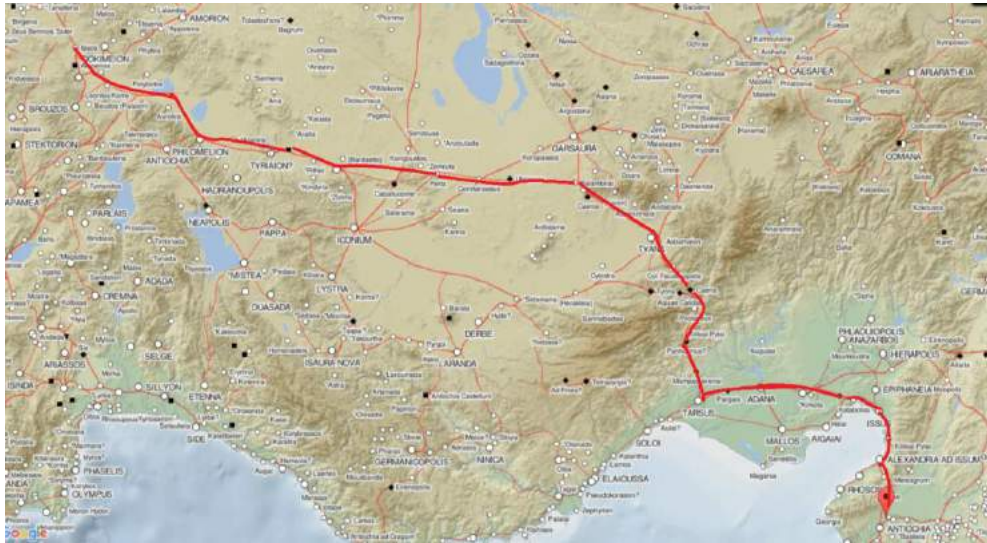
Artık savaş başlamıştı. Her bir birliğin başında onları tam vaktinde yönlendiren kumandanları bulunuyor ve askerler

emirlere sorgusuz uyduklarından kolayca manevra yapabiliyorlar ve önlerindeki savaş hattını yarmak için canla başla savaşıyorlardı. Saldırı öylesine şevkle gerçekleşti ki Antiokhos'un adamları bir arada kalmayı başaramadı ve her biri kendi canının derdine düştü. Bir süre sonra Seleukos'un oğlu, bozguna uğrayan birlikleri ile kaçmaya başladı. Onları takibi sürdüren Demetrios'un süvarileri de savaş alanından uzaklaşmaya başladı (Bennett ve Roberts, 2009: 110). Savaş hattının merkezinde de ağır piyade ve fillerin dahil edildiği çetin bir mücadele sürmekteydi. Diodoros (XXI. 1. 2), savaşta Antigonos ve Lysimakhos'un fillerinin sanki eşit güç ve cesaret bahsedilmiş gibi dövüşüklerini aktarmaktadır. Savaş meydanından uzaklaşan Demetrios, adamlarını tekrar savaş dahil etmeye çalıştığı sırada geri dönüş yolunun kesildiğinin farkına vardı. Düşman 300 fili bu yol üzerine itinayla dizerek Demetrios'u saf dışı bırakmaya çalışmıştı. Atlarının koku ve ses korkularından dolayı fillere yaklaşamaması Demetrios'un bu engeli aşmasını oldukça zorlaştırdı (Plut. *Dem.* 29.3; Grainger, 2014: 79).

Başlarda Antigonos için her şey yolunda gidiyordu. Tecrübeli askerlerinin yaptıklarını gördükçe savaşı kazanacağına inanıyordu. Fakat Demetrios'un Antiokhos'un atlılarının peşine düştüğünde, düşmanın etrafı dolaşarak Antigonos'un korunmasız kalan sağ tarafından yaptığı saldırılarla savaşın seyri değişti. Düşman sağ kanattan saldırıya başlamış merkezdeki Antigonos'un birliklerini bir hayli sıkıştırmıştı. Antigonos çaresizce oğlu Demetrios'un biran önce yardıma gelmesini bekliyordu. Sonuçta bu beklentisi karşılık bulamadı, ordusu bozguna uğradı. Etrafı düşman askerleriyle kuşatılan Antigonos mızrak darbelerine yenik düştü ve savaş meydanında öldü (Plut. *Dem.* 29; Diod. XXI. 1. 4; Harding, 1985: 176).

Demetrios döndüğünde ise artık her şey için çok geçti. Babasının birçok askeri ölmüş, ordusu ya dağılmış ya tutsak alınmış ya da düşman saflarına geçmişti. Durum böyle iken genç kralın tek yapabildiği komutasında kalan birkaç bin süvariye toplayıp geri çekilmek oldu (Bennett ve Roberts, 2009: 113). Sonuç olarak artık Büyük İskender'in kurduğu Makedonia

İmparatorluğu topraklarını tek elde toplama fikri tarihe karışarak imparatorluğun parçalanması hızlandı. Küçük Asia topraklarında Antigonos'un egemenliği son bularak Bolvadin ve çevresi de dahil olmak üzere yani Toros (Tauros) Dağları'na dek Anadolu'nun büyük bir kısmını Lysimakhos aldı; Seleukos'un payına da Toroslardan Indos'a kadar doğu ülkeleri ve yukarı Syria düştü (Polyb. V. 67. 3-8). Diğer yandan savaşa katılmamasına rağmen Ptolemaios Filistin ve Phoenikeia'yı aldı ve böylece ileride tekrar ortaya çıkacak savaşın temelleri atılmış oldu (Diod. XX. 113.4).

Harita 1. Antigonos'un Ipsos'a kadar takip ettiği muhtemel güzergah

Kaynakça

App. (= Appianus, *Rhomaika*) *Syr.* (= *Syriake*), **Appian's Roman History**. With an English translation by H. White I-IV. Cambridge, Mass.-London 1912-1913 (The Loeb Classical Library).

Bennett, B. ve Roberts, M. (2009). **The Wars of Alexander's Successors 323-281 BC: Battles and Tactics**, Pen& Sword Books.

Bennett, B. ve Roberts, M. (2011). **The Wars of Alexander's Successors 323-281 BC: Commanders and Campaigns**, Pen& Sword Books.

Corn. Nep. *Eum.* (= Cornelius Nepos, *Eumenes*) **On the Great Generals of Foreign Nations**. With an English Translation by J. C. Rolfe. Cambridge, Mass. 1966 (The Loeb Classical Library).

Diod., **Diodorus of Sicily**. With an English translation by R. M. Geer. London, New York 1947 (The Loeb Classical Library).

Grainger, J. D. (2014). **The Rise of the Seleukid Empire (323-223 BC): Seleukos I to Seleukos III**, Pen& Sword Books.

Iust. (= Marcus Iulianus Iustinus, *M. Iuliani Iustini Epitoma Historiarum Philippicarum Pompei Trogi*), **Epitome of the Philippic History of Pompeius Trogus**. With an English translation by J. C. Yardley. With introduction and explanatory notes by R. Develin. Atlanta, GA 1994.

Erickson, K. G. (2009). **The Early Seleucids, Their Gods And Their Coins**, Submitted to the University of Exeter as a thesis for the degree of Doctor of Philosophy in Classics and Ancient History, December.

Paus. (= Pausanias, *Periegesis tes Hellados*), **Pausanian Description of Greece**. With an English translation by W. H. Jones I-V. London, New York 1918-1935 (The Loeb Classical Library).

Harding, P. (1985). **Translated Documents of Greece&Rome: From the end of the Peloponnesian War to the battle of Ipsus**, Cambridge University Press.

Plut. *Dem.* (= *Demetrios*), **Plutarch's Lives**. With an English translation by B. Perrin I-XI. London, New York 1959 (The Loeb Classical Library).

Polyb. (= Polybios, *Historiai*), **The Histories**. With an English translation by W. R. Paton I-VI. Cambridge, Mass.-London 1922 vd. (The Loeb Classical Library).

Strab. (= Strabon, *Geographika*), **The Geography of Strabo**. Ed. H. L. Jones I-VIII. London, New York 1917-1932 (The Loeb Classical Library).

KÖY ODALARI VE BENZER BİR TAKIM MÜESSESELER (ODALARLA AHİLİK ARASINDA SİYASİ, İKTİSADİ VE KÜLTÜREL ÖRTÜŞMELER)

Prof. Dr. İsmail TAŞ¹

Odalar, hem yerli insanların hem de köyden birisinin özel bir misafiri olmanın dışında, herhangi bir maksatla köye ya da kasabaya dışarıdan gelen misafirlerin iae ve ibateleri için faydalandıkları özel bütüncül mekânlardır. Toplumsal fonksiyonlarına çok yakın zamanlara kadar şahit olduğumuz bu yapılar Anadolu'nun hemen her yöresinde mevcuttur. Bu anlamda köy odaları, Cumhuriyet dönemi kırsal toplum yapısında olduğu gibi, Osmanlı devleti döneminde de köy toplumunun kültürel ve sosyal hayatında çok önemli bir yere sahiptir. Ulaşım imkânlarının çok kısıtlı olduğu 19. yüzyıllarda bir köyden nahiyeye, nahiyeden kazaya veya kente gitme ihtiyacı duyan her yolcunun köylerde misafir edildiği yerler köy odalarıydı.²

Odalar, dışarıdan gelenlerin yeme içme, barınma ihtiyaçlarını karşılayarak, köyleri hem şehre hem de diğer köylere bağlayarak izole birimler olmaktan kurtarmıştır. Diğer bir ifadeyle odalar köylerin dışa açık kapılarıdır. Hem kişisel nedenlerden dolayı hem de küçük çaplı ticari nedenlerle köye

¹ Necmettin Erbakan Üniversitesi İlahiyat Fakültesi İslam Felsefesi Öğretim Üyesi

² Bülent Özdemir- İsmail Arslan, 'Orda Bir Köy Var Uzakta', 19. Yüzyıl Osmanlı Köy Toplumunda Sosyo-Kültürel İlişkiler ve Değişim: Balıkesir Örneği, The Journal of Academic Social Science Studies JASSS International Journal of Social Science Volume 6 Issue 3, March 2013, ss. 21-32.

uğrayan satıcılar nedeniyle olsun köye uğrayan biri için köyler güvenli bir barınak görevi görüyordu. Odalar sadece köylerden daha büyük merkezi şehirlere giderken yol üstünde olan köylere uğrayanlar bakımından değil, şehirlere köylere ulaşmak isteyenlerin de uğrak mekânlarıydı. Köylere gelen misafirler odalarda hem kendi yeme, içme ve barınma ihtiyaçlarını giderirlerdi hem de odaların bitişğinde mevcut olan ahırlarda hayvanlarının ihtiyaçları giderilirdi.

Bu fonksiyonlarıyla odalar Anadolu kültürünün kendine has bir parçasıdır. Odaların mimari yapıları,³ sosyal ve kültürel fonksiyonları⁴ hakkında az da olsa bir takım çalışmalar yapılmıştır. Bu çalışmaların dile getirdiği odaların bu tür fonksiyonlarını bizatihi yaşamış birçok kimse henüz hayattadır, birçok kimse de kırsal bölgede yaşamış büyüklerinden odalar hakkındaki hatıraları şifahî olarak dinlemiştir. Bu bakımdan odaların varlıkları hakkında hiçbir şüphe söz konusu değildir. Burada bu tür çalışmaların değersiz olduğunu ifade etmek istemiyoruz. Keşke çağımıza kadar ulaşmış olan oda kültürümüzü tanıtıcı daha detaylı senkronik çalışmalar, belgeseller yapılmış olsaydı, gelecek nesillere Anadolu'nun hümanist kültürünü daha faydalı ve daha kalıcı bir şekilde tanıtmış ve aktarmış olurduk. Bu değerlerimizin manevi mirasını aktarmak bir tarafa, arşivini bile yapamadığımızı ifade edelim.

Bu yapılar küçük farklılıklarla birlikte hem fonksiyonları hem de mimari bakımdan birbirine benzemektedirler. Afyonkarahisar ve özellikle ilçe köylerinde söz konusu oda kültürü oldukça yaygındır. Şuhut, Sinanpaşa, Emirdağ gibi ilçelerinin köylerinde ve bilhassa Bolvadin'in şimdi merkezine dahil olan Ağılönü semtinde doğmuş, büyümüş ve yetişmiş birisi olarak oda kültürünü bizatihi yaşamış ve tecrübe etmiş birisi

³ Tolga Bozkurt, Konya- Gökyurt (Kilistra) Köy Odları, Millî Folklor, 2016, Sayı 109, ss. 201-216.

⁴ Bk. Ali Osman Abdürrezzak, "Yaygın Eğitim Bağlamında Sosyo-Kültürel İşlevleri Açısından Köy Odları: Kastamonu Örneği", Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi, C.4, Sayı: 7 Temmuz 2015, ss. 33-47; Ahmet Uğur, "Köy Odalarımızın Kültürel ve Sosyal Hayatımızdaki Yeri", II. Kayseri ve Yöresi Tarih Sempozyumu, Bildiriler (16-17 Nisan 1998), Kayseri 1998, s. 457; Azem Sevindik, Halk Hukuku ve Köy Odaları: Sivas Şarkışla Gümüştepe Köyü Örneği, Hacettepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi 2013.

olarak odaların işleyişi hakkında kendi gözlemlerimize dayalı olarak şunları söyleyebiliriz:

Odalar aşaşıda tartışacağımız gibi sülalelere bağlı yapılardır. Sülalelere bağlı olmakla birlikte odaların bakımı ve giderleriyle belirli aileler ilgilenir. Odalar ne sadece misafirlere bağlı olarak çalışırlar ne resmi bir kurum gibi mesaiye tabidirler ne de ücretle çalışan işletmelerdir. Odalar, mevsimlerine göre ya da icra edeceği fonksiyonlara göre işlevseldir.

Bizim yaşadığımız ve şahit olduğumuz tecrübeye göre odalar birkaç yönden işlevseldir.⁵

1. Yazın yatsı namazından önce, kışın yatsı namazından sonra sohbet etmek için odanın müdavimleri bir araya gelirler. Önce günün önemli konuları konuşulur ve çoğunlukla bunun uzantısı olarak geçmiş tecrübeler ya da hatıralarla sohbet devam eder. Odada kalan misafirler de bu sohbetin tabii bir üyesi olarak kabul edilir. Bazen camii hocaları veya okuma yazma bilen biri tarafından ilmihal ve benzeri kitaplardan belirli bölümler bilgilenme amaçlı okunur. Sohbet esnasında genelde çay ikramlarında bulunulur. ay düzeniyle oda sahiplerinden biri ilgilenir, servis ve hizmet işleri yaşça en ufak olanların işidir. Kesin bir vakit sınırı olmamakla birlikte sabah erken kalkabilecek şekilde odada kalan misafir dışında herkes odadan ayrılır.

2. Misafirlerin barınmasını sağlamak odaların en önemli hizmetlerinden biridir. Dışardan gelen kimsenin odada kalması için özel hiçbir şart söz konusu değildir. Bunlar çoğunlukla köylülerin ihtiyaçlarını karşılayacak bir takım şeyler satan satıcılar ya da farklı bir köye ya da kasabaya giderken köye uğrayıp kalmak zorunda olan yolcular olabilir. Bu kimselere sabah kahvaltısı ve akşam yemeği verilir. Misafirin bu tür ihtiyaçları genellikle oda sahipleri tarafından takip edilir. Anadolu'nun farklı yörelerinde bu hususta farklı uygulamalar da söz konusudur.⁶

⁵ Odaların işleyişi ile ilgili olarak burada vermiş olduğumuz bilgiler bizatihi kendi yoğun gözlemimize ve tecrübemize bağlıdır.

⁶ Örneğin Balıkesir bölgesinde yapılan bir araştırmada odaların köyün ileri gelenleri tarafından yaptırıldığı ifade edilmekle birlikte, odaya gelen misafirlerin yeme içme ihtiyaçlarının ve hayvanların bakımının yine aynı ailelerce karşılanması söz konusu olmakla birlikte, misafirler için

3. Odalar bulunduğu yerin bir takım kültürel etkinliklerini icra ederken faydalanılan mekanlardır. Örneğin köy ve kasabalarda düğün davetlerinde ve bayramlaşmalarda odalardan faydalanılır; bayram yemekleri orada yenilebilir.

4. Sürekli ve sistematik olmamakla birlikte dinî eğitim ve öğretimde odalardan istifade edilebilir.

Odalar hakkında yapılan çalışmaların neredeyse tamamı yukarıdaki tespitlere benzer sonuçlar üzerinde durmaktadırlar. Bu tür tespitler biçim olarak ya halkbilimsel ya da etnografik çalışmalardır. Bunlar genellikle deskriptif çalışmalar olup odaların tarihi kökenleri, siyasi ve iktisadi bağlantıları ve kültürel anlamları hakkında hiçbir tecessüse girişmemektedirler. Hâlbuki odalar bu sorunlar çerçevesinde oldukça belirsiz ve aydınlatılması gereken yapılar olarak araştırılmayı beklemektedir. Odaların tarihi bağlantılarını dile getirenler de yok değil, fakat bunlar da ne yazık ki, oldukça genel, zayıf ve uzak analogilerden ibaret olup, bilimsel temellendirmelerden yoksun görünmektedir.

Odaların tarihte ilk olarak ne zaman görüldükleri, hangi sosyal, kültürel ve iktisadi ihtiyaçların bir ürünü olarak kurumsallaştığı vb. konular hakkında bir şeyler söylemek ya da bazı tespitlerde bulunmak, odaların yakın geçmişinde olduğu gibi kolay değildir. Kısacası yazılı belgeler, notlar nazarında odaların tarihi yoktur. Evet, belki odaların tarihi müesseseler olduğunu tahmin etmek zor değildir fakat bunu belgelendirmek ve kaynaklara dayalı olarak tespit etmek oldukça zordur. Zira tarihi kaynaklarda ve belgelerde her şeyden önce “oda” adı altında bir kayıta şahsen biz rastlamadık varsa da bilmiyoruz. Halbuki köylerdeki “oda” müessesesinin tarihi, Cumhuriyet dönemine mahsus yüz yıllık bir tecrübe gibi görünmüyor ama maalesef belgeler ve kaynaklar nazarında “oda” diye bir mefhum söz konusu bile değildir. Bu nedenle belgelerden hareket edecek

---

her gün bir ailenin yemek hazırlayıp odaya getirilmesi misafirle birlikte hep beraber yemeklerinden bahsedilmektedir. Bk. Bülent Özdemir- İsmail Arslan, ‘Orda Bir Köy Var Uzakta’, 19. Yüzyıl Osmanlı Köy Toplumunda Sosyo-Kültürel İlişkiler ve Değişim: Balıkesir Örneği, The Journal of Academic Social Science Studies JASSS International Journal of Social Science Volume 6 Issue 3, March 2013, ss. 21-32.

olursak neredeyse odaların varlığı hakkında sadece çok yakın zamanlarda bir takım yabancı seyyahların uğradığı köylerden bahsederken dipnot düştükleri odalardan haberdar olduğumuzu kabul etmek durumunda kalacağız.⁷ Doğrusu biz bu durumun böyle olmadığını düşünüyörüz. Kaynakların odalar hakkındaki suskunluğunu ise onların vücuda gelme biçimine bağlıyoruz.

O halde odaların tarihsel oluşumu, siyasi, iktisadi ve kültürel varlıkları hakkında fikir yürütebilmek için hareket noktamız ne olmalıdır, bunu belirlememiz gerekmektedir.

Bu konuda her şeyden önce şu tespit ile işe başlamamız gerekmektedir. Odalar köylere ya da kasabalara yani kırsal kesimlere ait müesseseler olarak görünmektedir. O zaman üzerinde durmamız gereken en önemli olgulardan biri köy ve köylerdeki yaşam olmalıdır. Konu köy olunca, yine aşılması çok zor bir sorunla karşı karşıya olduğumuzu görmekteyiz. Nitekim odaların geçmişi hakkındaki belirsizlik, köyler ve köylerdeki yaşamın tarihi geçmişi hakkındaki muğlaklığa bağlıdır.

Odaların kurumsal olarak aydınlatılabilmesi için geniş çerçevede Orta Çağ İslam dünyası, dar çerçevede Orta Çağ Türk devlet ve toplum yapısına bağlı olarak kırsal yaşamın soruşturulması gerekmektedir. Bu soruşturmayı hangi argümanlar üzerinden yapabiliriz? Orta Çağda kendi içinde odalara benzeyen müesseseleri barındıran ve yabancılara misafirperverlik yapan bazı yapıların olduğunu biliyoruz. Acaba söz konusu bu yapılar bizim araştırmamıza konu olan “odalar”la aynı yapılar mıdır yoksa birbiriyle benzer ya da ilişkili yapılar

⁷ XVIII. yüzyılda Anadolu’da bir köydeki köy odasına uğrayan bir seyyah köylülerin konuk severliği hakkında şunları söylemektedir: “Birkaç ormandan (Izmit çevresi) geçtik. Çok sayıda köy gördük. Bu köylerde bizi çok iyi ağırladılar, yemek verdiler. Yolcuları rahatlatmak ve yedirmek adeti Müslümanların en şerefli adetlerindedir... Parası olmayan fakirler (fakir yolcu) burada sıkıntıları ve yüklerinin azalacağına emin olurlar. Konuksever Türkler saf bir hayırsever olarak asla teşekkür beklemez ve karşılığını da istemezler.” Bkz. Paul Lucas, Voyage du Sieur Paul Lucas, Paris 1712, s. 72’den naklen Gülgün Üçel-Aybat, Avrupalı Seyyahların Gözünden Osmanlı Dünyası ve İnsanları (1510–1699), İstanbul 2003, s. 356; Bu konuda Alman Seyyah Kannenberg ise; “...köylünün, köyelerine gelen misafirleri caminin hemen yanında bulunan cami odasında misafir ettiğini...” ve “...Anadolu’da köylere yolu düşen bir gezginin ya da misafirin her köyde herhangi bir zorluk çekmeksizin rahat edebileceği bir misafir odası (köy odası) bulabileceğini...” söylemektedir. Bkz. Metin And, “19. Yüzyılda Anadolu Köyü Üzerine Bir Yabancıнын Gözlemleri”, Tarih ve Toplum, VI/32, İstanbul 1986, s. 18-23. Bu dipnot bilgileri aynıyla şu çalışmanın 20. dipnotundan kopyalanmıştır: Bülent Özdemir- İsmail Arslan, agm.

mıdır? Bu nedenle kurumsal olarak odaları aydınlatmamıza yardımcı olacak şu siyasi, iktisadi ve dini yapıları dikkate almamız gerekmektedir:

1. Zaviyeler ve medreseler;
2. Zaviye ve medreselerin arkasındaki kurucu irade Fütüvvet⁸ ve Ahilik⁹
3. İkinci dereceden, bunlarla siyasi, iktisadi yönden ilişkili olan siyasal yapının argümanlarından tımar, dirlik ve vakıf müesseseleri.

Söz konusu bu olgular elbette bizim doğrudan üzerinde duracağımız sorunlar değildir. Bu konular sadece odaların anlaşılmasına katkı çerçevesinde tamamlayıcı unsur olarak değerlendirilmelidir. Bir de şunu hatırlatmalıyız: Yukarıdaki unsurlardan Fütüvvet ve Ahilik, Orta Çağ İslam medeniyetinin öne çıkan bir zihin ve zihniyet dünyasını yansıtmaları bakımından, diğer unsurlar ise, bu zihniyetin kurumsal yüzünü görünür kılan yapılar olmaları bakımından önemlidir. Bunları söz konusu etmemizin amacı, köy hayatıyla ilişkili olarak yukarıda ifade etmiş olduğumuz belirsizliği bir nebze de olsa kaldırabilmektir.

Zaviyeler, tekkeler, hanikâh, dergah ve dahası medreseler İslam orta çağında birbirinin yerine kullanılabilir.¹⁰ Elbette burada bu kurumların daha sonra birbirinden ayrılmış ve farklılaşmış dünya görüşlerinin müesseseleri haline gelmiş teknik anlamlarından bahsetmiyoruz.¹¹ Kaldı ki bizim amacımız

⁸ Fütüvvete ilişkili olarak bakabileceğimiz birçok çalışma vardır. Şunlara bakılabilir: Ebû Abdurrahman Muhammed Süleymî, *Tasavvufta Fütüvvet*, çev. Süleyman Ateş, Ankara Üniversitesi İlahiyat Y., Ankara 1977; Franz Taeshner, "İslam Ortaçağında Futuvva (Fütüvvet Teşkilatı)". (Çev. Fikret İşiltan). İÜİFM, İstanbul 1955; 15(1-4), 1 – 32; Kamer'ul Huda, Şihabeddin Ömer Sühreverdî, *Hayatı, Eserleri, Tarikatı*, çev. Tahir Uluç, İnsan Y., İstanbul 2004, s. 37-66; Abdalbaki Gölpınarlı, "İslam ve Türk İllerinde Fütüvvet Teşkilatı", *İ. Ü. İktisat Fakültesi Mecmuası*, C. 11, İstanbul, 1950.

⁹ Ahilikle ilişkili olarak şu kaynaklara bakılabilir: Claude Cahen, *Osmanlılardan Önce Anadolu'da Türkler*, (Çev. Yıldız MORAN), İstanbul, 1979; Claude Cahen, *İlk Ahiler Hakkında*, (çev. Mürsel Öztürk), TTK. Belleten C. L/1977, Ağustos 1986, ss. 591-601; Neşet Çağatay, *Bir Türk Kurumu Olan Ahilik*. TTK. Ankara 1989; Neşet Çağatay, *Fütüvvet – Ahi Müessesesinin Menşei Meselesi*. AÜİFD. İstanbul 1952, 1/59 – 68; Mikail Bayram, *Ahi Evran ve Ahi Teşkilatının Kuruluşu*, Konya 1990; Mikail Bayram, *Ahi Evran Tasavvufi Düşüncenin Esasları*, Türkiye Diyanet Vakfı Y., Ankara 1995.

¹⁰ A. Yaşar Ocak, *Zaviyeler Dini Sosyal ve Kültürel Tarih Açısından Bir Deneme*, Osmanlı Sufiliğine Bakışlar Makaleler İncelemeler, Timaş Y. İstanbul 2015, ss.(185-229), s.190.

¹¹ Osmanlıların ilk dönemlerinde Rum vilayetindeki zaviyelerin çoğu gelir sağladıkları yerleşim bölgelerinin hemen yakınlarında kurulmuşlardı. Cami ve medreselerin çoğu şehirlerde veya

bu kurumlar arasındaki teknik ayrıntıları ortaya koymak değildir. Bu müesseselere dokunuşumuzun en önemli amacı, bu yapıların tamamının, siyaset ve ekonomik olarak vakıflara bağlı olduklarını ve dolayısıyla siyasi ve iktisadi bakımdan kayıt altında olduklarını belirlemeye çalışmaktır. Zaviyeler, dergâhlar ve medreseler birbiriyle aynı işlevi görebilmektedirler. Dahası bunlar hiç umulmadık bir takım hizmetler sunabilmektedirler. Örneğin bir medrese eğitim öğretimle meşgul olmakla birlikte, hem öğrencilerin hem hocaların hem de dışarıdan gelen bir takım misafirlerin ihtiyaçlarını karşılayabilmektedir.¹² Medresenin hizmetlerine askeri amaçlar, hapishane yerine kullanmak gibi çok daha farklı boyutların eklenmesi de mümkündür.¹³

Bu varsayımımızı destekleyen diğer bir hareket noktamız ise şudur: Gerek medreseler ve gerekse zaviyeler, siyasal yapılarla ilişkili olarak resmi ya da yarı resmi bir hüviyete sahip görünmektedir. Zaviyeler ve medreseler, özellikle Osmanlılar döneminde mülkiyet ve toprak yönetimi ile ilişkili olan vakıf sistemi ile ilişkilidir. Vakıflar ise imaret hizmetlerinin karşılanabilmesi için ya devlet tarafından kurulan kamu vakıfları ya da devlete bağlı olmayan bölgelerin devlete bağlanmasıyla birlikte devlete bağlı olduklarını bildiren ümeranın sahip olduğu vakıflar veya söz sahibi, varlıklı büyük aileler tarafından deruhte edilen “yarı özel” yapılar olarak karşımıza çıkmaktadır.¹⁴ Bu anlamda medreseler ve zaviyeler maddi olarak vakıflara bağlıdır; varlıklarının devamı vakıfların sağladığı ekonomik destekler sayesinde mümkün olmaktadır. Her ikisi de vakıf mütevelli heyetleri ve vakıf nazırlarınca yönetilir; ekonomik gelir ve giderleri görevliler tarafından takip edilir.¹⁵ Medreselerde âlimler

kasabalarda bulunuyor, zaviyeler ise genellikle kırsal kesimde yoğunlaşıyorlardı. Bk. Huricihan İslamoğlu, Osmanlı İmparatorluğunda Devlet ve Köylü, Yayına Hazırlayan, Ayşe Çavdar, İletişim Y., İst. 2016, s. 158.

¹² Tekkelerin, Zaviyelerin ve Medreselerin bu tür görevleri yerine getirmesi hususunda İbn Battuta'nın Seyahatnamesinde oldukça örnek bulmak mümkündür. Bk. Ebu Abdullah Muhammed İbn Battûta Tancî, Çev. A. Sait Aykut Yaşantı, Yapı Kredi Y., 2013, s. 275, 278, 279-280, 281, 284, 285, 286, 287 vb.

¹³ Michael Chamberlain, Orta Çağda Bilgi ve Sosyal Pratik Şam 1190-1350, Çev. Büşra Kaya, Klasik Y., İstanbul 2014, s. 81, 121.

¹⁴ Huricihan İslamoğlu, age. s.142-145, 153-155.

¹⁵ Amy Singer, Kadılar, Kullar, Kudüslü Köylüler, Çev. Sema Bulutsuz, Türkiye İş Bankası Y., İstanbul 2008, s. 38.

ve öğrenciler eğitim ve öğretim işleriyle uğraşırken, zaviyelerde tasavvuf ehli şeyhler ve ona bağı olan müritler bulunur. Her iki kurum da bir şekilde vakıfların idareleri çerçevesinde zamanın iktidarlarınca kayıt altındadır ve devlete bağılılıkları ve devlet tarafından kontrolleri söz konusudur. Selçuklular döneminde çok fazla belirli olmamakla birlikte bu durum özellikle 15. Yüzyıldan itibaren hemen her şeyin tahrir defterlerinde, şer'iyeye sicillerinde kayıt altına alındığı Osmanlı Devleti döneminde böyledir. Söz konusu bu kurumların aynı zamanda Osmanlı devletinin siyasi, iktisadi ve toprak yönetimi kurgusuyla doğrudan ilişkili olduğunu söyleyebiliriz.¹⁶

¹⁶ Osmanlı sisteminde bütün kır toplumu, çift sahibi olanlar, topraksızlar, fakir ırgatlar olarak tasnif olunup, imparatorluk tahrir defterlerinde belli bir sisteme göre kayıt ve tespit edilmiştir. Yeni bir tahrir kadar devam eden bu statü, aynı zamanda kır toplumunu biçimlendirmektedir. Başka deyimle, imparatorluk bürokrasisi, toprak ve reaya köylü üzerinde tahrir sistemi yoluyla yaptığı kontrollerle bizzat bu toplum düzenini bir dereceye kadar etkilemekte, hatta yaratmış olmaktadır. Böylece kendiliğinden ortaya çıkan bir toplum düzeni yerine, daha ziyade devletin ağır bastığı bir düzen, bir "estate", sınıflandırma düzeni ortaya çıkmaktadır... bu sistem, Osmanlı ve diğer geleneksel imparatorlukların, değişime ve gelişmeye, yeni ekonomi sistemlerin ortaya çıkışına direnmesinde, durgun (stagnant) bir sosyo-ekonomik yapıya bağı olmasında, miri arazi rejimi ve çift-hane sistemi başlıca sorumlu görülmektedir. Fakat unutmayalım ki, bu sistem Türkiye'de günümüzde, küçük aile işletmelerine dayanan sosyal yapının da tarihi temelidir. Merkezi kontrolün kaybolduğu yerlerde, mesela, İran'da, toprak ve köylü küçük feodal bir grubun kontrolü altına düştüğü halde, Osmanlı devletinde böyle bir gelişme büyük ölçüde önlenebilmiştir. Bk. Halil İncalıcık, *Köy Köylü ve İmparatorluk*, V. Milletlerarası Türkiye Sosyal ve İktisat Tarihi Kongresi, M. Ü. Türkiyat Araştırma ve Uygulama Merkezi, İstanbul 21-25 Ağustos 1989. Tebliğler. Ankara: Türk Tarih Kurumu 1990; ss. (1-11), s.9.

Tahrir defterleri imparatorluğun vergi kaynakları, malî örgütlenmesi, askerî güç ve imkânları hakkında çok yönlü bilgiler ihtiva edip, zengin istatistik malzemesi içermesi bakımından diğer hiçbir medeniyetle mukayese edilemeyecek ölçüde sistemli ve kapsamlı çalışmalardır. Devlet yapılan tahrirler sayesinde hakimiyet gücünü tespit edebilmekte ve düzenin muhafazası için benzeri çalışmaları her defasında daha tutarlı ve gelişmiş şekilde devam ettirebilmektedir. Bk. Ömer Lütfi Barkan, *Hüdavendigâr Livası Tahrir Defterleri*, Ankara 1988, s.3.

Osmanlı'da tahrirler devletin idarî, malî ve askerî teşkilatların belli bir düzen içerisinde yürütülebilmesinin gereği olarak yapılmaktaydı. Yani, ülkenin maddi kaynaklarını tespit ederek, bunların merkezin ve taşranın ihtiyaç duyulan kısımlarında gereğince kullanılabilmesini hedefleyen "merkeziyetçi devletin vazgeçilmez bir gereği olarak tahrirlerin yapılması bir zorunluluktur." Geniş bir coğrafî alana yayılmış ve merkezi bir otorite tarafından idare edilen devlet, devrin ulaşım imkânlarının ve teknik şartlarının sınırlı olduğu bir dönemde hem otoritesini temin edebilmek hem de vergi gelirlerini toplayarak yakın ve uzak bölgelerdeki idarî ve askerî hizmetleri devam ettirebilmek için orijinal bir iktisadî çözüm olan timar sistemini tatbik etmek zorundaydı. Bu sistem ile tüm mükelleflerden nakdî değil, aynı olarak toplanan vergilerle merkezi yönetimin masraflarının karşılanmasının yanı sıra eyaletlerde teşkil edilen büyük bir askerî teşkilatın giderleri karşılanabilmekte, memur maaşları ödenebilmekte, sosyal hizmetleri yürüten kurumların ayakta kalması sağlanmakta ve bu sistem merkezi hazineye herhangi bir yük getirmemekteydi. Böylesine kapsamlı bir teşkilat olan timar sisteminin sağlıklı olarak işleyebilmesi ise tahrirlerin belli bir nizama uygun olarak yapılmasına ve belli aralıklarla tekrar edilmesine bağılıydı. Ayrıca, her padişah tahta çıkışında tahrirlerin yenilenmesi ve hakimiyetin bir sembolü olarak yeni padişah adına beratlar, vakıfnâmeler ve mülknâmeler dağıtılması da gelenektir. Henüz I. Murad Dönemi'nde bu hakimiyet telakkisinin bir gereği olarak, Hamid Sancağı zapt edildiğinde eski timar erleri yerinde bırakılmasına rağmen yeni sultan adına beratlar verildiğini görmekteyiz.²¹ Her padişah değişikçe yapılan bu yenilemeler aynı zamanda devlete oldukça büyük gelir de

Siyasi ve iktisadi kurguları yukarıda ifade etmiş olduğumuz gibi olan söz konusu müesseselerin manevi ve teorik ruhunun tasavvuf, fütüvvet ve ahilik olduğunu ifade etmeliyiz.

Gerek Fütüvvet ve gerekse Ahilik, hem teşkilat ve örgütlenme bakımından hem de bu teşkilatı etkileyen ve yöneten ruh bakımından tasavvufla ilişkili görünmektedir. Bu konuda Ahilik, tarih itibarıyla ve teşkilatlanma bakımından fütüvvetten daha sonra ortaya çıktığı için anlaşılması da bir şekilde fütüvvetle bağlıdır. Bu nedenle ilk önce fütüvvetten bahsetmek gerekmektedir. Burada sorunumuz fütüvvet olmadığı için bu konuyu doğrudan sorgulayacak değiliz. Genel olarak ifade etmek gerekirse, Orta Çağda Ortadoğu İslam memleketlerinin meşhur sufi sistemlere paralel olarak, erkek organizasyonlarının temel tipi "futuwwa" organizasyonları idi. Fütüvvet, Orta Çağ Arap, İran ve Türk sosyal sınıfları arasında mevcut olan erkek organizasyonlarının ideolojisini, davranış kodlarını ve ritüelleri bakımından önemlidir.¹⁷

Bir kurumun süreç içerisinde ortaya çıktığı malumdur. Fütüvvetin kurumsallaşması söz konusu olduğunda ise, bu sürecin nereden başladığı ve hangi etkenlerin neticesinde ortaya çıktığı, diğer kurumların tarihinde olduğu gibi muğlaklaşmakta ve ihtilaflar ortaya çıkmaktadır. Bu anlamda fütüvvet sürecinin yelpazesi İslam Öncesi dönemden başlayıp Abbasi Halifesi Nasır li Dînillah'a kadar uzamaktadır.¹⁸ Dahası fütüvvet Hz. İbrahim'e kadar götürülmekte, tasavvufî anlamda ise, manevi arınmanın bir ifadesine dönüşmekte, ezcümle, fütüvvet din geleneğinin bir devamı olarak ifadesini bulmaktadır. Diğer bir taraftan Fütüvvetin orijinini cahiliye dönemi Araplardan, İslam öncesi Perslerden başlatanlar da vardır. Bunların en yakın İslamileşmiş kökeninin bayraklaşmış ismi Hz. Ali'dir. Esas olarak bu

sağlamaktaydı. Yine, bu usul yeni sultanın ülkesinin gerçek durumunu ve varlığını tüm ayrıntılarıyla tespit etmesine de imkân sağlamaktaydı. Bk. Kuyud-ı Kadime Arşiv Katoloğu, Segi Işık, Songül Kadioğlu, Mehmet Yıldırım, Ankara 2012.

¹⁷ Khachik Gevorgyan, *Futuwwa Varieties and the Futuwwat-nâma Literature: An Attempt to Classify Futuwwa and Persian Futuwwat-nâmas*, British Journal of Middle Eastern Studies, Routledge 2013, Vol. 40, No. 1,2-13, <http://dx.doi.org/10.1080/13530194.734955>.

¹⁸ Kamer'ul Huda, Şihabeddin Ömer Sühreverdî, Hayatı, Eserleri, Tarikatı, çev. Tahir Uluç, İnsan Y., İstanbul 2004, s. 37-66.

yaklaşımların iki noktayı ima ettiklerini çıkarabiliriz. Bunlardan biri, bu kurumların ortaya çıkmasını din/vahiy telkin etmiştir. Diğeri de, bu kurumların ortaya çıkmasında, insanî ihtiyaçlar önemli derecede rol oynamıştır.

Taeschner gibi araştırmacılar insanların bir araya gelmesini güdüsel ihtiyaçların bir ürünü olarak görür. Bu çeşit teşkilatlar, yukarıda işaret etmiş olduğumuz gibi, “erkek toplulukları”nın tipik örneklerini teşkil ederler ve etnoloji, beşeri kültür hayatının her sahasında bunlara pek çok örnekler verebilir. Erkek topluluklarının pek oklarında oldukları gibi, fütüvvetin doğuş sebebi de, cemiyet içindeki erkeklerin bir araya gelme güdüsüdür ve bu çeşit camialarda hakim olan ideal arkadaşlıktır; başka bir deyişle gaye beraber olmaktır. Bu anlamda Ortaçağ İslam medeniyeti, fütüvvet ile sosyal bir tezahürü geliştirip olgunlaştırmıştır. Diğer teşkilatlarda olduğu gibi burada da ana gaye, bazı dini ve ahlaki gayelerle rtlmştir. Bu ikinci derecedeki hedefler fütüvveti, ana gayeleri başka olan diğer bazı sosyal kuruluşlarla birleştirir. Frvvetin ana gayesiyle ikinci derecedeki hedefleri arasındaki münasebetin nasıl ve ne derecede olduğu sorusu, fütüvvetin esas problemini ortaya çıkarır.¹⁹

Meseleyi fazla dallandırıp budaklandırmadan fütüvvet hakkında şunu ifade edebiliriz: Temelde ahlaki bir yaşam biçimi olarak anlaşılan fütüvvet, 13. yüzyılda dönemin halifesi Nasır li Dnillah tarafından siyasi bir amaçla reforme edilerek örgütlü hale getirilmiştir. Tam bu noktada, Anadolu Selçuklularının da “hlik” teşkilatıyla bu oluşuma dahil olduğunu görmekteyiz. Ahiliğin tarihi oluşumu hakkında ise birçok ihtilaf olmasına rağmen Ahi Fityan birleşmesinin 1243 yılındaki Moğol istilasından hemen sonra yapıldığı ifade edilmektedir.²⁰

Fütüvvet hareketinin bu noktadan sonra Anadolu’daki adı “hlik” olmuştur. “Ahilik” bu anlamda, “fütüvvet” sözcüğünün

¹⁹ Franz Taeschner, İslam’da Fütüvvet Teşkilatının Doğuşu Meselesi ve Tarihi Ana çizgileri, ev. Semahat Yüksel, T:T-K. Belleten, C. XXXVI, Sayı 142, Nisan-1972, ss. 203-235.

²⁰ Claude Cahen, *İlk Ahiler Hakkında*, ev. Mürsel ztrk, Doğu’nun Ortak Mirası, İlk Harf Y., İstanbul 2012, ss. (149-162), s. 153.

Türkçesi, kurumsal olarak ise Anadolu'daki karşılığdır, hatta fütüvvetin daha teşkilatlı biçimidir. Söylenđine göre Ahiliğin sosyal dayanışma ruhu sayesinde devletin hiçbir tesiri olmadan şehir esnafı ve halkı kendi kendini idare ediyor, en küçük bir suiistimal, yolsuzluk ve ananeye aykırı harekete fırsat verilmiyordu.²¹ Anadolu fütüvvet hareketinin ahilik adı altında daha teşkilatlı ve daha farklı bir organizasyon haline gelmesinin nedenini Türk milli kültürünün özüne dayandıranlar vardır. Türk milli kültüründe fütüvvet ruhuna hayat veren öz "Akıllık"tır. Bu yüzden Abbasi devleti 1258'de dağıldıktan sonra da Ahilik teşkilatı Osmanlı devlet teşkilatı içinde 18. Yüzyıla kadar yaşamaya devam etmiştir.²²

Gerek Selçuklular ve gerekse Osmanlılar döneminde oldukça yaygınlık kazanan bu örgütlenmeler siyasi ve iktisadi bakımdan özellikle de bir takım meslek ve zanaat kollarının gelişmesinde oldukça büyük roller oynamışlardır.²³ Bazı kaynaklarda fütüvvet²⁴ ve ahilik teşkilatlarının Anadolu'da köylere varıncaya kadar genişlediği bildirilmekle birlikte, bu yapıların daha çok şehirlerde fonksiyonlarını icra ettikleri anlaşılmaktadır. Ancak Mikail Bayram gibi bazı araştırmacılar, bir takım olumsuz siyasi şartların zuhuruna bağlı olarak ahilerin köylere çekildiklerini ve oralarda yapılandıklarını ifade etmektedir. Moğollar Anadolu'yu işgal ettikten sonra iktidarlarıyla mücadele eden Ahi ve Türkmenlerle mücadele etmişler, birçok yerde katliamlar gerçekleştirmişlerdir. Bütün Anadolu'da Ahiler ve Bacılar takibata maruz kalmışlar, iş yerleri ve malları ellerinden alınmıştır. Bu durum, Ahi ve Bacıların uç bölgelere veya Moğol zulmünün ulaşmayacağı üçra köşelere göçmelerine yol açmıştır. Böylece Türk el sanatları, halıcılık vb. şehirlerden köylere yayılmaya başlamış ve Türkmen kadınlar köylerde halı ve kilim yanında diğer el sanatlarını icra etmeye

²¹ Mürsel Öztürk, Anadolu Erenlerinin Kaynağı Horasan, Kültür Bakanlığı Y., Ankara 2001, s. 256; Osman Turan, Türk Cihan Hakimiyeti Mefkuresi, İstanbul 1962, C. 2, S. 21; Veysi Erken, Bir Sivil Örgütlenme Modeli Ahilik, Seba Y., Ankara 1988, S. 44-52; Charles Lindholm, İslami Orta Doğu, çev. Balkı şafak, İmge Y. 2004, S. 323-326.

²² Mikail Bayram, Ahi Evran Tasavvufi Düşüncenin Esasları, Türkiye Diyanet Vakfı Y., Ankara 1995, s. 33.

²³ Mikail Bayram, age., 51-52, 55, 70, 71, 83.

²⁴ Kamarul Huda, age., s. 57.

başlamışlardır. Bayram'a göre bu siyasi gelişmeler Ahi ve Bacılığın uç bölgelere ve köylere yayılmasının en önemli nedenidir.²⁵

Yukarıdaki müesseselerden bahsettikten sonra burada bizim odalarla ilişkili olarak sormamız gereken sorumuza sıra gelmiştir: acaba yukarıdaki yapılar daha özelde Ahilik köylere kadar gerçekten inebilmiş midir? Anadolu'nun hemen her yerindeki köylerde mevcut olan odaların kuruluşunu ve fonksiyonlarını Moğol istilasıyla nedeniyle Anadolu'nun farklı kırsal kesimlerine dağılan Ahi teşkilatının üyelerine ve oralardaki teşkilatlanmalarına bağlayabilir miyiz? Bu soru bizce odalar ve ahilik arasındaki bağlantıyı ortaya koyabilmek için gerekli olan en önemli sorulardan biridir. Bu soru odalar ve Ahilik arasındaki bağlantıyı test edecek bir sorudur. Bu nedenle bu soruya iki aşamada cevap vermeliyiz. Birincisi, odalar gerçekten Anadolu'da Ahilik kültürünün ulaştığı yerlerde vardır. Bu yerler iç Anadolu ve İ Batı Anadolu yreleridir. Ahiler ve benzeri kurumların kendilerini ifade ettikleri mekanlar tekke zaviye ve medrese gibi mekanlardır. Medrese ve zaviyelerin oluşumu ile ilgili klasik İşlam kaynakları ve İbn Battuta'dan öğrendiğimize göre bu kurumların 13. Yüzyıldan yirminci yüzyıla kadar İşlam dini ve kültürünün ulaşmış olduğu bütün coğrafyalarda varlığı söz konusudur. Bununla birlikte söz konusu yerlerde Anadolu'da bizim ifade etmeye çalıştığımız "oda kültürü"nn olup olmadığına dair bir bilgimiz yok. Yakın zamanlarda yapılan çalışmaların hatta şimdiden sonra yapılacak çalışmaların bile cevaplandırmaya çalıştığımız sorunun cevabına bu anlamda katkısı olacağını düşünüyoruz. Çünkü bildiğimiz kadarıyla zaviyeler Anadolu'nun her yerinde yaygın olmasına rağmen "oda kültürü" ok yaygın görünmüyor. şayet bu tespiti nakzedecek bir bilgi yoksa bu şu demektir: Her tekke ve zaviyenin bulunduğu yerde "oda kültürü" söz konusu değildir. Doğrusu bu tespit Arap, İşan, Hint, Çin ve Orta Asya, Karadeniz'in yukarısı, Balkanlar ve diğer Türk halklarıyla da ilişkili olarak değerlendirilmesi gereken bir tespittir ve

²⁵ Mikail Bayram, *Bacıyn-ı Rum (Anadolu Bacıları) ve Fatma Bacı*, Türkiye Selçukluları zerine Araştırmalar, Kmen Y., Konya 2005, ss. (93-131), s. 123-124.

yanışlanmaya muhtaçtır. İbn Battuta neredeyse sıraladığımız coğrafyanın tamamını gezmiştir. Hepsinde de kaldığı yerleri, zaviye, tekke, medrese vb. şekilde tanıtmıştır. O zaman Ahilik ve “oda kültürü” arasında en azından bu şekilde bir ortaklık olduğunu tespit edebiliriz. Ancak elde edilen bu alaka, odaların kurucu unsurunun Ahilik olup olmadığını cevaplandırmak için yeterli değildir. Ahilik köylere kadar ulaşmış ve orada bir takım icraatlarda bulunmuşsa bunu hangi argümanlar üzerinden gerçekleştirmiştir?

Bildiğimiz gibi ister ahi teşkilatlar, ister tasavvufi örgütler ya da medreseler olsun neredeyse hepsinin de kendilerini ifade ettikleri mekânlar zaviyelerdir. Nitekim İbn Battuta da seyahatnamesinin birçok yerinde uğramış olduğu bütün Anadolu kırsalında karşılaşmış olduğu Ahilerin kendisini zaviyelerinde misafir etmek için yarıştıklarını şaşkınlıkla ifade etmektedir. Dahası İbn Battuta’nın ifadelerinden onların oldukça organize bir şekilde örgütlü oldukları anlaşılmaktadır.²⁶ Yine İbn Battuta’dan öğrendiğimize göre kırsal kesimdeki veya köy ve kasabalardaki zaviyeler bazı tarikat şeyhlerinin kurduğu mekânlar olabilmektedir. Ocak’ın tespitine göre bunlar iki tarzda kurulabiliyordu:

1. Önceleri gayrimüslim ahali ile meskûn olduğu halde boşalan köylerde kurulan zaviyeler. Bunlar orada eskiden mevcut, terkedilmiş olan kilise ve manastırları zaviyeye çeviriyorlardı. Böylece terk edilmiş bu yerler de yeniden imar ve iskân ediliyorlardı.

2. İssız fakat yol yakınında yerleşmeye uygun olan yerlerde kurulan zaviyeler. Bunlar buralara ilk yerleşme tohumlarını atmış oluyorlardı. Zamanla bu zaviyelerin etrafında yeni yerleşim yerleri oluşuyordu. Bugün bile yüzyıllar önceki ilk kurucusu şeyhin adını taşıyan birçok kasaba ve köy vardır.

Burada dikkat çeken en önemli husus şudur: bir zaviye nasıl ve kim tarafından kurulmuş olursa olsun belli bir miktarda

²⁶ Ebu Abdullah Muhammed İbn Battûta Tancî, Çev. A. Sait Aykut Yaşantı, Yapı Kredi Y., 2013, s. 275-276, 278-282, 284-286, 287, 288, 292, 294, 296, 297, 299, 302 vb.

vakıf emlakinin gelirine dayanan ve bununla işleyebilen vakıf müessesesidir.²⁷ Buraya kadar söylemiş olduklarımızdan şu husus kesin olarak anlaşılmıştır: tekkeler, zaviyeler ve medreseler ekonomik olarak vakıflara bağlıdır ve bu anlamda ister özel ister kamusal olsun kayıt altındaki kurumlardır. Bu müesseselerin özellikle Osmanlı devleti döneminde sıkı bir denetim altında tutulduğu bilinmektedir.

Odalar hakkında herhangi bir belgenin bize kadar ulaşmamasının en önemli nedenini burada aramak gerekmektedir. Çünkü odalar ne özel ne de kamusal anlamda kayıt altına alınmıştır. Bunun nedeni odalar bizim anladığımız anlamda devletin kayıtlarına giren bir vakıf müessesesinin uhdesinde görünmemektedir. Bunun nedenini ise Osmanlı devletinin siyasal ve iktisadi köy algısına bağlayabiliriz. Osmanlı hakim olduğu coğrafyalarda siyasal ve iktisadi iktidarını tımar, dirlik ve kâdiyat vasıtasıyla kurmaktaydı. İmar, iskan ve “hayır” hizmetleri ise özel ya da devlet eliyle kurulan kamu vakıfları vasıtasıyla yürütölmekteydi. Osmanlı devleti köylüyle ilişkisini toprağın işlenmesi ve elde edilecek vergiler çerçevesinde kuruyordu. İnalçık Osmanlı devletinin bu uygulamasını “çift-hane sistemi” olarak adlandırmaktadır.²⁸ Osmanlılarda özel araziler mülk, bunun dışında toprak padişahındı. Bu nedenle köylü üzerinde çalıştığı toprağı kayıtsız şartsız elinde bulunduran küçük ve bağımsız toprak sahibi anlamına gelmemektedir. Köylüler belli bir arazide yaşayabilir, çalışabilir, tasarruf edebilir ve bu tasarruf hakkını çocuklarına bırakabilirdi; ama bu araziye satamaz ve vakfa dönüştüremezdi. Kişisel menkul mallara ve sebze bahçesi, bağ ya da meyve ağacı gibi gayrimenkul mallara sahip olabiliyorlardı ama tarım alanlarının çoğunun asıl sahibi padişahı. Özel araziler mülk, padişahın

²⁷ A. Yaşar Ocak, *Zaviyeler Dini Sosyal ve Kültürel Tarih Açısından Bir Deneme*, Osmanlı Sufiliğine Bakışlar Makaleler İncelemeler, Timaş Y. İstanbul 2015, ss.(185-229), s. 213-214.

²⁸ “Çift-hane sisteminde belirtilmesi gereken husus şudur: Aile emeği, bir çift öküz ve ikisinin birlikte işlediği arazi, tümü, bir üretim ünitesi ve dolayısıyla bir mali ünite sayılır. Alınan çift resmi, sadece şahsi vergi değildir. Daha çok bu ünitenin vergilendirilmesidir. Başka bir deyimle kombine bir vergidir. Çift-hane bu temel karakteriyle kır toplumunun temel hücresidir.” Bk. Halil İnalçık, *Köy Köylü ve İmparatorluk*, V. Milletlerarası Türkiye Sosyal ve İktisat Tarihi Kongresi, M. Ü. Türkiyat Araştırma ve Uygulama Merkezi, İstanbul 21-25 Ağustos 1989. Tebliğler; TTTK., Ankara 1990; ss. (1-11), s. 8.

toprakları ise miri olarak adlandırılırdı.²⁹ Dolayısıyla Osmanlı devletinde tipik köy, miri arazide raiyyet çiftliklerin yerleşmiş ve çiftliği babadan oğula bırakan bağımsız ailelerden meydana gelmiştir.³⁰ Miri topraklar ise sadece devlet tarafından dirlik olarak birisine verilebilir ya da vakfedilebilirdi.³¹

Toprak yönetimi ve vergilendirme bakımından her şeyi bütün teferruatıyla düşünen devlet, köyleri idare edilecek bir birim olarak görmemektedir. Devletin köy algısı bu olunca, bunun neticesi olarak köylerin idarecisi diye bir olgu söz konusu olmamaktadır. Ortaylı, Osmanlı klasik döneminde köy ve nahiye gibi kırsal yerleşmelerin hiçbir yönetsel özelliği olmadığı ve bu birimlerin vergi defterlerindeki mükellefiyet kayıtları dışında devlet tarafından da idari bir birim olarak düşünülmediği görüşündedir. Çünkü bir köy bazen bir sancakbeyi hassı, beylerbeyi hassı veya padişah hassı olarak kaydedilebilmekte; çoğunlukla da sipahiler arasında zeamet ve tımar olarak bölüştürülmektedir. Yani köyün kendi içinde bir yöneticisi ve sadece o köyün sorumlusu olan bir yönetimi yoktur. Bu nedenle Osmanlı merkezi idaresi için köyün değil, köylülerin önemli olduğu görüşündedir.³²

Bundan dolayı köylüler resmi algının dışında kalmıştır; sıradan köylünün yaşamı ile sınırlı kaldığından dolayı da

²⁹ Amy Singer, Kadılar, Kullar, Kudüslü Köylüler, Çev. Sema Bulutsuz, Türkiye İş Bankası Y., İstanbul 2008, s.16.

³⁰ Halil İnalçık, *Köy, Köylü ve İmparatorluk*, Osmanlı İmparatorluğu Toplum ve Ekonomi, Eren Y., İstanbul 1993, ss. (1-14), s. 12.

³¹ Halil İnalçık, "Köy Köylü ve İmparatorluk", V. Milletlerarası Türkiye Sosyal ve İktisat Tarihi Kongresi, M. Ü. Türkiye Araştırma ve Uygulama Merkezi, İstanbul 21-25 Ağustos 1989. Tebliğler. Ankara: Türk Tarih Kurumu 1990; ss. (1-11), s. 4-5.

Halil İnalçık miri arazi ve köylünün bu arazi karşısındaki konumunu şu şekilde ifade eder: "Miri arazi, devletin rakabesini (mutlak mülkiyet hakkını) elinde tuttuğu arazidir. Miri arazi bütün tarım topraklarını kapsamaz. Miri arazi, yalnız hububat ziraatı yapılan, tarla olarak kullanılan arazidir. Bağlar ve bahçeler bunun dışındadır. Büyük kitlelerin geçimi, geçimlik ekonomi, ordunun ve şehirlerin iaşesi, hububat ekimine, başlıca buğday arpa ekimine dayanır. Darlık ve açlık hububat ekimindeki eksiklikten ileri gelir. Devlet bu yüzden tarla ekimini, hububat ekimini kontrol altında tutmak zorunluluğunu duymuştur. Osmanlı kanunnamelerine göre tarlalar, bağ ve bahçeler haline getirilemez. Tarlaların devamlı işletimi kanunlarla garanti altına alınmıştır. Aile emek ünitesini, kısaca reaya çiftliğini devlet, devlet daimi kontrol altında tutar. Bir çift öküzü olan aile bir işletme ünitesi oluşturur. Bir çift öküzün işleyebileceği toprak ünitesi, ekonomik bakımdan en verimli işletme olarak tanınmıştır. Bu raiyyet çiftliği devlet için tarım ekonomisinin temel ünitesidir. Onun parçalanmaması için bir sürü kanun önlemleri alınmıştır. Bu ana ekonomik sosyal düzene çift-hane sistemi diyoruz.

³² İber Ortaylı, *Tanzimat Devrinde Osmanlı Mahallî İdareleri (1840- 1880)*, TTK. Y, Ankara 2000, s. 98.

varlığını belgelerde değil, kolektif Őuurun derinliklerinde saklamıştır. Demek ki, medreseler, tekkeler ve zaviyeler gibi Ahilerin, fütüvvet ve tasavvuf erbabının kendilerini ifade ettikleri kurumların her biri vakıflara bağlı olarak teŐekköl ettiklerinden dolayı devletin nazarında “mevcud”, devletin resmi algısının dışında kalan köy odaları ise sıradan köylülerin kendilerini ifade ettikleri mekanlar olmaları nedeniyle “yok” hükmünde kalmış olmalıdır.

O zaman Şu soruyu sormak gerekir. Bu Şartlarda “mevcud” olduklarını varsaydığımız köy odalarının varlığı kimler eliyle teŐekköl etmiş olmalıdır? “Köylü” dediğimiz oldukça muğlak kesimi biraz olsun aydınlatma imkânımız var mıdır? Köylü dediğimiz kesim devletin nazarında her ne kadar bir çift öküz ve sapanla toprak işleyen insanlar olsa da, devletin onlarla bir Şekilde iletişim kurmaları zorunlu değil midir? Devlet ya da devleti temsil eden kimseler bu iletişimi nasıl kuruyorlardı? Bu soruya vereceğimiz cevap aynı zamanda odaların kimler aracılığıyla teŐekköl etmiş olabileceği hakkında bir fikir verecektir.

Emy Siger’ın Kudüslü köylüler üzerine yapmış olduğu araştırma bu soruyu cevaplandırmak için oldukça faydalıdır. Bu çalışmadan öğrendiğimize göre “her köyde yaş, tecrübe ve yerel Őöhretlerinden dolayı köy önderi olarak belirlenmiş bir ya da daha çok kişi vardı. Bunlar vergi ödeme konusunda devlet görevlilerine karşı köylüleri temsil eder ve kadıya götürülen konularda köylülerin sözcülüğünü üstlenirdi. Ama kadının huzuruna yalnızca reisler çıkmazdı. Satış, evlilik, miras ya da adi suçlar gibi bireyleri ilgilendiren birçok davada genellikle ilgili taraflarla birlikte Şahit ya da kefil olarak reis de hazır bulunurdu. Reisler daha çok cemaatin parasal yükümlülükleri, köyün ya da sancağın güvenliği ve refahı söz konusu olduğunda tek başlarına kadıya giderdi.

“Reis” unvanının yanı sıra köyün öteki önemli kişiler için “yaşlılar” ya da “ileri gelenler” anlamına gelen meŐayih, ekabir ve ayan gibi unvanlar da kullanılırdı. Reislerin bu gruplardan seçildiği anlaŐılmakla birlikte, bütün yaşlıların ya da ileri

gelenlerin reis olması gibi bir kural da yoktu. Reisler yaptıkları görev karşılığında resmi bir ödenek alırlardı. Her yıl belirlenen vergilerin bir bölümü onlara ayrılırdı. Bu nakdi ya da aynı olarak hesaplanan bir toplamdı. Oran genellikle yüzde ona kadar çıkıyordu. Osmanlı görevlilerince resmen onaylanmakla birlikte köy reislerinin nasıl seçildiğini bilmiyoruz; ama resmen atanmış olsalardı, sicillerde ya da öteki Osmanlı belgelerinde köylerin mali idaresine ilişkin başka bir sürü bilginin yanında atanmaya ilişkin veriler de olması gerekirdi. Reislerin atandığına ya da onaylandığına hiçbir yerde değinilmez. Tapu tahrir defterlerinde hane reislerinin ad listesinde köy reislerinin kimler olduğu da belirtilmemektedir.”³³

Reislerin varlığı Emy Singer’e göre sadece köylerin idaresi bakımından değil, köyün ekonomisi bakımından da oldukça önemli görünmektedir. “Bir reis köyde genellikle belli bir “cemaat”ten sorumluydu. Belki de bunlar kendilerine bir ya da daha fazla reis seçebilen aile, aşiret, dinsel grup veya mahalle gibi görece sürekli gruplardı. Çok küçük yerler dışında, reislerin genellikle bütün köy tarafından seçilmediği anlaşılmaktadır. Ama kadının huzurunda, bakılan dava açısından bir önemi yoksa, çoğunlukla grup bağlantısı belirtilmeden, “köy reisleri” ifadesi kullanılırdı.

Olayların normal akışı içinde, köy reislerinin vergileri köylülerden nakdi ya da aynı olarak topladığı, daha sonra da sancakbeyi, tımar sahibi, vakıf nazırı ya da bunların temsilcilerine verdiği anlaşılmaktadır. Ayrıca vergi miktarının kayıtlara uygunluğunu doğrular ve borcunu zamanında ödemeyenler için güvence verirlerdi... Vergi ödemeleri için güvence verme sorumluluğu belli bir gelire sahip oldukları için reislere verilirdi. Köylülerden ürün ve para toplayan reislerin, kendi ekonomik konumlarını güçlendirme fırsatlarını da bulduklarını düşünmek güç değildir.”³⁴

Düşüncemize göre yukarıda reisler olarak öne çıkan kimseler, soy/sülale/büyük ailelerin itibar sahibi şahsiyetlerdir.

³³ Amy Singer, age., s.42-45.

³⁴ Amy Singer, age., 52-56.

Bizim dūřüncemize göre köy odaları bu tip Őahsiyetlerin kurduğu ve işlettiği müesseseler olmalıdır. Bu müesseseler, onların, hem itibarlarını kazandıkları hem de köylerde öncülükte buldukları bir takım işleri sevk ve idare ettikleri mekanlar olmalıdır. Yine bu yapılar aynı zamanda diğer topluluklara kapısı kapalı olmamakla birlikte, çoğunlukla reislerin temsil ettiği soy/sülale/cemaate hitap eden mekanlar olmalıdır. Bundan dolayı da köylerde birden çok odanın bulunması anlamlı hale gelmektedir.

Aynı Şekilde vermiş olduğumuz bilgilerden yola çıkarak yukarıda temas etmiş olduğumuz diğer müesseselerle ilgili olarak Şu tespitlerde bulunabiliriz: Medreseler ve zaviyeler, mutlak olmasa da, soy, boy, kabile vb. bağlılıklardan kopan kimselerin, daha soyut manevi olgular ve ũlkülerden yola çıkarak oluşturdukları kurumlar olup, birinde teorik olarak "beyânî ilimler" in, diğerinde hem teorik hem de pratik olarak "irfânî ilimler" in hakim olduğu yapılar olarak karşımıza çıkmaktadır. Chamberlein' in de dikkat çektiği gibi medreseler çoğunlukla iktidar sahipleri ve kendi varlıklarını hem itibar ve hem de ekonomik olarak devam ettirmek isteyen büyük ailelerin vakıf müessesesinden de istifade ederek açmış oldukları yapılar olarak görünse de, hitap ettikleri insanlar bakımından oldukça evrenseldirler. Belirli bir kesimin, ırkını hatta mezhebin hizmetinde değildirler.³⁵

Halbuki odalar bunların dışında kalan ve özellikle de köy ve mezralarda sıradan insanların soy/boy/sülale/ büyük aile asabiyeti ile bir araya geldikleri mekanlar olarak karşımıza çıkmaktadır.

Burada çalışmamızla ilgili olarak ifade etmemiz gereken önemli bir hususu belirtmemiz gerekir. Medreseler, zaviyeler ve onların işleyişi hakkında elimizde kaynaklar olmasına rağmen, hem isim hem de müessese olarak odaların durumu muğlak ve karanlık olması nedeniyle de, özellikle zaviyelerin misafirleri ağırladıkları kısımlarla özdeşleştirilerek, sanki bunlarla odalar

³⁵ Michael Chamberlain, age., s. 73-78, 107, 121.

aynı müessese imiş gibi bir düşünce yaratılmaktadır. Halbuki bu kurumlar ne resmi olarak, ne içinde bir takım faaliyetlerde bulunanlar bakımından ne de hitap ettikleri kesimler bakımından birbiriyle uyuşmaktadırlar. Zaviyeler genellikle tasavvufî düşüncenin kurumsallaşmış bir şekli olan tarikatlar ya da tasavvufla içli dışlı olan fütüvvet ve ahilik teşkilatlarının faaliyetlerini yürüttükleri kurumlardır. Buna karşın odalar, daha bağımsız ve diğerlerine göre köye bağlı yerel ekonomik, siyasi ve kültürel ihtiyaçların doğurduğu daha seküler mekânlar olarak görünmektedir. Onların din ile olan ilişkileri sıradan insanların din algısını aşmamaktadır. Bununla birlikte bu müesseseler arasında edep adap, misafirperverlik, eğitim öğretim vb. kültürel unsurlar bakımından kırsal kesimlerde hemen yanı başlarında faaliyet gösteren zaviyelerle bir takım benzerlikler sergilemeleri gayet doğaldır. Odalarda sergilenen misafirperverlik, o mekanlarda gerçekleştirilen bir takım faaliyetler ve bu esnada uygulanan bir takım pratiklerdeki ahlaki tavırlar, tekke, zaviye ve medreselere hakim olan ilim, irfan ve hikmete dayalı entelektüel İslam kültürünün sıradan köylülerde yansımaları olarak değerlendirilmelidir.

BOLVADİN BELEDİYE TABİPLİĞİNE YAPILAN ATAMALAR VE KARŞILAŞILAN SORUNLAR (1899- 1910)

Kenan OLGUN¹

Özet

Osmanlı Devleti'nde doktor ve cerrah yetiştirmek amacıyla ilk modern Tıp Fakültesi 1806 yılında açılmıştır. Okulda Avrupa'dan getirilen kitaplarla dersler İtalyanca veya Fransızca olarak verilmiş, Tıphane-i Amire adıyla açılan bu okulda öğretim görevlileri Müslüman ya da yabancı olurken öğrencilerin tamamı Müslümanlardan oluşmaktadır. Bununla birlikte dersler önce İtalyanca sonra Fransızca olarak verilmiş, zamanla okula gayri Müslimlerde alınmaya başlanmıştır. Bu okullardan mezun olan doktorlar Osmanlı Devleti'nin çeşitli yerlerinde görev yapmışlardır.

Karahisar-ı Sahip'e (Afyon) bağlı olan Bolvadin kazasına yapılan doktor tayinlerinin neredeyse tamamı gayrimüslim Osmanlı vatandaşlarına mensup kişilerdendir. Bunlardan birisi olan Kozma Sefatil Efendi de Bolvadin kazasına tayin olunmuştur. Ancak Sefatil Efendi, tayin öncesi görev yaptığı Sivas ili Belediye Tabip Yardımcılığı görevinden ayrılmak istememiş, Bolvadin'e gitmekte zorluklar çıkartmıştır. Bunun üzerine Hükümet, Kozma Sefatil Efendi'nin "derhal" tayin olunduğu Bolvadin'e gitmesi, aksi takdirde mecburi hizmete tabi olduğu için bu bedeli ödemesi

¹ Prof. Dr., Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi Tarih Bölümü, Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Anabilim Dalı Öğretim Üyesi. "S. yazar". kolgun@ybu.edu.tr, (Prof. Dr., Yıldırım Beyazıt University, Faculty of Humanities and Social Sciences, Department of History, History of Turkish Republic)

istenmiştir. Kozma Sefatil Efendi'nin bu emre rağmen hala gitmemesi üzerine mecburi hizmet bedeli Sefatil Efendi'ye kefil olan Konstantin Yavanidis Efendi'den talep edilmiştir. Konstantin Efendi bu karar üzerine yazdığı yazıda Sefatil Efendi'nin hala Sivas'ta görev yaptığı, bu nedenle kendisinden mecburi hizmet bedelinin istenemeyeceğini bildirmiştir.

Bu alışmada Bolvadin Belediye Tabipliğine atanan doktorlar ile bu doktorların tavırları hakkında bilgi verilecektir. Araştırmamızda en önemli kaynak olarak Başbakanlık Osmanlı Arşivi belgeleri kullanılmıştır. Yapılan araştırma sonucunda Bolvadin'e gelmek istemeyen Kozma Sefatil Efendi gibi doktorlar bulunmakla birlikte, Bolvadin'de görev yapan ve bu görevi esnasındaki çalışmalarından dolayı Misak Serkis Efendi gibi üstün hizmet madalyası alanlar dahi vardır.

Anahtar Kelimeler: Bolvadin, Bolvadin Belediye Tabipliği, Kozma Sefatil Efendi, Doktor.

BOLVADİN MUNICIPAL HOSPİTAL DOCTORS AND THE PROBLEMS ENCOUNTERED (1899-1910)

Abstract

In 1806, the first modern medical school was opened in the Ottoman Shipyards to turn out physicians and surgeons for the Ottoman navy. Classes were to be taught in Italian or French and books and equipment brought from Europe to furnish the school. Twenty-one years later, a new medical school was established in Istanbul. Instructors at the Ottoman Medical School (Tıbhane-i Amire) had to be Muslim or of a foreign nationality and all the students had to be Muslim. Lessons, however, were given in Italian at first and then French. This changed over time. Non-Muslims were admitted and courses were divided between those who spoke French and those who didn't.

Doctors who graduated from these schools served in various places of the Ottoman State. Sefatil Effendi, appointed to Bolvadin, did not want to go to Bolvadin. Sefatil Effendi had to give money as a punishment. But he did not want to pay this fine.

In this study, information will be given about the problems encountered with doctor appointments made to Bolvadin

Municipality. The documents in the Ottoman Archives of the Prime Ministry are the most important references in your research. As a result of the research, there are doctors who do not want to come to Bolvadin, like Kozma Sefatil Effendi, and even there are elite service people like Misak Serkis Effendi.

Key words: Bolvadin, Bolvadin Municipality Hospital, Kozma Sefatil Effendi, Doctor

GİRİŞ

Osmanlı Devleti'nde ilk modern anlamda tıp okulu Sultan II. Mahmut döneminde açılmıştır. Sultan II. Mahmut 14 Mart 1827 tarihinde İstanbul'da, Hekimbaşı Behçet Mustafa Efendi'nin gayretleriyle Mekteb-i Tıbbiye'nin başlangıcı olan "Tıbhane-i Amire"nin kurulmasını sağlamıştır. Dört sınıflı olarak planlanan okulun ilk öğrencileri Asakir-i Mansure acemilerinden veya yetenekli medreseli gençlerden seçilmiştir. Asakir-i Mansure'nin tüzüğünde her bölüğe bir cerrah verilmesi öngörüldüğünden bu alanda da eleman yetiştirmek amacıyla daha kuruluş yıllarında ayrı bir cerrah sınıfı açılmış, İstanbul cerrahlarından yirmi kişi seçilip eğitilerek Mansure bölüklerine dağıtılmıştır (Sarı, 2004:3).

Askeri olarak kurulan ilk tıp okulu, "Tıbhane-i Amire ve Cerrahhane-i Mamure" adını taşımaktadır. Hekimbaşı Behçet Efendi bu okulda hem müdür hem de öğretmen olarak görev yapmıştır. Bu okulda sınıf geçmek sınavla değil, öğretmenlerin verdikleri kanaatle olmaktadır. Öğretmenler ders esnasında yaptıkları müzakerelerde öğrencilerin durumunu görüp ona göre birer ikişer bir üst sınıfa öğrencileri çıkartmak suretiyle sınıf geçmeleri sağlanmıştır. 4 yıllık eğitimi tamamlayanlar "tabib muavini" unvanıyla ülkenin çeşitli yerlerinde görevlendirilmişlerdir (Avcı, 1963:17).

1833 yılında Tulumbacıbaşı Konağına taşınan okul, buranın 1836 yılında satılmasıyla birlikte Topkapı Sarayı'ndaki Otlukçu Kışlası'nda eğitimine yatılı olarak devam etmiştir. II. Mahmut'un iradesiyle Viyana'dan getirtilen Charles Ambroisse Bernard okula öğretmen olarak tayin edilmiştir. Dr. Bernard tıp okulunu kısa bir süre içinde Viyana'daki Josephinum Askeri Tıp Mektebi'ni örnek alarak düzenlemiş, Mekteb-i Tıbbiye'yi batı tarzında eğitim yapan bir okul haline getirmeye çalışmıştır. Kütüphanesiyle, botanik bahçesiyle, eczacılık ve ebelik sınıflarıyla modernleştirilen tıp okulunda ilk defa, disseksiyon ve otopsi çalışmalarına Dr. Bernard'ın yoğun çabalarıyla dönemin padişahından bu konu da özel izin alınarak başlatılmış ve aralıksız yürütülmüştür (Öztürk-Karasu, 2014:125-134).

Okulun binasının yetmemesi üzerine yeni bir bina düşünölmüş ve netice de okul Galatasaray'a taşınmıştır. Sultan II. Mahmut'un 14 Mayıs 1839 tarihinde burayı ziyareti üzerine padişahın "Adli" mahlasına binaen okulun adı "Mekteb-i Tibbiyye-i Adliyye-i Şahane" olmuştur. Eğitim dilinin Fransızca olduğu okulun diploması da Fransızca hazırlanmış ve okulun adı "L'Ecole Adliyye Imperiale de Medecine" şeklinde yazılmaya başlanmıştır. Ayrıca okulun Galatasaray'da bulunmasından dolayı "L'Ecole de Medecine de GalataSerai" diye de anılmıştır. Tıp okulunda eğitim dili Fransızcadır (Sarı, 2004:3).

1838 yılında eğitime başlayan tıp okulu ilk mezunlarını, Sultan Abdölmecit ve devlet adamlarının da katıldığı bir törenle 1843 yılında vermiştir. Dr. C.A. Bernard'ın 1844 yılında ölümünden sonra yerine Muallim-i Evvel olarak anatomi hocası Dr. Sigmund Spitzer (1813- 1895) getirilmiştir. Dr. Spitzer, Galatasaray'daki tıbbiyenin Avrupa çapında bir öğretim verdiğini göstermek için son sınıftan seçtiği dört çalışkan öğrenciyi doktora sınavını vermek için Viyana'daki askeri tıp akademisi Josephinum'a göndermiş, öğrenciler 1848 yılında buradaki sınavı kazanarak Viyana Tıp Faköltesi'nden Tıp Doktoru unvanını almışlardır. Galatasaray'daki askeri tıbbiyenin eğitim kalitesi Avrupa'da onaylanınca Sultan tarafından bir fermanla fakölte olarak kabul edilmiştir. Galatasaray Tıbbiyesi 1848 yılında Beyoğlu yangınında kül olmuş, bu nedenle eğitime 1849 yılında Halıcıoğlu'ndaki Humbarahane Kışlası'nda devam edilmiştir (Kırımlıoğlu, 2016:8).

Tanzimat Fermanı sonrası tıbbiyeye gayrimüslim Osmanlı vatandaşları da alınmaya başlamıştır. Okulda tıp eğitiminin Fransızca yapılması Müslöman Türk öğrencilerin başarısız olmasına ve mezunların çoğunluğunu gayrimüslimlerin oluşturmasına yol açmış, 1855 yılında yedi mezunun, 1859 yılında dokuz mezunun sadece birinin Müslöman Türk olduğu görölmüştür. Tıp öğrencilerinin yemek, yatak, giysi, kitap gereksinimlerinin karşılanması, hatta öğrencilere maaş bağlanmasına karşın ölkenin hekim açığı kapatılamamış, Tıbbiye, kurucusu II. Mahmut'un gösterdiği hedeflere doğru ilerleyememiş, Türkçe tıp kitabı yazılamamıştır (Kırımlıoğlu,

2016:8). Bu hedeflere ulaşılamamasında eğitim dilinin Fransızca olmasının etkili olduğu üzerinde durulmuştur.

Tıbbiyede eğitim dilinin Tđrkçe olması için bđyđk gayretler olmuş, eğitim dilinin Fransızca olması nedeniyle öğrencilerin zor mezun oldukları sıklıkla dile getirilmiştir. Eğitim dilinin Tđrkçe olmasıyla birlikte ülkedeki doktor sıkıntısının giderilebileceği dđřuncesi gđ kazanmaya başlamıştır. Bđtđn bu gayretler neticesinde Sultan Abdđlaziz, 2 Ocak 1867 tarihinde ‘‘Mekteb-i Tıbbiye-i Mđlkiye’’nin kurulması iradesini yayınlamış bu sayede kısmen de olsa eğitim dili Tđrkçe olacak sivil bir tıp okulu açılmıştır (Sarı, 2004:3). Tıbbiyede 1867 yılında başlayan kısmi Tđrkçe eğitim, 1870 yılından itibaren tamamen Tđrkçe olmuştur. Okul Sultan II. Abdđlhamit döneminde yeni bir binaya taşınmıştır. Mekteb-i Tıbbiye-i şahane Kđllyesi, tıp eğitimi vermek üzere Sultan II. Abdđlhamid Han tarafından yaptırılan ilk tıp okuludur. Yapımına 1894’te başlanmış ve 1903 yılında tamamlanmıştır. Binanın açılışı Sultan II. Abdđlhamid’in doğum gđnđ olan 6 Kasım 1903 Cuma gđnđ gerçekleştirilmiştir. Mekteb-i Tıbbiye-i şahane, 1903-1909 yılları arasında Askeri Tıp Mektebi iken bu tarihten sonra sivil tıp mektebi olarak da hizmet vermiştir (<http://www.sbu.edu.tr/Universitemiz/Tarihcemiz>).

1- BOLVADİN BELEDİYE TABİPLİĞİNE YAPILAN ATAMALAR VE KARŞILAŞILAN SORUNLAR (1899-1910)

Bolvadin belediye tabipliğine yapılan atamalar ve karşılaşılan sorunlara geçmeden önce bu sorunlarla ilgili arşiv belgelerinde geçen tabirleri izah etmekte fayda vardır. Zira arşiv belgelerinde bu tabiplerin maaşlarının belediyelerce ödeneceği, kazalara birer tabip atanacağı, tabip muavini, tabibin görevinden çekilmesi gibi çeşitli ifadeler geçmektedir.

a- Osmanlı Devleti’nde doktorların çalışma şartları ve yönetmelikler

Osmanlı Devleti’nde 1861 yılında yayımlanan ‘‘Tababeti Belediye İcrasına Dair’’ bir yönetmelikle, doktorların nasıl ve ne şekilde çalışabileceklerine dair dđzenlemeler getirilmiştir. Bu yönetmeliğin konumuzla alakalı olan bazı maddeleri şunlardır:

“1- Mekteb-i Tıbbiye-i şahane'den veyahut ecnebi mektep tıbbiyesinden ellerinde diploması olmayan kimseler fen tababeti yahut bir başka fen dalında mesleğini icra edemeyecektir.

2- Gerek fen tababetinde ve gerek fen cerrahi de icazetnamesi (diploması) olmayan kimseler doktor unvanı alamayacaktır.

3- İşbu nizamnamenin yayım ve ilanından sonra ecnebi ülkesinden gelen doktorun Osmanlı ülkesinde tababet icra edebilmesi için ellerinde olan icazetnamelerini Mekteb-i Tıbbiye-i şahane'ye götürüp kaydettirecekler; fakat daha önce kendi ülke temsilcilerinde pasaportlarını tasdik ettireceklerdir. Bu kişiler fen sanatından imtihan edileceklerdir. Kabul edildikleri takdirde beş yüz kuruş karşılığında ruhsatname verilecektir.

4- İşbu nizamnamenin yayımından evvel İstanbul'da sanat icra etmekte olan doktor ve cerrahlar icazetnamelerini Mekteb-i Tıbbiye-i şahane'ye götürüp kaydettireceklerdir.

5- Fen tababetinde yahut cerrahi sanatında doktor olup taşralarda mesleklerini icra edenler ellerindeki icazetnamelerini Osmanlı tabiiyetinden ise yetkili devlet dairesine, ecnebi ise mensup olduğu konsolosluğa tasdik ettirerek valilik aracılığıyla Mekteb-i Tıbbiye-i şahane Nezareti'ne gönderecektir.

6- Fen tababetinde yahut cerrahi sanatında doktor olanlar kendileri ilaç veremeyeceklerdir. Fakat resmi aılmış eczacı dükkanı bulunan mahallerde verebileceklerdir.

7- Ecnebi şehirlerde fen tahsili etmiş olan ebeler Osmanlı ülkesinde meslek icra edecek olurlarsa 3. Maddeye tabi olacaklardır. Ancak ruhsatname için yüz kuruş vereceklerdir. Bunlardan taşralarda ebelik yapanlar 5. Maddede beyan olunan kurallara uygun hareket etmek zorundadırlar.

8- Ebe kadınların aletle doğuma müdahalesi ve doğumu hızlandırmak için mahmuzlu çavdar gibi ilaçlar kullanmaları yasaktır.” (Tababet-i Belediye İcrasına Dair Nizamname:814-816; Aydın, 2004:196-197).

Tababeti Belediye İcrasına Dair Nizamname hükümleri gereği amaç, başta hekimler olmak üzere sağlık çalışanlarını belli bir denetim altına almaktır. Bunun da yanında yönetmeliğin 15. Maddesi uyarınca da o zaman için bir tür Sağlık Bakanlığı işlevini gören Mektebi Tıbbiye Nezareti'nin taşradaki yerlerde hekim bulundurulmasını sağlamak gibi işlev üstlendiği görülmektedir. Bunun uygulamadaki neticesi belediyelerin hekim istihdam etmesi anlamına gelmektedir. 1867 tarihinde açılan Mekteb-i Tıbbiye-i Mülkiye'den 1909 yılına kadar mezun olanların sayısı 725'dir. Bu sayının ülke geneli düşünöldüğünde ne kadar yetersiz bir rakam olduğu aşıkardır.

1861 yılında yayımlanan "Tababeti Belediye İcrasına Dair Nizamname" ile doktorların çalışma şartlarını düzenleyen Osmanlı Devleti, doktor atamasına dair yayımladığı bir başka yönetmelikle de bu konuda düzenlemeler getirmiştir. 1871 yılında yayımlanan yönetmelikle İstanbul dışında görevlendirilecek doktorların tayin işi ve bu doktorların görevleri belirlenmiştir.

9 Temmuz 1871 tarihinde yayımlanan "İdare-i Umumiye-i Tıbbiye Nizamnamesi" gereğince, devlet "memleket tabibi" adı altında taşradaki il ve ilçelerde doktor istihdam edebilecektir. Bu yönetmeliğin konumuzla ilgili bazı hükümleri şoyledir (Ergin, 1995):

"1- Tıbbiye-i Mülkiye Nezareti ile görüşülerek sınırları belirlenen her bir mahalde bir memleket tabibi bulunacak ve gerektiği mahallerde memleket tabiplerinin refakatine birer tabip muavini de tayin olunacaktır.

2- Memleket tabiplerinin ve muavinlerinin maaşları memuriyetlerinin bağlı olduğu bölgedeki belediye tarafından ödenecektir.

3- İstanbul'da belediye ve illerde hükümet yetkilisi tarafından sınırı belirlenmiş olan bölgelerde belediyeler tarafından, Belediye Eczanesi adıyla birer eczane açılacak ve belediyeye ait olduğu, bir tabela ile giriş kapısının üzerinde belirtilecektir.

4- Memleket tabiplerinin seşilme usul ve koşulları ile eczanelerin tahsisatı özel nizamnamelerle belirlenecektir.

5- Memleket tabipleri belediye tarafından tayin ve ilan olunan yerde haftada iki gün parasız olarak hastaları muayene edecek ve bu sürede zengin-fakir hiç kimseden para almayacaktır.

6- Parasız muayene günlerinde tabip veya yanında muavini bulunur ise onun tarafından ücret alınmadan aşı yapılacaktır.

7- Tabip, ister zengin ister fakir olsun bulunduğu yere gelemeyecek kadar hasta olanların evlerine gitmek zorundadır.

8- Tabibi evine çağırın kimseler fakir ve aciz değil ise mahalli belediye tarafından tespit edilen ve Umur-ı Tıbbiye-i Mülkiye tarafından tasdik olunan tarife doğrultusunda tabibin ücretini ödemek durumundadırlar.

9- Haklı bir gerekçesi olmadan memleket tabibinin mevcut yasalara uymaması görevden uzaklaştırılmasına neden olur.

10- Salgın hastalığın ortaya çıktığı ve devam ettiği bölgelere gidecek olan memleket tabibinin görevinin önem ve süresine göre ödenmesi gereken harcamalar, görevlendiren hkmet yetkilisinin bulunduğu mahaldeki belediye tarafından karşılanacaktır”.

1882 yılında “İdare-i Sıhhiye Hakkında Rumeli şarkıyeye Mahsus Kanun-ı Velayet” adını taşıyan düzenlemenin bir bölümü “Kaza Tabib ve Cerrahlarına Dair” alt başlığını taşımakta ve sağlık teşkilatlanmasında kazalarda hekimlerin görevlendirilmesine ilişkin hükümleri içermektedir. Bu hükümlerden bazıları şöyledir (Aydın, 2004:200):

“1- Her bir kazada bir tabip veya cerrah bulunur.

2- Gerektiği durumda dahiliye müdürü sıhhiye meclisiyle birlikte livalarda mevcut olan kazaların sıhhi taksimatını tespit edebilir.

3- Kaza hekimleri sıhhiye meclisinin reyiyile dahiliye mdriyetinin teklifi üzerine vali tarafından tayin olunur.

4- Kaza cerrahları adı geçen meclisin teklifi üzerine dahiliye müdüriyeti tarafından tayin olunur.” (Aydın, 2004:200).

16 Nisan 1888 tarihinde ıkarılan “Memleket Etibbası ve Eczacıları Hakkında Nizamname” de, bir önceki nizamnamenin hükümlerini detaylandırmakta, memleket hekimlerinin Mekteb-i Tıbbiye-i Mülkiye’den mezun ve Osmanlı vatandaşı olan öğrencilerden atanacağını belirtmektedir. Daha önce de belirtildiği gibi Osmanlı vatandaşı olup da başka bir ülkede eğitim görmüş olanlar ise Mekteb-i Tıbbiye-i şahane’de bilgilerinin ispat edip, “icazetname” aldıkları takdirde atanabileceklerdir. Bu yönetmeliğe göre “memleket hekimleri” aldıkları maaşa göre dört sınıfa ayrılmıştır: En az maaş 600 kuruş olmak üzere atandığı yere göre 800, 1200 ve 2000 kuruş maaşa sahip olan kaza, liva, vilayet tabipleri ile vilayet etibba müfettişleri.

Askerden muaf tutulmaları karşılığında “memleket hekimleri” 5 sene zorunlu hizmete tabidirler. Bu tabipler zorunlu hizmetlerinin iki senesini kazalarda,  senesini ise livalarda tamamlamak zorundadırlar. şayet bu görevi yapmazlarsa tabiplere para cezası uygulanmaktadır. Buna göre askerlik bedeli olan ve daire-i askeriyyeye ödenecek olan elli liraya ek olarak okuldaki eğitimin her senesi için onar lira mektep sandığına, diploma ve imtihan harcı olan yirmi lira da İdare-i Umur-ı Tıbbiye-i Mülkiye Sandığı’na ödenecektir. (Rasimoğlu, 2013:3).

1888 yılında çıkarılan yönetmelik gereğince tabiplere en düşük maaş olarak 600 kuruş ödenmesi zorunludur. Bu deme de o yörenin gelirlerinden ödenecektir. Her ne kadar alt limit 600 kuruş olarak belirlense de neredeyse her yörede tabiplere ödenen maaş miktarı 600 kuruş olmuştur. Bu maaş da yeterli olmamakla birlikte pek çok yerde düzenli denememiştir. İleride de değinileceği gibi Bolvadin kazası tabip bulmak için 800 hatta 1000 kuruşu bile gözden çıkartmıştır, ancak yine de tabip bulmada sıkıntı yaşayacaktır.

Osmanlı Devleti’nde yönetmelikler gereğince doktor atamalarını “Umum Mekatib-i Askeriye-i şahane” yapmaktadır. II. Meşrutiyetin ilanından sonra bu atama işini “Meclis-i Umur-ı

Tıbbiye-i Mülkiye ve Sıhhiye-i Umumiye" üstlenmiş 1916 tarihinde bu kurumun adı "Dahiliye ve Sıhhiye Nezareti" olarak değiştirilmiştir (Koylu-Doğan, 2010:211).

b- Bolvadin belediye tabipliğine yapılan atamalar ve karşılaşılan sorunlar

1882 yılında yayımlanan yönetmelik gereğince her kazada bir tane tabip ya da cerrah bulunması gerekmektedir. Bu yönetmeliğe binaen Bolvadin kazasına da "belediye tabibi" adı altında Mekteb-i Tıbbiye-i şahane'den mezun doktorlar atanmıştır.

Osmanlı belgeleri içinde konu ile alakalı Başbakanlık Osmanlı Arşivindeki ilk belge Dahiliye Nezareti Muhaberat-ı Umumiye kataloğu içinde yer alan 18 Kasım 1889 tarihli belgedir (DH.MKT., 1675.23.01). Belgeye göre Mekteb-i Mülkiye-i Tıbbiye'den mezun olup, Bolvadin belediye tabipliğine atanan Nuri Süleyman Efendi'ye bir rütbe verilmesi istenmektedir. Aynı istek 11 Aralık 1899 tarihinde tekrarlanmıştır (DH.MKT., 1680.137.01). Bilindiği gibi rütbe verilmesi o alanda başarılı çalışmalar yapmayla da ilgilidir. Bu belgeden de anlaşılan belediye tabibi Nuri Süleyman Efendi, Bolvadin'de başarılı çalışmalar yapmıştır.

Bolvadin belediye tabibi olan Süleyman Nuri Efendi'den sonra ne yazık ki bu makamda sürekli sorunlar yaşanmıştır. 8 Kasım 1893 tarihinde Dahiliye Nezareti, Bolvadin belediye tabipliğindeki eksikliği gidermek amacıyla istenen tabip talebini Umum Mekatib-i Askeriye-i şahane'ye bildirmiştir (DH.MKT., 164.70.01).

Bilindiği gibi 1861 yılında yayımlanan "Tababeti Belediye İcrasına Dair Nizamname" ile memleket tabiplerinin ve muavinlerinin maaşları memuriyetlerinin bağlı olduğu bölgedeki belediye tarafından ödenecektir. Zaten yazılan yazıda da "Maaşı belediye gelirlerinden ödenmek üzere Bolvadin ve Aziziye kazalarına iki tabip gönderilmesi" şeklindedir (DH.MKT., 164.70.01). Sağlıkla ilgili yönetmelikler her ne kadar kazaların hepsinde birer tabip bulunmasını zorunlu kılsa da burada sorun, ülkede her kazaya gönderilecek kadar yeterli tabip olup

olmadığıdır. Arşiv belgelerini incelediğimizde ortaya çıkan durum hiç te iç açıcı değildir. Zira Hüdavendigar Vilayetinin Bolvadin ve Aziziye için istediği iki tabip gönderilmesi isteği maalesef uzun bir süre karşılanamayacaktır. Dahiliye Nezareti'nin 8 Kasım 1893 tarihli bu isteğine Umum Mekatib-i Askeriye-i Şahane olumsuz bir cevapla elde tabip olmadığını bildirmiştir.

Osmanlı Devleti, ülkedeki tabip eksikliğini gidermek amacıyla çeşitli çözüm yolları aramıştır. Bunlardan bir tanesi de yabancı ülkelerde tıp eğitimi almış olan Osmanlı vatandaşlarının kazalarda tabip olarak görevlendirilmesi yoludur. Yönetmelikler yurt dışında eğitim almış tıp doktoru olanların diplomalarını "Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane"ye tasdik ettirerek oradan bir "ruhsatname" almasını şart koşmaktadır.

Mekatib-i Askeriye-i Şahane Nezareti'nden Dahiliye Nezareti'ne gönderilen 23 Kasım 1893 tarihli yazıda; Eskişehir, Bolvadin ve Aziziye için istenen tabip taleplerinin görüşüldüğü, "Mekteb-i Tıbbiye-i Askeriye-i Şahane'deki muallim muavinleri Şehremanet celilesi refakatına ve Mekteb-i Tıbbiye-i Mülkiye'den diploma neşet eden etıbba dahi Dersaadet ve taşralara tayin ve izam kılınmış olmaları hasebiyle elde etıbba bulunmadığından" olumlu cevap verilememiştir (DH.MKT., 2064.52.01). İstenen doktor tayinleri yerine Mekatib-i Askeriye-i Şahane Nezareti tabip ihtiyacını karşılamak amacıyla izlenecek yolu göstermiştir. Buna göre; "mekatib-i ecnebiyeden diplomalı olup da Mekatib-i Tıbbiye-i Şahane'nin ruhsatnamesini haiz ve Devlet-i Aliye teb'asından bulunan etıbbanın icap eden mahallere nasp ve tayinleri tensip edildiği suretde mahali karibe için harcırah-ı nizamileri tesviye olunacağından ve beher tabibe 1500 ve mahal-i baide için 2000 kuruş maaş verileceğinden talip olanların Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane Nezaret-i behiyesine müracaat eylemelerinin evrak-ı havadisle neşr ve ilan ettirilmesi" dir (DH.MKT., 2064.52.01).

Mekatib-i Askeriye-i Şahane Nezareti, elde tabip olmadığından dolayı yurt dışında tıp eğitimi almış ve diplomalarını onaylatmış Osmanlı vatandaşlarının ilan yoluyla

çalıştırılmasını tavsiye etmiştir. Bu tabiplerin mahalli ve genel gazetelerle ilan edilmesi ve ilan da her bir tabibe 1500 kuruş maaş verileceğinin belirtilmesini de istemiştir. Bu belgeden de anlaşılacağı gibi, ülkede tabip eksikliği had safhadadır.

Bolvadin için istenen belediye tabibi ihtiyacı nihayet 16 Mayıs 1894 tarihinde karşılanmıştır. Bu tarihte Bolvadin kazası belediye tababetine Neşet Agah Efendi'nin tayin edildiği Dahiliye Nezareti tarafından bildirilmiştir (DH.MKT., 237.16.01). Gönderilen yazıda Agah Neşet Efendi'nin harcırahı ve maaşı için gereğinin yapılması istenmiş, yani tabibin maaşının ve harcırahının Bolvadin kazası tarafından karşılanacağı hatırlatılmıştır.

Bolvadin belediye tabipleri içinde en büyük sıkıntı Kozma Sefatil isimli bir tabipte yaşanmıştır. Hükümet mekanizmasında bu tabiple ilgili 1899 yılında başlayan yazışmalar, Aralık 1900 tarihine kadar sürmüştür.

Kozma Sefatil Efendi, 20 Ocak 1898 tarihinde Bolvadin belediye tabipliğine atanmıştır (DH.MKT., 2267.19.01). Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane mezunu olan Kozma Sefatil Efendi, tıbbiyede okuyan tüm öğrenciler gibi mecburi tabipliğe tabidir. Bu nedenle de tayin edildiği yere gidip çalışması gerekmektedir. Ancak Kozma Sefatil Efendi 20 Ocak 1898 tarihinde tayin edilmesine rağmen bir türlü tayin edildiği Bolvadin'e gitmemiştir. Osmanlı arşivindeki yazışmalar da bu şahsın ya görevine gitmesi ya da mecburi hizmet karşılığı olan bedeli ödemesiyle ilgilidir.

Kozma Sefatil Efendi'nin görev yeri Bolvadin'e gitmemesi Bolvadin halkı açısından önemli bir sorundur. Zira elde yeterli sayıda tabip olmamasına rağmen Bolvadin'e bir tabibin atanması, yönetmeliklerce öngörülen her kazaya bir tabip atanması ilkesinin yerine getirilmesini sağlamıştır. Kozma Sefatil Efendi'nin görev yerine gitmemesi ya da istifa etmemesi, Bolvadin'in yeni bir tabip talep etmesine de engel teşkil etmektedir. Zira kayıtlarda Bolvadin'de bir belediye tabibinin varlığı görülmektedir.

Bolvadin'den gelen ve "Bolvadin kazasında belediye tabibi olmadığı gibi şehadetnameli tabip dahi bulunmamasına binaen

mecruhinin naehil bir takım adamlara muayene ettirilmekte olması yüzünden müşkület çektiklerinden” bahseden yazı ile Bolvadin’e bir tabip isteği Hüdavendigar Vilayeti’ne bildirilmiştir (DH.MKT., 2234.52.01). Bolvadin’de gelen bu istek üzerine Dâhiliye Nezareti, Umum Mekatib-i Askeriye-i şahane Nezareti’ne gönderdiği 16 Ağustos 1899 tarihli yazıda; Bolvadin kazasına mecburi hizmete bağlı bir tabibin atanmasını istemiş ve atanacak tabibe Bolvadin belediyesinin emsalinin üstünde 1000 kuruş maaş vereceğini bildirdiğini de ifade etmiştir (DH.MKT., 2234.52.01). Bu istek daha önce de belirttiğimiz gibi Kozma Sefatil Efendi’nin Bolvadin belediye tabibi olarak görünmesinden dolayı yerine getirilemeyecektir.

Dahiliye Nezareti’nin 16 Ağustos 1899 tarihli yazısında belirttiği duruma binaen Bolvadin kazasına tabip isteği, bu defa 22 Eylöl 1899 tarihli bir başka yazıyla tekrarlanmıştır. Dahiliye Nezareti’nin 22 Eylöl tarihinde Umum Mekatib-i Askeriye-i şahane Nezareti’ne gönderdiği yazıda, Bolvadin’de halkın diplomalı tabip bulunmamasından dolayı sıkıntı çektiği dile getirilmiş, halkın sıtma ve ishal hastalıklarıyla uğraştığı belirtilmiştir. Ayrıca Bolvadin mahkemesi tarafından; Bolvadin’de olan darp ve yaralama gibi olayların incelenmesinde belediye tabibi olmamasından dolayı “adliyece müşkület” çekildiği ifadesiyle, bu tür vakalar için olayın hemen incelenemediği ve Karahisar’dan tabip getirildiği, bu işlemin de hem zaman aldığı hem de harcırah olarak çok fazla meblağ tuttuğundan bahsedilmiştir. Bolvadin’de tabip olmamasından kaynaklanan sakıncalar dile getirildikten sonra mecburi hizmete tabi bir “tabib-i hazık” gönderilmesi isteği tekrarlanmış, bu defa verilecek maaş “haddi nizamiden 200 kuruş fazlasıyla 800 kuruş” olarak ifade edilmiştir (DH.MKT., 2249.116.01).

Tabip maaşları daha önce de belirtildiği gibi 600 kuruştur. Belediye tabiplerine ödenecek ücretler belediye gelirlerinden karşılandığı için pek çok yerde belediyeler maaş ödemekte zorluk çekmişlerdir. Bolvadin belediyesi Kozma Sefatil’in gelmemesinden dolayı ihtiyaç duyduğu tabibi bulmak amacıyla ihtiyaçını bakanlığa iletmiş ve atanacak tabibe 1000 kuruş vereceğini bildirmiştir. Ancak 1000 kuruşu ödemekte zorluk

ekeceğini düşünmüş olacak ki, bu yazıya cevap almadan yazılan ikinci istek yazısında atanacak tabibe ödenecek meblağ, “haddi nizamiden” 200 kuruş fazla olmak üzere 800 kuruş olarak ifade edilmiştir.

Bolvadin belediyesi Kozma Sefatil Efendi'nin yerine yeni bir tabip isterken Dahiliye Nezareti bu konuya bir zm bulmaya çalışmıştır. Dahiliye Nezareti 13 Eylül 1899 tarihinde Zaptiye Nezareti'ne gönderdiği yazıda; Kozma Sefatil Efendi'nin 10 gün içinde Bolvadin'de göreve başlamasını, bundan sakınması halinde ise Tabip ve eczacılarla ilgili yönetmeliği 10. Maddesi gereğince mecburi hizmet bedeli olarak 150 Osmanlı lirasını ödemesi istenmiştir (DH.MKT., 2246.91.01). Osmanlı Devleti, tabipleri zorunlu hizmete göndermek için gitmediği takdirde 150 lira gibi büyük bir meblağ istemektedir. O dönem tabip maaşlarının aylık 6 lira olduğu dşnldğnde istenen paranın ne kadar büyük bir meblağ olduğu daha iyi anlaşılacaktır.

Kozma Sefatil Efendi, görev yeri Bolvadin'e gitmediği gibi, zorunlu hizmet yükümlülüğüne yerine getirememesi karşılığında ödemesi gereken 150 lirayı da ödemek istemeyecektir. Tabip Kozma Sefatil Efendi'nin, polis tarafından yapılan araştırma sonucunda Sivas merkezde babasının yanında ikamet ettiği, kefilinin ise İstanbul Kkkmece'de oturan Kostantin Yuvanidis olduğu anlaşılmıştır (DH.MKT., 2256.89.01).

Dahiliye Nezareti, Zaptiye Nezareti'ne 8 Kasım 1899 tarihinde gönderdiği ikinci bir yazıyla Kozma Sefatil Efendi'nin Bolvadin'de 10 gün içinde “cebren izamı” şeklinde göreve başlamasının sağlanması, Sefatil Efendi'nin görevine gitmek istememesi durumunda ise mecburi hizmet karşılığı olan 150 liranın alınması isteği tekrar edilmiştir (DH.MKT., 2267.19.01). 27 Kasım'da Dahiliye Nezareti Zaptiye Nezareti'ne yazdığı yazıda; durumu tekrar anlatmış, “cebren” getirilmesini bu olmazsa 150 liranın tahsilini istemiş ve “ceryan edegelmekte olan muhaberatın neticelendirilmesi” talep edilmiştir (DH.MKT., 2276.48.01).

Sivas'ta ikamet eden Kozma Sefatil Efendi, ailesinin burada bulunduğu ve onlara bakmak zorunda olduğundan bahisle

Bolvadin'e gitmek istememiş, mecburi hizmet bedeli olan 150 lirayı ödeyecek gücünün olmadığını da ifade etmiştir. Kozma Sefatil Efendi ayrıca, mecburi hizmet yükümlülüğünden de azat edilmesini talep etmiştir (DH.MKT., 2305.113.01). Sefatil Efendi'nin istediğı Bolvadin'e gitmeden ve 150 lirayı da ödemedi Sivas'ta çalışmaya devam etmesidir. Ancak Dahiliye Nezareti bu isteğı geri çevirecek Sivas Vilayeti'ne yazdığı 14 Şubat 1900 tarihli yazıyla Sefatil Efendi'nin ya 10 gün içinde görevine dönmesinin sağlanmasını ya da 150 lirayı ödemesini istemiştir (DH.MKT., 2305.113.01). Ayrıca Kozma Sefatil Efendi'nin Sivas'a atanma isteğine 30 Ekim 1900 tarihinde verdiği cevapta, başka bir yerde istihdamının uygun olmadığını bildirmiştir (DH.MKT., 2422.60.01).

Kozma Sefatil Efendi arşiv belgelerine bakıldığında göreve gitmediğı gibi, 150 lirayı da ödemek istememektedir. Hatta bu meblağın kefilinden alınması isteğı üzerine kefil Kostantin Yuvanidis, görevinden istifa etmiştir (DH.MKT., 2317.66.01).

13 Eylül 1899 tarihinde başlayan Bolvadin belediye tabipliğine atanan Kozma Sefatil Efendi'nin görev yerine gitmesi ya da mecburi hizmet karşılığı olan 150 lirayı ödemesiyle ilgili yazışmalar 29 Mayıs 1900 tarihine gelinmesine rağmen hala bir neticeye bağlanamamıştır. Bu yazışmalardan Dahiliye Nezareti de sıkılmış olacak ki 29 Mayıs 1900 tarihinde İstanbul Belediyesine gönderdiği yazıda; "Sivasta ailesinin yanında bulunan Kozma Sefatil meselesinin ya göreve gitmesi ya da mecburi hizmet bedeli olan 150 liranın kendisinden olmazsa kefilinden tahsil edilmek suretiyle artık bir neticeye vardırılması" istenmiştir (DH.MKT., 2351.127.01). Metinde geçen "artık bir neticeye vardırılması" ifadesi Dahiliye Nezareti'nin de artık bu meseleden sıkıldığını göstermektedir. Dahiliye Nezareti bu konudan sıkılmakla birlikte, 23 Eylül 1900 tarihinde Umum Mekatib-i Askeriye-i Şahane Nezareti'ne gönderdiği yazıda da yine aynı konudan bahsetmiş, Kozma Sefatil Efendi'nin kefilinin İstanbul Küçükçekmece'de oturduğu ve adının Kostantin Yuvanidis olduğunu bildirmiştir (DH.MKT., 2405.129.01). Aynı yazıda görev yerine gitmeyen başka tabiplerden de bahsedilmektedir. Gediz'e tayin olan Osman Efendi ile Bigadiç'e

tayin olan Agop Zirkiyan Efendi'nin de görev yerlerine gitmediği ifade edilmiştir.

Sefatil Efendi'nin kefil olan Kostantin Yuvanidis Efendi, K Kaymakamlığı'na çağırılmış ve kefil olduğu 150 lirayı ödemesi istenmiştir. Ancak Kostantin Efendi, Kozma Sefatil'in Sivas'ta belediye tabip muavini olarak çalıştığını belirterek bu parayı kendisinin değil Sefatil Efendi'nin ödemesi gerektiğini bildirmiştir (DH.MKT., 2398.98.01).

Yuvanidis Efendi'nin beyanı üzerine araştırma yapılmış ve Kozma Sefatil Efendi'nin 4 yıldır Sivas'ta olduğu ve belediye tabipliğinde çalıştığı anlaşılmıştır (DH.MKT., 2413.135.01). Dahiliye Nezareti bu bilgiyi 9 Aralık 1900 tarihli yazı ile Umum Mekatib-i Askeriye-i şahane Nezareti'ne bildirmiştir. Yazıda, Bolvadin'e atanan Kozma Efendi'nin 4 sene önce İstanbul'dan "savuşup" Sivas'a gittiği ve Sivas'ta belediye tabipliğinde çalıştığı ifade edilmiş, Kozma Efendi'nin hkmet aracılığıyla "celp" ettirilerek Bolvadin'e gönderilmesi ya da mecburi hizmet karşılığı olan bedelin alınması isteğinin Zaptiye Nezareti'ne bildirildiği bir kez daha tekrarlanmıştır (DH.MKT., 2436.20.01). Kozma Sefatil ile ilgili arşivde yer alan son belge 9 Aralık 1900 tarihini taşıyan yukarıda belirttiğimiz belgedir. Bu nedenle Kozma Sefatil Efendi'nin durumun ne olduğu tam olarak belli değildir. Bununla birlikte şurası kesindir ki, Kozma Sefatil'in Bolvadin'e getirilmesinden vaz geçilmiş, yerine yeni bir tabip ataması yapılmıştır.

Bolvadin belediye tabipliğinde çalışan tabip Misak Serkis Efendi, Kozma Sefatil gibi yapmamış, tam tersi görevine geldiği gibi, görevi esnasında büyük başarılar göstermiştir. 22 Aralık 1907 tarihli Dahiliye Nezareti'nden Sadarete gönderilen yazıda; Misak Serkis Efendi'nin gösterdiği başarılarından dolayı "rte-i salise" ile taltif edilmesi teklif edilmiştir (DH.MKT., 1219.42.01). Bu istek kabul edilerek 4 şubat 1908 tarihinde Misak Serkis Efendi'ye başarılarından dolayı "rütbe-i salise" verilmiştir (DH.MKT., 1230.68.0).

Çalışmamızın kapsadığı dönemle ilgili olarak Bolvadin belediye tabipliğine atanan son tabip Kosova Vilayeti'ne bağlı

Kalkandelen belediye tabibi iken Bolvadin'e atanan Cafer Süleyman Efendidir. Dahiliye Nezareti tarafından Süleyman Efendi'nin Bolvadin belediye tabipliğine atandığı 30 Aralık 1909 tarihli yazıyla bildirilmiş, Süleyman Efendi'nin maaş ve harcırahlarının verilmesi istenmiştir (DH.MUİ., 49.35.01).

Cafer Süleyman Efendi, Bolvadin'e gelmiş, fakat fazla durmamıştır. Süleyman Efendi, ataması yapılırken kendisine vaat edilen 800 kuruş maaşın daha sonra 600 kuruşa indirilmesini gerekçe göstererek tayinin durdurulmasını istemiş, bu istek yerinde bulunarak 27 Ocak 1910 tarihli yazıyla da Süleyman Efendi Kalkandelen'e geri dönmüştür (DH.MUİ., 59.04.01).

Süleyman Efendi'nin Bolvadin belediye tabipliğine yapılan atamasının iptali üzerine, yerine yeni bir tabip atanması istenmiş (DH.MUİ., 30.16.01), yerine 25 Şubat'ta Hasan Efendi tayin edilmiştir (DH.MUİ., 68.36.01).

Bolvadin belediye tababetine sadece doktorlar değil, ebeler de atanmıştır. Bolvadin ve civarında doğumlar esnasında yaşanan sıkıntılardan dolayı bu sıkıntıların bir daha yaşanmaması için bir "diplomalı ebe" Umum Mekatibi Askeriye-i Şahane Nezareti'nden talep edilmiştir. 26 Ağustos 1901 tarihli belgede; kazalara 400, livalara 600 ve vilayetlere 800 kuruş maaşla ebe atamasının yapılacağı, bu paranın hayvanlardan alınan vergilerin bir kısmıyla karşılanmak üzere Bolvadin ve Sandıklı belediyelerine birer diplomalı ebe gönderilmesi istenmiştir (DH.MKT., 2526.47.01). Aynı istek 20 Kasım'da tekrarlanmış, gönderilecek diplomalı ebelerin giderlerinin mahalli idarelerce karşılanacağı bir kez daha ifade edilmiştir (DH.MKT., 2558.69.01). Bu yazışmalar sonucunda Karahisar-ı Sahip ebeliğine Hayriye, Sandıklı ebeliğine Fadime ve Bolvadin ebeliğine ise Hatice hanımlar tayin edilmiştir (DH.MKT., 2579.39.01).

Sonuç

Bolvadin belediye tabipliğine yapılan tabip atamalarında ülkenin birçok yerinde olduğu gibi çeşitli sorunlarla karşılaşmıştır. Bu sorunların en başında yeterli tabip olmamasından dolayı tayinlerin yapılamaması gelmektedir. Mekteb-i Tıbbiye-i Şahaneyi bitiren çok az sayıda tabibin ülkenin değişik yerlerinde görev almalarının istenmesi bu kişilerin sayısının yetersizliğinin yanında aldıkları maaşın da yetersizliğini gündeme getirmiştir. Yönetmelikler gereği her kazada bir tane tabip bulunması zorunludur. Ayrıca tabipler 600 kuruş maaştan 800, 1200 ve 2000 kuruş gibi değişik rakamlarla maaş almaktadır. Ancak tabiplerin büyük çoğunluğu 600 kuruş maaş almaktadır. Bu paraları da belediyelerin kendisi ödemektedir.

Kalkandelen'den Bolvadin'e atanan Cafer Süleyman Efendi, kendisine vaat edilen 800 kuruş maaşın 600 kuruşa indirilmesi üzerine Bolvadin'e gitmekten vazgeçmiş, eski yerinde kalma isteği de kabul edilerek Kalkandelen'e geri dönmüştür.

Kozma Sefatil Efendi, Bolvadin'e atanmakla birlikte hiç görevine gelmemiş, ülkede yaşanan tabip sıkıntısından da faydalanarak memleketi olan Sivas'ta çalışmayı tercih etmiştir. Ancak bu durum resmi kayıtlarda Bolvadin'de tabip görüldüğu için Bolvadinliler açısından bir sıkıntı oluşturmuştur. Uzun süren yazışmalar sonucunda Kozma Sefatil Efendi'den vazgeçilmiş yerine yeni bir tabibin atanması sağlanmıştır.

Her ne kadar Bolvadin belediyesi gelecek olan tabibe 1000 kuruş gibi o dönem için emsaline göre yüksek olan bir maaş vaat etmişse de, daha sonra bu kararından kendisi vaz geçerek 800 kuruş vereceğini bildirmiştir. Belgelerde geçtiği gibi "haddi nizamiden" 200 kuruş fazla verilmek suretiyle maaş vaadi 800 kuruşa çıkartılmıştır. Burada her ne kadar maaş artışı yapılmış olsa da "diplomalı" tabip bulmak büyük bir sorundur. Devlet bu sorunu aşmak için Osmanlı vatandaşı olup yurt dışında tıp eğitimi almış olanları da diplomalarını onaylatmak şartıyla göreve çağırılmışsa da bu çözüm de tabip açığına gidermeye yeterli olmamıştır.

Bolvadin belediyesi tabipliğinde üstün hizmetlerine binaen sivil rütbe alan tabipler de yok değildir. Nuri Süleyman Efendi ve Misak Serkis Efendi görevlerindeki başarılarından dolayı sivil rütbe alan Bolvadin belediye tabipleridir.

Sonuç olarak Bolvadin belediye tabipliğinde yaşanan sıkıntılar sadece Bolvadin'e özgü bir sorun değildir. Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane mezunlarının sayılarının yeterli olmaması, mezun tabiplerden atandıkları yerlere gitmeyenlerin bulunması ve özellikle tabiplerin aldıkları maaşın yetersiz bulunması Osmanlı ülkesinin genelini ilgilendiren sorunlardan sadece bazılarıdır. Bu sorunlar sadece Osmanlı Devleti'ne ait de değildir. Bu sorunlar o günlerden bugünlere kadar pek çok defa yaşanmış, yazışmalarda dahi pek çok defa dile getirilmiştir.

KAYNAKÇA

Arşiv Belgeleri

Başbakanlık Osmanlı Arşivi,

Dahiliye Nezareti Mektubi Kalemi (DH.MKT)

- DH.MKT, 1675.23.01, 24.3.1307-18 Kasım 1889.
DH.MKT, 1680.137.01, 17.4.1307-11 Aralık 1889.
DH.MKT, 164.70.01, 28.4.1311-8 Kasım 1893.
DH.MKT, 237.16.01, 11.11.1311-16 Mayıs 1894.
DH.MKT, 2064.52.01, 18.05.1311-27 Kasım 1893.
DH.MKT, 2234.52.01, 8.4.1317-16 Ağustos 1899.
DH.MKT, 2246.91.01, 7.5.1317-13 Eylül 1899.
DH.MKT, 2249.116.01, 16.5.1317-22 Eylül 1899.
DH.MKT, 2256.89.01, 7.6.1317-13 Ekim 1899.
DH.MKT, 2267.19.01, 4.7.1317-8 Kasım 1899
DH.MKT, 2276.48.01, 23.7.1317-27 Kasım 1899.
DH.MKT, 2305.113.01, 13.10.1317-14 Şubat 1900.
DH.MKT, 2317.66.01, 10.11.1317-22 Mart 1900
DH.MKT, 2405.129.01, 28.05.1318-23 Eylül 1900.
DH.MKT, 2351.127.01, 29.01.1318-29 Mayıs 1900.
DH.MKT, 2398.98.01, 8.5.1318-3 Eylül 1900.
DH.MKT, 2413.135.01, 18.6.1318-13 Ekim 1900.
DH.MKT, 2422.60.01, 6.7.1318-30 Ekim 1900.
DH.MKT, 2436.20.01, 16.8.1318-9 Aralık 1900.
DH.MKT, 2526.47.01, 1.5.1319-26 Ağustos 1901.
DH.MKT, 2558.69.01, 8.8.1319-20 Kasım 1901.
DH.MKT, 2579.39.01, 13.10.1319-21 Şubat 1902.
DH.MKT, 1219.42.0, 17.11.1325-22 Aralık 1907.
DH.MKT, 1230.68.0, 1.1.1326-4 Şubat 1908.

Dahiliye Nezareti Muhaberat-ı Umumiye İdaresi (DH.MUİ)

- DH.MUİ, 49.35.01, 17.12.1327-30 Aralık 1909.

DH.MUİ, 30.16.01, 3.1.1328-15 Ocak 1910.

DH.MUİ, 59.04.01,15.1.1328-27 Ocak 1910.

DH.MUİ, 68.36.01, 12.2.1328-25 Şubat 1910.

Tababet-i Belediye İcrasına Dair Nizamname, **Düstur** (1290), Tertip I, C. 2. 814-816.

Basılmış eserler

Avcı, Alaettin, **Türkiye’de Askeri Yüksek Okullar Tarihçesi**, Ankara, 1963.

Aydın, Erdem, “19. Yüzyılda Osmanlı Sağlık Teşkilatlanması”, **Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi (OTAM)**, Sayı 15, Ankara 2004, s.185-207.

Ergin, Osman Nuri, **Mecelle-i Umur-ı Belediye** 6. İstanbul, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür A.Ş, 1995.

Kırımlıoğlu, Nurdan, “19. Yüzyıl Osmanlı Devleti’nde Tıp Eğitimi ve Tıp Dilinin Türkçeleşmesi Çabaları”, **Eskişehir Tıp Dünyası Uygulama ve Araştırma Merkezi Tıp Tarihi ve Etik Dergisi**, C.1, Sayı 1, 2016, s.1-15.

Koylu, Zafer-Doğan, Nihal, “Birinci Dünya Savaşı Sırasında Osmanlı Devleti’nde Sıtma Mücadelesi ve Bu Amaçla Yapılan Yasal Düzenlemeler”, **Türkiye Parazitoloji Dergisi**, 34 (3), 2010, s.209-215.

Rasimoğlu, Ceren Gülser İlikan, “Taşra’yı İyileştirmek: 19. Yüzyıl Osmanlı İmparatorluğu’nda Memleket Hekimleri”, **Mersin Üniversitesi Tıp Fakültesi Lokman Hekim Tıp Tarihi ve Folklorik Tıp Dergisi**, 2013, 3(1), s.1-6.

Sarı, Nil, “Mekteb-i Tıbbiye”, **DİA**, C.29, Ankara, 2004, s.2-5.

Öztürk, Hülya-Karasu, Cezmi, “Mekteb-i Tıbbiye-i Adliye-i Şahane’nin Kurucusu Charles Ambroisse Bernard’ın Eserleri ve Osmanlı’ya Etkileri Üzerine Bir Değerlendirme”, **Adli Tıp Bülteni**, C.19, Sayı 3,

19. YÜZYIL ORTALARINDA BOLVADİN KAZASININ NÜFUSU VE NÜFUS ÖZELLİKLERİ

Mehmet GÜNEŞ¹

Özet

II. Mahmut tarafından 1826'da Yeniçeri Ocağı kaldırıldıktan sonra yerine Asakir-i Mansure-i Muhammediye adı ile yeni bir ordu kurulmuştu. Bu ordunun sağlam temellere oturtulması ve geliştirilmesi için de askerliğe elverişli nüfusun ve vergi potansiyelinin tespiti gerekmekte idi. Bu amaçla 1828'de önce İstanbul'da başlayan nüfus sayımları daha sonra Anadolu ve Rumeli'nin muhtelif yerlerinde yapılmaya başlanmıştır. 1831 yılında Osmanlı Devleti'nde toprak yazımı vesilesi olmadan yapılan ilk nüfus sayımı olarak kabul edilen bu sayımdan sonra muhtelif dönemlerde sayımlar devam etmiştir.

Bu kayıtların yer aldığı defterler, ait oldukları mahallin demografik yapısı başta olmak üzere sosyo-kültürel vaziyeti hakkında da son derece önemli bilgiler vermektedir. Bu çalışmada, H. 1254 (M. 1838) yılında Bolvadin kazası dahilindeki mahallelerin nüfus kayıtlarını içeren 1676 numaralı Bolvadin Nüfus Defteri temel kaynak olmak üzere mezkur tarihte Bolvadin kazasında mukim nüfusun mahalle bazında dağılımı, sosyal statü özellikleri, kullanılan şahıs isimleri ve lakaplar, aile ve sülale isimleri, yaş özellikleri, fiziki özellikler ve özürllük durumu, askerler ve meslek erbabı başlıkları altında bilgiler verilmektedir.

¹ Doç. Dr., Afyon Kocatepe Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, mgunes@aku.edu.tr

Anahtar Kelimeler: Bolvadin, nüfus, nüfus defteri.

**THE POPULATION AND POPULATION FEATURES OF
BOLVADİN DISTRICT IN THE MIDDLE OF THE 19TH
CENTURY**

Abstract

With the name of Asakir-i Mansure-i Muhammediye, a new army was formed by Mahmut II in 1826 following the abolition of the Guild of Janissaries. In order to build this army on a strong foundation and develop it, the detection of the population suitable for the military service and their tax potential was a requirement. For this purpose, population census carried out first in İstanbul in 1928 was started to be realized in various places of Anatolia and Rumelia. The population census continued to be done in several periods after the one performed without the registration of lands in 1831 was accepted as the first population census in the Ottoman Empire.

The books including these registrations give vital information particularly about demographic structure of the places that they belong to and also the socio-cultural status. As the Bolvadin Population Book numbered 1676 which is the major source including registrations of the neighbourhoods in Bolvadin district in 1254 of the Hegira (1838 A.D.), information has been provided under the titles of distribution of the population living in Bolvadin district on this date on the basis of neighbourhood, social status features, names used for person and nicknames, family and extended family names, properties of age, physical properties and disability features, soldiers and profession experts in the current study.

Key Words: Bolvadin, population, population book.

GİRİŞ

Osmanlı Devleti, 15. yüzyılın ikinci yarısından itibaren başta yeni fethedilen topraklar olmak üzere sayımlar ve yazımlar yapmıştır. Temelde vergi ve asker tedarik etmek maksadına dayanan bu sayım ve yazımlar 16. yüzyılda oldukça yaygın ve düzenli bir biçimde sürdürölmüş ancak 17. yüzyılın başlarından itibaren yapılamamış, yalnız düzensiz bir şekilde gerçekteşirilen yoklamalarla iktifa edilmiştir (Akbayar, 1985:1239).

17 ile 18. yüzyıl arasında artık klasik arazi ve nüfus tahrirleri yapılmamış, bunların yerini Cizye ve Avarız Defterleri almıştır. Ancak bu defterler de daha öncekiler gibi sadece vergi mükellefi olanları ihtiva ettikleri için ve ayrıca ait oldukları dönemde ortaya çıkan şiddet hareketlerinin yol ağtığı göçler dolayısıyla, nüfus tespiti hususunda güven tesis etmemektedirler. 19. yüzyılda ise, bahis konusu defterlerin yerini Temettuât Defterleri, Sâlnâmeler ve nüfus sayım istatistikleri almıştır (Topal, 2010:16-17).

II. Mahmut, 1826'da Yeniçeri Ocağı'nı lağvetmek suretiyle yapmak istediği yeniliklerin önündeki en büyük engeli de kaldırmış oldu. Çok geçmeden yerine Asâkir-i Mansûre-i Muhammediyye adı ile yeni bir ordu kurdu. Bu ordunun ayakta kalabilmesi, yeni vergi kaynaklarının bulunmasını ve askerlik yapabilecek halkın sayısının tespit edilmesini gerektiriyordu (Karal, 1943:11). Ayrıca vergi eşitsizliklerinin giderilmesi, vergi tahsilinde görölen birtakım aksaklıkların düzeltilmesi ve cizyenin yeniden tayin edilmesi de gerekiyordu (Karpat, 2010:67). Bütün bunları gerçekteşirebilmek amacıyla yeni bir nüfus sayımı gerekli görölmüştür. Bu hususta ilk teşebbüsler, 1826-1828 yılları arasında gerçekteşmiştir. Ancak genel bir nüfus sayımı için bir nevi tecrübe olan bu sayım Osmanlı-Rus harbi dolayısı ile akamete uğramıştır (Karal, 1943:8). Savaşın bitiminden sonra Anadolu ve Rumeli'ndeki toprakların bir

kısımında sayım yapılabilmifitir. Sayımda yalnız erkek nüfus sayılarak din esasına dayalı olarak genel anlamda etnik özellikleri ve iş güç durumları tespit edilmiştir. Büyük ölçüde 1830 sonlarında tamamlanan sayımın sonuçlarını değerlendirmek için de Ceride Nezareti kurulmuştur (Akbayar, 1985:1239).

1831 sayımı, bazı eksiklik ve aksaklıklarına rağmen Osmanlı Devleti'nde yaşayan müslim ve gayrimüslim nüfusun tespit edilmesi açısından önem taşımaktadır. Ayrıca, toprak yazımı vesilesi olmadan yapılan bir sayım olarak kabul edilebilecek bu sayım dolayısıyla çıkarılan nizamnameler, ülkede merkezi bir nüfus kayıt sisteminin kurulmasını mümkün kılması bakımından önemlidir (Bilgin vd, 2010:8). Bu nüfus sayımında, vergi ve askerlik mükellefiyetiyle yükümlü erkek nüfusun doğum, ölüm ve nakil gibi nüfus olaylarının takibi için defterlerin tutulmaya başlanmış olması ise nüfus hizmetleri açısından önemli bir husustur (Çimen, 2012:195).

1831 nüfus sayımı, yönetimin öngördüğü askeri amaçlara tam manasıyla hizmet etmediğinden çok geçmeden yeni nüfus sayımlarına ihtiyaç duyulmuştur. Bu amaçla 1905-1906'ya kadar muhtelif dönemlerde müteaddit defalar nüfus sayımları yapılmıştır.

Bu çalışmada, Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA)'nde mevcut Bolvadin kazasına ait 9 defterden birisi olan 1254 (M. 1838) tarihli 1676 Numaralı Bolvadin Kazası Müslim Nüfus Defteri temel kaynak olmak üzere, mezkur tarihte Bolvadin kazasının nüfusu tespit edilerek bu nüfusun özellikleri hakkında değerlendirmeler yapılmaya çalışılmıştır. Çalışmada ayrıca 1246 (M. 1831) tarih ve 1675 numaralı, 1256 (M. 1840) tarih ve 1677, 1678 Numaralı Bolvadin Kazası Müslim Nüfus Defterleri'nden de istifade edilmiştir. Asıl konuya geçmeden önce bu defterler hakkında kısaca bilgi vermek yerinde olacaktır.

BOLVADİN KAZASI NÜFUS DEFTERLERİ VE 1676 NUMARALI DEFTER

Yukarıda da ifade edildiği üzere Bolvadin Kazasına ait BOA'da kayıtlı 9 adet nüfus defteri mevcuttur. Bunlar BOA'da NFS.d.. fon koduyla sırası üzere 1675, 1676, 1677, 1678, 1679, 1724, 1725, 1726, 1728 numaralı defterlerdir. Bunlar içerisinde ilk dört tanesi hariç diğerleri çok kapsamlı defterler değildir. Bunlardan 1679 numaralı 16 sayfadan oluşan defter, sadece Bolvadin kazasındaki han ve medreselerde müsafereten bulunun Müslümanları kapsamaktadır. Son dört defter ise Karahisar-ı Sahib sancağı kazalarının icmalinden ibarettir. Çalışmamızın temel kaynağı olan 1676 numaralı defter ve istifade ettiğimiz diğer defterler hakkında biraz daha ayrıntılı bilgi verebiliriz.

1675 Numaralı Müslim Nüfus Defteri

1246 (M. 1831) yılına ait defter Karahisar-ı Sahib sancağının Bolvadin kazası ile birlikte Nevahi-i Barçın ve Hanbarçın kazalarının nüfus kayıtlarını da içermektedir. 208 sayfadan oluşan defterin Bolvadin ile ilgili kayıtları 149-208. sayfaları arasında yer almaktadır. Defter, Bolvadin kazası merkezindeki 7 mahalle ile birlikte, Dişli, Özburun karyeleri ile Gölkarabağ karyesindeki Bozulus; Karacaviran karyesindeki Danişmendlü ve Karaşi karyesinde iskan edilmiş olan aşiretlerin nüfus kayıtlarını da kapsamaktadır.

1677 Numaralı Müslim Nüfus Defteri

BAO tarafından hazırlanan bilgi formunda tarihi belirtilmemiş olan defterin ikinci sayfasındaki açıklamadan 1256 (M. 1840) tarihine ait olduğu anlaşılmaktadır. Defter, 24x65 ebatında, ciltsiz ve kapağı ebrusuzdur. Defter, sayfa no esasına göre sonradan numaralandırılmıştır. Buna göre toplam 114 sayfadan oluşan defterin pek çok sayfası boş ve eksiktir. Defterin son sayfasındaki fihristten anlaşıldığı kadarıyla bu eksik

sayfaların büyük bir kısmı Alaca mahallesi ve Özburun karyesine ait kayıtların yer aldığı sayfalar olmalıdır².

1678 Numaralı Müslim Nüfus Defteri

Bu defterin etiketinde de tarih belirtilmemiş olmakla birlikte iç kapakta sonradan 1256 (M. 1840) tarihine ait olduğu yazılmıştır. Defter, 20x45 ebatında, ciltsiz ve kapağı ebrusuz olup, sayfa no esasına göre sonradan numaralandırılmıştır. Diğer defterler gibi kaza dahilindeki 7 mahalle ile Özburun ve Dışlı köylerine ait kayıtları ihtiva eden defter, toplam 71 sayfadan oluşmaktadır. Bunlardan 65-71. sayfaları boştur.

1676 Numaralı Müslim Nüfus Defteri

Defterin Niteliği: Çalışmamızın esasını teşkil eden Bolvadin Kazası Müslim Nüfus Defteri, BOA'da NFS.d. fon kodunda, 1676 gömlek numarası ile kayıtlıdır. Kapağında "Defter-i Kazâ-i Bolvadin" şeklinde etiketlenen defterin BAO tarafından hazırlanan bilgi formunda tarihi belirtilmemiştir. Ancak defterin başlangıç sayfasındaki "Nefs-i Kazâ-i Bolvadin sene 254" ibaresinden Hicri 1254 (M. 1838-1839) yılına ait olduğu anlaşılmaktadır³. Defter, 18x48 ebatında, ciltli ve kapağı ebrusuzdur. Defter, sayfa no esasına göre sonradan numaralandırılmıştır. Toplam 134 sayfadan oluşan defterin 6 sayfası boştur⁴. Bolvadin kazasının Şazi(ni), Alaca, Hisar, Erkmen, Kestemend, Şeyhler ve Yenice mahalleleri ile kazaya

² Defterdeki boş sayfalar şunlardır: 21-27, 41-44, 58-60, 77-80, 88-93, 101-105. Eksik olan 22-27. sayfa aralığında Alaca mahallesine ait kayıtların, 102-106. sayfa aralığında da Özburun karyesine ait kayıtların bulunuyor olması kuvvetle muhtemeldir.

³ Defterde yer alan doğum ve ölüm kayıtları da defterin tahrir ve tanzim tarihi hakkında bir fikir vermektedir. Defterde belirtilen doğum ve ölüm tarihleri 1253-1254 yılları arasında temerküz etmekle birlikte en uç tarih olarak 1255 tarihini görmekteyiz. Mesela, Şazi(ni) mahallesi sakinlerinden Bolvadin kazası voyvodası ve aynı zamanda muhtarı evveli El-Hâc Abdullah Ağa b. El-Hâc Abdülkadir'in oğlu Osman'ın doğum tarihi 5 Zilhicce 1255 olarak belirtilmiştir. Bkz., sayfa 2'de, 5 numaralı kayıt. Buradan hareketle defterin, 1254 yılına ait olmakla birlikte 1255'te yeniden tanzim edilmiş olması kuvvetle muhtemeldir.

⁴ Defterdeki boş sayfalar şunlardır: 33, 39, 59, 68, 78,79, 93, 94, 103, 104, 123, 134, 135. Defterde ayrıca 34-37 ve 76-77 sayfa aralıkları bulunmamaktadır. Muhtemelen bu sayfalar boş olduğu için mikrofilme alınırken çekime dahil edilmemiştir.

tabi Özbekun ve Dişli köylerinde⁵ yaşayan Müslüman ahalinin kayıtlarının yer aldığı defter, Őeyhzâde es-Seyyid Mustafa Necib Efendi tarafından kaleme alınmıştır.

Defterin Muhtevası ve Kayıt Sistemi: Defterde, Karahisar-ı Sahib Sancağı'na tabi Bolvadin kazasının yukarıda bahsedilen mahalle ve bazı köylerinde yaşayan Müslüman ahalinin nüfusu ve bu nüfusun hususiyetleri ile ilgili önemli bilgiler mevcuttur. Bu cümleden olarak, mevcut nüfusun miktarı ve mahalle bazında dağılımı, sosyal statü özellikleri, kullanılan şahıs isimleri ve lakaplar, aile ve sülale isimleri, boy, sakal ve bıyık nev'inden fiziki özellikleri, fiziki veya zihni özürleri, meslek veya uğraşıları ile yaşları yer almaktadır. Ayrıca sayım esnasında işi veya mesleği icabı başka şehirlere gitmiş olanlar da belirtilmiştir.

Defter, hane esasına göre tanzim edilmiş olmakla birlikte yazılan her bir şahıs tek tek numaralandırılmış, ancak bu numaralandırma her bir hane için yeniden yapılmamıştır. Yani 1 numaralı haneden itibaren mahallenin en son numaralı hanesine kadar şahıslar ardışık olarak yazılmıştır. Birden fazla şahıs bulunduğu hanelerde öncelikle hane reisinin bilgileri verildikten sonra, diğer aile fertlerine geçilmiştir. Bunların akrabalık ilgisi (oğlu, emeksiz (üvey) oğlu, hafıdi (torunu), karındaşi, biraderi, biraderzâdesi, ammisi (amcası), kayın pederi vs.) belirtilerek sonra fiziki özellikleri, adları ve yaşları verilmiştir.

Nüfus defterlerinde, sayıma tabi tutulan kişilerin askerliğe uygun olup olmadıkları bilhassa dikkate alınmakta idi. 1676 numaralı defterde de kayıtlı şahısların yaşları ile fiziksel ve zihinsel özürleri olanların bu durumları açıkça belirtilmiştir. şahısların yaşları, Arapça yaş anlamına gelen "sinn" kelimesiyle en alta yazılmıştır. Askerliğe uygun olmayanlar da a'mâ, yekçeşm (bir gözü kör), asamm (sağır), a'râc (topal), çolak, sakat,

⁵ Çalışmamızın esasını Bolvadin kazası merkezi (kasaba) oluşturduğundan, defterde zikredilen köyler dikkate alınmamıştır.

fitık, meflûc (felçli), alîl (hastalıklı), meczûb, mecnûn gibi sıfatlarla tavsif edilmişlerdir.

Defter gayet muntazam bir şekilde kaleme alınmıştır. Silinti, kazıntı ve tahribat yoktur. Buna mukabil bazı yanlış ve eksiklikler de mevcuttur. Hane no, sıra no ve yaş bilgileri ile başka yere gitmiş olanların buldukları yer ve gidiş amaçları kırmızı mürekkeple yazılmıştır. Yine herhangi bir meslek sahibi olanlar ile Redif ve Mansûre mensubu olanlar da kırmızı mürekkeple belirtilmiştir.

Defterde, mahallelerin sıralanmasında nüfus ya da hane sayıları tam olarak dikkate alınmamıştır. Nüfus yoğunluğu açısından en büyük iki mahalle başta verilmiş olmakla beraber diğerlerinde böyle bir sıralanma söz konusu değildir. Şahısların sıralanmasında hane esas alınmakla birlikte mahallelerin ekseriyetinde müftü, müderris, imam, müezzin gibi ulemaya mensup kişilerin ilk sıralarda yazıldığı, muhtar-ı evvel ve muhtar-ı sani'lerin istisnasız daha sonraki sıralarda yer aldığı dikkat çekmektedir.

Defterde, bazı nüfus defterlerinde bulunmayan, doğum ve ölüm kayıtları da yer almaktadır. Defterin muhtevi olduğu yıl itibarıyla doğan çocukların isim ve doğum tarihleri babalarına ait bilgilerin hemen altında "tevellüd" başlığı ile kaydedilmiştir. Ölen kişilerin ise "fevt" ifadesiyle üzerleri çizilmek suretiyle ölüm tarihleri alt tarafta belirtilmiştir. Hem doğum hem de ölüm tarihleri gün, ay ve yıl itibarıyla, defterin esas yazı hattından farklı olarak siyakat hat ile ve kırmızı mürekkeple yazılmıştır.

Defterin sonunda mahallelerin hane ve nüfus miktarlarını bir arada gösteren bir de fihrist bulunmaktadır⁶.

---

⁶ Bkz., s. 133.

1. BOLVADİN KAZASININ NÜFUSU

1676 Numaralı Bolvadin Kazası Müslim Nüfus Defterine göre Bolvadin merkezinde yedi mahalle bulunmaktadır. Bunlar Şazi(ni)⁷, Alaca, Hisar, Erkmən⁸, Kestemend, Şeyhler⁹ ve Yenice mahalleleridir. Deftere göre bu mahallelerde 1254 (M. 1838) tarihi itibarıyla toplam 636 hanede 1761 Müslüman erkek nüfus ikamet etmektedir. Buna hane sayısı belirtilmemiş olan 10 nüfusluk “Gıbtıyan taifesi”ni de dahil ettiğimizde nüfus, 1771’e çıkmaktadır. Defterde kadın nüfusu belirtilmemiş olmasına rağmen erkek nüfusuna göre tahmin etmek mümkün olabilmektedir (Karal 1943:20). Kadın nüfusun genellikle erkek nüfusuna yakın rakamlar olduğu dikkate alındığında (Karpaz, 2010:70), 1838 tarihi itibarıyla Bolvadin kazası mahallelerinin toplam nüfusunun 3522 civarında olduğu tahmin edilmektedir. Bu rakama Kıbtî nüfusu da dahil ettiğimizde kazanın toplam tahmini nüfusu 3542’ye ulaşmaktadır. Aşağıdaki tabloda Bolvadin kazası mahallelerinin hane ve nüfus rakamları ile mahalleler toplamına oranları verilmiştir.

⁷ Diğer defterlerde “Şazi” şeklinde zikredilmektedir.

⁸ Mahallenin adı 1256 tarihli defterlerde “Elkman” (الکمان) olarak geçmektedir. Bkz. BOA. NFS.d.. 1677, s. 81, 113; BOA. NFS.d.. 1678, s. 49.

⁹ Mahallenin adı 1256 tarihli defterlerde nâm-ı diğer Ağılönü olarak zikredilmektedir. Bkz. BOA. NFS.d.. 1677, s. 61; BOA. NFS.d.. 1678, s. 41.

Tablo 1. 1838'de Bolvadin Kazası Mahallelerinin Nüfus Dağılımı

Sıra no	Mahalle adı	Hane	Nüfus	Toplam nüfusa oranı (%)
1	Şazi(ni)	166	449*	25.3
2	Alaca	144	393	22.3
3	Kestemend	87	264	15
4	Yenice	77	193	11
5	Şeyhler	58	161	9.1
6	Hisar	54	155	8.8
7	Erkmen	50	146	8.3
MAHALLELER TOPLAMI		636	1761	
8	Tâife-i Gıbtiyân	-	10	0.5
GENEL TOPLAM		636	1771	

Yukarıdaki tabloya baktığımızda Bolvadin kazası mahalleleri içerisinde en fazla nüfusa sahip olan mahalle % 25.3'lük oranla Şazi(ni) mahallesidir. Sonra, % 22.3 ile Alaca, % 15 ile Kestemend ve % 11 ile Yenice mahalleleri yer almaktadır. Daha sonra da birbirinden az farklarla Şeyhler, Hisar ve Erkmen mahalleleri sıralanmaktadır.

1838 yılı için tespit ettiğimiz yukarıdaki rakamları, Bolvadin kazasına ait farklı tarihlerde tanzim edilmiş nüfus defterleri ile mukayese ederek önceki ve sonraki tarihlerde nasıl bir nüfus değişimi olduğunu görebiliriz. Bunun için Bolvadin kazasına ait 1831 ve 1840 tarihli nüfus defterlerinin rakamlarını dikkate alacağız. Aşağıdaki tabloda 1831, 1838 ve 1840 yıllarında

* Şazi(ni) mahallesine ait 412-415 numaralar arasındaki kayıtlar bir önceki dört kaydın tekrarıdır. Defterde bu kayıtların üzeri çizilmiş olmasına rağmen sıra numaraları tashih edilmemiş olduğundan mahalle nüfusu 449 olarak görülmektedir. Esasında üzeri çizilen tekrerr kayıtlar çıkarıldığında mahalle nüfusu 445, mahalleler toplam nüfusu da 1757 olmalıdır. Tabloda mahallelerin toplam nüfusa oranları bu durum dikkate alınarak hesaplanmıştır.

Bolvadin kazası mahallelerinin hane ve nüfus sayıları verilerek mezkur tarihlerdeki nüfus seyri gösterilmeye çalışılmıştır.

Tablo 2. 1831-1840 Yılları Arasında Bolvadin Kazasının Nüfus Seyri

Sıra no	Mahalle adı	1831 (1675)		1838 (1676)		1840 (1677)	
		Hane	Nüfus	Hane	Nüfus	Hane	Nüfus
1	Şazi(ni)	188	617	166	445	238	527
2	Alaca	161	491	144	393	181	426
3	Kestemend	95	353	87	264	140	340
4	Yenice	57	186	77	193	158	358
5	Şeyhler	93	210	58	161	81	180
6	Hisar	75	251	54	155	90	217
7	Erkmen	138	457	50	146	71	186
8	Tâife-i Gibtiyân	7	22	-	10	-	-
TOPLAM		814	2587	636	1767	959	2234

Yukarıdaki tabloya baktığımızda 1831-1840 yılları arasında mahallelerin toplam hane sayılarında ve nüfuslarında büyük oranda değişiklikler olduğu dikkati çekmektedir. 1838 yılında nüfusun 7 yıl öncesine göre çok büyük bir oranda (% 32) düştüğü görülmektedir. 1838’de Yenice mahallesi hariç bütün mahallelerde hem hane hem de nüfus itibarıyla düşüş görülmektedir. En çok nüfus düşüşü Erkmen mahallesinde olmuştur. Mahalle nüfusunun 7 yıl öncesine göre yaklaşık 2/3 oranında azalması dikkat çekicidir. Böylesine ciddi bir düşüşün sebebi herhalde sadece ölüm oranlarının doğum oranlarından fazla olma ihtimaliyle izah edilemez. 1838’den yaklaşık iki yıl

sonrasında nüfusun önemli oranda (% 26) artış gösterdiği gözlemlenmektedir. Bu artışta en büyük oran yine Yenice mahallesine aittir. Genel olarak bütün mahallelerde iki yıl öncesine göre ciddi bir artış olmakla birlikte yine de Yenice mahallesi hariç olmak üzere mahallelerin nüfuslarının 1831'deki rakamların altında kaldığı görülmektedir. Bununla beraber Şeyhler ve Erkmen mahalleleri hariç hane sayılarının arttığı görülmektedir. 1831 ile 1838 yıllarında hane ve nüfus arasında takriben 1/3'lük bir oran var iken, yani her bir haneye 3 kişi düşerken, 1840'ta bir haneye 2.3 kişi düştüğü anlaşılmaktadır.

Bolvadin Kazasında Doğum ve Ölümler

Nüfus defterleri sadece bir yıl veya bir ayı belirleyen istatistikler olmayıp yaşayan defterlerdir (Kaplanoğlu, 2013:). Nitekim bu defterlerde yer alan kayıtlar üzerinde farklı zamanlarda bir takım düzenlemeler de yapılmıştır. Ölenlerin üzeri "fevt" yazılarak çizilmek suretiyle; doğanlar da babasına ait bilgilerin altına veya köşesine "tevellüd" açıklamasıyla belirtilmiştir.

Çalışmamıza kaynaklık teşkil eden defterlerden 1675 numaralı defterde 1831-1835 yılları arasındaki; 1676 numaralı defterlerde de 1837-1838 yılları arasındaki doğum ve ölüm bilgileri mevcuttur. Bu bilgilerden istifade ederek mezkur tarihlerde Bolvadin kazası mahallelerinde doğum-ölüm miktar ve oranlarını, dolayısı ile nüfus artış veya azalmasını tespit edebiliriz. Bunun için öncelikle bu iki defterden tespit ettiğimiz verileri tablo halinde göstermeye çalışalım.

Tablo 3. 1831-1838 Yıllarında Doğum-Ölüm Miktar ve Oranları

Sıra no	Mahalle adı	1831-1835			1837-1838		
		Mevcut nüfus	Doğum	Ölüm	Mevcut nüfus	Doğum	Ölüm
1	Şazi(ni)	617	46	61	445	7	10
2	Alaca	491	61	48	393	17	9
3	Kestemend	353	50	37	264	4	4
4	Yenice	186	35	16	193	1	5
5	Şeyhler	210	31	11	161	3	5
6	Hisar	251	33	32	155	5	3
7	Erkmen	457	17	13	146	1	6
8	Tâife-i Gıbtıyân	22	-	-	10	-	3
TOPLAM		2587	273	218	1767	38	45
		Fark: +55 Nüfus artış oranı % 2.1			Fark: -7 Nüfus düşüş oranı % 0.4		

Tabloya baktığımızda 1831-1835 yılları ile 1837-1838 yılları arasında hem mevcut nüfus miktarları itibarıyla hem de nüfus artış oranları arasında büyük farklar olduğu gözlemlenmektedir¹⁰. 1831 ve 1838 yılları arasındaki nüfus farkına yukarıda dikkat çekilmiş idi. Tablodaki veriler dikkate alındığında bu düşüşün ölümlerin, doğumlardan daha fazla olmasıyla ilgili olmadığı anlaşılmaktadır. Zira 1831-1835 yılları arasında % 2.1'lik bir artış olmasına rağmen çok kısa bir süre içerisinde nüfusun % 32 oranında düşmüş olması oldukça düşündürücüdür. 1837-1838 arasındaki % 0.4'lük düşüşle, zaten düşük olan nüfusun daha da düşmesi, en azından sabit kalması beklenirken % 26 oranında tekrar artarak 1840'ta 2234'e yükselmesi tenakuz teşkil edecek bir durumdur. Netice itibarıyla bu dalgalanmanın sebebi -şayet nüfus defterlerindeki veriler yanlış değilse- kitlesel göç veya ölümlere sebep teşkil eden amillerde aranmalıdır.

1837-1838 yılları arasındaki ölümlerin yaşlara göre dağılımları ise şu şekildedir:

¹⁰ Her iki dönemdeki doğum ve ölüm sayıları arasındaki rakamsal dengesizlik, yani 1831-1835 yıllarında doğan / ölen sayısı 273 / 218 iken, 1837-1838'de 38 / 45 olması, birinci dönemde 5 yıllık bir zaman diliminin, ikincisinde de 2 yıllık bir zaman diliminin esas alınması ile ilgili olmalıdır. Biz bu değişken durumu göz önünde bulundurarak farklı dönemlerin doğum-ölüm rakamlarını değil, kendi dönemlerindeki doğum-ölüm oranlarını esas almayı uygun gördük.

1-10 yaş arasında ölen	: 14 kişi
11-20 yaş arasında ölen	: 4 "
21-30 yaş arasında ölen	: 8 "
31-40 yaş arasında ölen	: 1 "
41-50 yaş arasında ölen	: 5 "
51-60 yaş arasında ölen	: 5 "
61-70 yaş arasında ölen	: 4 "
<u>71 ve üzeri yaşta ölen</u>	<u>: 4 "</u>
TOPLAM	: 45 "

Yukarıdaki rakamlardan da anlaşıldığı üzere küçük yaşta ölümlerin oranı daha ileriki yaşlara göre fazladır. 10 yaş altında ölen 14 çocuktan 13 tanesi 4 yaş altı, 1 tanesi de 6 yaşındadır. O zamanın sağlık, barınma, beslenme vs. imkan ve şartları dikkate alındığında bunun çok da yadırganamayacak bir durum olduğu söylenebilir.

Bolvadin Kazasında Nüfus Hareketleri

Nüfus defterleri ait olduğu yerin, nüfus hareketleri hakkında da bilgiler vermektedir. Bunlardan, bir mahalle veya köye gelen, ya da giden nüfusun niteliğini ve niceliğini tespit edebilmekteyiz. Çalışmamızın temel kaynağı olan 1676 numaralı defterde de bu tür bilgiler çok az da olsa mevcuttur. Bunlar içerisinde hac ibadetini ifa etmek için Bolvadin'den ayrılan bazı kişilerin bilgileri yer almaktadır. "Hicaz'a azîmet etmiştir" veya "hacc-ı şerife azîmet etmiştir" ifadeleriyle belirtilen bazı kişilerin 25-29 Ramazan 1253 tarihlerinde hacca gitmek için Bolvadin'den ayrıldıklarını anlıyoruz. Defterdeki bilgilere göre mezkur tarihlerde 8 kişi şazi(ni) mahallesinden, 1 kişi Alaca

mahallesinden, 1 kişi Erkmen mahallesinden ve 3 kişi de Yenice mahallesinden olmak üzere toplam 13 kişinin Hicaz'a gittikleri anlaşılmaktadır. Ayrıca Erkmen mahallesinden 1 kişi obanlar karyesine nakil olunmuş, Yenice mahallesinden 1 kişi de Mısır Kahire tarafına gitmiştir.

Defterde verilen bilgiler çerçevesinde Bolvadin kazasından dışarıya ciddi oranda bir nüfus çıkışı olmadığı söylenebilir. Nüfus girişi ile ilgili hiçbir bilgi mevcut değildir.

2.BOLVADİN KAZASINDA SOSYAL STATÜ ÖZELLİKLERİ VE KULLANILAN İSİMLER

Sosyal Statü Özellikleri

Toplum, siyasi birlik içerisinde statü ve fonksiyon bakımından birbirinden farklı fert ve gruplardan meydana gelen bir birlikteliktir (Öztürk, 1995:120). Osmanlı toplumunda da bu farklı statü ve özellikler bulunmakta ve bunları ifade eden bazı sıfat ve ünvanlar kullanılmaktaydı. Bu sıfat ve ünvanların mevcudiyeti veya niceliğinin, ait olduğu yerin sosyo-kültürel yapısını tayin etmede önemli bir kriter olacağı muhakkaktır. Bu sıfat ve unvanlar ait olduğu kişilerin dini, mesleki durumlarını ve toplum içerisindeki konumlarını, hangi zümreye mensup olduklarını göstermesi bakımından da önemlidir. Bu bağlamda temel kaynağımız olan 1676 numaralı defterden elde edilen bazı veriler dikkate alınarak Bolvadin'de ikamet eden ahalinin nasıl bir sosyal tabakalaşma oluşturduğu hakkında bazı tespit ve değerlendirmeler yapmak mümkün olabilmektedir.

Aşağıdaki tabloda Bolvadin kazasında mukim nüfusun sosyal statülerini ifade eden bazı sıfat ve ünvanların mahallelere göre dağılımı verilmiştir.

Tablo 4. Bolvadin Kazası Mahallelerinde Mukim Nüfusun Sosyal Statülerine Göre Dağılımı

Sıra no	Statü	Mahalleler							TOPLAM
		Şazi(ni)	Alaca	Hisar	Erkmen	Kestemend	Şeyhler	Yenice	
		Adet	Adet	Adet	Adet	Adet	Adet	Adet	
1	Hacı / el-Hâc	14	12	4	6	14	3	7	60
2	Molla	8	3	1	-	8	4	4	28
3	Efendi	1	8	-	1	1	2	3	16
4	Hâfız	-	5	1	-	1	-	-	7
5	Seyyid / es-Seyyid	-	-	-	-	4	-	1	5
6	Ağa	2	1	-	-	-	-	-	3
7	Hoca	-	-	-	1	-	-	-	1
8	Şeyh	-	-	-	-	-	1	-	1
	TOPLAM	25	29	6	8	28	10	15	121

Bolvadin kazası mahallelerinde ikamet eden insanlar içerisinde bir sosyal statü belirtisi olarak Hacı / el-Hâc, Molla, Efendi, Hâfız, Seyyid / es-Seyyid, Ağa, Hoca ve Şeyh sıfatlarına sahip 121 kişi tespit edilmiştir. Bunların toplam mahalleler nüfusuna oranı % 6.9'dur. Bunlar içerisinde en yaygın olanı "Hacı / el-Hâc"dır. Malum olduğu üzere Hacı ve el-Hâc, hac ibadetini ifa etmiş kişiler için kullanılan bir sıfattır. Dönemin sosyo-ekonomik şartları, ulaşım imkanları vs. dikkate alındığında hacca gitmiş olmak, Hacı sıfatını haiz olmak muhakkak ki toplum içerisinde ehemmiyet arz etmekteydi. Aynı zamanda maddî bir ibadet olması hasebiyle, Hacı sayısının azlığı ya da çokluğu o toplumun ekonomik durumunu da yansıtmaktadır.

Tablo 4'te görüldüğü üzere en çok Hacı, Şazi(ni), Kestemend ve Alaca mahallelerinde bulunmaktadır. Daha sonra

Yenice, Erkmen, Hisar ve Őeyhler mahalleleri gelmektedir. Mahallelerin nűfus yoğunluğu dikkate alındığında Kestemend mahallesi ilk sırayı almaktadır.

Bolvadin’de Hacı / el-Hâc ünvanından sonra en çok kullanılan unvan “molla” idi. Alim, fazıl, fakih anlamlarına gelen molla ünvanı aslında mevleviyet payesine sahip, ilmi ve ictimai mevkii yüksek kişiler için kullanılan bir unvan olmakla birlikte (Pakalın, 1993:549), Bolvadin’de bu ünvanın imam, müezzin gibi din görevlileri ile ilim tahsilinde bulunan talebeler için kullanıldığını görmekteyiz. Bununla beraber terzi, manav, bakkal gibi bazı meslek erbabından kişiler içerisinde de bu ünvanla anılanlar mevcuttur.

Bolvadin’de kullanılan ünvanlar içerisinde üçüncü sırayı “efendi” almaktadır. Efendi ünvanı, ağa, beğ gibi anonim olup, ilmiye mensupları için kullanılmaktaydı (Öztürk, 1995:122). Bolvadin’de bu ünvanı haiz kişilerin ekseriyetini müderris, müftü, imam, hatip gibi görevliler oluşturmaktaydı.

Kuran-ı Kerim’i ezbere okuyabilen kişiler için kullanılan Hâfız ünvanını haiz, çoğunluğu Alaca mahallesinden olmak üzere 7 kiři mevcuttur. Bunların aynı zamanda din görevlisi ve talebe oldukları görűlmektedir.

“Seyyid / es-Seyyid”, Hz. Muhammed’in torunu Hüseyin’in neslinden gelenler için kullanılan bir unvan idi. Osmanlı toplumunda son derece saygın bir yere sahip olan seyyidler, ilmiye mensupları içerisinde műtalaâ edilerek bazı műkellefiyetlerden muaf tutulurlardı (Öztürk, 1995:123). Kayıtlarda çoğunluğu Kestemend mahallesinden olmak üzere bu ünvanı haiz 5 kiři vardır. Bunlardan iki tanesi aynı zamanda efendi ünvanını da taşıyan din görevlisi idi.

Yukarıda bahsedilenler haricinde Osmanlı Devleti’nde ordu, saray memuru ve mensupları için kullanıldığını gibi, halktan

ileri gelenler, esnaf kethüda ve yiğitbaşlarına, taşrada ayan ve eşraf için de kullanılan bir tabir olan “ağa” (Sertoğlu, 1986:7) ile yine ulemaya mahsus bir unvan olan “hoca” ve tarikat öncüsü kişilere mahsus “şeyh” ünvanı da çok nadir olarak kullanılmakta idi.

Kullanılan İsimler

Şahıs İsimleri

Bir yerleşim yerinde kullanılan şahıs isimleri sistematik bir şekilde incelendiğinde o yerin sosyo-kültürel hususiyetleri hakkında önemli bilgiler elde edilebilmektedir. Bu meyanda Osmanlı Devleti’nde tahrir amacıyla tanzim edilmiş Tahrir Defterleri, Temettuat Defterleri ve nihayet Nüfus Defterleri’nin en ideal kaynaklar olduğu muhakkaktır.

Bir bölgede kullanılan şahıs isimlerinin çeşitliliği o bölgenin kültürel zenginliğinin bir tezahürü olarak değerlendirilebilir. Ayrıca bu isimler üzerinde yapılacak değerlendirmeler, bölge halkının isim koyma hususundaki tercihlerini de ortaya koyacaktır. Bu bağlamda, Bolvadin kazası mahallelerinde ikamet eden şahısların isimleri, 1676 numaralı defterden tespit edilerek ve kullanım yaygınlığı dikkate alınarak aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 5. Bolvadin Kazası Mahallelerinde Mukim Nüfusun Kullandıkları İsimler¹¹

Sıra no	İsimler	Mahalleler							Toplam	
		Şazi(ni)	Alaca	Hisar	Erkmen	Kesteme nd	Şeyhler	Yenice	Adet	%
		Adet	Adet	Adet	Adet	Adet	Adet	Adet	Adet	%
1	Muhammed	51	32	19	19	28	10	20	179	10.1
2	Ahmed	38	30	13	14	23	8	26	152	8.61
3	Ali	31	32	16	13	19	12	13	136	7.70
4	Mustafa	41	14	8	10	24	21	15	133	7.53
5	İbrahim	22	24	7	4	19	9	12	97	5.49
6	Hasan	22	27	8	4	9	13	7	90	5.10
7	Hüseyin	22	20	4	5	13	16	8	88	4.98
8	Süleyman	20	16	7	7	9	9	9	77	4.36
9	Abdülkadir	17	17	8	7	15	5	7	76	4.30
10	Osman	17	16	11	4	13	7	4	72	4.08
11	Halil	20	15	3	6	10	11	6	71	4.02
12	Abdullah	15	11	13	4	10	5	8	66	3.74
13	Ömer	18	13	6	7	6	4	8	62	3.51
14	İsmail	13	15	4	9	8	3	9	61	3.45
15	Veli	8	11	2	3	8	2	5	39	2.21
16	Musa	9	10	-	4	3	5	1	32	1.81
17	Mahmud	10	4	3	2	5	1	6	31	1.75
18	Ebubekir	9	8	1	1	4	5	3	31	1.75
19	Abdurrahman	6	4	4	1	7	1	4	27	1.53
20	Yusuf	2	7	2	1	3	2	1	18	1.02
21	Salih	6	3	2	1	2	-	2	16	0.90
22	Mehmed	7	1	1	1	1	-	4	15	0.85
23	Eyüb	1	6	-	-	2	2	3	14	0.79
24	Muhammed Ali	4	2	3	-	2	-	-	11	0.62
25	İsa	3	3	-	2	1	-	1	10	0.56
26	Emin	3	3	-	-	1	2	-	9	0.51
27	Bekir	2	2	3	-	-	1	-	8	0.45
28	Nebi	3	1	-	2	1	1	-	8	0.45
29	Abdil	4	2	-	1	-	-	-	7	0.39
30	Abdurrahim	-	5	1	-	-	-	1	7	0.39
31	Yakub	2	-	2	1	1	-	1	7	0.39
32	Abdülfettah	2	2	-	1	-	-	1	6	0.34
33	Abdülgani	-	1	-	2	1	2	-	6	0.34

¹¹ Burada belirtilen isimler defterde birinci derecede dikkate alınan şahısların isimleridir. Yani şahıs isminden mülhem aile ve sülale isimleri ile baba, dede isimleri burada dikkate alınmamıştır. Zira aynı şahıs isimlerinin tekerrüren kullanıldığı dikkate alındığında yanıltıcı sonuçlar ortaya çıkacağı muhakkaktır. Böyle bir yanlışa mahal vermemek için her bir şahsın ismi baba, dede isimlerinden soyutlanarak nazarı dikkate alınmıştır. Mesela, "Muhzırzâde Mahmud b. Hacı Mustafa" şeklinde kaydedilen şahsın Muhzırzâdeler'den Hacı Mustafa'nın oğlu Mahmud'u ifade ettiği için sadece "Mahmud" ismi dikkate alınmıştır.

34	Memiş	2	2	-	-	2	-	-	6	0.34
35	Abdüllatif	-	2	-	-	2	1	-	5	0.28
36	Hıdır	-	4	-	1	-	-	-	5	0.28
37	Kadir	2	2	1	-	-	-	-	5	0.28
38	Muhammed Emin	-	1	1	1	2	-	-	5	0.28
39	Abdükerim	2	-	-	2	-	-	-	4	0.22
40	Âdil	2	1	1	-	-	-	-	4	0.22
41	Battal	-	1	-	-	2	1	-	4	0.22
42	Cafer	-	-	-	1	1	1	1	4	0.22
43	Himmet	2	2	-	-	-	-	-	4	0.22
44	İlyas	1	-	-	2	1	-	-	4	0.22
45	Said	2	1	-	-	1	-	-	4	0.22
46	Abdülhalim	-	2	1	-	-	-	-	3	0.17
47	Arif	-	3	-	-	-	-	-	3	0.17
48	Bekdeş	-	1	-	-	1	-	1	3	0.17
49	Derviş	-	1	-	-	1	-	1	3	0.17
50	İbiş	-	2	-	-	1	-	-	3	0.17
51	Selim	2	-	-	1	-	-	-	3	0.17
52	şaban	-	3	-	-	-	-	1	3	0.17
53	Veyis	1	2	-	-	-	-	-	3	0.17
54	Abdülvahhab	2	-	-	-	-	-	-	2	0.11
55	Abdüselam	-	-	1	-	1	-	-	2	0.11
56	Emrullah	-	1	1	-	-	-	-	2	0.11
57	Habib	1	-	-	-	-	1	-	2	0.11
58	Hamza	1	1	-	-	-	-	-	2	0.11
59	İzzet	-	1	-	-	-	1	-	2	0.11
60	Kerim	1	-	1	-	-	-	-	2	0.11
61	Mesud	1	1	-	-	-	-	-	2	0.11
62	Sabit	-	2	-	-	-	-	-	2	0.11
63	Sadeddin	-	1	-	-	-	-	1	2	0.11
64	Yunus	-	1	-	-	-	-	1	2	0.11
65	Abdülhamid	-	1	-	-	-	-	-	1	0.05
66	Âbid	1	-	-	-	-	-	-	1	0.05
67	Âbidin	-	-	-	-	1	-	-	1	0.05
68	Alışan	-	1	-	-	-	-	-	1	0.05
69	Arab	-	-	-	1	-	-	-	1	0.05
70	Arab İbrahim	-	-	-	1	-	-	-	1	0.05
71	Atullah	1	-	-	-	-	-	-	1	0.05
72	Ayvaz	-	1	-	-	-	-	-	1	0.05
73	Beyzade	-	1	-	-	-	-	-	1	0.05
74	Davud	-	-	-	-	-	-	1	1	0.05
75	Edhem	-	-	-	-	-	-	1	1	0.05
76	Fettah	-	-	-	-	-	1	-	1	0.05
77	Feyzullah	-	-	-	-	1	-	-	1	0.05
78	Halil İbrahim	-	-	-	1	-	-	-	1	0.05
79	Hasib	-	-	1	-	-	-	-	1	0.05

80	İbrahim Edhem	1	-	-	-	-	-	-	1	0.05
81	İdris	-	1	-	-	-	-	-	1	0.05
82	Kulu	-	1	-	-	-	-	-	1	0.05
83	Lokman	-	-	-	-	1	-	-	1	0.05
84	Mercan	1	-	-	-	-	-	-	1	0.05
85	Muharrem	-	-	-	-	1	-	-	1	0.05
86	Murad	-	-	-	-	1	-	-	1	0.05
87	Numan	-	1	-	-	-	-	-	1	0.05
88	Raşid	1	-	-	-	-	-	-	1	0.05
89	Receb	-	1	-	-	-	-	-	1	0.05
90	Sadık	-	-	-	-	-	1	-	1	0.05
91	Sadullah	-	1	-	-	-	-	-	1	0.05
92	Satılmış	-	-	-	1	-	-	-	1	0.05
93	Seyyid	-	-	-	-	-	-	1	1	0.05
94	şakir	-	1	-	-	-	-	-	1	0.05
95	Zeynel	-	-	1	-	-	-	-	1	0.05
96	Zeynelabidin	-	1	-	-	-	-	-	1	0.05

Yukarıdaki tabloya baktığımızda Bolvadin kazası mahallelerinde 96 farklı erkek isminin kullanıldığını görmekteyiz. Bunlar içerisinde en yaygın olarak kullanılan isim % 10.1'lik bir oranla Muhammed'dir. Sonra % 8.61 ile Ahmed, % 7.70 ile Ali, % 7.53 ile Mustafa ve % 5.49 ile İbrahim isimleri sırayı almaktadır. İlk on içerisinde yer alan daha sonraki isimler ise, % 5.10 ile Hasan, % 4.98 ile Hüseyin, % 4.36 ile Süleyman, % 4.30 ile Abdülkadir ve % 4.08 ile Osman şeklinde sıralanmaktadır. En yaygın isimlerin Hz. Peygambere ve O'nun ailesine ait isimlerle, diğer peygamberlerin isimleri olduğu anlaşılmaktadır. Bu isimler içerisinde diğer şehirlerde çok da yaygın olmayan Abdülkadir isminin nispeten fazlalığı dikkat çekicidir¹². Kullanılan isimlerin tamamına yakını Arapça isimlerdir. Bekdeş, Kulu, Satılmış haricinde Türkçe isim bulunmamaktadır. Bunun haricinde aslen Arapça olup halk ağzında Türkçeleştirilmiş İbiş (İbrahim'den), Memiş (Mehmed'den) isimleri nadiren kullanılmıştır.

¹² Bu ismin tercih edilmesi, Anadolu'da çok yaygın bir gelenek olan çocuklara o bölgede doğmuş, yaşamış, veya medfün mübarek zevatın isminin verilmesi mantığı ile izah edilebilir. Nitekim Abdülkadir ismi, ünlü Kadiri Tarikatının kurucusu Abdülkadir Geylanî'nin torunlarından olup şeyhler mahallesinde medfün Abdülkadir Geylanî-i Sâni hazretlerine atfen konulmuş olmalıdır.

Çok nadir olmakla birlikte çift isimler de kullanılmaktadır. Bunlar, Muhammed Ali, Muhammed Emin, Arab İbrahim, Halil İbrahim, İbrahim Edhem isimleridir. Bu isimlerin tüm isimler içerisindeki oranı ancak % 1.07 gibi cüzi bir rakamı teşkil etmektedir.

Defterde zikredilen dede ve baba isimleri ile torun ve oğul isimlerini mukayese ettiğimizde dede adının toruna verilmesi, baba adının oğluna verilmesi gibi geleneksel isim verme yöntemlerinin yaygın olarak kullanıldığını ifade etmek mümkündür. Bu husustaki tespitlerimizi bir tablo halinde göstererek değerlendirebiliriz.

Tablo 6. Bolvadin Kazası Mahallelerinde Dede ve Baba İsmi Kullanımı

	Mahalleler							Toplam	
	Şazi(ni)	Alaca	Hisar	Erkmen	Kestemend	Şeyhler	Yenice		
	Adet	Adet	Adet	Adet	Adet	Adet	Adet	Adet	%
Dede ismi kullananlar	37	19	7	9	11	3	9	95	5.4
Baba ismi kullananlar	22	12	6	6	3	7	2	58	3.3

Bolvadin kazasında mukim toplam 1757 kişiden 95 tanesinin dedesi ile aynı ismi kullandıkları tespit edilmiş olup bu, bütün isimler içerisinde % 5.4'lük bir orana tekabül etmektedir. Bu durumu hane bazında yorumlayacak olursak, toplam 636 haneden müteşekkil mahallelerde neredeyse her 6.7 haneden birisinde, dede ismi taşıyan en az bir torun mevcut demektir.

Yukarıdaki verilere baktığımızda 1757 kişiden 58 tanesinin -üvey olmadığı halde- babası ile aynı ismi kullandığı görülmektedir. Bu da toplam isimler içerisinde % 3.3'lük bir

oranı ifade etmektedir. Başka bir ifade ile yaklaşık her 11 haneden birinde babası ile aynı ismi taşıyan şahıs mevcuttur.

Aile İsimleri

Malum olduğu üzere Osmanlı Devleti'nde bugünkü anlamda soyadı uygulaması olmadığından, şahıslar ve aileler birbirlerinden ayırt edilebilmeleri için bir takım lakaplarla veya aile büyüklerinin isimleri ile anılmaktaydılar. Nüfus defterlerine kaydedilen şahıslar, mahalle ve köylerde hane itibarıyla numaralandırılmış olmakla birlikte bunların sülale adı veya aile isimleri de belirtilmekteydi. Bu isimler çoğunlukla aile büyüklerinin isimlerinden oluşmakla birlikte, ayrıca sahsın geldiği yer, mesleği, fiziki özellikleri vs. itibarıyla ihdas edilmiş isimler de olabilmekteydi. Bu cümleden olarak çalışmamızın temel kaynağı olan defterden tespit ettiğimiz aile isimleri, mahalle itibarıyla ve alfabetik sıraya göre aşağıda verilmiştir¹³.

¹³ Aşağıdaki listede de görüleceği üzere, yanlış okunmuş olması muhtemel bazı aile isimleri orijinal şekli ile belirtilmiştir. Bu arada, tespit edilen aile isimlerinin te'yid ve tashihi hususunda yardımlarını esirgemeyen Bolvadin eşrafından Sn. Mehmet Pektaş ve mahdumu Sn. İzzet Özgür Pektaş Beyefendi'lere teşekkürlerimi sunuyorum.

Şazi(ni) Mahallesi

Abdülkerimoğlu	Demircioğlu	Kılçık قلیچک oğlu
Ali Dayıoğlu	Ebil ابل oğlu	Kınaz قیناز oğlu
Anbarlı انبارلی oğlanoğlu	Ebeoğlu	Kırık قریک oğlu
Avcıoğlu	Ebul ابل oğlu	Kiriş کیریش oğlu
Aynacıoğlu	Esen اسانز oğlu	Kocaoğlanoğlu
Beşik بشک oğlu	Eyüboğlu	Kör Şahanoğlu
Boduroğlu	Feyzioğlu	Köse Hasanoğlu
Boncukoğlu	Göbüş کوبوش oğlu	Kunburcu قونبرجی oğlu
Bulgurcuoğlu	Hacı Muradoğlu	Kubur کوبر oğlu
Bülbüloğlu	Hacızâde	Kürtoğlu
Canbazıoğlu	Hamamcıoğlu	Muhziroğlu
Cebecioğlu	Haytaoğlu	Muhzırzâde
Cendmed چندمد oğlu	Hüsamoğlu	Nakıboğlu
Çakaloğlu	Kadıoğlu	Osmancıoğlu
Çakıroğlu	Kadı Ömer	Ömeroğlu
Çandıroğlu	Efendizâde	Pirli Alioğlu
Çekdim چکدم oğlu	Kandemiroğlu	Rahimeoğlu
Çırak Hasanoğlu	Karacabeyoğlu	Raziyeoğlu
Çöpçü چوپچی Haliloğlu	Kara Hasanoğlu	Selimoğlu
Dal Osmanoğlu	Keçeci Cırık کچرچک oğlu	Serbenk سربنک oğlu
Debbâğoğlu	Kel Hasanoğlu	Süleymanoğlu
Dedeoğlu	Kel Hüseyinoğlu	Şerifoğlu
Deli Haliloğlu	Kel İsaıoğlu	Terzi Ahmedoğlu
	Ketencioğlu	Terzi Alioğlu
	Kethüdaoğlu	Terzi Ömeroğlu

Tülek نزلک oğlu

Uzun Haliloğlu

Veziroğlu

Yılanlıoğlu

Alaca Mahallesi

Abazaoğlu

Acemoğlu

Arslanoğlu

Bağdadlıoğlu

Balcı İsaooğlu

Bekir Amucaooğlu

Böcekoğlu

Canbazooğlu

Cengoğlu

Cırıkooğlu

Çavdarooğlu

Çaylıoğlu

Cıbalak حبالک oğlu

Çobanoğlu

Çolak Eyüboğlu

Çoturoğlu

Deli Bekiroğlu

Deli Mahmudoğlu

Demirci Velioğlu

Eyübkocaoğlu

Gedik كدك oğlu

Gümüşooğlu

Hacı Adiloğlu

Hâfızooğlu

Horazcioğlu

Kabadayıoğlu

Karaböleoğlu

Karahâfızooğlu

Kara Mustafaoğlu

Kanbur Nalband

Salihoğlu

Kavlakoğlu

Keçecioğlu

Kekeçooğlu

Kelekçioğlu

Keloğlanoğlu

Kıllıoğlu

Kız Süleymanoğlu

Koçumoğlu

Kolukısaooğlu

Köklü كوكلی oğlu

Köleoğlu

Kör Ayvazooğlu

Kör Velioğlu

Köseooğlu

Kulu كوله oğlu

Küçükoğlu

Manavoğlu

Mandalooğlu

Memi oğlu ممدی

Mûytâboğlu

Nalband Sarıoğlu

Sağır Hasanoğlu

Sancağcı سانچاکی oğlu

Suhteooğlu

Şişekoğlu

Tellioğlu

Tersayakoğlu

Topçuoğlu

Torunoğlu

Uzun Bekiroğlu

Vartanoğlu

Yörükzâde

Hisar Mahallesi

Bekir Amucaooğlu

Çilingiroğlu

Değirmencioğlu

Dervişooğlu

Edeoğlu

Emrullahzâde

Eskicioğlu

Hâfızooğlu

Kabakoğlu

Karacaoğlu

Kaymakçioğlu

Kellecioğlu

Köseooğlu

Kullaboğlu

Sarrâçoğlu
 şablıoğlu
 Tepeteroğlu
 Torunoğlu
 Uzun Alioğlu
 Varakçioğlu

Erkmen Mahallesi

Abazaoğlu
 Ciğercioğlu
 Dede Mahmudoğlu
 Deli Haliloğlu
 Dertli Alioğlu
 Emir Osmanoğlu
 Gökşanoğlu
 Gümüşoğlu
 Hacioğlu
 Hatiboğlu
 İmamoğlu
 Kayışoğlu
 Kör Ömeroğlu
 Küleb oğlu
 Kürdoğlu
 Mazalla oğlu
 şahinoğlu
 Taliboğlu
 Tankar oğlu
 Tonkur oğlu

Uzun Haliloğlu
 Uzun Hasanoğlu
 Yörükoğlu

Kestemend Mahallesi

Acemoğlu
 Akkocaoğlu
 Alaaddinoğlu
 Badak İsaioğlu
 Boduroğlu
 Cide oğlu
 Culu oğlu
 Çakmaklıoğlu
 Deli İsaioğlu
 Dünbek oğlu
 Gökoğlanoğlu
 Güllüoğlu
 Hattât Molla İbrahimoğlu
 Kadioğlu
 Kara İbrahimoğlu
 Kekeçoğlu
 Ketencioğlu
 Koldur oğlu
 Koyunoğlu
 Köşgeroğlu
 Madenoğlu
 Mumcuoğlu

Nakiboğlu
 Rahimeoğlu
 Sarıoğlu
 şerbetçioğlu
 Tekkeşin (Tekyenişin)oğlu
 Topukluoğlu
 Yorgun oğlu

şeyhler Mahallesi

Akkaşoğlu
 Araboğlu
 Aşıkoğlu
 Avcıoğlu
 Beleme oğlu
 Borucuoğlu
 Çomakoğlu
 Çukadaroğlu
 Deli Yusuf oğlu
 Durmuşoğlu
 Emir Alioğlu
 Fettahoğlu
 Gedikoğlu
 Göbüşoğlu
 Hacı Eyüboğlu
 Havvâ Kadınoğlu
 İçiyağlı oğlu
 İmâmoğlu
 Kara Ahmedoğlu

Karabıçakoğlu
Kel Ahmedoğlu
Kel Aişeoğlu
Kemerci كرمچي oğlu
Kocabaşoğlu
Könbecioğlu
Kudümcüoğlu
Madenoğlu
Mahmud Beyoğlu

Malakoğlu
Öksüz Alioğlu
Senir سنير oğlu
Tavil Hüseyinoğlu
Terlioğlu
Veyis وئيس oğlu
Yenice Mahallesi
Arzuoğlu

Çakıroğlu
Çaylıoğlu
Denkç(i) دنيچي oğlu
Dumlaç دملچ oğlu
Ecirli اچريله oğlu
Kabadayıoğlu
Karaböcüoğlu
Karaoğlanoğlu
Kara Velioğlu

3. BOLVADİN KAZASINDA MUKİM NÜFUSUN YAŞ ÖZELLİKLERİ

Bolvadin kazasında mevcut nüfusun yaş özelliklerini açıklayabilmek için öncelikle yaşların dağılımını bir tablo halinde gösterelim:

Tablo 7. Bolvadin Kazası Mahallelerinde Mukim Nüfusun Yaş Dağılımı

Yaşlar	Mahalleler							Toplam	Toplam nüfusa oranı %
	Şazi(ni)	Alaca	Hisar	Erkmen	Kestemend	Şeyhl er	Yenice		
1	15	14	2	1	9	5	8	54	3.07
2	10	9	6	3	12	8	6	54	3.07
3	15	12	2	5	12	12	2	60	3.41
4	13	11	2	1	7	7	-	41	2.33
5	17	16	7	6	6	4	4	60	3.41
6	18	6	2	1	6	4	4	41	2.33
7	17	13	4	4	6	3	4	51	2.90
8	5	7	2	1	8	6	1	30	1.70
9	7	4	2	-	1	1	-	15	0.85
10	20	8	2	4	5	6	8	53	3.01
11	2	1	2	4	-	-	-	9	0.51
12	2	15	2	4	3	2	6	34	1.93
13	4	3	-	1	-	1	2	11	0.62
14	-	2	-	1	-	-	1	4	0.22
15	19	12	4	13	13	6	6	73	4.15
16	2	4	-	-	-	-	1	7	0.39
17	3	14	4	2	1	-	5	29	1.65
18	3	3	2	4	2	2	2	18	1.02
19	-	1	-	1	-	-	1	3	0.17
20	28	16	6	7	11	11	6	85	4.83
21	-	7	2	2	-	-	-	11	0.62
22	1	9	2	2	1	-	2	17	0.96
23	1	6	1	2	2	-	1	13	0.73
24	-	-	-	-	1	-	-	1	0.05
25	30	23	12	13	31	6	18	133	7.56

26	-	-	-	1	-	-	-	1	0.05
27	1	2	2	3	2	-	-	10	0.56
28	-	4	1	1	-	1	-	7	0.39
29	-	-	1	-	2	-	1	4	0.22
30	30	20	5	2	20	14	16	107	6.08
31	-	-	-	-	1	-	-	1	0.05
32	3	3	-	-	-	-	-	6	0.34
33	-	1	-	2	-	-	-	3	0.17
35	27	16	12	3	8	1	12	79	4.49
36	-	-	-	-	-	-	1	1	0.05
37	-	1	1	1	-	-	1	4	0.22
38	-	1	1	-	-	-	1	3	0.17
39	-	-	1	-	1	-	-	2	0.11
40	22	15	12	4	19	7	17	96	5.46
41	-	-	-	1	-	-	-	1	0.05
43	-	1	-	1	-	-	-	2	0.11
45	32	20	7	3	7	4	5	78	4.43
46	1	-	-	-	-	-	-	1	0.05
47	1	1	-	-	-	-	-	2	0.11
48	-	4	2	-	-	1	-	7	0.39
50	34	19	4	5	20	19	20	121	6.88
51	-	-	2	2	-	-	-	4	0.22
52	1	1	2	1	-	-	-	5	0.28
53	-	1	-	3	-	-	-	4	0.22
55	15	17	13	7	13	7	10	82	4.66
56	-	-	-	1	1	-	-	2	0.11
57	-	-	-	6	-	-	-	6	0.34
58	-	1	1	1	-	-	-	3	0.17
60	25	19	5	2	14	14	12	91	5.17
61	-	-	1	2	-	-	-	3	0.17
62	-	1	-	-	-	-	-	1	0.05
63	-	-	-	-	-	1	-	1	0.05
65	5	12	2	5	7	3	-	34	1.93
70	12	8	2	1	6	5	6	40	2.27
72	-	-	-	1	-	-	-	1	0.05
73	1	-	-	1	-	-	-	2	0.11

75	1	4	8	3	5	-	1	22	1.25
80	1	2	1	-	1	-	2	7	0.39
85	-	2	-	-	-	-	-	2	0.11
90	1	1	-	1	-	-	-	3	0.17
95	-	-	1	-	-	-	-	1	0.05
TOP.	445	393	155	146	264	161	193	1757	

Yukarıdaki tabloda da görüldüğü üzere, Bolvadin kazası mahallelerinde 1 yaşından 95 yaşına kadar çeşitli yaşlarda insanlar ikamet etmekteydi. Tablodan da anlaşılacağı üzere 20 yaş ve üzeri yaşlarda beşer yıllık dilimler arasında bir azalma görülmektedir. Bu durum aslında yaş tespitinde ortaya konulan rakamların tam da gerçeği yansıtmadığı kanaatini ortaya koymaktadır. O zamanın şartları da dikkate alındığında tam olarak yaşın tespiti mümkün olamamış olmakla birlikte kişilerin beyanı esas alınarak tespit edilmiş olmaları kuvvetle muhtemeldir. Yani yaşların tespitinde kat'ilikten ziyade görecelik söz konusu olmaktadır. Bu sebepten yaşlarla ilgili verileri kullanırken ihtiyatlı davranmak gerekmektedir. Bununla beraber bahis konusu verilerden ait olduğu yerin genel anlamda yaş durumu hakkında bir fikir edinebilmek mümkündür.

Tabloda görüldüğü üzere Bolvadin kazası sakinleri içerisinde en kalabalık yaş grubunu, toplam 133 kişi ve toplam nüfusa oranı % 7.56 ile 25 yaşında olanlar oluşturmaktadır. İkinci sırayı, 121 kişi ve % 6.88'lik oranla 50 yaşındakiler almaktadır. Daha sonra 107 kişi ve % 6.08'lik oranla 30 yaşındakiler, 96 kişi ve % 5.46 oranla 40 yaşındakiler, 91 kişi ve % 5.17'lik oranla 60 yaşındakiler sırayı almaktadır. En yaşlı kişi, Hisar mahallesinden 26 hane no ile kayıtlı 95 yaşındaki Yakub b. Muhammed'dir¹.

¹ BOA, NFS.d.. 1676, s. 64.

şimdi bu yaşları 10'luk dilimler halinde gruplandırarak tablo ve grafikler eşliğinde Bolvadin kazası mahallelerinin yaş profilini tespit etmeye çalışalım.

Tablo 8. Bolvadin Kazası Mahallelerinde Yaş Grupları

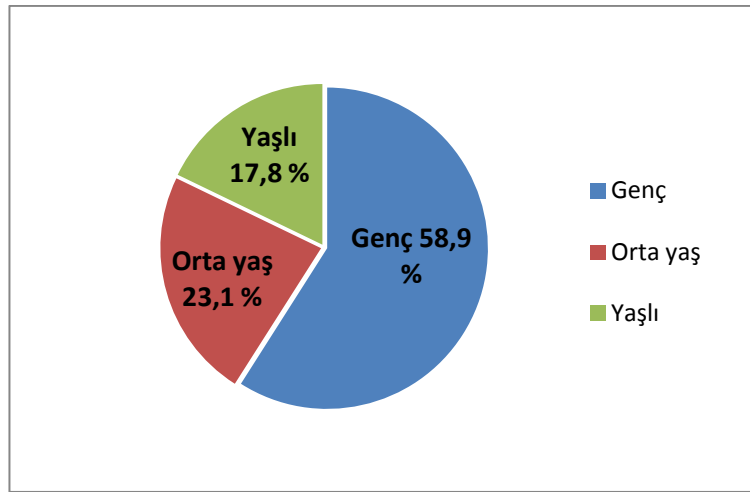
Yaş grupları	Nüfus sayısı	Toplam nüfusa oranı %
1-10	459	26,1
11-20	273	15,5
21-30	304	17,3
31-40	195	11,1
41-50	212	12
51-60	197	11,2
61-70	79	4,49
71-80	32	1,82
81-90	5	0,28
91+	1	0,05

Yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere Bolvadin kazası mahallelerinde 459 kişi ve % 26,1'lik bir oranla 1-10 yaş arası nüfus en kalabalık dilimi oluşurmaktadır. Yani nüfusun 1/4'inden daha fazlasını 1-10 yaş arası çocuklar oluşurmaktadır. Daha sonra 273 kişi ve % 15,5'lik bir oranla 11-20 yaş arası gelmektedir. Yani nüfusun 1/6,6'sı ergenlik ile yetişkinlik arası dönemdeki genç nüfustan oluşmaktadır. 21-30 yaş arası genç nüfus ise 304 kişi ile % 17,3'lük bir oranı oluşurmaktadır. Orta yaş olarak vasıflandırabileceğimiz 31-50 yaşları arası ise 407 kişi ile % 23.1'lik bir oranı teşkil etmektedir. Yaşlı nüfus olarak nitelendirebileceğimiz 51 ve üzeri yaş dilimi ise toplam 314 kişi ve % 17.8'lik bir oranı oluşurmaktadır.

Yukarıdaki veriler doğrultusunda çocukları da genç nüfus kategorisine dahil ederek, genç, orta yaş ve yaşlı nüfus şeklinde tasnif edecek olursak, 1676 Numaralı Bolvadin Müslim Nüfus Defterine göre kaza nüfusunun % 58.9'unun genç, % 23.1'inin orta yaş ve % 17.8'inin de yaşlı nüfustan oluştuğunu ifade edebiliriz. Bu rakamları bir grafik halinde şöyle gösterebiliriz:

Grafik 1. Bolvadin Kazası Mahallelerinde Yaş Grupları

4. BOLVADİN KAZASINDA MUKİM NÜFUSUN FİZİKİ ÖZELLİKLERİ VE ÖZÜRLÜLÜK DURUMU

Fizikî Özellikler

Nüfus defterlerine kaydedilen şahısların, kayıt sıra no ve hane no belirtildikten sonra genellikle fiziki özellikleri tasvir edilmekte idi. Bu tasvir öncelikle boy (kısa, orta, uzun) daha sonra da sakal ya da bıyık rengi dikkate alınarak yapılmaktaydı. Bazen de sakal veya bıyığın olup olmaması durumuna göre bir tasvir yapılmaktaydı. Bu bir anlamda deftere kaydedilen şahsın fotoğrafını oluşturmaktaydı. Bu veriler çerçevesinde o bölgenin insan tipolojisini ortaya çıkarmak mümkün olabilmektedir. Bu bağlamda 1676 Numaralı Bolvadin Müslim Nüfus Defterinden

tespit ettiğimiz verilere göre Bolvadin kazasının insan tipolojisini tablo ve grafiklerle incelemeye çalışalım.

Boya Göre:

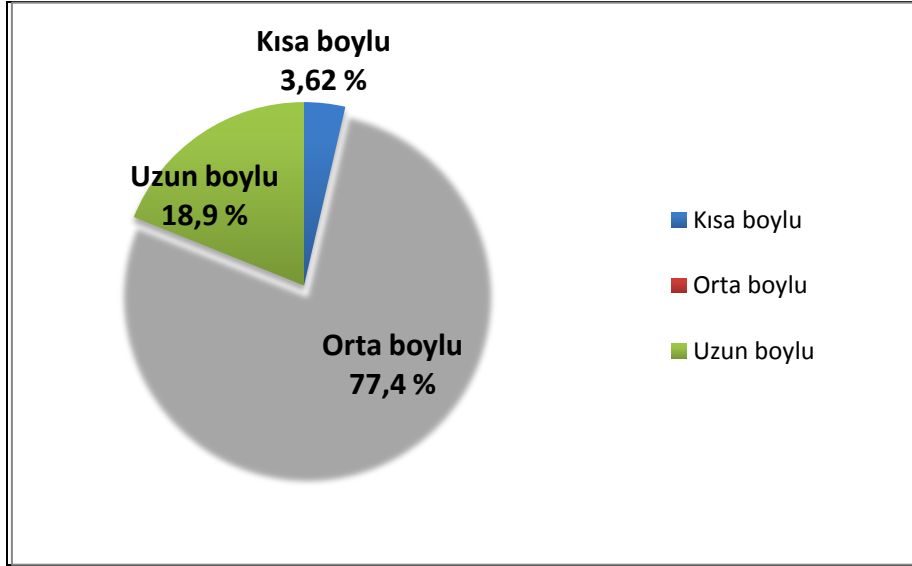
Tablo 9. Bolvadin Kazası Mahallelerinde Mukm Nüfusun Boy zellikleri

Boy niteliği	Nüfus sayısı	% (Boy niteliği belirtilenler toplamına göre)
Kısa boylu	39	3,62
Orta boylu	832	77,4
Uzun boylu	204	18,9
Toplam	1075	
Boy niteliği belirtilmeyen	682	
Genel toplam	1757	

Bolvadin kazasında ikamet eden 1757 kişiden 1075 tanesinin boy özellikleri belirtilmiş, 682 tanesinininki belirtilmemiştir. Boy özelliği belirtilmeyenlerin kahir ekseriyetinin çocukluk ve gelişme dönemlerinde olan kişiler olduğu anlaşılmaktadır.

Tablo 9'da görüldüğü üzere boy niteliği belirtilenler içerisinde 832 kişiden oluşan % 77.4'lk bir oranla orta boylular grubu ilk sırayı almaktadır. Sonra 204 kişiden oluşan % 18.9 oranıyla uzun boylular ve daha sonra da 39 kişiden oluşan % 3.62'lik bir oranla kısa boylular grubu gelmektedir. Yani yetişkin nüfus içerisinde kahir ekseriyetle orta boyluluğun hakim olduğu net bir şekilde grlmektedir. Bu rakamları bir grafikte gösterecek olursak:

Grafik 2. Bolvadin Kazası Mahallelerinde Mukim Nüfusun Boy Özellikleri

Sakala Göre:

Bolvadin kazası mahallelerinde ikamet eden 1757 kişiden 763 tanesinin sakal özellikleri belirtilmiş, 994 tanesininki belirtilmemiştir. Sakal özelliği belirtilmeyen bu 994 kişiden 580 tanesinin -sakal bırakabilme hususunda asgari yaş olarak kabul edebileceğimiz- 16 yaşın altında olduğu dikkate alınacak olursa², geriye 414 kişi kalmaktadır. Yani 16 yaş üzerinde olup da sakallı olan 763 kişiye rağmen, 414 kişi sakalsızdır. Bir başka ifade ile, sakal bırakma yaşına gelmiş olanlardan % 64.8'i sakallı, % 35.2'si ise sakalsızdır. Sakallılar içerisinde en küçük yaş 15'tir³. 20 ile 30 yaşları arasında sakallı miktarı sonraki yaş dönemlerine göre çok daha azdır⁴. Genel olarak sakallıların sayısının 30 yaşından

² Bkz. Tablo 7.

³ Sadece bir yerde 15 yaşında sakallı bir gencin kaydı mevcuttur. Bkz., BOA, NFS.d., 1676, s. 86'da 147 numaralı kayıt. Bunun haricinde en küçük sakallı yaşı 20'dir ve bu evsafa sadece üç kişi bulunmaktadır.

⁴ Bu yaş aralığında 25 sakallı kişi bulunmaktadır ki bu rakam sakallılar toplamı içerisinde ancak % 3.2 gibi çok az bir oranı teşkil etmektedir.

itibaren arttığı anlaşılmaktadır. Bu durum incelediğimiz dönemde 30 yaş altı gençler arasında sakal uzatmanın çok yaygın olmadığını göstermektedir.

Askerlik hizmetiyle muvazzaf olan Mansre ve Redif askerleri içerisinde sakallı olanların sayıları yok denecek kadar azdır⁵.

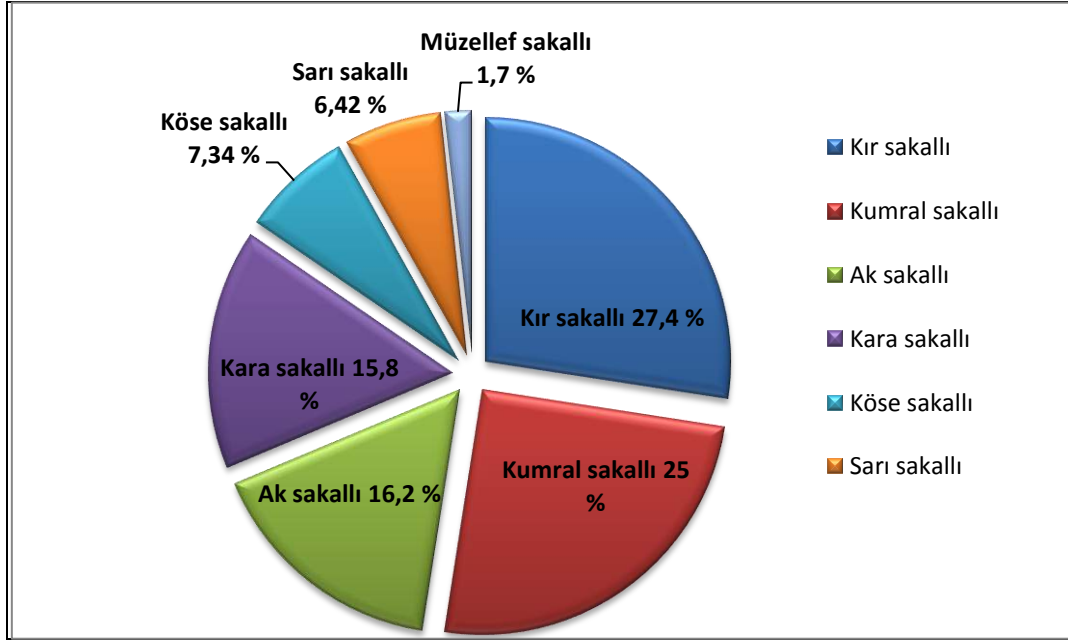
Sakal niteliği belirtilenlerin sakal özelliklerine göre dağılımları aşağıdaki tablo ve grafikte gösterilmiştir.

Tablo 10. Bolvadin Kazası Mahallelerinde Mukm Nüfusun Sakal zellikleri

Sakal niteliği	Nüfus sayısı	% (Sakal niteliği belirtilenler toplamına göre)
Kır sakallı	209	27,4
Kumral sakallı	191	25
Ak sakallı	124	16,2
Kara sakallı	121	15,8
Köse sakallı	56	7,34
Sarı sakallı	49	6,42
Mzellef sakallı	13	1,7
Toplam	763	
Sakal niteliği belirtilmeyen	994	
Genel toplam	1757	

⁵ Mansre askerleri içerisinde sadece bir kişi sakalıdır. O da "Askir-i Mansre'ye gitmiştir" ibaresiyle tahrir edilmiştir. Yani henüz kayıt olmamış olması muhtemeldir. Bkz., BOA, NFS.d., 1676, s. 17'de 229 numaralı kayıt. Redife kayıtlı askerler içerisinde ise muvazzaf olanlardan on tanesi sakallı olup, bunlardan iki tanesinin askerde iken hacca gitmiş oldukları anlaşılmaktadır.

Grafik 3. Bolvadin Kazası Mahallelerinde Mukim Nüfusun Sakal Özellikleri

İncelediğimiz defterde kayıtlı şahıslar çoğunlukla sakalın rengi, bazen de miktar ve şekli bakımından tasvir edilmişlerdir. Sakal niteliği belirtilenler içerisinde 209 kişiden oluşan ve % 27.4'lük bir oranla kır sakallılar grubu ilk sırayı almaktadır. Sonra 191 kişiden oluşan % 25 oranıyla kumral sakallılar ve daha sonra da 124 kişiden oluşan % 16.2'lük bir oranla ak sakallılar grubu gelmektedir. Daha sonra da 121 kişi ile % 15.8 oranıyla kara sakallılar ve 49 kişi ve % 6.42'lik bir oranla sarı sakallılar sıralanmaktadır.

Miktar ve şekil bakımından sakal grupları ise sakalı az çıkan ya da çıkmayan anlamında "köse sakallı" ve yeni çıkmış tüy, sakal anlamında "müzellef sakallı" (Devellioğlu, 1992:947), olarak tavsif edilmişlerdir. Bunlar içerisinde köse sakallıların oranı % 7.34, müzellef sakallıların oranı ise % 1.7'dir.

Bıyığa Göre:

Bolvadin kazası mahallelerinde ikamet eden 1757 kişiden 236 tanesinin bıyık özellikleri belirtilmiş, 1521 tanesininki belirtilmemiştir. Bıyık özelliği belirtilmeyen bu 1521 kişiden 517 tanesinin -bıyık bırakabilme hususunda asgari yaş olarak kabul edebileceğimiz- 14 yaşın altında olduğu dikkate alınacak olursa⁶, geriye 1004 kişi kalmaktadır. Yani 14 yaş üzerinde olup da bıyıklı olan 236 kişiye rağmen, 1004 kişi bıyıksızdır. Bir başka ifade ile, bıyık bırakma yaşına gelmiş olanlardan % 19'u bıyıklı, % 81'i ise bıyıksız ve sakallı-bıyıklılardan oluřmaktadır⁷. Bıyıklılar içerisinde yaşi en küçük olan 10 yaşında, en büyük olan ise 50 yaşındadır. Ancak, bıyıklıların en yoğun olduğu yaş aralığı 20 ile 30 yaş arasında değişmektedir. Bu durum sakalın aksine 30 yaş altı gençlerde bıyık uzatmanın yaygın olduğunun bir göstergesi olarak değerlendirilebilir.

Bıyık niteliği belirtilenlerin bıyık özelliklerine göre dağılımları aşağıdaki tablo ve grafikte gösterilmiştir.

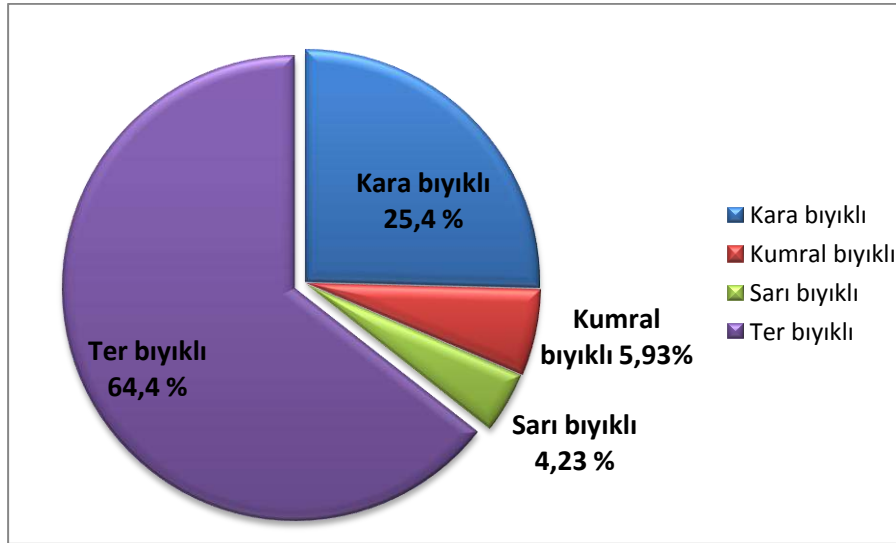
Tablo 11. Bolvadin Kazası Mahallelerinde Mukm Nüfusun Bıyık zellikleri

Bıyık niteliği	Nüfus sayısı	% (Bıyık niteliği belirtilenler toplamına göre)
Kara bıyıklı	60	25,4
Kumral bıyıklı	14	5,93
Sarı bıyıklı	10	4,23
Ter bıyıklı	152	64,4
Toplam	236	
Bıyık niteliği belirtilmeyen	1521	
Genel toplam	1757	

⁶ Bkz., Tablo 7.

⁷ Defterde bir şahsın sakal veya bıyık özelliklerinden sadece birisi belirtildiği için burada % 19'luk oran hiç sakalı olmayıp sadece bıyığı olanları ifade etmekte; buna mukabil % 81'lik oran içerisinde sakal ile birlikte bıyıklı olanlar da yer almaktadır. Nitekim yukarıda da ifade edildiği üzere sakal bırakma yaşına gelmiş olanlardan % 64.8'i sakallı olduğuna göre % 81'lik kesim içerisinde önemli bir miktarı hem sakallı hem de bıyıklı kimseler oluşturmalıdır.

Grafik 4. Bolvadin Kazası Mahallelerinde Mukim Nüfusun Bıyık Özellikleri

Temel kaynağımız olan defterde bıyıklılar, bıyıklarının rengi itibarıyla kara, kumral ve sarı olmak üzere üç renk grubunda yazılmışlardır. Bunlardan kara bıyıklı olanlar 60 kişi ve % 25,4'lük bir oranla bu grubun en kalabalık kesimini oluşturmaktadırlar. Sonra 14 kişi ve % 5,93 oranıyla kumral bıyıklılar, daha sonra da 10 kişi ve % 4,23'lük oranla sarı bıyıklılar gelmektedir. Bıyığı henüz yeni çıkmaya başlamış anlamındaki "ter bıyık" aslında bir bıyık şekli ya da türünden ziyade bir yaş döneminin ifadesidir. Ancak defterde "ter bıyıklı" olarak nitelendirilenlerin yaşları 10'dan 30'a kadar değişmektedir. 15-25 yaş arasında yoğunlaşan bu grubun çoğunluğu Redif ve Mansure'ye mensup askerlerden oluşmaktadır. Ter bıyıklılar, 152 kişi ve % 64,4'lük bir oranla genel anlamda bıyıklılar içerisinde en kalabalık grubu oluşturmaktadır.

Özürllülük Durumu

1831 Nüfus sayımı ve onu takip eden yıllardaki sayımların temel gayesi yeni kurulan Asakir-i Mansûre'ye asker tedarik etmek olduğundan, nüfus defterine kaydedilen şahısların, sağlık açısından askerliğe uygun olup olmadıkları da belirtilmekteydi. İncelediğimiz defterde bu özellikler, genellikle kaydı yapılan şahısla ilgili bilgilerin en üstünde belirtmekle birlikte bazen de şahsın adının başına ilave edilmiştir. Bunlardan ikincisinde belirtilen özür türlerinin gerçekten bir özür olma durumu muhtemel olmakla birlikte bir lakap veya aile ismi olma durumu da söz konusu olabileceğinden sadece en üstte belirtilen özürler dikkate alınmıştır. Bu bağlamda 1676 Numaralı defterde yer alan özürlerin türlerini ve toplam kaza nüfusu içerisindeki dağılımlarını tablo ve grafikler halinde şu şekilde gösterebiliriz:

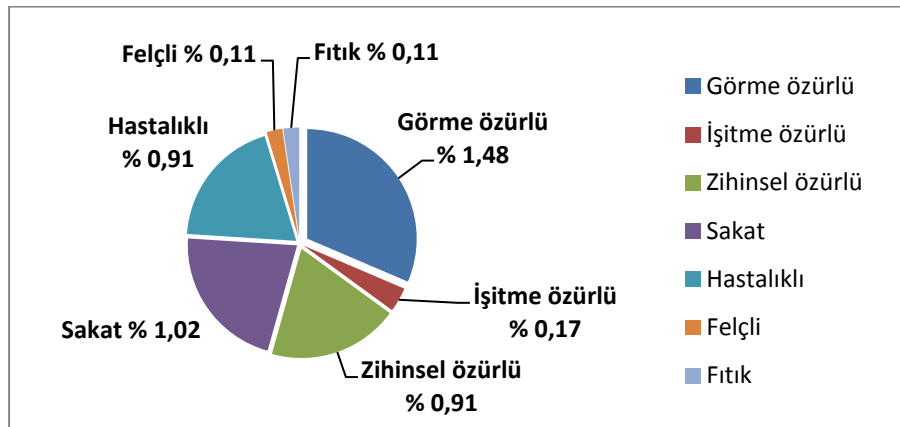
Tablo 12. Bolvadin Kazasında Mukîm Nüfusun Bedensel ve Ruhsal Rahatsızlıklara Göre Dağılımı

Rahatsızlık türü	Nüfus sayısı	Toplam nüfusa oranı %
A'mâ (Kör)	5	0,28
Yekçeşm (Bir gözü kör)	17	0,96
Alilü'l-çeşm (Gözü bozuk)	4	0,22
Asamm (Sağır)	3	0,17
A'râc / Topal	5	0,28
Çolak	6	0,34
Meflûc (Felçli)	2	0,11
Sakat	7	0,39
Fitik	2	0,11
Alil (Hastalıklı)	16	0,91
Masrû' (Saralı)	2	0,11
Alilü'l-mizâc (Mizacı bozuk)	1	0,05
Meczûb	9	0,51
Mecnûn	4	0,22
TOPLAM	83	4,72

Yukarıdaki tabloda görüldüğü üzere Bolvadin kazasındaki 1757 kişi içerisinde 83 kişi herhangi bir şekilde rahatsız veya özürlüdür. Bu, toplam kaza nüfusu içerisinde % 4.72'lik bir orana tekabül etmektedir. Bunların % 3.81'ini bedensel özürlü ve hastalar oluşturmaktadır. Bedensel özürlüler içerisinde görme özürlüler, % 1.48'lik oran ile en yüksek orana sahiptir. Sakatlar, % 1.02; işitme özürlüler ise % 0.17 oranındadır. Sadece “alîl” yani hastalıklı olarak nitelendirilen grup % 0.91'lik bir oranı teşkil etmektedir. Felçli ve fıtık hastası olanların ise % 0.11'lik eşit oranlara sahip olduğu gözlemlenmektedir. Zihinsel özürlülerin oranı ise % 0.91'dir. Bu dağılım aşağıdaki grafikte gösterilmiştir:

Grafik 5. Bolvadin Kazasında Mukîm Nüfusun Bedensel ve Ruhsal Rahatsızlıklara Göre Dağılımı

5. BOLVADİN KAZASINDA REDİF VE MANSURE'YE KAYITLI ASKERLER

Kayıtlarda askerler, isim ve eşkal bilgilerinin en üst köşesinde kırmızı ile “Asâkir-i Redîf'e kayıtlı”, “Asâkir-i Mansûre'ye kayıtlı”, “Asâkir-i Mansûre'ye âzim”, “Asâkir-i Mansûre'den muhrec” gibi ifadeler ile belirtilmişlerdir. Bunların

yaş ve sağlık bakımından askerliğe elverişli olmaları gerekmekte idi. İncelediğimiz defterde Redif ve Mansûre'ye kayıtlı olan şahısların yaşları genellikle 20 ile 35 yaşlar arasında yoğunlaşmakla birlikte 15 ve 40-45 gibi alt ve ũst limitlerde yaşlara da rastlanmaktadır. Bunların kaza dahilindeki mahallelere dağılımlarını ve oranlarını bir tablo halinde şu şekilde gösterebiliriz:

Tablo 13. Bolvadin Kazası Mahallelerinde Redif ve Mansure'ye Kayıtlı Askerler⁸

Sıra no	Sınıfı	Mahalleler							Toplam
		şazi(ni)	Alaca	Hisar	Erkmen	Kestemend	şeyhler	Yenice	
		Adet	Adet	Adet	Adet	Adet	Adet	Adet	
1	Redif	22	26	8	14	15	8	14	107
2	Mansûre	15	23	9	7	16	5	8	83
3	Yũzbařı (Redif)	2	1	-	-	-	-	-	3
Toplam		39	50	17	21	31	13	22	193
Mahalle toplam nũfusu		445	393	155	146	264	161	193	1757
Mahalle toplam nũfusuna oranı (%)		8.76	12.7	10.9	14.38	11.7	8.07	11.4	10.98

Tabloda grũldũęũ ũzere Bolvadin kazası mahallelerinde Redif ve Mansûre askeri olmak ũzere toplam 193 asker kayıtlı bulunmaktadır. Bu rakamın toplam nũfusa oranı % 10.98'dir. Mahallelerin hisselerine isabet eden asker miktarları ile toplam nũfusları arasında bir doğru orantı söz konusu değildir. Bu durum mahalleler arasında askere elverişli nũfusun –bilhassa yaş durumu itibarıyla- farklı oranlarda olması ile ilgili olmalıdır.

⁸ Burada 1254 tarihi itibarıyla Redif ve Mansure'ye gitmiş olanlar ile kayıtlı olanlar belirtilmiş olup, daha Ŗnce muvazzaf iken tekaũd olanlar ve ihraç edilenler dahil edilmemiştir.

6. BOLVADİN KAZASINDA İCRA EDİLEN MESLEKLER

Nüfus yazımı esnasında kayıt altına alınan kişilerin meslekleri de belirtilmekteydi. İncelediğimiz defterde meslek bilgileri, kimliği ve sıfatları belirtilen şahsın bu bilgilerinin hemen üzerinde kırmızı mürekkeple yazılmıştır. Bu bilgiler vesilesiyle inceleme dönemimizde Bolvadin kazasındaki meslek türlerinin tespiti ile -kısmen de olsa- kazanın sosyo-ekonomik yapısı hakkında bir fikir sahibi olabilmek mümkündür. Bu bağlamda öncelikle yine mahalle bazında meslek türleri ve bunların dağılımlarını bir tablo üzerinde göstererek incelemeye çalışalım.

Tablo 14. Bolvadin Kazası Mahallelerinde Mukim Nüfusun Mesleklere Göre Dağılımı

Sıra no	Meslekler	Mahalleler								
		Şazi(ni)	Alaca	Hisar	Erkmen	Keste- mend	Şeyhler	Yenice	Toplam	
		Adet	Adet	Adet	Adet	Adet	Adet	Adet	Adet	%
1	Ağdacı	-	1	-	-	-	-	-	1	0.05
2	Arabacı	-	-	1	-	-	-	-	1	0.05
3	Attâr	2	-	-	-	-	-	-	2	0.11
4	Bahçıvan	-	2	-	-	-	-	-	2	0.11
5	Bakkal	3	4	-	-	-	-	-	7	0.39
6	Berber	4	2	-	1	1	-	-	8	0.45
7	Bezzâz	-	-	-	-	1	-	-	1	0.05
8	Boyacı	-	-	2	-	-	-	-	2	0.11
9	Çoban	8	5	2	2	8	-	7	32	1.82
10	Çubukçu	-	-	1	-	-	-	-	1	0.05
11	Dellâl	-	2	-	-	-	-	-	2	0.11
12	Demirci	7	12	7	-	3	-	-	29	1.65
13	Derici	1	-	-	-	-	-	-	1	0.05
14	Deveci	-	-	1	-	-	-	1	2	0.11
15	Dikici	1	1	7	-	1	-	1	11	0.62
16	Duhancı	1	-	2	-	1	-	2	6	0.34
17	Ekmekçi	2	-	-	-	1	-	1	4	0.22
18	Eskici	2	-	-	-	2	-	1	5	0.28
19	Güherçileci	-	-	-	-	-	-	1	1	0.05
20	Hâfiz-ı kelâm	-	1	-	-	-	-	-	1	0.05

21	Hamamcı	2	1	-	-	-	-	-	3	0.17
22	Hancı	-	-	-	-	1	-	-	1	0.05
23	Hatabcı	-	2	-	-	-	-	-	2	0.11
24	Hatib	-	1	-	-	1	-	2	4	0.22
25	Helvacı	8	2	2	-	3	-	1	16	0.91
26	Hizmetkâr	1	-	-	-	-	-	-	1	0.05
27	Irgat	21	9	2	1	9	4	4	50	2.84
28	İmam	2	5	-	1	5	1	2	16	0.91
29	Kahveci	-	-	5	-	1	-	-	6	0.34
30	Kalaycı	2	1	2	-	6	-	-	11	0.62
31	Kasap	1	-	2	-	-	-	-	3	0.17
32	Keçeci	3	-	3	-	2	-	-	8	0.45
33	Kerhaneci	-	-	-	-	1	-	-	1	0.05
34	Kıracı	1	-	2	-	-	-	-	3	0.17
35	Koyuncu	3	2	-	-	2	-	3	10	0.57
36	Külhancı	1	-	-	-	-	-	-	1	0.05
37	Leblebici	-	1	-	-	-	-	-	1	0.05
38	Mahalle kiziri	1	-	-	-	-	-	-	1	0.05
39	Manav	-	-	1	-	7	-	-	8	0.45
40	Menzilci	-	-	-	-	-	-	1	1	0.05
41	Merkebcı	1	1	-	-	20	5	-	27	1.53
42	Muallim-i Sıbyân	1	-	-	-	-	-	-	1	0.05
43	Muhtar-ı evvel	1	1	1	1	1	1	1	7	0.39
44	Muhtar-ı sâni	1	1	1	-	1	1	1	6	0.34
45	Muhzır	-	1	-	-	-	-	-	1	0.05
46	Mukayyid	-	1	-	-	-	-	-	1	0.05
47	Mumcu	-	-	-	-	1	-	-	1	0.05
48	Mûytâb	-	1	-	-	-	-	-	1	0.05
49	Müderris	-	3	1	-	-	-	1	5	0.28
50	Müezzin	-	1	-	-	1	-	-	2	0.11
51	Müftü	-	1	-	-	-	-	-	1	0.05
52	Nalband	-	7	-	-	-	-	-	7	0.39
53	Neccâr	3	-	-	-	-	-	3	6	0.34
54	Rençber	44	66	13	51	16	24	23	237	13.4
55	Sürücü	1	-	-	1	1	-	-	3	0.17
56	Şehremini	1	-	-	-	-	-	-	1	0.05
57	Talebe	6	5	6	1	6	-	1	25	1.42
58	Terzi	9	4	8	-	3	-	1	25	1.42
59	Voyvoda	1	-	-	-	-	-	-	1	0.05
60	Yağcı	-	1	5	-	2	-	1	9	0.51
61	Yaycı	-	-	1	-	-	-	-	1	0.05
TOPLAM		146	149	78	59	108	37	59	634	36.0

Yukarıdaki tabloda da görüldüğü üzere Bolvadin kazası mahallelerinde icra edilen 61 farklı meslek türü tespit edilmiştir. Herhangi bir meslek sahibi olan toplam 634 kişi tespit edilmiş olup bunların mahalleler toplam nüfusuna oranı % 36 civarındadır. Bu oranın, herhangi bir meslek sahibi olabilme yaşında olanlar bazında dikkate alındığında çok daha yüksek olacağı muhakkaktır.

İlk beşe giren meslekler içerisinde % 13.4'lük bir oranla rençberlik ilk sırayı almaktadır. Daha sonra % 2.84 oranıyla ırgatlık mesleği gelmektedir. Genellikle işçilik, amelelik demek olan ırgatlık, tarlada, bahçede çalışan işçi anlamıyla (Ş. Sami, 1317:90) dikkate alındığında rençberlikle hemen hemen aynı anlama gelmektedir. Daha sonra sırayı % 1.82 ile çobanlık, % 1.65 ile demircilik ve % 1.53 ile merkepçilik almaktadır.

Bolvadin kazasında icra edilen meslekler içerisinde dikkat çeken bir husus merkepçi, kiracı, sürücü, deveci, arabacı ve menzilci gibi münakale ve konaklama ile ilgili meslek türlerinin yaygınlığıdır. Bu durum Bolvadin kazasının, "tarık-i cadde" ve "hüccâc-ı Müslimîn'in nüzülgâhı" olarak önemli bir güzergah üzerinde bulunması ve bir menzilhaneye sahip olması (Güneş, 2008:51) ile ilgili olmalıdır.

Kazanın esnaf ve sanatkar profiline baktığımızda, helvacı, yağcı, manav, bakkal başta olmak üzere gıda maddeleri üreten ve satanlar; keçecilik başta olmak üzere dokumacılıkla ilgili bazı sanatlar ile dokunan ve işlenen maddeleri diken terzilik, dikicilik gibi meslekler dikkati çekmektedir. Yukarıda oranı verilen demirciliğin diğer sanatlar içerisinde nispeten önemli bir yere sahip olduğu görülmektedir. Çok az olmakla birlikte çubukçu, yaycı, mumcu ve güherçileci gibi bazı alet, eşya ve hammadde imalatı yapan esnaf ve sanatkarlar da mevcuttu.

İncelediğimiz defterde Bolvadin kazasının voyvoda, şehremini gibi yöneticileri ile mahalle muhtarları ve bazı memurların isimleri zikredilmektedir. Bunlardan ağa, reis anlamına gelen voyvoda, Osmanlı'da vali ve mutasarrıfların yönetimleri altındaki kazalara kendi dairesi gediklilerinden veya halkın isteği doğrultusunda yerlilerin ileri gelenlerinden tayin ettikleri memuru ifade etmektedir (Pakalın, 1993:598). Defterde "kaza-i voyvoda" olarak tavsif edilen kişi, şazi(ni) mahallesinde ikamet eden ve aynı zamanda mahallenin de birinci muhtarı olan orta boylu kara sakallı el-Hâc Abdullah Ağa b. el-Hâc Abdülkadir'dir⁹. Şehreminliği bir anlamda belediye başkanlığı demek olup bu görev yine şazi(ni) mahallesinden orta boylu kumral sakallı Molla Hüseyin b. Mustafa'nın uhdesinde bulunmaktaydı¹⁰.

II. Mahmut tarafından muhtarlık teşkilatı ihdas edildikten sonra her mahallede halk tarafından seçilen, iş beceren ve söz söyleyebilen kimselerden, mahallelerin büyüklük ve küçüklüğüne göre bir veya iki muhtar görevlendirilmekte idi (Çadircı, 1970:410). Böylece mahalle yönetimini imamlardan devralan muhtarlar da nüfus defterlerinde hassaten belirtilmektedir. Bolvadin kazasındaki mahallelerin hemen hepsinde "muhtâr-ı evvel" ve "muhtâr-ı sâni" olarak iki muhtar bulunmakta idi. Mahallelerden sadece Erkmen mahallesinde ikinci bir muhtar bulunmamakta idi. Ayrıca şazi(ni) mahallesinde bir de "mahalle kiziri" olarak tesmiye edilen muhtar yardımcısı vardı.

Defterde mahalli yöneticilerle beraber çok az sayıda olmakla birlikte bazı adli memurlar da zikredilmektedir. Bunlar, davalıları mahkemeye getirip götürme görevini üstlenen bir çeşit adli polis olarak görev yapan muhızır (Akdağ, 1999:71) ve

⁹ BOA, NFS.d., 1676, s. 2'de 5 sıra numaralı kayıt.

¹⁰ BOA, NFS.d., 1676, s. 31'de 448 sıra numaralı kayıt.

mahkemede kayıt işlerine bakan bir tür memur olan mukayyid (Ş. Sami, 1317:1393) idi.

Tablo 14'te de görüldüğü üzere bahsi geçen yönetici ve memurların toplam kaza nüfusu içerisindeki oranı ancak % 1.02'dir.

1676 numaralı defterde Bolvadin kazasındaki din görevlileri ve okullarda görevli hocalar ile bunlardan ders alan talebeler hakkında da bilgi edinebilmekteyiz. Defterde, din görevlileri ve hocalar, hemen her mahallede ilk sıralarda kayıt edilmişlerdir. İnceleme dönemimizde Bolvadin kazası müftüsü Alaca mahallesinde ikamet eden 70 yaşındaki uzun boylu ak sakallı Hasan Efendi b. Hasan Efendi idi¹¹.

Bolvadin kazası mahallelerinde toplam 16 imam mevcuttur. Bunların bir kısmı defterde sadece "imam" olarak ifade edilirken, bazıları da "cami imamı", "mescid imamı", "mahalle imamı", ve "vekil-i imam" şeklinde tavsif edilmiştir. İmamların mahallelere dağılımlarına baktığımızda en kalabalık nüfusa sahip olan Şazi(ni) mahallesi istisna olmak üzere genellikle mahallelerin nüfus yoğunluğu ile imam sayıları arasında bir doğru orantı olduğu söylenebilir. Hisar mahallesi hariç her mahallede en az bir imam mevcuttur. Erkmən ve Şeyhler mahallelerinde birer imam varken Şazi(ni) ve Yenice'de iki, Alaca ve Kestemend'de beş adet imam görev yapmaktadır.

Kazadaki diğer din görevlileri ise Alaca ve Kestemend mahallesinde birer, Yenice mahallesinde iki adet hatip ile yine Alaca ve Kestemend mahallesinde birer müezzinden ibaret idi.

¹¹ Kayıtlarda belirtilmemekle beraber aynı zamanda müderris olan Hasan Efendi'nin 70 yaşında olmasına rağmen 10 yıl gibi uzun bir müddet daha müftülük yaptığı ve 1848 yılında vefat ettiği anlaşılmaktadır. Bkz. Muharrem Bayar, *Bolvadin Tarihi*, C. 2, İstanbul 2004, s. 270.

Ayrıca Alaca mahallesinde bir tane de “hâfız-ı Kelâm” bulunmakta idi¹².

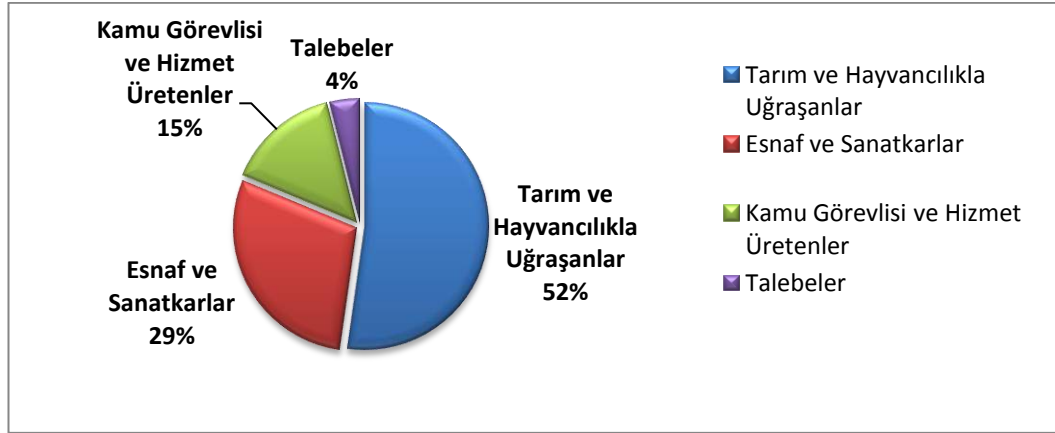
Bazen sadece “talebeden”, bazen de “talebe-i ulûmdan” şeklinde kayıt edilen öğrencilerin yaşları genellikle 15-30 yaş aralığında değişmekle birlikte, nadiren 9 ve 40’lı yaşlarda da talebe olarak tavsif edilen şahıslar mevcuttur. Şeyhler mahallesinde hiç talebe yokken Erkmene ve Yenice mahallelerinde birer tane, diğer mahallelerde beşer, altışar adet talebe bulunmaktadır. İncelediğimiz defterde, nüfus defterlerinde zaman zaman gördüğümüz “falanca yerde talebe” veya “ilim tahsili için falanca yere azimet etmiştir” gibi ifade ve açıklamalar bulunmadığına bakılırsa tahsil amacıyla Bolvadin dışına çıkan kimse yoktur.

Mesleklerle ilgili bu açıklama ve izahattan sonra bunları belirli gruplar halinde tasnif ederek Bolvadin kazasının genel meslek dağılımını ortaya koyabiliriz. Bu bağlamda tarım ve hayvancılıkla uğraşanlar, esnaf ve sanatkarlar, kamu görevlisi ve hizmet üretenler ve talebeler şeklinde bir tasnife tabi tuttuğumuzda karşımıza şöyle bir grafik çıkmaktadır.

¹² Hâfız ünvanıyla tavsif edilmiş başka kişiler de bulunmakla birlikte, bir meslek olarak sadece bir yerde “hâfız-ı Kelâm” şeklinde ibare kullanılmıştır. Dolayısı ile burada hâfız ünvanlı kişiler din görevlisi olarak dikkate alınmamıştır. Hafız ünvanlı kişilerin sayısı için bkz. “Sosyal Statü Özellikleri” başlıklı kısım.

Grafik 6. Bolvadin Kazasında Mesleklerin Genel Dağılımı*

SONUÇ

1676 Numaralı Bolvadin Kazası Müslim Nüfus Defteri'nin incelenmesi neticesinde defterin tahrir ve tanzim edildiği 1837-1839 yılları itibarıyla Bolvadin kazasının nüfusu ve nüfus özellikleri ile ilgili şu sonuçlara ulaşılmıştır:

- Bolvadin kazası, irili ufaklı 7 mahalleden müteşekkil olup, bu mahalleler nüfus yoğunluğu itibarıyla Şazi(ni), Alaca, Kestemend, Yenice, Şeyhler, Hisar ve Erkmen şeklinde sıralanmaktadır.
- Kaza merkezinde Kıptilerle birlikte 636 hanede 1767 Müslüman erkek nüfusu ikamet etmekte idi. Bir o kadar da bayan nüfusu olduğu varsayıldığında kaza nüfusunun takriben 3534 kişi olduğu tahmin edilmektedir. Kaza merkezinde gayrimüslim nüfus yoktur.
- İlk nüfus sayımının yapıldığı 1831 yılında 2587 olan Müslüman erkek nüfusu, 1838'de 1767'ye düşerken, yaklaşık iki yıl sonra 1840'ta 2234'e yükselmiştir. Bu dalgalanma mezkur tarihler arasındaki doğum ve ölüm

* Grafikte verilen oranlar, kayıtlarda meslek bilgileri verilenlerin sayısal toplamına nispetle hesaplanmıştır.

kayıtları itibarıyla tespit edilen nüfus artış ve düşüş oranları ile tenakuz teşkil etmektedir. Dolayısı ile bu dalgalanmanın sebebi doğum/ölüm oranları haricindeki amillerde aranmalıdır.

- Kazada, hac ibadeti dolayısı ile çıkış yapanlar haricinde dışarıya ciddi oranda bir nüfus çıkışı olmadığı anlaşılmaktadır. Mahalleler arasında nüfus hareketliliği olmadığı gibi kaza merkezine dışarıdan nüfus girişi ile ilgili herhangi bir bilgi de mevcut değildir.
- Kazada herhangi bir sosyal statü ve / veya unvan sahibi olan kişilerin oranı % 6.9'dur. Bunlar içerisinde en çok hacı / el-hâc ünvanı olmak üzere, molla, efendi, hâfız, seyyid / es-seyyid, ağa, hoca ve şeyh ünvanları da kullanılmakta idi.
- En çok tercih edilen şahıs isimleri sırası üzere, Muhammed, Ahmed, Ali, Mustafa, İbrahim, Hasan, Hüseyin, Süleyman, Abdülkadir ve Osman'dır. Bilhassa Hz. Peygambere ve ailesine ait isimlerin en çok tercih edilen isimler olduğu görülmektedir. İsimlerin kahir ekseriyeti Arapça olup, Türkçe isimler çok nadir olarak kullanılmakta idi.
- Geleneksel isim koyma yöntemlerinden birisi olan dede isimlerinin torunlarına; baba isimlerinin oğluna verilmesi adetinin Bolvadin kazasında da mevcudiyeti gözlemlenmektedir. Kazada, dede isimlerinin torunlara verilme oranı % 5.4 iken, üvey olmadığı halde babası ile aynı ismi taşıyanların oranı % 3.3'tür.
- Kaza nüfusunun yaş dağılımına bakıldığında toplam nüfusun % 26'sı 1-10 yaş arası olmak üzere % 58.9'unun 30 yaş ve altı genç nüfus; % 23.1'inin 31-50 yaş aralığındaki orta yaş; % 17.8'inin de 51 yaş ve üzeri yaşlı nüfustan oluştuğu tespit edilmektedir.
- Kaza nüfusunun ergenlik yaşı ve üzerinde olanların % 77.4'ü orta boylu; % 18.9'u uzun boylu; % 3.6'sı da kısa boyludur.
- Kaza nüfusunun ergenlik yaşı ve üzerinde olanların % 64.8'i sakallıdır. Bunların çoğunluğu 30 yaş üzerindeki kişilerdir. Yani 30 yaş altındaki gençlerde sakal bırakma adeti çok yaygın değildir. Askerlik hizmeti ile muvazzaf

olan Mansure ve Redif askerleri içerisinde sakallı olanların sayıları yok denecek kadar azdır.

- Yine ergenlik yaşı ve üzerinde olanların % 19'u bıyıklıdır. Bunların çoğu 20-30 yaşı arasındaki gençlerdir. Geri kalanlar ise bıyıksız ve sakallı-bıyıklılardır. 30 yaşı üzerindekiilerde sakal bırakma yaygın iken, bu yaşı altındakiilerde bıyık bırakmanın yaygın olduğu söylenebilir.
- Kaza nüfusunun % 4.72'lik bir oranını özürlüler oluşturmaktadır. Bu rakamın yaklaşık $\frac{3}{4}$ 'ünü görme, işitme özürlüler ile sakatlardan müteşekkil bedensel özürlüler oluştururken, $\frac{1}{4}$ 'ünü de zihinsel özürlüler teşkil etmektedir.
- Kaza nüfusunun yaklaşık % 11'i Redif ve Mansure askeri olarak kayıt altına alınmıştır. Mahallelerin hisselerine isabet eden asker sayısı ile toplam nüfusları arasında bir doğru orantı mevcut değildir.
- Kazada icra edilen 61 farklı meslek türü tespit edilmiş olup, bu meslekleri icra eden şahısların toplam nüfusa oranı % 36'dır. Meslekler içerisinde en başta rençberlik gelmektedir. Daha sonra ırğatlık, çobanlık, demircilik ve merkepçilik sırayı almaktadır.
- Kazada icra edilen meslekler içerisinde merkepçilik ile birlikte kiracılık, sürücülük, devecilik, arabacılık ve menzilcilik gibi münakale ve konaklama ile alakalı meslek türlerinin yaygınlığı dikkat çekicidir. Bu durum Bolvadin kazasının önemli bir güzergah üzerinde yer almasının tabii bir sonucu olarak mütalaa edilebilir.
- Kazanın genel meslek profiline baktığımızda yarıdan fazlasının tarım ve hayvancılıkla uğraştığı, % 29'unun esnaf ve sanatkarlardan, % 15'inin kamu görevlisi ve hizmetlilerden, % 4'ünün de talebelerden oluştuğu görülmektedir.

KAYNAKÇA

Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA)

BOA. NFS.d. 1675

BOA. NFS.d. 1676

BOA. NFS.d. 1677

BOA. NFS.d. 1678

Araştırma Eserler ve Makaleler

AKBAYAR, Nuri. (1985). "Tanzimat'tan Sonra Osmanlı Devleti Nüfusu", *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Türkiye Ansiklopedisi*, C. 5, İstanbul, ss. 1238-246.

AKDAĞ, Mustafa. (1999). *Türkiye'nin İktisadi ve İçtimai Tarihi*, C. 2, Barış Yay., Ankara.

BAYAR, Muharrem. (2004). *Bolvadin Tarihi*, C. 2, Bilge Yay., İstanbul.

BİLGİN, Süleyman - BİRİNCİ, Ali Mesut - ÇAKICI, Mustafa - DEMİRCİOĞLU, Sezgin, (2010) *Trabzon Nüfus Kütüğü (1834)*, İstanbul.

ÇADIRCI, Musa. (1970). "Türkiye'de Muhtarlık Teşkilâtının Kurulması Üzerine Bir İnceleme", *Bellekten*, C. XXXIV / S. 135, ss. 409-420.

ÇİMEN, Adnan. (2012). "Sayım, Kayıt Düzeni ve Teşkilatlanma Açısından Osmanlı'da Nüfus Hizmetleri", *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 14/3, ss. 183-216.

DEVELLİOĞLU, Ferit. (1992). *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat*, Ankara.

GÜNEŞ, Mehmet. (2008). "XVIII. Yüzyılın İkinci Yarısında Osmanlı Menzil Teşkilatı ve Karahisar-ı Sahib Menzilleri", *Afyon Kocatepe Ün., SBE. Dergisi*, C.10, S. 3, ss. 35-63.

KAPTANOĞLU, Raif. (2013). *1830-1843 Yılları Nüfus Defterlerine Göre Bursa'nın Ekonomik ve Sosyal Yapısı*, Nilüfer Belediyesi Yay., Bursa.

KARAL, Enver Ziya. (1943). *Osmanlı İmparatorluğunda İlk Nüfus Sayımı*, Ankara.

KARPAT, Kemal. (2010) *Osmanlı Nüfusu (1830-1914)*, Timaş Yay., İstanbul.

ÖZTÜRK, Said. (1995). *İstanbul Tereke Defterleri (Sosyo- Ekonomik Tahlil)*, Osmanlı Araştırmaları Vakfı Yay., İstanbul.

PAKALIN, Mehmet Zeki. (1993). *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, C. I-III, MEB. Yay., İstanbul.

SERTOĞLU, Midhat. (1986). *Osmanlı Tarih Lügati*, İstanbul.

Şemseddin Sâmi. (1317). *Kâmûs-ı Türkî*, Dersââdet.

TOPAL, Zehra. (2010). *1840 Tarihli Akçaabat Nüfus Kayıtları*, Akçaabat Belediyesi Kültür Yay., Akçaabat.

BOLVADİNLİLERİN'İN ANILARINDA MİLLİ MÜCADELE

Sadık SARISAMAN¹

ÖZET

Kara Kuvvetleri Yurtiçi Batı Bölge Komutanlığı'nın 25 Ocak 1982 tarih ve 3305-82/81-518 sayılı yazıları gereğince Bolvadin ve köylerinde Milli Mücadeleye şahit olmuş olan Bolvadinlilerle röportajlar yapılmıştır.

Bu röportajlar “*ana kaynak*” niteliğinde olup Bolvadin'in mahalli tarih araştırmaları açısından son derece önemlidirler. Röportajlar Milli Mücadele'nin sosyal boyutlarının ortaya çıkarılmasında ve Bolvadin'in işgal yıllarındaki durumunun kavranması açısından kıymetli bilgiler vermektedir.

Anılarda Yunan işgali dönemi anlatılmıştır. Şahitler bölgelerinde ve köyleri civarında cereyan eden çatışmalar ve işgaller hakkında da bilgiler vermişlerdir. İlaveten bilinen şehitliklerin dışında kayıp şehitlikler hakkında bilgi sahibi olmak mümkün olabilmektedir. Yine büyük mevzilerin dışında çeşitli yerlerdeki küçük çaplı Türk ve Yunan mevzilerinin mevcudiyetini öğrenmek mümkün olmuştur.

Öte yandan Milli Mücadele döneminde Yunanlıların işgal ettikleri bölgelerde çeşitli zulüm metotlarını devreye soktukları görülmüştür. En yoğun zulüm türü gasptır. Bunu angarya uygulaması, insan kaçırma ve tecavüz takip etmiştir.

---

¹ Prof. Dr. Afyon Kocatepe Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Öğretim Üyesi, ssadik@aku.edu.tr.

Milli M¼cadele d¼neminde Tekalifi Milliye uygulaması Bolvadin b¼lgesinde de s¼z konusu olmuştur. Halkın bu fedakarlığının yoğun bir yiyecek ve giyecek sıkıntısının yaşandığı bir d¼nemde gerçekleşmiş olması fedakarlığın önemini bir kat daha artırmıştır.

Bu araştırma s¼z konusu r¼portajların değerlendirilmesi sonucunda oluşturulmuştur. R¼portajlar dışında konu ile ilgili diğer kaynaklar ve arşiv belgelerindeki kayıtlar da dikkate alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Bolvadin, Kuveyi Milliye, Yunan, Gasp, Darp, Angarya

NATIONAL STRUGGLE IN THE MEMORIES OF PEOPLE FROM BOLVADIN

ABSTRACT

In accordance with the official correspondence dated 25 January 1982 and numbered 3305-82/81-518 of the National West Regional Command of the Land Forces, interviews were done with people from Bolvadin who witnessed the National Struggle in Bolvadin and its villages.

These interviews have the characteristics of “main source” and are very important for the local historical researches about Bolvadin. Moreover, the interviews give valuable information for revealing social dimensions of the National Struggle and understanding the condition of Bolvadin during the years of occupation.

The period of the Greek occupation was told in the memories. Witnesses gave information about conflicts and occupations occurring around their villages and region. Moreover, it could be possible to have information about the martyrs' cemeteries lost apart from the known ones. Apart from these sites, it was also possible to learn that there were Turkish and Greek small-scale areas in various places.

In other respects, at the period of National Struggle, it was seen that the Greeks put various cruelty methods into practice at the places where they occupied. Grabbing is the most intensive type of cruelty. Forced labour, kidnapping, and rape followed this.

At the period of National Struggle, the application of National Responsibilities was a matter also in Bolvadin area. The importance of public's dedication was increased more as it was realised at a period of having a strong difficulty related to food and clothes.

This research was carried out as a result of evaluating these interviews. In addition to the interviews, other sources related to the issue and records in the achieve documents were also taken into consideration

Key Words: *Bolvadin, National Forces, Greek, Grab, Assault, Forced Labour*

GİRİŞ

Kara Kuvvetleri Yurtiçi Batı Bölge Komutanlığı'nın 25 Ocak 1982 tarih ve 3305-82/81-518 sayılı yazıları gereğince Emirdağ ve köylerinde Milli Mücadeleye şahit olmuş olan kişilerle röportajlar yapılmıştır². Kara Kuvvetleri Yurtiçi Batı Bölge Komutanı Mahmut Boğuşlu anıların tespiti amacıyla köy ve kasabalardaki öğretmenleri, imamaları ve muhtarları görevlendirilmiştir. Boğuşlu anıların dosya ya da kaset halinde 19 Mayıs 1982 tarihine kadar Yurtiçi Batı Bölge Komutanlığı'na teslim edilmesini istemiştir. Röportajların bir kısmı yazıya dökülmüş, bir kısmı ise kasete alınmıştır.

Röportaj yapılan kişiler Milli Mücadele döneminde çocuk ya da yetişkinlik çağında idiler. Bu kişilerin bazıları Milli Mücadele'nin silahlı boyutunda yer almış gazilerdir. Büyük çoğunluğu ise o dönemde yaşamış sivil vatandaşlardır.

Bu röportajlar Bolvadin'in mahalli tarih araştırmaları açısından son derece önemlidirler. Arşiv kaynaklarında ulaşılamayan yerel tarihe ait bazı teferruatları bu yolla öğrenmek mümkün olabilmıştır.

Bu araştırma bir sözlü tarih çalışmasıdır. Bilindiği üzere tarihin kaynaklarından bir tanesi de sözlü kaynaklardır. Sözlü kaynakları kullanırken tarihçi tarih metodolojisi ilkelerine titizlikle riayet etmelidir. Kaynak kişilerin aradan geçen uzun zaman nedeni ile yanılacakları, olayları abartabilecekleri, kendilerini ön plana çıkarma gayreti içerisinde olabilecekleri ihtimalini göz önünde bulundurmalıdır. Kaynak kişilerin anlattıklarının tarihi gerçekliği kesinleşmiş bilgilerle uyum içerisinde olmasına dikkat etmelidir. Diğer bir ifade ile sözlü

---

² Bu röportajların hazırlanmasında emeği geçenlerin tamamına başta Mahmut Boğuşlu Paşa olmak üzere teşekkürü borç bilirim. Ayrıca röportaj metinlerini ve kasetlerini muhafaza eden ve faydalanmamıza imkan veren Çevre ve Orman Bakanlığı Doğa ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü Afyonkarahisar Şube Müdürlüğü'ne de teşekkür ederim.

kaynak kullanan araştırmacının çalıştığı döneme vakıf olması şarttır.

1. Milli Mücadeleye Asker Olarak Katkı Sağlayan Anı Sahipleri

Bu araştırmada anıları değerlendirilen Bolvadinli Milli Mücadele şahitlerinin bir kısmı askerdir. Askerlerden bir tanesi İbrahim Esenoğlu'dur. O, 1919 yılında silah altına alındığını, İstanbul'a gönderildiğini, 5 ay sonra ise terhis edildiğini ifade etmiştir. Bilahare 1922 yılında yeniden askere alındığını, Ankara Cebeci'deki İhtiyat Zabit Mektebi'ne gönderildiğini sylemiřtir³. Halil İbrahim Ağdacı da askerdir. O, Bolvadin kurtulduktan sonra 1921 yılında askere alındığını sylemiřtir⁴. Büyük Karabağ Köyünden İbrahim Aktürk ise çay'da topçu olduğunu, Yunanlılar geldiğinde Deresenek ve Yakasenek'e çekilmek zorunda kaldıklarını belirtmiřtir⁵.

Dışlı Köyünden Ali Pamukçu Birinci Dünya Savaşı'na da katılmıştır. İngilizler tarafından esir edilerek evvela Basra'ya bilahare Hindistan'ın Bombay şehrine götürülmüştür. Burada 2 yıl kalmıştır. Daha sonra Mısır'a gönderilmiş, bir yıl da burada esaret hayatı yaşamıştır. Mondros Ateşkes Anlaşmasına istinaden Türkiye'ye geri dönmüştür. Milli Mücadelenin başlaması üzerine köyden ayrılarak Afyonkarahisar'da orduya katılmış, I. ve II. İnönü savaşlarında yer almıştır. Büyük Taarruzda da görev yapmıştır. İstiklal Savaşı gazisidir.

Ali Pamukçu birliğinin Eskişehir'den Bolvadin'e geçişi sırasında Taşağıl ve Karayokuş köyleri civarından Yunanlılarca

³ Bolvadin'den 1316 (1900) doğumlu İbrahim Esenoğlu, Röportajın Yapıldığı Tarih: Mayıs 1982, Röportajın yapıldığı yer: Bolvadin Endüstri Meslek Lisesi, Röportajı yapan: Bolvadin Endüstri Meslek Lisesi Müdürü Durmuş Ali Bağcı.

⁴ Bolvadin'den 1316 (1900) Doğumlu Halil İbrahim Ağdacı, Röportajın Yapıldığı Tarih: Mayıs 1982 (?), Röportajın Yapıldığı Yer: Bolvadin Endüstri Meslek Lisesi, Röportajı Yapan: Bolvadin Endüstri Meslek Lisesi Türk Dili ve Edebiyatı ğretmeni Oğuz Emeksiz.

⁵ Bolvadin Büyük Karabağ köyünden 1315 (1899) doğumlu İbrahim Aktürk, Röportajın yapıldığı tarih: Nisan (?) 1892, Röportajın yapıldığı yer: Büyük Karabağ İlkokulu(?), Röportajı yapanlar: (?).

top ateşine tutulduğunu, karşılık veren Kadir Çavuş'un 3 top mermisinden birisini Yunan topunun namlusuna isabet ettirdiğini anlatmıştır⁶. O, Abdil ve Lokman adındaki arkadaşlarının şehit düştüklerini, Bolvadin Özburun Kasabasından Davulcu Murat ve Yaylaoğlunun Hasan'ın şehadetlerine bizzat şahit olduğunu da belirtmiştir⁷.

Yine Dişli Köyü'nden İsa Okumuş da askerdir. O, Sakarya Savaşı sırasında Türbetepe'de ve Mangaltepe'de savaşmış, kolundan yaralanmıştır. Belirttiğine göre bu sırada Mustafa Kemal Paşa ve Halit Paşa yanına gelerek moral vermişlerdir. Yarası tedavi ettirdikten sonra da Dumlupınar ve Büyük Taarruzdaki savaşlara da iştirak etmiştir⁸.

Kemerkaya Köyü'nden Mahmut Çubuk Toklusivrisi'nde Yunan mevzilerinin ele geçirilmesi için sekiz arkadaşıyla birlikte öncü kuvvet olarak görevlendirildiklerinden bahsetmiştir. Onun anlatımına göre piyadelerin önünde üç kat teli kesmek ve el bombasıyla Yunan mevzilerini tahrip etmek için görevlendirilmişlerdir. Bu görev sırasında sekiz kişiden dördü şehit düşmüştür. Bilahare tepe ele geçirilmiştir⁹.

Dişli köyünden Halil İbrahim Güvenir Birinci Dünya Savaşı sırasında Şam'da görev yapmıştır. Bilahare İstanbul'a gelmiş, Halıcıoğlunda yedek subay mektebinde yazıcılık yapmıştır. İstanbul işgal edilince de Büyük Çekmece'deki Kalikratya Karakol Komutanlığı'nda görev yapmıştır. Bu sırada

⁶ Bolvadin Dişli Köyü'nden 1314 (1898) doğumlu Ali Pamukçu ve 1315 (1899) doğumlu İsa Okumuş, Röportajın Yapıldığı Yer: Dişli Köyü İlkokulu, Röportajın Yapıldığı Tarih: 21 Nisan 1982, Röportajı yapan: Bolvadin Lisesi Türkçe Öğretmeni Ali Salman. Başka bir röportajda bu kişilerden Ali Pamukçu'nun doğum tarihi 1314 (1887) ve İsa Okumuş'un da 1315 (1890) olarak gösterilmiştir.

⁷ Bolvadin Dişli Köyü'nden 1887 doğumlu Ali Pamukçu ve 1890 doğumlu İsa Okumuş, Röportajın Yapıldığı Tarih: Nisan 1982 (?), Röportajın Yapıldığı Yer: ?, Röportajı Yapanlar: Bolvadin Ticaret Lisesi Tarih Öğretmeni İbrahim Batıkan, Bolvadin Halk Kütüphanesi Memuru Süleyman Karahan.

⁸ Bolvadin Dişli Köyü'nden İsa Okumuş.

⁹ Kemerkaya kasabası Hürriyet Mahallesinden 1898 doğumlu Mahmut Çubuk, Röportajın Yapıldığı Tarih: 28 Nisan 1982, Röportajın Yapıldığı Yer: Kemerkaya ilkokulu, Röportajı Yapanlar: Kemerkaya ilkokulu Müdürü Abdil Çubuk ve Müdür yardımcısı Ceylan Toker.

gayri müslimlerin karakola yürümelerini havaya ateş ederek engellediğini, bilahare karakol komutanının bir mangaya yakın askerle isyan edenleri derdest ederek Büyükçekmece'den sürdüğünü anlatmıştır¹⁰.

Büyükkarabağ Köyü'nden Ali Türkmen 23. Alay 2.Tabur 4. Bölük Makineli Tüfek Bölüğü erlerindedir. Bölük Komutanı Selver Efendiydi. *"En büyük cesareti evvela Allah'tan alıyorduk daha sonra arkamızda bulunan masum çocuklarımızdan ve kadınlarımızdan"* diyen Ali Türkmen komutanların verdikleri cesaretle *"Allah Allah ve tekbir nidalarıyla"* ortalığı çnlattıklarını belirtmiştir. Söğüt cephesinde arkadaşı Antalyalı Mehmet'in Yunanlının mavzer kurşunuyla alından vurularak şehit edildiğini söylemiştir¹¹.

Yine Büyükkarabağ Köyünden Mevlüt Malkoç da 23. Fırka 68. Alay 2. Tabur 6. Bölük'de piyade eri olarak görev yapmıştır. Alay Komutanının Bahri Bey olduğunu söylemiştir. Mevlüt Malkoç Sakarya Savaşı sırasında Yunanlıların top ve silah üstünlüğü nedeni ile Kartal Tepe'den Polatlı yakınlarındaki siperlere çekildiklerini, alaylarına 31. Alay ve 69. Alayın yardıma geldiğini, bilahare hücumla geçilerek Yunanlılar'ın Kartal Tepede topları ve silahlarının çoğunu bırakarak Afyonkarahisar istikametinde kaçmaya başladıklarını ifade etmiştir. O, bu zafer üzerine birliğini Emirdağ'a yerleştğini, Büyük Taarruz sırasında da Şuhut'a kadar geldiklerini, bilahare Balmahmut'a muntkasında girişilen savaşta Yunan komutanının esir alındığından bahsetmiştir.

Malkoç'un Balmahmut ile Uşak arasında bulunan ve ismini hatırlayamadığını söylediği bir köyle ilgili anısı ise şu şekildedir:

¹⁰ Bolvadin Dişli Kabasından 1314 (1898) doğumlu Halil İbrahim Güvenir, Röportajın Yapıldığı Tarih: 28 Nisan 1982, Röportajın Yapıldığı Yer: Bolvadin Atatürk Ortaokulu, Röportajı Yapan: (?).

¹¹ Bolvadin Büyükkarabağ köyünden Hacı İsmail oğullarından 1315 (1899) doğumlu Mehmet oğlu Ali Türkmen, Röportajın yapıldığı yer: Bolvadin Büyükkarabağ Ortaokulu, Röportajın Yapıldığı tarih: 30 Nisan 1982, Röpotajı yapanlar: Bolvadin Büyük Karabağ Ortaokulu Müdür Vekili: Raşit Karyağdı, Ortaokul Öğretmenleri: .A.Kadir Gürkan, Saadettin Cesur, Mustafa Çelik, Kasaba Cami İmamı Metin Gök, Mahalle Muhtarı Yahya Kemik, Mahalle Muhtarı İsmail Savaş.

"Köyde hiç kimse görünmüyordu. Araştırdık ve bir ağılda köşeye büzülmüş çıplak bir yaşlı kadın bulduk. Komutanımızın yanına getirdik, kadın tamamıyla bitkin, düşkün, vücudunun her tarafı yara bere içindeydi. Komutanımız; anne biz senin çocuklarınız, sana ne oldu bize anlat? dedi. Kadın ise hiç konuşmuyor aval aval bize bakıyordu. Sonradan anladık ki Yunanlıların işkencesinden dilini yutmuş konuşamaz hale gelmişti. Kadının bu hali hiçbir zaman gözümün önünden gitmez. Komutanımız bu yaşlı kadına bazı giyecekler getirterek üzerine giydirdi¹²

Kurucova Köyünden bir Milli Mücadele şahidi ise 1921 yılında asker olduğunu, II. Ordu, 4. Kolordu, 12. Tümen, 34. Alay, 1.Tabur, 3. Bölükte görev yaptığını, Tınaztepe'de ve Dumlupınar Cepheleğinde savaştığını, savaş esnasında düşman kurşununun alnını sıyırıp geçmesi nedeni ile ölümden döndüğünü anlatmıştır¹³.

Yörük Karacaören Köyünden Kamil Aslan Birinci Dünya Savaşı'na katılmıştır. O, 1916 yılında Bağdat cephesine giderken Fırat nehri üzerinden "60 tane dana derisi yan yana getirilerek" yapıldığını söylediği bir vasıta ile nehri geçtiklerini ifade etmiştir¹⁴.

Kamil Aslan'ın anlatımına göre Küttül Ammare Muharebesi'nin ilk dönemlerinde bir Türk komutan siperde yanında alnından vurularak şehit düşmüş ve birlik dağılmıştır. O, ne yapacağını bilemeden şaşkın bakarken İngiliz askerleri hızla ilerlemeye başlamışlardır. Kamil Aslan hemen ölmüş

¹² Bolvadin Büyükkarabağ köyünden Mehmet Bey oğullarından 1316 (1900) doğumlu Yusuf oğlu Mevlüt Malkoç, Röportajın yapıldığı tarih: Nisan 1982 (?), Röportajın yapıldığı yer: Büyükkarabağ İlkokulu, Röportajı yapanlar: Büyükkarabağ İlkokulu Müdürü Bekir Hasmercan.

¹³ Bolvadin Kurucova Köyü Milli Mücadele Tanıtıcı, Röportajın yapıldığı tarih: Nisan(?) 1982, Röportajın yapıldığı yer: Kurucova Köyü İlkokulu (?), Röportajı yapanlar: (?)

¹⁴ Söz konusu deniz aracı kelektir. Irmaklarda işleyen ve şişirilmiş tulumlar üzerine kurulan bir çeşit sal.
http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.59f78ad9aa2378.95200389(Tarih: 20 Ekim 2017, Saat: 21.00)

numarası yaparak komutanın yanına uzanmıştır. Bu arada İngilizler 4 tane makineli tufek getirerek yanlarına kurmuşlardır. Akşama kadar bu şekilde kalmış, akşamleyin elini havaya kaldırarak teslim olmuştur.

Böylece İngilizlere esir düşmüştür. Omzundan yaralı olduğumu söylemesi üzerine makasla elbisesini keserek yarayı temizlemiş ve sargı bezi ile sarmışlardır. Kendisine su vermişler, nehir kıyısına bırakmışlardır. Bu arada yanına yeni esirler getirilmiştir. Nehrin üzerine köprü yaparak bu esirleri karşı tarafa geçirmişlerdir. Aslan esaret anılarını şu şekilde devam etmiştir: *"Orada bulunanlar sütlü kahve ve sade yağ yiyorlardı. Bana da biraz tayın verdiler. Onu alıp kandilin yanına yatırdılar. Yanıma da eli kılıçlı bir asker verip sabaha kadar nöbet tuttu. Fakat şimdi kesecekler diye korkuyordum.Korkumdan uyuya kalmışım. Uyandığımda sabah olmuştu. Sabahleyin beni çıkarttılar. Üç kez güzelce yıkadıktan sonra elbisemi giydirdiler. Bir hastaneye götürdüler. Burada biraz iyileştikten sonra bir deniz vapuruna bindirdiler. 9 gece 9 gündüz yol aldıktan sonra ismini hatırlayamadığım bir yere vardık. Burası büyük ihtimalle Basra idi. Burada biraz eğlendikten sonra 4 gün 4 gece trenle Hindistan'ın Bombay şehrine indirdiler. Bombay'ın Viktorya Hastanesi'ne teslim oldum. Burada iyice iyi olduktan sonra bizi askeri kışlaya aldılar. Bu kışlada epey zaman geçti. Bizi buradan tekrar terhis günün geldi diye Basra'ya yolladılar. Bir müddet sonra Hindistan'ın Simferol¹⁵ şehrine geri gönderdiler. Burada iki ay kaldık. Daha sonra esir değişimi ile bizi İstanbul'a çıkarıverdiler. Böylece 4 yıllık esarettten kurtulmuş oldum"¹⁶*

Arif Arslan ise Milli Mücadeleye katılmıştır. O, 1920'de Bilecik'te 61.Fırka, 160.Alay, 2.Tabur'da silâh altına alınmış, 1922

¹⁵ Simferol Hindistan'ın değil Ukrayna'nın bir şehridir.

¹⁶ Yörükkaracaören Güney Mahallesi'nden 1314 (1898) doğumlu Ali oğlu Kamil Aslan ve 1316 (1900) doğumlu Arif Aslan, Röportajın yapıldığı tarih:Nisan 1982, Röportajın yapıldığı yer: Yörükkaracaören Güney Mahallesi İlköğretim Okulu, Röportajı yapanlar (?).

de ise terhis olmuřtur¹⁷. Kamil Aksoy ise mensup olduğu birliğe Yunan askerlerinin İzmir ile irtibatını kesme görevinin verildiğini, bu görevi yerine getirdiklerini ifade etmiřtir¹⁸.

Askerlerden birisi de Kemer kaya'dan Mustafa Yıl'dır. O, Alay Komutanının Cevat Bey olduğunu ifade etmiştir. Müstakil bir birlik oldukları için keşif bölüklerinin bulunmadığını, kendisinin geri hizmette bulunduğunu ve savaş kaçaklarını yakalayarak teslim ettiğini bildirmiřtir¹⁹.

2. Anılarda Kuvayı Milliye

Afyonkarahisar Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti 1920 Eylül ayında Bolvadin'den de milis kuvveti toplamıştı. Bolvadin ve Emirdağ'ın 500-600 civarında atlı ve piyade toplanmıştı. Bu kuvvetler Uşak cephesine gönderilmiřlerdi²⁰. Bolvadin kuvayı milliye teşkilatı Afyonkarahisar kuvayı milliye teşkilatı ile bağlantılı çalışıyordu. Bayatlı Arif Bey zaman zaman Bolvadin'e gelerek teşkilatı denetliyor ve gerekli düzenlemeleri yapıyordu. Bolvadinli Mehmet Tabak da Arif Bey'e 30 kişilik bir kuvvet vermiřti²¹.

Anı sahipleri bölgedeki kuva-yı milliye çeeteleri hakkında da bilgiler vermişlerdir. Ancak bahsi geçen kişilerden bazıları Bolvadin kuva-yı milliyecilerinden değillerdir. Muhtemelen bu kişiler bölgeye gelip gitmiş olabilirler. Bir anı sahibi Yunuszade Vehbi Hoca Efendi'nin vermiş olduğu fetvalarla halkı İstiklal

¹⁷ Yörükcaracaören köyünden Kamil Aslan ve Arif Aslan.

¹⁸ Bolvadin'den 1305 (1899) doğumlu Kamil Aksoy, Röportajı yapanlar: Bolvadin Ticaret Lisesi Tarih Öğretmeni İbrahim Batıkhan ve Halk Kütüphanesi memuru Süleyman Karahan,. Röportajın Yapıldığı yer: Bolvadin Halk Kütüphanesi.

¹⁹ Bolvadin Kemer kaya köyünden 1317 (1901) doğumlu Mustafa Yıl, Röportajın yapıldığı tarih: 21 Nisan 1982, Röportajın yapıldığı yer: Bolvadin İlçesi Kemer kaya Köyü Büyükkarabağ Ortaokulu, Röportajı Yapanlar: öğretmenlerden İbrahim Pamuk, Ö.Faruk Kucur, C.Yılmaz Boyacı, Gölbaşı Camii İmamı Mustafa Ordu, Gölbaşı Mahalle Muhtarı Celil Balcı.

²⁰ Ahmet Altıntaş, Milli Mücadelede Afyonkarahisar (1919-1922), Afyonkarahisar Valiliği Yayınları, Afyonkarahisar 2011,s. 53; Fahrettin Altay, Onyıl Savaş 1912-1922 ve Sonrası, İnsel yayınları, İstanbul 1970, s. 268.

²¹ Altıntaş, age, s. 87, 96.

Savaşına davet ettiğini ifade etmiřtir²². Kamil Aksoy ise Yörük Ali Efendi adlı bir mahalli çete komutanından bahsetmiştir. Onun milli kuvvetlere haber gönderdiğini de belirtmiştir.²³ Diğer bir Kuvayı Milliyeci de Mehmet Çavuş'tur. O'nun 4-5 süvari ile keşif yaptığı, Bolvadin'den Karacaören ve Maltepeye gidip geldiği, Türk birlikleri arasında haber götürüp getirdiği bildirilmiřtir²⁴. Başka bir şahit de Hacı Ata²⁵, Polis emeklisi Mustafa Efendi, Elmas Pehlivan, Kara Ahmet, Avratoğlu Göbeş, Kalaycı Hüseyinlerin Süleyman'dan bahsetmiřtir²⁶.

3. Bolvadin'in İşgali

Bolvadin iki defa işgal edilmiştir. ilk işgal 2 Nisan 1921'de gerçekteşmiştir. Yunan kuzey kolu bugün öğleden sonra da Çay'a doğru ilerlemeye başlamıştır. Öte yandan Bolvadin'in kurtuluğu 4 Nisan günü gerçekteşmiştir. 57. Tümen süvari bölüğü bugün güneş batarken Bolvadin'e girmiştir. Bölüğün yaptığı soruştırmalardan Yunanlıların Bolvadin'de bir gece kaldığı ve evlere girmek suretiyle halkı soyduğu, koyun ve sığırıları toplayarak çekildikleri anlařılmıřtır²⁷. 6 Nisan 1921 tarihli bir gazete haberinde de Yunanlıların Bolvadin'i 4 Nisan'da boşalttikları ifade edilmiřtir²⁸. Öte yandan Altıntaş da işgalin 1 gün sürmüş olduğunu belirtmiştir. Ancak, O, Yunanlıların 6

²² Bolvadin'den 1314 (1898) doğumlu Mehmet oğlu Süleyman Kartal, Röportajın yapıldığı tarih:Nisan 1982, Röportajın yapıldığı yer: Bolvadin lisesi, Röportajı yapan Bolvadin Lisesi Sosyal Bilgiler Öğretmeni Mevlüt Çıldır.

²³ Bolvadin'den Kamil Aksoy

²⁴ Bolvadin ilçesinden Gürcü Kazık, röportajın yapıldığı tarih 4 Nisan 1982, röportajın yapıldığı yer (?), röportajı yapanlar Öğretmenler Adil Başkaya, H.Fehmi Gümüş, Osman Yaman, Yeni Doğan Mahallesi Muhtarı Ahmet şahan.

²⁵ Bilahare işbirlikçi olan Hacı Ata'nın Kuvayı Milliye'ye para yardımında bulunduğu da bilinmektedir.Bkz. Altıntaş, age, s. 87.

²⁶ Bolvadin ilçesi Hacı Ömer Mahallesi'nden 1316 doğumlu Hüseyin Çöven ve 1318 doğumlu İsmail Ordu, röportajın yapıldığı tarih 21 Nisan 1982.

²⁷ Genelkurmay Başkanlığı, Türk İstiklal Harbi, 2. Cilt, Batı Cephesi 3. Kısım, Üçüncü Baskı, Genelkurmay Başkanlığı Yayınları, Ankara 1999,s. 475-510.

²⁸ Hâkimiyet-i Milliye, 6 Nisan 1337/1921, sayı:152, s. 1

Nisan 1921'de şehri boşalttıklarını söyleyerek de kendi içinde tezata düşmüřtür²⁹.

Anılara gelince Mustafa Öztürk Yunanlıların 1921 yılının Nisan ayı içinde ilk işgallerini gerçekleştirdiklerini, bir gün kalıp geri çekildiklerini ifade etmiřtir³⁰. Halil Karakulak birinci işgalin 14 Nisan 1921'de gerçekleştiğini söylemiştir. Onun anlatımına göre bugün sabah saatlerinde Bolvadin'in güneyinden Çay istasyonu tarafından silah sesleri duyulmuřtur³¹. İbrahim Esenoğlu ise ilk işgalin bir hafta kadar sürdüğünü belirtmiřtir³².

Bolvadin'in ikinci işgali 20 Ağustos 1921 de gerçekleşmiştir. Genelkurmay Başkanlığı kayıtlarına göre Eskişehir Kütahya Muharebeleri sonrasında 4. Yunan Tümeni Çay kasabası batısındaki Türk birliklerini geri atarak Bolvadin Çay hattını zapt etmiştir. Bu akşam Yunan 8.Piyade Alayı Bolvadin'de bulunuyordu³³.

Diğer taraftan İşgal Hamidiye yolu üzerinden gerçekleşmiştir. Hacı Ata Bey işgalci Yunan komutanıyla görüşmüş halkın can ve mal güvenliğinin sağlanması konusunda teminat almıştır. Bu yüzden Yunanlılar Bolvadin'de katliam yapmamıřlardır³⁴.

İkinci işgal daha uzun sürdüğü için anılarda da daha çok yer tutmuştur. Musa Köken öğleden sonra ikinci vakti ikinci işgalin gerçekleştiğini belirtmiştir. O, şehre giren Yunan askerlerinin su istediklerini, çocukların onlara su götürdüklerini

²⁹ Altıntaş, age, s.87-88.

³⁰ Bolvadin İlçesi Akçeşme Mahallesi'nden 1317 (1901) doğumlu Abdülkadir Oğlu Mustafa Öztürk, Röportajın yapıldığı tarih: Nisan 1982 (?), Röportajın yapıldığı yer: Bolvadin İlçesi Akçeşme Mahallesi, Röportajı yapanlar: Öğretmen (?), İmam (?).

³¹ Bolvadin Kaymaz Mahallesinden 1326 (1910) doğumlu Halil Karakulak; Röportajın yapıldığı yer: Bolvadin İlçesi Özburun Ortaokulu, Röportajın yapıldığı tarih Nisan 1982, Röportajı yapanlar: Özburun Ortaokulu Müdürü Musa Sağlamer ve Müdür Yardımcısı Osman Aydın.

³² Bolvadin'den İbrahim Esenoğlu.

³³ Genelkurmay Başkanlığı, Türk İstiklal Harbi, 2. Cilt, Batı Cephesi 5. Kısım, 1 nci Kitap, , Genelkurmay Başkanlığı Yayınları, Ankara 1972,s. 268.

³⁴ Altıntaş, age, s.87-88,147.

belirtmiřtir³⁵. Bazı anı sahipleri de Bolvadin'in Harman mevsimi döneminde işgal edildiğini ifade etmişlerdir ³⁶. Mustafa Öztürk ikinci işgalin 1921 yılının Haziran, Temmuz ve Ağustos aylarında gerçekleştiğini soylemiřtir³⁷.

Esenoğlu ise ikinci işgalin 22 Eylül 1921 günü gerçekleştiğini, 15 gün devam ettiğini ifade etmiştir. Ona göre Bolvadin'in ova oluşu sebebiyle burada Türk ordusuna karşı tutunamayacaklarını anladıkları için fazla kalamamıřlardır³⁸.

Halil Karakulak ikinci işgal öncesinde Bolvadin'in batı yönünde Afyon karayolu üzerinde bulunan Hamidiye Köyü tarafından sabah saatlerinde silah ve top sesleri duyulduğunu ifade etmiştir. Onun anlatımına göre Bolvadin'de işgal sırasında çarpışma olmamıştır. Bunun sebebi Bolvadin eşraflarından Hacı Ata Efendi'nin Yunan komutanına tercüman vasıtasıyla müracaat ederek halka eziyet edilmemesi karşılığında her türlü ihtiyaçlarının karşılanacağını taahhüt etmiş olmasıydı. Ona göre bu sayede Yunan askerlerinin Bolvadin'deki kadın ve kızlara sarkıntılık etmelerinin de önüne geilmiřtir³⁹.

Bir anı sahibi de Yunanlıların ilk önce Kırkgöz mevkiine geldiklerini, orada bulunan köprüyü yıktıklarını, Bolvadin içerisinde boş evlere yerleştiklerini belirtmiştir. Buna göre Yunan kuvvetleri bilahare aldırılmaz mevkiinde karargah kurmuřlardır⁴⁰.

³⁵ Bolvadin'den Musa Köken, Doğum Tarihi (?), Röportajın Yapıldığı Tarih: Nisan 1982, Röportajın yapıldığı yer (?), Röportajı yapanlar: Öğretmenler Adil Başkaya, H.Fehmi Gümüş, Osman Yaman, Yeni Doğan Mahallesi Muhtarı Ahmet şahan.

³⁶ Bolvadin Hacı Ömer Mahallesi'nden 1316 (1900) doğumlu Hüseyin öven ve 1318 (1902) doğumlu İsmail Ordu, Röportajın yapıldığı tarih: 1 Nisan 1982, Röportajın yapıldığı yer: Kemalettin Sami Paşa İlkokulu, Röportajı yapanlar: Kemalettin Sami Paşa İlkokul öğretmenleri, Abdullah Akgündüz, K.Metel Tosuner, Elhan Korkmaz, Hacı Ömer Mahallesi Muhtarı Latif Tercan, Camii İmamı Latif Budak.

³⁷ Bolvadin'den Mustafa Öztürk

³⁸ Bolvadin'den İbrahim Esenoğlu.

³⁹ Bolvadin'den Halil Karakulak.

⁴⁰ Bolvadin'den Gürcü Kazık.

Musa Köken'in ifadesine göre Yunanlılar Bolvadin'e gelince idarecilere el ektirmişler, şehri kendileri yönetmişler, mahkemelerini faaliyete geçirmişlerdir⁴¹. Bolvadin'da Üçhöyük, Müslümanlı ve Çaldıratmaz'da karargâh kurmuşlardır⁴² Akçeşme İlkokulu binasını hastane olarak kullanmışlardır⁴³.

4. Bolvadin'in Kurtuluşu

Genelkurmay kayıtlarına göre 14 Eylül 1921 tarihi itibarıyla 8.Yunan alayından iki tabur ve bir batarya Bolvadin'de bulunuyordu. 24 Eylül Bolvadin Çay hattındaki Yunan birlikleri Gümüş Dağı'ndaki 8. Yunan Alayı'ndan 1. Tabur'un himayesinde Akarçay kuzey ve güneyinden Çobanlar Işıklar hattına çekilmeye başlamışlardı. Yunanlıları takip eden Sinan Bey Müfrezesi Bolvadin-Çay hattı batısını işgal etmiştir⁴⁴.

Anı sahiplerinin anlatımına göre ise Bolvadin'in kurtuluşu işgalden yaklaşık 4 ay sonra 24 Eylül 1921 tarihinde gerçekleşmiştir. Halil Karakulak bir gün Yunanlıların ilçe merkezinin kuzeyinde cirit meydanına toplar yerleştirmeye başladıklarını gördüklerini, bunun sebebinin Türk kuvvetlerinin Karayokuş Köyü üzerinden Emirdağ'a doğru hareket etmeleri olduğunu sonradan öğrendiklerini bildirmiştir⁴⁵ İbrahim Esenoğlu da Bolvadin'in 24 Eylül 1921'de kurtulduğunu, Türk keşif kollarının 24 Eylül sabaha karşı silah sesleriyle birlikte ilçeye girdiklerini belirtmiştir⁴⁶.

Mustafa Öztürk ise geri çekilen Yunanlıların Bolvadin halkına ait olan bir sürü mal ve eşyaları beraberlerinde

⁴¹ Bolvadin'den Musa Köken.

⁴² Bolvadin'den Kamil Aksoy.

⁴³ Bolvadin'den Huri Aydın.

⁴⁴ Genelkurmay Başkanlığı, Türk İstiklal Harbi, 2. Cilt, Batı Cephesi 5. Kısım, 2.Kitap, , Genelkurmay Başkanlığı Yayınları, Ankara 1973, s.284, 355-356.

⁴⁵ Bolvadin'den Halil Karakulak.

⁴⁶ Bolvadin'den İbrahim Esenoğlu

götürdüklerini ifade etmiştir⁴⁷. Başka bir şahit de *"Götürebildiklerini götürdüler. Bizden topladıkları bulgur, düğür, pirinç, gibi şeyleri götürmeyip bıraktılar"* demiştir⁴⁸.

Öte yandan anı sahipleri Yunanlıların ilçeden ayrılmadan önce Sultan II. Abdülhamit döneminden kalma Bolvadin askerlik şubesi binasını gaz dökerek yaktıklarını da ifade etmişlerdir⁴⁹.

5. Köylerin İşgali

Öncelikle şu hususun bilinmesinde fayda vardır. Yunan kuvvetleri söz konusu köylerin de içinde bulunduğu bölgeyi işgal ettikleri için doğrudan askerlerinin bulunmadığı yerleşim yerleri de işgal şartlarından azade değildir. Nitekim bir anı sahibi bu hususa işaret etmiştir. O, çevrede, çeşitli yerlerde, örneğin Dibe köyü tarafında Yunan karakollarının mevcut olduğunu, giriş çıkış için karakoldan belge almak mecburiyetinin bulunduğu belirtilmiştir⁵⁰. Dişli kasabasından Şerafet Tekeş de *"Bizim köyden Perşembe günleri kazaya inip alışveriş yapacak köylüler kasabadaki düşman komutanından izin kağıdı alıyor, Bolvadin'dekine gösteriyordu. Gelirken de Bolvadin de bulunan düşman komutanından izin alıyor, kasabamızda komutana gösteriyordu"* ifadesini kullanmıştır⁵¹.

İbrahim Esenoğlu kırk kadar köyden işgal edilen olmadığını söylemiştir⁵². Anı sahiplerinin anlatımına göre Karacayokuş Köyü işgale uğramayan köylerdendir. Ancak Yunanlılar köyün güneyinde Eşme Taşı Tepesi'nde asker

⁴⁷ Bolvadin'den Mustafa Öztürk.

⁴⁸ Bolvadin'den Gürcü Kazık.

⁴⁹ Bolvadin'den İbrahim Esenoğlu; Mustafa Öztürk; Huri Aydın

⁵⁰ Bolvadin'den Musa Köken.

⁵¹ Dişli Kasabasından 1316(1900) doğumlu Şerafet Tekeş, Röportaj Tarihi: Nisan 1982 (?), Röportajın Yapıldığı Yer: (?); Röportajı Yapan: Bolvadin Ticaret Lisesi Tarih Öğretmeni İbrahim Batıkan.

⁵² Bolvadin'den İbrahim Esenoğlu.

bulundurmuşlardır⁵³ Yenikarabağ⁵⁴ ve Taşağıl köylerinde de sürekli Yunan kuvveti bulunmamıştır. Taşağıl köylüleri köye ilk top ateşi açıldığında halkın korunaklı yerlere ve ormana saklandıklarını ifade etmişlerdir. Harman vakti köye giren Yunan askerlerinin halkın elindeki silahları toplayarak imha ettiklerini zikretmişlerdir. Köyün kenarının ormanlık olması nedeni ile birlik bulundurmadıkları, ancak, köy yakınındaki Eşmetepe'de karakol kurdukları, ihtiyaç temini için zaman zaman köye asker gönderdikleri, halktan baskı ile mal ve yiyecek aldıkları belirtilmiştir⁵⁵.

Anı sahiplerinin anlatımına göre Kemer kaya⁵⁶ ve Özburun kasabaları da işgal edilmeyen yerleşim merkezlerindedir⁵⁷. Ancak bir anı sahibi Kemer kaya'da Yunanlıların bir fırın yaptıklarını söylemiştir⁵⁸. Halil İbrahim Güvenir de Dişli kasabasının işgal edilmediğini söylemiştir⁵⁹. Bir şahit sadece 3 Yunan süvarisinin yiyecek temini için buraya geldiğini ifade etmiştir⁶⁰. Başka bir şahit ise güneşli bir öğlen vakti kadınlar,

⁵³ Bolvadin Karayokuş köyünden Ali Osman oğlu Hacı Aziz Özcan, Röportajın yapıldığı Tarih: Nisan 1982, Röportajın yapıldığı yer: Karayokuş Köyü İlköğretim Okulu, Röportajı yapanlar: Karayokuş Köyü İlkokulu Öğretmeni İsmail Tanak, Köy Muhtarı Cemal Yüksel.

⁵⁴ Bolvadin Yenikarabağ köyünden 1320 (1904) doğumlu Mustafa Çiftçi, Röportajın yapıldığı tarih: 23 Nisan 1982, Röportajın yapıldığı Yer: Yenikarabağ Köyü İlkokulu, Röportajı yapan: Sultandağı Lisesi Matematik Öğretmeni İsmail Kalkın.

⁵⁵ Afyon ili Bolvadin ilçesi Taşağıl köyünden 1327 doğumlu Mahmut Azman, Röportajın yapıldığı tarih: Nisan(?) 1982, Röportajın yapıldığı yer: Taşağıl köyü İlkokulu, Röportajı yapanlar: Taşağıl köyü Muhtarı Ramazan Azman, Taşağıl köyü İmamı Ali Zeybek, Taşağıl köyü İlkokulu Müdürü Adem Ebiş.

⁵⁶ Kemer kaya kasabasından Mahmut Çubuk.

⁵⁷ Bolvadin Özburun Kasabasından 1310 (1894) doğumlu Hacı Necati Kandemir, 1316 (1900) doğumlu Selam Gökdemir ve 1317 (1910) doğumlu şevket Altıntaş, Röportajı yapıldığı Tarih: 28 Nisan 1982, Röportajı yapıldığı yer: Özburun Ortaokulu, Röportajı yapanlar: Özburun Ortaokulu Müdürü: Musa Sağlamer ve Müdür Yardımcısı: Osman Aydın.

⁵⁸ Bolvadin Kemer kaya köyünden 1317 (1901) doğumlu Ahmet Özaşık, Röportajın yapıldığı tarih: 21 Nisan 1982, Röportajın yapıldığı yer: Bolvadin, Röportajı yapanlar: öğretmenler Mehmet Balcı, A.Kadir Çayır, şükran Özdemir, şihlar Camii İmamı Nihat Yanar ve şihlar Mahallesi. Muhtarı Yusuf Oyal.

⁵⁹ Bolvadin Dişli kabasından Halil İbrahim Güvenir.

⁶⁰ Dişli kasabasından İsmail Gencer, Röportajın Yapıldığı Tarih: 21 Nisan 1982, Röportajın Yapıldığı Yer: Dişli Köyü İlkokulu, Röportajı Yapan: Bolvadin Lisesi Türkçe Öğretmeni Ali Salman.

kızlar tarlada yolma yolarken Yunan askerlerinin köye geldikleri söylemiştir⁶¹.

Ali Türkmen'e göre Büyükkarabağ Köyü işgal edilmeyen köylerdendir. Yunanlılar köyün 12 km uzağında Dereköyü yakınlarında yer alan Kaklık ve Karakaya mevkillerine kadar yaklaşmışlardır⁶². İbrahim Aktürk ise köyün işgal edildiğini ifade etmiştir. O, Yunanlıların Eber Gölü'nden ve Sultandağı'ndaki gür ormanlardan korktukları için kasabada yirmi günden fazla kalmadıklarını, bilahare buradan ayrılıp komşu köy olan Derekarabağ'a geçtiklerini, bir ay süre ile burada ikamet ettiklerini belirtmiştir⁶³.

Bolvadin'in bazı köyleri ise işgal edilmiştir. Anı sahiplerinin anlatımına göre Yürükkaracaören Köyü'nün Kutlu Mahallesi 1921 yılı yaz aylarında işgal edilmiş olup Yunan askerleri geçici olarak burada kalmışlardır⁶⁴. Kurucova köyü 1921 yılının Temmuz ayında işgal edilmiştir. Bu köy 1921 yılının Eylül ayı içerisinde kurtulmuştur⁶⁵.

6. Anılarda Şehit ve Şehitlikler

Anılardan hareketle bilinen şehitliklerin dışında kayıp şehitlikler hakkında bilgi sahibi olmak da mümkündür. Çok sayıda anı sahibi Bolvadin'in doğusunda Ağılonü mevkiinde yol kenarında 1 şehit mezarlığı bulunduğunu söylemişlerdir⁶⁶ Bolvadin'deki askeri hastanede tedavi gören hasta ve yaralılar vefatları halinde buraya gömülmüşlerdir⁶⁷. Onların ifadesine

⁶¹ Diğli kasabasından Şerafet Tekeş.

⁶² Bolvadin Büyükkarabağ köyünden Ali Türkmen

⁶³ Bolvadin Büyükkarabağ köyünden İbrahim Aktürk

⁶⁴ Bolvadin Yürükkaracaören Köyü Milli Mücadele Tanığı, Röportajın yapıldığı tarih: Nisan (?) 1982, Röportajın yapıldığı yer: Yürükkaracaören Köyü İkokulu(?), Röportajın yapan: (?).

⁶⁵ Bolvadin Kurucova Köyü Milli Mücadele Tanığı.

⁶⁶ Bolvadin'den 1317 (1901) Doğumlu İbrahim Esenoğlu, Röportajın Yapıldığı Tarih: 30 Nisan 1982, Röportajın Yapıldığı Yer Bolvadin Lisesi, Röportajı Yapan Tarih Öğretmeni Hüseyin Yarım.

⁶⁷ Bolvadin'den Halil İbrahim Ağdacı.

göre Bolvadin'de başka Şehitlik yoktur⁶⁸. Süleyman Kartal bu mezarlıkta 100'e yakın Şehit mezarı olduğunu ifade etmiŐtir⁶⁹. Anılarda zburunda da 1 Şehit mezarı bulunduğu belirtilmiŐtir⁷⁰

Anı sahipleri kadın Őehitlerden de bahsetmiŐlerdir. Buna göre 1921 yılında bir Perşembe günü öğleye doğru Yunan uŐaklarının bomba atması neticesinde Tahtalı Mahallesi'nde "hırkalı" lakabı ile anılan bir kişinin hanımının kafasına bomba parÇası isabet etmiş ve kadın Şehit dŐmŐtr⁷¹. Kamil Aksoy ise başka kadın Őehitlerden de bahsetmiştir. O'nun anlatımına göre Yunanlıların Türk keşif süvarilerine top atıŐı sırasında Taşağıl köyünde evlerinin önünde kirman eğirmekte olan iki kadın isabet almıştır. Bu kadınlar orada hayatlarını kaybetmiŐlerdir⁷²

Bir anı sahibi de Karayokuş köyünde Şehit olan askerlerin köy mezarına defnedildiğini ifade etmiŐtir⁷³. Dişli Köyünde yeri belli olmayan 2 Şehit mezarının bulunduğu belirtilmiŐtir⁷⁴. Taşağıl Köyü civarında 3 Şehit mezarı olduğu bilgisi verilmiŐtir⁷⁵. Yörükcaracaören köyünde Dedeli tepesinde isimleri bilinmeyen 11 tane Şehit mezarı olduğu iddia edilmiştir.⁷⁶

Milli Mücadele Şahitlerinin bazıları İstiklal Harbi sırasında Şehit düşen köylülerinin isimlerini de vermişlerdir. Mustafa ifti Yenikarabağ Köyü'nden Abdullah ve Nasıf adlı iki kişinin Şehit düştüğünü ifade etmiŐtir⁷⁷. Yörükcaracaören Köyü'nden de mercioğlu Abdurrahman, Abdurrahman'ın oğlu mer, Keleş

⁶⁸ Bolvadin'den İbrahim Esonoğlu, Mustafa ztrk, Musa Köken, Halil Karakulak, Hüseyin ven, İsmail Ordu, Huri Aydın; Kemer kaya Köyü'nden Mustafa Yıl.

⁶⁹ Bolvadin'den 1898 doğumlu Süleyman Kartal.

⁷⁰ zburun kasabasından Necati Kandemir, Selam Gökdemir ve Şevket Altıntaş.

⁷¹ Bolvadinden Kamil Aksoy, Hüseyin ven, İsmail Ordu, Mustafa ztrk

⁷² Bolvadinden Kamil Aksoy

⁷³ Karayokuş köyünden Aziz zcan.

⁷⁴ Dişli Kasabası Milli Mücadele tanığı.

⁷⁵ Taşağıl köyünden Mahmut Azman

⁷⁶ Yörükcaracaören Köyü Milli Mücadele Tanığı.

⁷⁷ Yenikarabağ köyünden Mustafa ifti.

oğlu Kadir, Yanık Halil oğlu İbrahim ve Bayram oğullarından Süleyman'ın şehit oldukları belirtilmiştir⁷⁸.

7. Mevziler

Anılardan hareketle büyük mevzilerin dışındaki Türk ve Yunan mevzileri hakkında da bilgi sahibi olmak mümkündür. İbrahim Esenoğlu Yunanlıların Çavdarlı ve Sülümenli'de mevzileri olduğunu söylemiştir. O'nun ifadesine göre Çobanlar'da da Türk mevzileri vardı ⁷⁹. Esenoğlu bir başka röportajında Sülümenli ve Çobanlarda düşman mevziileri olduğunu söylemiştir⁸⁰.

Bir başka anı sahibi de Hisar mahalleleri üstü, Çaltıratmaz ve Üçhöyük mevkilerinde Yunan mevzilerinin bulunduğunu söylemiştir⁸¹ Huriye Aydın Yunan mevzilerinin Hisar Mahallesi arkası ve Müslümanlı mahallesinde bulunduğunu ifade etmiştir⁸². Halil İbrahim Güvenir de Bolvadin Lisesi'nin olduğu yerde Yunanlılara ait bir top mevzii olduğunu ifade etmiştir⁸³.

Mustafa Öztürk Yunanlıların Korukırı ve Çaldıratmaz mevkilerinde mevzilerinin olduğunu söylemiştir⁸⁴. Musa Köken *"Yunan Bolvadin'e girince Çaldıratmaz'a mevzi kazdı"* ifadesini kullanmıştır⁸⁵. Başka bir şahit Kemer kaya köyü Çoğu mevkiinde, Kanlıgedik, Bedelli, Bolvadin'de Çaldıratmaz'da mevzileri olduğunu ifade etmiştir⁸⁶ Mehmet İşbilir Ağılönü mevkiinde Yunan mevzilerinin olduğunu söylemiştir⁸⁷. Bir başka anı sahibi

⁷⁸ Yörükkaracaören Köyü Milli Mücadele Tanığı.

⁷⁹ Bolvadin'den İbrahim Esenoğlu.

⁸⁰ Bolvadin'den İbrahim Esenoğlu.

⁸¹ Bolvadinden Kamil Aksoy.

⁸² Bolvadinden Huri Aydın.

⁸³ Diğli kabasından Halil İbrahim Güvenir.

⁸⁴ Bolvadinden Mustafa Öztürk.

⁸⁵ Bolvadin'den Musa Köken.

⁸⁶ Kemer kaya köyünden Ahmet Özaşık

⁸⁷ Bolvadin ilçesi Ortakarabağ köyünden Mehmet İşbilir, Röportajın yapıldığı yer: Bolvadin Büyükkarabağ Ortaokulu, Röportajın Yapıldığı tarih: 30 Nisan 1982, Röpotajı Yapanlar: Bolvadin Büyük Karabağ Ortaokulu Müdür Vekili: Raşit Karyağdı, Ortaokul Öğretmenleri: .A.Kadir Gürkan, Saadettin Cesur, Mustafa Çelik, Kasaba Cami İmami: Metin Gök, Mahalle Muhtarı: Yahya Kemik, Mahalle Muhtarı: İsmail Savaş.

de Ağılönü semtinin Çaldıratmaz ve Bağırsakdere mevkiinde Yunan mevzilerinin olduğunu bildirmiřtir⁸⁸.

şahitler Karayokuş köyünün doğusunda Üce Tepesi ve Kelep mevkiinde, batısında ise Karatepe mevkiinde taşlardan yapılmış Yunan mevzileri bulunduğunu belirtilmiřlerdir⁸⁹. Dişli kasabanın batısında Akçaltepesi'nde Türk top mevzilerinin olduğu, Paşadağı eteğinde ve zirvesinde de siperlerin bulunduğu belirtilmiřtir⁹⁰. Başka bir şahit de Paşadağı mevkiinde Türk mevziinin bulunduğunu dođrulamıřtır⁹¹. Çavdarlı ve Gebeceler'de de Yunan mevzilerinin olduğu bildirilmiřtir⁹².

Hüseyin Çöven ise 10 yerde Yunan mevzilerinin olduğunu söylemiştir. Bunlar Yeni Tekke yanı, Çıllanın kuyu yanı, Eskice Höyüğü yanı, Karabağlar yolu üzeri, Felfeli mevkii, Kırkgöz Köprüsü bölgesi, Kaymaz Harman yeri, Karayokuş köyü, Çaldıratmaz mevkii,-Müslümana mevkii'dir.⁹³ Bir şahit de Köroğlu belinin kuzeyinde Mekan mevkiinde mevziler bulunduğunu bildirmiřtir⁹⁴.

8.Yunan Zulmü

8.1. Gasp

Milli Mücadele döneminde Yunanlıların işgal ettikleri bölgelerde yoğun bir gasp faaliyeti gerçekleştirdikleri bilinmektedir. Bu çerçevede Bolvadin bölgesinde de gasp olaylarına şahit olunmuştur. Anı sahiplerinin anlatımına göre Yunanlılar Bolvadin'e geldiklerinde tellallar çıkartarak *"evlerinizde ne kadar hayvan (at, inek, koyun, tavuk, katır, eşek) ve yiyecek varsa teslim edilecek, teslim etmeyen ve evinde hayvan ve*

⁸⁸ Kemer kaya köyünden Mustafa Yıl

⁸⁹ Karayokuş köyünden Aziz Özcan.

⁹⁰ Dişli Kasabasından şerafet Tekeş

⁹¹ Dişli Kasabasından Ali Pamukçu ve İsa Okumuş

⁹² Kurucova Köyü Milli Mücadele Tanığı.

⁹³ Bolvadinden Hüseyin Çöven ve İsmail Ordu.

⁹⁴ Bolvadin Yörükkaracaören Köyü Milli Mücadele Tanığı.

yiyecek çıkanın evlerinin yakılacağı ve kurşuna dizileceği ” şeklinde bir duyuru yapmışlardır. Halk bu duyuru üzerine şimdiki askerlik şubesi binasına götürerek hayvanları teslim etmişlerdir⁹⁵. Gürcü Kazık isminde bir anı sahibi de tellal çıkartılarak herkesten birer tane koyun, inek vb. hayvan istendiğini iddia etmiştir. O, kendilerinin bir camız götürdüklerini, Yunanlıların ”eti ekşi olur yenmez” diyerek geri çevirdiklerini, İnek, koyun, kuzu, tavuk gibi hayvanları alıp götürdüklerini bildirmiřtir⁹⁶

İbrahim Esenoğlu Yunanlıların kendi ailesine ait 300 koyunu alıp götürdüğünü söylemiştir. Esenoğlu Yunanlıların koyunları toplama işini yerlilerden tayin ettikleri Jandarmalar ve bekçiler vasıtasıyla gerçekleştirdiklerini de ifade etmiştir. O'nun anlatımına göre Bolvadin halkından 5000 koyun, 100 katır, 20 tane at, 50 tavuk, 15 tane de eşek almışlardır.⁹⁷

Süleyman Kartal da işgal sırasında yaklaşık 5000 koyun,500 inek,100 veya 150 tane ata el koyulduğunu dile getirmiřtir⁹⁸. Kamil Aksoy kendisinin sadece bir sağılır ineği olduğu için teslim etmek istemediğini, onu kilere saklayarak etrafını tezekle örttüğünü ifade etmiştir. O, Yunanlıların ocuklara yumurta ve tavuk toplattıklarını da belirtilmiştir⁹⁹.

Köylere gelince Karayokuş köyünden Hacı Aziz Özcan köylerinden ot, saman gibi hayvan yiyeceği alındığını, vermek istemeyenlerin darp edildiğini bildirmiřtir¹⁰⁰. Dişli kasabasından bir şahit yaylaklarından 300 koyun 100 sığır alınıp götürüldüğünü iddia etmiştir¹⁰¹. Aynı kasabadan Halil İbrahim Güvenir ise 50 sığır, 1.000 koyun alındığını söylemiştir. O, Bolvadin'de konaklamakta olan Yunan askerlerinin Dişli köyüne

⁹⁵ Bolvadin'den Halil Karakulak

⁹⁶ Bolvadin'den Gürcü Kazık.

⁹⁷ Bolvadin'den İbrahim Esenoğlu

⁹⁸ Bolvadin'den Süleyman Kartal.

⁹⁹ Bolvadin'den 1305 (1899) doğumlu Kamil Asoy.

¹⁰⁰ Karayokuş köyünden Aziz Özcan.

¹⁰¹ Dişli Kasabası Milli Mücadele tanığı.

sık sık gelerek muhtarla iletişime geçtiklerini, tavuk ve yumurta toplatıp geri döndüklerini hatırlatmıştır¹⁰². Aynı köyden başka bir şahit Yunanlıların davar sürüleri götürdükleri bilgisini doğrulamıştır¹⁰³.

Taşağıl köylüleri Yunanlıların köylerinden üç sürü koyun, sayısız tavuk ve yumurta gasp ettiklerini belirtmişlerdir¹⁰⁴. Kemer kaya şahitleri de sürülerle koyuna el konulduğunu söylemişlerdir¹⁰⁵. Yörük karacaören Köyü'nden bir şahit Yunanlıların köylerinden at götürdüklerini belirtmiştir¹⁰⁶. Orta Karabağ köyü ve çevredeki çiftliklerden küçükbaş ve büyükbaş hayvan götürüldüğü bilgisi de verilmiştir¹⁰⁷.

Bir anı sahibi köylerinden zorla yiyecek alındığını zikretmiştir¹⁰⁸. Başka bir şahit ise tavuk, koyun, inek götürmüş olduklarını bildirmiştir¹⁰⁹. Bir anı sahibi de 20 binden fazla koyun 3-4 bin sığır alındığını dile getirilmiştir. Bu şahit bir kısım koyun ve sığırın Yunanlılar çekilirken geri kaçtıklarını söylemiştir¹¹⁰. Bolvadin'den Musa Köken ise gaspın zulme dönüştüğüne gösteren bir anısını anlatmıştır. O, "*Ben çeşmede iken bir Yunan askeri geldi. Sokaktaki ördeklerden birini alıp boğazından sallaya sallaya öldürdü*" demiştir¹¹¹.

8.2. Angarya

Yunanlıların işgal ettikleri yerlerde yaygın olarak uyguladıkları zulüm ve hukuksuzluklardan birisi de angaryadır. İbrahim Esenoğlu angarya uygulamasına tabi tutulanlardandır. O, "*Kağnılar ile onlara hizmet için eşya, yiyecek hatta buradan bütün*

¹⁰² Bolvadin Dişli kabasından Halil İbrahim Güvenir.

¹⁰³ Dişli Kasabasından Ali Pamukçu ve İsa Okumuş

¹⁰⁴ Taşağıl köyünden Mahmut Azman

¹⁰⁵ Kemer kaya köyünden Mustafa Yıl

¹⁰⁶ Yörük karacaören Köyü Milli Mücadele Tanığı.

¹⁰⁷ Ortakarabağ köyünden Mehmet İşbilir

¹⁰⁸ Kurucova Köyü Milli Mücadele Tanığı.

¹⁰⁹ Yörük karacaören köyünden Kamil Aslan ve Arif Aslan.

¹¹⁰ Bolvadin'den Hüseyin Çöven ve İsmail Ordu.

¹¹¹ Bolvadin'den Musa Köken.

ambarlardan buğday, aldılar, gittiler. Onlara teslim edildi. 40 – 50 kişi alıştırdılar” demiştir. Esenoğlu, Yunanlıların ıkuguil'in ambarından aldıkları buğdayları görevlendirdikleri yerli bekçiler vasıtasıyla kendilerine taşıttıklarını söylemiştir. O'nun ifadesine göre buğdayları elekten geçirirken içine kum kaçırdıkları iddiası ile tüfek dipiği kullanılarak darp edilmişlerdir. Ancak, Hacı Ata Ağa araya girerek O'nu kurtarmış ve sürgün edilmesini engellemiřtir¹¹².

Süleyman Kartal ise mevzi kazdırmak, kağnı çektirmek, su taşıtmak gibi angarya uygulamaları ile karşılaşıldığını dile getirmiřtir¹¹³. Belirtildiğine göre ocuk yaştakilere eşmelerinden su taşıtarak angarya uygulamıřlardır¹¹⁴. Dişli Kasabasından şeref Tekeş Yunanlıların kadın ya da yaşlı olduğuna bakmaksızın halkı her türlü işlerde çalıştırdıklarını iddia etmiştir. O, *“Hatta benim yaşlı anneme buradan Seydiler'e kadar arpa taşıtmışlardır”* demiřtir¹¹⁵. Kurucova Köyü'nden bir şahit ise kağnı çektirmek için köylerinden 20 kişi götürdüklerini, bunlardan 19'unun sonradan geri geldiklerini ifade etmiřtir¹¹⁶.

8.3. Kaçırılan İnsanlar

Büyük Taarruz sonrasında Yunan ordusu sivil halktan bir kısmını da beraberinde gtrmştir. Gayeleri bu kişileri rehin olarak kullanmaktı. Bu erevede Bolvadin bölgesinden de kaçırılan insanlar olmuştur. Bir tanık yunanlılar tarafından kaçırılarak Atina'ya kadar götürülen kişiler olduğundan bahsetmiřtir¹¹⁷.

Dişli kasabasından şerafet Keleş Yunanistan'a kaçırılan Nazik adlı bir Türk kızından bahsetmiştir. O'nun anlatımına göre

¹¹² Bolvadin'den İbrahim Esenoğlu.

¹¹³ Bolvadin'den Süleyman Kartal.

¹¹⁴ Karayokuş köyünden Aziz zcan.

¹¹⁵ Dişli Kasabasından şerafet Tekeş.

¹¹⁶ Kurucova Köyü Milli Mücadele Tanığı.

¹¹⁷ Bolvadin'den İbrahim Esenoğlu.

Nazik üvey annesi ile birlikte yaşayan son derece güzel bir bayandır. Cepheye çağrılan baba savaşa gitmeden evvel kızını bir yere saklamıştır. Yunan askerleri bölgeye gelince evi basmışlar, üvey anneyi öldürmek istemişler. Kadın canını kurtarmak için kendisine dokunulmaması karşılığında kızı Yunanlılara teslim etmiştir. Yunanlılar bu güzel kızını kendi ülkelerine götürmüşlerdir. Nazik kız bir Yunan askerinin karısı olmuş. Ondan üç tane çocuğu dünyaya gelmiştir. Yıllar sonra Nazik Türkiye'ye kaçmaya karar verince çocuklar da annelerinin arkasına takılmışlardır. Bir müddet yürüyen Nazik denize gelince çocukları birer birer denizin köpüklü sularına bırakmıştır. Bu olay üzerine şu türkü söylenmiş

Elma attım denize

Geliyor yüze yüze

Atma anne denize

Gidelim dedemize¹¹⁸

Derbent Köyü şahitlerinin anlatımına göre de Bolvadin'den bir gelin Yunan subayına eşlik yapmak üzere zorla Atina'ya götürülmüştür. Bu kadın yedi sene sonra kaçarak geri gelmiřtir¹¹⁹.

9. Yerli İşbirlikçiler

Anı sahipleri işbirlikçilerden de bahsetmişlerdir. Bolvadinli işbirlikçilerden en önemlisi Hacı Ata Ağa'dır. Anılarda ondan olumlu bir şekilde söz edilmiştir. Belirtildiğine göre Yunanlılar Hacı Ata'yı Bolvadin'e belediye başkanı yapmışlar ve onun vasıtasıyla ihtiyaçlarını karşılamışlardır. Bununla birlikte Hacı Ata Ağa da Bolvadinlilere yardımcı olmuş, onları Yunan

¹¹⁸ Dişli Kasabasından şerafet Tekeş

¹¹⁹ Derbent Köyünden Milli Mücadele Tanıkları.

zulmünden kurtarmıştır. İbrahim Esenoğlu Hacı Ata Ağa için *“Yunanlılar buradan pek çok eza cefa etmeyip burayı harap etmeden gitmelerinin sebebi de odur. şubeyi yaktılar yıktılar gittiler. Başka yerleri o adam kurtardı. Ve onlarla beraber gitti. Yeter ki bu memleketime bir şey olmasın diye”* ifadelerini kullanmıřtır¹²⁰. Bir başka anı sahibi de Yunan askerlerinin Hacı Ata'nın hanında kaldıklarını, bütün yiyecek ve içecek ihtiyaçlarını *“halkımıza kötü muamelede bulunmasınlar diye”* bu kişinin temin ettiğini dile getirmiřtir¹²¹. Hüseyin öven ise Hacı Ata Efendi'nin Yunanlılar ile özel bir anlaşma yaptığını iddia etmiřtir¹²².

Başka bir şahit anlatımına göre de Hacı Ata, Hacı Abdurrahman, Müftü H.Ali Efendi, Neslioğlunun Hacı Hüseyin, Hacı Battalların Enver Efendi Yunanların halka eziyet etmemeleri için sık sık belediye binasına giderek yunan komutanlarıyla görüşmüşlerdir. Hatta bunlar Yunanlıların kurdukları mahkemede görev yapmışlardır. Bu ileri gelenler Kuva-yı Milliye elemanlarıyla da gizlice görüşüp bilgi aktarmışlardır. Yunanlıların halka çok kötülük yapmamalarının sebebi bu kişilerin gayretleridir. Çünkü onlar Yunanlıların ihtiyaçlarının temin edilmesini sağlayarak memleketi yakmalarını engellemişlerdir. Ancak Yunanlılar kaçarken bunlardan bazılarını beraberlerinde götürmüşlerdir. Hacı Ata ve Mevlüt Dayı Yunanlılar tarafından götürülen kişiler arasındadır¹²³.

Yine şahit anlatımlarına göre çevrede bazı işbirlikçi Türk eteleri de Yunan ordusu için canlı hayvan toplamıřlardır¹²⁴. Bolvadin'in kurtuluşunu takiben Yaşar isminde bir Türk casusu

¹²⁰ Bolvadin'den İbrahim Esenoğlu.

¹²¹ Bolvadinden Huri Aydın.

¹²² Bolvadinden Hüseyin öven ve İsmail Ordu.

¹²³ Bolvadinden Kamil Aksoy.

¹²⁴ Kemer kaya kasabasından Mahmut ubuk.

Yunana hizmet eden bir işbirlikçiyi yakalayarak meydanda asılmasını temin etmiştir¹²⁵.

10. Mustafa Kemal Paşa ve Ali İhsan Paşa İle İlgili Anılar

Anı sahipleri önde gelen Milli Mücadele komutanları ve özellikle Mustafa Kemal Paşa ile muhatap oldukları yönünde anlatımlarda bulunmuşlardır. Bu anlatımların bazılarının gerçeği yansıtmadığı düşünülebilir. Kişilerin Mustafa Kemal Paşa ile muhatap olduğu izlenimini vermesi kendilerini önemli göstermek ya da gördüğü rütbeliyi Mustafa Kemal zannetmek gibi sebeplere dayanabilir.

İbrahim Esenoğlu'nun ifadesine göre o Yunuszade Ahmed-i Vehbi Hoca Efendinin medresesinde öğrenci iken Mustafa Kemal Bolvadin'e gelmiştir. Yanında İsmet ve Kemalettin Sami Paşalar ile bazı subaylar da bulunmaktadır. Paşaların içinde bulunduğu otomobili Bolvadinliler Üstü Açık denilen mevkide karşılanmışlardır. Yunuszade Ahmet Efendi de öğrencileri ile birlikte karşılamaya katılmıştır. Bilahare Mustafa Kemal hocanın namını duymuş olduğu için onu İsmet ve Kemalettin Sami Paşa ile birlikte ziyarete gelmiştir. Medresede Ahmed-i Vehbi Efendi ile istişare etmiştir. O'nun ifadesine göre Mustafa Kemal Paşa hoca efendiye *"Hocam bize bir dua etmeyecek misin? Bize bir şey hazırlamadın mı?"* sorusunu yöneltmiş, Yunuszade Ahmet Efendi *"Ey İlahi galib et gazati müslimini. Sen Yunanı döndür savrulmuş harmana..."* şeklinde dua etmiştir. Mustafa Kemal Paşa ve İsmet Bey amin diyerek duaya iştirak etmişlerdir.

Öte yandan Mustafa Kemal Paşa hoca efendiye subaya çok ihtiyacı olduğunu söylemiş ve öğrencilerden bazılarını almak istemiştir. Hoca *"emredesin al hay hay"* cevabını verince 1316 (1900) doğumlular Ankara Cebeci'deki İhtiyat Zabıt Mektebi'ne gönderilmişlerdir. Bunların arasında İbrahim Esenoğlu da

¹²⁵ Bolvadin'den Halil Karakulak

bulunmaktadır. Bu öğrenciler orda 3-4 ay okuduktan ihtiyat zabiti olarak kıtalara dağıtılmışlardır. İbrahim Esenoğlu gönderildiği kıtada yazıcı olarak görevlendirilmiştir.

Esenoğlu'nun ifadesine göre Atatürk bu ziyareti sırasında iki gün Bolvadin'de kalmıştır. Kılıçlardan İbrahim Ağa'nın evinde ikamet etmiştir. Bu ev Aleyo yolunda sağ tarafta bulunmaktadır¹²⁶.

Dişli kasabasından Şerafet Tekeş de Mustafa kemal Paşa'yı cephede gördüğünü ifade etmiştir. O, "*cephede savaş esnasında arkamızda bir düdüğü sesi işittik. Döndük arkamızı bir cip duruyordu. İçinden Mustafa Kemal Paşa çıktı. Etrafa durmadan emirler veriyordu*" demiştir. Tekeş Mustafa Kemal Paşa ile kısa bir süre bir arada bulunduğunu, Alaşehir kadar beraber gittiklerini, bir daha onu görmediğini belirtmiştir¹²⁷.

Milli Mücadele dönemi anıları içerisinde Ali İhsan Paşa da önemli bir yer tutmaktadır. Zira Ali İhsan paşa ordunun yiyecek ve giyecek ihtiyaçlarının karşılanması hususundaki gayretlerinden dolayı dönemin askerleri arasında çok sevilen bir komutandı. Dişli kasabasından Şeref Tekeş: Ali İhsan Paşa'nın esaretten kurtulması¹²⁸ hususunda da bir efsane anlatmıştır. Buna göre onu görmeye giden akrabaları yanlarında bir kutu boya götürmüşlerdir. Paşa bu boya ile siyaha boyanarak kendisine zenci süsü vermiş ve kolaylıkla tutulduğu yerden kaçarak gizlice bir arabaya binmiş, bu arabada bir müddet gizlendikten sonra dışarı çıkmış ve böylelikle kurtulmuştur¹²⁹.

¹²⁶ Bolvadin'den İbrahim Esenoğlu.

¹²⁷ Dişli Kasabasından Şerafet Tekeş.

¹²⁸ Ali İhsan Sabis'in Malta adasından kaçışı sürgünler arasında bulunan ünlü İttihatçı Kara Kemal'in önderliğinde yapılan bir plan ile gerçekleşmiştir. Buna göre Maltalı kaçakçıların da devreye sokulması suretiyle adaya sığın taşıyan Tricotti adlı bir İtalyan gemisi ile firar edilmiştir. Bu konuda geniş bilgi için bkz. Bilal N Şimşir, Malta Sürgünleri, Milliyet Yayınları, İstanbul 1976, s. 436-443.

¹²⁹ Dişli Kasabasından Şerafet Tekeş

Anı sahipleri Ali İhsan Paşa'nın casusluk yaptığı iddiasındadırlar. Hüseyin Çöven Yunan kuvvetleri arasından Afyonkarahisar'a sızarak casusluk yaptığını duyduğunu ifade etmiştir¹³⁰ Mustafa Yıl da onun kömürcü kıyafetine girerek ajanlık yaptığını duyduğunu söylemiştir¹³¹. Musa Köken 'e göre ise Bolvadin'e gelen Ali İhsan Paşa casusluk yapmak amacıyla Afyonkarahisar'a gitmek istemiş, bu amaçla yanına saf bir arkadaş aramıştır. Bu özelliklere sahip Apık Emmi lakaplı Abdullah adlı birisi bulunmuştur. Bunlar birlikte ellerini, yüzlerini karalayıp kömürcü kılığında Afyonkarahisar'a gitmişlerdir¹³². Başka bir anı sahibi de köylü elbisesi ile Bolvadin'den Afyonkarahisar'ı incelemeye gidenlerin olduğunu duyduğunu söylemiştir¹³³.

11. Gıda ve Teçizat Sıkıntısı

Milli Mücadele döneminde gerek halk gerekse orduda giyecek ve gıda sıkıntısı yaşanmıştır¹³⁴. Yunanlılar ise bu hususlarda Türklerden çok iyi durumda idiler. Balıktan konserveye kadar her şeyleri vardı¹³⁵. Bir anı sahibi "*Yediğimiz bir peksimetle bir gün hatta iki gün duruyorduk*" demiştir¹³⁶.

Kıyafet yetersizliği de had safhadaydı. Orduda köylü kıyafetinde çok sayıda asker vardı. Askerler köylerinde günlük giydiği kıyafetlerle cepheye gelmişlerdi¹³⁷. Kamil Aksoy kendi atı ve silahıyla savaşa katıldığını söylemiştir¹³⁸. Ali Pamukçu

¹³⁰ Bolvadin'den Hüseyin Çöven ve İsmail Ordu.

¹³¹ Bolvadin Kemer kaya köyünden Mustafa Yıl

¹³² Bolvadin'den Musa Köken. Bu anlatılanların doğru olamayacağı muhakkaktır. Zira, Ordu Komutanı'nın ordusunu bırakarak sıradan bir istihbarat elemanı gibi casusluk peşine düşmeyeceği kesindir. İstihbarat faaliyetleri hakkında geniş bilgi için bkz. Serdar Yurtsever, Milli Mücadele Dönemi İstihbarat Faaliyetleri Örnek Olay İncelemeleri (1919-1922), Atatürk Araştırma Merkezi yayınları, Ankara 2008.

¹³³ Bolvadin'den İbrahim Esenoğlu.

¹³⁴ Ordudaki gıda ve giyecek sıkıntısı için bkz. Ali İhsan Sabis, İstiklal Harbi ve Gizli Cihazları, C.5, Nehir yayınları, İstanbul 1993.

¹³⁵ Bolvadin'den Kamil Aksoy.

¹³⁶ Dişli Kasabasından Şerafet Tekeş.

¹³⁷ Dişli Kasabasından Şerafet Tekeş.

¹³⁸ Bolvadin'den Kamil Aksoy.

silahlara değinerek *"Bizim fırkanın silahları Rus silahları idi. Yivi ve Seti kalmamıştı. Bunları sanki kasıtlı vermişler. On para etmezdi. Yalnız Alman silahları iyiydi"* ifadesini kullanmıřtır¹³⁹.

12. Tekalifi Milliye Uygulamaları

Milli M¼cadele şahitleri tekalifi milliye¹⁴⁰ uygulamaları hakkında da bilgi vermişlerdir. Ancak anı sahiplerinin anlatımlarında farklılıklar vardır. Bazıları hükümet tarafından alınan mallara karşılık ücret ödendiğini ifade ederken bazıları para alınmadığını söylemişlerdir. Bir kısım anı sahipleri de birazının bağışlandığını birazının ise ücretinin ödendiğini belirtmişlerdir. Babasının Tekalifi Milliye reisi olduğunu söyleyen İbrahim Esenoğlu *"Tekalifi Emriye"* adıyla halktan koyun, sığır, yiyecek alındığını, bunlar için senet verdiğini ve karşılığının TBMM hükümeti tarafından ödendiğini ifade etmiştir. O herkesin alacağının tamamının ödendiğini bildirerek *"Hiç kimsenin parası kalmadı"* demiřtir¹⁴¹. Ancak, Esenoğlu bir başka röportajında ise *"Milli Hükümetimize arpa, buğday, koyun, sığır, tavuk ve hindi hayvanlar verilmiş fakat hiçbir şekilde karşılığı alınmamıştır"* diyerek tamamen farklı ifadeler kullanmıştır.¹⁴² O'nun bu ifadesinde Tekalifi Milliye Emirleri dışındaki diğer bağışları kastetmiş olduğu düşün¼lebilir.

S¼leyman Kartal hükümete halk tarafından buğday, arpa, kağnı, at ve eşyalar verildiğini, daha sonra bunların karşılığının para olarak ödendiğini belirtmiřtir¹⁴³. Büyükkarabağ Köyü'nden İbrahim Aktürk Türk askerlerinin kendilerinden dört inek aldığını, bunlardan ikisinin parasının verildiğini, diğerlerinin

¹³⁹ Dişli Kasabasından Ali Pamukçu ve İsa Okumuş

¹⁴⁰ Tekalifi Milliye Uygulamaları gereğince alınan malların bedelleri sonradan hak sahiplerine ödenmiştir. Bu konuda geniş bilgi için bkz. Serpil S¼rmeli, Milli M¼cadele'de Tekalifi Milliye Uygulamaları, Atatürk Araştırma Merkezi yayınları, Ankara 1998.

¹⁴¹ Bolvadin'den İbrahim Esenoğlu.

¹⁴² Bolvadin'den İbrahim Esenoğlu.

¹⁴³ Bolvadin'den S¼leyman Kartal.

ödenmediğini ifade etmiştir¹⁴⁴. Kurucova Köyü'nden bir tanık da orduya inek, koyun, saman, çeşitli yiyecekler verildiğini, sonradan bir kısmının ödemesinin yapıldığını belirtmiştir¹⁴⁵. Bir başka şahit de buğday, arpa gibi yiyecekler ile koyun, inek gibi hayvanların Milli Hükümete verildiğini, bunların bazıları için az miktarda para alındığını, bazılarının da bağışlandığını belirtmiştir¹⁴⁶.

Ancak anı sahiplerinin çoğunluğu para ödenmediğini iddia etmişlerdir. Bolvadin'den bir şahit milli hükümete manda, at, kağı, arpa, buğday verildiğini karşılığında para alınmadığını söylemiştir¹⁴⁷. Kamil Aksoy arpa, buğday, kağı ve araba verdiklerini, karşılığında devletin para ödemediğini söylemiştir. Aksoy *"Yunan Afyon'a çekildiğinde kurulan Türk karargâhlarının ihtiyaçlarını hep halkımız karşıladı"* demiştir¹⁴⁸. Karayokuş Köyünden Aziz Özcan da cephane taşımak için at, katır ve öküz alındığını, hiç birinin bedelinin ödenmediğini bildirmiştir¹⁴⁹. Dişli kasabası Milli Mücadele şahitleri hükümete arpa, buğday, mercimek, nohut, saman, gibi hayvan ve insan yiyecek maddeleri ile çarık vb. giyecekler ve at verdiklerini, bunların karşılığında para alınmadığını tamamının bağışlandığını söylemişlerdir¹⁵⁰. Halil İbrahim Güvenir Derviş Paşa komutasındaki Türk askeri birliğinin bir süre Dişli'de konakladığını, bu sırada askerlerin ihtiyacı için erzak yardımı yapıldığını, hayvanlara saman verildiğini, Akçal tepesinden yakacak için odun kesildiğini, karşılığında hiçbir ücret alınmadığını söylemiştir¹⁵¹.

¹⁴⁴ Büyükkarabağ köyünden İbrahim Aktürk

¹⁴⁵ Kurucova Köyü Milli Mücadele Tanığı.

¹⁴⁶ Yörükkaracaören köyünden Kamil Aslan ve Arif Aslan.

¹⁴⁷ Bolvadinden Huri Aydın; Hüseyin Çöven ve İsmail Ordu.

¹⁴⁸ Bolvadinden Kamil Aksoy.

¹⁴⁹ Karayokuş köyünden Aziz Özcan.

¹⁵⁰ Kemer kaya kasabasından Mahmut Çubuk; Dişli Kasabası Milli Mücadele tanığı; Dişli kasabasından Şerafet Tekeş, Ali Pamukçu ve İsa Okumuş.

¹⁵¹ Dişli kabasından Halil İbrahim Güvenir.

Büyükkarabağ köyü şahitleri de arpa, buğday gibi yiyeceklerle deve, koyun, keçi ve merkep gibi hayvanlar ve taşıma işinde kullanılmak üzere kağrı bağışlandığını belirtmişlerdir¹⁵². Yürükkaracaören'den bir tanık kendi ailesinin 1460 adet keçi bağışladığını, ilaveten bulgur, göce ve un yardımında bulduklarını ifade etmiştir¹⁵³. Taşağıl'dan Mahmut Azman onda bir öşür, arpa, buğday, kap, yiyecek, nakil hayvanı, kilim, keçe, ve para yardımı yapıldığını bildirmiştir¹⁵⁴. Halil Karakulak Birinci ve İkinci orduların Bolvadin ve Çay civarına karargâh kurduklarını, bu ordular için ekmek, koyun gibi yiyecek maddeleri ile giyecek ve eşya verildiğini, bunların karşılığının alınmadığını belirtmiştir¹⁵⁵. Mustafa Çiftçi de 1. Kolordu'nun Çay'da bulunduğunu, 12. Fırka Kumandanının Osman Nuri, 1. Süvari Bölüğü Kumandanı'nın Yüzbaşı İsmail Hakkı olduğunu ifade etmişlerdir. Bu kolorduya mensup askerlerin köye gelerek saman doldurup gittiklerini söylemiştir. O, köylerinde duran askerlerin beygiri ve katırlarının köylünün saman ve arparından beslendiğini, karşılığında para alınmadığını ifade etmiştir¹⁵⁶. Kemer kaya köylülerinin de inek, at, koyun, tavuk vb. her türlü yardımı karşılıksız yaptıkları belirtilmiştir¹⁵⁷. Ortakarabağ şahitleri koyun, sığır, saman, arpa ve buğday gibi yardımlar yaptıklarını zikretmişlerdir¹⁵⁸.

13. Bölgede Cereyan Eden Çatışmalar

Milli Mücadele şahitleri bölgelerinde bulunan askeri birlikler ve yaşanan çatışmalar hakkında da bilgiler vermişlerdir. İbrahim Esenoğlu Türk keşif kollarının zaman zaman Ağılönü tarafına geldiklerini ifade etmiştir. Bolvadin'in kuzey ve doğu

¹⁵² Büyükkarabağ köyünden Ali Türkmen.

¹⁵³ Yürükkaracaören Köyü Milli Mücadele Tanığı.

¹⁵⁴ Taşağıl köyünden Mahmut Azman

¹⁵⁵ Bolvadin'den Halil Karakulak

¹⁵⁶ Yenikarabağ köyünden Mustafa Çiftçi.

¹⁵⁷ Kemer kaya köyünden Ahmet Özaşık.

¹⁵⁸ Ortakarabağ köyünden Mehmet İşbilir

taraflarında Emirdağ'da ve çay yolunda çarpışmalar olduğunu söylemiştir. O, Yunan kuvvetlerinin Emirdağ tarafından Bolvadin'e saldırdıklarını fakat Türklerin galip gelmesi üzerine kaçmak mecburiyetinde kaldıklarını dile getirmiştir. Bolvadin'in kurtuluşu öncesinde 22 Eylül sabağı silah sesi duyulduğunu belirtmiřtir¹⁵⁹.

Süleyman Kartal ise çarpışmaların doğu poyrazında Emirdağ eteklerinde 1. Fırka ile Yunanlılar arasında olduğu bilgisini vermiřtir¹⁶⁰. Başka bir şahit ise Bolvadin lisesinin bulunduğu yerden, Taşağıl sırtlarından gitmekte olan Türk Süvari birliklerine 4 defa top atışı yapıldığını belirtmiřtir¹⁶¹. Huriye Aydın Perşembe günü saat beşte silah sesi duyduğunu, şehrin kuzeydoğu ve batı istikametlerinde çarpışmalar olduğunu bildirmiřtir¹⁶². Mustafa ztrk ise ilçenin kuzeyindeki Emirdağ'ından 1921 yılı Haziran ayı içerisinde Yunanlılar tarafından ilk topun atıldığını sylemiřtir¹⁶³.

Kemerkeyalı bir şahit kasabalarının batısında Bayat ve Gazlıgöl'de, güneyinde de Taşağıl Köyü ile Bolvadin ilçesinde çarpışmalar olduğunu sylemiřtir¹⁶⁴. Dişli kasabasının gneyinde¹⁶⁵, hykler bölgesinde Yunanlılar ile de çarpışmalar olduğu belirtilmiřtir¹⁶⁶. Halil İbrahim Güvenir Emirdağ civarından köylerine iki tane Türk keşif kolu geldiğini, o sırada köyden tavuk ve yumurta toplamaya gelen 2 Yunan askerine saldırdıkları, Yunanlıların Bolvadin istikametine kaçarak kurtuldukları belirtilmiřtir¹⁶⁷. Yine anılarda Sinan Paşa'nın askeri geldiğinde Yunanlılarla karşılıklı top ateşi olduğu

¹⁵⁹ Bolvadin'den İbrahim Erenoğlu

¹⁶⁰ Bolvadin'den Süleyman Kartal.

¹⁶¹ Dişli kabasından Halil İbrahim Güvenir.

¹⁶² Bolvadinden Huri Aydın.

¹⁶³ Bolvadin'den Mustafa ztrk.

¹⁶⁴ Kemerkeya kasabasından Mahmut ubuk.

¹⁶⁵ Dişli Kasabasından Ali Pamukçu ve İsa Okumuş

¹⁶⁶ Dişli kasabasından şerafet Tekeş

¹⁶⁷ Bolvadin Dişli kabasından Halil İbrahim Güvenir.

anlatılmıştır. Bu sırada bir askerin şehit düştüğü bilgisi verilmiřtir¹⁶⁸.

Bir başka şahit de Gedil Köyü tarafında çete harbi yaşandığını, iki gündüz bir gece devam eden çatışma sonunda Türk kuvvetlerinin yenildiğini, Gedil ormanlarının yandığını söylemiřtir¹⁶⁹. Özbekun kasabası anı sahipleri de Sakarya Savaşı sonrasında Çolak Sami Paşa emrinde bir askeri birliğin köyde bulunduğunu, ekin yolma zamanı silah sesi duyduklarını, kasabanın batısında çarpışmalar olduğunu zikretmişlerdir.¹⁷⁰

Büyükkarabağ Köyü'nden Ali Türkmen Türk keşif kolunun Sultandağı mevkiinden sabah gelip akşam döndüğünü, bu keşif faaliyetinin her gün devam ettiğini söylemiřtir¹⁷¹. Bilahare Türk ordusundan 12. Fırka'nın Büyükkarabağ'da ve süvarilerin de Yenikarabağ'da karağah kurdukları ifade edilmiştir Büyükkarabağ'da bulunan Türk süvarileri ve onların başındaki Kenan Bey sayesinde Yunanlıların köye yaklaşamadıkları üzerinde de durulmuřtur¹⁷².

Bir şahit de 1921 yılı yaz aylarında Köroğlubeli kuzeyindeki Açın dağı eteklerinde Mekan mevkiinde piyade çarpışması olduğunu, Yunanlılara çok sayıda zaiyat verdirilerek bozguna uğratıldığını ifade etmiřtir¹⁷³. Yörükkaracaören'den bir şahit şafakla beraber uykudayken ilk defa top sesinin Güzelim Dağı tarafından duyulduğunu, bu dağ civarında çarpışmalar olduğunu ifade etmiřtir¹⁷⁴.

Karayokuş köyünde top sesleri genellikle köyün batı yönünden gelmiştir. Anı sahiplerinin ifadesine göre bu köyde de

¹⁶⁸ Dişli Kasabasından Ali Pamukçu ve İsa Okumuş

¹⁶⁹ Bolvadin Hüseyin Çöven ve İsmail Ordu.

¹⁷⁰ Bolvadin Özbekun kasabasından Necati Kandemir, Selam Gökdemir ve şevket Altıntaş.

¹⁷¹ Büyükkarabağ köyünden Ali Türkmen.

¹⁷² Büyükkarabağ köyünden İbrahim Aktürk

¹⁷³ Yörükkaracaören Köyü Milli Mücadele Tanığı.

¹⁷⁴ Yörükkaracaören Köyünden Kamil Aslan ve Arif Aslan.

Büyük Taarruz öncesinde bir yıl kadar Türk askeri kalmıştır. Köyde ikamet eden askeri birliğin başında Seyfi Bey adında bir kumandan bulunuyordu¹⁷⁵.

Taşağıl Köyü'nden Mahmut Azman köyleri civarında çarpışmalar olmadığını belirtmiştir. O, köyden Türk askerleri geerirken, Bolvadin yakınlarında top ateşi açıldığını 3 askerin şehit olduğunu bildirmiřtir¹⁷⁶. Anı sahipleri Kurucova köyünün batısında çarpışmalar olduğu bilgisini de vermiřlerdir¹⁷⁷. Ortakarabağ köyü civarında ise hiç bir çatışma yaşanmadığı ifade edilmiřtir¹⁷⁸.

14. Anılarda Büyük Taarruz

Anı sahipleri o günlerde bölgenin komutanının olak Sami Paşa olduğunu, onun hutbede konuşarak askeri teşvik ettiğini belirtmişlerdir. Buna göre Sami Paşa *"Evlatlarım ekinmeyip bu vatani hepimiz kurtaracağız. Ben de bu vatan için 5-6 defa yaralandım"* demiştir. Başını aıp yaralarını göstermiştir. Sami Paşa burada 100 ila 200 civarında çocuğu da sünnet ettirmiştir. şehit mezarlarının duvarlarını yaptırmıştır. Bu arada anı sahipleri Büyük Taarruz öncesinde Mustafa Kemal Paşa, İsmet Paşa ve bazı paşaların Bolvadin'e gelerek Kılınlar'ın evinde misafir kaldıklarını da ifade etmiřlerdir¹⁷⁹.

Başka bir anı sahibi ise büyük taarruz öncesinde gündüzleri hazırlık yaptıklarını, gece hareket ettiklerini anlatmıştır. O başından geçen bir ilginç olay da anlatmıştır. Buna göre yorgun ve uykusuz olduğu için biraz dinlenmek amacıyla atını bağlayıp taşın üstüne kafasını koyup etrafı seyretmeye başlamıştır. Bu sırada uykuya dalmış, uyandığında

¹⁷⁵ Karayokuş köyünden Hacı Aziz Özcan.

¹⁷⁶ Taşağıl köyünden Mahmut Azman.

¹⁷⁷ Kurucova Köyü Milli Mücadele Tanığı.

¹⁷⁸ Ortakarabağ köyünden Mehmet İşbilir

¹⁷⁹ Bolvadin'den Gürcü Kazık.

arkadaşlarının gitmiş olduğunu fark etmiştir. Geceleyin yolunu şaşırarak Yunan mevzilerine yaklaşmış, nöbet tutan Yunan askerlerini ikiden sarhoş olmuş vaziyette grmuştir. Hemen oradan sessizce ayrılarak uzaklařmıřtır¹⁸⁰.

İbrahim Esenoğlu Büyük Taarruz sırasında askerden izinli olarak memleketine gelmek üzere Emirdağ' da bulunduğunu, yatsı namazı vakti silah sesi duyduğunu sylemiřtir¹⁸¹. Mustafa ifti ise 26 Ağustos 1922 gecesi sabaha karşı saat 4-5 sıralarında harman yerinde yatarken Afyonkarahisar yönünden top sesleri duyduğunu, iftlik Tahtaköprü mevkiinden kaçan bir askerin yanına geldiğini, gizlenmek için yardım istediğini belirtmiştir. O, firar eden askeri "*utanmıyor musun nereden nereye kaçıyorsun*" diyerek azarladığını, bunun üzerine çekip gittiğini anlatmıştır. Bu arada "*muhtar nerede? müjde Afyonu bozduk*" şeklinde duyumlar alındığını da belirtmiřtir¹⁸².

15. Yunan Esirleri

Anılarda Yunan esirlerinden de bahsedilmiştir. Bir anı sahibi Uşak'ta esir kampı kurarak Yunanlı esirlerin bu kampa yerleştirdiklerini söylemiştir. O, ayrıca esir alınan Yunan Başkomutanının büyük bir odaya kapatıldığını, onunla bütün komutanlar tokalaştığı halde Gazi Mustafa Kemal Paşa'nın elini sıkmaya tenezzül etmediğini belirtmiřtir¹⁸³. Bilindiği üzere bu bilgi doğru değildir. Mustafa Kemal Paşa Trikopolis'e son derece iyi davranmış olup ailesine sıhhat haberlerini bildirmesine izin vermiřtir¹⁸⁴.

İbrahim Esenoğlu da Uşak'ta esir edilen Trikopolis'den de bahsetmiş, O'nun Afyon zerinden Bolvadin'e götürülmesinde

¹⁸⁰ Bolvadin'den Kamil Aksoy.

¹⁸¹ Bolvadin'den İbrahim Esenoğlu.

¹⁸² Yenikarabağ köyünden Mustafa ifti.

¹⁸³ Bykkarabağ köyünden Mevlüt Malkoç.

¹⁸⁴ Ugur nc, Büyük Taarruz, Altınpost Yayıncılık, Ankara 2012, s. 113-120

kendisinin de görev yaptığını iddia etmiştir. Buradan da Ankara'ya sevk edildiğini söylemiştir¹⁸⁵.

Mevlüt Malkoç Uşak'ta esir kampında esir Yunan askeriyle yaptığı ilginç bir konuşmadan da bahsetmiştir. Buna göre Yunanlı esir ona :“Sizin önünüzde beyaz yeşil sarıklı askerler bize hücum ediyorlardı. Şimdi ben bunlardan hiçbirini buralarda görmüyorum” demiştir. Malkoç ise “Onlar şimdi başka cepheye savaşıyorlar” cevabını vermiştir¹⁸⁶. Burada Müslümanlarla gayri Müslimler arasındaki savaşlarda Müslümanlara yardım ettikleri iddia edilen yeşil sarıklı evliyalar motifi kullanılmıştır. Buna benzer anlatımlar başka savaşlarda da söz konusu olmuştur¹⁸⁷.

Başka bir şahit ise Afyonkarahisar'da 300-500 civarında Yunan esiri bulunduğunu, bunların Ermeni kilisesinde ikamet ettirildiklerini söylemiştir¹⁸⁸. Kemerkeyalı bir anı sahibi de esir edilen 3 Yunan askerinin köylerine getirildiğini bildirmiştir¹⁸⁹. Dişli'de ise esir Yunan subaylarının Emirdağı'na götürüldüğünü duyan halkın yol kenarlarına çıkararak onları taşladıkları ifade edilmiştir¹⁹⁰.

Dişli kasabasından Şerafet Tekeş'in birliği de Yunanlılardan esir alan birlikler arasındadır. Onun anlatımına göre bu birlik bölgede otlayan büyük baş hayvanları Yunan askerlerinin üzerine sürmüştür. Bunu gören Yunan askerleri şaşkına dönmüşler ve sığır sürüsüne doğru koşmaya başlamışlardır. Tekeş'in bölüğü bu durumdan faydalanarak etraflarını daire biçiminde kuşatmışlar ve onları teslim olmak mecburiyetinde bırakmışlardır¹⁹¹.

¹⁸⁵ Bolvadin'den İbrahim Esenoğlu.

¹⁸⁶ Büyükkarabağ köyünden Mevlüt Malkoç

¹⁸⁷ Bkz. Mehmet İhsan Gençcan, Çanakkale Savaşları ve Menkıbeler, Bayrak yayınları, İstanbul 1994

¹⁸⁸ Bolvadin'den İbrahim Esenoğlu.

¹⁸⁹ Kemerkeya kasabasından Mahmut Çubuk.

¹⁹⁰ Dişli Kasabasından Ali Pamukçu ve İsa Okumuş

¹⁹¹ Dişli Kasabasından Şerafet Tekeş

Bu arada bir anı sahibi Yunan esirlerinin elbiselerinin alınarak çuvallardan hazırlanmış elbiseler giydirildiğini söylemiştir. Onun ifadesine göre yunan esirleri angarya işlerinde de çalıştırılmışlardır¹⁹². Musa Köken de Bolvadin'e 20-30 kadar esir Yunan askeri getirildiğini Yeni Doğan Mahallesi civarında çalıştırdığına ifade etmiştir¹⁹³.

SONUÇ

Emirdağlı Milli Mücadele şahitlerinin bir kısmı sivil bir kısmı ise askerdir. Asker olanlar birliklerde başlarından geçenleri ve savaş anılarını da anlatmışlardır. Anılarda bazen arşiv belgelerinde olmayan çok değerli bilgiler verilmiştir. Savaşa katılan askerlerin belgelere yansımayan sosyal, psikolojik hayatı gözler önüne serilmiştir. İlavaten kuvayı milliye çeteleri hakkında da bilgiler verilmiştir. Bölgedeki en önemli kuvayı milliyeciler Bayatlı Arif Bey başta olmak üzere Kara Ahmet, Şükrü Efe, Tahir Efe, Abdil Ağa, Çerkez Mehmet vb'dir.

Anılardan Bolvadin ve civarında cereyan eden gelişmeler hakkında teferruat bilgilere ulaşmak mümkün olmuştur. Her anı sahibi kendi penceresinden gördükleri ve duyduklarını anlatmıştır.

Milli Mücadele döneminde Bolvadin'in bazı köyleri işgale uğramış, bazıları ise işgal edilmemiştir. İşgal edilme Yunan askerlerinin gelip yerleşmeleri, bir süre bu köyde kalmaları veya karakol kurmaları anlamına gelmektedir. Bir köyde bu uygulamalardan her hangi birisi gerçekleşmişse işgal edilmiş, hiç birisi gerçekleşmemişse işgal edilmemiş olarak değerlendirilmiştir. Ancak, yine de her hangi bir köyün işgale uğramaması bölgesel olarak gerçekleşen işgalden etkilenmemiş olduğu anlamına gelmemektedir.

¹⁹² Bolvadinden Hüseyin Çöven ve İsmail Ordu.

¹⁹³ Bolvadinden Musa Köken.

Milli M¼cadele şahitleri b¼lgelerinde ve k¼yleri civarında cereyan eden çatışmalar hakkında da bilgiler vermişlerdir. B¼lgede bilinen şehitliklerin dışında kayıp şehitlikler hakkında bilgi sahibi olmak da m¼mk¼n olabilmiiştir. Yine b¼y¼k mevzilerin dışında çeşitli yerlerdeki k¼¼¼k çaplı T¼rk ve Yunan mevzileri hakkında da bilgi sahibi olunabilmiiştir.

¼te yandan Milli M¼cadele d¼neminde Yunanlıların işgal ettikleri b¼lgelerde çeşitli zul¼m metotlarını devreye soktukları g¼r¼lm¼řt¼r. En yoğun zul¼m t¼r¼ gasptır. Bunu angarya uygulaması ve insan kaçırma gibi y¼ntemler takip etmiştir. Milli M¼cadele d¼neminde Tekalifi Milliye uygulaması Bolvadin b¼lgesinde de s¼z konusu olmuştur. Halkın bu fedak¼rlıęının yoğun bir yiyecek ve giyecek sıkıntısının yaşandığı bir d¼nemde gerçekleşmiş olması fedak¼rlıęın önemini daha da artırmıştır.

KAYNAKÇA

1. Kaynak Kişiler

AĞDACI Halil İbrahim, Bolvadin 1316 (1900) doğumlu.

AKSOY Kamil, Bolvadin 1305 (1899) doğumlu.

AKTÜRK İbrahim, Büyükkarabağ köyü 1315 (1899) doğumlu.

ALTINTAŞ Şevket, Özburun 1317 (1910) doğumlu.

ASLAN Arif, Yörükkaracaören 1316 (1900) doğumlu

ASLAN Kamil, Yörükkaracaören 1314 (1898) doğumlu.

AZMAN Mahmut, Taşağıl 1327 (1911) doğumlu.

ÇİFTÇİ Mustafa, Yenikarabağ 1320 (1904) doğumlu.

ÇUBUK Mahmut, Kemer kaya 1898 doğumlu.

ÇÖVEN Hüseyin, Bolvadin 1316 (1900) doğumlu.

ESENOĞLU İbrahim, Bolvadin 1316 (1900) ya da 1317 (1901)
doğumlu.

Derbent Köyünden Milli Mücadele Tanıkları.

GENCER İsmail, Dişli kasabası, Doğum Tarihi (?).

GÖKDEMİR Selam. 1316 (1900) Özburun doğumlu.

GÜVENİR Halil İbrahim, Dişli 1314 (1898) doğumlu.

İŞBİLİR Mehmet, Ortakarabağ köyü, Doğum Tarihi (?).

KANDEMİR Necati, Özburun 1310 (1894) doğumlu.

KARAKULAK Halil, Bolvadin 1326 (1910) doğumlu.

KARTAL Süleyman, Bolvadin'den 1314 (1898) doğumlu.

KAZIK Gürcü, Bolvadin, Doğum Tarihi (?).

KÖKEN Musa, Bolvadin, Doğum Tarihi (?).

Kurucova Köyü Milli Mücadele Tanığı.

MALKOÇ Mevlüt, Büyükkarabağ 1316 (1900) doğumlu.

OKUMUŞ İsa, Dişli 1315 (1899) ya da 1890 doğumlu.

ORDU İsmail, Bolvadin 1318 (1902) doğumlu.

ÖZAŞIK Ahmet, Kemer kaya 1317 (1901) doğumlu.

ÖZCAN Aziz, Karayokuş Köyü, Doğum Tarihi (?)

ÖZTÜRK Mustafa, Bolvadin 1317 (1901) doğumlu.

PAMUKÇU Ali, Dişli 1314 (1898) ya da 1887 doğumlu.

TEKEŞ Şerafet, Dişli 1316(1900) doğumlu.

TÜRKMEN Ali, B y kkarabağ 1315 (1899) doğumlu

YIL Mustafa, Kemer kaya 1317 (1901) doğumlu.

Y r kkaraca ren Köyü Milli Mücadele Tanığı

2. Kitaplar

ALTINTAŞ Ahmet, Milli Mücadelede Afyonkarahisar (1919-1922), Afyonkarahisar Valiliği Yayınları, Afyonkarahisar 2011.

ALTAY Fahrettin, Onyıl Savaş 1912-1922 ve Sonrası, İnsel yayınları, İstanbul 1970

GENÇCAN Mehmet İhsan, Çanakkale Savaşları ve Menkibeler, Bayrak yayınları, İstanbul 1994

Genelkurmay Başkanlığı, Türk İstiklal Harbi, 2. Cilt, Batı Cephesi 5. Kısım, 1.Kitap, , Genelkurmay Başkanlığı Yayınları, Ankara 1972.

Genelkurmay Başkanlığı, Türk İstiklal Harbi, 2. Cilt, Batı Cephesi 3. Kısım,  c nc  Baskı, Genelkurmay Başkanlığı Yayınları, Ankara 1999.

Genelkurmay Başkanlığı, Türk İstiklal Harbi, 2. Cilt, Batı Cephesi 5. Kısım, 2.Kitap, Genelkurmay Başkanlığı Yayınları, Ankara 1973.

SABİS Ali İhsan, İstiklal Harbi ve Gizli Cihetleri, C.5, Nehir yayınları, İstanbul 1993.

SÜRMELİ Serpil, Milli Mücadele'de Tekalifi Milliye Uygulamaları, Atatürk Araştırma Merkezi yayınları, Ankara 1998.

ŞİMŞİR Bilal N, Malta Sürgünleri, Milliyet Yayınları, İstanbul
1976

ÜÇÜNCÜ Uğur, Büyük Taarruz, Altınpost Yayıncılık, Ankara
2012.

YURTSEVER Serdar, Milli Mücadele Dönemi İstihbarat
Faaliyetleri Örnek Olay İncelemeleri (1919-1922), Atatürk Araştırma
Merkezi yayınları, Ankara 2008.

3. Gazeteler ve İnternet Kaynakları

Hâkimiyet-i Milliye, 6 Nisan 1337/1921.

http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.59f78ad9aa2378.95200389(Tarih: 20 Ekim 2017, Saat:
21.00)

ANONİM BİR MENÂZİL-İ HÂCC'A GÖRE KUTSAL YOLCULUĞUN KARAHİSAR-I SAHİB'DE Kİ DURAK NOKTALARI: MENÂZİL-İ HÜSREV PAŞA, MENÂZİL-İ BOLVADİN VE MENÂZİL-İ İSHAKLI

Tahsin HAZIRBULAN¹

Giriş

Payitahttan başlayan kutsal yolculuk için Osmanlı Devletinin gücünü ve kutsal topraklara karşı olan ilgisini göstermek amacıyla her yıl hac mevsimi geldiğinde düzenlemiş olan "Surre Alayı" vardır. Bu alay kutsal hac yolculuğunun başladığını resmi olarak Hilafet Merkezinden tebaaya bildirmektedir. Hâcıların padişah vekili olan Emir-i Hâccın başkanlığında ki heyecanlı yolculuğu da yine bu alayla birlikte başlamış sayılmaktadır. Akademik bir makale halinde hazırlanan Menâzil-i Hâcları incelediğimizde tüm yolculukların başlangıç noktası Üsküdar'dır. Çünkü Üsküdar, Surre Alayının ilk hareket noktasıdır. Kaynak olarak kullandığımız Menâzil-i Hâcda ise ilk yolculuk noktası Gebze'den başlamaktadır. Muhtemelen çevirisini yaptığımız eserin ilk sayfası yoktur, çünkü bu gibi eserler besmele ve hamdele ile başlamaktadır, ancak çevirisini yaptığımız eserde böyle bir giriş yoktur, ayrıca sayfa numaraları da mevcut değildir. Ancak yazma eserlerin giriş kısmında bulunan süslemenin Gebze'yi anlatan sayfada bulunması giriş kısmını oluşturacağı ihtimalini de ortaya

¹ Öğr. Gör. Munzur Üniversitesi ALİT Bölümü, thazirbulan@hotmail.com

çıkartabilir. Eserle ilgili ilk çalışmayı yaptığımızda, alan taraması neticesinde İzzet Sak ve Cemal Çetin tarafından hazırlanmış olan “XVII. ve XVIII. Yüzyıllarda Osmanlı Hâc Menzilleri”² adlı kıymeti yüksek makaleyi incelediğimizde makalede I. eser olarak tanıtılıp çevirisi verilen eserle, bizim kullanmış olduğumuz eserin aynı kaleminden çıktığı fark edilmektedir. Mihrişah Sultan 150 olarak künye kaydı bulunan eseri incelediğimizde, bizim kullandığımız eserin, istinsah, boyut ve sayfa sayılarının farklı olduğunu ve bir menzil fazla olduğunu ancak dil ve üslup özelliklerinin diğeriyle aynı olduğunu öğrendik³. Abdullatif Armağın tarafından hazırlanmış olan benzeri bir makalede de kullanılan eserlerin üslup, dil, sayfa sayısının farklılıkları mevcuttur.⁴ Ayrıca her iki makalede de Taif’den sonra her hangi bir bilgi mevcut değildir. Hazırlanmış olduğumuz bu çalışmada, Hüsrev Paşa, Bolvadin ve İşhaklı Menzilleri hakkında Menâzil-i Hac’da verilen bilgileri aktaracağız.

Menâzil-i Hâc ve Menâsik-i Hâc

Fıkıh literatüründe Hâc ibadetiyle ilgili farz, vacip, sünnet, mendup, mekruh, haram gibi terimlerle gruplandırılan kuralların tümüne “Menâsik-i Hâc” denir. Bu kuralları okuyucunun anlayıp kavraması ve rahatlıkla uygulayabilmesi için Kur’an, Sünnet ve mezhep imamlarının görüşlerine istinaden kaleme alınan Menâsik-i Hâc kitapları İslâm tarihi boyunca Hâcı adayları ve Hâc rehberleri (delil, mutavvif) için çok önemli birer yardımcı eser olmuşlardır.⁵

Hâc ile ilgili eserlerden en eski olanı, Ahmet Fakîh’in *Kitâbu Evsâfi Mesâcidi’ş-Şerîfe* isimli eseridir. Menâsik-i Hâclar, Hâcda yapılması gerekenlerle ilgili Hâc el kitaplarıdır. Bu tür eserler, manzum ve mensur şekillerde olabilmektedir. Topluma bir şeyler

² İzzet Sak ve Cemal Çetin, “XVII ve XIII. Yüzyıllarda Hâc Menzilleri” *Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı 19, 2005, s. 199-260.

³ Anonim *Menâzilü'l-Hâcc*, Süleymaniye Kütüphanesi, Mihrişah Sultan 150 m

⁴ A. Latif Armağın, “XVIII. Yüzyılda Hâc Yolu Güzergâhı ve Menzilleri (Menâzilü'l-Hâcc)”, *Osmanlı Araştırmaları*, XX, İstanbul 2000, s. 73-118.

⁵ Ahmet Karataş, “Türk-İslam Edebiyatında Menâsik-i Hâc Manzumeleri”, *Din ve Hayat Dergisi*, Sayı 3 s.30. İstanbul 2007.

öğretmek amaçlandığından, genelde dili sade olan didaktik eserlerdendir. Fikhî bilgiler, hadisler, ayetler içermektedir. Hâc ibadetini yerine getirmek isteyenlere bu ibadeti nasıl gerçekleştireceği ve bazı durumlarda nasıl davranılması gerektiği hakkında yol göstermektedir. Pek de edebi değeri olmayan eserlerdir. Bu eserlerin bazıları Hâc konaklarının adlarını ve saat saat birbirlerine uzaklıklarını kaydederler. Yolda uğranılacak yerler, karşılaşılabilecek şeyler hakkında bilgi verirler. Bazı mensur ve manzum sîretlerde Hz. Muhammed'in Veda Hâccını anlatan bölümlere, Menâsik-i Hâcca dair bilgilere rastlanır.⁶

Hacı adaylarının kutsal vazifelerini eksiksiz olarak yerine getirmek amacıyla pratik ve temel bilgileri veren bu eserler içerik yönünden büyük bir önem arz ederler. Genellikle mensur olarak hazırlanan Menâsik-i Hâclar, fıkıh kitaplarında bulunan hac bölümlerinin derlenmesi neticesinde ortaya çıkmıştır. Bunun temelinde Hâcî adayları ve rehberlerine bu kutsal görevi ifâları sırasında beraberlerinde taşıyacakları bir el kitabı hazırlama gayesi yatıyor olmalıdır. Bu yüzden bütün Menâsik-i Hâc kitapları birbirinin benzeri ifade ve alıntılardan oluşmuştur. Osmanlı döneminde Anadolu sahasında yazılmış bu tür kitapların büyük bir çoğunluğu Hanefî mezhebi esaslarına göre hazırlanmıştır. Ancak daha mufassal bazı eserlerde dört mezhebin görüşlerine de yer verilmiştir. Hâc ile ilgili eserlerin Menâsik-i Hâc ve Menâzil-i Hâc kitapları, Haremeyn'e dair kitaplar ile Hâc hatıratı ve seyahatnameleri olmak üzere dört grupta ele alınabileceğini söylemek mümkün görünmektedir.⁷

Menâsik-i Hâc ve Menâzil-i Hâc gibi eserler belirtildiği üzere Hâc ve Hâc yolları hakkında bilgi veren eserlerdir. Bu gibi eserlerin haricinde yine kutsal beldeleri resimize eden günümüzde turistlerin gezdikleri yerleri daha kolay bulabilmeleri için yapılan gezi haritaları gibi Osmanlı Devleti döneminde de Mekke, Medine ve Kudüs'ü

⁶ Dilara Pınar Arıç, *Sünbûlî Sinan'ın Menâsikk-i Hâcc'i*, Trakya Üniversitesi SBE Yayınlanmamış Y. Lisans Tezi, Edirne 2015, s.3.

⁷ Karataş, a.g.m, s. 31.

tasvirlerle anlatan *Hâc Vekâletnamesi* adı verilen eserlerde hazırlanmıştır. Kutsal kentlerle ilgili eserlerin yazılıp resimlendirilmesi ilk kez Kanuni Sultan Süleyman döneminde yapılmaya başlanmıştır. Çünkü Kanuni Sultan Süleyman, kutsal kentlerdeki imar hareketlerini başlatan ilk Osmanlı padişahıdır. Bu işlerin yapılması hakkında müftü Ebus-suûd Efendi'den fetva almıştır. Kudüs'ün surlarını onartmış, Kubbetüs-sahrâ'yı çinilerle bezemiştir. Mekke'de Kâbe'yi onartmış, Mescid-i Haram'da dört mezhep için (Hanefî, Maliki, Hanbelî ve Şafî mezhepleri) dört medrese kurdurmuş, Osmanlı medreselerinin usulüne göre, talebe ve mu'id tayin ettirmiştir.⁸

Hacca gitmek isteyen veya kutsal yerleri görmek isteyen insanların merak duyduğu en önemli yapılar şüphesiz Kâbe ve Ravza'dır. Bu ihtiyacı giderebilmek amacıyla Osmanlılar Kutsal kent tasvirleri yapmışlardır. Bu tasvirler Hâccın törelerini ve yöntemlerini, Mekke ve Medine'nin hususiyetlerini anlatan, mesnevi usulünde, manzum veya mensur olarak yazılmış eserlerde veya *Hâc Vekâletnamesi* adı verilen, rulo şeklinde hazırlanmış eserlerde yer almaktadır. Kutsal kentlerin tasvirleri, İslam dini tasvirciliğinin önemli bir yönünü oluşturmaktadır. Osmanlı tasvirciliğine özgü olan bu tür çalışmalarda, özellikle Mekke ve Medine şehirleri ve bunların etrafındaki kutsal yerler, insan figürüne yer verilmeden tasvir edilirler. Tasvirlerin üzerine, genellikle tasvir edilenlerin isimleri de yazılmıştır.⁹ Kutsal kent tasvirleri, tasvir ettikleri şehirleri ve çevrelerini topografyaları ile belgelemekle birlikte, "Hâc rehberi" olma özelliğini de taşırlar.¹⁰

⁸ Zübeyde Cihan Özsayiner, "Türk Vakıf Hat Sanatları Müzesindeki Kutsal Kent Tasvirleri", *Millî Saraylar Dergisi*, İstanbul 2012, s.145.

⁹ Özsayiner, agm. s. 145.

¹⁰ Özsayiner, agm, s. 146.

Osmanlı Devleti'nde Hâc, Yol Sistemi ve Hâc Yolları

İslamiyetin beş temel şartından birisi olan Hâc insanlık tarihi kadar eski ve köklü bir gelenektir. Hz. Âdem'in cennetten çıkarılıp yeryüzüne gönderilmesiyle insanoğlunun dünyadaki serüveni başlamıştır. Kuran-ı Kerim'de geçen "*Ben insanları ve cinleri yalnız bana ibadet etsinler diye yarattım*"¹¹ ayeti yaşamın ana kaidesini oluşturan ibadeti ortaya çıkarmıştır. İslam inancına göre ibadet kavramı sadece Allah'a tapmak değildir. Hadislere göre ibadet içerisinde çalışmak, helal rızık peşinde koşmak, ilim öğrenmekte, ibadet olarak geçer. Hâc ibadeti bu ibadetlerden daha farklı bir hüviyete sahiptir. Hâc ortak koşmaksızın Allah'a iman etmektir. O'nu çokça zikretmek ve anmaktır. Hac eşitliktir, barıştır. Oruç ve namaz gibi ruhi ve bedeni, zekât gibi mali bir ibadettir. Silahsız olarak yapılan ama çetin olan bir cihaddır. Cuma namazı ve Bayram namazı gibi sosyal ve siyasi nitelikli bir ibadettir. Hâc bir takım yasaklar dizisini içerir ve haccın cezai yaptırımları vardır. Hâc insanlara saygı göstermek, hayvanları ve doğayı korumaktır. Hac şahsi olmanın yanı sıra evrenselliştir. Hâc Müslümanların kültürel bir hamlesidir. Ekonomik atılımıdır. Hâc Allah için vermek, ahlâken yükselmek, günahlardan arınmaktır. Tüm bunların yanında Hac Cennet'e ermektir.¹²

İslam inancına göre Hac, hicri yıl içerisinde belirli bir zamanda, belirlenen yerlere giderek Hac fıkhının yerine getirilmesi ve son olarak ta ziyaretlerin yapılmasıdır. Hâc görevini yerine getirmenin belirli şartları bulunmaktadır. Bu şartları yerine getiren her Müslüman hac mevsimi geldiğinde Hicaz'a gelir.¹³ İslam'a göre Hâcca gidebilmek için belirli şartların olması veya oluşması lazımdır. Bu şartlardan ilki, Müslüman olmaktır. Gayr-ı Müslim ülkesinde yaşayan bir Müslümanın ise Hâccın farz olduğunu duyması gereklidir. Yine haccı yapacak olan kişinin akıl baliğ olması, özgür

¹¹ K. Kerim, Zariyat Suresi 56. Ayet

¹² Ali Rıza Demircan, *Hâc ve Umre*, İstanbul 2008, s.125.

¹³ Güden Sanyıldız, II. Abdulhamid'in Fakir Hâcılar İçin Mekke'de İnşa Ettiği Misafirhane, *İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Tarih Enstitüsü Dergisi*, 1994, s. 121.

olması, temel ihtiyacı olan nafakasından fazla olarak, kendisini Hâcca götürüp getirecek aynı zamanda evinde kalan kimselere yetecek kadar parası olması gereklidir. Yine Hâc mevsiminin gelmiş olması gereklidir. Hacca gitmeyi amaç eden kişinin Hâcca gidemeyecek kadar, sakat, engelli, hasta ve kör olmamak gibi şartlar vardır. Hâc, aslında İslam dininin bir özetidir. Hac dünya Müslümanlarının madde ve mana beraberliğinin zaruretini vurgulamaktır.¹⁴ Aynı zamanda Hâc, ezeli ve ebedi eşi ve benzeri olmayan, Hâkim-i Mutlak Allah'a dönüşü temsil eder. O'na dönmek tamlığa, güzelliğe, kuvvete, bilgiye, değere ve gerçeğe doğru kararlı bir hareketi simgeler.

Osmanlılar, büyük bir İslam topluluğuna sahip olduklarından, özellikle Hz. Peygamber'in soyundan olan Mekke Emirlerine karşı hürmet ve muhabbet duygularını her zaman terennüm ettirmişlerdir. Mısır'ın fethinden önceki dönemlerde bile Mekke ve Medine'ye karşı üzerine vazife olan görevlerini yerine getirmişlerdir. Bu bölgelere yapılan Surre ve diğer vakıflar bu durumun en açık göstergesidir. Ayrıca kendi ülkelerinde bulunan seyyid ve şeriflere karşı saygı ve muhabbet duyan sultanlar, onları diğer tebaasından ayrı tutmak adına ellerine berat vermişlerdir.¹⁵ Osmanlı Devleti evlad-ı resul olan kimselere ayrıcalık tanıdığından ve kendilerine karşı duymuş oldukları derin saygıdan dolayı Nakıbü'l Eşrafılık¹⁶ kurumunu oluşturmuştur.

Osmanlı Devleti'nin bir İslam devleti olması ve Hanefi inancının yaşandığı ve yaşatıldığı tek büyük devlet olması Osmanlılar için Haremeyn bölgesine daha fazla ve farklı bir ilginin ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Özellikle devletin kuruluş döneminde ortaya çıkan kutsal bölgelere surre gönderilmesi bu durumu destekler niteliktedir. Osmanlılar döneminde Haremeyn'e gönderilen ilk Surre hakkında kesin bir bilgidен yoksunuz. Ancak

¹⁴ Demircan, a.g.e. s. 107.

¹⁵ Münir Atalar, *Osmanlı Devletinde Surre-i Hümayun ve Surre Alayları*, Ankara 1999 s. 9.

¹⁶ Bu kurum hakkında detaylı bilgi için bakınız: Murat Sarıcık, *Osmanlı İmparatorluğunda Nakıbü'l-Eşrafılık Müessesesi*, TTK, Ankara 2003.

bazı rivayetler Yıldırım Bayezid'in hükümdarlığı sırasında başkent Edirne'den Haremeyn'e surre yolladığını ifade etmektedir. Diğer bir rivayet ise Çelebi Mehmed'in Haremeyn'e surre gönderen ilk Osmanlı padişahı olduğudur. Çelebi Mehmed 1413-1421 yılları arasında kutsal bölgelere iki kere surre yollamıştır.¹⁷ Osmanlı Devleti'nin yaşadığı en büyük sarsıntılardan birisi olan Fetret Devri'nde dahi surre yollaması, Devletin Haremeyn bölgesine olan tam bağlılığın ve peygamber sevgisinin en önemli kanıtı olması açısından önem arz etmektedir.

Yavuz Sultan Selim'in Mısır'ı fethetmesiyle birlikte Haremeyn bölgesini de içine alan Hicaz Osmanlı topraklarına katılmış oldu.¹⁸ 6 Temmuz'da Mekke Şerifi Berekat'ın oğlu Ebu Nümeý Sultan Selim'e bir takım hediyelere, mukaddes emanetler ve Kâbe'nin anahtarlarını sunmuştu. Böylece Haremeyn'in himayesi Osmanlı Devleti tarafından resmen üstlenilmiş oluyordu, bununla birlikte oradaki idari yapılanmada herhangi bir değişikliğe gidilmedi. Padişah Mekke ve Medine'nin statüsünün Memlukler devrinde olduğu gibi kalmasını arzu etmişti. Kendisini de bu sebeple Haremeyn'in hizmetçisi olarak nitelendirmişti (Hâdimü'l-Haremeyn).¹⁹

Osmanlı Devleti'nin Mekke ve Medine'ye olan ilgisi Osmanlı Hilafetinin gerek kendi ülkesinde gerek diğer Ülkelerde yaşayan Müslümanlar üzerinde bir meşruiyet kaynağı sağlamasına neden olmaktadır. İstanbul'dan başlayan ve imparatorluk coğrafyasını saran hac yollarının bakımı, tamiri ve onarılması yine bu yolların güvenliği padişahın vazifeleri arasında yer almaktadır. Hac yollarında yaşanan su sıkıntılarının giderilmesi amacıyla özellikle Şam-Mekke arasında bulunan suyollarının ve yiyecek depolarının bakım ve tamirleri padişahlar için bir saygınlık göstergesidir. Bu yerlere yapılan Surre Alayları, vakıf medreseleri, yazma eserlerin gönderilmesi vb. gibi her

¹⁷ Ş. Tufan Buzpınar, "Surre", DİA, s. 567

¹⁸ Feridun Emecen, "Hicaz'da Osmanlı Hâkimiyeti", *Tarih Enstitüsü Dergisi*, Sayı XIV, İstanbul 1994, s. 88.

¹⁹ Feridun Emecen, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Kuruluş ve Yükseliş Tarihi (1300-1600)*, İstanbul 2015, s. 226.

türlü hizmet kutsal bölgelere olan ilgi ve alakayı en güzel şekilde yansıtmaktadır.²⁰ Bu sebeplerden dolayı, Haremeyn'in idaresine büyük bir önem atfedilmekte ve bu yerler için hiçbir fedakârlıktan kaçınılmamaktaydı. Özellikle Mekke ve Medine'ye ve buralarda bulunan kutsal mekânların bakımları düzenli olarak yapılmakta, bölgede meskûn bulunanların ihtiyaçları giderilmektedir. Bu ihtiyaçlar çeşitli hediyelerle birlikte surre alayı ve devletin "muhtacın tertibinden" gönderdiği miktarlardan karşılanmaktaydı. Bununla birlikte her hac mevsiminde Mekke ve Medine'ye "Ceraye Hintası" adıyla, duacılık bedeli olarak, yüklüce hububat (Buğday, Arpa) gönderilmekteydi. Kutsal bölgeye duyulan saygı nedeniyle Hicaz idaresi diğer yerlere nazaran daha yumuşak tutulmuş Mekke şeriflerine karşı da ta'zim edilmiştir. Bölgede ithalattan elde edilen vergilerin haricinde her hangi bir ek vergi alınmamıştır. Ayrıca Hicaz halkı da askerlikten vazifesinden muaf sayılmıştır.²¹

Osmanlı Devleti'nin Haremeyn'e yapmış olduğu yardım faaliyetleri sadece padişahlarla sınırlı değildir. Hanım Sultanlar tarafından yapılan vakıflar, devlet adamları tarafından yapılan imar çalışmaları kutsal beldenin Osmanlı Devleti tarafından ne kadar öneme sahip olduğunu göstermesi açısından önem arz etmektedir. Yapılan hayır çalışmaları içerisinde Arazi Vakıfları, Hâc Yolu Vakıfları, Su Vakıfları, Eğitim Çalışmaları, Deşîşe Vakıfları, İmaret ve Dâruşşifâ Vakıfları, Zürrî Vakıflar vb. gibi vakıflar mevcuttur.²²

Osmanlı Devleti'nin Haremeyn bölgesine göstermiş olduğu ilgiyi daha iyi kavrayabilmek için Surre-i Hümayunlardan bahsetmek gerekmektedir. Sözlüksel anlam olarak "Surre" kelimesi içine para, altın ve değerli eşyaların koyulduğu kese anlamına gelmektedir. Aynı zamanda, Hac mevsiminden önce Mekke ve Medine'de yaşayan ahaliye dağıtılmak amacıyla gönderilen para hediye vb. gibi eşyaları

²⁰ Münir Atalar, "Türklerin Kabe'ye Yaptığı Hizmetler", *Ankara Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt 31, Sayı 1, 1990, s.292.

²¹ Kurşun, agm. S. 318.

²² Bknz. Mustafa Güler, *Osmanlı Devletinde Haremeyn Vakıfları*, İstanbul 2002.

da ifade etmek amacıyla da ‘‘Surre’’ kelimesi kullanılmıştır.²³ Haremeyn'e ilk olarak surre gönderilmesi Abbasiler (750-1258) döneminde başlamıştır. Fatimiler ve Eyyubiler bu geleneği devamını sağlamışlardır. Osmanlılar ise Yıldırım döneminde itibaren bölgeye Surre göndermişlerdir. 1917'li yıllara gelindiğinde mevcut dünya Şartları neticesinde surre gönderilmesine son verilmiştir.²⁴

Surreler, asıl gaye olarak kutsal bölgelere maddi destek sağlamanın yanı sıra hilafet sahibi devletlerin meşruiyet kaynağı olarak grlmektedir. Geçen zaman içerisinde Hicaz bölgesi üstünde devlet nüfusunu hatırlatmanın en önemli aracıdır. Surre için yapılan alaylar devletin dini kimliğinin önemli bir belirleyicisi olarak grlmektedir. İstanbul, Bağdat, Kahire ve Dımaşk gibi alayın çıkış noktaları devletin bu bölgelerdeki g ve kudretini yansıtmayı açısından da önemlidir. Osmanlı Devleti Haremeyn'de bulunan ulema, fukaha ve meşayihlere karşı da büyük bir önem göstererek onlara karşı özel hediyeler gönderilmiştir. Böylelikle Şahıslar bazında da devlete olan bağlılığın artırılması amaçlanmıştır. Surre alaylarına Osmanlı ülkesinde yaşayan Müslümanlarda hediyelerini göndermiştir. Bu durum surenin halk için de ayrı bir anlamı olduğunu ortaya çıkartmaktadır.²⁵

Surre alaylarının takip etmiş olduğu gzerghla çevirisini yapmış olduğumuz anonim Menzil-i Hc adlı eserde takip edilen gzerghlara benzerlik göstermektedir. Bu durum teknolojinin gelişmesi ile değişiklik göstermiş önce buharlı gemilerle daha sonra demiryolunun gelişmesi ile hem surre yolu hem de geleneksel Hc yolu önemini kaybetmiştir. Surrenin denizden gönderilmesiyle alakalı kaynaklarda Şu bilgiler mevcuttur. Gavur dağı eşkıyası, Payas'ın beri tarafında Burnaz Köprüsü mevkisinde Surre'-i Hümayunu gasp etmişlerdi. Bu sebepten dolayı Fuad Paşa, Üsküdar'dan Şam'a kadar olan tarihi hac yolunu terk ederek Surre-i

²³ Buzpınar, ‘‘Surre’’ s. 567

²⁴ Münir Atalar, ‘‘Haremeyn'e Denizden Surre Gönderilmesi’’, *Ankara Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi Dergisi, Cilt 32, Sayı 1, 1991* s. 121.

²⁵ Buzpınar, ‘‘Surre’’, s. 569.

Hümayunun denizden Beyrut'a ve oradan Şam'a göndermeyi kararlaştırmıştı. Surre'nin kara yerine denizden gönderilmesi kararı üzerine, tahmini hac süresi ve yolunun kısalması nedeniyle Surre, Şaban ayının on dört veya on beşinde gönderilmeye başlanmıştır.²⁶

Surrenin ve Hâcıların buharlı gemilerle taşınmış olması hem yol güvenliği hem de masrafların azaltılması hususunda önemli bir rol oynamaktadır, bunun yanı sıra Hâcca giden insan potansiyelinin artması hususunda da etkindir.

Osmanlı Devleti, yollarının tarihi uzun geçmişlere dayanan bir bölgede kurulmuştur. Devlet var olduğu sürede, kendisine intikal eden bu yollar, amaçlan doğrultusunda korumuş, geliştirmiş, bazen da çeşitli nedenlerle eski değerini yitiren yollar bozulmuş, terk edilmiştir.²⁷

Asya, Avrupa ve Afrika'da geniş bir alana sahip olan Osmanlı Devletinde ulaşım ve yol şebekesi iki kısımda incelenir: Rumeli ve Anadolu Yol şebekesi. Osmanlı yol şebekesinin ana hatlarıyla ne zaman ortaya çıktığı kesin olarak bilinmemektedir. İstanbul'un Fethi, Yavuz'un Çaldıran, Mercidabık ve Ridaniye seferleriyle birlikte Kanuni'nin batıya ve doğuya yapmış olduğu seferler başkent ile eyaletler arasında bağlantının sağlanması fikrini ortaya çıkarmıştır.²⁸

Miroğlu'na göre yolların kullanımı iki faktör açısından önemlidir.

a) Devlet tarafından sulh ve savaş zamanlarında ki idari ve askeri maksatlarla kullanılması,

b) halkın ticaretle uğraşanların iş, ticaret ve çeşitli seyahat maksatlarıyla yollardan faydalanmaları.²⁹

H. 1002/M. 1594-1595 tarihli menzil ve iskele defteri, Osmanlı Devleti'nin karada ve denizde sahip olduğu yolları ve sistemlerini

²⁶ Münir Atalar, a.g.m. s.122.

²⁷ Nesimi Yazıcı, "Tanzimatta Haber ve Kara Taşımacılığı", *Ankara Üniversitesi, Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, Sayı 3, 1992, s. 356.

²⁸ M. Fatih Müderrisoğlu, "Menzil Kavramı Osmanlı Devleti'nde Menzil Yerleşimleri", *Türkler*, C. X. Ankara 2002, s. 921.

²⁹ İsmet Miroğlu, "Osmanlı Yol Sistemine Dair", *Tarih Enstitüsü Dergisi: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi*, Sayı. 15, 1995, s. 241.

ayrıntılı olarak ortaya koyan ilk resmi belge hüviyetindedir. Bu deftere göre Osmanlının kara üzerinde ana yol olarak altı güzergâhı bulunmaktadır. Bu yollardan üçü Anadolu üçü de Rumeli'de bulunmaktadır. Osmanlı devleti kara yollarının isimlendirilmesinde Şu yol takip etmiştir. Yolun bulunmuş olduğu kıta ve payitahta olan konumu yolun isimlendirilmesinde etkin olan faktörlerdendir.³⁰

Yollar ve yol sistemleri tarihten günümüze kadar bütün devletler ve toplumlar için büyük bir önem taşımaktadır. Ekonomik ve ticari faaliyetler, ulaşım, haberleşme ve diğer nakil işleri, askeri hizmetlere ait unsurlar vb. gibi bütün iş ve işlemler düzenli, güvenli bir yol sistemiyle birlikte gerçekleştirilebilir. Bu sebepten dolayı Osmanlı Devleti geniş bir sahaya hâkim olduğundan dolayı Anadolu ve Rumeli'de ana yollar yapmıştır. Ayrıca bu ana yollara bağlı tali yollar da yapılmıştır. Tüm bu yolların üzerinde merkezden veya taşradan gelen emirlerin veya diğer haberlerin yerlerine en hızlı ve güvenli bir Şekilde ulaşması amacıyla Menzilhaneler (Konak Yerleri) tesis edilmiştir. Bu menzilhaneler orduların ihtiyaç duydukları iaşelerin temin edilmesinde, ticari nakliyatın sağlanmasında, hususi haberleşmelerin yerine getirilmesinde faal bir Şekilde kullanılmıştır. Bu sebeptendir ki Menziller ve menzilhaneler sadece askeri amaçla değil, sosyal ekonomik vb. gibi bir çok alanda kullanılmıştır. Bütün bu durumlar menzillerin önemini ortaya çıkartmaktadır.³¹

Köken olarak Arapçadan dilimize geçen "Menzil" sözcüğünün farklı anlamları vardır. Ayrıca menzil sözcüğünden türeyen çok sayıda kelime mevcuttur. Menzil kelimesi, konaklanan yer, konak, bir günlük yol, istirahat nedeniyle durulan yer, posta tatarlarının at değiştirdikleri, indikleri, dinlendikleri yer/bina/han, yolcuların gece kaldıkları yer, iki konak arası, bir konaklık yol, ara, mesafe, barınak ve ev anlamına gelmektedir. Bu bağlamda orduların sefer nedeniyle konakladığı yer, seyyahların, hacıların ve yola çıkanların geceyi

³⁰ Cemal Çetin, "Anadolu İskeleleri ve Karayolu Bağlantıları", *The Journal of Academic Social Science Studies* 28 Number, 2014, s.350.

³¹ Yusuf Halaçoğlu, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Menzil Teşkilatı Hakkında Bazı Mülâhazalar", *Osmanlı Araştırmaları II*, İstanbul 1981 s. 123.

geçirdikleri yer, ticaret yapan kervanların mola verdikleri mıntıka, posta tatarlarının ve ulakların at değiştirdikleri ve kaldıkları, noktalar menzil olarak adlandırılmıştır. Menziller genellikle çeşme, namazgâh, kuyu, han, köprü isimleriyle vurgulanmaktadır. Aynı zamanda yeni kurulan Şehir ve yerleşim yerleriyle eski yerleşim yerleri de menzillere isim olarak kullanılmıřtır³²

Menzil noktaları yanı menzil haneler ortalama olarak 6 ile 12 saatlik (40-70 km.)mesafelerde kurulmuşlardır. Menzil hanelerin kurulacağı yerlerde nüfus yoğunluğu da önemli bir etkindir. Örneğin nüfus yoğunluğunun az olduğu yerlerde menziller arasında ki mesafe ortalama olarak 24 saate kadar çıkabiliyordu. Osmanlı Devleti içerisinde menzillerin ve menzil hanelerin ayrı bir önemi bulunmaktadır. Bu sebeple 6 anayol üzerinde menzil ve menzil haneler bulunmaktaydı. Gerek duyulduğunda menzil olmayan bir noktaya menzil işlevi görebilecek bir yapı eklenirken statüsü menzil olan bazı yerlerde hizmet dışına çıkarılabiliyordu.³³

Askerî ve stratejik olarak hareket kabiliyetini artırabilmek bununla birlikte ticaret kervanları, ulaştırma işlemleri, posta ve haberleşme sisteminin sağlıklı bir Şekilde yürütülmesi devletin vazifelerinden sayılmaktadır. Aynı zamanda Őehirlerarasında seyahat eden kişi veya zümrelerin özellikle de Hâc zamanlarında hacı adaylarının seyrüsefer imkânlarını hazırlamakta devletin ve yöneticilerin asli görevleri arasındadır. ³⁴ Bu sebepten dolayı yol sistemi ve menziller Osmanlı Devletinin önem verdiği ve uygulama sahasında da başarılı olduğu sistemler arasında bulunmaktadır.

³² Müderrisoğlu, a.g.m. s. 920.

³³ Sema Altunan, " Osmanlı Devletinde Haberleşme Ağı: Menzilhaneler" *Türkler* C. X. Ankara 2002, s. 913.

³⁴ Hüdai Şentürk, "Tanzimat Devrine Kadar Osmanlı Devleti'nin Ulaşım Teşkilâtı ve Yol Sistemine Genel Bir Bakış", *Türkler*, C. X, Ankara 2002, s. 904.

*Kutsal Yolculuğun Karahisâr-ı Sahib’de ki Durak Noktaları:
Menâzil-i Hüsrev Paşa, Menâzil-i Bolvadin ve Menâzil-i İshaklı*

Üsküdar’da Surre Alayının yola çıkmasıyla birlikte hac yolculuğu resmen ve fiilen başlamış sayılmaktadır. Kutsal topraklara salimen ulaşabilmek amacıyla kadim hac yolları kullanılmaktadır. Bu yollar Roma İmparatorluğu devrinden itibaren fiili olarak kullanılmıştır. Sonraki dönemlerde sefer zamanlarında orduların takip etmiş olduğu güzergâhla şehirlerarası ulaşım yapmak isteyen kişi/zümrelerde aynı yolu kullanmışlardır. Kutsal Hac yolu sadece Müslümanların değil aynı zamanda Hristiyanların da Hacı olmak için kullanmış olduğu yoldur. Menzillerde Kudüs’e kadar birbiriyle örtüşmektedir.

Üsküdar’dan yola çıkan Hac kafilesi her menzil noktasında civar bölgeden gelen hacı adaylarının da hac kafilesine katıldığı yerlerdir. Böyle düşünüldüğünde hac mevsiminde Osmanlı ülkesinde yoğun bir hac trafiği ortaya çıkmaktadır. Bu gruplar kendilerine en yakın menzil noktasına ulaşp devletin kontrolünde ve güvenliğinde kutsal görevlerini sağ ve salimen yapmayı arzulamaktadırlar.

Çevirisini yapmış olduğumuz anonim eserde Hüsrev Paşa, Bolvadin ve İshaklı Menzilleri’ne gelinceye kadar sırasıyla şu menzillerden geçilmektedir. Menâzil-i Üsküdar, Menâzil-i Kartal, Menâzil-i Gebze, Menâzil-i Hersek Ma’ Derbend-i Yeniköy, Menâzil-i İznik, Menâzil-i Lefke, Menâzil-i Vezirhanı, Menâzil-i Söğüd, Menâzil-i Eskişehir, Menâzil-i Seyid Gazi. Bu menzillerden Üsküdar, Kartal menzilleri kullanmış olduğum Anonim kaynakta geçmemektedir. Ancak kaynaklarımda bu menziller hakkında bilgiler bulunmaktadır. Afyon sınırlarına gelene kadar hacı adayları on menzilde konaklamışlardır. Seyid Gazi menzilinden sonra Hüsrev Paşa menzili ile birlikte Karahisar-ı Sahib sınırlarına dâhil olmuşlardır. Ana kaynak olarak kullanmış olduğumuz Anonim Menâzil-i Hâc’da Hüsrev Paşa, Bolvadin ve İshaklı menzilleri hakkında şu bilgiler bulunmaktadır.

Menâzil-i Hüsrev Pâşâ Sâ'at 8

Hüsrev Pâşâ bir harap yerdir suyu azdır nesne bulunmaz bir han bir câmî'i şerîf vardır ahâlîsi kilim işlerler.³⁵

Menâzil-i Bolvadin Sâ'at 13

Kasaba-i Bolvadin bir dağ karibine vaki' olmuştur yolu gâyet mahûf inönü tagbir olunan mahalden geçilir ve yol üzerine Bayat namında bir Kâriye var iktizâ ettikçe konak yerdir ahâlîsi kilim işler.³⁶

Menâzil-i İshâklı Sâ'at 7

İshâklı bir küçük kasabadır lâkin bağ bağçeleri çok akar suları feravan meyvesi bağ bostanı çokdur ve latîf âb-u havâsı dahi latîf Sultân Âla'üddîn anda bir hân binâ etmiştir. Ve tarikte bir âzîm hisâr vardır Bolvadin köprüsü tagbîr olunur beşyüz kırk üç adımdır.³⁷

Hacı adaylarına geçecekleri güzergâhlar hakkında bilgi vermek amacıyla yazılan Menâzil-i Hâc adlı eserde Hüsrev Paşa, Bolvadin ve İshaklı menzilleri hakkında bu bilgiler verilmektedir. Makalemizde kullanmış olduğumuz bir diğerkaynağımız olan Süleymaniye Kütüphanesinde bulunan Mehmed Edib bin Muhammed Derviş tarafından yazılan Nehcetü'l Menâzil³⁸ adlı eserde ise adı geçen menziller hakkında şu bilgiler verilmektedir.

Nehcetü'l Menâzil'e göre Afyon'da bulunan menziller:

Menâzil-i Hüsrev Paşa: Seyid Gaziden dokuz saattir. Yeni Han dahi derler bir han bir camii dahi vardır. Kiliseden mübeddeldir. Ma'ada bir camii ve han hamam ve büyütmüştemil bir karyedir. Ala kilim işlenür. Havası latiftir. Hüsrev paşa ile Bolvadin beyninde Bayat nam birkaç büyütmüştemil havi bir sagir karye vardır.

³⁵ Anonim Menâzilül Hac, Baskı ve Tarih Yok, s. 3.

³⁶ Anonim Menâzilül Hac, Baskı ve Tarih Yok, s. 3.

³⁷ Anonim Menâzilül Hac, Baskı ve Tarih Yok, s. 3.

³⁸ Mehmed Edib bin Muhammed Derviş, "Nehcetü'l-Menâzil", Süleymaniye Kütüphanesi, Halet Efendi 408.

Önünden su cereyan eder. Bayat ile Bolvadin beyninde İner tabir olunur bir mahuf ve muhatara derbend vardır.³⁹

Menâzil-i Bolvadin: Hüsrev Paşadan on iki saattir. Üç camii vardır. Biri Sinan Paşa ve biri Şeyh Camii ve biri Hacı Efendi Camiidir. Han ve hamam ve sük ve büyütu havi bir kasabadır. Sultan Selim Han'ın beş yüz kırk hatvede bir cısr-i kebiri vardır. Livası Karahisar'dır. Leziz kavunu olur. Nimeti feravan bir latif kasabadır. Konya sancağı ile Kütahya sancağı beylerini fasl için tarikte dikilitaşı vardır.⁴⁰

Menâzil-i İshaklı: Bolvadin'den sekiz saattir. Şah-ı rah üzere camii ve Sultan Alaaddin'in bir han ve hamamı vardır. Büyüt-ı adide ve suku müştemil bağı bostanlı akarsulu havası latif meyvesi feravan bir kasabadır. Livası Akşehir'dir bunda Yağlıpınar namıyla bir çeşme vardır.⁴¹

Bu iki ana kaynağımızdan başka ayrıca Abdurrahman Hibri'nin Menâsik-i Mesâlik adlı eserinde adı geçen menziller hakkında farklı bilgiler bulunmaktadır.⁴² İncelediğimiz ve kaynak olarak kullandığımız eserlerde Seyid Gazi menziline sonra Hüsrev Paşa menzili gelmektedir. Ancak Hibri'nin eserinde Seyid Gazi'den sonra Bardaklı adındaki köy menzil olarak belirtilmiştir. Yine Hüsrev Paşa menziline ismi de Yeni Han olarak kayıt edilmiştir. Bu isim değişikliğinin sebebi muhtemelen Hüsrev Paşa tarafından yapılan han ve müştemilatı dolayısıyladır. Yine Hibri'nin eserinde Bayat köyü menzil olarak belirtilmiştir. Bu köy, kullandığımız eserlerde geçmekle birlikte menzil işlevi görmemektedir. Coğrafi şartların zorluğu sebebiyle Bayat köyü sonraki dönemlerde menzil olarak kayıt edilmiştir. Nitekim Bayat köyü Eş Şeyh Murad Efendi

³⁹ Nehcetü'l-Menâzil, s. 4.

⁴⁰ Nehcetü'l-Menâzil, s. 4.

⁴¹ Nehcetü'l-Menâzil, s. 4.

⁴² Sevim İlgürel, "Abdurrahman Hibri'nin Menâsik-i Mesâlik'i", İÜEF Tarih Enstitüsü Dergisi, S. 6, İstanbul 1975, s. 111-128.

tarafından yazılan *Menâsik-i Hâcc-ı Şerif* adlı eserde de Hüsrev Paşa menzilinden sonra menzil noktası olarak kayıt edilmiştir. Bundan başka Şeyh Esseyid Mustafa Niyazi tarafından hazırlanan *Hazar-ı Menâsik-i Hâcc-ı Şerif* adlı eserde de Bayat köyü Hüsrev Paşa ile Bolvadin menzilleri arasında menzil noktası olarak kayıt edilmiştir.⁴³

Abdurrahman Hibri'nin Menâsik-i Mesâlik adlı eserine göre Karahisâr-ı Sahib'de bulunan menziller:

Bardaklı: nam karye ki Seyid Gazi ile mabeyni tahminen dört saatlik yerdir. Nüzul olundu. Bunda dahi iki hurda han vardır. Tariki kühsardır.⁴⁴

Yeni Han: ki Bardaklı ile mâbeyni beş saatlik yoldur. Nüzûl olundu. Bu hanın yeri kâfir zamanında bir mâmûr karye imiş. Mürûr-ı ezmânla harâb olmağın eser-i binâdan ancak kilisenin kubbesi dört tâk üzere muallâk durur imiş. Sâbıka veziriazam iken maktûl olan Hüsrev Paşa, sene-i tis'a ve selâsîn ve elfde Bağdad seferine gider iken bu mahalle uğradıkda ol havâlide olan ahâli bu menzili hevî-nâk makarr-ı düzdân-ı bî-bâk ve menzil-i harâmiyân-ı seffâk olduğun î'lâm eylediklerinde hân-ı cedîd binâ eyleyüp etrâfdan re'âyâ sürmekle karyeyi ta'mir edüp ve ol kiliseyi dahi ta'mir edüp câmi'-i şerîf etmek esnâsında hikmet-i İlâhî sene ihdâ ve erbâ'in ve elf şa'banında mazhar-ı hışm-ı pâdişâhî oldu. Ammâ kendi vârislerinden Osman Ağa nâm kimesne ki emîn-i binâ idi yine câmi'-i şerifin itmâmına sa'y edüp bir hammâm binâsına dahi mübâşeret eylemişlerdir. Bu fakîr hacc-ı şerîf'den gelürken sene-i isnâ ve erbâ'in ve elfde menzil-i ma'hûda uğradıkda câmi'-i şerîf tamama karîb olup hamamdan dahi çok nesne kalmamış ve etrâfdan gelüp anda sâkin olan re'âyâ dahi hânelerin binâ etmek üzere idi. Tarîki kühsardır.⁴⁵

⁴³ Şeyh Esseyid Mustafa Niyazi, "*Hazar-ı Menâsik-i Hâccı Şerif*", İstanbul 1282, s. 20.

⁴⁴ İlgürel, a.g.m. s. 117.

⁴⁵ İlgürel, a.g.m. s. 117.

Bayat: nâm karye -ki Yeni Han ile mâbeyni beş saatlik yoldur. Nüzûl olundu. Bunun dahi bir câmi'-i şerifi ve bir hammâmı ve bir ma'mûr ve bir virân hanı vardır. Bunun çeşmesini merhum Hüsrev Paşa ta'mîr eylemiştir. Tarîki kûhsârdır.⁴⁶

Bolvadin: nâm kasaba -ki Bayat ile mâbeyni sekiz saatlik yoldur. Nüzûl olundu. Bunun dahi iki câmi'i ve iki ham vardır. Câmi'in biri Şeyh Hacı Halife'nindir. Ve kendisi dahi bunda medfûndur. Ve büyük han Rüstem Paşa'nındır ve tarîkinin nısfından ekseri kûhsârdır ve nısfından ekalli sahrâdır.⁴⁷

İshaklı: nâm mevzi ki Bolvadin nâm kasaba ile mâbeyni beş buçuk saatlik yoldur- Nüzûl olundu. Bu menzil Karaman hudûdunun dâhilindedir. Karaman'ın haddi Bolvadin'le İshaklı beyinde tahmînen nısf-ı tarîkde iki göz bir taş köprüdür. Bu menzilde bir câmi-i şerifle üç han vardır. Hanın biri Keykâvus bin Keyhüsrev'indir. Konya'da medfûndur. Ve Konya'da medfûn olan Selâtn-i Selçûkîyedendir. Binası kârgirdir. Tarîki sahrâdır.⁴⁸

Evliya Çelebi'nin Hac Seyahatnamesine Göre Karahisâr-ı Sahib ve Menzil Noktaları

Afyonkarahisar'da bulunan hac menzilleri hakkında bilgi kaynaklarımızdan birisi de Evliya Çelebi Seyahatnamesidir. Seyahatnamenin IX. cildi Evliya Çelebi'nin kutsal topraklara yaptığı yolculuk ve gördüğü yerler hakkında doyurucu bilgiler vermektedir. Ancak Evliya Çelebi'nin izlemiş olduğu güzergâh geleneksel hac yolu güzergâhından farklılık arz etmektedir. Evliya Çelebi kutsal yolculuğuna kendi tabiriyle *Menzil-i şehri azîm ve bilâd-ı kadîm-i*

⁴⁶ İlgürel, a.g.m. s. 117.

⁴⁷ İlgürel, a.g.m. s. 117.

⁴⁸ İlgürel, a.g.m. s. 117.

Üsküdar ya'nî Eskidâr 'dan başlamıştır. Sırasıyla; Menzil-i karye-i Kartal, Menzil-i karye-i Pendik, Menzil-i kasaba-i Geğbizye, Menzil-i İçme, Menzil-i kasaba-i Dil Herseği, Evsâf-ı kal'a-i Yalakâbâd, Menzil-i karye-i Derbend, Karye-i Çığalı, Menzil-i kal'a-i İznik, Kasaba-i Yenişehir, Ziyâret-i sâhib-i tarîk-ı Âl-i Abâ eş-Şeyh Hazret-i Postinpus Baba, Karye-i Domboz, Kal'a-i Kestel, Şehr-i azîm ve pâyitaht-ı kadîm mahmiyye-i Bursa, Kasaba-i Aksu, Evsâf-ı menzil-i kasaba-i Eynegöl, Menzil-i karye-i Zâl Derbendi, Sergüzeşt-i men, Menzil-i karye-i Hân-ı Çukurca, Karye-i Selîm Baba, Evsâf-ı kal'a-i şehr-i Hargûş ya'nî Tavşanlı şehri, Karye-i menzil-i ? , Karye-i eş-Şeyh Ömer, Evsâf-ı vilâyet-i Germiyan ve dâr-ı bahâdırân ya'nî kal'a-i gevher-nigîn ve sedd-i metîn eyâlet-i taht-ı Anadolu kal'a-i Kütâhiyye, Memdûhât-ı Kütâhiyye şehri, Kasaba-i Altuntaş, Karye-i Ömer Beğ'den sonra Evsâf-ı kal'a-i sengbâr şehr-i dediği Afyonkarahisâr şehrine ulaşmıştır.

Evliya Çelebi'nin geleneksel hac yolunu kullanmamasının nedeni ise çok farklıdır. Bunu göre her yılın Recep ayında İstanbul'dan yola çıkan Hac ve Sürre alayının da içinde yer aldığı kervana yetişemeyen Evliya Çelebi'nin gelecek senenin Hac kervanını İstanbul'da yaklaşık 10 ay kadar beklemek istememesidir. Ayrıca kışa tesadüf eden aylarda tek başına veya küçük kafilesiyle yola çıkmanın zorluğunu da buna eklemek lazımdır. Bunlar gerçek sebepler olmakla beraber yolculuklarına kudsî bir anlam yüklemek isteyen Evliya Çelebi'nin aynı ciltteki Ramazan ayı içinde babası ve üstadını rüyada görmesi ve onlardan bir nevi destur alması da onun üslubunun bir parçasıdır. Ramazan ayında başlanılan hazırlıklar Şevval, Zilkade ve Zilhicce ayında sürmüş yola çıkış da Muharrem'in 10. günü yani Aşure gününe tesadüf ettirilerek bir anlamda manevi boyut eklenmiştir. 1082 yılı Hac kervanının İstanbul'dan yola çıkışından neredeyse 5-6 ay önce başlattığı yolculuğunun bir başka amacı da

güzergâhını kendisinin belirlediği bir geziye dönüştürdüğüne de şahit olmaktadır.⁴⁹

Evliya Çelebi'nin izlemiş olduğu yol, Afyon'dan sonra da değişmiştir. Çelebi Afyon'dan sonra yönünü İzmir'e dönmüştür. Kaynak olarak kullandığımız Menâzil-i Hâclara göre Afyon bir menzil noktası değildir. Ancak Evliya Çelebi bizlere Afyon içerisinde bulunan Kasaba-i şuhûd, Karye-i Boyalı, Karye-i Sinân Paşa, Menzili kasaba-i Sandıklı hakkında bilgiler vermiştir. Bu yerler bugün Afyon sınırları içerisinde. Ege bölgesinin bütün bir yol teşkilatı düşünöldüğünde önemli bir liman şehri olan İzmir'e hangi yerlerden gidildiğini bizlere bildirmektedir. Bu yollar kutsal görevini yerine getirmek için vapurla hacca gitmek isteyen ya da İzmir'den kara yoluyla Afyon'da bulunan menzillere gelmek isteyen hacı adaylarının gidiş/dönüş yolları olması açısından da önemlidir.

Evliya Çelebi'nin kutsal topraklara ulaşmak için Afyon'dan geçtiği menziller kendi seyahatnamesinde aşağıdaki gibidir.

Kasaba-i şuhud: Yüz elli akçe ile kazâdır. Ba'zı zamân Karahisâr kadısına zamîme ihsân olunur. Kırk pâre nâhiye kurâsı var ve Karahisâr paşasının hâssıdır. Serdârı ve kethudâ yeri yokdur. Ve şehri bir mürtefi' yerde âb [u] hevâsı latîf bâğ u bâğçeli müzeyyen bir kasabacıdır. Karahisâr'a engür-i âbdâr cümle bundan gider. Ve efvâh-ı nâsda bu şehre Çufud kasabası derler, ammâ galat-ı meşhûrdur. Aslı kasaba-i şuhûd'dur. Zîra cânib-i erba'asında niçe bin şühedâlar medfûnlardır. Bu kasaba cümle tokuz mahalle ve tokuz mihrâbdır. Çârsû içinde Germiyan câmi'i, cemaat-i kesîreye mâlikdir, ammâ kurşun örtölü câmi' değildir, topraklıdır. Ve mesâcidleri ve hânı ve hammâmı ve mekteb-i sıbyânı ve uyûnları ve esvâk-ı muhtasarı vardır. Ve cümle bin iki yüz hânedir. Anda bir gece mahkemede mihmân olup ale'ssabâh garb tarafına bir sahrânın

⁴⁹ Asiye Yılmaz Yıldırım, Zeynep Süslü Berktaş, "Evliya Çelebi Seyahatnamesi Hac Kitabı, Yeditepe Yayınları, 2010, İstanbul", İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 2010, 23, s. 188.

nihâyetinde Alî kayası yolunda yüz bin renc [ü] anâ ile ol Alî yaylasına urûc edüp cümle Karahisâr sahrâları ve gayri kurâlar tahte's-serâda görünür idi.⁵⁰

Karye-i Boyalı: Mezkûr Alî dağı dâmeninde yüz evli müselmân karyesidir ve Osmân Paşazâde'nin ze'âmetidir. Anda bir bâğ-ı İrem-misâl bir âsitânede sultân-ı kâf-ı kanâ'at ve alemdâr-ı Hazret-i Risâlet Hazret-i Seyyid Kureyşî, bir kubbe-i pür-envâr içinde medfûndur kim aceb ziyâretgâh-ı hâss [u] âmmdır. Fukarâları cümle Bektaşiyândır. Ve bu mahal Sıçanlı kazası hudûdudur. Ve bu sahrâ-yı azîm içre mâl-â-mâl âbâdân kurâlardır. Ve bu Boyalı karyesi bu hâkinde bir gûne kırmızı kök hâsıl olur, Uşşâk hâlîçelerinin boyası bundandır. Anın içün Boyalı derler.⁵¹

Karye-i Sinân Paşa: Mahkemede mihmân olduk. Karahisâr hâkinde Sıçanlı kadısı bunda sâkindir, zîrâ vilâyet ortasıdır. Yüz elli akçe kazâ-i âsumânîdir. Zîrâ halkı sıçan gibi muzır kavm-i Etrâk'dir. Ve Karahisâr paşasının voyvadalığı hükmündedir. Bir mesîregâh ve çemenzâr ve giyâhâtlı fezâ içre iki yüz hâneli müselmân köyüdür. Cânib-i erba'asındaki kurâlarda niçe bin âdem cem' olup haftada bir azîm bâzâr olur. Ve niçe bin çınâr-ı âlî ve bîd-i sernigûn dırahtlar ile müzeyyen olmuş bir namâzgâh vâdîsinde bâzâr-ı mahabbet olur. Ve aşren fe-aşr havz-ı azîmleri var. Bâzâr günleri bu havuzlar içre pîr u cüvân girüp şinâverlik ederler. Ve etrâf havuzlarda gûnâ-gûn müfid [u] muhtasar maksûrelerde ahâlî-i bâzâr sohbet edüp hânende ve gûyendeler ve mutribler hoş nevâhat edüp herkes yârânları ile kol kol kavl ü karâr edüp ayş [u] işret ederler azîm mesîregâhdır. Bu mahallin amâristânı serâpâ Gâzî Sinân Paşa hayrâtı olmağile karye-i Sinân Paşa derler. Câmî'-i azîminin kaptanı üzere târîhi budur:

⁵⁰ Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi, IX.Kitap, (Yayına Hazırlayanlar: Y. Dağlı; S. A. Kahraman; R. Dankoff). İstanbul 2005, S. 22.

⁵¹ Evliyâ Çelebi, Seyahatname, s. 22.

*Sinân Paşa bilüp dünyâ fenâsın
 Diledi kim yapa ukbâ binâsın
 Yazanlar bu safâ dârına târîh
 Kodular inde gaybin hadd-i tâsın
 Sene (---)*

Hânları ve hammâm imâreti ve medrese ve mekteb-i sibyanı cümle kurşumlu kârgîr binâ-yı azîm hayrâtlardır. Ve imâretinde ni'meti subh u şâm müsâfirîne ve mücavirîne mebzûldür. Sinân Paşa bu binâları inşâ ederken bu diyârın Etrâk'inden muğberhâtır olup "Bu Sıçanlı'dan ne hâsıl ola kim yeyeler" deyü buyurmuşlar. Andan Sandıklı belin aşup beşinci sâ'atde,⁵²

Menzil-i kasaba-i Sandıklı: Karahisâr hâkinde yüz elli akçe kazâdır voyvadalıktır. Nâhiyesi yetmiş pâre kurâdır. Bu Sandıklı kazâsı sandık dolusu mâllı ve mahsûllü kazâdır. Ve şehri bir ferah-fezâ yerde bâğlı ve bâğçeli ve çayır ve çemenzârlı ve murgân-ı hezârlı yerdir. Ve cümle üç yüz elli toprak örtülü evlerdir. Ve üç mahalle ve dörd mihrâbdır. Cümleden Çârsû câmi'i kurşumlu, ma'mûr binâdır. Ve bir minâre-i mevzunu vardır. Ve kırk aded leblebici dükkânları var. Cümle etrâf kurâlarına leblebi bundan gider. Gâyet dânedâr nohudu olur. Bir diyâra mahsûs değildir. Ve gayri dekâkînleri ve hânı ve hammâmı ve tekye ve mesâcidleri vardır. Emn [ü] emân kasabadır. Andan cânib-i garba vâsi' sahrâlar içre ma'mûr kurâları 6 sâ'atde ubûr edüp vakt-i zuhurda, (Banaz'a gidilir.)⁵³

Evliya Çelebi adı geçen yerlerden sonra Uşak ilinin Banaz ilçesine gitmiştir. Çelebi'nin Şuhud, Boyalı, Sinan Paşa ve Sandıklı ile ilgili kayıtları gerek Afyon gerekse bölgenin sosyo ekonomik ve demografik yapısını çıkarması açısından önemlidir. Verilen bilgilerden hareketle Afyon'a bağı olan bu yerlerin insan kaynağı ve

⁵² Evliya Çelebi, Seyahatname, s. 22-23.

⁵³ Evliya Çelebi, Seyahatname, s. 23.

ekonomik kaynak olarak zengin olduğu görölmektedir. Yerleşim yerlerini şenlendirmek için yapılan han, hamam, Mescid ve camii gibi mimari eserler sadece yerel halka yönelik değil seyyahlara da hizmet vermek üzere yapılmış eserlerdir. Coğrafi şartların ortaya çıkarmış olduğu sorunlar neticesinde yerleşim biriminin en küçük şubesi olan kariye ve kasabalar yok güzergâhında olduğu için büyük bir gelişme gösterebilme imkânına sahip olmuşlardır. Bolvadin'in kavunundan sonra Sinan Paşa'da yetiştirilen nohutun ve leblebisinin de meşhur olduğunu bu kayıtlar sayesinde öğrenmiş bulunmaktayız.

Sonuç

İslamın temel beş şartından birisi olan Hac ibadetini yerine getirebilmek amacıyla, dönemin şartları içerisinde çok zor ve zahmetli bir yolculuğu göz almak gerekiyordu. Teknolojik imkânların gelişmesiyle birlikte bu ibadet yolculuğu her ne kadar kolaylaşmışsa da önceki dönemlere ait olan bir çok bilginin, yöresel özelliklerin ve geleneklerin de ortadan kalkmasına neden olmuştur. Hacı adayları için hazırlanan ve hacci anlatan Menâsik-i Hâc'ların haricinde, evinden veya oturduğu mahalden hiç dışarı çıkmamış kimselerin hac yolculuğu esnasında faydalanabileceği ve güzergâhları öğrenebileceği Menâzil-i Hâc adlı eserlerde yazılmıştır. Bu eserler, payitaht merkezi olan İstanbul'dan yani Üsküdar'dan başlamaktaydı. Üsküdar ayrıca Surre-i Hümayunun ilk hareket noktasıydı. Yolculuğa şahitlik eden halk, hacı adaylarını ve alayı bugün ayakta kalan Ayrılık Çeşmesine kadar uğurlardı.

Hüsrev Paşa, Bolvadin ve İshaklı Menzilleri, Karahisar-ı Sahib'de bulunan menzil noktalarıdır. Bu menziller sadece hacı adayları için değil bu yolları kullanan bütün yolcular için hizmet vermektedirler. Menzillerin işlevsel hale getirilmesi amacıyla gerek devlet eliyle gerekse vakıflar aracılığıyla menzillerin bakım ve onarımı yapılmış ve menzil bölgesi şenlendirilmiştir. Hacı adaylarının yolculukta karşılaştıkları en büyük sorunlardan içme

suyu sıkıntısı ve güvenlik problemidir. Hacı adayları Hüsrev Paşa menziline gelen kadar su sıkıntısı yaşamamıştır. Hüsrev Paşa menzili ile birlikte Bolvadin menziline kadar gerek su gerekse arazi şartlarının getirmiş olduğu ulaşım zorluğunu yaşamışlardır. Hüsrev Paşa menzili adını Hüsrev Paşa'dan⁵⁴ almaktadır. Menzilin önceki ismi hakkında bilgi sahibi değiliz. Ancak Hibri'nin eserinde Yeni Han diye geçmektedir. Adı geçen hanın ve diğer eserlerin kurucusu da Hüsrev Paşadır.

Hüsrev Paşa'nın adını alan köy XIX. Yüzyıla gelinceye kadar Anadolu'nun en çok kullanılan menzil yollarından birinin üzerinde ve farklı yolların kavşak noktasında bulunuyordu. Anadolu'da kullanılan kadim yollardan birisi de yine bu mıntıkadan geçmekteydi. Osmanlı egemenliği boyunca aynı yol, kervan, sefer ve hac yolu olarak kullanılmıştır. XVI-XVII. Asırlarda bu ve benzeri yollar üzerinde vezirlerin öncüsü olduğu bir çok devlet adamı tarafından han, hamam, camii ve kervansaray yapılmıştır. Bu yapılardan bir tanesi de Hüsrev Paşa'nın adını alan ve Anadolu'nun orta yolu olarak adlandırılan Hüsrev Paşa menziline bulunmaktadır. Ve bu menzil başlıca menzillerden birisi olarak daima kayıtlarda yer almıştır.⁵⁵

Menâzil-i Bolvadin ise Hüsrev Paşa menziline göre içme suyu açısından daha avantajlı bir menzildir. Anonim kaynakta Bolvadin hakkında pek fazla bir bilgi verilmemektedir. Örneğin Rüstem Paşa Camii ve diğer yerler hakkında ki bilgilerden mahrumuz. Ancak Nehcetü'l-Menâzil'de ve Hibri'nin Menâsikinde Bolvadin hakkında doyurucu bilgiler bulunmaktadır. Nehcetü'l-Menâzil'e göre Bolvadin'de yapısal olarak Sinan Paşa, şeyh Camii, Hacı Efendi Camii, han ve hamam ve büyük köprü (Bolvadin) bulunmaktadır. Yine Bolvadin'in kavunun lezzetli ve meşhur olduğunu bölge

⁵⁴ Biyografisinin bulunduğu kaynaklara göre Hüsrev Paşa'nın aslen Bosnalı olduğu ve Enderun'dan yetiştiği belirtilir. Eskişehir'in Han ilçesinde bulunan külliyesi için düzenlemiş olduğu vakfiyesinde de kardeşinin adı İbrahim Paşa b. Hızır Paşa olarak geçmektedir. Bu bilgiye göre babasının kimliği tam olarak tespit edilemeyen Hızır Paşa olduğu anlaşılmaktadır. Geniş Bilgi İçin Bkn. Halil İnalıcık, "Hüsrev Paşa", *TDV DİA*, c. 19, İstanbul 1999, s. 37-40.

⁵⁵ Semavi Eyice, "Hüsrev Paşa Külliyesi", *TDV DİA*, c. 19, İstanbul 1999, s. 46.

halkının geçim kaynaklarından birisinin de kilim işlemeciliğinin olduğunu renmekteyiz.

Menâzil-i İşhaklı Afyon'un son menzildir. Yine İşhaklı'nın küçük bir kasaba olduğunu ve havasının latif sularının güzel, bağ ve bahçelerinin bol olduğunu renmekteyiz. İşhaklı küçük bir kasaba olmasına rağmen büyük bir köprüye ve Sultan Alaaddin tarafından yaptırıldığı yazılan bir han ve hamama sahiptir. Nehcetü'l-Menâzil'e göre İşhaklı Akşehir'e bağlıdır. Hibri'ye göre İşhaklı'da üç han ve bir camii bulunmaktadır. Hanlardan birisinin Keykavus bin Keyhüsrev tarafından yapıldığını ifade eder. Yapılan diğer akademik çalışmalara göre hanlardan birisinin de Sahip Ata tarafından yapıldığı görölmektedir.⁵⁶

Bunların haricinde sadece Hibri'nin eserinde Hüsrev Paşa menzilinden önce Bardaklı, Bolvadin menzilinden önce ise Bayat adlı köylerin menzile dâhil edildiğini görmekteyiz. Adı geçen yerlerden Bardaklı'da iki han Bayat'da ise bir camii bir hamam ve bir han olduğunu renmekteyiz. Bu yerler muhtemelen zorlu arazi şartlarından yolculuk yapan hacı adaylarının veya diğer yolcuların şartlara göre (iklim) dinlendikleri veya konakladıkları yerlerdir.

Evliya elebi'nin Hac görevini yerine getirmek amacıyla ıkmuş olduğu kutsal yolculuk bizlere Karahisar-ı Sahib, şuhud, Boyalı, Sinan Paşa ve Sandıklı hakkında kıymetli bilgiler vermesine neden olmuştur. Evliya'nın izlemiş olduğu güzergâhı kendisinin belirlemesi adı geçen yerlerden geçmesine neden olmuştur. Bu sayede gerek Afyon gerekse bölgenin sosyo ekonomik ve demografik yapısı hakkında eşsiz bilgilere sahip olduk. Verilen bilgilerden hareketle Afyon'a bağlı olan bu yerlerin insan kaynağı ve ekonomik kaynak olarak zengin olduğu görölmektedir. Yerleşim yerlerini şenlendirmek için yapılan han, hamam, mescid ve camii gibi mimari eserler sadece yerel halka yönelik değil seyyahlara da hizmet vermek üzere yapılmış eserlerdir. Ayrıca kara yolu ile Karahisar-ı Sahib'e gitmek

⁵⁶ Alptekin Yavaş, Anadolu Selçuklu Veziri Sahip Ata Fahreddin Ali'nin Mimari Eserleri, Ankara Üniversitesi SBE Doktora Tezi, Ankara 2007, s. 28-49.

isteyen biz İzmir'li tüccar vb. kimselerin hangi güzergâhı kullanacağını ve bu güzergâhlarda nelerle karşılaşacağını öğrenmiş olduk. Gerçekte Evliya Çelebi'nin mntıklar adına verdiği bilgilerle Menâzil-i Hâc'da geçen menziller için verilen bilgiler örtüşmektedir. Gerek Evliya Çelebi gerekse Menâzil-i Hâc yazarları yolcuların karşılaşacakları veya ihtiyacını duyacakları maddeleri ve ziyaret noktalarını kayıt altına almışlardır.

Üsküdar'dan başlayan kutsal yolculuğun Karahisar-ı Sahib'de bulunan menzilleri hac yolculuğunun kara yolu ile kullanıldığı süre zarfında faal olarak işlevini devam ettirmiştir. Adı geçen menziller güzergâh olarak dönüş noktasında da kullanıldığı için bu yerlerin bakım ve onarımları her zaman öncelikli olmuştur. Tren ve vapur ile hac yolculuğunun başlaması neticesinde bu menzil noktaları eski önemini yitirmiştir.

Kaynakça

Arşiv Kaynakları

Anonim Menâzilü'l-Hâcc, Tarih ve Baskı Yeri Yok.

Anonim Menâzilü'l-Hâcc, Süleymaniye Kütüphanesi, Mihrişah Sultan
150 m.

Mehmed Edib bin Muhammed Derviş, “*Nehcetü'l-Menâzil*”,
Süleymaniye Kütüphanesi, Halet Efendi 408

Kitap

Arıç, Dilara Pınar, *Sünbûlî Sinan'ın Menâsikk-i Hâcc'ı*, Trakya
Üniversitesi SBE Yayınlanmamış Y. Lisans Tezi, Edirne 2015.

Atalar, Münir, *Osmanlı Devletinde Surre-i Hümayun ve Surre Alayları*,
Ankara 1999.

Demircan, Ali Rıza, *Hâc ve Umre*, İstanbul 2008.

Eş Şeyh Murad Efendi, “*Menâsik-i Hâccı Şerif*”, Baskı yeri ve tarihi yok.

Emecen, Feridun, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Kuruluş ve Yükseliş Tarihi*
(1300-1600), İstanbul 2015.

Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi, IX.Kitap, (Yayına Hazırlayanlar: Y.
Dağlı; S. A. Kahraman; R. Dankoff). İstanbul 2005.

Şeyh Esseyyid Mustafa Niyazi, “*Hazar-ı Menâsik-i Hâccı Şerif*”,
İstanbul 1282.

Yavaş, Alptekin, “*Anadolu Selçuklu Veziri Sahip Ata Fahreddin Ali'nin*
Mimari Eserleri”, Ankara Üniversitesi SBE Doktora Tezi, Ankara 2007, s. 28-
49.

Makale

Altunan, Sema, “ Osmanlı Devletinde Haberleşme Ağı:
Menzilhâneler” *Türkler C. X. Ankara 2002. s. 913-919.*

Armağan, A. Latif , “XVIII. Yüzyılda Hâc Yolu Güzergâhı ve
Menzilleri (Menâzilü'l-Hâcc)”, *Osmanlı Araştırmaları*, XX, İstanbul 2000, s.
73-118.

Atalar, Münir, "Türklerin Kabe'ye Yaptığı Hizmetler", *Ankara Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt 31, Sayı 1, 1990, s.287-292.

Atalar, Münir, "Haremeyn'e Denizden Surre Gönderilmesi", *Ankara Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Cilt 32, Sayı 1, 1991 s. 121-127.

Buzpınar, Ş. Tufan, "Surre", *TDV Diyanet İslam Ansiklopedisi*, c. 37. 2009, İstanbul s. 567-569.

Çetin, Cemal, "Anadolu İskeleleri ve Karayolu Bağlantıları", *The Journal of Academic Social Science Studies* 28 Number, 2014, s.349-367.

Emecen, Feridun, "Hicaz'da Osmanlı Hakimiyeti", *Tarih Enstitüsü Dergisi*, Sayı XIV, İstanbul 1994, s. 87-120.

Eyice, Semavi, "Hüsrev Paşa Külliyesi", *TDV DİA*, c. 19, İstanbul 1999, s. 46-48.

Halaçoğlu, Yusuf, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Menzil Teşkilatı Hakkında Bazı Mülâhazalar", *Osmanlı Araştırmaları II*, İstanbul 1981 s. 123-132.

İlgürel, Sevim, "Abdurrahman Hibri'nin Menâsik-i Mesâlik'i", *İÜEF Tarih Enstitüsü Dergisi*, S. 6, İstanbul 1975, s. 111-128.

İnalçık, Halil, "Hüsrev Paşa", *TDV DİA*, c. 19, İstanbul 1999, s. 37-40.

Karataş, Ahmet, "Türk-İslam Edebiyatında Menâsik-i Hâc Manzumeleri", *Din ve Hayat Dergisi*, Sayı 3 İstanbul 2007. S. 30-32

Miroğlu, İsmet, "Osmanlı Yol Sistemine Dair", *Tarih Enstitüsü Dergisi: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi*, Sayı. 15, 1995, s. 241-252.

Müderrişoğlu, M. Fatih, "Menzil Kavramı Osmanlı Devleti'nde Menzil Yerleşimleri", *Türkler C. X*. Ankara 2002, s. 920-926.

Sak, İzzet-Çetin, Cemal, "XVII ve XIII. Yüzyıllarda Hâc Menzilleri" *Selçuk Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı 19, 2005, s. 199-260.

Sarıyıldız, Güden, II. Abdulhamid'in Fakir Hâcılar İçin Mekke'de İnşa Ettirdiği Misafirhane, *İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Tarih Enstitüsü Dergisi*, 1994, s. 121-145.

Şentürk, Hüdayi, "Tanzimat Devrine Kadar Osmanlı Devleti'nin Ulaşım Teşkilâtı ve Yol Sistemine Genel Bir Bakış", *Türkler, C. X*, Ankara 2002. s. 904-912.

Oğuzoğlu, Yusuf, "Koca-Eli Sancağını Dış Dünyaya Bağlayan Yol Ağı" Uluslar arası Gazi Akça Koca ve Kocaeli Tarihi Sempozyumu, Kocaeli 2015, s.281.

Özsayiner, Zübeyde Cihan, "Türk Vakıf Hat Sanatları Müzesindeki Kutsal Kent Tasvirleri", *Millî Saraylar Dergisi*, İstanbul 2012, s.145-154.

Yazıcı, Nesimi, "Tanzimatta Haber ve Kara Taşımacılığı", *Ankara Üniversitesi, Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, Sayı 3, 1992, s. 333-377.

Yıldırım, Asiye Yılmaz, Berktaş, Zeynep Süslü, "Evliya Çelebi Seyahatnamesi Hac Kitabı, Yeditepe Yayınları, 2010, İstanbul", İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 2010, 23, s. 183-205.

PAZARLANABİLİR ÜRÜNLERİ AÇISINDAN BOLVADİN SWOT ANALİZİ

Ahmet UYAR¹

Mehmet DEMİRTAŞ²

Özet

Afyon ilinin önemli ilçelerinden biri olan Bolvadin, pazarlanabilir ürünleri açısından zengin bir çeşitliliğe sahiptir. Bu çalışma, Bolvadin ilçesini pazarlanabilir ürünlerini SWOT analizine tabi tutmuştur. SWOT analizi neticesinde ilçenin güçlü, zayıf yanları fırsat ve tehditleri ele alınmış ilçenin gelişmesi için neler yapılması gerektiği sıralanmıştır. Çalışmadan elde edilen sonuçlara göre; İlçede hayvancılığın gelişmiş olması, turizme açılacak değerlerinin bulunması, okullaşma oranının yüksek olması gibi özellikleri neticesinde Bolvadin gelişime açık bir bölgedir. Bu ilerlemenin sağlanabilmesi için özellikle yerel idareye ve ilçe halkına önemli görevler düşmektedir.

Anahtar Kelimeler: SWOT Analizi, Ürün Pazarlaması, Destinasyon Pazarlaması.

Jel Kodları: M39, M31, Z32

¹ Yrd. Doç. Dr. Ahmet UYAR, AKÜ, BUBYO, ahmetuyar@aku.edu.tr

² Yrd. Doç. Dr. Mehmet Demirtaş, AKÜ; BUBYO, mdemirtas@aku.edu.tr

SWOT ANALYSIS OF BOLVADIN IN TERMS OF MARKETABLE PRODUCTS

Abstract

Bolvadin, one of the important provinces of Afyon province, has a rich diversity in terms of marketable products. This study has subjected the Bolvadin county to SWOT analysis in terms of marketable products. As a result of the SWOT analysis, the strong, weak aspects of the county are listed, and what should be done for the development of the county where the opportunities and threats are addressed. According to the results obtained without working; Bolvadin development is an open area in the region as a result of improved animal husbandry, the availability of tourist value, and the high schooling rate. In order to achieve this progress, especially the local government and the people of the district have important duties.

Key Words: SWOT Analysis, Product Marketing, Destination Marketing

Jel Codes: M39, M31, Z32

1-BOLVADİN İLÇESİ GENEL TANITIMI

Bolvadin mevcut vesikalara göre 10.000 yıllık geçmişi vardır. Bolvadin, antik Paroreos Phrygia (Yanık Frigya) vadisinde kurulmuştur. Bu vadiye M.Ö. 8000'de yerleşik hayata geçilmiştir. Arkaik devirde bir site şehri olan Bolvadin, Afyon bölgesindeki 52 yerleşim biriminden birisidir. Bolvadin ilçesi tarihi dönemler itibarı ile her zaman önemini korumuştur. Tarihi kaynaklar incelendiğinde rneğin Grek tarihçisi Ksnefon, "Anabasis" isimli kitabında Kayster Pedion şehri için yolların birleştiği yerde kalabalık bir şehirdir derken, Bizans tarihçisi Anne Comnenus "Alexia" isimli eserinde bu şehrin vresinin merkezi olduğunu yazmaktadır (www.bolvadin.gov.tr). Tarihi son derece eskiye dayanan Bolvadin ilçesi geçmişteki kalabalık ve vresinin merkezi olma özelliklerini yitirmiş hatta günümüzde g vermeye devam ederek eski konumundan hızla uzaklaşmıştır. Sanayileşme ve hızlı dijital devrim destinasyonların çekiciliğini etkilemiştir. Bu değişime uyum sağlayamayan destinasyonlar hızla önemlerini kaybetmişler. Ekonomik alanda grlen olumsuz gelişmeler başta sosyo-kültürel alanda olmak üzere şehirlerin yaşam kalitelerini etkilemiştir. Bolvadin ilçesi de birçok yerleşim yerlerinde ortaya çıkan g veren şehirler kervanına ne yazık ki katılmıştır.

Ege Bölgesinin İç Batı Bölümünde yer alan ilçe; 31 derece 2 dakika doğu boylamı ile 38 derece 43 dakika kuzey enleminin keşişme noktasındadır. Bolvadin'in deniz seviyesinden yüksekliliği 1016 m.'dir. Yzlm 1108 km² dir. İe arazisi genellikle ovadır. İe yzlmnn %43' tarımsal alana sahiptir. Tek su kaynağı Eber Gölüne dökülen Akar aydır. Ege Bölgesinin İç Batı Anadolu kısmında yer alan Bolvadin'in yazları kurak ve sıcak, kışları soğuk ve yağışlıdır. Ege, Akdeniz ve İç Anadolu iklimlerinin keşişme noktasıdır.

Tarihi serüveni içerisinde son derece önemli merkez olan ve önemli yol güzergâhında olan ilçe çekim merkezlerinin değişmesi ile birlikte hızla küçülmeye başlamıştır. Günümüzde Bolvadin ilçesi E-28 Karayolu Konya-Ankara ve İstanbul güzergâhı üzerinde bulunan çok önemli bir kavşak noktasında olmasına rağmen, ana karayollarından ve demiryollarından uzak kalışı, dışarıdan göç almaması değişimi ve yenileşmeyi güçleştirmiştir. Sürekli göç veren yerlerde ortaya çıkan, ekonomik ve sosyo-kültürel açıdan geriye gidişin kadim kent Bolvadin içinde tehlike çanlarının çaldığı gözlenmektedir. Bunun için çalışmada olumsuz gidişin nasıl durdurulabileceği üzerinde durulmuş ve ilçenin rekabet avantajı sağlayabilecek alanları SWOT analizi ile vurgulanmaya çalışılmıştır.

Son yıllarda dışı açılım ve okullaşma düzeyi sosyal yaşantıyı olumlu yönde etkilemekte ve ilçenin ekonomik ve kültürel hayatının zenginleşmesine katkı sağlamaktadır. Özellikle Afyon Kocatepe Üniversitesi bünyesinde faaliyetine devam eden Meslek Yüksekokulunun ilçenin ekonomik ve sosyo-kültürel değişimine olumlu katkı yaptığı düşünülmektedir. Lisans düzeyinde eğitim veren Uygulamalı Bilimler Yüksekokulunun açılması ile birlikte ilçedeki sosyo-kültürel değişim artmış ve sürdürülebilir bir rekabet avantajına dönüşebilir bir potansiyel haline gelmiştir.

Bir diğer geliştirilebilecek alanda tarımla ilgili potansiyelidir. Halkın geçim kaynağı tarım ve hayvancılığa dayanmaktadır. Tarımsal üretimde arpa, buğday ve haşhaş üretimi ön plandadır. Kuru tarım, besi hayvancılığı, yumurta tavukçuluğu, özellikle kaymak ve lokum gibi yöresel nitelikteki ürünler diğer çalışma alanlarıdır. Tarımla ilgili potansiyeli de

yerel markalar oluşturularak ilcenin ekonomik gelişimi desteklenebilir.

2.SWOT ANALİZİ

Bolvadin ilçesi ile ilgili sağlıklı bir değerlendirme yapabilmek için konu mekân pazarlaması çerçevesinde tüm yönleri ile ele alınmalıdır. Mekân pazarlaması Taşkın (2009) tarafından, belirli bir bölge, mekân ya da yere karşı tutum ya da davranış, oluşturma, geliştirme ya da davranış değiştirme (Taşkın, 2009; 24) olarak ifade edilmiştir. Bu açıdan öncelikle ilçenin üstün ve zayıf yönlerinin belirlenip, sistematik ve stratejik bakış açısı ile rekabetçi avantajlarının ortaya çıkarılmasını sağlayacak bir bütüncül bakış açısı oluşturulmalıdır. SWOT analizi bu amaçla literatürde sıklıkla kullanılan bir analiz yöntemidir. SWOT (Türkçe ifadesi ile GZFT) analizinde iki tür analiz yapılmaktadır. Bunlar içsel ve dışsal analizlerdir (Altunışık, Özdemir ve Torlak, 2006; 302). SWOT analizi sistematik ve bütüncül değerlendirmeyi sağlayacak ifadelerin oluşturulması ve değerlendirilmesinde öznel ağırlıklı yorumlama olması ile ilgili kısıtı bütüncül bir yaklaşım geliştirmeye engel değildir. Bu açıdan çalışmada SWOT analizi kullanılacaktır.

Tokol'un ifadesiyle SWOT kavramı İngilizce dört kelimenin baş harflerinden (**Strengths, Weaknesses, Opportunities and Threats**) oluşmaktadır (Tokol, 2010; 63). Bir olayın mevcut ya da potansiyel pozisyonunu tayin eder. Stratejik planlamalarda sıklıkla kullanılan SWOT analizi ile büyüme yardım eden ya da başarısızlığa neden olabilen faktörlerin değerlendirilmesi yapılır (Boone ve Kurtz, 2013; 228). Çalışmada SWOT analizinin kullanılmasının temel nedeni yukarıda ifade edildiği gibi Bolvadin ilçesi ile ilgili bir stratejik değerlendirme

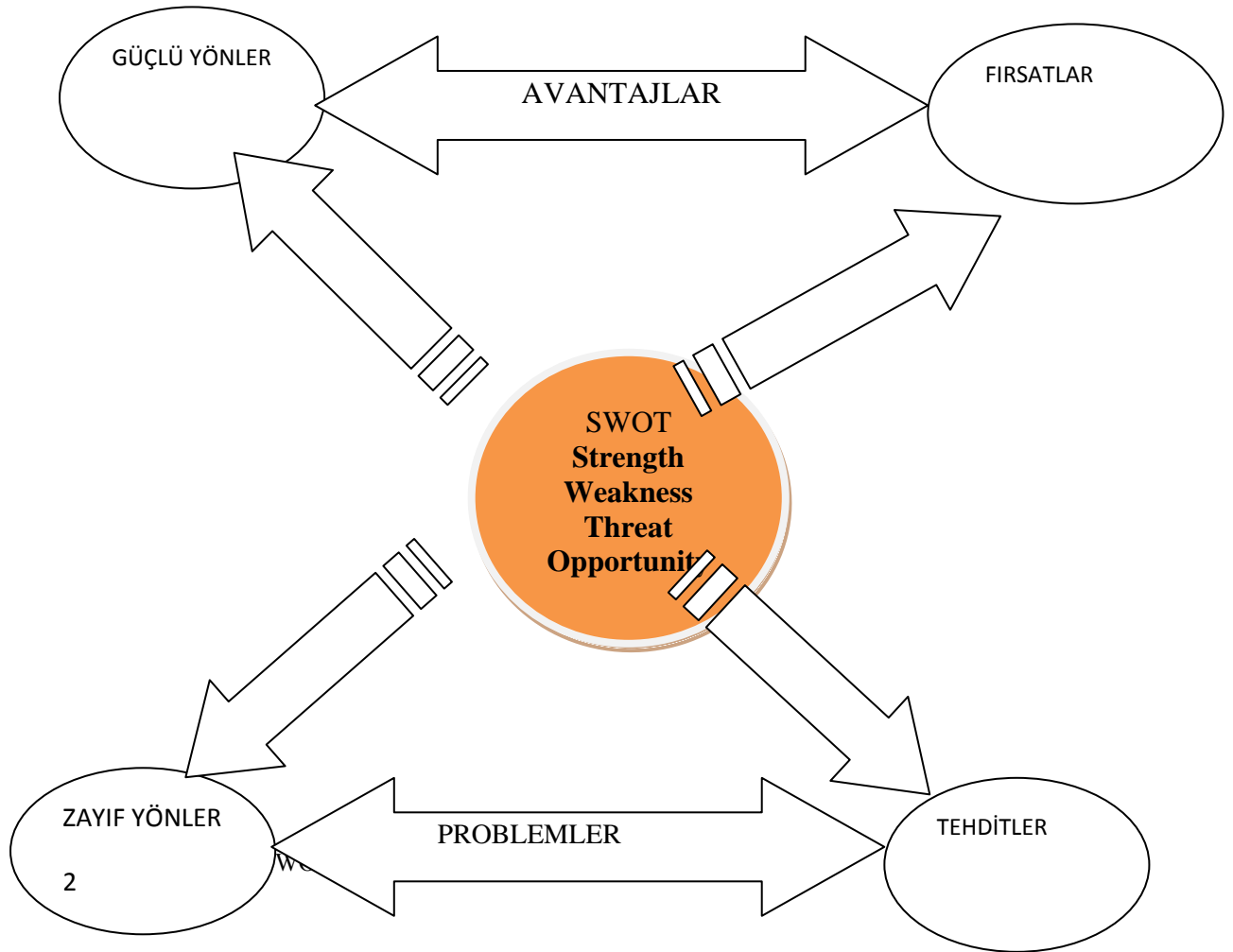
yapmak ve mevcut pozisyonunu belirleyerek neler yapılabileceğini değerlendirmektir.

SWOT analizi sadece işletmelerin değerlendirilmesinde kullanılan bir yöntem değildir. Bu teknik kullanılarak, elik ve Murat'ın (2009) belirttiği gibi ülkenin, bölgenin veya kurumun i ve dış durum analizi yapılabilir. Stratejik bir yönetim tekniği olan SWOT analizi sistematik bir düşüncenin ve analize konu olan faktörlerin geniş çaplı araştırılmasını zorunlu kılmaktadır (elik, Murat, 2009; 200). SWOT analiz tekniği kullanılarak bir meknın avantaj ve dezavantajları belirlenerek stratejik bir ereve geliştirilebilir. Değerlendirilmeye tabi tutulan alanla ilgili rekabetçi avantaj sağlanabilir. Sistematik olarak bu değerlendirme yapıldığında, rekabetçi avantaj kazanabilmek için en iyi stratejiler geliştirebilir (Boone ve Kurtz, 2013;228). Rekabetçi avantaj, ticari değeri olan ülke, bölge, işletme, kurum ya da kuruluşun rakipleri karşısında sahip olduğu sürdürülebilir bir üstünlüğe sahip olması olarak tanımlanabilir. Rekabet işletmelerin ayakta kalmaları için rakipleri kadar iyi olmaları, rekabetçi üstünlük ise rakiplerden farklı bir sürdürülebilir üstünlüğe sahip olmak demektir. Dolayısıyla bir yörenin rekabetçi üstünlüğünü bilmek yöreyi rakipleri karşısında güçlendirir ve yörenin doğru Şekilde konumlandırılması söz konusu olabilir. Çünkü SWOT analizi ile yörenin mevcut durumu listelenerek, gelecek projeksiyonu yapmak mümkün olmaktadır. Burada mümkün olduğu kadar değerlendirmenin orijinal olmasıdır. Ancak bu aşamada herkesin düşebileceği bir tuzak, rakiplerin izinden gitmektir (Gilmore, 2003;145). Dolayısıyla sonuçları değerlendirirken mümkün olduğu kadar yörenin üstün ve zayıf yönleri ortaya çıkarılmaya çalışılmalıdır. Diğer yörelerle aynı özelliklere sahip olsa bile rakiplerin taklidi Şeklindeki çözümler sürdürülebilir olmayabilir.

SWOT analizi ile yörenin güçlü yönleri fırsata dönüştürülebilir. Bununla birlikte üstünlük gibi gözükten alanlardan yörenin yararlanma kapasitesi ile ilgili kırılğanlıklar hızla tehdide dönüşme potansiyeline de sahiptir. Aynı şekilde zayıf yönleri ile ilgili kısıtlılıklar değerlendirilerek fırsatlara dönüşebileceği gibi asıl tehlike zayıf yönler yöre için mutlak baş edilmesi gereken problemler alanlar yani tehditleri barındırmasıdır.

şekil 1. SWOT Analizi

Kaynak: Boone Louis E.,; David L. Kurtz'dan yararlanılarak oluşturulmuştur.

3. BOLVADİN SWOT ANALİZİ

Bolvadin konusunda SWOT analizi oluşturulurken birincil ve ikincil veri kaynaklarından yararlanılmıştır. İnternette Bolvadin ilçesiyle ilgili çalışmalar ve haberlerden yararlanıldığı gibi yüz yüze görüşme tekniğiyle de bilgi toplanmıştır. Mülakat çalışması Bolvadin ilçesini tanıyan ve orada ikamet eden kişi ve yetkililerle gerçekleştirilmiştir.

GÜÇLÜ YÖNLER
Üniversitenin gelişmiş olması. 4 yıllık bir yüksekokulun bulunması, ilçenin üniversiteye sahip çıkması.
Büyükbaş hayvan sayısının fazla olması, süt ve ürünlerinin fazlalığı (TÜİK (2016) verilerine göre 32 bin 213 büyükbaş hayvan, ilçelerde çayla birlikte en yüksek oran). (http://www.kurtulusgazetesi.com.tr).
Şehirlerarası yolların kesişiminde yer alması. İlçe, İç Anadolu, Akdeniz ve Egeyi birbirine bağlamaktadır.
Okullaşma oranının yüksekliği, (66 okul ve ilköğretimde öğretmen başına 18 öğrenci, ortaöğretimde 24, lisede 27 öğrenci) farklı okul çeşitlerinin bulunması (Fen lisesi, Anadolu lisesi, İmam hatip lisesi, Meslek Lisesi vb).
Avşar Emaye Fabrikası. Bu fabrikada yaklaşık 500 işçi çalışmakta olup, imal edilen mutfak eşyalarının %90'nı başta Avrupa ülkeleri olmak üzere Ortadoğu ve Afrika ülkelerine ihraç edilmektedir.
Alkaloid fabrikasının varlığı, Yaklaşık olarak 500 çalışanıyla yılda 50-90 ton arasında Afyon (morfin, hidrat, kodein v.s.) imal edilmektedir. Bu ürünlerin çoğu ihraç edilmektedir.
Tarihi değerlerinin çok olması. 10.000 yıllık geçmişi vardır. Bolvadin, antik Paroreos Phrygia (Yanık Frigya) vadisinde kurulmuştur. Romalılar zamanında Polybotum isminde il merkezidir. Hitit, Frig, Lidya, Roma, Bizans, Selçuklu ve Osmanlı dönemlerini yaşamıştır.
Dini ve kültürel yapıların çok olması. Yanık Kışla, Kırık Minare, Kırkgöz Köprüsü, Yedi Kapı, Abdülkadir Geylani Türbesi, Sahabe-i Kiram'dan Abdülvahhap Hz. Türbesi Sultan Carullah Türbesi gibi.
Ahşap ve kereste sektörünün gelişmiş olması
Geniş ve düz bir arazisinin olması.
Bazı yeşil alan ve parkların yapılması ve sosyal hayatın bu anlamda gelişmeye başlaması.
Eski bir yerleşim yeri olması ve ipek yolunun buradan geçmesi
IPARD destekleri sayesinde büyükbaş hayvancılık desteklenmesi

ZAYIF YÖNLER
Bölgenin göç vermesi, TÜİK 2015 verilerine göre Bolvadin Afyonun en fazla göç alan ve veren ilçesidir. (http://www.milliyet.com.tr).
Sanayinin yeterince gelişmemesi,
Modern tarım yöntemlerinin yeterince gelişmemesi,
Sivil toplum örgütlerinin varlığının zayıf olması. Tarım kooperatiflerinin, derneklerinin işlevini tam yerine getirememesi,
Turistik ve kültürel değerlerin yeterince kullanılamaması,
Heybeli termal tesislerinin son yıllarda yeniden yapılanmasına karşın henüz istenilen seviyede olmaması,
Yetişmiş insan gücünün azlığı ve eğitimsiz işgücü olması,
Gençlerin başka şehirleri tercih etmesi ,
Markalaşma konusunda yetersiz olunması, ilçe reklamının yapılmaması,
İmaj çalışmalarının yapılmaması ve ilçenin belirgin bir imajının bulunmaması,
Üniversite öğrencileri ve yerel halk açısından sosyal alanların eksikliği,
Seracılığın gelişmemesi ve eğlence sektörünün çok az olması,
Kadın girişimcilik olarak yetersiz olması (http://bolvadin.meb.gov.tr).
Yenilikçi girişimcilik fikirlerinin olmaması aynı sektörlerin herkes tarafından kopyalanması,
Ulaşım hizmetlerinin yetersiz olması ve ilçe ulaşımının tek firma tarafından karşılanması ,
Yabancı ve yerli yatırımcının ilçeye çekilememesi,
İlçe merkezi daha modern bir görüntüye sahip olabilir.
Kanalizasyon gibi altyapı konularında yetersiz olunması, zaman zaman su taşkınlarının olması.

FIRSATLAR
Üniversitede yetişen insan gücünün ilçeye çekilebilir.
Alkaloit fabrikasıyla bağlantılı cam, şişe, paketleme, ilaç vb yan sektörler ilçede geliştirilebilir
Yer altı kaynak suyu ısınmada ve seracılıkta kullanılabilir.
Tarımda yerli tohum ve organik ürünler üretmek için çalışmalar yapılabilir.
Tarihi evler, sokaklar, çeşmeler turizme kazandırılabilir.
Organize sanayisinin gelişmeye başlaması, hayvancılıkla ilgili sanayide çalışmalar yapılabilir.
Şehir dışı ve yurtdışında bulunan Bolvadinlilerle ilişkiler geliştirilebilir.
Turizm alanında özellikle termal turizm alanında geliştirilebilir. Ayrıca Eber gölünün turizme kazandırılabilir.
Genç girişimcilik açısından gelişim sağlanabilir.
Üniversite ile ilçe yönetimin birlikte hareket ederek sanayi ve hizmet sektöründe önemli adımlar atılabilir.
Tarım alanında gelişmeye açıktır. Lavanta üretiminin yapılabilir.
Bolvadinli işadamlarının eğitim faaliyetlerine destekleri artırılabilir.
Cezaevinin açılacak olması ilçe ekonomisine katkı sağlayabilir.

TEHDİTLER
Rekabetin küresel ölçekte artması,
İlçelerde üniversite öğrenci sayısının azalması, MYO'nun öğrenci kaybetmesi,
İlçede yaşanan koku kirliliği ve özellikle Eber gölündeki çevre kirliliği (Çakırer, 2014:21).
İşsizlik önemli bir tehlikedir.
Üniversite öğrencilerinin sosyal ortamdan memnun kalmayarak okulu bırakması,
Lokasyon avantajının kullanılmaması,
Dışarıdan gelen memurların ilçeyi terk etmesi. Uzman doktor sayısının azalması,
Tarım ve hayvancılığın çağdaş yöntemlerle yapılmaması verimlilikte azalma,
Tavukçuluk sektörünün gerilemesi,
Sultandağı gibi ilçeler meyvecilikte gelişirken Bolvadin'in geri kalması,
İlçenin yeşillik konusunda istenilen seviyede olmaması,
Eber gölü çevresindeki sanayi tesislerinin atıklarından etkilenmektedir.

SONUÇ

Bolvadin tarihi, kùltürü, ekonomisi ve güçlü Yükseköğretim kapasitesiyle Afyonun önemli ilçelerinden bir tanesidir. İlçenin gelişmesi için yapılabilecek birçok faaliyet bulunmaktadır. Bu çalışmada Bolvadin'in genel bir analizi yapılarak, pazarlanabilir ürünleri açısından değerlendirilmesi gerçekleştirilmiştir. İlçenin gelişmesi elindeki imkânları doğru bir şekilde kullanmasıyla mümkün olacaktır. Bunu gerçekleştirirken yerel idarenin halk ve sivil toplum örgütleriyle birlikte hareket etmesi gerekmektedir. Özellikle üniversite, sanayi işbirliği önemli bir noktadır. Çalışmadan elde edilen sonuçlara göre Bolvadin'in gelişmesi için yapılması gereken faaliyetler şöyledir;

- Öncelikle ilçenin bir konumlandırma çalışması yapılmalıdır. Konumlandırma tüketiciler zihninde markanın bıraktığı izlenimdir. İlçe bir marka olarak düşünölmeli ve konumlandırma çalışması yapılmalıdır. Bunun için yeni bir logo, slogan ve reklam araçlarına ihtiyaç vardır.
- İlçe birçok alanda en iyi olmak yerine tek bir sektöre yönelmeli öncelikli olarak o konuda ilerleme sağlamalıdır. Örneğin yalnızca termal turizm, ya da hayvancılık vb. Bunu gerçekleştirdikten sonra yeni bir misyonla çalışmalıdır. Tek bir alana yönelmek "odaklanma" stratejisiyle gerçekleştirilmelidir.
- Türkiye'nin birçok bölgesinde olduğu gibi Bolvadin'de de pazarlanabilir turizm ürünleri çok sayıda olmasına karşın bu konuda yeterli tanıtım yapılamamaktadır. Turizm sektörü konaklama, destinasyon, eğlence, alanlarla birlikte ele alınarak değerlendirilmelidir. Özellikle termal turizme yönelmek ve burada konaklayan kişilere yan etkinlikler düzenlemek gerekmektedir. Örneğim Eber gölü gezisi, ilçe tanıtım turları, yerel lezzetlerin tanıtılması ve tarihi mekânların gösterilmesi

turizm paketi içerisinde birlikte ele alınmalıdır. Turizm acenteleri ve tur operatörleriyle yakın ilişki kurulmalıdır.

- Bolvadin hayvancılık konusunda gelişime açıktır. Ancak istenilen seviyede değildir. Afyon kaymağı konusunda bir marka olmak, sucuk, salam vb. işlenmiş et sektöründe öncü konumda bulunmak için çalışmalar yapılmalıdır. Bu alanlarda marka ve patent çalışmaları yapılmalıdır.

- Tarım sektörü ağdaş yöntemlerle yeniden ele alınmalı verimlilik arttıracak çalışmalar yapılmalıdır. Bu anlamda organik ürünlerin üretilmesi gibi farklı faaliyetler gerçekleştirilebilir.

- İlçe merkez mutlaka yeniden ele alınmalı, kaldırım, yol, kanalizasyon çalışmaları yapılmalıdır. Bunun yanında görsel olarak ilçeyi daha iyi gösterecek peyzaj çalışmalarına önem verilmelidir. İlçenin yeşil alanları ve parkları geliştirilmelidir. Trafiğe kapalı alanlar arttırılmalı yaya yollarına önem verilmelidir.

- Üniversiteyi yalnızca ilçeye gelir getirecek bir kurum olarak görmemek gereklidir. Buradaki çalışanlardan, öğrencilerden sosyal olarak da faydalanmak gerekmektedir. İlçedeki işletmelerle akademisyenlerin birlikte çalışacağı alanlar oluşturulmalıdır. İlçe yönetimi ile yerel idare arasındaki bağlar kuvvetlenmelidir. Öğrenciler okul bittikten sonra ilçede çalışabilecekleri bir ortam oluşturulmalıdır. Bunun yanında üniversite öğrencilerinin birçoğu Şehir dışından geldiği için onları birer turizm elçisi gibi görmek gerekmektedir. İlçede üniversiteyle birlikte sosyal etkinlikler, konferanslar, konserler, geziler vb. düzenlenmelidir.

- Emaye fabrikasında olduğu gibi markalaşmaya önem verilmelidir. Girişimciler desteklenmeli, eğitimli işgücüne önem verilmelidir.

Bolvadin ilçesi Afyon ilinin nüfus olarak 3. büyük ilçesidir. Ekonomik olarak gelişime açık olan bölge, eğitim konusunda

diğer ilçelerin önünde yer almaktadır. Birçok tarihi ve turistik kaynağa sahip olması, yeraltı zenginlikleri ve lokasyon avantajıyla ilçe gelişime açık bir durumdadır. Bu kaynakların doğru kullanılmasıyla Bolvadin'in ekonomik ve sosyal olarak gelişimi sağlanacaktır. Bunu gerçekleştirmek için uzun vadeli kalıcı planlamalar yapmak ve topluma bunları benimsetmek gerekmektedir. İyi bir yönetim ve doğru bir vizyonla ilçe marka kent konumuna yükselebilecek, gelecekte daha başarılı olacaktır.

KAYNAKÇA

Altunışık Remzi, Özdemir şuayip ve Torlak Ömer (2006) Modern Pazarlama, değişim yayınları, 4. Baskı, Sakarya.

Boone Louis E.,; David L. Kurtz (Çev Ed. Azmi Yalçın)(2013), Çağdaş İşletme,(Contemporary Business), Nobel yayınları, 14. Basımdan çeviri, Ankara

Çakırer, Mehmet Akif (2014). Bolvadin Nasıl Zenginleşir. Kadim Kentten Marka Kente Yolculuk. [http:// www. bolvadintso.org.tr /Images/yayinlar/Bolvadin_son_dyzeltildiA.pdf](http://www.bolvadintso.org.tr/Images/yayinlar/Bolvadin_son_dyzeltildiA.pdf)

Çelik Nermin; Güven Murat (2009), Sayısallaştırılmış SWOT Analizi İle Bartın İli'nin Ekonomik Yapısını Değerlendirme, Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Cilt:24, Sayı:1, İzmir.

Gilmore Fiona (2003) (Çev.Fevzi yalım), Marka Savaşları, MediaCat, İstanbul.

Taşkın Erdoğan (2009), Pazarlama Esasları, Türkmen Kitabevi, Y. No.335, İstanbul.

Tokol Tuncer (2010) Pazarlama Yönetimi, Dora yayınları, 11. Baskı, Bursa

www.bolvadin.gov.tr/bolvadin-in-tarihcesi

bolvadin.meb.gov.tr/Dosyalar/22032011-roportaj.doc

www.kurtulusgazetesi.com.tr/afyon-da-342-bin-sigir-5-binden-fazla-manda-var/120109/

www.milliyet.com.tr/tuik-afyonkarahisar-in-2015-yili-goc-afyonkarahisar-yerelhaber-1244405/

BOLVADİN'DE MUKİM KARABAĞ AŞİRETİNİN İSKANI, İKTİSADİ VE SOSYAL TARİHİ

İbrahim ŐİRİN¹

Afyon ili Bolvadin ilçesinde yaşamakta olan Karabağ aşiretinin ne zaman Anadolu'ya geldiği, nereden geldiği ve hangi ulusa tabii olduğu sorusu aşiretin tarihinin aydınlatılması aısından son derece önemlidir. 1845 tarihli Varidat Muhasebe defterinde Karahisar-ı Sahib Sancağı Emirdağ'ında kain Bozulus'a tabi bir Türkmen aşireti olduğu belirtilmektedir.² Yine 1830 tarihli nüfus defterinde Göl Karabağı karyesinin Bozulus'a tabii ve Bolvadin kazasına bağlı olduğu bilgisi yer almaktadır.³ Bu iki arşiv kaydından hareketle Karabağ aşiretinin tabii olduğu Bozulus'un tarihine bakmak gerekmektedir. Zira Karabağ aşiretinin Anadolu'ya gelişi Bozulus'un tarihiyle yakından ilgilidir.

XVI. asra ait kaynaklara göre, Yörük ve Türkmen adlarıyla anılan Anadolu'daki Türk aşiretleri genellikle çeşitli uluslar (iller)'a ayrılmış bir halde bulunuyordu. Bozulus Akkoyunlu devleti ve Karakoyunlu devletinin en önemli bakiyesi idi. Boz ismi çok kuvvetle muhtemel bu bakiyeyi hatırlatıcı bir özellik taşımasından dolayı ulusa verilmiştir. Yine Karakoyunlu bakiyesi aşiretlere Osmanlılar Karaulus adını vermişlerdir.

¹ Doç.Dr Kocaeli Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Öğretim Üyesi, sirinibrahim@gmail.com

² BOA, KK.d, 5956.

³ BOA, NFS.d.01675.

Osmanlılar kendilerine sadık aşiretlere Ulu Yörük adını vermişler onlara bu sadakatlerinin karşılığı olarak at yetiştiriciliği, sarayın et ve yağ ihtiyacını karşılamak gibi ayrıcalıklar tanımışlardır. Bozulus bu anlamda Osmanlı döneminde itibarlı bir ulus olmaktan çok devletle sorunlar yaşayan bir ulus olarak varlığını sürdürmüştür.

İstanbul'un fethinin hemen sonrasında Fatih, devleti yeniden yapılandırmak için kolları sıvadı. Fethin ardından daha evvel eşitler içinde birinci olan sultan, mutlak iktidarında kendisine rakip olabilecek güçleri, yani kendi eşitlerini (kandaş) ortadan kaldırma yoluna gitti ve bunun sonucu olarak önce Çandarlı Halil Paşa'yı idam ettirdi.⁴ Osmanlı siyasi ve sosyal alanını yeniden tanımladı. Osmanlı toplumunu; askeri ve reaya olmak üzere iki temel kümeye ayırdı. Askeri diye nitelenen grup da kendi içinde toplumsal iş bölümü esasına uygun şekilde Seyfiye, İlmiye ve Kalemeye şeklinde alt statü gruplarına bölündü⁵. Bir tarafta devletin memurları diğer tarafta ise reaya. Askeri olanlar, vergi gibi bir takım zorunluluklardan muaf olmanın ötesinde devletin imkânlarından yararlanan ve "devoletlü" olarak da adlandırılan yönetici sınıfa karşılık gelirken; reaya, vergi ve bir takım angaryalara tabi yönetilen sınıfa oluşturuyordu. Özellikle Fatih'le birlikte sultan, hem tebaayı hem de askeri sınıfı, simgesel değerler (sofra'da oturmayı kanunla düzene koyarak) taşıyan öğelerle hiyerarşik bir düzene soktu.

Fatih döneminde İslam, Osmanlı Devleti'nde ideolojik bir karaktere bürünüp Sünni hüviyeti ile siyasallaştı. "Konstantinapolis'in genç fatihinin fetihden sonra Bizans'ın bu harap başkentini idealindeki imparatorluğun merkezi yapabilmek için giriştiği imar programı içinde yer alan medreseler, bu genç imparatorluğun ideolojisini üretme görevini

⁴ Fernand Braudel, **II. Filipe Döneminde Akdeniz ve Akdeniz Dünyası** C.II. (Çev., M. Ali Kılıçbay) Ankara 1990, İmge Kitabevi, s.86

⁵ Hamilton Gibb ve Harold Bowen, **Islamic Society And The West**, London , 1969, C. I, Oxford University Press s. 45.

üstlendiler. Osmanlı İslam'ının böyle bir imparatorluk ideolojisine dönüşümünde hiç şüphe yok ki en temel rol medreselere düşerken" ⁶ ve en başta da sultanın bizzat kurduğu Sahn-ı Seman medreseleri ideolojik üretimin en temel enstrümanlarından biri haline geldi.

Asabiye olmadan siyasî iktidar olmaz. Fakat iktidarı kökleştirmek ve genişletmek için ister istemez aynı asabiye paylaşanlar ile çatışmak gerekecektir. Yerini sağlamlaştıran bir hanedan kendini iktidara yükseltenlere dayanmaz. Bir zaman sonra yöneticiler iktidarını mutlaklaştırmaya çalışır. Hükümdar bu amaca ulaşmak için şahsına bağlı bir kurena zümresi teşkil eder, eski silah arkadaşlarının ve müşavirlerinin yerini paralı askerler alır. Metbu ve teba arasındaki mesafe günden güne büyür. Siyasal iktidarın güçlenmesi ile birlikte nesebi asabiye teşkil eden Türkler ile siyasal iktidarın arası bozulur. (Selçuklu - Türkmen mücadelesi Sultan Sencer'in Türkmenlerce esir alınması). Bu bozulma ile birlikte Türk kelimesine yüklenen anlamda değişir. Türkler hor görülürken onların dili de küçük görülür ⁷.

Tıpkı Selçuklu'da olduğu gibi Osmanlı'da da devlet kurulduğu temel üzerine yükselmez. İstikrarın sağlanması ile birlikte Selçuklu'da olduğu gibi Osmanlı'da da devletin temel eğilimi kendisini kuran iradeden ve temelden uzaklaşmak

⁶ Ahmet Yaşar Ocak, **Zındıklar ve Mülhidler**, İstanbul 1998, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, s. 93.

⁷ Fuat Köprülü "*Eski Devirlerde Türk'ü Nasıl Telakki Ederlerdi*" başlıklı yazıda Türk kelimesinin almış olduğu şekiller irdelenmektedir. Türk kelimesinin bilhassa XVI. asırdan itibaren kaba saba köylü anlamlara geldiği vurgulanmaktadır. Orhan Köprülü, **Köprülü'den Seçmeler**, İst, 1990., s.85 ayrıca İraene Melikoff, **Uyur İdik Uyardılar**, İst., 1994, s. 103. Melikoff, İslâm'a girmiş, Müslüman olmuş ve Selçuklu hanedanı gibi, kültürü İranilaşmış kentli Türk ile, henüz İslâmlaşmamış veya yeterince İslâmlaşmamış göçer ya da yarı göçer Türk arasındaki uyumsuzluk dolayısıyla birincisine "Müslüman" ikincisine "Türk" denilmiştir; demektedir. Türk sözcüğünün etnik değil sosyal anlamda kullanıldığını aynı olgunun, aşiret bağları hala canlı, cemaat dışı (heterodoxe) bir İslâm inancı ile belli bir yaşam tarzını sürdürü gelen Anadolu'da "Kürt"deyimiyle karşımıza çıktığı kanaatinde. Melikoff, kürt kelimesini etnik olmaktan ziyade sosyal olduğu fikrindedir. Melikoff. a.g.e., s.105. 1453'te yazılmış olan "Tac ül- Edeb" isimli eserde Türkmenlerle Kürtleri aynı tarzda ifade edilmekte yazar , "Türkmen taifesi kürt tabı olunur. Bunlara muvafakat edip yola gitme kim kurt bir birinde kan görece bir birini yer". Köprülü, a.g.e. ,.87. Bu tarihte Türk kelimesi Türkmen ve Kürt'ten daha iyi bir anlamda kullanılmaktadır. Göçebe Türkmen ve Kürtler yukarıdaki ifadelerden de anlaşılacağı üzere pekte iyi anlamda anılmamaktadır. İstanbul'un alınmasıyla Osmanlı tarihinde başlayan yerleşik- göçebe kavgasını göstermesi açısından önemlidir.

olmuştur. Yerleşikliği ifade eden Osmanlı ile tebaası Türkmenlerin arası açılır, iktidarı kökleştirmek ve genişletmek için ister istemez aynı asabiyeyi paylaşanlar ile(Türkmenler) çatışmak gerekecektir. Yerini sağlamlaştıran bir hanedan kendini iktidara yükseltenlere dayanmaz. Bir zaman sonra yöneticiler iktidarını mutlaklaştırmaya çalışır. Hükümdar bu amaca ulaşmak için şahsına bağlı bir kurena zümresi teşkil eder, eski silah arkadaşlarının ve müşavirlerinin yerini paralı askerler alır. Metbu ve teba arasındaki mesafe günden güne büyür. Saray kendi iktidarı için kendisi ile tebaası arasına devşirmeleri yerleştirir. Zamanla bu bir kurumsal bir yapıya dönüşür. Osmanlı bürokrasisinin oluşumu ve işleyişi sarayın iktidarı tebaası ile paylaşmama işteği ile açıklanabilir.

Devletin doğasında yerleşme, belirleme, vergilendirme olduğundan Osmanlı devleti ile göçebeler arasında bir ayrışma oluşmuştur. Bu durum Türk tarihinde ilk değildir. Göçebeler ve devlet ilişkisini en iyi niteleyen şüphesiz İbn Haldun olmuştur. Ona göre asabiye (dayanışma) olmadan siyasî iktidar olmaz. ⁸ Fakat iktidarı kökleştirmek ve genişletmek için ister istemez aynı asabiyeyi paylaşanlar ile çatışmak gerekecektir. Yerini sağlamlaştıran bir hanedan kendini iktidara yükseltenlere dayanmaz. Bir zaman sonra yöneticiler iktidarını mutlaklaştırmaya çalışır. Hükümdar bu amaca ulaşmak için şahsına bağlı bir kurena (devşirme) zümresi teşkil eder, eski silah arkadaşlarının ve müşavirlerinin yerini paralı askerler alır. Metbu ve teba arasındaki mesafe günden güne büyür. Siyasal iktidarın güçlenmesi ile birlikte nesebi asabiyeyi teşkil eden Türkler ile siyasal iktidarın arası bozulur. (Selçuklu -Türkmen

⁸ Osmanlı tarih yazarları ve İbn Haldun için bkz, Z.F. Fındıkoğlu "Türkiye'de İbn Haldunizm, **Fuat Köprülü Armağanı**, İst,1953,s153-163 ayrıca Bernard Lewis, "İbn Haldun in Turkey" **Studies in Islamic History and Civilization in Honor of Professor David Ayalon**, Edited by M. Sharon Jerusalem,1986,s.527-530 Osmanlı tarih anlayışında Haldun'un etkisi için bkz İbrahim şirin, "Osmanlı'da Tarihın Anlam Arayışi", **OTAM**, Ankara, 2000, Sayı, 11 s.555-575.Ayrıca Haldun ve Osmanlı Düzeni için bkz, İbrahim şirin, "Türkçe'nin Bitmeyen Çilesi veya İktidar-Dil Aydın İlişkisi", **Türk Yurdu**, C.21,Şubat-Mart 2001, Sayı,162-163,s.392-398.

mücadelesi Sultan Sencer'in Türkmenlerce esir alınması). Tarih yazıcısı burada devreye girer. Efsanesi olan göçebeden tarihi olan devlete geçişte köprü görevi görür. İktidar olan, birilerini kendisine çekerken aynı zamanda birilerini ki bunlar göçebe Türkmenlerdir onları iter ve dışlar. Hem onların savaş güçlerinden yararlanmak ister (Deleuz'un savaş makineleri) hem de bunu beceremediğinde onları yerleştirmeye çabalar ve bunun içinde sürgünü (Ö.Lütfi Barkan. C. Orhunlu'nun çalışmalarının gösterdiği şekliyle) bir metot olarak benimser. F. Braudel, Osmanlı yöneticinin göçebeleri hizaya getirmekten, hatta toprak vererek yerleştirmekten ve en fazla direnenlerin maden ve istihkam çalışmalarına göndermekten veya 1572'den sonra Kıbrıs'a sürmekten vaz geçmediğinden yine daha önce Türk yayılmasının büyük başarılar sağladığı dönemde asla rahatsız edilmemiş olan göçebe Türkmenlerin XVI ve izleyen yüz yıllarda itibaren göçebeler Osmanlı yöneticinin ilgilendiği unsurları haline gelmişler asker ve vergi almak maksadı ile yerleşikliğe zorlanmışlar ve alevi olan göçebeler İran'a sürülmüştür.⁹ Anadolu'dan sürülen bu göçerler, Faruk Sümer'in çalışmalarının gösterdiği gibi Safavi devletinin kurulmasında etkin rol oynamışlardır.

Osmanlı kurumsal iktidarını sağladığında göçebelerin kendisine sağladığı meşruiyete ihtiyacı kalmamıştı. Onun daha geniş ve kapsayıcı meşruiyet aygıtlarına ihtiyacı vardı. Özellikle Fatih'in İstanbul'u alışı Roma'nın mirasına sahip çıkışı yerleşiklik-göçebelik gerilimini artırmış bunda İstanbul'un alınmasının Fatih lehine doğurduğu üstünlüklerin ve yeni yönelimlerin etkisi büyük olmuştur. İkinci gerilim ise Yavuz döneminde olmuştur. Safevi- Osmanlı gerginliğinde ki bu bir yerde sözünü ettiğimiz yerleşik-göçebe gerginliği ile ilgilidir. Osmanlı'nın bunu aşma noktasında Sünnileşmesinde ve bunun Osmanlı iktidarını bir

⁹ Fernand Braudel, *II. Filipe Döneminde Akdeniz ve Akdeniz Dünyası*, C.I Çev., M.Ali Kılıçbay, Ankara 1993,s.117.

meşruiyet aygıtı olarak kurgulamıştır. Yavuz Sultan Selim'in galibiyeti aynı zamanda yerleşikliğin daha da güçlenmesi, göçebelere iyiden iyiye dışlanması ve hor görülmesi ile sonuçlandı. Bu aşamada yerleşiklerle göçebelere dinsel durumları da belirgin bir şekilde ayırdı. Göçebelere dinle olan ilişkisi¹⁰ başından beri heterodoksi sınırları içinde kalmıştı. Ama bu Yavuz'un başarıları ile göçebelere ve devletin dinsel konumu ayırdı ve zıtladı. Bu tarihe kadar *"heteredoks kesime karşı her hangi bir baskı siyaseti gütmeyen Osmanlı merkezi yönetimi, çok sıkı bir denetim politikası uygulamaya başladı. Devlet, yayımladığı belgelerde zındık,mülhit, ehl-i rafizi terimleri ile nitelendirdiği bu Heterodoks kesime karşı,Ehl-i Sünnet'in savunuculuğunu resmen ve sık sık telaffuz etmeye başladı"*¹¹. Bunun yanında Osmanlı kendisine göçebe kökeni dışında dinsel bir köken arayışı içine girerken tarih yazıcısı da bu kökeni oluşturma işi ile meşgul olmaya koyuldu.

1540 tarihli defterde Bozulus Diyarbekir Türkmenleri ve Dulkadirli Türkmenleri olmak üzere iki ayrılmış olarak gösterilir. Bozulus'un önemlice bir kısmı ise Safavi devletinin hizmetinde yer almıştır. Safavi hizmetinde yer alan Bozulus hem Azerbaycan hem de Anadolu'dan göçerek İran'a gitmişlerdir. Bozulus'a tabi Karabağ aşiretine ilk kez Anadolu'da 1540 tarihinde rastlıyoruz. Karabağ aşireti Diyarbekir, Sivas ve Edirne yakınlarında Çirmen kazasında konargöçer bir hayat sürmektedirler.¹² Daha sonraki tarihlerde Diyarbekir ve Sivas'taki Karabağ aşiretine Osmanlı kayıtlarında rastlamazken Çirmen'e yerleşen Karabağ aşiretinin burada kaldığına dair

¹⁰ Göçebelere dinle ilişkisini için Gilles Deleuze, Felix Guattari, **Kapitalizm ve Şizofreni**, Çev.,Ali Akay, İst,1990,s.86. Göçebelere ve devlet için bkz, Gilles Deleuze, Felix Guattari, a.g.e. ,Göçebelere ve Osmanlı için, Arnold. J. Toynbee, *"Osmanlı İmparatorluğunun Dünya Tarihindeki Yeri"* **Osmanlı ve Dünya**, Haz., Kemal Karpat,İst,2000 Gerek Tonybee gerek felix ve Deleuze Modern Türklerin göçebe atalarının geçmişlerinden utandıkları gibi göçebelere bakmamaktadırlar. Devletin bir evrim sonucu olmadığı bunun bir ilerleme olmadığı güç ve zor olanın göçebelik olduğu tezi üzerinde durmaktadırlar. Ayrıca her ne kadar at çeken Yörükleri merkez alınarak yazılsa da Rudi Paul Lindner, **Göçebelere ve Osmanlılar**, çev., Müfit Günay, Ank, 2000. dikkate değerdir.

¹¹ Ahmet Yaşar Ocak, **Türkler, Türkiye ve İslam**,İstanbul,1999,s.,42.

¹² BOA,TD.NR 200,s.961,

kayıtlar vardır. Bu durum da Sivas ve Diyarbakır'da konargöçer hayatı süren Karabağ aşireti İran'a göçmüş olması kuvvetle muhtemeldir. Savafi devletine göçen hatta bu devletin kurulmasında etkin rol oynayan Türkmenlerin çoğu Karakoyunlu ve Akkoyunlu bakiyesi olan Bozulus'tu. Ve bunlar Kızılbaş taifesi olarak adlandırılmıştı. Bozulus özellikle Kanuni devrinde mahalli büyük memurları tarafından rahatça soyulduğu anlaşılmaktadır. Mahalli idari ve maliye memurlarının Ulus'a türlü adlarla ile yükledikleri tekliflerden başka bunların devlet tarafından tayin edilmiş olan yaylaklarına da yine onlar tarafından el konularak kendi reayalarına kiralanmıştır. Bu sebeple yaylaksız kalan ulusun bir kısmı İran'a gitmeğe mecbur kalmıştır.¹³

İran'a göçen Bozulus neden 17. Yüzyıl'da tekrar Anadolu ve özellikle Batı Anadolu'ya tekrar göç etti. Safavi devleti başlangıçta Kızılbaş emirler tarafından yönetildi. Kısa bir süre sonra önemli görevlere İran menşeliler geldi. Kızılbaşlar devlette yer kapma, hakim mevkilere gelme konusunda bir birleri ile rekabete girdi. Şah Tahmas savaş makinesi Türkmenleri aşırı güç kazanmalarını veya belli bölge de hükümete karşı özel iddialarla ortaya çıkmasını engellemek için her Türkmen aşiretini kendi içinde böldü ve karıştırdı. Kendine sadık Şeyhavend aşiretini oluşturdu. Osmanlı devletinde Akkoyunlu bakiyesi olarak itibar görmeyen ve Safavi devleti hizmetine giren Türkmen aşireti şimdi aynı itibarsızlaşmayı Safavi devletinden görmekte, zulme ve baskıya uğramaktadırlar. Özellikle Şah Abbas döneminde 1587-88 de Türkmen-Kızılbaş aşiretleri acımasızca bölmüş, dağıtmış, yeniden yerleştirmiş, yerleşik hale gelmeleri için baskı yapmıştır. Kızılbaşları kontrol altına almak için Hıristiyan Kafkasya kökenli köle süvarilerinden oluşan kullar veya gulaman'ı veya çoğu İranlı köylüler olmak üzere piyade silahşörlere oluşan fergçivan'ı kurdu. Osmanlı'da

¹³ Faruk Timurtaş, "Bozulus Hakkında", **A.Ü. D.T.C.F.Dergisi**, S.7/1,s.38.

olduğu gibi devlet kurduğu asli unsurla arasına kulları koymuş, gcebe Türkmenleri kstrmştr.¹⁴ Başta Bozulus ve diğer Türkmen illeri Bozulus'a tabii Karabağ aşireti de yerleşik hayata zorlanma karşısında tekrar Karabağ sonra Anadolu'ya yönelmişlerdir. Gerek İran'a giden gerekse Anadolu'da kalan Bozulus'un 1613'de Batı Anadolu'ya Konya ve Aydın'a gc ettiğini belgelerden anlaşılmaktadır. Devlet Batı'ya giden Bozulus Türkmenlerini eski yerlerine göndermede başarılı olamayınca buldukları mevkilerde yerleşmelerine teşebbüs etti. Mali hususta hiç müsamahacı olmayan imparatorluk idaresi, Bozulus'a tabii aşiretlerin birkaç seneden beri alınmamış olan vergi borçlarını bir türlü affetmeyince Bozulus'u sıkıştırmağa devam etmiş 1673'de giriştiği bir teşebbüs Bozulus'un Akşehir, Afyon ve Kütahya hattında bulunan en mühim kısmının yeniden dağılmağa mecbur etmiştir. Bozulus teşekkülleri Karasi, Saruhan, Aydın ve Menteşe bölgesine geldiği hatta denizi geçerek Rodos ve İştnky gibi adalara gc ettikleri anlaşılmaktadır. Karabağ aşiretin bir kısmı Karaman eyaletinde Akşehir-ılgın bölgesinde varlıklarını devam ettirirken bir kısmı ise Aydın, Saruhan havalisine yerleştiler. Bozulus'un bir kısmı ise 1696'da Rakka'ya iskan edilmek istendi ve Rakka'ya sürüldü. Rakka'da yaşamayı red eden Bozulus'a tabii aşiretler tekrar Anadolu'ya gelip Bozulus'a tabii Anadolu'daki aşiretlere karıştılar. Bozulus'a tabii küçük bir grup Kars, Erzurum, Erzincan'da kaldı.¹⁵

Aydın ve Manisa'ya yerleşen Bozulus'a tabii aşiretler arasında Karabağ aşireti de yer almakta idi. Aydın ve Saruhan'da Konar gcer bir hayat süren Karabağ aşiretinin geçim kaynağı hayvancılık idi. Büyük koyun, deve sürülerine sahipti. Yaylak ve kışlak hayatı sürmekte kendilerine ayrılan yaylak ve kışlaklarda hayatlarını sürdürmekte idiler. Kendilerine ayrılan meraların

¹⁴ Richard Tapper, **İran'ın Sınır Boylarında Gcebeler**, ev. F. Dilek zdemir, Ankara 2004, İmge Yay., s.90-95.

¹⁵ Tufan Gündüz, **Anadolu'da Türkmen Aşiretleri**, Ankara 2008, Yeditepe Yay. s.81

¹⁵Gndz, ağe,s 55.

azalması, nüfusun artması, ziraat ile uğraşan köylerle aşiretin arasını açılmış, özellikle kıtlık zamanlarında aşiret üyeleri köylü halkla mücadele içine girmiş, devlete taahhüt ettikleri vergileri vermeyince devlet tarafından eşkıya olarak adlandırılmışlar ve 1691-1699 aşiretlerin iskanı meselesinde Aydın'daki Karabağ aşireti 1702'de Karahisar-ı Sahip sancağına bağlı Barçınlı kazasına tabi Sivri Karkın köyüne iskan edilmiş iseler de buranın otu ve suyu olmadığı için yine aynı kazada Sivrihisar yakınlarında Candan Köprüsü, Ali Tan, Zabdalı, Ömer Hacı ve Master köylerine yerleştirilmişler, bu defa eşkıya zulmüne uğradıkları hususunda şikayet etmeleri üzerine Tavulga, Alikan, Göl-i Karabağ köylerine iskan olunmuşlardır.¹⁶

Karabağ aşireti burada tarımla uğraşmaya başlayıp yarı göçebe bir hayat sürmekteydi. 1785 tarihinde Karabağ aşireti yaylak ve kışlaklarına yakın köylerle ziraat yapmak karşılığında Bolvadin Menziline 1200 kuruş ödemeleri şartıyla bir taraftan ziraat bir taraftan hayvancılıkla geçinmeye başladı. Ancak Karabağ aşireti, köylülerle anlaşmasına rağmen kendilerinin konar göçer oldukları gerekçesini ileri sürerek bu parayı ödemediler. Menzilin işleyişi aksadığından Bolvadin Kadısının gönderdiği bir i'lam ile Karabağ aşiretinin anlaşmaya sadık kalarak taahhüt ettiği 1200 kuruşu Bolvadin menziline ödemesi hususunda emir verildi. Karabağ aşireti bu emre uyup hisselerine düşen vergiyi ödediler.¹⁷

Aydın'da kalan Karabağ aşiretinin bir kısmı İncirliova'ya bağlı Karabağ köyünde yerleşik hayata geçti. Muğla'ya giden Karabağ aşiretinden bir grup ise Turgutreis Karabağ köyünde yaylak ve kışlak hayatlarını sürdürdüler. Adana, Rakka, Tarsus, Sis, İçel, Çirmen, Karaman¹⁸, Kars ve Iğdır'da Karabağ aşireti ya

¹⁶ Gündüz, s.81

¹⁷ BOA,CML,Dosya No:727, Gömlek:29710, 20/Ra/1200

¹⁸ Cevdet Turkey, **Osmanlı İmparatorluğunda Oymak, Aşiretler ve Cemaatler**, İstanbul 2005, İşaret Yayınları, s.392. Ahmet Caferoğlu, 1937 Emirdağ ve Bolvadin'de yaşayan Karabağ aşiretini ziyareti sırasında beyliğin aristokrasi ile olan ilişkisine dikkat çeker. Caferoğlu, " *Afyonkarahisar Azerileri, Türklük*, 1939, S1,s.24.

kendi isimlerinde Kars Diğor ve Kağızman örneğinde olduğu gibi Karabağ köyleri gibi köyler kurmuşlar ya da başka adla kurulmuş köylerde yaşamaktadır.

Konya Cihanbeyli, Karabağ Köyü

Eskişehir, Çifteler Doğanay, Ortaköy Yenidoğan,

Afyon Emirdağ, Bademli, Davulga, İncik, Karakuyu ,Eşrefli, Daydalı, Avdan, Ali Kan, Aşağı Çomaklı

Bolvadin, Büyükkarabağ, Ortakarabağ, Derekarabağ

Sultandağı, Yeni Karabağ köyelerine yerleştiler.

Bolvadin Karabağ Aşireti

Karabağ aşireti 1785 yılından itibaren Bolvadin'e bağılı eski bir Bizans yerleşkesi olan Julya kentinin harabelerinin yakınlarına yerleşti. Uzun bir süre burada yaylak ve kışlak hayatı sürerek konargöçer alışkanlıklarını devam ettirdiler. Bir taraftan hayvancılık yanında tarımla uğraştılar. Köyde ev düzenine geçmeden uzun bir süre toprak ev ya da alaçık dedikleri çadırlarda yaşadılar. 1980'lerin ortasına kadar yaylak ve kışlak hayatını sürdürdüler. Yarı göçebe iken yaylada toprak ya da alacıkta kışın ise köyde yöresel özellikler taşıyan kerpiç ve sazdan yapılma evlerde yaşadılar.

Aşiretin Yönetimi

Osmanlı aşiret düzeninde boy ve aşiretlerin başında bir bey bulunurdu. Bir boya bir bey tayini irsi olmayan teşekküllerde, o boyu teşkil eden grupların başında bulunan kethuda ve ihtiyarların bir şahsı boy beyi olarak kabul edecekleri hakkında kanaatleri açıklandıktan sonra hükümet tarafından o şahsın tayin edildiğine dair berat verilirdi. Karabağ aşireti gibi bazı aşiret ve oymaklar da ise beratla değil ancak boy aristokrasisi ile tayin edilirdi.¹⁹

1830 tarihli nüfus defterinde Bozulus'a tabi Karabağ aşiretinin beyinin İ sazade Mehmet Bey olduğu kendisinin uzun boylu ve kara sakallı ve 45 yaşlarında olduğu anlaşılmaktadır.

¹⁹ Cengiz Orhonlu, Osmanlı İmparatorluğu'nda Aşiretlerin İskanı, İstanbul, 1987, Eren Yay.s,14

Bu durumda Mehmet bey 1785 doğumludur. Mehmet Beyin yanında sekiz hizmetkarı vardır. Mehmet ve Halil isminde iki oğlu bulunmaktadır. Mehmet oğlu Mehmet Beyin 1831 tarihinde İsa isminde bir oğlu dünyaya gelmiştir. İsa beyin Mehmet isminde bir oğlu Mehmet beyin de Mehmet bey isminde bir oğlu vardır. Mehmet oğlu Mehmet beyin nüfus bilgilerinde 1876 doğumlu olduğu ve 1892 doğumlu Halil ve 1904 doğumlu Bekir isminde iki oğlu yer almaktadır. Cumhuriyet döneminde Mehmet oğlu Mehmet Bey, Kemik soyadını aldı.

1845 tarihli Varidat Muhasebe defterinde Gölkarabağ'ın erkek nüfusu 796 kişidir. Toplam nüfus ise yaklaşık 3880 kişidir. 1830 tarihli nüfus sayımında 262 hane 1026 erkek nüfus toplam tahmini nüfus ise 5000 kişidir.

Gölkarabağı diye bilinen Büyükkarabağ köyü bey köyü olarak ta bilinmektedir. Aşiretin tarımla geçimini sağlaması bazı aşiretin ileri gelenlerinin yeni köy arayışına itti. Yenikarabağ, Derekarabağ son olarak da 1914'te Orta Karabağ müstakil köy statüsü kazandı. Çukurcak ve Karapınar köyleri de Karabağ aşiretinden kişiler tarafından kuruldu.²⁰ 1966 yılında Karabağ aşireti için yeni bir göç demektir. Avrupa'ya işçi olarak pek çok Karabağlı gitti ve yerleşti. Özellikle Belçika ve Almanya'da Karabağ aşiretine mensup insanlar işçi olarak çalışmaktadır. 1969 yılı ise Ortakarabağlılar için sıkıntılı bir yıl oldu. Eber gölü kıyısındaki gölün taşması sonucu köylerini terk etmek zorunda kaldılar. 1973 yılına kadar çadırlarda yaşadıkları Bolvadin'e bu günkü yaşadıkları Karabağ ve Müslümana Mahallesi'ne yerleştiler. Ortakarabağ köyünde bu gün 80 hane yaşamaktadır. Karabağ'da köy hayatını sürenler hayvancılık ve tarımla uğraşırken temel geçim kaynağı olan hayvancılığı zaman içinde terk etmek zorunda kaldılar. Türkiye'nin dört bir yanına dağılan Karabağlılar subay, astsubay, öğretmen, hakim, avukat, öğretmen üyeliği gibi meslekleri icra etmektedirler.

²⁰ BOA, DH.ID,144-1- Gömlek NO.28, 22Ş/1330

1937 yılında Kendisi de Azerbaycan Türklerinden olan Türkolog Ahmet Caferoğlu Emirdağ ve Bolvadin'de yaşayan Karabağ köylerini ziyaret etti. Ona göre ilerinde yerli Türk almayan Azeriler, vaktiyle Azerbaycan'da mensup oldukları oymak isimlerini bazı telaffuz farkları ile aynen muhafaza etmişlerdir. Bademli de ırxlı, Duraxlı, Goncali, Xocuklu, Gogmanlı, İbrahimni, ıaklı, Davulga'da ırxlı,Hacı İmamlı, Alasakallı, iy Yıyanlı,. Bu oymak adlarına bazı telaffuz farklarıyla aynen bu günkü Azerbaycan sahasında Goncalı, Göyçeli; ırxlı (Gence'de) Xocuxlu,Gocuklu gibi. Caferoğlu eski şive özelliklerini, mahalli adet ve anelerini muhafaza eden Karabağ aşiretinin kendilerinin Azerbaycan'dan geldiklerine asla şüphe kalmadığını ifade eder.²¹ Caferoğlu arşiv kayıtlarına dayanmadan saha araştırması sonucunda Karabağ köylerinin Azerbaycan'dan geldiğine şüphe etmemişti. Karabağlılar da Karabağ'dan geldiklerine dair bir şüphe taşımamaktadır. Karabağlı olmak bir kimlik olarak önemsenmiş bu isimle köyler kasabalar kurmuşlar, Karabağ soy ismini almışlardır. Karabağ köylerinde yaşayan insanlarla yapılan sözlü tarih çalışmaları göstermiştir ki Karabağlılar Karabağ ve Gence'den geldiklerine dair bir ortak bir bilince sahiptir. Anadolu'ya Oğuz göçlerinin önemli kapısı olan Karabağ'ın sadece bir geçiş noktası olmadığı burada yerleşmiş Oğuzların Karabağ aşireti örneğinde olduğu gibi yurt tuttıkları ve Karabağlı kimliği oluşturduğu, Karabağ'dan ayrılalı 300 yıl olasına rağmen hala bu kimliği taşımaları Karabağ'ın coğrafyadan vatana dönüştürüldüğünün önemli bir kanıtıdır. Karabağ bu anlamda Oğuzların gelip geçtiği bir coğrafya değil bir yurt, vatandır. Coğrafyanın vatana dönüşmesinin en önemli koşulu üzerinde yaşayan inanların o toprağa kendilerini ait hissetmeleridir. Karabağ aşiretinin vatanından ayrılışından 300 yıl geçmesine rağmen kendisini oraya ait hissetmesi, bu coğrafyanın vatanlaştığının bir Türk

²¹ Caferoğlu, agm,s.24-25.

vatanı oluşunun en önemli delilidir. Bu yönüyle Türkiye’de yaşayan Karabağlılar üzerine antropolojik, tarihi ve sosyolojik çalışmaların yapılması vatan, kimlik konularında yeni yaklaşımların ortaya çıkmasına yol açacaktır.

Karabağ Türkmenleri Arasında Ölüm

Bu güne kadar bütün Azeri Türklerinde hala bütün kuvvetiyle devam etmekte olan ağıt söyleme, ağıt yakma geleneği Bolvadin Karabağ köylerinde de varlığını devam ettirmektedir. Türkiye Karabağlılarının Azerbaycan Karabağlıları ile kültürel ortaklığının en önemli göstergelerinden birisi ortak dil, ortak inanç ve anelerdir. Biz bu ortaklığa ölüm karşısında gösterdikleri ortaklıkla başlayalım.

Köyden birisi öldüğü zaman cenaze evine köy halkı toplanır. Ölen kişinin etrafına otururlar. Ölen için ağıtlar yakarlar. Ölenin yakınları ünü ile ağıtlar yakıp feryadı figan ederlerken ölü evine gelen köylüler ise önceden ölmüş ölülerine ağlamaya başlarlar. Yeni ölen öbür dünyadaki kendi yakınlarına seslenmek için bir vesiledir. Ağıt kendi akrabalarına ulaştırılması istenen bir mektup gibidir. Ağıt bizden selam olsun diye başlar kime ağlanıyorsa onun ismi zikredilir. Bahaaddin Ögel’e göre Anadolu ve bütün Türk toplumlarında eski karakterini kaybetmeyen bir müzik türüdür. Ağıtlardaki müzik sanatkarların deyiş ve duyuşuna bağlıdır.²²

Ağıtlar genellikle: Varınca Beni sileye var selam söyle
Yerini yurdunu sor sual söyle

Şeklinde bir hitabetle başlar.
Ölen kocası için ağlayan kadın
Açın Kapıyı Yeller İşlesin
Silenin evinde kimler kışlasın
Ufacık Kuzulu silemi derim
Ben senin kuzuna baba olamam

²² Bahaeddin Ögel, **Türk Mitolojisi**, C.I, Ankara, 1993, TTK Basımevi, s.17.

Ben baba değilem halin sorarım²³
Sundum güğüme güğümü susuz
Evrenine vardım evleri ıssız
Örtüsünün içi ufak kuzulu
Kuzusunun adı devre yazılı
Benim senden hiç haberim yoğudu
Benim kendi derdim bana çoğudu
Kızı için ağlayan kadın
Men ne tuttum zalim feleğe
Aldattı yavrumu elimden aldı
Kara yeller nazlı kuzum vardı mı?
Sayıların onlarına doldu mu?
Diyoooooooooooooooooooo²⁴
Bir başka kadın
Karanlık damlarda yatarım hasta
Eller güler oynar men kara yasta
Gülsem de oynasam da gönüm Şen değil
Öğünden öğüne karnım aç kalır
Eller yavru derde bana güç gelir
Bir başka kadın
Gediyedim yolum aldı elimden
Men korkuyom ayrılıktan, ölümden,
Oda dolanarak başıma geldi
Oda dolanarak üstüme geldi
Diyoooooooooooooooooooooooo
Gurbetin dağları görünmez buradan
Bir selam yollasam duyarmı Ordan?
Minsede atna haylasa ordan
Diyoooooooooooooooooooooooo
Siğim yastık kolun döşek ederim
KuŐça canlarını koram yoluna

²³ Kaynak Kişi Rahime Aktürk, 1910 Doğumlu

²⁴ Kaynak Kişi Gülsüm Doğan 1933 doğumlu

Mende seninle bile giderim
Diyooooooooooooo
Bir başka kadın ise şöyle ağlar
İndim geldim ben dereyi yol sandım
Eğildim de diken aldım gül sandım
Ellerin yavrusunu ben yavrum sandım
Ben kara toprağa verdim yanımı
Vardım baktım göç çimenli yurdu var
Evi gitmiş göçlerinin ardı var
Ben ulu bir kuşum ahdım havaya
Yükledim derdimi üç beş mayaya
Yüküm ağır yaralarım pek kaygan
Yaz gelirde yürük yaylaya göçer
Emirin dedenin altından geçer
Anası oğluna don göynek diker
Analar kına yakar eline
Duman durmuş anasızın yoluna
Oyum oyum o yerlerin ekini
Mayalar götünden almış yükünü
Elim yetip çözedim yükünü²⁵
    Gene geldi baharımız yazımız
    Yayılıyor koyunumuz kuzumuz
    Bele imiş kaderimiz yazımız
    Yazıcı kolların yorulmadı mı?
Dividin kalemin kırılmadı mı?
İlyıya ılıya geliye yazlar
Koçuna kattığım koyunlar kuzlar
Silede yavrular babasın gözler
    Varıyım sileye gel al canımı
    Ben elin köyünden canlar veremem
Eteklide bizim dağlar etekli
Baş mor sümbül üstü çiçekli

²⁵ Kaynak Kişi Hatice şirin 1933 doğumlu

Anamın oğlunun eli bıçaklı
Dolanda boynunu görüyüm baylı
Seslende sesini duyayın baylı
    Çoban alayladı çıkmı çeşmeye
    Suladı koyunu vurdu eşmeye
Geldi çoban taş başına oturdu
Saydı saydı birini eksik getirdi
Gene eksik bizim içiş sileler
    Baktım sabahına tan yeri kutlu
    Ne var bu dünya da yavrudan tatlı
    Oynasam gülsemde gönlüm ırgatlı
    Dertlidir yüreğim söylemez dili
Elmalı dağlarda meyvalı bağlar
Dökülmez elması suları çağlar
İki eli böğründe bir garip ağlar

Topak evin keçesini yel atmış
Her birini bir dereye iletmiş
Zatı benim derdim bana yetmemiş
    Keskin imiş padişahın kılıcı
    El değmeden vardı değdi vurucu
    Silem alamadım cellat elinden
Evimizin önü mimar avlusu
Bu acıya dayanamam doğrusu
Nasıl saldın kahpe felek üstüme
Bula bula bizi mi buldun?
    Gurbetin yolları dikendir diken
    Kör olsun dikenini yollara diken
    Şu garip gurbetlik belimi büken
Mezar arasında kanlı kasap
Adam ahabına kamamı saplar
Çobanın önünde koyun

Adam ahabına yapar mı oyun?²⁶

Her bir ağıt ağlayanın ölüm üzerinden öteki dünyadaki yakınına bir mesajdır. Ağıtlar, geride kalanların ölüm karşısındaki aciziyetini, feleğe isyanı içermekte; ölümü bal eyleyen Türk insanın yüzyıllardır nesilden nesile aktardığı ölüm karşısında edindiği bir kültürün ifadesidir. Zihniyet tarihinin kurucusu Lucien Febvre, aşkın, ölümün, acımanın, zulmün veya sevincin tarihine sahip olmadığımızı; mesela ölümün tarihinin yazılmasının gerektiğini vurgular.²⁷ Türk toplumunun ölüm ve yaşam karşısındaki tavrını Osmanlı arşiv kayıtlarından çıkarmak güç ya da imkânsızken ağıtlar ölüme dâir çok zengin malzeme içermektedir. Arşiv belgesinin sustuğu yerde boşluğu ağıt anlatıları doldurur. Adre Malraux, mezarlıklar, defin âdetleri ve mezar taşlarının bir medeniyet için kimlik göstergesi olduğunu belirtir. Bu anlamda Türk mezar taşları ve cenaze törenleri o toplumdaki insanın temel niteliğini gösterir. Tevazu ve ölümün soğukkanlılıkla karşılanması hatta ölümün hayata ısındırılması vb. Toplumların yaşama bakış açısı ölümü algılayışlarına bağlıdır. Türklerin yaşam ve ölüm karşısında edindikleri tutumu ağıtlardan çıkarmak bir nebze de olsa acının ve ölümün tarihinin yazımına katkı sağlayacaktır.

Ağıt yakan kadınların feryadı figani devam ederken cenaze yıkanır, namaz için hazırlanır. Cenaze namazının arkasından defnedilir. Güneşin batmasıyla birlikte ölenin kadın yakınları mezarlığa defnettikleri yakınının mezarının başına gelirler. Mezarın etrafına barut döküp ateşlerler. Bu ritüele “barut kaldırma” adı verilir. Karabağ Türkmenleri Yallı isimli bir hayvanın taze ölülerle beslendiğini düşünürler. Barut kaldırma töreni Yallıyı mezardan uzaklaştırmak için yapılır. Derleme sözlüğünde Yallı için sırtlan karşılığı yer almakta ve Bolvadin

²⁶ Kaynak Kişi Ümmühan Bayram 1956 doğumlu

²⁷ Febvre'nin izindeki Fransız Türkologlar Osmanlı'da ölümün tarihini yazma girişiminde bulundular. Bkz. Gilles Veinstein, “Önsöz”, **Osmanlılar ve Ölüm**, haz. Gilles Veinstein, çev. Ela Gültekin, İstanbul: İletişim Yayınları, 2007, s. 11.

Büyükkarabağ, Tokat, Polatlı'dan derlendiği yazmaktadır.²⁸ Aynı sözlüğün yeni baskısında bu bilgi çıkarılmış yallı için obur anlamı konmuştur. Karabağ Türkmen anlatısına göre Yallı bir kaç hayvanın özelliklerinin birleşiminden oluşan bir hayvandır. Yeleleri olan ayı gibi inde yaşayan kanguru gibi teknesi olan taze ölü eti seven ve mezardan ölüleri çıkarıp ininde yer. Lohusa kadın ve gelin ve çocuklarını kaçırap yer. Büyükler Yallı hikayelerini küçüklere anlatırlar onların tek başına evden çıkmasını bir nebze de olsa engellerler. Hatta yallıyı öldüren Zamçı kahraman olarak dilden dile zamandan zamana anlatılarak günümüze gelmiştir. Elettiriğın olmadığı bir zamanda zihinlerinde ayağa benzeyen, sırtlanı andıran, aşağısı at, kafası insan olan bir yaratık tahayyül ederler. Azarbeycan mitolojisinde karşımıza çıkan keftar adlı büyücü kadın, erkekten dönme, boynuzlu bir yaratık gece olunca mezarlığa gidip yeni ölüleri mezardan çıkarıp sakın bir yere götürüp yemesiyle yallıya benzer.²⁹ Kars'ta ise Yallı benzeri yaratık keftar küskü'dür. Yallı bir memorattır. Gerçekte sırtlan olan hayvanın olağanüstü bir yaratığa dönüştürölüp küçük çocukları korkutmak için muhayyel olarak üretilmiş bir hayvandır. Lakap olarak Yallı Yusuf gibi kullanılır. Bu gün modern zamanlarda Yallı hikayeleri unutulmuş, ya da böylesi mitolojik bir hayvanın varlığına kimse inanmaz olmuştur.

Musa Seyirci, Büyükkarabağ Köyünde ölü gömme ritüeline dair: Ölü yakınları tarafından mezara götürölür. Gömüldükten sonra , yakınları mezarın çevresini atlı ya da yaya yedi kez dönerler. Daha önceleri XX. Yüzyılın başlarına dek, bu köyde, mezarın başına ölen kişinin öldürdüğü düşman sayısı kadar taş

²⁸ Türkiye'de Halk Ağızından Derleme Sözlüğü, Ankara, 1993,TDK, C XI,s.4147.

²⁹ Selçuk Peker, Niğde Bor ve Konya Ereğli'de yaşayan Bekdik Türkmenleri arasında "yallı" hikayelerini değerlendirmiş, Derleme sözlüğünün ilk baskısına bakmadığı için Yallı kelimesinin Karabağ Türkmenlerinden derlendiği bilgisine ulaşamamıştır. Eğer bu bilgiye ulaşmış olsa idi daha kuşatıcı bir yorum yapabilirdi. Selçuk Peker, "Bekdik Sözlü Anlatımlarında Karşımıza Çıkan İki Demonik Varlık: Yallı ve Hokucu", **Bilim ve Kültür- Uluslararası Kültür Araştırmaları Dergisi**, Mart 2013, S.1,s.141-152.

dikilirmiş. Balbal adı verilen bu taşların bir çoğu bu gün de adı geçen köyün mezarlığında görülebilir.³⁰ Münevver Karanfil Güldemir Karabağ Türkmenleri arasındaki ölüm törenine dair Karabağ’da ölen kişinin ardından cenaze evinde büyük bir ağıt yakılır. Ağıtlarda ölen kişiyi öven şeyler söylenir. Daha sonra cenaze gömülmeye hazır hale gelince, önde erkekler, arkada kadınlar mezara gelirler. Kurt postunu mezara yayarlar ve cenazeyi gömerler. Önce erkekler 11 kere mezar etrafında dönerler ve havaya silahla ateş ederler. Erkeklerden sonra kadınlar mezar başında ağıt yakarlar ve 7 defa mezar etrafında dönerler. Bu merasim ardından eve dönülür. Eve döndükten sonra cenaze evinden yedi gün yemek pişmez. Bunun nedeni o evin ocağı sönmüş, yani büyüğü ölmüştür. Karabağ Türkmenleri, Orta Asya’dan getirdikleri kültürü hala devam ettirmektedir.³¹ Bilgiler verir. Ancak bu ifadelerin büyük bir kısmı gerçeği yansıtmamaktadır. Tıpkı Seyirci gibi Güldemir de Karabağ Köylerine saha araştırması için gitmemiş Muharrem Bayar’ın kaynaklığına itibar etmişlerdir. Burada Erkeklerin 11 kez mezarın etrafında dönüp silahla ateş etmeleri doğru değildir. Zira neden 11 kez. 11 Sayısının Türklerde bir karşılığı yoktur. 3, 7, 40 olabilir ama 11 olası görünmüyor. Kadınlar ağıtları mezar başında yakmazlar. Erkeklerle mezara da gitmezler. Kurt postunu mezara yayma Karabağ köylülerince doğrulanmamıştır.

³⁰ Musa Seyirci, Ahmet Topbaş, Afyonkarahisar Yöresi Türkmen Mezar Taşları, 1985, Ankara, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, s.12. Seyirci ve Topbaş’ın Karabağ Türkmenlerinde Balbal geleneğinin varlığına dair ifadeleri gerçeği yansıtmamaktadır. Seyirci ve Topbaş bizzat Karabağ Köylerine gidip mezarlıkta Balbal görüp bunları fotoğrafını çekmemişler, Muharrem Bayar’ın ifadesine yaslanmışlardır. 1997 yılında değerli bilim adamı Etnolog Gürol Pehlivan ile yaptığımız mezarlık gezmelerinde ve yaptığımız sözlü tarih çalışmasında Balbal’ın varlığına rastlanamamış, Seyircinin kaynak kişi olarak itibar ettiği Sayın Bayar ile görüşmemizde (1997) Balbalı nerede gördüğünü sorduğumuzda bir cevap alınamamıştır. Seyirci bizzat Karabağ Köylerine gelip araştırma yapsa idi atla ya da yaya yedi defa cenazenin etrafında gezinilmediğini yapılan törenin “Barut Kaldırma” olduğunu öğrenecekti. Balbal’ın ise varlığına tesadüf edemeyecek kaynak kişinin güvenilirliğin sorgulayacaktı. Bayar neden olmayan Balbalların Karabağ köylerinde olduğu bilgisini Seyirciye vermiş olabilir? Akademik camianın dikkatini Karabağ köylerine çekmek gibi bir amacının olduğunu varsayarak iyi niyetimizi muhafaza edelim. Ya da akademik bir yaklaşımdan yoksunluğun tezahürü olarak yorumlayalım.

³¹ Münevver Karanfil Güldemir, **Afyon-Bolvadin ve evresi Halk İnançları ve Uygulamaları**, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir 2008,s.69.

Burada doğru olan Karabağ Türkmenleri arasında cenaze evinde yemek pişmemesidir. Konu komşu yas almak adı altında cenaze evine yemek götürür. Evde cenaze halkının yemek pişirmemesi bir yas şeklidir. Konu komşunun yas için yemek yedirip Kur'an okutması cenaze evine saygılarını ve acıyı paylaşmak istediklerinin bir göstergesidir. Ramazan ayı içinde ölenler için hayır ekmeği adı adlında ziyafet verilir, mevlit ve Kur'an okunarak ölene karşı vazifeler yerine getirilir. Perşembe gnleri akşam ezanına yakın cumalik adı altında bisküvi, gofret tarzı yiyecekler yine ölenler için çoluk çocuğa dağıtılır. Yiyenler "gemişleriniz canına değsin der" .Rüyada len kişi aileden ya da komşudan birisine görülmesi halinde yine cumalik dağıtılır. Ölünün kırkına kadar televizyon izlemezler, düğün yapılmaz. Cenaze bir düğün sırasında olmuşsa düğün sahipleri düğünün devam etmesi için cenaze evinden izin alır. Ölenin seneyi devriyesine kadar yakınları çorap rmez, eğlenmezler. Bu yasta olduklarının bir göstergesidir.

"Yağmur Kesilme İnancı"

Ölüm olayı Nisan ayında ve yağmurlu bir zamanda olmuş ve l yağmur yağarken gömülmüş ise gece köyün ileri gelenleri toplanıp ölüyü mezardan çıkarma kararı alırlar. l kefeni ile yıkandıktan sonra tekrar gömülür. Nisan yağmuru konargöçer topluluklar için önemlidir. Sürüleri için otların yeşmesi bu yağmura bağlıdır. Ölenin kefenine değen yağmur suyunun l ile birlikte öteki dünyaya gideceği yağmurun kesileceğine inandıklarından kefenden yağmur suyunu temizleyerek yağmurun yağmasını sağlamış olurlar. Yağmur Karabağ Türkmenleri için son derece hayati ve önemlidir. Yağmurun canlı bir kutsal varlık olduğuna inanırlar. Su kültü olan Karabağlılar arasında yağmura dair pek çok inanç yer almaktadır. Yağmur suyu bir kapa koyulup bekletilip saklanmaz, Yağmur suyuyla yıkanılmaz. Yağmur suyuyla kap kaçak yıkanmaz. Bunlar yapılırsa yağmurun kesileceğine inanılır. Çok fazla yağmurun

yağması da özellikle ekinlerin erdiği zamanda Karabağlılar için iyi değildir. Fazla yağmur ekinleri çürütür. Yağmurun durması için bir kurt ya da köpek kafası suya atılır. Dolu yağıyorsa şayet durması için bıçakla kesilir.

Yağmur Duası Örneği Olarak Yağmur Gelini

Yağmur göçebe ve tarımla uğraşan toplumlar için son derece hayatidir. Yağmurun yağmaması durumunda yağması için dua edecek, törenler düzenleyecektir. Çok yağmur alan yerlerde ise Karadeniz bölgesinde olduğu gibi güneşin çıkması için dualar edilecek, törenler düzenlenecek, kurbanlar kesilecektir. Abdülkadir İnan'ın belirttiği gibi Anadolu'nun pek çok yerinde " Çömçe gelin" "çullu kadın", gibi isimlerle belirtilen bu gün oyun mahiyetinde kalan dualar yapıldı. Bu dualardan biri de Karabağ Türkmenlerinin yaptığı "yağmur gelini"dir. Kurak geçen günler sonunda yağmur yağmayacağını anlayan halk yağmur gelini düzmeye karar verirler. Köyün en fakir ailesinin erkek çocuğu yağmur gelini olarak belirlenir. Yağmur gelini ve köy çocukları kapı kapı dolaşırlar. Yağmur gelininin üzerindeki giysiler çıkarılır. Yağmur gelini ve köyün çocukları kapıya geldiklerinde kapıyı çalarlar. Ev halkından kapıya gelen Yağmur gelini görünce çocuklar hep bir ağızdan

Yağmur gelin ne ister
Yağmur gelin su ister
Ver Allahım ver
Yağmur ile Sel
Koç koyun kurban
Göbekli harman
Yaz yağmuru yalancı
Gavur kızı dilenci
Bir buğdayı beş etmiş
Atmış kazan aş etmiş
Ver Allahım Ver
Yağmur ile Sel

Koç Koyun Kurban

Göbekli Harman

Sözlerini söylerler. Evin sahibi elinde bir kova su ile çıkıp yağmur gelinin başından döker. Ve yağmur gelinine yağ, un, şeker verir. Bu köydeki her evin kapısında tekrar eder. Her ev halkı bir kova suyu döktükten sonra yağ, un ya da şeker verir. Günün sonunda toplanan erzaklarla yemek yapıp yenilir. Kalan erzak yağmur gelinine kalır. İnan'a göre bu adete dair bütün Anadolu, Suriye, Irak ve Azerbaycan adetleri toplanırsa ihtimal ki bu merasinin eski şekli tayin edilebilir.³² Yağmur gelini oyununun Anadolu ve Azerbaycan coğrafyasında varlığı kültürel birlikteliğin bir kanıtıdır. Antropolojik ve etnografik çalışmalar coğrafyalar arasındaki kültürel birliği daha net ortaya çıkaracaktır. Karşılaştırmalı çalışmalara bu anlamda şiddetle ihtiyaç vardır. Gerek Anadolu gerekse Azerbaycan'ın inanç haritasının çıkarılmasında ortaklıklar ve benzerliklerin çıkarılarak kökeninin çıkarılması yoluna gidilmelidir.

Karabağ Türkmenlerinde Tabular:Düşmez Tabiri

Düşmezi tanımlayacak olursak, belli veya bilinmeyen bir zamanda yapılan herhangi bir eylemin arkasından istenmeyen kötü bir olay (ölüm, kıtlık, boşanma vs.) olmuşsa; bu durum, yapılan eylemin bir sonucu olarak kabul edilir ve o eylem artık topluluk için düşmez, yani yasak hâline gelir. Böylece andığımız kelime ile ifade edilir. Bu yasak, tüm topluluğu kapsayabildiği gibi, tek bir sülâleyi veya bir kişiyi de ilgilendirebilir. Düşmez tâbirinin, antropolojinin önemli terimlerinden "tabu"ya karşılık geldiği söylenebilir.

Bir mekânın (evin-çadırın) kenarında, üstünde baykuş öterse o mekânın sahibinin ailesinden bir kişinin öleceğine yorulur. Baykuşun ardından yarı yanmış odun parçası (kösevi) veya soğan atılır, "Git, cehennem ol" denir.

³² Abdülkadir İnan, "Yağmur Duası Çömçe Gelin", **Makaleler ve İncelemeler**, Ankara 1997, TTK Basım evi, s.481.

Bu inanç, tüm köylerde geçerli ve kuvvetlidir. Köyde gördüklerimiz “katiyen düşmez” diyerek bu konudaki kesin kanaati belirtmişlerdir. Düşmele ilgili diğer uygulamalara şüpheyle bakanlarda dahi bu inanç kuvvetlidir. Ortakarabağ Köyünde yaptığımız araştırmalar sırasında Baykuş’un köy halkı tarafından nasıl kötülükleri haber veren bir tabuya, bir toteme dönüştüğü Hüseyin Ergün şöyle anlattı.

-Olay Hz Süleyman zamanında geçmektedir. Bir gün Hz Süleyman’ın karısı kuş tüyünden yastık ister. Hz Süleyman bildiği gibi kuşlarla konuşup anlaşmaktadır. Bütün kuşların etrafına toplanmasını ister. Bütün kuşlar gelir yalnız baykuş gelmez. Bunun üzerine Hz Süleyman Şahinden Baykuşu getirmesini ister. Şahin baykuşu getirir. Bütün kuşların geldiğini gören Hz Süleyman kuşlardan tüylerini çıkarmalarını ister. Baykuş tüylerini soyunmayacağını söyleyince Hz Süleyman Baykuşa neden tüylerini soyunmadığını sorar. Baykuş ise tüylerimi soyarım ama bir şartla . Sana üç soru soracağım. Cevabını aldıktan sonra soyunurum der. Hz Süleyman peki der. Sor.

Baykuş ilk sorun dünyada erkek mi kadın mı daha çok?

Der

Hz Süleyman- Erkek çoktur der.

Baykuş- Hayır kadın çoktur der.Senin gibi kadın sözüne bakıp bizim tüylerimizi soyamak isteyen erkekler kadından sayılır der.

Baykuş bu sorudan sonra iki soru daha sorar. Hz Süleyman Baykuş’un sorularını beğenir. Verdiği kararın yanlış olduğunu anlar ve kuşların tüylerini çıkarmamalarını ister. Oysa yarasa çoktan tüylerini soymuştur. Soyunmuş olan yarasaya dönen Hz Süleyman yarasaya döner Artık bundan sonra sende mağaralarda kapalı yerde yaşarsın diyerek onu teselli etmeye çalışır. Hz Süleyman Baykuşa ben de sana bir soru soracağım. Senin kafan neden diğer kuşlardan daha büyük der. Baykuş ise

ben diğer kuşlardan daha akıllıyım onun için başım diğer kuşlardan daha büyüktür. Aynı zamanda olayları daha önceden anlarım ve insanlara haber vermeye çalışırım der. Bu olaydan sonra insanlar baykuşu kötülüklerin habercisi olarak görmeye başladılar. Karabağ Köylerinde evin üzerinde baykuşun dolaştığını görenler baykuşu uzaklaştırmak için yarısı ortasından kesilmiş soğan ya da kösevi denilen yarı yanmış odun parçasını atarlar. Arkasından hedik yapıp komşulara dağtırılar. Böylece kötülükleri kendilerinden uzaklaştırdıklarını düşünürler. Köy halkı baykuş için

Her kuş geldi, baykuş gelmedi
Yarasa soyundu kimse bilmedi

Garibin halinden kimse bilmedi. Der ancak Baykuş ve Hz Süleyman'ın hikayesini birkaç kişinin dışında bilen yoktur. Ama baykuşun uğursuzluk getirdiğine dair köy halkı arasında ortak bir kanaat söz konusudur. Baykuş köy halkına geleceği önceden bildirir ve onlara kılavuzluk eden bir tabudur.

Karaçalı yakmak

Yaylaya çıkanların hemen hepsi için geçerli bir tabudur. Bu çalının yakılması durumunda koyunun göğsünün sancılanıp öleceği inancı vardır.

Soyla İlgili Düşmez

Değişik yapmak, evlenecek iki erkeğin, evlilik çağındaki kardeşlerini birbirleriyle değiştirmesine B. Karabağ'da ise sadece Topal Hasan ve Hacı Eseli sülalelerinde

düşmemektedir. Bu kurala uyulmazsa, sülalelerden ya ölü çıkacağına ya da mutsuz bir evlilik olacağına inanılmaktadır. Bu durum, hem aile hem de sülale bazında yapılan evlilikler için geçerlidir.

Kızı evlendirmek düşüncesiyle çeyiz yapıldıktan sonra kız evden kaçar, artık çeyiz yapmak düşmez.

Çatala yapmak: Üç tane kâğıda atalarının isimleri yazılıp çektirilir. Çekilen isim, çocuğa konur; buna çatala denir. Bu işlem, bazı ailelere düşmez.

Sünnet düğünü yapmak. B. Karabağ'da Hacı Eseliler ailesine düşmemesinin nedeni, yapılan sünnet düğününde bir çocuğun ölmesidir.

Hayvan için uğra almak :Hayvanı için aldığı uğradan sonra hayvanı ölürse, bir daha aynı kimseden uğra almak düşmez. Hayvan doğduğunda, doğum yapan hayvanın sahibi mahallesinden birinden uğra (oğur) alır. Bu uğra, bir oğur yani örülmüş iptir.

Renkli çorap örmek: Renkli çorap örüldüğünde evden ölü çıkacağına inanılır.

Ekşi Kaynatmak: Hacı Eselilere düşmez Sülaleden ekşi kaynatan birinin o gün ineği ölmüş.Bu işlerin nasıl düşmez olduğu oldukça ilginçtir. Yaylada bir kadın ekşi kaynatırken yakınlarda koyun otlatılıyorsa koyunlar hemen uzaklaştırılır. Çünkü ekşinin iyisinin koyunun kulağına gittiğine inanılır. Bu durumda koyun orada çöker ölür ve ekşiyi kaynatan kişiye de bir daha bu işlemi yapmak düşmez. Ancak koyun mutlaka ekşi ocaktayken ölmelidir. Ekşi ocaktan indikten sonra ölürse sayılmaz. Ekşinin düşmediği aileler bunu parayla satın alırlar.

Küçük Kuzu Vermek : Hacı Eseliler sülalesine düşmez.

Akşam Ateş Vermek: Zeyneli sülalesine düşmez. Verildiğinde ya malına ya canına bir zarar geleceğine inanılır.

Misafire Çiğ Et Vermek : Zeyneli sülalesine düşmez. Misafir en iyi şekilde ağırlanır, ama yanında götürmesi için çiğ et verilmez.

Siyah Elbise Giymek: B. Karabağ'da Zet Uşağı sülalelerine O. Karabağ'da Çiflikoğullarına siyah giymek düşmez.

Sarı Elbise Giymek B. Karabağ'da Hacı Eseliler sülalesine düşmez O. Karabağ'da Mülüken oğlu ve Çikinoğlu ailesine düşmez.

Gök Mavi Elbise Giymek: B. Karabağ'da Zeyneli sülalesine düşmüyor. Bu renk giyen olursa aileden ölü çıkıyor.

Yukarıdaki tüm mekanizmalar, sonuçta, topluluk içinde anlatılan bir inanç anısı (memorat) olur. Bu sayede topluluk içinde bu tabuların bilinmesi ve yasaklara uyulması sağlanmaya çalışılır. Esasen tabiatüstü ferdi bir tecrübenin yaşayan veya ondan dinleyen birisi tarafından anlatılmasıyla oluşan şahsa bağlı hikâye olarak tanımlanan memoratın bu mekanizmadaki rolü hayafidir. Nitekim inanç anılarının halk inançlarının sosyal bağlarını anlamakta ne derece önemli olduğuna düşmez olayın da görülmektedir. Yukarıda verilen bazı örneklerde de görüleceği üzere, başına felaket gelenler öncelikle bunun kendi ailelerine, yakın çevrelerine anlatmakta ve daha sonra da anlatı tüm toplulukça paylaşılmaktadır.³³

³³ Gürol Pehlivan, "Anadolu'da Tabu ile ilgili Bir Tabir: Düşmez", **Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi** C.X, S.1.,s.131. Pehlivan, Karabağ Türkmen Köylerinden hareketle Anadolu'da düşmezi Büyük Karabağ Beldesi (Bolvadin/Afyon), Orta Karabağ Köyü (Bolvadin/Afyon), Şambayat Köyü (Seyhan/Adana), Çağlayan Köyü (Karakamış/Gaziantep), Kuruköprü Köyü (Talas/Kayseri), Tepecik Köyü (Tut/Adıyaman), Mersin, Talas ilçesi (Kayseri), Geçmiş Köyü (Terme/Samsun), Nurlupınar (Hankas) Köyü (Oltu/Erzurum)'nde kullanılıyorken; gelmez sözcüğü, Akçataş (Yeşilbucak) Beldesi (Osmaniye), Pazarcık (Maraş), Büyükkabaktepe Köyü (Pınarbaşı/Kayseri), Oğlakaya Köyü (Sarız/Kayseri), Karayurt (Sarız/Kayseri), Büyük Çamurlu Köyü (Göksun/Maraş), Yeşilyurt ilçesi (Malatya) yerleşimlerinde tespit etmiştir.

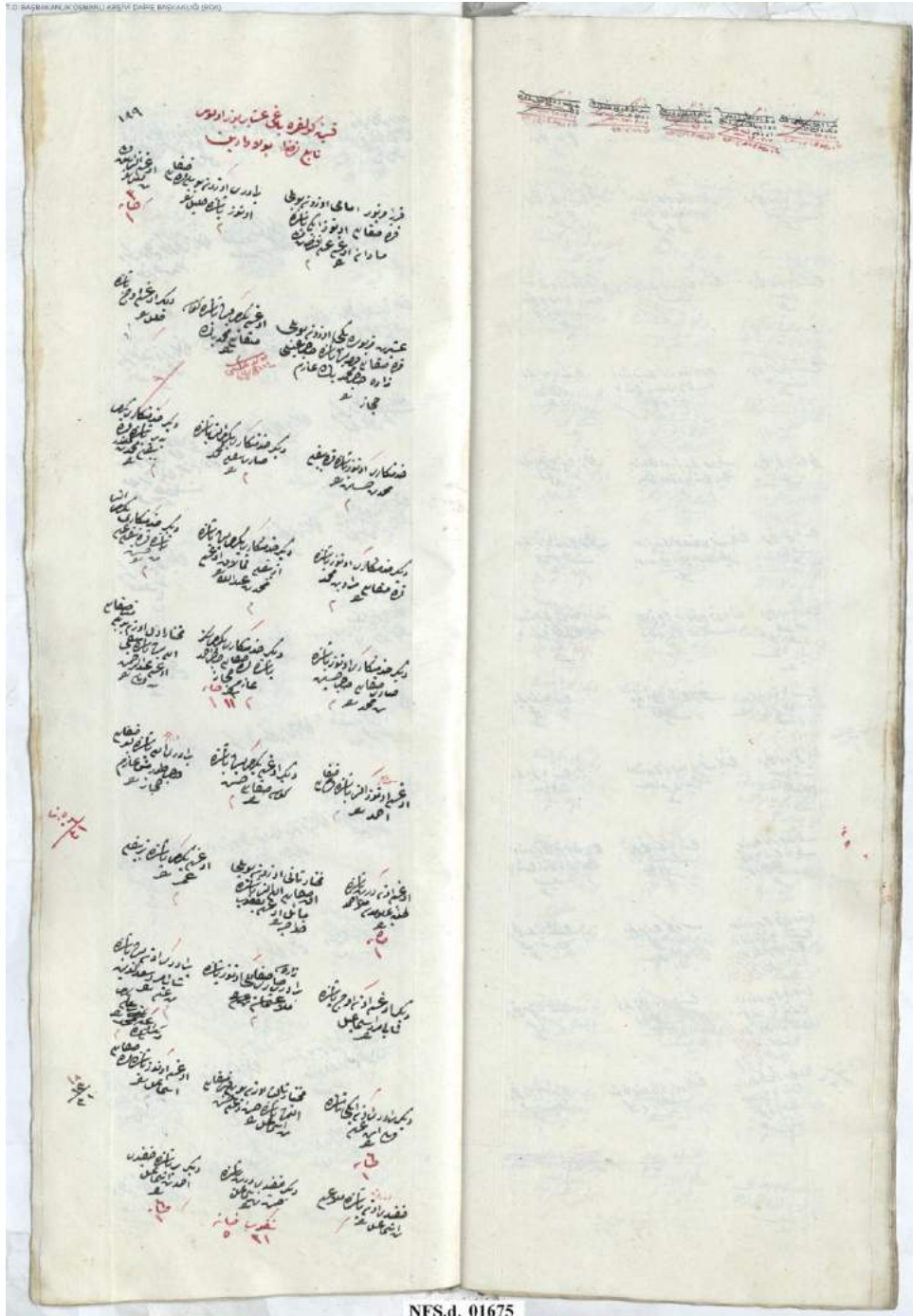

SONUÇ

Gerek Osmanlı arşiv belgeleri gerekse sözlü tarih çalışmaları Bolvadin’de yaşayan Karabağ köylerinin bugünkü Karabağ’dan Anadolu’ya geldikleri, Anadolu’da çeşitli yerlere yerleştikleri anlaşılmaktadır. Karabağ aşiretinin kopup geldiği Gence ve Karabağ bölgesi şive ve ananelerini, inanç ve törelerini sürdürdükleri görülmektedir. Ahmet Caferoğlu’nun da isabetle belirttiği gibi diğer Azerbaycan’dan gelen aşiret ve boylardan farklı olarak Karabağ aşireti yerli Türk unsurlarını içine katılmadan kendileri kendi aşiret isimleri ile köyler kurmuşlar, Karabağ’dan getirdikleri özellikleri günümüze kadar değiştirmeden getirebilmişlerdir. Karabağ’dan Oğuz boylarının Anadolu’ya gelişi ve çok uzun yıllar olmasına rağmen hala kültürel ortaklığın sürdürülmesi Anadolu’ya göçlerinin önemli bir kanıttır. Bir başka açıdan Karabağ’ın uzun bir zamandır Türklerin yurdu olduğu burada yaşayan Türklerin kendilerine has özelliklerinin teşekkül ettiği, Karabağ’dan Anadolu’ya göçün 300 yılı aşkın bir süre olmasına rağmen kültürel ortaklığın sürdürülmesi Karabağ’ın Türk yurdu oluşunun önemli bir kanıttır.

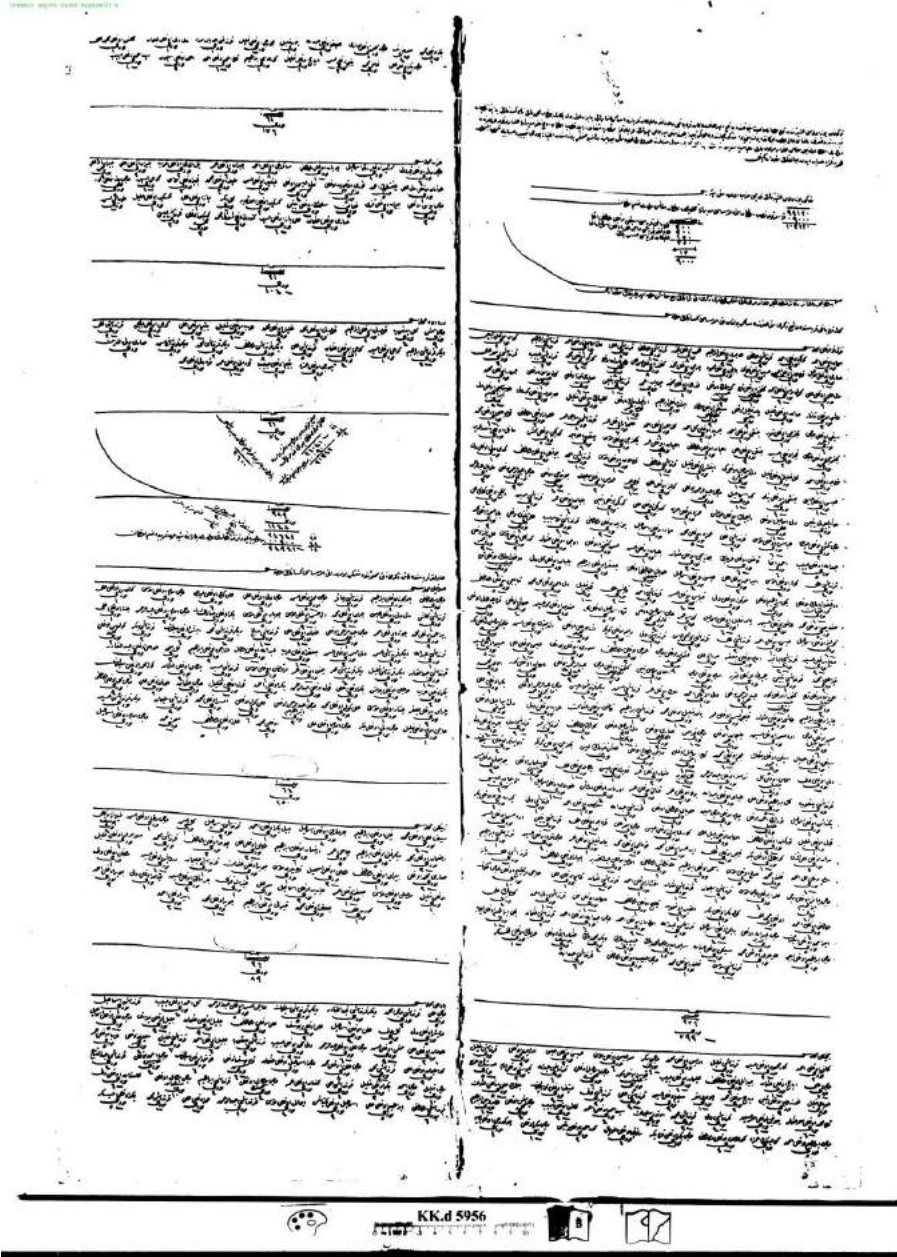
1830 Tarihli Gölkarabağı Nüfus Defteri

NFS.d. 01675

1845 tarihli Varidat Muhasebe defterinde

Bolvadin Karabağ Aşireti Beyi Mehmet Beyin Nüfus Kaydı

T.C. Kimlik No:	23599076102		
İl:	AFYONKARAHİSAR	İlçe:	BOLVADİN
Adı:	MEHMET	Soyadı:	KEMİK
Mahalle / Köy:	BÜYÜKKARABAĞ HACİBEKİR MAHALLE	Baba Adı:	MEHMET
Cilt No:	34	Anne Adı:	AYŞE
Aile Sıra No:	1	Doğum Yılı:	1876
Birey Sıra No:	2	Cinsiyeti:	Erkek

T.C. Kimlik No:	23596076266		
İl:	AFYONKARAHİSAR	İlçe:	BOLVADİN
Adı:	HALİL	Soyadı:	KEMİK
Mahalle / Köy:	BÜYÜKKARABAĞ HACİBEKİR MAHALLE	Baba Adı:	MEHMET
Cilt No:	34	Anne Adı:	ELİF
Aile Sıra No:	1	Doğum Yılı:	1892
Birey Sıra No:	3	Cinsiyeti:	Erkek

T.C. Kimlik No:	23593076320		
İl:	AFYONKARAHİSAR	İlçe:	BOLVADİN
Adı:	BEKİR	Soyadı:	KEMİK
Mahalle / Köy:	BÜYÜKKARABAĞ HACİBEKİR MAHALLE	Baba Adı:	MEHMET
Cilt No:	34	Anne Adı:	ZEHRA
Aile Sıra No:	1	Doğum Yılı:	1904
Birey Sıra No:	4	Cinsiyeti:	Erkek

YÖRÜKZADE'NİN BELGELERİNDE 'BOLVADİN MEDARİS-İ İLMİYESİ

İrfan GÖRKAŞ¹

Özet

Bildirimiz, Bolvadin Medâris-i İlmiyesine odaklanmaktadır. Bolvadin Medâris-i İlmiyesi mahalli basında yazdığımız bir iki yazımız dışında henüz ele alınmamıştır. İkinci olarak Bolvadin Medâris-i İlmiyesi, Osmanlı taşra eğitiminin belirginleştirilmesinde önemli bir örnektir. Üçüncü olarak Bolvadin Medâris-i İlmiyesi. Bolvadin Din Eğitimi Tarihinin dönüm noktasını ve kurumunu teşkil etmektedir. O nedenle Uluslararası bir sempozyumda adı geçen kurumun ele alınması önemlidir. 'Bolvadin Medâris-i İlmiyesi' adını kullanan biz değiliz. Bu isim, Yörükzade Ahmet Fevzi Efendi'nin belgelerinde yer almaktadır. Sözelimi Yörükzade, 1338 yılı genel sınav cetvelinde, "Bolvadin Medâris-i İlmiyesi şeklinde kaydetmektedir. Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanı ve Bakanlar Kurulu 8 Eylül 1337/1921'de Medâris-i İlmiye Nizamnamesi yayınlar. Nizamnameye göre ülkede iki tür medrese vardır. Birincisi Darulhilafeti'l-aliyye Medreseleri, ikincisi İlmiye Medreseleri, nizamnamedeki adıyla Medâris-i

¹ Bozok Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü, Doç. Dr.,
gorkas08@gmail.com, orcid.org/0000-0001-7134-225X

İlmiyedir. Her iki medrese de Şer'ıye Vekaleti'ne bağlıdır. Medâris-i İlmiyeler, iki devreli olacaktır. İlk altı senesi Kısım-ı Evvel, ikinci altı senesi Kısım-ı Sani'dir. Yörükzade'nin ifadesine göre Bolvadin Medâris-i İlmiyesi, Teşrinevvel 1337/1921'de açılmış, medreselerin kapanmasına kadar eğitim öğretime devam etmiştir. Görebildiğimiz Medâris-i İlmiye belgelerini yazılı belgeler ve öğrenciye ait çizelgeler olmak üzere ikiye ayırdık. Belgeleri konularına göre beş gruba ayırdık. Toplam 10 belgeye, 5 çizelgeye yer verdik. Belgeler 1337 ve 1338 yıllarına ait, çizelgelerin üçü 1337 ve 1338 yıllarına, birisi 1339/1340 yılına ait bir çizelgedir.

Anahtar Kelimeler: Bolvadin, medrese, Yörükzade, medâris-i ilmiye, encümen-i ilmiye.

SCIENTIFIC SCHOOLS OF BOLVADİN (BOLVADİN MEDARİS-İ İLMİYESİ) IN THE DOCUMENTS OF YÖRÜKZADE

Abstract

This paper focuses on Scientific Schools of Bolvadin. It has not been discussed except for a couple of writings we wrote at the local press. Secondly, it is an important example for making explicit of Ottoman provincial education. Thirdly, it is a milestone and an institution of Bolvadin History of Religious Education. For that reason, it is important to be interested in the institution mentioned in such an international symposium. We are not the first to use '*Bolvadin Medâris-i İlmiyesi*' concept. This concept takes part in the documents of Yörükzade Ahmet Fevzi Efendi. For example, Yörükzade records the name of the madrasah in the general exam schedule of 1338. The President of the Grand National Assembly of Turkey and the Council of Ministers published Regulations of Madaris-i Ilmiye on 8 September 1337/1921. According to law, there are two kinds of

madrasahs in the country. The first one is the Darulhilafeti'l-aliyye Madrasahs and the second one is the İlmiye Madrasahs. Both madrasahs belong to the Ministry of Sharia. İlmiye Madrasahs will be two-staged. Their six-year is the first period and the second six-year is second period. According to the statement of Yörükzade, Bolvadin Medâris-i İlmiyesi opened in Teşrinevvel in 1337/1921 and continued education until the closing of the madrasahs. We divided the Medâris-i İlmiye documents into written documents and student charts. According to their theme, we classified the documents into five groups and mentioned 10 documents and 5 charts in here. All of the documents belong to 1337 and 1338 years, two of the charts belongs to 1337 and 1338, and one of the charts belongs to 1340 year.

Keywords: Bolvadin, madrasah, Yörükzade, scientific schools (madaris-i ilmiye), council of science.

1. YÖRÜKZADE'NİN VAKIF METRUKATI VE BOLVADİN MEDARİS-İ İLMİYESİ

Yörükzade'nin vakıf metrukatında, görebildiğimiz kadarıyla[^], medreseye ait mevzuat, müftülükle yapılan yazışmalar ile medresede tutulan evraktan örnekler yer almaktadır. Biz bu metrukat içerisinde yer alan Bolvadin Medâris-i İlmiyesi'ne dair görebildiğimiz belgeleri, 'yazılı belgeler' ve 'öğrenciye ait çizelgeler' olmak üzere Belgeler ve Çizelgeler adıyla ikiye ayırdık.

Bildirimiz, söz konusu belgelere dayanarak üç nedenle Bolvadin Medâris-i İlmiyesi'ne odaklanmaktadır. Birincisi Bolvadin Medâris-i İlmiyesi bizim mahalli basında yazdığımız bir iki yazımız (bk.Görkaş, 2007a:6; Görkaş, 2009: 859/2; Görkaş, 2010: 862/3; Görkaş, 2010a: 863/3; Görkaş, 2010b: 864/3; Görkaş, 2010c: 865/3; Görkaş, 2010d: 866/3) dışında bugüne kadar akademik anlamda henüz ele alınmamıştır. İkinci olarak Bolvadin Medâris-i İlmiyesi, Osmanlı taşra eğitiminin belirginleştirilmesinde önemli bir örnektir. Üçüncü olarak o Bolvadin Din Eğitimi Tarihinin dönüm noktasını, önemli-modern bir kurumunu teşkil etmektedir. Sonuç olarak belirttiğimiz nedenlerle, Uluslararası bir sempozyumda adı geçen kurumun ele alınması önemlidir. Çünkü Bolvadin din eğitimi tarihi, bir anlamıyla din ilimlerinin taşradaki tarihi, bir anlamıyla din ilimleri eğitiminin verildiği taşra eğitim kurumlarının tarihi olmak üzere ikili bir anlama sahiptir.

Bildiri başlığına gelince, 'Bolvadin Medâris-i İlmiyesi' adını ilk kullanan biz değiliz. Bu isim, Yörükzade Ahmet Fevzi Efendi'nin (biyografi için bk.Görkaş, 2003: 522/3; Görkaş, 2007b: 740/3; Bayar, 2004: 458, 459; Özdemir, 2013) belgelerinde yer alan isimdir. Yani isim resmi bir kullanımı ifade etmektedir. Sözelimi Yörükzade, 1338 yılı genel sınav cetvelinde

medresenin adını, “Bolvadin Medâris-i İlmiyesi Üçüncü Sınıfa Giden Talebeganından Sene 338 İmtihan-ı Umumi Cedvelidir” şeklinde kaydetmektedir.

1.1. Medâris-i İlmiyenin Kuruluşu

Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanı ve Bakanlar Kurulu 8 Eylül 1337/1921’de Medâris-i İlmiye Nizamnamesi yayınlar. Buna göre ülkede iki tür medrese vardır. Birincisi Darulhilafeti’l-aliyye Medreseleri, ikincisi İlmiye Medreseleri, nizamnamedeki adıyla Medâris-i İlmiyedir. Her iki medrese de Şer’iye Vekaleti’ne bağılı olarak faaliyet göstermektedir.

Nizamnameye göre Medâris-i İlmiyeler, iki devreli olacaktır. İlk altı senesi Kısım-ı Evvel, ikinci altı senesi Kısım-ı Sani’dir. Yörükzade’nin ifadesine göre Bolvadin Medâris-i İlmiyesi, Teşrinevvel 1337/1921’de açılmış, medreselerin kapanmasına kadar eğitim öğretime devam etmiştir. Yönetimi Maarif komisyonunca yürütülmektedir. 1324 tarihli Bolvadin Maarif Komisyonu Reis Kaymakam Bey, Azalar: Abdullah Efendi, Müftü Mehmet Ali Efendi, Hacı İbrahim Ağa, Ali Efendi, Hacı Süleyman Ağa, Hacı Hüseyin Ağa’dan oluşmaktadır (Hüdavendigâr, 1324: 477).

2. YÖRÜKZADE’NİN BELGELERİNDE BOLVADİN MEDARİS-İ İLMİYESİ

Yörükzade’nin vakıf metrûkâtında, görebildiğimiz kadarıyla medreseye ait mevzuat, müftülükle yapılan yazışmalar ve medresede tutulan evraktan örnekler yer almaktadır. Biz bu metrûkât içerisinde yer alan Bolvadin Medâris-i İlmiyesi’ne dair görebildiğimiz belgeleri, ‘yazılı belgeler’ ve ‘öğrenciye ait çizelgeler’ olmak üzere ikiye ayırdık. Belgeleri konularına göre beş grupta sınıflandırdık. Neticede bildirimizde toplam 8 belgeye ve 3 çizelgeye yer verdik. Yer verdiğimiz belgeler 1337 ve 1338

yıllarına, çizelgelerden ikisi 1337 ve 1338 yıllarına, birisi 1342 yılına aitlerdir.

Belge 1: İlk belgeye göre Bolvadin’de Nizamname gereği Islah-ı Medâris Encümeni kurulmuştur. Encümen başkanlığını ilçe müftüsü Ali Efendi yapmaktadır. Belge 1 Temmuz 327 tarihlidir ve Yörükzade’nin 21 Mayıs 327 tarihli kararla Islah-ı Medraris encümenine üye olarak atanmasıyla ilgilidir.

“Ahmet Efendi’ye. Islah-ı Medâris Nizamnamesi mucibi riyaseti amiri tahtında bugün teşkil olunan Islah-ı Medâris Encümeninde zat-ı fazılaneleri de a’za tayin buyurulduğunuz Meclis-i İdare-i Kazada 175 numaralı 21 Mayıs 327 tarihlü kararıyla azaca tebliğ buyurulduğundan lazım gelen umurun şimdiden müzakeresi zımninde işbu tarihten itibaren her Pazar günü öyle namazını edadan sonra dersane-i amiriye teşrif buyurmaları babında tahrir kılındı. 1 Temmuz 327. Bolvadin Müftüsü Mehmet Ali.”

“Zeyl: Her hücreye bir varaka olmak üzere melfuf-ı nümune veçhile bir kıta defter bulundurmanız nizamname iktizasınca bulunmağla defter-i mezkuru bilihzar taraf-ı amariden sahife başları temhid olunacağından mezkur defter ile bir suretinin gönderilmesi zeylen beyan olunur.”

Belge 2: İkinci belge, Encümen tarafından Bolvadin medreselerinde müderris olan Yunuszade Ahmet Efendiye, Yörükzade Ahmet Efendiye, Hüsnü Efendiye yazılmış bir belgedir. Bu belge Ali imzasıyla imzalanmıştır. Belgede her bir hocadan, 16, 17, 18 doğumlu medrese öğrencilerinin medreselere giriş tarihlerinin kayıtlarının Kaymakamlıktan istendiğine, 13

medreseden, nahiye ve köylerden toplanacak öğrencilerin 4 medresede bir araya getirilen yeni giriş tarihlerini belirten ilmühaberiyile nakledilmelerini ve yeni kayıtların tutulduğu defterlerin hızla hazırlanmasına dairdir.

“Yunuszade Ahmet Efendi, Yörükzade Ahmet Efendi, Hüsnü Efendi’ye. Efendim. Ale’l-usul makam-ı Kaymakamiden,16, 17, 18 tevellüdlü talebelerin tarih-i duhulleriyle bir kıta defteri istiyor. Talebeler ise on üç medreseden ve nahiye ve kuralardan cem olunacak dört medreseye inhisar etmiş her talebe Bolvadin müderrisi- medreseden tarih-i dühullerini mübeyyin bir kıta ilm ü habere görerek naklolmak ve cedid dühullerini mübeyyin birer kıta defterin sürat-i ihrazı. 28 Kanun-ı Ula 37. Müftü Ali.”

Belge 3: Üçüncü belge, 20.12.1337 günü Medrais-i İlmiyenin birinci ve ikinci sınıflarının sınavı yapılacağı, sınavın ilanı ve öğrencileriyle sınavda hazır olmalarına dairdir.

“Yörükzade Ahmet Efendi’ye, Yarınki günü birinci, ikinci sınıf talebelerinin imtihanına mübaşeret olunacağından saat dörtte talebelerinize ilanıyla teşrif buyurmanız kararı. 19/12/37. Medâris-i İlmiye Reisi Müftü. İmza (Ali). Semt-i şühudi. Semt-i şühudi.”

Belge 4, 5: Dört ve beşinci belgeler, Yörükzade merhumun Medrese-i İlmiyeye müderris tayin edilmesine dairdir. İlk belgemiz, Şer’iyye Vekaleti Tedrisat Başkanlığından Ahmet Hamdi imzasıyla Bolvadin Encümen-i İlmiye başkanına yazılmış, ikincisi Bolvadin Encümen-i İlmiye Reisi Bolvadin Müftüsü Ali imzasıyla Yörükzade’ye yazılmış resmi yazılardır.

“Bolvadin Encümen-i İlmiye Riyasetine. Müderris Yörükzade Ahmet Efendi’ye Medrese-i İlmiyede tedrisata devam etmek şartıyla 1 Eylül 338’den itibaren medrese-i fazıladan beşyüz guruş maaşına tahsisi 7 Teşrin-i Sani 338’de mucibe iktiran etmiş olacağından muma ileyhe tebliği beyan olunur efendim. 9 Teşrin-i Sani 338. Şeriye Vekaleti Tedrisatı Müdiri Umumisi Ahmet Hamdi.”

“Merkez Müderris-i sabıkı Yörükzade Ahmet Efendi’ye. Efendim, Ankara Umur-ı Şer’iye Vekaleti’nin 14 Kanun Ula 338 tarih ve 2606/5 numaralı tahriratla *Bolvadin Müderrisin-i İlmiyesine* iki yüz maaşla bir müderrisi tayin ve tahsisatı buracadan tamam edilen merkez müderris sabıkı ve âzayı tercihan tayini emr edilmiş olmağla 20 Kanun Evvel 38 tarihinde Medrese-i İlmiyeye müderris tayin edildiğiniz ve vazifenizde bi-hakkın olunuz efendim. 15 Mart 338. Bolvadin Encümen-i İlmiye Reisi Müftü. İmza (Ali).”

Belge 6, 7, 8: Altıncı, yedinci ve sekizinci belgeler, Encümen tarafından Yörükzade’nin Medâris-i İlmiyede okutacağı derslere dair alınan kararlarıdır. Yörükzade’nin okutacağı kararlaştırılan dersler şunlardır: 1337 tarihli belgede Yörükzade, birinci sınıf talebelerine Sarf, ikinci sınıf talebelerine Halebi; 1338 tarihli belgede üçüncü sınıf öğrencilerine Cami, Merah, Kıraat-ı Arabiyye, Kıraat-ı Osmaniye, Hesab ve Coğrafya okutacaktır. 1338 yılında medreseye müderris atandığını hatırlamamız gerekmektedir. Yani bu dersleri o medresenin müderrisi olarak vermiş olmalıdır.

“Müderrisinden Faziletli Yörükzade Ahmet Efendi’ye. Encümen-i İlmiye azalığına icra kılınan

intihabda zat-i fazılaneleri ihraz-ı ekseriyet eylemiş olmakla Encümenin içtimanda vuku bulacak davete icabetle uhdenize tevdi olunacak vezaifin hüsn-i ifa ve ilm ü irfanın muhtaç olduğu terakki ve talimine sarfa himmet eylemeniz ... olunur efendim. 17.9.38. Mühür (Bolvadin Kazası ...) ve imza.”

Tablo 1. Yörükzade Faziletli Ahmet Fevzi Efendi’ye.

Saat	Sınıf	Dersin adı
5	1	Sarf
4	1	Halebi
4	2	Halebi

“Medâris-i İlmiye-i Teşkilat-ı Cedidesi birinci sınıf talebagânına Sarf, ikinci sınıf talebagânına Halebi okutmak üzere zat-ı fazılaneleri Encümen-i İlmiyece müderris tayin kılındığınızdan ol vech tedrisatına devam buyurulması ...dır efendim. 1 Teşrin Evvel Sene 337. Encümen-i İlmiye Reisi Müftü İmza (Ali).”

“Müderrisin-i faziletli Yörükzade Ahmet Fevzi Efendi’ye. Üçüncü sınıf talebegânına Cami, Merah, Kıraat-ı Arabiyye, Kıraat-ı Osmaniye, Hesab ve Coğrafya tedris ettirmeniz Encümen-i İlmiye kararıyla uhde-i fazılanenize tevdi kılınmış olduğundan program mucibince tedrisata müdavim olunmasıdır. 20 Eylül 338. Bolvadin Encümen-i İlmiye Reisi Müftü Ali.”

Belge 9: Dokuzuncu belge Yörükzade Efendinin Encümene aza atandığına dairdir.

“Yörükzade Ahmet Efendiye. Teşkilat-ı Cedide Müderrisinin intihabıyla Encümen-i Aliyye azalığına tayin olunduğunuzdan vazife-i müruanıza devamınız ihtar olunur. 8 Nisan (?) 339. Mühür. Bolvadin Kazası Müftülüğü. Ali.”

Belge 10: Onuncu belge Yörükzade medresesi öğrencisine ait Yörükzadenin verdiği bir ilmühaberdir.

“Bolvadin Hisar Mahallesinden Ciğercioğullarından Hafız Mehmet Efendi b.İsa. Tevellüdü 318. Medrese-i atikaya dühülü. Medrese-i cedideye dühülü.”

“Balada isim ve künyesi muharrer 318 numaralı Hafız Mehmet Efendi 15 Eylül 1333 Medâris-i atikadan medrese-i daiyaneme dühul edüb tarihi dühülündenberü halka-i tedrisimde bi-la fasıla vezaif-i tedrisiyesine müdavim talebeden iken Medâris-i ilmiye nizamnamesi mucibince 337 senesi Teşrin Evvelinde beldemizde küşad edilen medrese-i ilmiyenin ikinci sınıfa bilimtihan kayd-ı kabul olunub nizamname-i mezkur dahilinde mütevaliyen derslere devam ve 337 ve 338 sene-i tedrisiyeleri imtihan-ı umumiyesinde teşekkül heyet-i mümeyyize huzurunda 338 senesi Nisan’ında seksen dört numara ile isbat-ı ehliyet ederek üçüncü sınıfa ve 338 ve 339 sene-i tedrisiyesi imtihan-ı umumisinde dahi heyet-i mümeyyize huzurunda sene-i mezkure Haziran’ında doksan dört numara ile isbat-ı ehliyet ederek dördüncü sınıfa terfi eylediği ve hala usul-i cedide üzere

tahsil-i ilme müdavim talebeden olduğunu nâtik İLMÜHABERdir.”

“Muma ileyh 318 tevellüdlü Hafız Mehmet Efendi hakiketen 15 Eylül 1333’de medâris-i ilmiye-i atikadan Yörükzade Ahmet Fevzi Efendi medresesine dühul edüb tarih-i duhulünden berü müderris muma ileyhın rahle-i tedrisinde bi-la ifane-i zaman tahsil-i ilme müdavim talebeden iken medâris-i ilmiye nizamnamesine tevfikân 337 senesi Teşrin Evvel’inde beldemizde küşad edilen medrese-i ilmiyenin ikinci sınıfına bilimtihan kayd-ı kabul olunub nizamname-i mezkur iktizasınca ale’t-tevali derslere devam ve 337 ve 338 sene-i tedrisiyeleri imtihan-ı umimisinde teşekkül eden heyet-i mümeyyize huzurunda 338 senesi Nisan’ında seksen dört numara ile isbat-ı ehliyet ederek üçüncü sınıfa ve 338 ve 339 sene-i tedrisiyesi imtihan-ı umumisinde müteşekkil heyet-i mümeyyize huzurunda dahi sene-i mezkure Haziran’ında doksan dört numara ile isbat-ı ehliyet ederek dördüncü sınıfa terfi eylediği ve ahval-i cedide üzere halen tahsil-i ilme müdavim talebeden olduğu cihetle müderris muma ileyhden İLMÜHABER münderacatını tasdik ettiğimize dair işbu mazbatamız tanzim ü tahtim kılındı.”

3.YÖRÜKZADE’NİN ÇİZELGELERİNDE BOLVADİN MEDARİS-İ İLMİYESİ

Yörükzadenin belgelerini ikiye ayırdığımızı söylemiştik. İlki Islahı Medâris Encümeninin medrese ile ilgili yazışmalarını içeriyordu. İkinci grubu, Bolvadin Medâris-i İlmiyesine ait

tutulan çizelgelerden oluşmaktadır. Bu anlamda dört çizelgeye yer verdik.

Çizelge 1: Çizelgelerimizden birincisi, medresenin mevcut öğrenci listesine aittir. Yukarıda geçtiği gibi, İlmiye medresesi, önceki medreselerin ıslahı ve birleştirilmesi ile modern eğitim vermek üzere kurulmuşlardı. Yörükzade'nin medresedeki öğrenciye dair verdiği liste 13 isimden oluşmaktadır. Alaca, Kestemet, Hisar, Yenice ve Şazi mahallesinden olmak üzere toplam 13 öğrencisi vardır. Bu öğrenciler şunlardır: Yenice mahallesinden Neslioğullarından Vehbi Efendioğlu Nuri Efendi (d.302) ve Neslioğullarından Vehbi Efendioğlu Rüşdi (d.314), Kestemet mahallesinden Hacı Battaloğullarından Hacı Alioğlu Osman Efendi (d.305), Kalaycı Hüseyinoğullarından Hasan Ağa oğlu Mehmed (d.317) ve Tekkeniş oğullarından Abdülkadir oğlu Ahmed (d.317), Şazi mahallesinden Hacı Mahmud oğullarından Kamil oğlu Mustafa (d.312), Hisar mahallesinden Ciğerci oğullarından İsa oğlu Hafız Mehmed (d.318) ve Alaca mahallesinden Yörükzade oğullarından Abdil Efendioğlu Şih Mehmed (d.311), Neslioğullarından Hacı Osman Efendi oğlu Hasan Basri (d.313), Yörükzade oğullarından Abdil Efendioğlu Ömer Lütfi (d.317), Kalaycı Hüseyinoğullarından Hasan Ağa oğlu Mehmed (d.317) ve Eyüb hoca oğullarından Abdülhalim oğlu Mehmed (d.320).

Tablo 2. Medresede Mevcud Talebeganın Esamileri

1	Medrese-i Atik Dühulü	Medrese-i Cedid Dühulü	Sınıf	Hane	Mahalle	Adı ve Tevellüdü
2	21 Teşrinevvel 320	1 Teşrinevvel 37	3	104	Yenice	Neslioğullarından Vehbi Efendioğlu Nuri Efendi 302
3	21 Mayıs 322	1 Teşrinevvel 37	3	223	Kestemet	Hacı Battaloğullarından Hacı Alioğlu Osman Efendi 305
4	18 Haziran 328	19 Teşrinevvel 37	2	177	Alaca	Yörükzade oğullarından Abdil Efendioğlu şih Mehmed 311
5	8 Temmuz 328	9 Teşrinsani 37	2	2	Alaca	Neslioğullarından Hacı Osman Efendi oğlu Hasan Basri 313
6	9 Eylül 332	1 Teşrinevvel 37	2	177	Alaca	Yörükzade oğullarından Abdil Efendioğlu Ömer Lütfi 317
7	25 Nisan 33	1 Teşrinevvel 37	2	14	Kestemet	Kalaycı Hüseyinoğullarından Hasan Ağa oğlu Mehmed 317
8	8 Ağustos 333	1 Teşrinevvel 37	2	185	Kestemet	Tekkeniş oğullarından Abdülkadir oğlu Ahmed 317
9	20 Eylül 328	9 Mart 38	2	104	Yenice	Neslioğullarından Vehbi Efendioğlu

						Rüşdi 314
10	14 Haziran 333	1 Teşrinevvel 37	-	-	Alaca	Eyüb hoca oğullarından Abdülhalim oğlu Mehmed 320
11	18 Eylül 327	17 Kanunsani 338	-	-	şazi	Hacı Mahmud oğullarından Kamil oğlu Mustafa 312
12	332	-	-	-	Hisar	Çiğerci oğullarından İsa oğlu Hafız Mehmed 318
13	335	-	-	-	Kestemet	Jurnal oğullarından Halil Efendi oğlu Hafız şükrü 323

“Kestemet Mahallesinden Tekkeniř oğullarından Abdülkadir ođlu Ahmed 317, Encümen-i İlmîye Riyasetinin Mart 38 tarihli nakil mutasıyla deftere nakledildiği şerhtir” notu dūřülmüřtür. Notta yer alan isim, listede yer almaktadır. Eski medresedeki dōrt yıllık oğrenciliğinden sonra yeni medreseye kaydolmuştur. Eski medresenin en eski kaydı 1320 tarihli Nesliođlu Nuri’ye aittir.

Çizelge 2: Yōrükzadenin ikinci çizelgesi/cetveli, Bolvadin Medâris-i İlmîyesi İkinci Sınıf şubesi Talebelerine ait bir çizelgedir. Çizelge 338 senesine ait imtihan cetvelidir. Cetvelin tarihi 22 Nisan 338’dir ve cetvelde 33 oğrenci ismi yer almaktadır. Bolvadin merkezden oğrencilere ilaveten, Karahisar’dan, Çiftelerden, Aziziyeden, Çay’dan, Dişliden ve Özburundan oğrencileri vardır. Sınavı yapılan dersler Sarf u Avamil, Tertili Kur’an, Lügat-ı Arabiyye, Hesab, İmla ve Kıraat, Hat ve Ahlak.

Tablo 3. Bolvadin Medâris-i İlmiyesi İkinci Sınıf Şubesi
Talebegânı Sene 338 İmtihan Cedveli

Numarası	İsmi	Mahallesi	Tevellüdü	Sarfı Avamil	Tertil Kuran	Lügatı arabıyye	Hesab	İmla kıraat	Hat	Yekün	Ahlak	
1	Sofuzade Muharrem Efendi	Hisar	311	14	6	20	10	10	10	98	10	
2	Eskicizade Mustafa Efendi	Hisar	311	16	6	18	10	10	10	70	10	
3	Yusufoğlu Mehmet Efendi	Alaca	317	12	4	19	10	5	5	55	10	
4	Sofuzade Sadık	Hisar	318	17	4	17	10	8	5	61	10	
5	Köselioğlu Ahmet	Hisar	318	15	4	17	8	7	6	57	10	
6	Hacialioğlu Abdülkadir	Hisar										İmtihan a girmem iştir.
7	Hamamcızade Mustafa	Hisar	317	16	4	15	8	8	5	56	10	
8	İsmailoğlu Osman	?	319	14	5	13	4	6	5	46	10	
9	Müeyyedzade ?	Hisar	313	13	4	15	8	10	10	60	10	
10	Hacimuratzade Hasan	Şazi	312	20	5	20	10	10	5	70	10	
11	Hacimuratzade Halid	Şazi	315	14	4	20	7	10	6	61	10	
12	Hasanefendi oğlu İsmail	Karahisar	317	18	8	15	6	5	4	56	10	
13	Hacıbrahim oğlu Halil İbrahim	Çifteler	318	10	5	14	8	7	6	50	10	
14	Hacıömer oğlu Seydi	Erkmen	312	12	4	14	4	7	5	46	10	
15	Hacıhasan oğlu ...	Özburun	320	13	6	12	4	4	4	43	10	
16	Çelik oğlu Osman	Dişli	320	10	4	8	4	4	4	34	10	
17	Osman bey oğlu Musa	Dişli	320	10	4	8	4	6	4	36	10	

18	Feriz oğlu İsmail	Tekke	320	16	7	18	10	8	4	63	10	
19	Osmanefendi oğlu Őukr	Aziziye	317	20	7	12	8	8	8	63	10	
20	Abdiloğlu Süleyman	Aziziye	312	12	4	15	10	8	10	59	10	
21	Hakkızade Mehmet Emin	Aziziye	317	10	5	16	10	10	6	57	10	
22	HurŐid Ağa oğlu Nuri	Aziziye	317	15	4	8	8	6	6	47	10	
23	Azizoğlu Ömer	...?	320	10	4	12	4	4	4	38	10	
24	Hacibattalzade Abdullah	Kestemet	30.									İmtihana girmemiştir.
25	Hasanoğlu	Çay	317	15	6	18	4	9	10	62	10	
26	Hacimehmet oğlu Ahmet	Çay	317	17	7	15	5	5	6	55	10	
27	Şeyh Veliöğlu Hasan	Çay	318	12	7	18	4	5	9	55	10	
28	Tayiboğlu Ahmet	Çay	318	11	4	18	4	5	7	49	10	
29	HasanpaŐa oğlu Hasan	Çay	317	10	5	15	5	8	8	51	10	
30	Hacı İsa oğlu İsa	Çay	318	10	4	14	4	4	5	41	10	
31	Hasan Efendioğlu Mehmet	...?	323	9	4	14	4	10	8	49	10	
32	Hacıyusuf oğlu İsa	Çay	320	8	4	8	4	4	6	34	10	
33	Mustafağlu Nuri	Dişli	313	12	7	8	4	10	10	51	10	

Tarihi 22 Nisan 338.

Çizelge 3: Yörükzadenin üçüncü çizelgesi/cetveli, Bolvadin Medâris-i İlmiyesi üçüncü sınıf talebelerinin İmtihan-ı Umumi Cedvelidir. Cetvelin tarihi ikinci cetvelle aynı tarihe aittir. Sınava giren üçüncü sınıf öğrenci sayısı 12'dir. İki sınıfın öğrenci sayısı toplamda 40'a ulaşmaktadır. Sınav yapılan dersler, Molla cami, Halebi, Merah, Kavaidi Arabiyye, Hesab, Coğrafya, Kavaidi Osmaniye ile Ahlak dersleridir.

Tablo 4. Bolvadin Medâris-i İlmiyesi üçüncü sınıf talebegânı Sene 338 İmtihan-ı Umumi Cedveli

Numarası	İsmi	Mahallesi	Tevellüdü	Cami	Halebi	Merah	Kavaidi Arabi	Hesab	Coğrafya	Kavaidi Osmani	Yekün	Ahlak
1	Hacı Ahmedoğlu Bayram Efendi	Şazi	302	15	15	20	18	10	10	10	98	10
2	Hacı Süleymanoğlu Ferid Efendi	Kestemet	304	16	16	20	18	10	10	10	100	10
3	Mustafaoğlu Mehmed Efendi	Dişli	305	18	20	20	19	8	9	7	101	10
4	Neslioğlu Nuri	Yenice	302	10	9	15	15	10	9	8	76	10
5	Osmanoğlu Ali	Kestemet	306	15	15	20	18	10	10	9	97	10
6	Hacı Mehmedoğlu Asım	Yenice	305	12	10	15	15	7	10	9	78	10

7	Hacı Alioğlu Osman	Kestemet	305	15	13	20	18	10	10	9	90	10
8	Hacı Veli oğlu Abdullah	Hisar	305	16	18	20	18	10	10	10	102	10
9	Ömer oğlu Ahmet	Aziziye	308	15	13	20	18	7	10	8	91	10
10	Abdurrahman oğlu Ömer	Yenice	302	12	10	15	14	6	9	6	72	10
11	Yılanlıoğlu Halil İbrahim	Şazi	298	12	11	15	16	7	9	7	77	10
12	Cafer oğlu İbrahim	Karakoyun(?)	298	9	9	16	12	6	8	4	64	10

Tarihi 22 Nisan 338

Çizelge 4: Yörükzadenin dördüncü çizelgesi/cetveli, *Bolvadin Medâris-i İlmiyesi'nde* tedris edilecek kitapların belirlendiğine dair Bolvadin Encümen-i İlmiye Riyasetine yazılan yazı ekinde yer alan medresenin eğitim seneleri ve bu senelerde okutulacak kitaplara dairdir. Cetvelde “Medâris-i İlmiye Nizamnamesinin yirmi dördüncü maddesi mucibince tedrisi lazım olan fenler için işbu cedvelde gösterilen kitaplar intihab edilmiştir.”denilmiştir. Yani nizamnamenin ilgili maddesindeki kitaplardan bir seçme yapılmıştır. Asıl önemli olan da seçilen kitapların, altı yıllık/sınıflık bir medrese eğitimi için seçilmiş olmasıdır. Bu seçimin tarihi 4 Şubat el-hayr 340 ve 15 Eylül 39'dur. Altı yıllık modern medrese eğitimi, altı yıl için seçilen kitap isimleri ve belge tarihi Bolvadin din eğitimi tarihi ile Taşra Medâris-i İlmiyeleri açısından önemli bir kayıttır.

Tablo 5. 15 Eylül 1339 Yılında Okutulmak Üzere Seçilen Altı Sınıf İçin Kitap Listesi

Senesi	Dürus	Kitabın İsmi	Müellifi	Mülâhazat
Birinci sene	Kıraat ve imla	Kıraat	Şemseddin Beg	
	Hesab	Yeni ve Ameli Hesab	Mehmet İzzet	
	Lügat-ı Arabiyye	Usul-i Tedris-i Arabi	İsmail Hakkı	
İkinci Sene	Kıraat ve imla	Kıraat	Şemseddin Beg	
	Hesab	Yeni ve Ameli Hesab	Mehmet İzzet	
	Arabi ve Lügat-ı Arabiyye	Usul-i Tedris-i Arabi	İsmail Hakkı	
Üçüncü sene	Kıraat-ı Osmaniye	Mükemmel Kavaid-i Osmaniye	...(?)	
	Coğrafya	Coğrafya Dersleri	Safvet	Üçüncü Kitap
	Kıraat-i Arabiyye	Lübbü'l-kıraa	Atıf Efendi	
Dördüncü sene	Kavaid-i Osmaniye	Mükemmel Kavaid-i Osmaniye	Atıf ve Mesud Efendiler	
	Hendese	İlk Hendese dersleri	Salih Zeki Beg	Dördüncü kitab
Beşinci sene	Fenari	Hülasa-i Rehnüma-yı Fenari	Necib Beg	
	Edebiyat		Mehmed Asım	
	Tarih-i Osmani	Muallim tarafından münasib bir kitab	İntihab olunacaktır.	
Altıncı sene	Tarih-i İslam	Tarih-i İslam	Mahmud Esad Efendi	

4661/106 Bolvadin Encümen-i İlmiye Riyasetine,

“Medâris-i İlmiye Nizamnamesinin yirmi dördüncü maddesi mucibince tedrisi lazım olan fenler için işbu cedvelde gösterilen kitaplar intihab edilmiştir. Dürus-ı Arabiyenin ke-ma fi’s-sabık madde-i mezkurede muharrer kitablardan takib edileceği beyan olunur. 4 Şubat el-hayr 340 ve 15 Eylül 39. Şeriye Vekaleti Tedrisat Müdürlüğü. İmza.”

Çizelge 5: Beşinci Çizelgemizin Yörükzade'nin metrukatına ait olup olmadığını bilmiyoruz. Bildiğimiz, Çizelgenin Medârisi İlmiyenin dördüncü sınıf haftalık ders programına ait bir çizelge olduğudur. Programda haftalık, 5 gün Molla Cami, 5 gün Kuduri, 2 ders İsağuci ve Alaka dersi, 2 ders Hendese, 1 ders Kavaid-i Osmaniye yer almaktadır. Bolvadin Medrese-i İlmiye Dördüncü Sınıfına Mahsus bu Ders Programı daha önce yayınlandı (Bayar, 2005; Görkaş, 2016: 34). Bir bütünlük arzetmesi ve Bolvadin Medârisi İlmiyesi daha iyi anlaşılabilmesi için buraya tekrar alınmıştır. Buna göre eğitim programı şu şekildedir.

Tablo 6. Medârisi İlmiyenin Dördüncü Sınıf Haftalık Ders Programı ve Ders Hocaları

Eyyamı	Birinci Ders	Saat	İkinci Ders	Saat	Üçüncü Ders	Saat	İkindi Ezanı
Cumartesi	Molla Cami	2	Kavaid-i Osmaniye	7	Kuduri	10	
Pazar	Molla Cami	2	Hendese	7	Kuduri	10	
Pazartesi	Molla Cami	2	İsaguci	7	Kuduri	10	
Salı	Alaka	2			Kuduri	10	
Çarşamba	Molla Cami	2	Hendese	7	Kuduri	10	
Perşembe	Molla Cami	2					

Müdürrislerin İsimleri

Verdiği Dersler

YUNUSZADE Ahmed Vehbi Efendi

Molla Cami ve Alaka

YÖRÜKZADE Ahmed Fevzi Efendi

Kuduri ve İsaguci

SONUÇ

Bu vesileyle Yörükzade Ahmet Fevzi Efendi'yi rahmetle yâd ederek bildirimini sonlandırmak istiyorum. Çünkü bildirimiz, Yörükzade Ahmet Fevzi Efendi'nin güzel hasletlerinin bir sonucu olarak bizlere bıraktığı bir mirasa dayanmıştır. Merhum yazışmalarını titizlikle tutmuş, özel arşivinde emanet bıraktığı belgelerle kendi dönemine ayna tutmuştur. Onlardan birisi Bolvadin ve taşra din eğitiminin önemli bir kurumu olan Bolvadin Medaris-i İlmiyesidir. Biz bildirimizde merhumun arşivinden on belge ile beş çizelgeyi kullandık. 1 Temmuz 327 tarihli ilk belgeye göre Nizamname gereği Bolvadin'de Islah-ı Medâris Encümeni kurulmuş, medâris-i ilmiyenin kuruluş çalışmaları başlatılmıştır. O nedenle medâris-i ilmiyenin kuruluş tarihini Belgeden hareketle 21 Mayıs 1327'den başlatmak gerekmektedir. Encümen başkanlığını ilçe müftüsü Mehmet Ali Efendi yapmaktadır. Ancak ilk belge dışındaki diğer belgelerdeki imza Müftü Ali Efendi'ye aittir ve bu belgeler ilk belgeden on yıl sonrasına aittirler.

Merhumun belgeleri, Islah-ı Medâris Encümeni Başkanlığından Yörükzade Ahmet Efendi'ye yazılan belgelerdir. Belgelere göre ilçenin ulemasından (din alimleri) olan Yunuszade Ahmet Efendi, Yörükzade Ahmet Efendi, Hüsnü Efendi'ye 28 Kanun Evvel 1337 tarihinde Kaymakamlık yazısına atfen, Encümen reisi tarafından, yazı yazılarak her bir hocadan, 16, 17, 18 doğumlu mevcut medrese öğrencilerinin medreselere giriş

tarihlerinin kayıtlarının 13 medreseden, nahiye ve köylerden toplanacak öğrencilerin 4 medresede bir araya getirilen Yeni İlmîye Medresesine giriş tarihlerini belirten ilmühaberiyile nakledilmelerini ve yeni kayıtların tutulduğu defterlerin hızla hazırlanması istenilmiştir. Özetle Bolvadin Medâris-i İlmîyesi, mevcut medreselerden seçilen dört medresede eğitim öğretim yapmak üzere kurulmuş, Yunuszade Ahmet Efendi, Yörükzade Ahmet Efendi, Hüsnü Efendi'den bu yeni medreselere öğrencileri kaydetmeleri istenmiştir.

Belgelerde iki sınıfın tedris belgelerini merhum Yörükzade tutmuştur. Altıncı, yedinci ve sekizinci belgeler, Yörükzade'nin medâris-i ilmîyede okutacağı derslere dair Encümenin aldığı kararları içermektedir. 1337 tarihli belgede Yörükzade, birinci sınıf talebelerine Sarf, ikinci sınıf talebelerine Halebi okutmuş, 1338 yılında medreseye tercihen müderris atanmıştır. 1338 tarihli belgeye göre üçüncü sınıf öğrencilerine Cami, Merah, Kıraat-ı Arabiyye, Kıraat-ı Osmaniye, Hesab ve Coğrafya okutmuştur. Onuncu belge ise Hisar Mahallesi halkından Ciğercioğullarından 1318 doğumlu Hafız Mehmet Efendi b.İsa'ya ait bir belgedir. Öğrenci Yörükzade medresesi dördüncü sınıf öğrencisidir.

Çizelgelerde yoklamalar ve sınavları yapılan dersler de yer almaktadır. Buna göre sınavı yapılan ikinci sınıf dersleri Sarf u Avamil, Tertil-i Kur'an, Lügat-ı Arabiyye, Hesab, İmla ve Kıraat, Hat ve Ahlak dersleridir. Sınavı yapılan üçüncü sınıf dersleri Molla Cami, Halebi, Merah, Kavaid-i Arabiyye, Hesab, Coğrafya, Kavaid-i Osmaniye ile Ahlak dersleridir. Dördüncü sınıf dersleri ise programda, Molla Cami, Kuduri, İşaguci ve Alaka, Hendese ve Kavaid-i Osmaniye olarak yer almaktadır. Bu sınıfta ders verenler ise Yörükzade Ahmet Efendi, Yunuszade Ahmet Efendi ve Kantarzade Fehmi Efendi'dir. İlçe müftüsünün derslere girip girmediğine dair bir kayıt bulunmamaktadır. Bütün kayıtlar bütüncül olarak değerlendirildiğinde Bolvadin Medâris-i

İlmiyesinin etkin ve yetkili müderrisi merhum Yörükzade Ahmet Fevzi Efendi görünmektedir.

Medreseye dair bazı hususlar bilinmeden kalmaktadır. Sözelimi: Dört medresede eğitim yapan yeni ilim medresesi, yani Bolvadin medâris-i ilmiyesi, acaba hangi eski medreselerde oluşturulmuştur? İki ve üçüncü sınıfların kayıtlarını Yörükzade'nin tuttuğuna, dördüncü sınıf öğrenci ilmühaberinin Yörükzade medresesine ait olduğuna göre medresenin üç sınıfının müderrisliği Yörükzade'ye verilmiş, kayıtlarını merhum tutmuş demektir. Bu durumda acaba birinci sınıf hangi müderrisin uhdesindedir?, bu husus bilinmemektedir. Belgelerin ilkinde müftü ve encümen reisi Mehmet Ali imzasını taşıırken diğerleri sadece Ali adıyla imzalanmıştır. Bu bir kısaltma mıdır? Yoksa farklı kişilerin ismi ve imzaları mıdır? Ayrıca onların aralarında on yıllık bir süre farkı vardır ve belgelerde imzalar farklı atılmış görünmektedir.

Yine 1337 tarihli belgede Yörükzade'nin, birinci sınıf talebelerine Sarf, ikinci sınıf talebelerine Halebi; 1338 tarihli belgede üçüncü sınıf öğrencilerine Cami, Merah, Kıraat-ı Arabiyye, Kıraat-ı Osmaniye, Hesab ve Coğrafya okutacağı belirtildiğine, dördüncü sınıf programında okutulan dersleri bildiğimize göre uygulamada birinci sınıfın tek dersi mi vardır? Değilse, birinci sınıfın diğer dersleri kimin veya kimlerin üzerindedir? Acaba Bolvadin Medâris-i İlmiyesi adıyla bir araya gelen bu yeni medreselerde, 5 ve 6. sınıflar açılmış mıdır? Yoksa 1338 yılında Bolvadin Medâris-i İlmiyesi'nin en yüksek sınıfı dördüncü sınıf olup 5 ve 6.sınıflar 1339 yılında mı açılacaktır?

Bu ve benzeri soruları elimizdeki mevcut belgelerle cevaplandırmak şimdilik mümkün görünmemektedir. Ancak Bolvadin Encümen-i İlmiye Riyasetine yazılan bir yazıda, Bolvadin Medâris-i İlmiyesinin altı yıllık olduğunu görüyoruz.

Yazıda Medâris-i İlmiye Nizamnamesinin yirmi dördüncü maddesi mucibince tedrisi lazım olan fenler için kitapların seçildiği ve derslerde takip edileceği belirtilmektedir. Belgenin tarihi ise 15 Eylül 39'dur. Özetle Bolvadin Medaris-i İlmiyesi altı yıllık bir medrese olarak açılmış ilk dört sınıfında aktif olarak eğitim verilmiş, Yunuszade Ahmet Efendi, Yörükzade Ahmet Efendi, Hüsnü Efendi ve Kantarzade Fehmi ders vermiştir.

KAYNAKLAR

Bayar, M. (2004). *Bolvadin Tarihi II (Kurumları-Yöneticileri-Yetiştirdiği Kişiler)*. Bolvadin: Bilge Yayıncılık.

Bayar, M. (2005). *Kadim Kent Bolvadin*. Bolvadin: Bolvadin Belediyesi Yayını.

Görkaş, İ. (2003): Örnek Bir Din Adamı: Bolvadinli Yörükzade Ahmet Fevzi Efendi, *Bolvadin Yenises*. Töre Matbaası, Yıl 14, Sayı 522; *Bolvadin Yenises*. Töre Matbaası, Yıl 14, Sayı 525.

Görkaş, İ. (2009). *Bolvadin İlmiye Medresesi*, *Bolvadin Yenises*. Töre Matbaası, Yıl 20, Sayı 859; *Bolvadin Yenises*. Töre Matbaası, Yıl 20, Sayı 862; *Bolvadin Yenises*. Töre Matbaası, Yıl 20, Sayı 863; *Bolvadin Yenises*. Töre Matbaası, Yıl 20, Sayı 864; *Bolvadin Yenises*. Töre Matbaası, Yıl 20, Sayı 865; *Bolvadin Yenises*. Töre Matbaası, Yıl 20, Sayı 866.

Görkaş, İ. (2016). *Düşüncenin İzini Sürmek Bolvadin'de Dinî Hayat*. Ankara: Sonçağ Yayınları.

Görkaş, İ. (2007a). İlçemizde Din Eğitimi-Öğretimi, *Bolvadin Medreseleri ve Modernizasyonu*, *Bolvadin Yenises*. Töre Matbaası, Yıl 19, Sayı 760, s. 6; Yıl 19, Sayı 761.

Görkaş, İ. (2007b) Yörükzade'nin Biyografisi Üzerine, *Bolvadin Yenises*. Töre Matbaası, Yıl 18, Sayı 740.

Görkaş, İ. (2008). Yunuszade Ahmet Tayyib Vehbi'nin Medresesi Üzerine. *Bolvadin Yenises*. *Töre Matbaası*, 19(767).

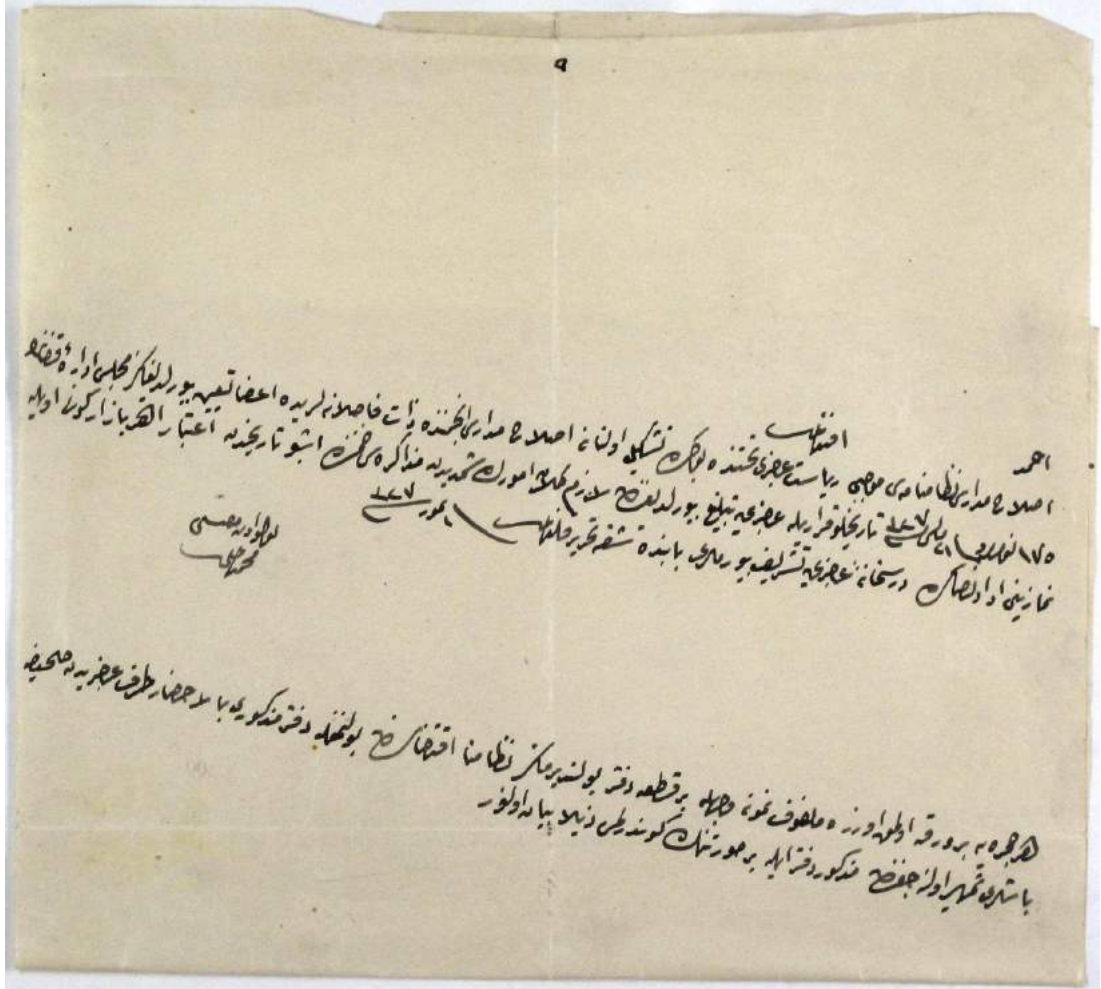
Hüdavendigâr Vilayeti Salname-i Resmisi, Defa 24, Matbaa-i Vilayet, Bursa 1324.

Özdemir, H.H. (2013). *Bir Allah Dostu Bolvadinli Yörükzade Ahmet Fevzi Özdemir*. İstanbul: Uçurtma Yayınları.

EKLER

BELGELER

Belge 1:

Belge 2:

(76)

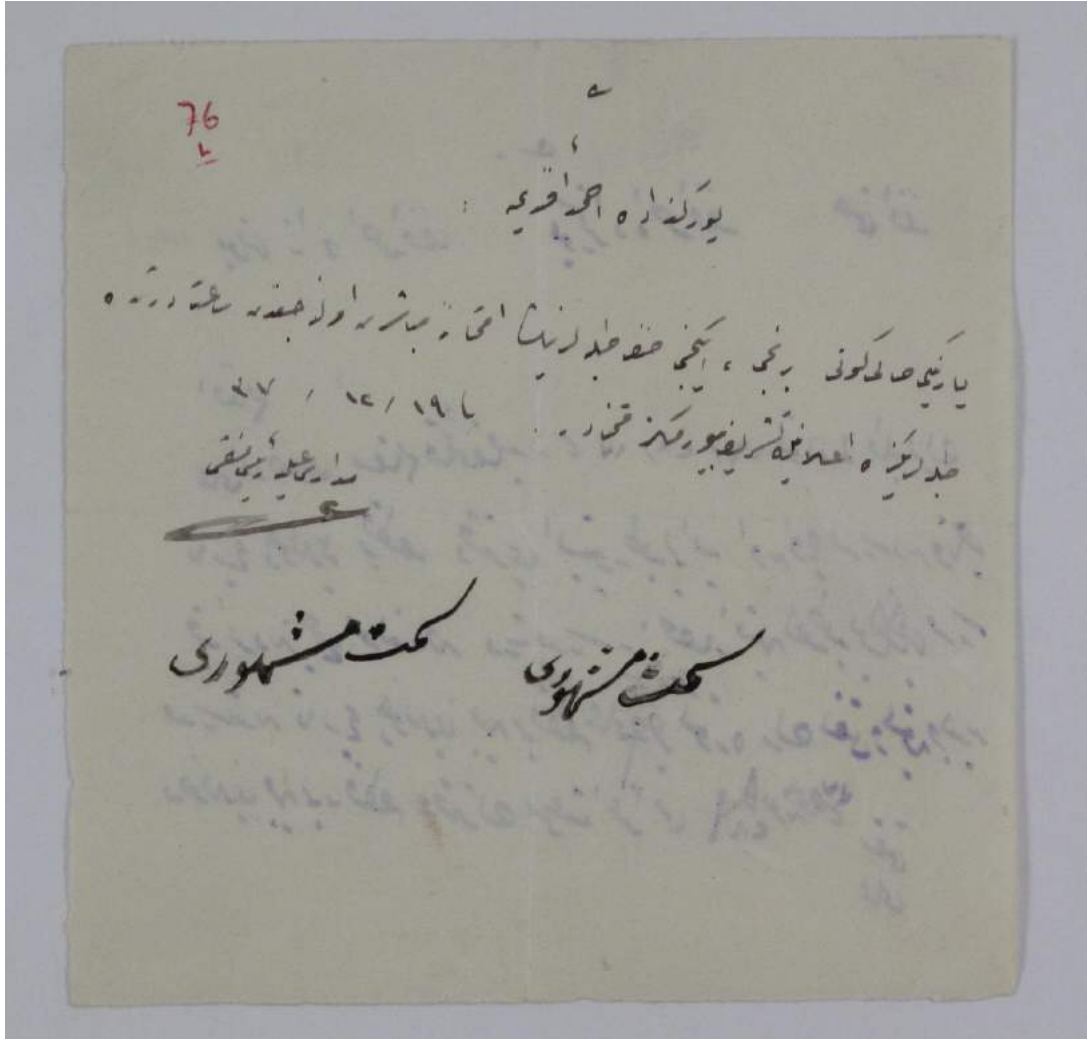
۵.

بیوتی زاده احرافه
پوززاده احرافه
صفا قد

اقدام
علی ایضاً مقام قاضی، ۷، ۸، ۹، تولد اهدارک
تاریخ هوندی بر قطعه دستری البیور طبرانی او نه دوید در ده و نه
قراردید جمع اوله رده و نه در...
مدینه تاریخ هوندی به بر قطعه علم فو کوره رک نفی و غیره
هوندی به بر قطعه دقتل برقت اعراض...
نقی
علی

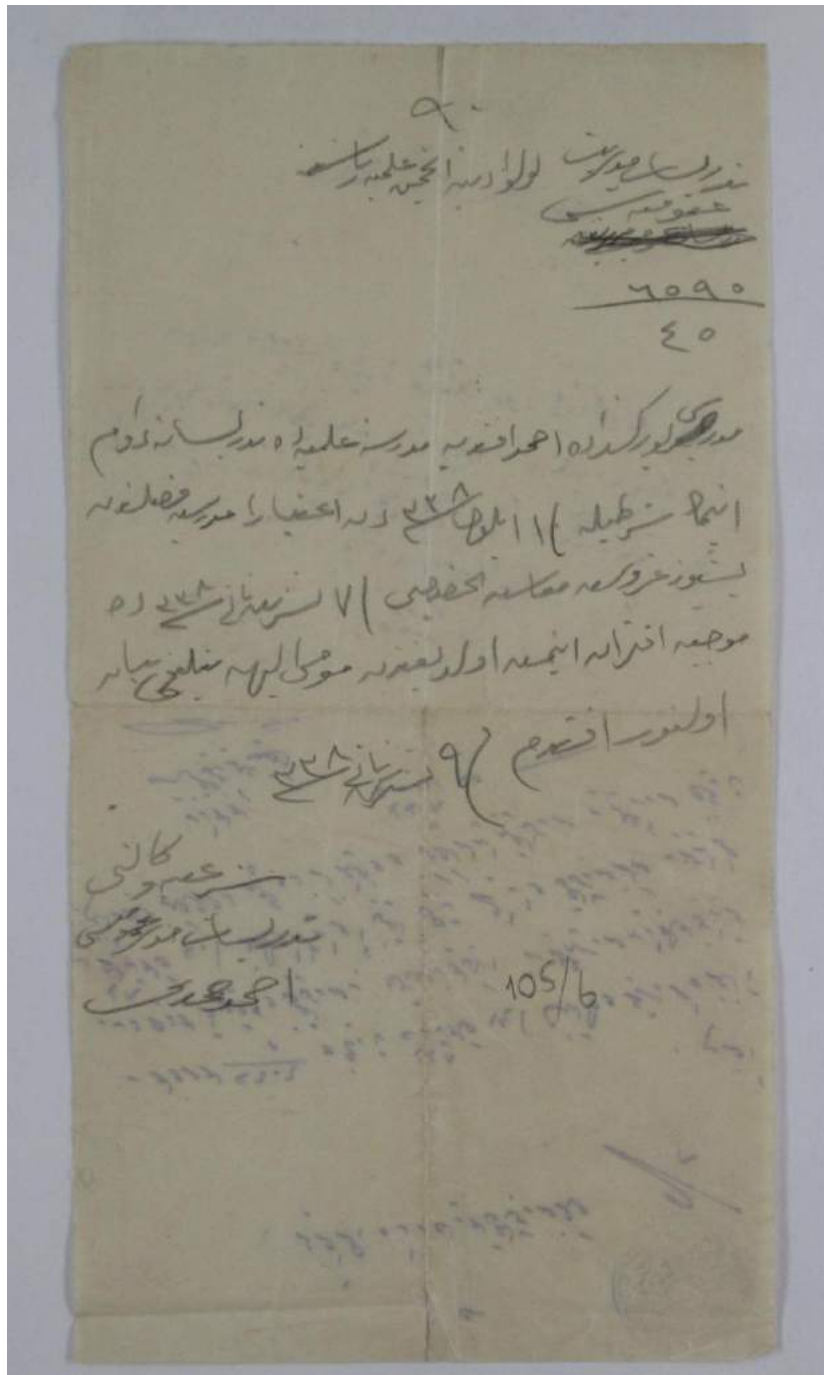

Belge 3:

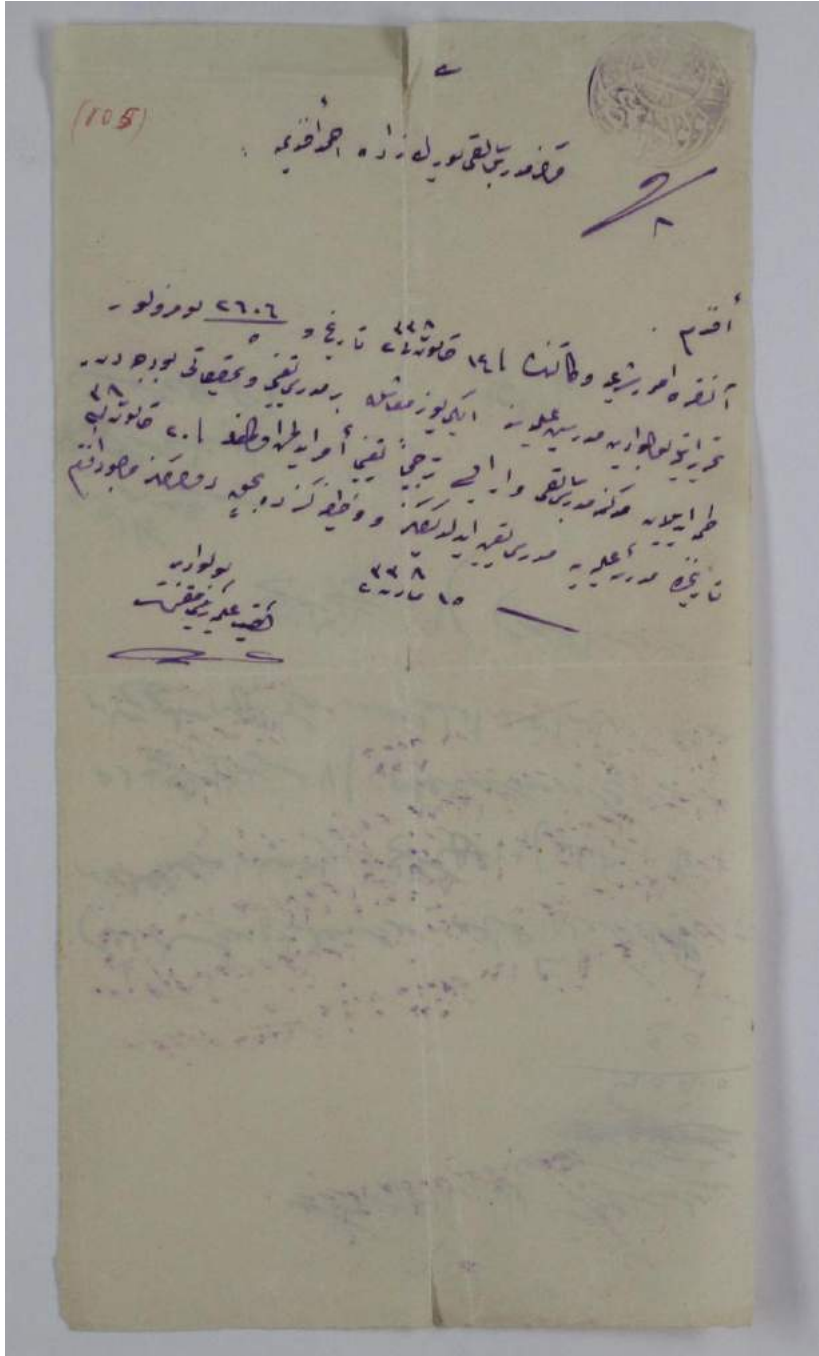

Belge 4:

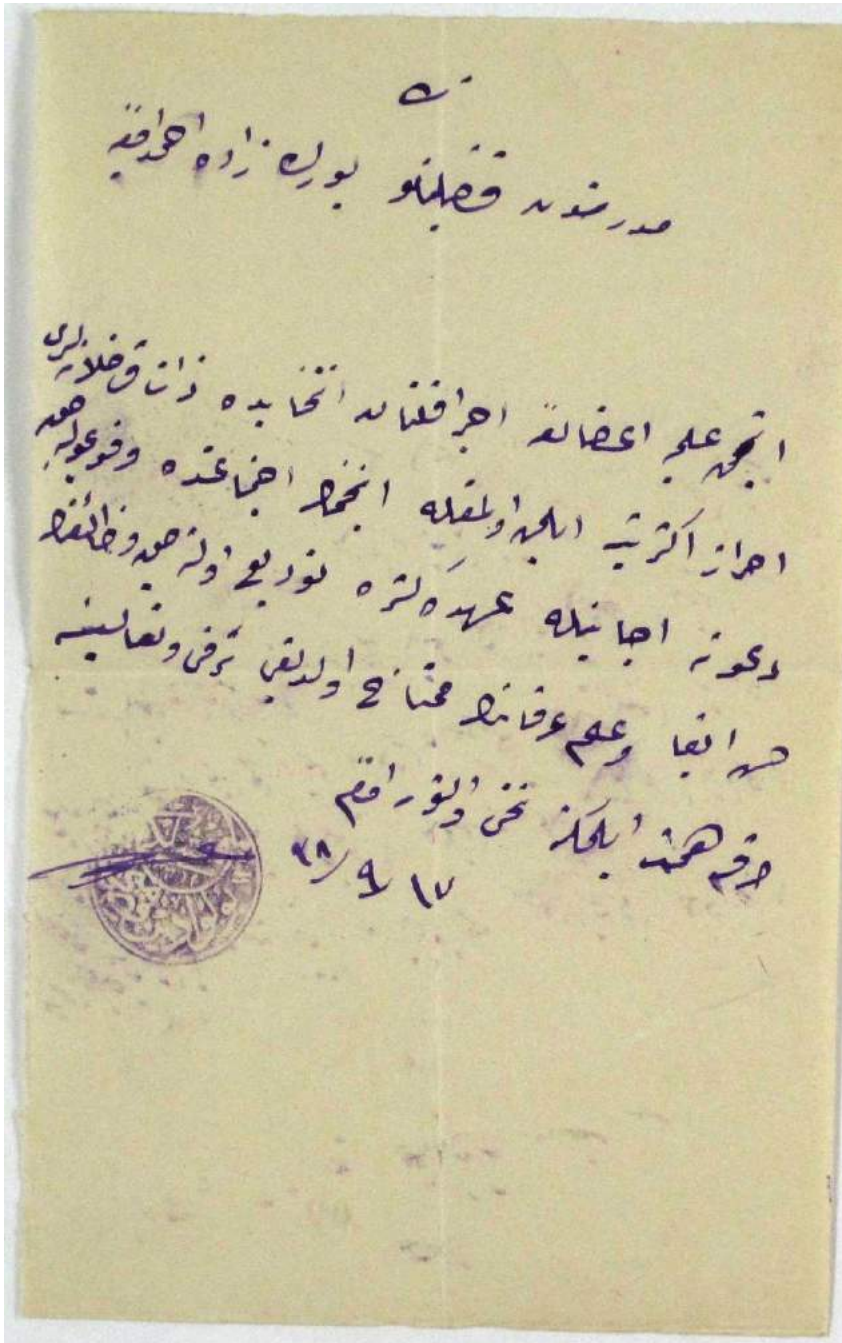

Belge 5:

Belge 6:

Belge 7:

س

هفتده هفت حرف
۴ هبی

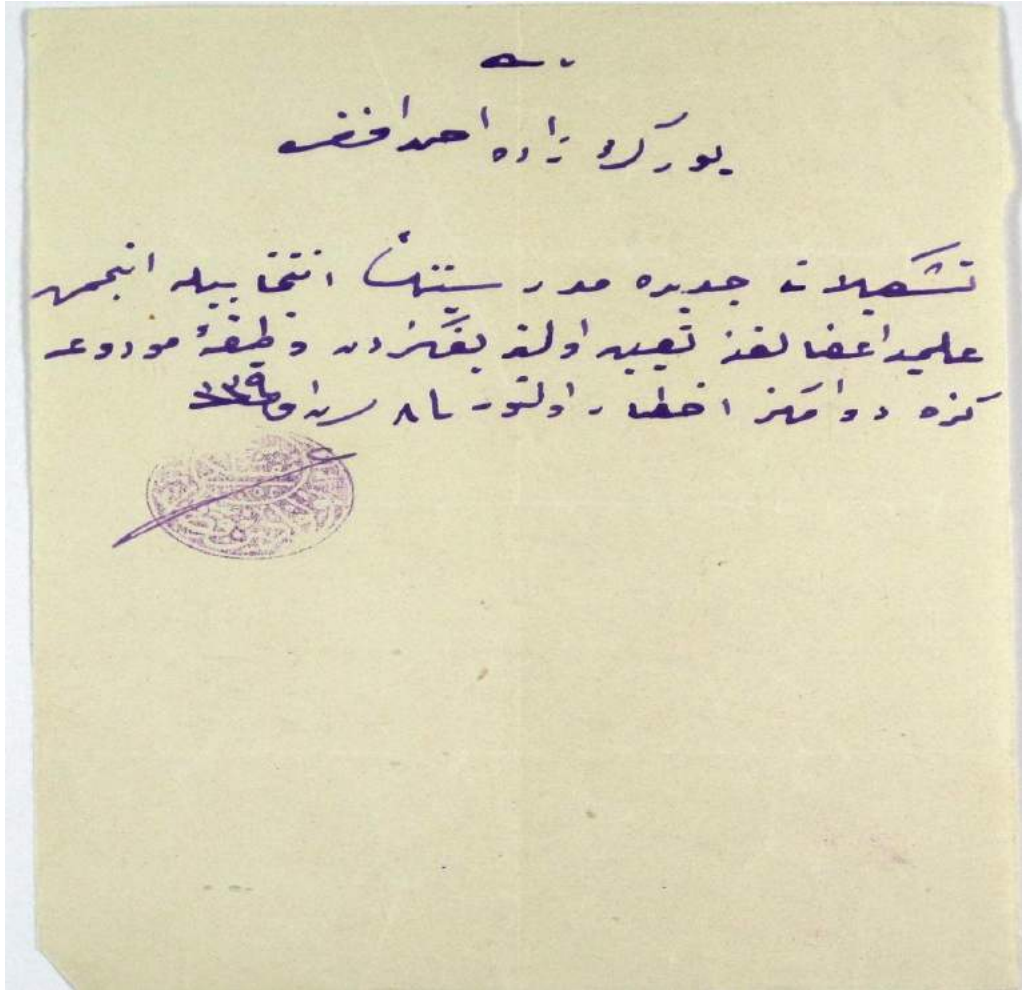
یورک زده فضیله حروفی قرینه

در شیخی تشکیلات جدید که برخی صنف طریقه حرف ، برخی ، آئینی صنف طریقه
 هبی او قومه او زبده ذات فاضله لری انجمنه لری به حدیقه قند میگذرد به او قومه
 تریانه دوام بولدی تمام از خم
 انجمنه لری
 هفت

Belge 8:

مدینه فتنه یوزده احرار و صفیه
اوچون صف طبعه : هابی ، راع ، توله عربیه
تراعی : حاجی باغی - سی ایتمکده انجمنه قرا - بیه
عده قضلا نه زه توبد - مع قننه اولدوغی - روغلام
موجت تویساته مادمه ایتمکده -
ل . ب . ل . م . ن .
ولور احمد محمد
صفیه

Belge 9:

Belge 10:

نه

بولواديه : عصاره محمد اسدنه بلكرجي اولغولرخ سيا
 شافط محمد افند به عيسى
 بولري
 ٤١٨

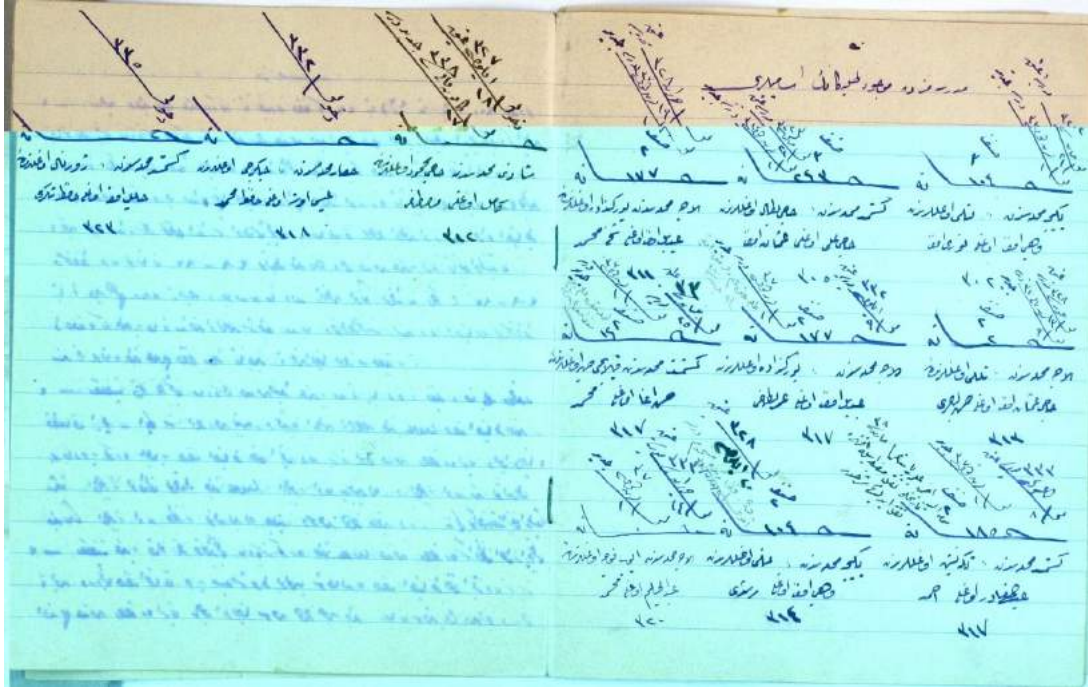
مدرسه علميه خانيقا، دولت

بالاده اكم وكنفي محمد - ٤١٨ نولك شافط محمد افند ١٥١٠ الولوج لولجي مدرسي عتيقه ونه مدرسه سنه
 وعبايرمه وحقول ايرتوب قاييخ وحقولند نيز وحقولند ندر بيمده بلواخانده وحقول افند وريسه سنه مداوم طلبه ونه ايكيمه
 مدرسي علميه نظامينه سوييچي ٤٤٧ سنه نشر به اولنده بلده مزده كشاد ايدايلايه مدرسه علميه نولك
 اكبجي صنفه بالادخانله قيد قبول اولسوب نظامينه مذكور واهلنده سواليباً وستره دوام و٤٤٧ و٤٤٨ سنه
 ندر بيسيرلي اسما نه عوبسنده تشكيل ايدنه لعيت ميمزه حضورك ٤٤٨ سنه ندر بيسيرلي اسما نه عوبسنده وحقول صنفه ميمزه حضورك
 اثبات الصلبيته ايدنه لك اولغولجي صنفه و٤٤٨ و٤٤٩ سنه ندر بيسيرلي اسما نه عوبسنده وحقول صنفه ميمزه حضورك
 سنه مذكورده حيز براننده طفاوت نومرو ايد اثبات الصلبيته ايدنه لك ودر وحقول صنفه زفوع اينديلكي واهللا احوال جديده
 اوزره تحصيل علم مداوم طلبه ونه اولغولجي ناملونه علم وحقول -

سومراليه ٤١٨ نولك شافط محمد افند حقيقه ١٥١٠ الولوج لولجي ده مدرسي علميه عتيقه ونه بوردك نازده حيرتوزي اخدي
 مدرسه سنه وحقول ايرتوب قاييخ وحقولند نيز وحقولند ندر بيمده بلواخانده زمانه تحصيل علم مداوم
 طلبه ونه ايكيمه مدرسي علميه نظامينه سوييچي ٤٤٧ سنه نشر به اولنده بلده مزده كشاد ايدايلايه مدرسه علميه نولك
 اكبجي صنفه بالادخانله قيد قبول اولسوب نظامينه مذكور واهلنده سواليباً وستره دوام و٤٤٧ و٤٤٨ سنه
 ندر بيسيرلي اسما نه عوبسنده تشكيل ايدنه لعيت ميمزه حضورك ٤٤٨ سنه ندر بيسيرلي اسما نه عوبسنده وحقول صنفه ميمزه حضورك
 ايد اثبات الصلبيته ايدنه لك اولغولجي صنفه و٤٤٨ و٤٤٩ سنه ندر بيسيرلي اسما نه عوبسنده وحقول صنفه ميمزه حضورك
 ميمزه حضورك وحقول صنفه ميمزه حضورك واهللا احوال جديده اوزره وحقول صنفه ميمزه حضورك واهللا احوال جديده
 وار شومراليه وحقول صنفه ميمزه حضورك واهللا احوال جديده اوزره وحقول صنفه ميمزه حضورك واهللا احوال جديده

ÇİZELGELER:

Çizelge 1: Medresede Mevcud Talebeganın Esamileri

Çizelge 2 (Tablo 3): Bolvadin Medâris-i İlmiyesi İkinci Sınıf Şubesi

Talebegânı Sene 338 İmtihan Cedveli

بolvadin مدارس علمیه

دوره ۳۳۸ امتحان جدول

ردیف	نام	تاریخ	محل	نوع	موضوع	نمره	ملاحظات
۱	محمد زاهد	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	۱۰۰	موضوع:...
۲	...	...	...	...	...	...	...
۳	...	...	...	...	...	...	...
۴	...	...	...	...	...	...	...
۵	...	...	...	...	...	...	...
۶	...	...	...	...	...	...	...
۷	...	...	...	...	...	...	...
۸	...	...	...	...	...	...	...
۹	...	...	...	...	...	...	...
۱۰	...	...	...	...	...	...	...
۱۱	...	...	...	...	...	...	...
۱۲	...	...	...	...	...	...	...
۱۳	...	...	...	...	...	...	...
۱۴	...	...	...	...	...	...	...
۱۵	...	...	...	...	...	...	...
۱۶	...	...	...	...	...	...	...
۱۷	...	...	...	...	...	...	...
۱۸	...	...	...	...	...	...	...
۱۹	...	...	...	...	...	...	...
۲۰	...	...	...	...	...	...	...
۲۱	...	...	...	...	...	...	...
۲۲	...	...	...	...	...	...	...
۲۳	...	...	...	...	...	...	...
۲۴	...	...	...	...	...	...	...
۲۵	...	...	...	...	...	...	...
۲۶	...	...	...	...	...	...	...
۲۷	...	...	...	...	...	...	...
۲۸	...	...	...	...	...	...	...
۲۹	...	...	...	...	...	...	...
۳۰	...	...	...	...	...	...	...
۳۱	...	...	...	...	...	...	...
۳۲	...	...	...	...	...	...	...
۳۳	...	...	...	...	...	...	...
۳۴	...	...	...	...	...	...	...
۳۵	...	...	...	...	...	...	...
۳۶	...	...	...	...	...	...	...
۳۷	...	...	...	...	...	...	...
۳۸	...	...	...	...	...	...	...
۳۹	...	...	...	...	...	...	...
۴۰	...	...	...	...	...	...	...
۴۱	...	...	...	...	...	...	...
۴۲	...	...	...	...	...	...	...
۴۳	...	...	...	...	...	...	...
۴۴	...	...	...	...	...	...	...
۴۵	...	...	...	...	...	...	...
۴۶	...	...	...	...	...	...	...
۴۷	...	...	...	...	...	...	...
۴۸	...	...	...	...	...	...	...
۴۹	...	...	...	...	...	...	...
۵۰	...	...	...	...	...	...	...

۴۴

Çizelge 3: Bolvadin Medâris-i İlmiyesi Üçüncü Sınıf Talebegânı Sene 338 İmtihan-ı Umumi Cedveli

The image shows a handwritten table on aged paper, likely a student register or exam schedule. The table has multiple columns and rows, with handwritten entries in Ottoman Turkish script. The title at the top reads "Bolvadin Medâris-i İlmiyesi Üçüncü Sınıf Talebegânı Sene 338 İmtihan-ı Umumi Cedveli". The table contains names, numbers, and other administrative details. There are some corrections and annotations in the table, including a large "X" mark in the right margin and some numbers written in the bottom left corner.

Çizelge 4: 15 Eylül 1339 Yılında Okutulmak Üzere Seçilen
Altı Sınıf İçin Kitap Listesi

Sıra No	Kitap Adı	Yazar	Notlar
1	...	...	...
2	...	...	...
3	...	...	...
4	...	...	...
5	...	...	...
6	...	...	...
7	...	...	...
8	...	...	...
9	...	...	...
10	...	...	...
11	...	...	...
12	...	...	...

Handwritten signature and notes below the table.

SELÇUKLU HARP SANATININ İNCELENMESİ; 1116 BOLVADİN MUHAREBESİ ÖRNEĞİ

Burhan Erhan ÇAVDAROĞLU ¹

Özet

I. Haçlı Seferi sayesinde Batı Anadolu'yu Türklerden geri almış olan Bizans İmparatoru Aleksios Kommenaos, bu başarıdan aldığı cesaret ile Türkleri Anadolu'dan tamamen atmak için harekete geçmiştir. Bu süreçte Anadolu coğrafyasının kaderini belirleyen en önemli hadislerin başında da kuşkusuz Bizans-Selçuklu ekseninde yaşanan 1116 Bolvadin / Polybotos Muharebesi gelmektedir. 1115 yılında Bizans öncü birlikleri ve Selçuklular arasında yaşanan küçük çaplı muharebelerde iki tarafta oldukça önemli kayıplara uğramıştır. Kayıplarını telafi etmek için harekete geçen Bizans ordusunun ilerleyişini haber alan, Selçuklu birlikleri ile Bizans ordusu Germio dağlarının sırtlarında karşılıklı "Pusu Savaşları"na başlamıştır. Türklerin topyekün hücum etmemesinden cesaret alan İmparator, Türkleri Anadolu coğrafyasından tamamen söküp atmak için 1116 yılında yeniden harekete geçmiş ve Kamytzes kumandasında ki Bizans ordusunu Bolvadin civarına göndermiştir. Bizans ordusunun Bolvadin üzerinden Konya'ya geldiğini haber alan Selçuklu Sultanı Şehinşah, klasik Türk yıpratma taktiklerini uygulayarak Bizans ordusunun geçeceği güzergâh üzerinde ki yararlanılabilecek tüm tarlaları ateşe vermiş, su kuyularını zehirlemiş ve vur-kaç taktiği ile orduya maddi-

¹ Kırıkkale Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, Yeni Çağ Tarihi Anabilim Dalı
erhancavdaroglu@gmail.com

manevi ağır hasara uğratmıştır. Orta Asya'dan Anadolu'ya değin gelen geleneksel Türk savaş taktiklerinin uygulandığı bu muharebe, dönemin kaynaklarından dikkatli bir gözle okunduğunda Selçuklu savaş sanatının izleri kendini göstermektedir. Bu çalışma ile söz konusu hadisler devrin yerli ve yabancı kaynakları kullanılarak ele alınmış ve bu suretle Selçuklu harp sanatının izleri ve Bolvadin'in Anadolu'nun Müslümanlaşması ve Türkleşmesi sürecinde oynadığı rol, tarihsel kaynaklar ile gözler önüne serilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: *Bolvadin, Selçuklu, Bizans, II.Melikşah, Aleksios Kommenaos, Melik Mesud, Muharebe, İsyen, Anadolu, Antlaşma, Harp Sanatı*

Giriş

Türk devletleri tarih boyunca kendini diğer milletlerden farklı kılan bazı özelliklere sahip olmuştur. Bu özelliklerinin başında Orta Asya steplerinden beraberlerinde getirdikleri savaşçılık özelliği gelmektedir. Aslında bu mecburiyetleri başlarda buldukları coğrafyada hayatta kalma mücadelesinin bir neticesi olarak temayüz etmişse de geçen süre içerisinde bir yaşam tarzı haline gelmiştir. Onların elde ettiği siyasi ve askeri başarıların altında yatan nihai sebep ise Türklerin harp sanatında ki ustalıkları, savaşlarda uyguladıkları taktik ve stratejilerden, ellerinde bulunan dönemin gelişmiş silahlarından ve bu silahları kullanma hususunda ki ² başarılarından ileri gelmektedir. Türklerin harp meydanındaki başarılarına dikkat çeken bir çok araştırmacı Türkleri "*doğuştan asker*" veya "*savaştan doğan ve fetih için örgütlenen bir topluluk*" olarak değerlendirmişlerdir.³ Büyük Hun İmparatorluğu'nun hükümdarı olan Mete'nin tahta geçtiği tarih olan M.Ö. 209 ⁴ yılında ordu teşkilatını ve sistemini yeniden düzenleyerek, orduya yeni bir harekât kabiliyeti verdiği görölmektedir. Bu hareket kabiliyeti zaman içerisinde geliştirilerek bir çok savaş taktiğinin gelişiminde ve uygulanmasında pratiklik sağlamıştır. Ordunun harekât kabiliyetini hızlandıran ve savaşın başarılı bir şekilde icrasını sağlayan diğer bir nokta ise silah ve tehizatdır. Tarihin her devresinde çağın gerektirdiği silah ile donatılan Türk ordusunun en fonksiyonlu silahlarının başında ok ve yay gelmektedir.⁵ Bu silahları tamamlayan diğer bir unsur ise şüphesiz atdır. Savaş meydanlarında süvarilerin at renklerine göre dizilmeleri ve her birinin ayrı cenahlarda bulunmasıyla harekâtın yönetiminin kolaylaştırılması mümkün olmuştur. Anadolu Selçuklu Devleti'

² Erkan Göksu, Türkiye Selçuklularında Ordu, TTK Yayınevi, Ankara, 2010, s.1

³ Hatice Palaz Erdemir, "Yabancı Yazarlara Göre Türklerde Savaş ve Taktik", *Türkler Ansiklopedisi*, III.Cilt, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002, s.938

⁴ Göksu, a.g.e., s.6

⁵ Göksu, a.g.e., s.9

de tıpkı kendisinden önce ki Türk devletlerinden kendisine miras kalan taktik ve stratejileri⁶ bulunduğu çağa göre geliştirmiş ve uygulamıştır. Bu taktik ve stratejilerden bazıları; Sahte Ri'cat, Vur-Kaç Taktiği, Su kuyularının ve ekinlerin yakılması, psikolojik savaş ve atların nallarının ters çakılmasıdır.⁷

1071 yılında gerçekteşen Malazgirt Meydan Muharebesi, Anadolu'nun fethinde bir dönüm noktası niteliği taşısa da yaklaşık bin yıldır Doğu Roma hakimiyetinde bulunan Anadolu coğrafyasının, Türkleşmesi ve Müslümanlaşmasının kesintisiz bir süreç olduğunu söylemek pek mümkün görülmemektedir. Bu uzun ve zorlu sürecin tamamlanması için bir çok savaşın yaşanması, bir çok antlaşmanın imzalanması gerekecektir. Nitekim 1116 yılında yaşanan Bolvadin Muharebesi Anadolu'nun Türkleşmesi için verilen en zorlu mücadelelerin başında gelmektedir. Dönemin iç karışıklıkları ve Selçuklu Devleti'nde yaşanan taht kavgası gibi hadiseler bu savaşın izini tarih anlatımlarında sürmeyi zorlaştırsa da Bizans Kronikleri hadisenin tarafımızca bilinmesini kolaylaştırmıştır.

Bizans İmparatorluğu ve Anadolu Selçuklu Devleti arasında yaşanan bu savaş, Anadolu'nun önemli kesişme yolları üzerinde bulunan Bolvadin mevkiinde bir çatışmaya dönüşmüştür. 1114 yılında Bizans üzerine sefer düzenlemek isteyen Sultan Şehinşah (II.Melikşah), İmparator'un Filibe civarında oluşundan faydalanmak ve I. Haçlı Seferi ile kaybedilen toprakları yeniden kazanmak için Horasan ve Halep'ten asker toplamaya başlamış ve böylece büyük bir ordu vücuda getirmiştir. Bu durum karşısında, Karyks civarında ordugâhını kuran İmparator, buradan Türklerin durumunu öğrenmek için bazı öncü birlikler göndermiştir. Bu öncü birlikler ve Selçuklu birlikleri arasında yaşanan küçük çaplı

⁶ Gregory Ebu'l Ferec, Abu'l Farac Tarihi, Çevr. Ö.R. Doğrul, I-II, Ankara, 1978, s.97

⁷ Muharrem Kesik, At Üstünde Selçuklular, TİMAŞ Yayınevi, İstanbul, 2014, s. 110

muharebelerde iki tarafta oldukça önemli kayıplara uğramıştır. Bu kayıplar üzerine bir müddet geri çekilmek zorunda kalan İmparator'a Türklerin pek yakında oldukları haber verilmiştir. Olası bir Türk baskınına uğramamak için derhal silah başı yapan Bizans ordusu İznik tarafından ileri harekete başlamıştır. Bizans ordusunun ilerleyişini haber alan Selçuklu birlikleri ise derhal yüz geri etse de Germio dağlarının sırtlarında karşılıklı "Pusu Savaşları" başlamış ve Selçuklu ordusu ağır kayıplara uğramaktan kurtulamamıştır. Bu durumdan cesaret alan İmparator, Türkleri Anadolu coğrafyasından tamamen söküp atmak için 1116 yılında yeniden harekete geçmiş ve Kamytzes kumandasında ki Bizans ordusunu Bolvadin civarına göndermiştir.

Bizans ordusunun Bolvadin üzerinden Konya'ya geldiğini haber alan Selçuklu Sultanı şehinşah, klasik Türk yıpratma taktiklerini uygulayarak Bizans ordusunun geçeceği güzergah üzerinde ki yararlanılabilecek tüm tarlaları ateşe vermiş, su kuyularını zehirlemiş ve vur-kaç taktiği ile orduyu maddi-manevi ağır hasara uğratmıştır. Bizans ordusunun uğradığı bu ağır hasar neticesinde Akşehir üzerinden geri dönmek üzere harekete geçen İmparator, Selçuklu Emiri Mengücek'in takibi altında olduğundan habersiz ilerlemeye devam etmektedir. Bu merhalede Sultan şehinşah, ordusu ile İmparatoru çember içine almış ve sayısal üstünlüğünü de kullanarak Bizans ordusunu kuşatmıştır. Olay genelden özele indirildiğinde en büyük hata burada yapıldığı görölmektedir. Zira Bizans ordusu kurtulma ümidi kalmayınca (kaçacak bir koridor bulamayınca), ölümüne savaşmış ve iki tarafın orduları da ağır zayıat vermiştir.

Bu esnada şehinşah, kardeşi Melik Mesud'un esaretten kurtularak kendisine karşı bir isyan içerisinde olduğunu haber

almıř⁸ ve İmparator ile anlaşarak, kardeşinin üzerine yürümek zorunda kalmıştır. Türklerin stratejik üstünlüğüne rağmen barış teklif etmelerini şaşkınlıkla karşılayan İmparator, bunun bir savaş hilesi olabileceğini düşünmüşse de durumun kendisine verdiği çaresizlik ile başarı umudunu yitirmiş ve daha fazla kayıp vermemek için sultanın teklifini kabul etmiştir. Yapılan antlaşma neticesinde Bizans, söz konusu bölgenin Türk toprağı olduğunu kabul etmiştir. Bu açıdan Bolvadin Muharebesi ve onu takip eden antlaşma Anadolu'nun Müslümanlaşması ve Türkleşmesi açısından son derece önemli bir rol oynamıştır

ANADOLU SELÇUKLU ORDUSUNUN TEÇHİZATI

Ok ve Yay

Orduların zaferlerinin yahut hezimetlerinin arkasında yatan en önemli hususların başında teçhizat unsuru gelmektedir. Ordunun teçhizatı, söz konusu sefere göre şekillendirilmemiş ise o ordunun hezimete uğraması kaçınılmazdır. Türkler, tarih boyunca silah ve teçhizatlarını buldukları ortam, hal ve düşmana göre şekillendirmeyi başarmışlardır. Öyle ki bu başarıları beraberinde onlara bir çok zaferin kapılarını açmıştır. Orta Asya'dan beri Türklerin vurucu silahları hep ok ve yay olmuştur. Bunları ustalıkla birleştiren Türkler, yine bu silahları at üzerinde büyük bir hüner ile kullanmışlardır.⁹ Nitekim bu durum, Çağrı Bey'in Anadolu seferi sırasında ilk defa Türklerle karşılaşan Ermeni müverrihi ¹⁰ Süryani St. Efraim'in ifadelerine göre şöyle anlatılmıştır; *"Onlar acayip kıyafetleri, uzun saçları, büyük yayları yanında, at üzerindeyken bile isabetli atış yapabilen*

⁸ Muhammed bin Havendşah bin Mahmud Mirhand, Ravzatu's Safa fi Sireti'l-Enbiya ve'l Müluk ve'l-Hulefa (Tabaka-i Selçukiyye), Çevr. Erkan Göksu, TTK, Ankara, 2015, s.268-269

⁹ Süryani Mihael, Chronique De Michel Le Syrien (Edt. J. B. Chabot), tome III, Ernest Leroux, Paris, 1905, s.370-371

¹⁰ Göksu, a.g.e., s.300

Türkler gerçekten hayret edilecek haldeydiler.” ¹¹ Yine Ermeni Kralı Senacherim'in Türk okçuları karşısında duyduğu korkuyu, Urfalı Mateos kayıtlarında tüm tafsilatıyla izah etmiştir.¹²

Anadolu Selçuklu ordusu, geleneksel Türk savaş teçhizatını yine bulunduğu vaziyete göre şekillendirerek başarıyla kullanmıştır. Öyle ki, bu teçhizatların başında gelen ok ve yay orduda en yaygın ve en etkili kullanılan silah olagelmiştir. ¹³ Bu durum öyle bir hal almaya başlamıştır ki dönemin çağdaş yazarları, Anadolu'yu asırlardır İslam ve Sasani taarruzlarından korumayı başaran Bizans İmparatorluğu'nun Selçuklular karşısında duramayarak geri çekilmek zorunda kalmasının ana nedenini Türk okçularına bağlamaktadır. ¹⁴ Bu bilgiler ışığında meseleye bakıldığında, Anadolu'nun fethi ve Türk yurdu haline gelmesinde önemli rol oynayan ¹⁵ faktörlerin en başında, at üzerinde attığı oklarla cebe, miğfer ve kalkan delme gücüne sahip Türk okçuları olduğunu söylemek isabetli bir tahmin olacaktır. Türk atlı okçularının bu haklı şöhreti dönemin tarih yazarlarının kaynaklarında da sıklıkla belirtilmiştir. ^{16 17}

Taşınışı itibariyle hafif bir silah olan ok ve yay, Anadolu Selçuklu süvarileri tarafından devamlı kullanıla gelmiştir. Selçuklu ordusunda sayıları 10.000'leri aşan bir çok okçu birliğinin var olduğu bilinmektedir. ¹⁸ At üzerinde rahatlıkla dört yana ok atabilen Selçuklu okçuları bu yeteneklerini önceden olduğu gibi savaş taktiklerine de yansıtmışlardır. Öyle ki Anadolu'nun kaderini değiştiren bir çok savaşta Türk ok ve

¹¹ Şerif Baştav, "Atilla ve Hunları", *Makaleler I*, Yay. Haz. E. Semih Yalçın-Emine Erdoğan, Berikan Yay., Ankara, 2005, s.408

¹² Göksu, a.g.e., s.301

¹³ Göksu, a.g.e., s.300

¹⁴ Walter, Emil, Kaegi, "The Contribution of Archery to the Turkish Conquest of Anatoli", *Speculum*, XXXIX/1 (Jan, 1964),s.96-97

¹⁵ Göksu, a.g.e., s.302

¹⁶ Göksu, a.g.e., s.302

¹⁷ Khoniates, s.22, 36, 45, 122, 125, 126, 136; Kinnamos, s.38, 45-46, 64, 146; Komnena, s.306-307, 323, 487-488, 490-491

¹⁸ Kesik, a.g.e., s.78

yayları başrolü oynamıştır. ¹⁹ Yine bir çok avantajı bulunan bu silahın beraberinde bazı dezavantajları da getirdiği de dikkat edilmesi gereken bir husustur. Öyle ki Türk yaylarının kompozit (bileşik) bir yapıya sahip olması, herhangi bir yağış yahut aşırı soğuk durumunda hemen üzerinde bulunan tutkalı ozyr ve yay kullanılmaz duruma geliyordu.²⁰ İşte bu sebepten Türkler çoğu zaman yağmurlu havalarda savaşmaktan çekinmiştir. Nitekim, Melik Alparslan ve Kutalmış arasında yaşanan savaşta, o gün durmaksızın yağmur yağması sebebi ile Alparslan'ın savaştan kaındığı bilinmektedir. ²¹ Anadolu Selçuklu Sultanları'nın okçuluk konusunda ki maharetleri dönemin tarih yazarın olan İbn Bibi'nin ifadelerinde kendini göstermektedir.²² Yine aynı dönem içerisinde Harran Kalesinin fethinden sonra ele geçirilen silahlar içinde Dımişki ve Taşkent yaylarının silahhane defterine işlendiği de bilinmektedir. ²³

Anadolu Selçuklu ordusunun teçhizat listesini uzatmak mümkünse de biz konumuz itibariyle ok ve yaya dokunmakla yetineceğiz. Zira 1116 Bolvadin Muharebesi'nin öncesi ve sonrasında Selçuklu ordusunun vurucu gücü okları ve yayları olmuştur. Germio dağlarının sırtında yaşanan pusu savaşlarında Selçuki ordusu, Bizans ordusunun ani hücumlarına okları ile karşılık veriyor ve Bizans ordusunu psikolojik olarak okertmeye gayret sarf ediyordu. ²⁴ Gerçekten Selçuklu ordusunun Bizans ordusuna karşı girilen her muharebede durmaksızın ok yağdırması ²⁵, Bizans İmparatorunu endişe düşürmüş ve bir çok kez geri çekilmeye mecbur kalmıştır. Netice itibariyle ordunun

¹⁹ Kesik, a.g.e., s.78

²⁰ Erkan Göksu, Türk Kültüründe Silah, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 2015, s.120

²¹ Osman Turan, Selçuklular Tarihi ve Türk - İslam Medeniyeti, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 2015, s.145

²² İbn Bibi, Tarih-i Al-i Selçuk, evr. M. Nuri Gençosman, Leiden, 1902, s.216

²³ Göksu, a.g.e., s.304

²⁴ Muharrem Kesik, Türkiye Selçuklu Devleti Tarihi -Sultan I.Mesud Dönemi-, TTK, Ankara, 2003, s.28

²⁵ Kesik, At stnde Selçuklular, s.81

vazgeçilmez silahı olan ok ve yayları, Selçuklu ordusunu bir çok merhalede Bizans ordusuna üstün kılmayı başarmıştır.

ANADOLU SELÇUKLU ORDUSUNUN HARP STRATEJİLERİ

Ünlü Çin Filozofu Sun-Tzu'nun görüşlerine göre "Savaşların bir çoğu aslında savaş başlamadan kazanılmıştır yahut kaybedilmiştir." ²⁶Gerçekten, tarih boyunca girişilen savaşlar dikkatli bir analize tabii tutulduğunda hemen, hemen tüm savaşların doğru strateji izlendiğinde zaferle, yanlış strateji izlendiğinde ise hezimetle sonuçlandığı görülmektedir. Türklerin, Orta Asya bozkırlarında kendilerinden sayıca üstün olan Çin ordusuna karşı ancak doğru taktik ve strateji ile zaferi elde ettikleri hususunda hiçbir şüphe yoktur. Yine söz konusu dönemden biraz ileri gidildiğinde Sultan Alparslan'ın Romen Diagonos'e karşı giriştiği muharebede sayıca az olmasına karşın, yaptığı doğru strateji ile zafere ulaştığı bilinmektedir. ²⁷ Söz konusu örnekleri detaylandırarak uzatmak mümkünse de biz bunları vermekle yetineceğiz.

Anadolu Selçuklu ordusu, Bizans ile komşu olması, Doğudan sıcaklığını koruyan Moğol tehlikesi ve melikler arasında yaşanan taht kavgaları gibi sebeplerden dolayı orduyu devamlı savaşa hazır tutmuşlardır. "Sayıca üstün olanı, taktik ile yenme" düsturunu benimseyerek ordusunu hareket ettiren Anadolu Selçuklu ordusunun kullandığı harp stratejilerini şöyle izah etmek mümkündür:

I- Sahte Ric'at / Kurt Kapanı : Diğer bir ismi de Turan Taktiği olan bu hareket planını Türkler, Orta Asya'dan

²⁶ Sun Tzu, Savaş Sanatı, Çevr. Adil Demir, Kastaş Yayınları, İstanbul, 2008, s.52

²⁷ Abdülkerim Özaydın, "Malazgirt Meydan Muharebesi (26 Ağustos 1071)", Alp Arslan ve Malazgirt, Yay. Haz. Erdoğan Merçil, İBB Kültür A.Ş. Yayınları, İstanbul, 2014, s. 107

beri kullana gelmiştir. ²⁸ Taktiğın özü şudur; evvelden bir miktar kuvveti savaşın gerçekteleşeceği alanın etrafında ki dağlara gizlemek, düşmandan önce taarruza geçerek kısa bir muharebe yaşamak ardından sanki bir yenilgi almış gibi geri çekilmek ve düşmanın geri çekilen orduyu takibini sağlamak ve nihayet düşman süvarisini piyadeden kopararak istenilen noktada saklanmış birlikler ile düşman ordusunu çembere alıp yok etmektir. Niketas bu durumu ve Selçuklu Türklerinin ustaca ok atışlarını tüm detayları ile anlatmıştır. ²⁹ Nitekim, 1071 yılında Sultan Alp Arslan'ın Malazgirt Meydan Muharebesinde uyguladığı taktikte bu olmuştur. ³⁰ Anadolu Selçuklu ordusunun bölünebilirliği ve hareket kabiliyetinin en yüksek seviyede olduğu, ³¹ düşman ordularını bu şekilde kolaylıkla yendiği devrin bir çok Bizans kroniğinde yer alan bilgiler arasındadır. Nitekim Alexiad'da bu durum şöyle anlatılmıştır; *"Türkler öyle burgaçlı bir kasırğa gibi sarıp, düşmanını darmadağın eder. Ata binme ve ok atma konusunda üstlerine kimse yoktur. Onlar at üstünde ok atarken düşmanı kovalarlar. Türkler gerçekten çok usta okçulardı."* ³²

II- Düşmanın Yararlanacağı Su Kuyularını ve Ekinleri Tahrip Etme: Orduların ilerleyişini ve zaferini sağlayan nihai nokta ikmal ve iaşenin başarılı bir şekilde sağlanmasıdır. Nitekim, bir ordunun savaş öncesinde aç ve susuz kalması o ordunun savaşma kabiliyetini düşüreceği gibi yenilginin de baş müsebbibidir. Selçuklu ordusu, hakim bulunduğu Anadolu coğrafyasında düşmanı istediği bölgede savaşmaya mecbur etmek istediğinde kademeli olarak geri çekilmiştir. Bu geri çekilişte ki maksat, düşmanı yormak, ikmal kollarından uzaklaştırmak ve nihayet geçeceği güzergah üzerinde ki su

²⁸ Abdülkadir Donuk, " 26-30 Ağustos 1922 Ta'arruzu ve Turan Taktiği", *İÜEF Yayınları*, S.12, İstanbul, 1982 s.459-498

²⁹ Niketas, *Historia*, Çevr. Fikret İşiltan, Ankara, 1995, s.122

³⁰ Abdülkerim Özaydın, a.g.m., s.105

³¹ Adem Tülüçe, *Bizans Tarih Yazımında Öteki Selçuklu Kimliği*, Doğu Batı Yayınları, Ankara, 2016, s.88

³² Anna Komnena, *Alexiad*, Çevr. Bilge Umar, İstanbul, 1996, s.487

kuyularını, ekinleri yakmak/zehirlemek³³ suretiyle onları yorgun, sayıca azalmış bir halde gafil avlayarak yok etmektir. Meseleye bu açıdan baktığımızda taktik ve strateji konusunda dünya harp tarihinde kendine önemli bir yer tutmuş olan Napolyon'un şu sözü akıllara gelmektedir; *"Ordular midelerinin üzerinde yürür."* Bu sözün doğruluğu aslında anlaşılması oldukça kolaydır. Ancak bu sözün doğruluğunu söz konusu dönem üzerinden bazı örneklerle somutlaştırmak meselenin daha iyi izah edilmesini sağlayacaktır. 1101 tarihinde Anadolu'ya giren III. Haçlı Ordusunu durdurmak ve yenmek niyetinde olan Sultan I.Kılıç Arslan, sayıca kendisinden üstün olan bu orduyu ancak psikolojik olarak yorarak zaferi elde etmek üzerine planını kurgalamıştır. Bu plana göre, Haçlıların geçeceği güzergah üzerinde ki tüm ekinler yakılmış, su kuyuları zehirlenmiş, bölge halkı tüm gıda maddeleri ile farklı bölgelere gönderilmiştir.³⁴ Yine Sultan II.Kılıç Arslan'ın Myriokephalon Savařı³⁵ evvelinde Bizans ordusunun geçeceği alandaki, beşer ve hayvanların kullanabileceği tüm gıdaları yaktırmış, su kuyularına insan ve hayvan ölüleri attırmak³⁶ suretiyle bunları kullanılamaz duruma getirdiğini Süryani Patrik Mihail'in kayıtlarından okumak mümkündür.³⁷ Son olarak konumuz itibariyle 1116 Bolvadin Muharebesi öncesinde Eskişehir'e gelen Bizans İmparatoru bir miktar kuvveti öncü olarak Kamytzes kumandasında Bolvadin mevkiine göndermiştir. Ancak bu sırada Selukilerin Anadolu'da ki bütün tarla ve ovaları yakması ve askerinin açlık sıkıntısının baş göstermesi³⁸ gibi sebeplerden ötürü Bizans ordusu olası bir felakete karşı karşıya kalmamak için geri dönüş hazırlığı yapmaya koyulmuştur.

³³ Tülüce, a.g.e., s.88

³⁴ Işın Demirkent, Türkiye Selçuklu Hükümdarı Sultan I.Kılıç Arslan, Ankara, 1996, s.44

³⁵ Adnan Eskikurt, "Myriokephalon Savaşı'na Dair Kronikler ve Modern alışmalar", USAD, Sayı 6, Selçuk Üniversitesi, Konya, 2017, s.67

³⁶ Adnan Eskikurt, Mehmet Akif Ceylan, Selçuklu Bizans Münasebetlerinde Bir Dönüm Noktası Myriokephalon Savaşı, Çamlıca Basın Yayın Evi, İstanbul, 2015, s.62

³⁷ Kesik, At Üstünde Selçuklular, s.105

³⁸ Anna, a.g.e., s.398

III- Çok Sayıda Ateş Yakma: Anadolu Selçuklu ordusunun uyguladığı savaş taktiklerinin belki de düşman üzerinde psikolojik olarak baskı kurduğu en önemli taktiktir. Bu taktiğe göre, ordu kamp yaptığı bölgede asker sayısının 8 katı kadar ateş yakar böylece, orduyu gözetleyen düşman karşısında kendisinden daha kalabalık bir ordu görerek psikolojik olarak çöküntüye uğratılırdı. Nitekim bu durum Alexiad'da şöyle anlatılmıştır; *"Böyle olunca, düşmanlar, gün boyunca Rum ordusuna [dağınkı vur-kaç saldırılarıyla] boşu boşuna saldırdıktan sonra -çünkü Rum birliklerinin ne bütünündeki düzeni, ne de bir bölümündeki düzeni bozabiliyorlardı-, hiçbir yarar sağlamış olmaksızın, tepelere döndüler; o zaman, pek çok sayıda, ateşler yaktılar."*³⁹

IV- Düşmanın Dili İle Düşmanla Alay Etme: Bizans ve Anadolu Selçuklu Devleti'nin birbirine komşu iki devlet durumunda bulunması, ordunun içinde düşmanın dilini bilen bir çok askerin de savaşta hazır bulunması sonucunu beraberinde getiriyordu. Bir nevi psikolojik savaş taktiği olan bu yöntemle düşman ile dalga geçiliyor, böylece moral olarak çöküşü sağlanıyordu. 1116 Bolvadin Muharebesi öncesinde, İmparatorun rahatsızlığını sebep göstererek savaşmak istememesi Selçuklu ordusunca tam bir alay konusu olmuř⁴⁰, hatta Selçuklu askerleri bu durumu bir piyes haline dahi getirmişti.⁴¹ Kendi aralarında bir kişiyi yatağa yatırıp ayaklarından ızdırap çeken imparator rolünü oynatırken bir kaç kişi de komik sözlerle hekimlerin ve bakıcıların taklidini yaparak askeri güldürüyordu.⁴² Bu durumu Anna eserinde şöyle anlatmıştır; *".. bazan da Rumlarla alay ediyorlardı, çünkü onların içinde Hellen dilini bilen yarı Barbarlar [anası Rum, babası Türk olanlar] da vardı. Gün ışığınca, Monolykos, Türklere, yine aynı yolda*

³⁹ Annae, a.g.e., s.493

⁴⁰ Kesik, At Üstünde Selçuklular, s.109

⁴¹ Anna, a.g.e., s.493

⁴² Kesik, Türkiye Selçukluları Tarihi, s.478

davranmalarını buyurdu.”⁴³ / “Kılıç Arslan [oğlu Melik Şah]’ın çevresindekiler, ortada gerçek bir hastalık yokmuş da var gibi yapıyormuş ve bir damla [nikris, gut] nöbeti tutmuş görünüşüne büründürülerek, korku ve korkaklık gizleniyormuş sandılar. Bu nedenle, sarhoşken, kafayı çekerken, o havadan çalıp kaba saba alaya alma lafları ettiler durdular. Doğaçlamadan gülünç laflar uyduran orta oyuncularını gibi, Barbarlar, İmparatorun ayaklarındaki ağrıyı alaya aldılar; onun çektiği acılar gırgır geçme konusu edildi. Gerçekten, bunlar, “İmparatorun çevresindeki hekimler ve bakıcılar” taklidi yaparak, orta yerde de İmparator taklidi yapan, yatağa yatmış biriyle, olayı alaya aldılar. Bu gibi aptalca şeyler, Barbarları kahkahalarla güldürebilmekteydi.”⁴⁴

V- Düşmandan Dil (İstihbarat) Almak: Selçuklu Devleti’nde istihbarat ile ilgili konulardan sorumlu bir divanın bulunduğu bilinmektedir.⁴⁵ Nitekim, Sultan Alparaslan’ın vezirliğini yapan Nizam’ül - Mülk’ün eseri olan Siyasetname’ye göre, bir casus doğrudan sultan tarafından atanır ve sadece ona bilgi verirdi.⁴⁶ Bu casusluk teşkilatının yanı sıra, savaş esnasında esir edilen askerlerden⁴⁷ yahut savaş sırasında taraf değiştiren kişilerden de düşman hakkında bilgi sağlamak mümkündür. Sultan Melikşah’ın komutanı olan Emir Muhammed, Marmara bölgesinde akın esnasında aniden karşısına çıkan Bizans birliğini, İmparatorluk ordusu zannederek geriye çekilmeye çalışmışsa da yaşanan çarpışma esnasında esir edilen Bizans askerlerinden, birliğin öncü olduğu asıl ordunun arkada olduğu öğrenilmiş böylece Emir Muhammed’in ordusu ani bir saldırı ile öncü birliği dağıtarak olası bir yenilgiyi önlemiştir.⁴⁸ Bu durum Anna’nın

⁴³ Anna, a.g.e., s.493

⁴⁴ Anna, a.g.e., s.479-480

⁴⁵ Divan-ı Berid

⁴⁶ Nizam’ül - Mülk, Siyasetname, Yay. Haz. Mehmet Altay Köymen, TTK Yayınevi, Ankara, 2016, s.46

⁴⁷ Ahmet Yüksel, "II.Mahmut Devrinde Osmanlı İmparatorluğu’nda İstihbarat Faaliyetleri", *Yayınlanmış Doktora Tezi*, Cumhuriyet Üniversitesi, Sivas, 2012, s.166

⁴⁸ Kesik, At Üstünde Selçuklular, s.116-117

eserinde şöyle anlatılmıştır; " Bu haberin gelmesi üzerine, İmparator, o sırada İznik Duka'sı olan Kamytzes'e, mektuplarla, 500 asker alarak Barbarları [uzaktan] izlemesini, onların hareketlerini kendisine mektupla bildirmesini, onlarla her çeşit çatışmadan kaçınmasını buyurdu. Beriki, İznikten çıktı; Kontogmen 'e, Emir Muhammed'e ve bunların yoldaşlarına, Aorata yakınında ulaştı ve sanki İmparatorun buyruğunu unutmuş gibi, hemen onlara saldırdı. Onlar ise, İmparatorun çıkagelmesini beklediklerinden, baskını onun yaptığını sanarak, yılmışa düşüp kaçtılar. Ne var ki, bu sırada [Rum ordusunda paralı asker olan] bir İskit'i tutsak etmişlerdi; onun verdiği bilgi üzerine, [gelenin] Kamytzes olduğunu öğrenince, yeniden cesaretlenerek, dağların çevresinden dolaşıp, davul çalmakla, yüksek sesle .bağırmakla, her yana dağılmış soydaşlarını çağırdılar. Onlar da, toplanma komutu işaretini tanıyınca, hepsi koşup geldi. Böylece, sözü edilen Aorata' nın eteğine çok yakın olan ovaya döndüler ve orada yeniden toplandılar." ⁴⁹

Selçuklu ordusunun savaş taktik ve stratejilerini bu şekilde çoğaltmak ve genişletmek mümkünse de konumuz gereği meseleyi burada bitirip Selçuklu ordusunun teçhizatını ve harp stratejilerini Bolvadin Muharebesine nasıl entegre ettiklerini ve bu durumun Selçuklu harp sanatının üzerinde nasıl bir etki yarattığını daha net müşahede etmek için savaşın başlangıç, gidişat ve nihai sonucuna bakmak lüzumlu bir vaziyettir.

BOLVADİN MUHAREBESİ (1116)

1116 yılında cereyan eden bu muharebeyi tek başına olup bitmiş bir harp olarak değerlendirmek mevcut veri ve kaynaklara göre oldukça yanlış daha doğrusu, eksik bir tespit olacaktır. Bolvadin Muharebesi, birer yıl ara ile gerçekteşimiş üç küçük çaplı muharebenin ve harp stratejilerinin bir neticesidir.

⁴⁹ Anna, a.g.e., s.459

1114 yılında Bizans'ın durgunluğundan faydalanmak isteyen Selçuklu hükümdarı II. Melikşah, Horasan ve Halep'ten topladığı askerler ile büyük bir ordu vücuda getirmeyi başarmıştı.⁵⁰ Sultan Melikşah'ın ordu topladığı istihbaratını alan Bizans İmparatoru Aleksios ise derhal paralı askerlerden oluşan bir ordu kurup⁵¹, Selçuklu başkenti Konya üzerine yürümeyi tasarlamışsa da, o sırada başlayan Gut krizi İmparatoru bu seferden alıkoymuştu.⁵² Nitekim, Selçuklu askerlerinin İmparator ile alay etmeleri tam da bu tarihte gerçekteşen bir hadisedir. Meselenin detayları üst başlıkta tafsilatıyla izah edildiği için burada değinilmeyecektir.⁵³

İmparator, her ne kadar bu sefere rahatsızlığı nedeniyle çıkamasa da, bazı öncü birlikler göndererek seferin güzergahı ve yolların durumu hakkında bilgi edinmeyi ihmal etmemiştir. ⁵⁴ Zira önceki deneyimlerden öğrendiğine göre Türkleri ancak, doğru taktik ve strateji ile yenmek mümkündür. Bizans ordusunun 1116 tarihinde aynı Türkler gibi harp nizamı aldığı ve bu durumun Türkleri dahi şaşırttığı ⁵⁵ meselenin kanıtlanması bakımından önem taşımaktadır.

İmparatorun ağrılarının azalmasını takip eden 1115 tarihinde, önceden edinilen bilgiler ışığında yeniden sefer hazırlıkları yapılmış ve İmparatorun başında bulunduğu ordu Anadolu üzerine yürüyüşe geçmiştir.⁵⁶ Çevreden toplanan birlikler ile İznik'de buluşan İmparator, Alexiad'da *Karysk*⁵⁷ denilen bir pınarın yakınlarında ordugahını kurmuř⁵⁸ ve söz

⁵⁰ Anna, a.g.e., s.479

⁵¹ Yusuf Ayönü, "Selçuklu Bizans Münasebetleri (1116-1308)", *Yayınlanmamış Doktora Tezi*, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, İzmir, 2007, s.23

⁵² Kesik, Türkiye Selçuklu Tarihi, s.26

⁵³ Bkz. s.7-8

⁵⁴ C.W.C. Oman, *The Art Of War*, Oxford, London, 1885, s.256

⁵⁵ Tülüce, a.g.e., s.89

⁵⁶ Charles Diehl, *Bizans İmparatorluğu Tarihi*, Çevr. A. Göke Bozkurt, İlgı Yayınevi, İstanbul, 2016, s.112

⁵⁷ Günümüzde yeri ve adı tespit edilememiştir.

⁵⁸ Oman, a.g.e., s.256

konusu sefer ile ilgili harp meclisini toplayarak, son hazırlıkları gözden geçirmiştir. Bölgeye Bizans ordusunun geldiğini haber alan Sultan Melikşah, derhal öncü birlikler yollayarak *Lentianaların Kenti* denilen bölgeye ve *Kotoiraikia* bölgesine akınlar yapmaya başlamıştır.⁵⁹ Nitekim bu akınlar sadece, orduyu psikolojik olarak yıpratmak değil, aynı zamanda Bizans ordusunun asker sayısı, ikmal yolları ve cephane durumu hakkında bilgi toplamak içinde yapılmıştır.⁶⁰ Yapılan akınlar neticesinde, Bizans ordusunun Selçuklu ordusuna pek yakın bir bölgede olduğunu öğrenen Sultan Melikşah derhal bulunduğu bölgede asker sayısının sekiz katı kadar ateş yaktırarak düşmana kalabalık bir ordu ile karşı karşıya oldukları izlenimi vermeye çalışmış ve bunda da başarılı olmuştur. Mesele Anna tarafından şöyle kaleme alınmıştır; *".. düşmanlar, gün boyunca Rum ordusuna [dağınkı vur-kaç saldırılarıyla] boşu boşuna saldırdıktan sonra -çünkü Rum birliklerinin ne bütünündeki düzeni, ne de bir bölümündeki düzeni bozabiliyorlardı - hiçbir yarar sağlamış olmaksızın, tepelere döndüler; o zaman, pek çok sayıda, ateşler yaktılar ve tüm gece boyunca kurtlar gibi ulumaya koyuldular."*⁶¹

O gece, Türklerin ordugahına baskın yapmaya çekinen İmparator, zaferi sabah ani bir baskınla elde etmeyi düşünse de, yaptığı baskın neticesinde Türk ordusu ile karşılaşmak bir yana, binlerce Bizans askerinin cesedi ile karşılaşmıştır. Bu durumun intikamını almak için, orduyu söz konusu bölgede bekleten İmparator, tıpkı Selçuklu ordusunun akıncı birlikleri gibi hızlı hareket eden, hafif silahlı ama usta bir birliği Selçuklu ordusunun ardından göndermiştir.⁶² Nitekim bu öncü birlik Selçuklu ordusunun artçı kuvvetlerini Kellia bölgesinde⁶³ yakalayıp büyük bir kısmını öldürmüş, kalan kısmını da esir

⁵⁹ Kesik, Türkiye Selçuklu Devleti Tarihi, s.27

⁶⁰ Oman, a.g.e., s.257

⁶¹ Anna, a.g.e., s.493

⁶² Kesik, Türkiye Selçuklu Devleti Tarihi, s.27

⁶³ Anna, a.g.e., s.481

etmeyi başarmıştır. Bu haber Bizans ordugahında büyük bir sevinçle karşılanmıştır. Türklere karşı alınan bu zaferle yetinmek niyetinde olan Aleksios, bu bölgede bir süre bekleyerek mevsimin sonbahara dönene kadar ikmal kollarını güçlendirmeye çalışmıştır. Bu sırada, öncü birlikleri ile de sürekli Türklerin nerede olduğu, asker sayıları ile ilgili bilgiler toplamıştır. Birlikleri ile Uludağ sırtlarında ki Malagina bölgesindeki Aera'ya⁶⁴ geçen İmparator'a öncü birlikler Türklerin çok yakında olduğunu haber vermiş ve Aleksios, hazırlıksız yakalanmamak için derhal ordusu ile İzmit bölgesine çekilmek durumunda kalmıştır. Alexiad'da bu durum şöyle anlatılmıştır; " Üç gün henüz geçmemişken. İmparator çiftinin yatak odasından sorumlu uşak, gündeğümünde içeriye girdi ve yatağa yaklaştı.. İmparatoriçe uyandı, onu gördü ve ona, " Bize, Türklerin bir akın saldırısını haber vereceksin" dedi. Uşak, Türklerin, Ermiş Georgios Burcuna kadar gelmiş buldukları yanıtını verdiğinden, İmparatoriçe ona, eliyle, İmparatoru uyandırmaması için, ses çıkarmamasını işaret etti . O ise, konuşmayı duyduğu halde, kımıldamadı ve kaygılanmadı; güneş yükselince, günlük uğraşlarına daldı; oysa, durumun gereği neyse onu yapmaktan başka bir düşünce yoktu. Gün doğumundan üç saat geçmemişken, oradan ikinci bir haberci gelip, Barbarların, şimdiden yakına sokulmuş bulunduğunu bildirdi. İmparatoriçe hala İmparatorun yanında idi ve elbette korkuya kapılmış olmak.la birlikte, İmparatorun kararını bekliyordu. Hükümdar çiftinin tam sofraya oturacağı sırada, üstü başı kan içinde bir üçüncü haberci geldi ve kendini İmparatorun ayaklarına atıp, Barbarlar hemen onu izleyerek gelmekte oldukları için, tehlikenin çok yakın olduğuna yemin etti." ⁶⁵

Bu geri çekiliş esnasında, tıpkı Selçuklu ordusunun yaptığı pusu savaşlarını andıran benzer stratejiler geliştiren Bizans ordusu Strabobasileios ve Mikhael Stypeiotes kumandasındaki

⁶⁴ Kesik, Türkiye Selçuklu Devleti Tarihi, s.27

⁶⁵ Anna, a.g.e., s.481-482

birlikler ile Selçuklu ordusunu Germio dağlarında pusuya düşürmüşler ve yapılan çarpışmalarda bir çok Selçuklu askeri ölmüş ve Selçuklu ordusu geri çekilmek durumunda kalmıştır.⁶⁶

1114, 1115 yıllarında cereyan eden hadiseler, Bolvadin Muharebesine giden yolu açmış ve 1116 yılında İmparator Anadolu'ya Seyitgazi mevkiinden girerek, Kamytzes kumandasındaki öncü bir Bizans birliğini *Polybotos*'a⁶⁷ ve *Kedrea*'ya⁶⁸ saldırmak üzere göndermiştir.⁶⁹ Bu esnada Bizans ordusunda bulunan iki İskit askerinin, hareketi gizlice Selçuklu ordusuna haber vermesi üzerine *Poukheas*⁷⁰ Hisarı derhal boşaltılmıştır. Hisara giren Kamytzes, bomboş bir kale bularak, ana orduya katılmak üzere hisardan ayrılmıştır. Civar kaleleri almak için vakit kaybetmenin gereksizliğine hükmeden İmparator Aleksios, ordunun tamamını toplayarak Bolvadin'e oradan da Selçuklu başkenti Konya'ya ulaşmak üzere yola çıkmıştır.⁷¹ Ancak bu ilerleyişi yavaşlatmak ve mümkün olan en ağır zararı vermek isteyen Selçuklu ordusu, Bizans'ın geçeceği güzergah üzerinde ki tüm kuyuları zehirlemiş ve tarlaları yakmıştır. Bu da asker ve hayvanlar için büyük bir yiyecek kıtlığına sebep olmuştur. Bu durum Anna'nın eserinde şöyle zikredilmiştir; " İmparator, Bolvadin'e varmak ve oradan Konya'ya kadar ilerlemek için acele ediyordu. Aklında bunu evirip çevirmekte ve tam eyleme geçmek üzere iken, Barbarların ve Sultan Süleyman'ın (Süleyman oğlu Kılıç Arslan'ın oğlu Melik Şah' ın) kendisinin, onun gelişini haber alınca, Asya'nın bütün tarlalarını ve bütün ovalarını ateşe vermiş bulunduğunu öğrendi; bu iş öylesine kapsamlı yapılmıştı ki, gerek insanlar için gerek atlar için tam bir yiyecek kıtlığı kendini göstermişti; üstelik, kuzey bölgelerinden gelen Barbarların da bir akına

⁶⁶ Anna, a.g.e., s.482-483

⁶⁷ Bolvadin.

⁶⁸ Asar Kale civarında bir yer.

⁶⁹ Kesik, Türkiye Selçuklu Devleti Tarihi, s.28

⁷⁰ Anna, a.g.e., s.489

⁷¹ Kesik, Türkiye Selçuklu Devleti Tarihi, s.28

geçtiği bildirilmekte idi ve bu içerikteki söylenti bütün Asya'ya yayılmıştı. [İmparator,] Konya üzerine yürüyüşe geçerse tüm ordusunun, yiyecek sıkıntısı yüzünden, açlığın pençesine düşeceğinden korktu; beri yandan, gelmekte olduğu haber verilen Barbarlardan [Danışmendlilerden] dolayı da çekinmekte ve huzursuzlanmaktaydı. "

72

Yaşanan tüm talihsizliklere ve bozgunlara rağmen ilerlemeye devam eden İmparator, Philomelion⁷³ ⁷⁴üzerinden Eber Gölü'ne oradan da Mesanakta Hisarı'na gelmiştir. ⁷⁵Buraya kadar gelindikten sonra Konya yolu açılmış olsa da Bizans İmparatoru Aleksios, tuhaf bir şekilde geri çekilmek üzere hareket etmiştir. Anna bu durumu, babasının Tanrı'ya danışarak izlediğini izah etse de, bizce ordunun gelinen bu mevki de yeterli ikmal desteği sağlayamaması, çevrede ki yıkıntılar ve Selçuklu ordusu ile bir türlü karşılaşamamanın verdiği bıkkınlıktan olduğu fikri daha gerçekçi görünmektedir. Zira ordunun yaşadığı açlık, susuzluk ve karşılıklı yaşanan pusu savaşları Bizans ordusunu fazlasıyla yormuş ve askeri geri dönmeye sevk etmiş olması muhtemeldir. Meseleyi, kararın Tanrı'ya danışarak alınmış olduğunun özellikle belirtilerek yazılması ise İmparatorun kararına ilahi bir meşruiyet kazandırma kaygısı taşıdığını göstermesi bakımından dikkat çekmektedir. Anna bu olayı eserinde şöyle anlatır; " O zaman, akıllıca ve gözü pek bir karara vardı; kararı, Konya yolunda ilerlemek mi gerekir, yoksa Philomelion/Akşehir yöresindeki Barbarlara saldırmak mı gerekir konusunda Tanrıya danışmak idi. Böylece, bu soruları, iki kağıda yazdı, kağıtları kilisede sunak masası üzerine yerleştirdi; arkasından, gece boyunca, Tanrıya, o güne özgü ilahiyi ve Ektenes denen duaları okudu. Gün doğunca, papaz içeriye girdi ve oraya

⁷² Anna, a.g.e., s.490

⁷³ Akşehir

⁷⁴ W. M., Ramsay, Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası, Çevr. Mihri Pektaş, İstanbul, 1961, s.256

⁷⁵ Anna, a.g.e., s.490

*konmuş kağıtlardan birini aldı; onu herkesin önünde açtı ve okudu: İmparatora, Philomelion/Akşehir yolunu tutması buyurulmuştu."*⁷⁶

Bizans İmparatoru Aleksios, başkente doğru ilerlerken, devamlı surette Emir Mengücek'in takibi altında olduğundan habersizdir. Emir Mengücek, emrindeki birlikler ile Bizans ordusunu izlemekte, pusular kurmakta ve saldırıya geçmek için uygun zemin aramaktaydı.⁷⁷ Aleksios'un, artçı ve yancı birlikler ile ordunun çevresini herhangi bir pusuya karşı devamlı kontrol ettirmesi ise kurulacak pusuları engellemekteydi.⁷⁸ Bu sırada Emir Mengücek'in ordusu ile buluşan Sultan Melikşah, Emir Mengücek'i bu kadar süredir İmparator'u takip ettiği halde herhangi bir saldırıda bulunmamakla suçlamış ve onu eleştirmiştir. Emir Mengücek ise, şuan yapılacak bir saldırının sonucunun felaket olacağını, doğru anı yakalayana kadar bekleyeceğini söylemiştir. Bu durum Alexiad'da şöyle geçmektedir; " *Bunlar olup biterken, Kılıç Arslan'ın (Kılıç Arslan oğlu Melik Şah'ın) kendisi geldi ve ordunun kusursuz düzenini görüp hayran kaldı; ancak, genç bir adam olduğundan, İmparatorla çarpışmaktan geri durmuş bulunan yaşlı Monolykos'u alaya aldı. Beriki, ona şu yanıtı verdi: "Ben yaşlı ve tedbirli olduğum için, onunla kapışmayı şimdiye dek erteledim . Ama senin bunu yapmaya gözün kesiyorsa, git o işi kendin dene; sonuç [kimin haklı olduğunu] bize öğretecek.*"⁷⁹

Emir Mengücek'in tavsiyelerini dikkate almayan Sultan Melikşah emrinde ki ordu ile o sırada Bolvadin mevkiinde bulunan Bizans ordusunun artçı birliğine saldırmıştır. Yapılan plana göre, diğer Selçuklu Emirleri de kuvvetlerini ayırarak Bizans ordusunun farklı noktalarına hücum etmiştir. Nitekim, klasik Selçuklu harp taktiği olan vur-kaç saldırısı yerine göğüs

⁷⁶ Anna, a.g.e., s.490

⁷⁷ Kesik, Türkiye Selçuklu Devleti Tarihi, s.29

⁷⁸ Anna, a.g.e., s.493

⁷⁹ Anna, a.g.e., s.493

göğüseye yaşanan mücadelede ⁸⁰ Selçuklu birlikleri geri çekilmek zorunda kalmıştır. Zira yakın muharebede oklarını kullanamayan Selçuklu askerleri tam zırhlı Bizans ordusuna karşı yalın kılıç hücumu geçmiştir. Savaş öyle çetin bir hale gelmiştir ki Sultan Melikşah'da savaşa dahil olmuş, esir düşmek üzereyken bir kiliseye sığınmaktan ve güçlerini burada yeniden toplamaktan başka çare bulamamıştır. Bu durum Alexiad'da şöyle geçer; " *Barbarlar, o arada Sultan Kılıç Arslan'ın (Kılıç Arslan oğlu Melik şah'ın) kendisi, hemen sırt döndüler ve yüksek yerlere erişmekte acele ederek, dörtnala kaçtılar. İçlerinden pek çoğu bu çatışmada öldü; daha da çoğu, tutsak düştü. Sağ kalanların tümü dağıldığı için, selamete çıkmak üzere umutsuzca çabalayan, Sultanın kendisi, yanında sadece içki sunucusu ile, kaçtı ve yüksek yerde yapılmış bir kiliseye çıktı..* " ⁸¹ Nitekim Sultanın şarabdarı dahi geri çekiliş sırasında esir düşmekten kurtulamamıştır. Genç ve tecrübesiz sultanın Emir Mengücek'i dinlememesi pek çok Türk askerinin ölümüne ve ondan fazlasının esir düşmesine neden olduğu gibi az kalsın Türkiye Selçuklu Devleti'nin de başsız kalmasına sebep olacaktı.⁸²

Ertesi güne kadar dağılan ordusunu toplayan Sultan Melikşah, başkente doğru yola koyulan İmparatoru Bolvadin Ovası'nda dört bir yandan kuşatarak ani bir hücumla yok etmek üzere harekete geçmiştir. Gerçekten böyle bir saldırı beklemeyen Bizans ordusu bozulmuş ve ağır kayıplar vermeye başlamıştır. Anna bu hadiseyi şöyle nakletmiştir; " *Barbarlar, orduyu tümüyle kuşattıktan sonra, bir yandan da tepelerin eteğinde birçok saldırı çıkışı yaparak, bütün gece boyunca, ordunun üzerine ok yağdırdılar.* " ⁸³ Fakat burada da stratejik bir hata yapılmıştır. Bizans ordusu kaçacak hiçbir koridor bulamayınca adeta bir ölüm kalım

⁸⁰ Anna, a.g.e., s.494

⁸¹ Anna, a.g.e., s.494

⁸² Kesik, Türkiye Selçuklu Devleti, s.30

⁸³ Anna, a.g.e., s.495

mücadelesine girişmiş bu mücadelede de Selçuklu ordusunda ki bir çok asker boş yere can vermiştir.⁸⁴

Ertesi gün kimsenin beklemediği bir olay gerçekleşmiş, Sultan Melikşah İmparator'a barış teklifi götürmek üzere bir heyet yollamıştır. Her şey Selçuklunun lehine devam ederken bu teklifi bir savaş hilesi zanneden Aleksios önceleri bunu kabule yanaşmazken, ordusunun kayıplarını ve yaşanan erzak sıkıntısı göz önüne alarak kabul etmek zorunda kalmıştır. Anna bu barış teklifini babasının başarısıymış gibi göstermeye çalışması ise gözden kaçırılmaması gereken bir noktadır.⁸⁵ Nitekim Anna Türk ordusunun Bizans kuvvetlerini çembere aldıklarını ve yapacak bir şey kalmadığını da yine kendisi itiraf etmektedir.^{86 87}

Sultan Melikşah'ın geri çekilecek hiçbir zorunluluğu olmadığı halde bu hamleyi neden yaptığı ancak iki ihtimalle izah edilebilir:

I- Sultan'ın kardeşi Mesud'un Danışmendliler'in elinden kurtularak, yine onlardan aldığı destek ile isyana başladığı haberi.

II- Bizans ordusuna saldırmak için yolladığı emirlerin kardeşi Melik Mesud'un safhına geçerek kendisine ihanet etme olasılığı.

İmparator Aleksios yanında silahlı özel bir birlik olduğu halde Sultan Melikşah'ı ve Emir Mengücek'i Bolvadin ovasında karşılaşmış ve bir gece misafir ederek antlaşmayı imzalamışlardır.⁸⁸ Anna'nın alınan yenilgiyi silmek ve yapılan antlaşmanın önemini düşürmek için abartılı olarak yazdığı şu

⁸⁴ Kesik, Türkiye Selçuklu Devleti, s.30

⁸⁵ Anna, a.g.e., s.496

⁸⁶ Kesik, Türkiye Selçuklu Devleti, s.30

⁸⁷ Anna, a.g.e., s.496

⁸⁸ Claude Cahen, Osmanlılardan Önce Anadolu, Çevr. Erol Üyepazarıcı, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, 2012, s.22

satırlar, konuya ne kadar dikkatli yaklaşılması gerektiğini göstermesi bakımından önemlidir; " *İşte o zaman, Sultan, Beyleri ile, ilerledi; Beylerin başında, Asya'daki Türkler arasında yaşı, deneyimi ve yiğitliği yönünden en seçkin olan, Monolykos vardı; Sultan, İmparatoru, Augustopolis ile Akronios (Afyon Kalesi, Afyon Karahisarı) arasındaki ovada karşıladı . Satrap'lar, uzaktan, İmparatoru görünce, atlarından indiler ve İmparator önünde yapılması adet olan saygı sunma töreninin gereğini (ayak, el, yanak öpme yerine getirdiler). Sultan da, birkaç kez, atından yere inmek istedi, ama İmparator bırakmadı. Böyle iken, beriki (Sultan) birdenbire yere sıçradı ve imparatorun ayağını öptü; o ise, ona elini uzattı ve onu (hemen armağan ettiği) değerli bir atın üzerine bindirdi.*" ⁸⁹

Yine Anna'nın yazdıkları, antlaşmanın Selçuklular lehine nihayetlendirdiği göstererek, mevcut tezini çürütmektedir; " *Ertesi gün, İmparator, adı Sai'san / Şahinşah olan Sultanı bir kez daha gördü ve onunla adet olan usullerle antlaşmayı yaptıktan sonra, ona yüklü tutarlarda para armağan etti; keza, onun Beylerine de çok cömertçe armağanlar sundu ve onları, uğurladı.* " ⁹⁰ ⁹¹Yenilen tarafın, kazanan tarafa savaş tazminatı olarak para vermesi zaferin kim tarafından kazanıldığını göstermesi bakımından yeterlidir. Savaş tazminatı meselesinin yanı sıra bir mesele daha vardır ki, Bizans İmparatorluğu'nun Selçukiler üzerinde ki baskısını göstermesi bakımından önem arz etmektedir; antlaşma sonrası Bizans İmparatoru, Sultan Melikşah'a bir miktar asker vermek istemiş, ancak sultan bunu kabul etmemiştir. Anna'ya göre, genç sultan bu dostça eli gururuna yediremeyerek kabul etmemiştir. Halbuki Bizans-Selçuklu ilişkileri tarihi süreç içerisinde dikkatli bir analize tabi tutulduğunda, imparatorun amacının kardeşler arasındaki kavgayı körükleyip, kazanan taraftan menfaat amacı gütmek olduğu ortadadır. Sultan Melikşah'ın bu hileye

⁸⁹ Anna, a.g.e., s.497

⁹⁰ Anna, a.g.e., s.498

⁹¹ Mehmet Ersan "Türkiye Selçukluları'nda Hediye ve Hediyeleşme-I", TİD, XIV(1999), s.66.

kanmadığı, muharebenin ve antlaşmanın neticeleri incelenirken gözden kaçırılmaması gereken bir husustur.

SONUÇ

Öncelikle 1116 tarihinde Bolvadin mevkiinde meydana gelen bu savaşı, bilinenin aksine bir meydan muharebesi olarak değerlendirmek mevcut veriler göz önünde alındığında mümkün değildir. Bu savaş en olası ihtimalle bir muharebedir. Bu muharebeyi, yaşanış şekli itibariyle de tek bir muharebe olarak değerlendirmek oldukça hatalı bir tespit olacaktır. 1114, 1115 tarihlerinde gerçekleşen küçük çaplı çatışmalar ve karşılıklı yaşanan pusular, 1116 yılında yaşanan Bolvadin Muharebesine zemin hazırlamıştır. Ve ancak bir bütün olarak bu çatışmalara bakıldığında savaşın sebebi, gelişmesi ve sonucu net bir biçimde ortaya çıkacaktır. Bolvadin Muharebesi, yaşanışı itibariyle tam bir savaş sanatı kitabını andırmaktadır. Zira muharebenin tüm safhalarında, Orta Asya'dan beri kullanıla gelen Türk savaş taktikleri izlenmiş ve başarılı sonuçlar elde edilmiştir. Sahte geri çekilmeler, pusu savaşları, su kuyularını ve ekinleri tahrip etme, düşmanın dili ile düşmanla alay etme, düşman esirlerinden alınan istihbarat ile hareket etme, düşmanı uzaktan takip etme gibi Türklerin hemen, hemen her savaşta bir yada iki tane olarak kullandıkları tüm harp taktikleri bu muharebede adeta birleşmiştir. Durumun gerektirdiği şekilde, gereken yerde uygulanan bu taktikler Bizans ordusu tarafından da taklit edilmeye çalışılmışsa da zafer Selçukluların olmuştur. Bolvadin Muharebesi üzerinden Selçuklu harp sanatı incelendiğinde genel durum şöyle izah edilebilir; Selçuklu ordusu kendisinden sayıca üstün ve adeta kendi taktikleri ile savaşan Bizans ordusunu ikmal kollarından uzaklaştırmak ve Anadolu coğrafyasının sert ve susuz ikliminde yorana kadar bir savaşa girişmemiş, Bizans ordusunu ikmal noktasından uzaklaştırarak aç bırakmış, ordunun ve İmparatorun maneviyatını böylece bozarak istediği

noktada savaşa mecbur etmiştir. Nitekim, herhangi bir savaşta uygulanabilecek her taktik ve strateji bu muharebenin tüm aşamalarında başarılı ile tatbik etmiştir. Bu özelliği ile Bolvadin Muharebesi gerçekten de Selçuklu harp sanatının izlerinin sürülebileceği bir ders kitabı niteliğindedir. Burada yapılan tek hata, sultanın intikam almak maksadıyla Bizans ordusunu çembere alıp, onlara herhangi bir kaçış noktası bırakmaması ve adeta bir ölüm-kalım mücadelesi vermelerine sebep olmasıdır. Zira bu durum Bizans askerini ölümüne savaşmaya sevk etmiş ve boş yere bir çok Selçuklu askerinin ölümüne sebep olmuştur. Sonucu itibariyle Anadolu'nun Müslümanlaşması ve Türk yurdu haline gelmesinde çok önemli bir rolü olan Bolvadin Muharebesi ve Antlaşması, maalesef kendisinden sonra yaşanan Selçuklu taht kavgasının gölgesinde kalmış ve mesele bugüne değin ancak Anna Kommena'nın *Alexiad* isimli eserinden öğrenilebilmiştir. Bugüne kadar bulunan *Tevarih-i Ali Selçuk*'lar Bolvadin Muharebesine ya çok az yer vermiş yahut hiç yer vermemiştir. Anadolu'nun kaderinin değişmesinde bu denli etkisi olan ve Selçuklu askeri tarihinin strateji yönünden bu kadar zengin olduğu bu muharebe daha geniş kapsamlı çalışmalar ile aydınlatılmalı ve tüm gerçeklikleri ile gün ışığına çıkarılmalıdır. Bu çalışma, Selçuklu harp sanatının izinin sürülmesi bakımından bundan sonra yapılacak çalışmalara ışık tutacak bir mahiyet taşımaktadır.

KİTABİYAT

Kaynak Eserler

- ANNA KOMNENA; Alexiad, Çevr. Bilge Umar, İstanbul, 1996.
- GREGORY EBU'L FEREC; Abu'l Farac Tarihi, Çevr. Ö.R. Doğrul, I-II, Ankara,1978.
- İBN BİBİ, Tarih-i Al-i Selçuk, Çevr. M. Nuri Gençosman, Leiden, 1902.
- KHONIATES; Historia , Çevr. Fikret Işıltan, TTK, Ankara, 2014.
- KINNAMOS; Ioannes Kinnamos'un Historia'sı, Çevr. Fikret Işıltan, TTK, Ankara, 2001.
- MUHAMMED BİN HAVENDŞAH BİN MAHMUD MİRHAND; Ravzatu's Safa fi Sireti'l-Enbiya ve'l Müluk ve'l-Hulefa (Tabaka-i Selçukiyye), Çevr. Erkan Göksu, TTK, Ankara, 2015.
- NİKETAS; Historia, Çevr. Fikret Işıltan, TTK, Ankara, 1995.
- NİZAM'ÜL - MÜLK; Siyasetname, Yay. Haz. Mehmet Altay Köymen, TTK Yayınevi, Ankara, 2016.
- SUN TZU; Savaş Sanatı, Çevr. Adil Demir, Kastaş Yayınları, İstanbul, 2008.
- SÜRYANİ MİHAEL; Chronique De Michel Le Syrien (Edt. J. B. Chabot), tome III, Ernest Leroux, Paris, 1905.

Tetkik Eserler

- CAHEN, Claude; Osmanlılardan Önce Anadolu, Çevr. Erol Üyepazarıcı, Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, 2012.
- DEMİRKENT, Işın; Türkiye Selçuklu Hükümdarı Sultan I.Kılıç Arslan, Ankara, 1996.
- DİEHL, Charles; Bizans İmparatorluğu Tarihi, Çevr. A. Göke Bozkurt, İlgı Yayınevi, İstanbul, 2016.
- ERSAN, Mehmet; "Türkiye Selçukluları'nda Hediye ve Hediyeleşme-I", TİD, XIV(1999).

ESKİKURT, Adnan, CEYLAN, Mehmet Akif; Selçuklu Bizans Münasebetlerinde Bir Dönüm Noktası Myriocephalon Savaşı, Çamlıca Basın Yayın Evi, İstanbul, 2015.

GÖKSU, Erkan; Türk Kültüründe Silah, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 2015.

_____; Türkiye Selçuklularında Ordu, TTK Yayınevi, Ankara, 2010.

KESİK, Muharrem; At Üstünde Selçuklular, TİMAŞ Yayınevi, İstanbul, 2014.

KESİK, Muharrem; Türkiye Selçuklu Devleti Tarihi -Sultan I.Mesud Dönemi-, TTK, Ankara, 2003.

OMAN, C.W.C.; The Art Of War, Oxford, London, 1885.

TURAN, Osman; Selçuklular Tarihi ve Türk - İslam Medeniyeti, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 2015.

TÜLÜCE, Adem; Bizans Tarih Yazımında Öteki Selçuklu Kimliği, Doğu Batı Yayınları, Ankara, 2016.

Makaleler

BAŞTAV, Şerif; "Atilla ve Hunları", Makaleler, I. Yay. Haz. E. Semih Yalçın-Emine Erdoğan, Berikan Yay., Ankara, 2005.

DONUK, Abdülkadir; " 26-30 Ağustos 1922 Ta'arruzu ve Turan Taktiği", TED, İstanbul, 1982, İÜEF Yayınları, S.XII.

E. K. Walter; " The Contribution of Archert to the Turkish Conquest of Anatoli", Speculum, XXXIX/1 (Jan, 1964).

ESKİKURT, Adnan; "Myriocephalon Savaşı'na Dair Kronikler ve Modern Çalışmalar", USAD, Sayı 6, Konya, 2017.

ÖZAYDIN, Abdülkerim; "Malazgirt Meydan Muharebesi (26 Ağustos 1071)", Alp Arslan ve Malazgirt, Yay. Haz. Erdoğan Merçil, İBB Kültür A.Ş. Yayınları, İstanbul, 2014.

PALAZ ERDEMİR, Hatice; "Yabancı Yazarlara Göre Türklerde Savaş ve Taktik", Türkler Ansiklopedisi, III.Cilt, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara, 2002.

Tezler

AYÖNÜ, Yusuf; "Selçuklu Bizans Münasebetleri (1116-1308)" , Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, İzmir, 2007.

YÜKSEL, Ahmet; "II.Mahmut Devrinde Osmanlı İmparatorluğu'nda İstihbarat Faaliyetleri", Yayınlanmamış Doktora Tezi, Cumhuriyet Üniversitesi, Sivas, 2012.

BOLVADİN VE YÖRESİNİN İKLİMİ

Mehmet Ali ÖZDEMİR¹
Okan BOZYURT²

Özet

İklim bir bölge ya da yörede tüm tarımsal faaliyetleri ve onunla ilgili ekonomik faaliyetleri kontrol eden fiziki faktörlerin başında gelmektedir. İçbatı Anadolu Bölümü'nün İç Anadolu'ya yakın bölümünde Akşehir ve Eber gölleri yakınında yer alan ve aralarında yaklaşık 10 km mesafe bulunan Bolvadin ve Çay çevresinin iklimi step iklimi karakterindedir. Her iki istasyonda sıcaklık bakımından benzer ancak yağış ve diğer parametrelerde önemli farklar bulunmaktadır. Yörenin iklimi genel atmosfer sistemi içinde fiziki coğrafya özelliklerinin neden olduğu değişimler sonucu ortaya çıkmıştır. Özellikle Sultan Dağları ve Eber-Akşehir gölleri yerel farklılığa yol açarak yörede verimli meyveciliğin ana unsuru olmuştur. Bu çalışmada, Bolvadin ve Çay merkezlerinin meteorolojik verileri değerlendirilerek yörenin iklim özellikleri ortaya konulacaktır.

Anahtar Kelimeler: İklim, Bolvadin, EberGölü

---

¹ Unvan Girecek

² Unvan Girecek

Abstract

Climate which controls all agricultural and economical activities about it in a region, comes at the beginning of physical geographical factors. Bolvadin and cay's climate which is near Eber and Aksehir Lakes in Western central Anatolia part and near central Anatolia Region, is the character of step climate. The distance between Bolvadin and Cay is approximately 10 km. While temperature parameters are similar, precipitation and the other parameters are different in these two stations. Because of the fact that the physical geographical conditions within the general atmospheric circulation causes some changes, the vicinity's climate appears. Especially, Sultan mountain and Eber-Aksehir Lakes cause local differences. So orcharding in the vicinity becomes primary element. In this study, the climate characters of the area will be introduced by evaluating meteorological data.

Key Words: Climate, Bolvadin, Eber Lake

1. İKLİM ÖZELLİKLERİ

Araştırma sahası, Ege Bölgesi'nin İç Batı Anadolu Bölümünde ve Afyon İl merkezinin doğusunda yer almaktadır. Sıcaklık açısından ele alındığında Erinç'in Türkiye makroklima bölgelerinden, yaz ayları daha sıcak 20-25 °C, kış ayları daha soğuk (0-3 °C) olarak karakterize edilen "İç Anadolu step iklimi" tipine girmektedir (Erinç, 1962).

1.1.SICAKLIK

1.1.1.YILLIK ORTALAMA SICAKLIK VE TERMİK REJİM

Araştırma sahasının sıcaklık değerleri incelendiğinde yıllık sıcaklık farkının yüksek olduğu görülmektedir. Sahada yer alan Bolvadin'de yıllık sıcaklık farkı 24,7 °C iken Eber Gölü'nün kuzeyinde yer alan Çay da yıllık sıcaklık farkı 24,6 °C dir. Yıllık ortalama sıcaklık değerlerine bakıldığında Bolvadi'nin 12,5°C yıllık ortalama sıcaklık değerinin azda olsa Çay'dan (0,1°C) ile yüksek olduğu görülmektedir. Bunun nedeni Bolvadin'in yarı kurak bir iklime sahip olması buna karşılık Çay ise sultan dağlarının orografik etkilerinden dolayı yarı nemli bir iklime sahip olmasıdır. Ayrıca Sultandağlarının fön etkisi nedeniyle indirgenmiş sıcaklık değerleri Çay da daha yüksektir.(Tablo 1).

Tablo 1: Bolvadin ve Çayistasyonlarının Enlem, Rasat Süresi, Yükselti, Ortalama Sıcaklık, Yıllık Sıcaklık Farkı ve İndirgenmiş Sıcaklıkları.

Meteoroloji İstasyonları	Enlem	Rasat Süresi (Yıl)	Yükselti (m)	Yıllık Ort. Sıc.	Yıllık Sıc. Farkı	İndirgenmiş Sıc.
Bolvadin	38° 43'N	33	1018	12,5	24,7	15,9
Çay	38° 35'N	17	1020	12,4	24,6	16,8

1.1.2. ORTALAMA VE MUTLAK EKSTREMLER

Şekil 1: ay ve Bolvadin Yıllık Maksimum Sıcaklık Dağılımı (°C) (2002- 2016).

Yıllar	ÇAY	BOLVADİN
2002	254,2833	281,675
2003	287,4	282,2917
2004	283,6917	288,475
2005	276,625	279,075
2006	277,2417	284,0833
2007	293,15	296,425
2008	289,125	291,925
2009	274,75	277,0833
2010	294,7583	295,9417
2011	265,5167	270,3
2012	287,4833	287,2833
2013	288,5667	291,775
2014	291,975	294,2833
2015	272,0583	280,7167
2016	302,3667	307,875

Kaynak: DMI, 2017

Şekil 2: ay ve Bolvadin Yıllık Minimum Sıcaklık Dağılımı (°C) (2002- 2016).

Yıllar	ÇAY	BOLVADİN
2002	9,4	5,15
2003	0,95	-1,8
2004	-17,1333	-6,708333
2005	-7,10833	-9,183333
2006	-7,36667	-1,741667
2007	10,075	1,516667
2008	15,01667	9,025
2009	16,51667	9,341667
2010	25,51667	19,58333
2011	-4,31667	-9,541667
2012	-2,68333	-9,416667
2013	17,70833	12,46667
2014	23,15833	20,55833
2015	15,55	12,55
2016	10,91667	13,06667

Kaynak: DMI, 2017

Şekil 3: Çay ve Bolvadin Yıllık Ortalama Sıcaklık Dağılımı (°C) (2002- 2016).

Yıllar	ÇAY	BOLVADİN
2002	119,025	131,5083
2003	135,5917	133,2083
2004	134	135,1833
2005	134,5667	132,0583
2006	132,3417	138,2833
2007	145,1	144,6167
2008	142,5417	143,7583
2009	139,05	141,0667
2010	157,2417	157,225
2011	125,7083	126,3
2012	137,3583	137,5583
2013	146,7667	145,5833
2014	147,9833	148,1833
2015	137,7083	139,65
2016	150,4083	150,925

Kaynak: DMİ, 2017

Ekstrem sıcaklık değerleri incelendiğinde 2002-2016 yılları arasında en yüksek sıcaklık değerinin Çay'da 39.2°C ile temmuz ayında geręekleřtięi görölmektedir. Maksimum sıcaklık değerleri karşılaştırıldığında Bolvadin'de en yüksek sıcaklık değeri 39°C ile temmuz ayında görölmüştür. Yaz kuraklığı ve karasallığın termik etkileri nedeniyle Çay ile Bolvadin arasında özellikle yaz sıcaklık değerleri ağısından önemli bir fark görölmemektedir. Öte yandan kış dönemine bakıldığında Sultan dağlarının orografik etkilerinden dolayı sıcaklık ve yağış değerlerinde Çay ve Bolvadin arasında bazı farklar göze çarpmaktadır. Çay'da 2002-2016 yılları arasında kaydedilen en düşük sıcaklık -24.6°C ile ocak ayında yaşanmıştır. Bolvadin de ise 2002-2016 yılları arasında kaydedilen en düşük sıcaklık değeri -23,7°C ile ocak

ayına aittir. Araştırma sahasında sıcaklığın kışın çok düşük, yazında yüksek olması, İç Anadolu'nun karasal iklim özelliğini ve karasallık derecesini net olarak yansıtmaktadır.

1.1.3. DONLU GÜNLERİN AYLARA VE MEVSİMLERE GÖRE DAĞILIMI

Donlu günlerin aylık dağılımını incelendiğinde, Ekim ve Mayıs ayları arasındaki devrede don olaylarının görüldüğü tespit edilmiştir. Çay'da en fazla don olayı Aralık (2015-31 gün), en az Ekim ayında (1 gün) görülr. Bolvadin'de ise en fazla don olayı Aralık (2015-31 gün), en az don olayı ise (1.2 gün) Ekim ayında görülr. Genel olarak en fazla don olayı ocak ayında olup daha sonra şubat ayında, şubat ayını ise aralık ve mart ayları takip etmektedir. Yaz aylarında ise don olayı görülmmez. Nisan ve Mayıs ile Ekim aylarındaki donlar tarım açısından önemli hassas bir dönemdir.

Tablo 2: Bolvadin ve Çay'ın Ortalama Donlu Günlerin Aylara Göre Dağılımı (2002-2016).

Aylar	O	ř	M	N	M	H	T	A	E	E	K	A	Yıllık
Bolvadin Donlu Gün Sayısı	20,4	17,4	11	2,7	0	0	0	0	0	1,2	9,1	18,5	80,3
Çay Donlu Gün Sayısı	19,3	14,5	9,5	1,6	0	0	0	0	0	1	8,8	17,8	72,5

Kaynak: DMİ, 2017

şekil 4: Bolvadin ve Çay'ın Ortalama Donlu Günlerin Aylara Göre Dağılımı (2002-2016).

Kaynak: DMİ, 2017

Tablo 3: Bolvadin’de Ortalama Donlu Günlerin Mevsimlere Göre Dağılımı (2002-2016).

Mevsimler	Donlu Gün Sayısı	%’si
İlkbahar	4	16
Yaz	0	0
Sonbahar	3	12
Kiş	18	72
Toplam	25	100

şekil 5: Bolvadin’de Ortalama Donlu Günlerin Mevsimlere Göre Dağılımı (2002-2016).

Kaynak: DMİ, 2017

Tablo 4: ay’ın Ortalama Donlu Günlerin Mevsimlere Göre Dağılımı (2002-2016).

Mevsimler	Donlu Gün Sayısı	%’si
İlkbahar	3	13
Yaz	0	0
Sonbahar	3	13
Kiş	17	74
Toplam	23	100

Kaynak: DMİ, 2017

şekil 6: ay’ın Ortalama Donlu Günlerin Mevsimlere Göre Dağılımı (2002-2016).

Kaynak: DMİ, 2017

Donlu günlerin mevsimlere göre dağılışı incelendiğinde en fazla don olayının kiş mevsiminde olduğu görülür. Bu devrede gerçekleşen düşük sıcaklıklar topraktaki suyun donmasına neden olur ve anakayanın yüze çıktığı kesimlerde anakayanın hacmini genişleterek zamanla ufalanmasına neden olur. Fiziksel zlme olarak nitelendirebilecek bu tür ufalanma üzerinde, günlük sıcaklık farklarının da etkisi vardır.

Kiş mevsiminde meydana gelen don olaylarının yıl içinde grlen don olaylarının % 72 sini kapsamaktadır. Bu oran ilkbaharda 16, sonbaharda %12, olarak tespit edilmiştir. Yaz aylarında don olaylarının görünmemesi nedeniyle bu mevsimin yüzdelik dilimde payları yoktur.

şekil 7: ay ve Bolvadin Yıllık Donlu Günler Dağılımı (2002-2016).

Yıllar	ÇAY	BOLVADİN
2002	54,91667	71,91667
2003	63,33333	72,33333
2004	69,33333	63,41667
2005	67,16667	69,16667
2006	66	65,16667
2007	63,58333	69,58333
2008	66,58333	69,5
2009	59,83333	59,83333
2010	27,66667	27,66667
2011	80,75	87,75
2012	76	79
2013	40,25	43,25
2014	39,66667	46,75
2015	61,58333	63,58333
2016	55,16667	55,25

Kaynak: DMI, 2017

Çay ve Bolvadin'de ilkbahar aylarında meydana gelen don olayları bitki hayatını olumsuz yönde etkilemektedir. Özellikle meyveciliğin yoğun yapıldığı ilçe merkezlerinde meyve ve sebzelerin çiçek açma dönemlerinde meydana gelebilecek don olaylarının verim düşüklüğüne neden olmaktadır.

1.1.4. BULUTLU GÜNLERİN AYLARA VE MEVSİMLERE GÖRE DAĞILIMI

Tablo 5: Bolvadin ve Çay'ın Aylık Gökyüzünün Bulutla Kapalı Olduğu Gün Sayısı (2002-2006).

Aylar	O	Ş	M	N	M	H	T	A	E	E	K	A	Yıllık
Bolvadin	2	2,2	2,8	2,6	1	0,2	0	0	0,2	1,6	3,6	2	18,2
Çay	1,6	1	2,4	0,8	1	0,4	0	0	0,2	1,4	0,6	1,2	10,6

Kaynak: DMİ, 2017

Şekil 8: Bolvadin ve Çay'ın Aylık Gökyüzünün Bulutla Kapalı Olduğu Gün Sayısı (2002-2006).

Kaynak: DMİ, 2017

Şekil 9: Bolvadin ve Çay'ın Aylık Gökyüzünün Bulutla Kapalı Olduğu Gün Sayısı (2002-2006).

Yıllar	ÇAY	BOLVADİN
2002	12	15
2003	14	24
2004	4	14
2005	9	20
2006	7	16

Kaynak: DMİ, 2017

Tablo 6: Bolvadin ve Çay'ın Aylık Bulutlu Günlerin Aylara Göre Dağılımı (2002-2006).

	Aylar	O	Ş	M	N	M	H	T	A	E	E	K	A	Yıllık
Bolvadin		16	15,6	16,4	18	17	13,2	8	6,4	13,2	18	12,2	17,2	171,2
Çay		15,5	13,2	12,8	14,6	12,6	10,8	7,4	5,6	12,6	15,2	13,8	14,6	148,7

Kaynak: DMİ, 2017

Şekil 10:: Bolvadin ve çay'ın Aylık Bulutlu Günlerin Aylara Göre Dağılımları (2002-2006).

Kaynak: DMİ, 2017

Şekil 11: Bolvadin ve çay'ın Aylık Bulutlu Günler Sayısı (2002-2006).

Yıllar	ÇAY	BOLVADİN
2002	123,75	165,0833
2003	110,5	134,5
2004	115,4167	150,5833
2005	131,25	164,9167
2006	114,8333	162,0833

Kaynak: DMİ, 2017

Tablo 7: Bolvadin ve çay'ın Ortalama Aylık Bulutlu Günlerin Mevsimlere Göre Dağılımları (2002-2006).

	Bolvadin	ay
İlkbahar	17	13
Yaz	9	8
Sonbahar	14	13
KiŐ	16	14
Toplam	56	48

Kaynak: DMİ, 2017

Şekil 12: Bolvadin ve çay'ın Ortalama Aylık Bulutlu Günlerin Mevsimlere Göre Dağılımları (2002-2006).

Kaynak: DMİ, 2017

1.2. RÜZGARLAR

Kış aylarında Anadolu'nun iç kısımları soğuk karakterli termik yüksek basınç şartlarına bağı hava kütleleri tarafından işgal edilmiş durumdadır. Buna karşılık Karadeniz ve Akdeniz kıyıları üzerinde basınç genellikle alçaktır ve bu mevsimde frekansları artan depresyonlar daha ziyade ülkenin güney ve kuzey kıyıları boyunca yer değıştirirler. Bolvadin'de ve araştırma sahasının güney bölümünde yer alan Çay'da özellikle kış mevsiminde NW den SE ye doğru esen rüzgarların frekansının yüksek olması İç Anadolu'ya yerleşen antisiklonla ilgilidir. Diğer taraftan zaman zaman siklonik hava kütlelerin işgali altında girmesi ile SW ve W istikametinden esen hakim rüzgarlar görülmektedir. Nitekim bu aksiyon merkezlerine bağı olarak, Akşehir'de kış mevsiminde ikinci bir hakim rüzgar yönü de SW'dır. Yaz mevsiminde Türkiye üzerinden kuzeyden güneye yönelen genel hava hareketleri hakimdir. Dolayısıyla Türkiye'nin bulunduğu saha subtropikal yüksek basınç sahasına girmekte ve güneydoğudaki ITC ye (İntertropikal alçak basınç merkezi) hava hareket etmektedir (Erol, 1991). Yaz aylarında da bölgede hakim rüzgar istikameti NE, N, N W dir. Zaman zaman SW den esen rüzgarların hakim olması, Sultan dağlarının uzanışına ve depresyonların güneybatı bölümünün açık olmasından kaynaklandığı söylenebilir. Ayrıca Sultan Dağları ve Akşehir depresyonu hava hareketleri üzerinde önemli tesirler göstermektedir, özellikle Sultan dağları rüzgar yönlerinin sapmasında önemli rol oynamaktadır.

Çay ve Bolvadin ilçe merkezleri, İç Anadolu, İç Batı Anadolu ve Göller Yöresinin iklim özelliklerinin görüldüğü bir konumda bulunmaktadır. Türkiye ve aynı zamanda Çay ve Bolvadin ilçe merkezlerini etkisi altına alan hava kütlelerinin etkileri, mevsimlere göre farklılık göstermektedir.

Araştırma sahasının iklimi üzerinde hava kütleleri ve bunların hareketlerinin de büyük payı vardır. Ülkemiz hava kütleleri bakımından yıl boyunca, belirli hava kütlelerinin tesiri altında kalmaktadır. Kış aylarında Anadolu'nun iç kısımları, cP hava kütleleri tarafından işgal edilmiş durumdadır. Bu esnada Karadeniz ve Akdeniz, alçak basıncın etkisi altındadır. Kış mevsiminde frekansları artan depresyonlar genellikle ülkenin güney ve kuzey kıyıları boyunca yer değiştirirler. (Erol, 1991)

Kış mevsiminde saha, genel olarak Balkanlardan ve Rusya'dan gelen maritim polar (mP) ve kontinental polar (cP) soğuk hava kütlelerinin etkisi altında kalmaktadır. Bu dönemde Ege Denizi ve Akdeniz'den Anadolu'ya sokulan nemli hava kütlelerinin etkisi ile birlikte, kar yağışları ve don olayları meydana gelebilir. Bu nedenle Ocak ve şubat aylarında sıcaklıklar genellikle 0°Cnin altında seyreder. Özellikle kış mevsiminde saha üzerinde etkili olan cephe sistemleri, kar ve yağmur şeklindeki yağışların artmasına neden olur. Bu gibi faktörlerinin etkisi altında kış mevsiminde rüzgarlar en fazla güneybatı ve kuzeybatı yönlerinden esmektedir. Yüksek basınç merkezlerinin hakim olduğu dönemlerde, sis olayları olmakta ve ortalama olarak bu mevsimde her ay iki-üç gün sis olayı görölmektedir.

İlkbahar aylarında depresyonlar genellikle kuzeyden gelmektedir. Bu dönemde özellikle mart ayında, Orta Akdeniz'den gelen nemli ve sıcak hava kütlelerinin tesiri altında olmasına rağmen, hava sıcaklığı henüz fazla yükselmemiştir.

Güneşlenme süresinin artması ve atmosferin aşağı tabakalarının ısınması ile birlikte, konveksiyonel ve kararsız yağışlar meydana gelir.

Yaz aylarında Basra termik alçak basıncı bölgeye kadar sokulur ve sıcaklıkların artmasına neden olur. Bu sebeple Temmuz-Ağustos aylarında ortalama yüksek sıcaklık 30-31°Cye kadar yükselmektedir.

Sonbahar mevsiminde daha çok batıdan gelen hava kütlelerinin tesiri altında kalan sahada yağışlar biraz artar. Ancak ilkbahar yağışlarının seviyesine ulaşamazlar. Kış mevsimine doğru, cephe sistemlerinin etkisiyle yağışlarda artış görülür.

Çay ilçe merkezinde en hızlı rüzgar kuvveti 24 m/sn olarak tespit edilmiştir. Rüzgar kuvveti Mart, Nisan ve Ekim - Aralık ayları arasında ortalamanın altına düşmektedir. En büyük rüzgar hızı 24 m/sn olup SW yönünden esmektedir.

Tablo 8 : Çay'da En Hızlı Rüzgarın Yönü ve En Hızlı Esen Rüzgar Kuvvetini Aylara Göre Dağılımı (1963-2016).

Aylar	O	Ş	M	N	M	H	T	A	E	E	K	A	Yıllık
En Hızlı Rüzgar Kuvveti (m/sn)	21	19	17	14	18	21	22	24	20	19	18	17	24
En Hızlı Rüzgar Yönü	SW	S	S	SW	S	SW	SW	SW	SW	S	S	S	SW

Kaynak: DMİ, 2017

Bolvadin'de yıl boyunca kuzey ve güney olmak üzere iki egemen yönde rüzgarlar etkilidir. Kuzey sektörlü rüzgarlar, NW ve NNW yönünde baskın olduğu dikkati çeker. Bunların frekansları %37 ile %58 arasında değişen oranda egemenlik gösterir. Güney sektörlü rüzgar ise daha çok SE yönlüdür.

Araştırma sahasında yer alan Çay ve Bolvadin'de rüzgarın yıl içindeki hızı ve yönü üzerinde etkili olan faktörlere yukarıda değinilmiştir.

Tablo 9 : Bolvadin’de En Hızlı Rüzgarın Yönü ve En Hızlı Esen Rüzgar Kuvvetini Aylara Göre Dağılımı (1963-2016).

Aylar	O	Ş	M	N	M	H	T	A	E	E	K	A	Yıllık
En Hızlı Rüzgar Yönü	SS E	N	SS E	NN W	WS W	N	NNW	SS W	NW	NNE	SSW	NNW	SSW
Hızı (m/sn)	22,1	22,6	21,9	23,1	23	18,8	21,4	24	17,6	17,6	19	19,6	24

Kaynak: DMI, 2017

1.3. YAĞIŞ

Sultan Dağları iklim şartları bakımından İç Anadolu gibi yarı kurak sahada lokal iklim şartlarının meydana gelmesine yol açan orografik bir kütle olup bölgenin fizikî coğrafya faktörleri arasında başlı başına bir ünedir.

Gerçekten, Sultan Dağları NW-SE yönünde uzanan ortalama yükseltisi 1950-2000 m olan bir küttür. Böylece, Sultan Dağları özellikle N ve NW dan gelen hava kütlelerinin ilerleyişine mani olmakta ve kısmende yön vermektedir. Aynı şekilde güneyden gelen hava kütlelerine karşı da mani olurlar, dolayısıyla, Sultan Dağları'nın NE ya bakan yamaçları uygun bakı şartlarına sahiptir. Buna karşılık güney yamaçları (Yalvaç kesimi) kuytu yamaç ve yağmur gölgesi alanına girmektedir. Bu orografik özelliğe bağlı olarak Sultan Dağları'nın kuzey yamaçları nemlilik, bulutluluk ve termik şartları bakımından çeşitli farkların meydana gelmesine yol açmıştır. Böylece dağın kuzey yamaçları güney yamaçlarından daha fazla yağış almaktadır. Ayrıca, dağın kuzey kısmındaki Akşehir ve Eber

göllerini de İç Anadolu'nun merkezi kısımlarına nazaran daha nemli iklim şartları ortaya koyacağı açıktır. Gerek Sultan Dağları gerekse Akşehir ve Eber göllerini lokal klima şartları bakımından farklı yöreleri meydana getirmektedir.

1.3.1.ORTALAMA YAĞIŞ MİKTARLARI VE YAĞIŞ REJİMİ

Bölge, özellikle kış aylarında Rusya üzerinden gelen kontinental polar (cP) ile NW Avrupa'dan gelen maritim polar (mP) hava kütleleri ile güneyden maritim tropikal (mT) hava kütlelerinin etkisi altında bulunmaktadır. Bu hava kütlelerinden maritim polar (mP) ile maritim tropikal (mT) hava kütlelerinin birleşmeleri sonucunda, sık sık frontal siklojeneze yol açmaktadır. Dolayısıyla kış mevsimini karakterize eden siklonik hava şartları, frontal yağışlar, birbirlerini takip eden sıcak ve soğuk devreler görülür. Özellikle maritim polar (mP) veya kontinental polar (cP) ile maritim veya kontinental polar hava kütlelerinin meydana getirdiği cepheler yukarıda da bahsedildiği üzere Sultan Dağları'nın kuzey eteklerinde orografik yağışların meydana gelmesine sebep olmaktadır. Bu da Sultan Dağları'nın kuzey eteklerinde yağış miktarının artmasında önemli rol oynamaktadır. Orografik etkinin önemli nedenlerinden birisi de dağın yükseltisi ve İç Anadolu'nun güneybatı kesiminde bir duvar gibi yükselmesidir. Nitekim Çay ve Bolvadin verileri karşılaştırıldığında bu etki açıkça görülmektedir. Çay 490.7 mm yağış aldığı halde, 16 km kuzeyde yer alan Bolvadin 364.4 mm yağış almaktadır. Örneğin, N ve NE dan sonra esen nemli rüzgarlar dağa çarparak yükselirler, yükselen hava kütlesi adyabatik olarak soğuması neticesinde orografik yağışların meydana gelmesine sebep olmaktadır.

Diğer taraftan yaz kuraklığı (Akdeniz tesiri) diğer bölgelere nazaran daha hafif geçmektedir. Fakat ilkbahar

yağışları Akdeniz kıyısından daha kuvvetlidir. Bunun nedeni karasallıktır. Afyon, planeter faktörlere bağlı olarak maksimum yağış yaza, minimum yağış ise kış mevsimine denk gelmektedir. Fakat yaz kuraklığı karasallık etkisi ile Akdeniz kıyılarından daha hafiftir. Bu istasyonlarda maksimum yağış ilkbahara kaymış olup İç Anadolu geçiş tipi yağış rejimine girmektedir.

Çay ilçesinin yağış rejimi incelendiğinde, en fazla yağışın ilkbaharda, en az yağışın ise yaz mevsiminde düştüğü görülür. Bu özelliği ile Çay, yağış rejimi bakımından İç Anadolu karasal geçiş tipi içersinde yer almaktadır. Nitekim yağışların mevsimlere dağılışı incelendiğinde bu durum açıkça görülür. Yörede en fazla yağış alan ikinci mevsim kıştır. Bu mevsimde ortalama toplam yağışın 144.4 mmsi düşer (% 30,0). İlkbahar ve kış mevsimleri toplam yağışın % 66 sini toplamaktadır

Tablo 10: Çay'da Ortalama Yağışın Mevsimlere Göre Dağılışı (2005-2016).

Mevsimler	Yağış Miktarı	%'si
İlkbahar	175,7	36
Yaz	60,3	12
Sonbahar	109,9	22
Kış	144,4	30
Toplam	490,3	100

Kaynak: OMGİ, 2017

Şekil 13: Çay'da Ortalama Yağışın Mevsimlere Göre Dağılışı (2005-2016).

Kaynak: OMGİ, 2017

Şekil 14: Çay'da Ortalama Yağışın Mevsimlere Göre Dağılışı (2005-2016).

Kaynak: OMGİ, 2017

Dağın, kuzey eteklerinde siklonik faaliyetlerin en şiddetli olduğu mevsim kıştır. Buna paralel olarak da en yağışlı mevsim kış dır buna karşılık bölgenin kuzey kısımlarına doğru yağışlı mevsimin ilkbahara kaydığı görölmektedir (Tablo: 1).

Bolvadin'de yağış rejimi bakımından Çay'a benzerlikler göstermektedir. Yağışın en fazla düştüğu mevsim ilkbahardır(% 34). Bu mevsimde düşen yağış miktarı 122,2 mmdir.Yine yağışın en az düştüğu mevsim yazdır(% 16,0).Bolvadin'de yağışın en fazla düştüğu ikinci mevsim kış olup bu mevsimde düşen yağış miktarı toplam yağışın % 28 dir .

Tablo 11 : Bolvadin'de Ortalama Yağışın Mevsimlere Göre Dağılışı (2005-2016).

Mevsimler	Yağış Miktarı	%'si
İlkbahar	122,2	34
Yaz	58,7	16
Sonbahar	81	22
Kış	102,5	28
Toplam	364,4	100

Kaynak: OMGİ, 2017

Şekil 15: Bolvadin'de Ortalama Yağışın Mevsimlere Göre Dağılışı (2005-2016).

Kaynak: OMGİ, 2017

Şekil 16: Bolvadin'de Ortalama Yağışın Mevsimlere Göre Dağılışı (2005-2016).

Kaynak: OMGİ, 2017

Şekil 17: ay ve Bolvadin Yıllık Maksimum Yağış Dağılışı (2005-2016).

Yıllar	ÇAY	BOLVADIN
2005	172,9167	175,41667
2006	162,25	153,31667
2007	98,8	87,8
2008	115,8	115,51667
2009	169,6167	126,08333
2010	207,45	139,63333
2011	144,0167	101,66667
2012	149,25	117,68333
2013	180,05	134,78333
2014	196,4	146,21667
2015	192,6333	162,5
2016	215,4167	133,85833

Kaynak: OMGI, 2017

Tablo 12: Bolvadin ve ay Ortalama Yıllık Maksimum Yağışın Aylara Göre Dağılışı (2005-2016).

Aylar	O	Ő	M	N	M	H	T	A	E	E	K	A	Yıllık
Bolvadin	15,8	12,3	15,9	12	14,4	17	6,8	6,5	9,4	13,1	11,7	9,6	144,5
ay	18,4	14,6	19,9	18,8	17,7	9,2	8,2	8,4	12	18,2	17,2	15,1	177,7

Kaynak: OMGI, 2017

Şekil 18: Bolvadin ve ay Ortalama Yıllık Maksimum Yağışın Aylara Göre (2005-2016).

Kaynak: OMGI, 2017

2005- 2016 yılları arasında Bolvadin'de yıllık maksimum yağışın en fazla olduğu ay 49.4 mm (Mart -2015) iken çay'da ise 74.4 mm (Aralık-2007) dir.

Şekil 19: ay ve Bolvadin Yıllık Toplam Yağış Dağılışı (2005-2016).

Yıllar	ÇAY	BOLVADİN
2005	455,3333	359,63333
2006	449,2667	358,11667
2007	261,75	219,06667
2008	286,3333	291,86667
2009	550,1333	349,4
2010	582,9167	413,91667
2011	430,55	281,41667
2012	404,3667	347,56667
2013	420,3	320,41667
2014	527,65	384,56667
2015	553,75	435,9
2016	525,2833	323,575

Kaynak: OMĐİ, 2017

Tablo 13: Bolvadin ve ay Ortalama Yıllık Yağışın Aylara Göre Dağılışı (2005-2016).

Aylar	O	Ő	M	N	M	H	T	A	E	E	K	A	Yıllık
Bolvadin	41,6	33,5	42,2	35,7	44,3	37,2	10,1	11,4	23	36	22	27,4	364,4
ay	60,4	43,8	62,5	62,8	60,4	31,8	12,9	15,6	18,7	46,3	34,9	40,2	490,3

Kaynak: OMĐİ, 2017

Şekil 20: Bolvadin ve ay Toplam Yıllık Yağışın Aylara Göre Dağılışı (2005-2016).

Kaynak: OMĐİ, 2017

2005- 2016 yılları arasında Bolvadin'de yıllık toplam yağışın en fazla olduğu ay 99.4 mm (Ekim-2010), ayı iken çay'da ise 150.2 mm (Ocak-2016) ayıdır.

1.3.2.KAR YAğIŞLARI

İlçe merkezlerinde, yaęıŐlar genellikle yaęmur Őeklinde dűŐmektedir. Uzun yıllık rasat sonuçlarına (2002–2011) ay ve Bolvadin ilçe merkezlerinde, Kasım ayından Nisan Ayına kadar geçen sűrede kar yaęıŐı gűrűlebilir.

Kar yaęıŐlı gűnler sayısı: En fazla kar yaęıŐı ocak ve Őubat aylarında gűrűlűr. Bu iki ayda gűrűlen toplam kar yaęıŐı çay ilçe merkezinde 7,0 gűnken, Bolvadin ilçe merkezlerinde ise 6,2 gűndűr. Ocak ayında çay'da 3,4 gűn Bolvadin'de 3,5 gűn iken Őubat ayında çay'da 3,6 gűn, Bolvadin'de ise 2,7 gűn olarak tespit edilmiŐtir (Tablo 14).

Karla űrtűlű gűnler sayısı: Karla űrtűlű gűnler sayısı çay ilçe merkezinde kışın 23,3 gűn iken toplam karla űrtűlű gűn sayısı 24 dűr. Bolvadin ilçe merkezinde ise kışın ortalama 18,9 gűn karla űrtűlű gűn yaŐanırken toplam karla űrtűlű gűn sayısı 19,6 gűndűr.

Tablo:14 Bolvadin ve ay Ortalama Karla űrtűlű Gűnlerin Aylara Gűre Daęılımı

Aylar	O	Ő	M	N	M	H	T	A	E	E	K	A	Yıllık
Bolvadin	7,7	6	1,6	0	0	0	0	0	0	0	0,7	3,6	19,6
ay	8,7	7,8	1,8	0	0	0	0	0	0	0	0,7	5	24

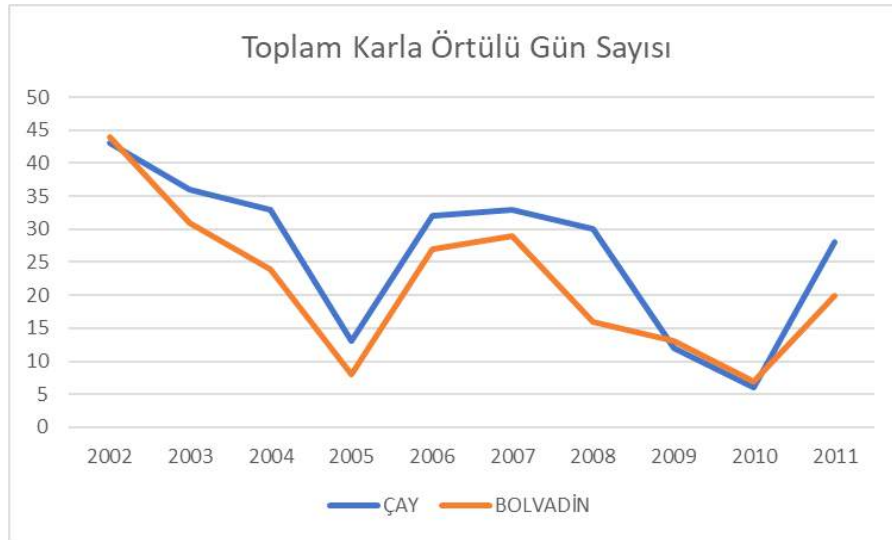
Kaynak: DMİ, 2017

Őekil 21: Bolvadin ve ay Ortalama Karla űrtűlű Gűnlerin Aylara Gűre Daęılımı

Kaynak: DMİ, 2017

Şekil 22: Bolvadin- Çay Toplam Karla Örtülü Gün Sayısı

Yıllar	ÇAY	BOLVADİN
2002	43	44
2003	36	31
2004	33	24
2005	13	8
2006	32	27
2007	33	29
2008	30	16
2009	12	13
2010	6	7
2011	28	20

Kaynak: DMİ, 2017

En yüksek kar kalınlığının aylara göre dağılımı:Çay ilçe merkezinde en yüksek kar kalınlığı, karın en çok yağdığı şubat ayında değil de aralık ayında görülür (49cm). Bolvadin ilçe merkezinde ise en yüksek kar kalınlığı şubat (52cm) ve mart (73cm) aylarında görülmüştür.

Tablo 15: ay ve Bolvadin’de Kar Yağışlı Günler Sayısı, Ortalama Karla rtl Gün Sayısı ve En Yüksek Kar rts Kalınlığının Aylara Göre Dağılımlı

AYLAR		O	ř	M	N	M	H	T	A	E	EK	K	A	Yıllık
ÇAY	Ort Kar Yağ. Gün. Say.	3,4	3,6	2,7	0,4	...	...	...	...	...	...	0,9	0,8	13,8
	Karla rt. Gün. Say.	8.7	7.8	1.8	...	...	...	...	...	...	...	0.7	5	24
	En Yüksek Kar rt.(cm)	28	35	23	26	...	...	...	...	...	...	29	49	49
BOLVADIN	Ort Kar. Yağ. Gün. Say .	3,5	2,7	2,1	0,3	...	...	...	...	...	...	0,5	2,2	11,4
	Karla rt. Gün.Say	7.7	6.0	1.6	...	...	...	...	...	...	...	0.7	3.6	19.6
	En Yüksek Kar rt.(cm)	34	52	73	22	...	...	...	...	...	...	24	45	73

Kaynak: DMİ, 2017

Dolulu günlerin aylara göre dağılımlı: Tabloda da görüldüğü gibi dolulu günler sayısı oldukça azdır. Karasal ikliminde etkisiyle en fazla nisan ve mayıs aylarında dolu yağmaktadır. Her iki ayda da 0,5 değere sahip olan dolulu günler, tarım hayatı üzerinde, özellikle meyve ağaçlarının çiçeklenme dönemlerinde olumsuz etki yaparak, verimin azalmasına neden olmaktadır.

Tablo 16: Bolvadin’de Ortalama Dolulu Günlerin Aylara Göre Dağılımlı.

Aylar	O	ř	M	N	M	H	T	A	E	E	K	A	Yıllık
Dolulu Günler	0	0	0,3	0,5	0,5	0,4	0	0	0	0	0	0	1,8

Kaynak: DMİ, 2017

1.3.3. YAĞIŞ ETKİNLİĞİ VE İKLİM TİPİ

İklım sınıflandırmalarının amacı farklı iklim tiplerini ayırt etmektir. İklım sınıflandırması bilimsel açıdan olmasının yanında pratik nedenlerden dolayı da büyük önem taşır. Çünkü yalnızca bilimsel kıyaslamalar yapılmakla kalınmayıp aynı zamanda bir ortamın iklim şartlarına bağlı kapasitesi veya potansiyeli de ortaya konur. Böylece ziraat, planlama, yerleşme, sulama gibi her türlü alanda iklim sınıflandırmalarından faydalanılır (Erol, 1993).

Erinç İndisi Türkiye'nin kuraklık sorununu ve kurak/nemli alanlarını ve devrelerini gösterebilmek amacıyla, çeşitli zamanlarda birçok araştırmacı tarafından sıklıkla kullanılan bir indistir.

İndis hesaplamalarında yağışın ortalama sıcaklık değerlerine oranlanmasıyla karasal bölgelerin olduğundan daha nemli bir durumda gösterilmesi sakıncasını gidermek amacıyla Erinç 1965 yılında yeni bir formül oluşturmuştur (Erinç, 1996).

Erinç iklim sınıflandırmasına göre Bolvadin 2005-2016 rasat verilerine göre;

indis değeri: 14,5

İklım Sınıfı: Yarı Kurak Vejetasyon: Çöl-Step

Erinç iklim sınıflandırmasına göre Çay 2005-2016 rasat verilerine göre;

indis değeri: 19,72

İklım Sınıfı: Yarı Kurak Vejetasyon: Step

Tablo 17: Erinç Formülüne göre Bolvadin’de (2005- 2016) Kurak ve Nemli Aylar

AYLAR	O	Ş	M	N	M	H	T	A	E	E	K	A	YILLIK
Ortalama Maksimum Sıcaklık (°C)	13,25	15,47	21,25	24,67	28,85	32,88	36,06	35,74	32,43	25,97	20,12	15,86	25,2125
Ortalama Yağış (mm)	41,61	34,38	42,25	35,75	44,35	37,2	10,05	11,43	23,03	36,06	22,03	27,44	365,58
Kuraklık İndis Değeri	37,68	26,66	23,85	17,38	18,44	13,5	3,34	3,83	8,52	16,66	13,73	20,76	14,5
Kategori	Yarı Nemli	Yarı Nemli	Yarı Nemli	Yarı Kurak	Yarı Kurak	Kurak	Tam Kurak	Tam Kurak	Kurak	Yarı Kurak	Kurak	Yarı Kurak	Kurak

Tablo 18: Erinç Formülüne göre Çay’da (2005-2016) Kurak ve Nemli Aylar

AYLAR	O	Ş	M	N	M	H	T	A	E	E	K	A	YILLIK
Ortalama Maksimum Sıcaklık (°C)		15,65	20,64	24,51	27,89	32,45	35,71	35,35	32,13	26	19,84	15,81	24,9091667
Ortalama Yağış (mm)	60,41	43,83	62,55	52,83	60,41	31,81	12,99	15,67	28,74	46,36	34,94	40,63	491,17
Kuraklık İndis Değeri	56,06	33,6	36,36	25,86	25,99	11,76	4,36	1,77	10,73	21,39	21,13	30,83	19,72
Kategori	Çok Nemli	Yarı N	Yarı Nemli	Yarı Nemli	Yarı Nemli	Kurak	Tam Kurak	Tam Kurak	Kurak	Yarı Kurak	Yarı Kurak	Yarı Nemli	Yarı Kurak

Sultan Dağları ile Akşehir ve Eber gölleri havzaları arasında yerel iklim farkları bulunmaktadır

Bölge genel olarak İç Anadolu step iklim özelliklerini göstermekle birlikte geçiş iklimi özelliği gösteren İç Batı Anadolu

iklimi özelliklerini göstermektedir. Bölge, kış mevsiminde genel olarak Balkanlardan gelen kontinental polar (cP soğuk hava kütlelerinin Orta Akdeniz'den gelen, Ege Denizi'nden Anadolu'ya gören ve Karadeniz'e vasıl olan nemli hava kütlelerinin etkisi altında kalır. Derin oluklar ve bilhassa derin alçak basınç merkezleri İç Anadolu'da birkaç gün kalarak kar yağışlarına ve don olaylarına neden olur. Balkanlardan gelen veya Karadeniz'den geçen oluk ve alçak basınç merkezlerine bağlı olarak batıdan doğuya doğru hareket eden soğuk cepheler bu bölgeden geçerek kar ve yağmur yağışlarına sebep olmaktadır. Kış mevsiminde ayda ortalama olarak 11 gün kadar yağış görülmekte, bunun 4-5 günü kar yağışı şeklinde olup karla kaplı günlerin sayısı ayda ortalama olarak 8-9 gün civarındadır. Yine yukarıda bahsedilen nedenlerle bu mevsimde rüzgarlar en fazla SW ve NW yönlerinden esmektedir. İlkbahar aylarında ise depresyonlar daha ziyade kuzeyden gelmektedir. Bu devrede bilhassa mart ayında Orta Akdeniz'den gelen nemli ve sıcak hava kütlelerinin tesiri altında olmasına rağmen bilhassa nisan ve mayıs aylarında atmosferin üst tabakaları hala soğuktur. Güneşlenme ile aşağı tabakaların ısınması ve bu sahanın Göller Bölgesine yakın olması, konveksiyonel yağışlar veya kararsız yağışların oluşmasına yol açar. Sahada göllerin bulunmasına ve havanın oldukça nemli olmasına rağmen sis olayına nadir olarak rastlanır. Yine bu devre esnasında hakim olan aksiyon merkezlerine bağlı olarak rüzgar SW yönünden esmektedir.

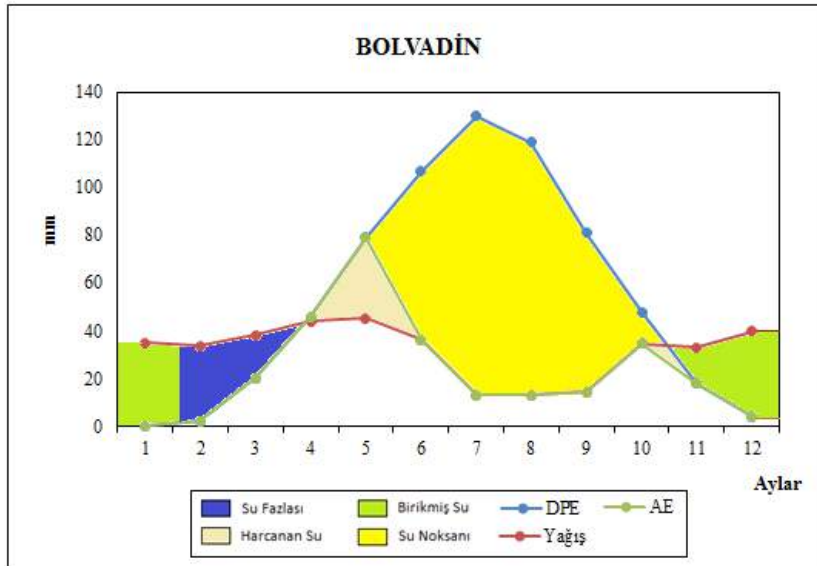
Yaz aylarında ise Basra termik alçak basınç merkezinin tesiri bu bölgeye kadar sokulmakta ve hava sıcaklığının artmasına sebep olmaktadır. Temmuz-Ağustos aylarında ortalama yüksek sıcaklık 35°C 36 °C kadar yükselmektedir. Orta Akdeniz'den gelen nemli hava kütlesi Ege Bölgesi'nin coğrafi durumu sebebi ile haziran ayında da nispeten tesirli olur ve ortalama 55 mm yağış düşer. Temmuz ve ağustos aylarında ise yağış çok azalır ve yağış ortalama olarak ayda 1-2 gündür 18-20

gün açık geçer. Basra termik alçak basınç sebebi ile rüzgarlar genel olarak N ve NW yönlerinden esmektedir (Atalay, 1977).

Sonbahar mevsiminde daha çok batıdan gelen hava kütlelerinin tesiri altında kalan bölgede yağışlar ilkbahardaki kadar olmamakta, fakat kışa doğru artmaktadır. Bunun sebebi, yine batıdan doğuya doğru hareket eden cephelerin daha güneye inmesi ve aktivitelerinin artmasıdır. Rüzgarlar en fazla SW yönünden esmektedir.

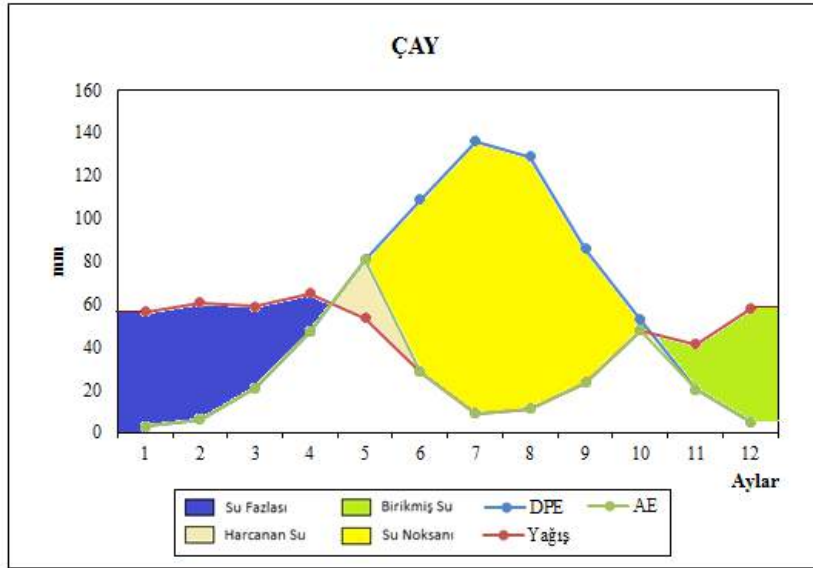
1.3.4. SU BİLANÇOSU

Şekil: 23: Bolvadin'in yıllık su bilançosu diyagramı

Şekil 24: Çay'ın yıllık su bilançosu diyagramı

Meteorolojik Ögeler	A Y L A R												Yıllık
	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII	
Sıcaklık	1.0	2.3	6.2	10.9	15.4	19.6	23.1	23.3	18.5	13.0	7.1	2.1	11.9
Sıcaklık indisi	0.09	0.31	1.39	3.25	5.49	7.91	10.15	10.28	7.25	4.25	1.70	0.27	52.34
Düzeltilmemiş PE	2.7	7	20	43	66	88	109	110	83	55	24	6.2	
Düzeltilmiş PE	3	6	21	47	81	109	136	129	86	53	20	5	696
Yağış	56.4	60.8	58.8	65.1	53.7	28.3	9.1	11.0	23.4	47.7	41.4	57.7	513.4
Birikmiş suyun aylık değişimi	25.9	0	0	0	-27.3	-72.7	0	0	0	0	21.4	74.1	
Birikmiş su	100	100	100	100	72.7	0	0	0	0	0	21.4	74.1	
Gerçek Evapotranspirasyon	3	6	21	47	81	28.3	9.1	11.0	23.4	47.7	20	5	302.5
Su noksanı	0	0	0	0	0	80.7	126.9	118	62.6	5.3	0	0	393.5
Su fazlası	27.5	54.8	37.8	4	0	0	0	0	0	0	0	0	124.1
Akış	13.7	34.2	36	20	10	5	2.5	1.3	0.7	0.4	0.2	0.1	124.1
Nemlilik oranı	17.8	9.1	1.8	0.4	5.6	-0.7	-0.9	-0.9	-0.7	-0.1	1.1	10.5	

Tablo 19: Çay'ın yıllık su bilançosu

Meteorolojik Ögeler	A Y L A R												Yıllık
	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII	
Sıcaklık	-0.0	1.6	5.4	10.2	14.7	18.9	21.9	21.6	17.5	12.0	6.2	1.7	11.0
Sıcaklık indisi	0	0.18	1.12	2.94	5.12	7.49	9.36	9.17	6.66	3.76	1.39	0.20	47.39
Düzeltilmemiş PE	0	2.2	19	42	64	86	104	102	78	50	22	4.4	
Düzeltilmiş PE	0	2	20	46	79	107	130	119	81	48	18	4	654
Yağış	35.1	33.7	38.2	44.1	45.3	36.2	12.9	13.0	14.5	34.6	33.1	39.7	380.4
Birikmiş suyun aylık değişimi	35.1	14.1	0	-1.9	-33.7	64.4	0	0	0	0	15.1	35.7	
Birikmiş su	85.9	100	100	98.1	64.4	0	0	0	0	0	15.1	50.8	
Gerçek Evapotranspirasyon	0	2	20	46	79	36.2	12.9	13.0	14.5	34.6	18	4	280.2
Su noksanı	0	0	0	0	0	70.8	117.1	106	66.5	13.4	0	0	373.8
Su fazlası	0	17.6	18.2	0	0	0	0	0	0	0	0	0	35.8
Akış	0	8.8	13.5	6.7	3.3	1.6	0.8	0.4	0.3	0.2	0.1	0.1	35.8
Nemlilik oranı	0	16	0.9	-0.0	-0.7	-2	-0.9	-0.9	-0.8	-0.3	0.8	8.9	

Tablo 20: Bolvadin'in yıllık su bilançosu

Su bilançosu diyagram ve tablolarına bakıldığında Çay'ın Sultandağlarının orografik etkilerinden dolayı daha nemli bir iklime sahip olduğu bariz bir şekilde görölmektedir. Genel olarak Çay'ın su bilançosuna bakıldığında Bolvadin ile karşılaştırıldığında kurak mevsiminin yaklaşık olarak 1.5 ila 2 ay kadar daha kısa olduğu diyagramlardan net olarak görölmektedir. Bolvadin'de yaz kuraklığının etkisi ile yağış yetersizliğine bağlı olarak ortaya çıkan su noksanı Ortalama Mayıs ayında belirginleşmeye başlamakta ve bu durum ortalama ekim ayının ortalarına hatta zaman zaman sonlarına kadar sürmektedir. Buna karşılık Çay'da ise yaz kuraklığının etkilerinden ortaya çıkan su yetersizliği yaklaşık olarak haziran ayında ortaya çıkmakta ve eylül ayının sonları zaman zaman da ekim ayının başlarına kadar sürmektedir.

SONUÇ

Yörenin iklimi genel atmosfer sistemi içinde fiziki coğrafya özelliklerinin neden olduğu değişimler sonucu ortaya çıkmıştır. Özellikle Sultan Dağları ve Eber-Akşehir gölleri yerel farklılığa yol açarak yörede verimli meyveciliğin ana unsuru olmuştur.

Bolvadin de sıcaklığın kışın çok düşük, yazında yüksek olması, İç Anadolu'nun karasal iklim özelliğini ve karasallık derecesini net olarak yansıtmaktadır.

Yıllık ortalama sıcaklık değerlerine bakıldığında Bolvadi'nin 12.5°C yıllık ortalama sıcaklık değerinin azda olsa Çay'dan (0.1°C) ile yüksek olduğu görülmektedir. Bunun nedeni Bolvadin'in yarı kurak bir iklime sahip olması buna karşılık Çay ise sultan dağlarının orografik etkilerinden dolayı yarı nemli bir iklime sahip olmasıdır.

Çay ve Bolvadin'de ilkbahar aylarında meydana gelen don olayları bitki hayatını olumsuz yönde etkilemektedir. Özellikle meyveciliğin yoğun yapıldığı ilçe merkezlerinde meyve ve sebzelerin çiçek açma dönemlerinde meydana gelebilecek don olaylarının verim düşüklüğüne neden olmaktadır.

Bolvadin'de yıl boyunca kuzey ve güney olmak üzere iki egemen yönde rüzgarlar etkilidir. Kuzey sektörlü rüzgarlar, NW ve NNW yönünde baskın olduğu dikkati çeker. Bunların frekansları %37 ile %58 arasında değişen oranda egemenlik gösterir. Güney sektörlü rüzgar ise daha çok SE yönlüdür.

Dağın kuzey yamaçları güney yamaçlarından daha fazla yağış almaktadır. Ayrıca, dağın kuzey kısmındaki Akşehir ve Eber gölleri de İç Anadolu'nun merkezi kısımlarına nazaran daha nemli iklim şartları ortaya koyacağı açıktır. Gerek Sultan Dağları gerekse Akşehir ve Eber gölleri lokal klima şartları bakımından farklı yöreleri meydana getirmektedir.

Çay Bolvadin'den daha fazla yağış almaktadır. Bunun nedeni Batıdan ve kuzey batıdan gelen hava kütlelerinin yolu

üzerinde olan Sultandağlarının orografik bir ünite oluşturmasıdır.

Karasal ikliminde etkisiyle en fazla nisan ve mayıs aylarında dolu yağmaktadır. Her iki ayda da 0,5 değere sahip olan dolulu günler, tarım hayatı üzerinde, özellikle meyve ağaçlarının çiçeklenme dönemlerinde olumsuz etki yaparak, verimin azalmasına neden olmaktadır.

Erinç iklim sınıflandırmasına göre Bolvadin 2005-2016 rasat verilerine göre;Yarı Kurak Vejetasyon: Çöl-Step

Erinç iklim sınıflandırmasına göre Çay 2005-2016 rasat verilerine göre;Yarı Kurak Vejetasyon: Step

Çay'ın Sultandağlarının orografik etkilerinden dolayı daha nemli bir iklime sahip olduğu bariz bir şekilde görülmektedir. Genel olarak Çay'ın su bilançosuna bakıldığında Bolvadin ile karşılaştırıldığında kurak mevsiminin yaklaşık olarak 1.5 ila 2 ay kadar daha kısa olduğu diyagramlardan net olarak görülmektedir. Bolvadin'de yaz kuraklığının etkisi ile yağış yetersizliğine bağlı olarak ortaya çıkan su noksanı Ortalama Mayıs ayında belirginleşmeye başlamakta ve bu durum ortalama ekim ayının ortalarına hatta zaman zaman sonlarına kadar sürmektedir. Buna karşılık Çay'da ise yaz kuraklığının etkilerinden ortaya çıkan su yetersizliği yaklaşık olarak haziran ayında ortaya çıkmakta ve eylül ayının sonları zaman zaman da ekim ayının başlarına kadar sürmektedir.

KAYNAKÇA

Atalay, İ., 1977, Sultan dağları ile Akşehir ve Eber Gölleri Havzalarının Strüktürel, Jeomorfolojik ve Toprak Erozyonu Etüdü. Atatürk Üniv. Yay. No.500, Erzurum.

Atalay, İ., 1987, Türkiye Jeomorfolojisine Giriş. Ege Üniv. Yay. No. İzmir

DMİ, Bolvadin ve Çay İstasyonlarının Meteorolojik Verileri, Ankara

D.M.İ.G.M., Devlet Meteoroloji İşleri Genel Müdürlüğü Verileri, Ankara.

Erinç, S., 1962 Klimatoloji ve Metotları, İstanbul Üniv. Yayınları, İstanbul.

Erol, O., 1991, Genel Klimatoloji, Gazi Büro Kitabevi, Ankara.

Yılmaz, Ö., 1999, Afyon Ve Çevresinin İklim Özellikleri, Afyon Kocatepe Üniversitesi, Afyon.

BOLVADİN VE ÇEVRESİNİN JEOMORFOLOJİSİ

Mehmet Ali ÖZDEMİR¹

ÖZET

Bolvadin ve Eber Gölü, Batı Torosların kuzeye doğru dirseği kenarında kütleli Emir Dağları ile Sultan Dağları arasında yapısal bir çöküntü alanıdır. Bu alan Akarçay ve kollarının sularını boşalttığı Eber ve Akşehir gölleri kapalı havzasında yer alır. Sultan Dağı Fay Sisteminin aktif olduğu alan faya bağlı morfoloji ile belirgindir. Bu çalışmada Eber Gölü ve çevresinin yer şekilleri, oluşumu ele alınacaktır. Ayrıca, Jeomorfolojik birimlerin özellikleri ile yörenin arazi kullanımını üzerindeki etkileri değerlendirecektir.

Anahtar Kelimeler: Jeomorfoloji, Bolvadin, Eber Gölü

THE GEOMORPHOLOGY OF BOLVADİN AND İTS ENVİRONMENT

ABSTRACT

Bolvadin and Eber lake is a structural depression area between Emir and Sultan mountains in the edge of western Taurus' corner toward the north. This area is located in interior basin of Akşehir and Eber lakes where Akarcay and its legs drain their water. The area which is active in terms of Sultan mountain fault zone, is apparent by a morphological unit depends on fault. Eber Lake and its environment's

¹ Afyonkocatepe Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümü, S.yazar, Prof.Dr., dmaozdemir@gmail.com

geomorphological units and formation will be dealt or analysed in this study. In addition to this, the characters of geomorphological units and the effects of land use of the region is going to be evaluated.

Key Words: Geomorphology, Bolvadin, Eber Lake

GİRİŞ

Bolvadin ve evresi, Ege Bölgesi İçbatı Anadolu Bölümünde yer almaktadır. Akarçay'ın boşaldığı Eber ve Akşehir Gölleri, kapalı bir havza olup Afyonkarahisar ilinin ve ülkemizin önemli tarım ve sulak alanlarından birisidir. Sultan ve Emir dağları arasında tektonik hareketlerin oluşturduğu bu okntde yer alan Eber Gölü deniz düzeyinden yaklaşık 965 m yükseklikte ve 125 km² alan kaplamaktadır. Bu gl doğal ve yapay olarak ilişkili olduğu Akşehir Gölü'nden 7 m kadar yüksektedir. Eber Gölü, Akşehir Gölü'ne bir gideğenle bağlıdır. Bu gideğen üzerine 1992 yılında regülatör yapılmış böylece yapay olarak da her iki gl birbirine bağlanmıştır (Şekil 1).

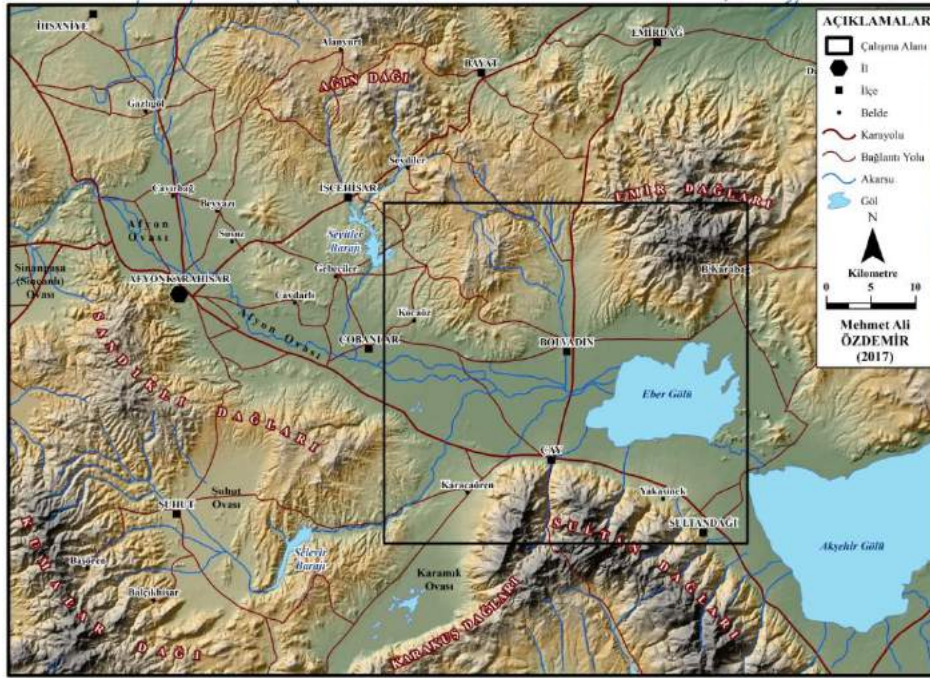
Eber Gölü, yıllık, tarihsel ve jeolojik dönemler boyunca önemli seviye deđiŐiklikleri göstermiştir. Örneğin 19. yüzyıl ortalarında kurumağa yüz tutmuş, 1920 yılından itibaren yükselmiş; 1925 den sonra yine alalmağa başlamıştır. Regülatörün devreye alındığı 1990 yılından sonra, Akşehir Gölü alansal büyüklüğünde küçülme eğilimi hkimdir. Köle ve diğ. (2016) göre Eber Gölü'nde ise ilk önce alansal olarak küçülme ve daha sonra görece olarak büyüme eğilimi hkimdir. 1990 – 2016 yılları arasında, Eber Gölü yüzey alanı % 2,30 oranında büyümüş ve Akşehir Gölü yüzey alanı % 71,23 oranında küçülmüŐtür. Bugün ise Akarçay ve kolları üzerine yapılan gölet ve barajlar, tarımsal su kullanımı nedeniyle gl seviyesi düşme eğilimi göstermektedir. Beşeri faaliyetler ve sanayi atıkları nedeniyle de kirlenme tehlikesiyle karşı karŐıyadır.

Akarçay havzasında sulu tarım alanları Sultandağları'nın eteklerinde oluşmuş olan birikinti konileri ve yelpazeleri üzerinde oldukça yaygındır. Ekili sulu tarım yapılan havzada Napolyon Kirazı en uygun yetiŐme

şartlarında üretilmekte ve yüksek verim elde edilmektedir. Üretilen kirazın % 95 ihraç edilmektedir (Bahadır, 2013).

Afyon-Eber-Akşehir çöküntüsünün üzerinde yer alan Bolvadin çevresi güneyinde Sultan Dağları, kuzeyinde Emir dağları ile kuşatılmıştır. Paleozoyik ve Mesozoyik yaşlı kayalardan oluşan Sultan ve Emir dağları, bu dağlar üzerinde gelişen platolar ve vadiler, Eber ova tabanı, bu taban ile dağlık alanlar arasında geçişi sağlayan verimli tarım arazilerin yer aldığı birikinti yelpazeleri ana morfolojik birimlerdir. Göl çevresinde Kuvaterner'in plüvyal ve interplüvyal dönemlerinde gelişen eski ve yeni kıyı şekilleri bulunmaktadır.

Şekil 1: Bolvadin ve Eber sulak alanını gösteren lokasyon haritası.

1. JEOLJİK ÖZELLİKLER

Bolvadin ve çevresinde Paleozoyikten günümüze farklı zamanlarda oluşan litolojik birimler kronolojik olarak değerlendirilecektir.

Paleozoyik yaşı birimler, Eber Gölü kuzeyinde Emirdağlarında ve güneyinde Sultan Dağlarında yapıyı oluşturmaktadır. Afyon-Akşehir alüvyal ve gösel temeli altında bulunmaktadır. Bu birim gri, boz, renkli, dolomitik ve yumrulu kireçtaşlarından oluşmakta ve tipik olarak Çay ilçesi güneyinde yüzeylenmektedir. Kalınlığı yaklaşık 200 m dir. Birimin üst düzeylerini oluşturan kireçtaşlarından alınan konodontlara dayanılarak bu çok kalın katmanlı kireçtaşlarının yaşı Orta-Üst Kambriyen'dir. Kireçtaşlarının litolojik özellikleri dikkate alınarak birimin sığ deniz-şelf ortamında çökeldiği belirtilmektedir (Metin ve diğerleri, 1988).

Kireçtaşının üzerine 1500 m kadar kalınlıkta yeşil renkli silttaşı, boz renkli şeyl-silttaşı, sarı renkli metagrovaklar gelmektedir. Yeşil renkli silttaşları ince katmanlı ve kolay ufalanabilir özelliktedir. Şeyl-silttaşları ise ince yapraklanmalı ve düzgün katmanlıdır. Formasyon aynı zamanda kuvarsit mercikleri de içermektedir. Eber Gölü güneyinde, Sultan Dağı'nın kuzeybatı yamaçlarında yüzeylenmektedir. Metin ve diğerleri (1988) ne göre Alt-Orta Ordovisiyen yaşındaki bu olup sığ deniz-şelf ortamında çökelmiştir.

Demirkol ve diğerleri (1977) tarafından "Engili Kuvarsiti" adı verilmiş olan kuvarsitler ise Sultan Dağlarının kuzeyinde Çay yerleşkesi çevresinde genellikle sarı, mor renklidir. Sert, dayanımlı, kalın-çok kalın katmanlı yaklaşık 200 m kalınlıkta olup Orta-Üst Devoniyen yaşındadır.

Metamorfiklerin en üst üyesi MTA jeologlarınca "Afyon metamorfileri" olarak adlandırılmış olup yerel olarak mermerler

ve metakuvarsitler oluşturmaktadır. Bolvadin batısı ve kuzeybatısında, İsehisar çevresinde yüzeyleyen birim beyaz, sarımsı, bej, boz renkli, kalın katmanlı olup büyük bloklar halinde, çok değerli bir mermer türüdür. Metakuvarsitler ise kalın, düzgün katmanlı, iri kuvarsit çakıllarından oluşmuşlardır. Kalınlıkları 150-300 m arasında değişmektedir (şekil 2).

Sultan Dağlarında 650 m kalınlıkta Karbon-Perm çökelleri sığ deniz-şelf ortamında çökeliş altta mor klorit, serizit ve kuvarsitler üzerine gelen kırmızı-kahve, boz renkli kireçtaşları yanalda ve düşeyde gri ve boz renkli kireçtaşları ile geçişlidir. En üstte açısız diskordansla bantlı ve bol fosilli özellikle foraminiferli kireçtaşları yer almaktadır. (Demirkol ve diğerleri, 1977)

Mesozoyik birimleri, Eber Gölü kuzeyi, Emirdağlarında kuzeydoğusu ve doğusunda yaygın yüzlekler veren alt düzeylerinde beyaz, kirli beyaz renkli şeker dokulu kristalize kireçtaşlarıyla başlar. Formasyon yanalda ve düşeyde gri, koyu gri, siyah renkli dolomitize kireçtaşlar ile devam eder. Kireçtaşları orta-kalın, düzgün katmanlıdır. Yer yer laminalanma gösterdikleri gibi üzerlerinde karstik şekiller de gelişmiştir. Eklem sistemleri çok iyi gelişmiştir. Derekarabağ, Öncetepe, Çamlıkdere fayları ile kesilmiştir. Kalınlığı 800-1500 m arasında olan Orta-Üst Triyas Kireçtaşı, içerdii foraminiferlere göre kıyıya yakın, canlıların yaşayabildiği, yaklaşık 50-100m derinliklerde çökeliştir (Metin ve diğerleri, 1988).

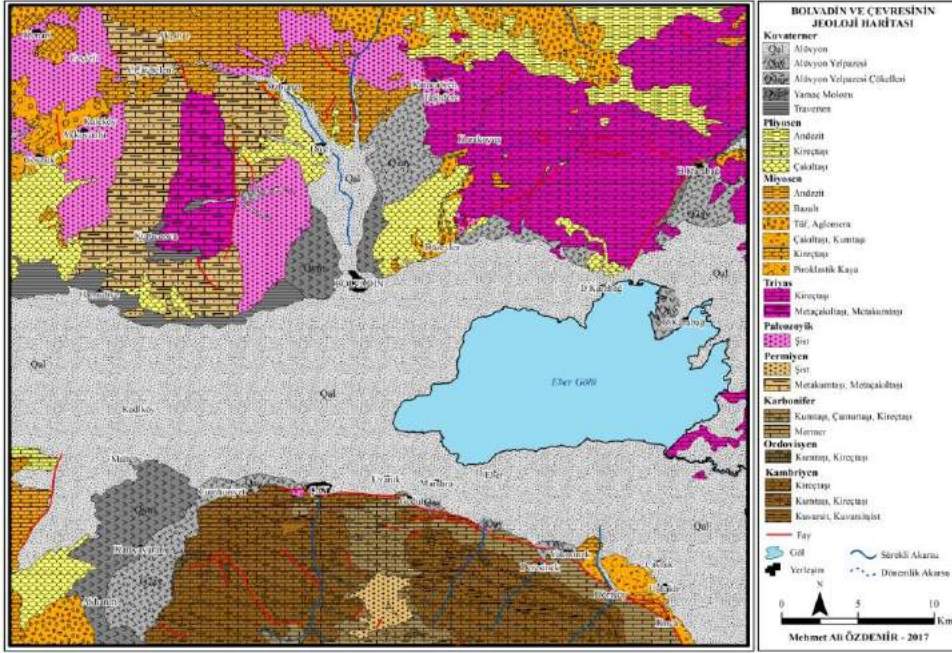
Tersiyer yaşlı tuf ve aglomeralarla, marnlar ve kireçtaşları özellikle Bolvadin yakın kuzeyi ve batısında yüzeylenmektedir. Bu kireçtaşları beyaz renkli, mikritik, sert, kırılğan gösel kireçtaşlarıdır. Çeşitli tatlı su formları içermektedir. Yakasinek köyü yakınında görülen gösel kireçtaşları Pliyosene ait olup ve 25-30 m kadar kalınlıktadır.

Tersiyer volkanizmanın ürünlerinden andezit lav akıntıları oluşturmuştur. Diğer Tersiyer volkanik ürünü ise koyu kahverengi görünümü, akıntı yapısı ve tabakamsı duruşu ile arazide kolay tanınan bazalttır. Andezit Büyükkarabağ köyü kuzeyinde, bazaltı ise Konarı köyü yakınında topografyayı oluşturur.

Kuvaterner alüvyon yelpazesi çökelleri kuzeydeki Emir Dağları güneydeki Sultan dağlarından kaynaklanan derelerin ova tabanına ulaştığı yerlerde çakıl, kum, mil ve killerden oluşmaktadır. Eber Deresi gibi bazı akarsuların oluşturduğu güncel yelpazeler ve kenarlarında eski yelpazeler Eber Gölü'nün hem kuzeyinde hem de güneyindeki yüksek alandan göle geçen yamaçları meydana getirmektedir.

Yamaç molozları Çay ilçesi batısında, Sultan Dağı'nın batı ve kuzey yamaçlarında, Büyükkarabağ fayının oluşturduğu fay dikliğinin önünde, Eber ve Akşehir göllerini bağlayan Eber akarı kuzeydoğusunda yaygındır.

Şekil 2: Bolvadin ve çevresinin jeoloji haritası.

Sultan dağları ile Akşehir ve Eber Gölleri havzalarının strüktürel, jeomorfolojik gelişiminde tektonik hareketler önemli rol oynamıştır. Kaledoniyen ve Hersiniyen orojenik hareketlerinden, özellikle Emir ve Sultan Dağları'nın temelini oluşturan kayalar etkilenmiştir. Bu iki orojenik hareketle Sultan Dağları KB-GD doğrultusunda kıvrımlanmış, Hersiniyen hareketleriyle temel kayaları dinamo metamorfizmaya uğramıştır Atalay (1977).

Oligosen'de, Alp Orojenezinin paroksizmasına karşılık gelen Helvetien ve Savien fazında Emir Dağları'nın güney kenarını ve Sultan Dağlarının kuzey kenarını sınırlayan faylar oluşmuştur. Bu hareketlerle Emir ve Sultan Dağları yükselirken çalışma alanının merkezinde bulunan Afyon-Eber-Akşehir havzaları da çökmüştür. Üst Miyosen'de başlayan ve

günümüzde de devam eden etkin gerilme tektoniğine bağlı olarak bölgenin bugünkü topografyası ortaya çıkmıştır.

Demirtař ve diğerleri,(2002) Emir Dağı'nın güney kenarı boyunca bükümler çizerek, Bolvadin'den, doęu-batı uzanımlı Üčkuyu Fayı'ndan söz etmektedir. Eber Grabeni'ni kuzeyden sınırlayan Üčkuyu Fayı ile güneyden sınırlayan Sultandağı Fayı arasında, Eber ve Akřehir gölleri arasında düzey farklılığına neden olan, KKD-GGB uzanımlı, bugün etkin olmayan bir fay da bulunmaktadır (Azak, 2003).

Sultan Dağı Fayı, Sultan Dağları'nın kuzey eteklerini kesen, tipik bir fay morfolojisi oluşturan, KB-GD uzanımlı, aktif bir faydır. Afyon-Bolvadin-Akşehir Grabeni güney kenarında, Sultan Dağları'nın kuzey eteklerini denetler. Faylar tipik morfolojisi ile KB-GD doğrultusundadır. DSİ sondaj verilerine göre atımının 600m den fazladır (Azak, 2003), Sultan Dağı Fayı olarak adlandırılan/bilinen bu fay, yer yer değişmekle beraber yüzeyde 300 m kadar eğim atım göstermektedir.

Eber Gölü kuzeyindeki alanda, Bolvadin kuzeydoğusunda KD-GB doğrultusunda, 7 km uzanan Öncetepe ve KKD-GGB doğrultusunda amlıkdere apraz fayları ve Derekarabağ köyünde KKD-GGB uzanımlı Derekarabağ Fayı morfolojide belirgindir. (Foto 1). Sultan Dağı Fayı, 15 Aralık 2000 de ($M_w=6.0$) ve 3 şubat 2002 de ($M_w=6.5$) (Koçyiğit ve Özacar, 2003) tarihlerindeki depremlerle aktivitesini kanıtlamıştır.

Foto 1: KKD-GGB uzanımlı Derekarabağ Fayı. Bolvadin doğusunda fay dikliği, tetek döküntüsü ve alüvyon yelpazesi ile 200 m kadar düşey atımlı, aktif bir faydır.

2. JEOMORFOLOJİK ÖZELLİKLER;

Jeomorfolojik özellikler; Bolvadin ovası kuzeyde Emir dağları, güneyde Sultan dağları arasında doğu-batı doğrultusunda Eber ve Akşehir göllerinin içinde yer aldığı saha jeomorfolojik açıdan dağlık alanlar ve ova tabanları olarak iki ana morfolojik üniteye ayrılabilir.

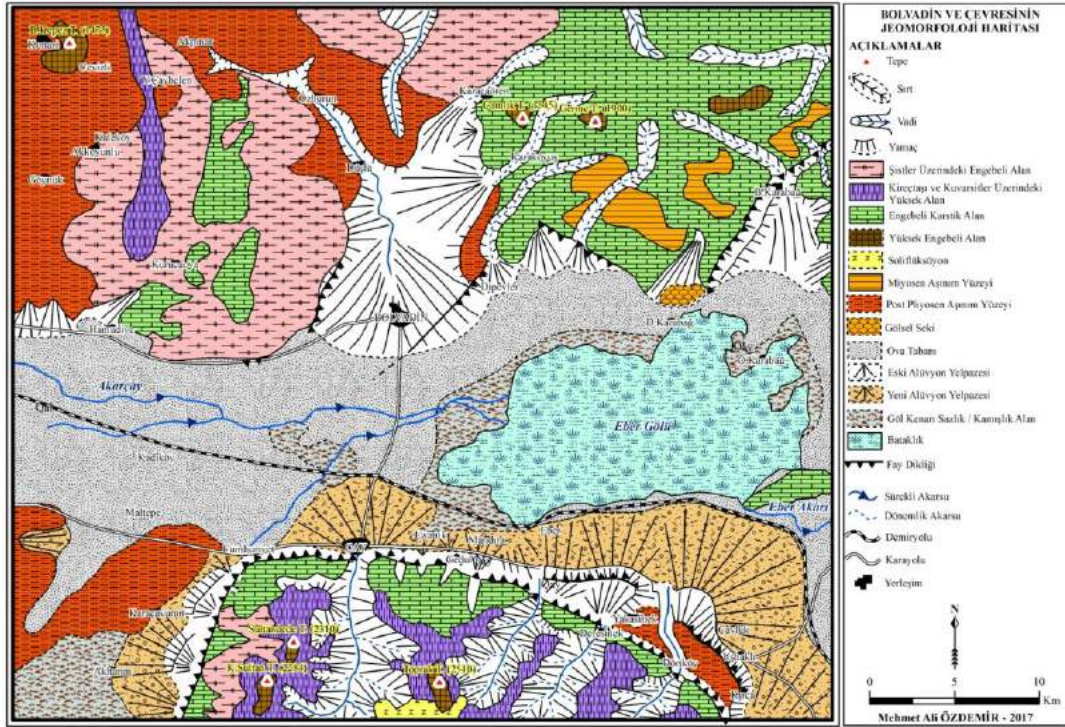
Dağlık Alanlar; Eber Gölü kuzeyinde kalan 2280 m yükseltilerinden 1000 m lere inen Emir Dağları genelde aşınımından arta kalmış tepeleri de içeren dağlık bir alandır. Arazinin önemli bir kısmı Paleozoyik ve Mesozoyik yaşlı kayalardan oluşmaktadır. Uzun süren aşınım dönemlerini yansıtan Neojen öncesi aşınım yüzeyleri ile yer yer aşınımından arta kalmış tepeler yaygındır. Bu yüksek alanın güney kenarına

yamanmış olan Neojen çökelleri üzerinde Miyosen ve Üst Pliyosen'e atfedilen (Atalay, 1977) aşınım yüzeylerinin göle doğru eğimlidir. Bolvadin kuzeyindeki Dişli-Derekarabağ köyleri çevresinde hem aşınım hem de birikim yüzeyleri görölmektedir (Foto 2). Bu alanların alçak kısımları genellikle kuru tarım, yüksek kısımlar mera alanlarıdır. Korular halinde meşe, ardıç, çalı toplulukları yaygındır.

Foto 2: Bolvadin kuzeyinde, Paleozoyik ve Mesozoyik yaşlı kayalardan oluşan Emir Dağları'nın güney eteklerinde Neojen öncesi (A) ve sonrası (B) aşınım yüzeyleri.

Şekil 3: Eber gölü ve çevresinin jeomorfoloji haritası

Emir dağlarından Eber Gölü'ne doğru akışlı akarsular genellikle yayvan V tipinde vadiler oluşturmuştur.

Sultan Dağları'nın kuzeybatı kesimi ile birlikte Akşehir ve Eber göllerinin bulunduğu havzanın yapısal, jeomorfolojik özellikleri ve toprak erozyonu sorunlarını Atalay (1977) tarafından ayrıntılı olarak çalışılmıştır. Ögdüm ve diğerleri (1989) ise daha çok Sultan Dağları'nı tektonik jeomorfolojisini incelemişlerdir.

Sultan Dağları'ndaki akarsu sistemleri Alp orojenezi sırasında Üst Oligosen sonrasında kurulmuş konsekant akarsulardır. Geç Miyosen-Erken Pliyosen tektonik hareketleriyle gençleşmelere bağlı olarak akarsu aşındırması canlanmıştır. Yeni

taban düzeyine göre Sultan Dağları'ndan KD ve KKD yönlerine akan Çay, Eber, Deresine ve Dort dereleri dandritik drenaj, paralel, yarı-paralel drenaj ağı oluşturmuştur. Tektonik hareketlerle yükselme, akarsuların enine profillerinde üst yamaçların daha az, alt yamaçları daha dik iç içe vadi sistemiyle görülür.

Sultan Dağları'nın yüksek kesimlerinde, 1800 m nin üzerindeki yükseltilerde Paleozoyik kireçtaşları üzerinde karstik yerşekilleri gelişmiştir (Atalay, 1977). Bu karstik yerşekilleri Pleyistosen'in periglasiyal iklim koşullarından ve yükseltiden etkilenmişlerdir. Lapyalar, dolinler ve mağaralardan oluşan bu karstik şekillerden dolinlerin tabanlı esmer-sarımsak topraklarla kaplanmıştır. Dik kenarlı dolinler yapısal hatlar boyunca gelişmiştir. Sultan Dağları'nın yüksek kesimlerinde (2000 m ler üzerindeki) buzullaşma ile ilgili morfolojik kayıtlar vardır. Özellikle Çay ilçesine doğru akan Kirazlı Deresi'nin yukarı kesiminde Würm interstadiyalinde konjelifraksiyon izleri, nivasyon sirkisi, taş halkaları gibi periglasyal şekilleri bulunmaktadır (Atalay, 1977). Sultan Dağlarında erozyon kontrol ve ağaçlandırma çalışmaları yapılmış olup doğal ve yapay ağaçlandırma alanı durumundadır. Dağların yüksek kısımları otlak alanıdır.

Platolar; Ortalama yükseltisi 970-980 m olan Eber Gölü düzlüğünden adeta piramit gibi yükselen Gelincikana Tepesi 2610 m yükseltisiyle Sultan Dağlarının zirvesidir. Yükseltisi kuzeybatıdan güneydoğuya doğru düşmektedir. Bu dağlık kütle Mesozoyikteki yükselmeden sonra denüdasyon süreçleriyle aşınmış, parçalanmış, üzerinde aşınım yüzeyleri oluşmuştur. Atalay'a (1977) göre, bu yüzeyler post-Hersiniyen, Miyosen ve post-Pliyosen yaşlıdır. Bu yüzeylerden post-Hersiniyen olarak

yaşlandırılanlar, Neojen öncesi kayaçlar üzerinde gelişmiş yüzeyler olduğu için Oligo-Miyosen aşınım yüzeyleri olarak adlandırılabilir Sultan ve Emir Dağlarının yüksek kesimlerinde dağlık alanları meydana getirir (Foto 3).

Foto 3: Sultan Dağı'nda üzeri karlı, 2610 m yükseltisiyle Gelincikana Tepesi (A), Paleozoyik ve Mesozoyik yaşlı kireçtaşları üzerinde gelişmiş Neojen öncesi aşınım yüzeyleri (B), önde Eber Deresi taşkın yatağı ve tersip bentleri (C) görülüyor.

Vadiler; Ova tabanında Akarçay tabanlı vadiye, diğer akarsular V profilli vadilere sahiptir. Sultan Dağları'nın kuzey yamaçlarını izleyerek Eber Gölü'ne, Emir dağlarından ovaya doğru akan akarsuların derin V vadiler kazmıştır. Sultan Dağları'ndan KD ve KKD yönlerine akan Çay, Eber, Deresinek ve Dort derelerinin enine profilleri V şeklinde, çok dik yamaçlara da sahiptir. Bu akarsuların boyuna profillerindeki eğim kırıklığı tektonik gençleşmenin kanıtlarındandır. Bu gençleşme büyük

olasılıkla Neojen Dönemi veya Neotektonik Dönem'in ilk yarısına ilişkin bir gençleşmeyi yansıtmaktadır. Eğim kırıklıklarının oluştuğları yerler Miyosen ve Pliyosen aşınım yüzeylerinin düzeyleri ile uyumlu görülmektedir (Foto 3).

Ova Tabanları; Afyon, Çay-Bolvadin Akşehir Ovaları tektonizmaya ortaya çıkan graben yapısının gösel ve akarsu çökelleri ile dolması sonucu oluşmuş olup deniz düzeyinden ortalama 950-1050 m yüksekliktedir. Grabende yer alan Eber gölü komşusu olan Akşehir Gölü'nden 7m kadar yüksektedir. Akşehir Gölü Eber Gölü'ne bir gideğenle doğal olarak bağlı iken günümüzde bu bağlantı yerine set ve kanal yapılmıştır.

Foto 4: Ova tabanındaki kil depoları Afyonkarahisar'da tuğla-kiremit yapımında kullanılmaktadır. Eber gölü sazan

balığı, saz ve kamışların doğal yetiştiği sazlık bataklık alan durumundadır.

Eber Gölü çevresi genç, alüvyal çökellerle kaplı kuzeyden ve güneyden Emir ve Sultan dağları ile kuşatılmıştır. Yıllık, tarihsel ve jeolojik dönemler boyunca seviye değişiklikleri göstermiştir (Atalay, 1977; Özdemir ve diğ., 2005; Bahadır, 2013; Köle ve diğ., 2016). Örneğin Eber gölü, 19. yüzyıl ortalarında kurumağa yüz tutmuş, 1920 yılından itibaren yükselmiş; 1925 den sonra yine alçalmağa başlamıştır. Bugün ise kuruma ve kirlenme tehlikesiyle karşı karşıyadır. Göl tabanı kalın bir Miyosen çökel istifinden oluşmaktadır. Ova tabanındaki kil depoları yörede tuğla-kiremit yapımında kullanılmaktadır. Eber gölü balık ve saz ve kamışların doğal yetiştiği alan durumundadır (Foto 4).

Koçyiğit ve Özacar'a (2003) göre Eber Grabenin tabanındaki dolgu yaklaşık 670 m kalınlıktadır. Neotektonik Dönem'deki "gerilme (açılma) tektoniği" (*extensional tectonics*) sırasındaki hızlı sedimantasyon ile yerleşmiştir. Bu sedimantasyon dönemi sonrasında, Kuvaterner'in ilk yarısında, bu çukur alana yerleşen plüviyal göl seviye değişikliklerine sahne olmuş ve bugün kurumağa yüztutan bir sulak alan olarak bulunmaktadır.

Eber Gölü kuzeyindeki taraçalar yaygın olmayıp sadece Derekarabağ köyü kuzeyinde, Bolvadin-Akşehir asfaltının 200 m kuzeyinde 975m yükseltide görölmektedir. Ova tabanından 35-40 m yüksekteki bu taraçanın blok ve çakıl boyutundaki iri çakılları göle ulaşan güçlü bir akarsu tarafından getirilmiştir. Eber Gölü'nün güneydoğusunda bu döneme ait Gözettepe'de falezler mevcuttur (Foto 5). Eber Gölü'nün güneydoğusundaki Gözettepe'nin batı ve güney yamaçlarında 980-990m

yükseltilerde görülen diklikler de Atalay (1977) tarafından eski falezler olarak düşünölmektedir.

Foto 5: a. Bolvadin-Akşehir karayolu kuzeyinde, Derekarabağ köyü kenarında, Konglomeraların oluşturduğu yamaçta Pleyistosen plüviyal safhalarına ait gösel taraçalar (ova tabanından 35-40 m yüksekte) ve falezler, b. Eber Gölü'nün güneydoğusunda Gözettepe'de kristalize kalkerler üzerinde falezler mevcuttur görölmektedir.

Emir Dağları'nın güney etekleri boyunca Eber Gölü'nün Kuvaterner'deki plüviyal dönemler sırasında daha geniş ve yüksek olduğuna işaret eden eski falezlere karşılık geldiği düşünölen bazı diklikler vardır. Bunların Büyökkarabağ köyü

dolayında, özellikle Derekarabağ köyünün kuzeyinde uzanan Emir Dağları'nın güney eteklerinde yer aldıkları ve Pleyistosen'in plüviyal devrelerinde oluşmuş, günümüzden yaklaşık gölden 35 m yüksektir (Atalay 1977).

Birikinti Yelpazeleri; Göl kuzeyindeki arazide eski alüvyon yelpazelerine Bolvadin yerleşmesinin bir kısmının yayıldığı alanda, doğusunda özellikle Derekarabağ ve Büyükkarbağ köyleri arasındaki kesimdedir. Üzerlerinde toprak gelişmiştir (Foto 6).

Foto 6: Eber Gölü kuzeyinde, Emir Dağları'ndan kaynaklanmış eski bir alüvyon yelpazesi ve açık renkle görünen güncel yatağı, Emir Dağlarından ova tabanına ulaşan kuru dereler büyük birikinti yelpazeleri oluşturmuştur.

Foto 7: Eber eski ve yeni birikinti yelpazesi gerisinde Sultan dağı fay basamakları görölüyor.

Emir Dağları güney kenarındaki eski yelpazeler ve gerideki yamaç döküntüleri birleşerek Sultandağı-Çay arasında etek ovasını oluşturur. Bu yelpaze kuşaağı meyve ve sebze tarımının çok yoğun ve verimli yapıldığı alanlardır. Kiraz, vişne, kayısı, şeftali, elma ve üzüm bağı alanları durumundadır(Foto 7).

Foto 8: 3 Şubat 2002 depremi sonrasında üzerine afet konutlarının yapıldığı Eber birikinti konisinin kuzeyden görünümü. Ön plandaki yeşil alan meyve bahçeleridir. Eber Deresi geniş bir taşkın yatağına sahip olup taşkın önlemeye yönelik setler yapılmıştır. Derenin sel karakterli olması dere ağzındaki deprem afet konutları için de ciddi bir sel afeti riski taşımaktadır.

Eber Gölü güneyindeki alüvyon yelpazeleri, Sultan Dağı'nın kuzeybatı kenarı boyunca tüm derelerin (örneğin Çay, Eber, Deresine, Dort çayları) Eber çukurluğuna kavuştuğu yerlerde gelişmişlerdir. Bu alüvyon yelpazeleri Atalay (1977) tarafından, Eber Gölü'nün bugünkü su düzeyi esas alınarak 1000 m izohipsine göre eski ve yeni alüvyon yelpazeleri olarak ikiye ayrılmışlardır.

Foto 9: Eber Deresi ağzında askıda kalmış eski alüvyon yelpazesi çökelleri ve yeni yelpaze çökelleri (önde). Geride ve daha geride Sultan Dağı Fay Sistemine ait normal faylar

görülmektedir. 2016 yılı Mayıs ayında Coğrafya Bölümü arazi inceleme çalışmasına katılan öğrenciler.

Alüvyon yelpazelerinin en büyüklerinden biri de Çay Deresi'nin ağzındaki gelişmiş olup %1.8 eğimli, 4 km uzunluğunda ve 60 m kalınlığındadır. Dereçine Deresi'nin meydana getirdiği alüvyon yelpazesi ise 45-50 m kalınlıkta, yaklaşık 2 km uzunluğunda ve en geniş yerinde ise yaklaşık 3 km dir. Eber Deresi ağzındaki alüvyon yelpazesi 3 km uzunlukta ve 2 km genişliktedir. Çay-Eber-Dersinek gibi Sultan dağlarının kuzey eteklerindeki birikinti yelpazeleri birleşerek etek ovası-piedmont meydana getirmiştir.

Çay yerleşmesinde olduğu gibi, Bolvadin yerleşmesi de Pliyo-Kuvaterner birikinti yelpazesi ve ova tabanında ve kurulmuş ve büyümektedir. Ova tabanı kuru ve sulu tarım alanıdır. Eber Gölü çevresindeki bataklıklardaki saz ve kamışlar yaygın olup farklı amaçlarla değerlendirilmektedir. Ova tabanında çayır ve meralar geniş yer tutar. Bu nedenle küçük ve özellikle büyük baş hayvancılık için uygun alanlardır.

3.JEOMORFOLOJİK GELİŞİM

Paleozoyik ve Mesozoyik kayaları içeren, Emir ve Sultan dağları oluşumları itibariyle Paleotektonik Dönem'in morfolojik birimleridir. Dağların yapısı Kaledoniyen ve Hersiniyen orojenezleri ile oluşmuştur. Öcal ve diğerlerine (2011) göre Kretasede Neotetisin kapanması okyanusal ve kıtasal kabuk çarpışması ile sıkışma rejiminde bölgede güneye doğru bindirme yapıları yerleşmiştir. Orta Eosen sonunda ofiyolit birimleri daha yaşlı birimler üzerine sürüklenmiştir. Alp Orojenezi'nin Üst

Oligosen'deki paroksizması sırasında Emir ve Sultan dağları en yüksek konumuna ulaşmıştır. Tersiyer öncesi birimleri Kretase-Oligosen arasında uzun bir aşınım dönemi geçirmiştir. Oligo-Miyosen aşınım yüzeyleri Miyosen sonrası tektonik hareketlerle yükselmiş, eğimlenmiş ve tektonik hareketlerle deforme olmuş, flüvyal süreçlerle aşındırılmıştır.

Neotektonik Dönem'in başlarında, Emir ve Sultan dağları kırılarak parçalanmış, Sultan Dağı'nın batı ve kuzey, Emir Dağı'nın ise güney ve güneybatı kesimi faylarla kırılarak daha da yükselmiştir. Üst Miyosen-Pliyosen tektonik hareketleri ile bu yükselmeler gerçekleşirken kuzey kenar boyunca Bolvadin, Karakuyu, Üçkuyu, Büyükkarabağ fayları, güney kenar boyunca Sultan Dağı Fayları oluşmuş, Emir ve Sultan Dağları birer horst şeklinde yükselirken, arasında çukur saha olarak kalan Afyon-Bolvadin- Eber Gölü- Akşehir alanında bir depresyon-çöküntü (graben) sahası olmuştur.

Miyosen-Pliyosen gerilme rejiminde kuzeydeki ve güneydeki dağlık alanlar şiddetli bir şekilde aşınmaya başlamış, Tetis Denizi'nin parçalanması ile Miyosen gölleri grabeni işgal etmiştir. Hızlı denüstasyon ile Emir ve Sultan dağlarından gelen gereçler göl alanlarını doldurmuştur. Eber ve Akşehir gölleri Üst-Miyosen göllerinden geriye kalan relikt göllerdir.

Üst Miyosen tektonik hareketleri bölgede yoğun volkanik faaliyete neden olmuş, bunun sonucunda andezit, traki-andezit, trakit, bazalt ve piroklastikler volkanik dağları oluşturmuştur. Tüf alanları, yöre dışında kalan İsehisar- Seydiler peribacalarını ve Frigler Döneminde olduğu gibi bir dönem insanlara barınak sahaları olmuştur. Belirli fay hatları boyunca gerçekleşen volkanizma ürünleri bağımsız şekiller oluştururken, göl ortamlarındaki çökellerle yanal ve dikey geçişli volkan-sedimanter kayaçlar meydana getirmiştir.

Miyosen'de gerilmeli tektonik rejimde tektonik hareketlerle Sultan Dağları'nın yükselmesi ve Eber Grabeni'nin (depresyonunun) çökmesiyle, Sultan Dağları kuzey yamaçlarında, Eber Gölü kuzeyinde normal faylara bağlı diklikler ortaya çıkmıştır.

Pliyosen süresince devam eden dikey tektonik hareketler sedimantasyonla eş zamanlı olarak Miyosen çökellerinde dislokasyonuna neden olurken, geride ovaları çevreleyen aşınım yüzeyleri flüvyal süreçlerle şekillenmiştir. Eber Gölü depresyon alanının kenar kısımlarında Pliyosen sonlarına kadar çakıl ve kumdan oluşan kaba, orta kısımlarda ise kil ve marndan oluşan gösel kayaçlar çökelmiştir.

Kuvaterner blok hareketleri ile göreceli olarak dağlar yükselirken, çöküntüler alçakta kalmış, aşınım canlanmış, yeni taban düzeyine göre ova tabanı çevresindeki etek düzlükleri, birikinti yelpazeleri oluşmaya başlamış, Pleyistosen'in buzullaşma dönemlerinde Sultan Dağlarının kalıcı kar sınırı üzerine yükselmesiyle vadi ve sirk buzulları, periglasyal şekiller oluşmuştur. Plüviyal devreler sırasında statik gençleşmeyle canlanan denüdasyon dağlık alanların şiddetli erozyona neden olmuştur. Akarsular, dağlık alanlardan gelen gerci havza tabanlarına taşımıştır. İnterplüviyal dönemlerde ise Eber Gölü'nün kapladığı alan daralmış ve zaman zaman kurummuştur.

Eber gölünün kuzeyinde, Derekarabağ köyü yakınlarında yamaçta taraça dolgusu olarak bulunan eski akarsu çökelleri bu olayların sonucudur. Gösel taraçalar yanında Eber Gölü'nün kuzey, doğu ve güneydoğusunda eski falezler, yağışlı serin plüviyal dönemlerde yüksek olan göl sularının eseridir.

Günümüzde aşındırma ve biriktirme faaliyetleri devam etmekte, tektonik hareketlilik özellikle tarih ve tarih öncesi depremlerle kendisini göstermektedir. Demirtaş ve diğerlerine

(2002) göre, Eber ve Akşehir gölleri arasından KKD-GGB uzanımlı geçen fay nedeniyle Eber Gölü'nün yer aldığı alan 8-10 m kadar yükselmiştir. Bu tektonik canlılık 3 şubat 2002 ay-Sultandağı depreminde olduğu gibi zaman zaman kendisini göstermektedir. Günümüzde jeomorfolojik gelişim ise denüdasyon süreçleriyle kuzeydeki Emir Dağları ve özellikle güneydeki Sultan Dağları'nın oluşturduğu yüksek alanlar, akarsularla şiddetli aşındırılmakta, erozyonla taşınan unsurlar Afyon-Bolvadin Akşehir ova tabanında birikmektedir.

SONUÇ

Afyonkarahisar-Bolvadin-Akşehir tektonik kökenli ovaları st Miyosen tektonik hareketleri ile gerilme rejiminde oluşmuş, Kuvaternerde glssel ve flüvyal ortamda kayaçlar okelmiştir. Eber ve Akşehir gölleri Neojende daha geniş alan kaplayan gllerin kalıntılarıdır. Birer horst yapısı şeklinde yükselen Sultan Dağları ve Emir Dağlarından kaynaklanan akarsular ova tabanlarına geçiş kuşağında tarımsal bakımdan çok verimli büyük birikinti yelpazelerini oluşturmuştur. Dağlık alanlar ile ova tabanları arasındaki geçiş alanındaki faylar aktif olup 3 şubat 2002 ay-Sultan dağı depreminde olduğu gibi tarihi ve aletsel dönemlerdeki deprem aktivitesi ile kendini göstermiştir. Bolvadin ve çevresi gelecekte deprem ve sel afetleri açısından yüksek riskli coğrafyadır.

KAYNAKÇA

ABDÜSSELAMOĞLU, Ő., 1957, Sultan dağlarının 1/100.000 ölçekli jeolojik leveleri hakkında rapor. **MTA Rap.** No.2669.

ATALAY, İ., 1975, Tektonik hareketlerin Sultandağın jeomorfolojisine olan etkileri (The effects of tectonic movements on the geomorphology of Sultandağ). **T.J.K. Bül.** 18, 21-26.

ATALAY, İ., 1977, Sultan dağları ile Akşehir ve Eber Gölleri Havzalarının Strüktürel, Jeomorfolojik ve Toprak Erozyonu Etüdü. **Atatürk Üniv. Yay.** No.500, Erzurum.

BAHADIR, M., 2013, Akşehir Gölü'nde alansal değişimlerin uzaktan algılama teknikleri ile belirlenmesi, *Marmara Coğrafya Dergisi Sayı: 28, TEMMUZ - 2013, S. 246-275*

DEMİRKOL, C., SİPAHI, H., ÇİÇEK, S., BARKA, A. VE SÖNMEZ, Ő., 1977, Sultan dağlarının stratigrafisi ve jeoloji evrimi. **MTA Rap.** No.6305.

DEMİRTAS, R., İRAVUL, Y. VE YAMAN, M., 2002, 3 Şubat 2002 Eber ve Çay Depremleri Ön Raporu. **Jeo. Müh. Odası Haber Bül.** 2002/1-2, 58-63.

KOÇYİĞİT, A., ÜNAY, E. VE SARAÇ, G., 2000, Episodic graben formation and extentional neotectonic regime in west central Anatolia and the Isparta Angle: a case study in the Akşehir-Afyon Graben, Turkey. In: Bozkurt, E., Winchester, J.A. ve Piper, J.D.A. (Eds.) Tectonics and Magmatism in Turkey and the Surrounding Area. **Geol. soc. Lond.** Spec. Pub. 173, 405-421.

KÖLE M , ATAOL M. ve ERKAL T., 2016, Eber ve Akşehir Gölleri'nde 1990 – 2016 Yılları Arasında Gerçekleşen Alansal Değişimler. TÜCAUM Uluslararası Coğrafya Sempozyumu International Geography Symposium 13-14 Ekim 2016 /13-14 October 2016, Ankara

METİN, S., GENÇ, Ő. VE BULUT, V., 1987, Afyon ve dolayının jeolojisi. **MTA Rap.** No.8103.

METİN, S., GENÇ, Ő., BULUT, V., ÖLMEZ, M., KILIÇ, İ., AKINCI, A., UMUT, M. VE KURT, Z.,1988, Bolvadin (Afyon)-Yunak (Konya) dolayının jeolojisi. **MTA Rap.** No.8522.

MTA, 1941-45, 1/800.000 Ölçekli Türkiye Jeoloji Haritası, Ankara.

MTA, 1960-65, 1/500.000 Ölçekli Türkiye Jeoloji Haritası, Ankara.

MTA, 2011, Öcal, H., Alan, İ., Balcı, V. ve Keskin, H., 1/100.000 Ölçekli Türkiye Jeoloji Haritaları, Afyon- K 26 Paftası No:160 Ankara.

ÖGDÜM, F., KOZAN, A.T., BIRCAN, A. VE BOZBAY, E., 1989, Sultan dağlarının tektonik jeomorfolojisi. **T.J.K. Bül.** 17, 21-34.

ÖZDEMİR, M.A., ERKAL,T., BOZYURT, O., YAKAR, M., VE ŐENKUL, Ç., 2005, Eber Sulak Alanında Doğal Ortam Koşulları. **AKÜ Bilimsel** Araştırma Porjeleri Koordinasyon Birimi. 041FENED08 nolu Proje,113 s.

TEZCAN, L., MERİÇ, T.,DOGDU, N., AKKAN, B., ATILLA, Ö KURTTAS, T., 2002, Akarçay Havzası Hidrojeolojisi ve Yeraltısuyu Akım Modeli, **Final Raporu**, Cilt I, T.C. Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü / Hacettepe Üniversitesi Uluslararası Karst Su Kaynakları Uygulama ve Araştırma Merkezi, Ankara.

YALÇINLAR, İ., 1953, Sultan Dağları eteklerinde omurgalılar ihtiva eden Neojen tabakaları. **T.J.K. Bül.** IV(1), 118-120.

YALÇINLAR, İ., 1957, Sultan dağları strüktürü üzerine yeni müşahedeler. **İ.Ü. Coğ. Enst. Derg.** 4(8), 102-103.

YALÇINLAR, İ., 1962, Ankara, Akşehir ve Sultan dağları civarına ait 1/100.000 ölçekli jeoloji leveleri için hazırlanmış rapor. **MTA Rap.** No.3261.

YALÇINLAR, İ., 1971, Sultan Dağları ve Beyşehir bölgesinde Graptolitli Alt Paleozoyik tabakaları. **Jeomorfoloji Dergisi** 3, 33-35.

TELEVİZYONDA YAYINLANAN GEZİ VE KÜLTÜR PROGRAMLARINDA FOLKLORUN SUNUMU VE TEMSİLİ: BOLVADİN ÖRNEĞİ

Mehmet Ali YOLCU¹
Hüseyin KARAKAYA²

ÖZET

Teknolojik gelişmelerle birlikte ihtiyaçların çeşitlenmesi ve değişmesi, teknolojinin vazgeçilmez bir biçimde insanlar arasında yerleşmesine sebep olmuştur. Bunun neticesinde, toplumların yaşam şekillerinde köklü değişiklikler meydana gelmiş, insan hayatının merkezine yerleşen teknoloji, aynı şekilde toplumların eğlence şekillerini de dönüştürmüştür. Özellikle televizyonun icadı ve toplumda yaygınlaşmasıyla birlikte insanların eğlence kültürü farklı konularda yapılan programlar vasıtasıyla çeşitlilikler göstermiştir. 2000'li yılların başında daha çok taşrada yer alan küçük yerleşim birimlerinin tanıtılmasına yönelik yapılan kültür gezi programları, toplumun eğlence kültürüne yeni yaklaşımlar getirmiştir. Bu programlar daha çok memleketinden göç edip yöresine özlem duyan insanlar ile yeni yerler görmek ve öğrenmek isteyen kişiler tarafından takip edilmektedir. Bu programlarda çeşitli yerleşim birimlerine ait halk hekimliği, veterinerliği, takvimi, meteorolojisi, hukuku, botaniği, zoolojisi, ekonomisi ve mimarisi gibi halk bilgisine ait kültürel ürünler çokça yer bulmaktadır. Bundan dolayı bu programlar kültürel ürünlerin tanıtılması, unutulmalarının engellenmesi ve gelecek nesillere ulaştırılması noktalarında kültür taşıyıcılık özellikleri göstermektedir. Bu sayede kültür dar bir alanda sıkışmaktan kurtularak yeni

¹ Doç. Dr., Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, mehmetaliyolcu@gmail.com.

² Doktora Öğrencisi, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı, huseyinkarakaya.pau.2014@gmail.com.

ortamlara yayılma imkânı elde etmektedir. Bildirimizin inceleme konusunu oluşturan Bolvadin, kültürel geçişin yoğun bir şekilde yaşandığı bir coğrafyada konumlanmıştır. Dolayısıyla çok zengin kültürel unsurlara sahiptir. Bu bildiride örnekleme yoluyla seçilen, televizyon kanallarında yayınlanmış, Bolvadin'i konu alan kültür gezi programları işlevsel özellikleriyle birlikte değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Televizyon, Kültür, Gezi, Folklor, Bolvadin.

ABSTRACT

Varying and changing needs together with technological developments led the technology to settle indispensably among people. As a result of this, drastic changes occurred in life ways of societies, and in the same vein, the technology which settled in the center of human life transformed ways of entertainment of societies. Especially, with invention of television and its proliferation in the society, people's entertainment culture showed diversities by means of programmes which were made in different subjects. At the beginning of 2000s, culture-travel programmes which were made on promotion (publicity) of small settlement units where were located mostly in the countryside brought new approaches to entertainment culture of the society. These programmes are being followed mostly by people who migrated from their hometowns and have longed for their vicinities and persons who want to see and find out new places. Cultural products which pertain to folk lore such as folk-medicine, -veterinary, -calendar, -meteorology, -law, -botany, -zoology, -economy and -architecture etc., belonging to various settlement units, find place on these programmes. For this reason, these programmes show features of cultural carriage at points of promotion (publicity) of cultural products, prevention of their oblivions (being forgotten) and transfer to the next generations. Thus, culture gains the chance to expand to new environments by getting rid of squashing into a narrow area. Bolvadin district which constitutes subject of study of our paper is situated in a geography where cultural transition is experienced intensively. Therefore, it has very rich cultural elements. In this paper, we evaluated culture-travel programmes together with their functional features, which were selected by way of sampling. were broadcasted on television channels, and which were about Bolvadin.

Key Words: Television, Culture, Travel, Folklore, Bolvadin.

1. GİRİŞ

21. yüzyılda toplulukları derinden etkileyen teknolojinin gelişmesi ve kitle iletişim araçlarının etkin bir şekilde kullanılması gibi nedenlerle değişim ve dönüşüm çok hızlı bir hâle gelmiştir. Bu durumun insan yaşantısı üzerinde olumlu sonuçları olduğu gibi olumsuz sonuçları da olmuştur. Teknolojinin gelişmesiyle birlikte topluluklar birbirleriyle daha kolay ve yakın iletişime geçme imkânı bulmuşlardır. Bunun sonucunda ise; kültürel ve maddi yapıları daha güçlü olan diğer topluluklar üzerlerinde baskı kurmuşlar ve kültürel anlamda onları kendilerine benzetmişlerdir. Bu durum ise kültürlerin “tek tipleşmesi” sorununu ortaya çıkartmıştır. Tek tipleşen topluluklar hızla birbirlerine benzemekte ve dünya üzerindeki kültürel zenginlik ve çeşitlilikler hızla yok olmaktadır.

Bugün ekonomik, siyasi ve askeri açıdan daha gelişmiş durumda bulunan Batı ülkelerinin kültürlerinin diğer bölgelerde yaşayan topluluklar üzerinde yayılma eğilimi gösterdiği tespit edilmektedir (Taylan, Arklan, 2008: 95). Bu ve buna benzer durumların sonucunda önümüzdeki zaman dilimi içerisinde binlerce kültürün ortadan kalkacağı ve konuşulan binlerce dilin kullanımının son bularak “ölü diller” grubuna gireceği tahmin edilmektedir. Bu kaçınılmaz durumun Orta Asya Türkleri üzerinde de hissedileceği açıktır (Oğuz, 2002: 8).

2. KÜLTÜR

Günümüze kadar kültür teriminin tanımlanması noktasında çeşitli disiplinler üzerinde çalışan bilim adamları tarafından 250’den fazla tanım denemesi yapılmıştır. Sayının bu kadar çok olmasının sebebi kültür kavramına her bir disiplinin kendi bakış açısından yaklaşması ve kültürün tek bir tanımla ifade edilemeyecek kadar geniş boyutlara sahip olmasıdır. Bu nedenle bütün disiplinlerin üzerinden birleşebileceği bir tanım ortaya koymak oldukça zordur. Ancak 1871 yılında Edward Tylor’un yaptığı kültür tanımı diğer

tanımlara göre genel olarak kabul gören bir tanımdır. Tylor'a göre kültür, "Bir toplumun yesi olarak insanın kazandığı bilgi, inanç, gelenek, sanatsal faaliyet, hukuk, ahlaki değerler ve diğer yetenek ve alışkanlıkları içeren karmaşık bir bütündür." (Aa, 2016: 18). Tylor bu tanımında kültürü insan eylemleri sonucu ortaya çıkan karmaşık bir yapı olarak görmektedir. Kültür insanın insanla, insanın eşyayla ve insanın doğayla olan ilişkilerinden doğmuştur. Kültürün ortaya çıkması noktasında en önemli işlev insana aittir. Aynı zamanda insan kültürünü üretmekle kalmaz, kültürü hem yaşar hem de onu gelecek kuşaklara da aktarır (Arslan, 2004: 8-9).

Kültür sosyal bir oluşumdur ve toplum içerisinde yaşayarak aktarılan bir yapıdır. İnsanlar kültürlerini toplum içerisinde gözleyerek, dinleyerek, konuşarak ve diğer insanlarla etkileşime girerek öğrenirler. Örneğin, yiyecek, uyku, korunma, arkadaşlık, kendini savunma ve cinsellik gibi biyolojik ihtiyaçlarının nasıl giderilmesi gerektiği konusu anne karnında öğrenilen biyolojik bir bilgi değil, toplumun sahip olduğu kültür tarafından bireylere toplumsal kalıtım yöntemiyle aktarılan bir yapıdır (Haviland vd., 2008: 113-114). Bundan dolayı aynı kültür içerisinde yaşamlarını sürdüren insanlar benzer düşünce ve yaşam biçimleri geliştirirler. Kültür, bireyleri arasındaki farkları törpüleyerek onları birbirlerine yakınlaştırır. Bu sayede ortak bir toplum bilinci ortaya çıkar.

Kültür hayatın içerisinde canlı bir oluşumdur. Kültür sabit, kapalı, donuk ya da katı bir yapıya değil, sürekli kendisini yenileyen dinamik bir yapıya sahiptir. Bu durum kültürün, sürekli bir değerifim ve dönüşüm içerisinde olan insanın üretimi olmasının bir sonucudur. Kültürün canlılığını sürdürebilmesi ve yeterli bir Şekilde işlev gösterebilmesi onun değeriflen koşullara uyum sağlayabilmesiyle doğrudan bağlantılıdır. Eğer bir kültür kapalı ve durağan bir yapıya sahipse ve üyelerinin hayatta kalmaları için değeriflen koşullara uyum sağlayamıyorsa bu kültürün ileriki süreçte hayatta kalma olasılığı çok düşüktür (Haviland vd., 2008: 119-120).

Yazının bulunması ve akabinde ortaya çıkan teknolojik gelişmeler insanların yaşam Şekilleri üzerinde köklü değişikliklere yol açmıştır. Bunun sonucunda kültürlerin yaşanmasında ve gelecek nesillere aktarılmasında ciddi değişiklikler ortaya çıkmıştır. Yazı ncesi yüz yüze iletişim biçiminin hkim olduğu “sözlü kültür” döneminin yerini yazıyla birlikte “yazılı kültür” dönemi almıştır. Bunun sonucunda sözlü kültür ortamında Şekillenen kültürel ürünlerin yayılım Şekli farklılıklar kazanmıştır.

Walter J. Ong, “Sözlü ve Yazılı Kültür Sözün Teknolojileşmesi” isimli eserinde yazının kullanılmasıyla birlikte kültür ve aktarımında meydana gelen değişiklikleri ele almıştır. Ong, yazı ve matbaa kavramlarının anlamını dahi bilmeyen, iletişimin sadece yüz yüze konuşmadan ibaret olduğu kültürleri “Birincil Sözlü Kültür” olarak nitelendirir. Buna karşılık teknolojinin gelişmesiyle ortaya çıkan telefon, radyo, televizyon gibi elektronik eşyaları kullanan toplulukların sahip oldukları kültürleri ise “İkincil Sözlü Kültür” olarak tanımlar. İkincil sözlü kültür ortamının oluşmasında yazının kullanılması ve kültürün elektronik eşyalar vasıtasıyla yayılması temel zorunluluktur (Ong, 2012: 23-24). Türk kültüründe yazının kullanılmadığı dönemde ortaya çıkan Dede Korkut Hikyeleri, Manas Destanı, Keloğlan Masalları gibi halk anlatısı ürünleri birincil sözlü kültür ortamının ürünleridir. Ancak zamanla yazının kullanılmaya başlamasıyla bu anlatılar yazıya geçerek kitaplara aktarılmış ve ikincil sözlü kültür ürünleri haline gelmişlerdir. Daha sonraki süreçte ise bu anlatılar teknolojinin gelişmesiyle birlikte ortaya çıkan radyo, televizyon ve bilgisayar gibi elektronik mecralarda anlatılma ve aktarılma imkn bulmuşlardır.

Bu noktada teknolojinin gelişmesiyle birlikte ortaya çıkan bu değişim sürecini çalışmamızın ana konularından birisi olan “medya” terimi üzerinden değerlendirmek gerekmektedir.

3. MEDYA

15. yüzyılda Johannes Gutenberg'in matbaayı bulması sonucunda dünya üzerinde önemli değişiklikler meydana gelmiştir. Bu buluşla birlikte "medya" terimi içerisinde sıralanan "dergi, gazete, kitap ve broşür" gibi basılı, "radyo" gibi işitsel ve "televizyon, sinema ve bilgisayar" gibi görsel-işitsel kitle iletişim araçları icat edilmeye ve insanlar arasında hızla yayılmaya başlamıştır. Bu şekilde iletişimin köklü bir şekilde form değiştirmesiyle birlikte dünya üzerinde siyasi, ekonomik, askeri, dini, felsefi ve edebi alanlarda değişim ve dönüşümler de birbirlerini takip etmiştir.

Teknoloji ve tıp dünyasında yaşanan gelişmeler dolayısıyla insanların çalışma süreleri azalmış ve ortalama yaşam süreleri artmıştır. Bu gelişmeler sonucunda ortaya çıkan boş zamanın değerlendirilebileceği alanlar yaratmak ihtiyacı doğmuştur. Medya bu boşluğu dolduran en önemli olanaktır. Zamanlarını hoş bir şekilde geçirmek isteyen insanlar medyanın onlara sunmuş olduğu gazete, radyo ve televizyon gibi imkânlardan yararlanmak istemişlerdir (Meadel, 1994: 502). Bunun bilincinde olan küresel ölçekteki güç erkleri medyayı kullanarak insanlar üzerinde zihinsel ve davranışsal etkiler yapmayı hedeflemişlerdir. Sistematik olarak yinelenen görüntü ve imgelerin, bireylerin tutum ve davranışları üzerinde etkili olduğu bilinmektedir (Arslan, 2004: 11). Bu bilgiden hareketle medya vasıtasıyla topluma bilgi sağlanmakta, model sunulmakta ve bu yolla bireylerin eğilim, tutum, duygu, değer, beklenti ve davranışları yönlendirilmeye çalışılmaktadır (Köse, 2012: 222).

Medya üzerine yapılan olumsuz eleştirilerde, medyanın çeşitli toplumlara ait kültürel unsurları kendi mantığı ve çıkarları doğrultusunda yeniden yaratarak insanlara aktardığı vurgulanmaktadır. Bu durumda aktarılan kültürel unsur gerçek değil, medyanın kurguladığı sahte kültüre dönüştürülerek tüketilmektedir (Özdemir, 2001: 89). Ayrıca aşırı kullanımdan dolayı

medyanın bilhassa gençlerin sosyalleşmelerinin önüne geçtiği için onları şiddet, alkol ve uyuşturucu benzeri olumsuz yollara sevk ettiği iddia edilmektedir (Mora, 2008: 6).

Medyanın olumsuz özelliklerinin yanı sıra olumlu özellikleri de bulunmaktadır. Medya, zaman ve mekân kavramını ortadan kaldırarak dünyanın en ücra köşesinde dahi yaşayan insan topluluklarının doğru bir şekilde eğitilmesi, haber alması, eğlendirilmesi ve sosyalleştirilmesi noktasında önemli işlevler üstlenir (Kocadaş, 2006: 1-2).

Meseleye halk bilimi alanından yaklaşınca medyanın en önemli olumlu yönü ve işlevi ise, kültürü taşıyıcılık ve aktarıcılık özelliğidir. Medyayla birlikte zaman ve mekânın kısıtlayıcılığı ortadan kalktığı için bir yere ait olan kültürel unsurlar rahatlıkla çok uzak bölgelere dahi taşınabilmektedir (Kocadaş, 2006: 5). Bu bağlamda kültürün unutulup yok olmasının önüne geçilmektedir.

4. KÜLTÜRÜN MEDYA YOLUYLA AKTARIMI

Medya üzerinde hazırlanan programlar genellikle reyting kaygısıyla halka yönelik hazırlanmaktadır. Genellikle bu programlarda çeşitli yerleşim birimlerine ait halkın meydana getirmiş olduğu folkloru, halk hekimliği, veterinerliği, takvimi, meteorolojisi, hukuku, botaniği, zoolojisi, ekonomisi ve mimarisi gibi halk bilgisine ait kültürel ürünler çokça yer bulmaktadır. Bu durum medya vasıtasıyla insanların bilgi edindiğinin ve kültürün gelecek kuşaklara aktarıldığının bir göstergesidir.

Nuray İmik Tanyıldızı, tesadüfi örnekleme yöntemiyle seçtiği 500 üniversite öğrencisi genç üzerinde kültürün medya yoluyla aktarımı hakkında bilgi sahibi olmak için anket çalışması yapmıştır. Ankette öğrencilere "Hacı Bektaş Velî, Mevlana ve Yunus Emre" gibi Türk mutasavvıfları hakkında nereden bilgi sahibi oldukları sorulmuştur. Ankete katılan öğrencilerin büyük bir kısmı bu isimler

hakkında bilgiyi medya üzerinden öğrendiklerini dile getirmişlerdir (Tanyıldızı, 2011: 116). Medya burada kültürü gelecek kuşaklara aktararak unutulmasını engellemiştir.

Sözlü kültürde oluşturulan Türk anlatı ürünleri, Türklerin yazıyla tanışmaları sonucunda farklı şekillere dönüşmüştür. Şöyle ki; günümüzde her kesim insan tarafından takip edilen Kemal Sunal filmleri, sözlü kültürde Türk anlatı geleneğinde oluşturulan Nasreddin Hoca, Keloğlan, Köroğlu ve Karagöz gibi geleneksel kahramanların günümüze yansımış şeklidir (Abalı, 2015: 235). Televizyon dizileri şekil/yapı, kurgu, icra/gösterim, dinleyici/izleyici ve işlev yönlerinden sözlü kültür ürünü olan halk hikâyelerinin günümüzdeki modern karşılıklarıdır (Çevik, 2015: 45). Televizyon, öykü anlatırken ilkel toplumlardaki kültürel ve sanatsal oluşumların dışı vuruş biçimleri olan masal, ritüel ve dansın yöntemlerini kullanır. Bundan dolayı televizyon “mit üreten araç” konumunda değerlendirilir (Kaplan, 1992: 83-84).

5. TELEVİZYON’DA YAYINLANAN GEZİ VE KÜLTÜR PROGRAMLARI

Hem göze hem de kulağa hitap etmesi sebebiyle medya organları içerisinde insanları etkileyeni ve en çok rağbet göreni televizyondur. Dünyada ilk düzenli televizyon yayını 1936 yılında İngiltere’de gerçekleştirilmiştir. Türkiye’de ise televizyon teknolojisinin ithal edilmesi sebebiyle ilk yayın 9 Temmuz 1952’de İTÜ tarafından yapılabilmektedir. Sadece Cuma günleri saat 17.00 - 18.00 arasında yapılan bu yayınlarda genellikle “müzik, eğlence, yarışma, kültür ve eğitim” konuları üzerine sohbetler yapılmıştır. 24 Aralık 1963 tarihinde 359 Sayılı Radyo ve Televizyon Kurumu Kuruluş Yasası’nın çıkartılmasıyla Türkiye Radyo ve Televizyon Kurumu (TRT) kurulmuş ve bu tarihten sonra yapılan yayınlar kurumsal bir kimlik kazanmıştır. TRT’nin kurulmasıyla birlikte haftada üç gün olmak üzere sürekli ve programlı yayınlar yapılmıştır. 1989 yılında

Çıkartılan 357 sayılı kanun ile de özel televizyon kurabilmenin önündeki engel kaldırılmıştır. Bu tarihten sonra birbiri ardına özel televizyon kanalları açılmıştır (zdemir, 2008: 212-213).

Çalışmamızın ana konusunu oluşturan gezi ve kültür programları televizyon ortamında yayınlanan programlardandır. Bu tarz programlarda bir yöreye gidilerek orada bulunan çeşitli ritüeller, gelenekler, ocuk oyunları, el sanatları, yöreye özgü yemekler gibi halk üretimi kültürel mahsuller kamerayla kayıt altına alınmaktadır. Daha sonraki süreçte ise kayıt altına alınan görüntüler belgesel formatında televizyonlarda yayınlanmaktadır. Belgesel çekilecek yörenin seçilmesinde o yörenin kültürel yapısının canlı bir şekilde yaşıyor olması en önemli etkeni oluşturmaktadır.

Bu tarz programların kültürün unutulmasının engellenmesinde ve gelecek kuşaklara aktarımının sağlanmasında önemli işlevleri bulunmaktadır. Kültürel unsurların programlarda ekranlara getirilmesiyle geleneğin yok olmasının önüne geçilmektedir. O kültüre mensup insanlar bu tarz programları izlediği zaman farkındalığa sahip olduğu için kendi kültürlerine daha çok değer ve önem vermektedirler. Unutulan gelenekler bu şekilde tekrardan toplum hafızasında canlandırılmaktadır (Durmaz, 2012: 4-5). Ayrıca kültürün kayıt altına alınmasıyla birlikte bir folklor arşivi de ortaya kmaktadır. Bu bağlamda bu çalışmada, Afyonkarahisar'ın Bolvadin ilçesini konu alan gezi ve kültür programları incelenmiştir.

6. BULGULAR

6. 1. Çiftçinin Seyir Defteri Programı - Hasır Yastı Yapımı - ifti TV

Bu belgeselde Eber Gölü'nden toplanan kamaşların yastık haline dönüştürülmeleri anlatılır. Eber Gölü'nden "kındıra ve berde" isimleri verilen kamaşlar toplanır. Kamaşlar meydana st üste yığılarak "koru" ismi verilen yığınlar oluşturulur. Korularda

kamışlar kurumaya bırakılır. Kuruyan kamışlar atölyelerde bulunan sıkıştırma makineleriyle sıkıştırılır. Makinenin dışında kalan kamışlar kesilir ve geriye kalan kamışlar dikdörtgen şeklinde dikilir. Dikdörtgen haline getirilen kamışların üzerine kılıf geçirilir. Kılıf geçirilen kamışın kenarları dikilerek satılmaya hazır hale getirilir³.

6. 2. Seyir Defteri - Kanal 3

Belgeselde şeyh Seyyid Abdulkadir Geylani-i Sani-i Bolvadini'nin mezarı ziyaret edilir. Bu zat peygamberin torunlarındanır. Tarihi vesikalara göre Hz. Hüseyin'in 12. kuşaktan torunudur. şeyh Seyyid Abdulkadir Geylani-i Sani-i Bolvadini 1640 yılında Bolvadin'e gelir ve burada tekke kurar. Ayrıca Peygamber'in sancaktarı 610-740 yılları arasında yaşamış olan Abdülvehhab Gazi de Bolvadin'de medfundur.

Bolvadin'de tarihi Kırkgöz köprüsü bulunur. Köprü Hitit Kralı II. Muşil zamanında inşa edilmiştir. Zamanında Anadolu'da doğuyu batıya bağlayan tek geçit bu köprüdür. Köprü Anadolu'nun kilit bölgesinde yer alır. Hititlerden sonra Frigler, Romalılar, Bizanslılar, Selçuklular ve Osmanlılar bu köprüyü kullanmışlardır. Osmanlılar zamanında Kanuni Sultan Süleyman döneminde 1553 yılında köprü Mimar Sinan tarafından tamirattan geçirilmiştir. Köprü 400 metre uzunluğunda 4 metre genişliğinde ve taştan yapılmıřtır⁴.

6. 3. Çiftçinin Seyir Defteri Programı - Karabağlılar Yardımlaşma ve Dayanışma Günü Festivali - Çiftçi TV

Azerbaycan'ın Karabağ bölgesinden göç eden Azeri Türkleri, "Karabağlılar Yardımlaşma ve Dayanışma Günü" adıyla bir festival düzenlerler. Festivalde öncelikle Karabağ kültürüne yönelik konuşmalar gerçekteştirilir. Daha sonra "tom çörek, bükme, bazlama, oyaç, katmer, erişte, cimcik çorbası ve şerbet" gibi yöresel yiyecek

³ <https://www.youtube.com/watch?v=47ld9TdQr1Q> (Erişim Tar. 26. 08. 2017).

⁴ <https://www.youtube.com/watch?v=2Nw0Z1DJj98> (Erişim Tar. 26. 08. 2017).

ve içecekler yapılır ve dağıtılır. Yöresel oyunlar oynanır. Bolvadin'e bağlı "Yeni Karabağ, Orta Karabağ, Dere Karabağ ve Büyük Karabağ" isimli köyler bulunur⁵.

6. 4. Turgay Başyayla ile Lezzet Yolculuğu - Show TV

Bolvadin'in Dişli Kasabası'nda yenilen "arabaşı, lahana sarması, yaprak dolması, katmer, övme, bükme, hamırsız, lokul, somun, güveç, göce yuvalama, tas kebabı, bamya orbası ve göce tarhanasından çorba" gibi yiyecekler hakkında bilgi verilir.

Bolvadin düğünlerinde en çok aşağıdaki türkü eşliğinde "Kırık Hava" isimli oyun oynanır.

Hezin hezin gir kapıdan,

Sendin gönlümü avutan,

A yarım aman da aman,

Ellere demen,

Oynayışın sallanışın,

Bulanışın ırlanışın,

Del'etti beni aman aman,

Kül etti beni,

Ah yatamadım mis kokudan,

Aman Fadik edalı Fadik,

Gümüşten dökmeği Fadik,

A yarım aman da aman,

⁵ <https://www.youtube.com/watch?v=7Yr3daWLSDE> (Erişim Tar. 26. 08. 2017).

Ellere demen,
Oynayışın sallanışın,
Bulanışın ırlanışın,
Del'etti beni aman aman,
Kül etti beni⁶.

**6. 5. Anadolu'nun Sıcak Yüzleri - Bolvadin/Türkmen Köyü -
TRT Avaz**

Videonun başında kına gecesı yapılır. Kına gecesinde çeşitli türküler okunur.

İşte geldim işte gör,
Hayalınan düşte gör,
Ana ben gidiyorum da,
Eller gapısında gör, elin gapısında gör,
Aman nerede, ayrılmam senden.

Kınası karılır tasta,
Oğlan evi pek havasda,
Kız anası kara kara yasta,
Yarenim kınan kutlu olsun,
Orda dirliğin tatlı olsun.

⁶ <https://www.youtube.com/watch?v=vXKFNeXGil> (Erişim Tar. 26. 08. 2017).

Eğilir eğilir köşeden bakar,
Baktığı köşenin taşını yıkar,
Eller diken ise bana gül kokar,
Gülü dikeninden ayırmazınlar.

Bolvadin'in Türkmen köyü Derekarabağ Köyü'nün gelinlere giydirilen çuha, milten gibi giyim kuşam özelliklerinden bahsedilir. Köyde geçim kaynağı olan kamışçılık mesleği anlatılır. Burada bir de türkü derlenir:

Çil çil sular akar yalaktan,
Istırırvermiş kan damlıyor yanaktan,
Benim yarım şu karşıki konaktan,
Beri gel a yarım beri gel ben adam yemem,
Ellerin yarine de yarım ol demem.

Yörede "hazin hazin, dambaşı, efelerin uşağı, afyon zeybeğı, basbas zeybeğı" gibi oyunlar oynanmaktadır⁷.

7. SONUÇ

Teknolojinin gelişmesiyle ortaya çıkan yeni iletişim araçları zaman ve mekân kavramlarını ortadan kaldırarak toplumları birbirlerine yaklaştırmıştır. Bu noktada yapılması gereken kültürel öğelerin unutulmasının önüne geçmek ve bu öğeleri gelecek kuşaklara aktarmaktır. Dahası, kültürel değerler yerellikten ulusallığa, ulusallıktan ise evrenselliğe aktarılmalıdır.

Türk kültürünün ulusaldan evrensele taşınarak kültüre işlerlik kazandırılması noktasında medyaya da önemli görev ve

⁷ <https://www.youtube.com/watch?v=SVKmVCWwLes> (Erişim Tar. 26. 08. 2017).

sorumluluklar düşmektedir. Medya sosyal sorumluluk bilinci içerisinde sırf kâr amacı gütmeyen Türk kültürü ile ilgili çalışmalara daha çok ağırlık vermelidir. Yapılan programlar, halk kültürüne ait unsurları ticari kaygılar noktasında kullanmanın yanında halk kültürünün canlılığını arttırmak ve Türk insanına halk kültürünü sevdirmek amacını taşımalıdır. Kültür ve Turizm Bakanlığı da bu tarz programlar yapan medya çalışanlarını desteklemelidir.

Halk bilimi alanında uzmanlaşmış araştırmacılar medya üzerine daha çok yoğunlaşarak medya ve halk bilimi ilişkisini gün yüzüne çıkartmalıdırlar. Medyada yer alan görsel ve işitsel materyallerin derinlemesine incelemeleri yapılmalı, medyanın kültürün aktarımı noktasında yapmış olduğu hatalar tespit edilerek bu hataların düzeltilmesi için geri bildirimde bulunulmalıdır.

8. KAYNAKÇA

Abalı, İ. (2015), "Kemal Sunal Filmlerinin Folklorik İşlevleri", *Sütad*, 38, 227-237.

Aça, M. (2016), "Toplumlaşma ve Toplumsallaşma Eşiğinde Kültür", *Halk Bilimi El Kitabı*, Konya: Kömen Yayınları.

Arslan, A. (2004), "Medyanın Birey, Toplum ve Kültür Üzerine Etkileri", *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 1, 1-12.

Çevik, M. (2015), "Televizyon Dizileri Halk Hikâyelerinin Modern Şekli Midir?", *Milli Folklor*, 106, 34-46.

Durmaz, U. (2012), "Gelenekselin Sandıktan Çıkışı: Televizyonlarda Yayınlanan Geleneksel Gezi Programlarının Geleneksel Kültüre Etkileri", 1. Ulusal Genç Halkbilimciler Sempozyumu, Balıkesir.

Haviland, W. A. vd. (2008), "Kültürel Antropoji", (Çev: İnan Deniz, Erguvan Sarıoğlu), İstanbul: Kaknüs Yayınları.

Kaplan, Y. (1992), "Öykü-Anlatma ve Mit-Üretme Aracı Olarak Televizyon", İstanbul: Ağaç Yayınları.

Kocadaş, B. (2006), "Kültür ve Medya", *Uluslar Arası İnsan Bilimleri Dergisi*, 1, 1-8.

Köse, A. (2012), "Medya ve Dil Oyunları: Gündelik Dil Pratiklerinde Televizyon Dizilerinin Etkisi", *Milli Folklor*, 93, 220-233.

Meadel, C. (1994), "İletişim Araçları", Thema Larousse, İstanbul: Milliyet Yayınları.

Mora, N. (2008), "Medya ve Kültürel Kimlik", *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, 1, 1-14.

Oğuz, M. Ö. (2002), "Küreselleşme ve Uygulamalı Halk Bilimi", Ankara: Akçağ Yayınevi.

Ong, W. J. (2012), "Sözlü ve Yazılı Kültür Sözü'nün Teknolojileşmesi", İstanbul: Metis Yayınları.

Özdemir, N. (2001), "Türkiye'de Halk Bilimi/Kültür Bilimi-Medya İlişkisi", *Türkbilig*, 2, 110-117.

Özdemir, N. (2008), "Medya, Kültür ve Edebiyat", İstanbul: Geleneksel Yayıncılık.

Tanyıldızı, N. İ. (2011), "Türk Kültürünün Gençlere Tanıtımında Medyanın Rolü: Hacı Bektaş Veli, Mevlana ve Yunus Emre Üzerine Bir Araştırma", *Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi*, 59, 101-118.

Taylan, H. Arkan, Ü. (2008), "Medya ve Kültür: Kültürün Medya Aracılığıyla Küreselleşmesi", *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 1, 85-97

EVLYÂ ÇELEBÎ SEYAHATNÂMESİ'NE GÖRE KARAHİSÂR-I SÂHİB COĞRAFYASI VE BOLVADİN

Kadir GÜLER¹

Şule YILMAZ²

Özet

Büyük İslâm âlimi Farâbî şehirleri erdemli, faziletli, değerli, cahil gibi sıfatlarla anlatır ve şehirleri kendi değerlerini kendileri ortaya koyan yerler olarak değerlendirir. Kendi değerlerini kendi içinden çıkaran ve kıymet ortaya koyan şehirlerden biri Afyonkarahisar'dır. Afyonkarahisar ve çevresinin coğrafi özellikleriyle anlatıldığı kaynakların başında Kütahyalı Evliyâ Çelebi'nin Seyahatnâmesi gelir.

Seyyâh-ı Âlem Evliya Çelebi tam elli yıl Osmanlı Coğrafyasını dolaşmıştır. Gezdiği coğrafya yirmi beş milyon kilometre karedir. Bu geniş coğrafyada otuz ülke, üç kıta ve yedi iklimde gördüğü şehir sayısı iki yüz elli yedidir. Tarihçi, manzum tarih düşürücü, Türkçeye âşık bir dilci, cengaver, binici, hafız, musikîşinas, sanatkar, gurme - şikemperest, şair ve meddah olarak kabul edilen Evliyâ Çelebi'nin gezdiği ve eserinde yer verdiği şehirlerden Afyonkarahisar ve Bolvadin, bu coğrafyanın kadim yerleşim yerleridir.

Seyahatnâmede Bolvadin'den yüz elli akçelik bir kaza olarak bahseden Evliyâ Çelebî, şehirde çok sayıda mescit bulunduğunu ama Süleymân Hân döneminde Mimarı Sinân'ın imzasını taşıyan Rüstem Paşa Câmisi'nin önemli olduğunu kaydetmiştir.

¹ Dumlupınar Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, S. Yazar, Yrd. Doç. Dr. kadirguler23@gmail.com

² DPÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü YLS Öğrencisi

Bu bildiride Evliyâ Çelebî Seyahatnâmesi'nde Karahisâr-ı Sâhib coğrafyasına ve Bolvadin'e ait yer, eser, isim ve kavramlar üzerinde durulacak, günümüzde bu yerlerin ve eserlerin varlıklarını koruyup koruyamadıkları değerlendirilecektir.

Anahtar Kelimeler: Evliyâ Çelebî, Seyahatnâme, Afyonkarahisar, Karahisâr-ı Sâhib, Bolvadin.

THE GEOGRAPHY OF KARAHİSÂR-I SÂHİB AND BOLVADİN ACCORDING TO THE TRAVELBOOK OF EVLİYÂ ÇELEBÎ

Abstract

The great Islam scholar Farâbî described cities with adjectives such as virtuous, moral, valuable, ignorant, and interpreted them as exhibiting their own values themselves. One of the cities that produced values from inside and presented it by itself is Afyonkarahisar. One of the best descriptions of Afyonkarahisar and its surroundings along with its geographical properties is in the travelbook of Evliyâ Çelebî from Kütahya.

Globetrotter Evliyâ Çelebî has travelled the Ottoman lands for fifty years. The geography he travelled is over 25 million square kilometers. In this vast geography of three continents and seven climates, the number of cities he has seen is two hundred and fifty-seven. One of those ancient cities is Afyonkarahisar and Bolvadin that is included by Evliyâ Çelebî, who is accepted to be a historian, poet, linguist and an admirer of Turkish language, warrior, horseman, musician, artist, gourmet, and a storyteller.

In the travelbook, Bolvadin is described by Evliyâ Çelebî as a borough of 150 lucres, with many masjids around the city however he emphasized Rüstem Paşa Mosque which carried the signature of Mimar Sinân of Süleyman Hân period.

In this research, the places, works, names, and terms found in the travelbook of Evliyâ Çelebî that are related to the geography of

Karahisâr-ı Sâhib and Bolvadin will be scrutinized, and whether if these places have preserved their cultural wealth will be evaluated.

Keywords: Evliyâ Çelebî, Travelbook, Afyonkarahisar, Karahisâr-ı Sâhib, Bolvadin.

GİRİŞ

Türkiye'nin Batı Anadolu Bölgesi'nde yer alan Afyonkarahisar, İç Ege Bölgesi'nin önemli bir kavşak şehridir. On altı ilçesi ve on dokuz beldesiyle birlikte İç Anadolu'nun Ege ve Akdeniz kıyılarına açılan kapısıdır. Afyonkarahisar kuzeyinde Eskişehir, kuzeybatısında Kütahya, doğusunda Konya, batısında Uşak, güneyinde Burdur, güneydoğusunda Isparta, güneybatısında Denizli'yle komşudur. 4.230 km² yüzölçümüne sahiptir. Afyon, geçiş kuşağında yer aldığı ve kuzeyde Batı Rüzgârları Sistemi'nin etkisinde bulunan Orta ve Batı Avrupa'nın her mevsimi yağış alan ılıman iklim özelliği ile Doğu Avrupa'nın kırsal kesimi ve güneyde subtropikal yüksek basınç rejiminin etkisinde kaldığı için her mevsimi kurak özellik gösteren tropikal bölge arasındaki geçiş kuşağında karasal bir iklime sahiptir.

Afyonkarahisar'da nüfusun %54.23'ü kırsal alanda yaşamaktadır. Tarıma öncelik verilmektedir. Bu nedenle Afyonkarahisar'da ekonominin önemli bir bölümü tarıma dayanmaktadır. Afyonkarahisar 1950'li yıllara kadar tarıma dayalı bir ekonomi politikası izlerken, 1950'li yıllardan sonra özellikle sanayi açısından ilde bulunan mermer ocakları sayesinde mermer sanayi ve makine sanayi ile ilgili gelişme göstermiştir. Afyonkarahisar, İç Anadolu'nun Ege denizine açılan bir kapısı konumunda olduğundan son yıllarda önemli bir yol ve güzergâh merkezi olma özelliğini devam ettirmektedir. Tarihi açıdan Afyonkarahisar çevresinin ilk sahibi olarak Hititliler kabul edilmektedir. Hititlilerden sonra Friglerin hâkimiyeti altına giren Karahisâr civarı Friglerin merkezi olmuştur. Afyonkarahisar, Friglerden sonra sırasıyla Lidyalıların, Perslerin ve Makedonyalı İskender'in hâkimiyet mücadelesine sahne olmuştur. Akabinde Roma İmparatorluğunun ikiye ayrılmasıyla birlikte bu topraklar Bizans İmparatorluğu'nun

eline geçmiştir. Bizanslılar bu yerleşim yerine Akroinon (Akroinos) yani “yüksek kale” adını vermişlerdir.

XI. yüzyılda Karahisar Şehri ve Kalesi, Selçuklu Türkleri tarafından fethedilmiştir. Bir süre Sahipataoğulları tarafından yönetilen şehir, Miladi 1390 yılında Osmanlı topraklarına katılmıştır. Bu tarihten 19.yüzyıla gelinceye kadar Osmanlı İmparatorluğu himayesinde kalan Karahisâr-ı Sâhib, I. Dünya Savaşı yıllarında sırsıyla İngiliz, Fransız ve İtalyan işgaline uğramıştır. Bu işgal üzerine Mustafa Kemal Atatürk, İsmet İnönü ve Fevzi Paşa gizlice hazırladıkları Büyük Taarruz planını gerçekleştirmişler. 6 Ağustos 1920’de Kocatepe’de başlayan Büyük Taarruz 27 Ağustos’ta Afyonkarahisar’ın kurtuluşunu sağlamış ve böylece Karahisar toprağı düşman işgalinden kurtulmuştur.

EVLYÂ ÇELEBÎ VE SEYAHATNAMESİ

Seyahatnâme ismi, Arapça “seyahat” (gezmek, gezi) ile Farsça kökenli olan “nâme” (risâle, mektup) kelimelerinden oluşmuştur. Gezi kitabı, gezi mektubu, gezi eseri manalarına gelmektedir. Seyahatnâmeler hatıraların bir alt türüdür ve günlük, biyografi ve otobiyografi ile de yakından ilgilidir. Seyahatnâmeler, bir şehrin güzelliklerinin anlatıldığı ve içerisinde o şehrin beğenilenleri olduğu için Şehrengizlerle, bazı şairlerin yazarların ve kişilerin başından geçen önemli olayları naklettikleri için Sergüzeştânemelerle, elçilerin farklı yerleri görmek ve seyahat etmek amacıyla değil de, siyasi bir görev için çeşitli ülkelere gittiklerinde yazdıkları Sefaretnâmelerle de yakından ilgilidir.

Türk edebiyatının en önemli yazarlarından biri kabul edilen Evliyâ Çelebi, on ciltlik Seyahatnamesiyle dünya edebiyatının en önemli eserlerinden birini kaleme almıştır. Kütahyalı olan Seyyâh-ı Âlem Evliyâ Çelebi, 1020 Muharreminin

onuncu günü, milâdi tarihle 25 Mart 1611 tarihinde İstanbul Unkapanı'nda dünyaya gelmiştir. Evliyâ Çelebi doğumunu şu şekilde anlatır:

“Bu hâkîr-i pür-taksîr Evliyâ-yı bî-riyâ b. Dervîř Muhammed Zıllı rahm-ı mâderden müştâk olup rûy-ı arza kadem basduğumuz bu Sultân Ahmed Hân'ıñ zamân-ı saltanatında biñ yigirmi muharremü'l-harâmıñ onuncı günü yevm-i 'âşûrâda vücûda gelüp yigirmi altı târihinde nâmûs-ı 'ârî fark idüp Sultân Ahmed Hân'ıñ Edirne seferin ve Yeñi Câmi' binâsına mübâşeret olunduğın a'lâ bilürdüm. Hamd-i Hudâ kim böyle bir 'azîmü'ş řân pâdişâh-ı cem-cenâb 'asrında vücûda gelmişiz.” (Dağlı, Dankoff ve Kahraman, I. Kitap, 2006: 85)

Evliyâ Çelebi'nin ifadesinden, atalarının Kütahya'da Zeregen/Zeryen Mahallesi'nde ikamet ettiğİ, fetihten sonra İstanbul'a gelip yerleştikleri anlaşılmaktadır. Kütahya'da ki evlerinden başka ailesine ait Bursa'da İnebey Mahallesi'nde ve Manisa'da birer ev ile Sandıklı'da bir çiftlik bulunuyordu. Aile, İstanbul'a yerleştikten sonra, Unkapanı'nda iki eve ve dükkâna sahip oldu. Ayrıca Seyyâh-ı Âlem bunlardan bahsederken Kadıköy'de bir bağlarının bulunduğunu da kaydetmektedir. (Diyanet İslam Ansiklopedisi, C.11, 1995: 529) Çelebi, takriben 1630 yıllarında İstanbul'la başladığı yolculuk serüvenine, çeşitli coğrafiyaları gezerek devam etmiştir.

Hayatının elli bir yılını seyahatte geçirdiğini söyleyen Evliyâ Çelebi'nin nerede ve hangi tarihte vefat ettiğİ ile mezarının nerede olduğı konusu belirsizliğini korumaktadır. Çelebi'nin İstanbul'a dönüşten sonra vefat ettiğİ ve Meyyitzâde Kabristanı'nda bulunan aile mezarlığına defnedildiğine dair bilgiler vardır. Aynı zamanda Seyahatnâme'nin onuncu cildindeki bilgiler ışığında 1093 (1682)'te vefat etmiş olabileceğİ de ifade edilmektedir. Evliyâ Çelebi'nin II. Viyana Kuşatması günlerinde ve 1684 yılında hayatta olabileceğİ ihtimali de vardır.

Evliyâ Çelebi'nin elli yıldır gezip yazarak ortaya çıkardığı eseri “Seyahatnâme”, gezdiği yerlerde yaşayan insanların on yedinci yüzyıldaki; din, felsefe, edebiyat, halk edebiyatı, mimarî, yaşayış tarz ve aneleri, âdetleri, ferd ve cemiyet halinde hayatları, iç ve dış âlemleri bakımından bize pek çok şey öğreten, zamanın siyasi hayatını, vak'alarını ve harblerini de içine alan bu hazine; mübalâğalarına ve bazı bendlerine mutlak bir itimat haiz olmamasına rağmen, tarih bakımından asrına ışık tutmakta ve en canlı renklerle gözlerimize sermektedir. (Aksoy ve İskit, 1962:7)

SEYAHATNÂME'DE KARAHİSÂR-I SAHİB

Evliyâ Çelebi, 9 ciltte yer verdiği Karahisâr-ı Sâhib'e Ömer Bey Köyü'nden geçerek üç saatte geldiğini ifade eder ve Karahisâr-ı Sâhib'i “ Evsâf-ı kalâ-i sengbâr şehr-i Afyonkarahisar” başlığı altında anlatır. Şehri anlatımı genelden özeledir. Giriş kısmında Karahisâr-ı Sâhib'in merkez yerleşimini anlatmaya başlayan Seyyâh-ı Âlem Evliyâ Çelebi, Afyon şehrine Karahisâr-ı Sâhib dediklerini, hatta Defterhane-i Sultanî'de de bu isimde geçip bütün emirlerde de bu şekilde yazıldığını vurgulamaktadır. Çelebi'nin göre Osmanoğlu ülkesinde 6 adet Karahisar kalesi vardır, fakat Karahisâr-ı Sâhib yanşı Afyon Kalesi diğerlerine göre daha önemlidir.

Evliyâ, Karahisar Kalesi'nin tarihinden söz eder ve kalenin Kayser-i Rum tarafından yapıldığını, daha sonraları ..... tarihinde Selçuklu Sultanı Alaeddin'in Rum keferesi elinden bu kaleyi fethettiğini yazar. Kale sonraki yıllarda Sultan Orhan tarafından Germiyanoğulları'nın elinden Osmanlıya geçer. Kalenin kısa tarihini veren Evliya “etek toplayarak” kaleye dostları ile çıktığını anlatır. İç ve dış kalede yer alan kapı üzerindeki tarihi not eder. Kale zirvesinde gördüğü Hünkâr Camisi ile Sultan Keykubâd Camisi hakkında bilgi verir. Adı geçen bu camiler bugün varlığını devam ettirmemektedir. Kalede

üç buğday ambarı, cebehane ile 7-8 adet su sarnıçının varlığından da bahseder.

Afyonkarahisar'ın idari yapısından söz etmeye devam eden Seyyâh, Anadolu Eyaleti'nde mevcut bulunan sancaklar içinde Afyonkarahisar'ın sancak mutasarrıfı olduğunu izah eder. Kale Paşasının hassı 240.299 akçe olduğunu ve sefer sırasında paşası hâssına göre bin adamla sefere çıktığını kaleme alır. Sancakta bulunan zeamet ve timar erbâbının 612 kişi olduğunu söyler.

Karahisâr-ı Sâhib'in idari yapısını anlatan Evliyâ Çelebi, idari yapıdaki yönetici kadrodan ümerâ sınıfından bahseder ve bu sınıf adı altında kethüda, yeniçeri serdarı, dizdar ve 200 kale neferinin mevcut olduğunu yazar. Şehrin üç yüz kese akçe pâyesiyle şerif bir kaza olduğunu, kadıya on kese, sancak paşasına ise yüz kese verildiğini belirtir.³ Ümerâ sınıfından sonra, ulemâ sınıfını kaleme alan Evliyâ Çelebi, bu bağlamda şeyhülislâmı, nakibü'l eşrafı ve ayan eşrafının bol olduğunu söyler. Ulemasının gayet çok olup yüksek makamlara mutasarrıf olmuş yedi yüz kadı taifesinin varlığını dile getirir. "...diğer imam, hatip ve şeyhleri de ona göre kıyas oluna" diyerek, söz konusu bu mesleklerin de diğerleri gibi sayıca fazla olduğunu söyler.

Karahisâr-ı Sâhib bölümünün idari yapısı hakkında son olarak ise şehrin kazalarının anlatımını görmekteyiz. Çelebi, şehrin kazalarını sayarken 9 adet kaza ismi zikreder ki bunlar; Şehir Kazası, Sandıklı Kazası, Sıçanlı Kazası, Şuhut Kazası, Çule Kazası, Barcınlar kazaları, Karamık Kazası ve Çay Kazasıdır. Bugün bu kazalardan bazıları aynı isimle devam ederken bazılarının ismi farklıdır. Sıçanlı kazası şu an Sincanlı adını almıştır. Çule, Çolâ-bâd/Çölâbâd/Çölovası günümüzde Dinar

³ Bir akçe 1.28 gram gümüştür. Bugünkü hesaplama ile bir akçe yaklaşık 2 TL civarındadır. Bir keseyle kırk-yüz akçeden otuz bin akçeye kadar gümüş para ifade edilmektedir.

ilçesidir. Karahisar yurdunun idari yapısından ve kalesinden bahseden Seyyâh, üçüncü sırada ise şehrin saraylarını konu edinir. Bu bağlamda üç adet saray ismi zikreder ki bunlar; İrem Bağlı Çatalbaş Paşa Sarayı, Paşa Sarayı ve Ali Kadı Sarayı'dır. Evliyâ Çelebi, söz konusu bu saraylar hakkında bilgi vermemiş, yalnızca ismen zikretmiştir. Günümüzde bu üç saray mevcut değildir.

Seyyâh-ı Âlem Evliyâ Çelebi, saraylardan sonra vakıf eserlerini anlatmaya devam eder ve bu bağlamda Karahisar yurdundaki camileri kaleme alır. Bu camiler sırasıyla; Gedik Ahmed Paşa Camisi, Fileoğlu Camisi, Kara Camisi, Atpazarı Camisi, Abdurrahim Efendi Camisi, Arap Camisi, Ulu Cami ve Keçepazarı Camisi'dir. Söz konusu bu camilerden Gedik Ahmed Paşa Camisi, Arap Camisi, Ulu Cami ve Keçepazarı Camisi günümüzde varlığını korurken, diğer üç cami bugün mevcut değildir.

Camilerden sonra mescitlerin anlatımına geçen Evliyâ Çelebi, "meşhur ve ma'mur" olarak nitelendirdiği mescitleri şu şekilde sıralamıştır: Esen Çeşme Mescidi, Akmescit, Kapalı Mescit, Çavuşlar Mescidi, Kubbeli Mescit ve Yeni Abdullah Efendi Mescidi. Yukarıda ismen zikrettiğimiz mescitlerden sadece ikisi, Akmescit ve Kubbeli Mescit, günümüzde Cami olarak açıkken diğer mescitler bugün mevcut değildir. Evliya Çelebi Afyon'da yedi adet tekkenin mevcut olduğunu yazar ama bu tekkelerin çoğunun isimlerini vermez. Bu tekkelerden Mevlâhane/Mevlevihane Tekkesi Afyonkarahisar için büyük önem arz etmektedir. Mevlevihane Tekkesi, şimdi Mevlevî Camisidir.

Mevlâvihane Tekkesi'nden sonra mevcut hamamları anlatan Çelebi, ilde altı hamam olduğunu zikreder; İmaret Hamamı, Alaca Hamam, Kadı Hamamı, Tabakhane Hamamı, Eski Yeni Hamam, Cemaleddin Hamamı. Söz konusu bu

hamamlardan Eski Yeni Hamam ile Cemaleddin Hamamı günümüzde mevcut değilken, geriye kalan hamamlar mevcuttur. Hamamlardan sonra bedestenler ve hanlara geçip bu yapıları detaylandıran Evliyâ Çelebi, Karahisar yurdunun merkez mimari yapılarının çoğunu anlatır.

Şehrin ziyaret yerlerini de anlatan Evliya Çelebi, Seyyâh-ı Âlem Karahisâr yurdunun ziyaret yerlerini anlatırken “Evsâf-ı ziyaretgâh-ı Karahisâr-ı Sâhib”(Karahisâr-ı Sâhib ziyaret yerleri) başlığını kullanmıştır. Bu güzel şehrin içinde ve dışında nice bin ziyaretgâh olduğunu söyler ve “...türbelerine bu asi yüzümüzü sürdüğümüz bu sultanlar ki yazılıdır.” der.

İlk olarak Yahşi Baba ve Bahşi Baba türbelerinden bahsederek bilgi verir. İkiz kardeşlerin kim olduğuna kısaca değindikten sonra sırasıyla Hazret-i Karaca Ahmed Sultan Türbesi, Şahrah Sultan Türbesi, Sultan Alâeddin kızı Âsiye Hanım Türbesi, Sahipler Sultan Türbesi, Sinan Sultan Türbesi, Yârânlar Sultan Türbesi, Kısamık Abdurrahim Sultan Türbesi, Devrâni Çelebi Türbesi, Merdümek Sultan Türbesi ve Hazret-i Hızır Makamı hakkında bilgiler verir.

Çelebi, afyon maddesi hakkında da bilgi vermeyi ihmal etmemiştir. Afyonun ana maddesinin haşhaş denilen bir çeşit ot olduğunu ve bu otun yuvarlak meyvesinin olduğundan bahseder. Her sene bu haşhaşın ekildiğini, olgunlaşmadan daha yeşil iken, tarlalara kadın-erkek toplanıp bu haşhaşı bıçakla her tarafından çizdiklerini, bu çizme işlemi sırasında çizilen yerlerden beyaz bir maya/zamk gibi bir şeyin aktığını ve bunun toplandığını, devamında da toplanan bu zamkın mayalanıp afyon elde edildiğini anlatır.

Afonkarahisar merkezinin anlatımını bitiren Seyyâh, “Karahisâr-ı Sâhib’den İzmir Vilâyetine Gittiğimiz Menâzilleri Beyân Eder” başlığı altında Karahisâr-ı Sâhib’in ilçelerinden

bahseder. Evvelâ Şuhut kasabasını anlatır. Şuhut'u köy ve mahallelerinden imaretlerine kadar detaylı bir biçimde tasvir eder. Şuhut'tan sonra Sinan Paşa ve Sandıklı ilçelerini de kaleme alır ve Karahisâr-ı Sâhib coğrafyasını tamamlar.

SEYAHATNÂME'DE BOLVADİN COĞRAFYASI

Afyon coğrafyasının geçiş noktalarından biri olan Bolvadin, Evliya Çelebi seyahatnamesinde kısaca yer almaktadır. Evliya Çelebi, Seyahatnamesi'nin ""Evsâf-ı kalâ-i sengbâr şehr-i Afyonkarahisar"" başlığı altında Karahisâr-ı Sahib'i ve kazalarını anlatıldığı dokuzuncu cildinde Afyon'un kazalarını sayarken Bolvadin'den bahsetmemektedir:

“Ve sancağı cümle tokuz kazâ yerdür. Gâyet ma'mûr kazâları bunlardır kim zikr olunur: Kazâ-i Şehir ve kazâ-i Sandıklı ve kazâ-i Sıçanlı ve kazâ-i Şuhûd ve kazâ-i Çule. Ve iki kazâ dahi Barcınlar kazâlarıdır. Ve kazâ-i Karamık ve kazâ-i Çay. Meşhûr kazâ-yı ma'mûreleri bunlardır.”

9. ciltte Bolvadin'den bahsetmeyen Evliya Çelebi, 3. ciltte Bolvadinle ilgili şu bilgileri aktarmaktadır:

Evsâf-ı menzil-i kasaba-i Bolvadin

(---) sancağı hâkinde yüz elli akçe kazâdır ve cümle (---) aded nâhiye kurâları mâ'mûrdur. Hâkimi (---) kethüdâyeri ve yeniçeri serdarı ve â'yânı vardır. Ammâ müftîsi ve nakîbi yokdur. Şehri cümle (---) hâne-i kadîmlerdir ve cümle mihrâbdır ammâ Rüstem Paşa Câmî'i Süleymân Hân'ın Mi'mâr Sinân'ı binâsı olmağile câmî'-i rûşendir. (Kahraman ve Dağlı, 2006: 13)

Bolvadin Kasabası Menzilinın Vasıfları

(---) sancağına bağı/toprağında yüz elli akçe kazadır ve toplam (---) adet parça köyleri bakımlıdır. Hâkimi (---) kethüdâyeri, yeniçeri serdarı ve ayanı vardır. Ama müftüsü ve

nakibi yoktur. Şehri toplam (---) eski hanelerdir ve (---) mihraptır, ama Rüstem Paşa Camii, Süleyman Han'ın Mimar Sinan'ı yapısı olduğundan aydınlık camidir. (Kahraman ve Dağlı, 2012: 16)

Bunun dışında 3. Ciltte Bolvadin adı Şu cümlelerde de geçer:

Transkript:

“...andan Bolvadin'i ve Bayad'ı ve Husrev Paşa Hâni'nı ve Seydî Gâzi'yi geçüp (---) sâ'atde menzil-i Eskişehir...” (s.47)

Günümüz Türkçesiyle:

“... oradan Bolvadin'i, Bayad'ı, Husrev Paşa Hanı'nı ve Seydî Gazi'yi geçip (---) saatte Eskişehir menziline geldik.” (Kahraman ve Dağlı, 2012: 99)

Transkript:

“Menzil-i Seyyid Gâzî: Anda atlarına sallama ağır yemler asup andan Bolvadin'i geçüp bir sahrâda bin mikdârı askere râst gelüp hayme ü hargâhlar ile meks etmişler.” (s.54)

Günümüz Türkçesiyle:

“Seyyid Gazi menzili: Burada atlarına sallama ağır yemler asıp oradan Bolvadin'i geçip bir sahrada bin kadar askere rast geldik. Çadır ve ağırlıkları ile konaklamışlar” (Kahraman ve Dağlı, 2012: 115)

SONUÇ

Evliya Çelebi, Seyahatname'nin 9. Cildinde Afyona'a ait çok önemli bilgiler vermektedir. 9. Cilt dışında diğer ciltlerde de Afyondan bahsetmekte ve özellikle kalesinin sağlamlığını ve önemini ortaya koymaktadır.

9. ciltte Bolvadin'den bahsetmeyen ve sadece 3. Ciltte Bolvadin'den bahseden Çelebi, Bolvadin'in Afyonla bağlantısından ve ilgisinden bahsetmemektedir. Tarihçilerimiz bu konuya açıklık getirebilirler.

Evliya Çelebi, Seyahatnâme'de Bolvadin'den kısaca bilgiler vermekte ama Bolvadin'le Afyon'u bir arada zikretmemektedir. Bu konuyla ilgili tarihi ve sosyolojik yoruma ihtiyaç vardır. Bolvadin, Osmanlı'nın Hac güzergâhında yer almaktadır. Evliya Çelebi, Seyitgazi-Eskişehir-Akşehir geçiş yolu olduğu için Afyon'la yakın ilgisi olmayabilir düşünceyle Bolvadin'e 9. Ciltte yer vermemiş olabilir düşünceindeyiz.

EVLYÂ ÇELEBİ'DE AFYONKARAHİSAR

Evsâf-ı kal'a-i señgbâr Şehr-i Afyonkarahisâr⁴

Afyonu halkına gâlib, Şehrine Karahisâr-ı Sâhib derler. Defterhâne-i Sultânî'de böyle tahrîr olunup cem'î evâmirlerde dahi böyle terkîm olunur. Zîra Âl-i Osmân ülkesinde altı Karahisâr kal'ası vardır. Ammâ bu Karahisâr Anadolu eyâletinde başka sancakbegi mutasarrıf olur. İki tuğluya dahi ihsân olunur Şerîf ve âlî mansıbdır. Paşasının hâssı taraf-ı pâdişâhîden 240.299'dur. Hîn-i seferde paşası hâssına göre biñ âdem ile sefer eřer. Ve sancağında sâkin olan erbâb-ı zü'amâ ve erbâb-ı tûmâr 612'dir. Bu cümlesi hîn-i seferde kânûn üzre cebelüleri ile ve alaybegi ve çeribaşıları ile sancakları altında üç biñ asker-i pürsilâh olur.

Ve bu Şehirde kethudâyeri ve yeñiçeri serdârı ve dizdârı ve iki yüz kal'a neferâtları vardır. Ve üç yüz akçe pâyesiyle sadaka olunur Şerîf kazâdır. Ve nevâhîsi yüz yigirmi pâre âbâdân kurâlardır. Kadıya senevî on kîse, sancak paşasına yüz kîse hâsil olur.

⁴ Zikredilen eserden aynen alınmıştır: Robert Dankoff, Seyit Ali Kahraman ve Yücel Dağlı (hazırlayanlar), (2005), Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi Evliyâ Çelebi b. Derviş Mehmed Zillî, IX. Kitap, Yapı Kredi Yayınlar, İstanbul: s.19-23

Ve ŐeyhüliŐâmı ve nakıbüleŐrâfı ve a'yân [u] eŐrâfı vefret üzredir. Ve ulemâsı gâyet çok olduğundan hemân menâsıb-ı âlilere mutasarrıf olmuş yedi yüz kudât tâ'ifesi vardır. Sâ'ir e'imme ve hutebâ ve meŐâyihânı dahi buña göre kıyâs oluna. Gâyet mülebbes ve muhteşem ve ankâ halkı vardır. Ve sancağı cümle tokuz kazâ yerdür. Gâyet ma'mûr kazâları bunlardır kim zıkr olunur: Kazâ-i Şehir ve kazâ-i Sandıklı ve kazâ-i Sıçanlı ve kazâ-i Şuhûd ve kazâ-i Çule. Ve iki kazâ dahi Barcınlar kazâlarıdır. Ve kazâ-i Karamık ve kazâ-i Çay. Meşhûr kazâ-yı ma'mûreleri bunlardır.

Ve kal'asını kayser-i Rûm binâ etmişdür. Ba'dehu sene (---) târîhinde Sultân Alâeddîn-i Selçukıyân Rûm keferesi destinden dest-i kahr ile fethetmiŐdür. Ba'dehu Âl-i Osmâniyândan Sultân Orhân Germiyanogulları elinden almıŐdur. Cümle altı kat Őeddâdî binâ-yı kadîm [Y15a] kal'a-i azîmdür. Hakîr etek dermiyân edüp seyr [ü] temâŐâsına bezl-i himmet idüp kal'aya ba'zı Şehirli yârânlarımız ile urûc etdük. Evvelâ iç kal'aya varup kapusu garba nâzırdır. Atebe-i ulyâsı üzre bu gûne târîhleri var:

"Emera bi-imareti hâzihi li'd-dârı'l- âliye fi devleti Sultânü'l-mu'azzam Alâü'd-dünyâ ve'd-dîn Sultân Keykubâd bin Keyhusrev ve ebbedallâhu saltanatahu." tahrîr olunmuşdur. Bu târîhiñ fevkinde yine bu kapunuñ kemeri üzre bir çâr-kûşe beyâz mermer üzre celî hatt ile bu târîh mastûrdur:

Eyleyüplütü u kerem devletli Şâh

Ya'nî Sultân Selîm Şâh-ı gayûr

Emr idüp ta'mîr için bu hısnınıñ

Mîr Mahmûd yine etdi böyle Şûr

Dedi ta'mîrine târî târîhin,

Oldu bu sedd-i metîn ma'mûr   Sene 981

Ve bu kal'a-i balâ Karahisâr sahrâsınıñ cenûbunda kûh-ı bâlâlara yakın sengistân ve dağıstânlı bir dere ağzında yüzün sahrâya vermiş evc-i âsumâna ser çekmiş Kahkahâ -vâr bir husn-ı hasîn-i üstüvâr şâhin ve zağanoz [[(---) (---) (---)]] âşiyanlı sarı ve kızıl yalçın kaya üzre kehkeşân-âsâ semâya ebr-i kebûdlara ser çekmiş [[(---) (---) (---)]] dağlar vardır kim evce urûc etmiş kûh-ı Demâvend-misâl bir kal'a-i yed-i kudretdir. Hattâ [[(---) (---) (---)]] sa'y etdükte aşığı şehirde Ulu câmi' [Q 8b](P 8b) önündeki aşığı kal'a kapusundan girüp bu kal'anıñ tâ zirve-i a'lâsında Hünkâr câmi'ine varınca kâmil iki sâ'atde çıkdım, ammâ bî-tâb ü bî-mecâl kaldım.

Ve bu iç kal'anıñ içinde tâ zirve-i a'lâda Sultân Keykubâd câmi'i küçükdür, ammâ gâyet musannâ' ve şîrîn câmi'dür. Bir ibret-nümâ mihrâbı vardır. Sâfi lâcüverd ve müzehheb halkârî kâşî-i çîn bir mihrâb-ı nûr-ı mübîndür. Ve minberi keزالik sihr-i niğindür. Lâkin minâresi yokdur, zelzeleden münhedim olmuşdur. Ve bu câmi'iñ sağ tarafında Kırklar makâmı ziyâretgâhdur.

Ve bu iç kal'ada üç buğday anbârları ve cebehâne hazîneleri ve yedi sekiz aded su sarnucları vardır. Gayri âsâr-ı binâdan bir şey yokdur. Dâ'imâ kapuları mesdûd durur. Yılan ve çıyanları gâyet çokdur. Benî âdemden bir ferd yokdur. Ve bu kal'a şekl-i muhammes bir sun'-ı Hudâ yed-i kudret ile halk olunmuşdur ve bir kal'a-i balâdur. Ve dâ'iren- mâdâr cirmi iki biñ adımdur, ammâ aşığı kat kal'aları ne kadar adım olduğu mâ'lûm degildir. Zîrâ cânib-i erba'aları gâyet uçurum mahûf kayalar üzre olmak ile add etmege cür'et idemedük.

Ammâ bu iç kal'ada Kuşlu Sarınc (?) nâm mahal kûh-ı Bîsütûn-vâr şehre havâle şâhnişîn-vâr taşra çıkmış bir kayadur. Hakîr anda oturup rûy-i zemîne nazar idüp sun'-ı Hudâ'yı im'ân-ı nazar ile temâşâ etdüm. El- azametullâh edîm-i arz tâ Altuntaş sahrâsına varınca ve iki merhale yer Seyyîd Gâzî

cânibine ve Şark tarafına iki menzil yer Konya yollarına nazar [Y 15b] etdüm. Deşt-i sahrâsı hâmûn fezâsı kurâ ve kasabâtlar ile tezyîn olup vech-i arz sebzgûn çemenzâr mezâri'ler ve bâğ u besâtînler ile cümle vâdîler nakş-ı bûkalemûn-vâr ibret-nümûn nümâyân idi.

Ve gerçi bu iç kal'ada hâneler yok Şöyle mu'attal durur, ammâ yine a'yân-ı Őehriñ irs ile intikâl etmiş hudûdları ve ankâ kimesneleriñ mahzenleri ve gârları vardur. İçlerinde zî-kıymet eşyâlar ile makfûl ve memhûrlı durur. Őeb [u] rûz kal'a neferâtlarından onar âdem nevbet ile dîdebânlık idüp hıfz [u] hırâset iderler. Hîn-i muhâsarada ve celâlî ve cemâlî havfinden herkes emvâl [u] erzâkların bu kal'a kehflerinde pinhân iderler. Anıñiçün dâ'imâ kapusu nigehbânlar ile mesdûd durur.

Ve bu iç kal'a kapusundan dik aşağı ne at ve ne katır ve himâr enüp çıkmak müşküldür. Piyâde âdemlere Őâhrâhdur. Hakîr dahi dik aşağı enüp sekiz yüz adımda orta hisâra geldik. İçinde kırk elli mikdârı havlısız kat- ender- kat kal'â neferât hâneleri vardur. Ve dizdâr bunda sâkin olur. Âyende vü revende içün bir dîvân hânesi ve bir câmî'i vardur. Gayri hân u hammâm ve dekâkînleri yokdur.

Ve bu orta hisârîñ kapusu kibleye nâzır bir kapudur. Ve bu kapu yanında kulleniñ taşları üzre beyâz mermerden kal'a sâhibleri ve zengiler sûretleri ceseden putlar gibi timsâller vardur. Anıñiçün cem'î tevârîhlerde bu kal'aya kal'a-i Zengibâr derler. Ve bu kapudan yine yokuş aşağı bir bölme hisâr dahi vardur. Anda dahi kırk elli hâneler vardur. Bunuñ dahi kapusu garba mekşûfdur. Ve bu kal'alarıñ halkı sularını aşağıdan eşekler ile taşırlar. Bu gûne bir kal'a-i nigîndür *ve's-selâm*.

Ammâ aşağı Şehr-i azîm olan varoş-ı kadîm Hızırılıkdağı ile kal'a kûhu mâbeyninde dere ve depe ve bayırlar üzre ve kal'anıñ garbı ve cenûbu ve kiblesi ve Çarkı ve Őimâli ve yıldız câniblerine

varınca varoş-ı azım kal'a kayasın ihâta etmişdür. Cümle dörd biñ altı yüz toprak ve kireç ile mestûr kârgîr binâ sarây-ı âliler ve gayri büyütlardur. Ammâ bu şehri gören "kırk elli biñ hâne vardur"deyü tahmîn ider. Ammâ bu hakîr haberiñ sıhhatin mahkeme sicillâtlarından ve esnâf şeyhlerinden ve askerî serçeşmelerinden ve şâhbenderlerden ve kurâ kethudâlarından haber alup tahrîr etmeği üzerime iltizâm-ı mâlâ-yelzem etmişiz. Bu şehriñ dahi ne kadar hâne idüğün haber alup tahrîr etdik.

Bu şehriñ bir hânesine girseñ dam u bâmıyla kâ'a müsâfirhânesi ve haremiyle bir azım sarây görünür. Ve bâğ u bâğçeleri vâsi' havlıları ile cihânı zeyn etmiş bir şehirdür, ammâ dörd biñ altı yüz müselmân hâneleri ve biñ hâne nasârâ süknâları ile ârâste bir şehri İremdür. Ve cümle evleriniñ temellerinden bir âdem kaddi bâlâ taş binâdur, andan yukarusu kerpiç dîvârlardur.

Ve cümle kırk iki mahalle ve kırk [Y 16a] iki mihrâbdur. Ve on iki tula kârgîr minâreler nümâyândur. Mâ'adâ (---) (---) tahta minâ[re]lerdir, zîrâ mükellef ü müzeyyen imâret ve hammâmı bir câmi'i rusâs ile pûşîde ve bir burma nâzûk [(---) (---) (---) (---) (---)]-si var kim misli meger Bursa şehrinde ola. Gedik Ahmed Paşa Bâyezîd-i Velî câmi'i (---) (---) anıñ hayrât [u] hasenâtındandır. Bâ y u gedâya ni'meti mebzûl olduğundan [(---) (---) (---)] lu yüz elli ayakdur. Arzı seksen [Q 9a](P 9a) kademe ve iki kubbe yan yanadur ve bir musanna' tarz-ı kadîm mihrâb ve minberi var kim misli meger Sinop şehrindeki minber ola. Ve taşra yan soffalarında altı aded sûtûn üzre münakkaş latîf kubbelerdür. Ve hareminde âbdest havuzunuñ cânib-i erba'asında şecere-i ibret-nümâlar ile müzeyyen bir haremdür kim sâye-i dirahtlardan aslâ güneş te'sîr etmez bir koyah yerdür. Ve bu hareme muttasıl âb[u] hevâsı latîf bir hammâm-ı müferrihi var kim hastalar girse hayât bulur. Ve bir medresesi var yetmiş hücredür. Ders-i âmı ve talebeleri mevcûddur. Müderrisîn

mâbeyninde pâyesi âlî bir medresedir. Ve imâreti ve hânları ve cümle imârâtları serâpâ kurşum ile örtülü câmi'-i bî- bedeldür.

Ve Otbâzârı'nda Fileoğlu câmi'i dahi kurşumludur. Çârsû içinde olmak ile subh u mesâ cemâ'atden hâlî ve mu'attal degüldür. Ve Kara câmi' kiremitlidir. Ve Atbâzârı câmi'i ve Abdurrahîm Efendi câmi' i ve Arab câmi'i ve kal'a altında Ulu câmi' gâyet atıkdür ve toprak örtülidir. Lâkin haremi yokdur ve iki kapusu bir minâresi vardur. Ve Keçebâzârı câmi'i. Bunlardan mâ'adâ mesâcidlerdür.

Ve mesâcidleriñ meşhûru ve ma'mûru Esen Çeşme mescidi ve Akmescid ve Kapalı mescid ve Çavuşlar mescidi ve Kubbeli mescid ve Yeñi Abdullâh Efendi mescidi. Ve cümle yedi tekyesi var. Cümleden nazargâh-ı uşşâkân tekye-i Mevlâhâne-i ârifân ve mekân-ı sâdikândur. Kal'a kayası dâmeninde bir mecma'-ı zurefâ tekyedir.

Ve cümle beş hammâmdur. Evvelâ İmâret hammâmı Gedik Ahmed Paşa'nıñdur. Ve Paşa sarâyı dibinde Alaca hammâm ve Kadı hammâmı ve Tabahâne hammâmı ve Eski yeni hammâmı ve hâlâ Kızlarağası Abbâs Ağa ta'mîr ü termîm idiyor. Kal'a altında Cemâleddîn hammâmı, mâ-tekaddem sel gark etmiş, hâlâ binâyâ bennâlar mübâşeret etmişler, ammâ latîf hammâm olur. Ve iki bezzâzistânı var. Mâ-tekaddem üç bedasten imiş. Hâlâ birin Kızlarağası câmi' idiyor, ammâ gâyet yerinde câmi' olur, zîra tâ çârsûnuñ vasatında vâki' olmuş.

Ve cümle iki biñ kırk sekiz dükkândır. Pâsbânlarından haber aldım, ammâ cümleden sarrâchânesi bir diyârda yokdur. Serâpâ kârgîr üstleri örtülü sâyedâr dekâkinlerdür. Anda işlenen sarrâc bisâtları bir diyâra mahsûs degildir. Meger İslâmbol'da işlense ba'id olmaya, zîrâ bu Karahisâr kösesi mâzûludur. Sahtiyân ve gönleri [Y 16b] kirdimandan pembe-misâl çıkar. Kâmil yüz dükkân tabahânesi ve üç biñ pehlivân-ı cüvân Âh-i

Evran köçekleri vardır. İçlerine bir kanlı firâr idüp varsa hâkim alamaz, ammâ tabbâğlarıñ elinden dahi halâs olmaz. Evvelce mahpûs idüp kirdimana koşup köpek necâseti içinde kal olup tâ'ib ve tâhir olup andan post sâhibi olur. Bu tabbağlar şehriñ fevkında Mevlevîhâne kurbunda dereniñ iki cânibinde bir derbend-i calender yirdedür. Başka câmi'leri ve mesâcidleri vardır. Bu tâ'ife çokluk kimesne ile ülfet etmezler. Ve yüz aded şırluğan yağı kârhâneleri vardır.

Ve on tokuz tüccar hânları vardır. Cümleden Kapan hânı ve Abdullâh Efendi hânı ve Hacı Üveys hânı ve Çiftelerli Osmân Paşa hânı ve Çatalbaş Paşa hânı ve Acem hânı ise kal'a-misâl bir hândur. Anlardan gayri bir kimesne konmağa kâdir degıldür. Ispahân u nısf-ı cihâna gidüp gelince hücreciniñ battâl kirâsın çeküp kimesne kondurmazlar. Meşhûr hânlar bunlardır.

Ve imâret birdür, Ve medrese üçdür. Ve iki yüzden mütecâviz âb-ı hayât çeşmesârları vardır, ammâ cümlesi Kadınana suyundandır. Bir hâtûn-ı Adeviyye'niñ hayrâtıdur kim bir mülûk böyle hayrâta mâlik olmamışlar. Tâ bir konak yerden niçe sengistân dağlardan getirdmişdür. Ve bir kız karındaşı dahi şehriñ mezâristânınıñ etrâfına dîvâr çeküp niçe biñ kârgîr binâ zîr-ı zemîn mezârlar binâ etmişdir. Ve Mevlevîhâne kurbunda iki lüleli çeşme-i zülâliñ târîhidür:

"Bismillâhirrahmânirrahîm. Büniye hazihi li's- sâkiye fi eyyâmı devleti es-Sultân Süleymân Şâh bin Mehemmed Şâh bin Ya'kûb Şâh sene erba' [ve] sitti mie." [604] tahrîr olunmuşdur.

Ve bu şehir âdem deryâsıdır. Çârsû-yı bâzârında âdem âdemiñ omuzun sökemez, eyle izdihâmdur, zîra bender şehirdür. Cânib-i erba'ası gâyet ma'mûr kurâlardır. Ve halkı gâyet ankâlardır. Ve gâyet mün'im kimesnelerdür, kim âyende vü revendeye ni'metleri mebzûldür.

Ammâ halkınıñ reng-i rûyları saruya mâyillerdür, zîrâ bu diyâr afyon kânı olmağile halkınıñ ekseri tiryâkîlerdür. Ammâ âb [u] hevâsınıñ letâfetinden halkı tiryâkîliklerine göre nâne çöpü gibi ve yâdes kemigi misâl arık âdemlerdür. Ve suyu balgamî olduğundan [[(---) (---) (---) (---)]] -mdirler ve tiryâkî olduklarından ve tiryâkî olmayanlar dahi cümle lecûc kavimdür, zîrâ sahîh (---) (---) kahvehânelerinde Ashab-ı Kehf'e teba'iyeten nevm-i dâ'ime mübtelâ olup dâ'imâ (---) (---) (---) vâkı'a gördükleri hâlleri cümle vâkî'dür.

Ve cümle [Q 9b)(P 9b) halkı çuka ferrâce ve kontoşlar geyerler. Ve ulemâ ve a'yânları semmûr ve sof ferrâce geyüp gezerler. Ve ekseriyyâ halkı muhibb-i Mevlânâ olduklarından külâh üzre beyâz alâmet-i Muhammedî destâr sararlar. Ve cümle havâfînleri beyâz car bürünürler, [Y 17a] ammâ gâyetü'l-gâye ehl-i perde zenâne mahbûbeleri vardır. Anlarda dahi ba'zısı tiryâkî imişler. Avret ola ve tiryâkî ola, *ne'üzü billâh*. Anıniçün ehilleri hânelerine gelmeyüp kahvehânelerde kıssahân ve gazelhân dinleyerek hânelerine gitmege iktidârları olmayup kaşına kaşına kahvede uyuya kalır, zîrâ evine varsa avreti tiryâkî kendüsi dahi tiryâkî iki lecûc bir yerde hüsn-i zindegâne idemedüklerinden ekseriyyâ ehl-i hırefleri kahvede mihmân olur. Ve bu şehriñ çârsû-yı bâzârlarında râhları gâyet daracak zıyk tarîklerdür. Aslâ arabalar giremez. Atlılar gücile gezer.

Ve bu şehirde hânedân sâhibleri çokdur. Ve halkı gâyet zekiyyü't-tab' erbâb-ı ma'ârif ve müfessir ve muhaddis çelebiler gâyet çokdur. Cümleden dîvân sâhibi Abûsî Çelebi ilm-i arûzda bî-bedel zat-ı şerîf çelebidür. Ve Leccî Çelebi ve Nevmî Efendi ve Nevmîzâde Şûmî Çelebi beyne'z-zurafâ bir mudhik ve rindferzend âdemdür. Ve Mez'î Çelebi ve Veznî Efendi ve Uzâmi Efendi ve Meşrebî Çelebi. Bu makûle mahlaslı erbâb-ı ma'ârifden şu'arâ çelebileri vardır. Ammâ ulemâ ve sulehâlarına ve ehl-i takvâ hâl sâhibi sâhib-i sülûk ve ehl-i vera' âdemlerine aşk olsun.

Bu Şehir bu sulehâlarıñ âb-ı ruyına ganîmet olup ma'mûr [u] âbâdân olmuşdur.

Ve bu Şehir sâ'ir Őühûrlara nisbet münevver ve bir ruhâniyet vardır. Âdem bu Şehre dâhil olunca gûyâ kalb gözü açıla düşer. Ve bâğ u bâğçelerine âdem girince def'-i gam idüp cânına cân ve ba'zı cânân yârân gelüp hoş-elhân tuyûrlar efgân u nâleler itdükde hezâr hezârınıñ hezârân nağamâtları cânâ râhat verir. Cümleden bâğ-ı İremli Çatalbaş Paşa sarâyı ve Paşa sarâyı ve Alî Kadı sarâyı ma'mûr sarâyıldur.

Ve bu varoş-ı azîmiñ cânib-i erba'asına Kara Haydaroğlu nâm celâlîniñ havfinden kal'a dîvârı misâl kerpiçden dîvârlar binâ idüp kûşe bendlerinde dörd aded tahta kapuları üzre beden beden mazgal delikleri etmişler. Ve Őehriñ kal'a altında vâki'olan Kaya Mahallesi içre hammâm kubbesi kadar kara kara kayalar vardır. Mâ-beyinlerinde hâneler ve yollar vardır. Ve'l-hâsil kân-ı sulehâ dâr-ı ulemâ bir Şehr-i rahmetullâhdur, *ve's-selâm*.

Ve bu Őehriñ memdûhâtından, halkı'nuñ ekseriyyâ kârları afyondur. Cem'î bâğçelerinde mahsûlleri afyondur kim haşhâş derler bir gûne otdur, müdevver müdevver semeresi olur. Her sene anı zirâ'at iderler. Kemâlin bulmadan dahi sebiz-gûn iken tarlalarda avret oğlan cem' olup bu haşhâşı bıçağile her tarafından zahm-dâr idüp ol zahm yerlerinden zamk gibi bir Şey cereyân idüp anı cem' iderler. Ba'dehu tahmîr idüp afyon olur. Ekâlîm-i [Y 17b] seb'ada bu diyâra mahsûs olduğundan cem'î diyâra Karahisâr'dan gider. Ve bu Karahisâr'ın aseli bu haşhâş Őükûfesinden hâsil olmağile tenâvül idene keyif verir. Ve köselesi ve sahtiyân ve gönü meşhûr-ı âfâkdur.

Evsâf-ı ziyâretgâh-ı Karahisâr-ı Sâhib

Bu Őehr-i ma'mûruñ enderûn [u] bîrûnunda niąe bin ziyâretgâh vardır, ammâ âsitânelerine bu âsî yüzümüz rûmâlîde kıldığımız bu sultânlardur ki tahrîr olunur.

Evvelâ Şehir hâricinde Kûtâhiyye râhı üzre Yahşı Baba ve Bahşı Baba: İkiŧi tev'eme bürâderler imiŧ. Selîm Hân huzurunda ta'âm yirlerken sofrâ başında ikisi "Pâdiŧâhım biz bu ân gideriz" diyüp ol ân ân-ı vâhidde ikisi bir ânda cân teslîm idüp bu mahalde defn idüp üzerlerine bir tekye binâ etmiŧler. Kendüleri Horasân erenlerden olmağile yine türbedârları ve tekyeniŧinleri Hindî ve Özbekî ve Mogolî ve Dagıstânî fukarâları sâkinlerdür. Ve

Hazreti-i Karaca Ahmed Sultân: Sene 660 târîhinde Sultân Orhân asrında intikâl idüp bu âsitânelerinde defn etmiŧlerdür. Hâlâ ziyâretgâh-ı hâs [u] âmdur ve meŧhûr-ı âlemdür, *kuddise sırruhû*. Menâkıbı hadd [ü] hasrdan efzûndur. Andan Őâhrâh Sultân: Hâtûn hânımıñ binâ etdüği biñbir mezâristânıñ yolu üzre medfûn bir ulu sultândur kim hâk-i pâ-yi benî âdem olmađıąün hayâtlarında vasiyyet idüp hâke berâber defn etdiklerinden Őâhrâh Sultân derler. Ziyâretgâh-ı ünâsdır. Ve imâret kurbunda,

Âsiye Hânım binti Sultân Alâüddîn: Bir kubbe-i müzeyyende medfûnedür. Ekseriyya nisvân tâ'ifesi ziyâret iderler, ammâ aceb hikmetdür kim vaz'-ı haml idemeyen Hâtûna hâk-i anber-pâkini suda ezüp suyun içirseler bi- emrillâh âsân vechile vaz'-ı haml ider. Ve Sâhibler Sultân ve Sinân Sultân ve kal'a dibinde Yârânlar Sultân ve Orta Sivri dibinde Kısamık Abdurrahîm Sultân ve Konya yolu üzre Hazret-i Mevlânâ'nıñ ırk-ı tâhirinden Devrânî ąelebi ve Merdümek Sultân ve Hızırılık dağında Makâm-ı Hazreti Hızır, andan el- Mevlâ Abdullâh-ı Akŧehrî, Gedik Ahmed Paŧa müderrisen merhûm olup medrese canibinde medfûndur. (---) (---) (---) Ve Hızırılık dağı bu aŧađı

şehre havâledür, ammâ kal'aya aslâ zararı yokdur. Bu Hızırlığı ziyâret ettiğimizde.

Şehriñ Civarına Karıb Olan Kurâları Beyân Eder

Evvelâ karye-i Çapak, karye-i Akçemen ve karye-i Susuz ve karye-i Anbârlı ve karye-i Anpınaz ve karye-i Çıkırık ve karye-i Sepsen ve karye-i kasaba-i İdris karye-i Komardis (?).

Bu kurâlar kasaba-misâl câmi'li ma'mûr kurâlardır. (---)(---) tarafındaki kal'a (---) (---) altındaki hammâm kubbesi kadar eşkâl-i acıbe misâl olan (---) (---) ider

Evvelâ Orta Sivri [Y 18a] ve Gökcekler kayası ve Atlıbuñar kayası ve (---) (---) (---) tarafına mezkûr Hızırlık (---) Sultân havâlisi dibinde Kırklar kayası meşhûr kaya[lardır. (---) (---) Ammâ her biri birer eşkâl üzre halk olunmuş [Q 10a](P 10a) señg-i hârâlardır. Ve bu şehri bu yüzden seyr [ü] temâşâ idüp cümle a'yân-ı vilâyet ile vedâlaşup hânemiz sâhibi Abdullâh Efendi ile

Karahisâr-ı Sâhib'den İzmir Vilâyetine Gitdiğimiz Menâzilleri Beyân Eder

Evvelâ kıble cânibinde Hızırlık dağı verâsında ma'mûr kurâlar ubûr idüp şehre giden Kadın Ana aynınıñ başına varup âb-ı nâbında nûş edüp 3 sâ'atde

Kasaba-i Şuhûd

Yüz elli akçe ile kazâdur. Ba'zı zamân Karahisâr kadısına zamîme ihsân olunur. Kırk pâre nâhiye kurâsı var ve Karahisâr paşasınıñ hâssıdur. Serdârı ve kethudâyeri yokdur. Ve şehri bir mürtefi' yerde âb [u] hevâsı latîf bâğ u bâğçeli müzeyyen bir kasabacıkdur. Karahisâr'a engûr-i âbdâr cümle bundan gider. Ve efvâh-ı nâsda bu şehre Çufud kasabası derler, ammâ galat-ı meşhûrdur. Aslı kasaba-i Şuhûd'dur. Zîra cânib-i erba'asında niçe biñ şühedâlar medfûnlardır.

Bu kasaba cümle tokuz mahalle ve tokuz mihrâbdur. Çârsû içinde Germiyan câmi'i, cemaat-i kesîreye mâlikdür, ammâ kurşun örtüli câmi' degildür, topraklıdur. Ve mesâcidleri ve hân ve hammâmı ve mekteb-i sıbyânı ve uyûnları ve esvâk-ı muhtasarı vardur. Ve cümle biñ iki yüz hânedür. Anda bir gece mahkemede mihmân olup ale's-sabâh garb tarafına bir sahrânıñ nihâyetinde Alî kayası yolunda yüz biñ renc [ü] anâ ile ol Alî yaylasına urûc edüp cümle Karahisâr sahrâları ve gayri kurâlar tahte's-serâda görünür idi. Bunu dahi ubûr idüp ikinci sâ'atde

Karye-i Boyalı

Mezkûr Alî dağı dâmeninde yüz evli müselmân karyesidür ve Osmân Pařazâde'niñ ze'âmetidür. Anda bir bâğ-ı İrem misâl bir âsitânede sultân-ı kâf-ı kana'at ve alemdâr-ı Hazret-i Risâlet Hazret-i Seyyid Kureyşî, bir kubbe-i pür-envâr içinde medfûndur kim aceb ziyâretgâh-ı hâss [u] âmmdur. Fukarâları cümle Bektaşiyândur. Ve bu mahal Sıçanlı kazâsı hudûdudur. Ve bu sahrâ-yı azîm içre mâl-â-mâl âbâdân kurâlardur. Ve bu Boyalı karyesi bu hâkinde bir gûne kırmızı kök hâsıl olur, Uşşâk hâlîçeleriniñ boyası bundandır. Anıñiçün Boyalı dirler. Yedi sâ'atde bu sahrâ içre yetmiş pâre kurâları ubûr idüp

Karye-i Sinân Paşa

Mahkemede mihmân olduk. Karahisâr hâkinde Sıçanlı kadısı bunda sâkindür, zîrâ vilâyet ortasıdur. Yüz elli akçe kazâ-i âsumânîdür. Zîrâ halkı sıçan gibi muzır kavm-i Etrâk'dür. Ve Karahisâr pařasınıñ voyvadalığı hükmündedir. Bir mesîregâh [Y18b] ve çemenzâr ve giyâhâtlı fezâ içre iki yüz hâneli müselmân köyüdür. Cânib-i erba'asındaki kurâlarda niçe biñ âdem cem' olup haftada bir azîm bâzâr olur. Ve niçe biñ çınâr-ı âli ve bîd-i sernigûn dırahtlar ile müzeyyen olmuş bir namâzgâh vâdisinde bâzâr-ı mahabbet olur. Ve aşren fe-aşr havz-ı azîmleri var. Bâzâr günleri bu havuzlar içre pîr u cüvân girüp şinâverlik iderler. Ve etrâf havuzlarda gûnâ-gûn müfid [u] muhtasar

maksûrelerde ahâlî-i bâzâr sohbet idüp hânende ve gûyendeler ve mutribler hoş nevâhat idüp herkes yârânları ile kol kol kavlı karâr idüp ayş [u] işret iderler azîm mesîregâhdur. Bu mahalliñ amâristânı serâpâ Gâzî Sinân Paşa hayrâtı olmağile karye-i Sinân Paşa derler. Câmi'-i azîminiñ kapısı üzre târîhi budur:

Sinân Paşa bilüp dünyâ fenâsın

Diledi kim yapa ukbâ binâsın

Yazanlar bu safâ dârına târîh

Kodular inde gaybin hadd-i tâsın Sene (---)

Hânları ve hammâm imâreti ve medrese ve mekrebi sıbyânı cümle kurşumlu kârgîr binâ-yı azîmdür hayrâtlardur. Ve imâretinde nî'meti subh u şâm müsâfirîne ve mücavirîne mebzûldür. Sinân Paşa bu binâları inşâ iderken bu diyârıñ Etrâk'inden muğber-hâtır olup "Bu Sıçanlı'da ne hâsıl ola kim yeyeler" deyü buyurmuşlar. Andan Sandıklı belin aşup beşinci sâ'atde

Menzil-i kasaba-i Sandıklı

Karahisâr hâkinde yüz elli akçe kazâdur voyvadalıkdur. Nâhiyesi yetmiş pâre kurâdur. Bu Sandıklı kazâsı sandık dolusu mâllî ve mahsûllü kazâdur. Ve şehri bir ferah-fezâ yerde bâğlı ve bâğçeli ve çayır ve çemenzârlı ve murgân-ı hezârlı yerdür.

Ve cümle üç yüz elli toprak örtülü evlerdür. Ve üç mahalle ve dörd mihrâbdur. Cümleden Çârsû câmi'i kurşumlu, ma'mûr binâdur. Ve bir minâre-i mevzûnu vardır. Ve kırk aded leblebici dükkânları vardır. Cümle etrâf kurâlarına leblebi bundan gider. Gâyet dânedâr nohudu olur. Bir diyâra mahsûs degildir. Ve gayri dekâkînleri ve hânı ve hammâmı ve tekye ve mesâcidleri vardır. Emn [ü] emân kasabadur. Andan cânib-i garba vâsî' sahrâlar içre ma'mûr kurâları 6 sâ'atde ubûr idüp vakt-i zuhurda...

Günümüz Türkçesi-Taş Saçan Kale Afyonkarahisar Şehrini Özellikleri⁵

Afyonu halkına galip, şehrine Karahisar-ı Sahip derler. Defterhane-i Sultanî'de böyle yazılıp bütün emirlerde de bu şekilde yazılmaktadır. Zira Osmanoğlu ülkesinde 6 adet Karahisar kalesi vardır. Ama bu Karahisar Anadolu Eyaleti'nde başka sancakbeyi mutasarrıf olur. İki tuğluya da bağışlanır şerif ve yüce mansıptır. Paşasının hâssı padişah tarafından 240.299 akçedir. Sefer sırasında paşası hâssına göre bin adamla sefere gider. Sancağında bulunan zeamet ve timar erbâbı 612'dir. Tamamı sefer sırasında kanun üzere cebelüleri ile alaybeyi ve çeribaşlarıyla sancakları altında pür-silâh üç bin asker olur. Ve bu şehirde kethüdayeri, yeniçeri serdarı, dizdarı ve iki yüz kale neferi vardır. Ve üç yüz akçe pâyesiyle verilir şerif kazadır.

Ve nahiyesi yüz yirmi parça bakımlı köylerdir. Kadiya senelik on kese, sancak paşasına yüz kese hâsil olur. Ve şeyhülislâmi, nakibüleşrafı ve ayanı eşrafı boldur. Ve uleması gayet çok olduğundan yüksek mansıplara mutasarrıf olmuş yedi yüz kadı taifesi vardır. Diğer imam, hatip ve şeyhleri de buna göre kıyas oluna. Gayet giyimli, muhteşem ve zengin halkı vardır. Ve sancağının tamamı dokuz kaza yerdir. Gayet mamur kazaları bunlardır ki zikrolunur: Şehir kazası, Sandıklı kazası, Sıçanlı kazası, Şuhut kazası ve Çule kazası. 2 kaza da Barcınlar kazalarıdır. Karamık kazası ve Çay kazası. Meşhur mamur kazaları bunlardır.

Ve kalesini Rum kayseri yapmıştır. Sonra sene (---) tarihinde Selçuklu Sultanı Alâeddin Rum keferesi elinden zorla fethetmiştir. Daha sonra Osmanoğullarından Sultan Orhan Germiyanoğulları elinden almıştır. Tamamı altı kat şeddadi eski

⁵Zikredilen eserden aynen alınmıştır: Seyit Ali Kahraman, (2011), Günümüz Türkçesiyle Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi: Kütahya-Manisa-Izmir-Antalya-Karaman-Adana-Halep-Şam-Kudüs-Mekke-Medine, 9.Kitap, 1.Cilt, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul: s.31-41. Başlık şu şekilde de olabilir: (Afyonkarahisar Şehrini Sağlam Kalesinin Özellikleri)

yapı büyük kaledir. Hakir etek toplayıp gezip görmek için bazı şehirli dostlarımızla kaleye çıktık.

Evvelâ iç kaleye vardık, kapısı batıya nazırdır. Kapısı üzerinde bu gibi tarihleri var:

“Emera bi-imâreti hâzihi li’d-dârı’l-âliye fi devleti Sultânü’l-mu’azzam Alâü’d-dünyâ ve’d-dîn Sultan Keykubâd bin Keyhusrev ve ebbedallâhu saltanatah” yazılmıştır.

Bu tarihin üstünde yine bu kapının kemeri üzere bir dört köşe beyaz mermer üzerinde celî hat ile bu tarih yazılıdır.

Eyleyüp lütf u kerem devletli Şâh

Ya’ni Sultân Selîm Şâh-ı gayûr

Emr edüp ta’mîr için bu husnının

Mîr Mahmûd yine etti böyle şûr

Dedi ta’mîrine Târî târihin,

Oldu bu sedd-i metîn ma’mûr. Sene 981

Ve bu yüksek kale Karahisar sahrasının güneyinde yüksek dağlara yakın dağlık ve taşlık bir dere ağzında yüzünü sahraya vermiş göklere baş çekmiş Kahkaha gibi bir sağlam hisardır. Şahin ve zağanos yuvalı sarı ve kızıl yalçın kaya üzere gökkuşağı gibi mavi bulutlara başını dayamış yüksek dağlar vardır ki göklere çıkmış Demavend Dağı gibi kudret eliyle yapılmış bir kaledir. Hatta yukarı çıkmaya çalıştığımızda aşağı şehirde Ulu Cami önündeki aşağı kale kapısından girip bu kalenin ta zirvesindeki Hünkâr Camii’ne kadar tam iki saatte çıktım, ama dermansız mecalsiz kaldım.

Ve bu iç kalenin içinde tam tepesinde / zirvesinde Sultan Keykubad Camii küçüktür, ama gayet sanatlı ve şirin camidir. Bir ibretlik mihrabı vardır. Sâfi lacivert ve tezhipli halkârî çinili bir açık nur mihraptır. Minberi yine büyüleyicidir. Lâkin

minaresi yoktur, zelzeleden harap olmuştur. Ve bu camiın sağ tarafında Kırklar Makamı ziyaretgâhtır.

Ve bu iç kalede üç buğday ambarı, cebehane hazineleri ve yedi-sekiz adet su sarnıçları vardır. Başka bir yapıdan eser yoktur. Daima kapıları kapalı durur. Yılan ve çıyanları gayet çoktur, insan cinsinden bir fert yoktur.

Ve bu kale beş köşe kudret eliyle yapılmıştır ve yüksek bir kaledir. Ve çepçevre büyüklüğü yirmi iki bin adımdır, ama aşağı kat kalelerinin ne kadar adım olduğu belli değildir. Zira dört tarafı gayet uçurum tehlikeli kayalar üzerinde olmakla saymaya cüret edemedik.

Bu iç kalede Kuşlu Sarnıç adlı mahal Bîsütun Dağı gibi şehre havale şahnişin gibi dışarı çıkmış bir kayadır. Hakir orada oturup yeryüzüne bakıp Huda'nın sanatını dikkat ve insafla seyrettim. Yeryüzü ta Altuntaş Ovası'na kadar ve iki merhale yer Seyyid Gazi tarafına ve doğu tarafına iki menzil yer Konya yollarına baktım. Ovası, kırları köyler ve kasabalar ile donanmış olup yeryüzü yemyeşil çemenzar ekinlikler, bağ ve bostanlar ile tüm vadiler bukalemun nakşı gibi ibretlik gözükmekte idi.

Ve gerçi bu iç kalede haneler yok, atıl durur, ama yine şehrin ayanının miras yoluyla intikal etmiş sınırları, zengin kimselerin mahzenleri ve mağaraları vardır. İçlerinde değerli eşyalar ile kilitli ve mühürlü durur. Gece gündüz kale neferlerinden onar kişi nöbet ile bekçilik edip korurlar. Kuşatma sırasında, celâlî ve cemalî korkusundan herkes mallarını bu kale mağaralarında saklarlar. Onun için daima kapısı bekçiler ile kapalı durur.

Ve bu iç kale kapısından dik aşağı ne at, ne katır ve eşek inip çıkmak zordur. Yaya adamlar için yoldur. Hakir de dik aşağı inip sekiz yüz adımda orta hisara geldik. İçinde kırk-elli kadar avlusuz kat kat kale eri haneleri vardır. Ve dizdar burada oturur.

Gelen gidenler için bir divanhanesi ve bir cami vardır. Başka han, hamam ve dükkânları yoktur.

Ve bu orta hisarın kapısı kibleye nazır bir kapıdır. Ve bu kapı yanında kulenin taşları üzere beyaz mermerden kale sahipleri ve zenciler suretleri ceset olarak putlar gibi timsaller vardır. Onun için bütün tarihlerde bu kaleye Zengibar Kalesi derler. Ve bu kapıdan yine yokuş aşağı bir bölme hisar daha vardır, orada da kırk-elli hane vardır. Bunun da kapısı batıya açıktır. Ve bu kalelerin halkı sularını aşağıdan eşekler ile taşırlar. Bu şekilde bir kale-i mühürdür, *vesselâm*.

Ama aşağıda büyük şehir olan eski varoş Hızırlık Dağı ile kale dağı arasında dere, tepe ve bayırlar üzere ve kalenin batısı, güneyi, kiblesi, doğusu, kuzeyi ve yıldız taraflarına kadar büyük varoş kale kayasını kuşatmıştır. Cümle dört bin altı yüz toprak ve kireç ile örtülü kârgir yapı saraylar ve başka evlerdir. Ama bu şehri gören “kırk-elli bin hane vardır” diye tahmin eder. Ama bu hakir haberin doğrusunu mahkeme sicillerinden, esnaf şeyhlerinden, askerî yetkilerinden, şehbenderlerden ve köy kethüdalarından öğrenip alıp yazmayı üzerime gerekli görev etmişiz. Bu şehrin de ne kadar hane olduğunu haber alıp yazdık.

Bu şehrin bir hanesine girsen dam ve çatılarıyla kâa, misafirhanesi ve avlusuyla bir büyük saray görünür. Bağ ve bahçeleri geniş avluları ile cihanı süslemiş bir şehirdir. Dört bin altı yüz Müslüman haneleri ve bin Hıristiyan haneleriyle bezeli bir İrem şehridir. Ve bütün evlerinin temellerinden bir adam boyu yüksek taş yapıdır, ondan yukarısı kerpiç duvarlardır.

Ve tamamı kırk iki mahalle ve kırk iki mihraptır. Ve on iki tuğla kârgir minareler gözükmektedir. Geri kalanı tahta minarelerdir. Zira mükellef ve süslü imaret ve hamamı, kurşun ile kaplı bir camii ve bir burma nazik (minaresi) var ki meğer misli Bursa şehri’nde ola.

Gedik Ahmed Paşa Bâyezîd Velî Camii, onun hayrat ve hasenatındandır. Zengin ve yoksula nimeti boldur. (---) (---) (---) Yüz elli ayaktır. Zemini seksen basamak ve iki kubbe yan yanadır ve bir sanatlı eski tarz mihrap ve minberi var ki misli meğer Sinop şehrindeki minber ola. Ve taşra yan sofalarında altı adet sütun üzere nakışlı hoş kubbelerdir. Ve avlusunda abdest havuzunun dört tarafında ibretli ağaçlar ile süslenmiştir ki ağaçların gölgelerinden asla güneş tesir etmez bir koyah yerdir. Ve bu avluya bitişik suyu ve havası hoş bir ferah hamamı var kim hastalar girse hayat bulur. Ve bir medresesi var, yetmiş hücredir. Dersiamı ve talebeleri mevcuttur. Müderrisler arasında pâyesi yüksek bir medresedir. Ve imareti, hanları ve bütün yapıları baştanbaşa kurşun ile örtülü benzersiz camidir.

Ve Otpazarı'nda Fileoğlu Camii de kurşunludur. Çarşı içinde olmakla sabah akşam cemaatsiz ve atıl değildir. Ve Kara Cami kiremitlidir. Ve Atpazarı Camii, Abdurrahim Efendi Camii, Arap Camii ve kale altında Ulu Camii gayet eskidir ve toprak örtülüdür. Ancak avlusu yoktur, iki kapısı ve bir minaresi vardır. Ve Keçepazarı Camii. Bunlardan başkası mescitlerdir.

Ve Mescitlerin meşhuru ve mamuru Esen Çeşme Mescidi, Akmescit, Kapalı Mescit, Çavuşlar Mescidi, Kubbeli Mescit ve Yeni Abdullah Efendi Mescidi. Ve toplam yedi tekkesi var. Bunlardan âşıklar nazargâhı Mevlâhane Tekkesi ârif ve sadıkların mekânıdır. Kale kayası eteğinde bir zarifler toplantı yeri tekkedir.

Ve toplam beş hamamdır. Evvelâ İmaret Hamamı, Gedik Ahmed Paşa'nındır. Ve Paşa Sarayı dibinde Alaca Hamam, Kadı Hamamı, Tabahane Hamamı, Eski Yeni Hamamı ve hâlâ Kızlarağası Abbas Ağa tamir ediyor. Kale altında Cemaleddin Hamamı, daha önce sel basmış, yapı ustaları binayı tamir etmeye başlamışlar ama hoş hamam olur. Ve iki bedesteni var. Daha önce üç bedesten imiş. Hâlâ birini Kızlarağası cami ediyor, ama

gayet yerinde cami olur, zira tam çarşının ortasında bulunmaktadır.

Ve toplam iki bin kırk sekiz dükkkândır, bekçilerinden haber aldım. Ama bunlardan sarahanesi bir diyarda yoktur. Baştanbaşa kârgir, üstleri örtülü gölgeli dükkkânlardır. Orada işlenen saraç aletleri bir diyara mahsus değildir. Meğer İstanbul'da işlense uzak olmaya, zira bu Karahisar köselesi mazıdır. Sahtiyan ve gönleri kirdimandan pamuk gibi çıkar. Tam yüz dükkkân tabakhanesi ve üç bin genç pehlivan Âh-i Evran köçekleri vardır. İçlerine bir kanlı kaçıp varsa hâkim alamaz, ama tabakların elinden de kurtulamaz. Evvelce mahpus edip kirdimana koşup köpek pisliği içinde pişip tövbe ederek temiz olup sonra post sahibi olur. Bu tabaklar şehrin üstünde Mevlevihâne yakınında, derenin iki tarafında bir tehlikeli geçit yerindedir. Başka camileri ve mescitleri vardır. Bu taife, okluk kimse ile ülfet etmezler. Ve yüz adet şırlağan yağı işyerleri vardır.

Ve on dokuz tüccar hanları vardır. Bunlardan Kapan Hanı, Abdullah Efendi Hanı, Hacı Üveys Hanı, iftelerli Osman Paşa Hanı, atalbaş Paşa Hanı ve Acem Hanı ise kale gibi bir handır, onlardan başka bir kimse konmağa kâdir değildir. Isfahan'a gidip gelinceye kadar kapalı odasının kirasını çekip kimseyi kondurmazlar. Meşhur hanlar bunlardır.

Ve imaret birdir. Ve medrese üçtür. Ve iki yüzden fazla âb-ı hayat eşmeleri vardır, ama hepsi Kadınana Suyu'ndandır. Bir Adeviye Hatun'un hayratıdır ki bir melik böyle hayrata malik olmamışlar. Ta bir konak yerden nice taşlık dağlardan getirtmiştir. Ve bir kız kardeşi de şehrin mezarlığının etrafına duvar çekip nice bin kârgir yapı yeraltı mezarlar yapmıştır. Ve Mevlevihane yakınında iki lüleli tatlı sulu çeşmenin tarihidir:

“Bismillâhirrahmânirrahîm. Büniye hazihi li’s-sâkiye fî eyyâmı devleti es-Sultan Süleyman Şah bin Mehmed Şah bin Yakub Şah sene erba’a [ve] sitti mie” [604] yazılmıştır.

Ve bu şehir insan deryasıdır. Çarşı pazarında adam adamın omzunu sökemez, öyle kalabalıktır, zira işlek şehirdir. Dört tarafı gayet mamur köylerdir. Ve halkı gayet zenginlerdir ve gayet cömert kimselerdir ki gelen geçen yolculara nimetleri boldur.

Ama halkının yüz renkleri sarıya meyillidir, zira bu diyar afyon yurdu olmakla halkının çoğu tiryakidir. Ama suyu ve havasının hoşluğundan halkı tiryakiliklerine göre nane çöpü gibi ve lades kemiği gibi arık adamlardır ve suyu balgamî olduğundan (---) (---) (---) -mdirler, tiryaki olduklarından ve tiryaki olmayanlar da inatçı ve kavgacı kavimdir. Zira kahvehanelerinde Ashâb-ı Kehf’e uyarak devamlı uykuya müptela olup daima rüya gördükleri hâlleri çok görülmüştür.

Ve bütün halkı çuka ferace ve kontuşlar giyerler. Ve ulemâ ve ayanları samur ve sof ferace giyip gezerler. Genellikle halkı Mevlânâ muhibbi olduklarından külâh üzere beyaz Muhammedî nişanı sarık sararlar. Bütün kadınları beyaz çarşaf bürünürler, ama gayetle ehl-i perde kadın mahbûbeleri vardır. Onlarda da bazısı tiryaki imişler. Kadın ola ve tiryaki ola, Allah’a sığınırım. Onun için kocaları hanelerine gelmeyip kahvehanelerde kıssahan ve gazelhan dinleyerek hanelerine gitmeye güçleri olmayıp kaşına kaşına kahvede uyuyakalır, zira evine varsa karısı tiryaki kendisi de tiryaki, iki inatçı bir yerde geçinemediklerinden genellikle ehl-i hirefleri kahvede konuk olur. Ve bu şehrin çarşı pazarlarında yolları gayet daracık olur, asla arabalar giremez. Atlılar güçlükle gezer.

Ve bu şehirde hanedan sahipleri çoktur. Ve halkı gayet zeki, maarif ehli, müfessir ve muhaddis çelebiler gayet çoktur. Bunlardan divan sahibi Abûsî Çelebi aruz ilminde benzersiz,

yüce zat çeledir. Ve Leccî Çelebi, Nevmî Çelebi ve Nevmîzade Şûmî Çelebi zarıfler arasında bir gülünç ve rind adamdır. Mez'î Çelebi, Veznî Efendi, Uzamî Efendi ve Meşrebî Çelebi. Bu gibi mahlaslı maarif erbâbından şair çelebileri vardır. Ama âlimlerine, salihlerine takva ehli hâl sahibi derviş ve vera ehli adamlarına aşk olsun. Bu şehir bu salihlerin yüzü suyuna bolluk olup mamur ve şenlikli olmuştur.

Ve bu şehirde diğler şehirlere nispetle nur ve bir ruhaniyet vardır. İnsan bu şehre girince sanki kalp gözü açılır. Bağ ve bahçelerine insan girince gamı def edip canına can ve bazı canan yâran gelip hoş sesli kuşlar ötüp figan ettikçe bülbüllerin nağmeleri cana rahat verir. Bunlardan İrem Bağlı Çatalbaş Paşa Sarayı, Paşa Sarayı ve Ali Kadı Sarayı mamur saraylardır.

Ve bu büyük varoşun dört tarafına Kara Haydaroğlu adlı celâlinin korkusundan kale duvarı gibi kerpiçten duvarlar yapıp köşe bentlerinde dört adet tahta kapıları üzere beden beden mazgal delikleri etmişler. Ve şehrin kale altında bulunan Kaya Mahallesi içinde hamam kubbesi kadar kara kara kayalar vardır, aralarında haneler ve yollar vardır. Kısacası, salihler ocağı, âlimler yuvası, Allah'ın rahmeti bir şehirdir, *vesselâm*.

Ve bu şehrin beğenilenlerinden; halkının genellikle kârları afyondur. Bütün bahçelerinde mahsulleri afyondur ki haşhaş derler bir çeşit ottur, yuvarlak yuvarlak meyvesi olur. Her sene onu ekerler. Olgunlaşmadan da yeşil iken tarlalarda avrat oğlan toplanıp bu haşhaşı bıçakla her tarafından çizip o çizilen yerlerinden zamk gibi bir şey akar, onu toplarlar. Sonra mayalanıp afyon olur. Yedi iklimde bu diyara mahsus olduğundan bütün diyarlara bu Karahisar'dan gider. Bu Karahisar'ın balı bu haşhaş çiçeklerinden hâsıl olduğundan yiyene keyif verir. Ve kösesi, sahtiyân ve gönü meşhurdur.

Karahisar-ı Sahip Ziyaret Yerleri

Bu mamur Şehrin içinde ve dışında nice bin ziyaretgâh vardır, ama türbelerine bu asi yüzümüzü sürdüğümüz bu sultanlardır ki yazılır.

Evvelâ Şehir dışında Kütahya yolu üzerinde Yahşi Baba ve Bahşi Baba: İki ikiz kardeşler imiş. Selim Han huzurunda yemek yerlerken sofraya başında ikisi ‘‘Padişahım, biz bu an gideriz’’ deyip o anda hemen ikisi birden can verip bu mahalde defnedilip üzerlerine bir tekke yapmışlar. Kendileri Horasan erenlerinden olmakla yine türbedârları ve tekke Şeyhleri Hint, Özbek, Moğol ve DağıŐtanlı fukaraları sakinlerdir. Ve Hazret-i Karaca Ahmed Sultan: 660 [1262] tarihinde Sultan Orhan asrında vefat edip bu türbelerinde defnetmiŐlerdir. Hâlâ bütün insanların ziyaret yeridir ve meşhurdur, *sırrı azizolsun*. Hikâyeleri haddinden fazladır. Sonra,

Şahrah Sultan: Hatun Hanım’ın yaptığı bir mezarlık yolu üzerinde yatmakta olan bu ulu sultandır ki insanoğlunun ayağının tozu toprağı olmak için hayatlarında vasiyet edip toprakla beraber defnettiklerinden Şahrah Sultan derler. Halkın ziyaretgâhıdır. Ve imaret yakınında Sultan Alâeddin kızı Âsiye Hanım: Bir süslü kubbede gömülüdür. Genellikle kadınlar ziyeret ederler, ama acayip hikmettir ki doğuramayan kadına toprağın suda ezilip suyunu içirselere Allah’ın emriyle kolaylıkla doğurur. Ve Sahibler Sultan ve Sinan Sultan, kale dibinde Yârânlar Sultan, Orta Sivri dibinde Kısamık Abdurrahim Sultan, Konya yolu üzere Hazret-i Mevlânâ’nın soyundan Devranî Çelebi, Merdümek Sultan ve Hızırlık Dağında Hazret-i Hızır Makamı, Molla Abdullah-ı AkŐehrî, Gedik Ahmed Paşa müderrisiyken vefat edip medrese yanında defnedilmiŐtir. (---) (---) (---). Ve Hızırlık Dağı bu aşağı Şehre havaledir, ama kaleye asla zararı yoktur. Bu Hızırlık’ı ziyaret ettiğimizde

Şehrin Civârına Yakın Olan Köyleri Bildirir

Evvelâ Çapak Köyü, Akçemen Köyü, Susuz Köy, Ambarlı Köyü, Anpınaz Köyü, Çıkrık Köyü, Sepsen Köyü, İdris Köyü ve Komardis Köyü. Bu köyler kasaba gibi camili mamur köylerdir. (--) (---) tarafındaki kale altındaki hamam kubbesi kadar acayip şekildeki kayaları bildirir:

Evvelâ Orta Sivri, Gökçekler Kayası, Atlıpınar Kayası, (---) (---) tarafına bu Hızırlık (---) Sultan havalisi dibinde Kırklar Kayası meşhur kayalardır, ama her biri birer şekil üzere yaratılmış yalçın taşlardır. Bu şehri bu şekilde gezip dolaşp bütün vilâyet ileri gelenleriyle vedalaşp hanemiz sahibi Abdullah Efendi ile

Karahisar-ı Sahip'ten İzmir Vilâyeti'ne Gittiğimiz Menzilleri Bildirir

Evvelâ kible tarafında Hızırlık Dağı arkasında mamur köyler geçip şehre giden Kadın Ana kaynağının başına varıp duru suyundan içip üç saatte

Şuhut Kasabası

Yüz elli akçe ile kazadır. Bazı zaman Karahisar kadısına ek olarak verilir. Kırk adet köyleri var ve Karahisar paşasının hâsıdır. Serdarı ve kethüdayeri yoktur. Şehri bir yüksek yerde suyu ve havası hoş, bağ ve bahçeli süslü bir kasabacıktır. Karahisar'a sulu üzüm hep buradan gider. Halk arasında bu şehre Çufut Kasabası derler, ama galattır. Aslı Şuhut Kasabası'dır. Zira dört tarafında nice şehitler gömülüdür.

Bu kasaba toplamda dokuz mahalle ve dokuz mihraptır. Çarşı içinde Germiyan Camii, kalabalık cemaate sahiptir, ama kurşun örtülü cami değildir, topraklıdır. Mescitleri, hanı, hamamı, sıbyan mektebi, çeşmeleri ve küçük bir çarşısı vardır. Ve tamamı bin iki yüz hanedir. Orada bir gece mahkemede konuk olup sabahleyin batı tarafına bir sahranın sonunda Ali Kayası yolunda yüz bin zorluk ve sıkıntı ile o Ali Yaylası'na

çıkıktık. Tüm Karahisar ovaları ve diğer köyler tamamen görünür idi. Bunu da geçip ikinci saatte

Boyalı Köyü

Yazılan Ali Dağı eteğinde yüz evli Müslüman köyüdür ve Osman Paşazâde'nin zeametidir. Orada İrem Bağı gibi bir türbede kanaat kâfî sultanı ve Hazret-i Risalet alemdarı Hazret-i Seyyid Kureyşî, nur dolu bir kubbe içinde medfundur ki hassın ve avamın ziyaret yeridir. Dervişleri tamamen Bektaşîdir. Bu mahal Sıçanlı kazası sınırındır ve bu büyük ova içi şenlikli köylerle doludur. Bu Boyalı Köyü toprağında bir tür kırmızı kök hâsil olur, Uşak halılarının boyası bundandır, onun için Boyalı derler. Yedi saatte bu sahra içinde yetmiş adet köyleri geçip

Sinan Paşa Köyü

Mahkemede konuk olduk. Karahisar toprağında Sıçanlı kadısı burada oturur, zira vilâyet ortasıdır. Yüz elli akçe asumanî kazadır. Zira halkı sıçan gibi zararlı Etrak kavmidir. Karahisar paşasının voyvodalığı hükmündedir. Bir mesiregâh, yeşillik ve otluk ova içinde iki yüz haneli Müslüman köyüdür. Dört tarafındaki köylerden nice bin adam toplanıp haftada bir büyük pazar olur. Ve nice bin yüksek çınar ve salkımsöğüt ağaçları ile süslenmiş bir namazgâh vadisinde muhabbet pazarı olur. Ona on havuzları var. Pazar günleri bu havuzlar içine yaşlı genç herkes girip yüzerler. Havuzların çevresinde ufak tefek maksurelerde pazar halkı sohbet edip hanende, okuyucu ve çalgıcılar güzel nağmeler çalarlar. Herkes dostları ile kol kol kavlı karar edip içip eğlenirler, büyük dinlenme yeridir. Bu mahallin yapıları baştanbaşa Gazi Sinan Paşa hayratı olmakla Sinan Paşa Köyü derler. Büyük camiin kapısı üzere tarihi budur:

Sinan Paşa bilip dünyâ fenâsın

Diledi kim yapa ukbâ binâsın

Yazanlar bu safâ dârına tarih

Kodular inde gaybin hadd-i tâsın. Sene (---)

Hanları, hamam imareti, medrese ve sıbyan mektebi hep kurşunlu kârgir büyük yapı hayratlardır. İmaretinde nimeti sabah akşam yolculara ve komşulara boldur. Sinan Paşa bu binaları inşa ederken bu diyarın Etrakinden çok incindiğinden “Bu Sıçanlı’dan ne hâsıl ola ki yiyeler” diye buyurmuşlar. Sonra Sandıklı Belî’ni aşıp beşinci saatte,

Sandıklı Kasabası Menzili

Karahisar toprağında yüz elli akçe kazadır, voyvodalıktır. Nahiyesi yetmiş parça köydür. Bu Sandıklı kazası sandık dolusu mallı ve mahsüllü kazadır. Ve şehri geniş bir yerde bağlı, bahçeli, çayır ve çemenzarlı ve kuşlarla dolu yerdir.

Ve tamamı üç yüz elli toprak örtülü evlerdir. Üç mahalle ve dört mihraptır. Bunlardan Çarşı Camii, kurşunlu, mamur binadır. Ve bir düzgün minaresi vardır. Ve kırk adet leblebici dükkânları var, bütün çevre köyelerine leblebi bundan gider. Gayet iri nohudu olur, bir diyara mahsus değildir. Ve diğer dükkânları, hanı, hamamı, tekke ve mescitleri vardır. Emniyetli ve sakin kasabadır. Oradan batıya geniş sahralar içinde mamur köyleri altı saatte geçip öğle vaktinde... (Evliyâ Çelebi, bu yerden Uşak ilinin Banaz ilçesine geçer.)

Seyahatnâme’nin Diğer Ciltlerinde Afyonkarahisar⁶

1.Ciltte Afyonkarahisar

Transkrip:

“ Der-eyâlet-i Anadolu Hâss-ı mîrilivâ-i Sarhan
240.000Aydın 613.460Karahisâr-ı Afyon 240.299 Engürü

⁶ Afyonkarahisar (Karahisâr-ı Sahip) 9.Ciltte anlatıldığı için, bu bölümde 9.Cilt hariç tutularak inceleme yapılmıştır ve 5. 8. ve 10.ciltlerde Afyonkarahisar iline ait bilgilere rastlanılmamıştır. 3. Ciltte ise sadece Bolvadin’den bahsedilmektedir.

264.300Bursa 618.079Bolu 300.122Kastamonu 500.000 Menteşe
400.800Teke 328.000Hamid 204.000Kankırı 258.081Karesi
300.000Sultanönü250.000" (s.88)

Günümüz Türkçesiyle:

" Anadolu eyaleti sancaklarını bildirir

Sancakları bunlardır ki zikrolunur: Saruhan, Aydın, Kastamonu, Hudâvendigâr, Bolu, Menteşe, Ankara, Karahisarr-ı Sahib, Tekeili, Kengırı, Hamid, Sultanönü, Karesi." (Kahraman ve Dağlı, 2011:134)

2. Ciltte Afyonkarahisar

Transkript:

"İcmâl-i tevârîh-ı fütühât-ı Osmân Hân Gâzî: Evvelâ kal'a-i Bilecik ve kal'a-i İnegöl ve Karahisâr ve İnönü ve kal'a-i İznik ve Köprülühisâr ve İlibâd hisârı ve kal'a-i Kestel ve kal'a-i Kite ve kal'a-i Biga ve'l-hâsıl iki yüz kal'a ve iki yüz hutbe sâhibidir." (s.23)

Günümüz Türkçesiyle:

"Osman Han Gazi'nin fetihlerinin anlatılması: Evvelâ Bilecik Kalesi, İnegöl Kalesi, Karahisar Kalesi, İnönü Kalesi, İznik Kalesi, Köprühisar Kalesi, İlibad Hisarı, Kestel Kalesi, Kite Kalesi, Biga Kalesi velhâsıl iki yüz kale ve iki yüz hutbe sahibidir." (Kahraman ve Dağlı,2014: 40)

Transkript:

"Yed-i kudret ile bir kal'a-i Van ve Mardin ve Şebin Karahisâr ve Afyon Karahisâr ve Âdilcevâz ve Tokad ve Amasiyye misüllü kal'a-i Mekü'dür." (s.115)

Günümüz Türkçesiyle:

“Kudret Eli ile yapılmış bir Kahkaha Kalesi’dir. Osmanlılarda Van Kalesi, Mardin, şebin Karahisar, Afyon Karahisar, Adilcevaz, Tokat ve Amasya Kalesi gibi Mekü Kalesi’dir.” (Kahraman ve Dağlı, 2014: 259)

Transkript:

“Devlet-i Âl-i Osmân'da yed-i kudret ile binâ olunan kâr-ı Hudâ kal’aların biri dahi bu Kemah kal’asıdır. Biri Diyârbekir kurbunda Mârdin kal’asıdır ve kal’a-i Van-ı sedd-i îmândır ve kal’a-i şebin Karahisâr ve kal’a-i Mekü ve kal’a-i Afyonkarahisâr ve kal’a-i Ermenâk ve kal’a-i Merakâb ve kal’a-i Hasan ve kal’a-i Gereknuh ve diyâr-ı Rûm'da kal’a-i Menekşe ve kal’a-i Anapolya ve kal’a-i Mizistre ve kal’a-i Gördüs ve cezîre-i Kırım'da kal’a-i Menküp, bu kal’alar evc-i âsumâna ser çekmiş ebr-i kebûddan gayrı havâlesiz kılâ’lardır.” (s.194)

Günümüz Türkçesiyle:

“Osmanoğulları Devleti’nde kudret eliyle yapılan Tanrı yapısı kalelerin biri de bu Kemah Kalesi’dir. Biri Diyarbakır yakınında Mardin Kalesi’dir, iman Seddi Van Kalesi’dir, şebin Karahisar Kalesi, Mekü Kalesi, Afyonkarahisar Kalesi, Ermenak Kalesi, Merkab Kalesi, Hasan Kalesi, Gereknuh Kalesi ve Rumeli’de Menekşe Kalesi, Anapolya Kalesi, Mizistre Kalesi, Gördüs Kalesi, Kırım bölgesinde Menküp Kalesi, bu kaleler göklere doğru baş uzatmış mavi bulutlardan başka havalesi olmayan kalelerdir.” (Kahraman ve Dağlı, 2014: 449)

Transkript:

“Evsâf-ı hısn-ı hasîn ve sedd-i Kahkahâ-yı metîn ya’nî Karahisâr-ı şarkî: Ve şebin Karahisâr dahi derler. Devlet-i Âl-i Osmân'da (---) aded Karahisâr vardır. Meşhûr-ı âfâkı bu

Erzurum hâkinde Karahisâr-ı Şarkî'dir ve Anadolu hâkinde Afyon Karahisârı'na, Karahisâr-ı Sahib derler ve Develi Karahisârı ve Adalya Karahisârı ve Van Karahisârı (---) (---) (---) (---) (---) (---) Bunlar meşhûr-ı âfâk hisârlardır ammâ Afyon Karahisârı'yla bu Şebin Karahisârı'nun edîm-i arzda nazîri yok bî-bedel kal'ateyindir." (s.199)

Günümüz Türkçesiyle:

"Sağlam ve dayanıklı Kahkaha Kalesi yani Karahisar-ı Şarkî: Ve Şebin Karahisar da derler. Osmanoğulları devlerinde (-- -) adet Karahisar vardır. Dünyaca meşhur olanı bu Erzurum toprağındaki Karahisar-ı Şerkî'dir. Anadolu toprağında Afyon Karahisârı'na, Karahisar-ı Sahib derler. Develi Karahisârı, Adalya Karahisârı ve Van Karahisârı (---) (---) (---). Bunlar dünyaca ünlü hisarlardır ama Afyon Karahisârı'yla bu Şebin Karahisârı'nun yeryüzünde benzeri yok bedelsiz iki kaledir." (Kahraman ve Dağı, 2014: 461)

Transkript:

" [u] rûz Bıyıklı Derviş Mehmed Paşa ile dörd ay bîrâder-i cân-beraber-vâr zevk [u] safâ ile hüsn-i zindegâne eyleyüp efendimize hâss-ı hümâyûnu için Karahisâr-ı Sâhib sancağı ihsân olunup üç bin mikdârı ağavâtların hâssına gönderüp kendüsü sebük-bâr kalup on iki adet yalılarında Fındıklı ve Beşiktaş ve Ortaköy ve Üsküdar ve Eyyûb yalılarında zevkle meşgûl oldular." (s.275-276)

Günümüz Türkçesiyle:

"Efendimiz, gece gündüz Bıyıklı Derviş Mehmed Paşa ile dört ay can kardeşi gibi zevk u safâ ile güzel geindi. Efendimize hâss-ı hümâyûnu için Karahisar-ı Sahib sancağı bağışlandı. 3 bin kadar ağlarını hâssına gönderip kendisi yüksüz kalıp 12 adet

yalılarında Fındıklı, Beşiktaş, Ortaköy, Üsküdar ve Eyüp yalılarında zevkle meşgul oldular.” (Kahraman ve Dağlı, 2012: 637)

4. Ciltte Afyonkarahisar

Transkript:

“Hakkâ ki arz-ı Irâk'da böyle bir sedd-i Kahkahâ-misâl kal'a-i bî-misâl görmedim. Diyâr-ı Anadolu'da kal'a-i bî-misâl görmedim. Diyâr-ı Anadolu'da kal'a-i Karahisâr-ı Sâhib ya'nî Afyonkarahisârı ve diyâr-ı Rûm-ı Erzurum'da kal'a-i Kemâh ve diyâr-ı Ermen'de kal'a-i Van ve diyâr-ı Âzerbaycân'da kal'a-i Mekü ve diyâr-ı Diyârbekir'de kal'â-i Mardin ve diyâr-ı Irâk'da bu kal'a-i İmâdiyye cümleden şöhre -i şehr olmuş hisâr-ı üstüvârlardan yed-i kudret ile kal'a halk olunmuş bur sûr-ı sun'-ı Allah'dır.” (s.311)

Günümüz Türkçesiyle:

“Gerçekten de Irak toprağında böyle bir Kahkaha Seddi gibi eşiz bir kale görmedim. Anadolu diyarında Karahisâr-ı Sâhib Kalesi yani Afyonkarahisarı, Erzurum diyarında Kemah Kalesi, Ermen diyarında Van Kalesi, Azerbaycan diyarında Makü Kalesi, Diyarbakır diyarında Mardin Kalesive Irak diyarında bu İmadiye Kalesi meşhur olmuş, kudret eli ile kale yaratılmış bir kaledir.” (Kahraman ve Dağlı, 2010: 700)

6. Ciltte Afyonkarahisar

Transkript:

“Melek lalam, seni vezîria'zamımın alt yanında kubbe altında ikinci vezîr edüp Afyonkarahisâr sancağın sana ber-vech-i arpalık hâss-ı hümâyûn ihsân eyledim” deyüp paşa-yı hamûl “Emir pâdişâhımın” deyüp taşra sarâyına gelüp kâmil üç ay

dîvân-ı pâdişâhiye müdâvemete başladı da hakîr müsellim ile Afyonkarahisâr'ına gitmeğe izin taleb etdiğimde "Sen bize birkaç günden lâzımsın" deyüp izn-i şerîfleri olmadı." (s.75)

Günümüz Türkçesiyle:

"Melek lalam, seni veziriazamımın alt yanında kubbe altında ikinci vezir edip Afyonkarahisar Sancağı'nı sana arpalık şeklinde hâss-ı hümayûn ihsan eyledim" deyince Paşa "Emir padişahımın" deyip taşra sarayına gelip tam 3 ay padişah divanına gidip gelmeye başladı. Hakir müsellim ile Afyonkarahisar'ına gitmeye izin istediğimde "Sen bize birkaç günden lâzımsın" deyip izni olmadı." (Kahraman, 2002: 163)

7.Ciltte Afyonkarahisar

Transkript:

"Ey imdi ey ihvân-ı vefâ, bu hakîr Evliyâ-yı pür taksîr bu âna dek yigirmi yedi yıldır tokuz pâdişâhlık yerde bin yedi yüz kırk pâre metîn kal'alar seyr etdim. Meselâ Van kal'ası ve Mardin ve Dühek ve İmâdiyye ve Sincâr ve Erbîl ve Hasankal'ası ve Kemah ve Şebinkarahisâr ve Afyonkarahisârı ve niçe kılâ'-ı yed-i kudretler gördüm." (s. 83)

Günümüz Türkçesiyle:

"Ey imdi ey vefalı dostlar, bu hakir, çok kusurlu Evliyâ bu ana dek 27 yıldır 9 padişahlık yerde 1.740 adet sağlam kalelerdir seyrettim. Mesela Van Kalesi, Mardin, Dühek, İmadiye, Sincar, Erbil, Hasankalesi, Kemah, Şebinkarahisar, Afyonkarahisarı ve nice Kudret eliyle yapılmış kaleler gördüm." (Kahraman, 2010: 183)

Transkript:

“ Kırım vilâyeti halkının zî-kıymet mâlları bu Menkûb kal’asındaki gârlarda mahfûzdur, zîrâ bu kal’a rub’-ı meskûnda ne Mardin’e ve ne Şebinkarahisâr’ına ve ne Van’a ve ne İmâdiyye’ye ve ne Dühek’e ve ne Akra’ya ve ne Acem’de Malu’ya ve ne Kahkahâ’ya ve ne Zübdâniye ' [ye] ve ne Şıkıf kal’asına ve ne diyâr-ı Mora’da Benefşe kal’asına ve ne Afyonkarahisârı’na ve ne Amık kal’asına el-hâsıl bu zikr etdiğimiz kal’aların birine dahi bu Menkûb kal’ası benzemek ihtimâli yoktur.” (s.223)

Günümüz Türkçesiyle:

“Bütün Kırım Vilâyeti halkının değerli malları bu Menkub Kalesi’ndeki mağaralarda saklıdır, zira bu kale yeryüzünde ne Mardin’e, ne Şebinkarahisarı’na, ne Van’a, ne İmadiye’ye, ne Dühek’e, ne Akra’ya, ne Acem’de Malu’ya, ne Kahkahâ’ya, ne Zübdaniye’ye, ne Şıkıf Kalesi’ne, ne Mora diyarında Benefşe Kalesi’ne, ne Afyonkarahisarı’na ve ne Amık Kalesi’ne kısacası bu yazdığımız kalelerin birine bile bu Menkup Kalesi’nin benzemek ihtimali yoktur.” (Kahraman, 2010: 498)

KAYNAKLAR

AKSOY, Mehmet ve İSKİT, Server, (1962), Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi'nden En Güzel Seçmeler, İskit Yayınevi, İstanbul

BULDUK, Üçler, (2013), XVI. Asırda Karahisâr-ı Sâhib (Afyonkarahisar) Sancağı, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara

DANKOFF, Robert, KAHRAMAN, Seyit Ali ve DAĞLI Yücel, (2005), Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi Evliyâ Çelebi Derviş b. Mehemmed Zillî, IX. Kitap, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul

DANKOFF, Robert, KAHRAMAN, Seyit Ali ve DAĞLI, Yücel, (2006), Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi Evliyâ Çelebi b. Derviş Mehemmed Zillî, I.Kitap, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul

KAHRAMAN, Seyit Ali ve DAĞLI, Yücel, (1999), Evliya Çelebi Seyahatnâmesi Evliya Çelebi b. Derviş Mehemmed Zillî, III. Kitap, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul

KAHRAMAN, Seyit Ali ve DAĞLI, Yücel, (2012), Günümüz Türkçesiyle Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi:Konya-Kayseri-Antakya-Şam-Urfa-Maraş-Sivas-Gazze-Sofya-Edirne,3.Kitap, 1.-2. Cilt, 3.Baskı, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul

KAHRAMAN, Seyit Ali, (2011), Günümüz Türkçesiyle Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi: Kütahya-Manisa-İzmir-Antalya-Karaman-Adana-Halep-Şam-Kudüs-Mekke-Medine, 9.Kitap, 1.-2.Cilt, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.

KERMAN, Zeynep, (2002), "Evliya Çelebi'ye Göre Afyonkarahisar" AKÜ SBD C.2. S.1.

ŞAHİN, GÜRSOY, (2002), "XVII. Yüzyılın Sonlarında Afyonkarahisar Sancağının idari ve fiziki Yapısı", Tarih İncelemeleri Dergisi, C. XVII, S: 2 s.39-57

TEZCAN, Nuran ve Semih, (2011), Doğumunun 400. Yılında Evliyâ Çelebi, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara

UYSAL, Ali Osman, (1993), Afyon'da Üç Eser, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara

ÇOCUK VE GENÇLERİ MADDE BAĞIMLILIĞINDAN KORUMAK

Nurten SARGIN¹

Özet

Madde bağımlılığı çok eski geçmişe dayalı, halen günümüzde de devam eden özellikle çocuk ve ergenleri tehdit eden bir risk grubu olarak tüm dünyada olduğu gibi ülkemizde de üzerinde çalışılması gereken bir konu olarak ele alınmaktadır. Türkiye’de son günlerde gazete haberlerinde sıklıkla cadde veya sokak kenarlarında uyuşturucu sonucu kendinden geçmiş ve yerlerde yatan çocuk ve gençlerin haberlerine ve fotoğraflarına rastlanmaktadır. Sayısal veriler Türkiye’de madde bağımlılığında hızlı bir artış olduğunu göstermektedir. Bu sorun yalnızca bireysel düzeyde değil, toplumsal hatta küresel düzeyde ele alınmakta, ulusal ve uluslararası çözümler getirilmeye çalışılmaktadır. Bu sorunun çözümü ülkeler için maliyeti fazla, başarı oranı düşük bir durum olarak belirtilmektedir. Bu nedenle de önleme çalışmaları ön plana çıkmakta ve bunlara ağırlık verilmektedir. Yapılan bu çalışma ile madde bağımlılığı ile bilgilere, araştırma bulgularına, önleme çalışmalarına ve Bolvadin kazasının verilerine yer vermeye çalışılmıştır. Çalışmanın amacı Bolvadin kazasında madde bağımlılığı ile ilgili yapılan çalışmalara katkıda bulunmaktır. Araştırmada nitel araştırma yöntemlerinden doküman analizi kullanılmıştır. Araştırmada madde bağımlılığı, Bolvadin verileri ve önerilere yer vermeye çalışılmıştır.

---

¹ Doçent Doktor, Necmettin Erbakan Üniversitesi Ahmet Keleşoğlu Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Bölümü, nurtensargin@hotmail.com

Anahtar Kelimeler: Çocuk, Ergen, Madde Bağımlılığı, Korumak

PROTECTING CHILDREN AND YOUNG PEOPLE FROM SUBSTANCE ADDICTION

Abstract

With its origins dating back to very old times, substance addiction is seen as a serious problem that continues into our time threatening especially children and adolescents as a risk group and a crucial issue that needs to be worked on in our country as well as across the globe. Recently in the news media in Turkey, we often see the photos and hear the stories of children and adolescents lying in the streets unconsciously due to drug use. Statistical data show that there is a sharp increase in the substance addiction in Turkey. There are ongoing attempts to find national and international solutions to this problem which is handled not only on individual but on social and global levels as well. Developing solutions to this problem is too costly for countries, with a low success rate unfortunately. For that reason, preventive programs come into prominence and are widely supported. This study presents facts related to substance addiction, research findings, prevention work and the data for Bolvadin district. The purpose of the present study is to contribute to the research studies about substance addiction carried out in Bolvadin district. Document analysis, a form of qualitative research, was used in the study. The study gives facts about substance addiction and presents data for Bolvadin, ending with recommendations for future studies.

Keywords: Child, Adolescent, Substance Addiction, Protection

GİRİŞ

21. yüzyıl teknoloji, sanayi gibi birçok gelişim ve değişimlere tanık olmasının yanı sıra birçok riskleri de içerisinde barındırmış ve ne yazık ki önlenmesi gereken problem durumları ortaya çıkmıştır. Bu sorunlardan bir tanesi de madde bağımlılığı olarak ele alınabilir. Madde bağımlılığı kişinin kullandığı maddeyi birçok kez bırakma girişiminde bulunmasına rağmen bırakamaması, giderek madde dozunu artırması, kullanmayı bıraktığında yoksunluk belirtilerinin ortaya çıkması, zararlarını görmesine rağmen madde kullanmayı sürdürmesi, zamanının büyük bölümünü madde arayarak geçirmesi ile belirli bir durum olarak ele alınmaktadır (Ögel, 2002: 17).

Uyuşturucu maddelerin kullanımı insanlık tarihi kadar eskiye dayanmaktadır. Tarihte uyuşturucu maddeler kimi zaman büyücüler tarafından dinsel törenlerde kullanıldığı gibi kimi zaman tıbbi amaçlarla da kullanılmıştır. (EMCDDA, 2013). Anadolu'da afyon İ.Ö. 3000 yıllarından beri yetiştirilmektedir. İ.Ö. 4000 yıllarında Sümerler tarafından Aşağı Mezopotamya'da yetiştirilen haşhaş ve keneviri tedavi amaçlı olarak kullanılmaktaydı (Ögel, 1997). Ülkemizde haşhaş ekimi, afyon üretimi ve bu maddeleri kullananlar ile bunları sağlayanlara ilişkin ilk yasal düzenleme Fatih Sultan Mehmet döneminde gerçekleştirilmiştir. IV Murat döneminde afyon, tütün ve kahve kullanımı yasaklanmıştır (Ögel, 1997). Günümüzde haşhaş üretimi kontrollü olarak yapılmakta ve bütün üretim TMO tarafından satın alınmakta, Bolvadin'de 1981 yılında kurulan alkaloid fabrikasına işlenmek üzere gönderilmektedir (EGM, 1996).

İnsanlık tarihi kadar eski olan madde bağımlılığı günümüzde insanların ve toplumun sağlığını etkileyen,

özölmesi gereken sorun olduğu bir gerçektir. Bir sorunun özölümü için onu iyi tanımlanması ve sorunun doğru bir şekilde tespit edilmesi gerekmektedir. Madde bağımlılığında risklerin belirlenmesi sorunun özölümü için ilk ve en önemli basamak olarak düşünöllebilir.

Dilbaz (2010) tarafından madde bağımlılığının ve alkolün riskleri olarak belirtilen faktörlere aşağıda tablo halinde yer verilmiştir.

Tablo 1: Tablo 1.ocuk ve gençlerde alkol ve madde kullanımı için risk faktörleri

RİSK FAKTÖRLERİ	
BİYOLOJİK FAKTÖRLER	<ul style="list-style-type: none"> ·Genetik özellikler ·Alkol ya da madde kullanımında aile öyküsü ·Ailede dürtü kontrol bozukluğu öyküsü, davranış bozukluğu ya da anti-sosya kişilik bozukluğu ·Ailede duygu durum bozukluk öyküsü
PSİKOLOJİK VE DAVRANIŞSAL	<ul style="list-style-type: none"> ·Nörokognitif değişiklikler ·Duygu durum bozuklukları ·Anksiyete bozuklukları ·Dürtüsellik ·Öğrenme güçlükleri ·Sosyal becerilerde düşüklük ·Madde kullanımı ile ilgili olumlu tutum ve davranışlar ·Öfke, düşmanlık ve saldırganlık ·Düşük benlik saygısı ·İsyankarlık

	<ul style="list-style-type: none"> ·Olumsuz yaşam deneyimleri ·Davranış bozuklukları ·Çabuk öfkelenme ·Fiziksel travma ·Erken başlangıç
SOSYAL ve ÇEVRESEL FAKTÖRLER	
AİLE İLİŞKİLERİ	<ul style="list-style-type: none"> ·Ailede alkol, madde kullanımı ya da kumar sorunu olması ·Ailenin alkol ve madde kullanımı ve kumara karşı olumlu tutumu ·Aile desteğinin az olması ·Ailenin çocuğunu izlemede yetersiz olması ·Özellikle öğrenme güçlüğü ve davranış problemi olan çocuklara karşı ebeveyn becerilerinin etkisiz olması
OKUL İLE İLİŞKİLER	<ul style="list-style-type: none"> ·Akademik başarıda düşme ·Olumsuz, disiplinsiz ve güvensiz bir okul ortamı ·Öğretmenin beklentilerinin düşük olması ·Madde kullanımına karşı açık bir okul politikasının olmaması ·Okul sorumluluğunun olmaması ·Sınıfta içine kapanık ya da saldırgan davranışlar sergileme
ARKADAŞ İLİŞKİLERİ	<ul style="list-style-type: none"> ·Arkadaşlarının madde kullanması ve bulundurması ·Alkol, madde kullanımı ve kumarı onaylayıcı tutum ve davranışlar ·Davranış bozukluğu olan arkadaşlarının olması ·Arkadaşları tarafından reddedilme ·Sosyal becerilerinin zayıf olması

<p>TOPLUM İLİŞKİLERİ</p>	<ul style="list-style-type: none"> ·Ekonomik ve sosyal olanakların kısıtlı olması ·Eğitim olanaklarının yeterli olmaması ·Yüksek suç oranının olması ·Yüksek göç oranı ·Toplumsal normların alkol ve madde bağımlılığı ve kumara izin vermesi
------------------------------	--

Günümüzde bir bireyi madde bağımlısı olarak tanımlamada ruhsal rahatsızlıkların tanımlanması ve sınıflandırılmasında kullanılan Amerikan Psikiyatri Birliğinin (1994) yayınladığı DSM IV kriterlerinin en az üçünün olması yeterli olmaktadır. Bu kriterler:

- Bağımlı olunan maddeye karşı son bir yıl içerisinde bir tolerans geliştirmiş olunması,
- Yoksunluk belirtileri göstermek ve bu durumdan kurtulmak için bağımlı olunan maddeyi veya benzerlerini almak,
- Düşündüğünden yüksek dozlarda ve uzun dönemlerde maddeyi kullanmak,
- Madde kullanımından kurtulmak veya kontrol altına almak için sürekli çaba içerisinde olmak,
- Maddeyi bulmak, kullanmak ve etkilerinden kurtulmak için çok fazla zaman ayırmak,
- Maddeyi kullanmaktan dolayı sosyal, mesleki ve serbest zaman faaliyetlerinde azalma veya bu etkinliklerden vaz geçmek,
- Kullanılan maddeden dolayı fiziksel veya psikolojik sorunların varlığına rağmen madde kullanımına devam etmektir.

Madde bağımlılığında bilinmesi gereken bir başka konu da madde kullanımında gösterilen belirtiler olmalıdır. Belirtiler maddenin etkisine bağı ve diğere değişiklikler olarak aşağıdaki şekilde açıklanmaktadır:

a) Davranış belirtileri: Çevrelerinde değişiklik yaparak yeni arkadaşlar edinme, duygularda iniş çıkışlar, okul başarısında düşme, okula devamda azalma, fazla para harcama, dış görünüşte, kılık kıyafette değişiklikler.

b) Maddenin etkisine bağı belirtiler: Dalgınlık, dikkati toplamakta güçlük derse odaklanmada zorlanma uyku hali veya hareketlilik, belirgin bir halsizlik, yorgunluk, giderek okuldan uzaklaşma ve sonra da terk etme konuşmada güçlük, konuşmada peltekleşme, kilo kaybı, beslenme alışkanlığında değişiklikler, huzursuzluk, sinirlilik, endişe.

c) Diğere belirtiler: Duygulanımında ani değişiklikler olması, olağan dışında saldırganlaşması, iştah kaybı, giderek okula, spora, hobilerine karşı ilgisini kaybetmesi, gittikçe daha çok yalan söylemesi ve bunun gibi başka hareketlerinin olması, evden para ve başka eşyaların kaybolması, vücudunda, giysilerinde alışılmışın dışında lekeler, koku veya başka işaretlerin olması (Gürol, ty).

Gerçekte bağımlılık sorununun yalnızca bireyi değil, ailesini ve içinde yaşadığı toplumun üyelerini de olumsuz etkilediğı belirtilmektedir (Erbay E. ve Sevin Ç., 2008). Hatta günümüzde bağımlılık sorunu küresel ve uluslararası düzeyde ele alınmayı gerektirecek bir problem durumu olarak yer almaktadır. Sorunun kapsamının büyüklüğü göz önüne alındığında madde bağımlılığı üzerinde çalışılması, araştırma yapılması, tedavi edilmesi ve önlenmesi gereken önemli bir sorun olduğı ortaya çıkmaktadır. Günümüzde bağımlılıklar artmakta, sigara ve alkol kullanmaya başlama yaşı dünyada ve

ülkümüzde giderek düşmektedir (Demirel vd., 2015: 283). Türkiye’de yapılan bir çalışmada madde kullananların yaklaşık %75’i, 20 yaşından önce madde kullanmaya başladığı belirtilmektedir (T.B.M.M., 2009: 323).

Dünya Sağlık Örgütü (2000) alkolizmin, Amerika Birleşik Devletlerinde kalp damar hastalıkları ve kanserden sonra üçüncü sırada yer alan bir sağlık sorunu olduğunu ve her yıl 100.000 kişinin alkolizm nedeniyle öldüğünü belirtmektedir. Dünyada yaklaşık olarak nüfusun%10’u alkol ve madde bağımlısı olduğu ve dünyada bağımlılığın diyabetten daha yaygın olduğu belirtilmektedir (Addictions and Recovery, 2017). ABD’de çocuk ve ergenlerin %21’nin ruh sağlığı ve madde bağımlılığı sorunu yaşadığı da vurgulanmaktadır (US Public Health Service 2000).

Türkiye’de Türkiye Uyuşturucu ve Uyuşturucu Bağımlılığı İzleme Merkezinden (TUBİM) yapılan açıklamalara göre; 2013 yılında getirilen çocukların oranlarının 2012’ye göre yüzde 11,6 oranında arttığı, çocukların % 57,9’unun 15- 17, % 25’inin 12- 14, % 17,1’inin de 11 ve altı yaş grubunda olduğu, suçta sürüklenen çocukların % 41,9’unun bağımlılık yapan madde kullandığı belirtilmektedir. Çocukların esrar, bonzai, eroin ve hap kullandığı tespit edilmiştir. Bağımlılık yapan maddelerin 11 ve altı yaş grubunda yaygın olarak kullanılmaktadır. Uyuşturucuya başlama nedenlerinin başında % 48.98 ile arkadaş etkisi gelirken, merak nedeniyle başlayanların ise % 23.71 olduğu kaydedilmiştir. Uyuşturucu madde kullanıcılarının yüzde 69.74’ünün ilköğretim mezunu olduğu, madde kullanıcılarının % 66.49’unun hiç evlenmemiş veya yalnız yaşayanlardan oluştuğu ifade edilmiştir (Türkiye Uyuşturucu Raporu 2014.http://eos.aeo.org.tr/userfiles/files/230_2014-Turkiye-Uyusturucu-Raporu-Hakkinda.pdf). Madde bağımlılığında en yüksek vaka sayısının sürekli göç alan ve nüfus yoğunluğunun olduğu iller başta İstanbul olmak üzere Adana, Mersin, Antalya,

Gaziantep, İzmir, Kayseri, Konya olduğu araştırma sonucunda ortaya konmuştur (Devlet Denetleme Kurulunun Araştırma ve inceleme raporu 2014/2).

Madde bağımlılığının önlenmesine ilişkin çalışmalar tüm dünya ülkelerinde olduğu gibi Türkiye’de de etkin bir şekilde yapılmaktadır. Yapılan alışmalar hukuksal, tıbbi, psikolojik ve eğitimsel olarak birçok alanda yürütölmekte ve tedavi edici, önleyici ve hukuksal olarak yaptırımlar şeklinde olabilmektedir. Yapılan çalışmalardan en etkili olanı önleme çalışmalarıdır.

Türkiye’de madde bağımlılığını önleme politikaları temel olarak üç basamakta gruplandırılmaktadır:

- Birincil Önleme: henüz madde ile tanışmamış ama tanışma riski taşıyan gruplara yönelik alışmaları;
- İkincil Önleme: maddeyle tanışmış ancak bağımlılık gelişmemiş olan kişilere yönelik önleme çalışmalarını,
- Üçüncül Önleme: madde kullanan kişilerin madde kullanmayı bırakmasını, madde kullanmış ve bırakmış kişilerin yeniden bağımlılık gelişmesini önlemeyi ve madde kullanımıyla ortaya çıkan zararları (bulaşıcı hastalıklar, suça itilme, fiziksel zararlar) azaltmaya yönelik çalışmaları içermektedir (Duman 2009: 23-24).

SONUÇ

Tüm dünyada olduğu gibi Türkiye’de de madde bağımlılığını önleme çalışmaları yapılmaktadır. Türkiye’de önleme çalışmalarını TUBİM yürütmekte, TUBİM’in yanı sıra; başta Adalet Bakanlığı, Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, Milli Eğitim Bakanlığı Sağlık Bakanlığı, Diyanet İşleri Başkanlığı, RTÜK, TRT, Üniversiteler, Belediyeler ve çeşitli Sivil Toplum Kuruluşları olmak üzere pek çok kurum tarafından çalışmalar yapılmaktadır (Ay, 2013).

2014 yılında Devlet Denetleme Kurulunun açıkladığı raporda Türkiye’de madde bağımlılığına ilişkin şu sorunlara yer verilmiştir:

✓ Her geçen yıl madde kullanımının yaygınlığı ve madde kullanımı ile ilişkili sorunların boyutunun artarak devam etmekte,

✓ Madde kullanmaya başlama yaşının giderek düştüğü, gençlerde madde kullanım sıklığının giderek yaygınlaştığı ve madde bağımlılığının son yıllarda toplumun daha genç bir kesimini etkilemeye başladığı grlmekte,

✓ Madde kullanımı ve bağımlılığı toplumun tüm kesimini etkilemekle birlikte işsiz/yoksul kesimleri daha çok etkilediği, eğitim ve ğretim düzeyi düştükçe madde kullanım sorunu olanların sayısı artmakta,

✓ Uyuşturucu madde kullanımına bağlı ölümleri yıllar içinde artış göstermekte,

✓ Son yıllarda yeni AMATEM’lerin açılmasına ve yatak sayısının artırılmasına rağmen mevcut tedavi merkezleri sayı, yatak ve uzman sayısı bakımından yetersiz kalmakta, (Bu duruma rağmen İzmir EGEBAAM, Ankara Gazi nv. AMATEM kapatılmıştır.)

✓ Rehabilitasyon cretleri SGK tarafından karşılanmamakta,

✓ Bireyler, bağımlılıktan kurtulmaları sonrasında hayata yeniden tutunma ve toplumsal yaşamla kuvvetli bağlar kurma konusunda yeterince desteklenmemekte,

✓ Bağımlılıkla mücadele alanının hiçbir zaman tam olarak toplumsal bir mücadele alanı olarak görülmediği, mücadelenin bütüncül bir yaklaşımla yürütülmemekte ve yerel dinamikler sürece dhil edilememekte,

✓ Madde bağımlıları, gerek tedavi için merkezlere erişimde zorluklar yaşadıklarından; gerekse, tedavi sonrası

sosyal rehabilitasyon aşaması takip edilmediğinden tekrar kısa sürede madde kullanmaya başlamakta.

Afyonkarahisar ilinin genel özelliklerine bakıldığında; Afyonkarahisar ili sosyoekonomik gelişmişlik açısından Bölge illerinden daha geride olduğu görülmektedir. 2015 yılında Türkiye'nin 31. büyük ili olan Afyonkarahisar 2007-2014 yılları arasında da benzer şekilde 31. büyük il konumundadır ve 10 ilçesi bulunmakta, İl nüfusunun yaklaşık %89'u kent kategorisine sahip yerleşim yerlerinde yaşamakta ve Afyonkarahisar ilçeleri arasında kentleşme oranı (ilçe merkezlerinde yaşayan nüfusun ilçenin toplam nüfusuna oranı) en yüksek olan ilçeler Merkez, Bolvadin ve Çobanlar ilçeleri olarak yer almaktadır. Afyonkarahisar'da genç nüfusun oranı ülke geneline kıyasla daha düşük ve gittikçe yaşlanan nüfusa sahip olduğu görülmektedir. Bu durum çocuk ve ergenlerde madde bağımlılığı yaygınlığı ve risk taşıması bakımından olumlu olarak değerlendirilebilir. İl, 2012 yılı dışında genel olarak net özellikle nitelikli insan gücünde göç verme eğilimindedir. İlde ilk ve orta düzey eğitim kurumlarından mezunların oranı fazla olup yükseköğrenim mezunlarının oranı Türkiye ortalamasının altında kalmaktadır. Madde bağımlılığında eğitim seviyesi düştükçe bağımlılık oranının arttığı dikkate alınırsa eğitim düzeyinin düşüklüğü risk olarak değerlendirilebilir. İl genelinde istihdamda yoğunluk, tarım sektöründedir. Afyonkarahisar, yüz bin kişiye düşen spor kulübü sayısında çevre illeri arasında da gerilerde yer almaktadır. Çocukların ve gençlerin yöneleceği sosyal tesislerin olmaması gençleri ve çocuklara olumlu alanlara yönlendirmede bir engel teşkil edebilir. Bu durum da bağımlılık oluşmasında risk olabilir. (Afyonkarahisar İli Yerel Ekonomik Gelişme Programı, 2017).

Afyonkarahisar ilinde madde bağımlılığı ile ilgili çalışmalar İL Halk Sağlığı Müdürlüğü tarafından

yürütölmektedir (Ay, 2013). Afyonharahisar ilinde madde bağımlılığı ile ilgili yapılan çalışmalara bakıldığında AMATEM açıldığı haberi basında yer almıştır <http://www.hurriyet.com.tr/afyonkarahisar-amatem-acildi-40275638>.. Bu durum her ne kadar Afyon ili ve ilçelerinde bağımlılık oranı ile ilgili sayısal verilere ulaşılmasa da madde bağımlılığı oranındaki artışın sonucu olarak değerlendirilebilir. Ayrıca Afyonkarahisar ilinde 2016 yılında 750 kurs düzenlenerek 20 bin öğretmen, öğrenci ve veliye bilgilendirme düzeyinde 8 saatlik bilgi verme düzeyinde kurslar verildiği de belirtilmektedir (<http://www.afyonanahaber.com.tr/20-bin-kisiye-madde-bagimliliği-egitimi-verildi-16819h.htm>). Ancak bu çalışmaların yeterli olduğunu söylemek oldukça güçtür. Ayrıca verilen eğitimlerin bilişsel düzeyde verildiği görölmektedir.farkındalık, duyarlılık gibi duyuşsal boyutlarda da verilmesi gerekmektedir.

ÖNERİLER

TUBİM, uyuşturucu bağımlılığını önleme çalışmalarına yönelik olarak destekleyici bir tutum sergilemektedir. Türkiye'deki önleme faaliyetleri yapılmakta, ancak çalışmalar yetersiz kaldığı görölmektedir. Etkili, bilimsel ve işlevsel önleme çalışmalarının yapılması,

Madde bağımlılığı ile ilgili kurumlar arası iş birliği arttırılması,

Madde bağımlılığı ile ilgili çalışmaların arttırılması,

Alanda çalışacak uzman (psikiyatrist, sosyolog, psikolojik danışman, psikolog, hemşire) sayılarının arttırılması,

Çocuk ve gençlere yönelik sanat ve spor faaliyetleri için alanlar oluşturulması ve yönlendirilmesi,

Bağımlılığın bir sağılık sorunu olarak ele alınıp, öncelikle tedavi ve rehabilitasyonu için çalışmalar yapılması,

Bağımlılık ile ilgili çalışmalarda çalışılacak bireylerin uzmanlık alanlarının dikkate alınarak, işin uzmanına verilmesi,

Önleyici çalışmalarda duyarlılık ve farkındalık çalışmalarına öncelik verilmesi,

Madde bağımlılığını önleme ve tedavi edici çalışmalarda ebeveyn eğitimleri, öğrenci eğitimleri ve öğretmen eğitimleri olarak ayrı başlıklar ve içerikler halinde olması,

Çocuk ve gençlere sosyal beceriler, kendini tanıma ve ifade etme becerileri, hayır deme becerisi gibi beceriler kazandırılması,

Bağımlılığı önlemeye yönelik kamu spotları, bilgilendirme broşürleri oluşturulması

Risk grubundaki çocuk ve ergenlere yönelik önleyici çalışmaların arttırılması önerilmektedir.

KAYNAKÇA

“Addictions And Recovery” (2017). Erişim Adresi: <https://www.addictionsandrecovery.org/>. Erişim Tarihi: 18.08.2017.

Afyonkarahisar İli Yerel Ekonomik Gelişme Programı (2017). (Tarım, Maden, Çevre, Enerji) 2017-2019 Erişim Adresi: <http://www.zafer.org.tr/jdownloads/Planlar/YEGEP/YEGEP%203%20Ta%20rAem-Maden-evre-Enerji/afyonkarahisar-yegep-tarim-maden-cevre-enerji.pdf>. Erişim tarihi: 01.09.2017.

Amerikan Psikiyatri Birliği (1994) “Mental Bozuklukların Tanısal ve Sayımsal El Kitabı”, Dördüncü Baskı (DSM-IV) (Çev. ed.: E Köroğlu). **Ankara, Hekimler Yayın Birliği**, 1995, s. 215-336.

Ay, B. (2013). “Uyuşturucu Madde Politikası: Yasalar, Stratejiler Ve Ekonomik Analizler”, Erişim Adresi: <http://www.sck.gov.tr/oecd/2013%20T%C3%BCrkiye%20Uyu%C5%9Fturucu%20Raporu.pdf>. 26-49. Erişim Tarihi: 20.06.2017.

Demirel, O. N.; Avsallı, H.; Üngüren, E. ve Baltacı, F., (2015). “Meslek Yüksekokulu Turizm Bölümü Öğrencilerinin Sigara ve Alkol Alışkanlıklarını Belirlemeye Yönelik Bir Araştırma”, **Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi**, Yıl: 3, Sayı: 17, Eylül 2015, s. 283-295.

Devlet Denetleme Kurulunun Araştırma ve İnceleme Raporu (2014). Araştırma ve inceleme raporu, Erişim Adresi: <https://www.tccb.gov.tr/faaliyetler/ddkraporlari/>. Erişim tarihi:18.07.2017.

Dilbaz, N. (2010). “Çocuklarda ve Gençlerde Madde Bağımlılığı İçin Riskler” Erişim adresi: <https://www.doktorsitesi.com/makale/madde-bagimliliğiyla-mucadele-yollari> Erişim tarihi:03.07.2017

Duman, N., (2009). “Önleme”. **Türkiye Uyuşturucu Raporu 2009**, Ankara: İçişleri Bakanlığı, TUBİM, ‘s.23-24’

EGM (1996). "Uyuşturucu Madde Olayları Genel Değerlendirmesi" **Emniyet Genel M¼d¼rl¼ę¼ Kaçakçılık ve Organize Suçlarla M¼cadele Daire Başkanlığı Narkotik Şube M¼d¼rl¼ę¼** , Ankara.

Erbay E. ve Sevin Ç (2008). Madde bağımlılarının tedavi sonrası sosyal yaşamdaki sorunları ve sosyal hizmet uygulamaları. **Bağımlılık Dergisi** 2008;9:36-40.

G¼rol, T.D. (ty). "Madde kullanımı nasıl anlaşılır?" Erişim adresi: http://www.bagimlilik.info.tr/madde_kullanimi_nasil_anlasilir.html
Erişim tarihi:18.08.2017.

<http://www.hurriyet.com.tr/afyonkarahisar-amatem-acildi-40275638>

Ögel, K., (1997) "Uyuşturucu Maddeler ve Bağımlılık", **İletişim Yayıncılık**, İstanbul.

Ögel, K., (2002), "Bağımlılığı Önleme: Anne-Babalar Öğretmenler için Kılavuz", **IQ K¼lt¼r Sanat Yayıncılık**, İstanbul.

TBMM (T¼rkiye B¼y¼k Millet Meclisi); (2009), "Uyuşturucu Başta Olmak Üzere Madde Bağımlılığı ve Kaçakçılığı Sorunlarının Araştırılarak Alınması Gereken Önlemlerin Belirlenmesi Amacıyla Kurulan Meclis Araştırma Komisyonu Rapor Özeti, Ankara.

TUBİM (2013). EMCDDA 2013 Ulusal Raporu. Erişim Adresi: <http://www.sck.gov.tr/oecd/2013%20T%C3%BCrkiye%20Uyu%C5%9Fturucu%20Raporu.pdf>. Erişim tarihi. 10.07.2017.

TUBİM (2014). "T¼rkiye Uyuşturucu Raporu" Erişim Adresi: http://eos.aeo.org.tr/userfiles/files/230_2014-Turkiye-Uyusturucu-Raporu-Hakkinda.pdf. Erişim Tarihi: 15.06.2017.

U.S. Public Health Service (2000). "Report of the Surgeon General's Conference on Childrens Mental Health: A Nation Action Agenda" **Department of Health Human Services**, Washington, DC.

BOLVADİN ASKERLİK ŞUBESİNE AİT BAZI YAZIŞMALAR (1920)

Nuri KÖSTÜKLÜ¹

Özet

Millî Mücadele yıllarındaki askerlik Şubeleri ve faaliyetleri maalesef yeterince incelenmiş değildir. Halbu ki, İstiklal Savaşının yürütülmesinde, askerlik Şubelerinin büyük bir sorumluluk ve görev tanımı içinde bulduklarını biliyoruz.

Elimizde, daha önce tarafımızdan literatüre ilk kez tanıtılan 1920 yılı 8. Fırka ve Akşehir Ahz-ı asker Kalem Riyaseti “Şifre-i Mevrude Defteri” ile aynı Kalem Riyasetlerinin “Makâmâta ve Şuebâta İrsal Kılınacak Şifrelere Mahsus Kayıt Defteri” bulunmaktadır. Günümüz karşılığı ile bir nevi “*gelen evrak defteri*”, “*giden evrak defteri*” diyebileceğimiz, bu defterlerde gelen veya giden evrak olduğu gibi kaydedilmiştir. Őöz konusu defterlerde yer alan Bolvadin Askerlik Őubesince gönderilen veya Bolvadin Askerlik Şubesine gelen yazışmalardan, Bolvadin ve yöresindeki gelişmelere ve dolayısı ile Türk İstiklal Savaşı tarihine katkı sağlayacak önemli bilgilere ulaşılmıştır.

Anahtar kavramlar: Bolvadin, Bolvadin Askerlik Şubesi, Türk İstiklal Savaşı

¹ Prof. Dr., NEÜ., A. Keleşoğlu Eğitim Fakültesi Tarih Eğitimi Anabilim Dalı Başkanı – Meram-KONYA, nkostuklu@konya.edu.tr

**SOME CORRESPONDENTS BELONGING TO BOLVADIN
RECRUITING OFFICE (1920)**

Abstract

Unfortunately, the recruitment offices and their activities during the Turkish national struggle years have not been thoroughly examined. However, we know that the recruitment offices had great sense of responsibility and duty in the execution of the War of Independence.

We have the incoming documents that belonged to 8th Division and Akşehir Regional Recruiting office in 1920, and that we introduced to the literature for the first time together with “the breves to be sent to the authorities and local draft offices”. The incoming and outgoing records were recorded as they were in those books that equal today to “the incoming documents” and “outgoing documents.” Some important information that will contribute to the history of the developments in Bolvadin and its region and hence to Turkish Independence War was obtained from the correspondence recorded in those books and sent from or to the Bolvadin Recruitment Office.

Key Words: Bolvadin, Bolvadin Rectuiting Office, Turkish National Struggle

I-Giriş

Millî Mücadele yıllarındaki askerlik şubeleri ve faaliyetleri maalesef yeterince incelenmiş değildir. Halbu ki, İstiklal Savaşının yürütülmesinde, askerlik şubelerinin büyük bir sorumluluk ve görev tanımı içinde bulduklarını biliyoruz.

Dönemin askeralma teşkilatı içerisinde her fırkada (tümende), günümüz karşılığı ile Askeralma Bölge Başkanlığı diyebileceğimiz “Ahz-ı asker Kalem Riyaseti” bulunuyor ve fırka bölgesindeki askerlik şubeleri bu Kaleme bağlı olarak çalışıyorlardı.

Merkezi Soma’da bulunan 8. Fırka Ahz-ı asker Kalem Riyaseti, Yunan işgallerinin seyrine göre, önce Uşak’a oradan da 4. Kolordu bölgesindeki Afyonkarahisar’a taşınmiş, buranın da işgal tehlikesi karşısında 12. Kolordu emrinde olarak Akşehir’e nakl olunmuş idi. Bolvadin Askerlik şubesi, 1920 Mayısında lojistik bakımdan 8. Fırka Ahz-ı asker Kalem Riyaseti’ne ve 6 Eylül 1920 tarihinden itibaren ise Akşehir Ahz-ı asker Kalem Riyaseti’ne bağlı olarak faaliyet gösteriyordu.

Elimizde, daha önce literatüre ilk kez tarafımızdan tanıtılan 1920 yılı 8. Fırka ve Akşehir Ahz-ı asker Kalem Riyaseti “şifre-i Mevrude Defteri”² ile aynı Kalem Riyasetlerinin “Makâmâta ve şuebâta İrsal Kılınacak şifrelere Mahsus Kayıt Defteri”³ bulunmaktadır. Günümüz karşılığı ile bir nevi “gelen evrak

² Bu konuda şu çalışmalarımıza bakılabilir; Nuri Köstüklü, **Milli Mücadele’de Manisa-Uşak-Afyonkarahisar- Konya Hattı (8.Fırka ve Akşehir Kalem Riyasetleri 1920 Yılı şifre-i Mevrude Defteri)**, Atatürk Araştırma Merkezi yay., Ankara 2009; Nuri Köstüklü, “Askerlik şubeleri Yazışmalarına Göre Batı Cephesinde Yaşanan Bazı Zorluklar”, Atatürk Araştırma Merkezi, **VI. Uluslararası Atatürk Kongresi, 12- 16 Kasım 2007, Ankara, Bildiriler Kitabı**, C.I, Ankara 2010, s. 432-448; Nuri Köstüklü, “Birinci Dünya Savaşı Asker Zayıtatının Tespitinde Henüz Bilinmeyen Önemli bir Kaynak: ‘Ahz-ı asker Kalem Riyasetleri şifre-i Mevrude Defterleri’”, Türk Tarih Kurumu, **Uluslararası Birinci Dünya Savaşı Sempozyumu (Türk- İngiliz Penceresi)**, 16- 19 Kasım 2016, Antalya;

³ Yakın bir gelecekte tam metnini yayınlamayı düşündüğümüz bir kopyası arşivimizde bulunan “8. Fırka ve Akşehir Kalem Riyasetleri Makâmâta ve şuebâta İrsal Kılınacak şifrelere Mahsus Kayıt Defterleri”ne bundan sonra yapılan atıflarda “şifre Kayıt Defteri” kısaltması kullanılmıştır.

defteri" ve "*giden evrak defteri*" diyebileceğimiz bu defterlerde, gelen veya giden evrak olduğu gibi kaydedilmiştir. Söz konusu defterlerde yer alan Bolvadin Askerlik Şubesi'nce bir üst makam Kalem Riyaseti'ne gönderilen veya Bolvadin Askerlik Şubesi'ne gelen yazışmalardan, Bolvadin ve yöresindeki gelişmelere katkı sağlayacak önemli bilgilere ulaşılmıştır.

Şimdi, bu genel girişten sonra; askerî ihtiyaçlar, Kuvâ-yı milliye ve tasfiyesi, düzenli orduya geçiş, bazı iç ayaklanmalar, Yunan ileri hareketi ve alınan tedbirler, vb. değişik problemlerin yaşandığı ve İstiklal Savaşı'nın sancılı bir dönemini teşkil eden 1920 yılında Bolvadin ve civarında yaşanan gelişmelere ışık tutabilecek Bolvadin Askerlik Şubesi ile ilgili yazışmaları analiz etmek istiyoruz.

II-1920 Yılı Bolvadin Askerlik Şubesi Yazışmaları Üzerine Bazı Değerlendirmeler.

Yukarıda bahsedilen her iki temel kaynağın analizinde, Bolvadin Askerlik Şubesi ile ilgili yazışmaların daha ziyade; 1-İdarî yapı ve personel durumu, 2-Lojistik destek faaliyetleri (personel, silah-mühimmat, nakliye araçları), 3-Millî teşkilatlanma, 4-Firarlar ve alınan tedbirler, 5-Asayiş ve eşkiya faaliyetleri konularında toplandığı görülmüştür.

1-İdarî yapı ve personel durumu:

24 Mayıs 1336 (1920) tarihli bir yazışmadan (*Şifre Kayıt Defteri*, s.92, belge nu: 82), 8. Fırka Kalem Riyaseti'ne daha önce 10 şube bağlı iken, görülen lüzum üzerine, yalnız efrad ve nakliye araçları celb ve sevk hususuyla sınırlı olarak (*Şifre Kayıt Defteri*, s.90, belge nu:90) Karahisar, Sincanlı, Sandıklı şubeleri ile birlikte Bolvadin Askerlik Şubesi bu Kalem'e bağlanmıştır. Yukarıda da bahsedildiği üzere, Afyonkarahisar'ın işgal tehlikesi karşısında sözkonusu Kalem, Eylül başlarında Akşehir'e taşınmış

ve bundan sonra Akşehir Ahz-ı asker Kalem Riyaseti olarak faaliyet göstermiştir. Bolvadin Askerlik şubesi de 1920 Eylöl başlarından itibaren Akşehir Kalemi'ne bağlı olarak faaliyetlerini sürdürmüştür.

Bolvadin Askerlik şubesi Başkanı Pyd. Bnb. Mehmed Ziya, görevini lâıykıyla yapmadığı ve askerlikle bağdaşmayan "lâubali bir tarzda" bilgi vererek Mut'a gittiğinden Kalem açığına çıkarılmış ve yerine 1920 Ağustos başında Bnb. Ali tayin edilmiştir (*şifre Kayıt Defteri*, s.89, belge nu:101; s.83, belge nu:41). Yazışmalardan, bu tarihten itibaren Bolvadin Askerlik şubesi Başkanı olarak Bnb. Ali'nin imzalarını görüyoruz. Ancak zaman zaman bağlı bulunduğu Akşehir Kalem Riyaseti tarafından bazı ikaz ve azarlanmalara muhatap olduğu da anlaşılıyor. Meselâ, Akşehir Kalem Riyaseti'nin bu çerçevedeki 24.09.1336 (1920) tarihli ikaz telgrafına Bnb. Ali, 26 Eylöl'de gönderdiği cevabî yazıda; "Hasta olduğum halde, emirlerin vakt-i zamanında icrasına sabahtan akşama kadar yalnız başıma çalışırken ikide birde muâheze ve takdir edilmekliğim son derece ye'simi mucib olmakda olduğundan bu bakımdan halas olmak üzere ismimin bir an evvel Riyasete bildirilmesiyle yerime diğer birinin tayinine delalet buyurulmasını istirham ederim" (Köstüklü, 2009:108)⁴ ifadelerini kullanmıştır. Bu tür yazışmalar, şüphesiz 1920 şartlarının hassasiyetini göstermesi bakımından dikkat çekiyor.

Bolvadin Askerlik şubesi'nde başka kimlerin görevli olduğuna baktığımızda; Eylöl ortalarına kadar Yzb. Rağıb Efendi, şube subayları arasında gözükmektedir. Kendisi, daha sonra Pozantı'da 41. Fırka'ya tayin edilmiştir (*şifre Kayıt Defteri*, s.82, belge nu:147, 150; Köstüklü, 2009:94).

⁴ Bu araştırma, "8. Fırka ve Akşehir Ahz-ı asker Kalem Riyasetleri 1920 Yılı şifre-i mevrude Defterleri'nin transkripsiyon ve analizini içermektedir. Atıf yapılan sayfalarda ilgili belgelerin tam metinleri bulunmaktadır.

Bu günlerde insan kaynaklarına ihtiyaç duyulduğundan emekli subaylardan da istifade yoluna gidilmek mecburiyeti hasıl olmuştu. Kalem Riyaseti 1 Eylöl tarihinde şubelere gönderdiği yazıda; şube dairesinde harbe yarar emekli subayların isimlerinin ve künyelerinin gönderilmesini istemiş (*şifre Kayıt Defteri*, s.77, belge nu:178), Bolvadin şubesi de cevap olarak harbe yarar musıka bölüğünden emekli kıdemli Yzb. Mehmed Nuri Efendi'nin künyesini göndermiştir (Köstüklü, 2009:124). Kalem Riyaseti'nin Konya'da Ahz-ı asker Heyet Riyaseti'ne gönderdiği 13 Aralık tarihli bir rapordan (*şifre Kayıt Defteri*, s.36, belge nu:453), bu tarihlerde Bolvadin askerlik şubesinde - muhtemelen şube başkanının dışında- subay olmadığını anlıyoruz.

Yazışmalara yansıyan, bu bilgilerden Bolvadin Askerlik şubesinin idarî yapısı ve personel durumu hakkında bir fikir edinebilmekteyiz.

2- Lojistik destek faaliyetleri (personel, silah-mühimmat, nakliye araçları)

Yakın Türk tarihinde askeralma teşkilatının kuruluş ve gelişim sürecinde askerlik şubelerinin belki de en önemli fonksiyonları, vatan savunmasında lojistik desteğin büyük bölümünü üstlenmiş olmalarıdır. Bu destekler, İstiklal Savaşı yıllarında daha ziyade; personel ikmali, silah-mühimmat ve nakliye araçları temin ve sevki alanında ön plana çıkmış bulunuyordu. Bolvadin Askerlik şubesi'nin de bu mânâda fevkâlâde yoğun çalıştığını görüyoruz. şimdi bu gelişmeleri kronolojik olarak takip etmek istiyoruz:

12. Kor. Komutanlığı'nın 29 Haziran 1336 (1920) tarihli; 314 (1898) ve 315 (1899) doğumluların silahlı hizmete ayrılmış

olanlarının derhal celb ve sevki⁵ yönündeki emri Kalem Riyaseti'nce, diğer şubelerle birlikte Bolvadin Şubesi'ne Temmuzun ilk haftasında gönderildi (*Şifre Kayıt Defteri*, s.90, belge nu:86; s.91, belge nu:88).

Cephenin asker ihtiyacının gittikçe artması üzerine 308 (1892) ve 309 (1893) doğumlulardan millî tabur teşekkülüne başlanmış, Aziziye (Emirdağ) şubesinden Yzb. Nuri Efendi'ye bu konuda bazı yetkiler verilmiş idi. Bolvadin Şubesi'ne yazılan yazılarda, milli taburun tekmil ve techizi için Yzb. Nuri Efendi oraya gelirse asker, mühimmat ve zâbıtânı adıgeçene teslim edip Karahisar'a sevklerinin sağlanması, eğer Nuri Efendi Bolvadin'e uğramazsa gece gerekli hazırlığı yapıp ertesi gün 30 Ağustos (1920) sabahı milli taburu Karahisar'a göndermeleri emr edilmiştir (*Şifre Kayıt Defteri*, s.89, belge nu:111, 115). Takip eden yazışmalardan Bolvadin Şubesi'nin üzerine düşen görevi yerine getirdiği anlaşılmaktadır. Mesela, Ekim başlarında Karahisar Heyet-i Merkeziye Reisi Reşid Bey, gönüllü toplamak için Bolvadin'e geldiğinde, Bolvadin Askerlik Şubesi marifetiyle 76 nefer kendisine verilmiş idi (Köstüklü, 2009:121). Bazı yazışmalarda adı geçen Bolvadin Milli Bölüğü'nün (Köstüklü, 2009:94), yukarıda bahsedilen milli tabura Bolvadin'den yapılan iştirak olduğunu düşünüyoruz.

Personel ikmalinin yanısıra, silah ve mühimmat temininin de ciddi bir mesâî olduğunu görüyoruz. Garp Cephesi Kumandanlığı'nın 28 Ağustos (1920) tarihli emri gereğince silahı olan herkesten 1 silah veya muâdili 150 lira alınması mükellefiyeti, diğer şubelerle birlikte Bolvadin Şubesi'ne de bildirildi (*Şifre Kayıt Defteri*, s.85, belge nu:132-134). Bu çerçevede halktan muhtemelen ne kadar silah toplanabileceği sorularak; halktan ve firarîlerden ele geçirilecek silahların her ayın 15'i ve

⁵ Mondros Mütarekesi hükümlerine ters düşmemek için, asker celp ve sevkleri alenî olarak ordu birliklerine değil, "millî tabur", "millî bölük" vb. isimler altında teşekkül eden birliklere yapılıyordu.

son gününde bir rapor halinde Kalem'e bildirilmesi emredildi (*Şifre Kayıt Defteri*, s.89, belge nu:135). Bolvadin Şube Reisi Bnb. Ali, 14 Eylül (1920)'de gönderdiği cevabî yazısında; Bolvadin Şubesi dahilinde hükümetçe 57 silah tahmin olunuyor ise de şubece asgarî 150 azamî 300 tahmin edildiğini bildirdi (Köstüklü, 2009:93; *Şifre Kayıt Defteri*, s.80, belge nu:158). Yazışmalardan bu yoldaki mesâinin yoğun bir şekilde icra edildiğini görüyoruz. Birkaç örnek vermek gerekirse; 24 Eylül itibarıyla muâvenet suretiyle halktan alınan ve firarîlerden ele geçen silahlar Bolvadin'deki müfettiş Kâimmakam Haydar Bey'in emriyle Karahisar Milli Taburu bünyesindeki Çelikalay'a gönderilmiş idi (Köstüklü, 2009:105). Ayrıca, yukarıda bahsedilen Ekim başlarında Reşid Bey'e teslim edilen 76 Bolvadin'li neferin teslihi için 41 silah teslim edilmiş, bunun dışında Bolvadin Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti marifetiyle temin edilen 230 çarık, 220 yemeni, 17 fişeklik verilmiş idi. Bu gelişmeler Şube Reisi Ali tarafından 5-6/ Ekim 36 (1920) tarihli bir rapor ile Akşehir Kalem Riyaseti'ne bildirilmiştir (Köstüklü, 2009:121; *Şifre Kayıt Defteri*, s.75, belge nu:189). Bu yazışmalardan, Bolvadin Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin de cephenin takviyesi konusunda Askerlik Şubesi ile birlikte aktif çalıştığını anlıyoruz.

Ekim ayının muhtemelen 3. haftasında, Karahisar Heyet-i Merkeziye Reisi Reşid Bey'in emriyle Aziziyeli (Emirdağlı) Kara Ahmed⁶ adındaki birisi Karabağ ve Çukurcak köylerine giderek buralardan 8 İngiliz, 11 Alman, 2 Osmanlı mavzeri, 1 Rus, 1 muaddel martin, 1 Fransız olmak üzere toplam 24 silah temin etmiş ve cephanesiz olarak bu silahlar Karahisar Heyet-i merkeziyesi'ne gönderilmiş olup, durum bir rapor halinde Şube Başkanı Ali tarafından Kalem Riyaseti'ne arz edilmiştir (Köstüklü, 2009:168-169).

⁶ Akşehir Kalem Riyaseti'nin, Konya'da Cenub Cephesi Ahz-ı asker Riyaseti'ne gönderdiği 15.12.36 tarihli raporda en az 120 neferlik "Aziziyeli Kara Ahmed müfrezesi"nden bahsedilmektedir (*Şifre Kayıt Defteri*, s.34, belge nu:463).

Zaman içerisinde halktan toplanan ve firarilerden ele geçirilen silahlar ve cephaneye Askerlik Şubesi marifetiyle Eskişehir'e gönderiliyor ve gelişmeler birer rapor halinde Kalem Riyaseti'ne de bildiriliyordu (Kstkl, 2009:151, 155).

Nakliye konusu da cepheninndegelen problemlerinden biri idi. lke çapında hemen bütün askerlik Şubelerinde grleceği üzere, Bolvadin Askerlik Şubesi'nin de mesilerinin arasında hayvan, araba ve diğer nakliye vasıtalarını temin ve sevk hususuneme bir konu idi.

12. Kor. Kumandanlığı'nın 29 Haziran 1336 (1920) tarihli; "her Őubeden ayrıca binek atı, katır ve beygirden mürekkeb otuz hayvan tedarik edilmesi" yönündeki emri Kalem Riyaseti'nce, diğer Şubelerle birlikte Bolvadin Şubesi'ne Temmuzun ilk haftasında gönderildi (*Şifre Kayıt Defteri*, s.90, belge nu:86; s.91, belge nu:88). Söz konusu hayvanlar, "teklif-i harbiye" adı altında toplanacak ve Afyonkarahisar Mevki Kumandanlığı adına sevk edilecek idi (*Şifre Kayıt Defteri*, s.89, belge nu:91). Takip eden yazışmalardan anladığımıza göre muhtemelen söz konusu hayvanlar temin edilip gönderildi.

Bundan sonraki talepleri karşılamak üzere bir komisyon kurularak, bunun vasıtası ile Bolvadin'de 4 Eylül 36 (1920) tarihinden itibaren vesit-i nakliye tespit ve yazımına başlandığını görüyoruz (*Şifre Kayıt Defteri*, s.68, belge nu:243). Şube Başkanı Ali'nin ilgili makam Akşehir Kalem Riyaseti'ne arz ettiği 12 Ekim (1920) tarihli yazısından söz konusu komisyonun cephenin nakliye vasıtaları konusundaki ihtiyaçlarını karşılamak üzere Askerlik Şubesi bünyesinde "Tedarik-i vesit-i nakliye komisyonu" adıyla tertip edildiğini anlıyoruz. Şube Reisi Ali, bahse konu arzında; komisyonca alınmasına karar verilen 3 çift atla arabadan bir tanesi Şubeye teslim edildiğini, ikinci araba dışarda olduğundan yarın teslim alınacağını, üçüncüsünün ise

sahibinin zengin olmasına rağmen vermemekte ısrarcı ve inatçı olduğundan Kanun-i esası'nın ilgili maddelerince komisyonca kanunî işlem başlatıldığını ifade ederek, bu durumda üçüncü araba yerine hemen bir başka arabanın temininin lâzım gelip gelmeyeceğini makamdan sormuştur (Köstüklü, 2009:151).

Bir hafta sonra 18.10.36 (1920) tarihi itibarıyla Akşehir Kalem Riyaseti, Garp Cephesi Kumandanlığı'na ve Afyon'daki 4. Kor. Ahz-ı asker Heyeti Riyaseti'ne gönderdiği yazıda Akşehir'den 5 araba ve Bolvadin'den 2 araba ile nakliye kolu teşkil edildiğini, henüz araba ve atlarını göndermeyen diğer şubelere de gerekli ihtarın yapıldığını arz etmiştir ((*şifre Kayıt Defteri*, s.64, belge nu:280). Nitekim, aynı günün gecesinde, Kalem Riyaseti'nce Akşehir ve Bolvadin şubeleri dışındaki bütün şubelere gönderilen yazıda; "Bugün ayın onsekizidir. Uyuyor musunuz. Akşehir ve Bolvadin vazifesini ifâ nakliye koluna müretteb hisselerine ikmal ettiler" vurgusu yapıldıktan sonra "araba ve hayvanların tedârikinde ihmal ve kusuru görülenlerin yargılanmak üzere Akşehir'de Kuva-yı Te'dibiyye Divan-ı Harbi'ne gönderilmeleri gerektiği" ifade edilerek, "darağaçları kurulmuştur. Araba ve hayvanı verecek adamlara vesâit-i nakliye üyelerine ve ilgililere tebliği" emredilmiştir. Hatta şube başkanları için de; "şimdiye kadar nakliye kolları hakkında sarih bir malumat vermediğinizden dolayı sizin dahi divan-ı harbe teşrif buyuracağınız tabiîdir" şeklinde ikazda bulunulmuştur (*şifre Kayıt Defteri*, s.63, belge nu:263).

Bu tür yazışmalar ve kullanılan ifadeler, 1920 yılı Ekim aylarında cephenin nakliye vasıtaları konusunda ne kadar zor durumda olduğunu, bu konuda ihtiyacın en üst düzeyde bulunduğunu gösteriyor. Yine bu cümleden olmak üzere, Aralık (1920) sonlarında Bolvadin'den Karahisar Kuva-yı Milliye Kumandanı Kaimmakam Arif Bey'e 28 at teslim edildiği, Ayrıca Karahisar Heyet-i merkeziye Reisi Reşid Bey'in emrine istinaden

122 at ile 1 katırın Karahisar'a gönderildiği bilgisine ulaşıyoruz (*şifre Kayıt Defteri*, s.26, belge nu:514). Bu gelişmeler, böyle önemli bir konuda diğer şubelere oranla Bolvadin Askerlik şubesi'nin ve tabii ki Bolvadinlilerin üzerine düşen sorumluluğu yerine getirme gayreti içinde olduğunu gösteriyor.

3- Milli teşkilatlanma

Bolvadin Askerlik şubesi ile ilgili yazışmalarda, bölgedeki bazı millî teşkilatlardan haberdar olabiliyoruz. Yazışmalarda personel ikmalî ve askerin iaşe, ilbas ve teslihi konularında Bolvadin Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin adının geçtiğini görüyoruz (Köstüklü, 2009:121). Her ne kadar incelediğimiz belgelerde, lojistik faaliyetler çerçevesinde birkaç cümlede adı geçmiş olmakla beraber, aslında Bolvadin Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin müstakil bir araştırma konusu olduğunu düşünüyoruz.

Öte yandan yukarıda zaman zaman bahsedilen "millî tabur", "millî bölük" "müfreze" vb. kavramlardan Bolvadin ve çevresinde silahlı gönüllü bazı millî teşkilatlanmaların olduğunu anlıyoruz. Aziziyeli (Emirdağlı) Kara Ahmed Müfrezesi'nin Bolvadin köylerinde faaliyetlerine rastlıyoruz (*şifre Kayıt Defteri*, s.34, belge nu:463; Köstüklü, 2009:168-169). Yine Karahisar Kuvâ-yı Milliye Kumandanı Arif Beğ (*şifre Kayıt Defteri*, s.26, belge nu:514) ile bir millî teşkilat olan Karahisar Heyet-i Merkeziyesi ve Reisi Reşid Beylerin Bolvadin'i de ilgilendiren faaliyetleri hakkındaki bilgileri önemsiyoruz. (Köstüklü, 2009:121,127, 131,168; *şifre Kayıt Defteri*, s.75, belge nu:189).

Bolvadin Askerlik şubesi ile ilgili yazışmalara sınırlı şekilde yansıyan bu tür verilerden, Bolvadin ve civarındaki millî teşkilatlanmanın küçümsenmeyecek boyutta olduğunu rahatlıkla ifade edebiliriz..

4-Firarlar ve alınan tedbirler

İstiklal Savaşının yeterince incelenmeyen önemli bir konusu veya probleminin “firarlar” meselesi olduğunu söyleyebiliriz. Belki bu konu yalnızca askerî açıdan değil, sebepleri ile birlikte değişik açılardan özellikle sosyoloji, psikoloji vb. disiplinlerin de ilgi alanına girmesi gereken bir problem olarak düşünölmelidir.

“Firarlar” konusunun, Bolvadin Askerlik şubesi ile ilgili yazışmalara değişik açılardan yansıdığını görüyoruz.

Kalem Riyaseti’nin Karahisar ve Bolvadin şubelerine birlikte yazdığı 6 Eylül (1920) tarihli yazıda; şubeleri efradından 138 neferin başlarında Bölük Zâbiti Karahisarlı İhtiyat Mülâzım-ı sâni Ahmed şükrü Efendi olduğu halde firar ettikleri bildirilerek takip ve yakalanmaları emredilmektedir (*şifre Kayıt Defteri*, s.86, belge nu:123). Bolvadin şubesi bu konuya ciddiyeyle eğilmiş ve firarîlerin künyelerini istemiştir (Köstöklü, 2009:93). Yapılan araştırma sonunda sözkonusu firarîlerin Karahisar şubesi neferleri olduğu anlaşılmış ve durum künye bilgileri ile birlikte gereği için Karahisar şubesine bildirilmiştir (*şifre Kayıt Defteri*, s.79, belge nu:155).

Yazışmalardan, firarlar konusunun Kalem Riyaseti tarafından da ciddi takibe alındığı anlaşıyor. Belli zamanlarda bağlı bulunan askerlik şubelerinden, firarî ve mükerrer firarî sayıları istenmiştir. Kalem Riyaseti’nce 4. Kolordu Heyet Riyaseti’ne gönderilen bir raporda 20 Eylül itibarı ile Bolvadin’den 315 (1899) tevellüdüne kadar mükerrer firarî sayısı 198 olarak verilmektedir (*şifre Kayıt Defteri*, s.79, belge nu:163). Yine aynı makama gönderilen 1 Ekim tarihli bir başka raporda da; Bolvadin şubesi’nden alınan bilgiye istinaden, “Bolvadin eşraf ve ulema heyeti tarafından 308- 315 doğumlulardan 436 neferin der-dest edilerek cepheye sevk edildiği, diğer şubelere de

bu konuda ciddi takibat yapmaları için te'kiden ikaz yazısı yazıldığı" belirtilmektedir. Bu ifadelerden, Bolvadin Askerlik Şubesi'nin diğer Őubelere göre firar konusunda daha hassas ve ciddi çalıştığı anlaşılıyor (*Şifre Kayıt Defteri*, s.77, belge nu:180).

Ekim ayı ortalarında, 4. Kolordu Ahz-ı asker Heyeti Riyasetine gönderilen bir arzda, bazı Őubelerde 308 ve 309 doğumlulardan mükerrer firari sayısı verilirken, Bolvadin ile birlikte Sandıklı, Akşehir, Yalvaç ve Karaağaç Őubelerinden 14 Ekim (1920) itibarıyla mükerrer firarî olmadığı bildirilmiştir (*Şifre Kayıt Defteri*, s.66, belge nu:263). Ancak, Akşehir Kalem Riyaseti'nin bağlı bulunduğu 4. Kor. Ahz-ı asker Heyet Riyaseti'nin bu günlerde "kıtalarda ve cephede firar olaylarının devam ettiğine" işaretle bu konunun engellenmesi için zaman zaman Kalem Riyaseti'ne hatırlatmalar yaptığını görüyoruz (*Şifre Kayıt Defteri*, s.60, belge nu:311; Kstkl, 2009:187). Nitekim, BMM'nin açılmasını müteakip bazı i ayaklanmalar ve özellikle Konya merkezli Delibaş isyanı ve bunun civara olan etkileri vb. bazı aleyhte propagandaların da tesiriyle olsa gerek Ekim ayının ikinci yarısından itibaren, bölgede firar olaylarında artış olduğu hususunun yazışmalara yansdığını görüyoruz. Bolvadin Şube Reisi Ali 17 Ekim'de Kalem Riyaseti'ne gönderdiği raporda; silahlı firarilerin yine başladığını, şiddetle takibinin yapılabilmesi için iaşelerinin Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nden veyahut yakın nizamiye birliğinden karşılanmak üzere 1 zabıt veya 2 küçük zabıt kumandasında 15-20 kişilik bir nizamiye süvari müfrezesinin süratle gönderilmesini arz etmiştir (Kstkl, 2009:164). Bu arada, firar olaylarının artmasını önlemek için kararlı bir Şekilde kanunî tedbirler alınması yoluna da gidildiğini görüyoruz. Şube Reisi Ali'nin 24 Ekim (1920) tarihli Kalem Riyaseti'ne gönderdiği arzdan anladığımıza göre; mükerrer firarilerden olup belirtilen müddet zarfında birliğine katılmayan

2 nefer 6 Ekim tarihinde Bolvadin'de Odun Pazarı'nda idam edilmişlerdi (Köstüklü, 2009:180).

Bu tür cezaî tedbirlere rağmen firar olayları yaşanmaya devam etti.

30-31 Ekim gecesi 159 Alay,2. Tabur, 6. Bölük'ten 40-50 nefer silahlı ve toplu olarak firar ettiler. Bu firariler Konya ve havalisine mensup oldukları için Bolvadin Şubesi dahil bölgedeki askerlik şubelerinin bu konuda müteyakkız bulunmaları ilgili makamlarca emredildi (*Şifre Kayıt Defteri*, s.60, belge nu:314). İlgili emir, Bolvadin Askerlik Şubesi'ne ulaşır ulaşmaz, hükümete gidilerek Kaza Kaymakamı, Müdafaa-i Hukuk Reisi ve Jandarma Kumandanı ile durum müzakere edilmiş ve alınması gereken tedbirler üzerinde durulmuştur (Köstüklü, 2009:198).

Yazışmalardan Bolvadin şube mıntikasından Kasım ayının ilk 10 gününde 70, son on gününde 75 firarînin yakalanarak birliklerine sevk edildikleri bilgileri yer almaktadır (*Şifre Kayıt Defteri*, s.51, belge nu:365, 366). Kaynaklarda bunun gibi zaman zaman değişik rakamlara rastlıyoruz. Tabî ki burada önemli olan, yukarıda da temas edildiği üzere, firar olaylarının sebepleri olmalıdır. En üst düzeyden itibaren ilgili makamlar, bu konuyu incelemeyi ihmal etmemişlerdir. Üst makamların talebi üzerine firar hadiselerini değerlendiren askerlik şubeleri bu konudaki tespitlerini arz etmişlerdir. Bolvadin Askerlik Şubesi, Kalem Riyaseti'ne gönderdiği 25 Eylül tarihli mütâlaasında; "firarlığın başlıca sebebinin bir takım vatan hainlerinin efrada kötü telkinat ve propagandada bulunmaları olarak" değerlendirmiştir (Köstüklü, 2009:106). Bolvadin gibi aynı Kalem'e bağlı Yalvaç Askerlik Şube Reisi Rifat da; firarın en başta gelen önemli sebebinin "evvel emirde pek çok askerın kimsesizliğinden mahsulatını orak edememesi" tespitinde bulunduktan sonra

önem sırasına göre; millî hareket hakkındaki aleyhte propagandanın, efradın cahilliğinin, ceza yetersizliğinin, kıtalarda disiplinin gevşek olması vb. sebepleri sıralamıştır (Köstüklü, 2009:31, 101). Başka şubelerin de bu konuda benzer değerlendirmeleri olmuştur. Görüleceği üzere, firar meselesinin incelenmesi gereken değişik boyutları bulunmaktadır.

5- Asayiş durumu ve eşkiya faaliyetleri.

Askerlik şubeleri yazışmalarına yansıyan önemli bir konu da, bölgedeki asayişin temini ve eşkiya faaliyetleridir. Bölgede asayişin ihlali konusunda adından sıkça bahsedilen olaylar arasında "Turgut hâdisesi"nin geldiğini görüyoruz. Akşehir'e 12 saat mesafede olan Turgut köyüne firarî takibine giden Jandarma Mülâzımı Emin Efendi müfrezesine karşı bazı köylüler silahla karşılık vermiş ve 3-4 gün müsâdeme devam etmiş ve Kalem Reisi'nin 2 Ekim tarihli makama arz ettiği raporda yer alan ifadesine göre asayişsizlik Kalem'e mensup Bolvadin dahil bazı kazalara da sirayet etmiş idi. Ciddi boyutlara ulaşan olayın bastırılması için olay mahalline ve bölgeye Konya Vilayetinden takviye kuvvetler sevk edildi (*Şifre Kayıt Defteri*, s.76, belge nu:184,185).

Delibaş hâdisesinin de Bolvadin ve civarını tehdit eden gelişmeler arasında bulunduğunu görüyoruz. Kalem Reisi, 15 Aralık (1920) tarihiyle Konya'da Cenub Cephesi Ahz-ı asker Heyeti Riyaseti'ne gönderdiği raporda; Delibaş hadisesi dolayısıyla görevlendirilen Kuvâ-yı tedbiyye kumandanı Osman Bey ve Aziziye'ye (Emirdağ'a) gönderilen Kara Ahmed müfrezesinden ve Yalvaç- Karaağaç civarına gönderilen Demirci Mehmed Efe, Şakir Efendi, Iraklı Mevlüd Efe müfrezelerinden bahsettikten sonra, Sandıklı, Bolvadin, Akşehir şubelerinde Kuvâ-yı tedbiyye bulunmadığını belirtiyor. Öyle anlaşılıyor ki,

isyan ve eşkiya faaliyetleri, Bolvadin ve civarını da tehdit etmektedir (*Şifre Kayıt Defteri*, s.34, belge nu:463).

Bu iki hadisenin dışında, Bolvadin ve özellikle köylerinde zaman zaman asayişi bozan bazı çetelere rastlanıyor idi. Bolvadin Şube Reisi Ali, Akşehir Kalem Riyaseti'ne gönderdiği bir raporda, asayişi bozan olayların sebeplerine değinirken; millî teşkilat içinde bulunan bazı zevâtın maddî menfaatle ilişkilenen bazı icraatları ile kazaya yükletilen mükellefiyetlerin hoşnutsuzluğa yol açtığını, jandarmaların yerli ve gerekli vasıfta olmamaları gibi hususları dile getirmektedir. Ali aynı raporda, jandarmanın yetersizliğinden dolayı köylere çoğu zaman gidilemediğini, firarî ve bakâyânın takip edilemediğini belirttikten sonra, çare olarak mahallî hükümetin asayişi temin için yeterli kuvvete sahip olması gerektiğini ifade etmektedir (Köstüklü, 2009:133-134).

III- Sonuç

Ancak bir bildiri sınırları içinde buraya kadar verilen bilgi ve analizlerden Millî Mücadele veya İstiklal Savaşını konu edinen araştırmalar için askerlik şubeleri ve bağlı buldukları Ahz-ı asker Kalem Riyasetleri'nin yazışmalarının, fevkalade önemli kaynak mesabesinde olduğu görülmüştür.

Araştırmamızda mercek altına aldığımız, Bolvadin Askerlik Şubesi ile ilgili yazışmaların daha ziyade; 1-İdari yapı ve personel durumu, 2-Lojistik destek faaliyetleri (personel, silah-mühimmat, nakliye araçları), 3-Millî teşkilatlanma, 4-Firarlar ve alınan tedbirler, 5-Asayiş ve eşkiya faaliyetleri konularında toplandığı tebpit edilmiştir. Sözkonusu konular üzerinde toplanan yazışmaların analizinde, Bolvadin ve yöresi tarihi ile genel mânâda Türk İstiklal Savaşı'nın anlaşılmasına katkı sağlayacak verilere ulaşılmıştır.

Bibliyografya

Araştırmamız 2 temel kaynağa dayanmaktadır.

- 1- **8. Fırka ve Akşehir Ahz-ı asker Kalem Riyaseti, 1920 yılı Makâmâta ve Şuebâta İrsal Kılınacak Şifrelere Mahsus Kayıt Defteri**, (Bir kopyası özel arşivimizdedir).
- 2- Nuri Köstüklü, **Milli Mücadele’de Manisa-Uşak- Afyonkarahisar-Konya Hattı (8. Fırka ve Akşehir Ahz-ı asker Kalem Riyasetleri Şifre-i Mevrude Defteri)**, Atatürk Araştırma Merkezi yay., Ankara 2009.

BOLVADİN BÜYÜKKARABAĞ'DA ÖLÜMLE İLGİLİ UYGULAMA VE İNANIŞLAR

Selma SOL¹

ÖZET

Halk bilimsel açıdan insan yaşamının çeşitli evreleri (doğum, evlenme ve ölüm gibi) geçiş ritüelleri olarak adlandırılır. Söz konusu ritüeller, toplum içinde yaşayan bireyin mevcut sosyal statüsündeki farklılaşmayı ya da varoluşu ile ilgili değişimini temel alır. Bireyin gerek ontolojik gerekse toplumsal statüsündeki değişimleri etrafında, kutlama, uygulama ve inanışlar bütünü olarak gördüğümüz, toplumsal bazda kültürel ve dini hususların da şekillendirdiği bir kitle kültürü oluşmaktadır. Kitlese kabuller olarak da değerlendirdiğimiz bu durum, az çok bölgesel farklılıklara rağmen Türk halk kültürü bünyesinde büyük paralellikler arz etmektedir.

Bu çalışma, insan yaşamındaki en önemli geçiş ritüellerinden birini oluşturan "ölüm" fenomenini esas almış ve sınırlı bir bölge seçilerek mevcut kitlese kültür birikimini ortaya koymayı hedeflemiştir. Söz konusu çalışmada, Bolvadin-Büyükkarabağ'dan yapılmış derlemelere dayanarak, bölgeye ait ölümle ilgili uygulama ve inanışlar ortaya konmaya çalışılmıştır. İnceleme bölgesinden elde edilen bilgiler daha çok ölüm sonrası gerçekleştirilen uygulama ve inanışlara aittir. Yapılan çalışmada söz konusu bazı uygulamaların İslamiyet öncesi Şamanist gelenekle benzerlikler taşıdığı tespit edilmiştir. Aynı zamanda bu çalışmada, bölgeye ait ölümle ilgili

¹ Yrd. Doç. Dr., Trakya Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, S.yazar, Yrd. Doç. Dr., selmasolergin@trakya.edu.tr

geleneksel uygulamaların Anadolu halk kültürüyle olan benzerliklerine de yeri geldikçe değinilmiştir.

Anahtar Kelimeler: lm, Gelenek, Büyükkarabağ, Ritel.

PRACTICE AND FOLK BELIEFS ABOUT DEATH IN BOLVADIN BüYüKKARABAğ

ABSTRACT

People are called scientifically speaking rituals of various stages of human life (such as birth, marriage and death). Such rituals are based on the change in the present social status of the individual living in the society or the change in their existence. A mass culture is formed by the cultural and religious aspects that we see as the whole of celebration, practice and beliefs around the changes in the ontological and social status of the individual. This situation, which we consider to be mass acceptances, shows great parallels in the Turkish folk culture despite the regional differences.

This study is based on the "death" phenomenon which is one of the most important transition rituals in human life and aims to reveal the present mass culture accumulation by selecting a limited region. In this study, based on the compilations made from Bolvadin-Büyükkarabağ, tried to put forward the practices and beliefs about the death of the region. The information obtained from the study area is mostly related to post-mortem practices and beliefs. In the study conducted, it was determined that some applications carried similarities with the pre-Islamic Shamanist tradition. At the same time, in this study, it was mentioned that the traditional practices related to death belonging to the region also take place in the similarities with Anatolian folk culture.

Keywords: Death, Tradition, Büyükkarabağ, Ritual.

GİRİŞ

Toplumsal açıdan maddi, manevi ve kutsal değerler bütünü olarak değerlendirilen “gelenek” kavramına ilişkin popöler tanımlardan biri, “belirli davranışsal norm ve değerleri benimseyip aŐılayan, gerçek ya da hayali bir geçmişle süreklilik gösteren ve genellikle yaygın biçimde benimsenen ritüeller ya da başka sembolik davranış biçimleriyle ilişkili toplumsal pratikler kümesi”, (Marshall,1999:258-259) Őeklinindedir.

Toplumsal hayatın hemen hemen her döneminde uyguladığımız ya da Şahit olduğumuz gelenekler ve pratikler, temelde kültürel sürekliliği sağlama özellikleriyle dikkat çekicidir. Söz konusu gelenek ve pratiklerin fonksiyonel açıdan ise koruma, sağaltma, kültürel aktarım ya da hoş vakit geçirme gibi işlevleri de bilinmektedir. İlkel dönemlerden günümüze değin çeşitli deđiŐimlerle aktarabildiğimiz töreler, inanışlar ve uygulama bütünüümüz, merkezine “insan”ı almış olan birçok disipline zengin bir çalışma malzemesi sağlamaktadır. Özellikle sosyoloji, halkbilimi ya da sosyo-kültürel antropoloji gibi farklı bilim dalları, gelenekler ve ritüeller bütünüyle Şekillenen insan yaşamını, çeşitli kuramsal inceleme metotlarıyla değerlendirmektedir.

Asırlardır süregelen ve kitlesele kabullere dönüşmüş uygulama ve inanışları en yoğun gözlemleyebildiğimiz mecralardan biri de geçiş ritüelleri olarak adlandırılan ve insan yaşamının üç önemli evresinden oluşan doğum, evlenme ve ölüme dair pratiklerdir. Örneke göre, “İnsan, hayatı boyunca bir durumdan başka bir duruma geçmektedir. Başka bir söyleyiŐle bireysel hayat, doğum, çocukluk, erginlik, evlenme, analık, babalık, sınıflaŐma, uğraştığı işte uzmanlaŐma, ölüm gibi birbirini izleyen geçiŐlerden oluşmaktadır. İçlerinden doğum, erginlik, evlenme ve ölüm gibi geçiş dönemlerinin daha çok

önem kazandığı bu durumlara bir sürü âdet, rit ve tören eşlik etmektedir. Bunların hepsinin amacı da bireyi bir durumdan başka bir duruma geçerken tehlikelerden ve zararlı etkilerden korumak ve bu geçişleri kutsamaktır" (Örnek, 1971:105).

Bu bağlamda, çeşitli sebeplerle gerçekleştirilen ritüellerin toplumsal işlevleri de ön plana çıkmaktadır. "Biçim ve içeriği itibariyle kültürel etkilere açık olan ritüeller kültürel çeşitliliklerinin ötesinde sosyal yaşamda benzer ve ortak pek çok etkiyi yaratmaktadırlar. Ritüeller, her şeyden önce, sosyal bütünleşmenin önemli bileşenlerindedir. Temel karakterleri itibariyle kolektif bir nitelik taşıyan ritüeller, grubu bir arada tutmakta, dayanışmayı artırmakta, topluluğun kolektif şuurunu güçlendirmektedir. Uyum içinde tekrarlanan ritmik hareketler, grup üyelerinin birliktelik düşüncelerinin pekişmesine katkı sağlar. Ancak ritüeller, aynı zamanda, diğerlerinden de farklılığın sembolik ifadesi olmaktadır. Sonuçta, ritüeller, temsil ettikleri topluluk ya da toplumlar için hem toplumsal bütünleşmeye katkı sağlayan hem de onların diğer topluluk ya da toplumlardan farklılıklarını ortaya koyan bir kimlik tanımlayıcılarıdır" (Karaman, 2010:232).

Özbudun'a göre ise temel yaklaşımlar çerçevesinde ritüel/ayin ve törenlerin tipik işlevleri için kısaca şunlar söylenebilir;

*Ayınler tinsel âlemi anlamak için bir araçtırlar (dinsel işlev);

*Bilinmeyen olaylardan kaçınmayı sağlayarak ve toplum yaşamına bir örneklilik kazandırarak kaygı giderici bir rol oynarlar (psikolojik işlev);

*Bireyi toplumla bütünleştirir, toplumsallaştırırlar (eğitsel işlev);

*Toplumun kültürünün gelecek kuşaklara devredilmesini sağlarlar (tarihsel/kültürel işlev);

*Toplumsal statüyü perçinlerler (siyasal işlev), (Özbudun, 1997:23).

Temelde toplumsal kimlik oluşumunu özde bireyin içinde yaşadığı topluma kültürel entegrasyonunu sağlayan gelenekler, Örnek'e göre ise "sosyal normların önemli ve güçlü bir bölümünü" (Örnek, 1995:126) oluşturmaktadır. Bu bağlamdan hareketle, geleneksel uygulamaların en canlı ve çeşitlendirilmiş hallerini gözlemleyebildiğimiz geçiş ritüelleri ayrı bir önem arz etmektedir. Bu çalışma kapsamında ise sınırlı bir bölge olarak seçilen Bolvadin Büyükkarabağ köyünde uygulanan ölüme dair geçiş ritüelleri ele alınmıştır.

1.İnceleme

Büyükkarabağ'ın tarihsel geçmişi itibariyle menşee olarak Kafkas Karabağı ile olan ilgisi malumdur. Türklerin Anadolu'ya yerleşmelerini takiben, Anadolu'nun farklı bölgelerine Orta Asya'dan ve Kafkasya'dan çeşitli Türkmen, Yörük boylarının peyderpey göçleri devam etmiştir. Bayar'a göre, aynı şekilde Karabağ aşireti de XV. Yüzyılın sonlarında Kafkas Karabağ'ın Gence bölgesinden çıkmış, Anadolu'da uzun süre konargöçer hayatı yaşamış ve nihayet 1696'da Bolvadin'deki antik Julia şehri kalıntılarının olduğu yere zorla iskân edilmiştir (Bayar, 1996:112). Karabağ adının asırlardır bölgesel isim olarak korunabilmesi konusunda yapılmış tespitlerden biri "Yörük-Türkmenlerin iskân oldukları yerlerin adlandırılmasında boy, oymak, aşiret ve şahıs adlarının çoğunlukla tercih edilmiş olmasının, köklere bağlılığın ve oraları sahiplenmenin bir yansıması" (Koca, Yazıcı, 2011:5), şeklinde dir.

Yerleştikleri bu toprakları asırlardır yeni yurtları bilmiş olan Büyükkarabağ halkının, geleneklerine bağlılığı ve uygulamalarındaki tarihsel geçmişle olan paralellikleri dikkat çekicidir. Ölüm ve sonrası ritüelistik uygulamalara yönelik bölgeye dair yapmış olduğumuz incelemeler, Türkiye'nin diğer

bölgelerindeki pratiklerle de temelde benzerlikler taşıdığını göstermiştir.

Tarih boyunca insanoğlu, bu dünyadaki yaşamın/hayatın sonu olarak değerlendirdiği ölüm olgusuna çok çeşitli kültürel ve dinsel anlamlar yüklemiştir. İnsanoğlu tarih sahnesinde var olduğu andan beri ölümle yüz yüze gelmiş ancak her karşılaştığında aynı derin üzüntüye ve aynı bilinmezliklere gark olmuştur. Ancak insanın ölüm karşısında hissettiği çaresizlik, ölüme çare bulma çabalarına ya da bir şekilde bu bilinmezliklerle dolu bu olguyu ötelemeye çalışmasına engel olamamıştır. İlkel dönemlerden beri insanoğlu, ölümün bir yok oluş değil aksine farklı bir boyutta, yine yaşamın devam ettiğine inanmışlardır. Bu nedenle, hemen hemen dünya üzerindeki bütün kültürlerde ölüm ve sonrasına dair, insanoğlunun nasıl ölümlü hale geldiğinden, ölümsüzlüğün çaresini anlatan ya da eylemsel olarak ölümü getiren/çağrıştıran uygulamalara değin son derece zengin bir (inanış, masal, efsane, destan, ağıt, büyüsel uygulamalar vb. gibi) halk kültürü oluşmuştur.

Çağrışım yoluyla ölümü hatırlatan, başka bir söyleyişle, ölüme ön belirti sayılan belli olayların, eşyanın, düşlerin, psikolojik ve fizyolojik değişikliklerin yanı sıra yerine getirilmediği zaman ölüm getireceğine inanılan bir takım işlemler davranışlar da vardır. Bu işlemler ölenle ilintili kimi araç gerecin, davranışın ve durumun ölüm getireceği korkusunda temellenmektedir. Bu korkudan kurtulmak, daha doğrusu ölümü uzaklaştırmak, saptırmak ve etkisiz kılmak için, halk inanmalarına göre, birtakım uygulamalara, kaçınmalara dikkat etmek gerekmektedir. Ölü evindeki yemeklerin boşaltılması, yiyecek ve içeceğin dışarı çıkarılması, ölümün gerçekteleği mahalledeki su dolu kapların boşaltılması, ölü yıkanırken uyuyan kimselerin uyandırılması, cenaze çıktıktan sonra arkasından su dökülmesi, ölüünün yıkanması için su ısıtılan

kazanın işlemiden sonra ters çevrilmesi ve ölenin yakınlarının mezarlık çıkışında arkalarına bakmamaları gibi (Örnek, 1995:212) inanış ve uygulamalar en çok bilinenlerdendir.

İnceleme alanımızda ise baykuş ötmesi çok yaygın bir ölümlü çağrıştır ve getiren inanış olarak karşımıza çıkmıştır. Yine haftanın belli günlerine dair bazı tabusal uygulamalardan biri olarak, bu bölgede Cuma günü - yine aynı gerekçeyle- ev süpürülmez. Müslüman geleneğinde Cuma gününe dair atfedilen kutsiyetin bu inanışı güçlendirdiği söylenebilir. Bölge inanışlarına göre siyah ve turuncu rengin de ölüm getireceği kaynak kişilerin "siyah da turuncu da bize düşmez ölüm getirir", şeklindeki beyanlarından anlaşılmaktadır.

Türk halk kültüründe yaygın kabullerden biri olan bazı rüyaların ölümlü çağrıştırdığı inanışı bu bölgede de mevcuttur. Yaptığımız incelemede sıklıkla ölmüş kişilerin rüyada görülmesi kısmen hayra kısmen de ölüme davet şeklinde yorumlanırken, rüyada kazan, ateş, siyah renkli şeyler görmek de ölümlü anımsatmaktadır.

İnceleme alanımızda bir kişinin ölmeye yakın olmasının fizyolojik belirtileri olduğuna inanılmaktadır. Örneğin benzinin sararmaya ya da kararmaya başlaması hayra yorulmaz. Bu nedenle öleceği anlaşılan kişinin yalnız bırakılmadığı ve başında Kuran okunduğu yapılan tespitler arasındadır. Ölüm gerçeğleşi ande ise ölen kişi "rahat döşeği"ne yatırılır. Ölüyü beklemek üzere yanına mutlaka biri bırakılır. Müslüman Türk inanışı gereği bulunduğu yerin imamına sela okutulur. Ev hanesi, konu komşu bir araya toplanıp ağıt yakılır. Kadınların yaktığı bu ağıtta, ölen kişinin hayattayken yaptığı işler ve iyiliklerden bahsedilir. Bazen ölen kişinin düşmanlarına da gönderme yapılır.

Edebi bir tür olarak ağıt ve ağıt söyleme geleneği, çeşitli Türk boyları tarafından yaşatılarak günümüze kadar gelen en eski geleneklerden biridir. Orhun Abideleri'nde, Kültigin'in ölümünü, Bilge Kağan'ın söyleyişi ile görürüz. Ağıt aynı zamanda içinde, türkü, destan, şiir ve tiyatroya dair izleri barındırır. Bir ölüm olayı ya da üzücü, acı bir olayın ardından söylenen bir halk türküsü çeşididir. Ölen kişi ya da başından acı bir olay geçen kişinin iyiliklerinden, davranışlarından ve yaşamındaki önemli olaylardan söz eder. Geleneksel bir dizi hareket eşliğinde kendine özgü kafiye ve vezinle söylenir. Yarı anonim folklor ürünleri arasında sayılabilecek ağıtı söyleme işiine, ağıt yakma, söyleyenlere de ağıtçı denir. Hikâyeleri olan ağıtlar da vardır (Feyzioğlu, 2010:74).

Boratav'a göre halk geleneğinde cenaze törenlerinde söylenen sözler, şiir düzeninde olsun ya da olmasın ağıt olarak adlandırılır ve kendilerine özgü bir şekilde yöreden yöreye değişik ezgilerle, türkülerin de katıldığı "ölüye ağlama" törenleri sadece kadınlar tarafından yürütülür. Ağıtların söylenişi biçimlerinde geçmiş ile bugün iç içe geçmiştir. Bu, yaşayanların ölüyü bütün bu törenler süresince kendi aralarında imiş gibi düşünmelerinin bir sonucudur, o henüz topluluktan tamamıyla kopup ayrılmamıştır (Boratav, 1994:197).

İnceleme alanında cenazenin yıkanması işlemi için, geçmişte komşuları tarafından ölü evinin kapısına kazan kurulduğu ancak günümüzde cenazelerin ya hastanede ya da camide yıkandığı bilgisi verilmiştir. Bu sırada beş, on kişi mezar kazmaya gider. Ölü yıkanır ve erkekler tarafından defnedilir. Ölü'nün cinsiyetine göre, kefenin içine kadın ise kına, erkek ise çörek otu serpilir. Bölge halkında çörek otunun şeytan'ı uzaklaştırdığına dair bir inanış vardır. Ölü defnedildikten sonra, yıkanmasında ve defnedilmesinde emeği geçenlere hediye kabilinden "helallik" verilir. Görüşmede bulunduğumuz kaynak

kişiler, helalliğin bir miktar para olduğunu beyan etmişlerdir. Vefat eden kişinin üzerinden çıkan ya da ona ait olduğu bilinen parası önce cenaze ile ilgilenen imama teslim edilir. Sonra çeşitli dualar okuyarak üç kişi bu parayı elden ele geçirir ve nihayetinde defin işlemine yardımcı olanlar arasında makul miktarda paylaştırılır. Arta kalan paranın civarda bulunan ihtiyaç sahiplerine de dağıtıldığı verine bilgiler arasındadır.

Tabuta sarılı olan battaniye, kilim ya da örtü kabilinden olan şeyler camiye bağışlanır. Defin işlemini müteakip eden birkaç saat sonra kadınlar, genellikle ikindi namazından sonraya getirmeye dikkat ederek mezarlığa giderler ve ölünün mezarı üstünde barut yakarlar. Bu işlem kabrin  yerine düz taşlar koyulmak suretiyle ve bu taşların üzerine dökülen barutun yakılması şeklinde gerçekleştirilir. Barut yakmaya dair bölgedeki yerel inanış, barutun kokusu sayesinde mezara çeşitli yırtıcı hayvanların musallat olmasını önlemek zinedir. Benzer şekilde rnek, Anadolu'nun değişik bölgelerinde mezara hediye bırakmanın yanı sıra mezar üzerinde ateş yakma detine de rastlanıldığını belirterek , yedi ve kırk gün gibi dinsel ve büyüsel süreler arasında değişen ateş yakma detinin sebebini, "lye vahşi hayvanlarla kötü ruhların yaklaşmaması" olarak açıklamaktadır (rnek, 1971:74) Barut yakma işlemini gerçekleştiren kadınlara hemen mezarlık alanında bölgesel bir yemek olan oyma (parçalanmış yufka ekmeklerinin kızdırılmış tereyağına atılmasıyla yapılır) ve (kaynak kişiler genellikle zm verildiğini beyan etmişlerdir) meyve ikram edilmesi de yaygın uygulamalardan biri olarak tespit edilmiştir.

İnceleme alanındaki mezarlıkta barut yakma hadisesi şamanist Türklerin mezarlıkta ateş yakma geleneğiyle benzerlik taşımaktadır. İnan'ın belirttiğine göre şamanist Türkler, gömme töreninden yedi gün sonra mezarlığa gelirler ve ateş yakarlar (İnan, 2006:185). Eski Türk inanışlarına göre ateş kutsal kabul

edilmiş iyileştirici etkisinin yanı sıra arındırma gibi özelliği olduğuna inanılmıştır. Bu nedenle, mezarlıkta ateş yakma geleneğinin, yeni gerçekleşmiş ölümün olumsuz etkilerinden arındıracağı düşüncesinden kaynaklanmış olduğu söylenebilir.

Cenaze günü, ölü hanesinde yemek pişirilmez ancak akrabaları ya da komşuları tarafından yapılan yemekler taziyeye gelenler için dağıtılır. Dini bir uygulama olarak cenazenin defnedildiği gün de dâhil olmak üzere yedi gün boyunca Yasin okutulur. Yedinci günün akşamında da yemek verilerek Mevlit okutulması da sık rastlanan uygulamalardan biridir. Örnek, cenaze evi tarafından verilen “ölü yemeği”nin ölenin ruhu ya da canı için verilmekte olduğunu belirterek ölümle ilgili adet ve inanmaların önemli bir bölümünü bu yemeğin oluşturduğuna da vurgu yapar. Söz konusu yemeğe dair temel düşünceenin, ölenin öte dünyaya uğurlanışının tam ve geçerli olabilmesi için dinsel kuralların ve işlemlerin yanı sıra geleneksel olanların da yerine getirilmesi gerekliliğinden doğduğunu aksi halde ölenin ruhunun geride bıraktıklarını tedirgin edeceğine inanıldığını da ekler (Örnek, 1971:88).

Eröz’e göre ise “Ölüm sonrası yerine getirilen gelenek ve görenekler eski dinde, İşlâmiyet’ten sonra ya da başka büyük dinlerin kabulünden sonra bütün Türklerin ölüm âdetleri bakımından, birbirinden çok az farklılık gösterir. Hunlar’dan, Göktürkler’den başlamak üzere bütün Türkler ölümün, üçüncü, yedinci, kırkınıcı günleri ve yılında “aş verir, hayır yapar, (Eröz, 1992: 79).

Defini müteakip eden haftalarda ölenin yakınları, eşi dostu tarafından cenaze evine ‘Yas alma’ ziyareti yapılır. Görüşme yaptığımız kaynak kişiler tarafından bu ziyaretin amacının cenaze evinin acısına ortak olmak olduğu yönündedir. Bu ziyarete gelenlerin yanlarında getirdikleri yiyecekleri

kendilerinin düzenlediği bir Mevlit ve Kuran okumaları sonrasında dağıttıkları da tespit edilmiştir.

Örnek, *Anadolu Folklorunda Ölümlü* adlı eserinde “yas alma” ve “yoklama” adı verilen bu gelenekten bahseder ve Anadolu’nun farklı yerlerinde de uygulandığını belirtir. “Yaşlı aileyi normal hayat düzenine çekmenin, yasımdan uzaklaştırmanın bir başka biçimi de, ailenin yaşlı kadın üyesine hediye vermektir. Hediye aracılığı ile *yas alma* ya da *yoklama* çoğu zaman baş sağlığı ve *ölü yemeği* verme âdetiyle karışmaktadır. Örneğin Sivas’ta ölü evi için yemek göremeyen, ölü evini yoklatır. Bunun için ekseriya ağız tatlılığına işaret olmak üzere birer tepsi baklava ile peşkir vs. gönderirler. İmranlı İlçesine bağlı Kevenli Köyü’nde ise ölü sahibine yağ, bulgur, şeker ve meyve götürölür. Çorumda yaşlı aileye şeker götürölür ve başsağlığı dilenir. Zara’da elma ya da çay şekeri, sabun, tülbent vb. ile yaşlı aile yoklanır. Konya’da yaşlı aileyi yoklatanların mali durumuna göre verilen hediye bir kutu şekerden bir koyuna kadar değişmektedir. Van’ın Muradiye İlçesine bağlı Karahan Köyü’nde başsağlığı dilemeye gelenler tek tek değil, beşer onar kişilik gruplar halinde gelirler. Bu gelenlerden zengin olanlar, köye gelmeden önce ölünün en yakınma bir koç gönderirler. Durumu elverişli olmayan köylöler de en az 5-10 kg. olmak üzere çay şekeri alıp getirirler. Aybastı’da ölü görmeye tatlı ile gelinir” (Örnek, 1971:86-87).

Bolvadin ve çevresindeki halk inanışlarına yer verdiği çalışmasında Güldemir, inceleme alanımızla ilgili olarak yapmış olduğumuz tespitlerle paralellik arz eden bilgiler vermektedir: “Karabağ’da ölen kişinin ardından cenaze evinde büyük bir ağıt yakılır. Ağıtlarda ölen kişiyi öven şeyler söylenir. Daha sonra cenaze gömölmeğe hazır hale gelince, önde erkekler, arkada kadınlar mezarlığa gelirler. Kurt postunu mezarlığa yayarlar ve cenazeyi gömerler. Önce erkekler 11 kere mezar etrafında

dönerler ve havaya silahla ateş ederler. Erkeklerden sonra kadınlar mezar basında ağıt yakarlar ve 7 defa mezar etrafında dönerler. Bu merasimin ardından eve dönülür. Eve döndükten sonra, cenaze evinde 7 gün yemek pişmez. Bunun nedeni, o evin “ocağı” sönmüş, yani büyüğü ölmüştür. Karabağ Türkmenleri, Orta Asya’dan getirdikleri kültürü hâlâ devam ettirmektedirler” (Güldemir, 2008:69).

Güldemir’in, kaynak kişi olarak Muharrem Bayar’dan derlediği bu bilgide karşımıza çıkan “ mezarlığa kurt postu yayılması” geleneği, eski Türk kültüründen itibaren Türklerin ölümü bir başka âleme geçiş olarak görmeleriyle ilintilidir. “Ritüellerde ve ayinlerde kullanılan nesnelere ve eşyalar büyük semiyotik statülere sahip olmuştur. Bütün geçiş ayinlerindeki ortak şeyler de genel doğum düşüncesi ve kullanılan eşyaların karakterinde tezahür eder. Ayin uygulamalarının asıl hedefi olan neofit (yeniden dönme) suni bir şekilde yapılan çerçevesiz mekânla dünyadan tecrit edilmiştir. Bu yalıtkan mekân keçe, post, halı gibi yaygılarda kurulmuştur”²

Yine Anadolu ve Balkan Türk halk kültüründe sıklıkla karşılaştığımız ölünün kırkinci günü ve elli ikinci gününe dair dini bir uygulama olarak yapılan Mevrit ya da Kuran okumalarına inceleme alanımızda da rastlanmıştır.

İnceleme bölgesinde tespit ettiğimiz ilginç uygulamalardan biri de evli kadınların ölümünden sonraki yapılan uygulamaya dairdir. Evli bir kadının ölümünden sonra eğer eşi tekrar evlenirse, kadını sağken tanıyan birkaç kadın akrabası ya da arkadaşı, ölen kadının mezarına su doldurdukları bir testiye de yanlarına alarak ziyarete giderler. Dualarını okuduktan sonra testiye mezar taşına vurarak kırarlar. Kaynak kişilerin bu konudaki açıklamaları, merhumeye artık kocasının başkası ile

² <http://turkoloji.cu.edu.tr/HALKBILIM/galina.pdf>

evlendiğinin dolayısıyla artık onun eşi olmadığının bildirilmesi için bu işlemi yaptıkları şeklinde olmuştur.

SONUÇ

Türk halk kültürü de dahil olmak üzere bir çok farklı kültürde, algılayabildiğimiz bu dünyaya dair yaşamın sonu ancak öteki dünyaya dair yeni bir başlangıç olarak addedilen ölüm, şüphesiz insan kültürü açısından fenomen bir olgudur. Bu bağlamda, Türk halk kültüründe bölgesel farklılıklara rağmen özünde benzer uygulama ve inanışlardan oluşan oldukça zengin bir inanış külliyatı olduğu görölmektedir. Ölüme dair uygulama ve inanışların çeşitliliği, farklı coğrafyalardan ve farklı inanış sistemlerinden beslenmiş olmasına ve büyük oranda İslam geleneği ile de harmanlanarak yaşatılmaya devam edilmesine de bağlanabilir. Diğer taraftan bu çalışma göstermiştir ki çeşitli etkenler sebebiyle özellikle şehirleşme oranının artması dolayısıyla modernleşmenin getirisi olan devlet kamu kurum ve kuruluşlarının (hastaneler ve diyanet işleri gibi) cenaze ve ölüm sonrası işlemlerdeki yeri halk kültürünün yaşatılmasına kısmen meydan bırakmamaktadır. Bu durum, eski Türk kültüründen beri uygulanmakta olan bazı gelenek ve uygulamaların günümüz şartlarına göre evrilmesine neden olmakta dolayısıyla da bağlamından ve inanç köklerinden koparmaktadır. Bu sebeple bu tarz bölgesel çalışmaların, artık yavaş yavaş pratik ve inanış mecrası kalmayan gelenek, tabu ve inanışlarımızı içeren kitlesel uygulamaların, daha da yok olmadan tespit edebilmesi sağlanmalıdır.

Sözlü Kaynaklar

K.K.1. Havva Balta, 33 yaşında, Üniversite mezunu, Bolvadin'de doğmuş aslen Büyükkarabağlı, devlet memuru.

K.K.2. Fatma Bakır, 60 yaşında, okuryazar değil, Büyükkarabağ'da yaşıyor, ev hanımı.

K.K.3. Ayşe Bozbay, 62 yaşında, okuryazar değil, Büyükkarabağ'da yaşıyor, ev hanımı.

K.K.3. Raziye Balta, 54 yaşında, okuryazar değil, Büyükkarabağ'da yaşıyor, ev hanımı.

K.K.4. Arzu Kumru, 60 yaşında, ilkokul mezunu, Büyükkarabağ'da yaşıyor, ev hanımı.

K.K.5. Senem Balta, 65 yaşında, okuryazar değil, Büyükkarabağ'da yaşıyor, ev hanımı.

K.K.6. Ümmühan Anasız, 63 yaşında, ilkokul mezunu, Büyükkarabağ'da yaşıyor, ev hanımı.

Kaynakça

Boratav, P. N. (1994). **Yüz Soruda Türk Folkloru**. Gerçek Yayınevi. İstanbul.

Eröz, M. (1992). **Eski Türk Dini (Gök Tanrı İnancı) ve Alevilik Bektaşılık**. Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı Yayınları. İstanbul.

Feyzioğlu, N. (2010). "Gelin Ağıtları Üzerine Bir Değerlendirme". **A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi (TAED)**. 43. Erzurum.

Güldemir, M. K. (2008). "Afyon-Bolvadin ve Çevresi Halk İnanışları ve Uygulamaları". Dokuz Eylül Üni. SOBE, Felsefe ve Din Bil. ABD. Basılmamış YL Tezi. İzmir.

İnan, A. (2006). **Tarihte ve Bugün şamanizm**. TTK Yayınları. Ankara.

Karaman, K. (2010). "Ritüellerin Toplumsal Etkileri". **SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi**. Mayıs 2010. 21. 227-236.

Koca, N. ve Yazıcı, H. (2011). "Afyonkarahisar İlindeki İdari Yerleşmelerin Toponimik Sınıflandırılması". **Türk Coğrafya Dergisi**. 56. 1-10. İstanbul.

Marshall, G. (1999). **Sosyoloji Sözlüğü**. Çeviren Osman Akınhay, Derya Kömürcü. Bilim ve Sanat Yayınları. Ankara.

Örnek, S. V. (1971). **Anadolu Folklorunda Ölüm**. AÜDTCF Yayınları. Ankara.

Örnek, S. V. (1971). **İlkelerde Din Büyü Sanat Efsane**. Gerçek Yayınevi. İstanbul.

Örnek, S. V. (1995). **Türk Halkbilimi**. T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları. Ankara.

Özbudun, S. (1997). **Ayinden Törene**. Anahtar Kitaplar Yayınevi. İstanbul.

İnternet Kaynakları

<http://turkoloji.cu.edu.tr/HALKBILIM/galina.pdf> (Erişim Tarihi 20.07.2017)

BOLVADİN'DE TOPLUMSAL DEĞİŞME VE DİN

Cemile Zehra KÖROĐLU¹
Muhammet Ali KÖROĐLU²

Özet

Yaşadığımız toplum içerisinde inanç, ibadet ve toplumsal boyutuyla dinin konumunu belirlemek için yapılan araştırmalar büyük önem taşımaktadır. Bu araştırmalar, hızlı sosyal değişimlere sahne olan modern olarak nitelendirilen toplumlarda olduğu kadar sosyal değişimin nispeten daha yavaş olduğu geleneksel toplumlarda da dini hayatın farklı boyutlarının tespit edilmesi açısından elzemdir. 19. yüzyılın başlangıcından itibaren modernleşme sürecine giren ülkemiz için de aynı durum söz konusudur. Türk toplumunun dini yaşayışını incelerken, din realitesini, içinde bulunduğumuz değişim sürecinden bağımsız tutmamız mümkün olmadığı gibi Türk toplumunun dini hayatını, dini tutum ve davranışlarını tarihi, kültürel, coğrafi, ekonomik vb. durum ve koşullardan bağımsız düşünmemiz de mümkün değildir.

Bu çerçevede bu çalışmada, Afyon İli Bolvadin İlçesi çevre köy ve kasabalarındaki sosyal ve dini yaşayış, dinin sosyo-kültürel hayatla olan ilişkisi ve bu ilişkiden doğan etki ve tepkiler, sosyolojik olarak incelenmiştir. Alan araştırması yöntemine göre yapılan anket ve gözlem çalışmalarına ek olarak; teorik bağlamda literatür çalışması ve yanı sıra yöre halkıyla yapılan mülakatlardan elde edilen nicel ve nitel verilere yer verilen bu çalışma, Afyon İli Bolvadin ilçesi köy ve kasabalarıyla sınırlı olup, gerçekleştirildiği zaman dilimi süresince incelenen

¹ Uşak Üniversitesi, İ.İ.B.F. Sosyal Hizmetler, S. Yazar, Yrd.Doç.Dr., cemile.koroglu@usak.edu.tr

² Uşak Üniversitesi, İ.İ.B.F. Sosyal Hizmetler, Yrd.Doç.Dr., muhammet.koroglu@usak.edu.tr

toplumun dini yaşamını tespit etmektedir. Yörenin sosyal ve dini hayatının farklı boyutlarıyla incelenmeye çalışıldığı bu çalışma gerek lokal gerekse bütünüyle Türk toplumunun sosyal dokusunun tespitine katkı sağlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Din, toplumsal değişme, sosyo-kültürel hayat, modernleşme.

Jel kodları: A13 (Relation of Economics to Social Values- Sosyal değerlerle iktisadi ilişkiler), Z12 (Religion-Din)

SOCIAL CHANGE and RELIGION in BOLVADİN

Abstract

Researches in order to determine the position of religion in the society we live in, with the dimensions of belief, worship and social is of great importance. These surveys are eloquent in terms of determining the different dimensions of religious life in traditional societies where social change is relatively slow as much as it is in modernly characterized societies that are the scene of rapid social changes. The same is true for our country, which has entered the modernization process since the beginning of the nineteenth century. While we are examining the religious life of the Turkish society, it is not possible to keep the religion reality independent of the process of change we are in. Also it is not possible to see the religious life, religious attitudes and behaviors of the Turkish society independently from the historical, cultural, geographical conditions.

In this framework, the social and religious life in the surrounding villages and towns of Bolvadin District, the relationship between religion and socio-cultural life, and the effects and reactions arising from this relationship have been examined sociologically. In addition to the survey and observation studies conducted according to the field survey method, the study given place to the literature study in the theoretical context as well as the quantitative and qualitative data obtained from interviews with the local people is limited to the villages

and towns of Bolvadin province, and it identifies the religious life of the society at that time. This study, which aims to examine the different aspects of social and religious life of the region, both locally and wholly contribute to the determination of the social texture of Turkish society.

Key words: Religion, social change, socio-cultural life, modernization.

GİRİŞ

19. yüzyıldan bugüne hızlı bir modernleşme sürecine giren ülkemizde toplumumuzun sosyal ve dini hayatını yaşanan değişim sürecinden bağımsız olarak değerlendirmek mümkün değildir. Bu bağlamda bu çalışmada, İç Batı Anadolu'da önemli bir konuma sahip olan Afyon İlinin Bolvadin İlçesi, çevre köy ve kasabalarındaki sosyal ve dini hayat, ülkemizde yaşanan toplumsal değişme süreci çerçevesinde tespit edilmeye çalışılmıştır. Çalışmanın kapsamını Bolvadin ilçe merkezi ile İlçe 'ye bağlı en yakını 8 km, en uzağı 23 km uzaklıkta olan 4 kasaba (Dişli, Özburun, Büyükkarabağ ve Kemer kaya) ve en yakını 5,2 km en uzağı 21,5 km uzaklıkta olan 6 köy (Derekarabağ, Dipevler, Hamidiye, Karayokuş, Kurucaova ve Ortakarabağ) oluşturmaktadır. Basit tesadüfi örnekleme yöntemine göre belirlenen, 15 yaşı ve üstü 400 katılımcıya, 73 sorudan oluşan bir anket uygulanmış, eksik ve hatalı olanlar değerlendirme dışı bırakılarak toplam 368 anket formu değerlendirmeye alınmıştır.

Çalışma, Afyon İli Bolvadin İlçesi, köy ve kasabalarıyla sınırlı olup, gerçekleştirildiği zaman dilimi süresince incelenmeye çalışılan toplumdaki değişimlere odaklanmakta ve bu toplumun sosyal ve dini yaşamını tespit etmektedir. Elde edilen sonuçlar, bölgenin tamamı ya da bütün Türk toplumu için geçerlilik ifade etmemektedir.

1.DEMOGRAFİK ÖZELLİKLER

Araştırmaya katılanların %52,2'si (192 kişi) ilçe merkezinden olup, kırsal alana %47,8 (176 kişi) düşmektedir. Araştırmaya toplam 179 kadın katılmıştır. Bu durum, yaşanan toplumsal değişme ve buna bağlı olarak da geleneksel düşünce tarzının hızla değişime uğramasıyla kadınların da artık sosyal hayata büyük bir oranda adapte olduğunu göstermektedir. Nitekim, araştırmaya katılan erkeklerin sayısı 189 ve oranı

%51,4'tür. %48,6'lık bir oranla kadınların erkeklere büyük ölçüde yaklaştığı görölmektedir. Yaş grupları açısından değerlendirildiğinde araştırmada 15-25 yaş grubu %37,5, 26-40 yaş grubu %30,1, 41-60 yaş grubu %26,6 ve 61 yaş ve yukarısı %5,1 ile temsil edilmiştir.

Eğitim durumu açısından katılımcıların büyük ölçüde okur-yazar olduğu görölmektedir. Okuma-yazma bilmeyenlerin oranı %4,7'dir. Bu da eğitim durumunun oldukça iyi olduğunu göstermektedir. İlkokul mezunu olanların oranı %25,5, ortaokul mezunu olanların oranı %11,7, lise mezunu olanların oranı ise %27,2'dir. Eğitim düzeyi, kadınlara göre erkeklerde daha yüksektir. Nitekim yüksek tahsilli olan erkeklerin oranı %30,6, kadınların %10,1'dir. Kırsal alanla ilçe merkezini karşılaştırdığımızda ise yüksek tahsilli oranı ilçede %29,1, kırsalda ise %11,3'tür.

Ekonomik açıdan değerlendirildiğinde, katılımcıların %31,5'i alt, %39,1' i orta ve %26,6 sı üst ekonomik gelir grubuna dahildir.

2. YÖREDE TOPLUMSAL HAYAT

Bir toplumun yapısının incelenebilmesi için toplumsal yapıyı oluşturan en küçük birim olan aile hakkındaki düşüncelerin öğrenilmesi önem arz etmektedir. %90 oranında çekirdek aile yapısına sahip olan yörede "sizce aile nedir?" sorusuna katılımcıların %50,5'i çekirdek aile tanımı yaparak cevap vermişlerdir. Ancak %43,5 gibi oldukça yüksek bir oranla geniş aile tanımını yapanlar da çoğunluktadır. Yine ilçe merkezinde çekirdek aile tanımını yapanların oranı %48,3 iken geniş aile tanımını yapanların oranı %44,2; kırsal kesimde ise çekirdek aile tanımını yapanların oranı %42,6'dır.

Bu sonuçlar, yörede kırsal kesim, ilçe merkezi farkı olmaksızın her ne kadar realitede çekirdek aile yapısı hâkim görünse de geleneksel yapının yarattığı etkiyle geniş aile tipinin de oldukça yaygın olarak benimsendiğini göstermektedir. Yani, yörede geniş aile yapısı olabilirliğini henüz yitirmemiştir.

Kişilerin toplumsal hayatının şekillenmesinde yaşadıkları aile ortamı kadar, buldukları sosyal çevre de büyük önem arz etmektedir. Komşuluk ilişkileri de bu ilişki ağının bir parçasıdır. Günümüzde modern koşulların etkisiyle komşuluk ilişkilerinde bir zayıflama olduğu bariz bir gerçektir. Bu durum, içerisinde yaşadığımız dünyanın durmadan değişmesiyle doğrudan ilintilidir. Ancak, şunu da belirtmeliyiz ki insanlık tarihi sadece gelişme ve değişmeden ibaret değildir, aynı zamanda muhafazakâr bir karaktere de sahiptir (Aron, 1974:73).

İşte komşuluk ilişkileri de değişime maruz kalan, ancak yine de etkisini yitirmemiş olan sosyal ilişkilerden birisidir. Yöre halkına baktığımızda ise komşuluk ilişkilerinin oldukça sıkı olduğu görülmektedir. Nitekim komşularıyla ziyaretleştğini ve yardımlaştığını söyleyenlerin oranı %68,5'tir. Buna rağmen komşularını hiç tanımayanların oranı %1,6 gibi oldukça cüzi bir düzeydedir.

İlçe merkezinde komşularıyla ziyaretleşen ve yardımlaşanların oranı %68,2 iken bu oran kırsalda %68,7'dir. Bu da toplumsal ilişkiler konusunda yöre halkı içerisinde yerleşim yeri farkı olmaksızın daha çok birincil ilişkilerin hâkim olduğunu göstermektedir.

İnsan hayatı aile içerisinde başlamakla birlikte, sonrasında ihtiyaç ve beklentilerine göre katıldıkları değişik sosyal gruplarda devam eder. Bu anlamda "sosyal gruplar, ortak amaçların izlenmesi hususunda, sosyal normlara, yararlarla ve değerlere uygun olarak, karşılıklı rolleri yerine getiren kişilerden

oluşurlar (Günay,1998:19). Günümüzde insanlar, coğrafyaya, yaşa, akran olmalarına göre farklı gruplara dahil olduğu gibi, resmi ya da gayr-ı resmi olabilen diğer pek çok gruplara da üyedirler. Sendikalar, vakıflar, dernekler ve sivil toplum kuruluşları bu kapsamda yer almaktadır.

Yöre halkının diğer toplumsal gruplarla olan ilişkilerini tespit etmek için vakıflar, dernekler, sendikalar vb. kurumlar ya da sivil toplum kuruluşlarıyla olan ilişki düzeyleri sorulmuştur. Katılımcıların %60,9'u bu tür kuruluşlar hakkında hiçbir fikri olmadığını belirtmiştir. Bu da yöre halkının bu konuda bilgisinin oldukça sınırlı olduğunu göstermektedir. Bu kuruluşlardan birine üye olup, aktif görev alanların oranı %7,6, üye olduğu halde aktif bir görevi olmayanların oranı %11,9, soruya cevap vermeyenlerin oranı %9,8'dir. Aynı zamanda bu kuruluşlara üye olmanın doğru olmadığını belirtenler de vardır. Bu kişilerin oranı da %9,8'dir.

Bu konuda kırsal kesim ile ilçe merkezi arasında büyük benzerlik söz konusudur. Bu durum da daha çok modern toplumsal hayatın getirmiş olduğu bu yeni grup oluşumlarına yöre halkının mesafeli yaklaştığını göstermektedir.

3. YÖREDE TOPLUMSAL HAYATIN ŐEKİLLENİŐİNDE DİNİN ETKİŐİ

“Din ile toplum birbirlerinin vazgeçilmez iki unsurudurlar. Nasıl ki evrende din, sadece insan bulunan yerde mevcut ise, insan bulunan her yerde de insan eseri olan her çeşitenden fenomen türünde de mutlaka dinin etkisi bulunacaktır. İnsan yaşamayan bir evrende dinin varlığı nasıl düşünülemezse insana mahsus fenomen eserlerde dinin tesiri olmadan Şekil ve biçim tasavvuru düşünülemez” (Küçük,1980:283). Aynı zamanda insan, maddi varlığının devamı için de manevi değerlere inanmak ihtiyacı duymuştur (Aydın,1986:49). “Diğer yandan, dini inançların,

insanların sosyal ilişkileri, eşyaya ve kâinata bakış açıları üzerinde olan etkisi ve yönlendirici rolü üzerinde de durmak gerekir. Çünkü “din, bir dünyayı anlama ve kendini o dünyada belirli bir yere yerleştirme modeli olarak da fonksiyon görmektedir (Mardin,1983:25).

Dinin toplum içerisinde gördüğü bu önemli fonksiyonlarla birlikte dinin bir toplum içerisindeki etki derecesi ve algılanışı da birbirinden farklılaşmaktadır. Aynı zamanda toplumlardaki türlü zümre ve sınıflara göre de türlü inançlar ve kanaatler yaşamaktadır (Pazarlı, 1972:21). Toplumlarda dinin resmi ve geleneksel olarak çeşitlendiğı görülmektedir. İşte, din adına yaşanan problem sayılabilecek durumlardan biri de resmi din ile aileden öğrenilen din arasındaki farklılıklarda kendini göstermektedir (Sezen,1994:105).

Bu açıdan din, toplumsal hayatın başlangıcı olan aile hayatının her safhasında büyük bir önem taşımaktadır. Bu çerçevede çalışmada yöre halkının aile hayatının başlangıcı olan evlilikle ilgili kanaatlerine yer verilmiştir. Öncelikle katılımcıların modern dönemin vaz geilmezi olarak kabul edilen evlilik öncesi ilişkiler kapsamında değerlendirilen flört hakkındaki tutumları tespit edilmeye çalışılmıştır. Katılımcıların %11,4’ünün flörtün çağımızın gereği olduğunu, %45,9’u flörtün günah olduğunu, %18,8 flörtün ahlaka uygun bir davranış olmadığını belirtirken %10,3’ü de flörtün ayıp olduğunu ifade etmiştir. Bu durum, yörede flört ile ilgili olarak geleneksel bir bakış açısının hâkim olduğunu göstermektedir. %45,9 ile en fazla flörtün günah olduğunu ve ikinci olarak da ahlaka uygun bir davranış olmadığını belirtmesi konu ile ilgili olarak dini bir bakış açısının oldukça etkili olduğunu göstermektedir.

Konu cinsiyet değişkenine göre değerlendirildiğinde kadınlarda erkeklere oranla bu konuya dini perspektiften

bakanların sayısının daha fazla olduğu gör÷lmektedir. Nitekim flörtün günah olduğunu belirtenlerin oranı kadınlarda %48,6 iken, bu oran erkeklerde %43,3'tür. Yine flörtün ahlaka uygun olmadığını belirtenlerin oranı kadınlarda %17,3 iken bu oran erkeklerde %20,1'dir.

Konu yaş faktörüne göre değerlendirildiğinde ise 15-25 yaş grubunda olanların %21,0'inin flörtün çağımızın gereği olduğunu düşündükleri gör÷lmektedir. Bu oran 26-40 yaş grubunda %7,2, 41-60 yaş grubunda %5,1 iken 61 ve üstü yaş grubunda olanların hiçbirisi bu kanaati paylaşmamaktadır. Buradan da gençlerin flört konusunda daha olumlu bir bakış açısına sahip olduğu, yaş ilerledikçe bu akış açısının daha sert bir hale geldiğinin söylenmesi mümkündür.

Bu bulgulara ek olarak yörede gerçeleştirilen m÷lakatlarda da yöre halkının evlilik konusuna oldukça fazla önem verdiği tespit edilmiştir. Katılımcıların çoğunluğu evliliğin Peygamber Efendimizin sünneti olduğunu, kişinin kendisini köt÷lüklerden koruyabilmesi için evlenmesinin şart olduğunu belirtmişlerdir. Bundan dolayı da aile müessesesinin toplumda önemli bir yer arz ettiğini ifade ederek, kişilerin evlilik dışı ilişkilerde bulunmalarının doğru olmadığını vurgulamışlardır.

Geçmişten günümüze bütün toplumlarda herhangi bir şekilde tezahür eden, rehberlik ve otorite fonksiyonu olmaksızın bir toplumun mevcut olmadığı gör÷lmektedir (Çağatay,1987:58). Aynı şekilde ailenin oluşumu, düzeni ve ailedeki otorite meselesi, dolayısıyla toplumların toplumsal cinsiyet algısı günümüz toplumları açısından geleneksel toplumlara göre çok daha büyük önem arz etmektedir. Otorite ile ilgili tartışmalar, bilhassa otoritenin yalnız erkeğe mi yoksa kadın ve erkeğin her ikisine birden mi ait olması gereği ve konu üzerine oluşturulan aile modelleri gündemdeki yerini korumaktadır.

Ailede otorite konusu elbette ki din faktöründen de etkilenmektedir. Bu açıdan çalışmada ailede otorite olarak kadın ve erkeğin durumları ve birbirleriyle olan ilişki şekilleri, otorite ve aile reisliği kavramları çerçevesinde dinin etkisi altında incelemeye çalışılmıştır. Katılımcılara bir ailede kadının kocasının her dediğini yapması gerekli olup olmadığı sorulmuştur. Alınan cevaplar, özel olarak ailede genel olarak ise araştırma alanımız olan yörede kadın ve erkeğin statüsünün belirlenmesi ve dinin etkilerini görmek açısından dikkat çekicidir.

Kadının kocasının her dediğini yapması gerektiğini düşünenlerin oranı %57,6'dır. Ancak bu oran kadınlar arasında %51,9 iken erkeklerde %62,9'a çıkmaktadır. Bu soruya hayır diyenlerin oranı ise kadınlarda %19,5 iken bu oran, erkeklerde %18,5'e düşmektedir. Yine itaatin karşılıklı olması gerektiğini düşünenlerin oranı kadınlarda %4,4 iken, erkeklerde %11,6'dır. Bununla birlikte kadının kocasının dine aykırı olmayan isteklerini yerine getirmesi gerektiğini düşünenlerin oranıysa kadınlarda %22,3 iken, erkeklerde %4,2'ye düşmektedir.

Bu veriler göstermektedir ki Bolvadin yöresinde aile tipi olarak "ataerkil" aile oldukça yaygındır. Babanın ailede önemli bir otorite figürü olduğu açıktır. Nitekim bu, kadınlar tarafından da açıkça ifade edilmektedir.

Yapılan görüşmelerde bazı erkek katılımcılar, kadının kocasına itaat etmesinin, Peygambere itaatten sonra emredilen ikinci bir itaat olduğunu belirtmişlerdir. Bu da yörede erkek egemen bir aile yapısının olduğunu bir göstergesi sayılabilir. Katılımcıların açıklamalarını dine dayandırmaları da bu konuda dinin aile üzerinde ne kadar büyük bir etkiye sahip olduğunu göstermektedir. Benzer tavırlar, kadınlar arasında da görülmektedir.

Ancak belirtilmesi gerekir ki bu geleneksel tutumların yanı sıra, yörede özellikle gençler arasında kadınla erkeğin ailede eşit konuma ve eşit haklara sahip olması gerektiği düşüncesinin yaygın olduğu görülmektedir. Yine bu görüşte olanlar, ailede kadın ve erkeği tamamen birbirinden ayrı telakki etmek yerine, onları bir bütün olarak kabul etmek gerektiğini vurgulamaktadırlar.

Buraya kadar ifade edilen bulgular, değişen toplum koşullarında yörede dinin gerek aile hayatında gerekse diğer toplumsal ilişkilerde hala oldukça etkili olduğunu göstermektedir. Nitekim konu ile ilgili olarak katılımcılara çocuklarının arkadaşlık ettikleri kimselerin aynı zamanda dindar olmalarını tercih edip etmedikleri sorulduğunda da %77,7 oranında “evet” cevabı verilmiştir. Fark etmez diyenlerin oranı %18,5 iken, hayır cevabını verenlerin oranı yalnızca %1,3’tür.

Bu verilerin yapılan mülakatlarda da desteklendiği görülmektedir. Ancak belirtilmesi gerekir ki bir insanın dindar olmasının iyi bir arkadaş olmada yegâne kriter olamayacağını dindarlıktan ziyade insani özelliklerin de önemli olduğunu belirtenlerin sayısı azımsanamayacak düzeydedir.

SONUÇ

Her yeni gün farklı bir dünyaya uyandığımız günümüzde büyük yerleşim yerlerinde olduğu kadar nispeten küçük toplumlarda da değişim süreci etkisini göstermektedir. İncelediğimiz yörede de ülkemizin yaşadığı değişim sürecinin etkisi görünmektedir. Gerek ilçe merkezinde gerekse kırsal alanda hem coğrafi konum olarak hem de kitle iletişim araçlarının etkisiyle toplumsal hayatın her alanında değişim ve dönüşümler yaşanmaktadır. Yörede yine gerek aile yaşamında gerekse diğer toplumsal ilişkiler açısından yaşanan modernleşme ile beraber geleneksel tutumların ve dinin de oldukça etkili

olduğu grlmektedir. Toplumsal yapının temeli oluşturan ailenin kuruluş, işleyiş ve sürekliliği açısından dinin oldukça önemli olduğu grlmektedir. Evlilik ncesi flört, aile reisliği ve ailede otorite konularında olduğu gibi toplumsal hayatın diğer ilişki ağları olan komşuluk, arkadaşlık ve diğer toplumsal gruplara katılımda yörede yaygın olan geleneksel ve dini bakış açısının halen daha etkisini sürdürdüğü grlmektedir.

Kaynakça

- ARON, R. (1974). Sanayi Toplumu. İstanbul: Boğaziçi Yayınları.
- AYDIN, M. (1986). "Din ve Toplum İlişkisi", S.Ü. Fen Edebiyat Fakültesi Dergisi, S: 13, Konya.
- GÜNAY, Ü. (1998). Din Sosyolojisi, İstanbul: İnsan Yayınları.
- KÜÇÜK, H. (1980). Hicretin On beşinci Asrını İdrak Ederken Türk İslam Sosyal Düşünce Yapısı, İstanbul: Fatih Yayınevi Matbaası.
- MARDİN, Ş. (1983). Din ve İdeoloji, İstanbul: İletişim Yayınları.
- PAZARLI, O. (1972). Din Psikolojisi, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- SEZEN, Y. (1994). İslam Sosyolojisine Giriş, İstanbul: Turan Kültür Vakfı.

13. YÜZYIL BOLVADİNLİ FİLOZOF ESİRÜDDİN EBHERİ'NİN HİDAYETÜ'L-HİKME'SİNDE ZAMAN VE MEKÂN

İrfan GÖRKAŞ¹
Yaşar TÜRK BEN²

ÖZET

Zaman ve Mekân İslam düşüncesinde klasik varlık araştırmalarının temel kavramlarından ikisidir. Günümüzde bu iki kavram karşılığı, uzam, uzay ve zaman kavramları kullanılarak varlık araştırmaları sürdürölmektedir. Sultan yolundaki Bolvadin ise hem zamanla, hem mekânla ilintilidir. O nedenle Bolvadin sempozyumunda bu iki kavram üzerinde durulmalıdır. İki kavramı ise Ebherî'den hareketle ele alacağız. Çünkü Esirüddin Ebherî ise İslam entelektüel geleneklerinden felasife'ye, felasife içerisinde Meşşâî çizgiye mensup bir düşünürdür. Ebherî, Selçuklu Meşşâî geleneğini Osmanlı geleneğine bağlayan isimdir. Onun bu çizgideki en önemli ve ünlü eseri de *Hidayetü'l-hikme*'sidir. Bu bildiride belirttiğimiz sebeplerle filozofun zaman ve mekân düşüncesi ele alınacaktır.

Anahtar Kavramlar: Zaman, mekân, Esirüddin Ebherî, Bolvadin, İslam felsefesi.

¹ Bozok Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü, Doç. Dr., gorkas08@gmail.com

² Bozok Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Felsefe ve Din Bilimleri Bölümü, Doç. Dr., yasarturkben@hotmail.com

TIME AND SPACE IN HIDAYETU'L-HIKMA OF ATHIR AL-DIN ABHARÎ WHO IS BOLVADIN'S PHILOSOPHER IN 13TH CENTURY

Abstract

Place and time are two of the basic concepts of classical being researches in Islamic thought. Today, space and time in being researches are used in the context of these two concepts. Bolvadin on the Sultan's road is related to both time and space. For that reason, these two concepts should be emphasized in the Bolvadin symposium. We will consider the two concepts with reference to Al-Abharî. Because Athir Al-Din Al-Abharî was a philosopher belonged to philosophers (falasifah) of Islamic intellectual traditions and the peripatetic line among the philosophers. Abharî is the name that connects the peripatetic tradition of Seljuks with the Ottoman tradition. His most important and famous work on this line is Hidayetü'l-hikme. In this paper, time and space thought of the philosopher will be discussed due to the reasons we specify.

Keywords: Time, place, space, Athir Al-Din Al-Abharî, Bolvadin, Islamic philosophy.

1. ESİRÜDDİN EBHERİ'NİN BOLVADİNLİLİĞİ

Esirüddin Ebherî tanınmış bir filozoftur (biyografi için bk. Aygen, 1985; Bingöl, 1994: 75; Görkaş, 1995: 276) ve o Bolvadinlidir. Çünkü filozofumuz ömrünün son yıllarında, Türk göçlerine bağlı olarak Anadolu'ya gelmiş ve Hüdavendigâr Vilayeti Karahisar Sancağı Bolvadin kazasının İshaklı Nahiyesi Çay (Ebherî) Karyesine yerleşmiş ve burada vefat etmiştir.

Yukarıda belirttiğimiz şekliyle Ebherî'nin Bolvadinli olduğu kabulümüz üç gerekçeye dayanmaktadır. İbnü'l-ibri'nin kaydı (1992, 245; (Aygen, 1985) Bolvadin-Çay Medresesinin varlığı ile iki resmi kayıt olmak üzere toplam dört kayda (Hüdavendigâr Salnamesi 1324, 125 ve 199) dayanmaktadır.

İbnü'l-ibri'ye göre, Ebherî Anadolu'ya gelmiş ve oraya yerleşmiştir (1992: 245). Ebherî'nin Osmanlı dönemi Bolvadinliliğiyle ilgili kabulümüz olan resmi kayıtlardan birincisi, bu dönemde Bolvadin-Çay'da Taş Medresenin inşa edilmesidir. Medresenin inşa tarihi 677/1278'dir. Bu tarihte medresenin Çay/Bolvadin'deki varlığı Ebherî'nin buraya yerleştiğinin bir teyit ve tekididir. Çünkü medrese 15837 akçelik bir bütçeye sahiptir (Görkaş, 2016: 13). Yani medrese, Osmanlı döneminde de aktif bir medresedir. Sözelimi Topkapı Sarayı Müzesi Arşivinde 7625 numarada kayıtlı olan, Vilayet-i Anadolu kadılikları mutasarrıfları ile Vilayet-i Anadolu medreseleri mutasarrıflarının kaydını tutan, 934 (1528) Tarihli Defterin kaydında söz konusu medrese *Medrese-i Çay der-Bolvadin* adıyla defterde yer almakta, Mevlana Hasan iki yıl dört aylık süreyle burada görev yapmaktadır. (Bk. Gökçe, 1996: 168). Başka bir ifadeyle bu medrese 1528 yılında Anadolu Vilayetine ait defterde kayıtlı 150 medreseden birisidir. Çay o gün için, yani II.Bayezit döneminde biri merkez olmak üzere Bolvadin'in iki nahiyesinden birisidir (Küpeli, 2000: 118, 119).

Ebherî'nin Osmanlı dönemi Bolvadinliliğiyle ilgili kabulümüzün diğeri iki gerekçesini iki Osmanlı Salnamesi oluşturmaktadır. Salnamelerden birincisi 1302 tarihli Hüdavendigâr Vilayeti Salnamesidir. Salnameye göre bu tarihte yani 1302'de, Ebher Karyesinde Ebherî Sultan Dergâhı bulunmaktadır (*Hüdavendigâr Vilayeti Salname-i Resmisi*, 1302/1885: 477; bk.Belge 1). Salnamada ismin Ebherî Sultan şeklinde kaydedildiğinin, dolayısıyla bu kabule bazı itirazların yapıldığının (Bingöl, 1994) farkındayız. Yani 'Esirüddin' ön adı Salname kaydında yer almamaktadır. Ancak yeni belgelere ulaşıncaya kadar bu konuda şunu söyleyebiliriz. Ebherî ismi, filozofumuzun Mufaddal, Ömer vb. isimleri içerisinde en meşhur isimdir ve İslam tarihi ve tabakati kitaplarının kayıtlarında âlim ve yazarların meşhur isimleriyle (nisbe) anılması yaygın bir gelenektir. Yine gelenekte özellikle Anadolu söz konusu olduğunda adı yerine 'sultan' nitelemesi kullanılmaktadır. Bazen aksi durum söz konusu olabilmektedir. Sözgelimi 1302/1885 Salname 'Allame Carullah Zemahşerî'nin Bolvadin'de olduğunu kaydetmekte (*Hüdavendigâr Vilayeti Salname-i Resmisi*, 1302/1885: 477; Görkaş, 2016: 20), buna mukabil Zemahşerî ismi Bolvadin halkı tarafından 'Sultan Carullah' olarak anılıp kullanılmaktadır. Dolayısıyla Salname'nin Ebherî isim kaydı Ebherî merkezli bir anlatım/biyografi kaydı olmayıp İshaklı nahiyesini anlatırken onun meşhur/bilinen ismine yer vermesinden kaynaklı kullanılan yaygın ismi olmaktadır.

Ebherî ile ilgili ikinci salnamemiz 1325/1907 tarihli salnamedir. 23 yıl sonrasına ait bu Salnamede bu sefer 1855 yılındaki bilgiler, idari yapıdan söz edilirken Ebherî Karyesi İshaklı nahiyesine, İshaklı nahiyesi Bolvadin kazasına bağılı birimler olarak tekrar edilmektedir (Tablo 1). İshaklı ise Bolvadin'e 6 saatlik mesafede, Konya postasının yolu üzerindedir. Yani 1325/1907 yılı *Hüdavendigâr Vilayeti*

*Salnamesi'*nde Hüdavendigâr 'Vilayetinin taksimatı Mülkiyesi', sancak, kaza ve nahiyeye şeklinde yapılmakta, Hüdavendigâr Vilayeti sancaklarından birisi olan Karahisar Sancağı dört kazaya ayrılmaktadır. Karahisar-ı Sahip Sancağı, Karahisar, Sandıklı, Aziziye ve Bolvadin kazalarından oluşmakta, İshaklu Nahiyesi Bolvadin kazasına ait bir nahiyeye olarak taksimatta yerini almaktadır (*Hüdavendigâr Vilayeti Salname-i Resmisi*, 1324: 199; *Hüdavendigâr Vilayeti Salnamesi*, 1325/1907:125).

Tablo 1. Karahisar-ı Sahip Sancağı

KARYE	NAHİYE	ESAMİİ KAZA	ESAMİİ NAHİYE
156	2	Karahisar Kazası	Şuhud, Sincanlı
237	3	Sandıklı Kazası	Şeyhlü, Geyikler, Tazkırı
70	1	Aziziye Kazası	Hanbarçın
39	1	Bolvadin Kazası	İshaklu

Kasabat ve Kuranın Esamisi altında "EBHERİ", Merbut Oldukları Nevahi başlığı altında "İSHAKLU", Merbut Oldukları Kaza başlığı altında KARAHİSAR adı yer almaktadır. Bolvadin'de 195 hane bulunmakta, Kasaba ve köy adları elifba sırasıyla verilmektedir (Tablo 2).

Tablo 2. Kasabat ve Kuranın Elifba Sırasıyla Esamisini Havi Cetveli

KASABAT VE KURANIN ESAMİSİ	MERBUT OLDUKLARI NEVAHİ	MERBUT OLDUKLARI KAZA	MÜLAHAZAT
----------------------------	-------------------------	-----------------------	-----------

Ebheri	İshaklu	Bolvadin (Karahisar)	195
--------	---------	-------------------------	-----

Bu ikinci cetvelde kaza adı yanlışlıkla Karahisar şeklinde yer almıştır. Yine benzer bir yanlışlıkta Bozöyük de Karahisar'a bağlı gösterilmiştir. (*Hüdavendigar Vilayeti Salnamesi*, 1325/1907: 126; bk. Belge 2).

2.ESİRÜDDİN EBHERİ'NİN HİDAYETÜ'L- HİKME'SİNDE ZAMAN VE MEKÂN

2.1. Varlık-Kategori İlişkisi ve Ebheri

Kadim düşünürlerden Aristoteles, *Fizik*'te zamanla ilgili iki temel problem belirler. Birincisi zamanın bir varlık olup olmadığı, ikincisi eğer varlıksa onun mahiyetinin/doğası/aslı'nın ne olduğu sorunudur (Aristoteles, 1996: 11).

Aristoteles'in hocası Platon *Timaios*'ta zamanın ve evrenin ezeli olmadığını, Tanrı (Demiurgus) tarafından yaratıldığını ifade eder (Platon, 2015: 37-47). Ancak bu yaratılmışlığa karşın zaman, varlık âleminde etkindir ve onu içinde taşır. Şeyler zamanda meydana gelip hareket etmektedir. Demiurg'un yarattığı evrendeki külli düzenle birlikte sayılara/ölçülere göre ilerleyen ve hareketli olan varlık, sonsuzluğun birliği içinde bütünlüğünü koruyarak varlığını devam ettirmektedir. İşte Platon'un zamanı, varlıktaki bu devamlılıktır.

Öğrencisi Aristoteles zamanla ve varlıkla ilgili bu sürekliliği, 'geçmiş ve gelecek'ten söz etmek şeklinde ele alır. Yani gelecek varolmamıştır, geçmiş varolmuşsa bile akıp gitmiştir ve o bir parçadan ibarettir. Başka bir ifadeyle zaman, hem parçalardan bir bileşiktir, hem sınırsızdır. Deyim yerindeyse

o, ele avuca sığmaz bir şeydir. Burada hemen ân/şimdi'nin bir parça-zaman olup olmadığı sorulabilir. Aristoteles, ân/şimdi'yi iki zaman parçasını ayıran çizgi olarak kabul etmektedir. Yani Aristoteles için 'şimdi' diye bir zaman parçası (varlık) söz konusu değildir. Bu bakımdan ân, zaman değil iki parçayı ayıran bir sınır olmaktadır.

Yine Aristoteles, hareket-değişim-varlık ilişkisinden hareketle zamanı belirsiz olarak ifade etmektedir. Çünkü zaman/evren/varlık, bütünü hareketi/devinimi/dir, şeklinde tanımlanmaktadır (Aristoteles, 1996: 13). Aristotelesçi Müslüman düşünürlerde (Meşşailer) varlık araştırmalarında başvurulan iki kategoridir ve bu anlamda zaman ve mekân varlık anlamına gelmektedir (Görkaş, 2017/11: 67-90). İbn Sina'nın ibareleriyle 'eyne (mekan)' ve 'meta (zaman)' (İbn Sina, 2010: 219) kavramlarıdır. Bilindiği gibi kategori/ler kavramı filozof Aristoteles'e aittir ve onlar on tanedir (Aristoteles, 2016). Bu kavramlar hem varlığı bilmeye yönelik felsefenin iki sorusudur, hem varlığa ilişkin/eklenen iki kategoridir. Yani onlar olmaksızın, fizik /tabiat felsefesi yapmak söz konusu olmamaktadır.

Bu sempozyumun konusunu ise 'Sultan Yolundaki Bolvadin' oluşturmaktadır. Sempozyumda sunulan bildirimlerde de görüleceği gibi 'Sultan yolundaki Bolvadin', hem zamanla, hem mekanla ilintili olarak ele alınmaktadır, ama bu ilintilerin kendisi ele alınmamaktadır. O nedenle Bolvadin sempozyumunda bu iki kavramın kendisi üzerinde düşünölmeli, onların mahiyeti ele alınmalıdır. Sempozyuma yakışan, bu mahiyetin bir Bolvadinlinin düşüncesiyle ele alınmasıydı. Bu nedenle biz, ilke olarak ömrünün son yıllarını Bolvadin'de (Eber) geçiren ve burada vefat eden Esirüddin el-Ebherî ile eseri *Hidayetü'l-hikme*'yi seçtik. Çünkü Esirüddin Ebherî kendisini İslam entelektüel geleneklerinden felasife, felasife içerisinde de Meşşâî çizgide konumlandıran bir düşünürdür ve o bir düşünür

olarak Anadolu'daki (el-Rum) Fahrettin Razi ekolüne/çizgisine mensuptur. Bu sebepten onun bu konudaki görüşlerinin bu tür bir sempozyumda yer alması önemlidir.

2.2. Ebherî'de Zaman

İlk İslam filozofu Kindi, zamanı müddet olarak tanımlar. Zaman cismin müddetidir, müddet hareketin sayılmasıyla belirlenir. Zamanın cüzleri gerçek/sâbit değildir. Yani zaman alem cisminin zamanıdır. Bununla Kindi âlemin müddetini/sürecini kastetmektedir. (Kindi, 2014: 180). Kindi için zaman hareketin sayılan sayısından ibarettir. Bu tanım daha sonra Harizmi'nin *Mefatihul-ulum*'unda, İbn Miskeveyh'in *Havamil*'inde tekrarlanacaktır. Bu tanım Kindi'ye hastr. Çünkü Aristoteles, zamanı öncelik ve sonralığa göre hareketin sayısı kabul eder. Platon'a göre zaman, ruhta var olan, ezeli olmasa da ebedi olan bir cevherdir. İbn Sina zamanın geçmiş ve gelecek adıyla iki parçasını kabul etmekte, bu parçaların ikisinin bir arada bulunamayacağını, zamanın bu iki cüz arasında akıp gideceğini belirtmektedir (Bayraktar, 1984: 4, 5, 31).

Ebherî zamanı 'hareketin süresi' olarak tanımlar. Ebherî süreyi heyetle de ayırır. Yani zaman, bir heyetin süresidir. Tanımda heyet sürenin ayırımıdır. Bu durumda sürenin hareket ve heyetin kendisi olduğu düşünülürse, zaman bu anlamıyla bir nicelikten ibaret olur. Bu nicelik ise özünde harekettir, zaman ise hareketin kendisi değil hareketin ölçüsü olur.

Zaman hareketin süresidir (mikdar). Çünkü o niceliktir veya sabit bir heyetin (hey'etün kâratün) süresidir ya da sabit olmayan (gayru kârah) bir hey'etin süresidir. Birinci ihtimal mümkün değildir. Çünkü zaman, sabit olmayan bir hey'ettir. Sabit olmayan bir şey de sabit olan bir hey'etin ölçüsü/süresi olamaz. Dolayısıyla zaman sabit olmayan bir hey'etin ölçüsüdür/süresidir. Sabit olmayan her hey'et bir hareket

olduğuna göre zaman hareketin ölçüsüdür/süresidir. (Ebher, 2011: 33-34; Yormaz, 2003: 61)

Ebher zamanı, anladığımız kadarıyla hareket, heyet, süre/ölçü ve nicelik olmak üzere dört kavramla süre (mikdar) olarak tanımlanmış olmaktadır. Süre ise hareketle ilgilidir. Özünde zaman, sabit olmayan ölçülebilir/süreli bir imkndır (imkn mikdar). Yani hızlı ile yavaş zaman ile ölçülebilmektedir. Ebher bu tanımlamaya şu rneği verir:

Bir mesafede belirli/süreli (mikdar) bir hızda bir hareket farz etsek ve bu hareketle birlikte ondan daha yavaş bir hareket daha başlasa ve bu ikisi harekete başlama ve durmada beraber olsalar; aynı sürede hareketi yavaş olan, hareketi hızlı olandan daha az mesafe alır. Hareketi hızlı olan da yavaş olandan daha fazla mesafe kat eder. Böyle olunca harekete başlama ve hareketi bitirme arasında belli bir hızda bir mesafeyi kat eden ve belli yavaşlıkta belli mesafeyi kat eden bir imkn söz konusu olur. Bu imkn, artmayı ve eksilmeyi kabul eden bir imkndır ve sabit değildir. Çünkü parçaları onunla beraber bulunmaz. İşte buradaki sabit olmayan ölçülebilir/süreli olan imkn, zamandır. (Ebher, 2011: 32; Yormaz, 2003: 60)

Ebher hareket kavramını ayrıca ele alır ve onu kuvveden fiile çıkış olarak tanımlar. Ona göre “*Hareket, tedrici yolla kuvveden fiile çıkıştır.*” Bu demektir ki zaman hareket değildir. Hareket varoluşu/yaratılışı ifade etmektedir. Çünkü İslam filozoflarına göre mümkün varlık bilkuvve varlıktır. Varolmak/yaratılmak için bir sebebe ihtiyacı vardır. İşte bu anlamıyla hareket, etkilenmiş, hareketi kabul etmiş mümkün varlık anlamına gelmekte, bu durum mümkün varlıktaki değişimi ifade etmektedir. Ebher, mümkün varlıkta dört tür kuvveden fiile çıkış/varoluş kabul eder. Niceliksel, niteliksel, meknsal ve konumsal.

Dört türlü hareket vardır. Niceliksel hareket. Artma ve eksilme gibi. Niteliksel hareket. Suyun ısınıp soğuması gibi. Buna dönüşüm/istihale de denir. Mekânsal hareket. Bir mekandan başka bir mekana bir cismin tedrici yolla intikali gibi. Vaz'î/konumsal hareket. Cismin konulduğu daire biçiminde hareket etmesi gibi. (Ebherî, 2011: 30; Yormaz, 2003: 60)

Varlıkla ilişkisi (varoluş/yaratılış) bakımından hareketi Ebherî ikiye ayırmaktadır. Zâtî ve Arazî, yahut özsel ve ilintisel hareket.

Hareket temelde ya özsel/zatî'dir. Ya ilintisel/arazî'dir. Yukarıdaki hareketler arazîdir. Özsel hareket ise ya doğaldır/tabî'dir, ya kasrîdir, ya da iradîdir. Kasrî olanda bir güç dışarıdan etkiler. İradî olanda şuur hareket ettirir. Değilse o doğaldır. Özetle hareket eden her cismin bir hareket ettiricisi vardır. (Ebherî, 2011: 31-32; Yormaz, 2003: 60)

Hareket ettirici (müteharrik) ise o cismin varoluş/yaratılış sebebini oluşturur. Ebherî bu sebebi, dikkat edilirse 'şuur' olarak belirtmektedir. Şuur ise ya varlığı içinden veya dışından tesir eder ve onu harekete geçirir.

İslam felsefesinde zamanla ilgili sorun olan bir diğer şey, zamanın sebep (müteharrik)-sebepli (müteharrak) ilişkisiyle içiçeliğidir. Bir diğer ifadeyle zamanın varlıkla, bir öncelik-sonralık (kabliyye-ba'diyye) ilişkisi olmasıdır. Öncelik ve sonralık konusunda Ebherî şunları söylemektedir.

Biz zamanın bir başlangıcı ve sonu olmadığını söyleriz. Şayet onun başlangıcı olsaydı, onun varlığının öncesel yokluğu, sonralıkla beraber bulunmayan bir öncelik olurdu. Sonralıkla beraber bulunmayan her öncelik zamanîdir ve bu durumda zamandan önce zaman olmuş olurdu ki bu da çelişkidir. Aynı şekilde şayet onun sonu olsaydı, onun varlığından sonraki

yokluğu, öncelikle beraber bulunmayan bir sonralık olurdu. Öncelikle beraber bulunmayan her sonralık ise zamanî olurdu. Böylece zamandan sonra zaman olmuş olurdu ki bu da bir çelişkidir. (Ebherî, 2011: 34; Yormaz, 2003: 61)

Anlaşıyor ki Ebherî önceliği zamanla değil varlıkla ilgili kabul etmektedir. Ancak Ebherî öncelik-sonralık ilişkisi içerisinde bir mutlak/soyut zamandan söz etmektedir. İşte bu soyut zamanın ne başlangıcı ne sonu vardır.

2.2.Ebherî’de Mekân

Zamandaki ‘ân’ın mekândaki benzer karşılığı kelamcılar ve materyalist düşünürler için ‘atom’dur. Ân’ın varlığını kabul etmeyen Aristoteles, atom’un varlığına da itiraz etmektedir. Çünkü atomu kabul etmek, varlıkta boşluk tasavvurunu kabul etmek olacaktır. Başka bir ifadeyle o, materyalist düşünürlerin aksine âlemi doluluk/cisim kabul ederek tüm kütlelerin dört elementten (toprak, hava, ateş, su) teşekkül ettiğini belirtmekte (Trusted, 2016: 32), varlığı suret-madde-(form-madde) ilişkisiyle açıklamaktadır. Çünkü materyalist düşünürlere göre atomlar boşlukta yer kaplamaktadırlar. Boşluk demek hiçlik ve sonsuzluk demektir. Hiçlikte ise varlık için söz konusu edilemez. Oysa atomlar onlara göre boşlukta/hiçlikte var olmakta ve hareket etmekte, tesadüfi olarak bir araya gelmekte, mekânı ve cismi oluşturmaktadırlar. Aristoteles’e göre, ise mekân, özü itibariyle bir suret/form almış maddedir (heyula) ve mekân algımızda biçimli (suret almış) maddenin yanyanalığı sözkonusudur. Bu yanyanalık, cismin bir boyutunu oluşturmaktadır ki bu boyut yüzeydir.

İlk İşlam filozofu Kindi mekanı, cismin sınırları olarak tanımlamaktadır. Yani mekân ie alan cisimle içine alınan cismin iki yüzünün karşılaşmasıdır, yani yüzeydir (Kindi, 2014: 180). Bir yüzey olarak mekânın uzunluk ve genişlik olmak üzere iki

boyutu vardır. Bu tanım Cürcanî tarafından *Tarifât'* ta, Harizmî tarafından *Mefatihul-ulum'* da tekrarlanır. Anlaşılacağı gibi Kindî'nin tanımı satıh/yüzey kavramını esas alır. Yani ona göre mekân, cisim değildir. Belki kendisi içinde bulunduğu cismin haricindeki satıhtır (Kindî, *El-Felsefe el-Ula*, s.30). Yine mekân Ebu Bekir er-Razî'nin (ö.925) beş ezeli ilkesinden birisidir. Razi zaman anlayışında bilindiği gibi materyalisttir. İslam tefekkürünün sistem filozofu Farabî'ye göre mekân, içeren cismin (el-cisim el-hâvî) içerilen cisme olan sathına/yüzeyine denilir (Farabî, *el-Deava el-Kalbiyye*, ss.6-7). Bu demektir ki Farabî'ye göre mekân, Aristo ve Kindî'de olduğu gibi iki cisim arasındaki yüzeydir. Cisim ister hareket etsin, ister etmesin. İbn Sina'ya göre de böyledir (İbn Sina, 2012: 108). Bu mekân soyuttur. Somut mekânı İbn Sina, Farabî gibi tanımlar. Gazzali ise mekân anlayışında Kindî'ye ve İbn Sina'ya yaklaşır. (Bayraktar, 1984).

Filozofumuz Ebherî de mekânın tanımında Farabî ve İbn Sinacı anlayışa sahip görünüyor. Çünkü Ebherî, meşşâî geleneğini takip ederek "Mekân ya boşluktur, ya kuşatan cismin iç yüzeyidir." şeklinde mekânı iki ihtimalli bir tanımla tanımlamakta ve "Mekânın boşluk olma ihtimali batıldır." diyerek birinci ihtimali Aristotelesçi ve İbn Sinacı bir anlayışla reddetmektedir. (Ebherî, 2011:6) Bu durumda ikinci ihtimalin doğruluğu, mekânın bir yüzey olduğu sonucunu ortaya çıkmaktadır. Yani evren cisimlerden oluşmaktadır. Cisimlerin bazıları kuşatmakta, bazıları kuşatılmaktadır. Kuşatan-kuşatılan ilişkisiyle mekân, içine alan yani kuşatan cismin iç yüzeyi olmakta, böylece âlemde bir boşluk/hiçlik ve sonsuzluk söz konusu olmamaktadır.

Klasik İslam felsefesinde mekânla ilgili söz konusu edilen iki kavram daha vardır: Boşluk (el-halâ) ve doluluk (el-melâ). Tartışmanın temelinde âlemin aslının ne olduğu problemi

yatmaktadır. Yani âlemin sırf atomlardan oluşup oluşmadığı meselesi, boşluk ve doluluk kavramlarını mekân konusunda sonsuzlukla birlikte canlı bir sorun haline getirmektedir. Ebherî mekân tanımının ya boşluktan ya da yüzeyden hareketle yapılacağını söylemiş, boşluktan hareketle yapılmasını yanlış (bâtil) bulmuştu. Ebherî bu meseleye şöyle devam etmektedir:

“Birinci ihtimalin bâtil olduğunu söyledik. Çünkü eğer mekân boşluk olsaydı; ya hiçlik olurdu, ya maddeden bağımsız boyut olurdu. Hiçlik olması imkânsızdır. Çünkü bir boşluk bir boşluktan da az olur. İki duvar arasındaki boşluk iki şehir arasındaki boşluktan daha azdır. Artma ve eksilme kabul eden bir şeyin hiçlik olması imkânsızdır. (Ebherî, 2011: 25-26; Yormaz, 2003: 59)

Ebherî, mekânla ilgili ‘boyut’ meselesine de bir cümle ile girmiş, mekânın soyut bir boyut olmadığını söylemiştir. Yani mekân, bir uzunluk ve genişliktir, ama onlar soyut değillerdir. Ona göre mekânın soyut bir boyut olması imkânsızdır. Çünkü mekân, maddeden soyut bir boyut olsaydı, zatı itibariyle mahalden müstağni olurdu ve onunla bitişmesi imkânsız olurdu. Bu da mekân için bir çelişkidir.

Sonuç

Sonuç olarak Ebherî, zaman ve mekan kavramlarına meşşâî bir düşünür olarak bakmaktadır. Zamanı varlığın hareketiyle ilgili “süre (mikdar)” kabul etmekte, onun için bir öncelik sonralıktan söz edilemeyeceğini belirtmekte, zamanı geçmiş ve gelecek diye iki cüzden teşekkül ettirmektedir. Ebherî süre/miktar kavramını harekete bağlamakta, hareketi kuvveden fiile çıkış olarak görmekte neticede varoluşu hareket ile, yani kuvveden fiile çıkışla açıklamakta, önceliği zamana değil varlığa vermektedir.

Mekânı yine geleneğe bağlı olarak “yüzey” kavramıyla temellendirmektedir. Yüzey, cisme aittir ve o iç yüzeydir. İki boyutu vardır. Bunlar genişlik ve uzunluktur ve onlar soyut değillerdir. Mekân cisim için söz konusudur ve bu cisim âlemdir. Mekânda sonsuzluk söz konusu değildir. Sonsuzluk materyalistlerin sözünü ettiği boşluğa ait bir niteliktir. Ebherî ise mekânda boşluğu kabul etmemektedir.

Özetle, ulaştığımız sonucu, Osmanlı dönemi Bolvadin Kazası-İşhaklı Nahiyesi-Ebherî Karyesiyle bağlantılı olarak ifade etmemiz yanlış olmayacaktır, diye düşünüyöruz. Yani Ebherî, döneminin en gözde fizik meselesini Aristo-Farabi-İbn Sina çizgisinde ömrünün son yıllarında geldiği Bolvadin’e taşımış, onu Taş medresede ve Eber’de temsil etmiştir, diyebiliriz.

Kaynakça

Aristoteles. (1996). "Fizik", *Aristoteles, Augustinus, Heidegger Zaman Kavramı*. (S. Babür Çev.). Ankara: İmge Yayınları.

Aristoteles. (2016). *Kategoriler*. (S. Babür Çev.). Ankara: İmge Yayınevi.

Aygen, S. (1985). *Büyük Türk filozofu Esirüddin Ebherî*. Afyon.

Bayraktar, M. (1984). *İslam felsefesinde zaman ve mekân nazariyeleri*. Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi.

Bingöl, A. (1994). "Esirüddin Ebherî". *Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, c.10, s.75.

Esîrüddin el-Ebherî. (2011). *Hidayetü'l-Hikme*, Keratçı: Mektebetü'l-Büşra.

Gökçe, T. (1996). 934 (1528) Tarihli Bir Deftere Göre Anadolu Vilayeti Medreseleri ve Müderrisleri. *Tarih İncelemeleri Dergisi*, 11, 163-175.

Görkaş, İ. (1995). "Türk İslam Düşünce Tarihinde Afyonkarahisar'ın Yeri ve Önemi", *Afyonkarahisar: IV. Afyonkarahisar Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri*. Afyonkarahisar: Afyonkarahisar Belediyesi.

Görkaş, İ. (2016). *Düşüncenin İzini Sürmek Bolvadin'de Dinî Hayat*. Ankara: Sonçağ Yayıncılık.

Görkaş, İ. (2017). "Farabi Metafiziğinde Varlık (El-Mevcûd) Terimi ve Eklentileri", *Bozok Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi [BOZİFDER]*, 11(11), 67-90.

Hüdavendigâr Vilayeti Salname-i Resmisi, Defa 24, (1324). Bursa: Matbaa-i Vilayet.

İbn Sina. (2010). *Kitabu's-şifa: Kategoriler*. (M. Macit Çev.). İstanbul: Litera Yayıncılık.

İbn Sina. (2012). *En-Necat*. (Kübra Şenel Çev.). İstanbul: Kabcacı

İbnü'l-ibrî, E.F. (1992). *Tarihu Muhtsarı'd-düvel*. (Antuvan el-Yesuî Thk.). Beyrut Lübnan: Daru's-şark.

Kindi. (2014). *“Risale fi hududi'l-eşya ve rusumiha”*, Kindi Felsefi Risaleler. (M.Kaya ev.) İstanbul: Klasik.

Küveli, Ö. (2000). Tahrir Defterlerine Göre XVI Yüzyılın İlk Yansında Bolvadin Şehri, V.Afyonkarahisar Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri. *Afyonkarahisar Belediyesi Yayınları*, (9), 118-119.

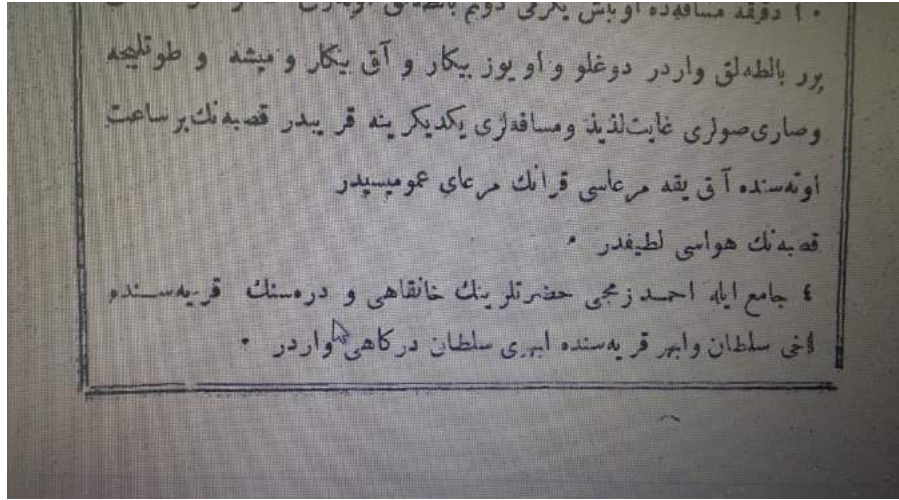
Platon. (2015). *Timaios*. (Furkan Akderin ev.). İstanbul: Say Yayınları. Trusted, J. (2016). *Fizik ve Metafizik*. (S. Yılmaz ev.). İstanbul: İnsan Yayınları.

“Vilayetin Ahval-i Tarihi”, *Hüdavendigar Vilayeti Salnamesi*, 1325 Senesi 34.Defa, Matbaa-i Vilayet, Bursa 1325/1907, s.125.

Yormaz, A. (2003). *Ebherî'nin Hidayetü'l-Hikme'si ve Osmanlı Türk Düşüncesindeki Yeri*. (YLT). İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Belgeler

Belge 1.

Belge 2.

۱۴۵	ادرمید	•	ایلیمجه
۱۶۳	کونان	•	ایسک
۶۰	•	کش	ابلوم
۱۰	قره حصار	•	ابلاق
۱۹۵	•	اسحاقلو	ایبری
۲۲	•	بوزاویوک	ایجه
۱۲۷	صندرغی	•	ایسلر
۷۲	•	آلتونطاش	اییه
۵۱۴	بروسه	•	ابولیوند

ÇOCUK VE GENÇLER ARASINDA ŐİDDETİN YENİ YÜZÜ: SİBER ZORBALIK VE SİBER MAĞDURİYET

Nurten SARGIN¹

Özet

Teknolojinin hızlı bir şekilde değişerek ve gelişerek insan yaşamına girmesi, birçok kolaylığın yanında problemleri de beraberinde getirmiştir. Özellikle son yıllarda teknolojiye, iletişim araçlarındaki gelişmeler ve kullanım alanlarının ve uygulamaların artması en çok kullanan çocuk ve gençlerin bilinen şiddet davranışlarının dışında başka davranışlara yönelmesine veya maruz kalması ile karşı karşıya bırakmıştır. Çocukların ve gençlerin günlük yaşama taşıdıkları kişilerarası problemleri sanal ortama taşıdıkları veya sanal ortamda maruz kaldıkları bir problem durumu olarak ortaya çıkmıştır. Bu problem durumundan birisi siber zorbalık, bilgi ve iletişim teknolojilerini kullanarak bir birey ya da gruba yapılan teknik ya da ilişkisel tarzda zarar verme davranışları olarak, siber mağduriyet ise siber zorbalığa maruz kalma olarak tanımlanmaktadır. Her iki durumda bireyin ruh sağlığını olumsuz etkilemekte ve önlenmesi ve tedavi edilmesi gereken bir ruh sağlığı problemi olarak belirtilmektedir. Yapılan bu çalışma ile tüm dünyada olduğu gibi Türkiye'nin her yöresinde görülen siber zorbalık ve siber mağduriyet ele alınmaya, Bolvadin kazasının verileri ortaya konmaya çalışılmıştır. Çalışmanın amacı, siber zorbalık ve mağduriyet konularında farkındalık kazandırılarak, önleme ve tedavi edici çalışmalara katkıda bulunmaktır. Araştırma nitel araştırma yöntemlerinden doküman

¹ Doçent Doktor, Necmettin Erbakan Üniversitesi Ahmet Keleşoğlu Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Bölümü, nurtensargin@hotmail.com

analizi yoluyla gerçekleştirilmiştir. Çalışmada siber zorbalık ve mağduriyet kavramlarına ve Bolvadin kazası verileri de diğer benzer kazalar ile karşılaştırılmış ve önerilere yer verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: ocuk, gen, siber zorbalık, siber mağduriyet.

NEW FACE OF VIOLENCE AMONG CHILDREN AND THE YOUTH: CYBER BULLYING AND CYBER VICTIMIZATION

Abstract

The rapidly changing and growing technology in human life has brought problems besides many considerable benefits. The changes occurring in communication technology especially in recent years and the increasing number of uses and applications have directed or exposed children and the youth - heavy users of technology - to some other behaviors aside from those already known violent behaviors. It has emerged as a problem that children and the youth are carrying their everyday interpersonal problems to the virtual environment or they are exposed to these problems there. One of these problems, cyber bullying, is defined as technical or relational behavior displayed to harm or intimidate another person or group through the use of information and communication technologies; and cyber victimization refers to the process of being exposed to cyber bullying. Both cases affect a person's mental health negatively and are accepted as a mental health problem that needs to be prevented and cured. The present study deals with the cyber bullying and victimization taking place in every region of Turkey as well as all over the world, and the data for Bolvadin district is also presented in the study. The main purpose of doing this study is to contribute to preventive and curative work by raising awareness about cyber bullying and victimization. Document analysis, a form of qualitative research, was used in the study. Within the scope of the study, the terms cyber bullying and victimization were introduced and the data for the Bolvadin district was compared with that of other similar districts, ending with recommendations for future studies.

Keywords: Child, Youth, cyber bullying, cyber victimization.

GİRİŞ

Radyo, televizyon ve İnternet'in bulunuşundan 50 milyon kullanıcıya ulaşmasına kadar geçen süre incelendiğinde; radyo için 38 yıl, televizyon için 13 yıl iken, İnternet için sadece 5 yıldır. Türkiye'ye 1994 yılında gelen ve kullanımı hızla yaygınlaşan İnternet günümüzde 7 den 70'e herkesin kullandığı bir teknoloji ürünü ve her gün yenilenen bir bilgi kaynağı haline gelmiştir (tr.wikipedia.org, 2012; akt. Sargın, 2013).

Teknolojinin gelişimiyle kişiler bir yandan dünyayı keşfederken, öğrenmeleri ve eğlenmeleri için ortam bulurken; diğer yandan şiddet ve cinsellik içeren sitelere kolay erişebilmekte, tehlikeli insanlarla iletişime geçebilmekte, uyuşturucu kullanımı ve terör gibi yasal olmayan provokatif arayışlarda bulunabilmektedirler (Çelen, Çelik ve Seferoğlu, 2011).

Dünya'da ve Türkiye'de yalnızca teknoloji kullanımı artmamakta, bireylerarasından toplumsala, toplumsaldan uluslararasına kadar şiddet de artmaktadır. Teknoloji kullanımı ile gelen şiddet türünden birisi siber zorbalıktır. Yapılan bir çalışmada şiddet davranışının bir türü olarak siber zorbalık gösterilmektedir (Vandebosch ve Cleemput, 2008). Siber zorbalık zorbalığın özel ve kaçınılmaz bir çeşidi olarak ele alınmaktadır (Lodge, Frydenberg, 2012).

Siber zorbalık; bilgi ve iletişim teknolojilerini kullanarak bir birey ya da gruba, özel ya da tüzel bir kişiliğe karşı yapılan teknik ya da ilişkisel tarzda zarar verme davranışlarının tümü (Arıcak, 2011), bilgisayar, cep telefonları ve diğer elektronik cihazların kullanımı yoluyla yapılan kasıtlı, tekrarlayan ve zarar verici davranışlar (Li, 2007) olarak tanımlanmaktadır. Siber

zorbalığa örnek e- mail, mesajlaşma, chat odaları, web sayfaları, oyunlar, dijital mesajlar verilebilir (Kowalski, Limber, Agatston, 2008).

Siber zorbalık teknolojide iletişim araçlarının gelişimine bağlı olarak her zaman her yerde yapılabilmektedir. Siber zorbalıkta sıklıkla şu davranışlara rastlanmaktadır: zorbanın, mağduru elektronik araçlar vasıtasıyla tehdit etmesi, mağdura yönelik kötü sözler içeren mesajlar göndermesi veya onun hakkında internet ortamında dedikodu yapması ve mağdurun özel bilgilerini paylaşması (Özdemir ve Akar, 2011). Bu davranışlara maruz kalan bireylerde yıkıcı etkiler görülebilmektedir. Siber zorbalığın artması ve etkileri nedeniyle son yıllarda siber zorbalık ile ilgili araştırmalar artmaktadır (Beran ve Li, 2007; Li, 2006; Ybarra ve Mitchell, 2004, Çalışgan, 2013, Çivilidağ ve Cooper, 2013, Özbay, 2013, Sargın, 2013, Sargın ve Tor, 2015; Sargın, 2015).

Siber zorbalık ve siber mağduriyet paranın veya madalyonun iki yüzü olarak düşünülebilir. Siber zorba davranışlar gösterenler siber zorba davranışlar görebilir yani siber mağdur olabilir. Özbay (2013) siber zorbalığın aynı zamanda bire bir veya internet yoluyla mağdur olma durumuna tepki olarak oluşması olarak ele almak mümkündür demektedir. Siber mağduriyet tanımına bakıldığında bilgi ve iletişim teknolojileri aracılığıyla bir birey ya da grubun, özel ya da tüzel bir kişiliğin, teknik ya da ilişkisel tarzda zarar verici davranışlara maruz kalması ve bu davranışlardan maddi ya da manevi olarak mağduriyet yaşaması durumu olarak ele alındığı görülmektedir (Arıcak, Kınay ve Tanrıku, 2012). Yapılan çalışmalarda siber mağduriyetin etkileri araştırılmış, mağdur gençlerin psiko-sosyal gelişimi ve akademik başarılarını olumsuz yönde etkilediği belirtilmektedir (Beran ve Li, 2007; Li, 2006).

İnternet kullanımına bağlı olarak gelişen siber zorbalık ve siber mağduriyet ile ilgili yapılmış çalışmalar bulunmaktadır. İnternet kullanımı ile ilgili araştırmalarda cinsiyet değişkeni ile ilgili araştırma sonuçlarına bakıldığında; bazı araştırmalarda erkek internet kullanıcılarının kız internet kullanıcılarına göre daha çok ve problemlili internet kullandıkları (elik & Odacı, 2011; Chou & Hsiao, 2000; Moranhan & Schumacher, 2000; Sargın, tor, 2015a) bazı çalışmalarda ise cinsiyetler arasında anlamlı bir fark bulunmadığı (Young, 1998) belirlenmiştir. Yapılan bir çalışmada da erkeklerin kadınlara göre internete daha fazla ilgi duydukları belirlenmiştir (Deniz, 2005). Yapılan bir çalışmada sosyo-ekonomik düzey arttıķca internet kullanımının da arttığı bulunmuştur(Bayraktar, 2001).

Siber zorbalık ve siber mağduriyet ile ilgili araştırmalarda cinsiyet açısından konu ele alındığında yapılan çalışmalarda son zamanlarda kızların erkeklere göre siber zorbalık eylemlerinde hem mağdur hem de zorba oldukları belirtilmektedir (Campbell, 2005; Hinduja ve Patchin, 2008; Keith ve Martin, 2005; Lenhart, 2007; Smith vd, 2008; Li, 2006; 2007; Sargın, 2015). Yapılan bazı çalışmalarda ise cinsiyetlere göre bir farklılık olmadığı bulunmuştur (zdemir ve Akar, 2011; ivilidağ ve Cooper'in 2013; Çalışgan, 2013). Bir çalışmada da cinsiyete göre siber zorbalık puanları açısından erkekler ve kızlar arasında erkekler lehine anlamlı bir fark olduğu, siber mağduriyette ise erkekler ve kızlar arasında anlamlı bir fark bulunmadığı belirtilmektedir (zbay, 2013). Erkeklerin kadınlara oranla sekiz kat daha fazla siber taciz ve depresif semptomlar yaşadıkları (Ybarra ve Mitchell, 2004), lise ğrencilerinin %17.4'ünün siber zorbalığa maruz kaldıkları ve %15.5'inin siber zorbalık yaptıkları (zbay, 2013), siber mağduriyet oranlarının % 5.9 (Arıca ve diğ., 2008) ile % 72 (Hinduja ve Patchin, 2010) arasında değiştiği; siber zorba davranışlarının da %28 (Erdur Baker ve Kavşut, 2007) ve

%35.7 (Arıcak ve diğ., 2008; Ayas ve diğ., 2011) gibi oranlarda olduğu bulunmuştur. Burada siber mağdur olmada yuzdelik oranı siber zorbalıktan yuiksek olduğu goruilmektedir.

Araştırmalarda internette geuirilen suirenin siber zorbalık ve siber mağduriyet aiasından onemli olduğu, suire arttikca riskin de arttiğı belirtilmektedir (Serin ,2012; Peker ve Eroğlu,2010; Hinduja ve Patchin, 2008; Burnukara, 2009). Ergenlerde kendilerine ait bilgisayarları olanların siber mağduriyetleri bilgisayarları olmayanlara gore anlamlı duzeyde yuiksek olduğu bulunmuştur. Siber zorbalıkta ise anlamlı bir farklılık bulunmamış ve sosyal paylaşım sitelerinde geuirilen suire arttikca siber zorba ve siber mağdur olma durumu arttiğı belirlenmiştir (Sargin, 2015).

Yapılan bir çalışmada siber zorba kurbanı olma ile siber zorba olma arasında .46 seviyesinde bir korelasyon bulunmuştur (alışan, 2013). Başka bir çalışmada da siber zorbalık ile siber mağduriyet arasında .45 pozitif yonlu korelasyon elde edilmiştir (2015). Bu sonuçlarda siber zorbalık ile siber mağduriyet arasında pozitif yonlu ve orta duzeyde bir korelasyon olduğu goruilmektedir.

Teknolojinin bu denli gelişmesi ve ozellikle ocuk ve gençler arasında yaygın olarak kullanılması ozellikle okullarda oğrenciler arasında siber zorbalığın ve mağduriyetin de sıklıkla goruilmesine yol açmaktadır. Yapılan çalışmalarda siber zorbalık davranışlarına maruz kalan oğrencilerde okuldan soğuma, okuldan kaçma, okul başarisında duşuşler yaşama, derse odaklanamama, arkadaş ilişkilerinde sorunlar yaşama, gergin ve kaygılı olma, kendini kotu, çaresiz ve yalnız hissetme, okula silah getirme gibi davranışları sergileyebildikleri; ayrıca ruh sağlığında korku, uizuntu, depresyon, stres, anksiyete ve

intihara teşebbüse kadar varabilecek sorunların yaşandığı belirtilmektedir (Arıcak, 2011; Beran ve Li, 2005; Hinduja ve Patchin, 2010; Raskauskas ve Stolz, 2007; Ybarra, West ve Leaf, 2007).

2012 yılında Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM) tarafından da bir meclis araştırma komisyonu kurulmuş, internetin etkilerinden söz edilirken birçok diğer boyutun yanı sıra internet bağımlılığına ve siber zorbalığa da dikkat çekilmiştir. Gerçekte online teknoloji yoluyla yapılan saldırılar kesin olumsuz özellikler taşımaktadır; saldırıdan kaçmak zordur ve her yerde, her zaman oluşabilir. Örneğin; dedikodular ve resimler açık forumlara postalanabilir ya da bir seferde birçok insana gönderilebilir.

SONUÇ

Sonuç olarak Türkiye’de TÜİK verilerine göre bilgisayar ve internet kullanım oranları 2016 yılında 16-74 yaş grubundaki bireylerde %54,9 ve %61,2 olmuştur. Bu oranlar erkeklerde %64,1 ve %70,5 iken, kadınlarda %45,9 ve %51,9’dur. Kadınların erkeklere göre daha az internet kullandıkları görölmektedir. Türkiye genelinde internet erişim imkanına sahip hanelerin oranı 2016 yılı %76,3 olarak belirlenmiştir. .

Hanelerin 2016 yılı %96,9’unda cep telefonu veya akıllı telefon bulunurken, sabit telefon bulunma oranı %25,6 olmuştur. Aynı dönemde hanelerin %22,9’unda masaüstü bilgisayar, %36,4’ünde taşınabilir mevcut iken tablet bilgisayar bulunma oranı %29,6 olarak belirtilmiştir. İnternet kullanımında cep telefonunun daha yaygın kullanıldığı görölmektedir. İnternet kullanım amaçları dikkate alındığında, 2016 yılının ilk üç ayında internet kullanan bireylerin %82,4’ü sosyal medya üzerinde profil oluşturma, mesaj gönderme veya fotoğraf vb. içerik paylaşırken, bunu %74,5 ile paylaşım sitelerinden video izleme, %69,5 ile online haber, gazete ya da dergi

okuma, %65,9 ile sağlık ile ilgili bilgi arama, %65,5 ile mal ve hizmetler hakkında bilgi arama ve %63,7 ile İnternet üzerinden m¼zik dinleme (web radyo) takip etmiştir

(<http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=21779>)

Afyonkarahisar ilinde internet kullanımına bakıldığında Afyonkarahisar'daki internet kullanım oranı ¼lke geneline g¼re daha d¼ř¼k olmakla birlikte b¼lge illeri arasında y¼ksek d¼zeydedir. Afyonkarahisar'daki internet kullanım oranı ¼lke geneline g¼re daha d¼ř¼k olmakla birlikte B¼lge illeri arasında y¼ksek d¼zeydedir. ¼rneęin; Afyon 53,9, Manisa 49,8 olarak açıklanmıştır (Afyonkarahisar İli Yerel Ekonomik Gelişme Programı, 2017). Afyonkarahisar ilinde internet kullanımının diğer illere g¼re y¼ksek olması ¼zellikle ocuk ve ergenler arasında siber zorbalık ve siber mağduriyet için risk olarak değerlendirilebilir. Afyon ili ilçeleri verileri ise araştırmacı tarafından ulaşılamamıştır.

ÖNERİLER

- Erkek ocuk ve ergenlerin internet bağımlılığının azaltılmasına ilişkin çalışmalara yer verilmesi
- ocuk ve ergenlere internet bağımlılığı ve siber zorbalığa ilişkin eğitimler verilerek duyarlılığının arttırılması,
- Zorbalığın ¼nlenmesine ilişkin okullarda çalışmalar yapılması,
- Ergenlere okullarda siber zorbalık ve siber mağduriyete ilişkin bilgiler verilerek farkındalık oluşturulması,
- Erkek ergenlerin siber zorba davranışlarının azaltılmasına y¼nelik çalışmaların (spor, sanat, kl¼p faaliyetleri gibi) yapılması,
- G¼venli internet kullanımının ergenlere ¼ğretilmesi
Ailelere ve ¼ğretmenlere y¼nelik de bilinçli internet kullanımına y¼nelik eğitimler verilmesi ¼nerilmektedir.

KAYNAKÇA

Afyonkarahisar İli Yerel Ekonomik Gelişme Programı (2017). Tarım, Maden, Çevre, Enerji, 2017-2019 Erişim Adresi:<http://www.zafer.org.tr/jdownloads/Planlar/YEGEP/YEGEP%203%20TarAem-Maden-evre-Enerji/afyonkarahisar-yegep-tarim-maden-cevre-enerji.pdf>. Erişim Tarihi 18.06.2017.

Arnak, T., Siyahhan, S., Uzunhasanoglu, A., Saribeyoglu, S., Ciplak, S., Yilmaz, N. ve diğerleri. (2008). "Cyberbullying among Turkish adolescents". **Cyberpsychology&Behavior**, 11 (3), 253-261.

Arıcak, O.T.(2011). "Siber zorbalık: Gençlerimizi bekleyen yeni tehlike." **Kariyer Penceresi**, 2(6):10-12.

Arıcak, O.T., Kınay, H. ve Tanrıkulu, T. (2012). "Siber Zorbalık Ölçeği'nin ilk psikometrik bulguları." **Hasan Ali Yücel Eğitim Fakültesi Dergisi**, 9(1), 101-114.

Ayas, T., Çakır, Ö. ve Horzum, M. B. (2011). "Ergenler için bilgisayar bağımlılığı ölçeği." **Kastamonu Eğitim Dergisi**. 19(2),339-448.

Bayraktar, F. (2001). "İnternet Kullanımının Ergen Gelişimindeki Rolü." Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, **Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, İzmir.

Beran, T., ve Li, Q. (2005). "Cyber harassment: A study of new method for an old Behavior." **Journal of Educational Computing Research**, 32(3), 265-277. Brenner, 1997;

Burnukara, P. (2009). "İlk ve orta ergenlikte geleneksel ve sanal akran zorbalığına ilişkin betimsel bir inceleme." Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, **Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Ankara.

Campbell, M.A. (2005). "Cyberbullying: An old problem in a new guise?" **Australian Journal of Guidance and Counseling**, 15(1), 68-76. Ceyhan, 2010;

Chou, C. ve Hsiao, M.C. (2000). "Internet addiction, usage, gratification, and pleasure experience: the Taiwan college students' case." **Computers and Education**, 35(1) 65-80.

Çalışgan, H. (2013). "İlköğretim öğrencilerinde internet bağımlılığı ve siber zorbalık". Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. **Yeditepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, İstanbul.

Çelen, F. K., Çelik, A. ve Seferoğlu, S. S. (2011). "Çocukların İnternet kullanımları ve onları bekleyen çevrimiçi riskler". **Akademik Bilişim**, 2-4.

Çelik, Ç.B. ve Odacı, H. (22-24 September 2011). "Kendilik Algısı ve Benlik Saygısının Problemlı İnternet Kullanımı Üzerindeki Yordayıcı Rolü." **5th International Computer & Instructional Technologies Symposium**, Fırat University, Elazığ.

Çivilidağ, A., ve Cooper, H. T. (2013). "Ergenlerde siber zorba ve öfkenin incelenmesi üzerine bir araştırma: Niğde ili örneği." **International Journal of Social Science**, 6(1), 497-511.

Deniz, L. (2005). "İlköğretim okullarında görev yapan sınıf ve alan öğretmenlerinin bilgisayar tutumları". **The Turkish Online Journal of Educational Technology**, 4(4), 22

Erdur-Baker, Ö. ve Kavşut, F., 2007. "Cyberbullying: A new face of peer bullying". **Eurasian Journal of Educational Research**, 27, 31-42

Hinduja, S. ve Patchin, J.W. (2008). "Personal information of adolescents on the Internet: A quantitative content analysis of MySpace." **Journal of Adolescence**, 31(1), 125- 146.

Hinduja, S., ve Patchin, J. W. (2010). "Bullying, cyberbullying, and suicide." **Archives of Suicide Research**, 14(3), 206-221.

Keith, S., ve Martin, M. E. (2005). "Cyber-bullying: Creating a culture of respect in a cyber world." **Reclaiming Children & Youth**, 13(4), 224-228.

Kowalski, R., Limber, S., ve Agatston, P. (2008). "Cyber-bullying: Bullying in the digital age." Malden, MA: **Blackwell Publishing**.

Li, Q. (2006) "Cyberbullying in schools : A research of gender differences." **School Psychology International**. 27 ,157-170

Li, Q. (2007). "Bullying in the New Playground: Research into Cyberbullying and Cyber Victimization." **Australasian Journal of Educational Technology**, 23 (4), 435-454.

Lodge, J. ve Frydenberg, E. (2012) "Cyberbullying" (Ed. Daniel J. Christie) **The Encyclopedia of Peace Psychology**, First Edition, Blackwell Publishing.

Morahan-Martin, J., ve Schumacher, P. (2000). "Incidence and correlates of pathological internet use among college students." **Computers in Human Behavior**, 16, 13-29.

Özbay, A. (2013). "Ergenlerde siber zorbalık, siber mağduriyet, aleksitimi ve öfke ifade etme biçimleri arasındaki ilişki." Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, **Fatih Üniversitesi**, İstanbul

Özdemir, M. ve Akar, F. (2011). "Lise öğrencilerinin siber-zorbalığa ilişkin görüşlerinin bazı değişkenler bakımından incelenmesi." **Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi**, 17(4), 605-626.

Peker, A., ve Eroğlu, Y. (2010). "Erkek öğrencilerde siber zorba ve kurban olmanın yordayıcısı olarak internet bağımlılığı." **4. Uluslararası Bilgisayar ve Öğretim Teknolojileri Sempozyumu Kitabı (Ed., A.M. Sünbül, İ.Şahin, (pp. 862-867). Konya: Selçuk Üniversitesi.**

Raskauskas, J., ve Stoltz, A.D. (2007). "Involvement in traditional and electronic bullying among adolescents." **Developmental Psychology**, 43, 564-575.

Sargın, N. (2013). "Üniversite öğrencilerinin internete yönelik tutumları ve problemleri internet kullanımları." **Turkish Journal of Education**, 2(2).

Sargın, N. Ve Tor, H. (2015) "The relationship between internet addiction and cyber bullying among the pubescent: sample of Konya". **International Conference on Education in Mathematics, Science & Technology** April 23-26 2015 Antalya/TURKEY

Sargın, N. (2015b) "The relationship between cyber bullying and cyber victimizaion among adolescents: The sample of Konya" **International Conference on Education in Mathematics, Science & Technology** April 23-26 2015 Antalya/TURKEY

Serin, H. (2012). "Ergenlerde siber zorbalık/siber mağduriyet yaşantıları ve bu davranışlara ilişkin öğretmen ve eğitim yöneticilerinin görüşleri", Yayınlanmamış doktora tezi, **İstanbul Üniversitesi**, İstanbul.

Smith, P. K., Mahdavi, J., Carvalho, M. ve Tippett, N. (2006). "An investigation into cyberbullying, its forms, awareness, and impact, and the relationship between age and gender in cyberbullying." **London: Goldsmith College, University of London.** tr.wikipedia.org, 2012).

TBMM (2012). "TBMM Bilişim Ve İnternet Araştırma Komisyonu (Biak) Raporunda Yer Alan Öneriler." Erişim Adresi: https://www.tbmm.gov.tr/arastirma_komisyonlari/bilisim_internet/docs/rapor_ozeti.pdf. Erişim tarihi: 22.08.2017.

TUİK (2016). "Hanehalkı Bilişim Teknolojileri Kullanım Araştırması," 2016. <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=21779>. Erişim tarihi: 25.07.2016.

Vandebosch, H., ve Van Cleemput, K. (2009). "Cyberbullying among youngsters: Profiles of bullies and victims." **New Media & Society**, 11(8), 1349-1371. Wright ve diğ., 2009

Ybarra, L.M., ve Mitchell, K. J. (2004). "Youth engage in online harassment: Associations with caregiver-child relationships, internet use, and personal characteristics." **Journal of Adolescence**, 27(3), 319-336

Ybarra, M., West, M.D., ve Leaf, P. (2007). "Examining the overlap in internet harassment and school bullying: Implications for school intervention." **Journal of Adolescent Health** 41, S42-S50.

Young, K.S. (1998). "Caught in the Net: How to recognize the signs of internet addiction and a Winning Strategy for Recovery". New York-USA: **John Wiley & Sons Inc**

İSLAM'IN İLK ÜÇ ASRINDA BOLVADİN

İsmail PIRLANTA¹

Özet

Ege ile Orta Anadolu'nun geçiş noktasında yer alan Bolvadin bu özelliğinden dolayı tarihin her devrinde çok önemli bir yerleşim merkezi olmuştur. Anadolu'nun bağrında kurulmuş olan bütün medeniyetleri yaşamış ve sinesinde birçok tarihi olay vuku bulmuştur.

Anadolu'da hâkimiyet kuran her devletin tarihinde olduğu gibi İslam Tarihi içerisinde de Bolvadin yadsınamaz bir yere sahiptir. İslam fatihlerinin, Hz. Peygamberin belirlemiş olduğu İstanbul'u fetih hedefine ulaşmak için Anadolu topraklarını bir baştan bir başa geçerken uğramış oldukları ana güzergâhlardan birisi Bolvadin olmuştur. Bu bağlamda burası, birçok defa Müslümanlar tarafından ele geçirilmiştir. İşte biz sunmayı düşündüğümüz tebliğimizde İstanbul'un fetih güzergâhında önemli bir konumda bulunan bu güzide yerleşim yerinin hicri ilk üç asırlık tarihini gözler önüne sermeyi amaçlamaktayız.

Anahtar Kelimeler

Bolvadin, Polybotum, Amorium, Ammuriye, İstanbul seferleri

BOLVADIN IN THE FIRST THREE CENTURY OF ISLAM

¹ Doç. Dr., Bozok Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Siyer-i Nebi ve İslam Tarihi Ana Bilim Dalı, ip-66@hotmail.com

Abstract

Bolvadin- located at the crossing point of Aegean and Central Anatolia and in the middle of Anatolia- has become a very important settlement center in every period of history because of this feature. it witnessed all the civilizations established in Anatolia and many historical events occurred in its bosom.

As in the history of every state that established dominion in Anatolia, Bolvadin has an undeniable place in the history of Islam too. Even as the İslamic conquerors passed the length and breath of Anatolia in order to reach the goal of conquest of Istanbul, one of the main routes they had stopped over was Bolvadin. In this context, it has been seized by Muslims many times. In our communique, we aim to point out the first three centuries history of this eminent settlement in an important position on the conquest route of Istanbul.

Key Words

Bolvadin, Polybotum, Amorium, Ammuriye, Istanbul campaigns

Giriş

İslam'ın ilk üç asrında Bolvadin ve havalisinin durumunu tahlil etmek için bölgenin Roma ve Bizans dönemindeki öneminden kısaca bahsetmemiz gerekmektedir. Böyle bir bahis Müslümanların Batı Anadolu kaynaklı akınlarında Bolvadin ve havalisinin konumunu anlamada bize yardımcı olacaktır.

Mazisi Tarih öncesi devirlere kadar uzanan (Göncer, 1971: I, s. 28), Hititlerden başlamak üzere Frigya, Lidya, Pers ve Helenistik medeniyeti gibi birçok önemli medeniyete ev sahipliği yapan (Göncer, 1971: I, s. 40, 43, 47, 48,49, 62, 63, 64, 65, 87, 126, 144; Pullinger, 1985: s. 69) Bolvadin o zaman ki ismi ile Polybotum Roma döneminde de parlak bir geçmişe sahiptir. M.Ö. I. Yüzyılda Anadolu içlerine doğru akınlara başlayan Romalılar Bergama Krallığı'nın variscisi olarak bölgeye hâkim olunca tabiatıyla Bolvadin ve havalisi de Roma kontrolüne girmiştir. (Göncer, 1971: I, s. 150-151) Bu dönemde iki önemli Roma garnizonu olan Antiohia (Yalvaç) ile Ankara arasında önemli bir kavşak noktası olan Bolvadin bu özelliğinden dolayı hatırı sayılır bir gelişme göstermiştir. Bu bağlamda mabetler, agoralar, jimnasyumlar ve diğer kamu binaları inşa edilmiş ve şehir köprüler ve diğer mimari eserlerle süslenmiştir. Taş ocakları açılıp şehrin ekonomik kalkınması geliştirilmeye çalışılmıştır. (Bayar, 1996: I, s. 87) Roma döneminde Bolvadin ve çevresi zaman zaman imparatorların uğrak yeri de olmuştur. Bu imparatorlardan birisi Hadrian'dır. M.S. 133-137 Yıllarını kapsayan Anadolu gezisinde bu imparatorun konakladığı yerler arasında Bolvadin'de vardır. (Göncer, 1971: I, s. 177) Bu imparator zamanında Santral Frikyia ismi ile yeni bir idari merkez oluşturulmuş Synnada buranın merkezi olmuştur. Bolvadin de dâhil olmak üzere buraya bağlı olan beli başlı ilçe merkezleri şunlardır: Synnada, Polybotum, Amorium, Dorylaion, Nikoleia, Dokimya, Prymnessus, Pentapolis, Philemeliom.

(Bayar, 1996: I, s. 89) Bu ilçe merkezleri arasında daha sonra yıldızı parlayan ve önemli bir askeri garnizon haline gelen yerleşim birimi Amorium olmuştur. Burası 325 yılından itibaren gelişmeye başlamış ve imparator Konstantin tarafından bağımsız bir idari birim haline getirilmiştir. Philemeliom, Dorylaion ve Polybotum istikametinden gelen önemli yolların bağlantı yeri mesabesinde olan Amorium Polybotum'un valilik merkezi Synnada ile olan bağlantısını da sağlamaktaydı. Bolvadin bu dönemde İstanbul'dan yani Konstantinopol'dan başlayarak Kilikya bölgesine kadar uzanan bir yolun da güzergâh noktaları arasında bulunmaktaydı. (Bayar, 1996: I, s. 99)

395 yılında Roma İmparatorluğu'nun ikiye bölünmesinde sonra ortaya çıkan Doğu Roma İmparatorluğu yani Bizans, eski imparatorluğun doğu bölgesine sahip olmaktaydı. Tabiatıyla bu durum Bolvadin'in de Bizans kontrolü altında kalmasına yol açmıştır. 1078 tarihine kadar Bizans hâkimiyetinde kalan Bolvadin bu dönemde de önemli kavşak noktaları arasında olmasından ötürü önemini muhafaza etmiştir. Konstantinopol, Malagina, Dorylaion, Amorium, Polybotum, Philemeliom, İkonion, Kilikya yol hattı Bizans döneminde kullanıldığı gibi güneyden Anadolu'ya girip İstanbul üzerine giden İslam orduları tarafından da sıklıkla kullanılmaktaydı. Bizans döneminde dini bir merkez konumuna yükselmiş olan Bolvadin piskoposluk merkezi olmuştur. (Ramsay, 1960: s. 255) Roma döneminde olduğu gibi Bizans Devleti zamanında da Bolvadin imparatorların uğrak yerleri arasında yer almaktadır. Nitekim Alexius comenius burasını önemli bir askeri garnizon olarak düşünmüş depremde yıkılan şehir surlarının yerine günümüzde Hisar Mahallesi olan bölüme bir kale yaptırmıştır. Bolvadin'in yol noktaları üzerinde olması Kudüs'e hac farızasını yerine getirmek için giden hacıların mola verdikleri yer olmasını da sağlamıştır. (Bayar, 1996: I, s. 99) Müslümanların Anadolu'da

boy göstermesinden sonra Bizans ile Müslümanlar arasında kalan sınır şehirlerinden biri olan Bolvadin bu özelliğinden dolayı iki taraf arasında çok sık yer değiştirmiş ve daima istilalara açık bir konumda kalmıştır.

1. İslam'ın İlk Üç Asrında Bolvadin

İslam fatihleri Hz. Ebû Bekir döneminden başlamak üzere Suriye ve Mezopotamya topraklarında uygulamaya koydukları hızla ilerleme ve bölgede kalıcı olma taktiklerini Anadolu'da uygulamamışlardır. Onlar her yaz mevsiminde Anadolu içlerine akınlar yapmak, esir ve ganimet topladıktan sonra geri dönmekle yetinmişlerdir. Hatta bu askeri harekâtlar sırasında ele geçirilen yerleşim sahaları ve kaleler eğer sınır bölgelerinde ve önemli geçit noktalarında değil ise çoğu zaman Bizans'a bırakılmıştır. İki devlet arasında Toros dağ silsilesi tabii bir sınır olmuştur. İki taraf arasındaki mücadeleler prestij sağlama ve Bizans için İstanbul'un Müslümanlar için Şam topraklarının korunmasına yönelik olmuştur. Bu gayelere matuf olmak üzere Anadolu topraklarında Müslümanlar ile Bizans arasındaki savaşlar tabiri caizse kör döğüşü şeklinde geçmiştir. (Halife b. Hayyât, 1993: s. 154; Ya'kûbî, 1960: II, s. 217) Bütün bu yaşananlar Anadolu'nun, özellikle Bizans'ın Suriye'yi boşaltmak zorunda kalmasından sonra iki rakip güç arasında tampon bir bölge olmasına neden olmuştur. Ancak Müslümanlar ile Bizanslılar arasındaki mücadeleler boyunca Anadolu'nun bu konumu kendisine pahalıya mâl olmuştur. Zira ne Müslümanlara ne de Bizans'a yaranamayan bölge sahipsiz, atıl, tahrip edilmiş, ahali göçe zorlanmış bir vaziyette kalmıştır. (Honigmann, 1970: s. 36-39.)

İlk dönem İslam fetihleri bağlamında yukarıda dile getirdiğimiz hususiyetler doğal olarak genelde Batı Anadolu özelde ise konumuz gereği Bolvadin ve çevresi için de geçerlidir. Bolvadin ve çevresinin bu dönem fetihleri için önemi, bölgenin Bizans ve hatta Roma imparatorluğu döneminde Konstantinopol

(İstanbul)'a uzanan karayolunun önemli kavşak noktasını oluşturmasından dolayıdır. Roma döneminde Bolvadin'den başlayarak Dokimion üzerinden Keramon-Agora ve Philadelpheai'ya oradan Efes'e uzanan yol Dokimion ile Synnada'yı birbirine bağladığı gibi Bizans döneminde de Konstantinopol'un başkent olmasıyla bölge şehirlerini başkente bağlayan önemli bir güzergâh olmuştur. (Bayar, 1996: I, s. 90) İslami dönemde Bizans'ın başkenti İstanbul'un fethedilme sevdasının ilk dönemden itibaren bütün İslam ordularının rüyalarını süsleyen en önemli unsur olması Güney-Batı Anadolu'yu İstanbul'a bağlayan yolun önemli bir kavşak noktası olan Bolvadin ve çevresinin Müslüman fatihleriyle erken dönemde tanışmasına vesile olmuştur. (W. M. Ramsay, 1960: s. 217; Uçar, 1990: s. 61) Nitekim İslam tarihi kaynakları bölgenin o dönemde önemli ve müstahkem bir şehri olan ve Bolvadin ile yakın ilişkileri bulunan Ammuriye'ye (Ammorion) İslam ordularının Hz. Ömer döneminin sonu Hz. Osman döneminin başlarına tekabül eden bir tarihte ulaştıklarının altını çizmektedirler. (Taberî, trz: IV, s. 250; İbnü'l-Esîr, 1986: III, s. 44; Uçar, 1990: s. 69.)² Bu bilgiden hareketle kaynaklarda açık olarak geçmese de o dönemde İslam ordularının yol güzergâhında olan Bolvadin'e İslam fatihlerinin uğradıklarını söylemek çok zor bir ihtimal değildir.

İslam ordularının Ammuriye ve Bolvadin civarında görüldükleri bir başka dönem Emevîler dönemidir. Bu dönemde İstanbul üzerine yapılan seferlerde yol üzerinde olan bu müstahkem Bizans şehirleri ya kuşatılmışlar ya da güzergâh şehir konumunda kalmışlardır. Bu duruma en güzel örnek H. 44/M. 664 yılında Abdurrahman b. Halid b. Velid komutasındaki İslam ordusunun Ammuriye kuşatmasıdır. (Taberî, trz: V, s. 172; Uçar, yıl: 2 sa: 1 (Aralık 1986), s. 66) Pek bir başarı elde

² Ebu'l-Ferec Tarihinde Müslümanların Ammuriye önlerinde görünmesi Hz. Osman dönemi olayları içerisinde zikredilmektedir. (Ebu'l-Ferec, 1999: I, s. 180)

edilemeyen bu kuşatmanın ardından Birinci Emevî Halifesi Muaviye b. Ebî Süfyân döneminde düzenlenmiş olan İstanbul seferinde İslam ordularının yine söz konusu bölgede olduğu görölmektedir. Nitekim H. 49/M. 669 yılında gönderilmiş olan orduya takviye kuvvet olarak bir yıl sonra gönderilen Yezid b. Muaviye komutasındaki ordu (Taberî, trz: V, 234; İbnü'l-Esîr, 1986: III, s. 227; İbn Kesîr, trz: VIII, s. 32) verilen bilgilere göre İstanbul kuşatmasına katılıp Suriye'ye dönüş esnasında Ammuriye önlerine gelmiş; şehir kalesini kuşatmıştır. Müslümanlar kaleyi ele geçirip belli bir müddet ellerinde tutmuşlardır. Kale daha sonra tekrar Bizans hâkimiyetine geçmiştir. (E. W. Brooks, 1957: II s. 397; Uçar, s. 70; Dia, "Ammûriye", DİA, III, s. 79) Muaviye döneminde İstanbul kuşatması için yukarıda zikri geçen seferlerden başka birçok sefer yapılmıştır. H. 54-58/M. 673-678 yılları arasında gerçeleştirilen seferlerden (Taberî, trz: V, s. 293, 299, 301, 308, 309; İbnü'l-Esîr, 1986: III, s. 248, 249, 253, 254; İbn Kesîr, trz: VIII, 78) birinin (muhtemelen H.58/M. 678 yılı seferi) dönüş güzergâhları arasında Bolvadin'in de isminin geçtiği anlatılmaktadır. (Uçar, 1990: s. 61; Bayar, 1996: I, s. 100)

Bolvadin ve çevresinin Emevî iktidarında İslam ordularıyla karşılaştığı bir başka dönem Süleyman b. Abdülmelik dönemidir (H. 96-99/M.715-717). Halife Süleyman H. 98/ M. 716-717 kardeşi Mesleme komutasına verdiği ordu ile üçüncü İstanbul kuşatmasını başlatmıştır. (Taberî, trz: VI, s. 523; 530-531; İbnü'l-Cevzî, 1992: VII, s. 24, 26; İbn Kesîr, trz: IX, s. 167-170). Mesleme b. Abdülmelik Anadolu'ya hareket etmeden bölgede hüküm süren valilere ordularıyla kendisine katılmalarına yönelik halife fermanını bildirince Misis Valisi Abdullah el-Battal (Battal Gazi) derhal bu emri yerine getirmek için harekete geçmiştir. Emrindeki birliklerle Mesleme'nin öncü ordusunun komutanı Süleyman b. Muad'a katılmıştır. (E. W. Brooks, 1899: XIX, s. 26;

Uçar, 1990, s. 113) Süleyman Bizans İmparatoru Theodosios'a isyan etmiş olan Anatolikon Theması idarecisi Leon isimli bir komutanın birliklerine karşı harekete geçmiş ve burasının merkezi olan Ammûriye önlerinde karargâh kurmuştur. (M. Canard, 1956: s. 225.) İki taraf arasında yapılan görüşmelerin akabinde Leon ile Bizans imparatoruna karşı birlikte hareket etme karşılığında Leon'un imparator olmasına destek olma şartlarını içeren bir sulh anlaşması yapıldı. (E. W. Brooks, 1899: XIX, s. 22; Lebeau, 1824-1836: XII, s. 107-108.) Leon Ammûriye'den ayrılıp Mesleme b. Abdülmelik'in ordusuna katılmak için harekete geçti. Ona İstanbul kuşatmasında yardımcı olmayı vadetti. Mesleme b. Abdülmelik de Leon'u İstanbul kuşatmasında kullanmak düşüncesiyle onun kendisiyle birlikte hareket etmesine izin verdi. (Taberî, trz: VI, s. 523; 530-531) İslam orduları kullanmayı adet edindikleri yol üzerinden İstanbul'a doğru harekete geçtiler. Mesleme b. Abdülmelik bu yol güzergâhı üzerinde önemli bir nokta olan Bolvadin'e geldiğinde şehrin zapt edilmesi emrini verdi ve şehir İslam ordularının kontrolüne geçti. Buradan yoluna devam eden Mesleme b. Abdülmelik'in hedefinde Ammûriye şehri vardı. Abdullah el-Battal'ın da içerisinde bulunduğu birlik tarafından sıkı bir kuşatma altına alınan şehir zor da olsa ele geçirildi. (Lebeau, 1824-1836: XII, s. 108.) Yoluna devam edip İstanbul önlerine gelen Mesleme b. Abdülmelik şehri kuşattı ancak almaya muvaffak olamadı. Muvaffak olamamasının ardında birçok sebebin yattığı görülmektedir. Bunların en başında ise fetihde kendisine yardımcı olmak şartıyla ordusuna katılma onayı verdiği Leon'un ihaneti gelmektedir. Nihayetinde bu kuşatma Süleyman b. Abdülmelik'ten sonra Ömer b. Abdülaziz'in emri üzerine kaldırılmış İslam ordusu bin bir güçlkle geri dönmüştür. (III. İstanbul seferi ve kuşatması hakkında detaylı bilgi için bkz: Taberî, trz: V, s. 234; İbnü'l-Esîr, 1986: III, s. 227; İbn Kesîr, trz: VIII, s. 32)

Hişam b. Abdülmelik döneminde (H. 105-125/M.724-743) Bizans orduları devletin içerisinde bulunduğu karışık ortamdan hareketle Müslümanların meskn oldukları sınır bölgelerine saldırılar düzenlemeye başlamışlardı. Bunun zerine halife oğlu Muaviye önderliğinde bir birliği Anadolu'ya gönderdi. Abdullah el-Battal'ın da kendisine bağlı adamlarıyla iştirak ettiği bu birlik Bolvadin, Ammriye, Philemelium (Akşehir) gibi yerleşim yerlerini kontrol altına aldıktan sonra Akreniom (Afyon) nlerine gelmiş şehrin kalesini kuşatmış, varoşlarını yakıp yıkmıştır. (Yakub, 1960: II, s. 328-329; Taber, trz: VII, s. 40-43; İbn Kesr, trz: IX, s. 256; Uçar, 1990, s. 122) H.121/M.739-740 Yılına gelindiğinde bu defa Hişam'ın diğer bir oğlu Süleyman komutasında bir ordu Anadolu ilerine gönderildi. Bu ordunun yirmi bin kişilik nc kuvveti ise Malik b. şibb'ın önderliğinde ve Abdullah el-Battal'ın kılavuzluğunda Bolvadin'in de içerisinde yer aldığı Afyon havalisinde belirdiler. Bolvadin başta olmak üzere çevrede bulunan birçok yerleşim birimini ele geçirdikten sonra Afyon kalesi önlerine geldiler. Kale şiddetli bir kuşatmadan sonra İşlam ordusunun hkimiyetine geçti. İşler Müslümanların lehine gelişirken Bizans imparatoru III. Leon'un güçlü bir orduyla Afyon'a doğru yaklaştığı haberi ulaştı. Sayıca çok fazla olan Bizans kuvvetleri karşısında nasıl bir taktik ile savaşacaklarına karar veremeyen İşlam ordusunun kurmay heyeti sonunda meydan muharebesine karar verdiler. Çok kanlı geçen savaşın sonunda Müslümanlar ağır bir bozguna uğradılar. (Taber, trz: VII, 43, 46) Tarihe Akreniom savaşı diye geçen (Bayar, 1996: I, s. 101) bu savaş sonunda Emevi iktidarı döneminde Bizans artık Arap tehdidinden kurtulmuştur. Zira bundan sonra gerçekleşen Arap taarruzları Bizans devletini sıkıntıya dşrmşe de onun varlığını tehdit edecek boyutlara ulaşmamıştır. (Ostrogorsky, 1995: s. 146; Apak, Ana Hatlarıyla İşlam Tarihi III (Emeviler Dönemi), 2013: s. 232.) Bu savaş sonunda ele geirilmış olan yerler tekrar Bizans kontrolüne

geçmiştir. Bu yerler arasında Bolvadin ve civarı da vardır. Bu gün Bolvadin ve civarındaki dağlarda ve yaylalarda bulunan münferit haldeki isimsiz mezarların sahiplerinin bu savaş sırasında şehit düşen İslam askerleri olduğu zikredilmektedir. (Bayar, 1996: I, s. 101) Savaş sonunda ağır yaralı olarak imparatorun eline geçen Abdullah el-Battal ne kadar da tedavi edildiyse de Nakolia (Seyitgazi) yakınlarına gelindiğinde öldü. Vasiyeti gereği Müslüman usullerine göre tertip edilen cenaze merasiminin ardından Nakolia tepesine gömüldü. (Kitâbü'l-Uyûn, 1869: s. 91 vd. Bayar, 1996: I, s. 101)

Hz. Peygamber'in amcası Abbas'ın torunlarından Muhammed b. Ali liderliğinde başlayıp 32 yıl devam eden Abbasi ihtilali son Emevi halifesi Mervan b. Muhammed (H.127-132/M. 744-750) 'in Büyük Zap Nehri kenarında yapılan savaşta kaybetmesi akabinde kaçtığı Mısır'da öldürülmesi sonucunda başarıya ulaşmış ve devlet H. 132/M. 750 yılında kurulmuştur. (Yakubî, 1960: II, s. 345-346; Taberî, trz: VII, s. 438-443; İbn Kesîr, trz: X, s. 44-46) Abbasi halifeleri devleti sağlam zeminlere oturtup otoritelerini İslam coğrafyasının büyük bir kesimine kabul ettirdikten sonra Bizans ile mücadeleye kalınan yerden yeniden başlamışlardır. Bu bağlamda Anadolu'ya da seferler yapılmaya başlanmıştır. (Taberî, trz: VII, s. 497, 50) H. 170/ M. 786 Yılında Abbasi idaresinin başına gelen Harun Reşid Bizans tahtına oturan Nikeforos'un kendinden önceki kraliçe İrene'nin ödemeyi taahhüt ettiği vergiyi vermeyi reddetmesi, buna ilaveten İrene'nin ödemiş olduğu vergileri de geri istemesi üzerine harekete geçmiştir. (Taberî, trz: VIII, s. 307-308; İbnü'l-Cevzî, 1992: IX, s. 138; İbn Kesîr, trz: X, s. 193-194). Nikeforos'un taleplerini içeren mektubuna cevaben "...Cevabıma gelince, bu, senin kulaklarının işitmesi için değil, gözlerinin görmesi için olacaktır" (Taberî, trz: VIII, s. 307-308; İbnü'l-Cevzî, 1992: IX, s. 138) diye yazan Harun Reşid H. 187/M. 804 Yılıının baharında

Bizans üzerine yürümele maksadıyla Anadolu içlerine girdi. Heraklea (Ereğli) üzerinden Batıya yönelen halife buradaki yerleşim yerlerini tahrip edip kaleleri ele geçirdi. Batı Anadolu'nun önemli Bizans şehirlerinden birisi olan Ammûriye bu bağlamda halifenin hedefleri arasında bulunmaktaydı. Bolvadin üzerinden Ammûriye önlerine gelen İslam ordusu tüm çabalara rağmen şehri ele geçiremedi. Bizans imparatoru Nikeforos halifenin kararlı bir şekilde üzerine doğru geldiğini birkaç cılız başarıdan başka Harun'un önünde tutunamadıklarını görünce barış teklifinde bulundu. Halife kışın yaklaşmasını da göz önünde bulundurarak bu teklifi kabul etti. (Taberî, trz: VIII, s. 308, 310; İbnü'l-Cevzî, 1992: IX, s. 138; İbnü'l-Esîr, 1986: V, s. 118)

Abbasiler döneminde Harun Reşid'den sonra İslam ordularının Ammûriye bağlamında Bolvadin ve çevresinde göründükleri bir başka dönem Mu'tasım (H. 218-227/M. 833-842) zamanıdır. Bizans imparatoru Theophilos H. 223/M. 837 büyük bir orduyla Orta Anadolu'ya doğru yola çıkmış belli bir müddet ilerledikten sonra ordusunu iki kol haline ayırmıştır. Kendi komutasındaki birliklerle yukarı Fırat havzasına doğru harekete geçerken diğere kolu Erzurum üzerine göndermiştir. Bu harekâta sırasıyla Doğanşehir, Malatya, Samsat gibi yerleşim merkezleri tahrip edilmiştir. İmparator daha sonra İstanbul'a geri dönmüştür. (Taberî, trz: IX, s. 55-56; İbnü'l-Cevzî, 1992: IX, s. 138; İbn Kesîr, trz: X, s. 193-194). Bizans ordusunun bu seferi üzerine Halife Mu'tasım H. 223/M. 838 yılında büyük bir orduyla harekete geçti. Halifenin amacı Bizans imparatoruna büyük bir ders vermek ve sebep olduğu tahribatın bedelini ona ödetmekti. Bu bağlamda o, Bizans'ın Anadolu'daki büyük bir garnizon şehrine saldırmayı ve burayı tahrip etmeyi düşünmekteydi. Yapılan istişareler üzere Ammûriye üzerinde karar kılındı. İki kola ayrılan İslam ordusu bir kol olarak Afşin'in komutasında

Malatya taraflarına giderken diğer kol bizzat halifenin liderliğinde Ammûriye'ye doğru yola çıktı. Halifenin bu harekâtını öğrenen imparator Theophilos ordusuyla Eskişehir'e gelerek burada beklemeye başladı. Ancak halifenin başındaki birliğin daha Anadolu'ya girmediğini öğrenince Afşin üzerine yürümek için yola çıktı. Tokat sınırları içerisinde Kazova denilen mevkiye gelindiğinde Malatya taraflarında işini bitirip batıya doğru harekete geçen Afşin'in birlikleri ile karşı karşıya geldiler. Muharebenin başlarında üstün bir durum arz eden Bizans ordusu ilerleyen zaman diliminde özellikle İslam ordusunda yer alan Türk okçularının olağanüstü çabalarının da yardımıyla mağlup duruma düştü. Öyle ki imparator canını zor kurtarabildi. İslam ordusunun sadece bir kolu karşısında mağlup olan imparator Mu'tasım komutasındaki asıl ordunun karşısına çıkmaya cesaret edemediğinden dolayı halifeye sulh teklifinde bulundu. Mu'tasım sulh görüşmelerinin ancak Ammûriye ele geçirildikten sonra olacağını söyleyerek yoluna devam edeceğini bildirdi. Afşin halifeyle birleşeceği yere yani Ankara'ya doğru yoluna devam etti. Önüne çıkan cılız Bizans birliklerini bertaraf eden Afşin ve beraberindeki ordu Ankara'ya girdi. Halife Mu'tasım da beraberindeki orduyla Ankara'ya geldi ve Afşin'in birlikleri ile birleşildi. Belli bir müddet burada kalınır hazırlıklar tamamlanınca Mu'tasım ordunun sağ kanadına Afşin'i, sol kanadına Eşnas'ı komutan olarak atadıktan sonra kendisi de merkez kuvvetlerin komutanı olduğu halde Ammûriye üzerine doğru harekete geçti. 6 Ramazan 223/1 Ağustos 838 tarihinde şehrin muhasarasına başlandı. Şehir surları mancınıklarla dövülmesine rağmen bir türlü düşmüyordu. Nihayetinde surların zayıf olan noktaları tespit edilerek 17 Ramazan 223/12 Ağustos 838 tarihinde son bir hücum yapıldı. Mancınıklar eşliğinde yapılan bu son hücumda kaleyi savunan birlikler daha fazla dayanamayarak kaleyi ve dolayısıyla şehri halifeye teslim ettiler. (Halife b. Hayyat, 1993: s. 392-393; Yakubî, 1960: II, s. 476;

Mesudî, 1964: IV, s. 60; İbn Miskeveyh, 2001: IV, s. 226-229; İbnü'l-Cevzî, 1992: XI, s. 79-83; Apak, Anahatlarıyla İslam Tarihi IV (Abbasiler Dönemi), 2013: s. 235-238) Ammûriye'nin düşmesi üzerine İslam ordularının, imparator Theophilos'un Doğanşehir, Malatya, Samsat gibi beldelerde yapmış olduğu tahribatın bedelini adeta Ammûriye'den çıkarırcasına şehri baştanbaşa tahrip ettikleri ve bu tahribat sonucunda burasının eski güç ve önemine bir daha ulaşamadığı anlatılmaktadır. (Bayar, 1996: I, s. 103) Ancak bu zaferden Halife Mu'tasım Anadolu'da düzenli bir iskân politikası izlenmediğinden ötürü gereği gibi istifade edememiş ve bölge daha sonra tekrar Bizans'ın kontrolüne geçmiştir. (Apak, Anahatlarıyla İslam Tarihi IV (Abbasiler Dönemi), 2013: s. 237)

Halife Mütevekkil (H. 232-247/M. 847-861) döneminde Bizans orduları, sınır boylarındaki İslam beldelerine saldırılar düzenlemekte şehirleri yağmalamakta ve Müslümanları esir olarak götürmekteydiler. Bizans'ın bu saldırılarına karşı Abbasi devleti ilk dönemlerinde olduğu gibi etkili ve caydırıcı tedbirler almak yerine çok daha cılız, saygınlıklarını kurtarmaya yönelik akınlar yapmaktaydılar. (Işş, 2006: s. 109-111.) Bu bağlamda Bizans Batı Anadolu'da bulunan İslam yerleşkeleri üzerine de akınlar gerçekleştirmekteydi. Başta Ammûriye olmak üzere yörede bulunan diğer yerleşim birimlerinde yaşayan Müslümanlar esir olarak alınmış Ammûriye'de hapsedilmişti. Bu saldırılara cevap vermek maksadıyla dönemin Sugûr Valisi Ali b. Yahyâ H. 236/M. 851 yılında beraberindeki birliklerle harekete geçmiş Ammûriye şehrini kuşatma altına almış, şehrin kontrolünü sağladıktan sonra Müslüman esirlerden çoğunu kurtarmıştır. (İbnü'l-Cevzî, 1992: XI, s. 237)

Halife Muktedir (H. 295-320/M. 908-932) döneminde Abbasi devleti içerisinde kronik hale gelmiş olan karışıklıklar ve halife ordusunun büyük çoğunluğunun bunlarla uğraşması

Bizans devlet yetkililerine kendi sınırlarındaki İslam topraklarına daha kararlı bir şekilde saldırma cesareti vermekteydi. Bu bağlamda Bizans ordusu Anadolu'nun Güney ve Güney doğusundan başlamak üzere Kuzey Mezopotamya'yı büyük oranda istila etti. Bunun üzerine Abbasi Devleti'nin Tarsus valisi Sümel H. 319/M. 931 yılında harekete geçti. Hızlı bir şekilde Bizans kontrolüne geçmiş olan şehirleri geri alan Tarsus valisi harekâtını Anadolu içlerine Bizans sınırına doğru sürdürdü. Bolvadin üzerinden Ammûriye önlerine gelen Sümel'e bağlı birlikler kısa bir kuşatmadan sonra şehri ele geçirdiler. Bu harekâtında Bizans'a gerekli dersi vermiş olan Tarsus valisi beraberinde çok sayıda Rum esiri olduğu halde görev yerine döndü. (İbnü'l-Esîr, 1986: VI, s. 216-217; İbn Kesîr, trz: XI, s. 166)

Halife Muktedir döneminden sonra Abbasi iktidarındaki karışıklıklar çok daha fazla artmış Kâhir Billâh (H. 320-322/M. 932-934) döneminden sonra da Abbasi halifeliğine iktidar güçlerini iyice yitirmiş kimseler gelmeye başlamıştır. Sembolik halifeler de denilebilecek olan bu halifelerin iktidarları süresinde devlet kendi iç sorunları ile uğraştığından dolayı Bizans üzerine yürüme vakti ve gücü bulamamıştır. Bu bağlamda Anadolu içlerine doğru yapılmış olan seferlerden de söz etmemiz mümkün değildir. İslam ordularının genelde Anadolu'nun tamamı özeldede Bolvadin ve çevresinin de dâhil olduğu Batı Anadolu'da tekrar boy göstermelerini görebilmek için Selçuklu hâkimiyetini beklememiz gerekecektir.

Sonuç

Kaynakların ışığında İslam'ın ilk üç asrı çerçevesinde değerlendirmeye aldığımız Bolvadin hakkında yukarıda vermiş olduğumuz bilgileri sonuç mahiyetinde maddeler halinde vermek istersek şu şekilde maddeleyebilmemiz mümkündür:

1. İslam fatihlerinin Anadolu genelinde uygulamaya koydukları bölgede kalıcı olmadan ziyade her yaz mevsiminde

Anadolu içlerine akınlar yapmak, esir ve ganimet topladıktan sonra geri dönmek üzerine kurulmuş olan askeri sefer taktikleri Batı Anadolu ve özelde Bolvadin ve çevresi için de tabiatıyla geçerli idi. Bu bağlamda Müslümanlar tarafından ele geçirilen yerleşim sahaları ve kaleler eğer sınır bölgelerinde ve önemli geçit noktalarında değil ise çoğu zaman Bizans'a bırakılmaktaydı.

2. İslam'ın ilk üç asrı çerçevesinde Bolvadin hakkında İslam tarihi kaynaklarında yer alan bilgiler çok sınırlıdır. Bu durumun yansımaları bildirimizin sayfa sayısında görmek mümkündür.

3. Kaynaklarda yer alan bilgilerin büyük bir bölümü direkt Bolvadin ile ilgili olmayıp incelediğimiz dönemde bölgenin önemli bir Bizans garnizon şehri olan ve Bolvadin ile sıkı bir ilişki içerisinde olduğu anlaşılan Ammûriye (Amorium) ile bağlantılı olan bilgilerdir.

4. Müslümanların Bolvadin ve civarına olan ilgileri bölgenin Akdeniz bölgesi ve Orta Anadolu üzerinden gerçekleşen İstanbul seferlerinin önemli bir kavşak noktası olmasından ileri gelmektedir. Zira Konstantinopol, Malagina, Dorylaion, Amorium, Polybotum, Philemeliom, İkonion, Kilikya yol hattı güneyden Anadolu'ya girip İstanbul üzerine giden İslam orduları tarafından sıklıkla kullanılan bir hat durumundaydı.

5. İslam tarihi kaynakları Ammûriye'ye İslam ordularının ilk defa Hz. Ömer döneminin sonu Hz. Osman döneminin başlarına tekabül eden bir tarihte ulaştıklarının altını çizmektedirler. Bu bilgiden hareketle kaynaklarda açık olarak geçmese de yol güzergâhında olan Bolvadin'de bu sefer esnasında İslam ordularının uğradığını düşünmek mümkündür.

6. İslam ordularının İstanbul üzerine yapılan seferler bağlamında Ammûriye ve Bolvadin civarında faaliyetlerini yoğunlaştırdıkları zaman dilimi Emevîler Dönemi'dir. Muaviye

b. Ebî Süfyân, Süleyman b. Abdülmelik ve Hişam b. Abdülmelik zamanlarında İslam orduları zikri geçen bölgelerde faaliyet göstermişlerdir.

7. Abbasi halifeleri devleti sağlam zeminlere oturup otoritelerini İslam coğrafyasının büyük bir kesimine kabul ettirdikten sonra Bizans ile mücadeleye kalınan yerden yeniden başlamışlardır. Bu bağlamda Anadolu'ya da seferler yapılmaya başlanmıştır. Harun Reşid, Mu'tasım, Mütevekkil, Muktedir dönemlerindeki Anadolu seferleri esnasında İslam ordularının Ammûriye ve Bolvadin civarında yapmış oldukları faaliyetlerden bahsetmemiz mümkündür.

8. Halife Muktedir döneminden sonra Abbasi iktidarındaki karışıklıklar çok daha fazla artmış Kâhir Billâh (H. 320-322/M. 932-934) döneminden sonra artık sembolik halifeler de denilebilecek bir halifeler silsilesi göreve gelmeye başlamıştır. Bu dönemde devlet kendi iç sorunları ile uğraştığından dolayı Bizans üzerine yürüme vakti ve gücü bulamamıştır. Bu bağlamda Anadolu içlerine doğru yapılmış olan seferlerden de söz etmemiz mümkün değildir. İslam ordularının genelde Anadolu'nun tamamı özelde de Bolvadin ve çevresinin de dâhil olduğu Batı Anadolu'da tekrar boy göstermelerini görebilmek için Selçuklu hâkimiyetini beklememiz gerekecektir.

Kaynakça

- Apak, A. (2013). Anahatlarıyla İslam Tarihi III, Emevîler Dönemi, İstanbul.
- ....., (2013). Anahatlarıyla İslam Tarihi IV, Abbasiler Dönemi, İstanbul.
- Bayar, M., (1996). *Anadolu'nun En Eski Şehirlerinden Bolvadin'in Tarihi*, I, Ankara.
- Brooks, E. W. (1899). "The Campaign of 716-18 From Arabic Sources", *J. H. St.*, XIX, s. 19-31.
- ....., (1957). "The Successors of Heraclius", *CMH II*, Cambridge, s. 391-417.
- Canard, M. (1956). "Tarih ve Efsaneye Göre Arapların İstanbul Seferleri", trc. İ. H. Danişmend, *İstanbul Enstitüsü Mecmuası*, II, İstanbul, s. 216-259.
- Dia, "Ammûriye", *DİA*, III, s. 79
- Ebu'l-Ferec, G. (1999). *Ebu'l-Ferec Tarihi*, çev. Ömer Rıza Doğrul, I-II, TTK yay., Ankara.
- Göncer, S. (1971). *Afyon Tarihi*, I, İzmir.
- Halife b. Hayyât, (1993). *Târîh*, thk. Süheyl Zekkâr, I-II, Beyrut.
- Honigmann, E. (1970). *Bizans Devleti'nin Doğu Sınırı*, çev. Fikret Işıltan, İstanbul.
- İbn Kesir, (trz). *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, I-XIV, Beyrut-Riyad.
- İbn Miskeveyh, (2001). *Tecâribü'l-Ümem*, thk. Ebu'l-Kasım İmâmî, I-VIII, Tahran.
- İbnü'l-Cevzî, (1992). *El-Muntazam fî Târîhi'l-Ümem ve'l-Mülûk*, thk. Muhammed Abdülkadir Atâ-Mustafa Abdulkadir Atâ, I-XVIII, Beyrut.
- İbnü'l-Esîr, (1986). *el-Kâmil fi't-Târîh*, I-IX, Beyrut.
- Lebeau, (1824-1836). *Histoire du Bas-Empire*, nşr. M. St. Martin, Paris.
- Ostrogorsky, G. (1995). *Bizans Devleti Tarihi*, çev. Fikret Işıltan, Ankara.
- Pullinger, A. (1985). *An Early Traveler in Syria and Asia Minor*, haz. Thomas Drew-Bear, Christian Naour and Ronald S. Stroud, Philadelphia : American Philosophical Society.

Ramsay, W. M., (1960). *Anadolu'nun Tarihi Coğrafiyası*, trc. M. Pektaş, İstanbul.

Taberî, (trz.). *Târîhu'l-Ümem ve'l-Mülûk*, thk. Muhammed Ebu'l-Fadl İbrahim, I-XI, Beyrut.

Uçar, ř., (1986) "Müslümanların İstanbul'u Fethetmek İçin Yaptıkları İlk Üç Muhasara", *Selçuk Üniversitesi Selçuk Dergisi*, yıl. II, sa. I, s. 65-83.

....., (1990). *Anadolu'da İslâm-Bizans Mücadelesi*, İşaret yay., İstanbul.

Ya'kûbî, (1960). *Târîh*, I-II, Beyrut.

OSMANLI DÖNEMİNDEN CUMHURİYETE BOLVADİN'İN DEMOGRAFİK VE İDARİ YAPISI (1876- 1922)

Nursal KUMAŞ¹

ÖZET

Bolvadin, Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde Hudâvendigâr vilâyetinin Karahisar-ı Sahib sancağına bağlı bir kaza konumundaydı. Sancak 1839 yılında Kütahya'ya, 1842 yılında da Hudâvendigâr'a bağlandı. Bu dönemde Karahisar-ı Sahib sancağı, Karahisar ve Bolvadin olarak iki ayrı muhassılığa ayrıldı. Bolvadin muhassılığı; Merkez Bolvadin, Han, Bayat, Musluca (Emirdağ), Nevahid-i Barçınlı (Kemer kaya), İshaklı, Karamık, Çay, Şuhut, Karaadilli ve Çölabat kazalarından oluşmaktaydı. Hudâvendigâr vilâyeti sâlnâmelerindeki verilere göre; vilâyet merkezi olan Bursa'ya 59 saat, sancak merkezi Afyon'a 9 saat mesafede bulunmaktaydı.

1288 (1871-1872) tarihli sâlnâmede yönetim birimi olarak "kaymakamlık" ifadesi yer almaktadır. Bu tarihte kazaya bağlı 14 köy ve 7 mahalle vardı. Kazanın toplam 1899 hanesi ve 5288 nüfusu bulunmaktaydı. Bölgeye yapılan göçlerin de etkisiyle şehrin nüfusu zaman içinde sürekli bir artış gösterdi. 1324 (1906-1907) tarihli vilâyet sâlnâmesine göre; Bolvadin'e bağlı 35 köy ve iki kaza bulunmaktaydı ve kazanın toplam nüfusu da 38.018'e ulaşmıştı. Bu tarihte toplam nüfus içinde sadece 11 kişinin (3 Rum, 8 Ermeni) gayrimüslim olması oldukça dikkat çekicidir. Cumhuriyetin ilanıyla beraber yeni bir idari

¹ Öğr. Gör. Dr. Uludağ Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Bölümü, Bursa, Türkiye
E-mail: nkumas@uludag.edu.tr; kumasnursal16@gmail.com

bölünmeye gidildi ve 1924 yılında Karahisar-ı Sahib sancağı Afyonkarahisar ismiyle vilâyet statüsüne getirildi ve Bolvadin bu vilâyete ilçe olarak bağlandı.

Bu çalışmada Bolvadin'in, XIX.yüzyılın sonlarından Cumhuriyet Dönemi'ne kadar olan süreç içinde demografik ve idari yapısında yaşanan değişim, Hudâvendigâr vilâyeti sâlnâmeleri ışığında değerlendirilerek ortaya konulmaya çalışılmıştır. Görsel sunum sağlamak amacıyla nüfus verileri tablolar aracılığıyla metne aktarılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Bolvadin, Afyon, Karahisar-ı Sahib Sancağı, Osmanlı Dönemi Bolvadin, Bolvadin Demografik Yapı.

**DEMOGRAPHIC AND ADMINISTRATIVE STRUCTURE OF
BOLVADIN FROM THE OTTOMAN PERIOD UNTIL THE
REPUBLICAN PERIOD (1876-1922)**

ABSTRACT

Bolvadin was a district connected to the Karahisar-ı Sahib sanjak of the vilâyet of Hudâvendigâr in the last periods of the Ottoman State. The sanjak was connected to Kütahya in 1839 and then to Hudâvendigâr in 1842. In this period, the Karahisar-ı Sahib sanjak was separated into two tax collection areas, namely Karahisar and Bolvadin. The tax collection area of Bolvadin was composed of the districts of Central Bolvadin, Han, Bayat, Musluca (Emirdağ), Nevahid-i Barçınlı (Kemer kaya), Ishaklı, Karamık, Çay, Şuhut, Karaadilli and Çölabat. According to the data in the Vilâyet of Hudâvendigâr sâlnâmes, it was 59 hours at a distance to Bursa, which was the vilâyet center, and 9 hours to the sanjak center, Afyon.

In the 1288-dated (1871-1872) sâlnâme, there was the phrase of "district governorship" as a form of government. In that year, there were 14 villages and 7 neighborhoods connected to the district. The district had a total of 1799 households and a population of 5288. Under the effect of migrations to the area, the population of the city showed a continuous increase within the course of time. According to the 1324-dated (1906-1907) vilâyet sâlnâme, there were 35 villages and two districts connected to Bolvadin and the total population of the district

reached 38.018. In that year, it is attracting attention that there were only 11 non-Muslims (3 Rums, 8 Armenians) within the total population. Together with the declaration of the republic, a new administrative division was adopted and, in 1924, the Karahisar-ı Sahib sanjak was made vilâyet with the name of Afyonkarahisar and Bolvadin was connected to this vilâyet as a district.

In this study, the change observed in the demographic and administrative structure of Bolvadin within the process starting from the late 19th century until the Republican Period aimed to be revealed by making an evaluation under the light of the Hudâvendigâr vilâyet salnâmes. In order to provide a visual presentation, the population data were transcribed into texts by means of tables.

Key Words: Bolvadin, Afyon, Karahisar-ı Sahib Sanjak, Ottoman Period Bolvadin, Demographic Structure of Bolvadin

Giriş

Bolvadin, tarihi on bin sene önceye kadar uzanan bir yerleşim merkezidir. Bizans Dönemi'nde "Polybotum" ismiyle anılan şehir, 1107 yılında Türkler tarafından fethedildi ve yeni ismi Bolvadin oldu. Aynı dönemde Afyon, "Karahisar-ı Devle" ismiyle vilâyet statüsü kazanınca, Bolvadin de 11 mahalle, 60 köy ve 30 mezrayla bu vilâyete bağlandı. şehir bu tarihten sonra Bizans-Türk rekabetinde sürekli el değiştirdi ve sonuçta 1116 tarihli Bolvadin Antlaşması ve ardından 1429 yılında Osmanlı hâkimiyetiyle beraber Türk yurdu haline getirildi (Özdemir, Günay, 2005, ss.141-142).

Karahisar-ı Devle ismiyle anılan vilâyet, Osmanlı Dönemi'nde sancak statüsüne getirilerek Karahisar-ı Sahib ismiyle anılmaya başlandı. Sancak, XVIII. yüzyılda Anadolu Eyaleti'ne bağlı gözükmektedir (Yıldırım, 2003, s.32, 36). 1839 yılında da Hudâvendigâr vilâyetinin oluşturulmasıyla beraber bu vilâyete bağlandı ve 1863 yılında da bu vilâyetin bir sancağı oldu (şahin, 2002, s.88). Karahisar-ı Sahib, 1867 yılında mutasarrıflık statüsü kazanarak kendi içinde kaza ve nahiyelere ayrıldı (Dağ, 2011, s.5,17). Söz konusu bu kazalardan biri de Bolvadin'di. şehrin demografik geçmişine bakıldığında; XVI. yüzyılda Bolvadin kasabasının 343 haneye ve 3500 nüfusa sahip olduğu tahmin edilmektedir. 1831 yılında yapılan nüfus sayımında da erkek nüfusu 4123 olarak belirlenmiştir (Bayar, 2004, s.33). Aynı yıl Karahisar-ı Sahib sancağının toplam erkek nüfusu da 43.004'dür (Güneş, 2003, s.184).

Sâlnâmelerden elde ettiğimiz verilere göre; Bolvadin kazası, doğu ve güneyinde Konya vilâyeti, kuzeyinde Aziziye ve batısında Karahisar kazalarıyla çevrilidir. Bolvadin kasabası merkez kazadır. Kasaba ahalisinin başlıca işi çiftçiliktir. Kaza ova üzerinde olup, dâhilinde orman vardır. Bolvadin'i, Afyon'dan Konya vilâyetine giden yola bağlamak için, kazadan Çay

mevkiine kadar bir yol yapılmıştır. Bağlı olduğu merkez liva Afyon'a 9 saat, vilâyet merkezi Bursa'ya da 59 saatlik bir mesafede bulunmaktadır (Hudâvendigâr Vilâyeti Sâlnâmesi, 1288, s.116, 121; 1310, ss.410-413). Bolvadin'in coğrafi açıdan önemli bir yol güzergâhında bulunması, yıllar içinde değerini ve nüfusunu büyük ölçüde artırmıştır.

Bu çalışmada, Hudâvendigâr vilâyeti sâlnâmelerinden istifade edilmiştir. Hudâvendigâr vilâyeti sâlnâmeleri, 1286-1325 döneminde toplam 34 def'â basılmıştır. Bu dönemde; 1298, 1299, 1300, 1308 ve 1309 yıllarında sâlnâme basılmamıştır. 1286, 1287, 1302, 1305, R.1306 ve 1318 yılına ait sâlnâmelere ulaşılamadığı için, bu yıllara ait veriler metne aktarılamamıştır. 1286 ve 1287 sâlnâmeleri mükerrer olarak def'a 1; 1301 ve 1302 sâlnâmeleri de yine mükerrer olarak def'a 12 olarak basılmış olup, sonraki sâlnâmelerde bu düzeltme yapılmamıştır. Aynı şekilde 1324 yılına ait sâlnâmede def'a 33 yazılması gerekirken sehven def'a 34 olarak yazılmıştır. 1325 yılında da aynı şekilde def'a 34 ibaresi bulunmaktadır. Kısacası; toplam 36 def'a basılmış olması gereken sâlnâmeler def'a 34 olarak son bulmuştur. Cumhuriyet Dönemi'nde de 1927 yılı sâlnâmesi def'a 35 olarak basılmış olup, bu yıldan sonra resmi olarak sâlnâme basılmamıştır. Sâlnâmelerde verilen tarihler hicri olmasına karşın, 1306 (1890-1891) ve 1307 (1891-1892) yıllarına ait sâlnâmelerde mali yıl (rumi takvim) ibaresi bulunmaktadır (Delil, Dinçer, 2013, ss.8-10)².

1.Kazanın İdari Teşkilatlanması

1871-1908 döneminde yayınlanmış vilâyet sâlnâmelerine göre kazayla ilgili idari teşkilat yapısı verilmiştir. Bu yapı içerisinde çeşitli birimler ve bu birimlerde yine çeşitli görevlerde bulunan memurlar yer almaktadır. Kazanın demografik

² H.1306 (1888-1889) ve R.1306 (1890-1891) yılına ait iki ayrı sâlnâme mevcuttur. Bu çalışmada hicri yıla ait olan 1306 yılı sâlnâmesine ait veriler kullanılmış, rumi yıla ait 1306 yılı sâlnâmesine ulaşılamamıştır. Ayrıca 1307 yılına ait sâlnâmede de "sene-i maliyesi (mali sene)" ifadesi kullanılmış olup, bu 1891-1892 miladi senesine karşılık gelmektedir.

yapısının genişlemesine paralel olarak idari yapısı da genişlemiş ve yeni birim ve görevler ilave edilmiştir. Buna göre kazada şu idari birimler bulunmaktadır:(Hudâvendigâr Vilâyeti Sâlnâmesi , 1288-1325)

1.1.Bolvadin Kaymakamlığı

Bolvadin, Hudâvendigâr vilâyeti sâlnâmelerinin tümünde kaymakamlık statüsünde yer almaktadır. Sâlnâmelerde kaymakamla birlikte; nâib, müftü, mal müdürü ve tahrîrât kâtibinin ismi geçmektedir. Kaymakam kazanın en büyük mülki amiri konumundadır. Nâib (veya nâib vekili) şeriat hükümlerine göre hüküm veren kadının vekil tayin ettiği kişidir. Müftü; kazadaki dini işleri yürüten memurdur. Mâl müdürü; para ve mülkle ilgili işlemleri yürüten kişidir. Tahrîrât kâtibi de yazı işleriyle meşgul olan memurdur (Devellioğlu, 2013, s.666, 937, 1192).

1871-1908 döneminde sâlnâmelerden tespit edilmiş yıllar dikkate alındığında; toplam otuz yıl içinde on altı farklı kişinin kaymakamlık görevini yerine getirdiği görülmektedir (Bknz. Tablo No:1)³. Bu kişiler içinde üç yıl (veya dönem) üst üste görev yapma şerefine nail olmuş iki isim göze çarpmaktadır: Mustafa Hilmi Bey (1877, 1878 ve 1879) ve Osman Azmi Efendi (1895, 1896 ve 1897). Ali Efendi'nin de 1883, 1888, 1891 ve 1892 tarihleri arasında üst üste olmasa da dört yıl görev yaptığı anlaşılmaktadır. Bolvadin kaymakamlarının söz konusu otuz yıl içinde görev süreleri 1-3 yıl arasında değişiklik göstermektedir. Bu süre dâhilinde kaymakamların 6'sı bir yıl; 7'si iki yıl, 2'si üç yıl ve 1'i de dört yıl görev yapmıştır⁴.

³ 1301(1883-1884), 1306 (1888-1889), R.1307 (1891-1892) ve 1310 (1892-1893) sâlnâmelerinde adı geçen Ali Bey ve 1321(1903-1904) ile 1325 (1907-1908) sâlnâmelerinde adı geçen Re'fet Bey'in aynı kişiler olduğu tahmin edilerek on altı rakamına ulaşılmıştır. Bu bilgiden hareketle Ali Bey'in en çok süreyle görev yapan kaymakam olduğu söylenebilir.

⁴ Sâlnâmelerde Efendi ve Bey kelimesi karışık olarak verilmiştir. Kaynağa sadık kalmak için bu ifadeler metin içinde sâlnâmeden alındığı şekliyle kullanılmıştır.

Tablo No:1
Bolvadin Kazası Kaymakamları 1871-1908

HİCRİ YIL	MİLADİ YIL	KAYMAKAM
1288	1871-1872	Hafız Mehmed Efendi
1289	1872-1873	Hafız Mehmed Efendi
1290	1873-1874	Mustafa Necati Efendi
1291	1874-1875	Mustafa Necati Efendi
1292	1875-1876	Ali Rıza Bey
1293	1876-1877	Ali Rıza Bey
1294	1877-1878	Mustafa Hilmi Bey
1295	1878	Mustafa Hilmi Bey
1296	1878-1879	Mustafa Hilmi Bey
1297	1879-1880	Mustafa Hulusi Efendi
1301	1883-1884	Ali Efendi
1303	1885-1886	Gazali Efendi
1304	1886-1887	Gazali Efendi
1306	1888-1889	Ali Efendi
R.1307	1891-1892	Ali Efendi
1310	1892-1893	Ali Efendi
1311	1893-1894	Sadık Bey
1312	1894-1895	Necip Bey
1313	1895-1896	Osman Azmi Efendi
1314	1896-1897	Osman Azmi Efendi
1315	1897-1898	Osman Azmi Efendi
1316	1898-1899	Ahmet Refiğ Bey
1317	1899-1900	Ahmet Refiğ Bey
1319	1901-1902	Hüseyin Ağâh Bey
1320	1902-1903	Ali Münif Bey
1321	1903-1904	Re'fet Bey
1322	1904-1905	Mehmet Neşet Bey
1323	1905-1906	Mehmet Neşet Bey
1324	1906-1907	Nuri Bey
1325	1907-1908	Re'fet Bey

(Hudâvendigâr Vilâyeti Sâlnâmesi, 1288-1325)

Kaymakamlık bünyesinde iki ayrı meclis teşkil edilmiştir:
Meclis-i İdare ve Meclis-i Deavî

a)Meclis-i İdare: 1871-1872 yılından itibaren sâlnâmelerde yer alan bu meclisin görevi, kazanın idari işlerini yürütmektir. Başkanlığını bizzat kaymakamın yapmış olduğu bu meclisin üyeleri: Nâib, müftü, mal müdürü, tahrirat kâtibi idi ve meclisin doğal üyeleri kabul edilmekteydi. Doğal üyelere ek olarak, sayısı yıllara göre; iki, üç veya dört şeklinde değişiklik gösteren a'zâlar da meclis üyeliğine dâhil edilmekteydi.

b)Meclis-i Deavî: Çeşitli hukuki davaların görüldüğu bir meclisti. 1871-1872 yılından itibaren sâlnâmelerde yer almış fakat 1878 yılından sonra meclis fesh edilmiş ve yerini 1879 yılından itibaren yeni oluşturulan Bidayet Mahkemesi'ne bırakmıştır. Meclis reisi nâibin kendisidir. Reis dışında yıllara göre üç veya dört üyeyle bir kâtipten oluşmuştur.

1.1.1.Belediye Meclisi

1871-1872 yılında kurulan belediye meclisi; reis, kâtip, kâtip-sandık emini ve 3-6 üyeden oluşmaktaydı. Bazı yıllarda bu kadroya; iki nefer, tabip, eczacı, kolcu, çavuş ve müfettişin de eklendiği görülmektedir.

Belediye Başkanları: Bolvadin'de 1871-1872 yılından itibaren belediye teşkilatının kurulmuş olduğu sâlnâmelerden anlaşılmaktadır. 1873-1875 yıllarında mal müdürünün kaymakamlık görevini de üstlendiği görülmektedir. 1871-1908 yılları arasındaki sâlnâmelerden toplam 29 yıla ait veriler elde edilmiştir. Bu verilere göre; bu süre içinde 16 farklı kişinin belediye başkanlığı görevinde bulunmuş olduğu Tablo No:2'de görülmektedir. Belediye başkanları içinde Bekir Efendi 1875-1878 yılları arasında üst üste üç yıl belediye başkanlığı göreviyle ilk

sırada yer almaktadır. Belediye başkanlarının 11'i iki yıl, 4'ü de bir yıl görev yapmışlardır⁵.

Tablo No:2

Bolvadin Kazası Belediye Başkanları

HİCRİ YIL	MİLADİ YIL	BELEDİYE BAŞKANI
1288	1871-1872	Hacı Hasan Ağa
1289	1872-1873	Hacı Hasan Ağa
1290	1873-1874	Mal müdürü Ali Rasih Efendi
1291	1874-1875	Mal müdürü Ali Rasih Efendi
1292	1875-1876	Bekir Efendi
1293	1876-1877	Bekir Efendi
1294	1877-1878	Bekir Efendi
1295	1878	Mustafa Ağa
1297	1879-1880	Mustafa Ağa
1301	1883-1884	Ahmed Efendi
1303	1885-1886	Abdülkadir Efendi
1304	1886-1887	Abdülkadir Efendi
1306	1888-1889	Ethem Efendi
R.1307	1891-1892	Ethem Efendi
1310	1892-1893	Hacı Abdülrahim Ağa
1311	1893-1894	Hacı Abdülrahim Ağa
1312	1894-1895	Hacı Mehmet Ağa
1313	1895-1896	Hacı Mehmet Ağa
1314	1896-1897	Hacı Abdülkadir Efendi
1315	1897-1898	Hacı Abdülkadir Efendi
1316	1898-1899	Hacı Ömer Efendi
1317	1899-1900	Hacı Ömer Efendi
1319	1901-1902	İbrahim Efendi
1320	1902-1903	Mahmut Arif Efendi
1321	1903-1904	Hasan Efendi
1322	1904-1905	Hacı Atta Efendi
1323	1905-1906	Hacı Atta Efendi
1324	1906-1907	Hacı Osman Efendi
1325	1907-1908	Hacı Osman Efendi

(Hudâvendigâr Vilâyeti Sâlnâmesi, 1288-1325)

⁵ 1885-1887 yıllarında görev yapmış olan Abdülkadir Efendi'yle 1896-1898 yılları arasında görev yapmış olan Hacı Abdülkadir Efendi isimli belediye başkanlarının aynı kişi olup olmadıkları tespit edilememiştir.

1.1.2.Bidâyet Mahkemesi: Reis, Meclis-i Deavî'de olduğu gibi yine nâibdir. Yıllara göre değişiklik göstermekle beraber mahkeme üyeleri şu görevlilerden oluşmaktaydı: Reis nâib efendi, Birinci kâtip (Başkâtip), ikinci kâtip, müstantik muavini (sorgu hâkimi), mukavelât muharriri (noter)⁶, iki aza ve iki mübaşir. Müstantik muavini 1879-1880 yılından itibaren mahkeme üyeleri arasında yer almaktaydı. Mukavelât muharriri de 1888-1889 yılından itibaren mahkeme üyelerine dâhil oldu.

1.1.3.Refekat Memurları

1871-1872 ve 1879-1880 dönemleri arasında refakat memurlarının isimleri sâlnâmelerde yer almaktadır. 1297 (1879-1880) yılına ait sâlnâmeden sonra böyle bir başlık yer almamaktadır. Refakat memurları: Mal müdürü refiki (yardımcısı), tahrirat kâtibi refiki (yardımcısı) ve sandık eminden oluşmaktaydı. Yukarıda ifade edilen dönem içinde üye sayısında bir değişiklik olmamış yalnızca 1879-1880 yılında mal müdürü refiki refakat memurları arasında gösterilmemiştir.

1.1.4.Ziraat Bankası Şubesi

15 Ağustos 1888 tarihinde, Menafi Sandıkları'nın yerine aynı görevi üstlenecek olan Ziraat Bankası kuruldu. Menafi sandıkları da Ziraat Bankası şubelerine dönüřtürüldü⁷. Bu karar çerçevesinde Bolvadin'de bir Ziraat Bankası şubesi oluşturuldu. Söz konusu banka şubesinin ne zaman oluşturulduğuna dair bir bilgiye rastlanılmamış olsa da sâlnâmelerde 1891-1892 yılından itibaren ismi geçmektedir. Dolayısıyla banka şubesi bu tarihte veya 1888-1889 yıllarında kurulmuştur. Ziraat Bankası şubesinin üye sayısı ve üyelerin görev unvanları yıllar içinde oldukça farklılık göstermektedir. Şubenin üye sayısı 4-10 arasında

⁶ Günümüzdeki asliye mahkemelerine Osmanlı Dönemi'nde Bidâyet Mahkemesi ismi verilmekteydi. Bknz. Devellioğlu, 2013, s.113 ve Devellioğlu, 2013, s.792, 872

⁷ s.113. Müstantik muavini ve mukavelât muharriri için Bknz. Devellioğlu, a.g.e, s.792, 872.

⁷ Bknz:<http://www.ziraat.com.tr/tr/Bankamiz/Hakkimizda/Pages/BankamizTarihcesi.aspx>

değişkenlik gösterirken, memurların görev unvanlarında da çeşitlilik mevcuttur. Dönem içinde tespit edilen görev unvanları şunlardır: Reis, meclis kâtibî (başkâtip, muhasebe kâtibî veya birinci muhasebe kâtibî), kâtip vekili (meclis kâtibî yardımcısı, muhasebe refiki (yardımcısı), ikinci kâtip veya ikinci muhasebe kâtibî), tahsildar, memur, tarîk kâtibî, dava vekili ve 2-5 a'zâ.

1.1.5.Muhacirin Komisyonu

1891-1892 yılından itibaren bu komisyonun oluştuğu görülmektedir. Reis ve 3-7 a'zâdan oluşmaktadır.

1.1.6.Maârif Komisyonu

Şehirde 1892-1893 yılından itibaren maârif komisyonunun oluşturulduğu görülmektedir. Bir reis ve 2-6 a'zâdan oluşan komisyona bazı yıllar kâtip ve sandık emini de dâhil edilmiştir. 1904-1905 yılı a'zâları arasında bir mekteb-i rüşdiyye muallimi ve bir tapu kâtibinin bulunuyor olması dikkat çekicidir. 1907-1908 yılında komisyonun başkanlığını kaymakam beyin yaptığı anlaşılmaktadır.

Mekteb-i rüşdiyye ve ibtidâiye muallimleri: 1906-1907 ve 1907-1908 yıllarına ait kazada mevcut rüşdiyye ve ibtidâiye muallimlerinin isimleri de verilmiştir. Buna göre 1906-1907 yılında; bir rüşdiyye muallimi, üç de ibtidâiye muallimi olmak üzere toplam dört muallim; 1907-1908 yılında da yedi muallimin olduğu bilgisi vardır.

1.1.7.Tahrîr-i Vergi Komisyonu

Komisyon yerine sonraki yıllarda idare kelimesi kullanmıştır. 1892-1893 ve 1903-1904 yılları arasında bu komisyon görev yapmıştır. Komisyon; mal müdürü muavini olan bir kâtip ve 3-4 a'zâdan oluşmaktaydı.

1.1.8.Ticaret ve Ziraat Heyeti (Odası)

1885-1886'dan itibaren sâlnâmelerde yer almış ve son olarak 1904-1905 yılındaki sâlnâmeye konulmuştur. Reis ve 3-4 üyeden oluşmaktadır.

1.1.9.Nüfus İdaresi (Kalemi)

1899-1900 yılından itibaren bu idare oluşturuldu. Bu idarenin üyeleri: memur, birinci kâtip (başkâtip), ikinci kâtip.

1.1.10.Vergi İdaresi

1901-1902, 1905-1906 ve 1906-1907 yıllarında olmak üzere sadece üç sâlnâmede bu idareden bahsedilmektedir. İdare; mal müdürü muavini, vergi kâtibi ve dört a'zâdan oluşmaktaydı.

1.1.11.Emlak Komisyonu

1871-1872 ve 1904-1905 dönemleri arasında oluşturulmuş bir komisyondur. Komisyonun reisi mal müdürü olup, vukuat kâtibi ve 3-4 üyeden oluşmaktaydı.

1.1.12.Memleket Sandığı İdaresi

Menafi Umumiye ismiyle de anılan sandık, 1871-1872 ve 1886-1887 dönemleri arasında mevcut gözükmektedir. Sandık idaresi: bir kâtip ve 3-5 üyeden oluşmaktaydı.

1.1.13.Evkaf Komisyonu

1902-1903-1904-1905 döneminde üç yıl sâlnâmelerde bu komisyonun adı geçmektedir. Komisyon; reis nâib, evkaf memuru, kâtip ve 2-5 üyeden oluşmaktaydı. Üyeleri arasında müderris, müftü ve tapu kâtibi bulunmaktaydı.

1.1.14.Telgraf ve Posta İdaresi

1897-1898 yılından itibaren Bolvadin kasabasında bir telgrafhane olduğu anlaşılmaktadır. Bu idarenin; müdürü, iki memuru, iki çavuşu ve bir müvezzi (dağıtıcı) bulunmaktaydı.

1.1.15. Düyun-u Umumiye İdaresi:

1881 yılında Düyun-u Umumiye İdaresi'nin kurulmasından sonra ülkenin önemli bazı şehirlerinde birer şube açılmaya başlandı. 1899-1900 yılından itibaren Bolvadin'de Düyun-u Umumiye İdaresi'nin bir şubesinin açılmış olduğu sâlnâmelerden anlaşılmaktadır. İdarenin; müdür, başkâtip, ikinci kâtip, sandık emini, memur ve kolcu süvari (1 kişi) kadroları mevcuttu.

1.1.16.Tahsilat Komisyonu

1901-1902; 1906-1907 döneminde bu komisyonun varlığı sâlnâmelerde gözükmektedir. Komisyonun reisi mal müdürü olup iki veya üç a'zâdan oluşmaktaydı. 1901-1902 yılında tapu kâtibi ve vergi kâtibi de üyeler arasındaydı.

1.1.17.Reji İdaresi

1902-1903 yılında idarenin kurulduğuna dair bilgi var fakat sonraki yıllarda bu idareye dair bir bilgi mevcut değil. İdarenin biri ambar memuru olmak üzere toplam iki memuru bulunmaktaydı.

1.1.18.Mal Komisyonu

1902-1903 yılında kurulan komisyonun sonraki senelerde kaydı bulunmamaktadır. Komisyonun bir yıl görev yapan üyeleri: mal müdürü, müdür yardımcısı, sandık emini, süvari tahsildarı (3 kişi) ve piyade tahsildarıydı (2 kişi).

1.1.19.Vesâit-i Nâfia Komisyonu

Bu komisyonun diğer isimleri; Tedarik Vesâit-i Nâfia Askeriye Komisyonu ve Tedârik-i Vesâit-i Nakliyye-i Askeriye Komisyonu olarak sâlnâmede kullanılmaktadır. 1892-1893 yılında kurulan komisyonun sonraki yıllarda reisliğini kaymakam bey yapmıştır. Bu komisyonun reis dışında, 2-5 üyesi bulunmaktaydı. 1907-1908 yılında tabur kâtibi adı altında bir kadronun da bu komisyona tahsis edildiği anlaşılmaktadır.

1.1.20.Zabıta Dairesi (Zabıta ve Polis İdareleri)

1892-1893 yılında kurulan zabıta dairesine 1894-1895 yılından itibaren polis idaresinin eklendiği anlaşılmaktadır. Dairenin görevli sayısı yıllar içinde değişiklik gösterir. Zabıta memuru süvari mülazımı, piyade kol vekili, piyade mülazımı, piyade yüzbaşı, süvari tahsildarı, 4-6 süvari ve 9-10 piyade zabıta dairesini oluştururken, bazı yıllar bir polis memurunun da ismi geçmektedir.

1.1.21.Bolvadin Redif Taburu Zâbitân-ı

Bu oluşumun diğer kullanılan isimleri: “Bolvadin Tabur Dairesi, Redif Yirmi Beşinci Alayın Dördüncü Bolvadin Taburu Zâbitân-ı, İkinci Orduyu Hümayuna Mensup Redif Yirmi Beşinci Alayın Dördüncü Bolvadin Taburu Zâbitân-ı, Redif Ümerâ⁸ ve Zâbitân-ı veya Redif Taburudur”. Çeşitli rütbelerde 9-22 askerden oluşmaktaydı. 1907-1908 yılında dört bölükten oluştuğuna dair bir bilgi mevcuttur. 1901-1902 yılında çeşitli rütbelerden oluşan beş askerli, Birinci ve İkinci İlave Taburu Zâbitân-ı oluşturulmuştur. 1906-1908 yıllarında Tedkîk-i Bakayâ Komisyonu kurulmuş olup bu komisyonun üyeleri: Reis Kaymakam Bey, kâtip, mal müdürü muavini ve 3-4 üyedir.

⁸ Ümerâ: “Binbaşı, yarbay, albay rütbelerinde bulunan fermanlı subaylar. Bu rütbenin altında bulunanlara zâbitân, üstündekilere de erkân denilirdi” (Devellioğlu, 2013, s.1312).

**1883-1908 Yıllarına Ait İsimleri ve Görev Unvanları
Verilen Görevliler:**

1883-1884: Aşar memuru, Birinci ve ikinci kâtip, ambar emini, süvari 4, piyade 3, tahrir vuku kâtibî, tapu kâtibî, menafi sandığı vekilleri, tahrirat yardımcısı, sandık emini

1885-1886: Baş tahsildar, 5 süvari, 2 piyade, tahrirat refiki, nüfus memuru, kâtip, sandık emini, reji memuru, reji kâtibî, vergi kâtibî, naib vekili, müftü

1886-1887: Vergi kâtibî, tahrirat refiki, nüfus memuru, nâib, sandık emini, reji memuru, tapu kâtibî, posta şube memuru, kereste memuru

1888-1889: Vergi kâtibî, tahrirat refiki, nüfus memuru, kâtip, sandık emini, mahkeme şer'iyeye kâtibî, reji memuru

1891-1892: Mal müdürü ve refiki, tahrirat refiki, sandık emini, mahkeme şer'iyeye kâtibî, nüfus memuru, nüfus kâtibî, posta memuru, reji memuru, tapu kâtibî, tapu tahsildarı (3 kişi), zabıta memuru, adliye müdde-i umumî (adliye savcısı), süvari tahsildarı, piyade kol vekili, muavini vekili jurnal emini ve kereste memuru

1892-1893: Mahkeme şer'iyeye kâtibî, nüfus memuru, nüfus kâtibî, a'zâ, tahrirat refiki, posta memuru, tapu kâtibî, kereste memuru ve kâtibî, reji memuru, mal sandık emini, rüşdiyye mektebi muallimi, Düyun-u Umumiye memuru

1893-1894: Mahkeme şer'iyeye kâtibî, nüfus memuru, nüfus kâtibî (2), Düyun-u Umumiye memuru, mal sandık emini, reji memuru, postane memuru, tahrirat vekili, kereste memuru, tapu kâtibî, rüşdiyye mektebi muallimi

1894-1895: Mahkeme şer'iyeye kâtibî, nüfus memuru, nüfus kâtibî (2), Düyun-u Umumiye memuru, kâtip, mal sandık emini, reji memuru, postane memuru, tahrirat vekili, kereste memuru, tapu kâtibî, rüşdiyye mektebi muallimi

1895-1896: Mahkeme şer'iyeye kâtibî, nüfus memuru, nüfus kâtibî, a'zâ, tahrirat kâtibî, postane memuru, tapu kâtip vekili,

kereste memuru, Düyun-u Umumiye memuru, kâtip ve sandık emini, mal sandık emini, reji memuru, rüşdiyye muallimi evvel, bevvap, belediye odacısı, adliye odacısı.

1896-1897: Nüfus memuru, nüfus kâtibi (2), tahrirat kâtibi, postane memuru, tapu kâtibi, kereste memuru, Düyun-u Umumiye memuru, mal sandık emini, kâtip, reji memuru, rüşdiyye muallimi evvel, tapu tahsildarı (2)

1897-1898: Mahkeme şer'iyeye kâtibi, nüfus memuru, birinci nüfus kâtibi, ikinci nüfus kâtibi, tahrirat refiki, mal sandık emini, orman ondalık memuru, Düyun-u Umumiye memuru, reji memuru, Düyun-u Umumiye kâtibi, tapu kâtibi vekili, mahkeme ceza tahsildarı, depo memuru, rüşdiyye muallimi

1898-1899: Mahkeme şer'iyeye kâtibi, nüfus memuru, birinci, ikinci nüfus kâtibi, tahrirat refiki, mal sandık emini, orman ondalık memuru, Düyun-u Umumiye memuru, kâtibi, tapu kâtibi vekili, depo memuru, rüşdiyye muallimi

1899-1900: Mahkeme şer'iyeye kâtibi, tahrirat refiki, mal sandık emini, tapu kâtibi, reji memuru, baş tahsildar, süvari tahsildarı:2, piyade tahsildarı:2

1901-1902: Mahkeme şer'iyeye kâtibi, eytam müdür vekili, tapu kâtibi, mal sandık emini, reji memuru, tahrirat kâtibi refiki, evkaf vekili, rüşdiyye muallimi, orman ondalık memuru

1902-1903: Mahkeme şer'iyeye kâtibi, eytam müdür vekili, posta ve telgraf memuru, vergi kâtibi, tapu kâtibi, mal sandık emini, mektebi rüşdiyye muallimi, reji memuru, süvari tahsildarı:2, piyade:2

1903-1904: Mahkeme şer'iyeye kâtibi, mal muavini, tahrirat vekili, tapu kâtibi, mal sandık emini, reji memuru, mektebi rüşdiyye muallimi, Düyun-u Umumiye memuru, kâtip ve sandık emini

1904-1905: Mahkeme şer'iyeye kâtibi, eytam müdürü, tahrirat kâtibi refiki, telgraf ve posta müdürü, mal sandık emini,

tapu kâtibî, mektebi rüşdiyye muallimi, orman ondalık memuru, reji memuru

1905-1906: Mahkeme şer'îyye kâtibî, posta ve telgraf memuru, eytam müdürü, tapu kâtibî, tahrirat kâtibî refiki, orman ondalık memuru, mal sandık emini, reji memuru

1906-1907: Mahkeme şer'îyye kâtibî, eytam müdürü, tahrirat kâtibî refiki, tapu kâtibî, posta ve telgraf memuru, reji memuru, sandık emini, orman ondalık memuru

1907-1908: Posta ve telgraf memuru, Düyun-ı Umumiye memuru ve kâtibî, mal ve sandık emini, reji memuru

1.2.Bolvadin'e Bağlı Nahiyelerin İdari Yapısı

1.2.1.İshaklı Müdürlüğü (Nahiyesi)

Merkez nahiyeye İshaklı kasabasıdır. İshaklı nahiyesi, Konya Caddesi üzerinde merkez kazaya 13 saat, merkez livaya 16 saat ve merkez vilâyete 76 saat mesafededir (Hudâvendigâr Vilâyeti Sâlnâmesi, 1301, s.355; 1310, ss.410-413). 1871-1908 yılları arasında kazaya bağli bir nahiyeye statüsünde olan kazanın idari kadrosu; birer kişiden oluşan müdür, nâib, müftü, kâtip, emlak vukuat kâtibî ve eytam sandığı müdürü olmak üzere toplam altı personelden oluşmaktaydı. 1878 yılında; bir kâtip, iki üye ve mustantik muavininden oluşan menafi sandığı kuruldu. 1883-1884 yılında bir başkan ve bir kâtipten oluşan belediye teşkilatı kurulan nahiyede sırasıyla; Emin Efendi, Semid Efendi, Battal Ağa, Ali Efendi, Abdil Ağa, Mahmut Ağa, Necati Efendi ve Feyzi Efendi'nin belediye başkanı olarak görev yaptığı tespit edilmiştir. Aynı yıl arazi kâtibî kadrosu tahsis edilmiştir. 1885-1886 yılında arazi kâtibînin aynı zamanda posta memurluğu yaptığı görülmektedir. 1886-1887 yılında nahiyeye teşkilatı kurulmuş olup beş a'zâdan oluşmaktaydı. 1891-1892 yılında; tapu tahsildarı, reji depo memuru, zabıta memuru. Aynı yıl süvari tahsildarı eklendi ve dört subayın görevli olduğu redif zabıtanı oluşturuldu. 1892-1893 yılında süvari tahsildarı (1), süvari (5) ve piyade (4) kişiydi.

1893-1894 yılında zabıta dairesinin kurulmuş olduğu ve süvari zabıta on başı, süvari tahsildarı, süvari (4) ve piyade (4) olduğu görölmektedir. 1894-1895 yılında; mal ve tahrirat kâtibî, tahrir vergi kâtibî, baş kabzımal, 1899-1900 yılında dört üyeli maârif komisyonu oluşturulmuş ve bu yıldan itibaren belediye idaresinin kadrosu genişletilmiştir.

Tablo No:3

Bolvadin Kazası İşhaklı Müdürlüğü Müdürleri

HİCRİ YIL	MİLADİ YIL	İSHAKLI MÜDÜRÜ
1288	1871-1872	İbrahim Reşat Efendi
1289	1872-1873	İbrahim Reşat Efendi
1290	1873-1874	Mehmed Bey
1291	1874-1875	Mehmed Bey
1292	1875-1876	Ahmed Ağa
1293	1876-1877	Ahmed Ağa
1294	1877-1878	Sıtkı Efendi
1295	1878	Sıtkı Efendi
1296	1878-1879	Sıtkı Efendi
1297	1879-1880	Abzah Efendi
1301	1883-1884	Hacı Mehmet Efendi
1303	1885-1886	Hacı Hasan Agâh Efendi
1304	1886-1887	Hacı Hasan Agâh Efendi
1306	1888-1889	Ahmet Hikmet Efendi
R.1307	1891-1892	Ahmet Hikmet Efendi
1310	1892-1893	Mehmed Hakkı Efendi
1311	1893-1894	Abdülkerim Efendi
1312	1894-1895	Abdülkerim Efendi
1313	1895-1896	Abdülkerim Efendi
1314	1896-1897	Abdülkerim Efendi
1315	1897-1898	Abdülkerim Efendi
1316	1898-1899	Ali Nüzhet Efendi
1317	1899-1900	Ali Faik Efendi
1319	1901-1902	Ali Faik Efendi
1320	1902-1903	Ali Faik Efendi
1321	1903-1904	Ali Faik Efendi
1322	1904-1905	Süleyman Efendi
1323	1905-1906	Süleyman Efendi
1324	1906-1907	Murtaza Raşid Efendi
1325	1907-1908	Murtaza Raşid Efendi

(Hudâvendigâr Vilâyeti Sâlnâmesi, 1288-1325)

Nahiye Müdürleri: İşhaklı nahiyesinde 1871-1908 döneminde 14 farklı kişinin müdürlük yaptığı Tablo No:3'te grlmektedir. Müdürlerin görev süreleri 1-5 yıl arasında değişiklik göstermektedir. En çok görev yapan mdrlar arasında üst üste beş yıl görev yapan (1893-1898) Abdülkerim Efendi ve yine 1899-1904 arasında toplam dört yıl görev yapan Ali Faik Efendi göze çarpmaktadır. Nahiye mdrllerinden 7 kişinin üst üste iki yıl görev yaptıkları grlmektedir. Son dört slnmede de bu durum gözükmektedir. Bu bilgiden hareketle İşhaklı nahiye müdürlerinin genellikle iki yıl için görevlendirildikleri fakat bir kısmının birtakım sebepler yüzünden görev sürelerinin uzatıldığı şeklinde bir görüş ileri sürülebilir.

1.2.2.şuhud Müdürlüğü (Nahiyesi)

şuhud nahiyesi, merkez livaya 5 saat ve merkez vilyete 55 saat mesafededir (Hudvendigr Vilyeti Slnmesi, 1301, s.355). 1871-1880 yılları arasında şuhud nahiyesi Bolvadin kazasına bağlı gözükmektedir. 1883-1884 slnmesinden itibaren şuhud nahiyesi Bolvadin'e bağlı gözükmemektedir. Kazaya bağlı müdürlüğün idari kadrosu dört memurdan oluşmaktaydı: müdür, nib, ktib, emlak vukuat ktibi. 1879-1880 yılında nib kadrosunun olmadığı grlmektedir. 1871-1872 yılından itibaren oluşturulan memleket sandığı (menafi sandığı veya menafi umumiye); bir ktip ve 3-4 üyeden oluşmaktaydı.

Nahiye Müdürleri: Tablo No:4'e göre; 1871-1880 döneminde üç ayrı kişinin nahiye müdürlüğü yaptığı grlmektedir. Salih şevket Efendi (4+3 yıl), Sıtkı Efendi (2 yıl) ve Necip Efendi (1 yıl).

Tablo No:4

Bolvadin Kazası Şuhud M¼d¼rl¼ę¼ M¼d¼rleri

HİCRİ YIL	MİLADİ YIL	ŞUHUD M¼D¼R¼
1288	1871-1872	Salih Şevket Efendi
1289	1872-1873	Salih Şevket Efendi
1290	1873-1874	Salih Şevket Efendi
1291	1874-1875	Salih Şevket Efendi
1292	1875-1876	Sıtkı Efendi
1293	1876-1877	Sıtkı Efendi
1294	1877-1878	Salih Şevket Efendi
1295	1878	Salih Şevket Efendi
1296	1878-1879	Salih Şevket Efendi
1297	1879-1880	Necip Efendi

(Hudâvendigâr Vilâyeti Sâlnâmesi, 1288-1297)

1.2.3.Çay M¼d¼rl¼ę¼ (Nahiyesi)

1886-1887 yılından itibaren Bolvadin kazasına bağlı olduğu g¼r¼lmektedir. Merkez nahiye olan Çay k¼y¼, Konya Caddesi ¼zerinde olup merkez kazaya bir yol aracılığıyla bağlanmışır (Hudâvendigâr Vilâyeti Sâlnâmesi, 1310, ss.410-413). Merkez liva Afyon'a dokuz ve kaza Bolvadin'e ¼ç saat mesafededir. Arazisi ekimini yapmaya uygun olduğu i¼in arpa ekilmekteydi. İhtiyaç fazlası ¼r¼n İstanbul ve İzmir'e g¼nderilmekteydi (Hudâvendigâr Vilâyeti Sâlnâmesi, 1324, ss.481-482).

Nâib vekilliğiyle y¼netilen nahiyenin idari personeli arasında; kâtip, kâtip sandık emini, mal ve tahrirat kâtibisi, zabıta memuru, s¼vari zabtiye, s¼vari zabtiye onbaşısı, 4-5 s¼vari ve belediye kolcusu gibi unvanlı g¼revliler bulunmaktaydı. Nahiyyede, 1886-1887 yılından itibaren bir belediye teşkilatı olduğu anlaşılmaktadır. Bu d¼nemde belediye başkanlığı yapmış kişilerden sırasıyla; İsmail Efendi, Halil Efendi, ReŐat Ağa, Abdah Ağa, Mustafa Ağa, Hacı Abdullah Ağa ve Hacı Bekir

Efendi'nin isimleri tespit edilmiştir. 1896-1897 yılında üç a'zâdan oluşan nahiye heyeti oluşturulmuştur. Sonraki yıllarda a'zâ sayısı dört yapılmıştır. 1902-1903 yılında; reis ve dört a'zâdan oluşan tahsilat komisyonu ve zabıta memuru, süvari neferi (3), süvari tahsildarlarından ibaret zabıta dairesi kurulmuştur. 1906-1907 yılında da reis, kâtip ve sandık eminiyle altı a'zâdan oluşan maârif komisyonu oluşturulmuştur.

2.Demografik Yapı

2.1.Karahisar-ı Sahib Sancağı

1871-1872 yılı sâlnâmesine göre; Karahisar-ı Sahib Sancağı'na bağlı; 468 çiftlik ve köy, 66 mahalle, 37.591 hane vardı ve nüfusu da 100.655 (98.779'u Müslüman, 1876'sı gayrimüslim) idi (Hudâvendigâr Vilâyeti Sâlnâmesi, 1288, s.116, 121).

Tablo No:5'e göre; sancağın nüfusu 1885-1886 yılında toplam 198.403 iken bu sayı 1895-1896 yılında 223.467'dir. Müslüman nüfus on yıl içinde yaklaşık %12,5 oranında bir artış göstermiş ve erkek-kadın nüfus arasında dengeli bir eğilim göstermiştir. Tabloya göre; sancakta Müslümanların dışında Ermeni ve Rum gayrimüslimleri de yaşamaktadır. On yıllık süre içinde Ermeni nüfusta bir miktar (%18,7) artış yaşanmıştır. Müslüman nüfusta olduğu gibi erkek-kadın nüfusunda da dengeli bir dağılım göstermektedir Ermeni nüfusun toplam nüfus içindeki yüzdesi 2,4 iken bu oran on yıl içinde sadece 0,1 puan artarak 2,5 olmuştur. Kısacası 1885-1996 döneminde Karahisar-ı Sahib sancağında her yüz kişiden 3'ü Ermeni'dir. Rum cemaatinin nüfusu oldukça küçük rakamları göstermekle beraber erkek nüfusun kadın nüfustan yaklaşık üç kat fazla olması dikkat çekicidir. Üstelik Rum nüfusta çok az bir azalma olmakla beraber nüfus miktarlarını büyük ölçüde korudukları anlaşılmaktadır.

Tablo No: 5
1885-1886 ve 1895-1896 Yılına Göre Karahisar-ı Sahib
Sancağı Nüfusunun Dağılımları

YIL	MÜSLÜMAN			RUM			ERMENİ		
	ERKEK	KADIN	TOP.	ERKEK	KADIN	TOP.	ERKEK	KADIN	TOP.
1885-1886	97.523	96.252	193.505	90	27	117	2435	2346	4781
1895-1896	109.269	108.422	217.691	71	28	99	2856	2821	5677

(Hudvendigr Vilyeti Slnmesi, 1303, s.290; 1313, ss.136-137)⁹

Prof. Dr. Sadık Sarısamam'ın; Genelkurmay Başkanlığı'nın yayınlamış olduğu Türk İstikll Harbi isimli esere dayandırarak verdiği rakamlara göre; 1914 yılında Afyonkarahisar vilyetinde 235.739 kişi yaşamaktaydı. Bu nüfusun 7439'u Ermeni ve 632'i Rum'du (Sarısaman, 2007, ss.95-96).

2.2.Bolvadin Kazası

Bolvadin kazası, doğu ve güneyinde Konya vilyeti, kuzeyinde Aziziye ve batısında Karahisar kazalarıyla çevrilidir. Bolvadin kazasının XIX. yüzyıldaki mahallelerinin isimleri şunlardı: şazi, Akça, Yenice, Kesenmend, Erkmem, Hisar, şeyhler, Dişli ve zburun (Tiryakioğlu Kazak, 2003, s.50). Kazanın ahaliyi çiftçilikle meşgld. Kazada yoğun bir şekilde orman ve meralar bulunmaktaydı. Koyun ve keçi beslenmekteydi. Kadınlar orap, kilim ve seccade yapmaktaydı.

Kaza dhilinde 34.872' kasabada 185.580 dönüm arazi; 1526'sı kasabada, 2955 dönüm bağ; 4.012'i kasabada 32.697 dönüm ayır; 2.798'i kasabada 3296 dönüm bahçe; 297'si kasabada 1488 dönüm bostan ve 11 çiftlik vardır. (Hudvendigr

⁹ 1313 (1895-1896) yılı nüfusu içinde bir Bulgar erkek de bulunmaktadır. Sayı çok küçük olduğu için tabloya dhil edilmemiş fakat 1313 yılı genel toplamına dhil edilmiştir.

Vilâyeti Sâlnâmesi, 1310, ss.410-413; 1316, ss.384-386; 1324, ss.481-482).

Tablo No:6
1898-1899 Yılında Doğrudan Doğruya Bolvadin Merkez
Kasabaya Bağlı Olan Köyler

KÖY	HANE	NÜFUS	KÖY	HANE	NÜFUS
AKTAŞ	337	1606	DİŞLİ	194	1267
AKMERAM	96	489	KADI	14	107
ARMUDALI	30	110	KARAMIK	57	303
BÜYÜK KARABAĞ	128	842	KARAMIK KARACAVİRAN	138	858
CEDİD	263	1432	KETELİ	47	199
CEDİD	53	280	KURUCAOVA	54	372
ÇAY NAHİYESİ AŞAĞI MAHALLESİ	343	1689	ORHANIYE	32	62
ÇOĞU	257	1737	ORTA	27	125
DERE KARABAĞ	47	320	ÖZBURUN	194	1195
DEVEDERE	92	359	PAZARAĞAÇ	98	504
DİBOLUR	24	133	YÜRÜK KARACAVİRAN	130	834
HAMİDİYE	118	346	TOPLAM	2.773	15.169

(Hudâvendigâr Vilâyeti Sâlnâmesi, 1316, ss.385-386).

Tablo No:6'a göre; 1898-1899 yılında Bolvadin'in merkez kasabasına bağlı 23 köy bulunmaktadır. Bu köylerde toplam 2773 hane ve 15.169 nüfus yaşamaktadır. Bu köylerden nüfus açısından en büyüğü çoğu, hane açısından da en büyüğü çay nahiyesi Aşağı Mahallesi'dir. Nüfusu en az olan Orhaniye, hane sayısı en az olan köy de Kadı olarak gözükmektedir. Köylerin ortalama hane büyüklüğü 5,5 dur. Bu durum geniş aileyi işaret etmektedir. Kadı köyünde bu oranın 7,6 olması kalabalık ailelerin fazla olduğunu göstermektedir.

Tablo No:7 ve 8'e göre; 1875-1890 yılları arasında rakamların oldukça farklı bir görünüm sergiledikleri grlmektedir. Bu tabloyu yorumlarken şuhud nahiyesinin 1871-1880 döneminde Bolvadin'e bağlı olup sonra ayrıldığı ve çay nahiyesinin de 1886-1887 den itibaren Bolvadin'e bağlanmış olduğu dikkate alınmalıdır. Bir diğer nokta da çiftlik/köy ve mahalle sayıları arasında 1888-1889 yılından itibaren başlayan ani artışların sebebinin ne olabileceği sorusudur. Bu konuda yukarıda ifade edilen şuhud ve çay nahiyelerinin durumu bir kenara bırakılırsa bu konuyla ilgili şu varsayımlara ulaşılabilir: Öncelikle 1875-1878 yılları arasında herhangi bir değişikliğin gözükmüyor olması, bu değişikliklerin slnmelere yansıtılmadığı sonucunu ortaya çıkarmaktadır. Yıllar içinde çiftlik-köy-mahalle nitelemesinde yapılan değişiklikler de bu sonucu ortaya çıkarmış olabilir. 1875-1880 döneminde yalnızca vergi veren, yetişkin erkek nüfus verilmiştir. Kadın ve çocukları da bu nüfusa dhil ettiğimizde bu dönemde kazanın toplam nüfusunun 17-18 bin civarında olduğu kabul edilebilir. 1883-1888 yılları arasında hane sayısının iki kattan fazla artmış olması dikkat çekicidir.

Tablo No:7
Kazanın Demografik Yapısı 1875-1884

YIL	Çiftlik/ Köy	Köy	Mahalle	Hane	Müslim Erkek	Tahmini Nüfus Toplam
1292 (1875-1876)	7	14	22	2883	8202	17.000
1293 (1876-1877)	7	14	22	2883	8202	17.000
1294 (1877-1878)	7	14	22	2883	8202	17.000
1295 (1878)	7	14	14	2883	8202	17.000
1297 (1879-1880)	?	18	?	2807	8551	17.500
1301 (1883-1884)	?	?	?	3046	?	16.000

(Hudâvendigâr Vilâyeti Sâlnâmesi, 1292-1301)

Tablo No:8
Kazanın Toplam Köy-Mahalle-Hane Sayıları 1888-1907

YIL	Köy	Mahalle	Hane
1306 (1888-1889)	44	7	6431
R.1307 (1891-1892)	43	7	6431
1310 (1892-1893)	53	?	6471
1323 (1905-1906)	39	?	?
1324 (1906-1907)	35	?	12.842

(Hudâvendigâr Vilâyeti Sâlnâmesi, 1306-1324)

Tablo No:9
Kazanın Toplam Erkek-Kadın Nüfusu 1893-1907

YIL	ERKEK	KADIN	TOPLAM
1306 (1888-1889)	16.081 ¹⁰	15.655	31.736 (Müslüman)
R.1307 (1891-1892)	16.081	15.655	31.736 (Müslüman)
1310 (1892-1893)	16.207	15.901	32.108
1311 (1893-1894)	16.757	16.146	32.903 (Müslüman+ gayrimüslim)
1312 (1894-1895)	17.140	16.885	34.025 (Müslüman+ gayrimüslim)
1314 (1896-1897)	17.800	17.562	35.362 (Müslüman+ gayrimüslim)
1315 (1897-1898)	17.929	17.692	35.621 (Müslüman+ gayrimüslim)
1316 (1898-1899)	18.246	18.011	36.257
1317 (1899-1900)	?	?	38.273 (Müslüman)
1319 (1901-1902)	?	?	37.095 (Müslüman)
1320 (1902-1903)	?	?	37.095 (Müslüman)
1321 (1903-1904)	?	?	37.240 (Müslüman)
1324 (1906-1907)	18.847	19.171	38.007 (Müslüman) + 3 Rum+8 Emeni= 38.018

(Hudâvendigâr Vilâyeti Sâlnâmesi, 1310-1324)

Tablo No:9'a göre; 1901-1902 yılı hariç, kazanın nüfusunun düzenli olarak arttığı görülmektedir. Erkek ve kadın nüfus arasında erkek lehine olan nüfus dengesi 1906-1907 döneminde bozulmuştur. Bu dönemde kadın nüfus erkek nüfusu geçmiştir. 1899-1905 dönemindeki nüfus dağılımlarını tespit edemediğimiz için bu dengenin tam olarak hangi tarihte bozulduğu tespit edilememiştir. Erkeklerin silahaltına alınması, göçler ve bu dönemdeki salgın hastalıklar mevcut dengenin bozulmasındaki nedenler olarak ileri sürülebilir. 1906-1907 verilerine göre; kaza genelinde yalnızca 11 gayrimüslim yaşamakta olup bu nüfusun 8'i Ermeni ve 3'ü Rum'dur.

¹⁰ 1306 (1888-1889) yılı sâlnâmesinde Bolvadin kazasındaki erkek nüfus 16.081 yerine sehven 26.081 olarak verilmiştir. Bu yanlışlık metinde düzeltilerek verilmiştir.

Milli Mücadele Dönemi'nde Afyonkarahisar ve çevresi Yunan işgaline uğradı. Afyonkarahisar, Bolvadin ve Çay iki defa işgale uğrayıp iki defa düşman işgalinden kurtarıldı. Bolvadin 2 Nisan 1921 tarihinde ilk defa işgal edildi ve ertesi günü işgalden kurtarıldı. İkinci işgal uzun sürdü. 20 Ağustos 1921 tarihinde işgal edilen kaza 24 Eylül 1921 tarihinde yeniden kurtarıldı (Polat, 2010, s.198). Söz konusu işgal döneminde nüfusun azaldığı ve nüfus dengesinin oldukça bozulmuş olduğu düşünülebilir.

Tablo No:10
Kazada Mevcut Önemli Yapılar

Yıl Hicri	Yıl Miladi	Dükkân	Kahve	Kaplıca/ Hamam	Han	Tekke	Mektep	Mescid	Cami
1292	1875-1876	303	13	3	7	10	26	1	21
1293	1876-1877	303	13	3	7	10	23	8	20
1294	1877-1878	303	13	3	7	10	23	8	20
1295	1878	303	13	3	7	10	23	1	20
1301	1883-1884	356	?	6	12	?	24	?	2
1306	1888-1889	382	?	7	7	?	46	?	47
R.1307	18891-1892	382	?	?	?	?	?	?	?

(Hudâvendigâr Vilâyeti Sâlnâmesi, 1292, ss.150-151; 1293, ss.142; 1294, ss.138-139; 1295, ss.139-139; 1301, s.355; 1306, ss.92-93; 1307, s.218)

Tablo No:10'a göre; kaza genelinde, dükkân, kahve, kaplıca/hamam, han, mektep, tekke, mescid ve cami bulunduğu görülmektedir. 1295 (1878) yılına ait sâlnâmede kazada 6 değirmen olduğuna dair bir bilgi mevcut olmasına karşın diğer sâlnâmelerde böyle bir bilgi bulunmamaktadır. 1894-1895 yılında

Bolvadin kazasında erkekler için olmak üzere toplam 41 adet okul vardı. Kızların devam ettikleri bir okul yoktu (Hudâvendigâr Vilâyeti Sâlnâmesi, 1312, s.365). 1895-1896 yılında da kaza genelinde toplam 40 adet usul-i atika (eski usul) okulu bulunmaktaydı (Hudâvendigâr Vilâyeti Sâlnâmesi, 1313, s.134). Cumhuriyet Dönemi'nde, 1927 yılında yapılan nüfus sayımına göre; Afyonkarahisar'ın toplam nüfusu 259.377'dir. Bu ilin kazası olan Bolvadin'in de nüfusu 39.238 (Erkek: 18.020; Kadın: 21.218) olup kazaya bağlı toplam yerleşim sayısı 42'dir (Köse, 2010, s.134, 190).

Bolvadin Kasabası

Bolvadin kasabası merkez kaza olup, yerleşim bir ova üzerinde sağlanmışır. Bağ ve bahçe bakımından zengindir. Kasaba ahalisinin başlıca işi çiftçiliktir. 1898-1899 yılı verilerine göre kasaba merkezinde yaklaşık 1,6 Km¹¹ uzunluğunda kaldırım yapılmıştır. Kasaba merkezinde bir belediye teşkilatı bulunmaktadır ve 1898-1899 yılı verilerine göre; senelik bütçesi 38.000 kuruştur.

Sancak merkezi Karahisar'a dokuz saatlik bir mesafededir. Kasaba merkezine beş saat mesafede Kızıl Kilise isminde bir ılıcayla, güney yönünde 1,5 saatlik bir mesafede Eskişehir-Konya demiryolunun bir istasyonu bulunmaktadır. Kasabaya üç saatlik mesafede bulunan Çay nahiyesinden geçen Konya Caddesi'ne bir yolla bağlıdır. Kasabanın tarihsel arka planına bakıldığında; XVI. yüzyılda 12 adet mahalleye sahip olduğu görülmektedir. Bu mahallelerin isimleri şöyledir: Künbed, Halife, Küstümen, Şadi, Alaca Mescid, Hoca Emre Mescidi, Kayınlı Mescid, Şeyhbey Mescidi, Kubbeli Mescid, Beğ Mescidi ve Hıdırlık (Bulduk, 2013, s.75). İshaklı ve Çay nahiyeleri doğrudan merkez kazaya bağlıydı.

¹¹ Sâlnâmede 2400 arşın ifadesi var. Bir arşın 68 cm olarak alındığında yaklaşık olarak bu rakama ulaşılmaktadır.

Tablo No:11
1871-1875 Dönemi Karamık'la Birlikte Bolvadin Kasabasının
Demografik Yapısı

YIL	KÖY VE ÇİFTLİK	MAHALLE	HANE	MÜSLÜMAN	KASABANIN TOPLAM
				ERKEK	NÜFUSU
1871-1875	14	7	1899	5288	11.000 (Tahmini)
1892-1893	15	7	1582	?	8135 (4138'i erkek ve 3997'si kadındır)
1898-1899	?	?	1499	?	8760
1906-1907	35	20	?	?	?
1907-1908	?	?	?	?	8760

(Hudâvendigâr Vilâyeti Sâlnâmesi, 1288, s.120; 1289, s.115; 1290, s.122; 1291, s.115)¹²

Tablo No:11'e göre; 1871-1875 döneminde Müslüman erkek nüfusa kadın ve çocukların nüfusu da dâhil edilince toplam nüfusun yaklaşık 11.000 civarında olduğu söylenebilir. Yine tabloya göre; 1907-1908 yılında Bolvadin'in merkez (kasaba) nüfusu 8760'dı. Aynı tarihte Bursa: 66.151; Karahisar: 31.249; Kütahya: 23.870; Eskişehir: 14544; Uşak: 12.841; İnegöl: 8119; Yenişehir: 5619 ve Bilecik: 5322 merkezi nüfusa sahipti (Hudâvendigâr Vilâyeti Sâlnâmesi,1325, s.254)¹³. Bu bilgiden hareketle, Bolvadin'in XX. yüzyılın başlarında nüfus açısından orta büyüklükte bir yerleşim birimi olduğu söylenebilir. Nitekim Afyon Lisesi Matematik Öğretmeni Ömer Fevzi Atabek'in 1936 tarihinde yazmış olduğu eserine göre; Bolvadin kasabası 2250 haneye, 9851 nüfusa, 50 köye ve Çay-İshaklı-Dereçine olarak üç

¹² Tablo No:7,8, 9 ait dipnot: Hudâvendigâr Vilâyeti Sâlnâmesi, Hudâvendigâr Matbaa-i Vilâyeti, Def'a 2, 1288, s.120; Def'a 3, 1289, s.115; Def'a 4, 1290, s.122; Def'a 5, 1291, s.115. 1291 yılı sâlnâmesinde İshaklı hane sayısı 3225 olarak verilmiştir. Diğer yıllar dikkate alındığında bu rakamın sehven yazılmış olma ihtimali yüksektir. Bu nedenle tabloda önceki yıllara ait veri kullanılmıştır.

¹³ Bakınız Ek No:1

nahiyeye sahipti. Kasaba içinde 8 Km uzunluğunda kaldırım yapılmıştı (Atabek, 1936, s.296).

1898-1899 yılı içinde kasabada; 7 cami, 8 mescid, 12 medrese, 7 han, 2 hamam, 3 mağaza, 263 dükkân, bir hükümet konağı, bir telgrafhane, bir belediye dairesi, bir depo, bir rüşdiyye, 8 sıbyân mektebi bulunmaktaydı. Bu okulların toplam öğrenci sayıları; 250 erkek ve 72 kız öğrenci olmak üzere 322'di. 1906-1907 yılında kasabada bir ibtidâiye ve bir de rüşdiyyenin bulunduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca aynı yıl içinde; kasabanın bir çarşısıyla, telgraf, belediye ve hükümet dairelerinin olduğu bilgisi sâlnâmede mevcuttur (Hudâvendigâr Vilâyeti Sâlnâmesi, 1310, ss.410-413; 1316, ss.384-386; 1324, ss.481-482).

2.3.Bolvadin'e Bağlı Nahiyelerin Demografik Yapısı

2.3.1.İşhaklı Nahiyesi:

İşhaklı Nahiyesi, Bolvadin kazasına bağlıdır. Bolvadin'e altı saat mesafededir. Merkez nahiyeye İşhaklı kasabası olup, Konya Caddesi üzerinde ve merkez liva Afyon'a on üç ve merkez kaza Bolvadin'e altı saat mesafededir.

Tablo No:12
1871-1875 Dönemi Çal'la Birlikte İşhaklı Nahiyesinin Demografik Yapısı

KÖY VE ÇİFTLİK	HANE	MÜSLİM ERKEK	TAHMİNİ NÜFUS
11	3252	7548	16.000

Tablo No:12'ye göre; 1871-1875 döneminde İşhaklı nahiyesinin toplam nüfusu, kadın ve çocuklar da dâhil edildiğinde tahmini olarak 16.000 rakamına ulaşılmaktadır. Bu rakamdan hareketle ortalama hane büyüklüğünün yaklaşık beş olduğu görülmektedir.

Tablo No:13

İshaklı Demografik Yapısı

Yıl / Hicri	Yıl / Miladi	Çiftlik/ Köy	Köy	Mahalle	Hane	Müslim Erkek	Tahmini Toplam Nüfus
1292-1295	1875-1878	15	15	40	1800	6113	13.000
1297	1879-1880	?	12	?	2488	4898	10.000
1301	1883-1884	?	?	?	1525	?	7625
1310	1892-1893	?	15	?	2322	?	Gerçek Toplam Nüfus
1311	1893-1894	?	15	?	2322	?	12.083
1316	1898-1899	?	16	?	2190	?	14.182

(Hudâvendigâr Vilâyeti Sâlnâmesi, 1292-1316)

Tablo No:13'e göre; 1875-1899 yılları arasında İshaklı nahiyesinin nüfusunun 12-14 bin civarında olduğu görülmektedir. 1893-1894 ve 1898-1899 yıllarında ortalama hane büyüklüğü 5-6 civarındadır. 1892-1893 yılı verilerine göre; merkez İshaklı kasabası 223 haneye ve 974 nüfusa sahipti (Hudâvendigâr Vilâyeti Sâlnâmesi, 1310, ss.410-413).

Tablo No:14
1898-1899 Yılı Verilerine Göre İşhaklı Kasabası ve İşhaklı
Nahiyesine Bağlı Köyler

KÖY	HANE	NÜFUS
AKBABA	35	147
AHIR	195	1073
ÇİFTLİK	359	1688
DERECİNE	386	1952
DERESİNEK	141	743
DORT	88	564
HIZIÇIK	52	294
KARABAğI CEDİD	111	633
KARACA	168	752
KARAPINAR MERKEZ MAHALLESİ	86	521
KARAPINAR YRK	106	624
KEDİBAL	37	220
MANDIRA	36	188
KUYU	66	418
YAKASENEK	261	1537
İSHAKLI KASABASI	221	899
TOPLAM	2348	12.253

Tablo No:14'e göre; 1898-1899 yılında Bolvadin kazasına bağlı toplam 15 köy bulunmaktaydı. Hane ve nüfus bakımından en büyüğü Derecine, en küçüğü de Akbaba köyüdür.

Tablo No:15
İşhaklı Nahiyesi Mevcut Önemli Yapılar

Yıl / Hicri	Yıl / Miladi	Dükkân	Kahve	Kaplıca / Hamam	Han	Tekke	Mektep	Mescid	Cami
1292	1875-1876	51	5	2	2	16	16	13	?
1293	1876-1877	51	5	2	2	16	19	13	14
1294	1877-1878	51	5	3	2	16	19	13	14
1295	1878	51	5	3	2	16	19	13	10
1301	1883-1884	47	?	2	3	?	19	?	10
1310	1892-1893	31	?	?	2	?	?	15	10
1316	1898-1899	35	?	?	3	?	?	11	19

(Hudâvendigâr Vilâyeti Sâlnâmesi, 1292-1316)

Tablo No:15'e göre; İşhaklı nahiyesinde yıllar içinde dükkân sayısında dikkate değer bir azalma yaşandığı gözlenmektedir. Bu durum nahiyedeki ticari faaliyetlerin sekteye uğramış olduğunun bir göstergesi olabilir. Diğer yapılarda önemli değişiklik gözükmemektedir.

Cumhuriyet Dönemi 1936 yılı verilerine göre; İşhaklı'nın nüfusu 27.997 olup 17 köyü vardı. Nahiyede 19 cami, 2 hamam, 3 han, 29 sıbyân mektebi ve 35 adet dükkân bulunmaktaydı (Atabek, 1936, s.300).

2.3.2.Şuhud Nahiyesi

Sâlnâmelerde, Bolvadin kazasına bağlı olarak gözüken Şuhud nahiyesi, 1883-1884 sâlnâmesinden sonra Bolvadin'den ayrılmış olduğu gözükmemektedir.

Tablo No:16
şuhud Nahiyesi Demografik Yapısı (1871-1884)¹⁴

Yıl	Yıl	Köy	Mahalle	Hane	Müslim	Tahmini Toplam
Hicri	Miladi				Erkek	Nüfus
1288-1291	1871-1874	35	7	1705	4898	10.000
1292-1294	1875-1877	35	7	1897	4898	10.000
1295	1878	35	7	1893	4898	10.000
1297	1879-1880	41	?	1929	6025	12.500
1301	1883-1884	?	?	1755	?	9.000 ¹⁵

(Hudâvendigâr Vilâyeti Sâlnâmesi, 1288-1301)

Tablo No:16'a göre; 1871-1878 döneminde şuhud nahiyesinin nüfusu sabit kalmıştır. 1295 (1878) yılına ait sâlnâmede hane sayısı 1897 yerine 1893 olarak verilmiştir. Gerçekten hane sayısında bir değişiklik mi olmuştur yoksa bir yazım yanlışlığı mı yapılmıştır? Müslim erkek nüfusun değişmediğine dikkat edilirse yazım yanlışlığı olma olasılığı yüksek gözükmemektedir. Kadın ve çocukları da dâhil ettiğimizde ve 1879-1880 dönemini bir kenarda tuttuğumuzda nahiye'nin toplam nüfusu ortalama 9-10 bin civarında olduğu söylenebilir.

¹⁴ 1288-1291 (1871-1874) dönemi sâlnâmelerinde şuhud nahiyesiyle ilgili verilerde "Çölabad ile birlikte" ibaresi yer almaktadır.

¹⁵ Hane nüfusu 5 olarak kabul edilmiştir. 8755 olan rakam 9000 olarak yuvarlanmıştır.

Tablo No:17
Şuhud Nahiyesi Mevcut Önemli Yapılar

Yıl / Hicri	Yıl / Miladi	Dükkân	Kahve	Kaplıca / Hamam	Han	Tekke	Mektep	Mescid	Cami
1292-1295	1875-1878	95	4	2	3	11	25	41	5
1301	1883-1884	123	?	2	2	?	22	?	27

(Hudâvendigâr Vilâyeti Sâlnâmesi, 1292-1301)

Tablo 17'e göre; 1875-1878 döneminde Şuhud nahiyesinde mevcut yapılar ve sayıları açısından hiçbir değişiklik görülmemektedir. Aynı verilerin yıl bazında tekrar etme olasılığını da düşünerek bu verilere ihtiyatlı yaklaşmak gerekir.

2.3.3.Çay Nahiyesi

XVII. yüzyılda Çay nahiyesine bağlı köyler şunlardı: Merkez nahiye çay kasabası. Köyler: Alvar, Beyce, Çevre, Emeçlü, Kiçi, Konarlu-i Kebîr, Ransal (?), Yolluöyük, Bağilü, Beyköy, Darlu, Göbeş, Kobleş (?), Konarlu-i Sağır, Sakal, Bahşayışlü, Çakallar, Develü, Hariclü (?), Koçanlı, Muradlar, Taş Timurlu (Yıldırım, 2003, s.44).

Çay nahiyesi Bolvadin kazasına bağlı olup 1892-1893 yılı sâlnâmesine göre; 10 köye sahiptir. Nüfusu 4914'dir. Merkez nahiye Çay köyüdür. Bu köy Konya Caddesi üzerinde olup merkez kazaya bir yol aracılığıyla bağlanmıştır. Nüfusu 4100'dür. 919 haneye sahiptir (Hudâvendigâr Vilâyeti Sâlnâmesi, 1310, ss.410-413). 1893-1894 yılına göre 3500 erkek ve 3379 kadın olmak üzere toplam 6879 nüfusa sahipti (Hudâvendigâr Vilâyeti Sâlnâmesi, 1311, s.320). 1906-1907 yılı sâlnâmesine göre sekiz mahallesi bulunmaktadır. Merkez nahiye Çay kasabası olup bir

belediye binası ve bir mekteb-i ibtidâiye mevcuttur (Hudâvendigâr Vilâyeti Sâlnâmesi, 1324, ss.481-482). Cumhuriyet Dönemi'nde, 1936 yılı verilerine göre; nahiye 1136 haneye, 4503 nüfusa ve 21 köye sahiptir (Atabek, 1936, s.298).

SONUÇ

Bolvadin'in; Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde Hudâvendigâr vilâyetinin Karahisar-ı Sahib sancağına bağı bir kaza statüsünde olduğı, kaymakamlıkla yönetildiğı ve kendisine bağı Şuhud, İshaklı ve Çay nahiyelerinin olduğı anlaşılmıştır. Bolvadin ve nahiyelerinin yıllar içinde artan nüfusu, mevcut durumun ihtiyaca cevap verememesi ve aynı zamanda merkezi ve yerel idarecilerin Batılılaşma çabaları; Osmanlı yönetiminin dönem içinde çıkarmış olduğı vilayet nizamnameleriyle, kazanın ve nahiyelerinin idari yapılarında birçok değışikliğı oluşmasına neden olmuştur. Kazaya önce İshaklı ve Şuhud nahiyeleri bağıyken, sonraki yıllarda Şuhud Bolvadin kazasından ayrılmış ve onun yerine Çay nahiyesi Bolvadin'e dâhil olarak Cumhuriyet Dönemi'ne kadar gelinmiştir. Bu dönemde yeni bir idari yapılanmaya gidilmiş ve 1924 yılında Karahisar-ı Sahib sancağı Afyonkarahisar ismiyle vilâyet statüsüne getirilmiş ve Bolvadin bu vilâyete ilçe olarak bağılanmıştır.

Osmanlı Dönemi'nde idari alanda yapılan değışiklikler yeni kadroların tahsis edilmesini ve yeni görev tanımlarının belirlenmesini sağlamıştır. Üstelik yerel halkın ihtiyaçlarının karşılanmasında zorluk yaşamamak için bu dönemde memur sayısı da arttırılmaya çalışılmıştır. Bolvadin kazası ve kasabasının gelişim süreci; özellikle eğitim kurumlarının ve ticari işletmeler olan dükkânların sayısında yaşanan artışla doğrudan gözlemlenmiştir. Yerleşim yerlerindeki nüfusun artışı ve buna

paralel olarak idari kadroların genişletilmesi de bu gelişim sürecinin bir parçası olarak görülmelidir.

Bu çalışmada, Bolvadin'in idari ve demografik yapısı; Hudâvendigâr Vilâyeti Sâlnâmeleri' ne dayalı olarak tespit edilmeye çalışılmıştır. Vilâyet sâlnâmelerinde tespit edilen dikkat çekici noktalar şunlardır:

a) Sâlnâmelerde, bazı kadro ve görevlerin, mali sıkıntılardan olsa gerek, birleştirildiği görülmektedir.

b) Sâlnâmelerde yıl bazında güncelleme yapılmadığı için aynı veriler arka arkaya tekrar etmiştir. Bazı sâlnâmelerde hane sayısı büyük oranda arttığı halde nüfusun sabit kaldığı görülmektedir. Buradan çıkarılacak sonuç, hane sayısında güncelleme yapıldığı fakat nüfusun güncellenmemiş olduğudur. Dönemin şartlarının ortaya çıkardığı sıkıntı bu güncellemeyi sekteye uğrattığı söylenebilir.

c) Nüfus verileri belirli bir standart şablona göre aktarılmadığı için, yıl bazında bazı verileri tespit etmek mümkün olmamıştır. Örneğin bazı yıllar kadın+erkek nüfusu ayrı ayrı verilmişken bazı yıllar nüfus toplam olarak verilmiştir.

d) Çiftlik-köy-mahalle sayıları ve nüfus miktarlarının bazı tablolarda oldukça değişkenlik göstermesi; idari taksimatta yapılan değişiklikler, göçler ve yetişkin erkek nüfusun silahaltına alınmasıyla açıklanabilir. Bununla beraber, çiftlik-köy ve mahalle tanımlarının zaman içinde değişikliğe uğramış olma ihtimalini de göz ardı etmemek gerekir.

e) Bolvadin ve nahiyelerine ait nüfus verileri aktarılırken, bazı sâlnâmelerde doğrudan kaza ve nahiye merkezine bağlı ifadesi kullanılmıştır. Buna karşın, birçok sâlnâmede bu bilgi mevcut değildir.

Sâlnâmelerdeki sayısal verilerde birtakım düzensizlikler, eksikler ve yanlışlıklar yapılmış olduğu görülmektedir. Bununla beraber, sâlnâmelerin resmi nitelik taşıması, XIX. yüzyılın sonları

ve XX. yüzyılın başlarında; vilâyetin, Karahisar-ı Sahib sancağının ve Bolvadin kazasının idari ve demografik yapısı hakkında araştırmacılara değerli bilgiler vermesi ve üstelik bu dönemle ilgili nüfus verilerinde kaynak sıkıntısı yaşıyor olması sâlnâmeleri değerli kılmaktadır.

KAYNAKÇA

1.Vilâyet Sâlnâmeleri

Hudâvendigâr Vilâyeti Sâlnâmesi, Hudâvendigâr Matbaa-i Vilâyeti, Def'a 2, 1288, ss.87-89, 116, 120; Def'a 3, 1289, ss.86-88, 115; Def'a 4, 1290, ss.97-98,122; Def'a 5, 1291, ss.92-93,115; Def'a 6, 1292, ss.100-101, 150-151; Def'a 7, 1293, ss.97-98, 142; Def'a 8, 1294, ss.97-98, 138-139; Def'a 9, 1295, ss.97-98, 139; Def'a 10, 1296, s.91, 93; Def'a 11, 1297, ss.133-134, 176; Def'a 12, 1301, s.187, 354-355; Def'a 13, 1303, ss.288-289; Def'a 14, 1304, ss.178-180; Def'a 16, 1306, ss.92-93, 215-217; Def'a 17, 1307, ss.170-173; Def'a 19, 1310, ss.239-244, 410-413; Def'a 20, 1311, ss.241-246, 320; Def'a 21, 1312, ss.310-315,365,370; Def'a 22, 1313, ss.134, 136-137, 372-377; Def'a 23, 1314, ss.278-282,420; Def'a 24, 1315, ss.194-198, 314; Def'a 25, 1316, ss.182-185, 384-386; Def'a 26, 1317, ss.238-242, 346; Def'a 28, 1319, ss.246-251, 350; Def'a 29, 1320, ss.248-253, 368; Def'a 30, 1321, ss.254-260, 368; Def'a 31, 1322, ss.253-257; Def'a 32, 1323, ss.257-263; Def'a 34, 1324, ss.199, 476-480, 606-607; Def'a 34, 1325, s.68, 193, 254, 313-314, 343, 256-513, 536-540.

2.Tetkik Eserler

ATABEK, Ömer Fevzi. (1936). *Afyon (Vilâyeti) Tarihçesi*. Yrd. Doç.Dr. Turan Akkoyun (Haz.), Afyon: Afyon Kocatepe Üniversitesi Yayın No:8.

BAYAR, Muharrem. (2004). *Bolvadin Tarihi Kurumları-Yöneticileri-Yetiştirdiği Kişiler*. C.II, Bolvadin: Bilge Yayıncılık.

BULDUK, Üçler. (2013). *XVI. Asırda Karahisar-ı Sahib (Afyonkarahisar) Sancağı*. Ankara: TTK Yayınları.

DAĞ, Mustafa. (2011). *Karahisar-ı Sahib Sancağı'nın 644 Numaralı şer'iyye Sicili (Transkripsiyon)*. (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi). Danışman: Doç. Dr. Mustafa Güler, Afyon Kocatepe Üniversitesi/ Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Afyonkarahisar.

DEVELLİOĞLU, Ferit. (2013). *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat*. Ankara: Aydın Kitabevi

GÜNEŞ, Mehmet, (2003). *XVIII. Yüzyılın İkinci Yarısına Kadar Karahisar-ı Sahib Sancağı (şer'iyye Sicillerine Göre)*. (Basılmamış Doktora Tezi). Tez Danışmanı: Prof. Dr. Refik Turan, Gazi Üniversitesi/ Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Ankara.

Hüdâvendigâr Vilâyeti Salnâme-i Resmîsî H.1325-M.1907. (2013). Haz. Hüseyin Delil, Ömer Faruk Dinçel, Bursa: Bursa İl Özel İdaresi Yayınları.

KAZAK, Zübeyde Tiryakioğlu. (2003). *XIX. Yüzyılın İlk Yarısında Şer'iyeye Sicillerine Göre Karahisar-ı Sahib Sancağı.* (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Tez Danışmanı: Prof. Dr. Yücel Özkaya. Gazi Üniversitesi/ Sosyal Bilimler Enstitüsü Yakınçağ Tarihi Bilim Dalı, Ankara.

KÖSE, Mustafa. (2010). *1927 Nüfus Sayımı ve Sonuçlarının Değerlendirilmesi.* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Tez Danışmanı: Yrd. Doç.Dr. Şaban Ortak, Afyon Kocatepe Üniversitesi/ Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Afyonkarahisar.

ÖZDEMİR, Mehmet Ali. GÜNAY, Mustafa. (2005). Bolvadin Kenti'nin Gelişmesinde Coğrafî Koşulların Rolü. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7 (2), ss.130-157.

POLAT, Zekif. (2010). Milli Mücadele Döneminde Afyonkarahisar'daki Azınlıklar ve Faaliyetleri. *Millî Mücadele ve Büyük Taarruzda Afyonkarahisar*, Doç.Dr. Hasan Babacan (Ed.). Afyon: Afyon Kocatepe Üniversitesi Yayın No:78.

SARISAMAN, Sadık. (2007). Afyonkarahisar'da Ermeniler 1910-1914 (Şer'iyeye Sicillerine Göre). *Hoşgörü Toplumunda Ermeniler*. Haz. Prof. Dr. M. Metin Hülâgü, Yrd. Doç. Dr. Şakir Batmaz, Yrd. Doç. Dr. Süleyman Demirci, Yrd. Doç. Dr. Gülbadi Alan (Haz.). cilt: IV, ss.93-116, Erciyes Üniversitesi Yayını.

ŞAHİN, Naci. (2002). *Şer'iyeye Sicillerine Göre XIX. Yüzyılın Sonlarında (1875-1900) Karahisâr-ı Sâhib Sancağı*, (Basılmamış Doktora Tezi). Tez Danışmanı: Prof.Dr. Yavuz Ercan. Ankara Üniversitesi /Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih (Genel Türk Tarihi) Anabilim Dalı, Ankara.

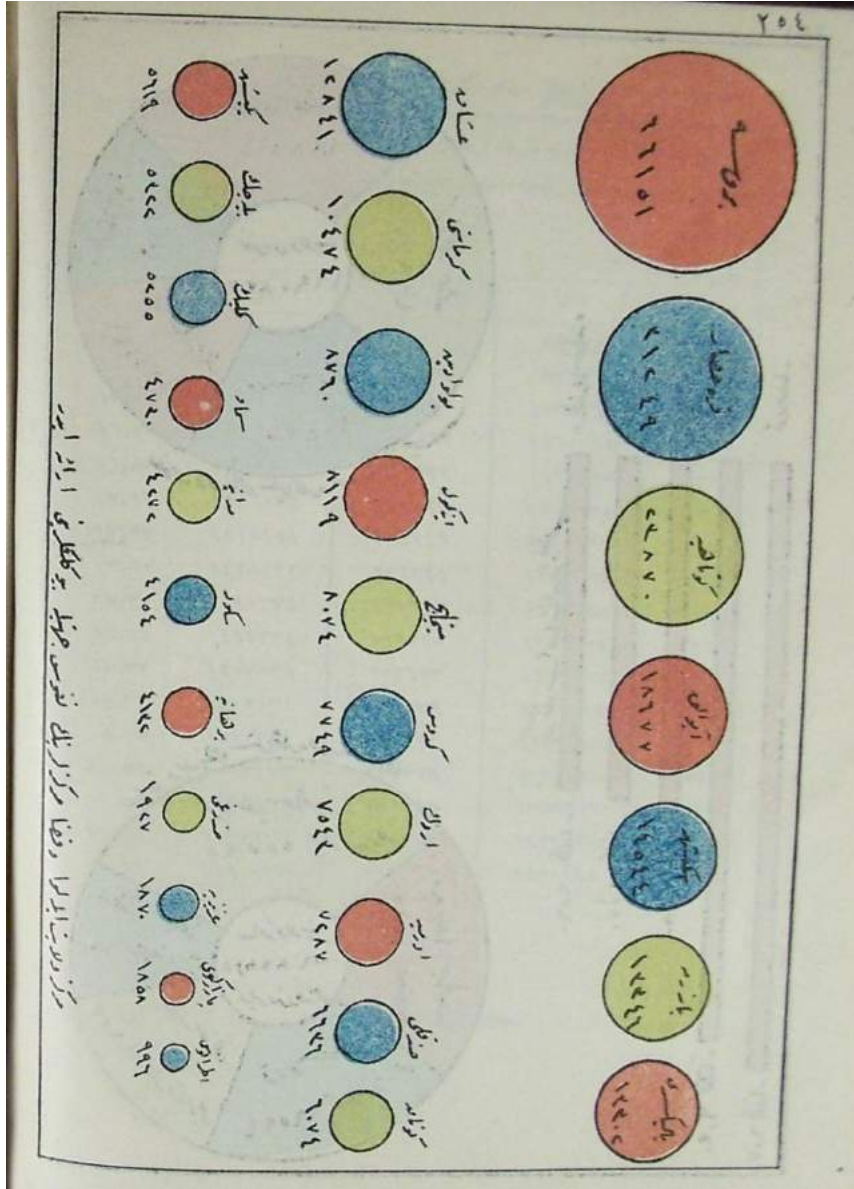
YILDIRIM, M.Zahit. (2003). *Karahisâr-ı Sâhib Sancağı'nın İdarî, Sosyal ve Ekonomik Yapısı (1720-1750)*, (Basılmamış Doktora Tezi), Tez Danışmanı: Prof. Dr. Nesimi Yazıcı, Ankara Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı, Ankara.

3.İnternet Kaynakları

www.ziraat.com.tr/tr/Bankamiz/Hakkimizda/Pages/BankamizTarihcesi.aspx

Ek No:1

Def'a 34, 1325 (1907-1908) Yılı Sâlnâmesine Göre; Merkez Vilâyet ile Livâ ve Kazâ Merkezlerinin Nüfus Cihetiyle Büyüklükleri, s.254.

MİLLİ MÜCADELE'DE BOLVADİNLİ DİN ADAMLARI OSMANLI

Prof. Dr. Ali SARIKOYUNCU¹
Esra SARIKOYUNCU DEĞERLİ²

ÖZET

Milletimiz, adına Milli Mücadele dediğimiz bir ölüm kalım mücadelesi vermek zorunda kalmıştır. Milli Mücadele'nin en kanlı çarpışmaları bu topraklar üzerinde olmuştur. Milli Mücadele tarihimiz açısından son derece önemli olan bu yörenin savunmasında pek çok din adamımız da göreve koşmuştur. Türk Milletinin ruhunda ve benliğinde mevcut olan direnme gücünü ateşleyen bu hocalarımız, müftülerimiz Milli Mücadele fikrinin doğmasında önemli bir faktör olmuşlardır. Onlar, halkın milli harekât yanında yer alması sağlamakla da yetinmemişler, Müdafaa-i Hukuk Cemiyetlerinin kuruluş ve faaliyetlerinde de görev almışlardır. Ayrıca pek çoğu da ellerinde silah, beldelerini de korumuşlardır.

Ancak onların bu hizmetleri yeterince bilinmemektedir. Bu bakımdan çalışmamızda öncelikle Yörük Hacı Ali (ULU) Efendi, Yunuszade Ahmet Vehbi Efendi, Yörükzade Ahmet Fevzi (ÖZDEMİR) Efendi, Süleyman Sırrı (DEMİRBAŞ) Efendi olmak üzere Bolvadinli din adamlarının Milli Mücadeledeki hizmetleri arşiv belgelerinden de yararlanılarak ele alınacaktır.

¹ Dumlupınar Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Öğretim Üyesi.
Mail:ali.sarikoyuncu@dpu.edu.tr

² Dumlupınar Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Öğretim Üyesi. Mail:
esra.sdegerli@dpu.edu.tr

Anahtar Kelimeler: Bolvadin, Milli M¼cadele, Y¼r¼k Hacı Mehmet Ali (ULU), M¼derris Yunuszade Ahmet Vehbi, Y¼r¼kzade Ahmet Fevzi (ÖZDEMİR) Efendi, Süleyman Sırrı (DEMİRBAŞ) Efendi.

NATIONAL STRUGGLE CLERGY IN BOLVADİN PROVINCE

ABSTRACT

Our nation is forced to give a struggle for survival that we call National Struggle. Bloodiest fighting of the National Struggle because this importance has been on this land. National Struggle, which is extremely important in terms of our history, many of our clergy in the defense of this area have been rushed to the task. These talents, which ignited the power of resistance that existed in the spirit and self of the Turkish Nation, were an important factor in the birth of the idea of National Struggle. They are not satisfied with trying to ensure that the people are in national action. They were also involved in the founding and activities of the M¼dafaa-i Law Society. In addition, many of them also have weapons and beldeleri in their hands.

But is this enough to know their services. In this study, including primarily the maintenance Bolvadin's M¼fti Y¼r¼k Hacı Ali (ULU), M¼derris Yunuszade Ahmet Vehbi; Y¼r¼kzade Ahmet Fevzi (ÖZDEMİR), Süleyman Sırrı (DEMİRBAŞ) other clergy in the National Struggle will also be exploited through archival documents.

Keywords: Bolvadin, National Struggle, Y¼r¼k Hacı Mehmet Ali (ULU), M¼derris Yunuszade Ahmet Vehbi, Y¼r¼kzade Ahmet Fevzi (ÖZDEMİR), Süleyman Sırrı (DEMİRBAŞ).

GİRİŞ

Milli Őairimiz Mehmed Akif'in "**Kim bu Cennet vatanın uğruna olmaz ki feda**" dediği Anadolu'nun Müslüman Türk yurdu haline gelmesinde; Alparslan, Ertuğrul ve Osman Gaziler, Orhan, Murat ve Yıldırım hanlar, Fatih Sultan Mehmet, Yavuz Sultan Selim ve Kanuni Sultan Süleyman gibi hükümdarlar mücadele vermişlerdir. Bu arada Selçuklu sultanları da³...

Ceddimiz olan bu büyüklerimize-Oğuzlara Anadolu'nun kapılarını açan Sarı Hoca'lar, Saçlı Hafızlar; Kayı boyunun **Beğlek**, Sultanlık en sonunda da imparatorluk yapan Şeyh Edebaliler, Dursun Fakıllar ; "**Diyar-ı Rum'u Edebiyen Diyar-ı Türk ve Diyar-ı İslam** yapan Mevlanalar, Yunuslar, Emir Sultanlar, Hacı Bayram ve Hacı Bektaş veliler Mehdi ve İbn-i Kemal Paşalar, Akşemsettin, Merkez Sünbül, Aziz Mahmut Hüdayi, Şeyh Halil Efendiler manevi rehberlik yapmışlar, onlara yol göstermişlerdir. Bahaüddin Veled oğlu Mevlana Celeleddin Konya'ya, Hacı Bayram Veli Ankara' ya otağ kurmuş, Anadolu'nun her yanına saldıkları erenleriyle, bu toprakları Türkleştirmişler, Müslümanlaştırmışlardır⁴.

Ancak Avrupa, Bizans topraklarının alınarak, Türkleştirilmesini ve Müslümanlaştırılmasını bir türlü içine sindirememiştir. Bunun için batılılar, Anadolu'yu geri almak, Hristiyan yapmak için yıllarca plan ve projeler yapmış⁵ mücadeleler vermiştir. Nihayet 9 asır süren bir mücadelenin sonunda Anadolu'ya girmeyi başarabilmişlerdir. Birinci Dünya Savaşı'na son veren Mondros Ateşkesi (30 Ekim 1918)sonrasında

³ Ali Sarıkoyuncu, Esra Sarıkoyuncu Değerli, "Burdurlu Hatibzade Hacı Mehmet Efendi ve Milli Mücadeledeki Hizmetleri", *Burdur'un Manevi Değerleri ve Milli Mücadele* (Ed. Mehmet Tanır), Burdur Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayını, Burdur, 2013, s. 9.

⁴ Sarıkoyuncu, Sarıkoyuncu Değerli, *a.g.m.*, gös. yer.

⁵ Bu plan ve projelerden bilinenin sonuncusu,10 Ağustos 1920 tarihli Sevres'dir. Sevres paylaşımından önce yapılanların hepsinden burada söz etmemiz olanaksız olduğundan,bu konuyu irdelleyen yapıta referans vermekle yetineceğiz.T.G *Djuvara,Cent projets de la Turquie(1281-1913)*, Paris,1914. Romen devlet adamlarından T.G Djuvara tarafından kaleme alınan bu eser, Fransa-Paris'te hazırlanmış 600 sayfalık bir doktora tez çalışmasıdır. Türkiye için son derece önemli olan bu çalışma, Yakup Üstün tarafından "*Türkiye'yi Parçalama Planları: 100 Plan-Haçlı Taassubu-Türkiye Düşmanlığı* (Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları no;107,Ankara, 1993)" adıyla özet tercümesi yayınlanmıştır.

Anadolu'muz İngilizlerin, Fransızların, İtalyanların ve Yunanlıların işgaline uğramıştır. Aynı zamanda Hristiyanlık dünyası yüzyıllardan beri çözmeye çalıştıkları "Şark Meselesini"⁶ de nihayete erdirmiş görünüyordu.

Zira bu emperyalistler inanıyorlardı ki, uzun yıllar devam eden savaşlar sonunda yorgun ve fakir düşen Türk Milleti, bu istilaya karşı duramaz ve Türk toprakları da kolaylıkla paylaşılırdı. Fakat bunun böyle olmadığı kısa zamanda anlaşılacaktı. Başka bir ifadeyle, Mustafa Kemal Atatürk'ün "Milli İntibah" diye tanımladığı Türk Milleti'ndeki uyanış, işgalci güçleri hayal kırıklığına uğratacaktı⁷.

Böyle bir anda milletin ruhunda ve benliğinde mevcut olan direnme gücünü ateşleyen hocalar, müftüler, din adamları Milli Mücadele fikrinin doğuşunda önemli bir faktör olmuşlardır. Ölüm-kalım mücadelesinin ilk günlerinde halk, Mustafa Kemal Atatürk'ün de belirttiği gibi "Hakiki vaziyeti anlamamışlardı. Fikirlerde karışıklık vardı. Dimağlar adeta durgun bir haldeydi..." Pek çok din adamı yine Mustafa Kemal Atatürk'ün ifadesiyle; "Hakikati halka izah ettiler... doğru yolu gösteren vaaz ve nasihatlerden sonra herkes çalışmaya başladı"⁸

⁶ Avrupa Devletleri Türklerin Anadolu'ya ayak basışlarından itibaren, Türkleri Anadolu'dan almak ve yok etmek için her fırsatı değerlendirmişlerdir. Batı'nın Türklere karşı süregelen bu tutum ve davranışları daha sonra Şark Meselesi olarak adlandırılacak ve aynı zamanda da yeni bir şekil ve mana kazanacaktır. Örneğin Osmanlı Devleti'nde baş gösteren çöküş belirtilerinin başlamasıyla Şark Meselesi, Avrupalılar nazarında Osmanlı'nın mirasının paylaşılması halini alacaktır. Yüzyıllara göre değişik hedefler gösteren bu politika, XIX. Yüzyılın ilk yarısında Osmanlı Devleti'nin toprak bütünlüğünün korunması ikinci yarısında Türklerin Avrupa'daki topraklarının bölüşülmesi anlamında kullanılmıştır.(Enver Ziya Karal, *Osmanlı Tarihi*, C.V, Ankara,1947,s.207-208).

Viyana Kongresi(1815) esnasında Çar Alexandre tarafından ilk olarak kullanılan Şark Meselesi, günümüzde Türkleri Anadolu'dan sürmekten başka, Türkiye Cumhuriyeti Devleti'ni bölüp parçalamak anlamında kullanılmaktadır. Bu konuda daha fazla bilgi için bkz. Albert Sorel, *La Question d' Orient*, Paris, 1889;Enver Ziya Karal,"Namık Kemal ve Şark Meselesi" *Namık Kemal Hakkında*, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya fakültesi Yayını, İstanbul,1942;Cevdet Küçük,"Şark Meselesi Hakkında Önemli Bir Vesika" *Tarih Dergisi*, Sayı:32 (Mart 1979), Bayram Kodaman, *Şark Meselesi Işığında II. Abdülhamid'in Doğu Anadolu Politikası*, İstanbul,1983;Abdülhaluk M.Çay,"Şark Meselesi veya Emperyalistlerin Türk Politikası" *Türk Kültürü*, Sayı:350(Haziran 1992);Ali Sarıkoyuncu, *Şark Meselesi ve Tarihsel Gelişimi" Askeri Tarih Bülteni*, Sayı: 36(Şubat 1994).

⁷ Sarıkoyuncu, Sarıkoyuncu Değerli, *a.g.m.*, s. 10.

⁸ *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayını Ankara.1989,C.I-II,s.208.

Bu cümleden olarak, İzmir'in işgalinden sadece dört saat gibi kısa bir süre sonra düzenlediği mitingde; *"işgal edilen memleket halkının silaha sarılması dini bir görevdir"* diyen Müftü Ahmet Hulusi Efendi'nin etrafında Denizlililer hemen birleşmişlerdir.⁹

Din adamları Milli Mücadele kıvılcımını ateşlemekle kalmadılar. Kimileri ellerinde silah, beldelerini de korumuşlardır. Örneğin Isparta'da Hafız İbrahim Efendi, DEMİRALAY; Afyonkarahisar 'da da Hoca İsmail Şükrü, ÇELİKALAY adlarında gönüllerinden alaylar teşkil etmişlerdir.¹⁰

Öte yandan hiçbir Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti yoktur ki, onun içinde veya başında bir din adamı bulunmasın. Bilindiği üzere TBMM, bu kuruluşların üzerine bina edilmiştir.¹¹ Yine Mustafa Kemal Atatürk, 19 Mayıs 1919'da Anadolu topraklarına ayak bastığında, O'nu karşılayanların başında din adamları ön saflarda yer almışlardır.¹²

⁹ Denizli Müftüsü Ahmet Hulusi Efendi, İzmir'in İşgalinden(15 Mayıs 1919)dört saat sonra, başka bir ifadeyle Mustafa Kemal Atatürk'ün Samsun'a çıkışından dört gün önce düzenlediği düşmana karşı savaşmanın dini bir görev olduğunu ilan etmiştir. O, bu tarihi konuşmasında şöyle diyordu: *"Muhterem Denizlililer!.. Bugün sabahın erken saatlerinde İzmir, Yunanlılar tarafından işgal edilmiştir. Bu tecavüze karşı hareketsiz kalmak, din ve devlete ihanettir, vatana karşı irtikab edilecek cürümlerin Allah ve Tarih önünde affı imkânsız günahdır. Cihad, tam manasıyla teşekkür etmiş dini farize olarak karşımızdadır. Hemşehrilerim, karşımıza çıkan dünkü tebaamız Yunan'a biz mağlup olmadık. Onlar, öteki düşmanlarımızın vasıtasıdır. Yunan'ın bir Türk beldesini ellerine geçirmelerinin ne manaya geldiğini, İzmir'de şu birkaç saat irtikab edilen cinayetler gösteriyor. Silahımız olmayabilir, topsuz-tüfeksiz sapan taşları ile de düşmanın karşısına çıkacağız. İstiklal aşkı, vatan sevgisi haysiyet şuurumuz ve kalbimizdeki iman ile mücadelemizin sonunda zaferi kazanacağız. bu uğurda canını veren şehit, kalanlar gazidir. Bu mutlak olarak Cihad-ı mukaddestir. Sizlere vatanımızı düşmana teslim etmenin çaresiz olduğumuzu söyleyenler, düşman esareti altında olanlardır. Onlar irade ve kararlarına sahip değildiler. Bu vaziyette olanların emri ve fetvası aken ve şer'an caiz, makbul ve muteber değildir. Meşru olan münhasıran vatan müdaafası ve İstiklal uğruna cihaddır. Korkmayınız... Meyus olmayınız... Bu livay-ı hamd'in altında toplanınız ve mücadeleye hazırlanınız. Müftünüz olarak CİHAD-I MUKADDES FETVASINI ilan ve tebliğ ediyorum. ...Elinizde hiçbir silahınız olmasa dahi üçer taş alarak düşman üzerine atmak suretiyle mutlaka fiili mukabelede bulununuz..."(Cemal Kutay, Kurtuluşun ve Cumhuriyetin Manevi Mimarları, Diyanet İşleri Bakanlığı Yayın, Ankara,1973, s.51-52; Ali Sankoyuncu, "Milli Mücadele'de Denizli Müftüsü Ahmet Hulusi Efendi" *Diyanet İlmî Dergi*, C.II,27, Sayı:4.s.248)Sadi Borak, "Sarıklı Bir Mücahit" *Hayat Tarih Mecmuası*, Sayı:9,s.13.*

¹⁰ "Demiralay" ve "Çelikalay" hakkında bkz.,C. Kutay age, s. 207-219; Kadir Mısıroğlu, *Kurtuluş Savaşında Sarıklı Mücahitler*, 2. Baskı İstanbul 1969, s.239-253; Ali Sankoyuncu, *Milli Mücadele'de Din Adamları*, Diyanet İşleri Bakanlığı Yayını,1995,s.45-49.

¹¹ Bkz., Kutay,age,s.119-120;Belgelerle Türk Tarihi Dergisi, Sayı: 19 (Eylül 1986); Sankoyuncu,age,s.49-57.

¹² Bkz., Sankoyuncu, age, s.29-35.

Kısaca ilk direniş fetvasını veren ve örgütünü kuran Denizli Müftüsü Ahmet Hulusi Efendi'den¹³, İzmir Valisi İzzet Bey'in Yunan işgaline karşı çıkılmaması emri üzerine;

"Vali Bey... bu sakalım al kanımla kızabilir, ama bu alına Yunan alçağını sükunetle selamlamış olmanın karasını severek huzur-u İlahiye çıkamam" diye haykıran İzmir Müftüsü Rahmetullah Efendi¹⁴, Mustafa Kemal Atatürk'e *"Paşam! Bütün Amasya emrinizdedir"* diyen Müftü Hacı Tevfik Efendi'den¹⁵ Milli Mücadele'nin meşru olduğuna dair fetva Ankara Müftüsü Mehmet Rifat Efendi¹⁶ ve daha niceleri¹⁷ Mustafa Kemal ATATÜRK'ün *"Ya İstiklal, Ya Ölüm"* parolası etrafında birleşmişlerdir.¹⁸

Bununla birlikte Milli Mücadele'de din adamları konusu yeterince incelenmemiştir. Bu konudaki kitap ve araştırmalar da yok denecek kadar azdır. Hâlbuki Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı, Cumhurbaşkanlığı ve Osmanlı Arşivleri, onların kahramanlıklarını dile getiren belgelerle doludur. Anılan arşivlerdeki belgeler incelendiğinde, onların Hulleci piyesinde ortaya konan, yüzlerce tiyatro eserinde ve karikatürde hafife alınan uydurma kıyafetli, ürkek şahsiyetli ve kurnaz karakterli tipler olmadıkları görülecektir. Ayrıca Halide Edip Adıvar'ın Vurun Kahpeye isimli eserinde tahkir ve tezyif ettiği, karaladığı bir camianın büyük bir çoğunluğunun Anadolu harekâtı yanında yer aldığı anlaşılacaktır. Tarafsız bir tarihçi

¹³ Ahmet Hulusi Efendi'nin Milli Mücadele'deki hizmetleri için bkz., Sankoyuncu, "Milli Mücadele'de Denizli Müftüsü" *Diyanet İlimi Dergi*, Cilt: 27, Sayı: 4,s.245-288.

¹⁴ Ali Sankoyuncu, "Milli Mücadele'de Afyon Müftüsü Hüseyin (Bayık) Efendi" *3.Afyonkarahisar Araştırmaları Sempozyumu*, Afyon 1994,s.74.

¹⁵ C. Kutay, *age.*,s.253. Ayrıca Müftü Hacı Tevfik Efendi'nin Milli Mücadele'deki Hizmetleri için bkz.. "Milli Mücadele'de Amasya Müftüleri" *Diyanet İlimi Dergi*, Cilt:31.Sayı:2,s.62-81.

¹⁶ Milli Mücadele'nin meşru olduğuna dair Ankara Müftüsü Mehmet Rifat Efendi tarafından hazırlanan fetva için bkz.: "Öğüt (19 Nisan 1336/1920):İrade-i Milliye (22 Nisan 1336/1920).Ayrıca,Mehmet Rifat Efendi'nin Milli Mücadele'deki hizmetleri için bkz., Ali Sankoyuncu,"Mehmet Rifat Efendi (Börekçi)'nin Milli Mücadeledeki Hizmetleri" *Diyanet İlimi Dergi*,Cilt:31,Sayı:1 (Ocak-Şubat-Mart 1995)s.79-102.

¹⁷ Din adamlarının hizmetleri için bkz.,K.Mısıroğlu, *age.*,s.18vd.;C.Kutay, *age*,s.5vd.; Sankoyuncu, *age*,s.19 vd.

¹⁸ Sayıları çok az olmakla birlikte kimi din adamı Kuva-yı Milli'ye karşı çıkmıştır. Bu konuda bkz.,Ali Sankoyuncu, *Atatürk, Din ve Din Adamları*, Ankara,2002,s.122-124.

gözüyle Milli Mücadele tarihini yazanlar, bu gerçeği göreceklerdir.

Öte yandan merhum Dr. Fethi Tevetoğlu'nun da belirttiği gibi "Türk Milli Mücadelesi'nin noksansız tarihini yazanların, eserin asıl sahibi büyük Türk Milletinden bu mücadeleye ufak-büyük hizmeti geçmiş her Türk evladına, gördüğü milli hizmet ölçüsünde yer ve değer vermeleri hem ilmi bir zaruret, hem de kadirbilirlik borcudur."¹⁹

Kısacası Türk Milleti askeri-siviliyle, yöneticiyle öğretmeniyle, öğrencisiyle, din adamlarıyla, tüm diğer meslek erbabıyla kadını-erkeğiyle, köylüsü-kentlisiyle üç yıl boyunca savaşarak saldırganları denize dökmüştür.

Bu düşüncelerden hareketle, "ULUSLARARASI BOLVADİN SEMPOZYUMU"nda Bolvadinli Din Adamlarının Milli Mücadeledeki hizmetleri konu olarak seçilmiştir. Amacımız, yeni nesillere, şimdiye değin kendilerinden pek söz edilmeyen millet kahramanlarını tanımaktır. Böylece gençlerimiz, üzerinde yaşadıkları vatanın, sevinçlerini ve kaderlerini paylaştıkları toplumun teneffüs ettikleri hürriyet havasının, kısaca sahip oldukları bütün değerlerin kimler tarafından nasıl ve hangi mücadelelerle elde edildiğini anlayacaklardır. Aynı zamanda Milli Mücadele'yi ve Türk İstiklal Savaşını bir millet hareketli olmaktan çıkararak belirli sınıf ve zümrenin davranışları şeklinde yorumlayan, yazan ve yayınlayanlara karşı da yakın geçmişlerini daha iyi öğrenmiş olacaklardır.

I. HAYATLARI

1. Yörük Hacı Ali (ULU) Efendi

Karakeçili Yörük Aşiretinden olan Osman Efendi'nin oğludur. 1864 yılında Emirdağ'ının Dere Köyünde doğdu. İlk eğitimini babası verdi. Sonra Bolvadin'e geldi. Akrabası olan

¹⁹ Fethi Tevetoğlu, *Atatürk'le Samsun'a Çıkanlar*, Ankara,1971,s,9.

Müderris Yörük Hacı İbrahim Efendi'nin (Ö.1887) görev yaptığı İmaret Camii yanındaki Bülbülzade Müftü Müderris Hacı Mehmet Efendi medresesine kayıt oldu. Hocası ve akrabası İbrahim Efendi ölünceye kadar bu medresede okudu. 1887 yılında hocası öldükten sonra Konya'ya gitti. Konya İplikçi Camii yanındaki Parlak Hacı Ahmet Medresesinde öğrenime başladı. Burada Şer'iyeye ve Evkaf Vekilliği de yapan Hadimli Mehmet Vehbi (ÇELİK) Efendi (1862-1949)'den tefsir, Kadınhanlı Hüseyin Efendi'den hadis dersleri aldı. Bu arada "Kadiriye Tarikatına" intisap etti²⁰.

Konya'daki öğreniminden sonra, Bolvadin'e gelerek tekrar İmaret Medresesine devam etti. Bu medrese müderrislerinden Müftüzade Hacı Mehmet Efendi ve Kadızade Hasan Efendilerden öğrenim gördü. 1893 yılında Müftüzade Hacı Mehmet Efendi'den ve 1895 yılında da Kadızade Hasan Efendilerden icazetname aldı²¹.

Adı geçen kendi çabası ve halkın yardımı ile Kadriye Medresesini 1897 yılında yaptırarak, bu medreseye müderris oldu. Bilhassa köylerden gelen kimsesiz çocukları yetiştirdi. Emrullah Mahallesi halkının da katkılarıyla Kadriye Camii yaptırdı. Külliye haline getirdiği bu camii için bir de vakıf kurmuřtur²².

Müftü Mehmet Ali Efendi'nin 1920 yılında vefatıyla boşalan Bolvadin Müftülüğüne yapılan seçim sonunda 21 Eylül 1920 tarihinde atandı. Bu arada Bolvadin Maarif Encümeni Reisliğine seçildi. Bu görevi 5 yıl yürüttü. Ayrıca aşağıda söz edileceği gibi, Bolvadin Kuva-yı Milliye Teşkilatını kurup, başkanlığını yürüttü. Soyadı kanunuyla birlikte ULU soyadını

²⁰ Muharrem Bayar, *Bolvadin Tarihi Yetiştirdiği Kişiler*, Bolvadin, 1996, s. 460.

²¹ DİB Arş. D:1925-0051; Ayrıca Tercüme-i Hali için bkz., EK I.

²² Bayar, a.g.e, s. 461.

alan Hacı Ali Efendi, Bolvadin Müftüsü iken 3 Kasım 1939'da vefat etmiştir²³.

2. Yunuszade Ahmet Vehbi Efendi

1 Temmuz 1871 tarihinde Bolvadin'de doğmuştur. Bolvadin'in önde gelen eşrafından Yunuszade Abdülkadir Efendi'nin oğludur. Bolvadin Medresesinde okumuş, İstanbul Fatih Medresesinden mezun olmuştur. 1894'te Şam'a gidip, Hadis ilmi üzerine ihtisas yapmıştır. Dönüşünde Bolvadin Nebi Efendi Medresesinde müderrislik yapmıştır. Sırat-ı Müstakim, Sebil-ür Reşad, Tevhit-i eftar, Hayr-ül Kelam adlı dergi ve gazetelerde yazı ve şiirleri yayınlanmıştır. Ancak kitap haline getirilmemiştir. Arapça ve Farsçanın yanı sıra Rumca da öğrenmiştir²⁴.

Milli Mücadele'de önemli hizmetleri bulunan Yunuszade Ahmet Vehbi Efendi 9 Aralık 1938 tarihinde vefat etmiştir. Soyadı kanunu ile birlikte ÜNLÜ soyadını almıştır²⁵.

3. Yörükzade Ahmet Fevzi (ÖZDEMİR) Efendi

Yörükzade Ahmed Fevzi Efendi 1874 yılında Bolvadin'in Alaca Mahallesinde dünyaya gelmiştir. Adana'dan gelerek Bolvadin'e yerleşen, Kayhan Yörüklerinden Hafız Mehmet Efendi'nin oğludur. İlk tahsilini Kaymaz Mahallesindeki "Mahmut Hoca Mahalle Mektebinde" yapmıştır. Bu sırada babasının arkasından da annesini kaybetmiştir. Bolvadin Rüştüyesinde orta öğrenimini tamamladıktan sonra Konya'ya gider. Konya'da Şer'îye ve Evkaf Vekili Mehmet Vehbi (ÇELİK) Efendi'den dersler almıştır. Konya'daki öğrenimini tamamladıktan sonra İstanbul'a gelerek Fatih Medresesinde öğrenimini tamamlamıştır. Bu medreseden "Müderrislik İcazeti" aldığı zaman henüz 25 yaşındadır. 35 yaşına geldiği zaman

²³ DİB Arş., D: 1925-0051; Bayar, *a.g.e*, 461. Ayrıca Müftü Hacı Ali Efendi'nin fotoğrafı için bkz., EK II.

²⁴ <http://evrensmyrna.blogspot.com/2012/02/yunuszade-ahmet-vehbi-unlu.html> (23.08.2017). Ayrıca fotoğrafı için bkz., EK: III.

²⁵ <http://evrensmyrna.blogspot.com/2012/02/yunuszade-ahmet-vehbi-unlu.html> (23.08.2017).

Bolvadin'e d6nerek, Alaca Camii İmam Hatipliğinin yanı sıra caminin bitişindeki medresede 6đrenci yetiştirmiştir. Ayrıca Hamidiye kütüphanesi kurarak vakfetmiştir.

Ahmed Fevzi Efendi'nin başarısı devrin Padişahı II. Abdülhamit Han'ın dikkatini çekmiş, 1892 yılında yapılan liyakat imtihanında gösterdiği başarıdan dolayı, "liyakat nişanıyla" ödüllendirilmiştir.

İstanbul'dayken Nakşibendi tarikatının ileri gelenlerinden Abdül Aziz Efendi (1895-1952) Hasip Efendi (1863-1849) ve Mehmed Zahid Kotku (1879-1980) ile arkadaşlık yapmıştır. Ahmet Fevzi Efendi, bu tarikatın büyüklerinden Ahmed Ziyaüddün Gümüşanevi'nin (1812-1893) Bolvadin'deki halifesidir. Bolvadin ve civarında bu tarikatın postnişinliğini 6lünceye kadar yapmıştır. Bu arada Milli Mücadele'de önemli hizmetleri olmuřtur²⁶. Kasım 1957 yılında vefat etmiştir. Soyadı kanunuyla birlikte ÖZDEMİR soyadını almıřtır²⁷.

4. Süleyman Sırrı (DEMİRBAŞ) Efendi

Süleyman Sırrı Efendi, 13 Ekim 1864 tarihinde Bolvadin-Alaca Mahallesinde doğdu. Demirci esnafından İbrahim Efendi'nin oğludur. Ailesi 1873 yılında Aziziye²⁸ (Emirdağ) kazasına taşındıklarından ilköğrenimini Emirdağ Sıbyan Mektebi'nde tamamlamıştır. Sonra 6đrenimini Emirdağ Rüştiyesi'nde sürdürmüştür. 1874 yılında girdiği bu okulda, dini derslerin yanı sıra Arapça, Türkçe, Farsça, Tarih, Coğrafya, Matematik gibi dersler de okumuştur. Bu arada güzel yazı yazma ile ilgili dersler almış, rika hatlarını da görmüştür. Arapça dersinde sarf, nahiv ve mantık; Farsça dersinde Farsça grameri; tarih dersinde de Osmanlı tarihi okumuştur. Rüştiyeyi hiç zaman kaybetmeden üç yılda bitirmiştir. Rüştiyeden mezuniyeti sonrasında Süleyman Sırrı Efendi, Emirdağ Kazası Müftüsü

²⁶ Bayar, a.g.e., , s. 458-459.

²⁷ Bayar, a.g.e., , s. 458-459. Ayrıca fotoğrafı için bkz., EK IV.

²⁸ Aziziye'nin ismi 1933 yılında Emirdağ'a çevrilmiştir.

Mehmet Hayri Efendi'nin yönetimindeki medreseye kabul edilmiştir. Adı geçen Diyanet İşleri Başkanlığı'nda bulunan özgeçmişinde bu medresede öğrenimine ne zaman başladığını belirtmemiştir. Buna karşın 1908 yılında törenle icazetname aldığını bildirmiştir²⁹.

Milli Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Dairesi Başkanlığı'nın 30 Kasım 1978 tarih ve 24470 sayılı yazısında; Süleyman Sırrı Efendi'nin icazetnamesinin dört yıllık yükseköğrenim diploması olduğu belirtilmektedir³⁰.

Adı geçen yükseköğrenimi sonrasında 8 Ocak 1910 tarihinde 350 kuruş maaşla Emirdağ Mahkeme-i Şeriye Baş Kâtipliğine vekâleten, 14 Mayıs 1910 tarihinde de asaleten atanmıştır. Bu görevi istifasını verdiği 26 Ocak 1923 tarihine kadar başarıyla yürütmüştür. Adı geçen Emirdağ Kazası Mahkeme-i Şer'iyeye Baş Kâtiplik görevini yürütürken, 1919 yılında bir süre Bolvadin Müftülüğüne de vekâlet etmiştir. İzmir'in işgali üzerine İstanbul'a çekilen protesto telgrafını Bolvadin Müftü Vekili olarak imzalamıştır³¹. Ayrıca 1917 yılına kadar öğrenim gördüğü Emirdağ Mehmet Hayri Medresesi'nde fahri olarak hocalık yapmıştır. Münhal bulunan Emirdağ Müftülüğü için yapılan seçim sonunda 20 Ocak 1924 tarihinde müftü olarak atanmıştır³².

Soyadı kanunu ile DEMİRBAŞ soyadını alan Süleyman Sırrı Efendi Emirdağ Müftüsü iken 5 Temmuz 1941 tarihinde vefat etmiştir³³.

²⁹ DİB Arş., D: 23-1143; Ayrıca Tercüme-i Hali için bkz., EK:V.

³⁰ Milli Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Dairesi Başkanlığı'nın 30 Kasım 1978 tarih ve 24470 sayılı yazısında şöyle denilmektedir:

"Emirdağ Müftüsü iken emekliye sevk edilen Süleyman DEMİRBAŞ, Mehmet Hayri'den aldığı 1324 (1908) tarihli icazetnamesine göre, dört yıllık yükseköğrenim görmüş sayılır.

Bilgi edinilmesini rica ederim." (DİB Arş., D: 23-1143).

³¹ Haluk Selvi, *İzmir'in İşgali İle İlgili Protesto Telgrafları*, Değişim Yayınları, İstanbul, 2007, s.288.

³² Bkz., EK II

³³ DİB Arş., D: 23-1143.

II. MİLLİ MÜCADELE FİKRİNİN DOĐUŐUNDAKİ HİZMETLERİ

Milli Mücadele'nin başlarında 30 Ekim 1918'de imzalanan Mondros Ateşkesi sonrası İttihat ve Terakki Partisi kendini feshetmişti. İttihat Terakki Fırkasının, 1 Kasım 1918 tarihinde yapmış olduğu son kongresinde siyasi programını değiştiren bu partinin yerini almak üzere Teceddüt Fırkası kurulmuştur. Bu arada İttihat ve Terakki Fırkasının taşınır taşınmaz malları da Teceddüt Fırkasına devir kararı alınmıştır. Teceddüt Fırkası fikirlerini yaymak üzere "teceddüt" adıyla haftalık bir gazete çıkartmıştır³⁴. Ancak 9 Kasım 1918'de kurulan Teceddüt Partisi aktif bir rol oynayamıyordu³⁵. Bununla birlikte memleketin en güzide gücünü İttihatçılar oluşturuyordu. Ancak İttihatçıların baskısından kurtulan muhalefet 1919 yılı Ocak ayında Hürriyet ve İtilaf Partisini yeniden kurmuşlardı³⁶. İlk kez 21 Kasım 1911'de kurulan ve bir yıl sekiz ay faaliyet gösterdikten sonra kapatılan ve 10 Ocak 1919 tarihinde yeniden siyasi yaşamına başlayan bu fırka için Prof. Dr. Yücel ÖZKAYA şunları belirtir:

"Hürriyet ve İtilaf Fırkası Mensupları, İttihat ve Terakki Partisine düşman idiler. İttihat ve Terakki resmen ve hukuken dağılınca bunların üyelerini tamamen yok etmek için çalışmalarına da giriştiler. Ancak bunlar, İttihat ve Terakki Fırkasının

³⁴ Yücel Özkaya " Ulusal Bağımsızlık Savaşı Boyunca Yararlı ve Zararlı Dernekler" *Atatürk Araştırma Dergisi*, C. IV. Sayı:10 (Kasım 1987) s. 183-184.

³⁵ Kazım Karabekir Paşa, 17 Eylül 1919'da, Mustafa Kemal Paşa'ya, ve 3., 14., 24., 41., Ordu Komutanlıklarına gönderdiği yazıda Teceddüt Fırkası hakkındaki düşüncelerinden şöyle söz etmektedir: Fırkanın kendisine yolladığı mektubunda "zat-ı devletlerini kendi aralarında ve başlarında bulundurmakla müftehird addettiklerini» ve "İttihat ve Terakki'ye ruhen merbut" olduklarını anlatmıştır. Mektupta güvenilir kişilerin fırkaya alındığı, bazı livalarda adayların noksan olduğu da açıklanmaktaydı. Mektupta, Mustafa Kemal Paşa'nın her türlü fırka düşüncesinin üstünde olduğu, kendisini "Tezahürat-ı Milliye'nin mümessili bilmekle beraber bu ahir ve mühim hadisata canla başla iştirak eden fırka mensubunu zat-ı devletlerine fırkanın reis-i hakikisi" olarak düşündükleri de anlatılmaktaydı. Fransa, İngiltere ve Amerikalıların fırkanın yetini öğrenmek istedikleri, Cemiyetin "İstikal-ı vatan ve temin-i meşrutiyete ve bilhassa mülk-ü sarihinin Yunanistan ve Ermenistan"ca işgaline karşı olduğu açıklanan programında Türklerin, Ermeni ve Rumlardan üstün oldukları örneklerle gösterilmekteydi ". Doğal olarak hem Padişaha bağlı kalarak, meşrutiyet kurarak ulusal bağımsızlığı sağlamak ve hem de İttihat ve Terakki'nin izinden giderek bunu başarmak ve böylece, milli davaya hizmet olanaksızdı.(Özkaya a.g.m. s. 185)

³⁶ Tarık Zafer Tunaya, *Türkiye'de Siyasi Partiler*, İstanbul, 1952. s. 447 vd.

kötülüklerine katılmamış olanlara güvenmenin gerektiğini de söylemekteydiler. Hürriyet ve İtilaf Fırkası, Kuva-yı Milliye aleyhinde olduğu gibi, Osmanlılık prensiplerine bağlı ve batılılaşmaya karşı idi. Fırka, bünyesinde Damat Ferit, Gümilcineli İsmail, Miralay Sadık Bey, Konyalı şeyh Zeynelabidin, Hoca Mustafa Sabri Efendi, Seyyid Abdülkadir, Sait Molla gibi ünlü kişileri bulundurmaktaydı. Bunlardan Zeynelabidin, Bozkır ve Konya isyanlarını yürüten şahıstı. Seyyid Abdülkadir, Kürdistan Teali Cemiyetinin başkanıydı. Sait Molla ise, İngiliz Muhipleri Cemiyetinin önemli üyelerindendi. Bu Fırkanın Türkiye'nin her yerinde şubeleri vardı. Partinin programını bazı gazeteler de desteklemekteydi. İttihat ve Terakki ile Müdafaa-i Hukuka düşman olan ve İstanbul dışında da örgütlenen Hürriyet ve İtilaf Fırkası, İngilizler ile ortak çalışmış, Müdafaa-i Hukuk aleyhinde propagandalar yapmıřtı³⁷."

İlk kez 21 Kasım 1911 tarihinde kurulan Hürriyet ve İtilaf Partisi, İttihat ve Terakki'nin iktidarı tam olarak ele almasından sonra hiç bir varlık gösteremeyerek atıl bir vaziyette kalmıştı.³⁸

Mondros Ateşkesi sonrası gelişmelerden faydalanarak faaliyete geçen Hürriyet ve itilaf Fırkası, Milli Mücadele'ye karşı idi. Bundan dolayı Anadolu harekâtına karşı olanlar ile azınlıklar bu partinin çatısı altında toplandı. Yine partinin İslami görüşleri savunması ve özellikle kurucuları arasında şeyhülislam Mustafa Sabri³⁹ gibi bir din adamının bulunması, partinin yer yer Anadolu'da da desteklenmesini sağladı. Ayrıca Hürriyet ve İtilaf Fırkası, mütareke yıllarında "İngiliz himayeciliği" görüşünü benimseyerek İngiliz Muhipler Cemiyeti ile de işbirliği yaptı.

³⁷ Özkaya a.g.m. s.178

³⁸ Özkaya, a.g.e. s.315.

³⁹ şeyhülislam Mustafa Sabri Efendi'nin Milli Mücadele esnasındaki tutum ve davranışları hakkında bkz. Ali SARIKOYUNCU "şeyhülislam Mustafa Sabri'nin Milli Mücadele ve Atatürk İnkılâpları Karşıtı Tutum ve Davranışları " *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi* sayı:39 s.787-812

İngilizlerin desteğini alan ve Anadolu'da da örgütlenen Hürriyet ve İtilaf Fırkası, kısaca Milli Mücadele'ye karşıydı⁴⁰. Buna karşılık kendisine fes eden İttihat ve Terakki Fırkası mensupları Anadolu harekâtı yanında yer almıştı.

Ayrıca Hürriyet ve İtilaf Fırkasının destek ve yardımlarıyla Afyokarahisar ve Bolvadin'de Teâlî-i İslam Cemiyeti'nin şubesi açılmıştır. Teâlî-i İslam Cemiyeti; Medrese müderrisleri tarafından kurulmuştur. İlk kuruluşunda adı Cemiyeti Müderrisin (Medrese Öğretmenleri) olup Hürriyet ve İtilaf Fırkasını destekleyen bir cemiyet olarak göze çarpar. 26 Eylül 1919'da bu cemiyet **İkdam Gazetesi**'nde Anadolu harekâtı hakkında bir beyanname yayınlamıştır⁴¹. Bu cemiyetin daha yakinen tanınması açısından bu bildirimlerinden birkaç paragrafı sunuyoruz.

"... Bu defa da Anadolu'da Mustafa Kemal ve Kuva-yı Milliye maskaraları Yunan askerlerinin önünden namerdane bir surette kaçarken, zavallı saf ve gafil ahali ve askerden cem' ettikleri kuvvetleri düşmanla harbe tutuşturarak ve *"siz mevkiinizde sebat edin, biz şu taraftan onların arkasını çevireceğiz"* tarzında yalanlar ve hilelerle savuşup kaçarak zavallı neferlerimizi ve ahalimizi boşuboşuna kırdırmak usulünü takip ediyorlar. Biçare millet! bu yankesicilerin hilelerini, desiselerini hala tamamen anlayamamıştır. Yazık, bin kere yazık ki gerek harp içinde ve gerek mütarekeden sonra memleket bunların fitne ve fesadı uğruna milyonlarca evladını telef ediyor da Talat, Enver, Cemal, Mustafa Kemal vesaire gibi beş on şakinin vücudunu ortadan kaldırmak için icap eden küçük fedakârlığı göze aldırarak memleketi ve kendilerini ebedi tehlikeden

⁴⁰ Bununla birlikte Hürriyet ve İtilaf Fırkası İzmir'in işgaline karşı çıkmıştır. "17 Mayıs 1919'da, kendi genel merkezinde yaptığı toplantıda, diğer fırkalar Sulh ve Selamet, Milli Ahrar, Demokrat Sosyalist, Osmanlı Demokrat, Trabzon Müdafaa-i Milliye, İzmir Redd-i İlhak Cemiyetleri Trakya ve Adana Delegeleri İtilaf devletleri için ortak bir muhtıra hazırlamış ve bununla İtilaf devletlerine göndermişlerdi." (Özkaya a.g.e., s. 177). Fakat Hürriyet ve İtilaf Fırkası yetkilileri hazırlanan bu muhtırayı imza koymamışlardır.

⁴¹ Özkaya, a.g.m., s. 179

kurtarmak ve selamete çıkarmak tarikini idrak edemedi ve hala da edemiyor! Millet Meşrutiyeti kabul ettiği zaman bunun ahkâmını ve Kanun-ı Esasi'sini kendi muhafaza edecek ve hukukunu zorbalara ve yalancılara, dolandırıcılara kaptırmamak üzere kendisi olanca kuvvetiyle ve bütün azim ve dikkatiyle çalışacaktı: uyumayacak ve yaldızlı sözlere aldanmayacak, mazarrat ve menfaatini bihakkın takdir edecekti.

Halbuki millet aldanıyor, aldatılıyor, lüzumsuz yere girdiği ve mağlubiyetle çıktığı bir muharebenin ferdasında da aklını başına toplayamıyor! Kendisini hala aldatmağa çalışan heriflere niin diyemiyor ki: *“Ey hainler, Ey Allahtan korkmayan ve peygamberden haya etmeyen mahluklar, muharebe ettiniz, başımızı bin türlü belalara soktunuz, mağlup oldunuz, bizi de o yolda mahv ve perişan ettiniz, devletlere karşı mağlup olduk”* dediniz mütareke imzaladınız, silahlarımızı, boğazlarımızı, Pay-i tahtımızı teslim ettiniz. Şimdi neye tekrar gücünüz yetmediğini ikrar ve imza ettiğiniz devletleri yeniden kızdırarak üzerimize husumet ve gazaplarını davet etmekten ve istila olunmayan bakiye-i memleketimizi de istila ettirmekten başka bir faidesi olmayacak surette mecnunane hareketlere kalkışıyor ve bizi de eskisi gibi boşuboşuna kızıdırıyorsunuz?!

İngilizleri kızdırdınız, üzerimize Yunanlıları musallat ettiler. Harbde mağlup olduktan sonra uslu oturmak ve mağlubiyetin netayicine katlanarak telafisini sabr ü sükun ve akl ü tedbir dairesinde izale etmekten başka çare var mıdır? Yunanlılarla harbe tutuşuyor, sonra da bir taraftan kaçıyor ve bir taraftan şöyle mukavemet ettik, böyle zayıat verdik gibi yalanlarla halkı iğfale çalışıyorsunuz! Düşünmüyorsunuz ki Yunanlılara fazla zayıat verdirmek bile bundan sonra bizim için hayırlı ve menfaatli bir şey olmaz: hudanegerde sizin yalanlarınızı şahit tutarak işgal ettiği memleketimizde; *“bu kadar kan döktürn ve şöyle fedakârlık ettim, böyle emek çektim diyerek hakk-ı feth davasına kalkar! Hem sizler ey yalancı ve*

deni şakiler! Kendi milletimize karşı ecnebi milletlerden hiçbirinin yapmadığı şekavet ve şenaatleri irtikâp edip dururken milleti, eşrafı memleketi, ulemayı asıp keserek mallarını yağma ederken kendinize ne hakla, ne yüzle, ne utanmazlıkla Kuva-yı Milliye namını veriyorsunuz? Milleti öldürerek, mahvederek hukuk-ı milleti müdafaa edeceksiniz öyle mi? Utanmaz hainler, artık yetişir, yakamızı bırakın: Cenab-ı Hakk'ın gazap ve laneti sizin üzerine olsun”

Ülkenin ileri gelen asker ve sivil yöneticileri ile eşraf bu iki parti (İttihat ve Terakki-Hürriyet ve İtilaf) arasında bölünmüştü. Bu durum, hiç kuşkusuz Afyonkarahisar Sancağını da etkilemiştir. Şöyle ki, Milli Mücadele'nin ilk günlerinde Afyonkarahisar Mutasarrıflığı Hüdavendigâr (Bursa) Vilayetine bağlıydı. Bursa Valisi ise, Hürriyet ve İtilaf Fırkası mensubu Gümölcineli İsmail Bey idi. 13 Mart 1919 tarihinde Valilik Makamına oturan İsmail Bey'in ilk icraatı, Milli Mücadele'ye ve bu amaçla yapılan hazırlıklara karşı çıkmak oldu. Bu cümleden olarak gizlice yaptırdığı soruştırmalarla Milli Mücadele yanlılarını, bu arada örgütlenmeye çalışan genç subay ve aydınları saptıyor, bunları çeşitli bahanelerle kent dışına sürüyordu.

Bursa halkının tepkisi yüzünden, İsmail Bey, 29 Temmuz 1919 tarihinde Valilikten çekilmek zorunda kaldı. Fakat Bursa vilayeti halkı yağmurdan kaçalım derken doluya tutuldu. Zira, İsmail Bey'in yerine **Nemrut** takma adıyla tanınan Mustafa Paşa atandı. Yeni Vali Bursa'ya gelir gelmez, Kuva-yı Milliye karşıtı faaliyete geçti. Hatta İsmail Bey'den daha sert davranışlar sergiledi.

“Mustafa Paşa, Mütareke'den sonra İstanbul'da Mustafa Nazım Paşa başkanlığında kurulan *Divan-ı Harb-i Örfi'de* üye olarak görev aldı. Boğazlayan Kaymakamı Şehit Mehmet Kemal Bey'in idamına bu mahkeme karar vermiştir (8 Nisan 1919). Kamuoyunun baskısı sonucu bu mahkemelerin üyeleri Ağustos

1919 tarihinde değiştirilince mahkemenin gayretli ve vicdansız üyesi... Mustafa Paşa, ödüllendirilerek Hüdavendigar Valiliğine atandı”⁴².

Diğer taraftan Heyet-i Temsiliye'nin Anadolu'nun İstanbul ile ilişkilerini keserek, İstanbul Hükümetini istifaya zorladığı günlerde; İstanbul-Bağdat Demiryolu çevresini İzmit, Eskişehir, Kütahya ve Afyonkarahisar da başta İngilizler olmak üzere İtilaf kuvvetleri bulunuyordu. Bu bakımdan İzmit, Eskişehir, Kütahya ve Afyonkarahisar Livalarının oluşturduğu eksenin denetim altına alınması hem İstanbul, hem de Milli Harekât açısından önem arz etmekteydi. Hüdavendigar Vilayetinin ismi geçen livalarında İstanbul'a sadık mutasarrıflar bulunuyordu. “Bu mutasarrıflar İngilizlerin de desteğine güvenerek hem ulusal direnişin örgütlenmesini engelliyor, hem de Sivas Kongresi'nin denetimini kabul etmeyip, İstanbul ile ilişkilerini sürdürüyorlardı”⁴³. Örneğin Eskişehir Mutasarrıfı Mustafa Hilmi Bey, İstanbul Hükümeti'nin ateşli destekilerindendi. O, İngilizlerin de yardımıyla ve “İdare-i Örfiye” yetkisinden yararlanarak, Kuva-yı Milliye taraftarlarına düşmanca davranmış, işkence yapmış, birçok kişiye de tevkif ettirmiştir. Bu arada Kuva-yı Milliyeci Doktor Tahsin Bey ile birlikte Eskişehir halkından birkaç masum kişinin öldürülmesine de sebep olmuştur. Bu yüzden kimliği açıklanmayan, muhtemelen Kuva-yı Milliye taraftarı birisi tarafından Mustafa Hilmi Bey, 4 Ekim 1919 tarihinde öldürülmüřtür⁴⁴.

İzmit ve çevresinin öneminden dolayı Birinci Damat Ferit Hükümeti, Mustafa Kemal Paşa'nın ölküdaşı ve Onunla Samsun'a çıkan İbrahim Süreyya (YİĞİT) Bey'i 8 Mart 1919 tarihinde İzmit Mutasarrıflığı görevinden aldı. Daha sonra İstanbul Hükümetleri Milli Mücadele karşıtı Mahmut Mahir,

⁴² Kamil Erdaha, *Milli Mücadelede Vilayetler ve Valiler*, İstanbul 1975, s.332-342

⁴³ İlhan Tekeli, Selim İlkin, *Ege'de Sivil Direnişten Kurtuluş Savaşına Geçerken Uşak Heyet-i Merkeziesi ve İbrahim (TAHTAKILIÇ) Bey*, TTK Basımevi, Ankara, 1989, s. 273.

⁴⁴ Sarıkoyuncu ve Diğerleri, *a.g.e.*, s. 39-42.

Ahmet Anzavur, Suat ve İbrahim Hakkı gibi kişileri mutasarrıf olarak İzmir'e tayin etti⁴⁵. Kütahya Sancağı Mutasarrıflığına da Milli Mücadele karşıtı Mustafa Naci Bey getirilmiřtir⁴⁶.

Öte yandan Mondros Ateşkesi imzalandığı tarihte Afyonkarahisar'da Mutasarrıf olarak Anastas adında bir Rum bulunuyordu. Anastas Milli Hareket karşısında pasif davrandığı için yerine İstanbul Hükümetince Milli Mücadele'ye karşı ve İngiliz taraftarı Mahmut Mahir Bey Mutasarrıf olarak atanmıřtır⁴⁷. Ayrıca Afyonkarahisar Milli Mücadele'nin ilk günlerinde Mondros Ateşkesi'nin 15. Maddesine dayanılarak, İtilaf güçlerince işgal edilmiştir. Bu cümleden olarak, 18 Ocak 1919'da İngiliz birlikleri Afyonkarahisar'a gelmiřtir⁴⁸. 16 Nisan 1919'da 200 kişilik kuvvetlerini Afyon ve çevresine yerleştirmiştir. İtalyanlar da 21 Mayıs 1919'da 2 subay komutasında 262 askerini buraya göndermiřtir⁴⁹.

Yöneticilerin ve kimilerinin menfi tutum ve davranışlarına rağmen, yörede mücadele fikrinin doğuşu gecikmemiştir. Böyle bir anda milletin ruhunda ve benliğinde mevcut olan direnme gücünü ateşleyen Afyon ve çevresi hocaları, müftüleri Milli Mücadele fikrinin doğuşunda önemli bir faktör olmuşlardır. Özellikle Denizli Müftüsü Ahmet Hulusi Efendi'nin 15 Mayıs 1919 tarihinde İzmir'in Yunanlılar tarafından işgali sonrasında Afyonkarahisar'a ziyaretinin bu konuda etkili olduğunu görüyoruz. Adı geçen burada 23. Tümen Komutanı Ömer Lütfi'nin yanı sıra Müftü Hüseyin (BAYIK)⁵⁰, Müderris İsmail Şükrü, Mehmet Şükrü, Nebi ve Gevikzade Hacı Hafız Efendilerle

⁴⁵ Bkz.; Erdeha, a.g.m., Sayı:48,49,50,51.

⁴⁶ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Kütahya Şehri*, Devlet Matbaası, İstanbul, 1932, s. 181.

⁴⁷ Ahmet Altıntaş, *Milli Mücadele Döneminde Afyon ve Havalisi*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul, 1990, s. 1.

⁴⁸ Ali Sarıkoyuncu ve diğerleri, *Milli Mücadele'de Eskişehir*, Eskişehir Osmangazi Yay., Eskişehir, 2002, s. 7.

⁴⁹ Altıntaş, a.g.e., s. 2.

⁵⁰ Müftü Hüseyin Bayık'ın Milli Mücadele'deki hizmetleri için bkz., Sarıkoyuncu, "Milli Mücadele'de Afyon Müftüsü Hüseyin (Bayık) Efendi", s.74 vd.

görüřmüřtür⁵¹. Görüşmede düşmana karşı gelmenin dini bir görev olduğunu, bu konuda halka rehberlik yapılmasının gerektiği, birlik ve beraberliğin sağlanmasının önemli olduğunu belirtmiřtir⁵². Ahmet Hulusi'nin Milli Mücadele bilincinin gelişmesindeki bu çalışmaları kendini göstermekte gecikmemiştir. Yunuszade Ahmet Vehbi Efendi, Halkı Milli Mücadeleye davet edici şiirler yazmıştır. Yörükzade Ahmet Fevzi Efendi de Milli Mücadele'de milli birlik ve beraberliği sağlamak için daima halkı dinamik tutmuş, halkla beraber olmuş, halkın maddi manevi yönden canlı olmasını sağlamıştır. Sık sık maddi ve manevi CİHAD'ın önemini vurgulamıřtır⁵³. Afyonkarahisar ve kazalarında özellikle Bolvadin'de din adamları Milli Mücadele fikrinin doğmasında önemli rol oynamışlardır.

III. İZMİR'İN İşGALİNE BOLVADİNLİLERİN TEPKİSİ

Bilindiği üzere 14/15 Mayıs 1919 gecesi sabaha doğru güzel İzmir'imiz Yunanlılar tarafından işgal edilmiştir. Yunan askerlerinin İzmir rıhtımına ayak bastıkları an, İzmir Redd-i İlhak Cemiyeti'nce bu durum Anadolu'nun diğer yerlerine olduğu gibi, Bolvadin'e de bildirilmiřtir⁵⁴. Bu acı haberi öğrenen yurtsever Bolvadin halkı 16 Mayıs 1919 günü İstanbul'a Sadaret Makamına gönderdikleri telgrafla protesto etmiştir.

Bolvadin Kazası Umum İşlam ve Türk olan kırk bin nüfus ahalisi namına Müftü Vekili Hacı Süleyman ve Belediye Reisi Halil imzasıyla gönderilen telgrafla özetle şöyle denilmektedir:

“Gayrimüslimlere karşı daima şevkat ve adalet göstermek, ecnebilerin hukukuna her suretle siyanet etmek olduğu tarihen

⁵¹ Müftü Hüseyin Efendi (BAYIK) ve diğerlerinin Milli Mücadeledeki hizmetleri için bkz., Ali Sarıkoyuncu, *Milli Mücadelede Din Adamları II*, Diyanet İşleri Baş. Yay., 6 Baskı, Ankara, 2012, s. 75 vd.

⁵² Denizli Müftüsü Ahmet Hulusi Efendi'nin Milli Mücadeledeki hizmetleri için bkz., Ali Sarıkoyuncu, *Milli Mücadele'de Din Adamları I*, Diyanet İşleri Baş. Yay., 6 Baskı, Ankara, 2012, s. 73-133.

⁵³ Bayar, a.g.e, s. 458-459.

⁵⁴ *Türk İstiklal Harbi*, C. II, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1963, s.63.

müsbet olan Türklerin uğradıkları haksızlığı İtilaf Devletlerinin Amerika halkının Başkanı Wilson'un ve Cemiyet-i Akvam'ın dikkatlerine sunmak ve onların verdikleri sözlere uymalarını istiyoruz. Halkının büyük çoğunluğu Türk olan sevgili İzmir'imizin, o yurdumuzun öteden beri hem hududumuz olan ve daima bizlerle cenk ve cidalde bulunmakla tarihimizde hiss-i intikamı görülmüş Yunanilere terki nasıl tecviz olduğuna inanmak istemez ve hangi prensip ve adalete te'lif edildiğini anlayamaz. Dolayısıyla dünya sulhu gibi yüce bir gayenin temini için o medeni milletler, o büyük milletler bu uğurda akıttıkları kanlar henüz göz önünde kurumadan bu masum kanın daha irakasına nasıl razı olduklarını kestirememekteyiz. Neticesi kanla silinecek böyle açıktan haksız bir kararın kaldırılmasını o ali millet ve devletlerin ulvi insaniyetlerinden beklemekte olduğumuzu arz ederi bu konuda yüce makamlarından girişimde bulunulmasını bekler ve rica ederiz⁵⁵."

Bu telgraftan sonra, aynı günlerde konuyla ilgili iki telgraf daha İstanbul'a gönderilmiştir. Sadaret Makamına "Kırk bin Nüfus Namına Hürriyet ve İtilaf Şubesi Reisi Mehmet Rasim" imzalı ve 21 Mayıs 1919 tarihli telgrafla; İzmir'in Yunanlılara verilmesinin doğru olmadığı belirtilerek, başta Amerika Birleşik Devletleri Başkanı Wilson ve diğer İtilaf devletlerinin yetkilerinden işgalin durdurulması için bir an önce girişimde bulunulması istenilmiştir⁵⁶.

Kurucuları arasında Bolvadinli din adamlarının da bulunduğu "Bolvadin İlhak Heyeti" imzasıyla 23 Mayıs 1919 günü Sadaret Makamına gönderilen telgrafta ise; özetle şunlar ifade edilmiştir⁵⁷.

"Aydın ve İzmir havalisinden son aldığımız haberlerden bize, o havalinin pek kanlı olay karşısında kaldığını oradaki

---

⁵⁵ Selvi, a.g.e., s.288.

⁵⁶ Selvi, a.g.e., s. 289.

⁵⁷ Selvi, a.g.e., s.289.

dindaşlarımızın İslam kardaşlarımızın ırz, namus, iffetleri pay-ı mal ve bütün mukaddesatın ayaklar altına alındığını, katliamın pek feci ve vahşi bir surette devam ettiğini, denizlerin dalgalarının kırmızı Türk kanlarına boyandığını, sokakların Türk ve İslam yaralıları ve cenazeleriyle dolduğunu, her tarafı elim bir ye's, büyük bir matem, derin bir hüznün kapladığını teessür ve heyecanla kanlı gözyaşlarıyla öğrendik ve işittik. Reis-i Cumhur Wilson cenaplarının prensipleriyle barış koşullarına aykırı olarak büyük bir çoğunluğu Türklerle meskun ve Türk olan en güzel kısmının sevgili İzmir'imizin Yunan Hükümetince ilhakı ve bu kanlı olay ve zulmün sizler huzurunda cereyanı bugün İslamiyeti rencide ve dilham ediyor. Bu milletler hukuku ve insan hayatına aykırı bir harekettir. Bütün varlığımızla vahşice işlenmekte olan bu harekâtı siyah bayraklara bürünmüş Türk hilaliyle protesto eder, sevgili İzmir ve havalisinin vatanımıza verilmesini siz yüce İtilaf yetkilileriyle büyük devletlerin yöneticilerinden istirham eyleriz.”

Yukarıda sunulan telgraflardan da anlaşılacağı üzere, İzmir'in Yunan askerlerince işgal edilmesi, Bolvadin ve çevresinde Kuva-yı Milliye'nin oluşmasında etkili olmuştur.

IV. ANKARA FETVASI VE BOLVADİNLİ DİN ADAMLARI

Bir iş ve eylemin İslam dini açısından doğru veya yanlışlığı, olur veya olmazlığı konusunda din bilginlerinin verdikleri sözlü veya yazılı cevaplara “fetva” denir⁵⁸.

TBMM'nin açılış arifesinde, ülkenin işgalden kurtulabilmiş köşeleri farklı görüşlerin kavga sahnesi haline gelmiştir. Şeyhülislam Dürrizade Abdullah'ın⁵⁹ yıkıcı fetvaları⁶⁰ ve Bab-ı Alinin beyannameleri ile kafası karışan halk, yer yer vatan

⁵⁸ Sarıkoyuncu, *Milli Mücadelede Din Adamları II*, s. 13.

⁵⁹ Dürrizade Abdullah hakkında bilgi için bkz. Sarıkoyuncu, *Milli Mücadelede Din Adamları II*, s. 45-48.

⁶⁰ Dürrizade Abdullah'ın Milli Mücadele aleyhine fetvası için bkz., Sarıkoyuncu, *Milli Mücadelede Din Adamları II*, s. 28-29.

kurtarıcılarının karşısına dikilmiştir. Başta Mustafa Kemal olmak üzere Milli Mücadelenin önde gelenlerinin “katli vacip” olduğuna dair fetvalar verilmiřtir⁶¹. Bunun üzerine Anadolu’nun muhtelif yerlerinde ayaklanmalar baş göstermiş, isyancılar Ayaş belinden Ankara’yı seyrederek bir duruma gelmiştir. Düşmanlarımız ve onların yerli işbirlikçileri el ele vererek Anadolu’da bir kardeş kavgası çıkartmak suretiyle Türk halkını birbirine kırdırmak istemişlerdir. Yani Milli Mücadelenin en zor günleriydi.

Böyle bir anda başta Ankara Müftüsü Mehmet Rifat Efendi (BÖREKÇİ)⁶² olmak üzere pek çok din bilgini vazifeye koşmuştur. Mehmet Rifat Efendi, Anadolu’da sağduyulu ve vatansever ulemayı harekete geçirerek ulusal hareketin meşru olduğuna dair karşı fetvalar hazırlamıřtır⁶³. Böylece Milli Mücadelede fetvalar da savaşmıştır. Bu savaşta, Dürrizade Abdullah’ın imzasını taşıyan ‘İstanbul Fetvası’ bir tarafta, 155 imzayı aşkın Anadolu ulemasının⁶⁴ ‘Ankara Fetvası’ diğer taraftadır. Bu fetvayı din adamı ve aynı zamanda Afyonkarahisar milletvekili olan İsmail Şükrü (ÇELİKALAY), Mehmet Şükrü (KOÇ), Ahmet Nebil (YURTERİ) Efendiler ön sıralarda imzalamıřlardır⁶⁵.

Elbette Anadolu’nun fetvası İstanbul’un fetvasına galip gelecekti. Çünkü İstanbul Fetvasında taraflı, kasıtlı, eksik, yanlış bilgiler isnat edilerek hükümler verilmiş olması, daha önemlisi, ciddi dini kaynak gösterilmemesi inandırıcılık yönü açısından

⁶¹ Mustafa Kemal ve beş arkadaşı (Ali Fuat Paşa, Alfred Rüstem, Kara Vasıf, Doktor Adnan Beyler ile Halide Edip Hanım), Ankara Müftüsü Rifat (BÖREKÇİ) Efendi, İsmet İnönü, Yusuf İzzet ve İsmail Fadıl Paşalar, Hüseyin Selehattin, Fahrettin, Abbas Hilmi, Bekir Sami (56. Fırka Komutanı), Hamidullah Suphi, Cami’ ve Hakkı Behiç, Dr. Rıza Nur, Yusuf Kemal, Fatın Bekir Sami (Beyrut ve Halep Sabık Valisi) Beyler ve Celalettin Arif ile Mustafa Fehmi (Sabık Karacabey Müftüsü) Efendiler gibi Milli Mücadelenin önde gelen kişileri kıyaben ölüme mahkum edilmişlerdir. (Sarıkoyuncu, *Milli Mücadelede Din Adamları II*, s. 52, Dipnot:12).

⁶² Rifat Börekçi ve Milli Mücadeledeki hizmetleri hakkında bilgi için bkz., Sarıkoyuncu, *Milli Mücadelede Din Adamları I*, s. 133-171.

⁶³ Mehmet Rifat Börekçi önderliğinde hazırlanan fetva için bkz., Sarıkoyuncu, *Milli Mücadelede Din Adamları I*, s. 152-153; Sarıkoyuncu, *Milli Mücadelede Din Adamları II*, s. 36-38.

⁶⁴ Ankara Fetvasını imzalayan din adamlarının isimleri için bkz., Sarıkoyuncu, *Milli Mücadelede Din Adamları I*, s. 153-158.

⁶⁵ Bkz. Sarıkoyuncu, *Milli Mücadele’de Din Adamları II*, s. 75-82; 90-92.

zayıf, tutarsız bir metindir. Bununla birlikte daha önce de belirtildiği gibi, halifelik makamının nüfusunun kullanılması Anadolu'nun çeşitli yerlerinde Milli hareket için ciddi tehlikeler arz eden isyanlar çıkarılabildiği.

Ancak Ankara Müftüsü Mehmet Rifat Efendi başta olmak üzere, Ankara ulemasının hazırladığı fetva, gerçekleri daha iyi aksettiren "hakaret ve esirliğe maruz kalmış bulunan İslam Halifesinin kurtarılması" temel inancından hareketle, şer'i şerife uygun, ikna edici, delillere dayanan, ilmi ve dini bilgilerinden şüphe edilemeyecek kadar mesleğinin erbabı ulema tarafından hazırlanmıştır. Bu fetva; Anadolu'nun pek çok yerinde yine bu konuda söz sahibi ulema tarafından incelenerek kabul edilmiřtir⁶⁶. Afyonkarahisar milletvekillerinin ve din ulemasının yanı sıra Bolvadinli din adamları da bu fetvayı samimiyetle kabul etmişler ve halka duyurmuşlardır. Böylece Bolvadin ve çevresinde Milli Mücadele bilincinin doğması ve pekişmesi sağlanmıştır.

V. BOLVADİN KUVA-YI MİLLİYESİ VE DİN ADAMLARI

15 Mayıs 1919'da İzmir'i işgal eden Yunan birlikleri, Batı Anadolu içlerine doğru harekete geçmişlerdir. 25 Mayıs'ta Manisa'yı, 29 Mayıs'ta Turgutlu'yu eline geçiren Yunan birlikleri, 23 Haziran 1919'da Salihli'yi, 26 Haziran 1919'da da Kula'yı işgal ederek, Uşak, Kütahya ve Afyonkarahisar istikametine doğru harekete geçmiřtir⁶⁷. İzmir'e ayak bastıkları ilk gün, yirmisi subay olmak üzere şehrin ileri gelen bazı kişilerini şehit eden Yunanlılar, hemen sonraki günlerde de bu cinayetlerini devam ettirerek pek çok masum kişiyi öldürdüler. Türk evlerine hücum ile ırz, mal, gasp ve tecavüzlere kalkıştılar. İzmir'de yangın çıkardılar. Daha sonra aynı zulüm ve vahşeti işgal etikleri diğer

⁶⁶ Bayram Sakallı, *Ankara ve Çevresinde Milli Hareketler*, Ankara, 1998, s. 107-108; Sarıkoyuncu, *Milli Mücadelede Din Adamları I*, s. 158-159.

⁶⁷ Bünyamin Kocaoğlu, *Kurtuluştan Kuruluşa Batı Anadolu'da TBMM Yardımları*, Değişim Yayınları, İstanbul, 2008, s. 26-29.

yerlerde de devam ettiler⁶⁸. Denizli Müftüsü Ahmet Hulusi Efendi'nin ifadesiyle "...Bütün şehirlerin yakılmasıyla binlerce halkın ve çocuk ve kadınların öldürüldüğü ve kocalarıyla kardeşlerinin ve babalarının gözleri önünde kadın ve kızların namuslarına saldırıldığı ve kadınların memelerinin kesilmek ve tenasül uzuvlarına konulmak suretiyle insanlık tarihinin hiç kaydetmediği aşağılık ve rezaletin iftihar ve gururla (Yunanlılar tarafından) yapıldığı görülmüştür"⁶⁹.

Yunanlıların anılması bile haşiyet doğuran hunharca ve vahşice eylemleri kulaktan kulağa yayılmıştır. Bolvadin halkında büyük bir kin ve nefret uyandırmıştır. Tehlikenin yakın olduğunu anlayan Bolvadin Müftüsü ve Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Başkanı Hacı Ali Efendi, Emirdağlı Tahir Efendi, Kara Ahmet, Elmas Pehlivanın çeteleriyle de işbirliği yaparak; Emirdağlı Ahmet ve Subay Habibullah Beyler ile birlikte Kuva-yı Milliye Teşkilatını kurmuştur. Eski Çarşı Camii Kayyumu Ramazan Hoca, Kudrettin Kadir Hacı Ali Ağaların Halit, Gemicilerin Mehmet Ali, Madanın Ali, Gordilinin Mehmet, Hamamcı Salim, Hacı Mustafa'nın Şeyh Mehmet ve Boşnak Halil İbrahim Efendiler de teşkilatın kuruluşunda yer almışlardır. İntikam ateşiyle yanıp tutuşan vatansever gençlerinin katılımıyla da Bolvadin Kuva-yı Milliye'si güçlenmiştir⁷⁰.

Bolvadin Kuva-yı Milliyesi 2 Nisan 1921 tarihinde vukuu bulan ilk Yunan işgaline kadar varlığını sürdürmüştür. İşgalle birlikte mensupları silahaltına alınarak, düzenli ordunun çeşitli birliklerine dağıtılmıştır⁷¹. Kuruluşundan dağıtılmasına kadar Bolvadin Kuva-yı Milliyesi'nin başkanlığını Müftü Hacı Ali Efendi yürütmüştür. Ayrıca Müftü Ali Efendi, Bolvadin Müdafaa-i Hukuk Cemiyetinin başkanlığını da yapmıştır. Adı geçen Diyanet İşleri Başkanlığı Arşivinde bulunan dosyasındaki

⁶⁸ Sarıkoyuncu ve Diğerleri, a.g.e., s. 151.

⁶⁹ Ali Sarıkoyuncu, *Milli Mücadelede Din Adamları I*, 6 Baskı, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayını, 2012, s. 116-117.

⁷⁰ Recep Çelik, *Milli Mücadele'de Din Adamları I*, İstanbul, 2000, s. 216-217; Altıntaş, a.g.e., 16-17.

⁷¹ Altıntaş, a.g.e., s. 17.

12 Mayıs 1925 tarihli özgeçmişinde “... *Kuva-yı Milliye'nin bidayet-i teşkilinden nihayetine kadar kazamız Müdafaa-i Hukuk Riyasetinde ifa-i vazife ettim.*” demektedir⁷².

Teşkilatın iase ve diğer ihtiyaçları Bolvadin halkı tarafından karşılanmıştır. Hacı Atabey teşkilatın önde gelen destekçilerindendi. O, tek başına Bolvadin Kuva-yı Milliyesi'nin ikmalini sağlamıştır⁷³. Birinci Devre Afyonkarahisar Milletvekili İsmail Şükrü Çelikalay'ın Bolvadin Çarşı Camiinde yaptığı vaazlarında Milli Mücadele'nin gerekliliğini belirtmesi ile teşkilat halk tarafından da benimsenmiştir. Özellikle o günlerde Mülazim-i Sani (Teğmen) rütbesinde bulunan Halil Nuri (YURDAKUL) Bey'in⁷⁴ Bolvadin'e gelmesiyle de Bolvadin Kuva-yı Milliyesi daha da güçlenmiştir. Halil Nuri Bey'i; Yörükzade Ahmet Fevzi, Ulemadan Yunuszade Ahmet Vehbi, Müftü Yörük Hacı Mehmet Ali, Belediye Başkanı Enver Efendiler ile halkın ileri gelenleri karşılamışlardır. Yine aynı kişiler Halil Nuri Bey'i Bolvadin'den Ankara'ya uğurlamışlardır. Yunuszade Ahmet Vehbi'nin yazdığı “*Müslümanlar beklediğiniz kıyamet bugünlerdedir, birleşelim, kurtuluruz*” dözvi okunuyordu(20 Temmuz 1920). Grup Ankara'ya kadar ulaşınca kadar kalabalık bir gönüllü topluluğu meydana getirmiştir⁷⁵.

Halil Nuri Bey en çok Yunuszade Ahmet Vehbi Efendi'den etkilenmiştir. O, Yunuszade'nin aşağıda sunacağımız şu sözlerini unutmamıştır. “*Oğlum... Sana düşüncelerimi ve tezkiyemi nazmen izhar edeceğim. İcap ederse namaz seccademi heybeme koyar, seninle yola düşerim. Son nefesimi gazaların en ulvisinde, irşad yolunda*

⁷² Bkz., EK: I:

⁷³ Çelik, a.g.e., s. 217; Altıntaş, a.g.e., s. 17.

⁷⁴ O, Eskişehir'de Abdullah Azmi Efendi'nin verdiği 200 Lira ile Milli Mücadele'nin ilk Mehter Takımını kurmuştur. Türk toplumunun manevi ve tarihi desteğe muhtaç bulunduğu günlerde ümit ve şevk kaynağı olmuştur(Çelik, a.g.e., s. 217). Ayrıca adı geçen hakkında bkz., *TBMM Albümü-2010*, TBMM Basın ve Halkla İlişkiler Müdürlüğü Yayını, No:1, s. 588.

⁷⁵ Çelik, a.g.e., s. 218-219. Ayrıca bkz., Cemal Kutay, *Cumhuriyetin ve Kurtuluşun Manevi Mimarları*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayını, Ankara, 1973, s. 140-141.

veririm. Sen karıncanın ibadetini bilir misin? İşte biz bugün bu dinin gerçekten müritleri ise tutacağımız yol, bu yoldur⁷⁶."

Ertesi gün şiiri yazıp hazırlar, imzalar ve Halil Nuri Bey'e verir. şiirde Yunuszade Ahmet Vehbi Efendi, 21 yaşındaki Halil Nuri Bey'in kahramanlığını şiirleştirmiştir. İkaz Gazetesinde de binlerce nüsha basılıp dağıtılan şiirinde Yunuszade Ahmet Vehbi Efendi şöyle diyordu⁷⁷:

"Pek büyük hizmetleri sebketti İslamiyet'e,
Cinsinin uğrunda candan vaz geçen vicdana bak.
Düşman-ı din karşısından yüz çevirmez bu yiğit,
Sine-i pakinde sabit şule-i imana bak.
Bir mülazımken müşirin hizmetin ifa eder,
Akl-ı fitrisinde mevdu kuvvet-i irfana bak.
Hak ona azmettiği her emre Tevfik eylesün,
El açub Vehbi, Hudavend Azimiş-şana bak..."

Görüldüğü üzere Halil Nuri, yaş ve rütbesine bakılmaksızın yüceltilerek, vatani için büyük hizmetler yapmaya teşvik edilmiştir. Böylece Yunuszade Ahmet Vehbi Efendi, yakın gelecekte gerçekte yapılacak zaferin manevi mimarlarından birisi olmuştur.

Bolvadin Kuva-yı Milliyesi düşman kuvvetine karşı caydırıcı güç olmuştur. Nitekim 2 Nisan 1921'de Bolvadin'e gelen Yunan askerleri 3 Nisan 1921 tarihinde buradan ayrılmak zorunda kalmışlardır. Ancak 21 Ağustos 1921 tarihinde Bolvadin tekrar işgal edildi. Bu kez Yunanlıların işgali daha uzun sürmüştür. Bolvadin Başkomutanlık Meydan Muharebesi sonrasında 24 Eylül 1922'de Yunanlılardan temizlenmiřtir⁷⁸.

⁷⁶ Çelik, a.g.e.,s. 218.

⁷⁷ Kutay, a.g.e., s. 135.

⁷⁸ Kocaoğlu, a.g.e., 29.

Bolvadin Kuva-yı Milliye Teşkilatı işgal esnasında Afyon Kuva-yı Milliyesi ile koordineli çalışmasına rağmen onun izlediği hareket tarzını benimsememiştir. Bu dönemde Bolvadin Kuva-yı Milliyesi sıcak çatışmaya gitmeyerek, pasif direnişle asayişin sağlanması hususunda faaliyetlerini srdrmřtr⁷⁹.

Buraya kadar verdiğimiz bilgilerden de anlaşılacağı üzere, Bolvadin Kuva-yı Milliyesi'nin kuruluş ve faaliyetlerinde başta Müftü Hacı Ali Efendi olmak üzere din adamları önemli hizmet ve çalışmalarda bulunmuştur.

SONUÇ

1071'de Anadolu'nun kapısının milletimize açılmasından, son Kurtuluş Savaşımıza kadar, millet hayatımızın her safhasında manevi mimarları alın teri, gnl harcı, emeği vardır. Anadolu, bu harç, bu emek, bu dua ile Türk ve Müslüman yurdu olmuştur.

Anadolu'nun Türk ve Müslüman yurdu olması için Sarıca Hocalar, şeyh Edebaliler, Dursun Fakiler, Mevlanalar, Yunus Emreler, Hacı Bektaş ve Hacı Bayram Veliler, Akşemseddinler ve daha nice mana er ve erenlerinin emekleri olmuştur. Onların bu toprakların Türk ve Müslüman yurdu yapılması ve öyle kalması için verdikleri mücadeleyi, Milli Mücadele'de Bolvadin ve çevresinde de onların oğulları, torunları olan Yörük Hacı Mehmet Ali (ULU), Müderris Yunuszade Ahmet Vehbi, Yörükzade Ahmet Fevzi (ÖZDEMİR), Süleyman Sırri (DEMİRBAş) Efendiler sürdürmüştür.

Afyonkarahisar'daki din adamları Müftü Hüseyin (BAYIK) ve İsmail şükrü Efendiler, Kuva-yı Milliye'nin teşkilatlanması ve faaliyetlerinde görev üstlenmişlerdir. Onlar cami kürsülerinde ve meydanlarda Milli Mücadele'nin meşru olduğunu halka anlatmışlar, ayrıca Hoca İsmail şükrü (ÇELİKALAY) elinde silah vatan mdafaasına koşmuştur. Bolvadin'de de aynı görevi başta

⁷⁹ Altıntaş, a.g.e., s. 17-18; elik, a.g.e., s. 219-220.

Müftü Yörük Hacı Ali (ULU), Müderris Yunuszade Ahmet Vehbi, Yörükzade Ahmet Fevzi ve Müftü Vekili Süleyman Efendiler, Bolvadin ve çevresi halkını Milli direniş için teşkilatlandırmaya çalışmışlardır. Bu amaçla camilerde, çarşı ve pazarlarda konuşmalar yapmış, vaazlar vermişlerdir. Onların konuşmaları, özellikle Milli Mücadele'nin meşru olduğuna dair Ankara Müftüsü Mehmet Rıfat (BÖREKÇİ) Efendi önderliğinde hazırlanan fetvayı benimsemeleri halkı etkilemiştir. Onların önderliğinde, halkın yardımıyla Bolvadin Kuva-yı Milliyesi kurulmuştur. Müftü Hacı Ali Efendi bu teşkilatla birlikte Bolvadin Müdafaa-i Hukuk Cemiyetinin kuruluşunda görev almış ve bu milli kuruluşların başkanlık görevini yürütmüştür.

Metinde de belirtildiği üzere, Bolvadinli din adamları ülkenin işgallerden kurtarılması ve Türk milletinin bağımsızlığı için önemli hizmetlerde bulunmuşlardır. Merhum Orgeneral Kazım Özalp'ın ifadesi ile, "... (Onlar) o gayri müsait ahval ve şerait içinde ... öne geçmişler..."⁸⁰ Canla başla çalışmışlardır.

Bu vesileyle, üzerinde yaşadığımız bu toprakların Türk ve Müslüman yurdu olması ve öyle kalması için mücadele verenlere, Alparslan'dan Osman Gazi'ye, Fatih Sultan Mehmet'ten Kanuni Sultan Süleyman'a, Sultan II. Abdülhamid'e, Gazi Mustafa Kemal Atatürk ve silah arkadaşlarına kadar vatan uğruna canlarını feda eden tüm kahramanlarımızı rahmet, minnet ve şükran duygularımızla bir kez daha anıyoruz. Bu arada 15 Temmuz şehitlerimizin ruhları da şad olsun.

⁸⁰ Cemal Kutay, *Kurtuluşun ve Cumhuriyetin Manevi Mimarları*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayını, Ankara, 1973, s. 383.

KAYNAKÇA

1. Arşiv Belgeleri (Diyanet İşleri Başkanlığı)

DİB Arş. D:1925-005.

DİB Arş., D: 23-1143.

2. Kitap ve Makaleler

ALTINTAŞ, Ahmet, *Milli M¼cadele D¼neminde Afyon ve Havalisi*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstit¼s¼ Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul, 1990.

Atat¼rk¼n S¼ylev ve Demeçleri, C: I-II, Atat¼rk Araştırma Merkezi Yayını Ankara.1989.

BAYAR, Muharrem, *Bolvadin Tarihi Yetiştirdiği Kişiler*, Bolvadin, 1996.

Belgelerle T¼rk Tarihi Dergisi, Sayı: 19 (Eyl¼l 1986).

BORAK, Sadi, "Sarıklı Bir M¼cahit", *Hayat Tarih Mecmuası*, Sayı:9.

ÇAY, Abd¼lhaluk M., "şark Meselesi veya Emperyalistlerin T¼rk Politikası", *T¼rk K¼lt¼r¼*, Sayı:350(Haziran 1992).

ÇELİK, Recep, *Milli M¼cadele'de Din Adamları I*, İstanbul, 1999.

DJUVARA, T.G., *Cent projets de la Turquie(1281-1913)*, Paris,1914.

ERDEHA, Kamil, *Milli M¼cadelede Vilayetler ve Valiler*, İstanbul 1975.

KARAL, Enver Ziya, *Osmanlı Tarihi*, C.V, Ankara,1947.

.....,"Namık Kemal ve şark Meselesi", *Namık Kemal Hakkında*, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fak¼ltesi Yayını, İstanbul,1942.

KOCAOğLU, B¼nyamin, *Kurtuluştan Kuruluşa Batı Anadolu'da TBMM Yardımları*, Değişim Yayınları, İstanbul, 2008.

KODAMAN, Bayram, *şark Meselesi Işığı Altında II. Abd¼lhamid'in Doğu Anadolu Politikası*, İstanbul,1983.

KUTAY, Cemal, *Kurtuluşun ve Cumhuriyetin Manevi Mimarları*, Diyanet İşleri Bakanlığı Yayın, Ankara,1973. K¼Ç¼K, Cevdet, "şark Meselesi Hakkında Önemli Bir Vesika", *Tarih Dergisi*, Sayı:32 (Mart 1979).

MİSİROğLU, Kadir, *Kurtuluş Savaşında Sarıklı M¼cahitler*, 2. Baskı, İstanbul 1969.

ÖZKAYA, Yücel, " Ulusal Bağımsızlık Savaşı Boyunca Yararlı ve Zararlı Dernekler" *Atatürk Araştırma Dergisi*, C. IV. Sayı:10 (Kasım 1987).

SAKALLI, Bayram, *Ankara ve Çevresinde Milli Hareketler*, Ankara, 1998.

SARIKOYUNCU, Ali, "Milli Mücadele'de Afyon Müftüsü Hüseyin (Bayık) Efendi" *3.Afyonkarahisar Araştırmaları Sempozyumu*, Afyon 1994.

....., "Şark Meselesi ve Tarihsel Gelişimi" *Askeri Tarih Bülteni*, Sayı: 36(Şubat 1994).

....., *Milli Mücadele'de Din Adamları*, Diyanet İşleri Bakanlığı Yayını,1995.

....., "Mehmet Rifat Efendi (Börekçi)'nin Milli Mücadeledeki Hizmetleri" *Diyanet İlmî Dergi*,Cilt:31,Sayı:1 (Ocak-Şubat-Mart 1995).

....., "Milli Mücadele'de Denizli Müftüsü Ahmet Hulusi Efendi" *Diyanet İlmî Dergi*, C.II,27, Sayı:4.

....., "Şeyhülislam Mustafa Sabri'nin Milli Mücadele ve Atatürk İnkılabları Karşıtı Tutum ve Davranışları " *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi* sayı:39.

....., *Atatürk,Din ve Din Adamları*, Ankara,2002.

SARIKOYUNCU, Ali ve Diğerleri, *Milli Mücadele'de Eskişehir*, Eskişehir Osmangazi Yay., Eskişehir, 2002.

SARIKOYUNCU, Ali, SARIKOYUNCU DEĞERLİ, Esra, "Burdurlu Hatibzade Hacı Mehmet Efendi ve Milli Mücadeledeki Hizmetleri", *Burdur'un Manevi Değerleri ve Milli Mücadele* (Ed. Mehmet Tanır), Burdur Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayını, Burdur, 2013.

SOREL, Albert, *La Question d' Orient*, Paris, 1889.

TBMM Albümü-2010, TBMM Basın ve Halkla İlişkiler Müdürlüğü Yayını, No:1.

TEKELİ, İlhan, İLKİN,Selim, *Ege'de Sivil Direnişten Kurtuluş Savaşına Geçerken Uşak Heyet-i Merkeziyesi ve İbrahim (TAHTAKILIÇ) Bey*, TTK Basımevi, Ankara, 1989.

TEVETOĞLU, Fethi, *Atatürk'le Samsun'a Çıkanlar*, Ankara,1971.

TUNAYA, Tarık Zafer, *Türkiye'de Siyasi Partiler*, İstanbul, 1952.

Türk İstiklal Harbi, C. II, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1963.

UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı, *Kütahya Şehri*, Devlet Matbaası, İstanbul, 1932.

ÜSTÜN, Yakup, "*Türkiye'yi Parçalama Planları: 100 Plan-Haçlı Taassubu-Türkiye Düşmanlığı* (Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları no;107, Ankara, 1993.

<http://evrensmyrna.blogspot.com/2012/02/yunuszade-ahmet-vehbi-unlu.html>(23.08.2017).

<http://evrensmyrna.blogspot.com/2012/02/yunuszade-ahmet-vehbi-unlu.html> (23.08.2017).

EKLER

EK I - 1

<p>بایبیت و مستخریبه اولیٰ علیه السلام ترجمه جلاله</p> <p>تبعی اولیٰ غرشد</p> <p>EK: I</p>	
سوال	<p>۱ - ترجمه حال صاحبك اسم و نامی و شهرت و لقب ، بر سلاله شیرویه منسوب ایسه ایلیت نسبی مندی ، اجیب ایسه زبانی ، پدرینک اسم و شهرت و شهرت</p>
جواب	<p>ایک ضمیمه مندرج در ... شدیم بیک اندازه بر سر آنکه در مسیحیت ...</p>
سوال	<p>۲ - تاریخ و محل ولادت</p>
جواب	<p>عزیز قضاوندگرم نایب تولدم ... بیت یکم ...</p>
سوال	<p>۳ - محاله تنایبه واجتیبه کنش و شمسو س ماکی مکتب و مدرسه زنده یا خود معن مخصوصدن هاکی علم و فن و سمت و شانری نه درجه قدر تحصیل ایلدیک ، شهاد نامه و تمدن نامه واجیز نامه آلوب آنجهق - آتیش ایسه - کارخاری - هاکی لسانله کتاب بانو د یا لکنر تکلم ایلدیکی - طبع و نثر او فنی اثر و تالیق وار ایسه نهیه دائر اولوب نه زمان و ترجمه طبع و نثر اولدیقی اختراعات قیبه و خصوصیات سائرمه دائر بر استیاز روحی سائز ایله - ماضی - بر ما موریت حاکم آتخانیله و با اهلیت نامه ی وارسه او ما موریتک قاینج سنل ایچون مانکی عین نه تاریخده ویرلیدیکی</p>
جواب	<p>بر لوابه فضایل خدمت مدرس ... و قومه ده پارنده ...</p>

Müftü Yörükzade Hacı Ali Efendi'nin Tercüme-i Halinin birinci sayfası.

EK I-2

EK: I/1

سوال	جواب
1 - اولجه خدمت دولتہ داخل اولوبده هنوز ترجمه مال ورفه سی و بر مامش اولتاریک موظف و یاملازم اولوق نه تار بخدمه و نروده داخل اولدینی و صرمسیاه نعل مأموریتله مامشکی تاریخلر ده تعین اولتوب نهمدار مامش و یا اجرت و عایدات آلدینی ، هر مأموریتده نه زمان ایضای و طبیعه واستیفای نعل مامشکی ایروب اوسمانی نوقته قدر اخذ اولدیکی ، آرده معزول قالش ایسه مدتی و معزولیت مامش آلمش ایسه مقداری ، مأموریت و معزولیتده خصصاتجه داشی و موظف ضعیف و قریبالات اولوب اولدینی و نهمیه و نشان و مدالیه لری مانکی تاریخلر ده اخراج اولدیکی ، اجتنی انسان و مدالیه لری وارسه نه سنبله و نه زمان و برادیکی ، خدمات غیر رسیده ده بولوش و مأموریت مخصوصه ایله بر طرفه اعزاز نلشش ایسه کیلیتی	آده حجه مرفعت مأموریتده ، اجرت و نفوقه ایله مأموریت ایلمس ا خلاصه تاریخ ۱۸۸۸ تاریخ قدر خوسی قفاز مامشکی تاریخلر ده مامشکی تاریخلر ده ایضا و طبیعه ایلمس مامشکی تاریخلر ده مامشکی تاریخلر ده ایضا و طبیعه ایلمس مامشکی تاریخلر ده مامشکی تاریخلر ده ایضا و طبیعه ایلمس مامشکی تاریخلر ده مامشکی تاریخلر ده ایضا و طبیعه ایلمس مامشکی تاریخلر ده مامشکی تاریخلر ده

Müftü Yörükzade Hacı Ali Efendi'nin Tercüme-i Halinin ikinci sayfası

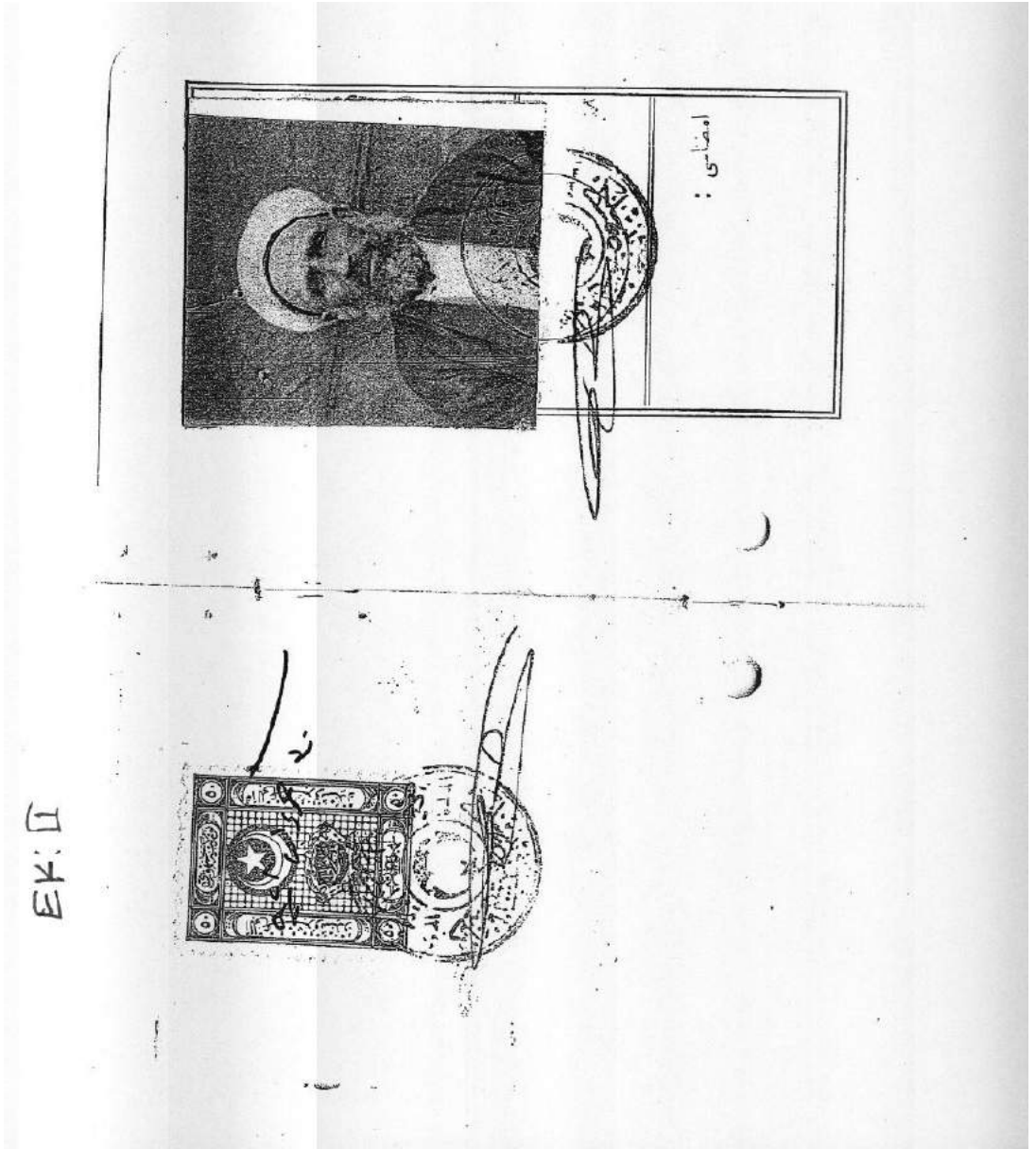
EK I-3

EK: I/3

سؤال	جواب
<p>• بولدين ماموريتلاردا اتصال وتوقوش ايسه اسباب حقيقيسى وبالآخره جواز استخدام لراى آلوب الدى كوك بولدىن كوك و طينة مامورده تمان ايتيان احوالدىن طولاي تحت مكا كيه التى ايسه نيمه نه حكم سادر اولدىن دجرا كوروب كورمديكى</p>	<p>بولدىن ماموريتلاردا اتصال وتوقوش ايسه اسباب حقيقيسى وبالآخره جواز استخدام لراى آلوب الدى كوك بولدىن كوك و طينة مامورده تمان ايتيان احوالدىن طولاي تحت مكا كيه التى ايسه نيمه نه حكم سادر اولدىن دجرا كوروب كورمديكى</p>
<p>اسو نكته حال و نكته سائده جانيت مرامه حقيقه نكته لقايتيمو . . . ۱۱ / ۵ / ۱۱</p> <p>بولايم اقص</p> 	

Müftü Yörükzade Hacı Ali Efendi'nin Tercüme-i Halinin üçüncü sayfası.

EK II

Müftü Yörükzade Hacı Ali (ULU) Efendi'nin Fotoğrafi

EK III

Yunuszade Ahmet Vehbi Efendi (Ünlü) (1870-1938)
Müderris-Şair-Yazar

Yunuszade Ahmet Vehbi Efendi (ortada) Diğer Müderrislerle

EK IV

Ahmet Fevzi (ÖZDEMİR) Efendi

EK V - 2

سوال	جواب
<p>اوله خدمت دولته داخل موزترجه سال و درقه سی و برمانش بولفت و پاملازم اولدی، تا ریخته داخل اولدی و سره سیله لصل مادگی تاریخلده تعیین اولوب ماش ویا اجرت و عاقدات آلدی، بشده نه زمان ایضی و طبقه به معاشه مباشرت ایضی او معاشی - اخذ ایله یکی، آرده معزول مدنی و میزولیت معاشی آلمش اری، مأموریت و معزولیتده دائمی و موقت ضعیف و تقویلات بئی، تدریجی و نشان و مدالیه لری غلرده احراز ایله یکی، اجنسی دایره لری و ازمسه نه سببیه بده لری، خدمات غیر سببیه ده موردت مخصوصه ایله بر طرفه بده لری</p>	<p>عکس: V/1 چک لالوز اولدی تا ریخته او حیوود الی معاشی عزیزه قصصی محکمده سببیه بختلرینه و کماله و چه کلمه لری تا ریخته لدر ایتمکده تحقیق این اهلین نایه احصاله تعیین اولدیوم و چه هارت لری تا ریخته اولدیوم ضمیمه دیغیز غرضه و چه کلمه لری تا ریخته بوز الی کلمه لری بوز الی کلمه لری و الی کلمه لری تا ریخته ایگوز الی کلمه لری کلمه لری کلمه لری کلمه لری کلمه لری کلمه لری کلمه لری کلمه لری کلمه لری معنی نسوبین ثلویه و بیعت بده لری طرفه لری نخل اولون نقاشی نکلور مضبکله انتخاب اولدیم</p>

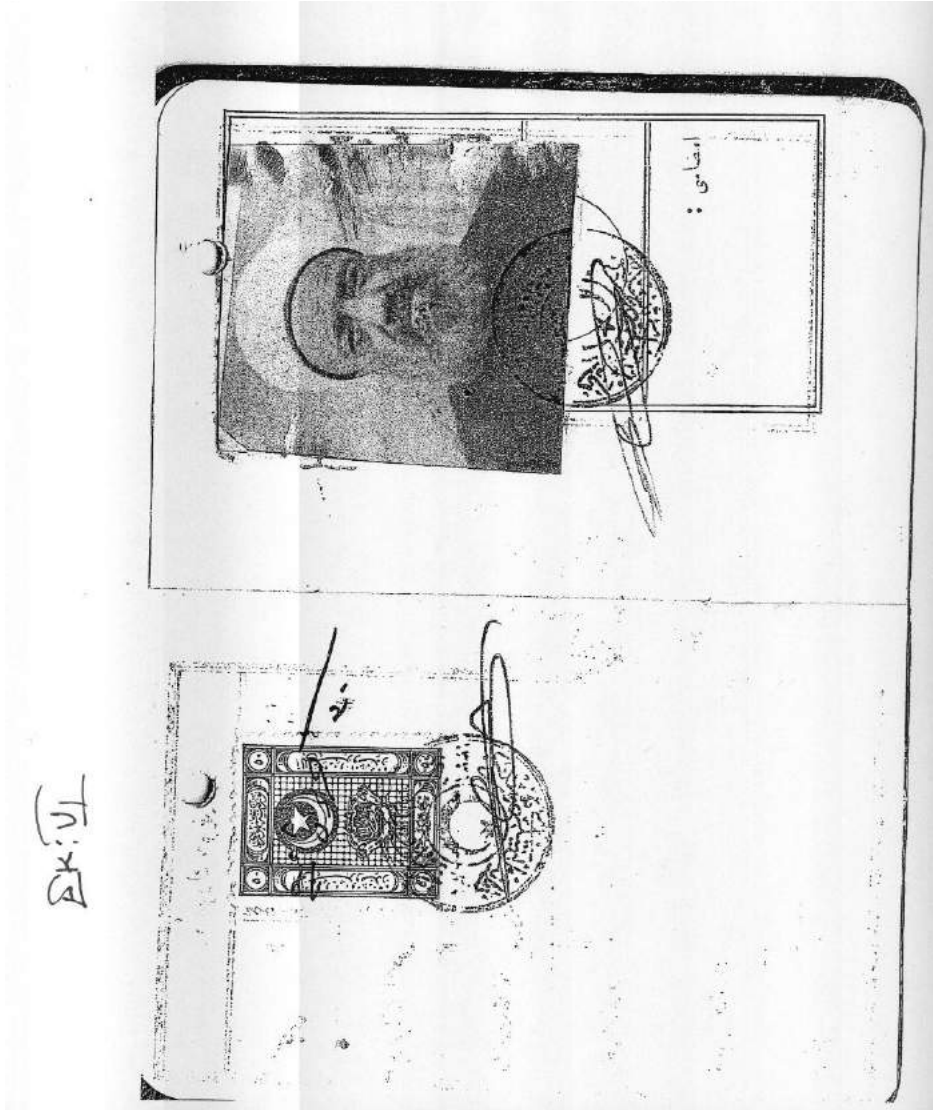
Müftü Süleyman Sırrı (DEMİRBAŞ) Efendi'nin Tercüme-i Halinin ikinci sayfası.

EK V - 3

جواب EK: V/2	سؤال
<p>کتابت منکره دن و قوعبولان استقام اورنجه ایله طووشیخه ناینده انقلان ایتم تعیین وانقلان ماموریت انکنده تحت محاکمه التمن کی بالجمله احوالنه عارن اولوب سؤالار اولا دیندن برضال شرح و معروض برنطقه اجازنامه کسلا دناجه و تکرار قهانیه و ورته سارا صورت مصدقاری کسوتجه حال ورته دایمز ربطا تقویم تلفوز</p>	<p>۵- بولندی ماموریتدن انفصال و قوعبولش ایسه اسباب حقیقیه سی و بالآخره جواز استخدام فرادی آلوب الدینی کرک بولردن و کرک و طیفه مامورسه تعلق ایقان احوالدن طولانی تحت محاکمه التمن ایسه نتیجه ده نه حکم صادر اولدی و جرا کوروب کورمده کی</p>
<p style="text-align: center;"> </p> <p style="text-align: center;"> موسسه ایستاد رشید قاد طرکه نهدن موملای عزیزه نامنه ده </p>	

Müftü Süleyman Sırrı (DEMİRBAŞ) Efendi'nin Tercüme-i Halinin üçüncü sayfası.

EK VI

Müftü Süleyman Sırrı (DEMİRBAŞ) Efendi'nin Fotoğrafı.

1739'DA BOLVADİN'E ÇEKİLEN BİR EŞKIYANIN İSYANINA KARŞI ALINAN TEDBİRLERİN AMİD MAHKEMESİ'NE YANSIMALARI

Ercan GÜMÜŐ¹

ÖZET

Merkezden Amid mahkemesine gelen 1739 (22 Zilhicce 1151) tarihli bir fermenda padişah; kadı, mütesellim, voyvoda, yeniçeri zabiti ve sayırlara hitaben Sarıbeyoğlu denen şakinin ve yanındakilerin bir an evvel derdest edilmesini, Honaz Kalesi ellerindeyken çevresi kuőatıldıđında burayı terk ettiğini (fıranını) bildirerek, asinin Bolvadin taraflarına gittiğinin haber alındığını, anılan eőkıyayı katledenlere büyük ihsanlarda bulunulacağını vaad etmektedir.

1735-1739 yılları arasında devlet için önemli bir gaileye sebep olan Sarıbeyoğlu Mustafa adlı "eşkıya"nın Bolvadin taraflarında da őekavete devam ettiği Amid mahkemesine gönderilen bir kaç farklı nüshadan anlaşılmaktadır. İsyân, her ne kadar sonradan bastırılmıősa da, yansımaları Amid gibi geleneksel dünya ölçeğinde merkeze -ve de isyan bölgesine- oldukça uzak olan bir diyarın yöneticilerine bildirilmekte ve bunlardan yardım talep edilmektedir. Çalışma, esasını bu tarihlerde kadı defterine kaydedilen fermanları kaynak tutmak üzere kaleme alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Sarıbeyoğlu Mustafa, Eşkıya, İsyân, Bolvadin, İzmir, Amid, Diyarbekir Şer'iyye Sicilleri.

¹ Yrd. Doç. Dr., Mardin Artuklu Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, e-mail: ercangumus1977@hotmail.com

Giriş

Çalışmanın mekân örüntüsünde, İstanbul, Denizli-Sarayköy, İzmir, İçil, Honaz ve Bolvadin gibi şehir ve yerleşimler dikkat çekmektedir. İlki, isyanın tanımlandığı ve bastırılmasının emredildiğı İstanbul'dur. İkincisi ayaklanmanın başladığı Denizli-Sarayköy'dür. Üçüncüsü isyancıların haraca bağladıkları ve yağmaladıkları İzmir'dir. Bir diğer şehir ise sancakları ve kazalarına zaman zaman sığınılan İçil'dir. Denizli-Honaz ise asilerin tepelendiğı ve düzenlerinin dağılmaya başladığı yerdir. Bir başka şehir ise bakışımızın oluştuğu Amid'dir ki önemi sadece buranın kadısına bildirilen haber değil aynı zamanda isyanın bastırılması için istenen destektir. Son olarak elimizdeki incelemeye esas belgenin tarihlendiğı anlarda isyanın liderinin ve destekçilerinin çekildiğı Bolvadin'dir.

Bu şehirlere geleneksel dünyanın ulaşım şartları ağıından göz atmak gereklidir.² Buna göre İstanbul ile Denizli arası 600 km olduğundan kabaca bu iki şehir arası 15 konak mesafededir. Yani 15 ile 30 gün arasında değişen bir yolculuk gerektirir. Denizli İzmir arası 260 km olup takriben 7 konağa denk gelir. Bu da 7-14 günlük yolculuk demektir. Denizli'den Bolvadin ise 240 km olduğundan 6 menzil-konak mesafe bulunmaktadır. Bu da 6 ile 12 gün arasında değişen bir yolculuk demektir. İstanbul'dan Amid'e uzaklık 1450 km'dir. Bu da takriben 36 konak mesafedir

² Modern öncesi dünyaya geleneksel yapıyı devam ettirdiğinden dolayı "*geleneksel dünya*" ifadesiyle yaklaşılmaktadır. Bu dünyada ulaşım yürüme mesafesindedir. İnsan ve hayvan gücüne dayalı bu yürüme mesafesi uygun iklim şartlarında günlük 20-40 km arasında değişebilmektedir. Sak ve Çetin'in çalışmasında geleneksel dünyada Konya-Akşehir'deki menziller-askeri amaçlı olabilen bu binaların yanında tüccarların kullandığı han-kervansaraylar için de aynı durum söz konusudur- arası mesafe 4-8 saat olarak kaydedilmiştir. (İzzet Sak-Cemal Çetin, XVII. ve XVIII. Yüzyıllarda Osmanlı Devleti'nde Menziller ve Fonksiyonları: Akşehir Menzilleri Örneği, <http://turkiyat.selcuk.edu.tr/pdfdergi/sak.pdf>(10.09.2013 tarihinde ulaşıldı), s. 216) Bunun yanında İstanbul-Edirne arası menzilleri inceleyen çalışmasında Sema Altunan, bu iki şehir arasında 7 menzil için toplam 44 saatlik bir yolculuğu vurgular. (Sema Altunan, XVII. Yüzyıl Sonlarında İstanbul-Edirne Arasındaki Menziller ve Bazı Menzilkeş Köyler, **Tarih Araştırmaları Dergisi**, Cilt: 25, Sayı: 39, 2006.) Bu durumda her menzil arası 6-7 saatlik yolculuk süresine denk gelir. Bu iki kaynağı esas alırsak yürüyerek yolculuk yapan bir kimse kesintisiz 7 saatte bir menzile-konağa varır, eğer şartlar zorlanırsa günde 2 menzil-konak yol alınabilir. Bu da mesafe olarak 7 saatlik yürüyüşle 20 km'lik mesafe kat edileceği anlamına gelir. İkinci durumda ise günde 40 km'lik bir mesafe kat edilebilir.

ki süre olarak 36 ile 72 gün arasındadır. Böylesi geniş bir sahada, geleneksel dünyanın ağır şartlarında devlet güçlerinin büyük orduları hareket ettirmesi ciddi bir organizasyon gerektirir. Hele ki hafif yükleriyle hızlı hareket ederek meydan muharebesinden çekinen bir kaç yüz kişilik küçük eşkıya gruplarını kontrole almak hiç de kolay olmamaktadır. İsyanın uzun süreye yayılmasının bir sebebi de bu olsa gerektir.

Sarıbeyoğlu Mustafa ve İsyanın Seyri

İzmir ve çevresinin ticari faaliyetlerden ve gümrüğe dayalı zenginliğinden sebeple buraya yönelik talan ve yağmaların bir dönem yoğunlaştığını, bunlardan en bilineninin buraya yakın yerli eşkıyadan olan Sarıbeyoğlu Mustafa ve avanesi olduğu, batılı kaynaklarda Sarıbeyoğlu Mustafa'nın "*Soley Bey*" şeklinde tanımlandığı kaydedilmiştir.³ Çağatay Uluçay'a göre Sarıbeyoğlu Mustafa'nın etkinlik alanı Honaz-Denizli'dir ancak tesiri Mersin'den Balıkesir'e, Aydın'dan Akşehir'e kadar ulaşmakta ve buraları tehdit etmektedir.⁴ Ülker, etkinlik sahası buralara kadar uzanan Sarıbeyoğlu Mustafa'nın İzmir ve çevresini kontrole almaktan başka Tokat'tan İzmir'e giden kervanları dahi soyduğunu belirtmektedir. Hakim olduğu muntıkada yönetimden memnun olmayan kimseleri de kendine katarak güçlendiği anlaşılan Sarıbeyoğlu ve yandaşları, üzerlerine gönderilen merkez birliklerini de bozguna uğratmışlardır. 1736 yılında Osmanlı Devleti'nin Avusturya'ya karşı başlattığı sefere kendi maiyetindeki askerlerle katılması emri ve affedildiği bildirilmesine rağmen bu çağrıya uymayan Sarıbeyoğlu Mustafa bunun kendisinin tutuklanması için bir politik aldatmaca olduğunu düşünmüş ve aynı yıl İzmir'i kuşatmaya hazırlanmıştır.⁵ İran'dan ve Anadolu'dan İzmir'e gelen kervanlar

³ Necmi Ülker, "Sarıbey Oğlu'nun İzmir'e Yürüyüşü ve Avrupalı Tüccarlar", s. 43. (http://tid.ege.edu.tr/dosyalar/IV_1989/TIDIV-1989-04.pdf 08.08.2017 tarihinde ulaşıldı)

⁴ Necmi Ülker, a.g.m., s. 43.

⁵ Osmanlı Devleti'nin kendisine baş kaldıran asileri "yola getirme" yöntemlerinden biri de makam tevcihatında bulunarak isyanı yatıştırmaktır. 16. yüzyıldan sonra yaygınlık kazanan bu

için ciddi bir tehdit olan Sarıbeyoğlu'na karşı merkezden bir paşa bazı önlemler almaya görevlendirilmiştir. Bu amaçla 1737 yılında merkezden çevreye birçok ferman gönderildiği belirtilmiştir. Ayrıca batılı kaynaklardan buradaki konsolosluklar ve diğer batılı devlet temsilcilerinden toplanan paralarla İzmir şehrinin surlarına toplar alındığı ve surların kapıların da güçlendirildiğinin kaydedildiği belirtilmektedir.

Sarıbeyoğlu'nu 18. yüzyılın en güçlü eşkıyalarından biri olarak tanımlayan M. Yaşar Ertaş, Sarıbeyoğlu'nun 1732 ile 1739 yılları arasında eşkıyalık yaptığını, dağa çıkmasında bir mağduriyetin bulunduğunu belirtmektedir. Buna göre "*Sarıbeyoğlu basit bir köylü ve köy ağası değildir. O, paşaların kapularında görev almış bir bölükbaşıdır ve emrindeki çok sayıda leventle savaşlara katılmış yarı-askeri bir statüye sahip biridir. Bu haliyle Osmanlı toplumunda yaygın olan bir eşkıya portresi çizmektedir.*"⁶

Sarıbeyoğlu Mustafa'nın hayatına dair bilgiler kaynaklarda yer almıştır. Buna göre O, Kütahya sancağının Ezine-i Lazkiyye kazasının Saray adlı köyündendir. Sarıbeyoğlu, çiftlik sahibi zengin bir ağa olmak yanında emrinde çok sayıda silahlı adamı olan bir bölükbaşıydı. Kendisini isyana yönelten ise çiftliğinin basılması ve haksız yere gadre uğraması şeklinde izah edilmektedir. Bu olaydan sonra 1732 yılında Sarıbeyoğlu kendisine yapılanların intikamını almak üzere kendi köyünden Hacı Mehmed'in evini basmış ve eşini dağa kaldırmıştır. Alıkoyduğu bu kadını bir süre

---

uygulamalardan biri Kara Yazıcı'nın kardeşi Deli Hasan örneğinde görölmüştür. Peçevi'den naklen öğrenilmektedir ki, 20-30 bin asiye komuta eden Deli Hasan'a Veziriazam Yemişçi Hasan Paşa Bosna beylerbeyliğini yanındaki eşkıya komutanlarına da yakınlardaki sancak beyliklerini verir. Asinin öldürölmeden önce de Temeşvar valiliğine atandığı kaydedilmiştir. (Peçevi İbrahim Efendi, Peçevi Tarihi, C. II, s. 280-282.) Yine benzer bir durum Kara Yazıcı isyanının ilk safhasında isyandan vazgeçirtmek için "rüşvet" olarak kendisine Amasya Sancağı beyliği verilmiştir. Sonrasında Çorum sancakbeyliği de verilmiştir. (William J. Griswold, **Anadolu'da Büyük İsyân 1591-1611**, s. 25-27.)

⁶ M. Yaşar Ertaş, "XVIII. Yüzyılda Bir Osmanlı Eşkıyası: Sarıbeyoğlu Mustafa", Uluslararası Denizli ve Çevresi Tarih ve Kültür Sempozyumu Bildiriler I, Denizli 2007, s. 399.

sonra öldürmüş ve köy yerinde teşhir etmiştir. Yaptığı bu zalimlik onun kin ve intikam duygularına bağlanmıştır.⁷

1733 yılında Sarıbeyoğlu bölgedeki büyük çete reisleriyle işbirliği içindedir. Çaharşenbe-i Lazikiye kazasına bağlı Kaş Yenice köyünden Kabakulakoğlu Hasan ve kardeşi Hüseyin, Kadıoğulları Küçük Ali, Mustafa, Mehmed ve Abdi, Kara il çiftliği kethüdası Beşir ve aynı kazanın Hisar adlı köyünden Canavar ve Hacı Ali oğlu Mustafa ve Mehmed adında eşkiya reisleri emirlerindeki 150 kadar eşkiya ile Hasan Ağa adında birinin evini basarak 30 kese mallarını çalmışlar, Derviş Ali adlı birinin de evini yakmışlar ve mallarını yağmalamışlardı. Denizli voyvodasının ve zabitlerin güç yetiremediği bu eşkiyaların üzerine Aydın muhassılı vekili görevlendirilmiştir. Bu durumda eşkiyalar Sarıbeyoğlu Mustafa'ya sığınmışlardır. Muhassılın merkeze bildirdiği bu koruma haline devletin cevabı, çevredeki tüm askeri güçlerle Sarıbeyoğlu'nun çiftliğinin basılmasını emretmek olmuştur. 1733 yılından sonra Sarıbeyoğlu'nun ünü sadece eşkiyaları kollayan değil, onların lideri şeklinde yayılmıştır. Kurdoğlu, Memişoğlu, Çolak Ahmed, Kara Mustafa ve Musacıkoğlu adıyla tanınmış bölükbaşlarını bir araya getirerek kendisine bağlı güçlü bir çete oluşturmuştur. Kendisine karşı artan tepkiler sonucu Sarayköy'de bir palanga⁸ inşa etmiş ve buraya yerleşmiştir. Üs olarak yerleştiği buradan Ezine-i Lazkiye kazasında devlete gelen tüm vergilere el koymaya başlamış ve bir süre sonra 1734 yılında Halep taraflarına firar etmiştir.⁹

1735 yılında dönen Sarıbeyoğlu, daha da fazla eşkiyayı etrafına toplamıştır. Akhisar'da Zeyneloğlu, Gökçedağlı Haliloğulları ve Karabaşoğlu İsmail, Gördes'ten Ramazan, Uşak

⁷ M. Yaşar Ertaş, a.g.m., s. 401-404.

⁸ Palanka: Etrafı hendekle çevrilmiş ağaç ve topraktan yapılmış istihkama verilen addır. Macarca'dan gelen bu kelime vesikalarda "palanga" suretinde geçmiştir. (bkz. Mehmet Zeki Pakalın, Osmanlı Tarih Deyimleri ve terimleri Sözlüğü, C. II, s.752.)

⁹ M. Yaşar Ertaş, a.g.m., s. 404.

Karayılan köyünden Kalfaoğlu Mehmed Ali ve Honaz'dan Saracoğlu ve Keloğlan gibi eşkiya liderlerini idaresine almıştır. Etrafta ayyuka çıkan adam öldürme, soygun, yağmalama, ev basma, tecavüz gibi vakaların yanında aynı yıl Denizli voyvodasına saldıran Sarıbeyoğlu ve avanesi voyvodanın dokuz adamını da öldürmüşlerdi. Bunun üzerine *"Hamid ve Teke sancakları mutasarrıfı Süleyman nezaretinde Karasi sancağı mutasarrıfına, Aydın muhassılı vekiline, Kütahya mütesellimine, Denizli voyvodasına ve etraftaki askeri birliklere Sarıbeyoğu'nu ölü veya diri yakalamaları için ferman gönderilmişti."* Anılan ferman yerine ulaşmadan 29 Mayıs 1735 günü Sarıbeyoğlu, Sarayköy'de bulunan Denizli voyvodası Ali'nin hem kardeşi hem de vekili olan İbrahim'i kuşatmış ve iki adamını öldürmüştür. Burada bir çok kişinin malını yağmalamış, Salıncak köprüsünde Tokat kervanı ile çok sayıda yolcunun mallarını gasb etmiştir. Hamid ve Teke mutasarrıfı Süleyman vekili Bergamalı Veli ve Denizli voyvodasını Sarıbeyoğlu'nun üzerine göndermişse de bunlar ona engel olamamışlardır. Sarıbeyoğlu bu arada Alaşehir'e gelmiş, şehirdeki 3 tüccarı öldürüp mallarına el koymuştur. Buradan Gördes'e geçen Sarıbeyoğlu, burayı kuşatmışsa da şehirde direne karşılaşmıştır. Geniş bir alanda sürekli yer değiştiren Sarıbeyoğlu, Gördes'ten sonra Simav'a geçmiş, bir süre sonra İçil'e geçmiştir. Bu firarları sırasında o ve adamları gruplar halinde dağılmışlardır ve böylece ele geçmeleri zorlaşmıştır. Mesela kendisi İçil tarafına saklanmışken bir çok bölükbaşı da Hamit sancağında saklanmıştır. 1736 yılındaki Rusya ve Avusturya seferlerine katılmak şartıyla affedilmiştir. Adamlarıyla orduya katılmak için Çanakkale Boğazı'ndan Lapseki'ye geçmiştir. Hakkında idam fermanı olduğundan devlet görevlilerine güvenemeyerek buradan geri dönmüştür. Devlet idarecileri bu tavrı isyan olarak görmemiş ve eşkiyalık yapmaması şartıyla gelecek yıl baharda sefere katılmasını uygun görerek kışı memleketinde geçirmesine izin vermiştir. Ancak bu

durum isyanına katılımları daha da artırmış, sefer kaçgını leventlerin katılımıyla askeri gücünü büyötmüştür. Üzerine gönderilen küçük kuvvetleri yenerken büyük güçlerle karşılaşmak yerine daima geri çekilerek zayıat vermeden kurtulmayı sürekli başarmıştır. 1737 yılında Çelik Mehmed Paşa'nın üzerine geldiği haberiyle Denizli'yi terk etmiştir.¹⁰ Osmanlı Devleti'nin batı ve kuzey cephesinde savaşıyor olması ve onu yakalamaya gönderilenlerin "beceriksizliği"nden 1737-1739 yılları arasında faaliyetlerini İzmir'e kadar uzatmıştır.¹¹

1736-1739 yılları arasında Avusturya ile savaşta olmasına rağmen, çevreye hızla yayılan isyanı bastırmak konusunda devlet yoğun çaba yürötmüştür. Ayrıca Tokat-Bolu-İzmir ticaret yolunun muhafazasına da önem verilmiş ve bu yol açık tutulmaya çalışılmıştır. 1738 yılının Mart ayında isyancılar İzmir'e çok yakın bir kasaba olan Turgutlu'yu ele geçirmişlerdir.¹² İzmir'e bu kadar yakın olan isyancılara karşı şehirde yaşayan ve ticaret yapan yabancı uyruklulardan destek istendiğinde bu desteğin esirgendiğini Necmi Ülker kaydetmiştir. Devlet

¹⁰ "Saribeyoğlu Mustafa'nın yakınındaki adamları Gökçe Dağlı Yazıcı Haliloğulları, Karabaşoğlu Kara İsmail, Gördes'ten Ramazan, Uşak'tan Kalfaoğlu Mehmet, Honas'dan Saraçoğlu ve Keloğlanı olup bunlarla beraber 200 kişiyle Denizli voyvodasına saldırmış, hükümet, isyanı bastırmak için Teke ve Hamit sancakları mutasarrıfı Süleyman Paşa'yı 1735 yılında görevlendirerek maiyetine Karesi sancağı mutasarrıfı, Aydın muhassıl vekili, Denizli voyvodası, Kütahya mütesellimi ve etraflarındaki zabıterleri vermiştir. Süleyman Paşa, asilerin üzerine kendisi gitmeyip, Bergama voyvodası ile Denizli voyvodasını göndermiş, Saribeyoğlu, Denizli voyvodasını mağlup ederek Tokat kervanını soymuş, Alaşehir'e gitmiş ve oradan da Gördes'e saldıarak şehri kuşatmış ancak alamamıştır. Osmanlı Devleti, Saribeyoğlu'nun peşini bırakmamış, daha çok Aydın ve Saruhan sancaklarında vurgunculuk yaptığı göz önüne alınarak takip ve tenkiline bu sancaklar muhassılı Hüseyin Paşa memur edilmiş, Saribeyoğlu'nun güneye indiği ve İçel sınırında göröldüğü daha sonra Uşak taraflarına gittiği haberi üzerine Hüseyin Paşa'ya, eşkıyanın bir an önce yakalanması yönünde çok sert emirler gönderilmiş, ancak bir sonuç alınamamıştır. 1736'da Hüseyin Paşa azledilerek yerine Polat Ahmet Paşa hem muhassıllık hem de eşkıya takibiyle görevlendirildi. Ancak 1736 yılında Saribeyoğlu, Rusya ve Avusturya ile yapılmakta olan savaşa katılması şartıyla affedildi ve hükümet tarafından kendisine hediyeler dahi gönderildi. Ancak Saribeyoğlu sefere gitmedi. Takibindeki muhassıl Ahmet Paşa aynı yıl ölünce, yerine oğlu Çelik Mehmet Paşa 1737'de muhassıl olarak atandı ve peşinden Denizli'ye kadar gitti. Bundan haberdar olan Saribeyoğlu Mustafa İnegöl taraflarına kaçtı. Çelik Mehmet Paşa'nın bu işi başaramayacağı anlaşıldığından azledilerek yerine 1738'de mirahur-ı evvel Ahmet Ağa vezir rütbesiyle tayin edildi..." (<http://www.turktores.com/viewtopic.php?f=62&t=2046>, 12.03.2013 tarihinde ulaşıldı.)

¹¹ M. Yaşar Ertaş, a.g.m., s. 405.

¹² 17. ve 18. yüzyıllardaki asilerin 16. yüzyıldaki eşkıyalardan bir farkı eskilerinin ancak köyleri soyabilirken sonrakilerin artık şehirlere ve kasabalara yönelme cesaretine kavuştuğunu ve buraları haraca-vergiye bağladıklarıdır. (Mustafa Akdağ, "Kara Yazıcı", s. 341.)

yöneticilerinin İzmir savunmasında yardım talebini geri çevirmelerine karşın kendilerinin yaşadığı "Frenk Caddesi"nde yabancıların önlem aldıkları da belirtilmektedir.

İzmir'in Sarıbeyoğlu tarafından kuşatılması burada meskun İngiliz Milleti kolonisinin İstanbul'daki İngiliz elçisine gönderdikleri 23 Mart 1738 tarihli bir raporla kayda geçmiştir. Bu rapora göre Sarıbeyoğlu ve adamları şehrin önlerinde göründüklerinde şehirdeki İngilizler ve diğer Avrupalılar yanlarında aileleri ve değerli eşyaları ile kıyıya yakın demirlemiş gemilere sığınmışlardır. Sarıbeyoğlu'nun şehre yürüyüşünün gerçek amacının anlaşılmasına rağmen temsilcisinin şehir yöneticilerine gelip bir takım işleri görmek istediğini beyan ettiği anlaşılmaktadır. Ancak şehrin voyvodasının şehre bunları almak istemeyerek direnme konumuna geçtiği, halka çarpışmaları için silah dağıttığı, fakat şehir idarecileri ve ayan temsilcilerinin herhangi bir çatışmaya girmeden yapılan görüşmeler neticesinde Sarıbeyoğlu'na "yürüyüş masrafı olarak" 30 kese para ödedikleri kaydedilmiştir. Anlaşılan parayı alan Sarıbeyoğlu 18 Mart 1738 tarihinde şehirden ayrılırken çevrede bulunan Frenklere ait konutları da yağmalamıştır. Frenklere ve yabancılara ait bu konutların Buca ve Bornova'da bulunduğu kaydedilmiştir.¹³ Bu muhasarayı şehre "altı saatlik bir uzaklık" olarak tanımlayan Mübahat Kütükoğlu, asilere verilen paranın 30.000 kese olduğunu, şehri korumak amacıyla Karakapıda'ki surların inşa edildiğini belirtir.¹⁴

Kaynaklara göre, bu olaylar sırasında İzmir'de meskun yabancı tüccarlar, konsolosluklar ve elçilikler üzerinden buranın idari yapısının pašalıđa çevrilmesini istemişlerdir. Çünkü isyancıların sonradan yapacakları saldırıların ancak bir paşanın müfettişliğinde önlenebileceğine inanmışlardır. Buranın idari

¹³ Necmi Ülker, a.g.m., s. 45-46.

¹⁴ Mübahat Kütükoğlu, "İzmir", TDİA, cilt 25, s. 517.

tasarrufunun neye dönüştüğü kaydedilmemişse de, Frenk Caddesinin bulunduğu yoğun ticaret alanının 4 kapı ile çevrelenmesi işine 1738 Eylül ayında başlandığı bilinmektedir. 1000 dolara mal olan işin finansmanını ise yabancı konsoloslukları sağlamışlardır.¹⁵ Bu hususu, yani Sarıbeyoğlu isyanının şehrin mimari yapısına etkisini hatırd tutmak gerekir.

İzmir'deki İngiliz konsolosunun İstanbul'daki İngiliz elçisine gönderdiği rapordan anlaşılan bir diğer husus ise şehir ve çevresindeki ticaretin Sarıbeyoğlu Mustafa ve adamlarının kontrolünde olduğudur. Raporda ticaret yolu ve İzmir şehrine uygulanan ambargodan dolayı "Sadece İzmir'deki ticaret tamamen durmamış, fakat şehrin kendisi esaslı bir tehlikeye maruz kalmıştır." Osmanlı Devleti'nin Avusturya ile savaşta olduğu bu yıllar ve isyanın bastırılacağı 1739 senesine değin İzmir ticaretinde isyancıların yoğun tesiri hissedilmiştir. Ancak ticaret durmamış, tersine İran ipeği İzmir limanına akmaya devam etmiştir. Nihayet isyan 30 Nisan 1739 yılında bastırılmıştır.¹⁶ İsyanın bastırılmasından sonra Sarıbeyoğlu'nun şehrin önlerinden uzaklaştırılmasında gayretleri olan Karaosmanoğlu Mustafa Ağa 1754 yılında ortalığın yatışmasıyla idam edilmiştir.¹⁷

Denizli Kuşatması ve Asilerin Bolvadin Taraflarına Sığınması

Sarıbeyoğlu isyanının bastırılmasında en önemli rolü Samsun, Adana ve Batı Anadolu kıyıları arasındaki bölgede eşkıya teftişine görevlendirilen Mirahur-ı evvel Ahmed Paşa'nın üstlendiğini, bu tarihe kadar görevlendirilen idarecilerin isyancının yakalanmasında ciddi bir girişimde bulunmadıklarını, Ahmed Paşa zamanında geniş bir hazırlık yapıldığını Ertaş'tan

¹⁵ Necmi Ülker, a.g.m., s. 47.

¹⁶ Necmi Ülker, a.g.m., s. 47-48.

¹⁷ Mübahat Kütükoğlu, a.g.m., s. 517.

öğrenmekteyiz. Buna göre Canik muhassılı Üçüncüade Ömer Paşa, Teke sancağı mutasarrıfı Mehmed Paşa ve Rakka valisi Ahmed Paşa başta olmak üzere çok sayıda devlet adamı Ahmed Paşa'nın başbuğluğunda asilerin üzerine sefere çıkmışlardır. Bu sefer hazırlıklarından birinde Ahmed Paşa Sarıbeyoğlu'nun saldırısına uğramıştır. Sarıbeyoğlu, Güzelhisar üzerine yürümüş ve Ahmed Paşa'nın askerleri ile savaşmış, ancak kaçımayı başarmıştır. Bu yenilgi Sarıbeyoğlu'nu ve yandaşlarını zayıf düşürmüştür. Yandaşları birer birer onu yalnız bırakmışlardır. Adamlarından olan Katırcıoğlu Mehmed, Mustafa, Yusuf, Topal Ahmed, Sarı Hasan ve diğeri Mustafa adlı bölükbaşılar devlete teslim olmuşlardır. Devlet, çözülmeyi hızlandırmak için teslim olanları affettiği gibi ayrıca bazıları ödüllendirmiştir. Anlaşıldığı kadarıyla o tarihte Sarıbeyoğlu yandaşlarına verilen at, katır, tütün ve kahve gibi hediyelerin kaydedildiği bir defterde toplam masraf 2556 guruştur.¹⁸

Kendisine karşı yapılan hazırlıklardan kaçan Sarıbeyoğlu ise bu sırada Honaz kalesine çekilmiştir. Honaz kalesine çekildiği sırada yakalanıp hapsedilmesi sıklıkla emirnamelerde yer almıştır. 1738 yılı Aralık ayının başında Mirahur-ı evvel Ahmed Paşa, görevden alınarak yerine Rikab-ı Hümayun kaimmakamı Ahmed Paşa eşkiya müfettişliğine getirilmiştir. Yeni müfettiş askeri harekati üç aşamaya ayırmıştır; ilki her açıdan kuvvetli bir ordu, ikincisi Honaz kalesinin kuşatılması ve üçüncüsü ise Honaz ve çevresindeki geniş bölgede sıkı güvenlik önlemleri almaktır. Rakka valisi Ahmed Paşa, Üçüncüade Ömer Paşa, Çelik Mehmed Paşa ve Hüdavendigâr sancakbeyi Hamza Paşa askerlerinin yanında Rumeli'den Diyarbakır'a uzanan geniş bir sahadan asker toplamıştır. Ayrıca bu askerlere lazım gelen barut, tüfek, çadır gibi malzemeler de çevreden istenmiştir. Ordunun gıdası ise çevre kazalardan istenmiştir. Honaz çevresi çok sıkı

¹⁸ Mehmet Yaşar Ertaş, a.g.m., s. 409-410.

şekilde kuşatma ve kontrol altına alınmıştır. Ancak tüm bu önlemlere rağmen Sarıbeyoğlu, 2 Mart 1739 yılında bu kuşatmayı yarıp kaçmayı başarmıştır. İşte buradan kağan Sarıbeyoğlu, Karain, Direbolu ve İnay istikametinden Bolvadin'e ulaşmıştır. Bu firardan sonra devlet, memleketin her tarafına Sarıbeyoğlu'nun firar ettiğini bildiren fermanlar yollamıştır. Öyle ki devlete karşı sorumluluklarını ihmal ettiği kaydedilen Rışvanzade Mehmed Paşa ve oğlu Süleyman Paşa'ya Sarıbeyoğlu'nu l olarak getirdikleri takdirde suğlarının affedileceğini bildiren fermanlar gönderilmiştir.¹⁹

İsyanın bastırılmasında Rışvan aşiretinden destek istenmesi²⁰ başkaldırının kontrole alınmasının gclğne yorumlanabileceği gibi devletin isyanları bastırmakta takip ettiği bir politika olarak ta değerlendirilebilir. Bu da, isyanları bastırmakta 18. yüzyılda hala aşiret yapılanmasının önemli bir araç olarak kullanıldığını düşündürmektedir.

Yukarıda bahsedilen firar zerine Ahmed Paşa da görevinden azledilmiş, yerine Rakka valisi Ahmed Paşa tayin edilmiştir. Sarıbeyoğlu ise Bolvadin'de daha fazla kalmamış buradan memleketine geğmiştir. Buradan da Tavas'a geçmeye ıalışırken 26 Mayıs 1739 tarihinde Ahmed Paşa'nın kethüdası ile ıatışmış ve yaralı olarak memleketi Sarayköy'de ıiftliğine yakın bir dağda beş adamıyla yakalanmış ve ldrlmştir. Kesik başı 29 Mayıs 1739'da Alaşehir'de bulunan Ahmed Paşa'ya gtrlmştir. Buradan da 19 Haziran'da İstanbul'a ulaşmış ve Bab-ı Hümayun önünde teşhir edilmiştir. Etrafa dağılmış adamları ise kısa süre sonra ele geğirilmiştir.²¹

¹⁹ Mehmet Yaşar Ertaş, a.g.m., s. 410-411.

²⁰ <http://www.turktoresni.com/viewtopic.php?f=62&t=2046>. (15.07.2017 tarihinde ulaşıldı.)

²¹ Mehmet Yaşar Ertaş, a.g.m., s. 411.

Bolvadin evresinde Bulunduğu Sırada Sarıbeyoğlu İsyanına Dair Amid'e Gönderilen Ferman ve Diğer Metinler

Buraya alınan en eski tarihli ferman 2 Nisan 1739/22 Zilhicce 1151 tarihine aittir. Ferman şoyledir;

“Akzâ kuzâti'l-müslimîn evlâ vülâti'l-muvahhidîn ma'denü'l-fazl ve'l-yakîn râfi'ü a'lâmi's-şerîati ve'd-dîn varîsü ulûmi'l-enbiyâi ve'l-mürselîn el-muhtassu bi-mezîdi inâyeti'l-meliki'l-mu'în Mevlânâ Âmid kadısı –zîde fezâiluhû- (ve) kıdvetü'l-emâcid ve'l-a'yan Diyarbekir mütesellimi ve Diyarbekir voyvodası –zîde mecduhumâ- ve mefâhirü'l-emâsil ve'l-akrân yeniçeri zabıtî vesâir zâbitân ve a'yan ve darb u harbe kadir olanlar-zîde kadruhum- tevki'-i ref'-i hümayûn vâsil olıcak ma'lûm ola ki, Sarıbeyoğlu dedikleri şakî i'dâm ve izâlesine me'mûr olan asâkire cevâb veremeyeceğin fehm ü derk eylediğinden nâşî kabîl-i muhâsarada makarr-ı menhûsu olan Honos kal'asını bırakıp etbâ' ve eşyâ ile firâr eylediği bundan mukaddemce inhâ olunmuşdur. Şimdi şaki-yi mezbûrun Bolvadin taraflarına gitdiği haber alınıp ve mesfûrun katli ile gâilesinden def'i farîza-i zimmet-i dîn ü devlet olmağla kendinin ve etbâ'mın demleri heder olduğuna fetvâ-yı şerîf verilip ve emvâl ü eşyâ ve devâbları dahi katl edenlere i'tâ olunmak üzere izn-i hümayûnum erzâni kılınıp maksûd-ı aslî ancak şaki-yi mezbûrun ser-i maktû'u olmağla bu keyfiyetin bi'l-cümle Anadoluda olan vülât ve hükkâm ve zâbitân ve a'yân ve darb u harbe kadir olanlara başka başka evâmir-i şerîfemle tenbîh olunmağın siz ki mûmâileyhimsiz, size dahi te'kiden ve mahsûsan işbu emr-i şerîfim isdâr ve () irsâl olunmuşdur. İmdi vusûlünde ber-vech-i muharrer şaki-yi merkumun ve etbâ'mın şer'an demleri heder olup ve emvâl ü eşyâ ve devâbları katl edenlere i'tâ olunduğu ve şaki-yi merkumu her kim katl ederse taraf-ı hümayûnumdan kendüye me'mûlünden ziyâde ihsân ü in'âm ve hâl ü şânına göre terfi'-i rütbe ve câh ile ikram olunacağı cümleye i'lâm ve havza-i

hükümetinizi ve etrâf u havâlîlerini tefahhusa ikdâm ederek şakiyi mezbûrun taht-ı hükümetinizi kurb u cidârlarınıza geldiği ve etrâfında olduğu haber olunur ise bila-tereddüdin üzerine varıp muhârebe ile mi olur ne veçhile olur ise avn-i Bârî ile alâ eyyi hâlin elbette ve elbette ahz ve eğer ümm-i hudûdunuz dâhilinde çıkdıktan sonra dahi yetişmek mümkün olur ise ardından ayrılmayıp erişip bi-lütfihi te'âlâ bilâ-emânin katl ve ser-i maktû'u irsâl ve bu emr-i ehemme her biriniz sa'y-i bî-şümâr eylesiniz. Şöyle ki, bu bâbda ednâ rehâvet ü tekâsül olacak olur ise sonra bilâ-emânin haklarınızdan gelineceği mukarrerdir. Ona göre hareket ve mikdâr-ı zerre hilâfından gayetü'l-gaye hazer ü mücânebet olunmak bâbında fermân-ı âlîşânım sâdır olmuştur. Buyurdum ki, () vusûl buldukda bu bâbda vech-i meşrûh üzere şeref-yâfte-i sudûr olan fermân-ı vâcibü'l-ittibâ' ve lâzımü'l-ımtisâlimin mazmûn-ı itâ'at-makrûnuyla âmil olup hilâfından be-gayet hazer ü mücânebet eylesiniz, şöyle bilesin, alâmet-i şerîfe i'timâd kılasın.

Tahrîren fî evâhir-i Zilhicce li-sene ihdâ ve hamsîn ve mi'e ve elf

vasale fî 22 Zilhicce sene 1151

Be-makam-ı Konstantiniyye el-mahrûse"²²

Bu fermanın sonra defterde yer alan bir başka belge ise vezir mektubudur. Bu metin şöyledir;

"Vezîr mektûbu

Fazîletlü efendi hazretlerinin meclis-i şerîflerine da'avât-ı sâfiye ve teslîmât-ı vâfiye ithâfıyla ve kıdvetü'l-emâcid ve'l-akrân Diyarbekir mütesellimi () ve voyvodası ()-zîde mecduhumâ- ve mefâhirü'l-emâsil ve'l-akrân yeniçeri zâbiti vesâir zâbitân ve a'yân ve darb ve harbe kadir olanlar -zîde kadruhum-ba'de's-

²² DŞS,3754- 6b/2, 22 Zilhicce 1151.

selam inhâ plunur ki, Sarıbeyoğlu dedikleri şaki makarr-ı nühûset-eserinden firâr ve Bolvadin taraflarına gitdiği haber alınıp şaki-yi mezbûrun ve etbâ'ının demleri heder olunduğuna fetvâ-yı şerîf verildiğine binâen emvâl ü eşyâları katl edenlere i'tâ olunmak üzere izn-i hümayûnum erzânî kılınmağla imdi şaki-yi merkumu her kim katl ederse kendüye me'mûlünden ziyâde ihsân ü in'âm ve hâl ü şânına göre terfi'-i rütbe ve câh ile ikrâm olunacağı kendüye i'lâm ve havza-i hükûmetinizi ve etrâf u havâsları tefahhusa ikdâm ederek şaki-yi mezbûru fermân olunduğu üzere alâ eyyi hâlin elbette ve elbette ahz ve eğer hudûdunuz dâhilinden çıkdıktan sonra dahi yetişmek mümkün olur ise ardından ayrılmayıp erişip bi-mennihî te'âlâ bilâ-emânin katl ve ser-i maktû'unu irsâl ve bu emr-i mühimme ziyâde sa'y ü ihtimâm eylemeniz bâbında sâdır olan fermân-ı âlişân mücebiyle mektûb tâhrîr ( ) ile irsâl olunmuşdur. İnşallahu te'âlâ vusûlünde müceb-i emr-i âlî üzere amel ü hareket ve ednâ rehâvet ü tekâsülünüz zuhûr ederse sonra bilâ-emânin haklarınızdan gelilneceği mukarrredir. Ona göre temşiyet-kâr mübâderet ve hilâfından ihtirâz ü mücânebet eyleyesiz, bâki fazîlet dâim-bâd.

Vasale fi 22 Zilhicce sene 1151

Mine'l-mahmiyyeti'l-mahrûse"²³

1739 Haziran ayı ortalarında kaleme alınmış üçüncü bir belge (ki fermandır) ise şöyledir;

"Teftiş fermânıdır.

Düstûrûn mükerremûn müşîrûn-ı müfahhamûn nizamü'l-âlem müdebbiru'l-umûri'l-cumhûr bi'l-fikri's-sâkıb mütemmimû mehâmmi'l-enâm bi'r-re'yi's-sâib mümehhidû bünyânî'd-devleti ve'l-ikbal müşeyyidü erkânî's-sa'âdeti ve'l-iclal el-mahfûfûn bi-sunûfi avâtıfi'l-meliki'l-a'lâ Üsküdar'dan Anadolu'nun yemîn ve yesârıyla sol kolu nihâyetine varınca vâki' olan vüzerâ-yı izâm

²³ DŞS, 3754- 7a/ 2, 22 Zilhicce 1151.

-edâmallahu te'ala iclâlehum- ve e'âzîmü'l-ümerâi'l-kirâm efâhimü'l-küberâi'l-fihâm ulü'l-kadri ve'l-ihtirâm ashâbü'l-izzi ve'l-ihtişâm el-muhtassûn bi-mezîdi inâyeti'l-meliki'l-alâ mîrimîran-ı kirâm -dâme ikbâluhum- ve akzâ kuzâti'l-müslimîn evlâ vülâti'l-muvahhidîn ma'âdinü'l-fez'ail ve'l-yakin râfi'ü'l-a'lâmi'ş-şerî'atı ve'd-dîn vârisû ulûmi'l-enbiyâi ve'l-mürselîn el-muhtassûn bi-mezîdi inâyeti'l-meliki'l-mu'în mevâl-i izâm -zîdet fezâiluhum- ve mefâhirü'l-ümerâi'l-kirâm merâci'u'l-küberâi'l-fihâm ulü'l-kadri ve'l-ihtirâm el-muhtassûn bi-mezîdi inâyeti'l-meliki'l-a'lâm sancakbeyleri-dâme izzetûhum- ve mefâhirü'l-kuzât ve'l-hükkâm ma'âdinü'l-fezâil ve'l-keâm kadılar -zîde fazlûhum- ve mefâhirü'l-emâsil ve'l-akrân mütesellimler ve kethüda yerleri ve yeniçeri serdârları ve ber-vech-i mukata'a mutasarrıfları ve voyvodalar ve havâs ve evkâf zâbitleri ve a'yân-ı vilâyet ve iş erleri ve harb u darbe kadir il erleri -zîde kadruhum- tevki'-i ref'-i hümayûn vâsil olıcak ma'lum ola ki, hâlâ mevsim bahâr olmak hasebiyle ağaçlar yapraklanıp dağlarda eşkiyâ yasadanacak zamanlar gelmekle aşâir ve kabâilden ve yerliden kuttâ'u't-tarîk eşkiyası vesâir harâmzâdele kûşe-i hafâdan zuhûr ve husûsan böyle vakitlerde başboş levendat makulesi dahi vilâyât-ı vülâtdan hâlî ve vakt-i fırsatdır deyü fürce bulup ebna-i sebîl ve sükkân-ı vilâyete îsâl-i mazarrata cesâret eyledikleri mücerreb olmağın ol makule eşkiyanın tecessüs ü tefahhuslarında ihtimâm ü dikkat ve hudud u sınırınız dâhilinde her ne mahalde i'lâm ve izâlesi zuhûr eder ise kat'a emân u zamân verilmeyip alâ eyyi hâlin ahz ve ele getirip şer'an müstahik oldukları cezaları tertîb ve husûsan Sarıbeyoğlu'nu ve etbâ'ını bulduğunuz yerlerde katl ve tedmîr ile ve hükûmetiniz dâhilinde olan taraf-ı mesâlikinizin te'min ü tatbîki ve bilâd u ibâdın tathîr u tanzîmi ehemmi mehâmm-lâzîmü'l-ihitimamdan olduğu ecilden eşkiya tâifesi kesret ve cem'iyet üzere bulunur ise üzerlerine varılmak münâsib görüldüğü sûrette herkese semt ve münâsib olan zâbitân ile

haberleşip ittifâk u ittihâd ile ahz ve ele getirilmelerinde birbirinize imdâd ü i'ânet olunmak üzere cümleye müekked evâmîr-i şerîfemle tavsiye vü tenbîh olunmağın siz ki, vüzerâ-yı müşâr ve mîrimîrân ve ümerâ vesâir-i mûmâileyhimsiz, işbu emr-i şerîfim ve kıdvetü'l-emâcid ve'l-a'yân el-Hac Süleyman - zîde mecduhû- ile vusûlünde bu husûsda cümleiniz ittifak u ittihad üzere hareket ve taht-ı hükûmet ve kazânız dahilinde katn-ı eşkıya olan mahalleri tecessüs ü tefahhusdan hâlî olmayıp hudud u sınırlarınız dahilinde birden, ikiden veyahud dahi ziyâde ol makule eşkıya olduğu haber alınır ise izdiyâd olmalarına fırsat gösterilmeyip kat'â emân u zamân verilmeyip ve husûsan Saribeyoğlu'nu ve etbâ'ını buldukları yerlerde cümleiniz ittifak u ittihad ve harb u darbe kadir il erleri alâ eyyi hâlin ahz ve eğer cem'iyetleri zuhûr eder ise bâlâda zikr olunduğu vechiyle size semt ve münâsip olanlar ile haberleşip alâ-ittifâkın üzerlerine varıp bi-eyyi hâlin ahz ve şer'an lâzım gelen cezaların tertîb ve izâle-i vücûd-ı habâset-alûdlarıyla şerr ü mazarratların def' ve turuk u mesâlike ve ebnâ-i sebîle vesâir ibadullâhı t'emîn ü tatmîne ve sükkân ve ahâlîyi irâha vü terfîhe bezl-i kudret ve sa'y ü dikkat velâkin bu bahâne ile fesâd u şakavet alakası olmayanlara ta'arruz olduğu, fukâra-yı ra'iyete tekâlif-i bîhûde tahmîli vesâir vücûh-ı mezâlim ile bir ferde cevır u eziyet vukû'u hilâf-ı şer'-i şerif tarafınızdan istimdâd ü isti'ânet olundukda imdâd ü i'ânet, ednâ tekâsül ve ihmâlin zuhûru istimâ' olunmak lâzım gelir ise siz ki vüzerâ-yı müşârunileyhsiz mes'ûl ve siz ki sâir-i mûmâileyhim kat'â öwr ü illetiniz ısga olunmayıp vâki' olan zarar sizlerden tazmîn olunacağı ve siz ki mâlikâne mutasarrıflarınız, mukatâ'alarınız üzerinizden ref' olunmağla iktifâ olunmayıp bilâ-tevakkuf ukubet-i şedîde ile mu'âkab u mücâzât olunacağınızı ve siz ki mütesellimler ve voyvodalar vesâir zabıtânsız bilâ-tereddüd cezânız tertîb olunacağını muhakkak bilip ona göre her hâlde bâsiret ü intibâh üzere hareket ve fermân-ı hümayûna müğâyir hâlâtdan gayetü'l-gâye hazer ü

müccânebet eylemeniz bâbında fermân-ı alîşânım sâdır olmuşdur. Buyurdum ki, vusûl buldukda bu bâbda vech-i meşrûh üzere şeref-yâfte-i sudûr olan fermân-ı vâcibü'l-ittibâ' ve lâzımü'l- imtisâlimin mazmûn-ı itâ'at-makrûnuyla âmil olup hilafından be-gayet hazer ü müccânebet eylesiz, şöyle bilesiz, alâmet-i şerîfe i'timâd kılasız.

Tahrîren fi evâsıt-ı Zilhicce li-sene ihdâ ve hamsîn ve mi'e ve elf

Vasale fi 8 min şehri Rebî'ilevvel sene 1152

Be-makâm-ı Kostantiniyye el-mahrûse"²⁴

İsyana dair 10 Ağustos 1739 tarihli diğeri bir ferman ise şöyledir;

"Defâ adâlet fermânı

Düstûrûn mükerremûn müşîrûn-ı müfahhamûn nizamü'l-âlem müdebbiru'l-umûri'l-cumhûr bi'l-fikri's-sâkıb mütemmimû mehâmmi'l-enâm bi'r-re'yi's-sâib mümehhidû bünyânî'd-devleti ve'l-ikbal müşeyyidü erkânî's-sa'âdeti ve'l-iclal el-mahfûfûn bisunûfi avâtifi'l-meliki'l-a'lâ Üsküdar'dan Anadolu'nun yemîn ve yesârıyla orta kolu nihâyetine varınca vâki' olan vüzerâ-yı izâm -edâmallahu te'ala iclâlehum- ve e'âzımü'l-ümerâi'l-kirâm efâhimü'l-küberâi'l-fihâm ulü'l-kadri ve'l-ihtirâm ashâbü'l-izzî ve'l-ihtişâm el-muhtassûn bi-mezîdi inâyeti'l-meliki'l-alâ mîrimîran-ı kirâm -dâme ikbâluhum- ve akzâ kuzâti'l-müslimîn evlâ vülâti'l-muvahhidîn ma'âdinü'l-fez'ail ve'l-yakin râfi'ü'l-a'lâmi's-şerî'atı ve'd-dîn vârisü ulûmi'l-enbiyâi ve'l-mürselîn el-muhtassûn bi-mezîdi inâyeti'l-meliki'l-mu'în mevâl-i izâm -zîdet fezâiluhum- ve mefâhirü'l-ümerâi'l-kirâm merâci'u'l-küberâi'l-fihâm ulü'l-kadri ve'l-ihtirâm el-muhtassûn bi-mezîdi inâyeti'l-meliki'l-a'lâm sancakbeyleri-dâme izzuhum- ve

²⁴ DŞS 3754-16a/2, 8 Rebiülevvel 1152.

mefâhirü'l-kuzât ve'l-hükkâm ma'âdinü'l-fezâil ve'l-keâm kadılar -zîde fazlûhum- ve mefâhirü'l-emâsil ve'l-akrân mütesellimler ve kethüda yerleri ve yeniçeri serdârları ve ber-vech-i malikâne mutasarrıfları ve voyvodalar ve havâs ve evkâf zâbitleri ve a'yân-ı vilâyet ve iş erleri ve harb u darbe kadir il erleri -zîde kadruhum- tevki'-i ref'-i hümayûn vâsil olıcak ma'lum ola ki, hâlâ mevsim bahâr olmak hasebiyle ağaçlar yapraklanıp dağlarda eşkiyâ yasadacak zamanlar gelmekle aşâir ve kabâilden ve yerliden kuttâ'u't-tarîk eşkiyası vesâir harâmzâdeler küşe-i hafâdan zuhûr ve husûsan böyle vakitlerde başıboş levendat makulesi dahi vilâyât-ı vülâtdan hâlî ve vakt-i fırsattır deyü fürce bulup ebna-i sebûl ve sükkân-ı vilâyete îsâl-i mazarrata cesâret eyledikleri mücerreb olmağın ol makule eşkiyanın tecessüs ü tefahhuslarında ihtimâm ü dikkat ve hudud u sınırnız dâhilinde her ne mahalde i'lâm ve izâlesi zuhûr eder ise kat'a emân u zamân verilmeyip alâ eyyi hâlin ahz ve ele getirip şer'an müstahıkk oldukları cezaları tertîb ve husûsan Saribeyoğlu'nu ve etbâ'ını bulduğunuz yerlerde katl ve tedmîr ile havza-i hükûmetiniz dâhilinde olan turuk u mesâlikin te'min ü tatbîki ve bilâd u ibâdın tathîr u tanzîmi ehemmi mehamm-ı lâzımı'l-ihitimamdan olduğu ecilden eşkiya tâifesi kesret ve cem'iyet üzere bulunur ise üzerlerine varılmak münâsib görüldüğü sûretde herkese semt ve münâsib olan zâbitân ile haberleşip ittifâk u ittihad ile ahz ve ele getirilmelerinde birbirinize imdâd ü i'ânet olunmak üzere cümleye müekked evâmîr-i şerîfemle tavsiye vü tenbîh olunmağın siz ki, vüzerâ-yı müşâr ve mîrimîrân ve ümerâ vesâir-i mûmâileyhimsiz, işbu emr-i şerîfim sadra'zam ağalarından kıdvetü'l-emacid ve'l-a'yân İsmail Ağa- zîde kadruhû- ile vusûlünde bu husûsda cümlelerin ittifak u ittihad üzere hareket ve taht-ı hükûmet ve kazânız dahilinde sâkin-i eşkiyâ olan mahalleri tecessüs ü tefahhusdan hâlî olmayıp hudud u sınırnız dahilinde birden, ikiden veyahud dahi ziyâde ol makule eşkiya olduğu haber alınır ise izdiyâd

olmalarına fırsat gösterilmeyip kat'â emân u zamân verilmeyip ve husûsan Sarıbeyoğlu'nu ve etbâ'ını buldukları yerlerde cümleniz ittifak u ittihad ve harb u darbe kadir il erleri alâ eyyi hâlin ahz ve eğer cem'iyetleri zuhûr eder ise bâlâda zikir olunduğu vechiyle size semt ve münâsip olanlar ile haberleşip alâ-ittifâkın üzerlerine varıp bi-eyyi hâlin ahz ve şer'an lâzım gelen cezaların tertîb ve izâle-i vücûd-ı habâset-alûdlarıyla şerr ü mazarratların def' ve turuk u mesâlike ve ebnâ-i sebîle vesâir ibadullâhı t'emin ü tatmîne ve sükkân ve ahâlîyi irâha vü terfihe bezl-i kudret ve sa'y ü dikkat velâkin bu bahâne ile fesâd u şakavet alakası olmayanlara ta'arruz olduğu, fukâra-yı ra'iyete tekâlif-i bîhûde tahmîli vesâir vücûh-ı mezâlim ile bir ferde cevr u eziyet vukü'u hilâf-ı şer'-i şerif tarafınızdan istimdâd ü isti'ânet olundukda imdâd ü i'ânet, ednâ tekâsül ve ihmâlin zuhûru istimâ' olunmak lâzım gelir ise siz ki vüzerâ-yı müşârunileyhsiz mes'ûl ve siz ki sâir-i mûmâileyhim kat'â öZR ü illetiniz ısga olunmayıp vâki' olan zarar sizlerden tazmîn olunacağı ve siz ki mâlikâne mutasarrıflarısız, mukatâ'alarınız üzerinizden ref' olunmağla iktifâ olunmayıp bilâ-tevakkuf ukubet-i şedîde ile mu'âkab u mücâzât olunacağınızı ve siz ki mütesellimler ve voyvodalar vesâir zabıtânsız bilâ-tereddüd cezânız tertîb olunacağını muhakkak bilip ona göre her hâlde bâsiret ü intibâh üzere hareket ve fermân-ı hümayûna mügâyir hâlâtdan gayetü'l-gâye hazer ü mücânebet eylemeniz bâbında fermân-ı alîşânım sâdır olmuşdur. Buyurdum ki, vusûl buldukda bu bâbda vech-i meşrûh üzere şeref-yâfte-i sudûr olan fermân-ı vâcibü'l-ittibâ' ve lâzımü'l-ımtisâlimin mazmûn-ı itâ'at-makrûnuyla âmil olup hilafından be-gayet hazer ü mücânebet eylesiz, şöyle bilesiz, alâmet-i şerîfe i'timâd kılasız.

Tahrîren fî evâsıt-ı Zilhicce li-sene ihdâ ve hamsîn ve mie ve elf

Vasale fi 5 min Cemâziyelevvel sene 1152."²⁵

Nihayet son olarak gönderilen başka bir fermanla padişah, bu isyanın ve etrafta halkı haraca bağlayan eşkıyanın zuhuru konusunda fikir verecek ifadeler kullanmıştır. Buna göre "*Üsküdar'dan Diyarbekir'e varınca vaki' tarîk-ı câddenin bazı mahallerinde kuttâ-ı tarîk eşkıyası zuhûr ve iyâb u zihâb edenlere ve bâhusus Devlet-i Aliyyemin îrâd-ı cesîmesinden olan ma'den hazînelerinin mürûrlarına zarar u gezend ihtimaliyle ...birkaç seneden beri Devlet-i Aliyyemin seferlere olan meşgale ve ahâlîlerinin dahi adem-i ihtimam ve iğmaz ve tegafülleri sebebiyle biraz seneden beri cibilliyetlerinde mel'anet ü habâset ü şakavete tasaddî etmeleriyle...*"²⁶ Fermanın devamında hazine ve madenlerin nakledildiği yolların ve ulaşımının güvenliğe alınması, buralarda oluşacak zararların bura halkı ve idarecilerine yükleneceği, muhtemel şakavet vakalarında oluşacak zararların hak sahiplerine 2 misliyle ödeneceği, idari ihmali olanların cezalandırılması gibi önlemler sıralanmıştır. Sarıbeyoğlu isyanının sonlandırılması devletin yönetimindeki her birime gücünü hatırlatması için muhtemelen bir uyarı olarak kullanılmıştır.

Yukarıdaki fermanların dışında şerî'yye defterine kaydedilmiş Sarıbeyoğlu isyanının fermanlarını getiren ağalara verilecek masrafı gösteren tevziiler de yer almaktadır. Buna göre 1151/1739 senesinde menzildilere ödenecek 5.805 guruşa yakın giderler arasında Sarıbeyoğlu Mustafa isyanıyla ilgili fermanları getiren ağaya 250 guruş ödeme yapıldığı anlaşılmaktadır.²⁷

²⁵ DŞS 3754, 21a/1, 5 Cemâziyelevvel 1152.

²⁶ DŞS 3754, 21b/1, Cemâziyelevvel 1152.

²⁷ DŞS 3754-16b/1, 10 Rebiülevvel 1152; DŞS 3754,17a/2, 27 Rebiülevvel 1152; DŞS 3754-18a/2, 27 Rebiülevvel 1152.

Sonuç

İsyanın yaşandığı Bolvadin ve çevresinde yer alan kadı defterleri bizleri bu konuda muhtemelen aydınlatacak bilgiler içermektedir. Sonraki çalışmalarda bu husus irdelenmelidir. Böylece Bolvadin'de varsa isyana katılanlar, ya da katılmakla suçlanıp hakkında takibata ıkılanlar, tespit edilenlere yönelik yaptırımlar, en geniş haliyle ise isyanın Bolvadin ve çevresine tesirleri izah edilmelidir.

İsyanın bastırılmasında aşiret güçlerinden alınan destek ise önemli bir başka husustur. Bu haliyle 18. yüzyılda merkeze uzak yerlerde grlen isyanları bastırmakta devlet aşiret yapılanmasına sahip idari yapılardan destek almaya devam etmiştir.

İsyanın hayli güçlü olduğu da ulaşılabilecek bir başka sonuçtur. Nitekim isyanı bastırmak için Amid gibi çok uzak diyarlardan destek istenmiştir. Ayrıca isyanın 4 yıla yayılması bu düşünceyi besleyen bir diğer husustur. İsyanın uzun sürmesine bir gerekçe ise Osmanlı Devleti'nin 1736-1739 yılları arasında Avusturya'ya karşı düzenlediği seferdir.

KAYNAKLAR

- İsmet Miroğlu, Osmanlı Yol Sistemine Dair, **İ.Ü.E.F. Tarih Enstitüsü Dergisi**, 15, İstanbul 1997, s. 241-252.
- İzzet Sak-Cemal Çetin, XVII. ve XVIII. Yüzyıllarda Osmanlı Devleti'nde Menziller ve Fonksiyonları: Akşehir Menzilleri Örneği, <http://turkiyat.selcuk.edu.tr/pdfdergi/sak.pdf>(10.09.2013 tarihinde ulaşıldı).
- Mehmet Yaşar ERTAŞ, "18. yüzyılda Bir Osmanlı EŞkiyası: Sarıbeyoğlu Mustafa", **Uluslararası Denizli ve Çevresi Tarih ve Kültür Sempozyumu Bildiriler I**, Denizli 2007, s. 399-411.
- Mehmet Zeki Pakalın, **Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü**, 3 Cilt, MEB, İstanbul, 1971.
- M. Hanefi Bostan, Osmanlı Devleti'nde Yol ve Haberleşme Sistemi, **Türk Dünyası Araştırmaları**, 82, 1993, s. 63-67.
- Mübahat Kütükoğlu, "İzmir", **Diyanet İslam Ansiklopedisi**, C. 23, s. 517.
- Mustafa Akdağ, "Kara Yazıcı", **İA**, C.VI, Milli Eğitim Basımevi, Eskişehir, 1997.
- Necmi Ülker, "Sarıbey Oğlu'nun İzmir'e Yürüyüşü ve Avrupalı Tüccarlar", http://tid.ege.edu.tr/dosyalar/IV_1989/TIDIV-1989-04.pdf 08.08.2017 tarihinde ulaşıldı.
- Peçevî İbrahim Efendi, **Peçevî Tarihi I-II**, (Hazırlayan: Bekir Sıtkı Baykal), Özkan Matbaacılık, Ankara, 1999.
- Sema Altunan, XVII. Yüzyıl Sonlarında İstanbul-Edirne Arasındaki Menziller ve Bazı Menzilkeş Köyler, **Tarih Araştırmaları Dergisi**, Cilt: 25, Sayı: 39, 2006, s. 75-99.
- William J. Griswold, **Anadolu'da Büyük İsyân 1591-1611**, Numune Matbaacılık, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2000.
- www.ttk.gov.tr/tarih-cevirme-kilavuzu(17.08.2017 tarihinde ulaşıldı.)

- <http://www.turktoresı.com/viewtopic.php?f=62&t=2046>,
(12.03.2013 tarihinde ulaşıldı.)

Arşiv Kaynakları:

DşS,3754- 6b/2, 22 Zilhicce 1151;

DşS, 3754- 7a/ 2, 22 Zilhicce 1151;

DşS, 3754-16a/2, 8 Rebiülevvel 1152;

DşS, 3754-16b/1, 10 Rebiülevvel 1152;

DşS, 3754,17a/2, 27 Rebiülevvel 1152;

DşS, 3754-18a/2, 27 Rebiülevvel 1152;

DşS, 3754, 21a/1, 5 Cemaziyelevvel 1152;

DşS, 3754, 21b/1, Cemaziyelevvel 1152;

MALAZGİRT ZAFERİ, BOLVADİN DEMOGRAFİK YAPISINA ETKİSİ VE KÜLTÜREL YANSIMALARI

Sinan DOĞAN¹

ÖZET

Bolvadin, Malazgirt Zaferi'nin hemen sonunda 1107 tarihinde Emir Menkülek tarafından fethetmiştir. Bolvadin zaman içinde, Türkler ile Bizans arasında el değıştirdi. 1116 tarihinde Bolvadin Savaşı ve sonunda Bizans'la yapılan Bolvadin Anlaşması ile bu bölge kesin olarak Türklerin eline geçti Türklerin eline geçtikten sonra, Yazır, Avşar, Karkın, Çepni boyları Bolvadin'e yerleşmişlerdir. Bolvadin'in ilk sakinleri olmuşlardır. Daha sonra Bolvadin iskan sırasında, çeşitli aşiretler, cemaatler yerleştirilmiştir. Yer-Su adını taşıyan kültürel değerlerini de beraberinde getiren Türkler, Bolvadin'i bu değerlerle şekillendirmeye çalışmışlardır. Bunun sonucunda Bolvadin kültürel alanında ortaya çıkan yeni kültürel ürünler, Bolvadin coğrafyasına ilgi, bağlılık ve sahiplenme duyguların gelişmesine ve vatan şuurunun doğmasına ve kuvvetlenmesine de katkı sağlamıştır. Türkler Yer-Su inancının mühürlerini taşıyan dervişler, din uluları ve din önderleri olan pirlar, erenler, alperenler ve ahiler, Bolvadin'in Türkleşmesinde manevi mimarları olmuşlardır. Bolvadin'i yepyeni bir vatan haline getirmişlerdir. Bu çalışmamızda; Bolvadin'e yerleşen Türk boylar, oymaklar, obalar ve bunların kültürel etkileri analiz edilmeye çalışılacaktır

Anahtar kelimeler: Malazgirt Zaferi,Boylar,Kültürel Yansımalar,

---

¹ M.E.B.Uzm.Sivas.Mail:s.sinan1339@hotmail.com

**THE IMPACT AND CULTURAL REFLECTIONS ON THE
DEMOGRAPHIC STRUCTURE OF MALAZGİRT VİCTORY
BOLVADİN**

SUMMARY

Bolvadin was conquered by Emir Menkuk at the end of the Malazgirt Victory in 1107. Bolvadin changed hands between the Turks and Byzantium over time. With the Bolvadin War in 1116 and the Bolvadin Agreement with the Byzantine at the end, this region was definitely conquered by the Turks. After the Turks have disappeared, Yazır, Avşar, Karkın, Çepni are the settlers of Bolvadin. They are the first inhabitants of Bolvadin. Later Bolvadin was stationed with various tribes and communities during the reign. The Turks, bringing the cultural values bearing the name of Yer-Su, They have tried to shape Bolvadin with these values. As a result, New cultural products emerging in the Bolvadin cultural area, Bolvadin's interest, commitment and ownership have contributed to the development of emotions and to the birth and strengthening of the motherland. The dervishes, religions and religion leaders who bear the seal of the belief in "earth-water" in Turkish culture, pirlar, erenler, alperenler and ahiler, In the Turks of Bolvadin they have been spiritual architects. They have made Bolvadin a whole new homeland. In this study; It will try to analyze Turkish locals, tribes, observers and their cultural influences that settled in Bolvadin.

Key Work: Malazgirt Victory, lengths, Cultural implications

GİRİŞ

Bolvadin adı Bizans dönemine ait küçük kalıntıların da bulunduğu antik şehrin adı Polybotos(Bear,2001s.107) iken, Türk egemenliğinden sonra, Türkçe söyleniŐiyle Bolvadin adını almıştır.(Umar, B.1993:s.758)

Polybotos Malazgirt Zaferi'nden sonra, 1107 tarihinde Emir Menkülek tarafından fethetilmifitir. İsmi Bolvadin olarak değiştirilmiştir. Bolvadin, zaman içinde Türkler ile Bizans arasında el değiştirmiştir. 1116 tarihinde Bolvadin Ovasında yapılan Bolvadin Savaşı ve sonunda yapılan Bolvadin Antlaşması ile bu bölge kesin olarak Türklerin eline geçmiştir. Bolvadin savaşı ve Bolvadin Anlaması, iç batı Anadolu'nun kesin Türkleşmesinin bir dönüm noktasıdır. (Bayar, 1966: c.1,s.108)

Anadolu'ya gelen Türkmen-Yörük ismiyle anılan Oğuz Boylarının büyük bir kısmı Orta Asya'daki yaşantısını Anadolu'da da sürdürmüştür. Yazın yaylaya çıkmış, kışın ovaya inmiştir. Güneye, kuzeye, doğuya ve batıya yayılan Türkmenlerin, Bolvadin'e gelip burasını da medeni bir ülke haline getirdikleri tarihi bir gerçektir. Maddi ve manevi değerlerini de beraberinde getiren Türkler, Bolvadin'e kendi mühürlerini vurarak, burasını yepyeni bir vatan haline getirmifilerdir. Bolvadin ve civarında Kızıl Kilise Höyüğü, Oğuz Öreni Höyüğü ve Karamık Karacaören Höyüğü bu düşünceyi belgelemektedir. (Gönçer,1971:33)

Bolvadin Selçuklular zamanında,"Karahisar-ı Devlet"(sancak) ismiyle anılan Afyon'a bağlı on kadılıktan (kaza) birisi olup yeniden imar edilmiştir. Bu devirde 11 nahiyesi (Han, Bayat, Muslucalı,Göçmen Akviranı, Nevahid-i Barçınlı, shaklu, Çay, Karamık, Şuhut, Karaadilli, Çölebat),326 köyü, 11 mahallesi vardır. Büyük bir ticaret merkezidir. (Bayar,2005:16) Selçuklu kayıtlarında Bolvadin ve civarında Hristiyan halka pek

rastlanmaz. (Bayar,1966:138)Bu yeni iskân edilen bölgelerde, halka toprak verilerek sürekli iskânları sağlanmış, yeni köyler kurulmuştur.

Afyon ilinin en büyük ve nüfus bakımından en yolun ilçesidir. Nüfusu 55.000, yüzölçümü 1108 km² dir. Ortalama yüksekliği 1016m dir. 31 Bolvadin'in bugün 4 kasaba ve 12 köyü vardır. Bunlar Büyükkarabağ, Dili, Kemer kaya, Özbek Kasabaları ile Derekarabağ, Dipevler, Güney, Hamidiye, Karayoku, Kurucucaova, Kutlu, Nusratlı, Ortakarabağ, Taşağıl, Taşlıdere, Yörükkaracaören köyleridir. (Bayar,2005:23)

1.Malazgirt Zaferinden Sonra Bolvadin Demografik Yapısı

Bolvadin Türklerin eline geçtikten sonra aşiretler gelip yerleşmiştir: Yazır, Avar, Yassı Karkın, Çebni.(Sümer,1972:430-445) Bolvadin, 1107 yılında Emir Menkülek tarafından fethedildiğinde kalede oturan yoktu. Yukarıda geçen aşiretler gelip, şimdi ki Bolvadin'in ilk sakinleri olmuşlardır. Bolvadin merkezinde, Yazır ve Karkın aşiretleri etkindir. Daha sonra Sarıkeçili, Honamlı, Karakeçili ve Tekeli Yörükleri gelmişlerdir. Civarında ise Morca Ali Türkmenleri (Kemer kaya), Karainbeyli Türkmenleri (Çay), Karabağ Türkmenleri (Büyük Karabağ, Orta Karabağ, Dere Karabağ), Tabanlı Türkmenleri (Kurucuova Köyü), Selçuklu Yörükleri (Dili Kasabası), Avar Yörükleri (Özbek Kasabası), Karakeçili Yörükleri (Yörükkaracaören ve civarı) yerleşmiştir.(Bayar,1966:C.I,114-133) Bugünkü Bolvadin ve civarındaki halkın kökleri bu aşiretlere dayanır.

1.1.Bolvadin İdari Yerleşme Yerlerinin Adlarının Tasnifi

Türkler kendileri tarafından ilk defa iskân edilen yerlere, ya kendi aşiret, oymak, cemaatlerinin adlarını, ya yerleşilen mekânın coğrafi özelliklerinden kaynaklanan adları ya da buraya gelmeden önceki yerlerindeki yerleşmelerinin adlarını

vermişlerdir. Yörük-Türkmenlerin yerleştikleri yerleşmeler de, boy, oymak, aşiret ve şahıs adlarının çoğunlukta olduğu görülmektedir.(Yediyıldız,1984:25-41) İhsaniye mahallesi. Dişli Köyü, Hamidiye, Nusratlı, Ortakarabağ gibi

Afyonkarahisar ilinde de, Yörük-Türkmenlerin yerleşim yerlerinin fazla olmasından dolayı, yerleşme adlarında aşiret, oymak ve cemaat adlarına oldukça fazla rastlanmaktadır. Türkler, Anadolu'ya geldikten sonra, üzerinde yaşamaya başladıkları tabiatı gözlemlemişler, onu tanımışlar ve onda keşfettiklerini kendi dilleriyle tasvir etmeye çalışmışlar. (Yediyıldız,1984:27)Yine Türkler Anadolu'ya gelmeden önceki çevrelerindeki coğrafyaya verdikleri adları Anadolu'ya taşımışlar ve çevrenin doğal şartlarına bağılı olarak bu adları vermişlerdir (Baykara,1984:266).

Renklerin yer adlarında kullanılma sebebi olarak öncelikle yerleşim yerinin fiziksel özelliklerinde gelir.(Akar,2006:51-63) Ancak Türk dilinde, renklerin yön bildirme görevleri vardır. Kök doğuyu, kıvıl güneyi, ak batıyı ve kara da kuzeyi sembolize etmektedir. (Gabain,1968: 109) Hunlarda kara-kuzeyi, al-güneyi, kıv (boz)-doğuyu, ak batıyı, Uygurlarda ise, kara yine kuzeyi, kıvırmızı-güneyi, kökyeşil (mavi)-doğuyu ve ak-batıyı temsil ediyordu (Küçük,2010:185-210)Güney köyünün örnek olarak verebiliriz. Güney beldesi adını, yönü ifade eden güneyden almış gibi görünse de, adı bu yöreye yerleşen Yörükler taifesinden Güney cemaatinden gelmektedir

Afyonkarahisar'da yerleşilen mekânın coğrafi özelliklerini yansıtan yerleşme adları ile Orta Asya kökenli olanların (Ör: Hocalar, Kara Tirek, Çiğil, Çukurcak, Ak Mescid, Gargun) yanında, yörenin coğrafi özelliklerini yansıtan yerleşme adlarına rastlanılmaktadır. İlindeki kırsal yerleşmelerden de adını aşiret, boy, cemaat ve yerleşmenin kuruluşunda rol oynayan veya çevrede önemli yararlılıklar gösteren şahsiyetlerden alanların

sayıları bir hayli fazladır. Karabağ'dan Karabağ cemaatine mensup çok sayıda kişinin gelip yerleşmesinden dolayı Sultandağı ve Bolvadin ilçelerinde, adlarında Karabağ geçen 5 adet yerleşme bulunmaktadır..Sultan Dağlarından alan Sultandağı'nın önceki adı ise İshaklı'dır. Bu adı ise, Karahisar-1 Sahib Sancağı'nın Bolvadin Kazasına yerleşen Yörükân taifesinin İshaklı cemaatinden almıştır. (Türkay,1979:444)

1.2.Bolvadin'e Yerleşen Diğer Oymak Cemaat ve Obalar

Afyon'un Bolvadin, Emirdağ, Sincanlı, İsehisar yoğun halde Karakeçili Yörükleri iskân edilmiştir. Bolvadin: Buraya iskân olan Karakeçili Yörükleri üç yerden gelmişlerdir. Aydından gelenler Yörükarcaviran ve Güney Köye, Aydın /Çalarasından gelenler Karayokuş ve Taşlağıl Köylerine Yozgat'tan gelenler Taşlıdere yerleşmişler. Avşarlar'a Bolvadin civarında yaşayanlarına "Yörük" Doğu Anadolu'da yaşayanlara "Türkmen" denir. Bolvadin/Özburun Köyü, Avşarlı Yörüğüdür. "Kuşcubeğli cemaatı, Anadolu Yörükân cemaatinden olup, Bolvadin'e tabi Karamık kazasında Devederesi nam mahalde iskân edilmiştir (Cevdet,1979:555) Bozulus Aşiretine tabi olan Türkmenlerinden olup, Aydın Bölgesinde sakin olan Mihadlu, Aksudlu ve Gaffarlı Cemaatları Bolvadin Karaca Ören civarına iskan oldular. Karaçay-Malkarlı Türkleri Afyonkarahisar il merkezine, Bolvadin ilçesi Aşağıgökçeyayla ve Yukarıgökçeyayla mahallelerine, İsehisar ilçesinin Doğlat Köyü'ne yerleştirilmişlerdir." Azerbaycan'ın Karabağ bölgesinden gelenler, Bolvadin ilçesinin Büyükkarabağ, Derekarabağ, Ortakarabağ köyleriyle Sultandağı ilçesine bağlı Çukurcak ve Yenikarabağ köylerine yerleştirilmişlerdir." (Barkan,1949: 411-411) Afyonkarahisar' Karaçay-Malkar Türkçesi ana hatlarıyla Kıpçak Özelliği taşıırken, onda Hun, Bulgar, Hazar, İskit izlerini ve eski Kafkas dillerinin söz varlığının kanıtlarını da bulmak mümkündür. (Tavkul,2012:56:Balkan, s.212)

2.Bolvadin’de, Yer-Su İnancının Başlıca Kültürel Yansımalar

2.1.Ağaç Kültü

Yunus Emre’nin “Dörttür anam dokuz babam” ifadesinde yeri oluşturan toprak, ateş, hava ve suyun ana; göğün dokuz katının da baba olarak algılanmasının bu eski inanışlarla bir ilgisi olduğu açıktır.”Tanrıyla iletişim aracı olarak ağaç, şeytan ya da kötü ruhları kovma törenlerinde ağaç, tabiat olaylarını yönlendirme törenlerinde ağaç,(Gürsoy,2012:44) Eski Türklerde medeniyetin beşiği olarak kabul edilen ağaca ve ağaç sevgisine çok önem verilir. Mitolojik dönem Türk düşüncesinde kutsal (mübarek) ağaç, Tanrı’ya ulaşmanın yoludur. Yani Tanrıyla insan arasında bir vasıtaadır. Tanrı değil, fakat tanrısal olarak kabûl edilen kutsal ağaç, Türk düşüncesinde ileriki dönemlerde Tanrı’yı sembolize etmeye başlamıştır. Kutsal ağaç artık mitolojinin sözcüklerinde Tanrı’nın ve dünyadaki tanrısalılığın sembolü haline gelmiştir” (Ergun,2010:186-195)

Türk inanç sisteminde kutsal ağaçlar, Gök Tanrı’nın simgeleri arasındadır. “Hunlardan itibaren ağacın kutsallığı bilinmektedir.”(Bayat,2007:s.176-178) Aynı zamanda her insanın bir soy ağacının olduğu varsayılır. Soy ağaçları sembolik biçimde kökleriyle ataları, gövdeleriyle yaşayan soyu, dallarıyla da gelecek nesilleri temsil eder. (Bayat,2007:176-186) Bir türbe veya yataının etrafına dikilen ağaç da yataının olağanüstü özelliklerini alarak bir anlamda onun tamamlayıcısı olur. Halk inanışlarında ağaç her zaman canlı bir varlık olarak görülmüştür (Boratav,,2012,s.30,32)En eski devirlerden itibaren, hemen her Türk boyunun inanç sisteminde farklı ağaçların kutsal kabul edildiği görülmektedir. Başkurtlar kayın ve ardıç ağaçlarına saygı gösterirlerdi. (İnan,1998:257) Mezarlara ağaç dikme eski bir Türk geleneğidir. (Ögel,2006:257)

Bolvadin çevresinde iğde ağacı kutsal olarak kabul edilir. iğde ağacını ruhsal işlevlere etkisi inanç vardır. Nazarı giderme, şeytanı insandan uzaklaştırma inancı kutsallığına inanıldığı yakılması hoş karşılanmaz. (Karabulut,2008,88)Öd ağacı ile cinin perinin şeytandan korunacağı inanılır. Koruyucu ve şifalı olarak kabul edilir. (Karabulut,2008:88) Bolvadin ve çevresine yerleşen Türk boyları, coğrafyayı ağaç kültü inancı ile yeniden yorumlayarak iğde ve öd ağacını kutsal kabul etmişlerdir. Bunla ilgili kültürel inançlar oluşturmuşlardır.

2.2.Ateş Kültü

Bolvadin Karabağ Türkmenlerinde nevrüz kutlaması hazırlıkları bir hafta önce başlamaktadır. (Bayar,1996:5.8)Türk toplumunun ateşe verdiği önem, İslamiyet'i benimseme öncesinde temelini bulur. O günden zamanımıza kadar ateş ile ilgili halk inançları farklı şekillere bürünerek, Türk toplumu üzerine etkinliğini sürdürmektedir.(Eyüboğlu,1974:.40).19Ateş kelimesinin genellikle ocak kelimesiyle aynı anlamda kullanıldığı da görülür. Ocak kelimesinin de aile ocağı ekinde kullanılmasının bir anlamı vardır. Bunun en güzel ifadesi İstiklal Marşımızda geçmektedir: "Korkma, sönmez bu afaklarda yüzen al sancak/Sönmeden yurdumun üstünde tüten en son ocak." Ocak ateşi, halk nazarında bir ailenin varlığının devam ettiğini gösteren bir işaret olarak algılanır ve bu nedenle herkes birbirine "Allah ocağınızı söndürmesin!" ekinde dua ve niyazda bulunur.

Bolvadin'e bağlı"Karabağ Köylerinde yapılan"Sultan Nevruz"törenleri Destanlarda ve Dede Korkut Hikâyelerinde anlatılan törenlere çok benzer. Karabağ Köylerinde Sultan Nevruz Törenleri, Mart Ayının 21.nci günü yapılır. Bütün köy halkı genci, ihtiyarı, kızı, kızanı köyün meydanın toplanırlar. Büyük bir ateş yakarlar. Köy halkından birisi "Kurt Postunu"sırtına alır, kurdun başını kafasına geçirir. Çeşitli "Seyirlik Oyunları "oynar. Kurt gibi ulur. Sonra köy meydanına

yakılan ateşin üstünden bütün köy halkı atlar. Ateşin bütün günahları yakacağı, hastalıkları gidereceği, insanı arındıracağına inanılır. Sonra yaylaya çıkılır. Bu törenlerde, destanî dönemde “Kültler”yaşatılmaktadır. Bu törenin benzeri Girasun’un Tirebolu ilçesine bağlı köylerde yaşıyan Çepniler de görülmektedir. Bu törene”Ot Göçü-Ot Töreni”diyorlar.

Türk halk kültüründe Hızır, bütün ümitlerin tükendiği, çarelerin sona erdiği durumlarda yardıma çağrılan ve çağrıldığında da mutlaka geleceğine inanılan, sonsuz güce sahip semavi bir kurtarıcı varlıktır. Türk halk inançları, onu bir peygamber olarak kabul eder. Bu nedenle de onu “Hızır Aleyhisselam” olarak adlandırır. (Çobanoğlu,1999:143) Hıdırellez, Nevruz gibi Orta Asya kökenli kutlamalardandır. Her ikisi de eski Türk kültür değerlerindedir. (Bayar,2005:s.2) Bolvadin ve çevresinde Hıdırellez gelmeden önce bir hazırlık aşaması vardır. Türk halkının genel karakteri olarak sevinç verici önemli olayların ardından kurban kesme şeklinde Yüce Yaratıcıya şükürünü belirtmek, tüm bölgelerimizde olduğu gibi, Bolvadin ve çevresinde de oldukça yaygındır. (Karabulut.,s.33) Carullah Türbesi’ne çok önceleri, Hıdırellez kutlamaları için gidildiği söylenmektedir.

2.3.Su Kültü

Türklerin arasında, insanın bu dört unsurda kemale ereceği düşünülerek su gibi aziz, hava gibi lâtif, toprak gibi mütevazı ve ateş gibi sıcak olması tavsiye edilmiştir.”Bu tabiat ruhları, Orhun kitabelerinde “yer-su (yer-sub)” şeklinde” ifade edilirdi. (Kafesoğlu,1987s.90 vd.;Ocak,1983,s.91vd.) Aynı inanışa, Uygurlarda “yir-suv” adı altında rastlanmaktadır. (Arık,2005:s.65) Bu kültte üzerinde insanların yaşıadığı yer, insanlara iyilik yapan ruhlar cemiyeti şeklinde şahıslandırılır ve yer-su adı altında “ıduk” (Günay, Küçük,1997:s.90)yani kutsal kabul edilirdi. Türk kültür tarihinde hiçbir zaman kendilerine

tapmanın söz konusu olmadığı bu yer-sular, maddi değil manevi bir kudret olarak tasavvur edilmiştir. Ayrıca bu kutsal mekânlara olan ilgi, bağıllık ve sahiplenme duygusu vatan şuurunun doğmasına ve kuvvetlenmesine de katkı sağladı. (Turan, 2003:s. 69; Erdem, 2000:s. 153)Öyle ki vatanın korunmasında yer-su ruhlarının rolü Tonyukuk yazıtında, “tanğri, Umay, yer-sub basa berti” (Göktürk vatanına saldıran düşmanların Umay ve yer-su ruhlarının yardımıyla gafil avlanarak basılmışlardır.) şeklinde ifade edilmiştir.(Ergin, 2006:76) Ayrıca Köktürk kitabelerinden anlaşıldığına göre yer-su kültü, VIII. yüzyılda Türk İmparatorluğunda devletin resmi kültlerinden biri olmuştur.(İnan,1998:s.491)Türkler suyu, yaratılışın ilk ve temel nüvesi olarak kabul eder. (Bayat, 2007:s.88 vd)Yine Dede Korkut’un Boğaç Han hikâyesinde Derse Han’ın “Hatunu kuru çaylara sucu saldım... Dilek ile Tanrıdan bir oğul gücile buldum” (Gökyay, Dedem Korkudum Kitabı, s.293 vd.) ifadesinde de suyun kutsiyetine işaret edilir ve onun sayesinde maksadına ulaştığı belirtilir.“Manas destanında Yakup Han’ın çocuğı olmadığından eşi Çıyrıç’ya şu serzenişi de suyun kutsiyetini gösterir: evliya mezarına gitmedi, elmalıkta (yerlerde) belenmedi, kaplıcalarda (yıkayıp) gecelemedi.” (Gülensoy, 2002: 29)

Türklerin su kültü etrafında sergiledikleri inanışlar, günümüz Türk toplumlarında İslamiyet’in kabulüyle birlikte, varlığını, İslami öğelerle birleştirerek devam ettirmiştir. Özellikle günümüz Anadolu toplumlarında olduğu gibi Bolvadin yöresinde de insanlar, su kültü etrafındaki inanç ve uygulamalarına İslami -özellikle de tasavvufi- unsurları ekleyerek farklı bir boyut kazandırmıştır. Türk toplumlarında zengin bir tezahüre sahip olan su kültürünün en ilgi çekici tezahürlerini araştırma sahamız olan Bolvadin görmekteyiz. Bu çerçevede araştırma konumuzun temelini teşkil eden “Bolvadin

yöresinde tespit edilen“Bolvadin halkının“Heybeliada Kaplıcası, Sarılık Suyu’“(Karabulut.2008:88)gibi suların kutsiyetine inanması ve bu sulardan şıfa bulma inancı yaygın olarak devam etmesi,“Şeyh Seyyid Abdülkadir Ceylâni Sâni Türbesi, Sahabi Abdülvahap Gazi Türbesi, Seyit Ahmet Halil Paşa Türbesi, Sultan Carullah Türbesi, Ahi Evran Mehmet Efendi Türbesi, Şeyh Melik Türbesi (Yeşil Melek),Ali Sıtkı Efendi Türbesi, Postal Zâde Şeyh Hacı İbrahim Efendi Türbesi, Cafer Dede Türbesi, Sarı Baltalı Seyyid Osman Dede(Siğil Tekkesi) Türbesi,“(Karabulut, 2008:93, 100) gibi türbelere ziyaretler ve şıfa bulma inanşlarını devam ettirmişler. Bu kutsal mekânlara olan ilgi, bağıklık ve sahiplenme duygusu vatan şuurunun doğmasına ve kuvvetlenmesine de katkı sağlamışlardır. Bolvadin yöresindeki mevcut su kültü, geleneksel Türk kültüründe yer alan yer-su inanşlarının günümüzdeki bir yansıması olarak değerlendirilebilir. Ancak İslamiyet’in kabulüyle diğer Türk toplumlarında olduğu gibi araştırma sahamızda da bu kutsal mekânlar etrafında sergilenen inanç ritüellerindeki İslami motiflerin yer aldığı görülür. Bu durum bize, su kültü özelinde, diğer tüm kutsal fenomenlerin, içinde yaşadığı toplumun dinî, kültürel ve ahlaki yapısından etkilendiğini göstermektedir. Dervişler, din uluları ve din önderleri olan pirlar, erenler, alperenler ve ahiler, kurdukları tekkeler ve zaviyeler eliyle coğrafyanın Türkleşmenin manevi mimarları olmuşlardır (Kafalı,1999:2) Bolvadin coğrafyası, dervişler, din uluları ve din önderleri olan pirlar, erenler, alperenlerin mezarları ile dolmasına vesile olduğu gibi, millî ve dinî efsaneler, menkıbeler ve destanların oluşturduğu sözlü gelenekler, coğrafyanın Türkleşmenin manevi harçlarını pekiştirmiştir (Turan,1999:214.; Eker,1987:147)

2.4.Dağ ve Taş Kültü

Dağ, Türklerde özel önem arz eden bir kültürdür. Türk tarihi boyunca dağa atfedilen önemin izlerine Türk varlığının hüküm sürdüğü bütün coğrafya ve uygarlıklarda rastladığımız Bolvadin de rastlamak mümkündür. Türklerin, Gök Tanrı'ya ulaşmasında en önemli nokta konumunda olan dağlar, diğer pek çok dinde de peygamberler ile Allah'ın buluşma (Tûr, Hira vb.) noktasıdır. Türkler, kutsal dağlarla ilgili düşüncelerini Anadolu'da tekrar canlandırmışlar ve buraları yaşanabilir mekânlar haline getirmişlerdir. Oğuzlarda, dağların ruhları olduğuna inanılmıştır. Dağlara ata, baba gibi isimler verilerek dağların kişileştirildiği örnekler çoktur. Bu kapsamda "Oğuzlar, dağlarla konuşurlar, dağlara dua ve beddua ederler, dağların yaşlanıp yıkılmasından korkarlar, dağlardan esenlik dileyip geçit vermesini isterler" (Ögel,1995:441) Yine dağlarla ilgili "şifa dileme, yemin etme, selam verme" vb. gibi (Ögel,1995:441) pek çok uygulama görülür. Türkler, "Garip Kadın Kayası, Gelin Alayı Kayaları, Kızlar Evcığı (Kırk Kızlar)" (Karabulut 2008: 105, 107)gibi inanç uygulamaları ile Bolvadin'de kutsal dağlar ve kayalarla ilgili düşüncelerini, Anadolu'da tekrar canlandırmışlar ve buraları yaşanabilir mekânlar haline getirmişlerdir.

Burada kaya'nın canlı bir varlık gibi düşünülerek kızın buyruğuna uyduğu ileri sürülüyor." Bu gibi buyruğa uyan, Kızkayası adını alan kayalar, Anadolu'da az değildir. (Tanyu,1958.:Doktora Tezi)Kızlar Kayası: Konya'nın batısında, "Meram bağlarının üst yamaçlarında, nârin birer kız heykeline benzeyen "kayalar hakkında da, Yozgat'ın "Gelin kayalarına benzeyen bir olaylar nakledilmektedir (Önder, Anadolu Efsâneleri:46.)Taş Kesilme; Sayım Sakaoğlu'nun ayrıntılı bir şekilde ele aldığı taş kesilme konusu Şalpazarı Çepnilerinde de yer almaktadır.(Kalafat, 2006)

Taş kesilen insan olaylar incelendiğinde; ya dua ya da bedduanın neden olduğu grlmektedir. Taş kesilme insan olayı, ya namuslarını düşmanlarından korumak veya insanların şerrinden korumak isteyen "kadınlar/kızların" (Rasonyi,1988,:58; Koca,2010:120) dua edipte, Allah'a sığınmaları veya fakiri geri çevrildiği için beddua edipte Allah'a sığınmalar sonucunca zuhur edildiğine tanık oluyoruz. Bolvadin'de taş kesilen kadın olayını, Türk kültürü içinde değerlendirildiğinde anlam ve önemi daha iyi anlaşılacağını düşünüyorum. Çünkü Türk kadını toplum içinde, "altun zk" (bedeni altın gibi kadın), "ertini zk" (bedeni inci gibi kadın), "arık" (temiz), "silig" (namuslu) gibi güzel sıfatlarla anılıp, iltifat görmüştür. (Rasonyi, 1988:58; Koca, 2010:120) Nitekim eski bir Türk inanişine göre, kadın iffetin derin bir manası vardı.(Balaban,1949:97)diğer topluluklarla mukayese edilemeyecek şekilde sağlam bir iffet ve namus anlayışı vardı. (Kandemir, 1980:97) Bundan dolayı Altay Türklerinde; ,kadın, kadınlık şerefine diktikleri bir abide olarak grlmştr.(Ögel,2014:465 469;İnan,1998:274-275).Toplum hayatında kadın bir bereket kaynağı, han, hakan ve cengverlerin önünde saygıyla eğildikleri bir şeref abidesi olarak grlmştr.(Glpepe, 2013:179-180) Bolvadin Garip Kadın Kayası olayında da, iffetli bir şekilde geçimini temin etmeye çakışan kadın, kaybolan ineğini bulmaya çalışırken haramilerle karşılaşmış, haramilerden namusunu korumak için Allah'ım ben ya taş et ya da kuş diye dua etmesi sonucunda, kızı ve köpeği ile birlikte taş kesilmiştir. Böylece Garip Kadın Kayası, Bolvadin kültüründe muşahhas olarak bereket kaynağı ve şeref abidesi olarak yerini alarak kutsileştirilmiştir.

2.5.Başlıca Diğer Kültürel Yansımaları

adır: Orta Asya'da yapılan kazılarda, Türk Gerlerinin keçeden yapılmış çadırlarda yaşadığı öğrenilmiştir. Bu çadırlar yere kurulduğu gibi arabaların üzerine de kuruluyordu. Bunların

iskeleti ağaç olup üzeri keçe ile örtülüyordu. Ayrıca arazi üzerine türbe şeklinde kubbeli çadırlar kullandılar. En çok bu tip çadırları kullanmışlardır. Araplar bu çadırları Kenture yani Türk Çadırı diyorlardı.” Anadolu’ya göç ettiklerinde bu çadırları beraberinde getirmişler, yerleşik hayata geçtikten sonra bu çadır tipi türbelerde yaşamıştır. Bilhassa Anadolu Selçukluları zamanında yapılan türbelerin bir kısım çadır şeklinde yapılmıştır. Günümüze ulaşan en güzel örneği Akşehir’de Seyyit Mahmut Hayrani türbesi, Çay -Eber Kasabasında Esirüddin Ebheri Türbeleridir.(Togan,1947:34)

Tahtacı denilen”Ağaçeriler” ile Alevi Türkmenleri orman ürünleri ile uğraştığı için katır çok kullanmışlardır. İç Anadolu’da göl ve bataklık yakınlarında yaşayan aşiretlerin manda besledikleri görülmüştür. Bilhassa Afyon, Bolvadin, kazalarında manda çok görülür.² Beslenen hayvanlar arasında koyun bata gelir. Mandıracılık yaygındır. Afyon’un ünlü kaymağı ile tereyağı da Bolvadin’den çıkar. (Yeni Hayat Ansiklopedisi, C.II, 1982: s.724.)

---

² Bolvadin’ki aşiretler Manda sütünden “kaymak ve dondurma”,inek sütünden”tereyağı”,koyun sütünden “peynir”yaparlar. Sütlerin bu tür kullanımı geçerlidir.

SONUÇ

Türkler Orta Asya'dan getirdikleri kültürel değerleriyle coğrafya ile ilişkilerini şekillendirmişlerdir. Bu ilişkilerin sonucunda,, coğrafyayı bir değer ölçüsü olarak kabul etmelerini sağlanmıştır. Bu yönüyle, Türkler diğer milletlerden önemli ölçüde farklılaşır. Türklerdeki bu değer anlayışı, onlara, bir anlamda coğrafya da kalıcı olmayı sağlayacak dinamikleri sunarken onların siyasî, sosyal ve iktisadî faaliyetlerine yön vermiştir. Türklerin bu faaliyetleri, coğrafyayı vatan, vatana anlam veren bir değerler sistemine sahip olduğunu göstermiştir. Bu durum, Türklerin Bolvadin' e geliş ve buraya yerleşme süreçlerinde açıkça görülmüştür. Bu süreçte Bolvadin'de en ücra köşelerine kadar yayılan ve buraların şenlendirilmesini sağlayan Türkler, kendi kültürel unsur ve değerleriyle buranın vatanlaştırılmasını sağlamışlardır.

Bolvadin'in Türk vatani haline getirilmesini sağlayan dinamiklerin bazı somut örnekleri, sempozyum bildirime konu yapılarak, konunun anlaşılır hale getirilmiştir. Türklerin vatan kültürünü ve Anadolu tecrübesini yansıtan bu örnekler, Türklerin Anadolu topraklarına vurdukları birer mühür olarak kabul edilebilir ve Türklerin Orta Asya'dan birikimli bir şekilde geldiklerini göstermektedir. Bolvadin'de oluşan Müslüman Türk Medeniyeti işte bu örneklerle vücut bulmuştur. Aynı zamanda sosyal kültürel alanda kendilerine has yeni düsturlar kazanmışlardır.

Tarihte, ortaya çıktığımız günden bugünü bozmadan, geliştirerek, dünya milletlerini etkileyerek günümüze kadar getirdiğimiz; çok yönlü, köklü, zengin ve renkli kültürümüzü dimdik ayakta tutan unsurlara sahip çıkmamız ve yaşatmamız en büyük görevimiz olmalıdır.

KAYNAKÇA

- AKAR, A. "Renge Bağlı Yer Adlandırmalarında Muğla Örneği". Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi 1(20),2006,s. 51-63
- ARIK, Durmuş, Azerbaycan Türklerinin Dini Tarihi ve Halk İnanışları, Öztepe Matbaacılık,2005, Ankara.
- BAYAR Muharrem, Kadim Kent Bolvadin, Bolvadin Belediyesi Yay.2005,Bolvadin.
- _____ Anadolu'nun En Eski Şehirlerinden Bolvadin'in Tarihi,Doğuş Matbaacılık Yay1996,Ankara,C.I.
- _____ Karabağlı Türkmen Aşiretinin İskânı, Ankara, 1996
- BARKAN, Ömer Lütfü, "Türkiye'de Muhacir İskânı İşleri ve Bir İç Kolonisasyon Plânına Olan İhtiyaç", İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mecmuası, Cilt:10, Ekim 1948-Temmuz 1949, No:1-4, s. 411-411
- BAYAT, Fuzuli,.Türk Mitolojik Sistemi 2. Ötüken Neşriyat.2007, İstanbul.
- _____, Türk Mitolojik Sistemi (Ontolojik ve Epistemolojik Bağlamda Türk Mitolojisi(I),Ötüken Yayıncılık,2007, İstanbul.
- BALABAN Mustafa Rahmi, Tarih Boyunca Ahlak,Gayret Kitabevi,1949, İstanbul.
- BEAR, T. D. (2001). "Grek ve Roma Dönemlerinde Afyonkarahisar". Afyon Kütüğü Cilt I,Afyon: Afyon Kocatepe Üniversitesi. İkinci Bölüm, s.97-111
- ÇOBANOğLU Özkul, Halk Bilimi Kuramları ve Araştırma Yöntemleri Tarihine Giriş, Akçağ Yayınları, 1999,Ankara,
- EKER Mehmet, Fetihlerle Anadolu'nun Türkleşmesi ve İslâmlaşması, Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları,1987
- ERGUN, P."Türk Kültüründe 'Kavaktan İnen Gelin Motifi". Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, S.23,2001,s.186-195
- ERGİN Muharrem, Orhon Abideleri (İkinci Taş, Batı Yüzü III), Boğaziçi Yayınları,2006,İstanbul,
- ERDEM Mustafa, Kırgız Türkleri Sosyal Antropoloji Araştırmaları, Asam Yayınları, 2000,Ankara

- Eyüboğlu İsmet Zeki, Bütün Yönleri İle Anadolu İnançları, Koza Yay.,1974,İstanbul,
- GABAIN, A. Von, "Renklerin Sembolik Anlamları"(Çev.Semih Tezcan),Türkoloji Dergisi 3 (1),1968
- GÜLTEPE Necati Türk Kadın Tarihine Giriş, Ötügen,2013, Ankara,
- GÖNÇER Süleyman, Afyon İli Tarihi, C.I, 1972,İzmir,
- GÖKYAY Orhan Şaik, Dedem Korkut,Milli Eğitim Basımevi,1973,İstanbul.
- GÜRSOY, Ü.. "Türk Kültüründe Ağaç Kültü ve Dut Ağacı". Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi, S.61,2012,s.43,54
- Günay Tümer, Abdurrahman Küçük, Dinler Tarihi, Ocak Yayınları,1997, Ankara.
- GÜLENSOY Tuncer, Manas Destanı (Türkiye Türkçesi İle),Akçağ Yayınları,2002, Ankara,
- İNAN, A.. Makaleler ve İncelemeler II. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.1998.Ankara.
- KALAFAT Y, Doğu Anadolu'da Eski Türk İnançlarının İzleri, Ankara, 2006
- KOCA Salim, Türk Kültürünün Temelleri 2, Kültür Yay.2010, Ankara,
- KÜÇÜK, S. "Eski Türk Kültüründe Renk Kavramı". Bilig 54: 2010,s.185-210
- KARABULUT Münevver Karanfil "Afyon-Bolvadin ve Çevresi Halk İnançları Ve Uygulamaları"9 Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe Ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi,2008,
- KANDEMİR M. Yaşar, Örneklerle İslam Ahlâkı,Nesil Yayınları,1979,İstanbul.
- KAFESOĞLU İbrahim,,Türk Bozkır Kültürü, , Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, Ankara 1987s. 90 vd.;
- Ocak Ahmet Yaşar, Bektaşî Menakıbnâmelerinde İslam Öncesi İnanç Motifleri, , Enderun Kitabevi, İstanbul 1983,s.91 vd.
- ÖGEL, B. Türk Mitolojisi II.Türk Tarih Kurumu.,Ankara,2
- Önder Mehmet,Anadolu Efsaneleri, T.K.A.E.Yayınları,1966,Ankara,

TANYU Hikmet, Ankara Ve Çevresinde Adak Ve Adak Yerlerine Dair Bir Araştırma, -Doktora Tezi- Ankara 1958.

TAVKUL U. Kafkasların Kalbine Yolculuk Karaçay-Malkar, Bengü. 2012,Ankara,

TOGAN Zeki Velidi "Umumi Türk Tarihine Giriş-I"1947,İstanbul

TÜRKAY, C., Başbakanlık Arşivi Belgelerine Göre Osmanlı İmparatorluğunda Oymak, Aşiret ve Cemaatlar,Tercüman Kaynak Eserler.1979,İstanbul,

TURAN Osman, Türk Cihân Hâkimiyeti Mefkûresi Tarihi,Ötüken Yayınevi,2003, İstanbul .

_____, Türk Cihân Hâkimiyeti Mefkûresi Tarihi,12. Baskı, İstanbul: Boğaziçi Yayınları.1999,

UMAR, B. Türkiye'deki Tarihsel Yer Adları.İnkılâp Kitabevi,1993,İstanbul.

RASONYÍ Lazslo Tarihte Türklük, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, Ankara, 1988, ; Salim Koca, Türk Kültürünün Temelleri 2, Kültür,2010, Ankara,

SÜMER Faruk, Oğuzlar,DFCF Yayınları,1972,Ankara.

YEDİYILDIZ, B."Türkiye'de Yer Adları Verme Usulleri". Türk Yer Adları Sempozyumu Bildirileri (11-13 Eylül 1984, Ankara, s.25-41,

Yeni Hayat Ansiklopedisi, C.II, Doğan kardeş Yayınları, İstanbul, 1982

BOLVADİNLİ KADINLARIN MİLLÎ VE DİNÎ KÜLTÜRÜN AKTARILMASINDAKİ ROLLERİ

Zekiye SÖNMEZ¹

Özet

İnsan, bir bütünü parçaları olan kadın ve erkek şeklinde yaratılmıştır. Tarih boyunca kadın, toplumda hep erkeğin yanında ona yardımcı olarak rol almıştır. Ancak zamanla kadının toplumdaki yeri tam olarak anlaşılmamış ve önem verilmemiştir. Hatta kadının ruhunun olup olmadığı bile tartışılmıştır. Fakat Türk-İslam geleneği kadına hak ettiği yeri ve önemi vermiştir. Bu gelenekte özellikle "anne-ana" motifiyle kadına çok değer verilmiştir.

Toplumsal birlik ve bütünlüğün sağlanmasında ve değerlerin gelecek nesillere aktarılmasında özellikle kadınların rolü çok daha büyüktür. Çünkü kadın, kültür tarihçileri ve toplumbilimciler tarafından nesiller arası kültür aktarıcısı, hatta kültür yaratıcısı ve nesilleri birbirine bağlayan bir varlık olarak kabul edilmektedir.

Bolvadin tarihte birçok topluma ev sahipliği yapmıştır. Geleneksel "kadınana" rolünü üstlenen Bolvadinli kadınlar, millî ve dinî değerlerin yaşanmasında ve aktarılmasında önemli bir rol oynamaktadır. Onlar, evlilik, doğum, sünnet, askerlik ve ölüm gibi hayatın belli dönüm noktalarında yapılması gerekenleri iyi bilmekte ve uygulamaktadır. Ayrıca Bolvadinli kadınlar, kutsal kabul edilen günler,

---

¹ Yrd. Doç. Dr., Afyon Kocatepe Üniversitesi, İslâmî İlimler Fakültesi, Felsefe ve Din Bilimleri (Dinler Tarihi), zsonmez@aku.edu.tr

geceler, aylar ve bayramlarla ilgili olarak yemek kùltüründen ibadet kùltürüne kadar geniş bir kùltür yapısına sahiptir. Dolayısıyla Bolvadinli kadınlar, millî ve dinî değerlerimizi yaşamak, yaşatmak ve onları aktarmak için çaba göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Bolvadin, Kadın, Kadınana, Bolvadinli Kadınlar, Millî ve Dinî Kùltür.

THE ROLE OF BOLVADİN WOMEN İN TRANSFERRİNG NATİONAL AND RELİGİOUS CULTURES

Man has been created as a part of all men and women. Throughout history, the woman has always been involved in society as an assistant to her man. However, in time the place of woman in society has not been fully understood and hasn't given importance to her. It has even been debated whether or not the woman has a soul. But the Turkish-Islamic tradition has given the woman its place and importance. In this tradition, the woman is highly valued, especially as the "mother" motif.

The role of women is especially great in ensuring social cohesion and integrity and conveying values to future generations. Because women are accepted who are transporters of culture from generation to generation, and even creators of culture and considered as an entity that connects the generations by cultural historians and sociologists.

Bolvadin has hosted many gatherings in history. Bolvadin women who undertaked the role of traditional "kadınana" (respected woman) who play an important role in the living and transmission of national and religious values. They know and apply what needs to be done at certain turning points in life, such as marriage, birth, circumcision, military service and death. In addition, Bolvadin women have a culture structure that is as sacred as days, nights, months and festivals, ranging from food culture to worship culture. Therefore, women of Bolvadin strive to live and to cherish our national and religious values.

Keywords: Bolvadin, Female, Respected Women (Kadınana), Bolvadin Women, National and Religious Culture.

Giriş

Allah, insanı kadın ve erkek olarak yaratmış ve onları birbirini tamamlayan bir bütünün iki parçası kılmıştır. Bununla birlikte her iki cins yaratılış itibariyle maddî ve manevî bazı farklılara da sahiptir. Bu farklılıkların yanlış algılanması sebebiyle tarihte kimi zaman kadın, çoğu zaman da erkek egemen toplumlar olmuştur. Fakat erkek ve kadın egemenlik yarışına girmek yerine birlikte hareket ettiğinde içinde yaşadıkları toplumda huzur, güven ve sosyal ilişkiler daha iyi olmuştur.

Anadolu'nun belli bölgelerinde yapılan ve Milattan altı bin yıl öncesine kadar dayanan tarihî kayıtlar bize kadınların toplumdaki statüsü hakkında bilgi vermektedir. Bu çok erken çağlarda kadınlar toplumun hem her alanında ağırlığı hissedilen konumdadır. Daha sonraki çağlara doğru gidildikçe kimi zaman erkeklerle eşit statü ve haklara sahip iken kimi zaman da erkeklere göre ikincil durumdadır.

Bilinen en eski Türk topluluklarında ise kadınla erkek arasında belirgin bir fark olmamış ve onlar toplumsal işlerin yönetiminde birlikte hareket etmiştir. Eski Türk toplumundaki kadının bu konumuna karşılık, Doğudaki ve Batıdaki birçok toplumda kadın bu kadar şanslı olmamış, onun insan olup olmadığı veya ruhunun olup olmadığı bile tartışılmıştır. Çok eski dönemler bir kenara bırakılırsa, İslâm öncesi toplumlarda kadının değeri hemen hemen yok gibidir. İslâm, onun insanlığına vurgu yapmış, vahye muhatap olma ve sorumluluk açısından erkekle eşit tutmuştur.

Genel olarak bütün toplumlarda "hak-hukuk" konusunda kadına değeri verilmezken, "ana-anne" olarak kabul görmüştür. Bunun yanı sıra Türk-İslam toplumlarında, toplumu iyi yönde yönlendiren, fedakârlıkta bulunan ve çeşitli hayır işleriyle

meşgul olan "kadınana" rolünde kadınlar olmuştur. Bu çerçevede Anadolu'da ve Bolvadin'de söz konusu rolü üstlenen kadınlar vardır. Bunların yanı sıra, her bir kadın dinî, millî ve genel kültürün sonraki nesillere aktarılmasında önemli rol üstlenmiştir.

Bu bildiriye, tarihten günümüze kadar kadının statüsü, İslâm'ın ve Hz. Muhammed'in kadına bakışı kısaca ele alınacaktır. Ayrıca millî ve dinî kültürün aktarılmasında kadının rolü ile "kadınana" rolüyle Bolvadinli kadınlardan söz edilecektir. Bunlarla birlikte Bolvadinli kadınların, dinî gün ve bayramlar, evlenme törenleri, çocuklar ve askerlikle ilgili uygulamaları ele alınacaktır. Sonuçta ise Bolvadinli kadınlar ve onların kültürü aktarmadaki rolleriyle ilgili kısa bir değerlendirme yapılacaktır.

1. Kadının Tarihi Süreçteki Konumu

Tarihî süreçte kadın, çeşitli toplumlarda farklı statülere sahip olmuştur. Bazı anaerkil aile yapısının geçerli olduğu ilkel toplumlarda kutsallaştırılmış, bazılarında erkeklerle eşit statü ve haklara sahip olmuştur. Bununla birlikte o, ataerkil toplumlarda genellikle erkeğe göre ikincil bir statüde olmuş ve bazı toplumlarda da hiçbir hak ve değere sahip olmamıştır.²

M.Ö. 6000-3000 arası Erken Neolitik Çağ olarak kabul edilmektedir. Anadolu'nun belli bölgelerinde yapılan kazılardan elde edilen verilere göre; bu dönemde kadının "tarımın mucidi" olarak görüldüğü, kadın ve toprağın verimlilik ve üretkenlik açısından birbiriyle özdeşleştirildiği belirtilmektedir. Ayrıca, bu dönemde kadın toplumsal hayatın hemen her boyutunda ağırlığı

² Ömer Faruk Harman, "Kadın", *TDV İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, XXIV, s.83.

hissedilen; ekonominin, sosyal hayatın ve inanç sistemlerinin odağında yer alan bir konumda olduğu ifade edilmektedir.³

Neolitik Çağdan sonraki Kültepe-Asur Ticaret Kolonisi Çağında (M.Ö.1950-1700) ise Asurlu soylu ve hür kadınların ev işlerinin yanı sıra ticarî faaliyetlerde buldukları, rahibelik yaptıkları, devlet yönetiminde rol aldıkları ve evlilikte tek eşliliğe önem verdikleri belirtilmektedir.⁴

Hitit Döneminde (M.Ö. 1660-1630) kadın, Ön Asya'daki hemcinslerine göre iyi durumda olmuştur. O dönemde kadın ticarî hayatta aktif rol oynamış, medenî hukuk kurallarına göre erkek ile eşit haklara sahip olmuştur. Hitit yasalarına göre kral ve kraliçe eşit konumda olmuş, hatta kraliçe bazı halk bayramlarında devleti tek başına temsil etmiştir. Ayrıca Hititlerde kadınlar tapınak işlerinde de etkin rol oynamıştır.⁵

Hitit döneminden yaklaşık bin iki yüz yıl sonra, M.Ö.470-399'larda Eski Yunan'da yaşayan Sokrates; kadının ve erkeğin aynı erdemlikte olduğu, ancak Allah'ın kadını yapısı gereği "ev içi" işler, erkeğe ise fiziki yapısı gereği "ev dışı" işleri yapacak şekilde yarattığı görüşündedir. Ayrıca onun "her iki cinsin iki eşit güçte yaratılmadığını ve birbirlerine muhtaç olduğunu ve bu sebeple 'aile' denen topluluğun ortaya çıktığını" belirttiği ifade edilmektedir.⁶

Milattan önceki çağlarda kadının çoğu zaman erkekle aynı konumda olduğu ifade edilmesine rağmen, M.Ö. III. yüzyılda yaşamış Çinli Şair Fu Suan'ın "*Kadın olarak dünyaya gelmek ne kadar acı! Dünyada kadın kadar değersiz şey yok!*" dediği belirtilmektedir. Böylece kadının konumunda bir gerilemenin

³ Pervin Erbil, *Kibele'den Pandora'ya Kadının Tarihsel Yenilgisi*, Arkadaş Yayınları, Ankara 2015, s.40-52.

⁴ Geniş bilgi için bkz. Muhibe Darga, *Eski Anadolu'da Kadın*, Edebiyat Fakültesi Matbaası, yk, 1976, s.5-16.

⁵ Harman, Kadın, s.83.

⁶ Burhan Göksel, *Çağlar Boyunca Türk Kadını ve Atatürk*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1993, s.10-11.

olduğu grlmektedir. Bununla ilgili olarak İlk ve Ortaçağ Çin'de kadının hayatının sadece ev içindeki rolüyle sınırlı olduğundan söz edilmektedir.⁷

Milattan nceki toplumlarda kadının konumu farklılık göstermekle birlikte bilinen en eski Türk topluluklarında kadını erkek arasında belirgin bir fark görülmemekte, onlar toplumsal işlerin yönetiminde birlikte hareket etmektedir. Türk Yarattılış Efsanesinde; Tanrı'nın, "kadir-i mutlak ve merhametli bir erkek" olarak tasavvur edildiği ve dişi bir varlık olan "Ak-Ana"dan ilham alarak kinatı yarattığı; doğruluk ve metanet gibi değerlerin de dişiden öğrenildiği belirtilmektedir. Bunun yanında eski Türk inançlarına göre; gök ve güneş kadının, yer ve ay ise erkeğin sembolü olarak gösterilmektedir. Ayrıca eski Türk devlet yönetiminde erkekle (hakan) kadının (hatun) eşit rol üstlendiği belirtilmektedir.⁸ Hatta İslmiyet ncesi Türk devlet yönetimlerinde emirnamelerin geçerli sayılabilmesi için "Hakan ve hatun buyuruyor ki" ibaresinin şart olduğu ifade edilmektedir.⁹

İslm ncesi Türk toplumunda kadın erkekle aynı değerde görülmesine rağmen, İslm'ın ortaya çıktığı Arap Yarımadası'nda kadının durumu iyi değildi. O, evlenme, aile kurma ve boşanma ve miras hakkı gibi konularda söz sahibi değildi. Ayrıca o, inanma, vicdan hürriyeti gibi manev

⁷ Neda Armaner, " VII. Yüzyılda İslm Kadınının Sosyal Durumuna Mukayeseli Bakış", *Kadının Sosyal Hayatını Tetkik Kurumu, Aylık Konferanslar (1953-1964), Ankara 1967*, s. 176. 175-187.

⁸ Mjgn Cunbur, "Dede Korkut Oğuznameleri"de Kadının Sosyal Durumu" *Kadının Sosyal Hayatını Tetkik Kurumu, Aylık Konferanslar (1953-1964), Ankara 1967*, s.94-95.

⁹ Ayşe Sucu, *Din ve Kadın*, Lotus Yayınevi, Ankara 2005, .33; Türk gelenek ve göreneklerine göre Türk kadını olumlu anlamda devlet yönetiminde etkin rol oynadığı gibi, bazen iktidar mücadelelerinde devletin zayıflamasına da sebep olduğu ifade edilmektedir. Bu erevede Büyük Selçuklularda Tuğrul Bey'in eşi Altuncan Hatun'un Tuğrul Bey'i kurtarmak için ordunun başına geçmesi ve mücadeleyi sonuna kadar sürdürmesi iyi örnek olarak verilmektedir. Bu sebeple ona bazı tarihçiler tarafından "Devleti Kurtaran Türk Kadını" unvanı verildiği belirtilmektedir. Fakat Selçuklu Döneminin son dönemlerinde durumun tersine döndüğü, kadınların devlet işlerinde olumsuz etkisinin olduğu dile getirilmektedir. Nitekim Selçuklu Veziri Nizmu'l-Mülk'n daha sonraki devirlerdeki Türk kadınlarından dert yandığı ifade edilmektedir (Bkz. Sevim Can, *Terken Hatun'dan, Valide Sultan'a Selçuklu Döneminde Kadın (1040-1308)*, Ufukötesi Yayınları, İstanbul 2008, 74-76).

değerlerde erkeklerden daha aşağı grlmekteydi. Dahası kız çocukları aileye maddi yk, manev ynden bir utanç vesilesi olarak kabul edilmekte ve onun öldürülmesi dşnlebilmekteydi.¹⁰ Bu durumu Kur'an bize şöyle açıklamaktadır: "Onlardan birine kız müjdelendiği zaman öfkelenmiş olarak yüzü kapkara kesilir. Kendisine verilen müjdenin kötülüğünden dolayı kavminden gizlenir. Onu, aşağılık duygusu içinde yanında mı tutsun, yoksa toprağa mı gmsn! Bakın ki, verdikleri hüküm ne kadar kötüdür!"¹¹

İslm ncesi Arap toplumunda erkekte daha aşağı statüde olan kadın, Ortaçağ Avrupası'nda da Hz. Havva ve Hz. Meryem simgeleri altında ya gnahkr ya da masum olarak iki tezat kişilik altında yaşamıştır.¹² Avrupa'da IX. ve X. yüzyıllarda soylu kadınlar, ailelerinin toplumsal gücünü kullanarak toplum üzerinde hak sahibi olmuş, manastır yönetmiş, yargıçlık yapmış ve şatoyu yönetmiştir. Aynı şekilde baş rahibeler şövalyelerini savaşa göndermiştir. Yine Geç Roma İmparatorluğu döneminde İtalyan kadınları bağımsız ve kudretli konumda olmuştur. Soylu kadınların aksine, soylu olmayan kadınlar bu kadar şanslı olmamıştır.¹³ XII. asırdan itibaren Batı'da büyücü ve cadı avı başlamış, birçok kadın cinlerle münasebeti olduğu gerekçesiyle diri diri yakılmış veya suda boğulmuş, hatta insan olup olmadığı bile tartışılmıştır.¹⁴

Tarihten günümüze kadının farklı toplumlardaki konumundan söz ettikten sonra, İslm'ın ve onunla aynı gelenekten gelen Yahudilik ve Hristiyanlığın kadın hakkındaki görüşlerinden kısaca söz etmek gerekir.

¹⁰ Bekir Topaloğlu, *İslm'da Kadın*, Yağmur Yayınları, İstanbul 1980,18-19.

¹¹ Nahl, 16/58-59.

¹² Sucu, 34-36.

¹³ Sheila Margaret Pelizzon, *Kadının Konumu Nasıl Değişti? Feodalizmden Kapitalizme*, İmge Yayınları, Ankara 2009, s.41-42.

¹⁴ Sucu,34-39.

2. İslâm'ın Kadına Bakışı

İslâm'ın kadına bakınışını daha iyi anlayabilmek için, İslâm'la aynı gelenekten gelen Yahudiliğın ve Hıristiyanlığın bu konudaki görüşleri önemlidir. Yahudilikte kadının rolü en eski devirlerden günümüze kadar olan süreçte var olan ataerkil toplum yapısına göre şekillenmiş ve sosyal fonksiyonlar cinsiyete göre belirlenmiştir. Yahudiliğın kutsal kitabı Tevrat'ta ve onun yorumlarında yer alan kadınlarla ilgili ifadeler, Yahudiliğın kadına bakışında etkili olmuştur. Tevrat'ta kadının erkeğın kaburga kemiğinden yaratıldıđı¹⁵ ve onun en önemli görevinin ve varlık sebebinin çocuk doğurmak olduđu¹⁶ ve erdemli bir eş olarak ailesinin mutluluğunu sağlamak için çabaladığı ve bu haliyle övgüye değer¹⁷ bir varlık olduğu ifade edilmektedir. Bu ifadelerden Yahudilikte anne ve eş olarak kadına değer verildiği anlaşılmaktadır. Ancak kadın ibadette erkekten sonra ikinci sırada gelmekte, din görevlisi olamamaktadır. Hatta Rabbinik literatürde yer alan sabah duasında "*Rabbim! beni kadın yaratmadığın için sana şükürler olsun!*" ifadesinin yer alması Yahudiliğın kadına olumsuz bakışını yansıtmaktadır.¹⁸

Yahudiliğın annelik dışında kadına yönelik olumsuz bakışına karşılık, Hıristiyanlığın kutsal kitabı olan İncillerde Hz. İsa kadınları yüceltmış ve onun tebliğini ilk kabul edenler arasında kadınlar olmuştur.¹⁹ Hıristiyanlığın yayılmasında baş rolü oynayan Pavlus ise kadının Rabbine bağı olduğu kadar eşine de bağı olması gerektiğini vurgulamıştır. Ona göre Mesih kilisenin, erkek de kadının başıdır. Bundan dolayı kadının kocasına itaat etmesi, buna mukabil kocanın da karısını sevmesi

¹⁵ Tekvin (Yaratılış), 2/21-24.

¹⁶ Tekvin, 3/16.

¹⁷ Süleymanın Meselleri, 31/10-31.

¹⁸ Yahudilik'in kadına bakışıyla ilgili geniş bilgi için bkz. Harman,84-85.

¹⁹ Hz. İsa'nın kadınlarla olan münasebetleriyle ilgili olarak (bkz. Matta,14/21; 8/14-15; 15/22-28; Yuhanna, 4/7-42).

gerekir.²⁰ Hıristiyanlık kùltüründe sıradan kadına bakışı bu şekilde iken Hz. İsa'nın annesi Hz. Meryem zamanla "Tanrı Anası-Theotokos" konumuna getirilmiştir. Aynı kùltür, ilk yaratılan kadın (Hz. Havva)'nın, Adem'in yasak meyveyi yemesine ve insan neslinin günahkâr olmasına sebep olduğu gerekçesiyle kadına karşı olumsuz tutum sergilemiştir. Bu olumsuz bakış açısı daha önce zikredildiği gibi Ortaçağ Hıristiyan dünyasında kadının ruhunun olup olmadığını bile tartışılır hale getirmiştir.²¹

İslam öncesi dinsel anlayışların yukarıda zikredilen kadına yönelik olumsuz bakış açısına karşılık İslâmona hak ettiği değeri vermiştir. Bu konuda Yüce Allah (c.c), Kur'an'da "*Ey insanlar! Doğrusu biz sizi bir erkekle bir dişiden yarattık...*"²² diyerek öncelikle kadının bir insan olduğunu vurgulamıştır. Bir başka ayette ise Allah, "*Ey insanlar! Sizi bir tek nefisten yaratan ve ondan da eşini yaratan ve ikisinden birçok erkekler ve kadınlar üretip yayan Rabbinizden sakının...*"²³ diyerek ilk insanın ve onun eşinin aynı nefisten yaratıldığını dikkat çekmektedir. Bir başka deyişle Allah'u Teala; kadının ve erkeğin aynı nefisten, özden veya maddeden yaratıldığını ifade ederken, ikisinin de sosyal birer birey ve sorumluluk açısından eşit olduğunu vurgulamaktadır. Benzer şekilde diğer bir ayette "*Sizi bir tek candan (Âdem'den) yaratan, ondan da yanında huzur bulsun diye eşini (Havva'yı) yaratan*

²⁰ Efesliler'e,5/22-33; Pavlus'un kadın hakkındaki görüşleri için ayrıca (bkz. Korintliler'e, I, 7/ 1-7, 2-4, 25-4 0; 11/9,11).

²¹ Harman, 85-86.

²² Hucurât, 49/13.

²³ Nisâ, 4/1. Bu âyetin yorumuyla ilgili olarak bazı kaynaklarda; ilk önce bir tek insanın (Hz.Âdem'in) yaratıldığı ve bütün insanlığın ondan türetilip yeryüzüne yayıldığı; bundan dolayı akrabalık bağlarına ve haklarına dikkat edilmesi gerektiği belirtilmektedir. Ayrıca Hz. Âdem'in eşinin (Hz. Havva'nın), nasıl yaratıldığı meselesiyle ilgili birçok yorumun olduğu; Kitab-ı Mukaddes'in de bu konuda bazı açıklamalar getirmesine karşılık, Kur'an'ın açıkça bir şey söylemediği ve bu nedenle konunun bu şekilde kalması gerektiği ifade edilmektedir (Ebu'l-a'lâ Mevdûdî, *Tefhîmu'l-Kur'ân*, Terc. Muhammed Han Kayanî ve diğerleri, İnsan Yayınları, İstanbul t.y., c.I, s.327).

O'dur..."²⁴ denilmek suretiyle kadın ve erkeğin bir bütün oluşturdukları anlatılmaktadır.

Bir başka ayette ise "... Ben, erkek olsun kadın olsun -ki hep birbirinizdensiniz- içinizden, çalışan hiçbir kimsenin yaptığını boşa çıkarmayacağım..."²⁵ denilerek kadın ve erkeğin aynı türden yaratıldığı ve her birinin eylemlerinden sorumlu olduğu ve onların yaptıklarına karşılık mükafatlandırılacağı belirtilmektedir. Aynı şekilde Nahl Suresinde de şöyle buyrulmaktadır: "Erkek veya kadın, mümin olarak kim iyi amel işlerse, onu mutlaka güzel bir hayat ile yaşatırız. Ve mükâfatlarını, elbette yapmakta olduklarının en güzeli ile veririz."²⁶

Zikredilen ayetlerden Allah'ın kadın ve erkek olarak insanı bir bütün olarak yarattığı anlaşılmaktadır. Nitekim Allah'ın yeryüzünde yarattığı İlk İnsan, İlk Peygamber Hz. Adem'den bu yana İlâhî Hikmet'te kadının insanlık değeri vardır.²⁷ Kur'an'da Hz. Musa'nın annesi ve Hz. İsa'nın annesi Hz Meryem gibi İlâhî Vahye muhatap kadınlardan söz edilmesi kadının Allah katındaki değerini göstermesi açısından önemlidir. Bunların yanı sıra Hz. Lut ve Hz. Nuh'un eşleri kendi yanlış seçimlerinin sorumluluğu sebebiyle kurtuluşa nail olamamıştır. Buna mukabil peygamber ailesinden olmamasına rağmen Firavun'un karısı, kocasının yanlış seçimine uymamış ve kendi seçimiyle tekâmül yolunda oldukça ilerlemiş ve kurtuluşa ermiştir.²⁸ Ayrıca Sebe Melikesi'nin çevresindeki danışmanlarından daha iyi düşündüğü Kur'an'da ifade edilmiştir.²⁹ Dolayısıyla Allah'ın nazarında ilahî vahye muhatap olma ve sorumluluk açısından kadın, aynen erkek gibidir.

²⁴ A'râf, 7/189.

²⁵ Âl-i İmrân, 3/195.

²⁶ Nahl, 16/97.

²⁷ Hüseyin Hatemî, *Kadının Çıkış Yolu İlâhî Hikmet'de Kadın*, Birleşik Yayıncılık, 4. baskı, İstanbul 1999, 20-21.

²⁸ Tahrîm, 66/10-11; Hatemî, 22-23.

²⁹ Neml, 27/22-44.

İslâm'da, ilahî vahye muhatap olma ve sorumluluk açısından olduğu gibi yaratılış, hukukî ve manevî şahsiyet bakımından kadın ve erkek birbirine eşittir. Fakat İslâm'a göre; kadın ve erkek, kendilerine özgü ruhî ve duygusal özelliklerinden dolayı birbirlerine karşı bazı ayrıcalıklara sahiptir. Bunlar arasında miras hakkı, şahitlik hakkı³⁰ ve evlenme gibi konular vardır. Fakat bu gibi alanlardaki farklılıklar hiçbir zaman kadının insanlık olarak değerini düşürücü değildir.³¹

İslam, kadın ve erkeğin anne-baba rolüne ayrıca dikkat çekmektedir. Bununla ilgili olarak Kur'an'da şöyle buyrulmaktadır: *"Biz insana, ana-babasına iyilik etmesini tavsiye ettik. Annesi onu zahmetle taşıdı ve zahmetle doğurdu. Taşınması ile süttten kesilmesi, otuz ay sürer. Nihayet insan, güçlü çağına erip kırk yaşına varınca der ki: Rabbim! Bana ve ana-babama verdiğin nimete şükretmemi ve razı olacağın yararlı iş yapmamı temin et. Benim için de zürriyetim için de iyiliği devam ettir. Ben sana döndüm. Ve elbette ki ben Müslümanlardanım."*³²

Kur'an'da zikredilen ayetlere ilaveten Hz. Muhammed(s.a.v) de bir eş, bir baba ve bir eğitimci olarak kadınlara değer verdiğini göstermiştir. Hz. Muhammed, ilk eşi Hz. Hatice'ye verdiği değerini şu sözleriyle ifade etmiştir: *"Yemin ederim ki Allah-u Tealâ bana ondan daha hayırlı bir zevce vermemiştir. İnsanlar bana inanmazken o iman etmiş, herkes beni tekzip ederken o tasdik etmiş ve insanlar beni mahrum bırakırken o bana malı ile yardım*

³⁰ Kadının şahitliği konusunda bkz.Topaloğlu, 241-245.

³¹ Allâme Muhammed Hüseyin Tabatabaî, *İslâm Sosyolojisi*, Terc. Hasan Kanatlı, Kevser Basın Yayın, İstanbul 1991, s.99-100; Kadının insanlık değerisiyle ilgili olarak şöyle denilmektedir: "İslâm'ın kadına bakışını incelerken "Hikmet" (en geniş anlamıyla Allah'tan gelen, O'ndan kaynaklanan bütün değerlerin ve yargıların bilgisi) ihtiyacını ve arayışını elde edemezsek, kuralların hikmet-i vücudunu anlamamıza imkân olmaz. Hakk'ın koymuş olduğu tabiat kanunları bilinmezse gerçek değerlere dayanan ahlâk yargılarının temelindeki değerlerden ve bu değerler arasındaki ilişki den haberimiz olmazsa, kadın konusunda konuşurken, iyi niyetli de olsa kargaşayı artırmaktan ve İlâhî Hikmet'ten uzaklaşmaktan başka bir sonuç elde edemeyiz." (Hatemî, 23-24).

³² Ahkâf, 46/15.

etmiştir.”³³ Medine döneminde Hz. Muhammed, kadınların eğitimi konusunda özel bir gün tahsis etmiş ve onların eğitimiyle ve problemleriyle bizzat ilgilenmiştir. Bu vesileyle Medineli Müslüman kadınlar her türlü sorularını ve problemlerini Hz. Muhammed'den sorup öğrenmiştir. Bu konuda Hz. Âişe'in şöyle dediği belirtilmiştir: "Ensar kadınları ne iyi kadınlardır, sıkılganlıkları dinlerini öğrenmelerine mâni olmamıştır."³⁴ Peygamber Efendimiz'in eşi Hz. Âişe'in yaklaşık 2210 kadar hadis rivâyet etmesi, kızı Hz. Fâtıma'nın, Hz. Ebû Bekr'in kızı Esmâ ve Ümmü'd-Derdâ gibi kadınların fetva verecek düzeye çıkmaları³⁵, Asr-ı Saadet olarak adlandırılan dönemde kadınların eğitim-öğretim durumunu göstermesi açısından önemlidir.

Hz. Muhammed, Milâdî 632 yılında Vedâ Haccı'nda yüz binden fazla insana yönelik irâd ettiği Vedâ Hutbesi'nde kadınlarla ilgili şöyle buyurmuştur: *"Ey insanlar! Kadınların haklarına riayet etmenizi ve bu hususta Allah'tan korkmanızı tavsiye ederim. Siz kadınları Allah'ın emaneti olarak aldınız. Onların namus ve iffetini Allah adına söz vererek helâl edindiniz. Dikkat edin! Sizin kadınlar üzerinde hakkınız olduğu gibi onların da sizin üzerinizde hakları vardır..."*³⁶ Onun sadece bu hutbesi bile İslâm'ın kadına bakış açısını yansıtmaya bakımından önemlidir. Ayrıca Hz. Muhammed, anne-babaya, özellikle anneye karşı iyilik yapılmasını istemiştir. Ebû Hureyre'nin rivayet ettiğine göre; Bir adam Resûlullah Efendimiz'e gelerek dedi ki: 'Ey Allah'ın Resûlu, kime iyilik edeyim?' Peygamber Efendimiz buyurdu ki: 'Annene'. Adam soruyu iki defa daha tekrar etmiş, her seferinde Efendimiz 'Annene' şeklinde cevap vermiştir. Dördüncü defa sorduğunda ise, 'Babana' şeklinde buyurmuştur.³⁷ Dolayısıyla

³³ Topaloğlu, 247-248

³⁴ Topaloğlu, 249.

³⁵ Topaloğlu, 250.

³⁶ Bünyamin Erul, "Vedâ Hutbesi", *TDV İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, XXXXII, 592.

³⁷ Zeynüd'd-din Ahmed b. Ahmed b. Abdî'l-Lâtif Zebîdî, *Sahîh-i Buhârî Muhtasarı Tecrid-i Sarîh Tercemesi ve Şerhi*, Çev. Ahmed Naim ve Kâmil Miras, Ankara 1981, XII, 122 (Hadis No: 1965).

insanın ana babasına iyilik etmesi, Őekfat ve merhamet göstermesi İslâm'ın bir emridir.

3. Kùltürün Aktarılmasında Kadının Rolü

Kadın, kùltür tarihçileri ve toplumbilimciler tarafından nesiller arası kùltür aktarıcısı, hatta kùltür yaratıcısı ve nesilleri birbirine bağlayan bir varlık olarak kabul edilmektedir.³⁸ Çünkü tarihte kadın, eşi ve çocuğuyla yaşamaya baŐladığında ilk aileyi oluşturmuştur. Aynı Şekilde ailesiyle ve çevresindeki diğer varlıklarla iletişime geçmenin ve sosyalleŐmenin önemini ilk fark eden de kadın olmuştur. Bununla birlikte tarihte kadın, devlet kurmaya çalıŐmamıŐ, bunun yerine çevresiyle uyumlu bir Şekilde yaşamayı tercih etmiştir. Ayrıca o, avcılığı keşfeden, çevresindeki varlıkları (hayvanları) evcilleŐtiren ve çocuğunu eğitmek için oyun öğreten ilk eğitimci olma sıfatını kazanmıştır.³⁹

Türk tarihinde kadın, tespit edilebilen ilk çağlardan İslâm'ın kabulünün yaklaşık ilk dört yüzyılı boyunca, kùltürünü anasından, ailesinden ve yakın çevresinden alan, saygıdeğer bir "ana kùltür" yapısına sahiptir. Bu dönem daha ziyade konar-göçer bir hayat sürüldüğü için ve dışarıdan (Hint ve Çin'den) gelen kùltürel etkiler ana kùltürün etkisiyle dıŐlanabildiđi için; tabii ve geleneksel millî kùltürün kadına kazandırdığı Şahsiyet canlı ve hareketlidir.⁴⁰ Bu çerçevede henüz göçebe hayatı süren Dede Korkut dönemi kadınlarının en temel vasıflarından birisi "kahramanlık" diğeri ise "analık"tır. Bu dönemde kadın erkeği kadar cesur ve kahramandır. Kadının ikinci önemli vasfı olan analık ise onun en önemli vasfı, hatta "Ana hakkı, Tanrı hakkı"

³⁸ Müjgân Cunbur, *Türk Kadını İçin*, Türk Kadınları Kùltür Derneği Genel Merkezi Yayınları/21, Ankara 1997, s.162.

³⁹ Yıldız Cibirođlu, *Anadolu'da Kadının Kùltürel Őifreleri*, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul 2011,15-27.

⁴⁰ Cunbur, *Türk Kadını İçin*, 162.

olarak kabul edilmektedir.⁴¹ Ayrıca Dede Korkut kitabında, kadının erkeği tamamlayan saygı değer kişiliğinden ve aile yönetiminin kadının idaresinde olduğundan söz edildiği belirtilmektedir.⁴²

Türk gelenek ve göreneklerine göre kadın, ana olarak çocuğuyla, yemek yapmaktan temizlik yapmaya kadar her türlü ev işiyle ilgilenmektedir. Hatta Padişahların eşleri ve kızları da ev ve el işleri yapmış, fakat gereksiz işlerle uğraşmamışlardır. Kaynaklarda Sultan Alp Arslan'ın kızının bile el işi yaptığı ve onun "...boşa zaman geçirmek soyumuza (Türklere) yakışmaz" dediği belirtilmiştir.⁴³

Selçuklu döneminde Anadolu'da ilimde ve resmiyette Arapça ve Farsça kullanılmıştır. Bu dönemde Türkçe evde konuşulan bir dil olmuş ve onu korumak ve yaşatmak kadınlara düşmüştür.⁴⁴ Selçuklular döneminde sarayda yaşayan kadınların kendilerine göre bazı el işleri olması yanında; toplumdaki diğer kadınlar, çadırcılık, keçecilik, boyacılık, halı ve kilimcilik, oya ve dantelcilik, dokuma ve örgücülük, nakışçılık, kumaşçılık ve terzilik gibi geleneksel Türk el sanatlarıyla meşgul olmuşlardır. Özellikle Anadolu Selçukluları Döneminde Kadınların Bacıyân-ı Rûm teşkilatını oluşturmuş olmaları dikkat çekicidir.⁴⁵ Kadınlar bu teşkilat sayesinde kendi işyerlerini açmışlar ve ürettiklerini satarak ülke ekonomisine katkıda bulunmuşlardır.

Osmanlı döneminde, özellikle Tanzimat sonrasında İstanbul ve İzmir gibi büyük şehirlerdeki üst tabaka kadınların

⁴¹ Cunbur, Dede Korkut Oğuznameleri, 96-97.

⁴² Göksel, 106.

⁴³ Can, 147-148.

⁴⁴ Perihan Onay, Türkiye'nin Sosyal Kalkınmasında Kadının Rolü, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, tarihsiz, 22-23.

⁴⁵ Can, 175-179; Selçuklu Döneminde Anadolu'nun pek çok yerinde bir esnaf birliği olarak Ahi Teşkilatları kurulmuştur. Bunların çoğunluğu erkekler tarafından kurulmasına rağmen, bu teşkilatın bayanlar kolu da kurulmuş ve kadınlar etkin rol almışlardır. Bu çerçevede Bolvadin'in Yakasinek köyünde türbesi bulunan Ecem Sultan ve Göynük köyündeki Yargeldi Sultan'ın bu teşkilatın üyelerinden olduğu belirtilmektedir (Bayar, Anadolu'nun En Eski şehirlerinden Bolvadin'in Tarihi, I, Ünlü Yayınevi, İstanbul 1996, II, 410-412).

eski Türk gelenek ve göreneklerinde, giyim kuşamlarında ve hayat tarzında değişiklikler oluşmuştur.⁴⁶ Fakat kırsal kesimde hem göçebe hem de yerleşik hayat süren kadınlar, buldukları bölgenin kültüründen kısmen etkilenmiş olmasına rağmen, genellikle çiftçilik ve ev işleriyle meşgul olmuş, çoğu zaman erkeği ile yan yana çalışmıştır.⁴⁷

Türklerin kadına verdiği değerden dolayı Türk kadını, her dönemde toplumu yönlendirmiştir. Onların yapımına öncülük ettikleri vakıf eserler (kütüphaneler, hastaneler, çeşmeler vs.) bugüne kadar gelmiştir. Selçuklular devrinde kadınlar, cami ve kervansaraydan ziyade hastane, vakıf ve medrese gibi kurumlar yaparak eğitime destek vermiştir. Ayrıca onların yaptırdığı hayır kurumları, şifahaneler bazen medrese olarak kullanılmış ve böylece eğitim öğretime katkı sağlamıştır. Yine Sultan Hanımları, âlim, şair ve ilim adamlarını himaye ederek kültürün devamlılığına katkı yapmıştır. Selçuklu kadınlarının Anadolu'da başlattığı bu kültürel faaliyetler, Beylikler ve Osmanlı döneminde de devam etmiştir.⁴⁸ Fakat XIV. yüzyıldan itibaren, şehir hayatıyla birlikte Türk kadınları, eğitim kurumlarının az olması sebebiyle kendi oluşturdukları ev kültür dönemini yaşamaya başlamış ve bu dönem Millî Mücadele döneminin sonuna kadar devam etmiştir.⁴⁹

Anadolu'daki Türk kadınlarının Millî Mücadele'nin kazanılmasında büyük roller üstlendiği bilinmektedir. Onların bir kısmı işgal bölgelerinde zulme uğramış ve bu sebeple erkekleri göreve çağırırken, bir kısmı da bizzat elini silah olarak savaşa katılmış veya cephe gerisi hizmetlerde askerlere yardımcı

⁴⁶ Bir Batılı, Osmanlı'daki kadının durumundan şöyle bahsetmiştir: "Türk kadınları dünyanın en özgür insanları. Her türlü sorumluluktan uzak yaşıyorlar. Bütün vakitlerini misafirliğe gitmek, hamama gitmekle geçiriyorlar. Kocanın görevi para kazanmak, kadınınki ise onu sarf etmektir." (Nevin Meriç, "Kadında Meydana Gelen Değişimlerin Tarihselliğinden Bir Kaç Kesit", Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Kadının Tarihi Dönüşümü, Ed. Yıldız Ramazanoğlu, Pınar Yayınları, İstanbul 2000, 55-56).

⁴⁷ Osmanlı'da kadının durumu ile ilgili geniş bilgi için (bkz. Onay, 23-37).

⁴⁸ Can, 205-208.

⁴⁹ Cunbur, Türk Kadını İçin, 162-163, 167.

olmuştur. Bunların yanında eli kalem tutan Halide Edip, Nakiye Elgün ve Müfide Ferit Tek gibi kadınlar, basın yoluyla ve düzenledikleri toplantılarla toplumu uyarma rollerini üstlenmiştir. Ayrıca millî ve manevi duyguları güçlü olan kadınlar Anadolu'nun birçok ilinde, toplantılar düzenleyerek, vatanın kurtulması için neler yapılması gerektiğiyle ilgili görüşlerini ve kararlarını ortaya koymuştur. Fakat bu vatansever kadınların yanında, Milli Mücadele dönemindeki bu kadınların faaliyetlerini moda diye bakıp seyreden, hiçbir şey yapmayan ve bu sebeple ayıplanan kadınlar da olmuştur. O dönemdeki kadınların cesaret, millî ve manevî duyguları hakkında bir kaç örnek vermek mümkündür. Bunlardan birisi Anadolu'nun işgali sırasında, 18 Mayıs 1919'da İstanbul Dârulfünûn'da yapılan bir toplantıda bir hanım *"Kim demiş bir kadın küçük şeydir, bir kadın belki en büyük şeydir."* diyerek bir kadının çok şey yapabileceğini ve Millî Mücadele'de erkeklerin yanında görev alabileceğini vurgulamıştır.⁵⁰ Aynı şekilde 19 Mayıs 1919 yapılan Fatih Mitingi'nde konuşan Halide Edip toplumu cesaretlendirmek adına şunları söylemiştir: *"Müslümanlar, Türkler! Türk ve Müslüman bugün en kara gününü yaşıyor. Gece, karanlık bir gece. Fakat insanın hayatında sabah olmayan gece yoktur. Yarın bu korkunç geceyi yırtıp, parlak bir sabah yaratacağız."*

*Bugün elimizde top, tüfek denilen alet yok; fakat ondan büyük, ondan kuvvetli bir silahımız var; Hak var, Allah var. Tüfek ve top düşer. Hak ve Allah bâkidir. Topunun yüzüne tükürecek kadar, evlatlar, analar, kalbimizde aşk ve iman, milliyet duygusu var."*⁵¹

Anadolu'da kadınların Millî Mücadele'de bu şekilde etkin rol alması ve hatta Cihan Devleti'nin altı yüzyıl ayakta kalması, "ana-analık" ve "kadınana" kültürüne sahip olmalarındandır. Çünkü bu kültüre sahip Osmanlı kadınları, serhadden serhade

⁵⁰ şefika Kurnaz, Cumhuriyet Öncesinde Türk Kadını (1839-1923), T.C.Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı Yayınları, Ankara 1991,.108.

⁵¹ Kurnaz, 108;

koşan akıncıları techiz etmiş, onlara akıncı ruhunu kazandırmış, ninniler ve maniler söylemiştir. Nitekim Atatürk: *"Kadının en büyük vazifesi analıktır. İlk terbiye verilen yerin ana kucağı olduğu düşünülürse, bu vazifenin ehemmiyeti lâıykıyla anlaşılır"* diyerek, kadının analık görevine dikkat çekmiştir. Ayrıca Atatürk'ün bir konuşmasında şöyle dediğı belirtilmiştir: *"Anaların bugünkü evlâtlarına vereceğı terbiye eski devirlerdeki gibi basit değildir. Bugünün anaları için gerekli vasıfları haiz evlât yetiştirmek, evlâtlarını bugünkü hayat için faal bir uzuv haline koymak, pek çok yüksek evsafın hâmile olmağa mütevakıftır. Binaenaleyh kadınlarımız hatta erkeklerden daha çok münevver, daha çok feyizli, daha fazla bilgili olmağa mecburdurlar. Eğer hakikaten milletin anası olmak istiyorlarsa böyle olmalıdırlar."*⁵² Dolayısıyla İstiklal Savaşı'nda sırtında mermi taşıyan, cephe gerisinde askerine destek olan işte bu analık ve kadınana ruhuna sahip kadınlardır.⁵³

4. Kadınana Rolüyle Bolvadinli Kadınlar

Bolvadin bilinen M.Ö. 10.000 yılına dayanan tarihiyle Anadolu'daki en eski yerleşim yerlerinden biridir.⁵⁴ Bolvadin'i de içine alan Yanık Frigya Vadisi, Taş Devri'nden günümüze gelinceye kadar birçok medeniyete ev sahipliğı yapmıştır.⁵⁵ Bizanslılarla Selçuklular Milâdiî 1116 yılında Bolvadin ovasında karşılaşmıştır. Bu savaş sonunda Selçuklu Sultanı Melikşah ve Bizanslılar arasında "Bolvadin Antlaşması"nın imzalanmasıyla Anadolu'nun Türkleşmesinin önü açılmıştır.⁵⁶ Bu tarihten itibaren yaklaşık XV. yüzyıla kadar Oğuz boylarının Anadolu'ya

⁵² Cunbur, Türk Kadını İçin, s.167.

⁵³ Cunbur, Türk Kadını İçin, s.161.

⁵⁴ Muharrem Bayar, *Anadolu'nun En Eski Şehirlerinden Bolvadin'in Tarihi, I*, Ünlü Yayınevi, İstanbul 1996, 67; Mehmet Sinan Özgen, *Bolvadinli Mehmet Sinan Bey'in Harp Hatıraları*, Yay. Haz, Servet Aşar, Hasan Babacan, Muharrem Bayar, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2011, s.vii.

⁵⁵ Bolvadin'in tarihi hakkında geniş bilgi için bkz. Bayar, *Bolvadin'in Tarihi, I*, 67 vd.

⁵⁶ Bayar, *Bolvadin'in Tarihi, I*,108.

gelmeleri devam etmiştir. Bu çerçevede Bolvadin ve civarına da birçok Oğuz boyu gelmiş⁵⁷ ve onlar yerleşik ve gezici hayat tarzıyla günümüze kadar varlıklarını sürdürmüştür.⁵⁸ Bolvadin tarihten günümüze önemli gelişmelere sahne olduğu gibi yakın tarihimizde de bazı gelişmelere sahne olmuştur.⁵⁹ Bu çerçevede Afyonkarahisar ve civarının Yunanlılar tarafından işgali sırasında Bolvadin halkı erkeğiyle kadınıyla yek vücut olmuş ve İstiklal Savaşı'nın kazanılmasında büyük bir rol üstlenmiştir.⁶⁰

Bolvadin'le ilgili bu kısa bilgiden sonra, Bolvadinli kadınların "kadınana" rollerinden söz etmek gerekir. Daha önce de belirttiğimiz gibi kadın, nesiller arası kültür aktarıcı bir role sahiptir. Yüzyıllar boyu nesilden nesile aktarılan ve nesilleri birbirine bağlayan bu kültüre "Ana kültürü" veya "Analık kültürü" denilmektedir. Bu kültürün temel özelliği yüzyıllar boyunca aynı değerler etrafında dönüp durması değil, aksine her asırda yeni ve pozitif değerleri kendi özünde benimseyen, dönüştüren canlı, hareketli ve akıcı olmasıdır. Ayrıca bu kültür, Türk ana kültürüne has bir özelliktir. Ona bu özelliği veren

⁵⁷ Bolvadin'e "Yazır, Karkın, Çepni ve Avşar" gibi Oğuz boylarının yerleştiği belirtilmektedir (Bkz. Yusuf İlgar-Reşit Keskin- Şinasi Erdem, *Ünitelere Göre İlimiz Afyonkarahisar ve Bölgemiz*, Afyonkarahisar 1993,40).

⁵⁸ Bolvadin ve civarına gelen Oğuz boyarıyla ilgili geniş bilgi için bkz. Bayar, Bolvadin'in Tarihi, 1,109-132.

⁵⁹ Bolvadin, Türkiye'de ilk Belediye teşkilatının kurulduğu yerlerden birisidir. Cumhuriyet döneminin 40'lı yıllarında Bolvadin halkının okumaya karşı uyanık, hevesli ve oldukça fazla hayır sever insanlara sahip olduğundan söz edilmektedir. Bu hayır sever insanların bağışlarıyla yatılı okulların yapıldığı ve ayrıca her ailenin çocuğunu okutmak için belli bir bütçe ayırdığı ve Bolvadin'in 46 köyünün hepsinde bir okul bulunduğu belirtilmektedir (Hüseyin Orak, *Türkiye Kılavuzu*, I, Ankara 1946, .57-59). Dolayısıyla günümüzden yaklaşık 80 yıl öncesinde bile Bolvadinlilerin okumaya ve ilme ne kadar önem verdikleri anlaşılmaktadır.

⁶⁰ İstiklal Savaşı sırasında bütün Anadolu halkı gibi Afyonkarahisar ve Bolvadin halkı da yurdun işgali karşısında yek vücut olmuştur. İzmir'in Yunanlılar tarafından işgali üzerine Afyonkarahisar ve çevresinden o günün büyük devletlerine protesto telgrafları çekilmiştir. Bu protesto telgraflarından üçü Afyonkarahisar merkezden olmasına rağmen, birisi Bolvadin Redd-i İlhak Hey'eti olmak üzere dördü Bolvadinli yetkililer tarafından gönderilmiştir (Haluk Selvi, "İzmir'in İşgali Üzerine Afyon'da Çekilen Protesto Telgrafları", *Milli Mücadele ve Büyük Taarruzda Afyonkarahisar*, Ed. Hasan Babacan, Afyon Kocatepe Yayınları, Afyonkarahisar 2010, 193-205). Afyon'un Yunanlılar tarafından işgali üzerine 1 Nisan 1921'de 38. Piyade Bölüğü Bolvadin'e gelmiş ve Eylül ayı sonuna kadar burada kalmıştır. Sonra Bolvadin'de 2. ve 4. orduların yanı sıra Kuva-i Milliye Teşkilatı kurulmuştur. 1921'in Aralık ayında Mustafa Kemal Paşa ve arkadaşları da buraya gelerek taarruz planlarını Bolvadin'de hazırlamıştır (İlgar ve diğerleri, 40-41; İstiklal Savaşı'nda Bolvadin'inin rolü hakkında ayrıca (bkz. Yakup Kavas, *Memleketim Dünden Bugüne Bolvadin*, Bayrak Yayıncılık, İstanbul 1984,35-39). Bu durum bize kadınıyla erkeğiyle Bolvadin halkının Millî Mücadele'deki rolünü ve Bolvadinlilerin vatan ve millet sevgisini göstermektedir.

"Kadın dini" olarak adlandırılan eski Türk dinî inanç sistemidir. Eski Türk inanç yapısındaki kadın unsurları, Türk mitolojilerinde ve menkıbelerinde görmek mümkündür. Bu kadın dini kültürü, Türklerin aile hayatından toplum hayatına, hatta devlet yönetimine kadar etkili olmuştur. İslâm inanç sistemi de "Cennet anaların ayakları altındadır"⁶¹ diyerek ana kültürüne kutsallık katmıştır. Bu sebeple Anadolu'nun pek çok yerinde "Kadınana" ve "Kadıncıkana" kültürünün maddî ve manevî izlerini görmek mümkündür.⁶²

Anadolu'daki kadınana kültürünün izleri kimi zaman bir "kadınana türbesi", kimi zaman çok bilge ve etrafına her konuda yardımcı olan bir kadın figür olarak görülmektedir. Bu çerçevede Moğol zulmünden kaçarak Konya'dan Afyon'a gelen Selçuklu Sultanı Alaeddin Keykubad b. Feramuz'un kızları Melek Peyker, Naime Gevher ve Asiye Sultanları Afyonkarahisarlılar "Kadınanalar" olarak isimlendirmiştir. Çünkü bu kadınanalar, beraberlerinde getirdikleri malî varlıklarını, o gün Afyonkarahisarlıların çok ihtiyacı olan içme suyunu çok uzak bir mevkiden getirmek suretiyle onların gönüllerine girmiştir.⁶³ Böylece onlar, bugün bile hâlâ şehrin belli yerlerinde suyu içilen çeşmeleriyle adlarını ölümsüzleştirmiştir.

Selçuklu döneminde Afyonkarahisar'a katkılarıyla adlarını tarihe yazdırmış Selçuklu Kadınanaları gibi Nazmiye Kılçık da bir dönem (2010-2014) Bolvadin Belediye Başkanlığı yaparak Bolvadin, hatta Afyon tarihine ismini yazdırmış ilk kadın belediye başkanıdır. Nazmiye Hanım da "kadınana" rolünü

⁶¹ Hatice Akkaya, *Kadınların Konu Edildiği Rivayetlerde Ortaya Konan Değerlerin Eğitsel Açından İncelenmesi*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya 2011, 112.

⁶² Cunbur, *Türk Kadını İçin*, s.160-161.

⁶³ İbrahim Yüksel-Recep Yaşayacak, *Afyonkarahisar Halk Bilimi*, Afyon Kocatepe Üniversitesi Eğitim Sağlık ve Bilimsel Araştırma Vakfı Yayınları, Ankara 2003, .41-43.

üstlenerek Bolvadin'in problemleriyle ilgilenmiş ve birçok alanda hizmetleri olmuştur.⁶⁴

Bolvadin Belediye Başkanı Nazmiye Kılıçık'la aynı dönemde Kent Konseyi Başkanı olan İ. Nedret Özbek de "kadınana" rolünü üstlenmiş bir başka Bolvadinli kadındır. İ. Nedret Özbek, o dönemde Belediye Başkanı Nazmiye Hanım'ı makamında ziyaret etmiş ve kendilerinin kamu kurum ve kuruluşlar ile uyum içinde çalışarak Bolvadin'i geleceğe taşıyacaklarından söz etmiştir. Özbek, bu ziyaret sırasında yaptığı konuşmada Bolvadinlilerin muhafazakâr bir yapıya sahip olduğunu ve Bolvadinli erkeklerin İslâm'ın emrettiği şekilde kadınlara saygı ve hoşgörü ile davrandıklarından söz etmiştir. Bunun yanı sıra Özbek, "Bolvadinli kadınlar gerçekten çok şanslı. Çünkü onlara güvenen ve inanan erkekler Bolvadin'de oldukça fazla" diyerek, Bolvadinli erkeklerin eşlerine olan inancından ve güveninden bahsetmiştir.⁶⁵ Nitekim 03.05.2017 tarihinde Bolvadin Emrullah Mahallesi Kadriye Kız Kuran Kursunda yaptığım mülakat sırasında Bolvadin'de kadınların çalışıp çalışmadığını sorduğumda, bir kadın "Erkekler bize değer veriyor, bize kıyamıyor. O sebeple çalışmıyoruz. Elimizde bir çanta geziyoruz" şeklinde cevap vermiştir.⁶⁶ Bu ifadeler Bolvadinli erkeklerin kadınlara verdiği değeri göstermesi açısından önemlidir.

⁶⁴ Bazı kaynaklarda Bolvadinli kadınların ikinci sınıf olduğundan söz edilmektedir. Nazmiye Hanım'ın belediye başkanı seçilmesiyle belki bu durumun tersine döneceği ümit edilmektedir. Onun, pozitif ayrımcılık yaparak bayanlara yönelik faaliyetlerde bulunması, Konya'da olduğu gibi sadece kadınların gittiği içinde spordan eğitime birçok faaliyetin yapıldığı hanımlar lokali gibi yerleri yapması gerektiğinden söz edilmektedir. Bu tür yerler Bolvadinli hanımların buluşabilecekleri ve sosyalleşebilecekleri alanlar olarak ifade edilmektedir (Mehmet Akif Çakırer, *Bolvadin Nasıl Zenginleşir? (Kadim Kent'ten, Marka Kent'e Yolculuk)*, Bolvadin 2014, 99-100). Bu görüşler, 13 Aralık 2010 tarihli 24 Eylül Gazetesi'nde yayınlanmış bir yazıda ifade edilmiştir. Bolvadinlilerin bir kadını belediye başkanı olarak seçmesi bile onların ikinci sınıf olarak algılanmadığını göstermektedir. Ayrıca aradan geçen yaklaşık 7 yıllık dönemde en azından Bolvadinli Kadınlar Kulübü gibi bir kuruluş, bir şeylerin değişmiş olduğunu göstermektedir.

⁶⁵ <http://www.iha.com.tr/afyon-haberleri/bolvadin-i-kadınlar-yonetiyor>, 14.06.2017.

⁶⁶ Sebahat Ertürk, 1974 Doğumlu, İlkokul Mezunu, Ev Hanımı, (03.05. 2017 tarihinde Bolvadin Emrullah Mahallesi Kadriye Kız Kuran Kursu kursiyerleriyle yapılan mülakat).

Bolvadin Kadınlar Kulübü Derneği de Bolvadin'de "kadınana" rolünü üstlenmiş, kadınların oluşturduğu bir kuruluştur. Bu dernek de kendi çapında üye kadınların yaptığı el işi, dikiş nakış, baklava börek ve her türlü el emeğini "Üreten Hanımlar Pazarı" adı altında pazarlamalarına yardımcı olmaktadır.⁶⁷ Ayrıca Bolvadin Kadınlar Kulübü üyeleri Antalya'da düzenlenen "Yörex-2015 Yöresel Ürünler Fuarına" Bolvadin yöresine ait yemeklerle katılmış ve ilçenin tanıtımına katkıda bulunmuştur.⁶⁸ Bunların yanı sıra, dernek üyesi kadınlar, açtıkları "facebook" hesabıyla hem kendilerini tanıtmakta, hem de kendi ürettiklerinin reklamını ve satışını yapabilmektedir. Ayrıca onlar, ihtiyaç sahibi çocuklara ve öğrencilere giyim malzemeleri de dağıtmaktadır.⁶⁹

Bolvadin Kadınlar Kulübü üyeleri gibi son dönem Bolvadin Belediye Başkanı Fatih Kayacan'ın eği Feyza Filiz Kayacan da "kadınana" rolüyle Bolvadinli kadınların ve ihtiyaç sahibi ailelerin problemleriyle ilgilenmektedir.⁷⁰ Ayrıca Feyza Filiz Kayacan, ilçede sevgi ve kardeşliğin yayılması için yapılan çalışmalara destek olmaktadır.⁷¹ Dolayısıyla bu rolü üstlenen Bolvadinli kadınlar en az erkekleri kadar, Bolvadin'in sosyal, kültürel ve ekonomik hayatına katkı yapmaktadır.

5. Bolvadinli Kadınların Dinî, Millî ve Genel Kültürümüzle İlgili Uygulamaları

Milleti oluşturan unsurların en başında "kültür birliği" gelmektedir. Kültür birliğinin bozulmasıyla nesiller arasındaki bağlar kopmakta, millî ve toplumsal birlik yok olmaktadır. Millî

⁶⁷ <http://www.bolvadinyenises.com/haber/kadinlarkulubundenetkinlik-330.html>, 15.06.2017.

⁶⁸ <http://www.milliyet.com.tr/bolvadin-kadinlar-kulubu-uyeleri-yorex>, 24.08.2017.

⁶⁹ <https://www.facebook.com/Bolvadin-Kadınlar-Kulübü-Derneğinin-Çalışkan-Üreten-Hanımları>, 24.08.2017.

⁷⁰ <http://www.milliyet.com.tr/bolvadin-de-yasayan-suriyeli-ailelere-afyonkarahisar-yerelhaber>, 27.08.2017.

⁷¹ <http://www.milliyet.com.tr/bolvadin-gonulluleri-sevgi-ve-kardeslik-afyonkarahisar-yerelhaber>, 27.08.2017.

birlik ve bütünlüğümüzü sağlamak için sahip olduğumuz maddî ve manevî değerleri gelecek nesillere aktarmada kadınlarımızın rolü büyüktür. Çünkü onlar, daha önce de bahsettiğimiz "ana-analık" kültürüne sahiptir. Bu kültüre sahip kadınlar sayesinde, toplumun zaman içinde benimseyerek kabul ettiği, iyi, güzel, doğru davranışlar ile yüce değerler olarak kabul edilen vatan ve bayrak sevgisi, dinî duygu ve inançlar nesilden nesile aktarılır.

5.1. Bolvadinli Kadınların Dinî Kültürle İlgili Uygulamaları

Toplumların sosyal ve dinî hayatları ve sahip olduğu değerler, geçmişten günümüze kadar getirdikleri gelenek ve göreneklerle doğrudan ilişkilidir. Bolvadin yöresinde din, sosyal hayatın önemli bir parçasını oluşturmakta veya sosyal ve dinî hayatın şekillenmesinde din doğrudan etkili olmaktadır.⁷² Bu çerçevede İslâm'ın kabul ettiği Ramazan ve Kurban Bayramları ile Cuma günü ve Kandil geceleri Bolvadinlilerin önem verdiği dinî ve geleneksel özelliklere sahip değerlerdir. Aynı zamanda bu değerler; dostluk, kardeşlik, barış, mutluluk, iyi dilek ve kutlama mesajları içerdiği için toplumu birleştirici rol üstlenmektedir.⁷³

Bolvadinliler Ramazan ve Kurban Bayramlarını dinî ve geleneksel olarak kutlamaktadır. Her iki bayramın Arefe günlerinde özellikle erkekler, ikindi namazından sonra kabir ziyaretine giderek geçmişlerini hayırla ve dua ile anar. Erkeklerin gitmediği zamanlarda, kadınlar da kabir ziyaretine gider. Kabir ziyareti Ramazan Bayramı'nın birinci günü öğleye kadar da yapılabilir. Kadınlar için bayramdan önceki günler ve Arefe günleri bayrama hazırlık günleridir. Bu gün kadınlar temizlik

⁷²Cemile Zehra Köroğlu, "Anadolu'da Dini Hayat: Bolvadin İlçesi Örneği", *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* Volume 8/5 Spring 2013, .512.

⁷³ Yüksel-Yaşayacak, .182.

yapar ve tatlı, b6rek, sarma gibi bazı yiyecekleri hazırlar. Zira onlar, bayram g6nlerinde gelen misafirlerini en iyi şekilde ağırlamak ister. Bunların yanı sıra kadınlar, Arefe g6n6 1000 İhlâs Suresi okumaya 7alışır. Ramazan Bayramı Arefesi, Ramazan ayının son g6n6 olduğu i7in bitmemiş Kur'an c6zleri bitirilir ve b6ylece hatim (Kur'an'ın baştan sona okunması) tamamlanmış olur.⁷⁴ Kurban Bayramı Arefe g6n6 orta yaş ve 6zerindeki kadınlar genellikle oru7 tutar. Ayrıca Bolvadin'de daha 6nce 6lm6ř aile bireyleri i7in "sin kurbanı" diye bir kurban da kesilir. Bazen de 6len kimseler i7in kurbandan hisse verilir. Bir başka ifadeyle 6len kimse adına da kurban kesilir. Hatta onlar, Kurban Bayramı'nın birinci g6n6 kurban etiyle oru7larını a7ıncaya kadar oru7larını s6rd6r6r. Bu sebeple kurbanı erken kesenler, hen6z kesmemiş olan komşularına bir par7a et g6nderir.⁷⁵

Bolvadin ve civarında erkekler Bayram Namazı'ndan 7ıkınca, 6nce kendi aralarında bayramlaşır. Daha sonra herkes kendi ailesiyle, genellikle ailenin en b6y6g6n6n evinde toplanarak bayramlaşma yapılır ve bayram yemeği birlikte yenir. Kadınlar, 6zellikle gelinler, ilk g6n kayın baba ve kayın validenin evinde kalır, onların gelip gidenlerine hizmet eder. Gelinler, bayramın diğer g6nlerinde kendi anne-babasının bayramını kutlamaya gider, kendi misafirlerini kabul eder veya kendisi gezmeye gider. Bolvadinli kadınlar gelen misafirlerine "7orba, etli pilav, yaprak sarma, bamya 7orbası, s6tla7, baklava, salata, biber dolması" gibi yiyeceklerin olduğu " takım yemeği" ikram eder. Bu takım yemeğinde bakliyat yoktur, eğer konulursa ayıplanır. Ayrıca Kurban Bayramı takım yemeğinde kurban eti veya etli pilav muhakkak bulunur. Ramazan Bayramı'nda etli

⁷⁴ Zeliha Kesen, 1969, İlkokul Mezunu, Ev Hanımı (03.05. 2017 tarihinde Bolvadin Emrullah Mahallesi Kadriye Kız Kuran Kursu kursiyerleriyle yapılan m6lakat).

⁷⁵ Nuran Y6ksel, 40 yaşında, Okuma yazma yok, Ev Hanım, (03.05. 2017 tarihinde Bolvadin Emrullah Mahallesi Kadriye Kız Kuran Kursu kursiyerleriyle yapılan m6lakat).

pilav yerine tavuklu pilav da olabilir.⁷⁶ Bolvadin'de bayram günlerinde çocuklar ev ev dolaşır ve para ister. Kadınlar, çocuklara verilmek üzere günler öncesinden bozuk para biriktirilir. Ayrıca bayramlarda Bolvadin ve çevresinde nişanlı gençler karşılıklı olarak ailelerini ziyaret eder ve gençlere bazı hediyeler verilir. Kurban Bayramı'nda ekonomik durumu iyi olanlar gelin kızın ailesine kurbanlık koç gönderir.⁷⁷

Kandil günleri de Bolvadin'de özel olarak kutlanır. Yaşlılar, kandiller için "Namaz", "Bugün Namaz" der ve "Kandilin mübarek olsun!" diyerek tebrikleşir. Ayrıca bazı büyük dedeler, nineler çocuklara şeker dağtır. Evlerde kadınlar mayalı hamuru kızartarak "pişi-bişi" yapar, komşulara dağtır. Bazen de bişi yerine pastanelerden "kandil simidi" alınıp dağıtılır. Ramazan ayı içinde olması sebebiyle Kadir Gecesi'nde, diğer kandillere göre daha çok ibadet edilir. Bu gece kadınlar, evlerde toplanır, sahura kadar ibadet eder, sonra sahur yemeklerini yer ve evlere dağtır. Bazen sahur yemeğinden sonra kadınlar birlikte camilere ve türbelere giderek orada sabah namaz kılar. Diğer kandiller de yine kadınlar bireysel veya evlerde toplanarak, namaz kılar, tespih çeker ve dua ederler.⁷⁸

5.2. Bolvadinli Kadınların Evlenme Törenleriyle İlgili Uygulamaları

Bolvadin'deki evlenme törenleriyle ilgili oldukça fazla uygulama vardır. Ancak bunların hepsini uzun uzadıya anlatmak bu bildirinin amacını açacağı için, sadece kadınların rol aldığı birkaç uygulamadan söz edilecektir. Kız beğenme ve istemeden başlayarak yapılan bir dizi uygulamada kadınların rolü oldukça büyüktür. Öncelikle bir kızın düğün çeyizi kız doğar doğmaz hazırlanmaya başlar ve o evleninceye kadar

⁷⁶ şeyma Üresin, D.1987, Yüksek Okul Mezunu, Bolvadin Emrullah Mahallesi Kadriye Kız Kuran Kursu öğreticisi, (03.05. 2017 tarihinde yapılan mülakat).

⁷⁷ Yüksel-Yaşayacak, 183-184.

⁷⁸ Sebahat Ertürk, D.1974, ilkokul Mezunu, Ev Hanımı (03.05. 2017 tarihinde Bolvadin Emrullah Mahallesi Kadriye Kız Kuran Kursunda yapılan mülakat).

devam eder. Bu eyizde ekonomik olarak babanın katkısı olmasına rağmen, hazırlanmasında anne baş roldedir. Çünkü gelenek ve göreneklere göre bir kızın sandığında nelerin olması gerektiğini en iyi anne bilir.

Bolvadin'de evlenme yařına⁷⁹ gelen erkek çocukları, anne baba veya yakınlarından kendisine uygun bir kız aramasını ister. Kız arama işine "dnr gezme"⁸⁰ ve "kız beğenme" denir. Kız beğenme esnasında kızın ahlâkı, ailesi iyice araştırılır ve uygun görülürse isteme işine girişilir. Kız isteme işinde hem kız hem de erkek tarafının erkekleri erkeklerle, kadınları da kadınlarla görüşür ve "Allah'ın emri ve Peygamber Efendimiz'in kavliyle" kız istenir. Kız evi naz evi olduğu için, bu iş birkaç defa tekrarlanır. Kız evi kızlarını vermeyi niyet ettiklerinde belirli bir günde "söz alma, söz kesme" anlamına gelen lokum yenir.⁸¹

Söz kesme işleminden sonra sıra "nişan" veya "şerbet içme"ye gelir. şerbet içme eyleminde birçok detay vardır. Bunun için öncelikle kız tarafı oğlan tarafına "dr" (bohça) (erkek tarafının ev içinde bulunan aile fertlerine hediyeleri içerir) gönderir. Kız tarafı dryle birlikte; özel olarak elde yapılmış "kaymak baklavası" hazırlar. Bu baklavanın üzerine içinde kaymak olan bir tabak yerleştirilir ve onun da içine "saat altını: eyrek altın" konulur. Ayrıca bu özel baklava ile bir veya iki tepsi de "cevizli kesme baklava" gider. Bu dr gtrenlere erkek tarafı tam takım yemek hazırlar, o sırada damat "baklavayı

⁷⁹ Bolvadin ve Afyon çevresinde evlenme yaşının; erkeklerde 22, kızlarda ise ergenliğe girdikten sonraki herhangi bir yaş olarak kabul edilmektedir. Erkekler için sınır getirilmesi, erkeğin askerliğini yapıp geldiği zamana denk gelmesindedir. Afyon civarında askerlik öncesi söz nişan ve nikah olabilir, ancak düğün askerlikten sonra yapılmaktadır. Bunun sebebi olarak erkeğin aklının eşinde olmaması ve askerliğini gereği yapması gösterilmektedir. Ayrıca evlenme yaşı, erkeğin ve kızın tahsil durumlarına göre değişebilmektedir. Bunlarla birlikte hem erkeğin hem de kızın kendinden büyük evlenmemiş kardeşleri varsa küçükler evlenmeye teşebbüs edemez. (İrfan nver Nasrattınoğlu, *Afyonkarahisar Folklor-Edebiyat-Tarih Araştırmaları*, Afyon Belediyesi Yayınları, Afyonkarahisar 2003,157-158).

⁸⁰ Evlendirilecek gencin annesi veya yakınları, tavsiyeler üzerine gözlerini kestirdikleri kızların evlerine dnr gider. Gidilen evlerde, kızların güzelliği, ahlâkı ve evlerinin tertip düzeni ile temizliği de dikkat edilir. Eğer her haliyle kız beğenilmiş ise isteme işine girişilir. Fakat her şey bir sistem dahilinde işler (Nasrattınoğlu, 158-160).

⁸¹ Kavas, 59-61.

bozar" baklavadaki altını alır. Erkek tarafının hazırladığı yemek; dürüyü getirenler, akrabalar ve oğlanın arkadaşları tarafından birlikte yenir ve bazen eğlence de yapılır. Bundan bir hafta veya on gün sonra da erkek tarafından kız tarafına dürü gider. Dürü yanında kız tarafından gelen tepsilere baklava konulur, ayrıca çerez ve meyve gibi şeyler götürülür. Kız tarafı takım yemek hazırlar ve birlikte yenilir, içilir, muhabbet edilir. Ayrıca nişanlılık döneminde, erkek tarafı kız tarafına her ziyaret ettiğinde kıza "para çevirir", yiyecek ve içecek türünde şeyler götürür. Bununla birlikte nişanlılık dönemi, Hıdırellez zamanına denk gelmişse, o günün gecesi kıza kına yakılır. Ertesi günden itibaren iki gün erkek tarafı kız tarafının ailesini; bir gün de kız tarafı erkek tarafın ailesini pikniğe götürür ve karşılıklı hediyeleşmeler yapılır.⁸²

Bolvadin'de düğünün yapılacağı hafta kız ve oğlan tarafı ayrı ayrı kendi eş dostlarını düğünden haberdar etmek için "okucu veya okuyucu (davetçi)"⁸³ çıkar. Okucuya "çar" örten ve "şalvar" giyen, 7-8 kişiden oluşan, özellikle bekar veya yeni evli genç bayanlar çıkar. Bu kadınlar düğün sahibinin adına ".... hanımın selâmı var. Sizi kınaya, yemeğe vs. çağırıyor" diyerek düğüne davet ederler. Düğüne davet edilenler de bu okucu kadınlara para verir. Okucu işleminin bitmesinden sonra toplanan paralar okucular arasında paylaşılır. Ayrıca okucu çıkıldığı günün akşamında kız ve erkek tarafının okucuları kendi taraflarında toplanarak eğlence düzenler.⁸⁴

Bolvadin'de düğünlerdeki eğlenceler de kadınlar büyük rol alır. Eskiden eğlence için tefçi bir kadın tutulur ve en güzel elbiselerini giyinmiş bekar ve evli bütün kadınlar birlikte eğlenirmiş. Bolvadin'de düğün günlerine göre, gelin almadan bir

⁸² Sultan Karakoç, D. 1980, İlköğretim Mezunu, Ev Hanımı, Bolvadin Merkezde Meskun, (26.08.2017 tarihinde yapılan mülakat).

⁸³ Okucuların düğüne davet esnasında söyledikleriyle ilgili olarak (bkz. Nasrattınoğlu, 162-164).

⁸⁴ Şeyman Üresin.

gün önce kına gecesi yapılır ve gelin kızın ve damadın eline kına yakılır, kına türküleri söylenir ve eğlenceler gece geç vakitlere kadar devam eder.⁸⁵

Düğün törenlerinde Bolvadinli kadınların bir etkinliği de "duvak" yapmaktır. Gelin ineceği gün gelinin başı, bu işi bilen bir kadın tarafından yapılır. Önce gelinin başına uygun bir mika tabak yerleştirilir ve çenesinin altından iyice bağlanır. Bu tabağın üzerine gelinin vücut hatlarını örtecek uzunlukta kırmızı (al) tülbent ve pullu bir örtü konulur. Bunun da üzeri zambak ve çiçek yaprakları ve güller yerleştirilir. Canlı çiçek olmadığında naylon çiçekler de konulabilir. Ayrıca duvağın en üstüne üzerinde taş, boncuk, inci vs. süsleme malzemeleri bulunan "iğnelik" denilen bir şey takılır. Çoğu zaman bu "duvak takımı" bazı kimselerde bulunur, ondan istenir veya o kimse gelip gelinin duvağını yapar. Gelin bu duvakla yüzü örtülü olarak anne evinden çıkar ve dualarla uğurlanır.⁸⁶

Bolvadin'de düğünlerle ilgili bazı âdetler yok olurken, bazılarında değişmeler ve gelişmeler olmaktadır. Örneğin defçi kadın yerine, orkestra türünde çalgılar tutulmakta veya düğün salonlarında eğlenceler yapılmaktadır. Fakat Çeyiz Kağnısı, Dolma Çalma, Cam Kırma, Gelin Ertesi gibi âdetler hemen hemen kalkmış durumdadır. Hatta eskiden üç, dört veya bir hafta süren düğün uygulamaları, günümüzde sadece bir günde yapılabilmektedir.

5.3. Bolvadinli Kadınların Çocukla İlgili Kültürel Uygulamaları

Bolvadinli kadınların çocukla ilgili dinî uygulamaları daha çocuğun ana rahmine düşmesinden önce başlar. Eğer bir kadının çocuğu olmuyorsa Meryem Suresi ve Yasin-i şerif onun adına

⁸⁵ Bolvadin'deki düğünlerle ilgili bkz. Kavas, 61-65; Afyon'daki düğünlerle ilgili ayrıca bkz. Nasrattınoğlu, 164-176.

⁸⁶ Sultan Karakoç.

dağıtılır ve okunur. ocuğu olmayan kadınlar genel olarak tedavi için doktora gitmekle birlikte, bazen Bolvadin ve civarındaki türbelere giderek dua eder. Bunun yanında kaplıcalara giderek şıfa arayan kadınlar da vardır. Bir kadın hamile olduğunda Yusuf ve İnsan Sureleri okunur. Doğum yaklaştığında İnşirah ve İnşikak Sureleri okunur.⁸⁷

Bir bebek doğmadan önce onun anneanesi ve babaanesi yaklaşık iki ay önce hazırlıklara başlar. Bu hazırlıklar doğum öncesi ve sonrası olmak üzere ikiye ayrılır. Doğum öncesinde hem anneanne hem de baba anne, bebeğe hastanede ve evde giyeceği geleneksel bebek takımları ve bebek odası hazırlar. Ayrıca onlar bebeğin anne ve babasına da birer takım kıyafet alır. Doğumdan sonra, annenin lohusalık dönemi, bebeğe isim (ad) konulması, al basmaması, kırk kovalaması, bebek görmesi (doğuya gitme) ve diş göllesi gibi bazı işlemler yapılır.⁸⁸

Burada doğum sonrası işlemlerden sadece birkaçından söz etmek yeterli olacaktır. Bir kadın doğum yapınca ona "lohusa" denir ve onun komşuları ve akrabaları sıcak sıcak yemesi için; su (süt) nişasta ve şekerden yapılmış *pelte* (palize) adı verilen bir yiyecek gönderir. Bazen peltenin üzerine "Nöbet şekeri" de konulur.⁸⁹ Bolvadin'de lohusa kadına peltenin yanında tereyağlı pirinç çorbası ve bunlara ilaveten kaymak, ciğer kızartması, çullama, köfte, tavuk gibi yiyeceklerden birisi de götürülür. Pelte ve bu yiyeceklerin götürülmesi yaklaşık 20-25 gün sürer.⁹⁰

Bir çocuk doğduktan sonra ilk yapılacak olan şeylerden birisi ona bir isim (ad) vermektir. Bebek doğduğu anda ona bir göbek adı verilir. Daha sonraki günlerde gerçek adı verilir.

⁸⁷ Bolvadin Emrullah Mahallesi Kadriye Kız Kuran Kursu kursiyerleri (03.05. 2017 tarihinde yapılan mülakat)

⁸⁸ Bir bebeğin doğum öncesi ve sonrası hazırlıklarıyla ilgili geniş bilgi için (Bkz. Fadime Okay, "Afyonkarahisar'da Geleneksel Olarak Yaşatılan Doğum Öncesi ve Sonrası Adetlerimiz", *VI. Afyonkarahisar Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri*, Yayına Haz. Mehmet Sarlık, Afyon Belediyesi Yayınları, Afyonkarahisar 2002, 235-242).

⁸⁹ Nasrattinoğlu, 120.

⁹⁰ Sultan Karakoç.

Bebeğe verilecek ismin faziletli, mübarek ve güzel bir anlam ifade etmesi önemlidir. Afyon ve çevresindeki genel uygulamaya göre, mahallenin imamı veya aileden bir büyük bebeğe ad verir. Aile bireylerinin toplandığı bir zamanda bu işle görevli kişi bebeği sol kucağına alır, onun sağ ve sol kulağına ezan okuduktan sonra bebeğin her iki kulağına üçer defa "Senin adı ...." diye adını bağırır. Bundan sonra Yasin-i şerif okunur, dua edilir ve bu törene katılanlara tatlı cinsinden yiyecek ve içecek ikram edilir.⁹¹

ocuk doğduktan sonra yapılan uygulamalardan birisi de "Bebek Görme, Doğuya Gitme" (Doğalık) âdetidir. Genel olarak bebek hastaneden eve geldiğinde başlar ve sonraki günlerde devam eder. Bu bireysel olarak yapılabileceği gibi özel olarak kararlaştırılan belli bir günde de yapılabilir. Bunun genellikle çocuğun doğduğu "kırk gün" içinde yapılması uygun olur. Bu özel kutlama genellikle ilk bebek için yapılır. Bu sebeple bebeğin anneannesi ve babaannesi bebek ve annesi için hazırladıkları şeyleri alarak torunlarını görmeye gider ve bazen akrabalardan bir grup da onlara eşlik eder. Anneanne ve babaannenin hazırladıkları bebek odasında sergilenir. Ayrıca babaanne gelenlere takım yemeği hazırlar. Bolvadin'de Doğuya Gitme adeti yanında, günümüzde bir salonda "Bebek Mevlidi" adıyla bir uygulama da yapılır. Burada Mevlit okunur ve davetlilere takım yemek yedirilir.⁹² Bebek görülünce, "Allah analı, babalı büyütsün", "Allah bağışlasın", "Allah uzun ömürler versin", "Büyüsün adam olsun", "Gelin olsun", "Ömrü uzun, rızkı bol olsun" gibi ifadeler kullanılır. Bebeğe olduğu gibi annesi için de "Ağzının tadıyla büyütesin", "Allah başa kadar versin",

⁹¹ çocuğa ad koymakla ilgili geniş bilgi için (Bkz. Hayrettin İvgin, "Ad Verme Geleneği Afyonkarahisar'daki Uygulamalar", *V. Afyonkarahisar Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri*, Yay. Haz. Mehmet Sarlık, Afyon Belediyesi Yayınları, Afyonkarahisar 2000,143-151).

⁹² Sultan Karakoç.

"Anneliğın mübarek olsun", "Sütün bol olsun" gibi sözler söylenir.⁹³

Bolvadinli kadınlar çocuğın dişi çıkınca da bazı etkinlikler yapar. Çocuğın ilk dişini gören kimse çocuğa bir hediye alır. Ailenin uygun olduğu bir zamanda "Diş Göllesi" yapılır. Diş göllesine ana maddesi buğday yanında mısır, nohut, fasulye gibi bakliyatlar da konularak haşlanır. Daha sonra isteğe göre bunun içine fındık, fıstık, üzüm vb. şeyler ilave edilebilir. Diş göllesi yapıldığında, Bolvadinli kadınlar çocuk veya annesi için hediyeleri ile gelir ve hep birlikte diş göllesini yerler.⁹⁴ Bazen de diş göllesi çocuğın ailesi tarafından pişirilip, komşulara dağıtılır. Diş göllesini alanlar, hediyeleri ile birlikte daha sonra iyi diklerinde bulunmak için aileyi ziyaret eder.⁹⁵

Dinî bir gelenek olarak çocuğın "sünnet" ettirilmesi de Bolvadinli kadınları ilgilendirmektedir. Çünkü sünnet törenleri için hazırlıklar neredeyse bir ay önceden başlar. Sünnet olacak çocuğın yatacağı yatak için takımlar işlenir veya hazır alınır. Onun odası gelin odası gibi balonlar ve diğer süs malzemeleriyle süslenir. Sünnet olacak çocuğın babası, annesi ve yakın akrabaları çocuğın giyeceği sünnet kıyafeti için çarşıya çıkar. Sünnet olmadan önce çocuk "erkeklerin korkmaması gerektiği, bunun dinin bir gereği olduğu, böylece boyunun daha çabuk büyüyeceği, çok para ve hediye alacağı" gibi sözlerle psikolojik olarak hazırlanır. Sünnet olmadan bir gün önce kına gecesi yapılır, çocuğın üç parmağına (baş, işaret ve ortak parmak) kına yakılır ve eğlenilir. Sünnet günü çocuğın bineceği araba süslenir ve konvoy düzenlenir. Konvoyla öncelikle Abdülkadir Geylâni

⁹³ Sedat Veyis Örnek, *Geleneksel Kültürümüzde Çocuk*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara 1979, 177-184.

⁹⁴ Bolvadin Emrullah Mahallesi Kadriye Kız Kuran Kursu kursiyerleri (03.05. 2017 tarihinde yapılan mülakat).

⁹⁵ Kavas, 98.

Sâni ve Sultan Carullah gibi evliya türbeleri⁹⁶ ziyaret edilir ve sonra Bolvadin'de şehir turu yapılır. Daha sonra sünnet işlemi dualar eşliğinde gerçekleşir. Bütün bunlardan sonra ailenin maddî durumuna göre yemek verilir ve Mevlit okutulur. Gelen misafirler "Allah evlendirmesini de gösterson!" veya "Allah büyük düğününü de gösterson!" diyerek tebrik eder. O gün gelememiş olanlar sonraki günlerde hediyeleriyle "Hatır Sora"ya gelirler. Fakat günümüzde çoğu zaman sünnet önceden yapılmakta, çocuk iyilileştikten sonra düğün veya merasim kısmı icra edilmektedir.⁹⁷

5.4. Bolvadinli Kadınların Askerlikle İlgili Kültürel Uygulamaları

Anadolu'nun tamamında olduğu gibi Bolvadin ve çevresinde askerlik, vatanî ve kutsal bir görev olarak algılanmaktadır. Aynı zamanda askerlik, bir erkeğin toplumda söz sahibi olması ve saygınlık kazanması için bir araç olarak kabul edilmektedir. Bolvadin ve çevresinde askerliğini yapmayanlar genellikle çocuk muamelesi görmekte ve onlara kız verilmemektedir. Bundan dolayı askere gitmeden bir iş güç sahibi olunamayacağı ve evlenilemeyeceğinin bilincinde olan gençler, bir an önce askerliğini yapmak istemektedir.⁹⁸

Millî kültürümüzün önemli bir parçası olan asker uğurlamaları Bolvadin için de önemlidir. Her ne kadar Bolvadin merkez ve çevre kasaba ve köylerde az çok farklılıklar olsa da asker uğurlama hazırlıkları iki üç hafta önceden başlar. Dışli kasabasındaki uygulamaya göre; belli dönemde askere gidecek olan gençler bir araya gelerek, mahallelerindeki evlere, iş yerlerine ve akrabalarına dolaşarak maddî değeri olan şeyler

⁹⁶ Abdülkadir Geylâni Sâni ve Sultan Carullah Türbeleri hakkında bkz. Bayar, Bolvadin Tarihi, II, 290-291; 448-450.

⁹⁷ Yüksel-Yaşayacak, 176-17; *Sünnetle ilgili bazı bilgiler* 03.05. 2017 tarihinde Bolvadin Emrullah Mahallesi Kadriye Kız Kuran Kursu kursiyerleriyle yapılan mülakatta elde edilmiştir.

⁹⁸ Münevver Karanfil Güldemir, *Afyon Bolvadin ve Çevresi Halk İnanışları ve Uygulamaları*, Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir 2008, 60.

toplar ve bunları bir yerde biriktirirler. Ayrıca askerler kendi akrabaları tarafından toplu olarak veya tek tek evlere davet edilerek yemek yedirilir. O sırada askerlere yakınları harçlık yapması için para veya başka şeyler verilebilir. Askerler gitmeden bir kaç gün önce kasaba meydanında asker eğlencesi düzenlenir. Orada toplanılan şeyler açık artırma ile meydana bulunanlara satılır ve elde edilen paralar, daha sonra gençler arasında paylaşılır. Bu eğlence sırasında askerlere kına yakma işlemi de yapılır. Görevlilerce "Asker anaları gelsin, kınalar yansın!" denilir ve askerler anneleri evlatlarına kına yakar. Asker duası genellikle Cuma günü yapılır, helâllik dilenir ve sonra günü gelen gençler askere gider.⁹⁹

Askerler otobüs terminalinden uğurlanırken, davul-zurna çalınır, tekbirler getirilir ve "En büyük asker bizim asker" diyerek askerler arkadaşları tarafından havaya atılır. Tekrar dualar edilerek uğurlanır. Bütün askerler için yapılan genel duanın dışında, oğlu askere giden ailelere ve gençlere şu şekilde dualar edilir: *"Allah gavişdırsın!, Allah gorusun! Allah görünür görünmez gazalardan, belalardan esirgesin!, Allah hasretine gavişdırsın! Allah seni gorusun! Allah seni hep iyi insannarınan garşileşdırsın! Allah'a emanet ol!"*¹⁰⁰ Bu dualardan sonra askere giden gençlerin arkasından su dökülür. Suyun dökülmesi, sular seller gibi kolayca gidip gelmesi içindir.¹⁰¹

Bolvadin'de yaklaşık 15-20 yıl öncesinde askere gidecek gençler için herhangi biri eğlence düzenlenmez, sadece Mevlit ve Kur'an okutulur, yemek yedirilmiş.¹⁰² Ancak günümüzde ekonomik durumu iyi olan aileler, oğulları askere gitmeden bir iki hafta önce Mevlit okutur ve yemek yedirir. Bu yemekte daha önce bahsedilen "takım yemek" denilen ve içinde tatlıdan tuzluya

⁹⁹ Güler Gencer, D.1965 İlkokul Mezunu, Ev Hanımı; Fadime Ölmez ,D. 1979 İlkokul Mezunu, Ev Hanımı (17.05.2017 tarihinde Bolvadin Dişli Kasabası Bayan Kuran Kursunda yapılan mülakat)

¹⁰⁰ Abdil Çakırer, *Söz Derlemeleriyle Bolvadin*, İsmat Matbaacılık, Ankara 2007, 179-181.

¹⁰¹ Abdil Çakırer, 185.

¹⁰² Sultan Karakoç.

mevsimine göre yiyecekler bulunur. Askerlik görevi için misafirlere yedirilen bu yemeğin "helâl kazançtan" olmasına ve yanında içki vs. şeyler olmamasına özen gösterilir. Zira askerlik görevi kutsal ve vatanî bir görevdir.¹⁰³ Bütün bunların yanında Bolvadin'de asker gitmeden ve gittikten sonra askerin akrabaları ve komşuları, askerin ailesine baklava, ekmek kadayıfı, ev simidi ve dürü (asker ve ailesi için pantolon, gömlek, iç çamaşırı, çorap vs.) götürür. Askere gidenlerle ilgili bir uygulama da asker dönüşünde bazı aileler şükür kurbanı keser, bir kısmı Mevlit okutup yemek yedirir. Eskiden asker dönüşünde göz aydınlığına da gidilirmiş. Ama artık günümüzde pek uygulanmamaktadır.¹⁰⁴

5.5. Bolvadinli Kadımların Ölen Kimse İle İlgili Uygulamaları

Hayat doğumla başlar ve ölümle sona erer. Her şeyin bir sonu olduğu gibi insan hayatı da ölümle son bulur. Bolvadin'in Dişli kasabasındaki uygulamalara göre, ölüm döşeginde olan kimseye helalleşmek için gidilir. Eğer henüz akli başında ise helallik istenir. Kişi ölmek üzere ise, başında Yasin okunur, onun Kelime-i Şehadet veya Tevhid söylemesi için yanında tekrar edilir ve ağzına zezem damlatılır. Ayrıca bazıları ölen kimsenin başında Tekbir de getirir.

Kişi öldükten sonra, cenaze yıkama işleminden sonra, ölen kimse defnedilmeden önce evinin önüne getirilir, komşularından, akrabalarından helallik dilenir. Defin işlemi yapıldıktan sonra ölen kimsenin evinde Kur'an okunmaya başlanır. Aynı gün akşam ve ertesi gün cenaze evine komşular ve akrabalar yemek, katmer ve börek yapıp getirir. Cenaze evine iki üç gün yemek getirilir ve evde Kur'an okunur.

¹⁰³ Fadime Özdemir, D.1962, İlkokul Mezunu, Ev Hanımı, Bolvadin Merkezde Meskun,(26.08.2017 tarihinde yapılan mülakat).

¹⁰⁴ Sultan Karakoç.

Ayrıca ölenin ailesi cenaze kalktıktan sonra 40-50 sofralık yemek yedirir veya pide yaptırır. İlk gün dışında 7. gün de Kur'an okunur ve yemek yedirilir. Aynı şekilde 40. günü yapılır. Bunun için kırk şebitin içine hazır helva koyarak dağıtılır veya yemek yedirilir ve Kur'an okutulur. Benzer şekilde 52. günü de yapılır, Kur'an okunur ve yemek verilir.¹⁰⁵

Burada bir gerçekten de söz etmek yerinde olacaktır. Dişli kasabası ve Bolvadin merkezdeki kadınların dediklerine göre; eğer ölen kimsenin arkasından belli günlerde yemek verilmezse veya yemeklerde herhangi bir eksiklik olursa, dedikodu yapılmıştı. Bundan dolayı kadınlardan bir kısmı yemek işinin abartılmasından ve çoğu zaman ekonomik olarak zorlandıklarından, yemek telaşı yüzünden acılarını yaşayamadıklarından ve daha önemlisi hiç kimseyi de memnun edemediklerinden söz ettiler.

6. Sonuç

Tarihin başlangıcından beri kadın ve erkek dünya hayatını birlikte paylaşmaktadır. Onların katkısıyla yeryüzünde birçok medeniyet var olmuş ve var olmaya devam etmektedir. Tarihi kayıtlara göre, her ne kadar göz ardı edilse de, kadının bu medeniyetlere katkısı oldukça fazladır. Çünkü Yüce Allah, kadına canından can katma veya "analık" görevini vermiştir. Kadın başka hiçbir şey yapmasa bile sadece bu görev bile ona değer vermek için yeterlidir. Nitekim Türk-İslam geleneği analık görevi başta olmak üzere, erkekle beraber paylaşılacak bir hayatın hak ve sorumluluklarını kadına vermiştir.

Milletleri millet yapan değerlerin başında "kültür birliği" gelmektedir. Kültür birliğinin bozulması, milletin yapısına olumsuz etki yapmakta ve nesiller arasındaki bağları

---

¹⁰⁵ Nuray Solmaz, 48 yaşında. İlkokul Mezunu, Ev Hanımı, (17.05.2017 tarihinde Dişli Kasabası Kız Kuran Kursunda yapılan mülakat).

koparmaktadır. Millî birlik ve beraberliğin devamı için, nesiller arası kültür aktarıcısı olarak Türk Müslüman kadını görevini iyi yapmalıdır. O, görevini iyi yaparsa, nesilleri birbirine bağlayacak olan millî, dinî ve genel kültür değerlerinin gelecek nesillere aktarılmasında önemli bir köprü olacaktır.

Bolvadinli kadınlar millî ve dinî değerlerin gelecek nesillere aktarılmasında bir köprü olmaya devam etmektedir. Onların hayatın belli dönüm noktalarında yaptığı uygulamalar, ortak duygu ve düşüncelerin oluşmasına katkı yapmaktadır. Bu şekilde nesiller arası anlaşmazlıklar ortadan kalkmakta, millî, dinî birlik ve beraberlik sağlanmaktadır. Ancak Bolvadin ve çevresinde ölen kimsenin arkasından yapılan ve belli günlerde tekrarlanan yemek yedirme uygulaması, halkın genelinde memnuniyetsizlik oluşturmuş gibi görünmektedir. Bütün bunlarla beraber eskiden yapılan bazı uygulamalar zamanımızda meydana gelen değişmeler ve gelişmeler sebebiyle yapılamamakta veya başka yenileriyle yer değiştirmektedir. Bu değişikliklerin bir kısmı olumlu ve bir kısmı da olumsuz olarak değerlendirilebilir.

KAYNAKÇA

- Akkaya, Hatice, *Kadınların Konu Edildiği Rivayetlerde Ortaya Konan Değerlerin Eğitsel Açıdan İncelenmesi*, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya 2011.
- Armaner, Neda, "VII. Yüzyılda İslâmKadınının Sosyal Durumuna Mukayeseli Bakış", *Kadının Sosyal Hayatını Tetkik Kurumu, Aylık Konferanslar (1953-1964)*, Ankara 1967.
- Bayar, Muharrem, *Anadolu'nun En Eski şehirlerinden Bolvadin'in Tarihi*, Ünlü Yayınevi, İstanbul 1996, (I-II).
- Can, Sevim, *Terken Hatun'dan, Valide Sultan'a Selçuklu Döneminde Kadın (1040-1308)*, Ufukötesi Yayınları, İstanbul 2008.
- Cıbroğlu, Yıldız, *Anadolu'da Kadının Kültürel şifreleri*, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul 2011.
- Cunbur, Müjgân, "Dede Korkut Oğuznameleri'de Kadının Sosyal Durumu" *Kadının Sosyal Hayatını Tetkik Kurumu, Aylık Konferanslar (1953-1964)*, Ankara 1967.
- , *Türk Kadını İçin*, Türk Kadınları Kültür Derneği Genel Merkezi Yayınları, Ankara 1997.
- akırer, Abdil, *Söz Derlemeleriyle Bolvadin*, İsmat Matbaacılık, Ankara 2007.
- akırer, Mehmet Akif, *Bolvadin Nasıl Zenginleşir? (Kadim Kent'ten, Marka Kent'e Yolculuk)*, Bolvadin 2014.
- Darga, Muhibe, *Eski Anadoluda Kadın*, Edebiyat Fakültesi Matbaası, yer yok, 1976.
- Erbil, Pervin, *Kibele'den Pandora'ya Kadının Tarihsel Yenilgisi*, Arkadaş Yayınları, Ankara 2015.
- Erul, Bünyamin, "Vedâ Hutbesi", *TDV İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, XXXXII, s.591-593.
- Ertürk, Sebahat, 1974 Doğumlu, İlkokul Mezunu, Ev Hanımı.
- Gencer, Güler, D.1965 İlkokul Mezunu, Ev Hanımı, Bolvadin Dişli Kasabası.

- Göksel, Burhan, *Çağlar Boyunca Türk Kadını ve Atatürk*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1993.
- Güldemir, Münevver Karanfil, *Afyon Bolvadin ve Çevresi Halk İnanışları ve Uygulamaları*, Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir 2008.
- Harman, Ömer Faruk, "Kadın", *TDV İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, XXIV, s.82-86.
- Hatemî, Hüseyin, *Kadının Çıkış Yolu İlâhi Hikmet'de Kadın*, Birleşik Yayıncılık, İstanbul 1999.
- İlgar, Yusuf, Keskin, -R., Erdem, Ş., *Ünitelere Göre İlimiz Afyonkarahisar ve Bölgemiz*, Afyonkarahisar 1993.
- İvgin, Hayrettin, "Ad Verme Geleneği Afyonkarahisar'daki Uygulamalar", *V. Afyonkarahisar Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri*, Yay. Haz. Mehmet Sarlık, Afyon Belediyesi Yayınları, Afyonkarahisar 2000, s.143-151.
- Karakoç, Sultan, 1980 Doğumlu, İlköğretim Mezunu, Ev Hanımı, Bolvadin
- Kesen, Zeliha, 1969, İlkokul Mezunu, Ev Hanımı.
- Kavas, Yakup, *Memleketim Düünden Bugüne Bolvadin*, Bayrak Yayıncılık, İstanbul 1984.
- Köroğlu, Cemile Zehra, "Anadolu'da Dini Hayat: Bolvadin İlçesi Örneği", *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 8/5 Spring 2013*, s. 491-514.
- Kurnaz, Şefika, *Cumhuriyet Öncesinde Türk Kadını (1839-1923)*, T.C.Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı Yayınları, Ankara 1991.
- Kutub, Seyyid, *Fizilâli'l-Kur'an (Kur'an'ın Gölgesinde)*, Terc. M.Emin Saraç, İ. Hakkı Şengüler, Bekir Karlığa, Hikmet Yayınları, İstanbul 1972, (I-XVI).
- Meriç, Nevin, "Kadında Meydana Gelen Değişimlerin Tarihselliğinden Bir Kaç Kesit", *Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Kadının Tarihi Dönüşümü*, Ed. Yıldız Ramazanoğlu, Pınar Yayınları, İstanbul 2000.
- Nasrattinoğlu, İrfan Ünver, *Afyonkarahisar Folklor-Edebiyat-Tarih Araştırmaları*, Afyon Belediyesi Yayınları, Afyonkarahisar 2003.
- Okay, Fadime, "Afyonkarahisar'da Geleneksel Olarak Yaşatılan Doğum Öncesi ve Sonrası Adetlerimiz", *VI. Afyonkarahisar Araştırmaları Sempozyumu*

Bildirileri, Yay. Haz. Mehmet Sarlık, Afyon Belediyesi Yayınları, Afyonkarahisar 2002, s.235-242.

Onay, Perihan, *Türkiye'nin Sosyal Kalkınmasında Kadının Rolü*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, tarihsiz.

Orak, Hüseyin, *Türkiye Kılavuzu*, Ankara 1946, (I-II).

Ölmez, Fadime, D. 1979 İlkokul Mezunu, Ev Hanımı, Bolvadin Dişli Kasabası.

Örnek, Sedat Veyis, *Geleneksel Kültürümüzde Çocuk*, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara 1979.

Özdemir, Fadime, D.1962, İlkokul Mezunu, Ev Hanımı, Bolvadin Merkez.

Özgen, Mehmet Sinan, *Bolvadinli Mehmet Sinan Bey'in Harp Hatıraları*, Yay. Haz, Servet Avşar, Hasan Babacan, Muharrem Bayar, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2011.

Pelizzon, Sheila Margaret, *Kadının Konumu Nasıl Değişti? Feodalizmden Kapitalizme*, İmge Yayınları, Ankara 2009.

- Selvi, Haluk, "İzmir'in İşgali Üzerine Afyon'da Çekilen Protesto Telgrafları", *Millî Mücadele ve Büyük Taarruzda Afyonkarahisar*, Ed. Hasan Babacan, Afyon Kocatepe Yayınları, Afyonkarahisar 2010.

Sevim Can, *Terken Hatun'dan, Valide Sultan'a Selçuklu Döneminde Kadın (1040-1308)*, Ufukötesi Yayınları, İstanbul 2008.

Solmaz, Nuray, 48 yaşında, İlkokul Mezunu, Ev Hanımı, Dişli Kasabası.

Sucu. Ayşe, *Din ve Kadın*, Lotus Yayınevi, Ankara 2005.

Topaloğlu, Bekir, *İslâm'da Kadın*, Yağmur Yayınları, İstanbul 1980.

Üresin, Şeyma, D.1987, Yüksek Okul Mezunu , Bolvadin Emrullah Mahallesi Kadriye Kız Kuran Kursu öğreticisi.

Yüksel, İ. ve Yaşayacak, R., *Afyonkarahisar Halk Bilimi*, Afyon Kocatepe Üniversitesi Eğitim Sağlık ve Bilimsel Araştırma Vakfı Yayınları, Ankara 2003.

Yüksel, Nuran, 40 yaşında, Okuma yazma yok, Ev Hanım.

CUMHURİYET DÖNEMİ TESCİLLİ BOLVADİN CAMİLERİ

Fevzi KAYA¹
Mevlüt ÜYÜMEZ²

ÖZET:

Anadolu'nun en eski yerleşim yerlerinden biri olan Bolvadin, Afyonkarahisar'a bağlı, Afyonkarahisar-Konya karayolundan 13 km içeride bir ilçedir.

Büyük Selçuklu komutanı Emir Mengücek Bey'in birlikleri tarafından Bizanslılardan fethedilen Bolvadin, Anadolu Selçukluları, Sahipataoğulları ve Germiyanoğulları Beyliği hâkimiyetinden sonra Yıldırım Bâyezid döneminde Osmanlı hâkimiyetine girmiştir. İlk önce Anadolu Beylerbeyliği'ne, Tanzimat'la birlikte de Hüdavendigar Eyaletine bağlanmıştır.

Bolvadin'de Anadolu Selçuklu, Beylikler ve Osmanlı dönemi camileri olduğu gibi Cumhuriyet dönemi camileri de vardır. Cumhuriyet döneminde yapılan ve kültür varlığı olarak tescillenerek koruma altına alınan altı tane cami olup bunlar; Abdülkadir Geylani (Şıhlar) Camii, Dişli Kasabası Çarşı Camii, Feriz Hoca Camii, Hacı Ömer Camii, Hamidiye Köyü Camii ve İhsaniye Camii'dir.

¹ Araştırmacı-Yazar, MEB, Afyonkarahisar, fvzky@mynet.com

² Arkeolog, Arkeoloji Müzesi Müdürü, muyumaz@hotmail.com

Anahtar Kelimeler: Bolvadin, Cumhuriyet, Tescilli Cami, Abdülkadir Geylani, Hamidiye, Dişli, Hacı Ömer, İhsaniye, Feriz Hoca.

REGISTERED MOSQUES OF BOLVADIN IN THE REPUBLICAN PERIOD

ABSTRACT:

Bolvadin, one of the oldest settlements in Anatolia, is a town of Afyonkarahisar, 13 km from Afyonkarahisar-Konya highway.

Bolvadin, was conquered from the Byzantines by the armies of the Great Seljuk commander Emir Mengücek Bey, entered the Ottoman domination during the Yıldırım Bâyezid period after the domination of the Seljuks of Rum, Principality of Sahipata and the Principality of Germiyan. It was first bound to the Beylerbeylik of Anatolia and along with the Tanzimat to the Hüdavendigâr State.

Bolvadin has the Seljuks of Rum, Principalities and Ottoman period mosques as well as Republican period mosques. There are six mosques built during the Republican period and registered as cultural assets and protected, these are; Abdulkadir Geylani (Şıhlar) Mosque, Disli Township Bazaar Mosque, Feriz Hodja Mosque, Hadji Omer Mosque, Hamidiye Village Mosque and İhsaniye Mosque.

Keywords: Polyboton, Republic, Registered Mosque, Abdulkadir Geylani, Hamidiye, Dişli, Hadji Ömer, İhsaniye, Feriz Hodja.

GİRİŞ

Bolvadin, Ege ve İç Anadolu bölgesi arasında yer almakta olup ilçede kara iklimi hâkimdir. Afyonkarahisar-Konya karayolundan 13 km içeride bulunan ilçe il merkezine 60 km uzaklıktadır.

Anadolu'nun en eski yerleşim yerlerinden bir olan ilçenin ekonomisi tarım ve hayvancılığa dayanmakta olan ilçede son yıllarda ticaret ve sanayi de gelişme göstermektedir. Avşar Emaye Sanayi ve Türkiye'de tek olan Alkoloid Fabrikası Bolvadin'dir.

Bolvadin'in bilinen ilk adı Palaebeuts (Polibotom) olup "*bol ot şehri*" anlamına gelmektedir. ayırllarda yetişen otlar Roma ordusu için at yetiştiren hârâlarda kullanıldığı için bu adı almıştır (Gönçer, 1971:177).

Anadolu'nun en eski yerleşim yerlerinden biri olan Bolvadin, 1107 yılında Emir Mengücek Bey komutasındaki Türk birlikleri tarafından ele geçirilerek Yazır, Avşar, Karkın, epni ve Oğuz boyları yerleştirilmiştir (Afyonkarahisar Valiliği, 2001:231).

Afyonkarahisar yöresi, bir müddet Sâhipoğulları Beyliği hâkimiyeti altında kalmış, 1341 yılından sonra akrabalık münasebetiyle Germiynoğulları idaresine geçmiş, Yıldırım Bâyezid zamanında da Osmanlı idaresine dâhil olmuştur (Emecen, 1988:444). Afyonkarahisar ve civarı Osmanlı hâkimiyetine geçtikten sonra "*Karahisâr-ı Devle*" ve "*Karahisâr-ı Sâhib*" adı ile Anadolu Beylerbeyliği'ne bağlı 12 sancaktan biri haline getirilmiştir (Gönçer, 1991:12). Tanzimat'la birlikte 1839 yılında Hüdavendigar (Bursa) Eyaletine bağlanan sancak, Karahisar-ı Sahip Muhassıllığı (Kadıllığı) ve Bolvadin Muhassıllığı olarak iki kadılıktan oluşmuştur (Gönçer, 1991:13).

1867 yılında ise mutasarrıflık idare teşkilâtındaki yerini korumuştur (Emecen, 1988:444).

XVI. yüzyıl tahrir defterlerinde “Bolvadin” olarak anılan kaza merkezinde, (Küpeli, 2000, 115) 957 / 1530 tarihli 438 Numaralı Muhasebe-i Vilâyeti Anadolu Defteri’ne göre 7 tane, 1575 tarihli Mufassal Vakıf Tahrir Defteri’ne göre ise 12 tane cami ve mescit, 1302/ 1885 tarihli Hüdavendigâr Salnamesi’ne göre 38 cami ve mescit vardır (İlgar ve Karazeybek, 2001:301; Karazeybek, 2004:94-95, 98,101). Vakıf kayıtlarında fazla cami tespit edilememesinin sebebi, camilerin birçoğunun vakfının bulunmamasındandır (İlgar ve Karazeybek, 2001:329).

Bolvadin ilçesinin 14 köyü, 2 kasabası olup ilçe merkezinde 55, kasabalarda 7, köylerde ise 19 tane olmak üzere toplam 81 cami mevcuttur (F. Tokpınar, görüşme, Ağustos 21, 2017). Bu camiler içerisinde “2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu” içinde değerlendirilen ve tescillenerek koruma altına alınan 12 tane cami vardır. Bu camiler içinde bizim tebliğimizin konusu olan Cumhuriyet dönemi 6 tane cami mevcuttur. Bunlar; Abdülkadir Geylani (Şıhlar) Camii, Feriz Hoca Camii, Hacı Ömer Camii, İhsaniye Camii, Dişli Kasabası Çarşı Camii ve Hamidiye Köyü Camii’dir.

1- ABDÜLKADİR GEYLANİ CAMİİ

Şıhlar Mahallesi’nde, Tekke Sokağında 70. pafta, 48. ada ve 55. parselde yer alan cami, bulunduğu mahalleden dolayı “Şıhlar Camii” diye de anılır.

Şeyh Abdülkadir Geylani hatırasına 1642 yılında yaptırılmış olan cami, 1943 yılında tamir edilmiş, kerpiç duvarlı ve düz toprak damlı yapı 1952 yılında yıkılarak şimdiki halde dikdörtgen planlı, kargir ve kırma çatılı halde yeniden yapılmıştır (Bayar, 2004:190).

Caminin doğu ve kuzey yönündeki iki kapıdan son cemaat kısmına giriş sağlanır. Sağ taraf ahşap bölme ile ayrılmış dışarıdan Kadınlar Mahfili'ne çıkış sağlanmıştır.

Son cemaat kısmının yanlarında camekânlı birer pencere, ortada büyük camekânlı, yuvarlak kemerli ve alüminyum doğramalı kapı yer alır. Kapının üzerinde üç satırlık kitabe olup kitabede;

Ve enne'l mesâcide lillâhi fela ted'u ma'allahi ahaden

Kad bena haze'l-cami'üş-şerif eş-Şeyh Abdülkadir

El-Kadirî li-sene isna ve hamsine ve elf, ketebuhu bandehu Mehmet el-Fatiha, h. 1052/ m. 1642" (Gönçer, 1991:257) yazılıdır.

Kitabeye göre cami, Kadiri tarikatının kurucusu Bağdat'lı Abdülkadir Geylânî'nin 14. kuşaktan torunu Şeyh Abdülkadir Geylânî, tarafından h. 1052/ m. 1642 yılında yaptırılmıştır.

Abdülkadir Geylani, Bolvadin'e gelerek zaviyesini kurmuş ve Allah yolunda halkı uyarmıştır. Devlet tarafından koyunlarından vergi alınmaması için berat verildiği gibi ağılı da sayımdan uzak tutulmuştur. Bundan dolayı da mevki "Ağılönü" adı ile anılmıştır (Gönçer, 1991:258).

Harime girişin sol tarafı müezzin mahfili olup bu yarısını minare çıkıntısı kapladığı gibi şerefeye kadar 33 basamaklı minarenin girişi de buradadır. Girişin sağ tarafında etrafı ahşap bölmeyle ayrılmış oda vardır. Buradaki ahşap merdivenlerle kadınlar mahfiline çıkış sağlanır. İki beton direğin taşıdığı kadınlar mahfili ahşap tavanlı olup önü PVC bölmeli ve camlı, ortasından harime doğru yarım daire şeklinde çıkıntılıdır.

Harimin üzeri iki kademeli ve tekne tavanlı olup ortasında ahşap oymalı tavan göbeği vardır.

Harimi doğu ve batı yönünde alt sırada üçer, kuzey cephede, giriş kapısının iki yanında birer düşey dikdörtgen, mihrabın iki tarafında altta birer, bunların üzerinde de aynı sayıda pencereler aydınlatır. Alt sıra pencereler sivri kemerli, içten ve dıştan çift ahşap doğramalı, üst sıra pencereler ise göz pencerelidir.

Beton sıvalı mihrabın nişi yuvarlak kemerli olup içinde perde motifi bulunur. Mihrap çerçevesinde iki yönde “Allah” (cc) ve “Muhammed” (sas) ile mihrap alınlığında “fevelli vecheke şatrâl mescidi'l-harâm” ayeti yazılıdır. Minber ise ahşap ve sadedir.

Yerlere seccade desenli halı serili, kalorifer tesisatı döşeli caminin duvarları içten pencere hizalarına kadar ahşap lambri kaplı, üst kısmı sarı renkte boyalıdır. Duvarlarda yuvarlak pano şeklinde “Elvah-ı Celîle” asılmış, batı duvarında kitaplık oluşturulmuştur. Dışta duvarlar betonla sıvalı ve yeşil renkte boyalı, üstü ise kırma çatılı ve Marsilya kiremitle kaplıdır.

İlk yapıldığında küçük ve tek şerefeli iken 1952 yılındaki tamirde iki şerefeli hale getirilmiş, 2002 yılında meydana gelen depremden sonra tek şerefeye düşürülen minare, caminin doğu cephesinde yer alır. Girişi harimdeki müezzin mahfilinden sağlanan minare caminin doğu cephesi ile bütünleşmiştir. Kaide ile pabucun bir kısmı duvar içinde kalmış minare kaidesinde devşirme malzemenin kullanıldığı görülür. Kaideden gövdeye köşeleri pahlanmış pabuçla geçilir. Gövdenin başı ve bitiminde iki taş bilezik yer alır. Silindirik gövdede, birinci şerefeye kadar tuğlaların yatay ve dikey yerleştirilme, iki şerife arasında ise kirpi saçaklı bir düzenleme ile yapıldığı görülür. Minarenin şerife altları mukarnaslı olup en altta birer burma sırası yer alır.

Doğu yönünde, bahçede tuvalet, lavabo ve abdest alma yerleri bulunan cami, Konya Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu tarafından yanındaki türbe ile birlikte 22-06-1992

tarikh ve 1359 sayılı karar ile tescillenerek koruma altına alınan cami, 2002 yılında onarım görmüş olmasına rağmen restorasyona ihtiyaç vardır.

2- DIŞLI-ÇARŞI CAMİİ

Dişli kasabası, ÇaybaŐı Mahallesi'nde, 2. pafta, 1473. parselde yer alan cami, kasabanın merkezinde olduğu için "*Çarşı Camii*" adı ile anılır.

İlk defa ne zaman yapıldığı bilinmeyen camiye, Bozok Köyü'nden (Erkmen Hisar Köyü ile Dişli Kasabası arasında bir köy olup; Celâli isyanlarında boşalarak halkı çevre köylere bilhassa Dişli'ye yerleşmiş ve köy terk edilmiştir) İlyas Bey'in torunlarından İmamoğullarından Abdil oğlu Süleyman toprak damlı ve kerpiç olarak yaptırmış, aynı zamanda caminin imam-hatipliğini de yürütmüştür. Bu cami, 1950 yılında yıkılmış, genişletilerek moloz taş örgü sistemi ile 280 m² lik bir alana bugünkü şekli ile yapılarak 1951 yılında ibadete açılmıştır (Bayar, 2004:215-216).

Taşları Taşağıl Köyü'nden öküz arabaları ile getirilerek yapılan (Çarşı Camii, 2017) camiye kuzey cephesindeki iki kanatlı demir kapıdan giriş sağlanır. Kapının iki yanında birer tane dikdörtgen formlu pencere yer alır.

Cami harimine kuzey cephedeki iki kanatlı demir kapıdan giriş sağlanır. Girişin sağındaki ahşap kapıdan minareye çıkış sağlandığı gibi solundaki merdivenlerden de Kadınlar Mahfili'ne çıkış sağlanır. Mahfilin tavanı ahşap, öndeki korkulukları demir doğramalı ve beyaz renkte boyalıdır.

Harime girişin sağında, biraz ileride ahşap ve basit olarak yapılmış Müezzin Mahfili yer alır. Düz ahşap tavanlı cami harimini dört ahşap direk taşır. Ahşap direkler Kadınlar Mahfili

hizasına kadar ahşap lambri ile kaplı olup kubbe etrafında sekiz tane geometrik desenli ahşap tavan göbeği vardır.

Güney yönünde mihrabın iki yanında birer tane dikdörtgen, doğu ve batı cephelerinde de iki sıra pencereler yer alır. Alt sıra pencereler dörder tane olup dikdörtgen planlı, üst sıradakiler ise ikişer tane yuvarlak formludur. Doğu cephesindeki alt sıra pencerelerden biri sonradan genişletilerek kapıya dönüştürülmüştür. İki kat pencereler içten ahşap doğramalı, dıştan ise PVC'lidir. Pencerelerin çevresinde geometrik ve bitkisel motifli süslemeler dikkati çeker.

Harimde, pencerelerin üzerinde üç yönden şerit halinde sülüs yazı ile *“Esmâ-i Hüsnâ”* yazılı olduğu gibi duvarlarda da bazıları aynalı ve sülüs hatla yazılı levhalar yer alır. Levhalarda; *“Bismillâhirrahmânirrahîm”*, *“Allah”* (cc), *“Muhammed”* (sas), *“Allahü Ekber”*, *“Lâ ilâhe illâllah”*, *“Elhâmdü lillâhi rabbi'l-âlemîn”*, *“Allâhü's-samed”*, *“İhlâs Suresi”*, *“Yâ Hazret-i Bilâl-i Hâbeşî”*, *“Ve hüve alâ külli şey'in kadîr”*, *“Allah”* (cc), *Muhammed Mustafa* (sas), *“Ashâb-ı Kehf”*, *“İnnâ fetehnâ leke fethân mübînâ”*, *“Selâmün kavlen min rabbi'r-rahîm”* yazılıdır.

Kütahya çinileri ile kaplı mihrabın alınlığında *“fevelli vecheke şatrâl mescidi'l-harâm”* ayeti, çerçevesinde üç yönden *Ayet'el-Kürsî* yazılıdır. Minber ise basit ahşap olup solunda ahşap vaaz kürsüsü bulunur.

Dikdörtgen planlı cami hariminde yerlere seccade desenli makine halısı serili, duvarlar pencere hizalarına kadar ahşap lambri kaplı, üst kısmı ile beyaz renkte boyalı, dışta köşeler ile pencere söveleri kesme taş ile yapılmış, çatısı kırma çatı tekniği ile kapatılıp Marsilya kiremit ile örtülüdür.

Dışarıda caminin batı yöndeki üst pencerenin iki yanında mermer üzerine “İnnâ feteĥnâ leke fethân mübînâ” ayeti ile “Maşallah, h. 1270/ m. 1951” yazıları dikkati çeker.

Caminin güneydoğu ve kuzeybatı köşelerinde iki minaresi bulunmaktadır. Güney-doğu cephedeki minare kaidesinin doğu yüzünde “H. 1326, Maşallah-R. 1327” tarihi yazılıdır. Bu tarih minarenin 1911 yılında yapıldığını göstermektedir. Girişi cami hariminde bulunan minarenin kaidesi kare prizmalı olup siyah kesme taşlarla yapılmıştır. Gövde, şerefe ve petek tuğla örgülü, külâh ise kurşunla kaplıdır.

Bu minare Ermeni bir ustaya köy halkının katkıları ile 10 Osmanlı altınına yaptırılmış, şerefeden yukarısının yenilenmesi için de yine 10 Osmanlı altını verilmiştir ((Çarşı Camii, 2017)

Sağ tarafa eğimli hale gelen ve 03 Şubat 2002 tarihindeki depremde hasar gören minare tehlike arz ettiği için kullanıma kapatılmış, Eskişehir Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu’ndan 2002 yılında alınan izinle de yıkılmıştır.

Caminin kuzey-batı tarafındaki ikinci minare, 1996 yılında Dişli’li Şaban Gümüş tarafından betondan ve iki şerefeli olarak Bolvadin’li Ali Usta’ya yaptırılmıştır. Minare 2002 yılına kadar diğer minare ile camiye iki minareli özelliği vermiş, 2002 yılında eski minare yıkılınca tek kalmıştır. Kaidesi sekiz köşeli olan minare camiden 60 cm açıkta yer alır.

Caminin kuzey-batı tarafında İmamoğullarından Mustafa tarafından yaptırılan bir medrese vardı (Bayar, 2004:215). Zamanla bu medrese ortadan kaldırılmıştır.

Eskişehir Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu tarafından 29-03-2002 tarih ve 1877 sayılı karar ile tescillenerek koruma altına alınmıştır.

3- FERİZ HOCA CAMİİ

Erkmen Mahallesi, Emirdağ Caddesi 169. pafta, 453. ada ve 9. parselde yer alan cami, 1800 yılı başlarında dağılan Erkmen Köyü'nden gelen Ferizzâdelerden (Firuzzâdeler) Hacı Mehmet Efendi tarafından 1840 yılı başlarında minaresiz, toprak damlı ve kerpiç bina olarak yaptırılmıştır (Bayar, 2004:116).

Halk arasında “*Bit Pazarı Camii*” ve “*Firuz Hoca Camii*” gibi isimlerle de anılan camiye, mahalle halkı tarafından 1952-1955 yıllarında Minareci Seydi Uysal'a minare yaptırıldıktan sonra cami binası yıktırılarak şimdiki cami 1955 yılında yaptırılmıştır (Afyonkarahisar Valiliği, 2013:169).

Son cemaat yeri olmayan ve yer yer devşirme taşların kullanıldığı dikdörtgen planlı camiye batı ve kuzey cephesindeki iki kapıdan giriş sağlanır. Batı cephesindeki iki kanatlı ve demir doğramalı giriş kapısı üzerinde iki mermer sütunun taşıdığı küçük bir balkon çıkıntısı yer alır. Kuzey cephedeki kapı, demir doğramalı, üzeri öne doğru meyilli ve cam bölmelidir. Giriş holü olarak kullanılan buradan iki kanatlı ve PVC'li, üzeri cam bölmeli kapı ile harime girilir. Bu kapı sadece kadınlar tarafından kullanılmakta olup bahçeye açılır.

Kuzey giriş kapısının solundaki 14 basamaklı ahşap merdivenle kadınlar mahfiline çıkış sağlanır. Tavanı ve tabanı ahşap kadınlar mahfilini yine ahşap iki sütun taşır. Mahfilin ön kısmı ortada hilâl şeklinde çıkıntı oluşturur.

Batı giriş kapısının solunda, kuzey girişinin sağında etrafı ahşap korkuluklu müezzin mahfili yer alır. Batı giriş kapısı ile müezzin mahfili arasında minare kaidesi ile girişi güneyde bulunan minare çıkış kapısı vardır.

Cami harimi, içten gizli ahşap kubbe ile örtülü iken dıştan kırma çatılı ve Marsilya kiremitle örtülü harimi doğu cephesinde , batı ve güney cephelerinde ikişer tane yuvarlak kemerli pencere aydınlatır. Bu pencerelerin üzerinde dokuz tane yuvarlak kemerli küçük pencere bulunur. Güney yönünde biri mihrap çıkıntısının üzerinde, ikisi çatı aralığında olmak üzere üç tane göz pencere daha vardır.

Mihrap, dikdörtgen bir kaide içine yerleştirilmiş yuvarlak kemerli ve betonla sıvalı ve mermer renkte boyalı, nişi perde motifli olarak süslüdür. Mihrap erevesinde *“Allah”* (cc), ve *“Muhammed”* (sas) isimleri ile alınlığında sls hatla *“Kllem dehle aleyh ve Zekerıyye'l-mihrbe”* ayeti yazılıdır.

Minber ise betondan yapılmış, alı motifleri ile süslenmiştir. Minber gövdesi ise üçgen ve dörtgen panolara ayrılarak ileri çıkma kabartma motiflerle süslenmiştir. Minber köşkü armudi klhlıdır.

Cami içerisinde yer alan hat yazıları ve süslemeleri 1954 yılında Gaziantep’li Müslim Gökçek Usta tarafından yapılmıştır.

Mihrabın zerindeki pencere etrafında kemer şeklinde *“Besmele”* ve *“yet’el- Krs”*, duvarın üzerinde üç ynden şerit halinde *“Besmele”* ve *“Haşr Suresi 61-64. ayetleri”*, kubbe ile köşeler arasında vaz şeklinde *“maşallah”*, duvarlarda yuvarlak panolar içinde *“Elvh-ı Celle”* ile caminin duvarlarında panolar halinde şu ayet, sure ve hadisler yazılıdır: *“Bismillhirrahmnirrahm”* ve *“İhls Suresi”*, *“Ve lillhi alennsi hicc’l-beyti meni’s-teta ileyhi seblen”* (l-i İmrn 97), *“Sbhne’llez esr bi-abdih leyley mine’l-mescidi’l-harmi ile’l-mescidi’l-aks”* (İsr-1), *“Y eyyühe’llezne men’zrullhe zikrn kesrn ve sebbihh bkraten ve eslen”* (Ahzb-41,42), *“Tefevev mslimen ve el-hukn bi’s-slihn”* (Yusuf-101), *“Eleysallh bi-ahkemi’l-hkimn”* (Tin-8), *“Vein teudd ni’metallhi l tuhsh*

innallâhe legafürun rahîm" (Nahl-18), "Ve mâ tevfikî illâ billâh"(Hud-88), "Fe emmmel yetîme felâ teghar" (Duha-9), "Eleysallâhü bi kâfin abdeh" (Zümer-36), "Kale'llâhü azze ve celle fes'elû ehle'zzikri in küntüm lâ ta'lemûn" (Nahl-43), "Ve lillâhi ale'n-nâsi hiccü'l-beyti meni's-tetâa ileyhi sebîlâ" (Âl-i İmrân-97), "Levlâke levlak lemâ halaktu'l-eflâk" (Kutsi Hadis), "Re'sul hikmete mehâfetullah" (Hadis-i Şerif), "İnnallâhe cemîlün yühibbü'l-cemâl"(Hadis-i Şerif), "Bismillâh, ve hüve bi-küllü şey'in alîm" "Lâ ilâhe illallâh Muhammed'ün Resûlullah", "Aleyküm bi't-ticâreti ve'l-cesâreti feinne fîha tî's-atü aşere'te'r-rızki", "Kâfi'l-el-yetîme lehü ev ligayrihi ene ve hüve ke_heteyni fi'l-cenneti", "Yâ Hazret-Bilâl-i Habeşî".

Dikdörtgen planlı cami hariminde yerlere makine halısı serilmiş, kalorifer tesisatı döşenmiş, duvarlar pencere hizalarına kadar ahşap lambri kaplanmış, üst kısımları ise beyaz renkte boyanmıştır. Dışta kuzey yönü serpme sıvalı, diğer yönlerde duvarlar, köşeler ve pencere söveleri kesme taştan, üst örtüsü kırma çatılı ve Marsilya kiremitle kaplıdır.

Minare caminin kuzeybatı köşesinde olup 1952-1953 yılları arasında Minare Ustası Seydi Uysal tarafından 30 m. yüksekliğinde ve 88. basamaklı olarak yapılmıştır. Kare prizma kaideli, pabuçları düzgün kesme taştan, silindirik gövde ise tuğladandır. Şerefe altı kirpi burnu şeklinde çıkıntılı olup şerefe ve petek tuğla yapılı, külâh ise alüminyum ile kaplıdır.

Minarenin demir giriş kapısı üzerindeki kitabede; "1368/1952 Seydi Tulumcu, Mimarı Sâhibü'l-Hayrât" yazılıdır. Batı cephesindeki kitabede ise; "Halkın yardımı ile Minareci, Tulumcu Seydi Usta yapmıştır. h. 1371/ m. 1955" yazılıdır. Birinci kitabe minare inşaatının başlangıç, ikinci kitabe ise minarenin tamamlanarak hizmete açılış tarihidir.

Caminin kuzey yönündeki bahçede altı demir profilin taşıdığı saçaklı, tavanı içten düz, dıştan kırma çatılı ve yeşil

renkte tuğla özelliğinde şıngıl adı verilen dekoratif çatı kaplamalı şadırvan yer alır. şadırvanın ortasında altı köşeli v her yüzünde bir musluğun yer aldığı küçük havuz vardır. Havuz içten ve dıştan fayansla kaplı olup üzeri açıktır.

Eskişehir Kùltür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu tarafından 08-05-2001 tarih ve 1463 sayılı karar ile tescillenerek koruma altına alınmış olup esaslı bir restorasyona ihtiyaç vardır.

4- HACI ÖMER CAMİİ

Hacı Ömer Mahallesi, Kümbet Sokakta, 66. pafta, 150. ada ve 1. parselde yer alır.

Moloz taş duvarlı bir bahçe içerisinde bulunan cami, 1955 yılında mahalle halkının kurduğu bir dernek tarafından Mimar Seydi Uysal ve oğlu şevket'e dikdörtgen planlı ve taş duvarlı olarak yaptırılmıştır (Bayar, 2004:136).

Geniş bir avlusu bulunan camiye son cemaat yerinden giriş sağlanır. Bu son cemaat yeri ahşap doğrama ile kapatılarak önü ve sağ tarafı ayakkabılık yapılmıştır. Buradaki iki kanatlı ve aynalı ahşap kapıdan harime giriş sağlanır. Kapı sövesi basık kemerli ve kesme taş olup kilit taşında "maşâllah" yazısı oyma olarak işlenmiştir.

Harime girişin sağında ve solunda birer kapı olup sağdaki kapıdan imam odası olarak kullanılan hücreye girilir. İmam odasında bir kitaplık oluşturulmuş olup kuzey yönündeki ahşap kapıdan minareye çıkılır. Soldaki kapının girişinde ters C formunda müezzin mahfili yer alır. Buradaki 13 basamaklı ahşap merdivenlerle iki ahşap direğin taşıdığı, tavanı ve tabanı ahşap olan kadınlar mahfiline çıkılır. Kadınlar mahfili harime giriş kapısının hizasındaki kare formulu, ince ahşap iki kolon üzerine

oturur. Mahfilin tavanı paralel geniş çatılı ve düz olup önü ahşap korkuluklu, ortası hilal şeklinde öne çıkıntılıdır.

İçten bağdadi bir kubbenin örttüğü harimi, girişin iki yanında birer, doğu, batı ve güney yönde ikişer tane yuvarlak kemerli pencereler aydınlatır.

Mihrap kavsarası yarım daire şeklinde olup ortası perde motifi şeklinde boyanmıştır. Yuvarlak kemerin üstü alçı kabartma ile süslüdür. Mihrabın alınlığında *“Küllemâ dehâle aleyhê ve Zekeriyye'l-mihrâbe”* ayeti, yazılıdır.

Minber betondan yapılmış sade, külâhı ise soğan kubbeli ve boyalıdır.

Harim duvarlarında yuvarlak panolar halinde *“Elvah-ı Celîle”* asılmış camide yerlere makine halısı serili ve kalorifer tesisatı döşelidir. Caminin içten duvarları pencere hizasına kadar ahşap lambri ile kaplı, üst kısımları ise sıva üzeri boyalıdır. Caminin içten ahşap doğramalı, dıştan PVC kaplı ve buzlu camlı pencereleri dışarıda taş sövelidir. Caminin üst örtüsü içten ahşap tavanlı, dıştan kırma çatılı ve Marsilya kiremitle örtülüdür.

Minare, caminin kuzey batı cephesinde olup cami ile birlikte Seydi Uysal tarafından 1955 yılında yapılmıştır. Siyah kesme taştan kare kaideli, pabuçlar, silindirik gövde ve kirpi burnu çıkıntılı şerefe altı ve korkuluğu ile petek tuğladan yapılmış, külâh ise çinko ile kaplanmıştır.

Minarenin kuzey yönünde ve kaide üzerinde dört satırlık mermer kitabe vardır. Kitabede; *“Sahibü'l-hayrât ve'l-hasenât Hacı Ömer Mahallesi Camii minaresi Mimarı Seydi Uysal ve Oğlu Şevke 1955”* yazılıdır.

Avluya girişin solunda iki katlı, alt katı tuvalet ve lavabo ile ve dört musluklu abdest alma yeri, üst katı ise dernek odası olarak kullanılan bina vardır.

Ana bina ve minaresi taş örgü sistemi ve pencere tipleri açısından erken Cumhuriyet dönemi mescit tiplerine örnek teşkil etmesi nedeniyle Eskişehir Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu tarafından 15-02-2002 tarih ve 1770 sayılı karar ile tescillenerek koruma altına alınan cami, 2002 ve 2008 yıllarında onarılmıştır.

5- HAMİDİYE KÖYÜ CAMİİ

Osmanlı-Rus Savaşından sonra Rumeli'nin Ruslar tarafından işgali zerine Bulgaristan'dan göç eden 550 civarında muhacir buraya yerleştirilmişlerdir. Bu iskn II. Abdülhamit döneminde yapıldığı için köye de "Hamidiye " adı verilmiştir.

Hamidiye Köyü halkının 1876 yılında isknundan dokuz yıl sonra yine köy halkı tarafından kerpiçten ve toprak damlı olarak yaptırılmış ve h. 1301/ m. 1885 yılında ibadete açılmıştır. Bu cami, 1960 yılında yıktırılmış, yerine bugünkü 15x20 m. ebadındaki dikdörtgen planlı ve kırma çatılı cami yaptırılmıştır (Bayar, 2004:243)

Antik Polybotos şehri harabelerinden getirilen devşirme malzemelerin kullanıldığı caminin kuzey yönünde 4x15 m. ebadındaki kuzeye doğru meyilli ve zeri Marsilya kiremitle kaplı sundurmalı kısmı dört antik mermer stn taşır. Buradaki iki kanatlı ve basık yuvarlak kemerli demir kapıdan cami harimine giriş sağlanır. Kesme taş sveli kapının üzerinde 1885 tarihi yazılıdır.

Sağ ve sol tarafı ayakkabılık olarak düzenlenmiş giriş kısmının üzeri ahşap tavanlı olup son cemaat yeri olarak

kullanılmaktadır. Bu kısmın iki tarafı ahşap doğramalı ve cam bölme ile ayrılarak iki oda oluşturulmuştur. Sağ taraftaki oda cemaatin az olduğu zamanlarda mescit olarak kullanılmakta olup batı yönündeki ahşap kapıdan minareye çıkış sağlanırken, sol taraftaki odada yer alan 14 basamaklı ahşap merdivenle de kadınlar mahfiline çıkış sağlanır. Kadınlar Mahfili, tavanı taşıyan sütunlara bağlanmış olup mahfilin ön kısmı ahşap korkuluklu ve kırmızı renkte örtü ile kaplı, ortası dikdörtgen formda ahşap çıkıntılıdır.

Son cemaat kısmı ile harim arası ahşap doğrama ve cam bölmeli olup iki kanatlı kapı ile giriş sağlanır. Zeminden bir basamak yukarıda yer alan harimi, doğu ve batı cephelerinde simetrik iki sıra üçer tane alttakiler dikdörtgen, üsttekiler ise küçük ve yuvarlak kemerli pencere, mihrabın üst kısmında ortada bir göz pencere, yanlarda alt pencerelerin hizasında kemerli iki küçük pencere ile giriş kapısının iki yanındaki dikdörtgen pencere aydınlatır. Pencereler basık kemerli, içten ahşap doğramalı, dıştan demir doğramalıdır.

Harime girişin sağında yerden 20 cm yüksekliğinde etrafı ahşap korkuluklu müezzin mahfili yer alır. Harimin üzeri 4 m. uzunluğunda dört antik mermer sütunun taşıdığı beton kirişlerle altı bölüme ayrılmış olup düz ahşap tavan ile örtülüdür. Tavandaki bölmelerin arası ahşap çıtalardan yapılmış motiflerle süslü olup ortada iki ahşap tavan göbeği yer alır.

Mermer kaplı ve üzeri boyanmış olan mihrabın köşeleri sütunçeli olup kemerin iki yanında güneş kursu, alınlık kısmında iki yanda vazo kabartmaları yer alır. Kabartmaların altında ters lale motifi işlenmiştir. Güney batı köşede yer alan minber ahşap olup mermer şeklinde boyanmıştır.

Harimde yerlere makine halısı serili, içten duvarlar açık sarı renkte boyalı, duvarlar pencere hizalarına kadar ahşap

İambri kaplı, üzeri beton sıvalı olup “*Elvah-ı Celile*” asılıdır. Dışta ise betonla sıvalı duvarların alt kısmı kiremit renkte, üstü yeşil, pencere kenarları ise beyaz renkte boyalıdır.

20 m. uzunluğundaki tek şerefeli minare caminin batı tarafında yer alır. Saçak hizasına kadar devam eden kare prizma kaidesi kesme taştan olup betonla sıvanarak yeşil renkte boyanmıştır. Kare kaideden konik geçişle silindirik tuğla gövdeye geçilir. şerefe ve petek gövde gibi tuğladan yapılmış, şerefe altı dört sıra kirpi burnu şeklinde süslemeli olup 70 basamaklı merdivenle şerefeye ulaşılır. Minare klhı satandır.

Caminin kuzeyinde kare planlı, etrafı PVC kaplı ve cam bölmeli ve üzeri doğu-batı doğrultulu olarak kapatılmış şadırvan yer alır. şadırvanın ortasında altı musluklu ve mermer kaplamalı yuvarlak bir havuz olup havuzun üzeri demir kafesle rtldr.

Avlunun kuzey batı köşesinde tuvalet ve lavaboların olduğu Hamidiye Köyü Camii, Eskişehir Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu tarafından 08-03-2002 tarih ve 1802 sayılı karar ile tescillenerek koruma altına alınmıştır.

6- İHSANİYE CAMİİ

İhsaniye (Yenice) Mahallesi’nde, Erkmen Yolu Kışla sokakta olup 130. pafta, 259. ada ve 7. parselde yer alır.

“*Veli Efendi Mescidi*” adı ile de anılan cami, daha önceden toprak damlı ve kerpiç yapılı bir bina iken h. 1345/ m. 1929 yılında Müderris Hüsnü Efendi tarafından mescit yıktırılarak taş ve kerpiç malzeme kullanılarak şimdiki bina yaptırılmıştır (Bayar, 2004:140). İlk yapıdan daha geniş olarak kareye yakın dikdörtgen planlı, bağdadi kubbeli ve kırma çatılı olarak yeniden yaptırılan binaya minare de ilave edilmiştir.

I. Dünya Savaşı'na girmişiz, Çanakkale'de birçok şehit vermişiz. Millette para yok, bundan dolayı caminin yapım taşları Polybotos şehri harabelerinden getirilmiştir. Yine camiye yaptıran Hüsnü Efendi, sıkıntılı günlerinde üç defa rüyasında bir adam görmüş, o adam camiye yaptıracığını söylemiş. Hüsnü Efendi, o adama gidiyor, parayı alıyor ve camiye yapıyor. Bu parayı Allah ihsan etti, diyerek camiye de "İhsaniye Camii" adı konuluyor (K. Soyaslan, görüşme, Temmuz 08, 2017).

Kuzey cephede bulunan son cemaat yerine doğu ve batı yönündeki iki demir kapıdan giriş sağlanır. Son cemaat yeri daha önce iki katlı iken 2008 yılında yapılan tamirde kaldırılmış, harime giriş kapısının üzerinde balkon şeklindeki yer kalmıştır. Buradaki iki kanatlı, ahşap ve aynalı kapı ile de harime geçilir. Giriş kapısının sağ ve sol tarafında birer yuvarlak kemerli pencere, girişin iki yanında da 30 cm yüksekliğinde ahşap korkuluklu mahfiller yer alır. Girişin solundaki etrafı ahşap korkuluklu yer müezzin mahfili olup buradaki küçük ahşap kapıdan minareye çıkış sağlanır. Sağ taraftaki 13 basamaklı ahşap merdivenden kadınlar mahfiline çıkış sağlandığı gibi son cemaat yerinden de çıkış sağlanır.

Giriş bölümünün tavanı ahşap göbekli olup üst kısmı kadınlar mahfilidir. Dört ahşap sütunla desteklenen mahfilin öndeki sütunlarının altları devşirme mermerdir. Ortada önu kavisli balkon oluşturan mahfilin önu hem ahşap kafesli ve hem de ahşap korkulukludur. Üç bölüm halinde yuvarlak kemerle sona eren kadınlar mahfilinin üstü gizli ve küçük ahşap kubbe ile örtülüdür.

Bağdadi ve tek kubbeli harimi, doğu ve batı cephesinde üçer, kible yönünde iki, kuzey yönünde de iki yuvarlak kemerli pencere aydınlatır. İçe doğru genişleyen pencereler ahşap

doğramalı, kenarları ise geometrik ve bitkisel motiflerle süslüdür.

Dikdörtgen kaide içinde bulunan mihrap alçı kaplamalı, nişi perde motifi süslemelidir. Mihrabın üzerinde, ortada “*Küllemâ dehâle aleyhê ve Zekerıyye'l-mıhrâbe*” ayeti, sağında “*Lâ ilâhe illâllah*”, solunda da “*Muhammedü'r-Resûlullah*” Kelime-i Tevhid'i yazılıdır. Mihrabın solunda, güney doğu köşede etrafı ahşap korkuluklu, alt kısmı alçı sıvalı ve bitkisel motifle süslü küçük vaaz kürsüsü yer alır.

Batı duvarına bitişik olan minber ahşap, merdiven korkulukları geometrik motifli ve üçgen geçmelerle süslüdür. Minber köşkü ise soğan kubbelidir.

Camide yerlere makine halısı serili, kalorifer tesisatı döşeli caminin geniş ve basık kubbe göbeğinde yedi köşeli yıldız içinde “*Besmele ve İhlâs Suresi*” yazılı olduğu gibi pencereler üzerinde de “*Elvâh-ı Celîle*” sekiz köşeli pano halinde asılıdır. Harimin doğu ve batı duvarında yuvarlak rozet şeklinde “*İhlâs Suresi*”, kubbe ile köşeler arasındaki yerlerde ise süslemeler vardır. Caminin bu hat yazıları ile süslemelerini Bolvadin Eski Belediye başkanlarından Mümtaz Hıdıroğlu, ondan sonra da nakkaş Mehmet Eyidoğan 1971 yılında yapmıştır (K. Soyaslan, görüşme, Temmuz 08, 2017).

1929 yılında Bolvadin müderrislerinden Hüsnü Efendi tarafından yaptırılan minare (Yavuz, 2014:207) caminin doğu cephesinde bulunur. Minare kaidesi kesme taştan ve kare, pabuç ise üçgen silmelidir. Silindirik gövde çıkımlarla şekillendirilmiş, şerefe kaidesi, şerefe ve petek tuğladan yapılmıştır. Külâh ise demir doğramalı ve cam bölmelidir.

Caminin kuzey yönünde iki katlı, alt katı kadınlar ve erkekler tuvaleti, üst katı ise abdest alma yeri olarak yapılmış bina

vardır. Altı ahşap direğın taşıdığı yapının üzeri güneye doğru meyilli olup oluklu tuğla ile kaplıdır.

İlk önceleri önünde bir mektebin bulunduğu belirtilen cami, Konya Kùltür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu tarafından 22-06-1992 tarih ve 1359 sayılı karar ile tescillenerek koruma altına alınmıştır.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Afyonkarahisar'a 60 km. mesafede yer alan Bolvadin, Anadolu'nun en eski yerleşim yerlerinden biri olup Emir Mengücek Bey komutasındaki Türk birlikleri tarafından fethedilmiştir.

Anadolu Selçuklu, Beylikler ve Osmanlı dönemi camileri olduğu gibi Cumhuriyet dönemi camileri de bulunan Bolvadin'de, 1530 tarihli bir deftere göre 7 tane, 1575 tarihli bir başka deftere göre ise 12 tane, 1885 tarihli Hüdavendigâr Salnamesi'ne göre de 38 tane cami ve mescit vardır.

Bugün, Bolvadin merkez, köy ve kasabalarında toplam 81 cami vardır. Bu camiler içerisinde Cumhuriyet dönemi içinde, yani 1923 yılından sonra yapılmış, ancak 2863 sayılı kanuna göre kültür varlığı olarak tescillenerek koruma altına alınan 6 tane cami vardır. Ancak toplamda 81 camiye karşılık 6 cami çok azdır. Araştırma ve inceleme yetersizliğinden kaynaklandığını düşündüğümüz bu camilere ilave olarak ilçenin kasaba ve köylerinde bundan sonra yapılacak incelemeler sonucu tescillenecek ve koruma altına alınacak birçok caminin çıkacağı ve zamanla sayının artacağı kanaatindeyiz.

KAYNAKÇA

A- Sözlü Kaynaklar:

TOKPINAR, Fevzi, 1962 Bolvadin doğumlu, Müftülük Şefi,
21.08.2017 tarihli görüşme.

SOYASLAN, Kadir, 1953 Bolvadin doğumlu, Emekli esnaf,
08.07.2017 tarihli görüşme.

B-Yazılı Kaynaklar:

Afyonkarahisar Valiliği (2001), *Afyon 2001 Yıllığı*, Ankara: Mina
Ajans.

Afyonkarahisar Valiliği (2013), *Afyonkarahisar Kültür Envanteri-
2013*, Afyonkarahisar: İleri Ofset.

BAYAR, Muharrem (2004), *Bolvadin Tarihi (Kurumları-Yöneticileri-
Yetiştirdiği Kişiler)*, C. II, İstanbul: Bolvadin Belediyesi.

EMECEN, Feridun (1988), "Afyonkarahisar", *TDV İslâm
Ansiklopedisi*, C.I, İstanbul.

GÖNÇER, Süleyman (1991), *Afyon İli Tarihi*, C. II, İleri Ofset
Matbaası, Afyon

İLGAR, Yusuf, KARAZEYBEK, Mustafa (2001),
"Afyonkarahisar'da Cami ve Mescitler", *Afyonkarahisar Kütüğü*, C. I,
Afyon Kocatepe Üniversitesi Yayını.

KARAZEYBEK, Mustafa (2004), "Osmanlılar Döneminde
Afyonkarahisar", *Anadolu'nun Kilidi Afyon*, Afyon: Afyon Valiliği
Yayını.

KÜPELİ, Özer (2000), "Tahrir Defterlerine göre XVI. Yüzyılın İlk Yarısında Bolvadin Şehri", *V.Afyonkarahisar Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri*, 13-14 Nisan 2000 Afyonkarahisar.

YAVUZ, İbrahim Ulvi (2014), *İlimden İrfana, Sanattan Siyasete Bir Kültür Beldesi Bolvadin Ansiklopedisi*.

C-İnternet Kaynakları:

Çarşı Camii (2017), <http://www.dislikasabasi.com/dsk.asp?cpu=51> adresinden erişilmiştir.

ÖĞRENCİLERİN YAŞAM BOYU ÖĞRENME EĞİMLERİ VE DERSE KATILIMLARININ İNCELENMESİ: BOLVADİN MYO ÖRNEĞİ

Aytunga OĐUZ¹
Hakan YILDIRIM²

ÖZET

Bilgi toplumunda bireylerin çok hızlı değişen yaşam koşullarına ayak uydurabilmeleri ve gelişme gösterebilmeleri onları yaşam boyu öğrenmeye yöneltmektedir. Yaşam boyu öğrenme bireyin yaşamı süresince gerçekleştirdiği tüm eğitim öğretim etkinliklerini içermekte ve yaşamını önemli ölçüde etkileyebilmektedir. Yaşam boyu öğrenme eğilimi gösteren bireyler öğrenme sürecini belli bir konu, zaman ve yerle sınırlandırmazlar; yaşamın her anında, her yaşta ve durumda, öğrenme ve kendilerini geliştirme çabası içindedirler. Bu süreçlerde bireylerin öğrenmeye etkin katılım göstermeleri beklenir. Ders katılım öğrenmenin bir göstergesi olarak nitelendirilebilir. Ders katılım, öğrencinin fiziksel, zihinsel ve duygusal olarak öğrenme süreci içinde olmasını gerektirir. Araştırmalar ders katılımın, öğrenmeyi ve sınıf içi etkileşimi olumlu yönde etkilediğini belirtmektedir. Bu çalışmanın amacı, üniversite öğrencilerinin yaşam boyu öğrenme eğilimleri ile ders katılımı arasındaki ilişkiyi belirlemek ve bu değişkenleri; cinsiyet, sınıf düzeyi, öğrenim görülen program gibi değişkenler açısından incelemektir. Araştırma tarama modelinde olup araştırmanın çalışma evrenini 2016-2017 Eğitim-öğretim yılı Bahar döneminde Afyon

¹ Doç. Dr. Dumlupınar Üniversitesi Eğitim Fakóltesi Eğitim Bilimleri Bölümü, Eğitim Programları ve Öğretim ABD, S. yazar, aytunga.oguz@dpu.edu.tr

² Uzman Öğretmen, Milli Eğitim Bakanlığı, Çaykışla İlkokulu hakanyd03@gmail.com

Kocatepe Üniversitesi, Bolvadin Meslek Yüksek Okulu'nun çeşitli bölümlerinde 1. ve 2. sınıflarda öğrenim gören öğrenciler oluşturmaktadır. Örneklemi ise bu evrenden tesadüfi örnekleme yöntemi ile seçilen, 264 öğrenci oluşturmaktadır. Çalışmanın verileri Yaşam Boyu Öğrenme Eğilimleri Ölçeği ile üniversite öğrencileri için geliştirilen Derse Katılım Ölçeği ile toplanmıştır. Verilerin çözümlenmesinde, aritmetik ortalama, standart sapma gibi betimsel analizler, karşılaştırmalarda t testi, Mann Whitne U testi, Spearman Sıra Farklar korelasyon analizi gibi teknikler kullanılmıştır. Analizler sonucu üniversite öğrencilerinin yaşam boyu öğrenme eğilimleri ile derse katılımları arasında orta düzeyde, anlamlı ve pozitif bir ilişki bulunmuştur.

Anahtar Kelimeler: Derse Katılım, Yaşam Boyu Öğrenme, Yüksek Öğretim

EXAMINIG THE LIFE LONG LEARNING AND CLASS ENGAGEMENT OF THE STUDENTS: BOLVADIN MYO SAPMLE

ABSTRACT

In knowledge society, people are required to have lifelong learning abilities in order to keep pace with the rapidly changing living conditions and to improve themselves. Lifelong learning include all education and training activities and can have great influence on people's lives. People who have lifelong learning abilities cannot limit their learning process with a specific content, time or environment. On contrast, they try to improve themselves in any part of the life, in any age and condition. In this process, people are required to have active participation in the learning. Classroom participation can be regarded as a sign of learning. Moreover, students are required to participate in the classes physically, mentally and emotionally. The researches show that student participation in the classes has a positive impact on learning and classroom interaction. Within this context, the aim of this study is to

examine the relationship between the lifelong learning tendencies and class participation of the university students ad to examine this

relationship in terms of various variables such as gender, class level, the study program. Survey research, one of the quantitative research methods, was used in the study. The population of the study consists of 1. and 2. Grade students studying at different programs at Afyon Kocatepe Üniversitesi Bolvadin Vocational High School during 2016-2017 academic year and the sample of the study consists of 264 students determined by random sampling method. The data were collected by “Life Long Learning Tendency Scale” and “Classroom Participation Scale”, which are in Five Liker type. In the analysis of the data, descriptive analyzes such as frequency, percentage, arithmetic mean, standard deviation, t test, Mann Whitne U and Spearman Rank Differences Correlation were used. The correlation analysis showed that there is a positive relationship between the life-long learning tendency levels classroom participation of university students at moderate level.

Key Words: Class Engagement, Lifelong Learning, Higher Education

1. GİRİŞ

Bilgi çağında insanların; toplumsal, ekonomik, kültürel, bilim ve teknolojiadaki alanında yaşanan değişen koşullara ayak uydurabilmeleri için sürekli öğrenmeye ihtiyaçları vardır. Bireylerin kendilerini yenileyebilmeleri, çağın gerektirdiği koşullara ayak uydurabilmeleri ve kendi işlerinin gelişimlerini takip edebilmeleri zorunlu hale gelmiştir. Bu gelişim ve değişimler insanların eğitimlerini sadece belirli yaş dönemlerinde ya da belirli ortamlarda sınırlandırılmaz hale getirmiştir. Bu nedenle eğitim sistemlerinde araştıran, sorgulayan, yeniliklere ayak uyduran bireylerin yetiştirilmesi amaçlanmalıdır. Bu nitelikleri taşıyan bireylerin yetiştirilmesi demek onların aynı zamanda, yaşam boyu öğrenenler olmaları anlamına da gelmektedir. Bu gelişmeler doğrutusunda son yıllarda *yaşam boyu öğrenme* kavramı üzerinde daha fazla durulmaktadır.

Ohidy'e (2008) göre yaşam boyu öğrenme kavramı il defa 1960 yılında UNESCO tarafından düzenlenen konferansta gündeme gelmiştir. Konferanstan kısa bir süre sonra da UNESCO Eğitim Enstitüsü yaşam boyu öğrenme kavramını yeniden ele alarak geliştirmiştir (Günüç, Odabaşı ve Kuzu, 2012). Yaşam boyu öğrenme, örgün öğrenme, yaygın öğrenme, mesleki eğitim, hizmetiçi ve hizmetöncesi eğitim gibi tüm eğitim ve öğretim kademelerini içermektedir. Bu nedenle yaşam boyu öğrenme evde, işte bireyin olduğu her yerde gerçekleşebilir. Yaşam boyu öğrenmede yer, zaman, yaş, ekonomik düzey gibi kısıtlamaları ortadan kaldırmaktadır. Bireylere fırsat eşitliği vermektedir (Dinevski ve Dinevski, 2004). Yaşam boyu öğrenme; yer, zaman, yaş, ekonomik düzey gibi kısıtlamaları ortadan kaldırmaktadır. Bireylere fırsat eşitliği vermektedir (Dinevski ve Dinevski, 2004). Yaşam boyu öğrenme, bireylerin bilgi, beceri ve yeteneklerini geliştirmek amacıyla formal ya da informal tüm

öğrenmeleri içermektedir (Avrupa Komisyonu, 2002). Milli Eğitim Bakanlığı 2009-2013 Hayat Boyu Öğrenme Strateji Belgesi'nde yaşam boyu öğrenmeyi, bireylerin bilgi, beceri ve yeterliklerini geliştirmek amacıyla tüm hayat boyunca üstlenilen her türlü öğrenme etkinlikleri olarak tanımlamaktadır. Coşkun ve Demirel (2012) yaşam boyu öğrenmenin, bireylerin potansiyellerini ve yeteneklerini yaşamları boyunca geliştiren devamlı bir süreç olduğunu belirtmekte ve yaşam boyu öğrenmenin sadece sosyalleşmeyi, etkin vatandaşlığı ve kişisel gelişimi değil, rekabet gücünü ve istihdamı da artırdığını vurgulamaktadır

Gündoğın (2003) ise teknolojik değişimler ve gelişimler bazı mesleklerin ortaya çıkmasını sağladığı gibi bazı mesleklerin de ortadan kaldırdığını belirtmekte ve yaşam boyu öğrenme değişen koşullara iş gücünün adaptasyonunun sağlanması ve istihdam edilmesi yönünde zorunlu kıldığını vurgulamaktadır. Bu bağlamda değişen ve gelişen iş kolları sadece kişisel yönden gelişmiş bireyleri değil, kendi iş alanında da gelişmeleri takip edebilen, yeni ürünler ortaya koyabilen bireyler istihdam etmek istemektedir. Güleç, Çelik ve Demirhan (2012) da yaşam boyu öğrenmenin başta istihdamı geliştirmek, nitelikli iş gücü oluşturmak ve dünya ekonomisine katkıda bulunmak gibi amaçları olduğunu ve zamanla bireylerin değişen yaşam standartlarına uyum sağlamak, hak ettikleri kaliteli bir hayat sağlamak gibi amaçlara bıraktığı görüşündedir. Devlet Planlama Teşkilatı Özel İhtisas Komisyonu Raporu'nda (2001) yaşam boyu öğrenmenin üç temel amacının olduğu belirtilmektedir. Birincisi, bireylerin ilgilerine ve gereksinimlerine göre eğitim vererek *kişisel gelişimi* sağlamak. İkincisi, öğrenmede fırsat eşitliği sağlayarak toplumun demokratik temellerini güçlendirerek *toplumsal bütünleşmeyi* sağlamak... Üçüncüsü, verimi artırarak *ekonomik büyümeyi* artırmaktır. Milli Eğitim Bakanlığı Hayat Boyu

Öğrenme Strateji Belgesi'nde (2009, s.7) yaşam boyu öğrenmenin amacını, bireylerin bilgi toplumuna uyum sağlamaları ve bu toplumda yaşamlarını daha iyi kontrol edebilmeleri için ekonomik ve sosyal hayatın tüm evrelerine aktif bir şekilde katılımlarına imkân vermek olarak belirtilmektedir. Bu tanımlamalar yaşam boyu öğrenme kavramının hem bireysel hem de toplumsal ve ekonomik yönlerine işaret etmektedir.

Yaşam boyu öğrenme kavramında öncekilerden farklı olarak bireyi merkeze alan bir yaklaşım benimsemiştir. Okul dışı öğrenmelere önem verilmiş, okulun rolü değişmiş, devletin eğitimdeki ağırlığı azaltılmış ve öğrenme belli bir yaş dilimi ile sınırlandırılmamıştır (Güleç, Çelik ve Demirhan, 2012). Bu yaklaşımda okul, öğrencilerine bilgi aktarmadan ziyade, onların öğrenme kapasitelerini güçlendirme, yetenekleri doğrultusunda seçim yapmasına yardımcı olma, kendi kendilerine öğrenme alışkanlıkları geliştirme ve teşvik etme rollerini üstlenmektedir (DPT, 2001). Bu anlamda okuldan beklenen, okul içi ve okul dışı etkinliklerle öğrencilerin yaşam boyu öğrenen olmalarına yardımcı olmaktır. Okulda yaşam boyu öğrenen özelliklerinin kazandırılması yaşamın her kesimi için önem taşımaktadır.

Alanyazında yaşam boyu öğrenme ile ilgili çeşitli araştırmalar bulunmaktadır. Coşkun ve Demirel (2012) çalışmasında üniversite öğrencilerinin yaşam boyu öğrenme eğilimlerinin düzeyini belirlemeye çalışmıştır. Aynı şekilde Tunca, Şahin ve Aydın (2015) çalışmasında öğretmen adaylarının yaşam boyu öğrenme eğilimlerini, Kılıç ve Tuncel (2014) ilköğretim branş öğretmenlerinin bireysel yenilikçilik ve yaşam boyu öğrenme eğilimleri arasındaki ilişkiyi araştırmıştır. Konakman ve Yelken (2014) eğitim fakültesi öğretim elemanlarının yaşam boyu öğrenmeye ilişkin algularını incelemiştir. Çalışma 2011-2012 öğretim yılında yapılmış ve

çalışmaya Türkiye’de çeşitli üniversitelerde görev yapan 255 öğretim elemanı katılmıştır.

Yukarıda açıklandığı gibi yaşam boyu öğrenme bireyin ihtiyaçlarına ve ilgilerine göre yer ve zaman sınırlaması olmadan gerçekleşen bir süreç olduğundan dolayı öğrenenin bu süreçten yararlanabilmesi için derse katılımı önem taşımaktadır. Çünkü bireyin ilgi ve ihtiyaçlarına göre düzenlenen bir öğretim programında öğrenci derse katılım gösterirse o dersten bir şeyler öğrenebilir, öğrenmekten zevk alabilir ve öğrendiklerini gelecekte kullanabilir. Bu nedenle, Eryılmaz’ın (2014) da belirttiği gibi, etkili bir öğretimin yapılması için öğrencilerin her gün öğrenme süreçlerinin kontrol edilmesi gerekmektedir. Bu süreçlerin de en önemli öğelerinden biri de derse katılımıdır. Okula ve derslere katılmanın davranışsal, bilişsel ve duyuşasal olmak üzere üç boyutu bulunmaktadır. Fredrick, Blumenfeld ve Paris’e (2004) göre öğrencilerin okulda olumsuz davranışlar sergilemeleri, devamsızlık yapmaları, derslerde öğrenmek için çaba göstermemeleri davranışsal boyutta; öğrencilerin okulda bulunmaktan sıkılmaları, kaygılanmaları, hoşlanmamaları ise duyuşasal boyutta derse katılmamayı göstermektedir. Skinner, Kinderman ve Furrer (2009) da derse duyuşsal katılımın, keyif alma, ilgilenme, heyecanlanma; bilişsel katılımın, bilişsel süreçleri kullanma, öğrendiklerini anlamlandırma; davranışsal katılımın ise ödevlerini yapma, soru sorma, grup çalışmalarına katılma gibi göstergelerinin olduğunu belirtmektedir.

Alanyazındaki araştırmalar incelendiğinde derse katılım bağımlı değişken olarak incelenmiştir (Sever, 2014). Çalışmalarda bu değişken üzerinde öğretmenlerin kullandığı yöntem, teknik ve stratejiler, harmanlanmış öğrenme ortamları, öğrencilerin öğretmenlerine olan güven düzeyleri gibi çeşitli değişkenlerin etkilerinin ele alındığı görülmektedir (Adıyaman, 2008; Türk, 2012; Sarıtepeci, 2012; Menteş, 2011). Nazlıççek ve Akarsu (2008)

alışmasında Matematik, Fizik ve Kimya ğretmenlerinin değerlendirme araçları/uygulamaları hakkındaki bilgi düzeyleri, yaklaşımları ve bu araçları kullanma alışkanlıklarını incelemiştir. Araştırma sonucunda, en güvenilen ve en fazla önemsenen derse katılım ve gayret olduğu tespit edilmiştir. Aypay ve Eryılmaz (2011) alışmasında lise ğrencilerinin okul tükenmişliği ve derse katılmaya motive olmaları arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Çalışmanın sonuçlarına göre lise ğrencilerinin okula ilgi kaybı ve dev yapmaktan tükenmişlik düzeyleri yükseldikçe derse katılmaya motive olma düzeylerinin düştüğü gözlenmiştir. Dinlenme ve eğlenme ihtiyaçları karşılandıkça derse katılmaya motive olma düzeylerinin yükseldiği belirlenmiştir.

Yaşam boyu öğrenmede temel amaç, bireylerin yaşamlarında meydana gelen teknolojik, kültürel ve ekonomik hayata daha kolay ayak uydurmalarını sağlamaktır. Bu noktada önemli olan öğrenenlere ihtiyaçları olan ve kullanacakları bilgi ve deneyimleri kazandırmaktır. Bu deneyimler ve bilgiler öğrenenlere kazandırılırken öğrenenin öğrenmekten zevk alması, bilişsel ve davranışsal çabalar göstermesi beklenir. ğrenme ortamı öğrenene uygun, olumlu bir havada, etkili düzenlenirse ğrenci derse bilişsel, duyuşsal ve davranışsal olarak katılabilir. Her üç boyutta derse katılım yapan ğrenci öğrenmenin göstergelerini yerine getirdiği gibi öğrendiklerini her yerde her zaman kullanarak yaşam boyu öğrenme eğilimi de gösterebilir. Öğrencilerin derse katılımı ve yaşam boyu öğrenme ile ilgili çalışmalar incelendiğinde birçok çalışmanın yapıldığı grlmş ancak öğrencilerin derse katılımları ve yaşam boyu öğrenmeleri arasındaki ilişkiyi belirlemeye yönelik bir çalışmaya rastlanmamıştır. Bu gerekçelerle bu çalışmada da niversite ğrencilerinin yaşam boyu öğrenme eğilimleri ve derse katılımları arasında anlamlı bir ilişkinin olup olmadığının

belirlenmesi ve çeşitli değişkenler açısından incelenmesi amaçlanmıştır.

Çalışmanın Amacı

Bilgi ağı, bireyleri sürekli öğrenmeye yöneltmektedir. Üniversite ğrenim gören öğrenciler üniversiteyi bitirinceye kadar öğrendikleri kimi bilgiler eskimektedir. Bu bağlamda niversite ğrencilerinin yaşam boyu öğrenme eğilimlerini ve öğrenmenin göstergelerinden olan derse katılım düzeyini belirlemenin yüksek öğretimde etkili öğrenme ortamlarının düzenlenebilmesi açısından yararlı olacağı dşnlmektedir. Çalışmanın yaşam boyu öğrenme ve yüksek ğretim süreçlerine katkı getirmesi beklenmektedir. Bu çalışmada, niversite ğrencilerinin yaşam boyu öğrenme eğilimleri ile derse katılım düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi amaçlanmıştır. Bu amaç doğrultusunda aşağıdaki sorulara yanıt aranmıştır:

1. Üniversite ğrencilerinin yaşam boyu öğrenme eğilimleri ne düzeydedir?
2. Üniversite ğrencilerinin yaşam boyu öğrenme eğilimleri; cinsiyet, sınıf, bölüm, öğrenim gördüğü bölümü seçmede istekli olma değişkenlerine göre değişmekte midir?
3. Üniversite ğrencilerinin derse katılımları ne düzeydedir?
4. Üniversite ğrencilerinin derse katılımları; cinsiyet, sınıf, bölüm, öğrenim gördüğü bölümü seçmede istekli olma değişkenlerine göre değişmekte midir?
5. Üniversite ğrencilerinin yaşam boyu öğrenme eğilimleri ile derse katılım düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?

2. Yöntem

Bu kısımda üniversite öğrencilerinin yaşam boyu öğrenme eğilimleri ve derse katılım düzeylerinin belirlenmesi amacıyla çalışmanın modeli, evren ve örneklem, veri toplama araçları ve verilerin analizi verilmiştir.

2.1. Araştırmanın Modeli

Bu çalışmada betimsel araştırma yöntemlerinden tarama modeli kullanılmıştır. Tarama modeli, geçmişte ya da halen var olan bir durumu veya olayı var olduğu şekilde betimlemeyi amaçlar (Karasar, 2005). Bu çalışmada üniversite öğrencilerinin yaşam boyu öğrenme eğilimleri ve derse katılım düzeyleri var olduğu biçimde betimlenmiştir.

2.2. Evren ve Örneklem

Araştırmanın evrenini 2016-2017 Eğitim-öğretim yılı Bahar döneminde Afyon Kocatepe Üniversitesi Bolvadin Meslek Yüksek Okulunun 1. ve 2. sınıflarında öğrenim gören ön lisans öğrencileri oluşturmaktadır. Araştırmanın örneklemini ise bu evrenden yansız olarak seçilen 264 öğrenci oluşturmaktadır. Öğrencilerin 106'sı kadın (% 40.15), 158'i erkektir (% 59.84). Grubun 84'ü (% 31.81) 1. sınıf, 180'i (% 68.18) 2. sınıf öğrencisidir. Teknik bilimlerde öğrenim gören 139 (%52.65), sosyal bilimlerde öğrenim gören 125 (%47.34) öğrenci bulunmaktadır.

2.3. Veri Toplama Aracı

Araştırmada üniversite öğrencilerinin yaşam boyu öğrenme eğilimlerini belirlemek amacıyla Erdoğan ve Arsal (2016) tarafından geliştirilen "Yaşam Boyu Öğrenme Eğilimi Ölçeği" kullanılmıştır. Ölçek 5'li likert tipinde, 17 maddeden oluşan iki faktörlü bir yapıdadır. Birinci faktör "öğrenmeye isteklilik", ikinci faktör ise "gelişime açıklık" adını taşımaktadır.. Bu iki faktörün açıkladığı toplam varyans % 43,44'tür. Ölçeğin

Cronbach's alfa iç tutarlılık katsayı .86 olarak hesaplanmıştır. Ölçeğin kararlılığına ilişkin test tekrar test güvenirlilik katsayısı .76 olarak bulunmuştur. (Erdoğan ve Arsal, 2016). Bu araştırmada belirlenen Cronbach's alfa iç tutarlılık katsayı boyutlara göre .92, .90 ve toplam puana göre .95 olarak hesaplanmıştır.

Üniversite öğrencilerinin derse katılım düzeylerini belirlemek için Eryılmaz (2014) tarafından geliştirilen "Üniversite Öğrencileri İçin Derse Katılım Ölçeği" kullanılmıştır. Ölçek 5'li likert tipinde toplam 15 maddeden ve üç boyuttan oluşmaktadır. Bu boyutlar; duygusal katılım, bilişsel katılım ve davranışsal katılım olarak adlandırılmıştır. Ölçeğin Cronbach's alfa iç tutarlılık katsayısı boyutlara göre sırasıyla; .84, .86, .84; toplam puana göre .84 olarak hesaplanmıştır. Bu çalışmada bulunan Cronbach alfa katsayısı boyutlara göre sırayla .82, .81, .84 ve toplam puana göre .91 olarak hesaplanmıştır.

2.4. Verilerin Analizi

Çalışmada uygulanan ölçeklerin normal dağılım gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla Kolmogorov-Smirnov-testi uygulanmıştır. Yaşam Boyu Öğrenme Eğilimi Ölçeği ile elde edilen verilerin değişkenlere göre normal dağılım göstermediği ($p < .01$) belirlenmiş ve bu nedenle parametrik olmayan testler kullanılmıştır. Öğrencilerin yaşam boyu öğrenme eğilimlerinin çeşitli değişkenlere göre incelenmesinde Mann Whitney U testi uygulanmıştır. Üniversite Öğrencileri İçin Derse Katılım Ölçeği ile elde edilen veri setinin normal dağılım gösterdiği ($p > .01$) belirlenmiş ve parametrik testler kullanılmıştır.

Yaşam Boyu Öğrenme Eğilimi ve Üniversite Öğrencileri İçin Derse Katılım ölçeğinin alt boyutlarına ilişkin Kolmogorov-Smirnov testi sonuçlarına göre ölçeklerin alt boyutlarının normal dağılım göstermediği belirlenmiştir ($p < .01$).

Verilerin çözümlenmesinde aritmetik ortalama, standart sapma gibi betimsel analizler, bağımsız ve bağımlı değişkenlerle yapılan ikili karşılaştırmalarda normal dağılım gösteren değişkenler için t testi, normal dağılım göstermeyen değişkenler için Mann Whitney U testi kullanılmıştır. Üniversite Öğrencileri İçin Derse Katılım Ölçeği değişkenlerinin normal dağılım gösterdiği, Yaşam Boyu Öğrenme Eğilimi Ölçeği değişkenlerinin normal dağılım göstermediğinden aralarındaki ilişkiyi belirlemek için Spearman Sıra Farklar korelasyon analizi yapılmıştır.

3.Bulgular

Araştırmada elde edilen bulgular çalışmanın alt problemlerine göre sırasıyla beş başlık altında verilerek incelenmiştir.

3.1. Araştırmanın birinci alt problemine yönelik elde edilen bulgular

Çalışmanın birinci alt problemi, “Üniversite öğrencilerinin yaşam boyu öğrenme eğilimleri ne düzeydedir?” olarak belirlenmiştir. Üniversite öğrencilerinin yaşam boyu öğrenme eğilimlerini gösteren betimsel bulgular Tablo 1’te verilmiştir.

Tablo 1. Üniversite Öğrencilerini Yaşam Boyu öğrenme Eğilimlerine Yönelik Betimsel Bulgular

	N	$\bar{x}$	S
Öğrenmeye İsteklilik	264	3.58	.883
Gelişime Açıklık	264	3.72	.998
Ölçeğin Tümü	264	3.63	.758

Tablo 1’de katılımcıların ölçeğin alt boyutlarına ve ölçeğin tümüne vermiş oldukları cevapların aritmetik ortalaması verilmiştir. Öğrencilerin yaşam boyu öğrenme eğilimlerinin ($\bar{x}$ = 3.63, S= .76) “Katılıyorum” düzeyinde olduğu belirlenmiştir. Ölçeğin alt boyutlarında ise öğrencilerin eğilimleri, “Öğrenmeye İsteklilik” alt boyutunda ($\bar{x}$ = 3.58, S= .88) “Katılıyorum” düzeyinde, “Gelişime Açıklık” alt boyutunda ($\bar{x}$ = 3.72, S= .76) ortalama ile “Katılıyorum” düzeyindedir.

3.2. Araştırmanın ikinci alt problemine yönelik elde edilen bulgular

Araştırmanın ikinci alt problemi, “Üniversite öğrencilerinin yaşam boyu öğrenme eğilimleri; cinsiyet, sınıf, bölüm ve öğrenim gördüğü bölümü seçmede istekli olma değişkenlerine göre değişmekte midir?” biçiminde belirlenmiştir. Üniversite öğrencilerinin cinsiyete göre yaşam boyu öğrenme eğilimlerine ilişkin Mann Whitney U testi sonuçları Tablo 2’de verilmiştir.

Tablo 2. Üniversite Öğrencilerinin Yaşama Boyu Öğrenme Eğilimlerinin Cinsiyete, Sınıflarına, Bölümlerine ve Öğrenim Gördükleri Bölümü Seçmede İstekli Olma Durumlarına Göre Karşılaştırmasına İlişkin Mann Whitney U Testi Sonuçları

Cinsiyet	N	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	U	p
Kadın	106	147.90	19303	6742.000	.007*
Erkek	158	122.17	15677		
Sınıf	N	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	U	p
1.Sınıf	84	138.02	11594	7096.000	.422
2.Sınıf	180	129.92	23386		
Bölüm	N	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	U	p
Teknik B.	139	126.44	17575	7845.000	.174
Sosyal B.	125	139.24	17405		
İstek	N	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	U	p
Evet	202	133.58	26982	5044.500	.679
Hayır	62	128.99	7997		

Tablo 2’de görüldüğü gibi çalışmaya katılan üniversite öğrencilerinin yaşam boyu öğrenme eğilimlerinin cinsiyet değişkenine göre anlamlı bir fark gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla yapılan Mann Whitney U testi sonucunda kadın öğrencilerin lehine anlamlı bir farkın olduğu belirlenmiştir ($p < .01$).

Öğrencilerin yaşam boyu öğrenme eğilimleri öğrenim gördükleri sınıf düzeylerine, bölümlerine, ve öğrenim gördükleri bölümü seçmede istekli olma durumlarına göre incelendiğinde, Mann Whitney U testi sonuçlarında anlamlı bir fark görülmemiştir

3.3. Araştırmanın üçüncü alt problemine yönelik elde edilen bulgular

Araştırmanın üçüncü alt problemi, “Üniversite öğrencilerinin derse katılımları ne düzeydedir?” sorusu ile belirlenmiştir. Buna göre üniversite öğrencilerinin derse katılım

düzeylerine ilişkin elde edilen betimsel bulgular Tablo 3'te verilmiştir.

Tablo 3. Üniversite Öğrencilerinin Derse Katılım Düzeyleri ve Alt Boyutlarına Yönelik Betimsel İstatistik Değerleri

	N	$\bar{x}$	S
Davranışsal Katılım	264	3.44	.835
Bilişsel Katılım	264	3.59	.848
Duyuşsal Katılım	264	3.43	.876
Toplam	264	3.49	.758

Tablo 3 incelendiğinde Üniversite öğrencilerinin Derse Katılım Ölçeğine ($\bar{x}$ =3.49, S= .75) "Kararsızım" şeklinde görüş bildirmişlerdir. Öğrencilerin ölçeğin alt boyutlarına vermiş oldukları cevaplar incelendiğinde, "Davranışsal Katılım" alt boyutuna ($\bar{x}$ = 3.44, S= .83) ile "Kararsızım" şeklinde; "Bilişsel Katılım" alt boyutuna ($\bar{x}$ = 3.59, S= .84) "Katılıyorum" şeklinde ve "Duyuşsal Katılım" alt boyutuna ($\bar{x}$ = 3.43, S= .87) "Kararsızım" şeklinde görüş bildirmişlerdir. Bilişsel katılımın diğerlerine göre daha yüksek düzeyde olduğu görölmektedir.

3.4. Araştırmanın Dördüncü alt problemine yönelik elde edilen bulgular

Araştırmanın dördüncü alt problemi, "Üniversite öğrencilerinin derse katılımları; cinsiyet, sınıf, bölüm ve öğrenim gördüğü bölümü seçmede istekli değişkenlerine göre değişmekte midir?" Üniversite öğrencilerinin derse katılım düzeylerinin cinsiyet değişkenine göre anlamlı bir farkın olup olmadığını belirlemek amacıyla bağımsız t testi uygulanmış ve sonuçları Tablo 4'te verilmiştir.

Tablo 4. Üniversite Öğrencilerinin Cinsiyet, Sınıf, Bölüm ve Öğrenim Gördüğü Bölümü Seçmede İstekli Olma değişkeblerine Göre Derse Katılım Düzeylerinin Karşılaştırmasına İlişkin Bağımsız t Testi Sonuçları

Cinsiyet	N	$\bar{x}$	S	sd	t	p
Erkek	158	51.17	11.87	262	-2.120	.035
Kadın	106	54.17	10.40			
Sınıf	N	$\bar{x}$	S	sd	t	p
1	84	52.92	11.28	262	.536	.593
2	180	52.12	11.44			
Bölüm	N	$\bar{x}$	S	sd	t	p
Teknik B.	139	51.54	11.56	262	-1.254	.211
Sosyal B.	125	53.30	11.14			
İstek	N	$\bar{x}$	S	sd	t	p
Evet	202	53.49	11.30	262	2.918	.04
Hayır	62	48.74	10.92			

Tablo 4'te görüldüğü gibi, üniversite öğrencilerinin derse katılım düzeylerinin cinsiyet değişkenine göre karşılaştırılması sonucu erkek öğrencilerin puan ortalaması ($\bar{x}=51.17$; S= 11.87) ile kadın öğrencilerin ölçekten aldığı puanların ortalaması ($\bar{x}=54.17$; S= 10.40) arasında kadınlar lehine anlamlı fark görülmüştür ($t_{262}=-2.120$, $p<.05$). 1. sınıf öğrencilerinin aldığı ölçek puanları ortalaması ($\bar{x}=52.92$, S= 11.28) ile 2. sınıf öğrencilerinin ölçekten aldığı puanların ortalaması ($\bar{x}=52.12$, S= 11.44) arasında anlamlı

fark yoktur ($t_{(262)}=.536$, $p>.05$). aynı şekilde Teknik Bilimler öğrencilerinin aldığı ölçek puanları ortalaması ($\bar{X}=51.54$, $S=11.56$) ile Sosyal Bilimler öğrencilerinin ölçekten aldığı puanların ortalaması ($\bar{X}=53.30$, $S=53.30$) arasında anlamlı fark bulunmamıştır ($t_{(262)}=-1.254$, $p>.05$).

Üniversite öğrencilerinin öğrenim gördüğü bölümü isteyerek seçen öğrencilerin aldığı ölçek puanları ortalaması ($\bar{X}=53.49$, $S=11.30$) ile öğrenim gördüğü bölümü istemeyerek seçen öğrencilerin ölçekten aldığı puanların ortalaması ($\bar{X}=48.74$, $S=10.92$) arasında öğrenim gördüğü bölümü isteyerek seçen öğrenciler lehine anlamlı fark vardır ($t_{(262)}=2.918$, $p<.05$).

3.5. Araştırmanın beşinci alt problemine yönelik elde edilen bulgular

Çalışmanın beşinci alt problemi, “Üniversite öğrencilerinin yaşam boyu öğrenme eğilimleri ile derse katılım düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?” şeklinde belirlenmiştir. Üniversite öğrencilerinin yaşam boyu öğrenme eğilimleri ile derse katılım düzeyleri arasında ilişkiyi belirlemek için yapılan Spearman Sıra Farklar Korelasyon katsayıları Tablo 5’te verilmiştir.

Tablo 5. Üniversite Öğrencilerinin Yaşam Boyu Öğrenme Eğilimleri ile Derse Katılım Düzeyleri Arasındaki İlişkiye İlişkin Bulgular

Yaşam Boyu Öğrenme Alt Boyutlar		Öğrenmeye İsteklilik	Gelişime Açıklık	Yaşam Boyu Öğrenme Ölçeği Toplam Puan
Derse Katılım Alt Boyutlar	Rho	.457**	.387**	.462**
Bilişsel Katılım	P	.000	.000	.000

	N	264	264	264
Davranışsal Katılım	Rho	.433**	.367**	.444**
	P	.000	.000	.000
	N	264	264	264
Duyuşsal Katılım	Rho	.432**	.409**	.459**
	P	.000	.000	.000
	N	264	264	264
Derse Katılım Ölçeği Toplam Puan	Rho	.495**	.441**	.516**
	P	.000	.000	.000
	N	264	264	264

Tablo 5'te de görüldüğü gibi, üniversite öğrencilerinin yaşam boyu öğrenme eğilimleri ile derse katılım düzeyleri arasında pozitif yönde ve orta düzeyde anlamlı ilişki olduğu belirlenmiştir ($r_s = .516$, $p < .01$). Ölçeklerin alt boyutları arasında da $r_s = .39$ ile $.46$ arasında değişen değerlerde pozitif yönde, orta düzeyde anlamlı ilişkiler bulunmuştur.

4. Sonuç ve Tartışma

Bu çalışmanın amacı üniversite ön lisans öğrencilerinin yaşam boyu öğrenme eğilimleri ile derse katılım düzeyleri arasındaki ilişkiyi belirlemektir. Çalışmada bu değişkenler; cinsiyet, sınıf, öğrenim gördükleri bölüm, öğrenim gördükleri bölümü tercihte istekli olma gibi değişkenlere göre de incelenmiştir.

Öğrencilerin yaşam boyu öğrenme eğilimi ölçeğine vermiş oldukları cevaplara göre genel olarak öğrencilerin yaşam boyu

öğrenme eğilimlerinin ortanın biraz üstünde, iyi düzeyde olduğunu ancak pek yüksek olmadığını belirtebiliriz. Alt boyutlara göre bakıldığında ise Gelişime açıklık düzeyinin öğrenmeye isteklilik düzeyine göre daha yüksek olduğu görülmektedir. Bunu nedeni olarak öğrencilerin bilgi-iletişim-teknoloji, kültürel, ekonomik ve kendi alanlarında yaşanan gelişmeleri takip etmesi, kullanması ve bu alanlarda kendilerini geliştirmenin bir gereklilik olduğunu düşünmelerinden kaynaklandığı söylenebilir. Karakuş (2013) da benzer şekilde çalışmasında meslek yüksel okulu öğrencilerinin yaşam boyu öğrenme yeterliklerinin iyi seviyede olduğu sonucuna ulaşmıştır. Coşkun ve Demirel (2012) çalışmasında üniversite öğrencilerinin yaşam boyu öğrenme eğilimlerinin düşük olduğu sonucuna ulaşmış ve bu sonuç araştırmanın bulguları ile çelişmektedir. Aynı şekilde Damat, Dikmen, Filiz ve Başaran (2016) hemşirelik öğrencilerinin yaşam boyu öğrenme eğilimlerini araştırmış ve çalışmanın sonucunda öğrencilerin yaşam boyu öğrenme eğilimleri düşük çıkmıştır. Araştırmalarda öğrencilerin yaşam boyu öğrenme eğilimlerinin farklı düzeylerde görülmesi öğrenim gördükleri alanların farklılaşmasından ve uygulanan ölçeklerin farklılığından kaynaklanmış olabilir. Bu noktada üniversite öğrencilerinin yaşam boyu öğrenme eğilimlerine ilişkin daha net değerlendirmeler yapabilmek için daha fazla araştırma bulgusuna gereksinim olduğu söylenebilir.

Çalışmanın ikinci alt probleminde üniversite öğrencilerinin yaşam boyu öğrenme eğilimlerinin cinsiyet, sınıf, bölüm ve öğrenim gördüğü bölümü istekli olma değişkenleri açısından anlamlı farkın olup olmadığını belirlenmesi istenilmektedir. Üniversite öğrencilerinin yaşam boyu öğrenme eğilimleri cinsiyet değişkenine göre incelendiğinde kadın öğrenciler lehine anlamlı fark vardır. Kadın öğrencilerin yaşam boyu öğrenme eğilimleri erkek öğrencilere göre yüksektir. Bunun nedeni olarak da kadınların öğrenmeye ve araştırmaya erkek öğrencilerden daha

istekli olmalarından kaynaklandıęı dūřınūlebilir. Cořkun ve Demirel (2012), İzci ve Koç (2012) ūniversite ūğrencilerinin yařam boyu ūğrenme eęilimlerini incelemiř ve çalıřmanın sonucunda erkek ve kadın ūğrenciler arasında anlamlı fark olduęunu bu farkın ise kadın ūğrenciler lehine yūksek olduęunu saptamıřtır. Kılıç ve Tuncel'in (2014) branř ūğretmenlerinin yařam boyu ūğrenme eęilimlerini ūlçmeye yūnelik yaptığı çalıřmada kadın ūğretmenlerin erkek ūğretmenlere gūre yařam boyu ūğrenme eęilimleri yūksek çıkmıřtır. Yavuz Konokman ve Yanpar Yelken (2014) çalıřmasında çeřitli ūniversitelerde gūrev yapan 255 ūğretim elemanının yařam boyu ūğrenme yeterliklerine iliřkin algılarını incelemiř ve arařtırmanın sonucunda kadın ūğretim elemanlarının yařam boyu ūğrenme yeterliklerine iliřkin algıları dūzeyleri erkek ūğretim elemanlarına gūre yūksek çıkmıřtır. Bu bulgular çalıřmanın bulgularını destekler nitelikte olduęu gibi alanyazında çalıřmanın bulgularıyla çeliřen arařtırmalar da bulunmaktadır. Yaman ve Yazar (2015) ūğretmenlerin yařam boyu ūğrenme eęilimlerini incelemiř ve 293 ūğretmene ulařmıřtır. Çalıřmanın sonucunda kadın ve erkek ūğretmenlerin cinsiyet açasından yařam boyu ūğrenme eęilimlerinde anlamlı fark bulamamıřtır. Benzer řekilde řahin, Akbařlı ve Yanpar Yelken (2010) çalıřmasında cinsiyet deęiřkeni arasında anlamlı fark bulamamıř; Argon, Ūztūrk ve Kılıçaslan (2008) ise arařtırmasında kadınlar lehine anlamlı fark bulmuřtur.

Ūniversite ūğrencilerinin yařam boyu ūğrenme eęilimlerinde ūğrenim gūrdūkleri būlūm ve sınıf dūzeylerine gūre anlamlı bir fark bulunmazken ūğrenim gūrdūkleri būlūmū tercih etmelerine gūre anlamlı fark bulunmuřtur. Būlūmūnū isteyerek seęen ūğrencilerin yařam boyu ūğrenme eęilimleri būlūmūnū isteyerek seęmeyenlerden daha yūksektir. Bu sonuca gūre būlūm tercihinin ūniversite ūğrencilerinin yařam boyu ūğrenme eęilimlerinde ūnemli bir deęiřken olduęu sūylenebilir.

Benzer şekilde Dündar da (2016) çalışmasında sınıf öğretmeni adaylarının yaşam boyu öğrenme eğilimlerini incelemiş ve sınıf öğretmeni adaylarının öğrenim gördükleri sınıflar arasında anlamlı fark çıkmazken, bölümü tercih etme nedenleri arasında anlamlı fark bulunmuştur. Bu bulgu çalışmanın bulgularını destekler niteliktedir. Alanyazın incelendiğinde araştırmanın bulgularıyla örtüşmeyen çalışmalar da bulunmaktadır. Coşkun ve Demirel (2012) çalışmasında üniversite öğrencilerinin 1 ve 4. sınıflar arasında anlamlı fark belirlemiştir. Yaman ve Yazar (2015) öğretmenlerin yaşam boyu öğrenme eğilimlerini incelemiş ve araştırma sonucunda öğretmenlerin branşları ve öğrenim düzeylerine göre anlamlı fark bulmuştur. Aynı şekilde İzci ve Koç (2012) bölümlerine göre, sınıf, Matematik ve Türkçe öğretmen adaylarının yaşam boyu öğrenmeye ilişkin görüşleri arasında anlamlı fark tespit etmiştir. Çalışmanın konusu ile ilgili alanyazın incelendiğinde çalışmaların genelde öğretmen, öğretmen adayları ile yapıldığı ve çalışmanın yaş, cinsiyet, bölüm, sınıf, tercih nedeni gibi değişkenlerin olduğu ve bu değişkenlerin bazılarında anlamlı farkın olduğu bazılarında ise anlamlı farkın olmadığı belirlenmiştir. Bu farkın ise katılımcıların o anki psikolojik durumu, ekonomik, kültürel, eğitim düzeyi, sosyal çevre gibi etkenlerden farklılaştığı düşünülmektedir.

Araştırmanın üçüncü alt problemde üniversite öğrencilerinin derse katılım düzeyi ile ilgili elde edilen sonuçlar şu şekildedir. Öğrencilerin ölçeğin alt boyutlarından “Bilişsel Katılım” alt boyutuna katıldıklarını ve “Duyuşsal Katılım” İle Davranışsal Katılım” alt boyutlarında kararsız kaldıklarını belirtmişlerdir Yüksek öğretimde öğrenme ortamlarında duyuşsal ve davranışsal katılımdan daha çok bilişsel davranışların kazandırılmasına önem verilmesinden kaynaklanmış olabilir. Bu sonuçlar göz önünde bulundurulduğunda öğrencilerin genel olarak derse katılmada kararsız kaldıkları söylenebilir. Bu durum farklı derslerde

gerçekleştirilen farklı yöntemler, uygulamalar buna neden olmuş olabilir. Uygulanan yöntemlerin öğrencilerin derse katılımlarını etkilediği yönünde araştırma bulgularına rastlanmaktadır. Türk (2012) çalışmasında harmanlanmış öğrenme ortamlarının meslek yüksek okulu öğrencilerin derse katılımını belirlemek amacıyla yaptığı çalışmada harmanlanmış öğrenme ortamları öğrencilerin derse katılım düzeyini ve akademik başarılarını artırdığını belirtmektedir. Adıyaman (2008) çalışmasında İlköğretim okullarında öğretmenlerin derste uygun kullanılan yöntem tekniklerin öğrencilerin derse katılımını artıracakđı sonucuna ulaşmıştır. Mentеш (2011) çalışmasında öğrencilerin öğretmenlerine olan güven düzeyleri ve derse katılım düzeyleri arasında anlamlı ve olumlu ilişki olduğunu belirlemiştir. Gürer (2013) ise çalışmasında Sosyal Bilgiler dersinde öğrenme nesnelерinin kullanımının öğrencilerin derse katılımını artırdığını belirtmektedir.

Üniversite öğrencilerinin derse katılımları cinsiyete göre incelendiğinde kadın öğrenciler lehine anlamlı fark olduğu görölmüştür. Bu sonuçlara göre kadın öğrencilerin derse katılım düzeyleri erkek öğrencilerin derse katılım düzeyinden daha yüksektir denilebilir. Sever, Ulubey, Toraman ve Türe (2014) lise öğrencilerinin çeşitli değişkenler açısından derse katılım düzeylerini incelemiş ve araştırmanın sonucunda kadın öğrencilerin derse katılım düzeyi erkek öğrencilerin derse katılım düzeyinden yüksek çıkmıştır. Bu bulgu çalışmanın sonucunu destekler nitelikte olduğu görölmektedir. Üniversite öğrencilerinin derse katılımları arasında öğrenim gördükleri bölüm ve sınıf düzeylerine göre anlamlı fark yoktur. Bu sonuca göre, öğrencilerin öğrenim gördüğü bölüm ve sınıf düzeyleri derse katılım düzeylerini etkilemediği söylenebilir. Öğrencilerin derse katılım düzeylerini öğrenim gördükleri bölümü tercih ederken istekli olan öğrencilerin lehine anlamlı fark bulunmuştur. Buradan öğrencilerin öğrenim gördüğü bölümü

tercih ederken isteki olmaları onların derse katılım düzeylerini artırdığı düşünölebilir.

Araştırma bulgularına göre öğrencilerin yaşam boyu öğrenme eğilimleri ile derse katılım düzeyleri arasında orta düzeyde, pozitif yönde anlamlı ilişkinin olduğunu belirlenmiştir. Ölçeklerin alt boyutları arasında da orta düzeyde, pozitif yönde anlamlı ilişkiler bulunmuştur. Bu sonuca göre yaşam boyu öğrenme eğilimi yüksek olan öğrencilerin derse katılım düzeylerinin de yüksek olduğu ya da öğrencilerin derse katılım düzeyi yükseldikçe yaşam boyu öğrenme eğilimleri da artmaktadır şeklinde yorumlanabilir.

Araştırma sonuçlarında öğrencilerin öğrenim gördükleri bölümleri tercih etmelerinde tercih durumları incelendiğinde istekli olan öğrencilerin hem yaşam boyu öğrenme eğilimi hem de derse katılım düzeyleri yüksek çıkmıştır. Bu sonuca göre öğrenim gördükleri bölümü isteyerek tercih eden öğrencilerin yaşam boyu öğrenme eğilimleri hem de derse katılımları diğer öğrencilere göre daha yüksektir. Öğrencilerin isteyerek öğrenim görmelerinin önemli olduğu anlaşılmaktadır. Bu durum başarılı olmalarını da etkileyebilir. Çünkü Sever, Ulubey, Toraman ve Türe (2014) çalışmasında kendini başarılı gören öğrencilerin derse katıldığını, başarısız gören öğrencilerin de derse katılmadığı sonucuna ulaşmıştır. Coşkun (2009) yaptığı doktora tez çalışmasında akademik olarak kendini “iyi” ve “çok iyi” gören öğrencilerin yaşam boyu öğrenme ölçek puan ortalamaları diğerlerinden yüksek çıkmıştır. Aynı şekilde Akçaalan (2016) çalışmasında yüksek akademik başarıya sahip olan grubun yüksek yaşam boyu öğrenme düzeyine sahip olduğunu sonucuna ulaşmıştır.

Sonuç olarak öğrencilerin yaşam boyu öğrenme eğilimleri ve derse katılımları yüksek düzeylerde bulunmamıştır. Oysa üniversite öğrencilerinin derslere etkin katılım göstermeleri ve yaşam boyu öğrenenler olmaları beklenir. Elde edilen bu

sonuçlara göre öğrencilerin yaşam boyu öğrenme eğilimlerini ve derse katılım düzeylerini destekleyici sınıf içi ve dışı çalışmalar yapılmalıdır. ğrenme ortamlarında öğrencilerin pasif alıcı olarak ders izlemeleri yerine davranışsal katılıma önem verilmeli, etkin yöntemler uygulanmalıdır. Ayrıca ğrencilerin derslere karşı ilgi ve motivasyonlarını artıracak teknikler uygulanarak duyuşsal katılım artırılmalıdır. Öğrencilerin yaşam boyu öğrenme eğilimlerini artırmak için üniversitelerde öğrencilere alanları ile ilgili güncel gelişmeleri takip edebilecekleri paneller, konferanslar, kurslar ve seminerler düzenlenmelidir. Doğru bilgiye öğrencilerin ulaşabilecekleri her türlü internet ortamları sağlanarak e-öğrenme yaygınlaştırılmalı ve öğrenmeler sadece okul sınırları içerinde kalmamalıdır. Öğrencilerin derse katılım düzeylerini artırmak amacıyla ğretim elemanları bu konularda bilgilendirilmeli, derste farklı ğretim yöntem ve teknikleri kullanarak öğrencilerin motivasyonlarını artırmalarına yönelik uygulamalı seminerler düzenlenmelidir. Öğrenciler niversite giriş sınavlarından önce kendi yeteneklerini fark edip ve bu yetenekleri doğrultusunda öğrenim görebilecekleri ve mezun olduktan sonra da severek yapabilecekleri mesleklere yönlendirilmelidir. Gelecek araştırmalarda bu çalışmanın benzeri meslek yüksek okulu öğrencileri ile niversite öğrencileri üzerinde daha geniş örneklemlerde uygulanarak sonuçlar karşılaştırılabilir. Araştırmalarda ayrıca belli bir derse yönelik uygulanan farklı ğretim teknikleri, sınıf yönetimleri ile öğrencilerin o derse katılımları, motivasyonları ve yaşam boyu eğilimlerinin ilişkisi incelenebilir.

Kaynakça

Adıyaman, Y.Z. (2008). *İlköğretim okullarında, öğretmen kullandığı yöntem, teknik ve etkinliklerin, öğrencilerin derse katılımına etkisi*. Yüksek lisans tezi, Yeditepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Akcaalan, M. (2016). *Yaşam boyu öğrenme ile sosyal duygusal öğrenme arasındaki ilişkilerin çeşitli değişkenler açısından incelenmesi*. Sakarya Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Sakarya.

Argon, T., Öztürk, Ç. ve Kılıçaslan Ç. (2008). Sınıf öğretmenliği öğretmen adaylarının bilgi okur-yazarlığı becerileri üzerine bir durum çalışması. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 8(2), 13-22.

Avrupa Komisyonu (2002). European report on quality indicators of lifelong learning. Brüksel, June 2002. 18.07.2017 tarihinde http://www.aic.lv/bologna/Bologna/contrib/EU/report_qual%20LLL.pdf adresinden alınmıştır.

Aypay, A. ve Eryılmaz, A. ((2011). Lise öğrencilerinin derse katılmaya motive olmaları ile okul tükenmişliği arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 21, 26 – 44.

Coşkun, Y.D. ve Demirel, M. (2012). Üniversite öğrencilerinin yaşam boyu öğrenme eğilimleri. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 42, 108-120.

Coşkun, Y. D. (2009). *Üniversite öğrencilerinin yaşam boyu öğrenme eğilimlerinin bazı değişkenler açısından incelenmesi*. Doktora tezi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara.

Damat, Y., Dikmen, Y., Filiz, N.Y. ve Başaran H. (2016). Hemşirelik öğrencilerinde yaşam boyu öğrenme. *J hum rhythm*, 2(1),39-45

Devlet Planlama Teşkilatı (DPT) Özel İhtisas Komisyonu Raporu, (2001). 18.07.2017 tarihinde

http://www.eduser.com.tr/upload/dosya/34._dpt8.kalkinmaplani_hayatbo.pdf adresinden alınmıştır.

Dinevski, D. ve Dinevski, İ.V. (2004). The concepts of university lifelong learning provision in europe. *Transition Studies Review* , 11 (3): 227-235. 18.07.2017 tarihinde

<https://link.springer.com/article/10.1007/s11300-004-0014-z> adresinden alınmıştır.

Dünder, H. (2016). *Sınıf öğretmeni adaylarının yaşam boyu öğrenme eğilimlerinin incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi. Atatürk Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Erzurum.

Erdoğan, D.G. ve Arsal, Z. (2016). Yaşam boyu öğrenme eğilim ölçeği (YBÖEÖ)'nin geliştirilmesi. *Sakarya University Journal of Education*, 6(1), 114-122.

Eryılmaz, A. (2014). Üniversite öğrencileri için derse katılım ölçeklerinin geliştirilmesi. *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(2). 02.08.2017 tarihinde

http://acikerisim.usak.edu.tr:8080/xmlui/bitstream/handle/usak/306/203453635_MAKALE_9%20%282%29.pdf?sequence=1&isAllowed=y adresinden alınmıştır.

Fredrick, A.J., Blumenfeld, P.C. ve Paris, A.H. (2004). School engagement: potential of the concept, state of the evidence. *Review of Educational Research*, 74(1), 59–109. 02.08.2017 tarihinde <file:///C:/Users/HP/Downloads/Fredricks,%20J.A.,%20Blumenfeld,%20P.C.,%20Paris,%20A.H.%20-%20School%20engagement.pdf> adresinden alınmıştır.

Güleç, İ., Çelik, S. ve Demirhan, B. (2012). Yaşam boyu öğrenme nedir? Kavram ve kapsam üzerine bir değerlendirme. *Sakarya University Journal of Education*, 2(3), 34-48.

Gündoğan, N. (2003). Avrupa Birliği'ne üye ülkelerde bir istihdam politikası aracı olarak "Yaşamboyu Öğrenme" ve bazı örnek program ve uygulamalar. *Kamu-İş*, 7(2). 19.07.2017 tarihinde <http://www.kamu-is.org.tr/pdf/7223.pdf> adresinden alınmıştır.

Günüç, S., Odabaşı, H.F. ve Kuzu, A. (2012). Yaşam boyu öğrenmeyi etkileyen faktörler. *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 11(2), 309-325. 18.07.2017 tarihinde <http://sbe.gantep.edu.tr/~sbd/index.php/sbd/article/viewFile/493/374> adresinden alınmıştır.

Gürer, M.D. (2013). *Sosyal bilgiler dersinde öğrenme nesnelерinin kullanımı: Başarı, tutum ve derse katılım*. Doktora Tezi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi Ankara.

İzci, E. ve Koç, S. (2012). Öğretmen adaylarının yaşam boyu öğrenmeye ilişkin görüşlerinin değerlendirilmesi. *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 5(9).

Kılıç, H. ve Tuncel, Z.A. (2014). İlköğretim branş öğretmenlerinin bireysel yenilikçilik düzeyleri ve yaşam boyu öğrenme eğilimleri. *Uluslararası Eğitim Programları ve Öğretim Çalışmaları Dergisi*, 4(7).

Karakuş, C. (2013). Meslek yüksek okulu öğrencilerinin yaşam boyu öğrenme yeterlikleri. *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi*, 2(3).

Karasar, N. (2005). *Bilimsel araştırma yöntemi*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

Konakman, G.Y. ve Yelken, T.Y. (2014). Eğitim fakültesi öğretim elemanlarının yaşam boyu öğrenme yeterliklerine ilişkin algıları. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 29(2), 267-281

Menteş, C. (2011). İlköğretim okulu 5. Sınıf öğrencilerinin öğretmenlerine olan güven düzeyleri ile derse katılım düzeyleri arasındaki ilişki. Yüksek lisans tezi, Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bolu.

Milli Eğitim Bakanlığı, 2009-2013 Hayat Boyu Öğrenme Strateji Belgesi. 10.07.2017 tarihinde <https://abdigm.meb.gov.tr/projeler/ois/013.pdf> adresinden alınmıştır.

Milli Eğitim Bakanlığı Hayat Boyu Öğrenme Strateji Belgesi (2009). 18.07.2007 tarihinde <http://mesbil.meb.gov.tr/genel/hayat%20boyu%20%C3%B6%C4%9Frenme%20dokuman.pdf> adresinden alınmıştır.

Nazlıççek, N. ve Akarsu, F. (2008). Fizik, kimya ve matematik öğretmenlerinin değerlendirme araçlarıyla ilgili yaklaşımları ve uygulamaları. *Eğitim ve Bilim*, 33(149), 18-29.

Santepeci, M. (2012). İlköğretim 7. Sınıf sosyal bilgiler dersinde harmanlanmış öğrenme ortamlarının öğrencilerin derse katılımına, akademik başarısına, derse karşı tutumuna ve motivasyonuna etkisi. Yüksek lisans tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

Sever, M. (2014). Derse katılım envanterinin Türk kültürüne uyarlanması. *Eğitim ve Bilim*, 39(176), 171-182.

Sever, M., Ulubey, Ö., Toraman, Ç. ve Türe, E. (2014). Lise öğrencilerinin çeşitli değişkenler açısından derse katılımlarının incelenmesi. *Eğitim ve Bilim*, 39(176), 183-198. 14.08.2017 tarihinde

file:///C:/Users/HP/Downloads/3633-30906-3-PB.pdf adresinden alınmıştır.

Skinner, E.A., Kinderman, T.A. ve Furrer, C.J. (2009). A motivational perspective on engagement and disaffection : conceptualization and assessment of children's behavioral and emotional participation in academic activities in the classroom. *Educational and Psychological Measurement*, 69, 493-525.

şahin, M., Akbaşlı, S. ve Yanpar Yelken, T. (2010). Key competences for lifelong learning: The case of prospective teachers. *Educational Research and Review*, 5 (10), 545-556.

Tunca, N., şahin, S.A. ve Aydın, Ö. (2015). Öğretmen adaylarının yaşam boyu öğrenme eğilimleri. *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakóltesi Dergisi*, 11(2).

Türk, M. (2012). *Harmanlanmış öğrenme ortamının meslek yüksekokulu öğrencilerinin derse katılımlarına ve akademik başarılarına etkisi*. Yüksek lisans tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

BOLVADİN KENTİNDEKİ KÜLTÜREL KİMLİĞE SAHİP SİVİL MİMARİ ÖRNEĞİ OLAN KONAK YAPILARININ PLAN BAKIMINDAN ANALİZİ

Ceyhan TAZEFDAN¹
Selin DURAN²

ÖZET

Kentlerin tarihi kimliğini cami, türbe, han, kervansaray, hamam, okul, idari bina, dükkân ve tarihi konaklar gibi çok sayıda tarihi sivil mimarlık yapıları oluşturur. Günümüzde kent merkezlerinde sıkışık kalmış olan bu tarihi yapılar zamanla unutulmakta ve yok olma tehlikesi ile karşı karşıya kalmaktadır. Geçmiş uzun yıllar öncesine dayanan Bolvadin kent merkezinde de birçok sivil mimarlık örnekleri yer almaktadır. Farklı dönemlere ait olan bu yapılar içerisinde Selçuklu dönemi yapılarından yalnızca Alaca Camisi günümüze kadar gelebilmiştir. Daha sonraki dönemlere tarihlenen yapıların çoğunu ise konaklar oluşturmaktadır. Söz konusu bildiriye konu olan Bolvadin kent merkezinde yer alan konaklardan plan tipolojisi anlamında benzer özellik gösterenler çalışmanın kapsamını oluşturmaktadır.

Yöresel sivil mimari örnekleri üzerinde yapılan plan, kesit, cephe gibi çizim çalışmaları tekil anlamda yapıların mimari biçimlenişini ortaya koymaktadır. Çizimler üzerinde yapılan analizler neticesinde, içinde mekânları barındıran bir bütün olarak yapılar ele alınacaktır.

¹ Aksaray Üniversitesi Mimarlık ve Tasarım Fakültesi Mimarlık Bölümü, S. yazar, Arş.Gör., ceyhantazefidan@aksaray.edu.tr

² Aksaray Üniversitesi Mimarlık ve Tasarım Fakültesi Mimarlık Bölümü, S. yazar, Arş.Gör., selinduran@aksaray.edu.tr

Böylelikle Bolvadin kent merkezinde bulunan yöresel sivil mimarlık örnekleri incelenerek genel karakteristiklerinin tanımlanması amaçlanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Bolvadin, Yöresel sivil mimari, Tarihi doku, Tarihi konaklar

**IN TERMS OF PLAN ANALYSIS OF MANSION STRUCTURE
BEING CIVIL ARCHITECTURE SAMPLE HAS CULTURAL
IDENTITY IN BOLVADIN CITY**

ABSTRACT

Many historical civil architectural structures such as mosque, tomb, khan, caravanserai, Turkish bath, school, administrative building, shop and historical mansions form the historical identity of the cities. Today, these historical structures being stucked in the city centre are forgotten over time and face the danger of extinction. Many examples of civil architecture are found in the city center of Bolvadin, which dates back to many years ago. In these buildings belonging to different periods only the Alaca Mosque can be seen from the Selçuklu period constructions. Most of the structures dated to later periods constitute mansions. It is the scope of the study to Show similar characteristics in term of plan typology from the places in Bolvadin city center which is the subject of the declaration.

Drawing works such as plan, section, elevation on local civil architectural examples reveal architectural form of constructions in a singular sense. As a result of the analysis on drawings, the constructions that house the spaces will be discussed. Thus, it is aimed to identify the general characteristics of the civilian architecture in the city center of Bolvadin.

Keywords: Bolvadin, Local Civil Architecture, Historical Fabric, Historical Mansions

1. GİRİŞ

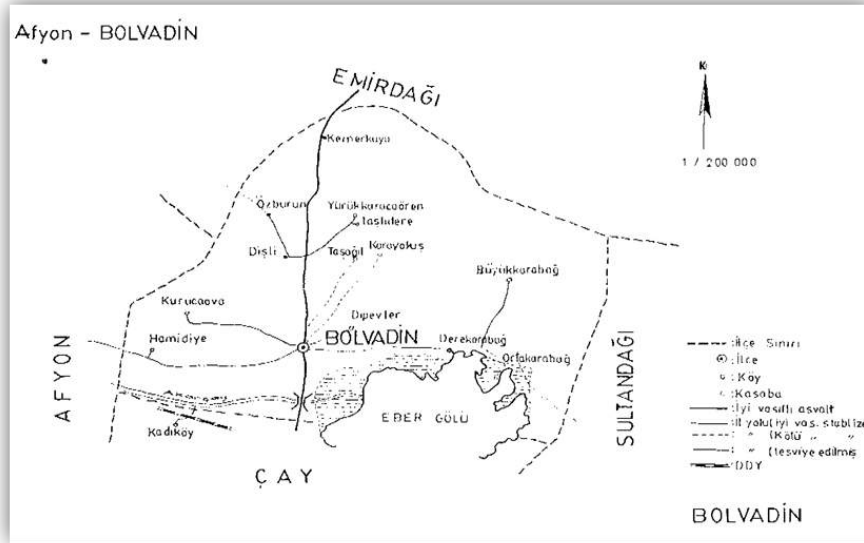
Türkiye’de Ege Bölgesi’nin İç Batı Anadolu bölümünde dördüncü en büyük şehir olan Bolvadin; Konya-İstanbul karayolu üzerinde yer almaktadır. Afyon-Konya karayolundan yaklaşık 10 km. daha içindedir. Afyon il merkezine 60 km, Emirdağ ilçesine ise 30 km. mesafededir. 2016 verilerine göre şehrin nüfusu 44.539 kişidir. Afyon ilinin ise en büyük ilçesidir(Bayar, 2005:13).

Şekil 1. Bolvadin İlçe Haritası

Kaynak: Bolvadin Belediye Arşivi

Şekil 2. Bolvadin İlçe Haritası

Kaynak: Bayar (2004)

Bolvadin Ovası, Arkaik Devir öncesinde bir iç denizdir. Kazılan her yerden, bu iç denizin kalıntısı olan deniz hayvanlarının kabukları çıkmaktadır. Dördüncü jeolojik zamanın başlarında meydana gelen depremlerde Kara Deniz'in bulunduğu kara parçası çöktü. Daha sonra Ege ve Marmara Denizinin olduğu yerler çökerken, Anadolu Yarımadası yükseldi. Bu değişimler sonunda iç deniz kurudu. Eber Gölü ve Akşehir Gölü bu iç denizin kalıntısıdır. Antik Dönemde Eber Gölü'ne Kırk Şehit Gölü deniyordu. Charles Texiere bu göle Quatrante Martyres (Kırk Âşık Gölü) diyor(Bayar, 2005:13).

MS. 3. Yüzyılda meydana gelen depremler sonucunda fayların kırılmasıyla Bolvadin Ovasının pek çok yerinden sıcak su kaynakları yeryüzüne çıkmıştır. Dipevler yakınındaki sıcak su kaynağı uzun yıllar boyunca kullanılmış ve hamamlar yapılmıştır. Bu nedenle bu bölge Hamamlı diye anılmaktadır. Daha sonra bu sular kaybolmuştur. Termal tesislerinin

sıralandığı bu vadiye antik devirde Phrygia Salutaris (şıfalı Frigya) denilmektedir(Bayar, 2004).

10 bin yıllık bir geçmişe sahip olan Bolvadin şehri, Anadolu topraklarında yaşanan dönemlere tanık olmuştur. şehrin vresinde ortaya çıkan arkaik ve antik dönemlere ait malzemeler bunun en büyük kanıtıdır. Frigya uygarlığının yaşadığı dönemlerde önemli bir yerleşim merkezi olduğu Bolvadin Müzesinde sergilenmekte olan eserlerden de anlaşılmaktadır. Bu dönemde hem dini hem de korunma amacıyla Yedi Kapı Yeraltı şehri yapılmıştır.

Roma ve Bizans dönemlerinde iskn faaliyetleri gerçekleştirilmiştir. Bu dönemlerden sonra Selçuklu Dönemi'nde 12. yy ilk yıllarında Türkmen Aşiretlerinin isknı ile bölgede yeni köyler kurulmaya başlanmış ve eski köylerle ilgili de gerekli imar çalışmaları yapılmıştır. Böylelikle bölgenin kısa zaman içerisinde Türkleştirilmesi sağlanmıştır. Selçuklular döneminde camiler, mescitler, çeşmeler, han ve hamamlar, mektepler, medreseler ve köprüler ile imar çalışmaları devam etmiştir. Bu döneme ait yapılardan sadece Alaca Camisi günümüze kadar ulaşabilmıştir.

Daha sonraki dönemlerde de aynı merkezde gelişmeye devam eden şehirde, 19. Yüzyılın sonları ile 20. yüzyılın başlarında geleneksel konut mimarisinin özelliklerini taşıyan evler yapılmıştır. Ancak zaman içerisinde çeşitli sebeplerden ötürü pek çok mimari ve kültürel değer yok olmuştur. Günümüze ulaşmış olan evlerden bir kısmı korunması gerekli kültür varlığı olarak tescil edilmiştir.

Bu alışma, Bolvadin şehir merkezinde bulunan geleneksel sivil mimari yapılarının plan bakımından incelenerek genel karakteristiklerini tanımlamayı amaçlamaktadır. Çalışmanın

geleneksel Bolvadin evlerinin korunması ve gelecek nesillere taşınması çabalarına katkı sağlayacağı düşünölmektedir.

2. MATERYAL VE YÖNTEM

Bu çalışmanın kapsamını Bolvadin şehrinin eski mahallerinde bulunan ve tescilli kültür varlıkları listesinde olan evler oluşturmaktadır. Geleneksel kent dokusuna ait haritalar, eski ve yeni fotoğraflar, Bolvadin Belediyesi'nden temin edilmiş olan yapılara dair bilgiler çalışmanın temel materyallerini oluşturmaktadır.

Çalışmada literatür ve saha araştırmasından oluşan iki aşamalı bir yöntem kullanılmıştır. Literatür araştırması aşamasında; Bolvadin Belediyesi arşivi, Mustafa Kaynak'a ait olan çizimler, eski fotoğraf ve bilgiler için Dr. Muharrem Bayar'ın kitapları incelenerek yapılara ait yazılı ve görsel bilgilere ulaşılmıştır. Çalışmanın saha araştırması bölümünde ise yapıların rölöveleri hazırlanmış ve elde edilen bulgulara göre Bolvadin ilçesinin geleneksel sivil mimari yapılarının genel karakteristikleri ve plan özellikleri tanımlanmıştır.

3. KAYNAK ARAŞTIRMASI

Ali Osman UYSAL'ın 1983 yılında hazırlamış olduğu '*Bolvadin'deki Türk-İslam Eserleri*' isimli tez çalışmasında kültürel eserler ele alınmıştır.

Hülya Parsana tarafından 1991 yılında yapılmış olan '*Bolvadin'deki Türk Devri Yapıları*' adlı tez çalışmasında ise Bolvadin'in tarihi ve mimari eserlerin kullanım fonksiyonlarına bağlı olarak sınıflandırılmasının yanı sıra günümüze kadar ulaşamamış olan eserlere de yer verilmiştir.

Muharrem Bayar'ın '*Bolvadin'in Tarihi*' adlı 2004 yılında yayınlanmış olan kitabında Bolvadin'in tarihi ve Bolvadin'deki

eserler hakkında detaylı bilgiler ve resimler yer almaktadır. Ayrıca bu kitabın haricinde Bolvadin Şehrindeki Selçuklu Eserleri ve Bolvadin Eğitim Kurumları başlıklı iki eseri daha bulunmaktadır.

4. ARAŞTIRMA BULGULARI

4.1. Geleneksel Bolvadin Evlerinin Tarihsel Süreç İçinde Gelişimi

Afyon ili Bolvadin ilçesinin geleneksel mimari özelliklerinin kendine has bir üslup özelliği gösterdiği görülmektedir. Bunun yanı sıra kullanılan malzemenin de coğrafya ile uyumlu olması farklı alanlarda mimarisinin zengin olmasına neden olmuştur. Özellikle Bolvadin'in geçmiş yıllardaki sosyo-ekonomik ve toplumsal yapısı; plan, mimari ve iklim özellikleri, kullanılan malzeme ile kendine özgü bir yapılaşmanın oluştuğu buna bağlı olarak da Bolvadin ilçesinde zengin bir kültür mirasının ortaya çıktığı görülmektedir.

Zengin bir tarihi geçmişe sahip olan Bolvadin'in Kültür Envanteri incelendiğinde merkezde 47 mescit ve caminin bulunduğu ayrıca bunların dışında 21 adet mescit ve caminin yanı sıra 3 Namazgâh yapısının da günümüze ulaşamadığı görülmektedir. Dini mimari anlamında Türbe mimarisi bakımından da Bolvadin'de 8 adet türbe yer almaktadır. Sosyal mimari anlamında baktığımızda ise su mimarisi olarak biri yıkılmış biri günümüze ulaşmış 2 adet hamam, 21'in üzerinde çeşme, 1 adet kaplıca ve 1 adet de köprü yer almaktadır. Kamu yapısı olarak 1 adet kışla, ticaret yapısı olarak ise 5'in üzerinde han, savunma yapısı olarak da 1 adet kale yer almaktadır. Tüm bu yapıların dışında 50'nin üzerinde sivil mimarlık yapısı da Bolvadin'in sahip olduğu kültür varlıkları arasındadır. Buradan hareketle merkezde 200'e yakın kültür varlığının olduğu bilinmektedir.

Bolvadin, geçmişten binlerce hatırayı taşıyan cumbalı sivil mimari yapıları, camileri, hayatın kaynağı olan sularının aktığı eşmeleri, manevi olarak duygularımızı kabartan türbe ve yatırları, Kanuni Sultan Süleyman ve Mimar Sinan'dan izleri günümüze taşıyan Kırkgöz Köprüsü, Kurtuluş Savaşı yıllarının ve düşman işgallerinin acı ve keder dolu günlerini gözler önüne seren Yanık Kışlası ve Mustafa Kemal Atatürk'ün savaş stratejisi planlarını yaptığı akmaklı Konağı ile zengin bir tarihi geçmişe sahiptir.

Bolvadin'de günümüze ulaşan ve şehrin geleneksel sivil mimarisini oluşturan evlerin 19 ve 20. yüzyıldan itibaren yapılmaya başlandığı anlaşılmaktadır. Bölgede yaygın olan iç sofalı plan tipinde iki veya üç katlı olarak yapılmış olan Geleneksel Türk Evleri'dir. Kuban'a (1976) göre Türk evi; Geleneksel Türk ailesinin yaşam kültürü ve törelerine uygun şekil ve plan özelliklerini gösteren asırlarca Türk insanının gereksinimlerine cevap vermiş bir konut tipi olarak bilinmekte ve tanımlanmaktadır. Bolvadin evlerinde karşımıza çıkan iç sofalı plan tipini incelediğimizde Türk plan tipi gelişiminin üçüncü evresinde ortaya çıkmış bir plan tipidir. Bu plan tipinde sofanın iki yanına odalar dizilerek, sofa içte kalmıştır. Bu yüzden "karnıyarık" plan tipi olarak da adlandırılmaktadır. 18.yy da belirginleşen bu plan tipi 19.yy da yaygınlaşmıştır(Eldem, 1954). İç sofalı plan tipi oda sayısının artması, yan yana gelen odalar sayesinde duvarların azalması, ekonomik ve sağlıklı bir plan tipi olduğu için tercih edilen bir plan tipi olmuştur. Sonraki dönemlerde görülen, iki yüzlü iç sofalı plan tipi olan evlerde eyvanların karşılıklı gelmesi, sofanın haç şeklinde form oluşturması ve odalara pahlı köşelerden girilmesi ile bu plan tipinin orta sofalı plan tipine benzemesine neden olmuştur. Ancak bu plan tipinde eyvan sayısının iki ile sınırlı olması bu plan tipinin iç sofalı plan tipi olduğunu göstermektedir.

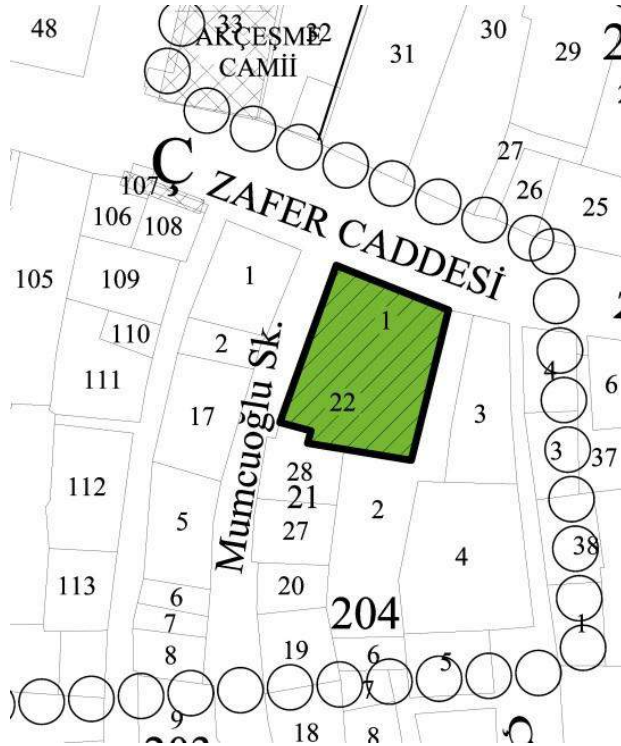

Yapı malzemesi olarak çevreden kolayca temin edilebilen ahşap ve kerpiç malzeme kullanımının yaygın olduğu grlmektedir. Yapım sistemleri de bu bağlamda çoğunlukla ahşap karkas taşıyıcı iskelet arası kerpiç ya da ahşap, nadiren de tuğla ve taş dolgu (hımış) sistemdir. Taş subasman seviyesi 10cm-50cm arası değişkenlik gösterir. Çatılar genellikle ahşap oturtma kırma çatıdır. Bazı evlerde bazı odalarda tavan kubbe biçiminde bitirilmiştir. Tavanları özellikle st katlarda bezemelidir. Evlerin girişleri cephede cumbaların yarattığı derinlik algısıyla ya da saaktaki karakteristik süslemelerle tanımlanmıştır. Bolvadin evlerinde yaygın olarak grlen bu süslemelerden birinde; giriş akslarında çatı saçağı üçgen alınlık halini alır, bu alınlık yarım kubbe şeklinde nc boyuta kavuşur ve kubbe diliminin içinde tarih, yazı ve çeşitli motifler görülür.

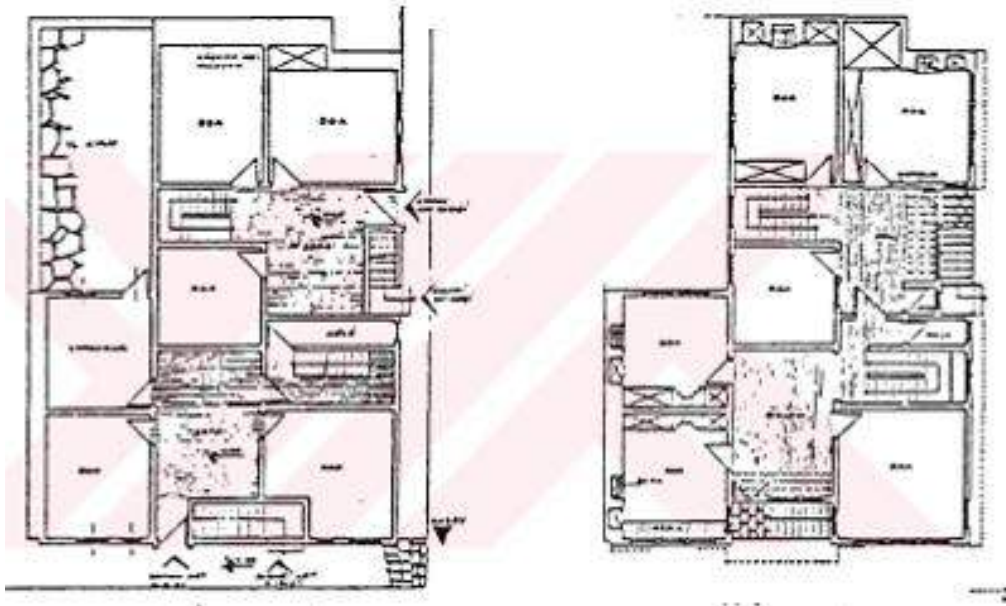
Bolvadin evlerinin genel özelliklerinin belirlenebilmesi için sadece tescilli kültür varlıklarının değil doku ile uyumlu özellik gösteren binaların da incelenmesi gerekmektedir.

4.2. akmaklı Evi (204 Ada 1-22 Parsel)

Şekil 3. akmaklı Evi uydu görüntüsü ve imar durumu

Şekil 4. akmaklı Evi zemin ve birinci kat planı

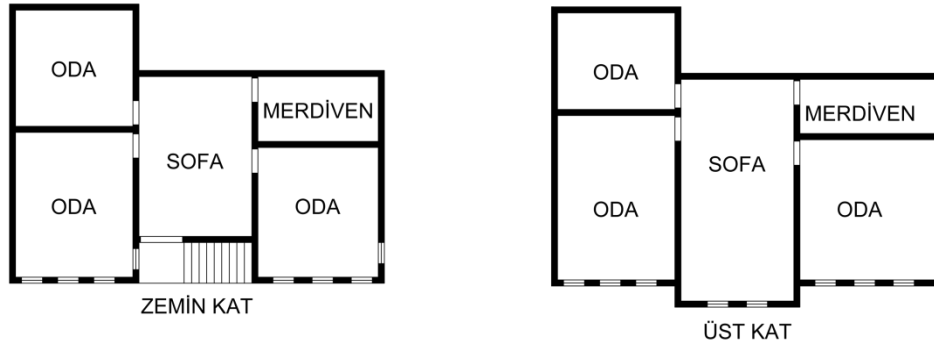
Kaynak: Ahmet Demirtaş'ın izimleri

Şekil 5. akmaklı Evi cephe izimi

Kaynak: Bolvadin Belediye Arşivi

Şekil 6. Çakmaklı Evi plan şeması

1903 yapımlı bu bina Ulusal Kurtuluş Savaşı'nda 1. ve 2. Ordu Karargâhı olarak kullanılmıştır. Mart 1922 tarihinde Bolvadin'e gelen Mustafa Kemal Paşa, Yakup Şevki Paşa ile birlikte bu binada Büyük Taarruzun tarihini kararlaştırmışlardır. Tarihe tanıklık açısından büyük öneme sahip olan "Çakmaklı Evi" TC Kültür ve Turizm Bakanlığı Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulu Başkanlığı'nın 13.07.1979 gün ve A-1769-307 no'lu kararı ile "Çağının Mimari Özelliklerini Yansıtan Korunması Gerekli Eski Eser" olarak tescil edilmiştir.

Bina 1300cm x2000cm (260 m²) alana oturur. 3 katlı olup iç sofalı plan tipine sahiptir. Cephe yüksekliği 925 cm'dir. Bolvadin evlerinin genelinde olduğu gibi haremlik ve selamlık ayrı ayrı girişlere sahiptir. Niş içine alınan bina girişlerine taş merdivenle ulaşılır. Bodrum katta taş malzeme, üst katlarda ahşap ve kerpiç kullanılmıştır. Bodrum katı mutfak, çamaşırılık gibi yardımcı hizmet mekânlarına ayrılmıştır. Birinci kat esas yaşama alanı olup, üst kat misafirler için ayrılmıştır. 1/2 oranındaki ahşap pencereler 70cm x 140cm ebatlarındadır. Birinci kat pencereleri ferforje korkuluklara sahiptir. İkinci kat çıkmalarla hareketlendirilmiş ve genişletilmiştir. Çıkmalar "S" kıvrımlı payandalarla desteklenmiştir. Ahşap kaplama payandaların ön yüzleri yaklaşık 1'er cm'lik çitalarla kapatılarak bezenmiştir.

Çakmaklı evinin Mumcuoğlu Sokak'taki giriş nişi ahşap bağdadi tekniğinde yapılmış 3 kemerle tanımlanmıştır. Kemerlerden ikisinin birleşim noktası taş merdivene oturan ahşap dikmeyle desteklenmiştir. Binanın çatısı %33 eğimli ahşap oturtma çatıdır. 50 cm püskül saçaklara sahiptir.

Resim 1. Çakmaklı Evi restorasyon öncesi ve sonrası görünüşü

Kaynak: Bolvadin Belediye Arşivi

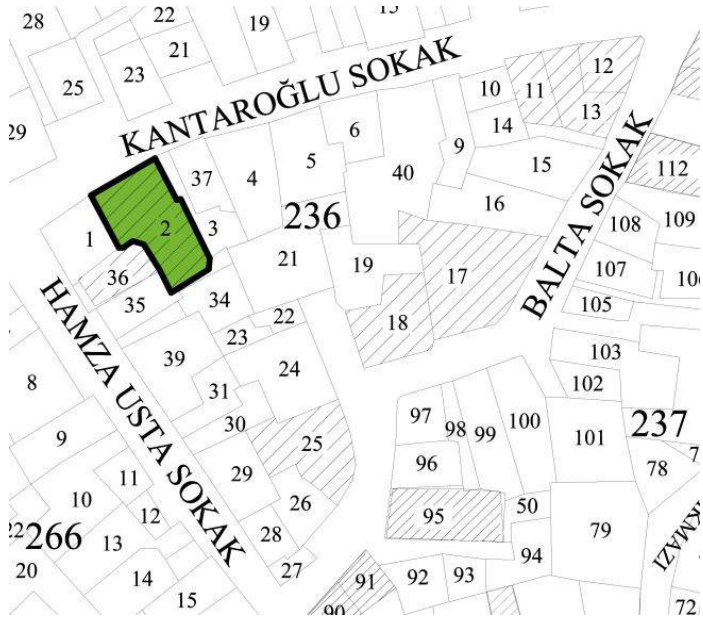
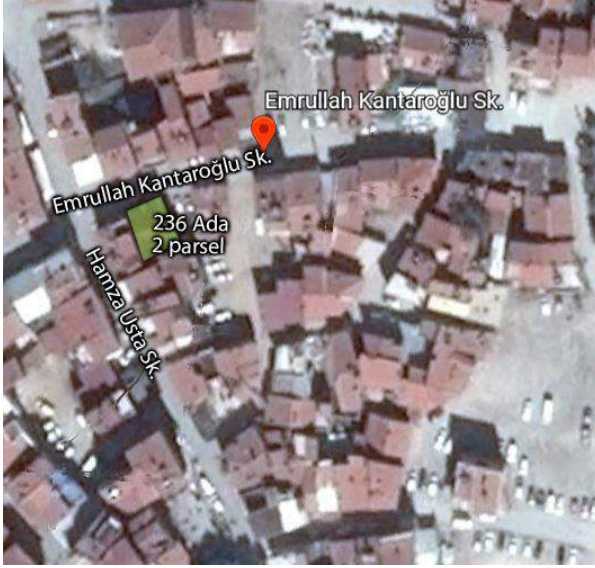

Resim 2. akmaklı Evi'nin bugünkü durumu

4.3. Gemiciler Evi (236 Ada 2 Parsel)

Şekil 7. Gemiciler Evi uydu g6r6nt6s6 ve imar durumu

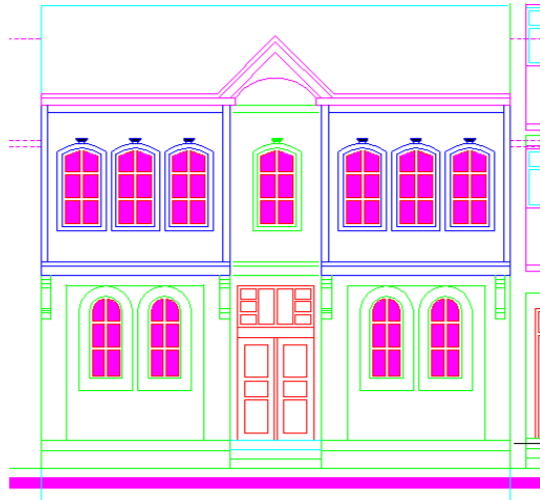

Emrullah Mahallesi, Emrullah Kantaroğlu sokakta 236 Ada 2 parselde yer alan evin zemin oturum alanı toplam 135m²dir. Zemin kat üzeri 1 katlı olup iki katlı, i sofallı planda geleneksel bir Türk evidir. Yapı yüksekliği 770cm'dir.

Bina 20 yy. da inşa edilmiştir. İki adet tas basamakla çift kanatlı kapı girişine ulaşılır. Giriş içeriye alınmıştır. Birinci katta iki yanında çıkmalar mevcuttur. Çıkmalar "S" kıvrımlı payandalarla desteklenir. Bu payandalar iki yanlarından ahşapla kaplanarak ve n yüzleri bağdadi ıtalarıyla kapatılarak taş görünümünde derzlendirilerek sıvanmışlardır. Bina giriş aksı saakta pek çok evde grlen bağdadi tekniğinde yapılan yarım kubbe oyuntulu üçgen alnlıkla vurgulanmıştır. Bu gen alnlık iki kenarından saçak altında bezemeli ahşap eli bğrndelerle desteklenir.

Zemin katta 65cm x170cm ebatlarında, birinci katta da 75cm x 155cm ebatlarında basık kemerli ferforje korkuluklara sahip pencereler mevcuttur.

şekil 8. Gemiciler Evi cephe izimi

Kaynak: Bolvadin Belediye Arşivi

Resim 3. Gemiciler Evi'nin restorasyon öncesi görünüşü

Kaynak: Bolvadin Belediye Arşivi

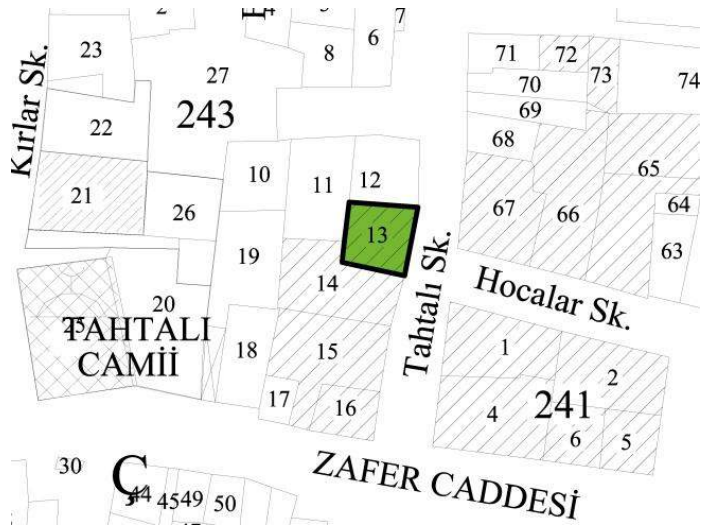
Resim 4. Gemiciler Evi'nin bugünkü durumu

4.4. Zehra AŞKAR, Raziye Ayar, İsmet AŐIKGÖZ Evi
(243 Ada 13 Parsel)

Şekil 9. Evin uydu görüntüsü ve imar durumu

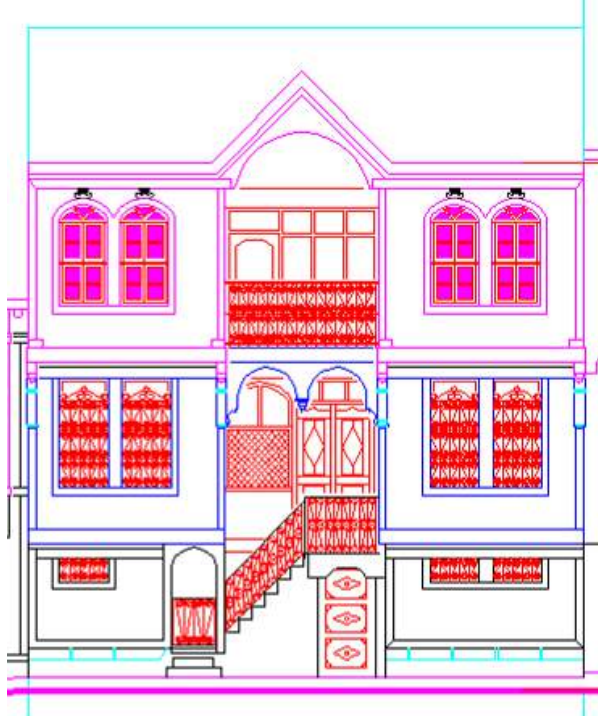

Kırlar Mahallesi, Zafer Caddesi, Tahtalı sokakta 243 Ada 13 parselde yer alan evin zemin oturum alanı toplam 70 m²dir. Zemin kat üzeri 1 katlı olup yüksek bir bodruma sahiptir. Toplamda bodrum dâhil üç katlı, iç sofalı planda geleneksel bir Türk evidir. Yapının yapım yılı 20. yüzyıl olarak bilinmektedir.

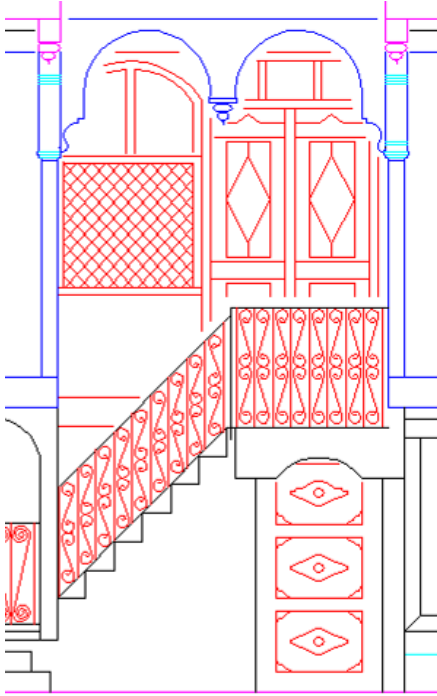
Sofaya açılan giriş kısmı iki kemer sırasıyla tanımlanmış niş içerisine alınmıştır. İki kanatlı ahşap giriş kapısına taş merdivenlerle ulaşılır. Ön cephede sofanın iki yanındaki odalar çıkmalıdır. Çıkmalar "S" kıvrımlı ahşap kaplamalı payandalarla desteklenir. Binanın birinci katında giriş nişi için ayrılan kısım ikinci katta balkon olarak değerlendirilmiştir. Bu giriş kısmı çatıda yarım kubbe hacmi şeklinde oyuntulu üçgen alınlıklı saçakla vurgulanmış, iki yandaki cumbalarla da desteklenmiştir. Çatı eğimi %33 olup 50 cm saçak mevcuttur. Birinci kat pencereleri 80cm x 180cm ebatlarında olup ferforje korkuluklara sahiptir. İkinci katta ise yarısına kadar kafesli ve ferforje korkuluklu kemerli ahşap pencereler mevcuttur. Hımsız sistemle inşa edilmiştir. Yapımda ahşap ve kerpiç malzeme kullanılmış, dış duvarlar kerpiç sıva ile sıvanmıştır.

Şekil 10. Konutun cephe görünüşü ve izimi

Kaynak: Bolvadin Belediye Arşivi

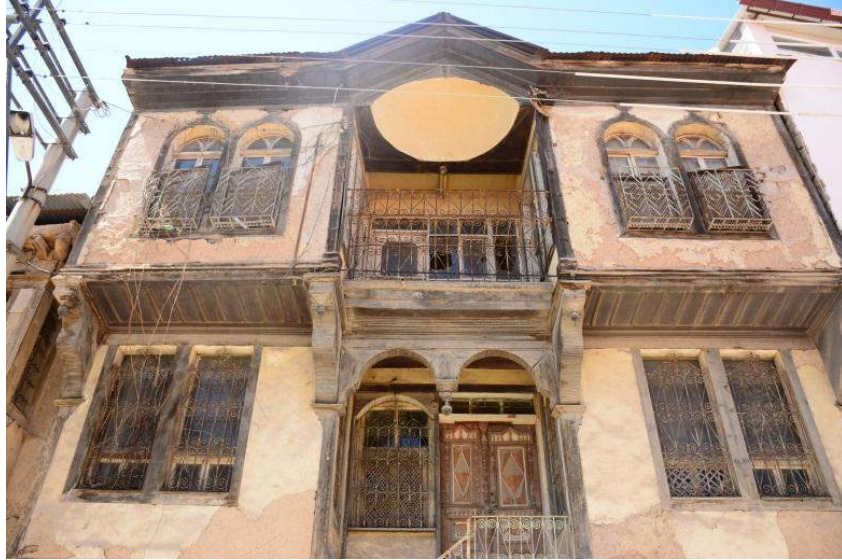
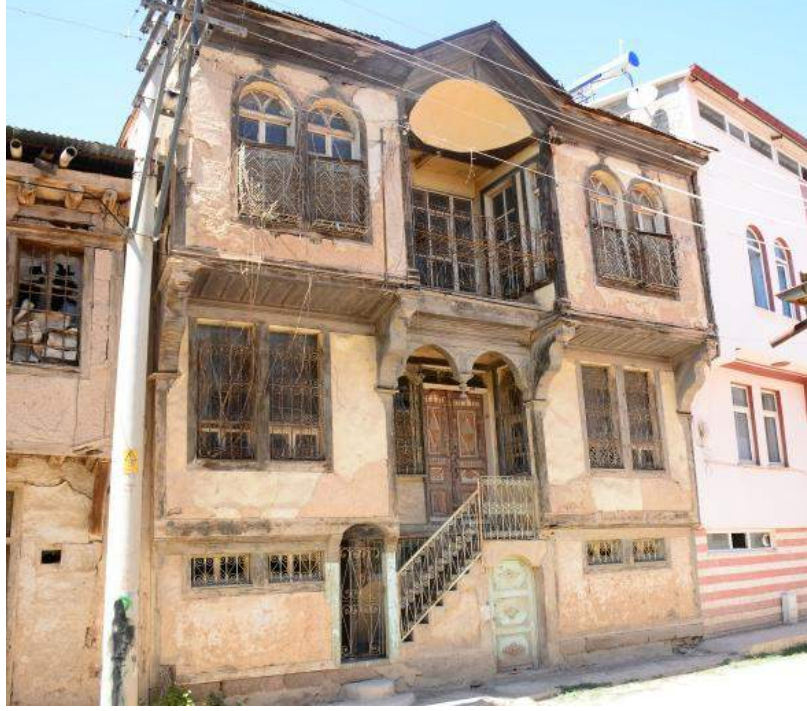
Şekil 11. Evin giriş b6l6m6 g6r6n6Ő6 ve 7izimi

Kaynak: Bolvadin Belediye Arşivi

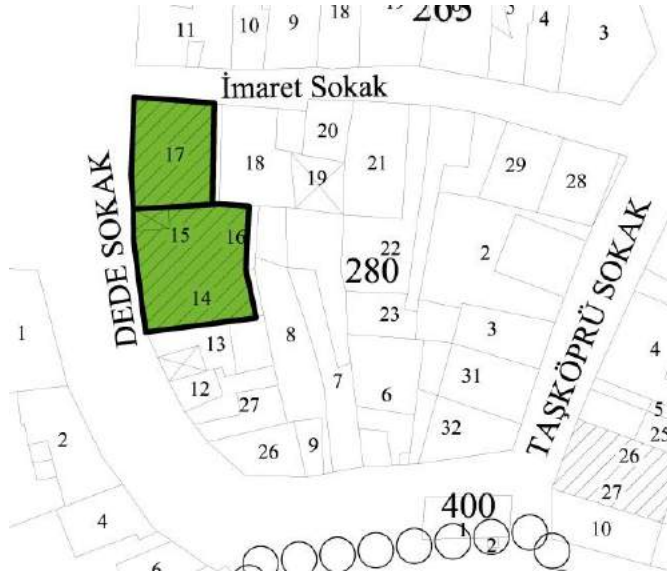

Resim 5. Evin bugünkü durumu

4.5. İkiz Evler (280 Ada 14-15 Parsel) (280 Ada 17 Parsel)

Şekil 12. İkiz Evlerin uydu görüntüsü ve imar durumu

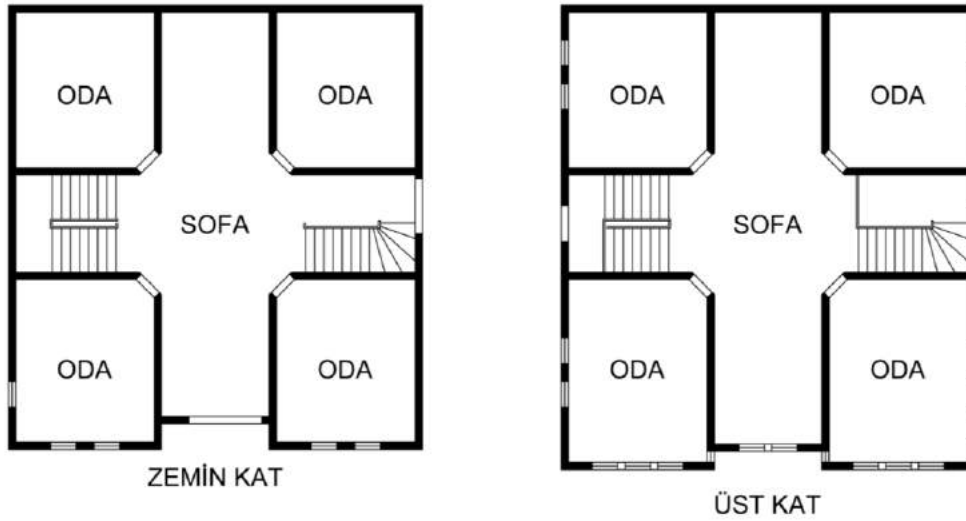
Lala Sinan Paşa Mahallesi, Dede sokakta 280 Ada 14-15 parsellerde yer alan evin zemin oturum alanı 1900x1420cm alana oturmakla birlikte toplam 270m²dir. Zemin kat üzeri 1 katlı olup,

iç sofalı planda geleneksel bir Türk evidir. Yapının yapım yılı 1926 olarak bilinmektedir.

Lala Sinan Paşa Mahallesi, Dede sokakta 280 Ada 17 parselde yer alan evin zemin oturum alanı 1190x1470cm alana oturmakla birlikte toplam 175m²dir. Zemin kat üzeri 1 katlı olup, iç sofalı planda geleneksel bir Türk evidir. 750cm cephe yüksekliğine sahiptir. Yapının yapım yılı 1926 olarak bilinmektedir.

Şekil 13. 280 Ada 17 Parseldeki Evin plan şeması

Resim 6. İkiz Evlerin eski görünüşü

Kaynak: Bolvadin Belediye Arşivi

İki katlı bu bina ahşap karkas arası ahşap dolgudur. Dış duvarlar kerpiç sıvalıdır. Plan tipinin yansıması olarak birinci katta köşelerde iki cepheli çıkmalar mevcuttur. Örneklerin pek çoğunda görüldüğü gibi bu çıkmalar ön cephede "S" kıvrımlı ahşap kaplamalı payandalarla desteklenir. Bu kaplamaların ön yüzleri yaklaşık 1'er cm'lik çitalarla kapatılmıştır. Zemin katta 70cm x 140 cm'lik ; birinci katta 75cm x 140cm'lik dikdörtgen formlu, ferforje korkuluklu pencereler vardır. Binanın girişi içeriye alınmış, iki yandaki cumbalarla da vurgulanmıştır. Saçak tekne tavan tekniğinde bağdadi çitalarla biçimlendirilerek bitirilmiştir.

Resim 7. 280 Ada 14-15 Parseldeki Evin bugünkü durumu

Resim 8. 280 Ada 17 Parseldeki Evin bugünkü durumu

Resim 9. 280 Ada 17 Parseldeki Evin bugünkü durumu

Sofanın dört yanında konumlanmış odalarda zemin katta tavanlar düz tavan tekniğinde bitirilmiştir. Birinci katta iste tekne tavan tekniğinde yapılmış ve tavan göbekleri bezemelidir. Odalardan birinin tavanı kubbe şeklindedir. Oda girişleri pahlıdır. Oda girişlerinde kapı üstleri kubbe dilimi şeklindedir. Sofadaki iki adet ahşap merdivenle düşey sirkülasyon sağlanır.

Resim 10. 280 Ada 17 Parseldeki Evin iç mekan fotoğrafları

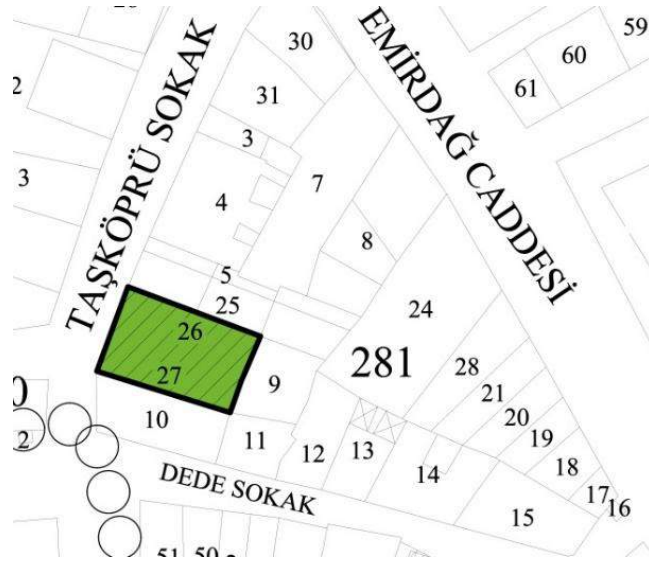

4.6. şerife ve İhsan KARAGÜVEN Evi (281 Ada 26-27 Parsel)

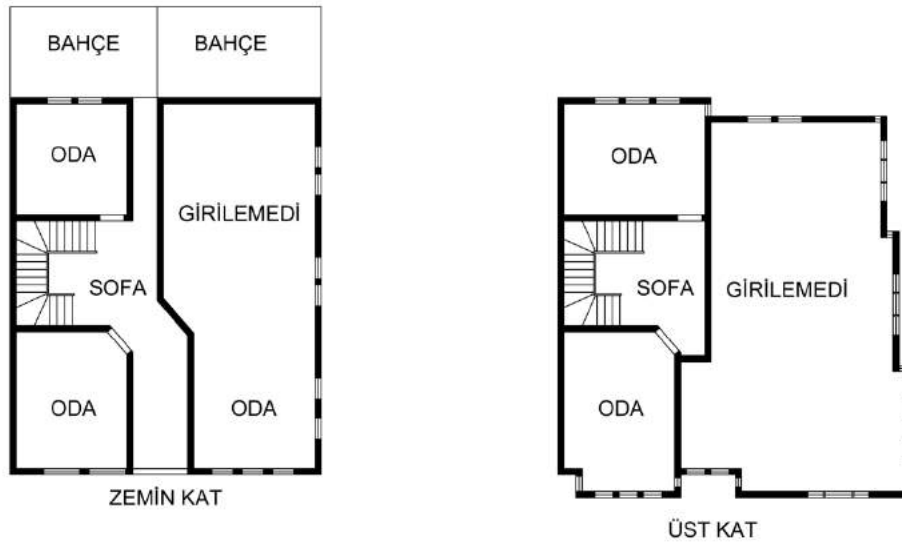
şekil 14. Evlerin uydu görüntüsü ve imar durumu

Lala Sinan Paşa Mahallesi, Taşköprü sokakta 281 Ada 26-27 parsellerde yer alan evin zemin oturum alanı 1050x1300cm alana oturmakla birlikte toplam 130m²dir. Zemin kat üzeri 1 katlı olup, iç sofalı planda geleneksel bir Türk evidir. Bina yüksekliği 780cm'dir. Yapının yapım yılı 20. yüzyıl olarak bilinmektedir.

Şekil 15. Evin plan şeması

İki katlı bina humuş sistemle inşa edilmiştir. Duvarlar kerpiç sıvalıdır. Bina girişi sokak kotu seviyesindedir. İki kanatlı ahşap kapı birinci kat döşeme seviyesinin altına yapılan eğrisel ahşap dekoratif elemanlarla, bina girişi çeriye alınarak ve birinci katta iki yandaki cumbalarla vurgulanmıştır. Cumbalar bu örnekte de "S" kıvrımlı ahşap kaplamalı payandalarla desteklenir.

Binanın girilebilen kısmında zemin katta ve birinci katta sofa ve iki yanında iki oda mevcuttur. Ahřap üç kollu merdivenle dűşey sirkűlasyon sağlanır. Ön cepheye bakan odalarda oda köşeleri pahlıdır. Birinci katta pahlı oda girişi kapısı üzeri kubbe dilimi şeklinde bitirilmif ve bu dilim kabartma motiflerle bezenmiştir.

Resim 11. Evin bugűnkű durumu

Resim 12. Evin bugünkü durumu

5. DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Ekonomik, sosyal, kültürel yapı, dini yaşantı ve daha birçok toplumsal etken Bolvadin halkının yaşam şeklini etkileyerek geleneksel evlerin oluşmasına yön vermiştir. Bununla birlikte evlerin planlanmasında etkili olan unsurlar sahada yapılan gözlemler sonucu tespit edilmeye çalışılmıştır.

Bolvadin evleri, şehrin çevresinde kolayca temin edilebilen malzemeler olan ahşap ve kerpiçten inşa edilmiştir. Yapım sistemleri olarak bakıldığında çoğunlukla ahşap karkas taşıyıcı iskelet arası kerpiç ya da ahşap, nadiren de tuğla ve taş dolgu(hımış) sistemdir. Evlerde subasmanı seviyesine kadar yöreye özgü moloz taş malzeme kullanılmıştır. Üst bölümler ise kerpiç ve bağdadi üzeri sıvalıdır. Çatılar ise genellikle ahşap oturtma kırma çatıdır. Ancak bazı evlerde ve sofaların içinde bağdadi kubbe ile örtülüdür.

Plan şeması incelenen Bolvadin evlerinde çoğunlukla iç sofalı plan tipinde iki veya üç katlı olarak yapılmış olan Geleneksel Türk Evleri ile karşılaşılmıştır. İç sofalı plan tipindeki evlerde ise ortada sofa ve iki yanda odaların bulunduğu karniyarik sistem ile bu tipin çeşitleri görülmektedir. İncelenen evler arasında orta sofalı plan tipine rastlanılmamıştır. Evleri oluşturan mekânlar işlevlerine göre konumlanmıştır. Buna göre yardımcı mekânlar alt katta, yaşama mekânları üst katta yer almaktadır. Haremlik ve selamlık kısımlarından oluşan evlerin zemin katında kış odaları, avlu ve etrafında mutfak, kiler ve helalar bulunmaktadır. Odalar çok pencereli olup, ferah bir görünüşü vardır. Odaların hepsi testilik, yüklük, sebzelik, çiçeklik, ocak, sergen gibi unsurlarla donatılmıştır.

Bolvadin evlerinin bölgesel özelliği olarak “üçgen alınlık ve yarım kubbe sistemi cephenin en dikkate değer özelliğidir. Bazı evlerde yarım kubbenin içinde çeşitli yazılar, tarihler ve çiçek

motifleri yer almaktadır. Bolvadin evlerinde ahşap, alçı ve kalem işi süslemelere yer verilmiştir. Süsleme açısından zengin örnekler Kestemet Mahallesiindeki Çakmaklı Evi'nde görülmektedir. Cephelerde kat ve saçak çıkmalarını taşıyan ahşap payandalar görülmektedir. Evlerde pencere boşlukları genellikle 1/2 oranında dikdörtgendir.

Geleneksel Bolvadin evlerinin, şehrin fiziki şartlarına uygun ve yapıldıkları dönemde şehrin insanların ihtiyaçlarına cevap verecek şekilde planlanmış olduğu görülmektedir. Bolvadin'in geleneksel sivil mimarisinin özgün niteliklerinin korunması toplumsal mirasın sürekliliği açısından önemlidir. Bu bağlamda bu çalışmanın Bolvadin'in geleneksel mimarisinin korunmasına ve devam eden koruma amaçlı çalışmalara katkıda bulunacağı umulmaktadır.

Kaynakça

- Bayar, M. (2005). "Kadim Kent Bolvadin". Bolvadin Belediyesi. İstanbul. 13-17.
- Bayar, M. (2004). "Bolvadin Tarihi". İstanbul. 2. 29-31.
- Eldem, S. H. (1954). "Türk Evi Plan Tipleri". İstanbul.
- Gümüş, F. (1978). "Bolvadin Tarih ve Folkloru". İstanbul.
- Kuban, D. (1976). "Sanat Tarihimizin Sorunları". Çağdaş Yayınları. İstanbul.
- Parsana, H. (1991). "Bolvadin'deki Türk Devri Yapıları". Konya.
- Uysal, A. O. (1983). "Bolvadin'deki Türk-İslam Eserleri". Ankara.

BOLVADINLI BİR MÜDERRİSİN PORTRESİ: YUNUSZADE AHMED VEHBİ EFENDİ'NİN (1870-1938) HAYATI VE MUHTELİF DERGİLERDE YAYINLANAN YAZI VE ŞİİRLERİNİN TANITIMI

Ercan ŐEN¹

ÖZET

Bolvadin'de doğan, İstanbul ve Şam'da medrese eğitimini tamamladıktan sonra tekrar Bolvadin'e dönerek, eğitim ve irşad faaliyetlerine yine burada devam eden müderris, şair ve yazar *Yunuszade Ahmet Vehbi Efendi*, İslami ilimler alanındaki yetkinliği, ilmî birikimi ve güçlü kalemiyle kendi döneminde, ilmî ve dini konular etrafındaki tartışmalara bizzat katılarak görüşlerini muhtelif yayın organlarında ilim camiasının dikkatlerine sunmuştur. Bu tebliğ, yazıları ve görüşleri itibariyle araştırmacı yönü ve muhakkik bir âlim olduğu gözlemlenen *Yunuszade Ahmet Vehbi'nin (1870-1938), İslâmi ilimlerin muhtelif konularında dönemin önde gelen dini ve ilmî dergileri olan Sırât-ı Müstakîm, Cerîde-i Sûfiyye, Hayru'l-Kelam ve İtisam dergilerinde kaleme aldığı yazı ve şiirlerinin* tanıtımını konu edinmektedir. Bu çerçevede tebliğimizde ilk olarak son dönem müderrislerinden Ahmed Vehbi Efendi'nin hayatı ana hatlarıyla ortaya konulmaya çalışılacak ve ardından söz konusu dergilerde yer alan makale ve şiirlerinin temel özellikleri ve ilmî açıdan bazı hususiyetleri üzerinde durulacaktır. Bu çerçevede yazıların muhtevaları kısaca verilecek, ardından Ahmed Vehbi Efendi'nin ilgili

¹ Yrd. Doç Dr., Afyon Kocatepe Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi, S. yazar, ercansen@aku.edu.tr

konulara bakışı -bizim yorumumuz m¼mk¼n merteye katılmadan netleştirilmeye çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Yunuszade Ahmet Vehbi Efendi, m¼derris, şair, İslam, dergi

PORTRAIT OF A BOLVADINIAN MUDARRIS: THE LIFE OF YUNUSZADE AHMED VEHBI EFENDI(1870-1938) AND INTRODUCING THE HIS WRITINGS AND POEMS PUBLISHED IN VARIOUS JOURNALS

ABSTRACT

Mudarris, poet and writer Yunuszade Ahmet Vehbi Efendi, who was born in Bolvadin, completed his madrasa education in Istanbul and Damascus, and then returned to Bolvadin and continued his education and guidance activities. Ahmet Vehbi Efendi, with his knowledge, proficiency and knowledge of Islamic sciences attended to the attention of the scientific community in various publishing organs by participating in the discussions around the scientific and religious topics in his own period. This paper, Yunuszade Ahmet Vehbi's (1870-1938), who is observed to be a researcher and an investigative scholar in terms of writings and opinions in the important religious and scholarly journals of the period in the various points of Islamic sciences, *Sırât-ı Müstakîm*, *Cerîde-i Sûfiyye*, *Hayru'l-Kelam* and *İtisam*, will briefly introduce the articles and poems. In this framework, we will first try to put forward the main points of life of Ahmed Vehbi Efendi, one of the last period mudarriss. Then he will focus on the basic features of his articles and poems in the related journals, and some special features in scientific terms. The contents of the texts will be given briefly, and then Ahmed Vehbi Effendi's attempt to clarify his viewpoints, without attending to the possible extent of our interpretation, will be tried to be clarified.

Keywords: *Yunuszade Ahmet Vehbi Efendi, mudarris, poet, islam, journal*

GİRİŞ

Tarihi itibariyle kadim kentlerden biri sayılan Bolvadin, Anadolu'nun en eski yerleşim merkezlerinden biridir. Türkler tarafından fethedildikten sonra gerek Selçuklular gerekse Osmanlılar döneminde konumu itibariyle önemli kavşaklardan biri olmuştur. Bunun yanı sıra Bolvadin, yüzyıllar boyunca limler, düşünürler, veliler, şairler yetiştiren müstesna coğrafyalar arasındaki yerini almıştır. Nitekim öteden beri dini hayatın canlı olarak yaşandığı Bolvadin, Osmanlı tekke ve medrese geleneğinin de kendisinde varlığını sürdürdüğü bir şehir olup içerisinde pek çok müderris ve mutasavvıf da yetiştirmiştir. Bunlardan biri ise hiç şüphesiz Yunuszade Ahmed Vehbi Efendi'dir. İlim aşkıyla daha küçük yaşlardan itibaren başta Bolvadin olmak üzere Emirdağ, Uşak, Manisa gibi beldeleri dolaşan Vehbi Efendi, sonunda payitahta vasıl olarak medrese eğitimini tamamlamak suretiyle ilmini en üst seviyeye çıkarmak için elinden geleni yapmıştır. Bununla da yetinmeyerek Mısır, şam, Bağdat gibi beldeleri de dolaşarak İşlm leminin muhtelif ilm merkezlerini ziyaret ederek belirli sürelerde oralarda İşlam ilimlerde ihtisas yapmıştır. Daha sonra ise tekrar asıl doğduğu yer olan Bolvadin'e dönerek hayatının geri kalan kısmını burada tamamlamış, ölünceye kadar cami, medrese ve tekkelerde halka dini konularda rehberlik ve önderlik yapmıştır. Öte yandan Milli mücadelede, vatan savunması için kalemiyle ve şiirleriyle halkın mill heyecan ve duygularının hep üst seviyede kalmasına gayret etmiştir. Bu yönüyle kendisine Bolvadin'in Mehmet Akif Ersoy'u lakabı oldukça denk düşmektedir.

1-HAYAT²

Nesebi

Soyu itibariyle Konya'ya uzandığı kaydedilen Ahmed Vehbi Efendi'nin ataları, 1700'lü yıllarda bugün Konya ilinin Tuzlukçu ilçesine bağlı bir mahalle olan Koraşı köyünden gelerek Bolvadin'in Bucak mahallesine yerleşmiştir. Ahmed Vehbi Efendi'nin dedesinin adı Yunus olduğu için zamanla mensup olduğu aileye dedesine nispetle "Yunuszadeler" denmiştir. Babası da dini bilgisi olan bir kimse olup Alaca Camisinde müezzinlik yapan Hafız Abdülkadir Efendi'dir (Bayar, 2004: II/ 462). Abdülkadir Efendi'nin aynı zamanda Bolvadin'in önde gelen eşrafından olduğu kaydedilmektedir (Kavas, 1984:128).

Doğumu, Ailesi ve Çocukları

Yunuszade Ahmed Vehbi Efendi 1870 yılında Bolvadin'in Bucak mahallesinde doğmuştur (Yazıcıoğlu, 1969: 266). Ahmed Vehbi Efendi'nin nüfustaki asıl adı, "Ahmed Tayyib" tir. Vaazları ve cami derslerindeki akıcılık ve duygusallık nedeniyle Bolvadin ilim muhiti ona "Vehbi" adını vermiş, böylece Ahmed Vehbi olarak tanınır olmuştur (Görkaş, 2016: 79). Annesi Emine hanımdır. 1898 yılında Ayşedudu hanımla evlendiği, bu hanımdan 1899 yılında Abdülkadir Lebib, 1902 yılında Ali Nurettin, 1907 yılında Mehmet Celal Sani, 1910 yılında Mustafa Asım, 1912 yılında Emine, 1915 yılında Fatmatüzzehra isimli evlatlarının doğduğu belirtilmiştir.³ Ahmet Vehbi Efendi, soyadı kanunu ile "Ünlü" soyadını almıştır.

² Yunuszade Ahmed Vehbi Efendi'nin hayatına dair en doğru bilgiler kendi el yazısı ile yazdığı "Terceme-i Halim" isimli eserde yer almaktadır. Araştırmacı yazar-eğitimci Muharrem Bayar'ın kendi özel arşivinde bulunduğunu belirttiği bu risaleye ulaşmamız henüz mümkün olmamıştır. Bkz. Muharrem Bayar, Afyonkarahisar'da Düşünce Hayatını Oluşturanlar Üzerine Bir Deneme, s. 43, Tarih İçinde Afyon Paneli, Afyon Müzelerini, Eski Eserlerini ve Güzel Sanatlarını Sevenler Derneği Yayınları, Afyon 1982.

³ [http://evrensmyrna.blogspot.com.tr/yunuszade-ahmet-vehbi-unlu.html\(03.08.2017\)](http://evrensmyrna.blogspot.com.tr/yunuszade-ahmet-vehbi-unlu.html(03.08.2017))

Yetiştiği Çevre

Hiç şüphesiz *her kişinin yetişmesinde az ya da çok yaşadığı yerin bir etkisi olmaktadır. Nitekim Ahmed Vehbi Efendi'nin yetişmesinde de Bolvadin'in ilmî çevresi ve kültürel ortamı etkili olmuştur. Özellikle medreseler, müderrisler, ilmi ve dini sohbet ortamları Ahmed Vehbi Efendi'yi besleyen en başta gelen mahfillerdir. Bu bağlamda bir görüşe göre ilk vaazını Alaca Camiinde 15 yaşında verdiği, torununun verdiği bilgiye göre ise 13 yaşında bir öğrenciyken Tahtalı Camiinde yaptığı kaydedilmiştir(Görkaş, 2016: 79). İlme ve âlimler olan ilgisi daha küçük yaşlarda ortaya çıktığı anlaşılan Yunuszade'nin hayranlık duyduğu isimlerin başında Yakupzade Medresesi müderrisi şeyh Hacı Veli Efendi gelmektedir. O kadar ki bir gün Tahtalı Camii'nde vaaz ederken okuduğu bir şiiri ona ithaf etmiştir(Bayar, 2014: II/463).⁴*

Tahsili

İlk ve orta eğitimini Bolvadin'de tamamlayan Ahmed Vehbi Efendi(Yazıcıoğlu, 1969: 266; Gündoğan, 1999: 178), bir süre sonra Emirdağ'daki halasının yanına giderek orada okumuştur(Bayar, 2014: II/462). Ancak orada ne kadar kaldığı, kimden okuduğu ve neler okuduğu konusunda yeterli malumat bulunmamaktadır. Bir süre sonra Emirdağ'dan yine okumak için Uşak ve Kırkağaç'a(Manisa) gittiği halde oralarda da ne kadar zaman bulunduğu, hangi kitapları ve hocaları takip ettiği hususu bilinmemektedir. Anlaşılan odur ki, ilmî bakımdan bir arayış içerisinde olan Ahmed Vehbi Efendi, bu maksadını gerçekeştirmek için muhtelif muhitleri dolaşmıştır. Nitekim bu hedefini tam anlamıyla yerine getirmek için daha sonra İstanbul'a giderek yüksek tahsilini Musamcızade Ali ve Ahmet

⁴ şiir şöyledir:
Genç iken bahr-ı muhit keremin Mevla
Feth-i ilm ile kalbimi etti reva
Fevk ger şerir çıkub eylemişiz hakka
Ehl-i İslam beyanı hükmü rah-ı hüdadan

Efendilerle birlikte(Yazıcıoğlu, 1969: 266) Fatih dersiâmlarından meşhur muhakkik ulemadan sayılan Hafız şakir Efendi'den yaparak 28 Safer 1313'de (1895) icazetini almıştır. Yine bu çerçevede ilmini en üst seviyeye çıkarmak ve "hadis" ilminde derinleşmek için şam'a giderek ihtisas yaptığı(Kavas, 1984: 129), yine bir süre Bağdat'a gittiği(Bayar, 2014: II/462), önde gelen hocalardan İslami ilimler okuduğu kaydedilmiştir. Kimi kaynaklarda ise ilim öğrenmek için şam ve Bağdat'ın yanı sıra Mısır'a da gittiği kaydedilmektedir(Yazıcıoğlu, 1969: 266).

Bolvadin'e Dönüşü ve Yaptığı Vazifeler

İlim öğrenmek arzusuyla Emirdağ, Uşak, Manisa, İstanbul, şam, Bağdat ve Mısır gibi şehirlerde eğitim gören Ahmed Vehbi Efendi, en sonunda 1322/1905 yılında doğduğu yer olan Bolvadin'e dönerek Bolvadin Mecidiye Medresesinde müderris olarak görevlendirilmiştir(Yazıcıoğlu, 1969: 266; Bayar, 2014: II/463). Kimi kaynaklarda da Bolvadin Nebi Efendi Medresesi'nde müderris olarak görev yaptığı, yine daha başka kaynaklarda ise yıllarca Alaca Camiinde vaizlik ve müderrislik yaptığı nakledilmiştir(Gündoğan, 1999: 178). Bütün görev yaptığı yerlerde pek çok öğrenci yetiştirdiği gibi muhtelif camilerde dersler de vererek halkın dini bakımdan bilinçlenmesine katkıda bulunmuştur. Yukarıda verilen bu bilgileri bir bütün olarak değerlendirdiğimizde aslında onun muhtelif zamanlarda Bolvadin'deki medrese ve camilerde müderrislik ve vaizlik görevlerini birlikte yürüttüğünü söyleyebiliriz. Öte yandan Bolvadin'de mutad olarak yapılan Sahih-i Buhari hatimlerine katılıp bazı cüzleri okuttuğuna dair bilgiler de mevcuttur. Nitekim kendisinin dönemin Diyanet işleri Başkanı olan Ahmet Hamdi Akseki'ye yazdığı bir mektupta(Görkaş, 2016: 79) uhdesindeki 'Buhari dersi'nin devamını talep etmesi bu hususu teyid etmektedir. Yine Yunuszade'nin, Bolvadin'in önde gelen müderrisleri olan Yörükzade ve Kantarzade ile birlikte "Bolvadin

Medaris-i İlmıye”sinde de müderrislik yaptığı verilen bilgiler arasında yer almaktadır(Görkaş, 2016: 79).

Etkili Hitabeti

Ahmed Vehbi Efendi’nin hitabetiyle de dikkatleri üzerinde topladığı bilinmektedir. Vaazlarını çoğunlukla arşı Camiinde yaptığı belirtilen Vehbi Efendi’yi dinleyen kimselerin hitabetinin etkisinden kurtulamadığı, vaazlarını yaptığı camilerin genellikle dolduğu aktarılmıştır. Vaazlarını dinleyenler, aradan uzun zaman geçmesine rağmen vaazlarını unutamadıklarını belirtmişlerdir(Bayar, 2014: II/463). Onun vaazını hayranlıkla dinleyenler arasında dönemin müftüsü Osman Hulusi Efendi, müderrislerden Hacı Veli Efendi, Melekzade Abdullah Efendi, belediye başkanı Ethem Efendi’nin de olduğu aktarılmıştır. Hatta müftü efendi bu vaazdan o kadar etkilenmiştir ki Ahmet Efendi’ye bizzat kendisi “Vehbi” lakabını vermiş, bu tarihten sonra da adı “Ahmet Vehbi” olarak anılır olmuştur(Bayar, 2014: II/463).

İlmi Yönü

Sağlam bir medrese eğitiminden geçtiği anlaşılan ve kuvvetli bir ilmî altyapıya sahip olduğu anlaşılan Yunuszade Ahmet Vehbi’nin, Arapça ve Farsça’ya çok hâkim olduğu, yanı sıra Rumca da bildiği ve bu yüzden İncil bilgisinin de var olduğu aktarılmaktadır. Ama onun en bariz yönü müderrisliği, fakihliği ve şairliği olarak karşımıza çıkmaktadır. Zira yazdıklarının muhtevasına bakıldığında fikhî birikiminin yanı sıra şiir yeteneğinin üst seviyede olduğunu görmemiz mümkündür.

şairliği

Ahmet Vehbi Efendi’nin bir din âlimi olmasının yanı sıra edebiyata ve özellikle şiire olduğu düşkün olduğu gözlenmektedir. Gerek dini gerekse diğer konularda olsun düşünce ve duygularını şiire ifade edecek kadar şiire hakim bir

seviyededir. Divan Edebiyatı'nın neredeyse bütün inceliklerine haiz olduğu anlaşılan Vehbi Efendi, bu yüzden Divan şiirinin çoğu özelliğini şiirlerinde kullanmış, şiirlerini divan edebiyatı nazım şekilleriyle yazmıştır. şiirleri arasında münacat, naat, kaside, gazel ve murabbalar çoğunluktadır. şiirlerinde aruz ölçüsünü kullanmıştır. Arapça ve Farsçaya üst derecede hakim olduğundan şiir dili ağır ve sanatlıdır(Bayar, 2014: II/464). Bunu yıkılan medresesine ağıt mahiyetinde yazdığı şu şiirde görmemiz mümkündür(Görkaş, 2016: 84):

Murg-ı Lâhutum zemin-u âsumân olmaz bana
Tâir-i Kuds-i Hüdâyım âşiyân olmaz bana
Hu deyip cevalân eder, her âlemi gönlüm benim
Aşk-ı Hak seyyâhıyım, bezir-i cihân olmaz bana
.....
Kâbe'ni bir ince baldırlı Habeş viran eder
Red için takdirini feth-i dühân olmaz bana
Türlü amellerden halas et ey Hüda ahbabını
Hasbiyellah başkası vird-i zebân olmaz bana
Tâbını ağyarını üstün edersin ey Hüda
Gayri bundan sonra ey Vehbî ziyân olmaz sana

Muhtemelen tahsil maksadıyla bir dönem İzmir'de de bulunan Ahmet Vehbi Efendi'nin en sevdiği arkadaşlarından biri İzmir müftüsü Rahmetullah Efendi'dir. Ona yazdığı bir mektubunda İzmir'de beraber geçirdikleri gençlik günlerine dair şunları kaleme almıştır(Bayar, 2014: II/463):

*Gençlik eyyâmını tezkâr ederek nâlanım
Daima ahd-i kadimi anarak giryanım
Avdet etseydi şebâbet dahi bir gün olsun*

Bildirirdim ana ben Şimdiki hâli Őanıım

Başka bir Şiirinde ise son devir Osmanlı ŐeyhüliŐlâmlarından Mustafa Sabri Efendi'yi Şöyle övmektedir(Görkaş, 2016: 84):

Müjde olsun sana ey Şeyh-i celil-i İŐlâm
Ey büyük merci-i ahkâm hüda-yı allâm
Nasıl ârâma eriŐdinse mezâhimde iken
Sen olursun yine a'dâya muzaffer-i encâm
ŐeyhüliŐlam ola ya zât-ı dehâ gösteriniz
Ferceyâb oldu elimden ulema-yı i'lâm
Mustafa Sabri Efendi'yi diyanet perver
Oldu asrında Őeraitle amel hüsn-i nizam

Şiirlerinde doğal olarak dini ve millî temalara ağırlık veren Ahmet Vehbi Efendi, tıpkı Mehmet Akif Ersoy'u andırır Şekilde kimi dizelerinde özellikle Kur'an âyetlerine de yer vermektedir. Örneğin, dönemin Diyanet işleri Başkanı olan Ahmet Hamdi Akseki'ye yazdığı mektubun(Görkaş, 2016: 81) giriş kısmında yer verdiği dizelerde Kur'an'a atıf yapması onun Kur'an'a olan hürmetini ve düşünce dünyasındaki yerini göstermesi aÇısından manidardır:

Ahi-i a'zam veliyyü'n-ni'amim Ahmed Hamdi Efendim
Huzur-ı Âlilerine

Gönderdim ben tehayayı sana murgan ile

Şimdi gönderdim selamı Hazreti Kur'an ile

Yine bir başka örnek de, Milli mücadelede Bolvadin'i ziyaret eden ve kendisinin destek verdiği Asteğmen (mülazim-i sani) Halil Nuri Yurdakul'a yazdığı Őiiridir(Kutay: 124). Bu Őiirin çoğu dizesinde Kur'an âyetlerinden ilham aldığı aÇıkça

görülmektedir. Bu özelliğiyle 'Bir Kur'ân Şairi' olarak nitelendirilen Mehmet Âkif'le olan benzerliğe bilhassa dikkat çekmemiz gerekir:

Hak neler halk eylemiştir, sanat-ı yaradâne⁵ bak

Asuman-u necm mühr-i ziya-i eşşâne bak⁶

Tanrı bu eflak ve arzı yoktan inşa eyledi⁷

Çeşm-i em'ânın diküb şu hilkat-i ekvâne bak⁸

Gökleri Mevla müzeyyen kıldı yıldızlar ile⁹

Yerleri insanlara tezyin eyleyen Sübhâna bak¹⁰

Ahsen surette ibda' etti insanı Hüda¹¹

Bulmak istersen Hüdayı suret-i insana bak

Seyr ederdim daima iklim-i hüsn-i ahabını

Gönlünü açmak dilersen tal'at-ı hubâna bak

Yukarıdaki dizelerde de gördüğümüz gibi neredeyse her bir mısradaki mutlaka bir âyetle iktibas vardır. Bu da onun çok yüksek bir Kur'an kültürüne sahip olduğunu ve yazdığı şiirlerde bunu ustaca kullanma maharetini taşıdığını ortaya koymakta, diğer taraftan hayata ve olaylara Kur'an penceresinden bakmayı önelediği anlaşılmaktadır. Buradan hareketle Yunuszade'nin gerek yangında yok olan şiirlerinde gerekse daha gün yüzüne çıkmayı bekleyen pek çok şiirinde benzer durumların olduğunu söyleyebiliriz.

Şiirlerinin büyük bir kısmının 1928 yılında büyük Bolvadin yangınında evlerinin yanmasıyla yok olduğu kaydedilen Vehbi

⁵ Nemi sûresi 27/88.

⁶ Rum sûresi 30/22 vd.

⁷ En'âm sûresi 6/1; Yasin sûresi 81/1;

⁸ En'âm sûresi 6/46; Ğaşıye sûresi 88/17-20; Rum sûresi 30/50 vd.

⁹ Hicr sûresi 15/16; Saffat sûresi 37/6; Mülk sûresi 67/5.

¹⁰ Keħf sûresi 18/7.

¹¹ Tin sûresi 95/4.

Efendi'nin hatırlayabildiklerini ise daha sonra bir defterde topladığı belirtilmiştir. Şiirlerinden bazıları aşağıda detaylı bir şekilde üzerinde duracağımız gibi *Cerîde-i Sûfiyye*, *Hayru'l-Kelam* ve *İtisam* gibi dergilerde de yayınlanmıştır.

Milli Mücadeledeki Rolü

Kaynaklardan öğrendiğimize göre Ahmed Vehbi Efendi, ülkenin yüz yüze kaldığı o zor yıllarda, Milli Mücadele yıllarında Bolvadin'de halkın teşkilatlanması ve düşmana karşı direnmesi için elinden gelen gayreti göstermiştir(Gündoğan, 1999: 178). Nitekim dönemin Niğde milletvekili emekli albay Halil Nuri Yurdakul, Milli Mücadelede halkı örgütlemek, Milli Mücadele ruhunu ayakta tutmak, halktaki ümitsizliği yenebilmek, gönülleri harekete geçirmek için ilk mehter takımını kurmuş, Müdafaa-i Hukuk Teşkilatının teşkilatlanması ve kuvvetlenmesi amacıyla bir çok yeri gezerken Bolvadin'e de gelmiştir. Burada Yunuszade Ahmet Vehbi'ye dair gözlemlerini bizzat kendisi şöyle aktarmaktadır:

"...Çevrede nüfuzu büyük olan müderris Yunuszade Vehbi Efendiye müracaat ettim. Yardımını rica ettim. Emeklerimi dinledi. Sonra bana dedi ki:

-Oğlum... Sana düşüncelerimi ve tezkiyemi nazmen izhar edeceğim. Onu teksir ederiz. Hepsinin altını imzalayacağım. İcap ederse namaz seccademi heybeme kor, seninle yola düşer, son nefesimi gazâların bu en ulvîsinde, irşad yolunda veririm...(Kutay: 127-128)

İlerleyen açıklamalarında Halil Nuri Yurdakul şunları eklemektedir:

"Gerçekten de bana ertesi gün, nâciz emeklerimi değerlendiren şiirini¹² verdi, teksir etti, altlarını imzaladı. Bu benim için tezkiyelerin en kudretlisi ve inandırıcısı oldu." (Kutay: 128)

¹² Ahmed Vehbi Efendi'nin altını imzalayarak, köy imamlarına kadar yazılıp dağıtılan şiirinden bir kıta şöyledir:

"Pek büyük hizmetler sebketi İslâmiyete

Yine bu dönem kurulan ve başta T.B.M.M olmak üzere pek çok yerden geçen mehter takımının önünde, siyah bez üzerine Osmanlıca olarak yazılı olan şu ifadeler de Yunuszade'ye aittir:

"Müslümanlar! Beklediğimiz kıyamet bu günlerdir. Birleşelim. Kurtuluruz." (20 Temmuz 1336/1920)

Bu ifadelerin Yunuszade Ahmet Vehbi'ye ait olduğunu Halil Nuri Yurdakul şu sözlerle beyan etmektedir:

"...Abdullah Azmi Efendi¹³ bu levhadaki "Müslümanlar! Beklediğimiz kıyamet bu günlerdir. Birleşelim. Kurtuluruz." cümlesini kimin hazırladığını sordu. Bolvadinli müderris Yunuszade Vehbi Hoca Efendi'nin olduğu cevabını verdim. Bir müddet düşündü:

-Teşhis doğrudur. Kıyâmet, lugat manası olarak kalkma, ayağa kalkma, kıyâm etme, geri dönme; mecâzi olarak da ölümden sonra hayata dönme demektir. Cenâb-ı Hakk'ın inayetiyle azim ve irademizi bu gayeye hasredersek devletimizi hayata kavuşturur, istiklâlimize sahip oluruz" dedi(Kutay: 129)

İnkılâplar Karşısındaki Tavrı

Milli Mücadelenin sonuçlanması ve Cumhuriyet'in ilanı ile birlikte yapılan inkılapları destekleyen Ahmet Vehbi Hoca, Bolvadin'de yeni harflerle okuma yazmayı kendi gayretleri ile ilk öğrenenlerden olmuştur. Bizzat kendisi, *"Yeni yazıyı büyük ve*

Cinsinin uğrunda candan vazgeçen vicdana bak
Düşman-ı din karşısında yüz çevirmez bu yiğit
Sîne-i pâkinde sabit şûle-i imana bak"

¹³ 1869'da Eskişehir'de doğan Abdullah Azmi Efendi (Torun), din ve hukuk alanlarında öğrenim gördü. Müderris ve aynı zamanda hukukçudur. Meclis-i Mebusan'da Kütahya milletvekili olarak görev yaptı. Yine Son Osmanlı Mebusan Meclisi açıldığında da aynı görevini sürdürdü. Daha sonra TBMM'ye katıldı. 2 Mart 1921'de meclis ikinci başkanı vekilliğine seçildi ve iki ay boyunca görevini sürdürdü. 1922'de Fevzi Paşa ve Rauf Bey'in kurduğu hükümetlerde Şer'îye Vekili (Din İşleri) olarak görev aldı. 1923'te ikinci dönem TBMM'ye yeniden Eskişehir milletvekili seçildi. 1937'de İstanbul'da öldü. Abdullah Azmi Efendi (Torun), meclisin "sarıklı"ları arasında yer alan ve *Elmalılı Hamdi Yazır'ın Kur'an-ı Kerim Tefsiri, Sahih-i Buhari'nin ve dini kitapların Türkçe'ye tercüme edilerek yayınlanması için rapor/önerge veren vekildir.*

küçük herkese müracaatla az zamanda öğrendim” diyerek halkı da teşvik etmiştir.

Vefatı

Torununun naklettiği bilgiye göre Yunuszade, 20 Kasım 1938’de, Çarşı Camiinde Kadir Gecesi vaaz yaptıktan sonra eve dönünce rahatsızlanmış ve üç gün sonra, yani Ramazan Bayramının birinci günü vefat etmiştir(Görkaş, 2016: 80). Kabri Eski Mezarlık olarak da bilinen ilçe kabristanlığında bulunmaktadır.

Eserleri

Yunuszade yazdığı yazılarda genel itibariyle hep müderris imzasını kullanmıştır. Şiir ve nesirlerini bir defterde topladığı belirtilse de, 1928 yılında çıkan büyük yangında evi ve eserlerinin yandığı, daha sonra hatırlayabildiklerini tekrar yazdığı dile getirilmiştir. Bundan dolayı *kendine ait müstakil bir eseri bulunmayan* Ahmed Vehbi Efendi, dini ve ilmî konulardaki fikir ve görüşlerini dönemin meşhur dergileri olan *Sırât-ı Müstakîm* dergisinde kaleme aldığı gibi bunun yanı sıra *Hayru’l-Kelam*, *İtisam* ve *Cerîde-i Sûfiyye* gibi önemli dergilerde de bazı yazı ve şiirlerini yayınlamıştır. Bunların yanı sıra bir araya getirilerek yayınlanmayı bekleyen şiirleri ve kendi ifadesiyle *Zübdetü’t-teharir fi ilmi ameli’t-tesavir* adında bir risalesi olduğu belirtilmiştir(Görkaş, 2016: 80). Tespit edebildiğimiz kadarıyla muhtelif dergilerdeki yazı ve şiirleri şunlardan oluşmaktadır:

Sırât-ı Müstakîm Dergisindeki Yazıları

Hilale Dair –(I), 25 Haziran 1325, C. II, S.44, s. 277-279.

Hilale Dair (II), 6 Ağustos 1325, C. II, S. 50, s. 377-379.

Resm-i Mushaf, 20 Ağustos 1325, C. II, S. 52, s. 412-414.

Resm-i Mushaf (maba'd), 27 Ağustos 1325, C. III, S. 53, s. 12-13.

Sükkân-ı Sema ve Yerdekilerin Göktekilerle Atiyen
Muhabere Muvasala İhtimali, 17 Eylül 1325, C. III, S. 56, s. 56-59.

İctihada Dair, 24 Eylül 1325, C. III, S. 57, s. 72-75.

Sükkân-ı Sema, 3 Kanunievvel 1325, C. III, S. 67, s. 236-237.

Sükkân-ı Sema (maba'd), 1 Kanunievvel 1325, C. III, S. 68, s.
253-254.

Lisan-ı Ecnebi Tahsilinde Mahzur-ı Şer'i Yoktur, 7
Kanunısanı 1325, C. III, S. 72, s. 315-316.

Sebilürreşad Müdüriyyet-i Canib-i Valasına, 29 Mart 1328,
C. I-VIII, S. 6-188, s. 96-97.

Cerîde-i Sûfiyye Dergisindeki Yazıları(Şiirleri)

Name-i Dil, 17 Şubat 1334, C. V, S. 156, s. 524.

Manzume (Edebiyat/Şiir), 1 Eylül 1334, C. V, S. 161, s. 563-564.

Feryad-Name, 26 Kanunuevvel 1334, C. V, S. 154, s. 509.

Tahvif ve Terkik, 8 Nisan 1335, C. V, S. 158, s. 541-542.

Hayru'l-Kelam Dergisindeki Yazıları(Şiirleri)

Diş Doldurmak Meselesi, 3 Temmuz 1330, C. II, S. 35, s.
275-276.

Bab-ı İctihad Meftuh mudur?, 24 Temmuz 1330, C.II, S. 38,
s. 300-301.

İtisam Dergisindeki Yazıları(Şiirleri)

Ravza-i Mutahharaya Arz ve Takdim Olunan Bir Arzuhal,
06 Şubat 1335, C. I, S. 11, s. 7-9.

Mesail-i Şerıyye'den Bir Suale Cevap, 24 Nisan 1335, C. I, S. 22, s. 143.

2 - MAKALE VE ŞİİRLERİNİN TANITIMI

2.1. *Sırât-ı Müstakîm* Dergisindeki Yazılarının Tanıtımı ve Değerlendirilmesi

İslamcılık fikrini savunmak ve yaymak için 14 Ağustos 1324'te (27 Ağustos 1908) yayın hayatına başlayan *Sırât-ı Müstakîm* dergisinin kurucuları Ebu'l-ulâ Mardin ve H. Eşref Edip'tir. *Sırât-ı Müstakîm* adıyla 182 sayı yayınlanan dergi, yaklaşık 4 yıl sonra 8 Mart 1912'de 183. sayıdan itibaren isim değişikliğine giderek *Sebîlürreşad* adını almış ve kapatıldığı tarih olan 1925'e kadar bu isimle çıkmıştır. *Sebîlürreşad*, 22 yıl aradan sonra, umumi istek üzerine yeniden çıkarılmaya başlanmış, bu defa yeni harflerle ve ilk sayısı Mayıs 1948'de çıkmıştır. Bu tarihten itibaren kesintisiz bir şekilde 362 sayı olarak Mart 1966 tarihine kadar yayın hayatını devam ettirmiştir.

Sırât-ı Müstakîm/Sebîlürreşad'ın yayın serüvenini iki farklı dönem içerisinde değerlendirmemiz mümkündür. Nitekim birinci dönem, kuruluşundan 641. sayıya kadarki dönemdir. Bu sayı sonrasında "takrir-i sükûn" yasası yürürlüğe girmiş ve Şeyh Said isyanı bahane gösterilerek dergi 1925 yılında kapatılmıştır. Birinci dönem *Sebîlürreşad*'ın muharrir kadrosuna baktığımızda karşımıza çıkan en önemli isimlerin Mehmet Âkif, Ebu'l-Ula Mardin, Bereketzade İsmail Hakkı, İzmirli İsmail Hakkı, S. M. Tevfik, Said Nursi, Musa Kazım, Ferid Kam, Mithat Cemal Kuntay, Said Halim Paşa, Bergamalı Cevdet, Babanzade Ahmed Naim, İsmail Fenni ve Eşref Edib Fergan olduklarını görürüz.

Sırât-ı Müstakîm/Sebîlürreşad'da yayınlanan yazılar ağırlıklı olarak tefsir, hadis açıklamaları, sosyal olaylara karşı İslami bakışlar, fıkıh ve fetva, şiir, edebiyat, tarih, felsefe gibi konuları içermektedir. Derginin en hassas olduğu konu ise, İslam dinini

karalama ve küçük düşürme çabalarına karşı durmaktır. Dönemin önde gelen düşünürlerinin katkılarının yer aldığı dergide dini, milli ve edebi konular etrafında İslami bir perspektif canlı tutulmaya çalışılmıştır(Arabacı, 2004: 120; Subaşı, 2004: 222-223; Efe, 2009: XXXVI/ 251-253).

2.1.1. Hilale Dair –(I), 25 Haziran 1325, C. II, S.44, s. 277-279.

Ahmet Vehbi Efendi'nin *Sırât-ı Müstakîm* dergisindeki bu ilk yazısı, dergi bünyesinde müstakil bir yer tutan "mübâhesât"¹⁴ sütununda söz konusu edilen ru'yet-i hilâl yani ramazan hilalinin görülmesine dairdir. Vehbi Efendi bu makalesinde *Sırât-ı Müstakîm*'in kırkinci sayısında Vodineli Mehmet Hicabi tarafından gündeme getirilen ve bu çerçevede ru'yet-i hilale dair dört soruyla bitirilen yazısını ele almaktadır. Fıkıh ilminin konusu içerisine giren bu meseleye dair görüşlerini fetva kalıbında altı soru-altı cevap şeklinde ortaya koymaktadır.

Yazısına "Âcizleri fukahâdan değil isem de fakat müşâriün-ileyhim hazerâtının mesleklerine sülûk ile kendimi bahtiyâr addedenlerden bulunduğum cihetle bu bâbda min gayri haddin netîce-i tetebbu'âtımı fetâvâ kabiline ifrâğ ve kütüb-i fikihiye-i mu'tebereden nukûl-i sahîha ile te'yîd ve teşrîh ederek cem'iyet-i muhtereme-i ilmiyenin ârâ-i selîmelerine tevdi ederim" sözleriyle giriş yapmaktadır. Bundan sonra soru-cevap kısmına geçen Yunuszade, hilalin görülmesine dair verdiği her fetvada, klasik fikhî görüşlere ve geleneğe bağlı kalmış, ilm-i nücûmun bir diğer tabirle astronominin verilerine ihtiyatla yaklaşarak *İhtiyar*, *Sirâc-ı Vehhâc*, *Tenbîhü'l-Ġafilin*, *Hidâye*, *Mülteka'l-Ebhur*, *Fetâvây-ı Hindiyye*, *Reddü'l-Muhtar* gibi klasik fıkıh literatürünün verilerine öncelik vermiştir. Bu duruma somut örnek vermek gerekirse örneğin ilk fetvada 'Şaban ve Ramazan hilalleri bizzat gözle

¹⁴ Mübâhesât: Bir şeye dâir iki veya daha fazla kimsenin kendi aralarında yaptıkları konuşmalara verilen isimdir. Dergilerde ise mübâhesât kısmı, ihtilaflı meselelerde çözümü kolaylaştırmak adına -ilmî ölçüler içerisinde- bir fikrin leh ve aleyhinde beyan olunacak görüş ve düşüncelerin yer aldığı bölümdür.

görülmediği takdirde hilalin sübutu için adalet sahibi müneccimlerin(astronomların) ittifakları ile amel edilir mi?’ şeklindeki soruya bunun mümkün olmayacağı şeklinde cevap vermiş, ikinci soruda ise ‘Mukallid olan zamanımız hâkimlerinden birinin, bir beldede Ramazan hilalinin sübutunda kendilerine güvenilen yıldız bilimcilerin haber vermeleri suretiyle amel ve hüküm verdiği takdirde bu hükmün faydalı olmayacağı şeklinde fetva vermiştir.

2.1.2. Hilale Dair (II), 6 Ağustos 1325, C. II, S. 50, s. 377-379.

Bu yazı bir önceki yazının devamı niteliğinde olup ru’yeti hilal meselesini daha müdellel ve etraflıca ele almaktadır. Bu çerçevede sübut-ı hilal meselesinde asıl itibar edilmesi gerekenin bu konuda telif edilen kitaplar ve fukaha olduğunu belirten Vehbi Efendi, bunların dışındakilerin söyledikleriyle amel edilemeyeceği kanaatini taşımaktadır.

Tıpkı önceki yazısında olduğu gibi görüşlerini temellendirirken temel olarak *Tenbihu’l-Ğafilin*, *Hamevi*, *Fevaid-i Zeyniye*, *Fethu’l-kâdir*, *Kitâbü Edebi’l-Kâdi* gibi eserlere dayanmak suretiyle ru’yet-i hilalin tespitinde telefon, telgraf ve telsiz gibi yeni icad edilen araçların kullanılıp kullanılmayacağı üzerinde durur ve bunların hilalin tespitinde kullanılmalarının mümkün olmadığını şu cümlelerle beyan eder:

“...Halbuki vesâit-i mezkurenin her iki surette edile-i erbaadan biriyle müspet mucibat-ı şer’iyyeden olmadığı aşikârdır. Belki bu bâbda vesâit-i mezkure ile amel Kitab ve Sünnet ve icma-ı ümmet ve kıyas-ı fukahâya muhaliftir...”

İlerleyen paragraflarda ise bunun gerekçelerini açıklamaya koyulur. Bu noktada dayandığı en temel nokta ise sübut-ı hilalde ilmî itibara değil ru’yeti itibara delalet eden hadislerdir.¹⁵ Söz

¹⁵ Bu hadisler ise şöyledir: "Ramazan orucunuzu hilali gördüğünüzde tutun. Hilali gördüğünüzde açın. Şayet hava kapalı olursa (ay'ın tespitine engel olursa) otuza tamamlayınız" (Buhari, Savm, II; Müslim, Siyam, 19, H. No: 1081; Nesâi, Siyam, 9; Darimi, Siyam, 2; Ahmed b. Hanbel, II, 422);

konusu hadislerde “Şayet hava kapalı olursa (hilalin görülmesine engel olursa) otuza tamamlayınız” ifadesinin olduğunu ve fakat “Şayet hava kapalı olursa (hilalin görülmesine engel olursa) hesap ehline sorun” şeklinde bir ifadenin bulunmadığına dikkat çeker. Kısaca hadisin zahiri nasılsa ona göre amel edilmesi gerektiği, bunun dışındaki yollara tevessül edilmemesi gerektiği üzerinde durur. Çünkü ona göre tevatürün olduğu yerde mâkûlata itibar edilmez. Dolayısıyla ona göre “...mukaddemât-ı hesâbiyye ve nücûmiyye mâkûlat kabîlinden olduğu için tâyin-i mebd-e-i sıyâm u fıtrda ma'mulun-bih değıldir” diyen allâme İbn Kasım'ın görüşü doğrudur. Ayrıca Allah Teâlâ'nın insanların geneline bileceği şekilde/yollarla emr-u teklifte bulunacağını, ancak gerek astronomik hesaplar olsun, gerekse telsiz, telefon, telgraf gibi vasıtalar olsun bunları insanların çok azının bildiğini bu açıdan hilalin görülmesinde bu tür vasıtalar ile amel etmeleri gerektiğine dair şayet Allah Teâla tarafından insanoğluna bir mükellefiyet yüklenseydi bu teklifin umum ahâlîye zor geleceğini ileri sürdükten sonra bunun da “Allah size kolaylık ister ve size zorluk istemez”¹⁶ âyetiyle bağdaşmayacağını belirmiştir.

Bütün bu delillendirmelerden sonra ise Ahmet Vehbi Efendi son söz olarak şunları söyler: “Netice-i meram: Hesabât-ı nücûma umûr-ı tahminiyyeden olduğu gibi telgraf ve telefon, telsiz telgraf gâib ve gâib olduğu gibi şahs-ı meçhulün kumandasına tâbi bir cemad kabilinden bulunduğu mebni mazhar-ı tekrim-i ilahi olan insanların kuvvet-i şهادetlerini ihraz edememekle sübut-i hilalde şekden maada bir şey ifade etmez. Kütüb-i fıkhiyyede beyan olunan sübut-i hilal mucibat-ı şer'iyye-i ma'lumesinden biri bulunmadıkça ahir-i Şaban'da şehr-i Şaban'ın ve keزالik ahir-i Ramazan'da şehr-i

---

Başka bir rivayet ise şöyledir: "Hilali görmedikçe orucu tutmayın. Hilali görmedikçe orucu bozmayın. Hilali gördüğünüzde orucu açın. Şayet hava kapalı olursa (hilalin görülmesine engel olursa) otuz gün sayın" (Ahmed b. Hanbel, II, 430, 456); "Orucu Ramazan'dan önce tutmayın. Orucu hilali gördüğünüzde tutun. Hilali gördüğünüzde açın. Şayet hilalin görülmesine bulut engel olursa otuz günü tamamlayın" (Nesâî, Siyam, 13; Tirmizi, Siyam 5, H. No: 688).

¹⁶ Bakara sûresi 2/185.

Ramazan'ın bekâsı yakinen ma'lumdur. Bu yakinden udûl olunmaz. Ancak bir delil-i şer'î ile adûl olunur. Hâlbuki böyle bir delil bulunmamıştır.

2.1.3. Resm-i Mushaf, 20 Ağustos 1325, C. II, S. 52, s. 412-414.

Yunuszade Ahmed Vehbi'nin "Resm-i Mushaf" başlığını taşıyan bu yazısı da *Sırât-ı Müstakîm* dergisinin mübâhesât kısmında yer alan yazılardan birini oluşturmaktadır. Vehbi Efendi bu yazısını derginin kırk altıncı sayısında Kazanlı Molla Mahmud Sadık tarafından bahsi geçen "Hatt-ı Mushaf" konulu yazından hareketle kaleme almıştır. Söz konusu yazıda Kazan'da, Mushaf-ı Şerif'in resm ve hatları konusunda bir ulema heyeti oluşturulduğu haber verilmekte, oradaki ulemanın merkez hilafette bulunan ulemanın bu konuda ne tür mülahazaya sahip olduğu sorulmakta, bu noktada Yunuszade tartışmaya katılmaktadır.

Bu yazı vesilesiyle kıraat ilmine dair görüş ve düşüncelerini açıklama fırsatı bulan Yunuszade, yazısının genelinde okunuş ve yazı yani kıraat ve hat açısından 'Resm-i Osmanî'ye uyulması gerektiği üzerinde durur. Arap dilinin yapısına muhalif çok az sayıda bazı noktalar bulunsa bile bu böyledir. Çünkü bunda sahabenin icmaı vardır. Bu görüşünü şu sözlerle ifade eder:

"Şu halde Mushaf-ı Osmânî hutûtundan usûl-i Arabiyyeye muhalif olan mevazı'da kavaid-i Arabiyyeye bakılmayıp Mushaf-ı Osmânî resm-ü hattına ittiba vacibdir"

Sözlerinin devamında kıraat alimleri olan Ebû Amr ed-Dâni'nin ve yanı sıra Ebu'l-Abbas el-Merakeşî'nin, Mushaf-ı Osmanî'de asl-ı hatt-ı Arabi hilafına tersim edilen harfleri içeren kelimeler başta olmak üzere Mushaf hattı ve kıraati konusunda müstakil eserler telif ettiklerini aktarmış, bu kitaplardan somut örnekler vermiştir. Öte yandan Mushaf-ı Osmanî resm-ü hattına

ittibanın lüzumunu, dört mezhep imamının da ittifakla kabul ettiğini söylemiştir. Onların sözlerini içeren pasajları Suyutî'nin meşhur kitabı "el-İtkan fî Ulûmi'l-Kur'an" kitabından delillendirmiştir.

Yazısının sonunda ise "Mushafın resm-ü hattında ümmetin yaşadığı bazı sıkıntıları gidermek için günümüzde mushafı resm-i kadîm üzere kitâbet câiz değildir" diyen Şafii ulemadan İzzeddin b. Abdisselam'ın bu görüşünün yanlışlığı üzerinde durmakta ve bunun selefin tuttuğu yola aykırılık taşıdığı için uygunsuz olduğunu dile getirmektedir.

2.1.4. Resm-i Mushaf (maba'd), 27 Ağustos 1325, C. III, S. 53, s. 12-13.

Bir önceki sayıdaki yazısının geri kalan kısmını oluşturan bu kısımda Ahmet Vehbi Efendi, İzzeddin b. Abdisselam'ın söz konusu görüşünü bilinen bir fikhî kural çerçevesinde reddeder. Nitekim bu kurala göre "*Âdet muhakkemdir yani hükm-i şer'iyi ispat için örf ve âdet hakem kılınır.*" Dolayısıyla bu fikhî kaideye göre Mushaf-ı Osmâni resm-ü hattında sahab-i kiramın icma uyulması gereken en önemli örf ve adettir. Ayrıca mushaf-ı Osmani hattına mütabaat etmenin vacip şartı üçtür ki bunlar sened, resm ve arabiyettir. Aynı zamanda bu üç şart kıraatin üç erkânını da oluşturur.

Netice itibarıyla İzzeddin b. Abdisselam'ın bu fetvasının günümüz açısından bir değer taşımadığı görüşüne ulaşan Yunuszade, bu fetvanın icmaya muarız olduğunu, en iyi yolun ise mümkün olduğu kadar selefin metodunu izlemek olduğunu belirterek sözlerine son vermektedir.

2.1.5. Sükkân-ı Sema ve Yerdekilerin Göktekilerle Atiye Muhabere Muvasala İhtimali, 17 Eylül 1325, C. III, S. 56, s. 56-59.

Yunuszade, *Sırât-ı Müstakîm*'in muhtelif sayılarında “sükkân-ı sema” yani “gökyüzü sakinleri” anlamına gelen ve gökyüzünde de hayvanların yaşama ihtimali konusunda üç yazı yayınlamıştır. Bunlardan ilki olan bu yazının hareket noktası, *Sırât-ı Müstakîm*'in elli birinci sayısında Üsküplü Hafız Ferid'in bu meseleyi tartıştığı makalesi olmuştur. Nitekim bu yazıda Üsküplü Hafız Efendi, Şura sûresinin yirmi dokuzuncu âyetinden¹⁷ hareketle tıpkı yeryüzündeki gibi gökyüzünün kimi yerlerinde canlıların meskun olduğunu, yeryüzünde yaşayanlarla gökyüzünde yaşayanlar arasında bir irtibat olduğunu ve bu irtibat neticesinde yeryüzü ve gökyüzü sakinlerinin hakikaten ve ya hükmen toplanacakları/bir araya gelebilecekleri(haşr) üzerinde durmakta, ayrıca önde gelen müfessirlerden Kâdî Beydavî'nin bu âyetle ilgili bazı yorumlarına karşı çıkmaktadır.

Hafız Efendi'nin bu görüşlerinde isabet edemediğini vurgulamaya çalışan Yunuszade, gerek kelâmi ve gerekse Arap dili açısından Hafız Ferid Efendi'nin bu görüşünü çürütmeye çalışmaktadır. Öncelikle bilgi kaynakları açısından meseleye yaklaşan Vehbi Efendi, bu meselenin tabiati itibariyle duyular(havâs-ı selîme), haber-i sadık ve akıl olmak üzere bilinen üç bilgi kaynağından sadece haber-i sâdık'ın bilgi alanına girdiğini ifade etmektedir. Haber-i sâdığın ise ikinci çeşidi olan haber-i rasûl yani mucize ile teyid edilen resulün verdiği haberin (vahyin) konusu içerisinde olduğunu aktarmaktadır. Çünkü göklerdeki canlıların varlığı problemi insan duyularının idrakine girmediği gibi akıl ise onları mümkün görmekle birlikte hakikatine vakıf olacak yetkinlikte değildir. Yani bu konu mahsûsât ve meşhûdât'ın diğer bir tabirle duyular ve aklın sınırları içerisinde değildir.

¹⁷ “Gökleri, yeri ve bunların içine yayıp ürettiği canlıları yaratması da O'nun delillerindedir. O dilediği zaman bunları bir araya toplamaya da kadirdir.”

Bu çerçevede konuyla ilgili âyet ve hadisleri¹⁸ tek tek sıralayan Yunuszade, bu âyet ve hadislerde bahsi geçen varlıklardan kastın melekler olduğunu tasrih etmektedir. Devamında şûra suresinin ilgili âyetinde geçen “dâbbe” kelimesinin “hayvan” anlamında olmayıp “hayy” manasında yani “canlı” manasında olduğunu kabul etmekte ve “dâbbe” tabirinin doğru karşılığının bu olması gerektiğini belirtmektedir. Bu durumda “dâbbe” yeryüzü ve gökyüzündeki meleklerin tamamına şamil olan bir kelime haline gelir. Ve sonuçta hem âyet ve hadisler hem de lügavî açıdan konuda bir birlik sağlanmış olur. Yunuszade'nin ifadeleri şöyledir:

“Dâbbe hayy manasına haml olununca rû-yı zemindeki hayvanâta ve âsumânda bulunan melâikeye şâmil olup sâir ehâdis-i nebeviye ve âyât-ı Kur'âniyye gibi işbu âyet-i kerîmeden de ecrâm-ı ulviyyede mevcut melâike olduğu münfehim olmağla delâl-i şer'iyye beyninde kat'a şâibe-i tenâfi tevehhüm olunmayıp cânib-i İlâhîden Rasûl-i Zîşan'ına vahy-i celî veya vahy-i hafî tarîkiyle bildirildiği müncelî olur.”

İlerleyen kısımlarda, Hafız Ferid'in “yeryüzünde yaşayanlarla gökyüzünde yaşayanlar arasında bir irtibat olduğunu ve bu irtibat neticesinde yeryüzü ve gökyüzü sakinlerinin hakikaten veya hükmen toplanacakları/bir araya gelebilecekleri(haşr)” sözünü ele alan Yunuszade, bunun bir vehimden ibaret olduğunu belirtmektedir. Zira bu ictimanın dünyada aklen mümkün ise de, âdeten muhal olduğunu, âdeten muhal olan şeylerin ise dünyada sadece evliyâ ve enbiyaya mahsus olup umum-ı nâs için mutasavver olmadığını ifade etmektedir. Ayrıca âyette ifade buyurulan “ وَهُوَ عَلَىٰ جَمْعِهِمْ إِذَا يَشَاءُ ” kısmındaki akıllı varlıklara işaret eden “هُمُ”(hüm) zamirinin kullanılıp akılsız varlıkları işaret eden “ها” zamirinin kullanılmamasının da, yeryüzü ve gökyüzündeki bu cemden

¹⁸ Zümer sûresi 39/75; Ğafir sûresi 40/7; Hakka sûresi 69/17; Tirmizi, Zühd, 9.

yani toplanmadan maksadın dünyada olmayıp mutlaka cezaya müstahak olan akıllı varlıkların haşr-u hesab ve ceza için toplanacaklarına delalet ettiğini belirtmektedir.

Öte yandan âyetteki hususları tağlib sanatı ve mecâz-ı aklî açısından da değerlendiren Yunuszade, neticede Kadi Beydâvî'nin "dâbbe" lafzından kastının ikinci tevcihi olan olan "melâike" olduğunu ve bunun da kavaid-i Araptan olan tağlib sanatı ve mecâz-ı aklî ile uygunluk arzettiğini, ancak Hafız Ferid'in buna karşı çıkmakla vehme ve yanlışa düştüğünü beyan ederek bu ilk yazısına son vermiştir.

2.1.6. Sükkan-ı Sema (II), 3 Kanunievvel 1325, C. III, S. 67, s. 236-237.

Yunuszade bu yazıyı, yukarıda tahlilini yaptığımız *Sırât-ı Müstakîm*'in elli altıncı sayısında geçen yazısını konu edinen, Üsküplü Hafız Ferid Efendi'nin makalesine cevap olarak kaleme almıştır. Daha çok ilmî polemik tarzında kaleme alınan bu yazıda Yunuszade, genel olarak Ferid Efendi'nin kendini eleştirdiği noktaları tespit ederek onun söylediklerini, kelimeler, usûl-i fıkıh ve mantık ilimlerinin süzgecinden geçirerek temelsiz olduğunu anlatmaya çalışmaktadır. Bu çerçevede; bazı ecrâm-ı ulviyede yani gök cisimlerinde hayvanların varlığına dair bazı delillerin ve izlerin müşahede edilmesi oralarda bizzat hayvanların olmasını zorunlu kılmaz dedikten sonra bu delil ve izlerin madenlere ve bitkilere dair izler de olabileceğini belirtmektedir. Diğer taraftan ecrâm-ı ulviyede yani gök cisimlerinde hayvanların varlığının mümkün ise de hiçbir şekilde mahsûsât ve müşâhedâtta yani akıl ve duyular açısından olmayıp nazariyât kabîlinden olduğu cihetle tevatür ifade etmediğini söylemekte, bir önceki yazısında geçen kendi görüşlerini teyid eden âyet ve hadisleri tekrar referans göstermektedir.

2.1.7. Sükkan-ı Sema (III)(maba'd), 1 Kanunievvel 1325, C. III, S. 68, s. 253-254.

Yukarıdaki makalenin devamı olan bu makalede Yunuszade, cevap ve açıklamalarına devam etmektedir. Nitekim gökyüzünde hayvanların varlık ve yokluklarına dair bir düşüncenin mahzuru olmadığını, bu noktada gökyüzünde hayvanın varlığını imkan dahilinde olsa bile insanlardan ve beş duyumuzdan gaip olan tarafı itibariyle bu konuda kesin “vardır” diye hükmetmenin doğru olmayacağını vurgulamaktadır.

Ayrıca görmediğimiz, Hz. Peygamber’den işitmediğimiz ve aklımızın da idrak etmediği ve yine müspet ilmin de kat’î olarak ispat edemediği bu konuda bir hüküm verdiğimizde bunun Kur’ân-ı Kerim’de yer alan bilmediğin şeyin ardına düşme âyetine¹⁹ muhatap olma tehlikesiyle yüz yüze kalacağımızı uyarır.

Burada klasik kaynaklar üzerinden meseleyi temellendirmeye çalışan Vehbi Efendi, makalesini bu kısmında ilk kez modern ilmin verilerine de başvurma yolunu seçmekte, yapılan gözlemlerde gökyüzünde hayvanların bilfiil bulunduğuna dair bir sonuca ulaşamadığını şöyle aktarmaktadır;

“Heyet-i şinâsân-ı müteahhirînden ve fenn-i heyet mütehassisîn-i serfirâzından, Camille Flama, Reyon cenabları nazariyât ve istidlâliyâtından âlet-i rasâdiyye ile bazı ecrâm-ı ulviyyede müşâhede ettiği delâil ve âsâr ile orada hayvanın mümkinü’l-vücûd olduğuna kail olduğu ve fakat bil-fiil cirm-i ulvî-i mezkûrda eşkâl ve suver-i hayvanâtı müşâhede edemediğinden orada bil-fiil vücûd-ı hayvana kail olmadığı anlaşılmıştır...”

Dolayısıyla gayb olan, kat’î naslarla da vuzuha kavuşmayan ‘bazı ecrâm-ı ulviyyenin hayvanât ile meskûniyeti’ konusu rey tefsiri kapsamına girmekte ve sonuç itibariyle bu

¹⁹ İsra sûresi 17/36.

durumda ilgili hadisteki²⁰ “Kim Kur’an hakkında sırf kendi görüşünelhevasına dayanarak bir görüş beyan ederse cehennemdeki yerini hazırlasın” hükmünü gündeme getireceğini belirtmektedir.

İddiasını ispat sadedinde modern ilmin yanı sıra ehl-i kitabın verilerine de müracaat eden Yunuszade, gökyüzünde hayvanların varlığına dair semavî kitaplardan hiçbirinin bahsetmediğini, ayrıca bu konu hakkında âyetin nüzul zamanında hiçbir kimsenin bir bilgi ve bulguya sahip olmadığını da eklemektedir. Yani nüzul dönemine gitmenin de bu konuda herhangi bir katkı sağlamadığı üzerinde durmaktadır.

Bu konudaki yazılarına itiraz edenlerden birinin de Kudüslü Ali Rıza en-Neşâşibî olduğunu, ancak onun itirazlarını dikkate değer bulmadığını söyledikten sonra bu konudaki tartışmanın asıl noktasının gökyüzünde hayvanların varlığının imkânında olmayıp vukûda yani gerçekleşmesinde olduğunu belirterek yazısına son vermiştir.

2.1.8. İctihada Dair, 24 Eylül 1325, C. III, S. 57, s. 72-75.

Soru-cevap tarzında kaleme alınan bu makalede Yunuszade, *Sırât-ı Müstakîm’in* otuz bir, otuz iki ve otuz üçüncü sayılarında Manastırlı İsmail Hakkı’ya ait “İstifhâm-ı İnkârî” ile “Bâb-ı İctihad Mesdud mudur?” başlıklı makalelerinde yer alan tartışmalı hususlara dair görüşlerini kısa ve öz olarak yazmıştır. Toplamda dokuz soru ve cevap ihtiva eden bu makalede Vehbi Efendi, yaşanan zamanda müctehidin bulunmamasının caiz olup olmadığı²¹ ve buna bağlı olarak icthad kapısının açık olup olmadığı, cumhur-ı fukahanın delilleri, onlara muhalefet eden kimselerin karşı delilleri ve itiraz noktaları ilgili âyet ve hadisler çerçevesinde ve ayrıca usûl-i fıkıh ve mantık ilminin bazı kaideleri ışığında soru cevap formunda gözler önüne serilmiştir.

²⁰ Tirmizi, Tefsiru'l-Kur’an, 1.

²¹ Cumhur-ı fukaha, bazı asırlarda müctehid bulunmamasını caiz görürken muhalifler ise hiçbir zaman ve asrın müctehidden uzak kalmasını caiz görmemişlerdir.

2.1.9. Lisan-ı Ecnebi Tahsilinde Mahzur-ı Şer'i Yoktur, 7 Kanun-ı sani 1325, C. III, S. 72, s. 315-316.

Din dili olan Arapça ile birlikte yabancı dil öğrenmenin de önemine değindiği bu yazısında Yunuszade, *"kemalat-ı beşeriyeyi kuvveden fiile çıkarmayı arzu eden beni nev'imî iki sınıf üzere buluyorum: bir sınıf lisân-ı Arabî'yi taallüm ile elsine-i saire tahsilini asla nazar-ı ehemmiyete almıyor. Diğer sınıfı, lisan-ı ecnebiyi öğrenmeye ihtimam edip lisan-ı Arabî'yi taallümde tekâsül gösteriyor"* cümlesiyle başlayarak bir durum tespiti yapmaktadır. Devamındaki cümlede ise asıl olması gerekeni ise şöyle ifade etmektedir: *"Halbuki terakkiyât-ı beşeriyeye ve hizmet-i mukaddese-i diniye ve vataniye lisân-ı Arabî ile lisân-ı ecnebîyi dahi tahsile sevk ediyor"*

Söz konusu ikilemi ve olması gereken ideal durumu beyan ettikten sonra bahsi geçen her iki sınıfın çekincelerini giderme yoluna seçen Yunuszade, öncelikle Arapçanın diğer dillere olan üstünlüğünü ve ardından da yabancı dil tahsil etmenin asla bir şer'î mahzurunun bulunmadığı üzerinde durmaktadır. Öncelikle Arapçanın Kur'ân'ın lisanı olması, din dili olması, Hz. Peygamber'in ve kavmi olan Kureyş'in dili olması, ahkâm-ı şer'iyenin daha ziyade bu yolla bilinmesi gibi noktalardan dolayı bu dili tahsil etmenin farz-ı kifaye olduğunu söylemektedir.

Yabancı dil öğrenmenin hem aklen hem de naklen mahzuru bulunmadığını evveleminde ifade eden Vehbi Efendi, aksine bu dili öğrenmenin pek çok açıdan önemli ve zaruri olduğunu beş maddede şöyle ifade etmiştir: Birincisi, Yüce Allah'ın Hz. Adem'e bütün isimleri öğrettiğine dair âyetin²² varlığı. Eğer yabancı dil öğrenme kötü olsaydı Kur'ân'da böyle bir ifade bulunmazdı. İkincisi, Zümer suresinde ilim erbabı ile ilmi olmayan kimselerin derecesinin aynı olmadığını gündeme

²² Bakara sûresi 2/31.

getiren ayetin²³ varlığı. Üçüncüsü, Hz. Peygamber'in risaletinin evrenselliği, bütün insanlara ve cinlere yönelik olması²⁴. Dördüncüsü, yine Hz. Peygamber'in vahiy kâtibi Zeyd b. Sabit'e İbrance öğrenmesini emir buyurması. Beşincisi, ecnebi lisanını tahsilden maksadın kötü adetleri benimseme ve onlara uyma olmayıp terakkiyâtı hâzıraya göre fûnun ve sanayi-i nefiselerini iktisab olması ve aynı zamanda ilmin mü'minin yitiği olup nerede bulursa bulsun alması gerektiğine dair hadisin varlığı. Dolayısıyla bütün bunlar bir arada düşünöldüğünde yabancı dili tahsil etmemenin caiz ve mübah olduğu sonucuna varmıştır. Hatta yabancı dilin cihad yolundaki faydaları dikkate alındığı takdirde onun mahzurlu olmak yerine farz-ı kifaye kategorisinde değerlendirilebileceğine temas etmektedir.

2.1.10. Sebilürreşad Müdüriyyet-i Canib-i Valasına, 29 Mart 1328, C. I-VIII, S. 6-188, s. 96-97.

Yunuszade bu yazıda, İslam âlimlerinin cevaplandırması isteğiyle *Sırât-ı Müstakîm* dergisine Ödemiş'ten gelen bir soruya cevap vermeye çalışmıştır. Soruda Ödemiş'te yer alan medreselerin eskiyip viran hale geldiği için gereken faydaları temin edemediği ve bu yüzden Evkâf Nezâreti tarafından değerinin takdir edilip yerlerine yeni medreseler yapılmak kastıyla satmak ve satın almanın câiz olup olmadığı sorulmaktadır. Bu soru karşısında Yunuszade, güvenilir fıkıh kitaplarından hareketle meseleyi vakıf hukuku bahislerine/kaidelerine göre bizzat Arapça ibareleriyle birlikte kısa ve özet bir şekilde açıklamaya çalışmaktadır.

2.2. Cerîde-i Sûfiyye Dergisindeki Yazılarının Tanıtımı ve Değerlendirilmesi

6 Mart 1325-1 Eylül 1335/19 Mart 1909-1 Eylül 1919 tarihleri arasında yayın hayatını sürdüren *Cerîde-i Sûfiyye* dergisi,

²³ Zümer sûresi 39/9.

²⁴ A'raf sûresi 7/158; İsrâ sûresi 17/88;

adından da anlaşılacağı üzere tasavvufî konuların ve sūfî bakış açısının ağırlıklı bir dergidir. Yaklaşık on yıl gibi o dönem için uzun sayılabilecek bir periyotta yayın hayatını sürdüren dergi, ilk başta haftalık daha sonra ise iki haftada bir olarak yayınlanmış ve son dönemlerinde tekrar haftalık olarak yayınlanarak bu suretle 161 sayıya ulaşmıştır. Her ne kadar tasavvufî konulara öncelik vermiş olsa da ahlakî, edebî ve siyasî konulara da yer veren derginin yazarları arasında Sadık Vicdanî, İbnülemin Mahmud Kemal, Veled Çelebi, Ferid Kam, Hocazâde Ahmed Hilmi, İsmail Hakkı İzmirli, Mustafa Fevzi, Mehmed Gülşen, Bursalı Mehmed Tâhir, Tâhirü'l-Mevlevî, Rıza Tevfik, Hüseyin Vassâf, Mehmed Ziya gibi isimler bulunmaktadır(Kara, 1993: VII/ 410; Kaşıkçı: 1994).

2.2.1. Feryad-Name, 26 Kanunuevvel 1334, C. V, S. 154, s. 509.

Vehbi Efendi, *Sırât-ı Müstakîm* dışındaki dergilere gönderdiği yazıların neredeyse tamamını şiir olarak göndermiştir. Nitekim bu dergilerden biri de tasavvuf ağırlıklı olan *Cerîde-i Sûfiyye* dergisidir. Bu dergide yer alan şiirlerinin ilki olan bu şiirde Vehbi Efendi, adından da anlaşılacağı üzere Allah'ın (c.c.) karşısında kulun acizliğini ve zayıflığını dile getirmekte, bu yüzden zalimin zulmünün ebedi olmayacağını, tarihten ve zalimlerin sonundan gerekli ibretleri alıp Allah'a dayanıp güvenmenin en doğru yol olduğunu söylemektedir.²⁵ Zira devran sürekli değişmektedir. Devamında Osmanlının içine düştüğü ızdırıp verici durumdan bahsetmekte²⁶, sabır ve çalışmakla bu durumdan kurtuluşun ve ardından zaferin geleceğini müjdelemektedir. Kur'an'a sarılmakla necatı bulacağımızı ifade ettikten sonra o dönemin güncel bir tartışması olan "dinin terakkiye mani olduğu" şeklindeki iddialara cevap

²⁵ Neş'et-i faniye ikbaline pek aldanma

Dehrin ikbaline, edbarına bir âhir var

²⁶ Şanlı bir devlet iken devlet-i Âl-i Osman,
Ol büyük devlete ârız elem-i zâir var

vererek bu iddianın yanlış olduğunu aksine Kur'ân'ın terakkiyi emrettiğini söylemektedir.²⁷ Son olarak İslam'a sınıksız sarıldıkça Yüce Allah'ın zaferinin geleceğini belirterek şiirini nihayete erdirmektedir.

2.2.2. Name-i Dil, 17 Şubat 1334, C. V, S. 156, s. 524.

Diğer şiirlerine kıyasla kısa olan bu şiirinde Vehbi Efendi, ağdalı bir üslupla kulun Yaradan karşısındaki zafiyetinden bahsetmekte ve onun bu gafletinden uyanmasını, kendine çeki düzen vermesini nasihat etmektedir.

2.2.3. Tahvif ve Terkik, 8 Nisan 1335, C. V, S. 158, s. 541-542.

"Name-i Dil" adını taşıyan şiirle aynı konu ve üsluba sahip olan bu manzume, Yüce Allah'ın her işi hikmetle yapmasından bahisle kulun yapıp etmelerinin bu anlamda Allah'ın takdirinin dışına çıkamayacağını söylemekte²⁸, bunun yanı sıra Peygamberlerin Allah tarafından insanlara rehberlik için gönderilmesinden, çalışanların bu çalışmalarının karşılıklarını alacaklarından²⁹, âşıkların gerçekte rızay-ı hak peşinde olduklarından, tevbe ve istiğfarın öneminden söz etmektedir.

2.2.4. Manzume (Edebiyat/Şiir), 1 Eylül 1334, C. V, S. 161, s. 563-564.

Genel itibariyle şiirlerinde Allah aşkıyla birlikte vatan ve millet aşkını da öne çıkaran Yunuszade, bu şiirinde İzmir'in Yunanlılar tarafından işgal edilmesi sonrasındaki duygularını aktarmaktadır. İzmir'den asla vazgeçilemeyeceğini, Osmanlı'nın zayıf düşmesinden dolayı düşman devletlerinin bundan güç alarak işgallere giriştiğini ancak bunlara izin verilemeyeceğini haykırır.³⁰ Halkı direnmeye çağırır³¹ ve Allah'ın Kur'an'da

²⁷ Nassı Kur'an'da terakki ile çok âmir var
Din ve dünyada teâlî ile Kur'ân natık

²⁸ Fî'l-i Mevladan sorulmaz kulları mes'ûl olur
Mucib-i ihâm-ı evham olsa da mani değil

²⁹ Sa'y edenler ru'yet eylerler cezây-ı sa'yini
Fî'li hayr ve şerre ibrâm olsa da mani değil

³⁰ Duydunuz ey kavm- Türk İzmir'e kasd-ı düşmanı

çalışma ve tedbiri emrettiğini ancak bu yolla hedefe ulaşılacağını söyler. Bütün başımıza gelenlerin bizim tembelliğimizden ve Kur'an ile sünnetten uzak yaşayışımızdan kaynaklandığını belirterek özeleştiri getirmekten geri durmaz.³² Son olarak da devrin sultanı olan Vahdettin'e hayır dua ve Allah'a niyazla mısralarına son vermektedir.

2.3. Hayru'l-Kelam Dergisindeki Yazıları

İkinci Meşrutiyet devrinde yayınlanan bu dergi daha ziyade medresenin fikirlerinin neşv-ü nema bulması uğrunda yayınlar yapmaktadır. Nitekim dergi kendi yayın politikasını şu şekilde ifade etmiştir: "...Millet-i İslamiye'nin tarsîn-i itikadına, tehzib-i ahlakına, tanzîm-i ictimâiyyâtına, ve bilhassa talebe-i ulûmun ihtiyacâtı İslamiyye ve vataniye ile mütenasib bir halde tahsil-i ulum etmelerine ve kavaid-i İslamiyenin fevaid-i maddiye ve maneviyyesine ait makaleler yazmaktan ibarettir" Dolayısıyla bir müderris olarak Yunuszade Ahmet Vehbi de bu dergiye şiirleriyle katkı yapmış ve iki şiiri bu dergide yayınlanmıştır. Yaklaşık iki yıl yayınlanan bu dergi otuz sekiz sayı çıkmıştır.

2.3.1. Diş Doldurmak Meselesi, 3 Temmuz 1330, C. II, S. 35, s. 275-276.

Derginin otuz beşinci sayısında kaleme alınan bu yazı şiir formunda bir reddiye mahiyetindedir. Daha ziyade o günlerde gündemde olan "diş doldurma ve kaplama" mevzusunda Osmanlının son döneminde yetişen ve yeni ilm-i kelâm hareketini temsil eden bir âlim olan İzmirli İsmail Hakkı'nın (ö. 1946) diş doldurmanın caiz olduğuna dair kaleme aldığı bir inceleme yazısına itirazen yazılmış bir cevaptır. Bu cevapta *Sırât-*

Sel eden a'dayı karşı seyf hakk-ı ruşeni
³¹ Nerededir ey Âl-i Osman savlet ve ikdamınız
Ya gazadır ya şehadetken sizin encaminiz
Yok mudur Kur'an'a dair kuvvet-i imanınız
³² Lakin Allah emrini hakkıyla tatbik etmedik
Sünnet-i peygamberi kühüyle ta'mik etmedik
İttiba'ı nefis ve şeytan eyledik biz daima
Cürmümüzden neş'et etmiştir bu enva-ı cefa

ı *Müstakîm*'in elli yedinci nüshasında diş dolgusu konusundaki ictihadını görmezden gelen³³ ve diş dolgusuyla gusle cevaz veren İsmail Hakkı'ya sitem vardır. Onun yanlış fetvaya³⁴ sığındığını ve batıl bir yola girdiğini şiir diliyle gayet nezahetle dikkatlere sunmakta, dolgu dişle guslün caiz olmadığını anlatmaktadır.³⁵ Toplamda on sekiz beyitte İsmail Hakkı İzmirli'yi tenkit ederek kendi görüşünün doğruluğunu iddia etmektedir.

2.3.2. Bab-ı İctihad Meftuh mudur?, 24 Temmuz 1330, C.II, S. 38, s. 300-301.

Yirmi iki beyit tutan bu şiirinde Vehbi Efendi, asrımızda ictihadın olmayacağını, aksi takdirde her kafadan bir ses çıkacağını ve din-i mübin'in bundan zarar göreceğini ifade etmektedir. Kısaca dizelerinde ictihad ve kıyas kapısının kapalı olduğunu, dört imamın verdiği fetvaların bugün için de geçerli olduğu üzerinde durmaktadır.³⁶

2.4. *İtisam* Dergisindeki Yazıları

Hayru'l-Kelam dergisi gibi haftalık bir İslam mecmuası olan *İtisam* dergisi, adını Âl-i İmran 130. âyetteki 'i'tisam' kelimesinden almaktadır. Dergi yayın hayatına girme gayesini şöyle ifade etmektedir: "*Müslümanların tarsîn-i itikad ve tehzib-i ahlakına ve medaris-i İslamiyenin hal ve istikbaline ait ve anasır-ı İslamiyenin tevhide efkâr ve telifi beynlerine hadim neşriyatta bulunmaktır.*" Yunuszade dergiye müderris sıfatıyla şiir ve yazılarıyla katkı vermekten çekinmemiştir.

³³ Müddeamı şerh ederken ben kavî bürhan ile
Yazmadın bürhanıma hayfa ki sen nisyan ile

³⁴ Bu tartışma ve ilgili fetva hakkında daha ayrıntılı bir tartışma için bkz. Hayreddin Karaman, *İslam'ın Işığında Günün Meseleleri* (1-2), İz Yayıncılık, İstanbul 2010, s. 254-262.

³⁵ Rabbimin (fettahherû) bir muciz eda
Gusle gayet itina'yı eylemiştir iktiza
Böyle tenbih eylemişken zat-ı paki Mustafa
Gayr-i tecviz olmaz diş dolmayı şer'i hûda

³⁶ İctihad erbabını halk etmeyip Rabbi sema
Sedd-i babı ictihadı ihtiyar eyler Hûda
Hak esas şer'ini teşyid eder bu vechile
Dört imamın kadrini tezyid eder bu vechile

2.4.1. Ravza-i Mutahharaya Arz ve Takdim Olunan Bir Arzuhal, 06 Şubat 1335, C. I, S. 11, s. 7-9.

Yunuszade, yedi beyti Arapça yirmi bir beyti Osmanlıca olmak üzere yirmi sekiz beyitten oluşan bu arzuhal, 15 ağustos 1330 Cuma günü kaleme alarak Peygamber Efendimizin Ravza-i mutahharasına takdim etmiştir. Ve daha sonra Müslümanların da bundan haberdar edilmesi için dergiye göndermiştir. Bu arzuhalin Arapça kısmında Hz. Peygamberin temiz nesebinden, örnekliğinden ve şefaatinin beklendiğinden bahsetmekte; Osmanlıca kaleme aldığı kısmında ise muhtelif konulara temas etmektedir. Öncelikle salat ve selam ile başlayan arzuhal, niyazlarla devam etmekte, belli bir yerden sonra son dönemlerde Müslümanların maruz kaldığı sıkıntıları Efendimize arz etmektedir.³⁷ Mesela, Müslümanların dinini yaşamada zorluk çekmeye başladıklarından, masonluğun teşvik edilip, medreselerin ortadan kaldırılmaya başlandığından, İslam'ın kabul etmediği kavmiyetçiliğin ortaya çıkarılıp vahdetin bozulmaya başlamasından dolayı şikâyetlerini dile getirmektedir. Son kısmında ise bütün bunlara sebep olan zalimlerin cezalarını bulmalarını niyaz etmekte, ilim ehlinin ihya olmasını istemektedir.³⁸

2.4.2. Mesail-i Şeriyye'den Bir Suale Cevap, 24 Nisan 1335, C. I, S. 22, s. 143.

Bu yazıda ise hangi durumlarda yemin bozulur hangi durumlarda yemin bozulmaz meselesine dair sorulan bir soruya klasik fıkıh kitaplarından hareketle bir cevap vardır.

SONUÇ

³⁷ Müslüman zinde şimdi çıktı bir kavm-i cedid
Ehli İslam üzere onlar kıldılar zulm-ü şedid
Dünkü etbaini bicümle tahkir ettiler
Şer-i hak bünyanını tahrib ve tağyir ettiler

³⁸ Bu sefih insanları yezdanım imha eylesin
Zümre-i tullabı ilmi Rabbim ihya eylesin

Hayatından da anlaşılacağı üzere ilim öğrenmek arzusuyla daha küçük yaşlardan itibaren kendini bu yola adayan Ahmet Vehbi Efendi, başta Bolvadin olmak üzere Emirdağ, Uşak, Manisa gibi beldeleri dolaştıktan sonra payitahta vasıl olarak medrese eğitimini tamamlamak suretiyle ilmini en üst seviyeye çıkarmak için elinden geleni yapmıştır. Bununla da yetinmeyerek Mısır, Şam, Bağdat gibi beldeleri de dolaşarak İslâm âleminin muhtelif ilmî merkezlerini ziyaret ederek belirli sürelerde oralarda İslamî ilimlerin bazı dallarında ihtisas yapmıştır. Daha sonra ise tekrar asıl doğduğu yer olan Bolvadin'e dönerek hayatının geri kalan kısmını burada tamamlamış, ölünceye kadar cami, medrese ve tekkelerde halka dini konularda rehberlik ve önderlik yapmıştır. Milli mücadelede, vatan savunması için kalemiyle ve şiirleriyle halkın millî heyecan ve duygularının hep üst seviyede kalmasına gayret etmiştir. Bu yönüyle kendisine Bolvadin'in Mehmet Akif Ersoy'u lakabı oldukça denk düşmektedir.

Bilinen bir gerçektir ki, Yunuszade Ahmet Vehbi Efendi'nin en mahir olduğu alan 'Fıkıh' sahasıdır. Ancak tabii ki bu sahayla kendisini sınırlamamıştır. Bunun yanında şiir, edebiyat, tasavvuf, Arap dili ve kıraat onun ilgilendiği ve söz söylediği sahaların başında gelmektedir.

Muhtelif dergilerdeki yazılarına daha yakından nazar ettiğimizde, *Sırât-ı Müstakîm*'deki yazıları daha ilmî ve derinlikli yazılar olarak karşımıza çıkarken buna karşılık diğer dergilerdeki yazıları daha çok şiirlerden oluşmaktadır. *Sırât-ı Müstakîm*'de yer alan ru'yet-i hilal, sükkân-ı sema ve ictihada dair yazıları Yunuszade'nin klasik usul bilgisini ve onları kullanma gücünü ve keyfiyetini açıkça göstermektedir. Öte yandan yazılarında görüşlerini temellendirirken yer yer modern ilmin verilerine başvurduğu gibi ehl-i kitabın verilerine de dikkat çekmektedir.

Şiirlerinin ana temalarını dini, milli ve vatani unsurlar teşkil etmiştir. Öte yandan detaylı ve hatta çetrefilli denecek fıkhî ve ictihadi konuları dahi şiir diliyle ifade etmesi onun şiirde ne kadar hünerli olduğunun bir başka göstergesidir. Ayrıca Şunu da not etmeliyiz ki yazı ve şiirlerinin neredeyse tamamı müderris olmasının bir zorunluluğu olsa gerek, daha çok cedelci ve polemikçi bir üslupla kaleme alınmıştır. Buna rağmen bütün bunlarda Vehbi Efendi'nin ilmi birikimini ve dolgunluğunu hissetmemek mümkün değildir.

Çalışmamızda yer verdiğimiz yazı ve şiirlerinin genelini göz önüne getirdiğimizde Yunuszade'nin mücadeleci ve bir ehl-i sünnet savunucusu olduğu hemen göze çarpmaktadır. Hatta ehl-i sünnete muhalif görüşü savunan klasik alimlere ve muasır insanlara karşı tutumunda sertlik taşıyan tavrı son derece dikkat çekmektedir. Katı bir taraf olması ve savunmacı bir kimliği göstermesi sebebiyle yazı ve şiirleri bazen slagonik ve polemik bir havaya bürünmektedir.

Müderris olarak görev aldıktan sonra Bolvadin'den dışarı çıktığını tespit edemediğimiz Yunuszade, buna rağmen dönemin tartıŐmalarını ilgiyle takip eden, kalemiiyle ve bilgisiyle bu tartışmalara bizzat dahil olan bir âlim ve müderris portresi çizmektedir. Yaşadığı mekan itibariyle merkezden uzak olmasına ve savaş Şartları ülkeyi kasıp kavurmasına rağmen ilmî ve dini görevlerini layıkıyla yapmaktan geri durmamıştır.

KAYNAKÇA

ARABACI, Caner, Eşref Edip (Fergan) ve Sebülürreşad Üzerine, Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce: İslâmcılık VI, İletişim Yayınları, İstanbul 2004.

BAYAR, Muharrem, Afyonkarahisar'da Düşünce Hayatını Oluşturanlar Üzerine Bir Deneme, Tarih İçinde Afyon Paneli, Afyon Müzelerini, Eski Eserlerini ve Güzel Sanatlarını Sevenler Derneği Yayınları, Afyon 1982.

BAYAR, Muharrem, Bolvadin Tarihi (Kurumları, Yöneticileri ve Yetiştirdiği Kişiler), Bilge Matbaacılık, İstanbul 2004.

EFE, Adem, "Sebülürreşad", DİA, C. XXXVI, Ankara 2009.

GÖRKAŞ, İrfan, Düşüncenin İzini Sürmek: Bolvadin'de Dini Hayat, Sonçağ Yayınları, Ankara 2016.

GÜNDOĞAN, Mehmet, Afyon Âlimleri ve Evliyalari, Medrese Kitabevi, Genişletilmiş 2. Baskı, Afyon 1999.

KARA, Mustafa, "Ceride-i Sûfiyye", DİA, C. VII, Ankara 1993.

KARAMAN, Hayreddin, İslam'ın Işığında Günün Meseleleri (1-2), İz Yayıncılık, İstanbul 2010.

KAŞIKÇI, Atilla, Bütün Yönleriyle Ceride-i Sûfiyye: İnceleme-Dizin, Yüksek Lisans Tezi, Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Diyarbakır 1994.

KAVAS, Yakup, Memleketim: Dünden Bugüne Bolvadin, Aydın Kitabevi, Afyon 1984.

KUTAY, Cemal, Kurtuluşun ve Cumhuriyetin Manevi Mimarları, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara (t.y.).

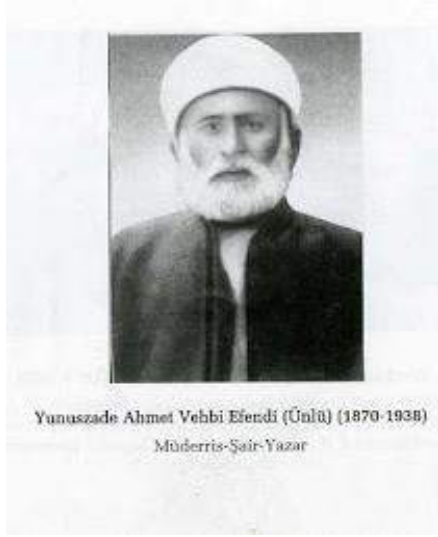
SUBAŞI, Necdet, 1960 Öncesi İslâmi Neşriyat: Sindirilme, Tahayyül ve Tefekkür, Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce: İslâmcılık VI, edit. Yasin Aktay, İletişim Yayınları, İstanbul 2004.

YAZICIOĞLU, Fikri, Afyonkarahisar Evliyalari ve İlim Adamlari, Yıldız Matbaası, Afyon 1969.

İnternet Kaynakları

[http://evrensmyrna.blogspot.com.tr/yunuszade-ahmet-vehbi-unlu.html\(03.08.2017\)](http://evrensmyrna.blogspot.com.tr/yunuszade-ahmet-vehbi-unlu.html(03.08.2017))

Ek-1

Ek-2

Yeni yazıyı öğrenen Bolvadinli müderrisler, yeni yazıyı öğrendiklerini Ankara'ya bu fotoğraf ile bildirmişlerdir. Bu fotoğrafta Ahmet Vehbi Efendi en altta sağdan ikinci sıradadır.

Ek-3

Yunuszade Ahmet Vehbi Hoca'nın kabrinden bir görüntü.

Ek-4

Yunuszade'nin *Sırât-ı Müstakim* dergisinde yer alan "Resm-i Mushaf" makalesinin tamamı.

سراط مستقيم

عدد ۵۳

صفحه ۱۲

بزمیجین درون قلعه جیدقدن سکره قریس وردوسدک
پاران ودر ساداتمکی اقربا و خلات ایلہ بالذات وبالواسطه خابراته بشادق
ایشته او وقت ایدی که کال بک لنتوشه به کیده جک ایکن منقاس
ماغوسه به تحویل ایدیلرک اوراده محوس اولدیغی ومدحت اقدیه
توفیق پاک حقلرنده اولطه ولعینتک معامسه ایدیش اولدیغی حاله
اخیراً حبسه الفسا ایدیش اولدیغی عنعنسیله اکلادق . بر مدت
حسکره دخی توفیق بلکه مدحت افسدیک بولدیغی تنکنای
اشطرایک محمدسوز شمداییه خسته و پیتاب دوشدغی متأسلفاته
استخبار ایدیک .

بورامق برذاندن بر مکتوب ادمه دیکر برذاتک بزم علیمزده
مقاماته خطلاً بر عرضحال مسودسی عتوی ایدی . صاحب مکتوب
بکا پازش ایدی که مانوف مسودیه سز معلومات الدقن سکره کال
بکده معلومات وده لکه بنده اوله ایدیم . کال بکدن شو جواب کلدی :
« براد

مکتوبی اللهم ما فو قی ده او قوم ... ی سورم فقط پایره حیدر .
اویسریک ... بسن کره قولا خیراتی ارتکاب ایدمک کی کورینور .
فقط انجز . قوله دلایل : ۱ - عالی عرضحالت سورنی . ۲ - ... ک
سزه [توری بکه واقم اطروفدن عبارتدن] اولان مکتوبی جادی
الآخره ۱۴ تاریخل ایدی بن بر مکتوبی ۱۱م که جادی الآخره ۲۸
تاریخلی در . عرضحالت نوسورق وارده یعنی . ۳ - ایدمزده ... بر
سرورادکره نوری به شمدی کندیته بفرحق طارغین اولان ذاتک
قوانندن ایزکی سویلمشیم ... ده اولیشی براریلور . بؤسه
عرضحالتده اتی بؤزجی . بؤزمش اولسه بوگون اک مقبلردن بر بیوک
ذاتک عزل وطرردی لازم کوردی ... »

کالم حرموک اومدافعه ایلدیکی ذاتحقندک ملاحظاتی سکره اری
یک دکدهش اولدیغی اخیراً ابوالضیا مطیبه منده طبع و نشر اولتان
مکتوبی ای مآلندن اکلادم .

بنیسی وار
برکت زاده اسماعیل حق

مباحث :

رسم مصحف   مایه

لکن رسم قدیم اوزره یازیلوب مواضع التباسی عدد المتأخرین
[۱] مستحسن کوریلان نقاط وحرکات واعدات وشدات ایلہ وقع
[۲] عدالتأخرین قیدی ائمه حقیقدهن صدور ایندامل روایتدن احترازدر .
چونکه مشار ایتم حضرتندن اصل روایتده مصحفه تعیر [اول کیت
متنایسده برعلات وضع ائمان] فقط [اعراب] وعدد کای ذر وعلامات
وقتی کتایب کی زیادلر کافه تکروه اولوب ایلرکین حضرت عثمان ابن عفان
رضی الله عنه حضرتلرک معنی طبعه نظم کات قرآنی هروجله سون
وخط ایلک ایچون مصاصق ذکر اولان علاوه لردن تجرید لوانی کورلشی ایدی
فقط متأخرین ائمه ک قوی ایلہ احکامک تعیری منکر دکامر قاعده فیه
سنه مینی مصحفه یوزادک جلیستی زامانی وذاغیزجه مستحسن کورمشلردر .
در شرح غروره حدایه وحنیه کی بیته کتب معتبرده بولمجه مسطوردر

التباس ایدیلرک ضبط ممکن اولدیغه مینی مشکالین وجاهلیک جهل
وتکاسلارینه عاشرات وصرافات ایچون رسم قرآنیسده اسلافک اتخاذ
ایتدیکی عادت قدیمه مشروعه بی ترک ناجیا کورلمکدهور .

چونکه عدالتأخرین حدیث موقوف وحسن اولوق اوزره قبول
اولتان [تحقیق اللہم علی عبادتک کونکاربینه نظر ایدوب ذات پاک
ایچون حضرت محمد سل الله علیه وسله اقدمزى اختیار و آتی جمله
انامه رسالت ایلہ بمت ایدلی . سکره عبادتک قلوبته تکرار نظر
ایدوب کندی ایچون اول ذات کریمک اعجابی اختیار ایدوب آتیری
دیذک انصاری ویتسک و زراسی قیلدی . ایدی اشبو جماعت
اسلامیه ک حسن کوردکاری شو عدالتیپده حسندر . مؤمنون مشار
الیهمک قبیح کوردکاری نی تزد حقه قیجدر . مآئدهک حدیث
مستنبط [عدت حکمدر یعنی حکم شرعی ال ایبات ایچون عرف
وعدت حکم قنور] قاعده کلیه فقهیسی . موجیبه مصحف عثمانی
رسم وخطنده اسلافز بولتان بحسابه کرامک اجماعیه مرعی عادت
سیداری اس میزان رهبر رسم قرآن اتخاذ ایتک زعمائز اخلاف
اوزرینه واجیدر . فصل مصحف عثمانی رسم وخطه متابعت واجب
اولزکه رسم وخط بن الاظه اتق بایقول اولوب مدار قرآت
کندی اوزره اولان اوچ ارکادن [۲] بریسیدر .

س - سابقا اشارت اولدیغی وجیه اوزره مصحف عثمانی صدر
اولده اجماع نصابه ایلہ ترتیب ورسوم وافتش ایدی . شو حاده عربین
عبادت اسلامک [بعض مواضعه التباس خوفه مینی یوزماده مصحف
مرسوم اول اوزره بؤزجی سائر دکدر] کلامی اجماع مذ کوره
مقابل وعمارشدن مشار الیهدن صدوری مستیهدنر .

ج - کتیب توارخ و احادیثده بیان اولدیغی اوزره حضرت عثمان
ذی النورین تنایب خلافتنا باریندن مأمور قدان بر طاق اصحاب کرام
ونظیره مذ کورونی ایضا و دیگرلری سکوت ایتکله مصحف عثمانی ترتیب
وترسیبده متذ اولان اجماع . اجماع سکوتیدر . اجماع سکوتیبه
ایسه علم اصولده تدبیر اولدیغه بناه مشارالیه عربین عبادت اسلامک
متبوعی بولتان امام شافعی حضرتلری سائر ائمه به عاقلت ایوب
اجماع و حجت دکدر ده شدر . بناه علیه مشار الیه ک سالف الذکر
قولی تقلید ایتدیکی امامک اصوله موافق اولمغه حرق اباع عد
اولتماشدر .

س - مادامک اجماع سکوتی ائمه تنهیه کوره اجماع معتبر و حجت
اولوب امام شافعی تزدنجه حجت معتبره دکدر مصحف عثمانی رسم
وخطه متابعتک وجوبه دائر سابقاً القانده قل اولتان ائمه اربعتک
انفای غیر صحیح اولماق لازم کورمی ؟

ج - خیر لازم کورمز . زیرا متابعت من پوره خصوصنده امام شافعیک
دلیل اجماع اولوب کتاب و سنتدن برشی اولوق اجماعی قویدر .
مثلا مصحف یزیدکی [سبحان الذی اسرى] مصاحف
عثمانیه ده [سبحان الذی اسرى] رسم اوزره در خاک اوستنه

[۱] ۱ - سنه ۲ - رسم ۲ - عربیت [۱۱]

زوف) « بزم مطبوعات قانونز انكته مطبوعات قانونسندن دها سربست، دها ایندرده دیور . نایجون ؟ دبه سورلهینی وقت بزم بر انکابن دوستم وار ایدی اوسولیدی ، جوانی وریور :

هرکس : « بزه قانون اساسی لازمدر ... پاشسین قانون اساسی »
دبه کیچه کوندوز بانمدر ... شهسز لازمدر . لکن یوزتورلی « قانون اساسی اوله بیلور ! سزه نصل قانون اساسی لازمدر ؟ » دپسورلسه . یوزنکه باقر ... سؤالی بیله آکلماز ، « نه تحف آدسک به : شمدی به قدر قانون اساسی نه اولدینی دهی بیلمیورسک ! » سؤالیله جواب ویرر . . .

دارالفنون پروفیسورلردن ری عثانیلر روسلردن دها مترق درلر ، دیور .

نایجون اقدیم ؟ سؤاله شاعرانه بروضعت آوب . « اوله یا ! » جوانی وریور .

عل نصرت بک اقدی « لسانزده لطافت و احتشامی آتقی کات عربیه و فارسیه ایله آتارک منجندن متحصل تراکیب متنوعه تأمین ایدر » دیور .

نه ایجون « ادیب مقتدر » بک اقدی ؟ دبه سورسه ق . .
« چونکه قارسی لسانندن قارسی شاعری سولیدیکی

هرکه با بولاد یازو نیجه کرد
ساعده سببین خودرا ریجه کرد

یقی « بروجه قیسسه حقیقتدر » . ترک عوامی آرمشده ضرب مثل اولان « ایصیرمدنک الی اوب » سوزلریک ایسه « ادباً اخلاقاً لفظاً زاهت و لطافتدن ذره قدر نصیبی یوقدر » کی موضوع بجه هیچ برمناسبتی اولمان شیر سولیر .

ایشته یو « اجله ادبا » بک اقدیلرک بسخولولولری بللیدر . یونلر بشون عمرلری الفاظ کولمکه کیچرموک « تراکیب معنطه عربیه و فارسیه » ایچنده بوغلوب قالمش . . . بشون مهسرتلری بوراده صرف ایشلر . . .

شمدی طبعی دکلی که او « کات بدیهه و زبیه » نامی ویردکلری الفاظک « (اوستراسیم) قاده سینه محکوم اینله سی » یونلر ایجون حیات یاخود مات مسئلهسیدر .

یونلر کندیلری دیبورلر : « کات و تراکیب عربیه قولردن آلیرسه کز عوامک زنجیر جهله باغلانوب کرداب اشمحلانله طوغری سوزکلمه کچر » . . .

یوسوزلر مبالغه ای اولسه ده مناسز دکدر . . .
مباله دیورز . . . چونکه ظن اینجورزکه بوخواملرک عوامدن فرقی یالکیز الفاظ و تراکیب عربیه بیلمکنک عبارت اولسون . . .
بوراده ارق کندیلرینه ده بهتان سولیلورلر !

بیلم سزه نصل قاره ! بجم ایجون یونلرک بسخولولولری کون کی انکاردر . چونکه حیاتک قسم اعظمی یونلر بکیر دیگرلریک

برمده ترسیم ایدلرکده کلاول سبحن اوقونوب قلمسا التباس قانز .
وسوره رعدده مصحفلریزده [وسیلم الکفار] یازیلوب مصاحف عثانیبهده [وسیلم الکفر] روسی اوزره یازلمشدر . قانک اوزرینه بر تشهید و برمده وضعیه مصحفلریز طبقجه وسیلم الکفار اوقونور اصلا قانط احتالی یوقدر . هالحد زمانزده جمله قرآن و ادیاب اقتدارک دها کترته تحقیقته و بروجه سائق موافق اشتیابی مزیل التباس اولان طرق سابقه ایله حساب اوزره ضبط و قرآنک امکانه منی عزیزین عبدالسلامک قواسی بوزمانده حکم فرما اولدینی انکاردر . ممکن اولدینی قدر منج قویم اسلانه اتباع واجیدر . ایشو وجوبه نیجه آیات کریمه واحادیث شریفه ناطقدر . واللم عند الله العلم الحکیم .

مدرس
یونس زاده : احمد وهی

لسان مستلهسی ایجون دوسیه ده کی
دین قاده شریح نه دیور ؟

لسان مستلهسی

سایان لطف بکار

ترک لسانک، دها دوعربیه عثانی شیوه سنک ساده کلدیرلمسی حقیقته برمدن بری استانبول مطبوعاتنده بحث آچامشدر . « تصویر انکال » غنرسنک محررلردن سایان لطف بک و « ثروت فنون » محررلردن علی نصرت بک اقدیلر برر مقاله یازوب لسان خصوصندنک حسیات محافظه کارلری ، هرمنهده اولدینی کی ، « اجله ادبا » و « ادبیات عالیله لسانه مخصوص برطاق عربی و فارسی » الفاظک منجندن حاصل اولان « ترکیلره بوغدیله . . .

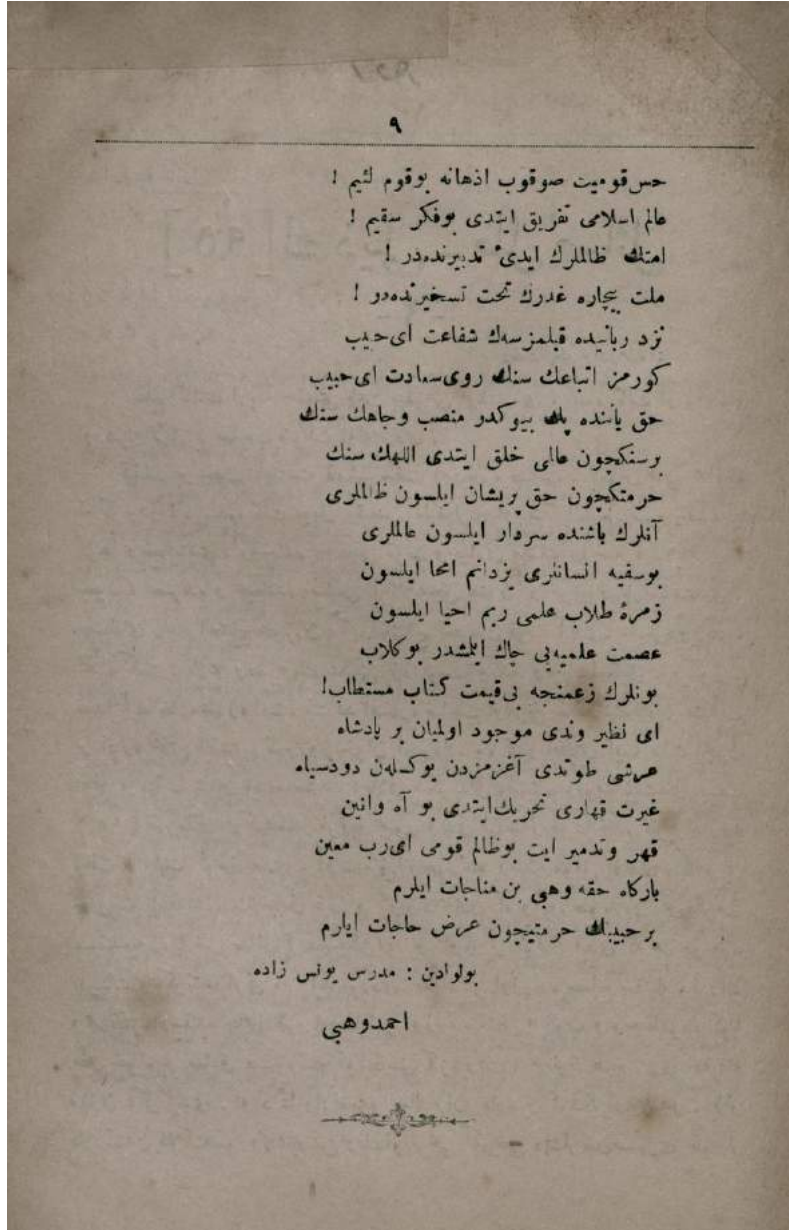
علی نصرت بک اقدی دیور :

« لسانزده لطافت و احتشامی آتقی کلمت عربیه و فارسیه ایله آتارک منجندن متحصل تراکیب متنوعه تأمین ایدر » . . .
« برطاق قلوب قاسیه اربانی دون شاکرد ، بوکون ارقی استاد اولان مدار افتخار ملت آبا ، ادبک نزاکت و نظرافت لسانی حس ایتمک ایسته مبرک کویا » نورکلمک « نامنه التزام ایتدکاری کروی باطل ترقی شکناهده ثبات ایدمچکلر مش ! امین اولسونلرکه هرمدلو منابع الفاظ و اطوار بیانه مراجسته سوکی لسانلریک حسن و آتی تأمین بوویله جه قوت و جلالده ترسین ایتمک ایستمن عشاق ادبه آتارک سنک تعریفی اصلا یابند همت اولمه چقدر . . .

اشته بو (اجله ادبا) برطاق مناسز الفاظله ، آتقی « سوزدهن ، لافدن عبارت دلیسز ، اثبائسز بوکی دعوالر ایدیلورلر . . .
بر آز ایجه دوشیلورسه بوخته عشاق عثانیلرده عمومی اولدیفته فرار وریورلر : مثلاً — ایش باشنده بولان الیبوک مأموردن بری حسیات شاعرانه سته قیابلار مشهور روس محررلردن (وودووو .

Ek-5

İtisam dergisinde yer "Ravza-i Mutahharaya Arz ve Takdim Olunan Bir Arzuhal" Şiirinden bir sayfa.

CHP TEFTİŞ RAPORLARINA GÖRE BOLVADİN

Ahmet AKTER¹

ÖZET:

Cumhuriyet Halk Partisi, teşkilat üzerinde denetim sağlamak ve partinin yapısını güçlendirmek maksatlarıyla 1923 yılında Parti Müfettişliği kurumunu oluşturmuştur. Müfettişlik, 1931 yılında kaldırılmış, 1935 yılında yeniden oluşturulmuştur. Parti teŐkilatlarıyla birlikte vilayetin siyasi, ekonomik, sosyal yapısı hakkında bilgi vermek ve Halkevlerini denetlemekle yükümlüdür.

Parti müfettişliğinde, her müfettiŐe en fazla 3 vilayet sorumluluğu verilmekteydi. Müfettişler yılda en az iki rapor göndermekle mesuldüler.

Bu bildiriye tek parti döneminde müfettiŐlerin hazırladığı teftiş raporlarında Bolvadin ile ilgili tespit edilen hususlar Başbakanlık Cumhuriyet arşiv belgelerinin iŐıęında belirtilecektir.

Anahtar Kelimeler: Cumhuriyet Halk Partisi(CHP), Parti Müfettişliği, Teftiş Raporu, Bolvadin, Afyonkarahisar.

---

¹ Dr. Emekli. ahmetakter@gmail.com.

BOLVADİN IN THE LIGHT OF RPP INSPECTION REPORTS

ABSTRACT

The Republican People's Party formed the Party Inspectorate in 1923 with the aim of providing control over the organization and strengthening the party's structure. The inspectorate was abolished in 1931 and restructured in 1935. It is obliged to give information about the political, economic and social structure of the province together with the Party organizations and to supervise the People's Houses.

In the inspectorate of the Party, each inspector was given a maximum of 3 provincial responsibilities. The inspectors were responsible for sending at least two reports per year.

In this report, the inspections prepared by the inspectors during the single-party period will identify the issues related to Bolvadin in the light of the archives of the Prime Ministry Republic.

Keywords: The Republican People's Party(RPP), the Party Inspectorate, the Inspection Report, Bolvadin, Afyonkarahisar.

GİRİŞ

Erken cumhuriyet döneminin tek siyasal gücü olan CHP, kendi kendini denetlemek maksadıyla bir teftiş sistemi geliştirmiştir. 9 Eylül 1923 günü kabul edilen 2. Tüzük olan Halk Fırkası Nizamnamesinin 82. maddesi ile il örgütlerinin denetlenmesi için müfettişlik sistemi kurulmuştur. İller bazında müfettişlik bölgeleri oluşturulmuştur (Erdoğan, 2000:21). 1931 yılında Ankara’da toplanan 3. Büyük Kurultayda Müfettişlik kurumu kaldırılmıştır (CHF Üçüncü Büyük Kongre Zabıtları, 1931:249). Müfettişlik uygulamasının hazırlıkları 4 Haziran 1935 tarihinde CHP Genel Sekreteri Recep Peker’in Atatürk’e arz için gönderdiği "Cumhuriyet Halk Partisi Yönetim Kurulu İŐ Bölümü" belgesiyle başlamıştır. Belgede parti bürolarının görevleri anlatılmaktaydı (A. Yavuz Ergun, 2017:65). 1935 Tüzüğünde yapılan deđiŐlikle de Parti Müfettişliği yeniden getirilmiştir (Akter, 2017).

Daha sonra hazırlanan Teftiş Talimatnamesi bu faaliyetin amacını ve nasıl yapılacağını belirlemiştir. Talimatnameye göre; "Cumhuriyet Halk Partisinin, memleketin umumi hayatında takip ettiği yüksek maksat ve gayelerin tahakkukunu temin; Parti ve Halkevleri faaliyetlerini tezyit emeliyle bilumum Parti teşkilat ve tesisatının merkezin sıkı bir kontrolü altında bulunması ve devamlı rehberliği ile çalıŐtırılması hususu Partinin Beşinci Büyük Kurultayınca mühim bir esas olarak kabul edilmiş ve bu maksadı temin için yeni kabul edilen nizamname ile daimi teftiş usulü vazedilmiŐtir.

Bu esasa göre teŐkilatımızın çalışmalarını, nizamnamemizin 58 inci maddesine tevfikân tayin edilen müfettişler vasıtasıyla daimi teftiş ve murakabe altında bulundurmak için bu talimatname tanzim edilmiştir (CHP Teftiş Talimatnamesi: 1939: 3)."

Tayin edilen her müfettiş, bölgesindeki Parti teşkilatını kazalara kadar senede en az iki kere teftişten geçirmek ve bu arada mümkün olan nahiye ve köy ocaklarını da teftiş etmekle yükümlüdür (CHP Teftiş Talimatnamesi: 1939: 4).

Parti müfettişlerinin görevleri “umumi teftiş” ve “muayyen bir işin tahkiki” olmak üzere ikiye ayrılmaktadır (CHP Teftiş Talimatnamesi: 1939: 5).

Her teftiş bölgesi kendisine merkez ittihaz edilen vilayetin ismini taşır ve her müfettiş o bölgenin ismi ile anılır. (Eskişehir teftiş bölgesi, Kütahya teftiş bölgesi gibi...) Müfettişler sorumluluk bölgesindeki Parti teşkilatını kazalara kadar yılda en az iki kez teftişten geçirmekle yükümlüydüler. Teftiş yaptıkları vilayetin raporunu diğer vilayetlerin teftişinden önce gönderirlerdi (CHP Teftiş Talimatnamesi: 1939: 3-4).

Parti müfettişliği sistemine yönelik olarak, İnonnn Cumhurbaşkanlığı döneminde 20 parti müfettişi ve buna bağlı olarak da görev yerleri belirlenmiştir. Müfettişler, 1939 yılında 10’ar müfettişten oluşan A ve B olmak üzere iki gruptan meydana geliyordu. Müfettiş sayısı 1940 yılında önce 25’e, sonra da 26’ya çıkarıldı (Akter, 2017). 1946 yılında çok partili hayata geçildiğinde bölge sayısı 31’e ulaşmıştır (BCA 490.01/728.494.1 Lef 136). Aynı yıl içinde İstanbul Parti Müfettişliği kaldırılarak 30’a indirilmiştir (Binark, 2009: 406). 1950 yılına gelindiğinde seçimlerin yaklaşması zerine Teftiş Yönetmeliğine göre bölge sayısı 54’e yükseltilmiştir (BCA 490.01/668.246.1 Lef 46.).

1950 yılında yapılan seçimlerden Müfettiş teşkilatının mali sıkıntılara yol açması ve Genel İdare Kuruluna daha geniş yetki ile çalışma imkanı sağlamak maksadıyla Teftiş Teşkilatının Genel İdare Kurulunca kaldırıldığı Divan Başkanlığına 25 Mayıs 1950 tarihinde bildirilmiştir (Akter, 2017).

Müfettişlere 150 lira aylık verilecektir. Ayrıca harcırah tahakkuk ettirilecektir. Ancak Müfettişler Bölgelerin Merkezinde buldukları müddetçe yevmiye tahakkuk edilmeyecek ve Ankara'ya geliş ve gidişlerle herhangi bir vazife için yapılacak gezilerden başka seyahatler için de harcırah verilmeyecektir (BCA 490.01/728.494.1 Lef 71).

1. AFYON BÖLGESİ MÜFETTİŐLERİ VE GÖREVLİ OLDUKLARI YILLAR

Bolvadin İlçesini de içine alan Afyon Bölgesi müfettişleri şunlardır.

GÖREVLİ MİLLETVEKİLİ	GÖREV TARİHİ
Aydın Mebusu Adnan Menderes	1939-1940 (BCA 490.1/272.1088.1 Lef 46.)
İstanbul Mebusu Saadettin Uraz	1940-1941 (BCA 490.01/612.126.1 Lef 6)
Yozgat Mebusu Celal Arat	1941-1942 (BCA 490.01/613.2.1 Lef 125.)
İstanbul Mebusu Vehbi Sarıdal (Cufalı, 2012: 876-877)*	1943-1946 (Binark, 2009: 407)
Konya Mebusu Muhsin Adil Binal (Cufalı, 2012: 725-726)*	1946 (BCA 490.01/728.494.1 Lef 136.)

* Mehmet Vehbi Sarıdal; 1302 (1886) yılında İstanbul'da doğdu. Baba adı Ahmet Raşit, anne adı Ayşe Sıdıkadır. İlk ve orta eğitimini Ayasofya Merkez Rüştiyesi'nde, lise eğitimini ise Mercan İdadisi'nde bitirdi. İstanbul Hukuk Fakültesi'nden 1909 yılında mezun oldu. Balkan Savaşının sonuna kadar Edirne Sultanisi'nde iktisat ve hukuk bilgileri öğretmenliğinde, daha sonra da Beyrut ve şam Hukuk mektepleri öğretmenliklerinde ve İstanbul Darülfünunu'nda müderris muavinliğinde bulundu. 1915-1919 yılları arasında Berlin Üniversitesi Felsefe Fakültesi'ne devam etti. Yurda dönünce İstanbul Yüksek Ticaret Mektebi'nde Zirai ve Sınai İktisat, Nakliyat ve Tarifeler derslerini vermeye başladı. 1336-1339 (1920-1923) yılları arasında Ankara'da TBMM Hükümeti İktisat Vekâleti'nde Ticaret Umum Müdürlüğü görevini yerine getirdi. 1923'ten 1943 seçimlerinde milletvekili seçilinceye kadar İstanbul Yüksek İktisat ve Ticaret Okulu'nda iktisat ve ticaret doktrinleri ve içtimai iktisat dersleri profesörü olarak ders verdi. Bu arada Âli İktisat Meclisi asli üyeliğinde bulunduğu gibi, 12 yıla yakın bir süre de İstanbul Ticaret ve Sanayi Odası Umumi Kâtipliği yaptı. CHP'nin parti müfettişliğinde bulundu. CHP'den VII. dönemde İstanbul, VIII. dönemde Niğde milletvekili olarak TBMM'de bulundu.

12 Ağustos 1946 tarihinde TBMM Ulaştırma Komisyonu üyeliğine seçildi. 11 Kasım 1946, 5 Kasım 1947, 5 Kasım 1948 ve 7 Kasım 1949 tarihlerinde aynı üyeliğe tekrar seçildi. 7 Kasım 1949 tarihinde Ticaret Komisyonu üyeliğine de seçildi. Almanca, Fransızca ve Arapça bilen, evli ve 2 çocuk babası Sarıdal, 27 Haziran 1969 tarihinde vefat etti. Cenazesi 28 Haziran 1969 Cumartesi günü Karacaahmet Mezarlığında defnedildi.

Bursa Milletvekili Talat Simer	1948 (BCA 490.01/614.6.2 Lef 19.)
Denizli Milletvekili Abidin Ege	1950 (BCA 490.01/133.542.5 Lef 8.)

Afyonkarahisar vilayeti, zaman içinde farklı bölge grupları içerisinde bulunmuştur. Gruplar komşu vilayetler olan Kütahya ve Eskişehir ile oluşturulmuştur.

2. MÜFETTİŞ RAPORLARINDA BOLVADİN

1939-1950 yılları arasında Afyonkarahisar'ın dahil olduğu teftiş bölgelerine ait tespit edilebilen Teftiş Raporlarının miktarı 11 adettir. Bu raporlarda Bolvadin'i ilgilendiren bölümler müteakip maddelere çıkarılmıştır.

2.1 Aydın Mebusu Adnan Menderes'in 5.6.1940 tarihli 1939-1940 yılı 2. Teftiş Raporu:

Bolvadin Kazasının Parti İdare Heyetinin halk nazarındaki sevgi saygı ve sempati derecesi iyidir. Parti idare heyeti arasında parti nüfuzunu istismar eden bulunduğuna dair bir şey işitmedim. 162'nci maddeye (CHP Nizamnamesi, 1939: 40)* mugayir olarak fazla iş alanlar şunlardır: Kaza İdare Heyeti Azalarından Hasan Gemici Belediye Reisi ve ticaret odası

---

* Muhsin Adil Binal, 1321 (1905) yılında Konya'da doğdu. Baba adı Adil, anne adı Hafize'dir. Lise eğitimini Konya'da bitirdikten sonra Darülfünun Tabiiye Şubesi'nden 1925 yılında mezun oldu. 1926'da Fransa'ya gitti. 1929 yılında Besaneon Üniversitesi'nde Jeoloji ve Mineroloji Enstitüsü'nü bitirdi. Ülkeye dönünce İstanbul Üniversitesi'ne asistan oldu. Bir yıl sonra Sivas Lisesi Tabiiye öğretmenliğine atandı. Daha sonra bu lisenin Müdürlüğü, Gazi Terbiye Enstitüsü Jeoloji Öğretmenliği, Maarif Vekilliği Yüksek Öğretim Şubesi Müdürlüğü, Maarif Vekâleti Müfettişliği ve son olarak da İstanbul Maarif Müdürlüğü görevlerinde bulundu. VII. ve VIII. dönemlerde CHP'den Konya Milletvekili seçildi. 12 Ağustos 1946 tarihinde TBMM Milli Eğitim Komisyonu üyeliğine seçildi. 1 Kasım 1946 tarihinde TBMM Divan Kâtipliğine seçildi. Aynı üyeliğe 1 Kasım 1947 tarihinde tekrar seçildi. Bu görevinden 8 Aralık 1947 tarihinde çekildi. 7 Mayıs 1948 ve 5 Kasım 1948 tarihlerinde ise Bütçe Komisyonu üyeliğine seçildi. Fransızca bilen, evli ve 2 çocuk babası olan Binal, 1 Mayıs 1972 tarihinde vefat etti.

* 162. Madde - Parti teşkilatında çalışanlar, Parti vazifesinden başka amme hizmeti gören imtiyazlı şirketlerin sermayesinde devletin veya mahalli idarelerin hissedar bulunduğu müesseselerin idare meclisi azalığı mürakiplik gibi işleriyle vilayet umumi meclisi, belediye meclisi, ticaret ve sanayi odaları azalığı gibi vazifelerin birden fazlasını uhdelerinde cemedemezler. Parti vazifesinden başka bu işlerden birini uhdelerinde toplayanlar hayır cemiyetlerinde dahi munzam bir vazife alamazlar. Parti teşkilatında fiili vazife sahibi olmıyan partililer için de bu maddenin gözettiği maksat daima gözönünde tutulur.

azasıdır. Hasan Özsoy meclisi umumi belediye, ticaret ve ziraat odası azası ve tayyare cemiyeti reisidir. Mehmet Gümüş meclisi umumi azası ve ticaret odası reisidir. Salih Kelek belediye ve ticaret odası azasıdır. Bu arkadaşların vaziyetlerinin 162. Maddeye uydurulması lüzumunu bildirdim. Bundan başka kaza idare heyeti azasından İsmail Taktak'ın merkez nahiye reisi olduğunu öğrendim.

İdare heyeti azaları arasında karşılıklı samimiyet ve itimat duyguları mevcuttur.

Mahalli hükümet amir ve memurlarıyla teşkilatımız arasında bir ihtilafın olmadığı, iş ve fikir beraberliğiyle çalışacak evsafdırlar. Ancak Parti prensiplerini halka yaymak hususunda bir faaliyetleri görülmemiştir.

Kaza kongreleri nizamnameye uygun, nahiye kongreleri nizamnameye uygun değil; köy ocak kongreleri yapılmamaktadır. İlçe teşkilatına iki nahiye ve 11 köy ocağı bağlıdır. Hamidiye ocağında parti azası olmayan 10 kişinin kongreye katıldığı tespit edilmiştir.

Merkez nahyesine bağlı Çoğu köyündeki yetkililerin parti kongresi yapıldığından haberleri yoktur.

İlk gidiş ile son teftiş arasında idare heyetinin çalışmalarında kayda değer bir iyileşme görülmüştür. Toplantılar düzene girmiştir (BCA 490.1/272.1088.1 Lef 53.)

Kararlar gününde yapılmış ve imza altına alınmıştır. Nizamnamenin 91. Maddesi olan "İdare Heyetlerinin Vazifeleri"nin uygulanması ile ilgili eleştiri getirmektedir (CHP Nizamnamesi, 1939: 23-24)*. Aza kayıt ve sicil defterleri ve

* 91. Madde - İdare heyetleri kendi bölgelerinde Parti işlerinin mercii olup başlıca vazifeleri şunlardır:

a) Aza sayısını arttırmak,
b) Yardım paralarını ve bütçede yazılı Parti gelirlerini elverişli vasıtalarla toplamak ve devamlı gelir kaynakları bulmak.
c) Bütçede yazılı masrafları yapmak.

dosyalar düzgün değildir. Aza kaydı işi nizamnamenin 12. Maddesine uygun değildir (CHP Nizamnamesi, 1939: 4-5)*. Aza sayıları ve raporlarda bildirilen sayılar birbirini tutmamaktadır. Muhitte sevilen kıymetli yurttaşlardan parti dışında kalanlar olduğu tespit edilmiştir. İsaklı nahiyesinde parti teşkilatı çok zayıftır. Birçok eksik bulunmaktadır (BCA 490.1/272.1088.1 Lef 54.). Nahiyeye bağlı Çiftlik Köyünde ocak yoktur. Halbuki köyde 30 yıldır ilkokul vardır ve halk her konuda ve dünya ahvalinde aydınlık fikir ve görüşlere sahip olmalarına rağmen parti ile ilgili konularda oldukça yetersizdiler. İdari konularda eksikler bulunmaktadır. Öğretmenler de halkevi ile ilgili kaydedilecek bir faaliyeti bulunmamaktadır (BCA 490.1/272.1088.1 Lef 55.)

Parti prensiplerini halka yaymak hususundaki faaliyetlerinin ne olduğunu kendilerinden(Vilayet İdare Heyeti) sordum. Halkevinde verilmekte olan konferanslardan bahsettiler. Köylerde nahiyelerde, hatta kazalarda ve vilâyet merkezinde hiç bir parti faaliyetine rastlanmadığı için parti prensiplerini halka yaymak hususunda bir çalışma kaydetmek mümkün değildir (BCA 490.1/1389.608.1 Lef 39.) .

Bolvadin Halkevi binası ihtiyacı karşılamamaktadır. İsaklı Bucağı Halkodası, cadde üzerinde temiz ve geniş bir salondur.

-
- ç) Kongrelerin kendilerine bıraktıkları kararları yerine getirmek,
d) Daha yukarı Parti teşkilatından verilen emirleri yapmak. Partinin maksadına ermesi için lüzumlu gördüğü mütaleaları bir derece yukarı teşkilata yazmak.
e) Bütün seçimlerde Parti namzetlerini ve namzet gösterilmemişse Parti azalarını kazandırmak,
f) Talimatına göre seçim yoklamalarını yapmak,
g) Alacakları emir üzerine icap eden yerlerde talimatnamesine göre halkevleri ve halk odaları açmak ve idare etmek.
h) Kendi bölgelerinde Partinin durumunu ve aza mevcudunu bildiren altı aylık raporları yukarı teşekküllere vermek,
i) Kendi bütçeleriyle hesap hülasalarını hazırlayıp kongrelere sunmak,
j) Kongrelerce görüşülecek işleri hazırlamak,
k) Partililer arasındaki geçimsizlikleri önlemek ve ihtilaf çıktığında aralarını bulmak,
l) Partinin program ve icraatı hakkında azaları aydınlatmak, konferanslar verdirmek ve sık sık temaslarla partililer arasındaki tesanüdü arttırmak.

* 12. Madde - Partiye girmek isteyen her vatandaş, Partide en az iki yıldan beri yazılı iki arkadaş tarafından bulunduğu yerin ocağına takdim ve yukarıki maddede sayılan vasıfları(Partiye üye olma şartları) haiz olduğu ilave edilir ve kendisi de Parti esaslarıyla program ve nizamnamesini kabul ettiğine ve hükümlerinden ayrılmıyacağına dair ocağa bir taahhüt kağıdı verir. Namzet, bununla Partiye şeref sözü vermiş olur.

Ancak Dereçine Köyü Halkodası virane ve harap bir haldeydi. Çay Halkevi Parti binası ile birlikteydi.

Halkevinin işgal ettiği odalar harap bir durumdaydı. Adnan Menderes, çay Halkevi'ni iyileştirmek üzere girişimlerde bulunmuştu. Belediyeden arsa ve taş temin edilip 300 lira kadar para yardımı sağlanacaktı. İlden gelecek yardımla beraber halkın da yardımıyla, güzel bir Halkevi binası inşa etmek mümkün olacaktı (A. Yavuz Ergun, 2017: 126-127).

2.2 İstanbul Mebusu Sadettin Uraz (Çoker, 1996: 296-297)* 13.06.1941 tarihli 1940-41 yılı 2. Teftiş Raporu:

Raporda Afyon vilayetini genel olarak değerlendirilmiş ve ilçeler için ayrı başlık atılmamıştır. Genel hatlarıyla bir rapor hazırlanmıştır. Bu meyanda Bolvadin İdare Heyetinin derecelerinin iyi olduğu anlaşılmaktadır. Parti nüfuzunu kullanan bulunmadığı, 162. Madde aykırı durumun fazla olmadığı, birbirine bağlı iş ve fikir birliği içerisinde bulunduğu ve parti prensiplerini yayma konusunda çalıştıkları tespit edilmiştir. Kongreler nizamname hükümlerine uygun yapılmaktadır. Halk dilek ve şikayetlerini serbestçe yapmaktadır (BCA 490.01/613.2.1 Lef 126.)

Nizamnamenin 91. Maddesinde (CHP Nizamnamesi, 1939: 4-5)* yazılı vazife ve mecburiyetler yapılmaktadır. Hesap işleri

* Sadettin Uraz, 1310 (1894)'da Çanakkale-Lâpseki ilçesinde doğdu. Hüseyinreisizadelerden Mehmet Rıza Efendinin oğludur. Annesi Rahmiye Hanımdır. İlk ve orta öğrenimini memleketinde tamamladıktan sonra 4 Ocak 1910'da Çarlık Nahiyesi Tahrirat Kâtibi olarak Devlet hizmetine girdi. 13 Mayıs 1910'da Ziraat Bankasına Lapseki memur yardımcısı oldu. 30 Mart 1911'de Bankanın İstanbul ve Yöresi Şubesinde 3 üncü kayıt memuru olarak görevlendirildi. 21 Temmuz 1913'te İnegöl Sandığı memurluğuna getirildi. 19 Mayıs 1914'te Merkez Memurin şubesinde görev aldı. 27 Haziran 1914'te Ankara İl Müfettiş Yardımcılığına atandı. 4 Ocak 1915'te istifa ederek bankadan ayrıldı. Bir süre ticaret şirketlerinde muhasebecilik ve yöneticilik, sonra da ticaret yaptı. 1927'de CHP'nden politikaya girerek İstanbul İl Genel Meclis Üyeliğine seçildi. TBMM'nin IV üncü Dönemi için yapılan genel seçimden sonra istifa, ya da iki yerden seçilenlerden boşalan milletvekillikleri için 3 Haziran 1931'de yapılan seçimde CHP adayı olarak İstanbul Milletvekilliğine seçildi. 11 Haziran 1931'de Meclise katılarak dönem boyunca Bütçe Komisyonunda çalıştı. V inci ve VI ncı Dönemlerde de İstanbul Milletvekilliğine seçilerek yasama görevini ölümüne kadar sürdürdü. 2 Şubat 1943'te İstanbul'da öldü. Emine Perihan Hanım (1912) ile evlenmiş olup, Suna (1933)'nin babasıdır.

nizamname ve muhasebe talimatnamesine uygun yapılmaktadır. Partiye ait binaların tapu kayıtları düzenlidir. Aza kayıt işleri nizamnamenin 12. Maddesine (CHP Nizamnamesi, 1939: 4-5)* uygun olarak yapılmaktadır (BCA 490.01/613.2.1 Lef 127.).

Halkevleri ve Halkodaları gelirleri ihtiyaçlara göre iyi dağıtılmaktadır. Ancak vilayetten gelen yardım paraları kaza idare heyetlerince aynen Halkevlerine verilmeyip bu paradan parti işlerine de sarfiyat yapıldığı anlaşılmıştır. Bolvadin Halkevinin halk üzerinde etkisi ve halk tarafından gösterilen rağbet iyidir. Bolvadin Halkevi binası yetersizdir. Önceki Müfettiş Adnan Menderes'in belirttiği vilayet dahilinde sırf Halkevi adedi çok gösterilsin diye nahiye ve köylere açılan

---

* 91. Madde: idare heyetleri kendi bölgelerinde Parti işlerinin mercii olup başlıca vazifeleri şunlardır :

- a) Aza sayısını arttırmak,
- b) Yardım paralarını ve bütçede yazılı Parti gelirlerini elverişli vasıtalarla toplamak ve devamlı getir kaynakları bulmak.
- c) Bütçede yazılı masrafları yapmak.
- ç) Kongrelerin kendilerine bıraktıkları kararları yerine getirmek,
- d) Daha yukarı Parti teşkilatından verilen emirleri yapmak. Partinin maksadına ermesi için lüzumlu gördüğü mütaleaları bir derece yukarı teşkilata yazmak.
- e) Bütün seçimlerde Parti namzetlerini ve namzet gösterilmemişse Parti azalarını kazandırmak,
- f) Talimatına göre seçim yoklamalarını yapmak,
- g) Alacakları emir üzerine icap eden yerlerde talimatnamesine göre halkevleri ve halk odaları açmak ve idare etmek.
- h) Kendi bölgelerinde Partinin durumunu ve aza mevcudunu bildiren altı aylık raporları yukarı teşekküllere vermek,
- i) Kendi bütçeleriyle hesap hülasalarını hazırlayıp kongrelere sunmak,
- ı) Kongrelerce görüşülecek işleri hazırlamak,
- j) Partililer arasındaki geçimsizlikleri önlemek ve ihtilaf çıktığında aralarını bulmak,
- k) Partinin program ve icraatı hakkında azaları aydınlatmak, konferanslar verdirmek ve sık sık temaslarla partililer arasındaki tesanüdü arttırmak.

* 11. Madde:

- a) Yirmi iki yaşını bitiren,
- b) Ağır hapis veya şeref ve haysiyet kırıcı bir suç yüzünden hapis cezasıyla mahkûm olmamış bulunan ve hacir altında olmıyan,
- c) Halkça kötü tanınmamış olan,
- ç) Milli mücadeleye aykırı bir vaziyet almamış ve bu gibi maksatlar güden teşekküllere girmemiş olan ve siyasi karakteri itibarıyla menfi bir ruh taşıdığı mütebariz olmıyan,
- d) Türkçe konuşan, Türk kültürü ile uğurlmuş ve Partinin bütün umdelerini benimsemiş olan her Türk Cumhuriyet Halk Partisine girebilir.

12 - Partiye girmek isteyen her vatandaş, Partide en az iki yıldanberi yazılı iki arkadaş tarafından bulunduğu yerin ocağına takdim ve yukarıki maddede sayılan vasıfları haiz olduğu ilave edilir ve kendisi de Parti esaslarıyla program ve nizamnamesini kabul ettiğine ve hükümlerinden ayrılmıyacağına dair ocağa bir taahhüt kâğıdı verir. Namzet, bununla Partiye şeref sözü vermiş olur.

Halkevleri durumu devam etmektedir (BCA 490.01/613.2.1 Lef 128.).

Parti dışındaki teşekküller açısında spor ve gençlik teşekkülleri iyi çalışmaya başlamıştır. Gerek Halkevleri spor kolları ve gerek beden terbiyesi şubeleri faaliyete geçmişlerdir. Spor sahaları vardır.

Matbuat diye bir şey yoktur.

Gizli veya açık olarak sınıfı, zümreci, muntıkacı ve beynelmilel fikir ve cereyanlara kapılanlara, partiye karşı menfi fikir ve duygu taşıyan kişi veya zümre bulunmamaktadır (BCA 490.01/613.2.1 Lef 129.).

Halkevleri ve Halkodaları:

Parti idare heyetleri ve hukuk amir ve memurları ile Halkevleri ve odalarının çalışma yaşama ve gelişmeleri için lazım olan gelirin temininde alaka ve himaye dereceleri iyidir. Halkevlerine temin edilen gelirler vilâyet içindeki halkevleri ihtiyaçlarını göre iyi tevzi edilmektedir. Yalnız vilâyetten kazalara gönderilen halkevleri yardım paraları kaza idare heyetlerince aynen halkevlerine verilmeyip yardım parası tahsilinde gayretsizlik gösterilerek bu paradan parti işlerine de sarfiyat yapılarak az bir miktarın halk evlerine verildiği görülmüştür. Bu durumun yasaklanması gerekmektedir.

Halkevleri şubeleri bölge ihtiyacına uygundur. Bolvadin halkevinin yaptığı etki ve bıraktığı intiba ile halk tarafından gösterilen ilgi derecesi iyidir.

Bolvadin halkevi binası ihtiyaca yeterli değildir (BCA 490.01/613.1.2 Lef 50.).

2.3. Yozgat Mebusu Celal Arat (Güneş, 2001: 754-755)*'ın 6.1940 Tarihli 1. Teftiş Raporu:

Parti İdare Heyeti saygın kişilerden oluşmakta, parti nüfuzunu istismar edenin olmadığı, ahenkli çalışan bir ekiptir. İdare Heyeti Azasından Rüştü Aksoy Belediyede ve Çocuk Esirgeme Kurumunda azadır. Hasan Kemici Ticaret Odasında aza olup aynı zamanda Belediye Reisidir. Durumları 162. Maddeye uymamaktadır. Parti idare heyeti ile Kaymakam arasında açık olmayan bir ahenksizlik bulunmaktadır. Parti prensiplerini halka yayacak faaliyet görülmemektedir (BCA 490.01/613.2.1 Lef 52.).

İdare Heyeti toplantıları zamanında yapmamakta ve kararlar zamanında kaydedilip imza altına alınmamaktadır. Üye yardım paralarının toplanmasına önem verilmiş ve bu dönemde 500 lira toplanmıştır. Kazanın nüfusuna oranla Parti üyesi sayısı oldukça azdır. Muhitteki önemli şahışlar parti üyesidir ve Resmî ve özel teşekküllerde görevlendirilmişlerdir (BCA 490.01/613.2.1 Lef 53.).

---

* Celal Arat, 1885'te İstanbul'da doğdu. Şükrü bey ve Sakibe hanımın oğludur. Sabiha (1901) hanım ile evli olup, Ali Alp' (1924) in babasıdır. 27 Mayıs 1905'te Harbiye Mektebini mülâzim olarak bitirerek, Trablusgarp Fırkası'na gönderildi. 7 Eylül 1905'te nizamiye 51 inci Alay Sancaktarlığı'na atandı. 25 Temmuz 1907'de yüzbaşı oldu. Yemen Heyeti Teftişiye Reisi Ferik Sabit Paşa desteğiyle Yedinci Orduya atanarak, 1 Temmuz 1908'de Trablusgarp 15 inci Nişancı Taburu, 16 Ağustos 1910'da İkinci Ordu 15. Alayı, 8 Ağustos 1911'de Birinci Alay Mitralyöz Bölüğü Kumandanlığı'na getirildi. Beşinci rütbeden Mecidiye Nişanı ile ödüllendirildi. İtalya ve Balkan savaşlarına katıldı. 16 Mart 1916'da kıdemli yüzbaşı olarak Birinci Dünya Savaşı'nda yer aldı. Arıburnu'nda yaralandı. 14 Eylül 1915'de binbaşıliğa yükseldi. 21 Nisan 1917'de İzmir İnşaat İstihkâmiye Komisyonu'nda görev aldı. 22 Şubat 1919'da İzmir Sevkiyat Komisyonu başkanlığına atandı. 24 Mart 1920'de 143. Alay İkinci Tabur Kumandanlığı'na, 19 Haziran 1922'de Erkânı Harbiye Umumiye ikinci Şubeye atandı. 1 Eylül 1923'te kaymakamlığa yükseldi. 12 Ocak 1924'te Bursa İmar ve İşkân Mıntıka Müdürlüğüne atandı. 1 Ocak 1925'te İşkân Müdüriyeti Umumiyesi Trabzon Müfettişliği'ne, 23 Mart 1925'te Rodos Birinci Sınıf Konsolosluğu'na, 16 Ekim 1927'de Leninakan İkinci Sınıf Konsolosluğu'na, 23 Haziran 1928'de şam İkinci Sınıf Konsolosluğu'na atandı. 31 Mayıs 1930'da Hariciye Vekâleti Konsolosluk İşleri Şubesi'nde görevlendirildi. 12 Kasım 1930'da İkinci Sınıf Kıbrıs Konsolosluğu'na, 30 Temmuz 1931'de Hariciye Vekâleti İstihbarat İkinci Sınıf Müdürlüğü'ne, 24 Ekim 1932'de Hicaz, Necid ve Mülhakatı Maslahatgüzarlığı'na atandı. V. Dönem'de ara seçimlerde Yozgat'tan milletvekili seçildi. 15 Kasım 1936'da seçim tutanağını alarak 18 Kasım 1936'da Meclis'e katıldı. 27 Kasım 1936'da tutanağı onaylandı. Millî Müdafaa Encümeni üyeliğine seçildi. Orman Kanunu ve Memurin Muvakkat encümenlerinde de görev yaptı. Fransızca, Almanca, İtalyanca ve Arapça bilen Celâl ARAT, VI., VII. ve VIII. dönemlerde de Yozgat'tan milletvekili seçildi. 24 Şubat 1968'de öldü.

Çay nahiyesinde parti idare heyeti halk nazarında sevgi ve saygı duyulan kişilerdir. İdare Heyetinden Apdurrahman Yalçın Belediye, Hava Kurumu ve Çocuk Esirgeme Kurumu reisidir. Yusuf Satılmış Belediyede ve Hava Kurumunda üyedir. Durumları 162. Maddeye aykırıdır.

1941 yılı Ocak ve Nahiye kongreleri nizamname hükümlerine göre yapılmıştır (BCA 490.01/613.2.1 Lef 54.). Toplantılar Nizamnamenin 89 ve 90. Maddelerine uymamaktadır (CHP Nizamnamesi, 1939: 22-23)*. Bütçe ve Hesap İşlerinde de aksaklıklar bulunmaktadır. Çay nahiyesinde Parti ve Halkevi binası yaptırılmak üzere Belediyeden bir arsa satın alınmış ve tapusu da vardır. Nahiyenin spor sahası vardır ve gençler spora karşı ilgilidir (BCA 490.01/613.2.1 Lef 55.).

2.4. Yozgat Mebusu Celal Arat'ın 08.12.1942 Tarihli 2. Teftiş Raporu:

Parti İdare Heyetinin muhitteki sevgi ve saygı derecesi iyidir. Parti idare Heyeti ve idare heyeti dışındaki Partili yurttaşlardan bazıları 162. Maddeye muhalif olarak uhdelerinde fazla vazife cemetmişlerse de bu durumun bir kısmı düzeltilmiş ve bir kısmı da düzeltilmek üzeredir.

Kaza kongresinde kabul edilen dileklerden yapılması Kaza Mahalli Makamlarına ait olanları İdare Heyeti tarafından ilgili makamlara verilmiş ve Hükümet Merkeziyle Vilayet Merkezini ilgilendirenler Vilayet heyetine yönlendirilmiştir. Dileklerin

* 89. Madde - İdare heyetleri en az haftada bir toplanırlar. Her idare heyeti bu toplantıların yapılmasını mühim bir Parti vazifesi olarak kendisine bağı teşkilatta devamlı surette takip ve temine mecburdur.

90. Madde - İdare heyetleri mürettep azanın yarısından fazlasıyla müzakereye başlayıp hazır bulunanların yarısından fazlasıyla karar verirler. Reyler müsavi olduğunda reisin bulunduğu taraf ekseriyet sayılır. Kararlarda ekalliyette kalanlar ekseriyete uyarlar. Kararlar defterlere yazılıp aıtları ekseriyet ve ekalliyette olduklarına bakılmaksızın müzakerede bulunanların hepsi tarafından imzalanır. Müzakerede bulunmayan azalar dahi sonradan "gördüm" kaydı ile imzalarlar. imzaların üstüne şerh verilmez. Yalnız kararı Parti ve devlet mevzuatına uygun bulmayanlar imza etmiyerek sebepleriyle yukarı idare heyetine bildirirler. İdare heyeti müzakerelerinin mahremiyetine riayet edilir.

serbestçe müzakere edilmelerine dikkat gösterilmiştir (BCA 490.01/613.2.1 Lef 77.).

İdare Heyeti nizamname hükmüne göre toplanıp, kararlar almış ve imza altına alınmıştır. Üye yardım parası 1940 mali yılında geniş olarak toplandığından bu yıl yalnız 14 lira tahsil edilebilmiştir. Kaza Merkezindeki Parti binasıyla Kazaya bağılı Çay Nahiyesinde Mahalli Belediyeden Parti ve Halkevi Binası yapılmak üzere satın alınan arsanın tapusu vardır. Genel nüfus sayısına nispeten üye sayısı az olmasına rağmen bu konuda herhangi bir faaliyet gözlenmemiştir.

İdare Heyetinin gençlik ve sporla ilgisi iyidir ve Halkevinin spor şubesi gençlerin ilgisini çeken bir uzuvdur (BCA 490.01/613.2.1 Lef 78.).

2.5. Yozgat Mebusu Celal Arat'ın 06.01.1943 Tarihli 1942 yılı ikinci teftiş raporu:

6 ay içinde milli koruma işlerinin beklenen şekilde sağlanması, iâşe, giyim ve diğeri ihtiyaç maddelerinden hükümet eliyle dağıtılanların ve bu sene mahsullerinden yüzde 25 hububatın alım merkezlerine teslimi işlerinde hükümet emirlerinin yerine getirilmesi için çalışılmış ve teşkilat tarafından halk aydınlatılmıştır. Kaza kongreleri 15 İlk Teşrin 1942 tarihinde başlamış ve 26 İkinci Terin 1943 tarihinde sona ermiştir (BCA 490.01/613.3.1 Lef 25.).

Bolvadin İdare Heyeti 1942 yılı kongresinde 5 kişi ilk defa ve 2 kişi de yeniden seçilmiştir. İdare Heyeti Reis ve azalarının 162. Maddeye uyumu sağlanmıştır (BCA 490.01/613.3.1 Lef 29.).

Kongreler nizamname esaslarına uygun yapılmıştır. Kayıtlar düzgün tutulmaktadır (BCA 490.01/613.3.1 Lef 30.).

Vilayet içindeki Belediyelerin 1942 yılında yapılan seçimlerinde seçime iştirak eden seçmenlerin nispeti yüzde 70-90

arasında olmuştur. Genel Meclis Azası seçiminde ikinci seçmenlerin oranı da yüzde 80'dir (BCA 490.01/613.3.1 Lef 83.).

ay nahiyesinde 602 aza bulunmaktadır ve aza yardım parası olarak 80 lira toplanmıştır. Demirbaş olarak parti malı bir arsa bulunmaktadır. Kongreler arasındaki fasıllar nizamnamenin 89. Maddesine (CHP Nizamnamesi: 1939: 22)* uygun değildir (BCA 490.01/613.3.1 Lef 90.). Nahiyyede ocuk Esirgeme Kurumu ve Hava Kurumları vardır (BCA 490.01/613.3.1 Lef 91.).

2.6. Yozgat Mebusu Celal Arat'ın 19.06.1943 Tarihli 1943 yılı 1. Teftiş Raporu:

Parti İdare Heyeti ile ilgili daha önceki raporlardan değişik bir durum yoktur (BCA 490.01/613.3.1 Lef 10.).

6 Ay içinde yapılan mebus seçiminde 741 ikinci seçmenden 701 i katılmıştır. 8 mebusluk için 10 aday gsterilmiştir (BCA 490.01/613.3.1 Lef 7.).

Bolvadin Parti İdare Heyeti daha önceki raporlardaki gibidir. Uyumlu bir şekilde çalışmalarına devam etmektedir (BCA 490.01/613.3.1 Lef 10.).

İdare Heyeti 6 ay içinde 26 defa toplanmıştır. 1942 yılı gelir toplamı 2,506.50 lira olmuştur. Kayıtlar dözgündür.

Spor için bir belirli alan yoktur ve mevcut alanlardan yararlanılmaktadır (BCA 490.01/613.3.1 Lef 11.) .

2.7. İstanbul Mebusu Vehbi Sarıdal'ın 22.11.1944 Tarihli Raporu (BCA 490.01/133.538.4 Lef 1.):

Bolvadin kazası 1943 kongresi 06.Birinci Kânun.1943 Pazartesi günü saat 18.de Parti ve Halkevi binasında

---

* 89 - idare heyetleri en az haftada bir toplanırlar. Her idare heyeti bu toplantıların yapılmasını mühim bir Parti vazifesi olarak kendisine bağlı teşkilatta devamlı surette takip ve temine mecburdur.

toplannıştır. Afyon vilâyeti idare heyeti reisi Mahir Erkmen ile vilâyet azasından Cemil Bobik müşahit sıfatıyla buldukları gibi kaza Kaymakamı Halit Recai Özen de kongreye gelmiştir. Delegelerden başka 4-5 Partili ile Parti dışından 4-5 kişi kongreyi dinlemeye gelmişlerdir. Kaza idare heyeti reisi Mehmet Gümüşoğlu tarafından yapılan yoklamada 14 delegenin geldiği anlaşılarak kongre açılmış ve Partimizin banisi ve ebedî başkanı Atatürk'ün hatırasını taziz için ayakta üç dakika ihtiram sükütu yapılmıştır.

Bolvadin kazasına bağlı çay ve İşhaklı nahiyelerinden kaza kongresi için seçilmiş olan delegelerin eski nizamnameye göre seçilmiş oldukları kaza idare heyetince anlaşılmış ve bu hususta yeni Parti nizamnamesinin geç tebliğ edilmiş olmasının neden olduğu dikkate alınarak nahiyeye kongrelerince seçilmiş bulunan sayılardaki delegelerle kaza kongresinin yapılması kaza idare heyetince zaruri görülmüştür (BCA 490.01/133.538.4 Lef 2.).

Kongre birinci ve ikinci reisleri ile katipleri açık oyla ve oy birliği ile seçilmiş ve Parti dışından kongreyi izlemeye gelenlerin kongreyi dinleyebilmeleri nizamnamenin 61. Maddesi (CHP Nizamnamesi, 1943: 14)* gereğince karara bağlanmıştır. Yine nizamnamenin 63. Maddesine (CHP Nizamnamesi, 1943: 14)* göre konuşulacak konular sıralanmış ve kaza idare heyetinin bir yıllık çalışma raporu okunarak kabul edilmiştir. Bolvadin kazası yeni idare heyetinin asıl ve yedek üyeleriyle vilayet kongresine gidecek beş asıl ve beş yedek delegenin seçimleri açık oy ve oy birliği ile yapılmıştır. Kaza İdare Heyeti asıl üyelerine seçilenler şöyledir:

* 61- Kongrelerin müzakerelerini bütün Parti azaları dinliyebilirler. Kongreler isterlerse bir meseleyi gizli olarak da görüşebilecekleri gibi Parti dışında dinleyici kabul etmiye de karar verebilirler.

* 63 - Kongreler konuşulacak işleri sıraya korlar ve idare Heyetlerinin olan biten işler hakkındaki rapor ve sözleriyle müzakereye başlarlar. Seçimler en sonra yapılır.

Ziya Babalık	Eski Tahrirat Katibi
Mehmet Gümüőöđlu	Tüccar
Rüőtö Neslioğlu	Dava Vekili
Sinan Özken	Emekli Öğretmen
Hüseyin Telli	Halkevi Reisi
Hasan Türkmen	Belediye Reisi
Gazi Yeğitbaşı	Bakkal

Geçen seneki idare heyetinden üçü; Mehmet Gümüőöđlu, Rüőtö Neslioğlu, Gazi Yeğitbaşı yeniden seçilmişlerdir. Diğer dördü Ziya Babalık, Sinan Özken, Hüseyin Telli, Hasan Türkmen kaza idare heyetine bu yeni seçimde girmişlerdir. Geçen seneki idare heyetinden Fevzi Taktak, Hasan Gemici, Salih Kelek, Rüőtö Özsoy seçilememişlerdir (BCA 490.01/133.538.4 Lef 3.).

2.8. Bursa Milletvekili Talat Simer (Cufalı, 2012: 273-274)* in 28.01.1948 Tarihli 1. Teftiş Raporu:

1948 yılı itibariyle Bolvadin İlçe teşkilatı esas ve parti bucak teşkilatı toplamı 2'şerden 4 adet, mahalle ocağı 10 adet ve köy ocağı 40 adet olmak üzere toplam 54 teşkilattan oluşuyordu (BCA 490.01/614.6.2 Lef 20.).

Bolvadin İlçe İdare Kurulu, Belediye Bakanı Hasan Türkmen'in Bakanlığında 1 Dava Vekili, 1 Çiftçi, 2 Bakkal, 4

* Mustafa Talat Simer, 1308 (1892) yılında Bursa'da doğdu. Babasının adı Mehmet Necip, annesinin ise Efruze'dir. İlköğrenimini Bursa Reyhan Paşa Mektebi'nde, lise öğrenimini Bursa İdadisi'nde tamamladıktan sonra 1326 (1910)'da Askeri Tıbbiye'ye girdi. I. Dünya Savaşı nedeniyle öğrenimine 1 yıl ara vererek değişik hastane ve cephelerde görev yaptı. 15 Ağustos 1332 (1916) tarihinde Yüzbaşı rütbesiyle Askeri Tıbbiye'yi bitirdi. 8 Kânuni Evvel 1335 (1919)'de istifa ederek Anadolu'ya geçti. Bursa, Samsun, Ankara ve son olarak Eskişehir Sıtma Mücadele Reisliği'nde bulundu. 1939'da Maden Tetkik Arama Enstitüsü Murakıplığı'na atandı. 1942 ara, 1943 ve 1946 seçimlerinde, CHP listesinden Bursa Milletvekilliğine seçildi. 12 Ağustos 1946 tarihinde TBMM Sağlık ve Sosyal Yardım Komisyonu üyeliğine seçildi. 11 Kasım 1946 tarihinde ise Bütçe Komisyonu üyeliğine seçildi. 5 Kasım 1947 tarihinde tekrar aynı komisyon üyeliğine seçildi. 5 Kasım 1948'de ise Çalışma Komisyonu üyeliğine seçildi. Muazzez Hanım'la evlenen, Şehriban Türkân (Höyök), Mihriban İlhan, Mehmet Bülent, Ayhan ve Necip adlarında 5 çocuk sahibi Simer, 13 Mayıs 1964 tarihinde vefat etti. Cenazesi Ankara'da Asrı Mezarlık'ta toprağa verildi.

Manifaturacı ve Tuhafiyeci olmak üzere 9 üyeden oluşmaktadır. İyi tanınan ve sevilen kimselerdir. Şahsi iş ve çalışmalarından ayrırabildikleri vakitleri parti çalışmalarına verdiklerinden Kasaba dışındaki ocak ve bucaklarla temas ve ilişkileri zayıftır. Belediye Bakanının çok yüklü ve dedikodulu olan parti görevi üzerinde etkili olmakta ve bu yüzden şahsı kadar partinin de şerefi hırpalanmaktadır. Belediye işlerinin önemi kadar nankörlüğü, Halkın Hükümet ve Belediye icraatına karşı haksız olarak takındığı tavır ve bütün bunların meydana getirdiği kötü hava ve atmosfer nihayet mensubu ve bakanı olduğu partinin de üzerinde toplanmaktadır. Bu noktadan derinliğine bir inceleme yaparak durumun ıslahı ve esen sert havanın durulması için tedbir alınmalıdır (BCA 490.01/614.6.2 Lef 28.).

21 Temmuz 1946 tarihinde yapılan Büyük Millet Meclisi seçiminde Afyonda mevcut 151,793 seçmenden tahminen 102,000 seçmen iştirak etmiş ve verilen oylardan 43,548 oy CHP adaylarına, 55,728 oy DP adaylarına ve 2,449 oy da bağımsız adaya verilmiştir. Yüzde 67,1 katılımın yüzde 42,6 sı CHP'ye aittir. Bu miktardan Bolvadin'de katılım yüzde 70,1 olup yüzde 56,6 sı CHP'ne verilmiştir (BCA 490.01/614.6.2 Lef 38.). Bolvadin ikinci derecede kuvvetli ilçe olarak değerlendirilmiştir (BCA 490.01/614.6.2 Lef 39.). Bolvadin'de ilçeye tahsisli 4 milletvekilliğinden 3'ünü CHP kazanmıştır. İl bazında 24 vekillikten 17'sini CHP ve 7'sini DP kazanmıştır.

Müfettişin görüşüne göre; Belediye Meclisi seçimlerinde kaybedilen yerler Milletvekili seçimlerinde en fazla hırpalandıkları yerler olup en fazla düzenbazlıklar da bu ilçelerde yapılmıştır. Kaybedilen Afyon Merkez Belediye Meclisi seçimi bozularak yenilenmiş ve tekrar CHP üstünlük sağlamıştır (BCA 490.01/614.6.2 Lef 40.). Bolvadin ilçesi ve Çay Bucağı Belediye Meclis üyeleri tamamen CHP'lidir. Mahalle ve Köy İhtiyar Heyetleri seçiminde Bolvadin'de 5 köy ihtiyar heyetini

DP kazanmıştır. DP seçimlere itiraz etmiş fakat kaybettikleri hiçbir yeri tekrar alamamışlardır (BCA 490.01/614.6.2 Lef 41.).

Bolvadin'de Halkevi ve Halkodalarının hiçbir varlığı yoktur. Hele Bolvadin'e bağlı Dereçine ve çoğu köylerindeki Halkevleri muhtarlık odalarına sıkıştırılmış ve kitap ve kayıt defterlerinden başka bir şey kalmamıştır. Müfettiş üzüntüsünü şu sözlerle ifade etmiştir:

"Hayatları çok sade ve basit olan bu gibi köylerde; okuryazar insanı ancak köy öğretmeninden ibaret bulunan bu gibi yerlerde, velev birkaç kolluk mesai yapacak dahi olsa bir Halkevinin yersiz yurtsuz bir irfan ve medeniyet müessesesinin kurulması ne dereceye kadar doğru olduğunu, bu aziz adlı Halk müesseselerinin bu günkü hazin durumu pek güzel göstermektedir. Bu acı manzara ve perişanlık karşısında duyduğum ıstırabı burada bu kadarlık olsun açık olarak arzına içten işarımdan dolayı affımı dilerim(BCA 490.01/614.6.2 Lef 42.)."

Afyon ilindeki 75 Halkodasından 5'i Bolvadin'dedir. İşhaklı bucak merkezindeki hariç olmak üzere diğer odaların durumu memnunluk vermekten çok uzaktır. Odalar partililerin evlerine, odalarına sığınmış durumdadır. Müfettiş şu serzenişte bulunmaktadır:

"Heyeti umumiyesi bakımından, Afyon ilindeki Halkodalarının da diğer iller Halkodaları hakkındaki maruzatım dahilinde umumi bir tasfiyeye tabi tutmanın, bunlardan bu güne kadar bir varlık gösterebilmiş olanlar müstesna olmak üzere bucak(esas ve itibari) merkezlerinden hariçte kalanları kapamanın ve kalacakların da mevcut parti malı binalarını imar, binası olmayan yerlerden de müşterek yardımlarla parti malı binalara sahip kılmanın ve mesailerini de yakından kovalamanın çok yerinde olacağı kanaatındayım (BCA 490.01/614.6.2 Lef 43.)."

Diğer Partiler:

Demokrat Parti: Bölgenin diğer illerinde olduğu gibi Afyon ilinde de karşı parti olarak teşekkül etmiş ve teşkilatını köylere de götürmüş olan, geçen seçimde bütün milletvekillerini kendi partisinden seçtiren kadar ileri bir hamle yapmış olan bu partinin son aylarda kendi merkezinde ve bir kısım teşkilatında yaptığı tasfiyede en önemli yeri afyon ili almış; demokrat partili on Milletvekilinin yedisini listeden çıkarmıştır.

Bu suretle, meydana gelen yeni durum karşısında il demokrat parti teşkilatı da ikiye bölünmüş, demokrat partiden çıkarılan milletvekilleriyle birlik olan bir kısım demokrat parti ilçe teşkilatıyla idare kurulları demokrat partiden tamamen ayrılarak “Öz demokrat parti” adlı yeni bir parti teşekkül etmiştir.

Bu partinin şimdilik etki alanı Afyon merkezi ile Şuhut ilçesidir. Bu ilçelerdeki demokrat parti teşkilat ve idare kurulları Öz Demokrat Partinin hevesi içinde çalışmakta diğer ilçelerdeki demokrat parti teşkilat ve kademeleri de demokrat partiye sadakat ve bağlılıklarını muhafaza ve idame etmekte ve durmadan kaybettiklerini telafi etmek için sürekli çalışmaktadırlar.

Öz Demokrat Parti:

İlde bulunan bir kısım eski demokrat parti mensuplarının ve elebaşlarının son hadiseler yüzünden demokrat partiye karşı duydukları infial ve teessür nedeniyle şimdilik çalışma alanları Afyon iline şamil olmak üzere yeni bir parti kurmuşlardır (BCA 490.01/614.6.2 Lef 44.).

Halen görünürde önemli bir faaliyetleri olmamakla beraber Afyonda mevcut muhalefetin temeli ve bağı denecek olan bu zevatin muhitlerinde öteden beri mevcut nüfuz ve tesirlerinden kuvvet alarak canlanmaya ve etraflarında birleşmiş olan

Milletvekili arkadaşlarla bir varlık yaratmaya çalışacaklarından ve önümüzdeki seçimlerde kendileri ve partileri adına bir başarı temin etmeğe uğraşacaklarından şüphe edilmemelidir.

Yurttaşlar arasında yeni yeni beliren tereddüt ve intibah ve karşı partilerin kendi aralarındaki çetin ve sert konuşma ve savaşmaları muhalefet cephesinde ve bu meyanda Öz Demokrat parti üzerinde de tesirini göstermekten geri kalmamakta ve yavaşta olsa CHP lehine genel bir eğilim havası yaratmaktadır

Öz demokrat partinin hali hazırda merkez ve Şuhut'tan hariç diğer ilçelerde teşkilatı yapılmamış bucak ve ocak teşkilatı da kurulmamıştır.

Millet partisi:

Afyon Milletvekillerinden olup da demokrat partiden çıkarılmış olan General Sadık Aldoğan Millet partisine intisap etmiştir.

Bu zatın Ağustos ayında zafer bayramı münasebetiyle geldiği Afyon merkezinde halen öz demokrat partiyi kurmuş olan kişilerle birlikte hareket eden, Afyon Milletvekili arkadaşlarla ve Öz demokrat parti kurucularıyla çok yakından yaptığı temas ve uzun görüşmelere rağmen Afyon ilinden Millet partisini kurmağa ve kurdurmağa muvaffak olamamıştır (BCA 490.01/614.6.2 Lef 45.).

Bu günkü duruma göre Afyon ilinin ne merkezinde ne de ilçelerinde Millet partisini kurmak için hiç bir teşebbüs yapılmamıştır.

Birçok ruhi sebep ve ananevi adetlere bakarak Afyon ilinde bu partiye karşı daha çok sempatik görülmesi umulabilirse de CHP mensuplarının aynı zamanda karşı demokrat ve bilhassa öz demokratların Millet partisi hakkında hemen, hemen bir birine yakın olan düşünüş ve görüşleri ve bu nedenle yapılan konuşma

ve görüşmelerin Afyon halkı üzerinde bıraktığı tesir Millet partisine karşı genel bir ilgisizliği göstermiştir denilebilir. Bu itibarla ahval ve bu şekilde devam ettiği takdirde, Afyon ilinde Millet partisinin önemli bir hareket ve varlık yaratmasına imkan olmayacaktır sanırım (BCA 490.01/614.6.2 Lef 46.).

2.9. 11.03.1950 Tarihli Teftiş Raporu (BCA 490.01/ 614.7.1 Lef 1-5.):

Bu raporu yazan müfettişin imzası ve teftiş tarihi belgenin üzerinde bulunmamaktadır. Arşiv Müdürlüğü tarafından 14 Mayıs 1950 Genel Seçimleri öncesine tarihlenmiştir. Ancak 1936 yılı öncesine ait bir rapor olma ihtimali yüksektir.

Müfettişe göre; Afyon'da kuvvetleri birbirine eşit 4 sınıf bulunmaktadır. Bunlar Mrteciler, İhtiyarlar(Eşraf), İkinci Devir Gençliği ve İlk Gençlik.

Mrteciler, mahdut ve merkezce bilinen bir kaç şahıstan ibarettir. Bunlar kendi başlarındadır ve hiçbir zaman etkili olamazlar. Aslında kendi aralarında dahi görgü, terbiye, tahsil ve şahs ahlak itibariyle de hiç bir münasebeti yoktur. Bunları ancak menfi fikirler birleştirmiştir. Yalnız ihtiyarlarla birleşirlerse etkili olabilirler. Serbest Fırka zamanında etkili olup Afyon'da Belediye seçiminde Partinin adayını engellemeye çalışmışlardır.

Bu durum mrtecilerin icabında bir kuvvet olabileceğini göstermiş olsa da budan sonrası için tehlikeli olamazlar. Çünkü bunları destekleyen ihtiyar zümreye yetki ve mevki verilmemektedir. Artık Afyon'da böyle bir tehlike bulunmamaktadır.

Eşraf denilen İhtiyarlara gelince; dne kadar kuvvetli ve etkiliydiler. Memleketin işlerinin başında bunlar vardı. Yeni nesil henüz kuvvetli değildi. Son zamanlarda ihtiyar zümre yalnız ve kendi başlarına bırakılmamışlardı. Bunların yanlarına genęler verilmiş ve bu genęlere bazen yardımcı olmuşlardır. Bu ihtiyar

zümreyi memnun etmek için elden gelen fedakârlıklar fazlasıyla yapılmış hürmet ve riayet gösterilmiştir.

Gençleri ikiye ayırmalıdır. İkinci devir gençlik ve İlk gençlik. Bu gün memleket ikinci devir gençliğin elindedir. Merkez ve kazalarda belediye reisleri bunlardır. Belediye encümenleri bunlardan mürekkeptir. Parti heyetlerini de bunlar teşkil etmişlerdir. Partiyi bu gün bunlar temsil etmektedirler. Yapılan meclisi umumi seçiminde de bunlar kazanmışlardır. Bu zümre Cumhuriyetçi, halkçı ve laikdir. CHP azalarıdır.

İlk gençlik, Türk ocaklarını, muallimler birliğini teşkil etmektedir (BCA 490.01/ 614.7.1 Lef 1-2.).

Kazalarda ve nahiyelerde kongrelere önem verilmemektedir. Bu nedenle temiz ve düzenli bir propaganda yoktur. Meydana gelen hatalar, düzensizlikler ve haksızlıklar o bölgedeki memurlar nedeniyle olmaktadır ve bundan sorumlu olan da Partidir. Çünkü devlet görevlisi demek Parti demektir.

Devletin siyaseti büyük İnkılaplar geçirmiş, demokrasinin en mütেকâmil fikirleri alınmış ve en iyi kanunlar çıkarılmış... Bütün bunlardan halkın çokluk haberi yoktur. Halkın fiilen gördüğü şey o küçük memurların küçük kabahatleridir. Demokrasinin en mükemmel şekil kabul edilmekle beraber halka bu hususta lâzım olan terbiye de verilmiş değildir. Bu halk yüksek siyasetlerden bahsetmez. Fakat köyünün küçük kasabasının ihtiyaçlarını iyi bilir (BCA 490.01/ 614.7.1 Lef 4.).

2.10. Denizli Milletvekili Abidin Ege(Cufalı:334-3345)* nin 17.08.1950 Tarihli Raporu (BCA 490.01/133.542.5 Lef 8.):

* Mehmet Abidin Ege, 1309 (1893) yılında İzmir'de doğdu. Baba adı Mehmet Tevfik, anne adı Rabia Servet'tir. İzmir Lisesi'nden sonra Yüksek Ziraat Mektebi'ni bitirdi. Almanya'da ihtisas yaptı. Ziraatçılıkla meşgul oldu. 1935 yılında Ziraat İşleri Umum Müdürü oldu. Ziraat Vekâleti Müsteşarlığı yaptı. 1944'te kurulan Ege Turizm Derneği'nin kurucularındandır. Nisan 1944'te VII. dönem ara seçimlerinde ve VIII. dönemde Denizli'den CHP listesinden milletvekili seçildi. 12 Ağustos 1946 tarihinde ad çekme suretiyle Seçim Tutanaklarını İnceleme Komisyonuna seçildi. 12 Ağustos 1946 tarihinde TBMM Tarım Komisyonu üyeliğine seçildi. 11 Kasım 1946, 5 Kasım 1947

Bütün hızımızla yakında yapılacak olan İl, ilçe ve Bucak belediye seçimlerini kazanmak için çalışmaktayız.

Muhtar seçimleri bütün vilayette hemen yarı yarıya kazanılmıştır. Kazanılan köy ve kasabalar, alınan oy miktarları ve diğer partilerin aldıkları oy adedini kapsayan listeler seçim kurullarına itiraz edilen yerlerin sonucunda hazırlanacaktır (BCA 490.01/133.542.5 Lef 9.).

2.11. Denizli Milletvekili Abidin Ege'nin 18.09.1950 Tarihli Afyon Muhtar ve Belediye Seçimleri ve Parti Teşkilatı Hakkındaki Raporu (BCA 490.01/133.542.5 Lef 5.):

Muhtar seçimlerinde parti vilayet teşkilatı ve faal kademeleri büyük bir rol oynamamıştır, hatta bazı yerlerde muhtar seçimine dahi girmemiştir. Yüzde 40'ı geçen muhtar seçimi başarısı köylünün emek ve gayreti ile kazanılmıştır. Çünkü köylerde iyi, çalışkan ve güvenilir insanlar çoğunlukla partiye mensuptur. Köylü muhtar işlerinin iyi ve düzenli yürümesi için partili bu faal ve dürüst insanlar arasından muhtarını seçmiştir. Hatta bazı köylerde Demokratlar dahi CHP adayı olan muhtara oy vermiştir. Tarafsız köylüler ise hemen ekseriyetle CHP'yi tercih etmişlerdir. İktidarın "Köylerde mutlak muhtar Demokrat partiden seçilecektir" şeklindeki ihtar ve tehditleri birçok yerlerde etkisiz kalmış, yanlış yapılan ve hile karıştırılan seçimlerde köylü seçim kurullarına kadar müracaat ederek hakkını aramasını bilerek oyunu kullanmıştır.

Belediye seçimlerinde mücadele oldukça hararetli olmuştur. Merkezden radyo ile yapılan ikaz ve aydınlatmalar, halkı ve partilileri harekete getirmiş, heyecanlı bir seçim yapılmıştır. Katılım bazı ilçelerde yüzde 90'ı bulmuştur. İktidarın baskısına rağmen partili arkadaşlarımız tarafından büyük gayret

---

ve 5 Kasım 1948 tarihlerinde aynı üyeliğe tekrar seçildi. Fransızca ve Almanca bilen Ege, 1921 yılında Fatma Rana Hanım'la (d. 1903) evlendi. Gülperi (d. 1925), Dilhan (d. 1926), İlhan (d. 1928), Gönül (d. 1933), Gökcan (d. 1941) ve Ertan (d. 1943, ö. 1944) adlarında 6 çocuk sahibi oldu. Ege, 11 Kasım 1962 tarihinde vefat etti.

ve metanet gösterilmiştir. Kaybedilen yerlerde de küçük bir farkla kaybedilmiştir. Yalnız Afyon merkezi ilçelere nazaran az çalışmış, merkez ilçe kurulu ile il başkanı arasındaki inat ve soğukluk Afyonda iştirak nispetini düşürmüş ve Afyon belediyesinin Millet Partisi tarafından kazanılmasına sebep olmuştur. Bolvadin'in de içinde bulunduğu ilçeler ve bucaklarda takdire layık bir şekilde çalışılmıştır. İktidarın baskısına rağmen CHP müşahitleri büyük sabır ve metanet göstererek seçim sandıklarının başından ayrılmamışlardır.

Birçok ilçede faal kademeler çalışmamışlardır. İhmal halkın temiz iman ve ümidini sarsmıştır. Çok ve büyük feragatle çalışması lazım gelen bu faal kademeler hep zümre ve taraf tutmuş, iyi ve feragatli partilileri kırmış ve incitmiştir. İl ve ilçe başkanları bu zümre fikrinin zafiyetine uğramışlar, hatta bu yüzden il ve ilçe başkanları arasında birlik bozulmuş ihtilaflar çıkmıştır. Afyon bunun en acı örneğidir. İl başkanı ilçeleri emir ve tahakkümü altına almak istemiş, ilçe başkanları da ona karşı baş kaldırmışlardır.

Bunun sebebi 1950 seçimlerindeki milletvekili adayı davasından başlar. Herkes milletvekili olmak sevdasına düşmüş, bu yüzden hizipler teşekkül etmiş taraflar tutulmuş yardımlaşma duygusu sırf bu yüzden zaafa ve samimiyetsizliğe uğramıştır. Sonuç olarak; Vilayetleri kendi haline bırakmak partinin zayıflamasına ve kuvvetinin dağılmasına sebep olacaktır. Onun için merkezden her vilayete yetkin, mütevazı, özverili, halkın içinde yaşamasını seven ve halkla düşüp kalkmasını ideal edinen misyoner vasıflı bir yetkilinin gönderilmesi mutlaka lazımdır. Ocaktan başlayarak bucak, ilçe ve il idare kurullarına partililerin ve halkın sevdiği saydığı, çalışkan ve idealist kişilerin getirilmesi, bu suretle her vilayette tam bir birlik kurulması partinin geleceği için mutlaka gereklidir. Aksi takdirde başlayan kongreler kontrolsüz başıboş ve kendi haline bırakılırsa çok kıymetli ve

idealist kişiler bir kenarda kalarak yine bu gün faal kademelerde bulunan ve tahakkümü seven insanların yaratacağı zümrelerle partinin hayati işleri çok sarsılacak, iyi kıymetli üyeler dağılıp kaybedilecektir.

Aynı zamanda parti binası ve halkevi olarak her vilayette bulunan tapulu gayrimenkul emlaki ve menkul eşyayı tanzim ve tensik eder. Çünkü bu gün dağınık ve perişan bir halde bulunan bu binalar düzenlenip kısmen kiraya verildiği ve iyi idare edildiği takdirde geliri ile hemen her vilayetin bütün maddi ihtiyaçları karşılanabilir ve merkezin hiç bir yardımına ihtiyaç kalmaz (BCA 490.01/133.542.5 Lef 5-6.).

SONUÇ

Teftiş Raporları değerlendirilirken birçok yerde genellemelerden faydalanılmıştır. Çünkü müfettişler Vilayet geneline hitap edecek şekilde yaklaşımlarda bulunmuşlardır. Bu genellemelerin Bolvadin ilçesini de kapsadığı ve il genelinde meydana gelen olayların Bolvadin'de de meydana gelmiş olacağı değerlendirilmiştir.

Teftiş raporlarından anlaşıldığına göre, başlangıçta Parti teşkilatı özellikle 162'nci madde hariç olmak üzere ufak tefek aksaklıklarına rağmen iyi sonuçlar alan bir yapılanmadır. Yıllar geçtikçe bunun bir yanılığı olduğu veya giderek sıradanlaştığı anlaşılmaktadır. Çok partili döneme yaklaşıldııka aksaklıklar yıkıcı olmaya başlamıştır.

Çok partili hayata geçildiğinde gerçek gün yüzüne çıkmış ve teşkilattaki aksaklıklar anlaşılır hale gelmiştir. Kaybedilen seçimler gerçeğin görülmesini sağlamıştır. Teşkilatta oluşan hizipleşmeler, menfaat grupları ve elindeki gücü kaybetmek istemeyen yetkililerin çabaları parti teşkilatının artık eskidiğinin en temel göstergesi haline gelmiştir. Çok partili dönemin başlangıcından itibaren muhalefet partilerine karşı refleksin ne

çıkığı, ancak halkın aydınlatılması konusunda yetersiz kaldığı anlaşılmaktadır.

Başta Halkevleri ve Halkodaları olmak üzere yerel kurumların da atalet içinde olduğu, bir çok yerde istatistiki bilgiden ibaret olduğu ortaya çıkmıştır. Öyle ki, Parti genel merkezinin övündüğu Halkevleri ve Halkodalarının Afyonkarahisar özelinde küçük yerleşimlerde artık varlığının sürdürülemediği ve ilk günlerdeki heyecanın yok olduğunu ortaya çıkarmıştır.

Siyaset sosyolojisi açısından sosyal yapının değişim ve dönüşüm mekanizmalarının tespit edildiği, Cumhuriyet ilkelerinin halkın zihnine yerleştiği ve gelecek nesillerin idealize edildiği anlaşılmaktadır. Halkın nazarında devlet olgusunun anlamsal tespiti Partinin halkın ilgisini kaybetmesindeki temel etkenlerden birisi olduğunun anlaşılması, devlet aygıtının yaptığı hataların Partinin iktidardan düşmesine neden olduğu tespit edilmiştir. Öyle ki en ücra köşedeki devlet memurunun yaptığı hata Partiye mal edilmiştir.

Etkin olduğu dönemlerde Parti Genel Merkezinin taşradan bilgi almasını sağlayan sistem, iktidarın kaybedilmesi ve kaynakların azalması sonucunda işlevini kaybederek Parti Müfettişlik Teşkilatının sonunu getirmiş ve kaldırılmıştır.

Kaynakça

BCA 490.01/133.538.4

BCA 490.01/133.542.5

BCA 490.1/272.1088.1

BCA 490.01/456.1877.2

BCA 490.01/612.126.1

BCA 490.01/613.1.2

BCA 490.01/613.2.1

BCA 490.01/613.3.1

BCA 490.01/614.6.2

BCA 490.01/ 614.7.1

BCA 490.01/668.246.1

BCA 490.01/728.494.1

BCA 490.1/1389.608.1

Akter, Ahmet, (2017), "CHP Parti Müfettişliği Teşkilatı ve Teftiş Raporlarına Göre Taşköprü", *Uluslararası Taşköprü Pompeiopolis Bilim Kültür Sanat Araştırmaları Sempozyumu*, 10-12 Nisan 2017, Taşköprü/ Kastamonu.

Binark, İsmet, (2009), *Türk Parlamento Tarihi, TBMM VII. Dönem (8 Mart 1943-5 Ağustos 1946)*, Cilt 1, TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yay.: 133, Ankara.

CHF çnc Büyük Kongre Zabıtları (10-18 Mayıs 1931), Devlet Matbaası, İstanbul.

CHP Teftiş Talimatnamesi, (1939) Ulus Basımevi, Ankara.

CHP Nizamnamesi, 29 Mayıs 1939, Ulus Basımevi, Ankara.

CHP Nizamnamesi, (1943), Zerbemat Basımevi, Ankara.

Cufalı, Mustafa, (2012), *Türk Parlamento Tarihi TBMM VIII. Dönem (1946-1950)*, Cilt 3, TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yay.: 146, Ankara.

Çoker, Fahri, (1996), *Türk Parlamento Tarihi TBMM IV. Dönem 1931-1935*, Cilt 2, TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yay.: 12, Ankara.

Erdoğan, Aydın, (2000), *CHP Tüzükleri Dünü Bugünü*, V Kitap, Ankara.

Ergun, A. Yavuz, (2017), *CHP'li Menderes (1931-1945), Tek Parti Döneminde Adnan Menderes'in Siyasi Yaşanı*, Boyut Yay., İstanbul.

Güneş, İhsan, (2001), *Türk Parlamento Tarihi, TBMM V. Dönem, 1935-1939*, II. Cilt, TBMM Kültür, Sanat ve Yayın Kurulu Yay.: 26, Ankara.

EKLER:

C.H.P. Mufettişleri

Tartış Bölgesinin : _____

Merkezi _____

Havli olduğu vılaveler _____

Mufettişlerin adı, ya sava İthalat dairesi

A. Gurubı :

Ali Rıza Erem (Goruh)

- 1.- Nevrik Fikret Sılay
- 2.- Rağıp Akça
- 3.- Zihni Durukan
- 4.- Dr. Mustafa Bengtın
- 5.- G.Bahadır Gökçer
- 6.- Dr. Rıza Levant
- 7.- Osman Sanlıbağ
- 8.- Adnan Kendereş
- 9.- Serferiñ Karacan
- 10.- Şevket Okul

B. Gurubı :

Sevket Arıdoğan (Gımdıgane)

- 1.- Esat Uhaş
- 2.- Hilmet İnik
- 3.- Salih Arıug
- 4.- Hilmi Goruk
- 5.- Hasan Hığıl Tankut
- 6.- Dr. Galıp Kahruman
- 7.- Zihni Ömün
- 8.- Sedatkin Uraz
- 9.- Mustafa Akpınar
- 10.- Cemal Karavıgla

Konya

Kocaeli
Samsun
İzmir
İstanbul
Mardin
Edirne
Aydın
Kars
Kırklareli

İstanbul

Bilime Tekirdağ, Kırklareli
Balıçık, Kocaeli, Bursa
Balıkesir
İzmir, Manisa
Denizli, Aydın, Muğla
Burdur, Antalya, Isparta
Aydın, Balıkesir, Kütahya
Bolu, Zonguldak
Niğde, Konya

İstanbul

Kırklareli
Balıçık
Balıkesir
İzmir
Denizli
Burdur
Aydın
Bolu
Niğde

Ankara, Çankırı

Kastamonu, Sinop
Amasya, Çorum, Samsun
Kırşehir, Yozgat, Kayseri
Seyhan, Iğdı, Hatay
Marsa, Malatya, G. Antep
Sivas, Tokat
Ordu, Giresun, Trabzon
Erzincan, Erzurum, Gımdıgane
Rize, Çoruh, Kars

Ankara

Kastamonu
Amasya
Kırşehir
Adana
Marsa
Sivas
Giresun
Erzincan
Arvın

95

DEVLET ARŞİVİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

DEVLET ARŞİMLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

C.H.P.

Afyonkarahisar bölgesi müfettişi
Adnen Menderes (Aydın)

Teftis yeri

- I Afyonkarahisar ✕
Bolvadin ✕
Dinar ✕
Emirdağ ✕
Sandıklı ✕
- II Eskişehir ✕
Mihalıççık ✕
Seyitgazi ✕
Sivrihisar ✕
- III Kütahya ✕
Emet ✕
Gediz ✕
Simav ✕
Tavşanlı ✕
Uşak ✕

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ
CUMHURİYET HALK PARTİSİ
GENEL SEKRETERLİĞİ

C.H.P. Teftiş Bölgeleeri
ve
Müfettişleeri
1940

Sıra No.	Bölge Merkezi	Bölgeye dahil olan Vilâyetler	Bölge Müfettişinin Adı
1	Kırklareli	Eğirne, Kırklareli, Tekirdağ	Rağıp Akça Kocaeli
2	Kocaeli	Kocaeli , Bolu	Rahmi Apak Tekirdağ
3	Bilecik	Bursa , Dilecik	Zühtü Durukan Samsun
4	Balıkesir	Çanakkale , Balıkesir	Dr.M.Bengisu İzmir
5	İzmir	İzmir	Galip B.Göker İstanbul
6	Kütahya	Kütahya , Manisa	Dr.H.V.Somyürek Giresun
7	Afyon	Eskişehir , Afyon	Sağettin Uras İstanbul
8	Aydın	Muğla , Aydın	Dr.Rıza Levent Haddin
X 9	Denizli	Burdur , Denizli	Ziya Arkant Yozgat
10	Isparta	Antalya , Isparta	Conan Şahinbaş Eğirne
11	Konya	Konya	Şevket Öğül Kırklareli
X 12	Kastamonu	Zonguldak , Kastamonu	Şerefettin Karacan Kars
13	Miğe	Kayseri , Miğe	Agâh Sarra Levent Aydın
14	Karşehir	Yozgat , Karşehir	Milmi Çoruk Kastamonu
15	Ankara	Ankara , Çankırı	Beat Uras Amasya
16	Sinop	Samsun , Sinop	Milmet Işık Sivas
17	İçel	Seyhan , İçel	H.Reğit Tanıktut Maraş
18	Amasya	Amasya , Çorum	Salim Altuğ Erzurum
19	Sivas	Sivas , Tokat	Zihni Orhon Kars
20	G.Antep	Gaziantep , Hatay	P.Tiritoğlu Balıkesir
21	Maraş	Malatya , Maraş	Mitat Aydın Trabzon
X 22	Giresun	Trabzon , Giresun , Ordu	A.Milmi Kalaç Kayseri
23	Çoruh	Çoruh , Rize	Cenal Karamuğla Muğla
24	Erzurum	Erzurum , Kars	Dr.Vehbi Demir Ordu
25	Erzincan	Erzincan , Güniğane	Muzaffer Akpınar Balıkesir

74

DEVLET KUTUPHANESİ
CUMHURİYET ARŞİVİ

Sıra No.	Bölge adı	Bölge içindeki iller	Mürettipin adı	Seçim yeri
1	Ankara	Ankara	Dr. Kemal Sattır	Seyhan
2	Anıyaya	Anıyaya, Burdur	Esat Uras	Amaçy
3	Availn	Availn	Dr. P. Serafettin Bırge	Kocaeli
4	Balıkesir	Balıkesir, Vanakkale, Kütahya	Recai Gürel	Gümüşane
5	Bursa	Bursa, Bilecik	Dr. A. Hamid Selçil	Aydın
6	Çorum	Çorum, Yozgat, Kırşehir	Turban Cemal Seriker	İçel
7	Denizli	Denizli, Mıgla	Cemal Karayunçlu	Mağla
8	Diyarbakır	Diyarbakır, Mardin, Urfa	Cevdet Durmuşoğlu	Konya
9	Eskişehir	Eskişehir	Kazım Ökey	Konya
10	Erzurum	Erzurum, Erzurum, Gümüşane	Muhtar Ertan	Bilgis
11	Gaziantep	Gaziantep, Afyon	Muhsin Adil Binal	Konya
12	Hatay	Hatay	Mehmet Ayvın	Trabzon
13	İzmir	İzmir	Rahmi Apak	Bilecik
14	Kars	Kars, Ağrı	Dr. Kemuran Örs	Fırfır
15	Kastamonu	Kastamonu, Sinop	Hüsamettin Tuğaoğlu	Ağrı
16	Kayseri	Kayseri, Mıgla	Hilmet İyık	Sivas
17	Kocaeli	Kocaeli, Bolu	Galip Pekel	Tokat
18	Konya	Konya	Dr. Zihni Uğen	Bolu
19	Malatya	Malatya, Elazığ, Bingöl, Tunceli	Vahbi Sarıcaal	İstanbul
20	Manisa	Manisa	Muzaffer Akpınar	Balıkesir
21	Muş	Muş, Van, Hakkari	Dr. Hüseyin Hulki Çara	İzmir
22	Ordu	Ordu, Giresun	Feyzi Kök façıl	Burdur
23	Samsun	Samsun	Seyket Broşkan	Gümüşane
24	Seyhan	Seyhan, İçel	Abidin Ege	Çorum
25	Sivas	Sivas, Tokat, Amasya	A. Kemal Yıkıtöğün	Denizli
26	Trabzon	Trabzon, Rize, Artvin	Kemal Çelik	Amaçy
27	Zonguldak	Zonguldak, Vanlıra	Seyket Feruut	Seyhan
28	İsparta	İsparta	Kazım Akar	Kırşehir
29	Sirt	Sirt, Bilecik	Ahmet Günel	İsparta
30	Şirne	Şirne, Kırklareli	Seyket Özü	Zonguldak
31				Kırklareli

Son duruma göre değişiklikler ve memura olarak
C.H.F. Defter-i Bölgesel ve Mürettipleri

DEVLET ARŞİNİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ B.İ
CUMHURİYET ARŞİNİ

APYON :

C.H.P. Afyon Bölgesi Müfettiği
Aydın Mebusu: Adnan Menderes.
40293

5.6.940 tarih Sayı 61 ~~İncele-~~
teftiğ raporu.

Vilâyet idare heyeti :

Vilâyet idare heyeti maalesef halkın sevgi saygı ve sempatisini kazanmış değildir.

Afyon vilâyet idare heyeti, Bay Hüseyin Tiryaki den ibarettir. denile bilir. idare heyetinden halkıvi reisi Galip Demirel Tiryaki oğunun kardeşinin damadı, yine asadan Saip Muscu ise bacanaBadır. Diğer azalar Emin Çengel, Abdullah Helvacı, Cemil Babik idare heyetinde bahse değer hüvviyet taşımaları. Bekir Diker vefat etmiş ve Hasım Bozcada memuriyetlede Afyondan ayrılmış bulunduğundan idare heyetinde iki münhal vardır.

Yalnız idare heyetinde Ali Taşkapılıdan ayrıca bahsetmek icap eder. Ali Taşkapılı eskiden bir kaç seneler parti mutemetliği ve reisliğinde bulunmuş Baro reisiidir. Hüseyin ve İrfan sahibi ve halkın sevgi ve hürmetini kazanmış bir arkadaştır. Vaktile farka reisliği zamanında Hüseyin Tiryaki oğlu ve arkadaşlarının ağır ithamlarına ve hücumlarına maras kalmış ve parti reisliği ile vilâyet daimi emdmeni asalığından uzaklaşmağa mecbur kalmıştır. Bir kaç seneler parti işlerinden tamamen uzak bırakıldıktan sonra idare heyetinde bulunmasınanın bir zaat teğil ettiği görüldükten sonra idare heyetine alınmıştır. Belediye asalığında neğtirilmis isede belediye işlerinin buğünkü tutusuna karışmamak için olacak belediye asalığından istifa etmiştir.

Ali Taşkapılı vaktile uğradığı hücumları hatırladığı ve en küçük bir itiraz ve münekşanın, vevle mâkul ve haklı dahi olsa, müsbet netice vermiyecini iyice bildiği içindirki bu günkü vaziyete sessizce intibaki dâha uygun buluyor görülmektedir.

Vali Bay Durmuş Evrendilek de, Afyona geldiği ilk günden itibaren, Hüseyin Tiryaki oğunun nüfus ve tesiri altında hareket etmekte bulunduğuna kendisi söylemektedir. Bu suretle Afyondan Tiryaki oğunun parti ve memliket işlerinde vaziyete tamamen hakim olduğunun kabul edilmei icap ediyor.

Böyle olduğu içindir ki halkın, Hüseyin Tiryaki oğunun şahcına ve icraatına karşı duyduğu infial aynen parti idare heyetine ve alakalı teşekküller ve cemiyetlerede sıravet ediyor. Halkın bu infialı Tiryaki oğunun, bilhassa belediye reisi sıfatile, yaptırı şiddetli ve secri icraata halledilmektedir. Bu şikâyetlerin cesitlisini dinli-dis; bunların hepsi uydurma ve asılsız sevdelerdir, demek çok zor olduğu gibi, hepsini hakikat olarak kabul etmekte de hataya düşülmüş olacağına kanim.

DEVLET ARŞİVLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
CUMHURİYET ARŞİVİ

-8-

B.1

A F Y O N :

K E T İ K E

Bolvadin Kazaası :

Parti İdare Heyeti :

Parti idare heyetinin halk nazarındaki sevgi saygı ve cenpati derecesi iyidir.

Parti idare heyeti arasında parti nufuzunu istismar eden bulduğuna dair bir şey işitmedim.

168 inci maddeye muvafık olarak fazla iş alanlar gunlardır :

Kaza idare heyeti asalarından Hasan Cemici Belediye reisi ve ticaret odası azasıdır. Hasan Özsoy meclisi umumî belediye, ticaret ve ziraat odası azası ve tayyare cemiyeti reisidir. Mehmet gümüç meclisi umumî azası ve ticaret odası reisidir. Salih Kelek belediye ve ticaret odası azasıdır. Bu arkadaşların vaziyetlerinin 168 inci maddeye uydurulması lüzumunu bildirdim. Bundan başka kaza idare heyeti açısından İsmail Taktakan merkez nahiyeye reisi olduğunu öğrendim.

İdare heyeti asalarının arasında karşılıklı samiyet ve itimat duyguları mevcut olduğu söylenebilir. Bunun aksini ispat edebilecek bir tezahür meşhûr değildir.

Mahalli hükümet amir ve memurlarıyla teşkilâtımız arasında bir ihtilaf mevcut değildir. Kaymakaman ve ugradığımız nahiyelerin müdderlerinin teşkilâtımızla iş ve fikir beraberliğile çalınacak evsafa olduklarını gördüm.

Parti prensiplerini halka naymak hususundaki bir faaliyetleri görülemedi.

Kongreler :

Kaza kongrelerinde bulundu. Nizamnameye uygun olarak yapılmıştır. Nahiyeye kongrelerinin nizamnameye uygun yapıldığını gördüm. Nahiyelerde tetkik ile öğrendim. Hale köy ocak kongrelerinin usamiyetle yapılmadığını kaniyim.

Merkezce mevcut iki itibari nahiyeye 11 köy ocağı bağıdır. Bu köylerin ocak kongrelerinin yapıldığına dair sabitler bana gösterildi. Hatta kaza ve nahiyeye idare heyetinden vasifeli arkadaşlar bu kongreler de ki bulunmuşlar; fakat bu ocakların hamidiyenin kongre saptama tetkik edince, mevcut teklif varakasına nazaran bu ocağa kayıtlı 20 asa olduğunu, kongreye iştirak edenlerde 20 kişi olduğunu; ancak teklif varakaları ile sabittaki imzalar karşılaştırılınca kongreye iştirak edenlerden on kişinin partinin azası olmadıklarını gördüm.

Merkez nahiyesine bağlı çoğu köyüne gittiğimde parti ve halkevi reislerini göremedim. Orada bulabildiğim kimselerle görüşmüştüm. Köydeki muallimlerde sordum. Bunlar parti kongresi yapıldığını bilmiyorlar ve hatırlamıyorlar.

İdare heyetinin iş çalışmaları :

Kongre münasebetile ilk gidiğimle son teftişim arasında kaza idare heyetinin iş çalışmalarında kuyda değeri terakki olduğunu gördüm. İlk gidiğimde bir ve iki aylık toplantı facıllarına rastlamıştım.

Halbuki 1.10.1939 tarihinden 2.4.1940 ka kadar 39 toplantı yaparak nizamnamenin istediği toplantı intizam ve devamlılığına riayet edilmiştir.

ANATOLİKON THEMASI BAĞLAMINDA POLYBOTOS (BOLVADİN) VE ÇEVRESİ (VII.-XI. YÜZYILLAR)

Cüneyt GÜNEŞ¹

Talat KOÇAK²

ÖZET

VI. ve VII. yüzyıllar, Doğu Roma [Bizans] İmparatorluğunun, ilk başta Sâsânilerin; Sâsânilerin ortadan kalmasından sonra da Müslüman Arapların ciddi saldırılarıyla yüzleşmek zorunda kaldığı yüzyıllardır. Bu çerçevede İmparatorluk, Müslüman Arap saldırılarının olumsuz etkilerini en az indirmek ve bu saldırılara karşı koymak için ilk uygulama alanı Anadolu olan ve Anadolu'ya özgü toprağa dayalı idarî, askerî ve sosyo-iktisadî bir sistem kurmuştur.

Sistem, kaynaklarımızda “thema” olarak adlandırılmaktadır ve “thema” bölgelerinin özellikle VII. yüzyılın ikinci yarısından itibaren kurulduğu görülmektedir. Bu themalardan birisi de idarî ve askerî merkezi Amorion [Hisarköy] olan ve İmparatorluğun idarî ve askerî anlamda en güçlü teması olarak görülen “Anatolikon teması”dır. Kurulduğu VII. yüzyılın ikinci yarısından itibaren XI. yüzyılın ortalarına yani bölgeye Türklerin gelişine kadar geçen sürede “Anatolikon thema” idarî ve askerî yönetim coğrafyasının oldukça geniş olduğu görülmektedir. Bu thema coğrafyasında, merkez Amorion'un yanı sıra Akroionon [Afyon], İkonium [Konya], Philomelion [Akşehir] gibi stratejik ve askerî önemi bulunan

¹ Araştırma Görevlisi. Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü. E-mail: cuneytgunes@mu.edu.tr

² Okutman. Afyon Kocatepe Üniversitesi. E-mail: tkocak@aku.edu.tr

garnizonların yanı sıra Amorion'un hemen güneyinde bulunan ve kaynaklarımızda Polybotos [Bolvadin] olarak geçen garnizon da thema idarî ve askerî coğrafyası için de oldukça önemli bir garnizon olarak görülmektedir. VI. yüzyıl coğrafyacısı Hierokles'in yazmış olduğu *Synekdemos* adlı coğrafya eserinin, 677-10. satırında, bugünkü adı Bolvadin olan bölge, Polybotos olarak geçmektedir ve onun vermiş olduğu bilgiye göre bölge, Geç Roma İmparatorluğu'nun Phrygia Salutaris Eyaletine bağlı görülmektedir. Hierokles, bu eyalet içerisinde 23 kent saymaktadır ve bu kentlerden birisi de Polybotos [Bolvadin]'tur. Hierokles'in yanı sıra VII. yüzyıldan XII. yüzyıla kadar imparatorluk topraklarında bulunan metropolitlik, başpiskoposluk ve piskoposlukları hakkında önemli bilgiler edindiğimiz ve başşehir Konstantinopolis'te kaydedilen "Notit. Epis." yani "Kilise Kayıtlarında" Polybotos'un Notit. I'den başlayarak Notit. XIII.'e kadar kaydedildiği görülmektedir. Dolayısıyla bu kayıtlar, Polybotos'un dinî önemini de göstermektedir. Bildirimizde, Anatolikon teması dâhilinde Polybotos ve çevresinin idarî, askerî ve dinî yönetimini, imparatorluğun kurmuş olduğu "thema sistemi" çerçevesinde VII. yüzyıldan başlayarak XI. yüzyıla kadar kaynaklarımızın vermiş olduğu bilgiler çerçevesinde ele almaya çalışacağız. Bildirimiz sonucunda, Polybotos ve çevresinin VII. ve XI. yüzyıla kadar olan sürecinin, idarî, askerî ve dinî önemi ortaya çıkarılmaya çalışılacaktır.³

Anahtar Kelime: Thema, Polybotos, Yönetim.

---

* Araştırma Görevlisi. Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü. E-mail: cuneytgunes@mu.edu.tr

* Okutman. Afyon Kocatepe Üniversitesi. E-mail: tkocak@aku.edu.tr

POLYBOTOS (BOLVADIN) AND ITS ENVIRONMENT IN THE CONTEXT OF ANATOLIKON THEME (VII-XI CENTURIES)

The centuries of VI and VII are the ones that the eastern Roman (Byzantine) empire had to deal with some serious attacks from Sassanids and after the Sassanids, with the attacks of Muslim Arabs. In this respect, the empire set up an administrative, military and social-economic system based on land that is unique to Anatolia and was first applied in Anatolia.

The system is named "theme" in our sources and it is seen that the "theme" regions were mostly founded in the second half of the VII. century. One of these themes is "Anatolikon theme" the administrative and military center of which was Amorion (Hisarköy) and which was seen as the most powerful thema of the empire in militaristic and administrative sense. From the second half of the VII. century to the middle of the XI. century when the Turks came to the region, "Anatolikon theme" administrative and military management territory can be seen to be quite large. In this theme geography, besides the center Amorion, strategically and militaristically important garrisons like Akroinon (Afyon), Ikonium (Konya), Philomelion (Akşehir), and Polybotos (Bolvadin) on the south of Amorion, which is also an important garrison for the geography, could be listed.

In the work of VI century geographer Hierokles, *Synekdemos*, the region today called Bolvadin is referred to as Polybotos (on line 677-10) and according to him it was connected to Phrygia Salutaris state of the late Roman empire. Hierokles lists 23 cities in this state and one of them is Polybotos (Bolvadin). As well as Hierokles, in notit epis, church records recorded in the capital, which includes information about metropolitans, archbishops and bishops, it can be seen that Polybotos was recorded from Notit. I. to Notit. XIII. These records show the religious importance of Polybotos.

In our paper, we tried to address the administrative, militaristic and religious management of Polybotos region within the context of Anatolikon thema and in the framework of the thema system of the empire from VII. century to XI. century in the light of the information given in our sources. As a result of this study, administrative, militaristic and religious importance of the period between VII and XI centuries of Polybotos region will be unearthed.

Key Words: Theme, Polybotos, Administration.

VI. ve VII. yüzyıllar, Doğu Roma [Bizans] İmparatorluğunun, ilk başta Sâsânilerin; Sâsânilerin ortadan kalmasından sonra da Müslüman Arapların ciddi saldırılarıyla yüz yüze kaldığı yüzyıllardır. Bu çerçevede İmparatorluk, Müslüman Arap saldırılarının olumsuz etkilerini en az indirmek ve bu saldırılara karşı koymak için ilk uygulama alanı Anadolu olan ve Anadolu'ya özgü toprağa dayalı idarî, askerî ve sosyo-iktisadî bir sistem kurmuştur. Bu sistem, kaynaklarımızda "thema" olarak adlandırılmakla birlikte bahsettiğimiz üzere idarî, askerî ve sosyo-iktisadî bir yapıyı ifade etmektedir. Nitekim bu sistemin, VII. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Anadolu coğrafyasının özellikle Euphrates [Fırat] Nehri'nin batısından itibaren tamamında çeşitli thema isimlerine ayrılarak kurulduğu anlaşılmaktadır. Kurulan bu themaların arasında Erken Bizans dönemi ve özellikle de Anadolu'nun tarihi ağısından en önemlisi hiç şüphesiz ki Anatolikon themasıdır.

Grekçe "doğu" anlamına gelen ve $\acute{\alpha}\nu\alpha\tau\omicron\lambda\iota\kappa\acute{\omicron}\varsigma$ =Anatolikos (Liddell-Scott, 1883, s. 113)'tan türeyen Anatolikon kelimesine, hem "coğrafî" hem de "thema adı" anlamında Bizans kaynaklarında sık sık atıf yapılmaktadır. Bu atıfların bir kısmının, coğrafî anlamda *doğuyu*; çoğunluğunun ise Bizans idarî ve askerî tarihindeki *Anatolikon theması*nı aynı zamanda bu themayı yöneten strategos [komutan]ları ve onların askerî mücadelelerini ifade ettiği görölmektedir. İdarî ve askerî bir bölgeyi ifade etmesi bakımından Anatolikon theması hakkında ilk ve en önemli bilgiyi Bizans Kronikçisi Theophanes vermektedir ki Theophanes, 668/9 olaylarını anlatırken "...şimdi *Anatolikon themasının askerleri...*" bilgisini vererek açık bir şekilde Anatolikon theması ve askerlerinden bahsetmiştir. (Theop. *Khron.* A. M. 6161). Bizans İmparatoru Konstantinos Porphyrogenitos'un *de thematibus* adlı eserinin Anatolikon theması girişinin son cümlesinde, "*burası Anatolikon theması yani*

Küçük Asya” (Konst. Porph. *de them.* 30) tanımı yapılarak Anatolikon themasının idarî, askerî ve coğrafi sınırlarını Küçük Asya ile bir tutulmuştur. Nitekim hem Bizans hem de Türk yönetimi dâhilinde Anadolu ile Küçük Asya terimlerinin birbirinin yerine kullanıldığını biliyoruz. (Georgacas, 1971, s. 40, 44) Ancak Müslüman Araplar ile yapılan 636 Yermük Savaşı yenilgisinden sonra doğuda bulunan imparatorluk birliklerinin (magister militum per Orientem) Toros Dağlarının kuzeybatı bölgesine kabaca Batı Anadolu’nun iç kesimleri yani Geç Antik Çağdaki Phrygia Pakatiana, güneye doğru Lykaonia ve Isauria coğrafi bölgelerine kaydırılmış ve imparatorluk tarafından bu bölge de Anatolikon theması kurulmuştur. Dolayısıyla anlaşılacağı üzere Anatolikon adı, tamamıyla Anadolu coğrafyasını ifade etmemekle birlikte bahsetmiş olduğumuz coğrafyalardır.

Erken Bizans dönemi ve Anadolu’nun VII. ve XI. yüzyıllar arasındaki siyasî, idarî ve askerî tarihi açısından oldukça önemli bir yere ve oldukça geniş sınırlara sahip olduğu anlaşılan Anatolikon theması, bu yüzyıllarda idarî ve askerî açıdan oldukça stratejik garnizonları kontrol etmekteydi. Bu idarî ve askerî garnizonlardan en önemlileri, themanın idarî ve askerî merkezini oluşturan Amorion [Hisarköy], İkonion [Konya], Akroinon [Afyon] ve Philomelion [Akşehir] gibi garnizonlardır. Bu garnizonların yanı sıra Amorion’un hemen güneyinde bulunan ve kaynaklarımızda “Bol Otlaklı” anlamına gelen Polybotos/Bolvadin olarak geçen garnizon da thema idarî ve askerî coğrafyası için de oldukça önemli bir konuma sahiptir. İmparatorluk birliklerinin güney bölgelerine ulaşmak amacıyla kullanmış oldukları en önemli askerî güzergâhlardan birisi Polybotos’tan geçmektedir ki bu güzergâh, kuzeyden güneye doğru Malagina-Dorylaeion- Polybotos-Philomelion-İkonion ve Kilikia Geçitlerine ulaşma şeklindedir. (Ramsay, 1960, s. 216)

Dolayısıyla bu güzergâh, konumuz dâhilinde ilk başta imparatorluk birliklerinin ve Müslüman Arapların sonrasında da Haçlıların ve Türklerin sık sık kullandıkları veya çeşitli mücadelelere giriştikleri stratejik bir askerî aynı zamanda Konstantinopolis'ten Kudüs'e hacı olmak ya da ticaret yapmak amacıyla yola çıkanların kullanmış oldukları hem dinî hem de ticarî bir güzergâh olmuştur. (Altan, 2001, s. 579; Barjamovic, 2010, s. 12)

VI. yüzyıl coğrafyacısı Hierokles'in yazmış olduğu *Synekdemos* adlı coğrafya eserinin, 677-10. satırında, bugünkü adı Bolvadin olan bölge, *Polybotos* olarak geçmektedir ve onun vermiş olduğu bilgiye göre bölge, Geç Roma İmparatorluğu'nun Phrygia Salutaris Eyaletine bağlı görölmektedir. Hierokles, bu eyalet içerisinde 22 kent saymaktadır ve bu kentlerden birisi de Polybotos [Bolvadin]'tur. (Hierok. *Synek.* 677-10.) Hierokles'in bu coğrafya eserinde Polybotos'tan bahsetmesi Polybotos'un, hem Geç Antik Çağdaki önemini hem de Phrygia Salutaris Eyaletinde varlığını bildiğimiz yerleşimlerden birisi olduğunu kanıtlamaktadır.

Hierokles'in kaydından sonra VII. yüzyıldan XII. yüzyıla kadar imparatorluğa ait metropolitlik, başpiskoposluk ve piskoposluklar hakkında önemli bilgiler edindiğimiz ve başşehir Konstantinopolis'te kaydedilen *Notitiae Episcopatum* yani "Kilise Kayıtlarında" Polybotos'un Notit. I'den başlayarak Notit. III'e kadar kaydedildiği görölmektedir. 732'den önce kaydedildiği tespit edilen Notit. I'de, Phrygia Salutaris Eyaletinin metropolitliği Synada [Şuhut] olup bu metropolitliğe bağlı olarak 24 piskoposluk kaydedilmiştir ki bu piskoposluklardan birisi de Polybotos'tur. (*Notit.* I. 330-354; *Notit.* II.394-418; *Notit.* III.419-443) VIII. yüzyılın ilk yarısında kaydedildiği tespit edilen Notit. IV'de ise Phrygia Salutaris Eyaletinin metropolitliğine Kotyaeion [Kütahya] da eklenmiş ve bu eyalet iki metropolit tarafından

idare edilmiştir. (Notit. IV.80) Notit. IV, VII, IX, X ve XIII'te Polybotos kaydedilmemiştir. (Notit. IV.350-371; Notit. VII.410-430; Notit. IX.292-312; Notit. X.346-369; Notit. XIII.354-374) Bunun sebebi ise muhtemelen IX. yzyılda özellikle Anatolikon theması dâhilinde bulunan garnizonların özellikle de merkez Amorion'un Müslüman Arap saldırılarına maruz kalmasıdır. Nitekim Amorion ve çevresinin Müslüman Araplar tarafından 646 yılından itibaren 668, 716, 796, 838 ve 931 yıllarında saldırıya uğradığını biliyoruz ve (Koçak, 2017, s. 70-87) bu saldırılar arasında en etkili ve yıkıcı olanı 838 saldırısıdır.

Bu kayıtlar her ne kadar imparatorluk coğrafyasında bulunan dinî bölgelerin tespit edilmesi adına değerli olsa da aynı zamanda her bir dinî kurumun bulunduğu bölge, özellikle VII. ve XI. yüzyıllar arasında idarî ve askerî bir garnizon statüsünde olduğu da görülmektedir. Dolayısıyla dinî kurumların bulunduğu bölgeler, aynı zamanda idarî ve askerî yönetim merkezleri olarak düşünölmelidir ki Polybotos'ta dinî kayıtlarda "Phrygia Salutaris Eyaleti"; Kroniklerde ve imparatorluğa ait idarî ve askerî yönetim kayıtlarında geçtiği şekliyle "Anatolikon theması"nın önemli askerî, idarî ve dinî yerleşimden birisi olarak görölmektedir. Dolayısıyla bu kayıtlar, Polybotos'un özellikle VII. yüzyılın ortalarından IX. yüzyılın ortalarına kadar dinî öneminin yanı sıra idarî ve askerî öneminin de ön planda olduğunu kanıtlamaktadır.

Anadolu'da kurulan themaların idarî ve askerî coğrafya olarak en büyüğü, güçlüsü ve yüksek mevkilisi Anatolikon theması ve diğer kurulan themaların yöneticileri dâhil aralarındaki en kıdemlisi Anatolikon strategosudur. (Foss, 1991a, s. 89) İmparatorluk *per Orientem* birliklerinin doğudan batıya çekilmesi sonucunda, Galatia ile Phrygia sınır bölgelerinin kesişme noktasında bulunan ve Geç Roma döneminde de özellikle askerî önemini bildiğimiz Amorion, Bizans

İmparatorluğunun özellikle de Anatolikon themasının askerî üssü olmuştur. (Foss, 1991b, s. 79; Ivison, 2007, s. 25-26.) Bu themadan gelen idarî ve askerî yöneticilerin, geniş arazileri ve önemli mevkiileri ellerinde tuttukları da bir gerçektir. Bundan dolayı idarî ve özellikle de askerî mevki sahibi olmak isteyenler, idarî ve askerî olarak geniş coğrafyaya aynı zamanda da ciddi bir asker sayısına sahip Anatolikon themasından mutlaka destek almak durumundaydı. Themanın idarî ve askerî olarak güçlü olması, aynı zamanda askerî arazilerinin geniş olmasına ve kırsal çekim merkezi olarak geniş bir kırsal nüfusu bünyesinde barındırmasına neden olmuştur. (Blisidou, 1998, s. 69-70) Bu faktörlerden dolayı thema, merkezî yönetim tarafından VII. yüzyılın ikinci yarısından itibaren tehdit olarak görülmüştür. Buna rağmen thema, Müslüman Araplara karşı yapılan mücadelelerde ilk başta sevk edilen ve etkili bir mücadele veren thema olarak görülmektedir. Dolayısıyla bu thema, VII. yüzyıldan XI. yüzyıla kadar Bizans İmparatorluğunun siyasî, idarî ve özellikle de askerî tarihinde çok önemli gelişmelere neden olmuştur.

Nitekim VIII. ve IX. yüzyılda Anatolikon teması'nın 15.000-18.000 arasında askeri olduğu tahmin edilmekle birlikte (Treadgold, 1998, s. 67, 134) bu yüzyıllar arasında Polybotos ve çevresi, idarî ve askerî öneminden dolayı muhtemelen Anatolikon temasının bir *tourması* konumundaydı. *Tourma* idarî ve askerî statüsü, thema sistemi içerisinde themanın bir alt birimi olarak tanımlanmaktadır ki tanıma göre bir *tourma*'da 2.000 ila 3.000 arasında asker bulunmakla birlikte yöneticisi *tourmarkhos* olarak adlandırılmaktadır. (Kazhdan, 1991a, s. 2100) Dolayısıyla bu sistem içerisinde en az iki *tourma* bir araya gelerek bir *thema* idarî ve askerî birimini teşkil etmektedir. Burada, bir *tourma*'nın sadece tek bir garnizondan değil stratejik birkaç garnizonun bir araya gelerek oluşturmuş olduğu hem idarî-askerî hem de

coğrafî bölgeyi kapsadığı vurgulanmalıdır. Bölgenin stratejik öneminden dolayı oluşturulduğunu tahmin ettiğimiz bu *tourma*'nın kaç garnizondan oluştuğu tam anlamıyla bilinmemekle birlikte thema sistemi dâhilinde Polybotos garnizonunda en az 50-100 arasında süvari; 200-400 arasında da piyade bulunmaktaydı ki bu esasında sistem dâhilinde en küçük idarî ve askerî birim olan *bandon*'un barındırdığı asker sayısıdır. (Kazhdan, 1991b, s. 250) Ancak stratejik öneminden dolayı Polybotos'ta bulunan asker sayısının, burada vermiş olduğumuz sayıdan daha fazla olma ihtimali de söz konusudur.

Thema sistemi ile imparatorluk, özellikle Sâsâni ve arkasından da Müslüman Arap saldırıları sonucu oldukça kötü hale gelen imparatorluk topraklarını, özellikle Anadolu'yu siyasî, idarî, askerî ve sosyo-iktisadî olarak tekrardan canlandırmaya çalışmıştır. Bu sistem sayesinde devlet mekanizmasını bir anda harekete geçirebilen imparatorluk, kısa vadeli çözümden ziyade uzun vadeli, siyasî, idarî, askerî ve sosyo-iktisadî bir çözüm stratejisi düşünmüştür. Nitekim imparatorluğun, thema sisteminin faydasını, kısa vadede değil uzun vadede gördüğü de açıktır. İmparatorluk için kısa vadeli çözümler, daha çok *bandon*, *kleisoura*, *kastron*, *düks* ve *tourmalardan* oluşan sınır bölgelerinde gerçekleşen, ani Müslüman Arap saldırılarının bertaraf edilmesi çerçevesindedir. Nitekim Arap tarihçisi Taberî'nin de ifadesiyle "*Hıristiyanlığın gözü ve merkezi*" olan Amorion'un (Taberî, 1991, s. 97) Konstantinopolis'in fethinden önce fethedilmesi gereken bir merkez ve Polybotos ve çevresinin de Amorion'a oldukça yakın stratejik bir bölge olması, ani Müslüman Arap saldırılarının Amorion'a ulaşmadan önce bu coğrafyada bertaraf edilmesini gerekli kılmıştır. Nitekim Polybotos ve çevresine, ilk dönemlerde Müslüman Araplar sonraki dönemlerde ise Türkler ile olan mücadelelerde bu çerçeveden bakılması gerektiği ortadadır.

Bu saldırılardan özellikle 838 yılında Abbasi Halifesi el-Mu'tasım (833-842) tarafından Amorion'a yapılan saldırı, en şiddetli ve acımasız olanıdır. (Kaegi, 2000, s. 336) Bu ünlü saldırıya geçmeden önce Anatolikon Theması'na Müslüman Araplarca yapılan akınlardan kısaca bahsetmek gerekmektedir. Müslüman Arapların bu themaya yönelik ilk saldırısı o sırada Şam valisi olan Muaviye bin Ebu Süfyan tarafından 646 yılında yapılmıştır. (Koçak, 2007a, s. 118) Akabinde kayıtlara Müslümanların ilk İstanbul Kuşatması olarak geçen sefer sırasında da Anatolikon Theması'nın başkenti olan Amorion, Müslüman Araplarca ele geçirilmiş ve 5.000 kişilik geçici bir garnizon kurulmuştur. Fakat İstanbul kuşatmasının başarısız olması neticesinde bu garnizon Bizanslılarca yok edilmiştir.(Koçak, 2007b, 338-39)

İstanbul'u kuşatmak için yapılan hazırlıklara Velid b. Abdilmelik (705-715) döneminde yeniden başlanmıştır. Velid'in 715'te ölümü kuşatma, hazırlığını akamete uğratmamış, kardeşi Süleyman (715-717) bu projeyi devam ettirecektir. 716 yılında halifeyle aynı adı taşıyan Süleyman adındaki bir komutan Amorion önünde kamp kurdu. Süleyman, Amorion'u muhasara ettiğinde şehirde askeri birlikler yoktu. Halkın cesareti ve surların dayanıklılığı sayesinde şehir uzun müddet direndi. Leo'nun, Bizans İmparatoru III. Theodosios (715-717)'a biat etmediğini ve bazı themaların strategoslarının Leo'yu desteklediğini öğrenen Süleyman, tıpkı geçmişte Saborius'u kullandıkları gibi taht mücadelesinde onu desteklediklerini bir mektupla bildirdi. Müslüman Arapların Leo'ya gösterdikleri bu teveccüh kuşatmanın kaldırılması için Amorion ahalisine bir umut oldu. Sıkıntı içerisinde olan halk surlardan büyük bir heyecanla olanı biteni anlamaya çalışmışlardı. (Koçak 2017, s. 74) Artık barış anlaşmasının maddeleri düzenlenmek üzereydi. Leo, kendi askerleriyle ayrı bir yerde kamp kurarak Arap

komutanlarıyla müzakere etmeye çalışıyordu. Aynı zamanda Amorion'a gizlice haber göndererek onları gizlice kurtaracağı vaadinde bulunarak şehir halkının moralini yüksek tutmaya çalışıyordu. Arapların asıl niyetinin kendisini kullanmak olduğunu anlayan Leo müzakereleri kilitleyerek zaman kazandı. Bir şekilde Amorion'da garnizon kurmayı başaran Leo oradan uzaklaştı. Kentin güvenliği sağlandıktan sonra bir dizi gelişmenin ardından İstanbul'da imparatorluk tacını giydi (717).(Uçar, 1986, s. 77-78)

Görülüyor ki Leo İstanbul'un güvenliğinin Amorion'dan sağlandığını çok iyi öğrenmiş, taht mücadelesinin o sıkıntılı ortamında bile hem halkın desteğini almış, hem de stratejik açıdan önemli olan bir kenti kaybetmeyerek kendi namına önemli bir başarı elde etmiştir. Akabinde Müslüman Araplar'ın yaptığı İstanbul kuşatmasını da kolay atlatmıştır. (Koçak, 2007a, s. 118)

Bu örneklerden anlaşılacağı gibi Müslüman Araplar, daha çok ganimet ve esir almak için Anadolu'ya akınlar yapmaktaydılar. Bunun yanında Bizans İmparatorluğu'nun başkentini ele geçirmek için mücadele veriyorlardı. Dönemin iki önemli gücü birçok kez Amorion surları önünde karşı karşıya geldiler. Anatolikon Theması tarihin bu döneminde önemli güç merkezlerinin mücadelelerinin izdüşüm alanı içerisinde kaldı.

838 yılında bu bölge belki de tarihinin en büyük yıkımına uğradı. Abbasiler, Babek isyanıyla uğraşırken Bizans boş durmamıştı. Babek, Bizans İmparatoru Theophilos'a bir mektup göndererek Abbasilere saldırmak için bundan daha uygun bir fırsatın olmayacağını dile getirmişti. (Taberi, 1991, s. 94) Gerçekten de Abbasi kuvvetleri isyancı Babek'i yakalamak için mücadele ediyorlardı. Theophilos fırsatı değerlendirip Zibatra'ya (Doğanşehir) saldırdı. Theophilos, Zibatra halkını esir ederek

şehirlerini yakıp yıktı. Hemen Melitene'ye doğru ilerledi ve Müslümanların elinde olan çeşitli yerlerin halkına saldırdı. Kaynaklarda binin üzerinde Müslüman kadının köle yapıldığı ve Müslüman erkeklerin gözlerini kızgın demirle dağlandığı, kulaklarının ve burunlarının kesildiği söylenir. (Taberi, 1991, s. 93) Bu olay Abbasi sarayında çok etkisi yarattı. İmparator da bu zafer sarhoşluğuyla halifeye tehditkâr bir mektup yazdı. Bu durum karşısında daha da hiddetlenen halife ilgili görevliler tarafından yazılan cevabı uzun bularak imparatora şu sert ve kısa cevabı göndermiştir:

“Bismillahirrahmanirrahim. Mektubunu okudum, ne demek istediğini anladım. Cevabını duymakla kalmayacak, bizzat göreceksin. Kâfirler bu yurdun (dünyanın) sonunun kime ait olduğunu yakında bileceklerdir.”(Avcı, 2003, s. 101)

İbn'ül Esir, Amorium kuşatması ile ilgili şunları nakleder. “... Mutasım Babek'i ele geçirdikten sonra Bizans memleketlerinden hangisinin daha muhkem ve zaptının daha güç olduğunu sordu. Ammuriye olduğunu söylediler. Ammuriye Hristiyanlığın merkeziydi ve aynı zamanda onlara göre İstanbul'dan daha mukaddes bir yerdi. İslamiyet'in ortaya çıkışından beri buraya İslam orduları gelmemişti. Mutasım bir rivayete göre 222 (836), diğer bir rivayete göre 224 (838) yılında Samerra'dan hareket etti. Bu sefer için kendisinden önce hiçbir halifenin yapmadığı ölçüde büyük bir hazırlık yaptı.” (İbn'ül Esir, 1994, s. 419)

Görölüyor ki İbnü'l Esir bazı noktaları yanlış bilmekte ve hatalı bilgiler vermektedir. Fakat seferin halife tarafından ne kadar ciddiye alındığının gösterilmesi bakımından bu abartılı bilgiler önemlidir. (Koçak, 2017, s. 77)

Hazırlıklarını tamamlayan Abbasi orduları iki koldan Anadolu'ya girdiler. Öncü birlikler Afşin'in komutasındaydı.

Mutasım bu kuvvetlere Hades (Göynük) geçidi ve Malatya üzerinden Anadolu'ya girme emri vermiş, kendisi de Tarsus'tan ilerlemiştir. (Sümer, 1987, 657-58) Afşin'in kuvvetleri ile imparator Theophilos'un ordusu, Dazimon'da (Turhal yakınlarında) karşılaştı. Bizans kuvvetlerinin taarruzu ile başlayan savaşın ilk başlarında Afşin'in birlikleri dağılma emareleri gösterdi. Çünkü Afşin'in gücü 10.000'i Türklerden oluşan, geri kalanları ise Arap ve Ermeniler'den müteşekkil 30.000 kişilik, değişik milletlerden oluşan esnek bir orduydu. Özellikle Arap ve Ermeni öncü birlikler çarpışmanın şiddetinden dolayı geri çekilmişlerdi. Fakat öğleye doğru Türklerden oluşan hareketli süvari birlikleri isabetli ok atışlarıyla çatışmanın kaderini değiştirdiler. Bu ani saldırı Bizans saflarını bozdu ve Bizans ordusu dağıldı. Hatta imparatorun yanında çok az sayıda asker kalmıştı. Theophilos bu kötü durumdan karanlığın basması ve yağan yağmur sebebiyle Türklerin kullandıkları yayların kirişlerinin gevşemesi sayesinde kurtuldu ve savaş meydanından kaçtı. Bundan sonra Mutasım ve Afşin kuvvetleri Ankara'da birleşerek Amorion'a hareket etti. 7 günlük bir yürüyüşün ardından Amorion'a ulaştılar. (1 Ađustos 838) (Yıldız, 1974, s. 13-15) 12 günlük bir kuşatmanın ardından kent düşer. Halife Mutasım bu zaferin ardından ordusuyla İstanbul'a doğru yola çıkmak ister. Fakat Bađdat'da kendisinin yerine kardeşi Emin'in oğluna biat edildiğini duyunca geri dönmek durumunda kalır. (Mesudi, 1309, s. 473) Bu saldırı sonrasında Amorion'da bulunan aralarında Anatolikon ve Boukellarion strategosları da dâhil *tourmarkhos*, *patrikios*, *dük*, *komes*, *magistros* ve *spatharios* gibi idarî ve askerî yüksek unvanlara sahip yöneticilerinde olduğu 42 soylu Bizanslı, Samarra'da 845 yılında idam edildiler. İdam edilen bu kişiler tarihe, "Amorion'un 42 Şehidi" olarak geçmiştir. (Kazhdan-Ševčenko, 1991, s. 800-801) Nitekim bu saldırıdan sonra Abbasilerin, Anadolu'ya yapmış olduğu akınların sıklığı azalmasına rağmen Amorion'un eski önemini kaybettiği

buradakilerin geçici bir süreliğine ya Amorion'un kuzeyinde bulunan Germia garnizonuna (Haldon-Kennedy, 1980, s. 95) ya da çok muhtemelen Amorion'un hemen güneyinde bulunan ve idarî ve askerî önemini bildiğimiz Polybotos'a yerleştirildikleri anlaşılmaktadır. Ayrıca Anadolu'nun ilerinde Müslüman Araplar ile 695 yılında yapılan bir mücadelenin Polybotos ve çevresinde yapıldığına dair düşünceler vardır. (Belke-Mersich, 1990, s. 363-364; Brooks, 1898, s. 12, dpnt. 1.)

Anatolikon themasına yapılan ilk Türk saldırısı 1068 yılında kaydedilir. Bu sefer fetih amaçlı değil, ganimet amaçlı yapılmıştır. (Sevim, 1990, s. 24). Nitekim themanın birçok bölümü, 1071 Malazgirt Savaşı'ndan sonra Türklerin hâkimiyetine girmiştir.

KAYNAKÇA

Hierok. (= Hieroclis, *Synecdemus*)

Synek. Kullanılan Metin ve Çeviri: *Synecdemus*, Rec. Augustus Burckhardt Leipzig 1893.

İbnu'l Esir, El Kamil Fit Tarih, Vol. VI, (ed. and tr.) Ahmet Ağırakça, İstanbul 1991.

Konst. Porph. (=Konstantinos Porphyrogenitos, *De thematibus et De administrando imperio*)

de them. Kullanılan Metin ve Çeviri: *De thematibus et De administrando imperio*, Ed. I. Bekker, Bonn 1840; *De thematibus*, Ed. A. Pertusi, Città del Vaticano 1952.

Notit. (=Notitiae Episcopatum Ecclesiae Constantinopolitanae)

Kullanılan Metin ve Çeviri: *Notitiae Episcopatum Ecclesiae Constantinopolitanae*, Texte Critique, Introduction et Notes par Jean Darrouzès, Paris 1981.

Taberî, (=Ebu Cafer el-Taberî, *Târîhu'r-Rusül ve'l-Mülûk*)

Kullanılan Metin ve Çeviri: *The History of al-Tabari*, Vol. XXXIII, Trans. C. E. Bosworth, New York: State University of New York Press 1991.

Theop. (=Theophanes Confessor, *Chronographia*) *Khron.* Kullanılan Metin ve Çeviri: *Chronographia*, Ed. Ioannis Classeni, Bonnae 1839; *Chronographia*, Trans. Cyril Mango-Roger Scott, Oxford 1997.

Mesudi (Hasan Ali B. Hüseyin b. Ali El Mesudi, *Mürücü'z-Zeheb ve Meadinü'l Cevher*)

Kullanılan Metin ve Çeviri: *Mürücü'z-Zeheb ve Meadinü'l Cevher*, Vol. III, Kum 1309 (1892).

ALTAN, Ebru (2001), "Haçlı Ordularının Anadolu'da Geçtiği Yollar", *Bellekten*, C. LXV, S. 243, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, s. 571-582.

AVCI, Casim (2003), *İslam-Bizans İlişkileri*, İstanbul.

BARJAMOVIC, G. J. (2010), "Sites, Routes and Historical Geography in Central Anatolia. I I. Singer (red.), *Ipamati kistamati pari tumatimis: Luwian and Hittite Studies Presented to J. David Hawkins on the Occasion of his 70th Birthday*, Tel Aviv: Emery and Clair Yass Publications in Archaeology, s. 10-25.

BELKE, K- MERSICH, N. (1990), *Phrygien und Pisidien*, TIB, Vol. 7, Wien: Verlag Der Österreichhischen Akademie der Wissenschaften.

BLISIDOU, Basilike (1998), "Θεμα Ανατολικον", *Η Μικρά Ασία των θεμάτων. Έρευνες πάνω στην γεωγραφική φυσιογνωμία και προσωπογραφία των βυζαντινών θεμάτων της Μικράς Ασίας (7ος-11ος αι.)*, Athena: The National Hellenic Research Foundation, s. 69-111.

FOSS, Clive (1991a), "Anatolikon", *The Oxford Dictionary of Byzantium*, Vol. I, Oxford: Oxford University Press, s. 89-90.

_____ (1991b), "Amorion", *The Oxford Dictionary of Byzantium*, Vol. I, Oxford: Oxford University Press, s. 79-80.

HALDON, F. JOHN-KENNEDY, H. (1980), "The Arab-Byzantine Frontier in the Eighth and Ninth Centuries: Military Organisation and Society in the Borderlands", *Zbornik Radova*, 19, s. 79-116.

IVISON, A. Eric (2007), "Amorion in the Byzantine Dark Ages (seventh to ninth century)", *Post-Roman Towns, Trade and Settlement in Europe and Byzantium*, Ed. J. Henning, Vol. 2, Walter de Gruyter 2007, s. 26-58.

KAZHDAN, A.- ŠEVČENKO, P. N. (1991), "Forty-two Martyrs of Amorion", *The Oxford Dictionary of Byzantium*, Vol. II, s. 800-801.

KAZHDAN, A. (1991a), "Tourma", *The Oxford Dictionary of Byzantium*, Vol. III, Oxford: Oxford University Press, s. 2100.

_____ (1991b), "Bandon", *The Oxford Dictionary of Byzantium*, Oxford: Oxford University Press, Vol. I, s. 250.

KOÇAK, Talat (2007a), "Fetih'e Giden Yolda İlk Engel İlk Müjde Amorium, 2005-2006 İstanbul'un Fethi Fatih ve Dönemi Sempozyumu II, İstanbul 2007, s. 116-125.

_____ (2007b), "Ebu Eyüp El Ensari Hazretleri'nin Şehit Olduğu İstanbul Kuşatması'nın Nedeni: Bizans İmparatorluğu'nda Bir Generalin İsyanı", *Tarihi, Kültürü ve Sanatıyla X. Eyüp Sultan Sempozyumu*, İstanbul 2007, s. 332-339.

_____ (2017), "The Struggle Between the Caliphate and Byzantium For the City of Amorium (Amorion)", *Porphyra XXV*, Anno XIII, N. 25, s. 68-85.

LIDDELL, G. H.-SCOTT, R. (1883), *Greek-English Lexicon*, New York: Harper and Brothers.

SEVİM, Ali (1990), *Ünlü Selçuklu Komutanları Afşin, Atsız, Artuk ve Aksungur*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara.

SUMER, Faruk (1987), "Abbasiler Tarihinde Orta Asyalı Bir Prens Afşin", *Belleten*, Vol. LI, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, s. 651-666.

RAMSAY, M. W. (1960), *Anadolu'nun Tarihî Coğrafyası*, Çev: Mihri Pektaş, İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.

TREADGOLD, Warren (1995), *Byzantium and Its Army 284-1081*, California: Stanford University Press.

UÇAR, Şahin (1990), *Anadolu'da İslam Bizans Mücadelesi*, İstanbul 1990.

YILDIZ, H. Dursun (1974), "Abbasiler Devrinde Türk Kumandanları El-Afşin Haydar b. Kavus", *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Enstitüsü Dergisi*, İstanbul s. 1-22.

ÜSKÜPLÜ HÂFIZ FERİD VE BOLVADİNLİ YUNUSZÂDE AHMED VEHBİ'NİN “SÜKKÂN-I SEMÂ” KONUSUNDAKİ GÖRÜŞLERİ ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

Mehmet ALTUNTAŞ¹

ÖZET

Üsküblü Hâfız Ferîd, *Sırâtı müstakîm*'in 51. sayısında semada bulunan varlıklar hakkında bir makale yazdı. Yazar bu makalesinde Şûrâ sûresinin 29. “ وَمِنْ آيَاتِهِ خَلْقُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا مِنْ دَابَّةٍ وَهُوَ عَلَىٰ جَمْعِهِمْ إِذَا يَشَاءُ قَدِيرٌ / Gökleri ve yeri yaratması ve buralarda her türlü canlıyı yayması O'nun sınırsız kudretinin delillerindendir. O dilediği zaman hepsini huzuruna getirmeye kadirdir” ayetinde geçen “فِيهِمَا” tesniye zamirinin yeryüzü ve göklere râci olduğunu ve buradan hareketle de başka gezegenlerde de dünyadakilere benzer canlıların bulunduğunu ve teknolojinin gelişmesiyle bir gün insanların bu varlıklarla iletişim kuracaklarını ifade etmiştir.

Hâfız Ferîd'in bu görüşlerine itiraz eden Bolvadinli Yunuszâde Ahmed Vehbi de *Sırâtı müstakîm*'in 56, 67 ve 68. sayılarında yazdığı makalelerinde yeryüzündeki dâbbelerin bilindik canlı varlıklar olduğunu; ancak göklerdeki dâbbelerin Bakara 164, Mü'minûn 7, Zümer 75 ve Hâkka 17. ayetlerinden hareketle melekler olduklarını ve dolayısıyla gökyüzünde melekler dışında başka varlıkların bulunmadığını beyan etmiştir.

¹ Yrd. Doç. Dr., Bozok Üniversitesi İlahiyat Fak., Temel İslam Bilimleri, S. yazar, maltuntas73@hotmail.com

Kudüslü Ali Rıza en-Neşâşibî de Hafız Ferid ve Yunuszâde Ahmed Vehbi arasında cereyan eden bu tartışmalara katılarak *Sırâtı müstakîm*'in 59. sayısında semada bulunan varlıklar konusunda bir makale kaleme almıştır. Ali Rıza en-Neşâşibî makalesinde, Hâfız Ferîd'in görüşlerini benimsemiş ve Yunuszâde Ahmed Vehbi'nin fikirlerini ve ileri sürdüğü delilleri yetersiz bulmuştur.

Tebliğimizde mezkûr âlimlerin "semadaki varlıklar" konusundaki görüşlerini ilgili ayetler bağlamında ele alıp değerlendireceğiz.

Anahtar Kelimeler: Bolvadinli Yunuszâde Ahmed Vehbî, Hâfız Ferîd, *Sırâtı müstakîm*, *sükkân-ı semâ*, Kur'ân.

AN EVALUATION ON THE VIEWPOINTS OF ÜSKÜPLÜ HÂFİZ FERİD AND BOLVADINLI YUNUSZÂDE AHMED VEHBI ON "SÜKKÂN-I SEMÂ"

Abstract

Üsküblü Hâfız Ferîd wrote an article on the creatures living on the sky in the 51st Volume of the *Sırâtı müstakîm* Journal. The Author stated that the "فِيهِمَا" "*tesniyah*" pronoun mentioned in the Chapter Şûrâ, Verse 29 as "وَمِنْ آيَاتِهِ خَلْقُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا مِنْ دَابَّةٍ وَهُوَ عَلَىٰ جَمْعِهِمْ إِذَا يَشَاءُ قَدِيرٌ / *His creation of skies and the ground, and spreading any type of creatures are among the evidence of his unlimited power. When He desires, He has the power to bring them to his presence*" was referring to the Earth and Skies; and based on this, there existed other creatures similar to humans in other planets; and with the advance of technology, one day, humans would establish communication with these creatures.

Yunuszâde Ahmed Vehbî opposed this viewpoint of Hâfız Ferîd, and wrote articles about the creatures in the skies in the 56, 67 and 68th Issues of the *Sırâtı müstakîm* Journal. In these articles, he claimed that the "*dâbbe*" referred to the known living creatures on the Earth; however, the "*dâbbe*" on Skies referred to the angels based on the Bakara, Verse 164; Mü'minûn, Verse 7; Zümer, Verse 75; and Hâkka, Verse 17; and for

this reason, there were no other creatures aside from the angels on the sky.

Ali Rıza en-Neşâşibî from Jerusalem joined the discussion between Hafız Ferid and Yunuszâde Ahmed Vehbi, and wrote another article in the 59th Issue of *Sırâtımüstakim*. Ali Rıza en-Neşâşibî adopted the views of Hâfız Ferîd, and found the ideas and evidence set by Yunuszâde Ahmed Vehbi to be inadequate.

In this paper, the viewpoints of the above-mentioned scholars on “*the creatures on the sky*” will be examined in the context of relevant Verses of the Quran.

Keywords: Bolvadinli Yunuszâde Ahmed Vehbî, Hâfız Ferîd, Sırâtımüstakîm, sükkân-ı semâ, Quran.

Giriş

Günümüzde bazı âlimler, uydular vasıtasıyla elde edilen görüntülerden hareketle kıvıl gezegende dünyadan önce hayatın olabileceğini iddia etmektedirler. Bu âlimlere göre kıvıl gezegende 4 milyar yıl önce oksijen ve büyük okyanuslar bulunmaktaydı. Dünya atmosferindeki oksijenin 2,5 milyar yıl önce fotosentez yapan bakteriler yoluyla ortaya çıktığını düşünölmektedir. Bu ise Dünya'dan önce kıvıl gezegende hayatın olduğunu ima etmektedir.

Dünya'dan önce Mars'ta hayat var mıydı? Mars'ta hayat vardıysa buradaki canlılara ne oldu? Dünya'daki canlıların kökeni kıvıl gezegenden mi gelmektedir? Dünyaya hayatı ve bakterileri Mars'tan gelen göktaşları mı getirdi? gibi soruları günümüz insanların aklını meşgul etmektedir. Başka gezegenlerde hayatın olduğuna dair iddialar geçmiş âlimler tarafından da gündeme getirilmiştir. Üsküblü Hâfız Ferîd, Bolvadinli Yunuszâde Ahmed Vehbî² ve Kudüslü Ali Rıza en-Neşâşibî'nin "Sükkân-ı semâ" (semada bulunan varlıklar) konusundaki görüşlerine geçmeden önce pek çok kadim müfessir ve âlimin farklı gezegenlerde de dünyadakilere benzer canlıların olma ihtimalini dile getirdiklerini söylemek isabetli olacaktır.

Bunun da ötesinde bazı âlimler, kâinatın mükemmelliğini, büyüklüğünü ve Yüce Allah'ın kudretini ifade etmek için dünyadakine benzer on yedi bin âlemin olduğunu ve dolayısıyla buralarda da canlıların olma ihtimalini dile getirmişlerdir. Dolayısıyla başka gezegenlerde hayatın olup olmadığı meselesi

² Yunuszade'nin asıl adı, Ahmed Tayyib'dir. 1871'de Bolvadin'de doğmuştur. Vaazlarındaki etkinliği nedeniyle Bolvadin ilim çevreleri ona "Vehbi" adını vermiş ve böylece Ahmed Vehbi olarak anılmıştır. İstanbul Fatih medresesinden 1897 yılında Hafız Şakir Efendi'den icazet almıştır. Ardından Bolvadin Mecidiye Medresesine atanmıştır. Yörükzâde ve Kantarzâde ile birlikte Bolvadin Medaris-i İlmiyye'sinde müderrislik yapmıştır. Yunuszâde yazılarında müderris imzasını kullanmış ve kendisini "Bolvadin ulema-yı İslamiyye'den Yunuszade Vehbi" olarak tanıtmıştır. Yunuszâde medreseler kapatıldıktan sonra "ulema-yı islamiyye" nitelemesini kullanmıştır. Yunuszâde, 20 Kasım 1938 yılında Bolvadin'de vefat etmiştir (bkz. Görkaş, 2016: s. 79-80).

yeni olmayıp eskiden beri tartışılan ve üzerinde fikir yürütölen gizemli ve ilgi çekici bir konu olarak konumu korumaktadır. Bu konuyla ilgili olarak bilimsel anlamda net bir verinin ortaya konulmadığını da belirtmek gerekmektedir.

1. ÜSKÜBLÜ HÂFİZ FERİD'İN "SÜKKÂN-I SEMÂ" KONUSUNDAKİ GÖRÜşLERİ

Üsküblü Hâfız Ferîd'in *Sırâtımuştakîm*'in 51. sayısında "Kur'ân-ı Celîlü'l-Ünvân İlm-i Hey'etin Keşfiyyât-ı Ahîresiyle Terakkıyyât-ı Âtiyye-i Beşeriyyeyi İhtiva Eder" ve 59. sayısında "Sükkân-ı Semâ" adlı makaleleriyle semada bulunan varlıklar konusunu tartışmaya açmıştır. Hâfız Ferîd, ilk makalesinde özetle şunları söylemektedir:

Uzun zamandan beri semadaki gök cisimleri hakkında derin düşüncelere daldım. Bu konuda şûrâ sûresinin 29. ayeti: " *وَمِنْ آيَاتِهِ خَلْقُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَمَا بَيْنَهُمَا مِنْ دَابَّةٍ وَهُوَ عَلَىٰ جَمْعِهِمْ إِذَا يَشَاءُ قَدِيرٌ* / Gökleri ve yeri yaratması ve oralarda her türlü canlıyı yayması O'nun sınırsız kudretinin delillerindendir. O dilediği zaman hepsini huzuruna getirmeye de kadirdir" (şûrâ, 42/29)" dikkatimi çekti ve bu ayeti defaatlerce okudum. Sonunda bu ayetin yer ve göklerdeki varlıklara işaret ettiğini ve Yüce Allah'ın dilediği zaman bunları bir araya toplamaya kadir olduğundan bahsettiğini gördüm.

Bu ayette geçen "فِيهِمَا / o ikisinde)" zamiri yer ve göklere râci olup "dâbbe" kelimesi de " *وَاللَّهُ خَلَقَ كُلَّ دَابَّةٍ مِنْ مَاءٍ* / Allah bütün dâbbeleri sudan yaratmıştır." (Nûr, 24/45) ayetinde ifade edildiği üzere "hayvan" manasına gelmektedir. Buradan hareketle göklerde yerdeki varlıklara benzer canlılar bulunduğu ortaya çıkmaktadır. Ayetin son kısmında yer olan "O dilediği zaman hepsini huzuruna getirmeye kadirdir" ifadeleri de bu canlıların zamanı geldiğinde Yüce Allah tarafından bir araya getirileceklerini anlatmaktadır.

Şûrâ sûresinin 29. ayeti, teknolojinin gelişmesiyle, gelecekte yeryüzü sakinleri (sükkân-ı semâ) ile gökyüzü sakinleri (sükkân-ı arz) arasında bir iletişim olacağını ortaya koymaktadır. Tefsirdeki büyük konumuna rağmen Beyzâvî bu ayet hakkında yeterli açıklamaları yapmamış ve ayetteki “dâbbe” kelimesini “hayy/canlı” kelimesiyle tefsir etmiştir. Beyzâvî bu sonuca ayette hakiki anlamda kullanılan semâ kelimesini mecâzî manaya hamlederek varmıştır. Böylece Beyzâvî, bu yorumuyla “sükkân-ı semânın” sadece meleklerden ibaret olduğunu anlatmak istemiştir. Geçmiş âlimler, semalarda da dünyadakilere benzer canlıların olma imkânını muhal görseler de bu görüşün günümüz açısından bir değeri bulunmamaktadır.

Bazı âlimler “dâbbe” lafzının sadece hayvan manasına geldiğini düşündüklerinden “dâbbelerin” sadece yeryüzünde olduğu sonucuna varmışlardır. Ancak bu kişiler Şûrâ 29. ayetteki “فِيهِمَا” tesniye zamiri göz ardı etmişlerdir. Fakat bu, benim görüşümü etkilemedi. Zira göklerde varlıkların olduğuna dair görüşüm Şûrâ sûresinin 29. ayetindeki “فِيهِمَا” tesniye zamiriyle beraber bu ayetin son kısmında yer alan “O dilediği zaman hepsini huzuruna getirmeye kadirdir” ifadelerine dayanmaktadır. Yer ve göklere râci olan “فِيهِمَا” tesniye zamirinin sadece arz için kullanılması ve canlıların sadece yeryüzüne hasr edilmesi kesinlikle doğru değildir.

“إِنْ / in” edatı cümlelere ihtimal, “إِذَا / izâ” ise, Şûrâ 29. ayette olduğu üzere, kesinlik anlamı katmaktadır.³ Bu basit gramer bilgisi bile tek başına teknolojinin gelişmesiyle bir gün “sükkân-ı arz” ile “sükkân-ı semâ” arasında bir iletişimin olacağını ortaya koymaktadır (Üsküplü Hafız Ferid, h. 1325: s. 392-393).

³ Kûfeli dilcilerle göre şart edatlarından biri olan “إِنْ/in” çek ve ihtimal ifade ederken “إِذَا/izâ” ise kesinlik ifade etmektedir (Bkz. İbnu'l-Enbârî, 2002: 501).

2. BOLVADİNLİ YUNUSZÂDE AHMED VEHBİ'NİN “SÜKKÂN-I SEMÂ” KONUSUNDAKİ GÖRÜŞLERİ

Bolvadinli Yunuszâde Ahmed Vehbi, Hâfız Ferîd'in semâlarda bulunan varlıklar konusundaki görüşlerini eleştirmek üzere *Sırâtımüstakîm*'in 56. sayısında “*Sükkân-ı Semâ ve Yerdekilerin Göktekilerle Âtiyen Muhâbere ve Muvâsala İhtimali*”, 67 ve 68. sayılarında “*Sükkân-ı Semâ*” başlıklı iki makale kaleme almıştır. Yunuszâde Ahmed Vehbi yazdığı ilk makalesinde özetle şöyle demektedir:

Varlıklar hakkında bilgi edinme kaynakları havâs-ı selîme, haber-i sâdık⁴ ve akıl olmak üzere üçtür. Semâdaki varlıklar konusu hislerle ilgili olmadığından bu hususun havâs-ı selîme ile çözüme kavuşturulması kesinlikle mümkün değildir. Yine bu konunun akıl ile anlaşılması da imkân dâhilinde değildir. Çünkü akıl bir konuda bilgi edinmek için bedâhet ve tecrübe gibi araçlardan yardım alır. Dolayısıyla göklerdeki varlıkların bu yollarla izah edilmesi mümkün değildir. Her ne kadar akıl: “*وَالْحَيْلِ وَالْبَعَالِ وَالْحَمِيرِ لَتَرْكَبُوهَا وَزِينَةً وَيَخْلُقُ مَا لَا تَعْلَمُونَ* / *Binmeniz ve süs için atları, katırları ve merkepleri yarattı ve daha sizin bilmediğiniz nice şeyler de yaratmaktadır.*” (Nahl, 16/8) ayetinden hareketle yerdeki varlıkların göklerde de olabileceğini ihtimal dışı görmese de bu ayet bunu kesin olarak ortaya koymamaktadır.

Kelamcılar, dünyanın bir benzerinin yaratılmasını Allah'ın kudreti bakımından: “*أُولَئِكَ الَّذِينَ خَلَقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ بِعَادِرٍ عَلَىٰ أَنْ يَخْلُقَ مِنْهُمْ بَلَىٰ وَهُوَ الْخَلَّاقُ الْعَلِيمُ* / *Gökleri ve yeri yaratan, bunların benzerini yaratmaya kâdir olmaz mı? Elbette ki kâdirdir. Çünkü O, yaratan ve bilendir*” (Yâsin, 36/81) ayetinden hareketle caiz görmüşlerdir. On sekiz bin âlemin varlığını caiz gören akıl, semalardaki varlıkları da imkân dâhilinde görmektedir. Ancak böyle bir akıl yürütme semalarda

⁴ Haber, daha çok, Hz. Peygamber dışındaki kimselerden nakledilen sözler için kullanılmaktadır. (Bkz. Koçyiğit, 1992: 144-145; Uğur, 1992: 106-107)

dünyadakilere benzer varlıkların olduğunu kesin olarak ortaya koymaz.

Başka gezegenlerdeki varlıklar hakkında bilgi edinmek sadece haber-i sâdıkla mümkündür. Haber-i sâdik: Haber-i mütevâtir⁵ ve Peygamber'in sözleri olmak üzere ikiye ayrılır. Semadaki varlıklar konusu, görünen varlıklarla ilgili olduğundan bu hususun haber-i mütevâtirle de çözüme kavuşturulması mümkün değildir. Çünkü semalarda yeryüzündekilere benzer varlıkların bulunduğuna dair bir haber-i mütevâtir bulunmamaktadır.

Bu konu, sadece Hz. Peygamber'den gelen sözler ile çözüme kavuşturulabilir. Tirmizî'nin naklettiği: "إِنِّي أَرَى مَا لَا تَرَوْنَ، وَأَسْمَعُ / مَا لَا تَسْمَعُونَ أَطَّتِ السَّمَاءُ، وَحَقُّ لَهَا أَنْ تَبْطَأَ مَا فِيهَا مَوْضِعَ أَرْبَعِ أَصَابِعٍ إِلَّا وَمَلَكٌ وَاضِعٌ جَنْبَهُتَهُ سَاجِدًا لِلَّهِ / Ben sizin görmediklerinizi görüyor ve işitmediğinizi de işitiyorum. Sema uğuldadı ve uğuldamak onun hakkıdır. Semada dört parmak sığacak kadar boş bir yer yoktur. Çünkü her tarafında Allah'a secde için alnını yere koymuş bir melek vardır" (Tirmizi, Zühd, 9) hadisi⁶ semalarda sadece meleklerin olduğunu açıkça ortaya koymaktadır. Öte taraftan "الَّذِينَ يَحْمِلُونَ الْعَرْشَ وَمَنْ حَوْلَهُ يُسَبِّحُونَ بِحَمْدِ رَبِّهِمْ / Arş'ı yüklenen ve onun çevresinde bulunan melekler, Rablerini hamd ile tesbih ederler" (Mümin, 40/7); "وَالْمَلَكُ عَلَى أَرْجَائِهَا وَيَحْمِلُ عَرْشَ رَبِّكَ فَوْقَهُمْ يَوْمَئِذٍ ثَمَانِيَةَ / Melekler göğün etrafındadır. O gün Rabbinin arşını, bunların da üstünde sekiz melek taşımaktadır" (Hâkka, 69/17) ve "وَتَرَى الْمَلَائِكَةَ حَافِيَيْنَ مِنْهُ / Meleklerin, Rablerini hamd ile tesbih ederek Arş'in etrafını kuşattıklarını görürsün" (Zümer, 39/75) gibi ayetler

⁵ Heber-i mütevâtir, nesilden nesile kalabalık bir cemaat tarafından rivayet edilen peygamber sözlerine denilmektedir. (Bkz. Koçyiğit, 1992: 372-375; Uğur, 1992: 306-307)

⁶ Yunuszâde Ahmed Vehbi'nin göklerde başka varlıkların bulunmadığına dair naklettiği bu hadisin aksini söyleyen hadisler de bulunmaktadır. "Yedinci semanın ötesinde bir deniz vardır. Bu denizin üstü ile altı arasında iki sema arasındaki mesafe kadardır. Bunun gerisinde sekiz adet yabancı keçi (suretinde melek) var. Bunların tırnakları ile dizleri arasında iki sema arasındaki mesafe gibi uzaklık vardır. Bunların sırtlarının gerisinde de Arş vardır. Arş'in da altı ile üstü arasında iki sema arasındaki uzaklık kadardır. Allah, bütün bunların fevkindedir" (Bkz. Ebû Dâvud, Kitâbu's-Sünne, bab. 18; Tirmizî, Tefsîru'l-Kur'ân, bab. 67; İbn Mâce, Mukaddime, bab. 13; Ahmed b. Hanbel, I, 206).

de göklerde meleklerden başka varlıkların bulunmadığını göstermektedir.

Şûrâ 29. ayetin zahiri, yeryüzündeki varlıkların benzerlerinin göklerde olduğunu ima etmektedir. Ancak yukarıdaki şer-i deliller, bu ayetteki “dâbbe” kelimesinin lügat anlamının dışında kullanıldığını göstermektedir. Beyzâvî, Usûl-i Fıkıhtaki “hakikat hissen ya aklen müteazzir yahud âdeten ya şer’an mehcûr ise ma’nayı mecâzîye seyrûret olunur”⁷ kaidesi gereğince “dâbbe” kelimesini “hayy” lafzıyla tefsir etmiştir. Nitekim: “وَاللَّهُ خَلَقَ كُلَّ دَابَّةٍ مِنْ مَاءٍ / Allah, her canlıyı sudan yarattı” (Nûr, 24/45) ayeti de “dâbbe” kelimesinin “hayy” anlamında kullanılması gerektiğini ortaya koymaktadır. Şûrâ 29. ayetteki “dâbbe” kelimesinin hakiki anlamında kullanılmadığı açıktır.

Ayetin son kısmında yer alan “O dilediği zaman hepsini huzuruna getirmeye kadirdir” ifadesi yeryüzü ve göklerdeki varlıklara delalet etmemektedir. Ayetin bu kısmı, Allah’ın varlığını inkâr eden kâfirlere yönelik bir tehdit olup bu kişilerin kıyamet gününde hesap vermek için Allah’ın huzuruna getirileceklerini anlatmaktadır. Şûrâ 29. ayeti, yer ve gök ehli arasındaki bir iletişimden bahsetmemektedir.

Ayetin son kısmında yer alan “*جموعهم*” ifadesindeki zamirin müfred müennes “ها / hâ” şeklinde değil de cemi’ müzekker “هم / hüm” şeklinde gelmesi ve bu zamirin akıllılar için kullanılması sükkân-ı semâ ile sükkân-ı arzın toplanmasını değil; dünyada işlediği suçlar nedeniyle cezayı hak eden kâfirlerin kıyamet gününde bir araya getirilmelerini anlatmaktadır.

---

⁷ Bu cümlelerin aslı *Hukuk-u İslâmiyye Ve İstılahatı Fıkhiyye Kamusu*’nda şöyle geçmektedir: “Hakikat, müteazzir yâni: aklen gayri mümkün ise veya şer’an veya âdeten mehcûr olursa mecaza gidilir ve illâ gidilmez” (bkz. Bilmen, Ö.N: 1991: I, 83)

Şûrâ 29. ayetteki “فِيهِمَا” zamirinde tağlib⁸ ve mecaz-ı aklî⁹ sanatı vardır. Bu sanatın bir gereği olarak “dâbbe” lafzı hakiki manasında kullanılmamıştır. Şeklen semâlar ile arza raci olan “فِيهِمَا” tesniye zamirinin sadece arza râci edilmesi, sükkân-ı semâvatın meleklerden ibaret olduğu konusundaki şer-i deliller ve “وَيَسَّ فِيهَا مِنْ كُلِّ آتَةٍ” / *yeryüzünde her çeşit canlıyı yaymasında*” (Bakara, 2/164) ayetinin son kısmında yer alan müfred müennes “ها / hâ” zamirinin arz kelimesine dönmesinden dolayıdır.

Bazı ayetlerdeki tesniye zamirleri müfred anlamında kullanılmıştır. Nitekim “يَخْرُجُ مِنْهُمَا اللُّؤْلُؤُ وَالْمَرْجَانُ” / *İkisinden de inci ve mercan çıkar.*” (Rahmân, 55/19-22) ayeti tatlı ve tuzlu denizlerden mercan ve incilerin çıktığından bahsetmektedir. Ancak mercan ve incilerin sadece tuzlu sulardan çıktığı bilinmektedir. Dolayısıyla buradaki “مِنْهُمَا” tesniye zamiri, sadece tuzlu sulara râcidir. Şûrâ 29. ayette olduğu gibi bu ayetteki “مِنْهُمَا” tesniye zamirinin sadece tatlı ve tuzlu sulara râci olması tağlib sanatının bir gereğidir. Çünkü bu iki deniz yan yana olup aslında tek bir deniz hükmündedir.

Beyzâvî'nin ayetteki varlıkları sadece yeryüzüne hasretmesi tağlib veya mecaz-ı akli sanatının bir sonucudur.

⁸ Tağlib, iki özellikten birine işaret eden bir lafzın, her iki özelliği de kapsayacak nitelikte olması sebebiyle kullanımda diğerine tercih edilmesini anlatan bir sanattır. “وَكُنْتُمْ مِنَ الْغَائِبِينَ” / *O, gönülden itaat edenlerden oldu*” (Tahrîm, 66/12) ayetinde Hz. Meryem'den bahsedilmektedir. Bu ayette müennes olması hasebiyle Hz. Meryem için “el-kânitât” kelimesi kullanılması gerekirken müzekker olan “el-kânitîn” kelimesi kullanılmıştır. Müzekker ve müennes kip “gönülden itaat eden olma” sıfatında müşterektir. Bu ayette müzekker kip olan “el-kânitîn” kelimesi, müennes kipe tağlib edilerek hem “el-kânitîn” ve hem de “el-kânitât” kelimesini içerecek şekilde kullanılmıştır. (Tağlib sanatı ve örnekler için bkz. Sibeveyh, 1983: 561-563; İbnü's-Şecerî, 1992: I, 19-20; Demirci, 2014: 264).

⁹ Mecaz, gerçek anlamın kullanılmasına engel olan bir karine nedeniyle bir kelime ya da terkinin gerçek anlamın dışında mecâzî anlamda kullanılmasıdır. Mecâz-ı akli, bir bütünü kastederek bununla cüz-ü, yahut da cüz-ü söyleyerek bununla bütünü anlatma sanattır. “يَجْعَلُونَ أَصَابِعَهُمْ فِي آذَانِهِمْ” / *Ya da bir boynu hürriyetine kavuşturmak gerekir*” (Mâide, 5/89) ayetinde de yemin kefareten bahsedilirken köle yerine boynu (rakabeh) kelimesi kullanılmıştır. Bu ayette bir şeyin cüz-ü söylenerek bununla bir bütün anlatılmıştır (Mecaz ve mecaz-ı akli sanatı için bkz. İbn Başîk, 1981: I, 265-268; Kazvîni, 2002: 205-212; Cürçânî, 2015: 350; Demirci, 2014: 180-181; Özel, 2016: 108; Bolelli, 2016: 82-89, 160-170).

Hafız Ferid'in Beyzâvî'nin tağlib ve mecaz-ı aklî sanatına dayanarak "dâbbe" kelimesine "hayy" manası vermesini doğru bulmaması gramer kurallarına uygun değildir (Yunuszâde, h. 1325: s. 56-59).

3. KUDÜSLÜ ALİ RIZA EN-NEŞÂŞİBÎ'NİN "SÜKKÂN-I SEMÂ" KONUSUNDAKİ GÖRÜŞLERİ

Kudüslü Ali Rıza en-Neşâşibî de Hafız Ferid ve Yunuszâde arasında cereyan eden "sükkân-ı semâ" hakkındaki tartışmalara katılarak *Sırâtı müstakîm*'in 59. sayısında "*Sükkân-ı Semâ*" adlı bir makale kaleme almıştır. Ali Rıza en-Neşâşibî makalesinde, Hâfız Ferîd'in "sükkân-ı semâ" konusundaki görüşleri benimsemiş ve Yunuszâde Ahmed Vehbî'nin ileri sürdüğü delilleri alaycı bir tavırla eleştirmiştir. (Alay kavramı için bkz. Tozluyurt, 2016, 119/145) Ali Rıza en-Neşâşibî makalesinde özetle şöyle demektedir:

Teknolojinin gelişmesiyle, sükkân-ı arz ile sükkân-ı semâ arasında bir iletişimin kurulacağı son derece açıktır. Maalesef bu konu önceki âlimler tarafından ele alınmamıştır. Batılılar yakın bir zamanda semadaki varlıkların resimlerini insanlara sunacaktır.

Yunuszâde'nin, Hafız Ferid'e yönelttiği eleştiriler ve ortaya koyduğu deliller tutarlı olmadığı gibi bunların konuyla da bir alakası da bulunmamaktadır. Çünkü keşif ve nakil ile sabit olan bir konu üzerinde Yunuszâde'nin itirazda bulunması aklen son derece anlamsızdır.

Birçok ülkenin rasathaneleri, semadaki varlıkların mevcudiyetini yaptıkları gözlemlerle ortaya koymuştur. Semalarda bulunan varlıklarla ilgili olarak Şûrâ 29 ve Bakara 164. ayetler aynı şeyi anlatmaktadır. Yunuszâde Ahmed Vehbî'nin semalarda meleklerin varlığını gösteren ayetleri, semada başka varlıkların olmadığı konusunda delil göstermesi makul değildir.

Ali Rıza en-Neşâşibî, Bolvadinli Yunuszâde Ahmed Vehbî'yi sükkân-ı semâ konusunda dört açıdan eleştirmiştir. Bunlar:

a. Meleklerin bulunduğu yerlerde diğer varlıkların bulunmaması zorunlu bir durum değildir. Çünkü göklerdeki meleklerin varlığını kabul etmezsek bu durumda yeryüzünde de bulunmalarını inkâr etmiş oluruz.

b. Bakara 164 ve şûrâ 29. ayet aynı şeyi anlatmaktadır. Bu yüzden sadece şûrâ 29. ayetin tevil edilmesi doğru değildir.

c. şûrâ 29. ayetin tefsiri için sadece Beyzâvî'in eserine bakılması ilmi açıdan uygun değildir. Bu konuda diğer tefsirlere de bakılması gerekmektedir. Zira diğer gezegenlerdeki varlıklar konusu *Rûhu'l-Beyan*'da Bursevî tarafından açık bir şekilde ele alınmıştır.

d. Yunuszâde'nin âlemleri on sekiz binle sınırlandırması caiz değildir. Çünkü dünyadaki gibi başka âlemlerde de varlıkların bulunması Yüce Allah'ın büyüklüğüne bir eksiklik getirmez. Aksine bu, O'nun yüceliğini gösterir. (Ali Rıza en-Neşâşibî, h. 1325: s. 106-107).

3.1 HAFIZ FERİD'İN "SÜKKÂN-I SEMÂ" KONUSUNDA KENDİSİNİ ELEŞTİREN YUNUSZÂDE'YE VERDİĞİ CAVAPLAR

Hafız Ferid, *Sırâtü'müstakîm*'in 59. sayısında yazdığı "*Sükkân-ı Semâ*" adlı ikinci makalesinde eleştiri mahiyetinde görüşlerine şöyle devam etmiştir:

İlim edinme yollarından biri olan havas-ı selime göklerdeki varlıkların mevcudiyetini açıkça ortaya koymaktadır. Astronomideki gelişmelerin Yunuszâde tarafından takip edilmemesi, göklerdeki varlıkların mevcudiyetini ortadan kaldırmaz. İlim edinme yollarından bir diğeri olan haber-i sadık

da semadaki varlıkların mevcudiyetini ortaya koymaktadır. Nitekim Şûrâ sûresinin 29. ayeti bu konuda açık bir delildir. Bu ayetteki “dâbbe” kelimesi mecâzî değil hakikî manada kullanılmıştır. Bu kelimenin mecâzî manada kullanılmasını gerektirecek herhangi bir karine yoktur. Pek çok astronomi âlimi, mütevatir derecesinde, gökyüzünde varlıkların olduğunu söylemektedir.

İlim edinme yollarının üçüncüsü akıldır. Akıl da semalardaki varlıkların mevcudiyetini ihtimal dışı görmemektedir. Çünkü aklın, gece-gündüzün birbirini takip etmesi ve mevsimlerin oluşması gibi olaylardan hareketle, semadaki varlıkların mevcudiyetini düşünmesi son derece doğaldır.

Bakara sûresi 164. ayet, arzdaki canların Yüce Allah’ın varlığı ve kudreti açısından bir delil olduğunu ortaya koymaktadır. Ancak bu ayet semalarda da dünyadakilere benzer varlıkların olmadığına delil olamaz.

Şûrâ 29. ayetin son kısmı, kıyamet günü müşriklerin bir araya toplanması manasına gelebilir. Ancak ayetin birinci kısmındaki manadan hareketle ikinci kısmının da kıyamet gününde varlıkların bir araya toplanmalarını ifade etmesi daha mantıklıdır. (Hafız Ferid, h. 1325: s. 107-108).

3.2 YUNUSZÂDE’NİN “SÜKKÂN-I SEMÂ” KONUSUNDA HAFIZ FERİD’E VERDİĞİ CAVAPLAR

Yunuszâde, *Sırâtımustâkim*’in 67 ve 68. sayılarında Üsküplü’nün yönettiği eleştirilere cevaben birbirinin devamı olan “*Sükkân-ı Semâ*” adlı ikinci bir makale kaleme almış ve bu makalelerde özetle şu eleştirilerde bulunmuştur:

Göklerdeki varlıkların mevcudiyeti şeri’ deliller ve duyular yoluyla ortaya konulamaz. Eğer böyle olsaydı sayısız delillin sahibi olan Yüce Allah’ın da duyularla görülmesi mümkün

olurdu. Allah'ın dünyada görülmesi mümkün değildir. Her ne kadar akıl, göklerde başka varlıkların olabileceğini düşünse de bu varlıkların etkileri açısından hissedilmeleri ve ya görülmeleri mümkün değildir. Bu durum felsefeciler tarafından bir faraziye olarak kabul edilebilir ancak kelamcılar açısından bunun kabul edilmesi mümkün değildir.

Rasathanelerdeki teleskoplar aracılığıyla gökcisimlerinin ufkunda Merih gezegeninde bir bulutun görüldüğü ve bu bulutta küçük su damlacıkları ve bir miktar da havanın olduğu ve buradan hareketle göklerde başka varlıkların mevcut olduğu iddia edilmektedir. Merih gezegeninde görülen şeyin bulut olup olmadığı kesin değildir. Zira bu görülen şeyin başka bir şey olması da mümkündür. Öte taraftan görülen bu bulut, Merih gezegeninde su, ateş ve toprağın var olduğunu göstermez. Yine bu durum Merih'te yağmur bulutların olduğunu kesin olarak ispatlamaz. Dolayısıyla görülen buluttan hareketle Merih'te enâsır-ı erbaanın olduğu ve buradan hareketle de hayvanların bulunduğu sonucu çıkmaz (Yunuszâde, h. 1325: s. 236-238).

Semadaki varlıkların mevcudiyeti konusunda güvenilir bir haber olmadığı gibi bu konu aklın sınırlarını aşmaktadır. Dolayısıyla bu konuda kesin bir hüküm vermek "*Hakkında bilgin olmayan alanlarda konuşma*" (İsrâ, 17/36) ayetince de doğru değildir. Astronomi alanında söz sahibi olan Camille Flama ve Reyon uzay çalışmaları sonucunda göklerde birtakım cisimler gördüklerini ve buralarda hayatın olabileceği kanaatine varmışlar ancak bu görüşlerinden sarf-ı nazar etmişlerdir.

Semada var olduğu söylenen hayvanlar insan için gayb mesabesinde. Akla muarız olan nass tevil edilir ancak şüpheli naslar tevil edilmez. Bu yüzden anlamı net olamayan Şûrâ 29. ayetin tevil edilmesi doğru değildir. Dolayısıyla "*وَمَا بَشَأٌ فِيهِمَا*" ibaresinden hareketle göklerde hayvanlar vardır demek ayeti kendi görüşüne göre tefsir etme anlamına gelmektedir. Kur'an

ayetlerini kendi görüşüne göre tevil etme “ مَنْ قَالَ فِي الْقُرْآنِ بِغَيْرِ عِلْمٍ فَلْيَبْرَأْ ”
 مَعْتَدَهُ مِنَ النَّارِ / Kim Kur’ân’ı bilgisi olmadan yorumlarsa cehennemdeki
 yerine hazırlansın” (Tirmizî, Tefsîru’l-Kurân, 1) hadisinde
 yasaklanmıştır.

Şûrâ 29. ayetin bağlamı Allah’ın varlığını ortaya koyan delillerden bahsetmektedir. Bir delilin ikna edici olması için görülür olması son derece önemlidir. Bu ayetin bağlamında anlatılan deliller müşrikler tarafından bilinen ve görülen şeylerdir. Yüce Allah, bilinmeyen şeylerle varlığını ortaya koymaktan münezzektir. Yeryüzünde hareket eden varlıklar bizzat gördüklerimiz; göktekiler ise yine gördüğümüz gezegenlerden ibarettir (Yunuszâde, h. 1325: s. 253-255).

4.1 DÂBBE KELİMESİNİN ANLAMI ve KUR’ÂN’DAKİ KULLANIMI

“الدب / ed-debbü” ve “الديب / ed-debîbü” kelimeleri yavaş yürüme ve canlı anlamına gelmektedir. Arapçada bu kelimeler, genellikle hayvanlar ve daha çok da haşerelerin ağır yürüyüşlerini anlatmak için kullanılır. Ayrıca bu kelimeler şarap/içecek, hareketleri duyuyla algılanmayan eskime ve yıpranma gibi olaylarla ilgili olarak da kullanılmaktadır.

“الدابة / ed-dâbbe” kelimesi Arapçada her ne kadar yaygın olarak “at” ile ilgili olarak kullanılsa da bu kelime Kur’ân’da insan da dâhil olmak üzere hareket eden her türlü canlı ve hayvan için kullanılmaktadır. (Halil b. Ahmed, 2003: II, 5; İbn Manzûr, (ts): II, 314-1315; İsfehânî, 2006: 181; Semînü'l-Halebî, 1996: II, 3).

Kur’ân’da “debbe” fiilinden türeyen “dâbbe” on dört ve “devâb” kelimesi de dört ayette geçmektedir. Bu kelimeler bu kullanımlarda canlı, hayvan (Bakara, 2/164; En’âm, 6/38; Hûd, 11/6, 56; Nahl, 16/49; Hac, 22/18; Ankebût, 29/60; Lokmân, 31/10; Fâtır, 35/28; Câsiye, 45/4), yaratık (Neml, 27/82), ağaç kurdu

(Sebe, 34/14) ve bazı ayetlerde de insanları içine alacak Şekilde kullanılmıştır (Enfâl, 8/22, 55, Nahl, 16/61, Nûr, 24/45, Fâtır, 35/45, Şûrâ, 42/ 29).

Ebû Ubeyde “ *وَلَوْ يُؤَاحِدُ اللَّهُ النَّاسَ بِمَا كَسَبُوا مَا تَرَكَ عَلَى ظَهْرِهَا مِنْ دَابَّةٍ وَلَكِنْ يُؤَخِّرُهُمْ إِلَى أَجَلٍ مُسَمًّى / Eğer Allâh, insanları işledikleri (günahlar) nedeniyle (hemen) cezalandıracak olsaydı, yeryüzünde hiçbir canlı bırakmazdı.*” (Fâtır, 35/45) ayetinde geçen “ *الدابة/ed-dâbbe*” kelimesinin insanlar için kullanıldığını ifade etmiştir (İsfehânî, 2006: 181; Semînü'l-Halebî, 1996: II, 3).

Uzay tüm boyutlarıyla ortaya koyulmamıştır. Dolayısıyla uzaydaki gezegenlerde geçmişte ya da günümüzde hayatın var olduğunu kesin olarak ifade etmek mümkün gözükmemektedir. Öte taraftan “ *مَا أَشْهَدْتُهُمْ خَلْقَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَلَا خَلْقَ أَنْفُسِهِمْ وَمَا كُنْتُ مُتَّخِذَ الْمُضِلِّينَ عَضُدًا / Ben onları (İblis ve soyunu) ne göklerin ve yerin yaratılışına, ne de bizzat kendilerinin yaratılışına şahit tuttum. Ben yoldan çıkaranları yardımcı edinecek değilim*” (Kehf, 18/51) ayeti de semâların mahiyetinin tam olarak bilinemeyeceğini gösteren bir delil niteliğindedir.

“ *وَلِلَّهِ يَسْجُدُ مَا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ مِنَ دَابَّةٍ وَالْمَلَائِكَةِ وَهُمْ لَا يَسْتَكْبِرُونَ / Göklerde ve yeryüzünde bulunan canlılar ve Melekler, Allah’a secde ederler. Onlar asla büyüklük taslamazlar.*” (Nahl, 16/49) ayetinde meleklerin ve yine “ *أَمْ يَرَوْنَ إِلَى الطَّيْرِ مُسَخَّرَاتٍ فِي جَوْ السَّمَاءِ مَا يُمَسِّكُهُنَّ إِلَّا اللَّهُ / Gökünüzde Allah’ın emrine boyun eğererek uçan kuşları görmüyorlar mı? Onları gökte sadece Allah tutar.*” (Nahl, 16/79) ve “ *وَمَا مِنْ دَابَّةٍ فِي الْأَرْضِ وَلَا طَائِرٍ يَطِيرُ / Yeryüzünde yürüyen hayvanlar ve gökyüzünde iki kanadıyla uçan kuşlar da tıpkı sizin bir gibi topluluktur*” (En ‘âm, 6/38) gibi bazı¹⁰ ayetlerde de kuşların “dâbbe” kelimesinden farklı olarak zikredilmesi, semalardaki dâbbelerin kuşlar ve melekler olabileceğine dair bir delildir.

¹⁰ Ayrıca bkz. Enbiyâ, 21/79; Hac, 22/31; Nûr, 24/31; Neml, 27/17; Mülk, 67/19; Sâd, 38/19.

Elmalılı Şûrâ 29. ayet için semadaki dâbbelerin kuşlar olarak tevil edilmesini uygun görmemiştir (Elmalılı, 2001: VII, 18). Buna karşılık bazı müfessirler, göklerdeki varlıkların melekler ve kuşlar olduklarını söylemişlerdir. Çünkü bu âlimlere göre hem melekler ve hem de kuşlar uçma özelliklerinin yanında aynı zamanda yere indiklerinde yürümektedirler (Bkz. Neseî, 2014: II, 509; Semînü'l-Halebî, (ts): IX, 553; İbn Aşûr, (ts): X: 97).

Günümüz müfessirlerinden Sait Şimşek de Şûrâ 29. ayet bağlamında konuyla alakalı olarak şöyle demektedir: *Kur'ân-ı Kerîm'de başka gezegenlerde melek dışında insana benzeyen yürüyen varlıkların bulunduğuna dair açık bir ifade bulunmamaktadır. Aynı şekilde bulunmadıklarına dair bir ifade de yoktur* (Şimşek, 2012: IV: 452. Benzer bir görüş için bkz. Ateş, 1990: VIII, 197).

Tasavvufî tefsirlerde Şûrâ 29. ayetin son kısmında yer alan “O dilediği zaman hepsini huzuruna getirmeye kadirdir” ifadesi işârî olarak farklı şekilde yorumlanmıştır. Kuşeyrî (ö. 465/1072) buradaki toplanmayı velilerin zaman zaman bir araya gelmeleri şeklinde yorumlayarak şöyle demektedir: Bu ayetin işârî anlamı şudur: Velilerin, kalpleriyle birbirlerine ısınmaları Allah'ın gayretine dokunur. Bu yüzden Allah onları ebediyen dağıtır. Gönül ehlinde bir topluluğun aynı yerde uzun süre kalması nadiren ve kısa bir süreliğine olur. Allah bazen velilerini onlara lütufta bulunmak için bir yerde toplar. Bu toplanmada âlemdeki hayat için bereketler vardır. Allah dilediği zaman velilerini bir araya toplamaya kadirdir (Kuşeyrî, (ts): III/355).

4.2 ŞÛRÂ 29. AYETTEKİ “فِيهِمَا / FÎHİMÂ” ZAMİRİNİN MERCIİ

Kur'ân'da bazı müfred, tesniye ve cemi' zamirlerin birbirilerinin yerine ve bazı müfred kelimelerin cemi' ve cemi' kelimelerin de müfred anlamda kullanıldığına dair pek çok örnek bulunmaktadır. Zerkeşî (ö. 794/1392) *el-Burhân*, Suyutî (ö.

911/1505) *el-İtkân'* ve *'Ukûdi'l-Cumân fi'l-Me'ânî ve'l-Beyân* adlı eserlerinde zamirler konusunu anlatırken bazı çoğul zamir ve kelimelerin müfred (Bakara, 2/8, 257; Hicr, 15/22; Rûm, 30/48;), bazı müfred zamir ve kelimelerin çoğul (Tevbe, 9/36, Meâric, 70/19), yine bazı tesniye zamirlerinin müfred (Rahmân, 55/22, Kâf, 50/24), bazı müfred zamirlerin tesniye (Tevbe, 9/62), bazı tesniye zamirlerinin çoğul (Mülk, 67/4) ve bazı zamirlerin de bir cümlede zikredilen iki şeyden sadece birine (Bakara, 2/45) döndüğüne dair ayrıntılı bilgiler vermişlerdir. (Zerkeşî, 1988: IV, 9-49; Süyûtî, 1996: I, 597-605, Suyutî, 2011: 97-98).

Bazı müfessirler, Şûrâ 29. ayette geçen “فِيهِمَا” tesniye zamirinin arz ve semalardan hangi kelimeye râci olduğu konusunda farklı görüşler beyan etmişlerdir.

Bu bağlamda bazıları Şûrâ 29. ayetteki “فِيهِمَا” tesniye zamirinin, “نَسِيًا حَوْتَهُمَا / balıklarını unuttular” (Kehf, 17/61) ve “يَخْرُجُ مِنْهُمَا / O İkisinden de inci ve mercan çıkar” (Rahmân, 55/22) ayetlerdeki tesniye zamirinin müfred olarak kullanılmasından hareketle, sadece arza râci olduğunu belirtmişlerdir (Bkz. İbn Abbâs, 2006: 524; Ferrâ, (ts.): III, 24; Nehhâs, h. 1421: IV, 56; Semerkandî, (ts.): II, 244; Zemahşerî, 1995: IV: 218-219; Neseî, 2014: II, 509; Râzî, h. 1420: XXVII, 599).

Bazı müfessirler de Şûrâ 29. ayetteki “فِيهِمَا” tesniye zamirini, Âl-i İmrân 3, Mâide 5, Nahl 8, İsrâ 99, Nûr 45, Kasas 68, Yâsin 81, Şûrâ 49 gibi ayetlerde ifade edildiğini üzere Allah'ın dilediğini yaratmaya kadir olması bakımından ele alarak, hem arz ve hem de semâlara râci olabileceğini söylemişlerdir (Bkz. Mücâhid, 1989: 590; İbn Kuteybe, (ts): 340; Taberî, 2001: XIII, 7621; İbn Kesîr, 1999: VII, 207; İsmail Hakkı, (ts): VIII, 321-324).

Öte taraftan semâlardaki varlıkların mevcudiyetini net olarak ortaya koyan veya yalanlayan bir bilgi olmamasından dolayı da bazı müfessirler ihtiyatlı davranarak Şûrâ 29. ayetteki

“فِيهِمَا” tesniye zamirinin hem arz ve hem de semâlara râci olma ihtimalinin olduğunu belirtmişlerdir. (Bkz. Sem’ânî, 1997: V, 77; İbn Atiyye, h. 1422: V, 37; Kurtubî, 1995: VIII: 29; Semînü'l-Halebî, (ts): IX, 553-554; Nu’mânî, 1998: XVII, 198-199; Suyûtî, (ts): VII, 354; Ebu’s-Suûd, (ts.) VIII, 32; İbn Acîbe, h. 1419: V, 2018-219; Şevkânî, h. 1414, IV, 616; İbn Aşûr, (ts): X: 97).

SONUÇ

Kur’ân’da “debbe” filinden türeyen “dâbbe” on dört ve “devâb” kelimesi de dört ayette geçmektedir. Bu kelimeler Şûrâ sûresi 29. ayet hariç Kur’ân’da yeryüzündeki hayvanlar, kıyamet gününde ortaya çıkacak yaratık, ağaç kurdu ve bazı ayetlerde de insanları içine alacak şekilde tüm canlılar için kullanılmıştır. Şûrâ sûresi 29. ayet ve bazı hadisler dünyanın dışındaki gezegenler de dünyadakilere benzer varlıkların olabileceğini ima etmektedir. Ancak bu konuda Üsküplü Hafız Ferid gibi kesin bir kanaate varmak mümkün görünmemektedir.

Çünkü ilgili ayetlere bakıldığında göklerdeki “dâbbelerin” melekler ve kuşlar olma ihtimali de söz konusudur. Her ne kadar melekler ve kuşlar göklerde uça da bunlar aynı zamanda yürüme özelliğine sahip olan varlıklardır. Bu özellikleriyle melekler ve kuşların “dabbe” olarak isimlendirilmesi ve bu kategoriye dâhil edilmesi mümkündür. Öte taraftan Yunuszâde’nin de isabetli bir şekilde belirttiği üzere Şûrâ sûresi 29. ayetteki “فِيهِمَا” tesniye zamirinin, Arapçadaki zamirlerin birbirilerinin yerlerine kullanıldıkları göz önüne alındığında, sadece yeryüzüne dönme ihtimali de söz konusudur. Bu nedenle Üsküplü Hafız Ferid’in bu ayetteki tesniye zamirin kesin olarak arz ve semâlara raci olduğunu söylemesi ve buradan hareketle başka gezegenlerde dünyadakilere benzer varlıkların olduğunu iddia etmesi doğru değildir.

Uzay ve buralardaki hayat hakkında araştırma yapan astronomi bilginlerinin şimdiye kadar semalardaki hayat ve varlıkların mevcudiyetine dair somut bir bilgi sunmamış olmalarından dolayı bu konuda kesin bir şey söylemek m¼mk¼n g¼r¼nmemektedir.

KAYNAKÇA

- Ahmed b. Hanbel** (1992). *Müsned*, Çağrı yay., İstanbul.
- Ali Rıza en-Neşâşibî** (h. 1325). "Sükkân-ı Semâ" *Sırâtımüstakîm*, Dersââdet c. 3, sayı 59, s. 106-107.
- Ateş**, S. (1990). *Yüce Kur'ân'ın Çağdaş Tefsiri*, Yeni Ufuklar Neşriyat, İstanbul.
- Bilmen**, Ömer N. (1991). *Hukuk-u İslâmiyye Ve Istilahatı Fıkhiyye Kamusu*, Bilmen Basım ve Yayınevi, İstanbul.
- Bolelli**, N. (2016). *Belâgat*, İfav yay., İstanbul.
- Cürçânî**, Abdulkâhir (2015). *Delâilü'l-İ'câz*, çev: Osman Güman, Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı yay., İstanbul.
- Demirci**, M. (2014). *Tefsir Terimleri Sözlüğü*, İfav yay., İstanbul.
- Ebû Dâvud**, Süleyman b. el-Eşa's (1992). *Sünen*, Çağrı yay., İstanbul.
- Ebu's-Suûd**, Muhammed b. Muhammed b. Mustafa (ts). *İrşâdu'l-Akli's-Selîm ilâ Mezâye'l-Kitâbi'l-Kerîm*, Dâru İhyâi't-Türâbi'l-Arabî, Beyrut.
- Elmalılı**, Muhammed Hamdi Y. (2001). *Hak Dini Kur'an Dili*, Yenda yay., İstanbul.
- Ferrâ**, Ebû Zekerıyyâ Yahyâ b. Ziyâd b. Abdullâh b. Manzûr ed-Deylemî, (ts). *Me'âni'l-Kur'ân*, tahkik: Ahmed Yusuf en-Necâtî-Muhammed Ali en-Neccâr-Abdulfettâh İsmâil eş-Şelebî, Dâru'l-Mısriyye, Mısır.
- Görkaş**, İ. (2016). *Düşüncenin İzini Sürmek*, Sonçağ yay., Yozgat.
- Halil b. Ahmed**, el-Ferâhidî (2003). *Kitâbu'l-'Ayn*, tahkik: Abdulhamid el-Hendâvî, Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut.
- İbn Abbâs**, Abdullah (2006). *Tenvîru'l-Mikbâs min Tefsîr-i İbn Abbâs*, Derleyen: Ebû Tahir Muhammed b. Yakub el-Fîrûzâbâdî, el-Mektebetü'l-Asriyye, Beyrut.
- İbn Acîbe**, Ebu'l-Abbâs Ahmed b. Muhammed b. el-Mehdî (h. 1419). *el-Bahru'l-Medîd fi Tefsîri'l-Kur'âni'l-Mecîd*, muhakkik: Ahmed Abdullah el-Kuraşî Rislân-Hasan Abbâs Zekî, Kâhire.
- İbn Âşûr**, Muhammed Tâhir (ts). *et-Tahrîr ve't-Tenvîr*, Dâru Sahnûn li'n-Neşri ve't-Tevzi', Tunus.

İbn Atiyye, Ubû Muhammed Abdulkhak b. Galib b. Abdurrahman b. Temmân (h. 1422). *el-Muharraru'l-Vecîz fî Tefsîr-i Kelâmi'l-Vecîz*, muhakkik: Abdusselâm Abdüşşâfi Muhammed, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut.

İbn Başık, Ebû Ali el-Hasen (1981). *el-'Umde fî Mehâsini's-Şi'ri ve Âdâbi ve Nakdihi*, beşinci baskı, tahkik: Muhammed Muhyiddîn Abdulhamid, Dâru'l-Cil, Beyrut.

İbn Kesîr, Ebû'l-Fidâ İsmâil b. Ömer (1999). *Tefsîru'l-Kur'âni'l-'Azîm*, Dâru Tayyibe, ys.

İbn Kuteybe, Ebû Muhammed Abdullâh b. Müslim ed-Dîneverî (ts). *Garîbu'l-Kur'ân*, muhakkik: Sa'îd el-Lehhâm, ys.

İbn Mâce, Ebû Abdullah Muhammed b. Yezîd (1992). *Sunen*, Çağrı yay., İstanbul.

İbn Manzûr, Ebu'l-Fazl Cemâluddîn Muhammed b. Mukerrem b. Alî b. Ahmed el-Ensârî er-Ruveyyî'î (ts). *Lisânu'l-'Arab*, tahkik: Abdullâh Ali el-Kebîr-Muhammed Ahmed Hasbullâh-Hâşim Muhammed eş-Şâzelî, Dâru'l-Me'ârif, Kahire.

İbnu'l-Enbârî, (2002). *el-İnsâf fî Mesâili'l-Hilâf beyne'n-Nahviyyîne'l-Basriyyîn ve'l-Kûfiyyîn*, tahkik: Cevdet Mebrûk-Muhammed Mebrûk-Ramazan Abduttevvâb, Mektebetu'l-Hâncî, Kahire.

İbnu's-Şecerî (1992). *el-Emâlî*, tahkik: Mahmud Muhammed et-Tanâhî, Mehtebetü'l-Hancî, Kahire.

İsfehânî, Ragıb (2006). *Müfredât-u Elfâzi'l-Kur'ân*, el-Mektebetü'l-'Asriyye, Beyrut.

İsmail hakkı (ts). *Rûhu'l-Beyân*, Dâru'l-Fikr, Beyrut.

Kazvîni, Ebu'l-Meâli Celâleddin Muhammed b. Abdurrahman el-Hatîb (2002). *el-İdâh fî Ulûmi'l-Belâğa*, hazırlayan: İbrahim Şemsuddîn, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut.

Koçyiğit, T. (1992). *Hadis Terimleri Sözlüğü*, Rehber yay., Ankara.

Kurtubî, Ebû Abdullâh Muhammed b. Ahmed el-Ensârî (1995). *el-Câmiu' li Ahkâmi'l-Kur'ân*, Dâru'l-Fikr, Beyrut.

Kuşeyrî, Abdulkereîm b. Hevâzin b. Abdulmelik (ts). *Letâifu'l-İşârât*, Muhakkik: İbrahim el-Besyûnî, el-Heyetü'l-Mısriyye, Mısır.

Mücâhid, Ebu'l-Haccâc b. Cebr el-Kureşî el-Mahzûmi (1989). *Tefsîru Mücâhid*, muhakkik: Muhammed Abdüsselâm, Dâru'l-Fikri'l-İslâmî, Mısır.

Nehhâs, Ebû Cafer Ahmed b. Muhammed b. İsmail b. Yunus (h. 1421). *İrâbu'l-Kur'ân*, Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, Beyrut.

Nesefî, Abdullah b. Ahmed b. Mahmud (2014). *Medâriku't-Tenzîl ve Hakaiku't-Te'vîl*, Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, Beyrut.

Nu'mânî, Ebû Hafs Sirâcuddîn (1998). *el-Lubâb fî 'Ulûmi'l-Kitâb*, Muhakkik: Âdil Ahmed Abdulmevcûd-Ali Muhammed Muavvez, Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, Lübnan.

Özel, M. (2016). *Kur'ân ve Tefsir Terimleri Sözlüğü*, Kayıhan yay., İstanbul.

Râzî, Fahrüddîn Ebû Abdullah Muhammed b. Ömer (h. 1420). *Mefâtihu'l-Gayb*, Üçüncü Baskı, Dâru İhyâi't-Türâsi'l-'Arabî, Beyrut.

Sem'ânî, Ebu'l-Muzaffer Mansûr b. Muhammed (1997). *Tefsîrul-Kur'ân*, muhakkik: Yâsir b. İbrâhîm-Ganîm b. Abbâs, Dâru'l-Vatan, Riyâd.

Semerkindî, Ebu'l-Leys Nasr b. Muhammed (ts). *Bahru'l-'Ulûm*, ys.

Semînu'l-Halebî, Ahmed b. Yûsuf b. Abdüddâim (1996). *Umdetü'l-Huffâz fî Tefsîr-i Eşrafi'l-Elfâz*, Tahkik: Muhammed Bâsil, Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, Beyrut.

Semînu'l-Halebî, Ahmed b. Yûsuf b. Abdüddâim (ts). *ed-Dürri'l-Mesûn Fi Ulûmi'l-Kitâbi'l-Meknûn*, tahkik: Ahmed Muhammed el-Harrât, Dâru'l-Kalem, Dimeşk.

Sibeveyh, Ebû Bişr 'Amr b. Osmân b. Kanber el-Hârisî (1983). *el-Kitâb*, üçüncü baskı, şerh ve tahkik: Abdusselam Muhammed Harun, 'Âlamu'l-Kütüb, Beyrut.

Süyûtî, Abdurrahman b. Ebû Bekir Celâlüddîn (1996). *el-İtkân fî Ulûmi'l-Kur'ân*, Dâru İbn Kesîr, Beyrut.

Süyûtî, Abdurrahman b. Ebû Bekir Celâlüddîn (2011). *Şerhu 'Ukûdi'l-Cumân fî'l-Me'ânî ve'l-Beyân*, tahkik: İbrahim Muhammed el-Hamdânî-Emin Lokman el-Habbâr, Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, Beyrut.

Süyûtî, Abdurrahman b. Ebû Bekir Celâlüddîn (ts). *ed-Dürri'l-Mensûr*, Dâru'l-Fikr, Beyrut.

Şevkânî, Muhammed b. Ali Muhammed b. Abdullah (h. 1414). *Fethu'l-Kadîr*, Dâru İbn Kesîr-Dâru'l-Kalem, Dimeşk-Beyrut.

Şimşek, M. S. (2012). *Günümüz Tefsir Problemleri*, Kitap Dünyası yay., İstanbul.

Taberî, Ebû Ca'fer Muhammed b. Cerîr (2001). *Câmiu'l-Beyân an Te'vîli Âyi'l-Kur'ân*, Tahrîc: Sıdkı Cemîl el-'Attâr, Dâru'l-Fikr, Beyrut.

Tozluyurt, M. (2016). "İstihza Eylemi ve Muslumanlar Uzerindeki Etkileri Hakkında Bir Analiz", *Kelam Araştırmaları Dergisi*, Ankara, cilt; 14, sayı; 1, ss. 119/145

Uğur, M. (1992). *Ansiklopedik Hadis Terimleri Sözlüğü*, TDVY., Anakara.

Üsküplü Hafız Ferid, (h. 1325). "Kur'ân-ı Celîlü'l-Ünvân İlm-i Hey'etin Keşfiyyât-ı Ahîresiyle Terakkıyyât-ı Âtiyye-i Beşerıyyeyi İhtiva Eder", *Sırâtımustakîm*, Dersaâdet, cilt 2. sayı 51. s. 392-393.

Üsküplü Hafız Ferid, (h. 1325). "Sükkân-ı Semâ," *Sırâtımustakîm*, Dersaâdet, cilt 3. sayı 59. s. 107-108.

Yunuszâde Ahmed Vehbi, (h. 1325). "Sükkân-ı Semâ ve Yerdekilerin Göktekilerle Âtiyen Muhâbere ve Muvâsala İhtimali", *Sırâtımustakîm*, Dersaâdet, c. 3, sayı 56, s. 56-59.

Yunuszâde Ahmed Vehbi, (h. 1325). "Sükkân-ı Semâ", *Sırâtımustakîm*, Dersaâdet, c. 3, sayı 67, s. 236-238.

Yunuszâde Ahmed Vehbi, (h. 1325). "Sükkân-ı Semâ", *Sırâtımustakîm*, Dersaâdet, c. 3, sayı 68, s. 253-255.

Zemahşerî, Ebû'l-Kâsım Cârullâh Mahmûd b. Ömer (h. 1407). *el-Keşşâf 'an Hakâiki't-Tenzîl*, Üçüncü Baskı, Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, Beyrut.

Zerkeşî, Bedrüddîn Muhammed b. Abdillâh (1988). *el-Burhân fî Ulûmi'l-Kur'ân*, Dâru'l-Fikr, Buyrut.

AFYONKARAHİSAR İLİ İÇİN FARKLI İÇ ORTAM SICAKLIĞINA GÖRE ISITMA AMAÇLI ENERJİ DEĞİŞİMİNİN ARAŞTIRILMASI

Mustafa ERTÜRK¹¹ - Zuhal OKTAY¹² - Can COŐKUN¹³
 Ali KEÇEBAŐ¹⁴ - Ali DAŐDEMİR¹⁵ - Yusuf ÇAY¹⁶
 Ali Etem GÜREL¹⁷ - Onur Vahip GÜLER¹⁸

ÖZET

Bu çalışmada Devlet Meteoroloji Genel Müdürlüğü'nden Afyon için temin edilen son otuz iki yılın meteorolojik veri seti kullanılmıştır. Bu veri seti ile ısıtma sezonundaki her ay için otuz iki yıllık dış hava sıcaklık dağılımları bulunmuştur. Dış hava sıcaklık dağılımları baz alınarak sezondaki her ay için on bir farklı iç ortam referans sıcaklığına (18-28°C) göre Afyon ili ısıtma derece saat (IDS)değerleri hesaplanmıştır. Bu ilimizde seçilen iç ortam referans sıcaklığının 1-11°C üzerinde veya altında olması durumunda enerji talebindeki artışın veya azalmanın oransal olarak değişimi hesaplanmıştır. Ayrıca ilimizdeki son otuz iki yıllık periyot göz önüne alınarak IDS değerinin yıllara göre değişimi ve küresel ısınma miktarı belirlenmiştir. Bu çalışma Afyonkarahisar'daki ısıtma sistemleri kullanıcılarının ısıtma amaçlı

¹¹ Balıkesir Üniversitesi Balıkesir Meslek Yüksekokulu Elektrik ve Enerji Bölümü, Sorumlu Yazar, Yrd.Doç.Dr., mustafaerturk65@gmail.com

¹² Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, Enerji sistemleri Mühendisliği, Prof. Dr, zuhal.oktay@gmail.com

¹³ Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, Enerji sistemleri Mühendisliği, Doç.Dr, dr.can.coskun@gmail.com

¹⁴ Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Enerji sistemleri Mühendisliği, Doç.Dr., alikecebas@mu.edu.tr

¹⁵ Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Enerji sistemleri Mühendisliği, Yüksek Lisans Öğrencisi., dasdemiralis@gmail.com

¹⁶ Sakarya Üniversitesi Teknoloji Fakültesi. Makina Mühendisliği, Doç.Dr, ycay@sakarya.edu.tr

¹⁷ Düzce Üniveristesi, Düzce Meslek Yüksekokulu Elektrik ve Enerji Bölümü, etemgurel@gmail.com

¹⁸ Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Teknoloji Fakültesi Enerji Sistemleri Mühendisliği Bölümü, Arş.Grv., onurguler@mu.edu.tr

enerji tüketimi konusunda, çevre-hava kirliliğinden dolayı oluşan küresel ısınma konusunda bilinçlendirilmesi, ısıtma sistemleri cihaz üreten sanayicileri, bu alanda çalışan akademisyenlere yardımcı olacağı düşünülmektedir. Afyonkarahisar için ısıtma amaçlı yapılan bu çalışma ilk defa Uluslararası Bolvadin sempozyumunda literatüre kazandırılmış olacaktır.

Anahtar Sözcükler: Afyonkarahisar ısıtma dönemi, Afyonkarahisar ısıtma derece saat, İç ortam referans sıcaklığına göre enerji değişimi, Afyonkarahisar aylık ısıtma derece saat, Afyonkarahisar küresel ısınma, Afyonkarahisar dış hava sıcaklık dağılımı.

ABSTRACT

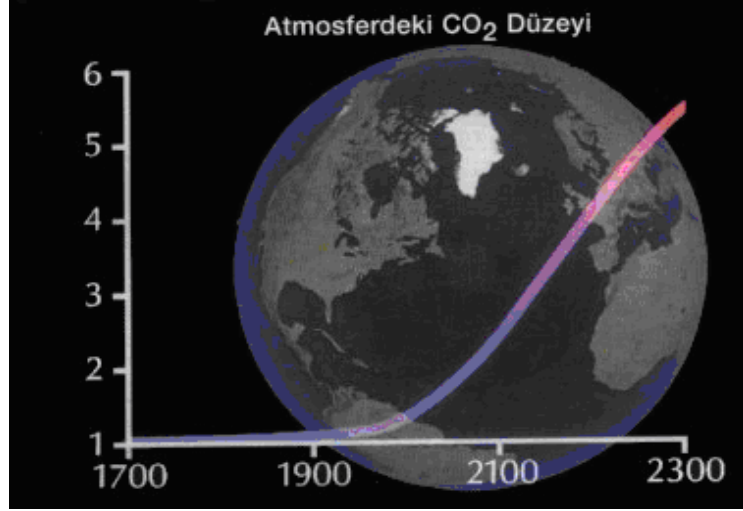
In this study, the data set of the past 32 years for Afyon obtained from Turkish State Meteorological Services was used. With this data set, outdoor temperature distribution for every month in heating season has been found for thirty two years. Heating value hours(HVH) values of Afyonkarahisar province were calculated according to eleven different indoor reference temperatures (18-28°C) basen on outdoor temperature distribution. Proportional change of the increase or the decrease in energy demand was estimated depending on the condition that the indoor reference temperature, which was selected for Afyonkarahisar province, is above or below the range of 1-11°C. In addition, considering the period of the past 32 years of the city, change in IDS values by years and global warming amount has been determined. With this study, it is thought that raising awareness of heating system users about energy consumption for heating, global warming, which results from environmental pollution and this may help to industrialists, who products heating system devices or academicians who working on this field. This study, for heating of Afyonkarahisar, will be brought in literature first time, in International Bolvadin Symposium.

Keywords: Heating season of Afyonkarahisar, Afyonkarahisar heating degree hour, energy chance according to indoor reference temperature, Afyonkarahisar monthly hearing degree hour, Afyonkarahisar global warming, Afyonkarahisar outdoor temperature distribution, cooling degree-hour energy change according to indoor reference temperature

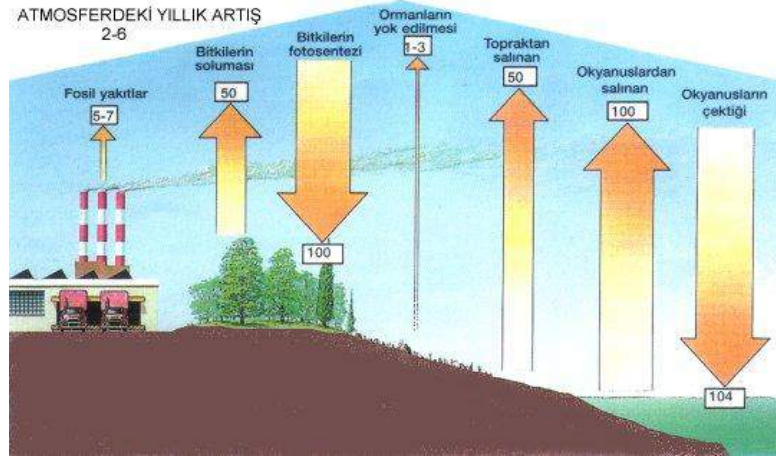
GİRİŞ

Buhar makinasının icadıyla, fosil kaynaklarından elde edilen güç sistemleri enerji kaynağı olarak üretimde kullanılmaya başlanmıştır. Bu durum, üretimi emek yoğun sistemler yerine teknoloji yoğun sistemlere yönlendirmiştir. Hızla artan dünya nüfusu ve refah düzeyide, enerjiye olan talebi her geçen gün artırmaktadır. Dünya enerji ihtiyacı ağırlıklı olarak fosil türü kaynaklardan karşılanmaktadır. Fosil yakıtların yenilenebilir kaynaklı olmaması yakın gelecekte artan enerji arzını karşılayamayacaktır. Baş döndürücü hızla tüketilen fosil yakıtlar atmosfer havasının kirlenmesine ve dünyanın küresel olarak ısınmasına neden olmaktadır.

Atmosferde 750 milyar ton dolayında karbondioksit bulunuyor. Yeryüzünde bitkilerin, hayvanların ve toprağın soluması, fosil yakıtların kullanılması, ormansızlaştırma ve okyanus atmosfer etkileşimi yüzünden her yıl yaklaşık 207 milyar ton karbondioksit atmosfere salınmaktadır. Öte yandan, kara bitkilerinin fotosentezi ve yine okyanus, atmosfer etkileşimi nedeniyle de yaklaşık 204 milyar ton karbondioksit atmosferden her yıl çekilmektedir[1]. Bu durumda yılda 3 milyar ton dolayında karbondioksit atmosfere eklenmektedir. Bu da aslında insanların fosil yakıt kullanımı sonucunda atmosfere salınan karbon dioksit miktarına eşit olmaktadır. Ne var ki dünyadaki fosil yakıt rezervleri, atmosferdeki karbondioksit düzeyini 5-10 katına çıkmasına neden olmuş ve denge bozulmuştur. Şekil 1'de atmosfer ile yeryüzü arasındaki karbondioksit alışverişi gösterilmektedir. Şekil 2'de atmosferdeki CO₂ artışı verilmektedir.

Şekil 1. Atmosfer ile yeryüzü arasındaki CO₂ alışverişi[1]

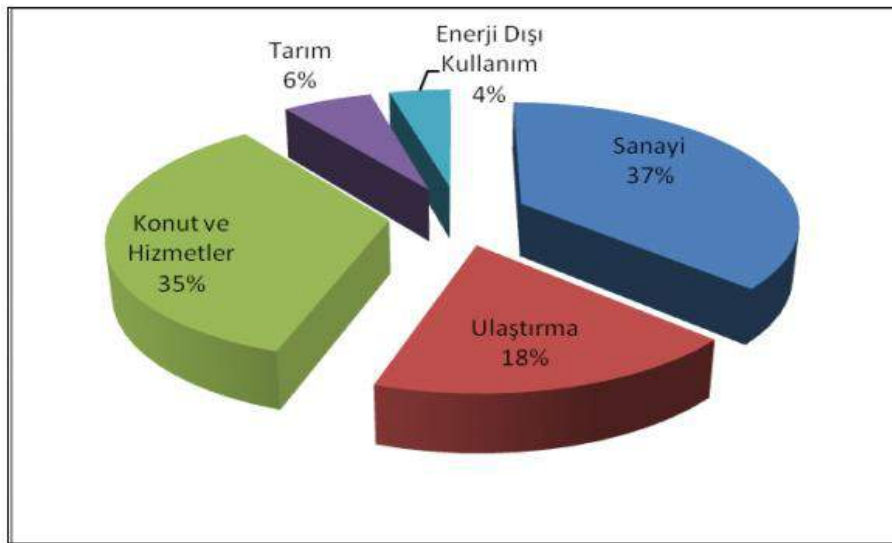

Şekil 2. Atmosferdeki CO₂ artışı[2]

Dünya enerji konseyi (WEC), gelecekteki enerji ihtiyacının karşılanması için bir kaç senaryo yayınlamıştır. Tüm senaryolar özellikle de gelişen ülkeler için sosyal ve ekonomik gelişme sağlanması için oluşturulmuştur. 1990–2050 arasında birincil enerji tüketiminin en iyi çevresel şartlar düşünüldüğünde % 50 oranında artabileceği ifade edilmiştir. En yüksek büyüme oranı

senaryosu düşünöldüğünde ise bu tüketimin % 275 civarında artabileceği ortaya konmuştur [3].

şekil 3'e bakıldığında Türkiye 2010 yılı nihai enerji tüketiminin sektörel dağılımına göre konut ve hizmetlerdeki enerji tüketiminin %35 olduğu görölmektedir.

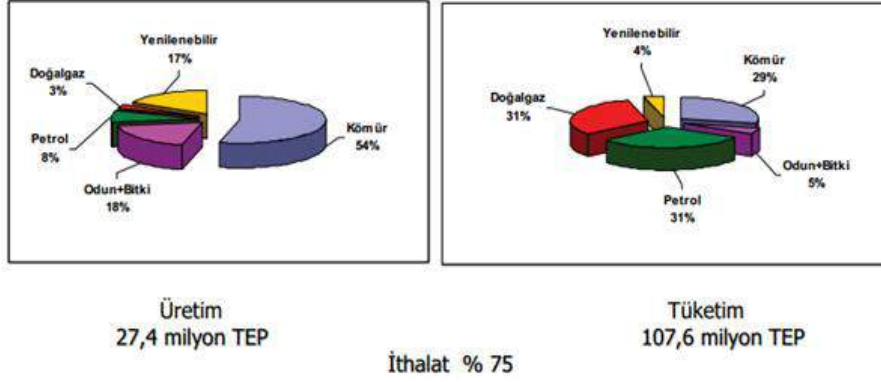

şekil 3. Nihai enerji tüketiminin 2010 yılındaki sektörel dağılımı [4].

şekil 4'de göröleceği üzere 80.2 milyon ton eşdeğer petrol üretim açığı vardır. Bu durum tüketeceğimiz enerjinin % 75'ni ithal etme zorunluluğunu ortaya çıkarmaktadır.

Binalarda enerjinin etkin kullanımında ilk oluşturulan standart ve yönetmeliklerde ısı kayıpları en düşük düzeye çekilmeye çalışılmıştır. Daha sonrasındaki süreçte HVAC sistemlerinin verimliliği üzerinde yoğunlaşılmıştır. 2000'li yılların başından itibaren mevcut kaynakların gelecek nesillere yetmeyeceği fark edilerek 'sürdürülebilirlik' kavramıyla fosil

yakıt kullanımının olabildiğince azaltımı sağlanmaya çalışılmıştır. Bu süreçte sürdürülebilirlik kavramıyla yenilenebilir enerjinin binalarda kullanımı sağlanmaya çalışılmaktadır [5].

Şekil 4. Birincil enerji üretimi ve tüketimin yapısı[4].

Yukarıda bahsedilen süreçle birlikte değerlendirildiğinde binalardaki enerji tüketiminin azaltılması dört başlık altında değerlendirilebilir. (i) Isıtma ve soğutma yüklerinin azaltılması: hem alışkanlıkların değiştirilmesi hem de yalıtım yapılması (ii) Daha verimli ısıtma ve soğutma sistemleri kullanımı; havalandırma ve iklimlendirme tesisatının iyileştirilmesi ve otomasyon sistemlerin kullanılması. (iii) Elektrik tüketiminin azaltılması için daha verimli cihazlar kullanılması. (iv) Binalarda yenilenebilir enerji kullanımının artırılması [6].

Bu çalışmada Afyon ili ısıtma yüklerinin azaltılması amacıyla, iç ortam sıcaklığındaki değişimin etkisi kapsamlı bir şekilde analiz edilmiştir. Analiz sonuçları Tablo1,2,3 ve Şekil 5, 6, 7, 8, 9'da verilmiştir.

1. DERECE ZAMAN YÖNTEMLERİNİN AÇIKLANMASI

Kapalı hacimlerde ısıtma sezonundaki enerji ihtiyacı ve buna bağlı yakıt tüketimi, daha önce belirlenmiş mimari tasarım, bina yapımında kullanılan malzeme (dış duvar, döşeme, kolon, çatı) karakteristikleri, geçmiş yıllara ait dış hava sıcaklık ölçümleri ve bölge nüfusuna bağlı olarak belirlenebilir. Belirli bir zaman aralığında bir mahalin ısıtılmasına yönelik enerji ihtiyacını öngörme yöntemlerinden biri derece zaman yöntemidir. Yöntem, bir mahalin enerji ihtiyacının iç ve dış ortamların sıcaklık farkı ile doğru orantılı olduğunu kabul etmektedir. Enerji hesaplamaları, dış ortam sıcaklığının, denge sıcaklığı olarak tanımlanmış bir sıcaklıktan daha düşük olduğu süreler boyunca gerçekleştirilir [7].

Isıtma ve soğutma yükü hesaplamaları, binalarda enerji analiz işlemlerinde geçmiş yıllara ait iklim verileri kullanılmaktadır. Binalarda ve iklimlendirme sistemleri için çeşitli enerji tahmin yöntemleri geliştirilmiştir. Genel olarak bu yöntemler ikiye ayrılır. Bunlardan birincisi doğrulukları ve sonuçları açısından sınırlı olmasına rağmen derece gün, derece saat ve bin yöntemlerini içine alan statik yöntemlerdir. Diğerleri ise binanın dinamik davranışı göz önüne alınan dinamik yöntemler olup daha çok bina enerji simülasyonu olarak bilinirler [8-10].

Derece zaman yöntemleriyle (i) binaların ve iklimlendirme sistemlerinin ısıtma-soğutma yükleri hesaplanmakta (ii) her il için ısıtma ve soğutma sezonları belirlenebilmekte (iii) doğalgaz taşıma boru hatları boyutlandırılmakta (iv) konutlarda ısıtma amaçlı yakıt miktarının yıllık olarak belirlenmekte (v) ülkemizin yıllık yakıt tüketiminin hesaplanmakta (vi) ömür maliyet analizine göre optimum dış duvar yalıtım kalınlıklarının bulunmakta (vii) tarımda ekim, dikim, hasat zamanları belirlenip

ürünün nerede yetiştirileceği belirlenmekte (viii) zirai mücadelenin ise hangi günlerde olacağının tahmin edilmesinde kullanılmaktadır [11].

1.1 Derece Zaman Hesaplama Yöntemleri

Literatürde derece zaman yöntemiyle ilgili üç farklı yöntem (bin, derece gün, derece saat) bulunmaktadır. Bildiri metnini uzatmamak için bu çalışmada kullanılan derece saat (DS) yöntemi açıklanmıştır.

1.1.1 Derece Saat Yöntemi

Kapalı hacimlerin ısıtılması veya soğutulması için gerekli enerji DS yöntemi ile kolaylıkla tahmin edilebilir. Bu yöntemde ısıtma ve soğutma amaçlı gerekli olan enerjinin, dış ortam sıcaklığı ve denge noktası sıcaklığı arasındaki farkla orantılı olduğu kabul edilir. DS yönteminde, en az on yıl geçmişe yönelik yıllık 8760 saatlik ortalama ölçüm değerlerinin olması gereklidir. Denge noktası sıcaklığı, bir binada ısıtmaya veya soğutmaya ihtiyaç duyulmadığı durumdaki dış ortam sıcaklığıdır. Genelde, yalıtımsız bir bina için derece saat değerleri ısıtmada 18°C, soğutmada ise 22°C denge sıcaklığı için hesaplanır. DS hesaplamalarında Bunun içinde bir yıl içerisinde toplam 8760 saatlik ölçüm değerlerinin olması gerekir. Isıtma derece saat (IDS)) değerleri aşağıdaki denklemlerle belirlenir [12].

$$IDS = (1 \text{ saat}) \sum_{\text{saatler}} (T_b - T_d)^+ \quad (1)$$

T_b : Saatlik iç ortam sıcaklığı [°C]

T_d : Saatlik dış ortam sıcaklığı [°C]

Denklemlerdeki parantezin üzerindeki '+' işareti sadece pozitif değerlerin hesaba katılacağını göstermektedir. Isıtma derece saat

(IDS), aylık veya yıllık ısıtma enerjisi gereksinimi, kWh olarak aşağıdaki denklemlerden hesaplanabilir.

$$Q_1 = \frac{K_{top}}{\eta} IDS \left(\frac{1}{1000} \right) \quad (3)$$

Q_1 : Isıtma enerjisi gereksinimi [kWh]

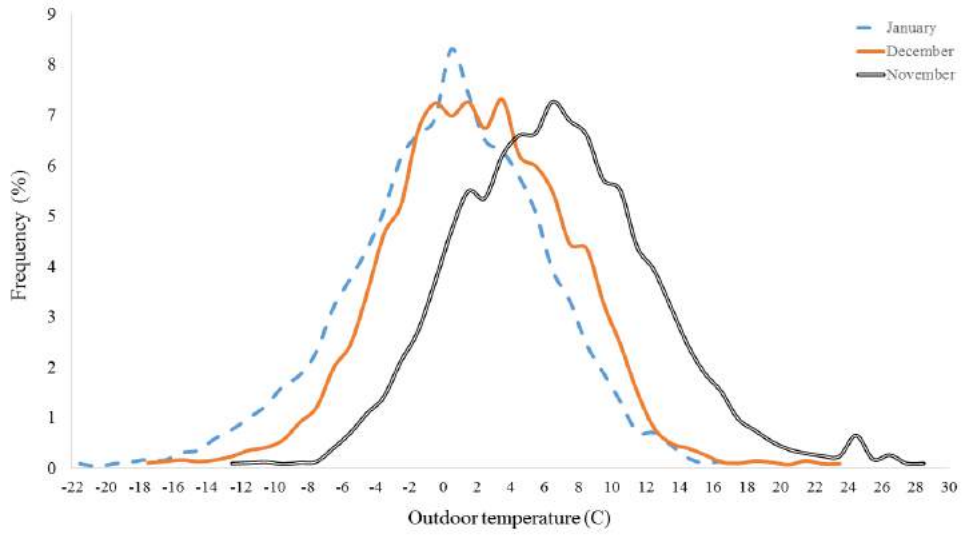
2. HESAPLAMA YÖNTEMİ VE ANALİZ

Bu alışmada Devlet Meteoroloji Genel Müdürlüğü'nden '.txt' dosyası olarak Afyonkarahisar için temin edilen meteorolojik veri seti kullanılmıştır. Bu set 1972-2010 yılları arasında Afyonkarahisar için kayıt altına alınan dış hava sıcaklık dağılımlarıdır. '.txt' dosyaları excel dosyası formatına dönüştürölüp yazılan visual basic tabanlı yazılıma aktarılmıştır. Bu yazılımla Afyonkarahisar için aylık bazda analizler yapılmıştır. Analiz sonucunda maksimum ve minimum sıcaklıklar ve ikisi arasında görölen sıcaklıkların toplamdaki yüzde olarak sayısı 1°C farkla bulunmakta ayrıca 12 ayın ortalaması alınarak yıllık sıcaklık dağılıma göre Afyonkarahisar ilinin ısıtma IDS değerleri hesaplanmıştır.

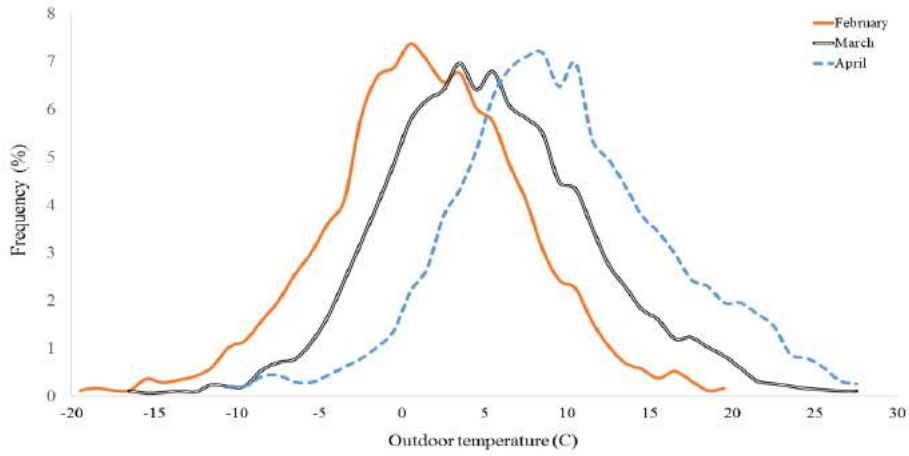
2.1 Afyon ili için dış sıcaklık dağılım değerinin tespiti

Afyon ili için derece-saat değerlerini belirleme aşamasında dış sıcaklık dağılımları her ay için tespit edilmiştir. Afyon ilinde ısıtma sezonu Kasım ayında başlamakta Nisan ayı sonunda sonlanmaktadır. Kasım-Ocak ayları dış hava sıcaklık dağılımları

şekil 5'te şubat-Nisan arasını kapsayan dış hava sıcaklık dağılımları şekil 6'da verilmiştir. Grafiklerden her ay için gerçekleşmesi muhtemel sıcaklıkların yzdesel dağılımı ortaya konmaktadır. Her ay için ortalama sıcaklık değeri grafikte yer alan dağılımın tepe noktasına yakın çıkmaktadır. Örneğin ocak ayı için ortalama dış sıcaklık değeri olan 0.2 C değeri tepe noktasına oldukça yakın bir değerdir.

şekil 5. Kasım, Aralık, Ocak ayları için dış sıcaklık dağılımı

Şekil 6. Şubat, Mart ve Nisan ayları için dış sıcaklık dağılımı

2.2 Afyonkarahisar İli IDS Değerlerinin Hesaplanması

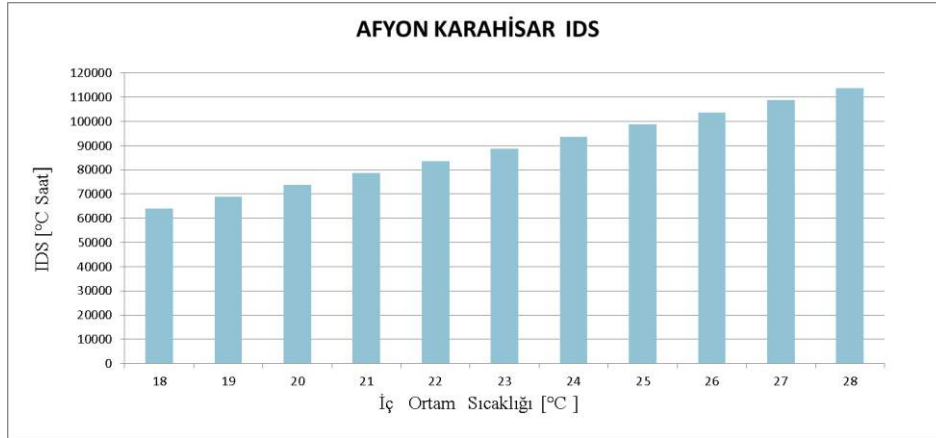
Afyonkarahisar meteorolojik veri seti ile yapılan analiz sonuçlarına göre ısıtma IDS değerleri Tablo 1’de verilmiştir. Tabloda ısıtma sezonu ekim, kasım, aralık, ocak, şubat, mart, nisan ayları olarak düşünülerek ve 11 farklı (18-28°C) iç ortam referans sıcaklığına göre Afyonkarahisar ili IDS değerleri hesaplanmıştır. Bu ısıtma değerleri Afyonkarahisarlılar tarafından daha iyi anlaşılabilmesi için termodinamik tablolara (Tablo2,3) dönüştürülmüştür.

Tablo 1 Afyonkarahisar ısıtma sezonundaki aylara göre ve sezonluk IDS değerleri. [10]

Referans Sıcaklık (°C)	AFYONKARAHİSAR							Isıtma Derece-Saat
	Aylar							
	Ocak	Şubat	Mart	Nisan	Ekim	Kasım	Aralık	Toplam
	Ayların toplam içindeki yüzdeler (%)							
18	20,0	18,6	14,3	9,0	7,1	13,1	18,0	64097
19	19,6	18,3	14,3	9,3	7,4	13,2	17,7	68930
20	19,3	18,1	14,4	9,6	7,8	13,3	17,5	73811
21	19,0	17,9	14,4	9,8	8,1	13,4	17,4	78732
22	18,7	17,7	14,4	10,1	8,4	13,5	17,2	83686
23	18,5	17,5	14,4	10,3	8,7	13,5	17,0	88665
24	18,3	17,3	14,4	10,5	9,0	13,6	16,9	93663
25	18,1	17,2	14,4	10,7	9,3	13,6	16,8	98676
26	17,9	17,0	14,4	10,9	9,5	13,6	16,7	103701
27	17,7	16,9	14,4	11,0	9,7	13,7	16,5	108732
28	17,6	16,8	14,4	11,2	9,9	13,7	16,4	113767

Tablo 1'e bakıldığında 11 farklı iç ortam referans sıcaklığı ve sezondaki her ay için ısıtma derece saat değerleri ayrıntılı olarak görölmektedir. Bu tablo incelendiğinde ısıtma sistemlerinin farklı iç ortam sıcaklıklarında ısıtma derece saat değerleri sezonluk toplam olarak, ısıtma sezonundaki her ay için IDS değerleri de sezondaki toplam IDS değerlerine göre yüzde olarak IDS değerleri verilmiştir. Bu yaklaşım ısıtma sistemleri kullanıcılarının ekonomi ve çevre açısından daha duyarlı hale gelmesine yardımcı olacaktır.

Şekil 7'de sezonluk IDS değerlerine göre, 11 farklı iç ortam referans sıcaklığı dikkate alınarak IDS değerlerindeki değişim gösterilmiştir.

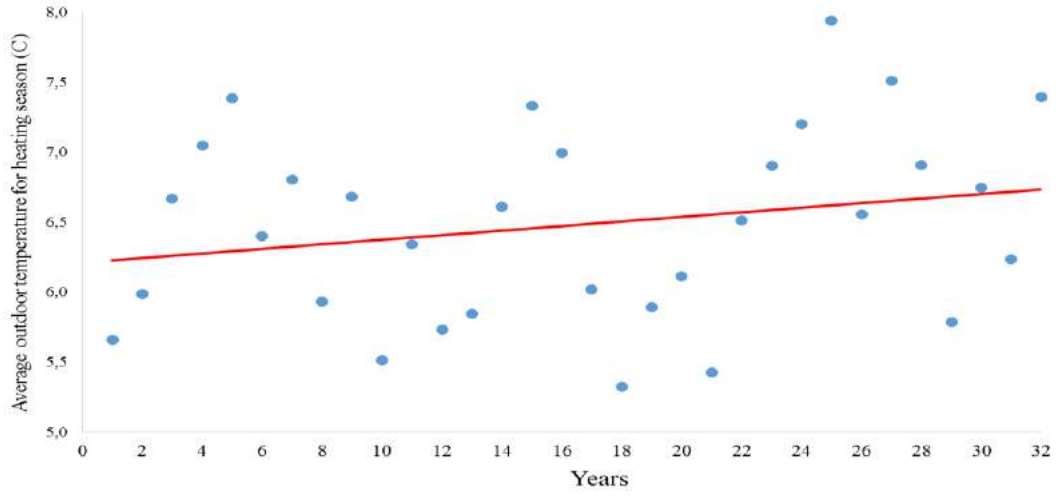

Şekil 7. 11 Farklı iç ortam referans sıcaklığı dikkate alınarak IDS değerleri.

Bu şekilde 18-28 °C iç ortam referans sıcaklığındaki değişimin her $\pm 1^\circ\text{C}$ için yaklaşık 5000 DS değişim olduğu görülmektedir. 23-18°C iç ortam referans sıcaklıkları arasındaki oransal değişimin daha fazla olduğu dikkat çekmektedir. Bu durumun daha iyi anlaşılması için iç ortam sıcaklığındaki değişime bağlı olarak enerji ihtiyacındaki oransal değişim Tablo 2’de verilmiştir.

2.2.1 Derece-Saat değerindeki değişim trendinin tespiti

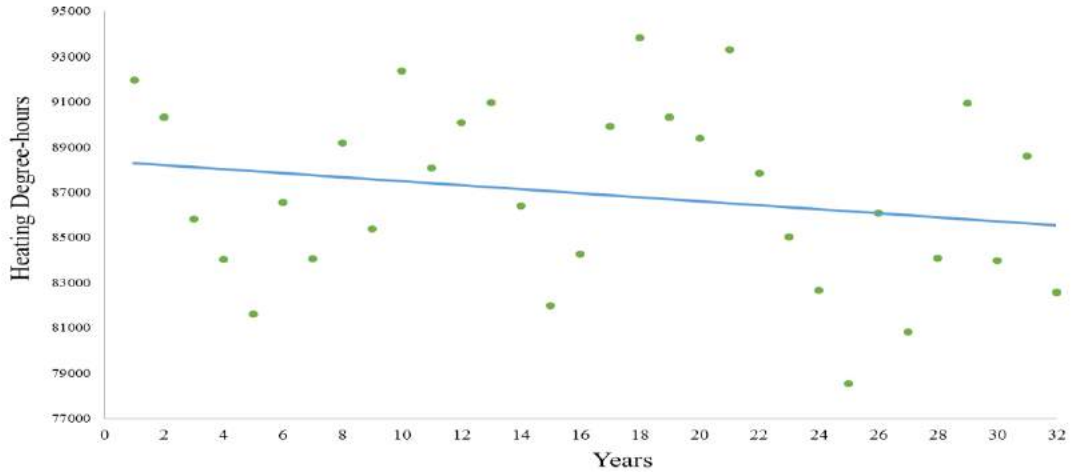
Afyon ili için 32 yıllık dış sıcaklık dağılımı incelenerek yıllara bağlı derece-saat değerlerindeki değişim trendi tespit edilmiştir. Isıtma sezonu iç dış sıcaklıktaki değişim yıllara bağlı olarak Şekil 8’de sunulmuştur.

Şekil 8. Isıtma sezonu için ortalama dış sıcaklıktaki değişim trendi

32 yıllık süreç göz önüne alındığında ısıtma sezonu için ortalama dış sıcaklıkta 0.5248 C mertebesinde bir sıcaklık artışı meydana gelmiştir. Isıtma sezonu için dış sıcaklık 6.2 C den 6.72 C ye çıkmıştır. Dış sıcaklıktaki artışın bir neticesi olarak Isıtma derece-saat değerlerinde bir azalma meydana gelmektedir. Şekil 9'da azalma trendi açık bir biçimde görülmektedir. Isıtma derece-saat değerinin tespiti noktasında iç ortam referans sıcaklık 22.6 °C alınmıştır. 32 yıllık süreçte ortalama ısıtma derece-saat değerinde toplamda 2838 DS'lik azalma meydana gelmiştir. Bu azalma %3.2'e tekabül etmektedir

Şekil.9 Isıtma derece-saat değerindeki değişim

3. FARKLI İÇ ORTAM SICAKLIğININ ENERJİ TALEBİNE ETKİSİNİN ARAŞTIRILMASI

Tablo 2'de Afyonkarahisar IDS değerleri baz alınarak iç ortam sıcaklığındaki $\pm 1^\circ\text{C}$ farkın ısıtma enerji talebin değişimi oransal olarak verilmiştir. Bu tablonun 1 inci sütununda değiştirilmesi istenen iç ortam sıcaklığı (DİİOS), iç sütunlarda referans alınacak iç ortam sıcaklığı (RİOS) son sütunda ise IDS değerleri gösterilmiştir.

Tablo 2.RİOS'a göre IDS değerinin yüzde olarak değişimi.[10]

AFYONKARAHİSAR												
DİİOS [°C]	RİOS [°C]											IDS [°C saat]
	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	
18	0,0	-7,0	-13,2	-18,6	-23,4	-27,7	-31,6	-35,0	-38,2	-41,1	-43,7	64097
19	7,5	0,0	-6,6	-12,4	-17,6	-22,3	-26,4	-30,1	-33,5	-36,6	-39,4	68930
20	15,2	7,1	0,0	-6,3	-11,8	-16,8	-21,2	-25,2	-28,8	-32,1	-35,1	73811
21	22,8	14,2	6,7	0,0	-5,9	-11,2	-15,9	-20,2	-24,1	-27,6	-30,8	78732
22	30,6	21,4	13,4	6,3	0,0	-5,6	-10,7	-15,2	-19,3	-23,0	-26,4	83686
23	38,3	28,6	20,1	12,6	5,9	0,0	-5,3	-10,1	-14,5	-18,5	-22,1	88665
24	46,1	35,9	26,9	19,0	11,9	5,6	0,0	-5,1	-9,7	-13,9	-17,7	93663
25	53,9	43,2	33,7	25,3	17,9	11,3	5,4	0,0	-4,8	-9,2	-13,3	98676
26	61,8	50,4	40,5	31,7	23,9	17,0	10,7	5,1	0,0	-4,6	-8,8	103701
27	69,6	57,7	47,3	38,1	29,9	22,6	16,1	10,2	4,9	0,0	-4,4	108732
28	77,5	65,0	54,1	44,5	35,9	28,3	21,5	15,3	9,7	4,6	0,0	113767

Tablo 2'de DİİOS ile RİOS'un aynı sütun ve satır rakamlarının keşiştiği yerin sıfır olduğu görölmektedir. 0,0 değerinin alt ve üst tarafına bakılarak enerji talebindeki oransal artış ve azalma net olarak görölmektedir. Bu tabloda RİOS'a göre, DİİOS yüksek seçildiğinde değişimin oransal olarak arttığı pozitif sayı olarak, RİOS'a göre, DİİOS düşük seçildiğinde ise değişimin oransal olarak azaldığı negatif sayı olarak görölmektedir. Örnek olarak bu Tablo'da RİOS 22°C iken DİİOS 25°C' ye çıkarılması istendiğinde % 17.9'luk enerji talebinin artmış olduğu, RİOS 22°C iken 20°C'ye düşürüldüğünde ise % 11.8'lik enerji talebinin azalacağı görölmektedir.

Tablo 2’de oransal olarak verilen enerji değişiminin daha net anlaşılabilmesi için değişim sayısal olarak düzenlenip Tablo 3’te verilmiştir. Bu tabloda RİOS’na göre DİİOS büyük seçilirse enerji talebinin pozitif sayı olarak arttığı, RİOS’na göre DİİOS küçük seçilirse değişimin sayı olarak azaldığı görülmektedir. Misal olarak RİOS 22°C iken DİİOS 25°C’ye çıkarılması istendiğinde IDS değeri 14990 artmakta, RİOS 22°C iken DİİOS 20°C’ye düşürülmesi istendiğinde IDS değeri 9875 azalmaktadır.

Tablo 3. RİOS’a göre IDS değerin sayısal değişimi

AFYONKARAHİSAR												
RİOS [°C]	DİİOS [°C]											IDS [°C saat]
	18	19	20	21	22	23	24	25	26	27	28	
18	0	4833	9714	14635	19589	24568	29566	34579	39604	44635	49670	54335
19	-4833	0	4881	9802	14756	19735	24733	29746	34771	39802	44837	59055
20	-9714	-4881	0	4921	9875	14854	19852	24865	29890	34921	39956	63840
21	-14635	-9802	-4921	0	4954	9933	14931	19944	24969	30000	35035	68679
22	-19589	-14756	-9875	-4954	0	4979	9977	14990	20015	25046	30081	73563
23	-24568	-19735	-14854	-9933	-4979	0	4998	10011	15036	20067	25102	78485
24	-29566	-24733	-19852	-14931	-9977	-4998	0	5013	10038	15069	20104	83437
25	-34579	-29746	-24865	-19944	-14990	-10011	-5013	0	5025	10056	15091	88414
26	-39604	-34771	-29890	-24969	-20015	-15036	-10038	-5025	0	5031	10066	93410
27	-44635	-39802	-34921	-30000	-25046	-20067	-15069	-10056	-5031	0	5035	98420
28	-49670	-44837	-39956	-35035	-30081	-25102	-20104	-15091	-10066	-5035	0	103441

4. SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu alışma Afyonkarahisar ili 11 farklı iç ortam sıcaklığına göre ısıtma amaçlı enerji ihtiyaçlarını tahmin eden ilk çalışma olup literatüre kazandırılmıştır. Çalışmada bu ilimizin IDS değerleri, ısıtma sezonlarındaki ayların dış hava sıcaklık dağılımlarına göre hesaplanarak son derece kullanımı basit tablolar haline getirilmiştir. Ayrıca ısıtma sistemlerinde iç ortam sıcaklığındaki 1°C değişime bağlı olarak enerji tüketimi; oransal ve sayısal değişimi araştırılıp termodinamik tablolar gibi farklı bir yaklaşım getirilerek ısıtma amaçlı iç ortam sıcaklığının enerji tüketimi üzerindeki etkisi ayrıntılı olarak açıklanmıştır. Son 32 yıllık süreçte ilimizin küresel olarak ısınması nedeniyle ortalama ısıtma derece-saat değerinde toplamda 2838 C-saat biz azalma meydana gelmiştir. Bu azalma %3.2'e tekabül etmektedir. İlimizin küresel olarak ısınma etkisi ilk defa literatüre bu çalışmayla kazandırılmıştır.

Bu yaklaşımın Afyonkarahisar' daki ısıtma sistemleri kullanıcıları için pratik bir kaynak olacağı dşnlmektedir.

Kaynakça

- [1] http://www.haberbilgi.com/bilim/cevre/kuresel_isinma03.html
- [2] www.yerbillmleri.coö
- [3] Nakicenovic, N., Grübler, A., McDonald, A. (Eds.). Global Energy Perspectives. **Cambridge University**. 299, (1998).
- [4] Elektrik İşleri Etüt İdaresi Genel Müdürlüğü
- [5] Arısoy A.,TTMD Eskişehir çalıştayı, (Şubat 2009)
- [6] Coşkun, C., Oktay Z., Ertürk M. (2009). Konutların ısıtma sezonunda seçilen iç ortama sıcaklık parameteresinin enerji-maliyet-çevre açısından değerlendirilmesi ve bir uygulama örneği. *IX. Ulusal Tesisat Mühendisliği Kongresi*, 529-538.
- [7] DURMAYAZ A., KADIOĞLU M., "Heating energy requirements and fuel consumptions in the biggest city centers of Turkey", **Energy Conversion and Management**, (2003).
- [8] Bulut, H., Büyükalaca, O., Yılmaz, T., Aktacir, M. A.. GAP bölgesi için detaylı iklim verileri, Harran Üniversitesi GAP IV. Mühendislik Kongresi Bildiriler Kitabı, 183-191, Şanlıurfa, 2002.
- [9] Büyükalaca, O., Bulut, H.,Yılmaz, T.. Analysis of variable-base heating and cooling degree-days for Turkey, **Applied Energy**, 69/4, 269-283, (2001).
- [10] Papakostas, K., Kyriakis, N.. Heating and cooling degree-hours for Athens and Thessaloniki, Greece, **Renewable Energy**, 30, 1873-1880, (2005).
- [11] Ertürk, M. Isıtma ve soğutma derece saat hesaplamalarında farklı bir yöntemin araştırılması ve geliştirilmesi. Doktora Tezi. Balıkesir Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Makina Mühendisliği Anabilimdalı, Balıkesir,(2012)
- [12] Büyükalaca, O. ve Bulut, H.. Detailed weather data for the provinces covered by the Southeastern Anatolia Project(GAP) of Turkey. *Applied Energy*, 77, 187-204, (2003).

RESMİ BELGELERE GÖRE AFYON/BOLVADİN ŞEHİTLERİ ÜZERİNE İSTATİSTİKİ BİR İNCELEME(ÇANAKKALE ŞEHİTLERİ ÖRNEĞİNDE)

A.Levent ERTEKİN¹
Necat ÇETİN²

ÖZET

Şehitler konusu ülkemizde kaynakların yetersizliği nedeniyle hale çözülememiş bir konudur. Çünkü bu konuda sadece Milli Savunma Bakanlığı'nın yayını dışında başka yayınlanan kaynak bulunmamaktadır. Hâlbuki bu konuda il ve ilçe nüfus müdürlükleri arşivinde bulunan vefiyata mahsus defterler ve 1934 yılında yapılan nüfus taraması sırasında tutulan kayıtsız ölüm defterleri şehitler önemli kaynaklardır. Buna göre Afyon ilinden 3273 şehidin 369 şehit Bolvadinlidir. Bu şehitlerin cephelere göre dağılımı; İç isyanlarda 7, Trablusgarp savaşında 1, Balkan savaşında 1, I.Dünya Savaşında 305, İstiklal savaşında 50 şehit olmuştur. I.Dünya savaşının en önemli cephesi olan Çanakkale cephesinde 194 şehit Bolvadinlidir.

Çanakkale cephesinde şehit olanlara baktığımızda kolordu seviyesinde 150 şehidin 52 kişi ile 3. kolordudandır. Alay seviyesinde ise 44 şehitten 55. alaydan 9 şehidi vardır. Çanakkale cephesindeki şehit olan 190 kişinin 121' si piyade sınıfındandır. Şehitlerin 174' ü er rütbesindedir. Cephede şehit olanların 194'ü 1915 yılında şehit olmuştur. 194 şehidin 178'si Bolvadin askerlik şubesinden silâh altına alınmıştır. Şehit olanların yaşı 23 ile 41 yaş arasında değişmektedir. Şehitler Bolvadin'in 10 değişik yerleşim birimindedir.

¹ Eğitimci-Yerel Tarih Araştırmacısı-İzmir aleventertekin@yahoo.com

² Eğitimci-Yerel Tarih Araştırmacısı-Torbalı ncingmail.com

şehit oldukları yerler kimisi cephe hattında kimisi ise hastanededir. Vefiyata mahsus vukuat defterleri ve kayıtsız ölüm defterlerinin de incelenmesinden sonra bu sayının 4-5 kat artacağı şüphesizdir. Çünkü daha önce aynı konuda yaptığımız Torbalı, Tire, Ödemiş ve Bayındır ilçelerinde nüfus arşiv kaynaklarının incelenmesi ile resmi şehit sayısı 5-6 katına çıkmıştır. Aynı sayının Afyon ili içinde geçerli olacağı aşikârdır. Bu defterler bu gün Nüfus ve vatandaşlık İşleri Genel Müdürlüğü arşivine alınmıştır. Çalışmada vefata mahsus defterlerin ve 1934 yılı tarama kayıtsız ölüm defterlerinin nasıl bir metotla inceleneceği üzerinde açıklamalar yapılacaktır.

Anahtar kelimeler:

şehit, Afyon, Bolvadin, Çanakkale cephesi, Nüfus kayıtları

ABSTRACT

**ACCORDING TO THE OFFICIAL DOCUMENTS;
RESEARCH ON MARTYRS IN AFYON/BOLVADIN**

The subject of martyrs hasn't solved yet because the documents haven't got enough information. Only ministry of defence has some documents about martyrs. However, unknown casualties in 1934, and the notebooks which the most are about the number of martyrs are important documents. According to this, there are 3273 martyrs in Afyon and 369 of them are from Bolvadin. Distribution of these martyrs to the fronts in the wars, inner rebellion 7, war of Trablusgarp 1, wars of Balkan 1, world war I 305, İstiklal war 50, There are 194 martyrs in Çanakkale front and 121 of them are from Bolvadin. When we look at the Çanakkale front, 52 of 150 martyrs are from 3. th corps, 9 of 44 martyrs are from 55. nd division, 121 of 194 martyrs are from infantry in Çanakkale front. 194 of martyrs are enlisted men, martyrs who are in Çanakkale front died in 1915. 178 of 194 martyrs are taken Bolvadin.

Their ages are between 23 and 41. martyrs are 10 different zones of Bolvadin. When the documents are searched, this number can increase because when we searched the documents about towns Torbalı,

Ödemiş, Tire, Bayındır, the real number can be seen exact'y the number ist the sam efor the province Bolvadin. Today,these documents have taken to General Directorate of population. İn the research. Explanations about unknawn casualties in 1934 will be done in this research.

Key Word:

Martry, Afyon, Bolvadin, Çanakkale front, registration Office.

Zorlu bir coğrafyada yaşayan ülkemiz hem politik hem de jeopolitik açıdan oldukça sıkıntılı dönemler yaşamış. Vatan toprağını korumada her dönem oldukça yüksek bedel ödemek zorunda kalmıştı. Her karışı için şehitlik gibi yüksek bir bedel ödenen ülkemizde şehitler konusu kesin ve net şekilde açığa kavuşturulmamış konulardan birisidir. Bu konuda ne yazık ki Milli Savunma Bakanlığının resmi belgelere göre hazırlanan tek yayından başka da kaynak bulunmamaktadır.

Hâlbuki bugüne kadar çok fazla gündeme gelmemiş olan farklı kaynaklarda incelenmesi gereken önemli verileri içinde barındırmakta. Şehitlerin tespiti ile ilgili kaynaklara genel olarak baktığımızda beş farklı kaynağın sentezi gerekmektedir. İnsan kaynaklarının envanterinin farklı birimlerce tutulmasından kaynaklanan bu duruma göre şehit kayıtlarına rastlanan belgeler şöyledir;

1-Milli Savunma Bakanlığı kayıtları: 5 cilt halinde resmi kayıtlara dayandırılarak 1998 yılında Milli Savunma Bakanlığı tarafından³ yayınlanmış olup kütüphanelerde tüm okuyuculara açık bulunmaktadır.

2-Asker künye defterleri: 15 yıl öncesine kadar il-ilçe askerlik şubesi arşivlerinde saklanan bu defterler Milli Savunma Bakanlığı'nın Ankara Lodumlu'da bulunan arşiv müdürlüğünde toplanmıştır. şuan için araştırmaya kapalıdır.

3-İdari birimlerin nüfus esas defterleri: R.1316(1900 M.) yılında yayınlanan nüfus sicil nizamnamesine göre tüm ülkede yapılan son Osmanlı nüfus tahriri hem sayım hem de yazım özelliği taşımaktadır. Tahrir 1320 yılında başlamış ve 1323 yılında tamamlanmıştır. Bu defterleri kişilerin bilgilerinin olduğu sayfanın karşı tarafında kişilerle ilgili açıklamalar

³ Şehitlerimiz, Osmanlı-Rus, Osmanlı-Yunan, Trablusgarp, Balkan, I. Dünya, İstiklal, Kore, Kıbrıs, İç Güvenlik, C. I-V, Milli Savunma Bakanlığı Yayınları, 1998.

bulunmaktadır. Özellikle ölüm nedeni ve kayıtları seferberlik dönemindeki ölümlerle çok önemli kayıtlar olabilmektedir.

4-Vefayata mahsus vukuat defterleri: Ölüm defteri de denmektedir. Kişilerin ölüm nedeni, yeri, tarihi ile ilgili kayıtların tutulduğu defterlerdir. İl ve ilçe nüfus müdürlüğü arşivlerinde iken şuan Nüfus ve Vatandaşlık İşleri Genel Müdürlüğü arşivine alınmıştır. Özellikle “askerde-şehiden” kayıtları önemlidir⁴.

5-Kayıtsız ölümler defteri: 1933 yılında çıkarılan nüfus af kanunu ile kayıtsız doğum, kayıtsız evlilik ile birlikte kayıtsız ölüm defter kayıtlarıdır. 1934 yılında tüm ülke de nüfus taraması yapılmış kayıtsız ölümler kaydedilerek ölüm işlemleri gerçekleştirilmiştir. Kayıtsız ölüm defterleri aileleri verdikleri beyanlara göre ölüm yer ve tarihleri seferberlik dönemindeki kayıplar için önemlidir⁵. İl ve ilçe nüfus müdürlüğü arşivlerinde iken şuan Nüfus ve Vatandaşlık İşleri Genel Müdürlüğü arşivine alınmıştır.

Bu konuda bölgenin yerel tarih araştırmacılarından Necat Çetin ile birlikte yaptığımız beş farklı ilçedeki araştırmalarımız resmi belgelerin dışındaki kaynaklarında kullanımı ile seferberlik dönemin askerde kalanlar ile ilgili rakamlar olağan üstü artmaktadır.

Bu bildirinin konusunu Afyon Bolvadin ilçesindeki tüm şehitler dikkate alınarak genel bakıştan şehit sayısının en yoğun olduğu birinci dünya savaşı ve bu savaş içinde de Çanakkale cephesi örnekleme alınmıştır.

⁴ Nuri Köstüklü, Balkan Savaşları'ndan Milli Mücadele'ye “Şehitler” Üzerine Yapılacak Bilimsel Araştırmalarda Metod ve Kaynak Meselesine Dair Bazı Düşünceler, Dokuzuncu Askeri Tarih Semineri Bildirileri II, Genelkurmay ATASE yay., Ankara 2006, s.205- 219.

⁵ Fevzi Çakmak, “Cumhuriyet İdaresi'nin nüfusu kayıt altına alma girişimlerine bir örnek:1934 yılı nüfus taraması”, Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 8/7 Summer 2013, p. 33-48.

I. Dünya Savaşında Osmanlı Devleti dâhil olduğu farklı cephelerde savaşmıştır. Devletin resmi arşivinde I.Dünya Savaşında çeşitli cephelerde kalan asker sayısı bu güne kadar maalesef kesin rakamlarla tespit edilememiş, yaklaşık olarak ifade edilmiştir. Tüm ülkelerden 65.038.810 askerin katıldığı savaş, arkasında resmi rakamlara göre toplam 8.556.315 ölü, 21.219.452 yaralı ve 7.750.945 kayıp veya esir bırakmıřtır⁶.

Osmanlı İmparatorluğunun askeri kayıpları konusunda bazı araştırmalar yapılmıştır. Toplan asker kaybının 1.600.000 kişi tahmin edilmektedir. Yapılan diğer bir araştırma ise daha net rakamlar ifade etmektedir⁷.

(Ölü, yaradan veya hastalıktan ölenler)	501.091
Yara veya hastalıktan ötürü hastanede tedavi edilenler	3.059.205
Hastaneden taburcu edilmiş	2.167.841
Malüller	891.364
Toplam	2.167.841
Muhtelif cephelerdeki ölüler sayısı	
Kafkas cephesinde	218.878
Çanakkalede	101.147
Filistine cephesinde	80.764
Irak'ta.	44.721
İzmir ve Antalya'da (amele taburları çoğu sıtmadan)	9.211
Galiçya'da	4.272
Romanya ve Dobruca'da	4.166
Hicaz'da (Mekke, Medine, Yemen)	4.166
Makedonya'da	878
Türlü cephelerde (Kafkaslar, Bakû, Dağistan v.b)	74.852
Toplam	392.915
Sadece cephelerdeki ölen asker sayısı	383.704

Tablo 1- Osmanlı İmparatorluğunun askeri kayıplar

Afyon ilinden Osmanlı Rus savaşlarından günümüze kadar bakıldığında toplam resmi kayıtlarda 3273 şehidin 360'ı

⁶ http://tr.wikipedia.org/wiki/1.Dünya_Savaşı, NTV Tarih dergisi - şubat 2009, Sayı 1, Sayfa 21.

⁷ Osmanlı İmparatorluğu toplam kayıp asker sayısı: 1.600.000. Çanakkale: 101.000 [Hasta, Kayıp ve Yaralılarla 253.896], Kafkasya: 270.000, Körfez: 220.000, Arabistan-Yemen: 280.000, Kanal: 280.000, Acem: 20.000, Galiçya-Bulgaristan: 60.000.

<http://www.trmilitary.com/forum/viewtopic.php?f=31&t=16427>

Bolvadin'de bulunmaktadır. Trablusgarp savaşında 1, şehitle başlayan tabloda en son Kıbrıs savaşlarında 1 şehit vardır. Toplamda 15 farklı savaşın en fazla şehidi 1. Dũnya savaşında 305 şehitle ilk sırada yer almakta.. I.Dũnya savaşının en 3nemli cephesi olan Çanakkale cephesinde 194 şehit Bolvadinlidir.

Sıra no	şehid olunan Harbin Cephesi	Afyon ili Toplam şehid Sayısı	Bolvadin Toplam şehid sayısı
1	Trablusgarp	3	1
2	Balkan	16	1
3	1.Dũnya (Çanakkale)	1650	194
4	Kafkas	222	20
5	Filistin	109	10
6	Irak	392	39
7	Galiçya	151	29
8	Romanya	49	4
9	Arabistan	11	3
10	Makedonya	7	1
11	G3rev	1	1
12	İ isyan	39	7
13	İstiklal	427	50
14	Kıbrıs	11	1
15	Kore	8	3
Genel toplam		3273	369

Tablo2- çeşitli cephelerde şehit olan Afyon ve Bolvadin şehit izelgesi

Tabloda 3. Dünya savaşının ana ve tali cepheleri ve bu cephelerdeki Şehit sayışları g r lmekte.

SIRA NO	1.DÜNYA SAVAŞI CEPHELERİ	ŐEHİD OLUNAN KİŞİ SAYISI
1	ÇANAKKALE	194
2	ŞARK(KAFKAS)CEPHESİ	20
3	FİLİSTİN CEPHESİ	10
4	İRAK CEPHESİ	39
4	GALİÇYA CEPHESİ	29
5	ROMANYA CEPHESİ	4
6	ARABİSTAN	3
7	MAKEDONYA	1
TOPLAM		305

Tablo 3- 1. Dünya Savaşındaki Cephelerde Şehit Olan TaŐk pr l ler

ŞEHİDİN DOĞUM YERİ İTİBARIYLA

Bolvadin Çanakkale Şehitleri doğum yerlerine göre 10 yerleşim biriminde g r lmekte. Şehitlerin doğum yeri sıralamasına göre merkez ilk sırada yer alırken köyler arasında da Kemer kaya köyü 7 Őehitle ilk sırada bulunmaktadır.

Sıra No	Şehidin doğum yeri	Sayısı
1	Afyon	4
2	Büyük Karabağ	1
3	Bolvadin Merkez	162
4	Dişli	3
5	Güney	2
6	Hamidiye	5
7	Karayokuş	4
8	Kemer kaya	7
9	�zburun	4
10	Yörük karacaören	2
TOPLAM		194

Tablo 4- Çanakkale Cephesinde Şehit Olan Bolvadinlilerin yerleşim birimine göre dağılımı

Bolvadin Çanakkale Őehitlerinin doğum tarihlerine göre tasnifinde en yaşlı Şehit 1290 (41) doğumlu, en genci de 1309(23) doğumlu olduğu grlmektedir.

Doğum tarihi Hicri	Doğum tarihi Miladi	Sayısı
1290	1873	5
1291	1874	3
1292	1875	5
1293	1876	2
1294	1877	7
1295	1878	8
1296	1879	9
1297	1880	7
1298	1881	10
1299	1882	6
1300	1883	9
1301	1884	10
1302	1885	11
1303	1886	7
1304	1887	11
1305	1888	4
1306	1889	2
1307	1890	20
1308	1891	66
1309	1892	8

Tablo 5- Çanakkale Cephesinde Şehit Olan Bolvadinlilerin doğum tarihleri

ASKERLİK ŞUBELERİNE GÖRE

Bolvadin ilçesinden Çanakkale’de Şehit olanların askerlik Şubesi olarak tasnifinde 5 yerleşim biriminden 4 yerleşim birimi yabancı askerlik Şubesinden Çanakkale’ye giderken Bolvadin Merkez ilçeden 303 kişi ile en fazla Şehidin Çanakkale’ye gönderildiği askerlik Őubesidir.

Sıra No	Şehidin Bağlı olduğu Askerlik Şubesi	Őehid Sayısı
1	Afyon	7
2	Bolvadin	178
3	Boyabat	1
4	Konya	1
5	Bilinmeyen	7
	TOPLAM	194

Tablo6- Çanakkale Cephesinde Şehit Olan Bolvadinlilerin Askerlik Şubesine göre

1. Dünya savaşi Çanakkale cephesinde Şehit olan Bolvadin ilçesinden Şehit olan 194 kişinin 121' i piyade sınıfındandır. 66 Şehidin sınıfının belirsiz olduğu tabloda, Nizamiye, Obüs, İhtiyat, Redif, Sıhhiye sınıfı piyade sınıfını takip etmekte.

Askeri Sınıfı	Sayısı
Piyade	121
Nizamiye	1
Obüs	2
Redif	1
Sıhhiye	1
İhtiyat	1
Hademe	66
Bilinmeyen	174
TOPLAM	194

Tablo7- Çanakkale Cephesinde Şehit Olan Bolvadinlilerin askeri sınıfı

1. Dünya savaşı Çanakkale cephesinde Şehit olan Bolvadin ilçesinden Şehit olan 194 kişinin 178'i er rütbesinde, 2'si onbaŐı, 14'ü ise belirsizdir.

Rütbesine göre

Askeri Rütbesi	Sayısı
Er	178
OnbaŐı	2
Bilinmeyen	14
TOPLAM	194

Tablo8- Çanakkale Cephesinde Şehit Olan Bolvadinlilerin askeri rütbeleri

anakkale cephesinde Şehit olan Bolvadinli Őehitlerinin bağlı bulunduğu askeri birlikler kolordu seviyesinde 52 Őehitle 3. Kolordu ilk sırada, 27 Őehitle 1. Kolordu ikinci sırada yer almakta.

Şehidin Bağlı olduğu Kolordu	Sayısı
1.Kolordu	28
2.Kolordu	19
3.Kolordu	52
4.Kolordu	21
5.Kolordu	11
6.Kolordu	19
TOPLAM	150

Tablo9- Şehit Olan Bolvadinlilerin Kolordu seviyesinde askeri birliğinin dağılımı

1.Dünya savaşı Çanakkale cephesindeki Bolvadinli şehitlerin alay seviyesinde bağlı olduğu birliklerinin tasnifinde 20 alaya dağılan toplam 44 şehidin 9 şehidi 55. Alayda, 14 şehitte 14. Alaydadır.

Sıra No	Şehidin Bağlı olduğu Alay	Sayısı
1	1.Alay	3
2	10.Alay	1
3	11.Alay	1
4	7.Alay	1
5	12.Alay	3
6	13.Alay	1
7	14.Alay	4
8	17.Alay	2
9	31.Alay	2
10	39.Alay	2
11	47.Alay	1
12	55.Alay	9
13	61.Alay	3
14	71.Alay	1
15	72.Alay	2
16	124.Alay	1
17	125.Alay	1
18	126.Alay	1
19	127.Alay	1
20	Bilinmeyen	4
TOPLAM		44

Tablo10- Şehit olan Bolvadinlilerin Alay seviyesinde dağılımları

Sonuç ve değerlendirme:

Beş farklı kaynaktaki tüm Afyon Bolvadin Őehitlerinin tespit edilmesi kurulacak bir ekiple yukarıda belirtilen kaynakların titizlikle taraması ile ortaya çıkartılabilir. Öncelikle idari birimlerdeki dikkat çeken tüm noktalara ilgili Şahısları bilgilendirme babında afişlerle duyurular yapılmalı, insanlara Şehitlerin yakınları arandığı ve kendilerine ulaşılmak istendiği yönde afişler hazırlanmalı ve dağıtılmalıdır. Afişlerde önemli kısa ve etkili mesajlar verilmelidir. Şu an Şehitlerin birinci dereceden yakınları ne yazık ki yaşamamaktadır. Alan alışması ile torunları ile görüşülmeli, toplumsal hafıza tam olarak yitirilmeden bu yapılmalıdır. Öncelikle gerekli izinler alınarak 1320/21 nüfus tahririnde 1911-1922 arasında vefat eden erkek ve 17 yaş üstü ölüm kayıtları taranmalı, yukarıda belirtilen kaynaklarda incelenerek ailelerinde bilgisine başvurularak kayıplar ortaya çıkarılmalıdır.

KAYNAKÇA

şehitlerimiz, Osmanlı-Rus, Osmanlı-Yunan, Trablusgarp, Balkan, I. Dünya, İstiklal, Kore, Kıbrıs, İç Güvenlik, C. I-V, Milli Savunma Bakanlığı Yayınları, 1998.

Nuri Köstüklü, Balkan Savaşları'ndan Milli Mücadele'ye "şehitler" Üzerine Yapılacak Bilimsel Araştırmalarda Metod ve Kaynak Meselesine Dair Bazı Düşünceler, Dokuzuncu Askeri Tarih Semineri Bildirileri II, Genelkurmay ATASE yay., Ankara 2006, s.205-219.

Fevzi Çakmak, "Cumhuriyet idaresi'nin nüfusu kayıt altına alma girişimlerine bir örnek:1934 yılı nüfus taraması", Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 8/7 Summer 2013, p. 33-48.

SON KALE BOLVADİN'DE DAĞLIÇLAR

Serdar KOÇAK¹ - Koray ÇELİKELÖĞLU² - Özlem HACAN³
Metin ERDOĞAN⁴ - Zehra BOZKURT⁵ - Mustafa TEKERLİ⁶

ÖZET

Türkiye'nin küçük yapılı, yağlı kuyruklu, delme karagözlü ve beyaz yapağılı koyunu Dağlıç'lar oldukça eski bir ırk olup çeşitli yerli ırk ve tiplerin (Ramlıç, Acıpayam, Pırlak, Çandır, Kesber) oluşumuna katkı sağlamıştır. Dağlıç koyunu, geçmişte Türkiye koyun varlığının önemli bir kısmını (3.sıra) oluşturmakta ve yoğun olarak İç ve Batı Anadolu bölgelerinde bulunmaktaydı. Günümüzde ise sayıları giderek azalmış olup, kalan az sayıdaki Dağlıç için Bolvadin son kale olma özelliği taşımaktadır.

Binlerce yıl öteden getirdikleri eşsiz genleriyle zor çevre şartlarına dayanabilen Dağlıçlar hem saf yetiştirme hem de yüksek verimli kültür ırklarının adaptasyonu için kıymetli bir kaynaktır. Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı Tarımsal Araştırmalar ve Politikalar Genel Müdürlüğü koordinasyonunda yürütölen Halk Elinde Küçükbaş Hayvan Islahı Ülkesel Projesi kapsamında Dağlıçların Halk Elinde Islahı Alt Projesi, Afyonkarahisar İli Bolvadin ve Çay İlçelerinde başlatılmış ve yürütölmektedir. Dağlıçların saf yetiştirme ve seleksiyon yoluyla verimlerinin artırılması hedeflenen bu araştırmada kuzu verimi ve büyüme bakımından ilerleme sağlanmıştır. Ayrıca Evcil Hayvan

¹Yrd.Doç.Dr., Afyon Kocatepe Üniv.VeterinerFak.Zootekni AD, "S.yazar", serkocak@aku.edu.tr

²Dr., Afyon Kocatepe Üniv. Veteriner Fak. Zootekni AD, kcelikeloglu@aku.edu.tr

³Dr., Afyon Kocatepe Üniv. Veteriner Fak. Zootekni AD, ogucuyener@gmail.com

⁴Doç.Dr., Afyon Kocatepe Üniv. Veteriner Fak. Medikal Biyoloji ve Genetik AD, erdogan@aku.edu.tr

⁵Prof.Dr. Afyon Kocatepe Üniv. Veteriner Fak. Zootekni AD, zhra.bozkurt@gmail.com

⁶Prof.Dr. Afyon Kocatepe Üniv. Veteriner Fak. Zootekni AD, mutekerli@hotmail.com

Genetik Kaynakları projesi kapsamında Taşağıl köyünde de Dağlıç yerinde koruma sürüleri bulunmaktadır. Bu çalışmada yok olma tehlikesine karşı ulusal geliştirme ve koruma projelerine alınan Dağlıçların verimleri ve morfolojik özellikleri ile bölge açısından önemi üzerinde durulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Bolvadin, yerli gen kaynağı, koyun, yağlı kuyruklu koyun, Dağlıç

ABSTRACT

Ancient Dağlıç are small sized, fat-tailed, black eyed and white woolled native sheep of Turkey. This sweet and lovely sheep contributed the creation of a lot of breed and types throughout the history of Turkish Republic. Ramlıç, Acıpayam, Pırlak, andır and Kesber are considered among these breeds and types. Dağlı sheep, in the past, constituted a significant part of Turkey sheep's presence and was located intensely in the inner and western Anatolian regions. The number of Dağlı is getting decreased today. Bolvadin is the last breeding region for this endangered native breed.

Dağlı is able to withstand the difficult environmental conditions with the unique genes that they brought from thousands years ago and are a precious resource for both pure breeding and adaptation of cultural breeds. Directorate of Agricultural research and politics of Turkish food, Agriculture and livestock Ministry conducts some research and development projects in the breeder conditions for improvement of Dağlı breed. Herds in Bolvadin and ay districts are in the scope of project. This research aimed to increase yields through raising pure breeding and selection has led to progress in terms of lamb yield and growth. In addition, some herds are conserved in their native environment at Taşağıl village in the scope of Native animal genetic resources project. So this invaluable breed is in protection against extinction. This study focuses on the yields, morphological characteristics and importance of Dağlıç with the regional aspects.

Keywords: Bolvadin, native gene resource, sheep, fat-tailed sheep, Dağlıç.

Giriş

Türkiye koyun varlığı bakımından Avrupa'nın önde gelen ülkeleri arasındadır. TÜİK verilerine göre Türkiye'de 2016 yılında 28 832 669 baş yerli ve 2 151 264 baş Merinos olmak üzere toplam 30 983 933 baş koyun bulunmaktadır. Türkiye koyun varlığının yaklaşık % 93'ünü yerli ırklar oluşturmaktadır (Anonim, 2017a). Yerli koyun varlığının temelini Akkaraman, İvesi, Morkaraman, Kıvırcık, Karayaka, Sakız ve Dağlıç oluşturmaktadır (Akçapınar, 2000).

Afyonkarahisar ilinde 2016 yılı itibariyle 712 466 baş koyun bulunmakta olup koyun sayısı bakımından Türkiye'nin sekizinci ili konumundadır (Anonim, 2017a). Bolvadin ilçesinde koyun sayısı 72 800 baştır (Anonim, 2017b). Bu sayı Afyonkarahisar'daki koyunların yaklaşık %10'unu oluşturmaktadır. Afyonkarahisar'da bulunan başlıca koyun ırkları Pırlak, Ramlıç, Dağlıç ve Merinos melezleridir.

TÜİK 2016 yılı verilerine göre koyunlardan elde edilen süt, karkas ve yapağı miktarları koyun başına sırasıyla; 77.0 kg, 20.2 kg ve 1.9 kg düzeyindedir (Anonim, 2017a). Türkiye yerli koyun ırklarının verimlerini artırmak amacıyla çok sayıda çalışma yürütülmüştür. Bu çalışmalar sırasında melezleme ile yeni tip ve ırklar elde edilmiştir. Ayrıca 2005 yılında başlayan, Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı Tarımsal Araştırmalar ve Politikalar Genel Müdürlüğü tarafından koordine edilen Halk Elinde Küçükbaş Hayvan Islahı Ülkesel Projesi kapsamında yerli koyun ırklarında saf yetiştirme ve seleksiyon yöntemleri kullanılarak ıslah çalışmaları da devam etmektedir. Afyonkarahisar'da Pırlak ve Ramlıç koyunlarının yanında coğrafyanın yaşayan kadim ırkı olan Dağlıçlar üzerinde de halk elinde ıslah projeleri yürütülmektedir. Bu çalışmada artık bir dünya mirası haline gelmiş olan Dağlıç koyunlarının morfolojik ve fizyolojik

özellikleri ile Afyonkarahisar ve Bolvadin açısından önemi üzerinde durulmuştur.

1. Dağlıç Irkının Özellikleri

Bazı yörelerde Herek olarak da adlandırılan Dağlıçlar kombine verimlidir. Irk 1970'li yıllara kadar Türkiye'nin Orta ve Batı Anadolu illerinde (Afyonkarahisar, Bilecik, Eskişehir, Kütahya, Burdur, Isparta, Denizli, Uşak) yoğun olarak bulunmakta ve sayı bakımından üçüncü sırada yer almaktaydı (Utkanlar ve ark., 1965; Evrim, 1978; Akçapınar, 2000; Anonim, 2017c). Günümüzde ise Anadolu kültüründeki önemli yerine rağmen değişen beslenme alışkanlıkları ve bilinçsiz melezleme nedeniyle sayısında azalma görülen Dağlıçlara büyük sürüler halinde sadece Afyonkarahisar ve Konya illerinde rastlanmaktadır.

Dağlıç koyunları beyaz renkte kaba ve karışık yapağılıdır (Akçapınar, 2000; Anonim, 2017c). Alın ve göz hizasına kadar baş üstünde yapağısı olanlara hotozlu veya kepezli adı verilir. Baş, dar ve uzun olup erkekler yana doğru uzayan, kıvrımlı ve siyah renkli kuvvetli spiral boynuzlara sahiptir. Dişiler genellikle boynuzsuz olup az sayıda ve baştan yana doğru uzayan küçük boynuzlu koyunlar da bulunmaktadır. Göz ve ağız etrafı ile kulak ve bacaklarda siyah renkli alanlar görölmektedir. Dağlıçların bazılarında ise baş tamamen siyah olabilmektedir (Akçapınar, 2000; Anonim, 2017c). Bazı yörelerde bu renkli alanlar kahverenginin tonlarında olabilmekte ve göz etrafındaki halenin rengine göre Dağlıçlar "delme karagöz" veya "delme sarıgöz" adını almaktadır. Irkın kuyruk yapısı yağlı kuyruklu olup kuyruk, yuvarlak veya kalp şeklindedir. Kuyruk ucu yağsız, ince ve kısadır (Akçapınar, 2000; Anonim, 2017c). Kuyruğun ortasında Misabe adı verilen bir oluk bulunmaktadır. Dağlıç koyunlar küçük yapılı olup bazı vücut ölçülerine ait değerler Tablo 1. de verilmiştir.

Tablo 1. Dağlıçlarda bazı vücut ölçülerine ait ortalama değerler (Anonim, 2017c)

Özellik (cm)	Erkek	Dişi
Cidado yüksekliği	67.16	61.26
Sağrı yüksekliği	67.47	61.28
Sağrı genişliği	16.81	16.38
Vücut uzunluğu	65.11	63.21
Göğüs derinliği	29.98	28.87
Göğüs çevresi	83.02	79.00
İncik çevresi	8.32	7.05

Türkiye’de Dağlıçlarda doğum ve canlı ağırlık üzerine yapılmış araştırma sonuçları derlenmiş ve değer aralıkları Tablo 2’de sunulmuştur.

Tablo 2. Dağlıçlarda farklı dönemlere ait canlı ağırlık değerleri

Yaş (ay)	Canlı Ağırlık (kg)	Kaynaklar
Doğum	3.40 - 3.79	Yalçın, 1969; Yalçın ve ark., 1972; Gönül, 1974; Yalçın ve ark., 1977; Evrim, 1978; Demir, 1989a; Bekyürek ve ark.,1990; Demir, 1995; Tekerli ve ark.,2001
2	13.6 -14.8	Yalçın ve ark., 1977; Evrim, 1978; Demir, 1989a; Demir, 1995
3	17.5 - 20.5	Yalçın, 1969; Tekerli ve ark.,2001
6	23.8 - 27.2	Yalçın ve ark., 1972; Yalçın ve ark., 1977; Evrim, 1978; Demir, 1989a; Tekerli ve ark.,2001;
12	31.6 - 38.7	Tekerli ve ark.,2001
Kırkım sonu canlı ağırlık	31.1 - 39.72	Yarkın, 1958; Togay ve ark., 1960; Yalçın ve ark., 1972; Yalçın ve Ayabakan., 1977; Evrim, 1978; Demir, 1989a;

Dağlıç kuzularda bir yaşına kadar farklı dönemlerde bildirilen yaşama gücü değerleri % 90.0 - 98.6 arasındadır (Yalçın ve ark., 1972; Yalçın ve ark., 1977; Evrim, 1978; Demir, 1989b; Tekerli ve ark.,2001). Beside günlük canlı ağırlık artışı 147.7 - 230.0 g arasında, bir kilogram canlı ağırlık artışı için tüketilen yem miktarı 5.3 - 7.3 kg ve karkas randımanı ise % 48.6 olarak bildirilmiştir (Yalçın ve ark., 1977; Akçapınar, 1981; Demir, 1989c; Tekerli ve ark.,2001).

Koyunlarda dölverimi işletmenin karlılığı bakımından oldukça önemlidir. Dölverimi ifade edilirken gebelik, doğum, ikizlik oranı gibi özellikler ile doğuran koyun başına düşen kuzu sayısı yaygın olarak kullanılmaktadır. Türkiye'de Dağlıçlarda dölverimi üzerine yapılmış araştırma sonuçları derlenmiş ve

değer aralıkları Tablo 3’de verilmiştir. Bazı çalışmalarda bildirilen doğum ve ikizlik oranları ile doğuran koyun başına dūřen kuzu sayısının yüksek olması ırkın bu özellik yönüyle geliştirilebileceğini dūřndrmektedir.

Tablo 3. Dağlıçlarda bazı dlverim özelliklerine ait değerler

Özellik	Ortalama	Kaynaklar
Gebelik Oranı (%)	80.6 – 89.2	Gönül, 1974; Evrim, 1978; Demir, 1989b
Doğum Oranı (%)	76.1 - 99.3	Gönül, 1974; Yalçın ve ark., 1977; Evrim, 1978; Demir, 1989b; Tekerli ve ark.,2001;
İkizlik Oranı (%)	0.4 -14.5	Yalçın ve ark., 1977; Evrim, 1978; Gönül, 1974; Demir, 1989b; Bekyürek ve ark.,1990; Tekerli ve ark.,2001
Gebelik sresi (gün)	150.9	Bekyürek ve ark.,1990
Doęuran koyun bařına dūřen kuzu sayısı	1.0 - 1.3	Gönül, 1974; Yalçın ve ark., 1977; Tekerli ve ark.,2001

Dağlıç koyunların süt verimine ilişkin çalışma sayısı oldukça azdır. Tekerli ve ark. (2001) tarafından Afyonkarahisar ilinde yrtlen bir çalışmada laktasyon süt verimi 67.1 - 76.4 kg arasında ve laktasyon sresi ise 137.4 - 150.0 gün olarak bildirilmiştir.

Halı ve kilim dokumasında kullanılan Dağlıç yapağıları günümüzde de bu sektörde değerlendirilmektedir. Dağlıç koyunlarından elde edilen kirli yapağı verimi 1.7 - 2.6 kg aralığında bildirilmiştir (Yarkın, 1958; Togay ve ark., 1960; Yalçın ve ark., 1972; Yalçın ve Ayabakan, 1977; Evrim, 1978; Demir, 1989b; Demir, 1995; Tekerli ve ark.,2001;). Dağlıçlarda yapağı

özellikleri yönünden yapılan çalışmalarda lüle uzunluğu; 16.9 - 20.4 cm, elyaf çapı; 27.4 - 31.6 mikron, mukavemet; 10.4 - 16.9 g, elastikiyet; % 24.1 - 26.9 ve Randıman; % 66.4 olarak tespit edilmiştir (Yalçın ve ark., 1972; Yalçın ve Ayabakan, 1977; Evrim, 1978; Demir, 1989b; Tekerli ve ark., 2001).

2. Türkiye Koyun Islahında Dağlıç'ın Payı

İ Batı Anadolu şartlarına dayanıklı ve verimli ırk ya da tipler elde etmek maksadıyla yapılan bilimsel çalışmalar sonucunda Ramlıç ve Acıpayam koyunları elde edilirken halk elinde yine Dağlıç katkısıyla andır, Kesber ve Pırlak adı verilen yeni tipler oluşmuştur (Akçapınar, 2000).

2.1. Ramlıç

Ramlıç ırkı, Amerika Birleşik Devletleri orjinli Rambouillet koçlar ile Dağlıç koyunların birleştirilmesiyle elde edilmiş ve % 30-35 Dağlıç, % 65-70 Rambouillet genotipi taşımaktadır. Ramlıç koyununda vücut beyaz yapağı ile örtülü olup yapağı tarsal ve karpal eklemler ile başta gözlerin altına kadar yanaklara doğru uzanmıştır. Yağsız ince ve uzun kuyruklu olup koyunlar boynuzsuz, koçlarda boynuzluluk % 50' dir. Ramlılarda canlı ağırlık 50 kg civarında olup cidago yüksekliği 65 cm'dir. Laktasyon süt verimi 72.6 kg, kirli yapağı verimi 3.0 kg, yapağı randımanı %54.0, doğum oranı % 92.1, İvizlik oranı %10.8, doğum ağırlığı 4.2 - 4.4 kg, 3 aylık kuzularda canlı ağırlık 22.4 kg, süttten kesimde canlı ağırlık 27.8 - 28.6 kg, yaşama gücü dört aylık yaşta %93.3'tür (Yalçın, 1982; Fıçıcı, 2015).

2.2. Acıpayam

Acıpayam koyunu, Acıpayam Tarım işletmesinde 1995 yılında İvesi, Dağlıç ve Doğu Frizya ırklarının aşamalı olarak birleştirilmesiyle elde edilmiş genotipinde %50 İvesi, % 25 Dağlıç ve % 25 Doğu Frizya bulunmaktadır. Acıpayam koyunlarında

yapılan bir çalışmada kırkım sonu canlı ağırlık 54.6 kg ve kirli yapağı verimi 3.1 kg olarak bildirilmiştir (Yüceer ve ark., 2010).

2.3. Pırlak

Pırlak, Dağlıç x Kıvırcık birleştirmeleri sonucunda meydana gelmiştir. Hem literatür (Batu, 1951; Yarkın, 1959; Akçapınar, 2000) hem de yetiştirici bildirimleri bu birleştirmelerin uzun yıllar öncesine dayandığını göstermektedir. Bu genotip yetiştiriciler tarafından kuzu eti üretimi için tercih edilmektedir. Pırlaklarda doğum ağırlığı, altıncı ay ve bir yaş ağırlıkları sırasıyla 3,44 kg; 21,23 kg ve 34,17 kg olarak bildirilmiştir (elikeloğlu, 2012).

2.4. andır ve Kesber

Bölgesel ihtiyaçları karşılaması amacıyla Akkaraman ve Dağlıç ırkları arasında halk elinde yapılan birleştirmeler ile oluşmuş lokal tiplerdir.

3. Bolvadin Merkezli Halk Elinde Islah Projesi

Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı Tarımsal Araştırmalar ve Politikalar Genel Müdürlüğü koordinatörlüğünde araştırma ekibimiz tarafından yürütölen Halk Elinde Küçükbaş Hayvan Islahı Projelerinden birisi olan Dağlıç Koyunlarının Halk Elinde Islahı Projesi 2011 yılında başlatılmış olup 2016 yılında ilk dönemini tamamlamıştır. Halen II. dönemi yürütölmekte olan projede yetiştirici şartlarında bulunan Dağlıçların büyüme özelliklerinin saf yetiştirme ve seleksiyon ile geliştirilmesi amaçlanmaktadır.

Dağlıç Koyunlarının Halk Elinde Islahı projesinin ilk 5 yıllık döneminde 3.ay, süttten kesim, 6.ay ve 12. ay canlı ağırlıkları sırasıyla; 21.3, 27.2, 34.6 ve 42.5 kg'a kadar ulaşmaktadır (Koçak ve ark., 2016). Projenin ikinci beş yıllık dönemi 2017 yılı itibariyle 22 adet işletme (20'si Bolvadin İlçesinde), 4213 baş koyun, 164 baş koç ve 1087 baş damızlık

kuzu ile devam etmektedir. Ayrıca TAGEM tarafından yrtlen Evcil Hayvan Genetik Kaynaklarının Korunması Projesi kapsamında Bolvadin'in Taşağıl köyünde dört sürü koruma altına alınmıştır.

Sonuç

Günümüzde Dağlıçlar için Bolvadin son kale olma özelliği taşımaktadır. Binlerce yıl öteden getirdikleri eşsiz genleriyle zor evre şartlarına dayanabilen bu ırk hem saf yetiştirme hem de yüksek verimli kültür ırklarının adaptasyonu için kıymetli bir kaynaktır. Halk Elinde Islah Projelerinin ırkın saf olarak yetiştirilmesi, geliştirilmesi ve korunması yanında Bolvadin hayvancılığının kalkındırılmasına da katkıda bulunduğu grlmektedir.

KAYNAKÇA

Akçapınar, H. (1981). Dağlıç, Akkaraman ve Kıvırcık Kuzuların Entansif Beside Büyüme ve Yemden Yararlanma Kabiliyeti Üzerinde Karşılaştırma Araştırmaları. **Ankara Üniv.Vet.Fak. Derg.**,28(1-4): 112-129

Akçapınar H.(2000): Koyun Yetiştiriciliği. İsmat Matbaacılık, ISBN 975-96978-1-5, Ankara.

Anonim (2017a). Türkiye İstatistik Kurumu. <http://tuik.gov.tr>

Anonim (2017b). Bolvadin İlçe Gıda, Tarım ve Hayvancılık müdürlüğü kayıtları.

Anonim (2017c). www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2004/12/EK-11%20Dağlıç.doc

Batu, S.(1951). Türkiye Koyun Irkları Ve Koyun Yetiştirme Bilgisi. A.Ü. Vet. Fak. Yayınları:8. A.Ü. Basımevi.

Bekyürek, T.,Salmanoğlu, R., Kılıçoğlu, Ç., Orman, M.N. (1990). Ramlıç ve Dağlıç Koyunlarının Reprodüktif Verim Özelliklerinin Karşılaştırılması. **Ankara Üniv. Vet. Fak. Derg.** 37 (2):286-292.

Çelikeloğlu, K.(2012). Pırlak Kuzularında Büyüme Eğrilerini Etkileyen Genetik Ve Çevresel Faktörlerin Belirlenmesi Ve Eğri Parametreleri Yönünden Baba Koçların Değerlendirilmesi. **Afyon Kocatepe Üniv. Sağlık Bilimleri Enst. Zootekni AD** Doktora Tezi.

Demir, H. (1989a). Dağlıç ve Ramlıç Koyunların Önemli Verim Özellikleri Yönünden Karşılaştırmaları.

1. Büyüme, Yaşama Gücü Ve Canlı Ağırlık. **İstanbul Üniv.Vet.Fak.Derg.** 15 (1):23-38

Demir, H. (1989b). Dağlıç ve Ramlıç Koyunların Önemli Verim Özellikleri Yönünden Karşılaştırmaları. II. Döl Verimi, Süt Verimi Ve Yapağı Özellikleri. **İstanbul Üniv.Vet.Fak.Derg.** 15 (1):39-52

Demir, H. (1989c). Dağlıç Ve Ramlıç Koyunların Önemli Verim Özellikleri Yönünden Karşılaştırılmaları. III. Besi Ve Karkas Özellikleri. **İstanbul Üniv.Vet.Fak.Derg.** 15 (1):53-64

Demir, H. (1995). Dağlıç ve Ramlıç koyunlarının melezlenmesi ile elde edilen çeşitli genotiplerin karşılaştırılması. **İstanbul Üniv.Vet.Fak.Derg.** 21 (1):131-141.

Evrım, M. (1978). Dağlıç Koyun Irkının Verimlerinin Seleksiyonla Geliştirilme Olanakları. I.Genel Verim Düzeyi. **İstanbul Üniv.Vet.Fak.Derg.** 4(1):1-16

Fıçıcı, A.(2015). Ramlıç Kuzularda Sütten Kesim Öncesi Büyüme Özelliklerine Etki Eden Çevresel Faktörler Ve Düzeltme Katsayılarının Hesaplanması. **Afyon Kocatepe Üniv. Sağlık Bilimleri Enst. Zootekni AD Yüksek Lisans Tezi.**

Gönül, T. (1974). Kasaplık Kuzu Üretimi için Dağlıç Koyunları Üzerinde Melezleme Denemeleri. TÜBİTAK VHAG 51/c proje Kesin Raporu. **Ege Üniv. Zir.Fak. Yayın No:236**

Koçak, S., Tekerli, M., Erdoğan, M., Çelikeloğlu, K., Hacan, Ö., Bozkurt, Z. (2016). Halk Elinde Küçükbaş Hayvan Islahı Ülkesel Projesi, Dağlıç Koyunlarının Halk Elinde Islahı, **03DAG2011-01, Proje Sonuç Raporu.**

Tekerli, M., Akcan, A., Akıncı, Z., Gündoğan, M.(2001). Akkaraman, Dağlıç, Sakız ve İvesi Koyunlarının Afyon Koşullarındaki Verim Özelliklerinin Belirlenmesi. **TUBİTAK-VHAG-1388 ve 98VF02 projeleri kesin raporu.**

Togay, C., Utkanlar, N., İmeryüz, F., Örkiz, M. (1960). Çifteler Harası Dağlıç Koyunlarının Beden Ölçüleri Ve Bazı Yapağı Özellikleri Üzerinde Araştırmalar. **LalahanHay.Araşt.Enst.Derg.**10:54-73

Utkanlar, N.,İmeryüz, F., Müftüoğlu, Ş., Öznacar, K. (1965). Halk Yetiştirmesi Dağlıç Koyunlarının Önemli Yapağı Özellikleri Üzerine Araştırmalar. **LalahanHay.Araşt.Enst.Derg.** 5(3-4)

Yalçın, B.C. (1969). Bazı çevre Faktörlerinin Dağlıç Kuzuların Doğum ve Sütten Kesme Ağırlıkları Üzerine Etkileri. **Ankara Üniv.Vet.Fak.Derg.** 16 (1):1-16 (Ayrı basım).

Yalçın, B.C.(1982). Rambouillet x Dağlıç Melezlemesi İle Geliştirilmiş Et-Yapağı Yönlü Yeni Bir Koyun Tipi: Ramlıç. **İstanbul Üniv.Vet.Fak.Derg.**,8(2): 5-15.

Yalçın, B.C.,Ayabakan, Ş., Sincer, N. Köseoğlu, H. (1972). Dağlıç ve Rambouillet x Dağlıç (F1) Melezlerinin Önemli Verim Özellikleri Bakımından Karşılaştırılması. **Ankara Üniv.Vet.Fak.Derg.**,19(3): 371-387.

Yalçın, B.C.,Ayabakan, Ş., Köseoğlu, H., Sincer, N. (1977). Dağlıç Koyunlarının Verimlerinin Geliştirilmesinde Rambouillet Irkından Yararlanma Olanakları I. Dölverimi, Kuzu yaşama gücü ve büyüme hızı. **İstanbul Üniv.Vet.Fak.Derg.** 3(1-2): 1-21.

Yalçın, B.C.,Ayabakan, (1977). Dağlıç Koyunlarının Verimlerinin Geliştirilmesinde Rambouillet Irkından Yararlanma Olanakları II. Canlı Ağırlık, Yapağı Verimi ve Yapağı Özellikleri. **İstanbul Üniv.Vet.Fak.Derg.**3(1-2): 28-45.

Yarkın, I.(1958). Dağlıç Koyunlarında Yetiştirme, Vücut Yapılışı ve Yapağı Özellikleri. **Ankara üniv. Zir. Fak. Yıllığı**, (4) : 193-220.

Yarkın, İ. (1959). Koyunculuk. A.Ü. Zir.Fak. Yayınlar:37. A.Ü. Basımevi.

Yüceer, B.,Akçapınar, H., Özbaşer, F.T. (2010). Acıpayam Koyunlarında Canlı Ağırlık ve Yapağı Özellikleri. **LalahanHay.Araşt.Enst.Derg.**, 50(2): 73-80.

PROF. DR. ŞEHABETTİN YİĞİTBAŞI'NIN HAYATI VE FAALİYETLERİ

Zeren ALATEPE¹

ÖZET

Afyon Kocatepe Üniversitesi'nin kurucu rektörü olan Prof. Dr. Şehabettin Yiğitbaşı, Afyonkarahisar'ın Bolvadin İlçesi doğumludur. Bolvadin'in yetiştirdiği önemli Şahsiyetlerden ve ilim insanlarından birisidir. İktisat profesörü olan Yiğitbaşı'nın annesi Havadudu Hanım, babası ise Gazi Yiğitbaşı'dır. Harp ve İstiklal madalyaları sahibi Gazi Yiğitbaşı, IX.-X.-XI. dönem DP Afyonkarahisar Milletvekilliği hizmetinde bulunmuştur. Şehabettin Yiğitbaşı, dördü kız, üçü erkek olmak üzere yedi kardeŐtirler. Gazi Yiğitbaşı'nın üç oğlundan en küçüğü olan Şehabettin Yiğitbaşı, 1992-1998 yılları arasında Afyon Kocatepe Üniversitesi kurucu rektörü olarak görev yapmıştır. 1992 yılı Süleyman Demirel'in BaŐbakanlıĐı döneminde Anadolu Üniversitesi'nden bağımsız olan Afyon Kocatepe Üniversitesi'nin ilk rektörlük kurumuna gelen Şehabettin Yiğitbaşı'nın faaliyetlerini incelemek Bolvadin'in yetiştirdiği ilim insanları ağısından önemli bir husustur. Görevi süresince gerek Afyonkarahisar'a gerekse üniversitenin gelişimine büyük hizmetlerde bulunmuştur. Hocaların Hocası olarak da bilinen Yiğitbaşı, Ekim 1998'de rektörlük görevinden emekliye ayrılmıştır. Çalışma, Şehabettin Yiğitbaşı ile gerçekteşirilen sözlü tarih yöntemi ile oluşturulmuştur.

¹ S. yazar, Uzm. zerenalatepe@gmail.com

Anahtar Kelimeler: Şehabettin Yiğitbaşı, Bolvadin, Afyon Kocatepe Üniversitesi, Afyonkarahisar.

JEL Kodu: Z00, I29.

PROF. DR. LIFE AND ACTIVITIES OF ŞEHABETTİN YİĞİTBAŞI

ABSTRACT:

The founding rector of Afyon Kocatepe University, Prof. Dr. Şehabettin Yiğitbaşı was born in the Bolvadin District of Afyonkarahisar. He is one of the important figures and scholars of Bolvadin. Yiğitbaşı, a professor of economics, is the mother of Havadudu Hanim and the father of Gazi Yiğitbaşı. Owners of war and independence medal Gazi Yiğitbaşı, IX.-X.-XI. period DP Afyonkarahisar deputy found in service. Şehabettin Yiğitbaşı, seven sisters, four girls, three males. Şehabettin Yiğitbaşı, the youngest of the three sons of Gazi Yiğitbaşı, served as the founding rector of Afyon Kocatepe University between 1992-1998. Examining the activities of Şehabettin Yiğitbaşı who came to the first rectorate institution of Afyon Kocatepe University, which is independent of Anadolu University during the period of Prime Minister of Süleyman Demirel in 1992, is an important subject for Bolivadin's educated people. Afyonkarahisar for the duration of the mission, the university has been in great service to the development of the university. Yiğitbaşı, also known as as the teacher of teachers, retired from the rector's office in October 1998. The study was formed by oral history method performed with Şehabettin Yiğitbaşı.

Key Words: Şehabettin Yiğitbaşı, Bolvadin, Afyon Kocatepe University, Afyonkarahisar.

JEL Code: Z00, I29.

GİRİŞ

Anadolu'nun en eski yerleşim yerlerinden olan Afyonkarahisar'ın Bolvadin İlçesi tarihin pek çok dönemlerinde önemli bir yerleşim merkezi olmuştur. Bolvadin, hem coğrafi konumu itibariyle hem de tarihteki etkinliği ile karşımıza çıkmaktadır. Sürekli gelişim içerisinde bulunan bu ilçe, tarihin derin izlerini taşımaktadır (Özdemir ve Günay, 2005: 141).

Bolvadin, tarihteki yerinin ve öneminin yanı sıra yetiştirdiği ilim insanları ile de bilinmektedir. Bu ilim insanlarından birisi de Ege Üniversite'nin İktisat bölümünün kurucu başkanı, Selçuk Üniversite'nin İktisadi ve İdari Bilimler fakültesi kurucu dekanı ve Afyon Kocatepe Üniversitesi'nin kurucu rektörü olan Prof. Dr. Şehabettin Yiğitbaşı'dır. Yiğitbaşı, aynı zamanda Bolvadin'e büyük katkı sağlayan ve Türkiye'deki ilk meslek yüksekokullarından birisi olma özelliğini taşıyan Bolvadin Meslek Yüksekokulu'nun açılmasında büyük emekler sarfetmiştir (Şehabettin Yiğitbaşı ile 11 Temmuz 2017'de yapılan görüşmeden). Afyonkarahisar'ın Bolvadin İlçesinin önemli eşraflarından olan Yiğitbaşı'nın hayatını ve faaliyetlerini incelemek Afyonkarahisar'a, Bolvadin'e ve Afyon Kocatepe Üniversitesi'ne hizmetlerinin büyük olması açısından önemlidir.

1. Afyon Kocatepe Üniversitesi'nin Kurucu Rektörü Prof. Dr. Şehabettin Yiğitbaşı ile 11 Temmuz 2017 Tarihinde Yapılan Prof. Dr. Şehabettin Yiğitbaşı'nın Hayatı ve Faaliyetleri Konulu Söyleşi

ALATEPE: *Sayın Hocam, öncelikle sizinle söyleşi teklifimi kabul ederek beni onurlandırdığınız için teşekkürlerimi ve saygılarımı sunmak istiyorum.*

YİĞİTBAŞI: *Rica ederim. Buyurun.*

ALATEPE: *Kendinizi kısaca biraz tanıtır mısınız?*

YİĞİTBAŞI: *İsmim Şehabettin Yiğitbaşı. 1937 yılı doğumluyum. Bolvadinliyim. Yedi kardeşin bir çocuğuyum.*

ALATEPE: *Aile kütüğünüzden ve dedelerinizden bahsedermisiniz? Yiğitbaşı soyadınızı almanız nasıl olmuştur ve soyadınızın anlamı nedir?*

YİĞİTBAŞI: *Onun hakkında çeşitli söylentiler var. Tabi esasında bizim sülale adımız Palabıyıklılar. Soyadı kanunundan sonra karar verip aynı zamanda da Yiğitbaşı*

soyadını alalım demişler. O şekilde soyadımız Yiğitbaşı olmuş. Ama benim bildiğime göre mesleki olarak Ahi Teşkilatında ustalık-kalfalık şeklinde bir hiyerarşi vardır. Orada çırakların başı olan ve kalfa olmaya aday genç insana çırakları idare ettiği için çalıştığı yerde yiğitbaşı ismi verilirmiş. Benim inandığıma göre tahmin ediyorum böyle. Dedem yani babamın babası Ahmet Bey, çok genç olarak 17-18 yaşlarında uzun süre Yemen, Osmanlı-Yunan ve I. Dünya Savaşlarına katılmış ve hatta babası ile aynı dönemde askerlik yapmıştır. Dedemin İstiklal Madalyası

Havadudu Yiğitbaşı, Gazi Yiğitbaşı ve Şehabettin Yiğitbaşı (sağda) mevcuttur. Anne tarafımın ise daha çok kır hayatları var. Annemin babası dedem aynı zamanda Rüştüye Öğretmeni. O da sizin gibi tarihçiymiş. Her iki taraf da kalabalık. Babamlar beş, annemler yedi-sekiz kardeştir.

ALATEPE: Ailenizden (anne-baba-kardeşler) bahseder misiniz?

YİĞİTBAŞI: Babam Gazi Yiğitbaşı, annem Havadudu Yiğitbaşı. Üç erkek, dört kız kardeşiz. Üçü vefat etti, dördümüz hayattayız. Ben babamın üçüncü oğluyum. Abilerim vefat ettiler. Abilerim ziraatla uğraştılar Kısmetmiş ben okumuşum.

ALATEPE: Çocukluğunuzu anlatır mısınız? Üniversiteye kadar ki aldığınız eğitimden ve kurumlardan söz eder misiniz?

YİĞİTBAŞI: İlkokulu burada (Bolvadin) okudum. 1940-1950 arasındaki dönemde çok zor şartlarda ilkokulu okuyorduk. Okuduğum ilkokul birkaç isim değıştirdi. Önce İsmet İnönü İlkokulu idi sonra

Savaş İlkokulu oldu. Şimdi ise okulun yeri Bolvadin Meslek Yüksekokulu'na varmadan sol tarafta tam dört yol ağzındadır. Hemen sonrasında ortaokul vardı. Okuduğum ortaokul şimdi yıkıldı öğretmenevi oldu. Oradaki ortaokuldan mezunum. Bugünkü şartlarla kıyaslanamayacak kadar zor şartlarda okulları okuduk öyle diyeyim yani. Bir sınıfta 70-80 çocuk vardı. O zamanın şartları ve Türkiye'nin durumu da iyi değildi tabi. Yokluk ve perişanlık vardı.

Ortaokula kalabalık bir şekilde girmemize rağmen altı-yedi kişi mezun oldu. Ondan sonra Afyon Lisesi'ne geçtik. Afyon Lisesi'nden de mezun oldum.

ALATEPE: *Babamz Gazi Yiğitbaşı Demokrat Parti Afyonkarahisar Milletvekilliği, Bolvadin Demokrat Parti İlçe Başkanlığı ve Türk Ocakları Başkanlığı gibi birçok görevde bulunmuş. Amcamız Ömer Yiğitbaşı ise tıp profesörü. Bu durumun ailenize yansımaları nasıl oldu?*

YİĞİTBAŞI: *Şimdi Bolvadin şartlarında ben kendi ailem için söyleyeyim; Babam ve amcam aydın insanlardı. Okumayı seven, mücadeleci insanlardı. Babam çok bilgili, zeki bir adamdı. Amcam Ömer Yiğitbaşı da öyle. Amcam tıp profesörü ve Dokuz Eylül Üniversitesi'nin kurucu rektörüydü. Böyle bir ailenin çocuğuyum. Yani ailemden, babamdan ve o ortamdan edindiğim bilgiler çok değerlidir. Çok şey öğrendim onlardan. Allah razı olsun diyeyim onlardan. Onlar benim esas hocalarımdır. Bana yansımaları mesleki*

Kaynak: Şehabettin Yiğitbaşı'nın fotoğraf albümünden

yaşamıma da etkisi oldu. Doktoramı Fransa'nın Ponte-i şehrinde yaptım ve pekiyi dereceyle bitirdim. İktisat doktoru oldum. Daha sonra Ege Üniversitesi'ne asistan oldum. Amcam da o sırada aynı zamanda Tıp Fakültesi Dekanıydı. Bu şekilde amca-yeğen Ege Üniversitesi'nde karşılaşmış ve buluşmuş olduk. Size şimdi enteresan bir şey anlatayım. Ben 4 yaşındayken amcam tıp fakültesi öğrencisiydi. Amcam çok başarılı bir ilim adamıdır. Tıp alanında dünyada ve Türkiye'de tanınmış sayılı insanlardandır. Amcam Dokuz Eylül Üniversitesi rektörüyken

1982 yılında amcamın imzasıyla Dokuz Eylül Üniversitesi'ne Doçent olarak atandım.

ALATEPE: *Ne zaman evlendiniz? Eşinizden ve çocuklarınızdan bahseder misiniz?*

YİĞİTBAŞI: 1964 yılında evlendim. Eőim de Anadolu'nun, bu mahallenin kızıdır. İsmi Halime Yiğitbaşı'dır. Kendisi ev hanımıdır. Evlendikten bir yıl sonra büyük oğlum Gazi Yiğitbaşı dünyaya geldi. Gazi, tıp profesörüdür. Özel bir hastanede tıbbi direktör olarak görev yapmaktadır. İkinci oğlumuz da Selim Yiğitbaşı. O da tıp doktoru, ortopedi uzmanıdır. Üçüncü oğlumuz da Zafer Yiğitbaşı. Kendisi bilgisayar mühendisidir. O da bir iletişim sektöründe yönetici pozisyonunda çalışmaktadır. Dördüncü oğlumuz da Ali Yiğitbaşı. Kendisi banka şube müdürüdür. Büyük oğlum Gazi'nin eőı Türkan da tıp profesörü olmak üzere. Selim'in eőı de iletişimde doçent olmak üzere. Zaferin eőı İngilizce öğretmeni, Ali'nin eőı ise bankacıdır. Dördüncü oğlum ve gelinim de iktisat fakültesinden öğrencilerimdi. Hepsi de çok iyiler. İşlerinde ve güçlerindeler.

ALATEPE: Neden akademisyenliği seçtiniz? Akademisyen olmasaydıız ne olmak isterdiniz?

YİĞİTBAŞI: Aslında şöyle; askerlikten sonra birkaç yerde çalıştım. Bir sene falan Karadeniz Ereğli'sinde özel sektör de bir nakliyat şirketinde çalıştım. Daha sonra bankada memur olarak çalıştım. Sıradan bir memurdum yani. Ankara gibi bir yerde o günkü

şartlarda 1963-1964 yıllarında zordu memur olmak. Bu sebeple banka müfettişliği sınavlarına hazırlanıyordum. Ya banka müfettiş olacaktım ya da uzman. Sürekli onlara hazırlanıyordum. 27 Mayıs'ta babam milletvekiliydi. Yassıada'ya hapsedu diyelim. Orada da vefat etti. Babamın ölümünü ve daha sonra ihtilali yaşadık. Üst üste geldi. Ankara'daki hayatım böyleydi. Böyle bir dönemden sonra Fransa doktora sınavlarını yüksek bir dereceyle kazandım. Fakülteyi

Kaynak: Şehabettin Yiğitbaşı'nın fotoğraf albümüinden

**şehabettin Yiğitbaşı Afyon Kocatepe Üniversitesi
Rektörüyken**

Kaynak: şehabettin Yiğitbaşı'nın fotoğraf albümünden

bitirdikten 5-6 yıl sonra tekrar başlamak zor gibi geliyordu. Ama övünmek gibi olmasın azıcık çalışkan, iddialı, ısrarlı ve sabırlı birisiyim. Bu şekilde de Fransa'ya gittim ve orada 5 yıl doktora

eğitimi aldım. Açıkçası itiraf edeyim, çok fazla kariyer hedefim yoktu. Memur olacaktım yoksa, ama böylesi kısmetmiş.

**ALATEPE: Aldığınız akademik eğitimi anlatır mısınız?
(Üniversite-Yüksek Lisans-Doktora)**

YİĞİTBAŞI: İstanbul Yüksek Ticaret Üniversitesi'nden mezunum. Orası sonradan İstanbul İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi oldu. O fakültede sonradan Marmara Üniversitesi oldu. Yani oradan mezunum. Biz bu üniversitenin Sultanahmet'teki binasında okuduk. Bizim okuduğumuz dönemde bu üniversiteye adıyla hitap edilmezdi. Sultanahmet'ten mezunum derlerdi. Yani okulun adı Sultanahmet adıyla geçerdi. Çok ciddi ve iyi bir okuldu. Çok eleman yetişmiştir o okuldan. Doktoramı Fransa'da yaptım. Fransa'ya Milli Eğitim Bakanlığı adına burslu olarak gittim. Fransa'da ben oradayken Hukuk ve İktisat fakülteleri beraberdi. Orada iktisat bölümünde hem yüksek lisans hem de doktora yapma imkânımız oldu Allaha şükür. Böylece başarılı olduk. Sonra dönünce 2547 sayılı kanundan evvelki kanuna göre yardımcı doçentlik yoktu. Bu sebeple Ege Üniversitesi'nde dört-beş yıl boyunca doktora asistanı olarak çalıştım. Sonra 2547 sayılı kanun ile doçentlik imtihanına girdik. 1976'da doçent oldum. Kısacası yardımcı doçent olmadan doçent oldum.

ALATEPE: Mesleğe başladıktan sonra nerelerde ve hangi pozisyonlarda görev yaptınız?

YİĞİTBAŞI: Ege Üniversitesi'nde 1970'de İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi'nde doktora asistanı olarak başladım. 1976'da da doçent oldum. O zaman üniversiteler Milli Eğitim Bakanlığı'na bağılıydı. Ege Üniversitesi'nin İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi oluşturuldu ve fizibilitesi senatodan çabucak geçti. O zaman İktisat bölümünün kurucu başkanı oldum. Bu benim birinci kuruculuğum. O zamanki 12 Eylül'den sonra çıkan bir kararnameyle profesörlüğü gelenlerin Ankara, İstanbul ve İzmir gibi büyük şehirlerde profesörlüğünü engellediler veya yasakladılar. Ancak Anadolu'daki ihtiyaçtan dolayı burada profesörlüğe izin verildi. Bende o zaman Selçuk Üniversitesi'ne doçent olarak geldim. O zamanlar Hukuk ile İşletme bölümleri birdi. Bu sebeple Selçuk Üniversitesi İktisadi ve idari bilimlerin kurucu dekanı olurken Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nin bir nevi kurucu dekanı olmuş oldum. Orada da profesörlüğüm geldi. Bir sene sonra da Selçuk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi kuruldu. Orada dört yıl İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi'nde kurucu dekanlık yaptım. Üçüncü kuruculuğum da bu şekilde oldu. Sonra Celal Bayar Üniversitesi'ne geçtim. Orada 1-2 yıl çalıştıktan sonra 2547 sayılı üniversiteler kanunu çıktı. O zaman

Afyon Kocatepe Üniversitesi Akademik
ve İdari Personelinin Şehabettin
Yiğitbaşı'ya Teşekkür Plaketi

Turgut Özal zamanında birçok üniversite kuruldu. Afyon Kocatepe Üniversitesi de bu şekilde kuruldu ve kurucu rektörlüğe atandım. Hiç hazır konmuş değilim (gülüşmeler). Altı sene çok zor şartlarda Afyon Kocatepe Üniversitesi kuruldu. Zaten oradan da emekli oldum.

Bir hatıramı anlatayım. Yabancı dil o zamanlar baraj gibiydi sanırım şimdi de öyle. Yabancı dildeki sınavdan sonra

hazırladığımız doçentlik tezi beş kişiden oluşan jüriye gönderiliyor. Eğer kabul olursa sizi tez savunmasına alıyorlardı. Onu da geçerseniz bir bildiri veriyorsunuz ve savunmadan ayrı olarak branşınızla alakalı bir konuda sizi hem dinliyorlar hem de sınav yapıyorlardı. Ondan sonra da açık olarak deneme dersi yapılıyordu. Eğer deneme dersinden de başarılı olursanız doçent oluyordunuz. O zamanki mevzuat böyleydi. Yabancı dil sınavına İzmir’de girdim yazılı olarak. Tezimi ise İstanbul’da iktisat fakültesinde, jüri Boğaziçi Üniversitesi’nde, deneme dersi de tekrar İktisat fakültesinde olacaktı. Yani sınavlar başka başka kurumlarda oluyordu. Jüriye gittiğim zaman ortalık sağ-sol olayları yüzünden karışıkta. Üniversitenin önünde büyük bir patlama oldu. Patlamada altı öğrenci öldü. Yani neredeyse o patlamanın içinde olacaktık. Allah korudu. Ve jüri işi ertelendi o zaman. Böyle bir anımız oldu. Çok zor şartlardı yani geldi geçti. Mesela 12 Eylül’den önce ben Ege Üniversitesi’nde iktisat bölüm başkanırken her gün ölümler oluyordu ve hiçbir garantimiz yoktu. Şimdi çok iyi Allah’a şükür.

ALATEPE: *Afyon Kocatepe Üniversitesi’nin kurucu rektörisünüz. Hangi yıllarda rektörlük görevini sürdürdünüz? Bu süre içinde yaşadığınız zorluklar nelerdir?*

YİĞİTBAŞI: 1992-1998 yılları arasında rektörlük görevindeydim. Bunun ilk iki yılı kurucu rektör olarak, 1994’te yapılan rektörlük seçimlerini kazanarak bu görevi sürdürdüm. 1998’de ise emekliye ayrıldım. Şimdi şöyle diyeyim; bir bina vardı. Ne öğretim elemanı ne de doğru dürüst kadrosu vardı. Bürokrasi teşkilatı da yoktu. Yani düşünebiliyor musunuz sadece bir fakülte vardı o da İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi. O fakülte de Eskişehir’e bağlıydı. Başka da bir şey yoktu. İki tane meslek yüksekokulu vardı. Biri Afyon Meslek Yüksekokulu diğeri ise Bolvadin Meslek Yüksekokulu. Ayrıca Bolvadin meslek yüksekokulunun da 1976-1977’de kuruculuğunu ben üstlendim. Bunları devraldık. Ben atandığım da Ekim-Kasım ayı idi herhalde. Fakat öğrencilerde alınmış üniversiteye. Ama yer yok bina yok para yok hoca da yok bürokratik kadro da yok. Sağdan soldan diyanetten

tayinlerle memurlar alındı. O şekilde üniversiteyi kurduk. Ben Anadolu çocuğu olduğum için ilçelerin durumlarını çok iyi bilirim. Afyon'u da çok iyi bilirim. Hiçbir zaman Afyon'dan ve Bolvadin'den ayrılmış değilim. Bolvadin Meslek Yüksekokulu'nun da kurulmasında çok emeğim geçti. Türkiye'de meslek yüksekokulları üç-dört taneydi. Bir tanesi de Afyon'daydı. Bu da enteresan bir durum.

şimdi bununla ilgili ufak bir anımı anlatacağım. Rektör olunca yüz yirmi kişi öğrencisi olan Bolvadin Meslek Yüksekokulu'nu, Afyon Meslek Yüksekokulu'nu, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi'ni ve birde Uşak'ta bulunan Uşak Meslek Yüksekokulu'nu, Afyon Kocatepe Üniversitesi olarak devoraldık. Hatırımda kaldığı kadarıyla dört fakülte kuruldu; Fen-Edebiyat Fakültesi, Teknik Eğitim Fakültesi ve Sosyal Bilimler Enstitüsü ile Fen Bilimleri Enstitüsü. Bunlar kuruldu ama ne hocaları ne de binaları mevcuttu. O şartlar altındaki benim düşüncem, ilçelerdeki sosyal yapıyı meslek yüksekokulları ile buluşturmak oldu. şimdi bana sorarsınız meslek yüksekokulları ile ilgili yanlış bir algı var. Bence bu okullar ara eleman değil esas eleman yetiştirir. Çünkü buradan mezun olanlar uzman meslek sahibi elemanlar olurlar. Ben meslek yüksekokullarının önemli olduğu kanaatindeyim. O yüzden rektör olur olmaz Çay, Sandıklı, Emirdağ ve Dinar'da meslek yüksekokullarının açılmasına ön ayak olduk. O günkü şartlarda hem Uşak'taki okulu idare edecekseniz hem de Afyon'u. şimdi bana o

Dönemin Başbakanı Süleyman Demirel'in Afyon Kocatepe Üniversitesi Ziyareti (Kurucu Rektör şehabettin Yiğitbaşı Cübbesiyle Beraber Sağda)

zamanlar Kocatepe Üniversitesi'ni gösterelemedi burası Amerika herhalde derdim. Benden sonraki rektör arkadaşların hepsi çok büyük gayretler gösterdiler.

İlçelerdeki meslek yüksekokullarının

açılmasına dair bütün yazışmalar, dosyalar benim elimden geçti. Meslek yüksekokullarının Türkiye’de açılmaya başlaması ile ilgili gelişmeleri anlatayım. O zamanlar Türkiye’de üç tane meslek yüksekokulu vardı. Ve o dönem de maalesef ideolojik tartışmalar vardı. Milli Eğitim Bakanlığı Yay-Kur (Yaygın eğitim) diye bir uygulama başlattı. Yani liseyi bitirip üniversiteye giremeyen gençler mektupla üniversiteye kaydolacak ve mektupla size soru gelecek falan. Sonra bu sistem Eskişehir’de açıköğretime dönüştü. Bu şekilde mektupla öğretim gibi garip bir uygulamadan vazgeçilmiş oldu. Zaten bu uygulamadan kimse pek bir şey anlayamadı. Türkiye’nin bir-iki yıl devam eden Yay-Kur tecrübesinden sonra bu uygulama Almanya model alınarak meslek yüksekokullarına dönüştürülmek istendi. O zamanlar bizim belediyemiz biraz uyanıktı. Bolvadin Belediye Başkanı Etem Kelekeçi idi. şimdi emeklidir hemen hemen aynı meslekteniz. Bizler Yay-Kur’un meslek yüksekokullarına dönüştürüldüğünü duyduk. Yay-Kur denen uygulamanın başkanı da Ege Üniversitesi’nden bir tanıdığımız idi. Aynı zamanda amcamın da (Ömer Yiğitbaşı) arkadaşı ve meslektaşıydı. Biz onunla Bolvadin Meslek Yüksekokulu’nun kuruluşu için izin almaya gittik Ege Üniversitesi’ne. O zamanki kanuna göre önce Milli Eğitim Bakanlığı’ndan geçiyor daha sonra da hükümetten geçiyordu. şimdi meslek yüksekokulunun açılabilmesi için iki aşama var. Bir meslek yüksekokulunun açılabilmesi için bir fakültenin ve bir üniversitenin üstlenmesi lazım. Ben o zamanlar yönetim kurulu üyesiyim aynı zamanda da genç, idealist bir doğentim. Bunun için İzmir’deki İktisat fakültesini ikna ettim. Fakültenin dekanı yönetti bizim raporlarımızı. şimdi hatırama geliyorum. Okulun açılabilmesi için DPT’nin (Devlet Planlama Teşkilatı) görüşünün alınması lazım. DPT Sosyal Daire Başkanlığı’nın onay vermesi gerek. Düşünebiliyor musunuz yeni bir okul açılacak. Afyon Meslek Yüksekokulu daha önce Anadolu Üniversitesi’ne bir bölüm gibi açılmıştı. Bu sebeple onun her şeyi hazırды. Ancak bizimki (Bolvadin Meslek Yüksekokulu) hazır değildi. Bolvadin Türkiye coğrafyasında tanınmış bir ilçe değil yani kimse bilmez. Meslek yüksekokulunun açılabilmesi için gerekli

mevzuata göre hatırımda kaldığı kadarıyla, yardım sağlanabilmesi için okulun destek göreceği niversiteye ve fakülteye 250 km'yi geçmeyen 300 km'den az gibi bir mesafede bulunması lazımdı. Daire başkanı bize sordu, dedi ki; "İzmir'den Bolvadin kaç km?". Biz şaşırđık. Sonra daire başkanı üşenmedi kalktı haritadan ölçtü ve 420 km çıktı. Başkan, "olmaz siz uzaksınız" dedi. Ama şimdi biz de o kadar heveslendik, emek ettik, belediye ile toplantılar yaptık. Bu işin sahibi olduğum için o anda üzüldüm. Ve "sizin ölçtüğünüz yol tamam ama kestirme bir yol var" dedim. "Ne kestirmesi?" dedi. Dedim ki "Çobanlar'dan kestirme bir yol var, o yoldan gidilirse 300 km'den az gelir" dedim. Şöyle bir baktı ve "senin kafan çalışıyor ve bu benim hoşuma gitti, kestirme falan diyerek bu okulu açma niyetinin olduğunu gösterdin. Bunu düşündüğün için ben pekiyi diyorum" dedi (gülüşmeler). Ve bu şekilde onay verdi. Şimdi okulun üç-dört bine yakın öğrencisi var. Mukayeseyi pek bilmem ama bence sayılı meslek yüksekokullarından ve diğer meslek yüksekokullarından da daha iyiler. Çok sayıda eleman yetişti ve memleketimize ufak bir hizmetimiz olmuş oldu.

ALATEPE: Araştırdığım kadarıyla öğrencileri tarafından oldukça sevilen ve sayılan bir akademisyen olmuştunuz. Derslerinizi dinlemek için iki saat önceden okula gelenler oluyormuş. Bunun sebebi nedir?

YİĞİTBAŞI: Ben kurucu dekanen, Selçuk Üniversitesi'nden ilk mezun olan öğrencilerim geçen telefon ettiler. Aradan otuz yıl geçti. Okulun kuruluşunun 31. yılını kutlayacaklarmış. Kurucu dekan olduğum için beni de çağırđılar. O zamanki öğrencilerim arasından dekan ve rektör olanlar olmuş. Yani öbür yüzyıldan kalma bir adamım ben (gülüşmeler). O şekilde çağırđılar, gittik. O sene mezun olan Konya'ya yerleşmiş öğrencilerim geldiler ve benimle ilgili anılarını anlattılar. Ben Konya'dayken Hukuk Fakültesine bir sene ders anlattım. Hukuk 2. Sınıftan da dersi dinlemeye gelenler olurdu. Ardından İktisat Fakültesine üç-dört sene ders anlatmaya başladım. Orada da Hukuk Fakültesi son sınıftan dinlemeye gelenler olurdu. Güzel ders anlatırdım.

Mikroiktisat denen çok zor bir dersin hocasıydım. Bu ders bizim branşta çok zor bir konudur. Ama dersi basitleştirerek, herkesin anlayabileceği hale getirebilirdim. Arada espriler yapardım. Afyon'da bir toplantıda öğrencimle karşılaştım. Hep konuşurken öğrencilerim der ki; "Hocam birinci dersi hatırlıyor musunuz?". Bende "ne anlatmışım" dedim. O zamanlar amfilerde ders anlatıyoruz. Öğrenci sayısı 200-250'den az değil. Dediler ki sınıfa girdiniz ve dediniz ki; "Bugün ders anlatmayacağım ama size bir ders vereceğim bunu ömür boyu unutmayacaksınız. Çok kolaydır dert etmeyin". "Hocam Tahtaya kocaman 1 yazdınız. Ve döndünüz sınıfa okuyun bakayım dediniz. Bizde bir diye bağırdık. Siz de bu sizin sağlığınız dediniz. Sonra önüne bir 0 koydunuz okuyun bakayım dediniz. Bizde on diye bağırdık. Siz de aferin şimdi ilkokulu bitirdiniz dediniz. Bir 0 daha koydunuz. yüz dedik. Siz de şimdi liseyi bitirdiniz dediniz. Bir 0 daha koydunuz bin diye bağırdık. Siz de şimdi üniversiteyi bitirdiniz çok güzel hepimizi tebrik ediyorum dediniz. Daha sonra birçok 0 daha koydunuz ve zengin oldunuz, başarılı oldunuz, evlendiniz vs. dediniz. Sayı en sonunda bir milyon oldu. Evet hayat çok güzel ama 1 rakamını sildiniz geriye ne kaldı? Sadece sıfır.. Aman ha en iyi ders birdir. Bir sağlıktır ve hepsi sağlığa bağlıdır dediniz dedi.

ALATEPE: Hedeflediğiniz ve hayata geçiremediğiniz bir hayaliniz var mı?

YİĞİTBAŞI: *Aslında öyle bir fırsatım olmadı çok yoğun bir hayatım oldu. Dershaneyi severim, öğrencilerim de beni sever. İdareciliği hiç önemsemiyorum. Herkes idareci olabilir ama ana yer derstir, dersliktir. Bunu meslektaşlarıma hep söylerim. Her zaman başka kurumlarda derse girmişimdir. Sadece Selçuk Üniversitesi yalnızca Ege Üniversitesi değil. Çok fazla derse girdim ve derslerden böyle bir sükût-u hayale uğrayacak fırsatım olmadı diyebilirim. Elimden geldiği kadar bu mesleğin hakkını vermeye çalıştım.*

Çok samimi biriyimdir. Mikroiktisat adında bir kitabım var. Genelde beğenilen bir kitaptır. Tabi şimdi bizi geçtiler ama kitabımı

başarılı görürler. Ama bana sorsan çok da başarılı saymam kendimi. Bunu şunun için söylüyorum: Bizim ülkemizde yükseköğrenimlerde, Avrupa'da olmayan bir kültür var. Bu kültürün mevzuata da yansımaları lazım. Bu kültür şu; Selçuklu'dan ve Osmanlı'dan bize devredilen bir sistem var. Kalıntıları ve adetleri var. Bunlar ne kadar reforme edilmiş olsa da benim kanaatimce bu kültür kısmen devam ediyor sayılır. Sosyolojik ve kültürel olayları olduğu gibi müesseseleri de ihmal etmemek lazım. Bunlar önemli. Kısaca söyleyeyim. Bizde iki kavram var. Mesela profesör. Profesör demek Fransızca da ders veren anlamına gelir. Latince'den gelmiştir. Bunu Osmanlıca'ya döndürürsen karşımıza müderris çıkar. Arapçada o da ders veren demektir. Halk dilinde de Hoca denir. Mesela Muallim, talim eden eğitimci demek. Şimdi bu kültür müderrisi kaldırınca yani Arapçadan Türkçeye geçince karşımıza Fransızca olan profesör çıkıyor. Ama Osmanlı döneminde yani geçmişimizde bizim müderrisin yanında bir de alim kelimesi var. Alim çok önemli. Alim demek ilimle uğraşan demek yani müderris olması şart değil. İnsan alim olabilir ama öyle kolay değil alim olmak. Öyle bir uygulama olmuş ki, size üç-dört tane sertifika veriliyor, icazet veriliyor, denemeler yapılıyor, bugünkü şartlara çevirdiğiniz zaman eserleriniz oluyor, görüşlerinize müracaat ediliyor. Önemli olan şu, bizde profesör olursunuz ama alim olamazsınız. Alim olanlar vardır profesörler içinde bana göre. Alimin Türkçemizde bir karşılığı yoktur. Alim olarak benim gözümde Cemil Meriç, Halil İncik ve bugünkü şartlarda İlber Ortaylı vardır. Bu isimler hocadır, profesördür, müderristir aynı zamanda alimdir. Ama her tarih profesörü alim değildir. O sebeple bu kültürü ihmal etmemek lazım. Bu kültürü ciddiye almak lazım. Belki düzenlemelerde bu ayrıntıya yer vermek lazım. Şimdi böyle olunca ben alim sayılmam. Neden sayılmam? Batıdaki iktisat literatürünü tahkim edebilecek kadar Fransızca'ya hakimim. Mikroiktisat kitabımın temelleri oradan tercümedir. Türkiye'deki benim bütün branşındaki kitapların tercümesidir. Benim branşında iktisat alanında alim sayılacak Sabri Ülgener Hoca vardır. Mesela Sabri Hoca aynı zamanda sosyoloji aynı zamanda iktisat aynı

zamanda tarih yetkinliğine kavuşmuş bir insandır. Alim olmak benim haddim değil.

ALATEPE: *Son olarak unutamadığınız ve sizi etkileyen paylaşmak istediğiniz bir anınız var mı?*

YİĞİTBAŞI: *Hani bizim Anadolu'da derler ya herkes kendi hayatını anlatır ama benimki romandır diye (güluşmeler). Herkesin hayatı romandır. Bizimde hayatımızda unuttuğumuz unutmadığımız anlar olabilir. Ben inançlı bir adamım ve kadere inanırım. Şimdi sorduğunuz için anlatayım. 1996 yılında neredeyse otuz yaşıma yakın bir dönemde Fransa'ya doktora gidiyorum. Hemen bu arada bir Şey daha söyleyeyim. Türkiye yabancı dili öğretmiyor. Yabancı dil üzerine eğitim çok başkadır. Dünyada yabancı dille eğitim yapan başka bir ülke yok gibi geliyor bana. Altı sene ortaöğretim, üç sene de lise hayatımda haftada en az iki saat yabancı dil eğitimi gördüm. Dört sene de yükseköğrenim de gördüm. Etti on sene. Ben Fransa'ya gideceğim için bir yıl da orda yabancı dil eğitimi aldım. Bunların sonucunda Fransa'ya gittim kendime bir kahve söyleyemedim, adres soramadım, söyleneni anlayamadım. Peki ne yapıldı on sene? Bize lisan öğrenmemiz için kurs veriyorlardı. Bunlar çok yanlış itiraf etmek lazım. Siz yükseköğrenime gelmiş bir öğrenciye Türkçe ve Tarih eğitimi veriyorsunuz. Bunlar hep aksaklıklar.*

Ben Fransa'ya 1960'larda gidip 1970'lerde döndüm. O zamanlar Türkiye ile Avrupa arasında uçurum var. Ve orada beş sene boyunca yalnız kaldım. Beş sene içinde Milli Eğitim Bakanlığı Müfettişliğini sadece bir kere aradım, onlar da bir daha ne aradılar ne sordular. Fransa'ya doktora için insan gönderiyorsunuz ancak takibini yapmıyorsunuz. Ben Fransa'ya gittiğimde büyük bir yükün altına girdiğimi hissettim. Mecburi hizmetim var ama senetler imzalanmış, kefil olunmuş. Korkudan ne yapacağımı nasıl yapacağımı bilmiyordum. O kadar dil öğrendim hiçbir işe yaramadı. Kursa gidiyorsunuz Arap, İngiliz, Alman, Türk her milletten insan var. Ve bize bu kursta Fransızca öğretecekler. Ne kadar zor. Şimdi bu stres altında yaşarken

kadere geleyim İnsan çok enteresandır, kader de.. Fransa gibi büyük bir yerde üniversiteye gidip kaydolacaksınız. Sizin önünüzde herhangi bir kılavuz yok. Bir şehir seçeceksiniz. Ben tesadüfen Ponte-i yazdım ve orada bir Türk öğrenciyle karşılaştım. Kendime bir de danışman hoca bulmam lazım. Bir hoca buldum danışmanlığa ikna ettim. Hoca bana; "ben Türkleri tanımıyorum, bilmiyorum. Gençken Atatürk diye birini anlatmışlardı ama o kişi ne yaptı onu da bilmiyorum" dedi. Şimdi ben o şehri seçtim, o hocayı seçtim nasıl seçtim kim seçti? O hoca benim kiraladığım evde yetim olarak büyümüş. Ama bunu bana ne ev sahibi ne de hoca söyledi. Çok ilginç. O hoca bir Fransız öğrencisinin yetişmesinden daha çok benim yetişmem için çaba sarfediyordu. Bana öyle bir zorluk çıkarıp baskı yapıyordu ki hem mesleğimi hem de dili öğretiyordu. Bunu nasıl izah edeceksiniz? Tezimi yazıyorum dördüncü sene sonunda. Çok sıkıntım. Hocam bir yandan da beni kontrol ediyormuş ama benim haberim yok. Benim için özel bir asistan görevlendirmiş. Her gün o asistanla tartışıyorum. Çünkü yönlendirmeyi anlayamıyorum. Yani bana özel bir emek çekildi. O tezi hem anlayabilmek hem yazabilmek hem de meslekte yetişebilmek zordu. Ve tez bittikten sonra tezi koca amfide üç yüz kişinin önünde savunuyorsunuz. Fransa'daki mevzuat öyle. Ve hiç Türk öğrenci yok. Enteresan birisiyim onların gözünde. Değişik bir milletten adam gelmiş onlara göre ve herkes sizi seyrediyor. Hocam beni beş dakika ya konuşturdu beni ya konuşturmadı. Kalktı bir saat hocam tezimi anlattı. Bunların hiçbiri benim şahsi başarım sayılmaz. Kişi azimli olursa Allah yardım ediyor. Ondan sonra haberleşmemiz devam etti. Bu benim hayatımda enteresan bir olay yada kader. O hoca benden sonra gelen Türk öğrencilerine beni örnek olarak göstermiştir. Bizden bir Türk öğrenci geçti çalışırsanız onun gibi olursunuz diye.

ALATEPE: *Sayın Hocam, sizin gibi önemli bir ilim insanını tanımaktan onur duyduk. Hayatımıza dair, Afyonkarahisar'a ve Bolvadin'e olan emeklerinizi, amlarınızı bizimle paylaştığınız için çok teşekkür ediyoruz.*

SONUÇ

Ömrü kuruculukla, yeni baştan inşalarla geçen Bolvadin'in içinden yetişen önemli bir ilim insanı olan şehabettin Yiğitbaşı'nın hayatı ve faaliyetleri çalışmamızda incelenmiştir. Yiğitbaşı'nın sadece kendisi değil, dedeleri, babası ve amcası da Bolvadin'in yetiştirdiği önemli isimlerdendir. Yiğitbaşı, Fransa'da doktora yapmasıyla başlayan akademik hayatının devamında Ege Üniversite'nin İktisat bölümünün kurucu başkanı, Selçuk Üniversite'nin İktisadi ve İdari Bilimler fakültesi kurucu dekanı ve Afyon Kocatepe Üniversitesi'nin kurucu rektörü görevlerini üstlenmiştir.

şehabettin Yiğitbaşı'nın hayatını ve faaliyetlerini inceleyerek Bolvadin'in ve Afyonkarahisar'ın saklı mirasını gün yüzüne çıkarmayı amaçladık. Aynı zamanda gerek şehabettin Yiğitbaşı'nın kendisinden gerekse internet ortamından temin ettiğimiz fotoğraflarla da çalışmamızı zenginleştirmeye çalıştık.

Çalışmada dikkati çeken bir diğer nokta ise Yiğitbaşı'nın Bolvadin Meslek Yüksekokulu'nun açılması konusunda öncü görevini üstlenmesidir. Meslek Yüksekokullarının Türkiye'nin kalkınmasında ve işinin ehli bireyler yetiştirmesindeki önemine vurgu yapan Yiğitbaşı, bizlere bu okullar konusunda yeni bir pencere açmıştır. Aynı zamanda Yiğitbaşı'nın eğitim üzerine olan anıları, bizleri Türkiye'nin geçmiş eğitim modellerini ve koşullarını anlamamıza yardımcı olmuştur.

KAYNAKÇA

Makaleler

ÖZDEMİR, M. GÜNAY, M. 2005, Bolvadin Kenti'nin Gelişiminde Coğrafi Koşulların Rolü, Afyonkarahisar, **Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, 130-157.

Sözlü Kaynaklar

Şehabettin Yiğitbaşı ile 11 Temmuz 2017 saat 14.00'da Yapılan Görüşme.

İnternet Kaynakları

<http://www.bolvadinpostasi.com/2013/11/rektor-solak-uygulamali-bilimler.html> (7 Kasım 2013).

GENÇ YETİŞKİNLERİN KÜLTÜRLERARASI DUYARLILIKLARININ BAZI DEĞİŞKENLER AÇISINDAN İNCELENMESİ: AFYON İLİ BOLVADİN İLÇESİ ÖRNEĞİ

Mehmet Enes SAĐAR¹

ÖZET

Bu alıŐma; Afyon İlinin Bolvadin İlçesindeki genç yetişkinlerin kültürlerarası duyarlıklarını bazı değişkenlere göre incelemek amacı ile yapılmıştır. Araştırmanın alıŐma grubunu Afyon İlinin Bolvadin İlçesinden 20-30 yaş aralığındaki genç yetişkinler oluşturmaktadır. Araştırmada veri toplama araçları olarak 'Kişisel Bilgi Formu' ve 'Kültürlerarası Duyarlılık Ölçeği' kullanılmıştır. Verilerin analizinde tek faktörlü varyans analizi, t testi, Post Hoc Tukey testi; demografik özelliklerinin analizinde yüzde ve frekans dağılımı kullanılmıştır. Araştırmaya katılan toplam 194 genç yetişkinden 106 (%54.6)'sı erkek, 88 (%45.4)'ü kadın ve yaş ortalamaları %23.24'tür. Genç yetişkinlerin yaşları ile kültürlerarası duyarlılıkları arasında bir fark saptanmazken, cinsiyetler ile kültürlerarası duyarlılık ölçeğinin tüm boyutları arasında; medeni durumlarına göre kültürlerarası duyarlılık ölçeğinin kültürlerarası etkileşimden zevk alma ve kültürlerarası etkileşime özen gösterme boyutları arasında ve aylık gelirlerine göre ise kültürlerarası duyarlılık ölçeğinin kültürler arası etkileşimden zevk alma boyutu arasında anlamlı düzeyde farklılaşma olduğu bulunmuştur.

¹ Afyon Kocatepe Üniversitesi ay Meslek Yüksekokulu ocuk Bakım ve Gençlik Hizmetleri Bölümü, S.yazar, Öğr. Gör., mehmetenes15@gmail.com

Anahtar Kelimeler: Gen Yetişkin, Kltr, Kltrlerarası Duyarlılık

**INVESTIGATION OF THE CROSS-CULTURAL SENSIVITY
OF YOUNG ADULTS IN TERMS OF SOME VARIABLES: A
SAMPLE OF BOLVADİN IN THE CITY OF AFYON**

Abstract

This work; The purpose of this study was to investigate the intercultural sensitivities of young adults in Afyon Province Bolvadin District according to some variables. The study group of the study is composed of young adults aged 20-30 years from Bolvadin District of Afyon Province. 'Personal Information Form' and 'Intercultural Sensitivity Scale' were used as data collection tools in the research. One-factor analysis of variance, t test, Post Hoc Tukey test; percentage and frequency distribution were used in the analysis of demographic characteristics. Of the 194 adolescents who participated in the study, 106 (54.6%) were males, 88 (45.4%) were females and the average age was 23.24%. While there is no difference between the ages of young adults and their intercultural sensitivities, between genders and all dimensions of the intercultural sensitivity scale; It was found that the intercultural sensitivity scale according to marital status has a significant difference between the intercultural interaction dimensions of pleasure and intercultural interaction and the intercultural sensitivity scale has a significant difference between intercultural interaction and enjoyment dimension,

Keywords: Young Adult, Culture, Intercultural Sensitivity

GİRİŞ

Kültür, insanların hayatını sürdürebilmesi için yaşamla mücadele etmesine olanak sunarken; diğer yandan da başka canlılardan ayrılarak bireylerin kendi yaşantısını, deneyimlerini ortaya koymasını sağlayan bir varlık alanı olarak tanımlanmaktadır (Güvenç, 2002:14). Acar (2003:35) ise kültürü, 'insanın doğa ile arasındaki ilişki sonucunda meydana gelen ve hayat karşısındaki toplumsal tavırları' olarak ele almaktadır. Başka bir tanımlamaya göre ise kültür insanların topluluk içerisinde oluşturdukları ve toplum üyelerince yapılan paylaşımlar ile gelişen bir takım özellikleri dile getirmek için kullanılan bir kavramdır. Toplumdaki bireylerin içinde yaşadıkları bağlam, genel olarak kültürü oluşturmaktadır. Bu bağlam değerler, inançlar, sembeler ve nesnelere kapsamaktadır. (Giddens, 2005:22). Genel olarak kültür, bir örgütün içinde yer alan birey ve grupların davranışlarına yön veren normlar, davranış kalıpları, inançlar, tutumlar ve alışkanlıkları içinde barındıran bir sistem olarak değerlendirilmektedir (Şimşek, 2001:27).

Her bireyin kendini ifade etme şekli, düşünce sistemi, problem çözme stratejileri ve hareket biçimleri, birbirlerinden farklı ve her bireye özgü olmakla birlikte; şehirlerin planlanması, ulaşım sistemlerinin işleyişi, ekonomi ve yönetim sistemlerinin nasıl işlediği vb. bir çok faktör kültürü etkilemektedir (Hall 1981:16). Bu bağlamda kültür bir toplumda bireyler tarafından oluşturulan maddi ve manevi değerlerin toplamı şeklinde değerlendirilmektedir (Başaran, 2000: 294).

Geçmişten günümüze değişen dünya standartları ile birlikte birbirlerinden farklı kültürler bir arada yaşamaya başlamış ve çeşitli sebeplerden dolayı farklı kültürlerde yetişen insanlar birbirleri ile etkileşim kurmuşlardır. Dolayısıyla bu

faktörler kültürlerarası ilişkilerin doğmasına sebep olmuştur. Bu etkileşim ve ilişkiler sonucunda çokkültürlülük ve kültürlerarasılık gibi kavramlar ortaya çıkmıştır (Üstün, 2011:10).

'Çokkültürlülük; ırk, etnik yapı, dil, cinsel yönelim, cinsiyet, yaş, engelli olma, sosyal sınıf, dinsel yönelim ve diğer kültürel boyutları içeren çok yönlü bir kavramdır' (Tiedt ve Tiedt, 2005; APA, 2002; Akt. Demir, 2012, Polat ve Kılıç, 2013:353). Vatandaş (2002:22) çok kültürlülüğü, 'bazı toplumların özel şartlarından kaynaklanan yaşadıkları toplumsal uyuma yönelik sorunları çözüme arayışından dolayı oluşturulan ve bu şekilde doğup gelişen tarihsel bir oluşum' olarak nitelendirmektedir. Kültürlerarasılık kavramı ise farklı kültürlerin aynı coğrafi sınırlar içinde yaşaması biçiminde tanımlanmaktadır (Üstün, 2011:13). Yine kültürlerarasılık kültürler arasındaki şiddete ya da barışa dayalı karşılaşma ve karşılıklı bağlantı kurma anlarını ele almaktadır ve aynı zamanda kendi içinde ve diğer kültürlerle ilişkilerde kültürel bütünleşmeyi benimsemiş olan kültürleri tanımlamak için kullanılmaktadır (Tutal, 2006, 115).

Ayrıca çok kültürlülük, çeşitli kültürlerin yan yana gelerek birlikte var olduklarını gösteren bir kavramdır. Tarihi dönemler incelendiğinde; hiçbir dönemde yaşayan kültürler birbirlerinden etkileşimden uzak olarak tamamen kopmuş ve kendi içine kapalı bir halde yaşamamışlardır. Sürekli etkileşim ve değişim süreci geçiren insanlık tarihi, farklı grupların birbirleriyle iletişimde ve etkileşimde buldukları, birbirleri ile alışveriş içerisinde oldukları, birbirlerini etkiledikleri ve kendi içlerinde değişim gösterdikleri bir süreci kapsamaktadır. Bu etkileşimler sonucunda bazı toplumlar kendine has kültürel değerleri ve unsurları oluştururken; bazı toplumlar ise bazı davranışları,

işaretleri ve sözcükleri birlikte kullanarak evrensel öge haline getirmişlerdir (Mercan, 2016:3).

Bu ilişkiyel faktörler kültürlerarası iletişimin önemini ortaya koymaktadır. Casse (1981:46), kültürlerarası iletişimi; 'aynı kültüre mensup olmayan kişilerin bir anlamlar kümesini karşılıklı olarak iletmeyle çalışma süreci' olarak açıklamaktadır. Kültürler arası iletişimde önemli kavramlardan diğeri birisi de kültürlerarası duyarlılıktır. Kültürlerarası duyarlılık, kültürler arası iletişim kurarken uygun ve etkili davranış sergilenmesini destekleyen, bu konuda teşvikte bulunan, kültürel farklılıkları anlamak ve hoş olarak kabul edebilmek açısından olumlu duygular geliştirebilmeye yarayan bireysel bir yetenek olarak ele alınmaktadır (Chen, 1997:9). Kültürlerarası duyarlılık kültürel farklılıklara ve farklı kültürlerden insanların bakış açılarına karşı önyargılardan uzak bir biçimde duyarlı olmak şeklinde tanımlanmaktadır (Bhawuk ve Brislin, 1992, 414). Dolayısı ile bir kültürü diğeriinden ayıran, kendine has tarihsel ve toplumsal bir takım özellikleri vardır ve bunları kabul etmenin en önemli noktalarından bir tanesi de hoşgörölü bir şekilde kültürel farklılıklara duyarlılıktır (Asutay, 2007:10). Hoşgörölü olmakla birlikte kültürlerarası duyarlılıkta farklı kültürlere, alt kültürlere ve ait olunan kökene yönelik olarak pozitif duygularla yaklaşmak söz konusudur. Bu nedenle kültürel farklılıklara önyargı kullanmadan, etnomerkezcilikten uzak kalarak ve hiçbir yargının olmadığı bir yaklaşım biçimi sergilemek esastır (Bekiroğlü ve Balcı, 2014: 434).

Chen ve Starasto (1996), küresel dünyada, yirmi birinci yüzyılda insanların yaşamlarını devam ettirebilmeleri, anlamlı ve üretken bir biçimde yaşayabilmeleri için kültürlerarası duyarlılığın gerekli olduğuna ilişkin dikkat çekmişlerdir. Buna etken olarak dünya ekonomisinin küreselleşmesinden dolayı rekabet alanı daha da genişleyecek ve kültürel çeşitlilikte bir artış

meydana gelecektir. Hızla gelişen ulaşım teknolojileri insanların ulusal sınırların dışına göç etmek istemesini, şirketlerin çok uluslu çalışanlara sahip olmak istemesini ve doğal olarak bireylerin, dünyanın diğer bölgeler ile iletişim kurmaları, iletişim kurdukları kültürlere karşı kültürel duyarlılık geliştirmeleri gibi faktörleri doğurmaktadır (akt. Chen, 1997:3).

Bu etkileşimler birbirlerinden farklı olan kültürler arasındaki mesafeleri azaltmakla birlikte hem olumlu hem de olumsuz sonuçlara sebebiyet verebilir. Olumlu olarak kültürlerin birbirlerini tanımalarına olanak sunarken; bu kültürlerin birbirleri arasında oluşan önyargılar, algısal farklılıklar, yanlış anlamalar, olumsuz kalıpyargılar, kültürel şoklar ve entomerkezci yaklaşımlar gibi farklı kültürlerin bir arada yaşamasını ve iletişim kurmasını engelleyen ve bunun sonucunda kültürlerin çatışmaya girmesi olumsuz sonuç olarak gösterilebilir. Dolayısıyla bu olumsuz sonuçlarla baş edilebilmesi ve kültürlerarası iletişimin hem bireysel hem de kurumsal olarak geliştirmesi büyük önem taşımaktadır (Aksoy,2012: 303).

Kültürlerarası duyarlılık, kültürel farklılıkları anlamak ve onları olumlamaya yönelik olarak pozitif duygular geliştirilebilmek bakımından önemlidir. Dolayısıyla kültürlerarası yeterliğin sağlanması için bireylerin özsaygı, özdenetim, açık fikirlilik, empati, etkileşimli ilişki ve önyargılı olmama gibi bir takım özellikleri taşıması gerekmektedir (Chen, 1997:23). Bunun yanında kültürlerarası duyarlılıkta kültürel farkındalık yaratarak etkili ilişkilere yönlendirmek kültürel bir yeterlilik sağlar ve sağlanan bu yeterlilik farklı azınlıklar, kültürler ve özel gruplarla yaşam deneyimleri geçirerek onların davranışlarının temelindeki kültürün etkisini anlayabilmesine katkıda bulunmaktadır (Moran vd, 2007:29). Görüldüğü gibi kültürlerarası duyarlılık insanların hem kültürler arası iletişimi açısından hem de kültürel farklılıkları görebilmeleri ve

farkındalıklar geliştirebilmeleri açısından önemli bir yere sahiptir. Bu sebeplerden dolayı bu çalışmanın temel amacı Afyon İlinin Bolvadin İlçesindeki genç yetişkinlerin kültürler arası duyarlıklarını cinsiyet, yaş, sosyoekonomik düzey ve medeni durum değişkenlerine göre incelenmesidir.

YÖNTEM

Model

Bu araştırma, mevcut durumu sorgulayan betimsel bir araştırmadır. Afyon İlinin Bolvadin İlçesindeki genç yetişkinlerin kültürler arası duyarlıklarını bazı değişkenlere göre incelemek amacıyla, betimsel tarama modeline dayanarak bu araştırma gerçekleştirilmiştir.

Çalışma Grubu

Katılımcıların tamamı, Afyon İlinin Bolvadin İlçesinden 20-30 yaş aralığındaki genç yetişkinlerden oluşmaktadır. Araştırma kapsamında kullanılan veri toplama araçları toplam 194 genç yetişkine uygulanmıştır. Araştırma amaçlı örnekleme yöntemlerinden lt örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Araştırmaya katılımcı olmanın lt olarak 20-30 yaşları arasında ve Bolvadinli olmak ltleri belirlenmiştir.

Veri Toplama Araçları

Kişisel Bilgi Formu: Kişisel bilgi formu araştırmacı tarafından geliştirilmiştir. Bu formda genç yetişkinin cinsiyeti, yaşı, sosyoekonomik düzeyi ve medeni durumu bilgileri alınmıştır.

Kültürlerarası Duyarlılık lği: Chen ve Starosta (2000) tarafından geliştirilmiş üstün (2011) tarafından Türkçeye uyarlanmış olup 24 maddelik 5'li Likert tipinde bir ölçektir.

Ölçek 5 alt boyuttan oluşmaktadır, bu alt boyutlar: Kültürlerarası Etkileşime Katılım (1, 11, 13, 21, 22, 23, 24. maddeler), Kültürel Farklılıklara Saygı Duyma (2, 7, 8, 16, 18, 20. maddeler), Kültürlerarası Etkileşimde Özgüven (3, 4, 5, 6, 10. maddeler), Kültürlerarası Etkileşimden Zevk Alma (9, 12, 15. maddeler), Kültürlerarası Etkileşime Özen Gösterme (14, 17, 19. maddeler) şeklindedir. Ölçekteki 2, 4, 7, 9, 12, 15, 18, 20 ve 22. maddeler ters çevrilerek puanlanmaktadır. Orijinal ölçeğin güvenilirlik çalışması kapsamında gerçekleştirilen iki ayrı uygulamada hesaplanan Cronbach Alpha katsayıları .86 ve .88'dir.

Verilerin Analizi

Çalışmada Bolvadinli genç yetişkinlerin kültürlerarası duyarlılıkları cinsiyetlerine, yaşlarına, sosyoekonomik düzeylerine ve medeni durumlarına göre incelenmiştir. Bu amaç doğrultusunda çalışmada tek faktörlü varyans analizi ve t testi, Post Hoc Tukey testi; demografik özelliklerinin analizinde yüzde ve frekans dağılımı kullanılmıştır. Araştırmadan elde edilen verilerin istatistiksel çözümlenmeleri SPSS 22.00 paket programı kullanılarak yapılmıştır.

Bulgular

Çalışmada bulgular, araştırmada yer alan değişkenler yüzdelik ve frekans, tek faktörlü ANOVA ve t testi bağlamında ele alınmıştır. Aşağıda yer alan Tablo 1. 'de çalışma grubundan toplanan kişisel bilgi formuna ait bilgiler verilmektedir.

Tablo 1. Araştırma Örnekleminin Kişisel Bilgiler Formundan Elde Edilen Veriler

Kişisel Bilgilerin Dağılımı	Özellikler	N	%
Cinsiyet	Kız	106	54,6
	Erkek	88	45,4
Medeni Durum	Evli	94	48,8
	Bekar	100	51,5
Yaş	20	35	18,0
	21	29	14,9
	22	32	16,5
	23	20	10,3
	24	16	8,2
	25	20	10,3
	26	11	5,7
	27	10	5,2
	28	12	6,2
29	9	4,6	
Aylık Gelir Düzeyi	500-1000 TL	40	20,6
	1000-1500 TL	55	28,4
	1500-2000 TL	61	31,4
	2000 TL ve üstü	38	19,6

Tablo 1. incelendiğinde araştırmaya katılan 194 genç yetişkinin %54,6'sı (106) erkek, %45,4'ü (88) kadındır. Çalışma grubunun %48,8'i (94) evli, %51,5'i (100) bekindir. Genç yetişkinlerin yaşlara göre dağılımı 20 yaş grubu %18,0 (35), 21 yaş grubu %14,9 (29), 22 yaş grubu %16,5 (32), 23 yaş grubu %10,3 (20), 24 yaş grubu %8,2 (16), 25 yaş grubu %10,3 (20), 26 yaş grubu %5,7 (11), 27 yaş grubu %5,2 (10), 28 yaş grubu %6,2 (12), 29 yaş grubu %4,6 (9), şeklindedir. Genç yetişkinlerin %20,6'sı (40) 500-1000 TL; %28,4'ü (55) 1000-1500 TL, %31,4'ü 1500-2000 TL , %19,6'sı (38) 2000 TL ve üstü aylık gelir düzeyine sahiptir şeklinde bulunmuştur.

Genç Yetişkinlerin cinsiyetlerine göre kültürler arası duyarlılıkları açasından aralarında anlamlı farklılaşma olup olmadığını belirlemek için bağımsız örneklemeler için t testi uygulanmış ve sonuçlar Tablo 2.'de verilmiştir.

Tablo 2. Genç Yetişkinlerin Kültürler Arası Duyarlılıklarının Cinsiyetlerine Göre İncelenmesi

Alt boyutlar	Cinsiyet	N	$\bar{X}$	S.s	t	p
Kült. etk. katılım	Kız	106	23,09	4,420	11,244	,000
	Erkek	88	15,19	5,369		
Kült. fark. saygı duy.	Kız	106	22,74	4,719	12,727	,000
	Erkek	88	13,76	5,088		
Kült. etk. Özgüven	Kız	106	16,65	3,071	12,009	,000
	Erkek	88	10,97	3,522		
Kült. etk. zevk alma	Kız	106	12,08	2,239	5,840	,000
	Erkek	88	10,05	2,626		
Kült. etk. zen gs.	Kız	106	11,36	2,200	9,311	,000
	Erkek	88	8,35	2,285		

Tablo 2. incelendiğinde genç yetişkinlerin kültürler arası duyarlılıklarının cinsiyetlerine göre farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek için bağımsız örneklemeler için t testi uygulanmış ve bütün boyutlarda farkın anlamlı olduğu bulunmuştur.

Araştırmaya katılan kız genç yetişkinlerin kültürlerarası duyarlık düzeyleri puanına ait ortalamalarının erkek genç yetişkinlerin kültürlerarası duyarlık düzeyleri puanına ait ortalamaya göre daha yüksek olduğu bulunmuştur. Bir diğer ifadeyle kız genç yetişkinlerin kültürlerarası duyarlık düzeyleri erkek genç yetişkinlere göre daha yüksek bulunmuştur. Bu

bağlamda elde edilen bulgular doğrultusunda cinsiyetin kültürlerarası duyarlık düzeyi üzerinde etkili olabileceği söylenebilir.

Genç Yetişkinlerin medeni durumlarına göre kültürler arası duyarlıkları açısından aralarında anlamlı farklılaşma olup olmadığını belirlemek için bağımsız örneklemler için t testi uygulanmış ve sonuçlar Tablo 3.'te verilmiştir.

Tablo 3. Genç Yetişkinlerin Kültürler Arası Duyarlıklarının Medeni Durumlarına Göre İncelenmesi

Alt boyutlar	Medeni Durum	N	$\bar{X}$	S.s	t	p
Kült. etk. katılım	Evli	94	19,37	6,382	-,297	,767
	Bekar	100	19,64	6,170		
Kült. fark. saygı duy.	Evli	94	18,10	6,384	-1,162	,247
	Bekar	100	19,20	6,827		
Kült. etk. Özgüven	Evli	94	13,80	4,369	-,854	,394
	Bekar	100	14,33	4,304		
Kült. etk. zevk alma	Evli	94	10,44	2,811	-3,860	,000
	Bekar	100	11,84	2,237		
Kült. etk.zen gs.	Evli	94	9,41	2,909	-2,969	,003
	Bekar	100	10,54	2,355		

Tablo 3. incelendiğinde genç yetişkinlerin kültürler arası duyarlıklarının medeni durumlarına göre farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek için bağımsız örneklemler için t testi uygulanmış ve kültürlerarası etkileşimden zevk alma ve

kültürlerarası etkileşime özen gösterme alt boyutlarında farkın anlamlı olduğu bulunmuştur.

Buna karşın genç yetişkinlerin kültürlerarası etkileşime katılım, kültürel farklılıklara saygı duyma, kültürlerarası etkileşimde özgüven alt boyutlarında medeni durumlarına göre anlamlı olarak farklılaşmadığı bulunmuştur.

Genç Yetişkinlerin yaşlarına göre kültürler arası duyarlılıkları açısından aralarında anlamlı farklılaşma olup olmadığını belirlemek için tek faktörlü ANOVA uygulanmış ve sonuçlar Tablo 4.'te verilmiştir.

Tablo 4. Genç Yetişkinlerin Kültürler Arası Duyarlılıklarının Yaşlarına Göre İncelenmesi

Alt Boyutlar	Yaş	N	$\bar{X}$	S.s	F	p
Kült. etk. katılım	20,0	35	18,91	5,659		
	21,0	29	21,79	5,942		
	22,0	32	18,75	5,870		
	23,0	20	17,40	5,744		
	24,0	16	18,56	8,148	1,400	,191
	25,0	20	18,65	6,915		
	26,0	11	18,36	6,249		
	27,0	10	20,70	5,908		
	28,0	12	22,83	6,492		
	29,0	9	21,11	5,372		
Kült. fark. saygı duy.	20,0	35	18,71	6,022		
	21,0	29	20,00	6,124		
	22,0	32	17,81	6,789		
	23,0	20	16,55	7,501		
	24,0	16	17,63	7,544	1,052	,401
	25,0	20	18,50	7,090		
	26,0	11	17,09	6,920		
	27,0	10	19,20	5,287		

	28,0	12	22,50	6,681		
	29,0	9	20,33	5,454		
Kült. etk. özgüven	20,0	35	13,89	3,692		
	21,0	29	14,72	4,114		
	22,0	32	14,16	4,746		
	23,0	20	12,30	4,835		
	24,0	16	13,69	5,400	,692	,716
	25,0	20	14,05	4,718		
	26,0	11	13,55	4,251		
	27,0	10	14,80	3,994		
	28,0	12	15,17	3,881		
	29,0	9	15,44	3,046		
Kült. etk. zevk alma	20,0	35	11,66	2,028		
	21,0	29	11,28	2,604		
	22,0	32	11,81	2,292		
	23,0	20	10,35	3,468		
	24,0	16	11,19	3,103	1,204	,295
	25,0	20	10,45	2,305		
	26,0	11	10,27	3,101		
	27,0	10	10,50	1,780		
	28,0	12	12,08	3,397		
	29,0	9	10,44	2,068		
Kült. etk.özen gös	20,0	35	10,06	2,182		
	21,0	29	10,62	2,969		
	22,0	32	10,22	2,612		
	23,0	20	9,10	3,076		
	24,0	16	9,50	3,162	1,477	,159
	25,0	20	9,05	2,328		
	26,0	11	9,91	2,663		
	27,0	10	9,50	1,958		
	28,0	12	11,83	3,380		
	29,0	9	10,11	1,537		

Tablo 4. incelendiğinde genç yetişkinlerin kültürler arası duyarlıklarının yaşlarına ilişkin aritmetik ortalama ve standart sapma değerleri verilmiştir. Ortalamalar arasında anlamlı

farklılaşma olup olmadığını belirlemek için tek faktörlü varyans analizi yapılmış ve bütün boyutlarda farklar anlamsız bulunmuştur. Elde edilen bulgular doğrultusunda yaşın genç yetişkinlerin kültürler arası duyarlıklarını etkileyen bir faktör olmadığı söylenebilir.

Genç Yetişkinlerin aylık gelirlerine göre kültürler arası duyarlıkları açısından aralarında anlamlı farklılaşma olup olmadığını belirlemek için tek faktörlü ANOVA uygulanmış ve sonuçlar Tablo 5.'te verilmiştir.

Tablo 5. Genç Yetişkinlerin Kültürler Arası Duyarlıklarının Aylık Gelirlerine Göre İncelenmesi

Alt Boyutlar	Aylık Gelir	N	$\bar{X}$	S.s	F	p	Anlamlı fark
Kült. etk. katılım	500-1000	40	19,48	4,443			
	1000-1500	55	20,49	6,176			
	1500-2000	61	18,77	6,888	,744	,527	
	2000 Üstü	38	19,32	6,968			
Kült. fark. saygı	500-1000	40	19,15	5,250			
	1000-1500	55	20,55	6,365			
	1500-2000	61	17,15	6,742	2,883	,037	
	2000 Üstü	38	17,87	7,541			
Kült. etk. özgüven	500-1000	40	14,80	2,946			
	1000-1500	55	14,73	3,773			
	1500-2000	61	12,89	4,858	2,397	,069	
	2000 Üstü	38	14,26	5,113			
Kült. etk. zevk alma	500-1000	40	11,05	1,921			
	1000-1500	55	12,20	2,058			
	1500-2000	61	10,89	2,222	5,101	,002	B-D
	2000 Üstü	38	10,21	3,885			
Kült. etk.özen gös	500-1000	40	10,03	2,142			
	1000-1500	55	10,65	2,496			
	1500-2000	61	9,61	2,410	1,780	,152	
	2000 Üstü	38	9,63	3,657			

A= 500-1000, B= 1000-1500, C=1500-2000, D=2000 VE ÜSTÜ

Tablo 5. incelendiğinde genç yetişkinlerin kültürler arası duyarlıklarının aylık gelirlerine ilişkin aritmetik ortalama ve standart sapma değerleri verilmiştir. Ortalamalar arasında anlamlı farklılaşma olup olmadığını belirlemek için tek faktörlü varyans analizi yapılmış ve kültürlerarası etkileşimden zevk alma alt boyutunda farkın anlamlı olduğu bulunmuştur.

Kültürlerarası etkileşimden zevk alma alt boyutunda 500-1000 TL geliri olanların aritmetik ortalamasının ($X=11,05$), 1000-1500 TL olanların aritmetik ortalamalarının ($X=12,20$), 1500-2000 TL olanların aritmetik ortalamasının ($X= 10,89$) olduğu ve 2000 TL ve üstü olanların aritmetik ortalamasının ($X=10,21$) olduğu görülmektedir. Ortalamalar arasındaki farkın kaynağını belirlemek için çoklu karşılaştırma testlerinden Post Hoc Tukey testi uygulanmış ve geliri 1000-1500 TL olanların geliri 2000 TL ve üstü olanlara göre anlamlı düzeyde yüksek olduğu bulunmuştur.

Buna karşın genç yetişkinlerin kültürlerarası etkileşime katılım, kültürel farklılıklara saygı duyma, kültürlerarası etkileşimde özgüven, kültürlerarası etkileşime özen gösterme alt boyutlarında gelir düzeyine göre anlamlı olarak farklılaşmadığı bulunmuştur.

Sonuç

Bu araştırmada Afyon İlinin Bolvadin İlçesindeki genç yetişkinlerin kültürler arası duyarlıklarını cinsiyet, medeni durum, yaş ve aylık gelir düzeyi değişkenlerine göre incelenmiştir.

Araştırmada kadın erkek dağılımı arasında çok fazla fark yoktur. Araştırmaya katılan 194 genç yetişkinin %54,6'sı (106) erkek, %45,4'ü (88) kadındır. Çalışma grubunun %48,8'i (94) evli, %51,5'i (100) bekadır. Genç yetişkinlerin yaşlara göre dağılımı 20

yaş grubu %18,0 (35), 21 yaş grubu %14,9 (29), 22 yaş grubu %16,5 (32), 23 yaş grubu %10,3 (20), 24 yaş grubu %8,2 (16), 25 yaş grubu %10,3 (20), 26 yaş grubu %5,7 (11), 27 yaş grubu %5,2 (10), 28 yaş grubu %6,2 (12), 29 yaş grubu %4,6 (9), şeklinedir. Genç yetişkinlerin %20,6'sı (40) 500-1000 TL; %28,4'ü (55) 1000-1500 TL, %31,4'ü1500-2000 TL , %19,6'sı (38) 2000 TL aylık gelir düzeyine sahiptir şeklinde bulunmuştur.

Genç yetişkinlerin kùltùrler arası duyarlıklarının cinsiyetlerine göre incelendiğinde bütùn boyutlarda farkın anlamlı olduğu bulunmuştur. Bu bulgu cinsiyet değişkeninin genç yetişkinlerin kùltùrlerarası duyarlıklarını etkileyen bir faktör olduğunu gösterir. Dolayısıyla kız ve erkek genç yetişkinlerin kùltùrlerarası duyarlıklarının benzer olmadığı söylenebilir. Araştırmada kız genç yetişkinlerin kùltùrlerarası duyarlık düzeyleri puanına ait ortalamalarının erkek genç yetişkinlerin kùltùrlerarası duyarlık düzeyleri puanına ait ortalamaya göre daha yüksek olduğu saptanmuştur. Diğer bir ifade ile kız genç yetişkinlerin kùltùrlerarası duyarlık düzeyleri erkek genç yetişkinlere göre daha yüksek bulunmuştur. Bu bağlamda elde edilen bulgular doğrultusunda cinsiyetin kùltùrlerarası duyarlık düzeyi üzerinde etkili olabileceği söylenebilir.

Genç yetişkinlerin kùltùrler arası duyarlıklarının medeni durumlarına göre incelendiğinde kùltùrlerarası etkileşimden zevk alma ve kùltùrlerarası etkileşime özen gösterme alt boyutlarında farkın anlamlı olduğu bulunmuştur. Buna karşın genç yetişkinlerin kùltùrlerarası etkileşime katılım, kùltürel farklılıklara saygı duyma, kùltùrlerarası etkileşimde özgüven, kùltùrlerarası etkileşime özen gösterme alt boyutlarında medeni durumlarına göre anlamlı olarak farklılaşmadığı bulunmuştur.

Genç yetişkinlerin kültürler arası duyarlılıkları yaşlarına göre incelendiğinde bütün boyutlarda farklar anlamsız bulunmuştur. Elde edilen bulgular doğrultusunda yaşın genç yetişkinlerin kültürler arası duyarlılıklarını etkileyen bir faktör olmadığı söylenebilir.

Genç yetişkinlerin kültürler arası duyarlılıkları aylık gelirlerine göre incelendiğinde kültürlerarası etkileşimden zevk alma boyutunda farkın anlamlı olduğu bulunmuştur. Buna karşın genç yetişkinlerin kültürlerarası etkileşime katılım, kültürel farklılıklara saygı duyma, kültürlerarası etkileşimde özgüven, kültürlerarası etkileşime özen gösterme alt boyutlarında gelir düzeyine göre anlamlı olarak farklılaşmadığı bulunmuştur.

Kaynakça:

ACAR, Sadık. (2003). Medeniyetler atışması mı, Menfaatler atışması mı? D.E.Ü.İ.B.F. Dergisi. c. 18. s. 2: 33-42.

AKSOY, Z., (2012) “Uluslararası G ve Kültürlerarası İletifim” Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, Cilt: 5, Sayı: 20, Volume: 5, Issue: 20, ss. 292-303.

APA (2002). Guidelines on multicultural education, training, research, practice, and organizational change for psychologists. 20 Ağustos 2012 tarihinde <http://www.apa.org/pi/multiculturalguidelines/homepage.html> adresinden alınmıştır.

ASUTAY, H. (2007). Dil Kültür ve Eēitim. Konya: Eēitim Kitabevi.

BAŞARAN, İ.E. (2000). Örgütsel Davranış- İnsanın Üretim Gücü.(3.Baskı), Feryal Matbaası, Ankara

BEKİROēLU, O., BALCI, Ő., (2014) “Kültürlerarası İletifim Duyarlılıēının İzlerini Aramak: “İletifim Fakltesi Öğrencileri Örneēinde Bir Araştırma” Türkiyat Araştırmaları Dergisi, ss.429-460.

BHAWUK, D. P. S. , BRİSLİN, R. (1992). The Measurement of Intercultural Sensitivity Using The Concepts of Individualism and Collectivism. International Journal of Intercultural Relations. c. 16: 413-436.

CASSE, P. 1981. Training for the Cross-Cultural Mind. 2. bs. USA: SIETAR.

CHEN, M.G., William J. S. (1996). Intercultural Communication Competence: A Synthesis. Communication Yearbook. ed. Brant B. Burleson. c. 19: 353-383. California: Sage Publications.

CHEN, M.G., William J. S. (2000). The Development and Validation of the Intercultural Sensitivity Scale. Annual Meeting of the National Communication Association, 8-12 November 2000. Seattle.

CHEN, M.G. (1997). A Review of the Concept of Intercultural Sensitivity. , Paper Presented at the Biennial Convention Of Pacific and Asian Communication Association, January, Honolulu, Hawaii. <http://files.eric.ed.gov/fulltext/ED408634.pdf>. [12.03.2014]

DEMİR, S. (2012). Çokkültürlü Eğitimin Erciyes Üniversitesi Öğretim Elemanları İçin Önem Derecesi. International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic,7(4),s.1454-1475.

GIDDENS, A. (2005). Sosyoloji. (2.Baskı). (Çev: Özel, H.). Ayraç Yayınevi, Ankara.

GÜVENÇ, B. (2002). Kültürün ABC'si. 2. bs. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

HALL, E. T. (1981). Beyond Culture. 2. bs. New York: Doubleday.

MERCAN, N. (2016). Çok Kültürlü Ortamlarda Kültürel Zekanın Kültürler Arası Duyarlılık ile İlişisine Yönelik Bir Araştırma. Niğde Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 9-1, 1-13.

MORAN, R.T., HARRIS, P.R. & MORAN, S.V. (2007). Managing Cultural Differences. http://www.google.com.tr/books?hl=tr&lr=&id=I9U_O1ZQJ9cC&oi=fnd&pg=PR3&dq=cultural+differences&ots=nst6UoXQ8K&sig=r6tikLJcsJMHjmUdI6rQ45GDi3A&redir_esc=y#v=onepage&q=cultural%20differences&f=false. [11.03.2014]

POLAT, İ., KILIÇ, E. (2013). Türkiye'de Çokkültürlü Eğitim ve Çokkültürlü Eğitimde Öğretmen Yeterlilikleri. YYÜ Eğitim Fakültesi Dergisi (YYU Journal Of Education Faculty),2013,Cilt:X, Sayı:1,352-372

ŞİMŞEK, H.(2010). Toplam Kalite Yönetimi- Kuram, İlkeler, Uygulamalar. (1.Baskı), Seçkin Yayıncılık, Ankara.

TIEDT, P. L., TIEDT, I. M. (2005). Multicultural Teaching: A Handbook of Activities, Information and Resources. (2nd ed.). Boston, MA: Pearson Education, Inc.

TOTAL, N. (2006). Küreselleşme İletişim Kltrlerasılık. İstanbul: Kırmızı Yayınları.

ÜSTÜN, E. (2011). Öğretmen Adaylarının Kltrlerası Duyarlılık ve Etnikmerkezcilik Düzeylerini Etkileyen Etmenler. Yıldız Teknik Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi.

VATANDAŞ, C. (2002). Küreselleşme Sürecinde Toplumsal Kimlikler ve okkltrllk. 1.bs. İstanbul: Değişim Yayınları.

CİMRİ OLAYI VE BOLVADİN ÇEVRESİNE ETKİLERİ

İbrahim BALIK¹

ÖZET

Türkiye Selçukluları döneminde yaşanan ilginç olaylardan birisi de Cimri Olayı olarak bilinen hadisedir. Bu olay, Karamanoğlu Mehmet Bey'in Konya tahtını ele geçirebilmek için, şehzadeligi tam olarak ortaya konulamamış olan Siyavuş'u zorla Sultan ilan etmesidir. Siyavuş'u Sultan ilan eden Karamanoğlu Mehmet Bey, kendisi de vezirlik makamına oturmuştur. Selçuklu Devletinde yaşanan güç ve otorite boşluğundan yararlanan bu ikili tahtı adeta gasp etmeyi başarmıştır.

Onların bu davranışına en büyük tepki Afyon'dan gelmiştir. Sahip Ata Fahrettin Ali'nin oğulları bu dönemde Afyon'da yaşamakta idiler. Onlar, Selçuklu tahtının Karamanoğlu Mehmet Bey ile düzmece bir şehzade olduğu iddia edilen Siyavuş tarafından gasp edilmesini kabullenememişlerdir. Bunun üzerine kuvvetleri ile beraber Konya'ya doğru yola çıkmışlar, Karamanoğlu Mehmet Bey'de bunları karşılamak için Konya'dan ayrılmıştır. İki taraf Bolvadin'e yaklaşık 60 km mesafedeki Altıntaş'ta karşılaşmışlardır. Bu ilk mücadeleyi Karamanoğlu Mehmet Bey kazanmış ve Sahip Ata Oğulları Afyon kalesine sığınmışlardır. Ancak Konya'ya dönen Siyavuş ve Mehmet Bey şehre alınmamıştır. Bunun üzerine tekrar harekete geçen Sahip Ata Oğulları, Karamanoğlu Mehmet Bey'i Mut bölgesinde yakalayıp idam

---

¹ Yrd. Doç. Dr. AKÜ Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü. E – posta: ibalik@aku.edu.tr.

etmişlerdir. O'nun tarafından sultan ilan edilen Siyavuş ise Bolvadin'de ele geçirilmiş ve burada idam edilmiştir.

Bu hadiseden sonra Bolvadin ve çevresinde Sahip Ata oğullarının etkinliği artmıştır. İleriki süreçte Sahip Ataoğullarının bir beylik haline gelmesinin temelleri de atılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Cimri, Karamanoğlu Mehmet Bey, Bolvadin, Sahip Ataoğulları

Selçukluda Merkezi Otoritenin Sarsılması ve Türkmen Nüfuzunun Güçlenmesi

Anadolu'da kısa süre içinde çok önemli bir medeniyet kuran Selçukluların hayatında 1243 Köseadağ bozgunu büyük bir rol oynar. Türk tarihinin en hazin yenilgilerinden birisi olan Köseadağ'dan sonra devlet siyasi ve ekonomik² anlamda çok hızlı bir çöküş süreci içerisine girmiştir. Moğollar bu tarihten sonra Selçuklu devlet yönetiminde tam bir hegemonya tesis etmiştir. Konya'da iş başına gelecek sultanlardan, devlet bürokrasisinde yükseltilecek kişilere kadar pek çok idari mekanizma Moğolların güdümüne geçmiştir. Bu durum da Selçuklu devlet otoritesinin dışarıda olduğu gibi içeride de sarsılmasına sebep olmuştur.

Devlet mekanizmasındaki bu bozulma ve yaşanmaya başlanan otorite boşlukları sebebiyle Anadolu'daki iç huzur kaybolmuştur³. Bu otorite boşluğu yavaş yavaş bazı güç odaklarının devlet içinde yükselmesine ve devlete karşı kafa tutmasına zemin hazırlamıştır. 1280'lerin sonlarına gelindiğinde devlet otoritesi büyük ölçüde varlığını yitirmiştir. Hatiroğlu hareketi, Memlük hükümdarı Baybars'ın Anadolu'ya gelişi ve çok kısa sürede olsa bir sultan gibi davranması, Moğolların bunun intikamını almak için Anadolu'ya yönelik baskı ve şiddetlerini artırmaları Türkiye'deki siyasi nizamı iyice bozdu⁴. Moğolların sürekli artan baskısına rağmen aslında Anadolu'nun her tarafında mutlak bir otorite tesis ettiklerini de söylememiz

² Bu bozgunundan sonra devlet siyasi ve ekonomik olarak hızla çökerken, eğitim ve kültür alanında istisnai bir durum yaşanmıştır. Özellikle Moğolların istila ettiği Türkistan coğrafyasındaki bilgin ve mutasavvıflar Anadolu'ya göç etmişlerdir. Buna bağlı olarak ta devlet siyasi ve ekonomik çökerken ilmi ve fikri alanda tersine bir ivme göstermiştir. Bu konuda daha geniş bilgi için bkz. İbrahim Balık, Ortaçağ Tarihi ve Medeniyeti, Afyon 2013.

³ Moğol baskısı sebebiyle Selçuklu Devlet sisteminde yaşanan bozulmayı göstermek için şu örnek yeterlidir. II. İzzeddin Keykavus döneminde Moğolların desteğini alan vezir Fahrettin Ali ve Muineddin Süleyman Pervane sultana büyük bir baskı uygulamışlardır. Bu baskılar üzerine tahtı terk etmek mecburiyetinde kalan II. Gıyaseddin Keykavus Kırım'a gitmek zorunda kalmıştı. Onun yerine Moğolların desteği ile IV. Kılıç Arslan sultan ilan edildi. Ancak kısa süre sonra yine Moğolların gücüyle bu sultan da hem tahtını hem de hayatını kaybetmiştir. Refik Turan, Türkiye Selçuklularında Hükümet Mekanizması, İstanbul 1995, s.97.

⁴ Osman Turan, Selçuklular Zamanında Türkiye Tarihi, İstanbul 1984, s.558.

imkansızdır. Doğu ve Orta Anadolu'da Moğolların otoriteleri oldukça güçlü idi. Bilhassa ticari ve askeri yollar üzerindeki merkezlerde mutlak bir hakimiyet tesis etmişlerdi. Ancak müdafaaya müsait dağlık bölgelerde, büyük yollardan uzak ulaşma imkanı zor olan uç bölgelerde Moğol baskısı nadiren hissediliyordu⁵. Moğolların buralardaki etkisi oldukça düşüktü.

İşte devletin ve Moğolların siyasi nüfuzlarının ulaşamadığı bu bölgelerde yaşayan Türkmen kitleleri yavaş yavaş varlıklarını hissettirmeye başladılar. Bu konuda ilk harekete geçen topluluk ise Karamanoğulları olmuştur. Çok farklı özellikleri olan ve her şeye rağmen bir nevi Selçuklunun son kalesi durumunda olan Muineddin Süleyman Pervane 1288 yılında vefat etmişti. Onun ölümü ile Türkmen kitleleri daha rahat hareket etmeye başladı. Özellikle Denizli çevresindeki uç Türkmenleri Mehmet Bey'in⁶ etrafında kenetlenmeye başlamıştı. Fakat Mehmet Bey'in ölümü ile Denizli ve sahil bölgelerindeki Türkmenler Moğol unsurları tarafından ezilmiştir. Bu bölgedeki Türkmen direnişinin geçici olarak kırılması üzerine Karamanlıların yıldızı parlamış ve Karamanoğulları Türkmen unsurlar arasında ön plana çıkmaya başlamıştır.

Karamanoğlu Mehmet Bey'in Konya'yı Ele Geçirmesi ve Cimri'nin Sultan İlan Edilmesi

Oğuzların Afşar boyuna mensup Türkmenlerin oluşturduğu Karamanlı aşireti Aladdin Keykubat zamanında Ermenilerden alınan Ermenek taraflarına yerleştirilmeye başlanmıştı. Karamanlıların Selçuklu devleti aleyhindeki ilk kıpırdanışları Kerimüddin Karaman Bey döneminde olmuştur. 1256'dan önce topraklarını genişletmeye başlayan Karaman Bey

⁵ Fuad Köprülü, Osmanlı Devletinin Kuruluşu, Ankara 1984, s.34.

⁶ Denizli ve çevresinin fethinde önemli görevler üstlenen ve Anadolu'da ilk beyliklerden birisi olan İnançoğullarının temelini atan Mehmet Bey ve faaliyetleri ile ilgili olarak bkz., Mikail Bayram, "Türkiye Selçukluları Uç Bey Denizlili Mehmet Bey", Türkler Ansiklopedisi, C.6, Ankara 2002.

babasının ölümüyle aşiretin başına geçti. Üçlü hükümdarlık döneminin sonunda yaşanan kaos ve kargaşadan faydalanan Karaman Bey bölgedeki güç ve otoritesini iyice artırdı. 1261 yılında ilk defa Konya üzerine yürüdülerse de Muineddin Süleyman Pervane tarafından mağlup edildiler. Karaman Bey 1261'de vefat etti ve yerine Mehmet Bey Karamanlıların başına geçti⁷.

1276 yılında Selçuklulara gönderdiği vergiyi kesti. Bu arada Selçuklunun en önemli iç problemlerinden birisi olan Hatiroğulları isyanı bastırılmış ve Selçuklu – Moğol kuvvetleri rahat bir nefes almıştı. Ermenek valiliğine tayin edilen Kadı Hotenî'nin oğlu Bedreddin İbrahim Karamanlı seferine çıktı. Hatta ilk etapta Karamanoğlu Mehmet Bey özür dileyip, Sultanın hazinesine 100 000 altın vermeyi vaat etti ise de Bedreddin İbrahim seferden geri dönmedi. Bunun üzerine Karanalılar dağlık bölgelere çekilerek ilerleyen Selçuklu ordusunu hırpalamaya ve ciddi zayıatlar verdirmeye başladılar. Nihayet Göksu derbendinde kesin bir yenilgiye uğrattılar. Pek çok ganimet ve esir ele geçirdiler. Bedreddin İbrahim Ermenek kalelerinden birine kaleye sığındı ve Karaman kuvvetleri onu orada kuşattılar⁸. Yozgat – Kırşehir arasında konuşlanmış olan Moğollar Bedreddin İbrahim'in bu mağlubiyetini haber alınca O'nu kurtarmak için Konya'da bulunan Saltanat Naibi Eminateddin Mikail'i yeni bir ordu ile Karamanlıların üzerine gönderdi. Eminateddin Mikail, Bedreddin İbrahim'i muhasaradan kurtardı ancak kendisi de Karamanlılara mağlup olup Konya'ya çekildi⁹. Karamanlı Türkmenler bu iki büyük başarıya ilaveten, Muineddin Pervane'nin dayısı olan Hoca Yunus'u da bir başka muharebede mağlup etmeyi başardılar.

⁷ İ. Hakkı Uzunçarşılı, Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu, Karakoyunlu Devletleri, Ankara 1984, s. 3.

⁸ Uzunçarşılı, a. g. e., s.4

⁹ Turan, a. g. e., s.559.

Bütün bu başarılar Mehmet Bey'in ve Karaman Türkmenlerinin kendilerine olan güveni artırmıştır. Aslında Muineddin Süleyman ve diğer Selçuklu bürokratları da bu durumun farkında idi. Nitekim Mehmet Bey'in daha fazla güçlenmesini engellemek için O'nun üzerine göndermek için yeni kuvvetler hazırlarken¹⁰ Anadolu'da çok önemli yeni bir gelişme daha meydana geldi. Türkmenler için adeta bir efsane ve kurtarıcı haline gelen Memlük Hükümdarı Baybars¹¹ Anadolu'ya geldi. İşin ilginç bu işte Muineddin Süleyman Pervane'nin de parmağı vardı. Baybars'ın Elbistan'da Moğollara karşı aldığı büyük zafer Türkmenleri ve özellikle Karamanoğlu Mehmet Beyi çok daha fazla güçlendirdi.

Nihayet Karamanoğlu Mehmet Bey yanına Eşref ve Menteşe Beylerini de alarak Konya üzerine yürüdü. Aslında Konya'nın kuşatılması için de ortam oldukça müsaitti. Yani bir bakıma Karamanoğlu Mehmet Bey Konya'yı en uygun zamanda kuşattı. Çünkü öncelikle Selçuklu Devletinin meşru hükümdarı pozisyonunda bulunan III. Gıyaseddin Keyhusrev, Muineddin Süleyman Pervane ve diğer devlet adamları ile birlikte Konya'yı bırakıp Tokat'a çekilmişlerdi¹². Çünkü Baybars Elbistan'da büyük bir Moğol ordusunu mağlup ettikten sonra Kayseri'ye kadar gelmiş ve burada Selçuklu tahtına oturup adına para bastırmıştı. Dolayısıyla Moğolların desteği ile Konya tahtında bulunan III. Gıyaseddin Keyhüsrev, kendi selameti için Konya'dan ayrılıp daha güvende olacağını düşündüğü Tokat'a gitmişti. Sahib Ata Fahreddin oğulları da çıkan kaos ve karışıklıklar sebebiyle Konya'dan ayrılıp Afyonkarahisar'a gelmişlerdi. Böylece Konya tahtı sahipsiz kalmıştı. Karamanoğlu Mehmet Bey de bu durumu kendi lehine çok iyi kullanmış oldu.

¹⁰ Turan, a. g. e., s. 559.

¹¹ 1260 yılında Moğollara karşı Memlûklülerin kazandığı Ayn Calut savaşında Baybars büyük bir rol oynamıştı. Dolayısıyla Moğolları Ortadoğu'da durduran kişi olarak görülen Baybars'ın, Moğol zulmü altında inleyen Anadolu halkı ve diğer mazlum toplumlar nezdinde bir efsaneye dönüşmesi zor olmadı.

¹² Turan, a. g. e., s.561.

Karamanoğlu Mehmet Bey, yanında bulunan büyük bir Türkmen kitlesi ile Konya üzerine yürüdü. Konya'da bulunan ve daha önce Karamanlılara yenilmiş olan Naib Eminüddin ve Melikü's-Sevahil Bahaeddin Mehmed idaresindeki kuvvetler şehrin kapılarını kapatıp surların içinde başkent Konya'yı savunmaya başladılar¹³. Bu arada Karamanoğlu Mehmet Bey'in en küçük kardeşi olan Ali Bey Kayseri'de Baybars'ın yanında bulunuyordu. Ali Bey abisinin Konya üzerine yürümesi üzerine Baybars'tan kendisine sancak vermesini ve bu sancaklarla birlikte abisinin yanına gidip Konya kuşatmasına katılabilmesi için istedi. Bu teklifi Baybars tarafından kabul edildi ve Ali Bey yanında Baybars'tan aldığı sancaklar olduğu halde abisi Mehmet Bey'in yanına geldi ve Konya kuşatmasına katıldı¹⁴.

Karamanoğlu Mehmet Bey halkın direncini kırmak ve Konya'yı kuşatmasını meşrulaştırmak için " Sultan Melik Zahir (Baybars), Moğol ordusunu bozdu, Kayseriye girdi ve adına hutbe okutup para bastırđı. Ben O'nun adına geldim" propagandasını yapmaya başladı. Kardeşi Ali Bey'in Baybars'tan aldığı sancakları açtırdı. Hatta Karamanoğlu Mehmet Bey tam bu sırada şam'a gitmek için Kayseri'den ayrıldığını duyan Baybars'a bir elçi göndermiş ise de O'nu geri döndürmeye muvaffak olamamıştır¹⁵. Mehmet Bey bununla yetinmeyip önemli bir hamle daha yaptı. Mehmet Bey Konya üzerine yürümeden önce Filobat Köşkünde beklerken yanına II. İzzeddin Keykavus'un oğlu Aladdin Siyavuş yanlarına gelmişti. II. İzzeddin Keykavus kendi çapında Moğollarla mücadele etmiş, bu uğurda tahtını kaybetmiş ve nihayet Kırım'da sürgün hayatı yaşarken vefat etmişti. Mehmet Bey halk üzerinde olumlu bir intibaa bırakan II. İzzeddin Keykavus'un oğlunun yanında bulunmasını çok iyi değerlendirmek istedi. Konya'ya haber

¹³ Turan, a. g. e., s.561.

¹⁴ Uzunçarşılı, a. g. e., s.5.

¹⁵ İbn-i Bibi, El evamiru'l Alaiye, C.II, İstanbul 1996, s.204.

göndererek niyetinin Moğollara karşı cihad etmiş olan İzzeddin'in oğlu Siyavuş'u¹⁶ Konya tahtına oturtmak olduğunu belirtmiş ve emirlerin gelip yeni sultan'a biat etmelerini istemişti. Ancak bu teklif Konya bürokrasisi tarafından kabul görmedi ve şehri Mehmet Bey'e karşı savunmaya devam ettiler¹⁷.

Karamanoğlu Mehmet Bey ve Türkmenler Konya'nın iki önemli kapısı olan At Pazarı ve Çaşnigir kapılarını yakarak şehre girdiler. 1277 yılı 15 Mayısında Selçukluların kadim başkenti Konya yabancı bir gücün değil ama kendi içinden çıkan isyankar bir grubun eline geçmiş oldu. Eminüddin Mikail kıyafet değiştirerek Tokat'a kaçmak isterken Karaman kuvvetleri tarafından yakalandı ve idam edildi¹⁸. Konya şehri yağmaladılar beylerin evlerini talan ettiler. "Konya şehri fitne denizinde dalgalar arasında çalkalanan bir gemiye benziyordu.¹⁹" Karamanlılar şehre hakim olunca Karamanoğlu Mehmet Bey ve Siyavuş 19 Mayıs 1277 günü şehre girdiler²⁰. Siyavuş başı üzerinde Selçuklu sancakları taşıyordu. Mehmet Bey Siyavuş'un önünde yer öpüp biat etti. Konya'nın bazı önemli kişi ve bürokratları da biatlarını sundular. Hatta sultanlar türbesinde bulunan Alaeddin Keykubad'a ait olan sancak ve çetr de çıkarılarak yeni sultanın cülus merasiminde kullanıldı²¹. Böylece Siyavuş'un sultanlığına meşruluk kazandırılmaya çalışıldı. Bu son gelişme üzerine bir anda Selçuklu Devletinde üç sultan ortaya çıkmış oldu. Birisi Konya'da Karamanoğlu Mehmet Bey'in büyük desteği ile tahta çıkan ve Kırım'da sürgünde iken hayatını

¹⁶ Cimri lakabıyla meşhur kişinin ismi kaynaklarda Alaeddin Keyhusrev, Şehzade Mesud, Gıyaseddin Siyavuş şeklinde anılmıştır. M. Ali Bozkuş, "Türkiye Selçukluları Döneminde Karamanlılar", Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2008, s.33. Bastırdığı sikkede ise Alaeddin Siyavuş olarak geçmektedir. O. Ferit Sağlam, "Şimdiye Kadar Görülmeyen Cimri Sikkesi", Belleten, C.IX, Ankara 1945, s.302

¹⁷ Turan, a. g. e., s. 560.

¹⁸ Uzunçarşılı, a. g. e., s.5.

¹⁹ İbn-i Bibi

²⁰ Bozkuş, a. g. t., s.35.

²¹ Turan, a. g. e., s.562.

kaybeden II. İzzeddin Keykavus'un oğlu olduğu iddia edilen²² Siyavuş'tur. İkincisi Konya'yı terk ederek Tokat'a çekilen ve burada sultanlığını devam ettiren III. Gıyaseddin Keyhusrev. Üçüncüsü ise Anadolu halkının bir umudu olarak Anadolu'ya davet edilen, Elbistan'da Moğolları büyük bir bozguna uğratan ve Kayseri'de Selçuklu sarayına yerleşip, Selçuklu tahtına oturtulan Memluk hükümdarı Baybars'tır.

Siyavuş ve Karamanoğlu Mehmet Bey'in İlk İcraatları ve Bunlar Aleyhindeki Hareketlerin Başlaması.

Siyavuş Selçuklu hakimiyet usulüne göre tahta çıkartıldı. Kapısında beş nevbet çalındı, adına hutbe okutuldu ve para bastırıldı²³. Halk gerek isteyerek gerekse kerhen Siyavuş'un saltanatını kabullendiler. Karamanoğlu Mehmet Bey beklenildiği gibi yeni sultana vezir oldu ve devlet işlerini kendi tekeline almaya başladı²⁴. Hemen bir divan toplandı ve etrafa fermanlar gönderip, valileri ve diğer tabi unsurları Siyavuş'a itaate davet ettiler. Mehmet Bey bu toplantıda Türkçe ile ilgili o meşhur fermanını yayınladı. " Bundan sonra divanda, dergahta, bargahta, mecliste ve meydanda Türkçeden başka dil kullanılmayacaktır." Bu kararın Türkçe sevgisi ve milli duygulardan ziyade bir mecburiyetten dolayı alındığı muhakkaktır.²⁵ Ancak bu kararın sosyal bir yanının olduğu yabancı idaresinden bıkan halkın bir tepkisi olarak alındığını ifade eden görüşler de vardır²⁶.

²² Siyavuş'un gerçekten II. İzzeddin Keykavus'un oğlu olup olmadığı şüphelidir. Onun gerçekten II. İzzeddin Keykavus'un oğlu olduğunu kabul eden kaynaklar olduğu gibi, tarihte zaman zaman görülen düzmece bir şehzade olduğunu iddia eden kaynaklarda mevcuttur. Nitekim Aksarayi'de Siyavuş'un gerçekten II. İzzeddin'in oğlu olup olmadığı tespit edilememiştir demektir.

²³ Turan, a. g. e., s.562.

²⁴ Sevim Ali – Yücel Yaşar, Türkiye Tarihi, Ankara 1989, s.189.

²⁵ Karamanoğlu Mehmet Bey'in bu kararının gerekçesi ve Türkçenin ilk kez resmi dil olarak kullanımı ile ilgili olarak bkz. Turan, a. g. e., s.562.

²⁶ Claude Chaen, Osmanlıdan Önce Anadolu, (çev. Erol Üyepazarcı), İstanbul 2000, s. 267; Nejat Kaymaz, Muineddin Süleyman Pervane, Ankara 1970, s.173.

Siyavuş ve Mehmet Bey yavaş yavaş Selçuklu tahtına ısınmaya başladılar. Bu arada iktidarlarını kuvvetlendirmek için her türlü tedbiri almaya çalıştılar. Mesela bu konudaki ilginç adımlarından birisi Siyavuş'u amcası Kılıç Arslan'ın kızı ile evlendirme isteğidir. Bu konuda kızın annesi Gazalya Hatun ile görüşüp anlaşılmıştır. Ancak Gazalya Hatun kızının düğün hazırlıkları için dört ay süre istemiş ve bu münasip görülüp kabul edilmiştir²⁷. Ancak Siyavuş'un bu kadar ömrü olmadığı için bu evlilik gerçekleşmemiştir.

Her ne kadar Siyavuş ve Mehmet Bey, Konya'da kendilerince işleri yerine koyup iktidarlarını kuvvetlendirmeye yönelik bazı faaliyetlerde bulundular ise de; bunlar hakkındaki genel hoşnutsuzluk devam ediyordu. Bunun ilk önemli göstergesi Siyavuş'a tahkir amaçlı verilen Cimri lakabının tutması ve halk arasında bu isimle anılır hale gelmesidir. Bunun dışında Selçuklu başkenti Konya'nın bir bakıma zorla gasp edilmesi ve halkın saydığı sevdiği bazı kişilere yapılan kötü muamele yeni iktidara karşı oluşan nefreti körüklemekte idi. Ancak bütün bu hoşnutsuzluğa yeni iktidarın en şiddetli baskılarını Konya'da uygulamasına rağmen Siyavuş ve Mehmet Bey'e en ciddi tepki Afyonkarahisar'dan geldi.

Sahip Ata Oğulları ve Karamanoğlu Mehmet Bey Arasındaki Mücadeleler

Selçuklunun son dönemindeki en önemli devlet adamlarından birisi de Sahip Ata Fahrettin Ali idi. Oldukça büyük hizmetlerde bulunmuş ve çok önemli hayır kurumları inşa ettirmişti. Bu yüzden halk kendisine Sahip Ata ünvanını vermişti. Sahip Ata Fahrettin Ali devlet bünyesinde ardı ardına yaşanan büyük sıkıntı ve sarsıntılar sebebiyle Moğol Hanı Abaga Han'ın yanına gitmişti. O gidince oğulları Taceddin Hüseyin ve

---

²⁷ Turan, a. g. e., s. 563.

Nusretuddin Hasan babalarına ait olan Karahisar'a gidip oraya yerleşmişlerdi.

Konya'nın bir Türkmen Beyi tarafından zorla ele geçirilmesi Sahip Ata'nın oğullarını rahatsız etti. Taceddin Hüseyin ve Nusretuddin Hasan merkezleri olan Karahisar'dan kuvvet toplamaya başladılar. Nihayet Sahip Ata oğulları askerleriyle beraber Konya'yı Karamanoğlu Mehmet Bey ve Siyavuş'tan kurtarmak için Konya'ya doğru hareket ettiler. Mehmet Bey de gelişmeleri yakından takip ediyordu. Nihayet O da kuvvetleri ile beraber Akşehir'e doğru yola çıktı. İki ordu Akşehir yakınlarındaki Altıntaş Köyünde karşı karşıya geldiler. Yapılan savaş sırasında para ile alınmış olan Germiyan kuvvetleri taraf değiştirip Karaman kuvvetlerine katıldı. Bunda Germiyanlıların Moğollara karşı her zaman soydaşları Türkmenlerin yanında yer almaları etkili olmuştur²⁸. Sahip Ata oğulları savaş sonunda ağır bir yenilgi aldı. Pek çok önemli adamlarını kaybettiler²⁹.

Sahip Ata Oğulları bu yenilgi üzerine geri dönüp Karahisar Kalesine sığındılar. Karamanoğlu Mehmet Bey ve Siyavuş bunları takip ederek Afyon'a kadar ilerlediler ve Karahisar Kalesinde sahip Ata Oğullarını kuşattılar. Ancak kalenin sarp olması sebebiyle kuşatmanın uzayacak olması yüzünden Mehmet Bey kuşatmayı kaldırdı ve Akşehir yakınlarındaki savaşta aldıkları büyük ganimetlerle Konya'ya geri döndüler. (Haziran 1277)

Moğol ve Selçuklu Kuvvetlerinin Ortak Hareketi ve Konya'nın Kurtarılması

Karamanoğlu Mehmet Bey ve Siyavuş'un, Afyon'da Sahip ata Oğullarına karşı kazandıkları zafer, prestijlerini biraz daha

²⁸ Turan, a. g. e., s.565.

²⁹ Chaen, a. g. e. s.267.

artırdı. Hatta Siyavuş'un Erzurum'a kadar sefer yapacağı ve Anadolu'yu Moğollardan kurtaracağı şayiaları yayılmaya çalışıldı. Diğer taraftan Selçuklu ve Moğollar da bu oldu bittiyi kabullenmek ve başkent Konya'yı Karamanoğlu Mehmet Bey'e bırakmak niyetinde değildi. Nihayet Sahip Ata Fahrettin Ali hem oğullarının intikamını almak hem de Konya'yı kurtarmak için yanına Tokat'ta bulunan sultan III. Gıyaseddin Keyhüsrev'i de alarak büyük bir Moğol ordusu ile yola çıktı. Mehmet Bey bu hareketle ilgili bir miktar gizlemeye çalıştı. Bu arada gündüzleri Konya'da kalıyorlar geceleri ise en başından beri kendileri için bir karargah haline getirdikleri Filobat köşküne gidiyorlardı³⁰. Tedbir olarak ta Konya'dan, Akşehir savaşıdan ve çevreden elde ettikleri ganimetleri de bu köşke naklettiler.

Nihayet Sahip Ata Fahrettin ve Sultan III. Gıyaseddin Keyhüsrev'in başında bulunduğu Selçuklu kuvvetleri Akşehir'den Konya'ya doğru yola çıktılar. Moğollar da arkadan kendilerini takip ediyordu. Bu sırada Karamanoğlu Mehmet Bey ve Siyavuş Filobat'ta karargah kurmuşlardı. Konyalılar Selçuklu ve Moğol kuvvetlerinin Konya'ya doğru ilerlediğini öğrenince şehrin kapılarını kapattılar ve hendekler üzerindeki köprüleri yıktılar. Ahi Ahmed Şah ve İğdişbaşı Emir Fahreddin şehri müdafaaya hazırladılar. Siyavuş ve Mehmet Bey Selçuklu ordusunun yaklaştığını öğrenince kuvvetleri ile beraber Filobat'tan Konya'ya geldiler. Ancak beklemedikleri kötü bir sürprizle karşılaştılar. Şehrin kapılarının kendilerine kapanmış olduğunu gördüler. Konya'da bulunan Selçuklu Baş Kadısı Siraceddin Mahmud Urmevî de bir fetva çıkarıp şehir halkını Karaman kuvvetlerine karşı savaşa teşvik etti. Bu fetva bütün Konya halkının Karman kuvvetlerine karşı şehri savunmasına sebep oldu. Karamanoğlu Mehmet Bey şehre giremeyeceğini anladı. Bu arada Selçuklu – Moğol kuvvetleri de Konya'ya

---

³⁰ Uzunçarşılı, a. g. e., s.6.

yaklaşmıştı. İki ateş arasında kalmamak için yanına sultan ilan ettiği Siyavuş'u da alarak Ermenek tarafına doğru çekilmeye başladı. Böylece 37 gün süren Cimri lakaplı Siyavuş'un saltanatı sona ermiş oldu.³¹

Selçuklu kuvvetlerinin başında ki Sultan III. Gıyaseddin Keyhüsrev Konya'ya geldiğinde şehir kapıları kendine açıldı ve kaybettiği tahtına tekrar oturdu. III. Gıyaseddin Keyhüsrev Karaman kuvvetlerinin tekrar toparlanmasına fırsat vermemek için Moğol ve Selçuklu kuvvetlerinden oluşan yeni bir orduyu Karamanlıların sığındığı Mut ovasına gönderdi. Mehmet Bey, Siyavuşu içerideki kalelerden birisine sakladı ve kendini yakalamaya gelen Selçuklu – Moğol kuvvetlerinin karşısına çıktı. Kurbağahisarı denilen dar bir geçitte Karamanoğlu Mehmet Bey kısıtırıldı. Kendisi, iki kardeşi ve bir amcazadesi öldürüldü. Bu başarıdan sonra Moğol kuvvetleri karargah olarak kullandıkları Tokat yakınlarındaki Kaz Ova'ya döndüler.

Siyavuş'un Öldürülmesi ve Bu Olayın Bolvadin ve Çevresine Etkisi

Siyavuş, Karamanoğlu Mehmet Bey'in ölümünden sonra gizlendiği kaleden çıkarak Ankara'nın batısındaki bölgelere gitmiřtir³². Buradan bir miktar kuvvet toplayıp, tekrar mücadeleye girişmek niyetindedir. Siyavuş Sahip Ata Fahreddin Ali'nin iktası olan Afyon'u merkez dinmiştir. Nitekim topladığı kuvvetlerle Bolvadin taraflarına geldi. Sultan III: Gıyaseddin Keyhusrev ve Sahip Ata Fahrettin yönetimindeki Selçuklu ordusu da Seyitgazi bölgesinde idi. Nihayet iki tarafın kuvvetleri arasında mücadele başladı.³³ İki taraf arasında savaş devam ederken, Siyavuş'un ilk hükümdar ilan edildiği sırada sultanlar kümbetinden çıkartıp yanında taşıdığı Aladdin Keykubat'a ait

³¹ Turan, a. g. e., s.567.

³² Bozkuş, a. g. t., s.40

³³ Turan, a. g. e., s. 569.

sancak Selçuklu kuvvetlerinin eline geçti. Bu Siyavuş'un etrafındaki kuvvetlerin dağılmasına sebep oldu. Nihayet kuvvetlerini büyük ölçüde kaybeden Siyavuş, savaş alanından kaçarken sultanlara has kırmızı çizmelerinden tanındı ve yakalandı. Bu hadisenin Bolvadin'e bağlı Kemer kaya kasabasında gerçekteğini ifade eden kaynaklar mevcuttur³⁴. Karahisarlı Emir-i Meclis Cemaleddin Ebu Bekir kendisine teslim edilen Siyavuş'u sabaha kadar muhafaza ettikten sonra ertesi gün sultan III. Gıyaseddin'in huzuruna çıkarıldı. Nihayet Siyavuş 30 Mayıs 1279'da öldürüldü ve bu mesele kapandı.

Selçuklu başkentini adeta gasp eden Karamanoğlu Mehmet Bey ve Siyavuş'un ortadan kaldırılması çok büyük bir sevinç yarattı. O kadar ki; bir Selçuklu şairi bu sevinçli haberi getiren postacının kağıdını " Kur'an sayfaları gibi aziz bir kağıt" olarak nitelendirmişti³⁵. Sultan III. Gıyaseddin Keyhüsrev bu zaferden sonra bölgede bir miktar daha kalıp otoritesini kuvvetlendirmek istedi. Bu çerçevede önce Bolvadin'den Borgulu'ya (Uluborlu) gitti. Burada Denizli bölgesine hakim olan ve Baybars'ın Anadolu'ya gelişinden sonra Selçuklu taabiyetinden çıkan uç gazisi Mehmet Bey'in damadı Ali Bey'i huzuruna çağırtdı. Yaptığı sorgulamadan sonra O'nu tutuklattı ve Karahisar Kalesine hapsedti. Sultan daha sonra Karahisar, Sandıklı ve Şuhut bölgelerinde kaldı. Burada bazı uç beylerini huzuruna kabul etti. Onların itaatlerini kabul ve cezalarını affetti. Böylece bölgenin Selçuklu Devletine olan bağlılığını kuvvetlendirdi.

³⁴ Muharrem Bayar, "Bolvadin'de Selçuklu Devri Eserleri", Taşpınar Dergisi, S.5 Afyonkarahisar 2010.

³⁵ Turan, a. g. e., s.570.

Sonuç

Selçuklu Devleti 1243 Kösedağ Savaşından sonra büyük bir zafiyet içine düşmüştü. Anadolu'da özellikle Türkmen kitleleri arasında Moğol zulmü hat safhada yaşanırken, devlet de hakimiyetini ciddi şekilde yitirmişti. Bu durum iki önemli sorunu beraberinde getirdi. Birincisi devlet yönetiminde Moğollar sürekli olarak tesirlerini güçlendirmeye başladı. İş öyle bir duruma geldi ki sultanlar bile Onların izni olmadan tahta çıkamaz hale geldi. Bu durum devleti sadece resmiyette var olan ancak gerçek te otoritesini tamamen kaybeden kukla bir devlet haline düşürdü. Buna bağılı olarak ta devlet ile devletin kurucu unsuru olan Türkmenler arasında her geçen gün uçurum derinleşti. Artık Türkmen kitleleri fırsat buldukça devlete baş kaldıracabiliyor, kendi başlarına buyruk hareket edebiliyorlardı.

İşte Karamanoğlu Mehmet Bey'in Konya'yı zorla ele geçirmesi ve yanında getirdiği Siyavuş'u sultan ilan etmesi bunun en iyi göstergesidir. Yalnız bu olay Konya ile sınırlı kalmamış ve Afyon'da bulunan Sahip Ata Oğulları olaya müdahil olmuştur. Bu da olayın Afyon tarafına da sıçramasına sebep olmuştur. Nitekim Bolvadin'e yakın bir bölgede taraflar arasında savaş cereyan etmiştir. İlk anda Siyavuş ve Mehmet Bey kısmi bir başarı elde etti ise de nihayetinde Selçuklu – Moğol kuvvetlerinin devreye girmesi ile yenilmiş ve öldürülmüştür. Siyavuş ise Bolvadin'de yakalanıp idam edilmiştir. Sultan III: Gıyaseddin Keyhüsrev bu durumu kendi lehine çevirecek hamlelerde bulunmuştur. Bu çerçevede uç beylerinin itaatini ve bağılılığını kuvvetlendirecek hamleler yapmıştır.

Aslında Afyon ve çevresi Sahip Ata Fahrettin Ali'nin oğullarının bu bölgeyi kendilerine ikametgah seçmeleri ile devlet yanlısı bir çizgi takip etmiştir. Nitekim Konya'nın bir Türkmen Beyi tarafından işgaline de ilk tepki bu yüzden Afyon'dan

gelmiştir. Sonuçta meselenin son aşamasının Afyon topraklarında zölmüş olması ve sultan III. Gıyaseddin'in bölgedeki faaliyetleri Afyon – Bolvadin bölgesinin devlete bağlı yapısının uzun süre daha devam etmesini sağlamıştır.

BOLVADİN (AFYONKARAHİSAR) ÇEVRESİNİN HALOFİTİK VEJETASYONU VE TOPRAK İLİŞKİSİ

Ahmet SERTESER¹

ÖZET

Bolvadin, Ege Bölgesi İç-Batı Anadolu'da Afyonkarahisar sınırları içinde bulunup grid sisteme göre B3 karesine girmektedir. Çalışma alanının büyük bölümünü Kuvaterner arazisi kaplamaktadır. Çalışma alanı "Yarı kurak çok soğuk Akdeniz" biyoiklimine sahiptir. Alanda "Doğru Akdeniz Tipi" yağış rejimi görülmektedir. Çalışma alanında Alüvyal, Kahverengi, Hidromorfik Alüvyal ve Kolüvyal topraklar ile arazi tipi olarak sazlıklar ve bataklıklar bulunmaktadır. Irano-Turanian floristik bölgesi içindeki çalışma alanından 60 vasküler bitki teşhis edildi. Çalışma alanı Braun-Blanquet yöntemine göre incelenerek 5 bitki topluluğı tanımlandı. Bunlar, *Plantago maritima* L., *Plumbago europaea* L., *Puccinellia distans* (Jacq.) Parl., *Salicornia europaea* L. ve *Sphaerophysa kotschyana* Boiss.' dir. Bu bitki topluluklarının toprakla ilişkisini bulmak için 0-30 cm derinlikler arasından toprak örnekleri alındı ve bunların fiziksel-kimyasal analizleri yapılarak yorumlandı.

Anahtar Kelimeler: Bolvadin (Afyonkarahisar), Halofit Topluluğı, Vejetasyon, Bitki-Toprak İlişkisi

¹ Afyon Kocatepe Üniversitesi Fen-Edb Fak. Moleküler Biyoloji ve Genetik Bölümü, S.yazar, Prof. Dr., aserteser@aku.edu.tr.

THE RELATIONSHIP HALOPHYTIC VEGETATION
AND SOIL IN THE VICINITY OF BOLVADİN
(AFYONKARAHİSAR)

ABSTRACT

Bolvadin Basin is located in inner-west Anatolia and Afyonkarahisar boundaries, being in B3 square according to the grid system. Land in the study area covers a large part of the Quaternary . Working spaces has "Semi arid, very cold Mediterranean" Bioclimate. In the field " Type of the Eastern Mediterranean " is precipitation. Working in the field of Alluvial , Brown, Hydromorphic alluvial, Colluvial soils and marshes, swamps as the type of land is located. Irano - Turanian floristic region of 60 vascular plants were identified in the study area. Braun -Blanquet method in the study area were identified by examining the five plant community. These are *Plantago maritima* L., *Plumbago europaea* L., *Puccinellia distans* (Jacq.) Parl., *Salicornia europaea* L. and *Sphaerophysa kotschyana* Boiss. These plant communities to find the relationship between soil 0-30 cm depth from the soil samples were taken and interpreted their physical-chemical analyzes.

Key words : *Bolvadin (Afyonkarahisar), Halophyt Community, Vegetation, The Relationship Vegetation -Soil*

GİRİŞ

Bolvadin, Ege Bölgesi İç-Batı Anadolu'da Afyonkarahisar sınırları içinde bulunup grid sisteme göre B3 karesine girmektedir (Şekil 1.). Çalışma alanı ile ilgilenme Şimdiye kadar daha çok jeolojik, hidrojeolojik, toprak ve flora yönünden olmuştur. Çalışma alanında jeolojik olarak Anonim (1996), hidrojeolojik yönünden Anonim (1998), toprak bakımından Anonim (1994), Serteser (2001, 2002), Serteser ve Acar (2014, 2016) ve flora açısından Kocabıçak ve ark. (2009)'nın çalışmalarına rastlandı. Çalışma alanının büyük bölümünü Kuvaterner arazisi kaplamaktadır. Çalışma alanı "Yarı kurak - çok soğuk Akdeniz" biyoiklimine sahiptir. Alanda "Doğru Akdeniz Tipi" yağış rejiminin ikinci tipi görölmektedir. Çalışma alanında Alüvyal, Kahverengi, Hidromorfik Alüvyal ve Kolüvyal topraklar ile arazi tipi olarak sazlıklar ve bataklıklar bulunmaktadır. Irano-Turanian floristik bölgesi içindeki çalışma alanından 60 vasküler bitki teşhis edildi. Çalışma alanı Braun-Blanquet yöntemine göre incelenerek 5 bitki topluluğru tanımlandı. Bunlar, *Plantago maritima* L., *Plumbago europaea* L., *Puccinellia distans* (Jacq.) Parl., *Salicornia europaea* L. ve *Sphaerophysa kotschyana* Boiss.'dir. Bu bitki topluluklarının topraklarla ilişkisini bulmak için 0-30 cm derinlikler arasından toprak örnekleri alındı ve bunların fiziksel-kimyasal analizleri yapılarak yorumlandı.

Şekil 1. Araştırma alanının haritası

MATERYAL - METOT

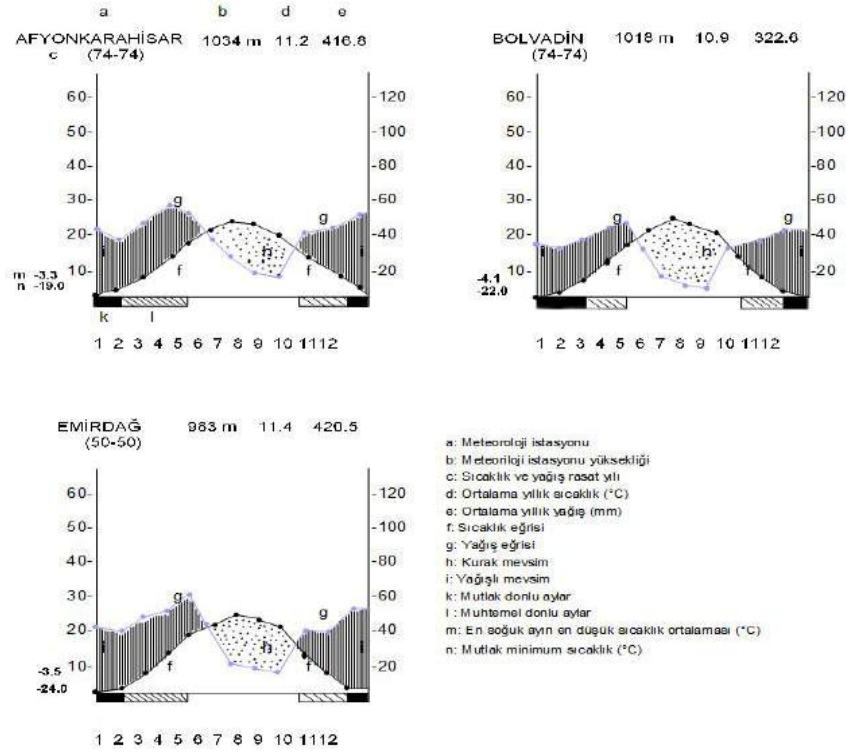
Araştırma alanındaki bitki örnekleri 2008-2010 yıllarında yapılan arazi çalışmalarında toplandı. Bitkilerin teşhisinde “Flora of Turkey and the East Aegean Islands” esas alındı (Davis, (1965-1988); Davis *et al.* (1988); Güner *et al.* (2000); Güner *et al.* (2012) ve Afyon Kocatepe Üniversitesi (AKÜ) herbaryumlarından da yararlandı. Bölgenin vejetasyonu Braun-Blanquet (1932) yöntemine göre sınıflandırıldı. İklim verileri Anonim. (2011)’nden alındı. Bölgenin iklim değerlerini yansıtmak için en yakın meteoroloji istasyonları için iklim diyagramları çizildi (Gausse, 1954; Uslu, 1958; Walter, 1995) (Şekil 2). Emberger (1952)’in iklim sınıflandırması formülüne araştırma alanındaki meteoroloji istasyonlarının iklim verileri uygulandı ve bu değerler Akman and Daget (1971)’e göre yorumlandı.

Bitki topluluklarının topraklarla ilişkisini bulmak için 0-30 cm derinlikler arasından temsil yeteneği yüksek olan 10 toprak örneği alındı. Toprakların fiziksel ve kimyasal analizleri Tüzüner (1990)’in belirlediği metotlara göre Toprak Gübre ve Su Kaynakları Merkez Araştırma Enstitüsü’nde yapıldı (TGAE, 1990).

BULGULAR

Walter iklim diyagramlarına göre Bolvadin' e en yakın meteoroloji istasyonlarından alınan bilgiler ışığında tüm istasyonların yılın 8 ayı nemli ve 4 ayı ise kurak geçer. İstasyonların yağış rejimleri Akman (2011)' a göre Afyonkarahisar Bolvadin ve Emirdağ' da İ.K.S.Y. şeklinindedir (Tablo 1). Biyoiklim sentez çalışmalarına göre: Afyonkarahisar, Bolvadin ve Emirdağ yarı kurak, kışı çok soğuk Akdeniz biyoiklimine, sahiptirler.

Çalışma alanında, Alüvyal (A), Hidromorfik Alüvyal (H) ve Kolüvyal (K) topraklar ile arazi tipi olarak sazlıklar ve bataklıklar bulunur (Anonim, 1994). Çalışma alanı Braun-Blanquet (1932) yöntemine göre incelenerek 5 bitki topluluğu tanımlandı (Tablo 3, Tablo 4, Tablo 5, Tablo 6 ve Tablo 7). Bunlar, *Plantago maritima* L., *Plumbago europaea* L., *Puccinellia distans* (Jacq.) Parl., *Salicornia europaea* L. ve *Sphaerophysa kotschyana* Boiss.' dir. Bu bitki topluluklarının topraklarla ilişkisini bulmak için 0- 30 cm derinlikler arasından 10 toprak rneği alındı ve bunların fiziksel-kimyasal analizleri yapılarak yorumlandı (Tablo 2). Çalışma bölgemiz Irano-Turanian floristik bölgesi içinde bulunur ve Davis (1965-1985)'in belirlediği sisteme göre B3 karesine girmektedir. Yapılan çalışmada bu alanlardan yaklaşık 60 vasküler bitki türü toplanarak teşhisi yapıldı.

Şekil 2. Afyonkarahisar, Bolvadin ve Emirdağ'a ait Walter İklim Diyagramları (Kaynak: Kocabıçak, Serteser ve Kargıoğlu., 2009).

Tablo 1. İstasyonlara Ait Yağış Rejimleri [(İ.K.S.Y),
İ:İlkbahar, K:Kış, S:Sonbahar, Y:Yaz]

İSTASYON	RASAT YILI	İLKBAHAR		YAZ		SONBAHAR		KIŞ		YILLIK mm	YAĞIŞ
		mm	%	mm	%	mm	%	mm	%		
A.KARAHİSAR	74	139,9	33,5	68,60	16,40	83,60	20,70	122	29,20	416,8	İ.K.S.Y.
BOLVADİN	74	113,5	35,2	48,70	15,10	67,10	20,80	90,30	28,90	322,60	İ.K.S.Y.
EMİRDAĞ	50	144,9	34,4	74,80	17,80	81,90	19,50	118,9	28,20	420,50	İ.K.S.Y.

Tablo 2. Araştırma alanındaki bitki topluluklarının topraklarına ait fiziksel ve kimyasal analizler

	Su ile Doyg.	Bünye Sınıfı	EC ds/m	Total Tuz %	Su ile Doymuşluk Toplama pH	Organik Madde %	Fosfor (P ₂ O ₅) Kg/da	Potasyum (K ₂ O) Kg/da	Kireç CaCO ₃ %
*	63	CL	55,5	0,67	8,8	1,02	5,00	25,06	25,30
*	65	CL	54,30	0,69	9,0	0,09	5,02	29,11	26,30
**	61	CL	59,05	0,43	7,7	1,70	0,27	35,10	28,10
**	64	CL	59,42	0,90	8,2	1,90	0,34	37,05	32,03
***	74	C	60,31	0,92	8,4	0,96	2,47	14,33	28,01
***	72	C	61,72	1,89	9,2	1,35	6,00	18,88	30,92
****	69	CL	40,53	0,80	8,5	0,82	6,70	25,10	27,31
****	70	CL	42,90	0,91	8,9	1,49	7,40	28,14	28,3
*****	74	C	55,60	1,22	9,2	1,60	11,70	30,42	25,50
*****	59	CL	55,50	2,40	9,4	1,78	16,30	30,45	29,10

* *Plantago maritima*, ** *Plumbago europaea*, *** *Puccinellia distans*, **** *Salicornia europaea*, ***** *Sphaerophysa kotschyana*

Tablo 3. *Plantago maritima* Topluluğu

Örneklik alanın no' su	6001	6007	6011	6018	
Örneklik alanın büyüklüğü, m ²	20	20	20	20	
Denizden yükseklik, m	1050	1050	1050	1050	
Vejetasyonun örtüşü, %	80	90	85	90	
Büyük Toprak Grubu	A	A	A	A	
Tür sayısı	6	4	4	1	
Birliğin karakteristik türleri					BULUNMA SINIFI
<i>Plantago maritima</i>	42	52	32	43	IV
Diğer bitki türleri					BULUNMA SINIFI
<i>Capsella bursa-pastoris</i>	12	21	22		III
<i>Scorzonera parviflora</i>	12	12	13		III
<i>Isatis glauca</i>	11		12		II
<i>Puccinellia distans</i>	11	11			II
<i>Frankenia hirsuta</i>	11				I

Tablo 4. *Plumbago europaea* Topluluğu

Örneklik alanın no' su	6006	6022	6013	6017
Örneklik alanın büyüklüğü, m ²	25	25	25	25
Denizden yükseklik, m	1050	1050	1050	1050

Vejetasyonun örtüşü, %	80	85	85	50	
Büyük Toprak Grubu	A	A	A	K	
Tür sayısı	5	5	4	1	
Birliğin karakteristik türleri					BULUNMA SINIFI
<i>Plumbago europaea</i>	42	43	32	34	IV
Diğer bitki türleri					BULUNMA SINIFI
<i>Carex distans</i>	22	21	21		III
<i>Salicornia europaea</i>	11	12	13		III
<i>Puccinellia distans</i>	12		12		II
<i>Limonium globuliferum</i>	11	11			II
<i>Limonium iconicum</i>		11			I

Tablo 5. *Puccinellia distans* (Jacq.) Parl.Topluluğu

Örneklilik alanın no' su	6002	6005	6009	6014	
Örneklilik alanın büyüklüğü, m ²	20	25	20	25	
Denizden yükseklik, m	1050	1050	1050	1050	
Vejetasyonun örtüşü, %	70	75	80	80	
Büyük Toprak Grubu	A	A	A	K	
Tür sayısı	5	4	4	2	
Birliğin karakteristik türleri					BULUNMA SINIFI
<i>Puccinellia distans</i>	44	42	32	41	IV
Diğer bitki türleri					BULUNMA SINIFI
<i>Juncus inflexus</i>	22	21	21		III
<i>Juncus gerardii</i>	12	12	13		III
<i>Medicago sativa</i>	11		11		II
<i>Carex distans</i>	11	11			II
<i>Spergularia media</i>				11	I

Tablo 6. *Salicornia europaea* Topluluğu

Örneklilik alanın no' su	6015	6023	6019	6025
Örneklilik alanın büyüklüğü, m ²	25	25	25	25
Denizden yükseklik, m	1020	1020	1020	1020
Vejetasyonun örtüşü, %	80	90	90	85
Büyük Toprak Grubu	A	A	HA	A

Tür sayısı	6	4	5	2	BULUNMA SINIFI
Birliğin karakteristik türleri					
<i>Salicornia europaea</i>	53	52	42	43	IV
Diğer bitki türleri					BULUNMA SINIFI
<i>Juncus articulatus</i>	12	21	22		III
<i>Alopecurus myosuroides</i>	12	12	13		III
<i>Typha domingensis</i>	11		12		II
<i>Spergularia media</i>	11	11			II
<i>Carex hordestichos</i>	11			11	II
<i>Salsola ruthenica</i>			11		I

Tablo 7. *Sphaerophysa kotschyana* Topluluğu

Örneklilik alanın no' su	6004	6020	6008	6016	
Örneklilik alanın büyüklüğü, m²	25	25	25	25	
Denizden yükseklik, m	980	980	980	980	
Vejetasyonun örtüşü, %	75	85	75	75	
Büyük Toprak Grubu	A	A	A	A	
Tür sayısı	6	5	5	2	BULUNMA SINIFI
Birliğin karakteristik türleri					
<i>Sphaerophysa kotschyana</i>	42	52	32	43	IV
Diğer bitki türleri					BULUNMA SINIFI

<i>Bolboschonus maritimus</i>	22	21	22	III
<i>Eleocharis palustre</i>	12	12	13	III
<i>Catabrosa aquatica</i>	11		11	II
<i>Schoenoplectus litoralis</i>	11	11		II
<i>Juncus fontanesi</i>			11 11	II
<i>Typha angustifoli</i>	11	11		II

TARTIŞMA VE SONUÇ

Araştırma alanında tanımlanan baskın potansiyele sahip tuzcul makrofitler *Plantago maritima* L., *Plumbago europaea* L., *Puccinellia distans* (Jacq.) Parl., *Salicornia europaea* L. ve *Sphaerophysa kotschyana* Boiss.' dır.

Plantago maritima **Topluluğu:** Vejetasyon örtüşü % 80 - % 90, Bitki boyu 85 – 95 cm, hakim bitkileri, *Capsella bursa-pastoris*, *Scorzonera parviflora*, *Isatis glauca*, *Puccinellia distans* ve *Frankenia hirsuta*' dır. Tür sayısı 1-6 kadardır. Alüvyal toprak tipi görülür. Toprak killi-tınlı, çok tuzlu (0,67-0,69), kireç yüksek oranda (25,3-26,3), organik madde miktarı azdan – çok az'a doğru (1,02-0,09), fosfor az miktarda (5,0-5,02), potasyum (25,06-29,11) yeter seviyededir, pH (8,8-9,0) ise çok kuvvetli alkali olarak görülür.

Plumbago europaea **Topluluğu:** Vejetasyon örtüşü % 50 - % 85, bitki boyu 80 – 90 cm, hakim bitkileri, *Carex distans*, *Salicornia europaea*, *Puccinellia distans*, *Limonium globuliferum* ve *Limonium iconicum*' dur. Tür sayısı 1-5 kadardır. Koluvyal ve alüvyal toprak tipleri görülür. Toprak killi-tınlı, orta tuzludan çok tuzluya doğru (0,43-0,90), kireç seviyesi (28,10-32,03) çok yüksek oranda, organik madde (1,70-1,90) miktarı az, fosfor çok az (0,27-0,34), potasyum (35,10-37,05) yeter seviyededir, pH ise hafif alkaliden kuvvetli alkaliye (7,7-8,2) kadar değişmektedir.

Puccinellia distans **Topluluğu:** Vejetasyon örtüşü % 70 - % 80, bitki boyu 90 –95 cm, hakim bitkileri, *Juncus inflexus*, *Juncus gerardii*, *Medicago sativa*, *Carex distans*, *Spergularia media*' dir. Tür sayısı 3-6 kadardır. Alüvyal toprak tipi görölr. Toprak killi, çok fazla tuzlu (0,92-1,89), kireç (28,01-30,92) yüksek oranda, organik madde miktarı (0,96-1,35) azdan–çok az'a doğru, fosfor az'dan çok az'a (2,47-6,0) doğru, potasyum (14,33-18,88) az miktarda, pH ise (8,4-9,2) çok kuvvetli alkali olarak görölr.

Salicornia europaea **Topluluğu:** Vejetasyon örtüşü % 80 - % 90. Bitki boyu 80 – 90 cm, Hakim bitkileri *Juncus articulatus*, *Alopecurus myosuroides*, *Typha domingensis*, *Spergularia media*, *Carex hordestichos* ve *Salsola ruthenica*' dir. Tür sayısı 3-7 kadardır. Toprak tipi Alüvyal - Hidromorfik alüvyal tiptedir. Toprak killi-tınlı, çok tuzlu (0,80-0,91), kireç (27,31-28,30) yüksek oranda, organik madde miktarı azdan – çok az'a doğru (0,82-1,49), fosfor (6,7-7,4) orta miktarda, potasyum (25,10-28,14) yeter seviyededir, pH, (8,5-8,9) kuvvetli alkali olarak görölr.

Sphaerophysa kotschyana **Topluluğu:** Vejetasyon örtüşü % 75 - % 85, bitki boyu 90 – 95 cm, hakim bitkileri: *Bolboschonus maritimus*, *Eleocharis palustre*, *Catabrosa aquatica*, *Schoenoplectus litoralis*, *Juncus fontanesi*, *Typha angustifolia*' dir. Tür sayısı 1-5 kadardır. Alüvyal toprak tipi görölr. Toprak killi, killi-tınlı, çok fazla tuzlu (1,22-2,4), kireç (25,5-29,1) seviyesi çok yüksek oranda, organik madde (1,6-1,78) miktarı az, fosfor (11,7-16,3) fazla, potasyum (30,42-30,45) yeter seviyededir, pH'a (9,2-9,4) göre çok kuvvetli alkali olarak görölr.

Araştırma alanımız ile yakın yerlerdeki benzer ekosistemlerdeki Yurdakulol ve ark.(1996), Serteser (2001), Serteser ve Acar (2016), çalışmaları ile karşılaştırıldığında, vejetasyondaki benzerlik oranı yaklaşık % 80 olarak gözlenmiştir. Özellikle Serteser (2001) ve Serteser ve Acar (2016)' in çalışmalarında olan *Limonium globuliferum*, *L. iconicum* ve *L.*

lilacinium' a çalışma alanımızda da rastlanmıştır. zelik ve ark. (2014)' ın çalışmalarıyla bitki toplulukları açısından kıyasladığımızda ise örneklik alanlar içerisinde hem Burdur hem de Salda gölünde bulunan *Halimione portulacoides* *Frankenia hirsuta*, *Juncus maritimus* ve *Petrosimonia brachiata* alışma alanımızda da tespit edilmiştir.

Bu bitki topluluklarına ait toplam tuz, elektriksel iletkenlik, pH ve kireç başta olmak üzere fiziksel ve kimyasal testleri yapıldı.

Bu toprak analizleri sonucunda, toplam tuz ve elektriksel iletkenliğin tuzlu ile çok fazla tuzlu arasında, pH derecesinin hafif alkali ile kuvvetli alkali ve kireç miktarına göre ise örneklerin orta kireçli ile yüksek kireçli arasında değiştiği belirlendi.

KAYNAKÇA

- Akman, Y. (2011).** "İklim ve Biyoiklim". Palme Yayınları, Ankara. 212-225.
- Akman, Y. and Daget, P. (1971).** "Quelques aspects synoptiques des climates de la Turquie". **Bull. Soc. Lang. Geogr. 5(3)**, 269-300.
- Anonim. (1994).** "Afyon İli Arazi Varlığı". 120 s., İli Rapor No: 03, KHGM.Ankara.
- Anonim. (1996).** "Türkiye Jeotermal Envanteri". M.T.A. Ankara.
- Anonim. (1998).** "Revize Hidrojeolojik Etütler Kapsamında Akarçay Havzası Hidrojeolojisi ve Yeraltı Suyu Akım Modeli Projesi 1. ve 2. Ara Rapor". Hacettepe Üniversitesi. VII+73s Ankara.
- Anonim., (2011).** "Afyonkarahisar Meteorolojik İklimsel Veriler". Afyonkarahisar Meteoroloji Müdürlüğü, (1975-2010). Afyonkarahisar.
- Braun-Blanquet, J. (1932).** (Trans. G. D. Fuller and H. S. Conard) "Plant Sociology; The study of plant communities". London : Mc Graw-Hill. 438.
- Davis, P.H. (1965-1985).** "Flora of Turkey and The East Aegean Islands". Edinburgh University Press, Vol 1-9, Edinburgh.
- Davis, P.H., Mill, R.R. and Tan. K. (1988).** "Flora of Turkey and East Aegean Islands (Supplement)". Edinburgh University Press. Vol 10, Edinburgh.
- Emberger, L. (1952).** "Sur le quotient pluviothermique". **C.R. Acad.Sci.** 234. 2508-2510.
- Gaussen, H. (1954).** "Theories et classification des climate et microclimates". VIII Cong. Intern. Bot. Paris 125-130.
- Güner, A., Özhatay, N., Ekim, T. and Başer, K.H.C. (2000).** "Flora of Turkey and East Aegean Islands". vol. 11, Edinburgh Univ. Press Islands. Vol. XI (supplement 2) Edinburgh Univ.
- Güner, A., Aslan, S., Ekim, T., Vural, M. ve Babaç, T. (Edlr.) (2012).** "Türkiye Bitkileri Listesi (Damarlı Bitkiler)".Nezahat Gökyiğit Botanik Bahçesi ve Flora Araştırmaları Yayını, İstanbul, 1290 s.
- Kocabıçak, T., Serteser, A., ve Kargıoğlu, M. (2009).** "Emir Dağları (Afyonkarahisar) Güney Yarısı Florası". **Selçuk Üniversitesi Fen Fakültesi Dergisi.** 33. 2-19.

Özçelik, H., Çınbilgel, İ, Muca, B., Koca, A., Tavuç, İ ve Bebekli Ö. (2014). Burdur İli Karasal ve İç Su Ekosistem Çeşitliliği, Koruma ve İzleme Çalışmaları. *SDU Journal of Science (E-journal)*. 9 (2). 12-43.

Serteser A. (2001). Afyonkarahisar'da Bitki Örtüsü-Toprak İlişkisi. Afyonkarahisar Kütüğü Cilt 1. Afyonkarahisar.

Serteser, A. (2002). Akarçay Havzası(Afyon) Bitki Örtüsü İle Toprak İlişkisi, XVI. Ulusal Biyoloji Kongresi, 4- 7 Eylül. İnönü Üniversitesi Fen-Edb. Fak. Biyoloji Bölümü. Malatya.

Serteser A., Acar, H. (2014). Aquatic Macrophytes and Soil Features on Karamik Lake Coastal Ecosystem in Afyonkarahisar (Turkey). *J. Biol. Environ. Sci.* 8(24). 143-150.

Serteser A., Acar, H. (2016). Acıgöl (Afyonkarahisar) Çevresinin Halofitik Vegetasyonu ve Toprak İlişkisi. *A.K.Ü. Fen. Fak. Fen ve Mühendislik Dergisi*. 16. (495-506).

A.K.Ü. Fen. Fak. Fen ve Mühendislik Dergisi. 16. (495-506).

TGAE. (2011). "Toprak-Gübre ve Su Kaynakları Merkez Araştırma Enstitüsü Laboratuvarlarının Toprak Analiz Sonuçları". Ankara.

Tüzüner, A. (1990). "Toprak ve su analiz laboratuvarı El Kitabı". Tarım Orman ve Köy işleri Bakanlığı K.H.G. Müdürlüğü Yayını. Ankara, 374.

Uslu, S. (1958). "Kurak zamanların tesbitinde esas olarak kullanılan klima-diagram". *İ.Ü. Orman Fak. Der.* 8(2), 95-104.

Walter, H. (1995). "Die Klima-Diagramme als Mittel zur Beurteilung der Klimaverhältnisse für ökologische, vegetationskundliche und landwirtschaftliche Zwecke". *Ber.dt.bot.Ges.* 68. 331-334.

Yurdakulol, E., Öncel, I., Demirörs, M., Yıldız, A. ve Keleş. Y. (1996). "Ecological and syntaxonomic investigation of salt marshes vegetation in the vicinity of Burdur and Acıgöl (Denizli/Turkey). *Ecologia Mediterranea*. 22. 51-61.

ARŐIV BELGELERİNE GÖREHİLAL-İ AHMER CEMİYETİ'NİN BOLVADİNLE İLGİLİ FAALİYETLERİ (1912-1922)

Ahmet ALTUNTAŐ¹
Tuba İŐLER²

ÖZET

Hilal-i Ahmer Cemiyeti kuruluşundan itibaren hayır toplama, yardım yapma, kimsesizleri barındırma, tabi afetlerde ilk yardıma ulaşan kuruluşlardan olmuştur. Bu faaliyetlerini kurulduğu tarihten itibaren Afyonkarahisar'a bağlı Bolvadin kazasında da yürütmüştür. Balkan Savaşları esnasında ülkenin içinde bulunduğu zor şartlar nedeniyle Bolvadin halkı da Hilal-i Ahmer Cemiyeti vasıtasıyla organize olmuş ve onun aracılığıyla oluşturulan İane Komisyonu dönem şartlarına göre yüklüce bir yardımda bulunmuştur.

Hilal-i Ahmer Cemiyeti Birinci Dünya Savaşı esnasında da Bolvadin'de yardım toplama faaliyetlerini yürütmüş çeşitli kampanyalar yapmak suretiyle gerek Osmanlı Ordusu'nun gerekse sivil halkın yardımına koşmuştur. Hilal-i Ahmer Cemiyeti bu süre zarfında Bolvadinli olup ta askerlik yapan ve çeşitli cephelerde, başta Galiçya ve Çanakkale olmak üzere, savaşp İtilaf Devletlerine esir olan askerlerin esir kamplarındaki durumları, bunların aileleriyle haberleşmeleri, tedaviye muhtaç olanların bakımlarının yapılması,

¹ Afyon Kocatepe Üniversitesi Fen-Ed. Fak. Tarih Bölümü Öğretim Üyesi, Prof. Dr.

² Afyon Kocatepe Üniversitesi SBE, Öğrencisi

posta, paket, koli, mektup v.b. gönderilerinin sağlıklı bir şekilde iletilmesi konusunda da faaliyet göstermiştir.

Hilal-i Ahmer Cemiyeti Milli Mücadele döneminde de Bolvadin'de çalışmalarını sürdürmüş özellikle Sakarya Savaşı sonrasında yeni bir yapılanma içine girerek kendi görev alanına giren cephe gerisi hizmetlerin yürütülmesinde dikkate değer çalışmalar yapmış, Büyük Taarruzun başlamasıyla birlikte bölgeye getirilen yaralı ve hasta askerlerin tedavisinde faydalı çalışmalar yürütmüştür.

Uygun görüldüğü takdirde "Arşiv Belgelerine Göre Hilal-i Ahmer Cemiyeti'nin Bolvadin'deki Faaliyetleri" isimli bu çalışma ele alınmaya çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Balkan Savaşları, Birinci Dünya Savaşı, Osmanlı Devleti, Hilal-i Ahmer Cemiyeti, Bolvadin, Milli Mücadele, Esirler,

GİRİŞ

HİLAL-İ AHMER CEMİYETİ'NİN KURULUŞU

1863 yılı, Uluslararası Kızılhaç Cemiyeti'nin sistemli olarak teşkilatlanmaya başlama yılıdır. Savaşlarda sağlık hizmetinin sistemleştirilmesi konusunun ilk kez dile getirilmesi ve uygulama safhasına sokulmasında en büyük pay hiç şüphesiz Henry Dunant'ın olmuştur³. Dunant, ilk olarak 1854 Kırım Savaşı ardından 1859 yılında Solferino Muharebesi esnasında savaş meydanında ciddi oranda can kayıplarının yaşandığını, aynı zamanda çok sayıda yaralının acı çektiğine şahit olmuştur. Bunlar arasında pek çoğunun sırf zamanında müdahale edilemediğinden hayatlarını kaybettiklerini gözlemlemiştir. Özellikle Solferino Muharebesi'ndeki gözlemlerini anlattığı "Solferino Hatırası" adlı kitabı ile tüm dünya ülkelerinin vicdanlarına seslenmiş, uluslararası bir kuruma olan ihtiyacın aciliyetine önemle vurgu yapmıştır⁴.

Henry Dunant ile aynı fikri paylaşan ve ortaya çıkardıkları yayınlarla ortak bir yardım kuruluşunun oluşması için gayret gösteren diğer iki isim ise Dr. Balacıano ve Mösyö Henry Ervelt'tir⁵. İlk kez ortaya atılan uluslararası sağlık kuruluşunun oluşturulması düşüncesi, Avrupalı devletler nezdinde de büyük ilgi görmüştür. İsviçre'nin Cenevre şehrindeki Menfaat-i Umumiye Cemiyeti Başkanı Gustave Moynier, Dunant'ın öne sürdüğü bu fikrin yayılması ve uluslararası bir kurum haline

³ Türkiye Kızılay Derneği: 73 Yıllık Hayatı 1877-1949; Ankara 1950, s. 6; Besim Ömer; Hanımefendilere Hilal-i Ahmer'e Dair Konferans, Hazırlayan: İsmail Hacifettahoğlu, Türk Kızılay Derneği Yayınları, 3. Baskı, Ankara 2010, s. 61.

⁴ J. Henry Dunant; Solferino Hatırası, Çeviren: Nermin Arpacioğlu, Türk Kızılay Derneği, Ankara 1964, s. 66-73; Leyla Özcan; "Türk Kızılay Müessesesinin Milletlerarası Kızılhaç İle Olan Münasebetleri", Hukuk Fakültesi Mecmuası, C. XXX, S. 3-4, İstanbul 1965, s. 616; Besim Ömer; a. g. e., s. 61; Mesut Çapa; Kızılay (Hilal-i Ahmer) Cemiyeti 1914-1925, Türk Kızılay Derneği Yayınları, 2. Baskı, Ankara 2010, s. 9; Derya Şimşek; "II. Abdülhamit Dönemi Osmanlı Hilal-i Ahmer Cemiyeti'nin Kuruluşu ve Teşkilatlanması", Turkish Studies International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 10/5, Ankara Spring 2015, s. 310.

⁵ Osmanlı Hilal-i Ahmer Cemiyeti 1329-1331 Salnamesi; Ahmet İhsan ve Şürekası Matbaacılık Osmanlı Şirketi, İstanbul (b.t), s. 4.

gelmesi için kendisinin de içinde bulunduğu bir komite kurmayı teklif etmiştir⁶. 1863 yılında Gustave Moynier ve kendisine yapılan teklifi kabul eden Henry Dunant, savaşan orduların hasta ve yaralılarına tarafsız bir hastabakıcılığın temini konusundaki düşüncelerini uluslararası camiada resmiyete kavuşturmak için bir adım atmışlardır. Bunun için ilk gayri resmi toplantı 17 şubat 1863 yılında “Beşler Komitesi” adında küçük bir gurupla yapılmıřtır⁷.

Uzun görüşmeler neticesinde üç önemli esas kabul edilmiştir. Bunlar;

1- Savaşlarda yaralıların ve onlara bakan görevlilerin tarafsız sayılması,

2- Sağlık memurlarını ayırt edici bir işaretin belirlenmesi gerektiği,

3- Bu işaretin bayrak olmasının uygun olduğu ve bayrağın bulunduğu yerlerin tarafsız kabul edilmesi, prensipleridir⁸.

İsviçre Hükümeti, alınan bu gayri resmi kararların tüm dünyada kabulü için, bütün devletlerden birer delege göndermesini istemiştir. Cenevre Sözleşmesi, 22 Ağustos 1864 tarihinde 16 ülkenin göndermiş olduğu delegelerle imzalanmış, böylelikle ilk kez resmiyet kazanmıştır⁹.

1867’de Paris’te düzenlenen birinci Uluslararası Kızılhaç Kongresinde ilk kez Osmanlı Devleti de temsil edilmiştir. Bu görev için, aslen Alman asıllı olan Abdullah Bey uygun

⁶OHAC 1329-1331 Salnamesi; s. 4; Çapa; a. g. e., s. 10; Besim Ömer; a. g. e., s. 71; şimşek; a. g. m., s. 310.

⁷ Dunant; a. g. e., s. 74-75.; Özcan; a. g. m., s. 617; Zuhul Özaydın; Osmanlı Hilâl-i Ahmer Cemiyeti Sâlnâmesi, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Deontoloji Ana Bilim Dalı ve Tıp Tarihi Bilim Dalı, İstanbul 1987, s. 20; Çapa; a. g. e., s. 10; Feyza Kurnaz şahin; Osmanlıdan Cumhuriyet’e Harp Malullerinin Sosyo-ekonomik ve Sağlık Durumları, Genelkurmay Personel Başkanlığı Askeri Tarih ve Stratejik Etüt (ATASE) Daire Başkanlığı Yayınları, Ankara 2014, s. 12.

⁸ OHAC 1329-1331 Salnamesi; s. 4; 73 Yıllık Hayatı; s. 7; Özcan; a. g. m., s. 618; Besim Ömer; a. g. e., s. 71.

⁹ 22 Ağustos 1864 tarihinde hazırlanan 10 maddelik kurallar için bkz. Dunant; a. g. e., s. 81-82; Mesut Çapa; “Kızılay”, Türk Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, C. XXV, İstanbul 2002, s. 544; şahin; a. g. e., s. 13.

görülmüřtür¹⁰. Uluslararası hale getirilen Cenevre Konferansı kararlarının Osmanlı Devleti için de faydalı olabileceğini düşünen Abdullah Bey, İstanbul'a geri döndüğünde bir takım girişimlerde bulunmak istemişse de bu düşünce, Hükümetçe çok önemli bir olay olarak görülmemiş ve yeterince destek verilmemiřtir¹¹.

Abdullah Bey, amacını gerçekleştirme adına zaman zaman devlet ricaline ve çeşitli yardımseverlere konuyla ilgili fikirlerini aktarmakta ısrarcı olmuştur. Bu çalışmaların neticesinde Serdar-ı Ekrem Ömer Paşa'nın desteğiyle bir heyet oluşturulmuştur. Serdar-ı Ekrem Ömer Paşa'dan sonra Mekteb-i Tıbbiye Nazırı Marko Paşa ve Dr. Kıyımlı Aziz Bey'in de katılımıyla 66 kişiden oluşan bir gurup, başkanlığını Marko Paşa'nın yaptığı "Mecruhin-i Asakir-i Osmaniyye'ye Muavenet Cemiyeti" 11 Haziran 1868 yılında kurulmuřtur¹². "Meclis-i Sıhhiye Reisi Sanisi" Dr. Salih Efendi, Dr. Mavro Yani ve Dr. De Castro'dan oluşan komisyonu, cemiyetin nizamnamesini hazırlamakla görevlendirmiřtir¹³. Hazırlanan nizamname kurul içinde onaylandıktan sonra Hükümet onayına sunulmuştur. Ancak Osmanlı Hükümeti, savaşların başkarakteri olan askerlerin içerisinde sivillerin bulunması fikrine başlangıçta pek sıcak bakmamış ve nizamnameyi onaylamamıştır. Teşkilatlanma yolunda atılan ilk adımın bu şekilde neticelenmesi Cemiyet'in herhangi bir icraat gösterememesi sonucunu doğurmuřtur¹⁴.

1876'da Sırbistan ve Karadağ Savaşı'nda sağlık hizmetleri konusunda yaşanan sıkıntılar, Osmanlı Devleti'nin Salib-i Ahmer

¹⁰ Abdullah Bey'in asıl adının Karl Edward Hammerschmidt olduğu zikredilmiştir.; Ahmet Mithat; Hilal-i Ahmer, İstanbul 1296, s. 55; OHAC 1329-1331 Salnamesi; s. 23.

¹¹ OHAC 1329-1331 Salnamesi; s. 23; OHAM, No:1, 15 Eylül 1921, s. 17.

¹² OHAC 1329-1331 Salnamesi; s. 24; Özcan; a. g. m., s. 623; Çapa; "Kızılay", s. 544; Çapa; a. g. e., s. 11; Besim Ömer; a. g. e., s. 75; şimşek; a. g. m., s. 312.

¹³ OHAC 1329-1331 Salnamesi; s. 24; Özyaydın; a. g. t., s. 39; Çapa; a. g. e., s. 11; şimşek; a. g. m., s. 312.

¹⁴ OHAC 1329-1331 Salnamesi; s. 24; Özcan; a. g. m., 623-624; Çapa; a. g. e., s. 12; Besim Ömer; a. g. e., s. 75; şahin; a. g. e., s. 14.

hususundaki düşüncelerinin yavaş da olsa olumlu anlamda değişmesine zemin hazırlamıştır. Çünkü savaş meydanında Sırp ve Karadağlı askerler, hem kendi Kızılhaç yardımlarından hem de Uluslararası Salib-i Ahmer Cemiyeti'nden yardım görüyordu. Osmanlı Devleti ise Abdullah Bey'in teşkilatlanma girişimlerinden sonra konuyu askıya almış, savaş ortamında sağlık yardımının önemini ne yazık ki yeni yeni fark etmeye başlamıştır¹⁵.

Osmanlı Devleti, 1876 Sırbistan-Karadağ Savaşı'na yukarıda ifade edildiği gibi sağlık hizmetleri konusunda yeterli hazırlığı yapma fırsatı bulamamıştır. Bu durumun farkında olan Gustave Moynier, Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane Cemiyeti üyelerinden Dr. Peştemalciyan Efendi'ye yazdığı bir yazıyla hasım ülkelerinin yararlandığı bu hizmetten Osmanlı Devleti'nin de yararlanabileceğini ancak bunun için önce Cenevre'deki Kızılhaç Genel Merkezi ile irtibata geçilmesi gerektiğini vurgulamıştır¹⁶. Sadrazam Mehmet Şükrü Paşa, Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane Cemiyeti Başkanı Nurciyan ve üye Dr. Peştemalciyan Efendi'yi bu konu için görevlendirmiş, ilk görüşmeler 12 Ağustos 1876 yılında Mekteb-i Tıbbiye'de Marko Paşa başkanlığında başlamıştır. Söz konusu görüşmelerde yardımların nasıl yapılacağı, dini hassasiyet için salib işareti yerine hilal işaretinin uygun görüldüğü ve diğer devletlerin onayına müracaatı ile ilgili konular ele alınmıştır. Cenevre'deki Kızılhaç Genel Merkezi aracılığıyla hilal işaretinin tüm devletlere tebliği istenmiştir. Bu dönemde Osmanlı Devleti ile Rusya savaş halindeydi. Uluslararası Cenevre Kızılhaç Cemiyeti aracılığı ile Rusya Hükümeti'nin Kızılhaç'a riayet şartıyla hilal işaretinin Osmanlı Devleti tarafında kullanılmasını onaylamıştır. Böylece 14 Nisan 1877 tarihinde "Osmanlı Hilal-i Ahmer Cemiyeti" resmen

¹⁵ OHAC 1329-1331 Salnamesi; s. 24-25; Özcan; a. g. m., s. 624; Özyayın; a. g. t., s. 40-41; Çapa; a. g. e., s. 12; Besim Ömer; a. g. e., s. 76.

¹⁶ OHAM, No:1, 15 Eylül 1921, s. 17.

kurulmuş, Cenevre merkezi vasıtası ile de bütün muhattaplara duyurulmuřtur¹⁷.

A. Balkan Savaşları'nda Hilal-i Ahmer Cemiyeti'nin Bolvadin'deki Faaliyetleri

Hilal-i Ahmer Cemiyeti zor durumda kalan Balkan Muhacirleri için yardım toplama faaliyetlerini yürütmüş bunun için yurdun her yerinde kampanyalar düzenlemiştir. Bolvadin Kazası da Hilal-i Ahmer Cemiyeti'nin bu çağrısına olumlu yanıt vermiştir. Hilal-i Ahmer'in yardım çağrısına Bolvadin merkezinin yanı sıra çevre köyleri de ellerinden geldiği kadar yardım davetine icabet etmişlerdi. Bu konuyla ilgili olarak 12 Kasım 1912 tarihli Bolvadin Kaymakamlığı'ndan merkezi İstanbul'da bulunan Hilal-i Ahmer Cemiyeti Başkanlığı'na gönderilen belge oldukça dikkat çekicidir. Belgede; Bolvadin Kazası'na bağlı İşhaklı Nahiyesi'ne (Sultandağı İlçesi) tabi Dereçine, Kırca Köyleri'nin hamiyetsever halkının Hilal-i Ahmer ianesi olarak 2.112 kuruş toplayarak Osmanlı Bankası'na teslim ettiklerine dair makbuz ilmuhaberini gönderdiklerini, bundan sonra da peyder pey toplayacakları meblağı gönderecekleri belirtilmektedir¹⁸.

Bolvadin Kazası yardım faaliyetlerini aralıksız biçimde sürdürmüş kısa aralıklarla toplanan paraları Hilal-i Ahmer Cemiyeti Genel Merkezi'ne göndermiştir. 25 Aralık 1912 tarihli bir belgede yardım toplama faaliyetleri için Bolvadin'de bir iane komisyonu teşkil edildiğinden bahsedilmektedir. Söz konusu iane komisyonu yardımıyla 2.808 kuruş toplandığını aynı zamanda bu yardımın yanında yarım beşlik ile 1 Osmanlı ziynet altınının postaya teslim edildiğinden söz edilmektedir. Bolvadin Kaymakamlığı yazısında havalenamenin gönderildiğini

¹⁷ OHAC 1329-1331 Salnamesi; s. 27-28; OHAM, No:1, 15 Eylül 1921, s. 17; Özeydin; a. g. t., s. 44-45; Çapa; a. g. e., s. 12; Besim Ömer; a. g. e., s. 76; Şahin; a. g. e., s. 14; Şimşek; a. g. m., s. 312.

¹⁸ KA, 70/273.

belirterek makbuz ilmuhaberinin İstanbul'da Resmi Gazete'de ilanını da talep etmiştir¹⁹.

Bolvadin halkı Bolvadin Kaymakamlığı aracılığıyla yardım toplama ve toplanan yardımları Hilal-i Ahmer Cemiyeti Genel Merkezine gönderme faaliyetlerini sürdürmüştür. 2 Ocak 1913 tarihli bir belgede yardım toplama faaliyetleri sonucu bu dönemde toplanan 11 Osmanlı Lirası'nın Osmanlı Bankası aracılığıyla gönderildiğinden bahsedilerek makbuzların İstanbul'da Resmi Gazete'de yayınlanmasının arzu edildiği beyan edilmiştir²⁰.

B. Birinci Dünya Savaşı'nda Hilal-i Ahmer Cemiyeti'nin Bolvadin'deki Faaliyetleri

Hilal Ahmer Cemiyeti faaliyetlerini ara vermeden Birinci Dünya Savaşı'nda da sürdürmüştür. Cemiyet savaşın getirdiği zorlukları dikkate alarak yeni baştan yapılanma içine girerek faaliyet türlerini çeşitlendirme ihtiyacı hissetmiştir. Aynı ve nakdi yardım toplama, bunları ihtiyaç sahiplerine ulaştırma misyonunu üstlenmiştir. 3 Temmuz 1915 tarihli bir belgede belirtildiği üzere Bolvadin Asker Alma Şubesi, çeşitli cephelerde zor şartlar altında çarpışmakta olan silah arkadaşları için 266 kuruluş 14 para toplayarak Eskişehir Hilal-i Ahmer Temsilciliği'ne göndermiştir²¹.

Bolvadin Kaymakamı Aziz Bey imzası ile 12 Aralık 1916 tarihinde İstanbul Hilal-i Ahmer Cemiyeti Başkanlığı'na gönderilen yazıda "otuz altı bin iki yüz kırk" kuruluş paranın yardım olarak toplanarak gönderildiğini belirtmektedir²².

---

¹⁹ KA, 14/225.

²⁰ KA, 14/162;14/162-1.

²¹ KA, 157/92.

²² KA, 658/1-1.

Bolvadin Kaymakamı Aziz Bey imzası ile 12 Aralık 1916 tarihinde İstanbul Hilal-i Ahmer Cemiyeti Başkanlığı'na gönderilen bir başka yazıda; iaşe-i umumiye namına irsal kılınmış olan 545 kilenin bedeli 3485.5 kuruşun Afyonkarahisar Ziraat Bankası Şubesi'nde Merkez Liva Tali Komisyonu kararı ile alındığı 19.5 kuruşu pul bedeli kesildikten sonra geriye kalan 3.466 kuruşun Bolvadin Postanesi'ne teslimen takdim kılındığı belirtilmiştir. Ayrıca adı geçen yazının son bölümünde Levazımat-ı Umumiye'ye sevk edildiği bildirilen 21 kile buğday bedeli bulunan 1407 kuruşun dahi levazımdan bakiye kalan paradan kesilerek yine posta ile Hilal-i Ahmer Cemiyeti'ne gönderildiği dile getirilmiştir²³.

Birinci Dünya Savaşı Osmanlı Devleti için adeta bir ölüm kalım mücadelesi olmuş savaşın zorlukları yurdun her yanında olduğu gibi Bolvadin'de de hissedilmiş, elde ne varsa belirli merkezlerde toplanarak ihtiyaç mahallerine gönderilmeye gayret edilmiştir. 2 Şubat 1918 tarihli belge bunu yansıtan en iyi örneklerden biridir. Askerlerin ihtiyaç duydukları yerlerde kullanılmak üzere Bolvadin Askerlik Şubesi elindeki üç adet kırkar kişilik çadırı Eskişehir Hilal-i Ahmer Şubesi adına verilmek üzere Eskişehir İkinci Tümen Askere Alma Dairesi'ne göndermiştir²⁴.

C. Hilal-i Ahmer Cemiyeti'nin Bolvadin'deki Tedavi ve Sağlık Hizmetleri

Hilal-i Ahmer Cemiyeti savaş esnasında gerek cepelerde gerekse geri bölgelerde sağlık hizmetleri vermiştir. Hilal-i Ahmer Cemiyeti'ne mensup doktorlar, hemşireler, hastabakıcılar doğrudan Hilal-i Ahmer hastanelerinde görev yapmışlar yaralı ve hasta askerlerin tedavilerini gerçekleştirmişlerdir. Cemiyet

²³ KA, 658/1.

²⁴ KA, 203/36-1; KA, 203/36.

bununla da yetinmeyerek kendisine doğrudan bağlı olmayan hastaneler, nekahethaneler, yaralı toplama merkezleri, yaralı ve hasta sevk merkezlerine sağlık personeli göndererek, koordine hizmetleri vererek, koruyucu sağlık hizmetleri sunarak yardımcı olmaya çalışmıştır. Cemiyet savaşın hengamesinde koordine eksikliğinden dolayı gerekli sağlık ve tedavi hizmeti alamayan yaralı ve hasta askerlerin sevklerini koordine hizmetlerine de katkı sağlamıştır. Konuyla ilgili olarak Bolvadin Hastanesi Başhekimliği'nin Hilal-i Ahmer Cemiyeti'ne gönderdiği 27 Kasım. 1921 tarihli belgesi dikkat çekicidir. Belgede Gerede'nin Demirciler Mahallesi'nden 1896 doğumlu Mülazım-ı Sani Hacı Şükrü oğlu Ahmet Sami'nin vücudundaki bomba parçasının alınmış olmasına rağmen derunundaki parçadan muzdarip olduğundan dolayı muayenesi yapılmak üzere geri hastanelere sevki istenilmektedir. Başhekimlik yazısında, söz konusu kişinin muayene raporunda geri hastanelere sevkinin uygun olacağını belirtmiştir²⁵.

Aynı şekilde Bolvadin Hastanesi Başhekimliği'nden Hilal-i Ahmer Cemiyeti'ne gönderilen 10 Ekim 1921 tarihli bir belgede İhtiyat Mülazım-ı Sani Süvari Kıtaatı Adli Müşaviri 1892 Bursa doğumlu Nazım oğlu Hamit Efendi'nin hasta olduğundan dolayı Bolvadin Hastanesi'ne gönderildiğini ancak tedavisi için Akşehir Hastanesi'ne gönderilmesinin daha uygun olacağı belirtilmiştir. Yapılan değerlendirmeler sonucu hastanın Konya Hastanesi'ne gönderilmesinin daha uygun olduğuna varılarak 13 Ekim 1921'de bir yazıyla bildirilmiştir. Tüm bu işlemlerin sevki ve koordine görevini Hilal-i Ahmer Cemiyeti gerçekleřtirmiştir²⁶.

Hilal-i Ahmer Cemiyeti Birinci Dünya Savaşı esnasında ortaya çıkan karışıklık ve düzensizliklerden dolayı nerede olduğuna bilinmeyen hangi hastanede nasıl tedavi olduğuna belli

---

²⁵ KA, 316/148

²⁶ KA, 327/130.

olmayan hasta ve yaralı askerlerin araştırılarak ailelerine haber verilmesi için çalışmalar yürütmüştür. Hilal-i Ahmer Cemiyeti bu türden faaliyetlerini Bolvadin Asker Alma Dairesi ile birlikte durumu tam olarak belli olmayan hasta ve yaralı askerlerin akıbetlerinin araştırılarak bir sonuca ulaştırmaya çalışmıştır.

Bolvadin Asker Alma Dairesi'nin 28 şubat 1917 tarihinde Hilal-i Ahmer Genel Merkezi'ne yazdığı belge konuya ışık tutacak niteliktedir. Belgede Bolvadin'e bağlı Karamık Karacaviran Köylü İsmail oğlu Hüseyin'in tedavi edilmek üzere hangi hastaneye sevk edilmiş olduğunu, ne gibi tedavi uygulandığı sualleri tevdi edilerek bir an önce bilgi verilmesi istenmiştir. Bu yazı üzerine Hilal-i Ahmer Cemiyeti bir araştırma yaparak söz konusu askerin 1 Mart 1917 tarihinde hastaneye giriş yaptığını tedavi edilerek sağlıklı bir şekilde taburcu edildiğini 3 Mart 1917 tarihinde Bolvadin Asker Alma Dairesi'ne bildirmiştir.

Hilal-i Ahmer Cemiyeti faaliyetlerinden birisi de koruyucu sağlık hizmetlerinin verilmesi ve koordinasyonu olmuştur. Söz konusu hizmet çerçevesinde cepheye gönderilecek askerlerin aşılanmaları, tahaffuzhanelerde bekletilerek bulaşıcı hastalıklara yakalanıp yakalanmadıklarının kontrolü, elbiselerinin etüvlenmesi v.b. hizmetleri de yerine getirmiştir. Hilal-i Ahmer Cemiyeti Bolvadin'den sevk edilen askerlerin koruyucu sağlık hizmetleri ile de yakından ilgilenmiştir. Konuyla ilgili olarak Bolvadin Asker Alma Dairesi Haydarpaşa Seferi Sevk Komisyon Başkanlığı'na 14 Mayıs 1915 tarihinde bir yazı yazmıştır. Yazıda Bolvadin Asker Alma şubesi'nden İstanbul Üniversitesi Hastanesi adına mürettep askerlerin iki adet defterle Çay'dan Tuzla'ya sevk edildikleri dile getirilmiştir. Sevk edilen askerlerin defterlerinin incelenerek bir nüshasının geri gönderilmesi istenmiřtir²⁷. Söz konusu askerler önce Tuzla Tahaffuzhanesi'ne

²⁷ KA, 587/72-1.

sevk edilerek bulaşıcı hastalıklara karşı koruyucu sağlık hizmetleri uygulanmıştır. 19 Mayıs 1915 tarihinden itibaren de Hilal-i Ahmer'in koordinesinde Haydarpaşa I. Kolordu Seferi Sevk Komisyonu aracılığıyla İstanbul Tıp Fakóltesi'ne gönderilmiřlerdir²⁸.

Mahallesi/ Köyü	Lakabı İsmi	Doğumu	Diğer
Yenice Mah	Çiğerci oğlu Garabet Abdal Hasan	1886	silahsız, okuryazar
Yenice Mah	İsmail oğlu Koçoğlu İbrahim	1884	silahsız, tıbbiye-i askeriyede, mevcut değil
Özburun Köyü	Ahmet oğlu Hacı Osman oğlu Asım	1884	silahsız, mevcut değil
Hamidiye Mah	Recep oğlu Recep oğlu Emin	1883	silahsız
Kesni ? Mah	Halil oğlu Deli Kadir oğlu Abdullah	1881	silahsız, mevcut değil
Yenice Mah	Ömer oğlu Hacı Ömer oğlu Ahmet	1881	silahsız, okur yazar, tıbbiye-i askeriyede
Yenice Mah	Süleyman oğlu Derviş oğlu Abdil	1888	silahsız
Yenice Mah	Mehmet Ali oğlu Hasan	1880	silahsız, okur yazar, tıbbiye-i askeriyede
Harbiye? Köyü	Sadık oğlu Abdal Hasan oğlu İsmail	1885	silahsız
Hisar Mah	Hasan oğlu Zeynel oğlu Ahmet	1879	silahsız, tıbbiye-i askeriyede

²⁸ KA, 587/72-1.

Yenice Mah	Bekir oğlu Kerteroğlu Abdil	1870	silahsız, okur yazar, mevcut değil
Çay Aşağı Mah	Abdülkadir oğlu Ayan oğlu Tahir	1881	silahsız, mevcut değil
Cedit? Mah	Osman oğlu Koçser oğlu Yusuf	1876	Silahsız, tıbbiye-i askeriyede
Çay Kadı Köyü	Ali oğlu Haremli oğlu Davut	1874	silahsız
Karabağ Köyü	Ömer oğlu Kara Mehmet oğlu Bekir	1888	silahsız, mevcut değil
Yenice Mah	Salih oğlu Muhacir oğlu Ali	1886 ²⁹	
Hisar Mah	Ahmet İsmail oğlu Kulab oğlu Mustafa	1881	
Şatesi? Mah	Hacı Osman oğlu Hacı Emin oğlu İbrahim	1879	Tıbbiye-i Askeriyede
Şatesi Mah	Ahmet oğlu Koçu? oğlu Mustafa	1879	Tıbbiye-i Askeriyede Hava değişikliğine gitmiştir
Akarım Köyü	Hüseyin oğlu Hacı Hüseyin oğlu Mustafa	1882	İade edilmiştir
Karamık Karacaviran Köyü	Hüseyin oğlu İsmail	1885	
Karamık Karacaviran Köyü	Mahmut oğlu Tantan oğlu Ömer	1882	Mevcut değil
Pazaraçaç	Hacı Yusuf oğlu Kürt oğlu	1889	silahsız

²⁹ KA, 587/72.

Köyü	Ahmet		
Karamık Karacaviran Köyü	Ramazan oğlu Uşaki oğlu Hasan	1882	Mevcut değil ³⁰

Hilal-i Ahmer Cemiyeti'nin koordinesinde Bolvadin Asker Alma Dairesi'nden İstanbul Tıp Fakültesi namına sevki emir buyurulan otuz askere mukabil 12 Mayıs 1915 tarihli 7, 14 Mayıs 1915 tarihinde 22 nefer sevk edilmiştir. Bunların 30 askere baliğ olmak üzere yukarıda künyesi yazılı neferler sevk edilmekte oldukları bunlarla beraber ikinci nüsha sevk defterlerinin incelenerek iade edilmesi istenmiştir³¹. Bu askerler de aynı muameleye tabi tutularak önce Tuzla Tehafuzhanesi'nde fenni temizlik, aşı, bulaşıcı hastalık v.b koruyucu sağlık hizmetlerine tabi tutulmuşlardır. Söz konusu erlerin iki günlük kumanyaları da verilerek İstanbul Tıp Fakültesi'ne sevk edildikleri belirtilmektedir. Haydarpaşa Birinci Kolordu Sefer Sevk Komisyonu Başkanı İstanbul Tıp Fakültesi Dekanlığı'na 28 Mayıs 1915 tarihinde yazdığı yazıda; Bolvadinli askerlerin İstanbul Tıp Fakültesi'ne ulaştıktan sonra burada esaslı bir muayeneye tabi tutulduktan sonra hastalığı teşhis edilinceye kadar fakültede istihdam edilmeleri, maluliyeti kesinleşen erlerin raporlarıyla birlikte şubelerine iade edilmeleri istenmiştir³². Belgelerden de anlaşılacağı üzere Hilal-i Ahmer Cemiyeti, Bolvadinli askerlerin sevklerinden karantinaya alınmalarına, İstanbul Tıp Fakültesi'ndeki muayenelerinden malul olanların memleketlerine geri gönderilmelerine kadar bütün aşamaları koordine edip takip etme görevini üstlenmiştir.

³⁰ Bolvadin Ahz-ı Asker Şubesi Dairesi'nden İstanbul Tıp Fakültesi namına düzenlenen 22 adet askerin sevk edildiğini beyan eden sevk defteri için bkz, KA, 587/72-3.

³¹ KA, 587/75.

³² KA, 587/75.

Bolvadin Asker Alma Dairesi Hilal-i Ahmer Cemiyeti'ne 15 Temmuz 1918 tarihinde yazılar yazarak vefat edenlerin künyelerinin gönderilmesini, hangi hastalıktan öldüklerinin bildirilmesini, gerekli belgelerin şubelerine gönderilmesini talep etmiştir³³.

D. Hilal-i Ahmer Cemiyeti'nin Bolvadin'deki Asker Yetim ve Öksüzlerine Yönelik Çalışmaları

Hilal-i Ahmer Cemiyeti savaş esnasında asker yetim ve öksüzlerine yönelik çalışmalarıyla da dikkat çekmiştir. Savaşın getirdiği kargaşa ve hengame içinde bu konuda sıkıntılar yaşanmış, şehit olan askerlerin dul ve yetimleri büyük zorluklar çekmişlerdir. Hilal-i Ahmer Cemiyeti bu zorlukları bir parça da olsa hafifletmek asker dul ve yetimlerinin yüzlerini biraz da olsa güldürebilmek amacıyla tespit ve koordine işlemlerine büyük önem vermiş bu konuda her bölgenin asker alma şube başkanlıklarıyla temasa geçerek çalışmalarını kesintisiz sürdürmüştür.

Hilal-i Ahmer Cemiyeti Bolvadin'deki asker dul ve yetimleriyle ilgili olarak yukarıda kısaca özetlemeye çalıştığımız hizmetleri yerine getirmeye çalışmıştır. Hilal-i Ahmer Cemiyeti'nin koordinesinde Bolvadin Asker Alma Şubesi gerekli bilgi ve belgeleri ilgili makamlara ulaştırmıştır. Konuyla ilgili olarak Bolvadin Asker Alma Şubesi'nin 17 Ekim 1917 tarihinde Aziziye (Emirdağ) Kazası Nüfus Memurluğu'na gönderdiği belge konuyu aydınlatıcı mahiyettedir. Belgede Bolvadin Kazası'na tabi Bayat Köyü'nde yaşayan Huri oğullarından 1891 doğumlu Halil oğlu Satılmış'ın 20 Ağustos 1915 tarihinde Hilal-i Ahmer Tıp Fakültesi Hastanesi'nde vefat ettiği bilgisi verilmektedir. Söz konusu askerin vefat haberinin 20 Ağustos 1915 tarihli ihbar evrakıyla bildirildiği, hakketmiş olduğu

³³ KA, 520/61.

maaşının aile kayıtlarının mal memurluğuna gönderilmesi istenmiştir³⁴. Söz konusu yazışmanın ardından merhumun mal varlığı incelenmiş mal müdürlüğü 2 Mart 1918 tarihli Bolvadin Asker Alma Şubesi'ne cevabi yazısında yedi parçada 8125 kuruş kıymetinde bir mal varlığının olduğu tespitini yapmıştır. Mal Müdürlüğü yazısında 8125 kuruş değerindeki araziden yıllık 1500 kuruş hasılat elde edilmekte olduğunu belirtmiştir³⁵. Bolvadin Asker Alma Şubesi 26 Mart 1918 tarihinde göndermiş olduğu yazıda dikkat çekici bilgiler vermiştir. Belgede; merhum Satılmış'ın Hilal-i Ahmer Hastanesi'nde 20 Ağustos 1915'de vefat ettiği, eşinin adının Şerife olduğu Bayat Köyü'nde yaşadığı herhangi bir maaşının olmadığı ifade edilmiştir. Satılmış'ın 1915 doğumlu Kamil adında bir oğlunun olduğu, Ayşe Dudu adında bir kızının olduğu, annesinin adının Eşe, babasının 1851 doğumlu Halil'in de herhangi bir maaşının olmadığı ve maişetini teminden uzak bulunduğu dile getirilmiştir³⁶.

E. Hilal-i Ahmer Cemiyeti'nin Bolvadinli Askerlerle İlgili Faaliyetleri

Hilal-i Ahmer Cemiyeti yardım toplama, sağlık hizmetlerinin yanı sıra cephelerde savaşan askerlerin mektup, havale gibi işlemlerine de aracılık etmiş, söz konusu askerlerin aileleri tarafından kendilerine göndermek istedikleri havale, mektup, koli v.b gönderilerini ulaştırmıştır.

Aileleri tarafından gönderilen paranın askerlere ulaştırılması hizmetiyle ilgili olarak 27 Şubat 1917 tarihli Bolvadinli Şazi Mahallesi'nden? Çılkzade? Behi tarafından Hilal-i Ahmer Genel Başkanlığı'na gönderilen belge konuya ışık tutacak mahiyettedir. Belgede; 20. Kolordu, 46. Tümen, 145. Alay, 1. Tabur, 3. Bölük, 1. Takım, 3. Manga'da Aziziye (Emirdağ)

³⁴ KA, 587/425

³⁵ KA, 587/425.

³⁶ KA, 587/425-1.

Kazası'nın Akpınar Köyü'nden Laz Ömer oğlu İzzet Ağa'ya ulaştırılmak üzere 240 kuruşun gönderildiğini, paranın ilgiliye ulaştırıldığında alıntı makbuzunun geri gönderilmesi dile getirilmiřtir³⁷. Konuyla ilgili olarak Bolvadinli Çılkzade? Behi? tarafından Hilal-i Ahmer Cemiyeti Başkanlığı'na gönderilen 9 Haziran 1917 tarihli bir diğer belgede de söz konusu Laz Ömer oğlu İzzet'in hava değişikliğinden ötürü evine geldiğinden dolayı Hilal-i Ahmer adına gönderilen paranın geri iadesi istenmiřtir³⁸.

Hilal-i Ahmer Cemiyeti yurt dışında çeşitli cephelerde savaşan askerlerin aileleri ile ilgili haberleşme, havale, koli ve diğer posta işlemlerine de aracılık etmiştir. Konuyla ilgili olarak Bolvadin Maliye Birinci Daire Tahsildarı şeyh Mehmet tarafından 16 Mart 1917 tarihinde Hilal-i Ahmer Genel Başkanlığı'na gönderilen bir belge önemlidir. Belgede; Galiçya'da görev yapan 15. Kolordu, 20. Tümen, 67. Alay, 21. Tabur, 2. Bölük, 2. Takım, 3. Manga'daki Bolvadin'in Dişli Köyü'nden Ahmet oğlu Arif Efendi'ye iki yüz lira nakit evrakın kendisine ulaştırılarak teslim makbuzunun Bolvadin adresine gönderilmesi istenmektedir³⁹.

Galiçya'da görev yapan Bolvadinli askerlerle ilgili olarak Bolvadin Soğu? Köyü'nden Hacı Aziz oğlu Mustafa'nın 17 Mart 1917 tarihinde Hilal-i Ahmer Cemiyeti Genel Başkanlığı'na gönderdiği belge aynı türdendir. Belgede; Galiçya 15. Kolordu, 19. Tümen, 77. Alay, 3. Tabur, 9. Bölük, 1. Takım, 4. Manga'da görevli Soğu? Köylü Hakkı Ali oğlu Asım Efendi'ye 200 kuruş gönderildiğini, alıntı ilmühaberinin Bolvadin'deki adreslerine iletilmesi istenmiřtir⁴⁰. Bir başka belgede de; Avusturya 16. Kolordu, 20 .Tümen, 62. Alay, 2. Tabur, 8. Bölük Yardoviç?

³⁷ KA, 801/96.

³⁸ KA, 801/98.

³⁹ KA, 818/57.

⁴⁰ KA, 818/70.

Hastanesi 1. Bölük, 19. Manga'da görev yapan Bolvadin Yeni Karayahşı Köyü'nden Boz Ali oğlu pederim Bekir Ağa'ya verilmek üzere 27 Mart 1917 tarihinde 200 kuruşluk banknot gönderildiğinden bahsedilmektedir⁴¹. Belge diğerlerinden farklı bir işleme karşımıza çıkmaktadır. Diğer örneklerde Bolvadin ve köylerinden cephelerdeki askerlere para gönderilmesine Hilal-i Ahmer'in aracılık etmesi istenirken burada Avusturya'da görev yapan askerin babası Bekir'e para ulaştırılmasına aracılık etmesi talep edilmektedir.

Bolvadin Kazası'ndan Nallızade Ali Osman tarafından 27 Mart 1917 tarihinde Hilal-i Ahmer Genel Başkanlığı'na gönderilen belgede; Galiçya Harp sahasında 6. Tümen, 169. Alay, 3. Tabur, 1. Bölük, 2. Manga'da görevli Bolvadin Pazarağaç Köyü'nden Dana Halil oğlu Süleyman'a gönderilmek üzere Bolvadin Postahanesi'ne teslimen Hilal-i Ahmer Genel Başkanlığı namına gönderilen 332 kuruştan gerekli masraflar kesildikten sonra geriye kalan paranın adı geçen askere ulaştırılması talep edilmiřtir⁴².

Bolvadinli Mustafa isimli bir vatandaş, 2 Nisan 1917 tarihinde Hilal-i Ahmer Cemiyeti Genel Başkanlığı'na diğer belgelerden farklı bir konuyu gündeme getirmiştir. Belgede; 6. Kolordu, 25. Tümen, 2. Tabur, 8. Bölük, 1. Takımda 22 yaşındaki Bolvadin'in Yenice Mahallesi'nden Battal Çavuş oğlu Ramazan'a Bolvadin Postahanesi vasıtasıyla iki lira göndermek istediklerini ancak kendilerine belirtilmeyen bir nedenden dolayı paranın kabul edilmediği bildirilmektedir. Belgede söz konusu askerin mağdur olmaması için Hilal-i Ahmer Cemiyeti'nin yardımcı

---

⁴¹ KA, 818/106.

⁴² KA, 818/109; Galiçya Cephesi'ndeki Bolvadinli askerlere gönderilen paralar için bkz: KA, 818/121;KA, 818/127; KA, 818/141.

olmasını, cemiyet namına iki lira gönderildiğini, gereğinin yapılmasının talep edildiği ifade edilmektedir⁴³.

F. Hilal-i Ahmer Cemiyeti'nin Bolvadinli Esir Askerlerle İlgili Faaliyetleri

Hilal-i Ahmer Cemiyeti çeşitli cephelerde savaşırken esir düşen Türk Ordusu'na mensup asker ve subayların ihtiyaçlarını giderme, sağlık sorunlarıyla ilgilenme, aileleri tarafından cemiyet vasıtasıyla gönderilen koli, paket, mektup, havale gibi hizmetleri de imkanlar ölçüsünde vermeye çalışmıştır.

Bolvadinli Süvari Jandarma Neferi Hacı Osman oğlu Ahmet, 29 Temmuz 1918 İstanbul Hilal-i Ahmer Üsera Komisyonu Başkanlığı'na gönderdiği yazıda; Hindistan'da Şarkgog Kasabası Esir Kampı'nda 1904 numaralı İbrahim Oğlu Hüseyin'e ulaştırılmak üzere üzere 500 kuruş gönderdiğini gereğinin yapılmasını istemektedir⁴⁴.

Bolvadin Şazi(?) Mahallesi'nden Hacı Halil oğlu Hacı Mehmet tarafından 30 Eylül 1918 tarihinde İstanbul Hilal-i Ahmer Cemiyeti Üsera Komisyonu Muamelatı Nakdiye Şubesi Başkanlığı'na gönderilen yazıda; Bolvadin'de Hilal-i Ahmer Cemiyeti vasıtasıyla göndermiş olduğu 27 Temmuz 1918 tarihli 600 kuruşluk havalename Hindistan'da Belari Üsera Karargahı 1670 numara 5. Bölükte Hacı Halil oğlu Evran oğlu Hacı Mehmet adresine gönderilmesini talep etmiştir⁴⁵.

Birinci Ordu Dairesi Vekili tarafından 7 Mart 1922 tarihinde Ankara'da bulunan Hilal-i Ahmer Cemiyeti Temsilciliği'ne yazılan belgede; Birinci Dünya Savaşı'nda kaybolup şimdiye kadar hayatından haber alınamayan Bolvadin Kazası'na bağlı Çay Nahiyesi'nin Karacaviran Köyü'nden

⁴³ KA, 818/140

⁴⁴ K.A 954/419.

⁴⁵ K.A 954/349.

Hüseyin'in halen Bağdat'ta meydan çarşısında Şifa Eczanesinde doktor Ziya Mahmut referansıylA Ahmet Bey'in yanında bulunduğunun haber alındığı, validesinin beyanına dayanarak 1. Ordu Komutanlığı'na bildirildiğinden gerekli incelemelerin yapılarak sonucun bildirilmesi istenmiştir ⁴⁶.

Bolvadin Maliye Tahsildarlarından Hacı Şabanoğlu Ethem, 2 Ağustos 1922 tarihinde Ankara'da bulunan Hilal-i Ahmer Cemiyeti Genel Başkanlığı'na gönderdiği yazıda Yunanlılara esir düşen kardeşi Bolvadinli Şabanoğullarından Ahmet Oğlu Ali Osman Ağa'ya verilmek üzere cemiyet namına 500 kuruş gönderdiğini, gerekli işlemlerin yapılmasını talep etmiştir ⁴⁷.

SONUÇ

Hilal-i Ahmer Cemiyeti kuruluşundan itibaren en zor zamanlarda tabi afet, deprem, yangın, savaş v.b durumlarda hizmetlerini sürdürmüştür. Cemiyet söz konusu hizmetlerini devam ettirirken her hangi bir ayırım yapmamış dil, din, ırk v.b. farklılığı gözetmemiştir. Cemiyetin ülke genelinde olduğu gibi Bolvadin'deki faaliyetleri aynı minvalde devam etmiştir.

Hilal-i Ahmer Cemiyeti'nin Bolvadin'de etkin olarak kendisini hissettirmesi daha çok Balkan Savaşları esnasında olmuştur. Balkan Savaşları'nda Osmanlı Devleti'nin içinde bulunduğu zor durum nedeniyle Bolvadin halkı merkez ve köyleriyle birlikte Hilal-i Ahmer Cemiyeti'ne aynı ve nakdi yardımlarını esirgememişler ellerinden geldiği kadarı ile peyder pey toplanan yardımları göndermişlerdir. Bolvadin ve civarından toplanan yardımlar Bolvadin Kaymakamlığı vasıtası ile Osmanlı Bankası aracılığıyla İstanbul Hilal-i Ahmer Cemiyeti Genel Başkanlığı'na iletilmiştir.

---

⁴⁶ K.A 1211/147.

⁴⁷ K.A 1216/20.

Balkan Savaşları'nın yaraları sarılmadan girilen Birinci Dünya Savaşı, Hilal-i Ahmer'in hizmetlerine duyulan ihtiyacı daha artırmıştır. Cemiyet daha tam olarak Balkan Savaşları'nın tahribatını gideremediğinden çıkan Birinci Dünya Savaşı, sıkıntıların katlanarak büyümesi sonucunu doğurmuştur. Hilal-i Ahmer Cemiyeti Birinci Dünya Savaşı sırasında faaliyetlerini çeşitlendirmek yurt içi ve yurt dışı çalışmalarını yeni baştan organize etme ihtiyacı hissetmiştir. Savaşın getirdiği zor durumlar nedeniyle Bolvadin halkı, Balkan Savaşları'nda olduğu gibi yine Hilal-i Ahmer Cemiyeti'nin faaliyetlerine elinden geldiği kadar yardımcı olmaya gayret etmiştir. Bu dönemde Hilal-i Ahmer Cemiyeti'nin faaliyetlerini daha çok Bolvadin Kaymakamlığı ve Bolvadin Asker Alma Şube Başkanlığı organize etmiştir. Hilal-i Ahmer Cemiyeti imkansızlıklar nedeniyle Bolvadin'de bir temsilcilik açmamıştır. Bu dönemde bağlantı daha çok Eskişehir Hilal-i Ahmer Temsilciliği vasıtasıyla olmuştur. Bolvadin halkı Bolvadin Kaymakamlığı ve Bolvadin Asker Alma Şubesi'nin ön ayak olmasıyla Birinci Dünya Savaşı'nın hemen başında bir yardım kampanyası düzenleyerek toplanan meblağı Eskişehir Hilal-i Ahmer Temsilciliği'ne göndermişlerdir. İstanbul Hilal-i Ahmer Cemiyeti Genel Başkanlığı'na göndermişlerdir.

Birinci Dünya Savaşı'nda Hilal-i Ahmer Cemiyeti'nin faaliyetlerine Bolvadin halkı köyleriyle birlikte sürekli olarak destek vermeye devam etmiştir. Bolvadin halkı kendi arasında topladığı meblağı pey pey cemiyete çeşitli vasıtalarla ulaştırdığı gibi eşya ve levazım yardımı da yapmıştır. Ordunun çok ihtiyaç duyduğu çadır tedarikine yardımcı olmuş Bolvadin'den tedarik edilen üç adet 40'ar kişilik çadır, Eskişehir Hilal-i Ahmer Cemiyeti Temsilciliği vasıtasıyla Eskişehir II. Tümen Asker Alma Dairesi'ne ulaştırılmıştır.

Bolvadin Hilal-i Ahmer Cemiyeti'nin yaralı ve hasta askerlerin tedavilerinin yapıldığı merkezlerden birisi olmuştur. ay İstasyonu üzerinden Bolvadin'e getirilen hasta ve yaralı askerler Bolvadin'de Hilal-i Ahmer Cemiyeti'nin koordinesinde tedavi edilmişlerdir. Sağlık hizmetlerinin yetersiz olduğu durumlarda Akşehir ve Konya'daki hastanelere Hilal-i Ahmer'in organizasyonunda sevk edilmişlerdir. Savaşta hasta ve yaralı olup nerede olduğu bilinmeyen askerlerin araştırılarak tespitlerinin yapılması, ailelerine bilgi verilmesi, yardım edilmesi görevini Hilal-i Ahmer Cemiyeti yerine getirmeye çalışmış bu konuda Bolvadin merkez ve köylerinde de faaliyetlerini sürdürmüştür. Bolvadin Karamık Karacaviran Köylü İsmail oğlu Hüseyin'in nerede olduğu araştırması yapılmış söz konusu askerin bir süre İstanbul'da tedavi görerek 1 Mart 1917 tarihinde taburcu edildiği bilgisine ulaşılmış, ailesine haber verilmiştir.

Hilal-i Ahmer Cemiyeti 19 Mayıs 1915 tarihinde Bolvadin'den gönderilen askerlerin çay'dan Tuzla'ya kadar sevkleri, burada koruyucu sağlık hizmetleri, aşı, temizlik, kimyasal dezenfekte, belirli bir süre tahaffuzhanede muhafaza altında tutulma daha sonra İstanbul Tıp Fakültesi Hastanesi'ne sevklerini koordine etmiş konuyla ilgili teferruatı Bolvadin Asker Alma şubesi aracılığıyla ailelerine ulaştırmıştır. Bu türden hizmetlerini daha sonraki tarihlerde de devam ettirmiştir. Aynı şekilde çeşitli cephelerde şehit olan askerlerin Bolvadin ve köylerindeki konumlarının tespit edilmesi, yardıma muhtaçların belirlenerek imkanlar lsnde bunlara maaş bağlanmasına çalışılmıştır.

Hilal-i Ahmer Cemiyeti yardım faaliyetlerinin yanı sıra muhtelif cephelerde savaşan askerlere ailelerinin gönderdikleri para, koli, mektup v.b postalarının ulaştırılmasında da aracılık etmiştir. Cemiyet sadece Osmanlı sınırları içinde savaşan askerlere değil özellikle Galiçya Cephesi'nde görev yapan

Bolvadin Araştırmaları

Bolvadin merkez ve köylerinden bu cephede savaşan askerlere ailelerinin havalelerini ulaştırmada aracı olmuştur. Yine aynı Şekilde çeşitli esir kamplarında esir tutulan Bolvadin'li askerlerin tespitlerinin yapılması, ailelerinin esir askerlere gönderdikleri havalelerin ulaştırılması hizmetlerini de yerine getirmeye çalışmıştır.

KAYNAKÇA

A. ARŐİVLER

TÜRK KIZILAY ARŞİVİ (KA)

KA, 14/162, 14/162-1, 14/225, 70/273, 157/92, 203/36, 203/36-1, 316/148, 327/130, 520/61, 587/72, 587/72-3, 587/72-1, 587/75, 587/425, 587/425-1, 658/1, 658/1-1, 801/96, 801/98, 818/57, 818/70, 818/106, 818/109, 818/140, 818/141, 954/349, 954/419, 1211/147, 1216/20.

B. Kitaplar

ÇAPA, Mesut. *Kızılay (Hilal-i Ahmer) Cemiyeti 1914-1925*, Türk Kızılay Derneği Yayınları, 2. Baskı, Ankara 2010.

ÇAPA, Mesut. *Türk Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Kızılay Maddesi, C. 25, İstanbul 2002.

DUNANT, J. Henry. *Solferino Hatırası*, Çeviren: Nermin Arpacıoğlu, Türk Kızılay Derneği, Ankara 1964.

MİTHAT, Ahmet. *Hilal-i Ahmer*, İstanbul 1296.

Osmanlı Hilal-i Ahmer Cemiyeti 1329-1331 Salnamesi, Ahmet İhsan ve Şürekası Matbaacılık Osmanlı Şirketi, İstanbul (t.y).

ÖMER, Besim. *Hanımefendilere Hilal-i Ahmer'e Dair Konferans*, Hazırlayan: İsmail Hacıfettahoğlu, Türk Kızılay Derneği Yayınları, 3. Baskı, Ankara 2010.

ŞAHİN, Feyza Kurnaz. *Osmanlıdan Cumhuriyet'e Harp Malullerinin Sosyo-ekonomik ve Sağlık Durumları*, Genelkurmay Personel Başkanlığı Askeri Tarih ve Stratejik Etüt (ATASE) Daire Başkanlığı Yayınları, Ankara 2014.

Türkiye Kızılay Derneği: 73 Yıllık Hayatı 1877-1949, Ankara 1950.

C. Makaleler

ÖZCAN, Leyla. "Türk Kızılay Müessesesinin Milletlerarası Kızıllaç İle Olan Münasebetleri", *Hukuk Fakültesi Mecmuası*, C. XXX, S. 3-4, İstanbul 1965, ss. 609-563.

ŞİMŞEK, Derya. "II. Abdülhamit Dönemi Osmanlı Hilal-i Ahmer Cemiyeti'nin Kuruluşu ve Teşkilatlanması", *Turkish Studies International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* Volume 10/5, Ankara Spring 2015, ss. 307-318.

D. Tezler

ÖZAYDIN, Zuhâl. *Osmanlı Hilâl-i Ahmer Cemiyeti Sâlnâmesi*, İstanbul Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Deontoloji Ana Bilim Dalı ve Tıp Tarihi Bilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 1987.

E. Mecmualar

Osmanlı Hilal-i Ahmer Mecmuası, No:1, 15 Eylül 1921.

2023 VİZYONUNDA BOLVADİN TAVUKÇULUĞU

Zehra BOZKURT¹ - Serdar KOÇAK² - Koray ÇELİKELOĐLU³
Özlem HACAN⁴ - Ömer Faruk LENGER⁵
Mustafa TEKERLİ⁶ - İbrahim KILIÇ⁷

ÖZET

Türkiye Dünya yumurta üretiminin %1,2'sini ve Dünya yumurta ihracatının da % 9 'unu gerçekleştirmektedir. Bu üretimde en büyük payı % 20 ile Afyonkarahisar almaktadır ve en önemli yumurta üreticisi olan ilçelerinden birisi de Bolvadin'dir. Üretim, maliyet ve fiyat döngüsü içindeki ilçe tavukçuluğu önemli bir değişime doğru yol almaktadır. Kasım 2014'de yenilenecek yürürlüğe giren Yumurtacı Tavukların Korunması ile İlgili Asgari Standartlara İlişkin Yönetmelik 1 Ocak 2023'ten itibaren Avrupa Birliği ile tam uyumlu olarak Türkiye'de yumurta tavukçuluğu sektörü için minimum standartları tanımlamaktadır. Bu yönetmelik ile yumurta tavukçuluğunda önemli teknik ve yapısal değişimler ile işletme pratiğinde önemli dönüşümler meydana gelmesi beklenmektedir. Bu çalışmada Bolvadin yumurta tavukçuluğu işletmelerinde tarafımızca yürütölen araştırmalar ışığında son yıllarda ilçe yumurta tavukçuluğunda teknik görünüm, hayvan refahı ve biyogüvenlik stratejilerindeki değişimler sunulmuştur. Ayrıca Bolvadin yumurtacı işletmelerinin yeni ulusal tavuk refahı

¹ Prof.Dr., Afyon Kocatepe Üniv.Veteriner Fak.Zootekni AD, "S.yazar", zhra.bozkurt@gmail.com

² Yrd.Doç.Dr., Afyon Kocatepe Üniv. Veteriner Fak. Zootekni AD, serkocak@aku.edu.tr

³ Dr., Afyon Kocatepe Üniv. Veteriner Fak. Zootekni AD, kcelikeloglu@aku.edu.tr

⁴ Dr., Afyon Kocatepe Üniv. Veteriner Fak. Zootekni AD, ogucuyener@gmail.com

⁵ Yrd.Doç.Dr., Afyon Kocatepe Üniv. Veteriner Fak. Medikal Biyoloji ve Genetik AD, faruk.lenger@hotmail.com

⁶ Prof.Dr., Afyon Kocatepe Üniv. Veteriner Fak. Zootekni AD, mutekerli@hotmail.com

⁷ Doç.Dr., Afyon Kocatepe Üniv. Veteriner Fak. Biyoistatistik AD, kilicibrahim@hotmail.com

standartlarına başarıyla entegrasyonunda mevcut durum ile 2023 perspektifinde eksik yönler maliyet-fayda yaklaşımı ile tartışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Bolvadin, yumurta tavukçuluğu, hayvan refahı, maliyet fayda analizi

BOLVADİN POULTRY SECTOR IN VISION 2023

ABSTRACT

Turkey realises 1,2% of world's egg production and it's share in world egg export is 9 %. Afyonkarahisar is the biggest share in this production with 20% and one of the most important egg producer district is Bolvadin. District poultry sector which is in the cycle of production, cost and price is get over to the way towards an important change. The legislation which was renewed in November 2014 defines minimum standards for laying hen production in Turkey which are fully compliant with the EU, as of 1 January 2023. Due to this regulation, it is expected to major technical and structural the changes in poultry sector and important transformations in egg production processes. In this study, in light of the results of researches conducted by our research team in Bolvadin layer hen enterprises, the changes in recent years related to technical aspects, animal welfare and biosecurity strategies in the district egg sector have been presented. In order to successfully integration of Bolvadin layer hen enterprises into new national laying hen welfare standarts the current situation and the missing aspects from the perspective of 2023 have been discussed with the cost-benefit approach.

Keywords: *Bolvadin, layer hen industry, animal welfare, cost-benefit analysis*

Giriş

Ticari hayvancılık faaliyetlerinde hayvan refahının önemi giderek daha fazla kabul görmektedir. Kamu kurumları, üniversiteler ve hayvancılık işletmeleri gıda zincirinin farklı noktalarında hayvan refahını ele alırken tüketicilerin daha yüksek gıda güvenliği ve hayvan refahı standartlarına yönelik talepleri gıda sektöründe rekabet koşullarını da etkilemektedir (International Finance Corporation, 2014). Günümüzde uluslararası pazar ve ticaret koşulları hayvan refahını tanımlayan ortak kalite standartları ve etiket uygulamasına ilişkin bölgesel ve küresel girişimleri şekillendirmektedir. Hayvan refahı için uluslararası standartlar ürünlerin ve hizmetlerin güvenli ve kaliteli olduğunu garanti ederek tüketicilere fayda sağlamakta ve küresel ticaret için kritik önem taşımaktadır (Mattli ve Büthe, 2003; More ve ark., 2017). Yüksek refah standartları altında yetiştirilen hayvanlardan elde edilen yüksek kaliteye sahip gıdalar iç ve dış pazarda tüketicinin ilgisini daha fazla çekmektedir (Erian ve Phillips 2017).

Hayvan refahı Dünya’da en fazla yumurta üreten ülkeler sıralamasında 9 uncu olan ve üretilen yumurtanın %25’ini ihraç ederek yumurta ihracatında dördüncü sırada yer alan Türkiye için de çok önem taşımaktadır (Anonim 2016). Türkiye’nin Avrupa Birliği’ne tam üyeliğine ilişkin Müzakere Çerçeve Belgesi’nde 12. fasıl kapsamında yer alan ve çiftlikte, nakilde ve kesim sırasında hayvanların korunmasına dair AB müktesebatının önemli bir bölümü ulusal mevzuata aktarılmıştır (İktisadi Kalkınma Vakfı, 2016). *Bu kapsamda* yumurtacı tavukların refahına ilişkin Türkiye’de özel bir yönetmelik yürürlüğe girmiştir. 22 Kasım 2014 Tarih ve 29183 Sayılı Yumurtacı Tavukların Korunması ile İlgili Asgari Standartlara İlişkin Yönetmelik 1999/74/EC sayılı, Yumurtacı Tavukların

Korunması ile İlgili Asgari Standartları Belirleyen Avrupa Birliği Konsey Direktifine ve 2002/4 sayılı Yumurtacı Tavuk İşletmelerinin Kayıt Altına Alınmasına İlişkin Avrupa Birliği Komisyon Direktifine paralel olarak hazırlanmıştır. Yetiştirme sistemlerinin yumurta etiketinde gösterilmesi ve çiftlikte, nakil ve kesimde yumurtacı tavukların refahının resmi denetimine ilişkin hususlar hariç Türkiye’de yumurtacı tavukların korunmasına ilişkin yasal standartların Avrupa Birliği standartları ile uyumlu hale geldiği grlmektedir. Buna göre yumurtacı işletmelerin yumurta tavuğu refahı standartlarını 1 Ocak 2023 tarihine kadar sağlaması zorunludur (Anonim 2014a). Dolayısıyla Türkiye’de yumurta tavuğu varlığı bakımından birinci sırada yer alan Afyonkarahisar ve ilde önemli yumurta üretim kapasitesine sahip olan Bolvadin yumurtacı işletmelerinin önemli oranda yatırım gerektiren zenginleştirilmiş kafeslere veya alternatif yetiştirme sistemlerine dönüşümünün gerçekleştirilmesi beklenmektedir.

1.BOLVADİN YUMURTA TAVUKçULUğU SEKTÖRÜNDE HAYVAN REFAHININ DURUMU

1.1.Araştırma Yöntemi

Bu alışmada Afyon Kocatepe niversitesinin 14.VF.03 nolu Bilimsel Araştırma Projesi kapsamında Bolvadin’deki işletmelerden elde edilen verilerden yararlanılmıştır. Araştırma örneklemini 2015 - 2016 yıllarında Bolvadin’de aktif olduğu tespit edilen yumurtacı işletmelerinin % 85’i oluşturmuştur. Araştırmanın yürütüldüğü işletmelere ziyaretler gerçekleştirilmiş, yüz yüze görüşme, işletme kayıtları, yerinde tespit ve gözlem yolu ile işletmenin demografik özellikleri, kümes ve barındırma sisteminin özellikleri, ham madde temini, yumurta tasnif, paketleme ve pazarlama durumu ile personel, aydınlatma, havalandırma, biyogüvenlik, hayvan sağlığı ve

hayvan beslemeye ilişkin teknik alt yapı ve pratik yetiştirme uygulamaları değerlendirilmiştir. Ayrıca işletmelerde kullanılmakta olan her bir barındırma tipine göre belirlenen birer kümeste örnekleme yolu ile belirlenen tavuklar hayvan refahı yönünden bireysel olarak değerlendirilmiştir. Çalışmada kullanılan yumurta tavuğu refahı değerlendirme formu hazırlanırken yumurta tavukları için geliştirilen refah prensipleri (Welfare Quality Project 2009) ile bazı bilimsel çalışmalar dikkate alınmıştır (DEFRA 2002; Blokhuis ve ark., 2007; Forkman ve Keeling 2009; Blokhuis ve ark. 2010; FAWC 2011; AssureWel 2012; Blokhuis ve ark 2013; Bassler ve ark.2013; RSPCA, 2013). Ayrıca çalışmada işletme büyüklüğü (toplam yumurta tavuğu sayısı; 100.000 ve daha az olan küçük işletmeler, 100.001 -200.000 arasında olan orta büyüklükteki işletmeler ve 200.001 ve daha fazla olan büyük işletmeler) yönünden de hayvan refahı değerlendirmeleri yapılmıştır.

Analizlerde sayısal veriler için ortalama ve yüzde dağılımlar hesaplanmıştır. Araştırmada elde edilen verilerin değerlendirilmesinde SPSS 14.01 for Windows programından ve Microsoft Excel 2007 programlarından yararlanılmıştır.

1.2.İşletmelerin Yapısal ve Fonksiyonel zelliklerine İlişkin Bulgular

Afyonkarahisar Türkiye yumurta tavuğu varlığının %20'sine ev sahipliği yaparken, bu kapasitenin %9'u Bolvadin ilçesinde bulunmaktadır. Bolvadin yumurta sektöründe büyük ve köklü işletmelerin çeyrek asırdır sektörde aktif olarak yer aldıkları grlmektedir. Ağırlıkla 1993 yılından sonra kurulduğu belirlenen küçük işletmelerin oranının %13 olduğu tarafımızca tespit edilmiştir.

İlçede yumurta sektörünün oldukça gelişmiş olduğu grlmektedir. Yumurtacı işletmelerin % 54'nde 100.000 ve

daha fazla tavuk bulunmaktadır. Bu işletmelerde otomatik yumurta toplama, numaralama, markalama, tasnif, paketleme ve derecelendirme sistemlerinin kullanıldığı grlmştr. Bunların %63' yumurtasını kendi pazarlamakta ve %45'i de ihracat yapmaktadır.

1.3.Besleme Refahı Standartlarının Karşılanma Düzeyi

Bolvadin'deki yumurtacı işletmelerinin tavuk refahı ulusal standartlarına uyum durumunun değerlendirilmesine ilişkin sonuçlar Tablo 1'de gösterilmiştir (Anonim 2014a, Anonim 2014b).Tavuk refahı için ilk koşul hayvanların yaşı, ağırlığı, davranışı ve fizyolojik ihtiyaçlarına uygun nitelikte ve yeterli miktarda yemle beslenmeleridir. Tüm hayvanların, fizyolojik ihtiyaçlarına uygun olan aralıklarda kolayca yeme erişebilme imknı sağlanmalıdır. Bolvadin yumurtacı işletmelerinin %82'sinde hayvan başı yemlik mesafelerinin yeterli olduğu grlmştr. Kalan işletmelerde belirlenen düşük yemlik mesafesi ise kafesteki tavuk sayısının fazla olmasından kaynaklanmıştır. Tüm işletmelerde, her tavuğun erişebileceği en az 2 su nipelini bulunma standardının sağlanmış olduğu belirlenmiştir.

1.4.Barındırma Refahı Standartlarının Karşılanma Düzeyi

1.4.1.Dinlenme Alanında Konfor

Yumurtacı tavuk yetiştiriciliği yapan işletme sahipleri ya da bakıcıları kullandıkları yetiştirme sistemine özel olan şartları uygulamakla yükümlüdür. İlçedeki kümeslerin önemli bir bölümü modern kmeslerdir. Bunların %20'sinde havalandırma ve iklimlendirmenin mekanik olarak sağlandığı kapalı kümesler,

%80'inde ise fan ve soğutma pedi ile donanımlı kümesler bulunduğu tespit edilmiştir.

Bolvadin'deki tüm yumurtacı işletmeler kafes sistemini kullanmaktadır. Tamamı beyaz ticari yumurtacı hibrit olan tavuk varlığının %58'i geleneksel kafeslerde, %42'si ise zenginleştirilmiş kafeslerde barındırılmaktadır. Zenginleştirilmiş kafes kapasitesinin işletme kapasitesi ile paralel arttığı anlaşılmıştır (Grafik 1). Ancak zenginleştirilmiş kafeslerin tünek, folluk ve tırnak aşındırıcı gibi kafes içi ekipmanları bulundurmaksızın bölünerek geleneksel kafes gibi kullanıldığı belirlenmiştir. Tavuk başına düşen kafes alanı ortalaması 458 cm²/hayvan olarak hesaplanmış olup, bu değer ulusal standartlara göre kafes içinde her tavuk için en az 750 cm² değerine göre düşüktür. Bununla birlikte kafes yüksekliği ve ortalama kafes taban alanının standartlara uyumlu olduğu görülmüştür. Kafeslerde tırnak aşındırıcı ve tünek bulunmadığı belirlenmiştir. Kafes içindeki tavukların gözlenmesi ve kontrol edilmesi için işletmelerde belirlenen koridor genişliğinin standartlara uyumlu olduğu anlaşılmıştır. Kümes zemininin sert ve dayanıklı olduğu görülmekle birlikte işletmelerin %18 inde bozuk zemin oranının %8 'lere ulaşabildiği değerlendirilmiştir. Kümeslerde tavukların etrafını ve birbirlerini görmesi yanında doğal davranışlarını sergileyebilmeleri için doğal ya da suni aydınlatma yapılması gerekir. Bolvadin ilçesi yumurtacı işletmelerinde ziyaret edilen kümeslerin %18,2 sinde kümes içerisinde ışığın yetersiz ve ya heterojen dağıldığı tespit edilmiştir (Tablo 1). Tavukların dinlenmeleri, immundeprasyon, göz anomalileri ve davranışsal problemlerin önüne geçilmesi amacıyla günde en az 8 saat karanlık uygulanması şartının tüm işletmelerde sağlandığı belirlenmiştir. Tavukların tutuldukları birimlerde gürültü seviyesi asgariye indirilmeli, sürekli ya da ani gürültülerden kaçınılmalıdır. Havalandırma fanları, yem

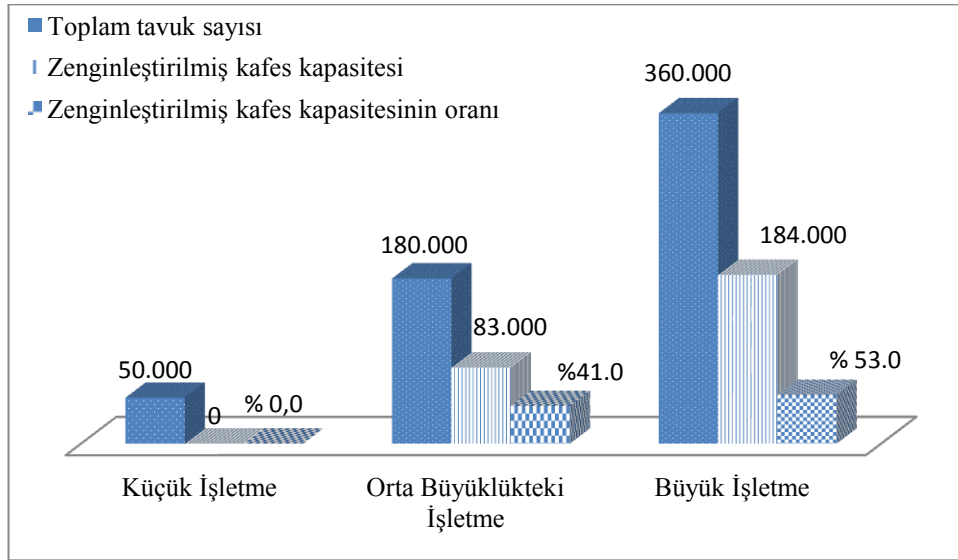
makinaleri ya da diğer ekipman m¼mk¼n olan en az g¼r¼lt¼y¼ oluşturacak şekilde inşa edilmeli ve yerleştirilmelidir. İşletmelerde en y¼ksek ses seviyesi 86,6 desibel olarak ¼lç¼lm¼řt¼r.

1.4.2.Termal Konfor

K¼meslerin yalıtımı, ısıtması ve havalandırması, hava dolaşımı, toz seviyeleri, sıcaklık, hava rutubeti ve gaz konsantrasyonları hayvanlar için zararlı olmayan sınırlar içerisinde tutulmalıdır (Anonim 2014b). Ziyaret edilen k¼meslerin %82'sinde k¼mes içi sıcaklık ve nem değerlerinin standartlara uygun olduğu belirlenmiştir. Yetiştiriciler tavukların refahının g¼nde en az bir defa kontrol edildiğini beyan etmişlerdir.

Mekanik havalandırmalı k¼meslerde sistem arızalarında devreye girecek yedek bir d¼zenek kurulmalıdır. Ayrıca meydana gelebilecek arızalarda hayvan bakıcısını uyarmak üzere bir alarm sistemi kurulmalı ve alarm sistemi d¼zenli aralıklarla test edilmelidir (Anonim 2014b). İlçedeki işletmelerin %63,6'sında bu sistemler için alarm bulunmakta, %54,5'inde ise alarm sistemi d¼zenli şekilde test ve kontrol edilmektedir. Ayrıca işletmelerin %63,0 ¼nde jenerat¼r¼n bulunduğu belirlenmiştir (Anonim 2014a).

Grafik 1. İşletme büyüklüğü gruplarında işletme kapasitesi, zenginleştirilmiş kafes kapasitesi ve zenginleştirilmiş kafes kapasitesinin işletme kapasitesine oranına ait ortalama değerler.

1.4.3. Beden Hasarları

Bolvadin'de ziyaret edilen kümeslerde ibikleri klinik değerlendirmeye tabi tutulan yumurtacı tavukların %25,5'inde ibikte hafif şekilde, %7,3'ünde ise daha yaygın şekilde gaganmaya bağlı yara izleri tespit edilmiştir. Ayrıca bu tavukların %0,6'sında gaganmaya veya kafese bağlı meydana gelmiş göz hasarı, %0,6'sında ise sternumda deformasyon belirlenmiştir. Ayak tabanında yara, şişlik ve dermatit yönünden incelenen tavukların %5,7'sinde lezyonların hafif olduğu, %0,3'ünde ise bu hasarların daha ağır seyrettiği belirlenmiştir. Parmaklarda bozukluk tespit edilen tavuk oranı ise %2,3 bulunmuştur (Tablo 1). Önemli ekonomik kayıplara neden olabilecek bu tablonun kafeste barındırma ve kafes

ünitelerindeki hayvan sayısının yüksek olmasından kaynaklanmış olabileceği düşünölmektedir (Hughes ve Duncan 1972; Norgard-Nielsen 1986; Appleby 1992; Bozkurt 2009; American Veterinary Medical Assosiation 2012).

1.5.Sağlık Standartlarının Karşılanma Düzeyi

Yumurtacı işletmeler ölümleri günlük olarak kaydetmeli ve ölen hayvanları her gün kümesten uzaklaştırarak usulüne uygun şekilde imha etmelidir. Bolvadin’de ziyaret edilen İşletmelerin %63,6’sı ölen hayvanları ölü hayvan imha çukurlarında biriktirdiklerini bildirmiştir. İşletmelerin tümünde ötenazi veya ayıklama yapılmadığı, sakat ve az gelişmiş hayvanlar ile hasta veya yaralı hayvanların kafes içinde tutulmaya devam edildiği gözlemlenmiştir. İlçedeki yumurtacı işletmelerin %81’i kanatlı veteriner kliniğinden hizmet aldığını beyan etmiş ve sadece %18’inde veteriner hekim çalıştığı tespit edilmiştir.

Tavukların barındırıldıkları kümeslerde yüzeyler ve tüm ekipman yeterince temiz tutulmalı ve gübre sık sık uzaklaştırılmalıdır. İşletmelerin üçte ikisinde çatı, zemin ve ekipman temizliğinde eksiklikler bulunmuştur. İşletmelerin % 91’i gübreyi her gün ya da gün aşırı kümesten uzaklaştırmaktadır. Tüm işletmelerde ziyaretçi kayıtlarının tutulmadığı ancak %45,5’inde ziyaretçiler için giysi bulundurulduğu tespit edilmiştir.

İşletmelerin %81,8’sinin kuyu suyu kullandığı ve suyun temiz olduğu görölmüştür. Yıllık su tüketimi ve analizlerine ilişkin kayıtların işletmelerin sadece %18,1’inde tutulduğu tespit edilmiştir. Ana su tanklarını hijyenik tuttuğunu beyan eden

işletme oranı %81,8 olarak belirlenmiş ancak dezenfeksiyona ilişkin kayıtların tutulmadığı anlaşılmıştır. Araştırmanın yapıldığı işletmelerin %90'ının kendi yemini hazırladığı görülmüştür. Buna karşın işletmelerin sadece %9'u satın aldıkları yemlerde düzenli mikrobiyolojik kontroller yaptığını beyan etmiştir.

Araştırmanın yapıldığı dönemde Bolvadin'deki yumurtacı işletmelerin %54'ünde zorlamalı tüy dökümü uygulandığı belirlenmiştir. Yumurta tavuğu refahı alanında Avrupa Birliği ve Ulusal standartlarda zorlamalı tüy dökümüne ilişkin bir hüküm bulunmamaktadır. Ancak 98/58 /EC direktifi ile uyumlu olan 22 Kasım 2014 tarih ve 29183 sayılı yönetmeliğin 13. maddesinde belirtilen *“çiftlik hayvanlarının sağlıklarının sürdürülmesi ve besin ihtiyaçlarının karşılanması için; yaşlarına, ağırlıklarına, davranışlarına ve fizyolojik ihtiyaçlarına göre uyarlanmış yeterli miktarlarda uygun bir yemle beslenmesi ve fizyolojik ihtiyaçlarına uygun olan aralıklarda kolayca yeme erişebilme imkânı sağlanır”* hükümlerine göre zorlamalı tüy dökümü hayvan refahı açısından uygun görünmemektedir (Anonim 2014b).

Yumurtacı tavuklara tedavi amaçlı olmayan müdahaleler yapılamaz (Anonim 2014b). Tüy çekme veya kanibalismusun engellenmesinin diğer yöntemlerle mümkün olmadığı durumlarda, on günden küçük olan civcivlerin gagalarının eğitimli personelce kesilmesine izin verilir. Gaga kesiminin incelenen işletmelerin %63'ünde sıcak dağlama ve %37'sinde ise lazer (kıızıl ötesi) yöntemiyle yapıldığı belirlenmiştir. Sıcak dağlama ile gaga kesiminin bilgi ve becerisi usta çırak tarzı ile şekillenen yerel ekipler tarafından yapılmaktadır. Lazerle kesim ise kuluçkahanede otomasyonla gerçekteşmektedir. Çalışmada klinik değerlendirme yapılan tavuklar arasında hafif düzeyde hatalı gaga kesimi yapılmış tavuk oranı %6,9 iken, daha fazla

düzyeyde hatalı gaga kesimine sahip tavuk oranı %9,9 olarak belirlenmiştir.

1.6.Sosyal Davranış Sergileyebilme ve Nakil Standardının Karşılanma Düzeyi

Tavuk başına düşen kafes alanının düşük olması ve kümes içi koşullardaki diğer olumsuzluklar tavukların maruz kaldıkları sosyal stresi arttırmaktadır. Klinik değerlendirmede sırtında ve arkasında 5 cm den büyük tüysüz alan olduğu görülen tavuk oranı %1,3 ve %0,7 olarak belirlenmiştir. Bu olumsuz durum kafes sistemlerinde meydana gelen sosyal stresin bir sonucudur.

Bolvadin'deki yumurtacı işletmelere getirilen civcivler ortalama 286,28 km taşınırken, üretim periyodunu tamamlayan çıkma tavuklar kesimhaneye ulaştırılıncaya kadar ortalama 58,27 km taşınmaktadır.

II. BOLVADİN YUMURTA TAVUKÇULUĞU SEKTÖRÜNDE HAYVAN REFAHININ ARTTIRILMASI İÇİN MALİYET VE FAYDA DEĞERLENDİRMEĞİ

Yumurtacı işletmelerde hayvan refahı standartlarının arttırılmasının yasal bir zorunluluk olmasının ötesinde oluşturacağı maliyet ve fayda değerlendirildiğinde Bolvadin'deki işletmelerde düşük hayvan refahı standartlarına bağlı ekonomik kayıpların dikkat çekici olduğu görülmektedir. Özellikle yüksek barındırma yoğunluğu, kümes içi iklimlendirme, havalandırma ve aydınlatma ile hijyen ve sağlık koruma tedbirlerine ilişkin tespit edilen aksaklıkların hayvanlarda bağışıklık sistemini baskılanması, hastalıklara yatkınlığı artması ve bunların sonucunda da ölüm oranında ve zorunlu ayıklama oranında artışa neden olacağı açıktır. Ayrıca tavuk başına düşen kafes alanının düşük olması ve diğer kümes içi stres faktörlerinin yol

açtığı tüy çekme ve gagalamaya bağlı sosyal stres, anormal gaga ve tırnaklardan kaynaklı hareket ve yem alımı güçlüklerinin tavuklarda yumurta veriminde düşüşlere neden olacağı değerlendirilmiştir (Tactacan ve ark., 2009; Bozkurt 2009; Mellor ve ark 2007; *Ben Sassi* ve ark 2016).

Bolvadin yumurtacı işletmelerinde kafes ve kümeslerde yapılması gereken modernizasyon ile zenginleştirilmiş kafes sistemlerinin veya alternatif barındırma sistemlerinin satın alınması ve kurulmasının önemli bir maliyet oluşturacağı görölmektedir. Barındırma yoğunluğunun azalması sonucu birim alanda yetiştirilen tavuk sayısı, üretilen yumurta sayısı ve ıskarta tavuk sayısında da düşüş olması kaçınılmazdır. Buna ilaveten barındırma yoğunluğunun azalması ile hayvan başına düşen alanın ve bunun sonucunda da sosyal davranışlarda meydana gelecek olan artış için sarf edilecek enerjiyi karşılamak üzere yem tüketiminde de artış maliyete yansiyacaktır (Horne, 2006; Compassion in World Farming, 2011).

SONUÇ

Bolvadin yumurtacı işletmelerinin hayvan refahı bakımından besleme standartlarına önemli ölçüde uyumlu olduğu, barındırma refahı ve sağlık standartlarına uyumda önemli eksikliklerin bulunduğu ve barındırma yoğunluğu ile tavukların sosyal davranışlarını sergileyebilme olanakları bakımından ise gerekli koşulların sağlanamadığı görölmüştür. Yumurtacı işletmelerin ulusal hayvan refahı standartlarına uyumunun belirli bir maliyet meydana getireceği görölmekle birlikte düşük hayvan refahına bağlı ekonomik kayıpların önlenmesiyle önemli oranda fayda sağlanması beklenmektedir.

Tablo 1. Bolvadin'deki yumurtacı işletmelerinin tavuk refahı ulusal standartlarına uyum durumunun değerlendirilmesi

Hayvan Refahı Kriteri	Yumurtacı Tavuklarda Refah Standardı	işletmelerin Uyum Durumu
Besleme Refahı Standartları	Hayvanlar kısıtlama olmadan uygun yemi alabilmelidir. Her bir tavuğun ulaşabileceği en az iki suluk veya damlama aleti/nippel temin edilmelidir. Yemlemede kullanılan otomatik ekipman kontrol edilmelidir. Aksama olur ise onarım sırasında alternatif besleme metotları kullanılmalıdır.	****
Dinlenme alanında konfor	Tavuklar için yeterli yaşam alanı sağlanmalıdır. Kafes alanı 2000 cm ² den büyük olmalıdır. Kafes yüksekliği 40 cm yüksekliğinde olup hiç bir noktada 35 cm'den daha alçak olamamalıdır. Folluk ve her tavuk için en az 15 cm uzunluğunda uygun tünekler bulunmalı, kafeslerdeki tavukların gözlenebilmesi için yeterli koridor genişliği (en az 90 cm) bulunmalıdır. Günlük 8 saat karanlık sağlanmalı, zemin sert, düz, dayanıklı yüzeyden yapılmalı, yüzeyler ve ekipman temiz olmalıdır.	**
Termal konfor	Kümes içinde sıcaklık, nem, toz seviyesi ve hava kalitesi (toz ve gaz konsantrasyonu) tür için uygun sınırlar içinde tutulmalıdır. Yumurtacı tavuklar, refahlarının sağlanması için, günde en az bir kere kontrol edilmelidir. Otomatik sistemlerinin bozulması durumunda alarm ve destekleyici sistem bulunmalıdır. Alarm sistemi düzenli aralıklarla test edilir.	***
Beden hasarı	Tavukların tutuldukları barınak sistemi ve yetiştirme uygulamaları hayvanlarda stres ve yaralanmalara neden olmamalıdır.	**

Sağlık Standartları	Tavukların yetiştirme koşullarında sağlıklı olmaları sağlanmalıdır. Ölümler düzenli kayıt edilmelidir. Uygun tedavi ve veteriner bakımı sağlanmalıdır. Tedavi söz konusu olmayan durumlarda ötenazi uygulanmalıdır. Yüzeyle ve ekipman temizliği sağlanmalıdır. Gübre gerekli olduğu ölçüde sık sık uzaklaştırılmalıdır.	***
Yönetim uygulamalarına bağlı ağrı oluşumu	Veteriner gözetiminde ve 10 günden daha küçük kanatlılar için gaga kesimi yapılabilir. Hayvanlara ihtiyaçlarına uygun olan aralıklarda yem ve su verilmelidir. Nakil sırasında hayvan refahı sağlanmalıdır.	**
Sosyal davranış sergileyebilme ve nakil standardı	Yeterli kafes alanı sağlanmalı, tavuklar sosyal strese maruz bırakılmamalıdır.	*

*: Yıldız sayısı, işletmelerin her bir hayvan refahı kriterine ilişkin yasal standartları karşılama düzeyini göstermektedir.

KAYNAKÇA

1. American Veterinary Medical Assosiation (2012). Literature review on the welfare implications of laying hen housing (https://www.avma.org/KB/Resources/LiteratureReviews/Documents/laying_hen_housing_bgnd.pdf Erişim Tarihi: 23.09.2016).
2. Anonim (2014a). Yumurtacı Tavukların Korunması ile İlgili Asgari Standartlara İlişkin Yönetmelik. 22 Kasım 2014 tarih ve 29183 sayılı Resmi Gazete. (<http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2014/11/20141122.pdf>. Erişim Tarihi:17.06.2017).
3. Anonim (2014b). Çiftlik Hayvanlarının Refahına İlişkin Genel Hükümler Hakkında Yönetmelik. 22 Kasım 2014 tarih ve 29183 sayılı Resmi Gazete. (<http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2014/11/20141122.pdf>. Erişim Tarihi: 17.06.2017).
4. Anonim (2016). Yumurta tavukçuluğu verileri. Yumurta Üreticileri Merkez Birliği. (<http://www.yum-bir.org/UserFiles/File/Veriler2016.pdf>. Erişim tarihi:24.07.2017)
5. Appleby M.C, Hughes B.O, Elson H.A (1992). Poultry production systems:behaviour management and welfare, Wallingford, England.
6. AssureWel (2012). Project website. Laying hen assessment protocol. (www.assurewel.org. Erişim Tarihi: 08.06.2015).
7. Bassler A. W., Arnould C., Butterworth A., Colin L., De Jong I C., Ferrante V., Ferrari P., Haslam S., Wemelsfelder F., Blokhuis H.J. (2013). Potential risk factors associated with contact dermatitis, lameness negative emotional state, and fear of humans in broiler chicken flocks. **Poultry Science**, 92 :2811–2826.
8. Ben Sassi N., Averós X., Estevez I. (2016). *Technology and Poultry Welfare*. **Animals (Basel)**, 6(10), 62.
9. Blokhuis H.J., Fiks Van Niekerk T., Bessei W., Elson A., Guémené D., Kjaer J.B., Maria Levrino, G.A., Nicol C.J., Tauson R., Weeks C.A., Van De Weerd H.A. (2007). The LayWel project: welfare

implications of changes in production systems for laying hens, *World Poultry Sci J*, 63: 101-114.

10. Blokhuish H.J., Veissier I., Miele M., Jones B. (2010). The Welfare Quality Project and beyond: Saguarding farm animal well-being. *Ac feta Agriculturae Scand Section A*, 60:129-140.

11. Blokhuis H.J., Miele M., Veissier I., Jones B. (eds) (2013). *Improving Farm Animal Welfare: Science and Society Working Together: The Welfare Quality Approach*. Wageningen: Wageningen Academic Publishers, the Netherlands.

12. Bozkurt Z (2009). Kafes ve alternatif sistemlerde yumurtacı tavukların refahı. *Kocatepe Vet J*, 2:59-67.

13. Compassion in World Farming (2011). Reviewing Tthe costs. The economics of moving to higher welfare farming. Registered charity No.1095050. ISBN 1 900 156 555.

14. DEFRA (2002). Laying hens. Code of recommendations fort he welfare of liveeesstocks. Defra Animal Welfare Team. Department for Environment, Food and Rural Affairs. London, UK.

15. Erian I., Phillips C.J.C. (2017). Public understanding and attitudes towards meat chicken production and relations to consumption. *Animals (Basel)*, 7(3): 20.

16. FAWAC (2011). Code of practice fort he welfare of laying hens. Farm Animal Welfare Adcisory Council Animal Health and Welfare Division. Dublin.

17. Forkman B., Keeling L. (2009). Assessment of animal welfare measures for layers and broilers. Welfare Qality Report No:9, Edited by Mara Miele and Joek Roes. School of City and Regional Planning, Cardiff University.

18. Horne P. van. (2006). Comparing housing systems for layers: an economic evaluation. **Poultry International**, 45(3): 22–25.

19. Hughes B.O., Duncan I.J.H (1972). The influence of strain and environmental factors upon feather pecking and cannibalism in folws. **British Poultry Science**, 13: 525- 547.

20. International Finance Corporation (2014). Good practice note: improving animal welfare in livestock operations. (<http://www.ifc.org/wps/wcm/connect/67013c8046c48b889c6cbd9916182>)

e35/IFC+Good+Practice+Note+Animal+Welfare+2014.pdf, Erişim tarihi: 25.07.2017).

21. İktisadi Kalkınma Vakfı (2016). 2016 Yılı Türkiye İlerleme Raporu İKV Özeti. *19'uncu Türkiye ilerleme raporu'nun geniş özeti*([http://www.ikv.org.tr/images/files/ilerlemeraporu2016_ikvozeti\(1\).pdf](http://www.ikv.org.tr/images/files/ilerlemeraporu2016_ikvozeti(1).pdf), Erişim Tarihi: 23.07.2017).

22. Mattli W., Büthe T. (2003) Setting international standards: technological rationality or primacy of power? . **World Politics**, 56, 1–42

23. Mellor D.J, Fisher M.W., Stafford K.J (2007). Cost-benefit analysis of pain relief for farm animals. Australian Animal Welfare Strategy Science Summit on Pain Management, Proceedings-1, p:1-5.

24. More S.J., Hanlon A., Marchewka J., Boyle L.(2017). *Private animal health and welfare standards in quality assurance programmes: a review and proposed framework for critical evaluation* **Veterinary Record**, 180, 612.

25. Norgard-Nielsen G. (1986). Behaviour, health and production of egg-laying hens in the Hans Kier system compared to hens on litter and in battery cages. Rapport till Hans Kier Fond, Forseningen til Dyrenes Beskyttelsei Danmark, 1–198.

26. RSPCA (2013). PSPCA standards for laying hens and pullets: The Royal society for the prevention of cruelty to animals, West Sussex, UK.

27. Tactacan, G.B., Guenter W., Lewis N.J., Rodriguez-Lecompte J.C., House J.D.(2009). Performance and Welfare in laying hens in conventional and enriched cages. **Poultry Science**, 88: 698-707.

Welfare Quality® (2009). Welfare Quality® Assessment Protocol for Poultry (Laying Hens). Welfare Quality® Consortium: Lelystad, the Netherlands.

BOLVADİNLİ YUNUSZÂDE AHMED VEHBİ'NİN BİLGİ VE VARLIK ANLAYIŞI

Mehmet TÖZLUYURT¹

ÖZET

Gök cisimlerindeki yaşam, tarihin başlangıcından itibaren insanların ilgilendiği konular arasında yer almaktadır. Bu ilgi, insanları gök cisimleri hakkında araştırmaya ve faraziyeler üretmeye sevk etmiştir. Böyle bir faraziyeği Üsküplü Hâfız Ferîd'de görmekteyiz. O, *Sırâtı müstakîm*'in 51. sayısında yazdığı “*Kur’ân-ı Celîlü’l-Ünoân İlm-i Hey’etin Keşfiyyât-ı Ahîresiyle Terakkıyyât-ı Âtiyye-i Beşerıyyeyi İhtiva Eder*” adlı makalesinde Şûrâ sûresinin 29. (“*وَمَا بَثَّ فِيهِمَا مِنْ دَابَّةٍ*”) “*ikisinde her türlü canlıyı yayması*”) ayetinin ilk kısmının diğer gezegenlerde yaşayan canlıların bulunduğuna delalet ettiğini, ikinci kısmının da (*وَهُوَ عَلَىٰ جَمْعِهِمْ*) “*O dilediği zaman hepsini huzuruna getirmeye kadirdir*”) ileride bu gezegenlerde yaşayanlarla dünyada yaşayanlar arasında bir iletişimin olacağını ve her iki grubun hakikaten ya da hükmen bir araya geleceklerini iddia etmiştir.

Bolvadinli Yunuszâde Ahmed Vehbî ise *Sırâtı müstakîm*'in 56, 67 ve 68. sayılarında yazdığı “*Sükkân-ı Semâ*” başlıklı makalelerinde Üsküplü Hâfız Ferîd'in bu faraziyesini kelam epistemolojisi açısından ele almıştır. Konuyu bilgi kaynaklarından biri olarak kabul ettiği haber-i sadıka göre değerlendirmiştir. Yunuszâde, gök cisimlerindeki varlıkların bilgisinin mütevatir haberlerde bulunmadığını, haber-i

¹ Bozok Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Temel İslam Bilimleri, S. yazar, Yrd. Doç. Dr., mehmet.tozluyurt@bozok.edu.tr

rasulde ise mucize olarak yer aldığını, bu konuda ise bir sözün olmadığını, dolayısıyla semâlardaki varlıklardan kastın melekler olduğunu belirtmiştir.

Çalışmamızda Yunuszâde Ahmed Vehbi'nin "sükkân-ı semâ/Semâdaki varlıklar" konusundaki görüşlerini kelimelî bağlamında ele alıp değerlendireceğiz.

Anahtar Kelimeler: Yunuszâde Ahmed Vehbi, Kur'an, Kelam, Varlık, Bilgi.

THE UNDERSTANDING OF BOLVADINLI YUNUSZÂDE AHMED VEHBI ON KNOWLEDGE AND EXISTENCE

ABSTRACT:

Life in heavenly bodies has attracted the interest of humans since the early existence on Earth. This interest made humans search about heavenly bodies and produce hypotheses. It is possible to see such a hypothesis in Üsküplü Hâfız Ferîd. He wrote an article on the 51st Issue of *Sırâtülmüstakîm Journal* with the title "*Kur'ân-ı Celîlü'l-Ünvân İlm-i Hey'etin Keşfiyyât-ı Ahîresiyle Terakkuyât-ı Âtiyye-i Beşeriyeyi İhtiva Eder*", he claimed that the 29th Verse of the first part of the Surah Şûrâ (" وَمَا بَثُّ فِيهِمَا مِنْ دَابَّةٍ / "He spread any kind of creatures on both of them") indicated that there were living creatures on other planets; and the second part (وَهُوَ عَلَىٰ جَمْعِهِمْ إِذَا يَشَاءُ قَدِيرٌ / Whenever He desires, He has the power to bring them to his presence") indicated that there would be an interaction between the creatures living on the Earth in the future, and the ones living in other planets, i.e. both groups, would be gathered either in reality or in spirituality.

Bolvadinli Yunuszâde Ahmed Vehbî, on the other hand, wrote an article with the title "*Sükkân-ı Semâ*" on the 56, 67 and 68th pages of the *Sırâtülmüstakîm Journal*, and dealt with the above-mentioned hypothesis and the idea of Üsküplü Hâfız Ferîd in terms of Islamic Philosophy (*Kalam*). He interpreted the topic according to "*Haber-i Sadıka*", which he accepted as one of the information sources. Yunuszâde stated that

the information on the creatures on heavenly bodies was not included in narrated (*Mütevâtir*) news, and it was included in “*Haber-i Rasul*” as a miracle; and the creatures mentioned there were the angels.

In this study, the viewpoints of Yunuszâde Ahmed Vehbi on “*Sükkân-ı Semâ/Semâdaki Varlıklar*” (*the Creatures on the Sky*) will be analyzed in the context of Islamic Philosophy (*Kalam*).

Keywords: Yunuszâde Ahmed Vehbi, Quran, Islamic Philosophy (*Kalam*), Existence, Information.

GİRİŞ

İslamî ilimlerin bir dalı olarak problemleri tartışırken temel aldığı kaynaklar, kapsam, hedef ve yöntem göz önüne alındığında Kelam ilmi, iman ve davranışa ilişkin esaslarını Kur'an'dan hareketle belirleyen, bunları aklen temellendiren ve karőıt fikirlere karşı savunan bir disiplindir. Kelam ilmi, konusuna göre "Yüce Allah'ın zat ve sıfatlarından başlangıç, yaratılış ve sonuç itibariyle yaratılmıőların hallerinden İslam kanunu üzere bahseden bir ilimdir" (Cürcâni, 1985: 194); gayesine göre ise "kendisiyle birlikte hüccetler serdetmek ve Őüpheleri gidermek suretiyle dini inançları ispat etmeye her zaman kendisi ile güç yetirilen bir ilimdir" (Cürcâni, 2015: I, 130) Şeklinde tanımlanmaktadır.

Kelam ilminin konusu başlangıcından itibaren oldukça genişlemiş ve çeőitlenmiőtir. İlk dönemde Allah'ın varlığı, birliği ve sıfatları her Şeyden önce gelmekte ve büyük önem arz etmekteydi. Felsefenin İslam dünyasında ağırlığının artmasıyla birlikte Gazzâli'nin de aralarında bulunduğu bir grup kelamcı tarafından Kelam ilminin konusu "var olması itibariyle, her mevcuttur" Şeklinde tarif edilmiştir (Cürcâni, 2015: I, 142). Yani kelam, varlıklardan ve hallerinden, sırf var olmaları bakımından, İslami esaslara göre bahseden bir ilim haline gelmiştir. Bu yönüyle kelam, İslam'a uysun veya uymasın varlıktan sadece akla göre bahseden felsefeye muhtaç olmaktan kurtulmuştur (Teftazânî, 1998: I, 23; Bilmen, 2013: 8). Gazzâli'den sonra gelen kelamcılar, kelam ilminin konusunu daha da geniőleterek "Kelam'ın konusu malumdur" demiőtlerdir. İslam inancını ispata yarayan her malum, bilinmesi mümkün olan, insanlık ilminin ulaőabileceđi her Şey, kelam ilminin konusu içine girmiştir. (Cürcâni, 2015: I, 136; Bilmen, 2013: 8).

Tarih boyunca insanlar pek çok problemle karşı karşıya kalmışlardır. Yüce Allah Cebrail aracılığıyla peygamberlere

vahiy göndermek suretiyle bu sorunları çözüme kavuşturmuştur (Peygamberlere gönderilen vahiyler için bkz. Altuntaş, 2016: 1-24). Ne var ki son elçi olan Hz. Peygamber'den sonra da Müslümanları ve tüm insanlık âlemini meşgul eden sorunlar ortaya çıkmaya devam etmiştir. Bu sorunlardan bir tanesi de dünya dışındaki gezegenlerde dünyadakine benzer yaşam ve canlıların var olup olmadığıdır. Bu konunun, bir taraftan bilgi, diğer taraftan varlık hususlarını içermesi sebebiyle kelim ilminin konuları içinde yer alması son derece doğaldır. Âlimler, bu sorunun çözüme katkıda bulunmak için araştırmalar yapmışlardır. Bu isimlerden birisi de Yunuszâde Ahmed Vehbi² (1871-1938)'dir. Yunuszâde, Bolvadin'in dini hayatında şairlik, müderrislik ve vaizlik, fakihlik yönleri ile tanınmaktadır (Görkaş, 2016: 80). Onun mütekellimlik yönünden genellikle söz edilmemektedir. Biz bu tebliğimizde müellifin mütekellimlik özelliklerinin ortaya çıkmasına vesile olan bilgi ve varlık anlayışını ele alacağız.

Geçmişte kimi âlimler, Yüce Allah'ın yaratma ve kudretine vurgu yaparak O'nun başka gezegenlerde canlılar yaratabileceğini ifade etmişlerdir. Müfessir ve âlimlerden bazıları ise, Kur'an-ı Kerim'de yer alan ilgili ayetleri referans alarak, başta Merih olmak üzere kimi gezegenlerde dünyadaki canlılara benzer varlıkların bulunma ihtimalinin olduğunu dile getirmişlerdir.

² Yunuszâde'nin asıl adı, Ahmed Tayyib'dir. 1871'de Bolvadin'de doğmuştur. Vaazları ve cami derslerindeki akıcılık ve duygusallık nedeniyle Bolvadin ilim çevreleri ona "Vehbi" adını vermiş, Ahmed Vehbi olarak anılmıştır. İstanbul Fatih medresesinden 1897 yılında Hafız şakir Efendi'den icazet almıştır. Ardından Bolvadin Mecidiye Medresesine atanmıştır. Yörükzâde ve Kantarzâde ile birlikte Bolvadin Medaris-i İlimiyye'sinde müderrislik yapmıştır. Yunuszâde yazdığı yazılarda hep müderris imzasını kullanmıştır. Bunun dışında kendisini "Bolvadin Ulema-yı İslâmiyye'den Yunuszâde Vehbi" olarak tanıttığı da olmuştur. Medreseler kaldırıldıktan sonra "ulema-yı islamiyye" nitelemesini kullanmıştır. Yunuszâde, 20 Kasım 1938 yılında Çarşı Camiinde Kadir Gecesi vaaz yapıp eve döndükten sonra rahatsızlanmış ve üç gün sonra, yani Ramazan Bayramının birinci günü vefat etmiştir (Görkaş, 2016: 79-80).

“Sükkân-ı Semâ” konusu birçok âlim tarafından ele alınmış,³ Osmanlı devletinin son dönemlerinde ise bir kez daha tartışılmıştır. Bu konudaki fikri tartışmayı, *Sırâtı müstakîm*'in 51. sayısında yazdığı “Kur’ân-ı Celîlü’l-Ünvân İlm-i Hey’etin Keşfiyyât-ı Ahîresiyle Terakkıyyât-ı Âtiyye-i Beşeriyyeyi İhtiva Eder” adlı makalesiyle Üsküplü Hâfız Ferîd başlatmıştır.

Yunuszâde Ahmed Vehbi, Üsküplü Hâfız Ferîd’in makalesini temel alarak dünya dışındaki gezegenlerde dünyadaki canlılara benzer varlıkların olup olamayacağını, herhangi bir varlık var ise bu varlıkların fizik âleme mi yoksa metafizik âleme mi ait olduğu ile ilgili üç adet makale kaleme almıştır. Tartışmaya katılmasının gerekçesini “fikirlerin çatışmasından hakikat ortaya çıkar” (Yunuszâde, h. 1325: c. III, sayı: 67, 236) olarak ifade etmektedir. “Sükkân-ı Semâ” konusunda yazmış olduğu makaleler, şair ve fıkıhçı yönü ön planda olan Yunuszâde Ahmed Vehbi’nin, kelam ilmini ilgilendiren bir konuda tartışmaya girecek kadar birikime sahip olduğunu göstermesi açısından önemlidir.

1. ÜSKÜPLÜ HÂFIZ FERÎD’İN “SÜKKÂN-I SEMÂ” KONUSUNDAKİ GÖRÜŞLERİ

Üsküplü Hâfız Ferîd, *Sırâtı müstakîm*'in 51. sayısında zikri geçen makalede, dünya dışındaki gezegenlerde de dünyadakilere benzer canlıların bulunduğuna dair inancını temellendirmek için ilk olarak Kur’an’a müracaat etmiştir. Ona göre Şûrâ sûresinin 29. ayeti, yer ile göklerde canlılar yaratmak Yüce Allah’ın kudretine ve yarattığı varlıklara hâkimiyetine delalet eden rabbâni ayetlerdendir. Buradan hareketle o,

³ Semâdaki varlıklar konusunu Âl-i İmrân 3, Mâide 5, Nahl 8, İsra 99, Nûr 45, Kasas 68, Yâsin 81, Şûrâ 49 gibi ayetlerde ifade edildiğini üzere Allah’ın dilediğini yaratması ve mutlak kudreti bakımından ele alan bazı müfessirler de bu ayetteki tensiyeye zamirinin hem arz ve hem de semâ için kullanıldığını belirtmişlerdir. (Mücâhid, 1989: 590; İbn Kuteybe, (ts.): 340; İbn Kesîr, 1999: VII, 207). Öte taraftan semâlardaki varlıkların mevcudiyetini olarak ortaya koyan veya yalanlayan net bir bilgi ve veri olmamasından dolayı da bazı müfessirler ihtiyatlı davranarak ayetteki tensiyeye zamirin hem arz ve hem de semâlara raci olma ihtimalinin olduğunu belirtmişlerdir. (Sem’ânî, 1997: V, 77; İbn Atiyye, h. 1422: V, 37; Ebussuûd, (ts.) VIII, 32).

dünyadaki varlıklar ile gökteki varlıklar arasında bir iletişim kurulabileceğini, sonrasında da her iki halk arasında hükmen veya hakikaten bir araya gelmenin gerekleēeğini ifade etmektedir (Hâfız Ferîd, h. 1325: c. II, sayı: 51, 392).

İkinci olarak ilgili ayeti Arapça gramer açısından tahlil etmiştir. Ona göre “ayette geçen “فِيهِمَا/o ikisinde” zamirinin yer ve göklere râci olduğunu ifade etmektedir. “Dâbbe” kelimesi “وَاللَّهُ وَهُوَ عَلَىٰ جَمْعِهِمْ إِذَا يَشَاءُ إِفْدِيرُ” (Nûr, 24/45) ayetinde de belirtildiği üzere “canlı” manasına gelmektedir. Buradan hareketle şûra 29. ayeti göklerde de yerdeki varlıklara benzer canlıların olduğunu ortaya koymaktadır. Bunun yanı sıra şûra 29. ayetin “وَاللَّهُ وَهُوَ عَلَىٰ جَمْعِهِمْ إِذَا يَشَاءُ إِفْدِيرُ” son kısmı olan ifadeleri de bu canlıların zamanı geldiğinde Yüce Allah tarafından bir araya getirileceklerini anlatmaktadır. Bazı âlimler “dâbbe” lafzının “canlılar” manasına geldiğini düşündüklerinden “dâbbelerin” sadece yeryüzünde olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Ancak bu kişiler şûra 29. ayetteki “فِيهِمَا/o ikisinde” ifadesindeki tensiye zamirini göz ardı etmişlerdir (Hâfız Ferîd, h. 1325: c. II, sayı: 51, 392).

Üsküplü, âlimlerin “إِنْ/in” edatının dâhil olduğu cümlelere ihtimal; buna karşılık “إِذَا/iz”in, şûrâ 29. ayette de olduğu üzere, bulunduğu cümlelere kesinlik anlamı kattığını nakletmektedir. O, bu tür basit gramer bilgisinin bile tek başına teknoloji ve bilimin gelişmesiyle bir gün mutlaka “sükkân-ı arz” ile “sükkân-ı semâ” arasında bir iletişimin olacağı kanaatindedir (Hâfız Ferîd, h. 1325: c. II, sayı: 51, 393).

Üçüncü olarak kendisinden önce konu ile ilgili yazı yazmış âlimlerin eserlerinde zikri geçen konunun yer alıp almadığını araştırmıştır. Bu konuda incelediği ilk tefsir Kadı Beyzavi’nin “Envâru’t-Tenzîl Esrâru’t-Te’vîl”idir. Ona göre Beyzâvî, tefsir ilminde büyük konuma sahip olmasına rağmen bu ayetle ilgili

yeterli açıklama yapmamıştır. Şöyle ki, Beyzâvî, ayette geçen “dabbe” kelimesini “hayy/canlı” kelimesiyle tefsir etmiştir. Beyzâvî bu sonuca ayette hakiki anlamda kullanılan ‘Semâ’ kelimesini mecâzi manaya hamlederek varmıştır. Beyzâvî, bu yorumuyla “sükkân-ı semânın” meleklerden ibaret olduğunu anlatmak istemiştir. Üsküplü Hâfız Ferîd, Beydâvi’nin eserinde ayetle ilgili vermiş olduğu bilgilere, kendisini destekleyecek açıklamalar olmaması sebebiyle reddiye yöneltmiştir (Hâfız Ferîd, h. 1325: c. II, sayı 51, 392). Bunun yanında Bursevî’nin ‘Rûhu’l-Beyân’ adlı tefsirinin aydınlatıcı bilgiler içerdiğini ifade etmiştir (Hâfız Ferîd, h. 1325: c. II, sayı: 59, 107).

2.YUNUSZÂDE AHMED VEHBİ’NİN BİLGİ ANLAYIŞI

Bilgi, sözlükte “bir şeyi gerçek yönüyle bilmek, gerçekte örtüşen kesin inanç, bir şeyi olduğu gibi bilmek, bir nesnedeki gizliliğın ortadan kalkması” gibi farklı anlamlarda kullanılmıştır (Kutluer, 2000: “İlim” DİA, XXII, 109). Kalam ilminde bilginin pek çok tanımı yapılmıştır (Bkz. Cürcânî, 2015: I, 160-170; Bağçeci, 2000: 42-47). Ancak üzerinde karar kılınmış bir bilgi tanımı mevcut değildir. Mâturîdi ekolünün bilgi tanımı, “bilgi, sahibine aklın ve duyuların sahasına giren, söylenilebilen ve düşünölebilen her şeyi açık hale getiren sıfattır” şeklindedir. Bazı Eş’âri âlimleri de bu tanımı yeterli bulmakla birlikte bilgiyi “bilginin hakikatini keşf yolunda söylenen sözlerin en güzeli olarak tanımlamaktadırlar (Cürcânî 1907: I, 86; Bağçeci, 2000: 47).

Bilgi teorisi, insan (süje) ile bilinmesi gereken nesne (obje) arasındaki ilişkisinin incelenmesinden ortaya çıkmıştır. Bu kuram, bilginin tanımını ve tasnifini, kaynak değer ve sınırlarını tespit etmeye yaramaktadır (Mengüşoğlu, 1968: 33-34). Ortaçağ İslam dünyasında bilgi problemini kendilerine konu edinen ilk âlimler kelamcılardır. Ebû Mansur Mâturîdi’den itibaren bilgi kuramı ayrı bir başlık altında ele alınıp işlenmiştir (Mâturîdi, 2003: 11-21). Eş’âri ekolünün önemli temsilcilerinden olan

Bâkillâni de “et-Temhîd” adlı eserinin girişinde bilginin tanımı, mahiyeti, çeşitleri ve elde etme yolları ile ilgili bir bölüm açmıştır (Bâkillâni, 1987: 25-28).

Kelam ilmi temel alındığında bilgi edinme yollarının, “havvâs-ı selîme, sâdık haber ve akıl” olmak üzere üç tane olduğu karşımıza çıkmaktadır (Yunuszâde, h. 1325: c. III, sayı: 56, 56; Krş: Ebu’l-Mu’in en-Nesefî, 1986: 119; Teftazânî, 1987: 15). Bu kaynakların doğru bilgiye ulaşma noktasında birbiriyle sağlıklı temeller üzerinde ilişki içinde olması büyük önem arzeder. Yunuszâde Ahmed Vehbi de, gök cisimlerinde canlı olup olamayacağını bu üç bilgi edinme yolları açısından değerlendirmeye tabi tutmuştur.

2.1. Havvâs-ı Selîme (Sağlam Duyular): İnsan, bir parçası olduğu kâinatı ve içindeki nesne ve olayları duyu organlarıyla idrak etmekte veya bu idrak etmenin tekrarı olan deney ve gözlemlerle bilgiye ulaşmaktadır. Duyu organları beş tanedir. Bunlar, işitme, görme, koklama, tatma ve dokunmadan ibarettir. Bunların her biri kendisine ayrılan alanda görevini sürdürür. Duyular vasıtasıyla elde edilen bilgi kesindir (Ebu’l-Mu’in en-Nesefî, 1986: 119-120; Teftazânî, 1987: 16-17).

Kelam ilminde beş duyuyu ifade etmek üzere bazen “havvâs” terimi, bazen de bu kelimenin tekili olan “his” kelimesi kullanılmaktadır. His, bazen tek bir duyuyu değil beş duyuyu da içine alacak şekilde cins olarak da kullanılır (Teftazânî, 1987: 16; Özcan, 1993: 59).

Duyular dış âlemden bulunan eşyanın uzam, şekil, renk, sertlik, koku, tat ve sesi hakkında bilgilere ulaşılır. Duyularla elde edilen bilgiler üzerinde ilişkiler kurmak aklın görevidir. Akıl, ilgili veriler ışığında içsel bir yargıya varır. Ayrıca akıl, yaşadığı zaman aralığı içerisinde veya öncesinde yaşayan akli değerlendirme sonuçlarına işitme, okuma veya teknolojik başka

gelişmelere göre ulaşır. Eşya hakkındaki kendi değerlendirme sonuçlarını, öğrenmiş olduğu diğer değerlendirme sonuçları ile karşılaştırır (Eş'ârî, 1950: II, 66-67). Aklın duyulardan elde ederek ulaşmış olduğu hüküm, duyular yoluyla gelen yanlı-yansız, eksik-tam, belli-belirsiz, düzenli-düzensiz duyu verilerinin süzgeçten geçirilerek bilgiye dönüşme sürecinin bir sonucudur (Teftazânî, 1987: 20-21).

Yunuszâde ise duyu organlarını "mahssât" olarak ifade etmektedir. Ona göre gökteki canlılar, insanın duyu organlarının sınırları içerisine girmemektedir. Bu nedenle de zikri geçen konunun beş duyu ile çözüme kavuşturulması mümkün değildir (Yunuszâde, h. 1325: c. II, sayı 56, 57).

2.2. Akıl: Zatında maddeden soyut, filinde bir maddeye bitişik olan rhani bir cevher; hakla batılı birbirinden ayırt etme gücü, kendisiyle eşyanın hakikatleri anlaşılan bir şeydir. Akıl, gaib olanları vasıtalarla ve mahsus olanları da mşahedelerle idrak eden soyut bir cevherdir (Cürcânî, 1985: 157; Teftazânî, 1987: 20).

Genelde akıl, bilgiyi kabul etmeye hazır olan kuvvet için söylenir. İnsan bu kuvvet sayesinde elde ettiği bilgilere de akıl adı verilir (İsfelhâni, (ts): 341). Akıl, duyulardan hareketle duyular ötesini idrak eden veya duyularla elde edilemeyen bilgiyi bizzat keşfeden idrak aletidir (Elmalılı, 1979: I, 566). Gazzâli de aklı; "insanları diğer canlılardan ayıran alamet-i farika olan akıl, temyiz çağına gelmiş olan çocuğun mümkünün imkânını ve muhalin imkânsızlığını ayırt etmesini sağlayan akıl, yaşamla meydana gelen tecrübi akıl ve olayların sonuçlarını ve arka planlarını idrak eden akıl" olmak üzere dörde ayırmıştır. Bu dörtlü tasnifin birincisi aklın kök ve temel anlamı, ikincisi onun yan dalı, üçüncüsü birinci ve ikincinin fonksiyonu, dördüncüsü ise akıldan beklenen nihai neticesidir" (Gazzâli, (ts): I, 145-146) şeklinde tanımlamaktadır. Akıl, insan ruhunun bir kuvvetidir ki,

nefs bununla düşünmeye ve ilimleri düzenleyerek almaya güç yetirir.

Yunuszâde, bilgi edinme yollarından üçüncüsü olarak aklı zikretmektedir. Ona göre akıl, his, apaçık olma durumu ve tecrübe gibi araçlardan yararlanarak kişiyi sonuca ulaştıran kaynaktır. Sükkân-ı Semâ konusu bu sayılan araçların hiç birisinin üzerinde fikir yürütülecek bir alan değildir. Akıl, yeryüzünde mevcut olan canlı çeşitlerinin gökyüzünde de var olduğunu uzak görse de olabileceğini düşünebilir. Nahl suresinin 8. *“Binmeniz ve güzelliğini seyretmeniz için atları, katırları ve merkepleri yarattı. O, sizin bilmediğiniz başka şeyler de yaratır”* ayeti gök cisimlerinde canlı olabilme ihtimaline işaret etmektedir. Yani akıl, Yüce Allah’ın ilmi ve kudretinin kuşatıcılığı dikkate alındığında gök cisimlerinde canlıların varlığını imkânsız olarak değil mümkün olarak görmektedir. Ayrıca akıl, bahsi geçen canlıların gerçek olarak gökyüzünde varlıklarını devam ettiremeyeceğini de anlar (Yunuszâde, h. 1325: c. III, sayı: 56, 57).

Kelam âlimlerinin Yasin suresinin 81. *“Gökleri ve yeri yaratan Allah onların benzerini yaratmaya kâdir değil mi? Elbette kadirdir. O eşsiz yaratıcıdır, her şeyi bilendir”* ayetini delil getirerek ahiretin varlığını ortaya koymaları gök cisimlerinde canlıların var olmasının mümkün olması gibi bir akli imkâna dayanmaktadır. Bir de akıl, bu âlemden başka on sekiz bin âlemin var olduğunu caiz görmektedir. Semâdaki canlıların var olmaları Üsküplü Hâfız Ferîd’in dediği gibi bir hakikat değil bir takdirden ibarettir (Yunuszâde, h. 1325: c. III, sayı: 56, 57). Ancak bu durum Semâlardaki varlıkların hakikaten olduğunu göstermeye yeterli bir delil değildir.

Göklerde canlılar görülmemiş ve güvenilir bir haber kaynağından oralarda var olduklarına dair haber de işitilmemiştir. Ayrıca bu alan aklın sınırlarını aşmaktadır. Bu nedenle ‘göklerde canlılar vardır’ şeklinde hükümde bulunmak

için aklın idrak etmediği, bilim nazarında da kesinlik kazanmamış bir konuda varlıkların olduğuna dair kesin bir hükümdede bulunmak *“Hakkında bilgin olmayan şeyin ardına düşme! Çünkü kulak, göz ve gönül, bunların hepsi ondan sorumludur”* (İsrâ, 17/36) ayetince doğru değildir (Yunuszâde, h. 1325: c. III, sayı 68, 254).

Yunuszâde'nin Üsküplü'yü eleştirdiği noktalardan bir tanesi de 'bazı gezegenlerde görüldüğü iddia edilen buluttan o gezegenlerde hava, su, toprak ve ateşin bulunduğu sonucuna ulaşılması ardından da canlıların varlığına hükmedilmesi' görüşünü benimsemesidir. Ona göre bu konunun hadsiyyattan⁴ olması felsefecilere göre kabul edilebilecek bir durumken kelimcılara göre makbul değildir (Yunuszâde, h. 1325: c. III, sayı: 67, 237). Fikir ve nazar ile sabit olmayan şeyin hads yöntemiyle sabit olmayacağı görüşünü benimseyen Yunuszâde'nin, kelim âlimlerinin yöntemini tercih ettiği sonucunu çıkarabiliriz.

Yunuszâde Ahmed Vehbi'ye göre bu problemin çözüümü için bilgi edinme yollarının ikincisi olan haber-i sâdıktan başka bir yol bulunmamaktadır.

2.3. Haber-i Sâdık (Doğru Haber): Haber, hariçte bir olaya nispet edilen sözdür. Bu söz nispet edildiği olaya uygun ise “haber-i sâdık”; uygun değil ise “haber-i kâzib” ismini alır (Bağçeci, 2000: 49). “Haber-i sâdık”, kelim ilminde “mütevâtir haber” ve “haber-i rasul” olmak üzere iki kısma ayrılmaktadır.

2.3.1. Mütevâtir Haber: Yalan üzerine birleşmelerini aklın mümkün görmediği toplulukların, müşahedelerine (gözlemlerine) dayanarak bildirdikleri haberlerdir. İletilen haberin Mütevâtir olabilmesi için şu üç şarta sahip olması gereklidir: Birincisi, haber verenlerin yalan söylemede ittifakları muhal olmalıdır. İkincisi, haber verilen şey akli delillere değil,

⁴ Hadsiyât: Bir müşahededen faydalanarak aklın süratle intikal etmesi suretiyle bir şeye dair elde ettiği bilgi ve hükümlere denir (Bkz. Bağçeci, 2000: 63).

haber verenlerin duyularla gözlemlemesine dayanmalıdır. Üçüncüsü, verilen haber aklen mümkün olup, gerçekleşmesi imkânsız olmamalıdır. Geçmiş zamanlardaki devletler ve kralları, uzak memleketler ve şehirleri gibi şeyler Mütevâtir haberle kesin ve zorunlu bilgi ifade eder. Bu bilgi kendisine ulaşan kişinin, bildiğini kabul etmemesi söz konusu olamaz (Ebu'l-Mu'in en-Nesefi, 1986: 120-121; Teftazânî, 1987: 17-18; Bağçeci, 2000: 49).

Teknolojinin gelişmesiyle, sükkân-ı arz ile sükkân-ı semâ arasında bir iletişim kurulacağıının son derece açık olduğunu ifade eden Ali en-Neşâşibi, batılılar tarafından yakın bir zamanda semâdaki varlıkların resimlerinin insanlara sunulacak olmasının Mütevâtir haber olarak kabul edilmesi gerektiğini iddia etmektedir (Ali Rıza en-Neşâşibî, h. 1325: c. III, sayı: 59, 107).

Üsküplü de, Paris, Londra, Berlin, İstanbul, Mısır ve Tokyo gibi birbirine oldukça uzak pek çok ülkedeki astronomi bilim uzmanlarının uzayla ilgili yaptıkları gözlemlerle ve elde ettikleri belgelerle gök cisimlerinde canlıların var olduğunu ortaya koyduklarını söylemektedir. Bu çalışmalar sonucu elde edilen bulguların da Mütevâtir haber olarak değerlendirilmesi gerektiği kanaatindedir (Üsküplü Hâfız Ferîd, h. 1325: c. III. Sayı: 59. 108).

Yunuszâde Ahmed Vehbi, Ali en-Neşâşibî ve Üsküplü Hâfız Ferîd'in astronomi ilmindeki gelişmeleri ve elde edilen verileri Mütevâtir haber olarak değerlendirmelerini kabul etmemektedir. Ona göre, Semâdaki varlıkların mevcudiyeti konusunda güvenilir bir haber bulunmamaktadır. Ayrıca bu husus kesin bir şekilde ilmî olarak da ispatlanmamıştır. Çünkü son dönemde astronomi ilminde uzman olan âlimlerden Camille Flama ve Reyon, uzay çalışmaları sonucunda göklerde birtakım cisimler gördüklerini ve buralarda canlıların da olabileceği kanaatine ulaşmalarının ardından göklerdeki canlıları bizzat

göremediklerinden daha sonra bu görüşlerinden sarf-ı nazar etmişlerdir (Yunuszâde, h. 1325: c. III, sayı: 68, s. 254). Bugün bile dünya dışında zeki varlıkların yaşamına yönelik araştırmaların sürmesine rağmen hala bir sonuca ulaşılamaması (Popüler Bilim Dergisi, 2005: sayı: 136, 32) Yunuszâde'nin görüşünün haklılığını ortaya koymaktadır.

Ona göre "sükkân-ı semâ" konusu, his ve görünen varlıklarla ilgili olduğundan bu hususun haberin birinci çeşidi olan "haber-i mütevâtir"le çözüme kavuşturulması mümkün değildir. Çünkü elimizde Semâlarda yeryüzündeki varlıkların benzerlerin bulunduğuna dair bir haber-i mütevâtir bulunmamaktadır. Bundan dolayı bu konu sadece Peygamber'den gelen sözler ile çözüme kavuşturulabilir (Yunuszâde, h. 1325: c. III, sayı: 56, 57).

2.3.2. Haber-i Rasul: Mucize ile desteklenmiş peygamberin haberidir. Bu tür haber istidlali bilgi ifade eder (Ebu'l-Mu'in en-Nesefi, 1986: 120-121; Teftazânî, 1987: 19-20; Yunuszâde, h. 1325: c. III, sayı 56, 57). Çünkü risalet davasına bitişik olarak elçiliğinde kendisini tasdik etmek için Allah'ın, elinde mucize⁵ gösterdiği kimse, tebliğ ettiği hükümlerde de doğru olur. Haber-i rasul ile meydana gelen bilgi, akli istidlale bağlıdır. Çünkü elçiliği mucizeler ile sabit peygamberin haberi olduğunu düşünüp akla getirmeye bağlıdır (Bağçeci, 2000: 50).

Semâdaki varlıkların melekler olduğunu ifade eden Yunuszâde, bu kaniya Hz. Peygamber'den gelen iki haber (vahiy) çeşidiyle ulaşmıştır. Ona göre her iki haberi de Hz. Peygamber'e bildiren Yüce Allah'tır. Bunlardan bir tanesi vahyi

⁵ Mucize: Sözlükte "bir şeye güç yetirememek" anlamındaki "a-c-z" kökünden türetilmiş, "aciz bırakan" anlamına gelen bir isimdir. İstilahî anlamda mucize, peygamberlerin iddialarını inkâr edenlere karşı meydan okuyarak getirdikleri, hasımlarını aciz bırakan olağanüstü durumlardır. Nübüvvet iddiasıyla insanları hayra ve mutluluğa çağırان peygamberin, sözünün doğruluğunu ispat eden, olağanüstü bir olaydır (Cürcâni, 1985:157). Maturidi, mucizeyi; "peygamberlerin elinde ortaya çıkan ve bir benzeri öğrenim yoluyla meydana getirilemeyen olağanüstü olay" olarak tanımlamıştır (Maturidi, 2005: 289-290).

hafidir ki o, Hz. Peygamber'in hadisleridir⁶. Süneni Tirmizî'de yer alan bir hadiste Hz. Peygamber: *"Ben sizin görmediklerinizi görüyor ve işitmediğinizi de işitiyorum. Semâ uğuldadı ve uğuldamak da onun hakkıydı. Semâda dört parmak sığacak kadar boş bir yer yoktur. Çünkü her tarafında Allah'a secde için alnını yere koymuş bir melek vardır..."* buyurmaktadır (Tirmizi, 1992: Zühd, 9). Bu konuda Hz. Peygamber'den gelen ikinci haber türü ise vahyi celidir ki o da Kur'an ayetleridir. *"Arşı yüklenen ve onun çevresinde bulunan melekler, Rablerini hamd ile tesbih ederler"* (Mümin, 40/7); *"Melekler göklerin etrafındadır. O gün Rabbinin arşını, bunların da üstünde olan sekiz melek taşımaktadır"* (Hâkka, 69/17) ve *"Meleklerin, Rablerini hamd ile tesbih ederek Arş'ın etrafını kuşattıklarını görürsün"* (Zümer, 39/75) ayetleri, göklerde sadece meleklerin olduğunu ve buralarda dünyadakilere benzer canlıların bulunmadığını açıkça ortaya koymaktadır (Yunuszâde, h. 1325: c. III, sayı: 56, 57).

Semâda bulunan meleklerin insanlar tarafından görülmesi mümkün değildir. Hz. Peygamber, meleklerin varlığı ile ilgili ehl-i kitaptan bazılarının soruları üzerine bazı şeyler söylemiştir. Kur'an da dâhil olmak üzere hiçbir Semâvî kitap göklerde insan benzeri canlıların var olduğundan bahsetmemektedir (Yunuszâde, h. 1325: c. III, sayı: 68, s. 254).

Kur'an'ı Kerim'in Yüce Allah tarafından Hz. Peygamber'e lügat (gramer) kitabı olarak indirilmediğini belirten Yunuszâde Ahmed Vehbi onu, hükümleri insanlar tarafından anlaşılıp açıklanması için indirilmiş bir kitap olarak tarif edilmektedir. Lügat açısından bakıldığında Şûra 29. ayetin zahiri,

⁶ Cüveyni, vahyi ikiye ayırmaktadır. Ona göre vahyin birinci şekli yani mananın farklı kelimelerle aktarımı Sünnet, ikinci tür vahiy yani lafızlara bağlı aktarımı Kur'an'dır (Cüveynî, 1950: 135). Onun bu yaklaşımı Cebrail'in Kur'an'ı indirdiği gibi Sünnet'i de indirdiği anlamına gelir. Ancak vahyin bu şekilde sınıflandırılması oldukça sakıncalıdır. Hiç şüphesiz, Kur'an lafız yoluyla Allah kelamıdır. Allah'ın elçisinin lafza önem verdiğini bildiren ayetler de bu konuyu onaylar niteliktedir. "Onu hemen okumak için dilini depreme. Kuşkusuz onu toplamak ve okumak bize aittir. O halde biz onu okuduğumuz zaman sen onun okunuşunu takip et. Sonra onu açıklamak da bize aittir." Kıyamet, 75/16-19. Hz. Peygamber'in söz ve davranışlarının bağlayıcılığı bağlamında bkz. İsmail Pırlanta, "Sahih-i Müslim'de Geçen Namazla İlgili Hadislerin Işığında Hz. Peygamber'in Uygulamaları", Diyanet İlimi Dergi, 2012, c: XLVIII, sayı: 4, 137-142.

yeryüzündeki varlıkların benzerlerinin göklerde de var olduğunu ima etmektedir. Ancak şer-i deliller, zikri geçen ayetteki “dâbbe” kelimesinin lügat anlamından farklı olduğuna işaret etmektedir. Beyzâvî anlamı ön plana çıkararak, Usûl-i Fıkıhtaki “hakikat hissen ya aklen müteazzir yahud âdeten ya şer’an mehcûr ise ma’nayî mecâzîye seyrûret olunur”⁷ kaidesi gereğince “dâbbe” kelimesini “hayy” lafzıyla tefsir etmiştir. Ona göre “Allah, her canlıyı sudan yarattı. İşte bunlardan kimi karnı üstünde sürünür, kimi iki kimi de dört ayağı üstünde yürür”⁸ (Nûr, 24/45) ayetinde “dâbbe” kelimesinin lügat manasında kullanılması, Şûrâ 29. ayetteki “dâbbe” kelimesinin de lügat anlamında kullanılacağı anlamına gelmez (Yunuszâde, h. 1325: c. III, sayı: 56, 57).

Ayetin, “O dilediği zaman hepsini huzuruna getirmeye kadirdir” kısmı yerdeki ve göklerdeki varlıkların gelecekte bir araya gelebileceklerini akla getirirse de bu bir kuruntudan ibarettir. İki varlık türünün bir araya gelmesi dünyada aklen mümkün ancak âdeten imkânsızdır. Âdet olarak imkânsız olan şeylerin harikulade⁹ yoluyla gerçekleşmesi dünyada enbiya ve evliyaya özel bir durumdur. Normal insanlar için düşünülecek bir şey değildir (Yunuszâde, h. 1325: c. III, sayı: 56, 57).

Yunuszâde Ahmed Vehbi ayetin son kısmının dünyadaki canlılardan bahsettiğini üç şekilde delillendirmektedir: Birincisi, Yüce Allah’ın âfâkî (dış) ve enfüsî (iç) ayetlerini akletmeyen ve düşünmeyen, inadında ısrar eden inkârcı ve müşriklerin haklarında Yüce Allah tarafından büyük bir tehdit ve acıklı bir cezayı haber vermektedir. İkincisi, Allah’ın rızasını kazananları

⁷ Bu cümlenin aslı Hukuk-u İslâmiyye Ve Istılahatı Fıkhiyye Kamusu’nda şöyle geçmektedir: “Hakikat, müteazzir yâni: aklen gayri mümkün ise veya şer’an veya âdeten mehcûr olursa mecaza gidilir ve illâ gidilmez” (bkz. Bilmen, Ö.N: 1991: I, 83).

⁸ Nur, 24/45: وَاللَّهُ خَلَقَ كُلَّ دَابَّةٍ مِنْ مَاءٍ فَمِنْهُمْ مَنْ يَمْشِي عَلَى بَطْنِهِ وَمِنْهُمْ مَنْ يَمْشِي عَلَى رِجْلَيْنِ وَمِنْهُمْ مَنْ يَمْشِي عَلَى أَرْبَعٍ

⁹ Velilere Allah tarafından verilen olağanüstü durum ve olaylara “keramet” adı verilmektedir. Keramet; Peygamberlik iddiasında bulunmayan bir şahıstan olağanüstü (harikulade) bir olayın ortaya çıkmasıdır. Şayet bu durum, iman ve salih amel ile birlikte olmazsa “istidrac” olur. Peygamberlik iddiası ile birlikte olan ise Mucize’dir (Cürçânî, 1985: 193).

ve ehli iman için bol müjdeyi ve büyük bir lütfu bildirmektedir. Üçüncüsü, “جَمْعِهِمْ” ifadesindeki zamirin müfred müennes “ها/hâ” şeklinde değil de cemi’ müzekker “هم/hüm” şeklinde gelmesi ve “هم/hüm” zamirinin de akıllılar için kullanılmasıdır (Yunuszâde, h. 1325: c. III, sayı: 56, 57).

Üsküplü’nün Şûrâ 29. ayet ile ilgili Arapça gramere dayanarak yapmış olduğu açıklamalara Yunuszâde, Arapçadaki “tağlib ve mecazi akli” sanatları ile cevap vermektedir.

2.4. Tağlib ve Mecazi Akli:

2.4.1. Tağlib Sanatı: Tağlib, iki ma’mülden (kelimeden) birinin diğere tercih edilmesi ve onun, ikisi hakkında da kullanılması sanatıdır. İki kelime hakkında söylenmesi benzerlikten sakınmak içindir (Cürcânî, 1985: 65). Bu sanatın bir gereği olarak “dâbbe” lafzı hakiki manasında kullanılmıştır. Şûrâ 29. ayetteki semâ ile arza râci olan “فِيهِمَا” tensiye zamirinin gökler ve Semâ yerine sadece arza râci edilmesi, ‘sükkân-ı semâvatın’ sadece meleklerden ibaret olduğu konusundaki şer-i deliller ve “وَبَتْ فِيهَا مِنْ كُلِّ آيَةٍ”/yeryüzünde her çeşit canlıyı yaymasında” (Bakara, 2/164) ayetinin son kısmında yer alan müfred müennes “ها” zamirinin sadece arz kelimesine dönmesinden dolayıdır.

Tensiye zamirinin müfred anlamda kullanıldığı ayetler de vardır. Rahman suresinin 19-22 ayetleri bunun en güzel örneğidir: “مَرَجَ الْبَحْرَيْنِ يَلْتَقِيَانِ بَيْنَهُمَا بَرْزَخٌ لَا يَبْغِيَانِ فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ يَخْرُجُ مِنَ الْمَرْجَانِ وَالْمَرْجَانُ أَرَاكُنُ”/İki denizi birbirine kavuşmak üzere salıvermiştir. Aralarında bir engel vardır, birbirine karışmazlar. O halde Rabbinizin nimetlerinden hangisini yalanlayabilirsiniz? İkisinden de inci ve mercan çıkar” ayetlerinde lafzen tatlı ve tuzlu denizlerden mercan ve incilerin çıktığından bahsedilmektedir. Ancak ilmî olarak mercan ve incilerin sadece tuzlu sulardan çıktığı bilinmektedir. Dolayısıyla buradaki “مِنْهُمَا” tensiye zamiri, sadece tuzlu sulara râcidir. Bu ayetteki tensiye zamirin hem tatlı ve hem de tuzlu

sulara râci olması tağlib sanatının bir gereğidir. Çünkü bu iki deniz yan yana olup aslında tek bir deniz hükmündedir. Bundan dolayı da inci ve mercanın her ikisinden çıktığı gibi bir izlenim akla gelmektedir.

2.4.2. Mecâz-ı Aklî: Mecâz, gerçek anlamın kullanılmasına engel olan bir karine nedeniyle bir kelime ya da terkinin gerçek anlamın dışında mecâzî bir anlamda kullanılmasıdır. Mecâz-ı aklî, bir bütünü kastederek bununla cüzü yahut da cüzü söyleyerek bununla bütünü anlatma sanatıdır. “ *بَجَعَلُونَ أَصَابِعَهُمْ فِي* ” *أَذَانِهِمْ مِنْ الصَّوَاعِقِ حَذَرَ الْمَوْتِ* /Münafıklar, yıldırımlardan gelen ölüm korkusu nedeniyle parmaklarını kulaklarına tıklarlar” (Bakara, 2/19) ayetinde parmağın tamamı zikredilip bununla aslında ‘parmakların uçları’ kastedilmiştir. “ *أَوْ تُخْرِيرُ رَقَبَةٍ* ” /ya da bir boynu hürriyetine kavuşturmaktır gerekir” (Mâide, 5/89) ayetinde de yemin keffaretinden bahsedilirken kölenin kendi yerine ‘boynu’ kelimesi kullanılmıştır. Burada bir şeyin cüzü kastedilerek bununla bir bütün anlatılmıştır (Bkz. Cürcânî, 1985: 65; Cürcânî, 2015: 350; Demirci, 2014: 180-181).

Yunuszâde’ye göre: “Dâbbe/canlılar sadece yeryüzünde bulunurken Semâlarda dâbbe/canlılar vardır denilmesi mecaz-ı aklî sanatının bir sonucudur. Beyzâvî’nin ayetteki varlıkları sadece yeryüzüne hasretmesi de yukarıda anlatılan tağlib ve mecaz-ı aklî sanatının bir sonucudur. Üsküplü Hâfız Ferîd’in Beyzâvî’nin tağlib ve mecaz-ı aklî sanatına dayanarak dâbbe kelimesine “hayy” manası vermesini doğru bulmaması akla, gramer kurallarına ve edebe uygun değildir” (Yunuszâde, h. 1325: III, sayı: 56, 56-59).

3. YUNUSZÂDE AHMED VEHBİ’NİN VARLIK ANLAYIŞI

Yunuszâde Ahmed Vehbi’nin varlık anlayışını “varlık ve çeşitleri” hakkında kısa bilgiler vererek açıklamak faydalı

olacaktır. ‘Varlık’, sözlük anlamı itibariyle var olma hali, var oluş, var olan vb. anlamlara gelmektedir (Türkçe Sözlük, 1998: 2332). Varlık kelimesinin Arapçadaki karşılığı ise “mevcud” tur. Mevcud yerine bazen vücut kelimesi de kullanılmaktadır. Ne var ki bu iki kavram içerik açısından birbirinden farklıdır. Her iki kavram Arapçada ‘bir şeyi elde etmek, kazanmak mal sahibi olmak, zengin olmak anlamlarına gelen v-c-d fiilinden türemiştir” (İsfehâni, (ts). 512-513).

Varlık kavramı bütün kavramların en geneli ve en bilinenidir. Varlık hakkında yapılan tanımlar, gerçek bir tanımın şartlarını taşıyamaz. Varlığın bir tanımının ve resminin yapılması da mümkün değildir. Her türlü tanım girişimi, varlığı kendisinden daha kapalı bir şeyle tanımlamakla sonuçlanır ve bir kısır döngü ortaya çıkar. Bununla birlikte tanımlar, daha iyi bilinen lafızlarla ‘varlık’ kelimesinin anlamına dikkat çekebilir. Bu açıdan tanımlar, varlığın tasavvurunu vermek için değil, ona delalet eden lafzı diğerlerinden ayırmak içindir (Cürcânî, 2015: I, 67-68).

Düşünölen bir şeyin varlık kavramıyla ilgisi hakkında aklın verebileceği hükümler vâcibü’l-vücûd, mümkün ve mümteni olmak üzere üçtür.

3.1. Vâcibü’l-Vücûd: Varlığı, kendi zatından olan ve hiçbir şeye muhtaç olmayan varlıktır (Cürcânî, 1985: 369). Varlığının sebebi kendi içinde görölen ve bütün diğer varlıkların var olmaları da kendisine bağlı olan bu varlığın üzerinden yokluk geçmiş olsaydı, onu da bir var eden gerekirdi. Varlığı kendinden olan ve varlığına bir başlangıç gösterilemeyen Varlık’ın, yok olması da düşünölemez (Düzgün, 2015: 208).

Yunuszâde, Allah Teâla’dan ‘vâcibü’l-vücûd’ olarak bahsetmektedir. Gerek gök cisimlerinde gerek yeryüzünde gerekse her ikisinde yaratılan bütün hayat sahiplerinin, şaşılacak

yaratılışı ve hayret verici yaratılış özelliklerini bünyelerinde taşımaları sebebiyle eşsiz yaratıcı (vâcibü'l-vücûd) olan Yüce Allah'ın varlığına, birliğine, kudretine ve hikmetine delalet ettiğini ifade etmektedir (Yunuszâde, h. 1325: c. III, sayı: 56, 58).

Şûrâ 29. ayetin bağlamı Allah'ın varlığını ortaya koyan delillerden bahsetmektedir. Bir delilin muhatabının nezdinde ikna edici olabilmesi için bu delilin o kişi tarafından bilinmesi son derece önemlidir. Bu ayetin bağlamında anlatılan deliller de müşrikler tarafından bilinen ve gördükleri şeylerden ibarettir. Öte yandan Allah Teâla, bilinmeyen şeylerle varlığını ortaya koymaktan yüce ve münezzehtir (Yunuszâde, h. 1325: c. III, sayı: 68, 237-238).

Yunuszâde'ye göre Yüce Allah'ın bu dünyada görülmesi mümkün ise de vaki değildir (Yunuszâde, h. 1325: c. III, sayı 67, 236-237). Üsküplü'ye göre ise, birtakım delil ve etkiler (eserler) bazı gök cisimlerinde canlı varlığının olabileceğini hissettirmektedir (Üsküplü Hâfız Ferîd, h. 1325: III, sayı: 59, 107). Yunuszâde bu görüşe şöyle cevap vermektedir: "Şayet durum Üsküplü'nün iddia ettiği, bir şey delilleri ve etkileri ile hissedilse ve görülse idi, Yüce Allah'ın bunca delilleri ve eserleri dış dünyada görüldüğü için O'nun zatı ulûhiyetinin de hissedilir ve görülür olması gerekirdi. İnsanların da bu dünyada Allah'ı görebilmeleri mümkün olabilirdi. Ancak Allah'ı görme bu dünyada hiçbir zaman gerçekleşmemiştir" (Yunuszâde, h. 1325: c. III, sayı: 67, 236-237). Bizce her ne kadar zikretmese de Yunuszâde, Üsküplü'yü bu düşüncesinden dolayı mücessime (müşebbihe)¹⁰ olmakla itham etmektedir.

¹⁰Mücessime, Yüce Allah'ı yarattıklarına benzeten fırkaya verilen isimdir. Cehmiyye'nin kurucusu olan Cehm b. Safvan (ö. 128/746)'nın Allah'ın sıfatlarını inkar etmesinden sonra ona bir tepki olarak ortaya çıkmıştır. Allah'ı insan ve diğer varlıklara benzetenler Eş'ari (ö. 333/924)'ye göre üç gruptur. Birinci fırka Mukatil b. Süleyman (ö. 150/767)'in taraftarlarıdır. Bunlara göre; Allah cisimdir. O'nun gür bir saçı vardır. O, insan şeklindedir; eti, kanı, saçı ve kemiği vardır. El, ayak, baş, iki göz gibi organları ve uzuvları vardır. İçi doludur. Bununla beraber O, başkasına benzemez; başkası da O'na benzemez. İkinci fırka Cevaribi'nin taraftarlarıdır. Bu fırka da aynı şeyi söylemiştir. Fakat o, "Allah'ın, ağzından göğsüne kadar olan kısmın boş, bunun dışında kalanın dolu" olduğunu söylemiştir. Üçüncü fırka ise, "Allah cisimdir;

3.2. Mümkü'l-Vücûd: Bir sebep ile var olan, yokluğu da başka bir sebep ile olan varlıktır. Bu sebep mümkün varlığın dışında olan bir sebeptir. Çünkü mümkünün varlığı veya yokluğu zatının gereği değildir. Varlığı da yokluğu da zatına nispetle eşit olduğu için bir sebebe ihtiyaç duymaktadır. Eğer mümkünün varlık veya yokluk taraflarından birisi sebepsiz sabit olsa birbirine eşit şeyden birini diğerine tercih eden olmaksızın tercih lazım gelecektir ki bu muhaldir (İzmirli İsmail Hakkı, 1339-1341: I, 248). Mümkün varlık, Allah'ın dışındaki her şey olarak tanımlanmaktadır. Mümkün varlık yok iken sonradan var olduğu için, sonradan var olan varlık hükümlerine bağlıdır. Yani bu durum hâdis olması, bâki olmaması gibidir (Düzgün, 2015: 208).

Ali en-Neşâşibî, Semâlarda dünyadakine benzer varlıkların bulunmasını mümkün olarak görmekte, bu düşüncesini de Yüce Allah'ın büyüklüğü ile açıklamaktadır. Ona göre "Semâda bu tür varlıkların bulunması Yüce Allah'ın büyüklüğüne bir eksiklik getirmez. Aksine bu durum O'nun kudretini ve yüceliğini gösterir" (Ali Rıza en-Neşâşibî, h. 1325: c. III, sayı: 59, 107). Neşâşibî'nin mümkün varlık hakkındaki bu sözlerine Yunuszâde: "Gök cisimlerinde canlının varlığını veya yokluğunu farz etmede asla bir sakınca yoktur. Gök cisimlerinde canlı varlığın olması mümkündür. Yeryüzünde bulunan canlılar hissettiğimiz ve müşahede ettiğimiz varlıklardır. Semâda var olduğu iddia edilen canlılar ise bize ve beş duyumuza göre gaibdir. Bu nedenle gök cisimlerinde canlı vardır diye hükmedilemez" (Yunuszâde, h. 1325: c. III, sayı: 68, 254) şeklinde karşılık vermiştir.

---

cisimler gibi değildir" demiştir (Eş'ari, 1950: I, 214; Bağdadi, 1988: 197-201). Müşebbihe olmakla suçlanan Mukatil b. Süleyman ise böyle bir ithamı reddetmektedir (Bkz. Mukatil b. Süleyman, 2003. I, 6).

3.3. Mümteni: Yokluğu zatının bir gereği olup, varlığını aklen tasavvur etmek imkânsız olan şey diye tarif edilir. 'Allah yoktur', 'dört sayısı tektir' gibi önermeler mümteni örneklerdir. Muhâl ve müstahîl de denen mümteni özelliği, hiçbir surette var olmamaktır. Yokluk onun mahiyetinin gereğidir (Teftazânî, 1998: I, 460-461). Cürcânî muhal için 'bir cüzün aynı anda hem hareketli hem de hareketsiz olmasını' örnek olarak vermektedir (Cürcânî, 1985: 249). Böyle bir şeyin olmaması, kendi tanımı ve varlığı gereğidir, bu ona dışarıdan yüklenen bir hüküm değildir (Düzgün, 2015: 208). Yunuszâde, Semâlarda varlıkların olmasını mümteni olarak görmemektedir.

SONUÇ

Semâlarda hayatın ve canlıların var olup olmadığı insanlarca daima merak konusu olmuştur. İnsanları böyle bir meraka sürükleyen etkenlerin başında onların gayb âlemine olan merakı gelmektedir. İnsanların bu alandaki merakını gidermek için kimi İslam âlimleri kendilerince konu ile ilgili olan Kur'an ayetlerini tefsir etmeye çalışmışlardır. Bu ayetlerin başında Şûrâ suresinin 29. ayeti gelmektedir.

Zikri geçen konu Osmanlı devletinin son dönemlerinde Yunuszâde Ahmed Vehbi ve Üsküplü Hâfız Ferîd tarafından da ele alınmıştır. Aralarındaki temel tartışma konusu "Sükkân-ı Semâ" da insan benzeri varlığın olup olamayacağı, şayet var ise bu varlıklar ile "Sükkân-ı arz" da bulunan varlıklar arasında iletişimin gerçekleşip gerçekleşemeyeceğidir.

Hâfız Ferîd konuyu Şûrâ 29. ayete, ayetin gramatik tahliline ve astronomi ilminin verilerine göre değerlendirmektedir. Nihayetinde bazı gök cisimlerinde yeryüzünde olduğu gibi canlıların bulunduğu, bu iki grup arasında bir vasıta ile iletişim kurulacağı, her iki grup arasında hükmen veya hakikaten bir araya gelmenin gerçekleşeceği sonucuna ulaşmıştır.

Yunuszâde'ye göre Hâfız Ferîd usul açısından bazı hatalar yapmıştır. Birincisi Şûrâ 29 ayetini, öncesini ve sonrasını dikkate almadan yorumlamıştır. İlgili ayetin öncesinde iman edenler ile inanmayanlardan bahsedilmektedir. İkincisi bahse konu olan ayeti, Kur'an'ın bütünlüğünü gözetmeden açıklamaya çalışmıştır. Şöyle ki Şûrâ 29 ayet, Bakara 164 vb ayetler ile birlikte değerlendirilmeliydi. Üçüncüsü astronomi ilminin birtakım veriler sonucu ortaya koymuş olduğu faraziyelerini akli değerlendirmeye tabi tutmadan mütevâtir haberler olarak (gerçek bilgiler) kabul etmiştir. Bu konuda tevatür derecesine

ulaşmış haber söz konusu değildir. Dördüncüsü sadece aklın hüküm verebileceği bir konuyu duyular yoluyla izah etmeye çalışmıştır. Hlbuki akıl, semiyata dair konularda peygamberlerin bildirmesine, bir diğer değişle vahye muhtaçtır.

Yunuszde, Semlarda ve gök cisimlerinde varlık olabileceği konusunu kelam ilmindeki bilgi edinme yolları ile açıklamıştır. Ona göre, Allah'ın yüce kudreti göz önüne alındığında gök cisimlerinde varlık olabilmesi mümkündür. Fakat şu an için böyle bir varlığın olduğuna dair elimize ulaşan kesin bir bilgiden söz etmek mümkün değildir. Bu konuda haber-i sadıktan başka müracaat edilecek bilgi kaynağı yoktur. Haber-i rasulde geçtiği üzere göklerdeki varlıklar/dbbeler meleklerdir.

KAYNAKÇA

- Ali Rıza en-Neşâşibî, (h. 1325). "Sükkân-ı Semâ" *Sırâtmüstakîm*, Dersaâdet, c. III, sayı: 59, 106-107.
- Altuntaş, M. (2016). "Kur'ân'da Peygamberlere Gönderilen 'Suhuflar/Kitaplar' Üzerine Bir Değerlendirme", *Turkis Sutudies*, Ankara, c. XI, sayı: 12, ss. 1-24.
- Bağçeci, M, (2000). *Kelam İlmine Giriş*, Netform Matbaacılık, Kayseri.
- Bağdadi, A. (1988). *El-Fark Beyne'l-Fırak*, Mektebetü İbn Sina, Kahire.
- Bâkillâni, Ebu Muhammed b. Tayyib, (1987). *Kitabü't-Temhid*, Müessesetü Kütübi's-Sekafe, Beyrut.
- Bilmen, Ömer N. (2013). *Muvazzah İlmi Kelam*, Ravza Yayınları, İstanbul.
- .....(1991). *Hukuk-u İslâmiyye Ve Istilahatı Fıkhiyye Kamusu*, Bilmen Basım ve Yayınevi, İstanbul.
- Cürcânî, Abdulkâhir, (2015). *Delâilü'l-İ'câz*, çev: Osman Güman, Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı yay., İstanbul.
- Cürcânî, S.S. (2015). *Şerhu'l-Mekakıf*, çev: Ömer Türker, Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı, İstanbul.
- .....(1985). *Tarifât*, Mektebetü Lübnan, Beyrut.
- Cüveynî, Abdulmelik b. Abdullah b. Ebi'l Meali İmamü'l Haremeyn, (1950). *el-İrşâd ilâ Kavâidi'l- Edille fi Usuli'l İtikâd*, (nşr.Muhammed Yusuf Musa, Ali Abdülmünim Abdul Hamid), Mısır.
- Demirci, M. (2014). *Tefsir Terimleri Sözlüğü*, İfav yay., İstanbul.
- Düzgün, Ş.A. (2015). "Varlık", *Kelam el Kitabı*, Edt., Düzgün, Ş.A., Grafiker Yayınları, Ankara.
- Ebu'l-Mu'in en-Nesefi, (1986). *Kitabu't-Temhid li Kavaidi't-Tevhid*, Nşr: Habibullah Hasan Ahmed, Kahire.
- Ebussuûd, Muhammed b. Muhammed b. Mustafa, (ts). *İrşâdu'l-Akli's-Selîm ilâ Mezâye'l-Kitâbi'l-Kerîm*, Dâru İhyâ'Türâbi'l-Arabî, Beyrut.
- Eş'ârî, Ebi Hasan Ali b. İsmail, (1950). *Makâlâtü'l-İslamiyyîn*, Mektebetü Nehdati'l-Mısriyye, Kahire
- Gazali, Ebu Hamid Muhammed b. Muhammed, (ts). *İhyau Ulumi'd-Din*, Daru's-Şa'b, Kahire.

- Görkaş, İ. (2016). *Düşüncenin İzini Sürmek*, Sonçağ Yayınları, Yozgat.
- İbn Atiyye, Ubû Muhammed Abdulhak b. Galib b. Abdurrahman b. Temmân, (h. 1422). *el-Muharraru'l-Vecîz fî Tefsîr-i Kelâmî'l-Vecîz*, muhakkik: Abdüsselâm Abdüşşâfi Muhammed, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut.
- İbn Kesîr, Ebû'l-Fidâ İsmâil b. Ömer, (1999). *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, Dâru Tayyibe, ys.
- İbn Kuteybe, Ebû Muhammed Abdullâh b. Müslim ed-Dîneverî, (ts). *Garîbu'l-Kur'ân*, Muhakkik: Sa'îd el-Lehhâm, ys.
- İsfehâni, R. (ts). *Müfredât fî Garîbi'l-Kur'an*, Daru'l-Ma'rife, Beyrut.
- İzmirli İsmail Hakkı, (1339-1341). *Yeni İlmi Kalam*, Evkafı İslamiye Matbaası, I-II, İstanbul.
- Kutluer, İ. (2000). "İlim" DİA, İstanbul.
- Mâturîdi, Ebu Mansur, (2003). *Kitabü't-Tevhid*, Tahk: B. Topaloğlu-M. Aruçi, İsam Yayınları, Ankara.
- Mengüşoğlu, T. (1968). *Felsefeye Giriş*, İstanbul.
- Mukâtil b. Süleyman, Ebü'l-Hasan el-Ezdi el-Belhi, (2003). *Tefsiru Mukâtil b. Süleyman*, tahkik: Ahmed Ferîd, Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut.
- Mücâhid, Ebu'l-Haccâc b. Cebr el-Kureşî el-Mahzûmi. (1989). *Tefsîru Mücâhid*, Muhakkik: Muhammed Abdüsselâm, Dâru'l-Fikri'l-İslâmî, Mısır.
- Özcan, H, (1993). *Mâturîdi'de Bilgi Problemi*, Ankara.
- Pırlanta, İsmail, (2012). "Sahih-i Müslim'de Geçen Namazla İlgili Hadislerin Işığında Hz. Peygamber'in Uygulamaları", *Diyanet İlmi Dergi*, c: XLVIII, sayı: 4, ss.137-142.
- Popüler Bilim Dergisi, (2005). sayı: 136.
- Sem'ânî, Ebu'l-Muzaffer Mansûr b. Muhammed, (1997). *Tefsîrul-Kur'ân*, Muhakkik: Yâsir b. İbrâhîm-Ganîm b. Abbâs, Dâru'l-Vatan, Riyâd.
- Teftazânî, S. (1998). *Şerhu'l-Makâsıd*, Alemü'l-Kütüb, I-V, Beyrut.
- .....(1987). *Şerhu'l-Akâid*, Mektebetü'l-Külliyeti'l-Esheriyye, Kahire.
- Tirmizi, Muhammed b. İsâ, (1992). *Sünen*, Çağrı yay., İstanbul.

- Türkçe Sözlük, (1998). Türk Dil Kurumu, Ankara.
- Üsküplü Hâfız Ferîd, (h. 1325). "Kur'ân-ı Celîlü'l-Ünvân İlm-i Hey'etin Keşfiyyât-ı Ahîresiyle Terakkıyyât-ı Âtiyye-i Beşerıyyeyi İhtiva Eder", *Sırâtımustakim*, Dersaâdet, c. II. Sayı: 51, 392-393.
- .....(h. 1325). "Sükkân-ı Semâ," *Sırâtımustakim*, Dersaâdet, c. III, sayı: 59, 107-108.
- Yazır, M. H. (1979). *Hak Dini Kur'an Dili*, Eser Neşriyat, İstanbul.
- Yunuszâde Ahmed Vehbi, (h. 1325). "Sükkân-ı Semâ ve Yerdekilerin Göktekilerle Âtiyen Muhâbere ve Muvâsala İhtimali", *Sırâtımustakim*, Dersaâdet, c. III, sayı: 56, 56-59.
- .....(h. 1325). "Sükkân-ı Semâ", *Sırâtımustakim*, Dersaâdet, c. III, sayı: 67, 236-238.
- .....(h. 1325). "Sükkân-ı Semâ", *Sırâtımustakim*, Dersaâdet, c. III, sayı: 68, 253-255.

AFYON'DA KURULAN HALKODALARI VE OKUMAYAZMA FAALİYETLERİ

Abdullah KARA¹

ÖZET

Geçmişten günümüze kadar, toplumların gelişmesinde yaygın eğitim büyük önem arz etmiştir. Osmanlı Devleti'nin yerine Türkiye Cumhuriyeti kurulunca; Cumhuriyetin kurulması ile toplumsal değişim süreci çok büyük bir ivme kazanmıştır. Bu değişim sürecinde inkılâplar yapılmıştır. Yapılan inkılâpların toplum tarafından kabul edilmesi ve benimsenmesi kolay olmamıştır. Bu süreçte toplumun eğitilmesi, yapılan inkılâpların topluma anlatılması gerekmiştir. 1928 yılında yeni harfler kabul edildikten sonra bu inkılâbın yaygınlaştırılması amacıyla maarif vekâletine bağlı okulların yanı sıra geniş halk tabakalarına ulaşabilecek, yurdun en ücra köşelerine kadar inkılâbın nüfuz etmesini sağlayabilecek bir kuruma ihtiyaç duyulmuş, bu ihtiyaç doğrultusunda ilk olarak 1 Ocak 1929'da Millet mektepleri, daha sonra ise 19 Şubat 1932'de halkevleri açılmıştır. Bu kurumlar genç Cumhuriyet'in kültür atılımları, laikleşme ve çağdaşlaşma politikaları içinde önemli bir yer tutmuştur. Büyük şehir ve kasabalardan, daha küçük kasabalara ve köylere gidildikçe Halkevlerinin açılabilmesi zor olduğundan dolayı, Halkevleri teşkilatı ile ulaşamayan bu yerlere, o

¹ Gaziantep Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı Doktora Öğrencisi-Gaziantep/Abdullahkara01@mail.com

² Bu çalışma Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde Prof. Dr. Zeynel ÖZLÜ Danışmanlığında Yürütülen "Harf İnkılâbının Yaygınlaştırılmasında Halkodalarının Rolü ve Önemi" adlı tez çalışması kapsamında oluşturulmuştur.

yerlerin ihtiyaçlarına uygun bir teşkilatla girilmesi dūřunūlmūřtur. Bu sebepten dolayı CHP'nin 1939'da toplanan kongresinde bu dūřüncenin hayata geçirilmesine karar verilmiş ve Halkodalarının kurulması kararlaştırılmıştır. Bu doğrultuda halkın inkılāpları daha iyi idrak etmelerini ve inkılāpların daha iyi bir şekilde anlaşılması için Halkevlerinin kōylerde ve kasabalardaki vazifelerini ūstlenmek maksadıyla 1940 yılında Halkodaları kurulmuştur. Bu bağlamda 19 şubat 1932 yılında açılan Afyon Halkevi ilk Halkevlerinden biridir. Afyon Halkevi, 1940'ta Halkevlerinin faaliyetlerini etkili bir biçimde ve şehir dışında kōylere, kasaba ve nahiyelere de hizmet gōtūrebilmeleri için; Sincanlı, Eėret, şuhut, obanlar, Dinar'a bağlı Evciler ve Bolvadin'e bağlı İşhaklı ve Diřli'de Halkodalarını açmıştır. Bu araştırma ile Afyon'da kurulan Halkodalarının faaliyetlerini, kōyler ve kasabalarda yaşayan vatandaşların yapılan inkılāpları benimsemeleri ve idrak etmeleri hususunda Halkodalarının rolū ve önemini ortaya koymak amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Afyon, Halkodaları, İnkılāp.

ABSTRACT
PEOPLE'S ROOM ESTABLISHED IN AFYON
AND LİTERACY ACTIVİTİES

Until the day-to-day history, non-formal education has been of great importance in the development of societies. When the Otoman state collapsed and the Republic of Turkey was established; With the establishment of the Republic, the process of social change has gained a great momentum. Revolution was made in this process of change, and many innovations were undersigned. Accept an ceandadoption of innovations madeby society is not easy. In this process, educating the society and collecting the innovations made must be explained. After the newsletters were accepted in 1928, in order to spread this revolution, there was a need for an institution that would be able to reach the schools of the ministry of education as well as the broad public strata and to allow there volution to penetrate to the most peripheral corners of thecountry. On 19 February 1932 the town houses were opened. These institutions have played an important role in the cultural leaps of

the young Republic, secularization and modernization policies. Since it is difficult for the People's Houses to be opened as the towns and villages, smaller to wnsand villages go, it is thought that these places, which can not be reached by the people's organization, are to be entered with an organization suit able for their needs. Because of this reason, it was decided that the thought of this thinker was passed on in the congress gathered in CHP in 1939 and it was decided to establish People's Room. In this direction, the People's Peoples were established in 1940 in order to beter understand the revolutions of the people and to beter understand there forms in order to undertake the tasks of the peoples' villages and towns. Afyon Public House, opened on 19 February 1932, is one of the first People's Houses. Afyon People's House opened in 1940, Sincanlı, Eğret, şuhut, çobanlar, Dinar connected to the Dinar and İshaklı and from Dişli Peoples Room connected to Bolvadin. With this research, it was aimed to reveal the role of the peoples established in Afyon and the role and importance of the peoples in the adoption and recognition of thereforms of the citizens living in the villages and towns.

Keywords: Afyon, Public Rooms, Revolution.

GİRİŞ

Kurtuluş Savaşı başarıya ulaőtıktan sonra CHF, iktisadi ve sosyal gelişmesini sağlamış modern Türkiye'nin kurulmasında kurucu parti olarak önemli bir rol üstlenmiştir.1927'de toplanan CHF Genel Kongresi'nde yeni rejimin eğitim politikası ana hatları M. Kemal Paşa tarafından belirlenen ilkeler çerçevesinde görüşülerek geniş halk kesimlerinin temsilen kongrede bulunan delegelerce oluőturulmuőtur³.

Cumhuriyetin kurucu kadroları geniş Cumhuriyet'in başarıya ulaőmasını sağlamanın en etkili yolunun halkı eğitmek olduğunun farkına varmışlar. İlk iő olarak; inkılâpları özümsemiő, uygar bir toplum oluşturmak hedefi doğrultusunda halkı eğitme faaliyetlerine ynelmiőtlerdir. Eğitilmiş halk denildiğinde ilk akla gelen okuma-yazma bilip bilmedikleridir. Cumhuriyetin kurulduğu ilk dönemlerde Türkiye yaklaşık 13 milyon nüfusa sahiptir ve bu nüfusun sadece % 10'u okuma-yazma bilmektedir⁴.

Atatürk'ün gerçekteőtirmiőt olduğu yeniliklerin toplum tarafından benimsenmesi ve toplum tarafından iőelleőtirilerek sürekli hale getirilebilmesi için halkın eğitilmesi gerekmektedir. Bu sebepten dolayı halkın eğitim, kültür ve yaşam seviyesini yükseltmek öncelikli hale gelmiőtir⁵.Yurt genelinde okuma ve yazma düzeyini arttırmak için 1928 tarihi ile başlayan yeni bir alfabenin kabul edilmesi süreci 1 Kasım1928 günü TBMM'ye sunulan Türk harflerinin kabul ve tatbiki hakkındaki kanun tasarısı aynı gün grőlerek1353 sayılı kanunun ilanı ile resmleőtmiőtir. Kabul edilen kanun 3 Kasım 1928'de Resmi

³Sinan Ergen, Türkiye'de Halkevleri ve Elazığ Örneği, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Yüksek Lisans Tezi*, Elazığ, 2007.

⁴Yahya Kemal Kaya, *İnsan Yetiştirme Düzenimiz*, Ankara: H SosyalBilimler Sermayesi İşletmesi Yayını, Ankara, 1984.

⁵Feyza Kurnaz Şahin, *Atatürk'n Kültür Kurumlarından Halkevleri ve Afyon Halkevi*, Berikan Yayınevi, Ankara, 2014.

Gazetede yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Bu tarihten 1 ay sonra 1 Aralık 1928'den itibaren gazeteler bütün yazılarını yeni Türk harfleriyle yayımlamaya başlamış ve 1 Ocak 1929 tarihinden sonra hiçbir yazı Arap harfleriyle basılmamıştır. Böylelikle Türk eğitim ve kültür tarihinde yeni bir döneme girilmiştir⁶. Harf inkılabının ardından Türkiye'de geniş manada bir eğitim seferberliği hareketi başlatılmıştır. Bu seferberlik vasıtasıyla okul dışındaki vatandaşlara da okuma-yazma eğitimi verilmesi amaçlanarak; Bu amaç doğrultusunda Millet mektepleri açılması gündeme gelmiştir. Millet mektepleri 1 Kasım 1928'de Latin alfabesine dayalı yeni Türk alfabesinin kabulünden hemen sonra Maarif vekaletinin hazırlayıp 11 Kasım 1928 tarihli Millet Mektepleri teşkilatı kurulmasına ilişkin talimatnamesinin kabulüyle ve ilgili bakanlar kurulu kararıyla teşkilatlanmıştır. Millet mektepleri 24 Kasım 1928'de yürürlüğe konulan yönetmeliğe göre yeni Türk harflerinin kolay bir şekilde okunup yazılabilmesi için bütün milleti bu hizmetten yararlandırabilmek ve büyük halk kitlelerini hızla okur-yazar hale getirebilmek için kurulmuştur⁷. Yönetmeliğe göre ne eski ne de yeni yazı bilmeyen yetişkinler 4 aylık A kurslarında, eski harfler ile okuyup yazabilenler ise 2 ay süreli B kurslarında yeni harfleri öğreneceklerdir. Bu okulların genel başkanı Başöğretmen Gazi Mustafa Kemal'dir Müfettişler Maarif vekaletine; vekalet ise genel başkana bu okulların durumları hakkında rapor vermekle yükümlü idiler. Okullar ilköğretim genel müdürlüğünün halk terbiyesi şubesine bağlı olacak ama bunların nerelerde nasıl kurulacakları Maarif mıntıklarınca belirlenecektir. İl, ilçe, nahiye ve köylerde bu örgütün iyi çalışabilmesi için ne tür çalışmaların yapılacağı, hangi öğretmen ve aydınların bu okullarda öğretmenlik görevini üstlenecekleri, bu okulların hangi

⁶ İsa Öztürk, *Harf Devrimi ve Sonuçları*, Adam Yayınları, İstanbul, 2004, s.31.

⁷ Mehmet Serhat, Yılmaz, *Harf İnkılabı ve Millet Mektepleri 1928-1935 (Kastamonu Örneği)*, BerikanYayınevi, Ankara, 2009, s.62.

binalarda kurulacağı ayrıntılı olarak belirtilmiştir.(Madde 19-25)⁸ Talimatnameye göre, 16-40 yaş grubundaki vatandaşlar bu okullara devam etmeye veya dışardan sınavları geçerek belge almaları zorunludur. Öğretmen veya okulu olmayan köylerde köylünün boş olduğu mevsimlerde gidip, onlara yeni harfleri öğretecek “ Seyyar Talim Heyetleri” kurulmuřtur⁹. Kurulan bu heyetler şehirler ve köylerde okuma yazma öğretme faaliyetlerinde bulunmuşlardır. Fakat bu çalışmaların istatistiklerine baktığımızda başarı oranının çok düşük olduğu grlmektedir. Genel olarak bakıldığında A dershanelerinde açılan kursların B dershanelerinde açılan kurslardan başarısız olmuş, kadınlar da erkeklerden daha başarısız olmuşlardır. Ayrıca şehirlerdeki açılan kurslar köyde açılan kurslardan daha başarılı olmuşlardır. Ancak okuma-yazma gibi bir alanda bu başarı yüzdeleri çok dşktir.

Tablo: 1927-1935 YILLARI ARASINDA OKUMA- YAZMA BİLENLERİN ORANI

Yıllar	Kadın Oranı %	Erkek oranı %	Genel oranı %
1927	4	17.4	10.7
1935	10.5	29.3	19.9
Artış	6.5	11.9	9.2

Okuma- yazma oranlarına bakıldığında gerek Harf inkılâbından gerekse büyük törenler ve vaatler ile başlatılan okuma-yazma seferberliğinden beklenen sonuçlara ulaşılmamış olduğu grlmektedir. Bu seferberlik başlatılırken Türkiye’de bütün vatandaşların birkaç yıl içerisinde tamamen okur-yazar olacağı iddia edilmektedir. Fakat bu girişim beklenen sonucu

⁸Millet Mektepleri Talimatnamesi, Maarif Vekaleti, Ankara, 1929, s.4.

⁹ Mehmet Serhat Yılmaz, a.g.e, s.64.

vermemiřtir¹⁰. Bu başarısızlıktan dolayı o günün iktidar partisi olan CHP yeni bir kurumun oluşturulmasına karar vermiştir.

Cumhuriyetin kurulmasından sonraki süreçte okuma-yazma konusunda büyük bir görev üstlenen kurumlardan bir tanesi Türk Ocaklarıdır. Türk ocakları kuruluş amacı doğrultusunda Türkiye dışında yaşayan Türklerle ilgilenmektedir. Türk Ocaklarının böyle bir amaçla açılması doğaldır. Fakat ilk kuruldukları yıllarda, Türkiye dışında yaşayan Türkleri de kapsayan bu amacı, yeni Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin oluşumundan sonra sürdürmeleri, Türk Ocaklarının kapanmasına zemin hazırlamıştır. Türk Ocakları'nın 1927 yılında toplanan 4. Kurultayında alınan kararlar arasında Halk fıkrası ile ortak hareket etmekte bulunmaktadır, ancak bu karar kâğıt üzerinde kalmıřtır¹¹. "Bir müfettiş, Ocakların teşkilat yaptıkları yerlerde, Halk Fıkrasının teşkilat yapamadığından ve yerleşemediğinden Őikâyet etmektedir. Mustafa Kemal böyle haberler alınca kendi emri altında çalışacak Halkevlerini kurmayı düşünmüştür"¹². Türk Ocakları 1932 yılında kapatılmıştır. Türk ocakları kapatılıncaya kadar, konferans, müsamere, konser, ders, kütüphane, spor, sergi, okul, yayın, radyo, sinema gibi faaliyetlerde bulunmuřlardır¹³. Reşit Galip yaptığı konuşmada, Türk Ocaklarının yaptığı çalışmaların Halkevlerinin kurulmasında etkili olduğunu, 19 yıl milli kültür sahasında çalışmış olan Ocakların tecrübelerinden istifade edildiğini, Türk Ocakları'nın halk eğitimi çalışmalarının Halkevlerinin kurulmasıyla sonuçlandığını belirtmiřtir¹⁴. 20. yüzyılın başlarına gelindiğinde halkın eğitilmesine ve yetiştirilmesine yönelik olan

¹⁰ Mehmet Serhat Yılmaz, a.g.e, s.70.

¹¹ İbrahim Karaer, Türk Ocakları (1912-1931), Türk Yurdu Neşriyatı, Ankara, 1992, s.30.

¹² Fethi Tevetoğlu, Hamdullah Suphi Tanrıöver, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Sevinç Matbaası, Ankara, 1986, s.198.

¹³ Erol Turgut, Halkevleri ve Halk Eğitimi (1932-1950), Gazi Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara 1998, s.14.

¹⁴ Halkevleri Genel Merkezi Halkevlerinin Doğuşu, Halkevleri Genel Merkezi Yayınları, Ankara, 1971, s.11.

örgütlenmeler her ÷lkede kendi gereksinimlerine göre oluşturulmaya başlamıştır. Yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti Devleti de halkın eğitilmesine ve yetiştirilmesine yönelik örgütlenme çalışmalarına başlamış; ulusal bilinç oluşturma sürecine geniş halk kitlelerini dâhil ederek kendi devletini çağdaş bir yapıda kurmuştur.- Eğitim bilimlerine göre ÷lkenin kalkınma dereceleri ile eğitim-kültür seviyeleri arasında doğru bir bağlantı bulunmaktadır. Halk eğitiminin ÷lkemizde yetersiz olması ve etkin bir eğitim sisteminin kurulmasında yaşanan güçlükler dolayısıyla Kemalist devrimlerin halka, halkın yaşamı üzerindeki etkileri çok sınırlı kalmaktadır. Bu doğrultuda yoğun bir halk eğitiminin ve buna bağlı olarak yeni bir örgütlenmenin zorunluluğu ortaya çıkmıştır.

Halkevleri; Atatürk Devrimlerinin benimsetilmesi, Cumhuriyetin kültür etkinliklerini, Milli Eğitimin yanında yürütmek için, 1931’de Türk Ocaklarının yerine kuruldu. 19 Şubat 1932’de açılan halkevleri, Genç Cumhuriyet’in kültür atılımları, laikleşme ve çağdaşlaşma politikaları içinde özgün yapılarıyla önemli bir yer tutmaktadır. Birinci aşamada Halkevleri 14 il merkezinde; ikinci aşamada (Haziran 1932) 20 il merkezinde faaliyet göstermeye başladı. 1950’ye geldiğinde 478 halkevi ve 4332 halkodası bulunmaktadır¹⁵.

1940 yılında yapılan nüfus sayımına göre halkın %80’i köylerde yaşamasına rağmen, kırsal kesimde halkevi benzeri teşkilatlanmanın yapılamamış olduğu gör÷lmüştür. CHP’nin 29 Mart 1939’daki beşinci kurultayında halkevi kurulamayacak derecede küçük yerlerde yurdun en ücra köşelerine yapılan yeniliklerin ulaşılması amacıyla 1940 yılında halkodalarının kurulmasına karar verilmiřtir¹⁶. 1948’de halkevi olmayan il,

¹⁵ Orhan Özacun, “Halkevlerinin Dramı”, *Kebikeç*, sayı: 3, Ankara, 1996, s.87.

¹⁶ Şerafettin Turan, İsmet İnönü, *Bilgi Yayınevi*, Ankara, 2005, s.229.

halkevi veya halkodası olmayan ilçe merkezi kalmamıřtır¹⁷. Zamanla halkevleri ve halkodaları bu kadar çabuk yayılmanın sorunlarıyla karşı karşıya kalmıştır. CHP 1946'ya kadar halkevlerine yapılan yardımlarda bir sıkıntı yaşamazken, 1946'dan itibaren 4500'den fazla olan halkevi ve halkodasına yardım yetiştirmekte çok zorlanmıřtır¹⁸. Halkodaları, 1940 yılında CHP tarafından Halkevlerinin köyler ve kasabalardaki birer minyatürü şeklinde oluşturulmuş kurumlardır. Yeni rejimin halka benimsetilmesi ve okullar dışında okuma- yazma öğretiminin yaygınlaştırılması faaliyetlerinde Anadolu'da ve kırsal yörelerde nc kurumlardan birisi olmuştur. Bunun yanında Serbest Cumhuriyet Fırkası tecrübesi de CHP'nin halkodalarını amasında etkili olmuştur. Halkodaları konusu dönemin siyasi ve kültürel atmosferinin idrak edilmesi açısından önem arz etmektedir. Konumuzun temelini teşkil eden Afyon'da kurulmuş olan Halkodaları ve okuma-yazma faaliyetlerini dönemin kaynakları ve yapılan çalışmalar ışığında ortaya koymaya çalışacağız.

HALKEVLERİNİN KURULUŞU

Halkevleri, 1931 yılında Türk Ocaklarının yerine 1932 yılında Atatürk tarafından yeni rejimin benimsenmesi ve yapılan inkılpların halka tanıtılması ve ulusal bir bilinç oluşturmak amacıyla açılmıştır. Halkevlerinin kuruluş amaçları Cumhuriyet Halk Fırkasının 1932 yılında çıkardığı Halkevleri Talimatnamesi'nde: *"Eğitim sahasında çalışmaya her milletin çok fazla mecbur bulunduğu halde maddi ve manevi vasıtaları maalesef çok eksik olan memleketimizde resmi, gayri resmi kuvvetlerin aynı maksatlar üzerinde teksifi lzurunun kıymetini tebarüz ettirebilir. Biz bu vadede başka memleketlere nazaran fazla olarak şimdi tarihe geçmiş*

¹⁷ Halim Baki Kunter, Kuruluşlarının 32. Yılında Halkevleri, Halkevleri Genel Merkezi, Ankara, 1964, s.8.

¹⁸ Selçuk Duman, Türk Modernleşmesi Sürecinde Sivas Halkevi(1932-1951), Berikan Yayınları, Ankara, 2008, s.134.

müesseselerin cemiyet bünyesinin en derin tabakalarına kadar işlemiş köklerini sökmek, cumhuriyet ve inkılâp esaslarını bütün ruhlara ve fikirlere hâkim mukaddes iman şartları halinde perçinlemek vazife ve mecburiyeti karşısındaız. Fıkramızın program temelleri Cumhuriyetçilik, milliyetçilik, halkçılık, devletçilik, laiklik ve inkılâpçılıktır. Programımızı bu ana ve temel prensiplerin hâkimiyeti ve edebileşmesi için bu vasıflarda kuvvetli vatandaşlar yetiştirilmesini, milli seciyenin Türk tarihinin ilham ettiği derecelere çıkmasını, güzel sanatların yükseltilmesini, milli kültürün ve ilmi hareket ve faaliyetlerin kuvvetlendirilmesini ehemmiyetli vasıtalar olarak tespit ve işaret eder. Bu işaret ve vasıtaların hepsi birden medeniyet yolunda Türklüğün kaybettiği uzun yılları cesur, atılgan ve yorulmaz hamlelerle kazanacak nesiller yetiştirmeyi, medeniyet sahasında Türkün tabii meziyet ve kabiliyetleriyle mütenasip şeref mevkiini tekrar almasını istihdaf eyler. Halkevlerinin gayesi bu uğurda çalışacak mefkûreci vatandaşlar için toplayıcı ve birleştirici yurtlar olmaktadır¹⁹” şeklinde ifade edilmiştir.

Bu talimatname; Atatürk ve Cumhuriyetin kurucu kadrosunda halkevlerinin örgütlenmesi ve kurulması hususunda fikir uyandırmıştır. Dönemin aydın ve eğitimcilerinden oluşan bir komisyon Halkevlerinin ana tüzüğünün hazırlanmasında görev almışlardır. Halkevlerinin kurulmasına 10–18 Mayıs 1931’de toplanan Cumhuriyet Halk Partisi 3. Büyük Kongresinde karar verilmiştir. Bu karardan sonra devlet olanakları bu çalışma için kullanılarak hızlı bir hazırlık dönemine girilmiştir. 19 Şubat 1932’de Halkevleri resmi olarak kurulmuştur. Bu tarihte Ankara’da yapılan törenle birlikte 14 kentte aynı anda Halkevleri Şubeleri açılmıştır. Açılan şubeler: Ankara, Afyon, Samsun, Eskişehir, Diyarbakır, İzmir, Konya, Denizli, Van, Aydın,

¹⁹CHF Halkevleri Talimatnamesi, 1932, s.3.

Çanakkale, Bursa, İstanbul ve Adana halkevi şubeleri hemen çalışmalarına başlamışlardır²⁰.

Bir halkevinin açılabilmesi için, talimatnamede tespit edilen dokuz çalışma kolundan en az üçünün kurulmuş olması, 200 kişilikten küçük olmayan bir konferans salonu, kütüphanesi, çalışma odası, bir binası, jimnastik yapılabilecek kadar avlusu, odacı ve memur maaşını verebilecek bir bütçesi olması şartı vardır²¹. Her şube, şubeye kayıt olan yeni üyeleri bir kayıt defterine kaydederdi. Üye sayısı 50'ye yakın olan şubeler üç, 50'den fazla olanlar ise beş kişilik bir şube komitesi seçiyordu. Üye sayısı 10'dan az olan şubeler için ise komite seçimi yapılıyordu. Şubelerin kendi çalışma talimatnamelerini kendilerinin hazırlaması öngörülmüştür²². Halkevlerindeki her çalışma kolu, kendi alanı ile ilgili konularda halkı bilgilendirmek ve bilinçlendirmek için çalışmışlardır.

Talimatname 'de açıklanan Halkevlerinin çalışma kolları ise şunlardır²³:

- 1) Dil, Edebiyat, Tarih Kolu
- 2) Güzel Sanatlar Kolu
- 3) Temsil Kolu
- 4) Spor Kolu
- 5) Sosyal Yardım Kolu
- 6) Halk Dershaneleri ve Kursları Kolu
- 7) Kütüphane ve Yayın Kolu

²⁰Cumhuriyet Gazetesi, 1932, s.1

²¹ Özel, E., Atatürk Dönemi Türk Eğitim Politikaları, *Yüksek Lisans Tezi*, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: Kütahya, 2007, s.98.

²² Malkoç, Eminaalp., Devrimin Kültür Fidanlığı Halkevleri ve Kadıköy Halkevi, Derlem Yayınları, İstanbul, 2009, s.14.

²³C.H.P., Halkevleri ve Halkodaları 1932-1942, s.3

8) Köycüler Kolu

9) Müze ve Sergi Kolu

Halkevleri faaliyetlerini görüldüğü üzere 9 kolda yürütmüştür. Çalışma alanlarının dokuz kol olarak oluşturulması güzel bir tesadüfü meydana getirmiş ve Reşit Galip bu olayı; *“Türklerde eski zamanlardan beri dokuz sayısı kutlu olarak bilinir. Bizim şubelerimizin sayısı da güzel bir tesadüfle dokuz oldu”*²⁴ şeklinde ifade etmiştir.

19 Şubat 1932 yılında Atatürk tarafından kurulan Halkevleri, Türkiye’de 14 şube ile faaliyetlerine başlamış ve aynı yıl 14 şube daha açılmıştır. 1950 yılına kadar 409 Halkevi açılmış ve eksiklerini tamamlayan 69 tane Halkodası Halkevine dönüştürülmüştür. Bununla beraber 1932-1950 yılları arasında toplam 478 Halkevi faaliyet göstermiştir. Halkevleri kapılarını bay ve bayan, avukat, öğretmen, doktor, tüccar, işçi ve çiftçi gibi çok farklı meslekten bütün vatandaşlara açmıştır²⁵.

AFYON HALKEVİNİN KURULUŞU

Kurtuluş savaşının başarıyla sonuçlanmasının ardından birçok alanda inkılâplar yapılmıştır. Bu inkılâpların halka tanıtılması ve halkın bu uygulamaları daha iyi idrak edebilmeleri için bazı kurumlara ihtiyaç duyulmuştur. Bu doğrultuda ihdas edilen kurumlardan biri de halkevleridir. Toplumun her kesiminden birçok insanı bir araya getirerek, kültürel çalışmaların içerisinde yer almalarına olanak sağlamayı ve halkı Cumhuriyet döneminde yapılan inkılâplar konusunda bilinçlendirmeyi amaç edinen halkevleri, dönemin

²⁴ Reşit Galip, “Halkevleri Açılış Konuşması”, Ülkü Dergisi, Ulus Basımevi, Şubat c.1., Ankara,1933, s.8.

²⁵ Kadir Ulusoy ve Bahattin Demirtaş, “Cumhuriyet’in İlk Yıllarında İki Önemli Kültür Politikası: Halk Evleri ve Millet Mektepleri”, www.gefad.gazi.edu.tr/window/dosyapdf/ 2009/5/65.pdf, Erişim:27.08.2017, s.1197

olumsuzlukları içerisinde önemli bir görevi yerine getirmiş, aydın ve halk kesimi arasındaki uçurumu kapatmaya çalışmış, birleştirici bir rol üstlenmiştir²⁶.

Savaş tahribatından en çok etkilenen illerimizden biri olan Afyon, uzun dönem bu savaşın yaralarını sarmaya çalışmıştır. Bu dönemde Afyon şehri, birkaç devlet yatırımı ile yapılan yeni fabrikalar ve binalar dışında geleneksel tarım ağırlıklı bir ekonomiye sahipti. Ayrıca yapılan belli başlı eserlerden bir diğeri de halkevi binasıdır²⁷.

Halkevleri çalışmalarını, 9 kol halinde genellikle kültürel alanlarda halkın milletleşme yönünde bilinçlendirilmesi ve yapılan yeniliklerin halka aktarılması şeklinde olmuştur. Bu çalışmalarda yöntem hususunda da batıdaki halk eğitim kurumlarından ve Türkiye'de kendinden önceki halk eğitim kurumlarının bilhassa Türk ocaklarının çalışmalarından geniş lde yararlanmışır²⁸.

1932 yılında ilk açılan 14 halkevinden biri olan Afyon Halkevi, Türk Ocağı binasında Ankara'dan radyo ile yapılan açılış töreni ile aılmışır. Açılış konuşmasını Halkevinin başkanlığını yapan Galip Demirer yapmışır²⁹. Halkevinin açılış dönemin gazetelerinde ve basın yayın organlarında da haber olmuştur.

Son Haber gazetesi Halk Evi'nin açılışını: *“Diğeri bazı vilayetlerde olduğu gibi şehrimizde de bir halk evi açılacaktır. Halkımız ve aydınlarımızın içerisinde milli işleri konuşup grşecekleri bir*

²⁶ Safiye Yağcı, “Afyonkarahisar Halkevi Faaliyetleri Ve Yayın Organı Taşpınar Dergisindeki Müzik Yazılarının İçerik Analizi (Afyonkarahisar Community Home Activities And Analysis Of Music Texts' Contents)”, AK AMADER/Sayı 1, Afyon, 2015, s.6

²⁷ Ramazan Yelken, “Sosyolojik Açıdan Afyonkarahisar”, Afyonkarahisar Kütüğü, komisyon, C.II., Ak yay., Afyon, 2001, s.185.

²⁸ Mustafa Ergün, Atatürk Devri Türk Eğitimi, Ocak Yay., Ankara, 1997, s.200.

²⁹ *Son Haber*, 18 şubat 1932, s.1247., Feyza Kumaz şahin, , Afyon Halkevi ve Faaliyetleri, *Yüksek Lisans Tezi*, AK Sosyal Bilimler Enstitüsü, Afyon, 2004, s.43-44.

memleket müessesesi olacaktır. Birçok gencimiz şimdiden Halkevi'nde çalışmak için hazırlanmaktadır"³⁰ şeklinde duyurmuştur.

Halkevlerinin kurulma amacı demokrasiyi halk tabanına yaymak ve Atatürk inkılâplarının halk tarafından benimsenmesi ve daha iyi idrak edilmesini sağlamaktır. Afyon halkevi de cumhuriyetin getirmiş olduğu bu yenilik hareketlerini Afyon halkına tanıtmak ve benimsetmek amacıyla önemli bir rol üstlenmiştir. Dönemin koşulları içerisinde Afyon halkevi halkın problemlerini dinleme halkı siyasi sosyal ekonomik ve kültürel açıdan bilinçlendirme, Aydın kesim ile halk arasındaki uçurumu gidermeye çalışmıştır.

Afyon halkevi tarafından çıkarılan Taşpınar dergisi kültürel hayatı zenginleştirmiştir. Dergide dönemin önde gelen aydınları halkı bilinçlendirmek amacıyla çeşitli yazılar kaleme almışlardır. Halka milletleşme yolunda verilen bilgilerle toplumun dinamizmi canlı tutulmaya çalışılmıştır. Halkevi yaptığı diğer faaliyetlerle de kültürel ortamı zenginleştirmiştir. Örneğin: konferans salonları kütüphaneler oluşturularak halkın kültür seviyesi arttırılmaya çalışılmıştır. Gösteri geceleri düzenlenerek kültürel kaynaşma sağlanmaya çalışılmıştır. Halk Evi'nin halka ulaşması ve kültürel faaliyetleri gerçekleştirmesi için idare heyeti önemli görevler üstlenmiştir. Bu heyet içerisinde eğitimciler, özellikle öğretmenlerin ağır bastığı görülmektedir. Özellikle Afyon Lisesi öğretmenleri şubelerdeki etkin rolleri sayesinde halkevi çalışmalarına önemli katkılarda bulunmuşlardır. Afyon halkevi, Dil-Edebiyat-Tarih, Güzel Sanatlar, Sosyal Yardım, Temsil, Spor, Halk Dershaneleri ve

³⁰Son Haber, 28 İkinci Kanun 1932,nr:1291.

kursları, Kütüphane neşriyat, köycülük, müze ve sergi olmak üzere faaliyetlerini 9 kolda sürdürmüştür³¹.

AFYON'DA KURULAN HALKODALARI VE OKUMA-YAZMA FAALİYETLERİ

CHP'nin 29 Mart 1939'daki beşinci kurultayında halkevi kurulamayacak derecede küçük yerlerde yurdun en ücra köşelerine ulaşılması amacıyla halkodalarının kurulmasına karar verilmiştir³². Halkevi'nin açılabilmesi için en az üç kolun faaliyet gösteriyor olması ön koşuldur; fakat köy, kasaba, bucak gibi küçük yerleşim birimlerinde ve kırsal kesimlerde bunu sağlamak çoğu zaman mümkün olmamıştır. Çünkü buralarda üye sayısı yetersiz olduğu gibi yapı ve gelir de yoktur. Böyle bir durum karşısında Cumhuriyet Halk Partisi küçük yerlerden gelen istekleri de göz önünde tutarak aynı amacı Güden bir bakıma halkevlerinin minyatürü diyebileceğimiz halk odalarını kurmuştur³³. Bu doğrultuda çalışmalar yapılmış, 1948 yılına kadar halkevi olmayan il, halkevi veya halkodası olmayan ilçe merkezi kalmamıştır³⁴.

1940 yılında Afyon Halkevi Sincanlı, Şuhut, Eğret, Çobanlar, Bolvadin'e bağlı İshaklı ve Dişli'de ve Dinar ilçesine bağlı Evciler 'de halkodaları açmıştır³⁵. Afyonda sonraki yıllarda da halkodalarının açılmasına devam edilmiştir. İlk olarak nüfusu 1000'den fazla olan köylerde bir halk odası açılması sonrasında ise daha az nüfuslu köylerde halk odası kurulması kararlaştırılmıştır³⁶. O dönem kaza statüsünde olan Bolvadin'de 1944 yılında Karamık Karacaören köyünde bir halkodası

³¹ Ceren Demirdelen, Şaban Ortak, "Bir Halk Eğitim Kurumu Olarak Afyon Halkevi ve Faaliyetleri (Kuruluşundan 1940 yılına kadar)", Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, cilt VIII, Sayı.1, Afyon, 2006, s.256-258.

³² Şerafettin Turan, İsmet İnönü, Bilgi Yayınevi, Ankara 2005, s.229.

³³ Şerafettin Zeyrek, Türkiye'de Halkevleri ve Halkodaları, Anı yay., Ankara, 2006, s.33.

³⁴ Halim Baki Kunter, Kuruluşlarının 32. Yılında Halkevleri, Halkevleri Genel Merkezi, Ankara 1964, s.8.

³⁵ Halkevleri 1940, Ulusal Matbaa, Ankara (Yayın yılı yok), s.28.

³⁶ CHP Halkevleri ve Halkodaları 1944.Zerbamat Matbaası, Ankara,1945, s.35.

açılmıştır. Bu halk odasının faaliyete geçmesi ile Afyon genelinde Halkevi ve halkodalarının sayısı yaklaşık 20'yi bulmuştur³⁷. Bu sayı 20 ile sınırlı kalmamış; 20 Ekim 1944 tarihinde Çobanlar Halk Odası'nın temeli atılmış böylece merkez kaza içerisinde 7 halkodasının daha inşaatı başlatılmıştır. Bununla birlikte inşaatı başlatılan diğer halk odalarından bazıları ise Şuhut, Sülümenli ve Karaadilli ve İhsaniye'dir³⁸.

1945 yılına bakıldığında Afyon genelinde toplamda 62 adet halkodası faaliyet göstermektedir. 1946 yılı ülke genelinde halkodalarının en fazla yaygınlaştığı yıl olmuştur. 1946 yılının başı itibariyle Afyon'da 11 halkevi ve 63 halk odası faaliyette iken adı geçen yılın Şubat ayında bu sayı 73'ü bulmuştur. Şubat ayı itibariyle açılan 13 halk odasının isimleri şu şekildedir: Susuz, Salar, Çakır, Değirmendere, Aşağı Piribeyli, Tez, Suvermez Kadılar, Çayüstü, İncesu, Gökçek, Akharım ve Ürküt'tür³⁹. 1947 yılına gelindiğinde Afyon'da tespit edilen halkodası sayısı 76'dır⁴⁰. 1950 yılında ise bu sayı 174'e ulaşmıştır⁴¹.

Halkodaları köy ve kasabalarda halkın kültür seviyesinin yükselmesi, inkılâpların tüm halka yaygınlaştırılması, okuma-yazma faaliyetleri, sağlık ve yardım faaliyetleri konusunda büyük önemli görevler üstlenmişlerdir. Konumuz itibariyle Afyon'da kurulan halkodalarının okuma-yazma faaliyetleri üzerinde duracağız. Arşivde konuyla alakalı tespit ettiğimiz belgeler ışığında Afyonda kurulan halkodalarının okuma-yazma faaliyetleri şu şekilde yürütülmüştür: 25.12.1939 tarihinde CHP Genel sekreterliğine Afyon Emirdağ halkevi ve bu halkevine bağlı halkodaları tarafından gönderilen yazıda, "Evimizce okuma yazma bilmeyen vatandaşları okuma yazma öğretmek

³⁷ Haber gazetesi, 14 Şubat 1944, Yıl:22, S.2457.

³⁸ Feyza Kurnaz Şahin, Atatürk'ün Kültür Kurumlarından Halkevleri ve Afyon Halkevi, Berikan Yayınevi, Ankara, 2014. s.54.

³⁹ CHP Halkevleri ve Halkodaları 1944. Zerbamat Matbaası, Ankara, 1945, s.30.

⁴⁰ XV. Yıldönümünde Halkevleri ve Halkodaları, Ankara, 1947, s.19.

⁴¹ XV. Yıldönümünde Halkevleri ve Halkodaları, Ankara, 1947, s.20.

için kurs açılması takarrür etmiştir”⁴² şeklinde bir ifade kullanmıştır. Ayrıca bu okuma-yazma kurslarına 18 yaşından büyük olan vatandaşların katılması hususu dile getirilmiştir. Buradaki amaç devlet okullarında eğitim gören okul çağındaki öğrenciler dışında yaşı büyük olan köylü halkı da eğiterek eğitim seviyesini arttırmaktır. 12.01.1940 tarihli Emirdağ halkevine merkezden yazılan bir yazıda Türkçe okuma-yazma kursuna katılacakların yaşları hakkında talimatnameye uyulması gerektiği vurgulanmıştır. 18 yaşından aşağı olanları mektep çağında kabul etmişlerdir. Bununla beraber sınıf geçemeyen talebeler için ikmal kursları da açılması için karar alınmıştır⁴³. Afyon’a bağlı bir diğer halkevi olan Dinar, 21.05.1941 tarihinde halkevi başkanı Ziya Can Efe tarafından Genel sekreterliğe yazılan yazıda: Halkevi ve halkevine bağlı halkodaları tarafından açılan A dershanesinde imtihanlar yapmış olduğu ve bu imtihanları yapan öğretmenlerin isimlerini gösterir liste ve imtihan neticesini bildirir bir kıta mazbatanın suretlerini genel merkeze göndermiştir⁴⁴.

Halkevleri ve halkodalarında eğitimci olarak görev alan kişiler için genel merkez tarafından bir bütçe ayrılmıştır. Diğer illerde açılmış olan halkevlerine olduğu gibi Afyon Halkevine’de bu bütçeden eğitim öğretim giderleri gönderilmiştir. Afyona CHP il idare kurulu başkanlığı tarafından yazılan 29.12.1945 tarihli yazıda “Halkevi ve halkodalarında açılacak Türkçe okuyup yazma kursları giderlerine karşılık (550) lira Türkiye İş Bankası A.Ş. Ankara Merkez Müdürlüğü’nün 31.12.1945 gün ve 14724 sayılı havale makbuzu karşılığında emrinize gönderilmiştir”⁴⁵. Görülüyor ki dönemin iktidar partisi halkın eğitim ve kültür seviyesini

⁴² BCA, Nr.490.01.10.52.1038.119

⁴³ BCA, Nr.490.01.10.52.1038.117

⁴⁴ BCA, Nr.490.01.10.52.1038.116/ Arşivde yapmış olduğumuz tarama neticesinde yukarıda bahsi geçen A dershanesinde ders veren öğretmenlerin ve başarılı olan öğrencilerin isimlerinin ve imtihan puanlarının bulunduğu listeye rastlanmamıştır.

⁴⁵ BCA, Nr.490.01.10.52.1038.115

yükselterek çağdaş bir vatandaş profili oluşturmaya çalışmıştır. Bunun için maddi olarak bütün halkevleri ve halkodalarını faaliyetlerini sürdürebilmeleri için desteklemiştir.

O dönemde Halkevlerinde görev alan bazı kişilerin görevleri ile ilgili ihmallerin olduğu da belgelere yansımıştır. Örneğin: 16 Ocak 1948’de şavşat ilçesi merkezinde açılan Çoruh 227 numaralı köy kadınları gezici kursu öğretmenliğine tayin olunan Fahri Başkaya’nın işe başlamadığı için görevine son verilmiştir. Bahsi geöen kişi hakkında ödevli hizmetini yerine getirmediğinden dolayı hakkında kanuni kovuşturma yapılmıştır. Ayrıca adı geöen öğretmenin Ankara’daki hazırlama kursunu bitirdikten sonra verilen 150 lira yolluğunda öğretmenden alınması ile ilgili karar alınmıřtır⁴⁶. 1950 yılına gelindiğinde Türkiye’de halkevi ve halkodası sayısında büyük bir artış görölmüştür.

Afyon İncehisar bucağı halkevi tarafından yazılan 12.01.1950 tarihinde CHP genel sekreterliğine yazılan yazıda; Halkevinde ve odalarında 1950 yılında Türköe okuma-yazma kursları açtiklarını, kursun 15 Ocakta başlayarak şartlar dahilinde şubat ve Mart ayına kadar devam edeceğini ve alınan karar doğrultusunda partinin emektarı olan bucağın emekli eğitmeni Mustafa Sav’ı tayin ettiklerini, kursa yazılan öğrenci sayısını 45-50 olduğunu ve bu sayının yükselme ihtimali olduğunu belirtmiřtir⁴⁷. Cumhuriyet dönemi ve takip eden yıllarda yönetim halkın eğitimi ve kültürel seviyesi ile yakından alakadar olmuştur. Halkodalarının açılmasından sonra şehirlerden daha küçük kasaba, bucak ve köylerde yoğun bir okuma-yazma seferberliği başlatılmıştır. Afyon içinde açılan halkodaları da aynı şekilde çalışmalarını sürdürmüşlerdir. Genel sekreterlik tarafından 28.01.1950 tarihli Afyon Halkevine

---

⁴⁶ BCA, Nr.490.01.10.52.1038.112

⁴⁷ BCA, Nr.490.01.10.52.1038.19

gönderilen yazıda:“27.12.1949 tarih ve VII/3173 sayılı genelge gereğince açacağınız Türkçe Okuma ve Yazma ait hazırlıklarınız tatmin edici görölmüştür”⁴⁸. şeklinde bir ifade kullanarak yapılan çalışmalar takdir edilmiştir. Bolvadin halkevi de o dönemde Türkçe okuma-yazma faaliyetlerine katılmıştır. Bolvadin halkevi başkanı Hüseyin Telli tarafından 25.01.1950 tarihinde konuyla alakalı yazılan yazıda şu ifadeler yer almıştır: “ İlçemizde Türkçe okuma yazma kursunun şubat ayında açılacağı ilan edilmiş, şimdiye kadar 55 öğrenci müracaat etmiş ve Halkevimizce isimleri kaydedilmiştir. Kurs halkevi salonunda açılacaktır. Öğretmenin adı ve soyadı Abdölkadir Baykara’dır”⁴⁹.Ayrıca Bolvadin’de açılan okuma yazma kursu için CHP Genel sekreterliği tarafından tahsis edilen ücret 200 lira’dır⁵⁰. Görölüyor ki Afyon’da açılan halkevi ve halkodaları Milli eğitim okullarının yanı sıra okul çağı dışında olan vatandaşlara okuma ve yazma faaliyetleri hususunda önemli bir görev üstlenmişlerdir. Bunun yanı sıra parti ideolojisinin tabana daha iyi yayılabilmesi için merkezden gönderilen yayınlar okuma odalarında okutulmuştur. Halkevleri ve odalarının toplumsal tabakalar üzerindeki sosyal ve kültürel etkisine bakıldığında: Halkevleri Türk aydınına çok şey öğretmiştir. Çünkü halkevlerinin felsefesi “Bilenlerin, bildiklerini halkevlerinde öğretmeleri, bilmediklerini ise öğrenmeleridir”. “Yaşarken ve yaparken öğrenme ve öğretme”dir. Burada asıl problem, aydının halkı yetiştirmesi değil, halkın yetiştirilmesidir. Bu sayede köyü ve köylüyü sadece kitaplardan tanıyan birçok aydın, özellikle ayağına giderek köyü ve köylüyü gerçek yaşamında görmüş ve tanıma imkânı bulmuştur. Halkevleri ve odaları bu uçurumu gidermek için çaba göstermiřlerdir⁵¹.

⁴⁸ BCA, Nr.490.01.10.52.1038.18

⁴⁹ BCA, Nr.490.01.10.52.1038.16

⁵⁰ BCA, Nr.490.01.10.52.1038.16

⁵¹ şerafettin Zeyrek, a.g.e., s.90.

Halkodalarının en iyi tarafı parti denetimindeki okuma odaları ile buraya Parti'nin onayladığı kitap, dergi, gazete ve süreli yayınlar alınır ya da çeşitli kitaplar parti tarafından gönderilirdi. 1940'lı yıllarda köylülerin toplanacak yerlerinin çok yetersiz olduğu düşünülürse gerçekten de halkodaları halkın kaynaşp bir arada vakit geçirmek ve sosyalleşmek adına iyi bir girişimdir. Her akşam odada diğer günlerde ise okuma salonlarında toplanarak dertleşmek kitap okumak okuyanları dinlemek Türkiye'deki siyasi, sosyal ve iktisadi gelişmelerden haberdar olmak özellikle gençleri kötü yoldan uzak tutmak için faydalı bir kurum olmuştur.

SONUÇ

Afyon halkevi, Cumhuriyet döneminde kentin önde gelen eğitim ve kültür kurumlarının başında yer almıştır. Halkevi ve Halkodası, sosyo-kültürel alanlarda halkın bilinçlenmesini ve bütünleşmesini sağlamak, aydın ve halk arasındaki uçurumu gidermek ve Cumhuriyet inkılâplarını daha geniş halk kitlelerine benimsetebilmek amacıyla önemli çalışmalar gerçekleştirmiş; açmış olduğu okuma yazma kursları ile birlikte toplumsal dayanışma ve işbirliğinin güçlendirilmesinde de azımsanmayacak derece bir rol üstlenmiştir. Ayrıca okuma yazma bilmeyen örgün eğitim dışındaki vatandaşlara okuma yazma öğretmek eğitim ve kültür seviyelerinin artmasına yardımcı olmuştur. Bütün bunların yanı sıra Halkevi, çıkarmış olduğu Taşpınar dergisi ile Cumhuriyet devletinin okuyucu kitlesini oluşturmayı hedeflemiştir. Afyon'da Halkevi ve Halkodaları, açmış oldukları Türkçe okuma yazma kursları sayesinde birçok vatandaş okuma yazma öğrenmiştir. O dönemde Afyon'da halkın çoğunun kırsal kesimde yaşıyor olmasından dolayı Afyon'da kurulan Halkodalarına, halkın okuryazar hale gelmesinde büyük sorumluluklar yüklemiştir. Halkodaları, kendilerine verilen bu sorumluluğu en iyi şekilde yerine

getirmeye çalışmışlardır. Halkodaları akşamları halkın toplanıp radyodan memleket haberlerini dinlediği ve okuduğu kitapları birbirlerine anlattığı ve bu sayede aydınlandığı kültür kurumları olarak faaliyet göstermiştir. Afyon halkevi kendi bünyesindeki halkodalarına destek vermiştir. Afyon halkevi bu niteliklerinden dolayı Cumhuriyet döneminde kalifiye bir kültür yuvası, bir aydınlanma ve toplumsal gelişme merkezi olarak faaliyet göstermiştir.

KAYNAKLAR

A) Arşiv Kaynakları

BCA, Nr.490.01.10.52.1038.112

BCA, Nr.490.01.10.52.1038.115

BCA, Nr.490.01.10.52.1038.116

BCA, Nr.490.01.10.52.1038.117

BCA, Nr.490.01.10.52.1038.119

BCA, Nr.490.01.10.52.1038.16

BCA, Nr.490.01.10.52.1038.18

BCA, Nr.490.01.10.52.1038.19

C.H.P., Halkevleri ve Halkodaları 1932-1942

CHF Halkevleri Talimatnamesi, 1932.

CHP Halkevleri ve Halkodaları 1944.Zerbamat Matbaası, Ankara,1945

CHP Halkevleri ve Halkodaları 1944.Zerbamat Matbaası, Ankara,1945.

Cumhuriyet Gazetesi, 1932.

Haber gazetesi, 14 Şubat 1944, Yıl:22, S.2457.

Halkevleri 1940, Ulusal Matbaa, Ankara (Yayın yılı yok).

Millet Mektepleri Talimatnamesi, Maarif Vekaleti, Ankara, 1929

Son Haber, 28 İkinci Kanun 1932,nr:1291

Son Haber,18 Şubat 1932

XV. Yıldönümünde Halkevleri ve Halkodaları, Ankara, 1947.

B) Kitaplar Ve Diğer Eserler

DEMİRDELEN Ceren, Şaban Ortak, "Bir Halk Eğitim Kurumu Olarak Afyon Halkevi ve Faaliyetleri (Kuruluşundan 1940 yılına kadar)", *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, cilt VIII, Sayı.1, Afyon, 2006.

DUMAN Selçuk, *Türk Modernleşmesi Sürecinde Sivas Halkevi(1932-1951)*, Berikan Yayınları, Ankara, 2008.

ERGEN Sinan, Türkiye’de Halkevleri ve Elazığ Örneği, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı*, Yüksek Lisans Tezi, Elazığ, 2007.

ERGÜN Mustafa, *Atatürk Devri Türk Eğitimi*, Ocak Yay., Ankara, 1997.

GALİP Reşit, "Halkevleri Açılış Konuşması", *Ülkü Dergisi*, Ulus Basımevi, Şubat c.1., Ankara,1933.

HALKEVLERİ Genel Merkezi *Halkevlerinin Doğuşu*, Halkevleri Genel Merkezi Yayınları, Ankara, 1971.

KARAER İbrahim, *Türk Ocakları (1912-1931)*,Türk Yurdu Neşriyatı, Ankara, 1992.

KAYA Yahya Kemal, *İnsan Yetiştirme Düzenimiz*, Ankara: HÜ Sosyal Bilimler Sermayesi İşletmesi Yayını, Ankara, 1984.

KUNTER Halim Baki , *Kuruluşlarının 32. Yılında Halkevleri*, HalkevleriGenel Merkezi, Ankara, 1964.

MALKOÇ Eminaalp.,*Devrimin Kültür Fidanlığı Halkevleri ve Kadıköy Halkevi*, Derlem Yayınları, İstanbul, 2009.

ÖZACUN Orhan, "Halkevlerinin Dramı", *Kebikeç*, sayı: 3, Ankara, 1996.

ÖZEL E.,*Atatürk Dönemi Türk Eğitim Politikaları*, Yüksek Lisans Tezi, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü: Kütahya, 2007.

ÖZTÜRK İsa, *Harf Devrimi ve Sonuçları*, Adam Yayınları, İstanbul, 2004.

ŞAHİN Feyza Kurnaz, *Atatürk'ün Kültür Kurumlarından Halkevlere ve Afyon Halkevi*, Berikan Yayınevi, Ankara, 2014.

ŞAHİN Kurnaz Feyza, *Afyon Halkevi ve Faaliyetleri*, Yüksek Lisans Tezi, *AKÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Afyon, 2004.

TEVETOĞLU Fethi, *Hamdullah Suphi Tanrıöver*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Sevinç Matbaası, Ankara, 1986.

TURAN Şerafettin, *İsmet İnönü*, Bilgi Yayınevi, Ankara 2005.

TURGUT Erol, *Halkevlere ve Halk Eğitimi (1932-1950)*, Gazi Üniversitesi, *Eğitim Bilimleri Enstitüsü*, Yüksek Lisans Tezi, Ankara 1998.

ULUSOY Kadir ve Bahattin Demirtaş, *“Cumhuriyet'in İlk Yıllarında İki Önemli Kültür Politikası: Halk Evleri ve Millet Mektepleri”*, [www.gefad.gazi.edu.tr/window/dosyapdf/](http://www.gefad.gazi.edu.tr/window/dosyapdf/2009/5/65.pdf) 2009/5/65.pdf, Erişim:27.08.2017.

YAĞCI Safiye, *“Afyonkarahisar Halkevi Faaliyetleri Ve Yayın Organı Taşpınar Dergisindeki Müzik Yazılarının İçerik Analizi (Afyonkarahisar Community Home Activities And Analysis Of Music Texts' Contents)”*, AKÜ AMADER/Sayı 1, Afyon, 2015.

YELKEN Ramazan, *“Sosyolojik Açından Afyonkarahisar”*, *Afyonkarahisar Kütüğü*, komisyon, C.II., Akü yay., Afyon, 2001.

YILMAZ Mehmet Serhat, *Harf İnkılâbı ve Millet Mektepleri 1928-1935 (Kastamonu Örneği)*, Berikan Yayınevi, Ankara, 2009.

ZEYREK Şerafettin , *Türkiye'de Halkevlere ve Halkodaları*, Anı yay., Ankara, 2006.

HAÇLI SEFERLERİ SIRASINDA BOLVADİN'İN ÖNEMİ

Özge AKIN¹

ÖZET

XI. yüzyılda Türkler Müslümanlığı kabul ederek batıya göç etmeye başlamıştır. Büyük Selçuklu Devletini kurarak batıya göç etmiştir. 26 Ağustos 1071 de yapılan Malazgirt Savaşı ile Türkler Anadolu'da ilerleyerek Nikaia (İznik)'da Anadolu Selçuklu Devletini kurmuştur. Ele geçirilen her bölgeye Türkler yerleştirilmiştir. Fakat Bolvadin kesin olarak alınamamıştır. Bazen Türklerin bazen Bizans'ın eline geçmiştir. Bolvadin, Türk ve Bizans saldırıları sonucunda büyük hasar görmüştür. Aleksios Komnenos günümüzde Hisar mahallesinin bulunduğu yerde büyük bir kale yaptırmış ve kaleye askerlerini yerleştirerek askeri üs haline getirmiştir. Yerli halk ise güvenlikleri açısından Sivrihisar ve Seyitgazi'ye gönderilmiştir. 1074 yılında Bizans İmparatoru I. Aleksios Komnenos, Papa II. Urbanus'tan Türklere karşı yardım istemiş ve Kudüs'teki Hristiyanlığın kutsal topraklarının Müslümanların kontrolünde olmasından rahatsız olan Avrupalılar arasında Haçlı Seferi düşüncesi oluşmuştur. Bizans İmparatoru Aleksios Komnenos, Türkleri Anadolu'dan uzaklaştırmak istemiştir. Haçlılar Bolvadin kalesindeki Bizans askerleri ile birleşmiş fakat Sultandağı üzerinden gelen Türkmen saldırısına uğramıştır. Jan Dokas emrindeki bir orduyu karadan ilerleyerek, Türk uç kuvvetleri Dinar Çul Ovası yolu ile Bolvadin'e kadar çekilmiştir. Jan Dokas ve ordusuna karşı direnmekte olan Bolvadin Kalesi ele geçirilmiştir. Bölgede ciddi

---

¹ Tarih Öğretmeni, Bursa Mehmet Nuri Çetin Temel Lisesi, S.yazar, akinozge16@gmail.com.

bir savaş yapılmadan Bizans askerleri bölgeyi terk etmiştir. Bu olaylarda Türkmenlerin amacı Batı Anadolu'nun fethidir.

Anahtar Kelimeler: Bolvadin, Aleksios Komnenos, Haçlı Seferleri, Bizans Ordusu, Selçuklu Devleti. JEL Kodu: B11, B52.

THE IMPORTANCE OF BOLVADİN DURING THE CRUSADES

ABSTRACT:

During the 11th century after Turks convert Islam religion they started to migrated east. They established Gread Seljuq Empire and migrated east. With 26 August 1071 Malazgirt War they proceed to Anatolia and established Anatolian Seljuk Empire in Nikaia (İznik). After invades they placed Turks every invaded places. But Bolvadin was inexactly invaded. Sometimes it was both During the 11th century after Turks convert Islam religion they started to migrated east. They invaded by Turks and Byzantines invades. A castle was made in where is now named as Hisar Street by Alexsis Komnenos and he quarter his soldiers and rendere this native population was sent to Sivrihisar and Seyitgazi for their safety In 1074 Emperor of Byzantium I. Aleksios Komnenos wanted some help against Turks from Pope II. Urbanus for the liverish of why Muslims had the Holy Lands of Christianity in Jeruselam thus the idea of Crusades was born in Europe. Byzantium's Emperor Aleksios Komnenos tried to remove Turks from Anatolia. Crusaders joined the Byzantine soldiers in Bolvadin castle but the couldn't defeat the Turkmenian attack from Sultandağı. An army on command of Jan Dokas proceed on land, via the edge forces of Turk in Dinar Çul lowland they pullback till Bolvadin castle. The Jan Dokas army got Bolvadin castle without a real war in the region the Byzantines left Bolvadin castle. In this event the aim of Turkmenians was to conquer the East Anatolia.

Key Words: Bolvadin, Aleksios Komnenos, The Crusades, Byzantine Army, Seljuk Empir. JEL Code: B11, B52.

GİRİŞ

Selçuklu ordusu, Maverâünnehir (Günümüzde Kazakistan, Özbekistan ve Türkmenistan arasında bölünmüŐtür.)'de Karahanlı ve Gazneli Devletlerinin takip ve baskıları altında kalmışlardır. Selçukluların yeni bir yurt arama zorunluluğu ortaya çıkmıştır ve Çağrı Bey Anadolu bölgesine keşif seferlerine başlamıştır. Başarıyla tamamlanan bu seferlerin sonucunda Sultan Tuğrul Bey zamanında da devam eden akınlardan sonra Selçuklu orduları Anadolu'nun fethi için mücadele etmeye başlamışlardır (Sevim, 1988: 22).

Selçuklular'ın Gazneliler'e karşı 1035 ve 1038 yıllarındaki başarılarından sonra Gazneliler'in bölgedeki siyasî ve askerî durumu ciddi Şekilde sarsılmıştır. Karahanlı Őehzadesi Böri Tegin Gazneli topraklarına akınlarda bulunmaya başlamıştır. Gazneli Sultan Mesud, sarsılan durumunu kuvvetlendirmek amacıyla Hârezm(Günümüzde Türkmenistan ve Özbekistan sınırları içinde kalan ve Ceyhun Nehri boyunca uzanan tarihsel bölge)'i vererek Selçuklulara ve HarzemŐahlılara karşı Cend Emîri Şah Melik ile bir anlaşma yapmış ve ardından Belh (Afganistan'da bulunan tarihi bir kasabanın adıdır)'e ve oradan da Serahs (Türkmenistan sınırında yer alır)'a gitmiştir. Çağrı Bey sultanın bu hareketi üzerine Serahs'a gitmiş ardından Tuğrul Bey ile Mûsâ İnanç Yabđu da Serahs'a gelip orada toplanmıŐlardır. Gazneliler'e karşı savaş hazırlıklarına başlamışlardır. 20.000 kişilik Selçuklu ordusu ile 50.000 kişilik Gazneli ordusu Talhâb bölgesinde başlayan mücadelede Büyük Gazneli ordusu karşısında başarılı olamayan Selçuklu kuvvetleri çekilmek zorunda kalmışlardır. Selçuklular sıcakların arttığı zamanlarda Gazneli ordusunu yıpratma saldırılarına başlamış ve yöredeki su kuyularını tahrip etmişlerdir. Bu sırada Türkistan'dan gelen kalabalık Oğuz askerleri Selçuklulara katılmış ve Serahs'tan hareket eden Selçuklu ordusunun öncüleri, Merv (Türkmenistan

sınırları içerisinde kalan bölgedir.) yönünde ilerlemekte olan Gazneli ordusuna saldırmaya başlamışlardır. Gazneli ordusunu kötü duruma düşürmeyi başaran Selçuklu askerleri, Dandanakan Kalesi önlerinde meydan savaşı yapmaya karar verip hemen harekete geçmişlerdir (Sevim, 1993: 456- 457).

Selçuklular 1038'de Serahs Savaşı ile büyük bir başarı elde ederek bağımsızlıklarını kazanmışlardır. Selçuklu üzerine tekrar mücadeleye hazırlanan Gazneli ordusu bu sefer Selçukluları endişelendirmişti. Çağrı Bey, Gaznelileri diğer mücadelelerde olduğu gibi yıpratma hareketi ile yenilgiye uğratabileceklerini söylemiştir. Savaşın ilk zamanlarında Gazneliler bazı başarılar elde etmişlerdir. Selçuklu ordusunun artan saldırıları, kurutulan su kuyuları Gazne ordusuna zor zamanlar yaşatmıştır. 23 Mayıs 1040 tarihinde Dandanakan bölgesinden (Merv şehri sınırları içerisinde) gelen Gaznelilerin savaşacak gücü kalmamıştır. Böylelikle Çağrı Bey Gazne ordusuna karşı başarı sağlamak zorluk yaşamamıştır. Savaş sonunda Selçuklu ordusunun bağımsızlığı kesinlik kazanmıştır (Balık, 2011: 137). Çağrı Beyoğlu Alparslan döneminde Anadolu'ya yapılan akınlar sonucunda göçler başlamıştır. Alparslan'ın komutanı Emir Afşin Amorion (Çukurova bölgesine giden eski Bizans askeri yolu üzerinde kalan bölgedir.)'u Bolvadin üzerinden geçerek fethetmiştir. Artık Anadolu üzerine yapılan akınlar farklı boyut kazanmıştır. Malazgirt Savaşına kadar yapılan akınlar genellikle keşif ve yıpratmaya yönelik iken Malazgirt Savaşından sonra ise Anadolu bölgesine yerleşmek için mücadelelerde bulunulmuştur. 1071 yılına kadar İslam dünyası ile büyük çaplı bir çatışmaya girmemiş olan Avrupalılar, Bizanslıların Malazgirt Savaşında uğradıkları yenilgi üzerine İmparator I. Aleksios Komnenos, Papa II. Urbanus'tan Türklere karşı yardım istemiştir. Hristiyanlığın kutsal toprağı olan Kudüs'ün Müslümanların elinde bulunmasını istemeyen Avrupalılar

arasında Haçlı Seferi düşüncesi oluşmaya başlamıştır (Bayar, 1996: 105).

1. MALAZGİRT SAVAŞI ve ANADOLU'NUN FETHEDİLMESİ

İran'da kurulan Selçuklu Devlet zamanında Anadolu'yu ele geçirmek için akınlar yapılmıştır. Anadolu üzerine 1018'de başlayan ve 1040'ta sona eren Oğuz Türklerinin ilk akınları bir keşif amacıyla olmuştur. Fakat Malazgirt Savaşına kadar olan süre içerisinde yapılan mücadeleler Bizans'ın gücünün kırılmasında ve Anadolu'da Türk nüfusunun çoğalmasında önemli rol oynamıştır (Karazeybek, 2004: 63).

Romanos Diogenes bu akınlarının önüne geçebilmek için Türkleri 26 Ağustos 1071'de Malazgirt Ovasında karşılaşmıştır. Cuma günü yapılan bu savaşın sonunda kazanılan başarı ile Anadolu'yu Türklere yurt yapmaya başlamışlardır. 1072'de Sultan Alparsalan vefat edince yerine Melikşah geçmiş ve Anadolu'nun fethi kararlaştırılmıştır. 1075 'te Kutalmış oğlu Süleyman, kardeşi Mansur ve Danişmend Gazi gibi beyler Anadolu'ya saldırmaya başlamışlardır. Bizans'ın gönderdiği Kommenos emrindeki askerler yenilgiye uğratılmıştır. Başkumandanları esir alınınca diğer askerler Aleksios Kommenos emrinde Ankara'ya doğru kaçmışlardır. Kutalmış oğlu Süleyman ise Birecik'ten hareket ederek Konya ve İznik'i almış, İznik'i başkent yapmışlardır. Böylece Anadolu Selçuklu Devleti kurulmuş oldu ve Türkler Anadolu'da alınan her bölgeye yerleşmeye başlamışlardır. Fakat Bolvadin kesin olarak alınamamıştır. Aleksios Kommenos, şimdiki Hisar mahallesinin olduğu yere büyük bir kale yaptırmıştır. Kaleye sadece askerleri yerleşmiştir. Kale askeri bir sınır şehri, bir askeri üs olmuştur (Afyon İl Yıllığı, 1967: 95).

İznik'te yerleşen I. Kılıçaslan, Marmara Denizi kıyılarında donanma yaptırmaya başlamış ve bu durum Bizans İmparatoru Aleksios Kommenos'u sıkıntıya düşürmüştür. Türkleri Anadolu'dan çıkaramayacağını anlayan İmparator, Papa'dan yardım istemiştir. Alman, Fransız, İngilizlerden oluşan askerler harekete geçmiştir. Bizans ve Selçuklu Devleti arasındaki bu mücadele Türkler hücum ettikçe Bizans askerleri buldukları bölgeleri terk etmeye başlamışlardır. Bu durum ise Anadolu'nun Bizans'tan daha kolay bir şekilde temizlenmesine sebep olmuştur. Yani yapılan bu mücadeleler Türklerin Anadolu'da yalnız kalmalarına ve Anadolu'nun daha kolay bir şekilde Türkleşmesine olanak vermiştir (Gönçer, 1971: 15).

Türklerin Anadolu'ya geldikleri zamanlarda Anadolu sürekli olarak devam eden istilalar sebebiyle kötü bir hale gelmiş ve nüfus kaybetmiştir. Bütün köy ve kasabaları harabeye dönmüştür. Yaşamlarını daha sağlıklı bir şekilde yaşayabilmek için buldukları bölgelerin bakım ve tamirlerinin yapılması gerekiyordu fakat 1095 yılında başlayan Haçlı seferleri sebebiyle imar faaliyetleri gecikmiştir (Kafalı, 1998: 45).

2. SULTAN KILIÇARSLAN ve HAÇLI SEFERİ

Birinci Haçlı Seferi, Kılıçaslan'ın tekrardan kurup genişletmeye çalıştığı devletini sarsılmıştır. Başkent İznik dışında Ege ve Marmara kıyılarına kadar ulaşan topraklar kaybedilerek Türk halkı Orta Anadolu'ya çekilmek zorunda kalmıştır. Çünkü Bizans İmparatoru Batı Anadolu bölgelerini ele geçirmiştir. Kıyı şehirlerin ele geçirilmesinin ardından Bizans Orduları Lidya bölgesindeki Sardes (Manisa'nın Salihli ilçesine bağlıdır..) Alaşehir ve Denizli'yi de işgal etmişlerdir. Türkler ise Menderes vadisinden Bolvadin ve Akşehir'e çekilmişlerdir. Yani Selçuklu Devleti'nin batı sınırı Eskişehir-Antalya hattına kadar gerilemiştir (Demirkent, 2014: 37).

Godefroi de Boullion'un ordusu Palekanon (Maltepe)'yi terk ederek İzmit'e gitti ve orada üç gün bekleyerek Tankred'in emrindeki Bohemund ordusu ve Pierre l'Hermite ve askerlerinden geride kalanlarla birleşmiştir. Bohemund, İmparatorla ordunun işlerini karara bağlamak üzere birkaç gün daha İstanbul'da kalmıştır. Kuşatma aletleriyle küçük bir Bizans savunma birliği ordunun yanında bulunmuştur. Godefroi emin adımlar ile ilerleyerek, yolları açmak ve genişletmek için öncüler göndermiştir. Daha sonra arkalarından gelecek hacılara yolu göstermek için geçtikleri güzergâhta birçok ağaç diktirmiştir. Çünkü bu yol Hristiyan hacıların Kudüs'e gitmek için kullandıkları güzergahıdır (Runcıman, 2008: 136).

Haçlı ordusu, İzmit'teki karargâhlarını terk ederek Niksar'a gitmek üzere Ankara'ya doğru yola çıkmıştır. "Hacılar Yolu" adıyla bilinen İznik- Osmaneli- Gölpazarı- Nallıhan- Ayaş üzerinden Ankara'ya ulaşan yolu takip etmişlerdir. Bu yol Eskişehir ovası üzerindedir ve aşılması zor dağlar arasından geçmişlerdir. Bölgeyi tanımayan Haçlılar Bizans kumandanı Tzitas'ın kararlarına uymuşlardır (Kesik, 2003: 28). İmparator Dorylaion (Eskişehir)'de konakladıktan sonra Bolvadin'e saldırmak üzere görevlendirilmiştir. Bolvadin'e ulaştıklarında şehir yıkılmış, halkı ise Seyitgazi ve Sivrihisar'a gitmiştir. Kılıçarslan kalabalık düşman ordusu karşısında yıpranmadan Haçlı ordusunu açlık, susuzluk ile yok etme kararı almıştır. Kuyular kapatılıp derelerin karşısına okçular yerleştirilmiştir (Bayar, 1996: 106).

3. BİZANS İMPARATORUNUN BOLVADİN ÜZERİNE SALDIRISI

Bizans İmparatoru Aleksios Komnenos, Haçlı Seferleri sırasında Türklerin zayıflamaya başladığını düşünmesinden dolayı Anadolu'nun fethi için Jan Dokas komutasında bir orduyu karadan ve denizden İzmir'e doğru göndermiştir. Jan Dokas,

güçsüz halde olan Müslüman köylerine saldırmıştır. Menderes nehri boyunca ilerlemeye başlamış ve doğuya doğru sefere çıkmıştır. Türk uç kuvvetleri ise Dinar, Çul Ovası yolu ile Bolvadin'e kadar çekilmişlerdir. Sultanın kalabalık ordusu ile gelmesini kalede beklemişlerdir. Kalede bulunan askerlerin az olmasından dolayı Jan Dokas saldırılarda bulunmuştur. Uzun ve kanlı mücadelenin sonunda Bizans askerleri Bozkuş höyüğü önünde, Kırkpınar'da uzun süre kalmışlar ve Bolvadin Kalesi teslim olmuştur (Bayar, 1996:107). Bizans askerleri Bolvadin'den sonra Akşehir'e gelmişlerdir. 1102 de 260 bin kişiden oluşan Haçlı ordusu, Bizans İmparatoru Aleksios Komnenos'ın önderliğinde izledikleri yol güzergahı; Eskişehir-Bardakçı-Bolvadin- Akşehir ve Konya'dır. Polybotos (Bolvadin)'dan sonra yoldan ayrılarak Pisidia (Isparta ve Burdur bölgesindedir.)daki Antiokheia (Antakya) üzerine yiyecek bulmak için gitmiştir. Haçlılar buradan Akşehir üzerinden tekrar yola çıkarak Sultandağı'nı aşmışlardır. Yaz ayının şiddetli sıcağı zırhlı şövalyelere, atlara ve yayalara zor anlar yaşamalarına sebep olmuştur. Haçlı ordusu İkonion (Konya)'a kadar geldiğinde şehri terk edilmiş bir durumda olarak bulmuşlardır. Konya yakınlarında bulunan Ermeni kolonisinin tavsiyesi ile birlikler Ereğli üzerine doğru harekete geçmiştir. Haçlılar Ereğli'de Emir Hasan ve Danişment emirinin kumandasında bir Türk ordusuna rastlamışlardır Haçlı ordusunun bir bölümü Hasan Bey ile savaşmıştır. Mücadele sonunda Maraş üzerinden Antakya bölgesine dönerken Selçuklu sınırları Antakya- Eskişehir'e kadar gerilemiştir. Danişment Gazi tarafından Haçlıların Antakya prensi Bohemond'un esir alınması üzerine sefere hazırlanan Haçlı ordusu Amasya yakınlarında, diğer Haçlı ordusu ise Konya-Ereğli civarında Kılıç Arslan tarafından yok edilmiştir (Kafesoğlu, 1972: 91).

Haçlı ordusuna karşı kazanılan bu başarılar Türkleri Anadolu'dan atmayı hedefleyen Haçlı hareketini durdurmuştur. İstanbul'dan Suriye'ye giden yol hem Bizans hem de Batı bölgesi Haçlı ordularına kapanmıştır. Dânişmentli Gümüştengin'in Malatya'yı ele geçirmesi Kılıçarslan'ı endişelendirmiştir. Ancak Dânişmentlilerle mücadeleye girmeden önce Bohemund'un Niksar'da hapiste bulunmasından faydalanarak Antakya üzerine yürümeye karar vermiştir. Halep Meliki Rıdvân ile anlaşıp yaz aylarında harekete geçen Kılıçarslan Maraş yakınlarına geldiği sırada Gümüştengin'in para karşılığında Bohemund'u serbest bıraktığını öğrenince seferi yarıda kesip Gümüştengin'in üzerine gitmiş ve Dânişmentli ordusunu yenilgiye uğratmıştır. Bohemund'un serbest bırakılması, hem Antakya seferinden sonuç alınamamasına hem de iki Türk hükümdarının arasının bozulmasına sebep olmuştur. Ayrıca Bohemund'un Antakya'ya dönüşüyle cesaretlenen Haçlılar yeniden Halep bölgesine saldırılar düzenlemeye başlamış ve Gümüştengin'in ölümünden sonra Kılıçarslan iki aydan fazla süren kuşatmanın ardından Malatya'yı 1106 yılında ele geçirmiştir. Bu başarı ona hem rakibi Dânişmentliler'in nüfuzunu kırma, hem de sınırlarını Güneydoğu Anadolu'ya doğru genişletme imkânı sağlamıştır. Bizanslılar, bu sıralarda Balkanlar'da yeniden Normanlar'la mücadele halinde olduğundan dolayı batı sınırı da güvenlik altına alınmıştır. Bu durumu değerlendirip doğuya yönelen Kılıçarslan'ı bölgede bulunan Büyük Selçuklu Devleti'nin beyleri sevinç ile karşılamıştır. Bölgedeki bütün beyler Sultan Kılıçarslan'a bağlılıklarını bildirip, kendisiyle birlikte Haçlı Ordusuna karşı mücadele edeceklerini ifade etmişlerdir. Kılıçarslan 1106 yılında Urfa'yı kuşatmıştır. Bu sırada Musul Valisinin Harran'daki adamları şehirlerini teslim etmek üzere kendisini çağırışlardır. Kuşatmayı kaldıran Kılıçarslan Harran'a gidip şehri teslim almıştır. Fakat Harran'da bulunduğu zaman dilimi içerisinde rahatsızlanan Kılıçarslan kısa bir süre

için Malatya'ya geri dönmüştür. Bu arada Büyük Selçuklu Sultanı Muhammed Tapar, Kılıçarslan'ın Güneydoğu Anadolu'daki ilerlemesinin sadece Haçlı Ordusuna karşı olmadığını, onun dedesi Kutalmış'tan beri süregelen Büyük Selçuklu tahtını ele geçirme çabası içinde bulunduğunu fark etmiştir. Musul Valisi de Kılıçarslan'la anlaşma içinde olduğunu düşünerek, Diyarbakır ve Musul'un yönetimini Çavlı'ya verip Musul valisinden kurtulmak istemiştir. Çavlı yapılan savaşta Musul valisini yenmiş, fakat Musul halkı şehri Çavlı'ya vermek istememiştir. Kılıçarslan'a haber gönderip Musul'a gelmesini ve yönetimi ele almasını söylemişlerdir. Kılıçarslan da hemen Malatya'dan Musul'a doğru yola çıkmış ve bölge halkı tarafından karşılanarak şehire girmiştir. İlk olarak Sultan Muhammed Tapar adına okunan hutbeyi kendi adına okutmuştur (Demirkent, 2002: 397).

4. BOLVADİN BÖLGESİNDE YAPILAN SAVAŞ

Halep Meliki Kılıçarslan'a karşı Çavlı ile birleşerek Kılıçarslan'ın hâkimiyetini kabul etmiş olan Rahbe'yi ele geçirmiştir. Bunu haber alan Kılıçarslan, Çavlı üzerine yürümeye karar vermiştir. Habur suyu kenarında savaşa karar veren Kılıçarslan'ın yanındaki beyler Çavlı'nın askerlerinin çok olduğunu anlayınca geri çekilmişlerdir. Kılıçarslan'ın kuvvetinin iyice azalmasından yararlanan Çavlı hemen saldırıyı başlatmıştır (Demirkent, 2002: 398). Kılıçarslan esir düşmemek için Habur ırmağını geçmeye karar vermiştir. Fakat zırhlı olduğu için atıyla birlikte ırmağı geçemeyip suda boğulmuştur ve yerine oğlu Melikşah geçmiştir. Sultan Melikşah, babasının kaldığı yerden mücadele için devam etmiştir. Aleksios Komnenos'un şehirleri ve kaleleri tamir etmeye çalışması üzerine Melikşah bu duruma engel olarak Bizans üzerine akıncılar göndermiştir. İmparator Aleksios Komnenos ise paralı askerlerden oluşan ordusu ile Konya üzerine bir sefere çıkmaya karar vermiştir. İmparator, ordusu ile Anadolu içlerine doğru ilerlemeye başlayınca

Selçuklular Anadolu'nun bütün tarla ve ovalarını yakmıştır (Kesik, 2004: 57).

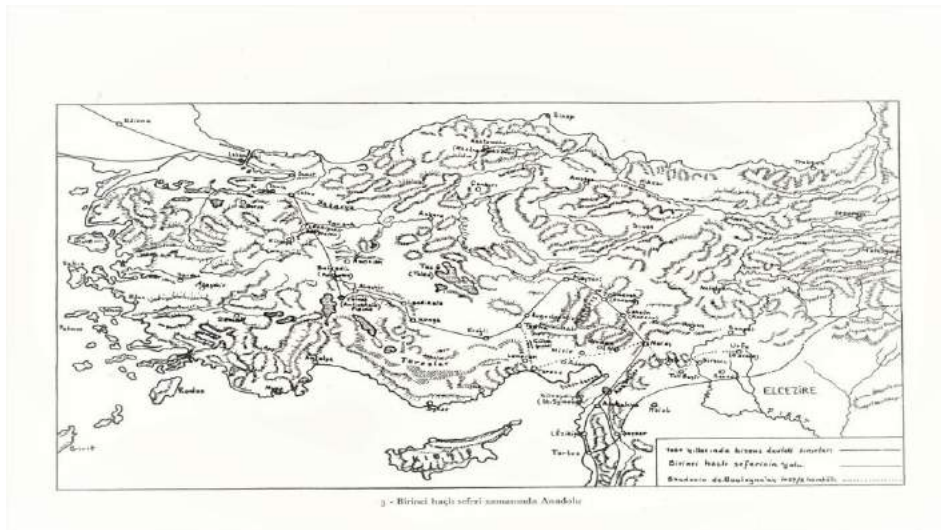
Aleksios Komnenos, Konya'ya kadar gidip Selçuklu Devleti'ni ortadan kaldırmayı planlamaktaydı. Bizans ordusu Eskişehir, Santabaris (Kulapa; Eskişehir ile Akşehir arasına kalan bölgedir.) oradan Han- Bayat yolu üzerinden Bolvadin'e ulaştığında Emir Memkükle'in saldırısı ile karşılaşmıştır. Emir Memkükle düşmanı Eskişehir üzerine hareket etmesini engelleyerek Bolvadin ovasında yok etmek istemekteydi. Kemer kaya üzerinde Bedrem Ovası civarında düşmanın karşısına çıkmıştır. İki taraf arasında gerçekteşen mücadelede akşam saatlerinde Türkler Emirdağ civarına çekilmişlerdir. Ertesi sabah Sultan Melikşah'ın askerleri de Emir Memkükle'e katıldıysa da herhangi bir sonuç alınamamıştır (Bayar, 1996:108).

Bizans ordusundan kaçararak Sultan Melikşah'a sığınan bir asker, düşman ile gece mücadele edilmesini önermiştir fakat bu durumdan sonuç alınamamıştır. İmparator çekilmek istemiş fakat Emir Memkükle Emirdağ'da olduğu için İstanbul yolunu kapatmış bulunuyordu. Bunun üzerine Bizans ordusu ise yönünü Batıya doğru çevirmiştir. Bu durumu gören Sultan, barış istemeye karar vermiş ve Avgustopolis (Sülümenli) ile Arkoenüs (Afyonkarahisar) arasında ordugah kuran imparatora elçiler göndermiştir. Sultan'ın barış istemek için İmparator'un yanına gitmesini hoş karşılamayan Türkmenler Melikşah'ın kardeşi Mesud'u sultan ilan ettiler. Bolvadin Savaşında Sultan'ın çekildiği dağ (Sultandağı), Emir'in çekildiği dağ (Emirdağ) olarak adlandırılmıştır (Gönçer, 1971: 243). Bizans İmparatoru ile Emir Memkükle arasında elçiler yolu ile barış görüşmeleri yapılmıştır. 1116 yılında yapılan bu görüşmeler sonucunda Bolvadin Anlaşması imzalanmıştır. Bu anlaşma sayesinde Batı Anadolu'nun fethi ve Anadolu'nun Türkleşmesinde önemli bir gelişme olmuştur (Bayar, 1996: 109).

İmparator Aleksios, Bolvadin'den sonra Konya bölgesine gitmek için hazırlıklara başlamıştır. Fakat Danişmendliler İmparatorun Konya üzerine geldiğini duyunca hazırlıklara başlamış ve Türkler ile yapılan mücadelenin sonucunda İmparator, Akşehir zerinden Konya bölgesine ulaşmıştır. Mücadelelerin sonucunda Selçuklu ordusu geri çekilme kararı almıştır. Melikşah, kumandanları ile fikir alışverişi yaptıktan sonra İmparator Aleksios'a barış istediğini bildirmiştir ve iki ordu arasında antlaşma imzalanmıştır (Kesik, 2003: 29-31).

Birinci Haçlı Seferi Sırasında Anadolu ve Bolvadin zerinden Geçen Yol Gzergahu

Kaynak: Runcıman, 1998: 450

5. İKİNCİ ve ÜÇÜNCÜ HAÇLI SEFERLERİ

Musul Atabeyi I. İmameddin Zengi'nin 1144 yılında Urfa'yı ele geçirerek, Urfa Kontluğu'na son vermesi ile Haçlılar Avrupa'dan yardım isteğinde bulunmuşlardır. Alman İmparatoru, III. Konrad ve Fransız Kralı VII. Lois, ordularının başına geçerek İkinci Haçlı seferini başlatmışlardır .

Alman İmparator Konrad, Tükler ile gerçekleştirdiği mücadelesinde yenilgiye uğramıştır. Fransızlar bu haberi duyunca Alman komutanlar ile görüşerek ordularını birleştirmeye karar vermişlerdir. İki ordu birlikte hareket ederek Alaşehir- Denizli üzerinden Antakya'ya gitmeye karar vermişler ve kıyı şeridini takip etmişlerdir. Böylece Edremit'e doğru harekete geçmişlerdir. şiddetli yağmurlar karşısında maddi açıdan zarara uğramışlardır. Bu şartlar altında yollarına devam eden Haçlı ordusu Pergamo (Bergama) ve Smyrna (İzmir)'yi geçtikten sonra Ephesos (Efes)'a varmışlardır. Yıpranmış halde olan Alman Kralı Konrad, Efes'ten İstanbul'a geri dönmüştür (Altan, 2003: 77- 79).

Birinci Haçlı Seferi sonucu Haçlı ordusunun eline geçen Kudüs bölgesini Üçüncü Haçlı seferi sonucunda Selahattin Eyyubi geri almıştır. Kudüs'ün tekrardan Müslümanların eline geçmesi Avrupa'ya büyük bir ses getirmiştir. Bunun üzerine Frederik Barbaros büyük bir ordu ile İstanbul'a gitmiştir. Haçlı ordusu bu sefer yol güzergahı olarak güneyden inip Denizli'den Konya üzerine ilerlemeye karar vermişlerdir. İmparator, Dinar'dan Bolvadin'e gelmiştir. Konya bölgesine doğru yaklaşan İmparator'a karşı Selçuklu orduları saldırıda bulundularsa da Bizans ordusu Silifke'ye kadar gitmiştir. Fransa Kralı ile İngiltere Kralı, Akdeniz yolu ile Akka (İsrail'in kuzeybatısında liman kentidir) 'ya ulaşmışlardır. Fakat Kudüs 'ü tekrar kendi hakimiyetlerine almak için çaba gösteren Haçlı ordusu, Selahattin Eyyubi'nin başarıları doğrultusunda Kudüs'ü tekrar ele geçirmeyi başaramamış ve ülkelerine geri dönmüşlerdir (Bayar, 1996: 110).

SONUÇ

Birinci Haçlı Seferi sonucu başarısız olan Türkler, İç Anadolu bölgesine kadar çekilerek Haçlı ordusunun verdiği zararları onarmaya başlamışlar ve siyasi güçlerini tekrar canlandırmak için çalışmışlardır. Haçlı ordusu askeri ve siyasi bakımdan güçsüzleşen Türk ordusu üzerine yürümeye başlaması ile kavşak noktası olan Afyon- Bolvadin bölgesinde Türkler yok edilmeye çalışıldıysa da başarılı olamamışlardır. Bu sebepten dolayı Haçlı askerleri yeni bir yol güzergâhı kullanmak durumunda kalmışlardır.

Bolvadin aynı zamanda Kudüs'e giden hacıların konaklama yeri olduğundan dolayı Bizans için önemli bir yol güzergâhıdır. Bolvadin aynı zamanda kültürel ve ticari bir yerleşim yeridir. Bu sebeple sık sık Bizans ile Türkler arasında mücadeleye sebep olmuştur ve Bizans tarafından askeri merkez olarak kullanılmıştır. Gerçekleştirilen başarılar sonucunda Anadolu, Selçuklu sultanlarının fetihleri, azim ve heyecanı ile bağımsız bir devlet olarak varlığını sürdürmüştür.

Malazgirt Zaferine kadar yapılan mücadelelerde yurt bulma bilinci hakim iken Zaferden sonra ise Anadolu bölgesine yerleşmek için çaba gösterilmiştir. Haçlı Seferleri Türk milletinin Anadolu'daki varlığının bir dönüm noktası olmuştur. Anadolu, Suriye ve Filistin bölgesindeki Hristiyanlar, Haçlıların kendilerini bağımsızlıklarını kazandıracaklarına inanmışlardır. Fakat sonrasında gerçekleşen başarısızlıklar sonucunda birçok şövalyenin hayatını kaybetmesi ile feodalite rejimi zayıflamaya başlamış ve krallıklar güçlenmeye başlamıştır. Bizans'ın artık Anadolu'yu ele geçirme ümidi kalmamıştır.

Anadolu bölgesinde ele geçirilen yerlere Türkmenler yerleştirilmiş ve bölge, şehir isimleri değiştirilerek buldukları yerlere Türk kültürünün yayılması sağlanmıştır.

KAYNAKÇA

Kitaplar:

Afyon İl Yıllığı (1967). Afyon: Afyon Valiliği Yayınları.

Altan, E. (2003). II. Haçlı Seferi (1147-1148). Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Balık, İ. (2011). Ortaçağ Medeniyeti ve Tarihi. Ankara: Gazi Yayınları

Bayar, M. (1996). Anadolu'nun En Eski Şehirlerinden Bolvadin'in Tarihi. Ankara.

Demirkent, I. (2014). Türkiye Selçuklu Hükümdarı I. Kılıçarslan. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Gönçer, S. (1971). Afyon İli Tarihi, Afyon.

Kafalı, M. (1998). Anadolu'nun Fethi ve Türkleşmesi. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı Yayınları.

Kafesoğlu, İ. (1972). Selçuklu Tarihi. İstanbul: Başbakanlık Kültür Müsteşarlığı Yayınları.

Kesik, M. (2003). Türkiye Selçuklu Devleti Tarihi Sultan I. Mesud Dönemi (1116-1155), Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Runcıman, S. (1998). Haçlı Seferleri Tarihi. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Sevim A. Yücel Y. (1989). Türkiye Tarihi Fetih, Selçuklu ve Beylikler Dönemi. Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Yayınları.

Makaleler:

Demirkent, I. (2002). **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi** "I. Kılıçarslan", Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi Yayınları. 396- 399.

Karazeybek, M. (2004). **Anadolu'nun Kilidi Afyon** "Selçuklu ve Beylikler Döneminde Afyonkarahisar". Afyon: Afyon Valiliği Yayınları. 63- 72.

Kesik, M. (2004). **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**. "Melikşah". Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi Yayınları.54- 57.

Sevim, A. (1993). **Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi**, "Dandanakan Savaşı". Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi Yayınları. 456- 457.

ATATÜRK DÖNEMİ İÇ İSKÂN SİYASETİ, BOLVADİN'DE İÇ İSKÂN FAALİYETLERİ (1923-1938)

Gülden YÜREKTÜRK¹

ÖZET

Anadolu tarihinin en eski dönemlerinden, günümüze uzanan süreçte gerçekleşen göçler ve uygulanan iskân politikaları çok yönlü yer değiştirme hareketleridir. Türkiye Cumhuriyeti'nin yaşadığı toplumsal değişme süreci içinde ise, değişmeyi ve gelişmeyi belirleyen etkenlerin en başında göç ve iskân olgusunun geldiğini iddia etmek mümkündür. Bu durum bir anlamda ulus devleti yaratan ve varlığını devamlı kılan unsurlardan biridir.

XX. yüzyılın en önemli ve kapsamlı göç hareketlerinden biri şüphesiz Türk-Yunan Nüfus Mübadelesi ile karşımıza çıkmakta ve mübadele sürecini, genç Cumhuriyet'in demografik yapılanması olarak ifade edebileceğimiz iç iskân siyaseti takip etmektedir. 1925 yılı sonlarında nüfus mübadelesi süreci tamamlanmadan 1940 yılına uzanan bir iç iskân hareketi başlamıştır. Göçebe vaziyette yaşayan grup ve aşiretler, buldukları yerlerde geçimlerini sağlayamayanlar, güvenlik sebebiyle yer değiştirmesi uygun görülen gruplar ve şark mültecileri bu dönemde iç iskânın temel unsurları olmuş, bu nüfusun iskânı Atatürk dönemi hükümetlerini meşgul etmiştir.

Anadolu'nun en eski şehirlerinden olan Bolvadin de iç iskân siyasetinin uygulandığı yerleşimlerden biridir. Anadolu'nun

¹ Öğr. Gör., Afyon Kocatepe Üniversitesi, Rektörlük, Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Bölüm Başkanlığı, gsongun@aku.edu.tr

Türkleşmesinde önemli bir yere sahip olan şehir, Türk boylarının iskânından, Selçuklular'a, Osmanlı Devleti'ne ve 93 Harbi'ne kadar sürekli göç ve iskân siyasetlerine konu olmuştur. Bolvadin'de 1926 yılına kadar mübadil, gayrı mübadil ve mülteci olarak 30 nüfustan bahsedilirken, 1928 yılında Kıpti Müslümanların iskânı ve 1938-1940 yıllarında Doğu Anadolu'dan gelen göçmenlerin iskânı gerçekleşmiştir. Bu bağlamda Atatürk dönemi iç iskân siyaseti Bolvadin şehri çerçevesinde çeşitli boyutlarıyla ele alınacaktır.

Anahtar Kelimeler: Göç, İskân, Göçmen, Afyonkarahisar, Bolvadin

**THE POLICY OF INNER HOUSING IN THE PERIOD OF
ATATURK; THE INNER HOUSING ACTIVITIES IN BOLVADIN
(1923-1938)**

ABSTRACT

The migrations of Anatolian History occurring from the oldest period to nowadays and followed housing policies are versatile moving actions. In the process of changing, it is possible to claim that the terms of migration and housing are foremost factors determining changing and improving. This situation is one of the components creating nation state and following its presence.

One of the the most comprehensive migration movements is certainly Turkish-Greek exchange of populations and the inner housing policy that we can determine as the demographic structuring of young Republic follows the exchange process. From the end of the 1925 to 1940 before exchange of populations completed, an inner housing movement started. The groups and tribes living as immigrants, people who can't make a living, the groups approved of moving due to the security and eastern refugees were main factors and housing of the population occupied the governments of the period of Atatürk.

Bolvadin, one of the oldest cities of Anatolia, has been one of the settlements approved inner housing. The city that has important role in making Anatolia Turkish has been constantly the theme of the migration and housing policies from the housing of Turkish tribes to

the Seljuks, Ottoman Empire and 93 War. While in Bolvadin, 30 populations have been told as exchangee, other than exchangee and refugee until 1926, in 1928 the housing of Copt Muslims and the housing of the immigrants coming from Eastern Anatolia occurred. In this sense, inner housing policy of the period of Atatürk as part of the city of Bolvadin will be variously discussed.

Keywords: *Migration, Housing, Immigrant, Afyonkarahisar, Bolvadin*

GİRİŞ

Göç ve İskân

Osmanlı'dan, Cumhuriyet'e uzanan tarihsel süreçte Anadolu coğrafyası için "Göç ve İskân" kavramları birlikte değerlendirilmektedir. Sosyal ve beşeri bilimlerin pek çok alanında farklı boyutlarıyla ele alınabilecek bu iki kavram, gerek Osmanlı tarihi boyunca gerekse Cumhuriyet'in ilk yıllarından günümüze tarih biliminin önem arz eden konuları olarak karşımıza çıkmaktadır.

Göç; en geniş tanımıyla, şahısların hayatının tamamını ya da bir bölümünü geçirmek üzere tamamen yahut geçici bir süre için bir iskân ünitesinden diğere geçmek kaydıyla yaptıkları coğrafi yer değıştirme hareketidir. (İpek, 1999: 1) Temelinde daha iyi olana, refaha ulaşma kaygısı vardır. Göç sadece yaşanan yerin değıil, alışılan kültürün de değışmesi anlamına gelir. İskân ise; beşeri bir yerleşmeyi ifade eder. Basit bir ifadeyle göç sürecini takiben gerçekleşen yerleşme ya da yerleştirilme süreci bir iskân faaliyetidir. İskân; sakin kılma, oturtma, ev sahibi etme ve yerleştirme gibi anlamlara gelmektedir. (Devellioğlu, 2001: 451) İskân, devletlerin ekonomik ve idari meseleleri ile ilgili olması yanında, toplumu da büyük oranda alakadar eder. Çeşitli milletlere mensup gruplardan oluşan toplumlarda merkezi idarenin kuvveti takip edeceği planlı bir iskân politikasına bağılıdır. (Halaçoğlu,1997:1) Devletin gücü, kurulması, yıkılması, savaş kaybetmesi yahut kazanması gibi siyasi dönüşümler uygulanan ve uygulanacak iskân politikalarının işleyişini de etkilemektedir.

Türkler, 18. yüzyıl sonlarına doğru göçmen sorunu ile tanışmışlar, bu yüzyılda Kafkasya'dan gelen göçmenleri, 19. yüzyıl da Balkanlar'dan gelen muhacirler takip etmiştir. Muhacirlik Osmanlı'da, devlet gücüne bağılı olarak, genişleme

devirlerinde ele geçirilen topraklara yürüyüp yayılmış ancak gerileme döneminde bu nüfus içe doğru yönelmiştir. Genişleme devrinin muhaceret ve iskn geri dönüş devrinin muhaceret ve isknna benzememektedir. Genişleme dönemi muhacirleri daima en elverişli şartlar içinde, zapt edilen verimli topraklarda iskn olunmuşlardır. Devletin gerileme dönemi muhacirliği doğal olarak elverişsiz şartlar içerisinde şekillenmiştir. (Sarı, 2011: 8)

Anadolu'yu 19. yüzyıldan itibaren yeniden glerin merkezi durumuna getiren aslında Avrupa'nın Osmanlı Devleti üzerinde uyguladığı son dönem siyasetidir. 93 Harbi ve takip eden süreçte Balkan Savaşları, Anadolu'yu yeniden bir g merkezi haline getirmiş, bu süreç Türk-Yunan Nüfus Mübadelesi ile devam etmiştir. Balkan Savaşı ile başlayan, I. Dünya Savaşı ile devam eden ve Mill Mücadele ile sonuçlanan bu devre, büyük bir kaos dönemidir. Bu on yılda, Anadolu'nun nüfusu 17.5 milyondan 12 milyona düşmüş, %30'a yakın bir nüfus kaybı yaşamıştır. Bu kaybın %20'si ölümlerden, %10'u ise zorunlu yer değiştirme ve glerden kaynaklanmıştır. (Tekeli,1990: 59) Nüfusun bu denli düşüş göstermesi, sosyal, kültürel, ekonomik, siyasi ve askeri alanlarda olumsuz etkiler doğurmaya başlamış, yeni devletin teşkilatlanması ve ulus devlet oluşumu evresinde daha sistematik iskn politikalarına ihtiyaç duyulmuştur. Bu nedenle, ekonomik ve sosyal plnlamalarda arzu edilen amaçlara ulaşabilmek için, nüfusu artırmaya yönelik önlemlerin alındığı bilinmektedir. Aslında bütün bu niyet ve çabalar, Türklerin kendisine yönelik siyasal, ideolojik ve asker saldırıları gğsleyebilmeleri ve millet olma sürecini pekiştirerek sürdürebilmeleri için hayat bir önem taşıyordu. (Arı,1992:410) Bu bağlamda 20. yüzyıldan itibaren Atatürk ve tek parti dönemi hükümetleri döneminde uygulanan iskn politikalarının daha düzenli ve planlı olduğunu görmekteyiz.

1. ATATÜRK DÖNEMİ İÇ İSKÂN FAALİYETLERİ

Osmanlı Devleti'nin dağılma sürecinde Balkanlar'da ulus devletler ortaya çıkmış, I. Dünya Savaşı'nın sona ermesi ile birlikte de Osmanlı Devleti yıkılmıştır. 1919-1922 yılları arasında gerçekleşen Milli Mücadele ve zafer yeni ve bağımsız Türk Devleti'nin temellerini atmış, 1923'de kurulan genç Türkiye Cumhuriyeti ulus-devlet fikri üzerine inşa edilmiştir. Bu bağlamda Atatürk döneminde izlenen iskân siyaseti de her şeyden önce genç Cumhuriyet'in ulus-devlet temelleri üzerinde yükseltilmesi temeline dayanmaktadır. 1923-1938 yılları aralığında uygulanan iskân politikasının iki hedefi olduğu söylenebilir. İlki, Türk kültürünü güçlendirerek, Türk kimlikli nüfusu arttırmak, ikincisi; ekonomik, sosyal ve askeri bakımdan memlekette nüfusun dağılış şeklini değiştirmektir. (Sarı, 2011:266) Bunun için ise, topraksız veya az topraklı çiftçileri daha verimli topraklara yerleştirmek, köylerin yerlerini verimlilik amacıyla taşımak, aşiretleri merkezi hükümete bağlı kılmak, asayişi sağlamak, güvenlik amaçlı boş kalması gereken yerleri boşaltmak gibi önlemler sıralanabilir.

Atatürk dönemi iç iskân faaliyetlerini sadece iç göç olarak algılamak doğru değildir. Devlet bu dönemi yukarıda bahsi geçen gerekçeler ve çıkarılan iskân kanunları ile kontrol altına almış, bir çeşit yeniden yerleştirme süreci uygulamıştır. Buradan hareketle nüfus mübadelesi sürecini de iç iskâna dâhil ederek yeniden yerleştirme çerçevesinde ele almak uygun olacaktır.

1.1.1923-1927 Dönemi (Nüfus Mübadelesi)

Milli Mücadele dönemi sonunda Yunan ordusu çekilirken Batı Anadolu Rumları da bölgeyi hızla terk etmeye başlamışlar, 9 Eylül 1922'den Mudanya Ateşkes Antlaşması'na kadar geçen kısa zaman diliminde yaklaşık 1.000.000 Osmanlı Rum'u Anadolu'dan ayrılmıştır. Batı Anadolu'daki diğer Rumlar ise

önceden gidenlerin de dâhil edilmesiyle 30 Ocak 1923 tarihinde Lozan Barış Antlaşması'nın ek protokolü olarak imzalanan Türk-Yunan Nüfus Mübadelesi 'ne İlişkin Sözleşme ve Protokol Kararı gereği Yunanistan'daki Türk halkıyla karşılıklı mübadele edilmeye başlanmıştır. (BCA, 272.00.12/40.40.3) Türk topraklarında yerleşmiş Rum Ortodoks dininden Türk uyruklarıyla, Yunan topraklarında yerleşmiş Müslüman dininden Yunan uyruklarının,1 Mayıs 1923 tarihinden başlayarak zorunlu mübadelesini öngören 30 Ocak 1923 tarihli sözleşmenin 1.maddesi "Bu kimselerden hiçbiri, Türk hükümetinin izni olmadıkça Türkiye'ye ya da Yunan hükümetinin izni olmadan Yunanistan'a dönerek orada yerleşmeyecektir" hükmünü içermektedir.(Meray, 1969: 17-22)

Göç süreci başlarken en önemli hususlardan biri de Türkiye'ye getirilmek üzere bekleyenlerin yola çıkmadan önce Yunanistan'daki mallarının kayıtlarını yaptırımları gerekliliğiydi. Karma Komisyon'a bağlı ara komisyonlarca dört nüsha düzenlenecek ve resmi olarak onaylanıp mühürlenecek olan mal bildirim beyannameleri, göçmenlerin Türkiye'ye getirmeleri gereken en değerli belge niteliğini taşıyordu. (Arı, 2009: 72) Çünkü göçmenlere Türkiye'de verilecek mal ve arazinin değeri, getirdikleri mal bildirim beyannamelerine göre belirlenecekti. Bir göçmen ailesinin elindeki belgeler genellikle, aile kimlik belgesi, aşı belgesi ve tasfiye talepname si de dediğimiz mal bildirim beyannameleri idi. Bu noktada sevk ve iskân işlerinin düzen içinde yürütülmesi hayati önem arz etmektedir. Milli Mücadele sonrasında iskân ile alakalı aksaklıkların giderilmesi için bakanlıklar arasında uzayıp giden yazışmalar olmuş ve donanımlı, teşkilatlanmış bir üst kurulun olmayışı ciddi bir zaman kaybına yol açmıştır. Aksaklıkları ortadan kaldırmak ve mağduriyetleri gidermek adına atılan ilk ciddi adım göç ve iskân işlerini yürütmek üzere 13 Ekim 1923

tarikh ve 352 sayılı yasa ile Mübadele İmar ve İskân Vekâleti kurulmasıdır. Hemen ardından çıkan “Mübadele İmar ve İskân Kanunu” ile kurulan Mübadele, İmar ve İskân Vekâleti mübadil, muhacir, mülteci ve evsizlerin sevk ve iskân işlerini yürütmek için olağanüstü yetkilerle donatılmıştır. (*Düstur*, Üçüncü Tertip, c. 5: 407)

Diğer taraftan henüz vekâlet kurulmadan 17 Temmuz 1923 tarihinde İcra Vekilleri Heyeti'nin çıkarmış olduğu bir kararname ile göç ve iskânı öngörülen mübadillerin gelecekleri yer, sevk olunacakları bölgeler ve iaşeleri gibi konular karar bağlanmış ve Anadolu 8 iskân bölgesine ayrılmıştır. (İskân Tarihçesi,1932: 17) Vekâletin kurulması ile yeni bir düzenleme daha yapılarak iskân bölgeleri 10'a çıkarılmıştır. (Arı, 2009: 53) 11 Aralık 1924 tarihinde vekâlet kaldırılmış, yerine İskân Genel Müdürlüğü kurulmuştur ve İçişleri Bakanlığı'na bağlanmıştır. (*Düstur*, Üçüncü Tertip, c. 6: 37-38) iskân işlerinin İçişleri Bakanlığı'na devrini müteakip, uygulamada çeşitli hatalar yapıldığı gerekçesi ile 14 Ocak 1925 tarihinde 2040 numaralı tamim ile mübadeleye tabi muhacirler ile alakalı hükümler yeniden düzenlenmiştir. (İskân Tarihçesi,1932,53)

Nüfus mübadelesi TBMM'de de uzun tartışmalara yol açmış, milletvekilleri konuyla ilgili çekincelerini dile getirmişlerdir. Mübadele İmar ve İskân Vekili de olan İzmir milletvekili Mustafa Necati Bey meclisin 21 Ağustos 1923 tarihli oturumunda mübadele sözleşmesinin adil koşullarda yapılmadığını öne sürmüş, Türk ordusuna karşı düşmanla işbirliği yapanlarla, Yunanistan'da yaşayan masum Müslümanların aynı koşullarda değerlendirilmesini eleştirmiştir. (TBMM. ZC., D: 2, c. 1: 248) İsmet Paşa ise Yunanistan'dan gelen Müslümanların zulüm görmekten kurtarılmış olduklarını aynı zamanda da “Anadolu vatan-ı aslisinin yeknesak bir vatan olma”

özelliğine kavuşacağını söyleyerek mübadele sözleşmesini savunmuştur. (TBMM. ZC., D: 2, c. 1: 279).

Ancak kanunların yapılması ve sevk yapılmasını sağlamakla sorun çözülmüyor, bilakis yeni başlıyordu. Kaldı ki sevk sürecinde gelen Türklerin yol güzergâhındaki güvenliğini ve çeşitli ihtiyaçlarını karşılamak da başlı başına bir işti. Savaştan henüz çıkmış, yakılıp yıkılmış bir Ege coğrafyası, mali imkânları yok denecek kadar az genç bir devlet ve bu ortamda yapılmaya çalışılan bir iskân oldukça zor koşullarda gerçekleştirilmeye çalışılıyordu. Sosyal ve ekonomik sorunlar iç içe geçmiş bir şekilde devletin karşısına çıkmaktaydı. Sağlıklı bir iskânın yapılabilmesi her şeyden önce göçmenlerin doğru şekilde istihdam edilip kısa zamanda üretici konuma geçmelerine bağlıydı. Zira göçmenlerin yerleştikleri yerlerde geçimlerini sağlayamama ihtimalleri yeni bir iç göç dalgası başlatabilirdi.

“1921-1929 seneleri bütçelerinden iskâna toplam 28.018.352 lira tahsis edilmiş olup bununun 16.871.876 lirası sarf edilmiştir. Bu tarihler arasında Türkiye’de 499.239 mübadil, 172.312 harikzade, 35.936 mülteci, 18.430 yerli ahali, 2.774 doğudan batıya nakil olunanlar iskâna tabi tutulmuşlardır. Aynı dönemde adiyen iskân olunanlara 88.700 hane,5.000.000 dönüm arazi, bağ ve bahçe, 4.300.000 adet zeytin, incir ve sair meyve ağacı,7.618.000 kilo tohumluk zahire, 27.501 adet pulluk, 41.253 adet muhtelif türden zirai alet,12 adet traktör, 19.070 kilo kükürt ve göztaşı, 22.994 res çift hayvanı ile 15.238 lira sermaye dağıtılmıştır.” (İpek,2000:171)

Genç Cumhuriyet’in iskân konusundaki ilk ciddi sınavı olan Türk-Yunan Nüfus Mübadelesi süreci bu koşullar altında şekillenmiş ve uygulanmaya başlanmıştır. Resmi hükümler gereği olarak 1930 yılına kadar aralıklarla devam eden süreç, bu tarihte taraflar arasında yapılan anlaşma ile sonuçlandırılmıştır. Özellikle 1926 yılından sonra iskân konusu daha ciddi olarak ele

alınmaya başlanmış, kanunlarla desteklenmiş ve sürekli güncellenmiştir.

1.2. 1926-1938 Dönemi

Genç Cumhuriyet'in kapsamlı ilk iskân kanunu 31 Mayıs 1926 tarihinde kabul edilen 885 numaralı kanundur. (İskân Tarihçesi, 1932: 76) Bu kanun, devletin muhacirleri iskân konusunda takip edeceği yolları çok açık ve kapsamlı bir şekilde ifade etmiştir. Dışarıdan geleceklerin iskânından doğabilecek zararlar göz önünde bulundurulmuş önemli kararlar alınmış, mecburu göç ve iltica olanlara kapılarını daima açık bulunduran Türkiye Cumhuriyeti bu defa göçmenlerin geçimlerini sağlamaları ve yerleştirilmeleri hususunda çeşitli tedbirler alma yoluna gitmiştir. Gerektiğinde şahıslara ait çiftliklerin bile satın alınması ve dağıtılması hususunda verilen müsaade bunun canlı bir kanıtıdır. Devletçe iltizam edilen seyyar aşiretlerle göçbelerin iskânı, yerleşim imkânı olmayan ve dağlık yerleşimi bulunan yerlerdeki halkın uygun merkezlerde toplanması ve refaha kavuşturulması gibi kararlar oldukça önemlidir. (İskân Tarihçesi,1932: 79-80)

Bu dönemde iç iskân faaliyetlerine yönelik ilk ciddi çalışma olan 1 Ağustos 1926 tarihli iskân muhtırasına göre ise; memleket dâhilindeki; seyyar aşiretlerle bütün göçbelerin, sıhî durum sebebiyle nakilleri icap eden köylülerin, dağlık ve ormanlık yerlerde ulaşım vasıtasından mahrum olan köylülerin, münasip ve müsait yerlere iskânı, haneleri çok dağlık olan bazı köylerin münasip merkezler etrafında toplanması, casusluklarından şüphelenilen kişilerin hudutlardan uzaklaştırılması gibi çalışmalar yapılacaktır. Yine aynı kanuna göre, Türk tabiiyetinde bulunan Çingeneler münasip yerlerde iskân ettirilirken, yabancı tabiiyetinde bulunan Çingeneler hudut haricine çıkarılacaktır. Buna göre göçebe Yörükler, Çingeneler, sınırlardaki kaçakçı unsurlar ve casuslar, iskânla ilgili metinlerde iskân edilip devlete

bağlanması ve denetim altına alınması gereken unsurlar olarak kabul ediliyordu. (Sarı,2011:271) Ayrıca memleket içerisinde göçebeliği kaldırmak, sıhhat veya geçim sebepleriyle bazı köy ve evleri başka yerlere götürmek, dağınık köyleri toplamak ve casusluklarından şüphe edilenleri memleketin iç kısımlarına almak lazım gelmekteydi. Daha sonra nüfusu yoğun olan yerlerden, nüfusu daha az yoğun olan yerlere göçmek isteyenlerin iskânı da buna dâhil edilmişti.

Bu dönemde aşiretlerin iskânına önem verilmiştir. *“Dağıtımı yapılanların miktarı 51.397 nüfuslu 44 adet Türk, 90.899 nüfuslu 48 adet Kürt ve 25.760 nüfuslu 6 adet Arap aşireti olmak üzere toplamda 168.056 nüfuslu 98 adet aşiret bulunmaktaydı. Bunların bir an evvel memleket içerisinde bilhassa boş olan yerlerde iskânları hem memleketin, hem de kendilerinin menfaati gereği ise de hükümet on yıl içerisinde daha çok mübadil ve muhacir işleriyle meşgul olduğundan, bu iş için önemli miktarda vakit ve para ayırmamıştır. Aşiretlerden yalnız 5.544 nüfuslu 1.260 aile iskân olunabilmiştir.”* (Sarı, 2011: 272)

Diğer taraftan doğu bölgelerindeki güvenlik sorunları ve Şeyh Sait İsyanı'nın bastırılması iç iskân faaliyetlerine yeni bir boyut daha kazandırmıştır. 1925 yılında isyanın bastırılmasını müteakip İçişleri Bakanlığı'nın emriyle ve askeri kıtaların harekâtı karşısında boşaltılan köylerdeki taşınır taşınmaz malların kayıtlarının doğru şekilde tutulması ve sahipsiz olanların hükümete nakil olunması hususunda bir emir yayınlamıştır. (BCA; 30.18.1.1/ 13.26.7.) Buna ek olarak 19 Haziran 1927 tarihinde çıkarılan 1097 numaralı kanun ile doğudan batıya nakledilecekler hakkındaki hükümler düzenlenmiştir. 1097 numaralı kanun daha ziyade doğu bölgelerindeki asayiş sorunları ve özellikle Şeyh Sait İsyanı'na katılmış, isyan ile alakası görülen ya da isyanlardan ötürü mağdur olmuş kişileri kapsıyordu.

Kanunun yapılış amacı, Cumhuriyet kanunlarını hakkıyla uygulamak ve Doğu illerinde köklü ıslahat icrasına yönelikti. Bu yüzden, zararlı bir unsur teşkil eden reisleri, halkı kandıran ve hükümete engel çıkarmaya çalışan zararlı kişileri buralardan uzaklaştırmak gerekiyordu. Bu sebeple hükümet, adı geçen kişi ve zümrelerin, ıslahat mıntikasında bulundukça, yenilik ve ilerleme uğrunda yapılacak girişimlerden olumlu bir netice çıkmayacağı düşüncesiyle 6 Aralık 1927 tarihindeki Meclis oturumunda bu kanunu kabul etmiştir. (TBMM. ZC. , D: 2, c. 33: 153) Kabul edilen kanuna göre; Batı vilâyetlerine nakil olunan kişilerden, Şeyh Sait Vakası ve bunu takip eden isyan vs. hadiseleri ile bilfiil alâkadar olmayan ve nakil olundukları mıntikalarda kötü hali görülmeyenler hakkında, bu kanun hükmümün kaldırılmasına İcra Vekilleri Heyeti yetkiliydi. (TBMM. ZC. , D: 3, c. 1: 85; İskân Tarihçesi, 1932: 82)

Hükümet ayrıca yeni düzenleme ve eklemeler yaparak 1927 yılında Umumi Müfettişlikler tesis etme yoluna gitti. İlki 1927'de kurulan ve sonradan sayıları dörde çıkan Umumi Müfettişlikler sahalarında minyatür devlet olarak çalışmaya başladılar. (Yüksel, 2010: 368) oldukça geniş yetkilerle donatılan müfettişliklere bağlı bölgelerdeki savcılara da diğer savcılardan daha geniş yetkiler tanıyordu.(Koçak, 2010:215-216) İleride bahsededeğimiz Dersim bölgesinde görev yapan 4.Umum Müfettişliği'nin de temelleri bu şekilde atılmış oldu.

1926 ve 1927 yıllarındaki kanun ve düzenlemelerdeki aksaklıkların giderilmesi amacıyla 3 Haziran 1933 tarihinde yeni bir çalışma daha gündeme gelmiş, nüfus yoğunluğunun dengelenmesi amacıyla nüfusu az olan yerlere gitmek isteyenlere çeşitli kolaylıklar da sağlanmıştı. Bu dönemde uygulanan iç iskân politikalarına bakıldığında ciddi bir kararlılık olduğu anlaşılmaktadır. 885 sayılı kanunun ardından 1934 tarihinde 2510 sayılı kanunun yürürlüğe girmesiyle iç iskân faaliyetleri daha

kararlı şekilde uygulanmaya başlanmış, devlet göçebe yaşam tarzına kesinlikle son vermeyi hedeflemiştir. 2510 sayılı kanun, yalnız dış muhacirlerin iskânı için değil, iç iskân için de hükümler getirmekteydi. İç iskân için getirilen hükümlerin arkasında 1925 Şeyh Sait, 1930 Ağrı ve 1937 Dersim'deki ayaklanmaların etkisi vardı. (Tekeli,1990: 63) Özellikle Tunceli vilâyetinde meydana gelen isyan v.b. olaylar neticesinde bir kısım halk buradan göç ettirilirken, aynı zamanda 1935 Aralık ayında burada yeni bir düzenlemeye daha gidilmiş ve burada bir kolordu komutanı ve vali idaresinde bir yönetim kurulmuştur. (*TBMM. ZC. , D: 5, c. 7: 175*) Bu kanunun uygulanması ve batıya göçlerin gerçekleşmesi safhasında yukarıda bahsettiğimiz Umumi Müfettişliklerin rolü büyük olmuştur.

1934 yılında hazırlanan bu kanunun uygulanmasıyla nüfus mıntıkları oluşturulmuş, hükümet çeşitli yardımlar yaparak onları toprağa bağlamaya çalışmış ve bunun yanında iskân işinin nasıl yapılacağı ve bundaki hedefler belirlenmişti. Çünkü bundan önce uygulanmış olan iskân faaliyetlerinde karşılaşılan olumsuzlukları bertaraf etmenin ancak geniş kapsamlı bir iskân kanunuyla mümkün olacağı anlaşılmıştı. 2510 sayılı kanunun uygulanması yönündeki çalışmaların en önemli kısmını hangi nüfusun nerelerde ve nasıl yerleştirileceğinin tespit edilerek, bunun haricinde bir yerleştirmenin yapılmaması anlamına gelen nüfus mıntıkları oluşturmaktır. 1934 tarihli iskân kanununa göre Türkiye, iskân bakımından üç çeşit mıntıkaya ayrılmıştı:

1 numaralı mıntıklar: Türk kültürlü nüfusun yoğunluğu istenilen yerlerdir.

2 numaralı mıntıklar: Türk kültürüne uyumu istenilen nüfusun nakil ve iskânına ayrılan yerlerdir.

3 numaralı mıntıklar: Yer, sıhhat, iktisat, kültür, siyaset, askerlik ve inzibat sebepleriyle boşaltılması istenilen ve iskân ve ikamet yasak edilen yerlerdir.

Bununla birlikte bu kanunla ülke içerisinde iskân edilemeyecekler de belirlenmiş ancak bu hükümler zamanla değişmiş ya da esnetilmiştir. Buna göre; "Türk kültürüne bağlı olmayanlar, anarşistler, casuslar, göçebe ingeneler, memleket dışına çıkarılmış olanlar, Türkiye'ye muhacir olarak alınamazlar, "denilmiştir. (TBMM. ZC. , D: 4, c. 23: 142)

1934 senesi başlangıcından 1937 yılı sonuna kadar siyasî, askerî, kültürel, inzibatî ve içtimaî sebeplerle, bazı kimselerin hudut boylarından uzaklaştırılmaları veya oturdukları mahalden yaşayış şartlarına daha uygun mahallere nakilleri yetkili makamlar tarafından istenilmişti. Bunların çoğunluğunu Türk kültüründen olmayanlar ve Türk kültürüne bağlı bulunmayanlar teşkil etmekteydi. Bunlardan İcra Vekilleri Heyeti kararına dayanarak 2.168 evde 11.716 nüfus çeşitli vilâyetlere nakil ve iskân edilmişlerdi. (Sarı,2011: 283) 1926 yılından başlamak üzere çıkarılmış olan tüm iskân kanunları gereğince iskân edilen kişilerin daha rahat koşullarda hayatlarını devam ettirebilmeleri sağlanmış, ülke içerisindeki dağınıklık ve göçebelik ortadan kaldırılarak, eşkıyalık ve asayışsızlık olaylarının da önüne geçilmeye çalışılmıştır.

1926-1938 yılları arasındaki iskân kanunları bu şekilde değerlendirdikten sonra i iskânın nedenlerine ve koşullarına değinmek yerinde olacaktır. Bu şekilde çıkarılan kanunların uygulanma sahası daha net ortaya konulacaktır. İ iskân kanunlarının ilk nedeni şüphesiz göçebelik nedeniyle yapılan glerdir. Kanun kapsamında ayrıntıları ile bahsedilen bu husus sadece doğu bölgelerinden değil, Orta ve Batı Anadolu'dan da çok sayıda göçebe nüfusu kapsamaktadır. Kürt aşiretler, Türk aşiretler ve Kıpti Müslümanlar iskânı sağlanan göçebe nüfus

içinde önemli yer tutmaktadır. Bir diğerk neden; güvenlik nedeniyle yapılan iç iskân faaliyetleridir. Gasp, eşkıyalık, isyan gibi güvenliğı ve ÷lke bütünlüğünü tehdit eden durumlarda ÷lke içerisindeki bazı unsurların yer değıştirmesi sağlanmıştır. Sıhhi zorunluluk ve geçim zorluğu nedeniyle yer değıştiren gruplar ve şark m÷ltecileri de iç iskânın bir diğerk ayağınu oluşturmaktadırlar. Doğal felaketler ve tarım alanları ile sulak alanların zarar görmesi sıhhi zorunluluk içeren göçler olarak değışlendirilmektedir. şark m÷ltecileri ise; I. Dünya Savaşı sonrası Rus zulmünden kaçarak Anadolu'ya gelen grupları kapsamaktadır.

Genç cumhuriyetin ilk yıllarında nüfus mübadelesi sorunu tam anlamıyla çözülemeden, iç iskân çalışmalarının başlamış olması büyük sıkıntılar yaratmıştır. Bu dönemde muhacirlerin nüfus artışının %22,8 lik kısmını oluşturduğı düşün÷ldüğünde iskân işlerinin ne kadar zor koşullarda yapıldığı gör÷lebilir. (Sarı,2011: 141)

2. ATATÜRK DÖNEMİ'NDE BOLVADİN'DE İÇ İSKÂN FAALİYETLERİ

2.1. Bolvadin Tarihine Kısa Bir Bakış

Anadolu'nun en eski yerleşim yerlerinden biri olan Bolvadin şehrinin tarihi 10.000 yıl öncesine kadar uzanmaktadır. Anadolu'daki tarihi devirlere şahitlik eden şehir Frigya döneminde vadinin en önemli merkezlerinden biri olmuştur. Antik Kral yolu ve tarihi İpek Yolu güzergâhında bulunan Bolvadin asırlar boyunca doğuyu batıya bağlayan en önemli yolların tek geçiş noktası olmuştur. Roma döneminde imar edilen şehir, Bizans kayıtlarında da Polybotum olarak anılmıştır. (Bayar, 2004: 30)

Malazgirt Savaşı ile Türklerin Anadolu'ya girmesini müteakip Emir Menkülek tarafından ele geçirilen Polybotos'un

ismi Bolvadin olarak değiştirilmiş, zaman içerisinde Türkler ve Bizans arasında el değiştirerek 1116 yılında Türk hkimiyetine girmiştir. (Bayar, 2004: 30) Selçuklular döneminde İslam mimarisinin en güzel örnekleri ile yeniden imar edilen Bolvadin, Selçuklu Devleti'nin yıkılmasından sonra Karaman, Germiyan, Eşrefoğulları ve Sahipata Beyliği arasında el değişirmiştir. (Bayar, 2004; 31)

Türklerin eline geçtikten sonra Bolvadin'e Yazır, Avşar, Karkın, epni boyları gelip yerleşmişlerdir. Daha sonra aşiretlerin isknları sırasında çeşitli aşiretler, cemaatler yerleştirilmiştir. Bugünkü Bolvadin ve civarındaki halkın kökleri bu aşiretlere dayanır. Bolvadin merkezinde Yazır ve Karkın aşiretleri etkindir. Daha sonra Sarıkeçili, Karakeçili, Honamlı ve Tekeli Yörükleri gelmişlerdir. Civarda ise Morcaali Türkmenleri (Kemer kaya), Karainbeyli Türkmenleri (ay), Karabağ Türkmenleri (Büyük karabağ, Ortakarabağ, Derekarabağ), Tabanlı Türkmenleri (Kurucaova Köyü), Selçuklu Yörükleri (Dişli Kasabası), Avşar Yörükleri (zburun Kasabası), Karakeçili Yörükleri (Yörük karacaören ve civarı) yerleşmiştir. (Eroğlu, 2009; 34)

1362'de I. Murat döneminde Osmanlı hkimiyetine giren Bolvadin bu tarihten itibaren önemli bir kültür merkezi haline gelmiştir. Tarihi boyunca merkez olma özelliğini muhafaza eden Şehir Osmanlı döneminde de Anadolu Eyaleti'nin önemli kazalarından biri olmuştur. 1839'a kadar Kütahya'ya bağlı iken, bu tarihten itibaren Hüdavendigar (Bursa) Vilayeti'ne bağlanmış, 1850 yılında Karahisar-ı Sahip Sancağı'nın (Afyon) iki Muhassılığa ayrılması ile Bolvadin Muhassılığı ortaya kmıştır. Bolvadin Muhassılığı: Merkez Bolvadin, Han, Bayat, Musluca (Emirdağ), Nevahid-i Barçınlı (Kemer kaya), İşhaklı, Karamık, ay, Şuhut, Karaadilli, labat kazalarından oluşmaktadır. (Bayar, 2004; 31)

Şehrin nüfus yapısının dönemsel değişimlerine baktığımızda II.Beyazıd döneminde tahminen 2001 olan nüfus 16.yüzyılda 1722'ye düşmüştür. Bu düşüş Karahisar-ı Sahib Sancağı'nın tüm kazalarında görülmektedir. Nüfusun düşmesine neden olan etken bölgedeki konar-göçer nüfus ve bu nüfusun olduğu yerleri etkileyen Kızılbaş Fetreti'dir. (Küpeli, 2000; 123) 1831yılı sayımına göre şehrin nüfusu nahiyelerle birlikte 17.738 iken 1881-1893 genel sayımlarına göre nüfus 15.779 olarak kayıtlara geçmiştir. (Polat,2011; 38) 1906 yılında kentnin nüfusu 38.029'dur. (Bayar, 2004;35) 1914 yılı kayıtlarına bakıldığında Bolvadin kazasının toplam nüfusunun 39.629 olduğunu görmekteyiz. Bu tarihte şehirde 3 Rum ve 8 Ermeni nüfus kaydedilmiştir. (Sakin, 2008; 276) Cumhuriyet'in ilk yıllarında ise kazanın nüfusu bağlı nahiye ve köylerle birlikte 36.480'dir. (Bayar, 2004: 35)

Milli Mücadele döneminde önemli bir stratejik merkez olan Bolvadin'de işgallere karşı örgütlenmeyi sağlayan Kuvayı Milliye teşkilatı Müftü Hacı Ali Efendi tarafından kurulmuş, eşraftan Hacı Ata Bey teşkilatın neredeyse tüm maddi ihtiyacını karşılamıştır. (Altıntaş, 2011: 87) Bolvadin Yunanlılar tarafından ilk defa 2 Nisan 1921 tarihinde işgal edilmiş, düşman 6 Nisan 1921'de ilçeyi terk etmiştir. Bolvadin ikinci defa 20 Ağustos 1921'de işgal edilmiştir. Bolvadin eşrafından Hacı Ata Efendi düşman karargâhına giderek her türlü ihtiyaçlarının karşılanacağını, halka eziyet edilmemesini istemişti. İşgalin 37. Günü halkın elinde bulunan tüm küçük ve büyük baş hayvanların Yunan kuvvetlerine teslimi istenmiş, Bolvadin halkı gözyaşları içinde hayvanlarını teslim etmek zorunda kalmışlardı. Düşman kuvvetleri 24 Eylül 1921 günü sabaha karşı askeri kışlayı, çiftlik ve ahırları yakarak Bolvadin'i terk etmişlerdir. (Altıntaş, 2011: 147) Büyük Taarruz hazırlıkları esnasında şehirde bulunan karargâhta önemli harekât planları yapılmış, bölge bir

geçiş noktası olması nedeniyle askeri sevkiyat için önem arz etmiştir. 4. Kolordu'nun Bolvadin'den hareketle Afyonkarahisar'ın güney bölgesine nakil edildiği ve taarruza katıldığı bilinmektedir. (Altıntaş, 2011: 305)

Çalışmamız dâhilinde iskân faaliyetleri açısından kentin tarihine baktığımızda, iskân faaliyetlerinin Bolvadin'in Türkleşme ve İslamlaşma dönemlerine kadar uzandığını söyleyebiliriz. Yukarıda bahsediliği üzere bölgeye çok sayıda aşiretin iskânı sağlanarak Bolvadin'in Türkleşmesi sağlanmıştır. İlk dönem iskân faaliyetleri içinde en önemlilerinden biri Karabağ Aşireti'nin iskânıdır. Karabağlıların, Bozulus Türkmenlerinden oldukları ve Azerbaycan'ın Gence-Karabağ bölgesinden Anadolu'ya göç ettikleri tespit edilmiştir. Uzun süre Anadolu'da konar-göçer hayatı yaşayan Karabağlılar 18. yüzyılın başlarında Osmanlı Devrinde uygulanan iskân siyaseti ile birlikte yerleşik düzene geçmeye başlamışlardır.(Eroğlu,2009: 42-43) Araştırmalara göre Karabağlılar, uzun süre Anadolu'da konar-göçer hayatı yaşadıkdan sonra bir kısmı kendi isteğiyle, büyük bir çoğunluğu ise Osmanlı İmparatorluğu'nun genel iskân siyaseti ile zorunlu olarak Bursa, Erzincan, Konya, Bolvadin gibi Anadolu'nun çeşitli yerlerine yerleştirilmişlerdir.(Eroğlu,2009: 48) Karabağ Aşireti, Roma döneminde Julia isimli büyük bir şehir olan Büyükkarabağ Kasabasının bulunduğu bölgeye 1691-1712 yılları arasında yerleşmişlerdir. Bu bölge uzun süre civar Karabağ Aşiretlerinin merkezi olmuş, "Bey Köy" olarak kayıtlara geçmiş, Karabağ Aşireti'nin "Kethüdarları, Beyleri" bu köyde oturmuştur. (Bayar, 1994: 74; Eroğlu,2009: 54) Karabağlıların Bolvadin yöresinde yaşadıkları yerleşim birimleri incelendiğinde, Büyükkarabağ Kasabası'nın bulunduğu bölge büyük önem arz etmektedir. Zira Karabağlılar bu yöreye yerleştirildiklerinde, tek merkezde ve toplu halde bu kasabanın bulunduğu bölgede yaşamışlar, ancak sonradan çeşitli nedenlerle

bazı gruplar ayrılarak diğer yerleşim birimlerini kurmuşlardır. (Eroğlu,2009: 52)

Cumhuriyet dönemi öncesi yaşanan diğer önemli iskn faaliyeti 93 Harbi'nden sonra Bulgaristan'dan Karahisar-ı Sahib'e gelerek buraya yerleşen muhacirlerdir. Balkanlardan ve kaybedilen topraklardan, Anadolu'ya doğru başlayan gc dalgası sonucunda, 1884 yılında Silistre ve Rusçuk'tan 57 hane Bolvadin kazası Kureyş mevkine iskn edilmiş, muhacirler bu bölgede Hamidiye Kynn kurmuşlardır. (Güneş, 2016: 66) 1892 yılına kadar 557 muhaciri Bolvadin'e iskn gerçekleşmiştir. (Güneş, 2016: 67) Aynı dönemde 50 hanede 246 Ahıska muhaciri de bölgeye yerleştirilmiştir. (Güneş, 2016: 68) 1898'den sonra da Girit muhacirleri kitleler halinde Karahisar-ı Sahib'e sevk edilerek genellikle Karahisar merkez, Sandıklı, Bolvadin ve Aziziye kazalarındaki boş devlet arazilerine müstakil olarak yerleştirilmişlerdir. (Güneş, 2016: 81)

Cumhuriyet'in ilk yıllarında ise kentte konumuz dhilinde ele alacağımız, Lozan Mbadilleri, Kıpti Müslümanlar ve Doğu bölgelerinden gelen gcmenler iskn edilmişlerdir.

2.2. Türk-Yunan Nüfus Mübadelesi'nde Bolvadin

Cumhuriyet Tarihi'nin ilk kapsamlı iskn faaliyeti olarak yukarıda ayrıntıları ile ele aldığımız Nüfus Mübadelesi süreci Afyonkarahisar ve Bolvadin bölgesi için sakin geçmiştir. Bunun nedeni bölgeye çok az sayıda mübadilin iskn edilmesidir. Srelke dışından gc özellikleri taşımasına rağmen gc eden nüfusun Türk ve Müslüman, geldikleri coğrafyanın da kısa bir zaman öncesine kadar Türk toprağı olması nedeniyle, nüfus mübadelesi i iskn faaliyetleri içinde de değerlendirilebilmektedir. Diğer taraftan mübadele sonuçları itibariyle zaman zaman bir i gc eylemine dönüşmüştür.

Afyonkarahisar, gayrimüslim nüfusun etnik dağılımı yönüyle bulunduğu bölgenin genel karakterini yansıtan bir şehir değildir. Zira Batı Anadolu şehirlerinde ve hatta Afyonkarahisar'ın da bağlı bulunduğu Hüdavendigâr vilayeti genelinde Rum nüfusun yoğunluğu dikkat çekicidir. Afyonkarahisar'da ise Rum nüfusun kaza merkezinden ziyade sancağa bağlı kazalarda daha yoğun bulunduğu tespit edilmişse de (Polat, 2011: 24) 1881-1893 genel sayımına göre Bolvadin'de yerleşik Rum nüfusun olmadığı görülmektedir. (Polat, 2011: 38) Zira 1911 yılı itibariyle Afyonkarahisar genelinde 313.699 Müslüman, 8.415 Ermeni, 714 Rum, 7 Yahudi yaşamaktadır. (McCarthy, 1995: 102) 1914 yılı sayımına göre ise Bolvadin'de 3 kişilik bir Rum nüfus olduğu görülmektedir. (Sakin, 2008: 276) Bolvadin'de ve Afyonkarahisar'da Rum nüfusun azlığı, mübadele ile gelen göçmenlerin bu bölgede çok az sayıda olmasına neden olmuştur. Zira bölgede Rumlardan kalan ve mübadillere verilmesi uygun emval-i metruke sayısı yok denecek kadar azdır. Bolvadin 93 Harbi sonrası yaşadığı Balkan göçmeni akınını mübadele de yaşamamıştır.

Girit, Kavala ve Selanik'te başlayan mübadeleye 1923 yılının Kasım ayında 34.627, Aralık ayında 26.691 olmak üzere, yılsonuna dek toplam 61.318 göçmen, taşınabilir malları ve hayvanları ile birlikte Türkiye geneline yerleştirildi. 1924 yılı sonlarına doğru bu sayı 370.000'e ulaşmıştı. (Arı, 2009: 91)

Bu dönemde yapılan planlamaya göre mübadillerin yerleşimi için belirlenen dördüncü alan, İzmir, Manisa, Aydın, Menteşe, Afyon bölgelerini kapsamaktaydı. Göçmenlerin gelecekleri yöre olarak, tütüncü, çiftçi, bağcı, zeytinci olarak gruplandırıldıkları görülmekteydi. Buna göre; Zeytüncü, Drama, Kavala ve Selanik ahalisinden 4.000 i tütüncü, 20.000'i çiftçi-bağcı, 40.000'i zeytinci olmak üzere toplam 64.000 kişinin Manisa, İzmir, Menteşe, Denizli ve havalisine yerleştirilmesi

kabaca tasarlanıyordu. (Arı, 2009: 54) Dördüncü yerleşim alanı içinde İzmir, Aydın, Manisa ve Afyon yer almış bu havzada 64.000 kişinin yerleştirilmesi tasarlanmıştı. Elbette tasarlanan ve uygulanabilen iskân aynı olmamıştır. Afyon ve çevresinde ise mübadil, gayrimübadil ve mültecilerin, merkezde 2.010, Bolvadin'de 30 ve Sandıklı'da 2 kişi olmak üzere toplam 2.042 kişi olarak sevk edildikleri görülmektedir. İskân için gönderilen bu nüfusa Afyon'da 201 hane, 16 dükkân, 1 mağaza, 1.750 dönüm tarla, 69 dönüm bağ ve 11 dönüm bahçe, Bolvadin'de 24 hane, 1.108 dönüm tarla ve Sandıklı'da 170 dönüm tarla verilmiştir. (Erdal, 2006: 238-239)

Elimizdeki tasfiye talepnamesi kayıtlarına göre ise 102 adet talepname kaydı yani 102 hane kaydı bulunmaktadır. Bu kayıtların 68 tanesi Balkan Savaşları sonrası iskan edilen göçmenleri kapsamaktadır. Bunun dışında bölgedeki çeşitli yerlere Siroz, Girit ve Manastır'dan gelenler yerleştirilmiştir. Bolvadin adı geçmese de Selanik vilayeti Siroz kazası Ormanlı köyünden gelip, Afyon ili Tahtalı Mahallesi'nde iskân edilen rençber Abdullah oğlu Ahmet Hamdi'ye ait bir tasfiye talepnamesine rastlanmıştır. (BCA, 130.16.13.2/ 680.2106.41) O dönem Bolvadin'de Tahtalı Mahallesi bulunmaktadır ve bu kaydın Bolvadin'e iskân edilen mübadile ait olduğu düşünülmektedir. Ayrıca Bolvadin'e iskân edilen göçmenlerden 13 hanenin iskân edilmek istemediği ve mübadele sonu itibariyle Afyonkarahisar'a iskân edilen toplam kişi sayısının 109 hanede 358 kişi olarak kayıtlara geçtiği anlaşılmaktadır. (Erdal, 2006: 239) Mübadele başlangıcı ile son yıllar arasındaki bu fark bölgeye yerleştirilen nüfusun burada kalmadığına işaret etmektedir.

Diğer taraftan ailesinin bir kısmı Mersin'e iskân edildiği halde o dönem Bolvadin'e bağlı bulunan Sultandağı'na yerleşmiş mübadil bir ailenin de varlığına rastlanmıştır. (Genç, 2014) Ayrıca yine Sultandağı'nda bulunan Tarihi Taş Köprü'nün

bulunduğu yer, Cumhuriyetten sonra mübadele yoluyla gelenlere yurt olarak verilmiş ve sınırları çizilerek 1928 yılında köy haline getirilmiştir. Köy halkının büyük çoğunluğu büyükşehirlere göç etmişlerdir.

Göçmenlerin bir arada durmak istemeleri, yerleştikleri coğrafyanın, geldikleri yerdeki üretim şekillerine ve iktisadi ortama tamamen zıt olması ve üretici konuma geçememeleri gibi etkenler, mübadillerin yer değiştirmesinde etkili olmuştur. Zaman zaman ailelerin parçalanarak iskânı da bu yer değiştirmeyi tetikleymiş, iç bölgelerden İzmir ve civarı bölgelere akrabalarının yanına yerleşenler olmuştur. Devlet gerek mübadillerin gerekse mültecilerin iskân bölgesi dışında yerleşmesini engellemeye çalışmış ise de bunda bir ölçüde başarılı olabilmiiştir.

2.3. Doğu Bölgelerinden Göçmen İskânı

Cumhuriyet'in ilk yıllarında, merkezi devlet düzenini sağlama, güvenlik sorunlarını ve olası isyan girişimlerini ortadan kaldırma ya da isyana karışmış kişi ve grupları dağıtma gibi amaçlarla, doğudan batıya doğru gerçekleştirilen göç hareketleri, cumhuriyet dönemi iskân faaliyetleri içinde oldukça önemlidir. Bu dönem göç hareketliliği özellikle Tunceli (Dersim) bölgesinde yaşanmıştır.

Dersim, ulaşılması oldukça güç ve sert coğrafi koşullara sahip bir bölgedir. Bu nedenle bölge, isyancıların kolaylıkla örgütlenebildiği bir konumdadır. Osmanlı'dan Cumhuriyet'e bölgede pek çok kez olaylar çıkmış, alınan önlemler, problemi tanımak ve çözmek yerine ertelemek şeklinde olmuştur. Bölgedeki feodal sistem her seferinde devlet otoritesinin boşluğunu doldurmuştur. Dersim'de sorunun kaynağı aslında, aşiret reislerinin sorgulanamaz iktidarına dayanan feodal aşiret düzenidir. Cumhuriyet'in ilk yıllarında da tıpkı Osmanlı

dönemindeki gibi bölgede devlet otoritesi sağlamada zorluklar yaşanmıştır. Aşiretlerin tümü silahlıdır ve neredeyse küçük bir ordu barındırmaktadır. Örgütlü bir yapıya sahip olan bu aşiretler zaman içinde köylünün de sahibi olmuşlardır. (Yeşiltuna, 2012: 12-13)

Dersim'in, Osmanlı'nın son dönemleri ve Cumhuriyet'in ilk yıllarında sorun teşkil etmesinin temelinde coğrafi, sosyal ve kültürel olarak denetim dışı bir bölge olması yatmaktadır. Bu bağlamda Dersim ıslahatı konusu uzun yıllar gündemde olmaya devam etmiştir. (Akgül,1992: 69) 1925 ile 1938 yılları arasında çeşitli Kürt isyanları meydana gelmiştir, fakat bu şiddet patlamaları dağınık ve eşgüdümsüzdür. Kürtler arasındaki aşiretsel, dinsel ve bölgesel ayrılıklar cumhuriyetin ilk yıllarından itibaren merkezi yapıyı tehdit etmeye devam etmiştir. (Yeşilbursa ve Babaoğlu, 2016: 53)

Cumhuriyet'in ilk yıllarında Türkiye'de doğu bölgelerinden batıya yönelik zorunlu iskân uygulamaları genellikle siyasî nitelikli isyan ve başkaldırılarda uygulandı. Nitekim bununla ilgili ilk örnekler de Şeyh Sait İsyanı sonrasındaki dönemde görüldü. 1927 yılında Ağrı bölgesinde çıkan bir ayaklanma sonrasında hükümet, 1097 Sayılı Kanun'u çıkararak, "şark idare-i örfiye mıntıkasıyla Bayezit [Ağrı] vilâyetlerinden" genel güvenliği silahlı eylemlerle sekteye uğratan 1400 kişinin batı bölgelerine nakil edilmesi hususunu karara bağladı. Nitekim bu kanun kapsamında 1932'ye kadar toplam 2774 kişi batı bölgelerinde zorunlu iskâna tabi tutuldu. (Duman, 2016: 216) (TBMM. ZC. , D: II, c. 33: 274) 28 Ağustos 1927 tarihinde henüz asıl Dersim Olayları yaşanmadan ve 2510 sayılı kanun çıkmadan yıllar önce Doğu illerinden Afyonkarahisar'a iskân edilenler olmuştur. 1097 sayılı kanun gereğince Afyonkarahisar'a göç ettirilen haneleri ihtiva eden cetvele göre; 14 hane aile reislerinin adı verilerek kayıt altına

alınmış, kendilerine ev ve çeşitli emval-i menkule tahsis edilmiştir. Belgede hanelerin toplam nüfusunu açıkça belirtilmemiştir. Ayrıca Dâhiliye Vekâlet'inden yazılan yazıda evlerini ve mallarını beğenmeyerek yerleşmek istemeyenlerden taahhüt senedi alınarak ikametlerinin serbest bırakılması Afyonkarahisar Valiliği'nden istenmiştir. (BCA, 272.0.0.12/54.133.20) bahsi geçen 14 hanenin yerleştirildikleri mahalle ve köylerle ilgili bir bilgi bulunmadığından bu dönemde Bolvadin'e yerleşen göçmen olup olmadığı net değildir.

1934 yılına gelindiğinde hükümet yeni bir iskân kanunu için çalışmalara başladı. Islahat projesi kapsamında 14 Haziran 1934 tarihinde Dersim ve civarındakileri nakil işleri İçişleri Bakanlığı'na aktararak 2510 sayılı İskân Kanunu kabul edilmiştir. Buna göre Türkiye, 3 iskân bölgesine ayrılmıştır. Kanun metninde mıntıkların sınırları belirtilmiyorsa da 3 numaralı mıntika ile ülkenin doğu bölgelerinin, diğer bir ifadeyle Ağrı Tunceli, Erzincan, Bitlis, Siirt, Van, Bingöl, Diyarbakır, Muş, Elazığ, Kars, Malatya, Mardin ve Çoruh vilayetlerinin kast edildiği açıktır. 1935 yılından Dersim İşyanı sonrasına kadar devam eden dönemde 2510 Sayılı İskân Kanunu esasları doğrultusunda toplam 5074 hanede 25.831 "menkul eşhas" batı bölgelerinde zorunlu iskâna tabi tutulmuştur. (Duman, 2016: 217)

Diğer taraftan da 1935 sonlarında Tunceli Kanunu kabul edilmiş ve bu bağlamda yukarıda bahsettiğimiz 4.Umum Müfettişliği kurulmuştur. (Hepkon,2010: 377) 2884 sayılı Tunceli Kanunu Cumhuriyet yönetiminin izlediği merkezileşmenin inşası politikası çerçevesinde, Tunceli bölgesi halkını seyt, ağa, reis gibi zorbalardan elinden kurtarmak, bölgeyi devlet kontrolüne almak, devlet otoritesini sağlamak amacıyla çıkarılmıştır. (Yeşilbursa ve Babaoğlu, 2016: 53) Dördüncü Umum Müfettişlik kurulduktan sonra Tunceli'de reformlar yapılmaya başlanmış, bu reformlar devlet otoritesini sağlamlaştırmaya başlayınca feodal

beyler bölgedeki nüfuzlarını kaybedecekleri endişesi ile halkı isyana teşvik etmeye başlamışlardır.

Bölgeye “Korkomutan” rütbesiyle General Abdullah Alpdoğan vali olarak atanmış, yeni valinin bölgede göreve başlaması ve ıslaha yönelik düzenlemelerle birlikte bazı aşiretlerin devletten yana tavır almaya başladığı görülmüştür. Buna karşılık yıllardır kendi başına buyruk ve devlet otoritesinden uzak yaşamayı alışkanlık haline getirmiş bazı aşiretler de bundan rahatsızlık duydular. Özellikle başını Seyit Rıza'nın çektiği bu aşiretler dış kışkırtmaların da etkisiyle, devletin bölge üzerindeki nüfuzuna karşı çıkarak, asker ve vergi vermeyi reddettiler ve Mart 1937'de ayaklandılar. Ayaklanmanın bir süre sonra genişleme eğilimi göstermesi üzerine Haziran ayında kapsamlı bir askerî harekât başlatıldı. Askerî harekât Eylül 1937'de asilerin büyük bir kısmının yakalanması üzerine sonlandırıldı. (Duman, 2016: 219)

Askeri harekâtın ardından 2510 sayılı iskân kanununun 2.maddesi gereği iskân ve nakil süreci bir kez daha gündeme geldi. 6 Ağustos 1938 tarihli Bakanlar Kurulu Kararı uyarınca Tunceli ve çevredeki vilayetlerde bazı mntıklar yasak bölge ilân edilerek, buralardaki 5-7 bin dolayındaki kişinin batı bölgelerine sevk edilmesine karar verildi. Zorunlu göç ve zorunlu iskân konusunda 20 Mayıs 1937 tarih ve 2/6662 Sayılı Kararname, 6 Ağustos 1938 tarih ve 2/9409 Sayılı Kararname ve 23 Aralık 1938 tarih, 2/10105 Sayılı Kararname olmak üzere üç kararname bulunmaktadır. Kararnamelerin her birinde farklı bölgeler ve sayılardan bahsedilmektedir. İskânın aşama aşama yapılması ve plan dâhilinde ilerlemesi açısından kararnamelerin uygulanması önemlidir. Ancak iskânı planlanan ve iskân edilen nüfus arasında farklılıklar olduğu görülmektedir.

20 Mayıs tarihli kararname ile Konya, Kastamonu ve Çankırı bölgesine gönderilenlerin daha batıya yeniden

gönderilmesi, iskân edileceklerin üç gruba ayrılarak birinci grubun Trakya bölgesine, ikinci grubun Bilecik, Bursa, Balıkesir, Eskişehir, Kütahya bölgesine, üçüncü grubun ise Denizli, Aydın, Isparta, Burdur ve Muğla'ya iskân edilmesi ve bir köye en fazla iki hane düşecek şekilde yerleştirilmeleri 4. Umum Müfettişliği tarafından karara bağlanmıştı. (Yeşiltuna, 2012: 306) 20Mayıs tarihli kararname ile gönderilen 2000 kişiye ek olarak 6 Ağustos tarihli kararname ile 4952 kişinin daha yukarıda adı geçen şehirlere gönderilmesi kararlaştırılmıştır. (Yeşiltuna, 2012: 309)

6 Ağustos tarihli kararname ile Denizli bölgesine 158 hane 161 köye, Aydın'a 100 hane 100 köye, Bilecik'e 100 hane 50 köye, Bursa'ya 200 hane 100 köye, Balıkesir'e 154 hane 77 köye, Isparta'ya 20 hane 20 köye, Kütahya'ya 24 hane, Burdur'a 62 kişi, Muğla'ya 28 hane 28 köye, Eskişehir'e 50 hane 50 köye, Çanakkale'ye 150 hane, Edirne'ye 50 hane 50 köye, Kırklareli'ne 50 hane 25 köye, Zonguldak'a toplam 300 kişi, Tekirdağ'a 75 hane 75 köye verilmek suretiyle iskân planlanmıştır. (Merdanoğlu,2013: 305) 1167 hanede 4952 kişinin iskân edildiği bu kararname ile listede belirtilmemesine rağmen, Denizli bölgesi cetvelinde Bolvadin'de 12 hanenin 12 köyde 48 kişi, Çay'da ise 22 hanenin, 22 köyde 88 kişi olarak iskân edildikleri anlaşılmaktadır². (Zeytinli, 2012: 335) Bu kişilerin yerleştirildikleri köyler ve isimleri belirtilmemiştir. İskân edilenlerin ev, tarımsal alet, eşya, beslenme gibi ihtiyaçları karşılanmış, gerekli yardımlar yapılmıştır.

Bu verilerden başka, 3 Haziran 1939 tarih ve 2/11158 sayılı bir Bakanlar Kurulu Kararı ile "Tunceli yasak bölgesi halkından olmak üzere aman dileme veya yakalama suretiyle ele geçirilen" 1500 kişinin batı bölgelerine sevk edilmesine karar verildiği

² Murat Zeytinli tarafından doktora tezi olarak kaleme alınan, " Zorunlu Göçler ve Türkiye'de Dersim 1938 Örneği" adlı çalışmada devlet arşivlerinde bulunamayan belge ve veriler kullanılmıştır. Zeytinli; çalışmasında kullandığı belgeleri, "Dersim 1938 ve Zorunlu İskân" kitabının yazarı, CHP eski milletvekili Hüseyin Aygün'ün, özel arşivinden edindiğini, Aygün'ün belge fotokopilerini kendisine ulaştırdığını belirtmiştir. Belgelerin önemli bir kısmı ilk defa bu doktora tezinde kullanılmıştır.

üzerinde durulmuştur. Bu kararnameye göre; Afyonkarahisar merkeze 5 hane 20 nüfus olarak ve Bolvadin'e 10 hane 40 nüfus olarak iskân edilmiştir. (Duman, 2016: 220)

Bolvadin'e iskân edilen nüfusun iki farklı şekilde verilmesi ilk verilerin (1938 yılı) planlanan iskân, ikinci verilerin (1939 yılı) bir yıllık zaman zarfında uygulanan iskân olduğunu düşündürmektedir. Diğer taraftan iki iskân planında iskân yapılan kişilerin sayıca yakınlığı da bu savı güçlendirmektedir. Kararnameler arasındaki yaklaşık bir yıllık fark göz önüne alındığında ise, ilçeye iki farklı kararname ile toplam 22 hane ve 88 kişinin yerleştirildiği ihtimali de gündeme gelmektedir.

Her iki halde de görünen odur ki; Bolvadin dönem şartlarında küçük bir kent olmasına rağmen doğudan gelen göçmen iskânlarına da konu olmuş ve Dersim Olayları' nın ardından bölgeye belli oranda göçmen iskân edilmiştir. 2005 yılında yapılmış bir sözlü tarih çalışmasında Afyon'a iskân edilmiş 3 Dersim göçmeni ile de mülakatlar yapılmıştır. Mülakatlardan, Afyon köylülerinin iskân edilen göçmenlere karşı düşmanlık beslemedikleri, çeşitli yardımlarda buldukları anlaşılmaktadır. (Yardımcı ve Aslan, 2010: 433) Ayrıca göç esnasında 4 çocuğunu kaybedip Afyon'a yerleşen bir ailenin de 1947 yılında çıkan 5098 sayılı kanun uyarınca, diğer birçok göçmen gibi Tunceli'ye geri döndüklerinden bahsedilmiştir. (Yardımcı ve Aslan, 2010: 435) Ulaşabildiğimiz bir diğer bilgi de; gazeteci Yavuz Semerci'nin 20 Kasım 2009'da kaleme aldığı "Size Bir Dersim Hikâyesi Anlatayım" başlıklı köşe yazısıdır. Bu yazıda Semerci'nin babası Ahmet Koç'un Dersim'de ailesini kaybederek Afyon Çocuk Esirgeme Kurumu'na yerleştirildiği ve Afyonlu Deli Çavuş adıyla bilinen Ali Semerci tarafından evlatlık alınarak büyütüldüğünü yazmaktadır. (Semerci, 2009)

2.4. Kıpti Müslümanların İskânı

Osmanlı coğrafyasında 600 yıl yaşayan ve günümüzde de varlıklarını ve sosyal yapılarını muhafaza eden Kıptiler ya da yaygın şekilde bilinen ismiyle Çingenelerin anayurdunun Kuzeybatı Hindistan olduğu kabul edilmektedir. Öte yandan, Çingenelerin Hz. Nuh'un oğlu Yafes'in neslinden türediği ve bunların da anayurdunun Sind ve Hind havzası olduğu düşünölmektedir. (Altınöz, 2013: 28) Çingenelerin Hind kökenli bir kavim olduğu kabul edilmesine rağmen anavatanlarının Mısır olduğu iddiaları da vardır. Bunun nedeni, Mısır'da uzun bir süre kaldıktan sonra deniz yoluyla Avrupa'ya geçmeleri ve Avrupa'da Mısırlı anlamına gelen "Gypsy" tabirinin kullanılmasıdır. (Altınöz, 2013: 28) Konumuz dâhilinde kullandığımız Kıpti kelimesi de buradan gelmektedir. Ayrıca Mısır Hıristiyanlarına da Kıpti denilmektedir. Ancak Osmanlı arşiv belgelerindeki "Kıpti" tabiri Çingeneleri işaret etmektedir.

Çingene adının Hindistan'daki "Çangar" kabilesinden geldiğine dair rivayetler de bulunmaktadır. Doğuda "Çangar" adıyla ifade edilen bu isim, Çingenelerin batıya göçleri ile birlikte, göç ettikleri ölkelerin dillerine göre şekillenmiştir. (Altınöz, 2013: 27) Etimolojik olarak ise, Çingene Farsça kökenli bir kelime olup zaman içerisinde Çengâne, Çingâne ve Çingene halini almış, çalgı çalmaları nedeniyle kendilerine çalgıcılar anlamında Çengiyân denilmiştir. (Altınöz, 2013: 26) Çingenelerin 5. yüzyıldan itibaren anayurtları Hindistan'dan kopmaya başlamış oldukları tahmin edilmektedir. Bu bölgeyi ele geçirenler Çingeneleri yerleşik hayata geçmeye zorlamışlar, bu baskı onları batıya doğru göçe itmştir. (Altınöz, 2013: 27-28) Çingenelerin Anadolu'ya geliş tarihleri konusunda kesin bir bilgi olmamakla birlikte, anavatanları Kuzeybatı Hindistan'dan Afganistan ve İran üzerinden Anadolu'ya 9.yüzyılın sonlarından itibaren ve 10.yüzyılda gelmeye başladıkları tahmin edilmektedir.

Anadolu'ya gelen ingenelerin önemli bir kısmı Anadolu'da kalmış ve yerleşmiştir.(Ünalrı, 2012: 612)

ingeneler çoğunlukla kabileler halinde ve göçebe olarak yaşarlar. Her kabilenin mutlak hâkimi olan bir başkanı vardır. Genellikle buldukları memleketin ve birlikte yaşadıkları toplumun dil, din ve geleneklerine kolaylıkla uyum sağladıkları gibi kendilerine özgü özelliklerini de muhafaza etmişlerdir. (Altınöz, 2013: 50) Göçebelikten tamamen kopan ve yerleşik hayata geçerek toplumla bütünleşen ingeneler ise kendilerine özgü yapılarından uzaklaşmışlar ve yaşadıkları toplumsal yapının parçası olmuşlardır.

Göçebe ingeneler kalburcu, elekçi, kalaycı, tarakçı isimleriyle anılmakta ve geçimlerini de genelde bu meslekleri icra ederek sağlamaktadırlar. Osmanlı toplumu içinde Müslüman ve Hıristiyan olarak iki grup halinde bulunmalarına rağmen, kendilerine özgü sosyal hayatları ve yaşam tarzları dini kimliklerinin önüne geçtiğinden, Kıpti tebaanın tümünden farklı oranlarda cizye alınmıştır. (Altınöz, 2013: 78) Osmanlı toplumunda nüfusun dağılımı etnik yapıya göre değil, dini cemaatlere göre yapıldığından Kıpti Müslümanların sayısını belirlemek çok zordur. Çoğunlukla Rumeli'de yaşayan Kıptilerin sadece gayrimüslim olanlarının sayısı 1897 yılı kayıtlarına göre 19.550'dir. (Eryılmaz, 1990: 84)

16.yüzyıl sonlarında Bolvadin'in bağlı olduğu Hüdavendigar Sancağı'nda toplam 354 Kıpti Müslüman ve 244 gayrimüslim Kıpti'den söz edilmektedir. Bolvadin- Eskişehir arasındaki bölgede 1 kişiden bahsedilirken, diğer bölgeler olarak belirtilen yerlerde 70 Müslüman ve 88 gayrimüslim Kıpti'nin olduğu görülmektedir. (Altınöz, 2013: 219) Bu tarihten önceki hiçbir kayıтта Bolvadin ve civarında Kıpti nüfusa rastlanmamıştır. Yine 16.yüzyılda Kıptilerin Afyon bölgesinde eşkıyalarla işbirliği yapıp huzuru bozduğuna dair şikâyetler

olduğu anlaşılmaktadır. (Altınöz, 2013: 100) 18. yüzyıl sonlarında ay-Bolvadin ve çevresinde eşkıyalık faaliyetlerinde bulunan bir grubun içinde ingene Kasım adıyla anılan bir eşkıyanın da adı geçmektedir. (Küveli, 2001: 143) ay ve Bolvadin civarında çalışılmış Tahrir ve Temettuat defterleri incelendiğinde açıkça bir Kıpti Müslüman nüfustan bahsedilmediği görölmektedir³. Ancak sosyal hayat içinde mesleki dağılıma bakıldığında genelde Kıpti Müslümanların hizmet alanları olan sepetçilik ve kalayılık gibi mesleklerin bölgede icra edildiği anlaşılmaktadır. Buradan hareketle bu kişilerin toplumsal hayatta kabul görme kaygısıyla kendilerini gizlediklerini ya da devletin resmi kayıtlarında Kıpti nüfusa çok ayrıntılı yer verilmediğini söyleyebiliriz. 1914 yılı kayıtlarında ise sadece Dinar’da 74 Kıpti nüfustan bahsedilmektedir. (Sakin, 2008: 276)

Cumhuriyet döneminde ise Lozan Antlaşması erevesinde Yunanistan’dan gelen ve sayıları tam olarak belli olmayan ingene nüfusun varlığı söz konusudur. Nüfus mübadelesi sözleşmesi uyarınca göç eden Türk göçmenlerle birlikte belirli oranda ingene nüfusta Türkiye’ye gelmiştir. Göçle gelen ingeneler genellikle Ege, Marmara ve Trakya bölgesine yerleştirilmişlerdir. (Ünaldı,2012:617) Mübadele sonrası süreçte, 1928 yılında Kıptilerin de i iskânda yer aldığı görölmektedir. Bolvadin kazası civarında göçebe olarak yaşayan Kıpti Müslümanlar hem göçebe olmaları, hem de burada geçim sıkıntısı çekmeleri nedeniyle kendilerine köy kurulmuş ve iskânları sağlanmıştır. 29 Ağustos 1928 tarihli bir belgeden, o dönem Bolvadin’e bağlı bulunan Gedil ve Mandıra karyelerinde 29 ailede 158 Kıpti Müslüman nüfus bulunduğu anlaşılmaktadır. Bu kişiler çadırlarda yaşamakta olup göçebe bir hayat

³ Yüksek Lisans tezi olarak Mustafa Karayaka tarafından çalışılan 7629 numaralı ay Temettuat Defteri ve Yüksek Lisans tezi olarak Abdullah Kündeyi tarafından çalışılan Karamık Temettuat Defteri’nde Kıpti Müslümanlardan bahseden bir kayda rastlanmamıştır. Ayrıca “Tahrir Defterleri ’ne Göre XVI. Yüzyılın İlk Yarısında Bolvadin” adlı makalesinde Özer Küveli ’de Kıpti nüfustan bahsetmemiştir.

sürmektedirler. Oldukça zor koşullarda hayatlarını devam ettirmeye çalışan Kıpti Müslümanlar yerleşik bir düzene geçmek istediklerini Afyonkarahisar Valiliği'ne iletmislerdir. Bu süreçte yapılan resmi yazışmalardan anlaşıldığına göre, bu kimseler yerel halkın yaşadığı köylere dağınık bir şekilde iskân edilmesi uygun görülmemiştir. Kıptilerin Türk köyelerine iskânının mümkün olmadığı, mümkün merteye bir arada tutulmaları gerektiği belirtilmiştir. Bahsi geçen 158 Kıpti evlerini ve okullarını kendileri inşa etmeleri kaydıyla 1926 yılı iskân kanununun 5.maddesi gereği Gedil ve Mandıra karyeleri civarına topluca iskân edilmişlerdir. (BCA, 272.0.0.12/ 60.171.2)

Bolvadinli yazar Ömer Lütfi Turan'ın Cumhuriyet döneminde yazılmış "Beyaz Çingene" isimli romanında ise; Salihli bölgesinden mevsimlik olarak Bolvadin'e göç eden ve seyyar kuyumculuk yapan Abbas Usta'nın ve ailesinin hikâyesi anlatılmaktadır. Gerçek olaylardan yola çıkılarak yazıldığı anlaşılan romanda Kıpti ailenin yaklaşık 200 yıl önce Arap yarımadasından göç ettiği ve İslamiyet'e oldukça bağlı oldukları anlaşılmaktadır. (Turan, 1997: 3-6)

Ayrıca 1934 yılında çıkarılan 2510 sayılı iskân kanununun 4.maddesinde " Türk kültürüne bağlı olmayanlar anarşistler, göçebe Çingenerler, casuslar ve memleket dışına çıkarılmış olanlar Türkiye'ye muhacir göçmen olarak kabul edilemezler" (Arayıcı, 2008: 244) denmesine rağmen Kıpti Müslümanlara 1934 yılı iskân kanununda vatandaşlığa geçme hakkı tanınmıştır. Bu bağlamda Türkiye'nin gerek mübadele gerekse sonraki iskân politikaları çerçevesinde Çingene Müslümanlar için esnek ve kabule yatkın bir tutum izlediğini söyleyebiliriz. Diğer taraftan Çingene adının sosyal imajına bağlı olarak toplumda kabul görmek adına çoğu Çingene kimliğini gizlemektedir. Çingenerler, ya Bolvadin örneğinde olduğu gibi bir arada tutularak toplumdaki ayrıştırılmış ya da toplumun içine dağıtılarak asimile

edilmeye çalışılmışlardır. Bu durum sadece ülkemizdeki ingene nüfus için değil, dünyanın çeşitli ülkelerine yerleşmiş tüm ingeneler için böyle olmuştur.

SONUÇ

Atatürk dönemi i iskn faaliyetlerini ve bu bağlamda Bolvadin kentine yapılan isknları değerlendirdiğimiz çalışmada, genç Cumhuriyet'in merkezi idaresini güçlendirme, teşkilatlanma sürecini en sorunsuz şekilde oluşturma ve bir ulus devlet inşa etme çabasını ele almaya çalıştık. Çok yönlü ve bir o kadar da karmaşık görünen 1923-1938 yılları arasındaki i iskn faaliyetleri ülke sınırlarının neredeyse her köşesinde uygulanmış ve büyük lde olumlu sonuçlar alınmıştır. Pek tabi ki, dönemin siyasi ortamı içinde uygulamada aksaklıklar, mağduriyetler ya da çeşitli olumsuzluklar yaşanmıştır. Uzun vadede bakıldığında bu dönemde uygulanan i iskn Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin uluslaşma ve merkezileşmesine ciddi katkılar sağlamıştır.

Bireylerin çoğunlukla karar sürecine dhil olmadığı i iskan süreci, Milli Mücadele'nin hemen ardından Türk-Yunan Nüfus Mübadelesi ile şekillenmeye başlamış, Yunanistan'daki Müslüman Türkler ile Anadolu'daki Hıristiyan Rumlar karşılıklı yer değiştirmişlerdir. Temelinde homojen bir toplum oluşturma ve sınırlar dışında kalan Müslüman Türkleri, Türk devleti sınırlarına dhil etme amacı olan Nüfus Mübadelesi son derece sancılı, sıkıntılı ve zor bir süreç içinde gerçekleştirilmiş, göçmenlerin anavatanlarına uyum süreci yıllarca devam etmiştir. Bu dönemde konumuz dhilindeki Bolvadin kenti çok fazla mübadil nüfus almamasına rağmen süreçten etkilenmiş, kente az sayıda mübadil iskn edilmiştir.

Nüfus mübadelesi sonrası Türkiye Cumhuriyeti'ni ilgilendiren en büyük g ve iskn dalgası doğudan gönderilen

göçmenler olmuştur. Mübadele, anavatana dönüş, düzenli yerleşim, yurt edinme, yerleşme ve kalıcı olma şeklinde iken; doğudan batıya yaşanan göç nispeten zorunlu, serpiştirme şeklinde ve geçici olarak nitelendirilmiştir. Sosyal, kültürel ve coğrafi koşulları gereği Osmanlı'dan Cumhuriyet'e sorunlu bir bölge olarak adlandırılan Dersim bölgesi, barındırdığı aşiretler ve feodal düzen sebebiyle merkezi idare ile sürekli çatışma halinde olmuştur. Bölgenin ıslah edilmesi, merkezi devlet otoritesinin kalıcı olarak sağlanması, feodal yapının ortadan kaldırılması ve ulus devlet önündeki engellerin ortadan kaldırılması gibi amaçlarla 1928 yılından başlamak üzere 1938-1939 yıllarına kadar doğu bölgelerinden batı şehirlerine zorunlu göç ve iskân faaliyetleri uygulanmıştır. 1926 ve 1934 yıllarında çıkarılan oldukça kapsamlı iki iskân kanunu uyarınca gerçekteştirilen bu göçler binlerce kişi ve aileyi etkileyen büyük bir iskân dalgasına dönüşmüştür. Ülkenin batısındaki neredeyse her kente gönderilen göçmenlerin küçük bir bölümü de Bolvadin'de iskân edilmiştir. Kayıtlardan ve arşiv kaynaklarından anlaşıldığına göre sayıları çok fazla olmamakla birlikte Bolvadin bu iskan faaliyetine de dâhil olmuştur.

Nüfus mübadelesi ve doğudan batıya iskân faaliyetleri kadar kapsamlı olmasa da, yüzyıllardır Anadolu'da göçebe olarak yaşayan Kıpti Müslümanlar da bu dönem iskân faaliyetleri içinde yer almış, diğer iskân faaliyetlerinden farklı olarak nispeten kendi istekleri ile yerleşik hayata geçişleri sağlanmıştır. Bolvadin'de çadır hayatı yaşayan bu kimselerin kendilerine köy tahsis edilerek iskân edildikleri arşiv kayıtlarından anlaşılmaktadır.

Bu derece çok yönlü ve karmaşık bir konunun Anadolu'nun kadim kenti Bolvadin örneği ile değerlendirilmiş olması Bolvadin kentinin Cumhuriyet döneminde ne derece önem arz ettiğini görebilmemiz açaşından önemlidir. Eski

çağlardan günümüze sürekli göç ve iskân faaliyetlerine konu olan Bolvadin'e Türkleştirme sürecinde Türk boy ve aşiretleri yerleştirilmiş, Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde Balkanlardan ve Kafkasya'dan göç almıştır, Cumhuriyet dönemine gelindiğinde de mübadil göçmenlerin, doğudan gönderilen göçmenlerin ve göçebe Kıptilerin Bolvadin'e iskân edildiğini görmekteyiz.

Göç ve beraberinde iskân, bir anda gerçekleştirilmesi imkânsız olan, etkileri ve sonuçları itibariyle uzun bir zaman dilimine yayılan kavramlardır. Devlet eliyle yapılan göçler sonucunda ortaya çıkan iskân olunma süreci pek çok sorunu da beraberinde getirir. Bu süreç devletlerin ya da merkezi güçlerin olumlu ya da olumsuz tarafları ile kontrol altında tutmaya çalıştıkları sıkıntılı ve çoğunlukla nesiller boyu devam eden bir nitelik taşır. Bu noktada belirleyici olan devletin karar alma mekanizmasının işlevselliği ve dönemin koşullarıdır. Bu nedenle konumuz dâhilindeki gelişmeleri, ancak yaşandığı sürecin siyasi, kültürel, sosyal ve ekonomik ortamında değerlendirmek bizi doğru değerlendirme ve sonuca götürebilir.

KAYNAKÇA

Arşiv Kaynakları

BCA, 272.0.0.12/ 60.171.2.

BCA, 272-0-0-12/ 54-133-20.

BCA, 30.18.1.1/ 13.26.7.

BCA, 130.16.13.2/ 680.2106.41.

BCA, 272.00.12/40.40.3.

Resmi Yayınlar

Düştur, Üçüncü Tertip, c.5

Düştur, Üçüncü Tertip, c.6

TBMM.ZC., D: II, c. 33.

TBMM. ZC., D: III, c.1.

TBMM. ZC., D: II, c.1.

TBMM. ZC., D: V, c. 7.

TBMM. ZC., D: IV, c. 23.

İşkân Tarihçesi. (1932). İstanbul: Hamit Matbaası Yay.

Araştırma Eserler

Akgül, S. (1992). Yakın Tarihimizde Dersim İsyancıları ve Gerçekler, İstanbul: Boğaziçi Yay.

Altınöz, İ. (2013). Osmanlı Toplumunda Çingeneler, Ankara: TTK Yay.

Altıntaş, A. (2011). Milli Mücadele’de Afyonkarahisar, Afyonkarahisar, Afyonkarahisar Valiliği Yay.

Arayıcı, A. (2008). Avrupa’nın Vatansızları: Çingeneler, İstanbul: Kalkedon Yay.

Arı, K. (1992). “Cumhuriyet Dönemi Nüfus Politikasını Belirleyen Temel Unsurlar”, *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, 8(23), 409-420.

- Arı, K. (2009). Büyük Mübadele Türkiye'ye Zorunlu Göç (1923-1925), İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yay.
- Bayar, M. (2004). Bolvadin Tarihi, c.2, İstanbul: Bilge Yay.
- Devellioğlu, F. (2001). Osmanlıca- Türkçe Ansiklopedik Lûgat, Ankara: Aydın Kitabevi Yay.
- Duman, Ö. (2016). "Cumhuriyet'in İlk Yıllarında Doğu Anadolu'dan Samsun'a Zorunlu Göç ve İskân", *Karadeniz İncelemeleri Dergisi*, 21, 214-225.
- Erdal, İ. (2006). Mübadele (Uluslaşma Sürecinde Türkiye ve Yunanistan 1923-1925), İstanbul, IQ Kültür Sanat Yay.
- Eroğlu, A. (2009). *Bolvadin Yöresinde Yaşayan Karabağlılar ve Ortakarabağ Köyü Üzerine Sosyal Antropolojik Bir Araştırma*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- Eryılmaz, B. (1990). Osmanlı Toplumunda Gayrimüslim Tebaanın Yönetimi, İstanbul: Risale Yay.
- Genç, H. (2014, 28 Aralık). Bir Mübadele Göçmeninin Anıları, Erişim Tarihi: 6 Ağustos 2017, <http://www.yesilbursadergisi.com/haber/bir-mubadele-gocmeninin-anilari-198.html>
- Güneş, M. (2016). "93 Harbi Sonrasında Karahisar-ı Sahib'e Yerleştirilen Bulgaristan, Bosna-Hersek ve Girit Muhacirleri(1884-1904)", *The Journal of Academic Social Science Studies*, 49, 63-86.
- Halaçoğlu, Y. (1997). XVIII. Yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu'nun İskân Siyaseti ve Aşiretlerin Yerleştirilmesi, Ankara: TTK Yay.
- Hepkon, Z. (2010). "İktidarın Gör Dediği:1935 yılı basınında Tunceli Kanunu", (Ed.) şükrü Aslan, *Herkesin Bildiği Sır: Dersim*, İstanbul: İletişim Yay.
- İpek, N. (1999). Rumeli'den Anadolu'ya Türk Göçleri, Ankara: TTK Yay.
- İpek, N. (2000). Mübadele ve Samsun, Ankara: TTK Yay.

- Koçak,C. (2010). Umumi Müfettişlikler, İstanbul: İletişim Yay.
- Küpelı, Ö. (2001). "Osmanlılar Döneminde Afyonkarahisar", (Ed.) İbrahim Küçükıurt, vd. ,*Afyonkarahisar Kütüğü*, 1, Afyonkarahisar: Afyon Kocatepe Üniversitesi Yay.
- Küpelı, Ü. (2000). "Tahrir Defterleri'ne Göre XVI. Yüzyılın İlk Yarısında Bolvadin", (Ed.) Mehmet Sarlık *V.Afyonkarahisar Sempozyumu Bildirileri*, Afyonkarahisar: Afyon Belediyesi Yay.
- Merdanoğlu, H. (2013). Dersim'den Ders Almak, İstanbul: Bilgi Yay.
- Meray, S.L. (1969) Lozan Barış Konferansı Tutanaklar-Belgeler, C.I, Ankara: A.Ü.S.B.F. Yay.
- McCarthy, J. (1995) Osmanlı Anadolu Topraklarındaki Müslüman ve Azınlık Nüfus, (Osmanlı Anadolu'sunun Son Dönemi), Çev. İhsan Gürsoy, Ankara: Genelkurmay Basımevi.
- Polat, Z. (2011). *Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Afyonkarahisar'da Ermeniler(1839-1923)*, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Afyonkarahisar
- Sakin, O. (2008). Osmanlı'da Etnik Yapı, İstanbul: Ekim Yay.
- Sarı, M. (2011). *Atatürk Dönemi İç Anadolu Bölgesi'nde İmar ve İskân Faaliyetleri (1923-1938)*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, Konya.
- Semerci, Y. (2009, 20 Kasım). Size Bir Dersim Hikâyesi Anlatayım, Erişim Tarihi: 6 Ağustos 2017, <http://www.haberturk.com/yasam/haber/187768-size-bir-dersim-hikayesi-anlatayim>
- Tekeli, İ. (2009). "Osmanlı İmparatorluğundan Günümüze Nüfusun Zorunlu Yer Değiştirmesi ve İskân Sorunu", *Toplum ve Bilim*, 50, 49-71.
- Turan, Ö.L. (1997). Beyaz Çingene, Ankara: Doğuş Yay.
- Ünalđı, H. (2012). "Türkiye'de Yaşayan Kültürel Bir Farklılık; Çingeneler", *Batman Üniversitesi Yaşam Bilimleri Dergisi*, 1(1), 615-626.

Yardımcı, S. ve Aslan, Ő. (2010). "Memleket ve Garp Hikâeleri: 1938 Dersim Sürgünleri ile Bir Sözlü Tarih Çalışması", (Ed.) Şükrü Aslan, *Herkesin Bildiği Sır: Dersim*, İstanbul, İletişim Yay.

Yeşilbursa, E. Ve Babaoğlu, R. (2016). "Atatürk-İnönü Ayrılığı ve Dersim Olayları", *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, 58, 39-75.

Yeşiltuna, S. (2012). *Devletin Dersim Arşivi*, İstanbul: İleri Yay.

Yüksel, M. (2010). "Ulus Devletin Dersim'le Teması" (Ed.) Şükrü Aslan, *Herkesin Bildiği Sır: Dersim*, İstanbul, İletişim Yay.

Zeytinli, M. (2012). *Zorunlu Göçler ve Türkiye'de Dersim 1938 Örneği*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Doktora Tezi, İstanbul.

EN ERKEN DÖNEMLERDEN İLK TUNÇ ÇAĞIN SONUNA KADAR BOLVADİN VE ÇEVRESİ

Özdemir KOÇAK¹
Mustafa BİLGİN²
Nuriye KÜLAHLI³

ÖZET

Afyonkarahisar ili ve ilçelerinde 2002 yılından bu yana arkeolojik yüzey araştırmaları yürütmekteyiz. Çalışmalarımızın ilk dönemlerini Bolvadin ilçesi ve çevresi oluşturmaktaydı. Bundan dolayı 2002-2005 yılları arasında toplam dört sezon bu kesimde yoğun araştırmalar yürüttük. Bundan sonra da ayrıntılı değerlendirmeler yapabilmek amacıyla kısa süreli bazı çalışmalar yaptık (2007, 2010, 2012 yıllarında). Afyonkarahisar araştırmaları sırasında toplam 283 ören yerini inceledik. Bu ören yerlerinin 37'si Bolvadin ilçesi sınırları içerisinde kalmaktaydı. Bu yerleşmelerde elde edilen veriler Bolvadin kesimindeki en erken iskan izlerinin Neolitik çağa kadar gittiğini göstermektedir (Gövem Mevkii ve Durtacı çevresi). Ancak erken dönemle ilgili en belirgin izler Kalkolitik çağda ortaya çıkar (yaklaşık MÖ 5500 yılları). İlk Tunç çağı ismi verilen dönemde ise (MÖ 3200-2000) Anadolu'nun birçok bölümünde olduğu gibi bu kesimde de adeta bir nüfus patlaması yaşanmıştır. Nitekim tespit ettiğimiz 24 ören yeri İlk Tunç çağına tarihlenir (Üçhöyük, Arslan Tepesi, Sinneli, Durtacı,

¹ Prof. Dr. Özdemir Koçak, Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Kampüs-Konya, ozdekocak@hotmail.com

² Uzman Ark. Mustafa Bilgin, Pamukkale Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Arkeoloji Bölümü, Kınıklı Kampüsü-Denizli, bilginarkee@gmail.com

³ Okutman Nuriye KÜLAHLI, Selçuk Üniversitesi Yabancı Diller Yüksek Okulu, Kampüs-Konya, nuriyebahce@hotmail.com

Taşlı, Çataltepe gibi). Bu durum bölgenin zirai açıdan zenginliği kadar, yol güzergâhlarıyla ilgisinden dolayı olmalıdır. Çalışmamızda Bolvadin çevresinin Neolitik Çağdan İlk Tunç Çağına kadar olan dönemlerine ait yerleşmeleri ve kültürleri bir bütün olarak değerlendirilecektir.

Anahtar Kelime: Yüzey araştırmaları, yerleşme, Taşlı Höyük

BOLVADİN AND ITS VICINITY FROM THE EARLIEST AGES TO THE END OF THE EARLY BRONZE AGE

SUMMARY

We have carried out archaeological surveys in Afyonkarahisar and its districts since 2002. The early times of our studies formed Bolvadin Town and its vicinity. Thus, between 2002 and 2005 we have performed 4 seasoned- extensive researches in this field. After that, in order to carry out detailed evaluations, we have done some short-dated studies (in 2007, 2010 and 2012). During the surveys of Afyonkarahisar we have examined 283 sites in total. 37 of these sites were inside Bolvadin Town. The data gathered from these settlements show that the earliest settlement marks in Bolvadin area dated back to the Neolithic Age (Gövem Mevkii and around Durtacı). However, the clearest remains related to the early times came up in Chalcolithic Age (nearly 5500 BC). In this term called Early Bronze Age (3200-2000 BC), there was a population explosion as in many parts of Anatolia. So, 24 archaeological sites we have detected date back the Early Bronze Age (Like Üçhöyük, Arslan Tepe, Sinneli, Durtacı, Taşlı, Çataltepe). This situation should be because of the agricultural richness of the region and the itineraries, as well. In our study, the settlements and cultures of Bolvadin surrounding from Neolithic Age to the end of the Early Bronze Age will be evaluated as a whole.

Key Words : Surveys, settlement, Taşlı Mound

Bolvadin Araştırmaları

Afyonkarahisar ili ve ilçelerinde 2002 yılından bu yana arkeolojik yüzey araştırmaları yürütmekteyiz. Çalışmalarımızın ilk dönemlerini Bolvadin ilçesi ve çevresi oluşturmaktaydı. Bundan dolayı 2002-2005 yılları arasında toplam dört sezon bu kesimde yoğun araştırmalar yürüttük. Bundan sonra da ayrıntılı değerlendirmeler yapabilmek amacıyla kısa süreli bazı çalışmalar yaptık (2007, 2010, 2012 yıllarında). Bu çalışmalar T. C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün izni ile gerçekleştirilmektedir. Çalışmalarımız T. C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Döner Sermaye İşletmesi Merkez Müdürlüğü, Selçuk Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinatörlüğü ve Türk Tarih Kurumu tarafından desteklenmiştir. Sözüünü ettiğimiz bütün kurumların yetkililerine teşekkürü borç bilmekteyiz*.

Bölgede yaptığımız yüzey araştırmaları ve müze çalışmaları sırasında, bizleri kendilerinden hiç ayırmayan ve bu çalışmaların oluşmasında birinci derece etkili olan Afyonkarahisar Arkeoloji Müzesi Müdürü Arkeolog Mevlüt ÜYÜMEZ ve Arkeolog Ahmet İLASLI'nın (emekli) şahsında bütün müze çalışanlarına teşekkürü borç bilmekteyiz. Burada, çalışmalarımıza özel bir önem veren ve her zaman kendisinden destek gördüğümüz değerli hocamız Dr. Muharrem BAYAR'a teşekkür etmek isteriz. Çalışmalarımıza başladığımız 2002-2003 yıllarından itibaren, Bolvadin ilçesinde bizlere rehberlik yaparak

* Kültür ve Turizm Bakanlığı Döner Sermaye İşletmesi Merkez Müdürlüğü (2006-2010); Başbakanlık Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu (2013, 2015, 2016, 2017); Selçuk Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinatörlüğü: "2003-2004 Afyonkarahisar ve Çevresi Yüzey Araştırmaları (Neolitik Çağdan İlk Tunç Çağ Sonuna Kadar)" (2003/144 Proje no); "Erken Dönemlerde Orta-Batı Anadolu'nun Batı Bağlantısı (Neolitik İlk Tunç Çağlar Arası)" (05401012 Proje no); "2008-2009 Yılları Afyonkarahisar ve Çevresi Yüzey Araştırmaları ve Yukarı Çaybelen Köyü Kazı Ön Çalışmaları" (08401013 Proje no); "Afyonkarahisar İli ve İlçeleri 2010-2012 Yılları Arkeolojik Yüzey Araştırmaları" (10401008 Proje no); "Afyonkarahisar İli ve İlçeleri 2013-2014 Yılları Arkeolojik Yüzey Araştırmaları" (13401033 Proje no); "Afyonkarahisar İli ve İlçeleri 2015-2016 Yılları Arkeolojik Yüzey Araştırmaları" (Proje no: 1540100); "Afyonkarahisar İli ve İlçeleri 2017-2018 Yılları Arkeolojik Yüzey Araştırmaları" (Proje no: 17401020 devam ediyor).

araziyi tanımamıza ve değerli bilgilerinden istifade etmemize imkan sağladı.

Neolitik Çağ'dan ve İlk Tunç Çağ Sonuna Kadar Bolvadin Çevresi

Bolvadin, kuzeyde Emirdağları ve Paşadağ çevresi ile güneyde Sultan Dağları arasında konumlanır (Harita). Doğusunu kabaca Eber Gölü kaplamaktadır. Bu havzanın önemli su kaynağı ise Akarçay havzasıdır. 2002 yılından bu yana toplam 16 sezon boyunca yürüttüğümüz yüzey araştırmaları sırasında Afyonkarahisar ili ve ilçelerinde 283 ören yerinde çalıştık. Bu ören yerlerinin 37 tanesi Bolvadin ilçesi sınırlarında idi (TABLO 1-4). Elde ettiğimiz buluntular bu ilçenin en erken devirlerden itibaren yoğun bir şekilde iskana tabi tutulduğuna işaret etmektedir. Buluntularımız bu havzanın ilk köy yerleşmelerinin ortaya çıktığı Neolitik Çağ'dan itibaren yerleşime sahne olduğunu gösterir. Bolvadin çevresindeki en erken yerleşmelerden birisi Durtacı çevresinde görülür⁴. Burası Kemerkaya Kasabası'nın 4 km kuzeybatısında ve Özburun Kasabası'nın 8 km kuzeydoğusunda yer alır. Bu çevrede Gövem Mevkii ve Durtacı (Hacıeli) yerleşmeleri vardır. Bunlardan Gövem Mevkii bir tepeüstü yerleşmesidir. Burası Durtacı yerleşmesinin 1 km kadar batısında yer alır. 150 m kadar güneyinde ise bir çeşme vardır. Doğal bir burun üzerinde yer alan Gövem Mevkii'nde Neolitik Çağ'a tarihlendiğini düşündüğümüz çok az sayıda çanak-çömlek parçasına rastlanmıştır. T. Efe, bu yerleşmede bulduğumuz çanak-çömlek parçalarının Klasik Fikirtepe öncesine (Erken Neolitik Çağ) ait olabileceğini bildirmektedir. Gövem Mevkii'nin 1 km kadar doğusunda Durtacı yerleşmesi yer alır (Resim 1). 180x190

⁴ Koçak 2004a, 38-39; Koçak 2005, 20; Koçak 2006, 86; Koçak-Bilgin 2005, 91.

m boyutlarında ve 10 m kadar yükseklikte olan bu yerleşmenin 200 m kadar batısında Hacıeli Çeşmesi vardır. Gövem Mevkii ile beraber Durtacı yerleşmesi buluntuları da Bolvadin çevresindeki en erken iskana işaret etmektedir. Gövem Mevkii ve Durtacı'nın bulunduğu alan zirai açıdan elverişli olduğu kadar kuzey-güney yollarıyla ilgileri bakımından da önemli konumdadırlar⁵.

Bolvadin çevresinde Kalkolitik Çağ (MÖ 5400-3200/3000) yerleşmeleri biraz daha fazladır. Derekarabağ Köyü Sinneli ve Karakaya, Büyük Karabağ Kasabası Maltepesi Bolvadin Üçhöyük, Kemerkaya Kasabası Aslan Tepesi ve Durtacı gibi yerleşmelerde bu dönemle ilgili olabilecek buluntular gözlenmektedir⁶. Bunlar arasında Geç Kalkolitik Çağı veren buluntular dikkat çeker. Sinneli yerleşmesinde tespit ettiğimiz koyu gri bir çanak parçasının içerisine yapılmış birbirini kesen beyaz boya bezeme dizileri bunlar arasında sayılabilir⁷. Bölgenin Neolitik ve Kalkolitik Çağ yerleşmelerinin görünürde az olmasının nedeni muhtemelen bu erken kültürlerin üzerlerinin daha sonraki yerleşmeler ile kapatılmasıdır.

Bölgenin İlk Tunç Çağında (İTÇ) (MÖ 3200-2000) yerleşim yoğunluğunun arttığı gözlenir. Nitekim Bolvadin'de incelediğimiz 37 ören yeri arasında 24 tanesinde İTÇ kültürlerine rastlanır: Üçhöyük, Aslan Tepesi, Sinneli Mevkii, Büyük Karabağ Maltepesi, Çataltepe, Karakaya, Arapdede, Maltepe Köyü Maltepesi, Yörükcaracaören, Orta Karabağ Mezarlıktepe, Yenikuyu Höyüğü, Harım Mevkii, Akçakepez, Bozkuş Mevkii, Durtacı, Taşlı Höyük, Gövem Mevkii, Seki Tarla, Tümbet Tepe, Ören Mevkii Hırbılın Bağ Yeri, Çalönü Höyük,

⁵ Özdoğan 1979; Efe 1996, 217, Resim 7; Koçak 2004a, 39; Koçak 2005, 20; Koçak 2006, 86.

⁶ Koçak 2004a, 31-34; Koçak 2004b, 174-176; Koçak 2005, 21; Koçak-Bilgin 2005, 91; Koçak 2013, 17-18; Koçak 2014, 81-84; Koçak-Bilgin-Küçükbezcı 2016, 11.

⁷ Koçak 2004a, 33; Koçak 2004b, 175, Çizim 3.

Tekdeğirmen, Göktaş ve Dura Yeri⁸. Bunlar arasında bölgenin merkez yerleşmelerinden birisi olması bakımından Bolvadin Üçhöyüğü ilk sırada saymak gerekmektedir (Resim 3). Aslında bu yerleşme muhtemelen daha sonraki Orta Tunç Çağı denilen dönemde (yaklaşık MÖ 2000-1500 yılları arası) belki de Batı Anadolu çevresinin en önemli merkezlerinden birisi olmalıydı. 650x750 (KG-DB) m'lik boyutlarındaki bu yerleşme İç Anadolu ve Batı Anadolu bölgeleri arasında önemli bir geçiş noktası üzerinde yer alır. Üçhöyük'te yaptığımız çalışmalar sırasında tespit ettiğimiz İTÇ'ye tarihlenen ve çok kaliteli işçilik gösteren seramik parçaları burasının MÖ 3000 yılları civarında da belki de bir metropol konumunda olduğuna işaret sayılabilir.

Bu çevredeki önemli İTÇ yerleşmelerinden bir diğeri de Durtacı'dır (Resim 1). Bu yerleşmede tespit ettiğimiz ve İT2'ye tarihleyebileceğimiz *noktalı saklı astar bezemeli* bir örnek ve iç kısmı boya bezemeli bir çanak parçası ile İT3'e tarihlenebilecek seramikler buradaki İTÇ buluntularının bezeme repertuarının zenginliği hakkında fikir vermektedir (Resim 2)⁹. Kemer kaya çevresindeki Aslan Tepesi yerleşmesi de böyle bir buluntu zenginliğine sahiptir. Bolvadin'den gelen yol üzerinde önemli bir noktada yer ala bu yerleşme İTÇ'ı farklı örneklerle temsil eder¹⁰.

Bölgenin en önemli İTÇ yerleşmelerinden bir diğeri de Durtacı ve Aslan Tepesi yerleşmeleri ile ilişkili olan Taşlı Höyük'tür (Resim 4). Bu yerleşmenin konumu ve elverişli çevre koşulları açıktır. Burada İTÇ'ı temsil eden çanak, çömlek, tava ve küp gibi farklı formlarda çok sayıda seramik buluntu ele geçmiştir (Resim 5). Bu çevrede araştırmalar yapan J. Mellaart Taşlı (Dişli)

⁸ Koçak 2004a; Koçak 2004b; Koçak 2005; Koçak 2006; Koçak 2009; Koçak 2012; Koçak 2013; Koçak 2014; Koçak-Bilgin 2005; Koçak-Bilgin-Küçükbezi 2016.

⁹ Lloyd-Mellaart 1962, 167, Fig. P. 39: 2 ve Fig. P. 41: 5a-c, Beycesultan XIV; Topbaş vd. 1998, 40 vdd.; Efe-Ay 2001, 43 vdd.; Koçak 2004 a, 38-39, 174, Resim 6; Koçak 2004 b; Koçak 2005, 20; Koçak 2006, 86; Koçak-Bilgin 2005, 91

¹⁰ Koçak 2004a, 32; Koçak 2004b, 174, Çizim 2; Koçak 2005, 21; Koçak-Bilgin 2005, 91.

yerleşmesi buluntularını İT2 dönemine tarihlemektedir¹¹.

Elimizdeki yerleşmeler ve arkeolojik buluntulardan yola çıkarak bölgenin en erken dönemlerde ve özellikle MÖ 3000 yıllarında yol güzergahını da tespit etmek mümkündür. Bolvadin Üçhöyük merkez olmak üzere kuzeyde Emirdağ kesimine doğru uzanan bir yol belirgindir. Bu yol Üçhöyük'ten sonra Dişli Kasabası'nın güneyindeki Taşlı Höyüğe, buradan da Aslan Tepesi, Çalönü, Çekirgeli, Göktaş ve Tezköy yerleşmeleri üzerinden Emirdağ'a ulaşır. Dişli Kasabası'ndaki Taşlı Höyük'ten Paşadağ civarına dağ yolu sayılabilecek bir bağlantı vardır. Bu yol Özbek Kasabası üzerinden Yukarı Çaybelen Köyü'ne (Köy Kalesi yerleşmesi) uzanır. Üçhöyük'ten doğuya doğru uzanan yol Karakaya, Sinneli ve Çataltepe yerleşmelerini izler. Batıya doğru uzanan yol güzergahı ise Arap Dede, Pani, Kazlar, Pirenlik yerleşmeleri üzerinden Çobanlar'a ve buradan da Afyonkarahisar'a doğru uzanır.

¹¹ Lloyd-Mellaart 1962, 197, har. VI; Yakar 1985, 100; Korfmann et al. 1994, 71-72, no: 381; Koçak 2004a, 39-40; Koçak 2004b, 174; Koçak 2005, 20-21; Koçak-Bilgin 2005, 85-109

SONUÇ

Bolvadin ilçesinin en erken tarihinin MÖ 7000 yıllarına kadar uzandığı anlaşılmaktadır. Yani bu ilçe çevresinde günümüzden 9000 yıl kadar öncesine dayanan yerleşmeler vardır. Bölgede en erken iskan izleri ile ilgili kanıtlar Kemer kaya Kasabası çevresinde Gövem Mevkii'nde karşımıza çıkar. Bölgedeki erken iskanların varlığı Kalkolitik Çağ'da daha açık bir şekilde gözlenmektedir. Sinneli Mevkii başta olmak üzere, bölge yerleşmelerinde ele geçen seramikler bu durumun kanıtıdır.

Bolvadin ilçesinin tarihöncesi dönemlerinin en zengin bölümünü İlk Tunç Çağı oluşturur. MÖ 3000 yılı civarında ilçenin yoğun bir iskana sahne olduğu gözlenir. Bunun sonucunda bu dönemde ilçedeki su kaynakları ve verimli tarım alanlarının çevreleri büyük oranda iskan edilmiştir. Bolvadin ilçe merkezi yakınlarındaki Üçhöyük bu döneme tarihlenen önemli yerleşmeler arasındadır. İTÇ'nin ilerleyen aşamalarında ve özellikle İT2 döneminde bu çevrede yerleşim yoğunluğunun arttığı gözlenir. Bu yerleşmeler genellikle Üçhöyük'ten kuzeye, doğuya, batıya ve hatta güneye doğru uzanan ana yollar üzerine konumlanır. Yani Bolvadin çevresinin İTÇ yerleşmelerinin diziliş i aynı zamanda bu döneme ait yol güzergâhının da anlaşılmasına katkı yapar.

Bolvadin kesimindeki araştırmalarımız sırasındaki başlıca gözlemlerimizden birisi buradaki ören yerlerinde mevcut kaçak kazılardı. Örneğin Dişli Kasabası'ndaki Taşlı Höyük defalarca kazılmış ve büyük oranda tahribata uğramıştı. Aynı durum diğer ören yerleri için de geçerliydi. Eski ören yerlerinin binlerce yıldan günümüze sağlam bir şekilde geldiği düşünülecek olursa özellikle son 40-50 yılda bunların tahribatının artması düşündürücüdür. Bu ören yerleri birer

kültürel değer ve mirastır. Bundan dolayı Bolvadin insanına düşen görev, ilçenin bu tarihi zenginliğinin gelişigüzel tahrip edilmesini ve buralardaki tarihi eserlerin yurt dışına kaçırlmasını önlemektir. Hepimizin bildiği gibi ülkemizden kaçırlan eserler yıllar sonra tespit edilince ancak çok yüksek paralarla ve yoğun bürokratik çabalarla ülkemize getirilebilmektedir.

TABLO 1*

Kod no Kasaba/Köy Yerleşme	Dönemler						Doğrultu			Yüksek-m	Tür (Yükselti m)	
	Neolitik	Kalkolitik	Tunç Çağı			Demir Ç	Hell/ Roma	Eşit	KG/DB			KD-GB /KB-GD
			İT	O T	S T							
301.01 Malazgirt Mah. Bolvadin Üçhöyük		GKÇ	İT2	+	+	?	Hell/ Roma		650x700		12	Höyük (996)
301.02 Kemer kaya Kasaba. Aslan Tepesi		GKÇ	İT2 ,3							220x190	10	Tepeüstü -höyük (1232)
301.03 Bolvadin Derekarabağ Köyü Sinneli Mevkii		GKÇ	İT2 ,3						160x310		6	Höyük (971)
301.04 Büyük Karabağ K Maltepesi		GKÇ ?	İT2 ,3	+			Roma		300x200		20	Höyük (1240?)
301.05 Ortakarabağ Köyü Çataltepe			+	+			Hell			G. 600x200 x12		Höyük (970?)
301.06 Derekarabağ Köyü Karakaya		GKÇ ?	İT2 ,3	+			Hell/ Roma	350x 350			15	Höyük (970?)
301.07 Hamidiye Köyü Arapdede			+İT 2					160x 160			8	Höyük (982)
301.08 Maltepe Köyü Maltepesi			+	+				En K. 400x 400x 50	en G. 300x200 x10	diğeri 200x150 x15		Höyük (985?)
301.09 Nusratlı Köyü Yörükkaracaören			+				Roma					Yamaç (1250?)
301.10 Özburun Kasabası Kepez Üstü							Hell/ Roma		400x300			Tepeüstü (1240?)

*Eşit: Eşit doğrultu; KG/DB: Kuzey-güney/ doğu-batı doğrultusu; KD-GB/KB-GD:

Kuzeydoğu-güneybatı/ kuzeybatı-güneydoğu: doğrultu ve yükselti metre (m) olarak verilmiştir.

TABLO 2

Kod no Kasaba/Köy Yerleşme	Dönemler						Doğrultu			Yüksek-m	Tür (Yükselti m)	
	Neolitik	Kalkolitik	Tunç Çağı			Demir Ç	Hell/ Roma	Eşit	KG/DB			KD-GB /KB-GD
			İT	OT	ST							
301.11 Ortakarabağ Köyü Orta Karabağ Mezarlıktepe			+	+			Hell		300x200		10	Höyük (968?)
301.12 Özburun Kasabası Yenikuyu Höyüğü			+İT2	+			Hell		100x150		12	Höyük (1386)
301.13 Özburun Kasabası Harım Mevkii			+İT2	+					200x700			Yamaç- mezarlı (1230?)
301.14 Özburun Kasabası Akçakepez Mevkii			+					150x 150				Tepeüstü (1380?)
301.15 Derekarabağ Köyü Bozkuş Mevkii			+	+			Roma	200x 200			8	Höyük (970?)
301.16 Kemer kaya Kasaba. Durtacı- Hacıeli	+	+	İT2,3	+ zay			Roma			180x190	10	Höyük (1220?)
301.17 Dişli Kasabası Taşlı Höyük			İT2,3				Roma		300x250		20	Höyük- mezarlı (1055?)
301.18 Dişli Kasabası Örenler							Hell/ Roma					Düz- Mezar- Yamaç
301.19 Dişli Kasabası Beyini- Beydini						+						Düz

TABLO 3

Kod no Kasaba/Köy Yerleşme	Dönemler							Doğrultu			Yüksek-m	Tür (Yükseği m)
	Neolitik	Kalkolit	Tunç Çağı			Demir Ç	Hell/Roma	Eşit	KG/DB	KD-GB /KB- GD		
			İT	OT	ST							
301.20 Bolvadin Arapların Değirmen							Hell/ Roma					Tepeüstü
301.21 Dışı Kasabası Bozok Mevkii				+			Roma					Düz
301.22 Özburun Kasabası Tepetarla							Roma					Düz
301.23 Özburun Kasabası Küçük Kepez							Roma					Tepeüstü
301.24 Kemer kaya Kasaba Gövm Mevkii	ENÇ		İTÇ?						150x100			Tepeüstü (1240?)
301.25 Kurucaova Kasabası Seki Tarla - Kabızın Ağızı			+	+		+	Hell/ Roma					Yamaç (1230?)
301.26 Kurucaova Kasabası Toparcarlağın Tümbektepe				+			Roma					Yamaç (1240?)
301.27 Kurucaova Kasabası Tümbet Tepe			+			+	Hell	100x 100				Tepeüstü (1240?)
301.28 Kurucaova Kasabası Ören Mev Nehr/ Hırbilin Bağ Yeri			İT1,2,3	+			Hell/ Roma					Mezarlık (İTÇ) (1220?)
301.29 B.Karabağ Kale Mevkii												Kale- Yamaç- Düz (1260?)

TABLO 4

Kod no Kasaba/Köy Yerleşme	Dönemler						Doğrultu			Yüksek-m	Tür (Yükselti m)	
	Neolitik	Kalkolitik	Tunç Çağı			Demir Ç	Hell/ Roma	Eşit	KG/DB			KD-GB /KB-GD
			İT	OT	ST							
301.30 Kemer kaya Kasa. Çalönü Höyük M.			+İT2,3	+					100x110		Höyük (1202)	
301.31 Bolvadin Erkmen Mevkii											Höyük (990?)	
301.32 Bolvadin Kırkminare											Mezarlık- Düz (990?)	
301.33 Kemer kaya Kasaba Tekdeğirmen			+az	+					150x180	4	Tepeüstü (1156)	
301.34 Kemer kaya Kasaba Göktaş			İT2						40x55	3	Höyük (1123)	
301.35 Bolvadin Dura Yeri			+zayıf	+			Hell				Meza- Höyü (987)	
301.36 Dipevler Köyü Çaldıratmaz Mezarlığı				+							Mezarlık (992)	
301.37 Bolvadin Bolvadin Küçük Höyük				+		+	Hell/ Erken İmp				Höyük (990)	

Resim 1: Durtacı yerleşmesi

Resim 2: Durtacı İlk Tunç Çağı seramikleri

Resim 3: Bolvadin Üçhöyük yerleşmesi

Resim 4: Taşlı (Dişli) Höyük

Resim 4: Taşlı (Dişli) Höyük İlk Tunç ağ seramikleri

KAYNAKÇA

EFE, T. (1996), "1995 Yılında Kütahya, Bilecik ve Eskişehir İllerinde Yapılan Yüzey Araştırmaları", *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, XIV-II, 215-232.

EFE, T.- D. Ş. M. AY (2001), "Küllüoba: İç Kuzeypbatı Anadolu'da Bir İlk Tunç Çağ Kenti", *TÜBA-AR*, 4, 43-78.

KOÇAK, Ö. (2004 a), *Erken Dönemlerde Afyonkarahisar Yerleşmeleri*, Kömen Yayınevi, Konya.

KOÇAK, Ö. (2004 b), "Afyon-Bolvadin Yüzey Araştırmaları 2002 (Neolitik Çağ'dan İlk Tunç Çağına Kadar)", *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, XXI/1, 173-184.

KOÇAK, Ö. (2005), "Bolvadin, Çay ve Sultandağı Yüzey Araştırmaları 2003", *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, XXII-2, 19-28.

KOÇAK, Ö. (2006), "Afyon İli ve İlçeleri Yüzey Araştırmaları 2004", *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, XXIII-1, 83-94.

KOÇAK, Ö. (2009), "Afyonkarahisar İli ve İlçeleri 2007 Yılı Yüzey Araştırması", *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, XXVI/2, 51-72.

KOÇAK, Ö. (2012), "Afyonkarahisar İli ve İlçeleri 2010 Yılı Yüzey Araştırması", *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, XXIX/1, 231-261.

KOÇAK, Ö. (2013), "The Second Millennium B.C. Settlements and Cemeteries in the Eastern Interior of Mid-West Anatolia", *L'Anatolie des peuples, des cités et des cultures (IIe millénaire av. J.-C.-Ve siècle ap. J.-C.) Colloque International de Besançon 26-27 Novembre 2010, Volume 2. Approches Locales et Régionales*, édité par: Hadrien Bru-Guy Labarre, 15-29.

KOÇAK, Ö. (2014), "Afyonkarahisar İli ve İlçeleri 2012 Yılı Yüzey Araştırmaları", *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, XXXI/2, 75-96.

KOÇAK, Ö.- M. BİLGİN (2005), "Taşlı Höyük: An Important Early Bronze Age Settlement and Necropolis in Bolvadin-Dişli Village", *Anatolia Antiqua*, XIII, 85-109.

KOÇAK, Ö.- M. BİLGİN- H. G. KÜÇÜKBEZCİ (2016), "The Determination of the Settlement Density in West of Turkey, between 6000-1200 B.C., According to Archaeological Findings", *International Journal of Social Sciences*, 3rd Asian Conference on Multidisciplinary Research in Higher Education (ACMRHE 2015), Manila, Filipinler, 1-13.

KORFMANN, M.- A. BAYKAL-SEEHER- S. KILIÇ (1994), *Anatolien in der Frühen und Mittleren Bronzezeit- I. Bibliographie zur Frühbronzezeit* Dr. Ludwig Reichert Verlag, Unter mitarbeit von H. Kühne, Göttingen.

LLOYD, S. H. F.- J. MELLAART (1962), *Beycesultan I, The Late Chalcolithic and Early Bronze Age Levels*, London.

ÖZDOĞAN, M. (1979), *Fikirtepe*, (İstanbul Üniversitesi Yayınlanmamış Doktora Tezi), İstanbul.

TOPBAŞ, A.- T. EFE- A. İLASLI (1998), "Salvage Excavations of the Afyon Archaeological Museum, Part 2: The Settlement of Karaoğlan Mevkii and the Early Bronze Age Cemetery of Kaklık Mevkii", *Anatolia Antiqua*, VI, 21-94.

YAKAR, J. (1985), *The Later Prehistory of Anatolia, The Late Chalcolithic and Early Bronze Age*, BAR International Series, No. 286, 2 cilt.

AFYONKARAHİSAR İLÇELERİ REKABET ANALİZİ

Nahit ERDOĐAN¹
İsa SAĐBAŐ²

ÖZET

Bu alışmada Afyonkarahisar'a ait merkez ilçe hariç onyedi ilçenin rekabet gücünü belirleyen faktörler belirlenmiştir. Araştırmada demografik, eğitim, sağlık ve ekonomi olmak üzere 4 farklı gösterge başlığı altında bağımsız değişkenler kullanılmıştır. Elde edilen verilere çok değişkenli istatistiksel yöntemlerden TOPSIS(Technique for Order Preference by Similarity to Ideal Solution) modeli uygulanarak, ilçelere ait sosyo-ekonomik gelişmişlik endeks değerlerine göre rekabet sıralamaları gerçekleştirilmiştir. Sonuç olarak, Afyonkarahisar ilçeleri arası rekabet gücü sıralaması tespit edilmiştir. İlçelerin rekabet gücünün arttırabilmesi için sosyo-ekonomik gelişmişlik seviyelerinin yükseltilmesi gerekmektedir.

Anahtar Kelimeler: Rekabet Analizi, Sosyo-Ekonomik Gelişme, TOPSIS.

¹ Gelir İdaresi Başkanlığı, Afyonkarahisar Defterdarlığı, S. yazar, nahiterdogan06@gmail.com

² Afyon Kocatepe Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakltesi, Maliye Bölümü, isasagbas@aku.edu.tr

ABSTRACT

In this study, the factors that have impact on competitive power of the seventeen district except Afyonkarahisar's central district are determined. The independent variables are used under four different headings, such as demographic, education, health and economics. A competition ranking is performed according to the socio-economic development index values of the districts by applying a multivariate statistical method the TOPSIS (Technique for Order Preference by Ideal Solution). As a result, competition ranking between Afyonkarahisar districts is prepared. Socio-economic development of districts should be increased to promote competitive power.

Keywords: *Competitions Analysis, socio-economic development, Technique for Order Preference by Similarity to Ideal Solution.*

GİRİŞ

Günümüzde bireylerin yaşam ortamlarının kalitesi, toplum odaklı en önemli temel kalkınma ve refah göstergelerinden olmuştur. Yaşam kalitesi olgusu ile ortaya çıkan; ülkelerin, şehirlerin ve bunlara bağlı ilçelerin gelişmişlik farklılıkları, söz konusu mekânların gelişmiş, gelişmekte olan ve az gelişmiş olarak nitelendirilmelerine ortam hazırlamıştır. Bu durum yörelerin eşit düzeyde gelişme kaydedemediklerinin açık göstergesi niteliğindedir.

Rekabet kavramı, aynı hedefe ulaşma amacını güden kişi veya kuruluşların kendi içlerinde daha iyiye ulaşmak adına ortaya koydukları çekişme ortamıdır. Son yıllarda ise ülkemizde illerin gelişmişlik raporları göz önünde bulundurularak şehir rekabetçiliği olgusu yazın dilinde yer edinmeye başlamıştır. Sosyal ve ekonomik düzlemden çıkmaksızın illerin rekabetçiliğinden daha detaylı olan gelişmişliğin mikro boyutlarının incelenmesine olanak sağlamak üzere, akademik dizinde İlçe düzeyli Rekabet analizi raporları günden güne artış göstermektedir. İlçe rekabetçiliği kavramı, herhangi bir il içerisinde yer alan ilçelerden sosyal ve ekonomik gelişmişlik faktör düzeyleri ile bu anlamda ön plana çıkan ilçelerin tespiti, bu ilçelerde yer alan yönetici ve yönetilen kesimin ülke geleceğini ve kendi geleceklerini verimli ve etkin planlayabilmeleri adına oldukça önem taşımaktadır.

Rekabetçiliğin ulusal düzeydeki kamu politikaları tarafından şekillendiği kadar, yerel düzeydeki karar vericiler tarafından hayata geçirilen politikalar tarafından da etkilendiğini ifade etmek gerekir (EDAM, 2016:1). Ekonomik bölgelerin rekabet güçlerinin daha üst seviyeye çıkarılması için rakiplerine göre rekabet edilebilirlik seviyelerinin ölçülmesi anlaşılması önemlidir. Bu ekonomik bölgeler, ülke ve hatta ülkelerin

birlikteliği ölçeğinde olabileceği gibi Şehir, ilçe ya da bir organize sanayi sitesi ölçeğinde de olabilir (URAK, 2016:14).

Bölgesel gelişmişlik farklılıkları, belirli sosyo ekonomik kriterler ışığında, günümüzde bölgeler, iller ve ilçeler arasındaki rekabetçilik gücünün ölçümü yıllık olarak değişik kurum ve kişiler tarafından düzenli olarak yapıp ilan edilmektedir. Bu çalışmanın hareket noktası Devlet Planlama Teşkilatı tarafından, 2003 yılında gerçekleştirilen “illerin ve bölgelerin sosyoekonomik gelişmişlik sıralaması araştırması” ve 2004 yılında gerçekleştirilen “İlçelerin sosyoekonomik gelişmişlik sıralaması araştırması” çalışmaları olmuştur.

Ulusal planlama sisteminde, kaynakların ekonomik ve sosyal faydayı ortaya koyacak şekilde geliştirilmesi ve bölgeler arası dengesizliklerin en aza indirilmesi sistemin temel amaçları içerisinde yer almaktadır. Bölgesel gelişme politikalarının uygulanmasında; sürdürülebilirlik, bölgeler arası bütünlük, sosyal ve ekonomik dengeler, yaşam kalitesinin iyileştirilmesi, fırsat eşitliği ve kültürel gelişme gibi unsurların esas alınacağı önemle belirtilmiştir (Dinçer ve Özaslan, 2004:8).

Yerel birimlerin gelişmişlikteki performanslarının değerlendirilebilmesi, yöre geleceği adına daha dikkatli olunması ve sağlıklı planlama için yerel olarak sosyo-ekonomik gelişmişlik araştırmalarının yapılmasının gerekliliği gün geçtikçe önemli hale getirmektedir. Hızla gelişen dünya ekonomisinde, gelişmenin en küçük yapı taşı olan yerel birimlerde mevcut ekonomik durum ve sosyal imkanların varlığı veya ulaşılabirliği, insana verilen değer adına yapılabilecek ne varsa, ortaya konulması artık zorunluluk değil ihtiyaç olduğu görüşü yaygınlaşmaya başlamıştır. Devletin halkının müreffeh yaşayabilmesi adına refah seviyesini arttırıcı aktivitelerde bulunabilmesi için sarf edilen çabanın somut olarak ortaya konulmaya başlandığı çalışmaları, merkezden yönetim veya yerel

yönetim birimlerinin olmazsa olmazları arasına girmeye başlamıştır.

Geçen zamanla birlikte, değişimin süreklilik arz ettiği gelişmişlik sürecinde önemli ilerlemeler kaydedilmekle birlikte, bölgesel dengesizliklerin azaltılmasına olan ihtiyaç hiçbir zaman bitmemiştir. Bu dengesizlikler işsizlik, gelir dağılımı, toplumsal barış, sosyal uyum, göçler, kaynakların atıl kalması ve varlıkların etkin kullanılamaması gibi sorunlar olarak gelişmekte olan bölgelerin, gelişememe sürecindeki yerini almışlardır. Bu problemler göz önünde bulundurulduğunda bölgesel gelişme politikaları kapsamında kentsel ve kırsal bütün yerleşimlerde, yaşam kalitesi standartlarının bireylere sunulması, özellikle bölgesel kalkınmanın sağlanabilmesi adına mekânsal olarak ortaya çıkan dezavantajların minimum düzeye indirilmesi gerekmektedir.

Bu çalışmanın amacı, Afyonkarahisar'daki ilçelerin bölgesel rekabet gücüne göre belirli bir sıraya konulmasıdır. Daha detaylı olarak, Sosyoekonomik gelişmişlik temelli bölgesel rekabet adına yerel olarak gerçekleştirilen böyle çalışmaların amaçları arasında, yerleşim birimlerinin mevcut gelişme düzeylerinin tespiti ve yer aldığı il sınırları içerisindeki diğer yerleşimlere kıyasla gelişmişlik düzeylerinin ölçülebilir ve karşılaştırılabilir göstergeler aracılığı ile rekabet edilebilirlik düzeyinin saptanması yer almaktadır. Ayrıca ülkemizde gerek ulusal gerekse yerel düzeyde bu tür çalışmaların yapılıyor olması, kamusal politikaların oluşturulması, gelişmenin yönlendirilmesi ile strateji ve planların hazırlanmasında, ilçeleri rekabet güçlerine göre sınıflandırılmasında ve ilçelerin yerel rekabet ortamında ortaya çıkan özelliklerinin ortaya konulmasında önemli bir role sahip olmuştur.

Afyonkarahisar 17 adet ilçelerine ait elde edilip düzenlenen 26 adet değişken ile 4 farklı gösterge başlığı altında rekabet endeksi sıralaması gerçekleştirilmiştir.

1.ARAşTIRMANIN KAPSAMI

Belirli bir saha araştırması olarak yapılan bu çalışmadaki bilgiler, kaynak taraması ve gözlem, sonucu elde edilmiştir. Afyonkarahisar ve ilçelerini demografik, eğitim, sağlık, ekonomi göstergeleri ile farklı bir bakış açısı içerisinde ortaya koymayı amaçlayan bu çalışmada, Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) tarafından her sene düzenli olarak Afyonkarahisar ilçeleri boyutunda yayımlanan rakamlardan, İl Sağlık Müdürlüğü, İl Milli Eğitim Müdürlüğü, İl Defterdarlığından elde edilen verilerden yararlanılmıştır. Bunların dışında birkaç verinin bir birleri ile oranlanması ile oluşan bazı yeni değişkenler 2016 ve 2017 yılları itibariyle güncellenerek oransal miktarlar ve rakamlar üzerinde yorumlamalar yapılmıştır. Araştırmaya ait kullanılan tüm veriler 2016 ve 2017 yıllarına ait olup kesinleşmiş verilerdir.

Mevcut idari yapı temelinde Afyonkarahisar'a ait Merkez ilçe hariç 17 adet ilçenin kapsandığı bu araştırmada; sosyal ve ekonomik alanlardan seçilen 2016 ve 2017 yıllarına ait veriler kullanılmıştır. Araştırmada ilçe odaklı elde edilen bu verilere birbiriyle bağımsız değişkenlerin analiz edilmesine imkan veren, gelişmiş bir istatistik tekniği olan, rekabet gücü endeks hesaplama metodu olarak, çok kriterli karar verme yöntemlerinden TOPSIS yöntemi uygulanmıştır. Bilgilerimize göre, mevcut akademik çalışmalar içerisinde yapılan araştırma sonucu ilçeler arası rekabet endekslerinin TOPSIS yöntemi ile tespitinin gerçekleştirildiği çalışma bulunmamaktadır. Bu durum da araştırmada kullanılan verilerin çeşitliliği, araştırılan mekan ve özellikle uygulanan yöntem açısından araştırmanın, bir boşluğu doldurması beklenmektedir.

Araştırmamız için seçmiş olduğumuz göstergeler ise, yardımcı veriler aracılığıyla oranlanarak, değişken haline getirilmiştir. Bu işlem yapılırken, ilçelerin nüfus büyüklüğü etkisini ortadan kaldırmak için, verilerin tamamına yakın bir kısmı ilçe geneli nüfuslarıyla veya bu etkiyi ortadan kaldıracak çeşitli büyüklüklere bölünerek, oransal hale getirilmiştir. Böylece, ilçelerimizin gelişmişliğinin, yüzölçümleri ya da nüfuslarıyla orantılı olarak değil, büyük ölçüde fert başına düşen refah payı olarak değerlendirilmesi sağlanmıştır. Yine bir taraftan, nüfusu fazla olan ilçelerimizin bu nedenle üst sıralarda yer almaları önlenirken, diğer taraftan bu ilçelerin aynı nedenle daha alt sıralarda yer almaları problemi giderilmiştir.

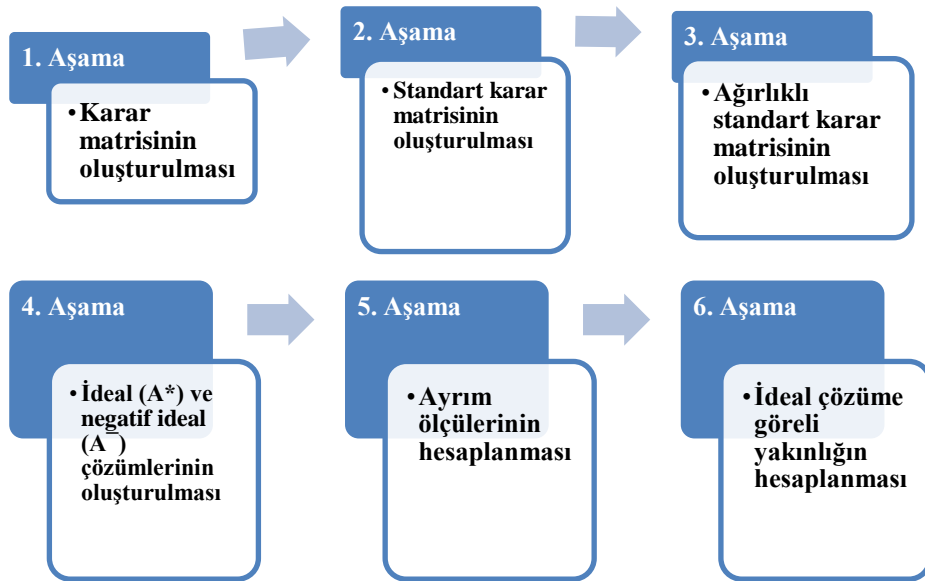
2.METODOLOJİ

Çalışmamızda öncelikli olarak, Afyonkarahisar ve ilçelerine ait rekabet endeksi sıralamasının gerçekteşirilmesi planlanmaktadır. İlçe rekabet sıralamaları gerçekteşirilirken ise çok kriterli karar verme tekniklerinden, birbirlerinden bağımsız çok sayıda göstergeyi dikkate alarak, göstergelerin ait olduğu en uygun seçeneğin belirlenmesinde yardımcı olan yöntemler tercih sebebi olmuştur. Bu yöntemlerden ise, çok boyutlu ve soyut olan gelişmişlik kavramının, ölçülebilir ve somut bir hale getirilmesine imkan tanıyan araştırma yöntemlerinden TOPSIS (Technique for Order Preference by Similarity to Ideal Solution) yöntemi kullanılarak, her bir ilçe için rekabet endeks değerlerine ulaşılmaya çalışılmıştır. Ulaşılan endeksler sayesinde ilçeler arası rekabet edilebilirlik karşılaştırmaları yapılabilecek ve elde edilen endeks değerleri analizlerde kullanılabilir.

TOPSIS, Hwang ve Yoon tarafından 1981 yılında çok kriterli karar verme tekniği olarak geliştirilmiştir (Ustasüleyman, 2009: 37). Hwang ve Yoon (1981) TOPSIS yöntemini, çözüm

alternatifinin pozitif ideal çözüm noktasına en kısa mesafe ve negatif ideal çözüm noktasına en uzak mesafede olacağı varsayımına göre oluşturmuşlardır. Yöntem kullanılarak alternatif seçeneklerin belirli kriterler doğrultusunda ve kriterlerin alabileceği maksimum ve minimum değerler arasında ideal duruma göre karşılaştırılması gerekmektedir (Yurdakul ve İç, 2003:11). Özetle TOPSIS çok kriterli karar verme problemlerinin çözümünde uygulanan bir performans değerlendirme yöntemi özelliği taşımaktadır.

TOPSIS yöntemi altı aşamadan oluşmaktadır. Bu aşamalar sırasıyla; karar matrisinin oluşturulması, standart karar matrisinin oluşturulması, ağırlıklı standart karar matrisinin oluşturulması, ideal ve negatif ideal çözümlerinin oluşturulması, ayırım ölçütlerinin hesaplanması ve ideal çözüme göreli yakınlığın hesaplanmasıdır. Şekil 1’de bu aşamaların şematik gösterimi yer almaktadır.

Şekil 1. TOPSIS'in Aşamaları

Altı aşamadan oluşan yöntem, son aşama olan ideal zme görelilikte yakınlık değerleri araştırma evrenini oluşturan karar matrislerinin büyükten ke doğru sıralanması ile performans değerlendirme lt kriteri olan rakamsal değerlerin görelilikte yakınlıkta yani en iyi performansı gösteren sonuca ulaşılmaktadır.

3.DEMOGRAFİK YAPI GÖSTERGELERİ REKABET ENDEKSİ

Çalışmada kullanılan demografik göstergeler, üzerinde inceleme gerçekleştirmiş olduğumuz kitlenin sayısal yönünü, büyümedeki hızı ve meknsal dağılımları gibi unsurları hakkında bilgi sahibi olmamıza yol gösterici niteliktedir. Gelişen bir ekonomi de nüfusun özellikleri, kaynakların sosyal ve ekonomik sektörler arasındaki dağılımını büyük lde etkilemektedir; dolayısıyla ekonominin büyüme hızı, istihdam düzeyi, sektörel üretim artış oranları, sermaye birikimi, ihracat ve ithalat oranları, doğal kaynakların kullanılması da nüfus değişkenine bağlı olarak değişmektedir (Dinçer ve zaslan, 2004:28). Çalışmada kullanılan demografik değişkenler çalışmamızda araştırma sahası hakkında çok yönlü sayısal bilgiler elde edilmesin de nc nitelik taşımaktadır.

Araştırmada beş farklı demografik değişken kullanılmıştır. Sx konusu değişkenler hakkında Tablo 1’de gerçekleştirilen açıklamalar içerisinde Kaynak ve yıl bilgisi yer alırken, Değişimin Yönü faktörü; karşısına yazılan ilgili değişkenin gelişmişliğe etkisinin olumlu veya olumsuz etkisinin belirtilmesi amacıyla yazılmıştır.

Tablo 1. Demografik Yapı Göstergeleri

Adet	Göstergeler	Kaynak	Yıl	Değişimin Yönü
1	Nüfus Yoğunluğu	T.Ü.İ.K.	2016	Pozitif
2	Kaba Ölüm Hızı	T.Ü.İ.K.	2016	Negatif
3	Kaba Doğum Hızı	T.Ü.İ.K.	2016	Pozitif
4	Nüfus Bağımlılık Oranı	T.Ü.İ.K.	2016	Negatif
5	Şehirleşme Oranı	T.Ü.İ.K.	2016	Pozitif

Nüfus Yoğunluğu: Nüfus yoğunluğu yerleşim birimlerinin sahip oldukları yüzölçümlerinin nüfuslarına oranlanması sonucu elde edilmektedir. Elde edilen sonuç o yörede bir kilometre kareye düşen insan sayısını göstermektedir.

Kaba Ölüm Hızı: Belirli bir zaman diliminde herhangi bir ilçede meydana gelen ölüm vakalarının, toplam ilçe nüfusuna oranlanması ve bin ile çarpılması sonucu elde edilmektedir. Bu durum “her bin kişi başına ölümlerin sayısının oranı” şeklinde de telaffuz edilebilir.

Kaba Doğum Hızı: Yıllık doğum sayısının, 15-49 yaş aralığında anne olabilecek nüfusa oranının binde olarak hesaplanması sonucu elde edilmektedir. Oranlama neticesinde elde edilen sonuçlar bin ile çarpılarak ilçeler arasındaki nüfus ve doğum miktarlarının sayısal etkisinden arındırılmış ve analize dahil edilmiştir.

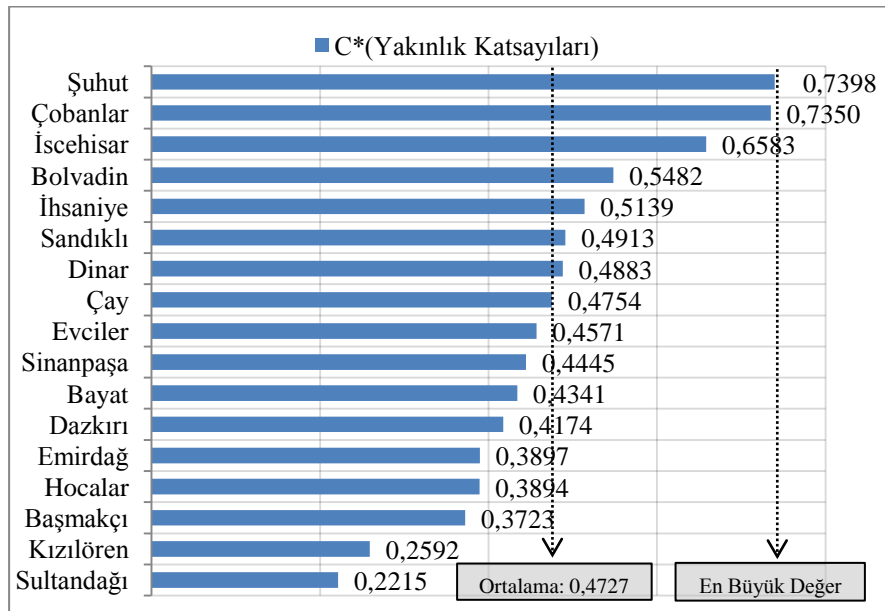
Nüfus Bağımlılık Oranı: Nüfus Bağımlılık Oranına, 15-64 yaş grubunun, 0-14 ve 65+ yaş grubundaki kişi sayısına oranlanması sonucu ulaşılmaktadır. Bu oran ise, 15-64 yaş arasındaki her yüz kişiye düşen 0-14 ve 65 üstü yaştaki nüfus miktarını

göstermektedir. Araştırmada 0-14 yaş çocuk ve 65 üstü yaş ise yaşlı nüfus olarak düşünölmüştür. Aslında bu durum yalnız yaşayamayan veya bakılmaya muhtaç kişileri yani başka insanlara özelikle maddi ve manevi açıdan bağımlı olarak yaşamını sürdüren birey sayısının tespit edilmesine yardımcı olmaktadır.

Şehirleşme Oranı: Şehirleşme oranına, ilçe merkez nüfusunun toplam ilçe nüfusuna oranlanması ile ulaşılmaktadır. Şehirleşme oranı ile amaç, ilçe merkezi dışında yaşayan nüfus oranına ulaşmaktır. Bu da bize toplam ilçe nüfusunun içerisinde ilçe merkez nüfusunun ne kadarını kapladığı ve o ilçede kırsal kesimden kente yani merkeze göç etmiş veya göç edebilecek nüfus yapısının varlığını işaret etmektedir.

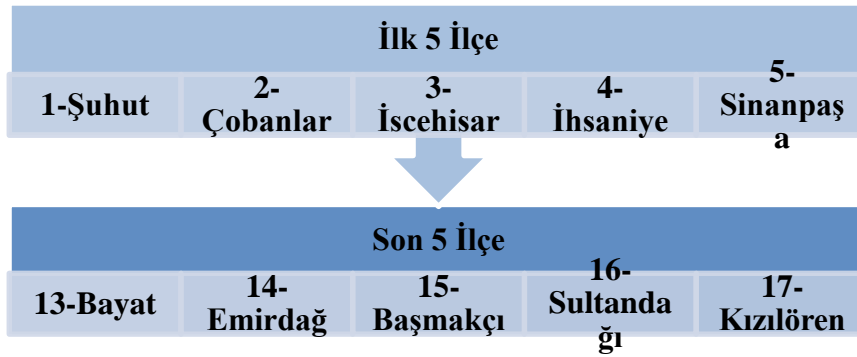
Grafik 1. Demografik Yapı Göstergeleri Rekabet Endeksi

Topsis yönteminin beş farklı demografik veriye uygulanması sonucu Afyonkarahisar ilçeleri demografik yapı rekabet analizi endeks değerlerine ulaşılmıştır. Grafik 1'de ilçelere ait endeks değerlerinin büyükten küçüğe doğru

sıralanmış şekli yer almaktadır. Topsis Yöntemi gereği endeksteeki değerler sıfır ile bir arasında yer almaktadır. Bu sonuç gerçekteştirilen endeks sonuçlarının tutarlı olduğunu göstermektedir. Endekste ortalama değer 0,4727 olmuş ve sekiz ilçe ortalamasının üzerinde yer alırken dokuz ilçe ortalamasının altında kalmıştır.

şekil 2. Demografik Yapı Göstergeleri Rekabet Analizi

şekil 2’de Demografik yapı rekabet analizi sıralaması olarak ilk beş ve son beş ilçeye yer verilmiştir. Demografik yapı sıralamasında en rekabetçi ilçe Şuhut olurken, Kızılören son sırada yer almıştır.

4.EĞİTİM GÖSTERGELERİ REKABET ENDEKSİ

Bölgelerin gelişmişlik düzeyleri ile o bölgede yaşayan toplumun eğitim seviyesi arasında güçlü bir ilişki bağı vardır. Eğitim toplumlarda nitelikli işgücünün oluşmasını ve sosyal kalkınmayı sağlayan temel dinamiktir (Dinçer ve Özaslan, 2004:24). Eğitim göstergelerinin özellikle sosyal kalkınmayı ortaya koyacak yapıya sahip olması, ilçeler arası sosyo-ekonomik rekabetçiliğin tespitinde önemli bir yere sahiptir.

Neden ve sonuç ilişkisi açısından, ekonomik ve sosyal gelişmişlik ile fertlerin genel eğitim seviyesi arasında güçlü bir bağ bulunmaktadır. Ekonomik ve sosyal gelişmenin etkin

sağlanabilmesi için en önemli araçlardan biri, gerekli sayıda ve nitelikte insan gücü yetiştirilmesidir (Dinçer ve Özaslan, 2004:23). İnsan gücünün bilgi ve becerilerinin artırılmasına katkı sağlayan bireylerin aldıkları genel eğitim düzeylerinin göstergeleri gelişmişlik seviyelerinin belirlenmesinde büyük önem taşımaktadır.

Araştırmalarımız ve bulgularımız neticesinde ilçe odaklı dokuz farklı eğitim verisine, gerek tarafımızca düzenlemeler neticesinde, gerekse analize hazır şekilde ulaşılmıştır. Eğitim düzeyinin birincil göstergesi olan okuryazar nüfus oranı ile toplumun yetişmiş insan kaynağını ortaya koyan yükseköğrenim oranı çalışmamızda eğitim göstergeleri arasında yer almıştır. Ayrıca, gelişmişliğin temel bileşenleri arasında kabul edilen okuma yazma bilen kadın nüfus oranına da çalışmamızda yer verilmiştir.

Tablo 2. Eğitim Göstergeleri

Adet	Göstergeler	Kaynak	Yıl	Değişimin Yönü
1	Derslik Başına Düşen Öğretmen	İl Milli Eğitim Müdürlüğü	2017	Pozitif
2	Öğretmen Başına Düşen Öğrenci	İl Milli Eğitim Müdürlüğü	2017	Negatif
3	Orta Öğretim Derslik Başına Düş. Öğrenci	İl Milli Eğitim Müdürlüğü	2017	Negatif
4	İlk, Orta Okul Derslik Başına Düş. Öğrenci	İl Milli Eğitim Müdürlüğü	2017	Negatif
5	Öğretim Elemanı Oranı	Afyon Kocatepe Üni.	2017	Pozitif
6	Üniversite Öğrencisi Oranı	Afyon Kocatepe Üni.	2017	Pozitif

7	Okuryazar Nüfus Oranı	T.Ü.İ.K.	2016	Pozitif
8	Okuryazar Kadın Nüfus Oranı	T.Ü.İ.K.	2016	Pozitif
9	Yüksek Öğrenim Mezunu Oranı	T.Ü.İ.K.	2016	Pozitif

Derslik Başına Düşen Öğretmen Sayısı: Derslik başına düşen öğretmen sayısına, İlçe genelinde bulunan toplam öğretmen sayısının derslik sayısına bölünmesi ile ulaşılmaktadır. Böylece ilçe genelinde yer alan okullarda branş kriteri aranmaksızın, ihtiyaç halinde her hangi bir sınıfın boş kalıp kalmayacağı tespit edilmiş olmaktadır.

Öğretmen Başına Düşen Öğrenci Sayısı: İlçe genelinde bulunan toplam öğrenci sayısının, toplam öğretmen sayısına bölünmesi sonucu elde edilen orandır. Bu oran branş kriteri olmadan her bir öğretmenin sorumluluk üstlenebileceği öğrenci miktarını belirtmektedir. İlçe bazında ortaya çıkan değer ne kadar küçük olursa öğretmen başına o kadar az öğrenci düşmüş ve eğitim kalitesi de o oranda artmış olacaktır.

Genel Orta Öğretim Derslik Başına Düşen Öğrenci Sayısı: İlçe bazında eğitim ve öğretim gören Ortaöğretim de okuyan öğrenci miktarının yine ilçede bulunan Ortaöğretim okullarında yer alan derslik sayısına bölünmesi sonucu elde edilen miktardır. İlköğretim sonrası bilgi ve becerilerin arttırabilmesi yani ilköğretim eğitiminin devamı niteliğinde olan ortaöğretim eğitimi kişilik gelişmesinde ve gençlerin ileriye yönelik meslek seçiminde etkin bir öneme sahiptir.

İlk, Orta Öğretim Derslik Başına Düşen Öğrenci Sayısı: Herhangi bir ilçede eğitim ve öğrenim gören ilköğretim de okuyan öğrenci sayısının yine ilçede bulunan ilköğretim okullarında yer alan derslik sayısına bölünmesi sonucu elde

edilen miktardır. Bu miktar ilçede yer alan ilköğretim dersliklerinin yoğunluğu hakkında bilgi verilirken, aynı zaman da eğitim kurumlarınca verilebilecek eğitim kalitesi açısından da bilgi sahibi olunmasını sağlamaktadır.

Öğretim Elemanı Oranı: İlçelerde bulunan yüksekokullarda görev yapan öğretim elemanı sayısının tüm ilçelerde bulunan toplam öğretim elemanı sayısına oranlanması sonucu elde edilen yüzde değerdir.

Üniversite Öğrencisi Oranı: İlçelerde bulunan yüksekokullarda öğrenim gören üniversite öğrencisi sayısının tüm ilçelerde bulunan toplam üniversite öğrencisi sayısına oranlanması sonucu elde edilen yüzde değerdir.

Okuryazar Nüfus Oranı: Okuryazar nüfus oranı, 2013 ADNKS sayımına göre her bir ilçe için ayrı ayrı okuma yazma bilen nüfusun 6+ yaştaki toplam nüfusa oranlanması sonucu elde edilmiştir. Kentsel yaşamlarda genellikle gelişmişlikle alakalı olarak okuryazar olmayan kişi miktarı aşırı derecede bulunmamaktadır.

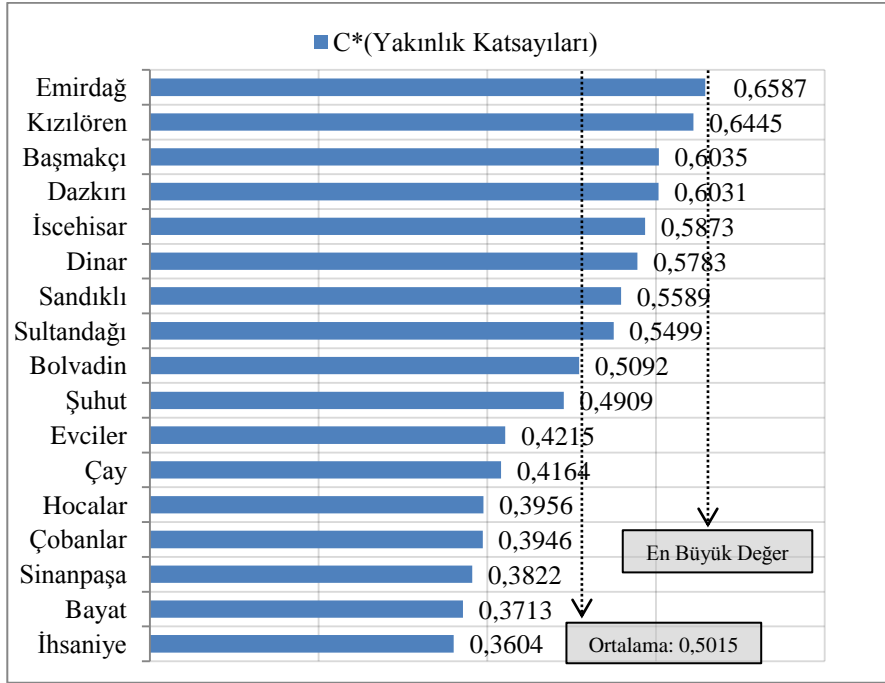
Okuryazar Kadın Nüfus Oranı: Okuma yazma bilen kadın nüfusunun 6 yaş üzeri toplam kadın nüfusuna oranlanması sonucu elde edilmektedir. Ülkemizde okuma yazma bilen kişiler cinsiyet ayrımına tabi tutulduğunda okuma yazma oranını düşüren cinsiyete bağlı nüfusun maalesef kadın nüfus olduğu ortaya çıkmaktadır. Okuma yazma bilen kadın nüfus oranı, kadınların sosyo-ekonomik statülerini yansıtmaktadır (Dinçer ve Özaslan, 2004:25). Sosyal olarak ve ekonomiye katkısı olabilen kadınlar genellikle eğitimli kadınlar arasından çıkmaktadır. Elde ettiğimiz bu oran diğer bir açıdan değerlendirildiğinde erkeklere nazaran kadınların sosyal ve ekonomik hayattaki yerlerini göstermektedir.

Çalışmamızın bu safhasında okuryazar nüfus oranı tespit edilmiş, genellikle merkeze kıyasla kırsal kesim niteliği taşıyan yerleşim yerlerinde okumuşluk oranının daha düşük olduğu görölmüştür. Çalışmada Okuryazar kişi oranı elde edilirken daha gerçeği rakamlara ulaşabilmek adına, altı yaşın altında bulunan hiç eğitim görmemiş nüfus orana dahil edilmemiştir.

Yükseköğrenim Mezunu Oranı: Fakülte ve Yüksekokul bitirenlerin 22 ve üstü yaştaki nüfusa oranlanması ile bulunmaktadır. Diğer taraftan, ekonomik ve sosyal faaliyetler itibariyle gelişme gösteren ilçeler, yükseköğretim görmüş nitelikli işgücü için çekim merkezi olmaktadır. Dolayısıyla, sosyo-ekonomik gelişmişlik düzeyinin artmasına paralel olarak, gelişmişliği yüksek olan bölgelerde gelişmişliğe paralel olarak yükseköğretim görmüş nüfus oranı da artmaktadır.

Eğitim göstergeleri rekabet analizi sıralamasında yükseköğrenim odaklı iki adet verinin de yer aldığı dokuz farklı değişken kullanılmıştır. Çalışmaya konu Afyonkarahisar ilçelerinden onyedisi tanesinden onikisinde Afyon Kocatepe Üniversitesine ait yükseköğrenim veren okullar yer almaktadır. Bu verilerden “öğretim elemanı sayısı oranı” ve üniversite öğrencisi sayısı oranı” Afyonkarahisar ilçelerinin tümünde yüksekokul bulunmaması nedeniyle eğitim göstergeleri rekabet analizi sıralamasında, İlçe bünyesinde bulunan üniversitenin eğitim rekabetine etkisi nedeniyle, söz konusu verilerin yer aldığı ve yer almadığı iki farklı sıralama gerçeğleştirilmiştir. İlk sıralama yedi gösterge ve tüm ilçelerle gerçeğleştirilmiş, ikinci sıralama ise yüksekokul bulunmayan beş ilçenin analiz dışı tutulduğu dokuz gösterge ile gerçeğleştirilmiştir. Böylelikle ilçelerde yer alan yüksekokulların eğitim göstergeleri rekabet profiline ilçe bazlı katkısı ortaya konulmuştur.

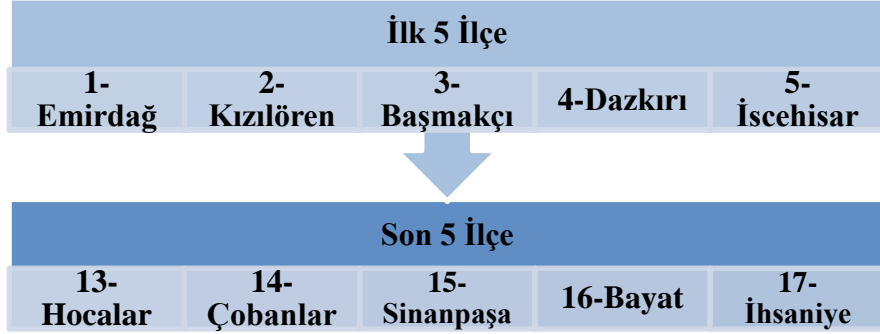
Grafik 2. Eğitim Göstergeleri Rekabet Endeksi

Grafik 2'de Yedi adet gösterge ve onyediyi ilçe ile gerçekleştirilen eğitim göstergeleri rekabet endeks değerleri yer almaktadır. Ortalama değer 0,5015 olup, dokuz ilçe ortalamannn üzerinde yer almıştır. İlçeler arası endeks değerlerinin 0,3604 ve 0,6587 arasında yer aldığı grlmekte olup rakamlar arası endeks değer makasının aşırını açık olmadığı grlmektedir. Bu durum gelişmişliğe katkısı olan verilerde meydana gelebilecek küçük farklılıkların, ilçeler arası rekabet sıralamasını değiştirebileceği sonucuna ulaşılmaktadır.

şekil 3'te eğitim göstergeleri rekabet analizinde ilk beş ve son beş ilçe gösterilmektedir. Bu sıralamada ilk ilçe Emirdağ olurken son ilçe İhsaniye olmuştur.

şekil 3. Eğitim Göstergeleri Rekabet Analizi

Eğitim göstergeleri rekabet analizi olarak ikinci sıralama, üniversite odaklı olan “ğretim elemanı sayısı oranı” ve “niversite ğrencisi sayısı oranı” verileri dahil edilerek, dokuz adet değişken ve oniki adet ilçe ile gerçekleştirilmiştir. Aşağıdaki Tablo 3’te yüksekokulların bulunduğu oniki ilçe yer almaktadır. Üniversite değişkenlerinin yer aldığı ve üniversite değişkenlerinin yer almadığı şekilde gerçekleştirilen iki farklı sıralama gösterilmiştir. Bu iki sıralamada öncesinde sekizinci sırada yer alan Bolvadin ilçesinin üniversite verilerinin etkisi ile ikinci sıralamada ilk sıraya yerleştiğini görmekteyiz.

Tablo 3. Üniversite Değişkenli Rekabet Analizi

Üniversite Değişkensiz	Sıra	Üniversite Değişkenli	Yön
Emirdağ	1	Bolvadin	↑
Başmakçı	2	Emirdağ	↑
Dazkırı	3	Dinar	↑
İscehisar	4	Sandıklı	↑
Dinar	5	Çay	↑
Sandıklı	6	Sultandağı	↑
Sultandağı	7	İscehisar	↓
Bolvadin	8	Başmakçı	↓
Şuhut	9	Dazkırı	↓
Sinanpaşa	10	Şuhut	↓
Çay	11	Sinanpaşa	↓
Bayat	12	Bayat	—

5.SAğLIK GÖSTERGELERİ REKABET ENDEKSİ

Sağlık hizmetlerinin bir yörede yeterli ve nitelikli bir şekilde sunulması ve vatandaşların bu hizmetlerden yararlanabildiği olanakların fazlalığı, o yerin sosyal gelişme düzeyini yansıtan unsurlar arasında yer almaktadır (Dinçer ve Özaslan, 2004:30). İnsanların yaşamlarını sağlıklı sürdürebilmeleri bakımından, sağlık hizmetleri arzı ve bu hizmetlerden yararlanma potansiyeli de önem teşkil etmektedir. Ayrıca, eğitimli işgücü olarak da nitelendirilebilecek olan sağlık personelinin gelişmiş yöreler doğrutusundaki tercihi, illerin sosyo-ekonomik gelişme düzeyiyle doğrudan ilişkilidir (Dinçer

vd., 2003:26). Bu nedenledir ki analizde sadece hekim sayıları verisi ile kalınmamış, diğer sağlık personellerinden de rekabetçilikte önemli görölen kadrolara ilişkin veriler çalışmamıza eklenmiştir.

bu açıklamalar ışığında sağlık değişkenleri; on bin kişiye düşen hemşire sayısı, eczane başına düşen kişi sayısı, on bin kişiye düşen uzman hekim sayısı, bin kişiye düşen aile hekimi sayısı, on bin kişiye düşen diş hekim sayısı, bin kadın nüfusa düşen ebe sayısı, bin kişiye düşen hastane yatağı sayısı değişkenleri olarak yedi farklı veriden oluşturulmuştur.

Tablo 4. Sağlık Göstergeleri

Adet	Göstergeler	Kaynak	Yıl	Değişimin Yönu
1	Onbin Kişiye Düşen Hemşire Sayısı	İl Sağlık Müdürlüğü	2017	Pozitif
2	Eczane Başına Düşen Kişi Sayısı	Eczaneler Birliği	2017	Negatif
3	Onbin Kişiye Düşen Uzman Hekim Sayısı	İl Sağlık Müdürlüğü	2017	Pozitif
4	Bin Kişiye Düşen Aile Hekimi Sayısı	İl Sağlık Müdürlüğü	2017	Pozitif
5	Onbin Kişiye Düşen Diş Hekim Sayısı	İl Sağlık Müdürlüğü	2017	Pozitif
6	Bin Kadın Nüfusa Düşen Ebe Sayısı	İl Sağlık Müdürlüğü	2017	Pozitif
7	Bin Kişiye Düşen Hastane Yatak Sayısı	İl Sağlık Müdürlüğü	2017	Pozitif

On Bin Kişiye Düşen Hemşire Sayısı: İlçe bazında elde edilen Hemşire sayılarının, söz konusu ilçenin nüfusuna oranlanması ve On bin ile çarpılması sonucu elde edilmiştir.

Eczane Başına Düşen Kişi Sayısı: On sekiz ilçe bazlı elde edilen toplam Eczane sayılarının, söz konusu ilçenin nüfusuna oranlanması ve yüz ile çarpılması sonucu elde edilmiştir.

On Bin Kişiye Düşen Uzman Hekim Sayısı: İlçe bazında elde edilen Uzman Hekim sayılarının, söz konusu ilçenin nüfusuna oranlanması ve On bin ile çarpılması sonucu elde edilmiştir. Böylelikle ilçeler arasında yer alan nüfus farklılıkları egale edilmiş olup, herhangi bir ilçede her On bin nüfusa düşebilecek ve düşmesi gereken uzman hekim miktarı ortaya konulmuştur.

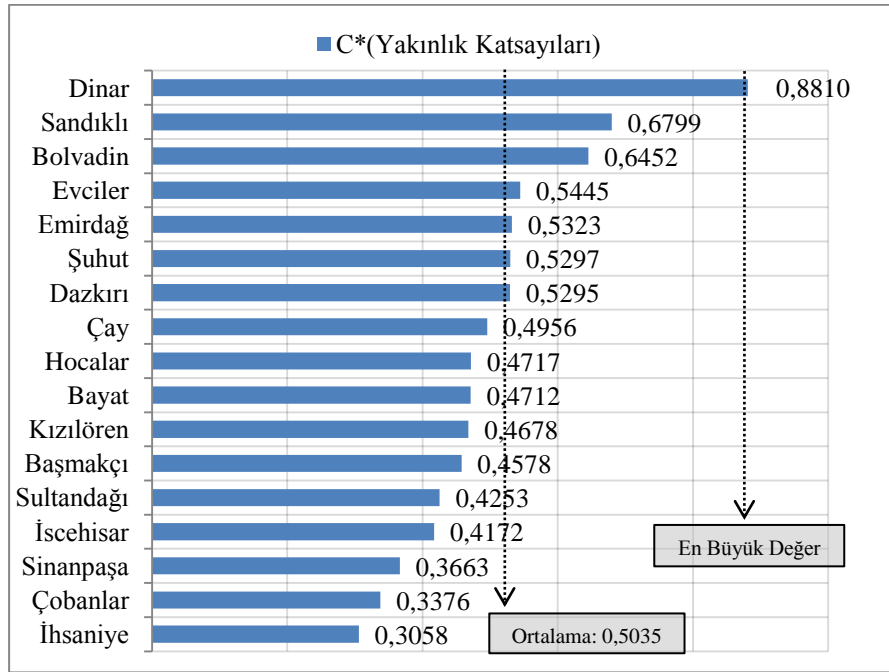
Bin Kişiye Düşen Aile Hekimi Sayısı: İlçe bazında elde edilen Aile Hekimi sayılarının, söz konusu ilçenin nüfusuna oranlanması ve bin ile çarpılması sonucu elde edilmiştir.

On bin Kişiye Düşen Diş Hekimi Sayısı: On yedi İlçe bazında elde edilen Diş Hekimi sayılarının, söz konusu ilçenin nüfusuna oranlanması ve On bin ile çarpılması sonucu elde edilmiştir.

Bin Kadın Nüfusa Düşen Ebe Sayısı: İlçe odaklı elde edilen kamuda çalışan ebe sayılarının, bir kadının ortalama doğurgan olduğu dönem olan 15-49 yaş grubu toplam kadın nüfusuna oranlanması ve bin ile çarpılması sonucu elde edilmiştir.

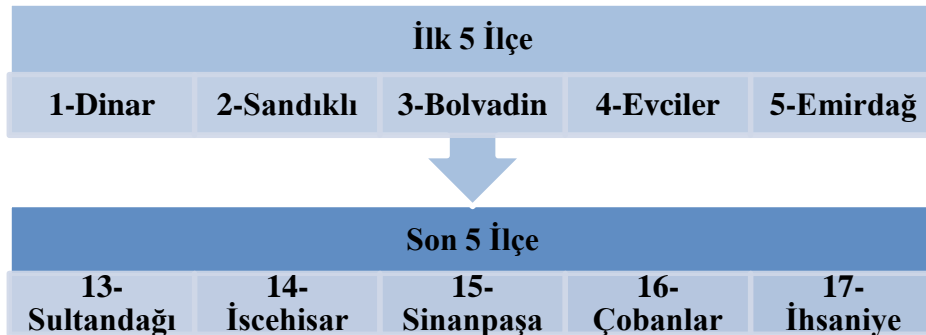
Bin Kişiye Düşen Hastane Yatağı Sayısı: İlçe bazında elde edilen toplam hastane yatağı sayılarının, söz konusu ilçenin nüfusuna oranlanması ve bin ile çarpılması sonucu elde edilmiştir.

Grafik 3. Sağlık Göstergeleri Rekabet Endeksi

Analiz sonucu elde edilen, sağlık göstergeleri rekabet endeks değerlerine grafik 3'te yer verilmiştir. Ortalama değer 0,5035 olup, yedi ilçe ortalamanın üzerinde endeks değerine sahip olmuştur. On ilçe ise ortalamanın altında kalmıştır.

Şekil 4. Sağlık Göstergeleri Rekabet Analizi

Şekil 4'te ise Afyonkarahisar ilçeleri sağlık deęiŐkenli rekabet analizi sıralamasında ilk beş ve son beş ilçeye yer

verilmiştir. İlk sırada en rekabetçi ilçe Dinar olmuş, son ilçe ise İhsaniye olmuştur.

6.EKONOMİK YAPI GÖSTERGELERİ REKABET ENDEKSİ

Ekonomik yapı değişkenleri başlığı altında; bütçe gelir gider oranı, banka řube sayısı, esnaf faaliyet oranı, şirket faaliyet oranı, kiři başına dūřen genel bütçe giderleri, vergi gelirleri oranı, fert başına genel vergi tahsilatı oranı olmak üzere yedi farklı veri yer almaktadır. Özellikle mali açıdan bütçe gelir ve giderleri, vergi tahsilat miktarları, sosyo-ekonomik gelişmişliğin gerçeğleştirilebilmesinde mali kaynakların azlığı veya çokluğu devletin refah seviyesini artırır yatırımlarının vatandaşa geri dōnüşlerinde önem derecesi yüksek göstergelerdir. Aşağıda bu yedi farklı gösterge hakkında bilgi verilmiştir.

Tablo 5. Ekonomik Yapı Göstergeleri

Adet	Göstergeler	Kaynak	Yıl	Değişimin Yönü
1	Bütçe Gelir Gider Oranı	Afyonkarahisar Defterdarlığı	2016	Pozitif
2	Bin Kiřiye Dūřen Banka řube Sayısı	Bankalar Birliği	2017	Pozitif
3	Esnaf Faaliyet Oranı	Afyonkarahisar Defterdarlığı	2016	Pozitif
4	şirket Faaliyet Oranı	Afyonkarahisar Defterdarlığı	2016	Pozitif
5	Kiři Bařına Dūřen Genel Bütçe Giderleri	Afyonkarahisar Defterdarlığı	2016	Negatif

6	Vergi Gelirleri Oranı	Afyonkarahisar Defterdarlığı	2016	Pozitif
7	Fert başına Genel Vergi Tahsilatı Oranı	Afyonkarahisar Defterdarlığı	2016	Pozitif

Bütçe Gelir Gider Oranı: Bütçe gelirlerinin bütçe giderlerine oranlanması ve yüz ile çarpılması sonucu elde edilen orandır.

Bin Kişiyeye Düşen Banka Şube Sayısı: İlçe sınırları içerisinde yer alan banka şube sayılarının 2016 yılı ADNKS sonuçlarına göre yayınlanan ilçe nüfusuna bölünmesi ve bin ile çarpılması sonucu, bir ilçede bin kişiyeye düşebilecek banka şube sayısına ulaşılmaktadır.

Esnaf Faaliyet Oranı: Afyonkarahisar ilçelerinde hizmet veren faal gerçek mükellef sayısının, tüm ilçelerde faal olan toplam gerçek mükellef sayısına bölünmesi ve yüz ile çarpılması sonucu elde edilmektedir. Gerçek mükellef, her hangi bir şirket veya kurum adına kayıtlı olmayıp yalnızca kendi nam ve hesabına çalışan, kazancından elde ettiği hasılatı bildirmeye ve ödemeye kendisi sorumlu olan mükellefiyet türüdür. Herhangi bir sabit ticaret hanesi olsun veya olmasın ticaretle uğraşan tüm gerçek mükellefler esnaf olarak değerlendirilir. Bu nedenle ilçe geneli hesaplanan gerçek mükellef oranına esnaf faaliyet oranı adını vermekteyiz.

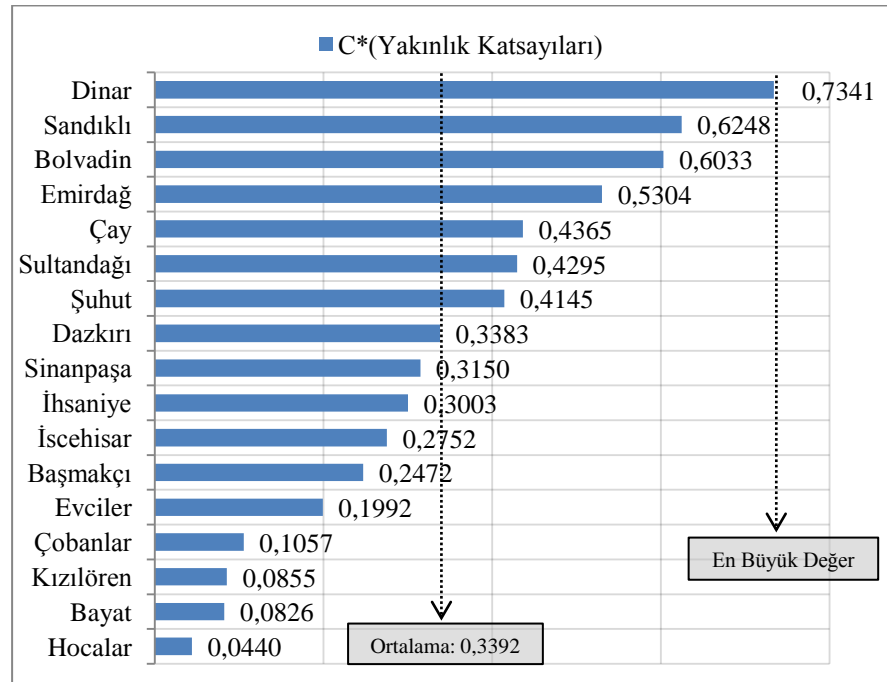
Şirket Faaliyet Oranı: Afyonkarahisar ilçelerinde yer alan faal şirket sayısının, ilçelerdeki toplam faal şirket sayısına oranlanması ve yüz ile çarpılması sonucu elde edilmektedir.

Fert Başına Genel Bütçe Giderleri: Afyonkarahisar Defterdarlığından elde edilen 2016 takvim yılına ait Genel bütçe giderlerinin yine Afyonkarahisar ilçelerine ait TÜİK tarafından yayınlanan 2016 yılı ADNKS sonuçlarıyla oranlanması sonucu elde edilmiştir. Elde edilen sonuçlar her bir ilçede, her bir birey başına genel bütçe giderlerini göstermektedir.

Vergi Gelirleri Oranı: İlçe veri gelirlerinin tüm ilçeler vergi gelirlerine oranlanması ve yüz ile çarpılması sonucu elde edilen orandır. Bu oran bir yıl boyunca toplanan il vergi gelirlerinin ne kadarlık kısmının hangi ilçeye ait olduğunu göstermektedir.

Fert Başına Genel Vergi Tahsilatı Oranı: İlçe genelinde, tür ayrımı yapılmaksızın elde edilen bütün vergilere ait tahsilat miktarlarının, ilçede yaşayan birey sayısına bölünmesi ile elde edilmektedir. Çalışmamızda Afyonkarahisar defterdarlığından elde edilen ilçelere ait genel vergi tahsilat miktarlarının 2016 ADNKS'ye göre yayınlanan ilçe nüfuslarına bölünmesi sonucu elde edilmiştir.

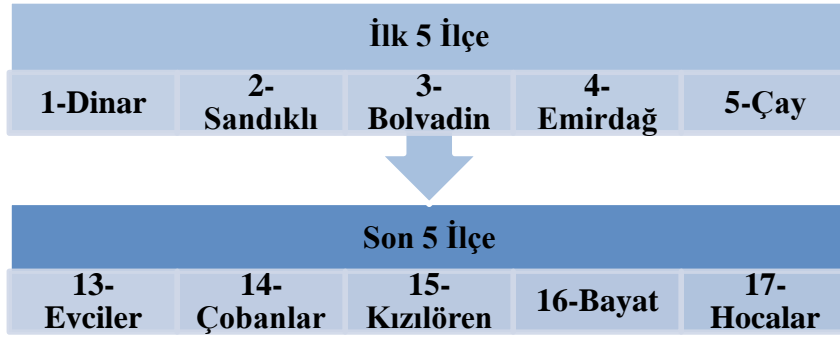
Grafik 4. Ekonomik Yapı Göstergeleri Rekabet Endeksi

Analiz sonucu elde edilen, ekonomik Yapı göstergeleri rekabet endeks değerlerine grafik 4'te yer verilmiştir. Ortalama değer 0,3392 olup, yedi ilçe ortalamannın üzerinde endeks

değerine sahip olmuştur. On ilçe ise ortalamanın altında kalmıştır.

şekil 5. Ekonomik Yapı Göstergeleri Rekabet Analizi

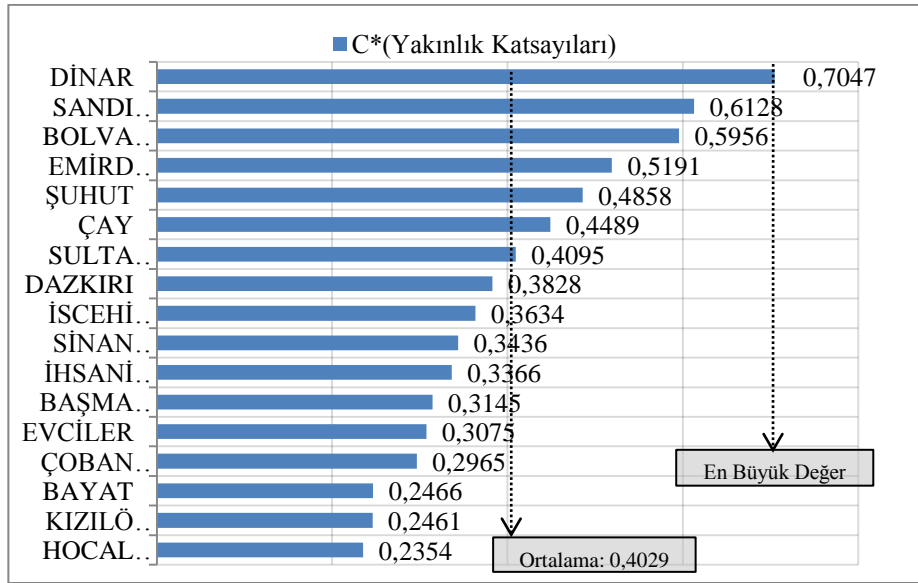
şekil 5'te ise Afyonkarahisar ilçeleri ekonomik yapı değişkenli rekabet analizi sıralamasında ilk beş ve son beş ilçeye yer verilmiştir. İlk sırada en rekabetçi ilçe Dinar olmuş, son ilçe ise Hocalar ilçesi yer almıştır.

7.AFYONKARAHİSAR İLÇELERİ REKABET ENDEKSİ

Afyonkarahisar ilçeleri rekabet endeksi, endeks değerlerini belirleye bilmek için ilk önce, elimizde bulunan, dört gösterge başlığı altında 26 değişken olarak yer alan veriler TOPSIS yöntemi ile analize sokulmuştur. Daha önce detayları ile anlatılan yöntemin altıncı ve son aşamasında sıfır ile bir arasında yer alan, (C*) yakınlık katsayıları elde edilmiştir. Bu katsayılar her bir ilçeye ait rekabet endeks değerlerini oluşturmaktadır. Elde edilen endeks değerlerinin büyükten küçüğe doğru sıralanması ile de Afyonkarahisar ilçeleri rekabet endeksi sıralamasına aşağıdaki tabloda görüldüğü üzere ulaşmış bulunmaktayız.

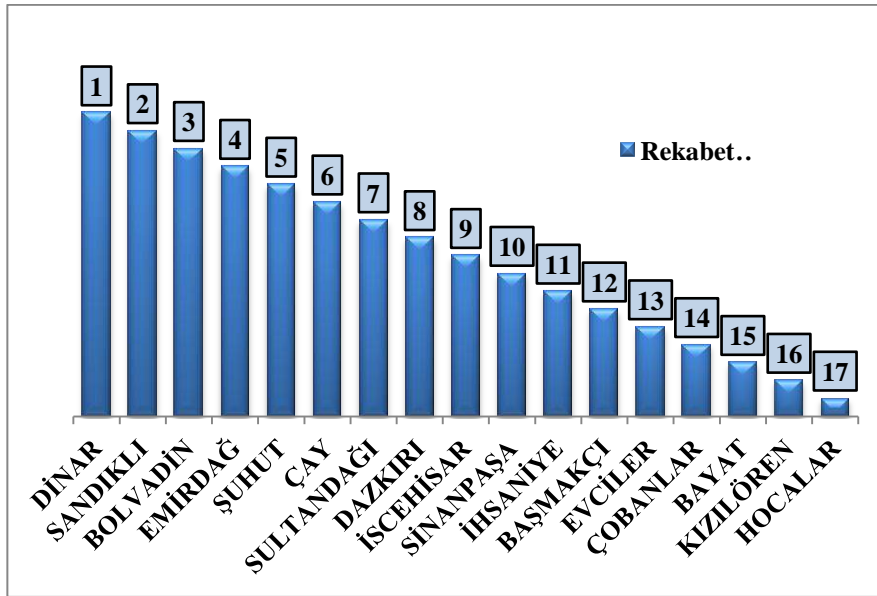

Grafik 5. Afyonkarahisar İlçeleri Rekabet Endeksleri

Analiz sonucu elde edilen, Afyonkarahisar ilçeleri rekabet endeks değerlerine grafik 5'te yer verilmiştir. Ortalama değer 0,4029 olup, yedi ilçe ortalamasının üzerinde endeks değerine sahip olmuştur. On ilçe ise ortalamasının altında kalmıştır. Endeks değerlerinin 0,2 ve 0,7 arasında değer alması böylece İlçelerin birbirleri arasındaki endeks farkının 0,5 oluşu, ilçeler arası gelişmişlik rekabetçiliği sırasının hareketli bir yapıya sahip olduğunu göstermektedir. Çalışmada kullanılan veriler de ki meydana gelebilecek küçük hareketliliklerin, rekabetçi sıralamada olumlu veya olumsuz yönde farklılıklar meydana getirebileceğinin göstergesi niteliğindedir.

Grafik 6. Afyonkarahisar İlçeleri Rekabet Sırası

Afyonkarahisar merkez ilçe hariç toplam on yedi ilçe arasında ki sosyo-ekonomik rekabet analizi sonucu, en rekabetçi ilçe Dinar olmuştur. İkinci sırada Sandıklı, üçüncü sırada ise Bolvadin yer almıştır. Son üç ilçe Bayat, Kızılören, Hocalar olmuştur.

SONUÇ

Afyonkarahisar ilçelerine ait sosyo-ekonomik gelişmişlik odaklı gerçekleştirilen bu çalışmada, ilçeler arası rekabet analizi gerçekleştirilmiştir. Analiz gerçekleştirilirken veri yöntemi olarak, çok kriterli karar verme yöntemlerinden TOPSIS modeli kullanılmıştır. Yöntemle birlikte ilçelere ait katsayıların yer aldığı endeks değerleri elde edilmiştir. Elde edilen değerler ile Afyonkarahisar ilçelerine ait sosyo-ekonomik gelişmişlik rekabet performanslarına ulaşılmıştır. Rekabet endekslerine ulaşılabilme adına çalışmada kullandığımız, 4 farklı gösterge başlığı altında yer alan 26 farklı değişken ile öncelikle her bir gösterge bazında ilçe sıralamaları gerçekleştirilerek, ilçelerin

demografik, eğitim, sağlık ve ekonomik yapı göstergelerinin her birisinin göstermiş oldukları rekabetçilik performanslarına ulaşılmıştır. Daha sonra ise tüm değişkenlerin tamamının analize katılması ile birlikte Afyonkarahisar ilçeleri rekabet analizi endeksleri tespit edilmiştir. Bu tespit ile birlikte her bir değişken ve genel sıralama bazında, ortalama değerler çıkartılmıştır. Ortalama değerlerin tespiti sonucunda ise ilçelerin rekabetçilik düzeyinde ortalamanın neresinde yer aldığı grafiklerle ortaya konularak çalışmamıza dahil edilmiştir. Afyonkarahisar Merkez ilçenin ise diğer ilçelere göre tüm veri setlerinde ilk sıralarda ve yüksek değerlerle yer alıyor oluşu, bu ilçenin sıralamaya gerek kalmaksızın rekabetçilikte ilk sırada ve en yüksek katsayı ile yer alacağını ortaya koymuştur. Merkez ilçe endeks değerlerindeki ortaya çıkabilecek olan bu farklılığın, katsayı değerlerini yüksek endeks seviyelerine taşıdığı düşünülerek, Merkez ilçe dahil edilmeksizin rekabet sıralaması gerçekleştirmemize neden olmuştur.

TOPSIS yöntemi ile yerel düzeyde gerçekleştirdiğimiz Afyonkarahisar ilçeleri rekabet analizinde, Merkez ilçenin ardı sıra en rekabetçi ilçenin Dinar ilçesi olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Rekabetçiliği en düşük ilçe olarak on yedinci sırada yer alan ilçenin ise Hocalar olduğu grlmştr. Ancak Rekabetçilik endeks değerleri incelendiğinde ilçeler arası katsayı değerleri makasının aşırı derecede açık olmadığı grlmektedir. İlçeler arası rekabet edilebilirliğin yüksek olduğu ve verilerde meydana gelebilecek küçük farklılıkların sıralamada yer değişimlerine neden olabilecektir. Bu nedenle özellikle rekabetçiliği en düşük ilçe göz önünde bulundurularak, on yedi ilçenin sosyo-ekonomik gelişmişlik rekabet edilebilirlik meydanında, her an birbirleri ile çekişme içerisinde oldukları grlmektedir. En rekabetçi ilçenin rekabetçiliğin rehabetine kapılmamasının gerekliliği, en düşük ilçenin ise kısa bir sürede

rekabetçilikte önündeki ilçeleri geçebileceği sonucuna ulaşılmıştır.

Afyonkarahisar on sekiz ilçesiyle bir bütün olarak, Ülkemiz seksen bir ili ile gerçekleştirilmiş olan gelişmişlik çalışmalarında, genel sıralama olarak ülke ortalamasında yer aldığı görülmekte olup bu durumun, Afyonkarahisar'ın gelişme potansiyeli içerisinde olan ve gelişmeye açık bir yapısının var olduğunu ön plana çıkartmaktadır. Özellikle jeopolitik olarak ilin ülkenin tüm illerine ulaşımında kavşak konumunda yer alışı, zengin kaplıca yataklarına sahip oluşu ve tarihi dokusunun bulunması, Afyonkarahisar ve ilçelerini geçmişte olduğu gibi gelecekte de, il ve ilçeler adına gerçekleştirilen projeler ile birlikte çok daha gelişmiş konumlara taşınılabileceğini göstermektedir.

KAYNAKÇA

Alkin, K., Bulu, M. ve Kaya, H. (2007). "İller arası rekabet endeksi: Türkiye'deki İllerin Rekabetçilik Seviyelerinin Göreceli Olarak Ölçülebilmesi İçin Bir Yaklaşım". **İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, Sayı.11,221-235.

Buluş, A., Erdoğan S. ve Bilal, Ö. (2012). "TR-52 Bölgesi İlçeleri Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Endeksi". **Konya: Mevlana Kalkınma Ajansı**.

Devlet Planlama Teşkilatı (2011). "İllerin ve Bölgelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması". Ankara: DPT-BGYUGM

Dincer B. ve Özaslan M. (2004). "İlçelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması". Ankara: **Devlet Planlama Teşkilatı-Bölgesel Gelişmişlik ve Yapısal Uyum Genel Merkezi**.

Dincer B., Özaslan M. ve Kavasoglu, T. (2003). "İllerin ve Bölgelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması". Ankara: DPT-BGYUGM.

Dincer B., Özaslan M. ve Satılmış E. (1996a). "İlçelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması". Ankara: DPT-BGYUGM

Dincer B., Özaslan M. ve Satılmış E. (1996b). "İllerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması". Ankara: DPT-BGYUGM

Ekonomi ve Dış Politika Araştırmalar Merkezi (2009). "Türkiye İçin Bir Rekabet Endeksi". İstanbul: EDAM ve Deloitte Türkiye ortak yayını.

https://www.deloitte.com/assets/DcomTurkey/Local%20Assets/Documents/Turkey-tr_cf_RekabetEndeksi_090309.pdf. (15.04.2013)

Ekonomi ve Dış Politika Araştırmalar Merkezi (2016). "Türkiye İçin Bir Rekabet Endeksi". İstanbul: EDAM ve TÜRKONFED (Türk Girişim ve İş Dünyası Konfederasyonu). <http://www.edam.org.tr/tr/IcerikFiles?id=3088> (01.12.2016)

Filiz, Z. (2005). "İllerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Düzeylerine Göre Gruplandırılmasında Farklı Yaklaşımlar". Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı.1, 77-100.

Şeker, M. (2011). "İstanbul da Yaşam Kalitesi Araştırması".
Yayın No: 2010-103. İstanbul: İstanbul Ticaret Odası Yayınları.

Şeker, M. (2012). "İstanbul Rekabet Endeksi". İstanbul
Üniversitesi, İstanbul: İstanbul Kalkınma Ajansı.

Şeker, M. (2012). "Küresel Rekabet Endeksi". İstanbul
Üniversitesi, İstanbul: İstanbul Kalkınma Ajansı.

Uluslararası Rekabet Araştırmaları Kurumu (2011). "İller Arası
Rekabetçilik Endeksi". İstanbul: Deloitte.
www.urak.org/.../URAK_illerasariRekabetcilikendeksi_2009-2010.pdf.
(15.04.2013)

Uluslararası Rekabet Araştırmaları Kurumu (2016). "İller Arası
Rekabetçilik Endeksi". İstanbul: Deloitte.
[http://www.urak.org/urak/2016/12/29/2016-illerasari-rekabetcilik-
endeksi/](http://www.urak.org/urak/2016/12/29/2016-illerasari-rekabetcilik-endeksi/) (03.03.2017)

Ustasüleyman, T. (2009). "Bankacılık Sektöründe Hizmet
Kalitesinin Değerlendirilmesi". AHP-TOPSIS Yöntemi, Bankacılık
Dergisi, Sayı.69, 33-43.

Yurdakul, M. ve İç, Y.T. (2003). "Türk Otomotiv Firmalarının
Performans Ölçümü ve Analizine Yönelik TOPSIS Yöntemini Kullanan
Bir Örnek Çalışma". Gazi Üniversitesi, Mühendislik Mimarlık Fakültesi
Dergisi, Cilt.18, No.1, 1-18.

ESKİÇAĞ'DA BOLVADİN

Ümran Ozan KARAHAN¹

ÖZET

Bolvadin ve çevresi tarih öncesi dönemlerden itibaren yerleşmelerin olduğu bir bölgedir. Bolvadin ve çevresinde bulunan yerleşmeler bunun göstergesidir. Hititlerden itibaren siyasi oluşumların olduğu bölge askeri ve ticari yolların önemli bir geçiş güzergâhıdır.

Frig ve Lidya dönemlerinde önemini koruyan Bolvadin ve çevresi, Helenistik dönemde siyasi çekişmelerin sonucunda ortaya çıkan çatışmaların yaşandığı bir bölge olmuştur. Bu çatışmalardan dolayı tahribata uğramıştır. Roma döneminde ise antik yerleşmeler dikkat çekmektedir. Bu dönemde bölgede Yahudi varlığını gösteren unsurlar da yer almaktadır. Bolvadin ve çevresi Roma'dan sonraki dönemde de önemi korumuştur.

Anahtar Kelimeler: Bolvadin, Polybotum, Üç Höyükler

¹ Uşak Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, S. yazar, Yrd. Doç. Dr., ozan.karahan@usak.edu.tr

BOLVADİN IN ANCIENT AGE

ABSTRACT

Bolvadin and its surroundings have been inhabited since prehistoric times. Settlements in and around Bolvadin are indicative of this. The region where political formations have existed since the Hittites is an important transit route for military and commercial roads.

Bolvadin and its surroundings, which maintained its importance during the Phrygian and Lydian periods, became a region of conflicts that emerged as a result of political disputes in the Hellenistic period. It was demolished because of these conflicts. In the Roman period, on the other hand, ancient settlements attract attention. There are also elements that indicate the Jewish presence in this period in the region. Bolvadin and its surroundings have kept its importance after the Roman period.

Keywords: *Bolvadin, Polybotum, Üç Höyükler*

GİRİŞ

Bolvadin ve çevresinde yapılan yüzey araştırmalarında bölgede Neolitik dönemden itibaren yerleşmelerin varlığı elde edilen malzemelerden anlaşılmaktadır. Bu tür yerleşmelerin kalkolitik ve tunç çağında da var olduğu bilinmektedir. Bolvadin'in yakınında yer alan Eber Gölü ve onu sulayan Akarçay'ın varlığı bunda etkilidir. Su kaynaklarının yanında ovalık bir alana sahip olması da bu önemi bir kat daha artırmaktadır.

Bolvadin yerleşmeleri Anadolu'da ilk siyasi oluşumların başladığı dönemden itibaren ticari ve askeri yol gzerghında yer almıştır. Batı ticaret yolu kontrolü için Hititlerin batısında yani günümüz Batı Anadolu'sunda yer alan Arzawa lkesi ile olan mücadeleye sahne olmuştur. Çeşitli görüşlerin varlığına rağmen Arzawa lkesi krallıklarından Mira-Kuwaliya Krallığı topraklarında yer alan Bolvadin ve evresi Phrygia ve Lydia döneminde de jeopolitik konumunun önemi nedeniyle çeşitli sıkıntılara maruz kalmıştır.

Bolvadin ve evresi Anadolu'daki yaklaşık iki yüzyıllık Pers hkimiyetinden sonra Hellenistik krallıkların mücadelesine sahne olmuştur. Diadokhlar dönemi olarak bilinin Büyük İskender'in generalleri arasındaki Ipsus savaşı gibi Anadolu tarihi açısından önemli bir savaş Bolvadin, ay ve şuhut üçgeninde meydana gelmiştir. Bolvadin ve yakın çevresinde çok sayıda antik kent yerleşmesine rastlanmaktadır. Bu kentler Hellenistik ve Roma döneminde önem arz eden kentler olmuştur. Antik kaynaklarda adlarına sıkça rastladığımız kentler bölge tarihi açısından önemlidir.

1. Tarihi Coğrafyası ve Tarih Öncesi Dönemleri

Bolvadin Afyonkarahisar il merkezinin yaklaşık 52 km doğusunda yer almaktadır. Bolvadin'in kuzeybatısında Paşadağları, kuzeydoğusunda Emirdağları ve güneyinde Sultan Dağları vardır. Ovalık bir alanda kurulmuş olan Bolvadin Ege Bölgesi'nin İç Batı Anadolu Bölümünde yer alır.

Bölgenin yüksekliği ortalama 1000 m civarındadır. Bolvadin'de Kaystros (Akarçay) suyu tarafından sulanan Kaystros Ovası (Kaystroupedion) yer almaktadır. Kaystros sularını Tessarakonta Martyron (Eber Gölü) Gölü'ne döker (Sevin, 2001: 198-200).

Bolvadin'in Roma dönemi kenti Polybotum'un (Bizans Dönemi Polybotos adını almıştır) kuzeybatısında Büyük İskender'in generallerinden Dokimos'un muhtemelen M.Ö. 302'de kurduğu Roma Dönemi mermerleri ile ünlü Dokimeion (İschehisar), kuzeyinde ise Amorium (Emirdağ/Hisarköy) yer alır. Güneybatısında Hitit belgelerinde Sanawita olarak adının geçtiği kent Synnada (Şuhut) yer almaktadır (Sevin, 2001: 206).

Strabon Synnada kentinin büyük bir kent olmadığını, önünde çevresi 60 stadion olan zeytin ağaçları ekili bir ova uzandığını belirtmektedir (XII. 8. 14). Synnada'nın eski yunan mitoloji kahramanı Theseus'un oğlu Akamas tarafından kurulduğuna inanılır. Synnada yörenin idari merkezi konumundaydı. Roma döneminde Asia Eyaleti sınırları içerisinde yer alırdı. İçerisinde 22 yerleşim biriminin bulunduğu bir conventus (yargı bölgesi) merkeziydi. VI. yüzyılda ise Dokimeion ile birlikte bir piskoposluk merkezi olarak Phrygia Solutaria yöresinin kapsamındaydı. Dokimeion mermerleri Efes Limanı üzerinden Roma'ya ve Afrika'ya kadar gönderilirdi Polybotum'un doğusunda Philoumelion (Akşehir), hemen güneyinde ise, Julia (Çay) yer almaktadır. Polybotum askeri ve

ticari güzergâhta önemli bir konumdaydı (Sevin, 2001: 206-212; Magie, 2002: 34). Bölgeyi ziyaret eden Leake Bolvadin sokaklarında antik kalıntıların yer aldığını bildirmektedir. Polybotum'un Synnada piskoposluk merkezine bağlı olduğunu belirtmektedir (Leake, 1824: 37).

Bolvadin bulunduğu jeopolitik konum itibarıyla tarihöncesi dönemlerden itibaren yerleşmelerin yoğun olduğu bir bölge olmuştur. Verimli bir ovalık alan olması ve Eber Gölü gibi su kaynakları bakımından zengin olması bunda etkili olmuştur.

Bolvadin ve Çevresinde yer alan Üç Höyük, Kızıl Höyük, Çildirötmez Höyüğü, Bozkuş Höyük, Arapören Höyük, Oğuzören Höyük, Taşlı Höyük, Mıstığın Höyük, Kepez Höyük, Bedrem Höyük, Ovacık Höyük, Odalı Höyük, Sivrikargın Höyük gibi yerleşmelerde Neolitik dönem malzemeleri bulunmaktadır. Ancak son dönem yapılan çalışmalar bu bölgede yer alan höyüklerin, tarıma açık alan olması nedeniyle tahribata uğradığını göstermektedir. Bu nedenle sadece Durtacı (Hacıeli) ve Gövem Mevkii yerleşmelerinde Neolitik döneme ait çanak çömlek parçalarının yanı sıra taş aletlere de rastlanılabilmektedir. Bolvadin Üç Höyüklerde bulunmuş olan "Bolvadin İdolu" bu döneme ait önemli bir parçadır (Bayar, 1996: 68; Koçak, 2004: 38-39).

Kalkolitik döneme ait yerleşmeler olarak Üç Höyük, Bozkuş Höyük, Taşlı Höyükte ok uçları, kemikten yapılmış basit araç-gereçler, taş kolye, boncuk ve ağırşaklara rastlanılmıştır. Özdemir Koçak başkanlığında yapılan yüzey araştırmalarında ise; Üç Höyük, Sinneli Höyük, Arslan Tepesi (Taşlı Höyük), Karakaya Höyük ve Maltepesi yerleşmesinde Kalkolitik dönem malzemeleri belirgin şekilde görülmektedir (Bayar, 1996: 68; Koçak, 2004: 31-42).

Üç Höyük (Bolvadin Höyük), Arslan Tepesi (Taşlı Höyük), Yörükkaracaören Höyük, Sinnelli Mevkii, Karakaya Höyük, Çataltepe Höyük, Maltepesi Höyük, Arapdede Höyük, Yenikuyu Höyüğü, Akçakepez Mevkii, Harım Mevkii, Durtacı Höyük, Gövem Mevkii, Taşlı-Dişli Höyük, Bozkuş Höyüğü, Mezarlıktepe Höyüğü, Seki Tarla Höyüğü, Toparcarlağın Tümbet Tepe, Ören Mevkii yerleşmelerinde ise tunç çağı malzemeleri görölmektedir (Koçak, 2004: 31-42).

2. Hellenistik Döneme Kadar Bolvadin ve Çevresi

Hititler dönemine geldiğimizde ise Bolvadin ve çevresinin de içinde yer aldığı Batı Anadolu toprakları aşağı yukarı Arzawa Ülkesi sınırları içerisinde yer alıyordu. Arzawa Ülkesi'nin adına Hitit metinlerinde ilk defa Hitit Kralı I. Hattuşuli döneminde rastlanmaktadır (Bryce, 2010: 45).

Kesin bir yer belirtilmemekle beraber merkezi Arzawa'nın coğrafi sınırlarından kabaca bahsedebiliriz. Hitit Kralı II. Murşili'nin yıkıp dağıttığı Arzawa Krallığı ile dil ve hanedan ilişkileriyle birbirlerine bağlı Mira-Kuwaliya, şeha Irmağı Ülkesi Appawiya, Hapalla ve daha sonra II. Muvattali'den itibaren Wiluşa'nın da dâhil olduğu yerel krallıklardan meydana gelen bir Arzawa konfederasyonundan bahsedilmektedir (Mellaart, 1968: 200; Macqueen, 2001: 40; Ünal, 2003: 4; Bryce, 2010: 47).

Ayrıca Zipaşla ve Hariyati Dağlık ölkelerinin de bu konfederasyon dâhilinde olduğu belirtilmektedir (Kınal, 1953: 30; Özsait, 1985: 100; Karauğuz, 2005: 103).

Yani Arzawa Ülkesi, Afyon'un Sultan Dağı ve Sandıklı Dağları'ndan başlayarak Gediz (Hermos) ve Küçük Menderes (Kaystros) nehir havzalarından Ege sahillerine kadar uzanan bölgeyi kapsıyor olmalıydı. Hitit krallarından I. Hattuşili, II. Murşili ve muhtemelen Muvattali döneminde Arzawa'ya karşı,

Lukka topraklarına ve Milawanda'ya yönelik seferler düzenlemiştir. Hitit ordusunun geçtiği iki farklı güzergâh vardır. Bunlardan ilki; Hattuşa'dan başlayıp, Sallapa, Aura, Walma, Astarpa Nehri ve Arzawa'nın merkezi olduğu tahmin edinilen Apaşa'da biter. Diğer güzergah ise başkent Hattuşaş'tan başlayarak şallapa, Wallwanda, Lyalanda, Aba..., Attarimma - Millawanda da sona erer (Macqueen, 1968: 169; 2001: 40).

James Mellaart şeydişehir Aşağı Karaören'de yer alan Ortakaraviran Höyük'te Arzawa Ülkesi krallıklarından olan Mira-Kuwaliya beyi Mashuiluwa'ya ait bir bulla bulmuştur. Bu durum Mira-Kuwaliya sınırlarının Suğla Gölü yakınlarına kadar uzanmış olduğunu göstermektedir (Mellaart, 1954: 240).

Mira-Kuwaliya Ülkesi'nin lokalizasyonu ile ilgili değişik görüşler ileri sürülmektedir. Arzawa Ülkesi'ni oluşturan krallıklardan biri olan Mira-Kuwaliya ile Arzawa sınır komşusudur. II. Murşili'nin Arzawa'ya düzenlemiş olduğu seferde Hitit Ordusunun Mira topraklarından Arzawa'ya geçtiğini Hitit metinlerinden öğrenmekteyiz. Bu da Mira-Kuwaliya'nın açıkça Hatti'den Arzawa'ya giden yol güzergâhında yer aldığını gösterir. Bu durumda Mira-Kuwaliya Afyonkarahisar ve batısında yer almalıdır (Macqueen, 1968: 177).

Hawkins ise, Mira-Kuwaliya'nın Arzawa'nın omurgası olarak Orta Anadolu Platosu'nun batı ucundan Menderes Vadisi boyunca uzanan anayolun geçtiği bölgeyi işaret etmektedir. Bu durum Mira-Kuwaliya'nın önemine işaret eder. Mira-Kuwaliya'nın bu şekilde yerleştirilmesi, diğer vassal krallıkların Mira-Kuwaliya çevresinde yer aldığını göstermektedir. Mira-Kuwaliya ile sınır olan şeha Nehri ülkesi ise Hermos Vadisi ile ilişkilendirilir. Mira-Kuwaliya'nın, STÇ'nda doğrudan Miletos ile Latmos Körfezi bölgesinin kontrolünü elinde tuttuğu anlaşılmaktadır (Hawkins, 1998: 1-2).

Bu durumda şunu ifade edebiliriz ki, Afyon ve çevresi dolayısıyla Bolvadin de dâhil olmak üzere Arzwa Ülkesi krallıklarından Mira-Kuvaliya'nın hâkimiyeti altında yer almış görölmektedir.

Hitit Kralı II. Mursili Arzawa Ülkesi üzerine batı ticaret yolu hâkimiyetini sağlamak için sefere çıktığında, Hitit ordusu Amorium (Hisarköy) üzerinden Kaystroupedion'a gelir. Kayster (Akarçay) Irmağını geçerek Valma Kalesi'ne (Karamık Karacaören) ulaştılar. Burada Hitit ordusu Arzawa kuvvetlerini yenilgiye uğrattılar. Arzawa kuvvetlerinin bir kısmı batıya Arzawa merkezine doğru kaçtılar. II. Mursili ise kışı geçirmek için Haponova'ya (Afyonkarahisar) geldi. Kışı burada geçiren II. Mursili Arzawa'nın merkezi olarak görölen Milawanda'ya (Milet) kadar ilerledi. Böylece batı ticaret yolu kontrolünü sağlamış oldu (Gönçer, 1971: 43-48). Bu dönemde Afyonkarahisar ile Akşehir arasında Pitassa halkının varlığından bahsedilmektedir (Ünal, 2003: 17).

Hititler'in yıkılması ile birlikte M.Ö. 1200'lerde Anadolu'ya bir göç hareketi başlamıştır. Ege Göçleri ya da Deniz Kavimleri Göçü dediğimiz bu göçte Boğazlar üzerinden Anadolu'ya giriş yapan kavimlerden biri de Phrygler'dir. Önce Marmara Denizi'nin güneyinde Sangarios (Sakarya) ırmağı yakınlarında oturan Phrygler 10. yüzyılda Orta Anadolu'ya geldiler. M.Ö. 8. yy ortalarında ise başkentleri Gordion olmak üzere, güçlü bir devlet olarak ortaya çıktılar (Sevin, 2001: 193-194).

Bu dönemde Bolvadin ve çevresi de Phryglerin hâkimiyeti altında yer almaktaydı. M.Ö. 6. yy başlarında Kimmer saldırıları sonucu Gordion kenti yağmalandı. Kral Midas'ın ölümünden sonra Phrygia Krallığı yıkıldı. Ancak tarihten de tamamen silinmiş değillerdi. Hayatta kalabilen Phryg Kral ailesinin bazıları Yukarı Sakarya vadisi ile Kızılırmak'ın doğusunda

bağımsız yaşamlarını devam ettirmişlerdir. Lydia Krallığı döneminde de varlıklarını devam ettirmişlerdir. Hatta M.Ö. 547/6'da Perslerle yapılan savaşta Büyük Phrygia Kralı Artamenes, Kroisos'un yanında yer almıştır (Sevin, 2001: 194-195; Ksenophon. Kyrop. II. 1).

Daha sonra bölgeye hâkim olan Lydia Devleti'nin kurucusu olan Gyges, kendisinden önceki kral Kandaules'in (Kandoules) muhafızı idi. Kral öldürülünce yerine tahta geçmiştir (Herodotos. I. 12-14). Gyges döneminde krallığın sınırları Halys'in (Kızılırmak) batısına kadar genişlemiştir. Bu dönemde Phryg Krallığı'nın başkenti Gordion, Lydia'nın bir karargâhı konumunda idi (Dedeoğlu, 2003: 28). Böylece Bolvadin ve çevresi de bu dönemde Lydia devleti hâkimiyeti altında yer alıyordu.

Lydia döneminde masalları ile ünlü Ezop (Aesop) M.Ö. 6. yy'da Amorium'da dünyaya gelmiştir. Lidyalılar Phrygia topraklarını ele geçirdiklerinde esir alınmıştır. Bilgeliği ile dikkat çeken Ezop Kroisos tarafından Delphoi Tapınağı'na kehanet için gönderilmiştir. Ancak burada bir iftiraya uğrayarak öldürülmüştür (L'Eftrange, 1669: 1, 28-30).

Bölgede Lydia hâkimiyeti olmasına rağmen, coğrafi bir terim olarak bu bölgeye Phrygia denmeye devam edilmiştir. Önceleri Büyük Phrygia ve Küçük Phrygia olarak ikiye ayrılan bölge, Phrygia Pakatiane ve Phrygia Saloutaria olarak adlandırılmıştır. Bolvadin'de yer alan Polybotum Phrygia Saloutaria bağlı kentlerden biriydi (Sevin, 2001: 198).

Lydialıların Perslere yenilgisinden sonra Küçük Asya satraplık sistemi ile yönetilmeye başlandı. Satraplar, genelde Pers hanedanından ya da soylularından seçilirdi. Satraplar Pers kralı adına vergi toplardı (Donbaz, 1994: 29; Kuhrt, 2009: 414).

Persler, Harpagos ve Mazares adında komutanlarının idaresinde Batı Anadolu'ya girerek İonia kent devletlerini ele geçirdiler. Güçlü bir kent devleti olan Miletos (Milet) ile ittifak antlaşması yapıldı. Fokaia (Foça) ve Teos (Sığacık/Seferihisar) halkı ise kentlerinden kaçtılar. Böylece Küçük Asya'nın tamamı Pers hâkimiyeti altına girmiş oldu (Dandamaev, 1989: 27-30; Mansel, 1999: 253; Mieroop, 2006: 326).

Persler devlete bağlı tüm ülkeleri birbirine bağlayan bir yol şebekesi meydana getirdiler. Bu yol güzergâhlarında çalışan bir posta teşkilatı oluşturdular. Kral yolu üzerinde kayda değer 111 posta istasyonu kurdular. Bu yol Ephesos'tan başlıyor, Sardeis üzerinden Gordion'a, oradan da Kapadokya'da bulunan Pteria'ya ulaşıyordu. Son olarak da Susa'ya gidiyordu. Bu yol yaklaşık olarak 2.500 km'dir (Mansel, 1999: 257; Mieroop, 2006: 337; Tekin, 2012: 97).

Yaya olarak doksan gün süren bu yolu, kralın habercileri kimi kaynaklara göre beş günde, kimilerine göre de dokuz günde tamamlıyorlardı. Bu verilere göre yaya giden haberciler günde 26 km, atlı haberciler ise durmaksızın at değiştirerek günde 267 km gidebiliyorlardı. Ayrıca bu yol üzerinde 800 köprü bulunmakla beraber, yolun genişliği 9 m idi (Donbaz, 1994: 31-33).

Kral Yolu olarak biline bu yol ticari amaçla kullanıldığı gibi aynı zamanda askeri amaçla da kullanılıyordu. M.Ö. 401 yılında Phrygia Satrabı Kyros, kardeşi II. Artakserkses'e karşı ayaklandı ve yaklaşık 10. 000 kişilik bir ordu ile kardeşi II. Artakserkses üzerine yürüyüşe geçti. Bu ordunun içerisinde bu olayların anlatıldığı Anabasis adlı eserin sahibi Ksenophon da vardı. Ksenophon eserinde "*Phrygia'nın Mysia yönündeki son şehri olan Çanak- Çömlek-Pazarı şehrinde (Keramon Agora – Banaz İslamKöy?) üç günlük yürüyüşe otuz fersenk yol alıp, Kaystros Ovası şehrine (Kaystroupedion/Bolvadin Üç Höyük) ulaştı ve beş gün burada*

kaldı''đını belirtmektedir. Bu kentte Kilikia kralından haber bekledi. Kilikia Kralının karısı Kaystroupedion'a gelerek yanında getirdiği parayı Kyros'a teslim etti. Kyros uzun zamandır maaş ödeyemediği askerlerine Kaystroupedion'da ödeme yapmıştır (Anabasis. I. II. 11-12; Tekin, 2012: 114-116).

Satrap Kyros Pers garnizonun bulunduğu Kelainai'de (Dinar) ormanlık bir alanda kendisine bir avlanma parkı (Paradeisos/Firdevs) ve bir saray yaptırdığı belirtilmektedir (Magie, 2015: 13).

3. Hellenistik ve Roma Dönemlerinde Bolvadin ve Çevresi

Büyük İskender, Anadolu'daki Pers hâkimiyetine M.Ö. 334 ile M.Ö. 331 arasında Perslerle üç savaş yaparak son vermiştir. Bunlardan ilki Granikos Çayı yakınındaki savaştır. Büyük İskender'in kuvvetleri M.Ö. 334'de Pers ordusunu ağır bir yenilgiye uğrattılar (Arrianos. Anabasis. I. 15-16; I. 13. 2; Diodorus. XVII. 20-21; Plutarkhos. Alexander. XVI. 1; XVII. 1)

Büyük İskender Batı Anadolu seferlerini tamamladıktan sonra Askania Gölü'nün (Burdur Gölü) civarında Phrygia'ya girdi. Kelainai'ye (Dinar) birkaç günlük yürüyüşten sonra vardı. Kelainai Kenti'nin halkı bölgeyi ıssız bırakarak kaçmış ve kaledeki garnizon kuvvetine güvenerek direnmişlerdir. Ancak daha sonra Büyük İskender satrapla görüştükten sonra kenti savaşmadan teslim almıştır. On gün burada dinlendikten sonra, Phrygia Satraplığı'nın merkezi olarak Kelainai'yi seçmiş ve Antigonos Monophtalmos'u satrap olarak atamıştır. Oradan Gordion'a doğru hareket etmiştir (Arrianos. Anabasis. I. 29. 1- 3; Plutarkhos. Alexander. XVIII. 1; Magie, 2015: 13-14). Büyük İskender Gordion'a giderken Metropolis (Tatarlı), Holmoi (Karamık Karacaören), Kaystroupedion (Üç Höyük) üzerinden Gordion'a ulaşmıştır (Gönçer, 1971: 140).

Daha sonra M.Ö. 333 ilkbaharında Issus yakınında ve M.Ö. 331 yılında Gaugamela Savaşı'nda III. Dareios'u ağır bir yenilgiye uğrattı. Böylece Anadolu'nun yeni hâkimi Büyük İskender oldu (Arrianos. Anabasis. II. 11. 4; III. 14. 3; III. 15. 6; Plutarkhos. Alexander. XX. 5; XXXI. 3).

Bundan sonraki yaklaşık üç yüzyıllık bir dönem Anadolu'da Hellenistik dönem olarak adlandırılmıştır. Büyük İskender, M.Ö. 323'te Babil'de öldü. Onun ölümünden sonra ardılları/Diadokhlar arasında mücadeleler başladı (Plutarkhos. Alexander. LXXV. 4; Arrianos. Anabasis. VII. 26. 3).

Büyük İskender'in komutanlarından Antigonos Phrygia Satrabı olarak Kelainai'de oturuyordu. Antigonos Diodokhlar mücadelesinde iken Pergamon Kralı Eumenes Batı Phrygia'ya saldırdı. Kelainai de dâhil olmak üzere Sandıklı ve Sincanlı Ovalarını ele geçirdi. Kardialı Eumenes Kelainai'de hâkimken "tumar sistemi" diyebileceğimiz bir yöntemle bölgedeki toprakları askerlerin masrafları için sattı (Plutarkhos. Eum.8. 5).

Antigonos Diodokhlar mücadelesini yürütürken Synnada'da kale komutanı olarak Dokimos'u ve Alketas ile Pelemon'u burada bıraktı (Gönçer, 1971: 141). Dokimos Kardialı Eumenes Batı Phrygia'ya saldırınca onunla mücadele etmiştir. İşte bu dönemde Bolvadin'in kuzeybatısında kendi adıyla anılan bir garnizon kent kurdu. Kentin darp ettiği sikkelerde "Dokimeion Makedon" yazılıdır (Ramsay, 1882: 133-134; Call. Wadd. 5949).

Bu kent mermer ocakları ile ün yapmıştır. Ünlü filozof Diogenes adına burada Kâhya Tepesi'nde bir kült merkezi oluşturulduğu bilinmektedir (Gönçer, 1971: 143).

Antigonos'un Bolvadin ve çevresindeki hâkimiyeti uzun sürmemiştir. M.Ö. 301'de Phrygia'nın batısında Ipsos'ta yapılan savaşta Lysimakhos ve Seleukos, Antigonos ve oğlu Demetrios'u

yenilgiye uğrattı. Savaşta Antigonos ölürken, Demetrios kaçmayı başardı. Diadokhlar Antigonos'un topraklarını paylaştılar. Anadolu'nun büyük bir kısmını Lysimakhos, doğu ülkeleri ve yukarı Suriye'yi Seleukos ve Aşağı Suriye ve Filistin'i Ptolemaios aldı. M.Ö. 283'de Demetrios da öldü ((Diodorus. XXI. 1; Magie, 1950: 4; Kaya, 2011: 30; Tekin, 2012: 147).

İşte M.Ö. 301 yılında meydana gelen bu savaş Üçhöyükler, Çay ve Karamık Karacaören üçgeninde meydana geldiği muhtemel görölmektedir. Antigonos'un mezarının da muhtemelen Kelainai'da olduğu ileri sürölmektedir. Bu savaş nedeniyle Ipsos ve Kaysterpedion halkı dağlara doğru kaçarak sığınmışlardır. Bu kentler de yağmalanıp yakılıp yıkılmıştır (Gönçer, 1971: 144-145).

M.Ö. 281'de Korupedion Savaşı'ndan M.Ö. 190 yılındaki Magnesia Savaşı'na kadar Seleukoslar Anadolu'nun tek hâkimi haline geldi (Pausanias. I. X. 5; Polybius. XXI. 16. 1).

Seleukos Kralı I. Antiokhos Kelainai kentinin yakınlarında annesi Apameia adına yeni bir kent inşa ettirmiştir (Magie, 2015: 13). Magnesia Savaşı'ndan sonra Romalılar ile Seleukoslar arasında M.Ö. 188'de Phrygia'daki bu kentte Apameia'da (Dinar) antlaşma yapıldı. Apameia (Dinar) Barışı sonrasında Batı Anadolu'nun önemli bir parçası ve Küçük Asya'nın kuzeyi Pergamon Kralı II. Eumenes'in hâkimiyeti altına girmiştir (Polybius. XXI. 43. 2; Petkovia, 2012: 2, 357-365)

Son Pergamon Kralı III. Attalos M.Ö. 133 yılında ölünce vasiyeti gereği krallığını halkının selameti için Roma'ya bırakmıştır (Strabon. XIII. IV. 2; Livius. LVIII. 3; Plinius. XXXIII. 148; Appianos. Mithridates. 62).

Roma ise M.Ö. 129'da Ephesos merkez olmak üzere Pergamon Krallığı'nın topraklarını Roma'nın Asya Eyaleti

(Provincia Asia) toprakları haline getirdi (Goloğlu, 1973: 61; Demircioğlu, 2011: 417; Malay, 1992: 142-143).

Roma döneminde Orta Anadolu'da bulunan Galatlar Batı Phrygia ya doğru yayılmaya başlayınca, Roma ordusu Manlius komutasında harekete geçti. Synnada üzerinde hareket eden Manlius'un ordusu Bolvadin'in batısında yer alan Bodosvetos Köyü'nde (Işıklar ?) konaklamıştır. Bu yerleşme daha sonra Bolvadin'in Durayeri reni, Rumca Poli botts – Bolikotom yani bol ot kenti olarak geçen yere yerleşmişlerdir. Buradan devam eden ordu, Kayster'i (Akarçay) geçerek Anabura Köyü'ne (muhtemelen Feleli'nin doğusundaki Kozluca ren) doğru ilerledi. Galatları Bolvadin ve çevresinde uzaklaştırdı (Gönçer, 1971: 150-152).

Roma döneminde Polybotum kenti askeri ve ticari yol gzerghında olması nedeniyle daha da gelişmiştir. Polybotum Kenti'nin Taşlıdere Köyü yakınlarındaki taş ocaklarının işletildiği ve burada M.S. 66-70 yıllarında Yahudi İşyanları nedeniyle Phrygia'ya sürgün edilen Yahudiler'in çalıştırıldığı belirtilmektedir. Bu taş ocaklarının çevresinde menorah çizimlerine rastlanmaktadır (Bayar, 1996: 87).

Phryia'da Yahudi nüfusunun varlığı ile ilgili çeşitli arkeolojik veriler ortaya çıkarılmaktadır. Bolvadin'in güney-güneybatısında yer alan Phrygia Apameia'da bulunan bir yazıtta *"Bu heroon Ben Aur. Rufus, oğlu Iulianus (ve torunu) karısı Tatiane için yapıldı. Başkası için değil. Eğer birisi aksine davranırsa Yahudilerin kanunlarını biliyorlar"* yazmaktadır (IJO II 179).

Bolvadin'in kuzeybatısında Phrygia bölgesindeki Dokimeion Antik Kenti'nde menorah, shofar, lulav ve ethrog kabartmalı bir yazıtta *"Yakub'un oğulları Iusua ve Samuel'in dinlenme yerleri"* yazılıdır. Başka bir yazıtta ise, *"Frigli*

Archisynagogos Haham Samuel .... dinlenme yeri" yazmaktadır (IJO II 183-184).

Aynı bölgede bulunan Diokleia Antik Kenti'nde "*Yahudi Alexandros'a*" ait bir mezar yazıtı, Synnada Antik Kenti'nde ise isimsiz "*Archisynagogue*" yazılı bir yazıt parçası bulunmuştur (IJO II 182; MAMA IV. 90; IJO II 214).

Erken Hıristiyanlık döneminde ise Roma Anadolu'sunda Hıristiyanlar baskıdan korunabilmek için sarp yerlerde yaşamlarını sürdürmüşlerdir. Bolvadin ve çevresinde de Odalı Kale, Çiçekli ve Akgül gibi sarp bölgelerde haç sembolleri görülebilmektedir (Bayar, 1996: 89).

Aziz Paul Anadolu seyahatleri sırasında Bolvadin'in güneyinde yer alan Synnada'dan da geçtiği, ancak kentte yaşayan Yahudiler'in Aziz Paul'ü taşladıkları belirtilmektedir. Aziz Paul'ün seyahatleri sırasında arkadaş olduğu Trophimus, Sabatius ve Dorymedon adındaki Hıristiyanlar Synnada'ya gizlice gelirler. Ancak Yahudiler tarafından devlet adamlarına şikâyet edilirler. Yakalanarak öldürölürler. 9. yüzyıla geldiğimizde ise Polybotum'da John adında bir piskoposun adının kayıtlarda geçtiği görölmektedir (Gönçer, 1971: 207; Watkins, 2016: 731-732, 382).

Roma İmparatoru Hadrianus Anadolu gezilerine çıktığı dönemde Polybotum'a da gelmiştir. Burada Hadrianus'un anısına bir heykel dikilmiştir. Adına para bastırılmıştır. Basılan paralar İstanbul arkeoloji müzesi ve Bursa arkeoloji müzesinde yer almaktadır. Ayrıca Durayeri'nde çıkarılan Hadrianus heykeli de Bursa Arkeoloji müzesinde bulunmaktadır (Gönçer, 1971: 177).

SONUÇ

Bolvadin bulunduğu coğrafi konum nedeniyle ticari ve askeri yol geçiş noktalarının üzerinde yer almaktadır. Bu coğrafi konumu avantaj sağlamakla beraber çeşitli sıkıntıların yaşanmasına da neden olmuş grlmektedir. Tarih ncesi dönemlerden itibaren yerleşmelerin olduğu bölgedir. Çok sayıda Neolitik, Kalkolitik ve Tunç ağı dönemlerine ait yerleşmeler yüzey araştırmaları ile tespit edilmiştir.

Bolvadin'de Kaysterpedion ve Polybotum adında iki önemli antik yerleşmenin varlığı antik kaynaklardan ve arkeolojik verilerden anlaşılmaktadır. Hititler döneminden itibaren devletlerarasındaki çekişmelerin yaşandığı bölge olmuştur. Bu nedenle de zaman zaman bölge halkı yaşadıkları kentlerden kaçmak zorunda kalmışlardır. Kentleri yağmalanıp, yakılıp yıkılmıştır. Ancak buna rağmen Roma döneminde Polybotum adındaki kent, Bizans döneminde Polybotos adı ile varlığını devam ettirdiği grlmektedir.

Sonuç olarak Bolvadin ve çevresinde yer alan yerleşmelerde yapılacak olan arkeolojik çalışmalar kentin ve bölgenin tarihi açısından önem arz edecektir.

KAYNAKÇA

ANTİK KAYNAKLAR

APPIANOS. (1962). Roman History II. (Book VII). LOEB. (Çev: WHITE, H.). London-Cambridge Mass: W.M Heinemann-Harvard University Press.

ARRIANOS. (2005). İskender'in Seferi. (Çev: AKDERİN, F). İstanbul: AlfaYayımları.

DIODORUS SICILİUS. (1957). Library of History, XI. (Çev: WALTON, F.R.). London-Cambridge: W.M Heinemann-Harvard University Press.

DIODORUS SICILİUS.(1963). Library of History, VIII. (Çev: WELLES, C.B.). London - Cambridge: W.M Heinemann-Harvard University Press.

HERODOTOS. (2002). Herodot Tarihi. (Çev: ÖKMEN, M.). İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları.

LIVİUS. (2007). Rome's Mediterranean Empire. (Çev: CHAPLİN, J.D.). Oxford - New York: Oxford University Press.

PAUSANİAS. (1918). Description of Greece I. (Çev: JONES, M.A).London-New York: William Heinemann-G.P. Putnam's Sons.

PLUTARKHOS. (2007). Bioi Paralleloi. İskender&Caesar. (Çeviren: AKDERİN, F.). İstanbul: Alfa Yayınları.

PLUTARKHOS. (1819). Plutarch's Lives. Sertorius. Eumenes. Vol. IV. (Çev: LANGHORNE, J. ve LANGHORNE, W.). London.

PLİNİUS. (1961). Natural History IX. LOEB. (Çev: RACKHAM, H.). London - Cambridge: Harvard University Press.

POLYBİUS. (2010). The Histories. (Çev: WATERFIELD, R.). Oxford-New York: Oxford University Press.

STRABON. (2000). Antik Anadolu Coğrafiyası. (Çev: PEKMAN, A.). İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.

KSENOPHON. (1914). Cyropaedia I-II. (Çev: MİLLER, W.). London-New York: William Heinemann - The Macmillan Co.

KSENOPHON. (1998). Anabasis. (Çev: GÖKÇÖL, T.). İstanbul: Sosyal Yayınları.

MODERN KAYNAKLAR

BAYAR, M. (1996). Anadolu'nun En Eski Şehirlerinden Bolvadin'in Tarihi. Ankara: Doğuş Matbaacılık.

BRYCE, T. R. (2010). Luviler Anadolu'nun Gizemli Halkı. (Edt: MELCHERT, C.). İstanbul: Kalkedon.

(COLL. WADD.) BABELON, M. E. (1898). Inventaire Sommaire De La Collection Waddington. Paris: Chez c. Rollin Et Feuardent.

DANDAMAIEV, M.A. (1989). Apolitical History of The Achaemenid Empire. Leiden-New York: Brill.

DEDEOĞLU, H. (2003). The Lydians and Sardis. İstanbul: A Turizm Yayınları.

DEMİRCİOĞLU, H. (2011). Roma Tarihi (5. Baskı). Ankara: TTK

DONBAZ, V. (1994). Anadolu'nun en eski ulaşım ağı: Kral Yolları. Atlas Dergisi, 18, 20-34.

GOLOĞLU, M. (1973). Anadolu'nun Milli Devleti Pontos. Goloğlu Yayınları.

GÖNÇER, S. (1971). Afyon İli Tarihi I. İzmir: Karınca Matbaacılık.

HAWKİNS, J.D. (1998). Tarkasnawa King of Mira. AS. 48, 1-31.

(IJO), AMELİNG, W. (2004). Inscriptiones Judaicae Orientis, Band II, Kleinasien Herausgegeben Von, Tübingen: Mohr Siebeck,

KARAUĞUZ, G. (2005). M.Ö II. Binde Orta Anadolu'nun Güney Kesimi. Konya: Çizgi Kitabevi.

KAYA, M. A. (2011). Anadolu'da Galatlar ve Galatya Tarihi. Konya: Çizgi Kitabevi.

KINAL, F. (1953). Arzava Memleketlerinin Mevkii ve Tarihi. Anakra: TTK.

KOÇAK, Ö. (2004). Erken Dönemlerde Afyonkarahisar Yerleşmeleri. Konya: Kömen Yayınları.

KUHRT, A. (2009). Eski Çağ'da Yakınoğu I-II. İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları.

LEAKE, W. M. (1824). Journal of A Tour Asia Minor. London: John Murnay, Albemarle- Street.

L'EFTRANGE, S.R. (1669). Fables of Aesop. London: John Gray and Co.

MACQUEEN, J.G. (1968). Geography and History in western Asia Minor in the Second Millennium B.C. AS. Vol.18. 169-185.

_____(2001). Hitiler ve Hitit Çağında Anadolu. (Çev: DAVUTOĞLU, E.). Ankara: Arkadaş Yayını.

MAGİE, D. (1950). Roman Rule In Asia Minor I. Princeton, New Jersey: Princeton University Press.

_____(2002). Anadolu'da Romalılar 2 .(Çev: BAŞGELEN, N. ve ÇAPAR, Ö.). İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.

_____(2015). Anadolu'da Romalılar 5. (Çev: BAŞGELEN, N. ve ÇAPAR, Ö.). İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları.

MALAY, H. (1992). Hellenistik Devirde Pergamon ve Aristonikos Ayaklanması. İzmir: Bergama Belediyesi Kültür Yayınları.

(MA) RAMSAY, W.M. (1882). "Prymnessos and Metropolis", (Ed: JAHRGANG, S.), Mittheilungen Des Deutschen Archaologischen Institutes, Athen: Karl Wilberg.

(MAMA VI) BUCKLER, W. H & W. M. CALDER. (1939). Monumenta Asiae Minoris Antiqua VI, Monuments and Documents from Phrygia and Caria. Manchester University Press, Manchester.

MANSEL, A. M. (1999). Ege ve Yuna Tarihi. Ankara: TTK.

MELLAART, J. (1954). Preliminary Report on Survey of Pre-Classical Remains in Southern Turkey. AS, Vol. 4, 175-240.

_____ (1968). Anatolian Trade with Europe and Anatolian Geography and Culture Provinces in the Late Bronze Age. AS, Vol. 18, 187-202.

MİEROOP, M. (2006). Antik Yakınoğunun Tarihi. Ankara: Dost Kitabevi.

ÖZSAİT, M. (1985). Hellenistik ve Roma Devrinde Pisidya Tarihi. İstanbul: Edebiyat Fakültesi Basımevi.

PETKOVİA, Z. (2012). The Aftermath of The Apamean Settlement: Early Challenges to the new Order in Asia Minor. Klio, 94, 357-365.

SEVİN, V. (2001). Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası I. Ankara: TTK Yayınları.

TEKİN, O. (2012). Eski Yunan ve Roma Tarihine Giriş (7. Baskı). İstanbul: İletişim Yayıncılık.

ÜNAL, A. (2003). Hititler Devrinde Anadolu 2. İstanbul: Akeoloji ve Sanat Yayınları.

WATKİNS, B. (2016). The Book of Saints. London: Bloomsbury T&T Clark.

ESİRÜDDİN EBHERİ'YE GÖRE TANRI'NIN SIFATLARI

Yaşar TÜRK BEN¹

Özet

İslam düşünce geleneği içerisinde, düşüncelerini Antik Yunanın büyük düşünürü Aristoteles okulunun fikirleri üzerine bina eden Meşşai ekolün ayrıcalıklı bir yeri bulunmaktadır. Bu okulun mensupları İslam'ın temel iddialarını temellendirirken kullandıkları kavramlar ve yaptıkları yorumlar sebebiyle birtakım tenkitlere uğradılar. Gazali'nin söz konusu düşünürlere yönelttiği eleştiriler malumdur. Gazali'nin yönelttiği eleştirilerin önemli bir kısmı onların Tanrı tasavvurlarına dairdir. Ona göre, Meşşailerin sudur nazariyesini kabul etmeleri hasebiyle Tanrı'ya atfettikleri sıfatlar İslam'ın Tanrı tasavvuru ile bağdaşmamaktadır.

Farabi ve İbn Sina geleneğinin 13.yy Osmanlısındaki en büyük takipçilerinden biri Esirüddün Ebheridir. Ebheri'nin özellikle *Hidayetü'l hikme* adlı eseri Meşşai geleneğinin en önemli kitabı olarak Osmanlıda defalarca şerh edilmiş ve medreselerde okutulmuştur. Bu tebliğde Ebheri'nin *Hidayetü'l hikme* eserinden hareketle Tanrı'ya atfettiği sıfatları ele almaya çalışacağız.

Anahtar Kelimeler: Tanrı'nın sıfatları, İrade, ilim, birlik.

ATTRIBUTES OF GOD ACCORDING TO ESIRUDDIN EBHERI

¹ Doç. Dr., Bozok Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi, yasar.turkben@bozok.edu.tr

Abstract

Within the tradition of Islamic thought there is a privileged place of the Meshai school, which builds on the ideas of the Aristotelian school, the great thinker of ancient Greece. Members of this school have been criticized for the concepts they use and their interpretations when they base their basic claims on Islam. The criticism that Ghazali has directed towards thinkers is obvious.

An important part of the criticism directed by Ghazali relates to their imagination of God. According to him, adjectives attributed to God by reason of accepting the emanation of the Peripatetics are incompatible with God's imagination of Islam.

One of the greatest followers of Farabi and Ibn Sina tradition in the 13th century Ottoman Empire is Esirüddün Ebher. Ebheri's work, especially *Hidayetü'l hikma*, was mentioned many times in the Ottoman Empire as the most important book of Meşşai tradition and was taught in schools. We will try to deal with the attributes that Ebheri attributes to God. We will try to handle it with the guidance of *Hidayetul Hikma*.

Keywords: *Attributes of God, will, knowledge, unity.*

GİRİŞ

Sayın Başkan, Değerli Dinleyenler,

Bu tebliğimde esas itibariyle Esirüddin Ebheri'nin Tanrı'nın sıfatlarına dair düşüncelerini ele almaya çalışacağım.

İslam dünyasında entelektüel düşünce, Felsefe, Kalam ve Tasavvuf formunda karşımıza çıkmaktadır. Felsefenin içerisinde ise güçlü damarların başında Antik Yunan düşüncesindeki Peripatetik felsefeden etkilenen düşünürlerin ortaya koyduğu Meşşai akım gelmektedir. Farabi'nin yeri inkâr edilmemekle beraber bıraktığı etki dikkate alındığında bu ekolün en güçlü düşünürü hiç şüphesiz İbn Sina idi. O, Platon, Aristoteles, Plotinus ve İslam'ı birlikte yorumlayan öylesine güçlü bir sistem ortaya koydu ki kendisinden sonra gelen Kelamcılar ve Tasavvufçular bu sistemden ciddi bir şekilde etkilendiler. Ona karşı çıkan düşünürler dahi onun düşüncelerinin önemli bir kısmını tekrarladılar. Sözelimi, Gazali, bedensel dirilişini inkâr ettiği gerekçesiyle onu şiddetle eleştirirken bile, ruhun basit bir cevher olduğunu söyleyerek İbn Sina'nın görüşünü olduğu gibi kabul etmektedir (2005: 178 vd., 207 vd.).

İbn Sina'nın Mantık, Metafizik ve Fizik ile ilgili düşünceleri kendisinden sonra gelen birçok düşünürü derinden etkilemiştir ve İbn Sina geleneği denilen bir düşünce geleneği ortaya çıkmıştır. İbn Sînâ'cı geleneğin XIII. asırda önde gelen temsilcilerinden biri Esirüddîn el-Ebheridir (?-1265). O kaleme aldığı eserleriyle klasik İslâm Felsefesinin kavramlarını ve problemlerini ortaya koyan bir filozoftur. Onun konusu felsefe olan eserleri muhteva ve metot açısından İbn Sînâ'nın eserlerine benzerlik arz etmektedir. Bu da ona dikkat çekici bir şekilde bir İbn Sînâ geleneğinin takipçisi olma vasfını kazandırmaktadır (Kılıç, 2014:426).

Ebheri'nin Hayatı hakkında yeterli bilgi yoktur. Filozofun nereli olduđu ve kabrinin nerede bulunduđu hususunda tartıřma bulunmaktadır. Bazı arařtırmacılar onun aslen Semerkantlı bir aileye mensup olduđunu ve Musul'da dođduđunu iddia etmektedir. Bu dűřünűrlere gűre, modern kaynakların bazılarının kaydettiđi gibi bizzat Ebheri'nin Semerkandî nisbesini kullandıđı dikkate alınrsa ailesinin aslen Semerkantlı olması gerekir. (Bingűl, 1994:75) Buna karřın yűre ile ilgili arařtırmalar yapan İrfan Gűrkař ve Mehmet Sadettin Aygen, Ebheri'nin Afyon ilinin çay ilçesi yakınında Eber gűlű civarındaki Eber kűyűnden olduđunu ve tűrbesinin de orada bulunduđunu iddia etmektedirler (Aygen, 1985:6; Gűrkař, 2016:68).

Ebheri'ni hayatı anlatılırken onun ilk tahsilini Musul'da yaptıđı, daha sonra Horasan ve Bađdat'a giderek űđrenimini tamamladıđı; dűnemin űnde gelen hocalarından Kemaleddin İbn Yűnus'a talebelik ve İbn Hallikűn'a da hocalık yaptıđı belirtilmektedir. Ayrıca onun bir sűre Musul sarayında himaye gűrdűđű, 1228 de Musul'dan Erbil'e geçerek oraya yerleřtiđi ve Anadolu'ya da seyahatlerde bulunduđu, buradaki Tűrk beylerinin saraylarında ađırlandıđı, ilim ve kűltűrűn geliřmesine ve ilim adamlarına bűyűk deđer veren beylerin teřvik ve destekleriyle felsefe ve műspet ilimler alanında dersler verdiđi zikredilmektedir. űlűműyle ilgili olarak kaynaklarda 1263 ve 1265 gibi farklı tarihler verilmektedir (Bingűl, 1994:75).

Felsefede Fűrűbű ve İbn Sűnű geleneđinin XIII. yűzyıldaki en bařarılı temsilcilerinden olan Ebheri, űzellikle *Hidűyetű'l-hikme* ve *İsűgűcű* adlı eserleriyle İslűm dűnyasında pek az bilgine nasip olacak derecede bűyűk bir űne kavuřmuřtur. Bu iki eserin ortak űzelliđi, asırlarca medreselerde ders kitabı olarak okutulmaları ve űzerlerine birçok řerh ve hűřiyenin yazılmıř olmasıdır. *Hidűyetű'l-hikme*, klasik İslűm felsefesinin problemleri űzerinde bir çalıřma olan eser mantık, tabiiyyűt ve ilűhiyyűt řeklinde ű

ana kısma ayrılmıştır. Muhtelif baskıları bulunan bu kitabın İstanbul başta olmak üzere dñnyanın birçok yerinde yazma nñshaları vardır (Yormaz, 2003:11-12).

Felsefe ve Mantık eserlerinin yanı sıra onun astronomi alanında da yazılmış önemli eserleri bulunmaktadır. Bunların en önemlisi *Muhtasar fi ilmi'l-hey'e*'dir . Astronominin temel problemlerini ihtiva eden bu eser yirmi iki bölümden müteşekkildir. Alanda yazdığı diğer eserler ise, *ez-Zïcü's-şâmil*, *Risâle fi'l-usturlâb*, *Dirâyetü'l-eflâk*, *ez-Zïcü'l-mülahas*, *ez-Zïcü'l-ihtisârî* ve *ez-Zïcü'l-Esîrî*'dir (Yormaz, 2003:5-6).

TANRI VE SIFATLARI

Tanrı'nın hangi sıfatlara sahip olduğu veya olması gerektiği hem felsefi hem de kelimî tartışmaların başında gelmektedir. Çünkü Tanrı'nın ne tür sıfatlara sahip olduğu hem felsefi ve hem de kelimî açıdan O'nun varlığı kadar önem arz etmektedir.Tanrı'nın ne gibi sıfatlara sahip olduğu sorusunun dini önemi açıktır. Zira bir dinin karakterini belirleyen hiç kuşkusuz o dinin Tanrı tasavvurudur. Söz konusu tasavvur ise O'na atfedilen sıfatlara bağlıdır. Aynı zamanda bu olgu çoğu kez bir dini diğerinden ayıran temel bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır (Reçber, 2014:81).

Meşşai geleneğe mensup düşünürler Tanrı'nın sıfatlarını ele alırken tevhit ve tenzih gibi iki esasa dayanmaktadırlar. Tanrı'nın sonlu varlıklardan farklı olduğu gerçeğine vurgu yapan düşünürlerin bu hassasiyeti bazı konularda eleştirilmiş olmakla beraber İslam'ın temel bakış açısına uygun görünmektedir. (Taylan, 1997:189). Filozoflar Tanrı'nın aşkınlık yönüne vurgu yaparken yaratan ile yaratılanlar arasındaki temel farklılığı ortaya koymayı amaçlamaktadırlar. Tanrı'nın aşkın olduğunu söylemek, Tanrı'nın yarattığı varlıklar düzleminin bütünüyle ötesinde olduğu anlamına gelmektedir (Reçber,

2014:83). Ebheri Tanrı'nın sıfatları ortaya koymadan önce Tanrı'nın Zorunlu Varlık olduğu gerçeğini ele almaktadır.

Zorunlu Varlığın İspatı

Zorunluluk ve bizatihi mevcut olma kavramları Tanrı'yı varoluştaki diğer bütün Şeylerden ayırır. Başka bir ifade ile, bize bilimlerin haber verdiği tabii dđnyada kendisi için zorunlu ve bizatihi mevcut denebilecek bir başka varlık yoktur. Gündelik hayatta aşına olduğumuz her Şey oluş ve bozuluşa tabi olan Şartlı varlıklardır (Peterson, 2009:82).

Ebheri, Tanrı'nın varlığını ispatlarken özellikle filozoflar tarafından sıkça başvurulan bir delile, imkân deliline başvurmaktadır. Ona göre, Şayet varlıkta kendisi sebebiyle Zorunlu Varlık'ın varlığı kabul edilmezse o zaman mümkün varlıkların durumunu izah etmek imkânsız bir hal alır. Çünkü bu durumda bütün varlığın kendisi sebebiyle mümkün olan tikellerden meydana gelmiş olması gerekir. Bu durumda da meydana gelen varlıkların yine dışarıdan bir sebebe ihtiyaç duymaları kaçınılmazdır. Bu teselsülün bu Şekilde sürüp gideceği açıktır. Bu teselsülün bir yerde durması gerektiği bedaheten yani aklen apaçık olarak gerekli olan bir durumdur. Mümkünlerin tümünün dışında olan varlık sonradan yaratılanlara benzemeyeceğinden varlığını herhangi bir mümkünden almayacağı için kendisi sebebiyle zorunlu bir varlıktır (Ebheri, 2011:96). Ebheri'nin Zorunlu Varlık'a dair söyledikleri İbn Sina'nın Şu ifadelerinin tekrarı mahiyetindedir:

Bilesin ki varlıkların ya bir sebebi vardır ya da yoktur. Bir varlığı gerek var olmadan önce zihinde, gerekse gerçekten var iken ele aldığımızda, eğer bir sebebi varsa ona " varlığı mümkün" deriz. Çünkü varlığı mümkün olanın fiilen ve gerçekten var olması, onun varlığının

mümkün oluşunu ortadan kaldırmaz. Eğer ne olursa olsun onun bir sebebi yoksa, ona zorunlu varlık deriz. (2004:45)

İbn Sina'ya göre, bir varlık ya mümkün varlıktır yahut zorunlu varlıktır. Eğer zorunlu varlık ise kendisinin belirttiği hususun doğrulanmış olacağını öne sürmektedir. Şayet mümkün varlık ise bu durumda da mümkün varlık ancak onun varlığını yokluğuna tercih eden bir sebepten dolayı meydana gelebilir. Bu sebebin de mümkün olması durumunda, "mümkünler" birbirine bağımlı olurlar. Kendi başlarına asla var olamazlar. Çünkü varsayılan bu varlık, kendinden önce sonsuz bir varlığın olmaması durumunda var olamaz. Dolayısıyla İbn Sina'ya göre, mümkün varlıkların Zorunlu Varlık'a dayanması zorunludur (2004:46).

Zorunlu Varlığın Varlığı ile Hakikati Aynıdır

İbn Sina geleneğinde, zorunlu varlık ile mümkün varlıklar arasındaki en temel ayırım "varlık" ve "mahiyet" üzerinden yapılmaktadır. Bu geleneğe göre, bir şey soyut olarak kavram düzeyinde zihinde kavrandığı zaman, o şeyin zihnin dışında da bir varlığının olması gerekmemektedir. Herhangi bir şey zihnen düşünüldüğünde onun dış dünyadaki varlığından kuşku duyulabilir. Bu husus, bir şeyin ne olduğu yani mahiyeti ile varlığının ayrı olmasından ileri gelmektedir (Alper, 2008:91).

Mümkün varlıklar için varlık ve mahiyet ayrı ayrı düşünülebildiği halde, bu anlayışa göre bunu Tanrı için düşünmek doğru değildir. Söz gelimi bir masanın kavram olarak zihinde bulunması onun zorunlu olarak dış dünyada bulunmasını gerektirmez. Bu onun ne olması ile var olmasının farklı konular olmasından ileri gelmektedir. Yani mahiyeti ile varlığının ayrı ayrı düşünülmesinden kaynaklanmaktadır. Dünyada bütün varlıklar için mahiyetlerinde varlık zorunlu olarak bulunmaz. Zihindeki masa sadece bir imkândır. Onu

varlığa çıkarmak için bir marangoza ve ağaca ihtiyaç vardır. Bu durumda da o sebepli varlık olmak durumundadır. Nitekim Ebheri'ye göre, Tanrı'nın varlığı mahiyeti üzerine eklenmiş olsaydı bu durumda varlık onun arazı olmuş olurdu. (Ebheri, 2011:96-97) şayet ona araz olursa o zaman da Varlık'ın kendisi başkasına muhtaç durumuna düşerdi. Başkasına muhtaç olan varlık da mümkün varlık demektir. Ona göre, bu sebep de ya hakikatin kendisi olup varoluşundan önce varolması gerekirdi. nkn bir şeye sebep olan şeyin mantıksal olarak ondan önce gelmesi icap eder. Ebheri'ye göre, bu doğru kabul edildiğinde kendi nefsinde önce başka bir şey varolurdu ki bu çelişkidir. Ya da eğer bu fail sebep mahiyet dışında bir şey olarak kabul edilir ise, bu durumda da zorunlu varlık başka bir şeye ihtiyaç duymak durumundadır. Bu da imknsızdır (Ebheri, 2011:97; Yormaz, 2003:78)

Zorunlu Varlığın ve Taayynn Zatinin Aynısı Olması

Taayynn zatinin aynısı olması hususuna gelince, şayet taayyün onun mahiyetine eklenmiş olsaydı Zorunlu Varlık bundan dolayı sebepli olmuş olacaktı. Sebep ortaya çıkmadan sebebin kendisinin de var olması dşnlemez. Buna göre, ontolojik varlığa sahip olmayan Zorunlu Varlık başkasının varlığının sebebi olmaz. Onun dış gerçekliğe sahip bulunuşu ya Zorunlu Varlık olması bakımındadır ya da böyle olmayıp Zorunlu Varlık olmasının dışındaki bir gerçeklikten dolaydır. Birinci şık geçerli olduğunda Zorunlu Varlık'ın Taayyn Eden'den başkası olmaması gerekir. şayet zorunlu varlığın kendisinden dolayı taayyün etmeyip de başkasından dolayı ediyorsa, bu onun sebepli olduğu, varlığını başkasına borçlu olduğu anlamına gelir. Bu da zorunlu varlık kavramıyla çelişir (Ebheri, 2011:97; Yormaz, 2003:78). Zira dış dünyada bulunma, yani taayyün, zorunlu varlığa eklenen bir şey olarak kabul edildiği takdirde daha önce değindiğimiz varlık- mahiyet

tartışması gündeme gelecek ve varlık ile mahiyet ayrı olunca da zorunlu varlıktan değil sebepli varlıktan bahsedilebilir. Zorunlu oluşu, taayyünle bir olarak görüldüğünde onun taayyün eden zorunlu varlık olmak bakımından bir olması gerekir (Kutluer, 2002:129-130).

Zorunlu Varlık Birdir

Teizmin öngördüğü temel sıfatlardan biri Tanrı'nın birliğidir. Bu sıfatın özellikle Tanrı'yı birleme inancını en temele koyan ve böylece birden fazla Tanrı'nın olmadığını ve olmayacağını öngören İslam teizminde ağırlıklı ve ayrıcalıklı bir önemi bulunmaktadır. Teizmin bir ifadesi olarak burada Tanrı'nın bir olduğuna, eşi ve benzerinin olmadığına dikkat çekilirken, uluhiyeti ifade eden sıfatların birden fazla varlık tarafından sahip olunamayacağına dikkat çekilmiştir. Bu tasavvuru teizmin temel bakış açısı olarak düşündüğümüzde ondan herhangi bir şekilde gerçekleşebilecek bir sapma politeizme kapı aralayacaktır. Bu yüzden teizm açısından bakıldığında Tanrı'nın varlığı ile birliği birbirinden ayrı düşünülemez (Reçber, 2014:87).

Ebheri'ye göre, Zorunlu iki varlık kabul ettiğimiz takdirde, varoluşlarındaki zorunluluk bakımından ortak olurlardı ancak her hangi bir nitelikte biri diğerinden farklı olurdu. Çünkü bütün nitelikleriyle aynı olan iki şeyden söz etmek söz konusu olamaz. Zira bütün nitelikleriyle aynı olan ancak bir tek şey olur. Birini diğerinden ayıran nitelik ya mahiyetin tamamı olur veya olmaz. Ona göre birincisi mümkün değildir. Çünkü eğer farklı nitelik mahiyetin tümüyle olsaydı, varlığın zorunluluğu her birinin mahiyetinden ayrı bir şey olurdu, bu ise yukarıda izah edildiği üzere varlığın zorunluluğu zorunlu varlığın mahiyetinin aynısı olmasından dolayı imkânsızdır. Düşünürümüz, ikinci ihtimalin de yine muhal olduğunu iddia etmektedir. Çünkü bu durumda

ikisinden her biri de paylaştıkları ve ayrıldıklarıyla mürekkep olurlardı. Mürekkep varlıklar ise sebepli varlılar, başka bir deyişle başkasına muhtaç olan mümkün varlıklardır (Ebheri, 2011:97; Yormaz, 2003:78).

Kendisi Sebebiyle Zorunlu Olan Bütün Yönlerden Zorunludur

Ebheri nazarında, Tanrı'yı tamamlayacak, mükemmelleştirecek bir durum yoktur. Çünkü O'nun zati kendisinde bulunan sıfatlar bakımından yeterlidir ve böylece O bütün yönlerden zorunlu olmaktadır. Eğer yeterli olmasaydı, O'nun sıfatlarından bir şey başkasından dolayı var olurdu, böylece de bu "başkası" bu sıfatın var olması için illet olurdu. Aksine sıfatın illetinin yokluğu da zorunlu varlığın sıfatının yok olmasının sebebi olurdu (Ebheri, 2011:100). Başka bir ifade ile, Zorunlu Varlık'ta varlık, O'nun bir sıfatı değildir. Yani bir mahiyet olarak "Tanrılık" bulunup da "sonradan" O'na, varlık bir sıfat olarak verilmiş değildir. Aksine O'nun varlığı mahiyetinin kendisi olduğundan mümkün varlıklarda olduğu gibi O'na sonradan bir şey ilişmiş değildir (Alper, 2008:91). Dolayısıyla Zorunlu Varlığın, varlığını kendisiyle açıkladığımız bir başka varlık ya da varlıklar bütünü yoktur. O kendisinde başka varlıklardan tamamen bağımsız şekilde vardır. Kendisi kendi varlığını, öteki varlıklardan bağımsız biçimde açıklamaktadır (Kutluer, 2002:93).

Kendisi Sebebiyle Zorunlu'nun Varoluşunda Mümkünlerle Ortaklığı Olmaması

Ebheri, Tanrı'nın var oluşu bakımından mümkün varlıklarla ortak olması durumunda, kendisi olmak bakımından onun ya tecerrüdü kabul etmesi yahut tecerrüdü kabul etmemesi yahut da bu ikisinin de dışında olması gerektiğini ifade etmektedir. Bilindiği üzere mümkünlerin bilinmesi için tecerrüd

zorunludur. Bu da onlardaki mahiyet ve varlık ayırımı sayesinde olmaktadır. Bunun Tanrı için muhal olduğu hususuna yukarıda değinmiştik. Sözelimi diyor Ebheri, biz yedigini zihnimizde tasavvur ederiz ancak zihnin dışındaki varoluşunda şüpheli yaklaşabiliriz. Eğer onun varlığı hakikatinin aynısı kabul edilirse tek bir şey aynı anda hem bilinen ve hem de şüpheli olması gerekir ki bu ise muhaldir. Eğer o mücerret değil denirse, bu durumda da Tanrı'nın varlığı soyut değil anlamına gelir. Bu da çelişkidir. Üçüncü seçeneği kabul ettiğimiz takdirde bu ikisinden hiç biri gerekmez demektir. O zaman da ikisinden her biri mümkün olur; böylece de onun için illet olurdu. Böylece Tanrı'nın tecerrüdünde başka bir şeye muhtaç olması gerekirdi. Böyle düşünöldüğü takdirde O'nun Zatı sıfatlar yönünden yeterli olmamış olurdu. Bu da zorunlu varlık kavramıyla açıkça çelişmektedir (Ebheri, 2011:101-102; (Yormaz, 2003:79.

Zorunluluğu Kendinden Olanın Kendisinden Dolayı Bilmesi

Ebheri'ye göre Zorunlu Varlık maddeden soyuttur. Maddeye bulaşmamış olan her şey bilgiye bizatihi sahip olmaktadır. Çünkü Zorunlu Varlık'ın Zatı orada vardır. Böyle olduğu için bizatihi bilici olur. Zira ilim maddeden ve eklentilerinde tecerrüt etmiş olan şeyin hakikatinin ortaya çıkmasıdır. Bundan dolayı Tanrı kendisiyle âlimdir. Zorunlu Varlığın akletmesi âkil ile makul arasında bir farklılığı gerektirmez (Ebheri, 2011:1020).

Bizatihi Zorunlunun Küllileri Bilmesi

Ebheri, İbn Sina geleneğine uyararak Tanrı'nın maddeden ve türevlerinden tamamen ayrık olduğunu, dolayısıyla maddeden ve türevlerinden ayrık olan bir varlığın da küllileri bileceğini iddia etmektedir. Ona göre, ayrık olan her şey akledebilir. Bu husus son derece açıktır. Akledilen bir şey tümelleriyle akledilir. İdrak

ve akletme akledilecek olanın akılda maddeden ve türevlerinden tecerrüd yoluyla elde edilmesinden ibarettir. Zorunlu Varlık sahip olduğu imkân ile mümkün olan her şeyin bilgisine zorunlu olarak sahip olur. Ebheri'ye göre, böyle düşünülmediği takdirde, Tanrı'nın bilgi elde ederken birtakım basamaklar kullandığını düşünmek gerekir. Başka bir ifade ile, insanlar bilgi elde ederken maddeden iç ve dış duyular yoluyla soyutlama yaparak, bir süreç sonucunda bilgi elde ederler. Düşünürümüz bunun zorunlu varlık için düşünülmesinin bir çelişki olduğunu düşünmektedir (Ebheri, 2011:102-103).

Tanrı Cüz'ileri Küllî Bir Şekilde Bilir

Tanrı cüz'ilerin sebeplerini kusursuz bir şekilde bildiğinden onları bilmesi de zorunludur. Zira sebebi bilen, sebebin gerektirdiği şeyleri de zatından dolayı bilmek durumundadır. Ebheri'ye göre, eğer Tanrı cüz'ileri küllî olarak bilmez dersek, O'nun değişen durumlar karşısında ilminin sürekli değişmesi gerekirdi. O, objeleri bazen var olarak bazen yok olarak idrak ederdi. Maddenin sureti değiştikçe onun soyutlanması olan kavramlar da değişecek ve bu durumda Tanrı'da yeni kavramlardan dolayı bir kemal meydana gelecektir. Bu da Tanrı'nın zat yönünden değişmesi anlamına gelir. Değişim zorunlu ve mükemmel Tanrı kavramıyla çelişik olduğundan O cüz'ileri küllî olarak idrak eder (Ebheri, 2011:106).

Tanrı'nın İrade Sahibi ve Cömert Olması

Ebheri'nin irade anlayışı onun sudur anlayışı ile yakından ilişkilidir. Ona göre, yetkin olan İlk İlke'nin bildiği ve mahiyetinden de farklı olmayan her şey, İlk İlke'nin zatından sudûr etmektedir. Sudurun sebebi bizatihi O'nun yetkinliğidir. Yetkinliği sudurun sebebi olduğu için, bu O'nun sudur eden şeyden razı olduğu anlamına gelir. Dolayısıyla iradeyi de bu şekilde anlamak gerekir. Ebheri, Tanrı'nın cömert olmasını şu

şekilde izah etmektedir: Tanrı fiillerini ya kemale yönelik bir kasıt ve arzudan dolayı işler yahut da sırf hayır olduğu için işler. O zaman da varlığa gelen her Őey bir kasıt ve arzudan dolayı değil aksine olması gerektiği şekilde meydana gelir. Tanrı için ulaşması dūřınılen bir mükemmellik sōz konusu olmadığı için ilk ihtimal dūřınılemez. İkinci Őık doğrudur ve buna da cōmertlik denmektedir (Ebheri, 2011:108).

SONUÇ

Filozof Ebheri, Tanrı'nın sıfatları konusunu ele almadan önce O'nun ispatını, imkânın delilini kullanarak ortaya koymaktadır. Mümkün varlıkların açıklamasının hiçbir zaman kendi içerisinde verilemeyeceğini belirten dūřınır, bütün mümkün varlıkların varolma sebebini bir başka mümkünden aldıklarını dolayısıyla Zorunlu Varlık olmadan varlığın izahının yapılamayacağını belirtmektedir.

Tanrı'nın sıfatlarını ele alırken Zorunlu Varlık'ı mümkünlerden ayıran Ebheri, O'nu mümkünler için kullanılan sıfatlar ile anlaşılamayacağını belirtmekte ve bütün sıfatların için bu şekilde doldurmaktadır. Tanrı'nın varlığı ile mahiyetinin birbirinden ayrı olarak dūřınılemeyeceđini, zira onun nazarında, aksini dūřınmak yani bir Őeyin mahiyetini dūřınıp varlığını yok saymak, sadece mümkün varlıklar için dūřınılebilir. Maddeden suretleri tecerrüd yoluyla Őđrenme faaliyeti yine insanlar için olduğunu belirten dūřınır, Tanrı için bunun böyle dūřınılmemesi gerektiğini iddia etmektedir. Ona göre Tanrı, cüz'ileri külli tarzda bilmektedir.

Bütün bu ifadeler, İşlam Felsefesine aşına olan herkes tarafından bilindiği üzere, Meşşai dūřınırler olan Farabi ve İbn Sina'dan neredeyse doğrudan alıntılardır. Bu yüzden ifadelerden

hareketle Ebheri'nin öne sürdüğü bu iddialar İbn Sina'nın görüşlerinin tekrarıdır. Dolayısıyla savunduğu düşünceler bakımından onun orijinal bir yönü olduğunu iddia etmek güçtür. Ancak onu önemli kılan yönü, Gazali'nin filozofları tekfirle itham ettiği "cüz'ileri bilme meselesini" dahi tavizsiz bir şekilde savunuyor olmasıdır. Ayrıca bu şekilde bir metnin Osmanlı medreselerinde okutulmasına izin verilmiş olması, Gazali sonrası Meşşai ekolün itibar görmediği şeklindeki genel yargının sorgulanması gerektiğini ortaya koymaktadır.

KAYNAKÇA

ALPER, Ö. M., (2008), *İbn Sina*, İstanbul: İsam Yayınları.

AYDIN, M. S., (1996), *Din Felsefesi*, İstanbul: Selçuk Yayınları.

AYDINLI, Y., (2008), *Farabi*, İstanbul: İsam Yayınları.

AYGEN, M. S., (1985), *Büyük Filozof Esirüddin Ebheri*, Afyon: Türkeli Matbaası.

Lisans Tezi), Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

BİNGÖL, A., (1994), "Ebherî", *DİA*, Cilt X, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.

ESİRÜDDİN EL-EBHERÎ, (1998), *İsâgûcî*, (Çev: H. Sarıoğlu) İstanbul: İz Yayıncılık.

ESİRÜDDİN EL-EBHERÎ, (1998) *Keşfu'l-Hakâik fi-Tahrîri'd-Dekâik*, (Edisyon Kritik ve İnceleme: H. Sarıoğlu), İstanbul.

ESİRÜDDİN EL-EBHERÎ, (2011), *Hidayetü'l-Hikme*, Keratçı: Mektebetü'l-Büşra.

GAZÂLÎ, (2005), *Tehafütü'l-felasife*, (Çev. Mahmut K., Hüseyin S.), İstanbul: Klasik Yayınları.

GÖRKAŞ, İ., (2016), *Düşüncenin İzini Sürmek: Bolvadin'de Dini Hayat*, Ankara: Sonçağ Yayınları.

İBN SİNA, (2005), *Kitâbu's-şifa: Metafizik II*, (Çev. Muhittin M.-Ömer T.), İstanbul: Litera Yayıncılık.

İBN SİNA, (2005), *İşaretler ve Tembihler*, (Çev. Ali D.-Muhittin M.-Ekrem D.), İstanbul: Litera Yayıncılık.

İBN SİNA, (2004), "er-Risaletü'l-Arşıyye", *Risaleler*, (Çev: Alparslan A.-M. Hayri K.), Ankara: Kitabiyat Yayınları.

KILIÇ, C., (2014), İbn Sînâcı Bir Filozof: Esirüddin El-Ebheri ve Osmanlı Düşüncesine Etkileri, *Uluslararası 13. yüzyılda Felsefe Sempozyumu Bildirileri*, (ed. Murat D. –M. Enes K.), Ankara: Yıldırım Beyazıt Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi Yayınları: 1.

KUTLUER, İ., (2002), *İbn Sînâ Ontolojisinde Zorunlu Varlık*, İstanbul: İz Yayıncılık.

PETERSON, M., Reichenbach, B., Basinger D., Hasker W., (2009), *Akıl ve İnanç: Din Felsefesine Giriş*, (Çev. Rahim Acar, İstanbul: Küre Yayınları.

REÇBER, M. S., (2014), *Din Felsefesi*, (ed. Mehmet Sait Reçber), Ankara: Grafiker Yayınları.

TAYLAN, N., (1997), *İslâm Düşüncesinde Din Felsefeleri*, İstanbul: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı Yayınları.

YORMAZ, A., (2003), *Ebheri'nin Hidayetü'l Hikmesi ve Türk Düşüncesindeki Yeri*, ((Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

YORMAZ, A., (2005), "Muhaliif Bir Metin Nasıl Okunur? Osmanlı Medreselerinde Hidâyetü'l-Hikme" *Dîvân İlmî Araştırmalar*, Sayı. 18 Cilt 1, ss. 175-192.

DEMOKRAT PARTİ AFYONKARAHİSAR MİLLETVEKİLİ GAZİ YİĞİTBAŞI 'NİN TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİNDEKİ FAALİYETLERİ (1950-1960)

Ayşe AYDIN¹

ÖZET

Afyonkarahisar ilinin Bolvadin İlçesi 'nin yetiştirmiş olduğu önemli isimlerden biriside Gazi Yiğitbaşı'dır. Yiğitbaşı, Bolvadin 'in Emrullah Mahallesi'nden İshakoğulları veya Palabıyıkogulları'ndan Ahmet Efendi ve Nazik Hanım'ın oğulları olarak 1898 dünyaya geldi.1913 'de Bolvadin Rüştiyesi'nden mezun oldu.Milli Mücadele döneminde ülkenin düşman işgalinden kurtarılmasında önemli hizmetleri olan Yiğitbaşı daha sonraları ticaretle meşgul oldu.Ayrıca 1932 yılında kaldırılan Türkocağı'nın kurucuları arasında yer aldı.1938-1942 yılları arasında ayrıca ilçe belediye encümen üyeliği ve belediye başkan vekilliği yaptı.

Türkiye'nin, II. Dünya Savaşı sonrası çok partili siyasi hayata geçme kararı almasından sonra muhalefet partilerden biri olan Demokrat Parti kurulduktan sonra hızlı bir teşkilatlanma sürecine girdi.Bolvadin 'de de hem ticaretle uğraşmasından dolayı geniş bir çevresinin bulunmasından hemde dürüst ve sevilen bir kişi olmasından dolayı Yiğitbaşı,1946 yılında DP ilçe başkanlığına getirildi.Böylelikle siyasi hayatı başlamış olan Yiğitbaşı bu görevini yürütürken gösterdiği başarılarından dolayı da DP genel merkezi tarafından 1950 milletvekili

¹ Yrd.Doç. Dr., Afyon Kocatepe Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü,
ayseay42@hotmail.com

genel seçimleri için Afyonkarahisar 'ın dokuz milletvekili adayları arasında yerini aldı.

1950 yılından 27 Mayıs 1960 yılına kadar üç dönem TBMM 'de Afyonkarahisar'ı temsil etti.Mecliste dil, mason dernekleri,bütçe kanunları ,ilk öğretimle ilgili çalışmalarda bulundu.1953 yılında , Menderes Hükümeti'nin, Said Nursi ile irtibatını sağlayan milletvekillerinden biri olduğu iddiasıyla muhalefetteki Cumhuriyet Halk Partisi tarafından oldukça ağır bir şekilde eleştirildi.Yiğitbaşı , milletvekilliği döneminde kamuoyunu ilgilendiren meselelere karşı büyük hassasiyet gösterdi ve bu meseleleri meclis gündemine taşıdı. Sonrasında 27 mayıs 1960 askeri darbesi ile birlikte bütün DP'liler gibi Yiğitbaşı 'da, Yassıada'ya hapsedildi ve Yüksek Adalet Divanı'nda yargılandı.Yiğitbaşı, Nisan 1961 de yargılamalar esnasında kalp krizi geçirerek vefat etti.

Anahtar Kelimeler: Gazi Yiğitbaşı, Bolvadin, Demokrat Parti, Cumhuriyet Halk Partisi , Türkiye Büyük Millet Meclisi.

**THE ACTIVITIES OF GAZİ YİĞİTBAŞI, MEMBER OF
PARLIAMENT FOR AFYONKARAHİSAR FROM DEMOCRAT
PARTY, AT THE GRAND NATIONAL ASSEMBLY OF TURKEY
(1950-1960)**

Abstract

One of the important figures from county of Bolvadin, Afyonkarahisar, is Gazi Yiğitbaşı. He was born to Ahmet and Nazik from the families of İshakoğulları or Palabıyıkogulları at Emrullah Neighborhood in 1898. He graduated from Bolvadin High School in 1913. He carried out important services to save Turkey from occupation during War of Independence, then began to be engaged with trade. He was one of the founders of "Türkocağı" (Turkish Hearts) annulled in 1932. He served as councilman of district municipality and as deputy mayor between the years of 1938-1942. After Turkey chose a multi-party policy pursuant to the Second World War. Democrat Party (DP) was founded through a process of fast organization. Cause having a wide group of friends due to his engaging with trade in Bolvadin and

was an honest and beloved person, he was elected as county mayor from DP in 1946. Thus his political life began. For his success during this period, he was nominated for member of parliament besides nine candidates for Afyonkarahisar for general election in 1950 by DP head Office.

He represented for Afyonkarahisar at Turkish Grand National Assembly from 1950 to 27th May, 1960 for three periods. He carried out studies on language, mason associations, budget laws, primary education. He was severely criticized by the Opposition Republican Party upon the claim that he was one of the member of parliaments who provided connection with Said Nursi for Government under the rule of Menderes in 1953. He displayed great sensitivity to public issues during his service for member of parliament and brought up those to the agenda. Following the 27th May, 1960 military coup d'etat, Yiğitbaşı was jailed in Yassıada like all members of Democrat Party, and judged in Supreme Court of Justice. He died of heart attack during trials in April, 1961.

Key Words: *Gazi Yiğitbaşı, Bolvadin, Democrat Party, Republican Public Party, Turkish Grand National Assembly.*

GİRİŞ

Türkiye 'de II.Dünya savaşı sonrasında dış ve iç politikada meydana gelen gelişmelere bağlı olarak tek parti iktidarı sona erdi ve çok partili siyasi hayat başladı.1945 yılından itibaren çok sayıda siyasi parti kuruldu.Ancak bu siyasi partiler 7 Ocak 1946 da kurulan ve genel başkanlığını Celal Bayar 'ın üstlendiği Demokrat Parti kadar itibar görmedi.DP kısa sürede ülke genelinde CHP'nin hukukçu ve bürokrat temsilcilerinin karşısına toplumun her kesimine hitap eden geniş bir tabana yayılmaya çalışan bir teşkilatlanma oluşturmaya çalıştı.Savaşın getirdiği ekonomik sıkıntılardan Milli Mücadele döneminden bile fazla etkilenen Anadolu insanı başlangıçta geçmişteki başarısız tecrübelerden ve CHP iktidarının baskılı tutumundan çekinse de kısa sürede bu yeni siyasi oluşumun içinde yer almaya başladı.Bu konuda Afyonkarahisar önemli bir örnektir.DP ,Afyonkarahisar'da önce Bolvadin ve Emirdağ gibi ilçelerde (Nisan 1946) teşkilatlandı.

DP, müteşebbis heyetlerini , il/ilçe başkanlarını ve idari kurullarını , belediye başkanı ve milletvekili adaylarını belirleme konusunda CHP 'den farklı davrandı.Dürüst halk tarafından tanınan sevilen , sözünü dinletebilen şahıslarla birlikte çalıştı.Bolvadin 'de hem Milli Mücadele dönemindeki faaliyetlerinden dolayı hem de ticaretle uğraşmasından dolayı geniş bir çevresi olan Gazi Yiğitbaşı 'da bunlardan birisidir. Yiğitbaşı, yeri geldiğinde mensubu bulunduğu partinin uygulamalarını bile eleştirmekten çekinmemiştir.Meclis çalışmalarında bunu açıkça görmek mümkündür.

Bu çalışmamızda DP 'de üç dönem 1950,1954 ve 1957 olmak üzere üç dönem TBMM 'de Afyonkarahisar'ı temsil etmiş olan Gazi Yiğitbaşı'nın meclisteki çalışmaları ele alındı.

1-GAZİ YİĞİTBAŞI 'NİN HAYATI

Afyonkarahisar ilinin Bolvadin İlçesi 'nin yetiştirmiş olduğu önemli isimlerden biriside Gazi Yiğitbaşı'dır.Yiğitbaşı, Bolvadin 'in Emrullah Mahallesi'nden İşhakoğulları veya Palabıyıkogulları'ndan Ahmet Efendi ve Nazik(Nazike) Hanım'ın oğulları olarak 1898 dünyaya geldi.Üç yıl ilköğrenim gördükten sonra 1913 'de Bolvadin Rüştiyesi'nden birinci olarak mezun oldu.Ticaretle meşgul olurken 1916 yılında I.Dünya Savaşına katıldı. Mart 1916'dan Kasım 1916'ya kadar Bolvadin asker alma şubesinde nefer olarak yazıcılık yaptıktan sonra Mart 1917'ye kadar yine nefer olarak Eskişehir'de görev yaptı.

13 Mart 1917'den 3 Ağustos 1917'ye kadar Küçük Zabit Okulu'nun 7. nci Bölüğünde talim ve terbiye gördü. 3 Ağustos 1917'de onbaşıluğa terfi ederek İstanbul Yeşilköy'de (Ayestafenos'ta) Umumi Depo Kıtalar Müfettişliği emrinde Makineli Tüfek Depo Taburu Talim ve Terbiye Müfrezesi Bölüğüne gönderildi. 25 Ocak 1919'a kadar burada kaldı. 25 Kasım 1917'de 20 çavuşluğa, 15 Mayıs 1918'de başçavuş yardımcılığına, 20 Ocak 1918'de başçavuşluğa yükseltilerek 25 Ocak 1919'da terhis edildi. (TBMM Arşivi Tercüme-i Hal Kağıdı Örneği, Sicil No.1543.)

Kuvay-i Milliye'nin oluşumu üzerine 29 Mart 1920'den 20 Mayıs 1920'ye kadar baş çavuş rütbesiyle 23 üncü Fırka. 69. Alay, 3. Tabura Afyonkarahisar'dan katılıp yaverlik görevinde bulundu. 20 Mart 1920-1 Eylül 1920 tarihleri arasında Geyve, Adapazarı, Sapanca, İzmit ve civarındaki muharebelere katıldı. Gösterdiği üstün başarı nedeniyle 15 Eylül 1920de zabit vekilliğine yükseltildi. 24. Tümen, 143. Alay, 1. Tabur emir subaylığı ve takım komutanlığı görevi ile İzmit, Adapazarı ve Geyve bölgesindeki askerî harekâta, İnönü ve Sakarya muharebelerine katıldı. Ardından 61.Tümen hücum taburunda emirsubayı olarak Kazuçuran ve Başkomutanlık Meydan

Muharebelerine katıldı. Daha sonra 61. Tümen Hücüm Taburu'nda emir subayı olarak çalıştı ve gösterdiği ustun hizmet ve başarılarından dolayı para ödülü, Harp ve İstiklâl madalyaları verildi. Terhis olduktan sonra Bolvadin Asliye Mahkemesinde 3 yıl zabıt kâtipliği yaptı. 1926 'da yeniden silah altına alındı. 16. Tümen, 195. Alayda takım komutanı olarak Ege manevralarına katıldı. Terhisten sonra ticari yaşamına geri döndü. **(TBMM Arşivi Tercüme-i Hal Kağıdı Örneği, Sicil No.1543.)**

Milli Türk Ocağı'nın Bolvadin'de kurucuları arasında yer aldı ve buradaki çalışmalarını yürüttü.

II.Dünya Savaşı sırasında yeniden silah altına alınan Yiğitbaşı,64.Tümen 195.Alay 2.Tabur emirsubayı ve takım kumandanı olarak Çatalca ve çevresinde yedek üsteğmen olarak görev yaptı.1938-1942 yılları arasında ayrıca ilçe belediye encümen üyeliği ve belediye başkan vekilliği yaptı.Ayrıca CHP 'nin Bolvadin İlçe İdare Kurulunda görev aldı.**(Öztürk, 1998:20-21.)**

Türkiye 'nin , II.Dünya Savaşı sonrası çok partili siyasi hayata geçme kararı almasından sonra muhalefet partilerden biri olan Demokrat Parti kurulduktan sonra hızlı bir teşkilatlanma sürecine girdi.DP 'nin Afyonkarahisar merkezden önce Bolvadin'de teşkilatını oluşturduğu bilinmektedir.Bolvadin 'de de hem ticaretle uğraşmasından dolayı geniş bir çevresinin bulunmasından hem de dürüst ve sevilen bir kişi olmasından dolayı Yiğitbaşı,1946 yılında DP ilçe başkanlığına getirildi.**(BCA CHP K, Fon Kodu:490.0.0.,Yer No:847.351.2.)** Böylelikle siyasi hayatı başlamış olan Yiğitbaşı bu görevini yürütürken gösterdiği başarılarından dolayı da DP genel merkezi tarafından 1950 milletvekili genel seçimleri için Afyonkarahisar 'ın dokuz milletvekili adayları arasında yerini aldı.

14 Mayıs 1950 yapılan milletvekili genel seçiminde 78827 oyla Afyonkarahisar'dan milletvekili seçildi. 15.5.1950'de seçim tutanağını alıp, 22.5.1950'de Meclise katıldı. Tutanağı 5.6.1950'de onaylandı. Ticaret, Dilekçe, Gümrük ve Tekel komisyonlarında çalıştı. Turizm Endüstrisini Teşvik Kanunu için kurulan geçici komisyonda görev aldı. Mason dernekleri, boşanma davalarının kolaylaştırılması, ilköğrenim yaşı, dil karmaşası, madeni paralar, emirlerleri konularında sözlü soruları; camilerin tamiri, Anıtkabir, köy yolları ve alay imamları hakkında yazılı soruları, Toprak Mahsulleri Ofisi Kanununun değiştirilmesine dair kanun teklifi gibi Genel Kurulda 10 değişik konuda 16 konuşması vardır. 1950,1954 ve 1957 yıllarında olmak üzere üç dönem TBMM 'de Afyonkarahisar'ı temsil etti. (Öztürk, 1998; 20-21.)

1953 yılında , Menderes Hükümeti'nin, Said Nursi ile irtibatını sağlayan milletvekillerinden biri olduğu iddiasıyla muhalefetteki Cumhuriyet Halk Partisi tarafından oldukça ağır bir şekilde eleştirildi.Afyonkarahisar 'da ve Bolvadin 'de de Yiğitbaşına yönelik bu söylemler rahatsızlık yarattı.5 Nisan 1953 'de Afyonkarahisar 'dan Cumhurbaşkanlığına bir yazı gönderilmiş ve yazıda Yiğitbaşı'na iftira atıldığını , 22 Şubat ve 1 Mart 1953 'de Vatan Gazetesi 'ne Yiğitbaşı 'nın " Said Nursi 'nin Halefi müridi " olduğuna dair haberler verdiren kişinin de bitaraf gazeteci olduğunu iddia eden CHP 'li Rüştü Kutman olduğundan bahsedilmişti.Ayrıca Bolvadin Millet Partisi İlçe İdare Heyeti 'ninde bu konuda çalışmaları olduğundan söz edilmiştir.Yazıda ulusal basında çıkan haberlerinde gerçeği yansıtmadığından bahsedildi.(BCA,030.01.00.00.41.244.1.1.2,3,4) Gerçektende bu konuda Yiğitbaşı 'nın hakkında açılan soruşturmanın tamamlanmadan partiden ihraç edildiği haberleri yayınlandı.(Milliyet Gazetesi , 20 Şubat 1953 ; 28 Şubat 1953 ;22Mayıs 1953).Yiğitbaşı , hakkında açılan soruşturma tamamlandıktan sonra milletvekilliği görevine devam ett. 27

Mayıs 1960 askeri darbesi ile birlikte bütün DP'liler gibi Yiğitbaşı 'da, Yassıada'ya hapsedildi ve Yüksek Adalet Divanı'nda yargılandı.Yiğitbaşı,12 Nisan 1961 de yargılamalar esnasında kalp krizi geçirerek vefat etti.İstanbul Eyüp Kabristan'ında toprağa verildi.

Gazi Yiğitbaşı, 28 Ocak 1926 'da Abdülatif Bey ve Nazire Hanımın kızı olan Havadudu Hanım'la evlendi. Dördü kız üçü erkek olmak üzere yedi çocuğu dünyaya geldi.Ahmet İhsan, Mustafa Zakir, Nazire Yazıcı,Mehmet Şehabettin , Şakire Ünal, Rahime Boyacı ve Sacide Hanım'dır .(Öztürk, 1998:20-21.)Yiğitbaşı 'nın dördüncü çocuğu olan Prof .Dr .Şehabettin Yiğitbaşı üniversitemizin kurucu rektörüdür.

2- GAZİ YİĞİTBAŞI 'NIN TÜRKİYE BÜYÜK MİLLET MECLİSİNDEKİ FAALİYETLERİ

Siyasi hayatına CHP ilçe idare kurulunda görev alarak başlayan Gazi Yiğitbaşı, 7 Ocak 1946 'da Demokrat Parti'nin kurulmasıyla birlikte Bolvadin Müteşebbis Heyeti içerisinde yer aldı.DP Bolvadin ilçe teşkilatının 11 Nisan 1946 'da kurulmasından sonrada sonra da ilçe başkanlığına getirildi. Bolvadin'de ticaretle uğraşmasından dolayı geniş bir çevresi olan bunun yanında dürüst ve sevilen bir kişi olması bu göreve getirilmesinde etkili oldu.1946 'dan 1950 yılına kadar ilçe başkanlığındaki başarılı çalışmalarından dolayı ,DP genel merkezi tarafından 14 mayıs 1950 milletvekili genel seçimleri için Afyonkarahisar 'ın dokuz DP'li adayı arasında yerini aldı. 22 Mayıs 1950 'den itibaren Türkiye Büyük Millet Meclisinde görevine başlayan Yiğitbaşı, mecliste, kanun teklifleriyle , soru önergeleriyle veya hükümetin çeşitli konulardaki çalışmalarıyla ilgili konuşmalarıyla önemli çalışmalarda bulundu.

2-1.Toprak Mahsülleri Ofisi Kanunu'nun Bazı Maddelerinin Değiştirilmesine ve 28.Maddesinin Kaldırılmasına ve Bu Kanuna İki Geçici Madde Eklenmesine Dair Olan 5621 Sayılı Kanunda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun Teklifi

Gazi Yiğitbaşı 'nın yukarıda adı geçen kanun teklifi TBMM 'nin 3 Temmuz 1950 deki toplantısında tarım ve ticaret komisyonuna havale edildi. (Türkiye Büyük Millet Meclisi, Tutanak Dergisi, Dönem IX, Cilt I, s.229.) 16 Nisan 1951 'de meclisi, Yiğitbaşı'nın kanun teklifi ile ilgili tarım ve ticaret komisyonundan gelen raporu gündemine aldı. Meclis, 18 Nisan'daki toplantısında da raporu değerlendirdi.(TBMM, TD, Dönem IX, C.VI,s.229)Ticaret Komisyonu Sözcüsü Balıkesir Milletvekili Enver Güreli , afyon üretimi ile ilgili hazırladıkları raporu meclise sunduklarını ifade ettikten sonra yürürlükte olan 5621 sayılı kanunun değiştirilip ceza hükümlerinin artırılmasına yönelik 1918 sayılı kaçakçılıkla ilgili de ortak bir çalışma yürüttüklerinden söz etti.

Güreli, afyonun ülkenin belli başlı önemli üretimlerinden biri olduğunu, bu üretim konusunda İran'ın birinci, Türkiye'nin ikinci, Hindistan'ın üçüncü, Yugoslavya'nın ise dördüncü sırada yer aldığını söyledi. Daha sonra bu önemli ihraç maddesinin ülkeye 12 milyon liralık döviz temin ettiğini , 25-30 bin hektarlık bir alanda üretim yapıldığını ve yüz bin üreticisinin bulunduğunu dile getirdi.Güreli ,Türkiye'de üretilen afyonun kalitesinin oldukça yüksek olduğunu Amerika, İsviçre, İngiltere, Fransa gibi ülkelerin tıbbi piyasalarında ısrarla arandığını ancak amacının dışında kullandığı zaman zehir olduğunu ifade etti.Türkiye'nin uluslar arası uyururucu kullanma yasaklarına da uyduğunu 50 bin hektarlık üretimini 38 bin hektara düşürdüğünü de belirttikten sonra bu konudaki ihracında tek yetkili makamının Toprak Mahsülleri Ofisi'ne ait olduğunu

söyledi.Gürel, afyon üretiminde kaçakçılığın önlenmesine yönelikte çalışmaların olduğundan üretim konusunda önemli bir ülke olmamamıza rağmen amacının dışında kullanma konusunda da Avrupa'nın pek çok ülkesine göre çok şanslı olduğumuzdan duyduğu memnuniyetten söz ederek konuşmasını tamamladı. (TBMM, TD, Dönem IX, Cilt VI, s.229-231.)

TBMM 'de bu görüşmeler yapılırken Afyonkarahisar milletvekillerinden Ali İhsan Sabis 'te söz alarak, haşhaşla ilgili kaçakçılık cezalarının artırılmasını istedi. Bir başka Afyonkarahisar milletvekili Kemal Özçoban 'da afyon üretimiyle ilgili iklim şartlarından ve kaçakçılığın önlenmesinden söz etti.Tarım Komisyonu adına söz alan Manisa milletvekili Sudi Mihçioğlu , ticaret komisyonu ile aynı düşünceleri paylaştığını belirtti.görüşmelerin ardından Yiğitbaşı 'nın kanun teklifi oylamaya sunulmuş ve kabul edildi. (TBMM, TD, Dönem IX, Cilt VI, s.232-239.)

Gazi Yiğitbaşı, yukarıda değerlendirilen kanun teklifinin dışında TBMM 'ye soru önergeleride verdi.

2-2.Mason Dernekleri ile ilgili Başbakanlığa verdiği Soru Önergesi ve Önergeye Başbakan Adına İç İşleri Bakanı Halil Özyörük 'ün Cevabı

Yiğitbaşı 'nın 13 Şubat 1951 'de başbakanlığa gönderdiği soru önergesi, meclisin 16 Nisan 1951 'deki toplantısında gündeme getirilmiş meclis başkanvekili Mustafa Zeren, Yiğitbaşı 'ndan önergesini okumasını istemişti.

Yiğitbaşı, Ulus Gazetesi 'nde 26 Ocak 1951 'de yayınlanan haberden bahsetti, Habere göre; birçok milletvekili mason derneğine üye olmak için müracaat ettiğini, ayrıca ticaret ve ekonomi bakanı Zühtü Velibeşe tarafından bu cemiyete girmeleri için milletvekillerine tavsiyeler yapıldığını, milletvekillerinin

büyük bir kısmının cemiyete kabul edilmediğini mason olması arzu edilenlerin daha çok bakan olması ihtimali olanlar ile büyük servet sahipleri arasından tercih edildiğini dile getirdi.

Yiğitbaşı, bu cemiyetin kökünün dışarıda olduğunu, gizli, zararlı ve uluslar arası bir cemiyet olmasından dolayı Atatürk tarafından kapatıldığını belirtti. Bu cemiyetin açıklanan bazı sırlarına göre; Allah, din mukaddesat tanımadığı gibi millet içerisinde de çeşitli sınıf imtiyazları oluşturduğunun anlaşıldığından bahsetti. Gerçi her şahsın ferden vicdan hürriyetine, dilediği din ve mezhebi seçme arzusuna hiç kimsenin karışmaya hak ve yetkisi yoksa da Türk Milleti'nin % 95 i İslâm dinine mensup olmakla beraber milletvekillerinden de aynı nispette büyük bir çoğunluk Müslüman tanındığı halde şimdi bu haberle aynı milletvekillerini dinle alâkası olmayan gizli ve zararlı bir cemiyete girmiş veya girmek için teşebbüs etmiş olduklarını göstermenin millette memnuniyetsizlik oluşturduğundan söz etti. Yiğitbaşı ayrıca uzun senelerdir lâiklik kelimesinin hakiki manasının hilâfına olarak memlekette İslâm dinini yıkmak, din ve vicdan hürriyetini ağır baskılar altında bulundurmak gibi yapılmış olan yanlış hareket ve tatbikatı tashih ederek din ve vicdan hürriyetine müdahale edilmemesinin teminini ve 14 Mayıs seçimlerinde dahi başka sebepler meyanında bu gaye dahi esas tutulduğu milletimiz tarafından şiddetle arzu edilmiş bulunduğundan bu defa mezkûr gaye ve arzunun tam aksine olarak Allah, din ve sair mukaddesat tanımayan gizli bir cemiyete milletvekillerinin kaydedilmiş oldukları hakkında yalan yayın yapmak milletvekilleri ve dolayısıyla Demokrat Parti ve Hükümeti aleyhine tertip edilmiş bir suikastın ürünü olduğunu dile getirdi. **(TBMM,TD,Dönem IX, Cilt VI, s.159.)**

Yiğitbaşı, birçok milletvekilinin Mason olmadıkları ve Mason cemiyetine dâhil olmak için de müracaatta bulunmamış

olduklarını da beyan etti. Buna rağmen gazete haberi bugüne kadar aradan 18 gün geçtiği halde gazetede adı geçen Ticaret ve Ekonomi Bakanı sayın Bay Zühtü Velibeşe'nin ise, haberi yalanlamamış olması da milletvekili arkadaşları Türk Milleti nazarında halen Masonluk şaibesini altında bulundurmaktadır dedi. Yiğitbaşı, konuşmasına devamla Mason olmayan ve Mason cemiyetine müracaat etmemiş bulunan sayın milletvekili arkadaşları ve dolayısıyla partimizi suizan altında bırakmamak için aşağıdaki sorularımın Başbakan tarafından sözlü olarak cevaplandırılmasını saygı ile arz ve rica ederim diyerek soru önergesini maddeler halinde okudu. Yiğitbaşı;

1. Uluslar arası, gizli, zararlı ve kökü dışarıda olduğundan dolayı daha önce Atatürk tarafından kapatılmış olan Masonluk cemiyetinin Halk Partisi Hükümetleri zamanında yeniden açılmasına müsamaha edilmiş ise de hükümetimiz tarafından faaliyet gösterilmesine izin verilecek midir?

2. Milletvekillerinin büyük bir çoğunluğu böyle bir müracaatta bulunmadıkları halde «Milletvekillerinden büyük bir kısmının kabul edilmediği» tarzında gerçek dışı haber yayımlayan,

3. İslâm dinine mensup olan Türk Milleti nazarında milletvekillerine, dolayısıyla Demokrat Parti'ye ve hükümetine karşı itimatsızlık, nefret ve fitne uyandırıcı ve bu anlayış neticesi olarak milleti tereddüde ve şüphelere sevk ve tahrik eden;

4. Halk Partisi'nin iktidardan tasfiye edilmesinde mevcut birçok sebepler arasında beklide birinci derece de etkili olan sebep Halk Partisi'nin laiklik perdesi altında din yıkıcı, medeniyet ve garplılaşmak perdesi altında ise millî ahlâk ve geleneklerimizi yok edici istikamet takip edilmiş olması bulunduğuna göre; gizli ve zararlı tarikat mahiyetini taşıyan Mason cemiyetine partimiz mensubu milletvekillerinin dâhil olmuş bulduklarını göstermek, aynen Halk Partisi'nin olduğu gibi partimizin ve hükümetimizin de ilerde Türk

Milleti tarafından tasfiyeye tâbi tutulması için kötü maksat takip etmiş bulunduğu sarahatle anlaşılan yayın sahibi hakkında hükümetimizce cezai ne gibi bir muamele yapılmıştır?

5. Mezkûr yayınlâ milletimizin müteessir ve müteredit bir vaziyete düştüğü mütemadi soruştırmalar karşısında kaldığımızdan anlaşıldığı cihetle hükümetimiz, milletimizi tatmin için tereddüdü izale edici her hangi bir tedbir almak tasavvurunda mıdır?

Yiğitbaşı'nın soru önergesinin okumasını tamamladıktan sonra meclis başkanı, önerenin sözlü olarak cevaplanması için başbakan adına İzmir Milletvekili ve İçişleri Bakanı Halil Özyörük 'e söz verdi.

Özyörük, önerenin kendisine bugün verildiğini bu nedenle araştırmalarını yapıp cevabı 27 Nisan 'daki oturumda vermeyi rica etti. Başkanında uygun görmesi üzerine önerenin cevabı 27 Nisan'daki meclisi oturumuna ertelendi.(**TBMM TD,Dönem IX, Cilt VI, s.201-202.**) 27 Nisan'daki toplantıda önerge sahibi Yiğitbaşı 'nın mecliste bulunmamasından dolayı önerge bir kez daha ertelenerek meclisin 30 Nisan 'daki toplantısında görüşülmesine karar verildi.

TBMM 'nin 30 Nisan 1951 'deki toplantısında Yiğitbaşı'nın mecliste olduğu tespiti yapıldıktan sonra soru önergesi yeniden okundu ve başbakan adına İçişleri Bakanı Halil Özyörük 'e meclis başkanı cevap için söz verdi.

Özyörük, konuşmasına başlarken başbakan adına cevap verdiğini belirttikten sonra Masonluğun memleketimizde ilk defa 30 Haziran 1927 'de Tekâmülü Fikrî Cemiyeti adıyla

İstanbul valiliğinin verdiği izinle kurulduğunu dile getirdi. Daha sonra bu cemiyetin adının 16 Mayıs 1929 'da Türk Yükseltme Cemiyet şeklinde değiştirildiğini 11 Ocak 1933 'de nizamnamesinde bazı değişiklikler yapılarak Türk Yükseltme

Cemiyeti, Türkiye Büyük Maşırkı adıyla 1935 yılına kadar kadar faaliyetine devam ettiğinden bahsetti.

Cemiyetin, 3 Aralık 1935 'te, Muhittin Osman imzası ile İstanbul Valiliğine verilen bir beyanname ile faaliyetine son verildiği bildirdi. Özyörük, cemiyetin emniyet genel müdürlüğündeki dosyasındaki bilgiye göre cemiyetin faaliyetlerine son vermesinin ardından menkul ve gayrimenkul mallarının kendi rızalarıyla Halk Partisi'ne devr ettiğinin görüldüğünden de söz etti.

Özyörük, konuşmasına devamla, ancak bu devir işinin heyet kararı ile alınıp alınmadığına dair bir bilgi olmadığından ayrıca 5 Şubat 1948 tarihli, pullu ve dernek mührünü taşıyan bir dilekçe ile İstanbul Valiliğine müracaat olunarak üyelerinin fikrî temayüllerine hürriyet, müsavat ve kardeşlik prensiplerinin Türkiye hudutları içinde gelişmesine çalışmak ve hayır işleri ile uğraşmak maksat ve gayesi ile Türkiye Mason Derneği adı ile bir dernek kurulduğu, dernek merkezinin İstanbul olduğu, lüzum görülen yerlerde şubeler açabileceği, Galata Asikürasyonu Generali Hanında 6 numaralı odada çalışacağı ve idare kuruluna seçilen üyelerin isimlerini ihtiva eden listenin ve dernek tüzüğünün iki nüshasının birlikte tevdi edildiği beyan edilmiş ve bu dilekçenin altında Mecdi Âli Akasya, Cevdet Hamdi Balım, Cemil Hamdi Balım, Muhip Nihat Kuran, Hazım Atıf Kuyucak, Mustafa Hakkı Nalçacı, ve Yahya Orhan Tahsin imzalarının konulmuş olduğu görüldüğünden bahsetti. İliştirilen listede de; başkan Mustafa Hakkı Nalçacı, başkanvekili Yahya Orhan, genel müfettiş Mecdi Âli Akasya, raportör Hazım Atıf Kuyucak, genel kâtip Muhip Nihat Kuran, muhasebeci Cevdet Hamdi Balım, üye Cemil Hamdi Balım isimlerinin yazılı olduğunu belirtti.

Özyörük konuşmasına devamla derneğin, İzmir'de bir şubesinin açıldığını, İzmir Valiliğinin 10. 1.1949 gün ve Emniyet şubesinin 3/248 sayılı yazısında ve Ankara'da 10 Ocak 1949 da

bir şubesinin açıldığını da dosyasında bulunan kayıta belirtildiğini ifade etti.Bundan başka 21. II. 1950 günü, eski idarecilerinden Avukat Ali Galip Taş ve Doktor Hazım Tiner imzalarıyla İstanbul Valiliğine verilen bir beyannamede cemiyetin olağanüstü toplantıya çağırılacağı bildirilmiş ve 1. III. 1950 günü yapılan toplantıda cemiyetin yeni idare üyeleri seçilerek isim listesi vilâyete verilmiş ve bu suretle cemiyetin faaliyete geçtiği tespit olunmuştur. Dosyalarımızda mevcut kayıt ve malûmat bundan ibarettir.

Ayrıca Özyörük, biraz önce dilekçe ile birlikte tevdi edilmiş olduğundan bahsettiğim Türkiye Mason Derneği Statüsü ismini taşıyan tüzüğün ikinci maddesinde derneğin mevzu ve gayesi: Üyelerinin fikrî, felsefî, ilmî ve ahlâki tekâmüllerine, hürriyet, müsavat ve kardeşlik prensiplerinin Türkiye hudutları içinde gelişmesine çalışmak ve hayır işleriyle meşgul olmaktan ibaret olarak gösterilen faaliyet mevzularıyla birlikte bu gayelere varmak için derneğin mecmua, risale neşir ve üyeleri arasında konferanslar, müsaaka ve münakaşalar tertip ve tanzim edeceği de yazılıdır. Tüzüğün üçüncü maddesi kurucu üyelerin isimlerini, dördüncü madde üye olabilmek için gereken şartları ihtiva etmekte, beşinci maddede de her üyenin dilediği zaman dernekten istifa edebileceği ve her üyenin sebep gösterilmeden genel kurul kararıyla dernekten çıkarılabileceği, altıncı maddesinde şubeler açılabilceği ve şubelerin ancak kendi çevreleri içinde derneğin maksat ve gayelerinin husulüne çalışacağı ve bunu takip eden diğer maddelerde genel kurulun sureti teşekkülü, salâhiyetleri, gelir kaynakları, Cemiyetler Kanunu hükümlerine göre defter tutulacağı ve fesih veya infisah halinde mallarının genel kurulca bir karar verilmemiş ise Çocuk Esirgeme Derneğine verileceği tesbit edilmiştir. .(**TBMM TD,Dönem IX, Cilt VI, s.288,362-372**)

Görölüyor ki, Mason Cemiyeti, Cemiyetler Kanunu hükümlerine göre teşekkül etmiş bir dernektir. Arzettiğim bu bilgiler dışında kökünün dışarıda olduğu, gizli ve zararlı uluslararası bir cemiyet bulunduğu hakkında malûmat mevcut olmadığı gibi Atatürk tarafından kapatıldığı hakkında bir kayıt yoktur. Yalnız evvelce arzettiğim gibi üyelerinden birisi tarafından 1935 senesinde faaliyetinin tatil edildiğinden başka da bir bilgi bulunmamaktadır. Bâzı bakanların mason oldukları ve başkalarını mason olmaya tahrik ve teşvik ettikleri hakkında bir bilgimiz de yoktur. Nerede olursa olsun bir Mason Cemiyetinin mutlaka ve behemehal kökü hariçte olan bir merkeze bağı olduğunu da bilmiyoruz. Memleketimizde bu cemiyetin durumunu arzettim. Fazla bir bilgi ve hakikaten kanuna ve âdaba uymayan bir faaliyeti varsa bunun açıkça ifade edilmesi gerekir. Biz bunu mücerret bir cemiyet olarak tanıyoruz. Muhterem soru sahibinin önergesinde mevzu bahis eylediği diğer hususların kamu haklarıyla bir ilgisi olamayacağı için bunu koruma vazifesiyle mükellef olan teşekküller tarafından herhangi bir tetkik ve takip hareketine geçilmemiştir. Çünkü bugünkü duruma göre ortada Cemiyetler Kanunu hükümlerine uyan bir dernek vardır. Cemiyetler Kanunu hükümleri sarahatine nazaran ancak kanuna, ahlâka ve umumi âdaba aykırı olan cemiyetlerin kurulması menedilmiştir. Medeni Kanun hükümleri de tamamen bunun aynıdır. Biz vazifeli olarak bu cemiyetin rivayet olunan kötü faaliyetleri hakkında bir bilgiye sahip değiliz. Eğer soru sahibi arkadaşımız, önergede ileri sürülen hususlar hakkında izahat lütfederler ve bunları nücerredat olarak değil de mucibi takip ve cürmi mahiyeti haiz vakalar halinde belirterek delillerini de gösterirlerse derhal gereken kanuni muamelenin ifa edileceği şüphesizdir. Şahsi efal harekâta ve bunlara teferru eden neşriyata gelince: Bunları tekzip veya tashih vazifesinin, de hükümete teveccüh etmeyeceği kanaatindeyiz.

Özyörüg'ün cevabından sonra meclis başkanı önerge sahibi Yiğitbaşı'na söz vermiş o esnada önergede adı geçen İzmir milletvekili Zühtü Hilmi Velibeşe söz istemiştir. Başkan Velibeşe 'ye önerge sahibinden sonra konuşabileceğini belirttikten sonra Yiğitbaşı meclis kürsüsüne geldi. .(TBMM TD,Dönem IX, Cilt VI, s.288,362-372)

Yiğitbaşı, bakanın verdiği açıklamaya teşekkür etmekle beraber cevaptan tatmin olmadığını bildirdi. Yiğitbaşı, Bakanın, Mason Derneğinin Cemiyetler Kanununa uygun olarak kurulmuş olduğunu, kapatılamayacağını, zararlı, gizli ve kökü dışarıda olduğunu bilmediğini, dinsizliği hakkında malûmatı bulunmadığını belirttiğini kendisinin ise bunun aksini ispatlayacağını ifade ettikten sonra konuşmasına şu şekilde devam etti. Yiğitbaşı,

1. Cemiyetler Kanunu'nun 9. ncu maddesinin A fıkrası "Devletin siyasi ve millî birliğini bozma amacını güden derneklerin kurulması yasaktır" dediğini bu derneğin nizamnamesinde lise öğreniminden aşağı olanların kabul edilmediğine, gazetedeki ilâna göre de milletvekillerinden ilerde bakan olması muhtemel olanlarla servet sahibi bulunanların kabul edildiğine ve birçok milletvekillerinin kabul edilmemiş olmalarının yazıldığına göre memlekette münevver, gayri münevver, zengin, fakir diye vatandaşların sınıflara ayrılmasına meydan verildiğini bu suretle millî ve siyasi birliği bozduğunu söyledi. Şu halde lise öğreniminden aşağı öğrenimi olanlarla fakir olanlar, ilerde bakan olmak ihtimali olmayan milletvekili olan arkadaşlar bu dernek dışında bırakılıyor. Millet arasında sınıf imtiyazı yaratmakta olması bakımından Anayasanın 69.ncu maddesine göre de aykırı olduğunu söyledi.

Yiğitbaşı konuşmasına devam ederek bu derneğin gayesinin dünyada mason hâkimiyeti kurmak ve mason kardeşliği tesis etmek olduğuna göre milliyetçi ve halkçı

olmadığından dolayı da mevcudiyeti kanunlarımıza aykırıdır dedi. Paris'teki bir toplantıda üstadı âzam (1889) da Amyabl şöyle demiştir. “Masonluğun gayesi: Demokrat bir dünya cumhuriyeti tesisidir. Buna göre mason ittihadında kozmopolitlik esastır.” diyor. Fransız muhteşem hatibi Franklin ise “Gün gelir milletler din ve saltanat bağlarını koparacaklardır. Bu gün uzak değildir, o gün milletlere ve ülkelere mason kardeşliğini bağışlar, maksadımız: Umum dünya mason kardeşliği şafağını yaklaştırmaktır.” diyor. Aynı kongrede, Masonların hedefi: “Allahsız ve dinsiz bir hükümet vücuda getirmektir.” Yine Paris'te 1900 uluslararası masonların toplantısında “Allahsız ve dinsiz bir dünya cumhuriyeti kurmak” fikri kabul edilmiştir. Farmasonların demokrasi rejiminden faydalanarak halk efkârına nasıl nüfuz ettiklerini ve Devlet idaresini ele geçirmek için neler yaptıklarını Fransız maşrık-ı âzami 1904 salnamesinin 432. sayfasında bakınız ne diyor: “Maşrık-ı âzamin 104 locası Fransa'da yayılan nurun mabetleridir. Binlerce vatandaş localara gelip kendi hayati meselelerini müzakere ederler ve orada hazırlanan fikirleri gazetelerde ve siyasi komitelerde müdafaa ederler. Böylece efkârı umumiye hazırlanır ve seçimlere tesir eder. Neticede Millet Meclisi bizim arzumuza tâbi kalır, Bu, Masonluğun tabyasıdır ve demokrat rejimlerde daima böyle olmalıdır” denilmektedir. Diğer bir Fransız masonu Adolf İsak “ Bizim yaratmak istediğimiz birlik, ne Fransa, ne İngiltere'dir, ancak İsrail ittihadıdır. Yahudi birliğidir, her fırsattan istifade edilmesi lâzımdır” diyor. Masonluğun aşığıda ispat edeceğim gibi uluslar arası olduğuna göre, bu bakımlardan birliğimiz ve millî varlığımız için tehlikelidir. Derneğin kapanması lâzımdır. (**TBMM TD,Dönem IX, Cilt VI, s.288,362-372**)

2. Cemiyetler Kanununun 9. ncu maddesinin (B) fıkrası şöyledir: “Din, mezhep ve tarikat esaslarına dayanan derneklerin

kurulması yasaktır". Mason derneğinin kendi gizli kitaplarında ve toplantılarında aldıkları karar ve beyan ettikleri nutuklarına göre Masonluk bir dindir ve bir tarikattır. Masonların mecmuası olan Akasya'nın 860. nci sayfasında "mason müsellesi dinin yerini, mason locaları mabetlerin yerini tutacaktır" yazılıdır. 33. dereceli Musevi Sehami kardeşin kardeşlerine yayınladığı üstat kitabı nın 15. nci sayfasında "Masonluk bir dindir, mahfillerinin adı mabettir, merasimlerinin adı âyindir" diyor.

Türkiye Maşrık-ı Azami Kavanini Esasiye kitabının birinci babında dördüncü sayfasında tarikatın teşekkülünden, 7. nci sayfasında tarikatın cetvellerinden, 10. ncu maddesinde tarikatta meydana gelen taahhütlerden, 25. nci maddesinde tarikatın idaresinden, 34. ncü maddesinde tarikatın masraflarından bahseder ki; bu kelimelerle bu derneğin tarikat mahiyetini taşıdığı kendi kitaplarıyla sabittir. Şüpheyeye de mahal bırakmamaktadır.

3. Cemiyetler Kanununun 9. ncu maddesinin (D) fıkrası şöyle demektedir : "Gizli tutulan, gayesini saklayan dernekler kurulması yasaktır". Bu dernek hükümete verdiği beyannamede esas gayesini saklamıştır. Dünyada hür mason imparatorluğunu kurmak, milliyeti ne olursa olsun mason kardeşliğini kabul ve taahhüt etmek, mason olmayanlara «haricî» ismini vermek, onlara yardım etmemek, dinsiz bir dünya cumhuriyeti kurmak olduğuna göre, bu derneğin esas maksatları gizlenmiş sayılmaz mı? Bu dernekte, mürit, çırak, müptedi, birader, üstadı muhterem, maşrık-ı âzam gibi çeşitli rütbelere, birden 33. e kadar dereceler, karanlıkta gizli yeminler, teslise işaret olan hurufat arasındaki üç noktalar, şifreye benzeyen harfler, anlaşmak ve tanışmak için müsamaha sırasında başparmakla diğerinin şahadet parmağı üzerine üç darbe vurarak tanışmayı temin etmek, nüfuzlu vekil ve bakanlar, mütefekkirler ve ilim adamları vasıtasıyla devlet idaresini ele geçirip hâkimiyeti masoniyeyi

tesis etmek, gizli maksatlar taşımının delilleri sayılmaz mı? Türkün kanunlarında yeminleri tâyin edilmiş olduğu halde Hazreti Süleyman'ın mabedini yapan Hıram Usta'nın duvarcı ustalığı âlet ve edevatı olan gönye, cetvel, şakul, kürek, balta gibi alet üzerine yemin etmek gizlilik ve ayrılık mânasını taşımaz mı?

4. Cemiyetler Kanununun 10. ncu maddesinde “merkezi yurt dışında olan bir cemiyetin Türkiye'de şubesi açılmaz” diye yazılıdır. Bu mason derneğinin kökü taşrada ve Iskoçya'dadır. Derneklerin kurulması, rütbe ve derecelerin tevcih ve tasdiki merkeze aittir. Oranın muvafakati olmadıkça dernek kurulmaz.

Mason Derneği emir ve ilhamı, Türk Milleti'nden değil, Iskoçya 'daki mason maşrık-ı azamın dan almaktadırlar. Bu derneğin vatan ve milliyetperverlikle alâkasının derecesini Yüksek Meclisinizin takdirine bırakıyorum. yok muhterem arkadaşlar; bunlardan başka bir de milletlerin dinleri ve akideleri üzerinde bu mason derneklerinin aldıkları kararları, verdikleri hitabeleri tetkik edelim. Bendeniz kanunlarımızın fertlere bahşettiği din ve vicdan hürriyetine karışacak değilim. Hükümetimiz laikdir. Parti programlarımızda din siyasete alet edilemez. Kanunların tanziminde din rol oynamaz. Burası hepimizce malûmdur. Fakat Türk milletinin, millet olarak % 95 inin islâm dinine mensup olması, milletvekillerimizin de aynı nispette islâm dinini taşıdıklarından Mason derneklerinin din ve mukaddesat aleyhtarlığı ve hattâ imhası hususundaki gizli beyanlarından ve kararlarından bir parça arz edeceğim.

Bu bakımdan bu derneğin memleketimize ne kadar zararlı olduğu kendiliğinden tezahür ve tahakkuk edecektir. Bir Fransız muhteşem hatibi Franklin bir toplantıda “Hedeflerinin Allahsız ve dinsiz bir hükümet kurmak, hakiki insanlığa giden tek yol dinsizlik ve imansızlıktır” diyor. Başka bir farmason, “insanın Allaha galebesi, Allaha darb ve nefret, işte terakki bundadır.” Diyor. Arti Pezartin isminde diğeri bir farmason keza bir

toplantıda ve bir eserinde : “Allahsızlık dünya kahramanlarının ve beşeriyetin en şartlı unvanlarındandır. Dünyayı düzeltmek için kökleri unutanlarla, insanı düşünerek Allahı unutanlar var olsunlar “demektedir. Diğer bir farmason, bir kitabında : “Allah kelimesi hiç bir mâna ifade etmez, dünyada birçok muammalar varken, bunlara, Allah namını taşıyan yeni bir muamma ilâvesine ne lüzum var?” diyor. Büyük Loca isminde bir eserde diğer bir farmason 1922 de: “Her fertte vicdan hürriyetini enerjik bir tarzda takkiye edeceğiz. Beşeriyetin hakiki düşmanı olan dinlerle tereddütsüz, mücadele edeceğiz. Çevik ellerimizle parmaklarımızla günün birinde dinlerin kefenleri olacak kumaşı çabuk harcıyâlm, böylece dinler sayesinde telkin edilen bâtil itikatlarla din adamlarının topyekûn imhasına muvaffak olacağız.” yazılmaktadır. 1911 de Balford Kongresi’nde “Biz din düşmanınız, bütün gayretlerimizi sarf ederek dinin bütün tezahüratını mahvedeceğiz” deniliyor. 1913 de Maşriki âzam bülteninde “Biz Allahı artık hayat gayesi olarak tanımayacağız, biz bir gaye yarattık, o gaye, Allah değil, beşeriyettir.” deniliyor. 1900 da Mason Kongresi’nde “ dindarlara ve mabetlere galebe çalmak kâfi değildir, asıl maksadımız dini kökünden yıkmaktır.” kararı alınmıştır. Başka bir masonlar toplantısında: “İlk intibalar hiçbir zaman unutulmaz, bunun için ilmî fikirlerle beraber olmalıdır, çocukları dinden tamamiyle kurtararak ve uzaklaştırarak yetiştirmeli ye terbiye etmelidir” kararı verilmiştir. , Keza Agamba namındaki bir mason dergisinde: “Masonluk, din ve anane aleyhinde bulunan yegâne teşkilâttir. Masonluğun siyasi rollerinden başlıcası dinle mücadeledir, bu maksatla vicdan ve ahlâk bir tarafa bırakılarak, tethiş kabul edilir ve vaziyet ve muhite uymak hususunda pratik olmalıdır.”denilmektedir. Yiğitbaşı, Şili ‘nin , büyük mason locasının 1950 yılındaki genelgesinden bir bölümüde meclis kürsüsünden okudu. (TBMM TD,Dönem IX, Cilt VI, s.288,362-372)

“1. Her mason kendisini lâikliğin bir misyoneri addetmelidir.

2. Masonlar, kendi bayan ve çocuklarına masonluğun esas prensiplerini öğretmek mecburiyetindedirler.

3. Farmasonlar masonluk tarafından verilecek karar üzerine kendi bayan ve çocuklarını dinî inanışlardan ve ibadetlere iştirakten uzak tutmakla mükelleftirler.

4. Masonlar, millî hareketleri lâiklik istikametine doğru sevk etmekle mükelleftirler.

5. Masonlar, halkta masonluk fikrine karşı sempatik bir muhit vücuda getirmek için basın, radyo ve mecmualardan istifade etmekle mükelleftirler. Masonlar, bilhassa meşru ve gayrimeşru çocukların bir tutulması, ilk mekteplerde din derslerinin baskı altında tutulması hususunda tesirlerde bulunmakla da vazifelidirler.

Sayın arkadaşlar, şimdi gelelim Cemiyetler Kanunu'un 15. nci maddesine, bu maddede diyor ki, Siyasi partilerden başka cemiyetler, birden fazla konu ile uğraşamazlar. Şu arzettiğim kısa malûmata göre mason dernekleri her memlekette bir konuyla meşguldür? Yoksa milletlerin birliği, hâkimiyeti, maneviyatı, ahlâkı, ananesi nizam ve intizamı hulâsa her şeyi üzerinde mi müessir olmaktadır? Şu halde bu zararlı fikirlerle hareket eden bir cemiyetin açılmasına Atatürk tarafından müsaade edilmediği ve derhal kapatıldığı halde Halk Partisi nasıl müsaade ve müsamaha etmiştir? Ve bizim Hükümetimiz faaliyetlerine nasıl müsaade edecektir? Partimiz ve hükümetinin, Halk Partisi'nin düştüğü hataya düşmemesini temenni ederim. Her yerde ve herkes tarafından bir kaidei esâsiye olarak “dinsiz bir millet yaşayamaz, "maneviyatı olmayan bir millette ahlâksızlık çoğalır” düsturu kabul edildiği halde, biz bu derneği başıboş olarak nasıl bırakırız? Bunun yakın mazide acı tecrübelerini ve misallerini gördük ve görmekteyiz. Allah yoktur diye yetiştirilen bâzı gençlerimizin hali işte meydandadır. Bugün

vatan ve millet istiklâli aleyhine ve düşman lehine kötü cereyanlar varsa, tahkikatla sabit olduğuna göre, maalesef Allahsızlardan ve mâneviyatsızlardan zuhur etmektedir. Tevkif edilenler arasında Allaha inanmış, ve maneviyatına bağlanmış kimselerden tek bir kişi yoktur. Bu hal ve hareketler, komünistliğin bu memlekete Hazreti Muhammed'in bayrağı altına girecektir, diyenleri tekzip etmektedir. Bilâkis zararlı fikir cereyanları Allahsızlar ve dinsizlerin bayrağı altında memleketimize sokulmaktadır. Şimdi nasıl muzır fikirleri temizlemek ve takip etmek zorluğunu çekiyorsak, yarın da aynı zorluğu çekmemek için hükümetimizin bu derneği şimdiden kapaması lâzımdır. . (TBMM TD,Dönem IX, Cilt VI, s.288,362-372)

Sayın arkadaşlar; bu derneğin ne kadar teşkilâtli ve sinsi çalıştığına bakınız ki şu gösterdiğim şahadetnamede umde olarak kabul edilmiş olan (hürriyet, müsavat ve uhuvvet, kuvvet, ittihat ve terakki) kelimeleri İttihat ve Terakki fırkasına da aynen sokulmuştu. Yahudi masonların da işin içersine karışarak Arzı Mukaddes denilen Filistin'i ele geçirmek için Abdülhamid'in hal'inde, Trablusgarb 'ın elden çıkmasında, Osmanlı İmparatorluğu'nun parçalanmasında siyasi büyük rol aldıkları anlaşılmaktadır. Siyasetle iştilal etmedikleri hakkındaki beyanat asılsızdır. Vatan Gazetesi başyazarının bir başmakalesinde masonların ittihat ve Terakki Fırkası'nda beraber çalıştıkları ve büyük yardımda buldukları yazılmıştır. Bunun gibi dernekler siyasi olmadıklarını söylerlerken gizli siyaset yaparak esas maksadını gizlediğinin delilidir. Zamirinde fenalık taşımayan her teşekkül ve mensupları iftiharla kendilerini meydana atabilirler, içimizde mason arkadaşlar varsa kendilerini tanıtsınlar da millet ve bizler tanımış ve müşerref olalım. Nice cazip isim, nam ve programlarla meydana çıkan cemiyetler gördük ve görmekteyiz ki inceledikçe ve zaman geçtikçe altından

Çapanoğlu çıkmıştır ve çıkmaktadır. Sulhseverler cemiyeti, İleri Gençlik Cemiyeti, Zekeriya Serteller zamanında kurulmuş olan İnsan Hakları Koruma Cemiyeti ve saire gibi.

Sayın arkadaşlar; islâm diniyle ilgili olan tarikatlar zararlı görüldüğünden dolayı nasıl kapatılmış ise, 2 bin senelik Tevrat dinine veya dinsizliğe yahut da yeni bir dine tapan, gizli bir tarikat mahiyeti taşıyan, dindar milletimizin zamanla maneviyatını mahvedecek olan, yukardan beri türlü zararları yüksek huzurunuzda arz edilen mason derneğinin şu saf ve temiz Türk yurdunda yaşaması çok tehlikelidir. 100 - 150 ve daha evvelki senelerdeki dinî, ahlâki salâbetimizle ve hamiyetimizle bugünkü durumumuzu ölçersek arada çok fark görürüz. Sebebi, sonradan aramıza sokulan bunun gibi dernek, kanaat ve fikirlerin yaptığı yıkıcı tesirlerdir. Gaye, memleket ve milletimize hüsnü hizmet ise fakir milletimizin kalkınması için yapılacak çok işler, tedavi edilecek sayısız dertleri vardır. Bu dertlerin devası; kökü dışarda olan uluslararası gizli derneklerin Atatürk'ün ölümünden sonra ihyasiyle değil, bilâkis kökü içerimiz'de olan Türk milleti ve Türk köylüsü efendimiz vardır. Onlarla kardeşlik tesis edelim, dert ortaklığı yapalım. Büyük Atatürk'ün emir ve irşadı hilâfına Türk yurdunda Mason Derneği kuran sayın doktor ve arkadaşları beşeriyete hizmet için dünya çapında çalışmak zahmetine katlanmasınlar, gelsinler de şu yakın Ankara'da Numune Hastanesi'nde bir yatakta çiftler çiftler yatan, rahatsızlıktan usanıp kaçan, yer ve yatak bulamadığından açıkta bekleyen zavallı Türk hastalarının, veremlilerinin dertlerine çare arayıp kardeşlik ve yardım elini uzatsın da biz de onları hürmetle karşılayalım. . (TBMM TD,Dönem IX, Cilt VI, s.288,362-372)

Yiğitbaşı 'nın konuşma süresinin dolması üzerine meclis başkanı konuşmasına devam edip etmeme hususunu oylamaya sunmuş oylama sonucunda devam etmesine karar verildi.

Yiğitbaşı 'konuşmasına devamla, öteden beri millet nazarında zararlı ve dinsiz tanınmış olan bir cemiyetin kapatılmasını ve böyle bir cemiyete birçok Demokrat milletvekillerinin girmiş veya girmek için müracaat etmiş olarak gösteren, asılsız haberler neşreden, Türk milleti nazarında partimizin ve hükümetimizin kıymetini düşürmek amacını güden muhabir hakkında takibat yapılmasını içişleri Bakanından rica ederim. Mâruzâtım bundan ibarettir. Saygı ile selâmlarım. Yiğitbaşı konuşmasını tamamlar tamamlamaz meclis tarafından kuvvetli bir şekilde uzun süre alkışlanmıştır.

Meclis başkanı Yiğitbaşı'dan sonra önergede ismi geçen Zühtü Velibeşe 'ye söz vermiştir.

Velibeşe, önce gazetede ki yazının kendi şahsına bir saldırı olarak değerlendirdiğini ifade etti.Oldukça ağır vazifelerinden dolayı böyle bir derneğin içinde bulunup faaliyetlerine katkıda bulunmasının mümkün olmadığını dile getirdi.demokrat partinin en önemli ilkelerinden birinin vicdan özgürlüğüne saygı göstermek olduğunu belirtti.Bu tür yayınların içerden ve dışarıdan alınan destekle partiyi, hükümeti ve yönetim kadrosunda bulunanları yıpratmak olduğunu söyledi. Zühtü Hilmi Velibeşe konuşmasını tamamlar tamamlamaz meclis tarafından kuvvetli bir şekilde alkışlandı. (TBMM TD,Dönem IX, Cilt VI, s.288,362-372)

2.3.Boşanma Davalarında Kolaylık Gösterilmesi, Kız Kaçırma Olaylarının Önlenmesi ve Hırsızlık Suçlarından Dolayı Verilen Cezaların Şiddetlendirilmesi Hakkındaki Sorusuna Adalet Bakanı Halil Özyörük 'ün Cevabı

TBMM , 13 Temmuz 1950 'de Gazi Yiğitbaşı nın boşanma davalarında kolaylık gösterilmesi, kız kaçırma vakalarının önlenmesi ve hırsızlık suçlarından dolayı verilen cezaların şiddetlendirilmesi hakkındaki soru önergesi Adalet Bakanlığına

gönderilmiştir. (TBMM TD,Dönem IX, Cilt I, s.601.)Yiğitbaşı adı geçen soru önergesini meclisin 15 Kasım toplantısında okudu.Yiğitbaşı ;

Büyük Millet Meclisi Yüksek Başkanlığına

1. — *Mahkemelerimizde boşanma işlerinde kolaylık gösterilmediğinden ve uzun müddet karı ve kocanın ayrı kalmaları sebebiyle bizzarure bâzı kocalar kendilerine gayrikanuni birer bayan, bayanlar da kendilerine birer koca bulmakta ve bu suretle gayrikanuni ve gayrimeşru hayat geçirmelerine meydan verilmiş olmaktadır.*

Arada çocuk da varsa bu feci halin devamı çocuklar üzerinde daha kötü tesirler yapmaktadır. Öteden beri Türklüğün geleneklerine göre üzerinde çok hassasiyetle durduğumuz ve mukaddes tanıdığımız aile bağları bu yüzden gün geçtikçe gevşemekte, hasep ve nesep işleri bozulmakta, namus mefhumu mahvolmakta, ahlâksızlık genişlemektedir. Çeşitli ve tahammül edilmez feci ahvali önlemek için boşanma işlerinin uzatılmayarak kolaylık gösterilmesi ve derhal bir karara bağlanması için hükümetimiz ne gibi tedbirler düşünmektedir?

2. — *Kız kaçırmak, zinalık, iğfal yoluyla fuhşa tahrik ve teşvik, rızalı veya rızasız evli kadınların zinalık fiillerinde verilmekte olan cezaların azlığı dolayısıyla milletimizin ahlâki durumunu uçuruma götüren bu kötü suçların vukuu gün geçtikçe artmaktadır. Kız evlâtlarımızın varlığını ve ailevi ırz ve namuslarımızın korunması için cezai maddelerin teşdit ve tezyidi hususunda Hükümetimiz kanunlarımızda tadilât yapacak mıdır?.*

3. — *Hırsızlık suçlarından dolayı verilen cezalar dahi failleri tedibe kâfi gelmediğinden hırsızlık hakkında da cezai müeyyidelerin ağırlaştırılması hakkında hükümetimiz bir tedbir alacak mıdır?. Bu üç maddelik mâruzâtımın Adalet Bakanlığınca sözlü olarak açıklanmasını saygı ile rica ederim.*

Meclis başkanı, sözü Adalet Bakanına vermiş Adalet Bakanını İzmir Milletvekili Halil Özyörük meclis kürsüsüne gelerek ;

Özyörük, Yiğitbaşı 'nın sözlü soru önergesinde üç ayrı meseleye temas ettiğini bunlardan birincisi; boşanma işlerinde kolaylık gösterilmediğinden uzun müddet karı kocanın ayrı yaşamalarından doğan sıkıntıların önlenebilmesi için, boşanma işlerinin derhal karara bağlanması hususunda hükümetçe ne gibi tedbirler düşünüldüğü hakkındadır. Takrir sahibinin kolaylık gösterilmemesinden doğan sıkıntılar diye vasıflandırdığı hususların hangi sebeplerden yani Medeni Kanunun, millî bünyemize uymamasından mı, yoksa boşanma sebeplerinin darlığından mı, yahut usul hükümlerinin kifayetsizliğinden veya yargıçlarımızın müsamahakârlığından ve vazife ifasında gereken itinayı göstermemelerinden mi ileri geldiği hakkında müspet bir açıklama mevcut değildir, bununla beraber ben aflarına mağruren bu sebepler üzerinde sayın arkadaşımın muhtemel müşahedelerini tahlil etmeye çalışacağım. (TBMM TD,Dönem IX, Cilt VI, s.109-113.)

Birinci sebep, Medeni Kanunumuzun millî bünyeye uygun olmaması veya boşanma sebeplerinin Yetersizliği olabilir. Malûmunuzdur ki: Cumhuriyet devrinin kaza sistemine hâkim olan zihniyet cemiyet hayatımızı medeni cemiyetler seviyesine çıkaracak mükemmeliyette kanunlar koymak idi. Bu hususta takip edilecek iki yol vardır. Ya hayatımızın ihtiyaçlarını tespit ederek yetkili makamlara kanun tasarıları hazırlatmak veyahut da millî hayatımıza uyacağı muhakkak olan medeni bir milletin kanununu millîleştirmek. İkinci yolu takip etmek uygun görüldü. Çünkü gaye memleketin muhtelif kısımlarından hususiyetleri ayrı ayrı ele almak suretiyle o zamana kadar kazai ve adlî hayatlardan edinildiği zannolunan tecrübeler göre

kanunlar yapmak değil, maksat Türkiye 'ye medeni bir millete yakışan kanunları vermektir.

Bir milletin, başka bir millet hayatında tatbik edilmiş ve gelişmiş kanunları aldığı ve benimsediği vâkıdır. Milletler arasında bilhassa fikir sahasında karşılıklı mübadeleler oldukça sosyal bir değer olan hukuk bakımından da karşılıklı tesirler görülmemesi imknsızdır. Hele zamanımız gibi birçok hukuk mevzularının milletlerarası mahiyet aldığı bir devirde bu tesirlerin gittikçe artacağında şüphe edilemezdi. İşte bir tarafa Türk Mill muhitinde yeni bir hukuk sistemine olan kat ihtiyaç, diğer tarafa bu ihtiyaçı karşılama hususunda tutulacak yolun ister istemez inkılpı bir yol olması lüzumu, memleketimizde de yabancı hukuk sistemlerinin alınmasını gerekli kılmıştı. Bu sebep ve zaruretlere binaen İsviçre Medeni Kanunu'nun memleketimiz için en uygun olduğu görüldü ve aynen alındı. Bundan sonra yeni kanunun yürümeye başlaması, her memlekette olduğu gibi bizde de mevzuu hukuk sistemine bağlı yeni meseleler ortaya çıkardı. Bu meselelerin z şöyle özetlenebilir:

Kanunlarımızda ihtiyaçlara uymayan bazı hükümler vardır. Bunların kaldırılması ve değiştirilmesi icabeder üzerlerinde değişiklik yapılması istenilen kanunlar; diyebilirim ki, hemen hemen bütün büyük kanunlarımızdır. Bunlardan medeni hukuka taallk eden istekler, aşağı yukarı aile ile ilgili meselelere ait bulunmaktadır. Hlbuki Türk Medeni Kanunu Kanunu, aileye verdiği yeni ve modern dzenedir. Bu düzenin kanun tatbikatı bakımından gedikler gösterdiğini bilmiyoruz. Her hangi bir kanun hükmü bir kısım davacılar tarafından beğenilmeyebilir. Lkin bu beğenilmemenin mevcudiyeti hakkın yerine getirilmeyeceği manasına alınmamalıdır. şüphesizdir ki, her kanundan mutlak bir adalet beklemek de doğru olmaz. Binaenaleyh tek tük hdiselere bakılarak kanunun değeri hakkında kesin bir hükme varmanın henüz zamanı gelmemiştir.

řunu hemen arz edeyim ki bu sebeplerin bařında her řeyden önce inkilâpçılık meselesi vardır. Zira muhterem arkadařlar bilirsiniz ki inkilâpçı zihniyet, yenilięe açık olan zihniyettir. Bu zihniyet her řeyden önce medenilięe baęlı olun bir dűřünűř tarzı olmak icabeder. Bu meseleler hakkında hukuk dergilerinde ve gazete sűtunlarında yapılan műnakařalar hatırı âlinizdedir. ikinci nokta: Zannımca bořanma sebeplerinin, bunu kolayca saęlayacak derecede geniř olmaması hususuna teferru edebilir. (**TBMM TD,Dönem IX, Cilt VI, s.109-113.**)

Medeni Kanunumuzun bořanma hűkűmlerini ihtiva eden dördűncű babında dâhil bulunan maddeler genel olarak iki kategoriye ayrılır. Bir kısmı hususi sebepler, dięeri de řiddetli geçimsizlikle ifade edilen umumi bir sebeptir. Hususi sebeplere belki birtakım hallerin ve sebeplerin ilâvesi mümkündür. Fakat ister kanunda yazılı hususi sebeplerle olsun, ister bařka bir sebepten ötürű olsun karı ve kocanın bir arada yařamaları imkânını ortadan kaldıracak řiddette bir geçimsizlięe sebep olan hal mevcut ise, aile birlięinin ortadan kalkmasına karar vermesi hâkimden istenebilir. Bu hűkűm, ihtiyaçları karřılamaktan âciz deęildir. Kanun, sosyal bir ihtiyaçı karřılamak için yapılır. Eęer kanunun derpiř etmedięi bařka bir sebep ortaya çıkmıř ise bu da műnakařa olunabilir. Neticede belli olacak kanaatlere göre deęiřiklik teklifi kanun yapma yetkisi olan Büyük Meclisinizce ya kabul veya reddedilir.

Fakat řu cihet müsellemdir ki: Bugűn dűnya üzerinde hâkimin hűkmű olmadan yalnız iki tarafın muvafakatiyle bořanmayı kabul eden medeni bir memleket yoktur. Bořanma iřlerinde en müsait bulunan Sovyet Rusya'da bile 1936 yılında kabul edilen Aileyi Koruma Kanunu ile serbest bořanma usulű deęiřtirilmiřtir. Bu tarihe kadar tarafların birleřmesiyle veya tek tarafın ahvali řahsiye memuruna műracaat ederek hiębir sebep göstermeksizin evlilik kaydını sicilden kaldırtabilmek hakkına

malik olması keyfiyeti 1936 kanunu ile bazı Şartlara ve formalitelere tâbi tutulmuştur. Binaenaleyh mukayeseli hukuk bakımından boşanma sebeplerinin her memlekette kabul edilmiş olan mahiyetleri hakkında tafsilât verilmesine esasen sual mevzuunun müsaadesi olmadığı gibi heyeti celileyi de izaç etmekten çekindiğim için bu kadarıyla iktifa ediyorum. Üçüncü kısım: Usul kanunlarının bir davanın süratle neticelenmesine yetecek hükümleri ihtiva etmemesi keyfiyeti olabilir. Hiç Şüphe yoktur ki, adaletin en iyisi, en süratli olanıdır. Sürati temin kaygısıyla alınacak tedbirlerden adaletin daima menfaat kazanacağı tabiidir. Hakkı uyuşturucu, hak sahibini yıpratıcı batı bir adalet, mahkemelere müracaattan beklenen güveni sarsabilir. Hakikat halde o güven cemiyet mensubu olan fert için en muhkem koruma sığmağıdır. Bu sebeple adaletin süratle belirmesi, fert için ve cemiyet için pek mühim bir ihtiyacın cevabını teşkil eder. Bütün bu hakikatler uzun tatbikat devrelerinden alman tecrübeler ve derslerle nazarlarda tecessüm etmiş bulunduğu için yalnız boşanma değil diğer tekmiil davalarda da aynı gayenin takip edildiğine Şüphe edilmemek lâzımdır. Usulün, umumi sisteme istisna teşkil eden hususi kısımlarının boşanma işlerinde tatbik kabiliyeti bulunmamakla beraber heyeti umumiyesiyle, hakka vusul için tarafların bilerek veya bilmiyerek mâniler ihdas etmesi ve bu dâvanın bir an evvel neticelenmesine engel teşkil edebilecek sebepleri katı zaruret olmadıkça ileriye sürmelerini meneden hükümlerin ilâvesi ve bir kısım maddelerin değiştirilmesi Şekliyle vücuda getirilmiş olan tasarı bir müddet sonra Yüksek Meclise sunulmuş olacaktır. Ümit ediyoruz ki, Yüksek Meclisçe kabul buyurular ak i kanuniyet halini iktisap eylediği takdirde bir çok hallerde yargıçlarımızı, tarafların sevk ve i idaresine tâbi bir hale getiren ve davanın kolaylıkla hükme bağlanmasına mâni olan pürüzlerden pek çok kısmının önüne geçilmek imkânı bulunacaktır. . (TBMM TD,Dönem IX, Cilt VI, s.109-113.)

Sözlü soru takririnin tazammun ettiği zamanda bulunduğum yargıçlarımızın faaliyeti cihetine gelince övünerek söylemek lâzımdır ki, yargıçlarımız, kendilerine mevdu vazifelerinin ifasında hiçbir zaman fedakârlıktan kaçınmamışlardır. Son senelerde Türkiye mahkemelerine gelen iş sayısı bir milyonu aşmıştır. Bu muazzam yükün, adedi üç bini bile bulmayan yargıçlarımız tarafından bağlanmaktadır. Yargıçlarımız, ellerindeki imkân derecesinde kendilerine verilen adaleti yerine getirme görevini zamanında ifa etmeye çalışmaktan biran fariğ olmuyorlar. Fakat yalnız bu kâfi değildir. Tarafların da ona yardım etmeleri lâzımdır. Halbuki ekser ahvalde dâvâlı, eğer menfaati bunu uzatmakta ise kanunun ve müdafaanın kendisine sağladığı bütün imkânlardan istifade ederek neticeyi geriletmeye ve yargıcı müşkül duruma sokmaktan hâli kalmaz. Yeniden tanzim edilmiş bulunan usul tadillerinde gecikmenin en esaslı sebeplerinden olan bir kısım formaliteler ortadan kaldırılmış veya asgari hadde indirilmiştir. Davaların süratle hükme bağlanması, adaletin ve hakkın bir an evvel yerine getirilmesi için lâzım bir unsur olmakla beraber, gaye ihkakı haktır. Hedefi bir vasıta olan sürate feda etmeye elbette kimse razı olamaz.

Boşanma davalarındaki hususiyeti uzun boylu arz ederek yüksek heyetiniz rahatsız etmekten kaçınıyorum. Sulh teşebbüsü, kabahatsız olan tarafın dava ikamesine hakkı olması gibi sebepler bizatihi birer gecikme ve uzatma; âmilleridir. Meseleyi şu bu faktörlere atıftan ziyade bir az da işin hususiyetinde aramak ve adaletli olur.

Arkadaşımızın sorduğu ikinci mesele kız kaçırma, zina, işfal suretiyle fuhşta tahrik ve teşvik fiillerine verilen cezaların çoğaltılması hususunda Hükümetçe ne düşünöldüğüdür? Bu soruya verilecek cevabın arkadaşımızı tatmin edip etmeyeceğini bilememekle beraber, sorudan kasıt eğer Hükümetçe bu

istikamette bir teşebbüse girişilmesini kendisine telkin etmek ise, bunun bütün sosyal meselelerdeki adalet işlerinde olduğu gibi çok dikkatli ve ihtiyatlı tetkik isteyen bir ilim işi olduğunu arz etmeliyim. Hali hazırda mevcut hükümler muvacehesinde, bu hükümlerin tatbik olundukları ilk zamanlardan beri mevzuubahis suçlar sayısında ehemmiyetli bir artma veya eksilme kaydedilen iş değildir. Meselâ, son beş yıllık istatistikler (11161) ile âzami 11912 rakamları arasında tahavvül etmiştir. Bu itibarla mevcut ceza miktarlarının değiştirilmesini düşündürecek bir emare tespit olunmamıştır. Kaldı ki, arkadaşımızın istihdaf eylediği gaye bu suçların azalması ise bunun için cezanın artırılmasının yeterli olamayacağı ve pek çok ahvalde ceza şiddetlendikçe suç sayı sının da artmakta bulunduğunun unutulmamasını kendilerine hatırlatmak isterim.

Önergede bahse konu olan üçüncü mesele, hırsızlık suları için mevzu kanuni müeyyidelerin ağırlaştırılması hakkında hükümetçe tedbir alınıp alınmayacağına taallk etmektedir. Arkadaşımızın bu konudaki dikkatlerine teşekkür ederim. Hakikaten Hükümetçe hırsızlık sularının ceza miktarları üzerinde tedbir alınması dşnlmş ve bu hususta bir de kanun tasarısı ihzar olunmuştur ki hırsızlık suları için verilecek cezaların ağır hapis olmak üzere şiddetlendirmek gayesini gütmektedir. Ve muhterem Büyük Millet Meclisine hemen takdim edilmek üzere bulunmaktadır. (**TBMM TD,Dönem IX, Cilt VI, s.109-113.**)

Bakanın konuşmasından sonra önerge sahibi olan Yiğitbaşı söz almış ve Türk medeni Kanunu'nun, inklâp dâvası dolayısıyla tamamen alındığından bahsettiler. Ben de bunu biliyorum. Bâzi milletlerde de bu işin vuku bulduğu söyleniyor. Malmu âliniz bir milletten bir kanun alınırken onu aynen tatbik etmek düşüncesi hâkim olamaz. Millet'in ahlâk, âdet, vesairesini de nazarı dikkate almak ve berikisi ile tetabuk etmeyen yerlerini

düzeltilmek lâzımdır ki onu hakkı ile tatbik etmek mümkün olsun. Biz aynen aldığımız kanunda ahlâki hususları kâfi derecede ele almadığımızdan ve daha doğrusu o milletin ahlâk anlayışını ve namus telâkkisi bizimkine benzemediğinden bu aykırılıklar meydana geliyor. Boşanma işleri mahkemelerde çok uzamakta olduğundan dolayı birtakım ahlâksızlıklara da meydan vermektedir. Karı ve koca mahkemenin uzun sürmesinden dolayı, metres hayatı geçirmeye mecbur oluyorlar.

Şöyleki; kadın zina etmiştir. Koca ayrılmak istiyor. Bendeniz bunları gözümle gördüm, içerim yanıyor. Bir koca karısının zina ettiğini yakinen bildiği için dava açıyor. Mahkeme her davada olduğu gibi ispatını istiyor. Bizim Türk ahlâk ve ananesinin, bilhassa İç Anadolu'da nasıl olduğunu hepimiz takdir edersiniz. Yabancı bir erkeğin bir kadının yanına girip çıkmasının nasıl karşıladığımı takdir edersiniz. Erkek gizli olarak geceleyin girerse bunun ne demek olduğu manası açıktır. Hüsnü niyetle bir eve giren bir insan gündüz ve açıkça girer. Geceleyin gizli girerse istidlal tariki ile bu adamın zina ettiği anlaşılıyor demektir. Yabancı bir erkeğin geceleyin kadının evine girip çıkmasını hâkim kâfi bir delil saymıyor. Bilâhara koca cürmü meşhut yapmak suretiyle muradına nail olmak istiyor, bunu her vatandaş imkânı yok tatbik edemez. Çok ağır bir meseledir. Böyle yakalandığı takdirde dahi mahkemeye akseden bir dâvada bendeniz bulundum. Hâkim diyor ki, yabancı erkek eve girdikten sonra, kocası bunu pencereden görüp bilâhara komşularını çağırıp tespit edinceye kadar aradan geçen müddet zarfında bu fiili zina devam edemeyeceği kanaati hâsıl olması yüzünden boşanmaya karar vermiyor, bu davayı yersiz ve delilsiz buluyor. Hâkim getirse ve boşanma hükmünü verse bile aynı kanaatin mahkeme -i temyiz bozuyor. Buna bendeniz bir iki defa şahit oldum. (TBMM TD,Dönem IX, Cilt VI, s.109-113.)

Yiğitbaşı 'nın konuşmasının arasına İstanbul milletvekili Celal Türk geldi girerek geçimsizlikten boşanabilir demiştir.

Yiğitbaşı konuşmasına devam etmiş ve evet ona da şahit oldum. Fena ahlâk ile mevsuf olan ve boşanmak imkânını bulamayan birisine avukatlar yol göstermişler, geçimsizlikten dâva aç, uydurma kavga edersiniz, birkaç kişinin yanında küfredersiniz şiddetli geçimsizlikten boşanırsınız demişler. Adam esaslı davayı bırakıyor ve uydurma birtakım şeylerle boşanmaya muvaffak olabiliyor. Boşanma davalarında uzama sebeplerinden birisi de çiftlerin barışması için süre veriliyor. Barışmadan sonra şahitler çağrılıyor, şahitler tamamıyla gelmiyor, dava bu şekilde bir sene iki sene üç sene uzayıp gidiyor. Bu uzun müddet zarfında eğer kadın fakirse başka erkekle boşanmaya kadar yaşamaya mecbur kalıyor. Bu kadının yanında bir kız çocuğu varsa anasının gayrimeşru surette hayat sürmesi o çocuğun ahlâki üzerine tesir ederek çocuğu zehirliyor ve çocuk aşılanmış ve bunun gibi fena yollara gitmesine sebep oluyor. Bundan dolayı bendeniz diyorum ki, boşanma davaları ikame edilir edilmez, birinci muhakemede şahitler getirilmeli, gelmeyen şahit değildir. Hükümetçe mensup naçiz bir arkadaşınız olarak, kanunlarımızda yapılması temenniye şayan değişikliklerin kâffesini bendenizin şahsan düşünüp keşfetmeme imkân yoktur. Milletvekili olarak, kanunlaşmasını, konusunu, değiştirilmesini arzu ettikleri hükümleri teklif halinde lütfederler, millî iradenin tecelligâhı olan Kamutay takdirini kullanır ve teklif gerçekten bir sosyal zaruretin ifadesi ise kanun değiştirilir. Lâkin bunun ifasını bendenizden beklemek bendenizi salâhiyetlerimi dışına çıkarmak demek olur.

Bendeniz Hükümetin bu hususta ne düşündüğünü sordum. Eğer benim nokta-i nazarıma iştirak ederse Adliye Vekili. Beyefendi, böyle bir kanunu diğer kanunlarda olduğu gibi tasarı halinde getirebilirler. Şayet böyle bir Kanun tasarısını

getirmek istemiyorlarsa, bendeniz ayrıca bir Kanun teklifi ile huzurunuzda gelebilirim. Zaten bizde buraya bir kanun getirilip getirilmeyeceğini sorduk, soru takririmizle. Arkadaşlar, kız kaçırmaya, fuhuşa tahrik ve teşvik, zina ve hırsızlık işlerine gelince: Bu fiillerin de faillerine ağır cezalar verilmediği için, verilen cezalar suçluyu intibaha davet etmiyor, bu da suçların tekerrürüne ve tezayüdüne meydan vermiş bulunuyor. Binaenaleyh Ceza Kanunundaki cezaların, kız kaçırmaya, fuhuşa tahrik, hırsızlık, zina maddelerinde bu ahlâksızlıkların önüne geçilmesi için teşdit edilmesi taraftarıyım. Adalet Bakanının buna dair bir kanun getirmesini ve getirilecek bu kanunların Yüksek Heyetinizce tasdikini rica ediyorum. (TBMM TD,Dönem IX, Cilt VI, s.109-113.)

Adalet Bakanı Halil Özyörük tekrar söz almış ve boşanma davaları, emsali işler gibi mahkemelerimizde mevcut usul hükümlerine göre yürütülmektedir. Onları bu usulün dışında bir muameleye tâbi tutmak kanun işidir. Kanun yapmak ise hükümetin ne vazifesi ne de salâhiyeti dâhilinde değildir diyerek konuşmasını tamamladı.

2.4.İlk Öğretim Mecburiyeti Yaşının 12 Olarak Kabul Edilmesi Hakkındaki Sorusuna Milli Eğitim Bakanı Tevfik İleri 'nin Sözlü Cevabı

Afyonkarahisar Milletvekili Gazi Yiğitbaşı'nın, TBMM 'nin 13 Temmuz 1950 'deki toplantısında ilk öğrenim mecburiyeti yaşının 12 olarak kabul edilmesi hakkındaki soru önergesi Millî Eğitim Bakanlığına havale edildi.(TBMM TD,Dönem IX, Cilt I, s.601.)Yiğitbaşı'nın sözlü soru önergesine Milli Eğitim Bakanı ve Samsun Milletvekili Tevfik İleri 15 Kasım' daki meclis toplantısında cevap verdi.Milli Eğitim bakanının cevabından önce meclis başkanının talebi üzerine önerge sahibi önergesini okudu.Yiğitbaşı ;

Büyük Millet Meclisi Yüksek Başkanlığına

İlk Tedrisat Kanununun 16.ncı maddesinin 2.nci fıkrası hükmüne göre erkek ve kız öğrencilerinin 16 yaşına kadar okula devam etmeleri mecburi tutulmakta ise de bu maddenin hükmü nü tatbikte gerek öğretmenlerimiz ve gerekse öğrencilerle velileri zorluk çekmekte ve zarar görmektedirler.

Şöyle ki:

1. -Fakir ve çiftçi vatandaşlar işlerinin çokluğu, yardımcıya muhtaç olmaları ve bir kısmının da geçinmek için çalışmak zorunda bulunmaları dolayısıyla erkek ve kız çocuklarını 16 yaşına kadar okula devam ettirememekte ve bu yüzden kanuni takibata tâbi tutularak çocuk velileri hapse mahkûm edilmekte ve bu yüzden kasaba ve köylü vatandaşların zararı ve ıstırabı bir kat daha artmış olmaktadır.

2.- İlkokulda beş sene müddetle okuduktan ve 12 yaşını bitirdikten sonra sınıfı geçemeyen ve her hangi bir zorunluluk sebebiyle okula devam edemeyen çocukların zorla devamından fayda hâsıl olmadığı ve sarf edilen emeklerin de boşa gittiği senelerdir görülmektedir.

3.- Kanunen kız çocuklarının evlenme yaşları ise on beş olarak tesbit ve kabul edildiğine ve Anadolu'da yaş tashih ettirmek suretiyle nüfûsta 12 - 13 yaşında görülenler dahi tashih ettirilerek yaşlarının 15 yaşa yükseltilmekte ve böylelikle okula devamdan kurtarılmakta, hususi işlerinde çalıştırmak yolunun tercih edilmesiyle okulca matlup hâsıl olamamaktadır. Öğretmenler dahi beyhude yere takip zahmetine katlanmış olmaktadır.

4.-Aksi hal okula devam ettirmek imkânı bulunsa dahi beş senedir sınıfları geçemeyen, kabiliyet ve istidadı veya fakirliği yüzünden bir istikbal beklenemeyeceği tebeyyün eden bu kabil çocukların okula devam etmelerinde ısrar etmekten de bir fayda temin edilemeyeceği sabit olmuş vak'alardandır. Esasen ihtiyari devam edenlerin devamına bir mâni yoktur. Şu hallere göre senelerdir partinin yıllık kongrelerinde ocak,

bucak ve ilce teşkilâtlarında ısrarla talep edilmekte fakat şimdide kadar iktidar elimizde olmadığından bir kanuna bağlanamayan ilk tahsil mecburiyetinin son 12 yaş olarak kabul edilmesi hususunda vatandaşların arzusuna uyularak bir kanun veya bir karara bağlamak tasavvurunda olup olmadığının Millî Eğitim Bakanlığınca sözlü olarak açıklanmasını saygı ile arz ve rica ederiz.

Meclis kürsünse gelen samsun milletvekili Tefvik İleri ; soru önergesinin memleketin genel meselelerinden biri olduğunu ifade ederek yürürlükte olan kanuna göre ilköğrenim yaşının 7 de başlayıp 16 yaşında bittiğini bu konuda çeşitli yönleriyle bir inceleme yaptıklarını dile getirdi.çalışmalar tamamlandıktan sonra meselenin hükümet tarafından da değerlendirileceğini daha sonrada meclise getireceğini belirterek konuşmasını tamamladı. (TBMM TD,Dönem IX, Cilt VI, s.109-113.)

2.5.Türk Dili Namı Altında Dilimize Karıştırılan Kelimeler Hakkındaki Sorusuna Milli Eğitim Bakanı Tefvik ileri 'nin Sözlü Cevabı

Yiğitbaşının 3 Temmuz 1950 'de Türk Dili ile ilgili verdiği önerge meclisin 15 Kasım'daki toplantısında gündeme alındı ve önergesi okutulduktan sonra milli eğitim bakanının konu ile ilgili açıklamasına geçildi. Yiğitbaşı 'nın önergesi şu şekildedir;

Büyük Millet Meclisi Yüksek Başkanlığına ,

Sözde dilimizi düzeltmek ve Türk dilini hakim kılmak için Arapça ve, Farsça kelimeleri kaldırmak, hakikatte ise bir çok ecnebi ve uydurma kelimelerin Türk Dili namı altında dilimize karıştırılmak suretiyle dilimizin tamamıyla bozulmakta olduğu ve baba ile evlâdın anlaşamaz hale geldikleri herkesçe görülmektedir. Dilimizin düzenlenmesi perdesi altında dilimizi bozmak işine hâlâ devam edilip edilmeyeceğinin ve bu çok mühim mevzu hakkında sakim halin önlenmesi için Hükümetimiz ne gibi tedbirler almıştır ve alacaktır keyfiyetimin Millî Eğitim Bakanlığı tarafından sözlü olarak açıklanmasını saygı ile arz ederim.

Samsun milletvekili Millî Eğitim Bakanı Millî Eğitîm Bakanı Tevfik İlerî, meclis kürsüsüne gelerek dilimizin tam bir ilim dili olması ve bütün ilmi kavramları karşılayacak terimlere sahip bulunması meselesi memleketimizin birinci derecede önemli meselerinin biri olduğunu söyledi.Biz ilmî terimlerin tespiti işini bir ihtisas işi olarak görüyoruz. Bunu yapabilecek heyetin kendi bünyemize göre, kurulacak akademiler olması lâzım geldiği kanaatindeyiz. Bilhassa felsefe terimleri hariç bugün ortaöğretim alanında ilmî terimler bakımından büyük bir sıkıntı yoktur. Asıl güçlük yüksek öğretimde ve teknikte derinleştikçe kendini hissettirmektedir. Yükseköğretim sahasında kullanılan ilim terimleri her müessesemizde birlik göstermediğinin farkındayız diyerek konuşmasına devam etti.

İleri; terimlerin kesin şekilde tespitinden önce görülen bu ayrılıklar, günü gelince ayrı ayrı bir teklif hüviyetini alacaktır. Her halde üniversitelerimizin de yakın alâkalarına müracaat ederek bu işin hal çaresini bulacağız. Terimler, Türkçenin tabî bünyesi ve tekâmülü göz önünde tutulmak şartıyla ilim kurullarınca tespit olunacaktır. (TBMM TD,Dönem IX, Cilt II, s.106-107.)

Bakanın konuşmasından sonra yiğitbaşı söz almış ve dilin ıslah işi Atatürk tarafından Güneş- Dil Teorisi ele alındığında asıl gaye ve maksat eskiden dilimize karıştırılmış ve güç anlaşılan Arapça ve Farsça kelimeleri kaldırıp yerine esas Türkçe kelimeleri koymaktan ve bu suretle tam manasıyla millî ve safi bir Türk Dili meydana getirmekten ibaretti dedi. Bu müessese Atatürk'ün işaretiyle çok asilane ve ulvi maksatlarla kurulduğu halde Halk Partisi erkânı ve bu işle uğraşan şahıslar işi çığırından çıkararak kendi keyiflerine göre ve milletimizle alay derecesine dilimizi de diğer işleri gibi düzenleyelim derken bozdular. Hem de münevver ve medeni milletimizi bir şeyden anlamayan budala ve ahmak yerine koyarak birtakım ecnebi kelimeleri Türk

Dili diye dilimiz içerisine soktular. Ecnebi kelimeleri dilimize karıştırmak fenalığı kâfi gelmemiş gibi, ayrıca bir de uydurma kelimeler icat ederek onları da Türkçe diye dilimize karıştırdılar, kanunlarımıza ve okul kitaplarına kadar soktular.

Dilimiz yle bir hal aldı ki, anlaşılmaz, içerisinden çıkılmaz, keşmekeş bir hale geldi. Bu adamlar maalesef milletin kendi parasıyla milletin diline suikast ettiler. Bundan daha büyük cüretkârlık tasavvur olunamaz. Muhterem arkadaşlar, sizlerden rica ediyorum; meteoroloji, personel, enstitü, Őef, gar, pasif, aktif, mareşal, general, veteriner, ideal, disiplin ve okullarda kullanılan matematik, geometri, problem, terim gibi kelimeler Türkçe midir? arpay, bley, dikey, Yargıtay, Danıştay, Sayıştay, yasama, yetki, ergi, esenlik, egemenlik, genelge, izelge, nerge, müzik, fizik ve tüzük, salt okluk gibi kelimeler Türkçe midir? Bu adamlara ve hempalarına bazı tam manasıyla Arapça veya Farsça kelimelerin niin değiştirildiğini sorduğunuzda ana lisanı haline gelmiş de ondan cevabım verirler. Tam manasıyla Fransızca veya Lâtince kelimelerin niin Türkçe olarak kabul edildiğini sorduğunuzda uluslar arası olduğundan, bizim de kullanmamız zaruri ve mecburidir derler.

Bazı kelimeler de vardır ki, Türkistan ve Moğolistan' dan gelse gerektir, sorduğunuzda Eski Türk lisanı olduğu için aradık bulduk derler. Daha bir kısım terkip ve cümleler vardır ki, çok tuhaf manzara arz ederler. Kendi tabirlerine enteresan, çeşitlidir, İki veya üç lisanadan terkip ve teşkil edilmiştir. Mill Eğitim Bakanlığı, Sağlık ve Sosyal Yardım Bakanlığı, Bayındırlık Bakanlığı, Gar Őeflięi, Genel Müdür, Daire Şefi gibi. Bunlar da Arapça, Farsça, Fransızca'dan birer parça alınarak karıştırılmış birer numunelik haldedirler. Kendi tabirlerine kozmopolit. işte böylece güzel lisanımız kasten tefessüh etmiş bir hale düşürülmüştür. Şöyle ki, bir bakıma göre Garb'a doğru dönmüşler, terakki edeceğiz diye ecnebi lisan arıyorlar. Diğer

bakıma göre Şark'a doğru geri dönmüşler eski Türk lisanı arıyorlar. Bir bakıma göre de hem ondan hem bundan karıştırmak işi Arap çorbasına çeviriyorlar. İki cami arasında kalmış beynamaza benzettiler. Âdeta yolunu şaşırmuş, dalâlete düşmüş ne Hıristiyana, ne de müslümana benzemeyen insanlar gibi dilimizin de istikametini, güzelliğini ve aslını kaybettirdiler. Genç nesil ile orta ve ihtiyar nesil, bir milletten oldukları halde, maalesef yekdiğeriyle anlaşamaz bir hale gelmişlerdir. Evde baba ile oğul maksatlarını birbirlerine anlatamıyorlar. Bir ceviz hikâyesi aklıma geldi: Türk, Türkmen, Tatar bir araya geliyorlar. Bunlardan birisi diyor ki; bizim lisanımız çok zengindir,, öbürü diyor ki; hiç de değil, sizin lisanınız; bir çuval cevizin çıkardığı sese benziyor, hiçbir şey anlaşılmaz diyor. Şimdi bizim dil mütehassısları bu bir çuval cevizin içine ayrıca yemiş ve muşmula doldurdular ve karıştırdılar, tasavvur edin, bu halita ne hale gelir? Tabii ki bir birine karışır, tefessüh eder. Bunu bu halden kurtarabilmek için yeniden ayıklamak ve yıkamak lâzımdır. Ay isimlerinin değişmesi de bunun gibi bir şey. Hiçbir şey anlaşılmıyor. Hali hazır dilimiz bu vaziyettedir. (**TBMM TD,Dönem IX, Cilt II, s.106-107.**)

İşte hep bunların adına inkılâp dediler. Halbuki inkılâp değil lisanda ihtilâl, yani yeni tâbirle anarşi. Bu suretle Halk Partisi hükümetleri ve güya dil mütehassısları Anayasamızın ikinci maddesindeki altı umdeyi de böylece yanlış tatbik ettiler. Şöyle ki Cumhuriyetçiliği istibdatçılık, milliyetçiliği milliyetsizlik, devletçiliği inhisarcılık, halkçılığı kölecilik, lâyıklığı dinsizlik olarak tatbik ve icra ettikleri gibi dilimizi de islah değil, ifsat ettiler.

Yiğitbaşı 'nın sözleri muhalefet tarafından tepkiyle karşılandı ve Yozgat milletvekili Avni Doğan, meclis başkanına bu konuşmalarına nasıl izin verdiğini sordu. Tepkiler ve Doğan

'ın ikazı üzerine meclis başkanı Yiğitbaşı 'nı ikaz ederek konunun dışına çıkmamasını istedi.

Yiğitbaşı, konuşmasına devam etmiş bir milletin asıl kimliğini tayin eden en önemli unsurların dili, adetleri ve geleneği olduğunu söyledi.

Asıl ve necip milletimiz bunun gibi lüzumsuz, manasız uydurma, aldatıcı, oyalayıcı işleri istemiyor, saçma işler milletin ağ karnı doyumuyor, çıplak sırtını ve ayağını giydirmiyor. Bilâkis maddi ve mânevi kâbus ıstırabını bir kat daha artırıyor. Hem biz, bize benzeriz diyoruz hem de biz benliğimizden soyulup gidiyoruz, üç, beş kişinin keyfine göre milliyetimizden, dilimizden. Âdetlerimizden soyunup çıplak bir hale gelmeyelim. Bu müessese halen çalışıyorsa faaliyetine son verelim, uzun ve ince tetkiklerden sonra milletimizin ruhuna, ananesine, benliğine uygun bir şekilde hareket edelim. Millî Eğitim Bakanlığından ve Yüksek Meclisinizden bunu rica ediyorum. Hepinizi hürmetle selamlıyorum. (TBMM TD,Dönem IX, Cilt II, s.113-114.,133)

2.6.Tedavülde Bulunan Nikel ve Mağsuş Paralar Hakkındaki Sorusuna Maliye Bakanı Halil Ayan 'ın Sözlü cevabı

Yiğitbaşı'nın sözlü soru önergesi TBMM 'nin 15 Kasım 1950' deki toplantısında gündeme alınmış önerge okutulduktan sonra maliye bakanı cevap vermek için meclis kürsüsüne geldi. önerge;

Büyük Millet Meclisi Başkanlığına ,

Halâ tedavülde bulunan nikel ve mağsuş palalarımızdan 5, 10, 25, 50 kuruşlukların yekdi şerlerine benzemesi dolay isiyle, alıç verişlerde bir çok yanlışlıklar ve zararlar vuku bulmakta olduğundan vatandaşları zarardan korumak için şeklen tezebzüp mahiyeti arzeden paramızın şekillerine istikrarlı bir düzen verilip verilmemesi hakkında

ne gibi tedbirler düşünöldüğüünün Maliye Bakanlığı tarafından sözlü olarak cevaplandırılmasını saygı ile arz ederim.

Malîye Bakanı Halil Ayan, Bu mevzu üzerinde durulacak mevzulardan birisidir. Belki tatbikatta bugünkü ufaklık paraların meydana getirdiğı düzensizlikten zarar gören vatandaşlarımız mevcuttur. Keza bugünkü paraların şekli övünülecek bir halde değildir. Biz millî paralarımızın elbette en güzel bir şekilde olmasını temenni ederiz. Hakikaten büyük bir nikel 10 kuruşluk yanında ondan daha küçük bronzdan yapılmış 25 kuruşluk para bir garabet arz etmektedir. Bu mesele acaba evvelce nasıldır? Evvelce, Merkez Bankası, kanunumuzun verdiği yetkiye dayanarak çıkardığı bankonatlardan daha aşağıda kalan ufaklık para gümüş, nikel ve bronz olarak tertiplenmişti. 100, 50 ve 25 kuruşluklar gümüş, 10, 5 ve 1 kuruşluklar nikel, 10 paralar ise bronzdan yapılmış bulunuyordu. . (TBMM TD,Dönem IX, Cilt II, s.107-109.)

Bu düzenleme İkinci Dünya Savaşı 'nın başına kadar devam etti. İkinci Dünya Savaşı 'nın meydana getirdiğı şartlar bu düzenlemeyi bozdu. İkinci Dünya Savaşı 'nın şartları maden fiyatlarını yükseltti ve bu yükseltme ise tedavülde bulunan madenî paraların eritilmesine ve bu suretle de başka yerlere götürülmesine sebebiyet verildi. O zaman piyasada bir ufak para darlığı karşısında bulunuldu. Ufak paranın kıymeti meselesi ayrı bir mevzudur. Ufaklık para ihtiva eylediğı madenin kıymetinden daha fazla itibari | bir değer taşır. Başka bir tâbirle ufak para kıymeti ihtiva eylediğı madenden daha çok bir kıymet taşır. Bu sebeple yapıldığı zamanki şartlara göre normal olarak eritmeye gitmez ve daima piyasada tedavül vazifesini görür. Ufak paraların eritilmesinden doğan darlığı izale etmek için 1944 senesinde 4606 sayılı bir kanunla yüksek Meclisten başka madenlerden para basmak salâhiyeti istendi.

Bu arada nikel ve bronzdan 25 kuruşluk ve demirden daha küçük kupürlerde para basmak salâhiyeti alınmış bulunuyordu. Nikel ve bronzdan ufak para basmak salâhiyeti istimal edilmiştir. Fakat demirden paslanmaz para yapmak imkânı temin edilemediğinden bu kısmın istimali mümkün olamamış ve bu sebeple ufak para buhranı devam etmekte bulunmuştur. 5015 numaralı bir kanunla ufaklık para tedavüle yeniden tertiplenmiş bulunuyor. Bu kanunun hükümlerine göre yeniden tertip edilmiş buluyoruz. Bu kanun hükümlerine göre ufak paralardan bir liralıklar ve elli kuruşluklar gümüşten, 25 kuruşluktan 20 paralığa kadar olan altı nevi ufaklık para ise bronzdan basılması gerekmektedir. Halen bu salâhiyetten, 20 paralık müstesna olmak üzere, diğerleri için istifade edilmekte ve Darphanenin basmakta olduğu bu kabilden paralar piyasaya sevk edilmektedir. Ancak, eskiden piyasaya sevk edilmiş bulunan paralarla bu yeniden basılmış olan paraların birlikte tedavül etmeleri, demin işaret ettiğim gibi, bazen garip manzaralar vücuda getirmektedir. **(TBMM TD,Dönem IX, Cilt II, s.107-109.)**

Hakikaten bugün hem 2257, hem de 5015 sayılı kanunlara göre basılmış paralar birlikte tedavül etmektedirler. 5015 sayılı Kanundan evvelki kanunla basılmış olan paralar 1952 senesi başında kâmilen tedavülden çekilecek ve 5015 sayılı Kanuna göre basılmış ve basılacak olan paralar tedavülde kalacaktır. Acaba 5015 sayılı Kanunun verdiği salâhiyete müsteniden basılmış bulunan paralar kâfi vasıfta ve kâfi ebatta mıdırlar, yani vasıfları ve ebatları bakımından iyi şartları haiz midirler. Biz böyle olduğuna kani değiliz. Piyasada mevcut paralar evsafı ve ebadı bakımından matluba muvafık değildir. Bununla beraber piyasadaki ufaklık para meselesini iyi bir tertiple halletmek için, maden fiyatlarında istikrar olması da lâzımdır. Bronzdan yapılan paralar, umumiyetle evsaf itibariyle nikelden yapı lan paralara nispetle daha aşağıdırlar ve göz tutacak kadar güzel olmazlar.

Nikel fiyatları mütemevviçtir, pahalıdır. Bu tedavül ihtiyacını B : 6 15 .11 temin edecek ufak para meselesini halletmek I için maden piyasasının biraz daha istikrar bulmasını bekliyoruz, iktisadi şartlar ve fiyatlar bize imkân verdiği zaman ufaklık para meselesini yeniden tanzim edecek olan kanunu yüksek huzurunuzla getireceğiz.

Maliye bakanının açıklamasından sonra önerge sahibi ve Afyonkarahisar milletvekili Gazi Yiğitbaşı söz almış ve Maliye bakanı arkadaşımızın verdiği izahata candan teşekkür ederim. Kısaca arz edeceğim şey şudur: Şekil itibariyle bu işe istikrar vermek lâzımdır. Alışverişte, okuması olmayanlar veya para tedavülünü az yapanlar tefrik edemiyorlar. Beş kuruşu on kuruşla karıştırıyorlar. Ya aldanıyor veya aldatıyor. Kıymet itibariyle değil, şekil itibariyle bir şekli halle varılmasını rica ediyorum. Mâruzâtım bundan ibarettir diyerek konuşmasını tamamlamıştır.

2.7.Emirerleri Hakkındaki Sorusuna Milli Savunma Bakanı Refik Şevket İnce 'nin Sözlü Cevabı

Yiğitbaşı'nın 4 Temmuz 1950 'de verdiği soru önergesi 15 Kasım'daki oturumda gündeme aldı. İnce 'nin cevabından önce önerge okutuldu.

Büyük Millet Meclisi Başkanlığına

1- *Mukaddes vatan vazifesini ifa etmek üzere ordumuza intisap eden vatan evlâtlarımızdan bir kısmı emireri olarak subay evlerini de istihdam edilmekte ve bu usul binlerce erlerimizin geri hizmette kullanılmak suretiyle ordumuzun kabiliyeti harbiyesini tenkis etmektedir.*

2- *Genç evlâtlarımızın seve seve geldikleri bu yurt vazifesi yerine evlerde çocuk avutmak, bez yıkamak, sakalık yapmak gibi alelade pek kıymetsiz ve düşük işlerde istihdam edilmeleri askerliğe olan şevk ve*

heveslerinden gayri izzeti nefislerinin dahi kırılmasına sebep olmaktadır.

3- Bu hizmete ayrılmış olanlardan bilhassa kendisi memleketinde hizmetçi kullanmış ve kullanmakta, olup hu gibi işlerde istihdam edilmesi, kendisine tevdi edilen hizmetleri alışık olmadığından becerememesi yüzünden uğradığı tekdir veya başka suretle sert muamele; bu kabil erlerimizin ordudan soğumalarına ve kōtū propagandaya sebep ve vesile teşkil etin ektedir.

Binaenaleyh her ūç bakımdan kıymetli evlātlarımızın ve kahraman Mehmetçiklerimizin çok dūřuk ve deđersiz hizmetlerde istihdam edilmeleri asıl memleket gayesine aykırı dūřtūđūnden bu usulūn kaldırılması, bunun mukābilinde tařradan hizmetçi birer kadın tutmak ūzere mūnasip gōrūlecek bir paranın subay maařlarına zammedilmesi erlerimizin asil ve řerefli hizmetlerine dōnmeleri daha dođru bir tedbir olacađı kanaatinde olduđumdan bu hususa dair Millī Savunana Bakanlıđınca ittihaz edilmiř veya edilecek bir tedbir var mıdır? Sōzlū olarak ađıklanmasını saygı ile rica ederim.

Mīllī Savunma Bakanı ve Manisa Milletvekili Refīk řevket İnce , Meclis kūrūsüne gelerek Afyonkarahisar milletvekili arkadařımızın bahis mevzuu ettikleri hādis e hemen hemen yasama hayatımızda her sene tekrar eder, fakat yine hādiseler dođal seyrini takip eder ve yine zaman zaman ūrerinde durulan bu mevzu yeni yeni kanunlarla mūeyyet bir hale gelir. (TBMM TD,Dōnem IX, Cilt II, s.114-120.) Arkadařımızın «hizmet eri» veya «emir eri» veyahut «emirber» veya «emir neferi» adı ile anılan hattā kanunlarda bile bu nam ūzerinde istikrar temin edilemeyen bahsettikleri mevzuu, itiraf etmek lāzımdır ki, orduya dahi iřitmekten gına getirmiřtir ve teessūr duymaktadır. Yani demek istiyorum ki, bunun kōkūnden kesilip atılacak bir mesele halinde bulunduđunu sizin huzurunuzda ifade etme vazifesini yapmakla ayrıca, hususi bir zevk duymaktayım.

Ben bu davayı Millî M¼cadele zamanından beri arkadaşım gibi halli noktai nazarını takip etmiş bir arkadaşınızım. Fakat meselelerin halli başka, bahis mevzuu edilmesi yine başkadır. Bir defa, arkadaşın dermeyan ettiği esbabın -heyeti umumiyesine iştirak ederiz. Evlâtlarını askerliği öğrensini diye gönderen babaların, kendi tâbirleri veçhile, askerlikle alâkası olmayan hizmetlerde kullanıldıklarını görerek teessür duymaları kadar tabiî bir şey yoktur.

İkincisi elbette hizmet erleri yanında çalıştıkları zabitanla mütenasip olarak kıta-i askeriyeyle bar zarf husule getirirler.

Üçüncüsü arkadaşımın dediği gibi kendi evinde mütaaddit hizmetçi kullanan adamların hizmetçi mevkiine gelmiş olmasından mütevellit izzeti nefis kırıklığı gayet beşerî ve tabiîdir. şimdi marifet odur ki, hepimize terettüp eden hakiki vazife odur ki, bu arzu ve dileklerle beraber hizmet erlerinin hakiki şekilde istihdamları ve kendilerine has vazifeden hariç bir şeyle meşgul olmamaları keyfiyeti temin edilmiş olsun. Arkadaşlar, bir defa ordu hizmet eri, ta asteğmeninden mareşaline kadar vazifesini yapan subayların; hizmetlerini teshile medar bir ordu uzvu olarak nazarı itibara alınabilir. Ancak hizmet eri hizmet görürken, bildiğimiz şekilde subayın evine gidip gelirken ve subayın hususi işlerini görürken subayın esas vazifesini teshil eder şekilde hizmet görür olduğuna kaniiz.

Bu esas bu şekilde konduktan sonra gördüğümüz manzaraların bu esasa muhalif olduğunu itiraf etmek lâzım geldiğini sözümün başında söylemiştim. Arkadaşlar; bu işin yeniden tesis edilmiş olmadığını ve yeni bulunmadığını, bu ocağın zaruri bir hizmeti bulunduğunu ufak bir tetkik neticesinde anlamış bulunuyoruz. Sultan Mahmut zamanında 1240 tarihli Asakir-i Mansure-i Muhammediye Nizamnamesi'nden başlayarak Sultan Mecit zamanında 1287 tarihli Ahvali Askeriye Nizamnamesi, Abdülâziz zamanında

1288 de Idare-i Askeriye Nizamnamesi, İkinci Abdülhamit zamanında 1313 de Dahiliye Kanunnamesi, Meşrutiyet senelerinde Hidemat-ı Seferiye Kanunnamesi, yine Meşrutiyet Devrinde Dahiliye Nizamnamesi, Cumhuriyet Devrinde Dahilî Hizmet Talimatnamesi ve 203 ile 1600 numaralı iki tane kanun... (TBMM TD,Dönem IX, Cilt II, s.114-120.)

Bütün bunlar gösteriyor ki, emirlerleri askerî hayatımıza teceddüt tarihinden ve hattâ daha evvelinden başlamak üzere orduyu idare eden subaylar için bir hizmet unsuru olarak kanunlarımıza girmiştir. Ve 1600 numaralı Kanun sarahaten mektepten çıkar çıkmaz şimdi asteğmen ve eskiden de zabıt vekili dediklerimize bile hemen bir emir neferi vermek lüzum ve vücubunu kendi sinesine almıştır. Atiyen bu meselenin halli üzerinde düşüncelerimizi arzederken de söyleyeceğim: bu işin gittikçe daraltılması lâzım geldiği yolunda birinci Büyük Millet Meclisinden başlamak üzere her sene bütçe münasebetiyle Bütçe Encümeninde çetin müzakerelere mevzu olan bu keyfiyet buna rağmen meselâ, demin bahsettiğim misal veçhile gittikçe kuvvetlenmiş, dün mektep sırasında okuyan bir asteğmen, eski tabiriyle zâbitvekili, formasını alır almaz yanı başında bir hizmet eri görmek imtiyazına mazhar olur gibi bir kanun hükmü ile teçhiz edilmiştir. Bizim memleketteki seyri tabîisi ve kanunisi hakkında bu malûmatı verdikten sonra, diğer memleketlerdeki ahvali de mukayeseye medar olmak üzere bâzı mütalâalar vermek faydalı olur kanaatindeyiz. O kısma geçmeden evvel ufak bir talimatnamenin, içişleri Talimatnamesinin bir maddesinde bizim arkadaşın bahsettiği keyfiyetin dahil olduğunu söylemek suretiyle Ordunun hizmet erlerine prensip olarak tahmil ettiği veya daha doğrusu yapmayı menettiği bir fıkrayı okumakta fayda mülâhaza ediyorum:

Dahilî Hizmet Talimatnamesinin 487 nci maddesi : Hizmet erlerine ve seyislerine evin içinde hususi hizmet göstermek,

hamal gibi arkalarında, omuzlarında eşya taşımak, sucu gibi omuzlarında su taşımak, amelelik yaptırmak, hayvan gütmek, arabacılık ve sürücülük yaptırmak, tarla sürdürmek, ev çamaşırı yıkatmak, kucağında ve sırtında çocuk taşımak, erkeklik ve askerlik onuruna aykırı olan bilhassa bu bahis üzerinde kemali ehemmiyetle durmak lâzım gelir.aykırı olan ve içtimaiyatça ayıp sayılan hizmetler gördürmek yasaktır. Bu talimatnamenin bir maddesinin ihtiva ettiği fıkra gösteriyor ki, muhterem arkadaşımızın tasvir ettiği kötü şeyler aynen, hattâ fıkra fıkra saymak suretiyle mevcut ahkâmda dâhildir.

Şimdi diğer memleketlerle mukayeseye geçiyorum: Bulgaristan'da emireri yok. Romanya Ordusu'nda var idi? Tabiatıyla şimdiki vaziyeti bilmiyorum, hattâ bâzı rütbelere iki tane veriliyordu. İspanya'da yalnız kıta zâbitanına veriliyor, bürolarda çalışanlara vermezler. Fransa'da 1939 senesinden beri kaldırılmıştır. İsviçre'de günlük 10 - 12 frank vererek bir hizmetçi tutması için zabite yardım edilir. Fin Ordusu'nda seferi olarak emireri vardır. Yunan Ordusu'nda seferde emireri vardır. Amerika'da her Generale ve her 5 subaya bir er verilir. İtalya'da emireri verilir. Bir devlet daha var, ismini unuttum, orada da hizada ve seferde hizmet eri verildiğine dair burada kayıt var. **BMM TD,Dönem IX, Cilt II, s.114-120.)**

Toplayabildiğimiz malûmat budur. Şimdi arkadaşlar, Bakanlığa ilk geldiğim zaman çalışmalarımın esas noktalarını, zannedirim arkadaşlarıma da fırsat bulup izah etmiştim. Esas noktalardan bir tanesinde hizmetleri olduğunu söylemiştim. Bu hizmeti üzerinde, meslekî hayatımda bir defa bir işten dolayı yaptığım anketten sonra bu iş için kendisiyle tanışmadığım, görüşmediğim arkadaş ve arkadaşım olmayan kimseler üzerinde yaptığım anket ikinci anketi teşkil eder. Orduya lâzım mı, değil mi, lüzumu hangi noktada, faydası hangi noktada, zararı hangi noktada, malî ve askerî bakımlardan fayda

ve zararları nedir diye mütemadiyen anket yaptım. Dosyam epeyce dolmuştur, Kanaat getirdim ki, hizmetleri meselesi haddizatında bir dert, bir şikâyet mevzuu değildir. Yalnız hizmetleri hakkındaki talimat ve kanun hükümlerinin tatbikatında gösterilen kayıtsızlık bilhassa milletin şikâyetini mucip olmaktadır, Hizmet erlerinin tefrik ve istihdam şekilleri hakkında bir kanun bir nizamname yoktur. Yalnız demin bahsettiğim iki kanun vardır. Bunlardan 203 numaralı olanında hizmetleri verilir denilmektedir. 1600 numaralı Kanunda bunu tevsi eder. iç hizmetleri talimatnamesinde ise esasa dair birçok lâzım olan izahat vardır. Bu takrir mevzuubahis olduktan sonra; en ehemmiyetli olan şey, hepinizin bildiğiniz bir hakikat vardır ki; bir müesseseye mal olan her hangi bir ananeyi birdenbire söküp atmak imkânı yoktur: Marifet o ananenin suiistimal edilmemesi ve mümkün olduğu kadar memleket hizmetinde faydalı bir şekilde dâhil edilmesi tarzının bilinmesidir. Askerin idare hayatı var, sivil hayatı var, kıta hayatı var, büro hayatı var. Askerin sırf askerî teknikle meşgul olanı var, adliyecisi var, memuru, muhasebecisi şusu busu gibi askerlikle alâkası ikinci derecede olan teknik kısımları vardır. Bütün bunların hepsinin ayrı ayrı tetkik edilerek bir karara varılması lâzımdır.

Hudut boyunda aylarca kar altında kalarak kimse ile münasebet tesis etmeyerek, 5-6 ay insanlarla irtibatını kesmiş bir mahrumiyet hayatı yaşamış bir askerın vaziyeti ile Ankara'daki bir kıtada çalışan bir askerın hayatının nazarı itibare alınması ve buna mukabil kıta halinde küçük bir yerde bulunanı böyle bir yerde hayat geçirmekte olanların halinin nazarı itibare alınması, sonra subayların evli, bekâr, kışla hayatı geçirip geçirmediği gibi birçok noktalardan ihtiyaçlarının tetkik edilmesi zannederim ki üzerinde durulacak bir mevzudur.

Benim vardığım kanaate göre, arkadaşlar, mevzu yalnız «hizmetleri verilir» kaydı kanunisiyle iktifayı değil, ayrıca

talimatnamenin üstünde olarak, birtakım esaslı vasıflar üzerinde durulmasını icabettirir. Bu noktadan hususi hükümlere ihtiyaç olduğu kanaatini hâsıl ettim. Meselâ; evlenme, askerlikte muayyen, bir kanunla rütbe ve yaşla tahdit edilmiştir. Evlenmeyen kimselere vermeyelim, bekâr olan bir subayın hizmetlerine ihtiyaç yoktur. Hizmetleri hiçbir zaman bir evde altı aydan fazla hizmet yapmaz. Hizmetleri talimatname dairesinde sabahleyin işe gelir, işini görünce kışlasına döner, öğleden sonra kıtasının malı olur. Hülâsa: Hizmetleri, sabahleyin işinin icabına göre işinde çalışacak, subayının evi ile, işi ile meşgul olmasından doğacak noksanlıkları telâfi edecek bir askerî unsur olsun. Bu şerait dahilinde biz kendi prensiplerimizi mevcut kanunların içine koyarda bir kanun yaparsak bu kanunun müeyyidesiyle kuvvetlenmiş bir halde başarılar göstereceğimize kanaat getirmiş bulunuyoruz.(TBMM TD,Dönem IX, Cilt II, s.114-120.)Şurasını da ifade edeyim ki, keyfiyet henüz tamamlanmış bir halde değildir. Üzerinden biraz daha süzgeç geçirmek lâzımdır. Meselâ bugün için mer'i bir kanun var. Ö kanuna | göre, seferde bulunan, sefere giden subayın evine ayrıca bir emireri verilir, diye sarahat vardır. Subay olmasından dolayı kanunen zaten bir emirerine mâlik olan subayın, bu sarahatten ayrı olarak, ailesinin nezdinde hizmetlerinin bırakılmış olması, zannederim ki, çok manalıdır ve çok yerinde bir hakikattir. Hizmetleri vermek suretiyle, bugün evinden ayrılmış olan bir subayın yüreğinde, arkada endişe bırakmamak vazifesini üzerine almak Devlete terettüp eden ehemmiyetli ve kutsal bir vazifedir. Binaenaleyh böyle bir subayın yokluğunda evine hizmet etmek, zannederim ki, herkes için dahi ayrı bir şeref teşkil eder. Onun için bütün bu mevcut ahkâmı, mevcut ihtiyacatı, tarihî geleneği nazarı dikkate alarak iyi bir kanunla huzuru âlinize gelmek için çalışıyoruz. Meselâ, demin ufak bir noktaya işaret etmiştim; evlenmiş olmayanların emirerlerinin alınması tahminen bir kalemde 5- 6 bin tane emirerinin tasarrufunu mucip olabilir. Yalnız bu

bakımdan düşünülecek olursa üzerinde durduğumuz tertipler, memleketin menfaatinedir. Bu vesile ile aklıma gelen şu noktayı da arz edeyim; hizmeteri altı ay için alınacaktır. Neferin muvafakatini almak dahi bizim not defterimizde mukayyettir. Biz hakiki şekilde neferin izzeti nefisini kırarak vaziyete imkân bırakmayacağız. Neferin muvafakatine intibak etmek hem insani hem de vicdani bir şey olur. Hulâsa; hizmetlerinin talimatname hilâfına kötü kullanılmasından mütevellit ıstırap yerindedir. Bu ıstırapın menşeyini kanun hükümlerinin noksanlığında gördük. Kanuni müeyyidelerle evlâtlarımızdan âzami istifade yollarını bulmak ve onların izzeti nefislerini kırarak bizim bildiğimiz şekilden, hizmetçilik yapıyor şeklinden kurtarmak baş vazifemizdir.

Millî Savunma Bakanlığı her bakımdan askerliğin ve insanlığını şerefi namına hazırlıklarını tamamlamaktadır. Biraz daha müsaadenizi rica eder ve arkadaşımıza bu esaslı mevzu üzerinde bana böyle bir beyanata fırsat verdiğinden dolayı teşekkür ederim.

Yiğitbaşı, Soruma Sayın Millî Savunma Bakanının verdiği cevaba teşekkür ederim. Yalnız söylediği kanunu bir an evvel Meclise getirmesini rica ediyorum. İlâveten arz edeceğim şeyler şunlardır.

İçimizde muvazzaflık ve yedek subaylık vazifesini görmekle vatanına hizmet etmiş arkadaşlarımız çoktur. Bendeniz de yedek subay olarak vazife görmüş arkadaşlarımızdan biriyim. Onun için muharebe zamanlarında bir tek askere bile ne kadar ihtiyaç olduğunu, hatta tek bir askerin bir vazifeyi vaktinde ve yerinde yapmasıyla vatanını nasıl kurtardığımızı, kıtasını baskına uğramaktan ve mahvü harap olmaktan nasıl kurtardığını hep gördük. | Bu sebeple erin askerî kıymeti pek büyük ve çok mühim olduğundan bu kıymeti taşıyan erlerimizin bilhassa tahminen 30 - 40 bin kadarının aile eri olarak cephe gerisinde

vazife almasının bu kuvveti ne kadar azaltacağını derhal takdir buyurursunuz. Bugün için aşağı yukarı 1 - 2 tümenlik bir kuvvet teşkil etmektedir. Bu kadar bir kuvvetin cephenin her hangi bir kesimini tam manasıyla müdafaa edeceğini, icabında harpte zafer talihinin bizim lehimize dönmesinde âmil olacağını siz de takdir buyurursunuz. (TBMM TD,Dönem IX, Cilt II, s.114-120.)

Aynı zamanda her Türk ana ve baba evlâdını döğüşmek için yetiştirir ve bunun en büyük kutsi vazife olduğunu da her zaman ona telkin eder. Bu ulvi gaye ile orduya iltihak eden evlâtlarımız gerek isteyerek ve gerek istemeyerek su doldurmak, bez yıkamak, çocuk bakmak gibi düşük hizmetlerde çalıştırılırsa o kahraman erlerimiz benliğinden pek çok şey kaybeder ve silâh kullanmayı talim ve terbiyeyi unuttur. İhtiyata geldikleri zaman bu erler katiyen tüfek atmasını bilmiyorlar. Sebebini kendilerine sorduğumuz zaman, yazıhanede yazıcı eri, aile yanında emireri oldukları için hakikaten silâh kullanmasını bilmediklerini itiraf ediyorlar.

Bilhassa ikinci Cihan harbinde, tekrar dördüncü defa olarak silâh altına alındığımız zaman biz gözlerimizle gördük ki, erlerimizin % 15 i silâh kullanmasını bilmiyorlar. Bu şekilde yarın harbe girdiğimiz zaman maazallah, bunlardan zerre kadar istifade edilemeyeceği gibi belki de bu vaziyet hezimetdir. Sayın Savunma Bakam buyurdular ki, eskiden yapılmış olan kanunlarla bu erlerin subaylara verilmesi lâzım gelmektedir. Evet, ama arkadaşlar, biz Cumhuriyet devrinde her şeyin yenilenmesini istiyoruz, daima ileri ve terakkiye doğru gideceğimizi söylüyorum. Bende o kanaattem ki, eskiden yapılmış olan kanunlar doğrudur ve yerindedir. Sebebine gelince: hepiniz bilirsiniz ki, ailelerimiz eskiden örtülü idi, tahsili az idi, korkak ve çekingendi, bir erkek tarafından himayeye muhtaç idiler. Hâlbuki şimdiki kadınlarımız bir erkek kadar cesur bir erkek kadar bilgili, yanına verdiğimiz erden daha

yüksek kabiliyettedir. Er kadını değil, kadın eri idare edecek vaziyettedir. Bundan dolayı şu Cumhuriyet devrinde bilhassa kahraman subay ailelerinin, cesur, medetti, bilgili olmaları dolayısıyla, ere ihtiyaçları yoktur. Bendeniz tamamıyla subaylarımızdan emireri alınsın demiyorum, takririmde de bu husus tebarüz ettirilmiştir. Emireri devlet tarafından iaşe, ibate ve ikşası yapılmak suretiyle ele alınıyor. Buna dair bir hesap yapılsın, münasip görülecek bir para subaya tahsis edilmek suretiyle ailesinin yanına yeni bir hizmetçi kadın tutulsun.

şimdi bu nazariyeyi kabul edecek olursak buradan içtimai yardım meselesi de çıkıyor. şöyle ki, demin buyurdular, 20 - 30 bin subay ailesinin yanına birer emir eri verildiği takdirde iki tümenlik askeri geriye almış oluyoruz. şu halde bunlar yerine 20 - 30 bin fakir, yoksul kadına zaten fakirlikten ve yoksulluktan bahsediyoruz. iş bulunmuş olacağından millî vazifemizi bir kat daha mükemmel ifa etmiş olacağız. Yiğitbaşı 'nın sözleri meclis tarafından kuvvetli bir şekilde alkışlanmış Yiğitbaşı devamla ;

Sayın Bakan buyurdular ki, askerin haysiyetini kıracak, izzeti nefisini incitecek şekilde 'düşük hizmetlerin emir erine gördürülmesi talimatname gereğince yasaktır. Bendeniz bu işe eskiden beri merak ettiğim için elimde bir vesika var, 1950 tarihli hizmet eri talimatnamesi. eğer sayın bakanın okudukları talimatnamenin tarihi bu taîimatnameden sonra ise okumayacağım.

Millî Savunma Bakanı Refik şevket İnce - Bundan önce.

Yiğitbaşı, konuşmasına devam etti ve efendim bunda deniyor ki; hizmeteri görevi: Misafir salonu, hol, mutfak, er odası gibi yerlerde temizlik yapmak buralardaki taş ve camları silmek, içme ve yıkama sularını evlere taşımak, aşçı yoksa ve biliyorsa yemek pişirmek, kapları yıkamak; kahve, çay pişirmek Çok nazik bir işitir, talep yerindedir, halk haklıdır, asker haklıdır, içinde

bulunan muztariptir, halk muztariptir. İnşallah bu bizlere nasip olacaktır. Müsaade buyurursanız huzurunuzda çıkaracağımız kanun geldiği zaman, her endişeyi halledecek şekilde hazırlamış olalım.

İnce tekrar söz aldı ve bahsedilen 1950 tarihli mesele cevapsız kalmamış. 1950 tarihli yazılan emir, tabii bizim zamanımızda olmuş değildir. Yalnız, şurasını ifade edeyim ki, ahval bu talimatnameyi emirlerle takviye eden veya zayıflatan bir devreden geçirmiştir. Yani bir kısmı gelmiştir, kendi zihniyetine göre, hizmet erinin şu şekillerde kullanılması lâzımdır diye emir vermiştir, diğer bir kısmı ise hizmet eri hizmetinden başka bir şeyle meşgul olmaz. Bizim 1950 tarihli emirle alâkamız yoktur, bununla beraber biz hareketlerimizi o talimatnameye uydurmak mecburiyetindeyiz. Bunların şu veya bu görüşe göre ordunun müşterek nizamını bozmayacağına emin olmanızı rica ederim. (TBMM TD,Dönem IX, Cilt II, s.114-120.)

2.8.Afyonkarahisar'la Diğer 14 İldeki Camilerin Tamirâtı İçin 1951 Yılında Verilmiş Olan Para Miktarına ve Tamire Muhtaç Daha Kaç Camii Bulunduğuna Dair Sorusuna Başbakan Adnan Menderes 'in Cevabı.

Meclisi Başkanlığı Yüksek Katına

1951 yılında Vakıflar Umumi Müdürlüğünden aşağıdaki illerin ilçeleriyle birlikte camilerinin tamiri için verilmiş olan para miktarları tamirine lüzum görülen cami adedinin ayrı ayrı olmak üzere Başbakanlıktan yazı ile cevaplandırılmasını saygı ile arz ederim.

Yığıtbaşı'nın önergesini başbakan Adnan Menderes yazılı olarak cevaplamış Afyonkarahisar, Bursa, Konya, Balıkesir, Denizli, Niğde Erzurum, Kayseri, Samsun, Rize Gümüşhane, Isparta, Aydın, Sivas, Kocaeli gibi illerdeki camilerin tamiri için

vakıflar genel müdürlüğünce ayrılan para ve camileri belirtmiştir.(TBMM TD,Dönem IX, Cilt XIV, s.3-4 , 535-536.)

2.9.Alaylarda Müftü ve Taburlarda İmam Varsa Kadroları ile Maaşlarının Miktarının Neden İbaret Olduğuna Dair Sorusuna Milli Savunma Bakanı Hulusi Köymen 'in cevabı

Gazi Yiğitbaşı'nın yukarıdaki soru önergesi meclisin 8 mart 1952 'deki toplantısında gündeme alındı. Önerge Yiğitbaşı tarafından okundu. Önergede ;

Büyük Millet Meclisi Başkanlığına,

Aşağıdaki sorularımın Millî Savunma Bakanlığınca yazılı olarak cevaplandırılmasını saygı ile arz ederim.

1. Halen alaylarda müftü ve taburlarda imam kadrosu var mıdır? maaşları kaç liradır?

2. Kadroları varsa vazife görmekte olan kaç alay müftüsü ve kaç tabur imamı mevcuttur?

3. Kadroları, müstahdem alay müftüsü ve tabur imamı yoksa askerlerimizin yüzde doksan beşinin müslüman olduğuna göre din bakımından vatan hizmetinde teşci edilmeleri ve sair zarureti diniyelerini öğretmek için orduda dm adamlarının bulunmasında ne gibi mahzurları vardır.

Millî Savunma Bakanı Hulusi Köymen ,orduda din adamlarının bulunmasından mahzur değil, fayda görülmektedir. Nitekim bu anlayışın ve ihtiyacın neticesi olarak halen alay ve bağımsız taburlarla hastanelerimizde birer imam kadrosu mevcuttur. Ancak, erlerimizi din bakımından yetiştirecek, irşat ve teşci edecek kudret ve kifayette imamlar bulmaya imkân olmadığından kıtalarımızda bu kadrolar açık kalmış, hastanelerimizdeki mübrem ihtiyaçları karşılamak için. de, fiilî kadroya 33 sivil ücretli imam konmuştur. Diğer taraftan ordumuzun din mevzuundaki ihtiyaçlarına cevap verebilecek

kifayette personelin yetiştirilmesi üzerinde de çalışılmakta olup, bu cümleden olmak üzere halen on iki öğrenci İlahiyat Fakóltesinde Millî Savunma Bakanlığı adına tahsil ettirilmektedir. Saygı ile arz ederim. (TBMM TD,Dönem IX, Cilt XIV, s.4 , 99.)

2.10.Atatürk Anıtkabri Etrafında Süs İçin Yapılacak Olan İnsan, Aslan vs Heykellerin Sayılarına ve Bunlara Harcanacak Para Miktarına Dair Olan Yazılı Sorusuna Bayındırlık Bakanı Kemal Zeytinlioğlu'nun Yazılı Cevabı

Meclisi Yüksek Başkanlığına,

Atatürk Anıtkabri etrafında süs için yapılacak insan, arslan ve sair heykellerin adetlerinin ve bunlara sarf edilecek para; miktarının yazı; ile Bayındırlık Bakanlığından cevaplandırılmasını saygı ile arz ederim.

Bayındırlık Bakanı Zeytinlioğlu, Yiğitbaşı 'nın önermesine yazılı olarak şu şekilde cevap verdi. Anıtkabire yapılması düşünölen insan heykelinin iki, arslan heykelinin yirmidört, rölyeflerin onaltı olmak üzere toplam kırkiki olduğunu ifade ederek tahminen 850 bin civarında da bir para sarf edileceğini belirtti.(TBMM TD,Dönem IX, Cilt XIV, s.4 , 137-138.)

2.11.1951 Yılında Köy Yollarıyla Köy İçme Suları İçin Vilayetlere Verilen Para Miktarına Dair Sorusuna Bayındırlık Bakanı Kemal Zeytinlioğlu'nun Yazılı Cevabı

B. M. Meclisi Yüksek Başkanlığına

1951 yılı için Bayındırlık Bakanlığından vilâyetlere köy yollarıyla köy içme suları için verilen para miktarının mezkûr Bakanlıktan yazılı olarak aşağıdaki şekilde cevaplandırılmasını saygı ile arz ederim.

Afyonkarahisar Milletvekili Gazi Yiğitbaşı

Vilâyet adı.

Köy yolları için,

Köy içme suları için.

TBMM 'nin 8 Mart 1952 'deki toplantısında Yiğitbaşı 'nın önergesi, Bayındırlık Bakam Kemal Zeytinoğlu cevapladı. Zeytinoğlu, 1951 yılı Bütçesine köy yolları için ayrı bir ödeneğin konmadığını belirtti. 1951 yılı Bütçe Kanununa bağılı A/2 işaretli cetvelin 928 nci bölü müne il ve köy yolları için ve tevzi ve sarf şekli Bakanlar Kurulu kararıyla belirtilmek kaydıyla 12 000 000 lira ödenek konmuş tur. Mevcut mevzuata göre il yolları il özel idarelerince inşa edilir. Köy yollarının yapım ve bakım işleri de Köy Kanunu hükümlerine uyularak yapılır. Umumi Bütçeye konan tahsisat, bir yandan Devlet, il ve köy yolları şebekelerinin bir manzume teşkil edecek şekilde kül halinde ele alınmasını sağlamak, bir yandan da vilâyetlerle, halkın bu sahadaki çalışmaları desteklemek ve gayretlerini teşvik etmek maksadıyla konmuştur. il ve köy yollar için bütçeye mevzu ödenekten, Bakanlar Kurulu kararıyla 2 100 000 lirası iki veya daha fazla vilâyeti ilgilendiren ve mühim bölgeleri birbirine bağlayan müşterek yollara, 1 400 000 lirası il ve köy yolları üzerindeki büyük köprülere 1 000 000 lirası il ve köy yollarının yapım ve bakımı için lüzumlu makine, malzeme, personel ve idari giderlere tahsis edilmiş, geri kalan 6 000 000 lira da illerin nüfus, yüz ölçüsü vilâyet yollarının durumu, köy adedi ve köy nüfusu gibi muayyen faktörler nazarı itibara alınmak suretiyle yine Bakanlar Kurulu, kararıyla vilâyetlere tevzi edilmiştir. Muhtelif faktörlere göre hesap edilip il ve köy yolları yapımı için illere gönderilen para vilâyet itibariyle aşağıda gösterilmiştir Köylerde halkın yapacağı su işlerine yardım olarak 1951 Bütçe Kanununa bağılı A/2 işaretli cetvelin 923 .cü bölümüne 5 milyon lira ödenek konmuştur, Bu ödenekten köy içme suları için illere gönderilen para iller itibarıyla liste halinde belirtildi.(**TBMM TD,Dönem IX, Cilt XIV, s.4 , 28-30.**)

SONUÇ

Afyonkarahisar 'ın Bolvadin İlçesi'nin yetiştirdiği önemli isimlerden biriside Gazi Yiğitbaşı'dır. Milli Mücadele döneminde veII.Dünya Savaşı sırasında önemli askeri hizmetleri buluna yiğitbaşı , siyasi hayata atılmasıyla birlikte ülkenin yararına olacak çalışmalarına devam etti.Cumhuriyet Halk Partisi'nde başlayan siyasi hayatı 1946 da kurulan Demokrat Parti'de devam etti.1950 yılına kadar siyasi hayatını Demokrat Parti'nin Bolvadin ilçe başkanı olarak yürüten Yiğitbaşı , 1950 milletvekili genel seğıimlerini kazanarak çalışmalarına Türkiye büyük millet meclisinde devam etti.

Yiğitbaşı, meclisteki çalışmalarında kanun teklifi, soru önergeleri ve konuşmalarıyla toplumun hemen hemen her kesimini yakından ilgilendiren eğitim, ekonomi, sosyal hayatla ilgili çalışmalarda bulundu. Demokrat Parti dönemi olarak tanımladığımız 1950-1060 yılları arasında Afyonkarahisar milletvekilliğini sürdürdü. Bu da Yiğitbaşı'ndan Afyonkarahisar halkın ve Demokrat Parti'nin memnun olduğunun göstergesidir.

KAYNAKÇA

TBMM Arşivi Tercüme-i Hal Kağıdı Örneği, Sicil No.1543.

Kazım Öztürk, Türk Parlamento Tarihi (1950-1954),Cilt VII. TBMM Vakfı Yayınları:No.18, Ankara, 1998,s.20-21.

BCA CHP K, Fon Kodu:490.0.0.,Yer No:847.351.2.

BCA, 030.01.00.00.41.244.1.1., 2,3,4.

Milliyet Gazetesi, 20 Şubat 1953; 28 Şubat 1953; 22 Mayıs 1953

Türkiye Büyük Millet Meclisi Tutanak Dergisi (TBMM TD),Dönem IX, Cilt I.

TBMM TD, Dönem IX, Cilt II.

TBMM TD, Dönem IX, Cilt VI.

TBMM TD, Dönem IX, Cilt XIV

EK - 1

EK - 2

EK - 3

BOLVADİN ŞEHİR GELİŞİMİNİN HAVA FOTOĞRAFLARI İLE İNCELENMESİ

Mustafa YALÇIN¹ - Mevlüt GÜLLÜ² - Nizar POLAT³
Bayram TURGUT⁴ - Mustafa YILMAZ⁵

Özet

Şehir geliŐimlerinin incelenmesi, Şehirlerin belirli bir tarih aralığında hangi yöne ne kadar gelişme gösterdiğini ve Şehirleşme kapsamında ne kadar gelişmişlik gösterdiği hususunda önemli bilgiler sunmaktadır. Bunun yanı sıra iskâna açılan yeni bölgelerde, öncesinde tarımsal alanların varlığı gibi bilgileri de ortaya koymaktadır. Bolvadin Şehri önemli bir Şehir olup geçmişten bu yana önemli değişimler göstermiştir. Dünyada ve Türkiye’de Şehirleşmenin gelişmesi kadim kent Bolvadin’de de etkisini göstermiş, özellikle ataerkil aile düzeninin azalması ve nüfusun artması ile birlikte Şehir alanları genişlemiştir. Bu çalışmada Harita Genel Komutanlığı’ndan elde edilen hava fotoğrafları ile 1951 yılından bu yana Şehir gelişimi incelenmiştir. İnceleme sonucunda, Bolvadin Şehri yapı adaları bazında oldukça genişlemiş olup, bunun yanı sıra önemli ölçüde tarım arazilerini kaybettiği görölmektedir.

¹ Afyon Kocatepe Üniversitesi Mühendislik Fakültesi, Harita Mühendisliği Bölümü, S.yazar, Arş.Grv.Dr., mustafayalcin@aku.edu.tr

² Afyon Kocatepe Üniversitesi Mühendislik Fakültesi Harita Mühendisliği Bölümü, DoÇ.Dr., mgullu@aku.edu.tr

³ Afyon Kocatepe Üniversitesi Mühendislik Fakültesi Harita Mühendisliği Bölümü, Arş.Grv., npolat@aku.edu.tr

⁴ Afyon Kocatepe Üniversitesi Mühendislik Fakültesi Harita Mühendisliği Bölümü, DoÇ.Dr., bturgut@aku.edu.tr

⁵ Afyon Kocatepe Üniversitesi Mühendislik Fakültesi Harita Mühendisliği Bölümü, DoÇ.Dr., m yilmaz@aku.edu.tr

Anahtar Kelimeler: Bolvadin, Şehir gelişimi, Hava fotoğrafları,

INVESTIGATION OF BOLVADIN CITY DEVELOPMENT WITH AIR PHOTOGRAPHS

Abstract

Observations of city development are shown according to specific dates and dates of cities and get important information on how much they are developing in urbanization. In addition to this, it inform that for what purpose of used before. Bolvadin City has shown considerable changes since an important time. The development of urbanization in the world and in Turkey has also proved ineffective in the city of Bolvadin, especially with the decrease of patriarchal family order and the increase in the population of the city. In this study, the aerial photographs obtained from the General Command of Mapping and the city development since 1951 have been examined. As a result of the investigation, it has been observed that Bolvadin has significantly expanded in the cities, as well as lost important agricultural land.

Keywords: Bolvadin, City development, Aerial Photos

GİRİŞ

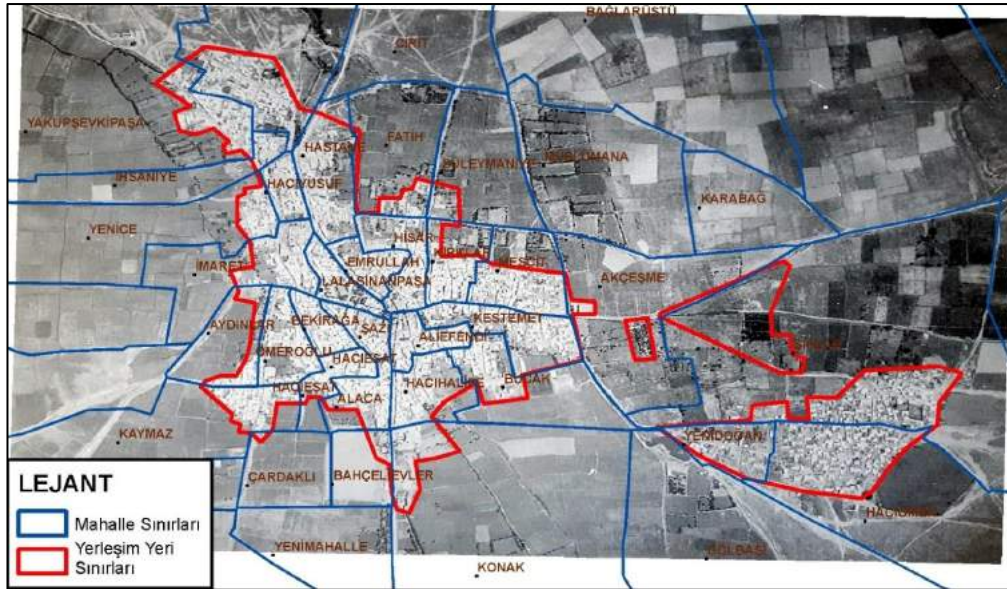
Günümüzde dünya nüfusunun yarısından fazlası şehirlerde yaşamaktadır ve 2050 yılına kadar dünya nüfusu 2,5 milyar daha artarak bu oranın %65 'e taşıyacağı tahmin edilmektedir (Dereli vd., 2017:2). Dünya nüfusunun bu hızda artması, beraberinde şehirlerin de büyümesini getirmektedir. Büyüyen her şehir doğal olarak arazinin doğal yapısını, kullanımını, nüfusu, yaşam standartlarını, toplum sağlığını, ekonomiyi, ulaşım hizmetlerini ve bölgesel iklimi de hızla değiştirmektedir (Uysal ve Polat, 2015:117). Bu sebeple, şehir gelişiminin izlenmesi, takibi ve olası büyüme tahminlerinin yapılması önceden tedbirlerin alınması ve şehrin planlanması açısından çok önemlidir (Mohammady vd., 2014:203). Şehir gelişiminin birçok şeyi etkilemesi sebebiyle bilim dünyasında bir çok farklı disiplin tarafından incelenmektedir. Özellikle uzaktan algılama uydu verileri ve hava fotoğrafları bu konuda çok yoğun kullanılan verilerdendir (Bitelli vd., 2013:45; Farooq ve Muslim, 2014:710). Elde edilen bu veriler Coğrafi Bilgi Sistemleri(CBS) yardımıyla birçok analiz ve karar verme analizlerinde kullanım kolaylığı da sağlamaktadır (Sivakumar 2014:967).

Kadim kent Bolvadin köklü tarihi, doğal güzellikleri ve ticari hayatıyla ülkemizde önemli bir yere sahip ilçelerimizdendir. Bolvadin ilçesinde tarım ve hayvancılık oldukça gelişmiş olup ticari hayat Bolvadin tarihi boyunca canlı kalmıştır. Buna bağlı olarak ekonomik yönden de gelişme gösteren Bolvadin ilçesinde şehir gelişimi son yıllarda oldukça artmıştır. Ekonomik gelişmelerin yanı sıra, nüfus artışı, ataerkil aile düzeninin azalması ve köyden kente göç gibi faktörler kentsel alanların gelişmesinde öncülük etmişlerdir. Kentsel alanların genişlemesi ile imara açılan bölgelerin daha önce ne amaçla kullanıldığı önemli bir durumdur.

Bolvadin'deki Şehir gelişiminin miktarı ve yonü ve imara aılan bölgelerin daha önce ne amaçla kullanıldığına dair yaptığımız bu çalışmada, Harita Genel Komutanlığı'ndan 1953, 1971 ve 1991 yıllarına ait hava fotoğrafları temin edilerek inceleme yapılmıştır. Bolvadin'in güncel durumu için, 2016 yılı Google Earth görüntüleri kullanılmıştır. Görüntüler öncelikle parlaklığı ve kontrastı ayarlanarak iyileştirilmiştir. Sonrasında hem diğer görüntülerle çakıştırılmak hem de alan değerlerinin elde edilebilmesi için sayısallaştırılmıştır. Görsel yorumlama teknikleri kullanılarak yerleşim alanlarının sınırları kapalı alan Şeklinde oluşturulmuş. Oluşturulan alanların değerleri ve genişlikleri CBS ortamında hesaplatılmıştır.

1. 1953 YILINDA BOLVADİN ARAZİ KULLANIMI

Bolvadin'in 1953 yılında çekilmiş olan hava fotoğrafı incelendiğinde, tek çerçevede tüm Bolvadin Şehir alanlarını kapsadığı, çekim özelliklerinin (parlaklık, çözünürlük vb.) iyi olduğu ve iyi yorumlanabilir olduğu gözlemlenmiştir.

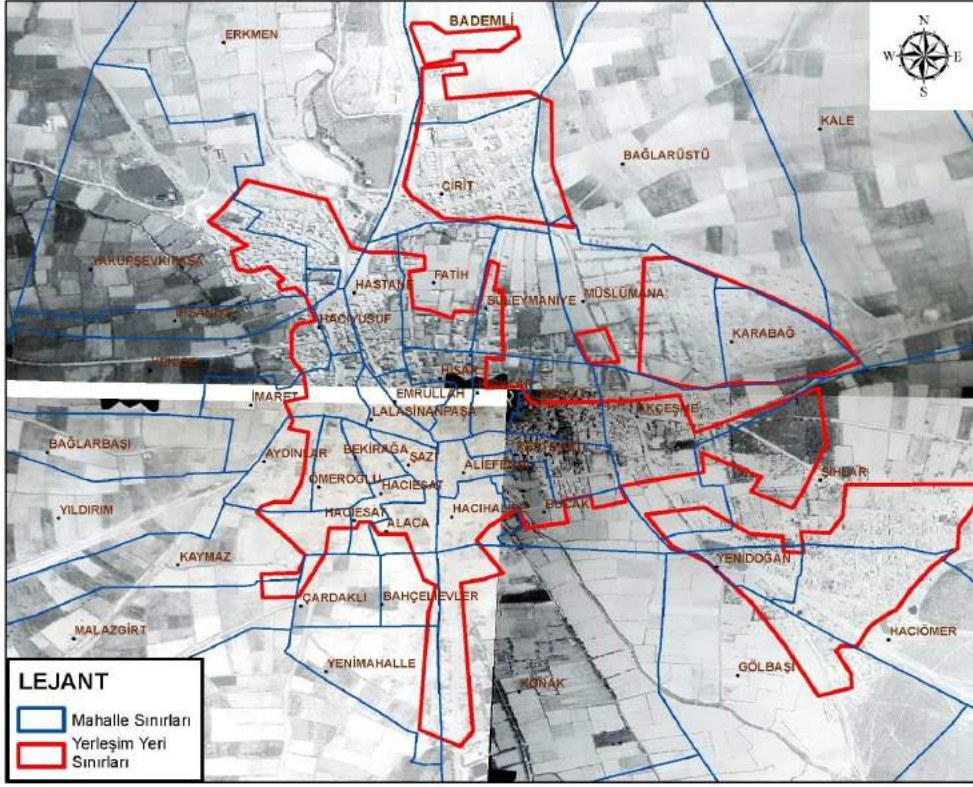
Şekil 1. 1953 Yılı Sayısallaştırılmış Hava Fotoğrafı ve Mahalle Sınırları

Şekil 1’de görüldüğü üzere yerleşim yerleri Bolvadin çarşı merkezi etrafında kümelenmiş olup, Ağılönü bölgesi Bolvadin şehir merkezinden ayırık biçimde bulunmaktadır. Yerleşim yerleri etrafındaki arazilerin tarım arazisi olarak kullanılmak üzere sürüldüğü ya da işlendiği görülmektedir. Anayolların şehir içinden geçtiği, binaların genel itibari ile toplu şekilde olduğu göze çarpmaktadır. Bolvadin şehrinin Kuzey-Güney doğrultusunda yaklaşık 1,7 km uzunluk, Doğu-Batı doğrultusunda yaklaşık 2.2 km uzunluğa sahip olduğu tespit edilmiştir. Yapılı alanlar hesaplandığında, toplam alan yaklaşık 1.53 km² olarak hesaplanmıştır.

1955 yılı nüfus sayımlarına göre Bolvadin merkez nüfusu 12575 kişi olarak, Bolvadin’e bağlı köylerin toplam nüfusu ise 12108 kişi olarak belirlenmiştir (Alcı, 2007:80).

2. 1971 YILINDA BOLVADİN ARAZİ KULLANIMI

Bolvadin’in 1971 yılında çekilmiş olan hava fotoğrafı incelendiğinde, üç çerçevede tüm Bolvadin şehir alanlarını kapsadığı ve fotoğrafların bindirme alanlarında, boşluklar olduğu gözlemlenmiştir. Üç çerçeve fotoğraf birleştirildiğinde bindirme alanlarındaki boşluklardan dolayı bazı bölgeler eksik kalmıştır. Eksik kalan bölgelerin binalı olan kısımları özellikle çarşı merkezine yakın bölgeler olduğundan 1953 ve 1991 yıllarındaki hava fotoğrafları yardımı ile yorumlanmıştır. Fotoğraf çekim özelliklerinin (parlaklık, çözünürlük vb.) iyi olmadığı ve iyi yorumlanabilir olmadığı gözlemlenmiştir.

Şekil 2. 1973 Yılı Sayısallaştırılmış ve Birleştirilmiş Hava Fotoğrafları ve Mahalle Sınırları

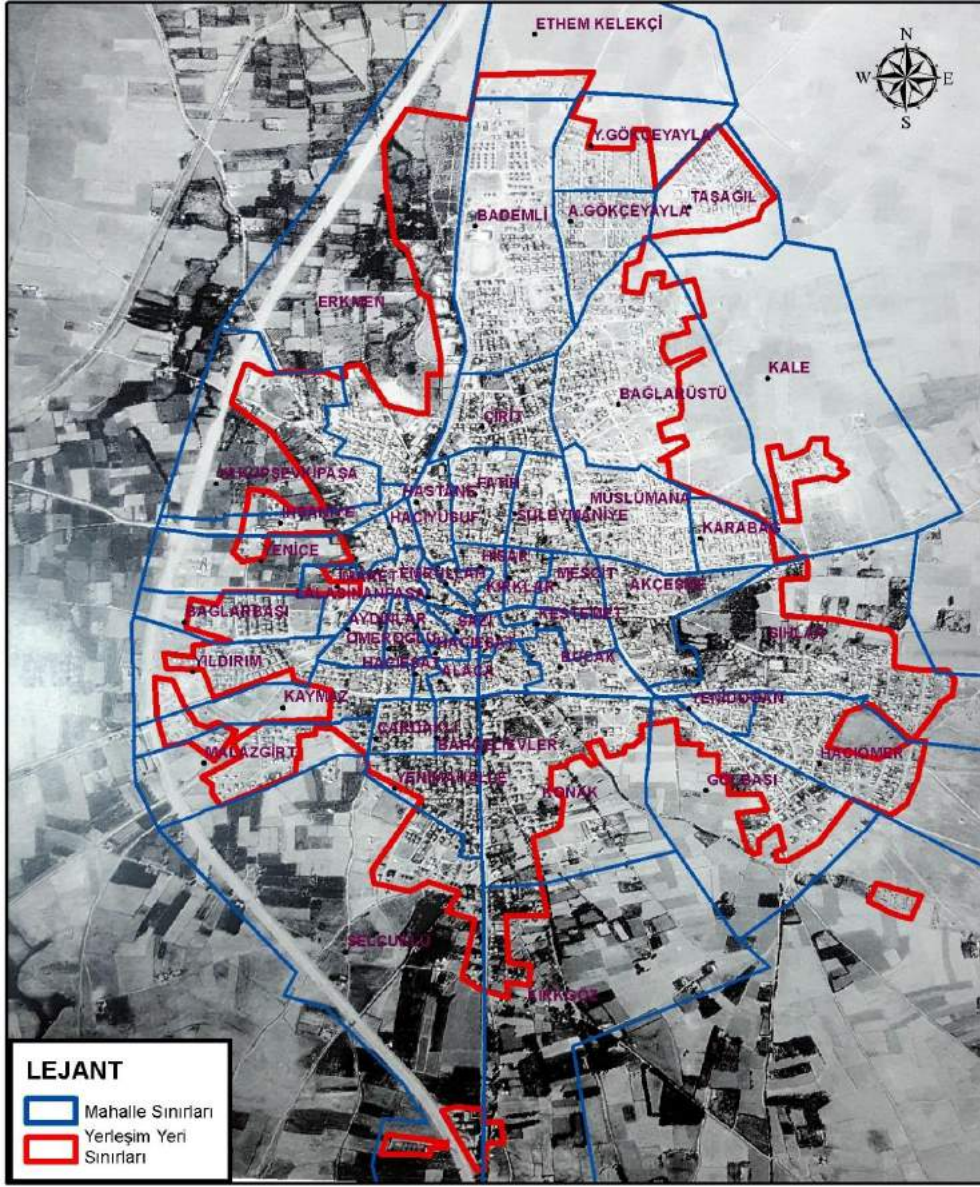
Şekil 2’de görüldüğü üzere 1953 yılındaki yapılaşmaya ilaveten şehrin kuzey ve kuzeydoğu kısmında Yenidoğan, Cirit ve Bademli mahallerinde yapılaşmalar meydana gelmiştir. Ağılönü bölgesi ile Bolvadin şehir merkezi arasındaki boşluklar neredeyse kapanmıştır. 1953 yılında olduğu gibi, yerleşim yerleri etrafındaki arazilerin tarım arazisi olarak kullanılmak üzere sürüldüğü ya da işlendiği görülmektedir. Bolvadin şehrinin Kuzey-Güney doğrultusunda yaklaşık 3.19 km uzunluk, Doğu-Batı doğrultusunda yaklaşık 2.2 km uzunluğa sahip olduğu tespit edilmiştir. Yapılı alanlar hesaplandığında, toplam alan yaklaşık 2.60 km² olarak hesaplanmıştır.

1970 yılı nüfus sayımlarına göre Bolvadin merkez nüfusu 25417 kişi olarak, Bolvadin'e bağlı köylerin toplam nüfusu ise 15609 kişi olarak belirlenmiştir (TUİK).

3. 1991 YILINDA BOLVADİN ARAZİ KULLANIMI

Bolvadin'in 1991 yılında çekilmiş olan hava fotoğrafı incelendiğinde, tek çerçevede tüm Bolvadin şehir alanlarını kapsadığı, çekim özelliklerinin (parlaklık, çözünürlük vb.) iyi olduğu ve iyi yorumlanabilir olduğu gözlemlenmiştir.

Şekil 3. 1991 Yılı Sayısallaştırılmış Hava Fotoğrafl ve Mahalle Sınırları

Şekil 3’de görüldüğü üzere 1971 yılındaki yapılaşmadaki tüm boşluklar kapanmış, şehrin başta kuzey yönü olmak üzere tüm yönlerinde büyük oranda genişlemeler meydana gelmiştir. 1971-1991 yılları arasında birçok yeni mahalleler meydana gelmiş, 1971’den önce gelişmekte olan mahallerde yapılaşma

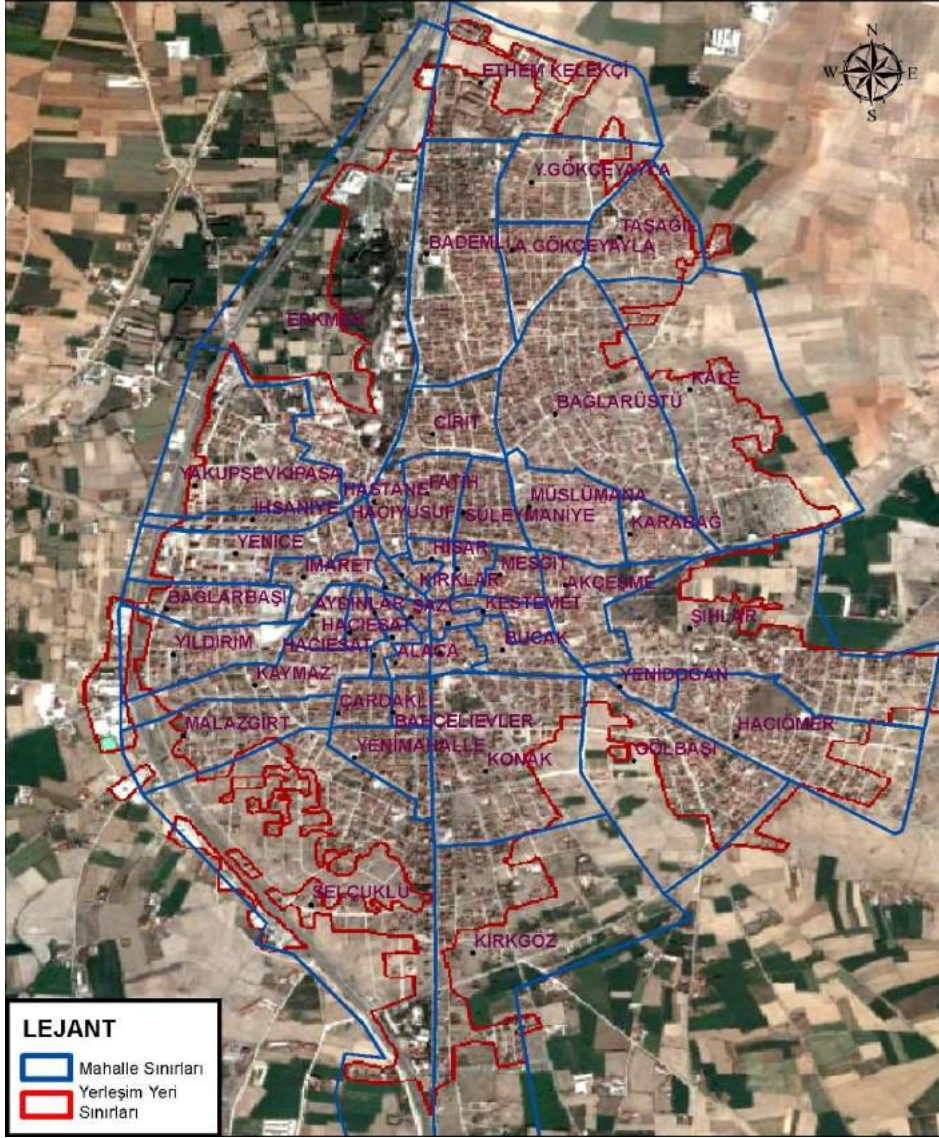

tamamlanmıştır. Önceki yıllarda olduğu gibi, yerleşim yerleri etrafındaki arazilerin tarım arazisi olarak kullanılmak üzere sürüldüğu ya da işlendiği görölmektedir. Bolvadin şehrinin Kuzey-Güney doğrultusunda yaklaşık 6.38 km uzunluk, Doğu-Batı doğrultusunda yaklaşık 3.60 km uzunluğu sahip olduğu tespit edilmiştir. Yapılı alanlar hesaplandığında, toplam alan yaklaşık 9.50 km² olarak hesaplanmıştır.

1990 yılı nüfus sayımlarına göre Bolvadin merkez nüfusu 44969 kişi olarak, Bolvadin'e bağlı köylerin toplam nüfusu ise 21469 kişi olarak belirlenmiştir (TUİK).

4. 2016 YILINDA BOLVADİN ARAZİ KULLANIMI

Bolvadin'in güncel şehirleşme alanlarının incelenmesi için Google Earth görüntüleri kullanılmıştır. 17.09.2016 tarihine ait olan görüntüler hava fotoğraflarına nazaran daha net ve anlaşılırdır.

Şekil 4. 2016 Yılı Google Earth Görüntüsü ve Mahalle Sınırları

1991 yılındaki yapılaşmadaki boşluklar kapanmış, kuzeydeki genişleme nispeten azalmış, tüm yönlerinde genişlemeler meydana gelmiştir. 1991 yılından sonra çok mahalle eklenmemiş olup mevcuttaki sınır mahallelerde yapılaşma artmıştır. Önceki yıllarda olduğu gibi, yerleşim yerleri etrafındaki arazilerin tarım arazisi olarak kullanılmak üzere

varlığını sürdürmektedir. Bolvadin şehrinin Kuzey-Güney doğrultusunda yaklaşık 7.1 km uzunluk, Doğu-Bati doğrultusunda yaklaşık 4.65 km uzunluğu sahip olduğu tespit edilmiştir. Yapılı alanlar hesaplandığında, toplam alan yaklaşık 14.9 km² olarak hesaplanmıştır.

2016 yılı adrese dayalı nüfus kayıt sistemine göre Bolvadin merkez nüfusu 31464 kişi olarak, Bolvadin'e bağlı köylerin toplam nüfusu ise 13075 kişi olarak belirlenmiştir (TUİK).

5. BOLVADİN'İN YILLARA GÖRE ARAZİ KULLANIMI DEĞİŞİMİ

1953 yılından başlayarak sırasıyla 1971, 1991 ve 2016 yıllarındaki tespit edilen yerleşim yeri sınırları incelendiğinde, 63 yıl içerisinde Bolvadin şehri her tarafından katlamalı olarak büyüme göstermiştir (Tablo 1).

Tablo 1. Yıllara Göre Yerleşim Alanları ve Atış Miktarları

Yıl	Alan (km ²)	Toplam Artış (km ²)	Ortalama Yıllık Artış (km ²)
1953	1,53		
		1,07	0,06
1971	2,60		
		6,90	0,35
1991	9,50		
		5,40	0,22
2016	14,90		

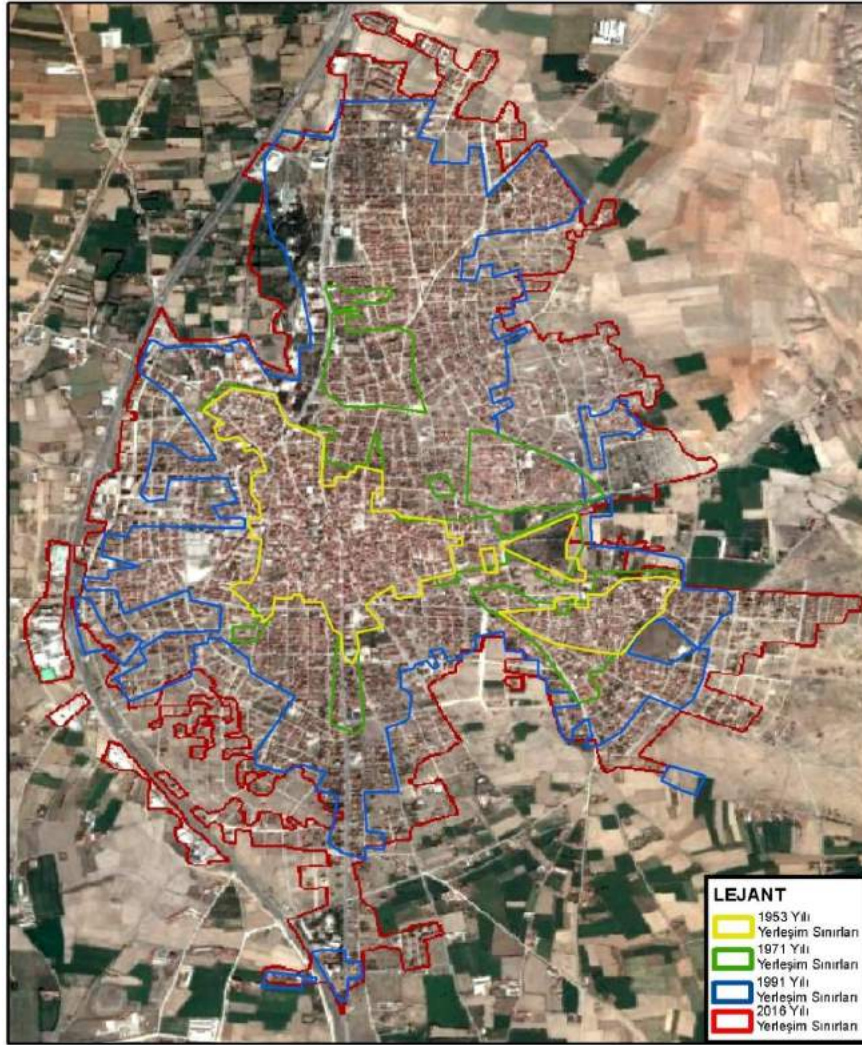
Tablo 1'de görüldüğu üzere Bolvadin şehri yerleşim alanları 1953 ile 2016 yılları arasında 1.53 km²'den 14.9 km²'ye çıkarak yaklaşık 10 kat büyümüş, şehre yaklaşık 13.4 km²'lik yeni yerleşim alanı eklenmiştir. Ancak 1953, 1971 ve 1991 yıllarındaki hava fotoğrafları incelendiğinde yerleşim alanları dışındaki arazilerin hemen hemen tamamına yakınının sürüldüğu veya işlendiği, bu arazilerin tarım alanları olarak kullanıldığı görülmektedir. Bu bağlamda şehre yeni katılan yerleşim

alanlarının tarım arazilerinin yerine ortaya çıktığı, yaklaşık 13 km²lik bir tarım arazisinin yerleşim alanlarına terk edildiğı bilgisi ortaya çıkmaktadır.

Yerleşim yerlerindeki genişlemede, en büyük artış 0.35 km²lik yıllık ortalama artış ile 1971 ile 1991 yılları arasında meydana gelmiştir. İkinci büyük artış ise 0.22 km²lik yıllık ortalama artış ile 1991 ile 2016 yılları arasında meydana gelmiştir. 1953 ile 1971 yılları arasındaki değişim diğer yıllara nazaran oldukça az kalmıştır.

Şekil 5'te yıllara göre genişlemenin sınırları verilmektedir. Buna göre 1991 yılına kadar en büyük genişleme şehrin kuzey yönünde gerçekleşmiş, en az genişleme ise şehrin batı kısmında meydana gelmiştir. 1991 yılından sonra ise tüm yönlerde benzer genişlemeler meydana gelmiştir.

Şekil 5. 2016 Yılı Google Earth Görüntüsü Üzerinde 1953, 1971, 1991 ve 2016 Yılı Yerleşim Sınırları

SONUÇ

Ulaşılabilen en eski veri olan 1953 yılı hava fotoğrafından başlayarak yapılan bu çalışmada, 2016 yılına kadar olan değişimler göz önüne alınarak analizler yapılmıştır. Yapılan analizler sonucunda, 1953'teki Bolvadin şehri yerleşim alanları yaklaşık 10 katına çıkarak 2016 yılında 14.9 km²'ye ulaşmıştır.

1953, 1971 ve 1991 yıllarındaki hava fotoğrafları incelendiğinde yerleşim alanlarının kenarlarında tarım alanlarının bulunduğu, dolayısıyla 63 yılda yaklaşık 13 km²lik tarım alanının yerleşim alanlarına terk edildiği anlaşılmaktadır. Buna ilaveten bu tarım alanlarının verimliliği hava fotoğraflarından anlaşılamamakta olup ayrı bir çalışma konusu oluşturabilir.

Bolvadin yerleşim alanlarının bu denli büyümesinin direkt nedenlerinden birisi nüfus artışıdır. Nüfus artışı incelendiğinde 1955 nüfus sayımında 12575 kişi olan şehir 2016 yılı adrese dayalı nüfus kayıt sistemine göre 31465 kişi olmuş yaklaşık 3 katına çıkmıştır. Köyden kente göç durumu bu nüfus artışının temel nedenlerinden birisidir. 1953 yılında neredeyse köy nüfusu toplamı ile ilçe merkezi nüfusu aynı iken, 2016 yılında ilçe merkezi nüfusu köy nüfusunun yaklaşık 2.5 katı olmuştur. şehir genişlemesinin diğer önemli nedenlerinden birisi ölkemizde olduğu gibi ekonomik gelişmelerle birlikte ataerkil aile düzeninin azalmasıdır. Aynı ev içerisinde yaşayan iki ya da fazla aileden oluşan büyük ailelerin dağılarak küçük aile şeklinde farklı evlerde ikamet etmesidir.

Bolvadin ilçesinin 1953 yılından 2016 yılına kadar arazi kullanımının dolayısıyla şehir ve tarım alanlarının değerlendirildiği bu çalışmanın, Bolvadin'in kentleşme tarihine katkı sağlayacağı ve bundan sonra yapılacak Bolvadin'in şehirleşme çalışmalarına büyük katkıları olacağı düşünölmektedir. Gelecek çalışmalarda, 63 yılda gerçekleşen büyük genişlemenin altında yatan sebepler ve kaybedilen tarım arazilerinin verimliliği hakkında kapsamlı çalışmalar yapılması beklenilmektedir.

Kaynakça

Alçı S. (2007). "Bolvadin İlçesinde Araziden Yararlanma". Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Bitelli G., Franci F., Mandanici E. (2013). "Monitoring the Urban Growth of Dhaka (Bangladesh) by Satellite Imagery In Flooding Risk Management Perspective". The Role of Geomatics in Hydrogeological Risk, Padua, Italy.

Dereli M.A., Uğur M.A., Polat N., Yalcin M. (2017). "Spatio-Temporal Analysis of Urban Expansion Using Remote Sensing Data". 17th International Multidisciplinary Scientific GeoConference

Farooq M, Muslim M. (2014). "Dynamics and Forecasting of Population Growth and Urban Expansion in Srinagar City – A Geospatial Approach". ISPRS Technical Commission VIII Symposium, Hyderabad, India

Mohammady S., Delavar M.R., Pahlavani p. (2014). "Urban Growth Modeling Using An Artificial Neural Network A Case Study Of Sanandaj City, Iran". The 1st ISPRS International Conference on Geospatial Information Research, , Tehran, Iran.

Sivakumar V. (2014). "Urban Mapping And Growth Prediction Using Remote Sensing and GIS Techniques, Pune, India". ISPRS Technical Commission VIII Symposium, Hyderabad, India.

Türkiye İstatistik Kurumu (TUİK), "İlçe ve Köy Nüfus İstatistikleri", www.tuik.gov.tr, Erişim Tarihi:11.09.2017

Uysal M., Polat N. (2015). "An Investigation of the Relationship Between Land Surface Temperatures And Biophysical Indices Retrieved from Landsat Tm In Afyonkarahisar (Turkey)". Tehnički vjesnik 22, 1, 177-181

MESLEK YÜKSEKOKULU ÖĞRENCİLERİNİN MESLEK ETİĞİ DERSİNE İLİŞKİN METAFORİK ALGILARI: BOLVADİN ÖRNEĞİ

Büşra GÖRKAŞ KAYABAŐI¹
Emrah KAYABAŐI²
Gülay EKİCİ³

ÖZET

Bu araştırmanın amacı, meslek yüksekokulu öğrencilerinin meslek etiği dersine ilişkin algılarını, geliŐtirdikleri metaforlar aracılığıyla tespit etmektir. Araştırma, nitel araştırma modeli kapsamında olgubilim deseninde tasarlanmıştır. Araştırmanın alıŐma grubunu, Bolvadin Meslek Yüksek Okulu'nda meslek etiği dersini almış olan 67 son sınıf öğrencisi oluşturmaktadır. Meslek etiği dersi, Bolvadin Meslek Yüksekokulunda bulunan 15 farklı bölümün sadece ikisinde, Bilgisayar Programcılığı ve Dış Ticaret bölümlerinde bulunduğundan çalışma grubunu bu programlarda öğrenim gören tüm öğrenciler oluşturmuştur. Araştırma verileri, yarı yapılandırılmış metafor formu yoluyla toplanmıştır. Verilerin analizinde içerik analizinden yararlanılmıştır. Araştırma sonucunda, öğrencilerin 53 farklı metafor geliŐtirdikleri belirlenmiştir. Öğrenciler meslek etiği dersine ilişkin en çok "su, hayat, ahlak, güneş, aile, ağaç, kadın, antrenman ve çöp" metaforlarını belirtmişlerdir. Öğrenciler tarafından

¹ Arş. Gör., Gazi Üniversitesi EĞitim Fakültesi busragorkas@gmail.com

² Arş. Gör., Uludağ Üniversitesi EĞitim Fakültesi ekayabasi@uludag.edu.tr

³ Prof. Dr., Gazi Üniversitesi EĞitim Fakültesi gulayekici@yahoo.com & gekici@gazi.edu.tr

belirtilen metaforlar, “dersin içeriği açısından, dersin işlevi açısından, dersin programdaki yeri açısından, mesleki gelişim açısından ve derse yönelik algı açısından” olmak üzere 5 farklı kategori altında sınıflandırılmıştır. Öğrenciler en çok “dersin programdaki yeri açısından” kategorisinde (f=23) metafor belirtirken, en az “derse yönelik algı açısından” boyutunda (f=3) metafor belirtmişlerdir.

Anahtar Kelimeler: Meslek Etiği, Metaforik Algı, Nitel Araştırma Yöntemi

METAPHORICAL PERCEPTIONS OF VOCATIONAL SCHOOL STUDENTS ON PROFESSIONAL ETHICS COURSE: THE SAMPLE OF BOLVADIN

ABSTRACT

The purpose of this research is to determine the perceptions of vocational school students on the professional ethics course through the metaphors they produced. The research is designed within the scope of qualitative research as a phenomenological study. The participants consist of 67 senior students having attended the professional ethics course from Bolvadin Vocational School. Since the professional ethics course is lectured on only two of 15 departments, -Computer Programming and Foreign Trade departments-, and the participants involved the all students from these departments. The research data was gathered using the semi-structured metaphor form. To analyze the data, content analysis was used. As a result of the research, it is found that the students produced 53 different metaphors. The students mostly stated “water, life, morals, sun, family, tree, woman, training, trash” metaphors related to the professional ethics course. The metaphors stated by the students are classified in 5 different categories as “in terms of content, function, the status on the curriculum, professional improvement, and perceptions to the course”. The students expressed metaphors mostly on the category of “in terms of the status of course on curriculum” and the least stated metaphors are on “in terms of the perceptions to the course” category.

Keywords: Professional Ethics, Metaphorical Perceptions, Qualitative Research Method

GİRİŞ

Toplumlarda meydana gelen deęiŐmeler ve küresel gelişmeler sonucunda bireylerin sorumlulukları, davranış ölçüleri, ahlaki tutumları ve değerleri yeniden tartiŐılmaya ve değerlendirilmeye başlamıştır. Dolayısıyla felsefenin temel disiplinlerinden olan etiğin kapsamında olan “değer nedir, doğru nedir, doğru eylem/davranış biçimi nedir” gibi sorular yeniden güncellik kazanmıştır. Nitekim Usta (2011), 21. Yüzyılın etik biliminin yüzyılı olduğunu ifade etmektedir.

Alanyazın incelendiğinde, etik kavramının kökeninin “*etikos*” kelimesine dayandığı görülmektedir (Russo, 2012; Özturan, 2011; Nunes ve Simescu, 2010). Etikos kavramı alışkanlık, huy, karakter anlamına gelen Yunanca bir sözcüktür (Cevizci, 2014). Bir disiplin olarak etik ise, en genel anlamda ahlak felsefesi olarak tanımlanmaktadır. Gammel (2008) etiği toplumda kabul görmüş kurallara, geleneklere, birlikte yaşama yollarına, bireylerin, grupların alışkanlarına felsefi bir yansıma olarak tanımlarken Nunes ve Simescu (2010) ise ahlaki gerçeklik bilimi olarak ele almaktadır.

Etik ya da ahlak felsefesi, felsefenin bir disiplini olarak belirli sorular ve kavramlar üzerinde yoğunlaşmaktadır. İyi, kötü, erdem, sorumluluk, özgürlük, vicdan, ahlaki karar ve ahlaki eylem kavramları etiğin temel terimlerini oluştururken “insan eylemlerinin amacı var mıdır, varsa nedir, ahlaki eylemlerin amacı var mıdır, insan ne kadar özgürdür, evrensel ahlak kuralları var mıdır, varsa nedir” soruları da etiğin cevap aradığı bazı soruların başında gelmektedir (Bolay, 2012).

Etik meselesinin farklı düşünürler tarafından farklı zamanlarda değerlendirildiği bilinmektedir. Bu noktada, etik meselelerini ilk tartiŐanların Sofistler olduğu belirtilirken, etiği sistemli bir Şekilde ele alan ilk filozofun Sokrates olduğu, bir

disiplin haline gelmesini sağlayan filozofun ise Aristo olduğu yaygın bir görüştür (Erdem, 2003). İnsanı her şeyin ölçüsü olarak kabul eden Pratoğoras ile başlayan ahlak öğretileri, Sokrates'in insan tabiatını ahlakın temelinde yer alması gerektiği görüşüyle bir ilim olma yolunda ilerlemeye başlamıştır. Dolayısıyla Sofistlerle birlikte felsefenin doğadan insana yönelmesiyle "ahlaki bir eylemin bir amacı var mıdır, varsa nedir?" sorusunun etiğin temel problemlerinden olması tesadüf değildir.

Sokrates'in öğrencisi olan Platon, "Devlet" adlı eserinde ahlaki eylemlerin amacının mutluluğa ulaşmak olduğunu ifade eder. Öyleyse mutluluk nedir? Platon bunu "en yüksek iyi ideası" ile cevaplar. Yani, mutluluk en yüksek iyinin bilgisine sahip olmaktır. "En yüksek iyi"nin bilgisine sahip olmakla hakikate, dolayısıyla da mutluluğa gidilir. İyi ideası ise erdemli olmaktan geçer. Cesaret, adalet, ölçülülük, bilgelik erdemlerine sahip olmanın insanı en yüksek iyiye, mutluluğa götüreceğini ifade eder. Yani, en yüksek iyinin insandaki karşılığı erdemlerdir, toplumdaki ise "devlet" (Platon, çev. Eyuboğlu ve Cimcoz, 2017).

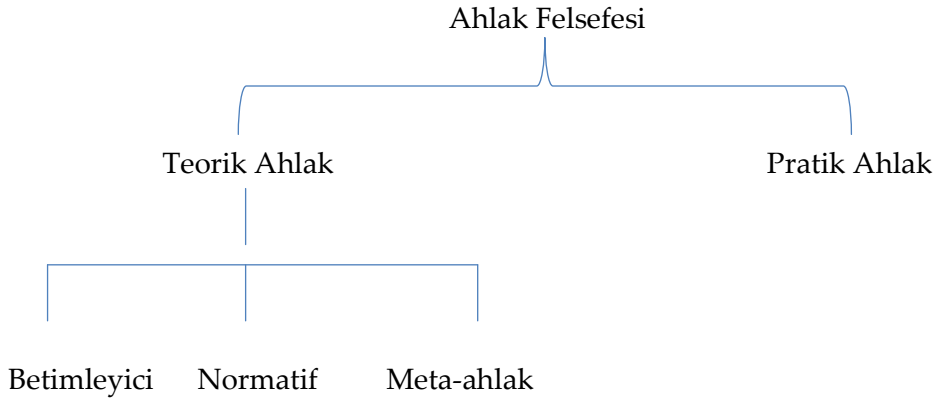
Hocası Platon'un eudaimonist etik anlayışını yani, yaşamın ereğinin mutluluk olduğu düşüncesini benimseyen Aristo, mutlu bir yaşamı Eudaimos'a Etik'te üçe, Nikomakhos'a Etik'te dörde ayırır. Eudaimos'a Etik'te siyaset, felsefeci ve haz yaşamı olarak ele alır. Siyaset yaşamı süren insanlar erdeme dayalı eylemlerde bulunurken felsefeci yaşam sürenler hakikat arayışına yönelik eylemlerde bulunur. Haz yaşamı ise bedensel isteklerin tatmini üzerine kuruludur. Nikomakhos'a Etik'te ise kimi insanların zevk, onur, zenginlik gibi şeyleri mutluluk olarak gördüklerini ifade eder. Hâlbuki mutluluk yalnızca kendisi olduğu için tercih edilen, başka bir amaç için aranmayan bir şey olmalıydı. Platon'un mutluluk anlayışından farklı olarak Aristo, "iyi" nin rölatif olduğu, eylemlerin yöneldiği nihai bir iyiden bahseder.

Mutluluk ona göre ruhun erdeme uygun etkinliği, erdem ise orta olandır.

İnsan için iyi olan Şeyin ruhun erdemli eylemleri olduğunu ifade eden Aristo, bu eylemlerin aynı zamanda sürekli hale gelmiş olması gerektiğini ifade eder. Her eylemin bir amacı vardır. Öyleyse, Aristo her ayrı eylem için ayrı bir iyi olmalıdır der. Yani, müzik yapan da vardır, iyi müzik yapan da. İyi müzik yapan işini erdemli yapandır. Aristo burada meslek icra edenler için iyi ile iyinin kendisini ayırır. Yani, bir kişi iyinin kendisini bilmek ile meslek icabı iyiyi bilmesi farklıdır der. İşini iyi yapan insanın iyisi işiyle ilgilidir. Yaptığı bu ayrımın meslek etiği kapsamında değerlendirmek oldukça yerinde olacaktır.

Çalışmanın konusunu oluşturan meslek etiği, Aristo'nun teorik, pratik ve poetik olarak üçe ayırdığı bilgi türlerinden pratik bilgi kapsamında olan etik içerisinde yer almaktadır. Özturan (2015), etik bilimine ilişkin yaptığı sınıflamada, meslek etiğini pratik ahlak içerisinde ele almıştır (Şekil 1). Etik içerisindeki yeri ifade edildiğine göre meslek etiğinin ne olduğunun detaylı olarak ortaya konulması yararlı olacaktır.

Şekil 1. Ahlak Felsefesi Tasnifi

(Özturan, 2015, s.4)

Hoffman (2005) meslek etiğini bireyi ya da grubu yöneten davranış ilkeleri olarak tanımlarken, Collste (2012) ahlakın mesleğe yansıması olarak ifade etmektedir. Aydın (2016) da benzer şekilde mesleğe ilişkin uyulması beklenen davranış kuralları olarak ele almaktadır. Bu ilkelerin ve kuralların evrensel oluşu ve dünyanın her yerinde aynı mesleği icra eden insanlardan bu kurallara uymalarının beklenmesi meslek etiğinin en çok vurgulanan yönünü oluşturmaktadır (Aydın, 2016; Kuçuradi, 1998).

Baase (2008), meslek etiğinin müşterilere, kullanıcılara, işverenlere, ortaklara, çalışanlara, üründen ve servisten etkilenenlere olan sorumlulukları ve onlarla olan ilişkileri kapsadığını ifade etmektedir. Dolayısıyla, bir mesleğe dair işlerin yürütülmesinde herhangi bir şekilde etkilenen taraflar ve paydaşlar ile olan etkileşimler meslek etiğinin kapsamı içerisinde bulunmaktadır. Usta (2010) ise, bu etkileşimlere ek olarak çalışma hayatında yer alan uygulamalar, kurallar ve ölçütlerin de etik standartlar tarafından değerlendirilmesi gerektiğini belirtmiştir.

Türkiye’de etik düzenlemelerle ilişkili iki ayrı örgütlenmeden söz etmek mümkündür (Başbakanlık, 2012). İlki, Başbakanlık bünyesinde bulunan ve kamu görevlilerine yönelik etik ilkelerin belirlenmesi, uygulanması ve kontrolünü sağlamaktan sorumlu Kamu Görevlileri Etik Kuruludur. İkincisi ise, kurum ve kuruluşlarda yer alan etik komisyonları ve yetkili disiplin kurullarıdır.

Kamu Görevlileri Etik Kurulu, kamuda çalışanlara yönelik belirli etik ilkeler oluşturmuştur. Bunlar;

- doğruluk,
- halka hizmet bilinci,
- hizmet standartlarına uymak,

- amaç ve misyona bağlılık,
  - dürüstlük ve tarafsızlık,
  - saygınlık ve güven,
  - nezaket ve saygı,
  - ayrımcılık yapmamak,
  - saydamlık ve katılımcılık,
  - hediye almamak,
  - kamu mallarını korumak,
  - savurganlıktan kaçınmak,
  - ıkar çatışmasından kaçınmak,
  - hesap verme sorumluluğu,
  - imtiyazsız kamu hizmeti olarak belirlenmiştir
- (Başbakanlık, 2012).

Meslek etiği, meslekte olan bireyleri ilgilendirdiği kadar meslek öncesi evreyi yani yükseköğretim sürecini de kapsamaktadır. Dolayısıyla, yükseköğretim sürecinde meslek etiğinin bireylere kazandırılması amacıyla meslek etiği dersi yükseköğretim eğitim programlarında yer almaya başlamıştır. Özellikle meslek yüksekokullarında bulunan bölümlerde yer almasıyla meslek etiği giderek önem kazanmaya başlamıştır. Nitekim her meslek alanında bireylerin sahip olmaları gereken etik ilkeler evrensel nitelik taşımakla birlikte farklılık göstermektedir. Durkheim (ev. Karasan, 1986) her meslek grubunun bir meslek etiğinin olduğunu ve grup ne ise o grubun meslek etiğinin de grupla özdeş olduğunu ifade ederek bu hususu desteklemektedir.

Meslek etiğinin hem bireysel hem toplumsal anlamda bu denli önemli olması, uygulanması açısından bireyler tarafından da öneminin algılanmasını gerektirmektedir. Meslek etiğinin edinilmesinin, öneminin kavranmasının ilk evresi mesleğe başlamadan önceki evredir. Bu nedenle bu çalışmada meslek yüksekokulu ğrencilerinin algılarının tespit edilmesinin önem

arz ettiği düşünölmektedir. Bu çalışmaya konu olan Bolvadin Meslek Yösekokulu öğrencilerinin meslek etiğine ilişkin algıları bu amaçla tespit edilmeye çalışılmıştır. Bu nedenle öncelikle Bolvadin’de yükseköğretim gelişiminin ve Bolvadin Yükseköğretiminde meslek etiğinin yerinin belirtilmesinin yararlı olacağı düşünölmektedir.

1. Bolvadin’de Yükseköğretim

Bolvadin’de yükseköğretim tarihsel gelişimine ilişkin çalışmalar incelendiğinde, Osmanlı dönemine ilişkin yükseköğretim düzeyinde eğitim veren medresenin varlığından söz eden çalışmalar olduğu görölmektedir (Bayar 2004; Bolvadin İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü, 1998). Fakat eğitimin tarihsel gelişimi ve Bolvadin Medaris-i İlmiyesi ders programı (Bayar, 2005) göz önünde bulundurulduğunda Bolvadin’de kurulmuş olan medreselerin yükseköğretim düzeyinde olamayacağını söylemek mümkündür (Görkaş, 2016). Dolayısıyla Bolvadin’de yükseköğretim başlangıcını Bolvadin Meslek Yösekokulunun kuruluşu oluşturmaktadır.

Milli Eğitim Bakanlığı Yaygın Yükseköğretim Kurumuna bağlı olarak 1977 yılında kurulan Bolvadin Meslek Yösekokulu, iki yıllık önlisans eğitimi vermekteydi. Eskişehir Anadolu Üniversitesi’ne 1982 yılında, 1992 yılında ise Afyon Kocatepe Üniversitesi’ne bağlanmıştır (Küçökkurt, Uyan, Karazeybek ve Ilgar, 2001). İşletme ve Muhasebe olmak üzere iki bölümle eğitim ve öğretime başlayan yüksekokul, 1992-1993 akademik yılında 10 bölümle devam etmiş, 2003 yılından itibaren de 20 bölümle faaliyetlerini sürdürmüştür (Bolvadin İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü, 1998). 2017-2018 akademik yılı itibariyle de 15 örgün (bilgisayar programcılığı, bankacılık ve sigortacılık, büro yönetimi ve sekreterlik, dış ticaret, doğal gaz ve tesisatı teknolojisi, elektrik, gıda teknolojisi, iklimlendirme ve soğutma

teknolojisi, inşaat teknolojisi, işletme yönetimi, makine, mekatronik, mobilya ve dekorasyon, muhasebe ve vergi uygulamaları ve pazarlama) ve 10 ikinci ğretim programlarına (bilgisayar programcılığı, büro yönetimi ve sekreterlik, dış ticaret, doğal gaz ve tesisatı teknolojisi, gıda teknolojisi, makine, mekatronik) ğrenci almaya devam edeceği belirtilmiştir.

Bolvadin’de yükseköğretim, 2010 yılında Bolvadin Uygulamalı Bilimler Yüksekokulu’nun kurulmasıyla güçlenmeye devam etmiştir. Muhasebe ve lojistik bölümleriyle eğitim-öğretime başlayan yüksekokul, bankacılık ve sigortacılık bölümünün eklenmesiyle üç bölümle eğitim-ğretim faaliyetlerini sürdürmektedir.

2. Bolvadin Yükseköğretiminde Meslek Etiği

Meslek etiği dersinin, Bolvadin Meslek Yüksekokulu eğitim programındaki ders içeriği incelendiğinde, dersin amacının meslek etiği ile ilgili yeterliliklerin kazandırılması olarak ifade edildiği grlmektedir. Ders tamamlandığında öğrencilerde oluşması beklenen hedefler ise şöyledir (<http://bolvadinmyo.aku.edu.tr/ders-icerikleri/>):

- Etik ve ahlak kavramlarını inceler,
- Etik sistemlerini inceler,
- Ahlak oluşumunda rol oynayan faktörleri bilir,
- Sosyal sorumluluklarının farkındadır,
- Meslek etiği ilkelerine uyar.

Meslek etiği dersinin içeriği ise “etik ve ahlak kavramlarını incelemek, etik sistemlerini incelemek, Ahlakın oluşumunda rol oynayan faktörleri incelemek, Meslek etiğini incelemek, Meslek yozlaşma ve meslek hayatında etik dışı davranışların sonuçlarını incelemek, Sosyal sorumluluk kavramını incelemek” olarak ifade edilmiştir. Meslek etiği dersi, bilgisayar programcılığı bölümü

öğretim programında meslek dersi türünde zorunlu ders olarak yer alırken, dış ticaret, inşaat teknolojisi, muhasebe ve vergi uygulamaları, işletme yönetimi, mobilya ve dekorasyon, iklimlendirme ve soğutma, pazarlama, doğal gaz ve tesisat teknolojisi, bankacılık ve sigortacılık, mekatronik, gıda teknolojisi bölümlerinin öğretim programlarında seçmeli ders olarak bulunmaktadır.

3. İlgili Araştırmalar

Meslek etiği dersine ilişkin metaforik algıların belirlenmesine yönelik alanyazında mevcut olan çalışmalar incelendiğinde, meslek etiğine ilişkin algıların tespit edilmesine ilişkin çalışmaların olduğu fakat metafor çalışmasının ve derse ilişkin algıların belirlenmesine yönelik çalışmaların yeterli düzeyde olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca, yükseköğretim öğrencilerinin algılarından çok meslek gruplarındaki bireylerin algıların belirlenmesine yönelik çalışmaların olduğu görülmektedir.

Dawis ve Welton (1991), Clemson Üniversitesi'nde işletme bölümünde öğrenim gören birinci sınıf, son sınıf ve mezun öğrencilerin meslek etiğine ilişkin algıların belirlenmesine yönelik yürüttükleri çalışmada, 391 öğrenciye ulaşmışlar, anket aracılığı ile öğrenci algılarını belirlemeye çalışmışlardır. Araştırma sonucunda, birinci sınıf öğrencileri ile son sınıf öğrencilerinin meslek etiğine ilişkin algıların farklılaştığını fakat son sınıf öğrencilerinin algıları ile mezun öğrencilerin algıları arasında manidar bir farklılık olmadığı görülmüştür. Meslek etiği dersini almış olan öğrenciler ile almamış olan öğrencilerin meslek etiğine ilişkin algıları arasında da manidar bir farklılık bulunamamıştır.

Stappenbelt (2012), mühendislik öğrencilerinin meslek etiğine ilişkin algıları ve mesleki kimlik gelişimlerinin

belirlenmesine yönelik yaptıkları çalışmada, 1136 mühendislik öğrencisine 16 mesleki etik kurallarına uymayan davranış verilerle 1 (oldukça etik dışı)- 5 (etik dışı değil) puan aralığında puanlaması istenmiştir. Ardından Avustralya Mühendisler Enstitüsü etik kodlarını ve meslek etiği konularını içeren bir meslek etiği dersi verilerle açık uçlu sorularla kişisel etik yaklaşımları ve mühendislerin etik davranışları hakkında düşünceleri belirlenmeye çalışılmıştır. Araştırma sonucunda öğrencilerin verilen davranışların hepsini etik dışı bulduklarını, en çok etik dışı bulunan davranışın “alanındaki gelişmeleri takip etmeme” olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca meslekte olan mühendislerin etik dışı davrandıklarını düşündükleri ortaya konulmuştur.

Sethy (2016), mühendislik fakültesi ğrencilerinin meslek etiği dersine ilişkin algılarının belirlenmesine yönelik yürüttüğü çalışmada, Hindistan’da bir üniversitede öğrenim gören ve meslek etiği dersini almış olan 336 mühendislik fakültesi öğrencisine anket uygulayarak algılarını tespit etmeyi amaçlamıştır. Araştırma sonucunda, mühendislik fakültesinde okuyan öğrencilerin bir kısmının mühendislik disiplinine ilgi duymadıkları, mühendis olmak isteyenlerin ise mühendislik etik kodlarının mühendislik mesleğiyle bağlantılı olmadığını düşündükleri belirlenmiştir. Ayrıca ğrenciler, meslek etiği dersinin yalnızca sınıf tartışmalarını ifade ettiğini belirtmişlerdir.

Uyar, Kahveci ve Yetkin (2015) alışmalarında, ALTSO meslek yüksekokulunda muhasebe ve vergi uygulamaları bölümünde öğrenim gören birinci ve ikinci sınıf ğrencilerinin muhasebe meslek etiği algısını ölçmeyi amaçlamıştır. Toplamda 224 öğrenciye, anket uygulanmıştır. Araştırma sonucunda öğrencilerin muhasebe meslek mensuplarının etik dışı davrandıklarını düşündükleri, etik ilkelerin önemli olduğuna inandıkları grlmştir. Ayrıca ğrencilerin meslek etiği dersini,

eğitim ve seminerleri konusunda olumlu bir algıya sahip oldukları sonucuna ulaşılmıştır.

Gülmez, Kılılı ve Öz (2016), Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi muhasebe bölümü öğrencileri ile yürüttükleri çalışmada, 372 öğrenciye anket uygulamışlardır. Araştırma sonucunda kadın öğrencilerin meslek etiği ve ilkeleri konusunda erkek öğrencilere göre daha duyarlı olduğu belirlenmiştir. Bir diğer önemli sonuç ise, öğrencilerin meslek etiği dersinin öğretim programlarında yer almasının yararlı olacağına ve etik ilkelere olan bağlılığı artıracığına inandıkları şekilde belirlenmiştir.

Koçyiğit, Uzuner, Salđın ve Yüksek (2017), öğrencilerin muhasebe meslek etiği algılarının belirlenmesine yönelik yürüttükleri çalışmalarında, Gazi Üniversitesi'nde İşletme bölümünde okuyan hazırlık, birinci, ikinci üçüncü ve son sınıf olmak üzere toplamda 370 öğrenciye anket uygulamışlardır. Araştırma sonucunda öğrencilerin meslek etiğine ilişkin algılarının orta düzeyde olduğu, cinsiyete, sınıfa, öğrenim diline, mezun olunan liseye, staj yapma durumlarına, meslek etiği dersi alıp almamalarına, ders notlarına ve meslek etiği dersini duyma durumlarına göre algılama puanları arasında manidar bir farklılık bulunmadığı belirlenmiştir.

Alanyazın incelendiğinde, çalışmalarda algı düzeylerinin anket aracılığı ile tespit edildiği, muhasebe alanına yönelik çalışmaların ağırlıkta olduğu, metafor çalışmalarının yeterli düzeyde olmadığı görülmüştür. Ekici (2016), metafor çalışmalarıyla bireylerin belirli bir kavrama yönelik algılarının tespit edilebileceğini, zihinlerinde yer alan figürlere benzetilerek soyut bir kavramın bireysel anlamda somutlaştırılabileceğini ifade etmektedir. Bu durumdan hareketle bu çalışmada, Bolvadin Meslek Yüksekokulu öğrencilerinin meslek etiği dersine ilişkin algıları, dersin içeriği, işlevi, öğretim programlarındaki yeri

açısından öğrenciler tarafından nasıl algılandığını belirlemek amaçlanmıştır. Meslek yüksekokulu öğrencilerinin meslek etiği dersini nasıl algıladıklarının tespit edilmesiyle dersin işlenişi, içeriği, öğrencilere meslek öncesi katkısı açısından eğitimcilerle yol gösterebileceği, öğrencilerin meslekleri ile meslek etiğini ilişkilendirecek nitelikte bir dersin ortaya konulmasında eğitim programcılara katkı sağlayabileceği düşünülmektedir.

Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın amacı, Bolvadin Meslek Yüksekokulu öğrencilerinin, yüksekokul öğretim programlarında yer alan meslek etiği dersine ilişkin metaforik algılarını belirlemektir. Bu amaçla aşağıdaki sorulara yanıt aranmıştır:

1. Bolvadin Meslek Yüksekokulu öğrencilerinin meslek etiği dersine ilişkin geliştirdikleri metaforlar nelerdir?
2. Öğrenciler tarafından geliştirilen metaforlar ortak özellikleri bakımından hangi kategoriler altında toplanmaktadır?

YÖNTEM

Araştırmanın Modeli ve Deseni

Bu araştırma, nitel araştırma modelinde tasarlanmıştır. Nitel araştırma modelinde pek çok desen yer almaktadır. Bu kapsamda bu araştırmada, nitel araştırma modelinde yer alan desenlerden olgubilim (fenomenoloji) deseninden yararlanılmıştır. Giorgi (1989), fenomenoloji çalışmasını "betimsel, fenomenolojik çıkarımlardan yararlanan, kişiler ve durumlar arasındaki kasıtlı ilişkiyi keşfeden, yaratıcı farklılıkları kullanarak insan deneyimlerinde mevcut olan anlamların yapılarını ve özlerini ortaya çıkaran bir araştırma türü" olarak tanımlamaktadır. Yani, fenomenoloji çalışmasında ortaya çıkarılmak istenen asıl nokta bireylerin oluşturduğu deneyimsel

anlamlardır. Bu nedenle, meslek etiği dersini almış olan meslek yüksekokulu ğrencilerinin derse yönelik metaforik algılarını belirlemeyi amaçlayan bu çalışmada da öğrencilerin zihinlerinde oluşmuş olan imgeleri ortaya çıkarmada fenomenoloji deseni tercih edilmiştir. Nitekim Finlay (2009), fenomenoloji deseninden yararlanan araştırmacının amacının zihinde gömülü olan deneyimsel anlamları yzeyeye çıkarmak olduğunu söylemektedir. Yıldırım ve şimşek (2013), fenomenoloji deseninde bireylere yabancı olmayan fakat tam anlamıyla ve derinlemesine bir kavramanın da olmadığı olgular, deneyimler, yönelimler gibi durumlara yönelik çeşitli yönleri ortaya çıkarmanın amaçlandığını ifade etmektedir. Bu çalışmada, meslek etiği dersine yönelik algıların ortaya konulması amaçlanmış, bu amaçla da öğrencilerin belirtmiş oldukları metaforlardan yararlanılmıştır.

Çalışma Grubu

Araştırmanın alışma grubunu Bolvadin Meslek Yüksekokulunda ğrenim görmekte olan ve meslek etiği dersini almış olan 67 ğrenci oluşturmaktadır. Meslek etiği dersini almış olan ğrenciler Bilgisayar Programcılığı ve Dış Ticaret bölümlerinde öğrenim görmektedir. Tablo 1’de öğrencilerin bölümlere ilişkin dağılımlarına yer verilmiştir.

Tablo 1. Çalışma Grubunda Yer Alan ğrencilerin Bölümlere Göre Dağılımları

Bölümler	ğrenci Sayısı	%
Bilgisayar Programcılığı	41	61,2
Dış Ticaret	26	38,8

TOPLAM	67	100,0
--------	----	-------

Bilgisayar programcılığı bölümünden 41 (%61,1), Dış Ticaret bölümünden 26 (%38,8) öğrenci katılmıştır. Meslek etiği dersi, meslek yüksekokulu öğretim programlarında bilgisayar programcılığı bölümü haricinde seçmeli olarak bulunduğundan ve çalışma meslek etiği dersi almış olan öğrenciler ile yürütüldüğünden yalnızca iki bölümün tüm öğrencileri çalışmaya dâhil edilmiştir.

Tablo 2. Çalışma Grubunda Yer Alan Öğrencilerin Cinsiyetlerine Göre Dağılımları

Bölmeler	Kadın	Erkek
Bilgisayar Programcılığı	16	25
Dış Ticaret	13	13
TOPLAM	29	38

Öğrencilerin cinsiyete ilişkin dağılımları incelendiğinde, Bilgisayar Programcılığında öğrenim gören öğrencilerin 16'sının kadın (%39), 25'inin erkek (%61) olduğu görülmektedir. Dış Ticaret bölümündeki öğrencilerin ise 13'ü kadın 13'ü de erkektir.

Veri Toplama Aracı

Araştırmada veri toplama aracı olarak araştırmacılar tarafından hazırlanan yarı yapılandırılmış metafor formundan yararlanılmıştır. Metafor formu, meslek etiği dersini almış olan öğrencilerin zihinlerinde oluşan meslek etiği kavramını ortaya çıkarmak amacıyla kullanılmıştır.

Öğrencilerin meslek etiği dersine ilişkin metaforik algılarını tespit etmek amacıyla "Meslek etiği ..... gibidir. Çünkü....."

kalıbını içeren metafor formu verilerek doldurmaları istenmiştir. Kalıbı oluşturan ilk cümlede, meslek etiğinin öğrencilerin zihinlerindeki imge ile eşleştirdikleri bir metaforun, ikinci cümlede ise metafora benzetme nedeni, gerekçesinin belirtilmesi beklenmektedir. Öğrencilere verilen kalıbı değiştirmeden doldurmaları gerektiği söylenerek 20 dakika verilmiştir.

Verilerin Analizi

Verilerin analizinde öncelikle öğrenciler tarafından doldurulmuş olan formlar incelenerek veri seti oluşturulmuştur. Veri formu toplamda 81 öğrenciye uygulanmıştır. Doldurulan formda yer alan kalıpta eksiklik olanlar değerlendirmeye alınamayacağı için 14 form veri setinden çıkarılmıştır. Çıkarılan formlarda öğrenciler, metafor formunda yer alan hedef kaynak (Meslek etiği .... gibidir). ya da gerekçe (Çünkü .....) kısmını doldurmadıkları için formları veri setinde yer almamıştır. Çıkarılan formlardan sonra veri kâğıtları yeniden incelenmiş, toplamda 67 form 1'den 67'ye kadar numaralandırılmıştır.

Elde edilen veriler, içerik analizi yoluyla analiz edilmiştir. İçerik analizi, elde edilen bulguları daha anlaşılır hale getirmek için, kavramların temalar çerçevesinde toplandığı, temaların da olguların açıklanmasına aracılık ettiği bir nitel analiz yaklaşımı olarak tanımlanmaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2013). Krippendorff (1989), içerik analizinin bir kişinin, grubun ya da kültürün belirli bağlama ilişkin yükledikleri anlamlara yönelik verileri analiz etmeyi amaçladığını ifade etmektedir. Nitekim bu çalışmada da, Bolvadin Meslek Yüksekokulu öğrencilerinin meslek etiği dersine yükledikleri anlamları tespit etmek amaçlanmıştır. Bu amaçla içerik analizinden yararlanılmıştır.

Öğrenciler tarafından belirtilen metafor ve açıklamalar analiz edilirken belirli aşamalar izlenmiştir. Bunlar;

- Tüm formların incelenmesi,
- Doldurulmayan kısımlar nedeniyle veri setinde bulunamayacak formlar elenmesi,
- Formların yeniden gözden geçirilmesi,
- Değerlendirilmeye alınan formların 1-67 arasında numaralandırılması,
- Formların araştırmacılar tarafından detaylı olarak incelenmesi ve metaforlar belirlenmesi,
- Metaforlar ve açıklamaları göz önünde bulundurularak kategorilerin geliştirilmesi,
- Geliştirilen kategorilere metaforlar yerleştirildikten sonra geçerlik ve güvenilirlik analizinin yapılması,
- Kodlara ilişkin frekansların ve kategorilere olan yüzde dağılımlarının hesaplanması,
- Verilerin yorumlanması ve raporlaştırılmasıdır.

Nitel araştırmalarda geçerliği sağlamada iç ve dış geçerlik ölçütlerinin yanında (Merriam, 1995; Pandey ve Patneik, 2014) inandırıcılık ölçütlerinden de söz edilmektedir (Elo, Kääriäinen, Kanste, Pölkki, Utriainen ve Kyngäs, 2014; Shenton, 2004). Guba ve Lincoln (1982), inanılırlık, onaylanabilirlik, güvenilebilirlik ve aktarılabirlik ölçütleri taşıyan araştırmaların inandırıcılığı sağlayabileceğini ifade etmektedir. Bu araştırmada geçerliği sağlamak amacıyla öncelikle verilerin toplanması ve analizi süreci detaylı bir şekilde anlatılmıştır. Geçerliđi sağlama yollarından olan araştırmacı üçgenlemeden (Denzin, 1978) yararlanılarak verilerin analizi ve yorumlanmasında 3 araştırmacı yer almıştır. Bulgular ve yorumlar bölümünde katılımcıların açıklamalarından doğrudan alıntılara yer verilmiştir.

Güvenirlik türlerinden dış güvenilirliği sağlamak amacıyla (Yıldırım ve şimşek, 2013), çalışma grubunun demografik

özellikleri ile öğrenim gördükleri yükseköğretim kurumu detaylı bir şekilde açıklanmıştır. İç güvenilirliği sağlamak amacıyla da elde edilen veriler öncelikle betimsel olarak doğrudan sunulmuştur. Ayrıca, araştırma soruları, izlenen yöntemi ayrıntılı olarak belirtilmiştir. Elde edilen verilerin kodlanması ve kategorilerin oluşturulması aşamasında da üç araştırmacı yer almıştır. Kodlayıcılar arasındaki güvenilirlik katsayısı hesaplayabilmek amacıyla Miles ve Huberman (1994) ortaya konulan $\{Görüş\ birliği / (Görüş\ birliği + Görüş\ ayrılığı) \times 100\}$ formülünden yararlanılmış, güvenilirlik katsayısı %92 bulunmuştur.

BULGULAR VE YORUMLAR

Bu bölümde öncelikle öğrenciler tarafından geliştirilen metaforlar frekansları ile birlikte verilmiş ardından ortak özellikleri bakımından gruplanan metaforlar kategoriler ve açıklama örnekleri ile sunulmuştur. Tablo 3'te meslek yüksekokulu öğrencilerinin meslek etiği dersine ilişkin ifade ettikleri metaforlara ve frekanslarına yer verilmiştir.

Tablo 3. Öğrencilerin Meslek Etiğine İlişkin Geliştirdikleri Metaforlar

	Metafor	f		Metafor	f
1	Su	4	28	Hayal	1
2	Hayat	4	29	Anne	1
3	Ahlak	3	30	Baba	1
4	Güneş	3	31	Deniz	1
5	Aile	2	32	Okul Öncesi Eğitim	1
6	Ağaç	2	33	Kitap	1
7	Kadınlar	2	34	Hayat ışığı	1
8	Antrenman	2	35	Boş bir kâğıt	1
9	Çöp	2	36	Uygulanmayan kurallar	1
10	Felsefe dersi	1	37	Yemek	1
11	Makine dişlisi	1	38	Ekmek arası	1
12	Hava	1	39	Klasik bir soru	1
13	Basamak	1	40	Yaşam koşulları	1
14	Araç yakıtı	1	41	Araba	1
15	Kitap	1	42	Eğitim	1
16	Türkçe ve matematik	1	43	Hayatın gerçekliği	1
17	Anne-kız ilişkisi	1	44	Gül	1
18	Adalet	1	45	Hayatın zorlukları	1
19	Nefes alma	1	46	Boş bir sayfa	1
20	Göz	1	47	Sanat	1

21	İnşaatın alt yapısı	1	48	Kitap önsözü	1
22	Oksijen	1	49	Aşk	1
23	Kaplumbağa	1	50	Marangoz malzemeleri	1
24	Boş bir kova	1	51	Kola	1
25	şeffaf bir kâğıt	1	52	Saat	1
26	Bilgi amaçlı?	1	53	Gökyüzü	1
27	Temiz hava	1		TOPLAM GÖRÜş	67

Tablo 3'te görüldüğü üzere, öğrenciler meslek etiği dersine ilişkin toplam 53 metafor belirtmiş ve bu metaforlara ilişkin 67 görüş ifade etmişlerdir. Öğrenciler tarafından en çok üretilen metaforların su (f=4), hayat (f=4), ahlak (f=3), güneş (f=3), aile (f=2), ağaç (f=2), kadınlar (f=2), antrenman (f=2) ve çöp (f=2) olduğu görülmektedir. Geriye kalan 44 metafor ise bir kez (f=1) kullanılmıştır. Metaforlar incelendiğinde, somut nesnelere (f=35)olan benzetimlerin soyut kavramlara (f=18) oranla daha fazla yapıldığı görülmektedir.

Öğrencilerin geliştirdikleri metaforlar ortak özelliklerine göre gruplandırıldıklarında oluşan kategorilere ilişkin sınıflandırmalar ve yüzde oranlarına Tablo 4'te yer verilmiştir.

Tablo 4.Öğrenciler Tarafından Geliştirilen Metaforların Kategorilere Göre Dağılımı

KATEGORİLER	METAFOR SAYISI	%
Dersin programdaki yeri/gerekliliği açısından	24	35,8
Mesleki gelişim açısından	15	22,3

Dersin işlevi açısından	13	19,4
Dersin içeriği açısından	12	17,9
Derse yönelik algı açısından	3	4,4
TOPLAM	67	100

Tablo 4'te grldği üzere, öğrenciler tarafından üretilen metaforlar ortak özellikleri bakımından sınıflandırıldığında 5 farklı kategori altında toplandıkları grlmektedir. Bu kategoriler, dersin içeriği açısından (%17,9), dersin işlevi açısından (%19,4), mesleki gelişim açısından (%22,3), dersin programdaki yeri, gerekliliği açısından (%35,8) ve derse yönelik algı açısından (%4,4) olarak belirlenmiştir. En çok metaforun yer aldığı kategori "dersin programdaki yeri/gerekliliği" iken en az metafor ise "derse yönelik algı açısından" kategorisinde bulunmaktadır.

Ortak zellikler bakımından kategoriler çerçevesinde sınıflandırılan metaforlar ve bu metaforlara ilişkin açıklama rnekleri Tablo 5 ile Tablo 9 arasında verilmiştir. Tablo 5'te, dersin programdaki yeri/gerekliliği açısından kategorisine ilişkin metaforlar ve açıklama örneklerine yer verilmiştir.

Tablo 5. "Dersin Programdaki Yeri/Gerekliliği Açısından" Kategorisinde Bulunan Metaforlar ve Metaforlara İlişkin Açıklama rnekleri

KATEGORİLER	METAFORLAR
Dersin programdaki yeri/gerekliliği açısından	su (2), güneş (2), oksijen (1), nefes alma (1), saat (1), hava (1), kitap (1), Türkçe ve matematik dersi (1), gökyüzü (1), antrenman (1), kola (1), çöp (1), aşk (1), hayat (1), sanat (1), eğitim (1),

araba (1), ekmek arası (1), yemek (1),
deniz (1).

Öğrencilerin ürettikleri metaforlara ilişkin açıklama örnekleri

Su; "Su ne kadar hayati ise meslek etiği dersi de şart."

Güneş; "Yeri zamanı ve hayat biçimi aynıdır. Meslek etiği bizim için önemlidir."

Oksijen; "Oksijensiz yaşanamaz."

Nefes alma; "Nefessiz yaşamadığımız gibi meslek etiğindeki konuları almadan da yaşamayız."

Saat; "Bir canlı için zaman ne kadar önemliyse ders de bizim için o kadar önemli."

Hava; "Yaşamımı devam ettirebilmek için."

Kitap; "Tekrar tekrar okunması gereken bir kitaptır."

Türkçe ve matematik dersi; "Onlar kadar gerekli bir derstir."

Gökyüzü; "Gökyüzü bize ne kadar gerekliyse o da bize o kadar gereklidir."

Antrenman; "İdmansız sahaya çıkmak kadar önemlidir."

Kola; "İçsen de olur içmesen de olur yani olsa da olur olmasa da".

Çöp; "Hiçbir faydası yok."

Aşk; "Hayatının en önemli kısmıdır. Yaşamadan bilinmez. Anlatılmaz yaşanır."

Hayat; "Öyle gereklidir."

Sanat; "Sosyal hayatta sanat çok önemlidir."

Eğitim; "Gerekli ve önem unsurunun fazla olduğunu düşünüyorum."

Araba; “Olsa da olur olmasa da.”

Ekmek arası; “İçerisine doldurduğumuz kadar doyarız. Zenginliği için farklı değerler ve bilgiler gerekir. Canlı için ne kadar gerekliyse o kadar gerekli.”

Yemek; “Bir yemek canlı için ne kadar önemli ise meslek etiği dersi de benim için o kadar önemli.”

Deniz; “Her zaman ihtiyaç duyulmaz ama olduğu zaman da bizi dinlendirir.”

Tablo 5 incelendiğinde, “dersin programdaki yeri/gerekliliği açısından” kategorisinde 20 farklı metafor bulunmaktadır. Bu kategoride en çok bulunan metaforlar su (f=2) ve güneş (f=2) metaforları olmakla birlikte diğer 18 metafor da birer kez ifade edilmiştir. Metaforların çoğunluğu olumlu açıklamalar içerirken (f=16), bir kısmı mesleki etik dersinin olup olmamasının önemli olmadığını (f=2) belirtmektedir. Öğrenciler tarafından belirtilen metaforlardan “çöp” metaforu dersin faydası olmaması açısından gereksiz bulunması olarak ifade edilebilir.

Tablo 6’da mesleki gelişim açısından kategorisine ilişkin metaforlar ve bu metaforlara ilişkin açıklama örneklerine yer verilmiştir.

Tablo 6. “Mesleki Gelişim Açışından” Kategorisinde Bulunan Metaforlar ve Metaforlara İlişkin Açıklama Örnekleri

KATEGORİLER	METAFORLAR
Mesleki gelişim açısından	ahlak (3), güneş (1), bir makinanın dişlisi (1), basamak (1), araç yakıtı (1), göz (1), bir inşaatın alt yapısı (1), temiz hava (1), marangozun malzemeleri (1), hayatın gerçekçiliği (1), uygulanmayan kurallar (1), okul öncesi eğitim (1), hayal (1).
	<i>Ahlak; “Mesleğinde ahlaksız hoşgörüsüz davranan tüm hayatında öyle davranır.”</i>
	<i>Güneş; “İyi bir yerlere gelmek istiyorsak iyi bir kariyer istiyorsak bu dersin bize olan etkileri çok fazladır. Ve kariyer planı olan herkesin ihtiyacı vardır.”</i>
	<i>Bir makinanın dişlisi; “Bir meslekte dişliler gibi birbirini döndüren kurallar var.”</i>
	<i>Basamak; “Meslek için ileriye adım atmak ve yükseklere çıkmaktır.”</i>
	<i>Araç yakıtı; “Firmada gerekli etik kurallarını iyi elde etmezsek yarı yolda kalabiliriz.”</i>
	<i>Göz; “Bizler ileride bir şeyler görebilmek için mesleğimizde ilerlemek için ileriye görmeliyiz.”</i>
	<i>Bir inşaatın alt yapısı; “Eğer meslek hayatınızı oluşturmak istiyorsanız önce bu yapının alt yapısını sağlamak zorundasınızdır.”</i>
	<i>Temiz hava; “Ahlaklı, işini dürüst yapan bireylere ihtiyaç vardır.”</i>
	<i>Marangozun malzemeleri; “İşe gerçek şeklini verir.”</i>
	<i>Hayatın gerçekçiliği; “Meslek sahibi olup olmamız hayatımızı etkileyecek bir durumdur.”</i>
	<i>Uygulanmayan kurallar; “Kimse maddi kazançları gereği etik kurallara yeterince uymamakta veya çiğnemektedir.”</i>

Okul öncesi eğitim; “Meslek öncesi yapılması gerekenleri vb. öğreniriz. Okul öncesi nasıl eğitim alıyorsak (anaokulu) bu ders de meslek öncesi olabilir.”

Hayal; “Hayal ettiğin işi yapmak için bilgi ve planlamayı yapmamızı sağlar.”

Tablo 6 incelendiğinde, “mesleki gelişim açısından” kategorisinde 13 farklı metaforun bulunduğu görülmektedir. Bu kategoride en sık tekrarlanan metafor ahlak (f=3) metaforudur. Geriye kalan 12 metafor ise birer kez ifade edilmiştir. Metaforların çoğunluğu (f=9) somut kavramlar iken 4 metafor ise soyut kavramdır. Metaforlara ilişkin ifade edilen açıklamalar incelendiğinde, ahlak ve mesleğe ilişkin etik kurallar ile ilişkilendirilen metaforlar (ahlak, bir makinanın dişlisi, araç yakıtı, temiz hava, uygulanmayan kurallar) olduğu görülmektedir. Bir inşaatın alt yapısı, okul öncesi eğitim ve hayal metaforlarında da meslek etiği dersinin meslek edinilmeden önce alınmasının faydalı olduğuna ilişkin görüşler ifade edilmiştir.

Tablo 7’de dersin işlevi açısından kategorisine ilişkin belirtilen metaforlar ve açıklama örneklerine yer verilmektedir.

Tablo 7. “Dersin İşlevi Açısından” Kategorisinde Bulunan Metaforlar ve Metaforlara İlişkin Açıklama Örnekleri

KATEGORİLER	METAFORLAR
Dersin işlevi açısından	hayat (2), hayat ışığı (1), güneş (1), kadınlar (1), çöp (1), boş kova (1), kaplumbağa (1), hayat zorlukları (1), yaşam koşulları (1), ağaç (1), anne (1).
<i>Öğrencilerin ürettikleri metaforlara ilişkin açıklama örnekleri</i>	
<i>Hayat; "Hayattaki davranış düzeni konusunda ders verir."</i>	
<i>Hayat ışığı; "Verdiği ahlak ve gelenek kurallarıyla hayata daha olumlu bakmamızı sağlar."</i>	
<i>Güneş; "Güneş bizi aydınlattığı yol bulmamızı sağladığı gibi etik davranışlar da bizi aydınlatır."</i>	
<i>Kadınlar; "Kadınlara saygılı olmamız gerekir. Meslek etiği dersi de iş hayatında saygılı olmamızı öğretir."</i>	
<i>Çöp; "Bir faydasını görmedim."</i>	
<i>Boş kova; "Hiçbir işlevi yoktur."</i>	
<i>Kaplumbağa; "Bir yararı olmadı kaplumbağa yavaş yürür yol kat edemez. Biz de derste bir yol kat edemedik."</i>	
<i>Hayat zorlukları; "Her zaman karşımıza bir zorluk çıkar ve zorlukları aşmamız bizim elimizdedir."</i>	
<i>Yaşam koşulları; "İnsanlar ne kadar güzel yaşamak isterse o kadar çaba gösterir."</i>	
<i>Ağaç; "Meyve verir."</i>	
<i>Anne; "Bizi geleceğimiz hakkında bilgilendirip en doğruya yönlendiriyor. Bizim için iyi olanı amaçlıyor."</i>	

Dersin işlevi açısından kategorisinde 11 farklı metafor bulunmaktadır. En çok üretilen metafor hayat (f=2) metaforu iken geriye kalan 10 metafor da birer kez ifade edilmiştir.

Belirtilen metaforların çoğu somut varlıklarken (güneş, kadınlar, çöp, boş kova, kaplumbağa, ağaç, anne) 4 farklı soyut kavram (hayat, hayat ışığı, hayat zorlukları, yaşam koşulları) da kullanılmıştır. Öğrenciler çoğunlukla olumlu metaforlar (f=9) kullanmışlardır. Olumsuz metaforlar (f=2) ise dersin işlevi açısından hiçbir faydasının olmadığına yöneliktir.

Tablo 8’de dersin içeriği açısından kategorisinde sınıflandırılmış metaforlar ve açıklama örneklerine yer verilmiştir.

Tablo 8. “Dersin İçeriği Açısından” Kategorisinde Bulunan Metaforlar ve Metaforlara İlişkin Açıklama Örnekleri

KATEGORİLER	METAFORLAR
Dersin içeriği açısından	aile (2), ağaç (2), şeffaf bir kağıt (1), felsefe dersi (1), anne ve kız ilişkisi (1), adalet (1), gül (1), boş bir kağıt (1), kitap (1), baba (1), hayat (1).

Öğrencilerin ürettikleri metaforlara ilişkin açıklama örnekleri

Aile; “Bir ortamda nasıl davranmamız gerektiğini anlatıyor.”

Şeffaf bir kâğıt; “Şuan neyse gelecekte de neler olacağını söyler.”

Felsefe Dersi; “Konular felsefe dersi ile alakalı bilgi içeriği çok.”

Anne ve kız; “Yaşantımızda günlük hayatta kullanılan birçok yaşantıyı-konuyu öğretir.”

Adalet; “Kimsenin hakkının yenmemesi gerektiğini anlatıyor.”

Gül; “Bir gül açtığında nasıl güzel oluyorsa meslek etiği de ayrıntı oldukça o kadar güzel oluyor.”

Boş bir kâğıt; “Hoca istediğini verebilir ona kalmış bir şey.”

Kitap; "Derste de faydalı bilgiler öğreniyoruz. Bir kitap okur gibi."

Baba; "İleriki hayatımızda bize yardımcı olacak değerleri anlatıyor."

Hayat; "Biraz acı, biraz keder biraz boş."

Tablo 8 incelendiğinde, "dersin içeriği açısından" kategorisinde 11 farklı metafor olduğu görülmektedir. Bu kategoride en sık yer alan metaforlar aile (f=2) ve ağaç (f=2) metaforlarıdır. Geriye kalan 9 metafor birer kez ifade edilmiştir. Öğrencilerin ürettikleri metaforlara ilişkin açıklama örnekleri incelendiğinde, öğrencilerin bir kısmı ders içeriğini yaşamla ve felsefe ile ilişkili konular ve davranış kuralları şeklinde algılamakta, bir kısmı da belirsiz ve boş bir içerik olarak algıladığı görülmektedir.

Tablo 9'da "derse yönelik algı açısından" kategorisine ilişkin metaforlar ve ilgili kategoride yapılan açıklamalarına yer verilmiştir.

Tablo 9. "Derse Yönelik Algı Açısından" Kategorisinde Bulunan Metaforlar ve Metaforlara İlişkin Açıklama Örnekleri

KATEGORİLER	METAFORLAR
Derse yönelik algı açısından	Kadınlar (1), boş bir sayfa (1), klasik bir soru (1).

Kadınlar, “Kadınlara saygılı olmamız gerekir.”

Boş bir sayfa; “Benim için hiçbir manası yoktur.”

Klasik bir soru; “Ne yazacağını ne kurgulayacağı bilinemez.”

Tablo 9’da görüldüğü üzere, “derse yönelik algı açısından” kategorisinde 3 farklı metafor bulunmaktadır. Belirtilen metaforların her biri bir kez ifade edilmiştir. Öğrencilerin bu kategoriye ilişkin ürettikleri açıklamalar incelendiğinde, meslek etiğı dersi saygı ile ilişkilendirilmiş, klasik bir soruya benzetilerek de derse ilişkin belirsizlik algısı ifade edilmiştir. “Boş bir sayfa” metaforu da belirten öğrenci için meslek etiğı dersinin bir anlam ifade etmediğini göstermektedir.

SONUÇ, TARTIşMA VE ÖNERİLER

Günümüzde giderek üzerinde durulan bir konu haline gelen meslek etiği, meslek gruplarını olduğu kadar meslek öncesi dönemdekileri, yani yükseköğretim öğrencilerini de ilgilendirmektedir. Bolvadin Meslek Yüksekokulu öğrencileri açısından meslek etiği de, çalışma alanı açısından hem özelde Bolvadin'e hem de genelde ülkemizin ilgili alan literatürüne katkısı bakımından önem arz etmektedir.

Bolvadin Meslek Yüksekokulu öğrencilerinin meslek etiği dersine ilişkin metaforik algılarının belirlenmesini amaçlayan bu çalışmada öğrenciler tarafından 53 çeşit metafor geliştirilmiş, bu metaforlara ilişkin 67 görüş belirtilmiştir. Metaforların incelenmesi sonucu araştırmacılar tarafından 5 farklı kategori oluşturulmuş, metaforlar bu kategoriler altında toplanmıştır. Bunlar; "dersin işlevi açısından, dersin içeriği açısından, dersin programdaki yeri/gerekliliği açısından, derse yönelik algı ve mesleki gelişim açısından" şeklinde belirlenmiştir. Farklı öğrenciler tarafından kullanılan aynı metaforlar, açıklamaları temel alınarak sınıflandırılmıştır.

Araştırma sonucunda, kategoriler içerisinde en çok metaforun "dersin programdaki yeri/gerekliliği açısından" kategorisinde, en az metaforun "derse yönelik algı açısından" kategorisinde bulunduğu belirlenmiştir. Kategoriler incelendiğinde, her birinde hem olumlu hem de olumsuz açıklama ifadelerinin olduğu görülmüştür. Örneğin; "dersin işlevi açısından" kategorisinde "hayat ışığı" metaforunu kullanan öğrenci "Verdiği ahlak ve gelenek kurallarıyla hayata daha olumlu bakmamızı sağlar" diyerek dersin işlevi açısından olumlu bir ifade kullanırken "çöp" metaforu kullanan öğrenci ise "bir faydasını görmedim" diyerek işlevinin olmadığını belirtmiştir.

“Dersin içeriği açısından” kategorisinde, içerikle ilgili çeşitli fikir sahibi olanlar (ahlak, etik kurallar, felsefe ile ilişkilendirenler) ile tam anlamıyla zihninde dersin içeriğini oluşturamamış olan öğrenciler olduğu grlmektedir. Örneğin “Boş bir kâğıt” metaforunu kullanan ğrenci “ hoca istediğini verebilir ona kalmış bir şey” diyerek dersin içeriğinin belirsizliğini ifade etmektedir.

“Dersin programdaki yeri/gerekliliği” açısından kategorisinde, öğrencilerin cansız ve somut kavram kullandıkları grlmüştür. Öğrenciler çoğunlukla dersin gerekli olduğunu düşünürken, metaforlardan ikisinde dersin programda olup olmaması önemli bulunmamıştır. Metaforlardan birinde ise “öp”, dersin faydası olmaması açısından gerekli bulunmadığını ifade etmek mümkündür. Ancak Gülmez, Kılılı ve öz (2016)’ın yaptığı çalışma sonucunda da Osmaniye Korkut Ata niversitesi muhasebe bölümü ğrencilerinin meslek etiği dersinin programda yer almasının yararlı olacağını düşündükleri belirlenmiştir. Bu araştırma sonucunda elde edilen sonuçlarla ilgili literatürde yer alan araştırmada elde edilen sonuçlar farklılık göstermektedir.

“Mesleki gelişim açısından” kategorisi, öğrencilerin meslek etiği dersini meslekleriyle ilişkilendirmelerine yönelik metaforları kapsamaktadır. Bu kategoride bulunan 13 metafor, öğrencilerin meslek etiği dersini meslekleri ile yeterli düzeyde ilişkilendirmediklerini göstermektedir. Metaforlara ilişkin açıklamalar incelendiğinde, öğrencilerin hizmet öncesi ve hizmet içi olmak üzere iki farklı şekilde meslekleri ile ilişkilendirdikleri söylenebilir. Hizmet öncesinde meslek etiği dersinin mesleğe ilişkin alt yapıyı oluşturduğu, hizmet içinde ise yine mesleğin gerektirdiği etik kuralların uygulanması açısından yararlı olduğu ifade edilmiştir. Fakat Sathy (2016) mühendislik fakültesi ğrencilerinin meslek etiği dersini yalnızca ders olarak

algıladıkları sonucuna ulaşmıştır. Bu araştırma sonucuyla ulaşılan sonuçların farklılık göstermesi açısından önemli bir noktadır. Bu araştırmada elde edilen sonuç ilgili literatürde yer alan araştırma sonucundan daha kapsamlı ve geniş bir perspektifi yansıtmaktadır.

“Derse ilişkin algı açısından” kategorisi ise, üç farklı metafordan oluşmaktadır. Metaforlardan “kadınlar” meslek etiği dersini saygı ile ilişkilendirirken “boş bir kağıt” metaforu ise ifade eden öğrenci için meslek etiği dersinin bir anlam ifade etmediğini göstermektedir. “Klasik bir soru” metaforu ile de öğrenci derse karşı zihnindeki belirsizliği dile getirmektedir.

Araştırmada ulaşılan sonuçlar incelendiğinde, meslek etiği dersinin genel olarak ahlak, etik kurallar, davranış biçimleri, hak, hoşgörü ve saygı kavramları ile ilişkilendirildiği belirlenmiştir. Öğrenciler detaylı bir zihinsel bakış açısından mesleki açıdan dersin önemi üzerinde durmuşlardır. Bu doğrultuda öneri olarak şu noktalarda öneriler belirtilebilir;

*Dersin bulunduğu öğretim programının ait olduğu bölümle daha çok ilişki kurularak bir ders içeriği hazırlanabilir.

*Bölümlerde seçmeli ders olarak bulunan meslek etiği zorunlu ders kapsamına alınarak mesleğe atılmadan önce öğrencilerin meslek etiğini öğrenmeleri sağlanabilir.

*Bu araştırma öğretmenlerin de katılımıyla da hazırlanabilir.

*Bu araştırma görüşme başta olmak üzere farklı veri toplama yöntemleriyle desteklenerek hazırlanabilir.

KAYNAKÇA

- Aydın, İ. (2016). *Yönetmel, mesleki ve örgütsel etik*. Ankara: Pegem Yayıncılık.
- Baase, S. (2008). *A gift of fire: social, legal, and ethical issues for computing and the internet*. New Jersey: Prentice Hall.
- Bayar, M. (2004). *Bolvadin tarihi*. İstanbul: Bilge Yayıncılık.
- Bayar, M. (2005). *Kadim kent Bolvadin*. Bolvadin: Bolvadin Belediyesi
- Bolay, S.H. (2012). *Felsefeye giriş*. Ankara: Akçağ Yayıncılık.
- Bolvadin İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü. (1998). *Bolvadin'de eğitim ve öğretim kurumlarının tarihi*. Bolvadin: Bolvadin Milli Eğitim Müdürlüğü Yayınları.
- Cevizci, A. (2014). *Etik-ahlak felsefesi*. İstanbul: Say Yayınları.
- Collste, G. (2012). Applied and Professional Ethics. *Kemanusiaan*, 19(1), 17-33.
- Davis, J.R. & Welton, R. E. (1991). Professional Ethics: Business Students' Perceptions. *Journal of Business Ethics*, 10(6), 451-463.
- Denzin, N. K. (1978). *The research act: A theoretical introduction to sociological methods (2nd ed.)*. New York: McGraw-Hill.
- Durkheim, E. (1986). *Meslek ahlakı*. (M. Karasan Çev.). İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Ekici, G. (2016). Öğretmen Adaylarının "Bilgisayar" Kavramına İlişkin Metaforik Algıları. *Gaziantep University Journal of Social Sciences*, 15(3), 755-781.
- Elo, S., Kääriäinen, M., Kanste, O., Pölkki, T., Utriainen, K., & Kyngäs, H. (2014). Qualitative Content Analysis: A Focus on Trustworthiness. *Sage Journals*, 11, 1-10.
- Erdem, H. (2003). *Ahlak felsefesi*. Konya: Hü-Er Yayınları.
- Finlay, L. (2009). Debating Phenomenological Research Methods. *Phenomenology & Practice*, 3(1), 6-25.
- Giorgi, A. (1989). One type of analysis of descriptive data: Procedures involved in following a phenomenological method. *Methods*, 1, 39-61.
- Görkaş, İ. (2016). *Düşüncenin izini sürmek: Bolvadin'de dini hayat*. Ankara: Sonçağ Yayınları.

- Guba, E.G., & Lincoln, Y.S. (1982). Epistemological and methodological bases of naturalistic inquiry. *Educational Communications and Technology Journal*, 30(4), 233-252.
- Gülmez, C., Kılılı, M. ve Öz, B. (2016). Üniversite Öğrencilerinin Muhasebe Meslek Etiğine Bakış Açılarının İncelenmesi: OKÜ Öğrencileri Örneği. *Journal of Accounting, Finance and Auditing Studies*, 2(3), 98-114.
- Hoffman, K. (2005). Professional Ethics and Librarianship. *Texas Library Journal*, 81(3), 7-11.
- Koçyiğit, S.Ç., Uzuner, M., Salđın, E. ve Yüksek, M. (2017). Öğrencilerin Muhasebe Meslek Etiği Algısı: Gazi Üniversitesinde Bir Uygulama. *Ömer Halisdemir Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 10(2), 158-177.
- Krippendorff, K. (1989). Content Analysis. *International encyclopedia of communication*, 1, 403-407.
- Kuçuradi, İ. (1998). *İnsan ve değerleri*. Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu.
- Küçükkurt İ, Uyan M., Karazeybek, M. ve Ilgar Y. (2001). *Afyonkarahisar Kütüğü*. Afyonkarahisar: Afyon Kocatepe Üniversitesi.
- Merriam. S. (1995). What Can You Tell From An N of 1? : *Issues of Validity and Reliability in Qualitative Research*, 4, 50-60.
- Miles, M.B., & Huberman, A.M. (1994). *Qualitative data analysis*. Thousand Oaks, CA: Sage.
- Nunes, C., & Simescu, A. (2010). Ethics and Corporate Social Responsibility: A Strategic Approach Within The Organization. *Studies and Scientific Economic Edition*. 15, 467-472.
- Özturan, H. (2011). Etik ve Ahlak Arasında: Türkçe Ahlak Felsefesi Literatürüne Dair Etik Kavramı Kullanımı Üzerinden Bir Değerlendirme. *Türkiye Araştırmaları Literatür Dergisi*. 9(17), 169-201.
- Özturan H. (2015). *Ahlak felsefesinin temel problemleri: Seçme metinler*. Ankara: Nobel Yayınevi.
- Pandey, S. C., & Patnaik, S. (2014). Establishing Reliability And Validity In Qualitative Inquiry: A Critical Examination. *Jharkhand Journal of Development and Management Studies*, 12(1), 5743-57533.
- Platon. (2017). Devlet. (S. Eyuboğlu ve M. A. Cimcoz Çev.). Ankara: İş Bankası Yayınları.

Russo, M. S. (2012). *The problems of philosophy*. New York: CreateSpace Independent Publishing Platrom.

Sethy, S.S. (2016) "Undergraduate Engineering Students' Attitudes and Perceptions towards "Professional Ethics" Course: A Case Study of India", *European Journal of Engineering Education*, 5(1), 245-250.

Shenton, A. K. (2004). Strategies for ensuring trustworthiness in qualitative research projects. *Education for Information*, 22, 63-75.

Stappenbelt, B. (2012). Ethics In Engineering: Student Perceptions And Their Professional Identity Development. *Journal of Technology and Science Education*, 3(1), 3-10.

Usta, A. (2011). Kuramdan Uygulamaya Kamu Yönetiminde Etik ve Ahlâk. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 1(2), 39-50.

Uyar, S., Kahveci, A. ve Yetkin, M. (2015). Öğrencilerin Muhasebe Meslek Etiği Algısı: ALTSO Meslek Yüksekokulu Örneği. *Niğde Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 8(2), 237-247.

Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2013). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

İnternet Kaynakları

Bolvadin Meslek Yüksekokulu Ders İçerikleri. 08.08.2017 tarihinde <http://bolvadinmyo.aku.edu.tr/ders-icerikleri/> adresinden erişilmiştir.

Başbakanlık (2012). Kamu görevlileri etik davranış ilkeleri ile başvuru usul ve esasları hakkında yönetmelik. 20.08.2017 tarihinde <http://www.mevzuat.gov.tr/Metin.aspx?MevzuatKod=7.5.8044&MevzuatIliski=0&> adresinden erişilmiştir.

Gammel, S. (2008). *Ethics and morality*. 01.09.2017 tarihinde http://www.philosophie.tu-darmstadt.de/media/philosophie_nanobuero/pdf_2/ethicsportfolio/ethics_moralitybwnewfont.pdf Adresinden erişilmiştir.

<http://bolvadinmyo.aku.edu.tr/ders-icerikleri/>

BOLVADİN' DE KIRSAL KALKINMA PROGRAMI (IPARD-I) YATIRIM UYGULAMALARI VE IPARD II FIRSATLARI

Durmuş ERDURMUŞ¹

ÖZET

Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu (TKDK), Avrupa Birliği ve uluslararası kuruluşlardan sağlanan kaynakları da kapsayacak şekilde, kırsal kalkınma programlarının uygulanmasına yönelik faaliyetleri gerçekleştirmektedir. Kurum tarafından IPARD-I kapsamında toplam 1 Milyar 165 Milyon Avro fon; 42 ilde, 10 farklı alanda faydalanıcıların kullanımına sunulmuştur. Bu fonların %75'i Avrupa Birliği'nin aday ve potansiyel aday ülkelere destek olmak amacıyla oluşturduğu Katılım Öncesi Yardım Aracı (IPARD-I) kaynaklarından %25'i ise ulusal kaynaklardan gelmektedir. IPARD-II Programı kapsamında ise kullanıcılara toplam 1 Milyar 45 Milyon Avro fon sağlanacaktır. Bu çalışmada Bolvadin ilçesinde tamamlanmış IPARD-I yatırımları incelenmiş ve IPARD II uygulama dönemi için fırsatlar değerlendirilmiştir

Anahtar Kelimeler: TKDK, IPARD, Tarım, Kırsal Kalkınma

---

¹ Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu, S.yazar, Uzman, durmus.erdurmus@tkdk.gov.tr

**IMPLEMENTATION OF RURAL DEVELOPMENT
PROGRAMME (IPARD-I) INVESTMENTS IN BOLVADİN AND
FURTHER IPARD II OPPORTUNITİES**

ABSTRACT

Agriculture and Rural Development Support Institution (ARDSI) carries out rural development activities with the funds provided by European Union and International Institutions. ARDSI provides 1.165 million Euro to beneficiaries within 42 provinces spanning 10 different areas. Funds of ARDSI consists of 75% from EU sources to support candidate and potential candidate countries within the scope of Instrument for Pre-Accession Assistance Rural Development (IPARD-I) Programme and 25% from national budget. IPARD-II Programme will provide 1.045 million Euro to beneficiaries. In this study, IPARD-I investments which was successfully implemented in Bolvadin studied and further opportunities for IPARD-II implementation period was assessed.

Keywords: ARDSI, IPARD, Agriculture, Rural Development

GİRİŞ

Kırsal alanlarda yaşayan nüfusun % 66.4'ü tarım faaliyetlerinde bulunmaktadır. Tarım bu yüzden kırsal ekonominin hâlen bel kemiğini oluşturmakta ve üretimin çoğunu sağlamakta olup işgücünün çoğuna istihdam sağlamaktadır. Yoksulluk ve göç önemli ölçüde geçimlik tarım yapan çiftçileri etkilemektedir. Köylerde ve beldelerde yaşayan nüfus 2000 yılında % 35.5 iken 2012 yılında % 22.7'ye gerilemiştir. Nüfus kaybı sonucunda ekonomik faaliyetler azalmakta ve bunun sonucunda bir kısırdöngü oluşmaktadır (Anonim, 2014).

Kırsal kalkınma kavramı 19. Yüzyılın başlarında ortaya çıkmış ve uluslararası alandaki gelişmelere paralel olarak pek çok değişikliğe uğrayarak günümüze kadar gelmiştir. Dünya'da özellikle 1980'li yıllardan sonra kırsal kalkınma yaklaşımlarında değişimler yaşanmaktadır. Büyümeye dayalı politik öncelikler yerini giderek toplumun tamamını kapsayan entegre kalkınma arayışlarına bırakmaktadır (Gülçubuk, 2010:1).

Kırsal kalkınma, kırsal alanda yasayan ve geçimini ağırlıklı olarak tarım sektöründen sağlayan toplum kesimlerinin yaşam koşullarının iyileştirilmesi ve gönenç düzeylerinin yükseltilmesi, kırsal alanlar ile diğer bölgeler arasındaki gelişmişlik farklılığının azaltılması, tarımsal yapının iyileştirilmesi, tarımsal üretimin sanayi ile bütünleştirilmesi, işsizliğin azaltılması, göçün önlenmesi amaçlarını taşımaktadır (Özkan 2007:1)

Türkiye'nin, Avrupa Birliği Ortak Tarım Politikasına uyum sürecinde kırsal yaşam alanlarının ve bu kesimin çoğunluğunun tarımla uğraşması sebebiyle tarıma ilişkin sorunlarının tespit edilmesi ve bu sorunlara kalıcı çözümler bulunması gereksinimi Türkiye'de "kırsal kalkınma" konusunun öncelikli konular arasına alınmasına sebep olmuştur. Söz konusu uyumun başarılmasında önemli olan, AB Müktesebatının

uyumlaştırılmasından çok, ÷lkemiz tarımının verimlilik ve rekabet gücünün artırılmasıdır. Türk tarım işletmelerinin yapısının güçlendirilmesi ve altyapılarının geliştirilmesi OTP`ye uyumun en önemli unsurlarıdır (Turhan, 2005:İX)

Bu çalışmada Kırsal kalkınma Programı (IPARD-I) kapsamında Bolvadin ilçesinde tamamlanmış yatırımlar incelenmiş ve IPARD II uygulama dönemi için fırsatlar değerlendirilmiştir. Bolvadin`de halkın geçim kaynağı tarım ve hayvancılığa dayanmaktadır. Tarımsal üretimde arpa, buğday ve haşhaş üretimi ön plandadır. Kuru tarım, besi hayvancılığı, yumurta tavukçuluğı, esnaf ve sanatkârlık diğere çalışma alanlarıdır. Bolvadin, ekonomisi temelde tarım ve hayvancılık alanında yapılan üretime ve elde edilen ürünlerin işlenmesi ve pazarlanmasına dayalı olan bu nedenle de tarım ve kırsal kalkınma alanında önemli potansiyellere sahip olan bir ilçedir.

1. IPARD-I PROGRAMI

Avrupa Birliğı, aday ve potansiyel aday ÷lkelere adaylık sürecinde destek olmak amacıyla, Katılım Öncesi Mali Yardım Aracı`nı (IPA) oluşturmuştur. Aday ÷lke konumunda olan Türkiye, IPA`nın V. Bileşeni`nden (Kırsal Kalkınma) faydalanmak amacıyla, IPARD Programı`nı hazırlamıştır. Bu program, Avrupa Komisyonu tarafından 25 Şubat 2008 tarihinde, Türkiye`deki Yüksek Planlama Kurulu tarafından da 30 Aralık 2009 tarihinde onaylanmıştır. IPARD uygulama yapıları olarak; Gıda Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı (GTHB), Yönetim Otoritesi (YO) olarak; Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu (TKDK) da IPARD Ajansı olarak belirlenmiştir. 2007-2013 yılları için hazırlanan IPARD Programı`na ilişkin uygulamalar, 29 Ağustos 2011 tarih ve C(2011)/6079 sayılı Avrupa Komisyonu kararı ile yetki devri verilmesinin ardından başlamıştır. 2012 yılı sonuna kadar 20 ilde devam eden uygulamalar, Avrupa

Komisyonu'nun 25 Temmuz 2013 tarihli yetki devri kararı ile 42 ile yaygınlaştırılmıştır.

Ülkemizde nüfusun % 50'si, kırsal nüfusunun % 66'sı IPARD illerinde yaşamaktadır. Ülkemiz yüzölçümünün ve tarım alanlarının % 70'ini IPARD illeri oluşturmaktadır. Ülkemiz büyükbaş hayvan ve koyun varlığının % 70'i IPARD illerinde bulunmaktadır. Ülkemiz süt üretiminin % 70'i IPARD illerinde yapılmaktadır (Anonim, 2014).

IPARD-I Programı Kapsamında %75'i AB'den %25'i ulusal kaynaklardan olmak üzere toplam 1 Milyar 165 Milyon Avro fon; 42 ilde, 10 sektörde faydalanıcıların kullanımına sunulmuştur. Tarımsal işletmelerin yeniden yapılandırılması ve topluluk standartlarına ulaştırılmasına yönelik yatırımlar kapsamında süt üretimi ve et üretimi sektörlerine %50-65 arasında hibe desteği sağlanmıştır. Tarım ve balıkçılık ürünlerinin işlenmesi ve pazarlanmasının yeniden yapılandırılması ve topluluk standartlarına ulaştırılmasına yönelik yatırımlar kapsamında süt, et, meyve-sebze ve su ürünleri işleme sektörleri % 50 oranında hibe ile desteklenmiştir. Kırsal ekonomik faaliyetlerin çeşitlendirilmesi ve geliştirilmesi kapsamında ise çiftlik faaliyetlerinin çeşitlendirilmesi (tıbbi aromatik bitkilerin üretimi, arıcılık vb.), yerel ürünler ve mikro işletmeler, kırsal turizm ve kültür balıkçılığı sektörleri % 50 oranında hibe ile desteklenmiştir (Anonim, 2007:194-227-300).

2.IPARD-I DÖNEMİ UYGULAMALARI

TKDK tarafından IPARD-I programı kapsamında 01.07.2011 tarihinde 1. Çağrı İlanı ile 08.10.2015 tarihindeki 15. Çağrı İlanı arasında toplam 15 proje başvuru çağrısına çıkılmıştır (Anonim, 2017). IPARD-I kapsamında 15 Çağrı İlanında projelerin toplam yatırım tutarı 6.693.241.956,68 TL, toplam destek tutarı ise 3.328.610.739,93 TL olmuştur. Ödeme yapılan

proje sayısı 10.693 adet iken ödenen hibe tutarı ise 3.147.700.793,20 TL olarak gerçekleşmiştir.

Afyonkarahisar Tablo 1’de görüldüğü gibi 121.585.392 TL tutarında hibe kullanmıştır. IPARD programının uygulandığı 42 il içerisinde Ankara, Konya, Elazığ, Sivas ve Yozgat sonrasında 6. sırada yer almıştır.

Tablo 1. IPARD-I Programı Sektör Bazlı Afyonkarahisar Verileri

ALT TEDBİR/SEKTÖR ADI	BAŞVURU SAYISI	SÖZLEŞMEYEN BAĞLANAN PROJE SAYISI	TOPLAM YATIRIM TUTARI (TL)	TOPLAM DESTEK TUTARI (TL)	ÖDEMESİ BİTEN PROJE SAYISI	ÖDENEN HİBE TUTARI (TL)
Süt Üreten Tarımsal İşletmeler	74	39	76.621.088,46	44.384.160,07	38	39.923.899,48
Et Üreten Tarımsal İşletmeler (Kırmızı Et)	24	21	39.414.692,16	23.226.438,02	21	21.965.155,63
Et Üreten Tarımsal İşletmeler (Beyaz Et)	24	21	27.546.699,38	16.164.560,29	21	14.589.417,28
Süt ve Süt Ürünlerinin İşlenmesi ve Pazarlanması	28	20	17.084.840,02	6.938.271,14	20	6.727.021,00
Et ve Et Ürünlerinin İşlenmesi ve Pazarlanması	37	20	50.120.235,86	20.585.110,49	20	17.368.905,54
Meyve ve Sebzelerin İşlenmesi ve Pazarlanması	4	3	11.657.475,02	4.084.014,58	3	3.805.384,38
Çiftlik Faaliyetlerinin Çeşitlendirilmesi ve Geliştirilmesi	312	241	15.436.919,75	7.557.708,14	241	7.485.828,09
Yerel Ürünler ve Mikro İşletmelerin Geliştirilmesi	26	13	9.023.938,95	4.328.630,61	13	4.059.003,77
Kırsal Turizm	25	10	15.670.652,43	5.776.647,34	10	5.660.777,26
TOPLAM	554	388	262.576.542,03	133.045.540,68	387	121.585.392,42

Kaynak: TKDK Afyonkarahisar İl Koordinatörlüğü Bilgi Raporu, Mayıs-2017

Afyonkarahisar il verilerine baktığımız zaman, Tablo 2’de ilçeler arasında Bolvadin 31.470.647 TL hibe kullanım miktarı ile 1. sırada yer almıştır. Toplam hibe tutarının % 25,88’i Bolvadin’de kullanılmış ve 2. sırada ise 30.950.399 TL hibe tutarı ve %25,45’lik oran ile Merkez ilçe yer almıştır.

Tablo 2. IPARD-I Programı İlçe Bazlı Afyonkarahisar Verileri

YATIRIM YERİ (İLÇE ADI)	BAŞVURU SAYISI	SÖZLEŞMEYE BAĞLANAN PROJE SAYISI	TOPLAM YATIRIM TUTARI (TL)	TOPLAM DESTEK TUTARI (TL)	ÖDEMESİ BİTEN PROJE SAYISI	ÖDENEN HİBE TUTARI (TL)
Merkez	107	61	72.798.088	34.230.347	61	30.950.399
Bayat	16	12	796.626	381.201	12	380.701
Bolvadin	152	120	65.257.706	34.366.252	119	31.470.647
Çay	12	6	4.312.930	2.445.393	6	2.119.664
Çobanlar	14	11	9.319.969	4.540.779	11	3.997.533
Dinar	15	10	3.881.896	2.376.377	10	2.233.873
Emirdağ	25	15	11.717.383	5.250.656	15	4.896.565
Evciler	8	4	286.550	128.262	4	126.337
Hocalar	4	2	1.864.455	1.100.835	2	996.707
İhsaniye	50	33	29.317.184	16.709.342	33	15.138.501
İscehisar	49	30	10.660.064	5.251.631	30	4.830.929
Kızılören	1	1	2.563.050	1.027.287	1	1.005.059
Sandıklı	19	15	11.316.104	6.342.773	15	5.771.867
Sinanpaşa	56	46	19.363.545	10.461.944	46	9.956.736
Sultandağı	7	6	5.985.272	2.266.009	6	2.122.246
Şuhut	19	16	13.135.720	6.166.451	16	5.587.627
TOPLAM	554	388	262.576.542	133.045.541	387	121.585.392

Kaynak: TKDK Afyonkarahisar İl Koordinatörlüğü Bilgi Raporu, Mayıs-2017

IPARD-I programında süt üreten işletmeler sektöründe ülke genelinde toplam 1.107 proje için 1,4 milyar TL hibe sağlanmıştır. Bu alandaki ülke geneli toplam yatırım tutarı 2,5 milyar TL olarak gerçekleşmiştir (Anonim, 2017). Afyonkarahisar ilinde süt üreten işletmeler sektöründe, Tablo 3’de ilçeler arasında Bolvadin başvuru ve sözleşmeye bağlanan proje sayısında 4. sırada, ödenen hibe tutarında 3. sırada yer almıştır.

Tablo 3. Süt üreten işletmeler Sektörü IPARD-I Programı İlçe Bazlı Afyonkarahisar Verileri

YATIRIM YERİ (İLÇE ADI)	BAşVURU SAYISI	SöZLEşMEYE BAğLANAN PROJE SAYISI	TOPLAM YATIRIM TUTARI (TL)	TOPLAM DESTEK TUTARI (TL)	ÖDEMESİ BİTEN PROJE SAYISI	ÖDENEN HİBE TUTARI (TL)
Afyonkarahisar	16	11	24.064.570	14.156.622	11	13.232.504
Bayat	2	-	-	-	-	-
Bolvadin	6	3	7.142.683	4.222.925	2	2.958.691
ay	3	1	2.398.082	1.483.884	1	1.252.801
obanlar	5	3	4.285.875	2.694.189	3	2.414.908
Dinar	4	1	2.221.814	1.387.174	1	1.276.885
Emirdağ	9	3	6.674.285	2.765.963	3	2.468.568
Hocalar	3	1	1.792.455	1.064.835	1	960.707
İhsaniye	12	7	13.786.321	8.410.123	7	7.780.541
İscehisar	4	2	2.849.504	1.502.721	2	1.285.208
Sandıklı	6	4	5.419.317	3.074.769	4	2.791.207
Sinanpaşa	3	2	4.377.270	2.604.711	2	2.506.932
şuhut	1	1	1.608.912	1.016.242	1	994.947
TOPLAM	74	39	76.621.088	44.384.160	38	39.923.899

Kaynak: TKDK Afyonkarahisar İl Koordinatörlüğü Bilgi Raporu, Mayıs-2017

IPARD-I programında et üreten işletmeler sektöründe ülke genelinde toplam 1.113 proje için 854 milyon TL hibe sağlanmıştır. Bu alandaki ülke geneli toplam yatırım tutarı 1,6 milyar TL olarak gerçekleşmiştir (Anonim, 2017). Et üreten işletmeler sektörüne baktığımız zaman, Tablo 4’de ilçeler arasında Bolvadin başvuru ve sözleşmeye bağlanan proje sayısı ile ödenen hibe tutarında 1. sırada yer almıştır. Ödenen hibe tutarında % 50 gibi yüksek bir orana ulaşılmıştır.

Tablo 4. Et Üreten İşletmeler Sektörü IPARD-I Programı İlçe Bazlı Verileri

YATIRIM YERİ (İLÇE ADI)	BAŞVURU SAYISI	SÖZLEŞMEYE BAĞLANAN PROJE SAYISI	TOPLAM YATIRIM TUTARI (TL)	TOPLAM DESTEK TUTARI (TL)	ÖDEMESİ BİTEN PROJE SAYISI	ÖDENEN HİBE TUTARI (TL)
Afyonkarahisar	5	4	5.452.311	2.747.647	4	2.630.672
Bolvadin	16	16	32.073.101	19.452.537	16	18.512.969
Çay	3	1	757.471	440.814	1	351.428
Dinar	1	1	1.118.246	719.348	1	689.992
Emirdağ	3	2	4.204.492	2.066.382	2	2.018.660
Evciler	1	-	-	-	-	-
İhsaniye	7	6	8.287.093	5.165.793	6	4.288.407
Sandıklı	4	4	5.522.350	3.083.918	4	2.796.575
Sinanpaşa	7	7	8.457.647	5.064.181	7	4.729.240
Sultandağı	1	1	1.088.681	650.378	1	536.630
TOPLAM	48	42	66.961.392	39.390.998	42	36.554.573

Kaynak: TKDK Afyonkarahisar İl Koordinatörlüğü Bilgi Raporu, Mayıs-2017

IPARD-I programında süt ve süt ürünlerinin işlenmesi ve pazarlanması sektöründe ülke genelinde toplam 171 proje için 166 milyon TL hibe sağlanmıştır. Bu alandaki ülke geneli toplam yatırım tutarı 394 milyon TL olarak gerçekleşmiştir (Anonim, 2017). Süt ve süt ürünlerinin işlenmesi ve pazarlanması sektöründe, Tablo 5 incelendiği zaman, Bolvadin' nin başvuru sayısında il genelinde 2. olduğu sözleşmeye bağlanan proje sayısı ile ödenen hibe tutarında ise 3. sırada yer aldığı grlmektedir.

Tablo 5. Süt ve Süt rnlerinin İşlenmesi ve Pazarlanması Sektörü IPARD-I Programı İlçe Bazlı Verileri

YATIRIM YERİ (İLÇE ADI)	BAşVURU SAYISI	SöZLEşMEYE BAğLANAN PROJE SAYISI	TOPLAM YATIRIM TUTARI (TL)	TOPLAM DESTEK TUTARI (TL)	ÖDEMESİ BİTEN PROJE SAYISI	ÖDENEN HİBE TUTARI (TL)
Afyonkarahisar	13	9	7.236.641	2.722.113	9	2.615.815
Bolvadin	6	4	4.824.017	1.880.540	4	1.835.615
obanlar	1	1	125.710	60.850	1	56.148
Emirdağ	1	0	0	0	0	0
İhsaniye	4	4	4.287.317	1.974.318	4	1.922.694
Sinanpaşa	2	1	312.100	155.850	1	154.500
şuhut	1	1	299.055	144.600	1	142.250
TOPLAM	28	20	17.084.840	6.938.271	20	6.727.021

Kaynak: TKDK Afyonkarahisar İl Koordinatrlğu Bilgi Raporu, Mayıs-2017

IPARD-I programında et ve et ürünlerinin işlenmesi ve pazarlanması sektöründe ülke genelinde toplam 113 proje için 170 milyon TL hibe sağlanmıştır. Bu alandaki ülke geneli toplam

yatırım tutarı 421 milyon TL olarak gerçekleşmiştir (Anonim, 2017). Et ve et ürünlerinin işlenmesi ve pazarlanması sektörüne bakıldığı zaman Tablo 6' da merkez ilçe ile beraber sadece Bolvadin ve şuhut ilçelerinden başvuru yapıldığı görölmektedir. Bu sektörde Bolvadin ödenen hibe tutarında 2. Sırada yer almaktadır.

Tablo 6. Et ve Et Ürünlerinin İşlenmesi ve Pazarlanması Sektörü IPARD-I Programı İlçe Bazlı Verileri

YATIRIM YERİ (İLÇE ADI)	BAşVURU SAYISI	SÖZLEŞMEYE BAĞLANAN PROJE SAYISI	TOPLAM YATIRIM TUTARI (TL)	TOPLAM DESTEK TUTARI (TL)	ÖDEMESİ BİTEN PROJE SAYISI	ÖDENEN HİBE TUTARI (TL)
Afyonkarahisar	26	12	24.005.256	9.882.455	12	7.881.832
Bolvadin	5	4	15.442.302	5.971.201	4	5.304.798
şuhut	6	4	10.672.677	4.731.454	4	4.182.275
TOPLAM	37	20	50.120.236	20.585.110	20	17.368.906

Kaynak: TKDK Afyonkarahisar İl Koordinatörlüğü Bilgi Raporu, Mayıs-2017

IPARD-I programında meyve ve sebzelerin işlenmesi ve pazarlanması sektöründe ülke genelinde toplam 141 proje için 172 milyon TL hibe sağlanmışır. Bu alandaki ülke geneli toplam yatırım tutarı 399 milyon TL olarak gerçekleşmiştir (Anonim, 2017). Meyve ve sebzelerin işlenmesi ve pazarlanması sektöründe Tablo 7 incelendiği zaman toplamda 4 başvuru yapıldığı 3 projenin sözleşmeye bağlandığı ve hibe ödemesi yapıldığı görölmektedir. Bu sektörde Bolvadin ilçesinde başvuru yapılmamışır.

Tablo 7. Meyve ve Sebzelerin İşlenmesi ve Pazarlanması Sektörü
IPARD-I Programı İlçe Bazlı Verileri

YATIRIM YERİ (İLÇE ADI)	BAşVURU SAYISI	SÖZLEşMEYE BAĞLANAN PROJE SAYISI	TOPLAM YATIRIM TUTARI (TL)	TOPLAM DESTEK TUTARI (TL)	ÖDEMESİ BİTEN PROJE SAYISI	ÖDENEN HİBE TUTARI (TL)
Çay	1	0	0	0	0	0
Çobanlar	1	1	4.498.084	1.588.032	1	1.360.445
Kızılören	1	1	2.563.050	1.027.287	1	1.005.059
Sultandağı	1	1	4.596.341	1.468.695	1	1.439.881
TOPLAM	4	3	11.657.475	4.084.015	3	3.805.384

Kaynak: TKDK Afyonkarahisar İl Koordinatörlüğü Bilgi Raporu, Mayıs-2017

IPARD-I programında çiftlik faaliyetlerinin çeşitlendirilmesi ve geliştirilmesi sektöründe ülke genelinde toplam 7.292 proje için 280 milyon TL hibe sağlanmıştır. Bu alandaki ülke geneli toplam yatırım tutarı 600 milyon TL olarak gerçekleşmiştir (Anonim, 2017). Çiftlik faaliyetlerinin çeşitlendirilmesi ve geliştirilmesi sektöründe Tablo 8 incelendiği zaman Bolvadin' de toplamda 119 başvuru yapıldığı 93 projenin sözleşmeye bağlandığı ve 2.858.573 TL tutarında hibe ödemesi yapıldığı görölmektedir. Bu sektörde de Bolvadin il geneli rakamlara bakıldığı zaman, başvuru sayısında ve ödenen hibe miktarında 1. sırada yer almıştır.

Tablo 8. Çiftlik Faaliyetlerinin çeşitlendirilmesi ve Geliştirilmesi
Sektörü IPARD-I Programı İlçe Bazlı Verileri

	BAŞVURU SAYISI	SÖZLEŞMEYE BAĞLANAN PROJE SAYISI	TOPLAM YATIRIM TUTARI (TL)	TOPLAM DESTEK TUTARI (TL)	ÖDEMESİ BİTEN PROJE SAYISI	ÖDENEN HİBE TUTARI (TL)
Afyonkarahisar	27	16	1.302.223	632.330	16	648.480
Bayat	13	12	796.626	381.201	12	380.701
Bolvadin	119	93	5.775.603	2.839.049	93	2.858.573
ay	4	3	189.071	90.490	3	89.990
obanlar	7	6	410.300	197.707	6	166.032
Dinar	10	8	541.837	269.856	8	266.996
Emirdağ	11	10	838.606	418.311	10	409.337
Evciler	7	4	286.550	128.262	4	126.337
Hocalar	1	1	72.000	36.000	1	36.000
İhsaniye	24	15	916.385	445.382	15	444.456
İscehisar	26	19	1.258.331	626.842	19	626.842
Sandıklı	8	7	374.437	184.086	7	184.086
Sinanpaşa	40	33	1.819.626	887.101	33	834.107
Sultandağı	5	4	300.250	146.936	4	145.736
Şuhut	10	10	555.076	274.156	10	268.156
TOPLAM	312	241	15.436.920	7.557.708	241	7.485.828

Kaynak: TKDK Afyonkarahisar İl Koordinatörlüğü Bilgi Raporu, Mayıs-2017

IPARD-I programında yerel ürünler ve mikro işletmelerin geliştirilmesi ile kırsal turizm sektörlerinde Bolvadin ilçesinde başvuru yapılmamıştır. Kültür balıkçılığı sektöründe ise Afyonkarahisar ilinde başvuru yapılmamıştır.

3. IPARD II PROGRAMI VE FIRSATLAR

IPARD II programı AB Komisyonu tarafından 27 Ocak 2015 tarihinde onaylanmıştır. IPA II Kapsamında %75'i AB, %25'i Ulusal Kaynaklardan olmak üzere toplam 1 Milyar 45 Milyon Avro (Yaklaşık 3,4 Milyar TL) Fon Faydalanıcılara sunulacaktır. IPARD II Kapsamında destek oranları yükseltilmiş ve yeni yatırım alanları destek kapsamına alınmıştır.

IPARD-II Programı Kapsamında %75'i AB'den %25'i ulusal kaynaklardan olmak üzere toplam 1 Milyar 45 Milyon Avro fon; 42 ilde, 10 tedbirde faydalanıcıların kullanımına sunulacaktır. Birinci bölümde açıklanan IPARD-I programında desteklenen sektörlere ilave olarak makine parkları ve yenilenebilir enerji sektörleri de desteklenmektedir. IPARD-II programında destek oranlarında değişiklikler yapılmıştır. Destek oranları yükseltilerek süt üreten ve et üreten işletmeler sektörlerinde %60-70, çiftlik faaliyetlerinin çeşitlendirilmesi ve iş geliştirme alanında % 65 olarak belirlenmiştir (Anonim, 2014:135-143).

TKDK tarafından, IPARD II Kapsamında ilk çağrıya 18 Aralık 2015 tarihinde, ikinci çağrıya ise 12.06.2017 tarihinde çıkmıştır. Birinci çağrı ilanı başvuruları 27.04.2017 tarihinde tamamlanmıştır. Bu çağrı döneminde 8.786 yatırımcı IPARD Programı'ndan destek almak için TKDK' ya başvuruda bulunmuştur (Anonim, 2016).

IPARD-II birinci çağrı döneminde hayvansal üretim alanında 712'si süt, 951'i kırmızı et, 658'i broyler ve 24'ü yumurta tavukçuluğuna yönelik toplam 2.345 adet başvuru yapılmıştır. 2.345 proje için talep edilen destek tutarı yaklaşık 3 milyar TL, toplam yatırım tutarı ise yaklaşık 5 milyar TL'dir. Gıda işleme ve pazarlama alanında 39'u süt ve süt ürünleri, 14'ü kırmızı et, 4'ü kanatlı eti, 8'i su ürünleri ve 70'i meyve-sebze işleme ve pazarlama alanlarında olmak üzere toplam 135 adet başvuru yapılmıştır. Bu projeler için talep edilen destek tutarı yaklaşık 212 milyon TL, toplam yatırım tutarı ise 467 milyon TL'dir. Çiftlik faaliyetlerinin çeşitlendirilmesi sektörlerinde ise 4.302 bitkisel ürünler, 959 arıcılık, 252 zanaatkârlık ve yerel ürünler, 316 kırsal turizm, 17 su ürünleri yetiştiriciliği, 76 makine parkları ile elektrik üretim ve satış amaçlı yenilenebilir enerji tesisi kurulumu alanında da 384 olmak üzere toplam 6.306 adet başvuru yapılmıştır. Bu başvurularda talep edilen destek miktarı

1,2 milyar TL olup gerçekleştirilmesi planlanan toplam yatırım ise 2 milyar 50 milyon liradır (Anonim, 2016).

IPARD-II birinci ağrı döneminde TKDK Afyonkarahisar İl Koordinatörlüğü ne toplam 449 adet proje başvurusu yapıldığı ve bu projelerden 100 adedinin tüm aşamaları geçerek sözleşme imzalayarak hibe almaya hak kazandığı Tablo 9. da grlmektedir. Sözleşme imzalamaya hak kazanan 100 projeden 25 adedinin Bolvadin ilçesinden yapılan başvurulardır.

Tablo 9. IPARD-II Birinci ağrı Döneminde Afyonkarahisar ve Bolvadin Verileri

Sektör	Başvuru Sayısı	Sözleşmeye Hak Kazanan Proje Sayısı	Bolvadin de Sözleşmeye Hak Kazanan Proje Sayısı
Süt reten Tarımsal İşletmeler	14	6	1
Kırmızı Et reten Tarımsal İşletmeler	42	26	14
Kanatlı Eti reten Tarımsal İşletmeler	4	0	0
Yumurta reten Tarımsal İşletmeler	7	3	2
Süt ve Süt rnlerinin İşlenmesi ve Pazarlanması	3	2	1
Kırmızı Et ve Et rnlerinin İşlenmesi ve Pazarlanması	3	2	0
Kanatlı Eti ve Et rnlerinin İşlenmesi ve Pazarlanması	1	1	0
Su rnlerinin İşlenmesi ve Pazarlanması	0	0	0
Meyve ve Sebze rnlerinin İşlenmesi ve Pazarlanması	4	3	0
Bitkisel üretimden çeşitlendirilmesi ve bitkisel ürünlerin işlenmesi ve pazarlanması	324	41	7
Arıcılık ve arı ürünlerinin üretimi, işlenmesi ve pazarlanması	4	2	0
Zanaatkarlık ve yerel ürün işletmeleri	6	1	0
Kırsal turizm ve rekreasyon faaliyetleri	16	12	0
Su rnleri yetiştiriciliği	0	0	0
Makine Parkları	0	0	0
Yenilenebilir enerji yatırımları	21	1	0
TOPLAM	449	100	25

Kaynak: TKDK Afyonkarahisar İl Koordinatörlüğü Bilgi Raporu, Eylül-2017

IPARD-II programı kapsamında gelecekte yayınlanacak çağrı ilanlarına tüm ülkede olduğu gibi Bolvadin ilçesinde de önemli derecede talep olacağı açıktır. Et ve süt üreten işletmeler sektörleri ile bu sektörlerin işleme ve pazarlama sektörlerinin yanında IPARD-I döneminde hiç başvuru yapılmayan yerel ürünler ve mikro işletmelerin geliştirilmesi, kırsal turizm sektörlerinde yatırım fırsatları değerlendirilebilir. Süt toplama merkezleri sektörü ve IPARD-II programı ile desteklenecek olan makine parkları sektörü de özellikle tarımsal amaçlı kooperatifler için hibe desteği alınacak sektörlerin başında gelmektedir.

Bunlara ek olarak, özellikle nakliye araçlarının yol güzergahı üzerinde yer alması nedeniyle kırsal turizm alanında otel, restoran vb. yatırımlar için uygun şartlar vardır. Bolvadin ve çevresinde bulunan gölet gibi tatlı su kaynaklarında kültür balıkçılığı potansiyeli araştırılabilir ve uygulanabilir şartlar olması durumunda bu sektörde de yatırım fırsatları değerlendirilebilir.

SONUÇ

Tarım ve Kırsal Kalkınmayı Destekleme Kurumu (TKDK), Avrupa Birliği ve uluslararası kuruluşlardan sağlanan kaynakları da kapsayacak şekilde, kırsal kalkınma programlarının uygulanmasına yönelik faaliyetleri gerçekleştirmektedir. Kurum tarafından IPARD-I kapsamında toplam 1 Milyar 165 Milyon Avro fon; 42 ilde, 10 farklı alanda faydalanıcıların kullanımına sunulmuştur.

Afyonkarahisar IPARD programının uygulandığı 42 il içerisinde hibe kullanım sıralamasında 6. sırada yer alarak önemli miktarda fon kullanmıştır. İl geneline baktığımız zaman ilçeler arasında ise Bolvadin başvuru sayısında ve ödenen hibe miktarında birinci sırada yer alarak 31,4 milyon TL fon

kullanmıştır. İller arasında Afyonkarahisar' ın, ilçeler arasında da Bolvadin önemli derecede fon kullanarak elde ettiği başarıda tarım ve hayvancılık alanındaki mevcut durumun ve potansiyelin yanı sıra yatırımcıların girişimci ruhunun ve risk alma potansiyelinin önemli olduğu dşnlmektedir.

Sonuç olarak; IPARD-I programından önemli derecede hibe kullanımı gerçekleştirilen Bolvadin' de, tarım ve hayvancılığa dayalı ekonomi, mevcut potansiyel ve şartlar dşnldğnde IPARD-II programı uygulama döneminde de önemli oranda hibe kullanımı gerçekleştirileceği tahmin edilmektedir. Bu dönemde yapılacak ağrı ilanlarında her ağrı ilanında yayınlanan başvuru ağrı rehberleri ve sıralama puanı kriterlerine önemle dikkat edilmesi ve mümkün olan en yüksek sıralama kriteri puanını alacak şekilde projelerin hazırlanması büyük önem arz etmektedir.

KAYNAKÇA

Anonim (2007). Katılım Öncesi Yardım Aracı Kırsal Kalkınma (IPARD-I) Programı (2007-2013). Tarım ve Köyişleri Bakanlığı. 1-369.

Anonim (2014). Avrupa Birliği Katılım Öncesi Yardım Aracı Kırsal Kalkınma (IPARD-II) Programı (2014-2020). Gıda Tarım ve hayvancılık Bakanlığı. 1-202.

Anonim (2016). Kırsal Kalkınma Dergisi.
<http://www.tkd.gov.tr/Basin/KirsalKalkinma> 5:6.

Anonim (2017). Kırsal Kalkınma Dergisi.
<http://www.tkd.gov.tr/Basin/KirsalKalkinma> 9:5-6.

Turhan M.S. (2005). Avrupa Birliği Üyeliği Yolunda Türkiye Kırsal Kalkınma Tedbirleri Uygulama Süreci T.C. Tarım ve Köyişleri Bakanlığı, Dış İlişkiler ve Avrupa Topluluğu Koordinasyon Dairesi başkanlığı Uzmanlık Tezi.1-145.

Gülçubuk B., Yıldırak N., Kızılaslan N., Dilek Ö., Kan M. Ve Kepoğlu A. (2010). Kırsal Kalkınma Yaklaşımları ve Politika Değişimleri.
(http://www.zmo.org.tr/resimler/ekler/e443d6819ae22b2_ek.pdf (Erişim tarihi:02.08.2017).

Özkan E. (2007). Türkiye’de kırsal kalkınma politikaları ve kırsal turizm. Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kamu Yönetimi ve Siyaset Bilimi Anabilim Dalı. Yüksek Lisans Tezi. 1-150.

1930'LU VE 1940'LI YILLAR BOYUNCA BOLVADİN'DE HALKEVİ FAALİYETLERİ

Mert Can ERDOĞAN¹

ÖZET

19 Şubat 1932 tarihinde 14 il merkezinde kurulan Halkevleri kısa sürede genişleyerek yurdun her tarafına yayılmıştı. Bu ilk kurulan halkevlerinin arasında Afyon Halkevi de bulunmaktaydı. Afyon Halkevi kuruluşunun hemen ardından "Taşpınar" isimli bir dergi çıkartarak hem dil, tarih ve edebiyat alanında faaliyet göstermeyi hem de kendi işleyişini tanıtmayı amaçlamıştı. Diğer halkevleri gibi ülkenin her tarafına yayılarak köylere kadar ulaşmayı amaçlayan Afyon halkevi için bu süreçte halkodaları önemli bir vasıta olmuştu. Halkodaları, halkevi açmak için yeterli imkân ve üye olmayan yerlerde kurulmaktaydı. Halkevlerinin yanında faaliyet gösteren halkodaları binaları, çalışma usulleri ve bütçeleri bakımından halkevlerinin birer maketi görünümündeydiler. Bu dönemde çok sayıda köyde halkodası kuruluyor ve Halkevi faaliyetleri bu noktalara yayılıyordu. Afyon genelinde de toplumsal dönüşümü kırsal alana yaymak için halkodaları giderek yaygınlık kazanmaktaydı. Bu bağlamda Afyon Halkevi faaliyetlerinde Bolvadin ilçesi önemli bir yer tutmaktaydı. 1940 yılı itibariyle Bolvadin'e bağlı İshaklı ve Dişli de halkodaları faaliyet gösterirken 1944 yılında bunlara Karamık Karacaören Halkodası eklenmişti. Afyon Halkevi'nin bu halkodaları üzerinden Bolvadin ve

¹ Kırıkkale Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, S.yazar, Ar. Gör.,
historianturk@gmail.com

köylerinde çok çeşitli kültür-sanat ve spor faaliyeti gerçekleştirdiği bilinmektedir. Bu faaliyetler içerisinde “Ankara Postası”, “Tırtıl”, “Beyaz Baykuş” ve “Kanun Adamı” gibi eğitici temsillerin canlandırılmasından yerel spor kulüplerinin kurulmasına ve milli gün ve haftaların kutlanmasına çok çeşitli etkinlikler bulunmaktaydı. Böylelikle kırsal alanda halk bir araya geliyor, kültür ve sanat etkinlikleriyle buluşarak toplumsal aidiyet bilinci kazanıyordu. Bu alışmada Afyon Halkevi’nin Bolvadin’deki faaliyetleri üzerinden devletin bölgede halkla kurmaya çalıştığı kültürel etkileşim ele alınacaktır. Bu amaçla başta Taşpınar Halkevi Dergisi olmak üzere yerel yayın organları ve halkevleri faaliyet raporları incelenerek, Afyon Halkevi’nin Bolvadin’deki etkinlikleri dönemin sosyo-politik koşulları göz önündeki bulundurulularak anlaşılmaya alışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Halkevi, Erken Cumhuriyet, Bolvadin

THE ACTIVITIES OF PEOPLE’S HOUSE IN BOLVADIN IN 1930S AND 1940S

ABSTRACT

The People’s Houses, established on 14 February 1932 in 14 provinces, expanded in a short time around the country. Afyon People’s House was also among these first established People’s Houses. Immediately after the founding of the Afyon People’s House, it aimed to introduce activities of language, history and literature as well as its own publication named "Taşpınar". For the Afyon people’s house this was an important way to present itself and its activities. The people’s rooms were established in places that there are not enough members and a suitable opportunity to open a people’s house. The people’s rooms which were working alongside with the people’s houses were like some miniature of people’s house in the villages in terms of their buildings, working methods and budgets. A large number of people’s rooms were established during this period and the activities of the community center were spreading at this point. Public broadcasters have become increasingly widespread throughout Afyon to spread the social transformation in the countryside. In this context, the Bolvadin

county played an important role for the Afyon People's House activities. People's Rooms were active in İşhaklı and Dişli, which were affiliated to Bolvadin in 1940, also Karacaören people's room to added to them in 1944. Afyon People's House is known to have carried out a wide range of culture, arts and sports activities in Bolvadin and the villages through these peoples. In these activities there were a variety of activities for the establishment of local sports clubs and the celebration of national days and weeks by educational representatives such as "Ankara Post", "Caterpillar", "White Owl" and "Legal Man". In this work, the cultural interaction of the Afyon People's House in Bolvadin, which the state tried to establish with the people in the region, will be dealt with in this study.

Keywords: People's House, Early Republic, Bolvadin

GİRİŞ: TEK PARTİ DÖNEMİ HALKÇILIĞI VE HALKEVLERİ

Kurtuluş savaşının ardından kurulan cumhuriyet rejimi ülkeyi sadece siyasal anlamda değil her açıdan dönüőtürmeyi hedeflemekteydi. Fakat ülkenin içinde bulunduğu sosyo-ekonomik yapı, rejimin gerçekleştirdiği yeniliklerin topluma hızla yayılmasına olanak sağlamıyordu. Okuma-yazma oranının düşüklüğü, okul sayısının yetersizliği ve rejim ile halk arasında köprü vazifesi kuracak aydın sayısının azlığı, cumhuriyet rejimini toplumu dönüőtürmek için yeni yollar bulmaya itmekteydi. Bu bağlamda bazı gençler ve görevliler Avrupa'ya gönderilerek bu kişilerden çağdaş ülkelerde halk eğitiminin nasıl gerçekleőtini incelemeleri istenmiőt. Bu gençler çağdaş Avrupa modellerinden ilham alarak, tüm toplumu kucaklayacak ve ülke geneline yayılacak eğitim ve kültür merkezlerinin kurulmasını önermiőtlerdi. Böylesine bir teşkilatın altyapısını oluşturacak ve ona örnek teşkil edecek yapı ise Türk Ocaklarıydı. Çünkü halk kavramı, Türk düşüncesinde ve siyasal yaşamında özellikle 1908'den sonra etkili bir yer bulmuş ve çağdaş siyasetin temel konusu haline gelmiőt. Halkı merkeze alan halkçılık akımı farklı açılardan Türk siyasetinde önemli karőtılıklar bulmuş kimi zaman farklı anlamlarda farklı amaçlarla kullanılmıőt. Osmanlı Devleti'nde daha önceleri yönetilen kesimi tanımlamak için kullanılan "reaya", "ahali" ve "tebaa" gibi kavramlar siyasal bir anlamı olmayan kitleleri ifade ederken II. Meşrutiyet sonrası yaygınlaşan "halk" kavramı siyasal eőtlik temelinde bütünleőtmiőt vatandaşlar topluluğu anlamına geliyordu. (Toprak, 2013, s. 166)

Fakat Türk Ocaklarının yerini Halkevlerine bırakması kurumsal bir dönüşümün ötesinde, cumhuriyet tarihinde yeni bir aşamaya işaret etmektedir. 1912 yılında kurulan Türk Ocaklarının 1931 yılında kapatılması, cumhuriyet rejiminin

devlet, milliyet ve halk ilişkisini yeni bir düzlemde kurgulamaya kararlı olduğunu göstermekteydi. (Karaömerlioğlu, 2015, s. 275)

Türkiye’de halklılığının oluşum süreci diğer ideolojik süreçlerde olduğu gibi Osmanlı Devleti’nin son yıllarına dayanmaktaydı. Halklılık kavramının Osmanlı gündemine gelişi toplum tasavvurunda yaşanan bir değişimle mümkün olmuştu. Daha önceleri toplum onu oluşturan fertler üzerinden incelenirken, II. Meşrutiyetle birlikte Osmanlı düşüncesine hâkim olan Durkheim sosyolojisi konuya yeni bir bakış açısı getirmişti. Buna göre toplumu incelerken bireyi değil bütünü esas almak gerekiyordu. Bu yaklaşım toplumu birbiriyle rekabet eden fertler olarak değil tam aksine birbiriyle uyum içinde çalışan büyük bir organizma olarak tasavvur ediyordu. Solidarizm yani dayanışmacılık olarak adlandırılan bu toplum modeline göre toplum organik bir bütündü ve toplum içerisinde farklı meslekleri icra eden insanların birbirlerine ihtiyaçları vardı. Halkı oluşturan meslek grupları ortak çıkarlara uygun olarak organize edilmeli ülke çapında rgtlenmeliydi. Bu yaklaşım özellikle I. Dünya Savaşı yıllarında hem resmi siyaset olarak benimsendi ve düşünce hayatında büyük karşılık buldu. Ortak çıkarları, bireysel çıkarların önünde gören bu modele göre kaynaklar devlet marifetiyle toplanmalı ve halkın genel menfaatine uygun şekilde kullanılmalıydı. Sosyal politikalar (itima siyaset) olarak adlandırılan bu uygulamalar sayesinde kapitalizmin toplum içerisinde yaratacağı sınıf kavgaları başlamadan önlenecek ve sosyalizm gibi devrimci hareketlerin önüne geçilecekti. (Toprak, 2013, s. 295)

Türkiye’de halklılık kavramını besleyen bir diğer akım Rusya kökenli Halka Doğru hareketiydi. Bu akımı ülkeye Rusya’dan gelen Türk aydınlar taşımıştı. Bu akıma göre Osmanlı Devleti’nin gerilemesinin temel sebebi kurumların halktan koparak katı bürokratik yapılara brnmesiydi. Bu durumu

önmek için aydınlar şehirlerde beklememeli köylere giderek halkla bütünleşmeliydi ve onlara çağdaş teknik ve imkanları öğretmeliydi. Böylece bir yandan aydınlar halk kültüründen beslenmiş olacak ve milli bir medeniyetin fikrî altyapısı inşa edecekler diğer yandan da halka ulaşılarak onların sorunlarına çağdaş çözümler üretilecekti. Dolayısıyla bu yaklaşımın Türk siyaset düşüncesinde iki önemli sonucu olmuştu. Birincisi çok sayıda iktisadi ve toplumsal imkândan mahrum olan köylü kesimine yönelik eşitlik ve adalet arayışı bu akım sayesinde güçlenmişti. Bu akım kapsamında toplumun ihmal edilen katmanlarına yönelik sosyal politikalar ortaya konuluyor ve eşitlikçi bir toplum tasavvuru gelişiyordu. Hareketin diğer anlamı ise kültür milliyetçiliğiydi. Yabancı tesirlere açık olan seçkin kültürün aksine köylü kültürünün milli değerleri koruduğu ve saf kaldığı inancı, milliyetçi aydınların köy değerlerine özel bir ilgi duymasına sebep oluyordu. Bu bağlamda edebiyatın halka yönelmesi ve onların kullandığı Türkçeyi esas alarak yeni eserler üretmesi savunulmaktaydı. Bu hareketinin devamında sadece edebiyatın değil tüm kültür ve yaşamın, halk değerleri esas alınarak yeniden oluşturulması gelmekteydi. Böylece kültürel milliyetçiliğin temel dayanak noktasını halka doğru hareketi oluşturmaktaydı. (Karaömerlioğlu, 2017, s. 39)

Bu ortamda Türk Ocakları Osmanlı çatısında yaşayan farklı milletlerin ayrılıkçı faaliyetlerine karşı bir tepki olarak ortaya çıkmıştı. Farklı etnik unsurların gizli örgütler yoluyla Osmanlı Devleti'nden ayrılma çabaları nihayet Türk aydınlarının da Osmanlılık fikrine olan inançlarını zayıflatmıştı. Bu aydınlar, Türk halkının ancak kendi ulusal devletine sahip olduğu takdirde yok olmaktan kurtulacağını savunmuşlar ve halkı bilinçlendirmeye çalışmışlardı. Bu amaçla dönemin Türkçü aydınları halkı örgütlemek ve bilinçlendirmek için Türk

Ocaklarını kurmuşlar ve dönemin etkili yayın organlarından olan Türk Yurdu dergisini çıkarmaya başlamışlardı. Dolayısıyla Türk Ocakları, çok uluslu bir imparatorluk içerisinde Türkleri bilinçlendirmek için kurulmuş milliyetçi bir yapıydı. (Üstün, 2010, s. 51)

Birinci Dünya Savaşı'nın ardından Osmanlı Devleti'nin sona ererek yerini Türkiye Cumhuriyeti'ne bırakmasıyla birlikte Türk Ocaklarının rolü bütünüyle değişmişti. Artık ortada bir Türk ulus devleti olduğu için, devlet ile ocak arasında kaçınılmaz bir ortaklık doğmuştu. Zaten ocaklarının amacıyla cumhuriyet ideolojisi, milliyetçilik ve ulus devletin övgüsü noktasında örtüşüyordu. Bu sebeple cumhuriyetin ilanından sonra başlatılan inkılapların başlıca destekçisi ve yayıcısı Türk Ocakları oldu. 1920'ler boyunca genişleyen Türk Ocaklarına bağlı şubelerin sayısı, 1928 yılı başında 141'e ulaşmıştı. 1927 yılında toplanan Türk Ocakları Kurultayında, Türk Ocağı Yasası'nda değişiklik yapılarak Ocak, Cumhuriyet Halk Partisi ile ilişkilendirilmişti. Bu değişikliğe göre, "*Cumhuriyet, milliyet, muasır medeniyet ve halkçılık mefkurelerini takip eden Türk Ocağı, mefkureleri tahakkuk ettirmekte olan Cumhuriyet Halk Fırkası ile devlet siyasetinde beraber*" olacaktı. Böylece Türk Ocakları, devlet teşkilatı ve Halk Partisi arasında yapısal bağlar kuruldu. (Üstün, 2010, s. 226)

Fakat 1930'lara gelindiğinde, devlet tüm kurum ve yapılarıyla kapsamlı bir ideolojik kenetlenme içerisine girmişti. Bu kenetlenme sonucunda, Halk Partisinin doğrudan idaresi dışında bulunan tüm siyasal yapılar ortadan kaldırılmaya başlandı. Türk Ocakları her ne kadar cumhuriyet devrimlerini desteklese de ihtiva ettiği ittihatçı gelenek ve Turancı fikriyat sebebiyle Cumhuriyet Halk Partisi yöneticilerini tedirgin ediyordu. Bu dönemde CHP, ülke içinde otoriter ve merkeziyetçi, dışarıda ise barışçıl bir siyaset takip ediyordu. Turancılık ve ittihatçılık 1930'lar Türkiye'sinde hoş görülecek

akımlar değildi. Tasarlanan devlet düzeninde memleketteki bütün yasama ve yürütme işlerinin tek sorumlusu Halk Partisi olduğu gibi çok örgütlü sosyal düzen anlayışının yerine de Halk Partisine bağlı, tek örgütlü bir sosyal düzen anlayışı geliyordu. Bu bağlamda Türk Ocaklarının kapatılarak, yerini Halkevlerine bırakması Cumhuriyet tarihinde tek partili düzene geçişin en önemli ayaklarından birini oluşturmaktaydı. Artık Halk Partisine doğrudan bağlı olmayan hiçbir örgüte yer yoktu. Tüm toplum doğrudan Cumhuriyet Halk Partisine bağlanmaktaydı. Nitekim Mustafa Kemal Paşa 1931 yılının şubat ayında Konya'da yaptığı konuşmada tüm yetişkin vatandaşları Halk Partisi üyesi ve henüz yetişkin olmayanları da müstakbel partililer olarak gördüğünü ifade etmişti. (Goloğlu, 2009, s. 8)Bu konuşmadan yaklaşık bir ay sonra da Mustafa Kemal Paşa 24 Mart 1931 günü Türk Ocakları ilim ve sanat kolu üyesi Ruşen Eşref aracılığıyla bir demeç yayınlamayı uygun bulmuştu. İlgili demeçte:

“Bütün milliyetçi ve Cumhuriyetçi kuvvetlerin bir yerde toplanması lazımdır. Teessüsü (oluşumu) tarihinden beri, ilmi sahada halkçılık ve milliyetçilik akidelerini neşrü tamime sadakatle ve imanla çalışan, bu yolda memnuniyeti mucip hizmetler sebkemiş Türk Ocaklarının aynı esasları siyasi ve tatbiki sahada tahakkuk ettiren Fırkam ile yek vücut olarak çalışmasını münasip gördüm” demektedir. (Ölçen, 2001, s. 13)

Türk Ocaklarının kapatılmasından yaklaşık 2 ay sonra mayıs ayında yapılan Cumhuriyet Halk Partisi 3. Büyük Kurultayında, Halkevlerinin kurulmasına karar verilmiş, 1932 şubatında da eski Türk Ocağı binasında yapılan toplantının ardından Halkevleri açılmıştı. Halkevlerinin amaçları ve faaliyet alanları büyük oranda Türk Ocakları ile benzerlik arz etmekteydi. Tıpkı Türk Ocakları gibi yurt genelinde örgütlenerek, halkı bilinçlendirecek konferanslar, tiyatro temsilleri ve kurslar düzenleyeceklerdi. Her ne kadar Halkevleri

ve Türk Ocakları benzer dünya görüşlerine ve faaliyet alanlarına sahip olsalar da kuruluş amaçları itibariyle birbirlerinden kesin çizgilerle ayrılmaktadırlar. Halkevlerinin ortaya çıkışı, 1930'lerden itibaren siyasal söyleme yerleşen tek parti dönemi halkçılığının en somut ifadesiydi.

Cumhuriyet Türkiye'sinde tek parti devri halkçılığı, halk ve halkçılık kavramlarının farklı yorumları arasında özel bir yere sahiptir. Halkın "sınıfsız, kaynaşmış bir kitle" olarak varsayılması 1930'larda yaşanan parti-devlet bütünleşmesinde belirleyici olmuştur. Çünkü bu yaklaşım Batı demokrasilerinin temel varsayımı olan toplumların farklı çıkar gruplardan oluştuğu tezini reddetmektedir. Batı demokrasilerinde olduğu gibi halk farklı sınıflara ayrılmadığına göre içerisinde farklı partilerce temsil edilmesi gereken farklı çıkar grupları barındırmamaktaydı. Halkın bütünleşmiş ortak çıkarlarını temsil edecek tek bir "Halk Partisi" tüm siyasal gücü tekelinde toplayabilir ve halk adına ülkeyi yönetebilirdi. Dolayısıyla tek parti kuramı doğrudan doğruya halkın ortak ve bütünleşmiş çıkarları olduğu fikrine dayanmaktaydı. Bu bağlamda devlete hâkim olan parti kendisini halkın biricik temsilcisi olarak görebiliyordu. Fakat halkın kaynaşmış bir kitle olarak görülmesinin tek sebebi birbirleriyle rekabet eden iktisadi sınıfların olmayışı değildi. Partinin hâkim olduğu devlet bir ulus devleti olduğu için halk ve milliyet kavramları da birbirleriyle eş anlamlı hale geliyor ve halkın ortak değerlere sahip tek bir milletten oluştuğu varsayıyordu. Bu durum çok uluslu imparatorluklarda olduğu gibi halk arasında farklı milletleri temsil eden toplumsal kurum ve yapılara yer bırakmıyordu. Halk tek bir milletten oluşuyordu ve o milletin temsilcisi de doğrudan devlet olmalıydı. Çünkü ulus devlet modelinde devlet ancak milleti bütünüyle temsil ettiği takdirde egemenliğini meşrulaştırabiliyordu. Egemenliğin kayıtsız şartsız millete ait

olduğu tezi nihayet milleti temsil edecek mutlak egemen bir devleti gerekli kılıyordu. Fakat bu mutlak egemen devlet eğer halkın farklı çıkar gruplarından meydana geldiğini kabul etmiyorsa milleti temsil edecek farklı partilere gerek duyulmuyor, tek bir partinin hem halkı hem de milleti temsil edeceğine inanılıyordu. Bu durumda tek bir parti tüm siyasal ve toplumsal yaşama mutlak egemen oluyordu. Böylece parti, devlet, millet ve halk kavramları bütünleşiyordu. (Toprak, 2013, s. 395)

Dolayısıyla Halkevlerinin ortaya çıkışı, devlet, parti, millet ve halk kavramlarının açık bir şekilde bütünleşmesinin bir ürünüydü. Bu bütünleşme sonucunda cumhuriyetin sahip olduğu temel değerler dışında kalan her türlü farklılığa şüphayle yaklaşılmış ve halkın cumhuriyet değerlerini bütünüyle benimsemesi temel amaç haline gelmişti. İşte halkevleri bu noktada devreye girmiş ve cumhuriyet devrimlerinin anlamını, içeriğini ve getirdiği yenilikleri, halka benimsetmeyi amaçlamış ve bunun için kültür, sanat ve edebiyat alanında çok sayıda faaliyette bulunmuştu.

Halkevleri ve halkevi gençlerine yönelik resmi beklentiler dil derlemelerinden, folklor araştırmalarına, köyü gezilerinden, adet ve gelenekleri derlemeye, etnolojik eşyaları toplamaktan, tarih ve arkeoloji araştırmaları yapmaya çok geniş bir alana yayılıyordu. Halkevlerinin amaçları içerisinde halk oyunlarını yeniden canlandırmak, halk şairlerini tanıtmak, geziler ve konferanslar düzenlemek, yazarlığı teşvik etmek, güzel konuşma sanatını öğretmek, spor yapmak ve temsiller vermek gibi çok sayıda etkinlik bulunuyordu. Tüm bu amaç ve hususlar Halkevi şubelerinin dokuz kolunda hayat bulmuştu. Böylece 19 şubat 1932 tarihinde 14 il merkezinde kurulan Halkevleri kısa sürede genişleyerek yurdun her tarafına yayılmıştı. Halkevi teşkilatının tüm yurda yayılmasında halkodaları da önemli bir rol oynamıştı.

Halkodaları, halkevi açmak için yeterli imkân ve üye olmayan yerlerde kurulmaktaydı. Halkevlerinin yanında faaliyet gösteren halkodaları binaları, çalışma usulleri ve bütçeleri bakımından halkevlerinin birer maketi görünümündeydiler. Bir halkodasının açabilmesi için 50 üyenin kaydedilmiş olması ve bir toplantı salonu ile okuma odası bulunması yeterliydi. Bu durum sayesinde çok sayıda köyde halkodası kuruluyor ve Halkevi faaliyetleri bu noktalara yayılıyordu. 1950 yılına kadar toplamda 474 Halkevi ve 4306 Halkodası kurulmuş ve bu yapı döneme damgasını vurmuştu. (Şapolyo, 1974, s. 65)

1. AFYON HALKEVİ VE FAALİYETLERİ

Halkevleri ilk olarak 14 il merkezinde kurulmuştu. İlk kurulan halkevlerinin arasında Afyon Halkevi de bulunmaktaydı. Bu durum Afyon şubesinin, Halkevi teşkilatlanmasında merkezi ve öncelikli bir konuma sahip olduğunu göstermektedir. Bu dönemde Afyon ülkenin orta büyüklükteki şehirlerinden birisiydi, 1927 sayımına göre il merkezinde 23.367 kişi ikamet ederken Afyon genelinde 79.120 kişi bulunmaktaydı. Halkevinin Afyon'da açılacağı haberi yerel basın tarafından ilgi ve heyecanla karşılanmış, Son Haber gazetesinde konuyla ilgili haberler yapılmıştı. Diğer illerde olduğu gibi başta öğretmenler olmak üzere şehrin memur ve okur yazarları, Afyon Halkevi'nin teşkilatlanmasında öncü rol oynamışlardı. Kuruluşunun ardından Halkevi talimatnamesine uygun olarak şubeler halinde teşkilatlanan Afyon Halkevi'ne 1934 yılı itibariyle 604 kişi üye olmuştu. (Kurnaz Şahin, 2004, s. 53)

Afyon Halkevi'nin açılmasıyla birlikte, Dil, Edebiyat ve Tarih şubesi derhal faaliyete geçmişti. Tıpkı diğer illerde olduğu Afyon Halkevi'nde de şehrin öğretmenleri bu şubenin

faaliyetlerini üstlenmişlerdi. Halkevinin açılmasını takiben bu şube tarafından “Taşpınar” isimli bir halkevi dergisi de çıkartılmaya başlanmıştı. Şubenin amacı cumhuriyet ideolojisi açısından oldukça hayatiydi. 1930’larda Atatürk’ün himayesinde kurulan Türk Dil Kurumu’nun çalışmaları Türkçeyi özellikle Arapça ve Farsçanın etkisinden uzaklaştırarak özüne döndürmeyi hedefliyordu. Bu bağlamda halkevlerindeki edebiyat şubeleri de öz Türkçeyi kullanmak, yaymak ve öz Türkçe eserleri tüm topluma tanıtma görevlerini üstlenmişlerdi. Bu görevlerinin yanı sıra Dil, Edebiyat ve Tarih şubesi Türk Tarih Kurumu’nun çalışmalarına destek olmak ve Türk Tarih Tezini, geliştirecek, derinleştirecek kanıtlar bulmakla yükümlüydü. Ayrıca tıpkı öz Türkçe yazılmış eserlerin tanıtımında olduğu gibi başta Kurtuluş Savaşı olmak üzere milli şuuru diri tutacak tarihsel çalışmaların da halka sunulması gerekmekteydi.

Afyon Halkevinin Dil Edebiyat ve Tarih şubesinin çalışma alanı özellikle konferans ağırlıklı ilerlemekteydi. Konferanslar halkın ihtiyaç duyduğu sosyal ve kültürel konular başta olmak üzere, ekonomiden edebiyata çeşitli konuları kapsamaktaydı. Bu konferanslarda, konuşmacıların alanlarında yetkin kişiler olmasına özen gösteriliyordu. Özellikle ilk yıllarda verilen konferanslar ulusal birlik ve beraberliği vurgulayarak toplumsal bilinç yaratmayı amaçlayan temalardan oluşmaktaydı. Bu amaçla düzenlenen konferanslar özellikle milli bayramlarda yoğunluğunu artırmaktaydı.

Afyon Halkevi kültürel alanda çalışmalarına devam ederken bir yandan da 1932 yılı içerisinde okuma salonuna halk sığmadığı için 30 Mayıs 1932 tarihinde farklı bir yerde 300 kitapla beraber yeni bir Halkevi okuma salonu oluşturmuştur. Böylece halkın, Halkevine daha sık gelerek bilgi edinmesi ve diğer şubelerden de yararlanması sağlanmıştır. Ayrıca bu dönemde Dil, Edebiyat ve Tarih şubesinin bünyesinde yürütülen ve Afyon

Halkevi'nin yayın organı olarak işlev gören "Taşpınar" dergisi sayesinde, yerel ve ulusal düzeyde halkevinin işleyişi tanıtılmıştı. Bu dergi dil, tarih ve edebiyat alanında faaliyet göstermesinin yanı sıra Afyon Halkevi'nin yapısı ve faaliyetleri konusunda önemli bilgiler barındırmaktaydı. Adını şehrin su ihtiyacını karşılayan Taşpınar suyundan alan dergi gerek yerel gerekse ulusal basın tarafından övgüyle anılmış dönemin yayın organları içerisinde saygın bir konuma ulaşmıştı. (Kurnaz şahin, 2004, s. 49)

Afyon Halkevinin bir diğer önemli faaliyet alanı toplumun sanat zevkini, cumhuriyet rejiminin idealleri çerçevesinde geliştirmektir. Bu ideallerin temelinde Batı müziğinin ve tekniğinin halk arasında kökleşmesi, Batı Müziğine göre Türk müziğinin oluşturulması bulunuyordu. Bu idealler kapsamında ortaya çıkan faaliyetler bir taraftan daha çok sözlü gelenekte yaşayan halk ezgilerinin derlenerek kayıt altına alınmasını diğer taraftan da Batı müziğinin halka tanıtılarak, halkın bu yeni tre araştırılmasını içeriyordu. Daha sonraki dönemlerde bünyesine kattığı çeşitli müzik aletleriyle bu şubenin öncülüğünde başta piyano olmak üzere çeşitli müzik kursları açılmıştı. 1943 yılında Halkevi tarafından keman, mandolin ve akordeon gibi batı müziği dersleri verilmeye başlamış, dersler salı ve cuma gnleri olmak üzere haftada iki defa düzenlenmiştir.

Bunun yanında özellikle köylerde söylenen halk türküleri derlenmeye çalışılmıştı. Güzel sanatlarla ilgilenen geç yetenekleri korumak ve bunları yetiştirmek gayesinde olan bu kol, halk için müzik geceleri düzenlemiş, bu çalışmalar daha sonra çevreyi etkilemiş, 23 Nisan ocuk Bayramında, 2400 kişilik ilkokul çocuğuna, sıra ile altı saat süren konserler verilmiştir. Daha sonra müzik kolunun faaliyetlerini artırması sonucunda şehir bandosunun oluşmasına zemin hazırlamak üzere bir caz

takımı kurulmuş ve Halkevi Bando takımı kurma çalışmaları başlamıştır. (Taşpınar Halkevi Dergisi , 1933-1952)

Afyon Halkevi, Şehir ve çevresinde dikkate değer sosyal yardım faaliyetleri de gerçekleştirmektedir. Bu faaliyetler Sosyal Yardım Şubesi öncülüğünde yürütülüyordu. Bu Şube devrin Anadolu'sunda yaygın olan Tifs, menenjit, verem, trahom gibi bulaşıcı hastalıklara karşı halkı bilgilendirmek ve korunma yollarını öğretmek amacıyla doktorlar tarafından verilen konferanslar düzenliyordu. Ayrıca yardım kuruluşlarına başvurarak Kurban Bayramı sırasında maddi durumu iyi olmayan öğrencilere yardım edebilmek için çalışmalar yapıyordu. Kızılay, ocuk Esirgeme Kurumu, Afyon Fukaraya Yardım Kurumu, Ulusal Ekonomi ve Artırım Kurulları ile çok yakından ilgilenen bu Şube, bu kurulların üyelerinin çoğaltılması için de faaliyet göstermekteydi. (Taşpınar Halkevi Dergisi , 1933-1952)

Halkevleri faaliyetleri yürüten önemli Şubelerden biri de Temsil Őubesiydi. Okuryazarlığın düşük olduğu bir toplumda halka cumhuriyet değerlerinin aşılanmasının en hızlı yollarından biri temsiller, tiyatrolar ve sinema gsterileriydi. Bu amaçla Şube halkın tiyatro sevgisini artırmak, yetenekli gençleri keşfetmek, milli oyunları yaşatmak gibi çeşitli amaçları üstlenmişti. Fakat Temsil Şubesinin üstlendiği bu görevlerin icra edilmesi için öncelikle çok sayıda izleyiciyi ağırlayacak büyük bir sahne inşa edilmesi, sinema makinesi temin edilmesi ve yetenekli tiyatrocular yetiştirilmesi gerekmekteydi. Bu zorlu gereksinimler sebebiyle Temsil Şubesinin faaliyetleri Halkevi'nin ilk yıllarında sınırlı kalmış ve diğer Şubelerin faaliyetlerine nazaran daha yavaş ilerlemişti. (Taşpınar Halkevi Dergisi , 1933-1952)

Afyon Halkevinin bir diğer önemli faaliyet alanını da spor etkinlikleri oluşturmaktaydı. Spor Şubesinin bünyesinde gerçekleştirilen faaliyetlerin amacı bölge halkının çeşitli spor

dallarıyla daha fazla ilgilenmelerini sağlamaktı. Sağlıklı ve zinde bir toplumu arzulayan cumhuriyet yönetimi ülkeyi farklı mıntikalara bölerek spor etkinliklerini organize etmeyi amaçlamıştı. Afyon ili, bu bağlamda Uşak idman mıntikasına bağlıydı. Fakat Halkevinin açılmasından kısa bir süre sonra, Spor şubesinin yoğun faaliyetleri ile birlikte Afyon'da bir spor bölgesi kurulması gündeme getirilmiş ve Afyon'un Uşak'a olan spor bağlılığı feshedilerek, 1933 tarihinde Afyon Spor Bölgesi kurulmuştu. Halkevinin açılışı öncesinde sporla uğraşan kişi sayısı fazla değilken daha sonraki dönemlerde bu sayı belirgin bir şekilde artmış ve bakımsızlıktan kapanmanın eşiğinde olan Afyon Spor Kulübü Halkevinin destekleriyle canlandırılmıştı. şube bir yandan halkı spor kulüplerine katılmaya teşvik ederken diğer taraftan sporun faydalarını anlatan konferanslar düzenlemiştir. şehir stadının inşası için Halkevi tarafından da yoğun faaliyetler gerçekleştirilmiş ve stat için 1000 lira hazırlanmıştı. şubenin girişimleri sonucunda şehir merkezinde ve çevresinde futboldan, güreşe, bisikletten avcılığa çok çeşitli spor faaliyetleri düzenlenmiş, halkın bu faaliyetlere katılımı sağlanmıştı. (Taşpınar Halkevi Dergisi , 1933-1952)

Kurslar marifetiyle halkın eğitilmesi ve cumhuriyet devrimleriyle tanıştırılması da Afyon Halkevi'nin önde gelen amaçlarından biriydi. Bu amaçla faaliyet yürüten Halk Dershaneleri ve Kursları şubesi her yaştan ve her eğitim düzeyinden insana hitap edecek kurslar tertip etmekteydi. şubenin öncelikli hedeflerinden biri halkın genel okur-yazarlık seviyesinin yükseltilmesiydi. Bu amaçla hiçbir eğitimi olmayan fertler için okuma-yazma kursları tertip edilmekteydi. Bu şube ayrıca yeni ölçülerin tanıtılması amacıyla da kurslar düzenlemiş ve özellikle gençlere Onuncu Yıl Marşı başta olmak üzere milli marşları öğreten dersler hazırlamıştı. Halk Dershaneleri ve Kursları şubesi yabancı dil üzerine de kurslar açtığı gibi sağlık,

ilmi, edebi, tarihi ve zirai konularda konferanslar tertip etmişti. Şubenin bu faaliyetlerinden ötürü, özellikle lise öğrencilerinin derslerine takviye amacıyla Halkevinden istifade ettikleri görölmektedir. (Taşpınar Halkevi Dergisi , 1933-1952)

2. AFYON HALKEVİNİN TAŞRA FAALİYETLERİ VE BOLVADİN

Halkevlerinin genel ilkesine bağlı olarak, Afyon Halkevinin kasaba ve köylerde yoğun faaliyetlerde bulunduğu bilinmektedir. Fakat bu faaliyetler, Halkevi dergisinde genellikle tek tek köylerin ve kasabaların ismi zikredilmeden yıllık bazda bir bütün olarak ifade edilmiştir. Bu sebeple Taşpınar dergisine dayanarak, Afyon Halkevinin sadece Bolvadin’de yürüttüğu faaliyetleri kesin bir şekilde ortaya koymak pek mümkün olmamaktadır. Ancak Halkevinin genel taşra faaliyetlerinin bölgenin önemli yerleşim merkezlerinden Bolvadin’ini de kapsayacağı varsayarsak, karine yoluyla Afyon Halkevinin Bolvadin’deki faaliyetlerini ele alabiliriz. Bu bağlamda çalışmamızın bu bölümünde Afyon Halkevi’nin taşra faaliyetleri üzerinden Bolvadin üzerindeki etkisini saptamaya çalışacağız.

Afyon Halkevi diğer halkevleri gibi ülkenin her tarafına yayılarak köylere kadar ulaşmayı amaçlamaktaydı. Bu bağlamda halkodaları, Afyon Halkevinin önemli bir aracıydı. Afyon’daki halkevinin faaliyet alanını genişlettikçe yeni halkodaları açılmış ve sayıları artmıştı. Süreç içerisinde 1946’da 76 olan halkodası sayısı 1950’de 174’ü bulmuştu. Halkodalarının yayılması Bolvadin’i de yoğun bir şekilde etkilenmişti. 1940 yılı itibariyle Bolvadin’e bağlı İşhaklı ve Dişli de halkodaları faaliyet gösterirken 1944 yılında bunlara Karamık Karacaören Halkodası eklenmişti. Afyon Halkevi’nin bu halkodaları üzerinden

Bolvadin ve köylerinde çok çeşitli kültür-sanat ve spor faaliyeti gerçekleştirdiğini ifade edebiliriz.

Afyon Halkevinin kırsal alandaki faaliyetlerinde, halkevine bağlı şubeler önemli rol oynamaktaydı. şubeler düzenledikleri köy gezileri ile faaliyetlerini kırsal alana yayıyorlardı. şehir merkezi dışında kurulan Halkevlerine ve Halkodalarına giderek burada faaliyetlerini düzenliyorlardı. Örneğin Sosyal Yardım şubesi üyeleri arasında bulunan doktorlarla birlikte köylere kadar giderek buralarda ücretsiz sağlık hizmeti sağlıyordu. Müzik ve Temsil şubesi milli marşları ve armonize edilmiş halk ezgilerini köylerde icra ederek yeni müzik zevkinin ve anlayışının yayılmasını sağlıyordu. Bu şube müzik faaliyetlerinin yanı sıra düzenlediği temsilleri de sadece şehir merkezinde oynamıyor fırsat bulduka çevre kasabaların Halkevlerinde de temsiller düzenliyordu. Örneğin müzik koluyla beraber 1938 şubat'ında Sandıklı, Emirdağ, Bolvadin ve Akşehir gibi ilçelere gidilmiş ve buralarda "Vatan ve Vazife" piyesleri oynanmıştır. Aynı yılın haziran ayında Emirdağ ve Bolvadin ilçelerine gidilerek ve buralarda "Ankara Postası" ve "Tırtıllar" piyesleri oynanmıştır. 1946 yılına gelindiğinde ise yeni bir uygulama olarak ilçe Halkevlerinden birer grup Afyon Halkevine davet edilerek müsamere tertip edilmeye başlanmıştır. (Taşpınar Halkevi Dergisi , 1933-1952)

Spor şubesi kasabalar ve büyük köylere kadar giderek, gençleri çeşitli spor kulüplerine katılmaya teşvik ediyor, bölgeler arası müsabakalar düzenliyor ve kazananlara ödülleri veriyordu. Bunun yanı sıra Afyon kasabalarında faaliyetleri durmuş olan kulüpler canlandırılmaya çalışılmıştır. Bolvadin, Emirdağ kazalarında ve şuhut nahiyesinde spor kulüpleri kurulmuştur. Bu çalışmalar sonucunda il içerisinde spor faaliyetleri ve spor kulüpleri canlanmıştır.

1946 yılı içerisinde yeni bir uygulama olarak ilçe Halkevlerinden birer grup Afyon Halkevine davet edilerek müsamere tertip etmeye başlanmıştır. Buna rnek olarak şuhut bucağından gelen gençler Afyon Halkevinde piyes temsil etmişlerdir. Yine Halkevinin daveti zerine 19 Ocak 1946 günü Emirdağ Halkevine mensup bir kafil e Afyon Halkevi sinema salonunda bir müsamere temsil etmiştir. Bu gecede ayrıca Emirdağ'ın gençleri şiirler, türküler, müzikler ve mahalli danslar ve düğün dernek adetlerinden örnekler vermiştir. (Taşpınar Halkevi Dergisi , 1933-1952)

Halk Dershaneleri ve Kursları şubesi de faaliyetleri kırsal alana yaymak için önemli çaba sarf etmiştir. Halkevinin kılıç kalkan ğretmeni Sabri Serdaroğlu, Bolvadin ve Emirdağ gibi ilçelere giderek kılıç- kalkan kursu düzenlemiştir. Burada amaç milli oyunlarımızı gençlere öğretmektir.

Fakat tüm şubeler içerisinde kırsal alanda faaliyet gösterme görevini en fazla benimseyen Köycülük şubesiydi.

Halkevlerinin Köycülük şubeleri, Dershane ve Kurs şubeleri ile iş birliği içerisinde çalışmıştır. İmkn olan yerlerde köylüleri okutmak için okuma yazma kursları açmış, ayrıca yazı bilmeyen köylülerin 15 günde bir yazılacak mektuplarını yazmak ve sosyal yardım kurumları ile iş birliği içerisinde hasta olan köylülerin şehirdeki sağlık kurumlarında tedavi olmalarına yardımcı olmuştur. şube, düşkün ve harp mağduru köylülerle şehit köylülerin aile ve kszlerini korumuş, bunların kentte yapılması gereken resmi işlerinin takip edilmesini ve sonuçlandırılmasını da üzerine almıştır. Bu alışmalar yürütülürken, bütün köy öğretmenleri bu şubenin tabii yeleri olarak görev yapmıştı. Bunun temel nedeni köylüyü geliştirmek ve eğitmek için acil yapılması gereken faaliyetlerin bulunmasıdır. Köy ğretmeni sürekli köylüyle beraber olduğu için köyün

tanınması açısından pratik bilgilere ulaşılacak bir kişi konumundaydı.

Afyon Halkevi Kylk şubesi, genel olarak bütün Halkevlerinin temel amaçlarından biri olan köyde yaşayan halkın bilgisini, görgüsünü ve düşüncesini artırmak için faaliyetlerini sıkı bir şekilde sürdürmüştür. Haftada bir gece, bu Afyon'da pazartesi gecesini, olmak üzere köylü gecesini olarak piyesler düzenlenmiştir. Ayrıca Halkevi şubesinde görev alan doktorlar tarafından köyler ziyaret edilerek hasta olan insanların tedavileri yapılmıştır. Geleneksel köy gezileri ise 1933 yılından itibaren düzenlenmiştir. (Kurnaz şahin, 2004, s. 133)

KAYNAKÇA

- Demirel, A. (2012). *Tek Partinin Yükselişi*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Goloğlu, M. (2009). *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi- II 1931-1938 Tek Partili Cumhuriyet*, . İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Karaömerlioğlu, A. (2017). *Orada Bir Köy Var Uzakta*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Karaömerlioğlu, A. (2015). Tek Parti Döneminde Halkçılık. *Modern Türkiye’de Siyasi Düşünce Cilt 2 / Kemalizm* . içinde İstanbul: İletişim Yayınları.
- Kurnaz Şahin, F. (2004). *Afyon Halkevi ve Faaliyetleri*. Afyon : Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi.
- Ölçen, A. N. (2001). *Halkevleri*. Ankara: İnönü Vakfı Yayınları.
- Şapolyo, E. B. (1974). Atatürk ve Halkevleri. *Atatürk ve Halkevleri Atatürkçü Düşünce Üzerine Denemeler*. içinde Ankara: TTK Basımevi.
- Taşpınar Halkevi Dergisi . (1933-1952).
- Toprak, Z. (2013). *Türkiye’de Popülizm 1908-1923*. İstanbul: Doğan Kitap.
- Tuncay, M. (2010). *Türkiye Cumhuriyeti’nde Tek-Parti Yönetimi’nin Kurulması 1923-1931*. İstanbul : Tarih Vakfı Yurt Yayınları .
- Üstün, F. (2010). *İmparatorluktan Ulus-Devlete Türk Milliyetçiliği: Türk Ocakları 1912-1931*. İstanbul: İletişim Yayınları

YÜCEL ÇAKMAKLI SİNEMASINDA DİNSEL UNSURLARIN KULLANIMI

İhsan KOLUAÇIK¹
Tolga GÜROCAK²

1950 sonrası Türk sinemasında sinemacılar dönemi başlamış ve birçok önemli yönetmen ilk filmlerini bu dönemden sonra çekmiştir. 1960'larla birlikte 61 Anayasası'nın getirmiş olduğu görece özgürlük ortamı Türk sinemasına olumlu yansımış ve fikrî tartışmaların sinemasal anlamda yansımaları da ortaya çıkmaya başlamıştır. O yıllara kadar siyasi ve kültürel bir mesajı aktarmaktan uzak olan Türk sineması toplumsal içerikli, belli bir görüş etrafında kamuoyu oluşturmaya yönelik filmlerle zenginleşmiştir.

Bu dönemde ortaya çıkan sinemacıların en önemlilerinden birisi Yücel Çakmaklıdır. Bolvadin doğumlu Yücel Çakmaklı Türk sinemasında fikrî tartışmaların ortaya çıkmaya başladığı dönemde millî sinema akımının hem kuramcısı hem de en önemli uygulayıcısıdır. 1960'ların ortasından itibaren oluşmaya başlayan sinema dili 70'lerle birlikte ilk meyvelerini vermiştir. Filmlerinde dinsel unsurları sıklıkla kullanan Çakmaklı bunun yanında millîliği ve Türklüğü de ön plana çıkarmıştır, ama Çakmaklı'nın millîlik ve Türklük anlayışının da temelinde İslâm ana paydası gelmektedir.

Bu çalışmada milli sinema akımının öncülüğünü üstlenen Yücel Çakmaklı'nın sinemayı toplumsal mesaj vermek için etkili bir araç olarak

¹ Afyon Kocatepe Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Sinema ve Televizyon Bölümü, Arş. Grv. ihsankoluacik@gmail.com

² Afyon Kocatepe Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Sinema ve Televizyon Bölümü, Arş. Grv. tgurocak@gmail.com

nasıl kullandığı araştırılacaktır. Sinemanın yaratım aşamaları hem toplumsal olandan beslenmekte hem de toplumsal alana etkide bulunmaktadır. Araştırmanın amacına uygun hareketle bu etkiler ortaya konulacak ve sinema-toplum ekseninde çalışmaya dâhil edilecektir. Buna bağlı olarak da sosyolojik eleştiri yöntemiyle akmaklı'nın filmleri analiz edilecektir.

Anahtar Sözcükler: Türk sineması, Yücel akmaklı, milli sinema.

USAGE OF RELIGIOUS ELEMENTS IN THE CINEMA OF YÜCEL ÇAKMAKLI

After 1950, directors period has begun in the Turkish cinema and many important directors have taken their first films after this period. In the 1960s, the 1961 Constitution brought positive atmosphere of freedom in the Turkish cinema and the cinematic reflections of intellectual debates have also begun to emerge. Until then, Turkish cinema which was far from conveying a political and cultural message has been enriched with films aimed at creating public opinion with a social content.

Yücel akmaklı is one of the most important filmmakers who appeared in this period. Yücel akmaklı who was born in Bolvadin is both the theorist and the most important practitioner of the national cinema movement in this period when the intellectual debates began to appear in Turkish cinema. Cinema language that started to emerge from the middle of 1960's has given its first products along with the 70's. akmaklı, who frequently uses religious elements, also brought nationality and Turkishness to the forefront in his films. But Islam is the basis of Çakmaklı's understanding of nationality and Turkishness.

In this study it will be investigated how Yücel akmaklı used cinema as an effective means of giving a social message. The creative stages of the cinema are both nurturing from the social side and influencing the social area. For the purpose of the research, These effects will be revealed and included in the work on the axis of cinema-society. Accordingly, akmaklı's films will be analyzed by sociological criticism.

Keywords: Turkish cinema, Yücel akmaklı, national cinema.

GİRİŞ

1896 yılında Lumiere kardeşler tarafından Fransa'da icat edilen sinematografin ülkemize girişi Osmanlı Devleti'nin son dönemlerine rastlamaktadır. Türkiye'de ilk film gösterimi 1896 yılında Bertrand adında bir Fransız tarafından sarayda gerçekleştirilmiştir. Hemen arkasından Fransız Pathé Film Kurumu İstanbul'a temsilci göndererek halka açık ücretli film gösterimleri düzenlemiş ve 1908 yılında İstanbul'da ilk sinemayı kurmuştur. Fakat halkın sinemaya olan ilgisi yalnızca izleme düzeyinde kalmış ve o dönemde hiÇ kimse izlemenin dışında sinemayla ilgilenmemiŐtir. Ancak sinemaya olan ilginin günbegün arttığını söylemek mümkündür. Kimi kaynaklarda Manaki Kardeşlerin "Yün Eğiren Kadınlar" filmi Osmanlı topraklarındaki ilk film olarak adlandırılrsa da resmi kaynaklarda ilk Türk filmi 1914 yılında "Ayastefanos'taki Rus Abidesinin Yıkılışı"dır. Sonrasında Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşuna paralel olarak sinema, kurucu ideolojinin en önemli temsil araçlarından birisi haline gelmiştir.

Sonraki yıllarda Muhsin Ertuğrul ile hızlanan süreç, 1950li yıllarda sinemacı kuşağın ortaya çıkıŐıyla daha da önemli hale gelmiştir. Dönemin tarihsel ve toplumsal koşulları Türk sinemasının Şekillenmesinde oldukça önemli olmuştur. II. Dünya Savaşı'nın sona ermesi, 1950 seçimleriyle Demokrat Parti'nin iktidara gelmesi, kırdan kente göçün gün geçtikçe artması ve kırsal bölgelerin yavaş yavaş şehirlere yerleşmesi, sonrasında 1960 Askeri darbesi ve 1961 Anayasası Türk sineması açısından son derece önemli kilometre taşları olarak karşımıza çıkmaktadır. Böyle bir ortamda doğup büyüyen Yücel Çakmaklı kendi doğruları çerçevesinde sinema yapmaya çalışmış ve bunda da belli ölçüde başarılı olmuştur.

1. TÜRK SİNEMA TARİHİNE KISA BİR BAKIŞ

Osmanlı Devleti'nde sinemayla ilgilenen ilk isim Enver Paşa olmuştur. Enver Paşa I. Dünya Savaşı sırasında Almanya'yı ziyaretinde Alman ordusunun bir ordu film dairesi kurduğunu görmüş ve sinemanın ne kadar önemli bir araç olduğunu farkına vararak Osmanlı Devleti'nde bir ordu film dairesi kurulmasını sağlamıştır. Böylece Türk sinemasının serüveni başlamıştır. Bu dönemde birçok kaynakta Türk sinemasının ilk filmi olarak gösterilen 1914 yapımı "Ayastefanos'taki Rus Abidesi'nin Yıkılışı" adlı belge filmi çekilmiştir. İlk dönem çekilen filmlerin pek çoğu belge film niteliğindedir ve devletin desteğiyle gerçekleştirilmiştir. Yine de bu dönemde birkaç film çekilmiştir: "Pençe" (Sedat Simavi, 1917), "Himmet Ağanın İzdivacı" (Weinberg- Uzkınay,1918), "Müberraie", "Binnaz" (Ahmet Fehim, 1919) gibi.

1922 yılında Muhsin Ertuğrul ile birlikte Türk sinemasında yeni bir dönem başlamıştır. Tiyatrocu olan Muhsin Ertuğrul ile beraber Türk sineması, Türk tiyatrosunun etkisine girmiştir. Ertuğrul daha çok kendi oyunlarının filmlerini çekmiştir. 1922 yılından 1939 yılına kadar geçen 17 yıllık Muhsin Ertuğrul dönemi, Türk Sinemasında Tiyatrocular Dönemi olarak ifade edilir ama bu dönemde Muhsin Ertuğrul dışında tiyatrocu görülmemektedir. Alim Şerif Onaran (1995:20) "Türk Sineması" adlı çalışmasında bu dönemle ilgili şu tespitleri yapmıştır;

"Tiyatrocular deyimiyle çoğul olarak ifade ettiğimiz halde bu döneme, oyuncular dışında tek bir tiyatrocu, Muhsin Ertuğrul egemendir. Dünyanın hiçbir ülkesinde, o ülkenin sinemasına 17 yıl süreyle tek bir sanatçının egemen olması görülmemiştir. Bunun nedeni, o yıllarda, sinemamızda, stüdyo çalışmalarımızda deneyimli yönetmen olarak Ertuğrul'dan başkasını bulunmaması, bulunsa da böyle bir işe ilgi duymamasıdır"

1922'den 1939 yılına kadar geçen 17 yılda Muhsin Ertuğrul, hem sinema hem de tiyatro alanında tek adam olmayı başarmıştır. Bu dönemin belirleyici özellikleri arasında en önemlisi tiyatronun sinema üzerindeki etkisinin devam etmesidir bununla birlikte Türk sineması tek parti döneminin kültür ideolojisiyle ve siyasetiyle bütünleşmiştir. Muhsin Ertuğrul dönemi ya da bir diğerk deyişle tiyatrocular dönemi, Türk sineması kendine has özgün bir dil oluşturamamıştır. Ancak her şeye rağmen özellikle film türlerinin neredeyse tamamının Muhsin Ertuğrul döneminde ortaya çıktığını söylemek gerekmektedir (Özön, 1995)

II. Dünya Savaşının başlamasıyla beraber Türk sineması için yeni bir dönem başlamıştır. Bu dönem sinema tarihçilerimiz tarafından "geçiş dönemi" olarak nitelendirilmektedir. 1939 ile 1952 yılları arasını kapsayan bu döneme geçiş dönemi denmesinin sebebi; tiyatrocular döneminden, sinemacılar dönemine geçişi simgelemesidir. Bu dönemde Muhsin Ertuğrul'un dışında birçok yönetmen ortaya çıkmıştır. Bu yönetmenlerin ektiğı filmler konu açısından tiyatrocular döneminden çok da farklı olmamakla birlikte, özellikle Mısır ve Amerikan melodramları Türk sinemasını etkisi altına almıştır. Çekilen birçok film, ya Mısır ya da Amerikan melodramlarının yeniden evrimleridir. Toplumsal ve siyasal konular hemen hemen hiç işlenmemiştir. Erman şener (akt. Uçakan, 1977:19) bu dönemi şöyle değerlendirmektedir: "Türkiye'de kuruluş halindeki sinema, kendisini içinde yaşadığı toplumun bir köşesi saymamakta, olaylara sırt çevirip kendi türkülerini söylemeye devam etmektedir."

1950'li yıllarla beraber Türk sinemasında sinemacılar dönemi denilen yeni bir dönem başlamıştır. Birçok sinema tarihçisi bu dönemin Ömer Lütü Akad'ın "Kanun Namına" adlı filmiyle başladığını belirtmektedir. Bu dönemin bir diğerk adı da

Yeşilçam dönemidir. Yeşilçam dönemi Türk sinemasını 1980’li yıllara kadar etkisi altına almayı başarmıştır. 1950 yılında tek parti iktidarının sona ermesiyle beraber toplumsal yaşamda büyük değişiklikler olmuştur. 1950’lerdeki özellikle iki olay Türk sinemasını önemli ölçüde etkilemiştir. Bunlardan birincisi kırdan kente gücün artması ve kentlerin bu ařırđ gclerle beraber kırsallaşması diğeri ise kentlerle sınırlı sinema salonlarının kırsal alanlara yayılmasıdır. Siyasi alandaki popülist politikalar sinemada da karşılığını bulmuş böylelikle popülist Yeşilçam sineması ortaya çıkmıştır. Kırsal alandaki sinema sahipleri Yeşilçam’ı istedikleri gibi yönlendirmeye başlamışlardır. Bölge yapımclarđ kendi istedikleri doğrultuda sipariş filmler ekirtmeye başmışlar ve hemen hemen birbirinin aynı olan bir sürü film çekilmiştir. Engin Ayça Türk sinemasının içine düştüğü durumu nedenini olarak devletin sinemaya gerekli desteği vermemesi olarak görmektedir (1996: 136-137). Bölge yapımclarđnın istedikleri tarzda gişe başarısı elde edebilecek filmler yapılmış, onların istediği oyuncular sinemalarda boy göstermiş (böylelikle yıldız sistemi kendiliğinden oluşmuş), kişisel konular tekrar edilmiş, Türk sineması toplum meselelerinden son srat uzaklaşmıştır. Bir Rönesans dönemi olacağı dşnlen Yeşilçam dönemi Türk sineması için hayal kırıklığından öteye geçememiştir.

2. 1960’LAR TÜRK SİNEMASI

1950 yılında Demokrat Parti’nin iktidara gelmesiyle beraber Türkiye’de değişim rzgrları kendini göstermeye başlamıştır. İçe kapalı ekonomik yapıdan kapitalist ekonomik sisteme eklemlenme işlemi hızlandırılmıştır. Devleti ekonomiden özel girişime yönelen Demokrat Parti’nin ekonomi politikasında kapitalizmin pazar yasaları işlemeye başlamıştır. Yeterli sermaye birikimine sahip olmayan yeni özel girişimciler

ticari hayatlarının devamlılığı için satma garantisi olan mallar üretmek zorunda kalmışlardır.

1960 İhtilali'yle birlikte Türkiye'nin hem siyasi, hem toplumsal, hem de ekonomik yapısı yeniden değişime uğramıştır. Türkiye'nin gündemine giren yeni görüşler, Türk sinemasında da yankısını bulmuştur. Bu yeni görüşleri destekleyen 1961 anayasası, sinemaya görece özerk bir ortam sunmuş ve daha önce tabu olan, korkulan konular ele alınıp işlenmeye başlanmıştır. Melodram ya da komedi türünün ağırlık kazandığı konuların dışına çıkmayan tekçi yapısını terk etmeye başlamıştır. Artık Türk sinemasında yeni kuşak yönetmenler toplumsal konulara eğilmeye başlamış, özellikle eleştirmenler ve yönetmenler sinemanın özünde ve biçiminde "dil" sorununu ele alabilmişlerdir.

Tüm bunlarla birlikte Yeşilçam sinemasının etkisinin sürdürdüğünü söylemek gerekmektedir. Melodram ve komedi ağırlıklı filmler, toplumsal sorunları ele alan gerçekeçi filmlerin yanında daha fazla izleyici tarafından benimsenmiş ve izlenmiştir. Deyim yerindeyse suya sabuna dokunmayan ve izleyiciyi eğlendirmeyi amaçlayan bu filmler yapımcısına para kazandırma amacıyla yapılmaya devam etmiştir. Bu dönemlerde yozlaşmaya devam eden Türk sinemasına alternatif sinema denemeleri yapılmamış değildir. 1960'ların görece özgürlükçü ortamında çeşitli yönetmenler Avrupa'daki sinema akımlarını da etkileriyle sinemada yeni arayışlara girmişlerdir. Özellikle toplumun içindeki bulunduğu durum bu sinemacıların göstermeyi amaçladığı en önemli konu olmuştur. Bu arayışlardan ilki toplumsal gerçekeçi sinema anlayışı olmuştur.

2.1. TOPLUMSAL GERÇEKÇİ SİNEMA

Toplumsal gerçekeçi sinema hareketi, 27 Mayıs askeri Darbesi sonucu, bütünüyle ortaya çıkmış olan Marksist

düşüncenin sinemaya yansıması olarak değerlendirilmektedir. 1961 Anayasası'nın getirdiği özgürlük ortamından yararlanılmış ve sansürün fazla denetleyici olmaması sayesinde o güne kadar üzerinde durulmayan, geçiştirilen toplumsal sorunlara cesaretle eğilinmeye başlanmıştır.

Türk sineması her dönem olduğu gibi bu dönemde de kaynak olarak Türk edebiyatın kullanmaya devam etmiştir. Türk edebiyatında Yaşar Kemal, Fakir Baykurt, Orhan Kemal gibi usta yazarlarla başlayan toplumsal hareket, kısa bir süre sonra sinemada yansımasını bulmuştur. İlk önce bir köy edebiyatı oluşturulmuş, sonra şehir, kırsaldan kente göçün getirdikleri, kentteki işçilerin, emekçilerin yaşayışları edebiyatın konusu olduğu gibi sinemanın da konusu olmuştur. Türk sinemasındaki bu oluşumun bir teorik altyapı ürünü olduğu söylenemez ilk önce pratiğini vermeye başlayan filmler, toplumsal gerçekçilik adını almaya hak kazanmıştır.

1950'lerle beraber gelişmeye başlayan Yeşilçam mantığı bireysel konuları, hayali, tesadüfi ve mantıkdışı olayları aşırı melodram ve sulu komedi şeklinde sinemaya yansıtıırken yıllarca Türk seyircisini suya sabuna dokunmadan avutmaya çalışmış ve göbek havalarıyla sisteme adapte etmiştir. Yeşilçam yapımcıları, var olan gerçeği göstermek yerine sinemayı halkı uyutma aracı olarak kullanmıştır. Türk insanının içinde bulunduğu sosyal meseleler adeta inkâr edilmiş ve Türk seyircisine sinema salonlarında hayal edilen bambaşka bir dünya sunulmuştur. Dolayısıyla sinema yalnızca bir eğlence aracı olarak görölmüştür. Böylelikle Türk sineması aynı konuların devamlı tekrar edildiği bir yapıya bürünmüştür. İşte bu noktada ortaya çıkan toplumsal gerçekçi sinema anlayışı bu zinciri bir nebze de olsa kırmaya çalışmıştır. Bununla beraber sinema dili ve sinema anlatımı anlamında da bir değişim kaçınılmaz olmuş ve Türk sinemasında yeni bir dönem başlanmıştır. Başta Lütfi Ö. Akad olmak üzere,

Atıf Yılmaz, Halit Refiğ, Ertem GÖreç, Metin Erksan gibi yönetmenlerin ilk filmlerinde toplumcu gerçekçi unsurlardan söz etmek mümkündür.

1960ların ortalarına gelindiğinde Türk sinemasındaki toplumsal gerçekçi anlayış yavaş yavaş etkisini yitirmeye başlamıştır. 1965 yılında Adnan Menderes'in Demokrat Partisi'nin devamı olan Adalet Partisi'nin seçimleri kazanmasıyla beraber toplumsal gerçekçi sinema anlayışına ket vurulmuştur. Bir süre sonra, toplumsal gerçekçi film çeken yönetmenler, Yeşilçam ortamında film çekemez duruma gelmiştir. Yeşilçam'daki para babaları ya da Yeşilçam ağaları toplumsal gerçekçi filmlerden ürküntü duymuştur. Sinemanın kitlesel bir sanat olmasından dolayı sosyal sorunların açıkça ve çarpıcı bir dille anlatılması egemen çevreleri rahatsız etmiştir. Toplumsal gerçekçi filmler çeken yönetmenlerin hemen hemen hepsi ideolojik bir amaç gütmemelerine rağmen Marksist damgası yiyerek film yapmaları engellenmiştir. Toplumsal gerçekçi anlayışın etkisini yitirmesinin bir diğer nedeni, bu anlayışı temsil eden yönetmenlerin ya da eleştirmenlerin kendi içlerinde birbirleriyle çatışmalarıdır. Yine de bu dönemden sonra Türk sinemasında toplumsal konular eksik olmamış ve yeni sinema anlayışları etkili olmaya başlamıştır.

2.2. HALK SİNEMASINDAN ULUSAL SİNEMAYA

Toplumsal gerçekçi anlayıştan sonra Türk sinemasında halk sineması kavramı ortaya atılmıştır. Kimi kaynaklar ulusal sinema düşüncesinin ilk olarak "halkçı sinema" düşüncesi olarak ortaya çıktığını savunmaktadır ve halkçı sinema, halka dönük sinema olarak nitelendirmektedir. Bu akımı savunanlara göre devlet, tiyatroya gösterdiği ilgiyi sinemaya göstermemiştir ve Türk sineması kendi olanaklarıyla gelişmek zorunda kalmıştır. Özellikle Türk sineması seyircisinin desteğiyle ayakta durabilmekte olduğundan bu sinemanın işlevi seyircinin

istedikleri ve gereksinimleri doğrultusunda film yapmak olmuştur. Yeřilçam'a dūřen görev halkın büyük çoğunluğunun özlemlerini gerçekleştirmektir. Oysa bu filmler halkı bilinçlendirmeye yönelik, toplumsal ve siyasal kaygılar taşıyan filmler değil, tam tersine halkı eğlendirici ve oyalayıcı, günlük boşalımını sağlayıcı isteklerden oluşmuştur.

Türk sinemasının sosyo-ekonomik yapısı, işçinin yapımıcıya, yapımıcının işletmeciye, işletmecinin ise seyirciye (halka) bağlı olduğu bir zincirdir. Bu filmler gerçek sermayelerle değil işletmecilerden alınan avanslarla (yapımıcıların çekeceği filmler sinemacılardan alınan uzun dönemli bonolarla) yapıldığı için yani neredeyse halkın parasıyla çekilmiştir. İşletmeci yapımıcıya parayı vermiş ve halkın istediği oyuncuların genelde melodram ve komedi filmlerinde oynamasını sağlamıştır. Bu bakımdan Türk sineması ne devlet sineması ne de bir sınıfın sinemasıdır. Yani filmler her yönüyle halkın zevklerini, duygu ve düşüncelerini içermektedir. Metin Erksan da Türk sinemasının halk tarafından kurulup onun tarafından geliştirildiğini ve yaşatıldığını savunmuştur. Bu noktada Türk aydınlarını suçlayarak onların Türk sinemasını kmsediklerini ve katkıda bulunmadıklarını belirtmiştir. Özel sektör de Türk sinemasına gerekli katkıyı sunmamıştır. Halk ise çekilen filmleri izleyerek sinemayı var etmiş ve sinemanın devamını sağlamıştır. Tüm bu sebeplerden ötürü Türk sineması, halkın sinemasıdır. Erksan'ın tezinin diğer ayağı ise, filmlerin dilinin Türkçe olmasıdır. Böylelikle Türk sineması yalnızca Türk halkına yönelik çekilmekte ve Türk halkı tarafından anlaşılıp, izlenmektedir (Aydın; 1997:15-16). Ancak Türk sinemasının evrensel bir dile ulaşması için biraz daha zaman gerekmiştir.

Sinema yaşamına toplumsal gerçekçi olarak başlayan Halit Refiğ bir süre sonra fikirlerini değiştirmiş ve toplumsal gerçekçi filmler yapmaktan vazgeçmiştir. Halit Refiğ halkçı sinema

yapmaya başladığı dönemlerde toplumsal gerçekçi anlayışta çektiği filmlerini sakat şeklinde nitelendirerek duşuncelerinden nasıl vazgeçtiğini açıkça belli etmiştir. Ona göre Türk halkı toplumsal gerçekçi yönetmenler tarafından yanlış değerlendirilmişlerdir. Türk yönetmenlerin Türk toplum yapısını Batı'da olduğu gibi algılamalarının yanlış olduğunu ve Türk halkının feodaliteyi aşıp, burjuva toplumuna geçmiş gibi gosterilemeyeceğini savunmuştur. Bazı filmler tamamen Batı özentisi olduğundan ne estetik ne tematik anlamda halkın ilgisini çekmemiş ve izlenmemiştir. Halit Refiğ, Batı'dan tamamen soyutlanmayı salık vermiş ve toplum yapısının Batı'nın değerleriyle çeliştiğini belirtmiştir. Bundan dolayı Türk sineması kaynağını Türk kültürüne ait kaynaklardan almalıdır. Refiğ, "Ulusal Sinema Kavgası" adlı çalışmasında bu konuyla ilgili şeyle devam etmektedir: "Sinemanın kapalı ekonomik yapısı onu Türk sanatlarıyla kaynaştırmıştır ve daha da kaynaştırmalıdır. Bunlar, Anadolu halk resimleri, Türk halk hikayeleri, meddah, ortaoyunu ve Karagöz gibi geleneklerimiz ve kltrlerimizdir. Tüm bu sanatlar gibi Türk sineması da fazla bir değer'işime açık değildir. Çünkü Türk toplumu Batılı olmuş bir toplum değildir" (1971:88).

Halit Refiğ'in bir diğer ilginç değerlendirmesi de Yeşilçam zerine olmuştur. Halit Refiğ'e göre, Yeşilçam sineması yaklaşık 10 yıl yaşayarak yok olmuş ama halk sineması ve ulusal uinema için zemin hazırlamıştır. Halk bu yıllarda yoğun olarak Türk filmi izlemiş, halkın sayesinde sinemacılık bir meslek haline gelmiştir. Filmlerin gerçek sahibi halk olduğu için, onların istediği türde filmler yapılış ve halkın sevdiği hikayeler filmlerde işlenmiş, halkın sevdiği oyuncular (Ayhan Işık, Türkan şoray, Hlyya Koçyiğit, Yılmaz Güney gibi birçok oyuncu) bu filmlerde oynamış, halkın tuttuğu müzikler filmlerde kullanılmıştır. Halk sinemasının Yeşilçam'la ilgisi yoktur. Bir

süre sonra halk sineması da çıkmazın için düşmüştür. Yozlaşma sürecinden kurtulamamış halk sineması, ulusal niteliğini kaybederek kopya filmlere dönmüştür. Tüm bu sebepler halk sinemasını sonunu hazırlamıştır. Böylelikle halk sineması yerini ulusal sinemaya bırakmıştır (Refiğ; 1971: 90).

Başını Halit Refiğ ve Metin Erksan'ın çektiği yönetmenlerin ortaya attığı halk sineması tezi, ulusal sinema tezinin öncülüdür. Halk sinemasıyla ortaya atıkları bu düşünceler ulusal sinemayla birlikte teorileştirilmiş ve ete kemiğe büründürülmüştür. Ulusal sinema görüşü Yeşilçam'ın halkı sadece eğlendiren ve oyalayan filmlerinin karşısına teorik altyapısı olan bir akım olarak 1966-1967 yıllarında ortaya çıkmıştır. Alim Şerif Onaran "Lütfi Ömer Akad'ın Sineması" isimli kitabında ulusal sinema akımını destekleyenlerin hangi tezle ortaya çıktıklarını şöyle belirtmektedir (2001:240):

"Türk insanının bin yıllık kültürünün oluşturduğu bir davranış bütünlüğü, kendi sorunlarını vurgulamada kendine özgü bir deyiş özelliği vardır. Sinemada bu özelliği belirleyen bir görsel anlatım aracı olmalıdır. 'Nasıl bir Fransız Sineması, bir Amerikan Sineması, Bir İngiliz Sineması, Bir Hint Sineması ya da Japon Sineması varsa, sessiz olarak gösterildiğinde bile kendi özelliklerini belirleyen bir Türk Sineması ortaya koymakla ancak Ulusal sinema yaptığımızı savunabiliriz' diyorlardı bu görüşü destekleyenler."

Ulusal sinemacılar kendi tezlerine bilimsel bir altyapı bulmak için Kemal Tahir'e sarılmışlardır. Onlara göre Türk toplumunun Orta Asya'dan beri getirdiği kültürü, kendi bünyesinde erittiği ve başkalaştırdığı İslam kültürüyle yoğrulmalıdır. Ulusal sinemacılar geleneklerin ağır bastığı ortamda toplumun belirli siyasi ve toplumsal bilince ulaşması gerektiğini, içinde bulunduğu ekonomik sorunları da bu bilinç içinde çözümlemesi gerektiği savıyla yola çıkmışlardır. Özellikle

Kemal Tahir etrafında toplanan ulusal sinemacılar tüm sanatlar için ulusallığı savunmuştur. Bu bağlamda Kemal Tahir'in ulusal sinemanın kuramcısı olduğunu söylemek mümkündür. Tahir, kaynağını, Karl Marks'ın "Asya Tipi Üretim Tarzı" görüşünden alan, özellikle Osmanlı toprak düzenini ve buna bağlı olarak devlet anlayışı içinde toplumsal, siyasal, ekonomik sorunları çözüm biçimini incelemiştir. Kemal Tahir çalışmalarında Osmanoğulları'nın yaptıklarını inceleyerek tarih boyunca Türklerin nasıl devlet kurduğunu, bireyle devletin nasıl bütünleştiğini, hukuksal ve toplumsal adaletin bu devletlerde nasıl sağlandığını kitaplarında ortaya koymaya çalışmıştır. Kemal Tahir'in ortaya attığı bir diğer tez ise, Türkiye'de sınıf kavramının ve sınıflar arası çatışmanın oluşmamış olmasıdır. Bu anlamda Türk toplumu Batı tipi bir süreçten geçmemiştir.

Ulusal sinemacılar arasında Metin Erksan, Ömer Lütfi Akad, Atıf Yılmaz Batıbeki, Duygu Sağıroğlu gibi birçok yönetmen gösterilse de bu grup homojen bir yapıya sahip değildir. Engin Ayça "Görüntü Dergisi"nde yaptığı röportajda bu grubu şöyle değerlendirmektedir (Atam; 1994:49); "Diyelim ki Akad, bu fikirleri benimsemiştir, o eğilimlere yakındır ama militanı değildir. Aynı şekilde Yılmaz ve Erksan da. Bunları konjonktür içinde bir araya gelmiş belli çizgi etrafında buluşmuş insanlar olarak görmek gerekiyor."

2.3. DEVRİMCİ SİNEMADAN MİLİTAN SİNEMAYA

Hemen hemen ulusal sinema tartışmaları ile aynı dönemde ortaya çıkan devrimci sinema dönemin bir diğer tartışma grubunu oluşturmaktadır. İstanbul'da 1965 yılında kurulan Sinematek çevresindeki sinema yazarları bu sinema grubunun içinde yer almışlardır. İçlerinde Onat Kutlar, şakir Eczacıbaşı, Hüseyin Baş'ın da bulunduğu grup Sinematek'te, Antonioni'nin, Godard'ın ve Sovyet sinemacıların filmlerini izlemiş ve tartışmalar bu filmler üzerinden yürütölmüştür. Bu grubun

amacı; yalnızca film izleyip yorumlar yapmak olmamıştır; amaçları arasında film, kitap, afiş, fotoğraf, senaryo, arşivciliği, film gösterimleri, tartışmalar düzenlemek vardır. Yayın organları olan “Yeni Sinema” dergisi sayesinde yurtdışında çekilen filmlerin en önemlilerinin ülkemizde tanıtılmasında önayak olmuşlardır.

Sinematek etrafında toplanan devrimci sinemacılar, Yeşilçam dışı, ulusal yapıda emperyalizme karşı ve ilerici bir sinemanın ilk savunucularıdır. Yeşilçam sistemini acımasızca ve haklı olarak eleştiren devrimci sinemacılar Yeşilçam’ı oluşturan yapıyı, o günkü genel ülke düzeninin getirdiği bir sonuç olarak görmüşler ve sinema piyasasının değişmesi için öncelikle kapitalist düzeni, siyasal, iktisadi ve ahlaki olarak tamamıyla kökten ortadan kaldırılması gerektiğini savunmuşlardır. Türk sinemasının içinde bulunduğu durum (bu dönemde, halkı eğlendirici ve oyalayıcı, günlük boşalımını sağlayıcı filmler çekilmekte ve halk bunları istiyor diye sunulmaktadır) eleştirilmiş ve sinemada gerçekçi ve politik bir yaklaşımın gerekliliği savunulmuştur. Bu anlamda devrimci sinemacılar tarafından Yeşilçam sisteminin tamamen değişebilmesi için öncelikle sistemin politik eylemlerle tamamen değiştirilebilmesi gerekliliği savunulmuştur. Bunun için öncelikle yapılması gereken şeyler vardır. Bunların en önemlisi ise, politik eyleme geçebilecek kitleyi yaratabilmek olmuştur. Kitleyi yaratabilme kaygısı Sinematekçileri ikiye bölmüştür. Sinematek derneğinde devam eden Onat Kutlar ve arkadaşları sinemada Yılmaz Güney, Atıf Yılmaz, Ömer Lütfi Akad, Süreyya Duru, Ertem Eğilmez gibi yönetmenlerle yakın ilişkilere girmişler, Türk sineması üzerine sempozyumlar, açkoturumlar, seminerler, özel gösterimler düzenlemişlerdir.

Sinematek’ten ayrılarak “Genç Sinema” dergisini kuran grup ise, Yeşilçam dışında bir sinema piyasası oluşturmayı

düşünmüş, bağımsız yapımlar yapmayı amaçlamıştır. “Genç Sinema” dergisi etrafında toplanan bu “Genç Sinemacılar”, 67 ilde dağıtım şebekeleri kurmayı hayal etmişler ama bunun o zaman gerçeklemeyeceğini görünce kendilerine ait 8 mm ve 16 mm kameralarla grev, miting görüntüleriyle belgesel filmler çekmişlerdir. Daha sonra da çeşitli parti, dernek, birlik ve kulüplerde gösterimler düzenleyerek militan sinema yapmayı amaçlamışlardır.

Devrimci sinemacılar dönemin politik olaylarından (1968 sonrasında tüm dünyada ortaya çıkan sol hareketler) ve özellikle İtalyan Yeni Gerçekçiliği ve Fransız Yeni Dalga akımlarından önemli ölçüde etkilenmişlerdir. Zaten Sinematek’in kurulması fikri, Fransız Yeni Dalga hareketinin ortaya çıkışından esinlenilerek yapılmıştır. Ama pratikte Fransız Yeni Dalga hareketinin yaptığı gibi ne film çekme olanağı ne de bu filmleri dağıtma olanağı bulunmuştur. Devrimci sinema anlayışı ilk meyvesini vermek için kurulduktan sonra beş sene beklemek zorunda kalmıştır. 1970 yılında Yılmaz Güney tarafından çekilen “Umut” filmi Türk sinemasında yeni gerçekçi akımın en önemli yansıması olarak gösterilmiştir. Filmde sistemin bozukluğu ve insanların bu sistem içinde adalet beklememeleri gerektiği yeni gerçekçiliğe özgü şiirsel bir dille seyircileriyle buluşturmuştur. Bunu yaparken de sinema politika ilişkisi ekseninde doğrudan politik göndermeler yapmıştır. Zaten devrimci sinemacıların amacı, sinema aracılığıyla halkı aydınlatmak, onların politikleşmelerine katkıda bulunmak ve onları eyleme geçirmek olmuştur. Bu bağlamda Türk sinemasında politik temaları bu kadar açıkça kullanan başka bir yönetmen veya sinema anlayışı görülmemiştir.

2.4. MİLLİ SİNEMA

Milli sinema anlayışı 1960ların ortalarından itibaren olgunlaşmaya başlamış ve 1960ların sonlarına doğru ulusal

sinema anlayışıyla beraber, hemen hemen aynı dönemde ortaya çıkmıştır. Zaten ulusal sinemacılarla sürekli dirsek teması içinde bulunan milli sinemacıların amacı, dini değerlere dayalı bir sinema yapmaktır. Bununla beraber, İslamiyet'in Osmanlı ve dolayısıyla Türk kùltürü üzerindeki etkisini vurgulamak en önemli amaçlarından birisi olmuştur. akmaklı milli sinemanın amaçlarından bahsederken Türk milletinin bir bütün olarak manevi kıymetleri maddi kıymetlerden üstün tuttuğundan ve bunu ortaya koyacak sinema anlayışının yokluğundan bahsetmiştir. Ona göre filmlerin büyük bölümü ticari amaçla çekilen Amerikan filmlerinin taklidi ya da popöler kùltür nesnesi olan roman uyarlamaları olan komedi filmleri ve ağdalı melodramlardır. Bu noktada sinemanın milli bir kimlik kazanmasına ihtiyaç duyulmuştur (akmaklı; 2014:16). akmaklı bu durumu; "Müslüman Türk halkının inançları milli karakterleri, gelenekleri ile yoğrulmuş Anadolu gerçeklerini yansıtan filmler vererek milli sinema hüviyetine kavuşabilecektir" (Diriklik; 1995:21) diyerek aslında yapmak istedikleri sinemanın fikirsel temellerini vurgulamıştır.

"Milli" ve "ulusal" kelimelerinin sözlük anlamı aynı olsa da bu iki sinema anlayışı birbirinden farklılık göstermiştir. "Milli" sözcüğü Osmanlıca iken, "ulusal" sözcüğü öz Türkçe'dir. Aslında milli sinemacılar, "dini" sözcüğünün anayasanın 163. maddesinde yasak olmasından dolayı "milli" sözcüğünü kendilerini en iyi tanımlayan sözcük olarak seçmişlerdir. Milli sinemacılar ile ulusal sinemacıların bu anlamada birleştikleri iki nokta vardır. Birincisi; her iki sinema anlayışının da Osmanlıcı olması ve Osmanlı değerlerine sahip çıkması, ikincisi ise; her iki anlayışın da aynı yayın organı ("Hareket" dergisi etrafında toplanmıştır) etrafında örgütlenmiş olmasıdır. Milli sinema anlayışını en önemli destekçilerinden birisi olan Mesut Uçakan, milli sinema anlayışını, bir sinema anlayışı olmaktan çok bir

akım olarak görmüş ve onun amaçlarını şöyle tanımlamıştır (1977:137):

“1963-1964 yıllarından sonra, tek tük sinema yazılarında bir endişe olarak beliren ve 1970’lerde ‘Birleşen Yollar’ la pratikte ilk bilinçli örneğini veren (Yücel Çakmaklı) bir sinema akımıdır. ‘Gençlik Köprüsü’ (Salih Diriklik), en cesur çıkışı sayılır. Teorik planda Milli Türk Talebe Birliği (MTTB) Sinema Kulübü tarafından şekillendirilmeye çalışılan ‘milli sinema’ görüşü, milli kültürü ve bunun çıkış kaynağı olan İslam’ın getirdiği sistemi yegâne yaşama ölçüsü olarak alır. Pek fazla örnek çıkaramamıştır. Sinemanın yaygın bir haberleşme vasıtası oluşu ve Müslüman Türkiye’de yeni neslin, inançlarından gittikçe uzaklaşması, ‘milli sinemayı politik sahneye çıkaran ilk önemli sebeptir.”

Teorik olarak 1963-1964’lü yıllarda inşa edilmeye başlanan milli sinema anlayışı, ancak 1970’li yıllara doğru ürünlerini vermeye başlamıştır. Bunu yaparken açık bir politika güdülmüştür. Sinema politika ilişkisi bağlamında düşünüldüğünde, Türk halkının inançlarını, milli karakterini, gelenek ve göreneklerini anlatan, doğrudan politik filmler yapılmaya başlanmıştır. Verilen örnekler veya anlatılmak istenen şeyler oldukça açıktır Bunlar yapılırken halkın öz değerlerini yakalamak en önemli amaç olarak gösterilmiş ve bu öz değerleri belirleyen en önemli unsur, hiç şüphesiz ki, İslam dini olarak sunulmuştur.

1970’li yıllarda başta Yücel Çakmaklı olmak üzere ortaya çıkan milli sinemacılar ve çektikleri filmlerden bazıları şunlardır; “Birleşen Yollar” (Yücel Çakmaklı, 1970), “Zehra” (Yücel Çakmaklı, 1972), “Çile” (Yücel Çakmaklı, 1972), “Oğlum Osman” (Yücel Çakmaklı, 1973), “Gençlik Köprüsü” (Salih Diriklik ve Akın Grup, 1975),

Kimi kaynaklara göre (Arslan, 2006:69-71) Milli Sinema anlayışı 1980li yıllarla birlikte yeni sinemacıların katılımıyla "Beyaz Sinema" adını almıştır. İçerik olarak pek bir Şey değişmemiştir. Bu sinema akımı yükselen siyasal İşlam'a ayak uydurmuş ve "İşlami kimlik üzerindeki baskıyı" anlatan filmleri beyazperdeye taşımuştur. "Minyeli Abdullah" (Yücel akmaklı, 1989), "İşkilipli Atıf Hoca" (Mesut Uukan, 1993) gibi filmler dönemin en önemli yapımları olmuştur.

3. MİLLİ SİNEMA VE YÜCEL ÇAKMAKLI

Yücel akmaklı ocukluğunun ve lise yıllarının geçtiği Afyonkarahisar'da sinemayla tanışmış ve ilgisini çekmiştir. Kendisiyle yapılan röportajda özellikle lise yıllarının sonuna doğru karakterinin Şekillenmesinde  Şeyden bahsetmiştir; aile ocağı, okul (ilk, orta ve lise), sinema (2008:10). Aslında muhafazakr bir çevrede byyen akmaklı'nın ailesi onda gün geçtikçe byyen sinema aşkına karşı olumlu bir tavır takınmamıştır, ancak film izlemesine de karşı çıkmamışlardır. akmaklı 1950li yıllarda Yeşilçam sinemasıyla büyümüş, küçük yaştan itibaren onlarca film izlemiştir. Daha sonraki yıllarda akmaklı'nın sinemasında Yeşilçam estetiğinin izleri görülmesinde en önemli sebeplerin başında bu durum gelmektedir. Üniversite yıllarında sinemada yer göstericilik yapmış olan akmaklı'nın sinemaya olan ilgisi gün geçtikçe artmış ve o yıllarda sinemayı daha yakında tanıma Őansı bulmuştur. Bununla birlikte yaşamış olduğu bilinç değişimi ve daha fazla film izleme Őansı bulması içinden çıkmış olduğu toplumsal yapıyla sinemanın keşişmesinde önemli ölçüde etkili olmuştur. 1960ların başlarında gelişmeye başlayan milli sinema düşüncesi ve sinemayla ilgili teorik arka planı niversite yıllarında izlemiş olduğu filmlerin yanı sıra 1960 sonrası oluşmaya başlayan tarihsel ve toplumsal koşulların da yoğun etkisini taşımaktadır. akmaklı "Tohum Dergisi"ndeki sinema

yazılarında hem dönemin Yeşilçam sinemasını, hem de toplumsal gerçekçi sinema anlayışını eleştirmiş ve milli unsurların sinemada yer edinmediğini ifade etmiştir. Özellikle 1960 sonrası toplumsal gerçekçiliğın sanatsal anlamda bütün sanat dallarında kendini göstermesi ve bunun da sinemaya yansımaları Çakmaklı'nın zihninde milli sinema akımının tohumlarının oluşumunda önemli etkindir.

1965 yılından sonra Çakmaklı'nın yönetmen yardımcılığı dönemi başlamış ve başta Osman Seden ve Orhan Aksoy olmak üzere birçok önemli yönetime asistanlık yapmıştır. 1967-68 yıllarında MTTB'nin film gösterimlerine başlaması milli sinema akımının ortaya çıkışındaki dönüm noktaları arasında yerini almıştır. Dönemin önemli isimleri milli bir sinema akımına ihtiyaç duyulduğunun altını çizmişler ve artık sinemaya dahil olunarak, milli ve manevi değerlere bağılı filmler üretilmesi gerektiği düşüncesi yerleşmeye başlamıştır. Buna bağılı olarak da 1968 yılında Ali Emir Osmanoğlu ile birlikte Elif film şirketi kurulmuş; önce Müslüman cemaati içinde bir film yarışması düzenlenmiş (Evren, 2014:73) ve 1969 yılının hac mevsiminde Elif film şirketinin ilk filmi olan 'Kâbe Yolları' filmi belgesel olarak çekilmiştir. Aslında bu durum bir başlangıç sembolize etme anlamında çok önemlidir, çünkü ilk adım sonrasında neden daha profesyonel filmler yapılmalı tartışması başlamış ve önce Necip Fazıl'ın bir eserinin filme alınması düşünülse de sonradan sansür sıkıntısı sebebiyle vazgeçilmiştir. Şule Yüksel Şenler'in "Huzur Sokağı" adlı romanı Yücel Çakmaklı yönetmenliğinde 1970 yılında "Birleşen Yollar" ismiyle sinemaya uyarlanmıştır.

"Birleşen Yollar" milli sinema akımının ilk filmidir. Güçlü oyuncu kadrosuyla yoğun ilgi görmüş ve sonrasında yapılacak filmler için cesaret vermiştir. Yücel Çakmaklı, 1972 yılında "Çile" ve "Zehra"yı 1973 yılında "Oğlum Osman" ve "Ben Doğarken Ölmüşüm"ü, 1974 yılında "Memleketim" ve "Kızım Ayşe"yi

çekmiştir. 1975 yılından 1990 yılına kadar ise TRT’de onlarca yapıma imza atmıştır. Çakmaklı’nın bütün bu yapımlarda dikkat çeken en önemli özelliği içinde yaşamış olduğu toplumun değerlerini her şeyin üstünde tutması olmuştur. Sonraki yıllarda özellikle “Minyeli Abdullah” filmiyle milli sinemanın bitmediğini ispat etmiş ve başta televizyon dünyasındaki dini yapımlar olmak üzere birçok projenin içinde yer almıştır. Bu bağlamda Yücel Çakmaklı’nın sineması üç dönem olarak değerlendirilebilir. Birinci dönem 1960ların ortalarından TRT’ye geçtiği yıl olan 1975 yılına kadarki dönemdir ve bu dönem milli sinema dönemi olarak anılmıştır. İkinci dönem 1975 yılından 1990 yılına kadarki dönemdir ve bu dönemde TRT’de birçok televizyon filmi ve dizi film yapmıştır ve bu yapımlardaki en önemli unsur, milliliktir. Son dönem ise milli sinemanın ve milli televizyonun bir arada olduğu dönemdir ve 1990 yılından (Minyeli Abdullah filmiyle birlikte) ölümüne kadarki yılları kapsamıştır. İlk yıllarda özellikle Necip Fazıl etkisinin yoğun olduğu görölmektedir. Aslında TRT yıllarında da bu durum devam etmiştir. 1990 sonrası ise TGRT televizyonunun katkılarıyla çekilen televizyon filmleri başat rol oynamıştır.

3.1. YÜCEK ÇAKMAKLI FİMLERİNDE DİNSEL UNSURLARIN KULLANIMI

Milli sinemanın kuramsal anlamda temellerini atmakla kalmayıp pratik olarak da ilk örneklerini sunmuş olan Yücel Çakmaklı’nın da dâhil olduğu Milli Türk Talebe Birliği’nin öncülüğünde 1973 yılında milli sinema açkoturumu yapılmıştır. Bu açık oturuma Çakmaklı’nın yanı sıra Halit Refiğ, Üstün İnanç, Metin Erksan, Duygu Sağıroğlu gibi dönemin önemli yönetmenleri de katılmıştır. Açık oturumda milli ve ulusal sözcüklerinin üzerinde durulmuş ve milli sinemadan kastedilenin ne olduğu açık bir biçimde ortaya konulmuştur. Çakmaklı milli sinemayı şöyle ifade etmiştir:

“Milli sinema, ilk başta çağımız Türk insanının dünya görüşünü yansıtan bir sinema olmak zorundadır. Bu elbette ki tarihimizden, dinimizden, geleneklerimizden, (bir tarih sırası içinde) insanımızın sürekli yaşadığı birçok olayın birikimi sonucunda oluşmuş bir dünya görüşüdür. Bugün bu dünya görüşüne kapı aralamak için başvurulacak sayısız imkânlar vardır. Her şeyden önce zengin sanat ve kültürümüz vardır. Gerçi Karagöz, orta oyunu, halk şiiri, minyatür gibi eski sanatlarımız, artık bugünün sanat çalışmalarına aynen uygulanamasa da; bunların içinde taşıdıkları ana düşünce, bunları var eden, kendi çağı içinde ortaya koyan dünya görüşünden elbette faydalanmak mümkündür. Bu dünya görüşü de kısaca Doğu ile Batı, madde ile mana çatışmasından kuvvet bulan bir görüştür.”

Milli sinema açık oturumu sonrasında milli sinemacılar ile ulusal sinemacıların yolları tamamen ayrılmış, milli ve ulusal sözcüklerinin içeriği veya kapsamı da farklı şekillerde anlamlandırılmıştır. Ulusal sözcüğünün geleneksel değerlerden çok laiklik vurgusu yaptığı ve kültürün çağdaş yönünü ortaya koyduğu, milli sözcüğünün ise dini değerlere vurgu yaptığı belirginleşmiş, ulusal sinema ilerici, çağdaş düşünce yapısının ürünü olarak kabul edilirken, milli sinema muhafazakâr düşüncenin temsilcisi olarak kabul edilmiştir. Önceleri sadece Yücel Çakmaklı'nın filmleriyle vücut bulan milli sinema, sonrasında Salih Diriklik, Mesut Uçakan, İsmail Güneş, Mehmet Tanrıseven, Metin Çamurcu gibi yönetmenlerin eserleriyle devam etmiştir. Ancak gerçek manada milli sinema diyebileceğimiz filmleri Yücel Çakmaklı yapmıştır ve 1970-75 arası dönemdeki yapımları milli sinemanın en önemli ürünleridir. Özellikle bu dönem filmlerde milli ve manevi değerlerin önemi ve yüceltilmesi, Batı'nın bilim ve tekniğinin alınması ancak kültürünün yadsınması hedeflenmiştir. Batı her ne kadar bilim

ve teknikte ilerlemiş olsa da maneviyat noktasında oldukça zayıf kalmıştır. Bu noktada Batı'nın özellikle başta gençler olmak üzere yozlaştırıcı etkisi kırılmak istenmiştir. Yine bu dönemde vatan ve bayrak vurgusu da birçok filmde göze çarpmaktadır. Milli sinemada öncelik manevi değerlere, özellikle de dini hususlara verilmiştir. Çakmaklı'ya göre mümin bir Türk milleti hedefi, her şeyin temelini oluşturmaktadır. Çakmaklı, bu anlayış doğrultusunda Batı kültürü karşısında yolunu şaşırıp sonra da kendi öz kaynaklarına dönen, huzura kavuşan Müslüman gençlerin değişim öykülerini biraz da propagandavari bir yöntemle anlatmıştır (Özgüç, 2005: 189). Özellikle "Oğlum Osman", "Kızım Ayşe" ve "Memleketim" filmlerinde açık proramanda yapılmıştır.

3.2. BİRLEŞEN YOLLAR (1970)

1970 yılında çekilen film Arnavutköy'de geleneksel değerlerin ön plana çıktığı bir mahallede geçmektedir. Ahşap evlerde yaşayan mahalleli ile yeni inşa edilmeye başlayan apartmanlarda yaşayanların karşıtlığı üzerine kuruludur. Değişen, modernleşen İstanbul'da muhafazakâr bir üniversite öğrencisi olan Bilal (İzzet Günay) ile kozmopolit ve batıcı bir genç kız olan Feyza'nın (Türkan Şoray) karşıtlıkları ve aşkı filmin konusunu oluşturmakta ve filmde Feyza'da olan değişim gözler önüne serilmektedir. Giyim kuşam noktasında dönemin Avrupalı gençlerini örnek alan, parti, yılbaşı, doğum günü gibi Türk İslam kültüründe olmayan değerlere önem veren, hiçbir manevi değeri olmayan Feyza, Bilal'in vasıtasıyla farklı, yeni bir kimliğe bürünerek öz değerlerini her şeyin ötesinde tutmuş ve ailesinden herkese karşı gelerek yaşamını İslami değerlere uygun biçimde sürdürmüştür. Film bu değişim üzerinden İslami değerlerin gençlik üzerinde nasıl işlenmesi gerektiğini anlatmaktadır.

Filmin iki farklı dünyayı ve kùltürü temsil eden iki aile üzerinden gidildiği gör÷lmektedir. Birisi fakir ve mahalle kùltürü içinde yetişen Bilal ve annesi, diğerisi ise yine aynı mahallede apartman dairesinde yaşayan ve tamamen batı özentisi Feyza ve ailesidir. Filmin başında Hayri Dede'nin apartmanın gelişiyle birlikte mahallenin huzurunun bozulacağını söylemesi mahalle kùltürünün muhafaza edilmesi gerektiğine vurgu yapmaktadır. Mahalle, yakın komşuluk ilişkilerine dayalı ve yardımlaşmayı esas alan, ilişkilerin yüz yüze olduğu sosyal yapıdır. Filmin hemen başında Bilal'in eve gezerken bütün mahalleliyle sıcak ilişkide olması da bu durumun açık göstergesidir.

Bilal'in evindeki duvarlarda Arapça duaların asılı olduğu hemen gör÷lmektedir. Bununla birlikte Osmanlı padişahlarının resimleri de göze çarpmaktadır. Filmdeki kadın karakterlere bakıldığında Bilal'in annesinin başörtülü olduğu ve Bilal'le evlenmesini istediği şükran'ın da başörtülü oluşu dikkat çeken bir diğer unsurdur. Anne şükran gibi bir gelin istemektedir. İçkisi kumarı olmayan, ailesine sadık bir gelin onun en çok istediği şeydir.

Filmde Bilal uyumadan önce duasını etmekte ve ışığı söndürmektedir. Bu sırada Feyza ise barda eğlenip dans edip içki içmektedir. Aslında Feyza'nın aradığı, umduğu hayat; içinde bulunduğu yaşam değildir. Aile içi ilişkilere bakıldığında da annesinin sözünü her şeyin ötesinde tutan Bilal'e karşın ailesini sevmeyen ve onların yeteri kadar onunla ilgilenmediğini düşünen Feyza karşıtlık oluşturmaktadır. Feyza'nın dadısı ise ev içinde Feyza'nın en çok değer verdiği kişidir. Dadı, başörtüsü takan, devamlı Feyza'ya yol gösteren ve Feyza'yı ailesinden bile çok seven birisidir. Filmde Dede Efendi'nin 'Ey büt-i nev edâ olmuşum müptelâ' adlı eseri Feyza tarafından seslendirilir ve bunu duyan Bilal ile aralarında bir sıcaklık oluşur.

Bilal Feyza'yla konuşurken yapmış olduğu Şeylerden 6t6r6
"sizi affedebilirim ama b6yle yetişmenizin sebeplerini
affedemiyorum" diyerek Feyza'nın yaşam biçimini eleştirmiştir.
Bilal bu noktada onların (Feyza ve ailesi) yaşamlarının dışında
farklı bir d6nyadan bahseder ve bu d6nyanın inanmış insanların
d6nyası olduğunu belirtir. Bu d6nyada g6zelliğin, ř6hretin,
paranın hiçbir değerinin olmadığının altını çizmiştir ve geçici
heveslerden uzak bir d6nya tasviri sunmuştur. D6nemin
getirdiği her Şey (6zellikle batı taklitçiliği) ve sahtelik Bilal'in
nefret ettiği bir yaşam sunmaktadır. Gençlerin musikilerini,
dillerini, giyim kuşamlarını k6ç6msemelerini şiddetle eleştirmiş;
yabancı dergilerdeki gibi giyinmek ve s6slenmek için can atan
gençleri g6rd6ke geleneğinden kopmamaya gayret ettiğini
belirtmiştir. D6nemin insanların inançsız ve taklitçi 6zentilik
içinde olmasından son derece mazbuttur. Feyza Bilal'i doğum
g6n6 partisine davet edeceği sırada Bilal "nedir doğum g6n6?
İçki içerek, bizden olmayan bir m6zikle tepinerek 'happy
birthday to you' diye bağırmak" Şeklinde konuşarak gençler
tarafından, milli k6lt6r dışındaki k6lt6rlerin (Batı k6lt6r6n6n)
6nemli 6l6de benimsemiş olduğunu ifade etmek istemiştir.
Filmin ilerleyen 6l6mlerinde birbirlerine aşık olan Bilal ile Feyza
daha fazla zaman geçirmeye ve İstanbul'un 6nemli inanç
merkezlerinde buluşmaya başlamışlardır. Bu buluşmaların
birisinde Bilal Feyza'ya baş6rt6s6 hediye etmiştir bu sırada
fonda ilahiler almakta, ezan sesleri duyulmaktadır.

Feyza karakteri filmin ilerleyen sahnelerinde Bilal'in
katkılarıyla değişmeye başlamıştır. Onun yardımıyla aldığı hayat
derslerinden olumlu sonuçlar çıkarmayı başarmış, i arayışını
sonlandırmış ve dine y6nelmiştir. 6ncelikle giyim kuşamını
değiştirmiş, baş6rt6s6 takmaya, kapalı giyinmeye, makyaj
yapmamaya başlamıştır. Bununla birlikte Feyza içki, sigara,
eğlence gibi k6t6 alışkanlıklarını bırakmış, t6m6yle kendini

ibadete, Allah'a adanmış, namaz kılmaya, din kitapları okumaya başlamıştır. Bu noktada dadısının ona katkısı da çok önemlidir. Bir zamanlar hakir gördüğü, aşağıladığı İslami kitaplar artık Feyza'nın en büyük destekçisi olmuştur. Feyza kızını da kendi gibi mutsuz olmasın diye İslami değerlere bağlı bir şekilde yetiştirmiştir.

Film farklı kişilerle evlenmek zorunda kalan ve onlardan birer çocukları olan Bilal ve Feyza'nın çocuklarının birbirlerine aşık olmaları ve filmin sonunda her ikisinin de birbirlerine kavuşmalarıyla son bulmuştur.

Film aslında tipik melodram kalıpları içinde değerlendirilmelidir. Sinemasal anlatı teknikleri bağlamında düşünüldüğünde çok iyi bir film olduğu söylenemez. Hatta Yücel Çakmaklı'nın 1960lardan itibaren sıklıkla eleştirmiş olduğu Yeşilçam kalıplarının bu filmde kullanıldığı görülmektedir. Filmin direkt mesajları belirli bir kütle üzerinde önemli yankı uyandırmıştır ancak büyük bir kesim ise filmde oynayan kişilerin nasıl böyle bir filmde oynamış oldukları sorusunu düşünmüşlerdir. Bu durum ise filmin önüne geçmiştir.

Çakmaklı'nın çektiği 'Birleşen Yollar' filmi, dinsel sömürü ile birlikte, Türk insanını İslami değerler içinde alan yeni bir sinema anlayışını başlatmıştır. Bu, özünü Batı'da değil, kendi içinde, İslam'da arayan bir milli sinema akımının ilk filmidir. 'Oğlum Osman', 'Kızım Ayşe' ve 'Memleketim' filmleri 1974 yılına dek sürdürülen milli sinema anlayışının diğer ürünleri olarak sinema tarihindeki yerini almışlardır. Çakmaklı, bu anlayış doğrultusunda Batı kültürü karşısında yolunu şaşırıp sonra da kendi öz kaynaklarına dönen, huzura kavuşan Müslüman gençlerin değişim öykülerini sergilemektedir (Özgüç, 2005: 18).

3.3. OĞLUM OSMAN (1973)

Yücel Çakmaklı'nın üçüncü filmi olan Oğlum Osman, ailesi tarafından mühendislik eğitimi almak için Almanya'ya gönderilen Osman'ın kendi kültürüne yabancılaşması ve özbenliğini yitirmesini konu almıştır. Okul eğitimi bittikten sonra ailesinin yanına dönen Osman, Almanya'ya gitmeden önceki Osman'dan çok farklıdır. Ailesinden ve onların yaşam biçiminden utanan, kendi kimliğini reddeden, ismini bile değiştirmek isteyen Osman'ın yaşamış olduğu değişim filmin ana konusunu içermektedir, fakat bu değişim iki türdür. Önce olumsuz bir değişim geçiren Osman, sonrasında ise olumlu bir değişim geçirmiştir. Ailesinin yanında yaşamını devam ettirmek istemeyen Osman Almanya'ya geri dönmüş sevgilisiyle birlikte yaşarken bir gece görmüş olduğu rüyayla birlikte aydınlanma yaşamış ve özbenliğini yeniden kazanıp, kendi kültür ve manevi değerlerine sahip çıkmıştır.

Film ilahiyle açılmaktadır. Osman'ın dönüş haberi sonrası annesi Osman'ın odasını yeniden düzenlerken yatağın baş tarafına Kuran-ı Kerim'i asmış, seccadesini de koltuğun üstüne bırakmıştır. Hacdan gelen tespah de unutulmamıştır. Filmde Osman'ın annesi ve Almanya'ya gitmeden önce sevdiği kadın olan Fatma'nın başörtülü olduğu görölmektedir. Hem Osman'ın ailesi hem de Fatma'nın ailesi muhafazakâr bir yaşam biçimine sahiptir. Filmde Dede Efendi'nin 'Ey büt-i nev edâ olmuşum müptelâ' adlı eserinin yine seslendirildiği görölmektedir. Osman'ın eve dönüşüyle birlikte bir çatışma yaşanmaya başlar. Osman'ın mürüvvetini görmek isteyen annesine verdiği cevap şöyledir: "Avrupalı yaşamışta evlilik için acele etmeye lüzum yok." Babasının ona verdiği cevap ise daha da önemlidir: "İlimde teknikte Avrupalılık iyi ama onlar gibi yaşamak zorunluluğu niye? Kendi örf ve adetlerimizi unutmamalıyız." Yemek sahnesinde anne ve baba yemeğe Besmele'yle başlarken

Osman'ın hiçbir Şey dememesi dikkatlerini çekmiş ve Osman'daki değişimin farkına varmaya başlamışlardır. Osman ve ailesi Fatma'nın ailesini ziyarete gittiklerinde Osman, Avrupa'nın her alanda ileri oluşunu vurgulamış ve medeniyet ile Avrupa'yı özdeŐleŐtirmiŐtir. Babası ise medeniyetin yalnızca teknikte ileri gitmek olmadığının altını çizmiŐtir. Osman bir yandan yemeğe Besmele'yle baŐlamazken Fatma'nın kahve ikramında "mersi" diyerek tamamen kendine yabancı bir kùltürün etkilerini göstermiştir.

Annesi Osman'ın seccadeyi hiç kullanmadığını fark etmiş ve Osman'daki değişimin düşündüklerinden çok daha fazla olduğunu anlamıştır. Filmde dikkat çeken bir diğer unsur ise dini inançlarını yaşayan Osman'ın babası İhsan'ın fabrikadaki ofisinde kocaman Atatürk portresinin ve Türk bayrağının oluşudur. Bu bağlamda sadece dini unsurlar değil aynı zamanda milli unsurların da milli sinemacılar tarafından ön plana çıkarıldığını söylemek mümkündür (Buna benzer bir durum 1974 yılında yönettiği "Memleketim" filminde de mevcuttur. Filmin sonunda Cumhuriyetin 51. yılı etkinlikleri gösterilmiş başta Atatürk olmak üzere dönemin Türk büyüklerinin görüntüleriyle film son bulmuştur). Osman Türkiye'ye döndükten sonra geceleri barlara gitmeye başlamış içki, kumar ve kadınlar Osman'ın vazgeçemediği alışkanlıkları haline gelmiştir. Bu durum anne ve babasını çok üzmüŐtür.

Osman Fatma'yla sohbetlerinde Avrupa medeniyetinin geliŐmiŐlięinden bahsetmiş, Fatma ise "bizim medeniyetimiz batınkinden daha insani bir öz taşımaktadır ve Batı medeniyetinin yalnızca teknik kuvvetten ibarettir" diyerek aradaki farkı vurgulamıştır.

Osman ve babası isim konusunda da tartıŐmıŐlar Osman artık arkadaşlarının kendisine Kaya diyerek hitap etmek istediklerini söylemiştir. Osman isminin barbarların ve gericilerin

ismi olduğunu ve kullanmak istemediğini belirtmiştir. Babası ise Osman'ın atalarının adından utanması karşısından çok zlmş ve Osman adının hem Hz. Osman hem de Osman Bey'in adı olduğunu ifade etmiştir. Filmin ilerleyen sahnelerinde Hz. Osman ve Osman Bey'in Osman'ın rüyasına girmesinin temel sebebi de budur.

Film boyunca Batı medeniyetinin bilim ve teknikteki üstünlüğünün altı sürekli çizilmesine karşın amacın makineye esir olmamak ve bilakis makineyi esir almak olduğu belirtilmiştir. Bunun da manevi bir temelle mümkün olacağı belirtilmiştir. Osman'ın babası ilerencilik tanımı da yapmış ve "ilerencilik Allah'ı tanımamak değil, kutsal duygularla medeniyet icatlarını bağdaştırmaktır" demiştir.

Osman ailesinden ayrılıp Almanya'ya dönmüş ve fabrikada sevgilisinin babasını yanında çalışmaya başlamıştır. Sonrasında sevgilisinin babasıyla yaptıkları bir sohbette kendi dinine ait hiçbir şey bilmediği ortaya çıkmıştır. Bir gece rüyasında Halife Osman'ı ve Osman Bey'i gören Osman ertesi gün ülkesine dönmüş ve Edirne'den başlayarak ülkedeki önemli camileri (Selimiye, Eyüp Sultan gibi) gezip, Söğüt'te Türk büyüklerinin bstlerini ziyaret ettikten sonra Hac'ca gitmiştir. Orda gezilip görülmesi gereken yerleri rüyasında kendisinin Halife Osman olduğunu söyleyen kişiyle birlikte gezmiştir. Bu sırada fonda Mehter Marşı ve ilahiler almaktadır. Hac dönüşü evde büyük bir mutluluk vardır ve Osman'ın babası İhsan Bey Osman'ın gelişini Yakup peygamberin oğlu Yusuf'un kokusunu duyması gibi tarif etmiştir. Osman filmin sonunda büyük bir dönüşüm geçirmiş ve Almanya'ya gitmeden önceki kişiliği ve kimliğini yeniden kazanmıştır. Filmin sonunda babasından af dileyen Osman, babası tarafından affedilmiş ve Fatma'yla yeniden bir araya gelmişlerdir.

Film tipik melodramlarda olduğu gibi mutlu sonla bitmiş ve Osman filmin sonunda müt hiç bir dönüşüm geçirerek anne ve babasının istediği kişiliğe bürünmüştür. Bu aynı zamanda Yücel Çakmaklı ve milli sinemacıların istediği kişiliktir. Filmde milliyetçi ve İslamcı düşünceler sıklıkla vurgulanmış ve Batı medeniyetinin bilim ve teknikteki ilerleyişinin her şey demek olmadığının altı çizilmiştir. Batı bilim ve teknikte ilerlerken maneviyat noktasında son derece zayıflamıştır ve bu durum Osman'ın Almanya'ya gittiği sahnelerde gösterilmiştir.

Filmin teknik olarak çok başarılı olduğu söylenemez. Bununla birlikte filmin yaklaşık 15 dakikası Cecil B. DeMille'nin "On Emir" filminin görüntülerinden kurgulanmıştır. Filmin gerçeklikten uzak olduğunu söylemek de mümkündür. Hem oyunculuk hem de senaryo gerçeklik algısını zorlamaktadır. Çakmaklı'nın "Birleşen Yollar" filminden sonra çektiği "Oğlum Osman", ideolojik olarak kitlesini tatmin etse de sinematografik olarak başarısızdır. Film boyunca politik söylemler ve tartışmalar göze sokulurcasına sunulmuştur. Bu da filmin bir diğer önemli sorunudur.

SONUÇ

Milli sinema akımının hem kuramcısı hem de uygulayıcısı olan Bolvadinli yönetmen Yücel Çakmaklı çocukluğundan beri içinde büyümüş olduğu muhafazakâr ve geleneksel yapının en önemli temsilcisi olarak Türk sinemasındaki yerini almıştır. 1960ların ortasından itibaren atılmış olduğu sinema yaşamı boyunca milli kültür dâhilindeki bilim kültür ve sanatın yansıması olarak milli sinemanın uygulayıcısı olmuştur. Ona göre bunlar Türk toplumuna ait Selçuklu ve Osmanlı'dan kalma değerlerdir ve bu değerlerin korunması gerekmektedir. Çünkü Çakmaklı dünden bugüne, bugünden geleceğe gidilmesi gerektiğini savunmuştur (özellikle "Memleketim" filminde bu durum sıklıkla işlenmiştir). Filmlerinde mutlaka bir doğru yolu bulma hikâyesi yer almıştır. Karakterlerin bir bölümü yanlış bir yolu tercih ederken diğerk bölümü ise doğru yolu göstermekle yükümlü olmuş ve bunda da başarılı olmuştur.

Türk-İslam kültürüne bakıldığında aydınlanışın ancak modernizm-gelenek krizinin çözülmesiyle gerçekleşeceği (Coşkun, 2009:78) görülmektedir. Bu noktada modern yaşam içinde geleneksel değerlerin bir kenara itilmesi veya yok sayılması bir aydınlanma sağlamaktan çok körelmeye sebebiyet verecektir. Geleneksel değerlerin muhafaza edilmesi ve modernizasyonu aydınlanmanın en önemli prensibi olarak sunulmuştur.

Bu geleneksel değerlere sahip çıkması gereken en önemli kitle olarak gençler milli sinemanın hedefinde olmuştur. Özellikle sinemanın gençlik üzerindeki etkisi düşünöldüğünde çok önemli bir yere sahip olması kaçılmazdır. Çakmaklı da bu durumun farkında olduğundan sinemasında gençliği temel odak noktasına koymuştur. "Birleşen Yollar", "Oğlum Osman", "Kızım Ayşe", "Memleketim" gibi filmler hep bu odak noktasından hareket etmiştir. Milli kültür ve bilincin gençliğe

aşılanması gerekliliğinin altı çizilmiştir. Batı kùltürü alınacak bir medeniyet değil sadece ilmi ve tekniği alınacak bir medeniyet olarak gösterilmiştir.

Yücel akmaklı'nın sinemasal anlamda batılı bir icadı kullanarak yapmak istediği şeyleri başarabilmesi önemlidir ancak başarılı olduğu noktasında sıkıntılar mevcuttur. Milli bilinç ve kùltürün bu şekilde gözlere sokulurcasına ağdalı bir dille ifade edilmesi, sinemasal yetersizliğin sonucudur. Aynı durum Yılmaz Güney'in "Arkadaş" filmi için de geçerlidir. Filmlerde salt propaganda amaçlı kullanılan ifadeler filmin gerçekliğinin sorgulamasına neden olmaktadır.

akmaklı'nın bir diğer sorunu da eleştirmiş olduğu Yeşilçam kalıplarını sonuna kadar kullanmasıdır. Özellikle 1960lı yıllarda yoğun bir şekilde eleştirdiği Yeşilçam estetiği ve anlatım dili sinemasına yansımıştır. Hatta Mesut Uçakan da bu durumu eleştirmiştir. akmaklı'yı kendi dönemi içinde önemli bir çıkış olarak görmekle birlikte ticari endişelerini, yıldız kaprislerini, tiplerdeki kalıplaşmaları, ağır melodramik tavrı, kısacası piyasanın birçok kalıbını içinde taşımış olduğuna vurgu yapmıştır (1977: 163). Yücel akmaklı'nın kendisi de benzer şeyler ifade ederek Yücel akmaklı melodram ağırlıklı filmler yapmış olmasını bireysel anlatım tarzıyla ve Türk toplumunun bir Doğu toplumu olarak iley ve acıya alışkanlığı ile melodramın geleneksel anlatıma yerleşmesiyle açıklamıştır (Arslan: 2010: 461)

akmaklı filmlerinin Yeşilçam'dan en önemli fark ise, önceleri İslami vurgunun sonraları ise Türk ve İslami vurgusunun filmlerde sıklıkla işlenmiş olmasıdır. Ancak sadece bunlarla da sınırlı kalmamış, birçok kavram onun sinemasında yerini almıştır. Başta millilik olmak üzere, öz, Batı-Doğu karşıtlığı, gelenek, kùltür, ahlaki değer akmaklı sinemasının vazgeçilmez kavramaları olmuştur.

Çakmaklı için çok önemli bir amacı ifade eden öz benliğe dönüş; çekmiş olduğu filmlerin yanı sıra televizyonda gerçekleştirdiği olduğu çalışmalara da yansımıştır. 1975 sonrasında TRT için çekmiş olduğu televizyon filmlerinde ve dizilerde (Bir Adam Yaratmak (1977), Çözölme (1977), Çok Sesli Bir Ölüm (1977), Oynaş (1977), Bağrıyanık Ömer ile Güzel Zeynep (1978), Denizin Kanı (1978), IV. Murat (1980), Hacı Arif Bey (1982), Küçük Ağa (1983), Aliş ile Zeynep (1984), Kuruluş/Osmancık (1987)) milli sinemanın unsurlarını kullanmıştır. Bununla birlikte Çakmaklı, yapmış olduğu filmlerinin tamamında Afyon yıllarında dedesinin etkisinin altını çizmiş ve sinemasının şekillenmesinde dedesinin önemini şöyle ifade etmiştir;

“Yani netice itibariyle sinema bir hikâye anlatma sanatı. Benim dedem de köy imamıdır ama müktesebatı vardır: Osmanlı’dan Cumhuriyet’e intikal etmiş, büyük memuriyetlerde falan bulunuş. Daha sonra artık geçimini temin etmek için fahri olarak imamı olmayan köylerde imamlık yapardı. Ben de talebelik zamanımda lisede okurken hatta üniversitede okurken dahi yaz tatillerinde gidip onun yanında bulunur, ona yardım ederdim. Onun bir hikâye anlatma tekniği vardır. Ramazan aylarında ikindiyle akşam arasında bir buçuk- iki saatlik bir süre vardır. Bu süre çok önemli çünkü sinema zamanına denk geliyor. İşte ikindiyle akşam arasındaki o süre dedemin hikâye anlatma zamanıdır ve o bu süreyi çok iyi kullanırdı. Hikâye anlatacak ama dini hikâye... İnsanlara hem hikâyeyi takip ettirecek hem de bir tebliğde bulunacak; dini şeyler anlatacak, dinin emirlerinden, ahlak anlayışlarından bahsedecek, insanlara ibret verecek, kıssadan hisse çıkartacak” (Arslan; 2014: 149). Çakmaklı’nın hem filmlerinde hem de televizyon hayatından dedesinin anlatmış olduğu bu hikâyeler çok önemli bir yer edinmiştir ve Çakmaklı aslında kıssadan hisseler çıkartılmasını sağlamayı amaçlamıştır.

Özellikle televizyon için çekmiş olduğu yapımlar eğitici ve öğretici olma niteliği taşımıştır.

Çakmaklı'nın sinema ve televizyon yaşamında İslami unsurlar açık bir şekilde kullanılmıştır. Hemen hemen bütün filmlerinde milli konular işlenmiş, Kuran-ı Kerim, ilahiler, cami görüntüleri, başörtüsü, Batı medeniyetinin maneviyatının yokluğu ve dini sorunlara vurgu yapılmıştır. Bireysel bunalımların çözümü olarak İslam dini ve manevi değerlere bağlılığa dikkat çekilmiştir. Bireyin kurtuluşu bu değerlere sahip çıkmak, kendi öz bilincini kaybetmeden yaşamak ve gelecek nesillere aktarmaktır. Çakmaklı'nın en büyük amacı da bu olmuştur ve bunda da başarılı olduğunu söylemek mümkündür

KAYNAKÇA

- Arslan, S. (2006). "Biyografya 6/Türk Sinemasında Yönetmenler", **Bağlam Yayıncılık. 69-71.**
- Arslan, S. (2010). Milli Sinema, Milli Televizyon: Yücel Çakmaklı, "Türk Sinemasında Yerli Arayışlar, Abdurrahman Şen" (Ed.). **Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları. 461.**
- Arslan, S. (2014) "Milli Sinema Milli Televizyon: Yücel Çakmaklı". Yücel Çakmaklı Milli Sinemanın Kurucusu" (Der: Burçak Evren) **Küre yayınları. 149**
- Atam, Z. ve Görücü, B. (1994). "Türk Sinemasının Periyodizasyonu / Engin Ayça ile Söyleşi". **Görüntü Dergisi, Mart-1994:2. 49.**
- Aydın, M. Ç. (1997). "1960'lar Türkiye'sinde Sinemadaki Akımlar". **25. Kare Sinema Dergisi, Sayı:21. 15-16.**
- Çakmaklı, Y. (2014). "Milli Sinema İhtiyacı". Yücel Çakmaklı Milli Sinemanın Kurucusu" (Der: Burçak Evren) **Küre yayınları. 16.**
- Coşkun, E. (2009). "Türk Sinemasında Akım Araştırması". **Phoenix Yayınevi. 78.**
- Diriklik, S. (1995). "Fleşbek - Türk Sinema-TV'sinde İslami Endişeler ve Çizgi Dışı Oluşumlar". **Söğüt Ofset. 21.**
- Evren, B. (2014). "Yeşilçam ve İnanç Sineması". Yücel Çakmaklı Milli Sinemanın Kurucusu" (Der: Burçak Evren) **Küre yayınları. 73.**
- Onaran, A. Ş. (1999). "Türk Sineması Cilt: 1". II. Baskı. **Kitle Yayınları. 20, 49-50.**
- Onaran, A. Ş. (2001). "Lütfi Ömer Akad'ın Sineması". **Altın Portakal Kültür ve Sanat Vakfı Yayını. 240.**
- Özgüç, A. (2005). "Bütün Filmleriyle Yılmaz Güney", **Agora Kitaplığı. 18, 189.**
- Özön, N. (1995). "Karagözden Sinemaya", **Kitle Yayınları.**
- Refiğ, H. (1971). "Ulusal Sinema Kavgası". **Hareket Yayınları. 87.**
- Uçakan, M. (1977). "Türk Sinemasında İdeoloji". **Düşünce Yayınları. 19, 24-26, 74, 137, 163.**

KIRKGÖZ KÖPRÜSÜNÜN 3B MODELLENMESİ

Murat UYSAL¹

Nizar POLAT²

ÖZET

Birçok medeniyete ev sahipliği yapan Anadolu topraklarında oldukça fazla tarihi yapı bulunmaktadır. Bu yapıların pek çoğu bugün doğa olaylarına ve insan aktivitelerine rağmen halen ayaktaadır. Bu yapıların korunması ve gelecek kuşaklara aktarılması gerekir. Fotogrametri tarihi yapıların dokümantasyonu ve 3B modellenmesi için önemli üstünlüklere sahiptir. Bu çalışmada Afyon ili Bolvadin ilçesinde bulunan Kırkgöz köprüsünün insansız hava aracı ile çekilen fotoğrafları yardımıyla 3B modeli üretilmiştir. Anadolu ana kervan yolu üzerinde yer alan Kırkgöz köprüsü Akarçay üzerine Roma döneminde inşa edilmiştir. Roma döneminde 200 m ve 42 gözlü olan köprü Kanuni Sultan Süleyman'ın Bağdat seferi hazırlıklarında Mimar Sinan tarafından onarılarak 22 göz ilave edilmiş ve uzunluğu 400 m olmuştur. Kırkgöz köprüsünün yatay, düşey ve oblik çekilen fotoğrafları ile yapının 3B nokta bulutu elde edilmiş, 3B model üretilmiş ve gerçek dokuları ile kaplanmıştır. Günümüzde yapılan yeni yolun kenarında kalan bu önemli tarihi yapının dokümantasyonu yapılmış ve 3B modeli üretilmiştir.

---

¹ Afyon Kocatepe Üniversitesi Mühendislik Fakültesi Harita Mühendisliği Bölümü, S.yazar, Doç.Dr., muysal@aku.edu.tr

² Afyon Kocatepe Üniversitesi Mühendislik Fakültesi Harita Mühendisliği Bölümü, S.yazar, Doç.Dr., muysal@aku.edu.tr

Anahtar Kelimeler: Kırkgöz köprüsü, Fotogrametri, Kültürel Miras, 3B model

3D MODELING OF KIRKGÖZ BRIDGE

ABSTRACT

There is quite a lot of cultural heritage in the Anatolian lands that host many civilizations. Many of these structures are still up to date, despite natural events and human activities. These structures must be preserved and transferred to future generations. Photogrammetry has important advantages for the documentation of cultural heritage and 3D modeling. In this study, a 3D model was produced with the help of unmanned aerial photographs of Kırkgöz bridge located in Bolvadin province in Afyon province. The Kırkgöz bridge, which is located on the main caravan road in Anatolia, was built on Akarcay during the Roman period. During the Roman period, the bridge, which was 200 m and 42 arches, was repaired by Mimar Sinan in the preparations of Kanuni Sultan Süleyman's Baghdad campaign and 22 arches were added and its length was 400 m. The 3D point cloud is obtained with horizontal, vertical and oblique photographs of Kırkgöz bridge, 3D model is produced and covered with real textures. Documentation of this important historic building on the edge of the new road is made and the 3D model is produced..

Keywords: Kırkgöz Bridge, Photogrammetry, Cultural Heritage, 3D model

GİRİŞ

Tarihi eserler geçmişten günümüze önemli bilgiler aktarırlar. Tarihi eserlerin korunarak gelecek kuşaklara aktarılması tüm insanlık adına yeri getirilmesi gereken önemli bir görevdir. Fakat insanların kötü ve amacı dışında kullanımları ve doğa olayları nedeniyle tarihi yapıların çoğu zarar görmekte veya yok olmaktadır. Bu eserlerin dokümantasyonunun yapılması ve korunması gereklidir. Fotogrametri gelişen teknoloji yardımıyla tarihi eserlerin dokümantasyonunun yapılması ve 3B gerçekçi modellerinin üretilmesinde önemli kullanım alanına sahiptir. Tarihi yapıların fotogrametrik amaca uygun çekilen fotoğrafları değerlendirilerek yapıya ait doğru, güvenilir ve tam bir modelleme yapılır.

Son yıllarda tarihi yapıların 3B yeniden oluŐturulmasında, hem veri işleme yazılımları hemde veri elde etme teknolojide yaşanan gelişmelerden dolayı 3B sayısallaŐtırma ve modelleme kullanımında yaygın bir artış olmuştur. Bu amaç için kullanılan yaklaşımlar fotogrametri veya CAD araçları ve ölçmeye dayanır. Bununla beraber bu yaklaşımlar büyük ölçekli yerler için maliyetli ve zaman alıcıdır. Lazer-tarama ile modelleme ve görüntü tabanlı teknikler son zamanlarda yaygın bir kullanıma sahiptir. Bununla beraber son zamanlarda, temel Şekil ve yapısal elemanlar için görüntü tabanlı modelleme ve ince detaylar ve heykel yüzeyleri için lazer taramayı kullanan hibrid yaklaşımlar önerilmektedir. (Elhakim vd, 2004).

Kültürel mirasın dokümantasyonu, tarihi veya kültürel bir yapının belirlenen üç boyutlu bir uzaydaki boyutunun, Őeklinin ve konumunun belirlenmesi için gerekli olan lme, değerlendirme, kayıt ve sunum iŐlemleridir (Georgopoulos ve Ioannidis 2004, Yakar vd. 2011). kullanılan bazı belgeleme yöntemleri vardır (Bhler ve Heinz, 1999). Tarihi ve kültürel mirasın dokümantasyonunda kullanılan klasik yöntemler,

topoğrafik yöntemler, fotogrametrik yöntemler ve lazer tarama yöntemleri olarak sınıflandırılabilir. (Bohler ve Heinz 1999, Scherer 2002, Yakar vd. 2011).

Köprüler geçmişten günümüze kadar ulaşım ağlarının önemli bir parçasını oluşturmaktadırlar. Bu nedenle bir çok medeniyetin ortak kullanımı olarak bir kısmı günümüze kadar ayakta kalmayı başarabilen nadir yapılardandır. Tarihi köprülerin dokümantasyonu için bir takım çalışmalar yapılmaktadır (Avşar 2006, Yakar vd. 2011, Maraş vd. 2016). Bu çalışmada Afyonkarahisar ilinin Bolvadin ilçesinde bulunan Kırkgöz köprüsünün 3B modellenmesi yapılmıştır. Günümüzde aktif olarak kullanılmayan, çeşitli onarımlar ve eklemelerle ayakta kalmayı başaramamış bu tarihi yapının yapım tarihi kesin olarak bilinmemektedir.. Bu çalışmada Kırkgöz köprüsünün İnsansız Hava Aracı (İHA) yardımı ile çekilen fotoğrafları yardımı ile görsel kalitesi yüksek ve doğru 3B modeli üretilmiştir.

1. KIRKGÖZ KÖPRÜSÜ

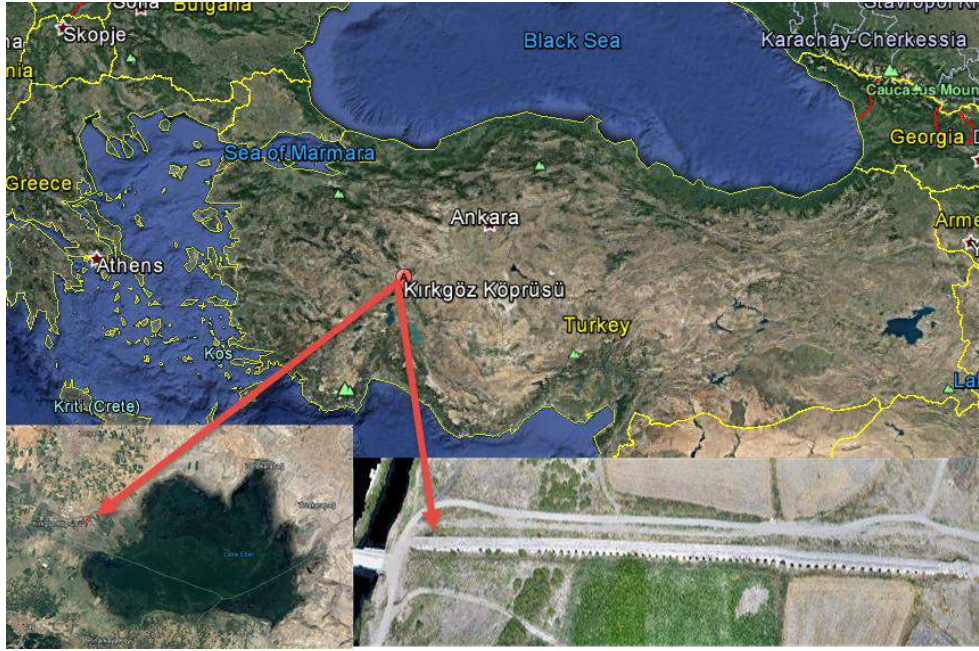
Kırkgöz köprüsü Afyonkarahisar ili, Bolvadin ilçe merkezinin yaklaşık 7 km güney doğusundadır (Şekil 1). Eski ana kervan güzergahının Eskişehir-Seyidgazi-Hüsrevpaşa hanı-Bayat-Bolvadin-İshaklı-Akşehir-Ilgın-Konya bölümünde, Afyon'dan gelip Eber gölüne dökülen Akarçay üzerinde yer almaktadır. Kırkgöz köprüsü Doğu Roma imparatorluğu döneminde inşa edilmiş, sonra Bizans, Selçuklu ve Osmanlı döneminde yapılan onarımlar ve eklerle günümüze kadar ayakta kalmayı başaramamıştır. Günümüzde köprü, Çay-Bolvadin arasındaki yeni yolun yapılması ve Akarçayın yatağının değiştirilmesinden dolayı aktif kullanımını kaybetmesine

rağmen geçmişte önemli bir ulaşım ağının parçası olmuştur (Eravşar ve Mert, 2003).

Kırkgöz köprüsü Anadolu'nun en eski ve en uzun köprülerinden birisidir (Bayar, 2010). Kırkgöz Köprüsü'nün yapılış tarihi, kesin olarak tespit edilememiştir. Köprüden ilk bahseden eserler, Ankara Önasya Medeniyetleri Müzesindeki Hitit Tabletleridir. Bu tabletlerde Hitit Kralı II. Muşil 'in M. Ö. 1344 yılında düzenlediğı Arzava Seferinde bu köprüyü kullanıldığı belirtilmektedir. Daha sonra farklı dönemlerdeki pek çok savaşın önemli parçası olarak tarihin bir çok döneminde önemli rol oynamıştır (Bayar, 1996,2010).

Kırkgöz köprüsü yapı özellikleri dikkate alındığında değişik dönemlerde yapılmış 3 ayrı bölüme ayrılabilir. İlk bölüm aynı zamanda köprü'nün en eski kısmı, Roma yada Bizans dönemi köprülerine benzeyen ortada yuvarlak kemerli kısım, ikinci bölüm ise köprü'nün batısındaki sivri kemerli kısım Selçuklu dönemi köprülerinin genel özelliklerini taşımaktadır. Son bölüm ise köprü'nün Bolvadin'e yakın olan kısmı siyah ve beyaz taşların nöbetleşe örülmesi ile oluşturulmuş olup Osmanlı dönemine ait ve Mimar Sinan tarafından yapılmıştır. Kırkgöz köprüsü Kanuni Sultan Süleyman'ın Bağdat seferi hazırlıkları sırasında Mimar Sinan tarafından 1550 yılında onarılıp yeni gözler ilave edilerek 64 göz ve 400 m uzunluğa erişmiştir. Bu onarımda ayrıca köprü'nün Bolvadin tarafına bir namazgah ve suya inmek için mermer merdiven yapılmıştır. Yapılan eklemelerle 64 göze ulaşmış olan köprü'nün Devlet Su İşleri (DSİ) tarafından Akarçayın yatağının değiştirilmesi çalışmaları sonucunda günümüzde 57 gözü bulunmaktadır. (Eravşar ve Mert, 2003, Bayar, 2010). Berlin-Bağdat Demir Yolu işletmeye 1895 yılında açılınca Kırkgöz köprüsünün bulunduğu yol önemini kaybetti ve 1970 yılından sonra aktif olarak kullanımını tamamen kaybetmiştir. Son olarak Karayolları Genel

Müdürlüğünce 2003 yılında onarılan köprü günümüzde kadar ayakta kalmayı başarabilen önemli tarihi eserlerden biridir (Bayar, 2010).

Şekil 1. Kırkgöz Köprüsü

2. UYGULAMA

Bu çalışmada Tablo 1'de özellikleri verilen DJI Phantom 4 pro insansız hava aracı kullanılmıştır (Şekil 2). Çekim için yapılan uçuş planında %80 bindirme oranı ile 460 m x 60 m lik bir blokta 40 yükseklikten 410 fotoğraf çekilmiştir. Elde edilen fotoğrafların yer örnekleme aralığı 1.14 cm dir. Çalışma bölgesinde 12 adet yer kontrol noktası (YKN) tesis edilmiştir (Şekil 3). Yer kontrol noktaları tesisinde yapıya zarar vermeyecek şekilde kağıt hedefler kullanılmıştır (Şekil 3-a). Tarihi eserin dışındaki YKN zeminde özel işaretlerle boyanmıştır (Şekil 3-b,c). Yer kontrol noktaları Stonex S9 GNSS cihazı ile RTK yönteminden yararlanılarak ITRF96 datum sisteminde 2005.00

Epok' da koordinatlandırılmıştır. Pix4D mapper pro ile değerlendirme yapılarak çalışma bölgesinin 3B nokta bulutu ve 3B modeli üretilmiştir.

şekil 2. DJI Phantom 4 Pro.

Tablo 1. DJI Phantom 4 Pro. Teknik zellikler

AğIRILIK (BATARYA+PERVANELER)	1388 GR
Max.Hız	20 m/s
Kamera	20 MP
Uçuş sresi	Yaklaşık 30 dk.
Çalışma ısısı	0°-40 °C
Kontrol Mesafesi	7 km
Navigasyon	GPS/GLONASS

Şekil 3. Yer Kontrol noktaları ve dağılımı

Yapının yan yüzeylerinin dokümantasyonu ve 3B modellemesi için eğik fotoğraflar çekilmiştir. 3B modelleme için Kuzey-Güney ve Doğu-Batı yönlerinde bir birine dik olacak şekilde düşey ve 70° eğik hava fotoğrafları çekilecek şekilde uçuş planlaması yapılmıştır. Planlanan şekilde gerçekleştirilen uçuş sonunda 410 hava fotoğrafı çekilmiştir. Çekilen fotoğrafların çekim noktaları Şekil 4'te görülmektedir. Fotoğraflar Pix4D mapper pro yazılımı ile ışın desteleri ile demet dengeleme yöntemine göre değerlendirilmiştir. Dengeleme sonucunda yer kontrol noktalarının karesel ortalama hataları Tablo 2'de görülmektedir. Değerlendirme sonucunda üretilen 3B nokta bulutu, gerçek renkleri ile renklendirilmiş 3B nokta bulutu ve 3B modeli şekil 5a, 5b, ve 5c'de görülmektedir. Kırkgöz köprüsünün gerçek dokuları ile kaplanmış 3B modeli yüksek çözünürlükte ve doğrulukla üretilmiştir.

Şekil 4. Fotoğraf çekim noktaları

Tablo 2. Yer Kontrol Noktalarının Işın Desteleri yöntemine göre karesel ortalama hatası

NN	MX _(m)	MY _(m)	MZ _(m)
1	-0.018	0.030	0.005
2	-0.032	-0.064	-0.004
3	0.062	0.022	-0.005
8	-0.001	0.016	-0.002
10	-0.031	-0.026	0.005
11	0.015	0.024	-0.001
12	0.017	0.024	-0.009
13	0.024	-0.016	0.002

Bolvadin Araştırmaları

14	-0.025	-0.019	0.001
15	0.010	0.047	0.002
18	-0.017	-0.027	0.001
20	-0.007	-0.014	0.009
KOH	0.026	0.031	0.005

Şekil 5. a-) 3B nokta bulutu, b-) Renklendirilmiş 3B nokta bulutu, c-) Doku ile kaplanmış 3B model

SONUÇ

Tarihi yapıların dokümantasyonu, eserin korunması ve gelecek nesillere aktarılması için yapılması gereken önemli çalışmalarındandır. Fotogrametri bu bakımdan yapının hem dokümantasyonun yapılması hemde doğru ve yüksek çözünürlüklü 3B modellerinin üretiminde vazgeçilmez yöntemlerin başında gelmektedir. Bu neden tarihi yapıların fotogrametrik yöntemlerle belgelenmesi önemli üstünlüklere sahiptir. Foto-gerçekçi 3B modeller ile tarihi yapıların zarar vermeden yapının izlenmesi web ortamında sunulması mümkündür. 3B modellerin üretiminde genellikle görsel kalite ön planda bulundurulurken doğruluk ve tamlık pek dikkate alınmaz. Bu durumda elde edilen 3B model üzerinden ölçü alınması için kullanılmaz. Bu çalışma ile hem Kırkgöz köprüsünün dokümantasyonu yapılmıştır. hemde doğru ve yüksek kalitede 3B modeli üretilmiştir. Elde edilen bu 3B model bundan sonra web tabanlı ortamlardan 3B sunularak internet üzerinden tarihi eserin gezilmesi sağlanabilir. Böylece tarihi eserlerin tanıtımında daha geniş kitlelere ulaşmak mümkün olur.

KAYNAKÇA

Avşar, Ö., (2006). Tarihi Köprülerin Dijital Fotogrametri Teknikleri Yardımıyla Modellenmesi, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.

Bayar, M., (1996). Bolvadin Tarihi, Ankara. s. 77

Bayar, M., (2010). Afyonkarahisar Kırkgöz köprüsü. Taşınar Dergisi, sayı:5, sayfa:26-32.

Böhler, W., Heinz, G., (1999). Documentation, Surveying, Photogrammetry, XVII CIPA Symposium. Recife, Olinda. Brazil, 1999.

El-Hakim, S.F., Fryer, J., Picard, (2004). Modeling and visualization of aboriginal rock art in the Baiame cave. Proc. ISPRS XXth Congress, Istanbul, pp. 990-995.

Eravşar, O., Mert İ.H., (2003). Roma'dan Cumhuriyete Bolvadin Kırkgöz Köprüsü, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı:9, Sayfa:581-601.

Georgopoulos, A. Ioannidis, G., (2004). Photogrammetric And Surveying Methods For The Geometric Recording of Archaeological Monuments, Archaeological Surveys, FIG Working Week 2004 Athens, Greece, May 22-27, 2004.

Maraş, E.E., Hacıfendioğlu, K., Birinci F., Uslu, G., (2016). Tarihi Köprülerin Dokümantasyonu İçin Dijital Fotogrametri ile 3B Modellerinin Oluşturulması ve Dinamik Analizlerinin Yapılması (Tarihi Kurt Köprüsü Örneği), Harita Dergisi, 155, 1-11.

Scherer, M. (2002). About the synthesis of different methods in surveying, XVIII International Symposium of CIPA, Potsdam, Germany, 2002.

Yakar, M., Karasaka, L., Metin, A., Uray, F., Kahya, İ., Tanık, H., (2011). Beyşehir Taş Köprüünün Fotogrametrik Ölçüm Teknikleri İle Mimari Rölövesinin Hazırlanması Ve 3 Boyutlu Modellenmesi, TUFUAB 2011 Antalya.

TÜRKİYE'DE İPEKYOLU TURİZMİ

Burhan KILIÇ¹
Nisan YOZUKMAZ²
Mete GÖVCE³

ÖZET

Çin'den Avrupa'ya uzanan ve binlerce yıl boyunca ticaretin, kültürün, sanatın ve felsefenin köprüsü olmuş İpek Yolu son yıllarda yeniden gündeme gelmeye başlamıştır. Modern İpek Yolu projesi Çin'in önderliğinde ortaya çıkmış ve dünya basınında geniş yer bulmuştur. Bu konuda yapılan toplantılar ve forumlar İpek Yolu üzerinde bulunan ülkeler için siyasi, ekonomik ve sosyokültürel açıdan oldukça önemlidir. Modern İpek Yolu projesiyle İpek Yolu üzerinde turizm hareketliliğinin de artması beklenmektedir. Türkiye İpek Yolu ülkeleri arasında yer almasına rağmen, turizm anlamında somut adımlar yeni yeni atılmaya başlanmıştır. Özellikle Türkiye Turizm Stratejisi 2023'te "İpek Yolu Turizm Koridoru" diye adlandırılan ve 2009 yılında başlatılmış olan İpek Yolu turizmini geliştirme çalışması bu bağlamda incelenmesi gereken bir stratejidir. Bu çalışmada, Türkiye'nin İpek Yolu turizmi konusunda nerede olduğu, 2023 Stratejisi'nde İpek Yolu Koridoru'nun nasıl değerlendirildiği incelenmiş

¹ Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Turizm Fakültesi Yiyecek İçecek İşletmeciliği Bölümü, Doç.Dr., bkilic@mu.edu.tr

² Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Turizm İşletmeciliği Anabilim Dalı, S.yazar, Arş. Gör., nisanyozukmaz@mu.edu.tr

³ Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Turizm İşletmeciliği Anabilim Dalı, Dr. Öğr., metegovce@gmail.com

ve gelecekte Modern İpek Yolu projesi kapsamında atılabilecek adım önerileri geliştirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: İpek Yolu, İpek Yolu Turizmi, Türkiye Turizm Stratejisi 2023

Jel Kodu: Z32

SILK ROAD TOURISM IN TURKEY

Abstract

Silk Road, a bridge of commerce, culture, art and philosophy for thousands of years expanding from China to Europe has become a current issue in recent years. Modern Silk Road Project has emerged under the guidance of China and has had wide press coverage for a couple of years. Meetings and forums on this issue are very important to the countries on Silk Road in political, economic and sociocultural way. With Modern Silk Road Project, tourism movements through Silk Road are expected to increase. Although Turkey is among the Silk Road countries, solid steps towards tourism management and development have begun to be taken recently. "Silk Road Tourism Corridor", one of the strategies in Tourism Strategy of Turkey 2023 was initiated in 2009 and is a tourism development strategy that should be examined. This conceptual study explains where Turkey is in the plans of developing Silk Road Tourism and how Silk Road Tourism Corridor is evaluated within the 2023 Strategy and suggests what can be done in terms of tourism development within the scope of Modern Silk Road Project in future.

Keywords: Silk Road, Silk Road Tourism, Tourism Strategy of Turkey 2023

GİRİŞ

1500 yıl boyunca Doğu ile Batı'yı birleştiren en önemli rota olan İpek Yolu, içinde birçok kültürel değeri barındıran bir güzergah olmakla beraber, yeni yeni oluşmaya başlayan birçok turist segmenti için de önemli bir seyahat rotasıdır. İpek Yolu Asya'yı Avrupa'ya bağlayan bir ticaret yolu olmasının ötesinde, 2000 yıldan beri bölgede yaşayan kültürlerin, dinlerin, ırkların da izlerini taşımakta ve olağanüstü bir tarihsel ve kültürel zenginlik sunmaktadır (www.silkroutes.net, 2017).

Kültür ve Turizm Bakanlığı tarafından hazırlanan Türkiye Turizm Stratejisi 2023 kapsamında yer alan Turizm Geliştirme Koridorları ile belli temalar içerisinde turizmin gelişimi ve alternatif turizm türlerinin artırılması hedeflenmektedir. Bu koridorlar arasında bulunan İpek Yolu Turizm Koridoru da İpek Yolu turizmini güçlendirme ve markalama açısından büyük öneme sahiptir.

1.İPEK YOLU

“İpek Yolu” ismi ilk defa 1877 yılında Alman coğrafyacı Ferdinand von Richthofen tarafından kullanılmıştır. Bu isim, Pasifik Okyanusu'nu Akdeniz'e bağlayan, Kızıl Deniz, Basra Körfezi ve Hint Okyanusu'nu Rusya, İskandinav ülkeleri ve Avrupa ile bağlayan; Asya'yı çapraz geçen rotaları, yollar, şehirleri nitelemektedir (Frankopan, 2015). İpek Yolu üzerinde Çin, Kazakistan, Kırgızistan, Tacikistan, Özbekistan, Türkmenistan, Afganistan, İran, Irak, Türkiye, Yunanistan ve İtalya yer almaktadır (www.travelchina.com, 2017).

İpek Yolu ismini rota üzerinde ticareti en fazla yapılan ipekten almış olsa da, fildişi, altın, gümüş, çay, meyve, tablo, heykel ve doktrinler de bu rota üzerinde taşınmış ve dağıtılmıştır. İpek, baharat ve cam gibi ürünlerin taşındığı önemli bir ticaret ağı olmasının yanı sıra, İpek Yolu üzerinde

yıllar boyunca dinler, fikirler, kültürel değerler de aktarılmış ve ülkeden ülkeye milletten millete geçmiştir. İpek Yolu'nun bu özelliği günümüz medeniyetlerinin oluşumuna yardımcı olmuş; rota üzerindeki ülkelerin kültürlerinin, ekonomilerinin ve siyasi yapılarının gelişiminde önemli bir rol oynamıştır (Mahouti, 2015).

Türkiye tarihi açısından bakılacak olursa; Türklerin, ortaya çıktıkları tarihten itibaren birçok devletle siyasi, iktisadi, dini ve kültürel ilişkilerde bulunduğu bilinmektedir. Bu bağlamda İpek Yolu, Türk milletinin birbirleriyle kenetlenmesinde birlik ve beraberliğin sağlanması için oldukça etkili olmuştur. Çünkü İpek Yolu Türklerin yaşadığı geniş coğrafi bölgeleri birbirlerine bağlayan ulaşım yolu özelliği taşımaktaydı. Türk topluluklarının ekonomik ve ticari amaçla birbirine bağlanması ve zenginleşmesini sağladığı gibi, sosyo-kültürel açıdan da ilişkilerinin gelişmesine imkân sağlamıştır (Toprak, 2008).

2. MODERN İPEK YOLU PROJESİ

Çin Devlet Başkanı Xi Jinping ilk kez 6 Eylül 2013 tarihinde "Yeni İpek Yolu"ndan bahsetmiştir. Xi Jinping, Çin ve diğer Asya devletleri için geçmişlerini yansıtan, ekonomik işbirliğini, ticareti canlandıran planlar yapma zamanının geldiğini belirtmiştir. Karadeniz ve Doğu Akdeniz'den Himalayalara uzanan ülkeler ağı dünyayı daha güçlü hale getirecek ve halkları doyurabilecek birçok şeye sahiptir. Bunlar petrol, gaz, nadir mineraller, buğday ve mısırdır. Ancak İpek Yolu binlerce yıl önce sahip olduğu gücünü ve etkisini kaybetmiştir. Onu yeniden canlandırmak ise büyük devletlerin yöneticilerinin izleyeceği politikalarla gerçekleşebilecektir (Frankopan, 2015).

Çin'in başlattığı "Modern İpek Yolu" stratejisi uzun dönemli uluslararası, ulusal ve siyasi amaçlara sahip siyasi ve ekonomik bir stratejidir. Ulusal olarak, Çin'in atıl kapasitesini

harekete geçirecek ve yatırımları artırarak ülke büyümesini ve kalkınmasını sağlayacaktır. Uluslararası bağlamda, Yeni İpek Yolu stratejisi kara ve deniz yoluyla Çin'i, Asya, Avrupa ve Afrika ile bağlayarak bölgesel bir altyapı gelişimi sağlayacaktır. Siyasi anlamda ise, yapılacak ticaret anlaşmalarıyla diğer devletlerle siyasi ilişkiler de güçlenecektir. Çin Devlet Başkanı'nın hedefi, ticareti ve kültürel ilişkileri güçlendirmek için Asya ile Avrupa'yı altyapı projeleriyle birleştirmektir. Modern İpek Yolu stratejisi ile yolların, rayların, doğalgaz hatlarının Venedik'e kadar uzanması planlanmaktadır (Lo, 2015). Yeni İpek Yolu konsepti Asya ve Avrupa'yı yeniden ve daha güçlü bir Şekilde birbirine bağlamak için geliştirilmiş bir stratejidir (Bhoothalingam, 2015; Lo, 2015; Frankopan, 2015). Dolayısıyla, aynı bölgede turizmi yeniden canlandırmak da oldukça önemlidir. Böyle bir geçmişe sahip topraklar üzerinde turizmin gelişmesi tarihi, sosyo kültürel ve ekonomik açıdan büyük önem taşımaktadır.

Gosset (2017)'e göre, İpek Yolu'nun ayrı bir anlam ifade ettiği İtalya, İpek Yolu'nun isim babası olan Ferdinand von Richthofen'in memleketi Almanya ve Çin'e karşı cesur ve bağımsız bir politika yürüten Fransa Avrupa Birliği'ni Yeni İpek Yolu hareketini benimsemeye ikna edebilecektir. Roma, Berlin ve Paris tarihi ve kültürü ile Orta Asya'ya bağlı olan Doğu Avrupa'nın tam desteğini alabilecektir. Yeni İpek Yolu uzun dönemli ekonomik ve sosyal süreç ihtiyaçlarına yönelerek Avrasya'ya sıçrayan terörizm ve aşırcılığı da elimine edecektir. Ayrıca, eğer Avrupa Birliği ve diğer Avrasya lkeleri tarafından benimsenirse, Yeni İpek Yolu'nun dünya nüfusunun %65'ini zenginlik ve feraha ulaştıracalı öngörülmektedir.

Küreselleşme ile birlikte ortaya çıkan İpek Yolu'nun canlandırılması fikri her geçen gün sayısı artarak hayata geçirilen projelerle gerçekleşmeye başlamıştır. Bu yolun yeniden

hareketlilik kazanması ülkemizin diğer ülkelerle ilişkilerini hem kültürel hem de ekonomik anlamda güçlendirecek, Türkiye bu ilişkilerin sonucunda önemli kazançlar sağlayacaktır (Demirler, 2015). Bu bağlamda dünyada önde gelen ekonomilere sahip lkelerin yeniden İpek Yolu'nu canlandırma çabaları her ne kadar siyasi veya ekonomik amaçlar doğrultusunda olsa da, rota üzerindeki ülkelerde turizmin de geliēeēi ve canlanacağı öngörülmektedir. Bu doğrultuda ülkemizde atılacak adımlar oldukça önemlidir.

3. TÜRKİYE'DE İPEK YOLU TURİZMİ

Orta ağda, ticaret kervanları, Şimdiki Çin'in Xian kentinden hareket ederek Özbekistan'ın Kaşgar kentine gelmekte, burada Afganistan ovalarından Hazar Denizi'ne veya Karakurum Dağları'nı aşarak İnan zerinden Anadolu'ya ulaşmaktadır. Anadolu'dan deniz yolu ile veya Trakya üzerinden kara yolu ile Avrupa'ya gidilmektedir. Ortaçağda İpek Yolu, Antakya'dan başlayıp, Gaziantep'ten geçerek İnan ve Afganistan'ın kuzeyinde Pamir Ovası'na kadar uzanmaktadır. Ayrıca, Anadolu'da Güneydoğu Bölgesi'nde bulunan Gaziantep ve Malatya'yı geçip, Trakya üzerinden ve Ege kıyılarında İzmir, Karadeniz'de Trabzon ve Sinop, Akdeniz'de ise Alanya ve Antalya gibi önemli limanlar üzerinden Avrupa'ya ulaşılmaktadır (www.silkroutes.net, 2017).

Coğrafi konumu nedeniyle, eski çağlardan beri doğu ile batı arasında bir köprü işlevi gören Anadolu, İpek Yolu'nun en önemli kavşak noktalarından biri olmuştur. Orta ağ'da, İpek Yolları Çin'den başlayıp Orta Asya'da birden fazla gzergahu izleyerek ve Anadolu'yu geçerek Trakya zerinden Avrupa'ya uzanmuştur. Ayrıca, Ege kıyılarında Efes ve Milet, Karadeniz'de Trabzon ve Sinop, Akdeniz'de Alanya ve Antalya gibi önemli limanları kullanarak deniz yolu ile de Avrupa'ya ulaşmuştur. Anadolu'da İpek Yolu kuzeyde Trabzon, Gümüşhane, Erzurum,

Sivas, Tokat, Amasya, Kastamonu, Adapazarı, İzmit, İstanbul, Edirne, güneyde Mardin, Diyarbakır, Adıyaman, Malatya, Kahramanmaraş, Kayseri, Nevşehir, Aksaray, Konya, Isparta, Denizli, Antalya merkezlerini izlemektedir. Ayrıca, Erzurum, Malatya, Kayseri, Ankara, Bilecik, Bursa, İznik, İzmit, İstanbul güzergahının da kullanıldığı bilinmektedir. Selçuklular, Anadolu'daki ticari faaliyetleri canlı tutmak, güvenliği sağlamak amacıyla önlemler almışlar ve bu yollar üzerinde hanlar (kervansaraylar) inşa etmişlerdir (yigm.kulturturizm.gov.tr, 2017).

Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın yürüttüğü çalışmalardan birisi olan "İpek Yolu Projesi" ile "Tarihi İpek Yolu" nun canlandırılması planlanmıştır. Çeşitli uygarlıkların beşiği olan Anadolu'da, Selçuklular ve Osmanlılar döneminden günümüze kadar varlıklarını sürdürebilmiş değişik türde ve çok sayıdaki mimari eserler arasında en ilginç olanları han ve kervansaraylar olduğu için, bu projenin amacı da doğaya ve çevresel etkenlere yenik düşmüş olan hanların (kervansarayların) korunması, bir koruma -kullanma dengesi içinde yaşatılarak kullanıma açılmasıdır. Bu kapsamda yapılan ön çalışmalarda, ana tur güzergahları ile çakışan İpek Yolları üzerinde yer alan 11 kervansaray şu şekilde belirlenmiştir; Sultan Hanı (Aksaray), Sarı Han (Nevşehir), Şarapsa Han (Antalya), Ak Han (Denizli), Ağzıkara Han (Aksaray), Alara Han (Antalya), Silahtar Mustafa Paşa Kervansarayı (Malatya), Çardak Han (Denizli), Susuz Han (Burdur), İncir Han (Burdur), Alay Han (Aksaray)dır. Bu kervansarayların turizm amaçlı kullanılabilmelerine olanak sağlayacak bir işbirliği protokolü Vakıflar Genel Müdürlüğü ve Kültür ve Turizm Bakanlığı arasında 22 Şubat 1993 tarihinde imzalanmıştır. Bu protokol ile hanların (kervansaraylar) ihale edilerek, restore et-işlet-devret modeli çerçevesinde turizme kazandırılmaları hedeflenmiştir. Protokolün imzalanmasını

takiben Eylül 1994'te bir ihale yapılarak, Nevşehir'deki Sarı Han turizm amaçlı kullanılmak üzere kiraya verilmiştir. Haziran 1998'de 7 kervansaray (Denizli-Ak Han ve Çardak Han, Burdur-Susuz Han ve İncir Han, Antalya-Alara Han, Aksaray-Alay Han, Malatya-Silahtar Mustafa Paşa Kervansarayı) için açılan ihalede de Antalya'daki Alara Han, günübirlik tesis olarak restore edilmek ve kullanılmak üzere, bir yatırımcıya tahsis edilmiştir. İki han 2001 yılında Turizm İşletme Belgesi olarak hizmete açılmışlardır. Protokolde yer alan diğer kervansarayların turizm amaçlı değerlendirilmelerini sağlamak üzere zaman içerisinde yeniden ihaleleri planlanmıştır (yigm.kulturturizm.gov.tr, 2017).

Kervansarayların restore edilerek yeniden konaklama ve yiyecek içecek hizmeti vermesi hedefi 2007'de Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın hazırladığı Türkiye Turizm Stratejisi 2023 kapsamında yer alan stratejilerden biri olan İpek Yolu Turizm Koridoru stratejisinin içeriğinde de yer almaktadır.

Ayrıca 2004 yılında "İpek Yolu (Ayaş-Sapanca Koridoru) Turizmi Geliştirme Çalışmaları" Sakarya, Bolu ve Ankara illeri, Sapanca, Geyve, Taraklı, Göynük, Mudurnu, Nallıhan, Beypazarı, Güdül, Ayaş ve ayrıca İznik ilçeleri mülki amirleri, belediye başkanları; ilgili kamu kurum/kuruluşları ve özel sektör temsilcilerinin katılımları ile Ankara'da düzenlenmiştir. Alan incelemeleri 2004 yılı Eylül ayı içerisinde yapılmış; 26-27 Aralık 2004 tarihleri arasında kamu, sektör temsilcileri, STK ve üniversiteden temsilcilerinden oluşan 76 kişilik bir grubun katılımıyla ilk çalıştay gerçekleştirilmiş; II. İpek Yolu Çalıştayı ise 24 Haziran 2005 tarihinde Adapazarı, Bolu illeri ile Sapanca, Geyve, Taraklı, Göynük, Mudurnu, Nallıhan, Beypazarı, Güdül, Ayaş ilçeleri mülki amirleri, belediye başkanları; ilgili kamu kurum/kuruluşları ve özel sektör temsilcilerinden oluşan 64 kişilik bir katılımla Sapanca/Sakarya'da düzenlenmiştir. 29-30 Kasım 2005 tarihleri arasında Marmara Üniversitesi Öğretim

Üyeleri tarafından bölgede turizm ile ilgilenen esnaf gruplarına ve ev hanımlarına yönelik olarak “Turistik Ürün Oluşturma ve Pazarlama Semineri” düzenlenmiştir. Düzenlenen eğitim seminerleri sonrası oluşturulan turistik ürünlerin incelenmesi ve pazar şanslarının değerlendirilmesi için İpek Yolu Güzergahında bulunan 9 ilçede (Sapanca, Geyve, Taraklı, Göynük, Mudurnu, Nallıhan, Beypazarı, Güdül, Ayaş) incelemelerde bulunulmuştur. 14 – 16 Eylül 2006 tarihleri arasında düzenlenen bilgilendirme ve tanıtım turuna Kültür ve Turizm Bakanlığı, Ankara İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, basın kuruluşları ve İngiltere Büyükelçiliği’nden olmak üzere toplam 27 kişi katılmıştır (aregem.kulturturizm.gov.tr, 2017).

4. İPEK YOLU TURİZM KORİDORU

Turizm Gelişim Koridorları stratejisi Türkiye Turizm Stratejisi 2023 içerisinde en dikkat çekici bölümlerden biridir. “Belli bir güzergâhın doğal ve kültürel dokusunun yenilenerek belli temalara dayalı olarak turizm amacıyla geliştirilmesi” stratejisiyle 7 adet tematik turizm gelişim koridoru belirlenmiştir. Bunlar Zeytin Koridoru, Kış Koridoru, İnanç Turizmi Koridoru, İpek Yolu Turizm Koridoru, Batı Karadeniz Kıyı Koridoru, Yayla Koridoru ve Trakya Kültür Koridoru’dur. Bunlar arasında yer alan İpek Yolu Turizm Koridoru, diğer bir ifadeyle Evliya Çelebi’nin Seyahatname rotası olan, Roma yolunun geçtiği, Kral yoluna ev sahipliği yapan Ayaş-Sapanca Koridoru tarihi İpek Yolu rotasının Anadolu’daki bölümü üzerinde bulunan Adapazarı, Bolu ve Ankara illeri, Sapanca, Geyve, Taraklı, Göynük, Mudurnu, Beypazarı; Güdül ve Ayaş ilçelerini kapsamaktadır. 2023 Turizm Stratejisi’ne göre bu koridor üzerinde yer alan destinasyonlarda doğa turizmi, ekoturizm ve kış turizminin geliştirilmesi planlanmaktadır. Ayrıca bölgede bulunan Selçuklu ve Osmanlı dönemine ait eserler de kültür turizmi bağlamında tekrar ön plana çıkarılması gündeme

gelmiştir. Bunun dışında İpek Yolu'nun tarihi olarak taşıdığı en önemli özellik olan ticaret rotası olması ve Anadolu'daki uzantısı olan İpek Yolu Koridoru'nun da Ankara-İstanbul gibi önemli iki büyük kent arasında olması iş turizmi için de önem teşkil etmekle beraber, güzergah üzerinde pansiyonculuğun gelişeceği ve sivil mimarlık örneği olan yapıların restorasyonu ile konaklama tesislerine dönüştürülmesi ve bu tesislerin yatak kapasitelerinin artırılması planlanmaktadır (Türkiye Turizm Stratejisi 2023, 2007).

2007-2013 Eylem Planı'nda İpek Yolu Turizm Koridoru kapsamında "turizmde ihtisaslaşan yerel, bölgesel, ulusal ve uluslararası düzeyde yarışan marka turizm bölgelerinin tespitinin yapılması ve bu alanların Turizm Merkezi ve Kültür ve Turizm Koruma ve Gelişim Bölgeleri olarak ilan edilmesi" amaçlanmış ve bu bağlamda Kültür ve Turizm Bakanlığı öncülüğünde planlı bir gelişim gerçekleştirilebilmesi için öncelikle altyapının güçlendirilmesi ve sonrasında alternatif turizm türlerinin nitelikli bir biçimde geliştirilmesi hedeflenmiştir (Türkiye Turizm Stratejisi 2023, 2007).

Bu bağlamda kurulan İpek Yolu Belediyeler Birliğinin (İPEKBİR) amacı ise İpek Yolu Koridoru'nu ulusal ve uluslararası turizm destinasyonu haline getirmektir. Koridorda bulunan belediyeler turizm potansiyellerini artırmak, farklılıkları ve zenginlikleri ile turizmde cazibe merkezi haline gelmeleri için çalışmalarını sürdürmektedir. Üye belediyelerin konumlarından dolayı kültür, tarih ve inanç turizmi, korunmuş doğal yapıları ile doğa, sağlık ve spor turizmi, İstanbul ve Ankara'ya yakınlıkları sebebiyle de günübirlilik turizm potansiyellerine sahip olduğu görülmektedir. Koridorun vizyonu ile örtürecek bir biçimde sürdürülebilir turizm yaklaşımı ile stratejiler geliştirilmektedir (www.turizmhaberleri.com, 2017).

İpek Yolu Turizm Koridoru stratejisi doğrultusunda Doğu Marmara Kalkınma Ajansı, Ankara Kalkınma Ajansı, İpekyolu Belediyeler Birliği ile Kùltür ve Turizm Bakanlığı arasında işbirliği çalışmalara başlandığı belirtilmiştir (www.haber3.com, 2017). İmzalanan işbirliği protokolü çerçevesinde kimlik ve tanıtım malzemelerinin yanı sıra hazırlanacak tanıtım filmi, katılım sağlanacak turizm etkinlikleri ve sosyal medya çalışmaları ile koridorun bilinirliğinin artırılması beklenmektedir. Standart tabelalar, alan yönetim planlamaları, altyapı yatırımları ve kentsel estetik rehberleri ve akademik çalışmalar ise koridorun Avrupa'daki rakipleriyle yarışır hale gelmesi amaçlanmaktadır (www.marka.org.tr, 2017). Bu doğrultuda yapılan çalışmalara örnek olarak kent mobilyaları tasarımını vermek mümkündür. İPEKBİR Başkanı Kemal Kazan üye belediyelerde zemin kaplamaları (beton, taş, ahşap, asfalt, tuğla vb), oturma birimleri (banklar, sandalyeler, grup oturma elemanları), aydınlatma elemanları (yol aydınlatıcıları, alan aydınlatıcıları), işaret ve bilgi levhaları (yönlendiriciler, yer belirleyiciler, bilgi iletişim panoları), sınırlandırıcılar (sınırlayıcılar, caydırıcılar, yaya bariyerleri, trafik bariyerleri), su ögesi (süs havuzları, çeşmeler), üst örtü öğeleri (duraklar, gölgelikler, pergolalar), satış birimleri (kiosklar, sergi pavyonları, büfeler), sanatsal objeler (heykeller), oyun alanı elemanları, çöp kutuları, çiçeklikler, bisiklet park yerleri, meydan saatleri, bitkisel öğeler, bayrak direkleri gibi bölgenin ruhuna uygun kent mobilyaları tasarlanacağını belirtmiştir. (www.turizmdunyasi.com, 2017).

Ayrıca 8-9 Aralık 2011 tarihinde Ankara Kalkınma Ajansı ile Doğu Marmara Kalkınma Ajansı tarafından Bolu'da Ayaş-Sapanca İpekyolu Turizm Koridorunda "Yeni Fikirler – Yeni Fırsatlar" Çalıştayı düzenlenmiştir. Bu çalıştayda önerilen

görüşlerden en çok puan alanlardan öne çıkanlar aşağıdaki gibidir (Ankaraka/Marka Bölge Raporu, 2011):

- Ayaş'ta termal projelerin geliştirilmesi,
- Koridorun turistik değerlerinin tanıtımında sadece ulusal önemi değil, uluslararası öneminin de vurgulanması,
- İnanç turizminin ön plana çıkarılması,
- Bölgedeki mimariye uygun yapılaşmaların teşvik edilmesi ve buna yönelik yasal düzenleme yapılması,
- Koridor boyunca yürüyüş rotalarının işaretlenmesi ve ulusal ve uluslararası yarışmalarla tanıtılması,
- Yöresel ürün satışı ve tanıtım materyalleri yapımı ve satımı teşvik edilmeli.
- Abant ve diğer ilçelerde bulunan göllerde yelken, sörf gibi su sporlarının geliştirilmesi,
- Tarih ve doğa kültür varlığı ile Mudurnu'nun dünyaya duyurulması
- Karavan ve kamp turizminin geliştirilmesi,
- Tarihi yapıların restore edilmesi;
- Bölgesel farklılıkları ortaya koyacak folklorik, kültürel değerler ve el sanatları üzerinde yoğunlaşılmalı.

Sonuç olarak, eğer planlanan bu stratejiler uygulamaya konulursa İpek Yolu Turizm Koridoru'nun hem iç turizme hem de dış turizme katkı sağlayacağı ve uygun tanıtım ve markalama ile alternatif bir turizm rotası haline geleceği düşünölmektedir.

5. BOLVADİN ve İPEK YOLU TURİZMİ

Afyon iline bağlı olan Bolvadin ilçesi İç Batı bölümünün en büyük ilçelerinden biridir. Konya-İstanbul karayolunun üzerinde, Afyon-Konya karayolundan 10 km. içeridedir. Afyon İlinin en büyük ilçesidir. Nüfusu 55.000, yüzölçümü 1108 km'dir.

Tarihi olarak Bolvadin 10 bin yıldan beri iskan halinde olan bir yerleşimdir. Bolvadin'in en önemli doğal çekiciliklerinden biri olan Heybeli Kaplıcası, M.Ö. 295 yılında gerçekleşen deprem sonucu ortaya çıkmıştır. Deprem sonucu ortaya çıkan sıcak sular bölgede hamamların yapılmasına neden olmuştur. Antik çağda termal tesislerin yoğunlukta olduğu bu bölgenin ismi şıfalı Frigya olarak bilinmektedir (Bayar, 2016). Başka bir ifadeyle, Bolvadin aslında antik çağlardan beri sağlık ve termal turizmin önemli merkezlerinden biri olmuştur.

Heybeli Termal Kaplıcalarında şıfalı suyun birçok hastalığa iyi geldiği ortaya çıkmıştır. Yapılan araştırmalara göre özellikle kemik erimesi hastalığının tedavisinde ve önlenmesinde yararlı olduğu tespit edilmiştir. Aynı zamanda sudaki yüksek kalsiyum oranı nedeniyle, romatizma hastalıkları, sindirim sistemi rahatsızlıkları, metabolizma rahatsızlıkları, deri hastalıkları ile egzama, uyuz, nezle, bronşit ve kadın hastalıkları üzerinde olumlu etkilere sahip olduğu ileri sürülmektedir (blog.milliyet.com.tr; 2008).

Her ne kadar İpek Yolu Turizm Koridoru stratejisi içerisine alınmamış olsa da, İpek Yolu'nun Bolvadin üzerinden geçtiği birçok kaynakta belirtilmektedir (Bayar, 2016; blog.milliyet.com.tr; 2008; Tosun, 2017). Örneğin Bayar (2016) Bolvadin'in yüzyıllar boyunca doğudan batıya en önemli yolların keşiştiği tek nokta olduğunu belirtmektedir. Tosun (2017) ise Bolvadin'in 25 km. kuzeyinde Kral Yolu'nu İpek Yolu'na bağlayan kavşakta, Frigler tarafından oyulmuş bir ibadethane olduğunu ifade etmiştir. Bu ibadethaneye açılan yedi kapı ve yer altı şehri de Bolvadin turizmi için büyük önem taşımaktadır.

Tüm bu özelliklerine rağmen, Bolvadin Kültür ve Turizm Bakanlığı'nın stratejileri arasında yer alan İpek Yolu Turizm Koridoru üzerindeki ilçeler arasında bulunmamaktadır. Buna rağmen, Bolvadin yöneticilerinin yerel anlamda stratejiler

geliştirerek İpek Yolu Turizm Koridoru'ndan farklı olarak turizm politikaları izleyebileceği ve bunu doğru pazarlama stratejileriyle ulusal ve uluslararası platformlara taşıyabileceği düşünölmektedir.

SONUÇ

Eski çağlarda birçok öлке için ticaret, költür, felsefe ve sanat rotası olan İpek Yolu tarihi önemini hiç kaybetmemiş olsa da, modern dünyada eskisi kadar kullanılmamaktadır. Ancak birkaç sene önce Çin'in önderliğinde başlayan "Modern İpek Yolu Projesi" ile rotanın yeniden canlanması ve yeniden bir ticaret güzergahı olması planlanmaktadır. Her ne kadar projenin amaçları ulusal ve uluslararası bağlamda şimdilik siyasi ve ekonomik olsa da, rota üzerindeki ölkelerin költürel gelişimini de etkileyeceği öngörülmektedir. Aynı zamanda İpek Yolu'nun yeniden canlanması, Çin'den Avrupa'ya uzanan ve birçok öлкеyi kapsayan bölgede turizm hareketlerinin artacağı anlamına da gelmektedir.

İpek Yolu üzerinde bulunan ölkelerden biri olan Türkiye'de 2004 yılından beri İpek Yolu canlandırma projeleri gerçekleştirilmektedir. İpek Yolu'nu geliştirme ve markalama bağlamında atılmış en somut adım ise 2007 yılında hazırlanan Türkiye Turizm Stratejisi 2023 kapsamında yer alan İpek Yolu Turizm Gelişim Koridoru stratejisidir. Bu strateji ile Ayaş-Sapanca hattını kapsayan bölgede gerekli düzenlemeler yapılacağı ve uygun turizm gelişim planlarıyla bölgenin İpek Yolu Turizm Koridoru olarak tanıtılacağı belirtilmiştir.

Bölge kalkınma ajanslarının önderliğinde atılan adımlar arasında yer alan çalıştaylarda alternatif turizm türleri ön plana çıkarılmış; bölgede özellikle termal turizmin, költürel turizmin, inanç turizminin, ekoturizmin ve karavan turizminin ön plana

ıkarılması ve bu doğrultuda öncelikle altyapı çalışmaları yapılması gerektiğine karar verilmiştir.

Bu alışma sonucunda Modern İpek Yolu projesi Çin gibi dünya ekonomisini etkileyen ülkeler öncülüğünde gelişirken, Türkiye turizminin de bundan yararlanması gerektiği ve İpek Yolu Turizm Koridoru'nun turizm gelişim stratejileri arasında öncelikli olarak değerlendirilmesi gerektiği dşnlmektedir. Bu bağlamda koridorun aşağıdaki şekillerde geliştirilebileceği önerilmektedir:

- Öncelikle Modern İpek Yolu Projesi kapsamında Türkiye'nin de yer alması için siyasi ve ekonomik adımlar atılmalı; İpek Yolu lkeleri ile ilişkiler artırılmalıdır.
- İpek Yolu Koridoru üzerinde bulunan il ve ilçelerin belediyeleri ve Turizm İl Müdürlükleri Modern İpek Yolu Projesi'ni yakından takip etmeli; yerli halka ve ulusal basına bu konuda bilgi verilmelidir.
- İpek Yolu Koridoru, hem İpek Yolu ismini hem de Anadolu ismini uluslararası bağlamda temsil etmelidir.
- alıştaylarda belirlenen planlar doğrultusunda termal turizm, karavan ve kamp turizmi, inanç turizmi ve kültürel turizm gibi alternatif turizm türleri geliştirilerek bölge kitle turizminden farklı deneyimler yaşamak isteyen turist segmentini hedeflemelidir.
- Bolvadin yöneticileri yerel anlamda stratejiler geliştirerek İpek Yolu Turizm Koridoru'ndan farklı olarak turizm politikaları izleyebilir ve bunu doğru pazarlama stratejileriyle ulusal ve uluslararası platformlara taşıyabilir.

Ayrıca, ileride yapılacak akademik çalışmalarda İpek Yolu Turizm Koridoru'nun ulusal ve uluslararası tanıtımının nasıl geliştirilebileceği, bölgeyi ziyaret eden turistlerin alternatif turizm türlerine karşı tutumları ve bölgedeki destinasyon yöneticilerinin plan ve uygulamaları araştırılabilir.

KAYNAKÇA

Bayar, M. (2016). "Beyşehirli Oğullarının Bolvadin'deki Eserleri".
Erişim Adresi:

<http://konyaarastirmalari.blogspot.com.tr/2016/12/beysehirli-ogullarinin-bolvadindeki.html>, Erişim Tarihi: 15.08.2017.

Bhoothalingam, R. (2015). "The Silk Road as a Global Brand".
ASCI Journal of Management, 44(2), 60-68.

Demirler, M. (2015). "Tarihi İpek Yolu'nun Yeniden
Canlandırılması Ve Türkiye Ekonomisine Etkisi". Yayınlanmamış
Yüksek Lisans Tezi. Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Sosyal Bilimler
Enstitüsü, Tokat.

Frankopan, P. (2015). "The Silk Roads rise again". **New
Statesman**, 23-29 October 2015.

Gosset, D. (2017). "China's Grand Strategy: The New Silk Road".
The World Post, Erişim Adresi: http://www.huffingtonpost.com/david-gosset/chinas-grand-strategy-the_b_6433434.html, Erişim Tarihi:
15.08.2017

Lo, C. (2015). "China's Silk Road Strategy". **The International
Economy**, Fall 2015.

Mahouti, M. (2015). "İpek Yolu Nedir?". Erişim Adresi:
<https://www.biliminsesi.com/ipek-yolu-nedir/> Erişim Tarihi: 25.07.2017

T.C. Kültür Ve Turizm Bakanlığı. (2007). "Türkiye Turizm
Stratejisi (2023) ve Türkiye Turizm Stratejisi Eylem Planı (2007-2013)".
T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, Yatırım ve İşletmeler Genel
Müdürlüğü, Ankara.

Toprak, A. (2008). "Doğu - Batı Kültürel Etkileşiminde İpek Yolu
(Başlangıçtan Göktürk Dönemi Sonuna Kadar)". Yayınlanmamış
Yüksek Lisans Tezi. Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih
Anabilim Dalı, Eskiçağ Tarihi Bilim Dalı, Ankara.

Tosun, S. (2017). "Bolvadin Turizm Rehberi". Erişim Adresi:
<http://www.bolvadinyenises.com/kose-yazilari/bolvadin-turizm-rehberi-yenilenmis-haliyle-387.html>, Erişim Tarihi: 16.07.2017

İnternet Kaynakları

<http://www.silkroutes.net/ipek-yolu-ticaret-tarih.htm>, Erişim Tarihi: 16.07.2017.

<http://yigm.kulturturizm.gov.tr/TR,10174/ipek-yolu.html>, Erişim Tarihi: 25.07.2017.

<http://www.turizmhaberleri.com/haberayrinti.asp?ID=31589>, Erişim Tarihi: 28.07.2017.

<https://www.haber3.com/guncel/ipekyolu-turizm-koridoru-harekete-geciyor-haberi-939186>, Erişim Tarihi: 28.07.2017.

<http://aregem.kulturturizm.gov.tr/TR,13073/ipek-yolu.html>, Erişim Tarihi: 25.08.2017.

<http://marka.org.tr/haber/detay/2257/ayas-%E2%80%93-sapanca-ipekyolu-turizm-koridoru>, Erişim Tarihi: 05.09.2017

<http://www.turizmdunyasi.com.tr/arsiv/yazi/154-tarihi-ipek-yolu-bir-cazibe-merkezi-olacak>, Erişim Tarihi: 15.08.2017.

http://www.dogumarmarabolgeplani.gov.tr/pdfs/1_calistay_39_IpekyoluCalistayiRaporu.pdf, Erişim Tarihi: 07.09.2017.

https://www.travelchinaguide.com/tour/silk_road/, Erişim Tarihi: 16.07.2017

<http://blog.milliyet.com.tr/bolvadin-heybeli-termal-tatil-koyu/Blog/?BlogNo=106426>, Erişim Tarihi: 15.08.2017.

DEMİR ÇAĞI'NDA BOLVADİN'DE YERLEŞİM MODELLERİ VE SERAMİK KÜLTÜRÜ

Pınar KIZILTEPE BİLGİN¹
Mustafa BİLGİN²

ÖZET

Bu alışmada, Bolvadin yüzey araştırmalarında tespit edilen Demir ağı'na ait yerleşmeler ile bu yerleşmelerde tespit edilen seramik buluntular değerlendirilmiştir. Demir ağı'yla ilgili olarak, Phrygia Bölgesi'nin merkezinde bulunan bu coğrafyada, bugüne kadar kapsamlı bir çalışmanın yapılmamış olması, bölge için en önemli sorunların başında gelmektedir. Bu bağlamda, özellikle Demir ağı'na ait yerleşim modellerinin nasıl biçimlendiği, tespit edilen seramiklerin, form repertuarı ile bunların bezeme anlayışları ve mal grupları incelenmiştir. 2002 yılında başlatılarak, 16 araştırma sezonu boyunca günümüze kadar devam eden yüzey araştırmaları sırasında, Demir ağı seramiklerinin tespit edildiği yerleşimler arasında; Bolvadin, Sultandağı, obanlar, Bayat, Emirdağ, Sinanpaşa, Sandıklı, Hocalar, şuhut, Kızılören, Sivaslı, Dinar ve Dazkırı ilçeleri yer almaktadır. Söz konusu yerleşimlerde tespit edilen Demir ağ seramikleri arasında gri seramik, kırmızı ve kahverengi seramik, açık zemin üzerine boyalı seramik, kırmızı üzerine siyah boyalı (Black on red) seramik, bikrom

¹ Doktorant, Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Konya/TÜRKİYE
E-mail: pkbilgin@gmail.com

² Dr. Öğr. Gör., Pamukkale Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Klasik Arkeoloji Anabilim Dalı, Kınıklı-Denizli/TÜRKİYE. E-mail: mustafabilgin@pau.edu.tr; bilginarkee@gmail.com

seramik, Lidya Seramiği, Akhamenid Seramik ve Orientalizan Seramik yer alır.

Anahtar Kelime: Afyon, Bolvadin, Demir Çağ, Yerleşim Modelleri, Seramik

SETTLEMENT MODELS AND POTTERY CULTURE IN BOLVADİN IN IRON AGE

SUMMARY

In this study, settlements belonging to the Iron Age which were determined in Bolvadin surface surveys and pottery finds detected in these settlements were evaluated. Regarding the Iron Age, the most important problem for the region is the lack of comprehensive work in this geography located at the center of the Phrygia Region. In this context, especially the formation patterns of the Iron Age, the pottery, the form repertory and their grouping concepts and commodity groups were investigated. Among the settlements where the Iron Age pottery were discovered during the surface researches which were started in 2002 and continued until the end of the day, during the 16 research seasons; Bolvadin, Sultandağı, obanlar, Bayat, Emirdağ, Sinanpaşa, Sandıklı, Hocalar, şuhut, Kızılören, Sivaslı, Dinar and Dazkırı are the districts. The Iron Age pottery found in the settlements include gray pottery, red and brown pottery, painted on open floor pottery, black on red pottery, bikrom pottery, Lydia pottery, Akhamenid pottery and Orientalizing pottery.

Key Words: Afyon, Bolvadin, Iron Age, Settlement Models, Pottery

Bu makalede Afyonkarahisar yüzey araştırmaları kapsamında, Bolvadin İlçesinde tespit edilen Demir Çağ yerleşmeleriyle seramikleri tanıtılacaktır. Afyonkarahisar ili sınırları içinde, ilk çalışmalar S. Llyod ve J. Mellaart tarafından yapılmış olup³, çalışmalara daha sonraki dönemlerde D. French⁴ tarafından devam edilmiştir. Bu araştırmacılar, özellikle önemli yol güzergâhları üzerindeki yerleşmeleri inceleyerek, bu yerleşmelerin daha çok erken dönemlerine ilişkin bilgiler vermişlerdir. Son dönemlerde ise T. Sivas Tüfekçi tarafından bölgede Demir Çağı ile ilgili olarak araştırmalar yapılmış, bu döneme ait kaya anıtları ile mezarlar tanıtılmıştır⁵. Ayrıca, Thomas Drew-Bear tarafından bölgede epigrafik araştırmalar da yürütülmüştür⁶. En kapsamlı araştırmalar ise Prof. Dr. Özdemir Koçak tarafından yapılmıştır. Ö. Koçak tarafından 2002 yılında başlatılan yüzey araştırmaları günümüze kadar devam etmiştir. 16 araştırma sezonu boyunca, bölgenin doğusunda, Bolvadin, Emirdağ, Bayat, İscehisar ve Çobanlar ilçeleri, güneydoğusunda, Çay ilçesinde, dar bir havza hariç bütün köyler, Sultandağı'nın doğusunda ise Eber Göl'ü kıyısındaki Kocaoğuz yerleşmesi incelenmiştir. Bölgenin batı, güneybatı ve güneyinde Sinanpaşa, Sandıklı, Kızılören, Şuhut ilçelerinin hemen hemen bütün köyleri, yukarı Menderes havzasında ise Dinar, Dazkırı ve Evciler ilçeleri arařtırılmıştır⁷.

Araştırmalar sonucu, bölgede, farklı kültürel dönemleri temsil eden 283 yerleşme tespit edilmiştir. Bunlardan 55 yerleşmede Demir Çağı'nı temsil eden arkeolojik materyellere rastlanmıştır. **(Harita 1)** Ö. Koçak, yerleşmelerde tespit edilen seramik buluntuların hamur, astar ve bezeme özellikleriyle,

³ Lloyd – Mellaart 1962. Ayrıca bkz. Topbaş-Efe-İlaslı 1998, 21-94.

⁴ French 1986.

⁵ Tüfekçi-Sivas – Sivas 2012; Sivas 2005, 217-226.

⁶ Drew-Bear 2003, 77-82; Drew-Bear 2005, 105-108.

⁷ Koçak 2004, 173-184; Koçak 2005, 19-28; Koçak 83-94; Koçak 2007 357-380; Koçak 2008, 85-102; Koçak 2009, 51-72; Koçak 2010, 287-312; Koçak 2011, 181-200; Koçak 2012, 231-262; Koçak 2013, 39-52; Koçak 2014, 75-96; Koçak 2015, 355-374; Koçak 2016, 21-46.

yerleşmelerin coğrafi özelliklerini dikkate alarak bölgeyi üç ana kültür bölgesine ayırmıştır. Bu bağlamda, bölgenin doğusunda bulunan Paşadağı ve Emirdağı'nın bulunduğu bölge, Paşadağı Kültürü, Kumalar Dağı'nın bulunduğu havza Kumalar Kültürü, Menderes Nehri'nin başlangıç noktasını oluşturan batı bölümü ise Yukarı Menderes Kültürü olarak tanımlanmıştır.

Araştırma bölgesinin sınırlarını oluşturan Afyonkarahisar coğrafyası, Antik Dönem'de ise Phrygia Bölgesi'nin içinde kalmaktadır. Phrygia Bölgesi adını, MÖ 13. yy'ın sonları ile 12. yy'ın başlarında meydana gelen Deniz Kavimleri göçüyle, bu dönemde Anadolu'nun ve Yakındoğu'nun siyasi yapısında büyük değişikliklere neden olan kavimlerden almaktadır. Bu kavimlerin önemli bir kolunu temsil eden ve Trako-Phryg olarak tanımlanan halk bu antik dönem coğrafyasına adını vermiştir.

Anadolu'nun içlerine yayılarak zaman içinde bu bölgeye yerleşen ve Phrygia Uygarlığı'nın temelini atan Phryglerin bulunduğu coğrafya, doğuda Kappadokia, Galatia; güneyde Lykaonia, Pisidia bölgeleri, Kabalis, Milyas ve Kibyrtis yörelerini kapsarken; batıda Mysia, Lydia, Karia; kuzeyde ise Bithynia ve Paphlagonia bölgeleriyle sınırlıdır.

Günümüzde ise yaklaşık olarak Ankara, Afyonkarahisar ve Eskişehir illerini; Kütahya ilinin büyük bir bölümünü, Konya, Isparta ve Burdur illerinin ise kuzey kesimlerini kapsamaktadır⁸.

Bu çalışmanın konusunu oluşturan Bolvadin'deki Demir Çağı yerleşmeleri Paşadağı Kültür Bölgesi'ndedir. Bolvadin ve çevresi antik dönemde ise *Phrygia Paroreios* Bölgesi sınırları içinde kalmaktadır (**Harita 2**). *Phrygia Paroreios* olarak adlandırılan bölgenin güney kesimi yüksek bir platoya sahiptir. Emir Dağı ile Sultan Dağı arasında kalan bu coğrafya, Polybotos

⁸ Sevin 2001, 194.

(Bolvadin)'tan Tyriaion (Ilgın)'a kadar uzanır⁹. Antik dönemin ünlü coğrafyacılarından Strabon, Coğrafya adlı eserinde, burayı tarif ederken Holmi (Afyon/Çay) ile Tyriaion arası olarak tanımlar¹⁰ ve doğudan batıya doğru uzanan bir çeşit dağ silsilesine sahip olduğunu belirtir.

Ö. Koçak tarafından başlatılan yüzey araştırmalarına kadar, Bolvadin ve çevresinde bölgenin Demir Çağı'na ait yerleşimleriyle, bu dönemi temsil kültürel veriler hakkında detaylı bir araştırma yapılmamıştır.

Bolvadin'de 2003-2005 yılları arasında yürütölen yüzey araştırmalarında, Demir Çağı'na tarihlendirilen 11 yerleşme tespit edilmiştir. Yerleşmeler, buldukları coğrafyanın topografik özelliklerine göre şekillenmiş olup bunlar tepeüstü yerleşmeleri (**Resim 1**), yamaç yerleşmeleri (**Resim 2**) ve ova yerleşmeleri (**Resim 3**) olarak üç ana başlık altında incelenebilir. Bunlardan, beşi ova, ikisi yamaç, dördü ise tepeüstü yerleşmesidir. Yerleşmeler özellikle Paşadağı'nda bulunan yüksek rakımlı yerleşimler, tepeüstünde ya da yamaçta kurulmuştur. Arslan Tepesi, Tümbet Tepe, Yenikuyu, Küçük Kepez tepeüstü yerleşmeleri, Örenler Mevkii ile Sekitarla ise yamaç yerleşmeleridir. Daha düşük rakımlı ova yerleşmeleri arasında ise Küçük Höyük, Çataltepe, Karakaya, Ortakarabağ, Tepetarla sayılabilir (**Harita 3**).

Dağlık kesim yerleşmeleri, Paşadağı'yla Emir Dağı sınırında, kuzeydoğu-güneybatı aksında birbirini takip edecek şekilde sıralanmıştır. Ova yerleşmeleri ise Eber Gölü'nün kuzeyinde doğu – batı aksında konumlanmıştır. Oldukça düzenli bir sıralamayla aynı hatta kurulan dağlık ve ovalık kesim yerleşmeleri bu bölgenin Demir Çağı'ndaki yol güzergahları hakkında da fikir vermektedir. Ovalık kesim yerleşmeleri

⁹Ramsay 1960, 163; Sevin 2001, 198; Texier 2002, 275.

¹⁰Strabon XIV, 29.

Bolvadinden başlayarak, Karakaya ve Ortakarabağ üzerinden doğuya ve gúneye yónlenebilmektedir. Dağlık kesim yerleşmeleri ise obanlar hattından gelerek Kurucuova, Dişli, zburun ve Kemer kaya úzerinden Emirdağı'na gitmektedir. Dağlık ve ovalık kesim yerleşmeleri obanlar bölgesinde birleşerek batıda Afyonkarahisar'a yönelir (**Harita 4**).

Bu yerleşmelerde dikkati çeken en önemli unsur, ova yerleşmelerinin dağlık kesim yerleşmelerine oranla geniş bir alana yayılmış olmasıdır. Örneğin, Ortakarabağ'da Demir ağı seramiklerinin tespit edildiği yerleşme, kuzey-gúney doğrultusunda 300 m, doğu-batı doğrultusunda ise 250 m'dir. Dağlık kesim yerleşmeleri arasında en büyük yerleşmelerden biri olan Arslan Tepesi ise kuzey-gúney yönünde 220 m, doğu-batı yönünde 190 m'dir. Dağlık kesimdeki diğer yerleşmeler ise 80-150 m arasında değişmektedir. Yerleşmelerin boyutları kuruldukları topografyanın özellikleri ile doğrudan ilişkili gözükmektedir. Dağlık kesimde fazla genişleyecek alana sahip olmayan yerleşmelerin sınırı kuruldukları tepe ya da yamacın büyüklüğüne göre şekillenmiştir. Bu dağlık kesim yerleşmelerinden, Arslan Tepesi ile Tümbet Tepe'nin bulunduğu coğrafi konum, Demir ağı kaleleri için oldukça uygundur. İki yerleşmenin gerek bölgeyi kontrol edebilecek yol güzergahları úzerinde olması gerekse rahatlıkla savunulabilecek tepeler úzerinde kurulması önemli kriterler arasındadır.

Yerleşmelerin bulunduğu coğrafyanın özellikleri, bu yerleşmelerde yaşayan popülasyonun geçim kaynaklarıyla ve dolayısıyla ekonomisiyle de ilgili bilgilerin ipuçlarını vermektedir. Özellikle dağlık kesimdeki coğrafi koşullar, bu yörede tarımdan ziyade hayvancılığın daha ön planda olduğuna işaret etmektedir. Zira günümüzde de yayla kültürünün hakim olduğu bu yörenin halkı, geçim kaynağı olarak hayvancılığı tercih etmektedir. Ovalık kesiminde ise durum biraz daha farklıdır.

Geniş düz alanlara sahip ovalık kesim halkı doğal olarak tarım kùltürüne ağırlık vermiş olmalıdır. Ayrıca Eber Gölü'nün hemen kuzey kenarında sıralanan yerleşmelerdeki halkın bir bölümü balıkçılığı da geçim kaynaklarından biri olarak seçmiş olabilir. Önümüzdeki yıllarda bu coğrafyadaki önemli yerleşmelerin birinde yapılacak kazı çalışmaları bölgenin özellikle Demir Çağındaki geçim kaynakları ve ekonomisi hakkında daha detaylı bilgiler verecektir.

Bolvadin Yerleşmelerinde Tespit Edilen Demir Çağ Seramikleri

Bolvadin'de yapılan yüzey araştırmalarında tespit edilen en önemli seramik grubu gri seramiklerdir (**Resim 4-10; Lev. 1-2: 1-15**). Demir Çağ gri seramiğinin en erken örneklerini kaba, el yapımı olan Bukelkeramik (yumrulu kaplar) temsil etmektedir. Demir Çağı'na ait seramikler ilk kez Ege Göçleri'yle Troia VIIB1(MÖ1240-1190) katmanın tahribatından sonra, VIIB2 (MÖ1190-1100) katmanında karşımıza çıkmıřtır¹¹. Ayrıca Gordion'nun erken tabakalarında da bu tip seramiklere rastlanmıřtır¹². Demir Çağ gri seramiği Batı'da, Gri Monokrom, Bukkhero, Ionik Bukkhero, Aiolik Bukkhero, Rhodos Bukkherosu, Lesbos Bukkherosu¹³ gibi çeşitli isimlerle anılırken, İç Anadolu'da *Phryg Gri Seramiği* olarak adlandırılmıřtır¹⁴. Bu seramik grubu iç bölgelerde; Yukarı Menderes Havzası, Eskişehir-Afyon Ovası, Sultandağları, Gordion, Konya, Niğde, Kırşehir, Nevşehir ve Göller Bölgesi'nde ele geçmiřtir¹⁵.

Bolvadin'de ele geçen gri seramiklerin hamuru genellikle gri ve grimsi kahverenginin tonlarında değişmektedir.

¹¹ Koppenhöfer 1997, 305-306, Abb.13-17

¹² Sams 1994, 20-22; Mellink 1965, 324.

¹³ Polat 2002, 11.

¹⁴ Summers 1994, 241.

¹⁵ Mellaart 1955, 117, Summers 1994, 241-247

Hamurları kireç, mika, mineral, taşık katkılı ve sık dokuludur. Seramiklerin yüzeyi ise siyah ve grinin tonlarında astarlı olup her iki yüzeyi de astarlanmıştır. Astar genellikle sulandırılmış kilden yapılmıştır, bu sebeple ince bir yapısı vardır. Yüzeylerinde fırınlamadan kaynaklı renk değişimleri görölmekte olup, mat ve hafif pürüzlüdür.

Bolvadin'de gri seramik kapsamında değerlendirilen formlar arasında, krater ve kaseler en fazla tespit edilen form grubudur (**Resim 4-10**).

Kraterler

Bolvadin yüzey araştırmaları kapsamında değerlendirilen kraterler, Gordion başta olmak üzere, Kütahya, Eskişehir ve Konya çevresinde görölen en yaygın formlardan biridir (**Lev. 1**).

Bolvadin'deki yerleşmelerde, üç farklı ağız tipine ait krater tespit edilmiştir.

Tip-1 altında incelenen kraterler, dışa çekik ağız kenarlı, yuvarlatılmış dudaklı ve silindirik boyunludur (**Lev. 1: 1-3**). Ağız kenarının içinde derin bir oyuk şeklinde, kapak oturma yuvası vardır. Ağız çapları 26-34 cm arasında değişmektedir. Kapak oturtma yuvası diğer kraterlere göre daha dar yapılmıştır. Benzer örnekleri, Gordion'da MÖ 9. yy'ın ikinci yarısı ile MÖ 8. yy'a tarihlendirilmiřtir¹⁶. Bolvadin örnekleri de benzerleri dikkate alınarak bu tarihler arasında değerlendirilmiştir.

Tip-2 altında incelenen kraterler, dışa taşkın ağız kenarlı, içe-dışa yuvarlatılmış dudaklıdır (**Lev. 1: 4-6**). Ağız kenarının iç kısmında oluk şeklinde iç bükey profilli bir yuva yapılmıştır. Kapak yuvası olarak yapılan bu yuva Tip-1'e oranla daha geniştir. Boyun bölümü silindirik ya da dışa doğru hafifçe

¹⁶ Sams 1994, 196, Fig. 34, No: 131-132, Fig. 40, No: 916, Fig. 51, No: 24-25, Fig. 54, No: 330.

genişleyen bir profili sahiptir ve genellikle i bükey profillidir. Ağız çapları 28-42 cm arasında değişmektedir. Bu kraterlerin benzer rnekleri Gordion'da¹⁷, Boğazköy'de¹⁸ ve Yaraşlı'da¹⁹ M 8-6. yy'a tarihlendirilmiştir. Kırşehir ve Niğde yüzey araştırmalarında yerleşmelerde M 7. yy'a²⁰, Kırşehir-Yassihöyük yüzey araştırmalarında ise Mö 7. yy²¹ içinde değerlendirilmiştir. Bu örneklerin, tipolojik özellikleri, diğer buluntu merkezleri dikkate alındığında M 8.-6. yy'a tarihlendirilmiştir.

Tip-3 başlığında değerlendirilen parça, dışa çekik ve dik ağız kenarlı, yuvarlatılmış dudaklı ve silindirik boyunludur (**Lev. 1: 7**). Ağız apı 43 cm'dir. Benzer rneği Gordion'da M 8. yy'ın ilk yarısına tarihlendirilmiřtir²².

Kseler

Kseler ie dönük kenarlı, dışa çekik kenarlı ve geniş tablalı olmak üzere üç grup altında incelenebilir (**Lev. 2: 8-15**).

İe dönük kenarlı kseler ağız kenarlarındaki farklı Őekillendirmeler dikkate alınarak iki alt tipe ayrılmıştır (**Lev. 2: 8-11**).

Tip1'in ie dönük ağız kenarının dudak bölümü inceltilerek yapılmıştır (**Lev. 2: 8**). Konik gövde formu, hafif dış bükey profillidir. Ağız apı 25 cm olan bu tipin en yakın benzer rnekleri, Yaraşlı'da M 8-6. yy'a²³, Aphrodisias'da ise Mö 7-6. yy'a²⁴ tarihlendirilmiştir. Bolvadin rnekleri, diğer buluntu

¹⁷ Sams 1994, 196, Fig. 35, No: 310-314, Fig. 38, No: 885, Fig. 39, No: 906, 909, Fig. 40, No: 914-915, 924-925, Fig. 51, No: 142, 146, Fig. 50, No: 995, Fig. 53, No: 249; Henrickson 1994, 111-112, 128, Fig. 10, 8, No: h-i

¹⁸ Bossert 2000, 168, Tafel 17, No:164 Tafel 22, No: 201, 203, Tafel 23, No: 205, 213 Tafel 24, Tafel 26, No: 243

¹⁹ Summers 1992, 194, 203, Fig. 10, No: 18-20.

²⁰ Summers 1994, 251, 252, Fig. 23. 2., 3, No: 3-4, 6, 11-12, Fig. 52, No: 150

²¹ Omura 2008, 106, 137, 138, 139, Fig. 42, No: 2, Fig. 43, No: 1-2, Fig. 44, 2-5.

²² Sams 1994, 196, Fig. 52, No: 150.

²³ Summers 1992, 194, 201, Fig. 9, No:10-11.

²⁴ Joukowsky 1986, 162, 644, Fig. 465, No: 3.

merkezlerindeki kâseler dikkate alındığında MÖ 8-6. yy'a tarihlendirilmiştir.

Tip-2 altında incelenen kâseler, hafif içe dönük kenarlı, yuvarlatılmış dudaklı ve basık konik gövdelidir (**Lev. 2: 9-11**). Bazı örneklerde aplike olarak yapılmış yumru bezemeler yer almaktadır (**Lev. 2: 10-11**). Bu tip kâselerin en yakın benzer örnekleri, Gordion'da MÖ 8. yy'a²⁵, Daskyleion'da MÖ 8-7. yy'a²⁶, Aphrodisias'da MÖ 7-6. yy'a²⁷, Yaraşlı'da MÖ 8-6. yy'a²⁸ ve Kırşehir – Yassıhöyük'de MÖ 8. yy'a²⁹ tarihlendirilmiştir. Bolvadin'de tespit edilen kâseler diğer buluntu merkezlerindeki örnekler dikkate alındığında MÖ 8-6. yy'a tarihlendirilmiştir.

Ağız kenarı hafifçe dışa çekilerek şekillendirilen kâseler konik gövdelidir. Ağız çapı 18 cm'dir(**Lev. 2: 12**). Bu tip kâselerin en yakın benzerleri, Gordion'da MÖ 8-6.yy'a³⁰, tarihlendirilmiştir. Bolvadin örneğinin benzerleri dikkate alındığında, MÖ 8-6. yy'a tarihlendirilmiştir.

Geniş tablalı kaseler de ağız kenarındaki farklılıklar dikkate alınarak iki alt gruba ayrılmıştır (**Lev. 2: 13-15**).

Tip-1 başlığı altında değerlendirilen dışa çekik kenarlı geniş tablalı kâse, ağız kenarı altında oluşturulan bir dirsekle konik formlu gövdeye bağlanmaktadır (**Lev. 2: 13**). Benzerleri Hacıtuğrul'da MÖ 8-7. yy'a³¹, Kırşehir-Yassıhöyük'de MÖ 8-6. yy'a³² tarihlendirilmiştir. Bu örneklerin, tipolojik özellikleri, diğer buluntu merkezlerindeki kâselerle benzerliği dikkate alındığında MÖ 8-6. yy'a tarihlendirilmiştir.

²⁵ Sams 1994, 196, Figüre 20, No:508.

²⁶ Polat 2002, 68, Levha 20, VI, A.15-16, Levha 46, Tip II, 1-3.

²⁷ Joukowsky 1986, 162, 644, Fig.465, No: 50.

²⁸ Summers 1992, 194, 203, Fig.10, No: 1

²⁹ Omura 2008, 106, 121, Fig.26, No: 6.

³⁰ Henrickson 1994, 111-112, Fig. 10.8, d, 128.

³¹ Yamashita vd. 2013, 40, Fig. 4.

³² Omura 2008, 106, 125, Fig.30, No: 3.

Tip-2'nin geniş ağız kenarı tablası, Tip-1'den farklı olarak ie doğru eğimli olarak yapılmıştır ve konik bir gövde profiline sahiptir (**Lev. 2: 14-15**). Benzerleri, Kırşehir-Yassihöyük'te MÖ 8-6. yy'a³³ tarihlendirilmiştir. Demir ağı'nda oldukça yaygın olan bu formun Afyonkarahisar dışında, bezemeli ve kahverengi mal grubuna ait örnekleri de sıklıkla görölmektedir³⁴.

Bolvadin'de yürütölen yüzey araştırmalarında, gri seramik dışında, özellikle batı Anadolu'nun sahile yakın bölgelerinde yaygın olarak görölen seramik gruplarından örnekler, az da olsa tespit edilmiştir (**Lev. 2: 16-17**). Gri seramik kadar yaygın olmayan ve MÖ 7. yy'a tarihlendirilen bu grup olasılıkla Sardes'ten ithal edilmiştir. Parçalardan Kat.No.17 mermer yüzeyli kapalı bir kap parasına³⁵ (**Resim 10; Lev. 2: 17**), Kat.No.16 ise beyaz astarlı kırmızımsı kahverengi bant bezemeli ayaklı meyvelięe³⁶ aittir (**Resim 9; Lev. 2: 16**). Değerlendirmeye alınan iki örneğin de, Eber Gölü'nün hemen kuzeyinde, ana yol güzergâhı üzerinde konumlanan Karakaya Yerleşmesi'nde bulunması, bölgeye ithal edilen kapların buluntu sebebini de açıklamaktadır. Batıdan gelen yolların bir kolu, bu güzergâh üzerinden Konya Ovası'na açılmaktadır. Konya Ovası'na mal taşıyacak tüccarlar, ticari dolaşımın yoğun olduğu bu yol güzergâhını kullanmak durumunda kalmışlardır. Bu sebeple bu tip ithal seramiklerin bu yerleşmelerde bulunması normal karşılanmalıdır.

Bolvadin'de tespit edilen seramik grupları hakkında genel bir değerlendirme yapılacak olursa; bölgedeki en baskın mal grubunu gri seramiklerin oluşturduğu yapılan araştırmalarla netlik kazanmıştır. Coğrafi konumu gereği bu bölgenin

³³ Omura 2008, 106, 125, Fig.30, No: 5-6.

³⁴ Boyalı örnekler için bkz. Dupre 1983, Niveau III, Pl. 77-78., 218-219, Özgüç 1971, Res. / Fig. 8-31, 14, Schmidt 1928-1929, PLATE XXXII, 893-1180, Omura 2008, AAS XVIII, Fig. 21, No: 9, 116. Porsuk'ta bu örnekler tabaka 3'te MÖ 8-6 yy'a, Kültepe'de MÖ 9. ve 7. yy'a, Alışarhöyük'te IV tabakaya tarihlendirilmiştir.

³⁵ Greenewalt – Waldbaum 1975, Fig. 317.

³⁶ [http://www.sardisexpedition.org.\(01.10.2017\)](http://www.sardisexpedition.org.(01.10.2017))

etkilendiği kültür bölgesi Orta Anadolu'nun kuzey kesimiyle olmuştur. Özellikle Phryglerin başkenti olan Gordion'un bu bölgedeki seramikler üzerindeki etkisi azımsanmayacak kadar önemlidir. Batı Anadolu'da bu dönemde yaygın olarak grlen Doğu Yunan geleneğindeki seramikler ile Lydia Kültürü'n temsil eden örneklerin, yapılan araştırmalarda sadece birkaç parçayla sınırlı kalması, Bolvadin'deki yerleşmelerin daha çok bölgenin doğusundaki kültür gruplarıyla ilişkisine bağlanmalıdır.

KATALOG

Katalog No : 1
Levha No : 1
Buluntu No : 301.27.04.06
Form Adı : Krater
Buluntu Yeri : Bolvadin İlçesi-Kurucaova Kasabası-Tümbet Tepe

AÇ: 26 cm **Y:**2.8 cm **KÇ:-**

TANIM : Kırık ağız parçası. Gri hamuru (2.5Y 5/1)gümüş mika ve az oranda kireç katkı, ince kumlu, sık dokulu veserttir. Dış ve iç yüzey, koyu gri (Gley 1 4/N) astarlı, mat ve hafifpürüzlüdür. Çark yapımıdır, iyi fırınlanmıştır.

Katalog No : 1
Levha No : 2
Buluntu No : 301.11.03.45
Form Adı : Krater
Buluntu Yeri :Bolvadin İlçesi-Ortakarabağ Köyü - OrtaKarabağ Mezarlığı

AÇ: 27cm **Y:**2.9 cm **KÇ:-**

TANIM : Kırık ağız parçası. Gri hamuru (2.5Y 5/1) gümüş mika ve az oranda kireç katkı, ince kumlu, sık dokulu ve serttir. Dış ve iç yüzeyi, hamurunun rengine astarlı, mat ve hafif pürüzlüdür. Çark yapımıdır, iyi fırınlanmıştır.

Katalog No : 1
Levha No : 3
Buluntu No : 301.27.04.09
Form Adı : Krater
Buluntu Yeri : Bolvadin İlçesi-Kurucaova Kasabası- Tümbet Tepe

AÇ: 29 cm **Y:** 2.2 cm **KÇ:**

TANIM : Kırık ağız parçası. Gri hamuru (Gley 1 5/N) gümüş mika, taşık ve az oranda kireç katkı, ince kumlu, sık dokulu ve serttir. Dış ve iç yüzeyi hamurunun rengine astarlı, mat ve hafif pürüzlüdür. Çark yapımıdır, iyi fırınlanmıştır.

Katalog No : 1
Levha No : 4
Buluntu No : 301.22.03.01
Form Adı : Krater
Buluntu Yeri : Bolvadin İlçesi-Özburun Kasabası-Tepetarla

AÇ: 28 cm **Y:** 4.3 cm **KÇ:-**

TANIM : Kırık ağız parçası. Kahverengi hamuru (7.5YR 5/4) kireç ve az oranda gümüş mika katkı, ince kumlu, sık dokulu ve serttir. Dış ve iç yüzey, çok koyu gri (2.5Y 3/1) renkte astarlı, yarı mat ve hafif pürüzlüdür. Çark yapımıdır, iyi fırınlanmıştır.

Katalog No : 1
Levha No : 5
Buluntu No : 301.25.04.17
Form Adı : Krater
Buluntu Yeri : Bolvadin İlçesi-Kurucaova Kasabası - SekiTarla (Kabızın Ağzı)

AÇ: 29cm **Y:** 10.9cm **KÇ:-**

TANIM : Kırık ağız parçası. Kırmızımsı kahverengi hamuru (5YR 5/4) az oranda taşçık ve gümüş katkı, ince kumlu, sık dokulu ve serttir. Dış yüzey, gri (7.5YR 5/1), iç yüzey, kahverengi (7.5YR 5/2) astarlı mat ve hafif pürüzlüdür. Çark yapımıdır, iyi fırınlanmıştır.

Katalog No : 1
Levha No : 6
Buluntu No : 301.23.03.05
Form Adı : Krater
Buluntu Yeri : Bolvadin İlçesi-Özburun Kasabası-Küçük Kepez

AÇ: 47.2 **Y:** 6.4cm **KÇ:-**

TANIM : Kırık ağız ve kulp parçası. Gri hamuru (Gley 1 5/N) gümüş mika ve az oranda kireç katkı, ince kumlu, sık dokulu ve serttir. Dış ve iç yüzeyi, hamurunun renginde astarlı, mat ve hafif pürüzlüdür. Çark yapımıdır, iyi fırınlanmıştır.

Katalog No : 1
Levha No : 7
Buluntu No : 301.27.04.18
Form Adı : Krater
Buluntu Yeri : Bolvadin İlçesi-Kurucaova Kasabası- Tümbet Tepe

AÇ: 43 cm **Y:** 3.8 cm **KÇ:-**

TANIM : Kırık ağız parçası. Gri hamuru (5Y 5/1) taşçık, kireç ve mika katkılı, ince kumlu, sık dokulu ve serttir. Dış ve iç yüzey, hamur rengine astarlı, mat ve hafif pürüzlüdür. Çark yapımıdır, iyi fırınlanmıştır.

Katalog No : 2
Levha No : 8
Buluntu No : 301.11.03.42
Form Adı : Kase
Buluntu Yeri : Bolvadin İlçesi-Ortakarabağ Köyü- OrtaKarabağ Mezarlığı

AÇ: 25 cm **Y:** 6.5 cm **KÇ:-**

TANIM : Kırık ağız parçası. Gri hamuru (2.5Y 6/1) kireç, taşçık ve gümüş mika katkılı, ince kumlu, sık dokulu ve serttir. Dış ve iç yüzey, hamurunun rengine astarlı, mat ve hafif pürüzlüdür. Çark yapımıdır, iyi fırınlanmıştır.

Katalog No : 2
Levha No : 9
Buluntu No : 301.27.04.04
Form Adı : Kase
Buluntu Yeri : Bolvadin İlçesi-Kurucaova Kasabası-Tümbet Tepe

AÇ: 31cm **Y:** 2 cm **KÇ:-**

TANIM : Kırık ağız parçası. Grimsi kahverengi hamuru (10YR 5/2), az oranda kireç, taşcık ve gümüş mika katkı, ince kumlu, sık dokulu ve serttir. Dış ve iç yüzey, çok koyu gri (Gley 1 3/N) astarlı, mat ve hafif pürüzlüdür. Çark yapımıdır, iyi fırınlanmıştır.

Katalog No : 2
Levha No : 10
Buluntu No : 301.11.03.09
Form Adı : Kase
Buluntu Yeri :Bolvadin İlçesi-Ortakarabağ Köyü-Orta Karabağ Mezarlığı

AÇ: 28 cm **Y:**5.1 cm **KÇ:-**

TANIM : Kırık ağız parçası. Gri hamuru (2.5Y 5/1) kireç, taşcık ve gümüş mika katkı, ince kumlu, sık dokulu ve serttir. Dış ve iç yüzey, açık kahverengimsi gri (2.5Y 6/2) astarlı, mat ve hafif pürüzlüdür. Çark yapımıdır, iyi fırınlanmıştır.

Katalog No : 2
Levha No : 11
Bulutnu No : 301.12.03.29
Form Adı : Kase
Bulutnu Yeri : Bolvadin İlçesi-Özburun Kasabası-Yenikuyu Höyüğü

AÇ: 30 cm **Y:** 3.3 cm **KÇ:-**

TANIM : Kırık ağız parçası. Gri hamuru (Gley 6/N), kireç ve gümüş mika katkı, ince kumlu, sık dokulu ve serttir. Dış yüzeyi gri (5y 5/1), iç yüzeyi açık gri (5Y 7/1) astarlı, mat ve hafif pürüzlüdür. Çark yapımıdır, iyi fırınlanmıştır.

Katalog No : 2
Levha No : 12
Bulutnu No : 301.27.04.11
Form Adı : Kase
Bulutnu Yeri : Bolvadin İlçesi-Kurucaova Kasabası-Tümbet Tepe

AÇ:15 cm **Y:** 3.9 cm **KÇ:-**

TANIM : Kırık ağız parçası. Gri hamuru (Gley 1 6/N) kireç, taşçık ve gümüş mika katkı, ince kumlu, sık dokulu ve serttir. Dış ve iç yüzey, hamurunun rengine astarlı, mat ve hafif pürüzlüdür. Çark yapımıdır, iyi fırınlanmıştır.

Katalog No : 2
Levha No :13
Buluntu No : 301.27.04.02
Form Adı : Kase
Buluntu Yeri : Bolvadin İlçesi-Kurucaova Kasabası-Tümbet Tepe Höyük

AÇ:20 cm **Y:** 2.7cm **KÇ:-**

TANIM : Kırık ağız parçası. Gri hamuru (Gley 1 5/N) az oranda kireç, taşçık ve mika katkılı, ince kumlu, sık dokulu ve serttir. Dış ve iç yüzeyi çok koyu gri (Gley 1 3/N) astarlı, mat ve hafif pürüzlüdür. Çark yapımıdır, iyi fırınlanmıştır.

Katalog No : 2
Levha No :14
Buluntu No : 301.37.12.09
Form Adı : Kase
Buluntu Yeri : Bolvadin İlçesi-Küçük Höyük

AÇ: 32 cm **Y:** 3 cm **KÇ:-**

TANIM : Kırık ağız parçası. Grimsi kahverengi hamuru (2.5Y 5/2), kireç, taşçık ve gümüş mika katkılı, ince kumlu, sık dokulu ve serttir. Dış ve iç yüzey, hamurunun rengine astarlı, mat ve hafif pürüzlüdür. Çark yapımıdır, iyi fırınlanmıştır.

Katalog No : 2
Levha No : 15
Buluntu No : 301.37.10.07
Form Adı : Kase
Buluntu Yeri : Bolvadin İlçesi-Küçük Höyük

AÇ: 19 cm **Y:** 3.2 cm **KÇ:-**

TANIM : Kırık ağız parçası. Kırmızımsı sarı hamuru (5 YR 6/6), kireç ve sarı mika katkı, ince kumlu, sık dokulu ve serttir. Dış ve iç yüzey, hamurunun renginde astarlı, mat ve hafif pürüzlüdür. Çark yapımıdır, iyi fırınlanmıştır.

Katalog No : 2
Levha no : 16
Buluntu No : 301.06.03.113
Form Ad : Tabak
Buluntu Yeri : Bolvadin İlçesi-Derekarabağ Köyü-Karakaya Höyük

AÇ: Y: cm **KÇ:-**

TANIM : Kırık gövde parçası. Pembe hamuru (7.5YR 7/4) az oranda kireç ve sarı mika katkı, ince kumlu, sık dokulu ve serttir. Dış yüzeyi, kırmızı (2.5YR 5/6), iç yüzey, beyaz astarlıdır, bantlar, kırmızı (2.5YR 5/6) renktir, mat ve hafif pürüzlüdür. Çark yapımıdır, iyi fırınlanmıştır.

Katalog No : 2
Levha No : 17
Buluntu No : 301.06.03.130
Form Adı : Testi?
Buluntu Yeri : Bolvadin İlçesi-Derekarabağ Köyü-Karakaya Höyük

AÇ: Y: cm **KÇ:-**

TANIM : Kırık gövde parçası. Açık kırmızımsı kahverengi hamuru (5YR 6/4) taşçık, kireç ve sarı mika katkı, ince kumlu, sık dokulu ve serttir. Dış yüzeyi, çok soluk kahverengi (10YR 8/3) astar üzerine kırmızımsı kahverengi (2.5YR 4/4) mermerit bezemelidir, iç yüzeyi, hamurunun renginde astarlıdır, mat ve hafif pürüzlüdür. Çark yapımıdır, iyi fırınlanmıştır.

KAYNAKÇA

C. Texier, *Küçük Asya Coğrafyası, Tarihi ve Arkeolojisi*, Çev. Ali Suat, C. II., Enformasyon ve Dökümantasyon Hizmetleri Vakfı, Ankara, 2002.

C. H. Greenewalt -J.C. Waldbaum, " VIII The Area Northeast of the Artemis Precinct" , A Survey Of Sardis and the Major Monuments Outside the City Walls, (Ed. G.M.A. Hanfmann- J. C. Waldbaum), Harvard University Press, London, 1975.

D. Koppenhöper, Troia VII, Versuch Einer Zusammen Schau Einschiesslich Der Ergebnisse Des Jahres 1995, *Studia Troica* 7, 295-353, 1997.

D. H. French, Anatolia and the Aegean in the Third Millenium BC. Volume I: Text, Volume II: Illustrations, Dissertation presented for the degree of Doctor of Philosophy, Cambridge Univerity, 1986.

E. Akurgal, *Phrygische Kunst*, Ankara, 1955.

E. F. Schmidt, The Alishar Hüyük Seasons of 1928 and 1929, Volume IV, The University of Chicago Press, 1932.

E. M. Bossert, *Die Keramik Phrygischer Zeit Von Boğazköy*, 2000.

G. D. Summers, Grey Ware And The Eastern Limits of Phrygia, In *Anatolian Iron Ages 3: The Proceedings of the Third Anatolian Iron Ages Colloquium held at Van, 6-12 August 1990*, eds. A. Çilingiroğlu and D.H. French, pp. 241-252. 1994, Ankara.

G. K. Sams, , *The Gordion Excavations, 1950-1973: Final Reports, Vol. IV: The Early Phrygian Pottery*, University Museum, Philadelphia,1994.

G. D. Summers, An Aerial Survey of Çevre Kale, Yaraşlı, *Anatolian Studies*, Vol .42, BIA, 179-206, Ankara, 1992.

<http://www.sardisexpedition.org/tr> (01.10.2017)

J. Mellaart, "Iron Age Pottery from Southern Anatolia", *Belleten*, c. XIX, sayı 74, 115-140. 1955.

L S. Lloyd- J. Mellaart , *Beycesultan I, The Chalcolithic and Early Bronze Age Levels*, London 1962.

M. J. Mellink, , Mita, Mushki, and Phrygians, *Anadolu Araştırmaları* 2: 317-325, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Basımevi, 1965.

M. Omura, *Archaeological Surveys at Yassıhöyük, Anatolian Archaeological Studies*, Vol. XVII, JIAA, 2008.

M. S. Joukowsky, *Prehistoric Aphrodisias II*, Belgium, 1986.

M. Yamashita-H. Tsumura-Y.S. Hayakawa- M.metin, *Archaeological Surveys at Hacıtuğrul Höyük in Central Anatolia, Anatolian Archaeological Studies*, Vol. XVIII, JIAA, 37-41, 2013.

Ö. Koçak, "Bolvadin Yüzey Araştırmaları 2002", 21. *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, (26-31 Mayıs, 2003), Cilt 1, Ankara, 2004, 173-184.

Ö. Koçak, "Bolvadin, Çay ve Sultandağı Yüzey Araştırmaları 2003", 22. *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, (24-28 Mayıs, 2004, Konya), Cilt 2, Ankara, 2005, 19-28.

Ö. Koçak, "Afyon İli ve İlçeleri Yüzey Araştırmaları 2004", 23. *Araştırma Sonuçları Toplantısı*,(30 Mayıs – 3 Haziran, 2005, Antalya), Cilt 1, Ankara, 2006, 83-94.

Ö. Koçak.- A. Işık, "2005 Yılı Afyonkarahisar İli ve İlçeleri Arkeolojik Yüzey Araştırması", *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, (29 Mayıs – 2 Haziran, 2006, Çanakkale), 24/1, 357-380, 2007.

Ö. Koçak.- A. Işık, “2006 Yılı Afyonkarahisar İli ve İlçeleri Arkeolojik Yüzey Araştırması”, 25. Araştırma Sonuçları Toplantısı, (28 Mayıs – 1 Haziran, 2007, Kocaeli), Cilt 2, Ankara, 2008, 85-102.

Ö. Koçak, “Afyonkarahisar İli ve İlçeleri 2007 Yılı Yüzey Araştırması”, 26. Araştırma Sonuçları Toplantısı, (26-30 Mayıs, 2008, Ankara), Cilt 2, Ankara, 2009, 51-72.

Ö. Koçak, “Afyonkarahisar İli ve İlçeleri 2008 Yılı Yüzey Araştırması”, 27. Araştırma Sonuçları Toplantısı, (25-29 Mayıs, 2009, Denizli), Cilt 2, Ankara, 2010, 287-312.

Ö. Koçak, “Afyonkarahisar İli ve İlçeleri 2009 Yılı Yüzey Araştırması”, 28. Araştırma Sonuçları Toplantısı, (24-28 Mayıs, İstanbul, 2010), Cilt 2, Ankara, 2011, 181-200.

Ö. Koçak, “Afyonkarahisar İli ve İlçeleri 2010 Yılı Yüzey Araştırması”, 29. Araştırma Sonuçları Toplantısı, (23-28 Mayıs, Malatya, 2011), Cilt 1, Ankara, 2012, 231-262.

Ö. Koçak, “Afyonkarahisar İli ve İlçeleri 2011 Yılı Yüzey Araştırması”, 30. Araştırma Sonuçları Toplantısı, (28 Mayıs-1 Haziran, 2012, Çorum), Cilt 2, Çorum, 2013, 39-52.

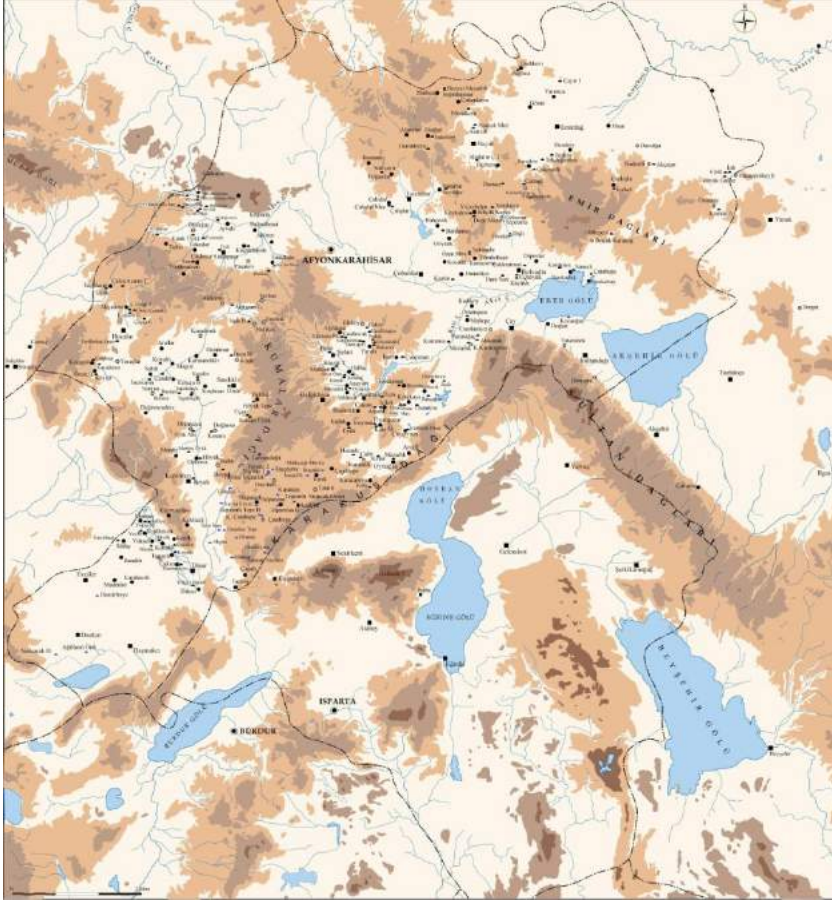
Ö. Koçak, “Afyonkarahisar İli ve İlçeleri 2012 Yılı Yüzey Araştırması”, 31. Araştırma Sonuçları Toplantısı, (27-31 Mayıs, 2013, Muğla), Cilt 2, Muğla, 2014, 75-96.

Ö. Koçak, “Afyonkarahisar İli ve İlçeleri ile Sivasslı İlçesi 2013 Yılı Yüzey Araştırmaları”, 32. Araştırma Sonuçları Toplantısı, (02-06 Haziran, Gaziantep, 2014), Cilt 1, Ankara, 2015, 355-374.

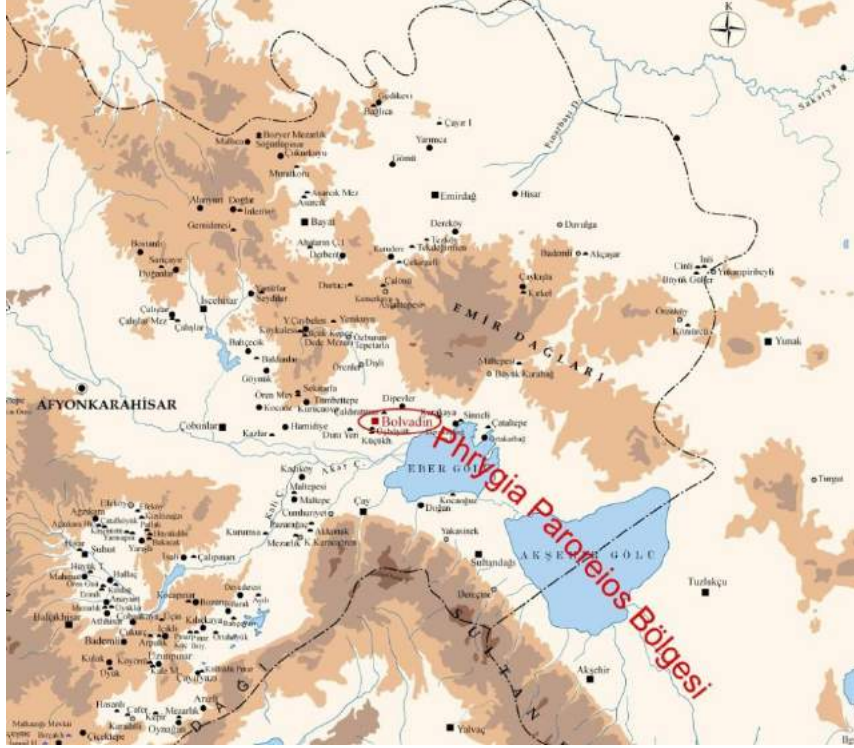
Ö. Koçak - H. G. Küçükbezi - R. Kızıgut “Afyonkarahisar İli ve İlçeleri 2014 Yılı Yüzey Araştırması”, 33. Araştırma Sonuçları Toplantısı, (11-15 Mayıs, Erzurum, 2015), Cilt 1, Ankara, 2016, 21-46.

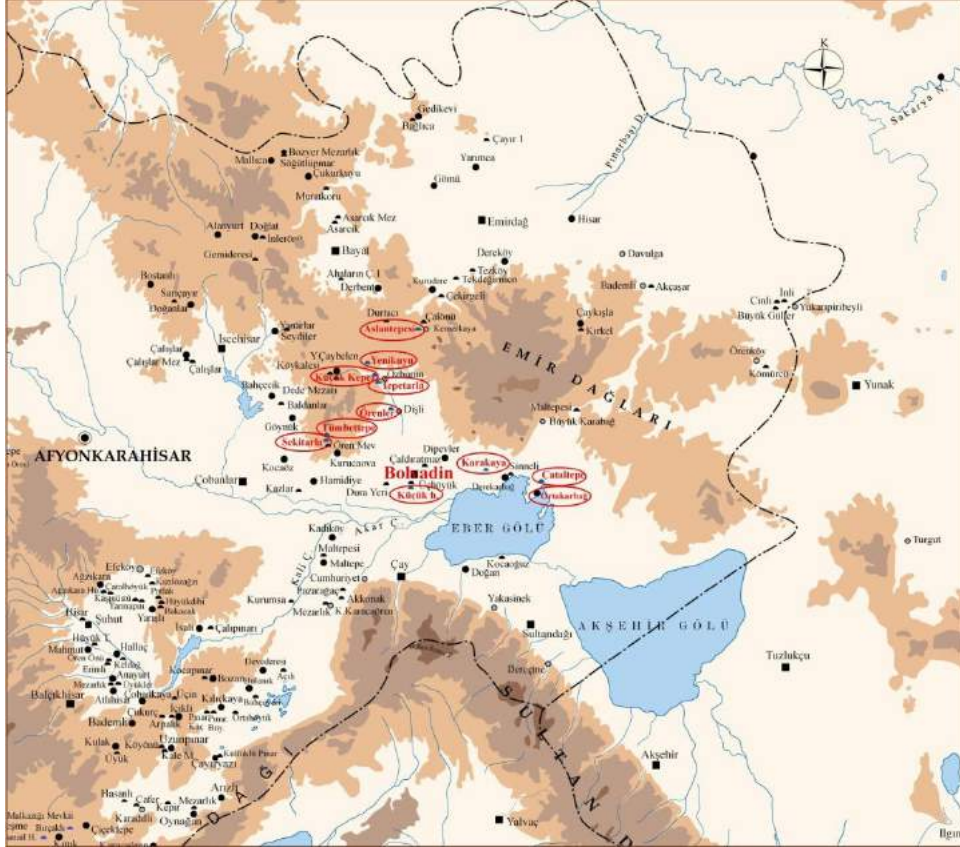
- R. C. Henrickson, Continuity and Discontinuity in the Ceramic Tradition of Gordion during the Iron Age, In Anatolian Iron Ages 3: The Proceedings of the Third Anatolian Iron Ages Colloquium held at Van, 6-12 August 1990, eds. A. Çilingiroğlu-D. H. French, Ankara 1994, 95-129.
- S. Dupre, Porsuk I, La ceramıque De L'age Du Bronze Et De L'age Du Fer, Paris, 1983.
- Strabon, *Geographika*, Çev. A. Pekman, İstanbul, Arkeoloji ve Sanat Yayınlar, 2005.
- T. Drew-Bear, "Phrygia, Pisidia ve Lycaonia'da Epigrafik Yüzey Araştırmaları", 21. *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, (26-31 Mayıs, 2003, Ankara), Cilt 1, Ankara, 2005, 105-108.
- T. Drew-Bear, "Phrygia, ve Pisidia Epigrafik Yüzey Araştırmaları", 20. *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, (27-31 Mayıs, 2002, Ankara) Cilt 2, Ankara, 2003, 77-82.
- T. Özgüç, Kültepe Devrinde Kültepe ve Civarı, TTK Basımevi, Ankara, 1971.
- V. Sevin, *Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası I*, Ankara, TTK Yayınları, 2001.
- W. M. Ramsay, *Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası*, Çev. Mihri Pektas, İstanbul, Milli Eğitim Basımevi, 1960.
- Y. Polat, *Daskyleion'da MÖ.8-5.Yüzyıllar Arasında Gri Seramik*, Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir, 2002. (Yayımlanmamış Doktora Tezi).
- A. Topbaş- T. Efe- A. İlaşlı, "Salvage Excavations of the Afyon Archaeological Museum, Part 2: The Settlement of Karaoğlan Mevkii and the Early Bronze Age Cemetery of Kaklık Mevkii", *Anatolia Antiqua*, VI (1998), 21-94.
- T. Tüfekçi Sivas- H. Sivas, *Frigler*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2012.

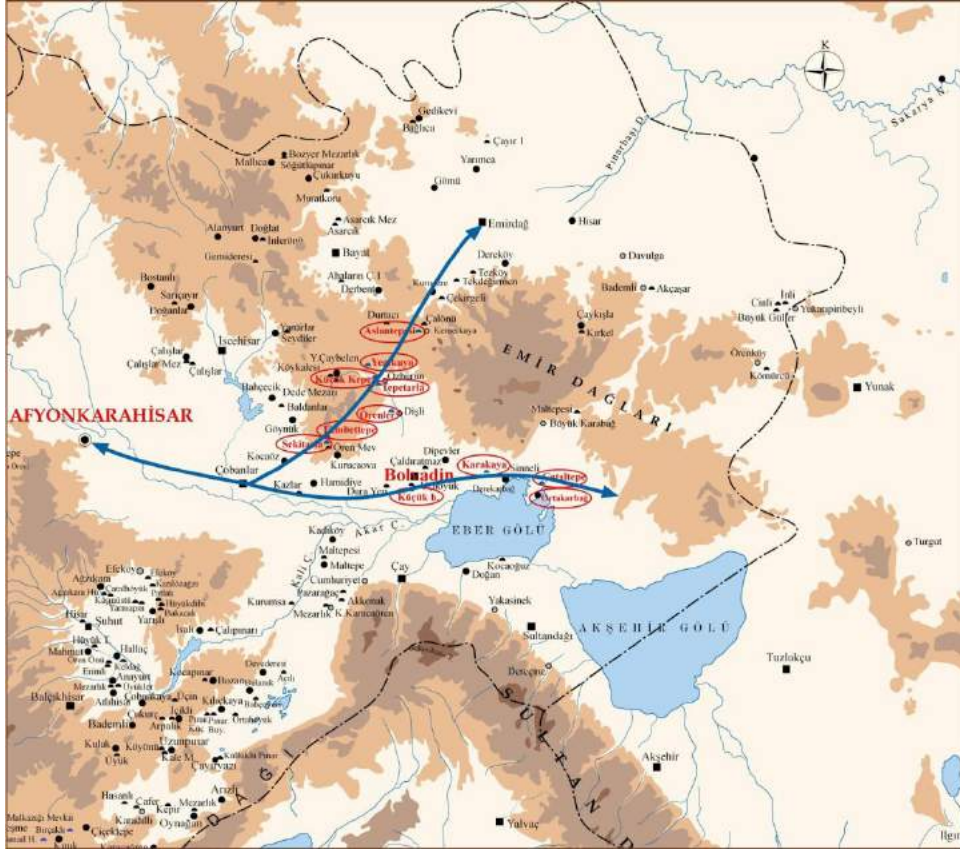
Harita 1: Afyonkarahisar yüzey araştırmalarında tespit edilen yerleşmeler

Harita 2: Phrygia Paroreios Bölgesi

Harita 3: Bolvadin’de tespit edilen Demir Çağı’na ait yerleşmeler

Harita 4: Bolvadin’de tespit edilen yerleşmeler ışığında önerilen yol güzergâhı

Resim 1: Tepe üstü yerleşmesi, Tümbettepe

Resim 2: Yamaç yerleşmesi, Seki Tarla

Resim 3: Ova yerleşmesi, Küçük Höyük

Resim 4: Tübettepe Yerleşmesi'nde tespit edilen gri seramikler

Resim 5: Ortakarabağ Yerleşmesinde tespit edilen gri seramikler

Resim 6:Küçük Kepez Yerleşmesi'nde tespit edilen makar kulplu gri seramik (Krater), önden görünüş

Resim 7:Küçük Kepez Yerleşmesi'nde tespit edilen makar kulplu gri seramik (Krater), üstten görünüş

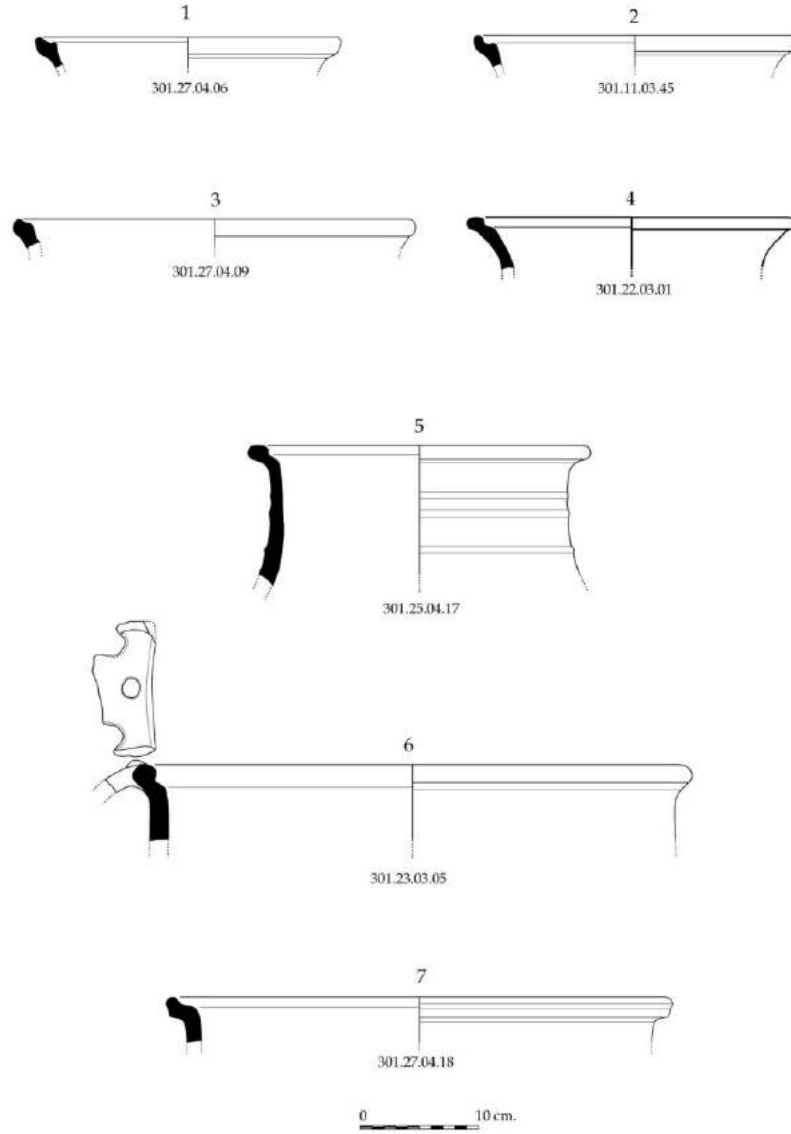
Resim 8: Seki Tarla Yerleşmesi'nde tespit edilen gri hamurlu ve astarlı krater parçası

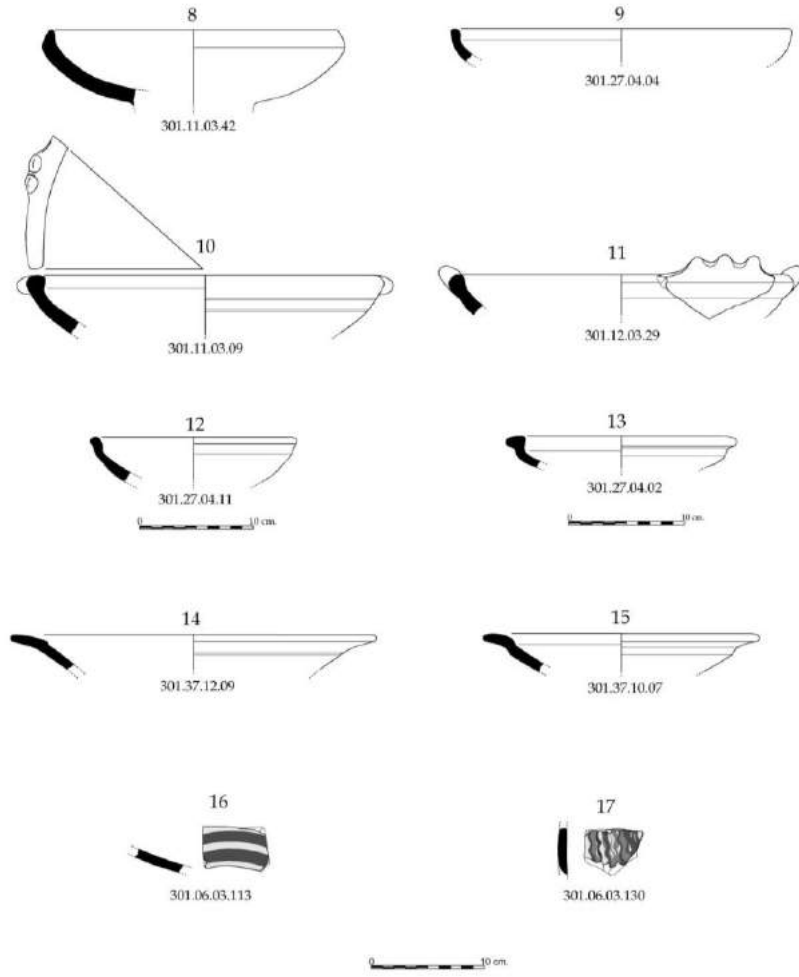
Resim 9: Karakaya Yerleşmesi'nde tespit edilen bant bezemeli ayaklı tabak parçası

Resim 10: Karakaya Yerleşmesi'nde tespit edilen mermer yüzeyli kapalı kap parçası

Levha 1: Bolvadin'de tespit edilen Demir Çağı'na ait gri hamur ve astarlı kraterler

Levha 2: Bolvadin’de tespit edilen gri hamur ve astarlı kaseler (8-15) ile boya bezemeli örnekler (16-17)

EBER GÖLÜNÜN UZAKTAN ALGILAMA İLE DEĞİŞİMİNİN BELİRLENMESİ

Murat UYSAL¹

Mehmet Ali DERELİ²

Nizar POLAT³

ÖZET

Akarçay havzasında bulunan Eber Gölü, kuzeyinde Emir Dağları güneyinde ise Sultan dağları ile çevrenmekte olup denizden yaklaşık olarak 960 m yüksekliğinde bir çöküntü gölüdür. Eber Gölü, Türkiye'nin 12. büyük gölüdür. Son ölçümlere göre gölün yaklaşık yüzey alanı 125 km² ve derinliği 12 m'dir. Bölge halkı için önemli bir geçim kaynağı olan göl, ticari, ekonomik ve tarımsal faaliyetlerin yoğunluk kazanmasında etkili olmuştur. Son dönemlerde küresel ısınmanın, bilinçsiz su kullanımı ve gölü besleyen su kaynaklarına baraj ve gölet yapılmasının da etkisi ile Eber gölünün yüzey alanının geçmiş yıllara göre azaldığı görülmektedir. Eber gölünün hem ekonomik hem de sosyal etkisinin bölge halkı açısından önemi dikkate alındığında, gölde meydana gelen bu değişimin izlenmesi ve gerekli tedbirlerin alınması büyük önem arz etmektedir.

Bu çalışma ile son 40 yılda Eber gölünde meydana gelen değişimin belirlenmesi amaçlanmıştır. Yer yüzeyine ilişkin zamansal ve mekânsal değişimlerin izlenmesi uzaktan algılama teknikleri ile çok

¹ Afyon Kocatepe Üniversitesi Mühendislik Fakültesi Harita Mühendisliği Bölümü, Doç.Dr., muysal@aku.edu.tr

² Afyon Kocatepe Üniversitesi Mühendislik Fakültesi Harita Mühendisliği Bölümü, S.yazar, Arş.Grv.Dr., madereli@aku.edu.tr

³ Afyon Kocatepe Üniversitesi Mühendislik Fakültesi Harita Mühendisliği Bölümü, Arş. Grv., npolat@aku.edu.tr

kısa sürede gerçekleŖebilmektedir. Bu çalışmada 1980, 1990, 2000, 2010 ve 2016 yıllarına ilişkin LANDSAT uydu görüntüleri kullanılarak farklı yıllara ait kıyı çizgisi ve yüzey alanı belirlenmiştir. Yapılan alışma ile Eber gölüne ait değişimin lineer olmadığı, son yıllarda gölün su tutma kapasitesinde bir azalış olduğu grlmştir.

Anahtar Kelimeler: Eber Gl, Uzaktan Algılama, Landsat, Değişim Belirleme

CHANGE DETECTION OF EBER LAKE WITH REMOTE SENSING

ABSTRACT

The Eber Lake in the Akarcay basin is surrounded from north by the Emir Mountains and from south by the Sultan Mountains. It is a caldera with an altitude of 960 m and is the Turkey's 12th largest lake. According to the last measurements, the lake has an approximate surface area of 125 km² and a depth of 12 m. It is an important source of livelihood for the people of the region and as well as positively affects the economic and agricultural activities. Recently, in comparison with the a few past years, the surface area of Eber Lake has been reduced due to global warming, unconscious water usage, and the effect of new built dams and ponds. The monitoring of this change and the taking of the necessary measures are very important in consideration with both economic and social aspects.

In this study, it was aimed to determine the last 40 years changes in Eber Lake. Monitoring of the spatiotemporal changes of the earth surface can be realized in a very short time with remote sensing techniques. In this study, coastline and surface area of the Eber Lake were determined by using LANDSAT satellite images for the years of 1980, 1990, 2000, 2010 and 2016 years. It is seen that the change in Eber Lake is not linear and the water holding capacity of the lake has decreased in recent years.

Keywords: *Eber Lake, Remote Sensing, Landsat, Change Detection*

GİRİŞ

Son yüzyılda küresel ısınma ve iklim deęiŐiklięi gibi konuların insan yaşamını tehdit ettiği yadsınamaz bir gerçektir. Hem küresel ısınmanın hem de iklim değişikliğinin farklı doğa olaylarını tetiklediği görülmektedir. Son dönemlerde sel ve su taşkınlarının artması, sıcaklık değerlerinin mevsim normallerinin üzerinde olması, kutuplardaki buzul miktarında azalma olması, göl ve akarsuların kuruma tehlikesiyle karşı karşıya olması gibi problemler ortaya çıkmaktadır. Bu çalışma kapsamında da göllerde meydana gelen zamansal ve mekânsal değişiklikler incelenmektedir.

Dünya suyunun nispeten küçük bir yüzdesini temsil etmesine rağmen, göller hidrolojik sistemin ayrılmaz bir parçasıdır. Göller, gerek tarımsal faaliyetlerde kullanılmak üzere gerekse su ihtiyacının karşılanması amacıyla, insanoğlu için vazgeçilmez kaynaklardır. Bu sebeple göllerde meydana gelen değişimlerin izlenmesi ve bu değerlendirmelere göre gerekli tedbirlerin alınması büyük önem arz etmektedir. 1960'dan günümüze gelişen teknoloji ile birlikte yapay ve doğal yapıların zamansal ve mekânsal olarak izlenmesi uzaktan algılama sistemleri ile birlikte kısa sürede gerçekleŐebilmektedir. Yapılan çalışmalar incelendiğinde, arazi örtüsü ve arazi kullanımının değişmesi, tarım ve hayvancılık faaliyetleri için artan su talepleri, baraj inŐaatları ve göletlerin yapımı vb. nedenlerden dolayı göllerde bir daralma olduğu göze çarpmaktadır (Du vd., 2001:172; Yan et al. 2002:92; Penny and Kealhofer 2005:70; Legesse and Ayenew 2006:9; Kiage et al. 2007:4287). Uydular tarafından belirli zaman aralıklarında çekilmiş görüntüler, bölgesel veya global ölçekte göl haritalamasının yapılması, izlenmesi ve çizilmesi için giderek daha yaygın bir şekilde kullanılmaktadır.

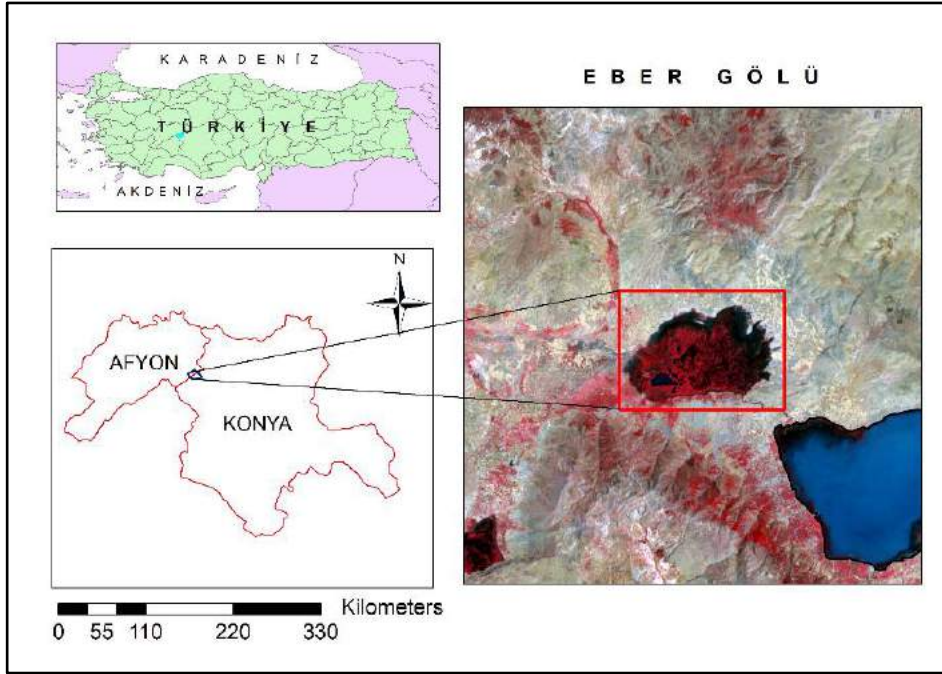
Bu alışmada, Türkiye'nin önemli gllerinden olan Eber Gölü alışma alanı olarak seçilmiştir. Bu kapsamda Eber gölüne ait kıyı değişimlerinin belirlenmesi amacıyla LandsAT uydu görüntüleri kullanılmıştır. 1984, 1994, 2000, 2007 ve 2017 yıllarına ait Landsat4-5 TM, LandsAT7 ETM ve Landsat 8 Oli uydularından görüntüler elde edilmiştir.

1. ÇALIşMA ALANI

Çalışma alanı olarak Türkiye'nin güneybatısında bulunan Eber Gölü seçilmiştir (şekil 1). Eber Gölü, İç Anadolu Bölgesindeki Akarçay Havzasında, yüzey alanı 125 km²'yi bulan, kuzeyinde Emir Dağları ve güneyinde Sultan Dağları olan ve denizden yaklaşık olarak 967 metre yükseklikte bulunan bir oknt gldr. zerinde bulunduğu Akarçay Havzası, sismik olarak aktif, kuzeybatı-güneydoğu yönünde ortalama 100 kilometre uzunlukta ve 25 kilometre genişlikte olan bir alanı kapsamaktadır. Eber Gölü, Akarçay ve Sultan Dağları'ndan gelen kaynak suları ile beslenmektedir. Bu sebeple yıl içerisinde yağış miktarına ve sıcaklık seviyesine göre yzlm farklılık göstermektedir (URL.1).

Farklı türde birçok canlının faydalandığı Eber Gölü, küresel ısınmanın etkisiyle ve özellikle su kaynaklarının bilinçsiz kullanılmasıyla zaman içerisinde gerek yüzey alanındaki farklılıklara gerekse su hacminin değişmesi ile karşı karşıya kalmıştır. Bu nedenle aynı havzada bulunan Akşehir Gölü'ne su aktarılamamış, bu da Akşehir Gölü'nde de sularının çekilmesine sebep olduğu grlmştir (Uysal vd, 2010:942). Yapılan bu çalışma ile Eber Gölü'nde meydana gelen değişimlerin belirlenmesi sağlanacak ve gerekli tedbirlerin alınması için n çalışma oluşturulmuş olacaktır.

Şekil 2. Çalışma Alanı

2. MATERYAL ve METOD

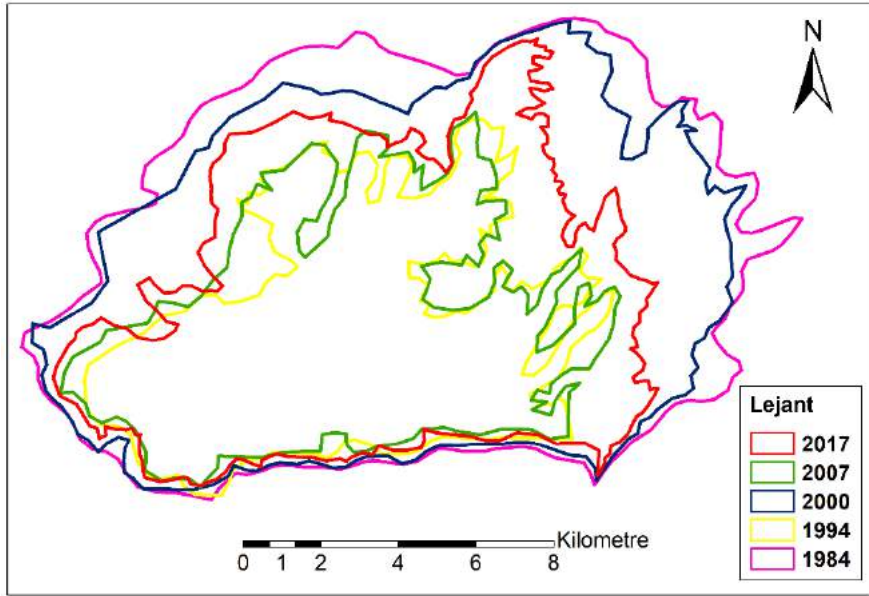
Göl seviyesindeki düşüşü etkileyen birçok faktör olduğundan kıyı şeridinde ve göllerin su rezervlerinde meydana gelen değişikliklere ilişkin farklı verilerin analiz edilmesi esastır (Yıldırım vd, 2010:946). Bu çalışma kapsamında Eber gölüne ait farklı değişkenler kullanılmamış olup, sadece uydu görüntüleri kullanılarak kıyı değişim belirlenmiştir. Bu verilerden 1984, 1994, 2000, 2007 ve 2017 yıllarına ait uydu görüntüleri USGS sisteminden temin edilmiştir. İlgili uydu görüntülerine ait bilgiler Tablo 1’de verilmektedir. Bununla birlikte Afyonkarahisar iline ait yıllık yağış verileri ve nüfus verileri de kullanılmıştır.

Tablo 1. Çalışmada kullanılan uydu görüntüleri

TARİH	UYDU / SENSÖR	YÖRÜNGE / DİZİ	KONUMSAL ÇÖZÜNÜRLÜK	BAND SAYISI
30/06/1984	Landsat 4-5 TM	178/033	30 × 30	7
25/05/1994	Landsat 4-5 TM	178/033	30 × 30	7
09/05/2000	Landsat 4-5 ETM+	178/033	30 × 30	8
13/05/2007	Landsat 7 ETM+	178/033	30 × 30	8
08/05/2017	Landsat 8 Oli	178/033	30 × 30	11

Çalışma kapsamında her bir uydu görüntüsü bir Coğrafi Bilgi Sistemi (CBS) yazılımı olan ArcGIS programında değerlendirilmek üzere UTM projeksiyon sistemi (Dilim 36)'ne dönüştürülmüştür. Eber Gölü'ne ait alanlar her bir uydu görüntüsü üzerinde tespit edilmiş ve ilgili alanlar sayısallaştırılmıştır (şekil 2). Eber Gölü'nün mekansal ve zamansal kıyı şeridi değişikliklerini incelemek gl alanları belirlenmiş ve gölün yüzey alanları 1984, 1994, 2000, 2007 ve 2017 yılları arasındaki değişimleri analiz etmek için ArcGIS 10.4 yazılımı kullanılarak hesaplanmıştır.

1984 yılından 2017 yılına kadar Eber Gölü kıyı çizgisinde meydana gelen değişimlerin alansal karşılıkları Tablo 2'de gösterilmektedir.

Şekil 3. Yıllara göre Eber Gölü'nün Kıyı Şeridinin Değişimi

Tablo 2. Eber Gölü Alansal değişim ve yağış verileri

Yıl	Göl Alanı (km ²)
1984	165.061
1994	66.140
2000	145.163
2007	68.807
2017	101.389

SONUÇ

Eber Gölü hem ülkemiz hem de bölge halkı açısından oldukça önemli bir konuma sahiptir. Özellikle tarımsal ve ticari faaliyetlerin gelişmesi Eber Gölü'nün potansiyeli ile doğrudan ilişkilidir. Yapılan çalışma kapsamında Eber Gölü'nün yüzey alanının 1984 yılından itibaren bir düşüş trendinde olduğu Tablo 2'den görülmektedir. 1984 yılında göl alanı 165.061 km² iken, bu alan 2017 yılı itibarı ile yaklaşık 64 km² azalarak 101.389 km² olarak hesaplanmıştır. Özellikle bu düşüşteki nedenlere baktığımızda antropojenik etkenlerin olduğu göze çarpmaktadır. Son yıllarda bölge halkının bilinçsiz su kullanımının artması, su kuyularının oldukça yoğun kullanılması, göletlerin yapılması vb. faktörlerin yanı sıra düzensiz yağış rejiminin ve sıcaklık değişimlerinin olması da Eber Gölü'nün kıyı değişiminin nedenlerini açıklamaktadır. Bu kapsamda Eber Gölü'nün ilerleyen dönemlerde su tutma kapasitesinin ve kıyı değişiminin izlenmesi oldukça önemlidir.

Kaynakça

Du, Y., Cai, S., Zhang, X., & Zhao, Y. (2001). Interpretation of the environmental change of Dongting Lake, middle reach of Yangtze River, China, by 210 Pb measurement and satellite image analysis. **Geomorphology**, 41(2), 171-181.

Kiage, L. M., Liu, K. B., Walker, N. D., Lam, N., & Huh, O. K. (2007). Recent land-cover/use change associated with land degradation in the Lake Baringo catchment, Kenya, East Africa: evidence from Landsat TM and ETM+. **International Journal of Remote Sensing**, 28(19), 4285-4309.

Legesse, D., & Ayenew, T. (2006). Effect of improper water and land resource utilization on the central Main Ethiopian Rift lakes. **Quaternary international**, 148(1), 8-18.

Penny, D., & Kealhofer, L. (2005). Microfossil evidence of land-use intensification in north **Thailand**. **Journal of Archaeological Science**, 32(1), 69-82.

Winter TC (2004) The hydrology of lakes. In: O'Sullivan PE, Reynolds CS (eds) The Lakes Handbook, vol 1, **Limnology and Limnetic Ecology**. Blackwell Publishing, pp 71-76

Yan, P., Shi, P., Gao, S., Chen, L., Zhang, X., & Bai, L. (2002). 137 Cs dating of lacustrine sediments and human impacts on Dalian Lake, Qinghai Province, China. **Catena**, 47(2), 91-99.

Yıldırım, Ü., Erdoğan, S., & Uysal, M. (2011). Changes in the coastline and water level of the Akşehir and Eber lakes between 1975 and 2009. **Water resources management**, 25(3), 941-962.

URL.1, https://tr.wikipedia.org/wiki/Eber_Gölü

AFYON'UN BOLVADİN İLÇESİNDE YETİŞTİRİLEN TARLA BİTKİLERİ VE ÇOCUK GELİŞİMİ ÜZERİNDEKİ ETKİLERİ

Seda YALÇIN¹
Ümmügölsüm ÜNLÜ²

ÖZET

Afyon, bitki örtüsü ve iklim bakımından step özellikleri taşımaktadır. Afyon'da genellikle yayla karakteri gözlenmektedir. Afyon'da yetiştirilen tarım ürünlerine buğday, arpa, şeker pancarı, patates ve haşhaş örnek verilebilir. Afyon ili, Türkiye'de haşhaş üretiminin büyük bir kısmını oluşturmaktadır. Haşhaş tohumu renkleri, siyah, mavi, beyaz ve kahverengi olabilmektedir. Açık renk tohumların çiçekleri genellikle beyaz iken, koyu renk tohumların çiçekleri mordur. Tohum rengi, kullanım alanını belirlemektedir. Mavi renkli tohum, pasta endüstrisinde çok kullanılmaktadır. Haşhaş tohumu yüksek oranda yağ (% 44-54) içerdüğinden yemeklik yağ olarak da kullanılmaktadır. Haşhaş tohumunda alkaloid bulunmamaktadır. Haşhaştan elde edilen alkaloidler, ilaç yapımında kullanılmaktadır (Tekerli, 2001). Afyon'un Bolvadin ilçesindeki tarım alanlarının çoğu ekili tarım alanlarından oluşturmaktadır. Buralarda buğday, arpa, fiğ, haşhaş, şeker pancarı, ayçiçeği, patates, soğan gibi ürünler yetiştirilmektedir. Bolvadin ilçesindeki ekili tarım alanları

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Afyon Meslek Yüksekokulu, Gıda Teknolojisi Programı, Afyon Kocatepe Üniversitesi, Afyon, Türkiye, s. yazar

² Öğr. Gör. Afyon Meslek Yüksekokulu, Çocuk Gelişimi Programı, Afyon Kocatepe Üniversitesi, Afyon, Türkiye

içerisinde şeker pancarı, ayçiçeği, mısır, patates ve soğan üretim alanı düşüktür. Bolvadin ilçesindeki tarım alanlarının 2500 dekarlık bir kısmında haşhaş ve haşhaş kapsülü üretimi yapılmaktadır. Üretilen haşhaş Bolvadin de bulunan alkaloid fabrikasında işlenmektedir (Alcı, 2007). Bu araştırmada, üretimi olan bu bitkilerin içeriklerinin çocuk gelişimi açısından önemi de incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Bitki, Haşhaş, Tarım, Çocuk gelişimi

FARM PLANTS HARVESTED IN BOLVADIN COUNTY OF AFYON AND THEIR EFFECTS ON CHILD DEVELOPMENT

ABSTRACT

Afyon is a city which has step properties in terms of flora and climate. Plateau property was generally observed in Afyon. Wheat, barley, sugar beet, potatoes and poppy can be given as samples for plant harvested in Afyon. Most of poppy in Turkey is harvested in Afyon. The colors of different poppy seeds are black, blue, white and brown. The flowers of bright seed have generally white color, while that of dark color seed have purple color. The color of seed can determine using area of poppy seed. Blue poppy seed can be used at cake industry. Poppy seed has fat at a high ratio (44-54 %) and it can be used as cooking oil. Poppy seed has also alkaloid. This alkaloid is used at production of medicine (Tekerli, 2001). Most of agriculture areas found in Bolvadin, which is county of Afyon, is cultivated farmland. Wheat, barley, vetch, poppy, sugar beet, sunflower, potatoes and onions are harvested in these areas. Harvested areas of sugar beet, sunflower, corn, potatoes and onions are little in Bolvadin. Poppy and poppy capsule are harvested made in some part (2500 dekar) of agriculture areas in Bolvadin. Harvested poppies are processed at alkaloid factory in Bolvadin. (Alcı, 2007). In this study, effects of these plants contents on child development were also investigated.

Keywords: Plant, Poppy, Agriculture, Child development

GİRİŞ

Afyon'un Bolvadin ilçesinde buğday, arpa, fiğ, Şeker pancarı, ayçiçeği, patates ve soğan gibi tarım ürünleri ekilmektedir. Diğer tarım ürünlerine kıyasla haşhaşın kullanım alanı fazladır. Haşhaş tohumu pasta endüstrisinde kullanılmakta, kapsülü ise alkaloid fabrikasında ilaç sektöründe kullanılmak üzere işlenmektedir. Bütün bu tarım ürünlerinin protein, karbonhidrat, yağ, vitamin ve mineral içeriği bakımından çocuk gelişimi üzerine etkisi büyüktür.

1.BOLVADİN İLÇESİNDE YETİŞTİRİLEN TARLA BİTKİLERİ

Bolvadin'de ekili tarım alanlarında buğday, arpa, fiğ, haşhaş, Şeker pancarı, ayçiçeği, çeltik, mısır, nohut, fasulye, mercimek, patates ve soğan gibi tarla bitkileri yetiştirilmektedir. Bolvadin ilçesindeki ekili tarım alanları içerisinde Şeker pancarı, ayçiçeği, mısır, patates, nohut, fasulye, soğan ve mercimek üretim alanı düşüktür. İlçede üretim alanı olarak engeniŐ yer kaplayan tarla bitkisi olarak arpa ve buğday gelmektedir (Alcı, 2007; Tekerli, 2001).

Arpa:

Hayvan yemi ve malt üretiminde kullanılan arpa ilçede ekim ve kasım aylarında ekilip temmuz başı gibi hasat edilir ve ilçedeki yem fabrikalarına yada Tarım Kredi Kooperatifi ile Toprak Mahsulleri Ofisine satılır (Alcı, 2007; Tekerli, 2001).

Buğday:

İlçede buğday ekim ve kasım aylarında ekilmekte ve temmuz sonu,ağustos başı gibi hasat edilmektedir. Buğday un fabrikalarına, Tarım Kredi Kooperatifine yada Toprak Mahsulleri Ofisine satılmaktadır (Alcı, 2007; Tekerli, 2001).

Fiğ:

Özellikle hayvancılığın önemli olduğu yerlerde fiğ ekimi yapılır ve yetiştirilen fiğ kış mevsiminde hayvanlara yedirilmek üzere depolanmakta ve ilçedeki yem fabrikalarına da satılmaktadır (Alcı, 2007; Tekerli, 2001).

Haşhaş:

Yıllık olarak, hem yazlık hemde kışlık ekilebilen tek otsu bir endüstri bitkisidir. İlk baharda ekilip yaz ortalarında hasat edilen haşhaş ilçedeki Toprak Mahsulleri Ofisine oradanda alkaloid fabrikasına satılmaktadır. İlçedeki haşhaş kapsülünden morfin ve türevleri olan diğerk alkaloidler elde edilmekte, haşhaş tohumundan ise haşhaş yağı elde edilmektedir. Haşhaş tohumu %44-54 oranında yağ içermektedir ve yemeklik yağ olarak kullanılabilir. Haşhaş tohumunda alkaloid mevcut değildir. Haşhaş tohumu pasta endüstrisinde kullanılmaktadır (Alcı, 2007; Tekerli, 2001).

Şeker pancarı:

İlçede üretilen şeker pancarı Afyon Şeker Fabrikası'na verilmektedir. Şeker üretiminde kullanılmaktadır (Alcı, 2007; Tekerli, 2001).

2.TARLA BİTKİLERİNİN ÇOCUK GELİŞİMİ ÜZERİNE ETKİLERİ

Buğdayın çocuk gelişimi üzerine etkisi büyüktür.Çünkü buğdayda %70 nişasta %14 protein %2,5 yağ geri kalan ise mineral (magnezyum, kalsiyum ve potasyum) ve B6 vitamini bulunmaktadır.

Şeker pancarında çocuklar için enerji verici olan %15-18 şeker (sakkaroz) içeriği bulunmaktadır.

Haşhaş Afyon da çok tüketilen bir bitkidir. Haşhaşta %50 civarında yağ bulunmaktadır. İçerdiği enerji oranı yüzünden çocuk gelişimi üzerinde önemli bir etkisi bulunur. Ama aşırı tüketimi içeriğindeki alkaloid maddesi nedeni ile uyuşturucu etkisi bulunmakta ve çocuklara zararı bulunmaktadır. Bu nedenden ötürü istediğimiz olumlu etki olan enerji sağlanması faydası için alkaloidin ayrılması gerekmektedir. Bunun için haşhaş tohumu ve ezmesi daha uygun bir ürün olur (Alcı, 2007; Tekerli, 2001).Haşhaş yağı esansiyel yağ asitleri içerdiği için faydalıdır. Esansiyel yağ asidi vücudun sentezleyemediği dışarıdan alınması gereken elzem yağ asitleridir. Bunlar linoleik asit ve linolenik asittir. Haşhaş yağı, E vitamini içermektedir. E vitamini, antioksidan etkiye sahip olup serbest radikalleri bağlayarak vücuttan atılmasını sağlarlar ve böylelikle kanser oluşumu riskini azaltmaktadır (Özcan ve Atalay, 2006; Nergiz ve Ötleş, 1994).

3.TARLA BİTKİLERİNDE BULUNAN BİLEŐENLERİN ÖZELLİKLERİ

Nişasta:

Enerji kaynağı olan bir karbonhidrattır. Çocuklara gelişimleri açısından yetişkinlere kıyasla daha fazla enerji gerekir. Enerji üreten en önemli besin öğesi karbonhidrattır. Yürümek gibi fiziksel faaliyetler, beyin, akciğer ve kalp gibi temel organların işleminde etkilidir (Tayar ve Çıbık, 2011).

Protein:

Çocukların kaslarının gelişiminde, hücre yapısının oluşumunda beyin faaliyetlerinin gelişiminde önemlidir. Proteinler büyüme ve dokuların onarımı için gerekli aminoasitleri sağlarlar (Tayar ve Çıbık, 2011).

Mineraller:

Kemiklerin ve dişlerin oluşumunda önemli rol oynayan mineraller kalsiyum ve fosfordur. Çinko doğru büyüme için gereklidir. Çinko eksikliği boy kısalığına neden olmaktadır. Mineraller vücudun bağışıklık sistemini oluşturur. Bu yüzden de koruyucu özelliği vardır (Tayar ve Çıbık, 2011).

Vitaminler:

Vücuda direnç kazandırır ve vücudu hastalıklara karşı korur (Tayar ve Çıbık, 2011).

Yağlar:

Vücut ısısını muhafaza eder (Tayar ve Çıbık, 2011).

4.SONUÇ

Afyon'un Bolvadin ilçesinde buğday, arpa, fiğ, haşhaş, şeker pancarı, ayçiçeği, patates ve soğan gibi tarla bitkileri farklı oranlarda ekilmektedir. Bu ürünler Bolvadin'in gelişimi yönünden katma değer sağlamaktadır. Bu bölgede en fazla ekimi olan tarla bitkisi haşhaş'dır. Haşhaş tohumundan, ezme ve yağ üretimi yapılmaktadır. Ayrıca haşhaş kapsülü alkaloid fabrikasında işlenerek ilaç üretiminde kullanılmaktadır. Haşhaş tohumunun içerdiği önemli bileşenler bulunmaktadır. Bunlar insanlarda hastalık riskini azaltıcı etkenlerdir. Haşhaşın içeriğinden dolayı çocuk gelişimi üzerine de etkisi bulunmaktadır.

REFERANSLAR

Alcı H. S., (2007), Bolvadin ilçesinde araziden yararlanma, yüksek lisans tezi, Ankara üniversitesi, Ankara

Özcan M. M ve Atalay, Ç. (2006). Determination of seed and oil properties of some poppy (papaver somniferum L.) varieties , *Grasas y Aceites* 57(2).

Nergis C, Otlis S. (1994). The proximate composition and some minor constituents of poppy seeds. *J Sci-food-Agric Sussex* : John Wiley & Sons Limited, Oct v. 66 (2) p. 177-120.

Tayar, M. Çıbık, R. (2011). Gıda Kimyası, Dora Yayınevi, Bursa

Tekerli, (2001). Cumhuriyet döneminde tarım, Afyonkarahisar kütüğü, cilt 2, Afyon Kocatepe Üniversitesi yayın no 35, Ankara

YUSUF TAKTAK VE SİMGESEL ANLATIM

Yasemin KAPLAN¹

ÖZET

Cumhuriyetin kuruluşuyla gerçekleştirilen devrimler sanatçıların yapıtlarında ortaya konulmuştur. Toplumun sorunlarını eleştirel bir yaklaşımla ele alan sanatçıların duyarlılığı sanatsal gelişmelere yön vermiştir. Cumhuriyetin kurulmasının hemen ardından, öğrenciler sanat eğitimi için Batı'ya gönderilmiş ve sanatın önemi fark edilmeye başlanmıştır. 1924'te Fransa'ya giden genç ressamlar yurda geri döndüklerinde Türk resminde modernleşme sürecini başlatmışlardır, bu da sanat alanının gelişimi açısından büyük önem taşımaktadır. 1950'lere geldiğinde dönemin sosyal durumu, sanatçıları toplumsal gerçekçilik anlayışını benimsemeye itmiştir. Bu dönem aynı zamanda soyut resmin Türk resmine dahil olduğu yıllardır. Ferruh Başağa, Adanan Turani ve Adnan Çoker soyut resme ilk adımı atan sanatçılarımızdandır. Adnan Çoker ise bu bildiride ele alınacak olan sanatçı Yusuf Taktak'ın hocasıdır.

Türkiye'de 1970'li yıllarda önemli siyasal, ekonomik, kültürel ve toplumsal olaylar karşımıza çıkmaktadır. Bu olgular doğrultusunda toplum ikiye bölünmüş ve halk içerisinde siyasi kutuplaşmalar artmıştır. 1970-80 yılları arasındaki bu dönemde Türkiye'deki siyasal ve toplumsal ortamdaki beslenen yeni sanat anlayışı devrimci sanat olarak nitelendirilebilir. Bu anlayış çoğunlukla işçi sınıfını yüceltmeye yönelik bir devrim niteliğinde gerçekleştirilmiştir.

---

¹ Afyon Kocatepe Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Resim Bölümü, Yasemin Kaplan, Arş. Gör. yaseminnkaplan@gmail.com

Yusuf Taktak o yıllarda yaygın olan grevlerden kaynaklanmış bir başkaldırı simgesi olarak çadır ile bisiklet, Dikili Taş ve üçgen imgeleri resimlerinde sıkça kullanmıştır. Bolvadin doğumlu Taktak, resimlerinde figür kullanmadan simgelerle insanın varlığını hissettirmeyi başarmıştır. 1970'lerin başında foto-gerçekçi tuvaler üretmiş, 1980'lerin sonuna doğru daha lekeci bir anlatım geliştirmiştir. Taktak, kavramları yorumlarken biçim ve rengi de göz ardı etmemiştir. Bu çalışmada Yusuf Taktak'ın eserlerinde kullanmış olduğu simgesel anlatılar çözümlenerek resimleri üzerinden yorumlanacaktır.

Anahtar Kelimeler: Yusuf Taktak, simgesel anlatım, Bolvadin

YUSUF TAKTAK AND SYMBOLIC EXPRESSION

ABSTRACT

Revolutions carried out by foundation of Republic have been put forward in the works of artists. Sensitivity of the artists who deal with the problems of the society with a critical approach has directed the artistic developments. Just after the foundation of the Republic, students were sent to the West for arts education and the importance of art has begun to be noticed. In 1924, young painters who studied in France started the modernization process in Turkish painting which is of great importance for the development of the arts field when they returned home. In the 1950s, the social situation of the period forced the artists to adopt the concept of social realism. Abstract painting is included in Turkish painting in this period. Ferruh Başağa, Adanan Turani and Adnan Çoker are few of the first artists of abstract painting.

In the 1970s, political, economic, cultural and social events emerged in Turkey. The turkish society has seperated towards these events and political polarization has increased within the people. In this period between 1970-80, new concept of art, which is nourished from the political and social environment in Turkey, can be described as revolutionary art. This conception was mostly carried out in the form of revolution to glorify of the working class.

Yusuf Taktak frequently used tents which is a symbol of insurgency stemming from the strikes that were common in those

years, bicycles, Dikili Taş and triangle imageries in his paintings. Taktak, borned in Bolvadin, has managed to feel of the human existence without using a figure in his paintings and towards the end of the 1980s, he developed a more stained narration. Taktak, while interpreting concepts, did not ignore form and color. In this study, symbolic explanations that Yusuf Taktak used in his works will be analyzed and interpreted through his paintings.

Keywords: Yusuf Taktak, symbolic expression, Bolvadin

GİRİŞ

Tüm dünyada gerekleşen toplumsal ve sosyolojik olaylar, bulunduğu toplumun sanat hareketlerini ve sanat anlayışlarını doğrudan etkileyen bir olgudur. Bu noktada dönemin toplumsal olaylarını eserlerinde resmeden ya da uygulayan sanatçıların varlığı bilinmektedir.

Türkiye’de 1950’li yıllarda toplumsal olayları eleştirel bir yaklaşımla ele alan sanatçıların duyarlılığı sanatsal gelişmelere yn vermiştir. Bu dönemde toplumsal gerçekçilik anlayışında eserler üreten sanatçılar olmuştur. Neşet Günal, Nuri İyem, Nedim Gnsur bu anlamda örnek gösterilebilecek başat sanatçılardandır. 1960’lı yıllara gelindiğinde toplumsal içerikli eserler veren sanatçılar zamanla soyuta evrilmişlerdir. Geometrik ve lirik tarzdaki non-figüratif resimler bu dönemde sanatçıların eserlerinde grlmştir.

1970’lere gelindiğinde içerisinde bulunan dönemin oluşturduğu işçi sınıfı, grevler, sorgulanmalar yeniden resmin içerisine konu olarak girmiştir. Düşünme düzeyinde yeni oluşumların ortaya çıkışı bu dönemde olmuştur. Materyalist bir düzen kuran dünya için bu zamanlar, insanı ve onun yeni zgr düşüncülerini gündeme getirecek yeni arayışlara açıldığı dönemdir. Bu yıllarda düşüncenin ve sanatın yeni eğilimlerinin üzerine düşülmesi bir rastlantı sonucu oluşmamış daha farklı anlamlar taşımıştır. Düşüncenin ötesinde iselleşişmiş olanı dışa vurma çabası ve bunu estetik bir kayėıyla oluşturmaları kimi sanatçıları görünürün ötesine iterken bazılarını gerçekçi bir yaklaşımla eseri ortaya koyma amacı sarmıştır.

1970’li yıllarda ön planda olan gerçekçilik eğiliminin amacı, sanat yapıtı aracılığıyla topluma ulaşmak ve onunla ilişki kurmaktır. Toplumun sorunlarını mesele ederek, topluma ulaşma ve onunla ilişki kurma yönündeki girişimler, sanat-siyaset ilişkisinin önemli izleğidir. Bir diğer izlek ise, Türk

sanatını evrensel ölçütlerde (görünülebilirlik) tanımlanabilecek bir sanat haline getirmek olmuştur (Özpınar, 2016: 135).

Bek'e göre 1970'lerde kültür ve sanat ortamında yaşanan değişimler aydınların ve öğrencilerin işçi sınıfıyla birlikte siyaset yapabilmelerine ortam yaratmış, özellikle sol fikirlerin hızlı ekonomik kalkınma ve sosyal adalet kavramlarıyla birlikte kitlelere etki etmeye başladığı gözlenmiştir. Bu etki devrimci sanat adı altında devam etmiş ve devrimci sanat anlayışının ne olduğuna dair fikirler ortaya atılmış, bir tanımlama isteği içerisine girilmiştir.

70'li yıllarda kültür sanat anlayışını devrimci bir olgu olarak görenler, toplumda iki sınıfın varlığından söz etmişlerdir. Bunlardan birincisi burjuva sınıfı diğeri ise yeni var olmakta olan işçi sınıfıdır. Söz konusu olan bu ayırım burjuva sınıfının kendi çizdiği alanları korumak ve düzenini sürdürmek istemesi nedeniyle işçi sınıfının bu üst kurumlarda söz sahibi olmasını engellemektedir.

Tüm bunlar göz önüne alındığında devrimci sanat anlayışı ya da yalnızca devrimci sanat; burjuva sınıfının kendi sanatsal alanını, yaşamını ve kendi eğilimlerine karşı işçi sınıfının haklarını koruyan bir anlayışı benimser. İşçi örgütleri, işçi sınıfının salt ekonomik açıdan sorunlarının göz önünde bulundurulmamasını, aynı zamanda bu sınıfın kitle bilinci kazanması ve sınıf bilinciyle hareket etmeye ihtiyaçları olduğunu vurgulamışlardır. Bu nedenle eğitilmeleri ve kültürel açıdan zenginleştirilmeleri gerekmektedir.

Ancak işçiler kendi ekonomik, politik mücadelelerini sürdürmek zorunda oldukları için işçi sınıfı kültürünün işçi sınıfından öte, bilime inanmış küçük burjuva aydınları, entelektüeller ve sanatçılar tarafından oluşturulması beklenmiş; bir sanatçının işçi sınıfının sorunlarını, yaşadığı toplumdaki çelişkileri iyi analiz etmesi ve işçiye çıkış yolu göstermesi önerilmiştir. (www.sanatatak.com). Bu dönem içerisinde bazı

sanatçılar bu sorunları konu edinmiştir. Yol gösterici sanatçılardan biri olarak tanımlanabilecek Yusuf Taktak bu yıllarda işçi grevlerini konu alan resimler oluşturmuştur.

Bu araştırma; Yusuf Taktak'ın yaşamını, sanat anlayışını, eserlerinde kullanmış olduğu simgesel anlatıları, sanatsal anlamda üretmiş olduğu resim, enstalasyon ve kolaj örnekleri üzerinden Türk Resim Sanatı'ndaki yeri ve önemini ortaya koymaya yöneliktir. Bu kapsamda Taktak hakkında farklı araştırmacıların görüşleri ve sanatçının kendi düşüncelerine yer verilmiştir.

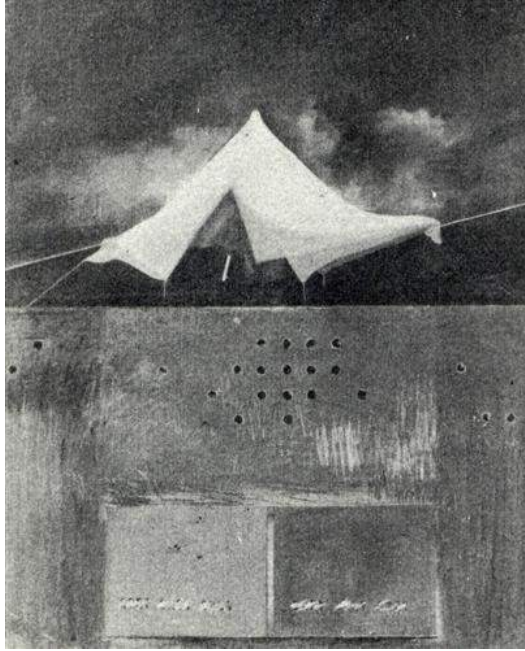
Güzel Sanatlar Akademisi'nden 1974 yılında mezun olan Taktak, sanat yaşamına realist resimler yaparak başlamıştır. O dönemde hiper-realist resmin etkisi ile fotoğraf üzerinden çalışan sanatçı sonrasında gerçeklik üzerine bir sorgulamaya girişmiş ve çevresinde var olan nesnelere, yüzleri kendi içerisinde arıttıktan sonra tuvale aktararak 70'lerin sonuna doğru bu tavırdan uzaklaşmıştır (Polat, 2012:8).

Yusuf Taktak, Kendi Portresi, 1973

Başlarda mesajını doğrudan vermeyi yeğleyen sanatçının bir süre sonra izleyiciyi düşünmeye yönelten bir sanat anlayışına doğru yol almaya başladığı görülmektedir. Grev çadırları ile

anti-militarist çalışmalarına tanık olunmaktadır (Nirven, 1992:45-47).

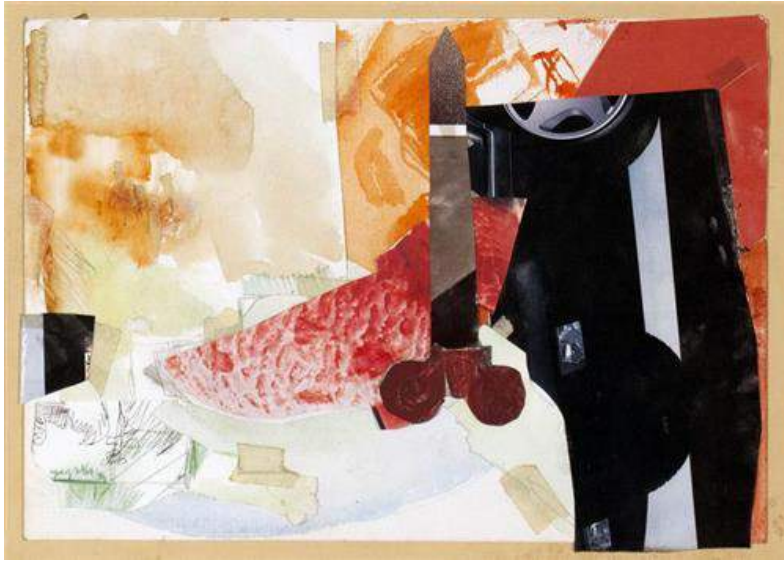
Yusuf Taktak, Zor Günler, 1979

Yusuf Taktak, İsimsiz

1977'deki bu Fotogereki resimlerinden sonra toplumsal olayların üzerinde uyguladığı etki sonucunda yalın ve simgesel bir anlatıya dönmüş ve bunu arkasında irdelediği birçok soruna

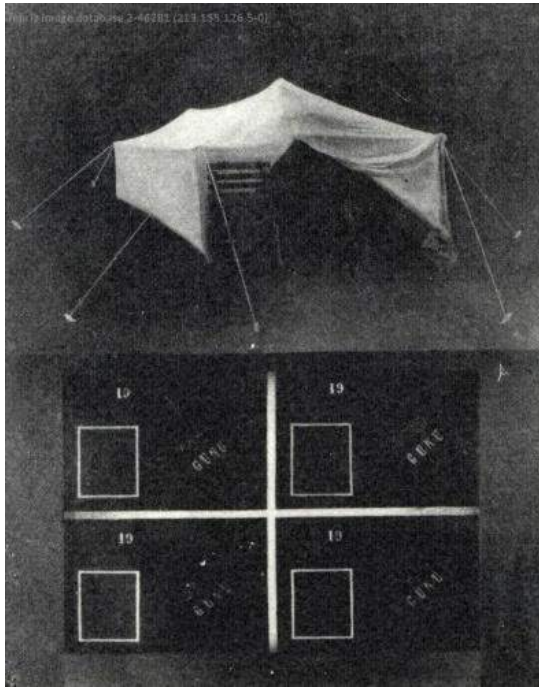
rağmen ie dönük bir tema ile oluşturmuştur. Konu aldığı bu işler örtük bir biçimde izleyiciyle buluşmuştur. Bu söylemi şu şekilde dile getirmiştir; “Figür olmadan insan varlığını duyurmaya çalıştım”. Böylece içeriğin bilinmemesi izleyicide ilgi uyandırmış olmalıdır. Bu ii bilinmeyene karşı seyircideki ilgi ve ne de olsa bir gizem demek olmalıdır. Yusuf Taktak’ın amacının çok açık olmakla birlikte resimlerinde sözü edilen duyguları anlatmada bazen tekdüzeliğe vardığı grlmektedir. Bunu fark etmiş olmalı ki kolajlarında yüzeyi nefes almaya zorlayan madde uygulaması, sorunu bir anda zmmekte, bazen yine bu tekdüzeliği bir beyaz sansür öğesi tek noktadan sarsmaktadır (Altan, 1981: 14-15).

Yusuf Taktak, Dikilitaş Anıları, 1990

Yusuf Taktak’ın üç boyutlu işlerinin başlangıç evresinde; insanların düşüncelerini özgürce söyleyemedikleri, yazarların cezaevlerine girdikleri karamsarlık dolu bu yıllarda çadır resimlerinin önünde, sergi meknının zemininde grev tahtaları boy göstermeye başlamıştır. Sonra, koyu fonda yer alan açık renk

grev çadırları üçgenlere dönüşmüştür. Karamsarlık yerini yavaş yavaş umuda bırakmıştır. Hareket çağrışımı yapan, adeta füze gibi yukarı fırlayan yer yer mistik ögelere sahip üçgen formu ortaya daha yalın bir şekilde çıkmaya başlamıştır ve bu form Yusuf Taktak'ın simgesi haline gelmiştir.

Yusuf Taktak, İsimsiz

Taktak, plastik sanatların diline zen gösteren, bu dili iletişimin temel ögesi olarak kabul eden bir sanatçı olmuştur. Yapıtlarında kavramları yorumlarken bir yandan da formlar ve renkler ile kendini ortaya koymuştur. Açık renkli üçgenleri onu kendini ifade etme yöntemlerinden biri olarak yorumlanabilmektedir. (Nirven, 1992:45-47). Bu sanat anlayışı Yusuf Taktak'ın resimlerinde simgesel anlatımın ortaya çıkmasını sağlamıştır.

Bir düşüncenin ya da görüntünün soyut bir kavramı ifade etmeye çalıştığı somut nesne, im ya da işaretlere simge

denmektedir. Simgesel anlatım paleolitik dönemden günümüze süregelen bir zaman dilimini kapsamaktadır. İlk çağlardan itibaren insanın doğayı gözlemlemesi ve bu gözlemler sonucunda dışavurduğu, ilkel çizimlerde kullandığı geometrik şekiller, daha sonraları bir anlatım aracı olarak simgeleri oluşturmuşlardır. Bununla birlikte geometrik şekiller haricinde doğadaki canlıları, toplumların düşüncelerini, inançlarını, duygularını simgelemede kullanmışlardır (Canbolat, 2016:1).

Simgeler düşünme yetisiyle ilişkilendirildiği için direkt insanın anlam örgüsüne katılmayı, bu örgüye katılan simge de soyutlanmayı beklemektedir. Simge insan bilincinde eklenerek etkileşim süreciyle somut bir hal almakta ve sonunda bir imgede somutlaşmaktadır.

Hasan Bülent Kahraman; "Simgenin ancak somutlaşmış ve aşkın bir anlam kazanmış imge olduğunu düşünüyorum. Bir başka deyişle belki her simge bir imge içermekte, fakat bir imge simgeye dönüşmemektedir. Bu noktaya değiniş nedenim, böyle bir bütünlüğün kurulması durumunda modernizmle postmodernizm arasındaki dizgiselliğin de bir bütünleşmeye doğru zorlanacağından korkmamdır; çünkü gene bana kalırsa, imgeler postmodernizm, ana simgeler modernizmin göstergeleridir. İmgenin içerdiği insancıl ve özne-merkezli anlama karşılık simge, nesne-merkezli ve daha çok dizge kavramıyla iç içe geçmiş, oradan ulamlaşmaya (kategorileşmeye) kayacak bir olgudur." demektedir (Nirven, 1992:45-47).

Bu anlatımdan hareketle; sanatçının üretim sürecinde kullandığı çizgi, imge ya da biçimin kendisi aslında başlı başına simge niteliği taşımaktadır. Sanatçı; yaşantısı, hayattan bekledikleri, duyguları ve dokunulmaz yanları ile eserleri aracılığıyla kendi varoluşsal simgelerini ortaya koymaktadır. Duygularından, düşüncelerinden, çevresinde yaşanmış olan olayların içselleştirilmesiyle adımlarını atan sanatçı bu iç tepinin dışarıya hareketlenmesiyle eserini somut bir biçimde ortaya

ıkarmaktadır. Byolelikle eseri ve simge arasındaki ilişkiyi ortaya çıkaran sanatçı, içselleştirdiği olguları, belirli form, renk ve figürlerle eserinde oluşturmaktadır.

Taktak'ın 70'lerde oluşturmuş olduğu toplumsal gerçekçi dille bu dönemde yaşanan olaylar sonucu ortaya koyduğu simgeler sanatının kendi içerisinde yoğrulmasıyla simgesel bir dile dönüşmüş ve örneğin kullandığı çadır simgesi üçgen formlarda hayat bulmuştur.

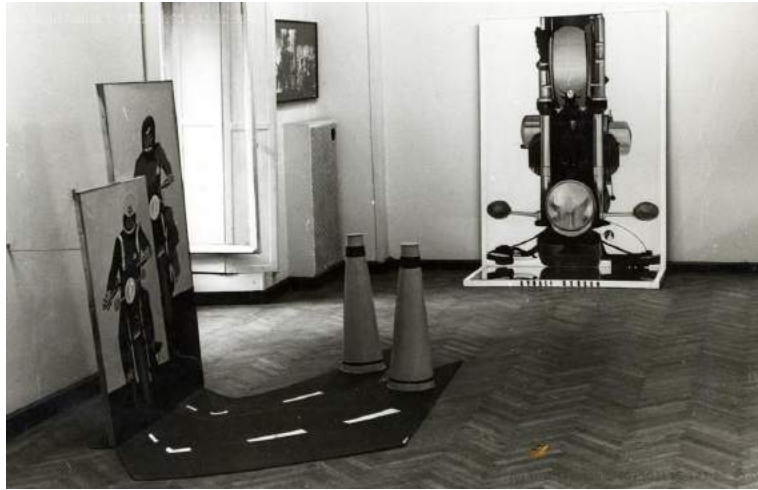

Yusuf Taktak, Adsız, 1995

Kuspit'in ifade ettiği şekliyle "Sanatçı duygularını katarak l malzemeyi sanatsal yaşama döndürür ama bu, duygularının var oluş nedenini anladığı anlamına gelmez; çünkü duyguları anlamak için önce onların üstesinden gelmiş olmak gerekir." (Kuspit, 2006:31-32). Bu açıdan Yusuf Taktak'ın resmine baktığımızda net, dengeli, kendi içerisinde oyunları ve tutarlılığı olan kendi stilini benimsemiş özgün bir sanat anlayışı görmekteyiz.

Yusuf Taktak 1994 yılında verdiği bir röportajda; bu dönem sanatında toplumsallığı düşünüp işlediğini belirtmiştir. Sanatı

toplumsal konularla birlikte hissederek, toplumun hiç yabancılık çekmeyeceği basitçe resmin içine gireceği konuları sayesinde izleyiciyi çabucak tavlayabileceği türden eserler ortaya çıkarmıştır (Baykam, 1994:24-25). Duyguların üstesinden gelen sanatçı, ortaya çıkardığı eserlerde bu içselleşmiş duygularını aşmış ve var ettiği eserde bunun ipuçlarını, simgeler, renk ve biçimlerle belirginleştirmiştir. Simgesel anlatım yoluyla var ettiği bir düşünceyi ve anlamı sembollerle anlatmayı bir dil olarak benimsemiştir. Motosikletler, önemli karayolu simgeleri ve gerçek nesnelere kullanmıştır. Grev çadırları ile toplumsal yaşamı konu edinen, toplumsal mesajı doğrudan iletmeyi hedefleyen çalışmalara başladığı grlmektedir. Bireysel değil toplumsal bir sanat anlayışını benimsemiştir.

Yusuf Taktak, isimsiz

Öğrencilik zamanında Zeki Kocamemi ve Adnan oker atölyelerinde aldığı kbizizm ve konstrüktivizm etkileri ve bu iki atölyenin yapısal yönelimleri sonraki yıllarda sanatçıyı yakından etkilemiştir. Ardından pop art, hiperrealizm, kavramsal sanat ve günümüzdeki çeşitli sanat akımlarının oluşturduğu harman

sanatçının kendine ait bir sanat anlayışının oluşmasına katkıda bulunmuştur (Baykam, 1994:24-25).

Yusuf Taktak'ın sadece resimleri, kolajları ve üç boyutlu üretimleri ve bunlar da yer verdiği kimi semboller üzerinden değerlendirmesi oldukça yetersiz kalacaktır. Sanatçının özenle ve yıllar içerisinde oluşturduğu arşivi, İstanbul Resim ve Heykel Müzesi'ndeki çalışmaları, düzenlediği sergiler, dernek oluşumlarına vesile olması nedeniyle örgütçülüğü bir bütün olarak sanat üretimi ile birlikte düşünülmelidir. Yusuf Taktak'ın İstanbul Resim ve Heykel Müzesi arşivinde görev aldığı 1976-1992 yıllarının yoğun karşılaşmalar dönemi olarak düşünülmesi gerekmektedir. Resim ve Heykel Müzesi'nin arşivi Yusuf Taktak'ın tüm resim geleneğini özümlediği ve kendine ait kodları oluşturduğu bir mekândır. Bu özümleme sürecinin getirdiği dönüşüm sanatçının toplumsal içerikli resimlerinde kendini açıkça hissettirmektedir. Resimlerdeki grev çadırları giderek insansız olarak belirmeye başlamış ve çadırların formları gibi anlamları da genişlemiştir. Göçebe toplumunun yaşam alanını simgeleyen kodlara dönüşen çadırlar, bir süre sonra daralmış ve soyutlanarak üçgenlere dönüşmüştür. Grev çadırlarından yola çıkıp onları bir toplumun yaşam biçimlerinin sembolleri haline getiren sanatçının, anlam katmanlarının çoğalması nedeniyle soyutlamaya başvurduğunu düşünmek olası hale gelmiştir (Pelvanoğlu, 2016:3).

Yusuf Taktak, Adsız, 1991

Yusuf Taktak, Adsız, 1992

Yusuf Taktak'ın sanatının temel resimsel dilini oluşturan iki diğer form olan dikilitaş ve bisiklet sadece soyut bir saf dűřünmeye kapı aralamaz, eřit oranda tarihsel deneyime de açılırlar. Taktak'ın resminin ana metaforlarından biri olan bisiklet bir dereceye kadar bizi zamanın deneyim olarak çoklu inşasına yaklaştırmaktadır. Bisiklet, sanatçının deyişiyle enerjisini onu kullandıandan alan, ileri geri ve yanlara doğru hareket ettirilebilen ve dolayısıyla kendi belirlenmişliğini aşarak zgűrlűđe doğru

açılan bir aracı konumdadır. Sanatçı için birazda nostaljik bir form olan bisiklet, çocukken hiç bisikletinin olmaması ve onun yerine insanı koymasıyla bağdaştırılabilmektedir.

Taktak'ın bisikletin insanla benzer bir yönüne, sürekli ilerleme zorunluluğunun olmasına odaklanması, modernizmin bir metaforu olarak gördüğünü de gösterir.

Aynı zamanda bisiklet, sanatçının tuvallerindeki bir yüzey formu olmakla kalmamış, sanatçının bisikletli "Haydarpaşa'dan Kalkış" adlı çalışması başta olmak üzere heykellerinde de hayat bulmuştur. Yusuf Taktak, bu deneysel uğraşlarıyla, 1980'lerin başından beri bir ressam olmanın sınırlarını fazlasıyla aşarak güncel sanatın Türkiye'deki ilk denemelerini yapan bir sanatçı kuşağın içinde yer almıştır.

Yusuf Taktak, Haydarpaşa'dan Kalkış, 2005-09

Yusuf Taktak, Binlerce Güvercin'den Anılar 1, 2011

Bisiklet bir araç olarak insanı ve onun yaşadığı çevreyi asla tehdit etmemiştir. Çünkü insan bedeninin bir uzantısıdır. Endüstri devrimini gerçekleştirmesini sağlamış olan tren ve otomobil gibi insanı devre dışı bırakmaz. Bu anlamda Yusuf Taktak'ın resminde görlen bisiklet, sadece zamana ilişkin bir metafor değil, doğaya uyumun bir göstergesi olarak da okunabilir. Ekolojik bir felaketin eşiğindeki bir dünyada bisiklet, insan ve doğa dostu teknolojinin mükemmel sembolü olmuştur. Öyleyse bisiklet, sanatçının çalışmalarında bizleri, aynı zamanda zamanın ekonomisini ve ekolojisini düşünmeye doğru sürüklemiştir.

Yusuf Taktak; zamanın her sanatçıya göre değişkenlik gösteren, özel bir kavram olduğunu vurgulamıştır. Akıp giden

süreçte zamanı sorgulamasının kendi sanatsal biçimleriyle ilgili olduğundan bahsetmiştir. Örneğin; akademi yıllarında kullandığı motosikletin yine insanla ilgili olduğunu belirtmiş ve zamanla motosiklet simgesini aradan kaldırarak yalnızca insanla kalmıştır. Bunu şu şekilde dile getirmiştir; “Ben sanatta direkt olarak işaret etme yanlısı değilim, anlatımlarımı endirekt olarak yapmaya çalışıyorum. Bisiklette bence düpedüz zamanla bağlantısı olan bir araç hem insanı simgeliyor hem de gitmek, sürmek, bir yere varmak açısından da zamanı anlatıyor yani bisiklet insan olmaksızın bir anlam ifade etmiyor. Geri dönüş vitesi yok, sürekli ileri gitmek zorundasınız enerjiniz tükendiği zaman insan yaşamı gibi yolculuk bitiyor, yere düşüyorsunuz. Bir de çok sevdiğim bir form ve hareketi simgeliyor. Bunlar gibi basit şeylerden yola çıkarak onu çokça kullandım (www.yusuftaktak.com...)”

Yusuf Taktak, Zaman İçinde, 2010

Yusuf Taktak, Yürüyüş, 2009

Yusuf Taktak'ın kendi ifadesi ile "benim mührüm" dediği dikilitaş formu, uzunca bir süredir sanatçının tuvalinin merkezine oturmuştur. Dikilitaş, bir modern çağ imgesi olarak bisikletin tam karşı kutbunda yer almaktadır. En eski uygarlıklardan biri olan Antik Mısır'a, zamanın varoluş evresine bizi götürmektedir. Sanatçının tuvalinin yüzeyindeki iki simgeden biri bugünün dünyasına ait bir imge sunarken diğeri ise geçmişin salt gücünün günümüzde varoluşunu simgelemektedir (Polat, 2012:14).

Dikilitaş oldukça sembolik bir formdur. Dünya tarihi içerisinde sömürgecilikten estetik görselliğe kadar birçok farklı

durumla karşımıza çıkmıştır. Antik Mısır Uygarlığı'nın piramitlerle beraber en anlamlı yapılarıdır. Tamamıyla kutsallık alanına dahildirler. Tapınakların önlerine çift olarak dikilmektedirler. Tapınaklara ihtişamlı bir görüntü bahçeden dikilitaşlar, gücün tanrıya gökyüzüne yükselişinin bir ifadesi olarak okunulabilmektedir. Mısırlılar, insanların gökyüzündeki ebedi yaşama ulaşabileceklerine inanmışlardır. Bu nedenle astronomiye önem vermişler ve aynı zamanda yapılarını gökyüzüne uzanan, gökle bir olacak şekilde var etmişler. Piramitler ve dikilitaşlar bu düşüncenin iki özel ifade biçimidir.

Yusuf Taktak, Kafesteyiz, 2009

Yusuf Taktak, Dikilitaşım, 1995

Yusuf Taktak'ın dikilitaşı için, proto-form (ilk-form) işlevi gören asıl şey çadır olmuştur. Sanatçı, önce işçi grevlerinde gördüğü çadırları toplumsal dayanışmanın bir ifadesi olarak resimlerinde görünür kılmıştır, sonra bu çadır formu yerini yavaş yavaş dikilitaşlara ve üçgenlere bırakmıştır. Çadır ve dikilitaş özünde üçgen olan formlardır. Fakat bu iki formun yapısal benzerliği, kültürel ve tarihsel farklılıkları ile örtüşmez. Çadır göçebe kültürlerin ifadesi iken dikilitaş güçlü yerleşik tarımsal kültürlerin ifadesidir. Yusuf Taktak'ın çadırdan dikilitaşa geçmesi, göçebe yaşamın yerleşik yaşama evrilmesi türünden bir geçişin bilinçdışı bir ifadesi gibi durmaktadır (Polat, 2012:14).

Yusuf Taktak, (kişisel web sitesinden alıntı), 1984

Üçgen, dikilitaş, bisiklet gibi ana motifler; yerleştirmeleri, kolajları ve asamblajlarında görülür. Taktak'ın kolaj, asamblaj ve yerleştirmelerinin ilk denemeleri de sanat tarihimizde ayrıcalıklı bir yere sahiptir. Sanatçının 1984 tarihli bir yerleştirmesi kavramsal sanat anlamında Türk Sanatı içerisinde örnek olarak gösterilebilir. Yere serdiği bir tuval üzerine bisikletini yerleştiren Taktak onlara fon olarak koyduğu tuvalinde de kolaj yöntemi ile bir dikilitaş formuna yer vermektedir. Bu düzenlemenin karşısına yerleştirdiği ışık, mekânı bütünlediği ve yerleştirmeyi bir tiyatro sahnesine çevirdiği gibi sanatçının resimlerinde

kendini açık bir biçimde hissettiren doğu coğrafyası ışığını da yeniden kurar (Pelvanoğlu, 2016:4).

Yusuf Taktak, Mavi Dikilitaş, 2003

Yusuf Taktak resimlerinin anılarını da yaşamak istemektedir. Kullandığı bazı renklerin altından daha önce kullanmış olduğu renkler rahatça algılanabilmektedir, mat yüzeylerin yanında ışık geçiren altta kalmış eski sürdüğü renklerin görüldüğü kısımlar sanatçıya bir yandan o resmin yapılış sürecini anımsatırken bir yandan da yüzeydeki matlık saydamlık oluşumlarını yaratmaktadır. Espas olgusunda bazı değişimlere yol açmış ve turkuaz, kırmızı, yeşil ama çoğunlukla beyazımsı grilerin egemen olduğu bir armoniyi ortaya

çıkarmıştır. Yapıtlarında kavramları irdeleyen, yalın geometrik formların indirgenmiş etkilerini soyut boya dokusuyla oluşturmakta ve sanatında rengi temel öge olarak ele almıştır.

Modern ve Çağdaş Sanat kadar Türk ve Batı Sanat tarihini de araştıran ve bu konularda yazılar yazan ve sergiler düzenleyen sanatçı, sanatın kökü olmasına, sanatçının doğrudan değil dolaylı olarak bir köke dayandığını göstermesi gerektiğine inanmaktadır (Nirven, 1992:45-47).

Yusuf Taktak'ın kullandığı formların, böylelikle, sembolik anlamda ne kadar güçlü olduğuna tanıklık etmiş oluruz. Taktak; Dikilitaş'ın İstanbul'da Sultanahmet'te ya da dünyada örneklerini gördüğümüz her kültürün ürettiği bir simge olduğunu vurgulamıştır. Değişik kültürlerin ya da kişilerin kendilerine özgü taşlar diktiğini dile getirmiş ve neden kendi adını, yaşamını, kendi zamanını gösteren bir Dikilitaş'ın olamayacağını düşünerek şunları dile getirmiştir; "İçinde yazıtları, hiyeroglifleri olan bir biçim olsun istedim ve dikilitaşa doğru yöneldim. Bu demek oluyor ki resmim de hem sağa sola giden bisiklet hem de yukarı fırlayan, bilmediğimiz bir espasa doğru ilerleyen dikilitaş formu var, dediğim gibi resmimin içinde dolaylı olarak zamanı, hareketi göstermeye çalışıyorum. Hiç kuşkusuz sanat yapıtı bir şeyin tarifini size direkt olarak göstermez en direkt olarak gösterir, size "şu zamandır, ben şunu anlatıyorum" demesi mümkün değildir. Çünkü dilsiz bir şeydir. Biz ancak simgeler, renkler, ışık gölgelerle yani resmi oluşturan temel öğeler ile bakabiliriz diye düşünüyorum. (www.yusuftaktak.com).

Yöntem olarak Yusuf Taktak seçtiği imgeyi, ne üretiminin ayrıcalıklı nesnesi kılar ne de onu bütün içerisinde kaybolup gidebilecek bir ayrıntıya dönüştürür. Bugün ile geçmiş arasında kurmaya çalıştığı köprü ile kültürel bir imgeyi varsayarak onu kendi içeriğine dâhil eder. Bu sayede somut ve nihai bir nesneleşme noktası yaratmadan, yapıtının pek çok yol boyunca

özgür ve delişmen bir biçimde çoğalan bir anlam zenginliğine akmasını sağlamıştır (Çalıkoğlu, 2003:4).

SONUÇ

Yusuf Taktak'ın kendi söyleminde de belirttiği üzere, vurgulamak istediği konuyu endirekt biçimde ortaya koymaya özen göstermiştir. Zaman içerisinde kullandığı simgeler başlarda realist bir yaklaşımla oluşturduğu bir dönemin sosyolojik ve siyasi görünümünün göstergesi, dışavurumu olan çadırlar, yalın bir form olan üçgenlere üçgenleri kültürel mirası sorgulayan ve kendi mührünü oluşturmak isteğiyle dikilitaşlara dönüşmüştür. Bu simgeler resimlerinde ana motifleri oluştururken, bunlara sanatçı için başka bir ana motif olan bisiklet eklenmiştir. Bisiklet çadır simgesinin de alt yapısında bulunan var olan ama görünmeyen insana işaret etmiştir. Zaman içerisinde bütün simgeler bölünerek çoklu anlamlar ve zamanlar oluşturmuşlardır.

Taktak'ın bütün üretimi, arşivi, arşivciliği, müzeciliği, öncü olduğu ve düzenlediği sergiler ile birlikte kendi sanatının yönünü oluşturmuştur. Bu bağlamda Yusuf Taktak sanat tarihi açısından Türk Resim Sanatı'nda önemli bir karakterdir. Diğer sanatçılara örnek olması ve genç nesillere kaynaklık etmesi bakımından sanatsal uygulamalar kapsamında değerlidir (Pelvanoğlu, 2016:3-4).

KAYNAKÇA

- Baykam, B. (1994). "Yusuf Taktak'tan "Ben" in Çeşitli Görünümleri" Anons Plastik sanatlar Dergisi. 34. 24-25
- Canpolat, A. (2016). "Çağdaş Seramik Sanatında Simgesel Anlatımlar". **Anadolu Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü**. (Yayınlanmış Doktora Tezi)
- Çalıkoğlu, L. (2003). "Zamanlararasılık ve Çokkathılık". Akbank Sanat Kataloğu. 4-6
- Kuspit, D. (2006). "Sanatın Sonu". İstanbul: Metis Yayınları. 31-32
- Nirven, N. (1992). "Yusuf Taktak'ın Evrensel Dili". **Hürriyet Gösteri Sanat ve Edebiyat Dergisi**. 139. 45-47
- Özpınar, C. (2016). "Türkiye Sanat Tarihinde Dönemler". **Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi**.1. 125-140
- Pelvanoğlu, B. (2016). "Kaybolan Uygarlık". RH+ ArtProject Gallery Sergi Kataloğu. 3-4
- Polat, N. (2012) "Zaman(lar) İçinde Yusuf Taktak'ın Resminde Zaman'ın İfadesi". Kare Sanat Sergi Kataloğu. 8-16
- <http://www.sanataak.com/view/duvar-resimleri-macerasi-devam-ediyor> (Son Erişim Tarihi: 29.08.2017de sayfasından elde edinmiştir)
- <http://www.yusuftaktak.com/pPages/pArtist.aspx?paID=363&section=100&lang=TR&bhcp=1&periodID=&pageNo=0&exhID=0> (Son Erişim: 29.08.2017' de sayfasından elde edinmiştir)

BOLVADIN'DE ÇÖMLEKÇİLİĞİN DÜNÜ VE BUGÜN NE YAPILABİLİR?

Fatih SAYIN¹

ÖZET

Çömlekçilik; arkeolojik kazılarda çıkan tarihi eserlerde, topraktan yapılmış kap-kacaklardan, o dönem hakkında günümüze ışık tutması, ömlekçiliğin bilindiği fakat ilkel yöntemler kullanıldığı anlaşılmaktadır. Eskiden çömlekçilik uygun kilin (toprağın) bulunduğu, çıktığı yerde üretim yapıldığı; Dünya'nın pek çok yerinde ve yöremizde bu böyle olduğu bilinmektedir. Bolvadin de çömlekçilik dışarıdan bir ustanın ilçemize gelmesiyle başlandığı, testi ocakları diye bilinen atölyelerde yetişen ustalar tarafından söylenmektedir. O dönemlerde ev gereçleri olarak kullanılan küp, keşkek heviği, testi, saksı vb. gibi topraktan yapılmış ürünlerden bazılarını hâlâ görebilmek mümkündür. Günümüzde ise sadece toprağın şekillendirmesi ve bir kere fırınlanması sonucu elde edilen geleneksel ürünler değil, çeşitli hammadde ve şekillendirme yöntemleri ile sır, astar ve seramik boyalar kullanarak farklı tasarımlar, bunun yanında da çömlekçilik ve çini sanatını harmanlayarak değişik ürünlerde üretebiliriz. Bolvadin'deki çömlekçiliği unutulmaya yüz tutmuş olmaktan kurtarmak, farklı boyutlara taşımak ayrıca Bolvadin'in kültür ve ekonomisine de katkı sağlamış olacaktır.

Anahtar Kelimeler: ömlek, Kil, Sır

---

¹ Enstitü Sekreteri, Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, fatihsayn@gmail.com

THE PAST OF POTTERY IN BOLVADİN AND WHAT TO DO TODAY

ABSTRACT

Pottery; historical artifacts are dating from archaeological excavations, the pots and pans made from the soil, keeping the daylight about the period, it is understood that pottery was known but primitive methods were used. In the past pottery in where suitable clay (soil) was found and produced on the same ground,; it is known that this is the same in so many parts of the world and our region. In Bolvadin, pottery is said by the masters who grow up in workshops known as quarries, where a master from outside comes to our region. At that time, the cube, jug, vase and etc. used as household utensils are possible to still see some of the products made from soil. Nowadays, we can produce not only traditional products obtained by shaping the soil and firing once but also the different products using different raw materials and shaping methods, designs using glaze, lining and ceramic paints, as well as pottery and tiles. Saving the pottery in Bolvadin from being forgotten, moving it to different dimensions will also contribute to culture and economy of Bolvadin.

Keywords: Pottery, Clay, Glaze

1. GİRİŞ

Türkiye'nin iç ege bölgesinde Afyonkarahisar iline bağlı Bolvadin ilçesi tarih ve kültür bakımından zengin bir geçmişe sahiptir. Maddi ve manevi değerlerin bütünü olan kültür; bir ulusu diğer uluslardan ayıran unsurlardan biridir. Bu unsurlar, edebiyat, tarih, din, sanat, halk bilimi, ortak idealler, duygular ve düşünceler olarak sınıflandırılabilir. Kültür içinde değerlendirebileceğimiz ve halk sanatı olarak adlandıracağımız bir değer de çömlekçiliktir. (Yılmaz, 2001a, s.ii)

Bolvadin de çömlekçilik asırlık geçmişe sahip olsa da birçok usta yetiştirmiş, döneme hizmet etmiştir. Şimdi ise testi ocaklarından (atölye) eser kalmamıştır. Emekli imam Muhittin Tezer sadece elinde kalan eski malzemelerle birlikte kendi imkanları ile bir şeyler yapmaya çalışmaktadır. Fakat ilgi ve pazarı yoktur.

Mersin Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Öğretim Görevlisi Naci İrfan YILMAZ'ın Bolvadin Çömlekçiliği hakkında 2001 yılında yaptığı yüksek lisans tez çalışmasında, Bolvadin'in tarih, sanat ve kültürüne katkıda bulunmuştur. Bilimsel olarak ta arazinin genel jeolojik yapısını, toprak analizlerini, yöreden aldığı numune killelerle yaptığı seramik objelerin üzerine sır ve astar denemelerinde bulunmuştur. Bu sayede atölye ve laboratuvar analiz çalışmalarının sonuçlarını da bizlere ulaştırmıştır.

Sayın YILMAZ hocanın, tezinde bahsettiği gibi Bolvadin Çömlekçiliğinin 'unutulmaya yüz tutmuş' şimdi ise 'unutulmuş' olmasını gündeme getirmek, ilgili kurum, kuruluş ve bireylerin dikkatini çekmek, ilçemiz gençlerine ve halkına ekonomik kazanç sağlamaktır.

2. TARİHÇE

İnsanoğlunun yerleşik düzene geçtiği, toplu yaşamaya başladığı tarihten itibaren avcılığın yanında tarımla tanışması, tohumu öğrenmesi ardından ürettiklerini, elde ettiklerini saklama ihtiyacı duymuştur. Bu nedenle bazı ihtiyaç maddelerini tahıl gibi uzun süre saklama çareleri ararken önceleri çukurlar kazarak, meyve sebze gibi kısa süreli saklanması gerekenlere de çare ararken yaprak ve ağaç dallarını kullanmış üzerlerini balçık çamurla sıvamışlardır.

Tarih öncesi çağlardakine benzer ilkel çömlekçilik uğraşısı, yalnızca Anadolu'nun sarp dağ köylerine özgü bir olay değildir. Örneğin, Güney Amerika'daki Kızılderili yerlilerin Anadolu'nun bazı köylerine çok benzer bir biçimde, gene kadınlar tarafından bu uğraşmayı sürdürdükleri biliniyor. Üstelik onlarda kilden pişmiş kapkacak yapma bulgusuna kadınlarca gelindiği kanısı da oldukça kuvvetli. Kanıya göre kadınların tahılı haşarattan korumak için kille sıvadıkları sepetler rastlantı sonucu ateşin yakınında kalmış, kızarıp sertleşen bu sepetler sonunda onları doğrudan doğruya kilden kapkacak yapma bulgusuna götürmüştür.

Bizdeyse ilkel çömlekçilikle uğraşan köylülerimiz kapkacağı kendi ihtiyaçları için yapmakta, yaptıkları bu işleri parayla satmaktan çok çevre köylerden başka ürünlerle takas etmektedirler. Örneğin bir güveci, bir güveç dolusu buğday, incir, üzüm ya da zeytinle değiştirebilmektedirler. Bu onlar için kendi ürünleri olan güveçleri parayla satmaktan çok daha kazançlı bir alışveriştir. Ne yazık ki ürettikleri kapkacaklar, aracı tüccarlar tarafından yerinde, günün koşullarına göre çok düşük bir fiyatla satın alınmaktadır(Güner, 1988a: 5).

Üretilen bu kapkacağın çevredeki kasaba ve kent pazarlarında kolayca alıcı bulmasına karşın işin zor ve yorucu

olması, ürünlerin yerinde çok düşük fiyatla satın alınması bu el sanatıyla uğraşanların sayısını gün geçtikçe azaltmaktadır. Bu azalmada en büyük gizli etken, dış ülkelere işçi göçü nedeniyle köye hazır para girmesi ve kadınların artık yaşamlarını sürdürebilmek için kapkacak yapmak zorunda olmamalarıdır. Ayrıca dış dünyayı tanımının etkisiyle köylülerin bu denli zahmetli bir uğraşı sürdürmek istememelerini de hesaba katmak gerekir. (Güner, 1988b: 6)

Medeniyetlerin tarım hayatına geçmesi kap-kaçakları tanıyıp kullanmaya başlaması, ürettikleri ürünleri de saklayıp başka insanlarla ihtiyaca göre takas etmeleri de pazar kavramı ile tanışmaları insan hayatını değiştirmiştir.

3. ÇÖMLEKÇİLİK HAKKINDA

Çömlek; Ocaklardan alınan ve çeşitli yöntemlerle plastik hale getirilen killerin çeşitli yöntemlerle şekillendirildikten sonra belli sıcaklıkta mukavemet kazandırarak insan kullanımına uygun kap, vazo, tencere ve testi gibi seramik eşyalara verilen addır. Bu işlemleri gerçekleştiren, elindeki malzemeye hayat veren, kullanıma sunan, düşünebilme yeteneği ile kendini üstün kılan varlığa da çömlekçi denir. (YILMAZ,2001b,s.1)

Çömlekçilik; killi toprağın işlenmesi, çömlekçi çarkı ve elle şekillendirme yöntemleri ile farklı objelerin üretilmesi, birinci fırınlama bisküvi pişirimi biten daha sonra formların yüzeylerinin astarlanması(renkli), sırlı (renkli, artistik vs.), sırsız uygulamaları, fırınlanıp sertleşmesini mukavemetini sağlanması işlemidir. Sadece mutfak gereçleri değil oteller ve ilgili alanlarda sergilenen seramik çömlek tarzı formlar ve süs eşyaları üretme işidir. Bunun yanında yöreye göre kullanılan killi toprak, seramik hammaddeler, pişme renkleri ve pişme dereceleri farklılık gösterir.

Çömlek ilkel yöntemle yapılmış buna paralel olarak çarkın bulunmasıyla üretim tekniğinde sürece bağlı olarak gelişme göstermiştir. Bu gelişmeyle birlikte çömlek formlarının değişmediği görülmektedir. Bunun nedeni ise formları iyi düşünülüp çözümlenmiş olmasıdır. Anadolu, hammadde yani çömlekçi kili yatakları bakımından zengindir. Buna bağlı olarak şekil veren usta elleri de içinde barındırmaktadır. İnsanların sürekli bir gelişme ve kendilerini yenileme süreci içinde olmalarından, gereksinimleri de farklılaşmaktadır. Dolayısıyla geleneksel çömlekçiliğimiz olumsuz etkilenmektedir. Bu sebeple çömlekçilikle uğraşan yerleşim birimlerinin, o bölgede çömlekçilikte kullanılan hammaddelerin, çömlekçilik geleneğine ait yöntemlerin incelenmesi, uğraş veren bireylerin varlıklarını koruyabilmeleri için desteklenmeleri gerekmektedir. (YILMAZ, 2001c,s.1)

Bazı ülkelerde veya ülke içinde farklı yörelerde kullanılan malzeme, seramik hammadde ve kullanılan yöntemler gelişme gösterip teknolojiye ayak uydurabiliyorsa ya da bazı yörelerde de ilkel yöntemler ve üretilen form çeşitliliğinde değişme olmamaktadır. Bu durum ülke ve yörelerin pazarını da etkilemektedir.

4. ÇÖMLEKÇİLİĞİN BOLVADİN'DE GELİŞİMİ

Bolvadin için çömlekçiliğin verimli uygun toprağın var olması ve ustaların yetişmesi büyük kazançtır. şu anki duruma göre yurtiçi ve yurtdışından teknoloji ve malzeme temin edilebilmek mümkündür. Bu kolaylıkların yanından birbirinden farklı ürünler elde edilip dünya pazarı ve fuarlarında yer alınlabilecektir.

Bolvadin yöresinde çömlekçiliği ilk olarak Zavo ustanın yaptığı söylenmektedir. Zavo usta Bolvadin'e Yunanistan'dan gelmiştir. Burada ilk ocak (çömlekçi atölyesi) Zavo Usta

tarafından Halepli denilen kişinin desteği ile kurmuştur.(1910) Bu ocakta Zavo ustaya Tahir usta, Buruk Kadir, Hacı Kck, Koca şaban, Ahmet usta, Bayram usta ıracılık yapmışlardır. mlekiliği öğrendikten sonra Tahir usta ve Ahmet usta kendi ocaklarını kurmuşlardır. Zavo usta daha sonra Halepliden ayrılır. Hacı Kck ile çalışmaya başlar. Bu dönemde Bolvadin de ocak sayısı dört olmuştur.(1920) bu dört ocaktan yetişen ustalarla birlikte ocak sayısı 8'e kadar çıkmıştır. Bu dönemde Haleplinin ocağı kapanır ve ağıla dönüştürülür. Haleplinin kurduğu ocak c höyüğün yamacına kurulur. Bundan sonra ocaklar imaret mahallesine taşınır. Yerleşim artıp ocaklar şehrin içinde kalınca ocaklar Bolvadin ay arasına taşınır. Buraya giden ustalar Ahmet usta, Hacı Hüseyin, A.Gümüş ve kardeşidir. Daha sonra buraya Bayram usta, Testici Hilmi ve Tahir ustada ocak açar. Bu ocaklardan günümüze kalanlar Hacı Hüseyin Gümüş'n kardeşi şükrü Gümüş'n ocağı ile Testici Hilmi'nin ocağıdır. şu anda Hacı Hüseyin'in ocağında Muhittin usta (hoca), Testici Hilmi'nin ocağında ise İsmet usta devam etmektedir. Halepli zamanında bu ocaklarda kuşaklı, kuşaksız küpler, çamaşır yıkamada kullanılan dağar(leğen), yannık(yayın), testi, keşkek heviği, iek çanakları ve ayran sofrası gibi ürünler yapılmaktaydı. Günümüzde ise bu ocaklarda kuşaklı küpler, yannık, dağar gibi büyük boyutlu işler yapılmamaktadır. Yapılan araştırmalar sonucunda bu işlerin örneklerine de ulaşılamamıştır. şu anda bu ocaklarda testi, keşkek heviği, ayran sofrası, tava gibi kck boyutlu işler yapılmaktadır.

retime devam eden ocaklar çok ilkel koşullarda çalışmalarına devam etmektedirler. Günümüz mlekiliğinde teknik gelişmelerin hiç biri bu ocaklara ulaşmamıştır. Bu sebeple yörede mlekilik yapıldığı pek az kişi tarafından bilinmektedir. Gerekli desteği görmedikleri takdirde bu ocaklarında pek uzun

ömürlü olmayacakları düşünölmektedir. (YILMAZ, 2001ç,s.17-18)

Yukarıdaki bilgilere ilave olarak çay yolu istasyon caddesinde 1932 yılında Ahmet Tezer ve Kadir Gümüş (Buruk Kadir-Topal Kadir) atölye kurmuşlardır. İkinci olarak Tahir Doğrusoy üçüncü olarak ta Hilmi Akçay oğulları (İsmet, Ali, Çömük ve Kadir Akçay) olmak üzere birlikte atölyelerini kurmuş ve faaliyete başlamışlardır. Hilmi Akçay'ın oğulları Kadir Akçay kilin hazırlanıp çamur torna makinesine gelinceye kadar olan bölümde, İsmet, Ali ve Çömük Akçay(bardakçı) ise çamur torna çarkında çalıştıkları bilgilerini, o dönemlerde yetişen ve şu anda kendi imkanları ile çömlek üretmeye çalışan Muhittin Tezer ustadan (Ahmet Tezer ustanın oğlu) alınmıştır.

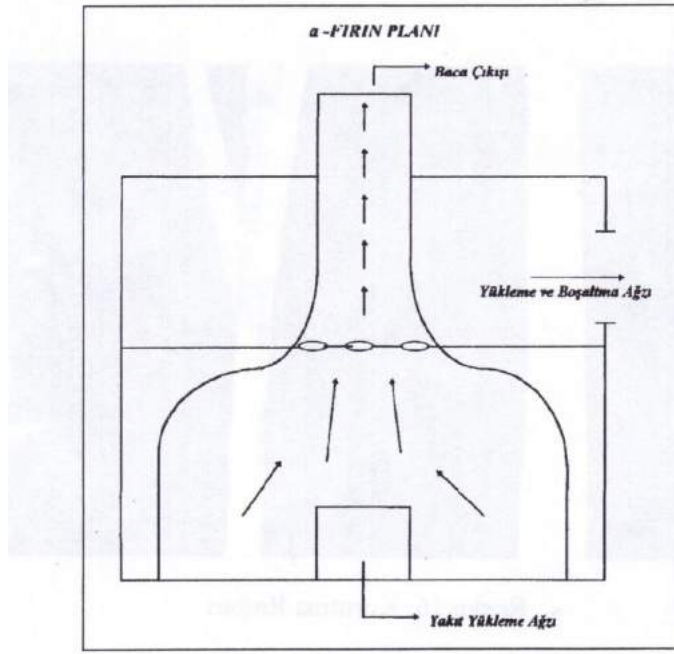
Mersin Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Öğretim Görevlisi İrfan Naci YILMAZ'ın 2001 yılında yaptığı tez çalışmasına koyduğu ilçemiz testi ocaklarının (çömlek atölyesi) bazı fotoğrafları aşağıda yer almaktadır. O dönemki Çömlekçi atölyelerinin bulunduğu arazisi üzerinde ise şimdi konutlar inşa edilmiştir.

Bolvadin Testi Ocakları, Fırın Dış Görünümü

Resim 1: (Yılmaz, 2001:33)

İlkel Fırının Yandan Kesit Görünüşü

Şekil 1: (Yılmaz, 2001:33)

Testi Ocakları, Atölye ve Çömlek Çarkı Yapan Usta

Resim 2: (Yılmaz, 2001:31)

Resimde Muhittin Tezer'in ustası İbrahim Fidan'ın (Fisdanlı) amur torna makinesinde gilik diye ifade edilen küçük testi formu çekerken grlmektedir.

Testi Ocakları, Atölye ve çömlek arkı Yapan Usta

Resim 3 : <https://www.youtube.com/watch?v=ezEzI8Iyujs>
(Video Kayıt: Hasan zlk)

Yukarıdaki görüntü Bolvadin'li hemşehrimiz Hasan zlk'nn 1972 yılında çektiği video kaydından alınmıştır. Görüntü de son nesil mleki ustalarından İsmet AKÇAY grlmektedir.

Testi Ocakları, ömlek arkının Bulunduğu Atölye

Resim 4: (Yılmaz, 2001:28)

Bu fotoğraflarda çömlek ustası İsmet AKÇAY amur yoğurma tezgahında çamur yoğururken görölmektedir.

Muhittin Tezer'in günümüz "Atölye alışmaları"

Resim 5: (Sayın, 2017)

Çömlek ustası Muhittin Tezer ve gilik diye ifade edilen küçük testiler.

Resim 6-7: (Sayın, 2017)

Yukarıdaki iki fotoğrafta yannık görölmektedir. Delikli olan yannıkta tereyağ yapılır. Delik önce bir bezle kapatılır. Tereyağ yapılırken suya çıkan kısmı bez çıkartılarak suyu boşaltılır. Deliksiz olan yannıkta ise süt yoğurt turşu vs. muhafaza edilir veya taşıma işleminde kullanılır.

Resim 8: (Sayın, 2017)

Yukarıda keşkek heviği görölmektedir. Bolvadin ve bazı yörelere has kışın daha çok yapılan keşkek yemeği yapımında kullanılan mutfak gerecidir.

Resim 9-10-11: (Sayın, 2017)

Yukarıdaki Resim 9'de görölen form testi, Resim 10'de görölen kil çölmeği (bu şekilde söyleniyor) ve Resim 11'deki ise evlerin çatısında baca deliğine monte edilen baca büzödür.

5. BOLVADİN'DE ÇÖMLEK ÜRETİMİNDE KULLANILAN KİLİN TEMİNİ

Bolvadin ilçemizde, zamanında yapılmış çöMLEKçilik ve şu anda kendi imkanları ile küçük çaplı da olsa atölye oluşturan Muhittin Tezer ustayla görüşmelerimizde, kilin alındığı arazi ve bölgeler hakkında birlikte dolaşılıp kendisinden bilgi alındı. Temin edilen bu kilin nasıl ne şekilde işlemlerden geçtiği bilgisini aktardı.

Bolvadin yöresi çöMLEKçileri kullandıkları bünyeyi hazırlarken iki farklı özellikte kil kullanmaktadır. Bu çalışmada (A) harfi ile tanımlanmış olan kil 'alkoloid fabrikası' Bağlar mevki civarından alınmaktadır. Kil zeminden 4-5 yüksekliğinde yarmalar şeklinde alınmaktadır. B kili olarak tanımlanan diğer kil ise Develi Çayı Yeni Sanayi arkası (GERİNLİK) mevkisinden alınmaktadır. Bünyeyi oluşturan bu killer traktörlerin arkasına bağlanan kepçeler yardımı ile yüklenerak kullanılacakları alana sevk edilmektedir. Bu bölgelerden alınan kilin büyük bir kısmı tuğla üretiminde kullanılmaktadır. Bölgede tuğla üretimi önemli ölçülerdedir(...)

ÇöMLEKçi atölyesinde kullanılacak kil ya çöMLEKçi ustası tarafından ya da sürekli kil temini ile uğraşan kişiler tarafından bölgeden alınması sağlanır. Bir traktör üzerinden bedel ödenerek elde edilen kil çamur havuzuna boşaltılır. Havuza killer ½ oranında konulur. Çamur havuzu (3x3x1.5) cm ebatlarında bir çukurdur. Bu havuzun duvarlarında farklı bir malzeme kullanılmamaktadır. Burada çamur belli bir süre bekletilir. Bekleme sırasında üstü naylonla örtölür. Bağlar mevkisinden alınan kil tek başına kullanıldığı zaman şekil vermesi zor

olmaktadır. Nemi abuk aldığı için kuruma sırasında çatlama oluşabilmektedir. B kilinde ise su emme fazladır. Kururken yüzeyde pamuklanma yapmaktadır. Bu pişme sırasında ürünün beyaza yakın renkte pişmesine sebep olur. arkta şekillenmede et kalınlığının inceltilmesi zordur. Bu sebeplerden dolayı bu iki kil ½ oranında kullanılmaktadır. Havuza dökülen killere su verilerek 8-9 gün özleşmesi beklenir. Bu beklemeden sonra çukurdan çukur başı atılır ve bu işlemler birlikte çamur hazırlama ve imalat işlerine geçilir. (YILMAZ, 2001d,s.24-25)

Muhittin Tezer usta ile yapılan görüşmede B kilinin alındığı, develi ayı sanayi arkası "Gerinlik" diye ifade edilen blgenden zllk derecesi yüksek olan çamuru ile çömlek yapımında; çamuru milli olan kesimde ise tuğla yapımında kullanıldığını söylemiştir.

6. ÇÖMLEK şEKİLLENDİRMEDE KULLANILAN DÜZENEK VE MALZEMELER

Testi ocaklarında o dönemin imkanları ile yapılmış, kullanılmış olan düzenek ve malzemeler teknoloji ve yöntem gereği farklılaşmış olsa da günümüzde halen kullanılmaya devam etmektedir. Örneğin amur yoğurma, hazırlama tezghi o dönem sadece ahşaptır. şimdi ise yerini alı veya makineler almıştır.

Bolvadin mleki atölyelerinin binaları kerpiç, tuğla ve taştan yapılmıştır. Derinliğine uzun ve geniştir. Duvarların hemen hepsinde pencere bulunmaktadır. Atölye; şekillendirmenin gerçekleştiği büyük salon, yapılan malzemenin durduğu malzeme odası ve yakıt konulan yakıt odası olmak üzere 3 bölümden oluşmaktadır. Bazı atölyelerde bu odalar bulunmamaktadır. Ürünün şekillendirilmesinde kullanılan aletler salonda bulunmaktadır. Bu malzemeler şunlardır;

Tezgahlar: Bu tezgahlar 2 metre uzunluğunda 1 metre genişliğinde ve 1 metre yüksekliğindedir. Tahta aksam üzerine düzgün tahtaların çakılmasıyla oluşturulmuştur. Bu masaların birinde çamurun yoğrulması ve havasının alınması işlemleri gerçekleştirilir. Her tezgahın yanında bir adet mleki arkı bulunmaktadır.

mleki arkı, Petroz, Darak, Kesme Teli, Dip İpi, Su Yalağı, Kulp Tahtası, İskele, Fırın Tahtası, Yaba, Gelberi. (YILMAZ, 2001e,s.26)

7. ÜRETİLEN ÇÖMLEKLERİN PİŞME RENGİ VE ÖZELLİKLERİ

Bolvadin yöresindeki çömlekçilikte kullanılan numune killerden aşağıdaki gibi sonuçlar alınmıştır. Bunun yanında farklı hammadde ve teknoloji kullanıldığında pişme renkleri deęiŐeęi gibi daha sağlıklı elverişli çömlekler üretilecektir.

Afyon-Bolvadin bölgesi A ve B killerinden alınan örnekler 1000 ve 1200°C'de piŐirilmıřlerdir. A kili numunesi 1000°C'de kiremit rengini, 1200°C'de ise koyu kahverengi rengi almıştır. B kili rneği 1000°C'de koyu kahverengi rengi göstermiştir. (YILMAZ, 2001f,s.69)

Yöredeki mleki atölyelerinde çift kuşaklı küpler, dağar, yanık, çift kulplu testi, tek kulplu testi, büyük bardak,  birlik tek kulplu, gilik, keşkek heviği, .iek çanakları, kil mleği, ayran sofası ve tava gibi tnler üretilmektedir. Bu rnler hacimlerine göre sınıflandırılmaktadır. (YILMAZ, 2001g,s.34)

8. BOLVADİN ÇÖMLEKÇİLİĞİNDE TORNA ÇAMURU UYGULAMALARI

Bolvadin ömlekçi atölyelerinde kullanılan çamur torna makinaları ömlekçi çarkları günümüzde halen kullanılmaktadır. Kilin torna makinasına gelene kadar geçen aşamalar yer ve mekan farklılıklarına rağmen aynıdır. Sadece yöreden alınan killeri farklılık gösterir.

Bolvadin kırmızı ömlekçi killeri bölgede kullanıldığı şekliyle tornada şekillendirmeye uygun çamur halinde hazırlanmıştır. 2 kısım A kili ve 1 kısım B kili oranına bağlı kılınarak hammaddeler tartılmıştır ve değirmende 2 saat öğütülerek 80 meşh'lik elekten geçirilmişlerdir. Değirmenden alınan sulu çamur şekillendirmeye hazır homojen plastik çamur haline getirilerek tornada farklı boyut ve formlarda şekillendirilmiştir. Bolvadin yöresi ömlekçi ustaları çamur hazırlarken tamamen ilkel yöntemler kullanmaktadır. Hammaddeler amur havuzuna dökülerek su ilavesi yapılmakta ve çamur 5-6 gün dinlenmeye bırakılmaktadırlar. Havuzdan çıkan çamur ayakla tepilerek elle yoğrulup torna kullanımına hazır hale getirilmektedir. Bu hazırlama yöntemiyle ustalar tornada çalışırken çamur içerisindeki yabancı maddelerden ve tane boyutu dağılımındaki homojensizlikten dolayı sorunlar yaşamaktadırlar. Bu sorundan dolayı fırınlama işlemindeki kayıplarda artmaktadır. Yörede fırınlama işleminde sırasında %40 oranında kayıp yaşanmaktadır. Öğütme, eleme, filter pres ve vakum pres işlemleri şekillendirme, kurutma ve fırınlama aşamalarında hatalı ürün oranı önemli derecede düşmektedir. (YILMAZ, 2001h ,s.75)

9. BOLVADİN ÇÖMLEKÇİLİĞİNDE ASTAR VE RENKLİ SIR UYGULAMALARI

Günümüze kadar Bolvadin atölyelerinde üretilen çömlekler de aşağıda denemeleri yapılan sır, astar ve işlemler ile üretim yapılmamıştır. Belirtildiğı gibi ilkel yöntemlerle üretim yapılmıştır.

Afyon-Bolvadin kırmızı çömlekçi killeri astar uygulamalarında doğal olarak kullanılmışlardır. Her iki kil örneğinde 100 gr kuru madde kapasiteli bilyalı değirmenlerde öğütülerek 100 meşh'lik elekten geçirilmiş ve bir müddet dinlendirilmiştir. Beyaz bünye üzerine fırçayla uygulanmıştır. 1000°C ve 1200°C'de pişirilmişlerdir. 1000°C'de pişirilen astarın bünyeye uyum sağladığı ve kiremit rengi bir görünüm verdiği gözlenmiştir. B kil örneğiyle hazırlanan astar daha açık renklidir. 1200°C'de pişirilen astar örneklerinde kavlamalar görülmüştür. (YILMAZ, 2001ı,s.77)

Bolvadin çömlekçi killeri kullanılarak hazırlanan çamurdan tornada el ile şekillendirilen ürünlerin üzerine 1000°C'de olgunlaşan renkli sır uygulamaları yapılmıştır. 1000°C'de gelişen sırlar kurşunlu ve borlu olmak üzere iki farklı bileşimde hazırlanmıştır. (YILMAZ, 2001i,s.79)

10. ÜRETİLEN ÇÖMLEKLERİN PAZARLANMASI

Bolvadin ilçemizde ilkel yöntemlerle üretilen çömlekler de kullanılan malzeme ve yöntemler kısır kalması sonucu diğer yörelerde de olduğu gibi gelişen sanayi bu alanında da iç ve dış pazarı etkilemiştir.

Çömlekçi atölyelerinde üretilen ürünler diğer çömlekçi atölyelerindeki üretimlerle karşılaştırıldığında üretim koşullarındaki farklı nedenlerden dolayı pek çok sorun yaşandığı

söylenbilir. Sorunların önemli bir parçası pazarlamadır. Ürünler pazarlanırken kendi yöresi dışına çıkmamıştır. Çömlekler yalnızca bölgenin ihtiyacını karşılamaktadır. Pazarlama aşamasında çömlekler üretim alanına gelen satıcılar tarafından alınır. Ürünler civarda bulunan köy ve kasabalara götürülerek buralarda pazarlanır. Pazarlama olanakları yetersizdir. Bununla birlikte üretilen ürünlerin tamamı yörede tüketilmektedir. (YILMAZ, 2001ğ,s.34-35)

11. SONUÇ VE ÖNERİLER

Bolvadin Çömlekçiliğinde tespit edilen sorunlar olumsuzluklar sıralandığında; Araziden temin edilen toprağın (kilin) işlem olarak sadece bekleme havuzlarında yaklaşık bir hafta gibi bir süreyle bekletildikte yoğrulma işleminden sonra direk imalata alınmaktadır. Bu şekilde kullanılan kil genel olarak yörede imalatı yapılan tuğla ocaklarında verimli olarak kullanılmaktadır.

Çömlekçilik hakkında bilinenlerin dışında, Sayın Yılmaz hocanın "Afyon-Bolvadin Çömlekçiliği ve Çömlekçi Killerinin Karakterizasyonu" konulu tezinden ve çömlek ustaların yaptığı çömlekler incelendiğinde kilin plastike homojen hale getirilmediği görülmektedir. Üretilen çömleklerin et kalınlığının fazla, rötuş ve dip alma işlemlerinin de yapılmadığı gözlemlenmiştir. Kil bu haliyle büyük formlarda daha rahat çalışılır. Astar ve seramik boyalar, şeffaf ve artistik renkli sırlar denenmemiştir.

Toprağın araziden alınması ile çömlek formlarının fırınlanmasına kadar ilkel yöntemler ile üretildiği, bunda yaklaşık %40'lık üretimde zayıflara neden olduğu vurgulanmaktadır. Önceki çalışmalardan ve edinilen bilgilerden anlaşıldığına göre çömlek pazarının da Bolvadin ve çevresiyle sınırlı olduğu anlaşılmıştır. %40'lık zayıf sadece toprak kilden

değil, çamurun elde edilip işlenmesi, imalat ve fırınlanmasından; çömleğin ani sıcak ve soğuk görmesinden kaynaklanmaktadır.

Bu çalışmaların ve geçmişe dönük edinilen bilgilerin doğrultusunda, tarihi açısından geleceğe ışık tutacağı, geçmişle olan bağları güçlendireceği, geleceğe taşıyacağı aşıkârdır. Desteklenmesi ve çevreden ilgi görmesi halinde istenilen ve arzu edilen hedefe ulaşılacak aynı zamanda Bolvadin'in sanat ve kùltürüne katkı sağlayacaktır. Devlet kurumlarının da desteklediği kaybolmaya yüz tutmuş veya kaybolmuş geleneksel el sanatlarına da destek vermektedir. Geleneksel el sanatları olarak nitelendirilen çömlekçilikte; istenilen atölye ortamı oluşturulması, eğitim ve pazar için alt yapı, fırın ve çamur torna makineleri ile tekrar başarılı bir şekilde yoluna devam edecektir.

ömlekiliğin yapılan objelerde teknolojiyi çevreyi iyi takip etmek estetik değerlere önem vermek kaliteyi artıracaktır. Çömlekçilik, genel tanımla seramik sanatı, diğer güzel sanatlar alanlarıyla harmanlamak (Seramik-ini-Resim-Heykel-Ebru gibi) elle şekillendirme teknikleri başarı sağlayacaktır.

Ülkemiz ve Bolvadin de yaşanan işsizlik soruna katkıda bulunmak ekonomiye destek vermek hedefimiz olacaktır.

KAYNAKÇALAR

1. GÜNGÖR, Prof.Dr.Güner, Marmara Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Seramik Ana Sanat Dalı : Anadolu'da Yaşamakta olan ilkel Çömlekçilik, İstanbul 1988
2. YILMAZ, Naci İrfan "Afyon-Bolvadin Çömlekçiliği ve Çömlekçi Killerinin Karakterizasyonu", konulu yüksek lisans tezi, Eskişehir 2001
3. Afyonkarahisar Bolvadin ilçesi desti ocakları, <https://www.youtube.com/watch?v=ezEzI8Iyujs>

BOLVADİN İLÇESİ KARABAĞ KÖYLERİ FOLKLORUNDA ESKİ TÜRK İNANÇLARININ İZLERİ

Erdal ADAY¹

ÖZET

Folklor, bir milletin geleceğini sağlam temeller üzerinde kurmasında önemli bir araçtır. Türk milleti, ilk yazılı eserlerinden günümüze kadar milli manevi değerlerini devam ettirmiştir. Bu sürekliliği sağlayan en önemli unsur Türk kimliği ve şuurudur. Mekân, zaman ve sosyal şartlar değişse de bu değişim ve dönüşümün alt yapısında inanç sistemleri daima kendisine yer bulur. Türk kültürü çok geniş bir coğrafyada bir bütünlük ve tarihi akış içerisinde dünden bugüne varlığını sürdürmektedir. Bu birlikteliğin oluşmasında hakiki değerlere sahip çıkılması ve inanç sisteminin sürekliliği önemli rol oynamıştır. Orta Asya'dan çeşitli sebeplerle Anadolu'ya göç etmek zorunda kalan Türkmen aşiretleri, Anadolu'nun her bir köşesinde Türklük şuurunu kaybetmeden hayatını idame ettirmektedirler. Bu gruplardan birisi olan Karabağ Türkmenleri, yaşam şekilleriyle, dilleriyle, üretimleri ve sosyal yaşamlarıyla eşsiz bir hazine konumundadırlar. Bu tebliğimizde Bolvadin İlçesi Karabağ Köylerinin halkbilimi ürünlerinde eski Türk inanış sisteminin izlerini tespit edilmeye çalışılmıştır. Bolvadin İlçesine bağlı üç Türkmen Karabağ köyü vardır. Sultandağı İlçesine bağlı Yenikarabağ köyü de Azerbaycan'ın Karabağ bölgesinden geldiği ve Büyükkarabağ köyünden ayrıldığı için çalışmamıza dahil ettik. Karabağ köylerinde gündelik yaşamdan, önemli gün ve kutlamalara kadar hayatın her

¹ Yrd. Doç. Dr., Dumlupınar Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü
KÜTAHYA, adayerdal@hotmail.com

aşamasında ortaya konulan üretimlerin alt yapısında eski Türk dinine ait unsurların olduğunu söyleyebiliriz.

Bu çalışmada, Bolvadin İlçesi Karabağ köylerinde yaşayan halkın hayat tarzına etki eden inançları ve buna bağlı olarak gerçekleştirilen pratikler incelenmiş ve bunların özelliklerini üzerine durulmuştur.

Anahtar Kelime: Karabağ Türkmenleri, inanış, kültür

THE TRACES OF OLD TURKISH BELIEFS IN KARABAĞ VILLAGES BOLVADİN COUNTY

Folklore is an important means in building a nation's future on strong bases. Turkish nation has been maintaining the national and moral values from the first written works until now. The most significant factor that enables this continuity is the Turkish identity and mind. Even though the environments time and social life have changed, the value judgment and beliefs systems forming this transformation have been protecting their existences. Turkish culture has been sustaining its existence in a large geographical area in integrity and historical process from past to today. Protecting the genuine values and the continuity of belief system have played an essential role in creating this synergy. The Turkmenian tribes having to immigrate to the Anatolia from the middle Asia due to the various reasons have maintained their life in every part of Anatolia without losing their Turkishness sense. Karabag Turkmen, one of these groups, remain as a great treasure with their life style, languages, products and social life. In this presentation, the traces of old Turkish belief system are being identified in folklore products of Karabag villages, Bolvadin County. Yenikarabağ village connected to Sultandagi County was included in our study since it came from Karabag district of Azerbaijan and separated from Büyükkarabag village. We can say that the elements belonging to old Turkish religion underlie the products revealed from daily life to the important days and celebrations in every stage of life in Karabag villages.

In this study, the beliefs affecting the life style of the people living in Karabag village, Bolvadin County and the practices regarding this were examined and focused on the features of them.

Key words: Karabag Turkmens, belief, cult

GİRİŞ

İlimiz binlerce yıllık medeniyetlerin kùltür ve sanatını yansıtan arkeolojik kalıntılarıyla, asırlık yapılarıyla, milyonlarca yılda oluşmuş mağaralarıyla, termal zenginlik ve tabiat güzellikleriyle, ören yerleriyle, yüzyıllardır alın teri ve göz nuru ile süre gelen el sanatlarıyla, peri bacalarıyla, açık hava tapınaklarıyla ve zengin mutfağıyla turizm potansiyeli, Türk kùltürünün renkli değerleriyle var olan bir yöremizdir. Tarih, coğrafya ve ekonomik hayat halkbiliminin şekillenmesinde önemlidir. Bu sebeple öncelikle bölgenin coğrafi, tarihi ve kùltürel yapısı ele almak verileri değerlendirme adına önemlidir.

1. Bolvadin Hakkında Bilgiler

Bolvadin, Anadolu'nun en eski yerleşim yerlerinden biridir. Mevcut vesikalara göre 10.000 yıllık geçmişı vardır. Bolvadin, antik Paroreos Phrygia (Yanık Frigya) vadisinde kurulmuştur. Bu vadede M.Ö. 8000'de yerleşik hayata geçilmiştir. Antik Kral Yolu buradan geçmiştir. Asırlar boyunca doğuyu batıya bağlayan en önemli yolların tek geçiş noktasıdır.(Bayar, 2004;30) Türklerin eline geçtikten sonra Bolvadin'e Yazır, Avşar, Karkın, Çepni boyları gelip yerleşmişlerdir. Daha sonra aşiretlerin iskânları sırasında çeşitli aşiretler, cemaatler yerleştirilmiştir. Bugünkü Bolvadin ve civarındaki halkın kökleri bu aşiretlere dayanır. Bolvadin merkezinde Yazır ve Karkın aşiretleri etkindir. Daha sonra Sarıkeçili, Karakeçili, Honamlı ve Tekeli Yörükleri gelmişlerdir. Civarda ise Morcaali Türkmenleri (Kemer kaya), Karainbeyli Türkmenleri (Çay), Karabağ Türkmenleri (Büyükkarabağ, Ortakarabağ, Derekarabağ), Tabanlı Türkmenleri (Kurucaova Köyü), Selçuklu Yörükleri (Dişli Kasabası), Avşar Yörükleri (Özburun Kasabası), Karakeçili Yörükleri (Yörükkaracaören ve civarı) yerleşmiştir.

2. Tarihsel Süreçte Karabağ Türkmenleri

Bazı kaynaklarda Karabağlı Aşireti, bazılarında Karabağı Cemaati, bazılarında ise Karabağlı Türkmenleri olarak adlandırılan Karabağlıların, Bozulus Türkmenlerinden oldukları ve Azerbaycan'ın Gence-Karabağ bölgesinden Anadolu'ya göç ettikleri tespit edilmiştir. Uzun süre Anadolu'da konar-göçer hayatı yaşayan Karabağlılar, 8. yüzyılın başlarında Osmanlı Devrinde uygulanan iskân siyaseti ile birlikte yerleşik düzene geçmeye başlamışlardır. Karabağ, Kafkasya'da Kür ve Aras Irmakları ile Gökçe Gül arasındaki tarihî Arran dağlık bölgesi ile bu bölgeye bağlı ovalardan ibarettir. Arran adı ile bilinen bu bölge Müslüman Türklerin gelmesinden sonra "Karabağ" adını almıştır. Gence ve Gence'nin güneye doğru dağlık bölgeleri ile Kür Irmağının güneyinde kalan yerlere Moğollar döneminde; "Karabağ-ı Aran" denilmekteydi. Muhtelif devirlerde Karabağ üzerinden Anadolu'ya akınlar yapılmıştır. Anadolu'ya yapılan akınlarda Karabağ basamak görevi yaptı. Alparslan devrinde "Navakiyye" isminde önemli bir Türkmen boyu vardı. Bunlar Anadolu'ya en çok akın yapan oymak idi. Bir rivayete göre Anadolu Selçuklu Devleti'nin kurucusu Süleyman Şah, Navakiyye oymağına mensuptur. Mahiyetinde bu oymağın ileri gelenleri vardı. Devletin kuruluşunda etkin rol oynadılar. Anadolu Selçuklu Devleti'nin asıl dayanağı Türkmenler idi. Türkmenler zamanla yerleşik hayata geçtiler. Vesikalara göre Türk diye anılmaya başladılar. Fakat göçer halde yaşayan pek çok aşiret vardı. Bunun nedeni Orta Asya'dan ve Karabağ'dan sürekli göçler devam ediyordu.(Bayar, 1994;68) Gündüz, Karabağlı Aşireti'nin 16. yüzyılda Aydın sakini Bozulus'tan olduğunu belirtmektedir. Asıl Bozulus'a dâhil aşiretlerden olan Karabağlı, 1540 tarihinde 6 Hane ve 1 mücerred nüfusa sahip idi. 2. Selim dönemine ait tahrirde adına tesadüf edilmemekle beraber, Bozulus'un Orta Anadolu'ya yaptığı muhacerete

katılmış ve Aydın sakini Bozulus içinde yerini almıştır. Aşiretlerin dağılması esnasında Karabağlu Aşiretinin bir kolu da İçel Yörükleri arasına karışmıştır.(Gündüz, 1997;81)

Osmanlılar'ın Karabağlılarla ilişkisi çok önceleri başlamıştır. Aşiret devrinde "Kayılar" Danişmendlilerle birleşerek Karabağ'a gelmişler, kışlamışlar, oradan Bizans'a (yani Anadolu'ya) akın etmişlerdir. Karabağ'a yabancı değillerdir. Karabağ'ın kesin fethini, Serdarı Ekrem Mustafa Paşa kesinleştirdi. 1 Eylül 1588 de Karabağ'ı aldı. Gence'yi merkez yaparak, Karabağ Eyaletini kurdu.

Osmanlılar Döneminde Karbağ Türkmenleri Anadolu'ya gönderilimiştir. Bu göçün arkasında bazı sebepler vardır ki bunlar; Osmanlılar sünnî müslümandır. Karabağ ve civarındaki Türkmenlerin çoğu alevîdir. Bu Türkmen boylarının řî devletlerle bilhassa řî Safevi Devleti ile ilişkisini kesmek, Karabağ'ın hâkimiyetini devam ettirebilmek için bir takım řî Türkmen Boyları Anadolu'ya gönderilimiştir. Rusların Karabağ'ı istilasını sırasında buradaki Türkmenleri Anadolu'ya sürmüştür. (Bayar, 1994;72)

3. Karabağ Türkmenlerinin İşkânı

Araştırmalara göre Karabağlılar, uzun süre Anadolu'da konar-göçer hayatını yaşadıktan sonra bir kısmını kendi isteğiyle, büyük bir çoğunluğu ise Osmanlı İmparatorluğu'nun genel işkân siyaseti ile zorunlu olarak Bursa, Erzincan, Konya, Bolvadin gibi Anadolu'nun çeşitli yerlerine yerleştirilmişlerdir.

Halaçoğu, 17.yüzyılın sonlarında Osmanlı İmparatorluğu tarafından Anadolu'da yaşayan konar-göçerlere uygulanan işkân siyasetine açıklık getirmektedir. 16. yüzyıl sonları ile 17. yüzyıl başlarında konar-göçerler, üzerlerindeki devlet kontrolünün hafiflemesiyle, yerleşik ahaliye nazaran iktisadi yönden daha

rahat bir duruma geçmişler, bununla beraber devletin kontrolünden uzak kalmaları yerleşik ahaliye baskılarına yol açmıştır. Bu durumda devlet, onların başı-boş olarak telakki edilen hareketlerini sıkı tedbirlerle önlemeye çalışmıştır. Konar-göçer halk, devamlı yer değiştirmeleri sebebiyle üzerinde buldukları toprakların teşkilatına bağlı olarak tımar, zeamet ve has reayası olarak bulunmakta idiler. Devamlı bir yurt tutmamış olmaları, yerleşik ahali ile aralarında hukuki farklar doğmasına yol açmıştır. Tam bir ziraatla uğraşmadıkları için ziraatla ilgili vergileri vermemekle beraber, aşhab-ı timarın toprağında kendi baltalarıyla yeni açtıkları yerden vergi vermekle mükelleftiler. Kanunnamelerde, konar-göçerlerin diledikleri yerde gezebileceklerine dair kayıtlar bulunmadığı gibi, muvakkaten konaklayacağı yerlerde de istedikleri kadar kalamayacakları hükme bağlanmıştır. (Halaçoğlu 1988;20) 1702 yılında Eskişehir sancağı mutasarrıfına ve kadılara gönderilen emirle, yerleşik ahalinin perakende ve perişan olmalarının, ayrıca hayvanlarına ve mallarına yapılan zararların önlenmesi için adı geçen cemaatlerin mezkûr 10 harap ve boş köye yerleştirilmeleri istenmiştir.(Halaçoğlu 1988;47)

Cevdet Türkay, arşiv belgelerine göre Karabağlıların; Karabağı (Karabakı), Karabağılı (Karabağlu), Karabağlu Aksağı adında TürkmenYörükan taifesinden bir aşiret olduğunu ve Seferihisar, Günyüzlü kazası (Hüdavendigâr Vilayetinde), Varna Kazası (Silistre Sancağı), Nevahid-i Barcınlı, (Kemer kaya-Bolvadin) Bolvadin Kazası, Erzincan ve Kiçi kazaları (Erzurum'a bağlı) dâhilinde yerleştiklerini belirtmektedir. Ayrıca, Bozulus Türkmanı Aşireti'nden olan Karabağı Yörükan Cemaatinin, Hudavendigâr livası İnegöl nahiyesinde ve öteden beri Barcınlı ve Bolvadin kazalarında sakin olup, Barcınlı Kazasında kışlayıp Emirdağı'nda yayladıkları, yine Osmanlı Arşivlerindeki kayıtlara göre Karabağlu konar-göçer TürkmenYörükan taifesinin; Aydın,

Adana Kütahya, Rakka, Tarsus, İçel, İnegöl, Yenişehir, Bolvadin, Barınlu, Emirdağı kazaları ile Karaman eyaleti dâhiline yerleştikleri belirtilmektedir. (Türkay, 2005;392)

Gündüz'e göre, Karabağlu Aşireti Karahisar-ı Sahib sancağında Barınlu kazasına tabi Sivri Karkın köyüne yerleştirilmişse de burasının otu ve suyu olmadığı için yine aynı kazada Sivrihisar yakınlarındaki Candan Köprüsü, Ali Tan, Zabdalı, Ömer Hacı ve Master köylerine yerleştirilmiş; bu defa eşkiya zulmüne uğradıkları hususunda şikayet etmeleri üzerine Tavukla, Alikan, ve Göl-i Karabağı köylerine iskân olunmuşlardır.(Gündüz, 1997;81)

Bayar ise, Karabağlılar'ın, Osmanlılar devrinde muhtelif tarihlerde Anadolu'ya geldiklerini belirtmektedir. Karabağlılar, uzun süre konar-göçer hayatı yaşamışlar, bir kısmı boş ve ıssız yerleri şenlendirmek, imar ve iskânını sağlamak amacı ile eski ören yerlerine iskân edilmişlerdir. Karabağ kasabasının olduğu yer, Roma döneminin önemli şehirlerinden "Julya" şehridir. Bugün bile şehirlerin harabeleri, mezarları vardır. Bu aşiretin büyük bir kısmı, 1691-1696 genel iskânında yerleştirilmiştir. Bu iskân olayından sonra, iskân olan aşiretler de vardır. Bir kısım aşiretler de mevcut sosyal şartlardan dolayı iskân olmak zorunda kalarak kendiliğinden iskân olmuştur. (Bayar, 1994;74)

4. Bolvadin ve Çevresi Karabağ Köyleri

Azerbaycan'ın Gence-Karabağ bölgesinden geldikleri tespit edilen Karabağlılar, Anadolu'nun çeşitli yerlerinde bir süre konar-göçer yaşadıktan sonra 18. yüzyılın başlarında Bolvadin yöresine yerleştirilmişlerdir. Bolvadin yöresinde Karabağ adıyla anılan 3 köy (Büyükkarabağ, Ortakarabağ, Derekarabağ) bulunmaktadır. Yenikarabağ köyü Sultandağının 1958'de kazası olması ile birlikte Sultandağı'na bağlanmıştır.

Yaşlı köylülerin ifadelerine göre tüm Karabağ köyleri Büyükkarabağ köyünden bölünmüştür. Karabağlılar bu yöreye yerleştirildiklerinde, tek merkezde ve toplu halde bu kasabanın bulunduğu bölgede yaşamışlar, ancak sonradan çeşitli nedenlerle bazı gruplar ayrılarak diğer yerleşim birimlerini kurmuşlardır. Derekarabağ, Ortakarabağ ve Yenikarabağ köyleri Büyükkarabağ Kasabası'ndan sonradan ayrılan Karabağlılar'ın kurdukları köyler olup çok sıkı akrabalık bağları devam etmektedir. Konuyla ilgili olarak Bayar, *Karabağlılar'ın bu bölgeye aynı zamanda geldiklerini belirterek, Afyonkarahisar Vilayeti dâhilinde bulunan Karabağlı Aşireti'nin yerleşim birimlerini şöyle ifade etmektedir: Bolvadin Kazasında: Merkez, Büyükkarabağ Kasabası, Ortakarabağ, Derekarabağ köyleri. Sultandağı Kazasında: Yenikarabağ Köyü, Çukurcak, Karapınar. Emirdağ Kazasında: Davulga, Bademli, Eşrefli, Yeniköy, Daydalı, İncik, Karakuyu, Avdan, Aliçomak köyleri. Bunun yanında Karabağlı Aşiretinin geri kalan kısmı Bursa, Erzinan, Erzurum, Konya gibi Anadolu'nun çeşitli bölgelerinde yerleşmişlerdir. Karabağ Aşireti, Roma döneminde Julia isimli büyük bir şehir olan Büyükkarabağ Kasabasının bulunduğu bölgeye 1691-1712 yılları arasında yerleşmişlerdir. Bu bölge uzun süre civar Karabağ Aşiretlerinin merkezi olmuş, "Bey Köy" olarak kayıtlara geçmiş, Karabağ Aşireti'nin "Kethüdarları, Beyleri" bu köyde oturmuştur. İşkân olan aşiret: köy, mezra, ağıl, mandıra, yaylak, yurt, divan adı verilen kırsal yerleşim birimlerini kurmuşlardır. Buna rağmen kısa vadeli göçer hayatını sürdürdüler. Kışın yerleştikleri yerde yazın da o yerin yüksek yaylasında yaşadılar. Yaylaya çıktıklarında "Topak ev" veya "Alaçık" dedikleri çadırlarda veya "Yurt" dedikleri ağaç, toprak, taş gibi malzemelerden yaptıkları evlerde barınıyorlardı. Bugün Emirdağları üzerinde binlerce yurt vardır. Bu yurtlar bugün bile yayla zamanı kullanılır.(Bayar, 1994;74) Tüm Karabağ köyelerinin nüfusu 6.000 e yakındır. 1990 nüfus sayımına göre; Büyükkarabağ 2429, Ortakarabağ 469 Derekarabağ 801 kişidir. Büyükkarabağ ile*

Ortakarabağ Köyü'nün tamamını, Derekarabağ Köyü'nün ise bir kısmını Karabağlılar oluşturmaktadır.

Caferoğlu'nun ağız çalışmalarında yöreye göçlerin ne zaman olduğu konusunda şu derlemeler yer alır. *“Afyon Azerilerinin muhaceret tarihi hakkında şimdilik vesikalara dayanan malumatımız olmadığı gibi, kendilerinin verdiği izahat da mütehaliftir. Mustafa Ağa'ya göre bu hicret, 1055 (M.1645) tarihinde vaki olmuştur. Kati bir rakamla gösterilen bu tarih o ihtiyarın camide atalarından duyduğunu, bu rivayetlerin atalarından aktarılarak kendilerine kadar geldiğini ifade etmiştir. Aynı Bademli köyünden Ali Ağa'ya bakılırsa hicretleri bundan 150-200 yıl evvel vaki olmuştur. İşte bu birbirine zıt hicret tarihleri, Afyon Azerilerinin hicret devrini aydınlatmaktan pek uzaktır. Eski şive hususiyetlerini, mahalli adet ve ananelerini muhafaza ettiklerine bakılırsa, kendilerinin Azeri olduğuna asla şüphe kalmamaktadır.(Caferoğlu, 1939;24)*

Halk arasındaki söylenceye göre; Bolvadin yöresinde kiKarabağlıların tamamının daha önceleri adı Beyköy olarak bilinen Büyükkarabağ Kasabası'nın bulunduğu bölgeden ayrılarak kendi köylerini kurmuşlardır.

Halkının tamamının Karabağ Türkmen Aşireti'nden olması nedeniyle söz konusu yerleşim birimleri yörede Karabağ adıyla anılmaktadır. Her ne kadar bir rivayete göre; eskiden beylerinin ölmesi nedeniyle tüm aşiretin başlarına kara bağladığı ve o günden itibaren Karabağlılar olarak anıldıkları ifade edilse de, yörede yapılan araştırmalarda bunu doğrulayan herhangi bir bilgiye ulaşılamamıştır. (Eroğlu, 2009:57)

5. Karabağ Köyleri Halkbilimi Ürünlerinde Eski Türk İnançlarının İzleri

5.1. Koruyucu İyeler

Yüce ve kutsal olarak bilinen varlıklara karşı gösterilen saygı, onlara tapınış, dini ve efsanevi varlıklara iye denir.(Örnek, 1995:65)

5.1.1. Umay

Tengri'nin çevresinde oluşan koruyucu iyelerin başında umayı sayabiliriz. Umay doğum sırasında kadının doğum sancıları geldiği zaman, göğe dua ettiği ve gökten iki meleğin gelerek kadına erkek çocuğu doğururken yardım ettiğini söylerler. Kadının ve çocuğun büyüüp gelişmesinde sürekli yanında yer alır. Onu kötü ruhlardan korur. Çocuğun yanından uzun süreli ayrıldığı zaman çocuk hasta olur. Umay'ın sürekli çocuğun yanında olduğunun işareti çocuğun uykudayken bile gülmesidir.

Yeni doğan çocuk, muhtemelen ana karnındaki eşine ya da 'son' olarak belirtilen plasentaya, yani Umay ismindeki tek bir ruha sahiptir. (Roux,2002:136) İşte bu yüzden bebeğin kordonu kökleri güçlü olan bir ağacın altına gömülür. Karabağ köylerinde doğum sonrasında çocuğun göbek kordonu erkek çocuğuyse dini bütün olması için camiye, kız çocuğu ise upacıya bağlanır, evine bağlı olsun diye.

5.2. Kara (kötü) İyeler

5.2.1. Erlik

Ruhların ikinci zümresini teşkil eden Tanrı'lar kara nemeler, yani kötü ruhlardır. Bunların başkanı Altaylılarca Erlik, Yakutlarca Arsan Dayı'dır. İnan'ın tespitlerine göre "Erlik", yer

altı diyarında kara çamurdan yapılmış sarayda oturur. Erlik'in karargahı Dokuz Irmak'ın doymadım (toybodım) ırmağına döküldüğü yerde kurulmuştur. Doymadım ırmağının suyu insanların gözyaşlarından ibarettir (İnan, 1998:406). Büyük kara ruh sayılır. Erlik her türlü hastalıklar ve ölümler göndererek insanlardan kurbanlar ister. Bu kurbanlar verilmediği takdirde, öldürdüğü insanların canlarını yakalayarak yer altı dünyasına götürür ve kendisine köle yapar. Altaylar özellikle hastalığın hüküm sürdüğü zamanlarda Erlik'ten çok korkar ve ona kurbanlarla aldatmaya çalışırlardı (Çoruhlu, 2002:53).

Karabağ köylerinde hamilelerin şeytandan korunması için pis suyun üstünden ve küllükten geçmemeleri gerektiği düşünölmektedir. Yöredeki halk inançlarında şeytan olumsuz algılarla şu şekilde yer alır: *Tırnak uzatmanın günah olduğuna ve içinde şeytanların yaşadığına inanılır. Bulaşıkları sabaha bekletmek doğru değildir. şeytanın içine pislediğine inanılır.*(Aydın, 2005:73)

5.2.2 Alkarası

Türk topluluklarının hemen hemen her yerinde görölen bu kötü ruha "alkarası", "albastı", "Albiz", "Almis", "Abası", "Al", "Alperisi", "Alanası" "Alruh" ve "Almış" gibi çeşitli isimler verilir.(İnan, 1998:262) Genellikle lohusa kadınlara ve yeni doğmuş çocuklara zarar verdiğine inanılan bu ruh adeta üremenin ve çoğalmanın düşmanı gibidir. İnsan hayvan karışımı bir görünümde tanımlanan bu öldürücü dev veya cin, "uzun boylu, uzun parmak ve tırnaklı, dağınık saçlı, yağlı vücutlu, el ve ayakları küçük, dişlek çok çirkin, al gömlek giyen bir yaratıktır". diye halk arasında böyle bir tasvir edilmektedir.

Ortakarabağ köyünde "yallı" adı verilen vahşi bir hayvanın varlığına inanılmakta ve onunla ilgili çeşitli efsaneler anlatılmaktadır. Karabağlılar tarafından canavar olarak da adlandırılan "yallının" eskiden evlere girerek ocağın başına

oturduğu, daha sonra çocukları sırtına atarak kaçırdığından bahsedilmektedir. Köyde “yallı geliyor” ve “yallı gibi saldırıyon” deyimlerinin de sık sık kullanılması bu hayvanın Karabağlıların hayatındaki etkisinin büyük olduğunu göstermektedir. (Eroğlu, 2009:77) Yallı olarak adlandırılan efsanevi varlığın eski Türk inançlarıyla ilişkilendirmek yanlış olmaz.

Al basması olarak adlandırılan bu durumdan kurtulmak için bazı ritüeller yapılır, bunlar; *al basmasından korumak için çocuğun beşiğinin altına demir herhangi bir şey konulur. Anneye kırmızı (al) renkte bir yazma örtülür ve evin kapısına ağaç atılır. Bebek ve annesi uzun süre evden çıkmaz. İlk kez dışarı çıkan çocuğun kundağına ekmek koyulur. Doğup yaşamayan çocuklar için herhangi bir şey yapılmaz.*(Aydın,2005: 63) Afyon yöresinde lohusayı al basmasında korumak için yastığının altına süpürge konulduğu da görölmüştür. (Aday, 2003:170)

Karabağlıların büyük bir çoğunluğunda “Albastı” inancının hakim olduğu görölmektedir. Yeni doğum yapan kadınları, gerekli tedbirler alınmadığında Albasacağına inanılmaktadır. Albastı’nın bir tür şeytan olduğu düşünölmekte, köyde yeni doğum yapanların 40 gün boyunca başlarına ve bellerine kırmızı bağladıkları ifade edilmektedir.(Eroğlu, 2009:103)

Türk dünyasında olduğu gibi bölgemizde de Alkarısı/ Al basması hastalık inancı hemen hemen tüm köylerde her ne kadar genç nesil inanmasa da özellikle yaşlılar tarafından “kırk basması” olarak varlığını devam ettirmektedir.

5.3. Göklerle İlgili İyeler

Türk inanç sisteminde gök veya kök Tengri (mavi gök) mühim bir yer tutar. Kişioğlu, göğün örttüğu, yağız yir (kara yer) in taşıdığu ve Yer-Sub’ların bulunduğu yeryüzünde kılınmıştır.

Köktürk çağından önce ve sonra, gök bu koruyucu vasfı ile kutsanmış “ıduk” kabul edilmiştir. (Kalafat,1990:28) Tanrı'nın gökte olduğu inancını benimseyen Türk toplulukları gök'e karşı da bir saygı beslemişlerdir. Eski Türk inanç sisteminde güneş; gök, ay ve yıldızlar gibi koruyucu bir iye sayılır. Yörede büyükler bir işe başlayacağı zaman sabah erken saatlerde besmele ile başlamanın uğurunu vurgularken “Akşamın hayrından sabahın şerri iyidir.” sözünü özellikle söylerler.

Afyon, Bolvadin ve Çay'da kadın başlıklarına mavi renkli nazar boncukları ve deve boncuğu takılması, iğdenin çekirdeği delinip ve bir mavi boncukla çocuğun iç kıyafetine iliştirilmesi, gözleri gök kişinin nazarı değeceğine inanılması, yeni doğan kuzuya, bol süt veren ineğe, yeni alınan bir şeye nazar değmemesi için mavi boncuktan örme, kaplumbağa üzerine işlemlerle “Maşallah Allah nazardan, belâdan saklasın” yazısı takılı nazarlıklar takılması ve buna benzer bir çok inanış mavi renk ile “Gök iyisi” arasında bir ilgi kurulduğunu göstermektedir.

5.4. Yer İyeleri

5.4.1.Taş ve Kaya İyesi

Türk inanç sisteminde taş ve kayalar da kutsallık arz eder. Türklerin yaratılış efsanelerinde taş ve kaya kişiyi kurtaran, koruyan, barındıran kudret ve kuvvete sahip kutlu bir varlık olarak görülür (Tanyu,1978:39). Hasta çocukları bölgede bulunan kutsal adlandırılan ya da özelliklerinden hareketle bazı pratikler uygulanır; delikli taştan geçirmek, başı ağrıyan insanlara “Yılcık taşı” adı verilen taşlara birlikte tedavi etmeye çalışmaları taş ve kayalarda bulunduğu kabul edilen kutsallıkla ilgilidir.

Ortakarabağ köyünde “kanber taşı” olarak ifade edilen büyük bir taşa bağlanma olduğu belirtilmektedir. Köyün hemen

yakınında bir tarlanın ortasında bulunan bu taş hemen hemen herkes tarafından bilinmekte ve köyde uzun yıllardır dilek taşı olarak kullanılmaktadır.(Eroğlu, 2009:81) Baş ağrısı çeken kişiler yılcık taşını kafalarında gezdirirlerse ağrının kalmayacağına inanılır. Yenikarabağ köyünde yeni doğan çocuğun höllük adı verilen toprağa yatırılması toprağın koruyuculuğu ile ilgilidir. Yöre halkı toprağın yarayı daha çabuk iyileştirdiğine inanmaktadırlar.

Sultandağı Yenikarabağ köyünde derlenen şu efsanede halkın taş iyesi hakkındaki telakkisini görmek mümkündür. Iraz Taşı

Köyün üstünde bir tepe üzerinde bulunan büyükçe bir taşdır. Bu taşa yöre insanı "kara taş", "dilek taşı" gibi değişik isimlerde adletmiştir.

Köyde yaşamış olan Raziye isimli bir kadın kısır olduğu için çok üzülmüş. Kocası ve kayınvalidesinden bu nedenle çok eziyet çekmiş. Bu taş Raziye isimli kadının sığınağı olmuş. Ne zaman sıkılırsa, bunalırsa bu taşın yanına gidip ağlarmış, etrafında dönerek dua edermiş. Bu inanış köyde, halen devam etmekte ve yöre halkı, kara taşlarına büyük önem vermekteler. (Aydın,2005: 47)

5.4.2. Ağaç İyesi

Anadolu insanı öldükten sonra dirileceği inancıyla, kökleriyle toprağın derinliğine inen, dallarıyla gökyüzüne uzanan hayat ağacını yaşamının her safhasında sergilemiştir (Seyirci,1995:172-172). Kutsal orman ve ağaç kültüne Türkiye'nin her yerinde rastlanmaktadır Yenikarabağ köyünde yeni doğan çocuk ölmesin diye yere ağaç yontup çakılmaktadır. Yine al basmasından korunmak için evin kapısına ağaç atılması uygulaması da ağacın yardım istenilen bir varlık olarak görüldüğünü gösterir.

5.4.3.Su İyesi

Eski Türk inanç siteminde su, hayatın ve canlılığın kaynağı olarak kabul edilir ve “ıduk” (mukaddes) sayılırdı (Kalafat,1990:54). İnsanlara en yakın ilahlardan kabul edilen Yer-Su kavramı içine bütün akan sular (ırmaklar, dereler, pınarlar) ve göllerden oluşmaktadır.

Su kültürünün izleri, Anadolu’da canlı olarak yaşatılmaktadır. Yüksek dağ tepelerindeki göller, özellikle Aleviler ve Yörükler arasında hâlâ kült konusudur. Yaz aylarında bu göller ziyaret edilir, kurbanlar kesilir, dilekte bulunulur.

Karabağ köylerinde, doğumun kolay olması için küçük çocukların ve kadınların küçük parmakları suya batırılmakta ve hamile olanlara içirilmektedir.(Eroğlu, 2009:103) Çocuk için kâğıtlara dilekler yazılarak göle atılması inancı da benzer amaçlar içindir.

Birisi ölmek üzere olduğunda hemen ağzına su verilir. Öldükten sonra ise gözleri kapatılır, ayakları ve çenesi bağlanır. Karnına demir konulur, ölünün mezarının üzerine bir bardak suyun dökülmesi de suyun temizleyici ve koruyucu özelliği ile ilgilidir.

5.4.4.Ev(Eşik) İyesi

Göçebe Türk toplulukları arasında çadırın da bir iyesi olduğuna ve bu iyenin orada yaşayanları dış tehlikelere karşı koruduğuna inanılırdı. Çocuğu alkarası’na karşı korumak için yastık altına konulan bıçağın (demir) ve ev iyesinin koruyuculuğuna sığınılır. Büyükkarabağ köyünde lohusa kadınlar kırk günü doldurmadan evden dışarı çıkmazlar. Loğusa

kadının kırkı çıkmadan evden çıkmamasının nedeni de ev iyesinin kutsiyetine bağlanabilir.

5.5. Kişioğlu/Ata Ruh İyesi

Türk inanç sisteminde dini temsil eden kişi olarak Kam (kadınına Udagan) görölmektedir. Kam, iyi ya da kötü ruhlarla ilişki kurup, önemli olayları, hastalıkları iyileştiren; göksel uçuş yapabilen bir şahsiyettir. Yörede bazı kişilerin ağzı dualı, eli hünerli olduğu yönünde bir inanç vardır. Çocukların hastalıklarından tutun da ineklerin sütlerinin azalmasına kadar her türlü konuda bu tip insanlara müracaat edilmesi onlardan yardım beklenmektedir. Bu kabiliyetlerin aileden (ocaktan) geldiği ve kendilerine bir büyüğün elverdiği şeklinde bir anlayış yörede yaygındır.

Ortakarabağ Köyü'ndeki erkek ve kız çocuklarının isimleri incelendiğinde, çoğunlukla büyükanne-büyükbaba isimlerini taşıdıkları, şehirde kullanılan isimlerin fazla kullanılmadığı görölmektedir. Yeni isimlerin, köyde yeni doğan çocuklara pek koyulmadığı, genelde ikinci isim olarak kullanıldığı dikkat çekmektedir.(Eroğlu, 2009:70)

Özellikle köpek ısırması, sarılık ve "terme" adı verilen kaşıntıların tedavisinde bu ocaklara başvurulduğu belirtilmektedir.(Eroğlu, 2009:81)

Düğün konvoyu önce köyün etrafında sonar da mezarlığın etrafında dolandırılması, mezarların başına içi su dolu testi konulması, mezarda barut yakma geleneği, ölen eski eşin mezarının başında testi kırılması gibi pratiklerin özünde ataların ruhlarına karşı gösterilen saygı ve korku yatmaktadır.

5.6. Hayatın Geçiş Dönemiyle İlgili Unsurlar

İnsan hayatının çeşitli evreleri esnasında bir çok gelenek, görenek, adet ve töreler önemli bir yere sahiptir. Bu adet ve töreler bağlı buldukları kültürün beklentilerine ve çalışmalarına uygun bir biçimde şekillenirler. Bütün bu karmaşık ilişki içinde kişinin hayatı ve hayatının evreleri tedrici bir şekilde gelişme gösterir. Bu gelişme süreci içerisinde meydana gelen töreler ve törenlerle bunların içerisinde yer alan uygulamalar bir ülkenin ya da belirli bir yörenin geleneksel kültürünün esas birimlerinden birini oluşturur (Örnek,1995:131). Doğum; evlenme ve ölüm gibi geleneksel halk hayatında, insan hayatının önemli geçiş dönemlerinden sayılır. Bu sebeple doğumla ilgili olarak çeşitli inanç ve pratiklere yer verilir.

5.6.1. Doğum:

Yörede çocuk sahibi olmak isteyen analar, evliya türbelerini ve ata mezarlarını ziyaret edip adaklar adar ve dilekler dileyerek kendilerinden himmet beklerler. Anne, karnındaki çocuğu olumlu ya da olumsuz yönde etkileyecek birtakım eylemlerden kaçınmak veya bazı eylemleri yerine getirmek zorundadır. Kaçınmaların ve uygulamalarında temelinde anne ile karnındaki çocuğun arasında, sıkı bir özdeşlik olduğu tasarımı yatmaktadır. Çocuğun Göbeği ve eşi çocuğun göbeği geleceğini, ilerdeki uğraşısını ve işini etkileyeceği inancıyla gelişigüzel atılmaz. Eşi veya sonuna da çocuktan bir parça hatta kendisi gözüyle bakıldığı için doğumdan sonra eşi, temiz bir beze sarılarak bir yere gömülür. Çocuk sürekli ağlar ve bir türlü susturulamazsa “çocuğu kırk bastı” denir. Lohusa ve çocuğuna kırk basmaması için kırk gün içinde yapılan işleme kırklama denir. Çocuklar kırk gün dolunca bu işi bilen bir kadın tarafından içine çeşitli maddeler konulmuş

(taş, iğne, yüzük vb.) su ile yıkanır. ocukdan sonra anne de banyo yapıp kırklanır. Buna "Kırk Uçurma" da denir.

Kısır kadınlar halk arasında dışlanır, "unlamaz katır" diye adlandırılır veya "devletin evladın yok, dünyaya yayılamadın" denilir.

Hamilelik döneminde sakata, irkinlere, yılanı baktırılmaz. Çünkü ocuğun baktığına benzeyeceği inancı hâkimdir. Güzele, güzel Őeylere baktırılır ki ocuk güzel olsun. Bu tür uygulamaların temelinde de taklit büyüsü yatmaktadır.

Hamile olan kadının aş ermesi de halk arasında önem arz eder. Aşeren kadına canının istediğini vermek sevaptır inancı yre halkında halen devam eder.

Doğumun yirminci gününde ocuk tuzlanır. Tuzlanan ocukta koku olmaz. Yeni doğan ocuk gün aşırı tuzlu suyla yıkanır. Çocuğun uykusu çok olsun diye göbeğine eklemek konur. Kırkncı gün çocuğun banyo suyuna bir gümüş yüzük atılır. Duruma göre yüzük altın da olabilir. Kırk kaşık su sayıldıktan sonra tepesinden ayağına devredilerek yıkanır. Kız ocuklarında kırk gün tamamlanmadan bu işlem yapılır. Kız çocuklarına "eksikli" denilmesi de buradan gelir. Daha sonra "Kırk ıktı, koku çıktı" denilip kırklama işlemine son verilir.(Aydın,2005: 62)

Doğum yapmış kadını veya doğan çocuğunu al basmasından korumak için bebeğin beşiğinin altına bıçak bırakılır. Lohusa bulunan evin kapısına uzun ve kalın bir odun uzatılır.(Aydın, 2005: 69)

Kırkı çıkana kadar beşikeyken hasta olan çocuklara köyde "sana Şeytan dokunmuş" denmektedir.

5.6.2. Ad Verme ve Lakaplar

Yörede daha önce ifade edilen ad verme gelenekleriyle birlikte ‐lâkap takma‐ geleneği de bazı değişikliklerle birlikte canlı bir şekilde yaşatılmaktadır. Lâkaplar içinde aile ve ata lâkapları ile birlikte kişilerin fiziksel özellikleriyle ilgili lâkapların da önemli bir yer tuttuğu görölmektedir. Sonuç olarak yörede ‐lâkap takma‐ geleneğinin İslâmiyet öncesi dönemlerdeki ‐ad verme‐ adıyla anılan geleneğin günümüzdeki bir uzantısı olduğunu ve bu geleneğin esas kaynağı olarak eski Türk inanç ve düşüncelerine dayandığını söylemek mümkündür.

5.6.3. Evlenme

Hayatın ikinci bir geçiş dönemi sayılan evlenme; evlenen çiftlerin sosyalleşme sürecinin önemli bir bölümünü oluşturması açısından dikkate değerdir. Düğün günü gelin evden çıkarılacağı zaman, genellikle gelinin kardeşi tarafından ya da babası tarafından beline kırmızı kuşak bağlanır. Bu kuşağın içine madeni para konur. Kamların taşıdığı kuşak ile kutsallık ifade eden madeni para (demir) ve üç sayısının, söz konusu kuşak çözme ve bağlama pratiğinde birleştiğini ev, eşik iyelinin etkisinin ise kapıyı tutma pratiğinin bu iyeleri hatırlama ve memnun etme biçiminde değerlendirmek mümkündür (Araz,1991:61-65).

Evin eşiğine bal sürölmesi, yörede eve getirilen gelinin attan (günümüzde arabadan) indirilirken; sol ayağı üzengiye, sağ ayağı ise ekmek sacı veya saban demiri üstüne bastırılarak, kucağına çocuk verilmesi, gelinin duvağının kız yada erkek çocuğuna açtırılması, benzerin benzeri meydana getireceği ve birbiriyle ilişkisi olan şeylerin fiziksel temas olmasa bile birbirini etkileyeceği inancı, gelinin doğurganlığını etkilemeye yönelik inançlardır. Gelinin başına şeker, buğday, arpa atılması, gelin eve girerken sağ eliyle kapının üst eşiğine tereyağı sürmesi ve gelinin

koyun postuna bastırılarak içeri alınması, bu esnada kurban kesilerek kanının gelin ve damadın alınma sürülmesi gibi pratikler tamamen eski Türk inançlarının günümüzdeki yaşayan izleridir.

Düğünün bereketli geçmesi için kötü ruhların korkutulması gerekir bu yüzden sağdıç olarak belirlenen damadın yakın akrabalarından birinin evinden davul zurnayla alınan bayrak oğlan evine getirilerek dikilir.(Eroğlu, 2009:117) Bayrak dikilince havaya ateş edilir ve düğün başlamış olur. Bayrak dikildikten sonra dua edilerek, kadınlara üzüm erkeklere lokum ve sigara dağıtılır. Yüzyıllardan beri yaşatılan bu kına pratiğı, eski Türklerde seçilmiş, adak edilmiş olanı göstermek için uygulanır. Ortakarabağ köyünde yaşlı bir kadının gelinin başına al örtü örtmesi ve ardından elindeki leğene vurarak “ ağ tavası” söylemesi gelini ağlatmaya yönelik bir pratiktir. (Eroğlu, 2009:118)

5.6.4. Ölüm

Hayatın üç önemli dönemi doğum ve evlenmede olduğu gibi ölüm çevresinde de bir çok inanma, adet, töre, tören, ayin, kalıp davranış, işlem kümelenmektedir. Yörede ölüm gerçekleşince İslâmî usullere göre ağzı bağlanıp gözleri kapatıldıktan sonra düzgün bir şekilde sırt üstü yatırılır. Defin işlemini gecikecekse ölünün karnının üstüne bıçak, makas gibi demir parçası konur. Böylece karnın şişmesi ve vücudun bozulmasının önüne geçileceğine inanılır. Bu pratiğın esasında demirin koruyucu bir ruh olarak mahiyetinde taşıdığı korkutma, kuvvet ve kudret unsurları ile onun kutsiyetinden kaynaklanan inançlara duyulan sevgi, saygı ve korku mevcuttur. Ölü mezara konuluncaya kadar yalnız bırakılmaz. Bu ve buna benzer inançlarda şuur altına yerleşmiş eski Türk inançlarının izleri görülmektedir. Anlam ve fonksiyonları unutulmuş olarak değişik

biçimlere bürünmüş bu pratiklerde asıl amaç ve inanç, şerir ruhların fenalıklarından korunmak, ata ruhlarını memnun edip rızasını kazanmak ve onların yardımlarını sağlamaktır (İnan, 1998:474).

Ölünün yanına ekmek, su, toprak koymak gibi pratikler eski Türk inançlarındaki “Yer-sub”ların koruyucu ve kollayıcı özellikleriyle ilişkilidir. Yörede ölüm anındaki kişinin ağzına su damlatılması su iyesinden yardım dileme fonksiyonu ile izah edilebilir.

Afyon yöresinde söylenen “Ölü evinde aş kaynamaz.” Atasözünde de olduğu gibi bir hafta on gün eşden dosttan yemek gelir. O kadar zengin yemek çeşidi bulunur ki yine bölgede söylenen “Ölüyü böreksiz, düğünü beleksiz(hediyesiz) yapma sözü herkes tarafından söylenir (Üyümez,2003:278).

Yörede ölüm törenlerinde karalar giyilmesi ve gençken kocasını kaybeden kadınların saçlarını kesmesi geleneği matemde olmanın bir işareti olarak değerlendirilmektedir. Tarihi dönemler içinde birtakım değişikliklere uğramış olan bu inanç ve pratikler, başlangıçtan günümüze kadar değişik Türk zümrelerinde de tespit olunmuştur (İnan,1976:183). İlk dönemlerde ölünün ruhuna hazırlanan aş bir çeşit kurban niteliği taşımaktaydı ve doğrudan doğruya ölen kişinin mezarına dökülürdü (İnan, 2000:189). Günümüzde ise; ölünün ruhuna bağışlamak üzere eşe dosta ve yoksullara sunulan helva ve yemek şekline dönüşmüştür. Yöredeki aş törenlerinde “ölünün hayrı olsun” sözü ile mezarların üstüne dökülen buğday, arpa ve çörek otu için; “kurt-kuş yesin, hayır olsun” sözleri bu anlam ve inançla söylenen ifadesidir.

Yenikarabağ köyünde cenazenin etrafına akrabaları toplanır ve ağıt yakarlar. Ağıtçı tutulur ve üç gün boyunca ağlatırlar. Ölü doğan bebekler için cenaze töreni yapılmaz. Direkt

olarak gömülür, tabuta da konmaz. Cenaze genellikle öğle namazından sonra akşam güneş batmadan önce gömülür. Cenaze yıkama işlemini ölen kadın ise kadınlar, erkek ise erkekler yaparlar. Eskiden cenaze yün ile yıkanırđı. Ölen kişiye üç kez boy abdesti aldırma esasına göre, yıkama işlemi gerçekleştirilir. Yıkayıp kefin yapıldıktan sonra ölü'nün yüzüne bakılmaz.

Ortakarabağ Köyünde “barut kaldırma” adı verilen, ölü gömüldükten sonra kadınlar tarafından uygulanan mezarda barut yakma geleneği devam etmektedir. Bunun ölüyü yırtıcı hayvanlardan koruyacağına inanılmaktadır. Aynı zamanda cenazenin yıkandığı yerin altına ateş ve suyun koyulması geleneği de devam etmekte, bunun da ölen insanı kötülüklerden koruyacağına inanılmaktadır Köyde, eşi ölen erkek başka birisiyle evlendiğinde, ölen eski eşin mezarında testi kırılması âdetinin de devam ettiği ifade edilmektedir. Testi kırıldığında ölen kadının ruhunu eziyet çekmekten kurtulacağına inanılmaktadır. Bazı mezarların üzerinde kırılan testilerin hâlâ durduğu görülmektedir (Eroğlu, 2009:78)

Ölü gömdükten hemen sonra uygulanan “barut kaldırma” geleneğinin de sadece köyde değil Karabağlıların yaşadığı tüm yerleşim birimlerinde de devam ettiği dikkat çekmektedir. Bu uygulamaya göre ölü'nün yakınlarından bazı kadınlar cenazenin gömülmesinden hemen sonra mezara gitmekte ve yanlarında götürdükleri barutu ölü'nün mezarının başında yakmaktadırlar. Bu işlem ölü'nün ayakları, başı ve orta kısmı olmak üzere üç ayrı noktada barutun yakılmasıyla gerçekleştirilmektedir.(Eroğlu, 2009:121

5.7. Bereket Törenleri

5.7.1 Kurban/Adak /Saçı

Türk toplulukları Tengri'yi, ata ruhlarını ve çeşitli fonksiyonlar yüklenen iyeleri memnun etmek, onların rızasını kazanarak yardımlarını elde etmek için kurban keserler ve saç yaparlardı. (İnan, 1976:46). Bu kurban ve adaklar çeşitli adaklarla düzenlenen ayin ve törenlerde Kam'lar aracılığı ile sunulduğu gibi belli bir geleneğe bağlı usul ve esaslar içinde de yapılmaktaydı. Yapısında "koruma, kurtarma, sağlık, uğur, bolluk ve bereket" unsurları yaşatan bu törenlere ait inançların tarihi başlangıcını Şamanist döneme kadar götürmek mümkündür. Bu tören ve pratikler, İslâm dininin de tesiri ile değişik şekil ve görünümlere bürünerek yörede varlığını sürdürmektedir.

5.7.2.Yağmur Duası

Mevsimin yağışsız geçmesi yüzünden kuraklık korkusuyla yapılan yağmur duaları insanlık tarihini ile başlar. Hayatın ve bereketin kaynağı olan su, çeşitli topluluklar tarafından kutsallar arasında kabul edilmiştir. Bilindiği gibi Türk inançlarında su, taş ve ata ruhları kutsal sayılmaktaydı (Araz, 1991:149). Dere kenarlarından ve göllerden alınan taşların su ile teması ve mezarların aracı olarak kullanılması, yağmur yağdırmada ata ruhlarının da yardımcı olduğunu ortaya koymaktadır. Taş veya taşlarla yağmurun yağdırılması inanç ve pratikleri bütün Türk zümrelerinde mevcut olduğu gibi, Çin ve Moğol kavimlerinin inançlarında da tespit olunmuştur

Ortakarabağ Köyü'nde "yağmur gelini" adı altında çok yakın zamana kadar uygulandığı görülmektedir. Bu geleneğe göre, öksüz bir çocuğa beyaz çarşaf giydirilir ve boynuna koyun çanı asılır. Daha sonra, köydeki diğer çocuklarla beraber "yağ

Allah yağ" diyerek kapı kapı dolaşır. Her evden çocuğa para ya da buğday verilir. Böylece yağmurun yağacağına inanılmaktadır. Köyde ayrıca dolunun fazla yağmasını engellemek için de bıçakla kesilmesi ya da düştüğü yere saç ayağı ters gelecek şekilde atılması gerektiği düşünölmektedir (Eroğlu, 2009:77)

5.8. Diğer İnanç ve Gelenekler

5.8.1. Hayvanlarla İlgili İnançlar

Yörede hayvancılığın çok yaygın olması doğal olarak halkımızın yaşamında hayvanlarla ilgili inançların bir hayli yer almasına yol açmıştır. Yörede bazı insanların üzerinde durmadığı, bir çok kişinin ise kendisini kaptırdığı ve hatta zaman zaman iyi yahut kötü tesadüfleri bile ona yordduğu uğur-uğursuzluk inancı, her çağda ve medeniyetlerde olduğu gibi günümüze kadar varlığını sürdürmektedir. Uğurlu ya da uğursuz sayılan nesne, durum, söz, hayvan ve hatta insan; gündelik yaşamın içerisinde varlıkların yapısı, bulunuşu, durumu, yaşamışı gibi kendilerine has özellikleri halkımız tarafından uğurlu ya da uğursuz olarak damgalanmıştır.

Afyon yöresinde bazı köylerde tavşan eti yememe tavşana kötü gözle bakma gibi bir anlayış vardır. Yenikarabağ köyünde kişinin önünden tavşan geçmesi iyi değildir bunun uğursuzluk getireceğine inanılır (Aydın, 2005:71) Bunun temelinde de etnograflara göre hayvan eti yemekle onların niteliklerinin edinileceği inancı yatmaktadır. Tavşanın yenilmezliği onun aşırı korkak ve aşırı ürkek olması insanın da bundan etkilenme korkusu inancı etkilidir.

5.8.2. Uğur- Uğursuzluk

İnsan yaradılışı itibarıyla inanmaya ve telkine müsait ve ihtiyacı olan bir varlıktır. Başına bir bela mı geldi? Güzle başladı

iş kötü m gitmekte? Geçim kaynağı hayvanları mı hastalandı? Bu gibi sorunlar ve sorular karşısında kendisine göre cevaplar vermekte ve ona göre önlemler almakta. Kendisine uğurlu geldiğine inandığı nesneyi boynunda taşımakta. Bu; bitki, kurt dişi, ayı tırnağı, leylek kemiği, kartal tırnağı, çörek otu, vb. gibi nesnelere olabilmekte. Bunları taşıyarak hastalıklardan ve belalardan korunacağına inanır. İşte yaşamımızın her safhasına girmiş olan halk inanışları, insanın çevresinde kümelenmiş canlı ve cansız varlıkların uğurlu ve uğursuz diye vasıflandırılmasına yol açmıştır.

Baykuşun uğursuzluk habercisi olduğu dşnlmektedir. Herhangi bir evin üstüne konduğunda, o evden birisinin ölebileceği, bu durumda baykuşa “umduğun bu olsun” denilerek soğan atılması gerektiğine inanılmaktadır.(Eroğlu, 2009:79)

Karabağ köyünde (Türkmen) ve o köyden genler arasında bensiz doğan kız çocukları makbul sayılmaz. Onun için kız çocuklara sun’i ben, onların tabiriyle “düğün” yapılırdı. Düğün, beş-altı yaşlarındakilere olduğu gibi, yirmi-yirmibeş yaşlarındaki yeni gelinlere de yapılırdı. Düğün şöyle yapılırdı: nce ben yapılacak yer tespit edilir. Çene, yanak veya alın olabilir. Üç tane iğne bir iple bağlanır. Tesbit edilen yere hafif darbeler halinde vurulur. Orası biraz sonra gvermiştir. Barutla ggeren yer oğulur ve bundan sonra da ömür boyu çıkmayan bir siyah ben elde edilmiş olur.

Köyde dikkat çeken “düşmez” inancının bazı slalelerde devam ettiği grlmektedir. Buna göre; bazı ailelerin kendilerinin uygulamasında sakıncalı olarak gördüklerini “bize düşmez” diyerek yapmaktan kaçındıkları gözlenmektedir. Köyde özellikle yaşlılar bu konuda oldukça dikkatli davranmaktadırlar. Bu inanç Bykkarabağ Kasabası’nda da bazı ailelerde devam etmektedir. Köyde, bazı aileler yoğurt

suyunun kaynatılmasını “bize düşmez” diyerek sakıncalı bulurken bazıları sarı renk giymekten kaçınılmaktadırlar. Bu hususlara dikkat edilmediğinde ailelerin başlarına kötü şeyler geleceğine inanılmaktadır. Yine aynı inançla köyde bazı aileler, 77 evlerinin önüne siyah köpek bağlamaktan kaçınmakta, bazıları da çoraba siyah nakış işlenmemesine dikkat etmektedir.(Eroğlu, 2009:76)

Köyde, cenazenin gömülmesinin sakıncalı olduğu düşünölen zamanlarda kesinlikle gömölmediği gözlenmektedir. Özellikle geceleyin ya da yağmur yağarken cenaze gömölmemektedir. Köyde, yağmur cenaze gömölürken üzerine damlarsa, bütün sene boyunca yağmurun yağmayacağı inancı devam etmektedir. Daha önceki yıllarda böyle bir olayın yaşandığı, yağmura rağmen cenazenin gömölüdüğu ancak, sonradan uzun bir süre köye yağmur yağmadığından cenazenin mezardan çıkarılarak tekrar gömölüdüğu ifade edilmektedir. Bu nedenle yağmurun cenazeye değmemesine için büyük gayret sarf edilmektedir. (Eroğlu, 2009:121) Karabağ Türkmenlerinde riyalarlar, renklerle,büyü ve nazarla ilgili inançlar da oldukça fazladır.

5.8.3. Halk Hekimliği(Büyü-Nazar)

Halkın olanakları bulunmadığı için ya da başka sebeplerle doktora gidemeyince veya gitmek istemeyince, hastalıklarını tanılama sağaltma amacıyla başvurduğu yöntem ve işlemlerin tümüne “halk hekimliği” denmektedir. Karabağ Türkmenlerinde sarılık ve terme ocaklarının varlığı, nazardan korunmak için üzerlik otuna başvurulması ritüelleri günümüzde de tedavi şekli olarak kullanılmaktadır.

Bacalarda üzerlik

Allah vermiş güzellik

Pembe yanak üstünde

Mavi gözler nazarlık. (Aydın, 2005: 30)

Çocuğu olmayan kadın için adak adama, kurban kesme veya kara taşa dilek dileme yapılan bazı hallerdir. Bunun dışında çocuğa kalmak isteyip de kalamayan kadınlar için tarlalarda bulunan ve adına “Karaoğlan Böceği” denilen bir böcekten tedavi etme durumu da vardır. Kısır olduğu düşünölen kadında eğer bir iltihap sonucu ise bu böcekten bir tane karnının üst kısmına konuluyor. Böceğin ısırması halinde var olduğuna inanılan iltihabın söküleceğine inanılır.(Aydın, 2005: 62)

Köpek kafatası ekinlere nazar değmemesi için toprağa gömölmekte, hayvanların nazardan korunması için ahırın girişine asılmaktadır.(Eroğlu, 2009:79) Türk dünyasının hemen hemen hepsinde görölen nazardan korunmak için üzerlik yakılması Karabağ Türkmenlerinde de yaşatılmaktadır. Ortakarabağ köyünde, Üzerlik otu “üzerlik üzerlik üzersin, kapı kapı gezersin, nazarları bozarsın” denilerek çocuğun üzerinde yakılığında nazarın bozulacağına inanılmaktadır.

5.8.4. Büyü-Sihir

Halk biliminde büyü (sihir-tılsım); “iyi ve kötü bir sonuç almak için tabiat öğelerini, yasalarını etkilemek ve olayların tabii düzenlerini değiştirmek için girişilen bir işlemdir...” diye tanımlanmaktadır(Boratav,2000:128)

Kişinin temas ettiği nesne veya kendinden kopan ayrılan parçaya kendinden bir enerji bırakması durumuna temas büyüğü denilir. Askere gidenlerin sağ salim dönmesi için Karbağ Türkmenlerinde “dürüm ısırtma” adı verilen bir ritüel sergilenir. Bu inanca göre; sarı üzümünden yapılan dürüm gençler askere giderken ısırtılmakta, geri kalanı havluya sarılarak sandığa

koyulmaktadır. Askerden döndükten sonra aynı dürüm tekrar ısırtılmakta ve köpeğe verilmektedir. Bu işlemin, askerliğini yapan genci başına gelebilecek kötü felaketlerden koruduğuna inanılmaktadır(Eroğlu, 2009:78)

Benzer benzeri doğurur(semptatik büyü) ilkesinden dolayı hamile kadınların bazı olumsuz davranışlardan kaçınması gerekir. Hamile olanların çok balık yediğinde çocuğunun balık ağızlı olacağı, koyunun kellesinin yendiğinde ise çocuğun çok kıllı olacağı düşünölmektedir. Bunun yanında, köyde karabiber yendiğinde çocuğun benli olacağına, çok yoğurt yendiğinde ise yüzünün beyaz olacağına inanılmaktadır.(Eroğlu, 2009:81)

Karabağ Türkmenlerinde yaşlıların büyük bir kısmının saçlarını ördükleri ve boncuklarla süsledikleri görölmektedir. Saçların örölü olmaması halinde, öbür dünyada, ölen kadının boynuna dolanacağına ve ona ızdırap çektireceğine inanılmaktadır. Bu ve buna benzer uygulamaların temelinde taklit büyüü yer almaktadır.

SONUÇ

Karabağ Türkmen Aşireti'nin gelenek ve göreneklerine sıkı sıkıya bağılı kaldıkları, eski halk inanç ve değerlerini bu güne dek yaşattıkları gözlenmiştir. Yardımcı ve koruyucu iyelerin (ruh) yerlerini melekler almış, kara iyelerden Erlik'in yerini de Şeytan almıştır. Karabağ Türkmenlerinde; dağ, su (ırmak, pınar) ağaç, orman ve kaya kültlerinin(kutsal varlık) önemli bir yeri vardır. Eski Türkler bunların hepsine birden yer-subları adını verdiğini biliyoruz. Yörede yer subları ile ilgili inançların onlar sunulan saçılarla varlığını devam ettirdiğini söyleyebiliriz. Türk dünyasında olduğu gibi Karabağ Türkmenlerinde de Alkarısı/ Al basması hastalık inancı yaygın bir şekilde yaşatılmakta ve alkarısının yerini "yallı" adıyla bilinen efsanevi bir varlığın aldığını söyleyebiliriz. Geçiş dönemi olarak adlandırdığımız;

doğum, evlenme(düğün) ölümlle ilgili inançların birçok dinsel ve büyüsel uygulamaların var olduğu, bireyi ve çevresindeki insanları adeta bu uygulamaların yönettiğini söylersek yanılmamış oluruz. Karabağ Türkmenlerinin sosyal hayatında eski Türk inançlarının izleri günümüzde de yaşatılmaktadır.

KAYNAKÇA

ADAY, Erdal, Afyon Yöresi Halkbilimi Ürünlerinde Eski Türk İnançlarının İzleri, AKÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Afyonkarahisar, 2003.

ARAZ, Rifat, *Harput'ta Eski Türk İnançları ve Halk Hekimliği*, (Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Atatürk Kültür Merkezi Yayını. Ankara 1991.

AYDIN, Dilek, *Yenikarabağ Folkloru*, Lisans Bitirme Tezi, 2005.

BAYAR, Muharrem, *Bolvadin Tarihi*, 2. Cilt, Bilge Yayıncılık, Bolvadin, 2004

BAYAR, Muharrem, *Yörükler Sempozyum Bildirileri*, Kültür Bakanlığı, Antalya, 1994

BORATAV, Pertev Naili, *100 Soruda Türk Halk Edebiyatı*, 10. Basım, Gerçek Yayınevi, İstanbul, 2000.

ÇORUHLU, Yaşar, *Türk Mitolojisinin Ana Hatları*, İstanbul 2002.

EROĞLU, Ahmet, *Bolvadin Yöresinde Yaşayan Karabağlılar ve Ortakarabağ Üzerine Sosyal Antropolojik Bir Araştırma*, Ankara Üniversitesi Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara ,2009

FİLİZ, Mehmet, *Afyonkarahisar İli Bolvadin İlçesi Büyükkarabağ Köyü Folkloru*, Dumlupınar Üniversitesi Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kütahya, 2015.

GÖKER, Osman, Bolvadin Karabağlıları ve Ağızları, V. *Afyonkarahisar Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri*, Afyonkarahisar 200, ss.295-296.

GÜNDÜZ, Tufan, *Anadolu'da Türkmen Aşiretleri*, Bilge Yayınları, Ankara, 1997

HALAÇOĞLU, Yusuf, *Osmanlı İmparatorluğu İskân Siyaseti ve Aşiretlerin Yerleştirilmesi*, TTK Basımevi, Ankara, 1988

İNAN, Abdülkadir “Altay Şamanlığına Ait Maddeler”, *Makaleler ve İncelemeler*, C.I, Ankara 1998.

İNAN, Abdülkadir, *Eski Türk Dini Tarihi*, İstanbul, 1976.

İNAN, Abdülkadir, *Tarihte ve Bugün Şamanizm, Materyaller ve Araştırmalar*, Ankara 2000.

KALAFAT, Yaşar, “Halk İnançlarında Hususiyle Tahtacılar da Ayna”, *Milli Folklor*, Ankara, 1994,.

KALAFAT, Yaşar, *Doğu Anadolu’da Eski Türk İnançlarının İzleri*, Ankara 1990.

KALAFAT, Yaşar, *Türk Halk İnançları*, TTK Basımevi, Ankara, 2002

ÖGEL, Bahaettin, *Türk Mitolojisi C.I –II*, Ankara 1998.

ÖRNEK, Sedat Veyis, *Türk Halkbilimi*, Kültür Bakanlığı Yayınları Gelenek Görenek ve İnaçlar Ankara 1995

ROUX. Jan Paul, *Türklerin ve Moğolların Eski Dini*, İstanbul,2002

SEYİRCİ, Musa, “Afyonkarahisar Müzesindeki Hayat Ağaçlı Kilim Seccadeler”, *IV.Afyonkarahisar Araştırma Sempozyumu Bildirileri*, Afyon Belediyesi Yayınları, Afyon, 1995.

SÜMER, Faruk, *Oğuzlar*, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, 1972

TANYU,Hikmet, *Türklerde Taşlarla İlgili İnançlar*, Ankara 1978

ÜYÜMEZ, Mevlüt “Günümüzde Afyonkarahisar Ölü Gömme Kültürü”, *VI.Afyonkarahisar Araştırma Sempozyumu Bildirileri*, Ankara, 2003.

BOLVADIN YÖRESİ ATASÖZLERİNDE PEDAGOJİK ÖZELLİKLER

Celal DEMİR¹
Aliye İlkay YEMENİCİ²

ÖZET

Atasözü ya da atalar sözü; bir milletin, bir toplumun bilgi, görgü ve tecrübelerini en kısa ve en etkili biçimde ifade ettiği kalıplaşmış sözlerdir. Bu sözler, eski kaynaklarda darbimesel olarak adlandırılmaktadır. Atasözleri yahut atalar sözü “Uzun deneme ve söylemlere dayanılarak söylenmiş ve halka mal olmuş, öğüt verici nitelikte söz, darbimesel” (TDK, *Türkçe Sözlük*) biçiminde de tanımlanmaktadır. Başlangıçta bir kişi tarafından söylenen bu sözler, toplumu oluşturan tüm üyeler tarafından söylenişi güzel içeriği doğru bulunduğu, yeri ve zamanı geldiğinde bir misal olarak söze katılır. Bu sözler zamanla umumiyet kazanır, söyleyeni unutulur ve bu söz millete mal olur.

Bir millete ait atasözleri, o milletin kültüründen beslenir. Bu atasözleri içinde bazıları bir yöreye özgüdür ve daha çok o yöredeki alt kültürü yansıtır. Bu gruptaki atasözleri, tarihi çok eskilere dayanan kültür merkezlerinde söylenip geliştirilmiş ve son hâlini almış kalıp ifadelerdir. Bu atasözlerinin varlığı, o kültür merkezinin zengin bir birikime sahip olduğunu gösterir.

¹ Prof. Dr., Afyon Kocatepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi

² Araş. Görv., Afyon Kocatepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi

Afyonkarahisar ilinin Bolvadin ilçesi, kuruluşu çok eskilere dayanan önemli bir yerleşim merkezidir. Bir dönem geçiş güzergâhı üzerinde olması nedeniyle başka kültürlerden de beslenerek erken dönemde zengin bir birikime sahip olmuştur. Bu kültür ortamı içinde bölge halkının yaşantısını, sohbet geleneğini, dünya görüşünü, doğrularını ve yanlışlarını ifade eden çok sayıda kıssa, masal, deyim ve atasözü üretilmiştir.

Bu çalışmada eski bir kültür merkezi olan Bolvadin ve yöresinde söylenmiş atasözleri tespit edilerek bu sözler muhteva yönünden değerlendirilmiştir. Bölge insanının bu atasözlerinde ifadesini bulan dünya görüşü; ikili ve toplumsal ilişkilerdeki doğru ve yanlışa dair telakkileri; çalışma hayatı, aile hayatı ve terbiye anlayışıyla ilgili düşünceleri tespit edilip değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Bolvadin Kültürü, Atasözü, Bolvadin Atasözleri, Pedagojik İleti

MESSAGES IN BOLVADIN REGIONAL PROVERBS

A proverb is a stereotypical word that a nation expresses in the shortest and most effective way the knowledge, the manners and the experiences of a society. These words, which were originally sung by a person, It is used as a model when the place and time are reached by all members of the society. These words will become commoners in time, It is forgotten to say, It becomes a nation's.

The proverbs of a nation are fed from the culture of that nation. Some of these proverbs are unique to a local and rather it reflects the subculture in that region. The proverbs in this group we can see that history has been sung and developed in cultural centers based on ancient history. The presence of these proverbs indicates that the cultural center has a rich accumulation.

Bolvadin is an important settlement center based on ancient times. Due to being on a transition route fed from other cultures in the early period it had a rich accumulation. Many proverbs have been produced the living of the people of the region, that reveal their truths and wrongs, worldview within this culture setting.

In this study, an old cultural center Bolvadin and local proverbs were identified and these words were assessed in terms of content. The views of the people of the region who find the expression in these proverbs, the opinions about the right and wrongness in the dual and social relations, and the thoughts about the working life and the sense of decency are determined and evaluated within the national culture.

Key Words: Culture of Bolvadin, proverb, proverbs of Bolvadin, pedagogical messages

GİRİŞ

1.Tarihi

Anadolu'nun önemli anayolları üzerinde bulunan Bolvadin, Anadolu'daki en eski yerleşim yerlerinden biridir. "Bolvadin şehrinin adına ilk defa Frigyalılar döneminde rastlanmaktadır. Bundan sonra bu havaliye sırasıyla Lidyalılar, Persler, Makedonyalılar, Selevkoslar, Bergama Krallığı, Romalılar ve Bizanslılar hâkim olmuştur." (Atabek, 1997:297'den akt. Küpeli, 2000:116). "Bugün hâlâ eski ismini muhafaza eden Bolvadin'de ne yazık ki klasik çağın izleri yok olmuştur." (Bear, 2001:107)

Mevcut vesikalara göre 10.000 yıllık bir geçmişı olduğu düşünölen Bolvadin, antik Paroreos Phrygia (Yanık Frigya) vadisinde kurulmuştur. Bu vadede M.Ö. 8000'de yerleşik hayata geçildiği bilinmektedir. Arkaik devirde bir site şehri olan Bolvadin, Afyon bölgesindeki 52 yerleşim biriminden birisiydi. Anadolu'daki bütün tarihî devirleri yaşamıştır. Romalılar zamanında Polybotum isminde bir il merkezidir. Bizans zamanında "Polybotos" ismiyle anılan Bolvadin, çevresini etkileyen sosyal ve kültür şehri olmuştur. Malazgirt Zaferi'nden sonra 1116'da yapılan Bolvadin Savaşı ile Selçuklu hâkimiyetine girmiştir. Bu savaştan sonra yapılan Bolvadin Antlaşması'yla Bizansların bu bölgelere dönmesi mümkün olmadığı için Anadolu'nun Müslümanlaşması ve Türkleşmesinde bu antlaşmanın önemi büyüktür. Türklerin eline geçtikten sonra Bolvadin'e Yazır, Avşar, Karkın, Çepni boyları gelip yerleşmişlerdir. Daha sonra aşiretlerin iskânları sırasında çeşitli aşiretler ve cemaatler yerleştirilmiştir. Bugünkü Bolvadin ve civarındaki halkın kökleri bu aşiretlere dayanmaktadır. Bolvadin Selçuklular zamanında camiler, mescitler, çeşmeler, hanlar, hamamlar, mektepler medreseler ve köprülerle önemli bir kültür merkezi hâline gelmiştir. Fakat bu eserlerden yalnız Alaca

Camisi (1271) günümüze kadar gelebilmiştir. Selçuklular döneminin önemli olaylarından bir olan Cimri Olayı (Şeyhzade Siyavuş'un isyanı) 1278'de Kemerkaya kasabası yakınlarında Yedi Kapı dolaylarında gerçekleşmiştir. Bu olay sonunda köylerin bir kısmı boşalmıştır. Bolvadin, "Karahisar-ı Devle" ismiyle anılan Afyon'a bağlı 10 kadılıktan birisi olarak yeniden imar edilmiştir. Bu devirde 11 nahiyesi (Han, Bayat, Musluca, Göçmen Akviranı, Nevahi-i Barkınlı, İshaklu, Çay, Karamık, Şuhut, Karaadilli, Çölabat), 326 köyü, 11 mahallesi vardır. Selçuklular döneminde büyük bir ticaret merkezi iken Selçuklu Dteveti yıkıldıktan sonra Eşrefoğulları, Sahipataoğulları ve bir ara Karamanlıların eline geçen Bolvadin, Sultan I. Murat zamanında Osmanlı Devleti topraklarına katılmıştır. Yavuz Sultan Selim döneminde kaza merkezi olmuştur. Tanzimat döneminde Bolvadin'e Kaza-ı Muhassıla (ilçe üstü) statüsü verilmiştir. I. Dünya Savaşından sonra Anadolu'nun Yunanlılar tarafından işgali sırasında; Bolvadin de 14 Nisan 1921 tarihinde işgal edilmiş, ancak 160 gün sonra 24 Eylül 1921'de işgalden kurtulmuştur. Kurtuluş Savaşında Birinci ve İkinci Ordu'nun Bolvadin'de kurulmasıyla stratejik yönden önemli bir merkez hâline gelmiştir (Bayar, 2004:29-31).

2.Coğrafi Yapısı

Afyonkarahisar'ın en büyük ilçelerinden biri sayılan, Konya-İstanbul karayolu üzerinde kurulmuş olan Bolvadin, il merkezine 61 km uzaklıktadır. (Daşdemir, Uyan, 2001:227).

Bolvadin, 31 derece 2 dakika doğu boylamı ile 38 derece 43 dakika kuzey enleminin kesiştiği noktada, Ege, Akdeniz, İç Anadolu'nun uzantılarının düğümlendiği, derin ve uzun bir alüvyon ova üzerine kurulmuştur. Ege Bölgesi'nin İç Batı Anadolu kesiminde yer alan Bolvadin, güneyden Sultandağları, kuzeydoğudan Emirdağları ile çevrilidir. Ulaşım açısından İç Anadolu, Ege ve Akdeniz bölgelerini birbirine bağlayan kilit

noktadadır. Deniz seviyesinden ortalama yüksekliği 1016 metre ve yüzölçümü 1108 km²'dir. Afyonkarahisar yüzölçümünün %12.84' ünü oluşturur (Bayar,1996:1). Son verilere göre ilçe merkez nüfusu 31810'dur (<http://www.bolvadin.gov.tr> E.t.:30.09.2017). "Bolvadin'in arazi yapısı genellikle ovadır. Yüzölçümünün ortalama % 43'ü tarımsal saha olup büyük bir kısmında tahıl üretilmekte, ikinci sırayı meyvelik, bağ ve bahçe sahaları almaktadır" (Bayar,1996:1).

Bolvadin, Ege ve İç Anadolu Bölgesinin kesiştiği konumda bulunması sebebiyle geçiş iklimi özellikleri sergilemektedir. Genel itibariyle yazları sıcak ve kurak kışları soğuk ve kar yağışlıdır. Buna bağlı olarak ilçede arpa, buğday, haşhaş, şekerpancarı, fasulye, nohut, mısır, ayçiçeği gibi tahıl ürünleri; elma, armut, vişne, kiraz, kayısı gibi meyveler yetiştirilmektedir. İlçe ekonomisi temelde tarım ve hayvancılığa dayalıdır. Bölgede "camız/kömüş/dombey" adıyla bilinen manda nüfusu, son yıllarda büyük oranda düşmüştür. Küçükbaş hayvan yetiştiriciliği, ilçede yapılan hayvancılıkta büyük paya sahiptir. Bolvadin'deki sanayi faaliyetlerinde ilk sırayı, Türkiye'nin ilk ve tek alkaloid fabrikası olan, Afyon Alkaloidleri Fabrikası almaktadır. Emaye ürünleri, teneke, işlenmiş kereste, demir doğrama, kaymak, sucuk, yumurta... bölgeye ait diğer ürünlerdir.

3.Kültürel Özellikleri

Tarihî Kral Yolu üzerinde olması sebebiyle önemli bir kültür merkezi olan Bolvadin'de ticari hayat ve sanat çok gelişmiştir. 1831 yılında yapılan nüfus sayımı ve istatistiklere göre 150 çeşit meslek grubu vardır. Ziraat Bankası 22. şubesini 1873 yılında Bolvadin'de açmıştır. Bunu takiben Osmanlı Bankası ve Akşehir Bankası da birer şube açmışlardır. Daha sonra Bolvadinliler 1914 yılında, Osmanlı döneminin ilk özel bankalarından olan "Bolvadin Osmanlı İktisad Bankası"nu

kurmuşlardır. Bolvadin’de kültür hayatını temsil eden medreselerin, tekkelerin, ahi kuruluşlarının ve diğ er kurumların, Selçuklular döneminde oluşmaya başladığını görüyoruz. Osmanlı Devleti idaresinde bu teşkilatlar hem gelişmiş hem de sayıları artmıştır. Medreselerin varlığı devam etmekle birlikte 1839’dan sonra Bolvadin’e 7 iptidaiye (ilkokul), 1 rüştiye (ortaokul) 1 tane de idadi açılmıştır. Daha evvelinde ise 63 tane sıbyan mektebi (mahalle mektebi) bulunuyordu (<http://www.bolvadin.gov.tr> E.t.:01.10.2017).

Günümüzde de Bolvadin çok sayıda eğitim kurumuna sahip olan ender ilçelerden biridir. Afyon Kocatepe Üniversitesine bağlı iki meslek yüksekokulunda toplam 4.500 civarında öğrenci öğrenim görmektedir.

Bolvadin, şehrin ve ülkenin kalkınmasında emeği geçen çok sayıda sanat, bilim, fikir, din adamı yetiştirmiştir.

4. Dil Özellikleri

Bolvadin ağzının, Tipik bir Ege Ağzı olduğunu söyleyebiliriz. Afyonkarahisar, her ne kadar iklim ve fiziki coğrafya açısından İç Anadolu Bölgesi’ne Ege’den daha yakın ise de dil ve kültür özellikleri bakımından Afyon ağzının Ege Ağzları içinde değerlendirilmesi gerekir.

Dil özellikleri (dil bilgisi, kelimeler, ekler, kelimelerin ağızdan çıkış şekli-yeri ve diğ er dil özellikleri) etimolojik açıdan araştırıldığında birçok Türk boyuna ait yani Yazır, Avşar, Karkın, Cepni boylarının yanı sıra Morca Ali Türkmenleri, Karabağ Türkmenleri, Tabanlı Türkmenleri gibi boyların dil özelliklerini taşıdığı görülmektedir. Bu çeşitlilik, farklı Türk boylarından kopup gelen ailelerin Bolvadin’i yurt tutması ve bir geçiş güzergâhı olması sebebiyle farklı kültürlerin burada konaklamış olmasından kaynaklanmaktadır. Ayrıca yakın merkezlerden Bolvadin’e göç edip burada kalmayı tercih

edenlerin getirdiği ağız özellikleri de bu çeşitliliğe katkı sağlamıştır (Bayar,2004'ten akt. Kılılı, t.y.).

5. Bolvadin'de Söylenen Atasözleri

Afyonkarahisar ve çevresi, folklor açısından zengin bir kültür bölgesidir. Bolvadin ilçesi, bu bölge içerisinde çok önemli bir yer tutmakta ve Türk folklorunun önemli bir şubesini oluşturmaktadır. Bölgemiz; atasözleri, deyim, trk, ninni, ağıt, mani, masal, efsane ve menkıbeler açısından son derece zengin bir birikime sahiptir. Ancak atasözleri ve kalıplaşmış sözler, bu ürünler içerisinde özel bir yer tutmaktadır. Bu sözlerde Afyonkarahisar ve özellikle Bolvadin halkının bilge kimliğini, ileri görüşlülüğünü ve düşüncelerini bir cümleyle özetleme yeteneğini açıkça görebiliyoruz.

Eleştirmenler didaktik söylemleri daima sıkıcı ve itici bulmuşlardır. Ancak sanatkr ruhlu Türk insanı, bilgi ve birikimini didaktik eserlerde bile sıkmadan, korkutmadan ve akılda kalıcı ifadelerle anlatmayı başarmıştır. Bu sanatlı ve ahenkli anlatımı Bolvadin ve yöresindeki atasözlerinde de görmekteyiz. Hatta yöre halkı bu sözlerden bazılarını mizahla destekleyerek daha etkili hle getirmiştir.

Bolvadin ve yöresinde söylenen atasözlerini konularına ve iletilmek istenen düşünceye göre şöyle gruplandırıp değerlendirebiliriz:

1.Acının ve Kederin Bireyselliği Hakkında

Acının, kederin, hüznün ne denli zor olduğu ve yalnızca bu durumu tecrübe eden insan tarafından bilinebileceği, yre insanının uzun yıllar boyunca hayattan damıttığı birikimler sonucunda şöyle ifade edilmiştir:

eken acı duyar, bakan yorulur.

eken bilir, yeden (vadesi yeten) lr.

Eliñ derdi ele yalan gelir.

Derdi olan deveyi görmez imiş.

2.Ağırbaşlılık ve Ciddiyet Hakkında

Atasözleri başından beri kültürümüzde teorik bir eğitim materyali olarak kullanılagelmiştir. Hem toplumun hem de bireysel olarak ferdin eğitiminde atasözlerine sıkça başvurulmuştur.

Bu atasözleriyle hafifliğin, hoppalığın toplumda istenmeyen olumsuz bir özellik olduğu; aksine ağırbaşlı, oturaklı, kâmil insanların toplumda kabul gördüğü telkin edilmiştir:

Ağır daşı el galdırı, yeğni daşı yel galdırı.

Ağır otur, batman götür.

3.Akılın Önemi ve Akıllı Olma Hakkında

Bolvadin halkı; akılı mükemmel bir nimet, eşsiz bir hazine, Allah'ın insanoğluna bahsettiği bir lütuf olarak görülmüştür. Akla ve aklını kullanan insana itibar edilmiştir:

- Akıl, kullanmasını bileni ayrıcalıklı kılar:

Akıl, bilene sermayedir.

Akıl olmeyınca başda, ne guruda biter ne yaşda.

Akıl uçun yol birdir.

Akıl yiğidiñ sermayesidir.

Akıllı sözünü deliye söyledir imiş.

Bazı atasözlerinde de akılsızlığın hayatı zorlaştırdığı, insanın başına türlü sıkıntılar açabileceğine vurgu yapılmıştır:

Akılsız gasap ne palta gor ne masat.

Akılsız köpeği yol gocadırımış.

Alık öküzün kiblesi belli olmaz.

Bunun yanında akıl, dūřünen ve duyarlı olan bir insan için zarar verici bir yetkinlik olarak görülmüřtür.

Akıllı, tez gocar.

Aklıñ eyisi doğruyu bulandırır.

Deli ağlamaz, akıllı gülmez.

Akıl arttı, berikat kakdı.

Bazı atasözlerinde aklın işletilmesi için sakin olmak gerektiği telkin edilmiştir:

Öfkeli insan aklını kullanamaz:

Öğke gider akıl gelir, akıl gider öğke gelir.

4.Akrabalık Hakkında

Türk kültüründe akrabalık değerleri maddi değerlerden üstün tutulmuştur. Bu sebeple Türkçe akrabalık adları bakımından şaşırtıcı bir zenginliğe sahiptir. Bölgemizde de akrabalık ilişkileri üzerine söylenmiş atasözleri, akrabalığın ikili ve toplumsal ilişkilerde belirleyici bir faktör olduğunu göstermektedir.

Akrabalık bağları insanları birleştirici bir güç olarak görülmüştür:

Birbiriñ derken dudak yapışır, el derken ağzıñ ayrılır gider.

Dayı yiyeniñ göç otudur.

Akrabanın yabancıya tercih edilmesi, hiçbir şarta bağlı değildir:

El, eli haksız güder.

Eliñ gülü, ele kokmaz.

Eliñ iyisi olmaz, itiñ dayısı olmaz.

Elinen gonuşan, hali perişan.

Ellik dirliği bozar.

El, ele hayır soluğu solumaz.

Ancak ilişkilerin sürdürülebilmesi için akrabalıkta da uyulması gereken kurallar vardır; bu kurallar şöyle işler:

Gavın acısı yinir, gavım acısı yinmez.

Akrabanıñ gümüşünden deyil, yemişinden umulur.

Dayı dayı olmeyınca yiyen ne yapsıñ?

İnsanın kendi akrabaları yanında diğer insanlara da muhtaç olabileceğine dikkat çeken atasözleri de vardır:

Ölü de elinen, diri de elinen.

5. Akran ve Arkadaşlık Hakkında

İnsanın hayatı anlayabilmesi için önemli tecrübeleri akran ve arkadaşlarıyla birlikte yaşaması gerekir:

Akreynen gezmeyeniñ altın adı pul olur.

Akreynen oturmayanıñ sesi semadan gelir.

Akreynen uşmayan guş semada hu çeker.

6. Bilgi ve Beceriye Saygı Hakkında

Her kültür merkezinde olduğu gibi Bolvadin'de de bilgi, görgü, eğitim ve tecrübe daima itibar görmüştür.

Bazı atasözlerinde bilgili ve eğitimli insanın el üstünde tutulması gerektiği vurgulanmış bu kişilere güven duyulduğu ifade edilmiştir:

Bi eğrim yünüñ varısa da, ehline eğirt,

Bi yuğurum unuñ varısa da ehline yuğurt.

Goř goca öküzü düylene, dutmassa dutmasıñ.

Daş ol da baş yar.

Haramdan bina, okumuşdan zina olmaz.

Okumuřuñ ekmeği goynundadır.

Bozuk sahatiñ varısa da köylüye onatdır.

Bakmeynan öğrenseydi köpekler gasap olurudu.

Damdan düşen gelsiñ yanıma.

Bazı atasözlerinde birikim sahibi olmanın çaba gerektirdiği ifade edilmiştir:

Bir iş yapıla yapıla öğrenilir.

Ettiđiñ eleyse, öđrendiđiñ kendiñe.

Oynanmıyan tay at olmaz.

Bazı atasözlerinde, eğitimi ve kültürlü kişiler “dolu” kelimesiyle ifade edilmiştir.

Dolu desdi su almaz.

Dolu gazan dolu gazana daşar.

Dolu küpüñ sesi az çıkar.

7. Cahillik Hakkında

Cehalet, insanoğlu ve toplum ağısından en büyük tehlikedir. Bir kişinin araştırma, gerçek bilgiye ulaşma, düşüme, sorgulama melekelerini kullanmadan hareket etmesi hem kendisine hem de topluma zarar verebilir. Bolvadin Atasözlerinde de “... toplumu oluşturan bireylerin bilmediklerini öğrenmesi, kendini geliştirmek için gayret içinde olması gerektiği ifade edilmiştir” Yaşar (2007 :153).

Çalıda gül bitmez, cahile söz yetmez.

Tavukdan gaçar horoza yem saçar.

8. Cimrilik ve Cömertlik Hakkında

Cimrilik edip harcanmayan paranın kişiye fayda sağlamayacağına inanılmıştır:

Cimriniñ malını meresgürler yir.

Bazı atasözlerinde ironi ile örtülü bir mizah yapılmıştır. Şu atasözünde de kendi malını harcamayıp/yemeyip biriktirenlerin durumu “yalamak” fiili ile karikatürize edilmiştir:

Yalameynan mal tükenmez.

9. Çalışmak ve Kazanmak Hakkında

Bazı atasözlerinde çalışkan olmakla tembellik kıyaslanmış ve tembelliğin kötü bir hâl olduğu, tembel kişinin fakirliğe ve mahrumiyete mahkûm olduğu vurgulanmıştır.

İnsanlar daima çalışmaya ve ekmeğini helâl yoldan kazanmaya teşvik edilmiştir:

Boş gezeniñ göğnü hoş, kesesi boş olur.

Çalışan altın dakınır, çalışmayan etrafına bakınır.

Eli işli olanıñ, önü aşlı olur.

İşi olmeyanıñ aşlı olmaz.

Saban dutağına yapışan el aş galmaz.

Sen gazan da bi yiyen bulunur helbet.

Sen işi gomeyınca iş seni gomaz.

Tarleya saban, goyuna çoban ilazımdır.

Uykudan onseydı ölüler onardı.

Elemenden yağurmak, inilemeden doğurmak uluk(tembel) işidir.

Bazı atasözlerinde de tembellik, mizahi bir dilli eleştirilmiştir:

Oğlan güzel, gız güzel bu işleri kim düzer.

Lafınan iş bitmez.

Geçimini temin etmek, ihtiyaçlarını karşılayabilmek, için bütün insanların çalışması gerektiği hususunda, Uygurlar da kendilerine özgü pek çok atasözü söylemişlerdir (Doğan, 2009:100). Hatta bu atasözlerinin Bolvadin yöresinde söylenenlerle şekilce de anlamca da benzerlik gösterdiği görülür. Uygur atasözleri arasında bulunan, "Yazda hurunluk kılsañ, kışta tilemçilik kılisen. (Yazın tembellik edersen, kışın dilencilik yaparsın.)" atasözü; Bolvadin'de söylenen "Yazın klge gođanıñ gışın unu gardan olur." atasözüyle benzerlik gösterir.

10. Çevre ve Yeşillik Hakkında

Yöre insanı tarafından ağaç, yeryüzünün ss olarak grlmş, ağaca zen gösterilmesi, korunması gerektiği ğtlenmiştir.

Ađeř gneřiñ hızını, yolun tozunu keser.

Ağeşsiz dağ, saşsız geline benzer.

Ağeşsiz yer, duvaksız geline benzer.

Ađacıñ yemişini yi gabığını soyma.

İnsanları ağaç dikmeye teşvik etmek amacıyla ağaç dikmekle uzun ömürlü olmak arasında bağlantı kurulmuştur:

Ağeş diken çok yaşar.

11. Çocukluk Dönemi ve Çocuk Terbiyesi Hakkında

Bugün modern pedagojinin ısrarla üzerinde durduğu "oyun oynama"nın ve "uyku"nun çocuk gelişimi açısından önemi, yıllar öncesinde yre atasözlerinde ifadesini bulmuştur.

Apdal düğünden, çocuk oyundan usanmaz.

Su aka aka, çocuk dızığa dızığa (koşa koşa) durulur.

Çocuklar üyüye üyüye böyür, etdiyarlar üyüye üyüye ölüer,

Bazı atasözlerinde de aile eğitiminin çocuk üzerindeki etkileri vurgulanmıştır:

Atadan ayrı böyüyen gapaksız tencire gibidir.

Ananın ıkıdığı dala gızı sancak gurar.

Çocuk eğitiminde ana-baba yetkileri hocaya, evlilikte kocaya devredilmiştir:

Gızını seven gocaya, oğlunu seven hocaya vermez.

12. Dayanışma ve Yardımlaşma Hakkında

Bazı atasözlerinde yardımlaşmanın, birlik ve beraberliğin önemi vurgulanmıştır:

Daş daşa guytu olur.

Guşlar bile alayınen uçar.

13. Dengeleri Gözetme ve Koruma Hakkında

Bölge insanı ikili ve toplumsal ilişkilerde “mutedil” olmayı öğütlemiştir:

Bi yeriñi yurken bi yeriñi batırma.

Ne gızı ver, ne de dünürü küsdür.

Gül dikeniyen vardır.

14. Denklik ve Uyum Hakkında

Bolvadin atasözlerinde, her olgunun kendi içindeki dengeyle var olduğu, her durumun olumlu ve olumsuz yönleriyle varlık kazandığı vurgulanmıştır. Bu atasözleri, bir şeyin olduğu gibi kabul edilmesi gerektiğini öğütlemek amacıyla söylenmiştir:

Dağına göre duman, sapına göre saman olur.

Böyük başın böyük ağrısı olur.

Böyük dağın dumanı böyük olur.

Engelsiz döngel olmaz.

Üzüm çöpsüz olmaz.

15. Dostluk ve Samimiyet Hakkında

Dostlukla ilgili atasözlerinde dost kazanmanın önemi vurgulanmış, gerçek dostun özelliklerine dikkat çekilmiştir:

Dos gazan dos, düşmanı anañ da doğuru.

Gönül dosdunu bilir.

Her şeyiñ yenisi, epbabiñ esgisi ey' olur.

Hasım yüzüñe güler, dost yüzüñe söğer.

16. Dürüstlük ve Adalet Hakkında

Dürüstlüğün, adil davranmanın önemli bir erdem olduğu, aksi tavır ve davranışlardan insanın kazanç elde edemeyeceği, adaletin er veya geç tecelli edeceği ifade edilmiştir:

Hileden oñseydı şeytan oñardı.

Gabaati gelin etmişler, kimse güveyi girmemiş.

Buynussuz goyunun hakđı buynuzluda galmaz.

17. Ekonomi ve Ticaret Hakkında

Bolvadin yöresinde ekonomiyle ilgili çok değerli sözler bulunmaktadır. Bu sözler bölge halkının ekonomik hayatla ilgili görüşlerini kesin bir hüküm olarak ifade etmektedir. Bu atasözlerine göre bölge halkı peşin alışverişten ve adil bir ticaretten yanadır, borçlanmaktan hiç hoşlanmaz.

Bu bağlamda Özkul Çobanoğlu da 'Türk Dünyası Ortak Atasözleri Sözlüğü' adlı eserinde; "Türk atasözlerinde genel anlamda borcun kötülüğü üzerinde durulur ve ödenmesi öğütlenir." der. (Çobanoğlu 2004: 34'ten akt. Avcı, 2014:66).

Alacađıñ ossuñ da vereceğin olmasıñ.

Harc aldırı, borç satdırı.

Borcuñ eyisi vermek, derdiñ eyisi ölmek.

Böyüñkü bulgur yarınki pirişden eyidir.

Böyüñkü yımırta yarınki tavıkdan eyidir.

Veresiye dova gabıl olmaz.

Alacaanan borç ödenmez.

Bir atasözünde de ticaretin en önemli kuralı, şöyle ifade edilmiştir:

Alma öğren, satma öğren; keseñden gatma öğren.

Bazı atasözlerinde ekonominin bilinen dengeleri, yöreye özgü üslupla ifade edilmiştir:

Bi sevdik gitmeyince bi sevdik gelmez.

Eyi gurulan dezzah eyi bez dokur.

Bi geçiden bi tuluk çıkar

On paralık fener o gadar yanar.

Ucuz etiñ tiridi yinmez.

Zalımsın emme ilazımsın.

Çekmeyince çeçine erilmez.

Balı datlı ya, arıñ innesi acı.

18. Emanete Sahip Olma Hakkında

Emanet almanın ve emaneti korumanın çok zor olduğu, bazen ne kadar özen gösterilirse gösterilsin, istenmeyen durumların yaşanabileceği ifade edilmiş, bu açıdan çok özen göstermek gerektiği öğütlenmiştir:

Emanetiñ canı g.tünde olur.

Emanetiñ g.tü çöplü olur.

Aldığını vermiyen aradığını bulamaz.

19. Evlat ve Ana-Baba İlişkileri Hakkında

Bolvadin atasözlerinde «analık» ve «babalık» kavramları, ana-babanın çocuklarıyla olan ilişkileri ve aile hayatı, geleneksel Türk ailesinde olduğundan farklı değildir. Ancak Bolvadin halkı bu durumları kendine özgü bir üslupla ifade etmiştir.

Anne, merhamet timsali olarak görüldüğü için, ne yaparsa yapsın yavrusuna zarar vermeyeceği, beddua etse de süütünden dolayı çocuğun bundan etkilenmeyeceğine inanılır:

Ananıñ basdığı civci ölmez.

Ananıñ ilencini südü garşılarımış.

Ananıñ gaderi gızına meres imiş.

“Babalık kavramı, yüzyıllar boyu dünyanın her yerinde yaratıcı, düzenleyici, bulucu, kurucu, yönetici kavramlarıyla eş tutulmuş ya da bunlar yerine kullanılmıştır. Söz konusu toplumsal özelliklerin yanı sıra ekonomik açıdan da belirleyici kararlar verme yetkisi babanın olmuştur.” (Köknel 1981: 43’ten akt.,Özkan ve Gündoğdu, 2011: 1141). Bolvadin yöresine ait atasözlerinde de durum farksız değildir; baba aileyi temsil eder; babaya saygı aileye saygıdır:

Bubasına hayır olmeyanıñ heç kimseye hayır olmaz.

Atadan ileş alma soğna başına dolanır.

Bölge insanı “oğlan everme” ile “kız gelin etme”yi birbirinden farklı görmemiş, her ikisinin de evlattan ayrılmak olduğuna inanmıştır:

Gız böyüt el’oğlu sevinsiñ, oğlan böyüt, el gızı sevinsiñ.

Oğlan böyür anasını, gız böyür gocasını bulur.

İnek danasını, çocuk anasını bulur.

“Türk toplumu çocukları kız ve erkek olarak ayırır ve kültürel beklenti doğrultusunda rol davranışı geliştirir. Atasözlerinde bu ayrımı net olarak görmek mümkündür. Kız çocukları atasözlerinde evlilik, annelik, gelin, anneye yardımcı olma, kısıtlama vb. gibi izleklerle karşımıza çıkarken, erkek çocukları evin geçimine yardımcı olan, babanın mesleğini sürdüren, soyu devam ettiren, gurur duyulan kişi olarak resmedilmiştir.” (Ercan, 2014:26-26). Aynı durum Bolvadin yöresine ait söz varlığı için de geçerlidir:

Oğlan eve direk, kız ele dayaktır.

Oğlum bi deyi, ocağım kör deyi.

Her anne-baba çocuğunu sever:

Arap’a yavrusı güzel.

Gurk tavuk civcisini ezmez.

Bolvadin’de “hayırsız evlat» için söylenmiş atasözleri de vardır:

Besle büyüt danayı, beğenmez olur aneyı.

Evlat ateyı sağılır inek gibi görüymüş.

Oğlan bubanın salını, güveyi malını götürü; soğna malına tükürü.

Oğul ekmeği boğul ekmeği.

Çocuk, Bolvadin halkının gözünde hayatta sahip olunabilecek en kıymetli varlıktır. Öyle ki altından bile kıymetli olduğu atasözlerinde vurgulanmıştır. Çocuğu olmayan insanların türlü türlü dertlerinin olduğuna dair bir inanış vardır:

Altın eşik geçmez, b.klu beşik başa geçermiş.

Çocuğu olanın bi derdi var, olmeyanın bin derdi var.

Geleneksel Türk kültüründe çok ocuk statü ve güven kaynağıdır fakat Türk atasözleri ve deyimlerinde genellikle ocuk büyütmenin zorluklarına işaret edilir (Ergan,1993).Bu bağlamda, ocuk sayısı hususunda Bolvadin'de söylenen atasözlerinde ihtilaf olduğu göze çarpmaktadır. Birinde çok çocuğa bakmanın, az çocuğa bakmaktan daha kolay olduğu dile getirilirken diğerinde çok sayıda çocuğa sahip olan anne babaların zorluk yaşadığı vurgulanmıştır:

Az ocuk gan yutturu, çok cocuk birbirini gttr.

Çok ocuk aneyi şaşgın, bubeyi dşgn eder.

20. Evlilik Kurumu ve Aile Düzeni Hakkında

Yöremizde aile kurumu ve eşlerin birbirine karşı görevleri hakkında çok fazla atasözü tespit edilmiştir. Bu atasözlerinin çoğu aile saadetinin nasıl sağlanacağı hakkındadır. Aile saadetinin devamı için eşlerin birbirine bağlılığı ve saygılı olması şart koşulmuştur.

Bi adamın ğarısı o adamın yarısıdır.

ile ekcesen ğocaya, ekmecesen hocaya git.

Develi'den Harım yakın, ğardeşden ğarın yakın.

Dokuz oğlanın olcaana bi kötürüm ğocan ossun daha eyi.

Er ekmeği arıdır, buba ekmeği gurudur.

Eşlikde dosluk olmaz.

Aile içinde ğaşma, ğoşme olmaz.

Kadının erkeğine olan sadakati, erkeğin yaptığı baskıya değil, kadının asaletine bağlıdır:

Avradı er beklemez, ar bekler.

Avradı er gtmez ar güder.

Samanı dutan geri, erkeği adam eden garı.

Erkeği er eden de garı, eriden de garı.

Erkeği yeşil yaprak eden de garı, gara toprak eden de garı.

Bazı atasözlerinde evin kadınına özel öğütler de verilmektedir:

Azı çocuğuna, çoğu gocana gösterme.

Garerine göre bişir aşını, gocana göre bağla başını.

Aynı şekilde erkeğe öğüt vermek için söylenmiş atasözleri de vardır:

Avrat gıtlık bilmez, usda yokluk bilmez.

Evlenenin önüne bakma, sonuna bak.

Yazın yağışı, garı gocanın dögüşü gelir geçer.

Zengin olcağına dengin ossun.

21. Etme Bulma Hakkında

Çevresine karşı kötü davranışlarda bulunan insanların, bu yaptıklarının karşılığını en kısa zamanda göreceğine inanılmış ve böyle davranışlardan kaçınılması gerektiği tavsiye edilmiştir:

Ah alan oñmaz.

Alma yetimin ahını sürer ervahı ervahı

Etme bulursun, iniliye iniliye ölürsün.

22. Gevezelik ve Boş Konuşma Hakkında

Geleneksel sohbet kültürümüz, dinleme üzerine kurulmuştur. Bu nedenle iyi bir dinleyici olmayı öğütleyen çok fazla atasözümüz vardır. Bolvadin ve yöresinde de bu tür atasözlerinin çok olduğunu görmekteyiz:

Bin defa diğne bi defa konuş.

Boğaz dokuz boğumdur; sekizi yutmak biri de konuşmaktır.

İnsanımız, içi boş olan (malayani) sohbeti hoş görmemiştir, gerektiği zaman konuşmayı öğütlemiş, söylenen sözün doğru ve anlamlı olmasını istemiştir:

Çok konuşan boş konuşur, az konuşan öz konuşur.

Çok konuşan yanılır, az konuşan anılır.

Çok laf yalanınan ürer, çok para da haramınan.

Dağı issiz sanma dangadak ossurma.

Dilim demiş, başıma geydiri kilim.

Eşdikce toprak ürer, konuşdukca laf ürer.

İraşit, ne söyle ne eşit.

İnsan ne çekerse dilinden çeker.

23. Görgü ve Bilgi hakkında

Bölge insanına göre, olgunlaşmanın bir yolu da “yabanda kalmak / el görmek” tir.

Çok gezen her şey bilir, çok yaşayan da yaşadığını bilir.

Gezen güzel olur, oturan gazel olur.

Yabanda daşa oturmeyan evdeki hasırın gıymatını bilemez.

24. Güler Yüzlülük ve Güzel Söz Hakkında

Atasözlerimiz, gerek ikili ilişkilerde gerekse toplumsal ilişkilerde daima güler yüzlü ve tatlı dilli olmayı öğütlemektedir. Türk insanının sohbet geleneğinde de güler yüzlülük ve tatlı dillilik önemli bir yer tutmaktadır. Bolvadin yöresi atasözlerinde bu durum metaforlarla desteklenerek ifade edilmiştir:

Aşa gelmez herkeş gaşa gelir.

Galdır gaşını, yiyen aşını.

İnsanın aşı yinmez gaşı yinir.

Ağzı bozuk olanın dilinde perhiz olmaz.

Ağzından hayır çıkmasa bile şer gonuşma.

Güler yüzlülük tatlı dil ile birleştiğinde özlenen insan tipi ortaya çıkmaktadır:

Arı buydey unun yoğusa, datlı dilin de mi yok?

Gider hamır acısı, galır gönül sancısı.

Harmanı el, insanı kötü dil bitiri.

İnsana güleryüz datlı dil ilazım.

İnsanı bi acı söz, sarımsağı bi dutam duz öldürü.

25.Helal ve Haram Hakkında

Az da olsa helâl kazancın daha hayırlı olduğu vurgulanmış, haramdan sakınılması gerektiği öğütlenmiştir:

Çok laf yalanınan ürer, çok para da haramınan.

Helâl gazancın başında gavga olmaz.

Helâl mal zayi olmaz.

Irzasız lokma, ağzına sokma.

26. İkili İlişkilerin Kuralları Hakkında

İnsanlarla sağlıklı iletişim kurabilmek ve bu iletişimin sürdürülebilir olması için fedakâr davranmanın kişiye artı bir değer kattığı atasözlerinde vurgulanmıştır.

Bi ayak gelene, dokuz ayak gidilir.

Gel bana bi ayak gelen sana iki ayak.

27. İman, İbadet ve Tevekkül Hakkında

Bolvadin kültüründe, Allah'a iman ve kulluk vazifesi olarak görülen ibadetlerin yerine getirilişiyle ilgili çok fazla atasözü bulunmaktadır. Bu durum, Bolvadin halkının yaşamında dinin, dini vecibelerin önemli bir yer tuttuğunu göstermektedir. Bu atasözlerinin bir kısmı, ibadetlerin insana sağladığı dünyevi ve uhrevi faydaları anlatmaktadır:

Namaz darda gomaz.

Namaz sıkıntıda gomaz.

Namaz yabanda gomaz.

Namazda göz'olanıñ gulağı ezende olur.*

Su vücudu, gusül de urufu yur.

Besmelesiz işe şeytan garışır.

Hak uçun gurban, gul uçun sıygiç.

İmannan yalan bi arada durmaz.

Malıñ gadak zekatiñ ossuñ.

Bazı atasözlerinin de, Allah'ın Rahman ve Rahim isimlerine gönderme yaptığı görülür; bu atasözlerinde Allah'ın Kendisine inanan kullarına yardım ettiği, onları darda koymadığı anlatılmıştır:

Allah doğruların yardımcısıdır.

Allah deyen yolda galmaz.

Allah deyen aldanmaz.

Allah deyeni ipden alırlar.

* Bu atasözünün benzer biçimi, Ömer Asım AKSOY tarafından hazırlanan Atasözleri Sözlüğü'nde (2013) "Namaza meyli olmayanın kulağı ezanda olmaz" biçiminde yer almaktadır.

Bazı atasözlerinde de Allah'ın Kerim ismine gönderme yapılarak, O'nun cömertliği ve sınırsız ikram sahibi olduğu vurgulanmıştır:

Allah herkeciñ göğnüne göre veri.

Allah bal mumu yakana bal mumu, yağ mumu yakana yağ mumu veriymiş.

Allah her yıkılana bi dayak veriymiş.

Talihsiz guşun yuvasını Allah yapar.

Allah deldiği boğazı aş gomaz.

Yağını veren Allah ununu da veri.

Yelini veren Allah selini de veri.

Düğünün borcuynan, ırmızanın harcına Allah kerim.

Ev borcuynen, düğün borcuna Allah kefil.

28. İnsan Psikolojisi ve Doyumsuzluk Hakkında

Yöreye ait atasözlerinin bir kısmı, insanın beden yaşının ne kadar ilerlerse ilerlesin, ruhunun her daim genç kaldığını anlatmaktadır:

Gönül gocamaz.

Gönül umduğu yere küser.

Gönülüñ aklı mı olur, ata biner gelin olur.

İnsan gocar emme göğnü gocamaz.

29. İnsanın Temel İhtiyaçları Hakkında

Bazı atasözlerinde açlık insanın temel ihtiyacı olarak ele alınmış ve açlığın işleteceği suç olağan görülmüştür:

Acıyan yer başga, acığan yer başka.

Üs (üst) geydiğini deyi, boğaz yiyceğini arar.

Aş tavık dam delerimiş.

Açlık sofuluğu bozar.

Garnı aş olana, arpa ekmeği et gibi gelir.

Gündüz neyise işin gece odur düşün.

30. İnsanlık ve İnsanları Tanıma Hakkında

İnsanları tanıma konusunda söylenmiş atasözlerinde, önyargılardan uzak durmanın ve değerlendirmeden önce o kişiye mutlak surette görmüş olmanın önemi ve gerekliliği vurgulanmıştır. Kişi hakkında karar vermek için onunla bir süre tanışık olmak, birlikte iş yapmak, özellikle de olumlu bir yaklaşım içinde olmak gerektiği ifade edilmiştir.

Adamıñ eyisi iş başında belli olur.

Adam bilir adam gıymatını, zarraf bilir altın gıymatını.

Adamıñ alacası içinde, hayvanıñ alacası dışında.

Adam adamı bi ateş alasıya tanır.

Her aęeciñ gurdu, herkeciñ derdi ayrı ayrıdır.

Herkeciñ delisi evinde derdi garnıñda.

Sevi sevide galsa, zemeride gül açar.

31. İşi Zamanında Yapma Hakkında

Bazı atasözlerinde, bir işin yapılması için en uygun zamanı kollamak gerektiği, bazı işlerin de belli bir vakitte yapılması gerektiği ifade edilmiştir:

Arda galan derde galır.

Bulgur tavında döğülmeli.

32. İyilik ve Yardım Hakkında

Bolvadin’de söylenen atasözlerinde insanoğlunun hiçbir zaman iyilikten ayrılmaması, kötülüğe bile iyilikle mukabele etmesi gerektiği tavsiye edilmektedir. İyilik yapanın önünde sonunda illa ki iyilik bulacağına inanış, atasözlerinde en güzel ifadesini bulmuştur.

Daşınan gelene aşınan var.

İş bitireniñ işi biter.

İyilik et gonşuña, iyilik gelsiñ başıña.

33.İhtiyacı Olana El Uzatma Hakkında

Yaptıklarından pişmanlık duyup, bağışlanma dileyen, yardım isteyen kişilere bazı atasözlerinde muhakkak mukabele edilmesi gerektiği dile getirilmiştir:

Aman deyene el kakmaz.

Aman deyeni ipden gurtarılar.

34. Kader Hakkında

Bazı atasözleri Bolvadin’de kadercilik inancının boyutları hakkında bilgi verir. Bolvadin halkının, kaderden kurtuluş olmayacağına, kaderin kalıcılığına, anne baba dahi olsa hiç kimsenin kadere müdahalede bulunamayacağına olan inancı atasözlerinde en veciz biçimiyle ifadesini bulmuştur.

Adıñ Gadir olcaana gaderiñ gader ossuñ.

Ananıñ gaderi gızına meresimiş.

Aneynan buba gızına altın tat yapıdımışlar da bat yaptıramamışlar.*

Gader, yan yan gider.

* Bu atasözü, Ömer Asım Aksoy'un hazırladığı Atasözleri Sözlüğü'nde (2013) ayrıca İsmail Parlatur'ın hazırladığı Atasözleri (2012) adlı eserde "Ana kızına taht kurmuş, baht kuramamış." biçiminde yer almaktadır.

Nere giderseñ gaderiñ de ardından gelir.

35. Kanaat ve Sabır Hakkında

Yörede söylenen bazı atasözlerinde az olanla yetinmenin ve aza kanaat etmenin önemi vurgulanmıştır:

Azı bilmeyen çoğu heç bilmez.

Birini bilmeyen biñini heç bilmez.

Heç olmadıktan geç olmak eyidir.

Heç yokdan köse buydeyı eyidir.

36. Karakter ve Kişilik Hakkında

Bolvadin’de söylenen bazı atasözleri, kişiliği oturmamış insanlardan gelebilecek zararlara karşı, uyarıcı mahiyettedir.

Arsız adama söz niynesin , kokmuş ete duz niynesin.

Arsızın yüzüne tükürmüşler, “yağmur yağıyor” demiş.

Gork, Allah’dan gorkmıyandan.

37. Kaydetmenin ve Saklamanın Önemi Üzerine

Kalıcılığın sağlanabilmesi ve kuşaktan kuşağa aktarılabilmesi için yazının önemine değinen atasözleri de vardır.

Satıra geçmiyen, hatıra geçmez.

Âlim unutmüş, galem unutmamış.

38.Kendi Kendine Yetme Hakkında

İnsanın başkasına muhtaç olmadan kendi yaşamını sürdürebilmesi, kendi ayakları üstünde durabilmesi insan hayatında ve içtimai hayatta önemli bulunmuş ve vurgulanmıştır:

Eęilip gircek evim, yalayıp yuducak aşım ossuñ.

El ağzıynan oruş dutulmaz.

El avcından su işen ganmaz.

El ekmeği ganını yuğrudur.

El eliyle ilan dutulmaz.

Elde yiyen yolda acığır.

Eşsek eşeği öndüş gaşırımış.

Kendi işini gören kendi gazanır.

Kimseden kimseye feyda yok, kendi kendiñden başka.

39. Kendini Tanıma ve Haddini Bilme Hakkında

Kimi atasözlerinde kişinin, kendini tanıması ve kendini olduğu gibi kabul etmesi gerektiği ifade edilmiştir:

Bařıñdan böyük işlere gaşışma.

Haliñe göre hallen, haftada bi sallan.

Hâline bakmaz, Hasan Dağı'ndan odun isder.

Hâline bakmaz, öd ağecından tabıt ister.

Kendi başını onaramıyan gelin başı düzmiye kakarımış.

Gelin üsdüynen bala, güveyi üsdüynen bey oldum sanır.

40. Kıskançlık ve Rekabet Hakkında

Haset etmek, birisinin elde etmiş olduğu nimetleri, kazanımları kıskanmaktır. Kıskanç insan, hem kendisine hem de başkalarına zarar verebilir. Kişinin bu tarz duygularını bastırması gerekir:

Eliñ malında gözüñ, dutulmadık sözüñ olmasın.

Aynı konumda olan kişiler, birbirini rakip olarak görüp kıskanabilirler:

Elti eltiniñ, hamamda boçcasıyla bile sürüşürümüş/yitişirimiş.

Eş gemisi yörümüş de elti gemisi yörümemiş.

50. Kibir Hakkında

Tevazu bir insanda olması gereken en güzel hasletlerden biridir. Kendinden başkasını beğenmeyen, diğerlerini küçük gören, kibirlenen insan, büyük zarardadır. Bazı atasözlerinde mütevazı olmanın önemi ve güzelliği anlatılmıştır:

Eşşeğı atıñ yanına bağlarsan ben neyimissiyin der.

Ben deveyin deseñ ne olcek; on denesini bi eşşeğe bağlarlar.

Boy devede de var emme eşeğıñ ardından gider.

Tosbağı çıkdığı gabığı beğenmezimiş.

Uzun olmadan gısal.

Baş eğmeynen baş ağrımaz.

51. Kolaycılık ve Liyakat Hakkında

Kolay işleri herkes yapar, önemli olan zoru başarmaktır:

Alçecık eşeğe kim ossa biner.

Alçecık eşek binmeye goley gelir.

52. Komşuluk Hakkında

Bolvadin kültüründe komşuluk ilişkileri yardımlaşma, hoşgörü ve dayanışma üzerine kurulmuştur:

Hayır dile gonşuña, hayır gelsiñ başıña.

Altın eşik, gümüş eşige möttaşdır.

Komşuya benzemeye çalışmak veya kötü işlerde komşuyu örnek almak doğru bulunmamıştır: Gonşusuñdan huy gapan, ayrıranı su gatar.

Bazı yörelerde “Muhannet komşu insanı hacet sahibi yapar.” atasözü bu yörede “Gonşusuna darılan mal edinir.” biçiminde söylenmiştir.

53.Kötülük ve Kötü Kişiler Hakkında

Bazı atasözlerinde kötü insanların çevresine zararı dokunabileceği anlatılmış ve böyle mizaca sahip olan insanlardan uzak durulması gerektiği öğütlenmiştir:

Gazaniñ yanına varma, garası buleşir.

Kötünüñ kölgesi olmaz.

Pisliđe daş, ciğfeye laf atma üstüñe sıçrar.

Türbeniñ mumunu yiyen kediniñ gözü kör olur.

54. Maddiyatın Değersizliği Hakkında

Madde âlemine ait olan şeylerin gelip geçici olduğu, mana âlemine ait olan değerlerin gerçek, kalıcı ve güvenilir olduğu vurgulanmıştır. Bu hususta paranın amaç değil de bir araç olarak algılanması gerektiği anlatılmıştır:

Dağ gadak malıñ olcağına fındık gadak imanıñ ossuñ.

Para beni kazanmaz ben parayı kazanırın.

Para hamam peşdamalı gibidir, böyün seniñ önüñde yarın benim...

Varlığa güvenilmez.

Var günün dosdu çoğ olur.

55. Mahalle Baskısı Hakkında

Bazı atasözlerinde çevre baskısı üzerinde durulmuştur. Toplumun kişi üzerindeki etkileri “el” kelimesiyle sembolize edilmiştir:

El adamı var sever, yar adamı sağ sever.

El adamı yeldiri, ecelsiz öldürü.

El ölüye gülmez, deliye güler.

Gırk gün bi adama deli derseñ deli, veli derseñ veli olur.

56. Meslek ve Kişilik Uyumu Hakkında

Mesleki davranışlar, zamanla insanın karakteri hâline gelebilir ve o kişinin yaşam tarzını etkileyebilir. Bazı atasözleri, ikili ve sosyal ilişkilerde mesleğin de dikkate alınması gerektiğini öğütlemektedir:

Al gasabın gızını, alma gızıñın gızını.

Üzümcünün gözü omçadadır (asmadadır).

57. Mevsimlerin ve Zamanın Özellikleri Hakkında

Bölgemiz beşeri coğrafya açısından Ege Bölgesinin bir parçasıdır. Ancak fiziki coğrafya açısından İç Anadolu Bölgesine daha yakındır. Yaşlı bilgiler, bir zamanlar bu ovaya karın, ekimde yağıp mayısta eridiğini anlatırlar. Rençperlik, bölgede doğal bir meslek olduğu için bölge insanı, tabiatın huyunu çok iyi bilmektedir.

Samanıñ eyisini marta go, eyisini marta gomassañ derisini arda go.

Gışıñ düşü, yazıñ işi bitmez.

İliya ılıya yaz, soğuya soğuya gış gelir.

Yazın aş gışa gatıkdır.

Üzüm vattı köpek ölmez.

58. Mutat Olanın Sıkıcılığı Hakkında

Aynı şeylerin devamlı olması insanı sıkar. İnsan doğası gereği farklılıktan hoşlanır. En güzel; en leziz yemek bile her öğünde yenilirse insan bundan sıkılabilir:

Bal yiyen baldan osanır.

Her gün gaymaklı bakla bile yinmez

59. Mutedil Olmanın Doğruluğu Hakkında

Bölge insanı, umumiyetle ikili ve sosyal ilişkilerinde mutedil olmaktan yanadır. Tasvip etmediği bir şey olursa tartışmak yerine onu kendine özgü bir mizah anlayışıyla eleştirmeyi tercih etmiştir

Önden gidip burnuna, arkada galıp da gıçına vurdurma.

Ne gızı ve, ne dünürü küstür.

60. Nasihat ve Söz Dinleme Hakkında

İnsan ömrü, dünyadaki her türlü durumu deneyimlemek ve bundan çıkarım sağlamak için çok kısa ve yetersizdir. Bu bağlamda başka insanların hayattan damıttığı tecrübeler yol göstericidir. Yine de farklı görüşleri mukayese ederek karar vermek daha doğru bir yöntemdir:

Bi büyük sözü diğne, bi de güççük sözü.

61. Nasip-Kısmet Hakkında

Bu konudaki atasözlerinde, hiçbir şeyin nasipten öteye gitmeyeceği, her şeyin nasip dâhilinde olduğu ve her şeyin Allah'ın tasarrufunda gerçekleştiği ifade edilmiştir:

Nasibi güdük köpek zaba a garşı üyürümüş.

Nasibiñde ne varısa gaşığına o gelir.

Atınan avrat yięidiñ bahtına.

Bulan dört bağlar, bulamayan dert bağlar.

62. Nazar ve Güz Değmesi Hakkında

İnsanların nazara karşı temkinli olması için, nazarın nelere yol açabileceği hususunda bilgiler verilmiş, insanlar kem nazar konusunda uyarılmıştır:

El, adamı gözüynen yir.

Nazar insanı mezere, deveyi gazana sokar.

Adamı zengin diye maldan, yiyit deye candan ederler.

63. Ömür ve Ölüm Hakkında

Bölgemize ait sözlü kültürde ölüm, yaşam, gençlik-olgunluk ve yaşlılık hakkında çok bilgece söylenmiş atasözleri bulunmaktadır.

Düğünsüz ev olur, ölümsüz ev olmaz.

Dünya gelimni, gidimnidir; olan galannara olur, ölen gurtulur.

Giden gelse mezerden bubamınan anam gelirdi.

Çok yaşeyıp gam çekceene, az yaşeyıp dem sür daha eyi.

Olan ölene olur, galan dirliğini bulur.

Ölü yaşlı ossuñ geş ossuñ tenişir yeter.

Ölüm urganda da var yorganda da var.

Ölümden öte yol gitmez, mezerden öte sal gitmez.

Uyku ölümün gücçük gardeşidir.

Az yaşa çok yaşa, akıbet gelir başa.

Çok gezene seyyah, çok yaşayana heyvah derler.

Aç mezeri yok, genç mezeri çok.

Bölge insanı ölüm gerçeğini ayrılığın diğer şekli olan “gurbete gitme” ile mukayese ederek anlatmıştır:

Dağ ardına giden gelir, yer altına giden gelmez.

Dağ ardında ossuñ da yer altında olmasın.

Dağın ardındaki gelir, daşın altındaki gelmez.

64. Özenti ve Rol Model Alma Hakkında

Fıtratına uygun davranışlar sergilemek insanoğlunu özünden uzaklaştırmaz. Aksi durumda insan öz benliğine yabancılaşır.

Garga keklik gibi yörüyen derken, esgi yörüyüşünü unutmuş.

Kişiler gözlerinin önündeki rol modellerden etkilenip, onlar gibi düşünür, onlar gibi yaşarlar. Bu bağlamda ahlaklı, iyi yetişmiş, nitelikli insanların rol model olduğu ailelerde, çevrelerde de olumlu etkilenmeler olur:

Bülbülünen gonuşen güle, gargayınan gonuşen b.ka gonar.

Gazanın yanına varısan is olun, gazananın yanına varısan mis olun.

65. Rızık ve Kısmet Hakkında

Rezzak isminin bilincine eren yöre insanı, bu dünyada herkesin nasibine düşeni Allah'ın tayin ettiğini, rızkın sadece O'nun tasarrufunda olduğunu, insanoğlunun bu şuurda hareket etmesi gerektiğini atasözlerinde anlatmıştır:

Allah gardeşi gardeş yaratmış, ırızgını da ayrı yaratmış.

Allah gulu gula sebep gılmış.

66. Sabır ve Tevekkül Hakkında

Bir umudun gerçekleşmesi için belirli bir bekleme süresinin geçmesi gerektiği vurgulanmış, böyle durumlarda kişinin sabırlı olması öğütlenmiştir:

Ak gün ağarıp galmaz gara gün gararıp galmaz.

Bardak dolmeyınca daşmaz.

Ha demeynen haney yapılmaz.

Sabır gulum selamet, sabırda var keramet.

67. Sağlık ve Sağlıklı Beslenme Hakkında

Bölge insanımız, sağlık konusunda da çok önemli tespitlerde bulunmuştur:

Diri baş dirliğini düzer.

Diri baş yasdık isdemez.

İnsan sağlığını olumsuz etkileyen davranış ve durumlar hakkında da insanlara öğüt verilmiştir:

Gışın daşa yazın yaşa oturma.

Gışın güneşine, atın yaveşına, dıřmanıń gülüşüne inanma.

Bazı atasözlerinde beslenme ve sağlıklı yaşamaya dair hekim öğüdü gibi tavsiyeler bulunmaktadır:

Acından ölmüş yok, toğundan ölmüş çok.

Almayı soy da yi, armudu say da yi.

Aş yağsız yenir, duzsuz yinmez.

Et giren yere dert girmez.

Geyerseń el beęenir, yirseń sen...

Yağınan yavşan yinir, etinen her şey.*

68. Onur ve İtibar Hakkında

Bolvadin halkı, onur ve itibarın, hayatı idame ettirecek temel besinlerden dahi önemli ve öncelikli olduğu, bu iki şeyin

* Bu atasözü, Ömer Asım AKSOY tarafından hazırlanan Atasözleri Sözlüğü'nde (2013) "Yağ ile yavşan, sirke ile tavşan" biçiminde yer almaktadır.

lekelenmesi durumunda, hiçbir şekilde telafi edilemeyeceği düşüncesine sahiptir.

Eviñ de unuñ olcaana, çarşıda ünüñ ossuñ.

Su her şeyi temizler, emme yüzün garasını temizlemez.

69. Sır Tutma Hakkında

Bölge insanımız, sır tutmanın önemini anlatmak ve insanları buna teşvik etmek için, sır saklamakla, manevi idealler arasında bağlantı kurulmuştur:

Deme dosduna, der dosduna; o da der dosdunuñ dosduna.

Sır saklayan, nur saklar.

70. Soyaçekim Hakkında

Yöre insanı, soyda var olan asaletin nesilden nesle aktarıldığına inanmaktadır:

Alma dalından ırak düşmez.*

Anadan deliye Garac'amet n'etsin?

Ananıñ çıkdığı dala gızı salıncak gurar.

Eşşeğe sormuşlar, kimnerdensiñ, o da at dayım demiş.

Asil azmaz azdırırlar.

Böyle tilkinin böyle olur guyruğu.

Gurbaayı seroş etmişler, aslına bıçak çekmiş.

Hoca çocuğu yarı ilinmen doğarımış.

Şapınan şeker, onnar da cinsine çeker.

Şeker demişler cinsi cinsine çeker.

* Bu atasözü, Ömer Asım Aksoy'un hazırladığı Atasözleri Sözlüğü'nde (2013) ve İsmail Parlatur'ın hazırladığı Atasözleri (2012) adlı eserde "Armut dalının dibine düşer." biçiminde yer almaktadır.

71. Tedbir ve Temkin Hakkında

Bazı atasözleri, kişinin hayatta her türlü kaza ve belaya karşı hazırlıklı olması gerektiğini telkin etmektedir:

Çaya varmadan çemrenme.

Belayınan gaza geliyon demez.

Beyenmediğın daş baş yarar.

Çürük ipinen guyuya inilmez.

Eşşeğini sıkı bağla soğna Allah'a emanet et.

Götüremiyceğın yükün altına girme.

Gurt saldıracağı zaman ilk evela köpeği diğerimiş.

Hasmın garınceysa da merdane bil.

72. Toplumsal Algılar Hakkında

Kırsal kesimde insanlara lakabı (takma adı) ile hitap etmek veya onu lakabıyla anmak gelenek hâlinde devam etmektedir. Bu lakaplar genellikle kişinin asıl adıyla birlikte söylenir. Bir atasözünde bu durumun yadırganmaması gerektiği ifade edilmiştir:

Her yiğit lağabıynan anılır.

73. Tutumluluk ve Tasarruf Hakkında

Tutumlu olma ve tasarruf etme konusunda bildik düşünceler, çok veciz ifadelerle akılda kalıcı hâle getirilmiştir:

Ak mal gara gün uçundur.

Daşınca sakla, şaşınca gullan.

Dene deneye eş olur, o da bi gaşık aş olur.

Gayfeye verip gavırma, cığaraya verip savırma.

Yamameyşın geyilmez, yalameyşın doyulmaz.

Yanannan, yinenene hazine dayanmaz.

Esgi geymeyince yeni geyilmez.*

Hazıra hazine yetmez.

Yağınan yavşan yinir, artanı ayşam yinir.

74. Umut ve Umutsuzluk Hakkında

Bölge insanımız, hiçbir sıkıntının kalıcı olmadığına, sabır ve metanetle her güçlüğün üstesinden gelinebileceğine inanmaktadır. Bu düşünceyle çok sayıda atasözü söylenmiş ve bu sözlerde karamsarlığa kapılmayıp, daima umutlu olmak tavsiye edilmiştir:

Buñ buñda galmaz, buñalan ölmez, bulameş da dona girmez.

Buñalan buñda galmaz, bulameş da torbeya girmez.

Gün doğmadan neler doğar.

Gorkulu düşünñ sonu hayır çıkar.

Düşünde ağleyan, uyanınca güler.

75. Usule ve Geleneğe Uyuma Hakkında

Bazı atasözlerinde her işin bir yolu yordamı olduğu, yol yordam bilmeden yapılan işin başarısızlıkla sonuçlanacağı ve zaman kaybına neden olacağı vurgulanmıştır:

Yolu yoluyunan, ormanı palteynan.

Yoluyunan giden yorulmaz.

Döngelinen oruş dutulmaz

---

* Bu atasözü, Ömer Asım AKSOY tarafından hazırlanan Atasözleri Sözlüğü'nde (2013) "Eskisi olmayanın yenisi olmaz." biçiminde yer almaktadır.

76. Uyumluluk ve Tevazu Hakkında

Her duruma ayak uydurmanın, insana zarar değil aksine fayda sağlayacağı düşünölmüştür. Öyle ki bazı durumlarda karşı tarafın eksiklik hissine kapılmaması için, şartların eşitlenmesi bile tavsiye edilmiştir:

Arap eli öpmeynen dudak gara olmaz.

Körün yanına varısañ bi gözüñü gıp, topalıñ yanına varısañ bi ayaęıñı sek.

77. Üstünlüğün İyiliği Hakkında

Geniş ve büyük olan her şeyin her durumda evla olduğu kabul edilmiştir. Zor durumda kalınsa bile, bu zorluğun büyük ve genişlikte yaşanması tercih edilmiştir.

Boęulursañ da büyük denizde boğul.

Böyük gapda pişen yemeęiñ çięi olmaz.

78. Yabancılık Hakkında

Bir yerde yabancı olan kişi, garip ve kimsesiz olarak kabul edilmiştir. Böyle kişilerin çevresinden destek görmesi mümkün olmadığından sosyal konumu ve gücü başkalarıyla mücadele etmeye yeterli değildir. Bu kişilere konumunu kabul etmesi ve geride durması öğütlenmiştir:

Yabancıñıñ guyruğu altında gerek.

Gavırgaya diřiñ, gurbete bařiñ alışgın olmalı.

79. Yalan ve Riya Hakkında

Yalan söylememek; inancın en önemli kaidelerinden, imanlı insanın da en önemli özelliklerinden birisidir. Bu dini prensipten hareketle bazı atasözlerinde hakikatlerin hiçbir zaman gizli kalmayacağı, önünde sonunda ortaya çıkacağı, bundan

dolayı her ne sebeple olursa olsun yalan ve riyaya başvurulmaması gerektiği ifade edilmiştir:

Arife günde yalan söyleyeniñ bayramda yüzüne vurulur.*

Aslını sakleyen haramzadedir.

Yabanda öğünmek hamamda türkü söylemiye benzer.

Yalanla iman bi arada durmaz.

Heç gezmedim diyen canavar, gırk ağıl doleşirimiş.

80. Yanlış Algı ve Ön Yargı Hakkında

Bazı atasözlerinde görünüşe aldanmamak gerektiği, gerçeğin başka türlü olabileceği vurgulanmıştır:

Gök geçiyi gören, tuluğunca yağ sanır.

81. Yaradılış ve Fıtrat Hakkında

İnsanın birtakım özellikleri doğuştandır ve kendine özgüdür. Bu özellikler, ailesel ve çevresel müdahalelerle değiştirilemez. Doğuştan nasıl gelmişe ömrün sonuna dek öyle devam eder:

Arab'ıñ yüzü yıkameynan ağarmaz.

Arı buydey çuvalda da bell'olur, heybede de...

Her goyun gurban olmaz, her oğlan asger olmaz.

Nası gızısañ, öyle gelinsiñ.

82. Yardımlaşma ve İyilik Hakkında

İyilik yapma, yardım etme dünya üzerindeki en güzel, en önemli insani değerlerdendir. Bolvadin kültüründeki bazı

* Bu atasözü, İsmail PARLATIR tarafından hazırlanan Atasözleri(2012) adlı eserde "Arife günde yalan söyleyenin /oruç yiyenin bayram günü yüzü kara çıkar." biçiminde yer almaktadır.

atasözleri insanları yardımlaşma ve iyilik yapmaya teşvik etmektedir:

Gul gula seabimiş.

Gurt buñalır ağıla düşer, gul buñalır gula düşer.

İnsan insana her zaman ilazım.

Yetimiñ camide bubası, hamamda anası çoğ olur.

Can göğdeye mülk deyil, insan insana yük deyil.

83. Yaşlılık Psikolojisi Hakkında

İnsanın ihtiyarlık çağı, çocukluk çağı gibi en hassas, en çok özen gösterilmesi gereken dönemlerden biridir. Zamanla güçten düşen ve yaşlanan insanoğlu, eski günlerini ararken, yeni durumuna uyum sağlamakta güçlük çeker. Bundan dolayı, ömrünün bu demini sürmekte olan kişilere yardım etmenin gereği vurgulanmıştır:

Etdiyarın yanında kediye pis deseñ kendine alınır.

Etdiyarlık pırlık, nerde galdı dirilik.

84. Yatırım ve Üretim Hakkında

Bazı atasözlerinde tarım toplumunun yatırım ve üretim anlayışı dile getirilmiştir:

Ata vurma arpiya vur.

Bi avış altınıñ olcaana, bi avış toprağın ossuñ daha eyi.

Tarlanıñ verdiğini bubañ vermez.

Ver gırkı, geş korku. Yiyen içer, eken biçer.

85. Zamanı Doğru Kullanma Hakkında

Bazı atasözlerinde güne erken başlayarak zamanı verimli kullanmanın önemi vurgulanmıştır:

Erken bişen yemeğe mis siner, geş bişen yemeğe is siner.

Erken çıkan yol alır, erken evlenen döl alır.

Erken sahatin ağızında altın vardır.

İkindiden soğna dükkan açılmaz.

86. Zenginlik ve Fakirlik Hakkında

Zenginlik, yöre halkı tarafından bir güç unsuru olarak kabul edilmiştir. Maddi güç, hayatta kalabilmenin, yaşamı sürdürmenin yegâne koşulu sayılmıştır:

Fıkaranın başucunda ölmekden, zenginin ayak ucunda ölmek evladır.

Para şıkırdarsa gelin kikirder.

Anayı gızdan ayıran paradır.

Para avını alır.

Düşmanın varısa mal sahabı ol.

El oğlu sağ severimiş, el gızı var severimiş.

Parasız eşek aharına bile guymazlar.

Pareynan dabanca adama gufet(kuvvet) veriymiş.

Varısa puluñ, cümlealem guluñ; yoğusa puluñ ceennemdir yoluñ.

Zenginlik ve fakirlikle ilgili bazı atasözlerinde fakire itibar edilmediği için toplum örtülü bir şekilde eleştirilmiştir:

Cenazeniñ zenginini sağırlar da duyar.

Deveniñ silkintisi gatıra yük olurumuş.

Barnağımda balım ossuñ, Yemen'den arı gelir.

Fıkara çocuğu aş deye, zengin çocuğu iş deye uyanırımış.

Fıkara zenginiñ tesbeğidir.

Fıkaranın ölüsü, zenginiñ delisi bilinmez.

Zengin atının küllendiği yerde beden izi, fıkaraya atının küllendiği yerde tüy izi galır.

Her Şeye nazar deyer, mölüze deymez.

Zengin fıkaraya galbırınan su veriymiş.

Zenginiñ malı maşadı, fıkaraniñ oğlu, uşadı.

Fıkaraniñ yüzü soğuk olur.

Garip oñar mı? Meğer ki öle.*

Yığılı gazanı, gurulu düzeni herkeş sever.

Zenginlik eleştirilmemiştir; kişiyi zengin olduğu için el üstünde tutanlar eleştirilmiştir. Zenginlik olumsuz bir durum olarak görölmemiştir; bilakis uzun yaşamanın sırlarından biri de zenginliktir.

Unuñ çoğusa eğer, günüñ de çoğ meğer.

Unuñ varısa günüñ de var.

Varlık söyledir, yokluk ağlatır.**

Yokluk daştan gatıdır.

Yokluk her Şeyi yapıdır.

Yoklukda bal ekmeđiñ gatığıdır.

Zenginniynen ıscaklıktan zarar gelmez.

* Bu atasözü, Ömer Asım AKSOY tarafından hazırlanan Atasözleri Sözlüğü'nde (2013) "Öksüz onar mı? Meğer ki öle." biçiminde yer almaktadır.

** Bu atasözü, Ömer Asım AKSOY tarafından hazırlanan Atasözleri Sözlüğü'nde (2013) "Var varlatır, yok söyletir." biçiminde yer almaktadır.

SONUÇ

Atasözleri, bir milletin dünyaya bakışını, doğru ve yanlışlarını, retlerini ve kabullerini, değer yargılarını olaylar ve durumlar karşısındaki tavır ve tutumun nasıl olması gerektiğini anlatan veciz ifadelerdir. Bolvadin kültüründeki atasözleri de bu çerçevede içerisinde geçmişten günümüze uygulanagelmış bir hayat felsefesini ortaya koymaktadır.

Bolvadin bulunduğu coğrafi konum itibarıyla geçmişten bugüne önemli bir kültür ve yerleşim merkezi olagelmıştır. Bu özelliği; sosyal, kültürel ve ekonomik dinamiklerinin oluşmasında önemli bir etken olmuştur. Böylesine zengin ve köklü dinamiklere sahip olması kuşkusuz bölgeye ait sözlü kültürün de gelişmesini sağlamıştır. Bu kültür içerisinde oluşan ve gelişen atasözleri incelendiği zaman, ataların; toplum ve aile hayatı, insan ilişkileri, kişisel gelişim, çocuk gelişimi ve eğitimi, sosyal ve kültürel yaşam, din, İslamiyet, Allah inancı, ekonomi ve ticaret, tarım, hayvancılık, tüketim alışkanlıkları, üretim, yatırım, iş ahlakı, çalışma hayatı, geleceğin planlanması, sağlıklı olma, beslenme gibi çok geniş yelpazede bireylere eğitici, öğretici mesajlar ilettikleri açıkça görülmektedir.

Böylesine geniş bir yelpazede; biyolojik, psikolojik, sosyal, ekonomi, din, sağlık, ekoloji gibi pek çok disipline ait öğretiler, sözlü kültür içerisinde atasözleri şekline bürünerek, gelecek kuşakları hayata hazırlayan bir "halk okulu" misyonu üstlenmişlerdir.

KAYNAKÇA

AKSOY, Ömer Asım (2013), Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü, I Atasözleri Sözlüğü (35. Baskı), İstanbul: İnkılap Yayınevi

AVCI, Cevdet (2014), Türk Atasözlerinde Borç ve Borçluluk, Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, C.11,S.28, s.s.61-68. <http://sbed.mku.edu.tr> adresinden 25.10.2017 tarihinde erişilmiştir.

BAYAR, Muharrem (1996), Anadolu'nun En Eski Şehirlerinden Bolvadin'in Tarihi I. Cilt, Ankara: Doğuş Matbaacılık.

BAYAR, Muharrem (2004), Bolvadin Tarihi, II. Cilt, İstanbul: Bilge Yayıncılık.

Bolvadin Kaymakamlığı Resmi İnternet Sayfası, <http://www.bolvadin.gov.tr>

ÇAKIRER, Adil (2007), Söz Derlemeleriyle Bolvadin, Ankara: İsmat Matbaacılık.

DAŞDEMİR, Latif, Muzaffer Uyan (2001), 'Cumhuriyet Döneminde İdari Yapı' Afyonkarahisar Kütüğü, I. Cilt. Afyon Kocatepe Üniversitesi.

DOĞAN, Levent (2009), Uygur Atasözlerinde Yüceltilen Değerler, Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi Haziran 2009 Cilt 11 Sayı 1 (87-104). <http://turkoloji.cu.edu.tr> adresinden 23.10.2017 tarihinde erişilmiştir.

ERCAN, Recep (2014), Gündelik Yaşamda İşlevsel Olarak Kullanılan Türk Atasözlerinde Çocuk İmgeleri, Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt:11 Sayı: 27, s.s. 15-31. <http://sbed.mku.edu.tr> adresinden 25.10.2017 tarihinde erişilmiştir.

ERGAN, GÜNGÖR, Nevin (1993), Türk Atasözleri ve Deyimlerinde Aile ve Akrabalık Anlayışı, <http://turkoloji.cu.edu.tr> adresinden 20.10.2017 tarihinde erişilmiştir.

KILLI, Nazlı.,Nur.,(t.y.), Bolvadin'in Tarihi ve Kültürel Özellikleri , <https://www.academia.edu> adresinden 30.09.2017 tarihinde erişilmiştir.

KÜPELİ, Özer (2000), 'Tahrir Defterlerine Göre XVI. Yüzyılın ilk yarısında Bolvadin Şehri' V. Afyonkarahisar Sempozyumu Bildirileri, Afyonkarahisar: Afyonkarahisar Belediyesi Yayınları.

ÖZKAN, Bülent, Ayşe Eda Gündoğdu, (2011), Toplumsal Cinsiyet Bağlamında Türkçede Atasözleri ve Deyimler, Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 6/3 Summer 2011, p. 1133-1147, <http://turkishstudies.net> adresinden 22.10.2017 tarihinde erişilmiştir.

PARLATIR, İsmail (2012) Atasözleri, Ankara: Yargı Yayınları.

Thomas Drew Bear, (2001), 'Grek ve Roma Dönemlerinde Afyonkarahisar' Afyonkarahisar Kütüğü, I. Cilt. Afyon Kocatepe Üniversitesi.

YAŞAR, ÖRGE, Funda (2007), Bilgi Toplumu Bağlamında Türk Atasözlerinde "Eğitim" ve "Bilgi" Kavramları Üzerine Düşünceler, Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi ISSN:1304-0278 Kış -2007 C.6,S.19, s.s.146-158. <http://www.e-sosder.com> adresinden 20.10.2017 tarihinde erişilmiştir.

BOLVADIN'IN SOSYO-EKONOMİK GELİŞMİŞLİK DÜZEYİNİN İNCELENMESİ VE YENİ BİR KENTSEL FONKSİYON ÖNERİŐİ

Naim KARASEKRETER¹

ÖZET

Eski adı ile Polybotum, yeni adı ile Bolvadin, Afyonkarahisar'ın doğusunda yer alan, köyleri ile birlikte yaklaşık 45.600 nüfusa sahip bir ilçedir. Eski zamanlardan bu güne bölgenin en önemli ticaret ve sanat merkezlerinden olan Bolvadin günümüzde, 2004 yılında Devlet Planlama Teşkilatı (DPT) tarafından yapılan İlçelerin sosyo-ekonomik gelişmişlik sıralaması araştırmasında gelişmişlik düzeyi açısından Türkiye genelinde 242. Sırada, Afyonkarahisar'ın ilçeleri arasında ise merkezden sonra en gelişmiş ilçesi konumundadır. Bu çalışmada, yaklaşık 10.000 yıllık bir geçmişi olan ve Anadolu'daki tüm tarihi devirlere tanıklık etmiş olan bir yerleşim yerinin gelişmişlik bakımından ülke sıralamasında gerilerde kalmasının sebepleri araştırılmış, şehrin kentsel fonksiyonları ve sosyo-ekonomik gelişmişliği karşılaştırmalı olarak incelenmiştir. Sonuç olarak, gelişmişlik seviyesinin artırılması için bir kentsel fonksiyon önerisi sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Bolvadin, Sosyo-Ekonomik Gelişme, Kentsel Fonksiyonlar

¹ Afyon Kocatepe Üniversitesi Mühendislik Fakültesi Biyomedikal Mühendisliği Bölümü, S.yazar, Arş.Grv., karasekreter@aku.edu.tr

**THE INVESTIGATION OF BOLVADIN'S SOCIO-
ECONOMIC DEVELOPMENT LEVEL AND A NEW URBAN
FUNCTION PROPOSAL**

ABSTRACT

Formerly known as Polybotum, Bolvadin, with its new name, is a town with a population of approximately 45,600 with the villagers located to the east of Afyonkarahisar. Bolvadin, one of the most important centers of trade and arts in the region from ancient times to today, is in the 242nd place in Turkey in terms of the level of development in the socio-economic development order survey of the Provinces built by State Planning Organization (DPT) and among the districts of Afyonkarahisar, it is the most developed district after the center. In this study, the reason why a settlement which has a history of about 10,000 years and witnessed all the historical periods in Anatolia remains in the order of development in terms of development has been researched and the urban functions of the city and socio-economic development have been examined comparatively. As a result, a proposal for an urban function has been presented to increase the level of development.

*Keywords: Bolvadin, Socio-Economic Development, Urban
Functions*

GİRİŞ

Bolvadin, Ege bölgesinin iç Anadolu sınırında olan güneyinden ve kuzeyinden Sultandağları ve Emirdağ ile çevrilmiş bir ilçedir. Yüzölçümü olarak Afyonkarahisar ilinin %12.4 'lük bir kısmını kapsamaktadır. (Bolvadin belediye) Anadolu'da hemen hemen tüm tarihi devirlere tanıklık etmiş olan şehir, 1107 yılında yapılan Bolvadin savaşı ile Türklerin eline geçmiştir. Selçuklular, Eşrefoğulları, Sahipataoğulları, Karamanlılara ev sahipliği yaptıktan sonra Sultan 1. Murad zamanında Osmanlı topraklarına katılmıştır. İlk olarak Kütayha ardından da Bursa şehrine bağlanan Bolvadin, Karahisar (Afyon) sancağı ikiye ayrıldıktan sonra o dönemde vergilerin toplanma ve idare edilme merkezi olarak tanımlanan Muhassılık mertebesine yükseltilmiş ve afyondaki 2 muhassılıktan birisi olmuştur. **Bolvadin muhassılığına bağlı yerler: Merkez Bolvadin, Han, Bayat, Musluca (Emirdağ), Nevahid-i Barçınlı (Kemer kaya), İshaklı, Karamık, Çay, Şuhut, Karaadilli, Çölabat kazaları olarak sıralanmaktadır.** Bolvadin aynı zamanda bölgenin önemli bir ticaret merkezi konumundadır. Ziraat bankası ülke genelinde 22. Şubelerini burada açmış ve akabinde Bolvadinliler tarafından ilk özel bankacılık teşebbüslerinden olan Bolvadin iktisadi Osmani Bankası kurulmuştur. Türkiye cumhuriyetinin kuruluşundan sonra yapılan idari yapılanmada karahisar sancağı Afyonkarahisar vilayeti olarak yer almış ve Bolvadin Afyonkarahisar vilayetine bağlanmıştır. (İnt.Kyn.1, İnt.Kyn.2, Karakaş,2007:38) **Günümüzde ise 2004 yılı DPT verilerine göre Afyon merkezden sonra en gelişmiş yerleşim yeri olarak yerini korumaktadır.**

Bu çalışmada, zengin tarihi, kültürel ve ticari geçmişe sahip olan bir şehrin bugünkü sosyal ve ekonomik durumunun incelenmesine çalışılmıştır. Sosyo-ekonomik gelişmişlik düzeyi bakımından ülke sıralamasında gerilerde kalmasının sebepleri

araştırılmış, kendi bölgesinden ve farklı bölgelerden alınan ve kendine özgü fonksiyonları olan örneklemler ile karşılaştırmalı olarak incelenmiştir. Sonuç olarak, gelişmişlik seviyesinin artırılması için bir kentsel fonksiyon önerisi sunulmuştur.

1.YÖNTEM VE VERİ

Çalışmada, Devlet Planlama Teşkilatı (DPT) tarafından 2004 yılında hazırlanan “İlçelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması” araştırmasından ve Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) verilerinden yararlanılmıştır. Elde edilen tablolar ve grafiklerde Microsoft Excel programı kullanılmıştır. Karşılaştırmalı analiz için nüfus yoğunluğu bakımından Bolvadin’e yakın olan fakat gelişmişlik sıralamasında daha üst sıralarda bulunan Talas(Kayseri), Uluborlu(Isparta), Safranbolu(Karabük), Çan(Çanakkale), Kestel(Bursa), Soma(Manisa) ve Arhavi(Artvin) seçildi. Analizin daha sağlıklı olması için ilçelerin sahil şeridindeki turizm beldelerinden olmamasına dikkat edildi. Arhavi Karadeniz sahilde olmasına rağmen Akdeniz ve Ege sahil beldelerine kıyasla turizm bölgesinden uzak olarak kabul edildi. Analiz DPT raporundan alıntılanan göstergeler dikkate alınarak gerçekeştirildi. Göstergeler Tablo1’de verilmektedir.

Tablo 1. Karşılaştırmada Kullanılan Göstergeler

Sıra No	Değişkenler	Birimi
1	Nüfus	Kişi
2	Şehirleşme Oranı	%
3	Nüfus Artış Hızı	%
4	Nüfus Bağımlılık Oranı	%
5	Ortalama Hanehalkı Büyüklüğü	Kişi
6	Tarım Sektöründe Çalışanların Oranı	%
7	Sanayi Sektöründe Çalışanların Oranı	%
8	Hizmetler Sektöründe Çalışanların Oranı	%
9	İşsizlik Oranı	%
10	Okur Yazar Oranı	%
11	Bebek Ölüm Oranı	%
12	Fert Başına Genel Bütçe Geliri	TL
13	Vergi Gelirlerinin Ülke İçindeki Payı	%
14	Tarımsal Üretimin Ülke İçindeki Payı	%

Kaynak: DPT,2004

2. SOSYO-EKONOMİK GELİŞMİŞLİK

Sosyo-ekonomik gelişmişlik sosyal ve ekonomik kalkınmayı ifade etmektedir. Temelde birbirinden ayrı incelenmesi gereken bu iki terim, yapılan araştırmalar sonucunda birbirine paralel oldukları ve birlikte değerlendirmeye alınması gereken terimler oldukları anlaşılmıştır. Özellikle sosyal kalkınmanın yaşanabilmesi için ekonomik kalkınma şarttır. Ekonomik kalkınma; üretimdeki

artış, fert başına düşen gelirdeki artış, fakirliğin düşmesi ve refah düzeyinin artması şeklinde ifade edilebilir. Ülkemizde, il-ilçe bazında Sosyo-Ekonomik gelişmişlik düzeylerinin belirlenmesi amacıyla DPT, Kalkınma ajansları ve ilgili bakanlıkların araştırma raporları bulunmaktadır. Bu raporlardan çıkan gelişmişlik sıralamaları, kalkınmada öncelikli bölgelerin oluşturulması, devlet yatırımlarının planlaması ve özel sektör yatırımlarının yönlendirilmesi açısından önem arz etmektedir. Özellikle Avrupa Birliği (AB) ile yapılan müzakereler ve adaylık süreçleri içinde önemlidir çünkü AB bölgesel gelişmişlik düzeylerinin dengelenmesi konusuna önem vermekte ve oluşturulan fonun dağıtımını bu verilere dayanılarak yapılmaktadır (DPT,2004:256, Özdemir ve Altıparmak, 2005:14). Bir şehrin veya bölgenin sosyo-ekonomik yönden gelişmişliğini belirlemek için aşağıdaki parametrelere bakılmaktadır;

Sosyal Etkenler

- Demografik değişkenler
- İstihdam
- Eğitim
- Sağlık

Ekonomik Etkenler

- Üretim
- Mali
- Diğer Refah Değişkenleri

3. ŞEHİRLERİN FONKSİYONLARINA GÖRE SINIFLANDIRILMASI

Şehirsel fonksiyon; o şehri tanımlayan, o şehir ile bütünleşmiş özellik yada özellikler olarak tanımlanabilir. Sınıflandırma ise bu özellikler esas alınarak yapılmakta gruplara

ayrılmaktadır. Literatürde, farklı parametreler ile farklı sınıflandırma metotları geliştirilmiştir. Örneğin bir grup araştırımcı nüfusun iş kollarına göre dağılımı, şehrin kültürel ve idari özellikleri gibi etkenler ile sınıflandırma yaparken Enequist tarafından öne sürülen metotta, nüfusun sektörlere göre dağılımlarının baz alındığı bir sınıflandırma yöntemi geliştirilmiştir. Bu yöntemde sektörler tarım, sanayi ve hizmet olmak üzere 3 başlık altında toplanmıştır (Şahinalp, 2009:18). Birinci grupta yer alan araştırmacıların yöntemine göre bir sınıflandırma yapıldığında şehirler ekonomik, idari ve kültürel şehirler olarak sınıflandırılabilir. Ekonomik sınıflandırmaya göre şehirler kendi arasında tarım şehirleri, ticaret şehirleri ve sanayi şehirleri olarak sınıflandırılmaktadır. Kültürel şehirlere örnek olarak üniversite şehirleri, idari şehirlere ise başkentler verilebilmektedir (İnt.Kyn3).

Tablo 2. Fonksiyonlarına göre sınıflandırılmış şehirlerin listesi.

FONKSİYON	ŞEHİR
Tarım	Akhisar, Turgutlu, Salihli, İnegöl, Lüleburgaz, Kadirli, Ceyhan, Kilis, Çarşamba, Rize, Düzce, Niksar, Aksaray, Nevşehir, Niğde, Burdur, Kırıkhan
Ticaret	Denizli, Kayseri, Konya, Eskişehir, Erzurum, Gaziantep
Liman	Mersin, İzmir, Zonguldak, Samsun
Sanayi	İzmit, Adapazarı, Bursa, Adana, Ereğli, İskenderun, Seydişehir
İdari, Askeri, Kültürel	Sarıkamış, Malatya, Erzincan, Ankara, Kırkağaç
Turizm	Antalya, Alanya, Kuşadası, Marmaris, Bodrum,

Nevşehir, Göreme

Madencilik Zonguldak, Soma, Murgul, Tavşanlı

Kaynak: İnt.Kyn3

3. KARŞILAŞTIRMALI ANALİZ

DPT'nin ilçelerin gelişmişlik düzeylerinin araştırması ile ilgili hazırlanmış olduğu rapora göre ekonomik gelişmişlik kriterleri tarım, sanayi ve hizmet olmak üzere sektörel bazda 3'e ayrılmıştır. Buna göre, Bolvadin ve karşılaştırmalı analiz için seçilen ilçeler Tablo 1' de verilen göstergeler ile değerlendirilmiş ve veriler Tablo 2'de sunulmuştur.

Tablo 2. Araştırmaya konu ilçelerin gösterge verileri

İlçeler/Deği şkenler	Bolvadin	(Afyon) Karahisar	(Kayseri) Nizip	(Isparta) Safranbolu	(Karabük) Yeni	(Çanakkale) Nevşehir	(Bursa) Sivrihisar	(Manisa) Mihalıççık	(Artvin)
Genel Sıralama	242	170	17	109	121	91	117	114	
Nüfus	79888 (160)	55509 (241)	13248 (718)	47257 (295)	52929 (264)	44102 (322)	89038 (142)	19347 (610)	
Şehirleşme Oranı(%)	65,59 (129)	62,83 (155)	88,44 (17)	67,07 (117)	54,56 (237)	62,35 (162)	68,14 (104)	72,77 (71)	
Nüfus Artış Hızı(%)	18,43 (214)	12,67 (294)	1014 (332)	9,87 (336)	2,52 (456)	32,98 (78)	14,99 (255)	5,28 (413)	
Nüfus Bağımlılık Oranı(%)	58,36 (403)	50,23 (691)	38,06 (856)	46,21 (777)	45,30 (764)	45,86 (781)	50,40 (686)	58,04 (419)	
Ortalama Hanehalkı Büyüklüğü	5,48 (313)	4,53 (541)	4,34 (589)	3,81 (744)	3,41 (834)	4,16 (640)	3,57 (807)	4,19 (634)	
Tarım Sektöründe Çalışanların Oranı(%)	63,76 (632)	43,42 (778)	40,84 (797)	38,59 (807)	47,78 (748)	46,12 (761)	44,23 (774)	44,38 (772)	
Sanayi Sektöründe Çalışanların Oranı(%)	8,22 (210)	11,30 (129)	7,25 (243)	16,08 (66)	28,26 (17)	27,71 (19)	26,15 (24)	12,41 (104)	

Hizmetler Sektöründe Çalışanların Oranı(%)	28,01 (244)	45,29 (88)	51,91 (56)	45,32 (87)	23,96 (320)	26,17 (274)	29,62 (210)	43,22 (95)
İşsizlik Oranı (%)	9,69 (149)	7,55 (245)	18,46 (19)	6,55 (312)	3,57 (638)	8,55 (187)	5,31 (415)	10,78 (113)
Okur Yazar Oranı(%)	91,01 (122)	90,98 (123)	96,21 (3)	88,79 (218)	91,15 (113)	91,69 (90)	90,79 (130)	90,21 (153)
Bebek Ölüm Oranı(%)	31,27 (650)	46,41 (262)	19,90 (828)	33,53 (594)	34,09 (581)	24,87 (790)	27,79 (735)	25,35 (784)
Fert Başına Genel Bütçe Geliri(TL)	33 091 (469)	3 488 (866)	33 514 (464)	79 565 (202)	181 357 (71)	7624 (800)	255 074 (48)	93 487 (169)
Vergi Gelirlerinin Ülke İçindeki Payı(%)	0,013 (274)	0,001 (749)	0,002 (606)	0,02 (191)	0,05 (112)	0,009 (780)	0,11 (64)	0,01 (287)
Tarımsal Üretimin Ülke İçindeki Payı(%)	0,04 (517)	0,010 (737)	0,04 (487)	0,032 (562)	0,06 (394)	0,15 (198)	0,09 (317)	0,09 (791)

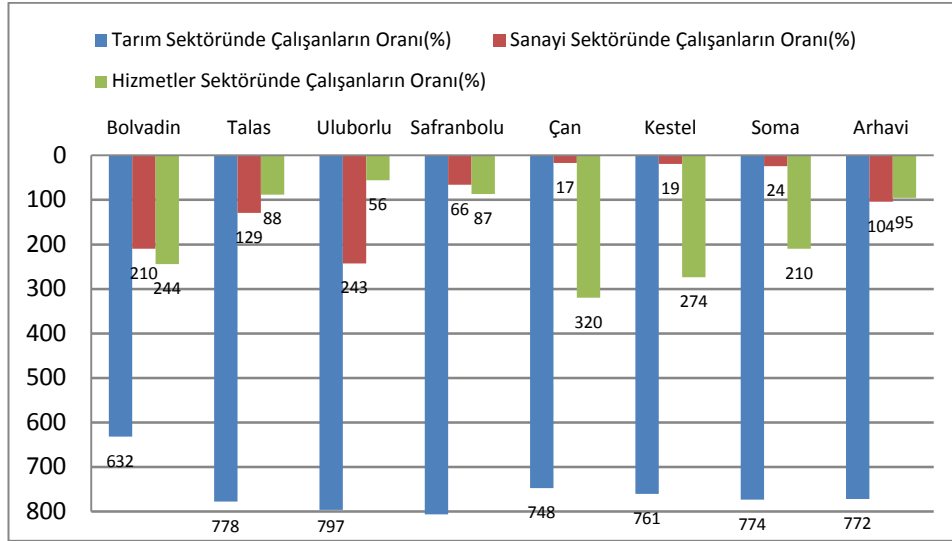
Kaynak: DPT, 2004 (Not: Parantez içerisindeki veriler ilçelerin 872 ilçe içindeki sıralamasını göstermektedir.)

Tablo2'den de anlaşılacağı üzere, her gösterge için ayrı sıralama yapılmıştır ve bu göstergelerin genel sıralamaya olan etkileri oransal bazda etki etmektedir. Okur-Yazar oranı, Bebek ölüm oranı vb. sosyal göstergelerde ilçeler arasında çok ciddi farklılıklar olmamasına rağmen genel sıralamada Bolvadin ve diğer ilçeler arasında fark açılmıştır. Özellikle ilk akla gelen "nüfus sayısı fazla olan şehirlerin daha gelişmiş olduğu" algısı da burada yıkılmaktadır. Uluborlu şehri buna en güzel örnektir. Tabloda belirtilen şehirler Enequist metodu ile sektörel fonksiyonlarına göre incelenmek istendiğinde Tarım Sektöründe Çalışanların Oranı, Sanayi Sektöründe Çalışanların Oranı ve Hizmetler Sektöründe Çalışanların Oranı göstergeleri dikkat çekmektedir. Bu göstergelere göre, şehrin o fonksiyona sahip olup olmadığının belirlenmesi için gösterge bazında şehirlerin sıralaması baz alınmış ve 100. sıra eşik değeri olarak belirlenmiştir. Diğer bir ifadeyle, şehir ilgili göstergelere göre

sıralamada ilk 100 içerisine girebilir ise o fonksiyonu taşıdığı kabul edilmektedir. Örneğin, an ilçesi Sanayi Sektöründe alışanların oranı göstergesine göre ülke genelinde 17. sıradadır ve ilk 100 içerisine girdiği için sanayi kenti fonksiyonunu taşıdığı söylenbilir. Bu kritere göre ilçelerin sektörel olarak sıralamaları Grafik 1'de gösterilmektedir.

Grafik 1. İlçelerin Sektörlere Göre Gelişmişlik Sıralamaları

Kaynak: DPT, 2004

Grafik1 incelendiğinde karşılaştırılan ilçelerin yukarıda belirtilen sektörlerden en az birisinde eşik değeri geçtiği ve o fonksiyona sahip olduğu görülmektedir. Bolvadin ise iş gücünün %63,76'sını tarımda istihdam etmiş olmasına rağmen tarım fonksiyonunu kazanamamıştır. Bu tespit Tablo3 ve Grafik2'de daha iyi anlaşılmaktadır.

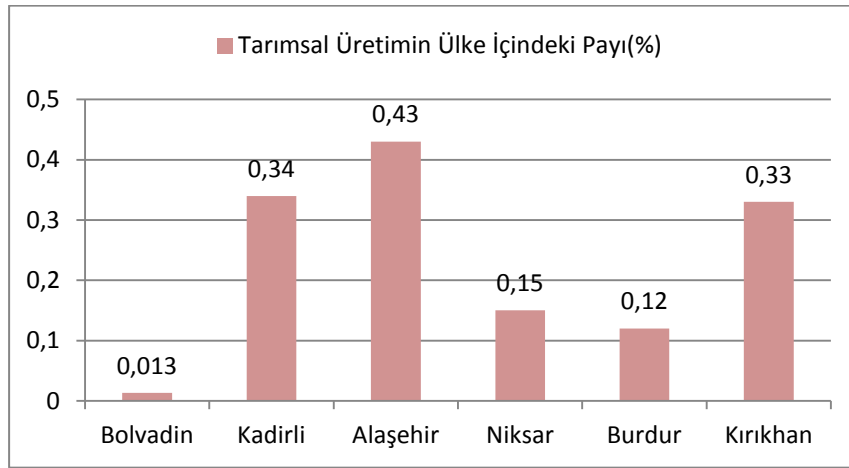
Tablo 3. Tarımsal fonksiyona sahip ilçeler ile Bolvadin karşılaştırması

İlçeler	Nüfus	Tarım Sektöründe Çalışanların Oranı(%)	Tarımsal Üretimin Ülke İçindeki Payı(%)
Bolvadin	78888	63,76	0,013
Kadirli	102417	66,32	0,34
Alaşehir	93760	73,42	0,43
Niksar	90672	75,57	0,15

Burdur	90060	42,81	0,12
Kırıkhan	98530	64,77	0,33

Kaynak: DPT, 2004

Grafik 2. Tarımsal Üretimin Ülke İçindeki Payı

Kaynak: DPT, 2004

Grafik 2’de görüldüğü gibi nüfus sayısı bakımından ve tarımda istihdam edilen işgücü oranları birbirine yakın olan ilçelere bakıldığında, tarımsal üretimin ülke içindeki payı Bolvadin’de oldukça düşüktür. Bunun sebepleri arasında iklimsel ve coğrafi farklılıklar ile Bolvadin’deki tarımsal ürünlerin katma değeri düşük ürünler olduğu sayılabilir. Örneğin, Alaşehir’de üzüm üretimi yaygındır ve katma değeri yüksek bir üründür. Ayrıca, iklimsel olarak sıcak bir bölge olduğu için yılda iki mahsul alınabilmektedir. Bu durum tarımsal üretimin ülke içindeki payını ciddi oranda artırmaktadır.

Bolvadin'de tarım arazilerinin türlere göre dağılımları tablo4'de verilmektedir.

Tablo 4. Bolvadin ilçesi tarım arazilerinin türlerine göre dağılımı (Birim: Hektar)

	Topla m işlene n tarım alanı	Tahıl ve diğer bitkise l ürünle r	Sebze bahçeler i alanı	Süs bitkiler i alanı	Diğer meyve içecek ve bahara t bitkiler i	Bağ alan ı	Zeytin ağaçlar ı	Yem bitkiler i alanı
Bolvadin	30318	29922	173	-	219	5	-	2193

Kaynak: Tüik, 2013

4. KENTSEL FONKSİYON ÖNERİSİ

Yukarıda yapılan analiz ve Bolvadin'in kentsel bir fonksiyona sahip olmadığını açık bir şekilde göstermektedir. Buradaki soru, Bolvadin bundan sonra kentsel fonksiyon kazanabilir mi, kazanırsa bu hangisi olmalıdır.

Tarım Fonksiyonu

Tablo3, Tablo4 ve Grafik2'deki veriler de göstermiştir ki Bolvadin iklimsel şartların diğer rakiplerine göre daha olumsuz olması ve üretilen ürünlerin katma değeri düşük ürünler olması nedeniyle tarımsal fonksiyonu kazanabilmesi olası görülmemektedir.

Sanayi Fonksiyonu

Bolvadin'de, küçük, orta ve büyük ölçekli devlet ve özel sektör teşebbüsleri bulunmaktadır. Örneğin, Toprak Mahsulleri Ofisine bağlı olan Türkiye Alkoloid Fabrikası Bolvadin'de bulunmaktadır. Fakat mevcut durum yeterli gelmemektedir. Sanayide istihdam edilen iş gücünün artırılması için yeni sanayi

tesislerinin açılması gereklidir. Fakat Bolvadin de organize sanayi bölgesi fikri uzun zaman önce ortaya atılmış ve teşebbüste bulunmuş olmasına rağmen başarılı olunamamıştır. Bu durum yerel basında açıkça görülmektedir (Şekil 1).

Şekil 1. 28 Ağustos 2017 tarihli Yenises Gazetesinden Alıntı

Kaynak: Yenises Gazetesi,2017

Hizmet Fonksiyonu (Eğitim-Öğrenci)

Bolvadin'de hizmet sektöründe istihdam edilen iş gücü %28,01'dir. Bu oran 2004 yılı verisidir ve bu oranda Afyon Kocatepe Üniversitesi Bolvadin MYO'nun payı büyüktür. Meslek Yüksek Okullarının buldukları bölgeye sağladığı ekonomik katkılar ve kazanımlar önceki yıllarda yapılan çalışmalar ile ortaya konulmuştur (Ergün, 2003:16, Sezer, 2017:13, Altaş,2009: 24, Işık, 2010:12). Günümüzde ise Bolvadin MYO çevresindeki diğer MYO'lara göre çok ciddi gelişme göstermiştir. Halen 15 normal öğretim ve 10 ikinci öğretim programı ve yaklaşık 3000 öğrencisi ile eğitim öğretim faaliyetlerine devam etmektedir. Ayrıca 2016-2017 eğitim öğretim yılında 2 bölümle öğrenci alımı

yaparak faaliyetine başlayan Bolvadin Uygulamalı Bilimler Yüksekokulunda 4 yıllık lisans eğitimi verilmeye başlanmıştır. Bolvadin lise eğitim kurumları ile de çevresinde ön plana çıkmaktadır. 1997 yılında açılan Sıdıka Metin Adalet Meslek Lisesi, 2013 yılında açılan Ayfer-Ceylan Emet Fen Lisesi ve 2014 yılında açılan **Raziye Sultan-Yusuf Kayabaşı Sosyal Bilimler Lisesi Bolvadin'i çevresinde bir eğitim merkezi haline getirmiştir.**

TARTIşMA VE SONUÇ

Bolvadin'in sahip olduğu eğitim kurumlarının mevcut durumuna bakılarak gelişme potansiyeline sahip olduğu açık şekilde grlmektedir. Yapılan karşılaştırmalı analiz sonucunda Bolvadin için Eğitim fonksiyonu önerilmektedir. Bolvadin'in bu potansiyelini doğru yönlendirmesi halinde önemli bir hizmet (Eğitim-ğrenci) fonksiyonu kazanmış olacaktır. Fakat eğitim kurumlarının tek başına gelişmesi yeterli olmayacaktır. Bolvadin belediyesi başta olmak üzere tüm resmi kurumlar ve sivil toplum örgütlerinin aynı hedefi benimsemesi ve stratejik planlarını hedefe yönelik yapması şarttır.

Kaynakça

Altaş, N.T., (2009) "Kentsel Fonksiyonları Az Gelişmiş Kasabalara Bir rnek: Domaniç" Eastern Geographical Review 20 279-302

Devlet Planlama Teşkilatı (2004) "İlçelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması 1-256

Ergün, E. (2003) "A.K.Ü. Bolvadin Meslek Yüksek Okulunun Bolvadin Sosyo-Kültürel Yapısına ve Ekonomisine Katkıları" Afyon Kocatepe Üniversitesi İİBF Dergisi 1 63-78

İşık, ř., (2008) "Türkiye'de Üniversitelerin Kentleşme Üzerine Etkileri" Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 10 3 159-181

Karakaş, M., Konuk, O., Çağan, K., (2007) "Bolvadin'de Toplumsal Yapı ve Değışim" Sosyal Bilimler Dergisi 9:2 1-38

Özdemir, A.İ. ve Altıparmak, A., (2005) "Sosyo-Ekonomik Göstergeler Açısından İllerin Gelişmişlik Düzeyinin Karşılaştırılmalı Analizi" Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 24 97-110

Sezer, S., (2017) "Öğrenci Bakışını ile Karacabey Meslek Yüksekokulu'nun Kültürel ve Ekonomik Katkısının Değeriendirilmesi" Süleyman Demirel Üniversitesi, Vizyoner Dergisi, 8 17 70-82

şahinalp, M.S., Almastaş, N., Günal, V., Benek, S., (2009) "şehirlerin Sınıflandırılması ve Tatvan şehrinin Bu sınıflandırmalardaki Yeri" Eastern Geographical Review 23 47-64

Türkiye İstatistik Kurumu (2013) "Seçilmiş Göstergelerle Afyonkarahisar" 1-190

İnternet Kaynakları

1- http://www.bolvadin.bel.tr/index.php?modul=10_3&id=49

Son ziyaret: 09.09.2017

2- <https://tr.wikipedia.org/wiki/Vikipedi> Son ziyaret: 09.09.2017

3- <http://tr-bilgi.blogspot.com.tr/2009/04/fonksiyonlarna-gore-sehirler-cografya.html>, Son ziyaret: 09.09.2017

BOLVADİN'İN GELENEKSEL EVLERİ VE SÜSLEMELERİ

Erbil CÖMERTLER AKTUĞ¹
Davut OĞUZ²

ÖZET

Günlük hayatın geçtiği insanların temel ihtiyaçlarından olan barınma ihtiyacı, yaşam koşullarına göre her toplumda farklı ev plan tiplerinin ortaya çıkmasını sağlamıştır. Bu plan tiplerinin şekillenmesinde; toplumun ve ailenin yaşam biçimi, iklim, topografya, bulunduğu yörenin yapı malzemesinin kullanılmasının etkileri yadsınamaz. Ancak hızla değişen yaşam koşulları eski ve yeni arasındaki bağın kopmasına, asırlar boyunca belli temel özellikleri ve yaşam şekline uygun düzenlemeyi muhafaza eden geleneksel olarak adlandırdığımız evlerin gün geçtikçe terk edilmesine ve zaman içerisinde yok olmasına yol açmıştır.

Köken itibariyle, İslami düşünce ve göçebe kültürünün hareketli yaşantısının izlerini taşıyan geleneksel evlerde özellikle evlerin kapı, dolap ve tavanlarında bazen de duvarlarında gelişen, dini ve sembolik anlamlar yüklenen süslemeler ise, belirli kültürel değerler bütünüünün mimariye bağlı devamı olarak yerini almaktadır. Ailenin maddi imkânları doğrultusunda yapı elemanları üzerinde gelişen ve yapı malzemesine göre daha hızlı yıpranma payı taşıyan bu süslemeler de, değişen yaşam koşullarına çok fazla direnememekte, tüm koruma ve yaşatma çabalarına rağmen hızlı bir tahribata uğramaktadır.

¹ Pamukkale Üniversitesi, Sanat Tarihi Bölümü, S. yazar, Araş. Gör. Dr., ecaktug@pau.edu.tr

² Pamukkale Üniversitesi, Sanat Tarihi Bölümü, Yük. Lis. Öğr., dvtouz2034@gmail.com

Bu alışma, geçmişimizin en önemli sivil mimarlık eserlerinden olan geleneksel evlerin, Bolvadin'deki varlığının tespit edilmesine dayanmaktadır. Tespit edilen evlerin planları çıkarılmış ve görsellerle desteklenerek arazi çalışması tamamlanmıştır. Böylece, geleneksel evlerin şekillenmesine olanak sağlayan eski bir yerleşim yeri olan Bolvadin'de evler, plan tipleri ve süsleme özellikleri açısından ele alınmış, bölgedeki evlerle benzerlik ve farklılıkları ortaya konmaya alışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Afyonkarahisar, Bolvadin, Geleneksel Ev, Mimari, Süsleme.

TRADITIONAL HOUSES AND DECORATIONS IN BOLVADIN

ABSTRACT

The necessity for shelter, which is the basic need of the people who pass through daily life, has provided different types of home plans in every society according to living conditions. In the forming process of these plan types; usage of the building material's effects, family, climate, topography and community-family types, can not be denied. However, the rapidly changing conditions of life have led to the abandonment of the old and the new, the abandonment and destruction over time of the houses we traditionally call home, which have preserved certain essential characteristics and lifestyle arrangements for centuries.

Traditionally, in the traditional houses bearing the traces of Islamic thought and the nomadic cultures, certain ornaments with religious and symbolic meaning, especially in the doors, cabinets and ceilings of the houses and sometimes on their walls, are taken as the continuity of architecture as a whole. These ornaments that develop on the building elements in line with the financial possibilities of the family and bear a faster wear-out than building materials can not resist the changing living conditions too much and are undergoing a rapid destruction despite all the protection and survival efforts.

This study is based on the determination of the existence of the traditional houses of Bolvadin, one of the most important civil architectural works of our past. The plans of the identified houses were removed and the fieldwork was completed with visual support. Thus, in Bolvadin, an old settlement that allows traditional houses to be shaped, houses were considered in terms of plan types and ornamentation characteristics, and similarities and differences with the houses in the region were tried to be revealed.

Keywords: Afyonkarahisar, Bolvadin, Traditional House, Architecture, Decoration.

GİRİŞ

Ege Bölgesi'nin iç kesimlerinde Afyonkarahisar'a bağlı Bolvadin İlçesi düz bir ova üzerinde kurulmuştur. İç kesimlerde yer alması, kıyı şeridinden ziyade İç Anadolu iklim etkilerinin ağırlık kazanmasını sağlamıştır. Uygulama alanı bulduğu bütün coğrafyalarda iklim, malzeme, topografya vb. etmenlere bağlı olarak biçimlenen Türk konut mimarisinin güzel örneklerinin yer aldığı Bolvadin'deki evler, geç dönemden günümüze gelebilmiştir. Plan ve süsleme açısından geleneksel ev mimarisini yansıtan bu evlerin şekillenmesinde Bolvadin'in tarih boyunca önemli yerleşmelere sahne olmuş zengin tarihi geçmişinin etkileri de yadsınamaz. Bütün bu bileşenlere inancın etkisiyle şekillenen Türk-İslam aile ve toplum yapısının etkileri de eklendiğinde, bölgedeki konutlar genel bir tasarım ortaya koymakta ve evlerin biçimlenişinde yer alan temel taşlar yerlerine oturtulmuş olmaktadır.

Afyon'un merkezindeki evlerle büyük bir benzerlik gösteren Bolvadin evleri, geniş sokaklar etrafında şekillenmesiyle ayrı bir öneme sahiptir. Haremlik-selamlık esasına dayalı çift giriş kapıları, avluları, kerpiç malzemesi, dış, iç veya orta sofa etrafında şekillenen çok sayıda odaları, çok katlı yapıları, üst katlarda bol pencereleri, cumbaları ve dışta sade içte süslemeli tavan, ocak ve çiçeklikleri ile geçmişin izlerini geleceğe taşıyan belgeler niteliğindedirler.

Geleneksel yaşam biçiminin yansıması olan bu evler, Türk-İslam şehirlerinin en başta gelen unsurlarından olan ve genellikle bir cami etrafında şekillenen mahallelerinde karşımıza çıkmaktadır. Bolvadin'in Kestemet, Hisar, Kırklar, şazi, İmaret, (Tosun, Basımda:27, Küpeli, 2000:121) Alaca ve Mescit Mahallelerinde günümüze kadar ayakta kalabilmiş yirminin üzerinde evin varlığı tespit edilebilmiştir. Ancak çoğu terk

edilmiş evlerden inceleme olanağı bulabildiğimiz dört örneğin üst kat röleleri çıkartılmış, fotoğraflarla desteklenerek Geleneksel Türk ev mimarisi içerisindeki yerleri ortaya konmaya çalışılmıştır.

Bu çalışma boyunca bize yardımcı olan Mescit Mahalle Muhtarı Mehmet Recep VULKAN'a, Atatürk'ün konakladığı evi ve evdeki eşyaları, bir mumu dahi zayı etmeden, gözü gibi koruyan KAHYA çiftine, bizi evlerine kabul eden Ahmet AKÇAKIR ve Mehmet Ali KELEŞ ile ailelerine teşekkür ederiz.

1. EVLER

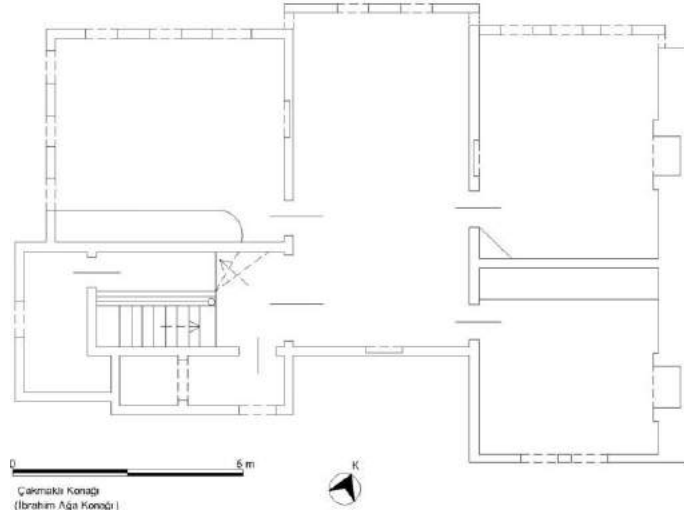
1.1. Çakmaklı (İbrahim Ağa) Evi

Zafer Caddesi, Kestemet Mahallesi, Mumcuoğlu Sokak, No:98'de günümüzde Şaheste Kâhya adına kayıtlı ev, 1907-1910 tarihleri arasında Bolvadin Belediye Başkanlığı yapmış Kılıçoğlu İbrahim Ağa tarafından yaptırılmıştır. Kitabesi olmayan ev, mimari ve süsleme özellikleri açısından da değerlendirildiğinde, ev sahibinin verdiği 1903 yılına tarihlendirilebilmektedir. 9 Aralık 1921 perşembe gecesi Yarbay Arif Bey, Halide Edip Adıvar, I. Ordu Komutanı Ali İhsan Sabis, 2. Ordu Komutanı Yakup Şevki Subaşı, 4. Kafkas Kolordu Komutanı Kemalettin Bey ve Sami Paşa'nın yanında Atatürk'ün de katıldığı toplantı bu evde yapılmış (Meriç, 1995:42) ve Atatürk bu evde gecelemiştir (İlslı vd., 2004:222). Kurtuluş Savaşı'nda 1. ve 2. Ordu Karargâhu olarak kullanıldığı, 1. Ordu'nun Çay İlçesi'ne nakli üzerine 18.10.1922 tarihine kadar 2. Ordu Karargâhu işlevi gördüğü ve Mart 1922'de Bolvadin'e gelen Atatürk'ün, 2. Ordu Komutanı Yakup Şevki Paşa ile Büyük Taarruz tarihini bu evde

kararlaştırdığı ev sahibinden edinilen bilgiler arasındadır. Evin, Atatürk'ün Emir Subayı Sadık Atakan tarafından kullanıldığı da bilinmektedir (İlslı vd., 2004:222).

Çizim 1. Çakmaklı Evi, Üst Kat Planı

Foto. 1. Dış Cephe Görünümü

Ev, üç katlı, iç sofalı ve günümüzde iki farklı eve ayrıldığından dolayı dört odalıdır. Güneydoğusunda avlusu bulunan eve, kuzey ve batı cephelerde yer alan kapılardan

girilmektedir. Alt kata zemin seviyesinden, ikinci kata merdivenlerle çıkılan aynı hizada iki farklı kapıdan giriş sağlanmaktadır. Batı cephedeki kapılar, sahibine ulaşamadığından içine girilemeyen sonradan bir duvarla ayrılmış diğer eve açılmaktadır. Dış cephede alt katta az sayıda olan pencereler, ikinci katta çoğalmakta, üçüncü katta ise eliböğründelerle dışa taşıntı yapan cumbaların iki yanına da yerleştirilen pencerelerle bir konak görünümüne kavuşmaktadır. Katları ayıran ahşap hatıllar dış cepheye de yansıtılmıştır. Ahşap atkılı kerpiç dolgulu malzeme ile yapılmış yapının üzeri çamur harçla sıvanmış ve badanalanmıştır. Dört eğimli kırma çatı marsilya kiremitle kaplıdır.

Foto. 2. Üst Kat Sofa Görünümü

Evin bodrum olarak adlandırılan birinci katında, mutfak, kiler, depo, odunluk olarak kullanılan bölümlerine taşlıktan girilmektedir. Kazanlarla yemeklerin piştiği ve bu katın aşevi gibi kullanıldığı da yine ev sahibinden edilen bilgiler arasındadır. Kuzeyde taş merdivenlerden ikinci kata, evin içindeki ahşap merdivenlerden de üçüncü kata çıkılmaktadır. Her iki kat, iç sofanın iki yanında odalar yer almaktadır.

Batı duvarında güneye kaydırılmış merdivenler üçüncü katta sofaya çıkışı sağlamaktadır. nc katta kuzey-güney doğrultusunda uzanan sofanın güney duvarında çiçeklik, kuzey duvarında beş pencere yer almaktadır. Sofa dış cephede cumba şeklinde dışa taşırıldığı için de birer dar pencere doğu ve batıya,  pencere de kuzeye açılmaktadır. Sofanın doğusunda iki oda, batısında merdiven boşluğunun üzerindeki küçük oda ile birlikte üç oda bulunmaktadır. Tüm odalar dikdörtgen formu olup kuzeydeki iki oda daha büyük tutulmuştur.

Kapısı hemen merdiven başlangıcında yer alan günümüzde tuvalet olarak kullanılan dar odanın, güney duvarında yer alan diğer evle bağlantıyı sağlayan kapısı günümüzde kapatılmıştır. Merdiven boşluğunun üst kısmında yer alan küçük dar oda da banyoya dnştrlmştir.

Sofanın kuzeybatısındaki oda başoda olarak düzenlenmiştir. Odanın kuzey ve batı duvarlarında üçer pencere bulunmaktadır. Doğu duvarında çiçeklik yer almakta, güney duvarını yeni ahşap dolaplar kaplamaktadır. Odanın süslemeli ahşap tavanı, evin eski halini koruyabilen tek tavanıdır. Alıdan yapılan diğer tüm oda ve sofa tavanları yenidir.

Foto. 3. Başoda, Genel Görünümü

Foto. 4. Başoda, çiçeklik ve Dolapları

Başoda tavanı, duvara paralel bir pervazla evrenmiştir. Pervazla tavan arası 45° eğimli silmelerle hareketlendirilmiş bir ıtayla kapatılmıştır. Dört kuşakla evrenmiş tavanda dış iki ve dördüncü kuşak süslemesizdir. Kuşaklar birbirinden ince ıtalarla ayrılmaktadır. Üçüncü kuşak, ince silmelerle köşelerde sekizgen kenarlarda köşeleri pahlanmış dikdörtgenler şeklinde hafif ökertilmiştir. Sekizgenleri içinde, eğmeli ahşap işi tekniğinde ince ahşap levhalar birleştirilerek ışınsal motifler oluşturulmuştur. Dördüncü kuşağın pahlanan dış köşeleri ile sekizgenler arasında kalan karelerden kuzeydekilere kademeli olarak üç daire şeklinde küümlere aşağı doğru sarkıkklar yerleştirilmiş, güneydekiler ince silmelerde ökertilmiştir. Dikdörtgen tavan göbeğinin merkezinde büyük bir daire yer almaktadır. Dairenin dışında kalan alan köşelere simetrik olarak yerleştirilmiş uçları volüt ve rumilerle sonlanan kıvrık dallarla doldurulmuştur. Dairenin içinde, uçları rumilerle sonlanan kıvrık dalların oluşturduğu elibeline motifleri on yapraklı bir iek motifini andırmaktadır.

Tavan göbeğinin zemini koyu yeşil boyalıdır. Üzerinde kıvrık dallarla oluşturulmuş ajur yapıştırma tekniğindeki süslemeler ise gri renklidir. Göbeği dördüncü kuşaktan kırmızı ve koyu kahve renkli iki ince çıta ayırmaktadır. Dördüncü kuşak ve sekizgenlerin içindeki ışınsal motifler açık kahve, dış çerçeveler koyu kahve renge boyanmıştır. Aralardaki küçük karelerde askılıklar koyu kahvedir. Bunun dışındaki tavan yüzeyi sonradan yağlı boyalarla kapatılmıştır.

Foto. 5. Başoda, Tavan Göbeği

Foto. 6. Kuzeydoğudaki Odanın Görünümü

Kuzeydoğudaki odanın kuzey duvarında üç pencere, batı duvarında kapının hemen yanında çiçeklik yer almaktadır. Güney duvarını dolaplar kapattığından görülememektedir. Doğu duvarında yer alan ocağın üst kısmı tavana kadar alçı süslemelidir. Kare şeklindeki süsleme, üstten testere dişi, iki yandan da bir bordür içerisinde çiçek motifleri ile sınırlandırılmıştır. Merkezde silmeli bir daire içine alınmış çiçek motifi yer almakta, köşelerde kalan boşlukları da, demet şeklinde köşelerden daireye doğru uzanan kıvrık dallar doldurmaktadır.

Günümüzde mutfak olarak kullanılan güneydoğudaki odanın güney duvarında iki pencere bulunmaktadır. Kuzey duvarını gusülhane, yüklük ve kapaklı dolaplar kaplamaktadır. Doğu duvarında yer alan ocağın üst kısmı tavana kadar alçı süslemelidir. Kare şeklindeki süsleme, dal ve çiçek motifli bir bordür içerisine alınmıştır. Merkezde içi boş bir dairenin kenar ve köşelerinde kalan boşlukları kıvrık dallarla doldurulmuştur.

1.2. Ahmet Akçakır Evi

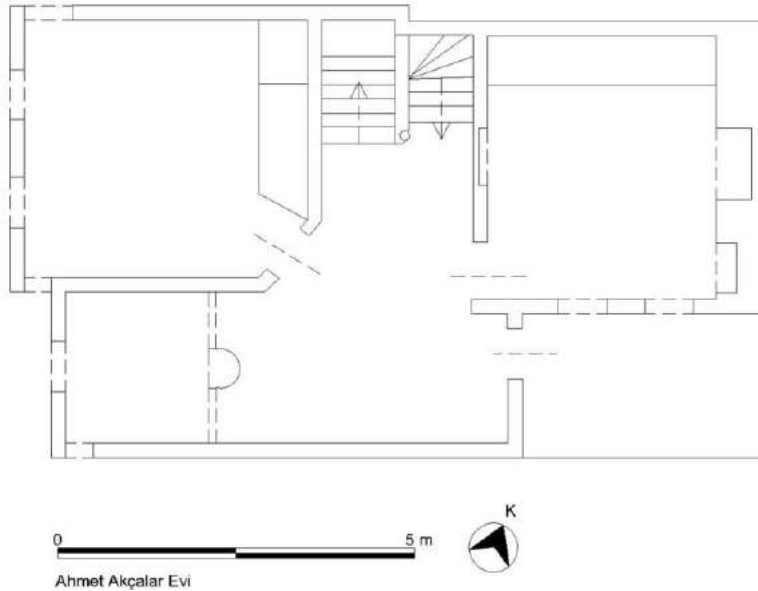
Zafer Caddesi, Kestemet Mahallesi, Akçeşme Sokak, No:92'de Ahmet Akçakır adına kayıtlı evin kitabesi bulunmamaktadır.

Üç katlı, kuzey-güney doğrultusunda dikdörtgen planlı ev, dış sofalıdır. Üst seviyede tek penceresi bulunan doğu cephenin güneyi başka bir eve bitştirilmiştir. Evin batı cephesi birkaç küçük pencere dışında hareketsizdir. Kuzey cephede kapı hizasında sağır duvarlar, üst seviyede bol pencerelerle hareketlendirilmiştir. Alt pencerelere tam, üst pencerelere yarım korkuluklar yerleştirilmiştir. Ahşap çatkılı kerpiç dolgulu malzeme ile yapılmış yapının üzeri çamur harçla sıvanmış ve badanalanmıştır. Temel seviyesinde moloz taşlar kullanılmıştır. Üç eğimli kırma çatı marsilya kiremitle kaplıdır.

Kuzey cephedeki giriş kapısından dikdörtgen taşlığa girilmektedir. Taşlığın güneyinde üst kata çıkışı sağlayan merdivenler ve iki oda yer almaktadır. Ahır, samanlık işlevi gören her iki odanın birbiriyle bağlantılı tek pencereleri dışında duvarlarında bir hareketlilik görülmemektedir. Günümüzde tabanı sökülmüş batıdaki odanın alt kısmında, merdivenlerle inilen temel seviyesinde bir oda daha yer almaktadır.

Doğu duvarında eksene bitiştirilmiş merdivenler, ikinci katta sofaya açılmaktadır. Sofanın kuzeyi ahşap bir direklerle ayrılmış, zeminden yükseltilmiş bir köşk şeklinde düzenlenmiştir. Bu bölümün kuzey duvarında basık kemerli, ikisi kafesli üç pencere yer almaktadır. Sofanın güneydoğusunda bir oda ve sonradan helaya dönüştürülmüş bir kemerli bir bölüm yer almaktadır. Odanın güney duvarında eksende bir ocak iki yanda kapaklı gömme dolaplar yer almakta, doğu duvarını da ahşap dolaplar kaplamaktadır. Odanın tek penceresi sofaya bakmaktadır.

Çizim 2. Ahmet Akçakır Evi, Üst Kat Planı

Foto. 7. Dış Cephe Görünümü

Foto. 8. İkinici Kat Sofa Görünümü

Foto. 9. Üçüncü Kat Sofa Görünümü

Üçüncü katta doğu duvarına bitişik merdivenlerin iki yanında birer odaya yer verilmiştir. Batı duvarı boyunca uzanan sofanın kuzeyi zeminden yükseltilerek köşk haline dönüştürülmüştür. Köşkün zeminine bir kapak yapılarak bu bölümün alt kısmı silah ve benzeri eşyaları koymaya uygun hale getirilmiştir. Köşk kuzeye büyük, doğuya küçük bir pencere ile açılmaktadır. Sofanın güneyi kemerli bir geçişle açık bırakılmıştır.

Sofanın kuzeydoğusundaki oda başoda olarak düzenlenmiştir. Odanın kuzey duvarında üç, doğu ve batı duvarlarında kuzeye kaydırılmış birer penceresi bulunmaktadır. Odanın güney duvarında yüklük bulunmaktadır. Yüklüğün yanında, duvar kalınlığı ve sonradan açılan baca deliğinden anlaşıldığı kadarıyla, gusülhane veya ocak olması muhtemel bölüm duvarla kapatılmıştır. Odanın tavanı duvara paralel bir pervazla çevrelenmiştir. Pervazla tavan arası 45° eğimli silmelerle hareketlendirilmiş bir çıtayla kapatılmıştır. Tavan süslemesiz iki kuşakla çevrelenmiştir. Kuşaklar birbirinden silmeli bir çıta ve

aşağı sarkan ajur tekniğinde bir sıra palmet dizisiyle ayrılmaktadır. Tavanda göbeğe yer verilmemiş, tavan yüzeyi bir bütün olarak süslenmiştir. Yüzey kenarlarda üçgenlerin etrafını çevreleyen bir okucu motifi, aralarda iki yamuk ve ortada on iki kare alana bölünerek çökertilmiştir.

Sofanın güneybatısındaki odanın batı duvarında, sofanın açık bölümüne bakan iki penceresi bulunmaktadır. Odanın doğu duvarını yüklük ve gusülhaneden oluşan dolaplar kaplamaktadır. Güney duvarında kapatılmış bir ocak ve kuzey duvarında kapının yanında bir çiçeklik yer almaktadır.

Foto. 10. Başoda Tavanı

Foto. 11. Güneybatıdaki Odanın Görünümü

1.3. Mehmet Ali Keleş Evi

Mescit Mahallesi Narin Sokak No:40'ta Mehmet Ali Keleş adına kayıtlı evin kitabesi bulunmamaktadır.

İki katlı ev, dört köşe odalı orta sofalıdır. Her iki kat aynı plan düzenini göstermektedir. Güneyinde avlusu bulunan eve giriş, kuzey cephede eksendeki kapıdan sağlanmaktadır. Her iki cephede kapının iki yanında birer küçük pencere yer almaktadır. Üst seviye cepheden dışa taşırılan cumbalar ve bol pencerelerle hareketlendirilmiştir. Evin doğu ve batı cephelerine farklı evler bitiştirilmiştir. Ahşap çatıklı kerpiç dolgulu malzeme ile yapılmış yapının üzeri çamur harçla sıvanmış ve badanalanmıştır. İki eğimli kırma çatı marsilya kiremitle kaplıdır.

Çizim 3. Mehmet Ali Keleş Evi, Üst Kat Planı

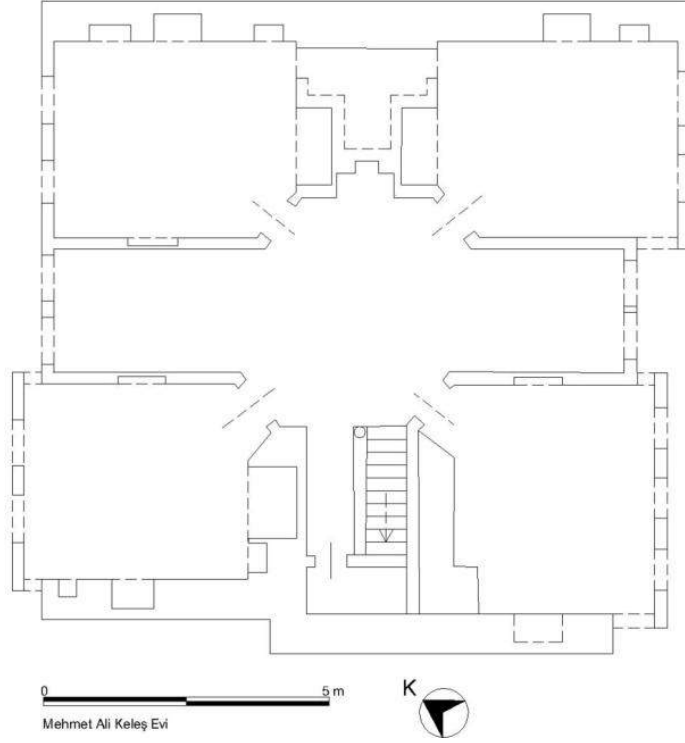

Foto. 12. Dış Cephe Görünümü

Güney duvarındaki kapı ile avluyla bağlantıyı sağlayan taşlık kuzey-güney doğrultusunda dikdörtgen uzanmaktadır.

Taşlığın batısında iki odaya yer verilmiştir. Kuzeybatıdaki oda bir kemerle ikiye ayrılmıştır. Kemerin kapı arkasında kalan yan bölümü üç raflı bir dolap ve yüklük olarak değerlendirilmiştir. Kapının diğer yanında çiçeklik ve kapaklı bir dolap yer almaktadır. Odada, sokağa bakan iki küçük pencere ve batı duvarında bir ocak bulunmaktadır.

Taşlığın kuzeydoğusunda yer alan, kuzey cepheden tek küçük penceresi görülebilen odanın kapısı kapatıldığından içine girilememiştir. Aynı durum güneybatıdaki oda için de geçerlidir.

Taşlığın güneydoğusundaki odanın avluya bakan büyük bir penceresi bulunmaktadır. Doğu duvarında eksende ocak, ocağın iki yanında da kapaklı birer gömme dolap yer almaktadır. Batı duvarında çiçekliğe yer verilmiş odanın kuzey duvarını yüklük ve gusülhane kaplamaktadır.

Foto. 13. Taşlık Görünümü

Foto. 14. Üst Kat Sofa Görünümü

Doğu duvarında eksene bitiştirilmiş merdivenler, ikinci katta sofaya çıkışı sağlamaktadır. Merdivenlerin tam karşısına çiçeklik yerleştirilmiştir. Kuzey ve güneydeki eyvanlar pencerelerle avluya ve sokağa açılmaktadır. Bunların arasında kareye yakın dikdörtgen dört köşe oda yer almaktadır.

Kuzeydoğudaki oda başoda olarak düzenlenmiştir. Pencereler odanın kuzeyinde yer almakta olup beş penceresinden  kuzeye, diğer ikisi doğu ve batıya bakmaktadır. Batı duvarında çiçeklik yer almaktadır. Odanın güney duvarını da yüklük ve rafly bir kapağı olan gusülhane kaplamaktadır.

Foto. 15. Başoda, Genel Gorinimii

Foto. 16. Başoda, çiçeklik ve Dolapları

Güneybatıdaki odanın güney duvarında iki pencere ve doğu duvarında bir çiçeklik bulunmaktadır. Batı duvarında ocak ve iki yanda da kapaklı birer gömme dolap yer almaktadır. Kuzey duvarını yüklük ve gusülhane kaplamaktadır.

Kuzeybatıdaki odanın kuzey duvarında iki pencere yer almaktadır. Batı duvarında ocak ve iki yanda da kapaklı birer gömme dolap bulunan odanın güney duvarını yüklük ve gusülhane kaplamaktadır.

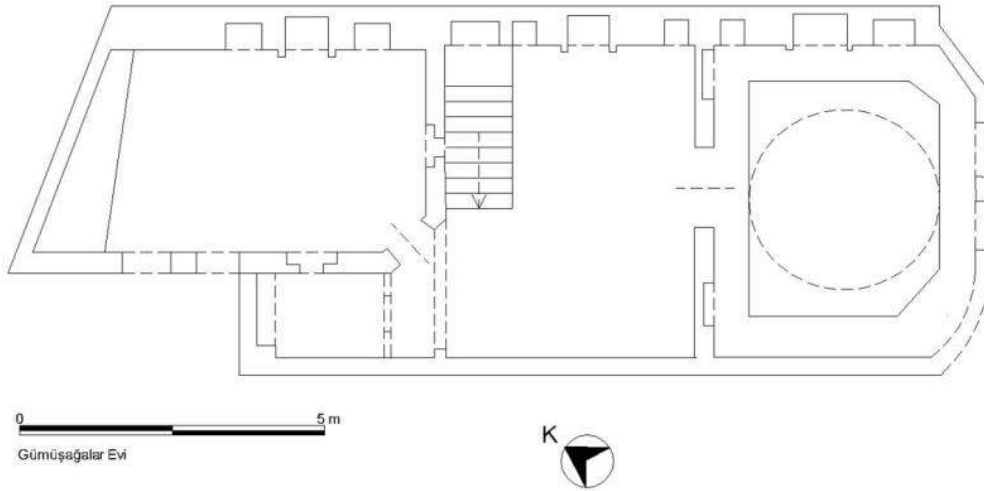
Güneydoğudaki odanın güneyinde dört pencereden ikisi kuzeye, diğeri ikisi doğu ve batıya bakmaktadır. Oda batı duvarında çiçeklik, doğu duvarında ocak ve kapalı bir gömme dolaba yer verilmiştir. Yine yüklük ve gusülhane odanın kuzey duvarında bulunmaktadır.

Evin tüm oda ve sofa tavanları, belli aralıklarla atılan merteklerin üzerinin hasırla kaplanmasıyla elde edilen ve yörede boyra olarak adlandırılan örtü sistemiyle kapatılmıştır.

1.4. Gümüşağalar Evi

Alaca Mahallesi, Hacı Mahmut Caddesi, No:70'de bulunan evin, giriş kapısının üzerindeki pencerenin demir parmaklıklarına bitiştirilmiş, ince metal levha üzerine Hicri 1326 (Miladi 1907) tarihi oyularak yazılmıştır.

Çizim 4. Gümüşağalar Evi, Üst Kat Planı

Foto. 17. Gümüşağalar Evi, Kitabesi

İki katlı ve iç sofalı ev doğu-batı doğrultusunda dikdörtgen planlıdır. Batı cephe sonradan bitiştirilen başka evler tarafından kapatılmıştır. Kuzey ve güney cephede alt seviyede sıvalar ve ahşap çatkı arasındaki kerpiç dolguların bir bölümü döküldüğünden eve bu boşluklardan girilebilmektedir. Kuzey cephe, eve giriş-çıkış yapılmaması için bitişikteki işyeri tarafından alimünyumla kapatılmıştır. Güney cephede çatı seviyesinde görülen iki küçük pencere dışında, taşlığın oda bitimine kadar devam ettirilmemesinden dolayı cepheden girinti oluşturan ve plandan L şeklinde dışa taşan kuzeybatıdaki odalarda her iki katta dikdörtgen pencerelere yer verilmiştir. Günümüzde avlusu bulunmayan eve giriş, doğudaki çift kanatlı ahşap kapıdan sağlanmaktadır. Kapının üst kısmına yatay dikdörtgen bir ve iki yana dikey dikdörtgen birer pencere açılmıştır. Kat ayrımı, cephe boyunca dışa taşırılmış köşelerden pahlı cumba ile sağlanılmıştır. Ahşap çatklı kerpiç dolgulu malzeme ile yapılmış yapının üzeri çamur harçla sıvanmış ve badanalanmıştır. İki eğimli kırma çatı marsilya kiremitle kaplıdır.

Foto. 18. Dış Cephe Görünümü 1

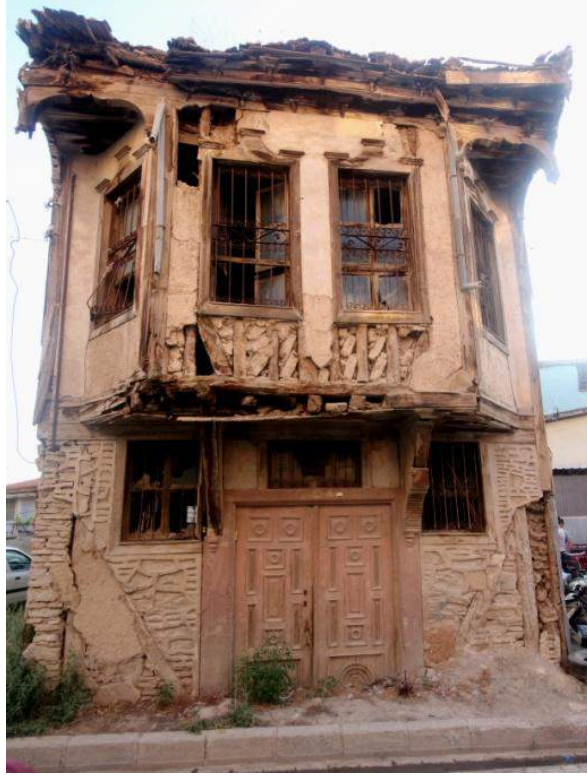

Foto. 19. Dış Cephe Görünümü 2

Doğudaki ana giriş kapısından güneydoğuda L şeklinde uzanan taşlığa girilmektedir. Taşlığın güney ve doğu duvarı boyunca uzanan her iki bölümü birbirlerine bir kemerle bağlanmıştır. Taşlığın geniş tutulmuş doğu bölümünün kuzey duvarında bir ocak ve iki yanında üç raflı gömme dolaplara yer verilmiştir. Taşlığın dar tutulmuş güney bölümünün kuzeybatı duvarında kemerli bir açıklık ahşap kapı ve pencerelerle kapatılmıştır. Bu açıklıktan iki yanda oda kapıları ve eksende üst kata çıkışı sağlayan merdivenlere geçilmektedir.

Her iki odanın kuzey duvarında ocak ve iki yanında raflı gömme dolaplara yer verilmiştir. Doğu odada taşlığa, batı odada güneye açılan iki pencere bulunmaktadır. Her iki odanın bir duvarını gusülhane ve yüklük kaplamaktadır. Göbek, kademeli bir görünüm sergilemektedir. Alt kat odalarda tek süsleme düz pasalı tavanların göbeklerindedir. Batı odanın dikdörtgen tavanında küçük kare bir tavan göbeği bulunmaktadır. Çıtalar oluşturduğu meandır motifinin merkezine kare içine alınmış sekiz kollu bir yıldız yerleştirilmiştir. Doğu odanın kareye yakın dikdörtgen tavanında, silmelerle hareketlendirilmiş üçgen ahşap parçaların birleştirilmesiyle oluşturulan eşkenar dörtgen göbek, kademeli bir görünüme sergilemektedir.

Foto. 20. Üst Kat Sofanın Görünüm

Foto. 21. Kuzeybatıdaki Odanın Görünüm

İki odanın arasında yer alan merdivenlerden üst kat sofaya çıkılmaktadır. Dikdörtgen sofanın kuzey duvarında bir ocak ve iki yanda raflı gömme dolaplara yer verilmiştir. Güney duvarını, tavana bitişik küçük pencere ve batıdaki köşkü sofadan ayıran kemerin ahşap direği hareketlendirmektedir. Kemerin oda kapısıyla birleştiği yer pahlanmış ve bu kısma Osmanlıca siyah renkli celi sülüs harflerle “Ya Şeyh Abdülkadir” yazısı yazılmıştır. Merdivenin bitişik olduğu batı duvarında küçük bir pencereye yer verilmiştir. Sofanın doğu ve kuzeybatısında birer oda yer almaktadır.

Kuzeybatıdaki dikdörtgen oda, kuzey duvarında ocak ve iki yanında raflı gömme dolap, güneye açılan iki pencere ve batı duvarını kaplayan gusülhane ve yüklükle, alt kattaki oda ile aynı düzenlemeyi göstermektedir.

Foto. 22. Başoda Görünümü

Foto. 23. Başoda Ocak Süsleme Detayı

Başoda olarak düzenlenmiş doğudaki odanın, batı duvarında kapının iki yanına raflı gömme dolaplar yerleştirilmiştir. Oda doğu duvarında iki, doğuda pahlanmış iki köşeye yerleştirilmiş birer pencere olmak üzere dört dikdörtgen

pencere ile aydınlatılmıştır. Güneydoğudaki pahlı köşe iç kısımda bombe yapmaktadır. Odanın güney duvarı hareketsizdir. Kuzey duvarında alçı süslemeli bir ocak ve iki yanında raflı gömme dolaplar yer almaktadır. Ocağın alçı yaşmağı dilimlidir ve üst kısmı yarım daire şeklinde sonlanmaktadır. Yaşmakta, iki yana rumilerle açılan demet şeklindeki dalların arasından çıkan yapraklardan oluşan süslemenin farklı versiyonlarına yer verilmiştir. Elibelinde ve çiçek motiflerinin de aralarda kalan boşlukları doldurduğu görölmektedir.

Başoda dışında evin tüm tavanları pasalı düz tavan formundadır. Başodanın üzeri alçıdan yapılmış çivit mavi bir kubbe örtölüdür. Geniş bağıdadi kuşak duvardan tavana geçişi sağlamaktadır. Odanın pahlandığı köşelerde, kubbeyi çevreleyen karenin de köşeleri pahlanmış ve tüm köşelere rumi ve yapraklardan oluşan bir süsleme yerleştirilmiştir. Altta iki rumili dal birleşerek köşeye doğru tek bir rumili dalla uzanmaktadır. Rumilerin araları yapraklarla doldurulmuştur. Kubbenin etrafına da dört adet yerleştirilmiştir.

Kubbe yuvarlak silmelerle hareketlendirilmiş kademeli bir kuşakla çevrelenmiştir. Kuşağın iç kısmı girintili-çıkıntılı dalga motifi şeklinde dir. Aynı süsleme kubbenin daire şeklindeki göbeğinde silmeli kuşağın dışına yapılmış ve bir güneş motifi oluşturulmuştur. Dairenin merkezinde altıgen şekilli gülçe ve etrafında rumili dallardan oluşan motif yer almaktadır. Bir bilezikle ikiye ayrılmış motif beş kez tekrar edilmiştir. Bilezikten gülbezeğe doğru uzanan volütlü iki dal ve bir yaprak, palmet motifini andırmaktadır. Bilezikten daireye doğru arası yaprak motifleriyle doldurulmuş iki rumili dal uzanmaktadır. Motiflerden ikisi tamamen, birinin yarısı düşmüştür.

Foto. 24. Başoda Pencerelemi

Foto. 25. Başoda Kubbe G6r6n6m6

2. DEĞERLENDİRME

Anadolu'da, geleneksel ev mimarisi açısından zengin örneklerle günümüze kadar gelebilmiş ilçelerin arasına katılması gereken bir diğer ilçe de Bolvadin'dir. Gereken önem verilip tanıtımı yapıldığında evler açısından Safranbolu, Kula, Doğanbey gibi turistik potansiyele sahip olabilecek Bolvadin'de üzerinde kitabe bulunan örnekler genellikle 20. yüzyılın ilk çeyreğinden kalmadır. Ancak evlerin geneli göz önünde bulundurulduğunda, tarih aralığı olarak 19. yüzyıl sonu ile 20. yüzyılın ilk çeyreğini vermek daha uygun düşmektedir.

Ege Bölgesinde kıyıya dik uzanan dağlar ve sıcaklığın etkisiyle kıyı kesimlerde egemen olan açık sofa, iç kesimlerde soğuyan havanın etkisiyle kapatılmıştır (Sözen, 2006:44, 48). İlçede sokakların iki yanına sıralanmış, bitişik nizamda yapılmış evlerde üç plan tipinin örneklerine yer verildiği görülmektedir. Sofanın iki yanında odalar sıralandığından karnıyarık denilen, soğuktan korumada ekonomik olduğundan daha çok tercih edilen (Eldem, 1984:18, Bozkurt, 2013:41, Sözen, 2001:86) iç sofa, ilçede de en yoğun kullanılan plan tiplerinden biridir. Yaygın bir kullanım alanı bulan bir diğer plan tipi de, evin merkezinde sofanın ve köşelerde odaların yer aldığı (Eldem, 1984:18; Sözen, 2001:87; Günay, 1998:62; Bozkurt, 2013:43; Kuban, 1995b:69, *Akm*, 2008:499) orta sofadır. Mekânın esnek kullanımını sağlayan sıralı odaların bir sofa ile bağlandığı (Sözen, 2006:78, Eldem, 1984:18; Sayan, 2009:160; Kuban, 1995b:52; Sözen, 2001:86; Günay, 1998:59) dış sofalı ev örneklerine de az da olsa ilçede rastlanmaktadır. İç ve orta sofalı evlere Afyon İl merkezinde de yoğun olarak rastlanmaktadır (Sel, 2007:428; Yıldırım vd, 2006:343). İç sofalı plan tipi, yakın çevreden Niğde (Altuncan, 2003:61), İzmir Tire (Kürüm, 1995:58), Eskişehir Odunpazarı (Uçkan ve Uçkan, 2002:53), Sivrihisar (Sayan, 2009:87), Uşak (Sayan, 1997:60, 100), Isparta (Demirci, 2011, 67), Akşehir (Bektaş,

2005:60, 65) evlerinde de karşımıza çıkmaktadır. Orta sofalı plan tipinin en gelişmiş ve dikkat çekici örnekleri İstanbul'da bulunmaktadır (Kuban, 1995b:72). Alanya (Ceylan, 1997:86), Bolu (Eldem, 1984:37), Isparta (Demirci, 2011, 80), Amasya (Tektaş, 1984:30) ve Sakarya'da (Çetin, 2007:86) da orta sofalı plan tipine rastlanmaktadır. Dış sofalı plan tipi daha çok kıyı kesimlerinde tercih edilmiştir. Sıcaklığın yoğunluğuna göre kıyı kesimlerde dışa açılan sofa, Bolvadin İlçesindeki evlerde olduğu gibi, iç kesimlerde kapalı hale getirilmiştir (Sözen, 2001:178, Sözen, 2006:50, 205). Muğla (Kunduracı, 2007:72, 80), Uşak (Sayan, 1997:21, 31), Denizli (Cömertler Aktuğ, 2016:234, 247) illerinde I, L, Eyvan, Köşe Sofalı, Kapalı şeklinde çeşitlendirilen dış sofalı plan tipinin çok sayıda örneklerini bulmak mümkündür.

Foto. 26. Bolvadin Sokakları ve Evleri 1

Foto. 27. Bolvadin Sokakları ve Evleri 2

Düz bir arazide yer alan ve dış cepheden bakıldığında bir konak izlenimi uyandıran Bolvadin evleri iki, üç veya dört katlıdır. Nadir de olsa tek katlı evlere de rastlanmaktadır. Ayrıca büyüklüğü ekonomik güçle orantılı olmakla birlikte evler genellikle çok sayıda odaya sahip büyük boyutlu yapılardır. Bazı evlerde üçüncü bir kat olarak bodrum katı veya cihannüma olarak adlandırılan çatı katı bulunduğu hatta bazı evlerde dördüncü kat olarak her ikisine de yer verildiği görülmektedir. Bu düzen, kübik ve simetrik bir kitle kurgusunun hâkim olduğu dış cephelerde yapıların daha ihtişamlı görünmesini sağlamaktadır. Eskişehir Odunpazarı (Olcağ Uçkan ve Uçkan, 2002:52), Safranbolu (Önder ve Güner, 1995:68, 148, Günay, 1998:48, 215), Kütahya (Sözen, 2006:200), İzmir Tire ve Selçuk'ta (Sözen, 2006:203, 214) da üç katlı ev düzenlemesiyle karşılaşılmaktadır.

Foto. 28. Bolvadin Sokakları ve Evleri 3

Foto. 29. Bolvadin Sokakları ve Evleri 4

Geleneksel Türk Evi yapı malzemesi olan taş, ahşap ve kerpiç; Bolvadin Evlerini de biçimlendirmiştir. (Kuban, 1995b:239, Sözen, 2006:54, 78, Sözen, 2001:62, Küçükerman ve Güner, 1995:59).Bolvadin Evleri oldukça gösterişli yapılarına karşın ahşap karkas sistemde yapılmış hımış tekniğinde kâgir

binalardır. Anadolu konut mimarisinin İ Ege'deki temsilcileri konumunda olan hımyş tekniğindeki bu evler, Ahmet Akçakır Evinde görüldüğü gibi, sadece temelde toprak veya subasman seviyesine kadar moloz taştır. Bazı evlerde subasman seviyesi kesme taştır. Üst katlar; ahşap karkas sistemde, ahşap atki arası kerpiç malzemelerle yapılmış, dıştan saman katkılı çamur harçla sıvanmış ve üzeri badanalanmıştır. Bu malzemelerle yapılmış ev örneklerine, "Anadolu'nun kıyıları ile orta yayla arasında bir ikinci çember gibi dolanan ve Sivas dolaylarında batıya ve İ Ege'den Torosların kuzey yamaçlarına kadar uzanan" (Kuban, 1995a:227) geniş bir arazide rastlanmaktadır. Bolvadin Evlerinde malzemenin dış cepheye yansıtılarak süsleme unsuru olarak kullanıldığı da görülmektedir. Katları ayıran ahşap hatlılar ile bitişik düzendeki evlerin ayrımını veya köşeleri vurgulayan başlıklı ahşap plastırların dış cepheye yansıtılmış olması, yatay ve dikey hatları vurgulamakta ve cepheye estetik bir değer katmaktadır. Aynı uygulamanın benzer örnekleri Kütahya (Sözen, 2001:191), Uşak (Sayan, 1997:18, 68), Eskişehir (Sayan, 2009:62, 116, Olcay Uçkan ve Uçkan, 2002:52), Safranbolu (Günay, 1998:127), Kastamonu (Sözen, 2001:162) Evlerinde de karşımıza çıkmaktadır.

Bolvadin Evleri, Afyonkarahisar'ın merkezindeki evlerle büyük bir benzerlik göstermektedir. Evliya elebi'nin Afyonkarahisar Evleri ile ilgili "Her ev misafirhanesi ve haremi ile bir büyük saray gibi görünür. Bağ ve bahçeleri cihanı tutmuştur. Evlerin temelleri bir adam boyu taştır ama üst tarafı kerpitir." sözleri (Evliya elebi, 1984:18, şahin, 2002:47, Kerman, 2002:20), Bolvadin Evleri için söylenmiş gibidir. Bu benzerlik sadece büyüklük ve malzeme açısından değil, plan, dış cepheler, kat düzeni, iç mekân ve süslemeler hatta evlerin tarihlendirilmeleri açısından da geçerlidir (Parsana, 1991:78, Sel,

2007:427-438, Öztank, 2005:24-27, Öztank, 2013:44-49, Meriç, 1995:42, Gündüz, 1986a:6-7, Gündüz, 1986b:17-19).

Bitişik düzende sıralanmış Bolvadin Evlerinin arka cephelerinde genellikle yüksek duvarlarla çevrili oldukça küçük bir avluya yer verildiği görülmektedir. Bu sebeple, en az iki hatta köşe parsellerde konumlanan avlulu evlerde üç cephe, alt ve üst katlara açılan bol pencerelerle hareketlendirilmiştir. Alt katlarda bazen çok sayıda küçük, bazen de üst katlara göre daha az sayıda büyük pencerelere yer verilmiştir. Geleneksel evlerde alt katları sağır, üst katları bol pencerelerle dışa açılan konut şemasının (Sözen, 2006:50, 51, Kuban, 1995a:228) Bolvadin Evlerinde alt katlarda değişiklik göstermesi geç dönem evleri olması ile açıklanabilmektedir. İkinci katlarda hatta cumbalarla desteklenen üçüncü katlarda pencere sayısı oldukça arttırılmıştır. Alt katlarda dikdörtgen, üst katlarda basık kemerli veya dikdörtgen ahşap çerçevesi pencerelere yer verilmiştir. Pencereler alt katlarda genellikle tekli, üst katlarda ikili veya üçlü gruplar olarak sıralanmışlardır. En üst katta İslami mahremiyet anlayışının ortaya çıkardığı pencerelerin yarısını kapatan ahşap kafesler, alt katlarda güvenlik amaçlı pencerenin tamamını kapatan demir parmaklıklar kullanılmıştır. Üst katta düz lentolu pencerelerde silmeler ile basık kemerli pencerelerde kilit bazen de üzengi taşlarına yerleştirilmiş konsollar süsleme unsuru olarak dikkat çekmektedir.

Foto. 30. Bolvadin Evlerine Örnekler 1

Foto. 31. Bolvadin Evlerine Örnekler 2

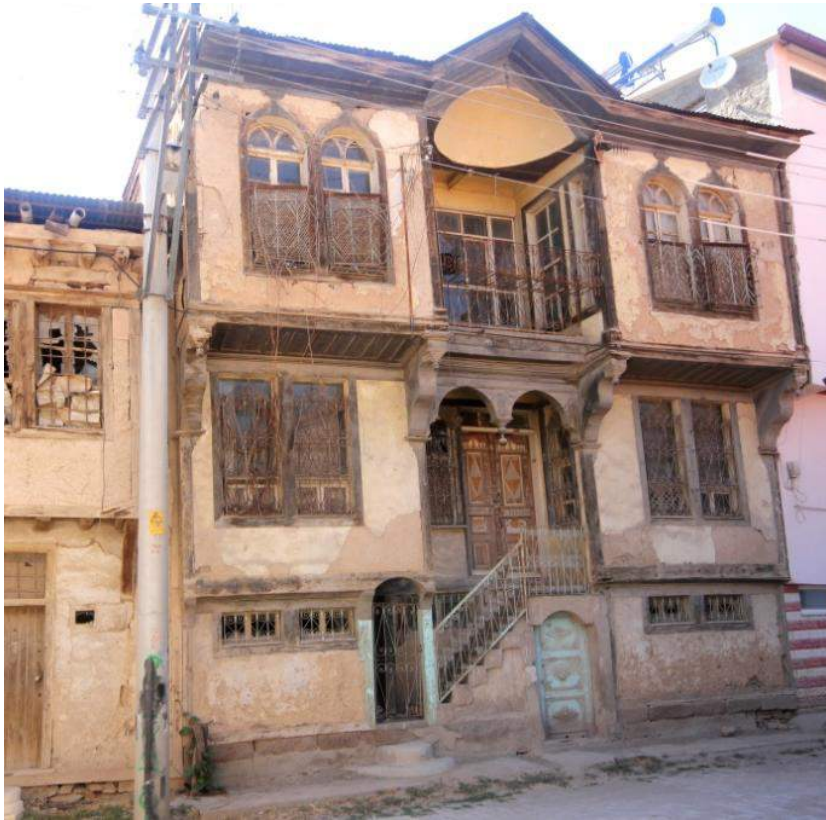
Türk konut mimarisini tamamlayan ve en eski örnekleri Roma dönemine kadar giden (Kuban, 1995b:243) cumbalar, Bolvadin Evlerinde bol pencereler yanında cepheleri hareketlendiren diğer bir öğedir. Batı Anadolu evlerinde üslup çeşitliliği gösteren ve en önemli tasarımlardan biri olan (Sözen, 2006:214) cumbaların, sarkıtlı veya sarkıtsız ahşap bağdadi eliböğründelerle taşınan gönye veya çokgen çıkmalı örnekleriyle Bolvadin’de karşılaşılmıştır. Ayrıca sofa veya odaların bir veya iki yüzü cepheye cumbalarla taşırılarak yansıtıldığından, dıştan bakıldığında, buradaki evlerin plan tiplerini anlamak mümkündür. Bunun yanında bu tarz cumbalar, bitişik düzendeki evlerde, diğer evin manzarasını da kapatmamaktadır. Çokgen çıkmalı cumbalarda, kaş veya basık kemer sarkıtlı köşelikler de cepheleri hareketlendiren unsurlar arasındadır. Batı Anadolu’da Kütahya, Muğla, Manisa Kula, İzmir Tire ve Alsancak Evleri (Sözen, 2006: 214-215, 238-242) farklı cumbaların Anadolu evlerinde kullanımına örneklerdir.

Evlerde üçgen alınlıklara yer verilmiş ve üçgen alınlıkların iç kısmı bazı evlerde, yöresel bir özellik olarak yarım kubbelerle hareketlendirilmiştir. Alınlıksız evlerde çatı hizasında bazı evlerde silmeli, bazı evlerde de iki kademeli konsollu süsleme kuşaklarına yer verilmiştir. Fazla geniş olmayan saçaklar tüm evlerde karşımıza çıkmaktadır. Evlerin içindeki tavan kubbeli veya kubbesiz nasıl olursa olsun, geleneksel Türk Evlerinde (Kuban, 1995b:245) olduğu gibi, çatılar dışa bir, iki, üç veya dört eğimli kırma şekilde yansıtılmış ve genellikle marsilya bazen de alaturka kiremitle kaplanmıştır.

Geleneksel konutlar tüm elemanlarıyla, İslami düşüncenin yaşama düzenine getirdiği genelleşmiş özelliklere uygun olarak şekillenmişlerdir. Kat düzeni, avlu, taşlık, sofa, odalar ve oda elemanlarında belirgin olarak karşımıza çıkan (Sözen, 2006:44, Küçükerman, 1973:24, Kuban, 1995a:227) bu özellik; Bolvadin’de

evlere girişlerinin, genellikle haremlik-selamlık esasına uygun şekilde iki cephede farklı kapılardan yapılmasını sağlamıştır. Bazen de alt ve üst kata girişler, aynı cephede aynı hizada ancak ayrı kapılardandır. Aynı hizada alttaki tek kanatlı kapı, bodrum katta taşlığa açılmaktadır. Taş basamaklı ve demir korkuluklu merdivenden çıkılan ana giriş kapısı sofaya girişi sağlamaktadır. Tek girişli evlerde ana giriş kapısı taşlığa açılmaktadır. Çift kanatlı ana giriş kapısının üstü pencerelidir ve kitabeler genellikle bu bölümde bulunmaktadır. Ahşap veya demirden yapılmış kapılar direk sokağa açılmaktadır. Evlere farklı kapılardan giriş uygulaması Eskişehir Evlerinde de karşımıza çıkmaktadır (Karpuz, 1990: 162, Parsana, 1991:78, Sayan, 2009:106, 146).

Foto. 32. Bolvadin Evlerine rnekler 3

Foto. 33. Taşlık rneği

Gündelik işlerin etrafında şekillendiği avlunun olmadığı evlerde veya soğuk havalarda avlu işlevi, evin giriş veya merdivenlerle inilen bodrum katındaki taşlığa yüklenmiştir. Zemini taş döşeli bu bölüm mutfak, kiler, depo, odunluk, tuvalet, ahır, samanlık ve hizmetli odaları gibi evin servis hizmetlerine ayrılmıştır. Üst katlar yaşam alanı olarak düzenlenmiştir. Üç katlı evlerde, üst kat planını yansıtan ara kat kısım daha çok kullanılmaktadır. Dış cephedeki simetri, içte oda düzenine de yansıtılmış ve odalar genellikle karşılıklı yerleştirilmiştir. Sofa ve odaların sokağa bakan duvarlarına açılan çok sayıda pencere, aydınlık bir mekân oluşturmaktadır. Konuklara verilen önemin

bir göstergesi olan ve en çok ışık alan bölüme yerleştirilen başoda, geleneksel Türk evlerinde olduğu gibi (Sözen, 2006:93), Bolvadin'de de evin en büyük ve özenli odasıdır. Başoda kapılarında bazen çift kanat kullanılmakla birlikte oda kapıları ahşap, tek kanatlı ve tablalı düzendedir. Başoda da dâhil tüm odalarda genellikle gusülhane ve yüklük bölümlerinden oluşan dolaplara yer verilmiştir. Ocaklara hemen hemen her odada yer verilmiş ve süslenmiştir. Bu da ocaklara ayrı bir önem verildiğini göstermektedir. Her evde çoğu zaman odanın ocağın karşısındaki duvarında karşımıza çıkan çiçeklikler, Bolvadin evlerinin vazgeçilmezlerindedir. Sofada da kullanılan çiçeklikler evin içteki ince duvarlarına ve 10-15 cm. derinliğinde yapılmışlardır. Yerleri değişmekle birlikte aynı oda düzenini yansıtan ocaklar, çiçeklikler ile yüklük ve gusülhanenin yer aldığı dolaplar, yakın çevreden Denizli (Küçük ve Aksakal, 2006: 23), Muğla (Kunduracı, 2007:125), Kayseri (İmamoğlu, 1992:166), Uşak (Sayan, 1997:28), Eskişehir Sivrihisar (Sayan, 2009:68) Evlerinde de karşımıza çıkmaktadır.

Foto. 34. Zeminin Taş Duvarı

Foto. 35. Boyra

Foto. 36. ieklik

Anadolu Türk Evlerinde, ev içinde kullanılabilirlik sınırları dışında kalan ve göze hitap eden tavanlar, odanın önemine ve ev sahibinin isteklerine göre farklı Şekillerde yapılmışlardır (Küçükerman, 1973:106, Küçükerman ve Güner, 1995:123, Yıldırım ve Hidayetoğlu, 2006: 332). Bolvadin'de sofa ve oda tavanları süslemesiz veya oldukça sade süslemeli olarak yapılırken başoda tavanlarına ayrı bir önem verildiği ve özenle süslendiği grlmektedir. Yörede boyra olarak adlandırılan merteklerin üstünü kapatan hasırdan oluşan örtü sistemiyle, cumba altları ve alt katlar gibi daha az önem verilen tavanlarda

karşılaşmaktadır. Özellikle üst katlarda düz veya süslemeli ahşap tavanların yanında alçıdan yapılmış kubbeli tavanlara da rastlanmaktadır. İstanbul Amcazade Hüseyin Paşa Yalısı divanhanesi (1700), kubbeli tavanların erken tarihli örneklerinden biridir (Kuban, 1995:83).

İç mekânda alçı süslemeler çiçeklik, ocak ve tavanlarda, ahşap süslemeler tavanlarda yoğunlaşmaktadır. Süslemelerde uçları volütlerle sonlanan rumili kıvrık dallar, yine kıvrık dalların oluşturduğu elibelinde motifleri, altıgen gülçeler, güneş ve şua motifleri kullanıldığı görülmektedir. Alçı süslemede kabartma, ahşap süslemede eğmeçli ahşap işi ve ajur yapıştırma teknikleri kullanılmıştır.

Son olarak, giriş katlarının sokak seviyesinden biraz yüksekte ve demir parmaklıklı birden çok pencereye sahip olması, çatkı yönteminin duvarlara uygulanmasıyla açılan bol sayıda, ikili veya üçlü grup pencereler, yanlarındaki pencerelerle düzenlenen girişler, kafa pencereleri olan kapılar batı etkilerini göstermektedir (Sözen, 2001:50, Kuban, 1995:96). Cephelerde eğri yüzeylerin azalması, süslemede yalınlık, vurgulanan kilit taşları, yarım gömme ahşap plastırlar, üçgen alınlık konutlarda, birçok üslubun ayrıntılarını bir araya getiren, neoklasik etkiler uyandırmaktadır. Bununla birlikte eski kent dokusu, yapıların mekânsal ve boyutsal özelliklerinin devamı, cumbalar ve çıkmalar, kafesler, süslemelerde kullanılan rumi, palmet, elibelinde vb. motiflerin varlığı, değişen dönem özelliklerine ayak uyduran ama aynı zamanda eskiyi devam ettiren bize özgü geleneksel mimariyi yansıtmaktadır. Bu açıdan Bolvadin İlçesi, gerek evler gerekse sokak dokusu açısından bozulmadan günümüze gelebilmiş nadide örneklerdendir. Çok azının içine girebildiğimiz, çizim ve fotoğraflarla belgeleyebildiğimiz bu güzel örnekler, tescilli olmalarına karşın yaşam koşullarına bağlı olarak yeni mimari yapıların tercih edilmesi, malzemenin

dayanıksızlığı vb. etmenlerden dolayı gün geçtikçe kendi kaderine terk edilmekte ve hızlı bir Şekilde yok olmaktadır. Geç dönem Osmanlı konut mimarisinin güzel örneklere olan bu evlere, Safranbolu, Kula, Őirince vb. evleriyle ünlü ilçelerde olduğu gibi, gereken önem gösterilmeli ve yok olmalarının önüne bir an önce geçilmelidir.

KAYNAKÇA

AKIN, N. (2008). Ev. A. Gevgilili, B. Özer, D. Hasol (Ed.). Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi. 1. (s.497-499). İstanbul: Yapı Endüstri Merkezi Yayınları.

ALTUNCAN, M. (2003). Geleneksel Niğde Evleri, Türk Arkeoloji ve Etnografya Dergisi. 3. 57- 64.

BEKTAŞ, C. (2005). Halk Yapı Sanatından Bir Örnek Akşehir Anadolu Evleri Dizisi. 5. İstanbul: Bileşim Yayınevi.

BOZKURT, G. (2013). 19.yy da Osmanlı Konut Mimarisinde İç Mekân Kurgusunun Safranbolu Evleri Örneğinde İrdelenmesi, İstanbul Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi, 62/2. 37-70.

CEYLAN, O. (1997). Geleneksel Alanya Evleri. Art Decor 5/57, 76- 87.

CÖMERTLER AKTUĞ, E. (2016). Büyük Menderes Havzası Osmanlı Dönemi Geleneksel Konut Mimarisinde Ahşap Süsleme. Doktora Tezi. Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Van.

ÇETİN, Y. (2007). Sakarya ve Çevresinden Ev Örnekleri. Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi. 19. 67- 103.

DEMİRCİ, D. (2011). Isparta Evleri, Isparta: T.C. Isparta Valiliği İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü Yayınları-7

ELDEM, S. H. (1984). Türk Evi Osmanlı Dönemi. I. İstanbul: Türkiye Anıt Çevre Turizm Değerlerini Koruma Vakfı.

EVLİYA ÇELEBİ. (1984). Evliya Çelebi Seyahatnamesi. IX. Mümin Çevik vd. (Haz.) İstanbul: Üçdal Neşriyat.

GÜNAY, R. (1998). Türk Ev Geleneği ve Safranbolu Evleri. İstanbul: Yem Yayın.

GÜNDÜZ, S. (1986a). Afyon Kentsel Sit Alanı Üzerine. Beldemiz. 6. 6-7.

GÜNDÜZ, S. (1986b). Afyon Evleri Üzerine Genel Bir Değerlendirme. Beldemiz. 8. 17-19.

İLASLI, A., ÜYÜMEZ, M., KAYA, F. (2004). Afyon'da Mimari, M. Uyan, İ. Yüksel, N. Avşar (Haz.). Anadolu'nun Kilidi Afyon (s.188-231). Afyon: Afyon Valiliği.

İMAMOğLU, V. (1992). Geleneksel Kayseri Evleri, Ankara: Halkbank Kùltür Yayınları.

KARPUZ, H. (1990). Eskişehir Evlerinin Mimari Özellikleri. Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi. 65. 161-169.

KERMAN, Z. (2002). Evliya Çelebi'ye Göre Afyonkarahisar. Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi. IV/1. 17- 22.

KUBAN, D. (1995a). Türk Ev Geleneği Üzerine Gözlemler. N. Başgelen (Ed.) Türk ve İslam Sanatı Üzerine Denemeler, (s.225-240). İstanbul:

KUBAN, D. (1995b). Türk "Hayat"lı Evi. İstanbul: T.C. Ziraat Bankası Yayınları.

KUNDURACI, O. (2007). Muğla- Yatağan Çevresindeki Türk Devri Mimarisi ve El Sanatları. Muğla: Muğla Valiliği.

KÜÇÜK, B., AKSAKAL, N. (2006). Tarihi ve Kùltürel Dokusu ile Denizli Evleri. Denizli: Denizli Belediyesi Kùltür Yayınları-2

KÜÇÜKERMAN, Ö. (1973). Anadolu'daki Geleneksel Türk Evinde Mekân Organizasyonu Açısından Odalar. İstanbul: Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu Yayını.

KÜÇÜKERMAN, Ö., GÜNER, Ş. (1995). Anadolu Mirasında Türk Evleri, İstanbul: T.C. Kùltür Bakanlığı Yayınları.

KÜPELİ, Ö. (2000). Tahrir Defterlerine Göre XVI. Yüzyılın İlk Yarısında Bolvadin Şehri. M. Sarlık (Haz.). V. Afyonkarahisar Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri:13-14 Nisan 2000-

Afyonkarahisar: Bildiriler. (s.115-132). Afyonkarahisar: Afyonkarahisar Belediyesi Yayınları.

KÜRÜM, M. (1995). Türk Ev Mimarisinde Tire Evleri. Ege Mimarlık. 5/15. 56- 59.

MERİÇ, A. (1995). Afyon ve Çevresi Eski Evleri ve Süslemeleri. E. E. Sarlık, M. Sarlık (Haz.). IV. Afyonkarahisar Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri:29-30 Eylül 1995-Afyonkarahisar: Bildiriler. (s.40-43). Afyonkarahisar: Afyonkarahisar Belediyesi Yayınları-7.

OLCAY UÇKAN, B. Y., UÇKAN, E. (2002). Eskişehir Odunpazarı Evleri. Eskişehir: T.C. Kültür Bakanlığı.

ÖZTANK, N. (2005). Afyonkarahisar Kenti Geleneksel Ahşap Konutları. Ege Mimarlık. 3/55. 24- 27.

ÖZTANK, N. (2013). Afyonkarahisar Geleneksel Konut Mimarisi ve Sokak Dokusunun Analizi. Ege Mimarlık. 2/84. 44- 49.

PARSANA, H. (1991). Bolvadin'deki Türk Devri Yapıları. Yüksek Lisans Tezi. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Konya.

SAYAN, Y. (1997). Uşak Evleri. Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı.

SAYAN, Y. (2009). Sivrihisar Evleri. İzmir: Ege Üniversitesi Türk Dünyası Araştırmaları Enstitüsü.

SEL, H. (2001). Afyonkarahisar'da Sivil Mimari. İ. Küçükkurt, M. Uyan, M. Karazeybek, L. Daşdemir, Y. İlgar (Haz.). Afyonkarahisar Kütüğü. I. (s.427-438). Afyonkarahisar: Afyonkarahisar Kocatepe Üniversitesi Yayınları.

SÖZEN, M. (2001). Türklerde Ev Kültürü. İstanbul: Türk Hava Yolları.

SÖZEN, M. (2006). Gelenekten Geleceğe Anadolu'da Yaşama Kültürü. İstanbul: Creative.

ŞAHİN, G. (2002). XVII. Yüzyılın Sonlarında Afyonkarahisar Sancağının İdari ve Fiziki Yapısı. Tarih İncelemeleri Dergisi. XVII/2, 39-57.

TEKTAŞ, M. (1984). Hazeranlar Konağı. İlgi, 18/40. 29- 31.

TOSUN, S. (Basımda). Bolvadin Turizm Rehberi. Bolvadin: Bolvadin Kaymakamlığı.

YILDIRIM, K., KAHRAMAN, N., HİDAYETOĞLU, M. L. (2006). Geleneksel Afyonkarahisar Evlerine Ait Kapıların İncelenmesi. N. Yılmaz, E. Anmac, G. Karavar (Ed.). 9. Uluslararası Geleneksel Sanatlar Sempozyumu: 16-18 Ekim 2006-İzmir. (s.342- 352). İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Yayınları.

YILDIRIM, K., HİDAYETOĞLU, M. L. (2006). Geleneksel Türk Evi Ahşap Tavan Süsleme Özelliklerinin ve Yapım Tekniklerinin Çeşitliliğı Üzerine Bir İnceleme. N. Yılmaz, E. Anmac, G. Karavar (Ed.). 9. Uluslararası Geleneksel Sanatlar Sempozyumu: 16-18 Ekim 2006-İzmir. (s.332- 341). İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Yayınları.

KIRSAL KALKINMA PERSPEKTİFİNDEN BOLVADİN VE ÇEVRESİ GELENEKSEL EL SANATLARI ÜRÜNLERİNİN EKONOMİK POTANSİYELİNİN ARAŞTIRILMASINA YÖNELİK BİR ÇALIŞMA

Kenan İLARSLAN¹
Fatih BIYIKLI²
Abdullah AKÇANLI³

ÖZET

Sanayileşme sürecinin neden olduğu bölgeler ve ülkeler arası gelişmişlik farkları, yoksulluk, açlık, artan nüfus, işsizlik, göç, çevre kirlilikleri ve doğal afetler, doğal kaynakların azalması ülkeleri ve toplumları daha farklı ekonomik ve sosyal politikaların uygulanması gereğine yöneltmektedir. Ekonomiye ve sektöre dayalı büyüme modelleri yerini sosyal ve sorumluluk bilincinin yer aldığı insanı ve doğayı ön plana çıkaran kırsal kalkınma arayışlarına bırakmıştır. Kırsal kalkınma, temelinde kent - köy arasındaki sosyo-kültürel ve ekonomik farklılıkların bir dengeye kavuşturulmasını, kırsal nüfusu yerinde kalkındırmayı, bir başka deyişle, göç ve istihdam sorunlarını yerinde çözmeyi amaçlayan politik bir tercihtir. Küçük el sanatları, geçmişten günümüze büyük çeşitlilik içerisinde insanların ve toplumların

¹ Afyon Kocatepe Üniversitesi Bolvadin Uygulamalı Bilimler Yüksekokulu, Muhasebe Bölümü, S.Yazar, Yrd.Doç.Dr., ilarslan@aku.edu.tr

² Afyon Kocatepe Üniversitesi Bolvadin Uygulamalı Bilimler Yüksekokulu, Muhasebe Bölümü, Arş.Gör., fbiyikli@aku.edu.tr

³ Afyon Kocatepe Üniversitesi Bolvadin Uygulamalı Bilimler Yüksekokulu, Muhasebe Bölümü, Öğr.Gör., akacanli@aku.edu.tr

"Bu çalışma Dr.Öğr.Üyesi Kenan İlarşlan'ın danışmanlığında yapılan Kırsal Kalkınma Bağlamında Bolvadin ve Çevresi Yöresel Küçük El Sanatları Ürünlerinin Ekonomik Potansiyelinin Araştırılmasına Yönelik Bir Saha Çalışması isimli TÜBİTAK 2209-A projesinden üretilmiştir."

duygularını, beklentilerini, sevinç ve hüzünlerini aktardıkları, el emeği göz nuru çabayı gerektiren sanatsal özelliği olan ürünlerin üretildiği sanat-meslek dallarıdır. Bu çalışmada küçük el sanatlarının kırsal kalkınma sürecinde katkısı olabileceği düşüncesiyle, Afyonkarahisar ili Bolvadin İlçesi ve köy-kasabalarında yapılan küçük el sanatları uğraşlarının envanterinin çıkartılması, ekonomik potansiyelinin araştırılması, varsa problemlerin çözümüne yönelik eleştiri ve önerilerin getirilmesi düşünölmektedir.

Anahtar Kelimeler: Kırsal Kalkınma, Geleneksel El Sanatları, Bolvadin

**A STUDY ON INVESTIGATING THE ECONOMICAL
POTENTIAL OF TRADITIONAL HANDICRAFT PRODUCTS IN
BOLVADIN THROUGH RURAL DEVELOPMENT PERSPECTIVE**

ABSTRACT

Industrialization process has caused regional and intercountry development divergence, poverty, hunger, increasing population, unemployment, migration, environmental pollution, natural disasters and reduction in natural resources therefore it pushed countries and societies to apply diversified economical and social policies. Furthermore economic and sectoral growth models are overtaken by rural development in which social responsibility takes place, human and nature becomes dominant. Rural development is a political choice through which socio-cultural and economical differences aimed to be balanced, rural population is expected to be developed in its place in other words migration and employment problems has been overcome. Handicrafts are the art-profession which transfers the emotions, expectations, happiness and sadness of the societies in a great variety from past to present. In this study it is considered that handicrafts might have an influence on rural development process. In this context it is aimed to find out the handicrafts inventory and its economical potential in the city of Bolvadin. As an outcome, criticism and suggestions will be made on solving the problems where needed.

Keywords: Rural Development, Traditional Handicrafts, Bolvadin

Giriş

Sanayileşmenin lkelerin ve milletlerin zenginleşmesine olan katkısı yadsınamayacak bir gerçektir. Sanayileşme süreci beraberinde bir takım problemleri de getirmiştir. Örneğin, kırsaldan kente olan nüfus hızla artmış bunun sonucunda, altyapı sorunları, gecekondulaşma, kimlik bunalımları gibi sosyal ve ekonomik sorunlar ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla problemin kaynağında çözümü zorunluluk haline gelmiştir.

Kentlerde hızlı nüfus artışının bir sonucu olarak karşımıza çıkan kırsal kalkınma, temelinde kırsalda yaşayanların insani, kültürel ve ekonomik gereksinimlerine yerinde çözümler getirmeyi hedefleyen sosyal bir kalkınma politikasıdır. Bu bağlamda Türkiye’de 1927 yılında 13.648.270 olan toplam nüfusun %24,2’si il ve ilçe merkezlerinde %75,8’i de belde ve köylerde yaşarken, 2016 yılı verilerine göre ise 79.814.871 olan toplam nüfusun %92,3’ il ve ilçe merkezlerinde %7,7’si belde ve köylerde yaşamaktadır. Ülkemizdeki bu nüfus hareketliliği kamu otoritesince dikkate alınarak Ulusal Kalkınma Stratejileri uygulanmaya konulmuş ve kırsal kalkınma planlarında sürekli vurgu yapılan önemli bir konu haline gelmiştir. En güncel strateji ve planlar bağlamında; Onuncu Kalkınma Planında (2014-2018) Kırsal Kalkınma başlığında kırsal kesimdeki asgari refah düzeyinin ülke ortalamasına yaklaştırılmasının temel amaç olduğu belirtilmiştir. Buna göre Kırsal kalkınma politikasının temel hedefi, kırsal toplumun iş ve yaşam koşullarının bulunduğu yörede iyileştirilmesi olarak ifade edilmiştir.

Günümüz ekonomik kalkınma sistemleri içinde yerel ve bölgesel ekonomiler ülke ekonomisi için birer aktör olarak yer almaktadır. Yerel dinamikler yaptıkları ekonomik faaliyetlerle ülke ekonomisinin gelişimine ve uluslararası rekabet gücüne özgün katkılar sağlamaktadır. Bu çerçevede geçmişten günümüze kültürel değerlerin taşınmasına katkı sağlayan büyük lde de yok olmaya başlayan geleneksel el sanatları aynı

zamanda özellikle turizm açısından otantik olması, el emeği-göz nuru ile yapılması nedenleriyle buldukları yere turistik çekicilik sağlama, nitelikli işgücü ile istihdama katkı sunma gibi potansiyellere sahiptir.

Bu çalışmada kırsal kalkınma ve gelişme adına Afyonkarahisar ili Bolvadin İlçesi ve Köy-Kasabalarında ki Geleneksel El Sanatları potansiyeli varlığının araştırılması varsa ekonomik potansiyelinin belirlenmesi ve karşılaşılan problemlerin çözümüne yönelik önerilerin getirilmesi hedeflenmiştir.

1. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

1.1. Geleneksel El Sanatları

Geleneksel el sanatları; bir veya birden fazla sanatkarın bilgi ve becerisine dayanan, çevre şartlarına göre değişim gösteren, güzelin yanı sıra yararlıyı sunan, insan yaşamını kolaylaştıran, ihtiyaçlarını karşılayan; evde veya atölyelerde, bütün gün veya boş zamanlarda ya da belli dönemlerde üretilen; geleneksel, bölgesel, fonksiyonel, estetik, artistik, sanatsal, dekoratif, dini, sosyal açıdan sembolik karakter taşıyan; el, el aleti veya mekanik araçların yardımıyla yapılan ürünler olarak tanımlanabilir (www.hbogm.meb.gov.tr).

El sanatları toplumların çeşitli gereksinimlerini karşılamak amacıyla ortaya çıkmıştır. Her toplumun kendine özgü el sanatları vardır. Bu sanatlar, toplumların ekonomik durumlarına ve yaşam biçimlerine göre farklılık göstermektedir. Yaşanılan bölgenin coğrafi özellikleri, dinsel inançları, diğer kültürlerin etkileri ile birlikte teknolojik gelişmeler el sanatları ürünleri üzerinde belirleyici etkiye sahiptir. El sanatları bir ülkenin kültürel kişiliğinin en canlı ve anlamlı belgeleridir. Anadolu'da yaşamış pek çok uygarlığın kültürü, Türklerin yerleşmesinden sonra yeni bir sentez içinde varlıklarını sürdürmüşlerdir. Bu

nedenle Türk el sanatlarının kökleri çok eskilere dayanmakta ve sosyo-kültürel açıdan önem taşımaktadır.

Türk el sanatları olarak da ifade edilebilen kültürel ve sanatsal değeri bulunan tarihi mesleklerden birçoğu, çeşitli nedenlerle kaybolmuş, çok azı ise büyük fedakârlıklarla halen sürdürülmeye çalışılmaktadır. Son yarım yüz yılda, usta-çırak ilişkisi çerçevesinde yürütölen bu meslek türlerinin adeta yok olma riski ile karşı karşıya kalmasının birçok sebebi bulunmakla birlikte, başlıca sebepler arasında dünyadaki bilimsel/teknolojik gelişmeler ile köyden kente göçün artması sayılabilir. Bununla birlikte, nüfus artışı sonucu insanların artan gereksinimlerinin karşılanmasında seri üretim ürünlerin yaygınlaşması ve moda kavramının tüm dünyadaki tüketicileri maddi ve manevi etki altına alması da, geleneksel mesleklerin ve yöresel ürünlerin üretim ve tüketimini olumsuz etkilemiştir (Altıntaş, 2016:158). Günümüzde işlevlerini yitiren veya azalmaya başlayan geleneksel el sanatları ürünlerinin üretimi ise geleneksel işlevleri dışında, turizmin talep ettiği yönde gelişmektedir. Bu anlamda üretimi yapılan el sanatı ürünlerin bir bölümü, geleneksel ürünlere yeni görünümler kazandırılarak ya da işlev değiştirilerek yapılırken, bir bölümü de yeni tasarımlar olarak piyasaya sürölmektedir. (Öztürk, 2005:73).

El sanatları alanında Sanayi ve Ticaret Bakanlığı, Tarım Bakanlığı, Kültür Bakanlığı, Milli Eğitim Bakanlığı, Adalet Bakanlığı gibi kurumlar ile KOSGEB, Üniversiteler, İhracatçı Birlikleri, Vakıflar ve Bankalar, Esnaf ve Sanatkarlar Konfederasyonu konuyla ilgili çalışmalar yapmaktadır. Bu kurumların dışında mahalli idarelerin eğitim kursları ile Ticaret ve Sanayi Odalarının da yöresel kalkınmaya yönelik çalışmalarını ve desteklerini göz önünde bulundurmak gerekir. (İmer, 1997:235).

Türkiye'nin el sanatları ve ve hediyelik eşya ihracatı 2011 yılı itibariyle 335.3 milyon dolar olup en önemli ihraç ürün grubu

ise el halıları ile birlikte gümüş mücevher olmaktadır. İhracat yapılan en önemli pazarlar ABD, Japonya, Fransa, BAE, ve Almanya'dır. Aynı yıl itibariyle ithalat rakamı 468 milyon dolar olarak gerçekleşmiş olup ithal edilen ürünler arasında el halıları, imitasyon ürünler, gümüş mücevherat ve yapma çiçek üst sıralarda yer almaktadır (Sarıçay, 2012).

Turizmin kültürel bakımdan da gelişmesine katkı sunabilecek en önemli desteklerden biri olan geleneksel el sanatları ürünleri, özellikle geçtiğimiz yüzyılın son çeyreğinden itibaren turistik anlamda büyük bir öneme sahip olmuştur. Bu sebeple turizm amaçlı el sanatları üretimi yapan bireylerin pazarlama ve tanıtım faaliyetlerine rehberlik etmek, hem kültürel değerlerimize sahip çıkmak hem de ekonomiye katkı sağlamak adına önemlidir (Can, 2013:262). Ayrıca, ülkemizde el sanatlarına değer kazandırmak amacıyla, özellikle turistik yörelerde bu faaliyetlere yönelik ilginin artması ve bunların satın alınmasıyla birlikte, bu ürünlerin tanıtıldığı fuar organizasyonları gerçekleştirilmeye başlanmıştır. (Özcüre ve Yavuz, 2006:6). Türkiye'de 2-11 Aralık 2016 tarihleri arası yapılan 13. Ülkeler El sanatları ve Hediyelik Eşya fuarını örnek olarak verilebiliriz (www.turksoy.org). Bu alana yönelik olarak dünyanın birçok yerinde, ulusal ve uluslar arası düzeyde yüzlerce profesyonel fuar gerçekleştirilmekte ve bu etkinlikler aracılığıyla bu konuya ilgi duyanlara ürün ve hizmetlerin yaygın sunumu yapılmakta, aynı zamanda sektördeki değişim ve yenilikler hakkında birebir bilgi edinmeleri sağlanmakta, ayrıca kültürel değerler ve ülkenin tanıtımı gerçekleştirilmektedir. (Özcüre ve Yavuz, 2006:6).

El sanatları üretimi çoğu zaman kırsal ve geri kalmış bölgelerde halkın, özellikle ekonomik açmazlarına bir çözüm olarak düşünülebilir. Bunun çok gelir getiren ve karlı bir iş olabileceği benzer ülke deneyimlerden anlaşılmaktadır. Örneğin, Hindistan geleneksel olarak üretilen el sanatları ihracatından yüksek derecede gelir elde eden ülkelerin başında gelir. Küçük

apta ev üretimi el sanatları, birçok esnafın tedarikçisi konumunda kırsal kesimde ve Şehirlerde yaşayan alt gelir grubu için önemli bir geçim kaynağı durumundadır (zre ve Yavuz, 2006:3).

Turistik anlamda da hediyelik eşya satışı bazen çok önemli miktarlara ulaşabilmektedir. Benzer Şekilde Hong Kong'un turizm gelirlerinin yarısı hediyelik eşyaların satıŐından sağlanmaktadır. Bu durum turizmin perakende ticarete olan etkisinin gücünü ve bazı turistlerin sadece alışveriş yapmak için seyahat ettiklerinin bir göstergesidir (Can, 2013:262).

Geleneksel Türk el sanatlarının yok olmasını engellemek ve anılan tarihi meslekleri icra eden sanatkrların ticari açıdan sürdürülebilirliğine katkıda bulunmak adına, son 10 yılda çok sayıda araştırma ve proje yapılmıştır. Bu çalışmaların büyük çoğunluğu geleneksel Türk el sanatları ürünlerini, özellikle turizm sektöründe değerlendirmek hususunda yoğunlaşmaktadır. Bu yolla geleneksel ürünlerin satış miktarını arttırarak, sanatkrların finansal anlamda hayatta kalabilmelerine olanak sağlanması hedeflenmiştir. Diğer taraftan, kent müzeleri de, geleneksel Türk el sanatlarının yaşatılması ve bu meslekleri icra eden sanatkrların hayatta kalabilmeleri için bir diğer alternatif çözüm yolu olarak önerilmektedir (Altıntaş, 2016:163)

1.2. Kalkınma ve Kırsal Kalkınma

Kırsal Kalkınma kavramı, üzerinde çok fazla konuşulan tartışılan bir kavram olarak literatürdeki yerini almaktadır. Çünkü birçok akademik çalışmada "kırsal alan" kavramının ne olduğuna dair çeşitli yaklaşımlar ve dolayısıyla farklılıklar bulunmaktadır (Ashley ve Maxwell, 2001:297). Böylelikle kırsal kalkınmaya dar bir pencereden bakan tanımların olduğu gibi, bu kavramın çok daha geniş ve kapsayıcı bir kavram olduğunu ngren çalışmalarda mevcuttur (Bosworth vd., 2015). Bu yüzden "Kırsal Alan" ve "Kalkınma" kavramlarını tek tek

tanımlayarak bütüne doğru giden bir yöntem izlemek daha sağlıklı bir tanım çıkarmamızı sağlayabilir.

“Kırsal Alan” Kavramının ilk tanımı 1924 tarihli Köy kanuna dayanmaktadır. Bu kanuna göre nüfusu 20.000’den az olan yerleşim birimleri kırsal alan olarak tanımlanmıştır (Esengül, 2005:169). Daha sonraki dönemlerde şehirleşmenin artması ile birlikte kırsal alan kavramı farklı şekillerde tanımlanmaya devam etmiştir. Devlet Planlama Teşkilatının Sekizinci Kalkınma Planında yer alan Kırsal Kalkınma Raporunda ise kırsal alan kavramı daha geniş bir şekilde tanımlanmıştır. Bu rapora göre kırsal alan; yaşam ve ekonomik faaliyetlerin önemli ölçüde doğal kaynakların kullanımı ve değerlendirilmesine bağlı olduğu, ekonomik, toplumsal ve kültürel gelişme süreçlerinin yavaş ilerlediği, geleneksel değerlerin hayatın şekillenmesinde etkili olduğu, yüz yüze ilişkilerin önemini koruduğu, teknolojik gelişmelerin yaşama ve üretime yansımalarının daha uzun bir zaman aldığı , sosyo-ekonomik nitelikleriyle kentsel alanlar dışında kalan mekanlardır (D.P.T, 2000). Kısacası kırsal alanlar tarımsal arazilerin yaygın olduğu, kentleşmenin olmadığı veya çok az olduğu, küçük toplulukların bulunduğu alanları temsil eder. Benzer şekilde gerek dokuzuncu gerekse 10. kalkınma planlarında da kırsal kalkınma stratejilerine vurgu yapılarak nelerin yapılması gerektiğine dair öneriler sıralanmıştır.

“Kalkınma” kavramı da üzerinde çok fazla tanımlama yapılan bir kavram olup birçok öğeye sahiptir. En basit anlamıyla kalkınma; bir ülkenin değerlerinin yapısal anlamda pozitif yönde değişmesi olarak tanımlanabilir (Tolunay ve Akyol, 2006;116). Kalkınma kavramının ise 3 temel ögesi bulunmaktadır. Bunlar; ekonomik kalkınma, sosyal kalkınma ve insan kalkınması olarak sıralanır. Kırsal kalkınma ise daha çok coğrafik ya da bölgesel bir kalkınma türü olup tüm bu kalkınma öğelerini içerisinde barındırmaktadır (Marsden, 2016:598).

Bu tanımlamalar göz önüne alındığında Kırsal Kalkınma kavramını daha iyi anlayıp analiz edebilme yeteneğine sahip olabiliriz. Bu bağlamda kırsal kalkınma; kentsel alanların dışarısında bulunan dezavantajlı yaşam ve çalışma ortamlarında, var olan doğal kaynakların kötüye kullanılmasına sebep vermeden uygulanabilirlik ve sürdürülebilirlik açısından değerlendirilmek koşuluyla, bölge halkının hayat standartlarının ve gelir düzeylerinin yükseltilmesi ve refahının artırılmasıdır. Kentsel ve Kırsal bölgeler arasındaki gelişmişlik farkının kaldırılması, tarımsal düzenin iyileştirilmesi ve tarımsal üretimde verimliliğin artırılmasıdır (Can ve Esengün, 2007:44).

Kırsal kalkınma kavramı tarihsel boyutta incelendiğinde uzun bir geçmişe ve sürekli bir evrime sahip olduğunu görebiliriz. Kırsal kalkınma kavramının fikir babalığı noktasında farklı görüşler olmakla birlikte, Mithat Paşa'nın köyden başlayarak demokratik bir hayatın temelini oluşturmak adına ortaya çıkardığı kooperatifçilik hareketi 1862 yılında ilk tarım kredi kooperatifinin kurulmasına dayandığı kabul edilmektedir (Keleş, 1997:7). Daha sonra Cumhuriyet döneminde Atatürk'ün planladığı fakat gerçekleştiğini göremediği "Cumhuriyet Köyleri Projesi" ile birlikte "köylü milletin efendisidir" düşüncesi kırsal kalkınmanın önemini vurgulamaktadır. Daha sonra 1. Kalkınma Planı ile birlikte kırsal kalkınma düşüncesi önem kazanmıştır. 1960'lı yıllardan günümüze ise Çiftçiyi topraklandırma yasası, Mehtap projesi, Kent-Köy, Merkez-Köy gibi girişimler ile birlikte kırsal kesimde yaşayan bireyler ile kentte yaşayan bireyler arasındaki refah, zenginlik, temel insani ihtiyaçların karşılanabilmesi ve hizmetler noktasındaki farklılıkların en aza indirilmesi planlanmıştır (Çolakoğlu, 2007;188).

Kırsal bölgeler ile kentsel bölgeler arasında ki ekonomik, sosyal, demografik ve altyapı farklılıkları kırsal kalkınmanın ne kadar gerekli olduğunu göstermektedir. Nitekim kırsal

bölgelerin ortak özellikleri Geray (1991) tarafından şu şekilde sıralanmıştır:

- Tarım dışı istihdamın düşüklüğü
- İlkel tarımsal üretim tekniklerinin yaygın kullanımı
- Kişi başına düşen milli gelirin düşük olması
- Yüksek doğum ve ölüm oranı
- Dışa Göç oranlarının kademeli olarak artması
- Toplumsal davranışlarda geleneklerin ön planda olması
- Yetersiz beslenme ve barınma koşullarının varlığı
- Haberleşme ve Ulaşım araçlarının yetersizliği

Bu özellikler kırsal bölgeleri son derece dezavantajlı bir konuma getirmekte ve kentler ile rekabet edilebilirliklerini düşürmektedir. Özellikle tam rekabet koşullarının ortaya çıktığı kırsal olamayan yerleşim yerlerinde klasik liberal ekonomi anlayışı uygulanabilirken, bu koşullar kırsal bölgelerde gerçektelemediği için kırsal bölgelerin gelişmesi noktasında iktisatçılar ve uzmanlar kalkınma sorununun çözümlü için “ekonomiye müdahale edilmesini gerekliliği üzerinde hemfikirlerdir (Tolunay ve Akyol, 2006:120). Dolayısıyla 2007 yılında 5648 sayılı kanun ile tarım ve kırsal destekleme kurumu (TDKD) kurulmuş olup, bu kurumun kuruluş amacı; “ulusal kalkınma, plan, program ve stratejilerinde öngörülen ilke ve hedefler çerçevesinde AB ve uluslar arası kuruluşlardan sağlanan kaynakları da kapsayacak şekilde kırsal kalkınma programlarının uygulanmasına yönelik faaliyetleri gerçekteleştirmektedir” olarak belirlenmiştir.

Kırsal bölgelerdeki ekonomik aktivitelerin büyük bir kısmının tarım ve hayvancılığa dayalı olması ve bölgedeki diğer potansiyel ekonomik değerlerin yeterince pazarlanamaması önemli bir problem olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu bağlamda geleneksel el sanatlarının etkin bir şekilde pazarlanması ekonomik anlamda çeşitliliği ortaya çıkartarak iş gücü piyasasını canlandırıp istihdam rakamlarını arttıracaktır.

2. METODOLOJİ

2.1. Amaç

Bu çalışmada amaç, Kırsal Kalkınma ve gelişme adına Afyonkarahisar ili Bolvadin İlçesi ve Köy/Kasabalarında Geleneksel El Sanatları potansiyeli varlığının araştırılması varsa ekonomik potansiyelinin belirlenmesi ve karşılaşılan problemlerin çözümüne yönelik önerilerin getirilmesidir.

2.2. Yöntem

Çalışmada öncelikle ilçe kaymakamı, ilçe halk eğitim merkezi müdürü, esnaf ve sanatkarlar odası başkanı ziyaret edilerek konu ile ilgili ön bilgi, temenni ve fikir alışverişinde bulunulmuştur. Çalışmanın uygulama aşamasında ise köy-ve kasabalara gidilerek başta belediye başkanları, muhtarlar, köy cami imamı olmak üzere gözlem ve görüşme (mülakat) yolu ile veriler elde edilmiş ve fotoğraflanmıştır.

2.3. Bulgular

Uygulama aşamasında öncelikle ilçe Kaymakamı sayın Kenan Eskin'e ziyaret yapılarak proje hakkında bilgi verilmiş görüş alışverişinde bulunulmuştur. Daha sonra ilçe Halk Eğitim Merkezi Müdürü Yalçın Uçak ve ilçe Esnaf ve Sanatkarlar Odası Başkanı Sabahattin Çayır ziyaret edilerek çalışma hakkında bilgi verilmiş ve karşılıklı görüş alışverişinde bulunulmuştur. Daha sonra ise edebiyatçı-yazar Dr. Muharrem Bayar ile görüşülmüş, gerek kendisinden gerekse Oda başkanından alınan bilgiler çerçevesinde eskiden küçük el sanatları ile uğraşanların daha fazla olduğu bugün ise bu sayının çok azaldığı keçe, kepenek, dokumacılık mesleklerin 1980'den sonra kalktığı, hasır ve hasır yastıklılık ile uğraşan birkaç esnafın bulunduğu belirtilmiştir. Ayrıca ayakkabı türünde sayacı, kunduracı, çarıkçı, mesci,

yemenici olmak üzere sınırlı sayıda el sanatları ile uğraşanların Bolvadin merkezde olduğu ifade edilmiştir.

Çalışmanın daha sonraki aşamasında ise köy ziyaretleri yapılmıştır. Bolvadin ilçesine bağlı 14 köy ile 2 kasaba (*EK1'de isim ve nüfus bilgileri verilmiştir*) ziyaret edilmiş ve şu bulgulara ulaşılmıştır. Sadece 2 köyde el sanatlarının yapıldığı görölmüştür. Bunlardan birincisi ve en önemlisi (yapılan faaliyetin boyutu itibariyle) Derekarabağ Köyündedir. Köyde yastıkçılık ve hasırcılık yapıldığına dair bilgiler köy muhtarı tarafından belirtilmiştir. Daha sonra muhtar ile birlikte el sanatlarının yapıldığı evlere, imalathanelere gidilmiş ve görüntüler alınmıştır. (*bk.Fotoğraf 1-2*)

Fotoğraf 1: Derekarabağ Köyü'nü ziyaretimiz, kamuşçılık, hasırcılık, hasır yastıkçılık

Fotoğraf 2: Derekarabağ Köyü Muhtarı Yaşar Kandemir'i ziyaretimiz

Köyde, kamyş Eber Gölü'nden teknelerle çekilmektedir. Kamyş özellikle evlerde çatı yalıtımında kullanılıyor. Kasım ayında başlayıp, Nisan ayında son bulan kamyş sezonu için sezonluk 70 TL karşılığında Milli Parklar Müdürlüğü'nden izin belgesi alınmaktadır. Almanya, Hollanda, Belçika gibi ülkelere ağırlıklı olarak ihracat yapılmakta olup kamyştan elde edilen girdinin yıllık ortalama 1 milyon TL civarında olduğu ifade edilmiştir. Yastık işi ile uğraşan dört hane bulunmaktadır.

Yapılmakta olan el sanatlarına yönelik diğer bir bulgu Kemer kaya Köyü'ndedir. Köy muhtarından elde edilen bilgiler çerçevesinde Demirci Mevlüt Usta ziyaret edilmiş ve görüntülenmiştir (bk. Fotoğraf 3-4).

Fotoğraf 3: Kemer kaya Köyü Demirci Mevlüt Usta'yı ziyaretimiz

Fotoğraf 4: Kemer kaya Köyü Muhtarı Osman Ödemiş'i ziyaretimiz

Edindiğimiz bilgilere göre Mevlüt Usta balta, nacak, demir süs eşyalarının ağırlıklı olarak tamiri ve sınırlı sayıda da imalatını yapmaktadır. Faaliyet alanı sınırlı olup daha çok çevre köy ve kasabalara hizmet vermektedir.

Bolvadin ilçesine bağıli diğ er köy ve kasabalarda ise eskiden yapılmakta olan halı, kilim, heybe dokumacılığının ise artık günümüzde yapılmadığı ziyaret ettiğimiz yerlerdeki muhataplar tarafından belirtilmiştir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Kırsal Kalkınma bağlamında Bolvadin çevresi geleneksel el sanatları potansiyelinin araştırılmasına yönelik olan bu çalışmada 14 köy ve 2 kasaba ziyareti gerçekleştirilmiştir. Çalışmada sahada/alanda yerinde gözlem ve görüşmeler yapılarak verilerin elde edilmesi sağlanmıştır. Kasaba belediye başkanları, köy muhtarları, köy imamaları ve köy önde gelenleri

ile yerinde yapılan görüşmeler ve gözlemler neticesinde elde edilen sonuçlar ve öneriler aşağıda maddeler halinde sıralanmıştır. Buna göre;

- Son yıllarda artan köyden ilçeye/ile göç nedeniyle köylerde yaşayan nüfus azalmış, yaşayanlarda büyük ölçüde yaşlılardan oluşmaktadır.

- Yörede, geleneksel el sanatları çeşitliliği azalmış, kimi meslek dalları yok olmuş, el sanatları ile uğraşanların sayısı da çok sınırlıdır.

- Yörenin en büyük el sanatları potansiyelinin kamış ve kamıştan elde edilecek ürünlerde olduğu tarafımızca değerlendirilmektedir. Bu bağlamda özellikle Derekarabağ köyünde kamış yetiştiriciliği ve kamıştan yastık, hasır üreticiliği yapılmaktadır. Bu faaliyetlerin köye ekonomik katkısının 1 Milyon TL civarlarında olduğu köy muhtarı tarafından belirtilmiştir. Dolayısıyla Eber Gölü ve yakınındaki köyler başta olmak üzere diğer yerleşim alanlarında kamıştan elde edilecek alternatif ürünlerin üretilmesi tarafımızdan öneri olarak sunulmaktadır. Örneğin, kamıştan elde edilecek hasır şapkalar, hediyelik ve süs eşyaları, oyuncaklar gibi.

- Yapılan köy/kasaba ziyaretlerinde karşılaşılan bir diğer konu, insanlarımızın biraz da tembelliğe alıştığı yönünde ifadeler olmuştur. Sosyal devlet anlayışı gereği devletçe yapılan değişik yardımlar, sübvansiyonlar tekrar gözden geçirilmeli, üretimin merkez alındığı devlet yardım ve katkı politikaları uygulanmalıdır.

- Geleneksel El Sanatlarının yok olmaya yüz tuttuğu, teknolojiye seri üretime yenik düştüğu günümüzde yöresel el sanatları bir ilçe etnografya müzesi kurularak sergilenebilir. Bu şekilde yörenin kültürel değerleri kayıt altına alınır.

EK 1: Bolvadin İlçesi Köy ve Kasaba Bilgileri

Yerleşim Adı	Erkek	Kadın	Toplam
Bolvadin Merkez İlçe	15974	15490	31464
Dişli Belediyesi	1418	1533	2951
Özburun Belediyesi	974	1020	1994
Kemerkaya Köyü	866	954	1820
Büyükkarabağ Köyü	594	626	1220
Kurucaova Köyü	557	574	1131
Karayokuş Köyü	526	481	1007
Derekarabağ Köyü	432	397	829
Dipevler Köyü	340	314	654
Hamidiye Köyü	169	162	331
Yörükkaracaören Köyü	157	158	315
Güney Köyü	112	122	234
Ortakarabağ Köyü	97	111	208
Taşlıdere Köyü	70	71	141
Kutlu Köyü	58	58	116
Nusratlı Köyü	46	30	76
Taşağıl Köyü	28	20	48

Kaynak: TÜİK Verileri, 2016

KAYNAKÇA

- Altıntaş M., (2016) *Kaybolmaya Yüz Tutmuş Geleneksel Türk El Sanatkârlarının Karşı Karşıya Bulunduğu Ticari Sorunların Analizi*, Bilig, Bahar Sayı 77, 157-182.
- Ashley C., ve Maxwell S., (2001) *Rethinking Rural Development*, Development Policy Review, 19 (4), 395-425.
- Bayazit M. Ceylan U. ve Saylan U. (2012), *Geleneksel El Sanatlarının Bölge turizmine Etkisi*. Güneydoğu Anadolu Bölgesi, Batman Üniversitesi , Yaşam Bilimleri Dergisi, Cilt 1 Sayı 1, 899-908.
- Bosworh g., Annibal I., Carroll T., Price L., Sellick J., ve Shepherd J., (2016) *Empowering Local Action through Neo-Endogenous Development; the Case of LEADER in England*, European Society for Rural Sociology, Sociologia Ruralis, 56(3), 427-449.
- Can M. ve Esengün K. (2007), *Avrupa Birliği Kırsal Kalkınma Programlarının Türkiye'nin Kırsal Kalkınması Açısından İncelenmesi: SAPARD VE IPARD Örneği*, GOÜ. Ziraat Fakültesi Dergisi, 24(2), 43-56
- Can M., (2013), *Geleneksel Türk El Sanatlarının Turizme ve Ekonomiye Katkısı*, Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi Cilt 5 No 2, 259-266.
- Çolakoğlu, E. (2007), *Kırsal Kalkınma Problemine Bir Çözüm Arayışı Olarak Köy-Kent Projesi*, ZKÜ Sosyal Bilimler Dergisi 3(6), 187-202.
- D.P.T. (2000), *Kırsal Kalkınma ÖİK Raporu, Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı*, Ankara.
- Esengül, K. Kırsal (2005), *Kalkınmada Yeni bir Yaklaşım Kırsal Turizm*, T.C. Sivas Belediye Başkanlığı Sivas Kaplıcaları ve Turizm Sempozyumu, 168-171
- Geray, U., (1991), *Ekonomi*, İ.Ü. Orman Fakültesi Yayınları, İ.Ü. Yayın No: 3633, Or. Fak. Yayın No:408, İstanbul, Türkiye.
- İmer Z., (1997) *El Sanatlarımızın geleceği ve Japonya örneği*, Türkiye'de El sanatları Geleneği ve Çağdaş Sanatlar içindeki yeri Sempozyumu, Kültür Bakanlığı yayınları 1861 Ankara 234-240.
- Keleş, R. (1997), *Kentleşme Politikası*, Ankara.
- Marsden T., (2016), *Exploring the Rural Eco-Economy: Beyond Neoliberalism*, European Society for Rural Sociology, Sociologia Ruralis 56(4), 597-615.

Özcüre G., ve Yavuz C., (2006), *El sanatları Ürünlerinin Bulunduğu Yöreye Sosyo-Ekonomik Etkileri ve Katkıları (Ordu İli Örneği)* Uluslararası Katılımlı Sanat Ekonomisi Sempozyumu konferansı dahilinde "Uluslararası Katılımlı Sanat Ekonomisi Sempozyumu" bildiri kitapçığındaki, Çanakkale, 167-183.

Öztürk İ., (2005), *Türk El Sanatlarının Günümüzdeki Durumu (Tarihçe-Sorunlar-Öneriler)* Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi dergisi Sayı 7, 67-75.

Resmi Gazete, *Kanun Adı: Tarım ve Kırsal kalkınmayı Destekleme Kurulu Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanun* 18/05/2007, Sayı:26526, Kanun No:5648

Sarıçay N. S. (2012) *Gülümseten Sektör: Hediyeelik Eşya Sektörü Ekonominin Nabzını Yükseltebilir mi?*, İzmir Ticaret Odası Ar&Ge Bülteni, Eylül 2012

T.C. Milli Eğitim Bakanlığı Hayat boyu Öğrenme Genel Müdürlüğü (2012). İllere göre Geleneksel El Sanatlarımız, Kaybolmuş Sanatlar, Erişim tarihi 05/09/2017 http://hbogm.meb.gov.tr/meb_iys_dosyalar/2012_08/03050604_geleneks_elelsanatlari.pdf

Tolunay A. ve Akyol A. (2006), *Kalkınma ve Kırsal Kalkınma: Temel Kavramlar ve Tanımlar*, Süleyman Demirel Üniversitesi, Orman Fakültesi Dergisi, 116-127

www.turksoy.org/tr/news/2016/12/16/13-ulkeler-el-sanatlari-ve-hediyeelik-esya-fuari-gerceklestirildi. erişim tarihi 07/09/2017

HÜDAVENDİGAR VİLAYET SALNAMELERİNE GÖRE BOLVADİN (1906-1907)

Kenan OLGUN¹
Sayim TÜRKMAN²

ÖZET

Salnameler Osmanlı Devleti'nin yıl bazında yayınladığı genel bilgilerin yanı sıra özel bilgilerin de olduğu yıllıklardır. Salnameler devlet salnamesi, vilayet salnamesi ya da bir kurum adına da yayınlanabilmektedir. Vilayet Salnamelerinde o ilin en büyük mülki amirinden başlayarak, memurları hakkında bilgi yer almaktadır. Salnamelerde o ilin sosyo-ekonomik durumu, nüfus, eğitim, kültürel durumu gibi konular ayrıntılı olarak verilmiştir.

Bolvadin, Osmanlı Devleti döneminde Hüdavendigar vilayetine dahildir. Afyonkarahisar Sancağının bir kazası olan Bolvadin'in 1906 ve 1907 yıllarına ait istatistiki bilgilerini de ihtiva eden Hüdavendigar Vilayet Salnamesi, bize Bolvadin hakkında ayrıntılı bilgiler vermektedir. Bu Salnamelerde; Bolvadin'in idari ve coğrafi yapısı, nüfusu, eğitim durumu, geçim kaynakları gibi bilgiler yer almaktadır.

Biz bu çalışmamızda Bolvadin'in 1906-1907 yılları arasındaki durumunu Hüdavendigar Vilayeti Salnamelerine göre inceleyeceğiz. Araştırmamızda; Bolvadin'in coğrafi ve idari yapısı, nüfus oranları, dini

¹ Prof. Dr., Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi Tarih Bölümü, Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Anabilim Dalı Öğretim Üyesi. "S. yazar". kolgun@ybu.edu.tr

² Yrd. Doç. Dr., Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi Tarih Bölümü, Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Anabilim Dalı Öğretim Üyesi. sayimturkman@hotmail.com

hayat, okulları ve geçim kaynakları gibi konular incelenecek ve yörenin sosyo-kültürel yapısı gözler önüne serilmeye çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Bolvadin, Salname, Hüdavendigar Salnamesi, 1906, 1907.

**BOLVADIN in the HUDAVENDIGAR YEARBOOKS
(1906-1907)**

ABSTRACT

State annuals which took important place in documentaries rest from Ottoman State, are the books giving some statical information about the government management departments and state officers assigned from center or local managers. The yearbooks (Salname) are the years in which the Ottoman State publishes general information as well as specific information on a yearly basis. Bolvadin is a district of the Hüdavendigar province during the Ottoman period. The Hüdavendigar Province Yearbooks, which contains statistical information of Bolvadin, an accident of Afyonkarahisar, for 1906 and 1907, gives us detailed information about Bolvadin. In these years; Bolvadin's geographical structure, population, education, agriculture and agricultural products.

In this study, the situation of Bolvadin between 1906-1907 will be examined according to the statistics of Hüdavendigar Province. With this aim, the 1906-1907 annual is going to be analysed and Bolvadin district's governmental divisions, animals and products obtained from animals, forests, minerals, factories, banks, roads, population amounts, schools, institutions, hospitals, mineral waters, officialism in Bolvadin and officers names are going to be announced. Therefore, Bolvadin district's local history and culture are going to be tried to reveal.

Key words: Bolvadin, Yearbook (Salname), Hüdavendigar Yearbook, 1906, 1907.

GİRİŞ

Salname kelimesi “yıllık” anlamına gelmektedir. Osmanlı Devleti 1847 yılından itibaren çeşitli salnameler çıkartmıştır. Vilayet salnameleri olduğu gibi çeşitli kurumları işleyen salnameler de vardır. İlk vilayet salnamesi son yapılan araştırmalara göre Bosna vilayetine, son vilayet salnamesi ise Bolu sancağına aittir (Duman, 2000:19).

Yayınlanan Vilayet Salnameleri, o ilin idari teşkilatı, nüfusu, eğitim durumu, medrese ve camileri, coğrafyası, ekonomisi gibi konularda bilgiler vermektedir. Hatta il, ilçe ve nahiyelerdeki idari kadro, küçük memurlar, askeri durum, vergiler, gelir ve gider kaynakları, tarihi yapısı hakkında da yer yer ayrıntılı bilgiler ihtiva etmektedir.

Hüdavendigâr Vilayet salnameleri ilk defa 1870 yılında basılmış, 1870-1880 yılları arasında aralıksız her yıl basılmaya devam etmiştir. 1881-1883 yılları arasında basımı yapılmayan Hüdavendigâr Vilayet Salnameleri, 1884 yılından itibaren aralıksız 1907 yılına kadar toplam 34 defa basılmıştır. İlk basımı 1870 olan Hüdavendigâr Vilayet salnamesinin son basımı 1907 yılıdır.

Hüdavendigâr Vilayeti, Bursa, Karesi (Balıkesir), Ertuğrul (Bilecik), Kütahya ve Karahisar-ı Sahip (Afyon) sancaklarından oluşmaktadır. Bolvadin kazasının bağlı olduğu Karahisar-ı Sahip sancağı; Karahisar (Afyon), Sandıklı, Bolvadin ve Aziziye (Emirdağ) kazalarından oluşmaktadır.

Hüdavendigâr Vilayeti Salnamesine göre 1906 yılında vilayet dahilinde oturan Hristiyanların miktarı toplam nüfusun yedide biridir. Hristiyan nüfus Rum Ortodoks, Ermeni Gregoryen, Katolik ve Protestan ve bir kısım Bulgar ve yabancıdan ibarettir. (Hüdavendigâr Vilayet Salnamesi (HVS), 1324:192).

Rumlar vilayetin her yerinde olmakla birlikte çoğunlukla Bursa ve Karesi (Balıkesir) sancaklarında bulunmaktadır. Bunların bir kısmı Rumca bilmediklerinden Türkçe konuşmaktadırlar. Ermeniler Gregoryen, Katolik ve Protestan olanların arasında çok sayıda Türkçe konuşanlar vardır. Ermeniler daha çok, Bursa, Pazarköy, Gemlik kazaları ile ipekçilik ve ticaret yapılan kazalarda bulunmaktadır (HVS, 1324:193).

Bulgarların sayısı çok az olmakla birlikte bunlar da; Bursa ve Karesi sancaklarında bulunmakta ve tarım ve abacılık ile uğraşmaktadırlar (s.193). Yabancılar ise çok çeşitli milletlere mensup olup vilayetin değişik yerlerinde yaşamaktadırlar. Bunlar da çoğunlukla ipekçilik ve ticaretle meşgul olmakla birlikte aralarında misyonerlik yapanlar da vardır.

1- HÜDAVENDİGAR SALNAMELERİNE GÖRE BOLVADİN (1906-1907)

Karahisar-ı Sahip sancağı 1906 salnamesine göre 4 kaza, 7 nahiye ve 502 köyden oluşmaktadır. Karahisar-ı Sahip sancağı Karahisar, Sandıklı, Aziziye ve Bolvadin kazalarından oluşmaktadır. Karahisar kazası 152 köy ve Şuhut ile Sincanlı nahiyelerinden ibarettir. Sandıklı kazası, Şeyhli (Işıklı-Çivril), Geyikler (Dinar) ve Dazkırı nahiyeleri ile 237 köy; Aziziye (Emirdağ) kazası Hanbarçın (Bayat) nahiyesi ve 70 köydür. Bolvadin ise; İshaklı (Sultandağı) nahiyesi ile birlikte 39 köyden ibarettir (HVS, 1324:199). 1906 salnamesinde Bolvadin'in nahiye sayısı sadece İshaklı olmak üzere 1 olarak verilmiştir. Oysa metin içinde Bolvadin kazası işlenirken Çay nahiyesi de ayrı olarak incelenmiş, böylece Bolvadin'in nahiye sayısı iki olarak ele alınmıştır.

1907 salnamesine göre ise, 1906'daki rakamların aynısı geçerlidir. Yalnız bu salnamede Bolvadin'in köy sayısı yanlış

olarak 29 yazılmış, ancak Karahisar-ı Sahip sancağındaki köy sayısı toplamda 502 olarak verilmiştir. Burada aynen 1906 salnamesinde olduğu gibi Bolvadin'in nahiye sayısı 1 olarak verilmiştir. Ancak metin içinde Bolvadin kazası hakkında bilgi verilirken nahiye sayısı 1906 salnamesinde de olduğu gibi çay nahiyesi de dahil edilerek 2 olarak gösterilmiştir (HVS, 1325:125, 540).

Bolvadin nüfus olarak tamamen Müslüman ve Türk nüfusun yerleşim bölgesidir. Bu durumu bugün de hala aynı isimlerle anılan köy isimlerine bakarak da görmek mümkündür. Bolvadin merkeze bağlı; Armutlu, Armuteli, Aktaş, Orta, Orhaniye, Büyük Karabağ, Pazarağaç, Cedit, ay, Hüseyinler, Hamidiye, Derekarabağı, Dişli, Dipevler, şimşekdere, Kadı, Karacaviran, Karayokuş, Kurucaova, Kızanbulanık, Özburun köyleri ile İşhaklı'ya bağlı, Akbaba, Eber, Deresenek, Soğucak, Yakasenek, Karabağ-ı cedit gibi köy isimleri yörenin sakinleri hakkında bilgi vermektedir (HVS, 1325:129-247).

Bolvadin'e bağlı köyler içinde çay, 343 hane ile en büyük köy olarak görölmektedir. Aktaş 337 hane, Cedit 263, Dişli 194, Karamık 138, Karacaviran 130, Büyük Karabağ 128, Hamidiye 118 hanedir. İşhaklıya bağlı köyler içinde Deresenek 386 hane ile salnamede verilen köyler içinde en fazla haneye sahip olan köydür. Deresenek'i 261 hane ile Yakasenek köyü takip etmektedir. Eber 195, Karabağ-ı cedit 111, Soğucak 52, Akbaba 35 hanedir (HVS, 1325:129-247).

Karahisar sancağının arazisi 17850 km², olup kişi başına 6,70 hektar arazi düşmektedir. Karahisar'ın nüfusu 31249, Bolvadin'in nüfusu ise 8760 kişidir (HVS, 1325:254).

Hüdavendigar vilayeti bazında nüfusun % olarak dağılımı; %85,76 Müslüman, %9,20 Rum, %4,16 Ermeni ve %0,88 diğerdir

(HVS, 1325:255). Bolvadin ve nahiyesi İşhaklı'nın denizden yüksekliği 980 metredir (HVS, 1325:256).

a- Salnamelere Göre Bolvadin'in İdari Yapısı

1906 salnamesine göre Bolvadin, İşhaklı ve çay nahiyelerinden oluşmaktadır. Bolvadin'de Kaymakam Nuri Bey görev yapmakta, kaza idare meclisi yeleri ise; 1906 salnamesine göre Reis Kaymakam Nuri Bey, naip Mustafa Nureddin Efendi, Müftü (boş), Malmüdürü vekili Mustafa Hulusi Efendi, tahrirat katibi Mehmet Ali Efendi. Seçilmiş yeler; Musa Ağa, Halil İbrahim Efendi, Hacı Abdurrahman Efendiden oluşmaktadır (HVS, 1324:476).

1907 salnamesine göre ise Kaymakam Nuri Bey değişmiş yerine Refet Bey gelmiştir. İdare meclisi üyelerinde de değişiklikler yaşanmıştır. 1906 yılında müftülük makamı boş görünürken 1907 yılında Mehmet Ali Efendi mftdr. 1906 salnamesi ile 1907 salnamesine göre kaza idare heyeti şu kişilerden oluşmaktadır (HVS, 1324:476; HVS, 1325:536):

Tablo 1: Kaza idare heyeti yeleri (1906-1907)

Kaza idare heyeti	1906	1907
Kaymakam	Nuri Bey	Refet Bey
Naip	Mustafa Nureddin Efendi	Mustafa Nuri Efendi
Müftü	-	Mehmet Ali Efendi
Malmüdürü	Vekil Mustafa Hulusi Efendi	Mustafa Hulusi Efendi
Tahrirat Katibi	Mehmet Ali Efendi	Mehmet Ali Efendi
Seçilmiş ye	Musa Ağa	Hacı Mahmut Efendi
Seçilmiş ye	Halil İbrahim Efendi	Hacı Mehmet Efendi
Seçilmiş ye	Hacı Abdurrahman Efendi	Hacı Abdurrahman Efendi

Kaynak: (HVS, 1324:476; HVS, 1325:536)

1906 salnamesine göre Bidayet mahkemesi reisi naip Mustafa Nureddin Efendi, yeler Şeyh Mehmet Efendi ve Hasan Efendi'dir. Bidayet mahkemesi başkatibi İsmail Bey, ikinci katip Nuri Efendi, mstantık muavini Sabit Efendi, mkavelat muharriri Atıf Efendidir. 1907 salnamesine göre ise, Bidayet mahkemesi reisi naib Mustafa Nuri Efendidir. Başkatip İsmail Bey değişmezken ikinci katip Necip Efendi olmuştur. Mukavelat muharriri Atıf Bey yerini korurken Mstantık muavini değişmiş Sabit Efendi yerine Niyazi Bey gelmiştir. Üyelerden Hasan Efendi yine görevine devam ederken, Şeyh Mehmet Efendi yerini Hacı Ata Efendiye bırakmıştır (HVS, 1325:536).

1907 salnamesinde daha önce yer almayan "tedarik-i vesait nakliye-i askeriye" komisyonu yer almaktadır. Bu komisyon kaymakam Refet Bey başkanlığında; Hacı Mahmut Efendi, Hacı Süleyman Ağa, Tabur katibi Ahmet Efendi, Hacı Ata Efendi, Hacı Osman Efendi ve Mülazım-ı evvel Ahmet Efendiden oluşmaktadır (HVS, 1325:536).

Bakaya tetkik komisyonu yeleri ise; reis kaymakam Nuri Bey, malmüdürü muavini Süleyman Efendi, tahrirat katibi Refik Abdülkadir Efendi, Hacı Abdurrahman Efendi ve Hacı Osman Efendidir. Ayrıca katip olarak Abdüllatif Efendi de görevlilerden birisidir. 1906 yılındaki bu komisyon yeleri aynen 1907 yılında da görev başındadır. Yalnız kaymakam değişikliği olduğu için 1906 yılında başkanlığı kaymakam Nuri Bey yaparken, Şimdi ise kaymakam Refet Bey bu görevi üstlenmiştir.

Tahsilat komisyonu ise malmüdürü reisliğinde; Mehmet Ali Efendi, Hacı Osman Efendi ve Abdil Efendiden oluşmaktadır (HVS, 1324:476). Tahsilat komisyonunun bu yeleri 1907 yılında da görevleri başındadır.

Muhacirin komisyonunda reislik makamı boştur. Mehmet Ali Efendi, Hacı Hasan Efendi, Süleyman Efendi ve Halil Efendi

komisyonun üyeleri arasındadır (HVS, 1324:477). Muhacirin komisyonunda da 1907 yılında herhangi bir değişiklik olmamıştır. 1906 yılındaki üyeler aynen görevlerine devam etmiş, başkanlık makamı yine boş kalmıştır (HVS, 1325:537).

1906 yılında Maarif komisyonunda kaymakam Nuri Bey reisliğinde Abdullah Efendi, Mehmet Ali Efendi, Hacı İbrahim Ağa, Ali Efendi, Hacı Süleyman Ağa, Hacı Hüseyin Ağa görev yapmakta, katip ve sandık eminliği görevini ise Abdülkadir Efendi yürütmektedir. 1907 yılında ise kaymakam değişikliği olduğundan dolayı başkanlığa yeni kaymakam Refet Bey gelmiştir. Refet Bey başkanlığında toplanan Maarif komisyonunun diğer üyeleri 1906 yılındaki üyelere müttesekkindir (HVS, 1325:537).

1906 yılındaki Nüfus idaresi çalışanları ise şu memurlardan oluşmaktadır: Memur Hacı Hasan Efendi, başkatip Ahmet Efendi, katib-i sani İsmail Efendi (HVS, 1324:477). 1907 yılında ise değişen sadece ikinci katiplik makamıdır, bu makam da boş kalmıştır (HVS, 1325:536).

1906 yılında vergi dairesi çalışanları, malmüdürü muavini Süleyman Efendi, Hacı Ali Efendi, Hacı Ömer Ağa, Hacı İbrahim Ağa ve Halil İbrahim Ağadan ibarettir (HVS, 1324:477). 1907 salnamesine göre ise yine malmüdürü muavini Süleyman Efendi, Hacı Ali Efendi aynen görevlerine devam etmişlerdir. Hacı Ömer Ağa ile Hacı İbrahim Ağa görevlerini Hacı Musa Ağa ile Hacı Abdullah Ağaya devretmişlerdir (HVS, 1325:538).

Ziraat Bankası şubesi çalışanları; reis Hacı Ata Efendi, muhasebe katibi Rüştü Bey, muhasebe katibi refiki Ömer Efendi, tahsildar Sadık Efendi, tarik katibi Ömer Efendi ile üyelere Hasan Efendi, Hacı Ömer Ağa, Hacı Abdurrahman Efendiden oluşmaktadır (HVS, 1324:478). 1907 yılında Ziraat Bankası şubesi çalışanları başkan, muhasebe katibi ve üyelere Hacı Ömer Ağa

değişmezken diğeri isimler değışmiştir. Muhasebe katibi refiki Ömer Efendinin yerine Lütfi Efendi gelirken, tarık katibi Ömer Efendinin yeri 1907 yılında boş kalmıştır. 1906 yılı üyelerinden Hasan Efendi ile Hacı Abdurrahman Efendi yerlerini 1907 yılında Hacı Abdullah Efendi ile Musa Ağaya bırakmıştır (HVS, 1325:538).

Belediye dairesi reis Hacı Osman Efendi. Üyeler; Hacı Ömer Ağa, Hacı Hüseyin Ağa, Hüseyin Ağa, Hacı İbrahim Ağa, Hacı Ali Efendidir. Ayrıca katip ve sandık emini Hulusi Efendi de görev yapmaktadır (HVS, 1324:478). Bolvadin belediye başkanı 1907 yılında da yine Hacı Osman Efendidir. Belediye meclisi üyelerinden sadece Hacı İbrahim Ağa değışmiş, yerine Hacı Abdullah Efendi gelmiştir. Yine katip ve sandık emini Hulusi Eendidir (HVS, 1325:538).

Mahkeme-i şeriye katibi Mehmet Efendi, eytam müdürü Mehmet Efendi, tahrirat katibi refiki Abdülkadir Efendi, tapu katibi Halil Efendi, posta ve telgraf memuru Hacı Hamdi Efendi, sandık emini Asım Efendi, reji memuru Eyüp Efendi, orman ondalık memuru Ali Efendi kazada 1906 yılında görev yapan diğeri memurlardır. Divan-ı umumiye idaresi memur İbrahim Efendi ve katip ve sandık emini Ali Efendiden oluşmaktadır (HVS, 1324:478).

1907 yılında Bolvadin'de görev yapan diğeri memurlara baktığımızda; mal sandığı emini Asım Efendi yerini Abdüllatif Efendiye, şer'iyeye katibi Mehmet Efendi yerini Asım Efendiye ve divan-ı umumiye memuru İbrahim Efendi de yerini Mustafa Efendiye bırakmıştır. Yukarıda yazılan diğeri memurlarda her hangi bir değışiklik yoktur (HVS, 1325:538).

1906 yılı salnamesine göre Bolvadin'de zaptiye memuru Ziver Çavuş ile polis Hasan Efendi zaptiye ve polis idaresi çalışanlarıdır (HVS, 1324:478). 1907 yılında da bu kişiler

görevlerine devam etmektedir (HVS, 1325:538). Redif 25. Alayın 4. Bolvadin redif taburu zabitanlarının nişan ve madalyaları şöyledir (HVS, 1324:479):

Tablo 2: Bolvadin 4. Redif taburu subayları, nişan ve madalyaları

İsmi	Nişan		Madalya
	Osmani	Mecidi	
Binbaşı Kazım Efendi	-	4	Gümüş liyakat ve Yunan
Kolağası Halil İbrahim Efendi	-	5	Gümüş liyakat ve Yunan
Tabur katibi Ahmet Refik Efendi	-	-	Gümüş liyakat ve Yunan
Divan memuru Mülazımı evvel Mehmet Efendi	-	-	Gümüş liyakat ve Yunan
Süvari takım zabiti Mülazımı sani Mustafa Münir Efendi	-	-	Gümüş liyakat
Birinci bölük			
Yüzbaşı Hacı Mustafa Efendi	-	5	Gümüş liyakat ve Yunan
Mülazımı evvel Mehmet Naşit Efendi	-	-	Gümüş liyakat
İkinci bölük			
Yüzbaşı Mehmet Emin Efendi	-	5	Gümüş liyakat ve Yunan
Mülazımı evvel Mehmet Efendi	-	-	Gümüş liyakat
Üçüncü bölük			
Yüzbaşı Mehmet Şükrü Efendi	-	5	Gümüş liyakat ve Yunan
Mülazımı evvel Ali Nedai Efendi	-	-	Gümüş liyakat
Dördüncü bölük			
Yüzbaşı Ahmet Ağa	-	5	İftihar, liyakat, Karadağ, Girit ve Yunan
Mülazımı evvel Ahmet Efendi	-	-	Gümüş liyakat ve Yunan

Kaynak: (HVS, 1324:479).

Redif 25. Alayın 4. Bolvadin redif taburu zabitanları 1907 yılında da birkaç tanesi hariç tamamı aynıdır. Bolvadin redif taburunun 1. ve 4. Bölüklerinde değişiklikler olmuştur. 1 bölük tamamen değişmiş, Yüzbaşı Hacı Mustafa Efendi gitmiş, yeri boş kalmıştır. Mülazım-ı evvel Mehmet Naşit efendi yerini gümüş liyakat madalyası sahibi mülazım-ı evvel Ömer Efendiye bırakmıştır. 4. Bölükte ise; Yüzbaşı Ahmet Ağa gitmiş yeri yine boş kalmıştır. Mülazım-ı evvel Ahmet Efendi 1907 yılında da görev yapmaya devam etmiştir (HVS, 1325:538).

Bolvadin kazası doğu ve güneyde Konya vilayeti, kuzeyde Aziziye (Emirdağ) ve batıda Karahisar (Afyon) ile sınırdır. Kazanın İşhaklı (Sultandağı) ve Çay nahiyeleri ile 35 köyü vardır. Kazanın nüfusu 19171 erkek, 18847 kadın olmak üzere toplam 38018'dir.

Bolvadin kazası merkez kaza olup, 20 mahallesi vardır. Kazada; Lala Sinan Paşa tarafından hicri 850 tarihinde yaptırılan kargir camii ile Abdülkadir Geylani hazretlerinin ahfadından şeyh Abdülkadir Geylani tarafından hicri 1050 tarihinde yaptırılmış camii ile bir türbe bulunmaktadır.

Bolvadin'de 1906 yılında 1 çarşı, 4 camii, 11 medrese, 1 ortaokul (mekteb-i rüşti), 1 ilkokul (iptidai), 2 hamam, telgraf, belediye ve hükümet daireleri vardır. Kasabaya 3 saat mesafede Kızılkilise adında bir kaplıca olup, suyu kükürtlüdür. Kaplıca cilt hastalıklarına iyi gelmektedir (HVS, 1324:481). Bolvadin'e 3 saat mesafede Kırkgöz denilen yerde kargir bir köprü olup bu köprü harap ve tamire muhtaçtır (HVS, 1324:481).

İşhaklı nahiyesi Bolvadin'e 7 saat mesafede olup 15 köye sahiptir. İşhaklı'da 250000 kileye yakın buğday, arpa ve sair hububat yetiştirilir. Bu ürünün yarısı yörede tüketilir. Diğer

yarısı ise, İstanbul'a ve İzmir'e gönderilmektedir (HVS, 1324:481).

Çay nahiyesi Bolvadin'e 3 saat mesafede olup 8 mahalleden ibarettir. Çay zabıta-i mülkiye memurluğunca idare olunmaktadır. Belediyenin bulunduğu Çay'da güzel bir iptidai okul vardır. Ayrıca 1 han, 1 hamam, tarihi bir mescit de bulunmaktadır. Çay halkı geçimini tarımla sağlamaktadırlar. Arazisi arpa tarımına uygun olduğundan çoğunlukla arpa ekilir. Ürünün ihtiyacı kadarı Çay'da geri kalanı da İstanbul ve İzmir'e gönderilmektedir.

b- Salnamelere Göre Bolvadin'de Nüfus

Hüdavendigâr Vilayetinin genel nüfusu 1.691.277 kişidir. Bu nüfusun %84,54'dü Müslüman, %9,84'ü Rum, %4,66'sı Ermeni, %0,13'ü Katolik, %0,08'i Protestan, %0,29'u Bulgar, %0,09'u Kazak, %0,25'i Musevi, %0,09'u Kıpti ve %0,03'ü de yabancılarından ibarettir.

1904 yılına göre Bolvadin'de 480 münâkehât (evlenme, boşanma, miras) olurken, 633 doğum, 680 tane de ölüm olmuştur. 1904 yılına göre Bolvadin'in nüfusu 1903 yılına göre 52 kişi daha azalmıştır. 1904 yılına göre Karahisar-ı Sahip sancağındaki münâkehât, doğum, ölüm ve aradaki farkları ihtiva eden tablo aşağıdaki gibidir (HVS, 1325:343):

Tablo 3: Bolvadin'de 1904 yılına ait münâkehât, doğum, ölüm sayıları ve oranları

Kaza	Münâkehât	Doğum	Ölüm	Doğum farkı	Ölüm farkı
Karahisar	886	950	830	120	-
Sandıklı	406	603	662	-	59

Bolvadin	480	633	680	-	52
Aziziye	393	540	342	198	-

Kaynak: (HVS, 1325:343).

1906 salnamesine göre Karahisar-ı Sahip sancağının nüfus yoğunluğu 14,87'dir (HVS, 1324:194). Karahisar-ı sahip sancağının kazalarındaki nüfus ile kilometrekareye düşen nüfus oranları Őyledir (HVS, 1324:194):

Tablo 4: 1906 salnamesine göre Karahisar-ı Sahip sancağında nüfus ve nüfus yoğunluğu

Kaza	Nüfus	Oran %
Karahisar	95476	23,87
Sandıklı	92023	14,15
Bolvadin	38018	12,12
Aziye	39952	11,09
Karahisar Sancağı	265469	14,87

Kaynak: (HVS, 1324:194).

Merkez Karahisar kazası 48.589 erkek, 36.887 kadın olmak üzere toplam 95.476 kişidir (HVS, 1324:457). Bu nüfusun 6271'i Ermeni, 59'u Rum olup diğerleri Müslümandır. Kazada 135 cami, 66 mescit, 30 medrese, 2 kütüphane, 8 tekke, 23 türbe 253 eşme, 6 şadırvan, 8 hamam, 6 köprü, 1 Mevlevi dergahı, 30 zaviye ve 8 han mevcuttur.

Sandıklı kazasında 46223 erkek, 45800 kadın olmak üzere toplam 92023 kişi yaşamaktadır. Bu nüfusun 392'si Rum, 149'u Ermeni, geriye kalanı da Müslümandır. Sandıklı da ayrıca 6819 muhacir nüfus vardır (HVS, 1324:471).

Bolvadin kazanın nüfusu 19171 erkek, 18847 kadın olmak üzere toplam 38018'dir. Bolvadin'deki bu nüfus içinde Osmanlı vatandaşı olan gayrimüslimlerden 3 Rum, 8'de Ermeni vardır. Karahisar-ı Sahip sancağının 1906 yılı nüfus istatistiği şöyledir (HVS, 1324:607):

Tablo 5: Karahisar-ı Sahip sancağının 1906 yılı nüfus istatistiğı

Kaza	Müslüman	Rum	Ermeni	Katolik	Toplam
Karahisar	89128	59	6271	2	95476
Sandıklı	91482	392	149	-	92023
Bolvadin	38007	3	8	-	38018
Aziziye	39764	114	74	-	39952
Toplam	258381	568	6502	2	265469

Kaynak: (HVS, 1324:607).

c- Salnamelere Göre Bolvadin’de Eğitim

Rüştiyelerde Türkçe, Arapça, Farsça, Fransızca, Hesap, Ahlak, Hendese, Coğrafya, Tarih, Hüsnü hat ve resim derslerinin verildiğı rüştiyelerdeki 1906 yılı öğrenci sayıları şöyledir. Bolvadin rüştiyesi 32, Sandıklı rüştiyesi 79 ve Aziziye rüştiyesi 32 (HVS, 1324:590).

Karahisar’da 186 sıbyan ve iptidai okulu bulunmaktadır. Sıbyan okullarında eski usul, iptidai okullarında ise batı tarzı yeni usul eğitim verilmektedir (Akyüz, 2008). Bolvadin’de ise 46 sıbyan ve iptidai okulu olup bu okullara 500 öğrenci devam etmektedir. Karahisar’daki 186 okulda 15902, Sandıklı’daki 113 okulda 1949 ve Aziziye’deki 74 okulda 4610 öğrenci öğrenim görmektedir. Kaahisar-ı Sahip sancağında toplam 429 okulda 22661 öğrenci vardır Rüştiyelerde Türkçe, Arapça, Farsça, Fransızca, Hesap, Ahlak, Hendese, Coğrafya, Tarih, Hüsnü hat ve resim derslerinin verildiğı rüştiyelerdeki öğrenci sayıları şöyledir. Bolvadin rüştiyesi 32, Sandıklı rüştiyesi 79 ve Aziziye rüştiyesi 32 (HVS, 1324:592). İptidaiyelerde, Kur’an-ı Kerim,

tecvit, ilmihal, Türkçe, hesap, coğrafya, tarım bilgisi, ahlak bilgisi ve Osmanlı tarihi dersleri görölmektedir.

1904 yılında Bolvadin rüştiyesinin 46 öğrencisi vardır. Aynı yıl içinde Sandıklı 71, Aziziye 27 öğrenciye sahiptir. Bolvadin’de 46 sıbyan ve iptidai okulu vardır. Bu okullarda 500 öğrenci öğrenim görmektedir. Aziziye’de 84 okulda 4210, Sandıklı’da 113 okulda 1949, Karahisar’da 186 okulda 15902 öğrenci vardır (HVS, 1325:333).

Bolvadin’de 1906 yılında 11 medrese, 1 ortaokul (mekteb-i rüşti) ve 1 iptidai okul vardır. 1906 yılı iptidai okulu öğretmenleri, muallim-i evveli Abdil Efendi, muallim-i sanisi Ahmet Efendi ve muallim-i salisi Abdülkadir Efendidir. Rüştiye okulu öğretmeni, muallim-i evvel vekili Abdullah Efendidir. 1907 yılında ise iptidai okulundaki öğretmenlere bir dördüncüsü muallim-i rabi’ Mustafa Efendi eklenmiştir. Rüştiye öğretmeni Abdullah Efendi 1907 yılında değişmiş yerine Hasan Efendi gelmiştir. Ayrıca Karamık Karacaviran köyündeki iptidai okulunda Arif Efendi göreve başlamıştır (HVS, 1325:537).

1907 salnamesine göre Karahisar-ı Sahip sancağında 45 medresede 1030 öğrenci eğitim almaktadır (HVS, 1325:335).

d- Salnamelere Göre Bolvadin’de Ekonomi

Bolvadin’in ekonomisi tarım ve hayvancılığa dayanmaktadır. 1906 salnamesine göre sancaktaki büyükbaş hayvanların sayısı ve hayvan vergisi miktarı şu şekildedir (HVS, 1324:228):

Tablo 6: 1906 salnamesine göre Karahisar-ı Sahip sancağındaki büyükbaş hayvan sayısı ve vergi miktarı

Kaza	Rüsumat Kuruş	Toplam hayvan sayısı	İnek, öküz	Manda	At, baygir, kısrak	Ester (Katır)	Deve	Merkep
Karahisar	236354	30195	14610	2366	3132	43	221	9823
Sandıklı	406194	50908	25044	2733	4926	96	2945	15174
Bolvadin	150283	19236	8841	1871	2045	14	312	6153
Aziziye	142820	16839	10947	410	1597	16	186	3683
TOPLAM	935651	117178	59442	7380	11700	169	3664	34833

Kaynak: (HVS, 1324:228).

Bolvadin inek ve öküz sayısı bakımından sancak bazında en az hayvana sahip olan kazadır. 8841 inek ve öküzün bulunduğu Bolvadin'de 14 de katır vardır. Katır sayısında da sancak genelinde en az olan kazadır. Sandıklı kazası sancakta hayvan sayısı ve vergi konusunda en ileride olan kazadır. Aynı durum 1907 salnamesindeki verilerde de görülmektedir.

1907 salnamesine göre sancaktaki büyükbaş hayvanların sayısı ile hayvan vergisi miktarı şöyledir (HVS, 1325:312):

Tablo 7: 1907 salnamesine göre Karahisar-ı Sahip sancağındaki büyükbaş hayvan sayısı ve vergi miktarı

Kaza	Rüsumat Kuruş	Toplam hayvan sayısı	Deve	Manda	Merkep	Ester (Katır)	İnek Öküz	At beygir kısrak
Karahisar	225843	29413	13	2646	10075	33	13510	3019
Sandıklı	408263	50332	3080	2683	15038	83	23680	4768
Bolvadin	162526	20747	333	2023	6434	14	9391	2432

Aziziye	143188	16772	316	699	3563	10	10630	1554
TOPLAM	939820	117264	3970	8060	35110	140	58211	11773

Kaynak: (HVS, 1325:312).

Yukarıdaki tabloya bakıldığında Bolvadin’de bir önceki yıla göre katır sayısında bir değişmenin olmadığı görölmektedir. 14 olan katır sayısı 1906 yılında da yine 14’tür. Buna karşın toplam hayvan sayısında bir önceki yıla göre 1511 adet artışla 20747 sayısına ulaşmıştır. Hayvanlar içinde en fazla artış 550 adet ile inek ve öküz sayısında olmuştur. Bir önceki yıla göre at, kısarak sayısında 387, merkep sayısında 281, manda sayısında 152, deve sayısında ise 21 adet artış olduğu görölmektedir.

1906 salnamesine göre 177.112 küçükbaş hayvanın bulunduğu Bolvadin ile Karahisar-ı Sahip sancağının hayvan ve ağnam vergisi oranları da şu şekildedir (HVS, 1324:229):

Tablo 8: 1906 salnamesine göre Bolvadin ile Karahisar-ı Sahip sancağının hayvan ve ağnam vergisi oranları

Kaza	Vergi toplamı	Koyun	Keçi	Tiftik
Karahisar	209940	132731	1592	65617
Sandıklı	203457	148074	46206	9177
Bolvadin	177112	109409	3129	64574
Aziziye	187753	80043	4602	103108
Toplam	778262	380257	55529	242476

Kaynak: (HVS, 1324:229).

Kazanın etrafında büyük meralar bulunduğundan pek çok koyun beslenmektedir. Bazı köylerde kadınlar tarafından yünden kilim ve seccade yapılırsa da dışarıya gönderilmeyip içeride kendileri kullanmaktadırlar (HVS, 1324:481).

1907 salnamesinde Bolvadin'deki küçükbaş hayvan sayısı koyun hariç keçi ve tiftik keçisinde bir azalma söz konusudur. Koyun sayısı bir önceki yıla göre 110 artarak 110519 adede çıkmıştır. Buna karşın tiftik keçisi sayısı 1092 adet azalarak 63482 sayısına düşmüştür. Yine keçi sayısında da bir önceki yıla göre 320 tane azalma olmuş keçi sayısı 2809 adede inmiştir. Küçükbaş hayvan sayısındaki azalma dolayısıyla kendisini ödenecek ağnam vergisinde de gösterecektir. Neticede vergi miktarı bir önceki yıla göre 902 kuruş azalmıştır. 1907 salnamesine göre sancaktaki küçükbaş hayvan sayısı ile ödenen vergi miktarı şöyledir (HVS, 1325:312):

Tablo 9: 1907 salnamesine göre sancaktaki küçükbaş hayvan sayısı ile ödenen vergi miktarı

Kaza	Vergi toplamı	Koyun	Keçi	Tiftik
Karahisar	193694	134039	1226	58429
Sandıklı	197025	142632	46543	7850
Bolvadin	176810	110519	2809	63482
Aziye	185105	81412	3826	99867
Toplam	752634	468602	54404	229628

Kaynak: (HVS, 1325:312).

Bolvadin'de küçükbaş hayvanlardan elde edilen yapağı, keçi kılı ve tiftik miktarı sancağın diğer kazalarında beslenen hayvan sayısına orantılı olarak değişiklikler göstermektedir. Bolvadin'de 80000 yün ve yapağı, 2000 keçi kılı ve 50000 tiftik

üretimi olurken, Sandıklı'da hayvan sayısına orantılı olarak 5000 kiyye tiftik üretimi olmuştur. Sancak bazında en fazla kıl keçisinin beslendiği Sandıklı kazası bu duruma orantılı olarak da 23000 keçi kılı üretimi ile sancak bazında en önde olan kazadır. 1907 salnamesine göre Karahisar, Sandıklı, Bolvadin ve Aziziye'deki yün ve yapağı, keçi kılı ve tiftik üretimi bin ile çarpılmak suretiyle kiyye olarak aşağıdaki gibidir (HVS, 1325:316):

Tablo 10: 1907 salnamesine göre Karahisar, Sandıklı, Bolvadin ve Aziziye'deki yn ve yapağı, keçi kılı ve tiftik üretimi bin ile çarpılmak suretiyle kiyye olarak miktarı

Kaza	Yn ve yapağı	Keçi kılı	Tiftik
Karahisar	150	1	40
Sandıklı	74	23	5
Bolvadin	80	2	50
Aziziye	80	4	98

Kaynak: (HVS, 1325:316).

Bolvadin'de 1907 salnamesi verilerine göre ayrıca; 12000 kiyye peynir, 10000 kiyye tereyağ, 10000 kiyye afyon üretilmektedir. Peynir retiminde 337000 kiyye ile Karahisar en önde gelen kazadır. Karahisar'ı 100000 kiyye ile Sandıklı takip etmekte, Bolvadin'in 12000 kiyye rakamından sonra en az üretimle Aziziye 8000 kiyye ile gelmektedir.

Kaza dahilinde 34872 kıtada 185580 dönüm arazi, 1526 kıtada 2955 dönüm bağ, 3012 kıtada 32697 dönüm ayır, 2798 kıtada 3296 dönüm bahçe, 297 kıtada 1488 dönüm bostan ve çiftlik vardır (HVS, 1324:481).

Bolvadin'de yıllık 150000 kile buğday, 250000 kile arpa, 2500 çeki afyon, 30000 kiye tiftik, 40000 kiye yapağı üretilmekte olup bunun yarısı kazada yarısı da İstanbul ve İzmir'e gönderilmektedir (HVS, 1324:481). Tiftiğin tamamı İstanbul'a, afyonun bir kısmı İstanbul'a diğer kısmı ise İzmir'e, yapağının yarısı İstanbul'a diğer yarısı da Uşak'a gitmektedir.

Bolvadin’de 1907 salnamesine göre pirinç, bakla ve fasulye yetişmemektedir. Aynı durum Karahisar sancağının genelinde söz konusudur.1907 salnamesine göre Karahisar-ı Sahip sancağında yetişen buğday, arpa, yulaf, avdar, mısır ve nohut-mercimek miktarı bin ile çarpılmak suretiyle kiyye olarak şu şekildedir (HVS, 1325:314):

Tablo 11: 1907 salnamesine göre Karahisar-ı Sahip sancağında yetişen buğday, arpa, yulaf, avdar, mısır ve nohut-mercimek miktarı bin ile çarpılmak suretiyle kiyye olarak miktarı

Kaza	Buğday	Arpa	Yulaf	avdar	Mısır Darı	Pirinç	Bakla	Fasulye	Nohut Mercimek
Karahisar	600	900	-	-	16	-	-	-	12
Sandıklı	1350	970	30	30	26	-	-	-	8
Bolvadin	320	480	-	-	-	-	-	-	5
Aziziye	870	560	-	-	2	-	-	-	3
TOPLAM	3140	2910	30	30	44	-	-	-	28

Kaynak: (HVS, 1325:314).

1907 salnamesine göre Bolvadin yöresinde buğday, arpa ve nohut-mercimek dışında bir ürün ekilmediği grlmektedir. Sandıklı’da arpa, buğday, nohut-mercimeğin yanı sıra yulaf, avdar, mısır-darı da ekilmektedir. Aziziye ve Karahisar’da Bolvadin’in haricinde mısır-darı üretimi de vardır.

SONUÇ

Hüdavendigâr Vilâyet salnamelerine göre incelediğimiz Bolvadin’de idari yapıda çok fazla bir değişme olmamıştır. Kaymakamlar değişirken belediye başkanı ve üyelerinde çok fazla bir değişim yoktur. Kaza sancak içinde bazı konularda gerilerde kalmasına rağmen kendine yeten bir pozisyondadır. Gerek eğitim gerekse de ekonomi bakımından sancak bazında oldukça iyi bir yerdedir.

Bolvadin’de ortaokul olarak bir tane rüştiye, ilkokul olarak bir tane iptidai ve 45 tane de sıbyan okulu vardır. Sıbyan ve iptidai okullarında 500 öğrenci öğrenim görmektedir. Rüştiye’de ise 46 olan öğrenci sayısı incelediğimiz dönemde 32’ye düşmüştür. Bolvadin’de eğitime verilen önem her ne kadar rüştiyede öğrenci sayısı düşmüş olsa da, 1907 salnamesine göre Karamık Karacaviran köyünde açılan iptidai ile kendini göstermektedir. Sıbyan okullarında eski usul eğitim verilirken iptidai okullarında yeni usul denilen batı tarzı eğitim görülmektedir. Batı tarzı eğitim görülen iptidai okullarının köylere kadar yayılması Bolvadin’in eğitime verdiği önemi gösterse gerektir.

Bolvadin’in nüfusuna bakıldığında neredeyse tamamı Müslümanlardan oluşmaktadır. Salnamelerde Bolvadin’in gayrimüslim nüfusu içinde 3 Rum, 8 Ermeni görülmektedir. Bu nüfus yapısının yanı sıra günümüzde de hala aynı isimlerle anılan köyleri de bu bölgenin Müslüman yerleşim yeri olduğunu kanıtlar mahiyettedir. Orhaniye, Büyük Karabağ, Pazarağaç, Cedit, Çay, Hüseyinler, Hamidiye, Derekarabağı, Dişli, Dipevler, Şimşekdere, Kadı, Karacaviran, Karayokuş, Kurucaova, Kızanbulanık, Özburun köyleri ile İshaklı’ya bağlı, Akbaba, Eber, Deresenek, Soğucak, Yakasenek, Karabağ-ı cedit gibi köy isimleri yörenin sakinleri hakkında bilgi vermektedir.

Ekonomisi tarım ve hayvancılığa dayanan Bolvadin'de çok sayıda küçük ve bykbaş hayvan beslenmektedir. Yn, yapağı ve tiftik, peynir, tereyağ gibi hayvansal besin ve ürünlerde de sancak genelinde iyi bir konumdadır. Merkezde bir tane arşısı olan Bolvadin ekonomik bakımdan da kendi kendine yeterli olduğu gibi bazı hayvansal ürünleri de ihraç etmektedir.

Netice itibarıyla salnameler her ne kadar bölge hakkında yeterli bilgiyi vermeseler de yine de bölge hakkında önemli bilgiler ihtiva etmektedir. 1907 vilayet salnamesi 1906 salnamesine göre çok daha ayrıntılı bir bilgi dökümü sunmaktadır. Bolvadin hakkında da ayrıntılı bilgiler ihtiva eden bu salnamelerle şehrin, sosyo-ekonomik ve kültürel durumu hakkında ipuçları bulunmaktadır. Salnamelerde karşımıza bugün olduğu gibi tarihte de kendi kendine yeten, dışarıya ürün ihraç eden bir Bolvadin ıkmaktadır.

KAYNAKÇA

Akyüz, Yahya, **Türk Eğitim Tarihi**, Ankara, Pegem Akademi Yay., 2008.

Duman, Hasan, **Osmanlı Salnameleri ve Nevsâlleri Bibliyografyası ve Toplu Kataloğu**, C.I, Ankara 2000.

Hüdavendigâr Vilayet Salnamesi, 1324.

Hüdavendigâr Vilayet Salnamesi, 1325.

BOLVADİN BELEDİYESİ'NİN BİR İŞTİRAKİ OLARAK HEYBELİ KAPLICASININ KURUMSAL İLETİŞİM UYGULAMALARI VE SORUNLARI

Zeynep Nihan BAKIR¹

ÖZET

Türkiye'de kaplıca ve Şifalı suların varlığı ile birlikte termal turizmi her geçen gün gelişen alternatif bir kaynak olarak turizme katkı sağlamaktadır. Afyon İli ve ilçelerindeki turizm tesisleri ve oteller ise termal ve sağlık turizmine yönelik talebi karşılamakta, doğal kaplıcalarıyla turizm etkinliklerinin gerçekleştiği bölge olma özelliğini taşımaktadır. Anadolu'nun en eski yerleşim yerlerinden biri olan Bolvadin ilçesi yapısı ve tarihi özellikleri açısından birçok medeniyete ve uygarlığa ev sahipliği yaparken doğal kaynakları ve Şifalı suları ile termal turizminin geliŐebileceđi potansiyel alanlardan biri olma özelliğini taşımaktadır. Bu alıŐmada Bolvadin Belediyesi'nin bir iştiraki olarak Heybeli Termal Kaplıcasının kurumsal iletişim uygulamaları ve sorunları ile ilişkili olarak konuyla ilgili bölgedeki turizm tesislerinde konaklayan yerli turistler özelinde yarı yapılandırılmış soru formu kullanılarak yapılan görüşmelerden elde edilen veriler kullanılmıştır. Araştırma alanı olarak kaplıca bölgesi sınırlı tutulmuştur. Çalışmada sonuç olarak, belediyenin iştiraki olarak Heybeli termal kaplıcasında konaklayan turistler tarafından nasıl değerlendirildiği ve kaplıcaya yönelik kurumsal iletişim uygulamalarına yönelik sorunlara çözüm önerileri sunulmaktadır.

¹ Doktora Öğrencisi. Akdeniz Üniversitesi, İletişim Fakültesi, İletişim Anabilim Dalı, zeynepnihan.bakir@hotmail.com

Anahtar kelimeler: Kurumsal İletişim, Termal Turizm, Bolvadin, Heybeli Termal Kaplıcaları.

**CORPORATE COMMUNICATION PRACTICES AND
ISSUES OF HEYBELİ THERMAL SPRINGS AS AN AFFILIATE OF
THE MUNICIPALİTY OF BOLVADİN**

ABSTRACT

The availability of thermal springs and therapeutic waters in Turkey makes thermal tourism an ever-developing alternative resource in contribution to the national tourism revenues. Touristic facilities and hotels located in the city of Afyon and its districts meet the demand in thermal tourism and health tourism being situated in a region with extensive touristic activities thanks to the availability of natural hot springs. One of the oldest settlements in Anatolia, the district of Bolvadin hosted many civilizations in the history thanks to its structure and historic properties and stands out with its potential for development in thermal tourism with its natural resources and healing waters. This study uses the data obtained from the interviews with local tourists who have stayed in touristic facilities located in the practices and issues of Heybeli Thermal Springs as an affiliate of the Municipality of Bolvadin. The region subjected to analysis was limited with the hot spring's environs. The results of this study give Heybeli Thermal Springs as an affiliate of the municipality and recommendations for the solution of issues about corporate communication practices are included.

Keywords: Corporate Communication, Thermal Tourism, Bolvadin, Heybeli Thermal Springs.

GİRİŞ

Türkiye’de yılın her mevsimi turizm faaliyeti çeşitli türlerde yapılmakla birlikte sağlık turizminin bir alt kolu olan termal turizmi ise her geçen gün gelişerek yerli ve yabancı misafirler tarafından tercih edilen bir turizm çeşidi olarak popülerleşmektedir. Tarihi ve kültürel zenginliği ile Afyon İli ve ilçeleri, jeotermal kaynakları ve kaplıcalarının varlığı ile termal turizm faaliyetlerinin gerçekleştirildiği elverişli bir konumda bulunmaktadır. Ayrıca, İller arasındaki ulaşımda bir bağlantı konumunda bulunan Afyon İli ve çevresi, şıfalı suları ve tedavi amaçlı kür merkezleriyle, termal turizm faaliyetlerinin yoğun olarak yaşandığı önemli bir termal bölgede konumlanmaktadır. Bu amaçla rekreasyon ve tatil amaçlı olarak, bölgede yapılan turizm faaliyetleri ve turistik otel yatırımları geliştirilmekte ve yaygınlaştırılmaktadır. Termal tesislerin çeşitliliği ve mineralli suların özellikleri ile birlikte Afyon ili merkez ve ilçelerindeki beş kaplıca, termal turizm hizmeti vererek, yerli ve yabancı misafire ev sahipliği yapmaktadır. Birbirinden farklı kimyasal özellikleri ile bu beş kaplıca sahip oldukları termal su kaynakları ile çeşitli hastalıkların tedavisinde kür amaçlı olarak kullanılmaktadır. Bu kaplıcalar; Sandıklı Hüdayi Kaplıcası, Ömer kaplıcası, Gecek kaplıcası, Gazlıgöl kaplıcası ve Bolvadin Heybeli Termal kaplıcasıdır. Afyon ilçelerinden biri olan Bolvadin, coğrafi konumu, tarihi birikimi ve yerel dokusu ile Anadolu’nun en eski yerleşim bölgelerindedir. Birçok medeniyete ve uygarlığa ev sahipliği yapan Bolvadin’in Osmanlı döneminde ise önemli bir idari merkez konumunda olduğu bilinmektedir. Ayrıca, kültürel miras zenginliği, yöresel mutfağı ve yemeklerinin çeşitliliği ile birlikte tarihi ziyaret yerleri, doğal kaynakları ve termal kaplıcası ile termal turizminin sürdürülebilirliği açısından gelişim gösteren bir bölgede yer almaktadır. Bolvadin Heybeli Termal kaplıcası diğer ismiyle “kızıl kilise” Afyon bölgesinde bulunan

beş büyük kaplıca tesislerinden biri olma özelliğini taşımaktadır. Bu bağlamda, Bolvadin ilçesi sahip olduğu doğal kaynaklarla ve kaplıcası ile termal turizmi açısından geliştirilmesi gereken bir potansiyele sahip önemli turizm alanlarından biridir. Bu çalışmada, Bolvadin Belediyesinin Bir iştirakı olarak Heybeli termal Kaplıcasının termal turizmi alanında tanıtılması ve geliştirilmesi amacına yönelik bir inceleme sunulmaktadır. Çalışma kapsamında Heybeli termal kaplıcasını hizmet boyutunda işletme müdürü ile kaplıca tesisini ziyaret eden ve mekanda konaklayan yerli turistlerle yarı yapılandırılmış soru formu kullanılarak görüşmeler yapılmıştır. Termal turizm ile ilgili önemli bir konuma sahip olan Heybeli termal kaplıcasının, kaplıca tesisinde konaklayan yerli turistler açısından nasıl değerlendirildiği, hizmet kalite ve iletişim boyutu açısından değerlendirilmektedir.

1.TERMAL TURİZM

Turizm yeni yerler keşfetmenin ve eğlenmek gibi faaliyetlerin yanı sıra doğal kaynaklar ve şıfalı sulardan faydalanmak amacıyla da yapılmaktadır. Tedavi amacı ile insanların belli bir süre yaşadıkları yerlerin dışına seyahat ederek konaklamaları sağlık turizmini ortaya çıkarmıştır (Aydın, 2012:92).Antik çağlardan beri, insan sağlığına faydalı olduğu bilinen termal sular ve kaplıca kaynakları, tedavi edici özellikleri ve sağlığın korunması amacı ile birçok kişi tarafından tercih edilmektedir. İnsanların, doğal kaynaklardan tedavi ve tatil amacı ile yararlanmaları ile termal turizmi ortaya çıkmıştır. Günümüzde sağlık turizminin önemli bir parçası olarak, termal turizmi bilinci giderek yaygınlık kazanmakta ve insan sağlığı üzerindeki olumlu etkisi sebebiyle dünya üzerinde birçok ülkede uygulanmaktadır. Avrupa'da tedavi edici termal alanlar ve kaplıca merkezleri bulunmakta olup Almanya, Macaristan, Rusya, Fransa, Yunanistan ve İsviçre gibi ülkeler, termal

turizmden faydalanmak isteyen turistler için önemli termal alanlardır. Dünya üzerinde, termal turizmi bir sektör olarak geliştirilmekte, termal tesis ve yatırımlar bu alanda yaygınlaştırılmaktadır. Türkiye ise; jeotermal kaynak zenginliği ve termal sularının, fiziksel ve kimyasal özellikleri ile maden değeri kükürt, radon ve tuz bakımından zengin, doğal çıkışlı kaynakları ile Avrupa'daki termal sulardan daha iyi niteliklere sahiptir. Çeşitli hastalıklara yönelik, alternatif termal kaynakları ile Türkiye Dünya'da ilk yedi ÷lke arasında konumunda olup ve Avrupa'da birinci sırada yer almaktadır (Erdoğan ve Akanoğlu,2008:84:86).

Türkiye'de 1300 termal kaynak ve 240 adet kaplıca bulunmakta, birçok kişi hastalıklarının tedavisinde bu termal kaynaklardan tedavi ve dinlenme amacı ile faydalanmaktadır (Taktak ve Demir,2010:21:22). Termal kaynakların ağırlıklı olduğu birçok bölgede tedavi ve dinlenme amaçlı olarak kaplıcalar, yerli ve yabancı turiste ev sahipliği yapmakta, termal turizmine yönelik faaliyetler her geçen gün artış göstermektedir.

Termal turizm çerçevesinde, Afyonkarahisar ili zengin termal su kaynakları, termal tesislerin ve kür merkezlerinin varlığı bununla birlikte konaklama ve ulaşım açısından elverişli olma gibi özellikleri ile önemli bir termal alan konumunda bulunmaktadır. Termal kaynaklarının tedavi edici özelliği ve ulaşım olanakları ile Afyonkarahisar'da bulunan kaplıca tesisleri 1990 yılından 2000'li yıllara gelindiğinde büyük bir değişim uğrayarak gelişmiştir. Tesislerin sayıları ve niteliği geliştirilerek kapasiteleri artırılmıştır. Termal turizm açısından İl genelinde karayolu ulaşımının elverişli olduğu ilçelerde termal tesislerinin olduğu gör÷lmektedir. Termal tesislerin ağırlıklı olarak bulunduğu ilçeler ise Sandıklı, Bolvadin ve İhsaniyedir. (Taş,2012:140). Türkiye genelinde "pilot bölge" olarak seçilen Afyonkarahisar beş adet kaplıcası ile turizm bakanlığı tarafından

“Turizm merkezi” olarak gösterilmiştir. Hüdai Termal, Gazlıgöl Termal, Ömer-Gecek kaplıcaları ve Heybeli termal bu bölgede bulunan termal kaplıcalardır (Taktak ve Demir,2010:22).

2. HEYBELİ TERMAL KAPLICASI

Resim 1. Heybeli Termal Kaplıcaları

Afyonkarahisar İli, jeotermal kaynakları, iklimi ve şifalı suları ile yılın her döneminde birçok ziyaretçiyi, misafir eden, bir “termal başkent” olarak nitelendirilebilmektedir. Eski dönemlerden itibaren bölgedeki şifalı termal sular ve kaplıcaların, insanlar tarafından tedavi ve güzellik amacı ile kullanıldığı bilinmektedir. Mitolojiye göre’de “Frikya Salutaris” ismiyle anılan Afyon ve çevresi, termal kaynak ve şifalı sularıyla, hastalıklara tedavi edici bir bölge olma özelliğini taşıırken, bu şifalı sulara Şen Mişel tarafından dua okunduğu söylenmektedir. (Algen,1979:88)

Afyon Müze Müdürlüğü tarafından yapılan çalışmalar doğrultusunda Gazlıgöl kaplıca alanından elde edilen verilere göre, yerleşim bölgesinde kaplıcalar ve ibadethaneler bulunmuş, bu anlamda kaplıca turizminin eski dönemlerden itibaren yapılan bir turistik faaliyet olduğu gözlenmiştir. Şifalı termal kaplıcalar, özellikle Bizans döneminde, yoğun bir biçimde kullanılmış, bazı kaplıca alanlarındaki kiliselerin varlığı ile

kaplıcalar kilise ismiyle anılmıştır. Örneğin, Heybeli termal kaplıcasının eski ismi kızıl kilise olarak kullanılmıştır.(Özdemir ve Kervankıran,2012:128). Afyonkarahisar ili ve çevresindeki beş büyük kaplıca alanlarından biri olan Heybeli Termal kaplıcaları, Afyon- Konya yolu üzerinde bulunmaktadır. Kızıl Kilise, ismi ile bilinen kaplıca 1944 yılında 30 bin liraya, Bolvadin belediyesine satılarak, 1945 yılında “Heybeli” adını almıştır. Bolvadin Belediyesine ait olan, Heybeli Termal kaplıcası, Bolvadin’e 20 km, Çobanlar bölgesine 3 km ve Afyona 30 km uzaklıktadır. (Algen,1979:86). Kaplıcanın tarihi, eski dönemlere kadar uzanmakta olup, Roma kitabelerinde kaplıcanın roma döneminde işletildiği ve kaplıca bölgesinin kuzey kısmında “Leonte Comte Aslanbaş” adıyla bir köyün bulunduğu gibi bilgiler yer almaktadır.“Kızıl kilise” ismiyle köyün varlığı Bizans döneminden sonra Selçuklu ve Osmanlı döneminde sürdürmüştür.

Kaplıcanın şıfalı suları çeşitli mineralleri içeren özelliklere sahiptir. Kimyasal olarak sınıflandırıldığında, kaplıca suyu içinde demir, kalsiyum, magnezyumla birlikte metasilikat asidi, hidrokarbonat, klörür ve sülfat iyonu gibi anyonları içermektedir. Bu kimyasal özellikleri ile Heybeli termal kaplıcasının şıfalı suları cilt hastalıkları başta olmak üzere, kadın hastalıkları, romatizmal hastalıklar ve özellikle egzama uyuz vakaları ile ileri derece deri hastalıkları ve iltihapların üzerinde tedavi edici özelliğine sahiptir. Nezle, bronşit ve astım hastalarına iyi geldiği ve olumlu sonuçlar alındığı gözlenmiştir. Bunların yanı sıra; nevrit, perimentrit, parametrik ve kalp nevrzları gibi hastalıklarında ise suyun şıfası ve faydası görülmüştür. (Kılıçaslan ve Aydınözü,2000:253). Kükürt oranının yüksek değerde olmasından dolayı kaynak suyu diğer sularla karıştırılıp içme olarak kullanılmakta, kas, eklem ve üriner sistem rahatsızlıklarında tedavi edici etkiye sahiptir. Kaplıca

bölgesine gelen turistlerin çoğu çay, obanlar ve Bolvadin'den gelen yöre halkı oluşturmakta, yaz aylarında kaplıcaya yönelik yoğunluk artmaktadır. (Taş,2012:146)

3. KURUMSAL İLETİŞİM VE BELEDİYE

İletişim teknolojisindeki yenilikler ve rekabet koşullarının artması ile birlikte kurumlar ve işletmeler hedeflerine ulaşmak amacı ile stratejik iletişim çalışmaları ile birlikte bir yönetim aracı olarak kurumsal iletişime gereksinim duymaktadırlar (Tosun, 2014:175). 5393 sayılı kanunun, 14. Maddesinde belirtildiği üzere, belediyenin görev ve sorumlulukları, halka yönelik geniş bir hizmet alanını kapsamaktadır. Bu doğrultuda, hizmet sektörü içerisinde yönetilmesi zor sistemlerden biri olarak belediyelerin, hizmetlerinin hedef kitleleri olan halka aktarılması, kontrolünün sağlanması ve belediye hakkındaki, genel değerlendirilmelerin öğrenilmesi, kurum imajının ölçümü ile mümkün olmaktadır. Bu amaç doğrultusunda, hizmet anlayışında kurum imajını yükseltmek isteyen belediyeler, çalışmalarını sürdürürken, kurumsal iletişimi önemsemektedirler (Gemlik ve Sığrı, 2007:271).

Kurumsal iletişim, bütüncül olarak halkla ilişkileri, kurumsal költürü, itibar ve kriz yönetimini, medya pazarlama ve basın ile olan ilişkileri kapsayan bütün bir alan olarak ifade edilmektedir. Kurum içi ve dışı iletişimi kapsayan kurumsal iletişimde hedef kitlelerin beklentileri ve kurum üzerindeki etkileri doğrultusunda hangi yöntemler uygulanarak farklı hedef kitlelere eriŐilmesi konusu büyük bir önem taşımaktadır. (Akıncı, Vural ve Bat, 2013:25-35). Bu doğrultuda, kurumun hedeflediği olumlu imajı elde etme ve evre ile iletişimi sağlama sürecinde halkla ilişkiler önemli bir gereksinim olarak ortaya çıkan bir olgudur. Kurum imajı bütün kurumlarda olduğu gibi belediyeler açısından birincil konumda yer almaktadır. Dolayısı ile halkın belediye algısı ve belediyenin nasıl bir kurumsal imaja sahip

olduğu başarı için önem arz etmektedir. Olumlu bir kurumsal imaj ve itibar için halkla ilişkiler çalışmaları önemli bir yere sahiptir. (Türk ve Akçay 2010:142-143).

Kurum içi ve dışı alanlarda yönetim ve hizmet sistemlerinin odak noktası insan merkezli halkla ilişkiler organizasyonu anlayışıdır. Bu anlamda kurumların çalışmalarının kamuoyuna aktarılması ve kurumsal imaj oluşturması bağlamında bir yönetim anlayışı öngörülmektedir. Yerel yönetimlerin önemli bir parçası olarak belediyelerin çalışmalarının kamuoyu ile paylaşılması, hedeflenen projelerin sunulması, bunun yanı sıra yerine getirilememiş hizmetlerin de kamuoyuna dürüst bir biçimde açıklanması olumlu bir geribildirim olarak halkın belediyesi olma işlevini kazandırmaktadır. Belediye yönetimlerinin halkın beklenti ve taleplerine yönelik hizmet verme zorunluluğu halk ile bütünüleşmesini olanaklı kılrken başarılı bir halkla ilişkiler çalışması açısından ise önemli bir gereksinimdir. Hem kuruluşun faaliyet ve çalışmalarının kamuoyuna aktarılmasında hem de kamuoyundaki talep ve şikâyetlerin kurumlara iletilmesinde halka ilişkiler çalışmaları iki yönlü bir iletişimi ve etkileşimi sağlamaktadır (Yatkın,2007:45:48).Teknolojinin gelişmesi ile birlikte kurumlar hedef kitlelerine ulaşma noktasında reklam ve halkla ilişkiler çalışmalarının yanında interneti kurumsal imajın iletilmesinde önemli bir araç olarak kullanmaktadırlar. Web siteleri interaktif olma özelliği ile kurum varlığının hedef kitleyle olan iletişim ağı içerisinde en etkili uygulama araçlardan biri haline gelmiştir.(Yeygel ve Temel, 2006: 214). Bu bağlamda, belediyelerin kurumsal kimlik ve imajlarının web sitelerinin varlığı ile hedef kitlelere aktarılması ile halkla ilişkiler faaliyetlerin çalışmalarında önemli bir destek olduğu söylenebilir.

4. BULGULAR

Afyon merkeze ve ilçelerine yakın konumu ile Heybeli Termal kaplıcaları bölge halkı ve yakın illerden gelen ziyaretçilerini yıl boyunca ağırlayan tesislerden ve beş büyük kaplıca alanlarından biridir. Bolvadin Belediyesinin bir iştraki olarak Heybeli Termal kaplıcaları tesis alanı içerisindeki bir otel ve beş çeşitten oluşan havuzlu evleriyle misafirlerine hizmet vermektedir. Tesis içerisinde yer alan bu evler kişi ve havuz kapasitelerine göre ayrılmakta olup sırasıyla yakamoz evler, 300 evler, 400 evler, 500 evler olarak isimlendirilmekte, yeni yatırım projesi olarak halka hizmete sunulan ve restorasyonu tamamlanan kırkgöz vilları ise tesisin yenilen evlerindedir. Kaplıca sularının tedavi özelliği ile yakın çevrelerden misafirlerin ağırlayan kaplıca, tarihteki konumu ve şifalı suyunun bıraktığı tortunun rengi dolayısıyla bölge halkı tarafından ise eski ismiyle “Kızıl kilise” olarak anılmaktadır. Çalışma kapsamında, Heybeli termal kaplıcaları ele alınıp incelenmiş, tesise gelen konaklayan misafirler ve kaplıcanın işletme müdürü ile yapılan yarı yapılandırılmış soru formunda yapılan görüşme sonucunda elde edilen bulgular yorumlanmıştır.

Resim. 2 ve 3 Heybeli Termal Kaplıcaları

Soru No:	Tesis Misafiri (Görüşmeci İfadeleri)	Soru No:	İşletme Müdürü (Görüşmeci İfadeleri)
Soru No:1 Heybeli Termal kaplıca tesislerine ne sıklıkla gelirsiniz? Hangi zaman diliminde gelmeyi tercih edersiniz? Neden?	K1,K2,K3,K4,K5 kodlu katılımcılar kaplıca tesisini özellikle yaz aylarında tercih ettiklerini okulların tatil dönemine girmesi ile birlikte Temmuz ayı ile Eylül ayı dönemi arasında tesiste konakladıklarını ifade etmişlerdir.K2 kodlu katılımcı "Yurt dışında yaşamaktayız. İzin günlerimizi yaz dönemlerinde kullanmaktayız. Memleketimizi ziyaret etmek ve ailemizle birlikte dinlenmek ve tatil yapmak amacı ile yaz aylarında kaplıcaya gelmeyi tercih ediyoruz" ifadesinde bulunmuştur. E3,E2,E4,E5,E1 kodlu katılımcılar ise kaplıcayı ağırlıklı olarak yaz aylarında ziyaret ettiklerini haftanın belli günlerinde tesis içerisindeki villalarda kısa süreli konakladıklarını aileleri ile birlikte özellikle hafta sonunda kaplıca havuzlarından faydalandıklarını belirtmişlerdir.E1 kodlu katılımcı "Ulaşım kolaylığı açısından bölgeyi tercih ediyoruz. Yaz aylarının bunaltıcı sıcaklığından kısa süreli uzaklaşmak ve kaplıca suyunun şifasından faydalanmak için ailemiz ile birlikte bu tesislere sık sık ziyaret ediyoruz." demiştir.	Soru No: 1 ve 2 Kaplıca tesisinizde konaklayan misafirlerinizi yılın hangi sezonunda yoğun olarak ağırlamaktasınız? Tesisinizdeki ziyaretçi profilinizi nasıl değerlendirirsiniz?	İM kodlu görüşmeci tesisin ağırlıklı olarak Temmuz, Ağustos aylarının tesis içindeki doluluk oranının %90 olduğunu, Eylül'ün ilk ve ikinci haftalarında kaplıcadaki yoğunluğun devam ettiğini, bayramlar ve okul yarı tatillerinde ise tesiste konaklayan ve günübirlik ziyaret eden misafirlerin olduğunu ifade etmiştir. Ziyaretçi profili olarak ağırlıklı olarak Bolvadin halkı, Afyon ve yakın ilçeler, Konya, Uşak ve Denizli gibi illerimizin yanı sıra Türkiye'nin birçok ilinden gelen misafirlerini ise ağırlıklı olarak Bolvadin Belediyesinin yeni bir hizmet anlayışı olarak Kırkgöz villarında ağırladıklarını ziyaretçilerin çoğunun emekli ve yaş ortalamasının 52 olduğunu belirtmiştir.. İM şu ifadelerde bulunmuştur: " Tesis olarak yoğunluk yaz mevsiminde özellikle Temmuz ayında başlamaktadır. Ve Eylül ayının bir kısmında bu yoğunluk devam etmektedir. Ağırlıklı olarak 2,5 -3 aylık bir dönem içerisinde misafirlerimizi yoğun olarak ağırlamaktayız. Kaplıca tesisleri normalde kışın misafir ağırlıklı olur. Ama bu bölgedeki insanların yazın gidebileceği bir deniz olmadığı için yaz aylarında yoğunluğumuz daha çok artmaktadır" ifadesinde bulunmuştur.

TABLO 1.

Tablo 1.deki araştırma sorusu ve görüşmeler çerçevesinde tesiste bulunan misafirler ve kaplıcanın işletme müdürü ortak bir ifade ile kaplıca tesisinin genellikle yaz aylarında tercih edildiği ifade edilmiştir. Kaplıca İşletme boyutunda ise ziyaretçi profilinin emekli misafirlerden oluştuğu belirtilmiştir.

Soru No:	Tesis Misafiri Görüşmeci İfadeleri	Soru No:	İşletme Müdürü Görüşmeci İfadeleri
Soru No:6 Sizce Heybeli Termal Kaplıcasını diğer kaplıca tesislerinden ayıran özellikler nelerdir?	<p>E1,E2,E3,E4,E5 kodlu katılımcılar Heybeli kaplıcasının ulaşım kolaylığı açısından tercih ettiklerini buna ek olarak Heybeli kaplıcasının diğer kaplıca tesislerinden ayrılan en önemli özelliğinin kaplıca suyunun daha çok şıfalı olduğunu ifade etmişlerdir.E2 kodlu katılımcı " Bu kaplıca tesisinin en büyük farkı kükürt oranının fazla olması. Gazlıgöle ve diğer kaplıcalara gidiyoruz. Ama buranın suyu özellikle siyatik ve ağrıya iyi geldiği için burayı tercih ediyoruz" demiştir. E1 kodlu katılımcı ise" Afyon yolu üzerinde ve ulaşım kolaylığı olduğu için geliyoruz. Diğer kaplıca tesislerine göre gününbirlik kullanım havuzlarınının daha iyi olduğunu düşündüğümüz için bu kaplıcayı sık sık ziyaret ediyoruz" demiştir. K4,K3,K5,K2,K1 kodlu katılımcılar ise Heybeli termalin suyunun kadın hastalıklarına iyi geldiğini romatizma ve ağrılara en çok bu termal suyunun şıfa olduğunu belirtmişlerdir. K3 kodlu katılımcı "13 yıldır düzenli olarak her yaz geliyorum.Boyun ve sırt ağrılarına suyu iyi geldiği için geliyorum"demiştir</p>	Soru No:4 Afyon Genelindeki İlk beş termal kaplıcadan biri olarak Heybeli kaplıcasını diğer kaplıca tesislerinden ayıran özellikler nelerdir?	<p>İM kodlu katılımcı Heybeli kaplıcasının diğer kaplıca tesislerinden en büyük farkının suyunun kalitesi ve şıfası olduğunu belirtmiştir. İM şu ifadelerde bulunmuştur. "Tesisimiz diğer kaplıca tesislerine göre eski ve yenilenmesi gerekmekte bizim bu anlamda gelecek zaman içinde planladığımız projelerimiz mevcut. Diğer tesislerden en büyük farkımız şu an içinde bulunduğumuz alan içerisinde yaptığımız modern Kırkgöz villamız var. Diğer tesisler ile kıyaslandığında en ince ayrıntısına kadar titizlikte davranıp hayata geçirdiğimiz ve şu an misafirlerimizin konakladığı bir alan oldu. Buna ek olarak tesisimizdeki termal suyumuz diğer kaplıca sularına göre mineral ve kükürt oranları açısından daha iyi seviyededir. İl Sağlık Müdürlüğü tarafından her üç ayda bir gelen yetkililer suyumuzun kontrolü ve raporu periyodik olarak yapmaktadırlar. Tahlil sonuçlarına göre termal suyumuz her zaman kaliteli olduğunu doğrulanmaktadır.</p>

TABLO 2.

Tablo 2.deki görüşmelerden elde edilen verilere göre tesiste konaklayan misafirler çerçevesinde ele alındığında, Heybeli Termal kaplıcasının diğer kaplıca tesislerine göre en büyük özelliğinin termal suyunun yüksek oranda tedavi edici özelliği olduğu ve ulaşım kolaylığı sebebiyle bu tesisin ziyaretçiler tarafından tercih edildiğini söylemek mümkündür. İşletme boyutunda ise, termal suyun diğer tesislere göre en büyük ayırt

edici özelliği olduğu bunun yanısıra termal alan üzerinde inşa edilen havuzlu villa projesinin diğer tesislerde bulunmayan bir yatırım olduğu vurgulanmaktadır.

TABLO 3.

Tablo 3.deki veriler değerlendirildiğinde, tesis misafiri boyutunda kaplıcanın fiyat ve konaklama açısından uygun olduğu, buna karşılık hijyen ve kalite standardının dūřuk olduğu dile getirilerek, yiyecek içecek alanlarının olmamasının bŸyŸk bir eksiklik olduğu gŸzlenmiřtir. İşletme boyutunda ise tesis içerisindeki hotel ve havuzlu evlerdeki konaklama Ÿcretleri ile havuz girişi fiyatlarının uygun bir fiyatta olduğu dile getirilmiştir.

Soru No:	Tesis Misafiri Görüşmeci İfadeleri	Soru No:	İşletme Müdürü Görüşmeci İfadeleri
Soru No:7 Heybeli Termal kaplıcasının tanıtımı hakkındaki düşünceleriniz nelerdir?	Görüşme yapılan tüm katılımcılar ortak bir ifade ile kaplıcanın tanıtımı ile ilgili olarak dışardan bir bilgiye sahip olmadıklarını, kaplıcada daha önceden konaklayan tanıdıkları ve aileleri aracılığı ile tesisi öğrendiklerini ve kaplıcanın tanıtımı ile ilgili daha çok çalışmanın yapılması gerektiğini ifade etmişlerdir..K5 Kodlu katılımcı"Kaplıcanın tanıtımı ile herhangi bir televizyonda ya da sosyal medyada bir reklamını görmedik.Tanıtıma yönelik çalışmalar olursa bu alanın daha çok ziyaret edileceğini düşünüyorum" ifadesini kullanmıştır. E3 kodlu katılımcı ise " İstanbuldan aile ile birlikte her yaz kaplıcaya gelmekteyiz. Daha önce buraya gelen komşumuz aracılığı ile Heybeli Termal kaplıcasını keşfettik. Termal suyunun şıfası diğer kaplıcalara göre bize daha iyi gelmekte. Kaplıcanın tanıtımına yönelik çalışmalar özellikle sosyal medyada yer alırsa birçok insan yurt içi ve yurt dışından ziyaret edebilir". İfadesinde bulunmuştur.	Soru No:6 Kaplıcanın tanıtımı amacı ile yürütülen çalışmalarınız nelerdir?	İM ile yapılan mülakat çerçevesinde kaplıcanın tanıtımına yönelik iletişim çalışmalarının olduğunu, kaplıcanın kendi internet sitesinin ise yeni fotoğraf ve bilgilerle güncelleneceğini belirtmiştir. Ayrıca İşletme Müdürü, yeni yapılacak olan projelerin halka tanıtılması ve hayata geçirilmiş olan Kırkgöz Vilları projesinin tanıtımı amacı ile tesisin yeni fotoğraflarından oluşan katalog ve broşürlerin hazırlık aşamasında olduğunu da belirtmiştir. İM"yerel televizyonda kaplıcamızın tanıtımını yapabilecek bir bütçemiz olmadığı için yine Belediyemizin imkanları ekseninde broşürler ve kataloglar bastırıp halkımıza yeni yaptığımız villa projesini tanıtmak gayesindeyiz. Emirdağ ,Bayat, Çay ve Sultandağı başta olmak üzere dişli ve kemerkaya kasabalarına bu broşürleri ve ulaştırmak istiyoruz. Yine Tesis içerisinde yer alan eski havuzlu villarının restorasyon çalışmaları sürmekte, bu çalışmalar sonucunda görseller alınıp yine broşürlerimize ve kataloglarımıza ilave etmek amacındayız." Demiştir.

TABLO 4.

Tablo 4.deki sorulardan elde edilen cevaplar ekseninde, tesiste konaklayan misafirler Heybeli Termal Kaplıcası ile ilgili olarak kurumsal bir tanıtıma reklama yada medyadaki herhangi bir tanıtımı görmediklerini, kaplıcayı yakın çevreleri ve aileleri aracılığı ile öğrendiklerini dile getirmişlerdir. İşletme boyutunda ise,kaplıcanın tanıtımına yönelik faaliyetlerin sürdüğü, tesis içerisindeki yeni yapılmış olan alanların güncel fotoğraflarının katalog ve broşürlerde basım aşamasında olduğu belirtilmiştir. Kaplıcanın bugüne kadar ki tanıtımına yönelik çalışmalarının

kurumsal iletişim açısından hedef kitleye aktarılması boyutunda eksiklik olduğu sonucuna varılabilir.

Soru No:	Tesis Misafiri Görüşmeci İfadeleri	Soru No:	İşletme Müdürü Görüşmeci İfadeleri
Soru No:8 Heybeli Termal Kaplıca Tesislerinin Kurumsal iletişim uygulamaları hakkındaki görüşleriniz nelerdir?	E1,E2,E3,E4,E5 kodlu katılımcılar kaplıcanın kurumsal iletişim uygulamalarının yetersiz olduğunu, kaplıcanın tanıtım ve faaliyetleri ilgili olarak halka güncel bilgilendirme yapılmadığını bunun yanı sıra tesis içindeki personelin misafirlere yönelik iletişimin zayıf olduğunu ifade etmişlerdir.E2 kodlu katılımcı” kaplıca tesisi içerisinde iletişimin zayıf. Oteldeki ve havuz gişelerindeki personelden detaylı bilgi ve ilgi görmedik. Kaplıcanın kurumsal bir tanıtım gereksinimine ve halka ilişkiler birimine ihtiyacı var.” Demişlerdir.	Soru No:8 Bolvadin Belediyesinin bir iştirakı olarak Heybeli Termal Tesislerinin kurumsal iletişim uygulamaları ile ilgili olarak çalışmalarınız nelerdir?	İM ile kaplıca tesisinin hedef kitlesine yönelik kurum imajının tanıtılmasına yönelik faaliyetler olduğunu bunun için restorasyon faaliyetleri ve halka kazandırılan tesis içerisinde yeni alanların tanıtımına önem verildiğini, tesis ve personel ile ilgili Őikayetler ile ilgili olarak gün içerisinde misafirlere geribildirim yapıldığını, pazarlama ve halka ilişkiler faaliyetlerinin artırıldığını ifade etmiştir. İM Şu ifadelerde bulunmuştur.” Yurt içi ve Yurt dışından gelen misafirlere ve bölge halkına kaplıcamızın her geçen gün yenilenen yüzünü göstermek amacı ile çalışmalarımızı hızlandırdık. Sosyal medyada faaliyetlerimizi hedef kitemize göstermek amacı ile çalışmalarımızı sürmekteyiz. Kış sezonunda indirimli konaklama ile ilgili kampanya çalışmalarımızı sosyal medya üzerinden bilgilendireceğiz. Belediyemizin imkanlarıyla kaplıca alanımızı geliştirecek , bölge halkımıza ve burayı tercih edecek olan bütün misafirlerimize hizmetlerimize geliştireceğiz” demişlerdir.

TABLO 5.

Tablo 5.deki görüşmelerden elde edilen verilere göre, kaplıca misafiri boyutunda Heybeli Termal kaplıcasının kurumsal iletişim uygulamalarının zayıf olduğunu, kaplıcanın tanıtım ve projeleri ile ilgili kamuoyuna bilgi verilmediği, tesis içerisinde ise genel bir iletişim sorunu olduğu düşüncesi ortaya

konulmuştur. Tesis boyutunda ise kaplıcanın tanıtımına yönelik, kurumsal imaj ve halkla ilişkiler çalışmalarına yoğunluk verildiği, tesisi içerisinde oluşabilecek sorunlara çözümler üretildiği ve pazarlama faaliyetleri açısından kiş sezonunda kaplıca indirimleri ve kampanyalar düzenleneceği ifade edilmiştir. Kurumsal iletişim bağlamında Belediyenin bir iştiraki olarak Heybeli termal kaplıcasının hedef kitleye yönelik i ve dış iletişim çalışmalarına ağırlık vermesi gerektiğini gözlenmektedir.

Soru No :	Tesis Misafiri Görüşmeci İfadeleri	Soru No:	İşletme Müdürü Görüşmeci İfadeleri
Soru No:9 Heybeli Termal Kaplıcası için oluşturulan Web sitesi ve kaplıcanın katalog ve broşürleri hakkındaki görüş ve tavsiyeleriniz nelerdir? Sosyal medyada kaplıcanın tanıtımı ile görüşleriniz nelerdir?	Görüşme yapılan bütün katılımcıların ortak ifadesine göre Heybeli Termal kaplıcasının web sitesinin, katalog ve broşürlerin güncellenmesi ve sosyal medya hesaplarında kaplıcanın tanıtıma yönelik hesapların açılmasının gerekliliği ifade edilmiştir.K1 kodlu katılımcı "Web sitesinde kaplıcanın eski resimleri mevcut. Yeni ve güncel resimleri görmedik." İfadesini belirtmiştir.E3 kodlu katılımcı ise "Sosyal medya hesaplarında kaplıcanın tanıtımı ve reklamına yönelik bir güncel hesap bulunmamakta. Ziyaretçilerin dışında kaplıcanın tanıtımı ve bilinirliği için sosyal ağları kullanmaları iyi olurdu". demiştir.E4 koldu katılımcı ise " kaplıcanın tanıtımına yönelik broşürler ve kataloglarda kaplıcanın eski resimleri mevcut yeni alanları ve düzenlemeler dahil edilse daha güzel bir tanıtım olur. Aktif bir sosyal medya kullanıcısı olarak kaplıcanın sosyal medya hesaplarının olmasını reklam ve tanıtımı için tavsiye ederim" ifadesini kullanmıştır.	Soru No:7 Kurumsal bir geri bildirim aracı olaak kaplıca tanıtımı için oluşturulan web sitesi ile ilgili çalışmalarınız nelerdir? Kurum imajı için Sosyal Medyada çalışmalarınız nelerdir?	İM Bolvadin belediyesi tarafından heybeli Termal kaplıcaları için hazırlanan web sayfasının yenilenme sürecinde olduğunu vurgulayarak, kaplıcanın tanıtıma yönelik sosyal medya hesaplarının açılacağını bu alanda fotoğraf çalışmalarını sürdürdüklerini ifade etmiştir. İM şu ifadelerde bulunmuştur."Tesis içerisinde restorasyonu süren havuzlu evler başta olmak üzere yeni yaptığımız kırkgöz vilları ile tesis içerisindeki genel düzenlemelerin fotoğraflarını web sitemiz üzerinden güncellemek için çalışıyoruz.Sosyal medya hesaplarında ise Facebook, Twitter ve İstagram gibi sosyal ağlarda kaplıcanın tanıtımına yönelik hesaplar açmak hedeflerimiz arasındadır." demiştir.

TABLO 6.

Tablo 6 daki veriler değerlendirildiğinde, Tesis misafirleri boyutunda Heybeli termal kaplıcasının mevcut web sitesinin tanıtım çalışmaları için geliştirilmesi gerektiği, kaplıcanın kurumsal imajının halka yönelik tanıtımı kapsamında, resim ve bilgilerin güncellenmesinin önemi vurgulanmıştır. Bununla birlikte, kaplıcanın hedef kitleye pazarlanması açısından katalog ve brşrlerin yenilenmesi gerekliliğide dile getirilmiştir. İşletme boyutunda ise, kaplıcanın web sitesinin yenilenme sürecinde olduğu, bunun için termal alanda restorasyon ve alt yapı çalışmaları devam eden havuzlu villaların ve yeni bir yatırım olarak halka açılan kırk göz villalarının fotoğraf çalışmalarının devam ederek, bütün tesisin güncel fotoğrafları ve tanıtımını hem web sitesinde hem de broşür ve kataloglarda yer alacağı dile getirilmiştir. Sosyal medya üzerinden kaplıcanın tanıtım ve reklam faaliyetleri için hesaplar açılacağı bunun için gerekli çalışmalar yapılacağı ise vurgulanmıştır.

SONUÇ

Türkiye'nin bulunduğu coğrafi konumu ve zengin yer altı kaynakları ile her çeşit turizm faaliyetlerinin gerçekleştiği önemli ülkeler arasında yer almaktadır. Deniz turizminin yanı sıra termal turizmine yönelik talepler doğrultusunda termal kaynakların bulunduğu bölgelerde tesis kapasiteleri artırılmakta yeni yatırım projeleri nicelik ve nitelik açısından her geçen gün artış göstermektedir. Termal kr ve kaplıcaların olduğu alanlardan biri olarak Afyon ili ve ilçeleri ise termal turizm potansiyelini karşılayan ve "termal başkent" olarak nitelendirilen bir bölge konumundadır. Bölgedeki en eski yerleşim yerlerinden biri olan Bolvadin ilçesine bağlı olan ve Bolvadin Belediyesinin bir iştirakı olarak beş büyük kaplıca tesislerinden biri olan Heybeli termal kaplıcaları ise ulaşım kolaylığı ve termal suyunun diğer kaplıcalara göre çeşitli fiziksel ve kimyasal özellikleri ile

önemli bir termal alandır. Buna karşılık diğerkaplıca tesisleri ile kıyaslandığında gelişim gösterememiş ve belediyenin imkanları çerçevesinde kaplıcanın tanıtımı ile ilgili yürütölen faaliyetler ve çalışmalar merkez il ve çevreleri ile sınırlı kalmıştır. Yeni yatırımlar ve hedeflenen projeler çerçevesinde geleceğın önemli bir turizm alanı olma potansiyeline sahip Heybeli Termal kaplıcaların iç pazara ve yurt dışına ağırlık vererek gereken hedef kitlesini geliştirmesine yönelik kurumsal iletişim çalışmalarına gereksinimi vardır.Heybeli Termal Kaplıcalarının ölkede iç pazara yönelik tanıtım faaliyetlerinin artırılması yönünde çalışmaların yapılmasının yanı sıra yurt içi ve yurt dışında kaplıcanın kurumsal imajının tanıtılması, halkın istek ve ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik faaliyetlerin yürütölmeli, ve sosyal medya çalışmalarına ağırlık verilmesi ile kaplıca bölgesi termal turizminin sürdürölebildiğı önemli konumda yer alacaktır.

KAYNAKÇA

Algen, M.S.(1979). Afyonkarahisar kaplıcaları ve maden suları. AfyonKarahisar: Türkeli Matbaası

Aydın, O.(2012). Türkiye’de Alternatif Bir Turizm; Sağlık Turizmi. KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi, 14 (23) 91-96

Akıncı Vural, B.Z ve Bat, M.(2013). Teoriden Pratiğe Kurumsal İletişim. İstanbul: İletişim Yayınları.

Gemlik, N ve Sığrı, Ü. (2007).Kurumsal İmajı analizi ve Bir belediye Üzerindeki Uygulamanın Değerlendirilmesi. İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi . Sayı:11 2 s.267-282

Taktak, F. ve Demir, H.(2010) .Termal Otel Geliştirme: Afyonkarahisar Örneği. Harita Teknolojileri Elektronik Dergisi ,2(1) 20-35

Taş, B. (2012). Afyonkarahisar İlinde Termal Turizmin Gelişimi. SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi. 26(139-152).

Tosun, N . (2014). Kurumsal İletişim Sürecinde Reklam ve İmaj Yönetiminin Bütünleşik Konumu. M U İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 18 (1), 173-191.

Türk, M. S. ve Akçay, H. (2010). Yerel Yönetimlerde Halkla İlişkiler Faaliyetlerinin Kurum İmajına Etkisi Üzerine Bir Çalışma: Trabzon Belediyesi . İletişim Kuram ve Araştırma Dergisi, 31, 141-180.

Yatkın, A. (2007). Yerel Yönetimlerde Hizmet Verimliliğinin Artırılmasında Halkla İlişkilerin Rolü ve Önemi: Elazığ Belediyesi Örneği. Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi, 16, (2), 45-66.

İnternet Adresleri

Erdoğan, E. ve Aklanoğlu, F . (2008). Termal turizm ve afyon-Gazlıgöl Örneği. Social Sciences, 3 (1), 83-92.(Erişim Tarihi: 24.07.2017).(İnternet Adresi:<http://dergipark.gov.tr/nwsasocial/issue/20112/213728>)

Özdemir, M.A ve Kervankıran ,İ. (2012). AfyonKarahisar İlinin Turizm Gelişimi ve Çekicilikleri. Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal

Bilimler Dergisi. Cilt XIV, Sayı 1(123-143).(Erişim Tarihi: 20.07.2017).(İnternet Adresi: <http://www.sbd.aku.edu.tr>)

Kılıçaslan, A ve Aydınözü , D.(2000). Afyon ilinde Kaplıca Turizmi ve Özellikleri. Türk Coğrafya Dergisi, 0(35),347-359. (.Erişim Tarihi: 14.07.2017) (İnternet Adresi: <http://dergipark.gov.tr/tcd/issue/21252/228012>)

Yeygel, S ve Temel, A.(2006). İşletmelerin Kurumsal İmajlarının Hedef Kitlelere iletilmesinde Bir Araç Olarak Kurum Web Siteleri. (Erişim Tarihi: 10.07.2017). (İnternet Adresi:http://if.kocaeli.edu.tr/hitsempozyum2006/kitap/18-Sinem_Yeygel_Aysen_Temel.pdf).

BOLVADINLI MÜDERRİS YÖRÜKZÂDE AHMET FEVZİ EFENDİ'NİN MEKTUPLARININ DEĞERLENDİRMESİ

İsmail BİLGİLİ¹

1874 yılında Bolvadin'de doğup 11 Aralık 1957'de Bolvadin'de vefat eden Yörükzâde Ahmet Fevzi Efendi'nin kütüphanesinde tespit edebildiğimiz kadarıyla 278 mektup bulunmaktadır. Mektupların bir kısmı kendisine yazıldığı halde bir kısmı da kendisinin yazdığı mektupların ikinci nüshalarını oluşturmaktadır. Bu özelliği, Yörükzâde'nin iyi bir arşivci olduğunu göstermektedir.

Mektuplar incelendiğinde Bolvadin hakkında özellikle yirminci asrın ilk yarısına ait pek çok kıymetli bilgilere ulaşılabacaktır. Zira bu dönem, Osmanlı Devletinden Cumhuriyetli yıllara geçiş ile Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşuna şahit olmaktadır. Tebliğimize konu olarak seçtiğimiz mektuplar, ilgili dönemde yaşanan olaylar hakkında ve özellikle de tarih ve eğitim alanında araştırma yapanlar için değerli bilgiler sunmaktadır. Mektuplar incelendiğinde Bolvadin ilçesinin sosyo-ekonomik, idari, eğitim ve kültür düzeyi biraz daha aydınlanacak, bu vesileyle yeni pek çok bilgiye ulaşılabacaktır. Aslında bu mektupların birinci elden kaynak olması başlı başına bir değer ifade etmektedir.

Mektuplar ülkenin farklı il ve ilçelerinden geldiği gibi farklı konuları da kapsamaktadır. Mektuplar incelendiğinde Yörükzâde'nin bağlı bulunduğu İstanbul'daki Gümüşhaneli dergâhının postnişini ve

---

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Necmettin Erbakan Üniversitesi Ahmet Keleşoğlu İlahiyat Fakültesi İslam Hukuku Anabilim Dalı Öğretim Üyesi. Tel: 0 506 234 68 96 e-mail: bilgiliismail@hotmail.com

görevli diğer zevat ile mektuplaştığı; Konya'da ikamet eden hocası Mehmet Vehbi Efendi ile mektuplaştığı; diğer pek çok hoca efendi, akraba, ahbab, müritleri ile mektuplaşıp resmi makamlarla yazışmalarda bulunduğu görülecektir.

İş takibi, irşat, tebrik, taziye, hal-hatır sorup durum bildirme, fıkhî mesele izahı ve benzer pek çok konunun yer aldığı mektupları içerik bakımından tasnif ettiğimizde şunun gibi muhtemel farklı başlıklar elde edebiliriz.

1. Bolvadin Eğitim Tarihi ve Medrese Eğitimi.
2. Bolvadin Kùltür Tarihi.
3. Bolvadin'in Tasavvufi Hayatı.
4. Bolvadin'in Sosyo-Ekonomik Hayatı.
5. Bolvadin'in Dini Hayatı.

Yörükzâde'nin mektup ve evrakları incelendiğinde bu başlıklar çoğaltılabilir. Bunun için de daha kapsamlı çalışmalar yapılması gerekmektedir. Tebliğimizi bu tür başlıklar altında sunmaktan ziyade bazı mektupların içeriği hakkında kısa bilgiler vermek suretiyle gerçekleştireceğiz.

Anahtar Kelime: Bolvadinli Yörükzâde Ahmet Efendi, Mektuplar, Müderris, Eğitim Tarihi.

THE BOLVADIN YORUKZADE AHMET EFENDI'S EVALUATION OF LETTERS

Ahmet Fevzi was born in Bolvadin in 1874 and died on 11 December 1957 in Bolvadin. There are about three hundred letters in the library. Some of the letters are written to him, and some are the second copies of the letters he wrote. When the letters are examined, many valuable information about Bolvadin, particularly from the first half of the twentieth century, will be reached. When the letters are examined, the socio-economic, administrative, educational and cultural level of the Bolvadin district will be more enlightened.

Letters came from different provinces and counties of the country and covers different topics. Different titles are obtained when we

categorize the contents in terms of business tactics, guidance, congratulations, condolences, questioning the status of the situation, explaining the matter of the matter, and many other similar topics.

General information about the letters in the notification I intend to make an evaluation on some letters after delivery.

Keywords: *Yorukzade Ahmet Efendi of Bolvadin, Letters, Scholar, History of Education.*

YÖRÜKZÂDE AHMED FEVZİ EFENDİ'NİN MEKTUPLARI VE DEĞERLENDİRMESİ

Yörükzâde Ahmet Fevzi Efendi, 1874/1290 Bolvadin'de doğar. Babası Kayhan Yörüklerinden **Hafız Mehmet Efendi**, annesi de Ağalar Sülalesinden **Nefise Hanım**'dır. Yörükzâde, çocuk yaşta babasını, ilim tahsili için İstanbul'da bulunduğu esnada annesini kaybeder. İlk tahsilini Bolvadin'de Mahmud Hoca Mektebinde, tamamlar. Üç yıl süren Rüştîye tahsilini Bolvadin'de bitirir. Rüşdiyeden sonra Konya İplikçi Medresesinde Hadimli Mehmet Vehbi Efendi'den icazet alır. Daha sonra İstanbul'a giderek Fatih Medresesi'nde Musa Kazım Efendi'den icazet alır.

Yörükzâde, İstanbul'da iken Gümüşhaneli Dergâhu şeyhlerinden Hasan Hilmi Kastamonî'ye intisap eder. Hasan Hilmi Efendi'nin irşat ve terbiyesi altında yetişerek kendisinden tasavvufî hilafet icazeti alır. Bolvadin'e döndükten sonra resmi görevi dışında Nakşî-Halîdî tarikatının Gümüşhaneli Dergâhu halifesi olarak irşat çalışmalarını inşa ettiği Medrese-i Haseniye'de sürdürür.

Medresede çeşitli ilimlere ait 420 ciltlik bir de kütüphane kurulur. Bu kitaplara daha sonra yenileri ilave edilerek sayısı bini aşar. Medresede talebe okutulduğu gibi İstanbul Gümüşhaneli dergâhına bağlı olarak tarikat ders tarifi, hatme hâcegân, toplu zikir ve tesbih gibi tasavvufî çalışmalara da yer verilir.

Yörükzâde Ahmet Efendi soyadı kanunuyla birlikte "ÖZDEMİR" soyadını alır. Vefat edene kadar Alaca cami imam hatipliğinde bulunur. 11 Aralık 1957'de Bolvadin'de vefat eden Yörükzâde, Fatih Sultan Mehmet Okulu karşısındaki kabrine defnedilir.

Yörükzâde'nin hayatı, eğitimi, ahlakı ve topluma katkısı hakkında geniş bilgi için Yargıtay Sekizinci Hukuk Dairesi başkanlığından emekli olan oğlu, Hasan Hilmi ÖZDEMİR'in hazırlayıp neşrettiği "*Bir Allah Dostu Bolvadinli Yörükzâde Ahmet Fevzi Özdemir*" isimli kitabına bakılabilir.

Mektupların Değerlendirmesi:

Yörükzâde'nin mektupları ve içeriği hakkında uzun ve ayrıntılı çalışılma yapılması mümkün olmakla beraber biz burada konuyla ilgili genel bir değerlendirme yaparak bazı mektupların içeriğine örnek olması bakımından değineceğiz. Mektuplar hakkında genel değerlendirme için öncelikli olarak şunları söyleyebiliriz.

1. Yörükzâde'nin üç yüze yakın mektubu için farklı tasniflerde bulunmak mümkündür.
2. Mektuplar geldiği veya yazıldığı yerlere göre tasnif edilebilir.
3. Mektuplar geldiği veya yazıldığı kişilere göre tasnif edilebilir.
4. Mektuplar içeriğine, ele aldığı konulara göre tasnif edilebilir.
5. Mektuplar geldiği veya yazıldığı kuruma göre tasnif edilebilir.
6. Mektupların geldiği şahıs, kurum ya da şehre göre tasnifini yaptığımızda Yörükzâde'nin toplumun farklı tabakalarıyla irtibat halinde olduğunu görürüz.

Mektuplar hakkında daha farklı tasnifler yapmak mümkün olmakla beraber zikrettiğimiz tasnif hakkında bazı bilgiler sunalım. Mesela Yörükzâde, Konya, İstanbul, Ankara, Amasya, Balıkesir, Eskişehir, İzmir gibi birçok şehirdeki kişilerle

mektuplaştığı gibi Akşehir, Sandıklı gibi bazı ilçelerle de mektuplaşmıştır.

Yörükzâde'nin mektuplaştığı kişiler arasında hocası Konyalı Mehmet Vehbi Efendi ve oğlu Fevzi Efendi, Gümüşhaneli dergâhı postnişinlerinden İsmail Necati Efendi, Mustafa Fevzi Efendi, Mehmet Zahit Kotku Efendi, İstanbul müftüsü Ömer Nasuhi Bilmen Efendi, Gümölcine mebusu Hacı Fehmi Efendi, Sadık Vicdânî, Demircili Mustafa Hilmi Efendi, Kâmil Miras Efendi, Mehmet Ata Efendi, Abdullah Kadri Efendi, Akşehirli Süleyman Necati Efendi, Sandıklı'dan Mustafa Asım, oğulları Sırrı ve Ruhî, kayınvalidesi ve kayınbiraderi, Zekâî Sarsılmaz Efendi, Bedreddin Efendi, şükrü Efendi, Yunuszâde Ahmet Vehbi Efendi gibi pek çok zevat bulunmaktadır.

Yörükzâde'nin mektupları farklı konuları ihtiva etmektedir. Mektuplar mesela;

1. Dini bir meselenin fetvasını danışma veya fetvasını verme,
2. Mevlit kandili gibi kandil gecelerini kutlama,
3. Ramazan ayı ve bayram günlerini tebrik etme,
4. Eş-dost, yakın akraba ve ahbabın hal ve hatırını sorma,
5. İş takibi hakkında bilgilendirme,
6. Cenaze için taziyede bulunma,
7. Eğitim amaçlı kitap isteme, istenen kitaplar hakkında bilgilendirme,
8. Borç ve yapılan ödemeleri bildirme,
9. Hatme hacegan, ders tarifi, erbaine girilmesi gibi tasavvufi faaliyetler hakkında dergâhı bilgilendirme,
10. Dergâhın ihtiyaçlarını gidermede yapılan maddi yardımı ve çeşitlerini bildirme,

11. Ramazan ve vaaz programı bildirme,
12. Kız isteme ve nişanlanma hakkında bilgilendirme,
13. Dua ve helallik dileme gibi konular hakkında yazıldığı gibi farklı hususları da ifade edebilmektedir.

Yörükzâde'nin mektuplaştığı illerden Konya ve İstanbul dikkat çekicidir. Zira Yörükzâde, Bolvadin'deki ilk tahsilinden sonra ilim öğrenmek amacıyla Konya ve İstanbul'a gitmiş, icazetlerini de bu şehirlerdeki hocalarından almıştır. Bu sebeple sonraki dönemlerde de bu iki şehirle irtibatı devam emiştir. Konya'da din ilimlerinden icazet aldığı Mehmet Vehbi Efendi, İstanbul'da da tasavvufi açıdan bağlı olduğu ve de halifelik görevi aldığı Gümüşhaneli dergâhının merkezi ile postnişini bulunmaktadır.

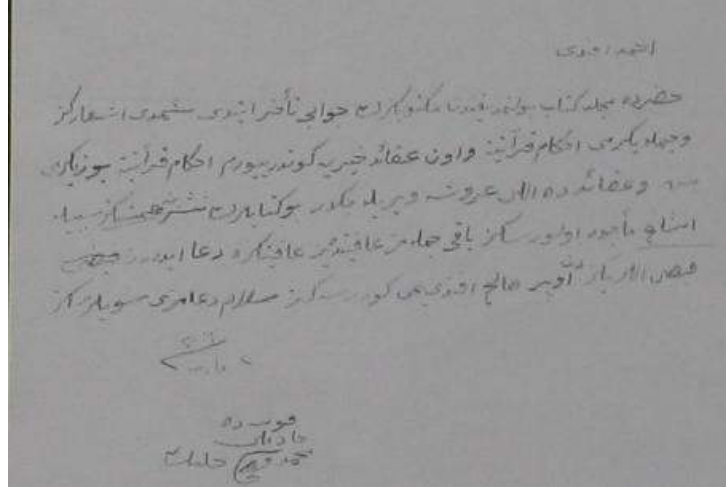
Yörükzâde'nin Konya'da icazet aldığı hocası Mehmet Vehbi Efendi, aynı zamanda İslamî ilimlerde eserler neşreden bir müelliftir ve de eserlerinden Bolvadin'de istifade edilmektedir. Mehmet Vehbi Efendi'nin kitaplarının Bolvadin'e getirilmesi, taliplerine dağıtılması, ödemelerinin yapılması, ilave kitapların istenmesi vesilesiyle Konya ile sürekli mektuplaşma yapılmıştır. Bu yazışmaların bir kısmı hocası Mehmet Vehbi Efendi ile bir kısmı da hocasının oğlu Fevzi Çelik ile gerçekleştirilmiştir.

Mehmet Vehbi Efendi 1332, 1336, 1339, 1340 tarihleri arasında Yörükzade Ahmet Efendi'ye 8 mektup, oğlu Fevzi Çelik de 1940-1949 yılları arasında 5 mektup göndermiştir. Mehmet Vehbi Efendi'nin Yörükzâde'ye gönderdiği mektuplarda bastırıldığı *Akâid-i Hayriyye*, *Ahkâm-ı Kur'âniyye* eserleri ile *Hülâsâtü'l-Beyân* tefsirinin yeni çıkan sayılarının gönderilmesi konu edinilmektedir. Mektuplarda Mehmet Vehbi Efendi "*Ahmet Efendi Oğlum*", Ahmet Efendi de "*Üstâd-ı Ekremim*" şeklinde hitap etmektedir. Fevzi Çelik'in mektupların içeriği de genellikle Mehmet Vehbi Efendi'nin kitapları hakkında olup gönderilen

kitapların sayısı, ulaşıp ulaşmadığı, ücretleri ve satılanların parasının gönderilmesiyle ilgilidir.

Yörükzâde'ye hocası Mehmet Vehbi'den gelen mektuplardan bir-iki tanesini sunalım.

Mehmet Vehbi Efendi'nin Yörükzâde'ye Mektubu

"Ahmed Efendi,

Hazırda mücelled kitap bulunmadığından mektubunuzun cevabı teehhür etti. Şimdi İş'ârınız veçhile yirmi Ahkâm-ı Kur'âniyye ve on Akâid-i Hayriye gönderiyorum. Ahkâm-ı Ku'âniyye yüz yirmi beş ve Akâid de elli kuruşa verilecektir. Bu kitapların neşrine himmetiniz sebebiyle inşallah me'cûr olursunuz. Bâkî, cümlemiz afiyetteyiz. Afiyetinize dua ederiz. Feyzi ellerinizden öper. Salih Efendi'yi görürseniz selam ve duamızı söylersiniz.

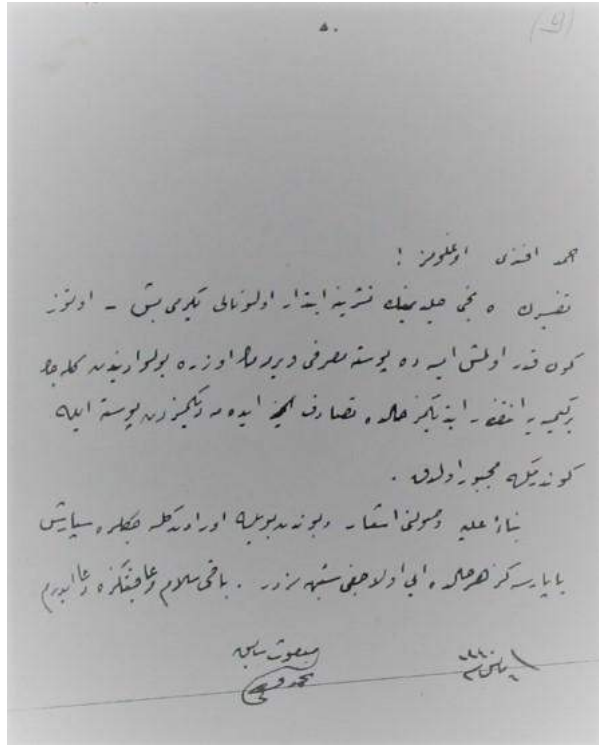
2 Mart Sene 1336

Konya'da

Hâdimli

Mehmet Vehbi"

Benzer konuda Mehmet Vehbi Efendi'den gelen mektuplardan bir diğeri de şudur;

Mehmet Vehbi Efendi'nin Ahmet Efendi'ye Mektubu

“Ahmed Efendi Oğlumuz,

Tefsirin beşinci cildinin neşrine ibtidar olunalı yirmi beş, otuz gün kadar olmuş ise de posta masrafı vermemeğ üzere Bolvadin'den gelecek bir intizar ettiğimiz halde tesadüf edemediğimizden posta ile göndermeye mecbur olduk.

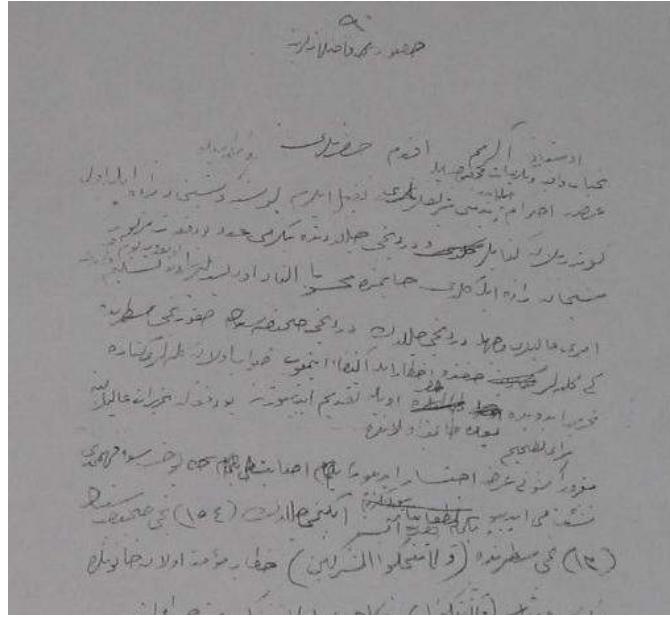
Binaen aleyh vusuln iş'ar ve bundan böyle oradan geleceklere sipariş yaparsanız her halde iyi olacağı şüphesizdir. Bâk selam ve afiyetinize dua ederim.

6 Mayıs Sene 1340

Mebs-u Sâbık Mehmet Vehbi.”

Mektuplardan şu da anlaşılmaktadır ki, Yörükzâde, hocasının kitaplarını büyük bir dikkat ve titizlikle okumakta ve gerektiğinde tashih etmektedir. Mesela, Yörükzâde, *Hlsâtu'l-*

Beyân tefsirinin 4. cildinin 4. sahifesinin 9. satırında tespit ettiği kelime hatalarını düzeltmekte, bunu da kitabı verdiği kişiye hem söylemekte hem de ilgili sayfanın kenarına tashihini yapmaktadır. Düzeltmeyle ilgili konuyu da kitabın müellifi Mehmet Vehbi Efendi'ye bir mektupla bildirmektedir.

Tefsirdeki Hatanın Tashihini Bildiren Mektup

"Huzûr-i Fâzilânelerine,

Üstâd-ı Ekrem Efendim Hazretleri,

Tahiyât-ı vâfiye ve tekrîmât-ı mahsusa ile arz-ı ihtiram eder ve yedeyn-i şeriflerinizi takbîl eylerim. Posta vasıtasıyla ve Şeyhanzâde ile evvel gönderilen kitaplar ve dördüncü ciltten de yirmi adet bu defa mezkûr Şeyhanzâde ile geldi. Hesabımıza alınan on beş liradan teslim olundu. Emr-i âlîleri veçhiyle dördüncü cildin dördüncü sahifesinin dokuzuncu satırındaki kelimeler hakkında ihtâr ile iktifâ etmeyip sevâb olan kelimeleri kenara tahrîr edip de öyle takdim ediyoruz. Bu defa tahrîrât-ı âlîlerine makrûren berâ-yı tashih şunu arza isticâr ediyorum. .... "

Mehmet Vehbi Efendi Yörükzâde'nin tefsirle ilgili bu ve benzer ikazlarını dikkate almakta ve yazdığı mektubuyla “*Gerek yazışta gerek tashihte büyük bir gaflet olduğu anlaşılmıştır*” diyerek tashihlerin doğru ve yerinde olduğunu kabul etmekte, hatasını tespit edip tashih eden öğrencisine teşekkür ederek bir sonraki baskıda düzeltileceğini ifade etmektedir.

Mektupların bir kısmı da Yörükzâde'nin bağlı olduğu İstanbul'daki Gümüşhaneli dergâhı ile ilgilidir. Yörükzâde, dergâha bağlı ilmî ve tasavvufi çalışmaların yürütülmesinde istişare etme, karşılıklı olarak gerekli maddi ve manevi katkıda bulunma, bazı fikhî konularda danışma gibi konularda dergâhla mektuplaşmıştır.

Yörükzâde'nin vefatına kadar İstanbul'daki Gümüşhaneli dergâhından gelen mektuplar içinde özellikle dergâhın postnişinleri **Şeyh İsmail Necati Efendi ve Şeyh Mustafa Feyzi Efendi**'ye ait olanları daha da bir önem arz etmektedir. Yörükzâde'ye Şeyh İsmail Necati Efendi'den 1327, 1329 ve 1331 yıllarına ait 5 mektup gelmiştir. İsmail Necati Efendi mektuplarında Yörükzâde'ye “**oğlum**” diye hitap etmektedir. Mektuplarda Hasan Hilmi Efendi'nin vefatı (1911), onun adına hatimler okutulması ve hatm-i haccanlarda silsileye ilave edilmesi ve kendinin başa geçmesi, bağlılarının vazifelere ve hatmelere devam etmesi gibi konulara yer verilmekte, Hasan Hilmi Efendi adına Bolvadin'de kurulan medreseyle ilgili memnuniyetler ifade edilmekte, müritlerin Ramazan Bayramı tebrik edilmektedir.

Yörükzâde'ye Şeyh Mustafa Feyzi Efendi'den 1339-1343 tarihleri arasında 3 mektup gelmiştir. Mustafa Feyzi Efendi mektuplarında Yörükzâde'ye “*faziletli, Allah için kardeşim*” şeklinde hitap etmektedir. Mektuplarda Bolvadinli bazı

şahısların Yörükzâde'nin çalışmalarını methettiklerinden bahsedilmekte, Yörükzâde'den ay, Saklı, Aziziye köylerinde irşat çalışmalarında bulunması istemektedir. Hatme dualarına 1920 yılında vefat eden Gümüşhaneli dergâhı şeyhlerinden Ömer Ziyaeddin Efendi'nin ilave edilmesi de istenmektedir. Ayrıca Bolvadin'de özellikle halvetlere ve hadis derslerine devam edilmesi talep edilmektedir. Mektubun birinde de çocuğu vefat eden Yörükzâde'ye taziyede bulunmaktadır.

Yörükzade, Gümüşhaneli Dergâhında görevli Kâtip Mustafa Feyzi ile (2 mektup) Demircili Mustafa Hilmi ile (12 mektup) Abdurrahman Fahri Efendi ile (8 mektup) mektuplaşmıştır. Yörükzâde, 1952 ile 1980 yılına kadar dergâhın postnişini Mehmed Zahid Kotku ile ilmi bir konuda mektuplaşmıştır. Bu mektuplardan Yörükzâde'nin dergâh merkezli İstanbul ile sürekli irtibat halinde olduğu ortaya çıkmaktadır. Bu mektuplar ayrıca bir yandan dönemin sosyo-ekonomik yapısı hakkında birinci elden bilgiler verirken bir yandan da Gümüşhaneli Dergâhı ve tasavvuf tarihi açısından yakın tarihe ait kıymetli bilgiler sunmaktadır.

Bu mektuplardan farklı konulardaki dört tanesine yer verelim.

1. Birinci mektup Yörükzâde'nin Bolvadin'de bir medrese açmak için Gümüşhaneli dergâhı postnişini ile yaptığı **ahitname** hakkındadır. Yörükzâde, mürşidi Hasan Hilmi Efendi'nin 1911'deki vefatından sonra Bolvadin'de mürşidinin ismiyle bir medrese kurmaya karar verir. **Medrese-i Haseniyye** isimindeki medreseyi Gümüşhaneli Dergâhı postnişini İsmail Necati Efendi'ye danıştıktan ve de ahitname mahiyetindeki bir mektupla yazıştıktan sonra açar.

Yörükzâde'nin İstanbul Gümüşhaneli Dergâhu Postnişini İsmail Necati Efendi'ye Gönderdiği Ahitnâme'nin Müsveddesi

Ahitname metni şu şekildedir.

“Bismihî,

Bâ'is-i Ahidnâmemiz budur ki;

*Şeyhimiz ve sertâc-ı ibtihâcımız Hasan Hilmi (kuddise sirruh) Hazretleri'nin nâm-ı şeriflerine ihvan tarafından inşa olunacak memleketimizce lüzum-derkâr olan kütüphane ile bir ve iki odayı havi dersanemsi büyükçe bir mahal ki, icabında ders okutmak ve hatm-ı hâcegân icra eylemek, meşrutasıyla medrese olmak ve ismini “**Medrese-i Hasaniyye**” tesmiye eylemek üzere müşarun ileyh efendimiz hazretlerinin nâm-ı şeriflerine ihvan canibinden teberru olunup hediye kılınan nukûd vesairenin ahz u kabzına makam-ı âlîlerine kâimmakam-ı irşad bıraktığı şeyhimiz ve sertâcımız İsmail Necati Efendimiz Hazretleri canib-i reşâdet-penahîlerinden acizleri ahz u kabz ve ba'dehu sarf edeceğim gibi zîrde isimleri mübeyyen ihvandan da umur ve hususu ve levâzımını tesviye ve te'diye hususunda hizmete çalışmayı arzu edenlerle beraber hasbetenlillâh aklımız erdiği kadar iğrâz-ı şahsîye kanmayarak ve menafi'-i nefsaniye gözetmeyerek mücerred hayır ve vakfa menfaate ve hakkaniyete çalışacağımızı kendi beynimizde dahi ahid eyleyüp ızrâr-ı nâsda bulunmayarak iş bu ahidnâmeyi tasdik eyleyiz, Rabbimizle ahid ettiğimiz gibi.*

Hazret-i pîr-i dest-gîr-i makâm-ı âlîlerine kaimmakam-ı irşad bıraktığı şeyhimiz Hacı İsmail Necati Efendimiz Hazretlerinin cihet-i âlîlerinden ahz u sarfa vekil Yörükzade Ahmed Fevzi da'îleri.

İnşâ ve sair umur ve levazımını tesviye ve te'diye hususunda hizmete çalışmayı arzu eden ihvanlar;

İhvandan Hacı Ali Ağazade Hacı Ata dâ'ileri.

İhvandan Hacı Abdurrahman Efendi dâ'ileri.

İhvandan Kudumcüzade Hacı Ali Efendi dâ'ileri.

İhvandan Nesnîzade Hasan Hüseyin Ağa dâ'ileri.

İhvandan İncezade Ahmed Efendi dâ'ileri.

İhvandan Hacı Ali Ağazade Cemal dâ'ileri.

İhvandan Nesnîzade Hacı Hasan dâ'ileri.

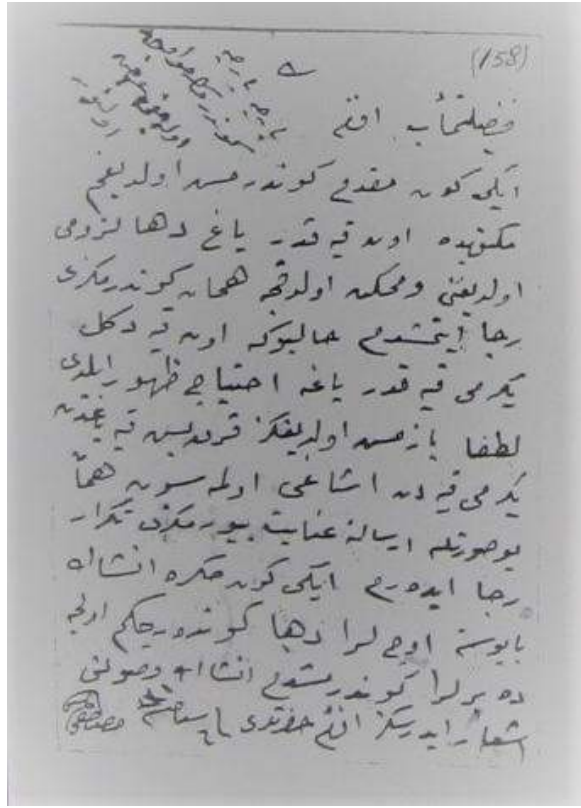
İhvandan Hacı Battalzade Enver Efendi dâ'ileri.

İhvandan Katib Hüseyin dâ'ileri."

Ahitnamede medresenin inşası ve her türlü hizmetlerinin yürütülmesinde görev alan dergâha bağlı dokuz ihvanın isimlerinin yer almasına rağmen imza veya mühürlerinin bulunmaması, -yukarıda da belirttiğimiz gibi- mektubun müsvedde olduğuna işaret etmektedir. Ahitnamede medresenin yapılması ve gerekli ihtiyaçlarının giderilmesinde dergâhın postnişini adına Yörükzâde Ahmet Efendi tarafından yürütüleceği beyan edilmektedir. Bu da çalışmalarda taşranın merkeze olan bağlılığını ifade etmesi bakımından mevcut koordineyi ve disiplini ortaya koymaktadır.

2. İkinci mektup Gümüşhaneli dergâhının ihtiyacı olan yağ teminini konu edinmektedir.

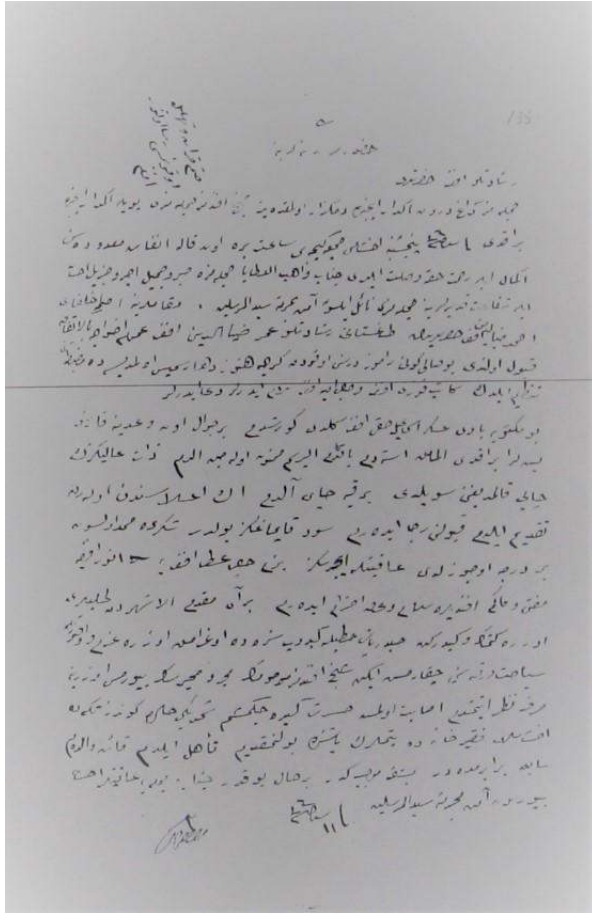
Gümüşhaneli Dergâhına Yağ Gönderilmesiyle İlgili Mektup

"Faziletmeâb Efendi,

İki gün mukaddem göndermiş olduğum mektupta on kıyye kadar yağ daha lüzumu olduğunu ve mümkün oldukça hemen göndermenizi rica etmiştim. Halbuki on kıyye değil yirmi kıyye kadar yağa ihtiyaç zuhur eyledi. Lütfen yazmış olduğumuz kırk beş kıyye yağdan yirmi kıyyeden aşağı olmasın. Hemen bu suretle irsaline inayet buyurmanızı tekrar rica ederim. İki gün sonra inşallah posta üç lira daha göndereceğim. Evvelce de bir lira göndermiştim. İnşallah vusulünü iş'âr edersiniz. Efendim Hazretleri. Fî 6 Şubat 1331 Mustafa Hilmi."

Dergâhın Yörükzâde'den yağ ve benzeri kumanya talep eden bundan başkaca mektuplar da vardır.

3. Üçüncü örnek mektup da Gümüşhaneli dergâhu postnişini Safranbolulu İsmail Necati Efendi'nin vefatı ve onun yerine Ömer Ziyaeddin Efendi'nin nasbı ile ilgilidir. Konu hakkında Mustafa Hilmi Efendi Yörükzâde'ye 11 Şubat 1336/1920 tarihli şu mektubu yazar.

Gümüşhaneli Dergâhu Postnişini İsmail Necati Efendi'nin Vefatı İle Yerine Ömer Ziyaeddin Efendi'nin Nasbını Bildiren Mektup

“Huzûr-i Mürşidânelerine,

Reşâdetli Efendi Hazretleri,

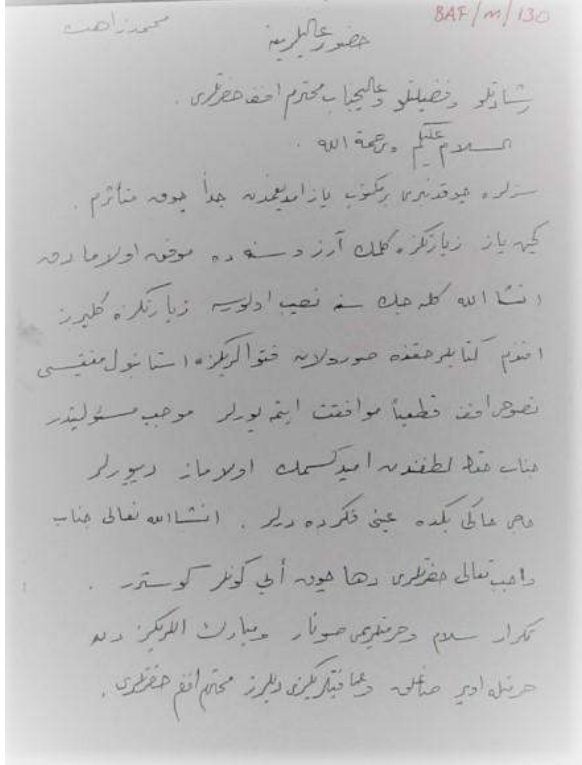
Cümlemiz dağ-ı derûn-i ekdâr içinde dem-güzâr olmaktadır. Şeyh Efendimiz bizleri böyle ekdâr içinde bıraktı. Şubat 1336 Perşembe akşamı Cuma gecesi saat bire on kala enfâs-ı ma’dûdesini ikmâl ile rahmet-i Hakk’a vuslat eyledi. Cenabı Vahibu’l-‘Atâ’ya cümlemize sabr u cemîl ecr u cezîl ihsan eyleye şefaati kudsiyelerine cümlemizi nail eylesin amin bihurmet-i seyyidi’l-mürselîn. Makamlarına asliha hulefâyı Ahmed Ziyaeddin Efendi Hazretlerinin Dağistânî reşâdetlü Ömer Ziyaeddin Efendi umum ihvanca bi’l-ittifak kabul olundu. Bu salı Ramuz dersi okuduk. Gerçi henüz daha resmisi olmadıysa da mazbatasını tanzim eyledik. Kâtip Fevzi Efendi ve Hacı Emin Efendi selam ederler, dua ederler.

.....
Fî 11 Şubat 1336

Mustafa Hilmi”

4. Dördüncü örnek mektup da Yörükzâde’nin vefatına yakın dönemlerde yazılmıştır. Mektup, kitapları okuyacak ve istifade edecek kişilerin bulunmaması nedeniyle kitapların satılarak, medresenin bitişiğinde bulunan bir arsanın satın alınıp inşa ettirilerek icarını medreseye gelir yapılması düşünülmektedir. Fetva ile istenen husus kitapların bu amaçla satılmasının caiz olup olmayacağı şeklindedir. Bunun için Yörükzâde önce mahalli ulemeden durum sormuş tatmin edici bir cevap alamayınca dönemin İstanbul Müftüsü Ömer Nasuhi Bilmen’e bir mektup gönderir. Yörükzâde ondan da bir cevap alamayınca, Gümüşhaneli dergâhının postnişini Mehmed Zahid

Kotku Efendi ile mektuplaşır. Mehmet Zahid Kotku, Yörükzâde'ye mektubuyla şu şekilde cevap verir.

Gümüşhaneli Dergâhı Postnişini Mehmet Zahid Efendi'nin Yörükzâde'ye Mektubu

"Huzûr-i Âlîlerine

Mehmed Zahid

Reşâdetli ve Faziletli ve Âlicenâb Muhterem Efendi Hazretleri,

Esselâmü Aleyküm ve Rahmetullah.

Sizlere çoktan beri bir mektup yazamadığımdan cidden çok müteessirim. Geçen yaz ziyaretinize gelmek arzusuna da muvaffak olmadık. İnşallah gelecek sene nasip olursa ziyaretinize geliriz.

Efendim kitaplar hakkında sorulan fetvalarınıza İstanbul Müftüsü Nasuh Efendi katiyen muvafakat etmiyor. Mucib-i mesuliyettir. Cenabı Hakk'ın lütfundan ümit kesmek olmaz diyorlar.

Hacı Hâkî Bey de aynı fikirdedirler. İnşallahu Teâlâ Cenabı Vacip Teâlâ hazretleri daha çok iyi günler gösterir.

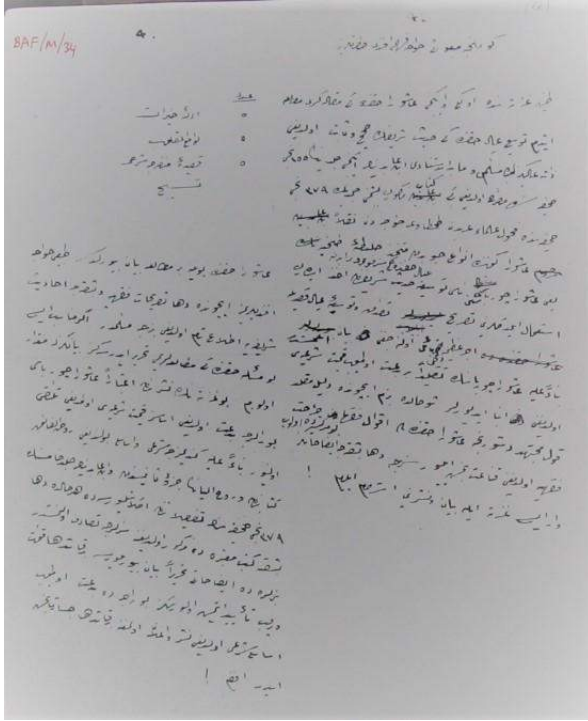
Tekrar selam ve hürmetlerimi sunar ve mübarek ellerinizden hürmetle öper sağlık ve afiyetinizi dileriz. Muhterem Efendim Hazretleri.”

Mektup, Gümüşhaneli dergâhı postnişini Mehmet Zahit Efendi'nin aynı dergâha bağlı Yörükzâde'ye gösterdiği hürmet ve iltifatı, Yörükzâde'nin dergâhtaki itibarını belirtmesi bakımından da önem arz etmektedir.

Sadece Konya veya İstanbul ile yapılan mektuplaşma müstakil olarak ele alındığında bile eğitim, kültür, sosyo-ekonomik gibi farklı açılardan değerlendirme yapılmak suretiyle dönemin yapısını anlamada birtakım verilerin elde edileceği görülecektir.

Mektupları bir bütün olarak incelediğimizde Yörükzâde'nin aktif bir kişi olduğunu, basın yoluyla da gündemi takip ettiğini görmekteyiz. Buna bir örnek verecek olursak şu mektubu sunmamız yerinde olacaktır.

Gümölcine mebusu Hoca Fehmi Efendi'nin Ta'nin gazetesinde aşure hakkında çıkan yazısını okuyan Yörükzâde, yazı sahibine edebi bir üslupla ihtarda bulunmakta, aşurenin bidat olduğu doğrultusunda ileri sürdüğü kanaatinin doğru olmadığını hadislerden ve fıkıh kitaplarından delil getirmek suretiyle ispat etmektedir. Yörükzâde, mebusa yazdığı mektubunda kendisinin aşure hakkındaki müdellel görüşlerine yazacağı yeni bir yazısında yer vermesini de talep etmektedir.

Yörükzâde'nin Aşure Hakkındaki Mütalaası

“Gümülcine Mebusu Hoca Fehmi Efendi Hazretlerine,

Ta'nîn gazetesinde aşure hakkındaki makalenizi mütalaa ettim. Hadisi şerifin sahih ve sabit olduğu zatı alinizce müsellem ve mâ bihi'l- isnadı İbn Abidin'in ikinci cildinin 155. sahifesinde musarrah olduğu gibi kitab-ı mezkûrun beşinci cildinin 379. sahifesinde Tahavî hocadan naklen aşure gününde enva-ı hubûbdan müttehiz halita-i tabhiyye yani aşure çorbasını nâsı tevsi'a-ı iyâl hakkında şeref vurûd eden hadisi şeriften ahz ederek isti'mâl eylediklerini tasrih ve tasadduk ve tevsi'a-ı iyâl kasdıyla ecr-i azîme nail olunacağını beyan eylemiştir. Binaen aleyh aşure çorbasının taklîden bir bid'at olmayıp kıymet-i şer'iiyesi olduğunu inba ediyorlar. Şu halde bizim için de delil-i mukallid kavl-i müçtehid düsturunca aşure hakkındaki akvâl-i fukahâ bu merkezde olup sarahat-ı fikiyye olduğunu kanaat bahş eyliyor. Sizce daha başkaca izahatlar var ise gazete ile beyan ve neşirini istirham eylerim.

.....

Eğer münasip ise bu mesele hakkındaki mütalaalarımı tahrir ederseniz beyanınızla minnettar olurum. Bu gazetenin neşrinden itibaren aşure çorbası buralarca bid'at olduğu, esassız, kıymet-i şer'iiyesi olmadığı telakki olunuyor. .... Bizlere de izahat tahriren beyan buyurulursa bir kat daha kuvvet verip te'yîd etmiş olursunuz. Buraca da bid'at olmayıp esaslı şer'î olduğu neşr ve ilan olunmakla bir kat daha cesaret bahş eder efendim!"

Mevlit ve Berat geceleri, Ramazan ayının gelişi ve bayram tebrikleri ve daha pek çok konuyla ilgili mektupları ele alınabilir.

SONUÇ

Yörükzâde Ahmet Efendi, 83 yıllık ömrü içerisinde ilmî ve ahlakî açıdan toplumun ıslahına yönelik örnek çalışmaları ve ortaya koyduğu öncü kişiliğiyle Bolvadin'e ve halkına önemli katkılarda bulunmuş biridir. Yörükzâde'nin mektupları ve evrakları, akademik bakışla değerlendirildiğinde günümüze ışık tutacak pek çok önemli ip uçlarının elde edilmesi mümkündür.

Yörükzâde'nin iyi bir arşivci olması, döneme ait belge niteliğindeki evrakların günümüze kadar gelmesine imkân tanımıştır. Arşivinde hocalarından aldığı ilmî ve tasavvufî icazetleri, okuttuğu talebe ve dersleri, medresesine kayıtlı talebeleri, tarikat dersi verdiği şahısları kaydettiği defterleri, kendisine hitaben yazılan ve kendisinin resmi makamlara hitaben yazdığı resmi evrakları ve de mektupları günümüze çok değerli bilgiler sunmakta, yakın tarihimizin ilmî, siyasî, iktisadî ve kültürel açıdan aydınlanmasına katkı sağlayacak birinci elden kaynakları oluşturmaktadır.

Teklif: Yörükzâde'nin mektupları ve resmi evrakları bir bütün halinde tasnif edilmek suretiyle incelenmeli, sahanın uzmanı bir ekip tarafından latinize edilerek orijinal belgeleriyle birlikte kitaplaştırılmalı ve erbabının istifadesine sunulmalıdır. Bunun için de gerekli finansal destek sağlanmalıdır.

Bu ve benzer faaliyetlerle Sultan Yolu olarak adlandırılan ve bu sebeple de tarihi bir konumu bulunan Bolvadin'in hak ettiği ilgiyi elde etmesinin mümkün olacağını düşünmekteyim.

Tarihimizin bize sunduğu bu ve benzer zenginlikler varken ve de henüz kaybolmamışken koruma altına alınmalı, sahanın uzmanları tarafından incelenip işlenmeli, belgeler gün yüzüne çıkarılarak milletimizle paylaşılmalıdır.

Zira bunlar bir bütün olarak bizim mirasımız ve değerlerimiz, biz de bu mirasın neticesiyiz.

BOLVADIN'DE CUMHURİYET DÖNEMİNDE TARIM ALANINDAKİ GELİŞMELER

Seda ALPARSLAN¹

Yüksel KAŐTAN²

ÖZET

29 Ekim 1923'te Cumhuriyet'in ilan edilmesiyle birlikte Türkiye'de pek çok alanda olduğu gibi tarım alanında da önemli gelişmelerin olduğu bilinmektedir. II. Dünya Savaş sonrasında dünyada başlayan gelişmişlik ölçütleri arasında tarım alanındaki veriler de yer almıştır. Ülkede DPT sonrasında il ve bölgelerin gelişmişlik kriterleri arasında tarım alanındaki göstergeler önemli bir yer tutmaktadır.

Deniz seviyesinden ortalama yüksekliği 1016 metre ve yüzölçümü 1108 kilometrekare olan Bolvadin ilçesinin, %40'ında tahıl üretimi yapılmakta, bunun geri kalanını meyvelik ve bağ, bahçe alanları oluşturmaktadır.

Bu çalışma bir sosyal tarih çalışması niteliğinde olup Bolvadin'in Cumhuriyet döneminde tarım alanındaki gelişimi incelenerek sonuç ortaya konulmuştur. Araştırmada, Cumhuriyet döneminde Bolvadin'de ekili alanların ürünlere göre dağılımı, ana ürünler bakımından Bolvadin ekim alanlarının ve üretiminin Türkiye toplamındaki payı, işleme

¹ Akdeniz Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İlköğretim ABD Yüksek Lisans Öğrencisi, seda__alpaslan@hotmail.com

² Prof. Dr. , Akdeniz Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, İlköğretim Bölümü, kastanyuksel@hotmail.com

büyükliklerine göre toprak dağılımı, DİE ve TUIK verilerine göre araştırılmış, ilçenin değerleri ile Türkiye ortalaması karşılaştırılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Bolvadin, Cumhuriyet Dönemi, tarım, gelişme.

Jel Kodu: Q10

DEVELOPMENTS IN AGRICULTURE IN BOLVADIN IN THE REPUBLIC PERIOD

ABSTRACT

With the declaration of the Republic on October 29, 1923, it is known that there are many developments in the field of agriculture as well as many other areas in Turkey. II. Among the development criteria that started in the world after World War II, there was also data from the field of agriculture. Indicators in the field of agriculture have an important place among the development criteria of the provinces and regions after the DPT in the country.

The Bolvadin district, which has an average altitude of 1016 meters and an area of 1108 square kilometers at sea level, produces 40% of its grain, the rest of which is fruit and vineyard and garden areas.

This study is a social history study and the development of Bolvadin in the field of agriculture in the Republican period was examined and the result was presented. In the study, the distribution of cultivated areas in Bolvadin in the Republican period, the distribution of Bolvadin planting areas and production in Turkey, the distribution of land by size of enterprises, DIE and TUIK data were investigated in terms of main crops and the value of the province and Turkey average were compared.

Keywords: Bolvadin, Republican Period, agriculture, development.

Jel Code: Q10

GİRİŞ

Bolvadin derin ve uzun bir alüvyon ova üzerine kurulmuştur. Güneyden Sultandağları, kuzeydoğudan Emirdağları ile çevrilidir. Ulaşım açısından İç Anadolu, Ege ve Akdeniz bölgelerini birbirine bağlayan kilit noktadadır. Deniz seviyesinden ortalama yüksekliği 1016 metre ve yüzölçümü 1108 km²'dir (Bayar, 2004:422). İlçede karasal iklim hâkimdir, bundan dolayı yazlar sıcak ve kurak kışlar soğuk ve yağışlı geçmektedir. İlçenin bitki örtüsü genellikle yaz mevsiminde kuruyan otsu step bitkilerden oluşur. Bolvadin geniş ve düz bir ova üzerindedir. Bolvadin ovası yer yer ayırlarla kaplıdır. Bolvadin ovası ile obanlar ovası hemen hemen aynı yükseltidedir. Burada ağaç unsuru olarak meşe, ardıç ve am vardır. Su kenarlarında söğüt ve kavak ağaçları yetişir. Her iki ova çayırlık, bataklık ve geniş düzlüklerle kaplıdır (Kavas, 1984: 19-20).

İlçe, Afyon yüzölçümünün %12.84' ünü oluşturur (Renkli Türkiye Ansiklopedisi, (1981:142-143). Bolvadin, Afyonkarahisar'a bağlı olan ilçeler arasında nüfus bakımından en yoğun olanıdır. II, Mahmut zamanında 1827 ve 1831 tarihlerinde yapılan iki nüfus sayımı sicillere kaydedilmiştir. Bolvadin'in nüfusu çevresiyle birlikte 50.000' in üzerindedir. 1890'da ilçenin nüfusu 17.436, 1902'de 33.000 olarak tespit edilmiş olup, bu nüfus artışının sebebi de, şehre demiryolunun ulaşması ve dışarıdan göçmenler getirilmesidir (Emecen, s.444). 1907 Hüdavendigar salnamesine göre Bolvadin'in nüfusu 38.847'dir. Bolvadin'in merkez nüfusu 1927 yılında 7953, 1935'te 9185, 1940'da 9492, 1945'te 9851, 1950'de 10.942, 1960'da 16.026, 1970'de 25.417 olmuştur (DİE, İlgili Yıllar Nüfus Sayımı). 1950'li yıllarda köy nüfusunda azalmalar görölmüştür. Bunun en önemli sebebi, köyden şehre göç etme hadisesidir. Zira zamanla köydeki geçim kaynaklarının ve ekili alanların daralması, tarım sahasındaki işsizlik, bölgeler arasındaki dengesizlik ve tabii afet

gibi sebeplerle, köyde geçim sıkıntısı çeken aileler, yeni iş ve aş bulma umuduyla kent merkezlerine ve büyük şehirlere göç ederler.1955 yılında merkez nüfusu 12.575, köy nüfusu 12.292 iken 1970 yılında merkez nüfusu 25.417, köy nüfusu 15.609 şeklindedir (Yurt Ansiklopedisi, 1981, s.293).

Tablo:1 Bolvadin’de 1980-2016 Yılları Arasında Nüfus Durumu

Yıllar	Nüfus	Yıllar	Nüfus	Yıllar	Nüfus	Yıllar	Nüfus	Yıllar	Nüfus
1980	47 600	1990	66 947	2000	79 888	2010	45 949	2016	44 539

Kaynak: DİE, İlgili Yıllar Nüfus Sayımı; TÜİK, Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi

Tablo:1’de 1980 yılı ile 2016 yılına kadar belli dönemlerde ilçenin nüfusu verilmektedir. İlçenin nüfusu 2016 yılında 44 539’dur ve nüfusun çoğu yükseltinin az olduğu ve suyun bulunduğu güney kesimlere yerleşmiştir. Bu nüfusun 22 418’i erkek (% 50,33) ve 22 121’i de (% 49,67) kadından oluşmaktadır.

İlçede ekonomik hayat, tarım, ticaret ve sanayiye bağlıdır. Halkın ana geçim kaynağı tarım ve hayvancılıktır. İlçenin toplam ekilebilir sahası 36 000, sulamaya elverişli arazisi ise 28 000 hektardır. İlçenin kendi adını taşıyan ovasında buğday, arpa, mısır, nohut, fasulye, yeşil mercimek, fiğ, şekerpancarı, haşhaş, ayçiçeği yetiştirilmekte; elma, armut, kayısı, vişne, kiraz gibi meyveler de üretilmektedir (Afyonkarahisar İl evre Durum Raporu 2011, s.40). Bolvadin’de tarım sektöründe çalışanların sayısı 2000 yılında 1 367’dir ve bu da çalışan nüfus içinde % 15’lik bir orana tekabül etmektedir (Bolvadin Ansiklopedisi: 142; Özdemir ve Günay: 144). 2004 yılında yapılan bir araştırmaya göre Bolvadin’in sosyo-ekonomik gelişmişlik sırası 872 ilçe içinde 242’dir (Dinçer ve Özaslan, 2004: 107).

A.OSMANLI DÖNEMİNDE AFYONKARAHİSAR VE BOLVADİN'DE TARIM

Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde ilin genel durumuna bakılacak olursa ilde kendine yetebilecek kadar tarımsal faaliyetlerin yapıldığı, küçük üreticiliğin yaygın olduğu kanaatine varılabilir. Bununla beraber il ürettiği haşhaşın bir kısmını da dışarıya satmaktadır. Bu anlamda ilin demiryollarının kesişme noktası olması en büyük ve önemli avantajıdır.

a. Afyonkarahisar'da (Karahisar-ı Sahip) Tarım

Afyonkarahisar ili, Osmanlı idarî teşkilâtında Anadolu eyaletine bağlı bir sancak merkezi olup, "Karahisâr-ı Sâhib" adıyla anılmaktadır (Emecen, s.444). 1907 Yılı Hüdavendigâr vilayeti Salnamesine göre; Karahisar-ı Sahip Sancağı'nın afyon üretimi 108 955 kilogramı bulmaktadır. Osmanlı döneminde 1913 yılında yapılan tarım sayımı sonuçlarına göre Karahisar-ı Sahip sancağının tarım ve hayvancılığı iyi durumdadır. Karahisar-ı Sahip sancağındaki tarım alanları Osmanlı Devleti tarım alanlarının %1,4'ünü teşkil etmektedir. Ancak tarım ürünleri bakımından, Karahisar-ı Sahip, Osmanlı Devleti içindeki payı oldukça yüksektir. Devletin haşhaş üretiminin % 17,2'si, arpa üretiminin % 5,6'sı patates üretiminin % 3,1'i Karahisar-ı Sahip sancağı sağlar. Karahisar-ı Sahip sancağında 1913 yılında tahıl ekimi ve üretimi ön plandadır. Söz konusu yılın Tarım Sayımı sonuçlarına göre ekili alanların % 92,5'inde tahıl tarımı yapıldığı görülmektedir. Özellikle tahıl üretiminde arpanın payı oldukça önemlidir (% 56), hatta il bu özelliği ile Osmanlı tarımının genel karakteristik özelliğinden ayrılır (Yurt Ansiklopedisi, 1981: 287; Özey, 2002:43). Ekili alanların % 3'ünde de haşhaş üretimi yapılmaktadır. İl haşhaş üretiminde Osmanlı Devleti içindeki payı 1/10'un üzerindedir (Yurt Ansiklopedisi, 1981: 287).

Karahisar-ı Sahip Sancağı'nda, meyvecilik pek önem arz etmez. Bunda iklim ve toprak şartlarının etkisi büyüktür. Özellikle sert karasal iklime dayanıklı meyve ağaçları vardır. 1909, 1913 ve 1914 yılı tarım istatistikleri incelendiğinde, yörede en fazla yetişen meyve türleri, armut, elma, ceviz ve bademdir (Özey, 2002:43). Tablo 2'de 1909, 1913 ve 1914 meyvecilik istatistikleri verilmiştir.

Tablo:2 Karahisar-ı Sahip (Afyon) Sancağının Meyvecilik İstatistikleri 1909,1913 ve 1914.

Meyve Türü	1909 YILI	1913 YILI	1914 YILI
Elma ağacı (Bin Adet)	-	-	25
Cıma (talimi (Ton)	73	1.342	192
Armut Ağacı (Bin Adet)	-	-	32
Armut Üretimi(Ton)	58	1.957	1.952
Kayısı ağacı (Bin Adet)	-	-	4
Kayısı Üretimi(Ton)	37	405	78
Erik Ağacı (bin Adet)	-	-	7
Erik Üretimi(Ton)	45	722	271
Kiraz-Vişne Ağacı (Bin Adet)	-	-	9
Kiraz-Vişne Üretimi(Ton)	-	-	229
Badem Ağacı (Bin Adet)	-	-	3
Badem Üretimi(Ton)	4	3	58
Ceviz ağacı (Bin Adet)	.	-	1
Ceviz Üretimi(Ton)	9	11	79

Kaynak: Özey, 2002:44

b. Bolvadin’de Tarım

Bayar (2004:414) tarafından 1831 yılı verilerine dayalı olarak Bolvadin’de faaliyet gösteren meslek grupları arpacı, börekçi, ekmekçi, hasırcı, paçacı, peşkirici, semerci, şekerçi, yağlıkçı, yastıkçı gibi meslek grupları tarım ve hayvancılıkla ilgilidir. Buna göre Bolvadin’de tarım ve hayvancılık gelişmiş ve bunlardan elde edilen ürünlerin değerlendirilmesine yönelik meslek grupları kazada daha yoğunlaşmıştır.

1913 Yılı Tarım Sayımı sonuçlarına göre Bolvadin’de üretilen başlıca tarım ürünlerine ton bazında bakıldığında şöyledir: 88.775 ton tahıl, 20.000 ton buğday, 68.750 ton arpa, 677 ton baklagiller, 364 ton haşhaş, 175 ton soğan, 1.183 ton üzüm (Özey, 2002:43).

B.CUMHURİYET DÖNEMİ’NDE AFYONKARAHİSAR VE BOLVADİN’DE TARIM

Mustafa Kemal Paşa, 1 Mart 1922 tarihinde TBMM’yi açış konuşmasında köylü ve tarım ile ilgili sorunlara değinir. “Türkiye’nin gerçek sahibi ve efendisi, gerçek üretici olan köylüdür. O hâlde, herkesten daha çok refah, mutluluk ve servete hak kazanmış ve layık olan köylüdür.” Atatürk, İzmir İktisat Kongresi’nde yaptığı konuşmada tarımın önemi üzerinde durur; “Kılıç kullanan kol yorulur, fakat saban kullanan kol, her gün kuvvetlenir.” değerlendirmesini yapar (Akbank, 1980: 77-82; Müderisoğlu, 1973: 67). Atatürk, çağdaş bir anlayışla ekonomik kalkınmasını gerçekleştiremeyen bir milletin medeni milletler arasında bağımsız bir devlet, çağdaş bir devlet ve toplum olarak haysiyetli bir varlığa sahip olmasının imkânsız olduğunu biliyordu.

1925’te çıkarılan başka bir kanunla Hükümet, köylüyü topraklandırmak amacı ile bedelini yirmi yılda ödemek üzere toprak dağıtır. Ziraat Bankası, küçük çiftçilere kredi kolaylıkları

tanır ve faiz haddini düşürür. Hükümetçe kooperatifçiliğe önem verilerek ülkede Tarım Kredi Kooperatifleri, Ziraat Okulları, Yüksek Ziraat Enstitüsü, köylüye yararlı olmak ve yardım sağlamak amacı ile tohum ıslah istasyonları, numune çiftlikleri açar. Bu dönemde Hükümetçe traktör kullanımı teşvik edilerek, ucuz alet ve makine dağıtımı yapılır. Atatürk, çiftlikler kurarak ve modern yöntemler uygulayarak çiftçilere örnek olur.

I. Beş Yıllık Sanayi Kalkınma Planı'nda tekstil sanayii, kendir-keten sanayii, suni ipek, selüloz ve kâğıt tesisleri, şeker sanayii, süngercilik ve gül sanayileri yer alır. Planın uygulanmasına 1934 yılında başlanır. Planda öngörülen tesisler beş yıl içinde tamamlanarak işletmeye açılır. Özellikle toprağın verimini artıracak olan tekniğin tarıma uygulanmasının, bütün bir endüstri hayatının gelişmesi ile mümkün olabileceğini de ortaya koyar. Bu dönemde devlet, temel tüketim ve ara malları alanında ithal ikamesi sağlamak gayesi ile üç beyaz projesine öncelik verir; un, şeker, pamuk. Bu temel malların yurt içinde üretilmesi ile hem döviz tasarrufu sağlanacak, hem de dışa karşı bu maddeler ile bağımlılık kalmayacaktır (Tanilli, 1994: 285).

1937 yılını izleyen çeşitli dönemlerde; 3203 Sayılı Ziraat Vekâleti Vazife ve Teşkilat Kanunu'nda; özet olarak "Değişen ülke ihtiyaçlarına cevap vermek ve kamu hizmetlerine etkinlik kazandırmak" adı altında yenileşme teşebbüsleri olur. Bu arada, devletin tarım ve hayvancılık konusunda iktisadi ve ticari faaliyetlere doğrudan katılma zorunluluğu ortaya çıkmış ve bunun sonucu olarak; TMO, EBK, Türkiye Şeker Fabrikaları A.Ş., Yem Sanayii, Yapağı ve Tiftik A.Ş., TZDK, SEK gibi yeni KİT'leri meydana getirilir. Ayrıca bitkisel üretime götürülmekte olan kamu hizmetlerinin çeşit ve sayısı da giderek artar.

İkinci Dünya Savaşı'nın patlak vermesiyle birlikte, ülke savaşa katılmasa da askere alımlar gerçekleştiği için tarımda

çalışacak nüfusta düşüş olmuştur. Bu da bir takım sıkıntılarını beraberinde getirmiş, enflasyon oranını yükselmiştir.

Cumhuriyet döneminde toprak düzeni konusunda 1926'daki Medeni Kanun uygulamasıyla mülkiyetin güvenceye bağlanmasını, miri toprakların dağıtılmasını, 1945'teki 4753 sayılı Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu uygulamaları önemli gelişmelerdir. Ağırlıklı olarak T.C. Ziraat Bankası ve TKK'leri tarafından sağlanan kredi kullanımı, tarım sektörünü ciddi şekilde geliştiren bir fonksiyon olur; kullanılan kredi hacmi 1923'te 8 milyon TL, 1938'de 48 milyon TL, 1950'de 400 milyon TL'ye ulaşır (Kıreyev, 1987: 643-649).

Savaşın ardından tarım sektörüne önem verilmiş, 1950-1953 yılında sektör büyük bir atılım göstermiştir. 1960'lı yıllar itibariyle planlı döneme girilmiştir. 1970 yılı itibariyle DPT'ye bağlı olarak KÖY Dairesi kurulmuştur (Türkmen: 2012, 297). Bu dairenin görevi kalkınmada öncelikli yöreleri (KÖY) belirlemektir. 1972 yılı Program Kararnamesi ile Afyon ili KÖY kapsamına alınmıştır. İl bu anlamda yatırımlardan payını almıştır.

a. Afyonkarahisar'da Tarım

Afyon ilinde toplam arazi 1 423 000 hektardır. Tarıma elverişli 653 097 hektar arazinin toplam araziye oranını yüzde 45,9'dur. Orman ve fidanlık arazi 216 018 hektar (% 15,18), çayır ve mera 233.204 hektar (% 16,39), tarım dışı arazi ise 320 681 hektardır (% 22,53), (DPT, 1996, s.21).

Cumhuriyet ilan edildikten sonraki ilk 20 yıllık süreçte uygulanan demiryolu politikası, ilin kavşak olma özelliğini ön plana çıkarmıştır. İlin ileri gelenlerinde olan ve uzun süre Bayındırlık Bakanı olarak görev yapmış Afyonkarahisarlı Ali Çetinkaya'nın ilde bazı yatırımların yapılmasında etkisi olmuşsa da yörenin geleneksel, kapalı yapısı tamamıyla değiştiri-

lememiştir. İlin genel gelişme eğilimi, tarım ağırlıklı bir ticaret ve ulaşım merkezi olma yönündedir. Afyonkarahisar 1923'lerden 1980'lere dek, hem Türkiye geneline kıyasla, hem de kendi yapısı ve koşullarına özgü birçoğ değişim geçirmiştir. Tüm bu süreç boyunca tarım, zamanla gerilemesine karşın; yine de ilin en önemli ekonomik etkinli olarak karşımıza çıkmaktadır (Yurt Ansiklopedisi, 1981: 281).

1925-1926 Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesine Göre Afyonkarahisar 11 000 km'lik bir alana yayılmış 254 000 nüfuslu bir ildir. Tüm Afyonkarahisar'da 40 pulluk traktör, 3 harman makinesi, 200 orak makinesi, 3 400 pulluk. 70 kalbur makinesi vardı. Ekilebilir topraklar, 3 578 860 dönümdü. Bu toprakların her yıl ancak yarısı dönüşümlü olarak ekilirdi. 1928'de 844 744 dönüm buğday 549 122 dönüm arpa, 74 951 dönüm afyon, 102 430 dönüm burçak, 12 000 dönüm fasulye, 10 800 dönüm mercimek, 65 000 dönüm mısır, 146 000 dönüm nohut, 97 000 dönüm patates, 500 dönüm darı, 1 750 dönüm çavdar ekilmiştir. Elde edilen ürün 120 450 ton buğday,100 476 ton arpa, 85 ton afyon, 512 ton çavdardan oluşuyordu. Bu ürünlerden 22 ton buğday, 18 000 ton arpa, 85 000 ton afyon yöre dışına satılmıştı. İlde biri Merkez İlçe' de öbürü Bolvadin'de iki un fabrikası vardır (Yurt Ansiklopedisi, 1981, s.286).

İldeki ekonomik etkinliğin niteliğine uygun olarak, nüfusun en büyük bölümü tarımla uğraşmaktadı. Tarımın İl ekonomisi içindeki ağırlığı düşerken, tarımsal nüfusun payında da yavaş, ama sürekli bir azalma görülür. 1960'tan sonra hızlanan bu azalma, makineleşmenin yaygınlaşmasıyla emek yoğun tarım tekniklerinin bırakılması ve tarımda bir işgücü fazlasının ortaya çıkışı sonucudur. Tarımdaki asıl yapısal dönüşüm 1950'de başlar, 1960'lara dek ağır bir hızla sürer, 1960'tan sonra hızlanır. Bu dönemde ekim alanlarında, üretim miktarında ve verimlilikte önemli artışlar olmuştur. Sanayi

bitkileri üretimi ve pazar için üretimin yaygınlaşması, makineleşmenin hızlanması bu dönemde olur.

İlde 1966 yılında 200 000 ton buğday, 151 000 ton arpa, 1 800 ton mısır, 3 000 ton nohut, 2 600 ton mercimek, 1 500 ton fasulye üretilmiştir. Haşhaş üretimi 7 681 ton olurken, ayçiçeği üretimi 2 890 ton, şeker pancarı üretimi ise 284 844 tondur (Afyon İli Tarihi, Cilt:1, s.25).

Tarım, Afyonkarahisar'da en hızlı gelişen kesim olmakla birlikte, gelişme hızı, Türkiye ortalamasının gerisindedir. 1973-1977 döneminde, İl bitkisel üretiminin Türkiye bitkisel üretimi içindeki payı, % 1,6'dan % 1,4'e düşmüştür. Aynı dönemde, İl tarımsal üretiminin Türkiye tarımsal üretimi içindeki payı, % 1,5 dolayındadır. 1978 yılında Afyon Şeker Fabrikası'nın açılmasıyla pancar doğrudan burada işlenmeye başlanmıştır. Fabrika'nın pancar üretimini daha da geliştireceği açıktır. Tarımda makine ve öbür modern girdiler kullanımının en önemli ekonomik sonucu, verimliliğin, dolayısıyla üretim, satış ve gelir düzeylerinin yükselmesi olmuştur. Verimlilik artışı, özellikle şeker pancarı, arpa ve ayçiçeği gibi pazar için üretilen ürünlerde dikkati çeker. Afyonkarahisar'da buğday ve En büyük verim artışı şeker pancarında görülür. Artış oranı (% 118), Türkiye artış oranının (% 92) üzerindedir. İlin şeker pancarı ekim alanlarının Türkiye pancar ekim alanları içindeki payının daralmasına karşın, üretim payındaki artış buradan kaynaklanır. Verimliliğin Türkiye ortalamasının üstünde olması, aynı zamanda, İlde bu üretim alanında yoğun tarım tekniklerinin daha çok kullanıldığını gösterir. Afyonkarahisar'da kuru tarım yaygındır (Yurt Ansiklopedisi, 1981:282).

Afyon'da tarla ürünlerinin başında tahıllar gelmektedir. 1995 yılı itibarıyla toplam 844 bin tonluk tahıl üretiminin tamamına yakını buğday (455 bin ton) ve arpa (388 bin ton) üretiminden oluşturmaktadır. Yumru bitkilerde ilk sırada 192 bin

tonluk üretimle patates yer almaktadır. Patatesi 39 bin tonla soğan üretimi izlemektedir. Yem bitkilerinde 1995 yılı toplam üretimi 16 bin tonun üzerindedir. Bu miktarın 10 bin tondan fazlası yonca, yaklaşık 5 bin tonunu da korunga oluşturmaktadır. Baklagillerde ise 5 788 tonluk toplam üretimin tamamı kuru fasulyedir. Sebze üretiminde, meyvesi yenen sebzeler grubu, yaklaşık 99 bin tonluk 1995 yılı üretimiyle ilk sırada yer almaktadır. Bunun 51 bin tonunu salatalık, 20 bin tonunu da domates oluşturmaktadır. Bu sebzeleri üretim miktarı itibariyle kavun (11 665 ton) ve karpuz (7 078) izlemektedir. Yaprağı yenen sebzeler grubunda, 1995 yılı toplam üretimi 19 bin tonun üzerindedir. Bu grupta yer alan sebzelerden üretimi en fazla yapılanları 8,5 bin tonla pırasa ve 8,2 bin tonla lahanadır. Meyve üretiminde, üretim miktarı itibariyle ilk sırada yumuşak çekirdekli (53 bin ton) grubu yer almaktadır. Bu miktarın en önemli bölümü 43 bin ton üzerindeki üretimiyle elmadır. Elma üretimini yaklaşık 8 bin tonluk üretimiyle armut izlemektedir. Taş çekirdekli grubunun 1995 yılı üretimi 32 618 tondur. Bu grupta yer alan vişnenin 1995 yılı üretimi 17 604 tondur. Vişneyi 8,6 bin tonla kiraz, yaklaşık 6 bin tonla erik izlemektedir (DPT, 1996, s.22-23).

Afyon'da sulanan arazi miktarı son yıllarda önemli artış göstermiştir. 1990 yılında toplam arazinin yüzde 23,65'ini oluşturan sulanabilen arazi 5 yılda, 1995 itibariyle yüzde 42,65 oranına erişmiştir (DPT, 1996, s. 23).

Afyon'da 1993 yılında kırsal nüfus başına tarımsal üretim değeri cari fiyatlarla 16 587 347 liradır. Bu değer ile Afyon iller sıralamasında ülke genelinde 41'inci sırada bulunmaktadır. 2001 yılı genel tarım sayımına göre 134 290 kişi tarımsal faaliyette bulunmakta olup, bu da toplam nüfusun % 19,3'üne tekabül etmektedir. İlin tarımsal üretimlerinin 2011 yılı Aralık ayı sonu itibariyle milli ekonomiye katkısı 3 211 956 886.- TL'dir.

İldeki Kùltùre Elverişli Arazi Kullanımı 2011 Yılında Tarla Arazisi Olarak 398 274 ha, Meyvelikler+Bağ 16 150 ha, Sebzelikler 7 347 ha, Gùl Bahçeleri 290 ha, Nadas 66 643 ha, Kullanılmayan Tarım Arazisi 47 564 ha olmak üzere toplam 536 268 ha'dır. 2011 yılında 178 098 ha alanda 566 772 ton buğday, 133 210 ha alanda 417 186 ton arpa, 963 ha alanda 2 539 ton çavdar (dane), 723 ha alanda 1 781 ton yulaf(dane), 569 ha alanda 1 770 ton tritikale dane yetiştirilmektedir. Baklagillerden 2011 yılında 1 048 ha ekili alanda 1 586 ton kuru fasulye üretilir. İlde 5 800 ha ekili alanda 6 298 ton nohut üretimi, 1 409 ha ekili alanda 1 488 ton yeşil mercimek, 195 ha ekili alanda 1 095 ton dane mısır, 5,6 ha alanda 4 ton kırmızı mercimek üretimi yapılmaktadır. Yem bitkilerinden yetiştiriciliği yapılan silajlık mısır 3 295 ha ekiliş alanında 176 196 ton, fiğ dane 2 580 da ekiliş alanında 3 442 ton, fiğ yeşil ot üretimi 9 513 ha alanda 114 191 ton üretilir. Hayvan pancarı 556 ha alanda 31 574 ton, yonca yeşil ot üretimi 7 303 ha alanda 291 230 ton, korunga yeşil ot üretimi 549 ha alanda 6 477 ton ve tritikale üretimi ise 599 ha alanda 1 845 tondur. Endüstriyel bitkilerden en çok haşhaş 16 202 ha alanda, haşhaş kapsùl 11 190 ton, haşhaş tohumu 12 346 ton üretilir. şeker pancarı 13 702 ha alanda 705 947 ton, yağlık ayçiçeği üretimi 4 823 ha alanda 7 263 ton üretilir. İlde anason ekilişi 1 021 ha alanda 729 ton, susam üretimi 256 ha alanda 150 ton, aspir 315 ha alanda 405 ton, kimyon ekilişi 710 ha alanda 429 ton, soya 1 ha ekilen alanda 2 ton şeklinindedir. Meyve üretiminde en çok vişne üretimi yer almakta olup 6071 ha dikili alanda 1 182 397 adet meyve veren ağaç sayısı mevcut olup 47 364 ton vişne üretimi gerçekteşmiştir. Elma üretimi 2011 yılında 2 833 ha dikili alanda 532 589 adet meyve veren ağaç sayısı ve 32 672 tondur. Kiraz üretimi ise 2011 yılında 3 185 ha dikili alanda 485 742 adet meyve veren ağaç sayısı ve 32 670 ton kiraz üretimi mevcuttur. İlde sebze ürünlerinden en çok 1 991 ha alanda 40 749 ton hıyar üretimi 1. sırada yer almakta olup; 416 ha alanda 11 649 ton kavun üretimi, 914 ha alanda 11 413 ton bezelye üretimi, 892

ha alanda 11 393 ton taze fasulye üretimi gerçekleşmiştir (Afyonkarahisar İl evre Durum Raporu 2011, s.173-182).

2011 yılında yağlık gül üretimi en çok Başmakçı İlçesinde 150 ha alanda 517,5 ton, Dinar İlçesinde 112 ha alanda 105 ton, Dazkırı İlçesinde 24 ha alanda 84 ton olarak üretimi gerçekleşmiştir. Ayrıca yine 2011 yılında Dazkırı İlçesinde 0,4 ha alanda 40.000 adet lale üretimi ve 3,4 ha alanda 3,74 ton lavanta yetiştiriciliği yapılmaktadır (Afyonkarahisar İl evre Durum Raporu 2011, s.183).

2013 yılında Afyonkarahisar'da toplam tahıllar ve diğer bitkisel ürünlerin hasat edilen alanlarına bakıldığında en fazla payı % 78 ile tahıllar almıştır. Saman ve ot ise % 7,6 pay ile ikinci sırada gelmektedir. İlde toplam tahıllar ve diğer bitkisel ürünlerin üretim miktarlarına bakıldığında 2009-2013 yılları arasında yaklaşık % 29 artış olduğu görülmektedir. 2013 yılında Afyonkarahisar'da toplam tahıl ve diğer bitkisel ürünlerin üretimi içinde şeker imalatında kullanılan bitkilerin üretiminin payı % 30,2 olarak karşımıza çıkmaktadır. Toplam sebze üretim miktarına bakıldığında da 2009-2013 yılları arasında yaklaşık % 4 oranında düşüş olduğu görülmektedir. 2013 yılında Türkiye sebze üretimi içinde ilin sebze üretimi payı % 0,53 olarak gerçekleşmiştir. Toplam meyve üretim miktarına bakıldığında 2009-2013 yılları arasında yaklaşık % 10,1 oranında azalış olduğu görülmektedir. İlde bu yıllar arasında en fazla üretilen diğer meyveler, taş çekirdekli ve yumuşak çekirdekli meyveler grubu olmuştur. 2013 yılında Afyonkarahisar meyve üretimi, Türkiye meyve üretimi içinde % 0,69'luk bir paya sahiptir. 2013 yılında Afyonkarahisar'da örtüaltı sebze ve meyve üretimindeki en büyük pay % 99 ile domatese aittir. 2013 yılındaki organik tarım üretim miktarı 2009 yılına göre artarak 7 140 ton olarak gerçekleşmiştir. 2013 yılında Türkiye organik tarım üretimi içinde Afyonkarahisar'ın payı % 0,44 'tür (TÜİK, 2013, s. 139-144).

2013 yılı bitkisel üretim değeri açısından il, 1 309 Milyon TL ile 21. sırada gelmektedir. Afyonkarahisar'ın bitkisel üretim değerinin, Türkiye bitkisel üretim değeri içindeki payı % 1,4'tür. Tarımsal üretim değeri Afyonkarahisar'da 2009 yılından itibaren artarak 2011 yılında 3 milyar TL değerine ulaşmış, 2012 yılında bu değerin altına düşmüş, 2013 yılında tekrar 3 milyar TL değerine ulaşmıştır (TÜİK, 2013, s.146).

İldeki tarımsal alet ve makine sayısı ise yine 2013 verilerine göre şöyledir: pulluk 30 295, ekim makinası 12 332, gübre dağıtma makinası 6 539, seyyar süt sağım makinası 6 347, su pompası 15 308, sabit süt sağım tesisi 81, biçerdöver 565, traktör 25 179'dur (TÜİK, 2013, s.147).

b. Bolvadin'de Tarım

Bolvadin'de de nüfusun en önemli geçim kaynağını geçmişte olduğu gibi bugün de tarım ve hayvancılık oluşturur. İlçede buğday, arpa, mısır, nohut, fasulye, yeşil mercimek, şekerpancarı, haşhaş, ayçiçeği, elma, armut, kayısı, vişne, kiraz gibi ürünler yetiştirilmektedir. En çok arpa Afyon, Bolvadin ve Sandıklı ovalarında, mısır Afyon ve Bolvadin ovalarında, fasulye Afyon ve Bolvadin ovalarında yetişir. Uşak ve Eskişehir'de şeker fabrikalarının açılışı sonrasında ilde ve Bolvadin'de şeker pancarı üretilmeye başlanmıştır. Bolvadin'de üzüm bağları da yaygındır ve bu bağlardan önceleri önemli miktarda üzüm üretimi gerçekleştirilmektedir.

Bolvadin ovası tahıl, bakliye fasulyeleri, sınai nebat ürünleri bakımından oldukça verimlidir. Cumhuriyetin ilk yıllarında bölgelerde yapılan ziraat usulü öküzle çekilen sabanla dayanır. Atla çekilen pulluk nadiren kullanılmaktadır. Bununla beraber 1950 yılından beri kısmen köylü arazilerini makine ile ekip kaldırmağa başlamıştır. Zirai vâsıtalar ile yapılan ziraatçılık üç büyük grupta toplanır, tahıllar, bakliyeler ve sınai bitkiler.

İlçede 1980'li yıllarda gelişen teknoloji ve gübre kullanımı ile tarımda iyi bir seviyeye ulaşılmıştır (Kavas, 1984:137). Tarım sektöründe tarla ürünleri, sebze ürünleri ve meyve ürünleri başı çekmektedir. DİE ve BOL-DAV (Bolvadinliler Dayanışma Vakfı) verilerine göre tarla ürünleri içinde birinci sırayı arpa almaktadır. 1988 yılında 26 320 ton arpa üretilirken, 26 635 ton da buğday üretimi gerçekleştirilmiştir. Toplam tahıl üretimi içinde % 54'lük pay arpaya aittir. Arpa üretimi yönünde tercih daha çok hayvancılıkla ilgilidir. Söz konusu yıl içinde tahıl üretimi için ayrılan 20 865 hektarlık arazinin % 54'ü de arpa üretimine ayrılmıştır. Arpa ve buğdaydan sonra en büyük pay şeker pancarına aittir. Pancar üretimi yıllık 10 000 ton civarındadır. Bunlardan başka Bolvadin'de fiğ, haşhaş, ayçiçeği, patates, soğan üretimi yapılmaktadır. İlçede meyvecilik de yapılabilmektedir. Bolvadin ve çevresinde meyvecilik, son çeyrek yüzyılda önemli gelişmeler göstermiştir. Meyve üretiminde elma ilk sırada yer almaktadır. Yine aynı yıl için 2000 ton elma, 500 ton vişne ve 226 ton da kayısı üretilmiştir. Sebzelerden ise ıspanak, marul, tere, patlıcan, kabak, bakla ve fasulye üretilir (İlgar vd., 1993:39).

Bolvadin ilçesinde 1985-1989 yılları arasında arazi kullanımına baktığımızda nadasa ayrılan önemli bir kısmın olduğunu görmekteyiz. İncelenen 5 yıllık süre içinde ekili alanda % 4,5'lik bir artış söz konusudur. Ekili alanın toplam tarım arazisi içindeki artış payı ise % 2,5 olmuştur.

Tablo:3 Bolvadin 1985-1989 Yılları Arasında Arazi Kullanımı

Yıllar	Toplam Tarım Arazisi (dekar)	Ekili Alan (dekar)	Toplam Nadas (dekar)	Toplam İçindeki Payı (dekar)	İç Payı (%)
1985	464.250	278.000	59.918	6.250	40,1
1986	464.250	283.600	61.118	0.650	38,9

1987	464.250	286.200	61.617	8.050	38,4
1988	464.250	290.700	62.617	3.550	37,4
1989	464.250	289.250	62.317	5.000	37,7

Kaynak: Bayar, 2004:425

1995 yılında Bolvadin’de 36 000 hektar genel kültür, 25 000 hektar ayır ve mera, 19 005 hektar hububat, 155 hektar yem bitkileri, 645 hektar baklagiller, 160 hektar yumru bitkileri, 228 hektar endüstri bitkileri, 211 hektar yağlı tohumlar, 87 hektar sebze, meyve 203 hektar meyve ve 2 hektar bağ bulunmaktadır.

Tablo:4 Arazi Bölünüşü

	Tarım Alanı (km ²)	Orman Alanı (km ²)	Otlak Alanı (km ²)	Diğer (km ²)	Toplam (km ²)
Türkiye	322.250	207.030	123.776	161.522	814.578
Afyonkarahisar	6.391	2.092	2.358	3.389	14.230
Bolvadin	383	62,4	477,2	185,2	1.108

Kaynak: Alcı, 2007:12; DİE

Tablo:3’de Türkiye, Afyonkarahisar ve Bolvadin’in arazi blnşleri kilometrekare bazında verilmiştir. Buna göre Bolvadin, Türkiye’de kullanılan tarım alanlarının % 0.11’ini, ilde kullanılan tarım alanlarının da % 6’sını, orman alanlarının ise ülke içinde %0,03’n, ilde de yaklaşık % 3’n, otlak alanlarının ülke içinde % 0,38’ini, ilde % 20’sini, diğer alanlarda da ülkede % 0,11, ilde % 5,4’n oluşturmaktadır.

Tablo:5 Bolvadin Tarım Alanları Görünümü (Hektar)

Tarla Alanı	Sebze Alanı	Meyve Alanı	Süs Bitkileri	Nadas Alanı	Diğer Alan	Toplam Alan
20.924	169	163	0	8.985	5.606	35.847

Kaynak: Afyonkarahisar Tarım İl Müdürlüğü 2010 Brifing Raporu

İlçede tarım alanlarının kullanımına bakıldığında üretim anlamında bir performans düşüklüğü göze çarpmaktadır. Bunda göç, ticari yoğunluk ve köy sayıları etkilidir. 2010 yılı tarım alanlarının kullanımı Tablo:5'de verilmiştir. Buna göre Tablo:4'deki nadas alanı ile ilgili verilere baktığımızda ilçenin 2010 yılında nadasa bıraktığı alanın (89 850 dekar) artış gösterdiği dikkati çekmektedir.

Tablo:6 Bolvadin 2002-2010-2013 Tarım Ürünleri Miktarları (Ton)

Ürün	2002	2010	2013
Buğday	13 200	26 660	14 593
Arpa	20 900	44 000	25 075
Şekerpancarı	----	66 120	93 439
Haşhaş	150 Ton Kapsül, 135 Ton Tohum	367 Ton Kapsül, 367 Ton Tohum	96 Ton kapsül, 96 Ton Tohum
Ayçiçeği	200	80	-----
Patates	4000	6.200	4.793

Kaynak: Bolvadin Ansiklopedisi: 147; TÜİK, 2013:149.

Bolvadin'deki tarımsal faaliyetler ilçenin iklimi ile paralellik gösterir. Tablo:6'da bazı tarım ürünlerinin üretim miktarları verilmiştir. Buna göre, Buğday üretimi 2002 yılında 13 200 ton iken, 4 yıl sonra 2006 yılında 18 300 tona ulaşmıştır. 2010 yılında 26 660 ton, 2013'de 14 593 ton olarak karşımıza

çıkılmaktadır. 2010 yılı için Afyonkarahisar'ın ilçelerinin içinde buğday üretimi açısından Emirdağ 82 000 ton ile birinci sıradadır. Arpa üretiminde de benzer bir tablo karşımıza çıkar. Buna göre 2002 yılında arpa üretimi 20 900 ton iken, 2010 yılında 44 000 tondur ve ilçe Emirdağ ve Dinar'dan sonra 3. Sırada yer alır. 2013 yılında ise arpa üretimi 25 075'dir İlçede 2010 yılında şeker pancarı üretimi 66 120 ton ile 4. sırada yer alır. 1. sırada Emirdağ, 2. sırada Sandıklı, 3. sırada Dinar vardır. 2013 şekerpancarı üretimi ise 93 439 tondur. Bununla beraber ilçe de haşhaş işleme fabrikası olmasına rağmen haşhaş üretimi düşüktür. 2002 yılında 1 500 dekarlık alana haşhaş ekimi yapılmış, 150 ton kapsül ve 135 ton da tohum elde edilmişken, 2010 yılında 4 073 dekarlık bir alan ekim yapılmış, 367 ton kapsül, 367 ton tohum, 2013 yılında da 96 ton kapsül, 96 ton tohum üretilmiştir. Ayçiçeği üretiminde ise 2002 yılında elde edilen ürün miktarı 200 ton, 2010'da 80 tondur. Patates üretiminde ise ilçe sahip olduğu değerler ile Sandıklı ve Şuhut'tan sonra 3. Sırada gelmektedir. 2002 yılında ilçede patates üretimi 4 000 ton, 2010'da 6 200 ton, 2013'de de 4 793 tondur (Bolvadin Ansiklopedisi: 147; TÜİK, 2013:149).

Ekili alan 1990 yılında 28 925 hektar iken 2011'de 26 852 hektardır. Aynı yıllar için nadasa bırakılan alanlar sırasıyla 17 500 dekar ve 8 985 dekardır (Bolvadin Ansiklopedisi: 144). 2013 yılında ise Bolvadin ilçesinin toplam işlenen tarım alanı ve uzun ömürlü bitkiler alanı 30 318 hektar, toplam işlenen tarım alanı 30 094 hektar, tahıllar ve diğeri bitkisel ürünlerin alanı ekilen 21 090 hektar, nadasa bırakılan 8 832 hektar, sebze bahçeleri alanı 173 hektardır. Meyveler içecek ve baharat bitkileri alanı 219 hektar, bağ alanı 5 hektar, yem bitkileri alanı 2 193 hektardır (TÜİK,2013: 148).

Tablo:7 Kullanım Amacına Göre Arazi Dağılımı (Hektar) (2011)

Kullanım Şekli	Bolvadin	Afyonkarahisar
Sulu Tarım	359	195 513
Kuru Tarım	3 224	340 755
Çayır-Mera	22 360	232 329
Tarım Dışı	27 299	331 997
Toplam	35 837	1 391 863

Kaynak: Afyonkarahisar İl Çevre Durum Raporu, 2011, s. 163-164.

İlde 2011 yılında 178 098 hektar alanda 566 772 ton buğday, 133 210 hektar alanda 417 186 ton arpa yetiştirilmektedir. Bolvadin’de 2003-2011 arasında buğday ve arpa üretimi Tablo:8’de verilmiştir. Buna göre arpa üretiminde söz konusu yıllar arasında ekim alanı, üretim ve verim anlamında iyileşme görölmektedir. Buğday üretiminde ise iniŐli çıkıŐlı bir durum vardır.

Tablo:8 Bolvadin’de Yıllar Bazında Buğday Ve Arpa Üretimi

Yıl	Buğday	Buğday	Arpa
2003	Ekim Alanı (da)	70 000	85 000
	Üretim (ton)	21 000	21 250
	Verim (kg/da)	300	250
2006	Ekim Alanı (da)	61 000	96 000
	Üretim (ton)	18 300	24 960
	Verim (kg/da)	300	260
2009	Ekim Alanı (da)	62 000	110 000
	Üretim (ton)	26 850	33 000

2011	Verim (kg/da)	433	300
	Ekim Alanı (da)	59 000	111 500
	Üretim (ton)	25 370	41 255
	Verim (kg/da)	430	370

Kaynak: Afyonkarahisar İl Çevre Durum Raporu, 2011:175-178.

Bolvadin'in arazileri genelde ovadır. Toplam arazinin % 40'ı tarım sahasıdır. İlçenin 2011 yılı arazi varlığı metrekare bazında ile ilgili verileri Tablo:9'da verilmiştir. İlçede 2013 yılı seçilmiş sebze ve meyve ürünleri üretimi ton olarak verilmiştir. Buna göre 909 ton domates, 545 ton hıyar, 1.245 ton biber, 318 ton karpuz, 55 ton kavun, 138 ton elma, 9 ton erik, 260 ton kiraz, 19 ton üzüm, 950 ton vişne üretimi gerçekleşmiştir. İlçede bulunan tarımsal alet ve makine sayıları verilmiştir. Bu verilere göre traktör 1199, biçerdöver 16, kültüvator 255, pulluk 1467, ekim makinesi 1195, gübre dağıtma makinesi 353, seyyar süt sağım makinesi 320, su pompası 1103, sabit süt sağım tesisi 17'dir.

Tablo:9 2011 Yılı Bolvadin Arazi (Metrekare) / Sebze Ve Meyve Üretimi (ton) / Tarımsal Alet Ve Makineler

Çayır	62 883 006,23	Domates	909	Traktör	1199
Diğer Alanlar	120 194 836,10	Hıyar	545	Bıçerdöver	16
Dikili Meyve	3 785 909,17	Biber	1 245	Kültüvator	255
Kuru Marjinal Tarım	118 896 590,64	Karpuz	318	Pulluk	1467
Kuru Mutlak Tarım	117 538 503,23	Kavun	55	Ekim Makinesi	1195
Mera	269 895 354,92	Elma	138	Gübre Dağıtma Makinesi	353
Orman	101 664 350,16	Erik	9	Seyyar Süt Sağım Makinesi	320
Sulu Marjinal Tarım	2 885 358,19	Kiraz	260	Su Pompası	1103
Sulu Mutlak Tarım	115 295 617,01	Üzüm	19	Sabit Süt Sağım Tesisi	17
Yerleşim	43 667 043,38	Vişne	950		
Toplam	956 626 569,04				

Kaynak: Afyonkarahisar İl Çevre Durum Raporu, 2011: 160; TÜİK, 2013: 150-151,154.

5403 Sayılı Toprak Koruma ve Kullanımı Kanunu kapsamında Gıda Tarım ve Hayvancılık İl Müdürlüğüne inceleme yapılmış olup, verimli tarım arazilerinde tarım dışı kullanımına izin verilmemektedir. Bu durumun ihlal edilmesi noktasında aynı Kanunun 21. Maddesine göre cezai işlem uygulanmaktadır. Buna göre ilçedeki farklı arazi kullanımı ile ilgili bilgiler Tablo:10'da verilmiştir.

Tablo:10 Bolvadin'de Farklı Arazi Kullanımı

Köy	Firma Adı	Vergi No	Ekilen Alan (da)
Merkez	Akc Tarım Hayvancılık San Tic. Ltd Şti	0170516307	34,350
Merkez	Altın Ev İnş.Nak.Gıda Tar.Hayv.Basın Yayın Kuyumculuk İth.İhr.San.Tic.A.Ş.	0610405162	15,578
Merkez	Avşar Gıda Tarım Hayvancılık San.Tic.A.Ş.	1050060989	1681,453
Merkez	Beyler Gıda Tarım Ve Yahvancılık İth.İhr.San.Ve Tic.Ltd.Şti.	1670546152	5,421
Merkez	Bolbesi Gıda Tarım Hayvancılık A.Ş	1790072921	577,849
Merkez	Bolvadin Gökçeyayla Kuzey Kafkas Karaçay Yardımlaşma Derneği	4010305477	40,602
Merkez	Gümüşoğlu Tarım-Hayv.-Gıda Ve Nak.San.Tic.Ltd.Şti.	4250222595	13,600

Merkez	Hafızoğlu Su Ürünleri Tarım Hayvancılık Nakliye Tahmil Tahliye Sanayi Ticaret Limited Şirketi	4540510305	279,605
Merkez	Helvacioğlu Elektrik San.Tic.Ltd.Şti.	4610062488	47,227
Merkez	Karagüven Yurt İşletmeciliği-Turizm- Gıda-Tarımhayvancılık İthalat İhracaat Sanayi Ve Ticaret Limited Şti.	5120398503	95,695
Merkez	Korel Elektronik San.Tic.A.Ş.	5770417582	4332,666
Merkez	Koyuncular Arı Yemtav.Hayv.Teks.Turizm Maden Nakl.Yağ Üretim Ve Yurt İşletmesi San.Tic.Ltd.Şti.	5810062878	53,721
Merkez	Köleoğlu Tarım Ürünleri Hayvancılık- İnşaat Toprak Ürünleri Madencilik Nakliyat Harfiyat Tahmil Tahliye Sanayi Ticaret Ltd.Şti.	5850442038	437,321
Merkez	Onur İnşaat Doğz.Sihhi Tes.Ve Elektrik Tes.Tar.Hayv.Ve Nak.San.Tic.Ltd.Şti.	6430364490	16,971
Merkez	S.S.Aynalı Gölü Tar.Kalk.Koop.	7810034431	382,460
Merkez	S.S.Erkmen Gölü Tarımsal Kalkınma Kooperatifi	7810054443	790,000
Merkez	Derya Tekstil Ve Gıda İthalat İhracaat Ticaret Ve Sanayi Ltd. Şirketi	8220019557	53,930

Kaynak: Afyonkarahisar İl Çevre Durum Raporu, 2011: 160.

3.SONUÇ

Cumhuriyet'in ilk yıllarından günümüze kadar kalkınma faaliyetleri devam etmektedir. Bu konuda özellikle kırsal kalkınma her alanda olduğu gibi tarım alanında da desteklenmektedir. Deniz seviyesinden ortalama yüksekliği 1016 metre ve yüzölçümü 1108 kilometrekare olan Bolvadin ilçesinin, %40'ında tahıl üretimi yapılmakta, bunun geri kalanını meyvelik ve bağ, bahçe alanları oluşturmaktadır. İlçe de iklimin de etkisiyle en çok arpa ve buğday üretimi yapılmaktadır.

Çalışmada Cumhuriyet döneminde Bolvadin'de tarım ile ilgili gelişmeye bakarken, il ve Türkiye'nin de durumu değerlendirilmiştir. Buna göre Cumhuriyet'ten günümüze tarım alanında elbette bir ilerle söz konusudur ancak bu yeterli değildir. Tarımsal üretim bütünüyle ele alındığında, ekili alan itibarıyla üretimin yüksek olduğu görülür. Verimin daha da artırılabilmesi, özellikle sulama imkânlarının sağlanmasına bağlıdır. Ayrıca tarım arazilerinde nadasa ayrılan kısmın giderek daha azaltılması ve tarım arazi alanının genişletilmesi üretimi artırıcı etki yapacaktır.

Afyon'da sulanan arazi miktarı son yıllarda önemli artış göstermiştir. 1990 yılında toplam arazinin yüzde 23,65'ini oluşturan sulanabilen arazi 5 yılda, 1995 itibarıyla yüzde 42,65 oranına erişmiştir. Çiftçilerin kendi imkânlarıyla gerçekleştirdikleri bu olumlu gelişmelere rağmen, ilde sulanan tarım arazileri halen yetersizdir. Sulama olanaklarının sınırlılığı tarımsal üretimde verim düşüklüğüne neden olduğu gibi, ürün çeşitliliğini de sınırlandırmaktadır. İlçede tarımsal faaliyetlerin istenilen düzeye ulaşması için, sulanan tarım alanlarının arttırılmasına ve bu konuda yeni projeler ve altyapı yatırımlarının yapılmasına ihtiyaç vardır. Bunlardan başka çiftçiye verilen maddi desteğin arttırılmalı ve mazot fiyatları da iyileştirilmelidir.

KAYNAKÇA

Afyon İli Tarihi. Cilt:1.

AKBANK. (1980). Cumhuriyet Dönemi Türkiye Ekonomisi (1923-1978), İstanbul.

ALCI, Soner. (2007). "Bolvadin İlçesinde Araziden Yararlanma". (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Ankara.

BAYAR, Muharrem. (2004). Bolvadin Tarihi, C. 2, Bolvadin.

DİE, (1990), 1927 Yılı Genel Nüfus Sayımı Verileri.

DİNÇER, Bülent ve Metin Özasan.(2004). İllerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması. Bölgesel Gelişme ve Yapısal Uyum Genel Müdürlüğü.

DPT, (1996). Afyon İli Raporu. Bölgesel Gelişme ve Yapısal Uyum Genel Müdürlüğü.

EMECEN, Feridun. (1988). "Afyonkarahisar". TDV İslam Ansiklopedisi. Cilt:1.

İLGAR, Yusuf vd. (1993). Ünitelere Göre İlimiz Afyonkarahisar Ve Bölgemiz Afyonkarahisar.

KAVAS, Yakup. (1984). Dünden Bugüne Bolvadin. Aydın Kitabevi.

KİREYEV, Nikolai G. (1987). SSCB Dışışleri Bakanlığı Tarafından Yayınlanan Sovyet Arşiv Belgelerinde Açıklanan Türkiye'de Devletçilik Politikası ve 1920-1930 Yıllarında Sovyet- Türk İlişkileri. I.Uluslararası Atatürk Sempozyumu 2123 Eylül. AKDITYK Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, Ankara.

MÜDERİSOĞLU, Alptekin. (1973). Kurtuluş Savaşının Mali Kaynakları. Maliye Bakanlığı 50 Yıl Yayınları. C. 1. Ankara.

ÖZEY, Ramazan. (2002). 20. Yüzyılın Başlarında Afyon'un Tarihi Coğrafyası. VI. Afyonkarahisar Araştırmaları Sempozyumu. Afyonkarahisar.

TANİLLİ, Server. (1994). Uygarlık Tarihi. 8. Baskı. Cem Yayınevi. İstanbul.

TÜİK. (2013). Seçilmiş Göstergelerle Afyonkarahisar. Ankara.

Renkli Türkiye Ansiklopedisi, İstanbul, 1981.

YAVUZ, İbrahim Ulvi. (2014). Bolvadin Ansiklopedisi.

Yurt Ansiklopedisi, Cilt:1,1981.

İnternet Kaynakları;

Afyonkarahisar İl Çevre Durum Raporu, 2011.

http://www.csb.gov.tr/turkce/dosya/ced/icdr2011/akarahisar_icdr2011.pdf Erişim: 01.09.2017.

ÖZDEMİR, Mehmet Ali ve Mustafa Günay. Bolvadin Kenti'nin Gelişiminde Coğrafi Koşulların Rolü.

<http://www.acarindex.com/dosyalar/makale/acarindex-1423867322.pdf> Erişim:11.09.2017.

CUMHURİYET DÖNEMİNDE BOLVADİN'DE EĞİTİMİN TARİHİ GELİŞİMİ

Yüksel KAŐTAN¹
Seda ALPARSLAN²

ÖZET

Cumhuriyet'in ilanı ile birlikte Türk Ulusunun siyasi, sosyal, ekonomik ve hukuki yapısında olduğu gibi eğitim alanında da birtakım gelişmeler olmuştur.

Mustafa Kemal Atatürk, gerçekleştirdiği inkılapların halk tarafından anlaşılması ve benimsenmesi, Türkiye Cumhuriyeti'nin muasır medeniyetler seviyesine çıkması açısından eğitime daha büyük bir önem göstermiş, bu kapsamda ülkenin çağdaş ülkeler seviyesine ulaşabilmesi için milli ve laik bir eğitimi hedeflemiştir.

Bu çalışmada Cumhuriyet Dönemi'nde Bolvadin'de eğitimin tarihi gelişimi, okuryazar oranı, okul ve öğrenci sayıları, okul ve öğretmen başına düşen öğrenci sayıları, eğitim alanındaki gelişmeleri içeren verilerle sonuca varmak amaçlanmıştır. Çalışmanın sonunda Cumhuriyet Dönemi'nde Bolvadin'de eğitim göstergelerinin Türkiye ortalamasına göre gelişimi ile bu göstergelerin Bolvadin'in gelişimine etkisine yer verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Cumhuriyet, dönem, Bolvadin, tarih, eğitim, gelişme.

Jel Kodu: I20

¹ Prof. Dr. , Akdeniz Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, İlköğretim Bölümü, kastanyuksel@hotmail.com

² Akdeniz Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İlköğretim ABD Yüksek Lisans Öğrencisi, seda__alpaslan@hotmail.com

THE HISTORICAL DEVELOPMENT OF EDUCATION IN THE REPUBLIC PERIOD IN BOLVADIN

ABSTRACT

The Declaration of the Republic together with the Turkish nation has made in the political, social, economic and legal structures as well as in the field of education has been a number of developments.

Mustafa Kemal Atatürk performs in terms of understanding and adoption by the people of the revolution, the emergence of the Republic of Turkey to the level of contemporary civilization is part of a larger education in terms of importance, in this context, the country can reach the level of the national contemporary country and a secular education.

In this study, the historical development of education in Bolvadin in the Republican period, literacy rate, number of students, the school and the school and number of students per teacher, educational developments intended to conclude with data that contains. At the end of the Republican period of study in Bolvadin, Turkey education indicators according to the development of these indicators with an average of Bolvadin development impact are provided.

Keywords: Republic, period, Bolvadin, education, development.

GİRİŞ

Eğitim en genel tanımıyla, "bireyin davranışlarında kendi yaşantısı yoluyla ve kasıtlı olarak istendik bir değişme meydana getirme süreci" (Ertürk, 1988:13) olarak ifade edilmektedir. Ünlü düşünürlerden Eflatun'a göre eğitim, insana olgunluk vermektir. Kant'a göre ise eğitim, insanın dođuŐtan sahip olduğu birtakım yetenekleri geliŐtirmektir. Yine J.J. Rousseau eğitimi insan yetiştirme sanatı olarak tanımlarken, E. Durkheim ise eğitimi, sosyal olmayan nesli sosyal hale getirmek Şeklinde ifade etmektedir (Sürmen, 2011:4-5).

Milli mücadeleyi takip eden süreçte Türkiye Cumhuriyeti Devlet'i, birÇok alanda olduğu gibi eğitim alanında da faaliyetlerine başlamıştır. 23 Nisan 1923'de TBMM aŐıldıktan hemen sonra 2 Mayıs 1920'de Milli Eğitim Bakanlığu kurulmuştur. Atatürk'ün "Türk Ordusu askeri mücadeleyi zaferle kazandı, ama gerÇek kurtuluş savaşı siz öğretmenlerle kazanılacaktır" (Akarsu: 3) sözü bu alanda atılacak adımların ne kadar önemli ve gerekli olduğunu ifade eder niteliktedir.

Yeni devletin esas amacı çağdaş uygarlıkların seviyesine ulaşmak olduğundan, eğitilmiş, aklı hür vicdanı hür beyinler yetiştirmek elzendir. Cumhuriyet Dönemi boyunca eğitim politikaları bu hedef çerÇevesinde Şekillenmiştir. Bu anlamda Cumhuriyet Dönemi'nde eğitim sistemini belirleyen ve bu sisteme yön veren belli başlı hukuki düzenlemeler yapılmıştır. Bu düzenlemeler Şöyledir (HesapŐıođlu, 2009:122-123);

Tevhid-i Tedrisat Kanunu,430/29.4. 1340 (1924), Türk Harflerinin Kabul ve Tatbiki Hakkında Kanun, 1353, 3.11.1928; Maarif TeŐkilâtına Dair Kanun, 789, 3.4.1926; Maarif Vekaleti Merkez Teşkilâtı ve Vazifeleri Hakkında Kanun, 2287, 22.6.1933; İlkmektep Muallim ve Vazifeleri Hakkında Kanun, 842, 2.6.1926; Köy Eğitimcileri Kanunu, 3238, 24.6.1937; Köy Enstitüleri

Kanunu, 3803, 22.4.1940; Köy Okulları ve Enstitüleri Teşkilât Kanunu, 4274, 25.6.1942; Korunmaya Muhtaç Çocuklar Hakkında Kanun, 5387, 27.5.1949; Orta Tedrisat Muallimleri Kanunu, 439, 7.4. 1340 (1924); İstanbul Darülfünunu'nun İlgasına ve Maarif Vekâletince Yeni Bir Üniversite Kuruluşuna Dair Kanun, 2252, 6.6.1933; İlköğretim ve Eğitim Kanunu, 222, 5.1.1961; Millî Eğitim Temel Kanunu, 1739, 14.6.1973; İlköğretim ve Eğitim Kanunu, Millî Eğitim Temel Kanunu, Çıraklık ve Meslekî Eğitim Kanunu, Millî Eğitim Bakanlığının Teşkilât ve Görevleri Hakkında Kanun ile 24.3.1988 Tarihli ve 3418 Sayılı Kanunda Değişiklik Yapılması ve Bazı Kâğıt ve İşlemlerden Eğitime Katkı Payı Alınması Hakkında Kanun, 4306, 18.8.1997; Yükseköğretim Kanunu, 2547, 4.11.1981.

Eğitim hizmetleri Cumhuriyetin başlarından özellikle 1960'lı yıllara kadar değişik birimlerce yürütülür. Bu dönemde ülkede okuryazar ve her kademedede okullaşma oranı düşüktür. 1963-2008 yılları arasında toplam 3 adet uzun vadeli stratejik plân ve 9 adet beş yıllık kalkınma plânı hazırlanmış olup, bu plânlar doğrultusunda devletin eğitim politikası belirlenmiştir. Eğitimin, gelişmişlik göstergeleri arasında belirleyici bir rol üstlenmesi ile birlikte önemi bir kat daha artmıştır. Bu anlamda eğitim ile ilgili yürütülen faaliyetler ve yatırımlar hız kazanmıştır.

Bolvadin Osmanlı Devleti'nde Hüdavendigâr Vilayetinin bir Livası olan Karahisar- Sahip'e bağlı bir kazadır. Afyonkarahisar 1918 tarihinde bağımsız Liva olur. Livaların vilayete dönüşmesi ile Karahisar-ı Sahip Livası Afyon Vilayeti, Bolvadin Afyon'un kazası olur. 1949 yılı İl İdaresi Kanunu ile Vilayet İl, Kaza İlçe adını alır. Bolvadin kazası Selçuklu ve Osmanlı Devleti'nin Anadolu'da önemli yerleşim yerlerinden biri olduğundan burada dönemin eğitim kurumları oldukça yaygındır. 20. Yüzyılın başlarında kazada zaviye, cami gibi

çocukların eğitildikleri dini kurumların yanında Sıbyan ve Medreseler de oldukça yaygındır. Kaza'da modern okul olarak nitelendirilen iptidai ve rüştiye mektepleri gibi okullar bulunmaktadır. 20. yüzyıl başlarında Kazada eğitim-öğretim hayatının bir hayli canlı olduğu görülmektedir.

A.OSMANLI DEVLETİ'NDE BOLVADİN'DE EĞİTİM

a. Medrese

Medreseler, eskiden, birer ilim ve irfan yuvalarıdır. Buralarda dini ilimlerin, yanı sıra, pozitif ilimler de okutulur. Selçuklular tarafından kurulan ve geliştirilen bu eğitim müesseseler 18. yüzyılın başlarına kadar Osmanlı Devleti'nde önemli bir eğitim kurumudur. Medrese orta, lise ve üniversite seviyesinde bir eğitim müessesesidir. Sıbyan mekteplerinin bir üst derecesindeki eğitim birimi olan medreseler kazada yaygındır.

Kaamusu'l-Alâm'de Bolvadin Kazası'da 14 medresesi olduğu yer alır. 1883 yılında Bolvadin Kazası'nda on üç medrese, İshaklı Nahiyesi'nde iki medrese yer alır. Bolvadin Kazası'nda bulunan 39 medreseden birisi olan Hacı Ahmet Medresesi 1854'te yanmıştır. Arap Hoca ve Kantar-zâde Medreseleri 1899'dan önce, Hacı Süleyman Efendi Dairesi (Mektep) 1924'te kapanmıştır. Babalık-zâde Hacı Ahmet, Kâdiriye ve Hasip-zâde medreselerinin varlığı bilinmekle birlikte açılış ve kapanış tarihleri hakkında bir bilgi bulunamamıştır. Çay Nahiyesi'nde Latif Ağa Medresesi 1826 yılında açılmıştır. 1899 yılından önce, Bolvadin merkezinde (Ayıkulak-zâde), Musa Efendi, Yakup-zâde, Çoğılı, Havva Kadın, Hacı İbrahim, Karaca-zâde, Eski Osman, Buhur-zâde, Müftû-zâde, Diyarbekirli-zâde, Nebi Efendi medreseleri, Hacı Abdil; Karacaviran Köyü'nde Hacı İshak Efendi, Akhanm Köyü'nde Hacı Mehmet Efendi, Dişli Köyü'nde Hacı Mustafa Efendi; Geyikler (Dinar) Nahiyesi'nde ise Abdi Bey ve Dikici medreseleri açılmıştır. Bu medreselerde 1924 yılına

kadar eğitim yapılmıştır. 1899 yılında bu medreselerden Hacı İshak'da dört, Kulaksız'da 92 öğrenci bulunmaktadır. Öğrenci sayısına göre değerlendirildiğinde, Kulaksız medresesinin daha meşhur olduğu anlaşılmaktadır

XX. 1899-1903 yıllarında Maarif Salnamelerinde belirtildiğine göre Bolvadin kazasında 19 medrese yer alır. Bolvadin Kazasında 20. yüzyılın başlarında Yenice, Melek-zâde, Kapıcı-zâde Veli, Hüsniye medreseleri ile İnli Köyü medresesinin açıldığı anlaşılmaktadır. 1900 yılı Maarif Salnamesine göre kazada 24 Medrese merkezde, 6 Medrese bağlı nahiye ve köylerde olmak üzere toplam 30 medrese ve kazada 63 sıbyan mektebi vardır. 1905 yılında Bolvadin'de medrese sayısı 11'e düşer. Medreseler 3 Mart 1924 tarihinde çıkartılan Tevhid-i Tedrisat Kanunu kapsamında kapanır (Afyon il Yıllığı,1967).

Tablo 1'de de görüldüğü gibi Bolvadin'de Medrese eğitimi Selçuklu Dönemi'nden itibaren her daim oldukça önemli olmuştur. Türk boyları burada İslami değerlerle kültürlerini korumanın bir yolunu Medrese eğitimi olarak görmüş ve çocuklarını bu okullara göndermiştir. Bu nedenle Bolvadin'de halk daha çok muhafazakar yapıya sahip olmuştur.

Tablo 1: Bolvadin'de Yer Alan Bazı Medreseler

İsmi	Yeri	Kapanış Tarihi
Süleyman Efendi Dairesi	İmaret	1924
Arap Hoca	Kestemet	1854 Yanar
Abbas Efendi	Alaca	1924
Babalıkzade	şazi	1924
Buhurzade	İmaret	1924

Çoğuluzade	Hisar	1924
Diyarbakirlizade	İmaret	1924
Hacı Ahmet Efendi	Hisar	1898 Yanar
Hacı İbrahim	Hisar	1924

b.Sıbyan Mektebi

Osmanlı eğitim müessesesi içerisinde yer alan sıbyan mektepleri beş-altı yaşında olan ve sabi ismi verilen çocukların ilk temel eğitimi aldıkları okullardır. Her mahallede bir sıbyan okulu vardır. Fatih'ten sonra darülim, muallimhane, mektep, mektephane, taş mektep adlarıyla anılan sıbyan mektepleri, genellikle her mahallede bir tane bulunmasından dolayı, halk arasında mahalle mektebi ismiyle de anılmaktadır. Bu okullar genellikle camilere bitişik büyük bir odadan ibarettir. Ancak müstakil mektepler de vardır.

1867 yılında Bolvadin'e gelen seyyah Comte Vital "Histoire le Petit d'Asia" isimli eserinde 63 tane mahalle mektebi olduğunu yazar. Ayrıca o yıllarda Bolvadin'e bağlı nahiye ve köylerin hepsinde mahalle mektebi vardır. 1885 tarihli Salnamede Bolvadin'de 27 mektep olduğu, 1105 erkek 445 kız olmak üzere 1547 öğrenci okuduğu belirtilir (İslam Ansiklopedisi, 1961:710).

1893 yılı Hüdâvendigar Vilayet salnamemse göre, liva genelinde 398 Müslim ve 9 Gavr-i' Müslim olmak üzere 407 sıbyan mektebi bulunmaktadır. Okulların tamamında 16 990 öğrenci okumaktadır. Öğrencilerin 334'ü Gayri Müslim 16 656'sı Müslümandır. Müslüman öğrencilerden 11 244 (% 67,5) erkek, 5 412 (% 32,5) kızdır. Bolvadin'de Gayri Müslim yoktur.1906 Hüdâvendigâr Salnamesi'ne göre, Karahisar Livası'nda 429 sıbyan ve iptidaiye mektepte 22 561 öğrenci okumaktadır. Bolvadin Kazasında bulunan 46 mektepte 500 öğrenci okumaktadır (Meydan Larousse, 478).

Buradan anlařıldıđı üzere Bolvadin halkı geleneklerine ve dini yařamına dűřkűn olduđundan çocuklarını belirli yařtan itibaren Sıbyan mekteplerine, daha sonra da ya medreseye ya da ibdidaiyyeye gűndermiřlerdir.

c.İbdidaiye Mektebi

İlk eğitim kurumları 1879'da Mekâtib-i Sibyaniye ve Mekâtib-i iptidaiye olarak ikiye ayrılmıştır. Bu uygulama eski usûl ve yeni usûl olarak uzun bir süre devam etmiş, ancak 1882'de sıbyan mektepleri, iptidaiyeye dönüştürülmüştür. 1891 yılında düzenlenen programa göre, şehirlerdeki İptidai Mektepler üç sınıfa indirilmiş, köy okulları ise eskiden olduğu gibi dört yıl olarak devam eder.

1897 yılında liva genelinde 34 yeni usul iptidaiye okul açılmıştır. Bu dönemde köy sayısı ile okul sayılarını karşılaştırıldığında bazı köylerde henüz sıbyan veya iptidaiye mekteplerin açılmadığı görülmektedir. 1906 yılı Hüdâvendigâr Salnamesi'ne göre, Karahisar Livası'ndaki 429 sıbyan ve iptidai mektepte 22 561 öğrenci okur.

1912-1913 öğretim yılında Karahisar-ı Sahib'de 91 iptidai okulda 3831, özel iptidaiyelerde 1473 olmak üzere 5304 öğrenci ve 154 öğretmen vardır. Buna göre her okula bir veya iki öğretmen, 58 öğrenci, bir öğretmene 34 öğrenci düşmektedir. 1913-1914 öğretim yılında Karahisar-ı Sahib'de iptidaiye okullarında 4390, özel iptidaiyelerde 473 olmak üzere 4863 öğrenci yer alır (Yeni Hayat Ansiklopedisi, 1982:724).

1900 yılı Maarif Salnamesine göre kazada 7 ibdidaiye mektebi bulunur. Bolvadin'de Cumhuriyetten önce de 7 ilkokul vardır; 1 tanesi 6 yıllık (Mekteb-i Numune), 6 tanesi 3 ve 4 yıllıktır. Ayrıca her nahiye ve bazı köylerinde ilkokul vardır (Yurt Ansiklopedisi, 1981:276).

Tablo 2: Bolvadin’de İbdiğaiyye Mektepleri

Okul Adı	Yeri	Yapım Yeri	Süres,
Mekteb-i Numüne	Keslement	6 yıllık olup, 1882’de yapıldı	6 Yıllık
İnas Mektebi (Kız)	Hacı Yusuf	1869’da yapıldı	3 Yıllık
Kocatepe	Şazi	1884’de yapıldı	4 Yıllık
Osmani	Şazi	1906’da yapıldı	3Yıllık
Mihrak-ı Zafer	Kaymaz Mahallesi		3 Yıllık
Kaymaz mektebi	Kaymaz		3 Yıllık
Mekleb-i Mecidiye	Alaca		3 Yıllık
Geylani Mektebi	Ağılönü		6 Yıllık

Mektebi Nümune 6 yıllık olarak açılmıştır. Sultan Abdülhamid zamanında 1882 yılında yapılmış, 1912 yılında Kaymakam Ahmet Maruf Bey (Tuzcuğil) tarafından eklentiler yapılarak yatılı hale getirilmiştir. Halen "Akçeşme ilköğretim Okuludur." Diğer okullar 3 yıllıktır. Bu okulları bitirenler ilköğretim kalan sınıflarını Mekteb-i Numünade tamamlarlar. Bolvadin’in nahiye ve köylerinde birer okul vardır.

d.Rüştiye

Osmanlı Devleti’nde 1869 Nizamnâmesi’nde belirtildiğine göre beş yüz haneli kasabaya, birer rüştiye mektebinin açılması planlanmıştır. Süresi dört yıl olan bu rüştiyelerden mezun olanlar idadilere girmektedirler. 1881 yılında rüştiyelerin eğitim süresinin iki yıla İndirilerek idadilerle birleştiği, 1892 yılında da tekrar üç yıla çıkarıldığı görülmektedir.

Bolvadin'de ilk Rüştiye 1869 yılında Kaymakam Necip Bey, Belediye başkanı Cılkzade Hacı Haşan Ağa, II genel meclisi üyesi Keşşafzade Ahmet Efendi'nin gayretleri ile açılmıştır. Keşşafzade Ahmet Efendinin mülkü üzerine tek katlı ahşap bir bina yapılarak okul açılır. 1906 yılında yeni Rüştiye binası yaptırılır. Kağır olan bu bina iki katlıdır. 1924 yılından sonra rüştiyeler kaldırılınca ilkokul olarak kullanılır. Sonra uzun süre bina Halkevi olarak kullanılmış ve 1972 yılında yıkılmıştır (Renkli Türkiye Ansiklopedisi, 1981:142-143).

Bolvadin'de idadi, sultani ve Darül Muallimin okulları yer almaz. Ancak bunlar Liva'da sadece merkez kazasında yer aldığından buralarda öğrenim görmek isteyen tüm kazaların öğrencileri bu okullara gelmektedir.

B.CUMHURİYET DÖNEMİ'NDE BOLVADİN'DE ÖRGÜN EĞİTİM

Bolvadin Halkı okur-yazar oranı yüzde yüze yakın, kültür seviyesi yüksek adet ve geleneklerine bağlı ve inançlıdır. Bolvadin çevresindeki il ve ilçelerdeki halkın sosyal yaşantısıyla karşılaştırıldığında açıkça farklılık ortaya çıkar. Halkın tamamı yüksek kültüre sahiptir. Bugün yazı dili kabul edilen İstanbul şivesinin benzeri bir şive kullanır, halkının menşei Oğuz Türklerinin Türkmen ve Yörük boylarındandır (1973 Afyon İl Yıllığı).

Osmanlı döneminde her mahallin kadısı okulun yöneticisidir. Okulların öğretime açılması, Öğretmen atamalarının gerçekleşmesi, öğretmenlerin tayin ve nakil işleri ile okulların giderleri mahallinde kurulan vakıflardan karşılanır. 1839 yılında yapılan yeni düzenlemeler sonrasında 1845 tarihinde Meclis-i Muvakkat-i Maarif adıyla kurulan komisyon Milli Eğitim çalışmalarını yeni bastan düzenler. Okulların yönetimi Maarif Komisyon üyelerine verilir. Eyaletlerde Maarif

Müdürlükleri kurulur. Bolvadin’de Müftü Müderris Haşan Efendi, Müftü Müderris Osman Nuri Efendi, Müftü Müderris Mehmet Ali Efendi ve Müftü Müderris Hacı Ali Efendi Maarif Komisyonu Başkanlarıdır (Bolvadin İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü 2015-2019 Stratejik Plan Taslağı, 2015:9).

16 Temmuz 1921 tarihinde toplanan Maarif Kongresinde bu yetki ilçelerdeki Mekteb-i Numune Müdürlerine verilir. Bolvadin’de 1920-1924 yıllarında bu görevi Mektebi Numune Müdürü Halil İbrahim Bey, 1924 yılında Mektebi Numune Müdürü Ali Haydar Bey yürütür. 430 sayılı Tevhit-i Tedrisat Kanunu 3 Mart 1924 yılında yürürlüğe girerek eğitim ve öğretimde birleştirilme olayını takiben ilçelere de Milli Eğitim Memurlukları kurulur. Daha sonra bu kurum maarif Memurluğu, ilköğretim Müdürlüğü, ilçe Milli Eğitim Müdürlüğü isimlerini alır.

Bolvadin’in eğitim-öğretim faaliyetleri ve mektep sayısı bakımından önemli bir mevkiye sahiptir. Bolvadin’de ilkokul, orta dereceli okulların hemen hepsi ve bir de Anadolu Üniversitesi’ne bağı Bolvadin Meslek Yüksek Okulu mevcuttur.

a.İlkokul ve İlköğretim

Cumhuriyetin başlarında Bolvadin’de 7 adet ilkokul yer alır. Bunlar;

Mekteb-i Numune, Akçeşme Mahallesindedir. Sultan 2. Abdülhamit zamanında 1882 yılında yapılmıştır. Öğrenim süresi 6 yıldın 1912 yılında Kaymakam Ahmet Marufmutfak ve fırın ilave ederek; fakir öğrencilerle, köyden gelen öğrencilere öğle yemeğı verilirdi. Halk arasında Kır Mektep denir. 1930 yılından sonra Akçeşme İlkokulu ismini aldı. 1974 yılında 1 kat daha ilave edilerek 1997 yılında Ahmet ve İbrahim Tosuner kardeşler 4 derslik ilave edilir. Uzun süre Akçeşme İlköğretim Okulu olarak hizmet verilir (Bayar, 1995:12).

Mecidiye Mektebi, Mescid Mahallesindedir. 1271/1854 yılında yanan Arap Hoca Medresesinin bir kısmına yapılmıştır. Sultan Aziz zamanında yapılan bu okula Mecidiye Mektebi ismi verilmiştir. 1912 yılında tamir edilerek 4 derslikli okul haline getirilir.

İnas Mektebi, Hacı Yusuf Mahallesindedir. 1864 yılında Kaza Meclis İdare Azasından Keşşafzade Hacı Bekir Efendi ve oğlu Hacı Ahmet tarafından Rüştiye Mektebi olarak yapılır. 1906 yılında Rüştiye yeni binasına taşınunca İnas Mektebi ismi ile İlkokul oldu. Cumhuriyet'in ilk yıllarında "Bahçe İlkokulu" ismini aldı.1956 yılında Zibitzade Medresesi arsasına yapılan yeni binasına (Atatürk İlköğretim Okulu) taşınunca bir süre boşa kalır. Daha sonra Mehmet Kumru satın alır ve 1970 yılında yıkarak ev yaptırır.

Mihrak-ı Zafer Mektebi, Kaymaz Mahallesindedir. Daha önceki Babalıkzade Ahmet Efendi Medresenin tamir edilerek. 3 derslikli okul yapılır. Bu okul Mihrak-ı Zafer ismiyle 1940 yılına kadar kullanılır. Okul daha sonra kapanır, satın alınarak eve dönüştürülür.

Kocatepe Mektebi, Gazi mahallesi demirciler içindedir. 1890 yılında iki katlı olarak yapılmıştır. Mektep 1930 yılına kadar kullanılmıştır. Daha sonra çeşitli kamu kurumlarınca kullanılsa da Neslizade Rüştü Özsoy tarafından satın alınır.

Geylani Mektebi, Ağlönü şıhlar Mahallesinde antik bir höyüğün üzerine yapılır. Önceleri Mahalle Mektebi sonra ise Geylani Mektebi ile ilkokul olarak kullanılır. Bu okul 1948 yılında ismini Kemalettin Sami Paşa İlkokulu olarak değiştirir. Okul 1965 yılında yıkılır.

Osmani Mektebi, şazi Mahallesindedir. 1906 yılında iki katlı olarak yapılan Bolvadin Rüştiyesinin ilk katı Osmani Mektebi adı ile ilkokul olarak kullanılır. 1924 yılında ortaokul

kapanınca okul tamamen ilkokul olur. 1932 yılında okul kapatılır ve Halk Evi olur. 1970 yılında bina yıkılır (Bayar, 2004:363).

1940 yılına kadar Bolvadin'deki İlkokullar, Osmanlı döneminin devamı olan okullardır. Bu okullardan yalnız "Akçeşme İlkokulu" 5 yıllık, diğeri 3 yıllık eğitim ve öğrenim veren okullardır. 1940 yılından sonra yeni okullar yapılmaya başlar. Bu okullar çok sınıflı büyük binalar olduğundan, eski okullar zamanla kapanır.

Tablo 3: Bolvadin’de 1940 Yılında İlkokullar ve Kız- Erkek Öğrenci Sayıları

İlkokullar	Toplam öğrenci Sayısı	Erkek	Kız
Akçeşme İlkokulu	402	209	193
Atatürk İlkokulu	794	408	386
Cirit İlkokulu	334	167	167
Kemalettin S. P. İlkokulu	420	233	187
Kocatepe İlkokulu	355	166	189
Savaş İlkokulu	635	366	269
Taşagıl 100. Yıl İlkokulu	279	181	98

Eskişehir Çifteler Köy Enstitüsü'nün deneme olarak açılması ve daha sonra 1940 yılında Köy Enstitülerinin açılması, DP Hükümetlerinin de kırsal alandaki çocukların okullaşmasına verdiği önem ile köylere öğretmen gönderilmeye başlanmış, daha sonra da köylere okullar halkın ve devletin imkanları ile yapılmıştır. Bolvadin'in her köyüne bu kapsamda okul açılarak öğretmen gönderilmiştir. Ancak uzun süre birleştirilmiş öğretim öğretmen sayısına göre yapılmış, daha sonra taşınmalı eğitim ve

Yatılı Bölge Okullarının yapılmasıyla öğrenciler ya daha merkezi bir okula taşınmış ya da pansiyonlu okullara yatılı olarak alınmıştır (Ulu, 1995:28).

Bolvadin'de 1967 yılında 21 ilkokulda 121 öğretmen, 3045 erkek, 2059 kız olmak üzere toplam 5204 öğrenci vardır. Bu dönemde ilde 1600 öğretmen 71 321 öğrenci yer alır. 1973 yılında Bolvadin'de 10 şehir, 11 köy olmak üzere toplam 21 ilkokul yer alır. İlde 1967-1967 öğretim yılında bir öğretmene 43 öğrenci düşerken bu sayı 1971-1972 öğretim yılında 31'a düşerek oldukça iyi bir duruma gelir (Afyon İl Yıllığı,1973).

Bolvadin'de 1993 yılında 20 ilkokulda, 144 derslik, 206 öğretmen ve 6240 öğrenci yer almaktadır. Buna göre bu tarihte ilde bir okula 124 öğrenci düşerken Bolvadin'de 189 öğrenci düşmektedir. Kazada bina yetersizliği görülmektedir. Yine ilde bir öğretmene 27 öğrenci düşerken kazada bir öğretmene 30 öğrenci düşmektedir. Buna göre kazada öğretmen ihtiyacı görülmektedir (Bayar, 1993:40).

**Tablo 4: 1994-1995 Öğretim Yılında Bolvadin’de İlkokul,
Öğretmen ve Öğrenci Sayısı**

Okul Adı	Yeri	Kuruluş Tarihi	Öğretmen Sayısı	Öğrenci Sayısı
Akçeşme	Kestemet	1882	7	210
Bahçe	Hacı Yusuf	1882	1956’da Kapanır	
Savaş	Alaca	1943	22	673
Atatürk	Hacı Yusuf	1956	18	496
Kemalettin Samipaşa	Ağılönü	1902	6	219
Kocatepe	Kaymaz	1968	13	417
Cirit	Cirit	1975	11	381
100. Yıl Taşagıl	Taşagıl Mahallesi	1982	6	159
Naciye Nurettin Taktak	Erkmen	1986	8	191
İbrahim Karasefekreter	Müslümana	1986	6	208
Eber İlkokulu (Sağırtır)	Yeni Mahalle	1988	30	39
Alkasan	Alkaloid Fabrikası	1988	5	129
24 Eylül	Yeni Mahalle	1988	1992 Kapanır	
Alparslan	Ağılönü	1990	7	138
Ceylan Emet	Bademli	1990	6	92
Eber-Ana	Selçuklu Mah.	1988	10	45
Büyük Karabağ	B. Karabağ Kasabası		6	244
Dere Karabağ	B. Karabağ Köyü		3	132

Dipevler	Dipev		3	76
Dişli	Dişli Kasabası	1923	14	411
Zafer	Dişli Kasabası	1992	6	177
Güney	GüneyKöy	1974	2	38
Hamidiye	HamidiyeKöyü		2	51
Karayokuş	Kemer kaya Kasabası		4	161
Kenerkaya	Kemer kaya Kasabası		12	289
Avdan Mahallesi	Kemer kaya Kasabası		1	23
Yapraklı Mahallesi	Kemer kaya Kasabası		1	26
Yedikapı Mahallesi	Kemer kaya Kasabası		1	13
Kurucaova	Kurucaova Köyü		6	154
Kutlu	Kutlu Köyü	1934	1	25
Nusratlı	Nusratlı Köyü		1	23
Orta Karabağ	Orta Karabağ Köyü		2	48
Özburun	Özburun Kasabası		10	106
Taşağıl Köyü	Taşağıl Köyü		1	16
Taşlıdere Köyü	Taşağıl Köyü			
Y. Karacaören Köyü	Y. Karacaören Köyü		4	78

Temel Eitimin 8 yıl olarak programlanmasından sonra bazı ilkokullar İlköğretim okulu olur. Akçeşme İlkokulu 1991, 1994 yılında Özburun ve B.Karabağ ortaokulları birleşerek ilköğretim, ve yine 1994 yılında Kurucuova ilkokulu ilköğretim haline gelir (İlgar vd., 1993:40).

Tablo 5: 1994-1995 Öğretim Yılında Bolvadin’de İlköğretim, Öğretmen ve Öğrenci Sayısı

Okul Adı	Yeri	Kuruluş Tarihi	Öğretmen Sayısı	Öğrenci Sayısı
Akçeşme İlköğretim Okulu	Akçeşme Mahallesi	1991	5	175
B. Karabağ İlköğretim Okulu	B. Karabağ Kasabası	1971	2	43
Özburun İlköğretim Okulu	Özburun Kasabası	1968	5	92
Kurucaova İlköğretim Okulu	Kurucaova Köyü	1994	2	20

Bolvadin’de 2000-2001 öğretim yılında şehirde 17, köyde 16 olmak üzere 33 ilköğretim okulunda 4905 şehirde ve 2646 köyde olmak üzere toplam 7551 öğrenci, 178 şehirde, 114 köyde olmak üzere toplam 292 öğretmen bulunmaktadır. Bu dönemde ilde ilköğretim okulu başına 103 öğrenci düşerken Bolvadin’de 229 öğrenci düşer. İlde öğretmen başına 24 öğrenci düşerken Bolvadin’de 26 öğrenci düşer. Buna göre ilçede okul ihtiyacı bulunmaktadır. Öğretmen başına düşen öğrenci sayısı ile yakındır (Kavas, 1984:135).

İlçede taşınmalı eğitim günümüzde de devam etmektedir. 2015 yılı verilerine göre lise düzeyinde taşınan kız öğrenci sayısı 250, erkek öğrenci sayısı 394 olmak üzere toplamda 644’tür. İlk ve ortaokul düzeyinde ise taşınan kız öğrenci sayısı 145, erkek öğrenci sayısı 168 olmak üzere toplamda 313’tür (Bolvadin İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü 2015-2019 Stratejik Plan Taslağı, 2015:14-15). Taşınmalı eğitimde taşınan öğrencilerin toplam öğrencilere oranı 2014 verilerine göre okul öncesinde % 1,9, ilkokulda % 3,57, ortaokulda % 4,86, ortaöğretimde % 12’dir (Bolvadin İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü 2015-2019 Stratejik Plan Taslağı, 2015:35).

Bolvadin’de 2012 yılında okul öncesi eğitimde okullaşma oranı % 57 iken, 2014’de % 80,18’e çıkmıştır. Aynı düzeyde 3-4 yaş grubunun okullaşma oranı 2012’de %2, 2014’de ise % 3,8’dir. İlkokul düzeyinde net okullaşma oranı 2012’de % 97,47, 2014’de ise % 99,57’dir. Ortaokul düzeyinde net okullaşma oranı 2012’de % 99,08, 2014’de % 99, 17’dir. 2012 yılında Türkiye’de ilk ve ortaokullarda net okullaşma oranı % 93,06 iken ilde bu değer % 93,28’dir. İlçe bu değeri ile hem ülke hem de ilden iyi durumdadır. Ortaöğretim düzeyinde net okullaşma oranı 2012’de % 74,86, 2014’de % 83,18’dir. Türkiye de bu oran 2012 yılında % 70,06, ilde % 93,28’dir. İlçe bu değeri ile ülkeden iyi durumdadır ancak ilin gerisinde kalmıştır. Yükseköğretimde ise 2012 yılında % 56,99, 2014 yılında da % 59,18’dir (Bolvadin İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü 2015-2019 Stratejik Plan Taslağı, 2015:35). Öğrenci başına okunan kitap sayısı 2014’de ilkokulda 4, ortaokulda 6, ortaöğretimde 6’dır (Bolvadin İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü 2015-2019 Stratejik Plan Taslağı, 2015:38).

Derslik başına düşen öğrenci sayısı 2014’de okulöncesinde 14,27, ilkokulda 21, ortaokul 28, ortaöğretim 23’tür. Kütüphanesi olan okul oranı % 97’dir (Bolvadin İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü 2015-2019 Stratejik Plan Taslağı, 2015:49).

2017 yılı itibariyle ilçede ilokullar, öğretmen ve öğrenci sayıları Tablo 6’da yer almaktadır. Buna göre ilçe merkezindeki okullarda öğrenci ve öğretmen sayısı fazla iken kırsal alanlarda öğrenci sayısı az olduğundan doğal olarak öğretmen sayısı da azdır. İlçede kırsal alanlarda nüfus oldukça azdır. Zaten ulaşım kolaylığı nedeniyle öğrenciler daha iyi bir eğitim alabilmek amacıyla velileri tarafından merkezdeki okullara gönderilmektedir. Zaman içinde kırsal alandan kent merkezine ile ve il dışına yaşanan göçler nedeniyle nüfus oldukça azalmaktadır. Bir de eskisine oranla doğurganlık oranının düşük olması bu nüfus yoğunluğunda oldukça etkin olmaktadır.

2017 yılı itibariyle ilçede ilkokul sayısı, öğretmen sayısı ve okullaşma oranında bir problem görülmemektedir. İlçenin eğitim düzeyi oldukça iyidir. İlde okul başına düşen öğrenci sayısı ile ilçede yer alan oranın bir birine yakın ve ilçe daha iyi durumdadır.

Tablo 6: Bolvadin'da 2017 Yılında İlkokullar, Öğretmen ve Öğrenci Sayıları

İlkokul Adı	Öğretmen Sayısı	Öğrenci Sayısı	İlkokul Adı	Öğretmen Sayısı	Öğrenci Sayısı
Akçeşme İlkokulu	9	160	Fatih Sultan Mehmet İlkokulu	14	403
Alparslan İlkokulu	6	145	Güney İlkokulu	1	13
Alkasan İlkokulu	6	185	Hamidiye İlkokulu	1	21
Atatürk İlkokulu	14	278	İbrahim Karasekreter İlkokulu	6	153
Büyükkarabağ İlkokulu	5	85	Karayokuş İlkokulu	5	90
Ceylan Emet İlkokulu	8	167	Kemalettin Sami Paşa İlkokulu	5	104
Cirit Şehit Ali Duman İlkokulu			Kemer kaya İlkokulu	5	134
Derekarabağ İlkokulu	5	73	Kocatepe İlkokulu	8	146
Dipevler İlkokulu	1	1	Kurucaova İlkokulu	5	123
Dişli İlkokulu	9	203	Mustafa-Keziban Bayramer	10	137

İlkokulu					
Naciye Nurettin Taktak İlkokulu	7	167	Özburun İlkokulu	5	94
Taşağıl 100. Yıl İlkokulu	5	90	Yörükkaracaören İlkokulu	2	22
Bolvadin İpek Yolu İlkokulu	4	61	Cirit Şehit Ali Duman İlkokulu	5	189

b.Ortaokul

Bolvadin'e ortaokul 1945'de yeniden açılmıştır. 1945 yılına kadar ortaokul derecesinde okul yoktur. Bolvadin Belediye Başkam Haşan TÜRKMEN'in çalışmaları sonunda 1945 yılında Bolvadin Ortaokulu açılmıştır. Bolvadin halkının yaptırdığı bu okul binası 1958 yılında Lise olarak teşkilatlanmıştır. Türk Ansiklopedisi'nde Bolvadin 1950 yılında bir ortaokul, 267 öğrenci olduğu yer alır (Balcı, 1995:22).

1993 Bolvadin'de orta ve lise kademesinde 14 okul, 180 öğretmen, 3283 öğrenci vardır. Öğretmen başına 18 öğrenci düşmektedir (İlgar vd., 1993:40).

Tablo 7: 1994-1995 Öğretim Yılında Bolvadin'de Ortaokul, Öğretmen ve Öğrenci Sayısı

Okulun Adı	Yeri	Kuruluş Tarihi	Öğr. Sayı	Öğrenci Sayısı
Atatürk Ortaokulu	Konak Mahallesi	1980	9	296
Eber Sanat Ortaokulu	Selçuklu Mahallesi	1994		15
Y. Karaeaören Ortaokulu	Y. Karacaören	1994	2	20

Bolvadin Araştırmaları

Ülkede 1998 yılında sekiz yıllık kesintisiz eğitim geçilmesi ile beraber ilkokullar ile ortaokullar birleştirilmiş veya ilkokullara ortaokul, ortaokullara ilkokul kısmı eklenerek ilköğretim okullarına dönüşmüştür. Buna göre Bolvadin'de yer alan ilköğretim okulları aşağıda tabloda belirtilmiştir.

Tablo 8: 1998 yılında 8 yıllık eğitime geçilmesi ile Ortaokullar İlköğretim okullarına dönüşür.

Okul Adı	Yeri	Açılışı	Öğrenci Sayısı 1992-1993	Öğretmen Sayısı 1992-1993
Bolvadin Ortaokulu	Merkez	1945		
Atatürk Ortaokulu	Merkez	1980	374	16
Kemerkaya- Yedikapı	Yedikapı Mahallesi	1974	106	5
Dişli Ortaokulu	Dişli	1968	121	5
Kemerkaya Ortaokulu	Kemerkaya	1968	106	5
Böyükkarabağ Ortaokulu	Böyükkarabağ	1970	68	6
Kurucaova	Kurucaova Köyü	1943		
Özburun	Özburun Köyü	1928	66	5
Yörükkaracaören	Yörükkaracaören	1935		
Nusratlı	Nusratlı Köyü			
Taşagıl	Taşagıl Köyü			
Taşlıdere	Taşlıdere Köyü			
Kurlu	Kurlu Köyü			
Özel Anafen	Selçuklu	1998		

2000-2001 öğretim yılında Bolvadin’de şehirde 10, köyde 2 olmak üzere toplam 12 ortaokul, 1 611 şehirde, 78 köyde olmak üzere toplam 1 689 öğrenci, 1113 şehirde, 10 köyde olmak üzere toplam 123 öğretmen bulunur. İlde okul başına 190, Bolvadin’de 141 öğrenci düşer. Buna göre ortaokul bina yeterliliği ilçenin

ilden daha iyidir. Öğretmen başına düşen öğrenci sayısı ilde 12, Bolvadin’de 14 öğrenci düşer. Öğretmen sayısı ilçede ile yakındır (Afyon İl Yıllığı, 2001:78).

2017 yılı itibariyle Bolvadin’de ortaokullara bakıldığında kırsal alandlarda da okul olduğu, ancak öğrenci sayısının oldukça düşük olduğu görülür. Daha çok ilçe merkezindeki ortaokullarda öğrenci yoğunluğu vardır. Ortaokullarda öğretmen yeterli sayıda vardır. İlçedeki ortaokullardaki öğrenci sayıları ile öğretmen başına düşen öğrenci sayıları il ile paralellik göstermektedir. Ortaokullarda okullaşma oranı ülkeye göre oldukça iyi durumdadır.

Tablo 9: 2017 Yılında Bolvadin’de Ortaokullar, Öğretmen ve Öğrenci Sayıları

Ortaokul Adı	Öğretmen Sayısı	Öğrenci Sayısı	Ortaokul Adı	Öğretmen Sayısı	Öğrenci Sayısı
Ahmet Emet İmam Hatip Ortaokulu	17	294	Derekarabağ Ortaokulu	5	67
Alkasan Ortaokulu	8	122	Dişli Atatürk Ortaokulu	9	123
Alparslan Ortaokulu	5	129	Gazi Ortaokulu	26	559
Bolvadin Hasan Gemici Ortaokulu	21	311	Hacı Ali-Meryem Birdane Ortaokulu	10	190
Büyükkarabağ Ortaokulu	6	94	İbrahim Karasekreter Ortaokulu	4	126
Ceylan Emet	5	76	Karayokuş	6	76

Ortaokulu		Ortaokulu	
Kemalettin Sami Paşa Ortaokulu	10	106	Kemer kaya Ortaokulu
			9
			109
Kurucaova Ortaokulu	7	142	Özburun Ortaokulu
			6
			79
Bolvadin 100.Yıl Hatice Bayram Kılınç Ortaokulu	1	89	Bolvadin Şehit Ramazan Emet İmam Hatip Ortaoku
			14
			190
Yörük karacaören Ortaokulu	4	60	

c. Ortaöğretim Kurumları

1965-1966 öğretim yılında Bolvadin'de 1957 yılında açılanla birlikte bu sayı 2'ye, 1978'de ise 11'e yükselir. Afyon Lisesi, 1955'te 17 şube ve 341 öğrenciyle öğretim yapar. O zaman sınıf başına 20 öğrenci düşerken, bu sayı 1966'da 42, 1978'de 40 olur. 1967 yılında Bolvadin Lisesi'nde 71 kız, 754 erkek olmak üzere toplam 825 öğrenci ve 19 öğretmen vardır.

1943- 1944'te öğretime açılan Afyon Sanat Enstitüsü 1947'de tam örgütlü olarak öğretime başlamıştır. Bunu Ali Çetinkaya Kız Enstitüsü, Dinar Kız Enstitüsü, Sandıklı, Bolvadin, Emirdağ Kız Sanat Okulları izlemiştir. Bolvadin Kız Sanat Ortaokulu'nda 1967 yılında 4 öğretmen ve 115 öğrenci yer alır. 1967-1968 yılında Bolvadin Kız Sanat Ortaokulu, Kız Sanat Enstitüsüne çevrilmiştir. 1969-1970 öğretim yılında ise Bolvadin İmam Hatip Okulu faaliyete lise programı uygulanarak geçirilir. 1963-1964 öğretim yılında Afyon Ticaret Lisesi, 1966-1967 yılında Afyon Kız Öğretmen Okulu açılır (Afyon İl Yıllığı,1967).

1961-1965 yılları arasında Afyonkarahisar'da ortaokul düzeyinde üç teknik öğretim kurumu (Ali Çetinkaya Kız Sanat

Ortaokulu, Dinar Kız Sanat Ortaokulu ve Afyon Erkek Sanat Ortaokulu) varken, 1970'lerin ortasında bu sayı 8'e çıkmıştır (2 İmam Hatip Ortaokulu, 5 Kız Sanat Ortaokulu ve 1 Teknik Ziraat Ortaokulu). Bu okullardaki öğrenci sayısı 1965-1975 arasında 556'dan 1.091'e çıkmıştır. Kız ve erkek öğrenci sayısı hemen hemen aynıdır.

1961-1965 yılları arasında lise düzeyinde 7 mesleki ve teknik okul (Erkek Sanat Enstitüsü, Akşam Tekniker Okulu, Ticaret Lisesi, Akşam Ticaret Lisesi, Sağlık Koleji ve 2 Kız Sanat Enstitüsü) varken, 1970'lerin ortasında bu sayı 12'ye yükselmiştir (İmam Hatip Lisesi, Endüstri Meslek Lisesi, Ticaret Lisesi, Akşam Ticaret Meslek Lisesi, Turizm Meslek Lisesi, Dört Yıllık öğretmen Lisesi, Sağlık Koleji ve 5 Kız Meslek Lisesi). Bu okullardaki öğrenci sayısı 1965'te 500'ün altında iken 1975'te 3 000'i aşmıştır.

1965-1966 Öğretim Yılında Bolvadin Yapı Enstitüsü açılır. Burada 6 öğretmen ve 106 öğrenci yer alır. Bu okulda 1967 yılında 11 öğretmen 200 öğrenci, Bolvadin Kız Sanat Ortaokulu'nda 3 öğretmen 115 öğrenci, Bolvadin İmam-Hatip Okulu'nda 4 öğretmen ve 142 öğrenci vardır. 1967 Yılında Bolvadin'de 1 adet Sanat Ortaokulu, 1 adet lise, 1 adet İmam- Hatip Okulu ve 1 adet Sanat Enstitüsü yer alır. Bolvadin Kız Sanat Okulu 1957-1958 öğretim yılında Halk Eğitim Binası'nda 1 öğretmen ve 51 öğrenci ile eğitime başlar (Afyon İl Yıllığı,1967).

1973 yılında Bolvadin'de 1 lise, 1 Sanat Okulu, 1 Kız Meslek Lisesi, 1 İmam Hatip Lisesi ve 1 Akşam Sanat Okulu bulunur. 1990-1991 yılında Bolvadin'de 3 lise, 1 Sağlık Meslek lisesi, 1 Anadolu lisesi, 1 Endüstri Meslek lisesi, 1 Kız Meslek lisesi, 1 Ticaret lisesi, 1 İmam Hatip, 1 Anadolu İmam Hatip lisesi olma üzere toplam 10 adet orta dereceli okul yer alır. 1993 yılında ilçede 3 normal lise, 1 Anadolu lisesi, 1 endüstri meslek lisesi, 1 ticaret lisesi, 1 kız meslek lisesi, 1 ticaret meslek lisesi, 1 imam

hatip lisesi, 1 tane de Anadolu imam hatip lisesi bulunmaktadır.
Aynı yıl ilçede özel okul sayısı da 1'dir (Bayar, 1993:40)

Tablo 10: 1992/1993 Bolvadin Lise ve Dengi Okullar

Okul Adı	Yeri	Açılış Yeri	Öğrenci Sayısı	Öğretmen Sayısı
Anadolu Lisesi	Selçuklu Mahallesi	1992	79	3
Anadolu İ. H. L/İ.H.L.	Bademli	1967	711	32
Anadolu Öğretmen Lisesi	Gökçeyayla	1997		
Bolvadin lisesi	Bademli	1958	782	31
Kız Meslek Lisesi	Çardakk"	1959	137	18
Teknik lise ve EML	Cirit	1965	413	40
Ticaret Meslek lisesi	Konak	1976	136	13
Sağlık Meslek lisesi	Ihsaniye	1989	70	5
Adale MeslekLisesi	Selçuklu	1997		
İşitme Engeller Meslek L-	Selçuklu	1997		
Dişli lisesi	Dişli Kasabası	1993		
Kemerkaya Lisesi	Kemerkaya Kas.	1990		

1995-1996 öğretim döneminde Bolvadin'de yer alan lise ve dengi okullar, öğretmen ve öğrenci sayıları tabloda yer almaktadır (Afyon İl Yılığı, 2001:78).

**Tablo 11: 1994-1995 Öğretim Yılında Bolvadin'de Liseler,
Öğretmen ve Öğrenci Sayısı**

Okul Adı	Yeri	Kuruluş Tarihi	Öğretmen Sayısı	Öğrenci Sayısı
1- Bolvadin Lisesi	Bademli Mahallesi	1958	30	665
2- Kız Meslek Lisesi	Yeni Mahalle	1959.	13	170
3- Endüstri. Meslek Lisesi	Cirit Mahallesi	1965	32	495
4- İmam Hatip Lisesi	Bademli Mahallesi	1967	28	720
5- Ticaret Meslek Lisesi	Yeni Mahalle	1976.	10	130
6- Sağlık Meslek Lisesi	Hastane Mahallesi	1989	10	130
7- Anadolu Lisesi	Selçuklu Mahallesi	1992	7	286
9- Dişli Lisesi	Dişli Kasabası	1993	8	180
10- Tekniklise	E.M.L. Bünyesinde	1993		10
11- Anadolu İmam Hatip Lisesi	İ.H.L. Bünyesinde	1993	7	130
12- Y. Dil Ağırlıklı Lise	Bolvadin Lisesi Bünyesinde	1994		35

Afyon II Milli Eğitim Müdürlüğü'nün 24.10.2003 tarihi itibariyle 2003-2004 öğretim yılı özet raporuna göre Afyon ilinde 2 tane merkezde 1 tane Bolvadin'de olmak üzere 3 tane "özel Eğitim Okulları" vardır. Bu okullarda 22 öğretmen görevli olup, 164 öğrenci öğrenim görmektedir.

Sağlık Bakanlığı'na bağılı olarak 31.12.2002 tarihi itibariyle Bolvadin Sağlık Meslek Lisesi 1989-1990 öğretim yılında açılır ve

Acil Tıp Teknisyeniği Hemşireliği b6l6m6nde 92 6đrencisi yer alır.

Bolvadin End6stri Meslek Lisesi'nde mobilya ve dekorasyon, tesisat teknolojisi, tesviye, yapı ve yapı ressamlığı programları yer alır. Bolvadin Teknik Lisesinde ise makine programı vardır.

Eğitimdeki teknik gelişmeleri yakalamak amacıyla Bolvadin End6stri Meslek Lisesi 1991-92 6đretim yılından itibaren bir dizi 7alışmalar başlatmıştır. Bu 7er7evede yeni a7ılan Harita-Kadastro b6l6m6ne ara7 gereci satın alınmış, 1991 yılında eksiksiz hale getirilmiştir. Daha sonraki yıllarda (1992-1993) okul kendi imkanları ile eğitime ve y6netime destek olması amacıyla fotokopi, otomatik santral, ses d6zeni (Amfi), bilgisayar (3 adet yazıcısıyla) vb. gibi cihazlar satın alınarak 6đrencilerin hizmetine sunulmuştur.

1993-1994 6đretim yılında Bakanlığa yapılan teklifin kabul edilmesi 6zerine a7ılan Mobilya Dekorasyon b6l6m6 ile b6l6m sayısı dokuzaya, aynı yıl okul b6nyesinde a7ılan Teknik Lise (Makina) ile okul sayısı il7ede ikiye 7ıkmıştır. Mobilya Dekorasyon b6l6m6 t6m ara7 ve gereci hakanlık tarafından g6nderilmiş olup, Hemen faaliyete ge7irilmiştir.

Tablo 12: 2017 Yılında Bolvadin'de Lise ve Dengi Okullar, Öğretmen ve Öğrenci Sayıları

Lise Adı	Öğretmen Sayısı	Öğrenci Sayısı	Lise Adı	Öğretmen Sayısı	Öğrenci Sayısı
Raziye Sultan-Yusuf Kayabaşı Sosyal Bilimler Lisesi	18	204	Bolvadin Yakup Şevki Paşa Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi	15	286
Bolvadin Sıddıka Metin Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi	12	252	Bolvadin Bahçelievler Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi	18	143
Bolvadin Selçuklu Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi	7	135	Bolvadin Mesleki ve Teknik Anadolu Lisesi	47	541
Yörükzade Ahmet Fevzi Kız Anadolu İmam Hatip Lisesi	13	163	Mustafa Hüsnu Gemici Anadolu Lisesi	21	270
Şehit Abdülkadir Kocatürk Anadolu Lisesi	18		Bolvadin Anadolu İmam Hatip Lisesi	23	237
Bolvadin Fatih Anadolu Lisesi			Ayfer-Ceylan EMET Fen Lisesi	26	378
Bolvadin Anadolu Lisesi	17	215			

2017 yılı itibariyle Bolvadin'de lise ve dengi okullar ilçe nüfusu için oldukça yeterli düzeydedir. Hemen her alanda bir lise veya dengi okul yer almaktadır. Okula düşen öğrenci sayısı

ile öğretmen başına düşen öğrenci sayısı ile göre oldukça iyi durumdadır. İlçenin lise ve dengi okul düzeyi ile ilgili bir sıkıntısı yoktur.

Tablo 13: 2017 Yılında Bolvadin’de Yer Alan Diğer Eğitim Kurumları, Öğretmen ve Öğrenci Sayıları

Diğer Kurumlar Adı	Öğretmen Sayısı	Öğrenci Sayısı	Diğer Kurumlar Adı	Öğretmen Sayısı
24 Eylül Anaokulu	9	95	Bolvadin Mesleki Eğitim Merkezi	
Şehit Teğmen Muzaffer Gümüş Özel Eğitim İş Uygulama Merkezi (Okulu)	13	66	Bolvadin Öğretmen Evi ve Akşam Sanat Okulu	
Kırkköz Anaokulu	4	50	Bolvadin Halk Eğitim Merkezi	8

Tablo 13’te yer ılıdığı üzere 2017 yılında ilçede Anaokulu, Özel Eğitim İş Uygulama Okulu ve diğer kurumlar görölmektedir. Bu bilgiler Bolvadin M.E.M. web sitesinden alındığından burada yer almayan daha başka kurumlar da olabilir. Buna göre ilçe eğitim kurumları açısından oldukça iyi durumdadır. İlçenin en önemli sıkıntısı istihdam nedeniyle dışarıya göç vermesidir.

d.Yüksekokul

Yeni Mahalledeki Bolvadin Lisesi’nin eski binasında Yay-Kur’a Bağlı 1977 yılında İşletme- Muhasebe bölümü açılır. 1980 yılında örgün öğretime geçilir. Okulda Elektrik ve İnşaat Bölümleri, 1981’de Makine Resim Konstruksiyon ve Pazarlama bölümleri açılır. Okulda 1984 yılında İşletme- Muhasebe, 1985 yılında Pazarlama bölümleri fiziki alan yetersizliği nedeniyle kapanır. Bu okul daha sonra Eskişehir Anadolu Üniversitemle bağlandı. 1992 yılında kurulan Afyon Kocatepe Üniversitesine

bağlanarak yeniden teşkilatlandı. Bölüm sayısı 10'a çıkarıldı. Elektrik, Elektrik (Gece), İnşaat, İnşaat (Gece), Makina Resim Konstriksiyon, Makina Resim Konstriksiyon (Gece), Harita Kadastro, Kaynakçılık, İşletme, Döküm, Muhasebe, Büro Yönetimi ve sekreterlik, Mobilya ve Dekarasyon Bölümleri vardır. 1987 yılında kredi yurtlar kurumu "Erkek Öğrenci Yurdu"nu inşa ettirerek faaliyete geçirdi. Develi mevkiisinde 160 bin metrekarelik arsa üzerine yeni idare binalar, derslikler, Atölyeler yapılarak okulun kampüsü oluşturulmaktadır. Okul 1977'den bu tarafa 18 yıl merkeze ve çevresine hizmet vermiştir (Afyon İl Yıllığı,2001).

1995 Yılında toplam bölüm sayısı 15 tane olup (10 Tanesi gündüz, 3 tanesi gece öğrenimi yapar). 30 Öğretim görevlisi, 2 araştırma görevlisi ve 1200 öğrencisi vardır.

Bolvadin Meslek Yüksekokulu Bilgisayar Programcılığı Büro Yönetimi ve Sekreterlik Programı Büro Yönetimi ve Sekreterlik Programı (İkinci Öğ), Döküm Programı Elektrik Programı Elektrik Programı(İkinci Öğretim), İnşaat Programı, İnşaat Programı(İkinci Öğretim), İşletmecilik Programı İşletmecilik Programı(İkinci Öğretim), Kaynak Teknolojisi Programı, Makine ve Resim Konstriksiyon Programı, Makine ve Resim Konstriksiyon Programı(İkinci Program), Mobilya ve Dekorasyon Programı, Muhasebe Programı, Muhasebe Programı(İkinci Öğretim).

C.CUMHURİYET DÖNEMİ'NDE BOLVADİN'DE ÖRGÜN EĞİTİM VE KÜLTÜR KURUMLARI

a.Halk Evi

Harf inkılâbından sonra, Halk Fırkası'nın, Türk Ocakları Karahisar-ı Sâhib Şubesi'nin ve Muallimler Birliği'nin açmış oldukları eğitim kursları, fevkalade rağbet görmüş, pek çok insan bu kurslara katılarak okuma-yazma öğrenmiştir. Türkiye'de

Halkevlerinin kurulmasıyla, halk eğitiminde önemli gelişmeler meydana gelmiştir. Afyon Halkevi'nde de 1932 yılından itibaren, halk eğitimi ile ilgili başarılı çalışmalar yapıldığı görülmektedir. Halkevi, yaklaşık her köyde açılan Halk Odaları aracılığıyla, özellikle okuma-yazma konusunda etkinliklerini uzun yıllar sürdürmüştür. Bu çalışmalar neticesinde 1933 yılında, Millet Mektepleri'nde okuyan 2 964 erkek, 105 kadından, 1 484 erkek ve 10 kadın imtihanlarda başarı göstererek belgelerini almışlardır. Bolvadin'de Mekteb-i Osmani ismi ile İlkokul binası 1932 yılında Halkevi olur. Halkın eğitiminin ve kültürünün gelişmesine yardımcı olmak amacıyla 1932 tarihinde Cumhuriyat Halk Partisinin yan teşkilatı olarak her ilde birer şube açar. Bolvadin Rüştüyesinin binası tamir edilip Bolvadin Halkevi olarak 1934 yılında açılır, 1935 yılında faaliyete geçer. Faaliyetleri 4 kolda; spor, sosyal faaliyetler, gösteri ve kurslar şeklinde devam eder. İsmail Taktak ve Rüştü Neslioğlu ilk yıl faaliyetleri sürdürürler. Güssün Güner faaliyetlere yardım eder. Köycülük kolu kurularak köylere geziler düzenlenir. 1937 yılında Sosyal Yardım Kolu fakir çocuklara giyecek ve okul yardımı yapar. Burada Salih Kelekçi ve Basri Telli yardım eder. Halkevine zengin bir kütüphane kurulur. İlçede de Halk Evi Halk Odaları ildeki faaliyetleri yapar. Halkevi binası 1970 yılından sonra yıkılır (Yurt Ansiklopedisi, 1981).

Halkevleri yerine Halk Eğitim Merkezi kurulur. Bolvadin'de 24.06.1968 tarihinde Halk Eğitim Merkezi kurulur. Bolvadin Mesleki ve genel bilgi kursları (biçki- dikiş, trokaş, nakış, halıcılık, daktilografi), Sanayi eğitim kursları (kalorifer, yapıcılık, dülgerçilik vb.), sosyal ve kültürel kurslar (folklore, müzik alteleri ve ev ekonomisi vb.) ile sosyal ve kültürel uygulamalar yer alır.

b.Dershane

Afyon Millî Eğitim M¼d¼rl¼đ¼ 1929 yılında, okulu olmayan k¼ylerdeki ¼đrencilerin eğitimi için, her kazada yirmişer kişinin kalabileceği yurda sahip, birer derslane açmıştır. Bu iş için, Afyon'da Dinarlızâde Medresesi'nin binası tahsis edilmiştir.

İlk mekteplerden fazla mezun verilmeye başlanınca, orta mekteplerde 1926 yılında pedagoji sınıfları da açılmıştır. 1930'da pedagoji sınıfları yerine Lise devresi açılarak, Haziran 1933 yılında ilk mezunlarını vermiştir. evre şehir ve kazalardan Liseye okumaya gelen ¼đrencilerin barınmaları için ayrıca pansiyon açılmıştır (Yurt Ansiklopedisi, 1981).

c.Akşam Sanat Okulları

Akşam Kız Sanat Okulları, Afyonkarahisar İlinde 1967-1968 ¼đretim yılında bu t¼rden 5 okul bulunmaktadır. 1970'li yıllarda bu sayı 7'ye y¼kselir. Bu okullar her yıl 1000'i aşkın ¼đrenciyi eğitmektedir. ¼đrencilerin b¼y¼k çoğunluğu 15-20 yaşları arasındadır. 1975-1976 yılında ortaokulu bitiren kız ¼đrencilerden 459'u liseye kaydolurken aynı yıl 15-20 yaşları arasında 507 akşam kız sanat okulu ¼đrencisi bulunmaktadır. Bu sayılar, akşam kız sanat okullarının ¼rg¼n eğitime ¼nemli bir alternatif oluşturduğunu g¼stermektedir (Afyon İl Yıllığı,2001).

Kursların çoğu biçki-dikiş, çamaşır, nakış, moda, iek, ev idaresi, posta, resim kurslarıdır. Kursların pek azı doğrudan doğruya piyasaya nitelikli iřg¼c¼ yetiştirmeye y¼neliktir. Amaç daha çok ev kadınlarını eğitmektir. ¼đrencilerin hemen hemen ¼öte ikisi biçki- dikiş ve çamaşır kurslarına devam etmektedir. Pazara y¼nelik biçki-dikiş, moda ve iek b¼l¼mlerine ilgi artmaktadır. 1978-1979 ¼đretim yılında pratik kız sanat okullarında ders kesiminde bulunan ¼đrencilerin % 61'i giyim, % 22'si nakış b¼l¼m¼nde okumaktaydı. Bunları el sanatları, aile ekonomisi ve ocuk eğitimi b¼l¼mlerinde okuyanlar izle-

mekteydi. Kentlerdeki yaygın eğitim yanısıra, köy kadınlarına yönelik çalışmalar da vardır. Bunlar daha çok gezici kurslardan oluşmaktadır.

Çocuklara yönelik bu programların yanında halk dershaneleri, halk eğitimi mesleki ve genel bilgi kursları gibi yalnızca yetişkinlere ayrılan kurslar düzenlenmektedir. Bu kurslar hem sayısı az, hem de düzensizdir.

c.Yetiştirme Yurtları

Bu yurtlarda yapılan faaliyetler eğitsel olmakla birlikte sosyal hizmet niteliğini taşımaktadır. 1967-1968 öğretim yılında Afyonkarahisar İlinde bu kapsamda 165 çocuk bulunmaktaydı. Bu sayı 1974-1975 yılında 262'ye yükselmiştir. Yurt sayısı 1975-1976 yılında 2'ye çıkmış, öğrenci sayısı 1978-1979'da 467'ye ulaşmıştır. Bunların büyük çoğunluğu ilkokula, önemli bir bölümü de işyerine devam etmektedir (Afyon İl Yıllığı,2001).

Afyon II Milli Eğitim Müdürlüğu'nün 24.10.2003 tarihi itibarıyla 2003-2004 öğretim yılı özet raporuna göre ilde halk eğitim merkezleri ile dershanelerde 10 455 öğrenci kurslara devam etmektedir.

d.Kütüphane

Medreseler kapatılınca kitaplar Müderrislerde kalmış ve bunların zengin kitaplıkları olmuştur. Bu nedenle medrese bakımından zengin olan Bolvadin'de çok özel kütüphane ve kitaplık yer alır. Hacı Süleyman Efendi Dairesi kütüphanesi (özel), toplayan seyyar kitap simsarlarınca satın alınarak ilçe dışına çıkarılmıştır. Buna rağmen o zamandan kalma özel kütüphanelerde bolca kitap vardır. Yunuszade Ahmet Vehbi Efendinin. Yörükzade Ahmet Efendi'nin, Kantarzade Fehmi Efendi'nin kitapları muhafaza edilmektedir (Yurt Ansiklopedisi, 1981).

Bolvadin Müftülüğü, İmaret Camii'nin son cemaat yerindeki binasında iken Müftülük Kütüphanesi, Süleyman Efendi Dairesi ismindeki medresenin kitaplarıyla kurulmuş, daha sonra Bohurzade Ahmet Efendi, Melekzade Abdullah Efendi ve Mecitzade Sadık Efendi'nin özel kütüphanelerinden yerilen kitaplarla zenginleştirilmiştir. Bugün Müftülük Kütüphanesi oldukça zengin ve nadir kitaplara sahiptir.

Bolvadin Halk Kütüphanesi 1959 yılında dernek kitaplığı olarak kurulur, daha sonra Kültür Bakanlığına bağlı olarak 6.12.1961 tarihinde halk kütüphanesine çevrilir. 1983 yılında Bolvadin Halk Kütüphanesindeki basılı eser sayısı 9969, okuyucu sayısı toplam 49 964'dür; bunun 32.497'si erkek, 17.467'si kadındır. Yine aynı tarihe göre 12 760 kişi kütüphaneden ödünç kitap alır. Kütüphaneye üye sayısı 2180'dir. Bolvadin Halk Kütüphanesi, belli gün ve haftalarda kitap sergisi açarak her yıl Mart ayının son haftasında "Kütüphaneler Haftası" olması münasebetiyle orta dereceli okullarda şiir, kompozisyon ve resim yarışmaları düzenleyerek, Türk büyüklerini anma günlerinde diğer eğitim kuruluşları ile işbirliği yaparak, bir dizi faaliyet sürdürmektedir (Bayar, 2004:264).

Bolvadin Müftülük, özel kütüphaneler ile Bolvadin'deki 1 Yüksek Okul, 12 Ortaöğretim Kurumu, 35 İlköğretim kurumu ve Halk Eğitim Müdürlüğü ve Bolvadinliler Dayanışma Vakfı Kütüphanesi kütüphaneleri vardır (Kavas, 1984:132).

e.Basın

Bolvadin'deki yayın hayatı 1950 öncesinde başlar. Bolvadin'de 1950'den önce çeşitli gazeteler çıkartılmıştır. Tespit edilebilen ilk gazete Bolvadin Demokrat Gazetesidir. Gazete M.Rıdvan Ulusoy tarafından 1948-1950 tarihleri arasında haftalık olarak çıkartılmıştır. Bolvadin Haber gazetesi haftalık olarak Hakkı Esenoğlu tarafından 1953'te çıkartılır. Bolvadin'de değişik

isimler altında çeşitli gazete ve dergiler çıkarılır (Yurt Ansiklopedisi, 1981);

-Bolvadin Hakikat Gazetesi: 1953 senesinde haftalık olarak Mehmet Ertuğrul'un imtiyaz sahipliğinde neşredilmiştir.

- Bolvadin Gazetesi: 19 Kazım 1959'da A. Celal şimşek'in imtiyaz sahipliğinde neşir edilen Bolvadin Gazetesinin mesul müdürü Fevzi zer'dir. Pazartesi ve perşembe gnleri olmak üzere haftada iki kez basılan Bolvadin Gazetesi 1960 senesinde kapanmıştır.

- Bolvadin Haber Gazetesi: 1950 senesinde kapanan Bolvadin Haber Gazetesi ile aynı adı taşıyan Bolvadin Haber Gazetesini Sadettin Tabak 1962- 1965 yılları arasında günlük, 1965-1979 yılları arasında haftalık olarak neşretmiştir 1962-1979 yılları arasında neşredilen Bolvadin Haber Gazetesi Bolvadin'in en uzun süre yayınlanan gazetesi olmuştur.

- Kamçı Gazetesi-1964-1965 yılları arasında Ferhat Tbak'ın imtiyaz sahipliğinde çıkan Kamçı Gazetesi Bolvadin Haber Gazetesi ile birlikte yayınlanmıştır.

-1966'da Türkiye Komünizmle Mücadele Demeği Bolvadin şubesi, imtiyaz sahipliğini M. Orhan Aksoy Kiverlioğlu'nun yaptığı Bolvadin Hamle gazetesini çıkarır.

-  Höyük Gazetesi: 1966 senesinde haftalık olarak neşredilen  Höyük Gazetesinin imtiyaz sahibi İhsan Telli, sorumlu müdür ise Tahir Dere'dir.

- Bolvadin Kırkgöz Gazetesi: Siyasi, içtimai ve kültürel gazete olarak kendini tanımlayan Kırkgöz Gazetesi 1968 senesinde Yılmaz İnci'nin imtiyaz sahipliğinde neşredilmiştir. Gazetenin mesul müdürü Ethem Kelekçi Haftalık olarak neşredilen gazetenin 2. sayısı 9 Mart 1968 tarihlidir.

- Bizim Türkmencik Gazetesi: A. Kadir Daldal tarafından on beş günde bir neşredilen gazetenin merkezi Dişli Kasabasındadır.

-Büyük Karabağ Türkmenlerinin Sesi Gazetesi, İlhami Köksal tarafından haftada bir çıkartılır.

-Bolvadin Turizm Derneği'nin ilçenin Yunan işgalinden kurtuluş özel sayısı olarak Bolvadin isimli bir gazete çıkarır.

-İmtiyaz sahipliğini Bedri Sapmaz'ın yaptığı Bizim Kırkgöz gazetesi 1970'de çıkar.

--Sahipliğini Mehmet Gümüş'ün yaptığı Bolvadin Hakikat gazetesi 1975'de çıkar.

-Said Ekici ve Ahmet Umutlu'nun sahipliklerini yaptığı Kurtbaba gazetesi 1976 yılında, Üçhöyük gazetesi 1977 yılında çıkartılır.

-Bolvadin'de Milliyetçi Hareket Gazetesi, MHP Bolvadin Gençlik Kolları tarafından haftada bir olarak Raşit Tabak tarafından 1979 yılında yayınlanır.

-Kurtbaba Gazetesi, 1976 tarihinde Said Ekici tarafından yayınlanır.

-Üç Höyük Gazetesi, 1977 yılında Yusuf Ziya Akman tarafından çıkarılır.

-Geleceğe Köprü Gazetesi, 1985 yılında yayınlanır.

-Doğruyol Gazetesi, 1988 yılında yayınlanır.

-Yeni Ses Gazetesi, 1989 yılında yayınlanır.

-Türkmencik Gazetesi, 1990 yılında yayınlanır.

-Hisar Gazetesi, zaman zaman çıkar.

-Oba Gazetesi, 1996 yılında yayınlanır.

-24 Eylül Gazetesi, 1999 yılında yayınlanır.

-Irmak Gazetesi, 2000 yılından itibaren aylık olarak çıkartılır.

-The Light of Genertaion, 2000 yılında Bolvadin Anadolu Lisesi tarafından çıkartılır.

-Bolvadin Gerçek Gazetesi, 2003 yılında yayınlanır.

-Bizim Bölge Gazetesi, 2003 yılında yayınlanır.

-Bolvadin Haber Gazetesi, 2004 yılında yayınlanır.

Yukarıda adı geçen gazetelerin çoğu kısa ömürlü olur, daha sonra da kapanır. Artık ilçede Üçhöyük gazetesi çıkarılmaktadır.

Bolvadin'de geçmişte sayısı ve çeşidi az da olsa bazı dergiler çıkartılır. Özellikle geçmişte Bolvadin Yüksek Tahsil Demeği düzenlediği Kaymak Gecelerinin Sonunda Bolvadin'in bütün özelliklerini ortaya koyan sayısı az da olsa dergiler çıkarır. Bolvadin Turizm Derneği'nin ilçenin kurtuluşunun özel sayısı olarak Bolvadin isimli bir dergi çıkarır.

-Bolvadin Belediye Bülteni, 1987 yılında yayınlanır.

-Bol-Dav Bülten, Bolvadin Dayanışma Vakfı Ankara şubesi tarafından 1987-1989 yıllarında 12 sayı çıkartılır.

-Bülten, Bolvadin Yüksek Tahsis Derneği tarafından 1970 yılında yayınlanır.

-oban Dergisi, İhsan Tok tarafından 1969 tarihinde Bolvadin'de neşredilir.

-Bolvadin Dergisi, Bolvadinliler Kültür ve Yardımlaşma derneği olarak 1969 Ankara'da neşredilir,

-Bolvadin Dergisi, Bolvadin Turizm ve Tanıtma Demeği yayın organı olarak 24Eylül 1969 Ankara'da neşredildi- İmtiyaz sahibi Ramazan Daynağ.

-Bolvadin Anadolu'da Turizm: 1970 yılında Ankara'da neşredildi. İmtiyaz F sahihi Ak Tekin Çağlav'dır.

-Bolvadin Dergisi, Bolvadin Yüksek Tahsil Demeği adına 1970 yılında İstanbul'da neşredilir

-Geleneksel Bolvadin Kaymak Gecesi Delgisi, Bolvadin Kültür ve Dayanışma Demeği yayın organı olarak 1971 yılında Ankara da neşredilir.

-Bolvadin Dergisi, Bolvadin Turizm ve Tanıtma Demeği tarafından Bolvadin'in Kurtuluşunun 51. yıl dönümü nedeniyle 1972 yılında neşredildi. İmtiyaz sahibi Muharrem Hamamcı'dır.

-Bolvadin Dergisi, Geleneksel Bolvadin Kaymak Şenlikleri dolayısıyla 1966,1987,1988,1989 yıllarında neşredilmiştir.

-Bolvadin Lisesi, Bolvadin Lisesi 30. mezuniyet yılı özel sayısı olarak 1991 yılında neşredilir.

-İl'e Doğru Bolvadin, İl müteşebbis Heyeti tarafından 1990 yılında Ankara'da neşredilir.

-Bolvadin İlçe Milli Eftim Dergisi, Bolvadin İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü tarafından 1995 yılında neşredilir.

f.Bolvadin Halk Eğitimi Merkezi Müdürlüğü

Halk Eğitim Merkezi Müdürlüğü 1968 yılında kurulmuş olup, 17 [Eylül 1990 tarihinden itibaren yeni hizmet [binasında faaliyetlerini sürdürmeye devam etmektedir. Merkez Mahallelerinde, Kasaba ve köylerinde, ilçe ekonomisine katkıda bulunabilmek için, mesleki, sosyal kültürel [ağırlıklı kurslara önem verilmektedir, ilçe halkının ihtiyacı olan kurslar açılmaktadır. İlçedeki işsizlik oranı yüksek okluğundan, is imkânı oluşacak çeşitli branşlarda teknolojiye yönelik daha uygun kurslar açılmaktadır; bilgisayar, giyim. makina nakısı, el nakışları, trikotaj, daktilografi, halıcılık, kalorifer ateşçiliği, kakma ve oymacılık, kuaförlük, besicilik, makrame, yorgancılık,

kumaş, boyama, sosyal ve kültürel faaliyetler ile destek programları gereği ev ekonomisi ve vatandaşlık gibi benzeri kurslarımız devam etmektedir (Kucur, 1995:32-33).

1992-1993 Eğitim Yılında 26 Kurs açılmış ve kurslara 416 Kursiyer katılmıştır. 1993-1994'de 17 kurs açılmış 282 kişi katılmış, 1994-1995'de 33 kurs açılmış ve 604 kişi katılmıştır. Her Eğitim yılı sonunda Giyim, Trikotaj, Makrome-Çiçek, Halı, Makine Nakısı, Yorgan, Yakma- Oymacılık, Kumaş Boyama sergileri açılmış, Türk Halk oyunları çalışmalarından örnekler gösterilmiştir. 1994-95 Eğitim Yılı Yaz Sezonunda Analık, İngilizce, Halk Oyunları, Saz, Türk Halk Müziği, niversiteye hazırlık kursları açılmıştır (Afyon İl Yıllığı,2001).

g.Bolvadin Çıraklık Eğitim Merkezi

Çıraklık eğitimi 5.7.1977 tarihli 2089 sayılı Çırak, Kalfa ve ustalık kanunu ile yasallaşmıştır. 19.6.1986 tarihinde yürürlüğe giren 3308 sayılı Çıraklık ve Mesleki Eğitimi Kanunu ile yeniden düzenlenmiştir. Türkiye'de 74 meslek dalında Çıraklık Eğitimi sürerken Afyon ve ilçelerinde 28 meslek dalında eğitim verilir. Bolvadin ilçesinde Çıraklık Eğitimi Merkezi adı altında faaliyetini srdreni okul ilk olarak 1987 yılında Halk Eğitimi merkezi bünyesinde eğitim ve öğretime başlamıştır.1989 yılında Bolvadin Endüstri Meslek Lisesi bünyesinde dahil edilmiştir. 1991 yılından itibaren müstakil hale getirilmiş, belediye pasajında eğitim öğretimine devam etmiştir. 1996 yılından itibaren de yeni sanayi sitesi İdari binasında eğitim ve öğretime sürdürmektedir. Okula değişik meslek dallarından toplam 136 çırak ğrenci devam etmektedir. Okul bünyesinde Çıraklık Eğitimi verilen Meslek dalları şunlardır; Oto Motor Tamirciliği, Kaporta Tamirciliği, Kavnakçılık, Tesviyecilik, Mobilyacılık, Doğramacılık, Erkek Berberliği, Radyo TV. Tamirciliği, Elektrik Tesisatçılık Sıhhi tesisatçılık. Oto elektrikçiliği, oto dşemediği, matbaacılık, Tornacılık, Soğuk demircilik, Saç İşleri, Sıcak

Demircilik, Bobinajdık, Bakım Onarım Elektrikçiliği, Elektrikli Ev aletleri bakım ve Tamirciliği, motor yenileştirmeciliği, Dizel motorların yakıt pompası ve enjektör ayarlığı, Oto boyadık, Taşçılık, Duvardık, Pasta – Tatlı, şekerlemecilik, mermercilik, kasaplık, yiyecek ieecek hazırlama (İbrahim Avcı, 1995:36).

h.Bolvadin Milli Eğitim Araçları Merkezi (ASO) Müdürlüğü

Eğitim ve öğretim faaliyetleri, insanın yaratılışıyla başlamış ve ilerlemesine devam etmektedir. Eğitimin görevi: İnşam yaşadığı topluma ve geleceğe hazırlamaktır. Çağın ihtiyaçları doğrultusunda bilgi birikimine sahip inşam yetiştirmek için bir takım materyale ihtiyaç duyulmuştur. İşte burada eğitimin içerisinde öğretmen ve öğrencilerin yanında onun beş duyu organlarını tamamlayan en büyük yardımcısına eğitim aracı denmektedir. Yurtta eğitim kurumlarının araç, gereç ve donanım ihtiyaçlarını M.E.Bakanlığı'na bağlı Milli Eğitim Araçları ve Donatım Dairesi Başkanlığı takip ve temin etmeye çalışmaktadır. Bu işlerini, il düzeyindeki İl Eğitim Araçları ve Donatım Merkezi (ASO) Müdürlüğü kanalıyla yürütmektedir. Ülke genelinde ise sadece Bolvadin'de, İlçe Milli Eğitim Araçları Merkezi (ASO) Müdürlüğü bulunmaktadır. Bolvadin'de Eğitim Araçları Merkezi Müdürlüğü Ve Faaliyetleri:

Yurt genelinde tek ilçe kuruluşu olan müdürlük, yapmış olduğu eğitim ve öğretimi destekleme faaliyetleri açısından il düzeyinde hizmet vermektedir. İlçenin nüfus yoğunluğu, okullaşma oranı ve yakın çevresindeki komşu ilçelerin ilden daha yakında bulunan ilçede, bakanlığın 24.03.1973 gün ve 420.4/10514 sayılı onayı ile açılışına izin verilmiştir. İlk yıllarında Afyon Eğitim Araçları Müdürlüğüne bağlı bir şube başkanlığı olarak hizmete giren kuruluş, yine bakanlığın teşkilat yasasındaki düzenlemesi sonucunda 18.05.1989 gün ve 20169 saydı resmi gazetede yayınlanan şekliyle, yine tek ilçe kuruluşu

olarak ve Üçe Milli Eğitim Araçları Donatım Merkezi (ASO) Müdürlüğüne dönerek görevine bu şekilde devam etmektedir (Özsoy, 1995:41).

Eğitim öğretimi desteklemek ihtiyaçlarını karşılamak üzere, çalışma yönetmeliğinde gösterilen, hizmet içi eğitim kurs ve seminerleri, ödünç araç kullandırma, gösteri kayıt, araç üretme ve çoğaltma, bakım onarım, radyo televizyon eğitimi gibi faaliyetlerini yürütmektedir. Bu işler için geneldi araç, gereç ve donanımına sahip bulunmaktadır. Bunun yanında İlçe düzeyinde yapılmakta olan her türlü sosyal ve kültürel faaliyetlerde ses yayın araçları gibi araçları ile hizmetin içerisinde bulunurken bütün kurum ve kuruluşlarda işbirliği içerisinde dir.

Kuruluşundan itibaren adı geçen görevleri yapan müdürlük 1991-1992 öğretim yılı ile 1995 yılına kadar, yetişkinler ve öğrenci düzeyinde 5544 gösteri işinde toplam 262 316 kişiye görsel eğitim imkanı sağlamıştır. Yine öğretmeni işbaşında yetiştirmek ve yeni gelişimleri aktararak bilgilerini tazelemek üzere yönetmeliği dahilinde 353 öğretmeni, Fen Bilgisi araçlarını kullanma, basit ders araçları üretme, görsel araçları kullanma, fen ve eğitim teknolojisi gibi kurslardan yararlandırmıştır. Ayrıca bu dönemde 293 kurum ve kuruluşa hizmet götürülmüş, İşbirliği sağlanmıştır (Afyon il Yılığ,2001).

Müdürlük hizmet götürdüğü eğitim kurumlarından ilkokullar düzeyinde fiziki imkanları bulunan on bir ilkokulda fen bilgisi laboratuvarı kurmuş, olmayanlarda ise gerek araç ve gereci bulundurarak yaparak, yaşayacak eğitim öğretimi sağlamaktadır. Çiftli öğretim yapan okullarda üçer takım fen bilgisi, sosyal bilgiler, matematik ve fen bilgisi levhaları bulundururken tekli (Normal) öğretim yapanlarda ise ikişer takımla derslerin araçsız geçmemesi için gayret sarf etmekte olup, yakın ilçelerle birlikte bu düzeyde 100' yakın okula hizmet vermektedir. İlçede yine müstakil ortaokullarla, fişlerin

branşlarına göre her dersten laboratuvar ve işliğinin bulunmasıyla bunları araçsız bırakmamaya zen göstermektedir.

1. Öğretmen Evi

Bolvadin Öğretmenevi 19 Ekim 1982 yılında açılmıştır. Öğretmen Evi kent merkezinde nezih bir yerde ilçeye gelen misafirlere, kırsal alandan gelen öğretmen ve ailelerine hizmet vermekle birlikte ilçede yapılan bilimsel, eğitsel, sosyal ve kültürel etkinliklerde katılımcıları konaklatmakta, sosyal ve kültürel etkinlikler düzenlemektedir (Börekçi, 1995, :39).

SONUÇ

Bu alışmada, Bolvadin ilçesinin Osmanlı Devleti'nin son döneminde eğitim durumu incelenmiştir. İlçede yer alan eğitim ğretim kurumları, tarihçeleri ve ilçede eğitime verilen önem araştırılmıştır. Buna göre ilçede Selçuklu Dönemi'nden beri medrese eğitimi oldukça önemli bir yer teşkil etmiştir. Medrese eğitimine paralel Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde Batı tarzı açılan ilkokullar ilçede de açılmıştır. İlçede yaygın eğitimin bir parçası olan kütüphaneler oldukça yaygındır.

Çalışmanın ikinci kısmında Bolvadin'in Cumhuriyet Dönemi'nde eğitim alanında gelişimine yer verilmiş, ilçenin değerleri il ve ülke değerleri ile birlikte verilerek durumu ortaya koyulmuştur. Cumhuriyet'in ilanıyla birlikte ülkenin gelecekteki hedeflerine ulaşması açısından eğitim seviyesinin iyileştirilmesine, okuryazar oranının artırılmasına ve eğitimi insana ihtiyaç duyulmuştur. Toplumun gelişmesi ve kalkınması için gerekli olan eğitime talep de günden güne artmış, bu talep doğrultusunda okul ve ğretmen sayısı da yükselmiştir. Belirlenen planlar çerçevesinde eğitim politikalarına yöne verilmiştir.

İlçede Halkevi, ilkokul, Halk Eğitim Merkezi gibi kurumlar açılmış buralarda öğrenciler ve okul ağı dışında kalanlara öğrenim verilmeye çalışılmıştır. Ortaokul ile lise ve dengi okulların ilçede açılması ülke geneline paralel olarak gerçekleşmiştir. İlçede her kademedede ve her türde okul açılmıştır. Eskişehir Çifteler Köy Enstitüsü kapsamına giren ilçede özellikle 1950 sonrasında kırsal alanda ğretmen ve okul ihtiyaç giderilmiştir.

İlçede Yüksekokul nce Anadolu niversitesi'ne bağlı, sonra Afyon Kocatepe niversitesi'ne bağlı açılmıştır. Okulun büyük bir yerleşkesi vardır. Okulun bina ve sosyal alan

kapasitesi yeterlidir. Okulda öğrenim gören öğrenciler ilçe kültürüne katkı sağlamaktadır.

Bolvadin'de Cumhuriyet'in ilanından günümüze kadar olan eğitim faaliyetlerine bakıldığında okullaşma oranı, öğretmen başına düşen öğrenci sayısı, okul başına düşen öğrenci sayısı, okul sayıları, öğretmen sayılarında iyileşme olduğu görülürken, kız öğrencilerin de eğitime katılma oranı o günden bugüne artarak gelmiştir. Yine de ülke ve il geneline bakıldığında ilçenin daha iyi konumda olması için eğitim ile ilgili yatırımlar, projeler vs. Milli Eğitim Bakanlığı ve İl Milli Eğitim tarafından desteklenmelidir.

KAYNAKÇA

AFYON İL YILLIĞI. (1967).

AFYON İL YILLIĞI. (1973).

AFYON İL YILLIĞI. (2001).

AKARSU, Füsün. Cumhuriyet Dönemi Eğitim Uygulamaları: Bir Özet Değerlendirme.

www.egitimvebilim.ted.org.tr Erişim tarihi: 31.07. 2017.

ANADOLU'NUN KİLİDİ AFYON. (2004). Afyon Valiliği. Yayın No:21. Afyon.

AVCI, İbrahim. (1995).Çıraklık Eğitimi. Bolvadin Milli Eğitim Dergisi. Sayı:1.

BALCI, Mehmet. (1995). Okullarımızın Sportif Etkinlikleri. Bolvadin Milli Eğitim Dergisi. Sayı:1.

BAYAR, Muharrem. (1993). Afyonkarahisar Vilayetinde Milli Eğitimin Tarihi. Afyonkarahisar Araştırmaları

Sempozyumu. 22-24 Ekim. Afyon Belediyesi Yayınları:6.

BAYAR, Muharrem. (2004). Bolvadin Tarihi, Cilt 2. Bolvadin.

BAYAR, Muharrem. (1995). Bolvadin'de Eğitim Ve Öğretim Kurumları Tarihi. Bolvadin Milli Eğitim Dergisi.

Sayı:1.

BOLVADİN İLÇE MİLLİ EĞİTİM MÜDÜRLÜĞÜ 2015-2019 STRATEJİK PLAN TASLAĞI. (2015).

BÖREKÇİ, Bahattin. (1995). Bolvadin Öğretmenevi Müdürlüğü. Bolvadin Milli Eğitim Dergisi Sayı:1.

ERTÜRK, S., (1998). Öğretimi Planlama Uygulama ve Değerlendirme. Ankara.

HESAPÇIOĞLU, Muhsin. (2009). Türkiye'de Cumhuriyet Döneminde Eğitim Politikası Ve Felsefesi, M.Ü.

Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi. Sayı: 29.

İLGAR, Yusuf vd., (1993). Ünitelere Göre İlimiz Afyonkarahisar Ve Bölgemiz Afyonkarahisar.

İSLAM ANSİKLOPEDİSİ. (1961). Cilt 2. MEB. İstanbul.

KARAKAŞ, Mehmet vd., Bolvadin' de Toplumsal Yapı Ve Değişim.

<http://www.acarindex.com/dosyalar/makale/acarindex> Erişim: 10.09.17.

KAVAS, Yakup. (1984). Dünden Bugüne Bolvadin. Aydın Kitabevi.

KUCUR, Ö. Faruk. (1995). Bolvadin Halk Eğitim Merkezi Müdürlüğünün Yakın Geçmişi Ve Faaliyetleri.

Bolvadin Milli Eğitim Dergisi. Sayı:1.

MEYDAN LAROUSSE,. Cilt 2.

ÖZSOY, Ülkü. (1995). İlçemizde Eğitim Araçları. Bolvadin Milli Eğitim Dergisi. Sayı:1.

SÜRMEYEN, Yasemin Gülizar. (2011). *Türk Milli Eğitiminde Örgün Eğitimin Yeri Ve Okul Öncesi Eğitim*.

Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. İstanbul.

Renkli Türkiye Ansiklopedisi. (1981). İstanbul.

TÜİK. (2013). Seçilmiş Göstergelerle Afyonkarahisar. Ankara.

ULU, M. Onur. (1995). İlçemizde Eğitim Öğretimdeki Verimi Arttırma Çalışmaları. Bolvadin Milli Eğitim Dergisi. Sayı:1.

YENİ HAYAT ANSİKLOPEDİSİ. (1982). Cilt 2, İstanbul.

YURT ANSİKLOPEDİSİ. (1981). Cilt 1.

İnternet Kaynakları;

<http://www.ogretmenevine.com/bolvadin-ogretmenevi.html>
Erişim: 09.09.2017.

BOLVADİN VE ÇAY İLÇESİ ARASINDA YANKILANAN BİR EFSANE VE ANADOLU'NUN GİZLİ KALMIŞ CENNETLERİNDEN GELİNCİK ANA

Ümmügölsüm ÜNLÜ¹

ÖZET

Anadolu, üç kıtayı birleştiren ,dünyada bir benzeri olmayan yarım adadır. Dünya tarihi kadar eski, cihan medeniyeti kadar zengin kültürel değerlere sahiptir. Üzerinde sayısız güzellikleri saklamıştır. Bunların bir kısmı bilinmiş, bir kısmı gün ışığına çıkmayı beklemektedir. Anadolu'ya şekil vermiş, Torosların bir uzantısıdır Sultandağları.... Çay'dan Bolvadin'e kadar uzanan bu geniş ovada, gizli kalmış cennetlerden birisi de Sultan Dağlarının 2610m. Yüksekliğindeki Gelincik Ana Tepesindeki mağaradır. Gelincik Ana tepesine çıkıldığı zaman bir taraftan çıplak tepelerin arkasında çok uzaklardan Hoyran Gölü gözükür. Diğer taraftan ise yemyeşil tepelerin arkasından Eber Gölü görünmektedir. Bu güzellikler için pek çok efsaneler söylenmiş, masallar düzülmüş, türküler yakılmıştır. Bu özel deyişler yıllardan sonra, bizlere kadar ulaşmıştır. Bu çalışmanın amacı, Bolvadin ve Çay ilçeleri arasında nesilden nesile ulaşmış bir efsaneyi ve mekanını vurgulamaktır.

Anahtar Kelimeler: Bolvadin, Çay, efsane, Gelincik ana, mağara, Afyonkarahisar

¹ Afyon Kocatepe Üniversitesi, Afyon – Çay Meslek Yüksekokulu, Çocuk Gelişimi Programı Afyon, Türkiye uunlu@aku.edu.tr

**A LEGEND THAT ECHOES BETWEEN BOLVADİN AND
ÇAY COUNTİES AND THE HİDDEN HEAVENS OF ANATOLİA,
POPPY MOTHER**

ABSTRACT

Anatolia is a unique half island that combines three continents in the world. It has cultural values as old as world history, as rich as world civilization. Hiding countless beauties on it. Some of them are known, some of them are waiting to be released. Sultandağları, an extension of the Taurus, which shaped Anatolia. One of the hidden oasis in this vast plain, extending from the river to Bolvadin, is the cave on the top of Gelincik Ana, 2610 meters above the Sultan Mountains. When you reach the top of the Poppy Main, you will see Hoyran Lake from far away behind naked peaks. On the other side, Eber Lake is seen behind the green hills. Many legends have been sung for these beauties, and said the tales. These special sayings have reached us after years. The aim of this work is to emphasize a legend which has reached from generations to generations and place where among Bolvadin and Çay counties.

*Keywords: Bolvadin, Çay, legend, Poppy mother, cave,
Afyonkarahisar*

LİTERATÜR ÖZETİ

Anadolu'ya Şekil vermiş, Torosların bir uzantısıdır Sultandağları...Tarihin anlattığına gÖre çay'dan Bolvadin'e kadar uzanan bu geniş ovada çok kanlı savaşlar olmuştur.Selçuklu Sultanı Şehinşah ile Bizans arasında sÜrekli savaşlar oldu.1116 yılında yapılan savaşta bir sonuç alınmayınca Selçuklu Sultanı Şehinşah'ın kışı geçirmek için çekildiği dağları Sultandağları ismi verildi.Bolvadin Valisi Emir Afşin'in çekildiği dağlara da Emir Dağları denilmiŐ...

"Efsane" kelimesi TDK T¼rke SÖzl¼k'te; 1. ed. Eski alardan beri sÖylenegelen, olaan¼st¼ varlıkları, olayları konu edinen hayal¼ hik¼ye, sÖylence. 2. mec. Gerçeğe dayanmayan, asılsız sÖz, hik¼ye vb. ekleinde tarif edilmiştir. (T¼rke SÖzl¼k (1998) Efsane yerel bir ¼r¼nd¼r; içinde yer alan mitolojik, tarih¼, din¼ ya da fantastik kÖkeni gÖzlenebilir. Efsanelerde yer alan kahramanları herkes tanır veya bir zamanlar tanımıŐtur. Bu kişiler çevrenizdeki insanlardır, yakınlarınızdır, aslında bizzat sizsinizdir. Ayrıca efsanenin geçtiği olayın yeri gerçektir. Bu yer gÖz¼n¼z¼n ön¼nde, kapınızın ardındadır. Efsaneler, tam olarak tarih içinde ve tarih tarafından yenilendiklerinden çeŐitlidir. Aynı inanış, kişi, yer ya da olay toplum muhayyilesinde çok çeşitli ve çok sayıda anlatı doğurabilir. (Bonneyoy Yves vd. (2000).)

Pek çok tarihi olaylara Şahit olan, Antik Devirde Olimpos Dağları denilen Sultandağları Frigler zamanında önemli bir dini merkez olmuştur. Çok tanrılı dinlerde adı tanrı olarak anılan "Zeus Alsanos" yaşadığı kabul edilen Sultandağlarında, Orman Tanrısı olarak kabul edilmiş Satiros yaŐarmıŐ². Efsaneye gÖre Frigya Kralı Midas, Satiros yakalamak ister.Bir t¼rl¼ baŐaramaz.Yakalayana öd¼ller vaat eder.GÖzc¼ler gÖndererek

² Bolvadin M¼zesinde Zeus Alsanos'a sunulmuş bir adak taşı vardır.(H.....Π Λ...HNWEYXH.....N)

Satiros u izletir. Satiros her gün sabah erkenden kalkar Gelinik Ana'daki mağarasından çıkar, Ulupınar Deresinin doğduğu pınardan su içer, sonra uçsuz bucaksız yemyeşil ormanlar içinde kaybolurmuş. Kral Midas, Satiros su içtiği pınarın olduğu yere güzel bir eşme yaptırmış.İçine şarap dktrmş .Orman Tanrısı Satiros her günkü gibi sabah erkenden gelir,pınarda şaraplı suyu içer.Oraya bayılır.Gzcler hemen yakalayıp, elini ,ayağını bağlayıp,Kral Midas'a götürürler.Midas O'nu Gordion'daki mabede kapatır³Tarihte bu pınarların aktığı çeşmeye Midas eşmeleri denmiş.Zamanla bu eşme Anadolu'nun kutsal yerlerinden birisi haline gelir.Buradan su ien hastalar iyi olur,sevgililer kavuşurmuş.Sefere çıkan ordular zafer kazanmak için mutlaka bu pınara uğrar su içermiş.Bu kutsal suyun Gelinik Ana mağarasında doğduğu, yer altından Ulu pınar'a kadar gittiğine inanılır.

Gelincik Ana tepesine çıkıldığı zaman bir taraftan çıplak tepelerin arkasında çok uzaklardan Hoyran Gl gözükür. Diğer taraftan bakarsanız, yemyeşil tepelerin arkasından Eber Gölü gözükür.Bu güzellikler için pek çok efsaneler söylenmiş, masallar düzülmüş,türküler yakılmıştır.Bu güzellikler dilden dile söylenmiş,bizlere kadar ulaşmıştır.

Eskilerin anlattığına göre:

"Yalvaç'ın Yarıkaya Köyü eskiden Kstk Köyü yakınlarında Ayıp Köyü denilen yerde 7 hanelik bir kymş. Günlerden bir gün uzak köylerin birinden davullu,zurnalı gelin alayı geliyormuş,halk seyretmek için yollara dizilmş.Alay tam köyün ortasına geldiği zaman bir fırtına kopmuş,gelinin örtüsü uçmuş,bacakları görünmüş,köyün ak sakallı gün görmüş ihtiyaçları:

--Kızım ayıp, bacaklarını rt deyince

³ Muharrem Bayar,*Bolvadin Tarihi*, c.1 Ankara.1966 .s.79

Gelin utancından ne yapacağını bilememiş, çaresiz kibleye dönmüş :

--Yarabbi ben bu ayıpla yaşayamam beni ya taş et,yada kuş et, uçup bu diyardan gideyim demiş.Kadir Mevla duasını kabul etmiş.Gelin bir kuş olmuş,uzun saçları rüzgarda dalgalana dalgalana düğün alayının ve köy halkının korku dolu bakışları arasında Sultandağları'nın tepelerine doğru uçmuş.Tepedeki mağara girmiş, sır olmuş.Düğün alayı ve köylüler günlerce mağarada ve civarında sır olan gelini aramışlar.Sonunda, gelin sır oldu,kırklara karıştı,kırk kızıdan biri oldu demişler.

Buraları mesken edinmiş oban Nazım Akpınarlı'nın anlattığına göre mağaraya gelenler, kızın rzgrlara karışan çığlıklarını duyarlarmış.

Zaman zaman buradan geçenlere görünür, onlara yol gösterir, yardım eder miş, darda kalanlara can yoldaşı olur muş.

O tarihten sonra bu tepelere Gelincik Ana tepesi demişler. Adak kurbanları burada kesmişler,dileklerinin olması için dualar etmişler,yağmur dualarına buralara çıkmışlar,hacet namazları kılmışlar.

Köylüler bu olayı, uğursuzluk saymış, köyü terk ederek, şimdiki yerlerine iskan olmuşlar. nce Kstk Köyü'nün mezarısı olmuş, sonra köy statüsünü kazanmış. Köyün yakınlarındaki dikine yarım miş kayadan ismini almış, eski ismi zamanla unutulmuş,fakat gelin unutulmamıştır.

2610m.yüksekliğindeki Gelincik Ana tepesine doğru tırmanıp 30Km.zorlu bir tırmanıştan sonra mağaraya ulaşılabilirsiniz. Mağara doğal bir oluşum.Tahmini Palaozoik Zamanda meydana gelmiştir.Ulaşıla bilinen mağara ağzından içindeki pınarlara kadar 1 Km. uzunluğundadır.Fakat mağara içinde henüz açılmamış koridorlarda vardır.Mağaranın içi zaman zaman meydana gelen depremlerde çökmüştür.

Çok geniş bir girişten sonra birden aşağı doğru kaygan bir zeminden gidilir. Dar bir geçitten sürünerek inilir. Burada 10m.yüksekliğinde geniş bir mekana geçilir. Bu mekanda sonradan yapılmış duvarlar ve gözetleme mazgalları vardır. Bu yapılar buranın insanlar tarafından kullanıldığı gösteriyor. Mağara dışındaki seramik parçaları ,yine Çay-Koca Oğuz mevkinde bulunan Hitit Hiyeroglifli Anıt buranın iskanını Hititler Dönemine götürür. Anıtın çözülmüş şekli “Fırtınalar ülkesinin/büyük kralının prensi/Tuti tarafından/fırtınalar ülkesinin/tanrısı adına bu stel/buraya dikilmiştir.”

Yapıların bulunduğu mekandan dar bir geçitten sürünerek başka bir mekana geçiliyor. Burası çok rutubetli ve kaygan bir zeminden kayarak aşağıya iniliyor. Zeminin tabanında buz gibi kaynak suyu çıkıyor ,aynı zeminde tekrar batıyor. Suyun nereye gittiği bu günü kadar bulunamamıştır. Meraklı pek çok dağcı ve mağara uzmanı burayı ziyaret etmiş,ama çözememiştir.

Turizm en hızlı gelişen ve en fazla ekonomik gelir sağlayan sektörlerden biridir. Bu yüzden dünya’daki birçok ülke bu sektöre önem vermektedir. (Öztürk ve Yazıcıoğlu (2002) turizmin bir takım sosyo-kültürel etkileri vardır. Bu sosyo-kültürel etkiler eğitim, misafirperverlik, kültür (dini, sanat, tarihi kalıntılar), örf ve adetlerdir (Kılıç, 2003). Ayrıca turizm ve kültür arasında sıkı bir ilişki vardır. Örneğin; sanat, folklor, festival gibi yerel faaliyetlerin kalitesini yükseltir (Özbey, 2002), tarihi ve kültürel alanların korunmasını destekler. Aslında, bu faktörlerin her biri tek başına kişilerin seyahatini etkileyebilir ve bu sayede bir fayda sağlayabilir Kılıç, 2003). Örneğin; İstanbul sadece tarihi ve kültürel yerleri ile turistleri çekmektedir ve bu özelliğinden dolayı “2010 Avrupa Kültür Başkenti” unvanını almıştır.

Turizm açısından gizli kalmış cennetlerden biriside Sultan Dağlarının 2610m. Yüksekliğindeki Gelincik Ana Tepesindeki

mağaradır. Gelincik Ana tepesi ve çevresi Anadolu'nun en güzel yayla turizmine, mağaralar nadir mağara turizmine açılabilir. Mağara açısından dikkat çeken bir haberde, Dünyanın en uzun ikinci mağarası olarak kabul edilen Trabzon'un Düzköy ilçesindeki Çal Mağarası'nı bu yılın ilk 7 ayında 11 bin 500 kişi ziyaret ettiği kayda değerdir.

Dünya Turizm Örgütü (WTO)'nün 2001 yılında yaptığı bir araştırmada, 2020 yılında 1.6 milyar kişi turizm hareketlerine katılacak ve yıllık ortalama 2.2 trilyon dolardan daha fazla harcama yapılacaktır (Çeken vd., 2008).

Yetkililerin ve uzmanların bu gizemli tabiat harikasını inceleyip gün ışığına çıkarması, Türk Turizmine kazandırılıp yörenin gelişimine katkısı bakımından oldukça önemlidir.

KAYNAKLAR

BAYAR Muharrem, Bolvadin Tarihi, c.1 Ankara.1966 .s.79

Bonnefoy Yves vd. (2000). Antik Dünya ve Geleneksel Toplumlarda Dinler ve Mitolojiler Sözlüü, C. II, Haz.: Levent Yılmaz, Ankara: Dost Kitabevi Yayınları, s. 911-912.

ÇEKEN, H. ve Diğerleri (2008), 'Turizm Talebine Bağlı Olarak Uluslararası Turizm Hareketlerindeki Gelişmeler', Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt:7, Sayı:26, s.71-85. <http://e-sosder.com/dergi/26071-085.pdf> (4 Kasım 2009)

TEMÜR Hayri , Turizm Neden Önemli, Truva dergisi, Nisan 2010

Türkçe Sözlük (1998) Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, s. 674.

ÖZTÜRK, Y. ve YAZICIOğLU, İ. (2002), 'Gelişmekte Olan Ülkeler İçin Alternatif Turizm Faaliyetleri Üzerine Teorik Bir Çalışma', Gazi Üniversitesi Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi Dergisi, Sayı: 2, s.183-195.

ÖZBEY, F. R. (2002), 'Küreselleşme Sürecinde Sürdürülebilir Turizm Kalkınması', Uluslararası Bilim Konferansı, Kitap:4, s.135-150.

Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi The Journal of International Social Research Cilt: 5 Sayı: 23 Volume: 5 Issue: 23 Güz 2012

<http://www.econturk.org/Turkiyeekonomisi/kuresellesme.doc> (25 Ekim 2009)

<https://www.haberler.com/dunyanin-en-uzun-ikinci-magarasina-ziyaretci-akini-9840783-haberi>

II. İNÖNÜ ZAFERİNİN İLK YILDÖNÜMÜNDE ÇAY NAHİYESİNDE ASKERİ KUTLAMA TÖRENİ

Cemal GÜVEN⁴

ÖZET

Büyük Taarruz öncesinde (28 Mart- 4 Nisan 1922) Mustafa Kemal Paşa, Sovyet Rus ve Azerbaycan Elçileri ile Sivrihisar, Çay, Akşehir, Ilgın ve Konya'yı kapsayan Cephe ve Cephe gerisi gezisine çıkmışlardır.

I. Ordu Komutanı Ali İhsan Sabis Paşa'nın daveti üzerine, Başkomutan ve misafirleri, 30 Mart tarihinde Bolvadin'in Çay nahiyesinde İkinci İnönü Muharebelerinin zafer yıldönümü münasebetiyle tertip edilen askerî kutlama törenlerine katılmışlardır. Böylelikle Başkomutan askerî birlikleri teftiş etmiş, Sovyet Rus ve Azerbaycan Elçileri de birliklerin maddi ve manevi durumunu ve üstünlüğünü bizzat yakından görmüşlerdir. Bu bildiri de, bu ziyaret ile teftiş ve kutlama töreninin detayları üzerinde durulacaktır.

(II. İnönü Muharebesi hakkında kısa bilgi, kutlama törenleri... yazılacak.)

Millî Mücadele Dönemi'nde TBMM Hükümeti'nin İtilâf Devletlerine karşı kurduğu dengede Sovyet Rusya ile kurulan

⁴ Prof. Dr. Necmettin Erbakan Üniversitesi Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü Sosyal Bilgiler Eğitimi Anabilim Dalı

ilişkiler önem arz etmektedir. Bu bağlamda TBMM Reisi ve Başkomutan Mustafa Kemal Paşa, Sovyet Rus Elçisi S.İ. Aralov ve Azerbaycan Sovyet Cumhuriyeti Elçisi İbrahim Abilov ile iyi ilişkiler kurmuştur. Böylece Sovyetler Birliği'nin açık desteğini yanına almış ve Türkiye'yi Sovyet nüfuzu altına sokmadan, ancak onları İtilâf Devletleri'ne karşı bir tehdit olarak kullanabilmiştir.

Sakarya Muharebesinden beri, genel taarruz için hazırlık yapmakta olan Türk ordusunu denetleyememiş olan Mustafa Kemal Paşa, Sovyet Rus Elçisi S. İ. Aralov'u, Askerî Ataşe Zvonaryev'i ve Azerbaycan Sovyet Cumhuriyeti Elçisi İbrahim Abilov'u cephe ve cephe gerisine yapacağı teftiş gezisine katılmaları için bizzat davet etmiřtir⁵. Mustafa Kemal Paşa, Ankara'dan, 6 Mart 1922'de Batı Cephesi'ne hareket etmiř⁶, Sovyet Rus Elçisi Aralov, Askerî Ataşe Zvonaryev ve Azerbaycan Elçisi Abilov 27 Mart 1922'de Ankara'dan trenle ayrılarak, 28 Mart'ta Sivrihisar'da Mustafa Kemal ve İsmet Paşalarla buluşmuşlardır. Burada konuşulan ilk konu, batılı devletlerin teklif ettiği silâh bırakışması üzerine olmuş ve Mustafa Kemal ile İsmet Paşaların ikisi de teklif edilen şartların çok ağır olduğunu söylemişlerdir. Bunu dışında Rusya ile ilişkiler ile Rusya'daki iç savaş meseleleri üzerine konuşulmuş, Aralov'un iç savaşa dair anlatımları Mustafa Kemal Paşa tarafından ilgiyle dinlenilmişti. Aralov özellikle ordudaki siyasal çalışmaların önemi üzerinde durmuştu. Bu sohbet o günün gecenin ilerleyen vaktine kadar sürecektir.⁷

Aynı gün Batı Cephesi Karargâhı'nın bulunduğu Akşehir'e

⁵ S. İ. ARALOV, Bir Sovyet Diplomatı'nın Türkiye Anıları, Birey Toplum Yay., Ankara-1985, s. 81; BAGİDOV, Kurtuluş Savaşı Yıllarında Azerbaycan-Türkiye İlişkileri, C.II, s.38; A. M. şAMSUTDİNOV, Mondros'tan Lozan'a Türkiye Ulusal Kurtuluş Savaşı Tarihi (1918-1923), (Çeviren: Ataol Behramoğlu), Doğan Kitapçılık A.ř., İstanbul-1999, s.234.

⁶ Utkan KOCATÜRK, Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti Kronolojisi (1918-1938), TTK. Yay., Ankara-1988, s.313.

⁷ ARALOV, aynı eser, s.82-84.

Bu geziye Azerbaycan Ataşemilileri Askerof da katılmıştır. Bkz. Hakimiyet-i Milliye, 31 Mart 1922, nr. 470, s.1; Babalık, 4 Nisan 1922, nr.859, s.1; Hakimiyet-i Milliye, 16 Nisan 1922, nr.483, s.1.

gitmek üzere üç otomobille yola çıkılarak cephe boyunca hareket edilmişti. Bitik köyünde Komutanı Yarbay Murat Bey olan 41. tümen kararghında askeri törenle karşılanmışlar, burada ikramlar edilmiş, subaylarla yine silh bırakışması teklifi üzerinde konuşmalar yapılmıştı. “Tümen komutanı, bütün subay ve erlerin, Türkiye’yi İtilf Devletlerinin saldırısından korumak ateşiyle yandıklarını, hepsinin silh bırakışması karşısında olduklarını” söylemişti.⁸

Konuşmalardan sonra yola devam edilmiş, yolda, tümen birliklerinin eğitimleri seyredilmişti. Aralov birliklerin durumunu şöyle tasvir eder: “Genel olarak ordunun görünüşü fena değildi. Erlerin kılığı fazla kötü olmamakla beraber, ayaklarında postallar yok gibiydi. Erlerin çoğu arıklıydı.” Erlerin durumu gözden geçirildikten sonra, Aziziye kasabasına gelinmişti. Burada, komutanı Selhaddin Adil Paşa olan 2. kolordunun kararghı bulunuyordu.⁹

Aziziye’den sonraki durak Bolvadin olmuştu. Burada bağımsız 16. Tümen temsilcilerince karşılanmışlardı. Erlerin eğitiminde bulunmuşlar, Mustafa Kemal’in emriyle, saldırı manevraları yapılmıştı. Birlikleri denetlerken 4. Kolordu komutanı Kemal Beyle ve öteki yüksek rütbeli subaylarla tanışılmıştır. Aralov, Burada da, erlerin ayağında postal bulunmadığının gzne çarptığını, erlerin elbiselerinin de, 41. tmene göre, çok daha kötü durumda olduğunu belirtmektedir.¹⁰

Aralov hatıratında şunları da dile getirmektedir:

“Biçer istasyonundan, Bağdat Demiryolunun bir kolunun geçtiği çay mevkiine kadar olan şose, ancak kurak havalarda otomobillerin geçmesine elverişliydi. Yağmurlu havalarda bu yol, tam bir bataklık halini alıyordu. Çoğunlukla toprak

⁸ S. İ. ARALOV, Bir Sovyet Diplomatı’nın Türkiye Anıları, s.86.

⁹ S. İ. ARALOV, Bir Sovyet Diplomatı’nın Türkiye Anıları, s.86.

¹⁰ S. İ. ARALOV, Bir Sovyet Diplomatı’nın Türkiye Anıları, s.86-87.

yollardan gitmek zorunda kalıyorduk.

Yollarda kervanlara az rastlıyorduk. Rastladıklarımızın uzunluğu ise bir kilometreyi açıyordu. Uzun bir iple birbirine bağlanmış olan develer ağır ağır yürüyorlardı. Develerin hepsine, mermi dolu küfeler yüklenmişti.

Mustafa Kemal Paşa :

— İşte bizim askerî taşıt araçlarımız, dedi. Yunanlıların tam tersi.. İngilizler onları, gerekli olan bütün askeri taşıt araçları ile donatıyorlar. Ama yine de biz onları yeniyoruz ve yeneceğiz!

Yollarda hiçbir işaret direği yoklu. Gerektiği zaman, nöbetçiler bize yönümüzü gösteriyorlardı. Yollar, şiddetli savaşların izlerini taşıyordu. Yunanlıların yakıp yıktığı birkaç müslüman köyünden geçtik.”¹¹

Nihayet bütün yol güzergâhındaki, askerî birliklere ziyaretler ve denetlemeler yapılarak¹², saat 17’de Çay kasabasına gelinmiştir. Burada kendilerini karşılayan Birinci Ordu Komutanı Ali İhsan (Sabis) Paşa, Mustafa Kemal Paşa’ya, 30 Mart tarihinde İkinci İnönü Muharebeleri’nin yıldönümü münasebetiyle bir tören yapılacağını söylemiş, bunun üzerine Mustafa Kemal: *“İyi bir şey olacaksa Rusları da beraber getireyim. Bize para vermiyorlar. Hâlâ çete halindesiniz; muntazam bir ordu yapınız; o zaman altın para ikraz ederiz diyorlar”* demiştir. Bunun üzerine Ali İhsan Paşa: *“Hiç merak ve tereddüt etmeyiniz! Göğsünüzü gere gere yabancı misafir getiriniz. Herhalde memnun olacaksınız; takdirinizi celbedecek levhalar ve kıtalar göstereceğim”* demiştir. Burada yapılan ziyaretten sonra, Mustafa Kemal Paşa, akşam misafirleriyle beraber, Çay

¹¹ S. İ. ARALOV, Bir Sovyet Diplomatı’nın Türkiye Anıları, s.87.

¹² ARALOV, aynı eser, s. 86; Ali İhsan SÂBİS, İstiklâl Harbi ve Gizli Cihetleri, C.VI, Nehir Yay., İstanbul-1993, s.100-101.

Aralov, hatıralarında, Sivrihisar’a 28 Mart sabahı geldiklerini ve o gün orada kaldıklarını yazmaktadır. Ancak Ali İhsan Paşa’nın verdiği bilgilere göre 28 Mart’ta Çay kasabasına gelmişlerdir. Bkz. ARALOV, aynı eser, s. 83-86; SÂBİS, aynı eser, C.VI, s.100-101.

İstasyonu'ndan, trenle Akşehir'e gitmişlerdir¹³.

30 Mart günü Mustafa Kemal Paşa, İkinci İnönü Zaferi'nin yıldönümü kutlamaları için, Sovyet Rus ve Azerbaycan elçileri ve ataşemiliterleri ile birlikte İsmet Paşa da beraberlerinde olarak Akşehir'den otomobillerle Çay'a gelmişlerdir. Karargâhta yenilen öğle yemeğinden sonra, saat 13.30'da atlara binilerek askerî teftiş için tören alanına gidilmiş burada, teftişten önce Mustafa Kemal "ordu, kolordu ve fırka kumandanlarını" çağırarak¹⁴ onlara şu sözleri söylemiştir:

*"Bir sene zarfında siz fedakâr arkadaşlarım ve kahraman ordumuz altı ay fasıla ile iki muzafferiyet kazandınız: İkinci İnönü muzafferiyeti, Sakarya muzafferiyeti. Bu gün İkinci İnönü Zaferi'nin yıldönümü olması münasebetiyle sizi kemal-i takdir ve ihtiramat ile tebrik ederim. Bu tebrikâtım yalnız Başkumandan sıfatiyle değildir. Türkiye Büyük Millet Meclisinin, bütün milletin hâr ve takdîr-kâr selam ve tebrikâtını dahi iblağ ederim. Burada huzurlarıyla şerefbağ olan Rus Şûraları Cumhuriyeti Mümessili Aralof Yoldaş ile Azerbaycan Mümessili Abilof Beyefendinin hükümetleri namına olarak tebriklerini tebrikâtıma ilave ediyorum. Aynı sene zarfında kazandığınız Sakarya Zaferi'nin de yıldönümünü tebrik edeceğimiz gün mukaddes topraklarımızda bulunan gasıp düşmanı tamamen taretmek suretiyle kazanacağınız âti muzafferiyeti dahi birlikte tebrik müyesser olacağına imanımız katidir. Arzu ediyorum ki bütün askerlere kazandıkları bu zafer gününün ulviyetini hatırlatırken Türkiye Büyük Millet Meclisinin ve fedakâr Türkiye halkının kahraman ordumuzun karîben düşmanı mukaddes ana topraklarımızdan çıkaracağına da kati emniyet ve imanla intizar ettiklerini söyleyiniz. Muayeneye bu tebligatınızdan sonra başlayacağım"*¹⁵.

Bu sözler askerlere tebliğ edildikten sonra, Mustafa Kemal

¹³ SÂBİS, aynı eser, C.VI, s.101-102.

¹⁴ Hakimiyet-i Milliye, 31 Mart 1922, nr.470, s.1 ; Vakit, 5 Nisan 1922, nr.1551, s.1.

¹⁵ Hakimiyet-i Milliye, 31 Mart 1922, nr.470, s.1 ; Vakit, 5 Nisan 1922, nr.1551, s.1.

Paşa “atla ve keskin yürüyüşle bir saat on dakikada” bütün birlikleri geçerek, her kıtaata ayrı ayrı : “Merhaba arkadaşlarım tebrik ederim” demiştir. Teftiş bittikten sonra resmîgeçit başlamış ve öğleden sonra saat dört buçukta son bulmuştur. Resmîgeçit esnasında tayyareler de havada kıtaatın üzerinde alçaktan uçarak merasime iştirak etmiştir¹⁶. Resmîgeçidin bitmesinden sonra, Mustafa Kemal ve misafirleri için hazırlanan barakaya gidilmiş, burada yapılan çay ve kahve ikramından sonra, askerî eğlencelerin yapılacağı yere gidilerek burada hazırlanan çadırlara oturulmuştur. Burada, “Muhtelif asker ve köy oyunları, memleket havaları, güreş, orta oyunu, monolog vesaire gibi” gösteriler izlenmiştir. Sovyet Rus Elçisi Aralov, müsaade alarak gösterilerde hüner gösterenlere hediye olarak para vermiştir. Daha sonra karargâha dönülmüş, burada yenilen akşam yemeğinden sonra, tiyatro izlemeye gidilmiş ve gece yarısına kadar program **sürmüştür**. **Ali İhsan** Paşa hatıralarında, Aralov hakkında şu bilgileri vermektedir: “Rus Sefiri Aralof Yoldaş, iki ay evvel; Ankara’ya yeni gelmiş idi. Millî Hükümet ile iyi geçinmeyi Garp devletlerinin himaye ettikleri Yunanistan’a bizim galebe çalmamızı ve bu suretle Garp devletleri itibarlarının kırılmasını arzu eylediği seziliyordu. Esasen Aralof Rus ordusunda kumandanlık etmiş olduğundan askerî işlerden anlıyordu”¹⁷.

31 Mart Salı günü sabahı, Mustafa Kemal Paşa, elçiler ve maiyetleri ile birlikte, İsmet Paşa da beraberlerinde olarak otomobillere binerek Akşehir’e dönmüşlerdir¹⁸. Daha sonra Ilgın ve Konya ziyaret ve teftişleri de gerçekleştirilmiştir.

Sovyet Rus Elçisi Aralov ile Azerbaycan Elçisi Abilov maiyetleriyle beraber 4 Nisan akşamı Konya’dan Mustafa Kemal Paşa ve ileri gelenler tarafından uğurlanmışlar¹⁹, 6 Nisan’da

¹⁶ Hakimiyet-i Milliye, 31 Mart 1922, nr.470, s.1 ; Vakit, 5 Nisan 1922, nr.1551, s.1.

¹⁷ SÂBİS, aynı eser, C.VI, s.105-107, 112-113.

¹⁸ Aynı eser, s. 113.

¹⁹ EVREN, aynı eser, s.12.

Ankara'ya ulařmıřlardır²⁰.

Mustafa Kemal, Aralov ve Abilov ile ataşemiliterlerini cephe ve cephe gerisine gütürerek onlara Türk ordusu ve halkın durumunu göstermiştir. Bu gezi boyunca kendilerine çok yakın davranmış, özellikle Aralov ile İtilâf Devletleri'nin ateşkes ve barış önerileri üzerine konuşmuş ve ondan Sovyetlerin desteğinin artarak sürmesini istemiştir. Mustafa Kemal'in, Aralov'un desteğine ve fikirlerine değer verdiği anlaşılmaktadır. Nitekim İtilâf Devletleri'nin 22 Mart tarihli ateşkes ve 26 Mart tarihli barış önerilerine kesin cevap onunla görüşmeleri bittikten sonra, 5 Nisan tarihinde verilmiřtir²¹. Yine bu gezi sayesinde, Büyük Taarruz'un hazırlıklarının yapıldığı dönemde, Mustafa Kemal Paşa'nın Sovyet Rus ve Azerbaycan elçilerini cephe ve cephe gerisinde dolaştırması, İtilâf Devletleri'ne karşı Türk ordusunun yalnız olmadığını göstermek bakımından büyük değer taşımaktadır. Ayrıca, Aralov ve Abilov'un bu gezide gördüklerinden sonra, istilâcılara karşı verilen mücadeleden Türklerin başarıyla çıkacağına olan güvenleri sarsılmaz hale gelmiştir.

²⁰ Hakimiyet-i Milliye, 7 Nisan 1922, nr.476, s.2.

²¹ Zeki SARIHAN, Kurtuluş Savaşı Günlüğü (Açıklamalı Kronoloji), C.IV, TTK. Yay., Ankara-1996, s.363-364.

"Ankara Hükümeti, Müttefiklerin 22 Mart tarihli ateşkes ve 26 Mart tarihli barış önerilerine birlikte cevap verdi. Ateşkes ilke olarak kabul edildi. Esas koşul olarak ateşkes anlaşmasıyla birlikte Anadolu'nun boşaltılması işine hemen başlanmasını, bunun ateşkes süresi olan 4 ay içinde tamamlanmasını, boşaltma işi bittiği zaman barışla ilgili öngörüşmeler başlamamış olursa anlaşmanın üç ay daha uzamasını istedi. Ateşkes anlaşmasının ilk gününden başlayarak ilk on beş gün içinde Eskişehir-Kütahya-Afyon kesimi ve dört ay içinde İzmir'le birlikte düşman elindeki bütün toprakların boşaltılması istenecek, ateşkes önerileri kabul edilirse barış önerilerini incelemek üzere üç hafta içinde delegelerin, kararlaştırılacak şehre gönderilebileceği bildirildi. Müttefikler bu cevaba 15 Nisan'da olumsuz karşılık vermişlerdi". Bkz. Aynı eser, s.364-365.

BOLVADİN VE ÇEVRESİNİN YERALTI KAYNAKLARININ ARAŞTIRILMASI

Ahmet YILDIZ¹
Metin BAĐCI²
Can BAŐARAN³
Feyzullah E. ONKAR⁴

ÖZET

Bolvadin ilçesi KB-GD uzanımı Afyon-Akşehir grabeni içinde yer almaktadır. Paleozoyik yaşı Afyon Zonu temel kayalar, Mesozoyik yaşı Emirdağ grubu karbonat kayalar, Neojen yaşı sedimanter ve volkanik kayalar ile Kuvaterner yaşı alüvyal çökelleri inceleme alanındaki başlıca birimlerdir. Bu çalışmada, Bolvadin ilçesi ve çevresinin yeraltı kaynaklarının jeolojik özelliklerinin belirlenmesi ve bu yeraltı kaynaklarının işletilme potansiyelleri üzerine ön verilerin ortaya konması amaçlanmıştır. Bölgedeki yeraltı kaynakları aktif olarak işletilenler ve işletilmeyen yeraltı kaynakları olarak iki grupta incelenmiştir. Heybeli jeotermal kaynakları ve Paşadağ mermerleri aktif olarak işletilirken; Büyük Karabağ'daki kristalize kireçtaşları mermer, Kemer kaya Kasabası'ndaki volkanik kayalar potasyum feldispat ve Özbek Kasabası'nın kuzeyindeki tüfler ise seramik kili açısından

¹ Afyon Kocatepe Üniversitesi Mühendislik Fakültesi Jeoloji Mühendisliği Bölümü, S.yazar, Prof.Dr., ayildiz@aku.edu.tr

² Afyon Kocatepe Üniversitesi Mühendislik Fakültesi Jeoloji Mühendisliği Bölümü, Yrd.Doç.Dr., mbagci@aku.edu.tr

³ Afyon Kocatepe Üniversitesi Mühendislik Fakültesi Jeoloji Mühendisliği Bölümü, Araş.Gör.Dr., cbasaran@aku.edu.tr

⁴ Afyon Kocatepe Üniversitesi Jeotermal-Mineralli Sular ve Maden Kaynakları Uygulama ve Araştırma Merkezi (JUAM) Müdürlüğü, Öğr.Gör., feconkar@gmail.com

işletilme potansiyeli yüksek olan yataklar olarak dikkati çekmektedir. Bolvadin ilçesinin ekonomik açıdan gelişebilmesi için, halen bölgede işletilen yeraltı kaynaklarıyla birlikte işletilme potansiyeli olan yeraltı kaynaklarının jeolojik özelliklerinin detaylı bir biçimde araştırılması ve ilçe ekonomisine kazandırılması gerekmektedir.

Anahtar Kelimeler: Bolvadin, jeoloji, yeraltı kaynakları, maden potansiye

THE INVESTIGATION OF SUBSURFACE RESOURCES OF BOLVADIN AND SURROUNDING AREA

ABSTRACT

Bolvadin district is located at Afyon-Akşehir graben with NW-SE trending. Paleozoic Afyon Zone basement rocks, Mesozoic Emirdağ group carbonate rocks, Neogene sedimentary and volcanic rocks and Quaternary alluvial sediments are main lithologies in studied area. In this study, it was aimed determination of geological properties of subsurface resources in Bolvadin and surrounding area and revealing of preliminary data on production potentials of subsurface resources. The subsurface deposits in study area were investigated in two groups as (1): Actively operated resources and (2): Non-operated resources. Heybeli geothermal resources and Paşadağ marbles were operated. Besides, crystalised limestone in Byk Karabağ as marble, volcanic rocks in Kemer kaya town as potassium feldspar and tuffs in the north of Özburun town as ceramic clay attract attention resources with high production potential. The actively operated resources and non-operated resources with high production potential must be investigated in detail and provided to Bolvadin's economy.

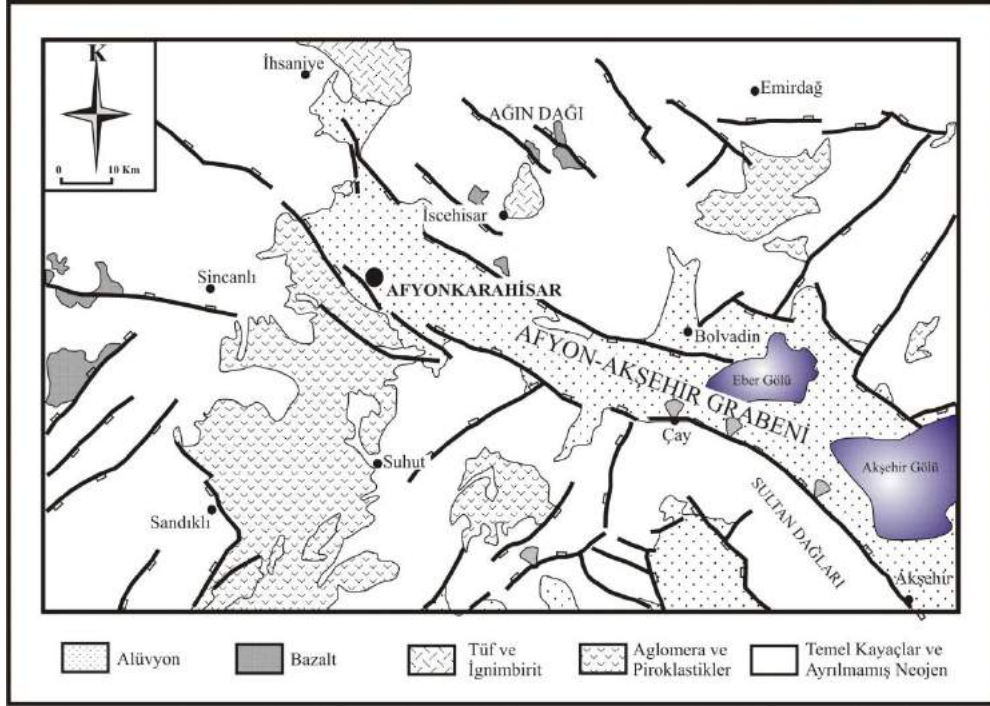
Keywords: Bolvadin, geology, subsurface resources, ore potential

GİRİŞ

Sanayinin hızlı gelişmesine bağlı olarak değişik endüstri dallarının maden ihtiyaçları da her geçen gün artmıştır. Diğer taraftan gelişen teknolojiyle ilişkili olarak madenlerin aranmasında kullanılan yöntemler de hem çeşitlilik ve hem de kullanılan yöntemlerin hassasiyet derecelerinin de iyileşmesini sağlamıştır. Maden arama çalışmalarının başlangıcında literatür çalışmaları da kullanılarak, geniş alanlarda bölgesel ölçekli araştırmalar gerçekleştirilmekte, bu aşamadaki çalışmaların olumlu sonuçlanması durumunda sınırları kesinleştirilen maden oluşumu için arama ruhsatı başvurusu yapılmaktadır. Çalışmaların ilerleyen aşamalarında ise bölgesel çalışmalarda elde edilen veriler yardımıyla çalışılan alanın boyutları daraltılarak, başlangıca göre daha küçük bir alanda detaylı jeolojik, jeokimya ve jeofizik çalışmaları yürütülmektedir (Akıncı, 2002; Sayılı, 2006; Çelebi, 2007).

Bu çalışma, Bolvadin ilçesi ve çevresindeki yer altı kaynaklarının jeolojik özelliklerinin ortaya konması ve söz konusu yeraltı kaynaklarının ekonomik olarak işletilme potansiyelleri üzerine ön verilerin belirlenmesi amacıyla yapılmıştır. KB-GD uzanımlı Afyon-Akşehir grabeni içinde yer alan Bolvadin ilçesi, coğrafik olarak İç Anadolu ve Ege Bölgelerini birbirine bağlamaktadır. Afyonkarahisar ilinin 53 km doğusunda bulunan inceleme alanına en yakın yerleşim birimleri, kuzeyde Emirdağ, güneyde ise Çay ilçeleri olup, bölge Afyonkarahisar K25, K26 ve K27 paftalarında yer almaktadır (Şekil 1).

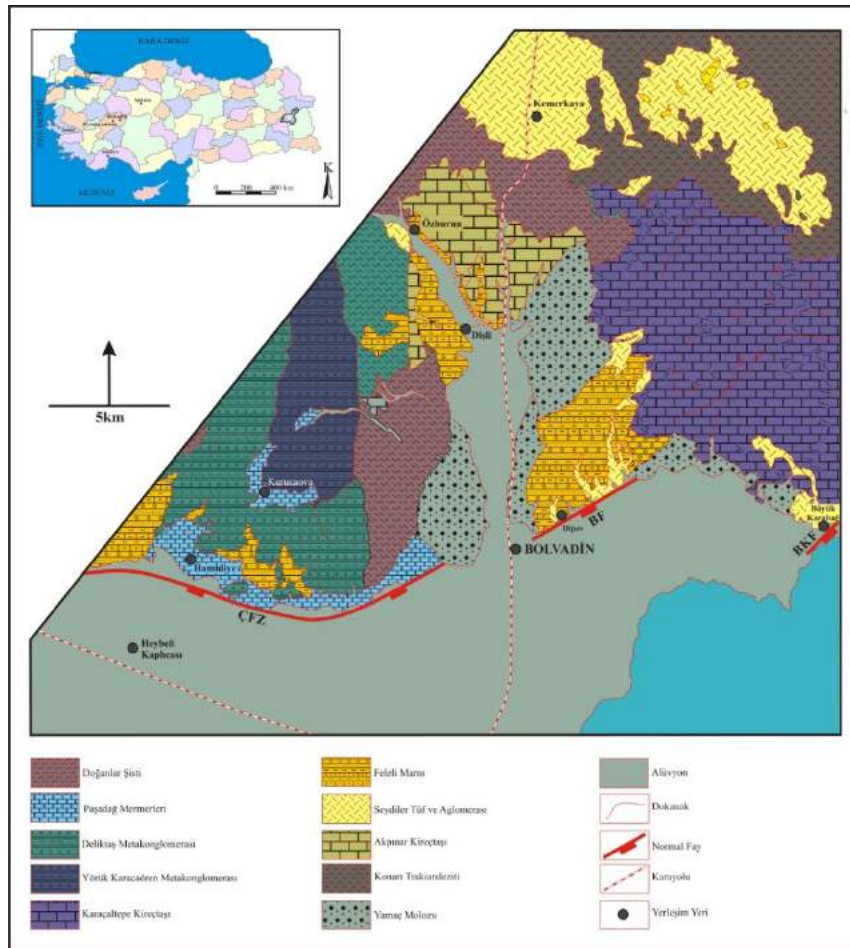

Şekil 1. Afyonkarahisar ve yakın çevresinin jeoloji haritası (Gürsoy vd., 2003).

Çalışma bulguları, inceleme alanında değişik araştırmacılar tarafından farklı zamanlarda yapılmış çalışmaları birlikte değerlendirilerek, bölgede halen işletilen yer altı kaynakları dışında ekonomik olarak işletilme potansiyeli bulunan yer altı kaynakları belirlenmiştir. Bolvadin ve çevresinde yer altı kaynaklarıyla ilgili çalışmaları oldukça az olup, bu çalışmaları bölgede işletilen ve işletilme potansiyeli olan yer altı kaynaklarının özelliklerinin birlikte incelenmesi ve potansiyel yer altı kaynaklarının ilçe ekonomisine kazandırılması açısından oldukça önemlidir.

1. İNCELEME ALANININ JEOLojİSİ

Paleozoyik yaşlı Afyon Zonu temel kayaçları, Mesozoyik yaşlı Emirdağ grubu karbonat kayaçları, Neojen yaşlı sedimanter ve volkanik kayaçları ile Kuvaterner yaşlı alüvyal çökelleri inceleme alanındaki başlıca birimlerdir (Metin vd., 1987; Yetin vd., 1988; Erkan vd., 1996; Tolluoğlu vd., 1997) (şekil 2).

şekil 2. İnceleme alanının jeoloji haritası (Öcal vd., 2011a; 2011b'den değiştirilerek alınmıştır).

İnceleme alanında gözlenen Afyon Zonu temel kayaçlarına ait birimler baskın olarak mikaşist, kuvarsit, kuvars şistler, metakonglomeralar ve mermerlerden yapılı metamorfik

kayaçlardan oluşmaktadır. Afyon metasedimanter grubu içerisinde temeli oluşturan litoloji topluluğudur. Hamidiye ve Kurucaova köyleri ile Özbekun ve Kemer kaya kasabaları arasında kalan bölgede yayılım sunan birim, Doğanlar şisti, Paşadağ mermerleri ve Deliktaş metakonglomerası ile temsil edilmektedir. Paşadağ mermerleri Doğanlar şisti içinde beyaz, kirli beyaz ve grinin tonlarındaki merceler halinde gözlenmektedir. Afyon zonu içinde yer alan diğ er bir birim olan Deliktaş Metakonglomeraları Çobanlar şisti içinde, bununla yanal ve düşey geçişli, büyük merceler şeklinde yer almaktadır. Afyon zonu kayaçlarının üzerine Mesozoyik yaşlı Emirdağ grubuna ait kayaçlar gelmektedir. Emirdağ grubu Yörükkaracaören metakonglomerası ve Karaçaltepe kireçtaşlarından oluşmaktadır. Senozoyik yaşlı Gebeceler formasyonu Emirdağ grubu üzerinde uyumsuzlukla yer almaktadır. Formasyon bölgede Feleli marnı, Seydiler tüf ve aglomerası ve Akpınar kireçtaşı ile temsil edilmektedir. Özbekun ve Kemer kaya kasabaları arasında kalan bölgede karakteristik olarak gözlenen Konarı trakiandeziti bölgedeki volkanizmanın son aşamasını karakterize etmektedir (Metin vd., 1987; Yetin vd., 1988; Kuşcu vd., 2006).

2. BOLVADİN VE YAKIN ÇEVRESİNİN YERALTI KAYNAK POTANSİYELİ

Bölgedeki yeraltı kaynakları aktif olarak işletilenler ve işletilmeyen yeraltı kaynakları olarak iki grupta incelenmiştir. Heybeli jeotermal kaynakları ve Paşadağ mermerleri aktif olarak işletilirken; Büyük Karabağ'daki kristalize kireçtaşları mermer, Dişli Kasabası'ndaki volkanik kayaçlar potasyum feldispat ve Özbekun Kasabası'nın kuzeyindeki tüfler ise seramik kili açısından işletilme potansiyeli yüksek olan yataklar olarak değerlendirilmiştir.

2.1. Aktif Olarak İşletilen Yeraltı Kaynakları

2.1.1. Heybeli Jeotermal Kaynağı

Heybeli jeotermal kaynağı, Afyonkarahisar ilinin 25km doğusunda, Afyonkarahisar-Konya karayolu üzerinde bulunmaktadır. Jeotermal sistemin en önemli elemanları rezervuar kayaç, örtü kayaç, ısıtıcı kayaç, geçirimsiz temel kayaç ve fay hatlarıdır. Yağışlarla yeryüzüne düşen sular geçirimli birimler ve fay zonları boyunca süzülerek, ısıtıcı kayaçların, ortamın jeotermik gradyanının veya aktif tektonizmanın etkisiyle ısınabilmekte, basıncı yükselmekte ve yine fay hatları boyunca yükselerek, jeotermal kaynakları oluşturmaktadır. Afyon-Akşehir graben sistemi içinde yer alan Heybeli bölgesinde Afyon metasedimanter grubunun şist türündeki kayaçları jeotermal sistemin geçirimsiz temelini oluşturmaktadır. Bu tektonik hat, önceki çalışmalarda Heybeli fay grubu olarak isimlendirilmiştir (Erişen, 1972). Jeotermal suları bünyesinde barındıran jeolojik birimler rezervuar kayaç olarak tanımlanmakta olup, Şekil 2'deki jeoloji haritasında bulunmayan Mesozoyik yaşı kristalize kireçtaşları jeotermal sistemin rezervuar kayacı özelliğindedir.

Başaran ve Gökgöz (2015) ve Başaran (2016) tarafından yapılan çalışmalarda bölgedeki jeotermal sistemin beslenme alanının güneydeki Sultandağları olduğunu belirtmişlerdir. Yine bu araştırmacılara göre yağışlarla yeryüzüne düşen sular Afyon-Akşehir graben sistemiyle ilişkili faylar boyunca yeraltına süzülerek, ortamın jeotermik gradyanı ve aktif tektonizmanın etkisiyle ısınmakta ve faylar boyunca yükselerek, Heybeli bölgesindeki jeotermal kaynakları oluşturmuşlardır. Ayrıca bu çalışmalarda bölgedeki jeotermal suların Na-Ca-HCO₃-SO₄ tip sular sınıfına girdiği ve jeotermometre hesaplamalarında bölgedeki rezervuar sıcaklığının 85-95°C arasında değiştiği belirlenmiştir. Yıldız vd. (2011) tarafından yapılan çalışmada, bölgenin derin jeotermal yapısı manyetotellürik yöntem

kullanılarak araştırılmış ve çalışma sonucunda, jeotermal akışkanı barındırdığı dūřunūlen ũ farklı iletken zon belirlenmiştir. Heybeli Kaplıcası'nın bulunduğu iletken zon yaklaşık 2km genişliğinde ve 1600m derinliğindedir. alışmalar sonucunda bōlgede açılacak derin sondajlarla kaplıcanın bulunduğu havzanın geliştirilmesi gerektiği ve belirlenen 3 iletken zonda detaylı çalışmaların yapılması gerektiği ifade edilmiştir.

Bōlgedeki jeotermal tesislerden en eskisi tarihi M.Ö. 300. yıla kadar uzanan Heybeli Kaplıcasıdır. Tarihte Lentos Come kaplıcası olarak bilinen kaplıcanın batı bōlümünde o dōnemki kasabanın kilisesi bulunduğundan, kaplıca uzun yıllar Kızıl Kilise olarak adlandırılmıştır. Kaplıca için ayrıca jeotermal suların bileşimindeki çözünmüş minerallerin öknelmesi sonucu oluşan tortu (kirs) nedeniyle Kızıl Kirse ismi de yaygın bir biçimde kullanılmıştır. 1944 yılında kaplıca Bolvadin Belediyesi'ne satılmış olup, o tarihten günümüze kadar kaplıca Bolvadin Belediyesi tarafından işletilmektedir. Kaplıcayı şifa bulmak amacıyla başta Bolvadin halkı olmak üzere evre ilçe ve köylerde yaşayan insanlar yoğun bir şekilde tercih etmektedir. Bōlgedeki diğer jeotermal tesis ise obanlar Belediyesi'ne ait kaplıcadır. Bōlgeden elde edilen jeotermal akışkan 200 yatak kapasiteli Heybeli Termal Kaplıcasında, 100.000 m² jeotermal serada ve obanlar Belediyesi'ne ait kaplıcada kullanılmaktadır.

2.1.2. Paşadağ Mermerleri

Paşadağ mermerleri Bolvadin ilçesi ile Kurucaova ve Hamidiye köyleri arasında yayılım sunmaktadır (şekil 2). İnceleme alanının temelini Doğanlar şisti oluşturmaktadır. Genellikle serizit, muskovit ve kuvars şistlerden oluşan Doğanlar şisti, bōlgede Paşadağ mermerleri, Deliktaş metakonglomerası ve Yörük Karacaōren metakonglomerası ile birlikte bulunmaktadır.

Paşadağ mermerleri ilk olarak Metin vd 1987 tarafından adlandırılmıştır. Birim, ince kristal yapısına sahip, beyaz, gri ve grinin açıktan koyuya kadar değişen farklı tonlarında gözlenmekte ve orta kalın tabakalı yapıya sahiptirler. FeO etkisiyle mermerlerde yer yer sarı ve kahverengi tonlarda ince damarlı seviyeler bulunmaktadır. Bölgedeki şiddetli tektonik hareketlerin sonucu olarak Paşadağ mermerlerinde oldukça sık aralıklı çatlaklı yapılar gelişmiştir. elik (2003), Paşadağ mermerlerinin ana bileşeninin kalsit minerali olduğunu belirtmiştir. Araştırmacı, ayrıca kayaçta aksesuar mineraller olarak kuvars, serizit, muskovit ve opak mineralleri tespit etmiştir. Senozoyik yaşlı Yörük Karacaören metakonglomerası Paşadağ mermerlerinin üzerine uyumsuzlukla gelmiştir. Genel olarak konglomera, kumtaşı, aglomera, tuf, marn, killi kireçtaşı gibi farklı kayaçlar Neojen yaşlı birimleri oluşturmaktadır. Paşadağ mermerleri dokusal olarak İsehisar mermerlerine oldukça benzer özellikler sunmakta olup, elik (2003) tarafından gelecekte İsehisar mermerlerine alternatif olarak işletilebileceği söylenmiştir. Halen agrega olarak işletilen Paşadağ mermerleri üzerinde yapılacak olan ayrıntılı arazi çalışmalarıyla büyük blok boyutuna sahip olduğu alanların belirlenmesi oldukça önemlidir.

2.2. İşletme Potansiyeli Olan Yeraltı Kaynakları

2.2.1. Karaçaltepe Kireçtaşları

Karaçaltepe kireçtaşları, inceleme alanında Kemer kaya Kasabası ile Büyük Karabağ köyleri arasında kalan alanda KB-GD uzanımlı olarak yayılım sunmaktadırlar. İnceleme alanının dışında ise birim Emirdağ'ın Bademli köyü ve Yunak ilçesine kadar uzanmaktadır. Gri, koyu gri ve siyah renkli olan birim, kalın-orta tabakalanmalıdır ve dolomitik özelliktedir. Birim üste doğru açık gri ve beyaz renkli kristalize kireçtaşlarına geçiş

yapmaktadır. Dokusal olarak mermerlere büyük benzerlik göstermeleri nedeniyle bu seviyeler Kibici vd. (2000) tarafından **Büyük Karabağ Mermerleri** olarak adlandırılmış ve ayrı bir birim olarak haritalanmıştır. Karaçaltepe kireçtaşları içinde KD-GB yönlü olarak uzanım sunan birim tabaka kalınlığı yer yer 2m'ye ulaşmaktadır. Blok boyutlarının mermer ocağı işletmesi için ideal değerlere ulaştığı alanların ayrıntılı olarak çalışılması gerekmektedir. Kibici vd. (2000) tarafından yapılan çalışmada Büyük Karabağ mermerlerinin mineralojik-petrografik, fiziksel ve mekanik özellikleri bakımından İncehisar mermerlerine benzer özellikler sunduğu ve gelecekte İncehisar mermerlerine alternatif olarak işletilebileceği belirtilmiştir.

2.2.2. Trakiandezitik Volkanik Kayaçlar

Afyonkarahisar ve çevresinde riyolitik, andezitik, trakiandezitik ve bazaltik bileşimli volkanizma ürünleri geniş yayılım gösterirler. İncehisar ve çevresinde, söz konusu volkanik kayaçların bir bölümü doğaltaş olarak işletilmektedir (Kuşcu vd., 1999; Kuşcu ve Yıldız, 2001; Kuşcu vd., 2006). Şekil 2'deki jeoloji haritasında Konarı trakiandeziti olarak adlandırılan birim, inceleme alanında ise Kemer kaya Kasabası'nın doğusunda karakteristik olarak yayılım sunmaktadır. Erkan vd. (1996) bölgedeki volkanitleri Alt-Orta Miyosen yaşlı Köroğlu Kalderası volkanizmasıyla eşleştirmişlerdir. Porfirik dokulu sunan kayaçtaki fenokristalleri plajiyoklas, sanidin, biyotit ve piroksen kristalleri meydana getirmektedir. Kemer kaya Kasabası'nın doğusunda boyutları 5-6cm'ye ulaşan mega sanidin kristalleri oldukça belirgindir.

Afyonkarahisar ilinin 75km güneybatısındaki Kınık köyü ve çevresinde Kemer kaya Kasabası'nın doğusunda bulunan volkanik kayaçlarla benzer mineralojik-petrografik özelliklere sahip volkanik kayaçlar bulunmakta olup, bu kayaçlardaki sanidin kristalleri Söğütseren Seramik A.Ş. tarafından kurulan

işletmede zenginleştirilerek, seramik sektöru için potasyum feldspat üretimi yapılmaktadır (Denizhan, 2011; Yıldız vd., 2014). Kınık köyündeki ocaktan çıkartılan tüvenan cevher, kaba ve ince kırma işlemlerinden sonra manyetik seperatörler yardımıyla zenginleştirilmekte ve bilyalı değirmenle öğütölerek -63µm tane boyutuna getirilerek paketlenmektedir. Bölgede yıllık yaklaşık 7.000ton feldspat üretimi yapılmakta olup, üretilen potasyum feldspat madeni, Söğütsen Seramik A.ř.'ne ait seramik fabrikalarında sırlama işlemlerinde kullanılmaktadır. Ayrıca bölgeden üretilen ürün, Hindistan'dan ithal edilen K-feldspatın yerini almıştır. Kemerkaya Kasabası'nın doğusunda bulunan volkanik kayalar ekonomik olarak işletilebilecek rezerve sahip olup, bu kayalar üzerinde ayrıntılı olarak hem maden jeolojisi ve hem de laboratuvar çaplı zenginleştirme çalışmalarının yapılmasında fayda vardır.

2.2.3. Tüf Yatakları

Tüfler patlamalı tip volkanizma ürünü olup volkanik kül, feldspat, kuvars ve mika mineralleri ile volkan camı ve pomza gibi volkanik kayaç parçalarının camsı özellikteki bağlayıcı malzemeyle tutturulmasıyla meydana gelmiştir. Riyolitik bileşimli tüfler bu çalışmada Seydiler tüf ve aglomerası olarak adlandırılmış olup, inceleme alanında Özburun Kasabası'nın kuzeyinde geniş yayılım sunmaktadır. Genellikle süt beyaz ve krem renkli olup, kalın tabakalar sunmaktadır. Erkan vd. (1996) tarafından Seydiler ignimbiriti olarak adlandırılmış olup, bu araştırmacılara göre birimin kalınlığı 100m'ye kadar ulaşmaktadır. Genellikle camdan oluşan matriks içerisinde kuvars, sanidin, plajioklaslar, ve çubuğumsu şekilli biyotit fenokristalleri tespit edilmiştir.

Tüf yatakları İsehisar ilçesinin 25km kuzeybatısındaki Alanyurt Köyü'nde seramik sektörüne ait firmalar tarafından işletilmekte ve işletilen ürünler Kütahya, Uşak ve İzmir'deki

seramik fabrikalarına seramik kili olarak satılmaktadır. Kuşcu ve Yıldız (2017) tarafından yapılan çalışmada birim içinde K40B/65GB konumlu fayla ilişkili beyaz-krem, açık sarı, sarımsı kırmızı ve açık yeşil renkli alterasyon zonları belirlenmiştir. Söz konusu alterasyon zonlarında illit, kaolinit ve simektit gibi kil mineralleri belirlenmiştir. Bu nedenle Özburun Kasabası'nın kuzeyindeki tüfler üzerinde ayrıntılı jeolojik, mineralojik ve jeokimyasal çalışmalar yapılarak, tüfler içinde Alanyurt bölgesinde olduğu gibi alterasyon zonlarının varlığı araştırılmalıdır.

3. SONUÇ VE ÖNERİLER

Bolvadin ilçesi ve çevresinin yeraltı kaynaklarının jeolojik özelliklerinin belirlenmesi ve bu yeraltı kaynaklarının işletilme potansiyelleri üzerine ön verilerin ortaya konması amaçlanan bu çalışmada bölgedeki yeraltı kaynakları aktif olarak işletilenler ve işletilmeyen yeraltı kaynakları olarak iki grupta incelenmiştir. Heybeli jeotermal kaynakları ve Paşadağ mermerleri aktif olarak işletilirken; Büyük Karabağ'daki kristalize kireçtaşları mermer, Kemer kaya Kasabası'ndaki volkanik kayalar potasyum feldispat ve Özburun Kasabası'nın kuzeyindeki tüfler ise seramik kili açısından işletilme potansiyeli yüksek olan yataklar olarak dikkati çekmektedir. Bölgedeki yeraltı kaynaklarının jeolojik özellikleri ve gelecekte bu yeraltı kaynaklarıyla ilgili yapılması gerekenler aşağıdaki tabloda özetlenmiştir.

Tablo 1. Bolvadin ve çevresindeki yeraltı kaynakları

Yeraltı Kaynak Adı	Kökeni	İşletme Durumu	Öneriler
Heybeli Jeotermal Kaynağı	Jeotermal Su	Faal İşletme	Sondajlarla saha geliştirilmeli ve reenjeksiyon sondajlarıyla kaynağın sürdürülebilir kullanımı sağlanmalıdır.
Paşadağ Mermerleri	Metamorfik kayaç	Faal İşletme	Büyük blok boyutuna sahip alanlar belirlenmelidir.
Karaçaltepe Kireçtaşları	Metamorfik kayaç	İşletme yok	Mermerlerin blok verimliliği, rezerv ve litolojik özellikleri detaylı araştırılmalıdır.
Trakiandezitik Volkanik Kayaçlar	Volkanik kayaç	İşletme yok	Maden jeolojisi ve laboratuvar çaplı zenginleştirme çalışmaları yapılmalıdır.
Tüf Yatakları	Volkanik kayaç	İşletme yok	Ayrıntılı jeolojik, mineralojik ve jeokimyasal çalışmalar yapılmalıdır.
Feleli Marnı	Sedimanter kayaç	İşletme yok	Ayrıntılı jeolojik, mineralojik ve jeokimyasal çalışmalar yapılmalıdır.

Bolvadin ilçesinin ekonomik açıdan gelişebilmesi için, halen bölgede işletilen yeraltı kaynaklarıyla birlikte işletilme potansiyeli olan yeraltı kaynaklarının jeolojik özelliklerinin detaylı bir biçimde araştırılması ve ilçe ekonomisine kazandırılması gerekmektedir.

KAYNAKÇA

Akıncı, Ö.T. (2002). "Maden Jeolojisi Ve Arama Yöntemleri". **Süleyman Demirel Üniversitesi** Yayın No:33 ISBN: 975-7929-56-5 S.D.Ü. Basımevi, Isparta.

Başaran, C. ve Gökgöz, A. (2015). "Geological and Hydrochemical Properties of Heybeli (Afyonkarahisar) Geothermal Field, Weastern Turkey". **World Geothermal Congress**, Australia.

Başaran, C. (2016). "Geçmişten Günümüze Heybeli (Kızılıkilise) Kaplıcası". **Termal Yaşam**, 2, 52-55.

Çelebi, H. (2007). "Maden Yataklarının Aranması, İncelenmesi ve Değerlendirilmesi Ders Notları". **Mersin Üniversitesi, Jeoloji Mühendisliği Bölümü**, 122s, Mersin.

Çelik, M.Y. (2003). "İscehisar-Bolvadin (Afyon Doğusu) Arasındaki Paşadağ Yöresinin Jeolojisi ve Paşadağ Mermerlerinin Değerlendirilebilirliğinin İncelenmesi". **Doktora Tezi**, Ankara Üniversitesi, 183s, Ankara.

Denizhan, T. (2011). "Dinar Tatarlı-Afyonkarahisar Bölgesi Trakitlerinin Seramik Hammadde Özelliklerinin İncelenmesi", Lisans Tezi, **A.K.Ü. Mühendislik Fakültesi, Maden Mühendisliği Bölümü**, Afyonkarahisar, 87s.

Erişen, B. (1972). "Afyon-Heybeli (Kızılıkilise) Jeotermal Araştırma Sahasının Jeolojisi Ve Jeotermal Enerji Olanakları". **MTA Raporu**, No: 5490, 73s.

Erkan, Y. Bayhan, H. Tolluoğlu, Ü. ve Aydar, E. (1996). "Afyon Yöresi Metamorfik Ve Volkanik Kayaçlarının Jeolojik, Petrografik ve Jeokimyasal İncelenmesi". **TÜBİTAK Projesi**, No: YBAG-044/DPT, 237s, Ankara.

Gürsoy, H. Piper, J.D.A. ve Tatar, O. (2003). "Neotectonic Deformation in The Western Sector of Tectonic Escape in Anatolia: Palaeomagnetic Study of The Afyon Region Central Turkey". **Tectonophysics**, 374, 57-79.

Kibici, Y. Yıldız, A. Bağcı, M. ve Kavas, T. (2000). "Büyük Karabağ (Afyon) Mermerlerinin Petrografisi ve Fiziko-Mekanik Özellikleri: Ön Çalışma", **Mermer Dergisi**, 6, 92-98, İstanbul.

Kuşcu, M. Yıldız, A. ve Bağcı, M. (1999). "Köprülü (Afyon) Trakiandezitinin Yapı Taşı Olarak Kullanılabilirliğinin Araştırılması", **11. Mühendislik Haftası Yerbilimleri Sempozyumu** 20-23 Ekim 1999, s.193-203, Isparta.

Kuşcu, M. ve Yıldız, A. (2001). "Ayazini (Afyon) Tüflerinin Yapı Taşı Olarak Kullanılabilirliğinin Araştırılması", **Türkiye III. Mermer Sempozyumu, MERSEM'2001** 3-5 Mayıs 2001, s.85-98, Afyon, 2001.

Kuşcu, M. Yıldız, A. ve Bağcı, M. (2006). "Konarı (İncehisar-Afyon) Traki-Andezitlerinin Yapıtası Olarak Kullanılabilirliğinin Araştırılması", **Türkiye V. Mermer ve Doğaltaş Sempozyumu** 2-3 Mart 2006, s.281-291, Afyonkarahisar.

Kuşcu, M. ve Yıldız, A. (2017). "Miyosen Yaşlı Seydiler (Afyonkarahisar) İgnimbiritlerindeki Alterasyon Zonlarının Jeolojisi ve Mineralojisi". 17.Ulusal Kil Sempozyumu, Muğla.

Metin, S. Genç, S. ve Bulut, V. (1987). "Afyon ve Yakın Dolayının Jeolojisi". **M.T.A. Raporu** No: 2113, Ankara.

Öcal, H. Turhan, N. ve Göktaş, F. (2011a). "1:100.000 Ölçekli Türkiye Jeoloji Haritaları Afyon K-25 Paftası ve Raporu". **Maden Tetkik Arama (MTA) Genel Müdürlüğü Jeoloji Etütleri Dairesi Yayını**, No: 159, 34s, Ankara.

Öcal, H. Alan, İ. Balcı, V. ve Keskin, H. (2011b). "1:100.000 Ölçekli Türkiye Jeoloji Haritaları Afyon K-26 Paftası ve Raporu". **Maden Tetkik Arama (MTA) Genel Müdürlüğü Jeoloji Etütleri Dairesi Yayını**, No: 160, 27s, Ankara.

Sayılı, İ.S. (2006). "Maden Jeolojisi Ders Notu". **Ankara Üniversitesi, Jeoloji Mühendisliği Bölümü**, 47s, Ankara.

Tolluoğlu, A.Ü. Erkan, Y. Sümer, E.Ö. Boyacı, M.N. ve Yavaş (Betaş), F. (1997). "Afyon Metasedimanter Grubunun Mesozoyik Öncesi Metamorfik Evrimi". **Türkiye Jeoloji Bülteni** 40-1, 1-17.

Yetin, S. Veli, B. ve Genç, Ő. (1988). "Bolvadin Afyon Yunak Konya Dolayının Jeolojisi". **M.T.A. Raporu** No: 8522, Ankara.

Yıldız, A, Candansayar, M.E. Bağcı, M. Türker, E. Erdoğan, E. Başaran, C. ve onkar, F.E. (2011). "Afyonkarahisar İli, Değirmendere ve Gözsüzlü Köyleri İle obanlar İlçesi Arasında Kalan Bölgede Yapılan Jeotermal Alan Ön Etüt Raporu". **AKÜ Döner Sermaye Projesi**, No: 10.JUAM.01, 52s, Afyonkarahisar.

Yıldız, A. Bağcı, M. Dumlupınar, İ. Başaran, C. (2014). "Afyonkarahisar İlinin Seramik Sektörü Hammadde Potansiyeli", **A.K.Ü. Fen ve Mühendislik Bilimleri Dergisi**, Özel Sayı, 553-564.

SULTAN II. MAHMUD DÖNEMİ NÜFUS KAYITLARINA GÖRE BOLVADİN CİVARINDA MESKÛN AŞİRETLER ÜZERİNE BAZI DEĞERLENDİRMELER

Osman KÖKSAL¹
Bahadır ACET²

ÖZET

Türklerin Diyar-ı Rum'ı fetih ve tavattun etmeleri sürecinde, Anadolu'nun büyük bölümüne yayılan Oğuz-Türkmen yerleşimi, İç Batı Anadolu'nun mühim kavşak noktalarından Afyon-Bolvadin yöresinde de yoğunlaşmış; yirmi dört Oğuz boyuna mensup oymaklar muhtelif cemaat ve aşiretler olarak yurt tutmaya başlamışlardır. İlk iskanların XI. yüzyıl başlarında kendini gösterdiği bu kutlu maceranın yeni dalgaları asırlarca devam etmiştir. Erken gelen Türkmen kitleleri tedricen yerleşik hayata geçerken, sonradan gelen muhtelif unsurların geleneksel konar-göçer hayatı sürdürdükleri de görülmektedir.

XIX. yüzyıl ilk yarısında Sultan II. Mahmud'un yaptırdığı nüfus sayım kayıtlarında (1675 no'lu Nüfus Defteri) Bolvadin Kazası dahilinde halen aşiret düzeni içerisinde hayatını sürdüren kalabalık bir nüfus bulunmaktadır. Örneğin kaza sınırları içerisinde Boz-ulus, Danişmendli, Pürnek aşiretlerine mensup toplam 383 hanede 1189 erkek nüfus bulunmaktadır. Bunlardan Boz-ulus aşireti mensupları Gülfere(?) karyesi, Danişmendli aşireti mensupları Karaca Viran karyesi

¹ Prof. Dr., Eskişehir Osmangazi Üniv. Tarih Bl. Öğr. Üyesi

² Eskişehir Osmangazi Üniv. Tarih Bl., Lisans Öğrencisi

ve Pürnek aşireti mensupları Koraşı karyesiyle birlikte sayılmıştır. Bildiride aşiret konumunu muhafaza eden nüfusun demografik yapısı defter verileri, resmi yayınlar ve araştırmalar ölçeğinde incelenip değerlendirilecektir.

Anahtar Kelimeler; Bolvadin, II. Mahmud, Nüfus, Aşiretler, Boz-ulus

GİRİŞ

XI. yüzyılın son çeyreğinde Anadolu kapılarının kendilerine açılmasıyla muhtelif güzergâhlardan diyar-ı Rum'a yönelen Oğuz Türkleri, asırlarca sürececek bir göçün öncüleri olarak bu bakir ve yeni coğrafyayı yurt edinip yerleşirken, eski kavmi geleneklerini, sosyo kültürel değerlerini de titizlikle korudular. Kat ettikleri dört beş bin km. yolculuğun sonunda, buraya getirebildikleri sadece sürüleri ve çadırları değildi. Bilakis onları bir askeri ünite kadar diri ve dinamik tutan hiyerarşik boy teşkilatları, kopup geldikleri son yurtları Aral coğrafyasındaki tarihî hafızalarıyla geldiler.

Bölgede yurt tutan Oğuz Türklerinin kavmi rabitaları, en arı, en öz biçimiyle destanları Oğuzname'de tecessüm etmiştir: İkili teşkilat anlayışına uygun biçimde Boz-ok ve Üç-ok adıyla üçer büyük boy sağ kol ve sol kolu teşkil ediyor; sonra bunların her birine bağlı dörder boy (ok)la toplam yirmi dört boydan müteşekkil Oğuz Türklüğü meydana geliyordu.³ Bunların her birinin kendilerine has sancak/bayrakları, tamgaları mevcuttu; iç muhtariyetleri vardı. Söz konusu boylar hayatiyetlerini sürdürdükleri uzun asırlar içerisinde, kat edip geldikleri geniş coğrafyada siyasi çalkantılar ve sair nedenlerle zaman zaman ufalanıp dağılarak; ya da birbirlerine karışmak suretiyle tamamen yeni adlarla birçok obalar, oymaklar oluşturdular. *Boy, oba, oymak* arasındaki hiyerarşik bağı takip edebilmek mümkünse de Osmanlı sayım kayıtlarında bu terimler yerine, Arapça kökenli *cemaat, aşiret* veya *çoğulu aşair, taife, kabile* veya *kabail* terimleri çoğu zaman birbirinin eş anlamlısı gibi kullanılmaya başlandı. Osmanlı kayıtlarındaki bu ifade rahatlığı veya karışıklığı, bugün çoğu Oğuz gruplarının boy mensubiyetlerinin

³ Oğuz-name (Oğuz Kağan Destanı) örnekleri için bkz., Bahaddin Ögel, Türk Mitolojisi, Oğuz boylarının Mahmur Kaşgari, Reşideddin Fazlullah ve Yazıcızade Ali'nin eserlerine dayanılarak çıkarılan isimleri, adlarının anlamı, kullandıkları tamga şekilleri, ongunları (uğurlu kuşları) ve ülüşleri (toy sofrasına gelen kızarmış hayvandan yiyecekleri payları)'ne ayrı ayrı düzenlenmiş liste örnekleri için ayrıca bkz., Faruk Sümer, Oğuzlar (Türkmenler), Tarihleri-Boy Teşkilatı-Destanları, İstanbul, 1980, s.210-212.

tespitini güçleştirmektedir; her geçen gün daha da güçleştirecektir.⁴

Bu tebliğde, Sultan Mahmud-1 Sani'nin saltanatı devrinde, 1831 yılında yapılan bir nüfus sayım defterinden elde ettiğımız verileri diğeri tarihi belge ve bilgilerle desteklemek suretiyle, Bolvadin Türkmenlerinin demografik vaziyetlerini, boy mensubiyetlerini, ortaya koymaya çalışacağız. Bolvadin, klasik Osmanlı devirleri boyunca Karahisar-1 Sahib Sancağı'nın bir kazasıdır.

1831 Yılı Nüfus Sayımları ve Araştırmanın Kaynağı 1675 Numaralı Nüfus Sayım Defteri

Osmanlı Devleti, düzenli bir takvime bağılı olmamakla birlikte, hükümlan olduğı coğrafya üzerinde muhtelif vesilelerle sayım ve yazımlar (tahrir) yaptırmış; ancak bunu daha çok devletin iktisadi kapasitesini daha sağlıklı murakabe ve kontrol edebilmek amacıyla, arazi ve gelir (temettü) sayımı olarak gerçekleştirmiştir. Doğrudan nüfus kapasitesini belirlemek amacıyla matuf ilk sayım denemesi, Sultan II. Mahmud'un devr-i saltanatında 1831 (1246) senesinde gerçekleştirilebilmiştir.

Bu sayımın önemli bir özelliğı sadece erkek nüfusun sayıma tabi olmasıdır. İkinci hususiyeti, henüz soyadı kullanımı, fotoğraf ve saire olmadığından, her birey uzun, orta, kısa nevinden boy uzunluğı; saç sakal bıyık durumu ve rengi, yine yüz (ten/beniz) rengi tasvir edilerek yaşıyla birlikte kaydedilmiştir. Sayım, hane esasına göre, kaza ve nahiye merkezleri ile kalabalık köyler mahalle mahalle; diğeri köyler, köy adıyla sayıma tabi tutulmuştur. Nüfus sayımı oluşunun tabii neticesi olarak, burada bireylerin mesleki meşguliyetlerine ilişkin

⁴ Oğuz Türklerinin boy mensubiyetlerini belirten damga örnekleri pek yakın zamana kadar evlerinin giriş kapılarında; kilim, halı, harar benzeri el dokuma ürünlerinde; kazan, sini, şamdan vb mutfak eşyalarında, kılıç kama gibi kesici aletlerinde; "en" veya "im" olarak küçük ve büyük baş hayvanlarında, ve sair pek çok etnografik malzeme üzerinde yaşatılıyordu. Her geçen gün, söz konusu örnekleri bulabilmek imkânsız hale gelmektedir.

bilgi yoktur. Ancak Bey, müdür, muhtar, imam, hatip, müderris, tekke-nişin gibi görev sahiplerine işaret edilmiş; askerlik (Asakiri Mansure) görevlileri belirtilmiş; askerliğe elverişli olamayanların engellilik-zrllk durumları (alil, ahraz, sağır vb.) gösterilmiştir. Yine sayımı yapılan fertlerin ortalama yaşlarını gösterir müsinn, şab-ı emred⁵ benzeri bazı teknik terimler ile, ileride askerliğe (kuraya) müsait olanları gösteren bazı harfler⁶ kırmızı kalemle, isimleri üzerine veya altlarına işaretlenmiştir.

Bu çalışmada bölgeye ait sayımları havi 1675 numaralı Nüfus Defteri kullanılmıştır (Başbakanlık Osmanlı Arşivi NFS D. 01675). Defterin sırt kapağı üst kısmında “*Der Liva-i Karahisar-i Sahib, Kaza-i Nevahi-i Barçınlı ve Han ve Bolvadin sene 1246*” kaydı bulunmaktadır. Defter 20X57 cm ebadında toplam 208 varaktan oluşmaktadır. Bazı sayfaları (144a, 155b, 158b, 163a, 166b, 171a, 174a, 176a) boştur. Sayım sonuçları defterin her bir sayfasına yukarıdan aşağı on veya on bir satır halinde yan yana  isim sığacak tarzda terkim edilmiştir. Bolvadin kazasını nüfusu 137-195. sayfalar arasında yer almaktadır.⁷

Deftere göre Bolvadin kazasının merkeze bağlı altı mahallenin ve beş köyün nüfus sayımı yapılmıştır. Merkezde yer alan mahallelerin isimleri sırasıyla şöyledir: şazi, Yenice, İrkman, Hisar, Alca (?) ve şeyhler. Defterde kaydına rastlanan köyler ise şunlardır: Dişli, zburun, Gülfere(?), Koraşi ve Karaca Viran köylerinden oluşmakta; ayrıca Türkmen aşiretlerinin meskn oldukları köyler de şöyledir: Gülfere(?) Boz-ulus aşireti, Koraşi Pürnek aşireti ve Karaca Viran Danişmendli aşireti şeklinde konuşlu bulunmaktadır.

⁵ Bunlardan şab-ı emred, henüz gençlik çağına yeni girenler; müsinn yaşi kemale ermiş olanlar (35 yaş ve üzeri) için kullanılan bir terimdir.

⁶ örneğin ileride askerliğe elverişli olanların isimleri altına “matluba muvafiktır” ibaresinin ilk harfi olan mim harfi konulmuştur.

⁷ Bkz. Ek:1 defter rneği.

Sayım defterindeki vaziyete göre Bolvadin kazası üzerinden sayımı yapılan bölgede, Bolvadin sınırları içerisinde kalan hatırı sayılır bir nüfusun bu sayımda sayım dışı kaldığı grlmektedir. Bunlar Nevahi-i Barçınlı ve Han Kazası içerisinde de mevcut değildir. Ya yanlışlıkla henüz bilmediğimiz başka bir sayım defterine eklenmiştir, ya da sayımı yapılamamıştır.

Araştırmamız açısından asıl önem arzeden sevindirici konu ise bölge Türkmenlerinin kısımlı kllisinin hala eski Oğuz geleneğine bağlı olarak boy oymak bağlarını koruyor oluşlarıdır. Kazada yer alan Oğuz boylarına mensup belli başlı Türkmen-Yörük grupları (aşiret ve cemaatleri); yerleşim alanları ve bunların toplam nüfus içerisindeki dağılımı şöyledir:

Bolvadin Kazasında Konuşlu Aşiretler

1. Boz Ulus Aşireti

Anadolu coğrafyası içerisinde hemen her bölgede yoğun olarak karşımıza çıkan Boz Ulus ismi, Boz Ok'tan gelmektedir. Yukarıda değinildiği üzere iki büyük kanat halinde yerleşik Oğuz Türklerinin Sağ kolu bu adla anılıyordu. İlerleyen süreçte "ok" yerine Türk-Moğol teşkilatına ait bir terim olan "ulus" ifadesi ikame oldu. Nitekim, Cengiz Kağanlığının oğulları ve torunlarınca yönetilen her bir büyük parçasına ulus deniyordu; uı Ulusu, Çağatay Ulusu gibi.⁸ Büyük Selçuklu Devleti,  Oklar tarafından teşkil edilince Boz Ok (Boz Ulus)'a bağlı boylar sürekli uçlara sürüklendiler. Akkoyunlu ve Karakoyunlu devlet yapısını içerisinde yaşayan Türkmen boylarının bu iki devletin yıkılıp bölgedeki yerini Osmanlı Devleti'ne bırakması sürecinde Boz Ulus'u meydana getirdiği tahminler arasındadır.⁹ Boz Ulus'un, Diyarbakır Türkmenleri, Dulkadirli oymakları ve Halep Türkmen oymaklarının bir ara gelmesiyle oluştuğu da

⁸ Lgatemizde, Moğol devlet teşkilatından devşirilmif başka terimler de vardır: Defter, defterhane, defterdar İlhanlılardan kalma terimlerdir. Devlet merkezi, başkent yerine kullanılan "saray" ifadesi yine onlardandır: Saray-Batu, Saray-Berke, Saray-Bahçe, Saray-Bosna.

⁹ Tufan Gündüz, Anadolu'da Türkmen Aşiretleri, İstanbul 2015, s.39-40.

düşünülmektedir.¹⁰ Erzurum ve Erzincan yaylaları arasında yaşayan Akkoyunlu bakiyesi Boz Ulus Türkmenleri Celâf isyanlarının da etkisiyle Orta Anadolu bölgesine kadar yayılmışlardır.¹¹ Bu hareketlenme sonrası Boz Ulus Türkmenleri Rumeli vilâyeti, Ruha (Urfa), Çankırı, Karaman, Ankara, Aydın, Barçınlı (Karahisâr-ı Sâhib Sancağı), Adalar (Saruhan) gibi muhtelif bölgelerde iskân olmuş şekilde karşımıza çıkmaktadır.¹²

1831 yılı nüfus sayım defterine göre Boz Ulus aşireti Bolvadin içerisine Gülfere(?) köyünde kaydedilmiştir. Nüfus yekünü bakımından 879 nüfus ve 246 hane ile kazanın en büyük aşireti konumundadır. Boz Ulus aşiretinin mezkûr köyde kaydedilen Hıdır Mehmet¹³ isimli beyi de bulunmaktadır.

2. Danişmendli Aşireti

Danişmendli Türkmenleri, 1540 tarihinde Akkoyunluların bakiyesi olan Boz Ulus Türkmenleri içerisinde iki cemaat olarak karşımıza çıkmaktadır.¹⁴Daniřmendli aşireti Anadolu coğrafyasının muhtelif bölgelerine dağılmış şekilde görülmektedir. Özellikle bu topluluğa Orta Anadolu'da Aydın, Karaman ve Ankara bölgelerinde rastlanmaktadır.¹⁵ XVII. yüzyıl başlarında Danişmendli aşireti Boz Ulus, Halep, Dulkadirli ve Boz Ok Türkmen toplulukları ile bir araya gelerek Danişmendli kazasını oluşturmuşlardır. Danişmendli kazası aşiretleri Kırşehir, Ankara, Kütahya ve Aydın'a kadar olan bölgede yaylak-kışlak hayatı sürdürürken, aralarında Afyon'un da bulunduğu Isparta, Aydın ve Kütahya'ya iskân olunmuşlardır.¹⁶

¹⁰ Sümer, s.196.

¹¹ Sümer, s.208.

¹² Cevdet Türkay, Başbakanlık Osmanlı Arşivi Belgelerine Göre Osmanlı İmparatorluğu'nda Oymak Aşiret ve Cemaatler, İstanbul 1979, s.64.

¹³ "Karye-i Gülfere(?), aşair-i Bozulus, Aşiret-i mezbur beyi uzun boylu kara sakallı, 45 yaşında Hıdır İsa-zade Hıdır Mehmed Bey", 1675 Numaralı Nüfus Defteri, v.189a.

¹⁴ Tufan Gündüz, Danişmendli Türkmenleri, İstanbul 2016, s.103.

¹⁵ Gündüz, Anadolu'da..., s.129.

¹⁶ Gündüz, Anadolu'da..., s.129-130.

Defterde Bolvadin kazasına bağlı Karaca Viran karyesinde nüfus sayımı yapılan Danişmendli aşireti 254 nüfus ve 71 haneli bir nüfus yoğunluğuna sahip aşiret olarak kayıt olunmuştur. Danişmendli aşiretinin mezkûr köyde kaydedilen Davut isimli bir beyi de bulunmaktadır.¹⁷

3. Pürnek Aşireti

Pürnek¹⁸ oymağı muhtelif kayıtlarda konar göçer Türkman Yörükânı taifesinden bazen aşiret bazen cemaat olarak kayıtlıdır. Musullu Tükmen gruplarıyla birlikte Akkoyunlu Devleti'ni meydana getiren büyük aşiretlerden biridir.¹⁹ Safevi devrinde, Pürnek ve Musullular Türkmen adı altında birleşerek varlıklarını bu devletin hizmeti altında devam ettirmişlerdir.²⁰ Pürnek aşiretinin bir bölümünün Osmanlı Devleti'nin hakimiyeti altında olan Hamzahacılı, Musullu oymaklarıyla birlikte, Boz Ulus içinde yer aldıkları;²¹ Konar-göçer olan Pürnekler'in Orta Anadolu'da çeşitli sahalara dağıldıkları görölmektedir. Barçınlı kazasında da görölen bu aşiret mensuplarının bölge halkını eşkıyalık ve başka düzensizlikler ile rahatsız etmeleri sonrasında tekrar Yeni İl Türkmenlerinin içine döndürme çabalarına rastlanmaktadır.²² Avrupalı seyyah Niebuhr'ın Türkmen oymaklarına dair listesinde, Pürnek aşireti Ankara bölgesinde yaşayan 12000 çadırılık bir aşirettir.²³

Nüfus defterinde kayıtlı Pürnek aşireti, Bolvadin kazasında Koraşi karyesinde konuşlanmıştır. Aşiretin 16 hane 56 nüfustan müteşekkil bir yoğunluğu vardır. Sahip olduğu nüfus

¹⁷ "Karye-i karaca Viran, aşair-i Danişmenlü perâkendesı, aşair-i mezbûr beyi uuzn boylu kır sakallı, 66 yaşında Süleyman beg bin Davud", 1675 Numaralı Nüfus Defteri, v.205a.

¹⁸ İsim, Pürnek, Pörnük, Börnük biçiminde de yazılıp okunmaktadır. Krş, Türkay, s.137,630.

¹⁹ Gündüz, s.160.

²⁰ Sümer, s.149.

²¹ Güngüz, s.163.

²² Gündüz, s.164.

²³ Sümer, s.626.

bakımından kazada meskûn Türkmen aşiretleri içerisinde en az nüfusa sahip aşirettir.²⁴

SONUÇ

Yapmış olduğumuz incelemenin ortaya çıkan sonuçlarını kısaca özetlersek; öncelikle eksik de olsa sayımı yapılan bölgede tamamen Oğuz Türkmen-Yörük grupları yerleşik durumdadır. Kazanın merkez mahalleleri olan Şazi, Yenice, İrkman, Hisar, Alca (?) ve Şeyhler mahalleleri ve Dişli ve Özburun karyeleri dışında kalan bütün sekenenin boy ve oymak, defterdeki adıyla aşiret ve cemaat bağlantıları kaydedilmiştir. Bu görüntü, saf ve samimi Müslümanlıklarını göstermek için eski özel adlarından vaz geçebilen Türkmen gruplarının kavmî kimliklerini, boy oymak bağlarını koruma konusunda ne kadar hassas ve dirençli olduklarının müşahhas bir göstergesidir.

Bölgedeki Türkmen gruplarının tamamı yerleşik durumdadır. Bolvadin kazasında meskûn olan Türkmen topluluklarının toplam nüfusu düşünüldüğünde (toplam nüfus 4053), Türkmen aşiretlerinden olan bu üç grubun toplam nüfusun yaklaşık %30'luk kısmını oluşturduğunu görüyoruz.

Bolvadin civarında yerleşik Türkmen Yörük oymakları genelde Sağ Kol Oğuzlarını teşkil eden Boz-ok boylarıdır. Gerek doğrudan Boz-Ulus adıyla anılan oymaklar, gerekse Danişmendli ve Pürnek aşiretleri, yukarıda değinildiği üzere hep bu uclara sürülen ve Anadolu Türkmen nüfusunun hakim unsuru olan Boz-ok boylarına mensupturlar.

---

²⁴ 1975 Numaralı Nüfus Defteri, v.204a.

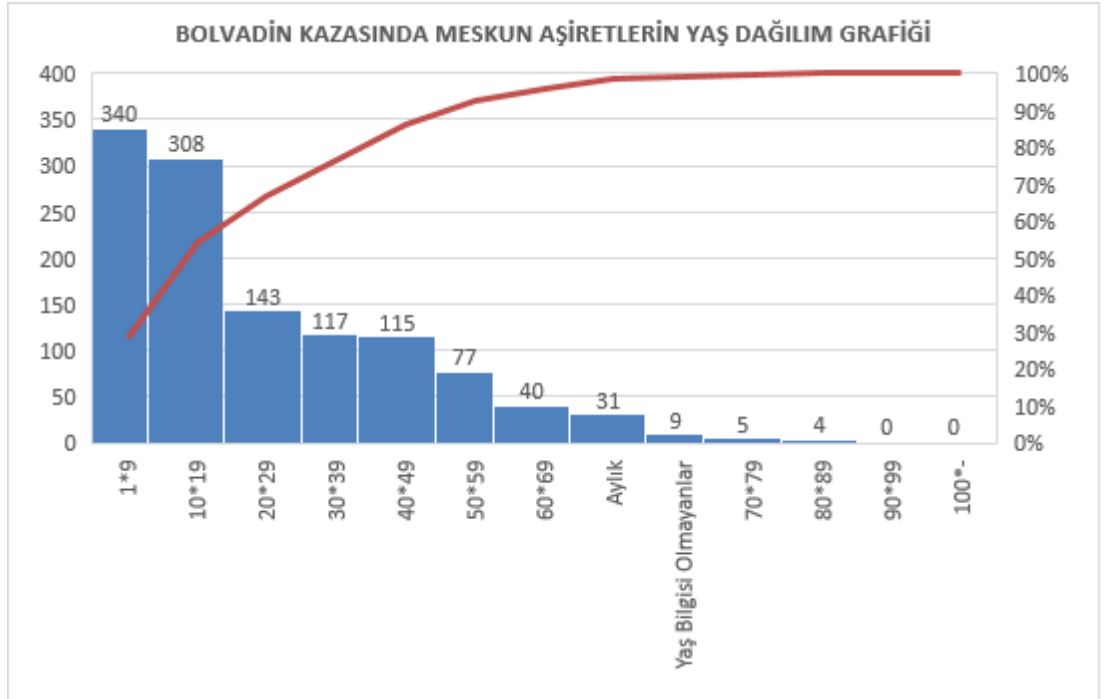
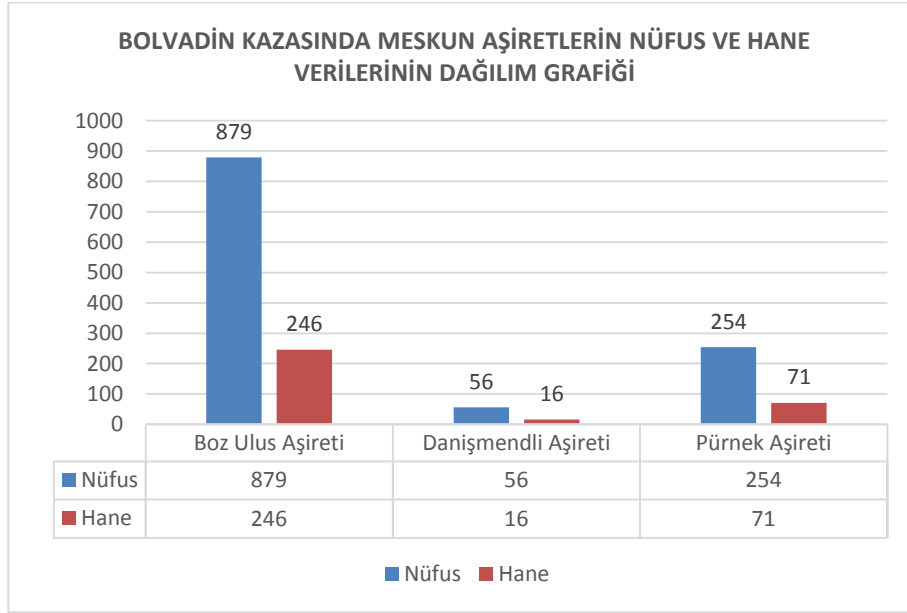

1675 no'lu Nüfus Defteri örneği, Mahalle-i Şazi

**Tablo:1 AŞİRET MENSUPLARININ SAKAL, BIYIK GİBİ
KİŞİSEL ÖZELLİKLERİ; MESLEK, HASTALIK VE LAKAP
BİLGİLERİ**

BIYIK		BOY		HASTALIK		LAKAP		MESLEK		SAKAL	
Az	59	Kısa	27	Alil	1	Bey	1	Asker	6	Ak	42
Er	2	Orta	186	Deli	2	Çolak	2	Bey	2	Kara	159
Kara	49	Uzun	112	Meczip	3	Deli	1	Hizmetkar	11	Köse	30
Kumral	11			Topal	2	Kara	1	İmam	1	Kır	78
Sarı	9					Molla	9	Muhtar	5	Kumral	37
Ter	62					Ak	1	Hafız	1	Sarı	19
						Koca	1	Hatip	1	Müzellef	1
								Aşçı	1		

Tablo:2 Aşiretlerin İsim Portföyü

İsim	Sayı	İsim	Sayı
-	2	Hıdır Mehmet	1
?	1	Hıdır Mustafa	3
Abdil	2	Hıdır Veli Ali	1
Abdullah	29	Himmet	4
Abdurrahman	6	Hüseyin	50
Abdülaziz	6	İbili	1
Abdülhalil	2	İbrahim	70
Ahmet	74	İsa	30
Ali	112	İsmail	53
Ardış ?	3	Kalender	1
Battal	2	Mahmut	14
Bektaş	1	Mehmet	158
Cafer	4	Mehmet Ali	17
Davut	4	Memiş	2
Durali	1	Mestan	1
Durmuş	1	musa	68
Ebubekir	27	Mustafa	70
Eyüp	1	Nasuh	2
Habip	16	Nebi	1
Halil	60	Numan	1
Hamza	6	Osman	44
Hanefi	1	Ömer	45
Hasan	74	Ramazan	1
Haydar	1	Satılmış	2
Hıdır	1	Süleyman	41
Hıdır Abdullah	1	Tabanlı	1
Hıdır Ahmet	2	Veli	41
Hıdır Ali	2	Veli Hasan	1
Hıdır Bekir	1	Yakup	5
Hıdır Durmuş	1	Yunus	1
Hıdır Halil Mehmet	1	Yusuf	13

Tablo:3 Bolvadin, Yerleşim birimleri, aşiretleri, hane nufusu

KAZA	KARYESİ / MAHALLESİ	AŞİRET / CEMAAT ADI	HANE	NÜFUS	DEFTER SAYFASI
BOLVADIN KAZASI	Şazi Mahallesi	Taife-i Kiptiyan (Nüfus: 22 Hane:7)	195	639	150a-156b
	Yenice Mahallesi		57	186	157b-159a
	İrkman Mahallesi		138	447	159b-164b
	Hisar Mahallesi		75	251	165a-168a
	Alca (?) Mahallesi		189	463	169a-175b
	Şeyhler Mahallesi		188	553	176b-183b
	Dişli Karyesi		67	193	184b-188b
	Özburun Karyesi		31	132	187b-188b
	Gülfere (?) Karyesi	Boz Ulus Aşireti	246	879	189b-203b
	Koraşi (?) Karyesi	Pürnek Aşireti	16	56	204a-204b
	Karaca Viran Karyesi	Danişmendli Aşireti	71	254	205a-208b

BOLVADİN YÖRESİ GELENEKSEL KIYAFETLER ve HALK İNANIŞLARI ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

Sevgi BAYAT¹

GİRİŞ

Afyon iline bağlı Bolvadin Anadolu'nun en köklü yerleşim yerlerinden birisidir. Bolvadin tarihi ve kültürel birikimi ile hâla canlılığını koruyan ve geleneklerini yaşatan önemli merkezlerdendir. Afyon'un bütün illerinde olduğu gibi Bolvadin'de de kültürel zenginlik ve çeşitlilik dikkat çekerken en önemli nokta ise halen yaşatılmakta olan kültürel canlılıktır. Yöresel kıyafetler olarak oldukça zengin olan Afyon yöresinin giyim kültürü, Anadolu'nun her yerinde olduğu gibi günümüzde de özel günler, kutlamalar, düğünler gibi merasimlerde ortaya çıkmaktadır. Halk inançları olarak değerlendirdiğimiz bölüm, yaygın olan toplumsal kabuller, örf, âdet, gelenek-görenekler kısmını kapsamaktadır. Bu yönden oldukça zengin olan Bolvadin, yaşayan kültürel zenginliğine kattığı çeşitlilik ile devam etmektedir. Kuşaklar arası çeşitlilik gösteren bu inançlar, nesiller ile aktarılarak günümüze kadar gelmiştir

Kültür bir uygarlığın, toplumun, yörenin, kimliğini taşıyan ve yaşanmışlıkları günümüze aktaran bütüncül mirastır. Bu

¹ Dokuz Eylül Üniversitesi, Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Yüksek Lisans Mezun, S.Yazar, history-tarih@hotmail.com

mirası toplumlar kuşaktan kuşağa aktarırken, kimi zaman temelinde yapılan değişikliklerle, kimi zaman değişmeyen ritüellerle aktarmaya çalışır. Ancak günümüz dünya düzeninin en temel problemi, çabuk tüketim ve süreklilik arz etmeyen yenilenme olduğundan bizlere geçmişi çabuk unutturan bir sistem haline gelmiştir. Özellikle Anadolu'da yaşayan insanlar (genç kuşaklar olmasa da) 60,70 ve 80 kuşağının bizlere bıraktığı ve korumaya çalıştığı miras günümüze sınırlı da olsa aktarılabilmiştir. Genç kuşağın birçok noktada ilgisiz kaldığı örf, adet, geleneklerin tamamını içine alan ananeler bu topraklarda halen yaşatılmaktadır. Neticede halk arasında eski toprak olarak nitelendirdiğimiz kuşak, kültürü olmayan toplumların yozlaşmaya terk edileceğinin bizlerden çok daha farkındadırlar.

1.BOLVADİN YÖRESİ GELENEKSEL HALK KIYAFETLERİ

Kültür bir toplumu oluşturan değerler bütünüdür. Kültür çok çeşitli kavramları ve disiplinleri bir arada tutan ve her disiplin için farklı manalar ifade eden bir kelimedir. Bu bağlamda kültürün disiplinler arası farkını en güzel tanımıyla şerafettin Turan vermiştir. Turan, kavramın yedi değişik alanda yedi değişik anlamda kullanıldığını tespit etmiştir:

- Tarımda; ekin, ürün,
- Tıpta; uygun koşullarda bir mikrop ürünü üretmek,
- Tarih öncesi dönemler için; insan eliyle yapılmış ve ortak nitelikleri bulunan eşyalar topluluğu ile belirlenen evreler,
- Belli bir konuda edinilmiş geniş ve sistemli bilgi,
- Eleştirme, değerlendirme, zevk alma yetilerinin geliştirilmiş olması durumu,
- Bir topluma, ulusa ya da uluslar topluluğuna özgü düşünce, davranış ve sanat yapıtlarının tümü,

- Tarihsel gelişme süreci içinde yaratılan bütün maddesel ve tinsel değerlerle bunları yaratma ve sonraki kuşaklara aktarmada kullanılan araçların tümü olarak ifade etmiştir. (Turan, 1990;12)

Kültürün, topluma ve insana kazandırdıkları konusu incelendiğinde, kelimenin ve karşıladığı anlamların bir kat daha önemli olduğunu görmekteyiz. Toplum üyelerinin ortak olarak paylaştıkları kültür değerleri ve tutumları, diğer bir deyişle ortak davranış kalıpları aracılığı ile insanlar birbirlerinin ne amaçla hareket ettiklerini ve bunları ne biçimde cevaplandıracaklarını bilirler. Öte yandan toplumun kültürünü oluşturan bu davranış kalıpları ve kurumları, üyeleri için hayati önemi olan bir amaç etrafında bütünleşir ve toplumun kimliğini belirlerler. İşte bir Türk toplumunu bir İtalyan toplumundan ayıran şey, bir bütündür. Bu bütüne sahip olan her toplum, kendi davranışlarında açıkça görülen bir manayı, bir görüş, düşünüş ve duyuş biçimini kendi kültürüne yansıtır ve onu kuşaktan kuşağa öğrenim yolu ile aktarır. (Erdentuğ, 1977; 9)

Yöresel kıyafetler bir yörenin temel kültürel özelliklerini yansıtan en önemli vitrinlerdendir. Geleneksel giyim günümüzde daha çok özel günlerde sergilenmektedir. Bu özel günler ise düğünler, yöre tanıtım günleri, milli bayram ya da kutlamalarda sergilenen halk oyunları oynanırken giyilmektedir. Ancak Afyon yöresinde Türkmen kültürünün yaşatıldığı bazı bölgelerde gelinler kına gecelerinde ya da düğün günlerinde yöresel kıyafet geleneğini sürdürmektedirler.

Afyon yöresinde kıyafetler genel olarak aynı olmakla beraber ilçe ve kasabalara göre bazı değişikliklere uğramıştır. Bu farklılık yöresel gelenekler, farklı zevkler, iklim şartları ve tarihi olaylardan dolayı ortaya çıkmıştır. Giyim tarzları günlük hayatta değişmiş olsa da yöresel kıyafetler hem evlerde hem tanıtım amaçlı sergilerde ve müzelerde muhafaza edilmektedir.

Yöresel kıyafetler sadece bir giyim kültüründen ya da giyim tarzından ibaret değildir. Aynı zamanda dönemin temel özelliklerini yansıtan mesajlar da içermektedir. Örneğin; hem erkek kıyafetlerinde hem kadın kıyafetlerinde önemli ayrıntı olarak ele alınan başlıklar kullanılış biçimlerine göre temel anlamlar içermektedir. Kadın başlıkları sağa sola eğik olarak veya dik kullanılarak kişinin durumu anlatılmaya çalışılmıştır. Bazı yerlerin başlıklarında süs olarak kullanılan altın miktarı evlilik yıllarını veya bu durum başa bağlanan yemenilerin sayısı ile belirtilmiştir. Nişanlı gelin, kız, dul evlenmek isteyen veya istemeyen genç kızın başlıklarıyla evli kadın başlıkları farklıdır. Bazı bölgelerde ise genç kızlar evleninceye kadar tek baş örtüsü kullanılırken, bu durum evlendikten sonra kullanılan örtü sayısını değiştirmiştir.

1.1.Yöresel Kadın Kıyafetleri

Kadınların gündelik kıyafetlerinde eskiye oranla son zamanlarda sadeleşme yaşanmakla birlikte yöresel özelliğini büyük ölçüde koruduğu görülmektedir. Ancak değindiğimiz gibi günümüzde yöresel kıyafetlerin sahneye çıktığı alanlar daha çok özel günler ve düğünlerdir.

Göynek: Şile bezi denilen kumaştan dikilen, bol, yakasız, önden düğmeli bir giysi ve yanları ufak işlemelidir. Şalvarın dışında kalır. Halk arasında “kara boyalı göynek” de denmektedir.

Şalvar: Genellikle kırmızı desenli kumaştan dikilmekle birlikte farklı renklerde de karşımıza çıkmaktadır. Bazen şalvarın içine kaput bezinden yapılmış ayrıca bir şalvarın giyildiği de görülür. Belden topuğa kadar uzanır. Genellikle işlemeli ve Anadolu'nun zengin dokuma kültürünü yansıtmaktadır.

Zıbın(Cepken): “kolçaklı zıbın” olarak da isimlendirilmiştir. Bazılarının kol ağzlarında hayvan figürü

olduğu grlmektedir. Göğüs altında tek dğmelidir. Kolları ve n motiflidir. Fermana, fermene, salta, hırka, yelektir cepkenlerin isimlendirilmiş halleridir. Yelekler kolsuz olur ve çoğunlukla entarilerin içinden görünecek şekilde giyilir. Bazı yerler de geniş kollu gömlekler üstüne giyilir. Diğerleri kolludur. Entari veya şalvar üstüne giyilir. uha, atlas, mantın, kadife gibi düz ve kalın kumaşlardan dikilir ve üzerleri sıрма işleri ile süslenir. Hırkalar bazı bölgelerde şalvarların yapıldığı kumaşlardan yapılarak ikisi bir takım gibi sayılır.

Kuşak: şalvarın üstünde bele arkadan bağlanır. Arkadan çgen görünümü verir. Renkli farklı olabildiği gibi kimi zaman kıyafetin tamamlayıcı unsuru olduğu için şalvar ve gmleklerle aynı renkte olmaktadır.

Peştamal: Boyuna izgili ipekli kumaştan yapılmış bel büzgülü bir kıyafet tamamlayıcısıdır. Arkadan ne sarılır. Belden 3-4 cm genişlikte kola geçecek kısmı vardır. Dizin altına kadar uzanır. nde iki katlıdır, bzgleri bele eşit aralıklı şekilde dağıtılır ve kolun arkasında bağlanır. Burada bir ayrıntı olarak kuşak, şalvar ve peştamal günlük giysi olarak hla hem Bolvadin yöresinde hem de Anadolu'nun birçok noktasında hanımlar tarafından kullanılmaktadır.

Alaca: Peştamalın başka bir türü olarak isimlendirilmiştir. Peştamaldan ayıran yönü ise; Alakoyun yönünden kadınlar kendilerinin dokuyor olmasıdır. nce koyunun yn incecik eğrilir, kök boyası ile boyanır ve yumak yapılır. Mısır koanlarına sarılır ve dvende dokunarak dizayn edilmektedir.

orap: Kadınlar çeşitli motiflerden ördükleri çorapları giyerler. Motifler kadının i dünyasını yansıtır ve üzerine çarık giyilir. Çorapların hepsi el emeği verilerek dokunmaktadır.

Baş: uhadan yapılmış kırmızı fesin üzerine "eki" adı verilen işlemeli, oyalı, pullu örtü takılır. Fes zerine iki sıra altın

dizilir. Buna “penez” adı verilir. Fesin tepesinde (tam ortasında) tepelik denilen gümüşten bürgüyü tutacak aksesuarlar vardır. Üzerinde “neil” veya “bürgü” adı verilen örtü bulunur. Bazı yörelerde hanımların tercihine bağlı olarak arkasına pullu çiçek takılarak da kullanılmaktadır.

Pullu Çiçek: Puldan veya kuru karanfilden yapılır. Karanfiller ıslatılarak ipliğe dizilir, arada ufak boncuklar da yer almaktadır. Pullu çiçek ismi verilen bu kıyafet tamamlayıcı bir takım mesajlarda içermektedir. Pullu çiçeğin dik durması, kadının mutluluğu; zülüfle birlikte sarkması, evlenmek istediği anlamına gelmektedir.

Takı: Takılar tarih boyunca hanımların kıyafetlerinin tamamlayıcısı olmuşlardır. Gök boncuktan altın veya gümüşten takılar takılır. Her genç kız, gümüş küpe takar, ayrıca kuru karanfil ve çiçeklerle bezenmiş kolyeler takılır. Bunların arasında paralar da bulunur. Genç kız ve kadınlarda özenle takılan zülüfler vardır. İnci, altın zincir, top altın, kıymetli taş ve bronz kolyeler, beşibir yerdeler ve her tür yüzük çeşidini görmek mümkündür. Oyma ağaç, takıların yanı sıra boncuklarında gençlerde süs eşyası olarak kullanıldığı görülür.

Üç etek(Enteri): Genellikle kına gecelerinde tercih edilen bir giysidir. Özellikle dikine çizgili kumaştan yapılır. İki önde, biri arkada olmak üzere üç adet etekten yapıldığı için bu adı almıştır. Üç eteğe “enteri” de denilmektedir. Yırmaçları ve öne gelen dilimleri bulunur. Simli ipekle veya kaytanla işlenerek kıyafetin önemli bir bölümünü temsil etmektedir.

Peşli ve Peşsiz Entariler (Bindallı): Bunların bir kısmı ayakların görünmesine elverişli uzunlukta yapılırken bazıları da ayakları tamamen kapatacak uzunluk olarak tasarlanmıştır. Genellikle kollar uzundur. Düz ve kadifeden yapılmış olanları el ile işlemelidir. Peşli entarilerin üstüne cepken giyilerek kıyafetin

tamamlanması uygun görülmüştür. Peşsiz entariler ise; daha sade olmak ile birlikte baştan aşağı kadar ön ve orta tarafların işlemelerle kaplı olmasına önem verilmiştir. İlk zamanlarda bir gelin elbisesi olarak kullanılmış ve daha sonra düğünlerde özel günlerde giyilmiştir. Peşsiz entarilere Anadolu'nun bütün bölgelerinde rastlanır. Peşsiz entarilere Bindallı adı da verilir. Çoğunlukla koyu kadifeden yapılan bu entarilerin son zamana ait olanların yaka, kol ve etek kenarları dantellerle çevrilidir. Bindallılar kına gecelerinin vazgeçilmez kıyafetleridir.

Fotoğraf 1: Afyon Yöresi Kadın Kıyafetleri.

Fotoğraf 2: Geleneksel Kıyafet ve Başlıkları ile Bolvadin Yöresel Kıyafetleri

1.2. Yöresel Erkek Kıyafetleri

Erkek kıyafetleri de en az kadın kıyafetleri kadar süslemeli, motifli ve özenlidir. Her bir detay ayrı bir anlam ifade etmekle birlikte her biri özenle kıyafetlerin tamamlayıcısıdır.

Fes: Tarihimizde uzun yıllar kullanılan Fes Anadolu'nun birçok noktasında hâla geleneksel kıyafetlerin tamamlayıcısı olarak kullanılmaktadır. Bolvadin yöresinde bordo keçeden kalıp üzerine geçirilmiş, tepeden püsküllü olarak kullanılmaktadır.

Poşu: Bordo fes üzerine sarılmış kaliteli ipekten püsküllü bir giyim parçasıdır. Boyuna köstek takılarak kuşaktan sarkıtılır. Fes üzerine bağlanan sarık, üzerine de yine koyu renkli yazma bağlarlar ve yanda düğümleyerek omuz üzerine kadar gelen bir ögedir. Bazılarında yarım kilodan fazla ağırlıklı olan püskül de sallanır ve erkeğin tamamen saçları kesilir ve saç gözükmez şeklinde kullanılmaktadır.

İçlik (Mintan): Genellikle krem ya da beyaz renkli olarak kullanılan, içe giyilen bir giysidir. Üzerine kolsuz bir yelek giyilir ve kuşak içine sokulur.

Cepken: Gri veya mavi çuhadan, kolsuz astarlı ve kolçaklı bir tür yelectedir. Kolçaklar ön ve arka cepken boydan boya kaytana işlidir ve cepkenin üzerinde de kolsuz bir camedan bulunur.

Potur: Göbek altı bol büzgülü uçkurla bağlı, ağı geniş ve rahat harekete elverişli, bölge sert iklimine uygun diz kapaklarını örtecek uzunluktadır.

Kuşak: Bele şal sarılır. İşlemeli uçkurlarla muhtelif renkte ve püsküllü uzun kuşaklar dolanır. Ensizdir. Bele iki kez dolanır ve iki tarafa sarkıtılır. Bunun içine gümüş tabaka (sigaralık), kehribardan sigara ağızlığı, sapları gümüşten işlenmiş kama ve yatağan veya "çift kulaklı" adı verilen kesici silahlar bulunur.

Üzerine tek bağla (kayışla) bağlanan “efe silahlığı” takılır. Göbek altından göğüs boşluğuna kadar bir genişlikte olur. Vücudun yan kısımlarına kadar uzanır. Bu iki kısmı, ince arkadan tutturulmuş tek kayış birleştirir. Üzerine yağlık (büyük el mendili) veya dışa yarısı sarkacak biçimde, silâhlık üzerinden kuşağa sokulur.

Tozluk: Diz kapaklarından itibaren ayak tarağını örtecek uzunlukta, cepken dokumasından yapılır. Ayağa yemeni veya çarık giyilir. Tozluğun bir diğer özelliği ise ön kesiminde dizin yere teması durumunda yerde bulunan çizici ve kırıcı şeylerden korunması için kalkan gibi çıkıntılı kullanılıyor olmasıdır.

Fotoğraf 3: Bolvadin Yöresi Erkek Kıyafetleri

2.BOLVADİN YÖRESİ HALK İNANIŞLARI

2.1. Halk İnanışlarının Ortaya Çıkışı

İnsanlık tarihi boyunca insanlar her daim bir takım ritüellere inanmışlardır. Bu inanış insanın doğası gereği ortaya çıkan bir durumdur. İnsanların bir şeye inanmaya isteği tarih boyunca farklı tapınmalar, korunmalar ve korumalarla karşımıza çıkmaktadır. İnanmanın insan zihninde ve bedeninde bir takım rahatlamalar sağladığı bilimsel veriler ile ortaya konmuştur.

Anadolu toprakları coğrafi olarak geçiş güzergâhında bulunması hasebi ile birçok medeniyete ev sahipliği yaptığı gibi bu evin konukları da bu topraklara binlerce kültürel öge, inanış ve özellik hediye etmiştir. Birçok inanca ev sahipliği yapan bu topraklar, İslam'ın gelmesi ile birlikte farklı bir kültüre bürünmüş ancak Gök-Tanrı inancının ve Şaman geleneğinin kalıntıları hâlen halk inanışları ya da bir diğer ifade ile batıl inanışlar ile devam etmektedir.

Şamanizm Paleolitik dönemden beri var olduğuna şahit olduğumuz, temelini ruhlara inanış ve onlarla ilişkinin oluşturduğu Şamanizm, avcı toplumlarda av ile avcı arasında, tarım toplumlarında ise ata ruhları ile insanlar arasındaki ilişkiden ibaret olup bir kültür, bir yaşam biçimi; yoksa kaide ve kuralları tanrı tarafından belirlenmiş bir din değildir. Tabiatla uyum halinde yaşama tarzı, biçimidir. (Güngör, Köylü,2014;1) bu Şaman kültürü ile birlikte halk inanışları, günlük inanışlar ortaya çıkmıştır.

Halk inanışlarının ortaya çıkış yolu genellikle kuşaklardan aktarım atalar kültü vesilesi ile olmaktadır. İnanışlar çoğu zaman savunucularının felsefi düşünce ve ideolojilerini maddi, manevi, sosyal ve siyasal nüfuzlarının etkisi ve zoruyla halka benimsetilmiştir. Bu türden halk inançlarının doğuşunda toplumsal coğrafyanın, etnik ve sosyal yapının ve fiziksel

çevrenin etkisinden daha ziyade telkin edilen düşünce ve ideolojilerin belirleyiciliği karşımıza çıkmaktadır. (Çelik,1995;17) Bu bağlamda ortaya çıkan inanç bir süre sonra baskı ortadan kalksa dahi devam edebilmektedir.

Ancak her zaman bir dayatma sonucu kabul görmediğini tarihi perspektifte görmekteyiz. Dinlerin ortaya çıkması ile birlikte insanların dini kaidelerin dışında anlamlandırdıkları bazı kısımları kendilerine göre yorumlamışlardır. Bu durumu Yaşar Kalafat şöyle ifade etmektedir: “Yüce yaratıcının gönderdiği elçiler kendilerine bildirilen öğretileri halka açıklar ve halkta kendilerine anlatılanları kendi anlayış, kavrayış ve kültür kimliğine göre algılar, benimser. Bu inançlar, halkın benimsemesi, onu hayat nizamı olarak kabul etmesi sebebiyle halk inançları kategorisinde değerlendirilir.” (Kalafat,1996;2)

Zaman geçtikçe ortaya çıkan bu inanışlarının hayatımızın her evresinde karşımıza çıktığını görmekteyiz. Ali Çelik’in ifadesi ile: “Halk inançları, gündelik yaşamdan ticari hayata, sanattan edebiyata, hayatın tüm ünitelerine yayılmıştır. İnsan hayatının her safhasında fark edilmese de var olagelmektedir.” (Çelik,1995;21) Halk inanışlarında ortaya çıkan bir takım uygulamalar, farklı kültürdeki insanlara ilginç geldiğinde ise genellikle verilen cevap “atalarımızdan, büyüklerimizden böyle gördük” şeklinde olmaktadır.

Dinin halk inanışları üzerindeki etkisi ise yadsınamayan bir gerçekliktir. Bunun sonucunda başka bölgelerimizde olduğu gibi Bolvadin ve çevresinde de değişik tarihi devirlerde farklı milletler yaşamış, birçok kültür ve medeniyet var olmuştur. Bu kültür ve medeniyetlerin örf-âdet, gelenek-görenek, inanç ve uygulamalarının kalıntıları ise geçmiş toplumların hafızaları vasıtasıyla günümüze kadar ulaşmıştır.

Halk inanışları çoğu zaman yöre halkını bir araya getiren, insanların bir arada durmasını sağlayan bütünlüştürücü ritüeller olsa da dinsel hurafeler ne yazık ki önü alınamaz yanlışlıklara sebebiyet vermektedir.

2.2.Bolvadin Yöresi İnanışlar

Kutsal ritüellere baktığımız zaman Cuma gününün Anadolu'nun birçok noktasında olduğu gibi Bolvadin yöresinde de oldukça önemli olduğunu görmekteyiz. Bolvadin ve civarında evlerde Cuma günleri Yasin suresi ve Kuran'ı Kerim'den çeşitli sûre ve âyetler okunarak dualar edilmek üzere toplanır. Aynı zamanda Cuma günü kutsal kabul edildiğinden Cuma günleri herhangi bir ev işi yapılmaması uygun görülmektedir.

Yine bir dini ritüel olarak Arefe günleri kabir ziyaretleri yapılır ve kabirlere giderken zambak çiçeği ve gül gibi fidanlar götürülerek bunlar kabir üzerine dikilir. Bu özel günlerde türbe ziyaretleri de yapılarak adaklar adanır. Örnek olarak; Kızlar Evcii adı verilen kaya mezarlarının olduğu bölüme özellikle sinirli, bulanıma girmiş ve uzun süredir hastalığı geçmeyen yetişkinler ile havale geçiren, bayılan ve ateşli hastalığa yakalanan küçük çocuklar getirilerek şifa görüleceğine inanılır. Türbe ziyaretleri Arefe günleri dışında da sıklıkla yapılmaktadır.

Tüm Türk dünyasının kutlama günü olan Nevruz Afyon yöresinin tamamında olduğu gibi Bolvadin yöresinde de önemle kutlanmaktadır. Bolvadin Türkmenlerinde Nevruzdaki önceki çarşambaya "Ahir Çarşamba" denilir. Bu gün nevrusun onuruna 's' harfiyle başlayan yedi çeşit yemek yenir. Yemekten sonra niyet tutulur. Yeni yılın bolluk getirmesi, bereketli ve hayırlı olması için dua edilir. Büyüklerin elleri öpülür. Hediyeler verilir. O yılı üzüntülü, sıkıntılı geçirenler camiye gider, dua ederler. 21 Mart sabahı önce tatlı yenilir. Tatlı olarak pekmez, bal, şeker tercih edilir. Sonra Büyük Karabağ'daki Başyurt'a çıkılır. Gelin

kız kayasına gidilir. Orada dilek dilenir. Gençler güzel elbiseler giyerler, akşama kadar çeşitli oyunlar oynarlar. Meydanlara büyük ateşler yakarlar ve üzerinden atlarlar. (Bayar,1996;5)

Hıdırellez gününün bolluk, bereket ve dileklerin kabul günü olduğuna inanılmaktadır. Dilekler, dualar bir kâğıda yazılıp gül ağacının dallarına takılmaktadır. Ev, araba, para isteyenler bir kâğıda bunların resmini çizerek, -geceden- bir mandalla balkona asmakta, bu şekilde dileklerinin gerçekleşeceğine inanmaktadırlar. Ayrıca taşlarla ağaçların altına baş harfler ya da dilekler yazılır. Hıdırellez gününde pencereye mayalanmamış süt ve hamur konulur. Eğer, bu yoğurt tutar, hamur mayalanırsa Hıdırellez'in o eve uğradığına inanılır ve dilekler kabul olmuş olur. Bu gün kapıya gelen yolculara bol bol sadaka verilir. Yardım isteyen birisine hemen yardım edilir. Çünkü bu kimselerin kılık değiştirmiş Hızır olabileceği düşünülür.

Adak adamak ve istenilen dileğin gerçekleşmesi durumunda kurban kesmek bir teşekkür mahiyetindedir. Kurban kanının akıtılmasının nazarlardan, kem gözlerden koruyacağına inanılmaktadır.

Nazar değmesi, büyü yapılması ve cin çarpması gibi olayların varlığına inanılmaktadır. Bunun için mavi taşlı nazar boncukları yeni doğan çocuklara takılır ya da evlerin girişlerinde bulundurulur. Cin çarpması olarak tabir edilen olaylarda bu işi bilen hocalara okutulur. Okunma sonunda yazılan nuska tarzı dualar kişinin üzerinde bulundurulur ve iyileşeceğine inanılır. Aynı şey kötü niyetli insanların yaptığına inanılan büyüler içinde uygulanır.

Geceleri aynaya bakılırsa ömrün kısılacağına, geceleri sakız çiğnenirse ölmüş insan eti çiğnendiğine ve birinin arkasından konuşulduğunda yine kişinin etinin yendiğine

inanılır. Geceleri kapı eşiğinde oturmak “Üç Harfli” olarak adlandırılan cin çarpmalarına sebebiyet verdiği düşünölmektedir.

Yalan yere yemin edildiğinde ilahi bir güç tarafından ceza alınacağına inanılmaktadır. Ya da kusurlu bir insanla alay edildiğinde çocuğu yoksa doğacak çocuğunun ona benzeyeceğine inanılır. Anadolu’nun birçok noktasında var olan gidenin arkasından su dökme geleneği Bolvadin’de de sık sık görölmektedir.

Yemek yerken tabağın dibini iyice sıyıran kişinin evleneceği kişinin güzel ya da yakışıklı olacağına inanıldığı gibi düğününün yağışlı bir havada olacağı söylenir. Pirinç, su ve diğer bir takım yiyecek ve içeceklerle okunduğunda kişinin işlerinin yolunda gideceği söylenir.

Çocuğu olmayan kadınlar türbelere ya da şifalı sulara götürölür. Çocuğun olmama durumu genellikle kadının bir kusuru gibi göröldüğünden genellikle kadınlar bu noktalara götürölür. Kurban adağı adanması da yine çocuğun olması için edilen dualardandır. Aşerme döneminde hamile kadının canı ekşi yiyecekleri isterse, çocuğun kız olacağına; tatlı yiyecekleri isterse çocuğun oğlan olacağına inanılır. Hamile bir kadının çocuğunun kız veya oğlan olduğunu anlamak için kadının karnı şekline bakılır eğer kadının karnı sivrilmiş ise doğacak çocuk oğlan; sivri olmayıp yassı ise kız olacak demektir. Ayrıca kadının hamilelik döneminde yüzünde bir takım bozulmalar olursa doğacak çocuğun annesinin güzelliğini elinden aldığı bu nedenle kız olacağı, anne güzelleşirse erkek olacağına inanılır. Annenin doğum sonrası korunması içinde dualar okunmaya devam eder.

Ölüm anında da kişinin ölüm şekli, öldükten sonra aldığı hâl, ölüm anında yanında olanların ölümün nasıl gerçekteştiğine dair söylentiler kişinin günahları ile mi yoksa sevapları ile mi

gittiğini göstermektedir. Anne karnında ölen ya da doğduktan sonra ölen bebeğin günahsız olduğuna inanıldığından anneyi ahret aleminde cennete götüreceği söylenir. Kişi öldükten sonra 7. 40. ve 52. günlerinde yemek dağıtılır. Bu dağıtım sırasında da Kur'an'lar okunup dualar edilir.

Ellerde, yüzde ve vücudun çeşitli yerlerinde çıkan siğiller, çıbanlara ocaklara götürülerek okutulur ve bu şekilde iyileşir. Ocak sahibi kişi atalardan günümüze el verme yöntemi ile bu bilgiye sahip olmuştur.

Nazardan korunmak için nuskalar yazılır. Bunun dışında üzerlik otu yakmak, çöreğ otu yakmak nazarı dağıtır. Kurşun dökmek ve döktürmek yine nazardan korunma yollarıdır. Kurşun döken kişiye bu ilim yine atalarından geçmiştir. Nazardan korunmanın en bilinen yolu ise güzel bir şey görüldüğünde ona "Maşallah" diyerek kötü bir niyetinin olmadığını göstermektir.

Hayvanlar konusunda ise; köpek evde beslemek oldukça sakıncalı görülmektedir. Ezan ya da sala okunurken köpek ulmasına ise dinsel anlamlar yüklenir. Baykuş bir evin çatısına konduğunda ya da mahallede öttüğünde ise uğursuzluk olarak karşılanır. Leylek gören kişiye ise o yıl çokça yolculuk yapacağı söylenir.

Türbe ziyaretleri ise Anadolu'nun her yerinde olduğu gibi Bolvadin'de de önemlidir. Bu konuda birkaç türbe örneklerinden en bilinenlerinden biri Abdülkadir Geylani Sani Türbesi'dir. Kadiri tarikatının kurucusudur. Ziyarete çocuğu olmayanlar, felçli hastalar, damatlar, askerler, sünnet çocukları gelmektedir. Her türlü sıkıntısı için gelen ziyaretçiler dualar okumakta, adaklar adamaktadır. (Aytürk,Altan,1992)

Abdülvahhap Gazi Hazretleri Türbesi bir diğer önemli yerdir. Genellikle çocukları olup da daha sonra çocuğu ölenler,

hastalıklı çocuklar, geçimsiz, parasız ve içki içenlerin anneleri ve eşleri tarafından ziyaret edilmektedir. Hasta çocukların kıyafetleri hastalık orada kalsın diye türbede bırakılır. Başka aileler ise hastalığın kendilerine bulaşmaması için kıyafetleri kuyuya atarlar. Dilekleri gerçekleşen ziyaretçiler kurban adaklarını yerine getirirler. Yağmur duası içinde ziyaret edilen türbede, dua yapılır ve kurban adanır, türbe başında kesilip, yenir. Eğer ziyaretçiler Abdülvahab Gazi'nin türbesi etrafında 7 kez dnmezlerse dileklerinin gerçekleşmeyeceğine inanırlar. Ziyaretçi türbe etrafında dua ederek muhakkak 7 kez döner. (Durma, 2009)

Sultan Carullah Türbesi. Ziyarete genellikle sınava girecek öğrenciler için dua etmeye gelinir. Eğer başarılı olurlarsa adadıkları kurbanları kesip, Sultan Carullah türbesinin yanında bulunan Kuran Kursuna bağışlarlar. (Durma,2009)

Damlalı Dede ise tam olarak türbe görevi görmemektedir. Bir sanduka ya da türbe işareti yoktur, ancak insanların burada adak adamaya devam ederler. Genellikle çocuğu olmayan kadınlar tarafından ziyaret edilse de farklı istekleri olanlar tarafından da ziyaret edilmektedir. Ziyaretçiler, buradaki suyun şifalı olduğuna inanmakta ve şifa niyetiyle bu suyu içmektedirler. ocuğu olmayan kadın buraya gelerek, iki rekt namaz kılar, dua ederek adak adar ve bu niyetle suyun yanındaki kumu deşer. Eğer kumun içinden kurt çıkarsa bu, çocuğun olacağına işarettir. şayet çıkmazsa bu, çocuğun olmayacağı anlamına gelir. Dileği gerçekleşen aileler burada, adak olarak horoz keserler ve bu şekilde türbe görevi tamamlanmış olur.

SONUÇ

Büyük devletlerin miraslarını taşıyan Anadolu kültürel yönüyle kendi zengin yemek, halkoyunu, kıyafet, türkü kültürü, halk inanış ritüellerini de oluşturmuştur. Bolvadin zengin kültürel birikimi olan bir yöredir. Yöre bulunduğu konum itibariyle tarihsel olarak önemli bir birikim elde ettiği için günümüzde bu zenginlik her alanda kendini göstermektedir.

Bolvadin zengin mirasını kıyafet kültürüyle hâlen yaşatmaktadır. Modernleşen dünyanın getirdikleri kadar götürdükleri de olduğu için kıyafetler gündelik hayatın dışında kalmıştır. Ancak özel günlerde ve müzelerde bu kültür yaşatılmaktadır.

Köklü geçmiş beraberinde köklü ve çeşitli inançları da beraberinde getirmiştir. Bu inançlar dini, sosyolojik, mitolojik birçok alanda ayrı ayrı değerlendirilebilir. Ancak bilinen temel gerçeklik halkın bu inanç ve uygulamalara ata mirası olarak baktığı bir gerçektir. Bu inançlar günümüze nasıl geldiyse, geleceğe de aynı özenle aktarılacaktır.

KAYNAKLAR

şerafettin Turan, Türk Kùltür Tarihi, Bilgi Yaynevi, İstanbul, 1990

Nermin Erdentuğ, Sosyal Âdet ve Gelenekler, Kùltür Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1977

Harun Güngör, Bekir Köylü, Türk Halk İnanışları, Kayseri, 2014

Ali Çelik, İslam'ın Kabul Ve Reddettiği Halk İnançları, Beyan Yayınları, İstanbul, 1995

Yaşar Kalafat, İslamiyet ve Türk Halk İnançları, Ankara, 1996

Muharrem Bayar, Karabağlı Türkmen Aşiretinin İskânı, Ankara, 1996

Bkz. Yurt Ansiklopedisi, Anadolu Yayıncılık, C.I, İstanbul, 1981 (Afyon Maddesi)

Bkz. Yakup Kavas, Dünden Bugüne Bolvadin, Aydın Kitabevi, İstanbul, 1984

Bkz. Zeki Velidi Togan, Umumî Türk Tarihine Giriş, Halk Kitabevi, İstanbul, 1946,

Bkz. Zeki Velidi Togan, Tarihte Usul, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakùltesi Yayınları, İstanbul, 1950

Bkz. Nihat Aytürk, Bayram Altan, Türkiye'de Dini Ziyaret Yerleri, Ankara, 1992

Bkz. Abdulhalim Durma, Evliyalardan Şehri Afyonkarahisar, 2009

KENTSEL GELİŞMEYE KATKISI BAĞLAMINDA BOLVADİN MESLEK YÜKSEKOKULU VE BOLVADİN UYGULAMALI BİLİMLER YÜKSEKOKULU ÜZERİNE BİR DEĞERLENDİRME

Hüseyin KOĐAK¹

ÖZET

Kentsel gelişme denildiğinde, bir ülkedeki kentsel nüfusun artması, kentlerin çoğalması ve bayındır duruma getirilmesi süreci anlaşılmaktadır. Yükseköğretim kurumlarının kuruldukları yerlerin kentsel gelişimine katkıları konusunda farklı yaklaşımlar bulunmaktadır. Bir yaklaşıma göre, yükseköğretim kurumları, yalnızca altyapı ve öğretim elemanları bakımından yeterli bulunan büyük kentlere kurulmalıdır. Sosyo-kültürel açıdan ve altyapı açısından yetersiz olan büyük kent dışı yerleşmelere kurulması yanlış ve kaynak israfı olarak değerlendirilmektedir. Bu yaklaşım özünde bazı haklı gerekçeler barındırmakla birlikte, seçkin bir yaklaşım olarak değerlendirilebilir. Diğer bir bakış ise, yükseköğretim kurumlarının buldukları yerin kentsel gelişmesine katkı sunduğunu savunan bir görüştür. Bu yaklaşıma göre, ülkemizin görece geri kalmış bölgelerinin gelişimine katkı sunması bakımından bu yörelere yükseköğretim kurumlarının açılmasının gerekliliği vurgulanmaktadır. Ülkede her kente bir üniversite kurulması fikrinin altında yatan gerçeklerden birisi de bu olsa gerekir. Birbirine neredeyse zıt iki yaklaşımdan acaba

---

¹ Afyon Kocatepe Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü, Doç. Dr., kocak@aku.edu.tr

hangisi, ülke gerçekleri açısından doğru olabilir? Bu anlamda, her iki görüşün daha detaylı bir biçimde irdelenmesi gerekmektedir.

Bolvadin ilçesi, Afyonkarahisar iline bağlı, kadim bir ilçedir. İlçede bir meslek yüksekokulu ve bir uygulamalı bilimler yüksekokulu bulunmaktadır. Bolvadin halkı ile bu yükseköğretim kurumları arasında bir bağ olduğu, halkın bu kurumların gelişmesine katkı sunduğu, bu kurumların da kentsel gelişmeye katkı sunduğu grlmektedir. Bu çalışmada, konunun paydaşları ile yapılan derinlemesine görüşmeler işığında bu kurumların kentin ekonomik, sosyal ve kültürel gelişimine katkısı değerlendirilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Kentsel Gelişme, Yükseköğretim, Bolvadin.

**AN EVALUATION ON THE VOCATIONAL COLLEGE OF
BOLVADIN AND THE SCHOOL OF BOLVADIN APPLIED
SCIENCES IN THE CONTEXT OF THE CONTRIBUTION OF
URBAN DEVELOPMENT**

ABSTRACT

When it comes to urban development, it is understood that the process of increasing the urban population in a country, the proliferation of cities and the flourishing state. Higher education institutions have different approaches to their contribution to urban development. According to an approach, higher education institutions should be established only in large cities which are sufficient in terms of infrastructure and teaching staff. Establishment in large out-of-town settlements, which are inadequate in terms of socio-cultural and infrastructure, is considered false and regarded as resource waste. This approach can be regarded as a more elitist approach with its justified reasons. Another view suggests that higher education institutions contribute to the urban development of the place where they are located. This approach emphasizes the necessity of establishing higher education institutions in relatively underdeveloped areas in order to contribute to the development of these regions of our country. This should be one of the underlying facts of the idea of establishing a university in each province of a country. Which of these two approaches, almost opposite to each other, can be true in terms of

country facts? In this sense, both views need to be examined in more detail.

Bolvadin is an old district of Afyonkarahisar. There is a vocational college and an applied science college in the district. It is seen that there is a connection between Bolvadin people and these higher education institutions, the people contribute to the development of these institutions, and these institutions also contribute to urban development. In this study, the contribution of these institutions to the economic, social and cultural development of the city is evaluated in the light of the in-depth interviews with the stakeholders of the project.

Keywords: *Urban Development, Higher Education, Bolvadin.*

GİRİŞ

Kentsel gelişme ve yükseköğretim ilişkisi çok boyutlu bir ilişki olarak değerlendirilmelidir. Yükseköğretim kurumları kuruldukları yöre için yalnızca ekonomik bir gelir kaynağı olmanın ötesinde sosyo-kültürel değişimin de öncüsü konumundadırlar. Konuyla ilgili çok sayıda akademik çalışma bulunmaktadır. Yükseköğretim kurumlarının ülke yüzeyine dengeli bir biçimde dağılması ve eğitim alma fırsatının tüm toplum kesimlerine tanınması, siyasilerin temel hedefleri arasında bulunmaktadır. Bu çerçevede son yıllarda üniversite sayısında bir artış gözlenmektedir. Bu artış, bazı çevreler tarafından eleştirilmekle birlikte, kimileri de bu eleştiriyi seçkin bir yaklaşım olarak değerlendirmektedir. Bu çalışma bağlamında, öncelikle kent, kentsel mekan, kentsel gelişme, eğitim gibi kavramlar üzerinde genel hatları ile durmak gerekmektedir.

Kentler, topluluk olarak yaşayan insanların, ortak yaşamlarından doğan ve onların yaşam biçimleri ile şekillenen mekânlardır. Ancak kentler, mekân olmanın ötesinde, tarihi, sosyal, kültürel ve siyasi özellikleri de bünyelerinde barındırırlar. Kent medeniyet demektir. Ve insan medeniyetten uzak yaşamayı istemez(Kaya, 2007:5-6).

Kentsel mekân, verili bir durum olmasının yanı sıra oluşturulan ve dönüştürülen, somut olarak üretilen, kullanılan ve tüketilen bir yapıdır. Bunun yanı sıra toplumsal olayların gerçekleştiği, insanların ve edimlerinin ön plana çıktığı sosyal bir olgu olma özelliğine de sahiptir. İnsan yaşadığı mekânlara etkide bulunmakta ve bu etkiler de mekânı değiştirebilmektedir. Değişen mekân toplumsal ilişkileri de etkilemektedir. Sosyal, politik ve ekonomik nedenlere bağlı olarak sürekli yeniden üretilen mekân bu nedenlere bağlı olarak değişime de uğramaktadır. Bu bağlamda kentsel mekân, fiziksel üretimin

araçlarının yanı sıra içinde yaşayan toplumu oluşturan ilişkiler ağıyla birlikte anlamlandırılmalıdır(Alver, 2007: 19).

Kentsel gelişme denildiğinde ise, bir ülkedeki kentsel nüfusun artması, kentlerin çoğalması ve bayındır duruma getirilmesi süreci anlaşılmaktadır. Üniversite veya meslek yüksekokullarının kuruldukları yörenin kentsel gelişmesine katkıda bulunduğu bilinmektedir.

Eğitim, toplumların ekonomik, sosyal ve kültürel alanda gelişmelerini sağlayan ve aynı zamanda gelişmişlik düzeylerini belirleyen önemli göstergelerden birisidir. Bir ülkenin kalkınması, o ülkenin insanların çağdaş ve yeni teknolojileri kullanmak, planlı, bilinçli ve çok seçenekli eğitim süreçlerinden yeterince yararlanması ile mümkündür.

Üniversitelerin en temel işlevinin eğitim-öğretim faaliyetleri ve bunun sonucunda da nitelikli insan yetiştirmek olduğu herkes tarafından kabul edilmektedir. Üniversiteler bilimsel bilgiyi üretmekte ve bunu topluma yaymakta bu haliyle de kalkınmanın en temel dinamiğini oluşturmaktadırlar. 21. yüzyılla birlikte, toplumun ihtiyaçları, beklentileri ve değişim süreçleri oldukça hızlı yaşanmaktadır. Üniversiteler de bu değişime katkı sağlayacak kurumların başında gelmektedir. Artık üniversiteler piyasanın beklentilerine, bölgesel kalkınmaya, ekonomik ve sosyal yaşama, ürettiği bilgi ve teknolojiyle destek olmakla kalmaz, bu değişimin sürdürülebilir olmasına da öncülük ederler.

Öte yandan, üniversiteler, yaptıkları harcamalar ve istihdam ettikleri personeller bakımından kuruldukları bölgelerin en önemli ekonomik birimlerinden biridir. Üniversite öğretim üyeleri ve öğrencilerinin, beslenme, giyinme, barınma, eğlenme ve diğer kişisel hizmet gereksinmelerinin karşılanması yolu ile yaptıkları mal ve hizmet alımları, kentin ya da bölgenin

gelir ve istihdam durumunu olumlu yönde etkiler. Dolayısıyla üniversite, içinde bulunduğu kentlerin ekonomik yapısı ve toplumsal yapısını değiştirir.

Son 25 yılda kurulmuş olan üniversiteler ve bu üniversitelerin kampüslerine yaptıkları yatırımlar, üniversitelerde çalışan personelin maaş ve diğer gelirleri o il içindeki ekonomiye ve genelde de ülke ekonomisine ciddi bir ivme kazandırmaktadır. Ayrıca, gerek üniversite çalışanlarının, gerekse de öğrencilerin yaşamlarını devam ettirebilmeleri açısından yapmış olduğu harcamalar da, kurumların bütçe harcamaları gibi değerlendirilmelidir. Böyle düşünöldüğünde de, ortaya çıkan rakam o ilin ekonomisine ve kalkınmasına önemli bir katkı olarak değerlendirilmelidir.

Yükseköğretim kurumlarının, buldukları yerlere katkı sağlayıp sağlamadığı konusu tartışılmaktadır. Kimileri bu kurumların, yalnızca belli koşullara sahip büyük kentlerde kurulmasının doğru olacağını iddia etmesine karşın, kimileri taşrada kurulan bu kurumların o beldeye önemli katkılar sunduğunu iddia etmektedir. Bu çalışma, özünde, yükseköğretim kurumların ülke geneline yayılmasının önemini vurgulamakla birlikte çeşitli sorunları da dile getirmektedir. Bu kurumların, yöreye, ekonomik ve kültürel anlamda katkısı yerel halk tarafından açıkça belirtilmekle birlikte, öğrenci ve eğitim kalitesinde görölen bazı eksikler de dile getirilmektedir. Yükseköğretimin ve eğitim sisteminin genel sorunları bu çalışmanın kapsamı dışındadır.

Bolvadin ilçesinde bulunan bir meslek yüksekokulu ve bir uygulamalı bilimler yüksekokulu yöre halkı tarafından benimsenmiş ve önemi kavranmış durumdadır. Bununla birlikte, bu kurumlar belli sayıda bölüm, program, öğrenci ve öğretim elemanı ile eğitim, öğretim başta olmak üzere çeşitli sosyal ve kültürel çalışmalar yürütmektedir. Bolvadin halkı, bu

yükseköğretim kurumlarının, kentlerine her yönden katkı sağladığını değerlendirmektedir. Başta, sosyo-kültürel alanlar olmak üzere, kentin ekonomisine ciddi anlamda bir katkı sağladığı ve canlılık getirdiği belirtilmektedir. Yöre halkı, farklı illerden gelen öğrencilerin, kentin çehresini değiştirdiğini, bunun da, kente bir çeşitlilik ve zenginlik kattığını dile getirmektedir.

1. TAşRADA ÜNİVERSİTE KURULMASINA İLİŞKİN TARTIŞMALAR

Bu konuda birbiri ile zıt iki görüş bulunmaktadır. Bir görüş, yükseköğretim kurumlarının ancak büyük kentlerde kurulmasının yararlı olabileceğini, alt yapı ve öğretim elemanı açısından yetersiz yerle kurulan yükseköğretim kurumlarının yarardan çok zarar getireceğini ve kaynak israfı olacağını iddia etmektedir. Diğer bir görüş ise, yükseköğretim olanaklarından yararlanmada kolaylık olması açısından bu kurumların tüm bölgelere belli bir denge gözetilerek yaygınlaştırılması gerektiğini iddia etmektedir. Bu çerçevede özellikle son 40-50 yıl içinde üniversite sayısında kademe kademe bir artış yaşanmıştır. Bu konuda orta bir yol izlenerek, ihtiyaçlar ve imkanlar çerçevesinde rasyonel bir tutum benimsenmelidir. Ülkemizde yükseköğretimin ülke yüzeyine yaygınlaştırılması fikri önemli olmakla birlikte kervan yolda dizilir mantığından da vazgeçilmelidir. Asgari koşullar bile gerçekleştirilmeden popülist söylemlerle yükseköğretim kurumu açmak fayda yerine zarar getirebilir.

Üniversitelerin büyük illerde yoğunlaşması kısa vadede kolaylıklar sağlamakla birlikte, uzun vadede, bu illerin altyapılarının yetersiz hale gelmesine, aşırı göçle çarpık kentleşmeye ve bölgeler arasındaki gelişmişlik farkının artmasına neden olmaktadır.

Yakın dönemde sosyal bilimler yazınında sıklıkla ele alınan konulardan birisi de, yeni kurulan üniversitelerin kuruldukları kentle olan ilişkileridir. Gerek dünyada gerekse ülkemizde üniversiteler; sosyo-ekonomik eşitsizlikleri gideren, kentsel kalkınma ve gelişmeyi hızlandıran temel aktörlerden biri olarak ele alınmaktadır. Bu bağlamda özellikle sosyal ve ekonomik açıdan geri kalmış kentlerde üniversitelerin açılmasının kentsel/bölgesel canlanmaya yol açacağı düşüncesiyle hareket edilmektedir. Hemen her kentte üniversitelerin açılması kentlerde bir hareketliliğe ve canlanmaya yol açmaktadır(Ergün, 2014:216).

Taşraya üniversite kurmanın yanlışlığını dile getirenlerin iddiaları şu şekilde sıralanabilir;

Türkiye'de büyük kent dışı üniversiteler sorunu, yakın zamanlara kadar, az gelişmiş bölgelere «kültür ve irfan götürme» açısından görülmüş, kısa bir süreden beri ise, üniversite eğitimin amaçları ve içeriği bakımından tartışılır duruma gelmiştir. Karadeniz Teknik ve Atatürk üniversiteleri örneğinden hareketle iki üniversiteden yakınmalar, birkaç noktada toplanabilir; Her iki üniversite de, öğretim üyesi sorunu çözülmeden, planlanmadan, vakitsiz olarak kurulmuşlardır. Mevcut üniversitelerin öğretim üyeleri de bu kentlere gitmektedirler.

Özerk olmayışları, bu üniversitelerin her yönden gelişmelerini engellemektedir.

Bu kentlerde, bir üniversitenin, fonksiyonlarını gereği gibi yerine getirmesine elverişli kültür ve bilim ortamı yoktur. Halk geridir. Üniversiteye sahip çıkmak şöyle dursun, gerici akımlara kapılarak üniversiteye cephe almakta; dolayısıyla, yerli halk-üniversite yabancılaşması; üniversitenin kent ve bölge ile ilişkilerini arttırmak, değer, ideoloji, bilgi ve hüner aktarmak görevlerini yerine getirmesine engel olmaktadır. Bunun dışında,

büyük kent dışı üniversitelerin, büyük kent üniversiteleriyle ortak eğitim sorunları vardır ki, bunlar eğitim sistemimizin ve genel olarak toplumumuzun yapısını ilgilendiren temel reformlara bağlı sorunlardır(Keleş, 1972:31-32).

Karşı görüşe göre ise, üniversitelerin, küçük ölçekli kentlerdeki önemli yansımalarından biri de kentsel fonksiyonlarda yarattığı olağanüstü değişimdir. Gerçekten de, büyük ve genç bir nüfus kitlesi, bulunduğu kentin tüm tüketim kalıplarını değiştirmekte ve kentte daha önce olmayan birçok ekonomik faaliyet yaratırken, mevcut iş kollarının da gelişmesine katkıda bulunmaktadır. Kentlerin kısa zamanda artan nüfusları, yoğun bir konut talebi yaratmakta ve bu durum kentlerin alansal büyümesini de hızlandırmaktadır. Böylece, üniversite kurulan özellikle küçük ve orta büyüklükteki kentler hızlı bir büyüme sürecine girebilmektedir. Bugüne kadar pek çok il ve hatta ilçede üniversite kurulması taleplerinin altında da işte bu gerçek yatmaktadır(Işık, 2008: 162).

Başta üniversiteler olmak üzere eğitim kurumlarının, ülkelerin bilimsel, kültürel, sosyal ve ekonomik gelişmesinde önemli rol oynadığı bilinen bir gerçekliktir. Eğitim kurumlarının toplumun sosyo-ekonomik yapıyı değiştirmedeki rolü dışında, mekânsal organizasyonda da önemli rol oynadığı bilinmektedir. Bu öneme bağlı olarak, tüm dünyada eğitim ile sosyo-ekonomik gelişme arasındaki ilişki en iyi şekilde kurulmaya ve işlevsel hale getirilmeye çalışılmıştır. Toplumsal değişim ve kalkınmada nicelik ve nitelik bakımından katkı yapan eğitim kurumları içinde en önemlisi üniversitedir. Üniversitenin nitelikli insan gücü yetiştirme, teknolojiyi geliştirme, lider yetiştirme, girişimci sınıfı geliştirme, tasarruf eğilimini etkileme, fırsat eşitliği yaratma, gelir dağılımını etkileme ve milli birliği sağlama gibi devlet ve toplum hayatı üzerinde olumlu etkileri vardır(Akengin ve Kaykı, 2013:503).

Üniversitelerin sosyo-ekonomik yapının değişiminde önemli yeri vardır. Toplumların geleceği için stratejik bir öneme sahip bu kurumlar, yeni bilgi ve tekniklerin geliştirildiği ve sorunların çözümü için alternatiflerin üretildiği yerlerdir. Ülkemizde yaşanan kimi iç sorunlara rağmen değişimin temel taşıyıcısı olmaya aday bir kurum olarak üniversiteler sağlanacak gelişmiş alt yapı olanaklarıyla bu rolünü daha iyi oynayabilecektir (Ergün, 2003:68).

Taşrada üniversite kurmanın yanlışlığını dile getiren görüşe göre, herkesin, doğduğu ya da lise öğrenimini bitirdiği yerde üniversite olanağına kavuşturulması, fırsat eşitliği ilkesinin, bir bakıma yozlaştırılmasıdır. Her büyükçe kente üniversite götürmek, gerçekte, fırsat eşitliği sağlamaz. Geri kalmış ve fakir bölgelerde yaşamakta olsalar bile, varlıklı sınıfların çocukları, her zaman, yükseköğrenim olanağı bulabilmektedir. Aksine, zengin bölgelerin fakir çocukları, fizik anlamda yakın buldukları fırsatlardan dahi yoksun kalmaktadırlar. Eşitsizliklerin giderilmesine, görünüşlerine değil, temeldeki nedenlerine inerek, toptan çare aranmalıdır. Yeni kurulacak üniversitelerin, az gelişmiş bölgeler içindeki kentlere yerleştirilmesi, kendi başına, bir bölgesel gelişme aracı olmaya yeterli değildir. Bölgesel gelişme kuramının büyüme kutupları çözümü, bu kadar dar bir görüşe indirgenemez. Öte yandan, üniversiteler temel görevi kentsel ve yöresel hizmet sunmak olan öğretim kurumları değildirler. Türkiye için, optimal hizmet çevresi mümkün merteye geniş, büyük kentlerde yoğunlaştırılmış üniversiteler kurmak gereklidir(Keleş, 1972:33).

Tekeli'ye göre de, üniversiteler ne kadar merkezi yerleşmelerde yer alırsa o kadar karar ve kontrol mekanizmalarına ulaşabildikleri artacak ve baskı gurubu fonksiyonlarını daha başarılı olarak görecektir. Buna karşılık üniversiteler çevreselleştikçe sistem içinde çevreye ait

araştırmalar dolayısıyla bilgi artacaktır. Bu etki Türkiye'deki üniversitelerin araştırma fonksiyonlarının genellikle gelişmemiş olmasından, bu yönde bir kurumsal değişiklik getirilmedikçe sınırlı kalacaktır. Bölgede üniversitenin bir baskı grubu olması sorunu da oldukça karmaşıktır. Türkiye'de yönetsel mekanizmanın ve haberleşme olanaklarının çok merkezleşmiş olması çevresel üniversitelerin merkezi organlara baskı unsuru olmasını sınırlayacaktır (Tekeli, 1972:36).

Bu bakımdan en açık olan etki üniversitenin bir kentte yer almasının o kente sağlayacağı ek faaliyetler şeklinde olmaktadır. Bu etki öğrenci, öğretim üyeleri ve üniversite harcamaları ve bunların çoğaltan etkileri dolayısıyla meydana gelmektedir. Üniversitenin etkisini çevreye getireceği yeni bilgi ve üretim faaliyetleri ile birleşmesi bakımından ele almayıp yalnız, harcama çoğaltanı etkisiyle ele alırsak, üniversitenin çevreye olan etkisiyle bir kolordunun çevreye etkisi benzer hale gelir. Harcama çoğaltanı etkisinin yüksek olması üniversitenin yer aldığı kentteki ihtisaslaşma ve çeşitlenmenin artmasına bağlıdır. Kentin gelişmişlik seviyesi ve büyüklüğü çoğaltan etkisinin mertebesini belirler. Dördüncü hedef olan fırsat eşitliğini sağlamak bakımından, üniversitelerin çevreselleşmesinin nerede durduğunu inceleyelim. Bunun için yükseköğretim taleplerinde mesafe elastikliğinin küçük olduğu dolayısıyla üniversitelerin coğrafik dağılımının önemli bir fırsat eşitliği sorunu olmadığı söylenebilir. Fırsat eşitliği temelde Keleş'inde bildirisinde belirttiği gibi daha temel kurumsal seçmelere bağlıdır, gelir dağılımı eşitliği v.s. gibi. Üniversitelere girenlerin bölgeler arası dağılımındaki fırsat eşitliğinin yokluğu yalnız bir gelir dağılımındaki eşitsizlik sorunu değil aynı zamanda, orta öğretimin bölgeler arası kalite farklılaşması sorunudur. Bir bölgede üniversitenin yer almasının o bölgede orta eğitimin

kalitesini arttırması yoluyla fırsat eşitliğine etkisi ancak şehirleşme vb gibi dolaylı yollarla olacaktır (Tekeli, 1972:37).

Türkiye, neden bir Almanya, İngiltere, Japonya, Çin olamıyor? Diye soran Güçlü şu şekilde bir cevap veriyor. Çünkü ilk 300’de tek üniversitemiz bile yok. İlk 500’de de sadece ODTÜ var!

Dün de yazdık. Cumhurbaşkanı Erdoğan ne diyor, MEB, YÖK, ÖSYM, TÜBİTAK, Bilim Bakanlığı ne yapıyor?

Cumhurbaşkanı diyor ki: “Günümüzün en önemli güç kaynağı olan enformasyon ve bilgi teknolojileri konusunda üreten değil, tüketen konumundayız. Altını çizerek ifade etmek isterim ki, dün olduğu gibi bugün de, güçlü ÷lke olmak, bilgiyi yönetmekten ve bilgiyi en iyi şekilde işleyebilmekten geçiyor.” Peki, biz ne yapıyoruz?

Her kente, o da yetmedi her ilçeye bir üniversite ya da fakülte açtık. Eğitim, bilim umurumuzda olmadı, tek beklentimiz, o kentlere, ekonomik canlılık kazandırmasıydı ama o da tutmadı. Çünkü tek kayıt dahi almayan bölümler var. Daha da vahimi, 200 binden fazla kontenjan boş kaldı. Kalite yerlerde sürünürken, daha önceki YÖK yönetimleri olup biteni sadece seyretti. MEB, ÖSYM, Bilim Bakanlığı ve TÜBİTAK gibi eğitim ve bilime yön veren kurumların yaptıkları ile Cumhurbaşkanı Erdoğan’ın yukarıda altını çizerek vurguladığı söylemleri hiçbir zaman birbiriyle örtüşmedi(Güçlü, Milliyet, 13.09.2017).

2.BOLVADİN HAKKINDA GENEL BİLGİLER

Ege bölgesinin İç Batı Anadolu kesiminde yer alan Bolvadin, Afyonkarahisar ilinin önemli ilçelerinden biridir. Afyonkarahisar’ın merkez ilçeden sonra en büyük ilçelerinden biri olan Bolvadin, 1924 yılında ilçe olmuştur. Yüzölçümü 1108 km2’dir ve ortalama rakımı 1016 m’dir. İlçede ekonomik hayat,

tarım, ticaret ve sanayiye bağlıdır. Halkın geçim kaynağındaki ana unsur tarım ve hayvancılıktır (Bayar, 2005: 13).

İdari ve yapısal anlamda kent sayılsalar da, kasaba ve ilçeler hem kent hem kent dışı yapı özelliklerini birlikte taşıyan yerleşimlerdir. Afyonkarahisar'ın Bolvadin ilçesi yapı analizi bulguları da, genel olarak modernlik ve gelenekselliğin bir arada gözlendiği, hem denge ve istikrar hem de değişim süreçlerini barındırmaktadır. Ne büyük kentlerdeki hızlı değişim, ne de kent dışı alanlardaki görece durağanlık söz konusudur. Bu nedenle ilçe ölçeğindeki araştırmalar, değişim sürecinde örtük kalan toplumsal değişmezleri ve statik yapı içindeki dinamik süreçleri daha net ortaya koyabilmektedir(Karakaş vd, 2007:35).

Toplumsal yapı araştırmalarında genellikle ihmal edilen küçük ölçekli kent örneklerinden biri olan Bolvadin, geleneksel düşünüş, davranış ve tutumların sürdürüldüğü ama modernliğe ve değişmeye açık yönleri de olan; bu açıdan her iki durumu da uzlaştırmaya çalışan ve aralarında geçişlilikler barındıran bir kenttir. Türkiye kentleşmesinin yaygın bir özelliği olan kentleşme kentlileşme farkı Bolvadin'de de gözlenmektedir. Beklenildiği gibi, kentlileşme, kentleşmenin gerisindedir(Karakaş vd, 2007:37).

Genel hatları ile Bolvadin kenti hakkında şu güncel bilgiler verilebilir;

A- TARİHİ DURUM:

Bolvadin'in mevcut vesikalara göre 10.000 yıllık geçmişi vardır. Bolvadin, antik Paroreos Phrygia (Yanık Frigya) vadisinde kurulmuştur. Bu vadede M.Ö. 8000'de yerleşik hayata geçilmiştir. Arkaik devirde bir site şehri olan Bolvadin, Afyon bölgesindeki 52 yerleşim biriminden birisiydi.

Anadolu'da bütün tarihi devirleri yaşamıştır. Romalılar zamanında Polybotum isminde il merkezidir. Üç höyükler

mevkiinde önemli bir yerleşim merkezi olan Kayster Pedion şehri M.Ö. 401 tarihinde Persler tarafından yakıldıktan sonra Polybotum hızla gelişmiştir. Grek tarihçisi Ksnefon, "Anabasis" isimli kitabında Kayster Pedion şehri için "Yolların birleştiği yerde kalabalık bir şehirdir" der.

Bolvadin Selçuklular zamanında camiler, mescitler, çeşmeler, hanlar, hamamlar, mektepler, medreseler ve köprülerle süslenmiştir. Bu eserlerden yalnız *Alaca Camii* (1271) günümüze kadar gelebilmiştir. Bu devrin önemli olaylarından *Cimri Olayı* (Şeyhzade Siyavuş'un isyanı) Kemer kaya Kasabası yakınlarındaki 1278 yılında *Yedi Kapı* mevkinde olmuştur. Bu olay sonunda köylerin bir kısmı dağıldı."Karahisar-ı Devle" ismiyle anılan Afyon'a bağlı 10 kadılıktan birisi olup yeniden imar edilmiştir. Bu devirde 11 nahiyesi (Han, Bayat, Musluca, Göçmen Akviranı, Nevahi-i Barkınlı, İshaklu, Çay, Karamık, Şuhut, Karaadilli, Çölabat), 326 köyü, 11 mahallesi vardı. Büyük bir ticaret merkeziydi. Selçuklular'dan günümüze kadar yalnızca Alaca Camii ulaşmıştır. Alaca Çeşmesi ve Ali Efendi Camisi'nin yalnız kitabeleri ulaşabilmiştir. Hz. Mevlana'nın oğlu Sultan Veled, Afyon'u ziyareti sırasında "Bolvadin Mevlevihanesi"ni açmıştır.

Bolvadin, Selçuklular yıkıldıktan sonra Eşrefoğulları, Sahipataoğulları ve Karamanlıların eline geçmiştir. Bu devirde Eşrefoğlu Külliyesi ve Erkmenhisarı Camii yapıldı. Bu eserlerden günümüze Eşrefoğlu Camisi'nin kitabesi ve Erkmenhisarı Camisi'nin minaresi (Kırık Minare) gelebilmiştir.

Bolvadin, Sultan I. Murat zamanında Osmanlı topraklarına katılmıştır. Yavuz Sultan Selim döneminde kaza merkezi olmuştur. Tanzimat döneminde Kaza-ı Muhassıla (ilçe üstü) statüsünü elde etmiştir.

I. Dünya Savaşından sonra Anadolu'nun Yunanlılar tarafından işgali sırasında; Bolvadin de 14 Nisan 1921 tarihinde işgal edilmiştir. 24 Eylöl 1921 tarihinde ise işgalden kurtulmuştur. Halen ayakta olan "Yanık Kışla" işgal yıllarından günümüze kalan tarihi bir vesika ve hatıradır.

Bolvadin, Kurtuluş Savaşında stratejik yönden önemli bir merkez olmuştur. Birinci ve İkinci Ordu Bolvadin'de kurulmuştur.

Büyük bir költür merkezi olan Bolvadin'de ticari hayat ve sanat çok gelişmiştir. 1831 yılında yapılan nüfus sayımındaki istatistiklere göre 150 çeşit meslek grubu vardır. Ziraat Bankası 22. şubesini 1873 yılında Bolvadin'de açmıştır. Bunu takiben Osmanlı Bankası ve Akşehir Bankası da şube açmışlardır. Daha sonra Bolvadinliler 1914 yılında, Osmanlı Döneminin ilk özel bankalarından olan "Bolvadin Osmanlı İktisad Bankası"nı kurmuştur.

Yerel Yönetim: Roma ve Bizans Dönemine ait belgelerde belediye yönetimine benzer kurumlar olduğunu görüyoruz. Bunlara *Municipium* deniyordu. İslami Dönemde belediye işlerini kadıların gözetiminde *İhtisap Ağaları* yürütüyordu. XVII. asırdan itibaren *Voyvoda* adı verilen yerel yöneticilerde, yerel yönetimde etkili olmuşlardır. XVIII. Asırda *Ayanlar* yönetmeye başladı. *Abdi Ağa, Hacı Mehmet Ağa, Tahir Bey, Abdülkadir Ağa* Bolvadin'in ünlü ayanlarındandır. 1855 tarihinde *şhremeni Teşkilatı* kuruldu. Daha sonra *Belediye* ismini aldı. Bolvadin Belediyesi, Osmanlı Döneminde ilk kurulan belediye teşkilatlarındandır. (www.bolvadin.bel.tr, 17.09.2017).

B- COĞRAFİ YAPI:

Ege Bölgesinin İç Batı Bölümünde yer alan ilçe; 31 derece 2 dakika doğu boylamı ile 38 derece 43 dakika kuzey enleminin keşişme noktasındadır. İlçenin batısında Afyonkarahisar,

Çobanlar ve Bayat, güneyinde Çay, Kuzeyinde Emirdağ ve Bayat, doğusunda Sultandağı ilçesi bulunmaktadır. Bolvadin' in deniz seviyesinden yüksekliği 1016 m.'dir. İlçe arazisi genellikle ovardır. İlçe yüzölçümünün %43'ü tarımsal alana sahiptir. Güneyinde Sultan Dağları, kuzeyinde ve doğusunda Emirdağları yer almaktadır. Eber Gölü'ne dökülen Akarçay tek su kaynağıdır. Eber Gölünün denizden yüksekliği 967 metredir. Yüzölçümü 125 Km2.dir. Eber Gölü yapılan kanalla Akşehir gölü ile birleşmiştir. Eber gölü sığ bir göldür. İklim koşullarına bağlı olarak suları çok kez çekilmektedir. Gölün kirlenmesi ekolojik dengeyi de olumsuz etkilemektedir.

C- İDARİ DURUM:

Bolvadin ilçesi (1) Merkez, (2) kasaba belediyesi ile 14 köyden oluşmaktadır. İlçe merkezinde 49, kasabalarda 15, köylerde 14 olmak üzere Toplam 78 Mahalle Muhtarımız görev yapmaktadır.

D- NÜFUS DURUMU:

Bolvadin merkez nüfusu 31.810, Dişli 3.134, Özburun 2.024'tür. 14 Köylerin toplam nüfusu ise 8.726 olmak üzere ilçe nüfusu genel toplamı 45.694'tür.

E- İKLİM DURUMU:

Ege Bölgesinin İç Batı Anadolu kısmında yer alan Bolvadin'in yazları kurak ve sıcak, kışları soğuk ve yağışlıdır. Ege, Akdeniz ve İç Anadolu iklimlerinin kesişme noktasıdır. Yıllık sıcaklık ortalaması 10,9 derecedir. Yıllık nispi nem % 61,9 dur. Yıllık yağış ortalaması 384,2 mm.'dir.

F- SOSYAL YAPI:

İlçede geleneksel muhafazakâr bir hayat tarzı yaşanmaktadır. Ana karayollarından ve demiryollarından uzak kalışı, dışarıdan göç almaması değişimi ve yenileşmeyi

güçleştirmiştir. Son yıllarda dışa açılım ve okullaşma sosyal yaşantıyı etkilemiştir. Merkez, kasaba ve köylerde hala eski tip ahşap ve kerpiç evler mevcudiyetini devam ettirmektedir. Halkın geçim kaynağı tarım ve hayvancılığa dayanmaktadır. Tarımsal üretimde arpa, buğday ve haşhaş üretimi ön plandadır. Kuru tarım, besi hayvancılığı, yumurta tavukçuluğu, esnaf ve sanatkârlık diğer çalışma alanlarıdır. Alkaloid Fabrikası ve Avşar- Emaye A.ř. diğer istihdam alanlarını oluşturmaktadır.

G- ULAşIM VE HABERLEşME:

İlçe E-28 Karayolu Konya-Ankara ve İstanbul güzergâhı üzerinde bulunan çok önemli bir kavşak noktasıdır. Afyonkarahisar İline olan uzaklığı 60 km.dir. İlçenin 12 köyü bulunmakta olup köy yollarının tamamı asfalttır. İlçede Posta İşletme Müdürlüğu ile Telekom hizmet binası mevcut olup herhangi bir hizmette sıkıntı yoktur(www.bolvadin.gov.tr, 02.09.2017).

Bolvadin'de Afyon Kocatepe Üniversitesi'ne bağlı bir uygulamalı bilimler yüksekokulu, bir de meslek yüksekokulu bulunmaktadır. Bu iki kurum ile Bolvadin halkı arasında karşılıklı iyi ilişkiler olduğu bilinmektedir. Yakın zamanda kampüs düzenlemesi ve iyileştirmeler yapılmış olup, üniversite yönetiminin katkıları devam etmektedir. Bu kurumlar hakkında genel bilgileri verip, kente katkıları üzerinde durmak gerekmektedir.

3.BOLVADİN UYGULAMALI BİLİMLER YÜKSEK-OKULU VE KENTE KATKILARI

Son dönemde bu okulların sayısı giderek artmış ve birçok devlet ve vakıf üniversitesinde UBYO açılmıştır. A.K.Ü. Bolvadin Uygulamalı Bilimler Yüksekokulu 01/02/2010 tarih ve 2010-103 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı ile kurulmuş ve 26/02/2010 tarihli Resmi Gazete'de yayınlanıp yürürlüğe girerek eğitime

başlamıştır. Uygulamalı Bilimler Yüksekokulu (UBYO) ticaret, uluslararası ticaret, sanayi, bankacılık ve finans sektörlerinde istihdam edilmek üzere uzman personel yetiştirmek, ilgili ve yakın alanlarda akademik çalışma yürütmek üzere kurulmuştur. Yüksekokul, lkemizdeki iktisadi ve idari bilimler alanındaki genel eēitim yaklaşımlarından farklı olarak, sözü edilen sektörlerin operasyonel düzeyde gereksinim duyduēu yetkin iş gücüne dönük özgün bir eēitim programı uygulamayı hedeflemektedir. Eēitimin belirgin alanlara yoēunlařması, yüksekokul mezunlarının iş bulma şansını artırmakta ve girişimcilik ruhunu teşvik etmektedir.

Yüksekokul'da Muhasebe (N) ve Lojistik (N) programları mevcuttur. Halen Bolvadin Kırkgöz Kampüsünde hizmete devam etmekte olan Yüksekokula 2011-2012 eēitim-ēretim yılından itibaren Muhasebe Bölümüne, 2013-2014 eēitim-ēretim yılında ise Lojistik bölümüne ērenci alımına başlanmış olup Bankacılık ve Sigortacılık bölümüne ise 2016-2017 eēitim-ēretim yılında ērenci alımı yapılarak aktif eēitime başlanmıştır.

Yüksekokulun fiziki ve personel yapılanması devam etmektedir. 2017 yılı itibariyle 420 kız, 500 erkek ērenci ērenimine devam etmektedir. Bu ērencilerin yıllık eēitim-ēretim ve barınma harcamaları ve ēretim elemanlarına ödenen ücretler göz önüne alındıēında kent ekonomisi için ne derece önemli olduēu grlmektedir. Öte yandan, Bolvadin halkı bu kurumdan ve bu kuruma gelen ērencilerin kalitesinden son derece memnundur. Hatta yörelerinde bir faklte isteēini de sık sık dile getirmektedirler.

4.BOLVADİN MESLEK YÜKSEKOKULU VE KENTE KATKILARI

Üniversitelerin önemli görevlerinden biri toplumun sosyal, kültürel ve ekonomik açıdan gelişmesine katkıda bulunmak ve toplumsal değişimi sağlamaktır. Sosyo-ekonomik etkiler, bir kurumun bir bölgede var olduğu dönemlerle, olmadığı dönemler arasında bulunan aktiviteler arasındaki farklılık olarak tanımlamak mümkündür. Burada öncelikle Bolvadin M.Y.O.'nun sosyo-ekonomik hayat nasıl etkileyebileceğinin düşünülmesi gerekir. Önemli olan Bolvadin M.Y.O.'nun Bolvadin'in kalkınmasının önemli bir aracı olarak kullanılabilmesidir (Ergün, 2003:71).

Genel Bilgiler

Bolvadin Meslek Yüksek Okulu, 1977-1978 öğretim yılında Milli Eğitim Bakanlığı Yay-Kur'a bağlı iki yıllık ön lisans okulu olarak açılmıştır.1982-1983 öğretim yılında 2547 sayılı Yükseköğretim Kanunu ve 41 sayılı Kanun Hükmündeki Kararname'nin 21. Maddesi uyarınca Eskişehir Anadolu Üniversitesine, daha sonra 3837 sayılı Kanunla 3 Temmuz 1992'den itibaren de Afyon Kocatepe Üniversitesi'ne bağlanmıştır.

Bolvadin Meslek Yüksek Okulu, bugün mükemmel bir fiziki kapasiteye ulaşmıştır. Şehir içindeki eski lise binasından, Konya yolu üzerindeki kampüste 4 Eğitim Binası, 3 Atölye ve 1 İdari Bina ayrıca Olimpik Spor Salonu, Futbol sahası, Basketbol ve Hentbol Sahaları, Parklar ve Yeşil alanlar ile Kantin ve Yemekhanesiyle fiziki açıdan hiç bir eksiği bulunmamaktadır.

34 yıl önce iki bölümle öğretime başlayan yüksekokulda, önümüzdeki öğretim yılında 15 Normal Öğretim, 10 İkinci Öğretim programına eğitim-öğretim vermektedir.

Programlar

- Bilgisayar Programcılığı (N.Ö. + İ.Ö.)
- Bankacılık ve Sigortacılık (N.Ö.)
- Büro Yönetimi ve Sekreterlik (N.Ö. + İ.Ö.)
- Dış Ticaret (N.Ö. + İ.Ö.)
- Doğal Gaz ve Tesisatı Teknolojisi (N.Ö + İ.Ö.)
- Elektrik (N.Ö.)
- Gıda Teknolojisi (N.Ö. + İ.Ö.)
- İklimlendirme ve Soğutma Teknolojisi (N.Ö.)
- İnşaat Teknolojisi (N.Ö.)
- İşletme Yönetimi (N.Ö.)
- Makine (N.Ö. + İ.Ö.)
- Mekatronik (N.Ö. + İ.Ö.)
- Mobilya ve Dekorasyon (N.Ö.)
- Muhasebe ve Vergi Uygulamaları (N.Ö.)
- Pazarlama (N.Ö.)

2017 yılı itibariyle meslek yüksekokulunda kayıtlı öğrenci sayısı 917 kız, 2617 erkek olmak üzere toplam 3534'tür. Bu öğrencilerin yıl içindeki barınma ve diğer harcamaları dikkate alındığında kente sağladığı katkı çok yüksektir. Öte yandan, yüksekokul bünyesinde çalışanlar toplam yıllık ortalama 2.902.706 tl gelir elde etmektedir. Gerek öğrenciler, gerekse yüksekokul çalışanlarının harcamalarının büyük bir kısmını bu kentte yaptığı düşünöldüğünde ortaya çıkan ekonomik kapasite yöre esnafı için çok önemlidir. Konuya ekonomi dışı etkenler açısından bakıldığında da, nüfus artışı, kentsel gelişme, sosyo-költürel değişme açısından da büyük katkılar sağlamaktadır.

SONUÇ

Kalkınmakta olan ÷lkelerde, eğitime sihirli güç olarak bakılır. Kaliteli bir eğitimin gerçekleştirilebilmesi ve yaygınlaştırılması büyük emek ve harcama gerektirir. Bununla birlikte, yeniliklerin ve teknolojinin toplumlarda doğru sindirilebilmesi iyi yetişmiş ara eleman gücü ile yakından ilgilidir. Bu çerçevede meslek yüksekokullarının ÷lke ekonomisinin geleceğinde ve kentsel gelişmede oynadığı rol çok önemlidir. Ülkemizde bu alanda atılan adımlar doğru olmakla birlikte yeterli değildir.

Hızla değişen dünya koşullarının ortaya çıkardığı eğitim talebine karşı hazırlıklı olunmazsa, hızla artan nüfusun gerektirdiği okullaşma oranı gerçekleşemez. Fiziksel koşullar yeterli olmadıkça üniversitenin bütçe olanakları arttırılmadıkça, öğretim elemanlarının özlük haklarında iyileştirmeler sağlanmadıkça üniversitelerden istenen düzeyde yararlanılabilme olasılığı azalmaktadır.

Bolvadin Uygulamalı Bilimler Yüksekokulu ve Bolvadin Meslek Yüksekokulunun kentsel gelişmeye katkısının irdelendiği bu çalışma bağlamında yapılan derinlemesine görüşmeler ışığında bazı değerlendirmeler yapılabilir. Başta Bolvadin kenti olmak üzere Afyon kent merkezi üniversiteyi benimsemiş ve daha sağlıklı ilişkiler kurabilmiştir. Yöre halkı bu kurumların kendileri için çok önemli olduğunu farkındadır ve daha ileri taleplerini üniversite yönetimine iletmektedir. Öğrencinin salt para olarak görülmediği, kentin gelişmesine sosyal ve kültürel anlamda da katkıda bulunduğu dile getirilmektedir.

Büyük kentlerin dışında üniversite ve yüksekokul kurulması o yerleşmenin gelişmesine katkı sağlamaktadır. Burada önemli olan değişimin hızı ve yönüdür. Kimi yerleşmelerde bu daha hızlı ve olumlu olurken, kimi yerlerde bu

biraz daha yavaş gerçekleşmektedir. Bunun temel nedeni de yerel halk ile kurumlar arasında sağlıklı ilişkilerin kurulamaması olarak gösterilebilir. Gelişme, kalkınma ve ilerleme için, başta eğitim kurumları ve orada çalışanlar olmak üzere her kesim üzerine düşeni yapmak durumundadır.

Kanımızca, yükseköğretim kurumlarının ülke yüzeyine dengeli bir biçimde dağıtılması uygulaması, fırsat eşitliği açısından olumlu bir yaklaşımdır. Bu yapılırken ülke gerçekleri, ara eleman ihtiyacı, bu kurumlarda görev yapacak personelin nicelik ve nitelikleri göz önünde bulundurulmalıdır. Dünya üzerinde pek çok önemli yükseköğretim kurumu taşrada kurulmuş ve sonrasında çalışma ve başarıları ile bir noktaya gelmiştir. Büyük kentlerimizi oralarda daha çok niversite kurarak yaşanmaz hale getirmek doğru olmasa gerek. İnternet ve ulaşım olanaklarının oldukça arttığı bu çağda yerel dinamikleri değerlendirmek önemlidir. Burada önemli bir ilkeyi de unutmamak gerekir. Değerlişim zordur ve hep dirençle karşılaşır. Taşra, bazı Őeylere karşı direnebilir. Onu yenmenin yolu eğitim ve bilimden geçmektedir.

KAYNAKÇA

ALVER, Köksal. (2007), *Siteril Hayatlar*, Ankara: Hece Yayınları.

AKENGİN, Hamza, KAYKI, Aynur. (2013), *Şehirleşme Üniversite İlişkinine Bir Örnek: Gazimağusa*, Marmara Coğrafya Dergisi, 28, 501-525.

BAYAR, Muharrem. (2005), *Kadim Kent Bolvadin*, Bilge Yayıncılık, İstanbul.

ERGÜN, Cem. (2014), *Üniversite ve Kent İlişkisi Üzerine Görüşler: Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Örneği*, Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, Sayı 31, 216 – 237.

ERGÜN, Erdal. (2003), *A. K. Ü. Bolvadin Meslek Yüksekokulu'nun Bolvadin'in Sosyo - Kültürel Yapısına ve Ekonomisine Katkıları*, Afyon Kocatepe Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi, C.V, S.1.

GÜÇLÜ, Abbas. (2017), *Üniversiteler Ne İşe Yarar?* ,
www.miiliyet.com.tr, 13.09.2017.

İŞİK, Şevket. (2008), *Türkiye'de Üniversitelerin Kentleşme Üzerine Etkileri*, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt: 10, Sayı:3, 159-181.

KELEŞ, Ruşen.(1972), *Yerleşme Kararları Açısından Büyük Kent Dışı Üniversiteler Sorunu*, Mimarlık Sayı 12.

KARAKAŞ, Mehmet-KONUK, Osman-ÇAĞAN, Kenan.(2007), *Bolvadin İlçesinin Toplumsal Yapı Analizi*, Sosyal Bilimler Dergisi / Cilt: IX, Sayı: 2.

KAYA, Erol.(2007), *Kentleşme ve Kentlileşme*, Okutan Yayınları, Genişletilmiş 2. Baskı, İstanbul.

TEKELİ, İlhan.(1972), *Büyük Kent Dışı Üniversitelerin Kuruluş Yeri Sorunları Üzerine*, Mimarlık Sayı 12.

www.bolvadin.gov.tr, (02.09.2017).

www.bolvadin.bel.tr, (17.09.2017).

www.aku.edu.tr, (17.09.2017).

AFYONKARAHİSAR YÖRESİ HAŞHAŞ TOHUMLARININ YAĞ ve ALKALOİD İÇERİKLERİ ile ÖZELLİKLERİNİN BELİRLENMESİ

Ahmet HELVACI¹

ÖZET

Haşhaş, botanikte *Papaver somniferum L.* olarak adlandırılır. Çeşitli Şekilde faydalanılan kùltür haőhaőının diğer bitkiler arasındaki gruplandırılması Takım: *Rhoedales*, Familya: *Papaveraceae*, Cinsi: *Papaver*, Tür: *Papaver somniferum L.* Őeklinindedir.

Dünyada Birleşmiş Milletler Teşkilatı denetiminde yasal haşhaş üretici ana ÷lkelerden birisi Türkiye'dir. Haşhaş endüstri bitkileri ana grubunda, bu ana grubun da hem yağ bitkileri hem de ilaç baharat bitkileri alt grubunda yer almaktadırlar. Haşhaşın çok önemli iki ürünü vardır. Bunlar tohumu ve kapsül kabuğudur. Haşhaş kapsüllerinin tohumları alındıktan sonra geriye kalan kapsül kabuklarından morfin ve morfinin türevleri üretilerek ilaç hammaddesi olarak tıbbın hizmetine sunulmaktadır. Haşhaş tohumları sarı, beyaz, mavi (mor), çiğ kahve ve pembe renklerdedir. Haşhaş tohumları narkotik özellikler içermemektedir. Çünkü haşhaşı oluşturan tomurcuğun içindeki sıvı, tohumlar tam olarak oluşmadan önce meydana gelmektedir. Haşhaş tohumları büyük oranda (% 42-55 arasında) yağ içermektedir. Bu yağlar Anadolu'da gıda amaçlı olarak bölgesel olarak tüketilmektedir.

¹ Yrd. Doç. Dr., Afyon Kocatepe Üniversitesi Mühendislik Fakùltesi Kimya Mühendisliği Bölümü, S. yazar, ahelvaci@aku.edu.tr

Bu alışmada Afyonkarahisar y6resinde 6retilen haşhaş tohumlarının yağ ve alkaloid içerikleri araştırılmıştır. Bu amaçla Bolvadin'de bulunan TMO Afyon Alkaloidleri Fabrikası ve Afyonkarahisar'da bulunan Oruçoğlu Yağ Fabrikası imkanlarından faydalanılmıştır. Çalışmalarda beyaz, sarı, pembe ve mavi (mor) haşhaş tohumlarından soxhlet cihazında hekzan ile yağ ekstraksiyonları yapılmıştır. Elde edilen yağlarda tohumların yağ oranları belirlenmiş ve literat6re uygun olarak ortalama % 47-51 arasında yağ içerdikleri tespit edilmiştir. Ayrıca bu yağların T6rk Gıda Kodeksi'nde belirtilen yemeklik yağlara ilişkin içeriklere uygunluğu incelenmiş ve haşhaş yağlarının genel 6zellikler itibariyle T6rk Gıda Kodeksi'nde belirtilen yemeklik yağlara ilişkin sınır değerler içinde kaldığı belirlenmiştir. Yağlarda alkaloid içerikleri de araştırılmış ve neredeyse hiç alkaloid içermediği g6r6lm6řt6r.

Anahtar kelimeler: Haşhaş, Yağlar, Alkaloidler, Standartlar

DETERMINATION OF OIL AND ALKALOID CONTENT OF POPPY SEEDS FROM AFYONKARAHISAR REGION

ABSTRACT

Poppy is called botanical *Papaver somniferum L.* Grouping of poppy cultivated in different ways among other plants Team: *Rhoedales*, Familia: *Papaveracease*, Genus: *Papaver*, Species: *Papaver somniferum L.*

Turkey is one of the main poppy producers in the world under the control of the United Nations. Poppy is the main group of industrial plants. Poppy is found in the subgroup of both oil plants and drug spice plants. Poppy has two very important products. These are seeds and capsule shells. After the seeds of the poppy capsules are taken, morphine and morphine derivatives are produced from the remaining capsule shells and presented to the medical service as pharmaceutical raw materials. Poppy seeds are yellow, white, blue (purple), raw coffee and pink colors. Poppy seeds do not have narcotic properties. Because the fluid in the buds forming the poppy comes before the seeds are fully formed. Poppy seeds contain oil in large quantities (42-55%). These oils are consumed locally in Anatolia for food purposes.

In this study, oil and alkaloid contents of poppy seeds, produced in Afyonkarahisar region, were investigated. For this purpose, TMO Afyon Alkaloids Plant located in Bolvadin and Oruoğlu Oil Plant located in Afyonkarahisar benefited from the facilities. In the studies, white, yellow, pink and blue (purple) poppy seeds were extracted with hexane in soxhlet apparatus. In the obtained oils, the oil content of the seeds was determined and it was determined that they had an average oil content of 47-51% according to the literature. In addition, the compliance of these oils with the content of edible oils in the Turkish Food Codex has been examined and it has been determined that poppy oils remain within the limit values related to the edible oils specified in the Turkish Food Codex in terms of their general characteristics. Alkaloid contents in these oils were also investigated and almost no alkaloids were found.

Key words: Poppy, Oils, Alkaloids, Standards

1. GİRİŞ

HaŐaŐ, botanikte *Papaver somniferum L.* olarak adlandırılır. eŐitli Şekilde faydalanılan kltr haŐaŐının diğer bitkiler arasındaki gruplandırılması Takım: *Rhoedales*, Familya: *Papaveraceae*, Cinsi: *Papaver*, Tr: *Papaver somniferum L.* Şeklindedir.

Dünyada Birleşmiş Milletler Teşkilatı denetiminde yasal haŐaŐ üretici ana lkelerden birisi Türkiye'dir. HaŐaŐ endüstri bitkileri ana grubunda, bu ana grubun da hem yağ bitkileri hem de ilaç baharat bitkileri alt grubunda yer almaktadırlar. HaŐaŐın çok önemli iki ürünü vardır. Bunlar tohumu ve kapsül kabuğudur. HaŐaŐ kapsüllerinin tohumları alındıktan sonra geriye kalan kapsül kabuklarından morfin ve morfinin türevleri üretilerek ilaç hammaddesi olarak tıbbın hizmetine sunulmaktadır. Kapsül kabuklarının morfini alındıktan sonra geriye kalan küspe tam olarak değerlendirilmemesine rağmen % 8,5 oranında organik madde içerdiğinden organik maddece zayıf toprakların geliştirilmesinde de kullanılabilir. HaŐaŐ tohumları sarı, beyaz, mavi (mor), çiğ kahve ve pembe renklindedir.

HaŐaŐ tohumları narkotik özellikler içermemektedir. Çünkü haŐaŐı oluşturan tomurcuğun içindeki sıvı, tohumlar tam olarak oluŐmadan önce meydana gelmektedir. HaŐaŐ tohumları büyük oranda (% 42-55 arasında) yağ içermektedir. Bu yağlar Anadolu'da gıda amaçlı olarak bölgesel olarak tüketilmektedir. (Erdurmuş ve neŐ, 1990).

HaŐaŐ tohumunun büyük bir kısmını (ortalama %50) sabit yağ oluşturmaktadır. Ayrıca % 20,3'n ham protein, % 0,7'sini ağır metaller ve besi elementleri, % 6'sını nem, % 5,7'sini kl ve % 15,8'n diğer bileŐikler oluşturmaktadır (Azcan, 2003).

1.2. Haşhaşta Alkaloid içeriği

Haşhaş (*Papaver somniferum* L.) bitkisi özellikle alkaloidleri için yetiştirilen bir kültür bitkisidir. Afyon (Opium), haşhaş bitkisinin kapsüllerinden elde edilen bir droğdur. Kapsldeki opium miktarı % 0,2-0,8 arasında değişmekle beraber yapılan ıslah çalışmaları neticesinde bu oran % 1'i geçmiş durumdadır. Afyonda önemli sayılan yaklaşık 24 tane alkaloid bulunmaktadır. Ancak tıpta ve eczacılıkta daha çok kullanılan ve haşhaşta en fazla bulunan morfin, kodein, tebain, noskapin, papaverin alkaloidlerinin izolasyonu ve türevlendirilmesi konusunda araştırmalar yoğunlaştırılmıştır.

1.3. Haşhaş Tohumunun Bileşenleri ve Besin zelliği

Yaygın olarak dünyada kültürü yapılan haşhaş tohum renkleri sarı (kahverengimsi sarı), mavi (gri rengin maviye çalar tonu) ve beyazdır. Ticari değeri olan bu renklerin yanında, pembe, nefti yeşil ve siyahın çeşitli tonlarında haşhaş tohumları da vardır. Haşhaş kapsülünde çok genel bir ifade ile %47 kabuk, % 53 tohum bulunmaktadır.

Birçok yağ bitkisinde yağ ve yağ asitleri oranının başta sıcaklık olmak üzere çeşitli iklim koşullarına duyarlı olduğu saptanmıştır. Yağ asitleri üzerine sadece dışsal değil, içsel bir takım faktörler de önemli etkilerde bulunmaktadır. Bitkiye özgü kapsül, olarak adlandırılan meyve oluşumlarının bitki üzerindeki konumları bitki içinde yağ asitleri bakımından büyük bir varyasyona neden olmaktadır. Tohum renkleri bitkinin iek rengine göre farklılık göstermekle birlikte; beyaz iek rengine sahip varyeteler beyaz ve sarı tohum, mor çiçeklere sahip varyeteler pembe ve kahve renkli hatta maviye bakar renkte tohumlar üretmektedir.

Haşhaş tohumunun besin bileşenleri kompozisyonu çok fark olmasa da sürekli sabit değerler göstermemektedir. Tohumların çeşit özelliği, coğrafi farklılıklar ile çeşitli ekolojik ve kültürel faktörlerin etkisi altında çok az da olsa değiştiği gözlemlenmiştir. Engin(1995). Aşağıdaki Tablo 1’de Haşhaş tohumunun bileşenleri genel olarak grlmektedir.

Çizelge 1: Haşhaş Tohumunun Genel Bileşimi*

Bileşen	Miktar (g /100g)		
	En Düşük	En Yüksek	Ortalama
Nem	4,30	11,0	6,8
Protein	18,0	27,0	21,0
Yağ	32,50	57,60	44,7
Toplam Karbonhidrat	--	--	23,6
Azotsuz Maddeler	--	--	23,3
Toplam şeker	--	--	13,69
Ham lif	--	--	6,3
Pentozanlar	3,0	3,6	3,3
Diyet lifi	--	--	10
Kl	5,6	8,0	6,8
Lesitin	-	-	2,8
Okzalat	-	-	1,6
Fitosteroller	0,05	0,33	---
Enerji:	533kcal		
Alkaloid:	İz miktarda narkotin ve amorf alkaloidler ya da 4 μ g /g’dan az toplam alkaloid içerir.		

*Anonim 2007

Haşhaş Tohumunun Protein ve Aminoasit İçeriği: Haşhaş tohumunun protein oranıyla ilgili olarak çok farklı bildirimler bulunmakla beraber % 18 ile % 27 oranları arasında değiştiği kabul edilmektedir. Tohum rengine göre protein oranı dağılımı ise sarı haşhaş (Türk Haşhaşı) tohumunun % 18-21; Beyaz tohumun % 27; Mavi tohumun % 21 protein içerdiği

belirtilmiştir. Haşhaş tohumu proteinleri aspartik, glutamik asitler ile arginin ve metionince zengindir. Haşhaş tohumu bünyesinde önemli oranda esansiyel aminoasit bulundurmaktadır.

Haşhaş Tohumunun Mineral Madde içeriği: Mineraller düzenleyici ve yapıcı-onarıcı besin türlerine girer. Vücuttaki görevleri doku onarımında proteinlere ve vücut savunmasında da vitaminlere yardım etmektedir. Haşhaş tohumunda pek çok mineral madde yanında özellikle Kalsiyum, Magnezyum, Demir, Bakır ve Manganez içerdiği bilinmektedir.

Haşhaş Tohumunun Vitamin İçeriği: İnsanın günlük vitamin gereksinimi dikkate alındığında haşhaş tohumunun önemli bir vitamin kaynağı olmadığı bununla birlikte Tiamin, Nisain ve Vitamin B6 açısından bir kaynak olarak kabul edilebileceği gözükmetedir.

Haşhaş Tohumunun Lesitin İçeriği: Lesitin; beslenme, sağlık ve gıda sanayi açısından önemli bir maddedir. Canlıların vücudundaki her hücrenin yapı taşlarından birisi olan bir bileşiktir. Lesitin, beynin temel yapı taşlarından birisidir. Beynin kuru ağırlılığının %30'unu, aynı zamanda sinir sisteminin %17'sini oluşturur. Kas dokusunda özellikle kalp kasında, endokrin salgı bezlerinde ve böbreklerde önemli bir öge olarak bulunur. Literatürde lesitin içeriği en yüksek olan bitkisel kaynaklardan birisinin de haşhaş tohumu (% 2,8 civarında) olduğu belirtilmektedir.

2. MATERYAL ve METOT

Bu çalışmada ülkemizde üretimi daha çok olan beyaz, mavi, sarı ve pembe haşhaş tohumlarının yağ oranları, yağ asidi içerikleri ve alkaloid içeriklerinin tespit edilmesi amaçlanmıştır.

Bunun için önceden temizlenerek hazırlanmış her renkteki tohumdan 5'er paralel alınarak *Soxhlet* cihazıyla ekstraksiyon işlemi uygulanmış ve % yağ oranları hesaplanmıştır. Ayrıca ekstraksiyondan elde edilen yağlarda yağ asitleri kompozisyonu tespit edilmiştir. Yine temizlenmiş tohumlarda alkaloid içerikleri de tespit edilmiştir.

2.1.Tohumlardan Yağ Ekstraksiyonu

Tohumdan ekstrakte edilecek yağın tam olarak alınabilmesi önemlidir. Bunun için bazı ön işlemlerin yapılarak tohumun hazırlanması gereklidir.

Bunun için tohumlar birbirine karıştırılmadan temizleme, kurutma, kavurma ve öğütme işlemleri uygulanmıştır. Temizleme aşamasında tohumlar saf suda yarım saat süresince karıştırılarak yıkanmış ve szlmştr. Yıkanan tohumlar havadar bir ortama serilerek 3 gün süreyle kurutulmuş ve sonrada 60°C'lik etüvde 1 gece bekletilerek tamamen kuruması sağlanmıştır. Kurutulan tohumlardan alınan numuneler yapışmaz tavada kavrulmuş ve havanda hafifçe ezilmiştir. Böylece tohum hücre çeperleri kırılarak yağın daha iyi şekilde çıkması sağlanmıştır.

Ekstraksiyon işlemi Soxhlet Ekstraktörü'nde gerçekleştirilmiştir. n işlemlere tabi tutulmuş ve hafifçe ezilmiş farklı renklerdeki tohumların her birinden yaklaşık 5'er gram alınıp 5'er kartuş hazırlanmış ve herbiri tek tek ekstrakte edilerek yağı alınmıştır. Üzücü olarak petrol eteri kullanılmış ve ekstraksiyon işlemi 4 saat sürdürülmüştür. Ekstraksiyon işlemi

tamamlanınca elde edilen yağı alınmış küspeler bakiye petrol eterinin uzaklaştırılması için etüvde 60°C de 1 saat süreyle tamamen kurutulmuşlardır. Kurutulan küspeler tartılarak % yağ oranları tespit edilmiştir.

2.2. Haşhaş Yağlarının Yağ Asidi İçeriklerinin Tayini

Bu analizler Oruçoğlu Yağ Sanayi Kalite Kontrol Laboratuvarı'nda bulunan GC cihazı kullanılarak yapılmıştır. İşlem gaz kromatografisi işlemi olduğundan numune gazlaştırılabilirdir. Bunun için numune ön işleminden geçirilir. 250 mL'lik bir balon jojeye % 84'lük KOH'den 33,4 g tartılır üzerine 200 mL metanol ilave edilerek çözündürülür. Kalan hacim metanol ile 250 mL hacme tamamlanır ve 2 N Metanollü KOH çözeltisi hazırlanır. 10 mL'lik santrifüj tüpüne analizi yapılacak yağ numunesinden 0,5 mL pipetle çekilir. Üzerine 1 mL 2 N Metanollü KOH çözeltisi ve 7 mL n-Heptan ilave edilir. Santrifüj tüpünün kapağı kapatılarak kuvvetli şekilde çalkalanır. 5-10 dakika santifüj edilir. Santrifüj işlemi sonunda tam bir faz ayrımı olmalıdır. Santrifüjde hazırlanmış olan numunenin üst kısmından (üst fazdan) enjektör ile 1 µL alınır ve cihaza verilerek analiz edilmiştir.

2.3. Haşhaş Tohumlarının Alkaloid İçeriklerinin Tayini

Analizler Afyon Alkaloidleri Fabrikası Kalite Kontrol Laboratuarlarında HPLC cihazı ile yaptırılmıştır.

Metot: HPLC analizleri için önce mobil faz hazırlanmıştır. Bunun için 0,05 M Sodyum asetat çözeltisi (Glaksiyel asetik asitle pH'sı 3.6'ya ayarlanmış) alınır, üzerine Asetonitril, THF ve Etanol ilave edilerek (v/v: 90:7:1,5:1,5) gazı ultrasonik banyoda giderilir ve kullanıma hazır hale getirilir.

Önceden yıkanıp temizlenerek kurutulmuş olan tohumlardan porselen havan içerisine 1 gr numune alınır. Üzerine 2 gr asidik Al_2O_3 ve 5 ml saf su ilave edilir. Tohumlar asidik Al_2O_3 ve saf su ile karıştırılarak havanda 30 dakika süre ile iyice ezilir. Üzerine 5 ml daha saf su konularak 60 dakika bekletilir. Bu karışım önceden hazırlanmış olan ekstraksiyon kolonuna (Ekstraksiyon kolonu 2.5x15 cm ebatlı silindirik musluklu bir cam ayırma kolonudur. Kolon dibine bir miktar pamuk konulur üzerine 8 g asidik Al_2O_3 ilave edilir) aktarılır. Kolon çıkışında çözelti geçişi dakikada 10 damla olacak şekilde üstten saf su ilave edilerek ekstraksiyon yapılır. Ekstrakt toplama hacmi 10 ml, 20 ml, 30 ml, 40 ml ve 50 ml olunca viallere analiz numuneleri alınır. HPLC'de analiz edilerek morfin konsantrasyonları tespit edilir. Daha sonra alınan hacimler ve bulunan konsantrasyonlar arasında bir grafik çizilerek ekstraksiyon işleminin sona erdiği ekstrakt toplama hacmi tespit edilir. Konsantrasyonun sıfıra düştüğü hacim ekstraksiyonun sona erdiğini gösterir.

3. SONUÇLAR

3.1.Tohumların Yağ İçerikleri

Ekstraksiyon işlemi tamamlanınca elde edilen yağı alınmış küspeler bakiye petrol eterinin uzaklaştırılması için etüvde 60°C de 1 saat süreyle tamamen kurutulmuşlardır. Kurutulan küspeler tartılarak kütle kayıplarından % yağ oranları tespit edilmiştir ve sonuçlar izelge 2’de verilmiştir.

Çizelge 2. Haşhaş Tohumlarının % Yağ Oranları

TOHUM	% YAĞ	TOHUM	% YAĞ	TOHUM	% YAĞ	TOHUM	% YAĞ
MAVİ 1	47,63	BEYAZ 1	48,07	SARI 1	49,78	PEMBE 1	50,73
MAVİ 2	47,92	BEYAZ 2	48,58	SARI 2	48,82	PEMBE 2	50,45
MAVİ 3	48,48	BEYAZ 3	47,86	SARI 3	49,86	PEMBE 3	50,99
MAVİ 4	48,52	BEYAZ 4	48,58	SARI 4	49,82	PEMBE 4	49,45
MAVİ 5	48,18	BEYAZ 5	48,66	SARI 5	50,16	PEMBE 5	49,89
MAVİ (ort)	48,15	BEYAZ (ort)	48,33	SARI (ort)	49,69	PEMBE (ort)	50,30

Çizelgeden anlaşılacağı üzere haşhaş tohumlarının yağ oranları birbirinden çok farklı değildir. Çeşitli ekolojik ve kültürel faktörlerin etkisi ile tohumun yağ oranı az da olsa değişebilmektedir. Azotlu gübre verme zamanı ve miktarının tohumunun yağ oranını etkilediği belirtilmiştir. evre ve iklim koşulları, ekim sıklığı ile gölgeleme tohumun yağ verimi üzerinde etkili olmaktadır.

3.2. Haşaş Yağlarının Yağ Asidi İçerikleri

Analizler sonunda farklı renkli tohumlardan elde edilen yağ numunelerindeki yağ asitleri kompozisyonu belirlenmiş ve Türk Gıda Kodeksi'nce önemli olan yağ asitleri sınır değerleriyle karşılaştırmalı olarak izelge 3'te verilmiştir.

Tablodan anlaşılacağı gibi stearik asit, palmitik asit, oleik asit ve linoleik asit değerlerinin tüm numunelerde sınırlar içerisinde olduğu grlmştr. Sadece mavi ve sarı renkli tohumların oleik asit içeriklerinin sınır değerin çok az altında kaldığı tespit edilmiştir. Ayrıca miristik asit ve palmitik asit içerikleri bakımından incelendiğinde bütün numunelerin sınır değerin altında kaldığı grlmektedir. Buradan yağların rafine edildikten sonra yemeklik yağ olarak kullanımında bir sakınca olmadığı sonucuna varılmıştır.

Çizelge 3. Farklı Renklerdeki Haşaş Tohumlarından Elde Edilen Yağların % Yağ asidi İçerikleri

Yağ Asitleri	Karbon Sayıları	TGK*	MAVİ	PEMBE	SARI	BEYAZ
Miristik Asit	14:0	0,1-0,7	0,06	0,05	0,05	0,05
Palmitik Asit	16:0	7,0-11,0	9,86	9,85	8,66	9,11
Palmitoleik Asit	16:1	0,8-1,6	0,11	0,13	0,11	0,09
Margarik Asit	17:0	-	0,05	0,05	0,04	0,03
Heptadesenoik Asit	17:1	-	0,04	0,05	0,04	0,04
Stearik Asit	18:0	1,0-4,0	2,08	2,27	2,14	2,04
Oleik asit	18:1	16-30	14,55	16,18	14,52	17,84
Linoleik Asit	18:2	62-73	72,41	70,73	73,69	69,99
Linolenik Asit	18:3	-	0,58	0,51	0,58	0,60
Araşidik Asit	20:0	-	0,09	0,09	0,09	0,10
Ekosanoik Asit	20:1	-	0,06	0,04	0,04	0,04
Behenik Asit	22:0	-	0,05	0,03	0,03	0,03
Erusik Asit	22:1	-	0,00	0,00	0,00	0,00
Lignoserik Asit	24:0	-	0,05	0,02	0,02	0,02

*TGK: Türk Gıda Kodeksine göre yağ asitlerinin bulunması gereken aralık

3.3. Haşaş Tohumlarının Alkaloid İçerikleri

Yukarıdaki metotta anlatıldığı Şekilde temizlenmiş tohumlardan 1'er gr numune alınarak metoda uygun olarak analiz edilmiş ve morfin içerikleri bulunmuştur. Bu işlem her tohum numunesi için 3'er paralel tekrarlanmıştır. Bu analizler Afyon Alkaloidleri Fabrikası İşletme Müdürlüğü Kalite Kontrol Laboratuvarı'nda yaptırılmıştır. Bulunan ortalama morfin içerikleri sonuçları izelge 4'de topluca verilmiştir.

Çizelge 4. Farklı Renklerdeki Haşaş Tohumlarının Alkaloid İçerikleri

Tohum Numunesi	Morfin (ppm)
BEYAZ	2,00
SARI	3,35
MAVİ	1,40
PEMBE	1,03

Analiz sonuçlarından anlaşılacağı üzere tohumların hiç kodein içermediği ve yok denecek kadar az (1-3,5 ppm arasında) morfin bulunduğu grlmştr. Bu da çok düşük bir değerdir. Analizi yapan fabrika ile yaptığımız görüşmede aslında tohumların alkaloid içermediği ve bu bulunan değerlerin kapsülün kırılması sırasında oluşan kapsül tozunun tohum üstünde birikmesinden kaynaklandığı belirtilmiştir. Kullanımdan önce iyi bir yıkama ile bu tozların neredeyse tamamen giderildiği yapılan analizlerden anlaşılmaktadır.

4. YORUM

Yapılan alışmalar sonucunda haşhaş tohumlarının alkaloid içermediği grlmştr. Haşhaş tohumlarının besin olarak tkutilmesinde bol su içerisinde bekletilerek yıkandıktan sonra kullanılmasının faydalı olduğu kanaatine varılmıştır.

Yıkılarak hazırlanmış tohumlardan elde edilen yağlarının rafinasyon işleminde sonra besin ögelerinin oldukça yüksek olduğu söylenbilir. Ayrıca haşhaş yağının içeriğinin genel olarak Türk Gıda Kodeksi'ne uygun ve yemeklik yağ olarak kullanımının uygun olabileceği dşnlmektedir.

İçerik konusundaki çalışmaların daha da geliştirilmesi ve Türk Gıda Kodeksine haşhaş yağı standartlarının konulabilmesi için çalışmalar yapılmasının gerekli olduğu aşıkardır.

KAYNAKÇA

Haşhaş Tohumu Bileşenlerinin Beslenme, Sağlık ve Ülke Ekonomisi İçin Önemi. Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı, yayın no:177, Ankara 2007.

Yağlar Ve Yağ Analizleri. T.C. Milli Eğitim Bakanlığı, Ankara 2008.

2011 yılı Haşhaş Raporu. T.C. Toprak Mahsulleri Ofisi Genel Müdürlüğü, Ankara. 2012

Azcan, N., 2003, Haşhaş tohum yağı ekstraksiyon parametrelerinin ve kullanım alanlarının belirlenmesi, T.C. Anadolu Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projesi, Eskişehir, 9-45.

Bernath, J., 1998, Poppy the genus papaver, Harwood Academic Publisher, Hungary,335-341.

Booth, M., 1998, Opium: A history, Saint Martins Griffin, Newyork, 1-16.

Camcı H (1983) Başlıca Haşhaş Çeşitlerinin Afyon Yöresindeki Adaptasyonu İle Uygulanan Bazı Yetiştirme Tekniklerinin Verim Ve Kalite Üzerine Etkilerinin Araştırılması. Ankara Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Basılmamış İhtisas Tezi, Ankara.

Can, Ö., 1997, Anadolu Tarımsal Araştırma Enstitüsü, Eskişehir.

Davis P. H., 1982. Flora of Turkey., 7, 395, Edinburg University Pres.

Er C, Arslan N,1972 Türkiye’de haşhaş meselesi. Ocak Araşt. ve İnceleme Dergisi. 5:3-29

Erdurmuş, A., ve Öneş, Y., 1990, Haşhaş, TMO-Alkasan Yayınları, Ankara, 1-24.

Hosztafi, S., 1998. Chemical Structures of Alkaloids. Chemistry-Biochemistry of Poppy. Chapter: 3. Page: 93-158.

İlisulu, K., 1973, Yağ bitkileri ve ıslahı, Ankara Üniv. Ziraat Fakültesi Endüstri

İncekara F (1964) Yağ Bitkileri. Ege Üniversitesi Yayınları.No:83. İzmir.

Kapoor, L. D., 1997. Opium Poppy: Botany, Chemistry and Pharmacology. Food Products Press, New York.

Koç, H., Camcı, H., Kadiroğlu, A. ve Gür, K. 2006. Seçilmiş Bazı Haşhaş Hatlarının Morfin Oranları Yönünden Değerlendirilmesi Üzerine Bir Araştırma. Bitkisel Araştırma Dergisi 1:31-35

Küçük Y., 1996, Türkiye'nin Çeşitli Yörelerinde Yetiştirilen Haşhaş Bitkilerinde Alkaloidlerin Ekstraksiyonu ve Ekstraksiyonların Susuz Fen Ortamlarda Özelliklerinin İncelenmesi. Basılmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Bilimleri Enstitüsü, Ankara.

BOLVADİN ÇARŞI CAMİSİNİN MİMARİ KİMLİĞİ, KORUNMASI VE SÜRDÜRÜLEBİLİRLİĞİ

Özlem ATALAN¹

ÖZET

Bolvadin Çarşı Cami, Afyon Bolvadin İlçesi'nde, Hisar mahallesinde, Emirdağ caddesi ile Zafer Caddesi'nin keşiştiği kavşağın kuzey batısında çarşı içinde yer almaktadır. Osmanlı dönemi mimari dokusunun kısmen korunduğu sit bölgesi içinde yer almaktadır. Bu yapı, tekke, çeşme, hamam, hazire ve medreseden oluşan külliye'nin bir parçasıdır. Ancak, bu yapıların tümü yok olmuş, bir tek külliye'nin çeşmesi günümüze kadar gelebilmiştir. Yapının kitabesinde belirtildiği üzere, M.1320 yılında Eşrefoğlu döneminde, Mübariziddinzadelerden Süleymanoğlu Mehmet bey tarafından, Bolvadin Beyi Ziyaddin Bey'e külliye olarak yaptırılmıştır. Ancak bu yapı yıkılmış, yerine günümüzde burada yer alan Çarşı Camisi 1904 yılında yaptırılmıştır. Yapıya, 1914 ve 1924 yıllarında, eklemeler yapılmıştır.

Yapılan araştırma kapsamında, Çarşı Camisi'nin mimarisi incelenecektir. Bu bağlamda, Anadolu'nun cami mimari şemaları içinde, farklı bir yere sahip olan Bolvadin Çarşı Camisi'nin, kütle, plan ve cephe düzenleri araştırılacaktır. Bununla birlikte, yapının etkilendiği, akımlar incelenerek, Anadolu camileri içindeki yeri değerlendirilecektir.

¹ Yrd. Doç. Dr; Celal Bayar Üniversitesi, Kula Meslek Yüksek Okulu, Mimarlık ve Şehir Planlama Bölümü, Kula Manisa ozlem.atalan@cbu.edu.tr

Anahtar Kelimeler: Bolvadin arşı Camisi, Cami Planları, Koruma, Sürdürülebilirlik

**ARCHITECTURAL IDENTITY OF BOLVADIN ÇARŞI
MOSQUE, CONSERVATION AND SUSTAINABILITY**

ABSTRACT

arşı Mosque is located in Afyon Bolvadin Town, Hisar district, in the bazaar region, northwest of the intersection of Emirdag Street and Zafer Street. The building is located within the Urban Protection Area, which is partially protected by the Ottoman architectural texture. This structure is a part of the complex consisting of dervish lodge, Turkish bath, cemetery and medresseh. However, all these structures have disappeared, only one, the fountain of the complex has reached to today. As stated in the inscription of building, during the period of Eşrefoğlu in M.1320, it was built by Seignior Mehmet, the son of Süleyman from Mübariziddinzade, as a complex to Bolvadin Seignior Ziyaddin. However, this building was demolished. After then, new building was built in 1904. In 1914 and 1924, the some of the additions were added to arşı Mosque.

Within the scope of the research, the architecture of the arşı Mosque will be examined. In this context; mass, plan and facade arrangements of the Bolvadin arşı Mosque, which has a different place in Anatolian mosque architectural schemes, will be investigated. In addition to, the styles in which the structure is influenced will be examined.

Keywords: Bolvadin arşı Mosque, Mosque Plans, Conservation, Sustainability

BOLVADIN ÇARŞI CAMİSİNİN MİMARİ KİMLİĞİ, KORUNMASI VE SÜRDÜRÜLEBİLİRLİĞİ

1. Giriş

Bolvadin arşı Camisi, Afyon'un Bolvadin İlçesi'nde, Hisar mahallesinde, arşı içinde, yer almaktadır. Osmanlı dönemi geleneksel arşı ve konut dokusunun yer aldığı, kentsel sit alanı içerisinde bulunur. Bu yapının yerinde bulunan cami, tekke, eşme, hamam, hazire ve medreseden oluşan külliyenin bir parçası iken yok olmuş, bu külliyeden bir tek eşme günümüze kadar gelebilmiştir.

Yapılan araştırma kapsamında, arşı Camisi'nin mimarisi incelenecektir.

Çalışma kapsamında aşağıdaki araştırma ve değerlendirmeler yapılacaktır.

- Osmanlı Cami Mimarisinin gelişim süreci incelenecektir.
- Özellikle arşı Camisi'nin mimarisi incelenecektir.

Anadolu'nun cami mimari şemaları içinde, farklı bir yere sahip olan Bolvadin arşı Camisi'nin, kütle, plan ve cephe düzenleri araştırılacaktır.

• Bununla birlikte, yapının etkilendiği akımlar değerlendirilerek, Anadolu camileri içindeki yeri değerlendirilecektir.

• Bu dönem camilerine ait koruma yaklaşımları tartışılacaktır.

2. Bolvadin İlçesi ve Tarihçesi

Ege Bölgesi'nde yer alan Bolvadin, Afyon'a 52 km uzaklıkta yer almaktadır. Güneyden Sultan Dağları, Kuzeydoğudan Emir Dağları ile çevrilirken, yaklaşık Afyon yüzölçümünün %12.84' ünü oluşurmaktadır. Özellikle ulaşım açısından İç Anadolu, Ege ve Akdeniz bölgelerini birbirine

bağlayan iller arasında bağlayıcı rol oynamaktadır. 2016 nüfus sayımına göre ilçe nüfusu 44539'dur². İlçenin 4 kasaba ve 12 köy vardır.

Şekil 1. Türkiye Haritasında Bolvadin Yeri

Bolvadin'in eski dönemlerdeki adı Palaebütüs (Polibotom)'dur. Bu tanımlama "bol ot şehri" anlamına gelmektedir. Bu bölgedeki çayırarda yetişen otlar Roma ordusunun at haralarında kullanıldığı için bu ismi aldığı düşünülmektedir. Bununla birlikte, 16. yüzyıl tahrir defterlerinde ilçenin yeni ismi Bolvadin olarak geçmiştir (Gönçer,1971; Küpeli, 2000).

² https://www.nufusu.com/ilce/bolvadin_afyonkarahisar-nufusu

Resim 1. Kırkgöz Köprüsü (Mimar Süreyya, 1932)

Bolvadin ovası arkaik devir öncesi bir iç deniz alanıdır. İlçe, on bin yıllık tarihi geçmişe sahiptir. M.Ö. 295 yılında meydana gelen büyük depremler sonucunda yer üstüne sıcak sular çıkmış, Bolvadin’de Heybeli kaplıcaları bu süreçte oluşmuştur. Antik dönemde termal tesislerin bulunduğu bu bölge, Phrgia Salutaris (Şifalı Frigya) olarak adlandırılmıştır. Bolvadin ilçesi antik Paroreos Phrygia (Yanık Frigya) vadisinde yer almaktadır. Bu yerleşim alanında, M.Ö. 8000’de yerleşik hayata geçilmiştir. Arkaik dönemde Bolvadin, Afyon bölgesindeki 52 yerleşim biriminden biri olmuştur. Frigya döneminde de, önemli bir yerleşim merkezi olan Bolvadin, Romalılar döneminde Polybotum” ismiyle tarih içinde yer almıştır (Bayar, 2004).

M.Ö. 16. Yüzyılda, şimdiki yerleşimin bulunduğu yerden yaklaşık beş kilometre uzaklıkla kurulmuş bulunan Bolvadin’in ismiyle, ilk defa Frigyalılar döneminde karşılaşılmaktadır. Bölgede daha sonra, Lidyalılar, Persler, Makedonyalılar, Selevkoslar, Bergama Krallığı, Romalılar ve Bizanslılar egemenlik kurmuşlardır (Küpeli, 2000). Üçhöyükler yöresinin

bir sitesi olan Kayster Pedion şehri M.Ö. 401 tarihinde Persler tarafından yakılmıştır. Bundan sonra Polybotum yerleşimi hızla gelişmiştir. Antik Kral yolu ve Tarihi İpek yolu bu bölgeden geçmiştir (Bayar, 2004; Gönçer,1971).

Yunan tarihçisi Ksnefon, "*Anabasis*" isimli kitabında, Kayster Pedion şehrini yolların birleştiği yerde kalabalık bir şehir olarak tanımlamaktadır. M.S. 133 tarihinde Polybotum'u ziyaret eden Roma kralı Hadrianus için portreler, para yüzeyine basılmıştır. Paranın bir yüzünde şehrin kurucusu Zeus Alsanos diğer tarafında Kral Harianus'un resmi vardır. Bizans zamanında bu yerleşim "*Polybotos*" yada "*polybotum*" ismiyle anılmıştır. Bizans'ın geç dönemlerinde, Türk ve Arap saldırıları ile zayıflamıştır. Ayrıca M.S. 9. yüzyılın başlarında bölge büyük bir depremle karşı karşıya kalır. Şehre ait surlar ve yapılar bu depremde, zarar görmüştür. Yerleşim, 1107 tarihinde yapılan savaş sonucu, Emir Menkülek Bey tarafından Türklerin eline geçmiştir. İsmi de değiştirilmiştir. 1116 tarihinde Bizanslılarla yapılan savaş sonucunda yapılan anlaşma ile Bolvadin Türklere ait olmuştur (Bayar, 2004). Yerleşim, 16. yüzyıl başlarında, Mübarizüddin Mehmed Bey Eşrefoğulları Beyliği'ne egemenliğine girmiştir. Çarşı Camisi'nin yerinde 1320 tarihinde Mübarizüddin Mehmed Bey adına camii yaptırılmıştır. Bu süreçten sonra 1326 tarihinde sonra eren Eşrefoğulları Beyliği dönemi sona ermiş, bölgeye Germiyanogulları egemen olmuştur (Uzunçarşılı, 1988; Küpeli, 2000).

Bolvadin yerleşimine daha sonraları "Yazır, Avşar, Karkın, Çepni boyları" yerleşmişlerdir. Bolvadin merkezinde "Yazır" ve "Karkın" aşiretleri daha yoğundur. Ayrıca daha sonraları Sarıkeçili, Karakeçili, Honamlı ve Tekeli Yörükleri bölgeye

ulaşmışlardır. Bununla birlikte pek çok Türkmen ve Yörük boyları bölgeye yerleřmiřtir³.

Bolvadin Selçuklular zamanında "Karahisar-ı Devle" ismiyle anılan Afyon'a bağlı 10 kadılıktan biri olarak tarihsel süreçte var olmuştur. Bu dönemde, ticari merkez olarak diğer yerleşimlere göre önemli bir konumdaydı. Bu süreçte yapılan tüm yapılar yıkılırken, sadece "Alaca Camisi" günümüze ulaşmıştır. Bu yapı da oldukça değişmiştir. Ayrıca Alaca eşmesi ve Ali Efendi Camisi'nin kitabeleri mevcuttur. Yerleşim, Selçuklu döneminden sonra Eşrefoğulları, Sahipataoğulları ve Karamanlılar'ın tarafından yönetilmiştir. Bu süreçte "Eşrefoğlu Külliyesi" ve "Erkmen Hisarı Camisi" inşa edildi. Eşrefoğlu Camisi'nin kitabesi ve Erkmen Hisarı Camisi'nin minaresi (Kırık Minare) günümüze ulaşabilmiş yapı kalıntılarıdır (Bayar, 2004).

Bolvadin, 16. yüzyıl sonlarına kadar Germiyoğlu Beyliğinin egemenliği altında yer almıştır. Yıldırım Beyazıt hükümdar olduktan sonra, 1390 senesinde yerleşim Osmanlılar egemenliğine girdi. Ancak kesin olarak yerleşimin Osmanlılar tarafına geçişi, 1429 yılında olmuştur. Bu süreçte, Fatih Sultan Mehmet'in Karamanoğullarını kesin bir şekilde yenmesiyle bölge, Osmanlılar egemenliğine girmiştir (Küpeli, 2000).

Bolvadin'in, 16. yüzyılda Karahisar-ı Sahib Sanağı'na bağlı kaza merkezlerinden birisi olduğu dşnlmektedir. 2. Beyazıt döneminde Bolvadin şehrinin tahmini nüfusu (1481-1512) tahrir defterlerine göre 2001, 1528 tarihindeki defterlere göre 1722 olarak belirtilmiştir (Küpeli, 2000). 1839'dan sonra Hüdavendigar vilayetine (Bursa) bağlanarak kaza statüsüne geirilmifitir. 1850 yılında Muhassılığa dnştrlmştir. Bu süreçte önemli bir kültür merkezi olan Bolvadin'de ticari hayat ve zanaat oldukça

³ Morcaali Türkmenleri (Kemer kaya), Karainbeyli Türkmenleri (ay), Karabağ Türkmenleri (Büyük karabağ, Ortakarabağ, Derekarabağ), Tabanlı Türkmenleri (Kurucaova Köyü), Selçuklu Yörükleri (Dişli Kasabası), Avşar Yörükleri (zburun Kasabası), Karakeilli Yörükleri (Yörük karaca ren ve civarı) (<http://www.bolvadin.bel.tr/>).

ilerlemiştir. 1831 yılında yapılan nüfus sayımında, bu yerleşimde 150 çeşit meslek grubunun olduğu ortaya çıkmıştır. Yerleşim 1924 yılında Afyon iline bağlı ilçe olmuştur (Bayar, 2004).

Resim 2. Geleneksel Bolvadin Konutları

3. Bolvadin arşı Camisi Mimarisi ve Mimari Yapı Elemanlarının Değerlendirilmesi

arşı Camisi Hisar Mahallesinde, arşı içinde Emirdağ Caddesi ile Zafer caddesinin keşiştiği noktada yer alan yer alır. Caminin ilk binası, Eşrefoğulları Beyliği döneminde, 1320 tarihinde Mübarezedinzade'lerden Süleymanoğlu Mehmet Bey

tarafından, Bolvadin Beyi Ziyaddin Bey'e külliye şeklinde inşa ettirilmiştir (Uzunçarşılı, 1988; Bayar, 2004; Kofoglu, 1994).

	Gelir türleri	Yekun
Çarşı Cami	dekâkin 5 bâb	350
	bağ 1 kıt'a	
	bağçe 1 kıt'a	

Tablo 1. Bolvadin Çarşı Camisi'ne tahsis edilmiş gelirler, 1530, (Küpeli, 2000)

1530 yılındaki defterlere göre, bu dönemde Çarşı Camisi yerinde olan camiye tahsis edilmiş gelirler belirtilmiştir (Küpeli, 2000). 1553 yılında Kanuni Sultan Süleyman'ın Bolvadin'e uğraması süresinde, Sadrazam Rüstem Paşa tarafından bu yapının yıktırılarak, aynı yere yeni bir cami inşa ettirdiği düşünölmektedir. Mimar Süreyya'da (1932) tarihli makalesinde, Mimar Sinan'ın eserleri arasında Bolvadin'deki Rüstem Paşa Camisi'ni belirtilmektedir. Cami ile birlikte, Sadrazam Rüstem Paşa tarafından bir hamam, bir çeşme yaptırılmıştır. Külliyeenin tekke, çeşme, hamam, hazire gibi bölümleri yok olmuştur. Caminin ilk yapısı ve mimari özellikleri hakkında bilgi yoktur. (Mimar Süreyya, 1932; Bayar, 2004).

Rüstem Paşa Külliyesi'nin bir parçası olan çeşme kitabesinde, yapının 1553 yılında Mimar Sinan tarafından yaptırıldığı belirtilmiştir. 1643 yılında Bolvadin'e gelen Evliya Çelebi, yeni ikinci Cami'den, Seyahatnamesi'nde aydınlık ferah bir cami olarak bahsetmektedir. Evliya Çelebi camiden bahsederken şöyle dermektedir: "*Camilerinden Rüstem Paşa camisi Süleyman Hanın veziri camisi olmağla Mimar Sinan binasıdır, ruşen mabeddir*" demektedir (Evliya Çelebi, 2005, Mimar Süreyya, 1932).

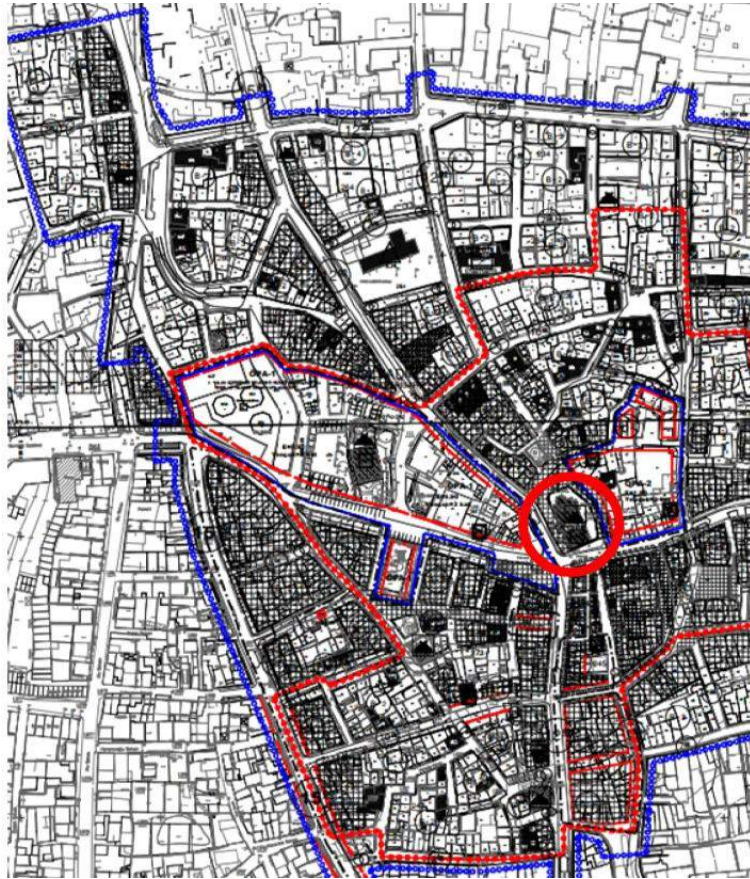

Emecen (1988) Rüstem Paşa Camisi'ni 16 yüzyıla tarihlemektedir. Bayar (2004) o dönemde yaşayıp, camide namaz kılan insanlarla görüştüğünde, ikinci yapıdan kubbeli geniş bir yapı olduğu bilgisini almıştır. Bu yapının 1900 yılında yıkıldığını düşünmektedir. Ancak caminin Rüstem Paşa Camisi olmadığı hakkında da çeşitli yazılar vardır. Çünkü külliye, bedesten bölgesi içerisindeydir. Dolayısıyla camisi de hamam, bedesten yakınlarında ya da Hasır pazarında olabilir. Çarşı Camisi yerinde ise ahşap bir cami olma ihtimali olabilir (Bayar 1994). Ancak Bayar'ın belirttiği üzere burada kubbeli cami de namaz kılanlar vardır. Dolayısıyla kubbeli ahşap cami olma ihtimali de yüksektir. Bu döneme ait gravür veya resim, fotoğraf olmadığından, tüm bu bilgiler doğrulanmamaktadır.

Çarşı Camisi, üçüncü yapı olarak inşa edilen camidir. 1900-1904 yıllarında Afyonlu Mimar Georgios Parmakyan Efendi'ye yapılmıştır. 1914 yılında önüne, 16 kurnalı çeşme inşa edilmiştir. Caminin cadde kısmı girişindeki sütunlarının, tarihi Durayeri'nden, dombey olarak adlandırılan mandalarla getirdiği belirtilmiştir. 1914 ve 1924 yılında, caminin arka bölümüne son cemaat bölümü eklenmiştir. Cami için, 1904 yılında ibadete açıldığı yıl "Yeni Cami", mihrabındaki döner sütun bölümleri olduğu için "Döner Sütunlu Cami" yada "Ulu Cami" isimleri kullanılmıştır. Bugün kullanılan ismi "Çarşı Camii şerifi" olmuştur. 1952 yılında iç boyamaların tamir edildiği tavandaki tarihten öğrenilmektedir. Ayrıca, çatı, boya, badana, derz gibi çeşitli onarımları 1977 yılında geçirmiştir. Yapının kuzeyindeki son cemaat yeri, 1914- 1924 yada 1964-1965 yıllarında eklendiği düşünölmektedir. Ayrıca yapı, 1981-1982 ve 2001-2006 yıllarında çeşitli onarım ve restorasyonlar geçirmiştir (Bayar, 2004; <http://www.kulturportali.gov.tr/>). Bu süreçte kısmen yapının özđün mimarisi zarar görmüştür.

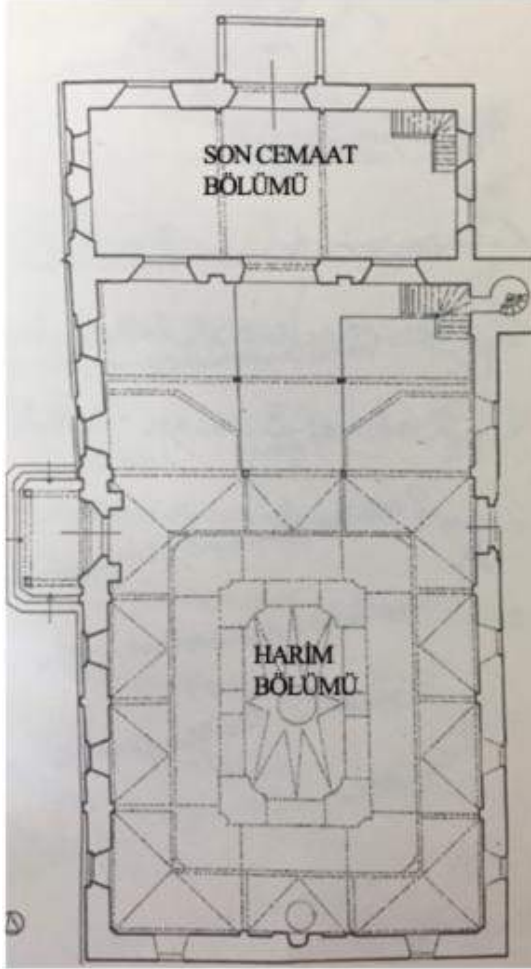

Çarşı Cami'nin dikdörtgen planlı şeması vardır. Dikdörtgen hariminin, ana cümle kapısı batı yönünde yer alır. Yapı genel olarak hem kesme, hem de moloz taş ile yığıma olarak inşa edilmiştir. Kıрма çatılı Sinan camileri, İstanbul başta olmak üzere Kocaeli, Sakarya, Kastamonu gibi döneminin önemli kentlerinde inşa edildiği görülmektedir. Mimar Sinan'ın kıрма çatılı camilerinin, mihrap yönünde dikdörtgen harimleri vardır. Bu tipteki yapıların beden duvarları, genel olarak taş ve tuğla almaşık teknikle inşa edilmiştir. Minare konumları farklılık gösteren camilerin, cümle kapıları mihrap aksı üzerinde yaygın olarak görülür. Ancak kıрма çatısı kurşunla kaplanan bu camilerin içinde ahşap kubbeler de vardır (Ağır, Aygül& Şeker, Fırat, 2015).

şekil 2. Bolvadin İmar Planı ve arşı Camisi

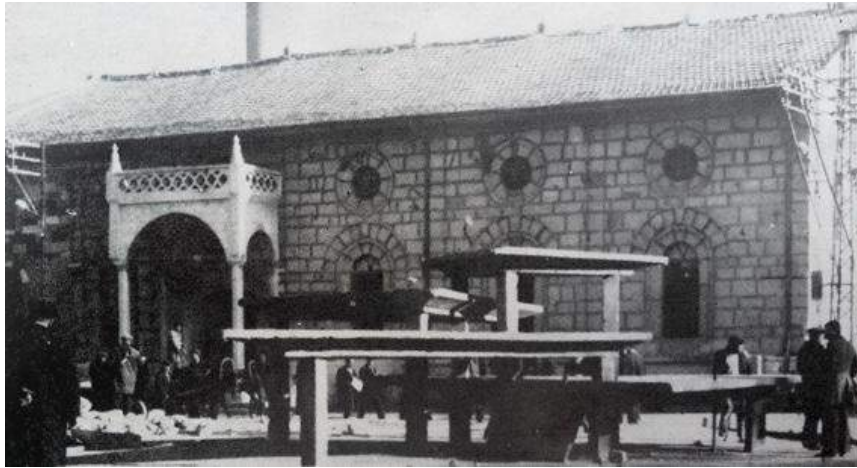
arşı Cami'nin iç mekânında kemerli pencerelerin üstünde yer alan çapraz tonozlu üst örtü, kırma çatıyla kapatılmıştır. atısının üstü marsilya kiremit ile kaplanmıştır. İ görünümünde, güneyde üç, doğu ve batıda beşer kemer vardır. Ancak, daha önce tuğla malzeme ile inşa edildiğini tahmin edebileceğimiz tavanda, yer alan tonozların, son restorasyon ile beraber betonarme olarak yapıldığı görülmektedir.

şekil 3. arşı Camisi Planı (Bayar, 2004'dan yeniden düzenlenmiştir.)

Yapıya doğu, batı ve kuzey cephesinden girilmektedir. Zaman içinde yapının yükselmesiyle merdivenle çıkılan giriş sahanlığı, artık yol ile aynı kotta olmuştur. Bayar'a (2004) göre camiye daha önce 15 basamakla çıkılmaktaydı. 1972 yılı civarına ait resimlerde de yapının giriş zeminin yükseltildiği görülmektedir (Resim 3).

Cami yapısının doğusunda minaresi yer almaktadır. Minare; bu duvarın son cemaat yeri duvarıyla birleştiği bölümde yükselmektedir. Kesme taştan inşa edilmiştir. Dördül prizma ve minare altlığı ile birlikte duvar seviyesi bitiminden sonra, Türk üçgenleri kullanılarak, tek şerefeli olarak tuğla minare yükselmektedir. Hem kasnak üstünde hem de şerefe altındaki yuvarlak iki kemer bilezik ile kuşatılmıştır.

Resim 3. Bolvadin Çarşı Camisi 1972 civarı
(www.bolvadinsevgisi.com)

Resim 4. Bolvadin Çarşı Camisi 1972 civarı
(www.bolvadinsevgisi.com)

Resim 9. Çarşı Camisi kuzey ve batı cephesi , (2017)

Resim 5. Çarşı Camisi kuzey cephesi (2017)

Resim 6. Nusretiye Camisi'ndeki (1826) merdiven korkuluğu (Söylemez; 2010)

Yapının mihrabı Güney duvarı ortasında yer alır. Çerçevesi mermer olarak yapılmıştır. Yapının minberinin, yan yüzleri üçgen bölümlü olarak yapılmış, mermer minberin korkulukları paralel kenar biçimli çerçeve ile oyulmuştur. Minber yapısının üstünde yer alan külahı çokgen tabanlı piramit şeklindedir (Resim 7- Resim 8).

Resim 7. Çarşı Camisi Mihrap

Resim 8. Çarşı Camisi Mimber

Resim 9. Çarşı Camisi tavanı

Resim 10. Çarşı Camisi kadınlar mahfili

Kesme taş ile inşa edilmiş batı cephesinde yuvarlak kemerli büyük pencereler ve üstlerinde yuvarlak tepeli pencereleri yer alır. Yuvarlak pencereler, yapının kuzeyine doğru gidildikçe devam etmemekte, yerini kemerli küçük pencereler almaktadır. Yapının bu bölümünün son cemaat bölümü ile beraber sonradan yeniden restore edilerek yapıldığı görülmektedir. Bu restorasyonla, bu bölümde yuvarlak pencereler yerine, kemerli küçük pencereler kullanıldığı söylenebilir. Ayrıca caminin bu cephesinde 15 kurnalı çeşme yer almaktadır. Bu çeşme üzerinde bundan önce burada yer alan caminin 1320 tarihli kitabesi yer almaktadır.

Caminin kuzey cephesinde daha önceleri caminin vakfına ait küçük dükkânlar yer almakta iken, 1924 ve 1960 yıllarında bu yapılar yıkılmıştır. Çarşı Camisi'nin kuzey cephesinde çok sayıda pencere vardır. Bu cephede, batı cephesinde görülen iki katlı pencere düzeni tekrarlanmıştır. Girişin sağ tarafında 1553 tarihini taşıyan Rüstem Paşa Çeşmesi'nin kitabesi görülmektedir. Yapının üçüncü girişinden son cemaat bölümüne ulaşılmaktadır. Bu bölümden bir kapı ile yapının harim bölümüne geçilmektedir. Son cemaat bölümü yapıya sonradan eklenmiştir. Bu iç kapının

üzerinde yer alan tamir kitabesinde 1330 (1915) tarihi ile bu bölümün eklenme tarihi belirtilmiştir (Bayar, 2004). Son cemaat bölümünün doğu yönünden kadınlar mahfili bölümüne çıkılmaktadır. Bu merdivenler harim bölümünün doğusunda da yer alır.

Yapının doğu cephesinde eskiden camini haziresi ve Mevlevihane olduğu belirtilmiştir. Bayar'a göre (2004), hazire 1912 yılında bu bölümden çıkarılarak kaldırılmış, Mevlevihane 1930 yılında yıkılmıştır. Bu bölüm cenaze namazlarının kaldırıldığı bölüm olmuştur. Bu cephede bir kemerli giriş kapısı, minare ve kemerli pencereler yer almaktadır.

18. yüzyılda başlayıp, 19. yüzyıl sonlarına kadar süren batı etkisi, Osmanlı toplum yapısında siyasal, sosyal ve ekonomik alanda birçok değişmelere neden olmuştur. 18. yüzyılda cami mimarisine giren Barok etkiler, hem türbe, sebil ve çeşmelerde hem de camilerde görülmektedir. İç mekanlarda içbükey ve dışbükey yüzeylerin karşıtlığı, yüzeylerde dalgalanmalar görülmektedir (İnci, 1985). Çarşı Camisi'nin iç mekanında görülen iç bükey tonozlu geçişler ve kemerler, mimarisindeki barok etkileri göstermektedir.

18. yüzyıl İstanbul camilerinde klasik Osmanlı plan tipi uygulanmıştır. Ancak, bu dönem camilerinin kuzey cepheleri, Erken dönem camileriyle aynı değildir. 18. yüzyılın sonlarına doğru, revaklı avludan çok, serbest avlu düzeninde yapılaşma görülmektedir. İnci (1985) bu dönemde, yuvarlak, oval ve ince uzun olmak üzere, değişik şekillerde ve bol miktarda pencere görüldüğünü belirtir. Artık, hem İstanbul'da hem Anadolu'da batılılaşma etkileri cami cephelerinde, yoğun olarak görülmektedir.

Bolvadin Çarşı Camisi'nin güney cephesinde, zeminden yüksek ortada yuvarlak kenarlarda kemerli üç pencere yer alır.

Camilerde yer alan yuvarlak gül pencereler özellikle 17. ve 18. yıllarına ait bazı cami örneklerinde görölmektedir. Örneğın, 18. yüzyıl Laleli Camisi (İstanbul), 18. yüzyıl Hekimoğlu Ali Paşa Camisi'nde (İstanbul) yuvarlak gül pencereler görölmektedir. Küçük ilçe ve yerleşimlerde yer alan kırma çatılı camilerin bazılarında, örneğın; 20. Yüzyıl Osmaniye Camisi'nde (Sakız-Yunanistan) veya Dişli kasabasında (Bolvadin) yer alan Çarşı Camisi örneklerinde yuvarlak gül pencereler görölebilmektedir.

Resim 12. Hekimoğlu Ali Paşa Camisi (1735)⁴

Resim 13. Laleli Camisi, 18. Yüzyıl⁵

⁴ <http://howtoistanbul.com/tr/>

⁵ <http://www.istanbulium.net>

Resim 11. Osmaniye Camisi, Sakız Adası, 20. Yüzyıl

Resim 14. Dişli Kasabası Bolvadin, Çarşı camisi

Değerlendirme ve Sonuç

Kültürel zenginlik ve doğal güzellikler açısından Afyon-Bolvadin, tüm kültürel birikimini günümüze aktaran bir kültür yerleşimi durumundadır. Bolvadin, köprüleri, camileri, tarihi çarşıları ve geleneksel konutları, termal kaynakları ve doğal güzellikleri ile ülkemizin önemli kültür ve turizm merkezi konumundadır.

Anadolu kentlerinde ticari merkezler ve çarşılar, önemli birer kamusal alanlardır. Bu merkezler, yerleşim yerlerine hem

ekonomik, sosyal hem de tarihi özellikler katan temel öğelerdir. Osmanlı döneminde bu ticari bölgeler hanlar, bedestenler, hamamlar, camiler, ticaret yapan ve imalat yapan küçük dükkânlarla kent içinde yaşamın merkezini oluşturmuşlardır. Kentin veya kasabanın büyüklüğüne göre bu yapıların sayısı çoğalabilmektedir. Yerleşim içindeki tüm toplumsal, idari ve ekonomik faaliyetler, bu bölgeler içinde düzenlenmiştir. Bolvadin Çarşı Camisi de bu ticari alan içinde, kentsel sit alanı içerisinde yer almaktadır.

Bolvadin Çarşı Camisi, kendine özel farklı mimarisi ve plan şemasıyla 20. Yüzyıl başı dönemine ait camilerinden oldukça farklı düzen taşımaktadır. Çarşı Camisi dikdörtgen plan şemasıyla ve kubbesiz ahşap çatısı ile 20. Yüzyıl başı Anadolu Camileri içinde bir tipoloji örneği olmaktadır. Bu döneme ait, benzer dikdörtgen plan şemalı ve kubbesiz kırma çatılı camiler, Anadolu'da ve küçük yerleşim yerlerinde görülebilmektedir. Ayrıca, 20 yüzyıl camilerinde görülen özellikler içinde yuvarlak, oval ve ince uzun olmak üzere, değişik şekillerde ve bol miktarda pencereler Bolvadin Çarşı Camisi'nde görülmektedir.

20. Yüzyıl başlarında, Anadolu'nun küçük ilçelerinde bile, batılılaşma ve barok, ampir, eklektizm gibi mimari akımlar hem sivil mimarlık örneklerinde, hem de anıtsal yapılarda görülebilmektedir. Çarşı camisinin iç mekanında, Barok döneminin özelliklerinde biri olan iç bükey yada dış bükey tonozlu geçişler ve kemerler, batılılaşma etkilerinin camideki yansımaları olmuştur.

Günümüzde Bolvadin'de birçok geleneksel ve anıtsal yapılar, tarihi çeşmeler mevcut yapılarının eskimesi, sosyal hayattaki değişim, teknolojik gelişmeler, kentsel gelişme ve düzenlemeler sebebiyle kullanılmamaktadır. Çarşı Camisi, 20 yüzyıla tarihlenen özel mimarisi ile korunmaya değer anıtsal bir yapıdır. Cami, Anadolu'da yer alan pek çok cami gibi kendi

özgün işleviyle kullanılmaktadır. Çarşı Camisi'ne benzer cami plan tipi, 20. yüzyıl başlarında, küçük il ve ilçe camilerinde görülebilmektedir. Bu yapılar, genellikle taş yâda taş ve tuğladan almaşık olarak yapılmıştır. Bu döneme ait cami cephelerinde ve süslemelerinde barok etkili mimari elemanlar ve detaylar görülebilmektedir.

Günümüzde, Bolvadin tarihi kent dokusunun sürdürülebilmesi için, bugün tescil edilmiş olan anıtsal-sivil yapıların, rölöve ve restorasyonlarının gerçekleştirilmesi gerekmektedir. Sürekli bakım ve sağlamlaştırmayla ise yerleşimin korunması, sürdürülebilirliğinin sağlanması ve kültür varlıklarının gelecek nesillere ulaştırılması yönünde katkısı olacaktır. Bu süreçte, restorasyonlarının tamamlanmasından sonra, yapıların özgün işleviyle kullanılması, gerektiğinde ise yeniden işlevlendirilmesi ilçenin sosyal, kültürel, ekonomik ve tarihsel sürdürülebilirliğine katkısı olacaktır.

KAYNAKÇA

- Ağır, Aygöl& Şeker, Fırat, (2015), Mimar Sinan'ın Kıрма atlı Cami Ve Mescitleri,
Fen Bilimleri Enstitüsü, <http://hdl.handle.net/11527/14310>
- Bayar, Muharrem, (2004), Bolvadin Tarihi, Cilt 2, İstanbul.
- Emecen, Feridun, (1991), Sosyal Tarih Kaynağı Olarak Osmanlı Tahrir Defteri Tarih ve Sosyoloji Semineri (28-29 Mayıs 1990).
- Evliyâ Çelebi, Evliyâ Çelebi Seyahatnâmesi, (2005), Evliyâ elebi b. Derviş Mehemed Zıllı 9. Kitap, hazırlayanlar: Yücel Dağlı - Seyit Ali Kahraman - Robert Dankoff, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul.
- Kofoğlu, Sait ,*"Eşrefoğulları"*, (1994) Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, Ankara.
- Küpelı, Ö, (2000), *"Tahrir Defterlerine Göre 16. Yüzyılın İlk Yarısında Bolvadin Şehri"*, Afyon Belediyesi Yayınları 9, 5.Afyonkarahisar Araştırmaları Sempozyum Bildirileri, Afyonkarahisar.
- Mimar Süreyya, (1932), *"Mimar Sinan'ın Bolvadin'deki Eserleri"*, Arkitekt, , sayı. 4, s. 113.
- İnci, Nura, (1985), 18. Yüzyılda İstanbul Camilerine Batı Etkisiyle Gelen Yenilikler, <http://acikerisim.fsm.edu.tr:8080/xmlui/bitstream/handle/11352/1498/%20nci.pdf?sequence=1>
- Söylemez, D.İ,(2010) Batılılaşma Dönemi İstanbul Cami Cephelerinde Taş Süsleme (1703 – 1839), Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sanat Tarihi, Ana Bilim Dalı.
- Süleyman Gönçer,(1971), Afyon İli Tarihi, Afyon, s. 177.
- Uzunçarşılı, İsmail Hakkı,(1988), Anadolu Beylikleri ve Akkoyunlu, Karakoyunlu Devletleri, Ankara, s. 59-60.
- <http://cografyaharita.com/>
- <https://tr.wikipedia.org>
- www.bolvadinsevgisi.com
- <http://www.istanbulium.net>
- <http://howtoistanbul.com/tr/>
- <https://www.atlas-tur.com.tr>
- www.wow.turkey.com
- <http://www.kulturportali.gov.tr/>

ORGANİZE HAYVANCILIK BÖLGESİ: BOLVADİN'E İLİŞKİN BİR DEĞERLENDİRME

Mehmet Kemalettin ONKAR¹
Mutlu Başaran ÖZTÜRK²
Gizem VERGİLİ³

ÖZET

Hayvancılığın gelişmiş ya da gelişmeye uygun olduğu bölgelerde kurulan hayvancılık konulu Tarıma Dayalı İhtisas Organize Sanayi Bölgeleri; ilgili kanun ve yönetmeliklere göre kurulan ve yönetilen planlı üretim bölgeleridir. Söz konusu bölgelerde süt, et vb. hayvansal ürünler sağlıklı ve verimli olarak üretilmekte, üretilen ürünleri işleyecek ve katma değer yaratacak tesis ve işletmeler yer almaktadır. Çevreye duyarlı, kaynakların rasyonel kullanıldığı, üreticinin gelir ve refah düzeyinin yükseltilmesine katkı sağlayan organize sanayi bölgeleri önemli miktarda hayvan varlığına sahip Afyonkarahisar İli'nde, hayvancılığın yoğun olduğu Bolvadin'de kurulması ilçenin gelişimi için önemli katkılar sağlayabilecektir. Çalışmada Tarıma Dayalı İhtisas Organize Sanayi Bölgesinin finansmanında doğrudan halkın katkısını sağlayabilecek yeni bir finansman tekniği olan kitle fonlamasının uygulanabilirliği de değerlendirilmektedir.

¹ Afyon Kocatepe Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi İşletme Bölümü, Prof. Dr., conkar@aku.edu.tr

² Ömer Halisdemir Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi İşletme Bölümü, Prof. Dr., mbozturk@ohu.edu.tr,

³ Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi, Bucak Zeliha Tolunay Uygulamalı Teknoloji ve İşletmecilik Yüksekokulu, Muhasebe ve Finansal Yönetim Bölümü, Arş. Gör., gizemvergili@mehmetakif.edu.tr

*Anahtar Kelimeler: Hayvancılık, Hayvancılık Konulu Tarıma Dayalı
Organize Sanayi Bölgesi, Kitle Fonlaması*

Jel Kodları:Q10,Q14.

ORGANIZED LIVESTOCK ZONE: AN EVOLUTION ON BOLVADİN

ABSTRACT

Specialized Organized Industrial Zones Based on Agriculture established in regions where animal husbandry is developed or suitable for development; are planned production regions established and managed accordance with relevant laws and regulations. In such zones milk, meat etc. Animal products are produced in healthy and efficient manner also facilities and businesses that process the produced products and create added value. Afyonkarahisar Province, which is environmentally conscious, using rational of resources, helps raising the level of income and prosperity of producers. Especially establishment in Bolvadin, where animal husbandry is intense, will provide important contributions for the development of town. The feasibility of crowdfunding, which is a new financing technique that can directly contribute to the public's contribution in the financing of the Specialized Organized Industrial Zone, is also evaluated.

Keywords: Husbandry, Organized Livestock Zone, Crowdfunding

Jel Codes:Q10,Q14.

GİRİŞ

Türk sanayisinin ve buna bağlı olarak Türkiye'nin gelişmesinde 1960'lı yıllardan itibaren organize sanayi bölgeleri (OSB) önemli bir role sahip olmuştur. OSB'ler; yeni yatırımların yapılması, istihdam sağlanması, bölgesel kalkınmaya katkı sağlaması gibi ekonomik fonksiyonlarının yanında, planlı ve düzenli sanayileşme ve kentleşme ile çevre politikaları açısından da etkin bir politika uygulama aracı olmuştur. Organize sanayi bölgelerinin bir türü de Tarıma Dayalı İhtisas Organize Sanayi Bölgeleri (TDİOSB) olup, TDİOSB'ler hayvancılık ve seracılık konulu olmak üzere ikiye ayrılmaktadır.

Hayvancılık Konulu Tarıma Dayalı İhtisas Organize Sanayi Bölgeleri (HKTDİOSB); uygun bölgelerde alt yapısı hazırlanmış olan süt, et vb. hayvansal ürünlerin sağlıklı ve verimli olarak üretildiği, üretilen ürünleri işleyecek tesis ve işletmelerin yer aldığı, kentleşme sorunlarından uzak, çevreye saygılı, kaynakların rasyonel kullanıldığı, üreticinin gelir ve refah düzeyinin yükseltilmesine katkı sağlayan ilgili kanun ve yönetmeliklere göre yönetilen planlı üretim bölgeleridir. Söz konusu organize sanayi bölgeleri hayvancılığın yoğun olarak yapıldığı bölgelerde kurulmakta, et ve süt gibi hayvansal ürünlerin sağlıklı olarak ve yeteri miktarda üretilmesini sağlamaktadır. Bunun yanında daha iyi yetiştirme koşullarında kârlı bir işletmecilik sonucu üreticinin gelir ve refah düzeyi yükselmekte, üretim de verimli hale gelmektedir.

Çalışmada, organize sanayi bölgeleri ve hayvancılık konulu Tarıma Dayalı İhtisas Organize Sanayi Bölgeleri ile ilgili kısa bilgiler verilmiş, bölgenin hayvan varlığı ve hayvansal üretimi incelenip bölgede yaratacağı avantajlar ortaya konulmuştur. Hayvancılık konulu Tarıma Dayalı İhtisas Organize Sanayi Bölgesinin finansmanında kullanılan finansman yöntemleri değerlendirilmiş, özellikle de son beş yıldır Dünyada

pek çok ÷lkede uygulanan ve yatırımlara doğrudan halkın katkısını sağlayan yeni bir finansman tekniği olan kitle fonlamasının (crowdfunding) HKTDİOSB de uygulanabilirliği değerlendirilmiştir. Çalışma incelenen konuların genel bir değerlendirmesini ve önerileri içeren sonuç b÷lümü ile tamamlanmıştır.

1. ORGANİZE SANAYİ BÖLGELERİ

Organize Sanayi Bölgeleri (OSB) 19. asrın sonlarına doğru ortaya çıkmış ilk olarak İngiltere ve ABD'de uygulanmaya başlanmıştır. Türkiye'de OSB uygulaması ise, planlı ekonomi döneminde ilk olarak 1962'de Bursa'da başlamıştır. Daha sonraki yıllarda sanayideki gelişmelere paralel olarak organize sanayi bölgelerine olan ihtiyaç artmış ve 12.04.2000 tarihinde de 4562 sayılı organize sanayi bölgelerinin kuruluş, yapım ve işletmesi esaslarını düzenleyen kanun yürürlüğe girmiştir.

Özel yasası ve düzenlemeleri ile **OSB**'ler, üretimden teknoloji geliştirmeye, sosyal yaşamdan ticarete, sağlıktan eğitime kadar tüm ihtiyaçlara organize yanıtlar veren, modern donanımlı alt yapısı tamamlanmış "Bağımsız Sanayi şehirleri" olarak da ifade edilebilmektedir. Türkiye'de 212'si işletme, 32'si alt yapı inşaat, 14'ü planlama, 26'sı kamulaştırma, 5'i de yer seçim aşamasında olmak üzere toplam 289 tane OSB bulunmaktadır.

OSB'ler kendi ilerinde sektörel yapıları ya da uzmanlaşma alanlarına göre 5 farklı gruba ayrılmaktadır. Bunlar;

- Farklı sektörlerde faaliyet gösteren üretim tesislerinin yer aldığı Karma Organize Sanayi Bölgeleri
- Aynı sektör ya da alt sektör grubunda yer alan tesislerin faaliyet gösterdiği İhtisas Organize Sanayi Bölgeleri

- Tarım sektöründe faaliyet gösteren üretim tesislerinin üretim yaptığı Tarıma Dayalı İhtisas Organize Sanayi Bölgeleri
- Gerçek ve ya tüzel kişilerin kendi arazileri üzerine kurdukları Özel Organize Sanayi Bölgeleri
- Uzun yıllar çeşitli sebeplerle bir araya gelerek faaliyet gösteren sanayi tesis alanlarının organize sanayi bölgelerine dönüştürülmesi amacıyla kurulmuş İslah Organize Sanayi Bölgeleri' dir.

Organize Sanayi Bölgeleri, Türkiye'nin sanayileşmesi, sürdürülebilir ekonomik gelişmesi ve kalkınma vizyonu bakımından ihtiyaç duyulan önemli unsurların başında gelmektedir.

1.1. TARIMA DAYALI İHTİSAS ORGANİZE SANAYİ BÖLGELERİ

4562 Sayılı Organize Sanayi Bölgeleri Kanunu'na bağlı olarak 10/11/2009 tarih ve 27402 sayılı "Tarıma Dayalı İhtisas Organize Sanayi Bölgeleri Uygulama Yönetmeliği" ile tarım ve sanayi sektörünün entegrasyonunun sağlanması için hayvancılık ve seracılık konulu Tarıma Dayalı İhtisas Organize Sanayi Bölgeleri (TDİOSB) kurulmasına olanak sağlanmıştır. TDİOSB kuruluşundan 2012 yılına kadar Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı sorumlu iken 12.03.2012 tarihinden itibaren Tarım, Gıda ve Hayvancılık Bakanlığının sorumluluğuna geçmiştir.

Hayvancılık konulu Tarıma Dayalı İhtisas Organize Sanayi Bölgeleri; uygun bölgelerde alt yapısı hazırlanmış olan süt, et vb. hayvansal ürünlerin sağlıklı ve verimli olarak üretildiği, üretilen ürünlerin işleyecek tesis ve işletmelerin yer aldığı, kentleşme sorunlarından uzak, çevreye saygılı, kaynakların rasyonel kullanıldığı, üreticinin gelir ve refah düzeyinin yükseltilmesine

katkı sağlayan ilgili kanun ve yönetmeliklere göre yönetilen planlı üretim bölgeleridir.

Hayvancılık konulu OSB'lerde; besi çiftlikleri, kesimhaneler, soğuk hava depoları, et ve et ürünleri sanayi, yem sanayi, süt ve süt ürünleri sanayi, biyogaz üretim tesisi, lojistik merkez, karantina merkezi, yeterli sayıda veteriner ve ilgili uzmanlar yer almaktadır. Seracılık konulu OSB'lerde ise, seralar, soğuk hava depoları, sebze ve meyve işleme ve paketlenme tesisleri, meyve suyu, meyve ve sebze konsantresi, zeytin işleme ve yağ tesisleri, salça, dondurulmuş ürünler vb. tesisler ile lojistik merkez, ziraat ve gıda mühendisleri ile diğer ilgili uzmanların yer alacağı merkezler bulunmaktadır.

Türkiye genelinde 7 tanesi başvuru aşamasında olmak üzere toplam 17 tane Tarıma Dayalı İhtisas Organize Sanayi Bölgesi bulunmaktadır. Bu bölgelerden 7 tanesi besi sığırçılığı bir tanesi seracılık, bir tanesi çiçekçilik, bir tanesi de hayvansal ürünler konusundadır. Başvuru yapılan 7 TDİOSB' nin de üç tanesi besi sığırçılığı, iki tanesi süt sığırçılığı, bir tanesi seracılık diğer bir tanesi de jeotermal seracılık alanındadır (Tarım, Gıda ve Hayvancılık Bakanı Faruk Çelik'in TBMM'de konuyla ilgili olarak 03.07.2017 tarihinde verilen soru önergesine vermiş olduğu cevaptan alınmıştır).

Yapım veya üretim aşamasında olan 10 tane Tarıma Dayalı OSB'lerin uygulama örnekleri ve ortaya çıkabilecek sorunlar tam olarak görülmeden yatırım programına yeni proje alınmaması yönünde bir politika benimsenmekle birlikte Türkiye'nin farklı bölgelerinden yetkili kurumlara sürekli TDİOSB teklifleri gelmektedir. Bolvadin' de kurulması planlanan Hayvancılık konulu Tarıma Dayalı İhtisas Organize Sanayi Bölgesi de bunlardan birisidir.

Tablo 1. Tarıma Dayalı İhtisas Organize Sanayi Bölgeleri

TDİOSB İSMİ	KURULUŞ YERİ	KONUSU	AŞAMA
SULUOVA	Suluova/ Amasya	Besi Siğirciliği	Yapım/Üretim
ÇUBUK	Çubuk/Ankara	Besi Siğirciliği	Yapım/Üretim
BEYLİKOVA	Beylikova/Eskişehir	Besi Siğirciliği	Yapım/ Üretim
DIYARBAKIR	Diyarbakır	Besi Siğirciliği	Yapım/Üretim
GAZİANTEP	Gaziantep	Besi Siğirciliği	Yapım/Üretim
KARS	Kars	Besi Siğirciliği	Yapım/Üretim
ŞANLIURFA	Şanlıurfa	Besi Siğirciliği	Yapım/Üretim
SARAYKÖY	Sarayköy/Denizli	Seracılık	Yapım/Üretim
YALOVA	Yalova	Çiçekçilik	Yapım/Üretim
ELAZIğ	Elazığ	Süt Ürünleri	Yapım/Üretim
BOLVADİN	Bolvadin/Afyon	Besi Siğirciliği	Başvuru
YAZIHAN	Yazihan /Malatya	Besi Siğirciliği	Başvuru
ŞARKIŞLA	Şarkışla/Sivas	Besi Siğirciliği	Başvuru
ALTINÖZÜ	Altınözü/Antakya	Süt Siğirciliği	Başvuru
KARAMAN	Karaman	Süt Siğirciliği	Başvuru
BAFRA	Bafra/Samsun	Seracılık	Başvuru
DİYADİN	Diyadin/Ağrı	Jeotermal Seracılık	Başvuru

1.1.1.TARIMA DAYALI İHTİSAS ORGANİZE SANAYİ BÖLGELERİNİN AVANTAJLARI

- Nüfusunun %46' sını tarımda istihdam eden ülkemizde tarım sektöründeki hayvancılığın payının %25' ler seviyesinden daha yüksek noktalara ulaşmasına katkı sağlayacaktır.
- Gıda sektörünün en önemli girdilerinden birisi olan, ülkeler açısından da stratejik bir öneme sahip et ve süt üretiminin artmasını sağlayacaktır.
- Yaratılan istihdam ve üretilen katma değer ile yerel kalkınmaya ve ülke ekonomisine katkı sağlayacaktır.

- HTDİOSB'de çevreye duyarlı ve hijyenik koşullara uygun olarak yapılan üretim sonucunda süt ve/veya ürünleri yoluyla insana bulaşan salgın hastalıklarda azalma görülecek ve sürdürülebilir halk sağlığı politikasına katkı sağlayacaktır.

- Yetiştiricilerin kuracağı birlik veya kooperatifler hayvan yetiştiriciliğine ilişkin problemlerin ortaya konulmasında, çözümünde ve hayvancılık politikalarının belirlenmesinde etkili olabilecek ve katkı sağlayabilecektir.

- Orta ve büyük ölçekli işletmelerin sayısal ve oransal artışına katkı sağlayarak teknolojik gelişmeleri takip edemeyen ve uygulayamayan küçük işletmelerin yerlerini almalarını sağlayacaktır.

- Organize Hayvancılık Bölgelerindeki işletmelerin "sözleşmeli hayvancılık" yapabilme olanakları sebebiyle üretici-sanayici entegrasyonu sonucunda bilgi akışı ve yeni teknolojilerin uygulanmasının işletmelerde sürekli hale gelmesi sağlanacaktır. Ayrıca üreticilerin fuar, sergi, konferans, çalıştay gibi sektörel etkinliklere katılması sağlanarak dünyadaki gelişmeleri izleme ve uygulama olanakları artacaktır.

- Müşterek ekipman ve makine kullanım imkânı sağlanmasıyla, işletmelerin mekanizasyon masrafları azalacak ve sabit maliyetler minimize edilecektir. Silaj makinesi, kepçe, römorklar, çayır biçme makinesi, balya makinesi, yem hazırlama ünitesi, süt soğutma ünitesi, süt tankeri, su deposu gibi ilk yatırım masrafları da azalacaktır.

- Damızlık, yem, ilaç, alet vb. diğer girdilerin yeterli miktarda, zamanında ve ucuz temin edilmesinin yanında ıslah projelerinin uygulanmasıyla birim hayvan başına verim artacak, üretim maliyetleri azalacak ve üreticinin rekabet gücü artacaktır.

- Organize bölgeler, üretilen ürünlerin kalite standartlarına uygun, daha iyi şartlarda, daha yüksek fiyatla

pazarlanmasını sağlayacaktır. Girdiler toplu olarak satın alınarak daha ucuza temin edileceğinden miktar ıskontosundan yararlanılacak ve üretici kârlılığı artacaktır.

- Hayvan ihtiyaçlarını en iyi şekilde karşılayan uygun malzemeden projelendirilmiş hayvan barınakları ilk yatırım masraflarını azalacaktır. Hayvanların sağlıklı ortamda bulunmaları genetik kapasitelerine bağlı olarak en üstün verimlere ulaşmalarını sağlayacaktır.

- Bakıcıların eğitimi ve kontrolünün yanında profesyonel yöneticilerle işletmelerin yönetilmesi sonucunda verimlilik artacak, hayvancılığa yatırım yapan girişimcilerin de riski azalacaktır.

- Sürekli veteriner hizmetleri, hayvan hastalıklarının önlenmesine katkı sağlayacaktır. Ayrıca, hayvanlardan insanlara geçen hastalıkların önlenmesi, yetiştirici hastalıkları, ahır hijyeni, hayvan bakım ve beslenme konusunda yetiştiricilerin eğitiminin sağlanması sonucunda üretim kalitesi artacaktır.

- HTDİOSB' lerin kurulmasıyla çevreye duyarlı hayvansal üretim yapılacaktır. HTDİOSB' lerin dışında kurulan biyogaz tesislerinin işleyişinde karşılaşılan en önemli sorun hayvan varlığının geniş bir coğrafi alana dağılmasıdır. Bu durum, taşıma maliyetlerini artırmakta ve çevre kirliliğine sebep olabilmektedir. Ayrıca hayvansal atıkların uygun şartlarda depolanmaması sebebiyle yer altı sularına gübre taban suyu sızıntısı olmakta; çevre ve insan sağlığına zarar vermektedir. HTDİOSB' larda kurulacak biyogaz üretim tesisi çevreye ve insan sağlığına sağlayacağı katkıların yanında üreteceği elektrik ile ülkemizin cari açığına katkı verecek, üretim sonrası atıklar da organik gübre olarak değerlendirilip ekonomi ve çevre ikilisine birlikte katkı sağlayacaktır.

- HTDİOSB' lerin meralara yakın alanlarda kurulması ve yapılan son yasal düzenlemelerle meraların yem bitkileri tarımına açılması sonucunda hayvanların kaba yem ihtiyaçları karşılanacak ve yem maliyetleri azalacaktır. Söz konusu durum sektörün rekabet gücünü artıracaktır.

1.1.2. TARIMA DAYALI İHTİSAS ORGANİZE SANAYİ BÖLGELERİNİN DEZAVANTAJLARI

- Belirli bir bölgede hayvancılık yapılmasının ekonomik, sosyal ve çevre açısından faydaları olsa da çıkabilecek salgın bir hastalık, önemli ekonomik kayıplara sebep olabilecektir.

- Bölge yer seçiminin uygun olmaması halinde hayvan hareketleri, rüzgar, yağmur, kuşlar, yabancı hayvanlar, çeşitli sinekler, hayvan artık ve atıkları kimi hastalıkların yayılmasında önemli rol oynayacaktır.

- HTDİOSB' lerin yerleşim yerlerine yakın alanlara kurulması durumunda modern üretim ve arıtma teknikleri kullanılmış olsa bile koku ve insektisit problemi ortaya çıkabilecektir.

2. BOLVADİN (AFYONKARAHİSAR) İLÇESİNDEKİ BÜYÜKBAŞ VE KÜÇÜKBAŞ HAYVAN BESİCİLİĞİNİN DURUMU

Ege bölgesinin İç Batı Anadolu kesiminde yer alan Afyonkarahisar iline bağlı olan Bolvadin ilçesi güneyden Sultandağları, kuzeydoğudan Emirdağları ile çevrilidir. Şekil 1'de de görüldüğü gibi ulaşım açısından İç Anadolu, Ege ve Akdeniz bölgelerini birbirine bağlayan stratejik bir noktadadır⁴. Bolvadin ilçe nüfusu 2016 yılı verilerine göre 44.539'dur⁵. Bolvadin'in arazileri genellikle düz ovadır. İlçede 50.900 dekar

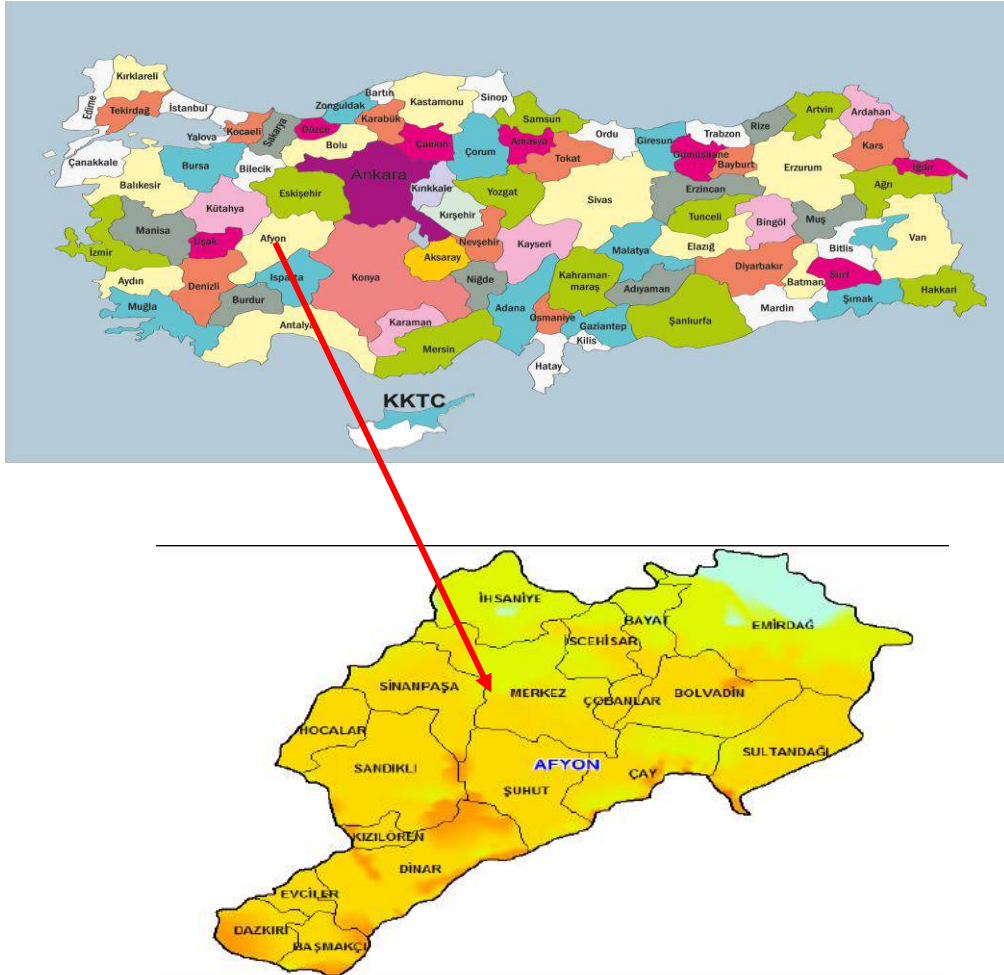
⁴ http://www.bolvadin.bel.tr/index.php?modul=10_3&id=15 23.08.2017.

⁵ http://www.nufusu.com/ilce/bolvadin_afyonkarahisar-nufusu 23.08.2017.

sulu, 307.472 dekar kuru olmak üzere toplam 358.372 dekarlık alanda tarım yapılmaktadır. Ayrıca Bolvadin 223.600 dekar çayır/mera alanına sahiptir⁶.

Afyonkarahisar konum olarak Ege bölgesinde bulunmasına karşın, İç Batı Anadolu kesiminde olması sebebiyle bölgede Ege iklimi yerine karasal iklim hakimdir. Kışlar soğuk ve kar yağışlı, yazları ise sıcak ve kuraktır.

Şekil 1. Bolvadin İlçesinin Harita Üzerinde Gösterimi

⁶ Afyonkarahisar Valiliği İl Gıda Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğü Brifing Raporu, 2016, syf 9.

Ülkemizin farklı bölgelerinde doğal bitki örtüsü ve iklim şartlarına bağlı olarak büyükbaş ve küçükbaş hayvan yetiştiriciliği yapılmaktadır. Türkiye’de hayvan yetiştiriciliğinin durumu hakkında bilgi sunmak amacıyla ülke genelinde yetiştirilen büyükbaş ve küçükbaş hayvan sayıları aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 2. Türkiye Büyükbaş ve Küçükbaş Hayvan Sayıları

Yıl	Sığır	Manda	Büyükbaş Toplam	Koyun	Keçi	Küçükbaş Toplam
2008	10.859.942	86.297	10.946.239	23.974.591	5.593.561	29.568.152
2009	10.723.958	87.207	10.811.165	21.749.508	5.128.285	26.877.793
2010	11.369.800	84.726	11.454.526	23.089.691	6.293.233	29.382.924
2011	12.386.337	97.632	12.483.969	25.031.565	7.277.953	32.309.518
2012	13.914.912	107.435	14.022.347	27.425.233	8.357.286	35.782.519
2013	14.415.257	117.591	14.532.848	29.284.247	9.225.548	38.509.795
2014	14.223.109	122.114	14.345.223	31.140.244	10.344.936	41.485.180
2015	13.994.071	133.766	14.127.837	31.507.934	10.416.166	41.924.100
2016	14.080.155	142.073	14.222.228	30.983.933	10.345.299	41.329.232

Kaynak: TÜİK-Türkiye İstatistik Kurumu.

Türkiye’nin büyükbaş hayvan varlığı 2016 yıl sonu itibariyle 14.080.155 sığır, 142.073 manda olmak üzere toplam 14.222.228’ dir. Küçükbaş hayvan varlığı ise 30.983.933 koyun ve 10.345.299 keçi olmak üzere 41.329.232’dir. İl bazında değerlendirdiğimizde Afyonkarahisar’ın hayvan varlığı büyükbaş olarak 2016 yılsonu itibariyle 315.196 sığır, 5.598 manda olmak üzere toplam 320.794 ‘dir. Küçükbaş olarak ise 715.870 koyun, 55.686 keçi olmak üzere toplam sayı 771.556’ dır. Afyonkarahisar ilinde son 8 yıl içerisinde yetiştirilen hayvan tablo 3’te gösterilmiştir. Afyonkarahisar ilinin hayvansal ürün

sektörü olarak 2016 yılında ekonomiye katkısı 3.193.751.971 TL'dir⁷.

Tablo 3. Afyonkarahisar İli Büyükbaş ve Küçükbaş Hayvan Sayıları

Yıl	Sığır	Manda	Büyükbaş Toplam	Koyun	Keçi	Küçükbaş Toplam
2008	275.359	2.543	277.902	587.797	76.766	664.563
2009	285.681	2.631	288.312	520.365	71.254	591.619
2010	270.703	3.165	273.868	620.399	65.107	685.506
2011	288.003	5.258	293.261	666.967	85.615	752.582
2012	299.103	5.085	304.188	720.998	67.423	788.421
2013	294.324	5.490	299.814	772.707	61.646	834.353
2014	332.625	4.957	337.582	734.072	58.566	792.638
2015	342.604	5.183	347.787	778.120	58.619	836.739
2016	315.196	5.598	320.794	715.870	55.686	771.556

Kaynak: TÜİK-Türkiye İstatistik Kurumu.

Türkiye'nin büyükbaş hayvan varlığı 2016 yıl sonu itibariyle 14.080.155 sığır, 142.073 manda olmak üzere toplam 14.222.228' dir. Küçükbaş hayvan varlığı ise 30.983.933 koyun ve 10.345.299 keçi olmak üzere 41.329.232'dir. İl bazında değerlendirdiğimizde Afyonkarahisar'ın hayvan varlığı büyükbaş olarak 2016 yıl sonu itibariyle 315.196 sığır, 5.598 manda olmak üzere toplam 320.794 'dir. Küçükbaş olarak ise 715.870 koyun, 55.686 keçi olmak üzere toplam sayı 771.556' dır. Afyonkarahisar ilinde son 8 yıl içerisinde yetiştirilen hayvan tablo 3'te gösterilmiştir. Afyonkarahisar ilinin hayvansal ürün

⁷ Afyonkarahisar Valiliği İl Gıda Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğü Brifing Raporu, 2016, syf 16.

sektörü olarak 2016 yılında ekonomiye katkısı 3.193.751.971 TL'dir⁸.

Tablo 4. Bolvadin İlçesi Büyükbaş ve Küçükbaş Hayvan Sayıları

Yıl	Sığır	Manda	Büyükbaş Toplam	Koyun	Keçi	Küçükbaş Toplam
2008	21.165	84	21.249	51.727	1.320	53.047
2009	20.760	86	20.846	51.275	1.295	52.570
2010	22.032	106	22.138	50.997	2.086	53.083
2011	23.419	156	23.575	54.873	2.712	57.585
2012	23.702	115	23.817	57.050	1.620	58.670
2013	19.806	173	19.979	60.445	1.485	61.930
2014	31.274	168	31.442	57.423	1.411	58.834
2015	32.213	175	32.388	60.868	1.411	62.279
2016	29.636	189	29.825	56.000	1.340	57.340

Kaynak: TÜİK-Türkiye İstatistik Kurumu.

Yukarıdaki verilerden görüldüğü gibi Afyonkarahisar İli'nde hayvancılığın yoğun olduğu Bolvadin' de Tarıma Dayalı İhtisas Organize Sanayi Bölgesi kurulabilmesi yeterli hayvan varlığı ve yetiştiricilik birikiminin mevcut olduğu görülmektedir.

3. TARIMA DAYALI İHTİSAS ORGANİZE SANAYİ BÖLGELERİ VE FİNANSMAN YÖNTEMLERİ

Yatırımların finansmanında tek bir model uygulanması söz konusu değildir. Kamu tarafından veya kamu iştiraki ile yürütülen projelerin finansmanında kullanılan modeller açısından kimi kısıtlamalar olsa da uygulanmakta olan farklı alternatifler bulunmaktadır. Hayvancılık Konulu Tarıma Dayalı

⁸ Afyonkarahisar Valiliği İl Gıda Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğü Brifing Raporu, 2016, syf 16.

İhtisas Organize Sanayi Bölgeleri'nin finansmanında farklı finansman yöntemleri uygulanabilmektedir.

Bu seçeneklerden ilki, yatırımın besiciler birliği tarafından kurulacak kooperatif ya da anonim Şirket aracılığı ile yapılmasıdır. Anonim Şirket olarak yapılanmak; bürokrasiyi azaltmak, kredi kurumları ile kolay ilişkiye girebilmek ve hızlı karar almak açısından uygun bir seçenek olurken; büyük tutarlı teşvik ve hibelerden yararlanabilmek ile kooperatiflere sağlanan vergi avantajlarını kullanmak için de kooperatif seçeneği uygun olmaktadır. Kurulacak anonim Şirket veya kooperatif organize sanayi bölgesinin inŐaatını ihale edebilecektir. İŞletme döneminde yatırımdan elde edilecek gelirden yıllık yatırım giderleri, yönetim giderleri ve diğer giderler düşüldükten sonra kalan tutar kooperatif üyelerine risturn olarak, anonim Şirket hissedarlarına da kar payı olarak dağıtılabilecektir.

Diğer bir finansman seçeneği de yatırımın Yap-İŞlet-Devret (YİD) modeline göre özel sektör eliyle yaptırılmasıdır. Bu seçeneğin uygulanması halinde, besiciler birliğinin yatırımcı firmaya yıllık asgari bir tutar üzerinden gelir garantisi vermek zorundadır. YİD modelinde, yatırımcı özel sektör firması yatırım bedeli için T.C Hazinesinden veya ticari bir bankadan teminat isteyebilecektir. YİD Modeli uygulamadaki bazı kısıtları sebebiyle HTDİOSB'lerin finansmanında tercih edilmemekte belli bir ölçeğe sahip hayvancılık projelerinin tamamlayıcı parçası olan biyogaz üretim tesisleri için (yapılan elektrik üretiminin sonucunda gelir garantisi olduğu için) uygun bir finansman yöntemi olmaktadır.

Hayvancılık Konulu Tarıma Dayalı İhtisas Organize Sanayi Bölgesi'nin yatırım ve iŐletmesinin besiciler birliği, belediye ve il özel idaresi tarafından kurulacak bir anonim Şirket tarafından yürütülmesi de mümkündür. Bu anonim Őirkette dördüncü ortak olarak bir özel sektör firmasının yer alması da olanaklıdır.

Yatırım tamamlandıktan sonra elde edilecek gelir anonim Şirket ortakları arasında hisseleri oranında paylaşılacaktır. Burada karşılaşılan en önemli sorun; belediyelerin ve özel idarelerin anonim Şirket kurmalarının bakanlar kurulunun iznine bağlı olması ve son dönemlerde bu izinlerin verilmesi konusunda oldukça ihtiyatlı davranılmasıdır.

Hayvancılık Konulu Tarıma Dayalı İhtisas Organize Sanayi Bölgesi'nin tesis edilmesinde yukarıda belirtilen seçeneklerden daha farklı bir yöntemde uygulanabilir. Söz konusu alternatif de üst yapı yatırımları, alt yapı yatırımları ve biyogaz tesisleri ayrı ayrı finanse edilmektedir.

Üst yapı yatırımlarını oluşturan binalar ve müştemilat (besi çiftlikleri, kesimhaneler, soğuk hava depoları, lojistik merkez, karantina merkezi vb) TOKİ tarafından inşa edilmelidir. TOKİ, ürettiği konutlarda uyguladığı finansman modelini baz alarak benzer biçimde yatırımcılara 5/10/15/20 yıllık farklı geri ödeme seçenekleri sunularak üst yapı yatırımların finanse etmelidir.

Altyapı yatırımları da Belediye ve İl özel İdaresi'nin işbirliği ile Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı'nın fon desteği sağlanarak gerçekleştirilmelidir. Yapılan yatırım tutarının belli bir bölümü organize sanayi bölgesinde yatırımcılara arazi tahsisi yapılırken katılım payı olarak tahsil edilmeli, geri kalan tutarda yıllara yaygın bir ödeme planı ile yatırımcılardan itfa edilmelidir.

Belli bir ölçeğe sahip olan HTDİOSB' lerin tamamlayıcı parçası olan biyogaz üretim tesisleri ise YİD modeli ile ya da çalışmanın daha sonraki kısmında değineceğimiz Amerika ve Avrupa'da devam eden ve son 5 yıldır daha da popüler hale gelen kitle fonlaması yöntemi ile finanse edilebilecektir. Biyogaz yatırımının riskinin düşük olması sebebiyle kitle fonlaması için yatırımcı bulmak göreceli olarak daha kolay olacaktır.

Yatırım programında yer alan TDİOSB' lere talepleri halinde arsa, altyapı ve genel idare giderleri kredisi, Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı bütçesinde yer alan ödeneklerden karşılanmaktadır. Mülkiyetinde arazi bulunan TDİOSB' lerde arazinin üzerine birinci derece ve sırada ipotek konularak ve tapuya da "kredinin kullanım amacına uygun olarak" kullanılması yönünde şerh düşülerek Tarım, Gıda ve Hayvancılık Bakanlığı tarafından kredi tahsis edilmekte, tahsis edilen kredi de yıllara yaygın olarak banka tarafından hak ediş usulü ile kullanılmaktadır. Mülkiyetinde arazi bulunmayan TDİOSB' lerde TDİOSB' yi oluşturacak kurum ve kuruluşların gayrimenkulleri üzerine ipotek konularak ya da bankalardaki nakitleri üzerine bloke konularak tesis edilebilmektedir. Üzerinde ihtilaf olan arsa ve araziler teminat kapsamı dışında bırakılmakta, ihtilaf sona erince teminat kapsamı içine alınmaktadır. Banka, peşin veya teminat mektubuna bağlanarak satılan araziler üzerindeki ipoteklerin kaldırılması için, Bakanlık talimatına göre gerekli işlemi yapmaktadır. Kredinin vadesinde geri ödenmemesi veya sözleşme hükümlerinin yerine getirilmemesi durumunda, gerekli yasal işlemler yapılmaktadır.

TDİOSB' ler üstyapı, altyapı, işletme ve diğer ihtiyaç duyulacak konular için Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı'ndan kaynak kullanabilmektedir. Projenin fizibilitesini hazırlayarak Gıda, Tarım ve Hayvancılık Bakanlığı - Tarım Reformu Genel Müdürlüğü Organize Tarım ve Hayvancılık Bölgeleri Daire Başkanlığı'na başvuran tüzel kişiliğin projesi incelenerek kredi verilebilmektedir. Kredi miktarının belirlenmesinde herhangi bir alt ve üst limit uygulanması söz konusu değildir. Kredi faizinin, TDİOSB' nin kurulacağı bölgeye ve ekonomik konjoktüre bağlı olarak % 1 ile %6 arasında değişmekte olup, 2 yılı geri ödemesiz olan kredinin tutarına bağlı olarak da ödeme takvimi belirlenmektedir (Ocaklı vd., 2013:3-4)

Gelişmiş ülkelerde son yıllarda hızlı şekilde yaygınlaşan ve HTDİOSB' nin finansmanı için önerilen kitle fonlamasının işleyişi hakkında bilgiler sunulacaktır.

4. KİTLE FONLAMASI

Kitle fonlaması (crowdfunding); bir proje fikrinin internet platformu üzerinden yapılan ağrı ile çok sayıda potansiyel yatırımcıya sunularak fon talebinde bulunulmasını, çok sayıda yatırımcının desteğiyle de finanse edilmesini sağlayan bir finans yöntemidir (onkar ve Canbaz, 2017). Bir başka ifadeyle; bir proje ya da girişimin bir grup insan tarafından internet platformu üzerinden finanse edilmesidir. Söz konusu yöntem, tek başına yatırım potansiyeline sahip olmayan çok sayıda farklı kişiinin bir yatırım projesini kolektif bir biçimde finanse etmesine olanak sağlayan bir yöntemdir.

Kitle fonlaması yeni bir finansman ve yatırım sistemi olup, özellikle 2008 yılında yaşanan küresel finansal krizden sonra genç ve yeni başlayan işletmeler ile küçük ölçekli şirketlerin finansman bulmakta yaşadıkları zorluklara bir çözüm alternatifi olarak ortaya çıkmıştır. Amerika'da uygulanmaya başlanan sonrasında da Avrupa'da hızla yayılan ve son dönemlerde daha da popler hale gelen kitle fonlaması geniş bir coğrafyaya yayılmaya devam etmektedir. Kitle fonlaması platformlarının büyüme eğiliminin devam etmesi durumunda mevcutlara ek olarak Dünya genelinde 2000'den fazla yeni kitle fonlaması platformunun kurulması beklenmektedir (www.huffingtonpost.com). Kitle fonlaması günümüzde ulaştığı noktada kitle fonlama platformlarının kurulmasını ve ulaşılabilirliğini hızlandıran Facebook, Twitter gibi sosyal medya ağları da önemli rol üstlenmektedir. Günümüzde başta Amerika Birleşik Devletleri olmak üzere, Kuzey Amerika, Latin Amerika, Avrupa, Orta Doğu ve Afrika'da bulunan 45 ülkede kitle fonlama platformu bulunmaktadır (onur ve Değirmenci, 2015: 1). Kitle fonlama

platformlarının sayısının ve takipçilerinin giderek artması özellikle de girişimciler ve küçük işletmeler için yeni bir finansman kaynağı olarak değerlendirilmektedir.

Geleneksel finansman alternatifleri; yüksek maliyetler, teminat gerekliliğı, kredibilite gibi nedenlerle yararlanamayan girişimciler için önemli bir seçenek oluşturan söz konusu yöntem, girişimcinin bir web sitesi aracılığıyla projesini yayınlaması ve açık finans desteğı çağrısı yapması ile başlamaktadır. Belirlenen bir sürede gerekli sermaye tutarına ulaşabilmek için proje ile ilgili tüm detaylar kısa videolar ve diğ er materyaller aracılığı ile girişimci tarafından potansiyel yatırımcılara sunulmaktadır. Belirlenen süre içinde gerekli fonun toplanıp toplanamaması dolaylı olarak da olsa söz konusu projenin başarı ihtimalinin de test edilmesi anlamına gelmektedir (Çonkar ve Canbaz, 2017, s.4-6). Kitle fonlama platformlarının sayısının ve takipçilerinin gitgide artması girişimciler ve küçük işletmeler için yeni kredi fırsatı olarak değerlendirilmektedir.

Kitle fonlama platformlarının yasal alt yapısı ABD'de Barak Obama döneminde JOBS Act ile düzenlenmiştir. 2012 yılında yapılan bu düzenlemenin ardından kitle fonlaması platformlarını düzenlemek ve denetlemek amacıyla Avrupa'da The European Crowdfunding Network kurulmuştur (World Bank,2013).

4.1. KİTLE FONLAMASININ İŞLEYİŞİ

Kitle fonlaması yöntemin işleyişinde ülkeler arasında bazı farklar olsa da sürecin işleyişi genelde aşağıdaki gibidir (Onur ve Değirmenci, 2015, s.4, Yüksel, S ve Kartal, M.T, 2017, s. 26-27):

I. Girişimci kitle fonlaması platformuna (KFP) projesi ile başvurur. Tüm başvuruların ön değerlendirmeden geçmeden yayımlandığı veya belirli alanlardaki projelerin değerlendirildiğı platformlar

bulunmakla birlikte, başvurular genellikle ön değerlendirme sürecine alınarak belirlenmektedir.

II. Başvuru talebi KFP tarafından kabul edildiği takdirde, projeye ilişkin bilgiler, dosya, doküman ve videolar potansiyel yatırımcıları bilgilendirmek üzere platformda yayınlanmaktadır. Yayınlanma süresi ve hedef sermaye tutarı girişimci tarafından belirlenmektedir. Yatırımcılar fonlama yaptığı takdirde hangi kazanımı elde edeceklerine (ödöl, hisse, faiz gibi) proje detaylarından ulaşabilmektedir.

III. Potansiyel yatırımcılar platform üzerinden projeleri incelemekte ve ilgilendikleri projelere fonlarını aktarabilmektedir. Bu süreçte yatırımcıları bilgilendirmek üzere projenin durumu girişimci ve platform tarafından sürekli olarak güncellenmektedir. Toplanan fonlar platform tarafından rehin tutulmakta ve fon toplama sonuçlanana kadar girişimcilere herhangi bir fon akışı sağlanmamaktadır.

IV. Hedeflenen sermaye tutarına ulaşıldığında platform tarafından belirli oranda bir aracılık komisyonu kesilerek toplanan fonlar girişimciye transfer edilmektedir. Bu oran ülkeye ve diğer faktörlere farklılık göstermekle birlikte %5 ile %20 arasında değişmektedir Borçlanma veya ortaklık temelli bir kitle fonlaması modeli kullanıldı ise yatırımcılarla girişimci arasındaki gerekli olan sözleşmeler bu aşamada yapılmaktadır.

V. Hedeflenen fon tutarına ulaşılabilmesi durumunda toplanan fonun tamamı yatırımcılara kesinti yapılmadan iade edilmekte veya toplanan fonların tamamı girişimciye transfer edilmektedir.

4.2. KİTLE FONLAMASI MODELLERİ

Dünya'da genel olarak 4 farklı KFM uygulanmaktadır. Bunlar; bağış temelli fonlama, ödöl temelli fonlama, borç temelli fonlama ve ortaklık temelli fonlamadır. Bunlardan ilk ikisinde finansal getiri beklentisi olmadığı için bunlara "finansal getiri beklentisiz fonlama", diğerlerine de "finansal getiri beklentili fonlama" denilmektedir.

i. Bağış Temelli Kitle Fonlaması

Kitle fonlaması türleri arasında en çok bilinen ve yaygın olanıdır. Fon sağlayanlar, yaptıkları fonlama karşılığında herhangi bir maddi karşılık beklememektedirler. Yatırımcılar için temel motivasyonlar; bir girişime katkı sağlama, hayırseverlik, kendini gerçekleştirme ve gönöl huzuru olarak sıralanabilmektedir.

ii. Ödöl Temelli Kitle Fonlaması

Girişimci tarafından talep ettiği fon karşılığında yatırımcılara finansal değerı olmayan bir ödöl sunulmaktadır. Ödüller; teşekkür kartı, projenin teşekkür listesinde ismine yer verilmesi, proje ödöl alırsa ödöl törenine davet edilmesi gibi maddi olmayan ya da kalem , üretilen üründen veya telif eserden sunulması gibi farklı biçimlerde olabilmektedir.

iii. Borç Temelli Kitle Fonlaması

Borç verme bir kredi anlaşması yapılarak belirli bir faiz tutarı ile geri ödeme planı çerçevesinde borç verilmesi şeklinde ya da faizsiz ve geri ödemenin sadece işletmenin gelir ya da kar elde etme şartına bağlı olarak borç verilmesi şeklinde olmaktadır.

iv. Ortaklık Temelli Kitle Fonlaması

Yatırımcıya, fon sağladığı girişime ortak olma ve dolayısıyla kar ve/veya sermaye kazancı elde etme imkanı sunulmaktadır. Yatırımcı böylece ilgili projeye ortak olarak yönetime de katılma imkanı elde etmektedir. Bu seçenek bir nevi risk sermayesi finansman yöntemine benzemektedir. Girişimin başarılı olması halinde ciddi bir sermaye kazancı elde edilebilmektedir.

v. Karma Modeller

Yukarıda anlatılan kitle fonlaması modellerinin yanında bu modellerin bir kaçının eş zamanlı kullanılabilirdiği karma modeller de mevcuttur.

4.3. KİTLE FONLAMASI VE TÜRKİYE

Türkiye’de kitle fonlamasına ilişkin en önemli sorun, kitle fonlamasına ilişkin yasal alt yapının mevcut olmamasından kaynaklanmaktadır. Bu sorunun çözülmesi için Sermaye Piyasası Kanunu’nda değişiklik yapılmasına yönelik "Sermaye Piyasası Kanununda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun Tasarısı" ana komisyon olarak Plan ve Bütçe Komisyonunda, tali komisyon olarak da Sanayi, Ticaret, Enerji, Tabii Kaynaklar, Bilgi ve Teknoloji Komisyonunda beklemektedir.

Söz konusu teklifin yasalaşması ile Türkiye’de kitle fonlaması faaliyetleri Sermaye Piyasası Kurul'nun gözetim ve denetimine tabi hale gelecektir. Yasal alt yapının ve gerekli izin süreçlerinin tamamlanmasından sonra kitle fonlaması platformlarına SPK tarafından yetki verilecektir. Yetkilendirilecek platformlar aracılığıyla girişimcinin yatırımcı kitlesine, yatırımcıların da girişimciye erişimleri kolaylaşacaktır.

Türkiye'de kitle fonlaması faaliyetlerinin yasa altyapısı olmamasına karşın iki tane kitle fonlama platformu bulunmaktadır. Ancak söz konusu platformlar bağış türünde kaynak sağlamak istediklerinde vakıf ve dernek statüsünde

olmadıklarından vergi sorunlarıyla karşı karşıya kalırlarken, ortaklı temelli yöntemde de çok sayıda yatırımcı bulunacağından ve sermaye piyasası kanununa göre halka açık anonim ortaklık gibi niteleneceğinden, çok sayıda düzenleme ve denetim ile karşı karşıya kalabilecektir.

Özellikle Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde yeni başlayan ve genç işlemler ile girişimciler açısından kitle fonlaması, erken aşama proje sahiplerinin ve şirketlerin sermayeye erişimde yaşadıkları sıkıntıları azaltacak ve ilgi görecektir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

OSB'lerin etkin çalışamaları genelde hatalı kuruluş yeri seçimi, yönetim sorunları, finansman kaynaklarının ve tarımsal destek unsurlarının yetersizliğinden kaynaklanmaktadır. Kitle fonlaması, yeni bir finansman ve yatırım sistemi olup, HTDİOSB'ler gibi kolektif yatırımların özel sektör eliyle gerçekleşmesine önemli katkılar sağlayabilecektir. Kitleme Fonlaması uygulandığında hem yatırımcılara hem de proje sahiplerine önemli katkı sağlayacaktır.

Kitle fonlaması yöntemi ivedilikle kanunlaşmalı, bürokrasiden uzak ancak ciddi bir denetim mekanizması ile kontrol edilebilecek şekilde dizayn edilerek uygulamaya konulmalıdır. Başlangıçta yatırımcı güvenini sağlamak amacıyla Kitle fonlaması yolu ile finansman modeline kalkınma ajansları KOSGEB ya da TÜBİTAK tarafından destek almış projelerden başlanmalıdır. Kitle fonlamasına ilişkin önerileri sıraladıktan sonra HTDİOSB'lerdeki faaliyetlerin etkin biçimde yürütebilmesi için yapılması gerekenler de aşağıda sunulmuştur.

- Yer seçimi bölgedeki arazi koşullarına, iklim, rüzgar yük ve yönleri ile meraya yakınlık göz önünde bulundurularak belirlenmelidir
- Büyükbaş hayvan varlığının coğrafik bilgi sistemleri üzerinde analiz edilerek dağılımın görülmesi gerekmektedir. Böylece bölgenin yetiştiricilik motifi hakkında bilgi sahibi olunacaktır.
- Bolvadin'in mevcut hayvan varlığı dikkate alındığında Hayvancılık Konulu Tarıma Dayalı İhtisas Organize Sanayi Bölge'sinin asgari 60.000 hayvan kapasiteli olması gerekmektedir. Ayrıca gelecek de genişleme gereksinimi karşılayacak rezerv alan bırakılması, rezerv alan planlarının yapılması ve onaylatılması gerekmektedir.

- OSB 'de yer alacak firmaların daha büyük oranlı teşvik ve hibelerden yararlanabilmeleri için birlik veya kooperatif biçiminde örgütlenmeleri gerekmektedir. Kooperatif biçiminde örgütlenmeleri durumunda ise, başta vergi avantajları olmak üzere kooperatiflere tanınan farklı avantajlardan yararlanabilmektedir.
- Sabit maliyetleri minimize etmek ve verimliliği artırmak için karantina alanının, suni dölleme istasyonunun, yem hazırlama ünitesinin süt soğutma ve depolama tesisinin, kesimhane ile biyogaz ve organik gübre tesisinin ortak inşası ve kullanımı gerekmektedir
- Bölgede üç vardiya hizmet verecek veterinerlik hizmeti (bir veteriner iki teknisyenden oluşan) karantina üniteleri ile birlikte oluşturulmalıdır.
- Arazi parselizasyonu yapılırken et-süt işleme tesis ya da tesisleri için altyapısı hazır bir alan bırakılmalı, bu alan kuruluş sonrasında ihale ile sanayicilere arz edilmelidir.
- Yem ihtiyacının bir bölümünü karşılayabilmek için TDİOSB' lar mümkünse meralara yakın alanlara inşa edilmelidir.
- TDİOSB bünyesinde çiftçiler için sürekli eğitim merkezi oluşturulmalıdır.

KAYNAKÇA

Çonkar, M. K. ve Canbaz, M.F. “ Yatırımcılara Faizle Borçlanmaya Alternatif Bir Yöntem Kitle Fonlaması”, Sakarya Üniversitesi 5. İslam İktisadı Atölyesi Çalıştayında Sunulmuş Tebliğ, Mart 2017, Adapazarı.

Ocaklı, I. Türkarıslan, M. ve E. Güney, Tarıma Dayalı İhtisas OSB Bilgi Notu, Trakya Kalkınma Ajansı Yayını, 2013.

Onur , M.N., ve Değirmenci, Ö., Crowdfunding, Kitle Fonlaması, T.C. Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı Çalışma Raporu, 2015.

The World Bank. (2013). Crowdfunding’s Potential for the Developing World.

Yüksel, S ve Kartal, M.T. Kitle Fonlaması Sisteminin Türkiye'ye Faydaları, Bankacılık ve Sermaye

Piyasası Araştırmaları Dergisi Cilt 1, Sayı 2.

İnternet Kaynakları

<https://www.tbmm.gov.tr> (Tarım, Gıda ve Hayvancılık Bakanı Faruk Çelik'in TBMM'de konuyla ilgili olarak 03.07.2017 tarihinde verilen soru önergesine vermiş olduğu cevap).

http://www.huffingtonpost.com/david-drake/2000-global-crowdfunding-_b_8365266.html.

(06.07.2017).

12/4/2000 tarih ve 4562 sayılı Organize Sanayi Bölgeleri Kanunu.

10/11/2009 tarih ve 27402 sayılı "Tarıma Dayalı İhtisas Organize Sanayi Bölgeleri Uygulama Yönetmeliği".

KÜLTÜR TURLARI KAPSAMINDA BOLVADİN İNANÇ TURİZMİ DEĞERLERİ

Mustafa SANDIKÇI¹
Sabri ÇELİK²
Hümevra TÖRE BAŞAT³

ÖZET

Farklı kültürleri tanıma isteği tarih boyunca insanları seyahat etmeye yöneltmiştir. Günümüzde kültür turizmi, turizm endüstrisi içinde en yüksek büyüme oranına sahip, uluslararası seyahatin en büyük harekete geçirici etkeni olarak gösterilmektedir. Kültür turizmine konu olan yerlerin kendine özgü tarihsel bir kültürel geçmişe sahip olması, bir başka bölgeyle karşılaştırılmayacak kültürel kimliğe sahip olması, geçmişle gelecek arasında köprü görevi görmesi önemini her geçen gün artırmaktadır. Kültür turistleri incelendiğinde; tatil turizmine katılanlara göre gelir düzeyleri daha yüksektir ve dolayısıyla daha fazla harcama yaparlar. Konaklama işletmelerinde kalış süreleri daha uzundur, klasik oteller yerine gittikleri bölgeye özgü yerel mimariye uygun otantik yerlerde kalmayı tercih ederler. Diğer turistlere göre ve gidilen yörede yaşayanlara göre eğitim düzeyleri daha yüksektir. Kültür turizmi daha çok kitleler halinde ve belirli bir güzergah dahilinde gerçekleşmektedir. Bu çalışmada kapsamında Bolvadin’de yer alan inanç turizmi değerlerinin kültür turları kapsamında değerlendirilmesi amaçlanmıştır. Öncelikle literatür taraması yapılmış, veri toplamak ve elde edilen bulgulardan hareketle

¹ Doç.Dr. Afyon Kocatepe Üniversitesi Turizm Fakültesi, S.Yazar, sandikcimustafa@aku.edu.tr

² Doç.Dr. Afyon Kocatepe Üniversitesi Turizm fakültesi, sabri_celik@yahoo.com

³ Yrd.Doç.Dr. Afyon Kocatepe Üniversitesi Afyon Meslek Yüksekokulu, humeyratore@gmail.com

değerlendirme yapmak üzere gözlem yöntemi kullanılmıştır. Son olarak, Bolvadin'deki inanç turizmi çekiciliklerinin daha yoğun tanınması ve sunulması için çözüm önerileri getirilmiştir.

Abstract

The desire of discovering different cultures prompted people to travel around throughout the history. Today cultural tourism is indicated to be the greatest factor prompting international travel. The importance of the destinations of cultural tourism is increasing by their idiocratical and historical past, incomparable cultural identity and being provider of linkage between the past and the future. When the tourists joining the cultural tourism are under consideration; they have a higher level of income, if compared with the tourists joining the 3 S tourism; though, they make much more expenditures. Their length of stay is longer, they prefer staying at the authentic and local buildings instead of staying at the classical hotels. Their level of education is higher when compared with the other tourist types or the local people. Cultural tourism mostly occurs as a mass behaviour on a specific route.

Throughout this study, the integration of faith tourism attractions in Bolvadin with cultural tour schedules is aimed. A literature review was made at first and observations were used for data collection and making evaluations through the findings. Finally, solutions were offered for the more intensive recognition and presentation of faith attractions in Bolvadin.

GİRİŞ

Tarih boyunca insanları seyahat etmeye yönelten etkenlerden birisi olmuştur farklı kùltürleri tanıma isteği. Bu istek ve faaliyet kùltür turizmi kavramını ortaya çıkarmıştır. Günümüzde kùltür turizmi, turizm endüstrisi içinde en yüksek büyüme oranına sahip, uluslararası seyahatin en büyük harekete geçirici etkeni olarak gösterilmektedir. Sanatsal, tarihi yerler, inanç değerleri-yapıları ve sit alanlarıyla, kùltürel ilgiye yönelik insan faaliyetleriyle, ekonomik etkinliklerle, doğal güzellikleri de içermesiyle kùltür turizmi hem tarihsel olanı hem de modern öğeleri bir araya getirmesiyle diğer turizm türlerinden ayrılmaktadır. Kùltür turizmine konu olan yerlerin kendine özgü tarihsel bir kùltürel geçmişe sahip olması, bir başka bölgeyle karşılaştırılmayacak kùltürel kimliğe sahip olması, geçmişle gelecek arasında köprü görevi görmesi önemini her geçen gün artırmaktadır.

Kùltür turizminin tercih edilmesindeki en önemli nedenler arasında; monotonlaşan küresel dünyada turistlerin sadece o bölgeye özgü olan kùltürel özellikleri tanıması, yerel farklılıkları araması gösterilebilir. Günümüzde kùltür turizminin odak noktası kùltürel miras alanları ile güncel sanat gibi iki önemli bileşenin beraber sunulabilmesidir. Tarihi binalarda sergiler düzenlenmesi, kùltürel miras alanları olan sokaklarda festivallerin ve etkinliklerin gerçekteşmesi, antik tiyatrolarda opera ve gösterilerin düzenlenmesi örnek olarak verilebilir. Özellikle kùltürel miras alanlarında kùltür turizminin tercih edilmesi uluslararası kuruluşlar tarafından önerilmektedir.

Turizm, ÷lkeler ve şehirlerin ekonomik hayatının gelişmesinde önemli rol oynamaktadır. Bu sebeple sahip oldukları tüm turistik değerleri ortaya çıkarmak, kullanılmasını/ziyaretini sağlamak için çalışmalar yapmakta ve alternatif turizm türleri ortaya çıkarmaya çalışmaktadırlar. ÷lkeler ve şehirler turizm potansiyellerini arttırmak için dini kùlt

ve kültür alanlarını kapsayan alternatif turizm çeşitlerine yönelmişlerdir. Köklü bir geçmişi bulunan Bolvadin de inanç turizmi açısından zengin potansiyele sahiptir. Şehrin sahip olduğu bu değerler ya yakın çevreye düzenlenen kültür turu programlarına dahil edilerek ya da günübirlik düzenlenecek turlarla öncelikle yakın çevrede bulunanların ziyaretine açılarak Şehre ekonomik ve sosyal bir fayda sağlanması mümkün olabilecektir.

1. KÜLTÜR TURİZMİ

Kültür turizminin anlamı son iki yüz yıl boyunca değişime uğramıştır. 1750-1850 yılları arasında, kültür turizmi; güzel sanatlar öğrenmek için Avrupa’da seyahat etmek ve uygulama yapmak anlamına gelmekteydi. İngiliz aristokratlarının oğulları özel öğretmenleri ile birlikte Avrupa’yı turluyor ve “kültürlü” bir Şekilde dönüyorlardı. Takip eden yüzyılda kültür turizmi seyahat edip sınıf atlayan tüccarlar tarafından sahiplenildi. Ve son olarak günümüzde hızla seyahat eden kitleler tarafından popler hale getirilmiştir (Garfield, 1993: 7).

Kültür turizmi, ilk olarak Wood (1984) ve Smith (1978) etnik ve kültürel turizm kavramlarını ayırt etmişlerdir (Smith ve Robinson, 2006: 90). Ekonomik getirileri ve istihdam yaratıcı özelliğinin yanında; ulusun tarihi ve kültürel bilincinin oluşup gelişmesinde; doğal, kültürel ve tarihi mirasın gelecek kuşaklara aktarılmasında, kültürlerarası diyalogun geliştirilmesinde, bölgesel altyapı çalışmaları ile lkelerin gelişiminde en önemli unsurlardan biri kültür turizmidir. Turizm ile kültür ve kültürel değerler birbirlerinden ayrılamaz iki olgudur. Kültür ile turizm arasındaki ilişkinin net bir Şekilde anlaşılması gerekir; kültür turizme neden olur ve turistler ziyaret ettikleri kültürleri etkiler (Usta, 2001: 87).

Kültür turizmi, değişik kültürleri ve kültür eserlerini görmek, tanımak için yapılan seyahat olarak tanımlanabilir. Bir bölgenin kültürünün ortaya çıkarılması ve yaşatılmasına katkıda

bulunmakta, yerel el sanatlarının canlandırılmasından, yörelere özgü yiyeceklerin sunulması ve geleneklerin düzenli şekilde sergilenmesine kadar geniş bir yelpaze içinde olmaktadır. Kültür mirası kültürel turizm amacıyla değerlendirilmektedir. Bunun nedeni; kültür mirasını koruma, tanıtmaya, sosyo-kültürel alanda gelişim-değişim, eğitim ve sosyal sorumluluk bilincinin gelişimine katkıda bulunmak, ortak mirasa sahip çıkarak, uluslararası ilişkileri, geçmiş ve gelecek bağlarını güçlendirmek, kalıcı bir kültürel iş birliği sağlamak, kültürel özelliklerden yararlanarak ekonomiyi canlandırmak ve yerel kimliği korumak şeklinde özetlenebilir. Kültürel turizm, kültürel mirasın korunması, yaşatılması ve turistik ürün çeşitlendirmesi açısından önem taşımaktadır (Meydan Uygur ve Baykan, 2007: 30).

Birleşmiş Milletler Dünya Turizm Örgütü (UNWTO, 2004) kültür turizmini; “bireylerin hac, sanat, folklor ve doğayı araştırma gezileri, sitelere ve anıtlara geziler, festivallere ve diğer kültürel etkinliklere gidiş, sahne sanatları, inceleme ve kültür gezileri gibi kültürel motivasyonlu tüm hareketler” olarak tanımlamıştır (Richards, 2007: 1).

Kültür turizmi, kültürel değeri olan doğal ve tarihi yerleri, kültürel etkinlikleri ve zamanın sanat eserlerini turistik bir ürün şeklinde ve seyahat eden kişi veya kişilerin tüm ihtiyaçlarını karşılayabilecek şekilde onların hizmetine sunan bir turizm hareketidir. Tarihi geçmişi olmasının yanı sıra günümüzde de anlamını devam ettirmektedir. Dünya Turizm Örgütü (DTO)’ne göre kültür turizmi, insanların kültürel meraklarını gidermek amacıyla dini seyahatlerine ek olarak yaptıkları iş seyahatleri, sahne sanatları ve kültür turları, festivaller ve diğer kültürel olaylara katılımları ve tarihi anıtlara yönelik ziyaretlerinden oluşan ve günümüzde uluslararası boyutu olan hareketlerin tümüdür. Ayrıca ziyaret edilen mekân veya alanın içerisinde yaşayan yerli halkın nasıl bir yaşam sürdürdüğünü öğrenmek ve kültür tecrübeleri edinebilmektir (Barakazi ve Karapınar:2015).

Kültür turizmi, daha küçük ölçekli etkinliklerle, çatışmayı önlemeyi ve kültürel mirasın mümkün olduğunca az zarar görmesini amaçlamaktadır. Bu konu şu şekilde yorumlanabilir; “kültürel etkinlikler sayesinde yaratılacak turizm talebinin yöredeki ekonomik canlanmayı sağladığı gibi, yöredeki olumsuz değer yargılarını değiştireceği, yerel halkın kültürel birikimini arttıracadığı vurgulanır (Küçükaltan ve Küçükaltan, 2002: 509).

Sonuç olarak; Dünya Turizm Örgütü “Kültür Turizmi”nin tanımını turistlerin seyahat motivasyonlarına odaklanarak geliştirmiştir. “Kültürel Turizm, insanların festivalleri, diğer kültürel olayları görmek için seyahat etmek, tarihi yerleri, anıtları, ziyaret etmek ve doğa, folklor, sanat veya kutsal yerler ile ilgili çalışmalar yapmak gibi kültürel motivasyonlarını gerçekleştirmek için diğer insanlarla turlar oluşturarak hareketlerini içeren bir turizm türüdür” (Sigala ve Leslie, 2005: 7).

Kültür turizminin temel özellikleri şöyle sıralanabilir (Albayrak, 2013: 54-56):

Kültür turizmi talep yaratan bir turizm türüdür. Çünkü kültürel değerler ve eserler ancak var olduğu yerde görülebilir.

Her ülkenin/bölgenin/şehrin kültürel değerleri kendine özgüdür.

Kültür turizmi farklı kültürleri, bu kültürlere ait değerleri ve eserleri görmek, tanımak ve bunlara duyulan merakı gidermek amacıyla gerçekleştirilen bir turizm türüdür.

Kültür turizmi, zamana bağlı olarak yapılan bir turizm türü değildir. Tam aksine turistlerin istedikleri her zaman gerçekleştirebildikleri bir turizm türüdür.

Kültür turizmi, bir ülkenin/şehrin sahip olduğu turizm talebinin artmasına ve turizm faaliyetlerine ek katkı sağlanmasına olanak tanımaktadır.

Bir lke için Kültür turizmi arzı lkelerin sahip oldukları değerler olduğundan önem taşıyan manevi değerler kültür turizmi sayesinde maddi değerler haline çevrilebilmektedir.

Kültür turizmi sayesinde insanlar farklı kültürleri tanıdıkça kendi kültürleri ile diğer kültürler arasındaki ortak kültürel değerlerinin farkına varmaktadır.

Kültür turizmi bir ülke/şehir için turizm adına önemli bir reklam ve tanıtım aracıdır.

Kültür turizmi uzun vade de sürdürülebilir turizme katkı sağlayan bir turizm türüdür.

Kültür turizmi kültürel değerlerin ve eserlerin olduğu bölgelerde gerçekleştirilen turistik faaliyetler nedeniyle hem yerel halka istihdam sağlayabilmekte hem de bölgeye gelir sağlamaktadır.

Kültür turizmi gerçekleştirildiği bölgedeki konaklama tesislerinin artmasına ve turizm ile işbirliği içindeki sektörlerin kazançlarını arttırmalarına olanak sağlamaktadır.

Kültür turizmi belirli bir bölgenin kendine has kültürel değerlerinin turizm arzına sunulması ile gerçekleşen ve dolayısı ile her bölgede kendine has olması nedeniyle ülkeler adına rekabet üstünlüğü sağlama konusunda son derece önemli bir kaynaktır.

Kültür turizmi; sanatsal, tarihi yerler ve sit alanları, kültürel ilgiye yönelik insan faaliyetleri, ekonomik etkinlikler ve doğal güzellikler olmak üzere dört temel dayanak üzerine oluşturulmaktadır (Fernandez vd., 2007). Bu temel dayanaklar ve içerdiği alanlar aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 1. Kültürel Turizmin Temelleri

Boyut	Kategorileri
Sanatsal, tarihi yerler ve sit alanları	Anıtlar; Şehrin sembolleri, katedraller, kiliseler, külliyeler, camiler, saray-meydan-eŐme gibi kamusal alanlar Müzeler; Kültürel ve tarihi eserlerin sergilendiği müzeler ve sanat galerileri Kültürel Sergiler; yılın değişik dönemlerinde farklı yerlerde tekrarlanabilen sergiler Dünya Kültür Mirasları; Salamanca, Avila, Segovia, Efes vb gibi
Kültürel ilgiye yönelik insan faaliyetleri	Popler ve dini kutlamalar; FaŐingler veya Ganj nehrinde yıkanmak vb Müzik, sinema, tiyatro, dans; Rock ve Coke festivali, Cannes Sinema Festivali, Flamenko gibi Geleneksel Mutfak; zgn yiyecek ve içecekler, Türk mutfağı, Antep Mutfakı, Uzakdoğu Mutfakı gibi El Sanatları ve Popler Mimari: zgn iftlikler, köyler, kırsal yapılar Kültürel Rotalar; İpek yolu vb
Ekonomik Etkinlikler	Endüstri ve Madencilik Mirası; eski fabrikalar, limanlar (Edinburg Limanı gibi) veya maden ocakları (Wielicka Tuz Maden ocağı vb) Geleneksel retim yöntemleri; çiftlik, tarım ve kaybolmaya yüz tutmuş el sanatlarının yeniden canlanması Ticari Fuarlar; Münih Oto Fuarı, İzmir Fuarı
Doğal Güzellikler	Doğal Parklar; Milli Parklar (Spil Dağı Milli Parkı, Atatürk Orman iftliği, Temalı Parklar (Miniatrk, Disneyland vb.), Arkeolojik alanlar

Kaynak: Fernandez vd., 2007; Akoğlan Kozak ve Bahçe, 2009: 144-162.

Tabloda inanç turizmine ait yapılar "sanatsal, tarihi yerler ve sit alanları" boyutunda yer aldığı grlmektedir. Ayrıca; Swarbrooke (1999) kültürel turizm kaynaklarını on beş farklı kategoride toplamıŐ ve tapınak, katedral, kilise ve camileri dini yerler kategorisinde göstermiştir.

2. İNANÇ TURİZMİ

Bu çalışmada Bolvadin'in inanç turizmi değerlerinin kültür turları kapsamında değerlendirilmesi amaçlanmıştır. Bolvadin inanç turizmi değerlerine yer vermeden önce inanç turizmi kavramı, Dünya ve Türkiye'de inanç turizmi konularına yer vermek uygun görülmüştür.

2.1. İnanç Turizmi Kavramı

İnsan daima yücelteceği ve yaklaşmak konusundaki isteğini tatmin edeceği, manevi aşkını söndürebileceği bir şeyler aramaktadır. Aynı şekilde günahlarını ve hatalarını bağışlattırmak için uzun ve yorucu bir işi, meşguliyeti de arzulamaktadır. Bunun yanı sıra insan, her zaman din kardeşleriyle ve manevi bağlarla bağlı bulunduğu kimselerle bir araya gelebileceği büyük toplantılara da ihtiyaç duymuştur (Yörük, 2010: 2). Ayrıca tarihte inanç ve ibadet yapısı olarak kullanılmış veya hala kullanılagelen yapılara da merak uyanmıştır. Bundan dolayı insanlar, Allah'a ve inandıkları kutsal varlıklara ibadet etmek için seyahatler yapmışlar, toplantılar düzenlemişlerdir.

İnsanlığın başlangıcından bugüne kadar daima dini yaşam var olmuştur. Din faktörü geçmişten günümüze kadar insanları seyahate yönlendiren önemli bir faktör olmuştur. Dini yapılar, mekânlar, ayinler, festivaller, inançlar ve dini olaylar insanları inanç turizmine yönlendiren önemli etkenlerdir (Henderson, 2003: 447-456). İnanç turizminde, diğer turizm çeşitlerinden farklı olarak insanlar inançlarının gerektirdiği dini vecibelerini yerine getirmek için dini açıdan önemli gördükleri kutsal yerleri ziyaret etmektedirler (Murray ve Brian, 1997: 513-524).

Modern anlamda turizm olarak sayılmasa da din ve turizm arasındaki ilişki hac yolculukları ile oldukça eski dönemlere kadar uzanmaktadır. Uzmanlar Hindistan'ın bazı kesimlerinde 1000 yıldan fazla bir süredir hac turizmi yapılan alanlar olduğuna dikkat çekmektedir. Buna karşılık bazı kaynaklarda,

kutsal alanlara olan seyahatler 3000 yıl öncesine dayandırılmaktadır (Bilim ve Özer, 2014: 15).

İnsanlar, günlük ibadethaneleri dışında inançlarının merkezi yeri olarak gördükleri mekânlara seyahat etmektedirler. Bu seyahat sırasında yapılan konaklama, alışveriş gibi ticari faaliyetler inanç turizmini oluşturmaktadır. İnsanların sürekli olarak yaşadıkları ve ikamet ettikleri, çalıştıkları ve her zamanki olağan ihtiyaçlarını karşılamakta oldukları yerlerin dışında kalan bölgelere, dini inançlarının gerektirdiği aktiviteleri gerçekleştirmek için, inanç çekim merkezlerini görmek ve ziyaret etmek gayesiyle gerçekleştirmiş oldukları turistik amaçlı geziler inanç turizmi olarak tanımlanmaktadır.

İnanç turizmi; kutsal kabul edilen yerleri ziyaret etme, dini törenlere katılma ve izleme şeklindeki dini vazifeleri yerine getirme amacı ile yapılan ziyaretlerin veya faaliyetlerin turizm anlayışı içerisinde değerlendirilmesidir (Küçük, 2013: 26). Tunç ve Saç (1998) inanç turizmini, “kutsal yerlerin çeşitli dinlere mensup turistler tarafından ziyaret edilmesinin yanı sıra, dini inançları tatmin amacıyla yapılan seyahatler” olarak tanımlamaktadır.

2.2. Dünyada İnanç Turizmi

Dünya Turizm Örgütü (WTO) tahminlerine göre, dünya genelinde her yıl 300 milyon turist, inanç merkezli olarak seyahatlere katılmaktadır. Bu seyahatler ile oluşan ekonomik pazarın büyüklüğü ise 18 milyar dolara ulaşmıştır (Kaşlı vd., 2009: 151; Akt. Bilim ve Özer, 2014: 212). Dünya’da inanç turizminin yoğun olarak yaşandığı bölgeler şöyle belirtilebilir: Portekiz-Fatima, Fransa-Laurdes, İtalya- Vatikan-Asisi, Bosna-Hersek-Medugorje, İsrail-Kudüs, Suudi Arabistan-Mekke-Medine, Japonya-Şi Koku, Çin-Kailas Dağı, Bangladeş-Tangi, Türkiye-Efes (<http://arsiv.ntvmsnbc.com>; Akt. Şaman, 2009: 18).

2.3. Türkiye’de İnanç Turizmi

Türkiye, Asya ve Avrupa’yı birbirine bağlaması açısından stratejik önemi olan bir ülkedir ve on bin yıllık tarih ve kültürel birikimle birlikte, olağanüstü doğal güzelliklere de sahiptir. Bunların yanısıra, Müslümanlık, Hıristiyanlık ve Musevilik gibi üç büyük semavi dinin önemli merkezlerinin bulunduğu, farklı inançları olan insanların hoşgörü ve anlayış ortamında asırlardır birlikte yaşadıkları, dünyanın en ilgi çeken ülkelerinden biridir (Gürdal, 2001: 13; Akt. Serçek, 2011: 47).

Hıristiyanlığın ilk dönemlerinde havarilerin ve önemli dini şahsiyetlerin Anadolu’da yaşamış olması ve bu dinin yayılmasına bu topraklardan başlamaları nedeni ile Türkiye Hıristiyanlık açısından önemli bir merkezdir. Ülkemizdeki pek çok mekân (Efes, İznik, Antakya, İstanbul, Kapadokya vb.) bu dinin inananları tarafından kutsal sayılmaktadır. Ayrıca, semavi dinlerin ilki olan Musevilik dini ve tarihi, bilindiği gibi Hz. İbrahim ile başlamaktadır. Hz. İbrahim ve onun soyundan gelen peygamberler Şanlıurfa’da yaşamıştır. Bu yüzden Şanlıurfa’ya “Peygamberler Şehri” denilmektedir. Bunların dışında, gerek Musevilerin, gerekse Hıristiyanların buldukları ülkelerde zulüm ve eziyet gördükleri dönemlerde Anadolu’ya sığınmış ve bu topraklarda yaşayan insanlardan hoşgörü, saygı ve anlayış görmüş olmalarının bir sonucu olarak, Türkiye’de, sadece Hıristiyanlığın ilk yıllarında yapılmış olan dini eserler değil, günümüze kadar geçen süreçte, hemen her çağda bu insanların inşa ettiği kiliseler, sinagoglar, mabetler ve tapınaklar vardır (Sargın, 2006: 4).

Türkiye toprakları İslam dinine inananlar için de çok önemli bir merkezdir. Bin yılı aşkın bir süre bu topraklara egemen olan Türk-İslam kültürünün ve altı yüzyıl İslam dininin önderliğini yapmış, Osmanlı Devleti’nin ortaya koyduğu dini eserler yanında, manevi kimliği yüceltilmiş “evliya” olarak nitelenen insanlara ait ziyaret yerleri, camiler, yatırlar, türbeler

hemen her şehrimizde kutsal yerler olarak bulunmaktadır. Bunun sonucudur ki, İstanbul Topkapı Sarayı'nda "Kutsal Emanetler" dairesi, Eyüp Sultan Camisi, Süleymaniye Camisi, Edirne'de Selimiye Camisi, Konya'da Mevlana Türbesi yerli ve yabancı turistlerin en çok ziyaret ettikleri yerlerdir (Sargın, 2006: 4; Kurnaz, 2013: 26).

3. BOLVADİN İNANÇ TURİZMİ DEĞERLERİ

Bolvadin, Anadolu'nun en eski yerleşim yerlerinden biridir. Mevcut vesikalara göre 10.000 yıllık geçmişi vardır. Bolvadin, antik Paroreos Phrygia (Yanık Frigya) vadisinde kurulmuştur. Bu vadede M.Ö. 8000'de yerleşik hayata geçmiştir. Anadolu'daki bütün tarihi devirleri yaşamış, Romalılar zamanında hızla gelişmiş olan şehir **Polybotum** isminde il merkezidir (Bayar, 2004: 30).

Malazgirt Zaferi'nden hemen sonra 1107 tarihinde Emir Menkülek tarafından fethedilmiş ve ismi Bolvadin olarak değiştirilmiştir. Zaman içerisinde Türkler ile Bizanslar arasında el değiştiren şehir 1116 tarihinde Bolvadin Ovası'nda yapılan Bolvadin Savaşı ve sonunda yapılan Bolvadin Anlaşması ile bu bölge kesin olarak Türklerin eline geçmiştir (Turan, 1971: 157).

Araştırmada inanç turizmine konu teşkil edebilecek ve kültür turları kapsamına alınabilecek camiler ve türbelere yer verilmiştir.

3.1. Camiler

3.1.1. Alaca Camii

İlçe merkezi Alaca Mahallesi Yörükzade Sokağı'nda bulunmaktadır. Alaca Camisinin ne zaman ve kimin tarafından yaptırıldığı bilinmemektedir. Ancak güneyindeki çeşme üzerindeki kitabeden anlaşıldığına göre H.677/M.1278 tarihinde Selçuklular zamanında III.Gıyaseddin Keyhüsrev tarafından Cimri olayının hatırasına külliye olarak yapıldığı (Bayar, 2004:67) kabul edilir. Cami minaresinin doğu cephesindeki kitabeye göre Kanuni Sultan Süleyman'ın H.960/m.1553 yılında

Bolvadin'i ziyareti sırasında bakım yaptırılarak camiye dönüştürüldüğü kabul edilmektedir (Bayar, 2004: 68).

Cami kareye yakın ölçülerde dikdörtgen planlı olup sütunlarla ibadet meknı dört sahna ayrılmıştır. Bu sahınları meydana getiren sütunları birbirine bağlayan dört kemer ahşap tavanı taşımaktadır. Malzeme olarak düzgün kesme taş kullanılmıştır. Kuzeydoğu köşesindeki minare kare kaide üzerinde silindirik gövdeli ve tek şerefelidir.

Resim 1: Alaca Camii Dış Görünüş

Resim 2: Alaca Camii İ Görünüş

3.1.2. arşı Camii

İlçe merkezinde, arşı içinde Hisar Mahallesi Emirdağ Caddesi ile Zafer Caddesi'nin kesiştiği kavşakta bulunmaktadır. Caminin kitabesinden anlaşıldığına göre Eşrefoğulları Beyliği Zamanında Mbariziddin Mehmet Bey tarafından H.720/M.1320 tarihinde külliye olarak yaptırılmıştır (Bayar, 2004: 100). Caminin bu binasının mimari özelliği ve yıkıldığı tarih hakkında bir bilgi yoktur. 1553 yılında Kanuni Sultan Süleyman'ın Bolvadin'i ziyaretini sırasında Sadrazam Rüstem Paşa tarafından yıkılarak Mimar Sinan'a Kubbeli Camii olarak anılan camiye yaptırmıştır (wowturkey.com, Erişim Tarihi:16.07.2017, Bayar, 2004: 101).

Bolvadin Müftülüğü'nden Osman Hulusi Efendi tarafından kurulan cami yaptırma cemiyetince eski cami yıktırılarak, Afyonlu Mimar Georgios Parmakyan'a yeniden yaptırılmış ve 1904 yılında ibadete açılmıştır. Cami, Yeni Camii, mihrabındaki döner sütunlardan dolayı Döner Sütunlu Camii ve Ulu Camii isimleriyle anılmıştır ancak arşı merkezinde olduğu için halk tarafından arşı Camii olarak söylenilmektedir (Bayar, 2004: 104).

03.02.2002 tarihinde meydana gelen depremle büyük hasar gören caminin minaresi şerefeye kadar yıkılmış, 05.08.2002 tarihinde çıkan yangınla da camii büyük hasar görmüştür (Veli Ayar, Görüşme:15.07.2017). Mülkiyeti Vakıflar Genel Müdürlüğü'ne ait ait caminin tadilat ve tamirati yapılarak 30.09.2005 tarihinde tekrar ibadete açılmıştır.

Dikdörtgen plan üzerine yükselen prizmatik kütle ve minaresinin kürsüsü düzgün kesme taşlarla yapılmıştır. Yer yer moloz taş, tuğla kullanılmış yığma bir binadır. Saçakları ahşap, üstü kırma çatı ile rtldr. Doğusunda tek şerefeli minaresi, doğu, batı ve kuzey cephelerinde  giriş kapısı vardır. Derinlemesine dikdörtgen planlı caminin ortadaki iki desteğe kible duvarına paralel kemerler iç mekânda bir bölme izlenimi verir. Dikdörtgen ereveli mermer kaide içine yapılmış

mihrabın iki yanında sabit olmayan mermer sütünler yerleştirilmiştir (Bayar, 2004: 106-107).

Resim 3: arşı Camii Dış Görünüş

Resim 4: arşı Camii İç Görünüş

3.1.3. İmaret Camii (Lala Sinan Paşa Camii)

Camii ilçe merkezinde Lala Sinan Paşa Mahallesi'nde bulunmaktadır. Camii, şadırvanı, eşmesi, hamamı, tekkesi ve medresesi ile tam bir külliye niteliği taşımaktadır. İstanbul'un ilk kadılarından Sivrihisarlı Hıdır Bey'in oğlu Hoca Sinan Paşa tarafından yaptırılan camii 1481 yılında ibadete açılmıştır (Yavuz, 2014: 209).

Kare plan üzerine yükselen basık prizmatik kütesi ve anıtsal kubbesiyle 15. ve 16. Asır tek kubbeli camilerin en güzel örneklerindedir. Kubbe yüzeyleri natürmort ve manzara

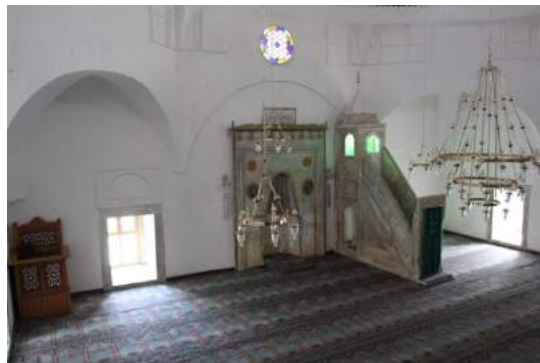
resimleri ile süslüdür. Giriş ekseninin üzerinde, kible duvarının üzerinde mihrab, sağında minber, kuzeyinde ahşap kadınlar mahfili yer alır (Bayar, 2004: 148). Caminin duvarlarında taş, minaresinde tuğla, sol cemaat yerinde ahşap ana malzeme olarak kullanılmıştır. Kubbe tuğla ile yapılmış, kurşunla kaplanmıştır. Caminin kuzeybatı köşesinde sekizgen kaide üzerine oturtulmuş silindirik gövdeli minare tek şerefelidir. Sıklıkla yenilenen yolun devamlı yükseltilmesiyle pencereler yol seviyesinden 1 metre aşağıda kalmıştır.

Bu caminin özelliklerinden birisi de Sakalı Şerif'in burada bulunmasıdır. Sakalı Şerif'in Medine'den Cılkzade Hacı Süleyman Ağa tarafından getirilip camiye hediye edildiği bilinmektedir (Yavuz, 2014: 209).

Resim 5: İmaret Camii Dış Görünüş

Resim 6: İmaret Camii İç Görünüş

3.2. Türbeler

3.2.1. Abdülkadir Geylani-i Sani Hazretleri Türbesi

İlçe merkezinde Ağılönü Şıhlar Mahallesiinde, Şıhlar Camisi'nin batısındadır. Kadiri Tarikatı'nın kurucusu olan Seyyid Abdülkadir Geylani Hazretleri'nin onikinci kuşaktan torunu Şeyh Seyyid Abdülkadir Geylani-i Sani'nin 17. Yüzyıl başlarında Bolvadin'e gelerek Ağılönü'nde tekke kurduğu ve irşat görevi yaptığı bilinmektedir (Yavuz, 2014:11).

Şeyh Seyyid Abdülkadir Geylani-i Sani Hazretleri ve 16 yakınına ait toplam 17 sandukanın bulunduğu türbe; vefat tarihi kabul edilen (H.1062/M.1651) tarihi takiben yapıldığı sanılmaktadır. Son bina 20. yüzyılın başında kare planlı olarak yapılmıştır. 1989 Yılındaki onarımla ahşap olan sandukalar kaldırılarak mermerle kaplanmıştır (Bayar, 2004:290). Evlenen gençler (damatlar), askerler, felçli hastalar, çocuğu olmayanlar, sünnet çocukları bu türbeyi ziyaret ve dua ederler.

Resim 7: Abdülkadir Geylani-i Sani Hazretleri Türbesi

3.2.2. Abdülvahab Gazi Merkadi

İlçe merkezinde Ağılönü'ne 1 km. mesafede Yeni Tekke denilen yerde Eber Gölü yol üzerinde küçük bir höyük üzerine yapılmıştır.

Abdülvahab Gazi Hazretlerinin asıl adının Abdulvahhab bin Buht olduğu ve Peygamber Efendimizi (SAV) gördüğu rivayet edilmektedir. Seyyid Battal Gazi ve Ahmet Turani ile

birlikte katıldığı savaşta yaralanır ve Bolvadin’de vefat ederek şu anki türbenin bulunduğu yere defnedilir (Yavuz, 2014:13).

Halk arasında Uzun Tekke olarak bilinen üzeri açık mezarda mermerden uzun bir kabir bulunmaktadır. Mermer tablet üzerinde Abdülvahab Gazi hakkında bilgiler yer almaktadır. Genellikle çocukları olup ta yaşamayanlar, hastalıklı çocuklar, geçimsiz, parasız, içki içenlerin yakınları tarafından ziyaret edilmektedir (sosyaldenemeler.blogspot.com.tr).

Resim 8: Abdülvahab Gazi Merkadi

3.2.3. Sultan Carullah Zamahşeri Türbesi

Türbe, ilçe merkezinde Emirdağ Caddesi üzerindedir. Halk Hıdırellez ve mübarek günlerde türbeyi ziyaret eder.

Sultan Carullah’ın ünlü Türk âlimi Ebu’l Kasım Mahmud bin Ömer bin Muhammed Ez-Zamahşeri’nin torunu olduğu kabul edilmektedir (sosyaldenemeler.blogspot.com.tr).

Bolvadin’e ne zaman geldiği bilinmemekle birlikte Anadolu’yu Müslümanlaştırmak için büyük rol üstlenen bir uç beyi-akıncı reisi olduğu söylenmektedir (Yavuz, 2014:327).

1986 Yılında toprak binası yıkılarak yapılan şimdiki binası, kare planlı sekiz köşeli tambur üzerine oturtulmuş piramit kubbe ile örtülmüştür. İçinde üç adet sanduka bulunmaktadır. Kime ait

oldukları kesin bilinmemekle birlikte, Sultan Carullah Zamehşeri'nin torunu olduğu sanılan kişi ve yakınlarına ait olduğu sanılmaktadır (Bayar, 2004:291)

Resim 9: Sultan Carullah Zamaşeri Türbesi

3.2.4. Yörükzade Ahmet Efendi

İstasyon Caddesi İkiler Kavşaağı olarak bilinen yeredir ve üzeri açık şekildedir. Yörükzade Ahmet Fevzi Efendi 1874 yılında Bolvadin'de doğmuştur. İlk tahsilini Bolvadin'de alarak, 1893 tarihinden itibaren Konya Mebusu Mehmet Vehbi Efendi Hazretlerinin halka-ı tedrisinde bulunmuştur. Daha sonra İstanbul'da Şeylühislam Musa Kazım Efendi Hazretlerinin öğreniminde bulunan Ahmet Fevzi Efendi, icazetini(diploma) aldıktan sonra o taşra müderrisi unvanı ile Bolvadin'de ilim öğretimi ve vaat-u nasihat vazifelerini sürdürmüştür. 1924 yılında Tevhid-i Tedrisat- Esas'ın kabulü ile Bolvadin kazası ve

evresine halka vaaz-ı nasihat vazifesi ile govlendirilmiştir (Seydi Tosun, Görüşme: 15.07.2017).

18 yıl tahsil gördükten sonra 35 yaşında Bolvadin'e gelerek önemini hlen devam ettiren Alaca Camii'nde İmamlık ve vaizlik yaparak ilçe halkını irşd vazifesini yerine getirdi. Cami yanındaki Hilmiye Kütüphanesini kuran Nakşibendi tarikatı halifesi Yrkzde Ahmed Fevzi Efendi, talebelerine ve halka ilim, irfan, edep, ahlak, ruh terbiyesi veren zühd takva ve ilim sahibi olan Yrkzde Ahmed Fevzi Efendi 1957 yılının Kasım ayında Bolvadin'de vefat etmiştir.

Resim 10: Yörükzade Ahmet Efendi Merkadi

Çalışmada bahsi geçen cami ve türbeler öncelikli olarak kültür turları kapsamında değerlendirilmesi dşnlen cami ve trbelerdir. Bolvadin, bunların yanında inanç turizmine konu olabilecek Hacı Mahmut Camii, Tahtalı Camii, Müslümana Merkadi vb. pek çok cami ve türbeyi de barındırmaktadır. Kültür turlarının kapsamına göre bu cami ve türbeler de dhil edilebilir.

SONUÇ ve ÖNERİLER

Ege ve İç Anadolu Bölgesinin kesişme noktasında bulunan Bolvadin, her iki bölgenin de kültürel özelliklerini yansıtmaktadır. Tarihi geçmişı, buna bağlı olarak Antik Kral ve Tarihi İpek Yolu'nun bıraktığı izler, Şıfalı Frigya içinde yer alan Heybeli Kaplıcası, özellikle Osmanlı dönemi ve Cumhuriyetin ilk yıllarından kalma yapı ve konaklar, yaşatılan gelenek ve ananeler, düğün, hacı-asker uğurlama, cenaze vb. törensel adet ve yemekler, Eber Gölü gibi doğal zenginlikler kültür turizmini hem oluştırmakta hem de desteklemektedir.

Bulunduğu konum itibariyle Afyonkarahisar, Konya, Eskişehir, Isparta, Burdur, Denizli il merkez ve ilçelerinden karayolu ile ulaşımın kolay ve kısa sürede gerçekleştirilebiliyor olması öncelikle bu bölgelerde oluşabilecek turistik hareketlilikten faydalanmayı da mümkün kılabilmektedir.

Bolvadin'de inanç turizminin gelişmesi; halkın inanç turizmine dahil değerler hakkında bilgilendirilmesi, bilinçlendirilmesi, yapılan iyileştirme ve restorasyon çalışmalarının aslına uygun ve orijinal yapısına zarar vermeden yapılması, bu değerlerin kültür turlarına dahil edilmesi ve yerel seyahat acentelerinin rehberler eşliğinde özel turlar düzenlemeleriyle mümkün olacaktır.

Afyonkarahisar, termal turizmin yanında tarih, kültür, sağlık ve inanç turizmi açısından da önemli bir çekim merkezidir. Büyük Taarruz'un başladığı ve cumhuriyetin kazanıldığı topraklara sahip Afyonkarahisarda Büyük Taarruz Şehitliği ve Başkomutan Mustafa Kemal Anıtı, Çiğiltepe Şehitliği, Yüzbaşı Agâh Efendi Şehitliği, Kocatepe Anıtı, Hava Şehitliği, Giresunlular Alay Şehitliği gibi anıt ve şehitlikler tarih turizmi değerleri olarak gelen turistlerce ziyaret edilmekte, özel turlar düzenlenmekte ve tarih turu güzergahlarında yer almaktadır. Selçuklu ve Osmanlı dönemlerine ait camiler, türbeler, Frig Vadisi, zengin mutfak kültürüyle turistlerin ilgisini çekmektedir.

Afyonkarahisara yaklaşık 60 km. mesafede bulunan Bolvadin'in, bu kültür turları kapsamına dâhil edilmesi sağlanmalıdır.

Ayrıca yine yakın mesafelerde bulunan Eskişehir'e güneybirlik kültür turları, Konya'ya inanç turları düzenlenmekte ve Bolvadin pek çok turun yol güzergâhında yer almaktadır. Yine öncelikle yerel seyahat acenteleriyle görüşülerek bu turların kapsamına da dâhil edilmesi sağlanmalıdır.

İnanç Turizmi değerleri ile tek başına turistik talep yaratamayan şehirler diğer destekleyici turizm unsurlarıyla birleştirerek güçlü bir destinasyon olmayı amaçlamaktadırlar. Bolvadin de tarih, doğa, kültür, termal vb. çekiciliklerini turistlerin kullanabilecekleri duruma getirmeli, turistik arz kaynağı oluşturmaktadır.

Günümüz turisti, özellikle de kültür turisti eğitim seviyesi yüksek, araştıran, önemseyen, değer veren yapıya sahip turistlerdir. Bu sebeple arz kaynağı olabilecek değerler turistlerin beklentilerine uygun hale getirilmeli, özellikle sosyal medya önemli bir tanıtım aracı olarak kullanılmalıdır.

Sahip olunan değerlerin turizm amaçlı kullanılmak istemesi başlangıçta hem güçlü bir ekonomik destek istemekte, hem de yerel halk tarafından desteklenmemektedir. Bu durumda yerel yönetime, sivil toplum örgütlerine ve şehrin ileri gelenlerine de çok fazla görev düşmektedir. Destek vermeleri ve sahiplenmeleri gerekmektedir.

KAYNAKÇA

- AKOĞLAN KOZAK, M. ve BAHĐE, S. (2009). *Özel İlgi Turizmi*, Ankara: Detay Yayıncılık.
- ALBAYRAK, A. (2013). *Alternatif Turizm*, Ankara: Detay Anatolia Akademik Yayıncılık Ltd. şti.
- AYAR, Veli. Görüşme: 15.07.2017.
- BAYAR, M., (2004). *Bolvadin Tarihi*, Bilge Matbaacılık, Cilt II, s.30-67-68, İstanbul.
- BARAKAZİ, M. ve KARAPINAR, E. (2015). "Kültür Turizmi değerlerinin Seyahat Acenteleri Bakış Açısından Değerlendirilmesi: Gaziantep İlinde Bir Araştırma", *Uluslar arası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt 8, Sayı 40, s:210.
- BİLİM, Y. ve Özer, Ö. (2014). *İnanç Turizmi Seçme Konular, Çizgi Kitabevi*, Konya.
- CHRISTOU, E. (2005). "Heritage and Cultural Tourism: A Marketing Focused Approach", (Ed. Sigala Marianna- David Leslie), *International Cultural Tourism: Management, Implications and Cases*, Oxford, UK.: Elsevier Ltd., Butterworth-Heinemann.
- FERNENDEZ, A.G. ve diğerleri, (2007). "Comperative Analysis of International Tourista in Inland Cultural Destinations: The Case of Castilla Leon, Spain", In Greg Richards (Ed.). *Cultural Tourism: Global and Local Perspectives*, New York: The Howard Hospitality Press.
- HENDERSON, J, C., (2003), "Managing Tourism and Islam in Peninsular Malaysia", *Tourism Management*, 24, s.447-456.
- KURNAZ, H. B. (2013). *İnanç Turizm Kapsamında Hac ve Umre Organizasyonu Yapan Seyahat Acentalarının Pazarlama Faaliyetlerinin İncelenmesi: A Grubu Acentalara Yönelik Bir Uygulama*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Balıkesir
- KÜÇÜK, M. A. (2013). *İnanç Turizmi Açısından Türkiye'de Dini Mekânlar*, Berikan Yayınevi, Ankara.
- KÜÇÜKALTAN, G.Y. ve KÜÇÜKALTAN, D. (2002). "Kültürel Turizmde Yöreselleşme ve Yöreselleşmenin Akdeniz Pazarındaki Analizi", *I. Akdeniz Ülkeleri Kongresi*, Antalya: Akdeniz Üniversitesi, 501-510.

MEYDAN UYGUR, S. – BAYKAN, E. (2007). “Kültür Turizmi ve Turizmin Kültürel Varlıklar Üzerindeki Etkileri”, *Ticaret ve Turizm Eğitim Fakültesi Dergisi*, Sayı: 2: 30-49.

MURRAY M. ve BRAIN, G. (1997).“Exploring the Dialectics of Route-Based Tourism: the Camino de Santiago”, *Tourism Management*, Vol. 18, No. 8, s.513-524.

RICHARDS, G. (2007). “Introduction: Global Trends in Cultural Tourism”, (Ed: Greg Richards), *Cultural Tourism: Global and Local Perspectives*, New York: The Howard Hospitality Pres.

SARGIN, S. (2006). Yalvaç'ta İnanç Turizmi. Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt:16, Sayı:2,

SERÇEK, S. (2011). Bütünleşik Pazarlama İletişimi Çerçevesinde Türkiye'de İnanç Turizminin Geliştirilmesi (Mardin Örneği), Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi,Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Turizm İşletmeciliği Eğitimi Ana Bilim Dalı, Ankara.

SMITH, M. K. ve ROBINSON, M. (2006), “Cultural Tourism, Community Participation and Empowement”, *Cultural Tourism in a Changing World Politics, Participation and (Re)presentation*, Buffalo, Toronto: Channel View Publications, Clevedon.

SWARBROOKE, J.(1999). Sustainable Tourism Management, New York: Cabı Publishing.

ŞAMAN, E. (2009). Mersin ili İnanç Turizmi Potansiyelinin Değerlendirilmesi: Mersin'de İnanç Turizmüne Katılanların Profili Üzerine Bir Araştırma, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Mersin.

TOSUN, Seydi, Bolvadin Mevlana Camii İmam Hatibi, Görüşme: 15.Temmuz.2017.

TUNÇ, A. ve F. Saç (1998). Genel Turizm Gelişimi- Geleceği, Detay Yayıncılık, Ankara.

TURAN, O., (1971), Selçuklular Zamanında Türkiye, Ötüken Yayınevi, s.157, İstanbul.

USTA, Ö. (2001). Genel Turizm, İzmir: Anadolu Matbaacılık.

WTO-World Tourism Organization (1993). (Ed. Garfield, Donald.) *Cultural Tourism, Tourism at World Heritage Sites: The Site Manager's Handbook*, Madrid, Spain: Second Edition, The ICOMOS International on Cultural Tourism.

YAVUZ, İ.U., (2014), Bilimden İrfana, Sanattan Siyasete Bir Kùltür Beldesi Bolvadin Ansiklopedisi, Bolvadinliler Dayanışma Vakfı Yayını, s. 209, Ankara.

YÖRÜK, G. (2010). “İnanç Turizmi Potansiyeli Açısından Demre'nin Değerlendirilmesi” Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, S.D.Ü. Felsefe ve Din Bilimleri, Isparta.

<http://sosyodenemeler.blogspot.com.tr/2012/02/sultan-carullah-afyonkarahisar.html> (Erişim Tarihi: 19 Temmuz 2017).

<http://wowturkey.com/forum/viewtopic.php?t=41539> (Erişim Tarihi:16 Temmuz 2017).

BOLVADİN İLÇESİNDEKİ BİR İŐLETMEDE TRANSPORT SONRASI ORTAYA ÇIKAN PNÖMONİ, PNÖMOENTERİTLİ VE ENTERİTLİ BUZAĞILARDAKİ BAZI HEMATOLOJİK PARAMETRELERİN KARŞILAŞTIRILMASI

Durmuş Fatih BAŐER¹
Mustafa KABU²

ÖZET

Çalışma; transport sonrası pnömoni, pnömoenteritli ve enteritli buzağuların hematolojik parametreler açasından karşılaştırılması amacıyla planlanmıştır. Çalışmanın hayvan materyalini Afyonkarahisar ili Bolvadin ilçesinde bulunan özel bir sığır çiftliğinde bulunan 2-3 aylık 300 hayvan arasından holstein ırkı 5 enteritli, 24 pnömonili, 18 pnömoenteritli ve 9 kontrol olmak üzere 56 adet buzağı oluşturdu. Alınan anamnezde buzağuların yurt dışından temin edildiği ve transport sonrası buzağularda pnömoni, enterit ve pnömoenterit vakalarının ortaya çıktığı bildirilmiştir. Tarafımızca çiftlikte bulunan tüm buzağuların klinik muayeneleri yapıldı. Klinik olarak hasta olduğu tespit edilen buzağulardan hematolojik ölçümler için vena jugularisten antikoagulanlı tüplere kan örnekleri alındı. Alınan kanlar uygun süre ve sıcaklıkta laboratuvara sevk edildi ve tam otomatik hematoloji cihazında ölçümleri yapıldı. Elde edilen sonuçlara göre pnömoni grubunun yüzde lenfosit düzeyleri kontrol grubuna göre düşük

¹ Afyon Kocatepe Üniversitesi Veteriner Fakültesi İç Hastalıkları Anabilim Dalı, Afyonkarahisar, Türkiye

² Afyon Kocatepe Üniversitesi Veteriner Fakültesi İç Hastalıkları Anabilim Dalı, Afyonkarahisar, Türkiye

bulunurken ($p=0.012$), yüzde granülosit seviyesi kontrol grubuna göre yüksek bulunmuştur ($p=0.004$). Tüm gruplarda lenfosit ($p=0.001$) monosit ($p=0.001$) ve trombosit ($p=0,001$) sayıları kontrol guruna göre düşük bulunmuştur. Sonuç olarak transport sırasında oluşan yol stresinin ve sıkışık barınmanın buzağıları pnömoni, enterit ve pnömoenterit enfeksiyonlarına neden olabilecek etkenlerin enfeksiyon oluşturmasına predispoze kıldığını, hematolojik verilerin laboratuvar sonuçları elde edilene kadar tedavinin planlanmasında önemli olduğu ancak hematolojik verilerin mikrobiyolojik ve virolojik veriler ile desteklenmesi gerektiği düşünölmektedir.

Anahtar Kelimeler: Buzağı, Pnömoni, Enterit, Afyonkarahisar, Hematoloji

COMPARISON OF SOME HAEMATOLOGICAL PARAMETERS IN PNEUMONIC, PNEUMOENTERIC AND ENTERIC CALVES AFTER TRANSPORT.

ABSTRACT

This article goal Pneumonia, pneumoenteritis and enteritic calves comparison of hematological parameters. The animal material of the study was composed of 56 calves (5 enteritis, 24 pneumonitis, 18 pneumoenteritis and 9 controls) which are 2-3 months age in a private cattle ranch in Bolvadin province. According to anamnesis, calves were buy from abroad and after transport calves were illness. We were made clinical examination of all calves. Blood samples were taken from calves which are clinically ill. Blood samples were send to the appropriate time and temperature laboratory and measurements were made on a fully automated hematology machine. The results obtained by the group of pneumonia percent lymphocyte levels lower than the control group ($p = 0.012$) were significantly higher than the percentage of granulocytes in the control group ($p = 0.004$). In all groups lymphocytes ($p = 0.001$), monocytes ($p = 0.001$) and platelets ($p = 0.001$) were significantly lower than the control group. As a result, road stress during transport and the cramped shelter predispose the factors that

may cause the pneumonia, enteritis and pneumoenteritis infections, It is thought that hematological data should be supported by microbiological and virologic data, although hematological data are important in planning the treatment until the laboratory results are obtained.

Key Words: *Calves, Pnömonia, Enteritis, Afyonkarahisar*

GİRİŞ

Pnömoni, enterit ve pnömoenterit veteriner sahada özellikle buzağılarda görülen hastalıkların büyük bir kısmını oluşturur bununla birlikte buzağı kayıplarına neden olarak önemli ekonomik kayıplara sebep olur (Kabu vd, 2016: 294, Stanton vd, 2012: 4951, Şen vd, 2013: 71). Sığırlar diğer hayvan türlerine göre solunum sistemi hastalıklarına daha yatkındır. Bunların başında akciğerlerinin fazla loblu olması, anatomik yapısı gereği pulmoner hipertansiyon oluŐma riskinin fazlalığı, soğuk havalarda ventilasyon kapasitesinin azlığı, vücut büyüklüklerine oranla akciğerlerinin küçük olması ve akciğerlerin lizozim ve fagositoz kapasitelerinin diğer türlere göre düşük olmasıdır (Gül 2012:231). Sığırlarda pnömoniye Adenovirus, Reovirus, Parainfluenza 3 virus, Rhinovirus, Bovine respiratory syncytial virüs, Mannheimia haemolytica, Pasteurella multocida, Mycoplasma bovis gibi birçok virüs ve bakteri sebep olabilir. Bu ajanların birçoğu pnömoni ile birlikte enterite de neden olur (Bilal 2013: 245).

Hayvan nakil işlemleri hayvan refahını etkileyen ve üzerinde stres yaratan önemli bir etkindir (Kara ve Koyuncu, 2011: 511, Giovagnoli vd, 2002: 248). Son yıllarda hayvan ithalat ve ihracatı yaygın hale gelmiştir. Hayvanların ithalat ve ihracatında taşıma kara, tren, deniz ve hava yoluyla yapılmaktadır. Avrupa birliği üye ülkerinde yaklaşık olarak 25 milyon sığırın taşındığı bildirilmektedir (Kara ve Koyuncu, 2011: 512, Emenuella vd, 2007: 35). Transport sırasında yükleme yoğunluğu, nakil süresi, yükleme ve boşaltma rampaları, araç özellikleri hayvan refahına ve hayvan üzerinde oluşacak strese etki eden önemli faktörlerdir. Raidal ve ark. (1997:433) trasport sonrası elde edilen trastrakeal aspiratta mikroorganizma yoğunluğunun arttığını bildirmişlerdir. Sunulan çalışmada da buzağılarda transport sonrası ortaya çıkan pnömoni, enterit ve

pnömoenterit vakalarındaki hematolojik değişikliklerin karşılaştırılması amaçlandı.

Materyal Metod

Çalışmanın hayvan materyalini Afyonkarahisar ili Bolvadin ilçesinde bulunan özel bir sığır çiftliğinde bulunan 2-3 aylık 300 hayvan arasından holstein ırkı 5 enteritli, 24 pnömonili, 18 pnömoenteritli ve 9 kontrol olmak üzere 56 adet buzağı oluşturdu. Alınan anamnezde buzağuların yurt dışından temin edildiği ve transport sonrası buzağularda pnömoni, enterit ve pnömoenterit vakalarının ortaya çıktığı bildirilmiştir. Tarafımızca çiftlikte bulunan tüm buzağuların klinik muayeneleri yapıldı. Klinik olarak hasta olduğu tespit edilen buzağulardan hematolojik ölçümler için vena jugularisten antikoagulanlı tüplere kan örnekleri alındı. Alınan kanlar uygun süre ve sıcaklıkta laboratuvara sevk edildi ve tam otomatik hematoloji cihazında ölçümleri yapıldı. Hematolojik olarak WBC, Yüzde Lenfosit, Yüzde Monosit, Yüzde Granülosit, Lenfosit, Monosit, Granülosit, RBC, MCV, Hematokrit, MCH, MCHC, Hemoglobin, pct değerleri ölçüldü.

Bulgular

İthal edilen 300 adet buzağının klinik muayeneleri yapıldı. Klinik muayene ve alınan anemnez bulgulara göre pnömoni (n=24), pnömoenterit (n=18) ve enterit (n=5) tespit edildi.

Hematolojik muayene bulguları Tablo 1’de verilmiştir. Elde edilen verilerin istatistiksel analizi sonuçları incelendiğinde %Lenfosit düzeyi sadece pnömonili grupta diğer gruplara göre istatistiksel olarak düşük tespit edilmiştir ($p<0,05$). Bunun yanında pnömonili grubun %Granülosit oranları diğer gruplara göre istatistiksel olarak yüksek bulunmuştur ($p<0,05$). Lenfosit sayılarında ise kontrol grubuyla karşılaştırıldığında tüm

gruplarda istatistiksel olarak düşüş tespit edilmiştir. Monosit sayıları ise enterit ve pnömoenteritli gruplarda kontrol ve pnömonili gruplara göre istatistiksel olarak daha düşük belirlenmiştir ($p<0,05$).

RBC sayısı pnömoni grubunda diğer gruplara göre daha yüksek olduğu belirlenmiştir. Hematokrit ve MCV düzeyleri kontrol grubuyla karşılaştırıldığında tüm gruplarda yüksek olarak tespit edilmiştir ($p<0,05$). MCH düzeyi ise enterit ve pnömoni gruplarında diğer gruplara göre daha düşüktür ($p<0,05$). MCHC ise kontrol grubuna göre tüm gruplarda daha düşük olarak belirlenmiştir ($p<0,05$). RDW, RDV, MPV, URBC, THR, PCT, PDW parametreleri incelendiğinde tüm parametrelerde tüm gruplarda kontrol grubu ile karşılaştırıldığında düşüş tespit edilmiştir ($p<0,05$). MRBC değerinde ise tüm gruplar kontrol grubuna göre daha yüksek bulunmuştur ($p<0,05$).

Tablo 1. Hematolojik verilerin gruplar arası karşılaştırılması

	WBC	Lenf %	Mon %	N/GR %	Lenf	Mon	N/GR
Kontrol	7,25 ± 0,60	60,11 ± 2,57 ^a	18,68 ± 1,70	21,20 ± 1,86 ^b	10,44 ± 1,15 ^a	3,24 ± 0,46 ^a	3,68 ± 0,50
E	7,11 ± 1,28	47,68 ± 5,32 ^{ab}	22,10 ± 4,39	30,18 ± 2,22 ^{ab}	3,66 ± 1,07 ^b	1,40 ± 0,11 ^b	2,06 ± 0,27
P	9,02 ± 1,40	40,19 ± 3,67 ^b	17,53 ± 1,35	42,17 ± 3,51 ^a	2,95 ± 0,29 ^b	1,56 ± 0,26 ^{ab}	4,50 ± 1,10
PE	8,41 ± 0,88	49,87 ± 3,58 ^{ab}	17,04 ± 1,30	33,09 ± 3,19 ^{ab}	4,32 ± 0,65 ^b	1,32 ± 0,10 ^b	2,77 ± 0,39
Sign.	0,920	0,012	0,566	0,004	0,001	0,001	0,444
	RBC	MCV	HCT	MCH	MCHC	Hb	PCT
Kontrol	6,52 ± 0,48 ^b	34,31 ± 2,04 ^b	21,90 ± 1,27 ^b	18,82 ± 1,64 ^a	54,49 ± 1,69 ^a	11,87 ± 0,63	6,54 ± 0,81 ^a
E	8,05 ± 0,54 ^{ab}	48,26 ± 1,99 ^a	39,16 ± 3,95 ^a	12,00 ± 0,39 ^b	25,08±1,43 ^b	9,62±0,60	0,84 ± 0,22 ^b
P	9,12 ± 0,24 ^a	46,72 ± 0,92 ^a	42,54 ± 1,29 ^a	12,63±0,34 ^b	27,05±0,58 ^b	11,50±0,42	1,00 ± 0,14 ^b
PE	8,86 ± 0,50 ^{ab}	49,14 ± 2,21 ^a	42,19 ± 2,54 ^a	16,5 ± 3,70 ^{ab}	31,28 ± 4,05 ^b	11,94 ± 0,58	1,04 ± 0,22 ^b
Sign.	0,040	0,001	0,001	0,008	0,001	0,140	0,001

Tartışma

Transport sırasında oluşan olumsuz faktörler ve bu olumsuzluklara bağlı oluşan stres sonucu özellikle viral ve bakteriyel enfeksiyonların ortaya çıktığı bilinmektedir. Sunulan çalışmada da transport sonrası ortaya çıkan pnömoni, enterit ve pnömoenterit vakalarındaki hematolojik değişiklikler ortaya konuldu.

Lenfopeni çoğunlukla şiddetli sistemik bakteriyel ve viral enfeksiyonlarda endojen glikokortikoid salınımı ve bazı viral hastalıkların endodoksin salınımının lenfoid dokuları direk etkilemesi sonucunda oluşur. Bununla birlikte lenfositler,

gastrointestinal ve bronşiyal lenfoid dokularda bulunur bu organlardaki fonksiyon kayıplarında lenfopeniye yol açabilir (Turgut 2000:79). Jesse vd. (2013:809) yapmış oldukları çalışmada *Pasteurella multocida* enfekte edilen sığırlarda çalışmamızla paralel olarak lenfosit sayılarını düşük bulmuşlardır. Sunulan çalışmada da tüm gruplarda lenfosit sayıları kontrol grubuna göre istatistiksel olarak düşük bulunmuştur. Bu düşüşün stres, yangı ve gastrointestinal doku ve bronşiyal dokudaki fonksiyon kayıplarına bağlı olduğu düşünülmektedir.

Nötrofili ve lökositazisin 4 ana nedeni vardır. Bunlar; yangı, stres, egzersiz ve lökemidir (Turgut, 2000: 95). Çoğu yangısal gelişmeler nötrofillerle ilişkilidir. Nötrofilik cevap genellikle enfeksiyonlar, doku nekrozu ve immun hastalıklarda oluşur. Bu nedenle nötrofilinin en önemli nedeni aktif yangıdır. Fratric vd (2011:326) sunmuş oldukları çalışmada klinik bronkopnömonili buzağuların nötrofil sayılarının kontrol grubuna göre daha yüksek olduğunu bildirmişlerdir. Jarikre vd. (2016:33)'da benzer olarak bronkopnömonili keçilerde nötrofil sayılarının kontrol grubuna göre yüksek olduğunu bildirmişlerdir. Sunulan çalışmada da diğer çalışmalara paralel olarak pnömonili grupta nötrofil sayısı numerik olarak nötrofil yüzdesi ise istatistiksel olarak kontrol grubuna göre daha yüksek bulunmuştur ($p<0,05$).

Eritrositlerin ana görevleri O_2 'yi dokulara taşımak, akciğerlere CO_2 taşımak ve hidrojen iyonlarını tamponlamaktır. Hücre ve dokular gereksinimleri olan oksijeni eritrositler vasıtasıyla temin ederler (Turgut 2000:17). Sunulan çalışmada pnömonili grubun RBC sayısı kontrol grubuna göre yüksek bulunmuştur. Çalışmamızla benzer (Jarikre vd, 2016:33) ve benzer olmayan (Soltesova vd, 2015:249) çalışmalar bulunmaktadır. RBC sayısındaki bu artışın pnömoni sonrası oluşan hipoksiye karşı RBC sayısını yükselterek dokulara daha

fazla oksijen taşıyabilmek için gelişen bir adaptasyon olabileceğini düşünmekteyiz.

Çalışmamızda bildirilen RBC, MCV, HCT, MCHC, MCH düzeylerinde de gruplar arası istatistiksel farklılıklar oluşsada bildirilen değerler sığırlar için bildirilen referans aralığındadır (Kahn 2010:2822).

Sonuç olarak transportun hayvanlar üzerinde stres oluştup immunsupresyona neden olarak bazı mikroorganizmaların enfeksiyon oluşturmalarına neden olabileceği transport sırasında hayvan refahına etki eden faktörlere uyulmasının önemli olduğu bunun yanında bilindiği gibi lökositlerin yangının tanısını koymada yardımcı diagnostik öneme sahip olduğu ancak tek başına hastalıkların tanısında yeterli olmadığı, bu verilerin laboratuvar bulgularıyla desteklenmesi gerektiği kanısına varılmıştır.

KAYNAKLAR

Bilal T. (2013). Sığır Hastalıkları. 1. Baskı, Nobel, Ankara.

Emanuela, Z., Vanessa, M., Sergio, G., Mauro, C., & Adriana, I. Survey on animal welfare and protection during transport in northern Italy.

Fratrić, N., Ilić, V., Gvozdić, D., Vuković, D., Savić, O., Jagličić, I., & Djoković, R. (2011). A hematological profile and plasma proteins of three months old calves with clinical signs of bronchopneumonia. *Veterinarska Stanica*, 42(Supplement 2), 326-331.

Giovagnoli, G., Marinucci, M. T., Bolla, A., & Borghese, A. (2002). Transport stress in horses: an electromyographic study on balance preservation. *Livestock Production Science*, 73(2), 247-254.

Gül Y. Geviş Getirenlerin İç Hastalıkları. 3. Baskı Medipres, Malatya.

Jarikre, T. A., Emikpe, B. O., Ohore, O. G., Akinremi, T. A., & Akpavie, S. O. (2016). Bronchoalveolar lavage fluid cellular and haematological changes in different types of caprine pneumonia. *Nigerian Journal of Physiological Sciences*, 31(1), 31-36.

Jesse, F. F. A., Osman, A. Y., Adamu, L., Zakaria, Z., Abdullah, R., Zamri-Saad, M., & Saharee, A. A. (2013). Haematological and biochemical alterations in calves following infection with *Pasteurella multocida* type B: 2, bacterial lipopolysaccharide and outer membrane protein immunogens. *Asian. J. Anim. Vet. Adv*, 8(6), 806-813.

Kabu, M., Elitok, B., & Kucukkurt, I. (2016). Detection of serum amyloid-A concentration in the calf clinically diagnosed with pneumonia, enteritis and pneumoenteritis. *Ciência Rural*, 46(2), 293-299.

Kahn CM. Reference Guide. The Merck Veterinary Manual. 10thed. New Jersey; Merck & Co; 2010. p. 2822.

Kara, N. K., & Koyuncu, M. (2011). Sışırlarda taşıma sırasında hayvan refahına etki eden faktörler. *Kafkas Üniversitesi Veteriner Fakültesi Dergisi*, 17(3), 511-516.

Raidal, S. L., Bailey, G. D., & Love, D. N. (1997). Effect of transportation on lower respiratory tract contamination and peripheral blood neutrophil function. *Australian veterinary journal*, 75(6), 433-438.

řoltésová, H., Nagyová, V., Tóthová, C., & Nagy, O. (2015). Haematological and blood biochemical alterations associated with respiratory disease in calves. *Acta Veterinaria Brno*, 84(3), 249-256.

Stanton, A. L., Kelton, D. F., LeBlanc, S. J., Wormuth, J., & Leslie, K. E. (2012). The effect of respiratory disease and a preventative antibiotic treatment on growth, survival, age at first calving, and milk production of dairy heifers. *Journal of dairy science*, 95(9), 4950-4960.

şen, İ., Güzelbekteş, H., & Yıldız, R. (2013). Neonatal buzağı ishalleri: Patofizyoloji, epidemiyoloji, klinik, tedavi ve koruma. *Türkiye Klinikleri Journal of Veterinary Sciences*, 4(1), 71-78.

Turgut K. (2000). Veteriner Klinik Laboratuvar Teşhis. 2. Baskı. Bahçivanlar, Konya.

AFYONKARAHİSAR MASALLARINDAKİ KÜLTÜREL SİMGELER

Mazhar ÜNAL¹

Mehmet YILMAZ²

Filiz AKSOY³

ÖZET

Genellikle halkın yarattığı, hayale dayanan edebî türlere masal denir. Çoğunlukla insanlar, hayvanlar, peri, cin, dev vb. varlıkların başından geçen, olağanüstü olayları anlatırlar. (<http://www.tdk.gov.tr/>).

Masallar halkın geçmiş çağlardaki yaşayış, örf, gelenek, görenek ve inanışları ile yaşadıkları çevreden izler taşırlar. Çocuklar bunları okuyarak veya dinleyerek; kendi toplumlarını, kendi kültürlerini tanıyıp öğrenirler. İşte bu bakımdan, masalların eğitici ve öğretici değeri büyüktür.

Masallar bir anda ortaya çıkmış değillerdir. Anlatılanlar dilden dile, nesilden nesile geçerek günümüze dek ulaşmıştır. Masallardaki simgeler ve semboller toplumun ortak ürünü olan kültürün birer ögesidir. Bu simge ve semboller de yeni nesiller için önemli birer kültür taşıyıcısıdır. Bu simge ve sembollerin öğretimi, yeni nesillerin kültürü öğrenip hayatlarına aktarımında önemli role sahip olduğu anlaşılmıştır.

¹ Dumlupınar Bilim ve Sanat Merkezi Türkçe Öğretmeni, mazharunal006@gmail.com

² Dumlupınar Bilim ve Sanat Merkezi Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmeni, mehmetyilmaz@hotmail.com

³ Dumlupınar Bilim ve Sanat Merkezi Özel Yetenekleri Geliştirici Program Öğrencisi

Masallarda yer alan simgeler kültürümüzdeki birer gösterge kabul edilebilir. Bu göstergeler uzun gözlem ve deneyimlerin birer yansımadır ve aktarılması da edeb metinler yoluyla olur.

Araştırmanın amacına yönelik nitel veri analiz tekniklerinden “betimsel analiz” kullanılmıştır. Bu çalışmada mevcut durumu ortaya koymak için betimsel bir araştırma yapılmıştır. Bu çalışmada simgeler ve simgelerin işlevleri tespit edilmiştir. Simgeler etraflıca tanımlanarak açıklanmıştır.

Afyonkarahisar’da derlenen masallarda yer alan giriş, gelişme ve sonuçta bulunan formeller ile bu formellerin dışındaki kişiler, yerler, zaman ve olaylar ile ilgili semboller tespit edilmeye çalışılmıştır. Sonuçlar sınıflandırılarak bölümlere ayrılmıştır.

Edeb metinler yoluyla kültür aktarımının gerçekleştirilmesi daha faydalı olacağından, toplumun ortak değerlerinin aktarımında bu masallardaki simgelerle ortaya koymanın önemi kavranmış olacaktır.

Anahtar Kelimeler: Afyonkarahisar Masalları, Kültürel Simgeler, Semboller, Formeller, Kültür Aktarımı

CULTURAL SYMBOLS IN AFYONKARAHISAR TALES

ABSTRACT

The literary genres made up by people, based on imagination are called fables. Tales narrate the extraordinary events experienced by mostly people, animals, fairies, ginn, giants etc.

Tales carry traces of people living in the past with their lifestyles, customs, traditions, customs and beliefs. Children learn their own societies and their own cultures by reading or listening to them. In this respect, the educational and instructional value of the tales is great.

Tales do not come out suddenly. The narratives have reached the day by from language to language, from generation to generation. Symbols and symbols at the tales are the component of the common product of society. These symbols and icons are also important transporters for the cultural heritage for new generations. It has been

understood that teaching these symbols and symbols has an important role to learn new cultures and transfer them to their lives by new generations.

The symbols in the tales can be regarded as indicators of our culture. These icons are a reflection of long observations and experiences, and their transmission is through literary texts.

"Descriptive analysis" has been used qualitative data analysis techniques for the purpose of the research. In this study, a descriptive research was done to reveal the current situation. In this work, the functions of icons and symbols are identified. The symbols are described in detailed.

Tongue twisters in the introduction, development and result of the tales which is compiled in Afyonkarahisar and the symbols related to people, places, time and events were tried to be identified. The results are classified and divided into sections.

Since the realization of culture transfer through literary texts will be more beneficial, the significance of revealing the common values of society will be realised with the help of the symbols in these tales.

GİRİŞ

Masal Nedir?

Genellikle halkın yarattığı, hayale dayanan, çoğunlukla insanlar, hayvanlar, peri, cin, dev vb. varlıkların başından geçen, olağanüstü olayları anlatan edebî türlere masal denir (<http://www.tdk.gov.tr/>).

Muallim Naci, Lügatinde “masal” a değil de “mesel” e yer verir (Naci: 1904). Kitâb-ı Müntahabât-ı Lügat-ı Osmânîmüellifi Mustafa Şükrü'nün tarifinde bazı değişik unsurlar da vardır. “Misâl” maddesinde şöyle denilmektedir: “Ahlâk ve âdâta müteallik olan kıssa ve hikâye ve rüya ki uykuda görünür gibi mânâsındadır.” (Şükrü: 1866). Şemsettin Sami, Kamûs-ı Türkî'de “mesel” maddesinde şu tarifi vermektedir: “Âdâp ve ahlâk ve nasâyihe müteallik küçük hikâye(Masal bundan galattır.)(Sami: 1873).

Eğlendirmek ve hoşça vakit geçirmek için kullanılan masalların eğitici yönlerinin olduğu bilinmektedir. Bu açıdan masal, “terbiye ve ahlâka faydalı, yararlı hikâye” şeklinde tanımlanmaktadır (Yılmaz: 2012).

Masal Türleri

Anonim Masallar: Bu masallar toplumun değer yargılarını, anlayışını, kültürünü, dünya görüşünü yansıtan ürünlerdir. Söyleyeni beli değildir bunların. Toplumun ortak ürünüdür bu masallar. Sözlü olarak nesillerden nesillere aktarılır. Anonim masallar “zincirleme masallar” şeklinde de olabilir. Zincirleme masallarda sıkı bir mantık bağıyla birbirine bağlanan, küçük ve önemsiz bir dizi olay art arda sıralanır.

Sanatsal Masallar: Toplumda görülen aksaklıkları yermek, bir düşünceyi ortaya koymak gibi belli bir amaca yönelik olarak sanatçılar tarafından yazılır. Yani bunlar anonim değildir. Bu

masallar yazarın toplumsal görüşlerini ve dünyaya bakış açılarını yansıtır.

Hayvan Masalları: Hayvan masallarında genellikle hayvan veya insan olur. Ders vermek amacıyla yazılır. Çocukların bilmediği soyut kavramları öğretir. Hayvan hikâyeleri ile en bilinen hikâye La Fontaine Masallarıdır. Hayvanlar sembolik anlam taşır. Örneğin; tilki kurnazlığı, kurt gücü, kaplumbağa azmi vb. sembolize eder.

Olağanüstü Masallar: Olağanüstü olayların anlatıldığı, karakterleri ve konusu hayali olan masallardır. Karakterler genellikle cin, peri, şeytan, insandır. Hem soyut hem de somut kavramlar fazladır. Külkedisi olağanüstü masallara en iyi örnektir.

Gerçekçi Masallar: Olaylar ve kahramanlar gerçektir. En bilinen masal Keloğlan'dır. Türk masallarında genellikle padişah, vezir, zengin adam herkese kötülük yapan karakterler vardır. Padişah çocukları, fakir çocuklar da iyi karakterdir.

Dünya Edebiyatında Masallar: Dünya edebiyatında masal türündeki ilk eser, Hint edebiyatının ürünü olan ve Beydeba'nın yazdığı "Kelile ve Dimne" sayılabilir. Fabl şeklindeki bu eserin dışında, "BinbirGece Masalları" da bu türün güzel örneklerindedir. Avrupa'da ise masalcılığın temellerini Fransız sanatçı La Fontaine atmıştır. Dünya edebiyatındaki başlıca masal yazarları arasında Alman edebiyatında "Grimm Kardeşler" ve Danimarka edebiyatında "Andersen" öne çıkmıştır.

Türk Edebiyatında Masallar: Türk edebiyatında 'Keloğlan' en tanınmış masal kahramanıdır. Türk edebiyatında La Fontaine'in masalları Şinasi tarafından 'Tercüme-i Manzume (1859) adıyla Türkçeye çevrilmiştir. Eflatun Cem Güney ise Türk edebiyatının sözlü kültürümüzden gelen masalları derleyip 1945 yılından itibaren yirmi bir adet masal kitabı yayımlamıştır.

Masalların Özellikleri

Genellikle tekerleme ile başlar ve tekerleme ile biter. Olağanüstü varlıklar (peri, cin, cadı vb.) bulunur. Eğitsel içerikli metinler kullanılır. Hayal ürünü yazılardır. Belirli bir yer ve belirli bir zaman yoktur. Giriş, gelişme, sonuç olmak üzere üç bölümden oluşur. Genellikle mutlu son ile biter. Genellikle anonimdir. Millî ve dini motiflere hemen hiç yer verilmez. Anlatım kısa ve yoğundur (<http://e-okulbilgi.com/>).

Afyonkarahisar' da Edebiyat

Afyonkarahisar edebî yönden oldukça zengindir. Geçmişten günümüze birçok halk şairi ozanları Afyonkarahisar'dan çıkmıştır. Bunun sonucu Afyonkarahisar'a özgü birçok masallar, şiiirler, ninniler, maniler ve ağıtlar vardır.

Afyonkarahisar' a Ait Masallar

Ülkemizin genelinde anlatılan masallar yöreden yöreye küçük detaylarla farklılıklar göstermektedir. Efsanelerde olduğu gibi birçoku derlenmemiştir. Afyonkarahisar' da anlatılan en ünlü ve dünyaca ünlü hikâyeler Dede Korkut masalları/hikâyeleridir.

Araştırma Modeli

Araştırmanın amacına yönelik nitel veri analiz tekniklerinden "betimsel analiz" kullanılmıştır. Bu çalışmada mevcut durumu ortaya koymak için betimsel bir araştırma yapılmıştır. Bu çalışmada simgeler ve simgelerin işlevleri tespit edilmiştir.

Evren ve Örneklem

Dr. Mehmet S. Aygan, Süleyman Bozok, Hüseyin Genç tarafından hazırlanan ve Türkeli Matbaası'nda basılan, 1983 yılına ait Afyonkarahisar Masalları incelenmiştir. Bu eserde "Ese ile Köse, Pamuk Ana ile Çocukları, Zoptirik, Çiftçinin Kızı, Kara

Çengi, Kuru Kafa, Dipsiz Kuyu, Beyoğlu, Dağlar Beyinin Oğlu ile Ovalar Beyinin Kızı, Akıllı Oğlan ile Akılsız Oğlan, Nohutoğlan, Fatmacık, Çocuk İsteyen Kadın, Yiğit Çoban, Yamyam, Keloğlan ile Cambazlar, Keçi Kızı, Aslan Ali, Akıllı Çoban ile Padişah, Oduncunun Çocukları, Gülü Koparan Dev, Of, Keloğlan, Hayvan Masalları Geveze Horoz, Ayı ile Oduncu, Andık, Tilki ile Kedi, Kurt, Uykucu Kedi, Horoz, Kambur Deve ile Sakallı Karınca” dan oluşan toplam otuz bir farklı masal yer almıştır.

Bulgular ve Yorumlar

Masallardaki simgeler ve semboller toplumun ortak ürünü olan kùltürün birer ögesidir. Bu simge ve semboller de yeni nesiller için önemli birer kùltür taşıyıcısıdır. Bu simge ve sembollerin öğretimi, yeni nesillerin bu kùltürü öğrenip hayatlarına aktarımında önemli bir role sahip olduğu bilinmektedir.

Aşağıdaki on beş farklı tabloda masallardaki simgeler tespit edilmiştir. Bu simgelerin kaç kez tekrar ettiği belirtilmiştir.

Tablo 1. Eşyalar

sapan	kaval	Top	pencere	taht	taç	hazine
bıçak	balta	Kapı	kilit	armağan	altın	makine
tokmak	sopa	Fırın	çuval	ayna	salıncak	televizyon
sabun	pamuk	Çizme	kap	süpürge	beşik	halı
kovalar	para	Tas	kürek	sedir	cirit	küpe
yastık	tarak	Yün	heybe	duvak	düdük	gem
çeyiz	kılıç	Pabuç	sandık	iğne	iplik	davul
küp	sofra	Fincan	ocak	bohça	yatak	kâğıt
pantolon	bardak	Tepsi	duvar	saz	cam	zurna
etek	mücevher	Baca	çöp	nal	kaşık	kazan
elek	testi	kuş yuvası	kalbur	hediye	kazma	dolap
zil	katran	Korkuluk	yaka	ceket	minder	organ
tabanca	ok	Demir	merdiven	araba	anahtar	ip
kamçı	kafes	Şapka	kavak	inci	değnek	radyo
mezar taşı	bulaşık	Odun	torba	yüzük	kitap	kireç
çark	kement	Kese	senet	elbiselik	asa	silah
kovan	kalkan	Çorap	yay	inci	kırbaç	raf
çarık	çamaşır	Zincir	elbise	satır		

Eşyalardan en çok kullanılan simgeler; “bıçak”, yedi farklı yerde kullanılmıştır. “pencere”, yedi farklı yerde, “kapı”, on dört farklı yerde, “altın”, on farklı yerde, “beşik”, dokuz farklı yerde, “para”, dokuz farklı yerde ve görevde kullanılmıştır.

Tablo 2. Kişiler

nine	dede	kızlar	anne	çocuk	kız	zalim
Keloğlan	padişah	akraba	ana	oğlan	ağa	baba
çocuklar	halk	vezir	oğlan	yaşlı	oğul	çocuk
ikiz	üç oğul	adam	konuk	iki oğlan	altın topu	üç kız
ihtiyar	yoksul	şehzade	Eş	ak sakallı ihtiyar	yabancı	üç oğul
sultan	komşu	üç kız	ordu	köylüler	kral	eş
gelin	kadın	dilenci	cambazlar	Arap	zengin adam	oduncu
müşteri	yolcu					

Afyonkarahisar Masallarında kişilerden en çok geçen simgeler; “kız”, on altı farklı yerde kullanılmıştır. “anne”, on üç farklı yerde, “çocuk”, on üç farklı yerde, “padişah”, on farklı yerde, “oğlan”, on farklı yerde, “baba”, on iki farklı yerde ve görevde kullanılmıştır.

Tablo 3. Hayvanlar

karınca	balık	develer	pireler	deve	yılan	kurt
koç	bülbül	köpek yavrusu	sinek	fil	kurbağa	güvercin
sürü	koyun	aslan	kaplan	öküz	köpek	ayı
kuşlar	horoz	güvercin	kuş	eşek	keçi	karga
tilki	öküzler	kedi	koç	midye	pire	boğa
kara koç	at	katır	kuş	keçi	yılan	sürü
keklik	tilki	bit	manda	fare	inek	kedi
koyun	tavuk	inek	tavşan	geyik	tavuk	arı
sığır	buzacı	fare	kedi	domuz	balık	dişi aslan
köpek yavrusu	karınca	zümrüdü anka	deniz anası	orman kralı (aslan)		

Afyonkarahisar Masallarında en çok geçen hayvan simgeleri; “deve”, sekiz farklı yerde kullanılmıştır. “pire”, sekiz farklı yerde, “köpek”, on bir farklı yerde, “kuş”, on bir farklı yerde, “at”, on bir farklı yerde ve görevde kullanılmıştır.

Tablo 4. Yiyecekler

darı	tuz	bulgur	aş	katmer	arpa	ekmek
ayva	çerez	bal	mısır	un	elma	saman
ekin	yağ	ot	et	süt	pilav	su
bal mumu	kabak	yağ	buğday	kavun	kabak	sakız
buğday	soğan	nohut	yufka	yem	meyve	peynir
helva	aş	karpuz	saman	ilaç	ayran	kavun
yumurta	pastırma	üç elma	börek	haşhaş		

Afyonkarahisar Masallarında yiyecek olarak en çok kullanılan simgeler; “ekmek”, on farklı yerde kullanılmıştır. “bal”, on farklı yerde, “saman”, on altı farklı yerde, “su”, on

sekiz farklı yerde, “et”, sekiz farklı yerde ve görevde kullanılmıştır. Bunların dışında “katmer”, “yufka”, “helva”, “pastırma”, “haşhaş”, “börek” vb. Afyonkarahisar’ da sıkça tüketilen yiyecekler de masalarda sembol ve simge olarak kullanıldığı tespit edilmiştir.

Tablo 5. Olağanüstü Varlıklar

devler	cinler	cadı	dev	Tanrı	cüce	cin
periler	ejderhalar	peri	büyücü	yamyam	ejderha	canavar
peri kızı	şeytan	garip yaratık	cadılar			

Afyonkarahisar Masalarında olağanüstü varlık olarak en çok geçen simgeler; “dev”, altı farklı yerde kullanılmıştır. “cin”, beş farklı yerde, “Tanrı”, on üç farklı yerde, “peri”, beş farklı yerde, “şeytan”, dört farklı yerde ve görevde kullanılmıştır.

Tablo 6. Meslekler

ustalar	yazar	asker	berber	jandarma	kervancı	hizmetçi
öğretmen	helvacı	köle	sarraı	avcı	çoban	asker
hırsız	hoca	balıkçı	dilenci	çoban	çiftçi	değirmenci
hancı	hekim					

Afyonkarahisar Masalarında meslek olarak en çok geçen simgeler; “asker”, dört farklı yerde kullanılmıştır. “berber”, on beş farklı yerde, “hizmetçi”, üç farklı yerde, “avcı”, üç farklı yerde, “dilenci”, üç farklı yerde, “çoban”, dört farklı yerde ve görevde kullanılmıştır.

Tablo 7. Yer

köy	yurt	tepe	dere	oda	ev	han
evren	deniz	çayır	köprü	yayla	gök	hamam
tarla	ahır	kulübe	kuyu	çeşme	zindan	göl
samanlık	bayır	mahalle	kır	ırmak	değirmen	yol
pınar	küllük	ova	bodrum(ev)	bağ	bahçe	pazar
çöl	minare	çarşı	orman	bataklık	dağ	kuyu
kasaba	zindan	çamaşırhane	ağıl	kümes	köşk	cezaevi
sokak	saray	kent	oda	şato	delik	kent
konak	köy	pazar	mezar	avlu	çeşme	oda
balkon	ırmak	ülke	çayır	sokak	köşk	kasaba
çukur	çöplük	mezarlık	mahzen	dağ	batı	pazar
çarşı	Akarsu					

Afyonkarahisar Masallarında yer(mekân) olarak en çok geçen simgeler; “köy”, on altı farklı yerde kullanılmıştır. “tepe”, on üç farklı yerde, “dere”, on bir farklı yerde, “ev”, yirmi dört farklı yerde, “gök”, on bir farklı yerde, “dağ”, on üç farklı yerde, “yol”, on sekiz farklı yerde ve görevde kullanılmıştır.

Tablo 8. Doğal Olaylar

yıldırım	Sel	yağmur	damla	bulut	yel	duman
fırtına	rüzgar	kar				

Afyonkarahisar Masallarında doğal olay şeklinde en çok geçen simgeler; “sel”, üç farklı yerde kullanılmıştır. “yağmur”, dört farklı yerde, “yel”, üç farklı yerde, “damla”, iki farklı yerde ve görevde kullanılmıştır.

Tablo 9. Doğal Varlıklar

taş	çiçek	diken	ağaç kökü	dal	yaprak	ağaç
Çalı	göl	kavak	ağaç	ateş	çiçek	toprak
kaya	fidan	göl				

Afyonkarahisar Masallarında doğal varlık olarak en çok geçen simgeler; "taş", on bir farklı yerde kullanılmıştır. "ağaç", dokuz farklı yerde, "ateş", beş farklı yerde, "göl", üç farklı yerde, "çiçek", üç farklı yerde ve görevde kullanılmıştır.

Tablo 10. Zaman

kış	Yaz	güz
-----	-----	-----

Afyonkarahisar Masallarında en çok geçen zaman simgeleri; "kış", "yaz" ve "güz" dür. İlkbahar Afyonkarahisar Masallarında hiç geçmemiştir.

Tablo 11. Vücut Bölümleri

dil	ağız	boyun	Göz	kafa	kemik	bacak
el	gönöl	baş	Avuç	bilek	bıyık	parmak
kan	sa	ayak	Boğaz	sırt	diş	omuz
gaga	yürek	karın	Kaş	bıyık	yüz	dudak
göz	kulak	yüz(surat)	Gövde	sırt	kürk	iskelet
ben	vücut	kuyruk	Boynuz	burun	sakal	boğaz
tüy	kafa	kanat	Yara	kucak	sırt	baş
deri	mide	kol	Ter	pul	dudak	kuru kafa
diz						

Afyonkarahisar Masallarında vücut bölümlerinden en çok geçen simgeler; "dil", on üç farklı yerde kullanılmıştır. "ağız", on üç farklı yerde, "göz", on beş farklı yerde, "el", on sekiz farklı yerde, "ayak", on üç farklı yerde ve görevde kullanılmıştır.

Tablo 12. Hisler

ağlamak	gölmek	Öfkelenmek	sinirlenmek	kızmak
---------	--------	------------	-------------	--------

Afyonkarahisar Masallarında hislerden en çok geçen simgeler; ağlamak, on beş farklı yerde kullanılmıştır. "kızmak", beş farklı yerde ve görevde kullanılmıştır.

Tablo 13. Sayılar

üç	iki	Kırk	on iki	yüz
----	-----	------	--------	-----

Afyonkarahisar Masallarında en çok geçen sayı simgeleri; "üç", "iki", "on iki", "yüz" ve "kırk" tır.

Tablo 14. Etkinlikler

güreş	oyun	av	Kavga	halay	ceza	yazı
kavga	av	kavga	Sınav	fal	masal okuma	düğün

Afyonkarahisar Masallarında etkinliklerden en çok geçen simgeler; "av", beş farklı yerde kullanılmıştır. "kavga", dört farklı yerde, "ceza", beş farklı yerde ve görevde kullanılmıştır.

Tablo 15. Gök Cisimleri

güneş	Ay	dünya
-------	----	-------

Afyonkarahisar Masallarında gök cisimleri olarak en çok geçen simgeler; "güneş", üç farklı yerde kullanılmıştır. "ay", dört farklı yerde, "dünya", sekiz farklı yerde ve görevde kullanılmıştır.

Afyonkarahisar Masallarında geçen formeller aşağıdaki Şekliyle tespit edilmiştir:

Başlangıç Formelleri:

Evvel zaman içinde kalbur saman içinde... Filler berber iken, fareler tellal iken... Ben annemin beşiğini tıngır mıngır salları iken...

Bir varmış bir yokmuş... Develer tellal iken pireler berber iken... Ben babamın beşiğini tıngır mıngır salları iken... Babam sallandı beşikten, annem dūřtı eşikten...

Zaman zaman içinde kalbur saman içinde... Analar doğacak çocuklarının beşiğini salları iken... Ben sedirde mışıl mışıl uyur iken... Bir ses duyup kalktım. Etrafa Şöyle bir göz attım. Periler dans ediyor, cinler cirit oynuyordu. Başka hiç kimse yoktu.

Geçiş Formelleri:

Yel üfördü su götördü, kuşlar yedi bitirdi.

Az gitmişler uz gitmişler. Dere tepe düz gitmişler.

Az gitmişler uz gitmişler. Dağlardan tepelerden geçmişler.

Bitiş Formelleri:

Onlar ermiş muradına biz çıkalım kerevetine.

Gökten üç elma düştü kimin ne muradı varsa.

Onlar ermiş muradına biz çıkalım karlı dağın başına.

Onlar ermiş muradına biz çıkalım minarenin tepesine...

Gökten üç damla yağmur düştü, nerede susuz varsa onların başına...

Onlar ermiş muradına biz çıkalım yaylanın başına. Gökten üç elma düştü. Biri benim, biri senin, biri de akılsızların başına...

Eller ermiş muradına biz çıkalım kerevetine. Gökten üç taş düştü, üçü de zalimlerin başına...

Sonuç ve neriler

Masallarda yer alan simgeler ve semboller kültürümüzdeki birer gösterge kabul edilebilir. Bu göstergeler uzun gözlem ve deneyimlerin birer yansımasıdır ve bu simge ve sembollerin aktarılması edeb metinler yoluyla olur.

Edeb metinler yoluyla kültür aktarımının gerçekleştirilmesi daha faydalı olacağından, toplumun ortak değerlerinin aktarımı bu masallardaki simgelerle ortaya konulmuştur.

Masallar halkın geçmiş çağlardaki yaşayış, örf, gelenek, görenek ve inanışları ile yaşadıkları çevreden izler taşırlar. Çocuklar bunları okuyarak veya dinleyerek; kendi toplumlarını, kendi kültürlerini tanıyıp öğrenirler. İşte bu bakımdan, masalların eğitici ve öğretici değerı büyüktür.

Masallar bir anda ortaya çıkmış değerlerdir. Anlatılanlar dilden dile, nesilden nesile geçerek günümüze dek ulaşmıştır. Günümüze ulaşırken de birtakım değerikliklere uğrayarak anlatılışları ve yapıları değermiştir. Her masalda anlatılmak istenen, verilmek istenen bir ana fikir vardır. Masalların can noktası bu öz kısmıdır. Anlatılış değerse de öz kısım pek değermez.

Masallar ilk bilgi kaynaklarımızdandır. Masalların eğitim ve öğretimdeki önemi bugün herkes tarafından kabul edilmektedir. Batılı dediğimiz uluslar buna büyük önem vermişlerdir. Batıda Andersen, La Fontaine gibi birçok masal ustaları yetişmiştir. Bizde yapılan şey ise, Batılı yazarların eserlerini çevirerek çocuklarımızın eline tutuşturmaktır. Bu da yararlı bir şeydir kuşkusuz. Ancak kendi masallarımızı yeterince veremiyoruz çocuklarımıza. Yurdumuzda bu masalları derleyen mill kültürümüze sunanların sayısı fazla değerildir. Son yıllarda

Kültür Bakanlığı'nın bu işin üzerine eğildiğini görmekteyiz. Ancak bu çalışmalara hız verilmelidir. Halkın gönlünde, dilinde yatan bu kültür hazineleri bir an önce ortaya çıkarılmalıdır.

Çalışmamızdan anlaşıldığı üzere birçok masal birbirine benziyor. Birçok cümle hemen hemen her masalda geçiyor. Bu sebeple tespit ettiğimiz simgeler sınıflandırıldığında masalların ortak ögesi olarak karşımıza çıkıyor. İncelenen Afyonkarahisar Masalları ile Marmara Bölgesinde anlatılan masalların birbirine benzediği daha önceki araştırmalarda tespit edilmiştir. Hatta Afyonkarahisar yöresi ile Marmara Bölgesinde anlatılan bir başka masalın da Kuzey Bulgaristan'da yaşayan Türkler arasında da yaygın olarak anlatıldığı tespit edilmiştir. Bu da bize halkımızın ortak bir kültüre sahip olduğunu kanıtlamaktadır (Aygen: 1983).

Büyük düşünürler tarafından masallarla ilgili olumsuz görüşler de yer almaktadır. J.J. Rousseau masalların çocukları hayatın gerçeklerinden uzaklaştırdığını, yanlış inançlara sürüklediğini, doğru ve mantıklı düşünme alışkanlığının gelişmesini engellediğini de belirtmiştir (Oğuzkan: 2006).

Afyonkarahisar Masallarında doğruluk, adalet, iyilik, sorumluluk, kul hakkı, güvenilirlik, eşitlik, sevgi, saygı vb. evrensel değerlere sıkça değinilmiştir. Bu değerlerden bahsedilirken masallardaki simgeler birer araç olarak kullanılmıştır.

KAYNAKÇA

Aygen, M. vd. (1983). Afyonkarahisar Masalları. Afyonkarahisar: Türkeli Matbaası.

Gezer, A. (2006). Soyut Kavramların Öğretiminde Hayvan Masallarının Yeri. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Karatay, H. (2007). "Dil Edinimi ve Değer Öğretimi Sürecinde Masalın Önemi ve İşlevi." Türk Eğitim Bilimi Dergisi, 5(3), 463-475.

Naci, M. (1904). Lügat-i Naci. İstanbul: sf. 213.

Oğuzkan, F. (2006). Çocuk Edebiyatı. Ankara: Anı Yayıncılık.

Sakaoğlu, S. (2012). Masal Araştırmaları. Ankara: Akçay Yayınları.

Sami, Ş. (1853). Kamûs-ı Türkî, Dersaadet: 1873, sf. 1574.

Sakaoğlu, S. (2002). Gümüşhane ve Bayburt Masalları. Ankara: Akçağ Yayınları.

Şükrü, M. (1866). Kitâb-ı Müntehabât-ı Lügat-ı Osmânî, c. 2. İstanbul: sf. 246.

Türk Dil Kurumu. (2005). Türkçe Sözlük. Ankara: TDK.

Yılmaz, A. (2012). "Çocuk Eğitiminde Masalın Yeri (Binbir Gece Masalları Örneği)" SDÜ Fen Edebiyat Fakültesi SDU Faculty of ArtsandSciences Sosyal Bilimler Dergisi Journal of SocialSciences Mayıs 2012, Sayı:25, ss.299-306. May 2012, No:25, pp.299-306.

<http://e-okulbilgi.com/masal-nedir-masalin-ozellikleri-nelerdir-722.html>

<http://www.tdk.gov.tr/>

BOLVADİNDE OSMANLIDAN GÜNÜMÜZE YAŞAYAN MİMARİ YAPILAR

Seydi TOSUN¹

ÖZET

Anadolu'nun en eski yerleşim yerlerinden biri olan ve eldeki vesikalara göre 10.000 yıllık bir geçmişı bulunan Bolvadin, farklı medeniyetlere ev sahipliği yapmıştır. Anadolu'daki pek çok tarihi devirleri yaşayan Bolvadin'de günümüze Selçuklu ve Osmanlı döneminden pek çok eser varlığını koruyarak ulaşmış, bazı eserler de yerine aslı korunarak veya aynı amaçla faaliyet gösterecek şekilde yeni yapılar yapılarak ulaşmıştır. Tarihi yapılar hem geçmişin kültürünü günümüze taşıyan hem de gelecek nesillere aktarılmasını sağlayan yapılardır. Osmanlı Döneminde mimari, değişik dönemlerde farklı üsluplarla ön plana çıkmıştır. Kendi içerisinde; erken, klasik ve geç dönem olarak sınıflandırılan Osmanlı mimarisi dini ve sivil mimari olmak üzere iki kısımda incelenmektedir. Bu çalışmada Bolvadin'de Osmanlı Dönemi'nden günümüze ulaşan dini ve sivil mimara yapıların araştırılması amaçlanmıştır. Öncelikle literatür taraması yapılmış, veri toplamak ve elde edilen bulgulardan hareketle değerlendirme yapmak üzere görüşme ve gözlem yöntemi kullanılmıştır. Sonuç olarak bu yapıların ve mimari kültürün korunması, yaşatılması ve gelecek nesillere aktarılmasına yönelik öneriler geliştirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Bolvadin, Osmanlı Dönemi, Mimari Yapı

ARCHITECTURAL STRUCTURES

¹ Bolvadin Yavuz Selim Camii İmam Hatibi, Sosyolog, izzet.kocak.03@hotmail.com

LIVING IN BOLVADIN FROM THE OTTOMAN PERIOD

ABSTRACT

Bolvadin, which is one of the oldest settlements in Anatolia and has a history of 10.000 years according to the present vesica, has been home to different civilizations. In Bolvadin, which has many historical periods in Anatolia, the daylight reached by preserving the existence of many works from the Seljuk and Ottoman periods and some works reached by preserving the original ones or by making new structures to operate for the same purpose. Historical structures are structures that both convey the past cultural tradition day by day and are transmitted to future generations. During the Ottoman period, the architecture has come to the forefront with different styles in different periods. In itself; It is examined in two parts as early, classical and late period Ottoman architectural religion and civil architecture. In this study, it was aimed to investigate the religious and civil architectural structures which reached daily in the Ottoman period in Bolvadin. A literature review was made at first and observations were used for data collection and making evaluations through the findings. Finally, proposals have been developed for preserving these structures and architectural cultures, for surviving them and for transferring them to future generations.

Keywords: Bolvadin, Ottoman Period, Architectural structure.

GİRİŞ

Bolvadin, Anadolu Medeniyetinin en eski şehridir. Hititler, Firigler, Spartalılar, Romalılar, Bizanslılar, Selçuklular ve Osmanlılar Dönemindeki bütün medeniyetlere ev sahipliği yapmıştır. Kral yolu ve Hicaz yolunun üzerindeki bu kent 667 yılında Ebu Eyüp el-Ensari'nin Kostantiniye seferinde fetih olunmasına rağmen yerleşim olmamış, Anadolu Selçuklu Devletinin uçbeylerinden Ahmet Mengüç Bey Bizans komutanı Aleksios'u 1107 yılındaki savaşta yenerek Orta Asya'dan gelen aşiretleri yerleştirerek Şimdiki Bolvadin'i kurmuştur. Bolvadin, Selçuklu'nun uç vilayeti ve ilim merkezi olmuştur.

Farklı medeniyetlere ev sahipliği yapmış ve yaklaşık 10.000 yıllık geçmişi bulunan Bolvadin'de çoğunluğu Osmanlı dönemine ait yapılar hala ayaktadır ve kullanılmaktadır. Bu çalışmada Osmanlıdan günümüze gelen dini ve sivil mimari incelenmiştir.

1.LALA SİNAN PAŞA CAMİ

Bolvadindeki Osmanlı'dan günümüzde yaşayan mimari yapıların başında Lala Sinan Paşa Cami 1481 yılında devrin

mimarı Bahauddin tarafından inşa edilmiştir. Cami, Osmanlı mimarisinin özellikleriyle tek kubbeli, 500 m² kare plan üzerine yükselen prizmatik tamburu, 15. yy. mimari özellikleri, ana gövde üzerinde sekiz dikdörtgen pencere, ikinci kare kütlede dört yuvarlak pencere, sekizgen kubbe altında üst ovel dikdörtgen sekiz pencere, tek girişli ana taç kapı üstünde besmele yazılıdır. Cami, Bolvadin ortasından geöen Akpınar çayı sahanlığına yapıldığından çayın kurumasıyla dolgu yapılarak ana pencereler yol seviyesi hizasındadır. Caminin minber ve mihrabı, siyah kesme taş işçiliğı ile motiflerle süslenerek yapılmıştır. İö mahfiller sağı sollu sonradan ilave edilmiştir. Minaresi, kuzey batı köşesinde sekizgen tek şerefe, yetmiş basamaklı olarak yapılmıştır. Cami kubbesi 1884'deki depremde hasar gördüğünden Halak Zade Hasan Ağı tarafından yeniden yapılmıştır. Son cemaat mahalli, yarım kırma çatıyla örtülü revaklı, iç kubbeli, camekanla kaplı mekan sonradan ilave edilmiştir.

Şadırvan ise 1885'de Mimar Hasan Ağı tarafından sekiz kurnalı çokgen, ortası fıskiyele, üstü açık, doğı cephesinde ters lale motifi, doğı cephesinde kuş suluğı mevcut olup külliyeenin diğeri müştemilatları sonradan yıkılmıştır.

2. BOLVADİN RADİF ALAYI

Kent müzesi olan bina Hamidiye Alayı'dır. Alay 1875'de Bolvadinli mimar Hamza usta tarafından yapıldığı tahmin edilen alay, beş binadan müteşekkildir. Koğuş binası iki katlı olup kesme taş işçiliği ile otuz altı üst ovel dikdörtgen pencere, giriş iki sütunlu üst balkonlu, basık kemerli kapının üstündeki kitabede Padişah Sultan Abdulhamit Ali Tebaa Bolvadin'e verdiği Hümayün-ü Şerif yazısı vardır. Mutfak binası ise tek katlı olup sekiz dikdörtgen pencere, içinde aş ocağı, kiler ve bulaşıkhanesi bulunur. İki katlı karargah binası 1950 yılında yıkılmış askerlik şubesi yapılmıştır. Şuan kent müzesi olarak kullanılmaktadır.

3. MEKTEB-İ NUMUNE-İ HAMİDİYE

Mekteb-i Numune-i Hamidiye, şu andaki Akçeşme İlkokulu olarak kullanılan bina 1894 yılında Bolvadinli ustalar tarafından kesme taş işçiliği ile tek katlı, beş oda, bir salon, yarım bodrum tek olarak inşa edilmiş daha sonra üstüne ikinci kat ilave edilmiştir. Son zaman Osmanlı mimarisinin özelliklerini taşıyan bina taç ana kapı iki yanda mermer sütun ve üç basamaklı merdivenden girilir.

4. BOLVADİN ÇARŞI CAMİSİ

Ulu Camii adıyla da bilinen 999 m² alan üzerine 1902 yılında Akşehirli mimar Parmakyan tarafından Osmanlı ve Ermeni mimari tarzında kırma çatı iç oval kubbeli ,sağ ve sol mahviller 50 cm yüksek tavanı ise ahşap motiflidir. Batı ve güney kısmı beyaz kesme taş doğu kısmı ise moloz taş , kuzeydeki son cemaat mahalli ise siyah kesme taş, taç kapı, mihrap ve minber mermer motif işçiliği ile yapılmıştır. Caminin yedi yuvarlak, on sekiz üst oval dikdörtgen pencere, dört adet kare pencere batı yüzeyinde on altı kurnalı çeşmesi ana taç giriş kapısı, iki ana sütunla üst balkonlu olarak inşa edilmiştir. Minare kuzey doğu cephesinde kare temel üzeri silindirik gövde 99 basamaklı tek şerefelidir. Camii kuzeyindeki anıt çınar ağacı 1930 yılında eczacı Recai Efendi tarafından yeniden dikilmiştir.

5. KIRKLAR CAMİ

Zafer caddesi üzerindeki Kırklar cami, 1907 yılında Afyonlu Avidisyan tarafından 180 m² dikdörtgen kırma çatılı, batı ve güney yüzü siyah kesme taş, arka yüzü moloz taş işçiliği ile yapılmıştır. Cami, sekiz adet çiftli üst oval dikdörtgen pencere; doğu mahfilli, iç kubbeli, batı ana giriş, taç kapı üstünde küçük balkon, balkonun altındaki kitabesinde Sultan Abdulhamid Han emriyle hicri 1325 yılında yapıldığı yazılır. Kuzey batı köşesindeki minare 85 basamaklı tek şerefelidir. Kuzey girişine son cemaat mahalli ilave edilmiştir.

6. HACI MAHMUD CAMİ

Hacı Mahmud cami, 1906 yılında aynı usta tarafından beyaz kesme taşla inşa edilmiştir. Cami, 250 m² alan üzerine enine dikdörtgen prizmatik içi gizli ahşap kubbeli, on adet dikdörtgen pencereli, üst kısmı tanbur duvarla yükseltilmiş tek giriş üzerindeki kitabesinde Sahibül Hayrat vel-Hasenat Hacı Mahmud bin Hacı Abdulkadir hicri 1324 yazılıdır. Minaresi, kuzey doğu köşesinde sekizgen kaide, silindirik gövde, tek şerefe ve yetmiş altı basamaklıdır. Mihrabı, barok motifli; minberi, ahşap Selçuklu motifine göre yapılmıştır. Son cemaat mahalli, 1950'de sonradan ilave edilmiştir. Doğu cephesinde caminin banisi Hacı Mahmud ve kardeşi ve caminin ilk imamı Hacı Ömer Efendinin kabirleri vardır.

7. BOLVADİN ÇEŞMELERİ

Bolvadin çeşmeleri, Osmanlı mimarisini özellikleriyle kesme taş; alt tarafı mermer oymacılık, üstü ise kesme taş;

ortasında mermer kitabeleri; kitabe altında su tası oyuğu; krne altında havuzu; yan tarafında hayvan suluğu hatılları ile yapılmıştır. şıhlar eşmesi 1747'de Kıbrıs valisi Mustafa Paşa tarafından; Geyikli eşme ise, 1872'de Cılk Zade Ahmet Efendi tarafından; Akçeşme, 1845 yılında Tosun Zade Hasan Hüseyin tarafından; Müftü eşme, Yörük Ali Efendi 1863; Balta eşmesi, 1920'de Baltalı Hacı Bey tarafından; Kışla eşmesi 1875'de Hamza usta tarafından inşa edilmiştir.

8. BOLVADİN KONAKLARI

Bolvadin konakları, 1910 ile 1922 yıllarında Bolvadinli mimarlar Hamza usta, Karaca usta, Koca Abdullah usta, Akşehirli Parmakyan Nebi efendi, Afyonlu Avidisyan gibi ustalar tarafından Osmanlı konak mimarisinin; zeminleri taş üst katlar kerpiç ve ağaç işçiliğinin süslemeleriyle iç kubbeli, kirman sofalı olarak inşa edilmiştir. Dik dikdörtgen pencereli, kafesli, cumbalı, kilerli, izbeli odalarda ise testilik, ocaklık, yüklük, sebzelik, çiçeklik ve sergen gibi unsurlarla bezenmiştir. Bu konaklar:

Kara Kadı Mustafa Efendi, Aşkar Zade Mustafa Ağa, Bektaşoğlu İzzet Ağa, Bektaşoğlu Satılmış Ağa, Satılmış Zade Ali Ağa, Gömbe Zade Abdullah Hoca, Kılıç Zade İbrahim Ağa, Gemici Zade Hasan Ağa, Kabak Zade Mustafa Ağa, Emrulloğlu Muhtar Ağa, Kaymakçı Zade İbrahim Ağa, Kocaoğlu Abdullah Ağa, Çakmaklı Zade Avni Ağa, Hasip Hoca, Yörük Zade Hasene-i Medresesi, Koyuncu Zade, Cilk Zade Hasan Ağa konaklarıdır.

9. İKİNCİ ORDU KARARGAHI

1911 yılında Mimar Hamza usta tarafından üç kat, ikiz konak olarak zeminde iki adet dükkan arkasında mahzen, kiler, birinci katta kirman sofa, üç odalı oturma odaları, odalarda çiçeklik ,yüklük ,ocak şömineleri ,tavanlarda ise ağaç işlemleri mevcuttur. İkinci kat üç odalı misafir odaları, on dikdörtgen pencereli, temel taş üst kerpiç, ahşap olarak inşa edilmiştir.

Kılıç Zade İbrahim Ağa konağında 9-10 Aralık 1921'de Mustafa Kemal Paşa, yaveri Sadık Paşa, I. Ordu komutanı Ali İhsan Paşa, II. Ordu komutanı Yakup Şevki Paşa, IV. Kolordu Komutanı Kemalettin Sami Paşa ile birlikte Kurtuluş Savaşı planları yapılmış arkasındaki Yücel Çakmaklı konağında ise II. Ordu karargahı olarak kullanılmıştır.

10. BOLVADİN BEDESTENİ

Bolvadin bedesteni, 1553'de Kanuni Sultan Süleyman'ın Bolvadin'de on yedi gün konakladığı esnada damadı Diyarbakır Beyler Beyi Rüstem Paşa tarafından Mimar Sinan'a yardımcısı Bolvadinli Mimar Hacı Abdullah Çelebi'ye cami, medrese, hamam, bedesten ve han inşa ettirmiştir. Hamam tek kubbe, sekiz loca, bir halvet, traşlık ve soyunma odalarından müteşekkildir. Bedesten ise kırk dükkanın yarısı taş mağaza, diğer yarısı ahşap ve kagirdir. Dört adet borsa (tiftik yapağı, Afyon sakızı, haşhaş, buğday ve arpa) dükkanları mevcuttur.

KAYNAKLAR

1. Muherrem Bayar, Bolvadin Tarihi
2. Afyon Arkoloji Müzesi kayıtları 1377 s.
3. Afyonkarahisar Valiliği Anadolu'nun Kilidi
4. Kütahya Bölge Müdürlüğü Bolvadin Camileri

TARİHSEL SÜREÇ İÇİNDE BOLVADİN'İN KENTSEL NİTELİĞİNDEKİ DEĞİŞİMLER

İlteriş YILDIRIM¹

ÖZET

Bolvadin idari sınıflandırmaya göre ilçe/kaza kategorisinde yer alan, insanlığın mekândaki örgütlenme biçimi olarak ise şehir/kent olarak bugüne erişmiş mütevazı bir Anadolu şehridir. Güncel bir takım değerlendirmelerde "kadim kent" olarak da nitelendirilen Bolvadin'in köklü bir tarihe dayandığı da bilinmektedir. Bugünün dünyasının modernleşme, küreselleşme vb. süreçler bağlamında mekânda oluşturduğu değişimler, köylerin, kasabaların ve kentlerin kaderinde de olumlu ya da olumsuz değişimlere neden olmaktadır. Ülkelerin meşhur kalkınma ve gelişme amaçlarına paralel olarak kentler de bu gelişme eğilimine katılmak istemektedirler. Bu çerçevede Bolvadin'in de tarihten getirdiği kent kimliğini geleceğe aktarabilmesi, geliştirebilmesi veya en azından mevcudu muhafaza edebilmesi pek çok Bolvadinlinin ve Bolvadin'le bir şekilde sevgi bağı kurmuş kişilerin gündemi olabilmektedir. Bolvadin, 1957 yılında Çay ve Sultandağı'nın ilçe olması ve 1959 yılında başlayan karayolu düzenlemesi ile üzerinde bulunduğu yolun yoğunluğunu kaybetmesi ile bugünü de etkileyen bir durgunluğa maruz kalmıştır. Bu bildiriye, Bolvadin'in yaşadığı bütün olumsuzluklara rağmen sahip olduğu kentlilik birikimiyle gelişme atılımını sağlayacak ciddi potansiyellere sahip olduğu vurgusu yapılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Bolvadin, Değişim, Gelişme

¹ Afyon Kocatepe Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü, Arş. Grv. Dr. İlteriş YILDIRIM, ilteris_yildirim@hotmail.com

**CHANGES IN THE NATURE OF THE URBAN
SPECIFICATIONS OF BOLVADIN IN THE COURSE OF HISTORY**

ABSTRACT

Bolvadin is a modest Anatolian city have reached to date in administrative classification as district, however as a form of organization of humanity can be regarded as town. Some sort of recent assessments described Bolvadin as "ancient city" which is based on a long-established history. The changes taken place in today's world, in the context of the modernization, globalization, etc. causes positive or negative changes on the destiny of villages, towns and cities. Being parallel to the famous development and improvement purposes of countries, cities also tend to want being in participation in this development. In this context, it is the agenda of Bolvandiner and those who established a love relation with Bolvadin that to transfer, to improve and at least to protect the town's identity comes from the past. Bolvadin have exposed to a recession, after the promotion of Sultandağı and ay as district in 1957, and after the highway regulation started in 1959 which is resulted in the loss of the density of the road on which Bolvadin is located. In this study, it will be emphasised that although all negativity experienced by the time, Bolvadin has important potentials which comes from its accumulation of urbanity and provides the leap of development.

Key Words: Bolvadin, Change, Development

GİRİŞ

Bolvadin’de, Bolvadin’in geçmişte çok daha canlı bir kent olduğuna dair tespitler içeren konuşmalara Şahit olmak kolaylıkla mümkündür. Kuşaktan kuşağa aktarılan bilgiler, Bolvadin’de geçmişten geleceğe doğru bir daralma eğilimi olduğunu dŐndrtr. Eski zamanların ticaretine, ekonomisine, sosyal yapısına, kültürel durumuna yapılan atıflar, insana iektirecek türdendir denilebilir. Bu bildiride, Bolvadin’in meraklısı bir birey olarak küçük yaŐtan beri biriktirdiğim bir takım gözlemleri naçizane sosyolojik bilgilerimle sentezlemeye, bunun yanında Bolvadin’le ilgili literatürü de azami ölçüde kullanmaya gayret ederek söz konusu edilen değişimi genel hatlarıyla sosyoekonomik ve kültürel çerçevede değerlendirmeye çalışacağım.

Eski zamanlarından övgüyle bahsedilen Bolvadin, umutların sorgulandığı bir geleceğe doğru akmaktadır. “Bolvadin’e ne oldu?” Şeklinde bir soru gayet makul bir soru olarak değerlendirilebilir ve cevaplandırılması da bir o kadar gereklidir. Bu bildiri, güzel Şehrin sorunlarının tespiti ve çözümü için kafaya yormaya içerden bir katkı olarak da değerlendirilebilir. Yine belirtilmelidir ki, bu bildiri ümitsizlik aŐılamayı amaçlayan bir acil durum çağrısı değil, güçlü potansiyellere sahip olduğu bilinen Bolvadin’in yeni bir atılımı için duyulan özlemin bir yansımasıdır.

İçinde bulunduğumuz ağ, ülkelere, toplumlara, kentlere hatta insanlara refah için gelişmeyi bir zorunluluk olarak direttiği bir durumda Bolvadin’in bu süreçteki değişiminin yönünü ele almak da bu bildirinin amaçları arasındadır. Yani Bolvadin kendi Şartları içinde gelişme eğilimin de mi yoksa gerileme eğiliminde midir? Şayet gerileme eğiliminde ise bu durumun sebepleri ve gelişme için çözüm yolları nelerdir? Her halükarda Bolvadin’in süreçteki imknları ve sorunları nelerdir?

Bildiri kapsamında bu soru ve sorunlara tam bir çözüml ve cevap vermek mümkün olmasa bile bu doğrultudaki tartışmalara, iyi niyetli çabalara bir katkı sağlayacağımızı umut ediyorum. Bildiride, sırasıyla Bolvadin'in tarihsel durumunu ele alınacak, daha sonra tarihsel işleyişte özellikle yakın tarihlerde kırılma olarak nitelendirilebilecek olaylara değinilecek ve bugün için imkân sorunların bir değerlendirmesi yapılacaktır.

1. TARİHSEL SÜREÇTE BOLVADİN

Burada uzun uzadıya bir tarihsel betimleme yerine Bolvadin'in tarihsel süreç içindeki durumu, konumu, canlılığı veya durgunluğu yönünde kısa bir betimleme yapmak yerinde olacaktır. "Bolvadin kökü bilinmeyen tarih öncesine dayanan uzun bir geçmişi vardır. Bu uzun ömründe; Anadolu'nun bağrında bütün medeniyetleri yaşamış, tarihi olaylara sahne olmuştur. Bolvadin hiç köy durumunda olmamış, Anadolu'nun en eski nadir ilçelerindedir" (Bayar, 1996: VIII). Bolvadin'in kadim kent olarak nitelendirilmesi, onun çok eski tarihlere dayanan geçmişinin araştırma verileriyle sabit olmasının sonucu olup kurgusal bir yaklaşım değildir. Bayar'ın ifade ettiği Bolvadin'in hiç köy olmayışı, tarihsel olarak bilinebilen, aydınlatılabilen tüm dönemlerde Bolvadin'in kent özelliklerine sahip olduğunu göstermesi ile ilgilidir.

Bolvadin'in içinde bulunduğu bölge, tarih öncesi devirlerde Yanık Frikya olarak adlandırılmakta ve Bayat yaylasından Ilgın'a kadar uzanan bu vadinin Anadolu medeniyetinin bütün devirlerini yaşamış olduğu kabul edilmektedir (Bayar, 1996:67). Tarih devirlerinde de bu medeniyet gelişimine tanık olan bölge özellikle Bolvadin, Hitit döneminde özellikle kral yolunun da getirmiş olduğu canlılıkla gelişim göstermeye devam etmiştir (Bayar, 1996:77). Roma döneminde Synnada'ya bağlı bir kent iken Bizans dönemi sonlarında Synnada Polybotum'a bağlanmıştır (Bayar, 1996: 98).

Bayar'ın (1996) verdiği bilgilerden, Bolvadin gerek tarih öncesi gerekse Hitit, Helenistik, Pers, Roma ve Bizans dönemlerinde belli iniş çıkışlara hatta zaman zaman kritik savaşlara sahne olması sonucu harap olmasına rağmen önemli bir merkez olma hüviyetini koruduğu anlaşılmaktadır.

Anadolu'nun Türkleşmesiyle birlikte, Karahisar'ın gelişim gösterdiğine tanık olunmakta, Selçukluların en parlak devirlerinde Bolvadin'in sancak olan Karahisar'ın kazası olduğu görölmektedir (Bayar, 1996: 137). Osmanlı döneminde de bir kültür merkezi olarak nitelendirilen Bolvadin, 1839 tarihli bir düzenleme ile Hüdavendigâr (Bursa) vilayetine bağlı Karahisar'ı Sahip sancağının merkezi olan Afyonkarahisar ile birlikte iki muhassılıktan biri olarak Bayat, Çay, Sultandağı, Emirdağ ve şuhut gibi yerlerin merkezi durumundaydı (Bayar, 2004: 31). Muhassılık sistemi, Osmanlı'nın son dönemlerinde vergi toplamak amacıyla ortaya çıkmış meclisler olup, eyalet ve sancaklarda oluşan bir idari organizasyona işaret etmektedir. 19. yy.'dan itibaren pek çok sancak muhassılık şeklinde yönetilmeye başlanmıştır. Muhassıl olmayan kazalar da birleşerek muhassılı tayin ettiği küçük meclisler kuruyordu(Özkaya ve Akyıldız, <http://www.islamansiklopedisi.info/dia/pdf/c31/c310013.pdf>). Anlaşılan o ki, Bolvadin yukarıda sayılan yerlerin bağlı bulunduğu bir meclis merkezi olmuştur. Bu tespitlerden hareket ederek rahatlıkla söylenebilir ki; Bolvadin bilinen bütün tarihi boyunca merkezi bir konumda olmuş ve genelde ilçe/kaza statüsüne sahip ancak merkezi bir ilçe/kaza olarak var olagelmıştir.

Bolvadin milli mücadele döneminde de önemli bir konumda bulunmuş, Ankara'daki Başkumandanlık karargâhı ve Akşehir'deki Batı cephesi karargâhı dışında Türk ordusunun büyük bir kısmının karargâhı Bolvadin'de kurulmuştur (Bayar, 1996:267). Bolvadin'i biraz daha iyi bilinen yakın tarihlerdeki

nitelikleri ile tasvir etmek gerekirse sosyoekonomik ve kültürel vaziyete ilişkin bir takım tespitler yapılabilir.

Bayar (1996:53) şer'i sicil kayıtları gibi bir takım veri kaynaklarından elde ettiği bilgiye göre 1827 yılında Bolvadin'de 150 adet mesleğin icra edildiği bilgisini vermekte, ayrıca bu rakamın İstanbul, Ankara, Bursa, Tokat ve Selanik gibi kentlerdeki meslek sayısına yakın olduğunu ifade etmektedir. Keleş (2013:32) üretim biçimindeki değişimin, yani ekonomik faktörün kentleşmenin tanımında özel bir yeri olduğunu ifade etmekte, kentleşme kavramının tarımsal üretimden daha ileri bir üretim düzeyine geçişi, üretimi denetleme işlevinin kentlerde toplanmasını ve toplumdaki heterojenlik ve bütünleşme derecelerinin artmasını içerdiğini belirtir. Bir başka biçimde ifade etmek gerekirse, pazarı olan bir köyde oturan ve rekabete girecek düzeyde tüccar sınıfına sahip olan bir köy, kasaba ekonomisine geçmiş olmaktadır. Kasabadaki ticaret mahalli kalırsa, kasaba da mahalli ve önemsiz kalır, ticaret mahalli ölçeği aşarsa bu durumda kasaba da zengin ve meşhur bir kasaba olur (Eröz, 2014:320). Tüm bu tespit ve değerlendirmeler birlikte düşünüldüğünde, Bolvadin'in tarımsal üretimin ileri düzeyine geçişinin de çok eskilere dayandığı tespitini yapmak zor olmayacaktır. Esnaf örgütlenmesine ilişkin belirtilen rakam, hem ekonomik düzeyin gelişmişliğine, canlılığına ilişkin fikir vermekte hem de toplumsal gelişmenin göstergesi olarak ele alınan kentlerdeki mesleki çeşitliliğe (heterojenlik) dolayısıyla gelişmiş bir sosyal yapıya işaret etmektedir.

Belirtilen bu nispeten ileri sosyoekonomik seviyenin yanında kültürel bir takım işaretler de Bolvadin'deki kültürel seviyeye ilişkin fikirler vermektir. Örneğin Bayar (1996: 53) Bolvadin'de Selçuklular zamanından beri Ahilik örgütlenmesi olduğunu belirtmekte, Osmanlı'nın yükseliş dönemlerinde Ahi Mehmet Dede adlı bir kişinin Ahilik örgütlenmesinin başında

olduğuna dair bir fermanın bulunduğunu ifade etmektedir. Bu da bir iktisadi zihniyet, bir felsefe, bir esnaf kültürü ve hatta kent kültürü olarak Ahiliğin Bolvadin tarihinde yer aldığını göstermekte ve de kültürel seviyenin gelişmişliğine dair fikir vermektedir.

Kültürel seviyenin gelişmişliğine dair bir diğer husus da Bolvadin'de bulunan eğitim kurumlarıdır. Elde yeterli belge ve bilgi bulunmadığını vurgulayan Bayar (2004:348), buna rağmen Selçuklu ve Osmanlı dönemlerinde zengin vakıflar kuran pek çok padişah, sadrazam ve daha nice farklı devlet adamlarının yaptıkları hayratlar yanında medreseler de kurduklarının bilgisini vermekte, Osmanlı döneminde Bolvadin ve nahiyelerinde kurulan 39 medresenin adını vermektedir. 12 yıl süresince eğitim veren bu kurumlarda verilen derslere ilişkin kitap ve ders programlarının müftülük kütüphanesinde bulunduğu bilgisi de yer almaktadır (Bayar, 2004:348-350). Ayrıca Bolvadin'de ibtidaiye adı altında bugünkü ilkokulun karşılığı olan ve Osmanlıdan Cumhuriyet'e aktarılan önemli sayıda okul bulunmaktaydı. Bugünkü Akçeşme İlkokulu hariç bunların bazılarının binaları süreç içinde yıkılmıştır (Bayar, 2004: 359-361). 70'li yıllarda önemli sayıda tarihi değer arz edebilecek binanın yıkılması da ayrı bir üzüntü kaynağıdır.

1958 yılında kurulan lise, 1977 yılında kurulan meslek yüksekokulu da Bolvadin'de eğitim kurumlarının nispeten erken gelişimine birer işarettirler. Burada ele alınan ve değerinilemeyen daha birçok özellikleriyle Bolvadin'in kültürel, sosyal ve ekonomik anlamda çevresi için merkezi roller oynamış bir kent olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır. İnişli ıkışlı tarihi boyunca Bolvadin'in canlı zamanları olduğu gibi ciddi sorunlar, sıkıntılar hatta harabatlar yaşadığı da tarihi bilgiler çerçevesinde sabittir.

Modernleşme ve küreselleşme gibi içinde bulunduğumuz dönemlerin hâkim süreçleri şüphesiz ki insanın coğrafyadaki durumunu, konumunu, pozisyonunu da etkilemektedir. Bütün dünya son yüzyıl içinde genel bir kentleşme eğilimi içine girmiştir. İnsanlar giderek daha fazla oranda kentlerde yaşamakta, kırsal nitelikli yerleşimlerden kopmaktadır. Hatta bu süreçlerden küreselleşme, kendi ekonomi politiğı ile metropolleşme dediğimiz olguyu da güçlendirmekte, mega kentler giderek büyümekte ve sorunlar yumağı haline gelmektedirler. Mega kent ölçeğinde olmayan ve başka başka handikaplar taşıyan birçok küçük kent, kasaba ve taşra mekânı giderek kan kaybetmektedir. Ülkemizde de birçok şehrin, kasabanın kaderini bu gelişmelerden ayrı düşünemeyiz. Yukarıda tarihsel süreç içinde pek çok açıdan merkeziliğinden, birçok gelişmedeki öncü karakterinden söz ettiğimiz Bolvadin de belirtilen süreçlerden ve kendine has bir takım durumlardan etkilenmiş, eski günlerini bir ölçüde arar olmuştur. Bu zaviyeden baktığımızda Bolvadin'in yakın geçmişi ve bugünü için neler söyleyebiliriz? Biraz da bu noktaya odaklanalım.

2. BUGÜNKÜ BOLVADİN'İ HAZIRLAYAN YAKIN ZAMAN HADİSELERİ

Yakın tarihin iki gelişmesi Bolvadin'in canlı, merkezi bir kent olma durumuna ciddi anlamda darbe vurmuştur. Bunlardan biri Bolvadin için en sıklıkla vurgulanan dönüm noktalarından biri olarak 1960'larda şehrimizi de ilgilendiren karayolu düzenlemeleridir. Nalbantoğlu (1961:4) yapımına 1959 yılında başlanan Emirdağ-Afyon karayolunun, Ankara'yı Ege'nin incisi olan İzmir limanına bağlayacak yolun önemli bir parçası olduğunu ifade etmektedir. Yolun 60'lı yıllarda tamamlanmasıyla Bolvadin o ana kadar üzerinde yer aldığı bugünün işlek yolları olan Ankara-İzmir ve Ankara-Antalya yollarından ayrı düşmüş, bir anlamda kendine can veren önemli

bir damardan mahrum olmuştur. Bu durumun öncelikle ekonomik olmak üzere diğer alanlarda da ciddi kayıplara neden olacağını söylemek yanlış olmayacaktır. Nitekim öyle de olmuştur. Ulaşımın ve yolların bir kentin canlılığına kattığı değerin önemini açıklamaya bile artık gerek yoktur. Kral yolunun, Bağdat yolunun, İpek yolunun* canlı tuttuğu kent, Ankara yollarından ırağa düşmekle önemli kayıplar yaşamıştır ki aynı yolların bugün Afyonkarahisar'a verdiği canlılık gözler önündedir.

İkinci husus da yine aynı dönemlere rastlayan 19.06.1957 tarihinde kabul edilen 7033 sayılı kanunla (T.C. Resmi Gazete, 27.06.1957) bugün Çay ve Sultandağı ilçeleri ile bunlara bağlı olan kasaba ve köyler, Çay ve Sultandağı'nın ilçe yapılmaları suretiyle Bolvadin'in idari kapsamından çıkmışlardır. Bu durum uzunca bir geçmişte gerek idari anlamda gerekse ticari ve ekonomik anlamda belirli bir yöreye merkez olan Bolvadin'in bu özelliğindeki en önemli kırılma olmuştur. Kentlerin gelişmesindeki en önemli fonksiyonlardan biri olan ticari fonksiyon, kırsal nüfusu kente çeken kamu hizmetleri ile güçlenmektedir. Bolvadin'in kadim ticaretinin söz konusu ilçe düzenlemeleri ile ciddi darbe aldığını söylemek yanlış olmaz.

Aşağıdaki tablo Afyonkarahisar'daki diğer ilçelerin ilçe merkezi ile belde/köy nüfuslarını göstermektedir.

---

* Bolvadin'den Tarihi Kral yolu, İpek Yolu ve Bağdat yolu da geçmektedir. Bkz. Bayar, M.(2004). Bolvadin Tarihi, 2. Cilt, Bolvadin, s. 322,324, 427.

Tablo 1. Afyonkarahisar’da Bazı İlçelerin Köy, Belde ve İlçe Merkezi Nüfusları

İlçe Adı	İlçe Merkezi Nüfusu	Belde/Köy Nüfusu	Toplam	Köy/kasaba Nüfusunun İlçe Nüfusuna Oranı
Afyonkarahisar Merkez İlçe	224.968	65.738	290.706	0,3
Bolvadin	31.464	13.075	44.539	0,4
Çay	14.484	17.239	31.723	1,2
Dinar	22.175	25.117	47.292	1,1
Emirdağ	18.690	18.355	37.045	1
Sandıklı	32.398	23.372	55.770	0,7
Sinanpaşa	3.761	36.358	40.119	10
Şuhut	13.848	23.152	37.000	1,7

Kaynak: Bu Tablo TÜİK 2016 Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi Sonuçları verilerinden faydalanılarak oluşturulmuştur.

Tablo 1 incelendiğinde Bolvadin’in merkez ilçeyle birlikte bazı ilçeler arasında en az belde/köy nüfusuna sahip olan ilçe olduğu görülmektedir. Tablo şu şekilde dile getirilebilir; Örneğin Sandıklı ilçe merkezinde oturan her 10 kişiye karşılık, Sandıklı’ya bağlı belde ve köylerde 7 kişi yaşamaktadır. Sinanpaşa ilçe merkezinde oturan her 10 kişiye karşı Sinanpaşa’ya bağlı belde ve köylerde 100 kişi yaşamaktadır. Bu durum Bolvadin’de ise ilçe merkezindeki her 10 kişiye karşılık belde ve köylerde yaşayan 3 kişi olarak karşımıza çıkmaktadır. Afyonkarahisar merkez ilçe için de oranın düşük olmasına rağmen mutlak olarak 65738 gibi yüksek bir belde ve köy nüfusu göze çarpmaktadır. Ayrıca Afyonkarahisar merkez ilçesi vilayet merkezi olarak zaten tüm ilçe, belde ve köylerin merkezi konumundadır ve bu potansiyel tarafından canlandırılmaktadır. Sinanpaşa ve Şuhut ise, ilçe merkezinde ikamet eden nüfustan çok daha fazlasını –özellikle Sinanpaşa- belde ve köylerinde barındırmaktadır. Yüksek belde ve köy nüfusu canlılığın özellikle ekonomik canlılığın tek ve kesin nedeni olarak görülemez. Ancak ekonomik canlılığın çok

önemli bir faktörü olduğu da yadsınamaz. Bu konunun önemini gündüz nüfusu** şeklinde yapılan tespitler de göstermektedir. Bu çerçevede Bolvadin kendi tarihine ve çevresindeki ilçelere nispetle, kendisine akacak gündüz nüfusundan mahrum görünmektedir. Bolvadin'in gündüz nüfusu anlamında emsali olan birçok kente, ilçeye göre dezavantaj taşıdığı kesindir. Gündüz nüfusu her ne kadar metropollerle ilgili olarak ele alınıyor olsa da, kamu hizmetlerini almaya gelen kırsal nüfus düşünülüğünde küçük kentlerle de ilgili olduğu görülebilir.

Yukarıda dile getirilen iki faktör -yani canlı karayolları güzergâhından uzakta kalma ve kırsal nüfustan yoksun olma- süreç içinde Bolvadin'in ekonomisi güçlü, merkezi bir kent olma niteliğini aşındırmıştır ve bu durum epeyce bir zamandır Bolvadin'in nüfus yapısına da yansımaktadır.

Tablo 2. Bolvadin'in İlçe Merkezinin Yaş Dilimlerine ve Seçili Yıllara Göre Nüfusu

Yıl / Yaş Grubu	0-14	Oran %	15-64	Oran %	65+	Oran %	Toplam	Köy,Belde ve İlçe merkezi Toplam
2007	7865	25	21186	67,6	2301	7,4	31352	46.520
2011	7434	24	21183	68,4	2376	7,6	30993	45.263
2016	6884	21,8	21808	69,4	2772	8,8	31464	44.539
TÜRKİYE 2016	-	23,2	-	68,4	-	8,3	-	-

Kaynak: Bu Tablo TÜİK 2007, 2011, 2016 Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi Sonuçları ve Demografik Göstergeler raporu verilerinden faydalanılarak oluşturulmuştur.

** Gündüz nüfusu kavramı, bir yerleşim yerinin gündüz ve gece nüfuslarının arasındaki farka işaret etmektedir. Benzer şekilde İngilizce'de "daytime population" kavramı da, geleneksel olarak devletlerin nüfus sayımlarını insanların uyudukları yerlerde yani ikametlerinde yapmalarına karşın, insanların çalıştıkları yerleri de göz önünde bulundurarak günün farklı saatlerinde insanların nerede bulduklarına dair nitelikli bir bilgi üretmeyi amaçlamaktadır. Bkz. <http://geobis.com/pdf/brochure-daytime-population.pdf> (08.09.2017) Türkiye'den bir örnekte, Şişli'nin gece ve gündüz nüfusları arasındaki fark 1998 yılı için 2 milyondan fazla olarak ifade edilmiştir. Bkz. <http://www.hurriyet.com.tr/istanbulun-manhattani-39053303> (08.09.2017)

Tablo 2 incelendiğinde, öncelikle 2007 yılından 2016 yılına kadar geçen 9 yıllık süreçte ilçe merkezinin nüfusunda bir dalgalanma görülmekle birlikte bir azalma görülmemektedir. Ancak ilçenin belde ve köyleri ile birlikte 9 yılda iki bin civarında bir nüfus azalmasına maruz kaldığı TÜİK verilerinden anlaşılmaktadır. Ayrıca Bolvadin'in Türkiye ortalamasından daha yaşlı bir nüfusa sahip olduğu ve yaşlanma eğilimine girdiği de anlaşılmaktadır. Tüm bu hususların çok daha detaylı araştırmaları gerektirdiğini belirtmek kaydıyla denilebilir ki, Bolvadin'deki demografik istatistikler ekonomik durgunluktan etkilenmektedir. Bolvadin'de göçü tetikleyen en önemli faktörün, ekonomik faktör olduğu düşünülebilir. Yaşlı nüfusun oranı artış göstermekte, ayrıca 0-14 yaş grubu da giderek azalmaktadır. Bu da giderek üretim dışı hale gelecek bir nüfus kitlesinin artış göstereceği şeklinde yorumlanabilir. Bu durum, yine Bolvadin'de son zamanlarda pek aşına olunan "emekli şehri" yakıştırmasını da akıllara getirmektedir.

Burada önemli bir nokta şudur; 2000 yılında yapılan son genel nüfus sayımına göre ilçe merkezinin nüfusu 52.398 olarak belirlenmiştir (<http://rapory.tuik.gov.tr/10-09-2017-02:43:35-1888753201251730114785137863.html>). Bu rakama göre süreç içinde çok ciddi bir göç verildiği yönünde bir tablo ortaya çıkmıştır ancak bu rakamların gerçeği yansıtmadığına yönelik bolca spekülasyon da yapılmıştır. Belki de ani bir göçten ziyade yukarıda değinilen karayolu faktörü ve kırsal nüfustan mahrum kalma faktörünün süreç içinde Bolvadin nüfusunun gelişme yollarını zora soktuğu ifade etmek daha anlamlı olacaktır.

Yukarıda ele alınan gelişmeler (Emirdağ-Afyonkarahisar yolu, Sultandağı ve Çay'ın ilçe olması)- ülkemizin gelişim sürecinde Bolvadin'in yaşadığı bir kader olarak değerlendirilmelidir. Çünkü karayollarının ne olursa olsun en makul güzergâhlardan ilerlemesi beklenir ki olan da budur.

Bolvadin'in kendine bağlı nahiye ve köyleri kaybetmesi de ülkemizin idari bölünmeler ile ilgili yaklaşımıyla ilgilidir. Bunlar, "Olmasaydı..." diyemeyeceğimiz türden gelişmelerdir. Sonuç olarak Bolvadin merkez nüfusundan daha az bir kırsal nüfusla günümüze kadar gelmiştir.

Bu noktaya nasıl gelindiği toparlanırsa, ilk olarak Bolvadin'in kendi tarihi sürecinde ticaretin önemli bir yere sahip olduğu ifade edilebilir. Tarım ve hayvancılığa dayalı ticaret, terzilik alanında geçmişte kalan yoğunluk, cumhuriyet öncesinden bazı banka şubelerinin açılması vb. örnekler ilçemizin geçmişte önemli ticari, ekonomik potansiyellere sahip olduğunun kanıtıdır. Örneğin Bayar (1996:60-65), Ziraat bankasının 22. Şubesinin Bolvadin'de açıldığını ortaya koymakta, ayrıca 1907 yılında Bolvadin'de Singer dikiş makinelerinin bayiliğinin bulunduğuna dair bir belge sunmaktadır. Bankanın 22. Şubesinin Bolvadin'de açılmasının muhakkak bir önemi vardır. Ayrıca çok erken tarihli bir dikiş makinesi bayiliğinin bulunması da Bolvadin'de terzilik mesleğinin potansiyeli ile ilgili olmalıdır. Ancak geçmişten gelen bu canlılığın geleceğe aktarılması, az önce ifade ettiğimiz gelişmelerin ve modern ticaret-sanayi mantığına dönüşmemenin etkisiyle pek mümkün olmamıştır. Bu çerçevede ilçenin göç vermesi -her ne kadar eski nüfus sayımlarında şişirilme olduğu speküle edilse de- önemli bir sorun olarak göze çarpmaktadır.

Görüldüğü gibi Bolvadin tarihten güçlü potansiyeller getirmiş, ama zamanın getirdiğı koşullar tarafından da olabildiğince zorlanmış bir kent olarak görünmektedir. Şüphesiz zaman aktıkça bu potansiyeller ve zorluklar Bolvadin'in geleceğinin tayinin de rol oynayacaklardır. Şimdi kısaca bu olumlu ve olumsuz durumları örnekleme faydalı olacaktır.

3. BOLVADİN'E İLİŞKİN OLUMLU VE OLUMSUZ BİRKAÇ NOKTA

Çakırer (2014:20) Bolvadin için zayıf ve güçlü yanların, fırsat ve tehditlerin neler olduğunu ortaya koyacak bir analizden (SWOT) söz etmektedir. Böyle bir analizin, her nere için yapılırsa yapılsın büyük fayda sağlayacağı muhakkaktır. Elbette bütün bu güçlü ve zayıf yanların, fırsat ve tehditlerin çok iyi tespit edilmesi gerekir. Bunun için her Bolvadinlinin ya da Bolvadin'e sevgi besleyen herkesin kendi uzmanlığınca ya da kendi şartlarıncı bu muhasebeye katılması gerekir. Bu kafa yorulması gereken bir husustur.

Böyle bir analize katkı sağlamak babında biz de bazı olumlu ve olumsuz noktaları vurgulamak isteriz. Olumlu hususlar:

Heybeli Kaplıcası: Merhum Belediye Başkanı Hasan Türkmen'in Heybeli Kaplıcasını Bolvadin'e kazandırması, belediyeçilik açısından çok önemli ve güzel bir girişimdir. Burada olumluluk olarak kastedilen şey bir belediye başkanının gayretidir. Önemli bir girişimle kazanıldığı bilinen bu kaplıcanın bir hizmet olarak basitçe tüketilmesinin yerine, şartlar ne kadar zorlarsa zorlasın çağdaş şartlara adapte edilerek turizm değerinin artırılmasıdır. Bu kaplıcanın Bolvadin'e kazandırılması ilk girişim ise bu ilk girişime layık olan ikinci girişim onu geliştirmek ve güzelleştirmek olmalıdır. Mazeret üretmek yerine gayretkâr bir biçimde mümkün olan yollar aranmalıdır.

Horan Parkı: Yine merhum Belediye Başkanlarından Süleyman Kabadayı'nın kesinlikle estetik olduğu anlaşılan çabalarla yaptığı, dışardan bakanların hayranlıklarını ifade ettiği Horan Parkı, Bolvadin için gurur duyulacak bir mekândır. Bu park sanki bir büyükşehir belediyesi marifeti gibi durmaktadır. Ancak parkın içinde sürekli düzenlemeler yapmak, onun orijinal

ve doğal dokusunu gölgelemektedir. Vurgulamak gerekirse bu parkın olumlu olan tarafı, yapıldığı yıllar itibari ile düşünülmesinde, uygulanmasında ve yapılmasında kendini gösteren estetik zekâdır. Bu nitelik de Bolvadin'e aittir ve Bolvadinliler bunu düşünmeli ve önemsemelidir.

Avşar Emaye A.Ş. : Bir diğer husus, Bolvadin'de mamul metal mutfak eşyası üreten fabrikadır. Bolvadin'in ne bir sanayi bölgesine ne de ihracat limanlarına yakın bir kent olmamasına rağmen, fabrikanın ürettiği malı dünya pazarlarına ihraç etmesi yine atlanmaması gereken, önemle üzerinde durulması gereken bir husustur. Zekice bir üretim stratejisinin, ihracat konteynurlarını bozkır diye ifade edilen bir coğrafyaya getirebilmesi, Türkiye'nin ortalama 1kg'lık ihracatından fiyat olarak daha değerli bir ihracat yapabilmesi, Bolvadin'in yenilerini eklemesi gereken ve ekleyebileceği bir başarıdır.

Yücel Çakmaklı ve Muharrem Bayar: Ülkemizin yetiştirdiği önemli sinema yönetmenlerinden bir olan Yücel Çakmaklı ve değerli araştırmalarıyla ülkemizdeki bilime ve Bolvadin'e hizmet eden, çalışmalarıyla Bolvadin'e bir müze kurulmasını sağlayan Muharrem Bayar, Bolvadin için önemli karakterlerdir. Bu kişiler tabiri caizse gökten zembille inmemiş, Bolvadin'in sosyoekonomik ve kültürel havası içinde yetişmişlerdir.

Olumsuz Hususlar:

Bolvadin'de çok sayıda tarihi mekânın, binanın günümüze ulaşmadan yıkılması, Bolvadin'in tarihi kimliğinin dışa vurulmasına engel olmuş denilebilir. Söz gelimi Horan Parkı'nı yapabilmiş bir memleketin tarihi mekânlarını koruyamaması tezat oluşturmuştur.

Mahalle sayısı: Bolvadin'de bugün itibariyle 49 adet mahalle olduğu görülmektedir. Bu rakam nüfusu hemen hemen ilçemizle aynı olan Sandıklı ilçe merkezinde 11, Afyonkarahisar

merkez ilçede 58, Dinar'da 28'dir (<http://afyonkarahisar.gov.tr/kurumlar/afyonkarahisar.gov.tr/Dosyalar/Se%C3%A7ilmi%C5%9Fler/Mahalle%20Muhtarlar%C4%B1.pdf>). Mahalle sayısının bu kadar yüksek oluşu, ilçemizdeki müstakil yapılaşma eğilimi ile ilgili olabilir. Müstakil yapılaşma nedeniyle, kent merkezinin oturduğu arazi genişlemekte ve örneğin belediyecilik hizmetlerinin ekonomik olmasını güçleştirmektedir. Ayrıca ülkemizin ve ilçemizin ekonomik durumu göz önüne alındığında, maddi imkânsızlıklar nedeniyle söz konusu müstakil yapıların estetik düzeyinin çok yüksek olması beklenilemez. Bu durumun tersine çevrilmesi yani dikey yapılaşmanın, apartmanlaşmanın –bunun ne kadar gerekli olduğu da ayrı bir tartışmadır- kolaylıkla gerçekleşmesi beklenemez. Ancak yapılaşmamıza ilişkin de bir sorgulama içinde olmamız kentsel kalite açısından gereklidir.

Motosiklet: Pek çok Bolvadinlinin malumu olduğu üzere, şehrimizde yönlendirmekte zaaflarımızın olduğu gençlerin motosiklet tutkuları kaotik bir görünüm vermektedir. Elbette motosiklet de bir taşıttır ve bu konuda fonksiyon görmektedir. Burada problem motosikletin kendisi değil, gençliğimizi daha olumlu aktivitelere yönlendiremeyişimizdir. Mütevazı harçlıklarını yakıta vermek zorunda kalan, hatta zaman zaman ölümcül kazalara neden olan bu durumdan gençleri korumak gerekmektedir. Belki Bolvadin'e has olmayan bu soruna Bolvadin'e yakışır bir çözüm üretmek gerekir. Spor kültürünün zayıf olduğu ülkemizde, toplumumuz sporun tahmin etmekte güçlük çekeceğimiz faydalarından maalesef mahrumdur. Bolvadin'den başlayarak gençlerimizi bu konuda hareketlendirmek, onları sporla ciddi şekilde uğraşmaya teşvik etmek için biraz emek vermek gerekir. Burada çözümsüzce ve inadına motosikleti eleştirmekten ziyade Bolvadin gençliği için

biraz ıstırap duymak gerekir. Yücel akmaklı'nın yetiştiği bir kentin çocukları motosiklet cehaletine kurban gitmemelidirler.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Bolvadin'in kadim kent oluşu, bu çalışmada da özetlenmeye çalışılan tarihi veriler ışığında sabittir. Tarih boyunca Bolvadin, bulunduğu yörenin potansiyeliyle beslenmiş, merkezileşerek kent fonksiyonları geliştirmiş, bu özellikleri ile bulunduğu yöreye de kentsel roller ifa ederek, bir anlamda hizmet etmiştir. Yakın zamanlara değin bu merkezi konum bir takım iniş çıkışlara rağmen sürmüştür, Bolvadin çoğu zaman önemli yolların üzerinde bulunmasının da etkisiyle kent kimliğini ortaya koymuştur. Şüphesiz ki Bolvadin'in kentsel kimliğine ilişkin değerlendirmeler yapılırken, hem metropol olmayı hem de çoğu zaman kasaba diye de ifade edilen mütevazı bir taşra mekanını birlikte içeren kent kavramının bu çeşitliliğinin farkındayız. Bu anlamda Bolvadin Tanpınar'ın "Beş Şehir" inden biri olmadığı gibi, tamamen taşra, kasaba, kır modeline de indirgenebilecek bir yer de değildir.

Duverger, çağdaş toplumların tamamının geleneksel toplum tipinden ekonomik ve teknik gelişme fikrinin toplumda merkezi bir yer tutmasıyla, büyüme, gelişme düşüncesinin egemen düşünme biçimi olmasıyla ayrıldığını ifade eder(Duverger, 2004: 298). Modernleşme ve küreselleşme çağında her yeri saran kalkınma ve gelişme ideali kentleri de sarmış, bu çerçevede Bolvadin'de de söz konusu idealler kendini göstermiştir. Ancak tüm bu isteklere ve ideallere rağmen gerçekliğin dayattığı bazı koşullar, Bolvadin'in gelişmesine engel oluşturmuştur. Tarihi boyunca önemli yollar, bağlantılar üzerinde bulunan Bolvadin, 1959 yılında Emirdağ-Afyon yolunun yapılması ile bu özelliğini nispeten kaybetmiş, 1957

yılında gerçekleşen kanuni dzenlemelerle de o zamana kadar kendine bağlı kırsal nufustan mahrum olmuştur. Tm bunlar zaman içinde Bolvadin'in kentsel fonksiyonlarında daralmaya neden olmuştur.

Yukarıda dile getirilen olumlu ve olumsuz durumlar hasbelkader gze çarpan hususlardır. Bunlar artırılabilir, bazıları farklı bakış alarına gze önemsiz de görülebilir. Bu örneklerden hareketle, emek verilmiş, kafa yorulmuş, disiplinli ve estetik eylemler, hareketler ve uygulamalarla Bolvadin'i gelecekte de yaşanabilir, yaşanmaktan mutluluk duyulan bir memleket küresi haline getirebilir. Hasan Türkmen gibi girişimci olmak, Süleyman Kabadayı gibi estetik algı sahibi olmak, Avşar Emaye gibi pek ihtimal verilmeyecek üretimi gerçekleştirmek, yönetmen akmaklı gibi ulusal başarıya imza atmak; tm bu olumlu örnekler ve daha başkaları Bolvadin'de gerçekleşen Şeylerdir. Yanı başımızda öylece duran bu olguları yeterince idrak etmeliyiz. Böyle iyi, güzel Şeyleri gerçekleştirmek Bolvadin'in sosyokültürel ve ekonomik yapısı içinde mümkündür ve mümkün olduğu bu örneklerle kanıtlanmıştır.

İhtiyaç olan Şey, heyecanı ve motivasyonu artırarak, kırsal nüfus, verimli coğrafi konum, yer altından çıkacak maden gibi bugün için olmayan avantajların yokluğuna umutsuzlukla odaklanmak yerine, tarihi birikim ve azımsanamayacak kentlilik birikimiyle ve en önemlisi emekle, sevgiyle Bolvadin'i güzelleştirmek, kalkındırmak ve geliştirmeye yönelmek ve Bolvadin'i çevresinde bilinen, aranan, grlesi bir yer haline ve en önemlisi içinde yaşayanların mutlu olduğu bir yer haline getirmektir. Bunu başarmak için, tekrar merkezi bir konum elde edebilmek için Bolvadin'in en önemli sermayesi, duyulmadık, bilinmedik, düşünülmemiş sosyo-ekonomik ve kültürel hamleler yapmaktır. Gündüz vakti caddelerini dolduran bir hinterlandtan mahrum kalmışsa eğer Bolvadin, çok uzaktakileri bile kendisine

getirebilecek yeni cazibeler oluşturmak durumundadır. Yani Bolvadin bugünün şartlarında büyük düşünmek zorundadır. Kadim kent böyle düşünmeye de alışıktır.

Birkaç öneri ile tamamlamak gerekirse, tıpkı Horan parkı gibi çalıların, mazıların ve çamların tertipli peyzajıyla ikinci bir Horan parkı yapmak, mevcut horan parkında düzenleme yapıp durmaktan daha iyidir. Taşıt mantığının dışında motorsiklet kullanan gençlerin enerjilerini spora sevk etmek, hatta milli sporcular yetiştirmeyi hedeflemek zor olsa bile denenmelidir. Bisiklet sporuna profesyonel yaklaşılamaz mı? Bu sayede gençliğin enerjisini daha olumlu ve kendilerine saygınlık katacak aktivitelere yönlendirmek çok mu zor olur? Mevcut sanayi kolları ile entegre olabilecek yeni girişimler hayal edilmelidir. Göker'in (1997:18) hararetle vurguladığı kooperatifçiliğin bugün bile imkânı aranmalıdır. Böyle ortaklıklar kurulamıyorsa neden bir araya gelemediğimize dair özeleştiri ve toplumsal sorgulama yapmamız gerekir. Dışardan girişimlere destek olmak yerine Bolvadin'in sermayesini Bolvadin'de layıkıyla işletecek Bolvadinli girişimciler aranmalıdır, bulunmalıdır. Bolvadin'de yeterince girişimcilik ruhu ve zekâsı vardır. Yakın geçmişte bu konuda büyük sıkıntılar yaşanmıştır. Kaplıcanın, Afyon'un termal turizm havzasına aktif katılımı sağlanmalıdır. Bu haliyle biraz unutulmuş gibidir. Kısacası olmazcı kültürden kurtulup etrafımıza akıllı, iyi ve güzel dokunuşlar yapmamız gerekmektedir.

KAYNAKÇA

Bayar, M. (1996). **Bolvadin Tarihi**, Cilt 1, Ankara.

Bayar, M. (2004). **Bolvadin Tarihi**, Cilt 2, Bolvadin.

Çakırer, M.A. (2014). **Bolvadin Nasıl Zenginleşir?**, Bolvadin.

Duverger, M. (2004). **Siyaset Sosyolojisi**, İstanbul: Varlık Yayınları.

Eröz, M. (2014). **İktisat Sosyolojine Başlangıç**, 4.Basım, İstanbul: Ötüken Yayınları.

Göker, O. (1997). **Bolvadin'e Dair Düşünceler**, Ankara.

Keleş, R. (2013). **Kentleşme Politikası**, 13.Baskı, Ankara: İmge Kitabevi.

Nalbantoğlu, H. (1961). Afyon-Emirdağ Yol Yapımı, **Türkiye Mühendislik Haberleri**, (Çevrimiçi)
<http://www.imo.org.tr/resimler/ekutuphane/pdf/2496.pdf>
Erişim:07.09.2017.

Özkaya, Y. Akyıldız, A. Muhassılık Maddesi, **İslam Ansiklopedisi**, (Çevrimiçi)
<http://www.islamansiklopedisi.info/dia/pdf/c31/c310013.pdf>
Erişim:11.09.2017.

İnternet Kaynakçası

(Çevrimiçi)

<http://www.resmigazete.gov.tr/main.aspx?home=http://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/9644.pdf&main=http://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/9644.pdf> Erişim: 11.09.2017.

(Çevrimiçi) <http://www.tuik.gov.tr/UstMenu.do?metod=temelist>
Erişim: 08.09.2017

(Çevrimiçi) <https://biruni.tuik.gov.tr/medas/?kn=95&locale=tr>
Erişim: 08.09.2017.

(Çevrimiçi) <http://rapory.tuik.gov.tr/10-09-2017-02:43:35-1888753201251730114785137863.html> Erişim: 09.09.2017.

(Çevrimiçi) <http://geobis.com/pdf/brochure-daytime-population.pdf> Erişim: 08.09.2017.

(Çevrimiçi) <http://www.hurriyet.com.tr/istanbulun-manhattani-39053303> Erişim: 08.09.2017.

(Çevrimiçi)
<http://afyonkarahisar.gov.tr/kurumlar/afyonkarahisar.gov.tr/Dosyalar/Se%C3%A7ilmi%C5%9Fler/Mahalle%20Muhtarlar%C4%B1.pdf> Erişim: 10.09.2017.

YEREL KALKINMA MODELİ OLARAK CİTTASLOW AĞI VE BOLVADİN'İN ÜYELİK POTANSİYELİ

Mehmet Akif AKIRER¹

ÖZET

Küreselleşmenin etkisiyle yaşam tarzları, yemek kültürü, giyim tarzları gittikçe birbirine benzemektedir. Bu trend şehirleri de derinden etkilemekte giderek birbirine benzeyen şehirler ortaya çıkmakta ve dolayısıyla şehirlerin özgün yapıları kaybolmaktadır. Citta Slow Ağı, şehirlerin aynulaşmasına ve özgün yapılarının kaybolmasına karşı bir tepki hareketi olarak ortaya çıkmış bir şehirler birliğidir. Küreselleşmenin yarattığı homojen mekânlardan biri olmak istemeyen, yerel kimliğini ve özelliklerini koruyarak dünya sahnesinde yer almak isteyen kasabaların ve şehirlerin katıldığı bir birliktir. İtalyancada “sakin şehir” anlamında kullanılan Cittaslow ağı, nüfusu 50.000'nin altındaki kentlerin üye olabildiği, şehirlerin kendi gelenek, göreneklerini, yemeklerini, tarihsel kimliklerini korumalarını öngören bir birliktir. Citta Slow felsefesi şehirlerin hangi alanlarda güçlü ve zayıf olduklarını analiz etmelerini ve sahip oldukları şartlar çerçevesinde bir strateji geliştirmelerini teşvik etmektedir. Bu çalışmada Bolvadin ilçesinin yavaş şehir olabilme potansiyeli incelenerek yerel kalkınma modeline vurgu yapılmaktadır.

---

¹ Afyon Kocatepe Üniversitesi, Bolvadin Meslek Yüksek Okulu, İşletme Yönetimi Programı, Öğretim Görevlisi, cakirer@aku.edu.tr

*Anahtar Kelimeler: Bolvadin, Bolvadin Ekonomisi, Kalkınma, Sakin
şehir*

**CITTASLOW NETWORK AS A MODEL OF LOCAL
DEVELOPMENT AND BOLVADIN'S POTENTIAL OF
MEMBERSHIP**

ABSTRACT

With the impact of globalization, lifestyles, food culture, clothing styles are increasingly similar. These trends are deeply affecting the cities, and cities that gradually resemble one another are emerging, so that the original structures of the cities are disappearing. The Citta Slow Network is an association of cities that emerged as a response to the dissemination of cities and the disappearance of their original structures. It is a union of towns and cities that want to be on the world stage, preserving their local identity and characteristics, who do not want to be one of the homogeneous spaces created by globalization. The Cittaslow network, which is used in the sense of "calm city" in Italian, is a union that allows cities under 50,000 inhabitants to enlist the cities to preserve their traditions, customs, meals and historical identities. Citta Slow encourages philosophy cities to analyze where they are strong and weak and to develop a strategy within their own circumstances. In this study, local development model is emphasized by examining the potential of Bolvadin as a slow city.

Keywords: Bolvadin, Bolvadin Economics, Developed, Citta Slow,

1.GİRİŞ

Bu çalışmada küreselleşme sonucunda kültürün tek tipleşmesi ve yerel farklılıkların tek tek ortadan kalmasına tepki olarak ortaya çıkan yavaş Şehir kavramı yerel kalkınma kavramı çerçevesinde ele alınmıştır. Bu bağlamda Bolvadin ilçesinin Cittaslow birliği içine dahil olabilmesi için bölgenin zengin tarihi ve kültürel kimliğinin literatür çalışması ve analiz yöntemiyle ortaya çıkarılması amaçlanmıştır. Bolvadin ilçesi özelinde unutulana ya da unutulmaya yüz tutan geleneklerin ve kültürel etkinliklerin, hareket kapsamında incelenmesi planlanmıştır.

Bir ülkede ekonomik faaliyetlerin bölgeler arasında dengeli dağlımı sorununu konu alan “bölgesel iktisat” ülkemiz için üzerinde önemle durulmayan bir konudur. İkinci dünya savaşı sonrası ülkeler arasında ekonomik ve sosyal alanda büyük farklılıkların görülmesi “Kalkınma ekonomisi” kavramını ortaya çıkartmıştır. lkeler arasında ortaya çıkan gelişmişlik farkına benzer durum, her ülkenin değişik bölgeleri arasında da ortaya çıkmıştır. İŞte bölgesel iktisat bu konuyu inceleyen bir bilim dalıdır. Bugün bölgesel iktisatla ilgi konular, bölgesel analiz, yerleşme ekonomisi, alan ekonomisi, bölgesel kalkınma, bölgesel iktisat ya da bölgesel kalkınma isimleri altında üniversitelerde lisans ve lisansüstü ders olarak okutulmaktadır. (Dinler, 2014:iii) Bölgesel kalkınma açısından bakıldığında da Citta Slow bölgesel ekonomilerin kalkınmada küreselleşmeye karşı yapacağı bir eylem olduğunu söylebiliriz.

2. CITTASLOW HAREKETİ'NİN DÜNYA'DA GELİŞİMİ

İtalyanca Cittá (Şehir) ve İngilizce slow (sakin / yavaş) kelimelerinden oluşan Cittáslow, “sakin Şehir” anlamına gelmektedir. (Karadeniz, 86)

Cittaslow hareketi 1999 yılında Greve in Chianti'nin eski belediye başkanı Paolo Saturnini'nin vizyonu doğrultusunda

ortaya çıkmıştır. Paolo Saturnini yaşam kalitesini yükseltmek amacıyla kentlerin kendilerini değerlendirmelerini ve farklı bir kalkınma modeli ortaya koymaları fikrini ulusal boyuta taşımuştur (<http://Cittaslowturkiye.org>).

1999 yılında Greve in Chianti'nin belediye eski başkanı Paolo Saturnini'nin girişimleri sonucunda 4 küçük İtalyan kentinin (Orvieto, Greve in Chianti, Bra, Positano) bir araya gelmesiyle ortaya ıktı. İlk toplantıda bir Sakin Şehir'de bulunması gereken ana özellikler belirlendi ve kendilerini bir dizi prensibi izlemeye adadılar. Bunların basında daha sakin ve daha az kirli fiziksel çevrelerin olusturulması; yerel estetik geleneklerin, yerel el sanatlarının ve yerel mutfağın korunması bulunuyordu. Ayrıca daha sağlıklı çevreler olusturmak, vatandaşlarına daha iyi yaşam ortamları sunabilmek adına yönetimsel çözümler aramada birbirlerinin deneyimlerini paylaşmayı, bu yönde alınan kararları uygulamada teknolojiyi en st düzeyde kullanabilmeyi karara bağlamışlardı. (Sezgin-nvar, 128).

Uluslararası Cittaslow (Sakin Şehir) ağı, küreselleşmenin etkisiyle ve metropoliten kentlerin daha çok önem kazanması sonucu küçük Şehirlerin dokusunu, sakinlerini ve yaşam tarzını standartlaştırması tehlikesine karşı, Şehirlerin yerel özelliklerini ortadan kaldırmasını engellemek amacıyla İtalya'da yaklaşık 30 belediye başkanı tarafından oluşturulmuş bir kentler birliğidir.

3. CITTASLOW HAREKETİ'NİN TÜRKİYE'DE GELİŞİMİ

Sakin Kentler Birliği'nin İtalya'da kurulmasından on yıl sonra Seferihisar, Türkiye'den ilk kez Sakin Kent unvanını alan kent olarak cittaslow kavramını Türkiye'ye taşımuştur. Türkiye'de ki sakin Şehirlerin n plana çıkan özellikleri incelendiğinde Cittaslow olmasında etken olan bazı ortak özellikler

belirlenmiştir. Bunlardan bazıları; genellemenin parçası olmak yerine kendi değerini ortaya koymak, yerel kalkınmayı sağlamak, hava kirliliğinin ve yoğun trafiğin önüne geçmek, yöresel özellikleri ön plana çıkarmak, misafirperverlik, yerel pazarların bulunması, tarihi ve doğal değerlerin bulunması, sürdürülebilirlik ilkesi ile hareket ederek geçmişin değerlerine sahip çıkan, bugünü yaşıyan ve geleceği de düşünen şehirlerdir.(Kut, 2014:133)

4. SAKİN ŞEHİR OLMA KRİTERLERİ

Yavaş Kent manifestosu 6 kategoride gruplanmış 55 kural içermektedir. Bunlar çevre politikası, altyapı, kentsel doku uyumunun korunması, yerel üretimin desteklenmesi, misafirperverlikle ilgili kurallardır. Yavaş kent unvanına sahip olabilmek için kentler, düzenli olarak müfettişler tarafından kontrol edilmektedir. Cittaslow ağına dâhil olmak isteyen bir şehir, standartlara göre denetlenir ve unvanı almaya hak kazanır. Bu unvanla, pek çok şehir turizm açısından hareketlenerek, gelişim gösterebilmektedir. Bu konuda başarıya ulaşabilmek, ancak yöredeki halkın da sürece katılımıyla mümkün olabilmektedir. Aday şehrin geliştirdiği projelerden oluşan başvuru dosyasının değerlendirme sonucunda % 50'den fazla puan alması gerekmektedir

Çevre Politikaları

- 1) Hava temizliğinin yasa tarafından belirtilen parametrelerde olduğunun belgelenmesi
- 2) Su temizliğinin yasa tarafından belirtilen parametrelerde olduğunun belgelenmesi
- 3) Halkın içme suyu tüketiminin ulusal ortalamayla karşılaştırılması
- 4) Kentsel katı atıkların ayrıştırılarak toplanması
- 5) Endüstriyel ve evsel kompostlamanın desteklenmesi

- 6) Kentsel ya da toplu kanalizasyon için atık su arıtma tesisinin bulunması
- 7) Binalarda ve kamu kullanım alanlarında enerji tasarrufu
- 8) Kamunun yenilebilir enerji kaynaklarından enerji üretimi
- 9) Görsel kirliliğin ve trafik gürültüsünün azaltılması
- 10) Kamusal ışık kirliliğinin azaltılması
- 11) Hane başına düşen elektrik enerjisi tüketimi
- 12) Biyoçeşitliliğin korunması

Altyapı Politikaları

- 1) Kamu binalarına bağı verimli bisiklet yolları
- 2) Mevcut bisiklet yollarının araç yollarıyla kilometre üzerinden karşılaştırılması
- 3) Metro ve otobüs durakları gibi aktarma merkezlerinde bisiklet park yerleri
- 4) Özel taşıt kullanımına alternatif olarak eko ulaşım planlanması (Elektrikli otobüs, dik yokuşlarda yürüyen merdivenler vb.)
- 5) Engellilere yönelik mimari engellerin kaldırılması
- 6) Aile hayatı ve hamile kadınlar için girişimler
- 7) Sağlık hizmetlerine onaylanmış ulaşılabilirlik
- 8) Kent merkezlerinde malların sürdürülebilir dağıtımı (Tarihi kent merkezlerinde mal dağıtımı için havayı kirleten araçlar yerine elektrikli veya motorsuz taşıtlar gibi kirlilik yaratmayan taşıtların tercih edilmesi)
- 9) Şehir dışında çalışan şehir sakinlerinin oranı

Kentsel Yaşam Kalitesi Politikaları

- 1) Kentin direnci için planlama
- 2) Kente ait değerlerin iyileştirilmesi, kent merkezlerinin ve kamu binalarının değerlerinin artırılması için programlar

- 3) Verimli bitkiler ve meyve ağaçları kullanılarak sosyal yeşil alanların iyileştirilmesi ve/veya oluşturulması
- 4) Kentsel yaşanabilirliğin arttırılması
- 5) Marjinal alanların tekrar değerlendirilip kullanılması
- 6) Vatandaşlara ve turistlere yönelik interaktif hizmetlerin geliştirilmesinde bilgi ve iletişim teknolojilerinden faydalanılması
- 7) Sürdürülebilir mimari için hizmet masası oluşturulması
- 8) Kentin internet ağına sahip olması
- 9) Kirleticilerin izlenmesi ve azaltılması
- 10) Tele çalışmanın geliştirilmesi
- 11) Kişisel sürdürülebilir kentsel planlanmanın teşviki
- 12) Sosyal altyapıyı desteklemek
- 13) Kamusal sürdürülebilir kentsel planlamanın teşviki
- 14) Kent içindeki kullanışlı yeşil alanların verimli bitkiler ile değerlendirilmesi
- 15) Yerel rnlerin ticarileşmesi için alanların yaratılması
- 16) Atölyelerin korunması ve değerlerinin arttırılması – doğal/yerel alışveriş merkezlerinin yaratılması
- 17) Yeşil alanlarda kullanılan beton miktarı

Tarım, Ticaret, Zanaat ve Turizmin Geliştirilmesi

- 1) Tarımda ekolojik prensiplerin uygulanması.(Agroekolojinin geliştirilmesi)
- 2) El yapımı ve etiketli veya markalı esnaf/sanatkr ürünlerinin korunması
- 3) Geleneksel iş tekniklerinin ve zanaatların değerinin arttırılması
- 4) Kırsal bölgede yaşayanların hizmetlere erişimini arttırarak kırsal bölgelerin değerini arttırmak
- 5) Kamuya ait restoranlarda (okul kantinleri, aş evleri vb) yerel, mümkünse organik ürünlerin kullanılması

- 6) Kişisel kullanımda ve yemek sektöründe tat eğitimlerinin verilmesi ve mümkünse organik yerel ürünlerin kullanılmasının teşvik edilmesi
- 7) Yerel ve geleneksel kültürel etkinliklerin korunması ve değerlerinin arttırılması
- 8) Otel kapasitelerinin arttırılması
- 9) Tarımda GDO kullanımının yasaklanması
- 10) Önceden tarım için kullanılmış alanların kullanımı hakkındaki imar planları için yeni fikirlerin varlığı

Misafirperverlik, Farkındalık ve Eğitim

- 1) İyi karşılama
- 2) Esnafın ve işletmecilerin farkındalıklarını arttırmak
- 3) Yavaş güzergâhların mevcut olması
- 4) Önemli yönetsel kararlara tabandan tavana katılım sürecini sağlayacak aktif tekniklerin benimsenmesi
- 5) Eğitimciler, yöneticiler ve çalışanların Cittaslow temaları hakkında sürekli eğitim görmesi
- 6) Sağlık eğitimleri
- 7) Yöre halkına Cittaslow'un anlamı hakkında sistematik ve kalıcı eğitim vermek
- 8) Cittaslow üzerine yerel yönetim ile çalışan derneklerin aktif varlığı
- 9) Cittaslow kampanyalarının desteklenmesi
- 10) Cittaslow logosunun internet sayfasında ve antetli kağıt üzerinde kullanımı

Toplumsal Uyum

- 1) Azınlıklara yönelik ayrımcılığa karşı çalışmalar
- 2) Farklı etnik kökene sahip insanların aynı mahallede yaşaması
- 3) Engelli kişilerin entegrasyonu
- 4) Çocuk bakımının desteklenmesi

- 5) Genç neslin istihdam durumu
- 6) Yoksulluk
- 7) Toplumsal ortaklıklar/sivil toplum kuruluşların mevcudiyeti
- 8) Farklı kültürlerin entegrasyonu
- 9) Politika yapım sürecine katılım
- 10) Belediyenin kamu konut yatırımı

Ortaklıklar

- 1) Slowfood aktiviteleri ve kampanyaları için destek
- 2) Doğal ve geleneksel yiyecekleri Slowfood veya diğer kurumlar ile desteklemek
- 3) Eşleştirme projelerini desteklemek ve gelişmekte olan ülkelerin Cittaslow ve Slowfood felsefelerinin yayılmasını da sağlayacak şekilde gelişmeleri için işbirliği yapmak

5. BOLVADİN HAKKINDA BİLGİ

Ege Bölgesi'nin iç batı bölümünde bir ova üzerinde kurulmuş bulunan ve günümüzde Afyonkarahisar'a bağlı bir ilçe merkezi olan Bolvadin, kuzeyden Emirdağ ile Bayat, doğudan Sultandağı, batıdan ise Çobanlar ilçeleri ile çevrilmiştir. Güneyinde ise Osmanlı döneminde çoğunlukla Bolvadin Kazası sınırları içerisinde yer alan şimdiki Çay, batısında Şuhut ile Afyonkarahisar şehri yer almaktadır. (Küpelı, 2000:115)

Bolvadin, Ege Bölgesinin, iç batı bölümünün dördüncü büyük şehridir. Konya-İstanbul karayolunun üzerindedir. Afyon ilçesinin en büyük ilçelerindedir. Nüfusu 45.000, yüz ölçümü 1108 km²'dir. (Bayar, 2014:72)

Tarihi belgelere göre Bolvadin'in 10.000 yıllık geçmişi vardır. Bolvadin, antik Paroreos Phrygia (Yanık Frigya) vadisinde kurulmuştur. Bu vadiye M.Ö. 8000'de yerleşik hayata geçilmiştir. Arkaik devirde bir site şehri olan Bolvadin, Afyon bölgesindeki 52 yerleşim biriminden birisiydi. Bolvadin'de

Anadolu'daki bütün tarihi devirleri yaşamıştır. Romalılar zamanında Polybotum isminde il merkezidir. Üçhöyükler mevkesinde önemli bir yerleşim merkezi olan Kayster Pedion şehri M.Ö. 401 tarihinde Persler tarafından yakıldıktan sonra Polybotum hızla gelişmiştir. Bizans zamanında "Polybotos" ismiyle anılmıştır. Çevresini etkileyen sosyal ve kültür şehri olmuştur. Bizans'ın son zamanlarında Türk ve Arap akınlarının tesiri ile şehir küçölmüş, nüfus dağılmıştır.

Malazgirt Zaferi'nin hemen sonunda 1107 tarihinde Emir Menkülek fethetmiştir. İsmi Bolvadin olarak değiştirildi. Zaman içinde Türkler ile Bizans arasında el değiştirdi.1116 tarihinde Bolvadin ovasında Bizans'la yapılan Bolvadin Savaşı ve sonunda yapılan Bolvadin Anlaşması ile bu bölge kesin olarak Türklerin eline geçti. Türklerin eline geçtikten sonra Bolvadin'e Yazır, Avşar, Karkın, Çepni boyları gelip yerleşmişlerdir. Daha sonra aşiretlerin iskânları sırasında çeşitli aşiretler, cemaatler yerleştirilmiştir. Bugünkü Bolvadin ve civarındaki halkın kökleri bu aşiretlere dayanır.

Bolvadin Selçuklular zamanında camiler, mescitler, çeşmeler, hanlar, hamamlar, mektepler medreseler, köprülerle süslenmiştir. Bu eserlerden yalnız Alaca Camisi (1271) günümüze kadar gelebilmiştir. Bu devrin önemli olaylarından Cimri Olayı (Şeyhzade Siyavuş'un isyanı) Kemer kaya Kasabası yakınlarındaki 1278 yılında Yedi Kapı mevkesinde olmuştur. Bu olay sonunda köylerin bir kısmı dağıldı."Karahisar-ı Devle" ismiyle anılan Afyon'a bağlı 10 kadılıktan birisi olup yeniden imar edilmiştir. Bu devirde 11 nahiyesi (Han, Bayat, Musluca, Göçmen Akviranı, Nevahi-i Barkınlı, İşhaklı, Çay, Karamık, Şuhut, Karaadilli, Çölabat), 326 köyü, 11 mahallesi vardı. Büyük bir ticaret merkeziydi. Selçuklular'dan günümüze kadar yalnızca Alaca Camii ulaşmıştır. Alaca Çeşmesi ve Ali Efendi Camisi'nin yalnız kitabeleri ulaşabilmiştir. Hz. Mevlana'nın oğlu Sultan Veled, Afyon'u ziyareti sırasında "Bolvadin Mevlevihanesi"ni

açmıştır. Bolvadin, Selçuklular yıkıldıktan sonra Eşrefoğulları, Sahipataoğulları ve Karamanlılar'ın eline geçmiştir. Bu devirde Eşrefoğlu Külliyesi ve Erkmenhisarı Camii yapıldı. Bu eserlerden günümüze Eşrefoğlu Camisi'nin kitabesi ve Erkmenhisarı Camisi'nin minaresi (Kırık Minare) gelebilmiştir. Bolvadin, Sultan I. Murat zamanında Osmanlı topraklarına katıldı. Yavuz Sultan Selim döneminde kaza merkezi olmuştur. Tanzimat döneminde Kaza-ı Muhassıla (ilçe üstü) statüsünü elde etmiştir. I. Dünya Savaşından sonra Anadolu'nun Yunanlılar tarafından işgali sırasında; Bolvadin de 14 Nisan 1921 tarihinde işgal edilmiştir. 24 Eylül 1921 tarihinde ise işgalden kurtulmuştur.

Yanık Kışla: İlçemiz sınırları içerisinde bulunan yapının kitabesine göre, Abdülhamit Han (M.1876-1908) zamanında yapıldığı belirtilmiştir. Askeri Kışla koğuş binası olarak inşa edilen yapı İl. Ordu 25. Redif Alaya bağlı 4. Bolvadin Taburuna ihdas edilmiştir. Bina 2003 yılında restore edilmiş olup, Bolvadin Belediyesine devredilmiştir.

Kırık Minare: Bolvadin, Selçuklular yıkıldıktan sonra Eşrefoğulları, Sahipataoğulları ve Karamanlılar'ın eline geçmiştir. Bu devirde Eşrefoğlu Külliyesi ve Erkmenhisarı Camii yapıldı. Bu eserlerden günümüze Eşrefoğlu Camisi'nin kitabesi ve Erkmenhisarı Camisi'nin minaresi olan Kırık Minare gelebilmiştir.

Tarihi Kırkgöz Köprüsü: Bolvadin ile Sultandağı arasında, Eber Gölü'ne akan akarçay üzerindedir. Doğu Roma (Bizans) İmparatorluğu döneminde yapılmış olan Kırkgöz Köprüsü, 16.yüzyılda Kanuni Sultan Süleyman'ın Bağdat seferine hazırlık yapması üzerine yapılan yol onarımı sırasında Mimar Sinan tarafından onarılmıştır. İpek yolu üzerinde bulunan köprü Mimar Sinan tarafından 64 göze kadar uzatılmış, uzunluğu ise 400 metreye ulaşmıştır.

Yedi Kapı: Bolvadin-Emirdağ Kara yolu üzerinde, Kemerkaya Kasabasının 3 km. kuzeyinde karayolunun 1 km.

doğusunda yer almaktadır. Bizanslılar dönemine ait kaya yerleşimi özelliğini taşımaktadır. Afyonkarahisar Arkeoloji Müze Müdürlüğü tarafından kurtarma kazısı yapılmaktadır. Eskişehir Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu'nun 09.04.2004 tarih ve 2726 sayılı kararı ile 1. Derece Arkeolojik Sit olarak tescil edilmiştir. Afyon bölgesinde bulunan yer altı kentlerinin ortaya çıkarılması için yapılan çalışmaların ilki olduğu için çok önemlidir.

Abdülkadir Geylan-i Türbesi: Vesikalara göre 17. asrın başlarında Bolvadin' e gelmiş, Şıhlar (Ağılönü) Mahallesinde bulunan Kadri Tarikatının tekkesini kurmuştur. Bu tekke misafirhane, çilehane, mektep, medrese ile bir külliye haline getirilmiştir. Külliye'den günümüze türbe ile çeşmesi gelebilmiştir. Abdülkadir Geylan-i Hazretleri H.1062 / M.1651 yılında vefat etmiş olup, oğlu Abdüllatif tarafından 1930 yılında bugünkü türbe yaptırılmıştır. 1990 yılında ise iç ve dış restoresi yapılmıştır.

Sahabe-i Kiram'dan Abdülvahhap Hz.Türbesi (Uzun Tekke): Abdülvahhap Gazi Hazretleri, Peygamber Efendimizin sancaktarı ve sahabe-i kiramdandır. Kaynaklarda, H.122/M.740 tarihindeki Afyon Kalesinin kuşatılması sırasında Battal Gazi ile birlikte savaştığı, orada yaralanarak askerleri tarafından bir göl kenarına getirildiği ve orada vefat ettiği yer almaktadır. Bu gölün Eber Gölü olduğu ve gölün yakınlarında bulunan tepede de türbesinin bulunduğu bilinmektedir.

Sultan Carullah Türbesi: Sultan Carullah, bir uç beyi olarak Anadolu'nun Müslümanlaşmasında rolü olan bir akıncı reisi olduğu rivayet edilmektedir. Sultan Carullah zaviyesinin imareti, zaviye binası, misafirhanesi, namazgahı, mescidi, türbesi ve haziresi yapılmış olup, günümüze mescidi, türbesi ve haziresi gelmiştir.

6. BOLVADİN'İN ÜYELİK POTANSİYELİ

Yaklaşık 10 bin yıllık bir tarihe sahip kadim bir kent Bolvadin doğal ve kültürel değerleriyle önemli bir turistik potansiyele sahiptir. Fakat sahip olduğu bu potansiyelini tanıtıp pazarlayamamaktadır. Şehir “cittaslow” unvanını alarak önemli bir imaj oluşturarak öncelikle bölgenin ilk sakin şehri olup daha sonra da dünyanın binlerce birbirinin aynı şehrinden kendini farklılaştırabilir. Sakin şehir olarak dünyada hızla değişen turizm talebine uyum sağlarken aynı zamanda rekabet edebilecek gücü de kazanmış olur.

Bolvadin'in çeşitli araştırma ve analizlerinden sonra Cittaslow akımının kriterlerine uygunluğu kesinleştirilebilir. Cittaslow felsefesinde yerelliğin, kültürün ön plana çıktığı ve sağlıklı bir çevre koşullarında yaşamı devam ettirme düşüncesi, termal kaynakların getirdiği sağlık ve Bolvadin'in yerel kültürü ile paralel olması, Bolvadin'in bir Cittaslow kenti olabileceği düşüncesini desteklemektedir. Ege bölgesi ile İç Anadolu Bölgesi'nde kavşak niteliğinde bulunan Bolvadin'in hem Anadolu hem Ege Bölgesi'nin özelliklerini yansıtarak Türkiye'de ki diğer Cittaslowlardan coğrafi olarak da farklılaşacağı düşünölmektedir.

Bolvadin ilçesi genel olarak incelendiğinde ön plana çıkan başlıca potansiyelleri,

1. Ulaşım bakımından erişilebilir ve önemli bir konumdadır.
2. Çeşitli medeniyetlere ev sahipliği yapmış olup tarihi öneme sahiptir.
3. Termal turizm kaynağına sahiptir.
4. Kültür turizmi için önemli potansiyele sahiptir.
5. Tarihi Kırkgöz köprüsüne ev sahipliği yapmaktadır.
6. Köklü bir kültüre sahiptir
7. Yöresel yemek açısından zengin bir mutfağa sahiptir.

8. Küreselleşmeye karşı yerel değerlerin devam ettirilmeye çalışıldığı bir yerdir.

9. Afyonkarahisar ili yavaş şehir olan bir kente sahip olma noktasında kamu, özel, üniversite, sivil toplum ve kalkınma ajansını bir araya getirebilecek ve desteğini almaya müsait durumdadır.

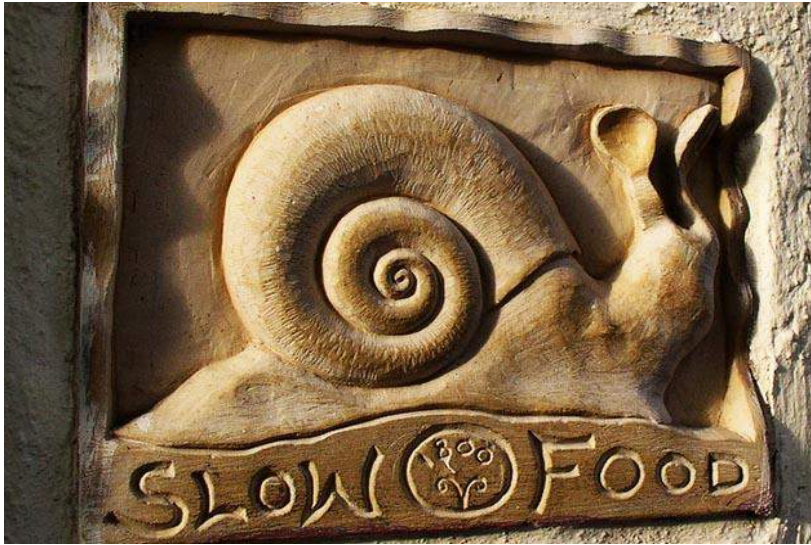
10. Dünya çapında bir birliğe katılmak o kentin ve bölgenin tanınmışlığına önemli katkı sunacaktır, zira böylesine az nüfuslu bir kentin adını dünyada duyurması bile başlı başına bir başarıdır.

6.1. BOLVADİN'İN ÇEVRE POLİTİKALARI

Hava, su ses ve toprak kirliliği hayatı güçleştirmekte insanları kötümserlik ve korkuya sevk etmekte strese sokmaktadır. Kentler büyüdükçe strese dayalı rahatsızlıklar artmakta ve insan sağlığını tehdit etmektedir.(Dinler, 2013:318) Sakin şehir için gerekli olan çevre politikalarından birincisi, hava temizliğinin yasalar tarafından belirtilen parametrelerde olduğunun belgelenmesidir.(Başat, Vural, 2014:391) Bolvadin'in hava temizliğiyle ilgili bir sorun görülmemektedir. Son yıllarda ilçeye doğalgazın gelmesine bağlı olarak doğalgazın kullanılmasına bağlı olarak hava temizliğine olumlu etkilemiştir. Ayrıca Çay barajının tamamlanmasından sonra Bolvadin'de içme suyu kalitesinde ciddi artış beklenmektedir. Yenilenebilir enerji kaynaklarından enerji üretimi konusunda Bolvadin ilçesinde en önemli durum sahip olduğu güneş enerjisi santralleridir (GES) Son yıllarda ilçede ciddi anlamda GES'in artması önemli bir gelişmedir. Bolvadin Belediyesi'de kendi GES'ini kuracağını belirtmektedir. Bütün bu çalışmalar ilçede alternatif enerji üretimi konusunda çalışmalar hız kazanmaktadır.

6.2. BOLVADİN'İN ALTYAPI POLİTİKALARI

Bolvadin altyapı politikaları kapsamında incelendiğinde; ilçe merkezinde özel bisiklet yolunun olmadığı gözlenmektedir. Fakat bu sıkıntılı durumu gidermek için Bolvadin Belediyesi'nin Emirdağ Caddesini yenileme projeleriyle birlikte bisiklet yolu planlanmaktadır. Özel taşıt kullanımına alternatif olarak eko ulaşımın planlaması konusunda; at arabaları, elektrikli bisikletler, bisikletler yoğun olarak kullanılacaktır. Bunun yanında Bolvadin Belediyesi son yıllarda yolları sıcak asfalt olmayan mahalle bırakmamıştır.

6.3. BOLVADİN'İN KENTSEL YAŞAM KALİTESİ POLİTİKALARI

Sakin şehir (Cittaslow) hareketinin odak noktalarından biri kentlerin günümüzde karşılaştığı krizlere karşı dirençlerini arttırmaktır. Bu amaçla gerçekleştirilebilecek projeler yerel yönetimlerin yaratıcılıklarına bağlıdır. Yaşam merkezlerinin karşılaşılabileceği krizleri örneklendirirsek; enerji yönetimi ve enerji tüketimini azaltmak, yenilenebilir enerji kaynaklarına ulaşılabilirliği çoğaltıp, içilebilir suyun gereksiz kullanımını

azaltmak, petrol bazlı ürünlerin kullanımını azaltmak, yerel kompostlamayı teşvik etmek, verimli bitkiler dikmek (ceviz, elma, fındık, akça ağacı – karbon emisyonu emen yerel bitkiler), yerel yiyecek üretimini teşvik etmek, üretim/dağıtım zincirini kısaltabilmek için her ekonomik sektörde yerel üretimi teşvik etmek, kentin kendine yeterliliğini göz önüne almak (kentin bağımlı olduğu sistemlerden birinin durması sonucu alternatifte sahip olup olmaması. Bu örneklerin dışında bölgede yaşıyan halkın kültürel kaynaşması, gelenek ve göreneklerin paylaşılması, karşılıklı sevgi ve saygı krizlere karşı direnci olumlu anlamda etkilemektedir

6.4. BOLVADİN'İN TARIMSAL, TURİSTİK, ESNAF ve SANATKARA DAİR POLİTİKALARI

Citta Slow, sürdürülebilir tarım uygulamaları ve tarım turizmi, el yapımı ürünlerin korunması- desteklenmesi, el sanat ve zanaatların değerinin arttırılması, yerel ve organik ürünlerin kullanılması, yemek sektöründe tat eğitimlerinin verilmesi, yerel etkinliklerin korunması-desteklenmesi, otel kapasitelerinin arttırılması ve tarımda GDO kullanımının yasaklanması gibi konularda gerçekleştirilen politikalar, geleceğe yönelik planlar projeleri kapsamaktadır. Yılmaz, Tuncer, Zorlu, 2009:11) Sürdürülebilir tarım ve tarım turizmi konularında herhangi bir çalışma yoktur. Yöre halkı ve yerel yöneticilerin tarım turizmi hakkında yeterli bilinç ve deneyime sahip olmadıkları görülmüştür. El sanatları ve zanaatlarının korunması konusunda herhangi bir çalışma yapılmamaktadır. El yapımı ürünlerin korunması ve desteklenmesi konusunda halk eğitim kursları ve Bolvadin Kadınlar Kulübü faaliyetleri dışında herhangi bir çalışma yoktur. Teknolojik gelişmeyle can çekiştiren mesleklerin desteklenmesi gerekmektedir.

6.5. BOLVADİN'DE MİSAFİRLİK, FARKINDALIK VE EĞİTİM İÇİN PLANLAR

Citta Slow hareketin ortaya çıkmasındaki ilk kıvılcım ise, 1986 yılında Roma'nın (İtalya) simgesel meydanlarından birisi olan İspanyol Merdivenleri'nde (Piazza di Spagna) yapılan McDonalds açılışı esnasında Carlo Petrini önderliğindeki grup tarafından gerçekleştirilen bir protesto hareketiydi. Protestoculara göre yeni açılan bu mekân hem meydanın estetiğini bozuyor hem de İtalyan yemek kültürüne ve beslenme alışkanlığına büyük bir darbe vuruyordu. Dolayısıyla bu hareket sıradan bir tepki ve protesto hareketi değildi. McDonalds'ın yapmadığı, yapamadığı her şeyi yapma ve gerçekleştirme iddiasını ortaya koyuyordu. Taze, yerel, mevsimlik ürünleri vaat ediyordu. Geçmişten günümüze nakledilen yemek tarifleriyle pişirilmiş lezzetleri aile bireyleriyle, yakın dost ve çevreyle birlikte tadına vararak yemeyi savunuyordu.(Sırrım, 2013:121) Bolvadin'in en önemli değerlerinden biri yöresel yemekleridir. Bolvadin'in özellikle davet yemekleri dillere destandır. Fakat bunları sunmada tarihi bir Bolvadin Evinin restore edilmesi ve Bolvadin'in değerlerinin bu şekilde sunulması önem arz etmektedir. Bolvadin okullar açısından da önemli bir avantaja sahiptir. 10 bine yakın ilköğretim ve orta öğretim öğrencileri varken, 4.500'e yakın üniversitesi öğrencileri vardır. Bu rakamlar Bolvadin'in eğitimde önemli bir merkez olduğunu göstermektedir.

6.6. BOLVADİN'DE SOSYAL UYUM

Citta Slow felsefesinde şehirdeki azınlıkların toplum içerisinde belirgin bir ayrımcılıkla karşılaşmamaları gerekir. Bolvadin'de de farklı etnik kökene sahip insanların yerel halkla kaynaştığını, kültürel paylaşımların yaşandığı karşılıklı etkileşim olduğu görülmektedir. Bolvadin tarihi incelendiğinde sel nedeniyle Taşağıl köyünün ilçe merkezine kurulan Taşağıl

mahallesine yerleşimi sağlanmıştır. Kafkasya'dan Türkiye'ye gelen Karaçaylılar nce Konya'nın Başhyk Köyüne sonra Eskişehir Gökçeyayla köyüne yerleşmişlerdir. Gökçeyayla köyü bir orman içi köyüdür. Devletin orman içi köyleri kaldırma projesi çerçevesinde, 1962 yıllarında köyün büyük bir kısmı, Bolvadin ilçesine nakledilmiştir. (www.kamatur.org) Bolvadin'de yaşayan Karabağ Türkmenleri, 1473 yılında Manisa'ya, 1691 yılında da Bolvadin'deki Karabağ yerleşkesine gelmişlerdir. (www.bolvadinpostasi.com) Yine son yıllarda Bolvadin'de yaşamaya başlayan Suriyeli ve Afganistanlı göçmenlerin şehirle uyum içinde yaşadığını söyleyebiliriz.

6.7. BOLVADİN'DE ORTAKLIKLAR

Ortaklıklar kapsamında; Slowfood aktiviteleri ve kampanyaları için destek, doğal ve geleneksel yiyecekleri Slowfood veya diğer kurumlar ile desteklemek, eşleştirme projelerini desteklemek ve gelişmekte olan lkelerin Cittaslow ve Slowfood felsefelerinin yayılmasını sağlayacak şekilde gelişmeleri için işbirliği yapma politikaları yer almaktadır. (Başat, Vural, 2014:397)

Resmi Kurumlar: Afyonkarahisar Valiliği, Bolvadin Kaymakamlığı, Bolvadin Belediyesi, İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü, Afyon Kocatepe Üniversitesi (Turizm Fakültesi), Bolvadin Meslek Yüksek Okulu, Bolvadin Uygulamalı Bilimler Yüksek Okulu, Zafer Kalkınma Ajansı, Bolvadin İlçe Tarım Müdürlüğü, İl evre ve Orman Müdürlüğü, İl zel İdaresi.

Sivil Toplum rgtleri: Bolvadin Esnaf ve Sanatkr Odası, Bolvadin Kent Konseyi, Boldav, Bolvadin Gelişim Derneği, Bolvadin Engelliler Derneği, Bolvadin Kadınlar Kulübü, Bolvadin'deki diğer dernekler. Ortaklıklar kapsamında gerek yurt dışında gerekse yurdun dört bir yanında bulunan Bolvadinlilerin Cittaslow felsefesini yapacağı kurumlar arası işbirlikleri sayesinde destekleyecekleri beklenmektedir.

SONUÇ

Dünya'da hızla yaşanan küreselleşme olgusu ve gelişen teknoloji bze bazı değerleri unutturmayı ve çevremizi tahrip etmeyi de hızlandırmaktadır. Aslında, hızlı kentleşmenin getirdiği standartlaşma, homojen bölgelerin oluşması sonucunda farklılaşma adına Citta Slow sakin şehirler kavramı ortaya çıkmıştır. İyi, temiz, adaletli bir şekilde beslenme, yerel üretimi destekleyen ve küçük işletme yapılarının korunmasını savunan "Slow Food"dan beslenen "cittaslow", sürdürülebilir kültür turizme dolayısıyla sürdürülebilir kalkınmaya hizmet eden bir enstrümandır. Cittaslow demek; şehirlerin hangi alanlarda önemli ve özel olduklarını düşünüp bu özelliklerini korumak için strateji geliştirmeleridir. Bir markalaşmadır. Şehrin dokusunun, renginin, lezzetinin, müziğinin ve hikâyesinin, şehir sakinleri ile ziyaretçilerinin uyum içinde zevk alabilecekleri bir hızda yaşanmasıdır.

Sonuç olarak, Bolvadin'in yavaş hareketi benimsediği, Cittaslow kriterlerinin sağladığı, geçmişine sahip çıkan, geleceği düşünen bir kent olarak gelişmesi önerilmektedir. Yereli kaybetmeden, yaşayarak geleceğe aktaran, kendi olabilme felsefesine sahip bir kent haline gelmesi beklenmektedir.

KAYNAKÇA

- Bayar M., (2014). **Bolvadin Ansiklopedisi**, Editör: İbrahim Ulvi Yavuz,
- Dinler Z. (2013). **İktisada Giriş**, Ekin Kitapevi, Bursa
- Dinler Z. (2014). **Bölgesel İktisat**, Ekin Kitapevi, Bursa
- “Gökçe Yayla (Kilisa) Köyü” (www.kamatur.org) 11 Temmuz 2017
- Kut E. (2014). “Marka Kent Olma Yolunda Cittaslow (Slow City) Felsefesi İle Bütünleşmesi Düşünülen Sandıklı”, **Marka Kent Sandıklı Sempozyumu** 15-18 Ekim 2014
- Küpeli Ö. (2000) “Tahrir Defterlerine Göre XVI Yüzyılın İlk Yarısında Bolvadin Şehri” V. Afyonkarahisar Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri, 13-14 Nisan 2000, Afyonkarahisar
- Sezgin, M., Ünüvar Şafak, (2011), Sürdürülebilirlik ve Şehir Pazarlaması Ekseninde Yavaş Şehir; Çizgi Kitabevi, Konya
- Töre Başat H., Vural T. (2014). “Sürdürülebilir Turizm Kapsamında Sakin Şehir (Cittaslow) Kavramı: Sandıklı'nın Sakin Şehir (Cittaslow) Olma Potansiyelinin Yerel Yöneticiler Tarafından Değerlendirilmesi”, **Marka Kent Sandıklı Sempozyumu** 15-18 Ekim 2014
- “Tika, Bolvadin ve Azerbaycan Karabağ Türkmenleri Arasında Köprü Olacak”, (www.bolvadinpostasi.com) 11 Temmuz 2017
- Yılmaz Ali, Mehmet Tuncer, Kuttusi Zorlu, (2009) “Yavaş Şehir (Sürdürülebilir Yerel Kalkınma) Potansiyelinin Belirlenmesine Yönelik Bir Araştırma: Güzelyurt, Aksaray”, <http://www.thestudiesofottomandomain.com>,

BOLVADİN TEMALİ TEZLERİN BİBLİYOMETRİK ANALİZİ

Mehmet Akif ÇAKIRER¹
Cantürk KAYAHAN²

ÖZET

Bibliyometrik araştırmalarda belgelerin veya yayınların belirli özellikleri incelenerek bilimsel iletişime ilişkin çeşitli veriler elde edilmektedir. Bu verilere bağlı olarak kişilerin, kurumların verimliliği ölçülebilmektedir. Bu araştırmanın amacı, YÖK’de Bolvadin ve Eber Gölü hakkında yayımlanan yüksek lisans ve doktora tezlerinin bibliyometrik profilini oluşturmaadır. Araştırmada cevap aranan sorular şunlardır: Bolvadin ve Eber Gölü hakkında kaç tez yayınlanmıştır? Bolvadin, Eber Gölü, Eber havzası ve Alkaloid Fabrikası hakkında yazılan tezlerin yıllara göre dağılımı nasıldır? Bolvadin ve Eber Gölü hakkında en çok tez yazılan üniversite hangi üniversitedir? Tezler hangi anabilim dalı ve enstitülerden oluşmaktadır? En çok hangi konu araştırılmıştır? Tezlerin yıllara göre dağılımı nasıldır? Araştırmada; 1973-2017 yılları arasında Bolvadin, Eber Gölü, Eber Havzası ve Alkaloid Fabrikası hakkında yayınlanan yüksek lisans ve doktora tezleri analiz edilmiştir.

Anahtar Sözcükler: Bibliyometri, Bolvadin, Eber Gölü, Eber Havzası, Alkaloid Fabrikası

¹ Öğr. Görv., Afyon Kocatepe Üniversitesi, Bolvadin Meslek Yüksek Okulu, İşletme Yönetimi Programı, cakirer@aku.edu.tr

² Doç. Dr., Afyon Kocatepe Üniversitesi, Bolvadin Uygulamalı Bilimler Yüksek Okulu, Muhasebe Bölümü, Öğretim Üyesi, ckayahan@aku.edu.tr

**BIBLIOMETRIC ANALYSIS OF WRITTEN
THESES ABOUT BOLVADIN**

ABSTRACT

In bibliometric research, a variety of data on scientific communication is obtained by examining the specific characteristics of documents or publications. Depending on this data, the productivity of individuals and institutions can be measured. The aim of this research is to establish a bibliometric profile of the graduate and doctoral dissertations about Bolvadin and Eber Lake in YÖK. The answers to the survey are as follows: How many theses have been published about Bolvadin and Eber Lake? How is the distribution of theses written about Bolvadin and Eber Lake according to years? Which university is the university with the most thesis about Bolvadin and Eber Lake? Which discipline and institutions do the theses consist of? Which topic has been most researched? How are theses distributed over the years? In the study; Between 1973 and 2017, graduate and doctoral theses about Bolvadin, Eber Lake Eber Region and Alkaloid Factory were analyzed.

*Key Words: Bibliometry, Bolvadin, Eber Lake, Eber Region, Alkaloid
Factory*

1. GİRİŞ

Bilimsel araştırma ve inceleme sonucu oluşturulan yayınların kullanılabilmesi ve böylece yeni bilgi ve araştırmalara kaynak oluşturması, ancak bu yayınların nerede, ne zaman ve kim tarafından üretildiğinin bilinmesi ile mümkündür. Üretilen bilgileri içeren bilgi kaynaklarının hizmete sunulması, yani kullanıcılar tarafından yararlanabilmesi bunların düzenlenmesine bağlıdır. Düzenlenen bilgilerin bibliyografik kayıtlarının hizmete sunulduğu temel araçlardan biri de bibliyografyalardır. (Manyas vd, 2007:472)

2. BİBLİYOMETRİ

Bibliyometri kavramı, yayınlanmış kitap, dergi, makale gibi bilimsel bilgi paylaşım araçlarının matematiksel ve istatistiksel tekniklerle incelenmesi olarak tanımlanmaktadır. (Yılmaz, 2017: 66) Özünde sayım yapmaya dayalı bir inceleme alanı olan Bibliyometri kavramı ilgili yazında ilk olarak kullanılmadan önce “istatistiksel bibliyografi” şeklinde E. Wyndham Hulme (1922) tarafından ele alınmış ve daha sonra Pritchard (1969) tarafından istatistiksel bibliyografi terimi yerine “bibliyometri” terimi kullanılmaya başlanmıştır (Kodaş, 2014: 99). Bibliyometrik terimi ilgili yazında ilk olarak kullanılmadan önce “istatistiksel bibliyografi” şeklinde E. Wyndham Hulme tarafından 1922 yılında ele alınmış ve daha sonra Pritchard tarafından 1969 yılında istatistiksel bibliyografi terimi yerine “bibliyometri” terimi kullanılmaya başlanmıştır. Matematiksel ve istatistiksel tekniklerle, yayınlanmış dergi ve kitap gibi bilimsel bilgi paylaşım araçlarının incelenmesinde kullanılan yöntem olarak tanımlanan bibliyometri ile akademik bir alanda yayınlanmış çalışmalar, farklı bibliyometrik özellikler (konu, yıl, katkı sağlayan kurum, kullanılan anahtar sözcükler, eserlerin yazar sayısı, atıflar, ortak atıflar gibi) çerçevesinde incelenerek, bilimsel iletişime ilişkin bazı bulgular elde edilmektedir (Ulu ve Akdağ,

2015: 7). Bu çerçevede; bibliyometrik çalışmalar, incelenen bilim dalına, ülke ve/veya ülke gruplarına, kurumlara veya kişilere ait bilimsel çalışmaların değerlendirilmesine ve mevcut durumuna yönelik saptamalarda bulunulmasına olanak vermektedir. Başka bir ifadeyle; bibliyometrik araştırmalarda belgelerin ya da yayınların belirli özellikleri analiz edilerek bilimsel iletişime ilişkin çeşitli bulgular elde edilmektedir (Demirbudak, Dinç 2017:23).

Bibliyometrik çalışmalar, bir akademik dergide yayın yapan yazarların menşei, çalıştıkları kurumlar, yazar üretkenliği, atıfta buldukları kaynaklar gibi özellikleri üzerine gerçekleştirdiği analizler türünden, bir akademik derginin yıllar içindeki profilini ortaya koyabilecek özellikte olabileceği gibi belli bir alandaki bir grup akademik yayın üzerine de gerçekleştirilebilir. (İnceoğlu, 2004: 24) Bibliyometri, bir disipline ait yayınların verilerini kullanarak bu disiplini matematiksel ve istatistiksel yöntemler ile analize tabi tutmaktır. Analize dâhil edilen veriler ise bu yayınların yazarları, atıfları, kaynakları, konuları, üretildikleri ülkeler veya kurumları ile yayın yılları gibi bilgilerden oluşmaktadır.

3. BİBLİYOMETRİK ANALİZ

Dünya genelinde bilimsel yayınların analiz edilmesi ile ilgili yapılan çalışmaların giderek artış gösterdiği görülmektedir. Araştırmacılar makalelerin yanı sıra lisansüstü tezler, bildiriler ve dergiler gibi diğer bilimsel yayınları da benzer parametreler çerçevesinde incelemektedir.

Günümüzde kabul görmüş bir araç olarak bibliyometri, sayısal yöntemlere dayanan bilim dallarında daha yoğun biçimde kullanılmakla birlikte çok çeşitli kullanım alanlarına sahiptir. Bibliyometrik analiz genel olarak akademik iletişimi

tanımlama, açıklama, değerlendirme ve tahmin etmede işlev görmektedir. (İnceoğlu, 2014:33)

4.ÇALIŞMANIN AMACI ve KAPSAMI

Türkiye’deki üniversitelerdeki yapılan Bolvadin temalı lisansüstü araştırmalarda bilimsel yayınların çeşitli parametreler çerçevesinde analiz edilmesi ve yapılan çalışmalar arasında karşılaştırma yapılarak değerlendirmelerde bulunulması bu alanda karar alıcılar için önemli bir veri kaynağı olabilir. Bu nedenle bu çalışmanın amacı ulusal düzeyde yayınlanmış Bolvadin temalı tezlere ilişkin bibliyografik bilgilerini ortaya çıkartmaktır. Bolvadin ile ilgili ilk tez çalışmasının 1973’lerden itibaren ortaya konulduğu görölmektedir. Buna rağmen günümüze kadar geçen süre içerisinde Bolvadin konusunda hazırlanmış sistematik ve kapsamlı bibliyografik çalışmalara rastlanmamaktadır. Bu çalışmanın ileride hakkında birçok eser verilen “Bolvadin Literatürünün” bibliyografik denetimini sağlamaya yönelik olarak yapılacak çalışmalara hem örnek hem de temel teşkil etmesi de amaçlanmaktadır. Bunun yanında Bolvadin hakkında araştırma yapacak araştırmacılara araştırmaların konu dağılımı verilerek kendilerine konu tespit etmeyi amaçlanmaktadır. Lisansüstü araştırmacılar için en önemli süreci tez konusunu belirlemek olduğu düşünülürse bu çalışma araştırmacılara çalışma konuları hakkında fikir belirleyebilmesini sağlayacaktır. Böylelikle araştırmacılar Bolvadin konulu çalışma yapacaksa bu çalışmayı inceleyerek kendilerine üzerinde çalışılmayan bir konu tespit edebilecektir.

5.ÇALIŞMANIN YÖNTEMİ

Araştırmada 1973-2017 yılları arasında Türkiye’de Bolvadin ile ilgili tamamlanmış 38 yüksek lisans ve 5 doktora tezi incelenmiştir. Tezler bibliyometrik özellikleri açısından analiz edilmiştir. Bibliyometrik bir çalışmada çok farklı düzeylerde

özmlerler yapmak mümkündür. Burada yapılmış olan analizde Bolvadin temalı konusunda hazırlanmış yüksek lisans ve doktora düzeyindeki tezler, yıllara göre dağılımları, üniversitelerde hangi anabilim veya anasanat dalı altında üretildikleri, sinema disiplini açısından hangi temel araştırma alanı içinde yer aldıkları, yaslandıkları eleştirel yaklaşımlar ve kuramlar, sinemanın hangi yapım türlerini araştırma konusu edindikleri, hangi coğrafi bölgelerin sinemasını kapsadıkları, yazılmış oldukları diller ve içerdikleri anahtar kelimeler çerçevesinde çözümlenmişlerdir.

6.ÇALIşMANIN KISITLARI

Araştırmada incelenen tezlerin yalnızca YK veri tabanına kaydedilmiş tezler olması ve bu nedenle henüz veri tabanına girişi yapılmayan tezlerin kapsam dışı kalmış olma olasılığı bu çalışmanın bir sınırlılığıdır. Çalışma kapsamında sadece veri tabanına kaydedilmiş lisansüstü tezler değerlendirmeye alınmıştır. İlgili yıllar arasında yayınlanmış fakat bu çalışma kapsamında ulaşılamamış tezlerin de olması muhtemeldir.

7. BULGULAR VE DEğerLENDİRME

Ulusal düzeyde yayınlanan Bolvadin temalı tezlerin belirlenmesinde başta üniversitelerin çevrim içi tez katalogları olmak üzere YK tez katalogundan yararlanılmıştır. Belirlenen tez çalışmaları konu kapsamı açısından taranmış ve ilgili tez çalışmaları belirlenmiştir. Bolvadin ile ilgili 1973-2017 yılları arasında toplam 43 lisansüstü tez yapılmıştır. Araştırma kapsamında bu tezlerin tamamı incelenmiştir. Tezlerin yazıldığı yükseköğretim kurumuna bağlı üniversitelere göre dağılımları Tablo 1'de verilmiştir.

Tablo 1: Lisansüstü Tezlerin Üniversitelere Göre Dağılımı

Sıra	Üniversite Adı	Yüksek Lisans		Doktora	
		Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde
1	Afyon Kocatepe	14	36,8	-	-
2	Ankara	5	13,1	1	20
3	Selçuk	4	10,5	-	-
4	İstanbul	1	2,6	1	20
5	İstanbul Teknik	1	2,6	1	20
6	Anadolu	2	5,2	-	-
7	Hacettepe	-	-	1	20
8	Gazi	-	-	1	20
9	Balıkesir	1	2,6	-	-
10	Dumlupınar	1	2,6	-	-
11	Çukurova	1	2,6	-	-
12	Dokuz Eylül	1	2,6	-	-
13	Celal Bayar	1	2,6	-	-
14	Necmettin Erbakan	1	2,6	-	-
15	Çanakkale Onsekiz Mart	1	2,6	-	-
16	Yıldız Teknik	1	2,6	-	-
17	Eskişehir Osman Gazi	1	2,6	-	-
18	Süleyman Demirel	1	2,6	-	-
19	Orta Doğu Teknik	1	2,6	-	-
Toplam		38	100	5	100

Tablo 1’de görüldüğü üzere; yüksek lisans tezi en çok Afyon Kocatepe Üniversitesi’nde (% 36,8) yapılırken, doktora tezleri ise beş üniversitede yapılmıştır. Tabloda dikkat çeken konulardan biri de Afyon Kocatepe Üniversitesi’nde Bolvadin temalı doktora tezinin henüz yazılmamış olmasıdır. Tablo 1’de yüksek lisans ve doktora tezlerinin üniversitelere göre dağılımı verilmiştir.

Tablo 2: Tezlerin Akademik Danışman Unvanına Göre Dağılımları

Ana Bilim Dalı	Yard. Doç. Dr.		Doç. Dr.		Prof. Dr.	
	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde
Sosyal Bilimler Enstitüsü	9	69,2	8	66,6	6	33,3
Fen Bilimleri Enstitüsü	4	30,7	4	33,4	12	66,6
Toplam	13	100	12	100	18	100

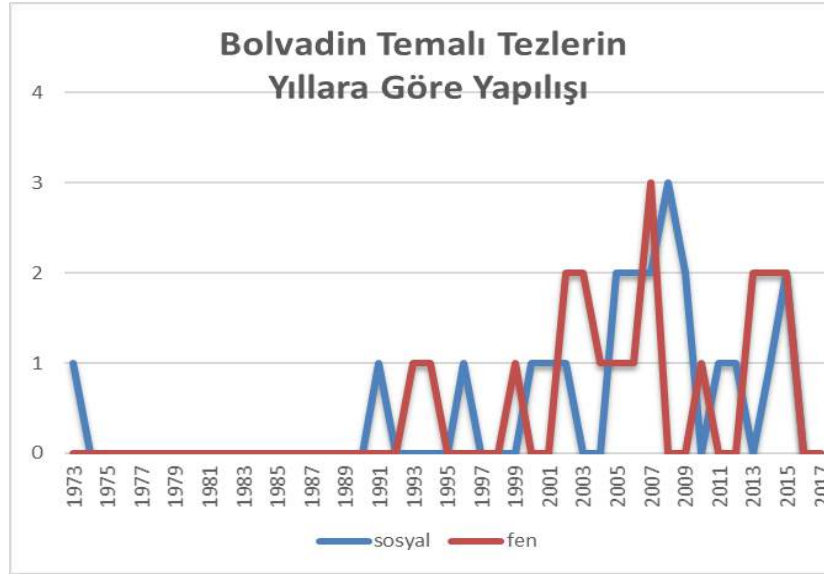
Tablo 2’de görüldüğü üzere; sosyal bilimler enstitüsünde hazırlanan tezlerin danışmanları % 69,2’si yardımcı doçent, % 66,6’sı doçent ve % 33,3’ü profesördür. Fen bilimleri alanında hazırlanan tezlerin danışmanları % 30,7’si yardımcı doçent, % 33,4’ü doçent ve % 66,6’sı ise profesördür.

Tablo 3: Tezlerin Lisans Üstü Derecelerine Göre Dağılımları

TEZ DERECESİ	SAYISI	YÜZDE
Yüksek Lisans	38	66,1
Doktora	5	33,9
Toplam	43	100

Tablo 3’de görüldüğü gibi tezlerin yüksek lisans ve doktora tezlerine göre dağılımları verilmiştir. Tablo 3’de görüldüğü üzere; incelenen tezlerin 38’i (% 66,1) yüksek lisans ve 5’i (% 33,9) doktora tezidir.

Tablo 4: Tezlerin Yazıldığı Yıllara Göre Dağılımı

Tablo 4’de grldğge üzere hem sosyal bilimle alanında hem de fen bilimleri alanında yapılan lisansüstü tezler artış göstermiştir. Fen bilimlerinde en fazla 2007 yılında, Sosyal bilimlerde ise 2008 yılında lisansüstü çalışmalar yapılmıştır.

Tablo 5: Tezlerin Yapıldığı Ana Bilim Dalına Göre Dağılımı

Ana Bilim Dalı	Sayı	Yüzde
Coğrafya	6	13,9
Biyoloji	6	13,9
Türk Dili ve Edebiyatı	4	9,3
Türkçe Eğitimi	4	9,3
evre Mühendisliği	4	9,3
Jeoloji	3	6,9
Felsefe ve Din Bilimleri	3	6,9
Güzel Sanatlar	2	4,6
Kimya Mühendisliği	2	4,6
El Sanatları	2	4,6
Tarih	1	2,3
Antropoloji	1	2,3
Yapı Eğitimi	1	2,3
Orta ğretim Sosyal Alanlar Eğitimi	1	2,3
Endüstriyel Teknoloji Eğitimi	1	2,3
Tarım Makinaları ve Teknoloji Mühendisliği	1	2,3
Elektrik Eğitimi	1	2,3
Adli Tıp	1	2,3
Toplam	43	100

Tablo 5’de görüldüğü üzere Bolvadin temalı lisansüstü tezlerin % 13,9’u Coğrafya, % 13,9’u Biyoloji, % 9,3’ Türk Dili ve Edebiyatı, % 9,3’ Türkçe Eğitimi, % 9,3 evre Mühendisliği Şeklinde sıralanmaktadır.

Tablo 6: Değerlendirilen Tezlere Göre En ok Kullanılan Anahtar Sözcükler

Sıra	Konu	Sayı	Yüzde (%)
1	Afyonkarahisar	20	9,2
2	Bolvadin	13	6,4
3	Eber Gölü	6	2,7
4	Karabağ	3	1,3
5	Akşehir Gölü	3	1,3
6	Alkaloidler	2	0,9
7	Afyon	1	0,4
8	Ağızlar	1	0,4
9	Akarçay havzası	1	0,4
10	Akarsu havzaları	1	0,4
11	Anadolu ağızları	1	0,4
12	Arapça harfler	1	0,4
13	Arapça,	1	0,4
14	Arazi kullanımı	1	0,4
15	Aritma	1	0,4
16	Atık su	1	0,4
17	Azot;	1	0,4
18	Besin maddeleri	1	0,4
19	Biyolojik arıtma,	1	0,4
20	BOİ,	1	0,4
21	Boyama,	1	0,4
22	Coğrafi bilgi sistemleri,	1	0,4
23	Coğrafya,	1	0,4
24	avuşu gl	1	0,4
25	çömlekçilik	1	0,4
26	Değirmendere havzası,	1	0,4
27	Derleme,	1	0,4
28	Dilbilim	1	0,4
29	Din sosyolojisi	1	0,4
30	Dini hayat	1	0,4
31	Eğitim ve Oğretim	1	0,4
32	El işlemeleri,	1	0,4
33	El sanatları,	1	0,4
34	Endüstriyel tasarım	1	0,4
35	Fenton	1	0,4
36	Fiziki coğrafya,	1	0,4
37	Folklor,	1	0,4

38	Gelenekler,	1	0,4
39	Göller	1	0,4
40	Göller	1	0,4
41	Konya	1	0,4
42	Halk bilimi,	1	0,4
43	Halk edebiyatı	1	0,4
44	Halk inançları,	1	0,4
45	Haşaş	1	0,4
46	Herpetofauna	1	0,4
47	Hidrografi	1	0,4
48	Hydrachnidae	1	0,4
49	İç Anadolu bölgesi	1	0,4
50	İç mimari	1	0,4
51	İnşaat Mühendisliği	1	0,4
52	İslam	1	0,4
53	Jeoloji,	1	0,4
54	Jeolojik inceleme	1	0,4
55	Kil	1	0,4
56	KOI,	1	0,4
57	Kromatografi,	1	0,4
58	Kültür	1	0,4
59	Kütle	1	0,4
60	Lifli kompozitler	1	0,4
61	Limnoloji	1	0,4
62	Mermer,	1	0,4
63	Mezar taşları	1	0,4
64	Mimari eserler,	1	0,4
65	Mühendislik Bilimleri	1	0,4
66	Oksitlenme	1	0,4
67	Orta Anadolu bölgesi	1	0,4
68	Ötrofikasyon	1	0,4
69	Papaver somniferum	1	0,4
70	Paşadağ	1	0,4
71	Rotifera	1	0,4
72	Sedimantoloji	1	0,4
73	Çökeltme	1	0,4
74	Seramik sanatı	1	0,4
75	Sıcaklık	1	0,4
76	Sosyal antropoloji	1	0,4
77	Sosyal değişme	1	0,4
78	Sosyal hayat,	1	0,4
79	Sosyoloji	1	0,4
80	Su kaynakları	1	0,4

81	Su kullanımı	1	0,4
82	Teknik Eğitim	1	0,4
83	Toplum İslamiyet	1	0,4
84	Trofik seviye	1	0,4
85	Türk Dili ve Edebiyatı	1	0,4
86	Türk Dönemi	1	0,4
87	Türk el sanatları	1	0,4
88	Türk halk edebiyatı	1	0,4
89	Türkmen,	1	0,4
90	Yağışlar	1	0,4
91	Yazıtlar	1	0,4
92	Ziyaret	1	0,4
	Toplam	217	100

Tablo 6'da Bolvadin temalı hazırlanan lisansüstü tezlerde en çok kullanılan anahtar sözcükler yer almaktadır. Tablo 6'da görüldüğü üzere lisansüstü tezlerde en çok kullanılan anahtar sözcükler, Afyonkarahisar % 9,2, Bolvadin % 6,4, Eber Gölü % 2,7, Karabağ % 1,3 Akşehir Gölü % 1,3 ve Alkaloidler kelimesi % 0,9 oranında yer almaktadır.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Ülkemizde yeni açılan üniversitelerle birlikte üniversitelerin sayısı 180'i geçmiştir. Üniversiteler bilim üreten en önemli kurumlardır. Bu üretilen biliminde en önemli göstergesi üniversite öğrencilerinin yazmış olduğu yüksek lisans ve doktora tezlerdir. Bu çalışmada, YÖK veri tabanında 1973-2017 yılları arasında Bolvadin ile ilgili yayınlanan 38 yüksek lisans ve 5 doktora tezi çeşitli parametreler çerçevesinde değerlendirilmiştir. Çalışmanın sonucunda; en fazla yüksek lisans tezinin 2014 yılında, en fazla doktora tezinin ise 2003 yılında yayınlandığı belirlenmiştir. Bu sonuç doğrultusunda Bolvadin temalı lisansüstü tez çalışmalarında özellikle 2000'li yıllardan sonra daha fazla değerlendirilmeye başlandığı söylenebilir.

Çalışmanın sonuçlarına bakıldığında yüksek lisans tezinin en fazla Afyon Kocatepe niversitesi, ikinci sırada Ankara niversitesi nc sırada Selçuk niversitesi'nde hazırlandığı; doktora tezinin ise eşit olarak Ankara Üniversitesi, Hacettepe Üniversitesi, Gazi Üniversitesi, İstanbul niversitesi ve İstanbul Teknik niversitesi'nde hazırlandığı belirlenmiştir. Afyon Kocatepe niversitesi tarafından Bolvadin temalı doktora tezinin yazılmamış olması dikkati çeken bir sonuçtur.

Bolvadin ile ilgili yazılmış tezleri inceleyen bu çalışmanın, Bolvadin hakkında tez yazacak araştırmacılara önemli kolaylık sağlayacağı dşnlmektedir. Günümüze kadar Bolvadin'le ilgili yazılmış tez çalışmalarının bilinmesi, eksiklerinin fark edilmesini sağlayacağı gibi daha önceden yapılmış çalışmaların tekrarını ve zaman kaybını önleyerek, Bolvadin hakkında önemli çalışmalar yapılmasın katkı sağlayacaktır.

Bu alışma Bolvadin bağlamında oluşturulan sistematik ve kapsamlı bibliyografik çalışmalar için bir başlangıç olarak değerlendirilmelidir. Gelecekte yapılacak çalışmalarda Bolvadin temalı tezler, kullanılan yöntemler açısından incelenebilir. Ayrıca yapılacak çalışmalarda tezlerin amaçları ve sonuçları değerlendirilerek ve hangi yönlerden ele alındığı belirlenerek konu derinlemesine irdelenebilir. Bununla birlikte bu yıl birincisi yapılan gelecekte de düzenlenmesi beklenen Uluslararası Bolvadin Sempozyumunda zellikle Bolvadin ve çevresi ile ilgili konular, bibliyografik olarak ele alınarak sürdürülmelidir.

KAYNAKÇA

Besimoğlu Can, (2015) "Türkiye'deki Ziraat Fakültelerinin Tarımsal Araştırma Eğilimleri: 1996-2011 Yıllarının Bibliyometrik Analizi, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bilgi ve Belge Yönetimi Anabilim Dalı, Yayınlanmamış Doktora Tezi Ankara,

Güdü Demirbulat Ö., Tetik Dinç N., Sürdürülebilir Turizm Konulu Lisansüstü Tezlerin Bibliyometrik Profili, Seyahat ve Otel İşletmeciliği Dergisi/ Journal of Travel and Hospitality Management 14 (2), 2017,

İnceoğlu Çağrı, (2014), "Türkiye'de Sinemayı Konu Alan Doktora Tezleri Üzerine Bibliyometrik Bir Çözümleme", **İletişim** (21), 31-50

Kodaş, D. (2014), International Journal of Wine Business Research (IJWBR) Dergisinin Bibliyometrik Özellikleri Açısından İncelenmesi, VII. Lisansüstü Turizm Öğrencileri Araştırma Kongresi, 04-05 Nisan 2014, Kuşadası, Aydın, ss. 98-112.

Manyas M., Aydın K., Yamamoto G. T., (2007) "Perekande Ticaret Literatürü Üzerine Konusal Bibliyografya Çalışması, 12. Ulusal Pazarlama Kongresi, Sakarya Üniversitesi, Sakarya

Yılmaz Gökhan (2017) "Restoranlarda Bahşış İle İlgili Yayınlanan Makalelerin Bibliyometrik Analizi", Seyahat ve Otel İşletmeciliği Dergisi /Journal of Travel and Hospitality Management 14 (2),

<https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi>, (14.09.2017)

XIX. YÜZYILIN İKİNCİ YARISINDA BOLVADİN ŞÂZİ MAHALLESİNİN SOSYAL VE DEMOGRAFİK YAPISI

Sevgi TAŞPINAR¹

ÖZET

Osmanlı Devleti XVI. yüzyılın sonuna kadar uygulanan tahrir sistemiyle hâkimiyeti altındaki toprakları ve bu topraklar üzerinde yaşayan vergi mükelleflerini tespit etmiştir. Bunlar Tahrir Defterlerine kaydedilmiştir. XIX. Yüzyılda tahrir defterlerinin yerini Nüfus Defterleri almıştır. Bu çalışmada 1247/1831 tarihli Bolvadin Nüfus Defterinde yer alan Bolvadin Şâzi Mahallesinin transkripsiyon ve değerlendirmesi yapılarak 1254/1838 tarihli defterlerdeki veriler tablolar halinde karşılaştırmalı olarak ele alınmıştır. Bolvadin Nüfus Defterlerine göre Şâzi Mahallesinde yaşayan Sülalelerin adları, mahallede görülen meslekler, şahısların sahip oldukları ünvanlar ve ilmî statüler, engelli olarak ifade edilenler, mahallede kaydedilen yetim, talebe, emeksiz oğlu sayısı, Asâkîr-i Mansûrede olanların sayısı, fevt olanların yaşları ve sayıları, mahallenin toplam erkek nüfusu ve toplam hane sayısı ile genel demografik vaziyeti tablolar halinde karşılaştırmalı değerlendirmesi yapılmıştır. Bolvadin Nüfus Defterlerine göre 1831 yılında Şâzi Mahallesinde toplam erkek nüfus 639, toplam hane sayısı 195, mahallede sâkin Kıbtiyân nüfusu 22, hane sayısı 7 ve fevt sayısı ise 57 kişidir. 1838 yılında toplam erkek nüfusu 449, toplam hane sayısı 166, Kıbtiyân nüfusu 10, fevt sayısı ise 13 kişi olarak kaydedilmiştir.

¹ Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, Tarih Uzmanı, sevgitaspinar@gmail.com.

Anahtar Kelimeler: Tahrir, Nüfus, Nüfus Defteri, Bolvadin, Şâzi Mahallesi.

IN THE SECOND HALF OF THE 19TH CENTURY SOCIAL AND DEMOGRAPHIC STRUCTURE OF THE BOLVADIN SAZI NEIGHBORHOOD

ABSTRACT

The Ottoman Empire identified the lands came under its rule and the tax payers living in these places through the Registry system applied until the end of the 16th century. These were recorded in the registry books. In the 19th century, the registeriy books were replaced by identity books. In this study Bolvadin Sazi Neighborhood's trancription and evaluation were done in Bolvadin identity book which dated in 1247/1831 and the data which available in book which dated 1254/1838 were examined by comperatively in chart form. İn the study entitled According to Bolvadin identity Books, family line's names living in the sazi neighborhood, their jobs in the neighborhood, people titles and scientific statues, disabled people, orphands, students, stepchild number ,number which in Asakir-i mansure the death ages and the number the total male popullation and total households number , the neighborhoods demographic state are evaluate by comperatively in chart from. According to Bolvadin identity Book, the total male population was 639 in Şâzi Neighborhood in 1831, the total household population was 195, kibtiyan popullation was 22, household number was 7, dead was 57. İn 1838 the total male population was 449, the total household population was 166, kibtiyan population was 10 and dead number was 13 were recorded.

Key Words: Registry, Population, Identity Books, Bolvadin, Sazi Neighborhood.

GİRİŞ

Kaynakların ifade ettiğine göre ilk tahrirler Anadolu Selçuklularından kalan sayım defterleridir, buna göre Osmanlı Devleti'nde yapılan ilk tahrirlerde Selçuklu devletinde tutulan Farsça defterlere atıfta bulunulmakta, nüfus ve arazi tahririnin eski Türk devlet geleneği olduğu dile getirilmektedir².

Tahrir kelimesi ‘‘yazma, kaydetme’’ manalarına gelmekle birlikte Osmanlı Devleti'nin maliye teşkilatında vergilerin ve vergi veren kişilerin belirlenmesi amacıyla farklı dönemlerde farklı Şehirlerde yapılan sayımları ve bu sayımların kaydedildiği defterleri işaret etmektedir³.

Osmanlı Devleti fethetmiŐ olduğu topraklarda ve timar sistemine tabi tutulan topraklarda vergilendirilebilir ekonomik faaliyetleri ve insan kaynaklarını tespit etmek amacıyla, arazi ve nüfus tahrirleri yaptırmıştır. Elde edilen veriler ‘‘tahrir defterleri’’ ne kaydedilmiş, dirliklerin dağılımı konusunda yaşanan problemler sebebi ile ıslahat giriŐimlerinde ve hükümdar deđiŐikliklerinde bu tahrirler yenilenmiŐtir. ‘‘Memleket Tahriri’’ adı da verilen ve modern nüfus sayımı özellikleri taşımayan bu tahrirlerde arazi kayıtları ve devletin sınırları içerisinde bulunan bütün köy ve kasabalardaki yetişkin erkek nüfus ellerindeki toprak miktarı çift nim çift dönüm (yarım çiftlikten daha az toprak) olarak gösteren işaretler ve her birinin tabi olduğu her türlü vergi mükellefiyetlerini tespit eden rakamlarla birlikte isimleri ve babalarının adları ile ayrı ayrı kaydedilmiŐtir⁴. Tahrir defterleri sayesinde her köyün kimin timarı veya mülk ve vakfı olduğu o köylerde icra edilen ziraatın ve yetiştirilen hayvanların

² Adnan imen, ‘‘Sayım, Kayıt, Düzeni ve Teşkilatlanma Açısından Osmanlıda Nüfus Hizmetleri’’, *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, C. XIV, S. 3, Ankara 2012, s. 191.

³ Mehmet z, ‘‘Tahrir’’, *D.İ.A.*, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, C. XXXIX, İstanbul 2010, s. 425.

⁴ imen, a. g. m., ss. 186-193.

çeşitleri ve miktarlarını bildiren kayıtları öşür ve rüsum miktarlarını tayin eden rakamlara ulaşabiliriz⁵.

Osmanlı klasik döneminde nüfusla ilgili kayıtların en önemli kaynağı olan tahrir defterlerinin günümüzde uygulanan nüfus hizmetlerinin birebir benzeri olduğunu söylenemez zirâ tahrirler yapılma amaçları ve yöntemleri ile bu günden çok farklıdırlar. Tahrirler gerçek anlamda bir nüfus sayımı olmadıklarından dolayı farklı nedenlerle nüfusun önemli bir kısmını oluşturan kadınlar, çocuklar, askeriler tahrirlerde kayıt altına alınmamıştır. Ancak tahrir defterlerindeki nüfus rakamlarının özelliklerine dikkat edilmek şartıyla şehir, kasaba, köy, mezra, cemaat nüfusları hakkındaki veriler kullanılarak, demografik değişimler, nüfus ve iskân hareketleri, kent ve kasabalarla köylerin büyüklükleri, Müslim ve Gayrimüslim nüfus oranları vb. konularda değerlendirmeler yapılabilmektedir.⁶ Bununla beraber hane ve ya nefer üzerinden gerçekleştirilen tahrirler devletin gerçek nüfusunu ifade eden rakamlar yansıtmamaktadır. Genellikle Gayrimüslim halkın yaşadığı bölgelerde aile reisleri konumunda olan dul kadınlarda “bive” ifadesi kullanılarak yazılmaktadır. Nadir bir biçimde uygulanmasına rağmen vergi tahsilatında temel birim olan hanenin fertlerin hesaplanmasında kullanılan rakamlarda birbirinden farklıdır çünkü farklı bölgeler ve farklı zamanlardaki uygulamalar birbirini yansıtmamaktadır⁷.

Tahrir Defterleri yapıldıkları sıraya göre, ilki defter-i 'atik, ikinci ise defter-i cedit olarak adlandırılmıştır. Üçüncü bir tahrir yapıldığı takdirde adlandırma değişmektedir buna göre, ilk deftere “defter-i köhne”, ikincisine “defter-i 'atik”, üçüncü

⁵Ömer Lütfi Barkan, “Tarihi Demografi Araştırmaları ve Osmanlı Tarihi”, *Osmanlı Devletinin Sosyal ve Ekonomik Tarihi Tetkikler ve Makaleler*, C. II, İstanbul Üniversitesi Rektörlük Yayını, İstanbul 2000, s. 1410.

⁶Çimen, a. g. m., s. 193.

⁷Numan Elibol, “Osmanlı İmparatorluğunda Nüfus Meselesi ve Demografi Araştırmaları”, *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi*, C. XII, S. 2, Isparta 2007, s. 141.

deftere ise “defter-i cedid” denilmektedir. XVII. yūzyılın bařlarında klasik tahrir uygulamasının bırakılmasıyla Nūfus/Hane, Mukataalar, Cizye, Timar ve Evkaf Defterleri yerine, daha ayrıntılı bilgi içeren belli konulara yoęunlařan, Avâriz-Hâne Defterleri, Mukataa Defterleri, Cizye/Cizye Muhasebe Defterleri, Timar Tevcih/Yoklama/Defterleri, Evkaf Tahriri/Evkaf Yoklama Defteri, Nūfus Yoklama Defterleri, Vilayet Muhasebe Defterleri, Mevâcib Defterleri, Tahrir-i Emlāk ve Nūfus Defterleri, Nūfus Tahrirleri, Temettü'ât Defterleri gibi defterler tutulmaya bařlanmıřtır⁸.

1-OSMANLI DEVLETİNDE MODERN ANLAMDA NÜFUS SAYIMLARI

1.1- 1831 MODERN ANLAMDA İLK NÜFUS SAYIMI

Sultan II. Mahmut tahta çıktıktan hemen sonra devletin bütūn kademelerini kapsayan ıslahatlar yapmak istemiş ancak bütūn ıslahat girişimlerine yeniçeri ordusu engel olmuştur. 1826 yılında yeniçeri ocağının lağvedilmesiyle II. Mahmut dilediği reformu yapabilme özgürlüğüne kavuşmuştur. Yeniçeri ordusunun kaldırılmasından ardından yeni bir ordunun kurulması ilk reform olmuştur. Bu ordunun kurulması da yeni vergi kaynaklarının tespit edilmesini ve askerlik yapabilecek halkın belirlenmesini zorunlu kılmıřtır⁹.

1831 yılı nūfus sayımı yeni ordunun kurulması için ve askerliğe uygun kişilerin tespiti için ūlke genelinde yapılan ilk sayım olmuştur ancak Mısır, Arabistan, Arnavutluk Bosna ve Güneydoęu Anadolu¹⁰ İstanbul, Teselya, Erzurum vilayeti, Diyarbakır ve Van bu sayıma tabi tutulmamıřtır¹¹.

⁸imen, a. g. m., s. 193.

⁹Enver Ziya Karal, *Osmanlı İmparatorluğunda İlk Nūfus Sayımı 1831*, Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü Matbaası, Ankara Temmuz 1995, s. 10.

¹⁰imen, a. g. m., s. 194.

¹¹Elibol, a. g. m., s. 143.

1.2- DİĞER NÜFUS SAYIMLARI

1831 yılında yapılan ilk nüfus sayımının ardından 1844 yılında yeni bir nüfus sayımı Kur'a usulünün kabulü üzerine askerî amaçlarla yapılmıştır. 1870 yılında genel bir nüfus sayımı için irade çıkarılmıştır. Ancak devletin içinde bulunduğu durum dolayısıyla irade yürürlüğe girememiştir. 1874 yılında sadece Tuna Vilâyetini kapsayan bir sayım yapılmıştır. 1877 – 1878 Osmanlı - Rus savaşının ardından yapılan bir nüfus sayımı da yalnız İstanbul'da altı ay devam etmiştir¹².

Tuna Vilayetinde, kısmen de Irak'ta yapılan nüfus sayımı Osmanlı Devleti'nde nüfus sayımları içerisinde en kapsamlı sayımdır. Diğer sayımlarda olduğu gibi yine kadınlar kaydedilmemiş fakat bir hanedeki kişilerin sayısı, bu kişilerin yaşları, medeni durumları, meslekleri ve mal varlıkları kaydedilerek çok sayıda defter tutulmuştur. Ardından defterler özetlenerek tek bir defter haline getirilmiştir. Bu sayım çok ayrıntılı bir şekilde yapılmıştır ve "*Osmanlı vatandaşı olan herkese "Tezkere-i Osmaniye" veya Osmanlı Nüfus Cüzdanı vermek*" amaçlanmıştır. Tuna Vilayeti için 5 milyon, ülke geneli içinde 15 milyon nüfus cüzdanının basılması amacıyla girişimler yapılmıştır. Nüfus sayımının "*sonuçları Tuna Valisi Mithat Paşa tarafından eğitim, ekonomik ve sosyal reformların yanında, vilayet dâhilindeki göçmenleri yerleştirmek için merkezi yönetimden yeterli kaynakları almak amacıyla kullanılmıştır*"¹³.

¹²Karal, a. g. e., s. 9.

¹³Çimen, a. g. m., ss. 196-197.

2. NÜFUS İDARELERİ VE NÜFUS DEFTERLERİNİN YAZIM SİSTEMİ

2.1.TAHRİR DEFTERLERİNDEN NÜFUS DEFTERLERİNE

1831 yılında yapılan nüfus sayımında ilk olarak din unsuru dikkate alınmıştır. Bütün sancak, kaza, nahiye ve çiftliklerde halk İslâm ve reaya olarak iki gruba ayrılmıştır. İslâm nüfus özellikle matluba muvafık ve matluba gayri muvafık iki bölüme ayrılarak yazılmıştır. Hıristiyan tebaa nüfus sayımında reaya adı altında gösterilmiştir. Matluba gayri muvafık bölümde ihtiyar, sabi, sakat, amel-mânde kısmen ikinci derecede ayrımlar gösterilmiştir. İslamların ayrımlarında bazı yerlerde yaş göz önünde tutulmuştur. Bir yaşından 16 yaşına kadar olanlar, 16 yaşından 40 yaşına kadar olanlar ve 40 yaşından yukarı olanlar olarak kategorize edilmiştir. Reaya sayımında özellikle iki kısma ayrılarak yazılmıştır. Bunlar cizyeye müstehak olan reaya ve cizyeye müstehak olmayan reayadır. Ancak cizyeye müstehak olan ve olmayan reayada ikinci derecede ayırım yapılmıştır. Hem Rumeli'de hem de Anadolu'da cizyeye müstehak reaya üç bölüme ayrılmıştır. Bunlar Âlâ, Evsat, Ednadır. Cizyeye müstehak olmayan reaya da ihtiyar, amel-mânde olarak adlandırılmıştır¹⁴.

1831 yılından itibaren tutulan nüfus defterlerinde aile reislerinin simâları tarif edilmiştir. Uzun boylu, sarı sakallı, kara sakallı, köse sakallı, ter bıyıklı, açık alınlı, şaşlı gözlü gibi ifadeler kullanılmıştır. Uygulanan bu sistemle kişilerin tespiti edilmeleri ve birbirlerinden ayırt edilmeleri kolaylaşmıştır¹⁵.

Niğde nüfus defteri örneği üzerinde görüldüğü gibi Niğde livasına bağlı kazalarda yer alan mahalle ve karyelerin sayım sonuçları kaydedilmiştir. Mahalle ve köylerin hane sayısı,

¹⁴Karal, a. g. e., ss.17-20.

¹⁵Çimen, a. g. m., ss. 197-199.

“asakir-i mansure” de olanların sayısı, â‘lil, kebir (yetişkin) ve sağır (çocuk) sayısı verilmiştir. Fihristte asker sayısını belirtmek amacıyla yazılan “Asakir-i Mansure” kelimeleri kırmızı renk ile belirgin bir şekilde yazılmıştır. Bu nüfus defterinde sadece haneler kayıt edilmiştir¹⁶.

Maçka nüfus defteri örneğinde Müslümanlar yaşlarına göre sınıflandırmış ve Tüvana (güçlü kuvvetli), şabb-ı emred (sakalı bıyığı çıkmamış genç), sibyan (çocuk), müsinn (yaşlı) gibi ifadeler kullanılmıştır. Farklı mahallelerden gelenler ile diğer mahallelere gidenler, defter kaydedilirken gelenler için Farsça gelmek anlamına gelen “amed” gidenler için Farsça gitmek anlamına gelen “reft” ibaresi kullanılmış ve gelip gittikleri mahalleler tarihleri ile beraber kaydedilmiştir. Kişilerin yaşları “sinn” ibaresiyle kimlik bilgilerinin altına yazılmıştır. Sinn Arapça “yaşı” anlamına gelmektedir. Yaş olarak askerliğe elverişli olmayan tüvana, şabb-ı emred veya müsinn olarak ifade edilenler ve a‘ma, yekçeşm (tek gözlü), divane (deli) gibi fiziksel yönden sorunlu olanlar da defterde kaydedilmiştir¹⁷.

Canik livası nüfus defteri örneğinde, köy tasnifi altında konar-göçerler de yer almaktadır. Canik Sancağında bulunan her yerleşim yerine, Müslüman ise muhtar ya da muhtarlar ile imam atanmıştır. Müslüman köylerinde yalnızca bir imamın atandığı görülmüştür Hıristiyan nüfusa sahipse kocabaşı ve kâhya atanmıştır..¹⁸.

1870’te gerçekleştirilen sayımda Divriği'ye ait Esas Nüfus Defterleri örneğine bakıldığında, başta aile reisi olmak üzere çalışabilir durumda ve yaştaki erkek nüfusun mesleği, sanatı,

¹⁶ Hava Selçuk, “Niğde’de İlk Nüfus Sayımı (23 Şevval 1246/ 6 Nisan 1831)”, *The Journal of Academic Social Science Studies*, C. VI, S. 2, Şubat 2013, s. 1265.

¹⁷ Süleyman Demirci ve Kazım Kartal, “Osmanlı Nüfus Defterlerinin Tarih Yazımındaki Yeri: 1835 Tarihli Trabzon Vilayeti Maçuka/Maçka Kazası Müslim Nüfus Defteri Örneği”, *History Studies International Journal of History*, C. VI, S. 3, Nisan 2014, s. 130.

¹⁸ Mehmet Yavuz Erler, “Osmanlı Nüfus Kayıtlarına Dair Alternatif Bir Kaynak: Defter-i Liva-i Canik (1837)”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C. II, S. 8, Yaz 2009, ss. 170-173.

temettu denilen yıllık malul, mecnun, kötürüm gibi amel-mânde (çalışamaz) durumdaki erkek nüfusun özellikleri yer aldığı görülmektedir. Defterlerdeki nüfus tespitine yönelik bu temel bilgilerden sonra, “melhuzât” (yani muhtemelen olabilir durumlar) kısmında terk-i vatan edenler, yeni doğanlar, daha önce çalışmak, askerlik için bir yere gidenler, evine dönebilenler, iskân için yeni gelenler, muhtemelen askere gitmemek için sayım sırasında saklı kalanlar (ketim) ve ölenlere dair kayıtlar yer almaktadır¹⁹.

Arabgir nüfus defteri örneği bir icmal defteridir. Bundan dolayı mufassal nüfus defterlerinde yer alan boy, meslek, fiziki görünüşleri ve yaş gibi özellikler kaydedilmemiştir. Sadece mahallelerde oturan erkek nüfus tuvana, sibyan, musin, nizamiye gibi ifadelerle tahminen askere alınma durumlarından dolayı kaydedilmişlerdir. Bunun yanında diğer mahallere gidenler de mahall-i aher ifadesi kullanılarak yazılmışlardır. Gayrimüslim nüfus ise cizye guruplarına göre yazılmış, ilave olarak çocuklar ve cizye alınacak durumda olmayanlar (Mande), yabancı statüsünde olanlar (yabancıyan) ve farklı şehirlere gidenler yazılmıştır²⁰.

Pirizren nüfus defteri örneğinde bazı isimlerin üstünde “mim” harf i yazılmış ve bunun anlamı ise matlub (askere alınabilecek durumda olanlar yetişkin) kişilerdir. Gayri matlub ise askerlik için uygun olmayanlar anlamında kullanılmıştır. Bu gurup bazen ihtiyar, çocuk, sakat, amel-mânde şeklinde ifade edilmiştir. Hane reisinden sonra oğulları yazılırken birinci için “oğlu” diğerleri için “diğer oğlu” veya “diğer” ifadeleri kullanılmıştır. Bunun devamında torunu, karındaşı, yeğeni ifadeleri de ekseriyetle kullanılmıştır. Ölenlerin isimlerinin

¹⁹Hasan Yüksel, “Osmanlı’da Modern Anlamda Yapılan İlk Nüfus Sayımına Göre Divriği’nin Demografik Yapısı”, *Nüfus Bilim Dergisi*, S. 28-29, Ankara 2006-2007, s. 75.

²⁰Ahmet Aksın – Erdal Karakaş, “Nüfus İcmal Defterlerine Göre 19. Yüzyıl’da Arabgir”, *Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, S. 13, Ankara 2003, s. 99.

üzerine fevt denilerek çizgi çekilmiş ve ölüm tarihleri yazılmıştır. Nüfus yazımından sonra ailede yeni bir çocuk dünyaya gelmiş ise onun kaydı tevellüd olarak babasının isminin yanında yazılmıştır. Şahısların boy özellikleri yazılmamıştır²¹.

Osmanlı Arşivleri'nde sadece ilk yapılan nüfus sayımlarının kayıtları bulunmaktadır ve bunların bir kısmının fasikül ve sayfalar halinde, harap ve karışmış bir halde olması, ayrıca yer tespiti sorunları nedenlerinden dolayı nüfus defterlerinin tasnifi gecikmiştir. İstanbul'dan başlayan tasnif çalışmaları, Bolu ve Trabzon Eyaletleri ile devam etmiştir. Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde 1717 katalog numarası ile 1173 adet nüfus defteri mevcuttur²².

2.2.NÜFUS İDARELERİ

Nüfus sayım sonuçlarının değerlendirilmesi amacıyla 1835 yılında Dâhiliye Nezareti bünyesinde Ceride-i Nüfus Nezareti kurulmuştur. Sancak merkezlerinde ise bu nezarete bağılı olarak faaliyet gösterecek olan Defter Nazırlıkları kurumu oluşturulmuştur. Sancak merkezindeki Nazıra bağılı olarak kasabalarda görev yapan "mukayyid" veya "jurnal" memurları aracılığıyla doğan, ölen, göç eden veya sancağa gelip yerleşenlerin kayıtları günü gününe tutulmuştur. Bu kayıtların altı ayda bir merkeze gönderilmesi defter nazırlarının görevi olmuştur. Bunlardan başka mürur tezkeresi (yurt içinde seyahat izin belgesi) verme görevi de Defter Nazırına aittir²³. Bu kuruluşlar, sancak merkezlerinde "Defter Nazırı Dairesi" veya "Jurnalhane" denilen yerlerde faaliyetlerini göstermişlerdir.

²¹ Vala Sylejmani, *1844 Tarihli Nüfus Defterlerine Göre Prizren Kazası*, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Yeniçağ Tarih Programı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2013, s. 16-17.

²² *Başbakanlık Osmanlı Arşivi Rehberi*, T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı, İstanbul 2010, s. 252.

²³ Aksın- Karakaş, a. g. m., s. 98.

1884 de Nüfusu Umumiye Müdüriyeti kurulmuş ve 1889 Sicili Nüfusu Ahali İdareyi Umumiyesine dönüştürülmüştür. Nüfus idaresinin teşkilatlanması konusunda son düzenleme 1913 yılında çıkarılan İdare-i Umumumiye-i Vilâyat Kanunuyla ile gerçekleşmiştir. Bu kanun ile nüfus hizmetlerinin taşra örgütlenmesi yeniden yapılandırılmıştır. “*Meclis-i Vâlây-ı Ahkâm-ı Adliye’nin bölünmesiyle kurulan Şura-yı Devolet’in ilk işlerinden biri nüfus konularını düzenlemek olmuştur. 5 Temmuz 1881 tarihli Sicili-i Nüfus Nizamnâmesi (bazı kaynaklarda 8 Şevval 1298/ 2 Eylül 1881) tarihinde çıkarılmıştır*”. Bu kanunun birinci maddesinde “*Bilûmum Osmanlılar kendilerini sicilli nüfusa kaydettirmeye mecburdur*”, denilerek nüfus kütüklerine kayıt olma mecburiyeti getirilmiştir. Üçüncü madde kişinin isim ve şöhreti; Müslümanlar ve Gayrimüslimlerin dini mezhebi ve hangi cemaate mensup oldukları, baba adı ve doğum yeri, anne adı, kişinin doğduğu vilayet ve kazası, doğum tarihi, ikametgâhı, sanat ve sıfatı, okuryazar olup olmadığı, seçim ehliyeti, askerlik dairesi, erkek nüfusun boy, göz, ehre, bıyık, sakal ve sa rengi, sabit belirtileri, evli ise karısının birden fazla olup olmadığı, anne ve babasının hayatta olup olmadığı, askerlik yaş ve derecesi, güneş ve ay takvimine göre deftere kayıt tarihinin kütüklere yazılması hususları belirtilmiřtir²⁴.

3- BOLVADİN MAHALLELERİ

Mahalle kelimesi “hulûl, hal” kökünden türemiş “bir mekân, makam” anlamına²⁵ gelmekle birlikte bütün Müslüman ülkelerde aynı anlamda kullanılmaktadır. Mahalleler genellikle cami, mescid, tekke ve zaviyeler çevresine kurularak şekillenmiştir. Osmanlı Devleti’nde mahalleler temel yönetim birimidir. Mahallelerde meydana gelen herhangi bir olayın açığa çıkarılmasında, sorunların çözülmesinde, zararların

²⁴ imen, a. g. m., ss. 200-202.

²⁵ Şemseddin Sami, *Kâmûs-ı Türkî*, Çağrı Yayınları, İstanbul 2010, s. 1304.

giderilmesinde mahalle halkı birbirine karşı sorumludur. Mahallelerde mahallenin muhtarı, imamı ve eşrafı en önde gelen kişilerdir²⁶ .

II. Bayezid Dönemi kayıtlarına göre Bolvadin'de 11 mahalle bulunmaktadır. Bunlar: Hanaylı Mescid, Kutlu Mescid(Hisar), Alaca Mescid, Bey Mescid, Şâzi, Künbet, Şeyh Bey Mescid, Kestemed, Hoca Emre Mescid, Halife ve Medrese Mahalleleridir. Kanuni Sultan Süleyman döneminde Medrese Mahallesi kaldırılarak Çay ve Hıdırlık mahalleleri kurulmuştur²⁷.

Bu çalışmanın temelini oluşturan 1831 yılı Bolvadin Nüfus Defterlerine 7 mahalle kaydedilmiştir.1838 yılı Bolvadin Nüfus Defterlerinde yine 7 mahalle görölmektedir. Aşağıdaki tabloda Şâzi, Yenice, Erkmn, Hisar, Alaca, Şeyhler ve Kestemed Mahallelerinin 1831 ve 1838 yıllarında kaydedilen toplam erkek nüfus ve toplam hane sayıları görölmektedir.

---

²⁶ Muharrem Bayar, *Bolvadin Tarihi (Kurumları, Yöneticileri ve Yetiştirdiği Kişiler)*, C. II, Bilge Yayıncılık, İstanbul 2004, s. 23.

²⁷ Muharrem Bayar, *Kadim Kent Bolvadin*, Bilge Yayıncılık, İstanbul 2005, s. 19.

Mahalle Adı	1247/1831 NÜFUS	1247/1831 HANE	1254/1838 NÜFUS	1254/1838 HANE
Mahalle-i Şâzî	639	195(196) ²⁸	449	166 ²⁹
Mahalle-i Yenice	186	57 ³⁰	188	76 ³¹
Mahalle-i Erkmen	457	138 ³²	146	50 ³³
Mahalle-i Hisar	251	75 ³⁴	154	54 ³⁵
Mahalle-i Alaca	491	161 ³⁶	391	144 ³⁷
Mahalle-i Şeyhler	220	93 ³⁸	161	58 ³⁹
Mahalle-i Kestemed	353	99 ⁴⁰	263	86 ⁴¹
TOPLAM	2.597	818	1.752	634

Yukarıdaki tabloda da görüldüğü üzere 1831 nüfus sayımında Bolvadin merkez mahallerinin toplam erkek nüfusu 2.597 iken toplam hane sayısı 818dir. 1838 sayımında ise toplam erkek nüfus 1.756, toplam hane sayısı ise 635dir. İki nüfus defteri arasında 8 senede toplam erkek nüfusunda 845 kişi, toplam hane sayısında ise 184 hane fark görülmektedir. Bu farkın ortaya çıkmasında şahısların ölümleri ve ailelerin göç etmelerinin etkili olduğu düşünülmektedir.

²⁸ BOA, NFS.d., nr. 1675, ss. 149-155.

²⁹ BOA, NFS.d., nr. 1676, s. 31.

³⁰ BOA, NFS.d., nr. 1675, ss. 157-159.

³¹ BOA, NFS.d., nr. 1676, s. 113.

³² BOA, NFS.d., nr. 1675, ss. 159-164.

³³ BOA, NFS.d., nr. 1676, s. 75.

³⁴ BOA, NFS.d., nr. 1675, ss. 165-168.

³⁵ BOA, NFS.d., nr. 1676, s. 67.

³⁶ BOA, NFS.d., nr. 1675, ss. 169-175.

³⁷ BOA, NFS.d., nr. 1676, s. 59.

³⁸ BOA, NFS.d., nr. 1675, ss.176-179.

³⁹ BOA, NFS.d., nr. 1676, s. 103.

⁴⁰ BOA, NFS.d., nr. 1675, ss. 180-183.

⁴¹ BOA, NFS.d., nr. 1676, s. 93.

4- ŞAZİ MAHALLESİ

Muharrem Bayar Şâzî Mahallesinin ismini mahallede bulunan “Şazeli Tekkesi”nden almış olduğunun ifade etmektedir. Ancak başka bir kaynakta bŧyle bir bilgiye rastlanılmamaktadır. Şâzi Mahallesi II. Bayezid dŧneminde 28, Kanuni Sultan Sŧleyman dŧneminde ise 18 haneden oluřmaktadır⁴².

Başbakanlık Osmanlı Arşivinde NFS.d. kodu 1675 numaralı Bolvadin Nŧfus Defteri Şâzi Mahallesi kaydı ile başlamaktadır ve bu defterin 149b ile 156a sayfa aralığı Şazi Mahallesine aittir. Bu defterlerde Şâzi Mahallesinin toplam erkek nŧfusu 639 iken toplam hane sayısı 195 olarak kaydedilmiştir. Ancak hane sayısının 1 hane eksik kaydedildiği gŧrŧlmektedir. Buna gŧre toplam hane sayısı 196dır. Bu durum tablolarda parantez içerisinde gŧsterilmiřtir. Bu defterde Şâzi Mahallesinde Kıbtilerin yaşadığı gŧrŧlmekle birlikte bunların toplam erkek nŧfusu 22 iken toplam hane sayıları 7 olarak kaydedilmiştir.

1676 numaralı Bolvadin Nŧfus Defterinde Şâzi Mahallesinin “Őâzinî” Mahallesi olarak yazıldığı gŧrŧlmektedir ancak “őâzinî” ifadesine defterin başka hiçbir yerinde rastlanılmamaktadır. Defterin ilk 32 sayfası Şâzi Mahallesi kaydına aittir. Bu deftere gŧre Şâzi Mahallesinin toplam erkek nŧfusu 449, toplam hane sayısı ise 166dır. Şâzi mahallesinde yaşayan Kıbtilerin toplam erkek nŧfusu 10 kişi iken hane sayıları belirtilmemiştir.

İki defter arasında 8 yıllık sŧrete Şâzi Mahallesinin toplam nŧfusları arasında 190 kişi fark bulunmaktadır bunların 57si fevt olarak kaydedilmiştir. Toplam hane sayısında ise 29 hane Frk bulunmaktadır. Mahallede yaşayan Kıbtilerin toplam erkek

⁴² Bayar, *Bolvadin Tarihi*, ss. 39 -41.

nüfusunda 12 kişilik bir azalma görölmektedir. İkinci defterde hane sayıları belirtilmediği için değişim değerlendirilememiştir.

1254/1838 tarihli Bolvadin Nüfus Defterini kaydeden kişi Karahisâr-ı Sâhîp Kâtibi ve Dâ'rû-l mâ'rife memuru Seyyid Necib Mustafa'dır⁴³.

4.1- 1831 TARİHLİ BOLVADİN NÜFUS DEFTERİNE GÖRE ŞAZİ MAHALLESİ DEğerLENDİRMESİ

4.1.1-Emeksizöğlü Olarak Kaydedilenler

Sayı	Emeksiz öğlü
1	Kazâ-i mezbûr Voyvodası orta boylu kara bıyıklı 25 yaşında Tahir Ağazâde Abdölkadir Ağa'nın Emeksiz birâderleri köse sakallı İsmail bin İsmail
2	Uzun boylu kara bıyıklı 30 yaşında Emir öğlü Mehmet bin Abdullah'ın Emeksiz öğlü 15 yaşında Mehmet
3	Orta boylu kır sakallı 50 yaşında Kiriş öğlü Hüseyin bin Hüseyin'in Emeksiz öğlü 17 yaşında Veli bin Hacı Halil
4	Orta boylu kumral sakallı 50 yaşında Dede öğlü Mehmet'in Emeksiz öğlü 10 yaşında Mehmet bin Mehmet
5	Uzun boylu kumral sakallı 40 yaşında Çolak öğlü Demirci İbrahim bin Ahmet'in Emeksiz öğlü 15 yaşında Mehmet bin Abdullah
6	Orta boylu kumral sakallı 40 yaşında Kubur öğlü Ekmekçi Ali bin Ömer'in Emeksiz öğlü 20 yaşında kara bıyıklı Ahmet
7	Orta boylu kır sakallı 45 yaşında Taka öğlü İsa bin Ömer'in Emeksiz öğlü 2 yaşında Ahmet
8	Uzun boylu sarı sakallı 40 yaşında Debbâğ öğlü İbrahim bin İsmail'in Emeksiz öğlü 15 yaşında Hüseyin bin Halil

⁴³ BOA. NFS.d., nr. 1676, s. 133.

4.1.2-Engelli Olarak Kaydedilenler

Sayı	Engelli Olanlar
1	Müteveffâ Konyalı Hasan Daî oğlu 12 yaşında Ali'nin birâderi 5 yaşında yek-çeşm Mehmet
2	Uzun boylu kara bıyıklı 28 yaşında topal Süleyman bin Hüseyin
3	Orta boylu kır sakallı 45 yaşında Uzun Eyvaz oğlu Kadir bin Mehmet'in Oğlu 10 yaşında yek-çeşm Ömer
4	Orta boylu ak sakallı 60 yaşında Cebeci oğlu Mehmet bin Mehmet'in Diğer birâderzâdesi orta boylu kara sakallı 35 yaşında yek-çeşm Ebu Bekir bin İbrahim
5	Uzun boylu kara sakallı 40 yaşında yek-çeşm Âttâr Hasan bin Ali
6	Orta boylu ak sakallı 65 yaşında Cambaz oğlu topal Ahmet bin Hasan
7	Orta boylu kır sakallı 50 yaşında Ahmet oğlu yek-çeşm Mehmet
8	Orta boylu 18 yaşında yek-çeşm Kara Hasan oğlu Ebubekir
9	Orta boylu ak sakallı 80 yaşında yek-çeşm Kel Hüseyin oğlu Halil
10	Kısa boylu kara sakallı yek-çeşm 35 yaşında Hacı İsa oğlu Süleyman (tâife-i Kıbtiyân)
11	Hacı Hüseyin'in oğlu 10 yaşında â'îl Veli
12	Orta boylu kır sakallı 50 yaşında Tümeç? oğlu yek-çeşm Hacı Ahmet bin Yusuf
13	Uzun boylu kara sakallı 40 yaşında Koca Bey oğlu Helvacı Abdullah bin Süleyman'ın Birâderi 40 yaşında meczup Mehmet

4.1.3- Şâzi Mahallesinde Asâkîr-i Mansûre olanlar

Sayı	Asâkîr-i Mansûre Olanlar
1	Uzun boylu kır sakallı 50 yaşında Hayta Mehmet bin Ali (fevt)'nin Oğlu 25 yaşında kara bıyıklı Halil asâkîr-i mansûrede fevt
2	Uzun boylu ak sakallı 80 yaşında Üveys oğlu Ali'nin birâderzâdesi 12 yaşında Veli bin Süleyman mansûrede fevt
3	Orta boylu kumral bıyıklı 30 yaşında Ömer Efendizâde Abdurrahman'ın Birâderi asâkîr-i mansure tekâûdlerinden az bıyıklı Ömer
4	Orta boylu kır sakallı 45 yaşında Veli oğlu Dülger Hüseyin'in diğer birâderi asâkîr-i mansûreden Ömer
5	Uzun boylu ak sakallı 55 yaşında Uzun oğlu Halil bin İsmail'in Diğer oğlu asâkîr-i mansûre neferâtından Ali
6	Uzun boylu kara sakallı 45 yaşında Tafra oğlu Demirci Salih'in Oğlu asâkîr-i mansureden Fettah
7	Uzun boylu sarı sakallı 40 yaşında sarı Halil oğlu Halil'in Oğlu 10 yaşında Mehmet mansûrede fevt

4.1.4- Şâzi Mahallesinde Eytâm Kaydı

Sayı	Eytâm Olanlar
1	Müteveffâ Memiş eytâmı 8 yaşında Hüseyin
2	Müteveffâ Dingeç Oğlu eytâmı 13 yaşında Ali bin Hacı Mehmet
3	Müteveffâ Hacı Mustafa Efendi eytâmları 15 yaşında Süleyman bin Mustafa
4	Müteveffâ Kuburcu oğlu eytâmı 12 yaşında Kadir bin Veli nefer 1 hane 1
5	Müteveffâ Kırkalı Hasan eytâmı 10 yaşında Hasan
6	Müteveffâ Mehmet Ağa eytâmı 12 yaşında Musa
7	Müteveffâ Kahveci Çolak eytâmı 7 yaşında Ali bin Mustafa
8	Müteveffâ Çakır Bey oğlu eytâmı 4 yaşında Ali bin Ali
9	Müteveffâ Habip oğlu eytâmı 4 yaşında Ali bin Habip
10	Müteveffâ Keri oğlu eytâmı 13 yaşında Kadir bin Abdülkerim

4.1.5- Şâzi Mahallesinde Talebe-i Ulûmdan Olanlar

Sayı	Talebe-i Ulûmdan Olanlar
1	Mahalle-i mezbûr imamı uzun boylu köse sakallı 35 yaşında Abdullah Efendizâde Ömer Raşid Efendi'nin birâderi 15 yaşında talebe-i ulûmdan Molla Ahmet
2	Uzun boylu ak sakallı 65 yaşında Nakib oğlu Helvacı Hacı Süleyman'ın oğlu 20 yaşında talebe-i ulûmdan Molla Abdullah
3	Uzun boylu kır sakallı 50 yaşında Bülbül Efendizâde Molla Mustafa'nın oğlu 12 yaşında Talebeden Molla Ahmet
4	Kazâ-i mezbûr Voyvodası orta boylu kara bıyıklı 25 yaşında Tahir Ağazâde Abdülkadir Ağa'nın diğer birâderleri 15 yaşında talebe-i ulûmdan Mustafa Efendi

4.1.6- Şazi Mahallesinde Arap Kaydı

Sayı	Araplar
1	Uzun boylu kara bıyıklı 30 yaşında Arap Mercan
2	Uzun boylu kara sakallı 40 yaşında Arap Mercan bin Abdullah
3	Muhtâr-ı evvel uzun boylu ak sakallı 75 yaşında İzmir tüccarından Hacı Kadir bin Veli'nin hanesinde Zeng� Arap gul�mı 15 yaşında Mercan

4.2- BOLVADİN NÜFUS DEFTERLERİNE GÖRE ŐAZI MAHALLESİ GENEL DEĐERLENDİRMEŐİ

4.2.1- Şazi Mahallesinde Yaşayan Sülale Adları

Sayı	Sülale Adı	1247/1831	1254/1838
1	Tahir AĞaz�de	+	-
2	Hasan Da� oğlu	+	-
3	Arap oğlu	+	-
4	�mer oğlu	+	+
5	Bodur oğlu	+	+
6	Ezber oğlu	+	-
7	Emir oğlu	+	-
8	Abdullah Efendiz�de	+	-
9	Mesud oğlu	+	-
10	Veys oğlu	+	-
11	Uzun Eyvaz oğlu	+	-
12	T�mek oğlu	+	-
13	Kürd oğlu	+	+
14	�mam oğlu	+	-
15	Hacı Hasan oğlu	+	-
16	Mahzar�de	+	+
17	Cebeci oğlu	+	+
18	Kadı oğlu	+	+
19	Baş ağa oğlu	+	-
20	Mahzar oğlu	+	+
21	Pınar oğlu	+	-
22	�bil oğlu	+	+
23	Hamamcı oğlu	+	+
24	Patlak Hacı Ahmet oğlu	+	-
25	Mehmet oğlu	+	-

26	Helvacı Ahmet oğlu	+	-
27	Bekdaş oğlu	+	-
28	Nakib oğlu	+	+
29	Helvacı oğlu	+	-
30	Kiriş oğlu	+	+
31	Aynacı oğlu	+	+
32	Sağır Osman oğlu	+	-
33	Ömer Efendizâde	+	-
34	Terzi Ali oğlu	+	+
35	Bülbül Efendizâde	+	-
36	Molla Hüseyin oğlu	+	-
37	Çolak oğlu	+	-
38	Koca Bey oğlu	+	-
39	Kandemir oğlu	+	+
40	Deli oğlu	+	-
41	Kubur oğlu	+	+
42	Kaynar oğlu	+	+
43	Boncuk oğlu	+	+
44	Kör Hacı oğlu	+	-
45	Ketenci oğlu	+	+
46	Eyüp oğlu	+	+
47	Koç oğlu	+	-
48	Selim oğlu	+	+
49	Abdurrahman oğlu	+	-
50	Murat oğlu	+	-
51	Taka oğlu	+	-
52	Edipçe Oğlu	+	-
53	Kumburcu Oğlu	+	+
54	Hacı İbrahim oğlu	+	-
55	Köylü Mahmut oğlu	+	-
56	Kara Hasan oğlu	+	+
57	Debbağ oğlu	+	+
58	Bulgurcu oğlu	+	+
59	Ekmekçi Köse Hasan oğlu	+	-
60	Zeybek Veli oğlu	+	-
61	Çıkıdım? oğlu	+	+
62	Uzun oğlu	+	-
63	Köse Hasan oğlu	+	+
64	Koca oğlan oğlu	+	+
65	Canbaz oğlu	+	+
66	Dingeç ?oğlu	+	-
67	Deli Halil oğlu	+	+
68	Kalaycı Mahmut oğlu	+	-
69	Dede oğlu	+	+
70	Çamurcu Himmet oğlu	+	-
71	Kör Musa oğlu	+	-
72	Rahmi oğlu	+	-

73	Tek oğlu	+	-
74	Deveci oğlu	+	-
75	Köle oğlu	+	-
76	Tafra? oğlu	+	-
77	Hüsam oğlu	+	+
78	Yabır Ali oğlu	+	-
79	Keçe Sarık? oğlu	+	-
80	Semerci oğlu	+	-
81	Böyükbaşı oğlu	+	-
82	Hacı Yusuf oğlu	+	-
83	Molla Hüseyin oğlu	+	-
84	Ahmet oğlu	+	-
85	Aşık oğlu	+	-
86	Tıraz oğlu	+	-
87	Serçe oğlu	+	-
88	Kadir oğlu	+	-
89	Sarı Halil oğlu	+	-
90	Gedilli oğlu	+	-
91	Topal oğlu	+	-
92	Davud oğlu	+	-
93	Hamza oğlu	+	-
94	Abîd oğlu	+	-
95	Leblebici İbrahim oğlu	+	-
96	Yek Hasan oğlu	+	-
97	Fetvalı oğlu	+	-
98	Bayezid oğlu	+	+
99	Berber oğlu	+	-
100	Göbeş oğlu	+	+
101	Vezir oğlu	+	+
102	Kör Mehmet oğlu	+	-
103	Çakır Bey oğlu	+	-
104	Habip oğlu	+	-
105	Deli Eyüp oğlu	+	-
106	Adalı oğlu	+	-
107	Şerif oğlu	+	+
108	Çentmen oğlu	+	+
109	Molla Hüseyin oğlu	+	-
110	Çandır oğlu	+	+
111	Kerim oğlu	+	-
112	Kel Hüseyin oğlu	+	+
113	Kethüda oğlu	+	+
114	Çil Tosun oğlu	+	-
115	Hacı Mehmet oğlu	+	-
116	Aba oğlu	+	+
117	Hacı Recep oğlu	+	-
118	Çaylı Eskici oğlu	+	-
119	Hacı Eyvaz oğlu	+	-

120	Molla Mumcu oğlu	+	-
121	Hayır oğlu	+	-
122	Peri oğlu	+	-
123	Ahmet Paşa oğlu	-	+
124	Zal Osman oğlu	-	+
125	Kırık oğlu	-	+
126	Tülek? Oğlu	-	+
127	Kılçık oğlu	-	+
128	Ali Dai oğlu	-	+
129	Raziye oğlu	-	+
130	Karaca Bey oğlu	-	+
131	Kel İsa oğlu	-	+
132	Cırık oğlu	-	+
133	Yepşek? oğlu	-	+
134	Hacızâde	-	+
135	Çırak Hasan oğlu	-	+
136	Çakal oğlu	-	+
137	Yılanlı? Oğlu	-	+
138	Hayta oğlu	+	+
139	Terzi Ahmet oğlu	-	+
140	Anbarlı Oğlan oğlu	-	+
141	Kadı Ömer Efendizâde	-	+
142	Ebvel? oğlu	-	+
143	Çivici Halil oğlu	-	+
144	Hacı Murat oğlu	-	+
145	Çakır oğlu	-	+
146	Rahime oğlu	-	+
147	Uzun Halil oğlu	-	+
148	Pirli? Ali oğlu	-	+
149	Kebir oğlu	-	+
150	Bülbül oğlu	-	+
151	Demirci oğlu	-	+
152	Terzi Ömer oğlu	-	+
153	Abdülkerim oğlu	-	+
154	Kel Hasan oğlu	-	+
155	Eskici Süleyman oğlu	-	+
156	Kuburcu oğlu	+	-
157	Avcı oğlu	-	+
158	Kör şahan oğlu	-	+
159	Esane oğlu	-	+

1246/1830 tarihli Bolvadin Nüfus Defterine göre Şâzi Mahallesiinde 123 farklı Sülale yaşamaktadır. Bu Sülalelerden Ömer oğlu adında 2, Cebeci oğlu adında 2, Kadı oğlu adında 2, Mahzar oğlu adında 2, İbil oğlu adında 4, Kaynar oğlu adında 2, Kör Hacı oğlu adında 2, Eyüp oğlu adında 2, Selim oğlu adında 2, Kumburcu oğlu adında 2, Kara Hasan oğlu adında 2, Köse Hasan oğlu adında 2, Rahmi oğlu adında 2, Hüsam oğlu adında 2, Şerif oğlu adında 3 sülale bulunmaktadır⁴⁴.

Şâzi Mahallesiinde yaşayan Sülalelerden Zaybek Veli oğullarının Zeyneller, Çil Tosun oğullarının Tosunlar, Zal Osman oğlu sülalesinin Dal Osman oğulları, Ali Daî oğlu sülalesinin Dayı ođulları⁴⁵, Yılalnlı oğlu sülalesinin İlanlar, Pirli-Yirli? Ali oğlu sülalesinin Kirli oğlu olabileceği ifade edilmektedir⁴⁶. 1831 tarihli defterde bulunmayan ancak 1838 tarihli defterde yer alan Cırık oğlu Sülalesinin bugün ki Cılık oğlu sülalesi olabileceği ifade edilmiştir⁴⁷.

Şâzi Mahallesiine ait nüfus defterlerinde görülen sülale adlarından Hasan Daî oğlu, Mesud oğlu, Mahzar oğlu, Pınar oğlu, Patlak Hacı Ahmet oğlu, Koca Bey oğlu, Deli oğlu, Kaynar oğlu, Boncuk oğlu, Ketenci oğlu, Taka oğlu, Edipçe oğlu, Çıkıdım? Oğlu, Dingeç? oğlu, Çamurcu Himmet oğlu, Rahmi oğlu, Tek oğlu, Tafra? Oğlu, Yabır Ali oğlu, Keçe Sarık? Oğlu, Tıraz oğlu, Fetvalı oğlu, Beyazıd oğlu, Çentmen oğlu, Çandır oğlu, Kethüda oğlu, Hacı Recep oğlu, Peri oğlu, Tülek? oğlu, Yepşek? Oğlu, Ebvel oğlu, Kebir oğlu, Esane oğlu sülalelerinin günümüzdeki bakiyeleri hakkında bilgiye ulaşılammıştır. Bunlar dışında yukarıdaki tabloda görülen sülaleler bugün hâlâ Şâzi Mahallesiinde yaşamaktadır⁴⁸.

⁴⁴ BOA. NFS.d., nr. 1675, ss. 149-155.

⁴⁵ Cılık oğlu Fevzi GÜMÜŞ, Yaş 70, 25.08.2017, 12:30.

⁴⁶ Kart Ali oğlu Kadir SOYASLAN, Yaş 67, 25.08.2017, 12:30.

⁴⁷ Cılık oğlu Fevzi GÜMÜŞ, Yaş 70, 25.08.2017, 12:30.

⁴⁸ Cılık oğlu Fevzi GÜMÜŞ, Yaş 70 ve Kart Ali oğlu Kadir SOYASLAN, Yaş 67, 25.08.2017, 12:30.

4.2.2- Şazi Mahallesinde Bulunan Meslekler

Sayı	Meslek Adı	1247/1831	1254/1838
1	Terzi	4	9
2	Kahveci	3	1
3	Demirci	3	7
4	Attâr (kokucu)	3	2
5	Helvacı	10	8
6	Berber	3	4
7	Bakkal	2	3
8	Leblebici	1	-
9	Duhancı (tütüncü)	1	1
10	Nalband (ayakkabıcı)	2	-
11	Ekmekçi	1	2
12	Keçeci	1	4
13	Kalaycı	2	2
14	Eskici	2	2
15	Kasap	1	2
16	Mumcu	1	1
17	Yağcı	-	1
18	Derici	-	1
19	Tüccar	-	3
20	Külhânî ⁴⁹	-	1
21	Hamamcı	-	2
22	Dikici	-	1
23	Kıracı	-	1
24	Elekçi	-	5
25	Süpürgeci	-	1
26	Koyuncu	-	3
27	Çoban	-	5
28	Rençber	-	43
29	İrgat	-	22
30	Hizmetkâr	-	1
31	Beygir çobanı	-	1
32	Merkepçi ⁵⁰	-	1
33	Sürücü	-	1
34	Râî Ganem (koyun çobanı) ⁵¹	-	1
35	Kullâb Helvacı ⁵²	1	-

⁴⁹ BOA. NFS. d. 1676, s.10.

⁵⁰ BOA. NFS. d. 1676, s. 12.

⁵¹ BOA. NFS. d. 1676, s. 17.

⁵² BOA. NFS. d. 1675, s.152.

Şâzi Mahallesinde 1831 kaydına göre en fazla Helvacı mesleği görölmektedir. 1838 kaydına göre en fazla terzi ve Helvacı mesleği görölmektedir.

Mahallede meskûn Kıbtilerin mesleği ilk defterde belirtilmemesine rağmen ikinci defterde görölen Elekçi mesleğinin beşini de Kıbtiler ifa etmektedir⁵³.

Günümüzde Şâzi Mahallesinde “Kullâb” Soyadını taşıyan Sülale bulunmaktadır⁵⁴.

4.2.3- Şâzi Mahallesinde Akrabalık İfadeleri

Akrabalık İfadesi	1247/1831	1254/1838
Oğlu	+	+
Diğer oğlu	+	+
Karındaşı	+	-
Diğer karındaşı	+	-
Birâderi	+	+
Diğer birâderi	+	+
Diğer birâderleri	+	-
Birâderzâdesi	+	+
Diğer birâderzâdesi	+	+
Birâder kebiri	+	-
Birâder oğlu	-	+
Merkûm birâderzâdesi	+	-
Emeksiz birâderleri	+	-
Âmmîsi	-	+
Âmmîzâdesi	+	-
Diğer âmmîzâdesi	+	-
Hafidi	+	+
Diğer hafidi	+	-
Yeğeni	+	+
Kayını	+	-
Damadı	+	-
Büyük babaları	+	-

⁵³ BOA. NFS.d., nr. 1675, s. 156; NFS.d. nr. 1676, s. 32.

⁵⁴ Cılk oğlu Fevzi GÜMÜŞ, Yaş 70, 25.08.2017, 12:30.

4.2.4- Şazi Mahallesinde Yaşayan Şahısların Dış Görünüş zellikleri

Özellik	1247/1831	1254/1838
Orta boylu	+	+
Uzun boylu	+	+
Kısa boylu	+	+
Kara bıyıklı	+	+
Sarı bıyıklı	+	-
Kumral bıyıklı	+	+
Ter bıyıklı	+	+
Az bıyıklı	+	+
Sarı ter bıyıklı	+	-
Bıyıklı	+	-
Köse sakallı	+	+
Kır sakallı	+	+
Sarı sakallı	+	+
Ak sakallı	+	+
Köse kır sakallı	+	-
Köse kumral sakallı	-	+
Sarı kse sakallı	+	+
Kır kse sakallı	+	-
Kara sakallı	+	+
Kumral sakallı	+	+
Mzellef sakallı	-	+
Sakallı	+	-

4.2.5- Şazi Mahallesinde Şahısların İlm Statü ve nvanları

Statü ve Unvan	1247/1831	1254/1838
Kaza-i mezbr Voyvodası	+	-
Muhtr-ı evvel kaza-i voyvoda	-	+
Mahalle-i mezbre imamı	+	-
Mahalle imamı	-	+
İmam-ı meşcid	-	+
Mahalle-i mezbrun diğer imamı	+	-
Muhtr-ı evvel	+	-
Muhtr-ı sn	+	+
Mullm-i Sıbyn	+	+
Şehremini	-	+
Molla	+	+
Hacı	+	+
Efendi	+	+
Hafız	+	-
Hoca	+	-
Ağa	+	+

4.2.6- Şâzi Mahallesine Dışardan Gelip Yerleşenler

Gelinen Yer	1247/1831	1254/1838
Çobanlarlı	3	-
Konyalı	1	-
Ladikli	1	-
Ispartalı	1	-
Mandıra Karyeli	1	-
Çaylı	2	-

4.2.7- Şâzi Mahallesinde Şahıs İsimleri ve Sayıları

Şahıs İsmi	1247/1831	1254/1838
Mehmet	80	58
Ali	50	31
Ahmet	47	37
Mustafa	45	40
Hasan	34	20
Hüseyin	32	23
İbrahim	28	22
Halil	27	19
İsmail	22	13
Abdullah	24	14
Kadir	24	2
Ömer	22	18
Süleyman	20	20
Osman	19	16
Ebu Bekir	14	9
Abdülkadir	12	17
Veli	12	8
Musa	11	9
Mahmut	9	9
Abdurrahman	8	7
Salih	7	6
İsa	5	4
Yusuf	5	2
Mehmet Ali	4	4
Yakup	3	2

Kerim	3	1
Adil	3	4
Nabi	1	3
Eyüp	2	1
Emin	2	2
Selim	1	2
Said	2	2
Vahap	2	-
Arap mercan	2	-
Habip	2	1
Abdi	1	-
Hamza	1	1
Mehmet Emin	1	-
Memiş	1	2
Kasım	1	-
Bilal	1	-
Hüsam	1	-
Mümin	1	-
Esad	1	-
Latif	1	-
Fettah	1	-
Abdülfettah	1	2
Abdülkerim	1	2
Abdürrahim	1	-
Yahya	1	-
Abid	1	1
İyan	1	-
Veys	1	1
Mercan	1	1
Himmet	1	2
Mesut	-	1
Emin	-	1
İlyas	-	1
Raşid	-	1
Ataullah	-	1
Abdülvehhab	-	2
Recep	1	-
Ömer Raşid	1	-
İdris	1	-
Abdüllatif	1	-
Tali	2	-
Reşvare	1	-
Temyan?	1	-
Teraş?	-	1

Şâzi Mahallesiinde şahıs isimlerinden en fazla Mehmet ismi, ardından Ali, Ahmet, Mustafa, Hasan ve Hüseyin isimlerinin daha yaygın kullanıldığı görülmektedir. Müslüman halk başta Hz. Peygamberin ismine ve ehl-i beyte izafeten bu isimleri kullanmaktadır.

Şâzi Mahallesi Nüfus Defterlerinde İyan, Tali, Reşvare, Temyan ve Teraş kelimelerinin şahıs isimleri olarak kullanıldıkları görülmektedir. Anlamları tam olarak belirlenemeyen bu kelimeler memurun yazım hatası olarak da karşımıza çıkmış olabilir.

4.2.8- Tâife-i Kıbtıyan Şahıs İsimleri ve Sayıları

Şahıs İsmi	1247/1831	1254/1838
Ali	3	2
Mehmet	2	-
Ahmet	2	-
Hasan	2	2
Hüseyin	2	-
İsmail	2	1
İsa	2	2
İbrahim	1	-
Süleyman	1	1
Salih	1	1
Selim	1	-
Şahin	1	-
Beyzade	1	1
Koçu	1	-

4.2.9- şâzi Mahallesinde Fevt olanların Yaşları ve Sayıları

Fevt Yaşı ve Sayısı	1247/1831	1254/1838
80 yaşında	3 kişi	-
70 yaşında	5 kişi	-
65 yaşında	2 kişi	-
60 yaşında	2 kişi	-
55 yaşında	3 kişi	1 kişi
50 yaşında	3 kişi	3 kişi
47 yaşında	-	1 kişi
45 yaşında	2 kişi	-
40 yaşında	2 kişi	1 kişi
35 yaşında	2 kişi	-
30 yaşında	2 kişi	-
25 yaşında	1 kişi	1 kişi
20 yaşında	1 kişi	-
18 yaşında	2 kişi	-
17 yaşında	1 kişi	-
16 yaşında	1 kişi	-
15 yaşında	1 kişi	2 kişi
12 yaşında	1 kişi	-
10 yaşında	4 kişi	-
9 yaşında	1 kişi	-
7 yaşında	1 kişi	-
5 yaşında	2 kişi	-
4 yaşında	2 kişi	1 kişi
3 yaşında	1 kişi	3 kişi
2 yaşında	6 kişi	1 kişi
1 yaşında	4 kişi	1 kişi
6 aylık	2 kişi	-
Toplam	57 kişi	13 kişi

4.2.10- Şazi Mahallesinde Demografik Vaziyet

Demografik Vaziyet	1247/1831	1254/1838
Toplam Erkek Nüfus	639	449
Toplam Hane Sayısı	195 (196)	166
Toplam Kıbtıyân Nüfus	22	10
Toplam Kıbtıyân Hane Sayısı	7	-
Mücerred (vergi mükellefi)	205	-
Fevt (ölü)	57	13
Şabb-ı emred (delikanlı)	6	43
Asâkîr-i mansûre	3	1
Asâkîr-i mansûrede fevt	3	-
Asâkîr-i mansûre tekâüdlerinden	1	-
Asâkîr-i mansûreye kayd Őod	-	5
Asâkîr-i mansûreye gitmiştir	-	9
Asâkîr-i mansûreye tekâüd iden	-	1
Asâkîr-i mansûreye tekâüd olmuştur	-	1
Asâkîr-i redife kayd Őod	-	20
Asâkîr-i redife kayd olunmuştur	-	2
Asâkîr-i redife yazılmış	-	2
Asâkîr-i redifden ihraç	-	3
Eytâm (yetimler)	10	-
Emeksiz oğlu (üvey çocuk)	8	2
Talebe-i ulümdan (öğrenci)	4	6
Muâllîm-i sıbyân (sıbyân mektebi öğretmeni)	1	1
Hicaza azîmet etmiştir ⁵⁵	-	1
Hacc-ı şerife azîmet etmiştir	-	2
Hacc-ı şerife azîmet Őod	-	3
Asâkîr-i redifte Hacc-ı şerife azîmet etmiştir	-	2
Zengî mercan	-	1
Zengî Arap gulâmı	1	-
Yek-çeşm (tek gözlü)	9	8
Topal	2	1
Kör	1	-
Çolak	1	1
Sakat	-	1
â'îl (hasta)	1	2
â'îl-çeşm	-	3
Meczûp (deli)	1	-
Mecnun (deli)	-	3

⁵⁵ BOA. NFS. d. 1676, s. 3.

5. ŞAZİ MAHALLESİ TRANSKRİPSİYONU

Kazâ-i Bolvadin Mahalle-i Őazî Tabî-i Bolvadin

Kazâ-i mezbûr Voyvodası orta boylu kara bıyıklı 25 yaşında Tahir Ağazâde Abdülkadir Ağa mücerred	Birâderi 18 yaşında Ali Efendi mücerred	Diğer birâderleri 15 yaşında talebe-i ulûmdan Mustafa Efendi	
Emeksiz birâderleri köse sakallı İsmail bin İsmail	Mu' mâ- ileyhe tabi' uzun boylu kır sakallı 55 yaşında Hacı Yahya bin Mehmet Ali	Oğlu 18 yaşında İbrahim mücerred	
Birâderzâdesi 20 yaşında İsmail mücerred	Mu' mâ- ileyhe tabi' uzun boylu kır sakallı 50 yaşında Çobanlarlı Musa bin Ahmet	Oğlu 20 yaşında Ahmet mücerred	Diğer oğlu 5 yaşında Hasan fevt nefer 10 hane 1
Müteveffâ Konyalı Hasan Daî oğlu 12 yaşında Ali	Birâderi 5 yaşında yek-çeşm Mehmet nefer 2 hane 1	Orta boylu sarı bıyıklı 30 yaşında Gedik Osman bin Musa mücerred nefer 1 hane 1	
Orta boylu kumral bıyıklı 30 yaşında Çobanlarlı Halil bin Salih mücerred	Oğlu 5 yaşında Mustafa nefer 2 hane 1	Uzun boylu kır sakallı 50 yaşında Hayta Mehmet bin Ali fevt	
Oğlu 25 yaşında kara bıyıklı Halil mücerred fevt asâkir-i mansûrede	Diğer oğlu 20 yaşında ter bıyıklı Hüseyin mücerred fevt 5	Diğer oğlu 6 yaşında Abdullah nefer 4 hane 1	
Orta boylu sarı sakallı 45 yaşında İdris bin İdris	Oğlu 18 yaşında ter bıyıklı İbrahim mücerred nefer 2 hane 1	Orta boylu kara bıyıklı 25 yaşında Arap oğlu Mustafa mücerred nefer 1 hane 1	
Orta boylu sarı bıyıklı 25 yaşında Ömer oğlu Halil mücerred nefer 1 hane 1	Orta boylu kara bıyıklı 25 yaşında Bodur oğlu Ali bin Eyüb mücerred	Birâderi 20 yaşında ter bıyıklı Osman mücerred nefer 2 hane 1	
Orta boylu kara bıyıklı otuz yaşında Ezber Oğlu Osman bin Abdullah mücerred	Oğlu 3 yaşında Ali	Yeğeni 25 yaşında bıyıklı Mehmet Ali mücerred	
Birâderi 20 yaşında ter bıyıklı Abdülkadir mücerred nefer 4 hane 1	Uzun boylu kara bıyıklı 28 yaşında topal Süleyman bin Hüseyin mücerred	Oğlu 2 yaşında Hüseyin nefer 2 hane 1	
Orta boylu sarı sakallı 45 yaşında Çobanlarlı Salih bin Yusuf fevt	Uzun boylu kara sakallı 30 yaşında Ladikli Hüseyin nefer 1 hane 1	Nüfus 33 Hane 13	
Uzun boylu kara bıyıklı 28 yaşında İspartalı Mehmet bin Hüseyin mücerred	Oğlu 6 aylık Hüseyin nefer 2 hane 1	Uzun boylu kara bıyıklı 30 yaşında Emir oğlu Mehmet bin Abdullah mücerred fevt	

Oğlu 6 yaşında İsmail	Emeksiz oğlu 15 yaşında Mehmet mürered nefer 3 hane 1	Uzun boylu kara bıyıklı 30 yaşında Arap Mercan nefer 1 hane 1	Müteveffâ Memiş eytâmı 8 yaşında Hüseyin nefer 1 hane 1
Uzun boylu kara sakallı 40 yaşında Arap Mercan bin Abdullah mürered	Oğlu 16 yaşında Halil mürered	Diğer oğlu 12 yaşında Abdullah	
Diğer oğlu 10 yaşında Ali	Diğer oğlu 8 yaşında Ömer	Diğer oğlu 2 yaşında Reşvare? nefer 6 hane 1	Mahalle-i mezbür imamı uzun boylu köse sakallı 35 yaşında Abdullah Efendizâde Ömer Raşid Efendi
Oğlu 4 yaşında İbrahim Ethem	Birâderi 15 yaşında talebe-i ulümdan Molla Ahmet nefer 3 hane 1	Muhtâr-ı evvel uzun boylu ak sakallı 75 yaşında İzmir tüccarından Hacı Kadir bin Veli	
Oğlu uzun boylu kara sakallı 45 yaşında el-hac Hüseyin	Diğer oğlu uzun boylu kara sakallı 35 yaşında Hacı Ahmet mürered fevt	Diğer oğlu uzun boylu köse sakallı 30 yaşında Hacı Abdullah mürered fevt	
Hacı Hüseyin'in oğlu 10 yaşında â'fil Veli	Diğer oğlu 1 yaşında Abdülkadir	Hacı Ahmet'in oğlu 2 yaşında Mustafa	Hacı Abdullah'ın oğlu 6 aylık Mehmet
Zengî Arap gulâmı 15 yaşında Mercan mürered	Birâderi kır sakallı 50 yaşında Veli bin Veli nefer 10 hane 1	Muhtâr-ı sâni uzun boylu kara sakallı 40 yaşında Mesûd oğlu terzi Mustafa mürered	
Oğlu 5 yaşında Ahmet	Diğer oğlu 4 yaşında İbrahim	Diğer oğlu 2 yaşında Ömer fevt 1249	Birâderi uzun boylu kara sakallı 30 yaşında İsmail mürered
Oğlu 1 aylık Abdullah nefer 6 hane 1	Uzun boylu ak sakallı 80 yaşında Üveys oğlu Ali fevt	Oğlu uzun boylu kara sakallı 40 yaşında Üveys mürered	
Diğer oğlu 9 yaşında Mehmet	Üveys'in oğlu 4 yaşında Süleyman	Birâderzâdesi 12 yaşında Veli bin Süleyman fevt mansûrede nefer 5 hane 1	Orta boylu kır sakallı 45 yaşında Uzun Eyvaz oğlu Kadir bin Mehmet mürered

Oğlu 10 yaşında yek-çeşm Ömer	Diğer oğlu 4 yaşında Mehmet	Yeğeni 10 yaşında Mehmet bin Mustafa	Birâdri 4 yaşında Ali bin Mustafa nefer 5 hane 1
Orta boylu kır sakallı 50 yaşında Tümeç? oğlu yek-çeşm Hacı Ahmet bin Yusuf	Oğlu 6 yaşında Ali	Âmmizâdesi uzun boylu kır sakallı 50 yaşında Hasan bin Mehmet	
Diğer âmmizâdesi uzun boylu sarı sakallı 40 yaşında İbrahim bin Musa mücerred	Oğlu 15 yaşında Musa mücerred nefer 5 hane 1	Nüfus 47 Hane 11	
Uzun boylu ak sakallı 65 yaşında Ömer oğlu Ali bin Ömer fevt	Oğlu uzun boylu kara sakallı 30 yaşında Ömer mücerred	Diğer oğlu 18 yaşında ter bıyıklı Mahmut mücerred	
Ömer'in oğlu 7 yaşında Mehmet	Merkûm Ali'nin birâderi orta boylu kır sakallı 58 yaşında Abdülkadir bin Ömer	Oğlu 18 yaşında Ömer mücerred	
Diğer birâderi orta boylu kara sakallı 40 yaşında Abdurrahman mücerred	Oğlu 15 yaşında Hüseyin mücerred	Diğer oğlu 8 yaşında İbrahim	
Diğer oğlu 5 yaşında İsmail	Diğer oğlu 3 yaşında Ebu Bekir nefer 11 hane 1	Uzun boylu ak sakallı 65 yaşında Kürd oğlu Mehmet bin İbrahim	
Oğlu orta boylu kumral bıyıklı 28 yaşında Kahveci İbrahim Mücerred	Diğer oğlu orta boylu sarı bıyıklı 25 yaşında Hüseyin mücerred	Diğer oğlu 16 yaşında ter bıyıklı Yusuf mücerred nefer 4 hane 1	
Uzun boylu köse kır sakallı 45 yaşında muâllim-i sıbyân İmam oğlu Hüseyin Efendi fevt	Oğlu 15 yaşında Hafız Mehmet mücerred	Diğer oğlu 7 yaşında Yakup fevt	
Diğer oğlu 4 yaşında Salih	Diğer oğlu 1 yaşında İbrahim nefer 5 hane 1	Orta boylu kır sakallı 55 yaşında Hacı Hasan oğlu Süleyman fevt	
Oğlu uzun boylu kara sakallı 35 yaşında Ahmet mücerred	Diğer oğlu kara sakallı 30 yaşında Selim mücerred	Diğer oğlu 6 yaşında Veli	Diğer oğlu 1 yaşında Musa
Süleyman'ın oğlu 4 yaşında Mustafa nefer 6 hane 1	Uzun boylu ak sakallı 75 yaşında babalık Mustafa bin Ahmet	Oğlu uzun boylu kara sakallı 30 yaşında mahalle-i mezbûr imamı Ahmet Efendi mücerred	
Diğer oğlu 25 yaşında mahalle-i mezbûrun diğer imamı Molla Mehmet	Diğer oğlu 1 yaşında Hüseyin nefer 4 hane 1	Uzun boylu ak sakallı 65 yaşında Mahzarzâde el-hac Ahmet bin Hacı Mustafa	

Oğlu orta boylu kara sakallı 40 yaşında Mustafa mücerred	Diğer oğlu 8 yaşında Osman	Mustafa'nın oğlu 8 yaşında Abdullah nefer 4 hane 1	Uzun boylu ak sakallı 70 yaşında Kahveci Abdürrahim bin Hacı Ahmet fevt
Oğlu 18 yaşında ter bıyıklı Ahmet mücerret	Diğer oğlu 15 yaşında Abdullah mücerred nefer 4 hane 1	Orta boylu ak sakallı 60 yaşında Cebeci oğlu Mehmet bin Mehmet	Oğlu 23 yaşında kara bıyıklı İsmail mücerred
Diğer oğlu 7 yaşında Mehmet	Birâderzâdesi orta boylu kara sakallı 33 yaşında Ahmet bin İbrahim mücerred	Oğlu 4 yaşında Mehmet	Diğer oğlu 2 yaşında Abdürrahim
Diğer oğlu 6 aylık Abdülkadir	Diğer birâderzâdesi orta boylu kara sakallı 35 yaşında yek-çeşm Ebu Bekir bin İbrahim mücerred	Oğlu 6 aylık İbrahim nefer 9 hane 1	Nüfus 46 Hane 8
Uzun boylu kır sakallı 55 yaşında Demirci Habib bin Veli nefer 1 hane 1	Uzun boylu sakallı 55 yaşında Kadı oğlu Abdullah bin Mehmet fevt	Oğlu 5 yaşında Ahmet	
Diğer oğlu 3 yaşında Mustafa	Diğer oğlu 2 yaşında Adil	Birâder-i kebiri sarı sakallı 60 yaşında İsmail	Oğlu 16 yaşında Mehmet mücerred fevt
Diğer oğlu 8 yaşında Ali	Diğer oğlu 3 yaşında Kadir nefer 8 hane 1	Uzun boylu sarı köse sakallı 35 yaşında Baş Ağa oğlu Mustafa bin Mehmet mücerred	Oğlu 5 yaşında Mehmet
Diğer oğlu 2 yaşında Ahmet	Diğer oğlu 5 aylık Abdullah	Birâderi orta boylu sarı bıyıklı 25 yaşında Hüseyin mücerred	Diğer birâderi 18 yaşında ter bıyıklı Hasan mücerred nefer 6 hane 1
Uzun boylu ak sakallı 70 yaşında Áttâr Emin Efendi bin Halil Ağa fevt 1248	Oğlu uzun boylu kara sakallı 40 yaşında Mehmet Ağa	Diğer oğlu 23 yaşında az bıyıklı Ahmet mücerred	
Mehmet Ağa'nın oğlu 4 yaşında Hasan	Diğer oğlu 2 yaşında Hüseyin	Hafidi 12 yaşında Ali bin Halil	Birâderi 8 yaşında Kadir
Diğer birâderi 5 yaşında İbrahim	Merkûmun birâderzâdesi orta boylu köse sakallı 40 yaşında Áttâr Abdi Ağa bin Said	Oğlu 4 yaşında Said nefer 10 hane 1	

	mücerred		
Orta boylu ak sakallı 70 yaşında Çaylı Mustafa bin Tali	Oğlu 20 yaşında az bıyıklı İsa mücerred	Diğer oğlu 17 yaşında Mehmet mücerred fevt	
Diğer oğlu 13 yaşında Ali	Emeksiz oğlu 25 yaşında az bıyıklı Ali bin Ali mücerred nefer 5 hane 1	Orta boylu ak sakallı 70 yaşında Helvacı Mahzar oğlu Ali bin Mehmet fevt	
Oğlu 25 yaşında kara bıyıklı Kadir mücerred	Diğer oğlu 18 yaşında ter bıyıklı Mustafa mücerred	Karındaşı kır köse sakallı 40 yaşında Mehmet mücerred	Oğlu 5 yaşında Ömer
Diğer oğlu 4 yaşında Abdülkadir	Diğer karındaşı uzun boylu köse sakallı 50 yaşında el-hac İbrahim nefer 7 hane 1	Uzun boylu ak sakallı 80 yaşında Helvacı Hacı İsmail bin Mehmet fevt	
Oğlu 18 yaşında ter bıyıklı Süleyman mücerred	Diğer oğlu 14 yaşında Osman	Süleyman'ın oğlu 1 yaşında Hasan nefer 4 hane 1	Uzun boylu ak sakallı 80 yaşında Pınar oğlu Mustafa bin Hüseyin
Oğlu uzun boylu kara sakallı 35 yaşında Hamza mücerred	Diğer oğlu kumral bıyıklı 20 yaşında Ebu Bekir mücerred	Hamza'nın oğlu 6 aylık Halil nefer 4 hane 1	Uzun boylu kır sakallı 50 yaşında İbil oğlu Ebu Bekir bin Mustafa
Oğlu 5 yaşında İbrahim	Birâderi keberi ak sakallı 55 yaşında Mehmet	Oğlu 15 yaşında Ali mücerred	Diğer oğlu 8 yaşında Ahmet
Diğer oğlu 5 yaşında Mustafa nefer 6 hane 1	Nüfus 51 Hane 9		
Orta boylu ak sakallı 60 yaşında Berber Süleyman bin Süleyman	Oğlu 5 yaşında Kadir nefer 2 hane 1	Orta boylu kır sakallı 55 yaşında Helvacı Hacı Ahmet bin Hacı İsmail	
Oğlu 15 yaşında şabbı-ı emred İsmail mücerred	Birâderi orta boylu kır sakallı 50 yaşında Ali bin Hacı Ahmet	Oğlu 8 yaşında Mehmet nefer 4 hane 1	
Orta boylu kara sakallı 40 yaşında Hamamcı oğlu Helvacı Mustafa bin Osman mücerred	Oğlu 3 yaşında Osman nefer 2 hane 1	Uzun boylu kumral sakallı 40 yaşında Patlak Hacı Ahmet oğlu Osman mücerred	
Oğlu 15 yaşında Abdullah	Birâderi uzun boylu kumral sakallı 35 yaşında Bakkal Ömer mücerred	Oğlu 5 yaşında Abdullah	Diğer oğlu 3 yaşında İbrahim

Diğer birâderi orta boylu kara sakallı 30 yaşında Abdurrahman mücerred nefer 6 hane 1	Uzun boylu ak sakallı 65 yaşında Mehmet oğlu Molla Ali	Oğlu 12 yaşında Ali nefer 2 hane 1	
Orta boylu kara sakallı 38 yaşında Helvacı Ahmet oğlu Helvacı Ali mücerret	Oğlu 4 yaşında Kadir	Birâderi 25 yaşında kara bıyıklı Mehmet mücerred nefer 3 hane 1	
Uzun boylu kır sakallı 60 yaşında Bekdaş oğlu Hacı Halil bin Halil fevt	Oğlu orta boylu kara sakallı 35 yaşında Molla Ahmet mücerred fevt 1250	Oğlu 3 yaşında Mehmet nefer 3 hane 1	
Uzun boylu ak sakallı 65 yaşında Nakib oğlu Helvacı Hacı Süleyman	Oğlu 20 yaşında talebe-i ulûmdan Molla Abdullah mücerred	Diğer oğlu 5 yaşında Mustafa fevt	
Birâderzâdesi 5 yaşında Hasan	Birâderi kumral sakallı 40 yaşında Abdurrahman mücerred	Oğlu 8 yaşında Kadir nefer 6 hane 1	Uzun boylu kumral sakallı 40 yaşında Helvacı oğlu Süleyman mücerred
Oğlu 5 yaşında Ahmet	Diğer oğlu 3 yaşında Mehmet Emin	Kayını 15 yaşında şabb-i emred Ömer bin Hasan mücerred nefer 4 hane 1	Orta boylu kır sakallı 50 yaşında Kiriş oğlu Hüseyin bin Hüseyin
Birâderi 45 yaşında kır sakallı İbrahim	Oğlu 20 yaşında kara bıyıklı Mehmet mücerred	Diğer oğlu 1 yaşında Veli fevt	Diğer oğlu 13 yaşında Ahmet
Diğer oğlu 7 yaşında Kadir	Emeksiz oğlu 17 yaşında Veli bin Hacı Halil nefer 7 hane 1	Uzun boylu ak sakallı 70 yaşında kullâb Helvacı Hacı Abdullah bin Musa	
Oğlu uzun boylu kara sakallı 36 yaşında Tali mücerred	Diğer oğlu 18 yaşında ter bıyıklı Musa	Nâbi'nin oğlu 5 yaşında Mehmet	
Diğer oğlu 2 yaşında Abdullah nefer 5 hane 1	Uzun boylu ak sakallı 65 yaşında İbil oğlu Hacı Musa bin Mustafa	Oğlu sarı bıyıklı 23 yaşında Süleyman mücerred	Diğer oğlu 17 yaşında Hasan mücerred
Diğer oğlu 15 yaşında Mustafa mücerred fevt	Diğer oğlu 12 yaşında Halil	Süleyman'ın oğlu 6 aylık Musa nefer 6 hane 1	Nüfus 50 Hane 12
Orta boylu kara sakallı 40 yaşında İbil oğlu Hasan bin İsmail mücerred	Oğlu 8 yaşında İsmail	Birâderi kara sakallı 38 yaşında Poyraz Ömer mücerred	Oğlu 12 yaşında Ahmet

Diğer oğlu 9 yaşında Abdullah		Diğer oğlu 6 yaşında Mustafa		Diğer oğlu 4 yaşında Salih nefer 7 hane 1		Orta boylu kara sakallı 40 yaşında Lelebici Mehmet bin Hacı Ahmet mücerred	
Oğlu 5 yaşında Ömer	Diğer oğlu 3 yaşında İsmail		Diğer oğlu 1 yaşında Mustafa fevt		Birâderi kara bıyıklı 20 yaşında Ahmet mücerred		Oğlu 1 yaşında İbrahim nefer 6 hane 1
Orta boylu kır sakallı 55 yaşında Aynacı oğlu Helvacı Ömer bin Mehmet		Oğlu 12 yaşında Ali nefer 2 hane 1		Uzun boylu kır sakallı 55 yaşında Sağır Osman oğlu Salih fevt 1250 nefer 1 hane 1			
Orta boylu kumral bıyıklı 30 yaşında Ömer Efendizâde Abdurrahman mücerret		Birâderi asâkîr-i mansure tekâûdlerinden az bıyıklı Ömer nefer 2 hane 1		Uzun boylu kır sakallı 50 yaşında Terzi Ali oğlu Duhancı İbrahim bin Hacı İsmail			
Oğlu 7 yaşında Kadir nefer 2 hane 1		Uzun boylu kır sakallı 50 yaşında Bülbül Efendizâde Molla Mustafa		Oğlu 12 yaşında Talebeden Molla Ahmet		Diğer oğlu 4 yaşında Abdülkadir	
Birâderzâdesi 10 yaşında Adil		Birâderi kara sakallı 30 yaşında Abdullah mücerred		Oğlu 3 yaşında Mehmet nefer 6 hane 1		Orta boylu kır sakallı 55 yaşında Molla Hüseyin oğlu Hüseyin bin Hacı oğlu	
Oğlu 18 yaşında ter bıyıklı Hasan fevt		Diğer oğlu 14 yaşında Ali mücerred		Birâderi kara sakallı 40 yaşında Helvacı Said		Oğlu 13 yaşında Kadir	
Diğer oğlu 8 yaşında Mehmet		Diğer oğlu 1 yaşında Mustafa		Diğer birâderi köse sakallı 30 yaşında Emin mücerred		Oğlu 1 yaşında İsmail	
Diğer birâderi kara sakallı 28 yaşında Abdullah mücerred		Oğlu 8 yaşında İbrahim		Diğer oğlu 3 yaşında Ahmet nefer 12 hane 1		Uzun boylu ak sakallı 70 yaşında burun Mehmet bin Süleyman	
Oğlu orta boylu kara bıyıklı 30 yaşında Ali mücerred		Hafidi 18 yaşında ter bıyıklı Ömer mücerred		Birâderi 4 yaşında Kadir		Diğer hafidi 4 yaşında Ahmet bin İbrahim nefer 5 hane 1	

Orta boylu ak sakallı 80 yaşında Berber Kr Hüseyin bin Ahmet fevt	Oğlu 25 yaşında kara bıyıklı Mustafa mücerred	Diğer oğlu 18 yaşında ter bıyıklı Hüseyin mücerred	Mustafa'nın oğlu 2 yaşında İsmail
Diğer oğlu 1 yaşında Halil nefer 5 hane 1	Uzun boylu sarı sakallı 30 yaşında Mahzar oğlu Terzi Mahmut bin Hacı Mustafa mücerred	Oğlu 2 yaşında Abdülkadir nefer 2 hane 1	Orta boylu kara sakallı 35 yaşında Terzi Abdülkadir bin Hacı Murat mücerred
Birderi 18 yaşında ter bıyıklı Osman mücerred nefer 2 hane 1	Uzun boylu kara sakallı 40 yaşında yek-çeşm ttr Hasan bin Ali mücerred nefer 1 hane 1	Uzun boylu kara sakallı 40 yaşında Nalband Hacı Osman bin Hacı mer mücerred	
Oğlu 8 yaşında Ebu Bekir	Diğer oğlu 4 yaşında mer nefer 3 hane 1	Uzun boylu kumral sakallı 40 yaşında olak oğlu Demirci İbrahim bin Ahmet mücerred fevt	Emeksiz oğlu 15 yaşında Mehmet bin Abdullah mücerred
Birderi 12 yaşında Latif nefer 1 Hane 1	Nüfus 59 Hane 15		
Uzun boylu kara sakallı 40 yaşında Koca Bey oğlu Helvacı Abdullah bin Süleyman mücerred	Oğlu 8 yaşında Mehmet	Diğer oğlu 2 yaşında Süleyman fevt nefer 3 hane 1	Orta boylu kır sakallı 50 yaşında Kandemir oğlu Mehmet bin Hüseyin
Oğlu 17 yaşında Hasan mücerred	Birderi 40 yaşında meczup Mehmet	Oğlu 1 yaşında Hüseyin nefer 4 hane 1	Orta boylu kara sakallı 40 yaşında Nalbant Deli Hüseyin bin Resul mücerred
Oğlu 6 yaşında Hasan	mmizdesi 13 yaşında Ali bin İbrahim nefer 4 hane 1	Orta boylu kır sakallı 45 yaşında Veli oğlu Dülger Hüseyin	Birderi uzun boylu kse sakallı 38 yaşında Osman mücerred
Oğlu 3 yaşında Hasan	Diğer oğlu 1 yaşına Veli	Diğer birderi askir-i mansreden	Orta boylu kumral sakallı 40 yaşında

		Ömer nefer 5 hane 1	Kubur oğlu Ekmekçi Ali bin Ömer mücerred
Birâderi orta boylu kumral sakallı 36 yaşında Halil mücerred	Oğlu 15 yaşında Mehmet	Diğer oğlu 5 yaşında Ömer	Diğer oğlu 2 yaşında Musa
Az bıyıklı Ebu Bekir bin Osman mücerred	Emeksiz oğlu 20 yaşında kara bıyıklı Ahmet mücerred	Birâderi 8 yaşında Halil bin Hacı Memiş nefer 8 hane 1	
Orta boylu sarı sakallı 40 yaşında Kaynar oğlu Halil bin Ahmet mücerred	Oğlu 13 yaşında Ahmet	Diğer oğlu 9 yaşında Mustafa fevt	Diğer oğlu 5 yaşında Mahmut
Diğer oğlu 1 yaşında Abdülkadir fevt	Damadı uzun boylu köse sarı sakallı 40 yaşında Molla Ömer bin Ömer mücerred nefer 6 hane 1	Uzun boylu sarı bıyıklı 23 yaşında Boncuk oğlu Mustafa bin İsmail mücerred nefer 1 hane 1	
Uzun boylu kır sakallı 50 yaşında Kör Hacı oğlu Terzi İbrahim bin Hacı Ali	Oğlu 18 yaşında ter bıyıklı Adil mücerred	Diğer oğlu 2 yaşında Mehmet nefer 3 hane 1	Orta boylu kır sakallı 55 yaşında Feyzi oğlu Kahveci Mustafa
Oğlu 15 yaşında Kadir nefer 2 hane 1	Uzun boylu kara sakallı 40 yaşında Ketenci oğlu Hasan bin Mustafa mücerred	Oğlu 3 yaşında Hüseyin	Diğer oğlu 1 yaşında Kadir nefer 3 hane 1
Uzun boylu kumral sakallı 40 yaşında Eyüp oğlu Keçeci Mehmet mücerred	Oğlu 1 yaşında Mustafa nefer 2 hane 1	Orta boylu köse sakallı 35 yaşında Koç oğlu Mustafa bin Mustafa mücerred	
Oğlu 6 aylık Ahmet nefer 2 hane 1	Orta boylu kumral sakallı 40 yaşında Kör Hacı oğlu Hasan bin Mehmet mücerred fevt nefer 1 hane 1	Orta boylu kara sakallı 40 yaşında Selim oğlu Kalaycı Ebu Bekir bin Osman mücerred	
Oğlu 13 yaşında Süleyman	Diğer oğlu 6 aylık Ali nefer 3 hane 1	Uzun boylu kara sakallı 40 yaşında Abdurrahman oğlu Eskici Eyüp mücerred	Oğlu 6 yaşında Abdurrahman nefer 2 hane 1
Orta boylu kumral sakallı 40 yaşında Kalaycı Deli Mehmet bin Osman mücerred	Oğlu 10 yaşında İsa	Diğer oğlu 7 yaşında Osman nefer 3 hane 1	
Uzun boylu sarı köse sakallı 30 yaşında Murat oğlu Ahmet nefer 1 hane 1	Nüfus 52 Hane 16		

Orta boylu kır sakallı 45 yaşında Taka oğlu İsa bin Ömer	Oğlu 15 yaşında Mehmet mücerred	Diğer oğlu 8 yaşında Ahmet	Birâderi 25 yaşında kara bıyıklı İbrahim mücerred
Diğer birâderi 18 yaşında Ali mücerred	Emeksiz oğlu 2 yaşında Ahmet nefer 6 hane 1	Orta boylu kara sakallı 40 yaşında Hacı Esad bin Vahap mücerred	Oğlu 18 yaşında Vahap mücerred
Diğer oğlu 5 yaşında Osman	Diğer oğlu 1 yaşında Kadir	Birâderi 20 yaşında az bıyıklı Abdullah mücerred	Diğer birâderi 18 yaşında ter bıyıklı Ömer mücerred nefer 6 hane 1
Orta boylu kara sakallı 40 yaşında Edipçe oğlu Bakal Osman bin Mahmut mücerred nefer 1 hane 1	Orta boylu köse sakallı 30 yaşında Kumburcu oğlu Mehmet bin Ali mücerred	Oğlu 6 yaşında Ali nefer 2 hane 1	
Orta boylu kır sakallı 55 yaşında Kaynar oğlu Nabi bin Yusuf	Oğlu 12 yaşında Yusuf nefer 2 hane 1	Uzun boylu kır sakallı 50 yaşında Hacı İbrahim oğlu Süleyman bin İsa	
Oğlu 10 yaşında İsa	Diğer oğlu 2 yaşında Hasan nefer 3 hane 1	Uzun boylu sarı bıyıklı 25 yaşında Köylü Mahmut oğlu Mustafa mücerred	Oğlu 6 yaşında Mahmut
Diğer oğlu 4 yaşında Habip	Diğer oğlu 2 yaşında Ali fevt nefer 4 hane 1	Orta boylu kara sakallı 33 yaşında Kara Hasan oğlu Ahmet bin Ahmet mücerred nefer 1 hane 1	
Uzun boylu sarı sakallı 40 yaşında Debbâğ oğlu İbrahim bin İsmail mücerred	Oğlu 15 yaşında Ahmet mücerred	Birâdri az bıyıklı 22 yaşında Halil mücerred	
Oğlu 4 yaşında Mustafa	Emeksiz oğlu 15 yaşında Hüseyin bin Halil mücerred nefer 5 hane 1	Orta boylu sarı sakallı 40 yaşında Bulgurcu oğlu Mustafa bin Mehmet mücerred	
Oğlu 8 yaşında Mehmet	Diğer oğlu 5 yaşında Ebu Bekir	Diğer oğlu 3 yaşında Hüseyin nefer 4 hane 1	Uzun boylu kara sakallı 40 yaşında İbil oğlu Ali bin Ali mücerred
Oğlu 5 yaşında Mehmet	Birâderi 16 yaşında Ebu Bekir mücerred nefer 3 hane 1	Orta boylu köse sakallı 30 yaşında Ekmekçi Köse Hasan oğlu Ömer	Oğlu 1 yaşında Abdülkadir nefer 2 hane

		bin Mehmet mücerred	1
Orta boylu kır sakallı 55 yaşında Zeybek Veli oğlu Mehmet	Oğlu 20 yaşında ter bıyıklı Veli mücerred	Diğer oğlu 18 yaşında Ahmet mücerred	Veli'nin oğlu 2 yaşında Kadir nefer 4 hane 1
Orta boylu ak sakallı 55 yaşında Çıkıdım (ekidim)? Oğlu Kasım bin Mehmet	Oğlu 13 yaşında şabb-ı emred Mehmet nefer 2 hane 1	Nüfus 45 Hane 14	
Uzun boylu ak sakallı 55 yaşında Uzun oğlu Halil bin İsmail	Oğlu köse sakallı 30 yaşında İsmail mücerred	Diğer oğlu 25 yaşında bıyıklı Bilal mücerred	
Diğer oğlu asâkır-i mansûre neferâtından Ali	İsmail'in oğlu 10 yaşında Hüseyin	Diğer oğlu 7 yaşında Mehmet	Bilal'in oğlu 7 yaşında Osman
Diğer oğlu 5 yaşında Ömer	Diğer oğlu 1 yaşında Nabi nefer 9 hane 1	Orta boylu kumral sakallı 40 yaşında Köse Hasan oğlu Abdullah bin İbrahim mücerred	Oğlu 1 yaşında İbrahim nefer 2 hane 1
Uzun boylu kır sakallı 50 yaşında Koca Oğlan oğlu Mehmet bin Osman	Oğlu 13 yaşında Abdullah	Diğer oğlu 8 yaşında Ali	
Diğer oğlu 6 yaşında Ahmet	Diğer oğlu 2 yaşında Ebu Bekir nefer 5 hane 1	Orta boylu ak sakallı 65 yaşında Cambaz oğlu topal Ahmet bin Hasan	
Oğlu kumral sakallı 30 yaşında Hüseyin mücerred nefer 2 hane 1	Müteveffâ Dingeç Oğlu eytâmı 13 yaşında Ali bin Hacı Mehmet	Birâdri 4 yaşında Mehmet nefer 2 hane 1	
Uzun boylu kır sakallı 50 yaşına Deli Halil oğlu Ali	Oğlu 10 yaşında Halil	Diğer oğlu 5 yaşında Süleyman nefer 3 hane 1	
Orta boylu kır sakallı 45 yaşında Cebeci Oğlu Mustafa bin Mehmet	Oğlu 15 yaşında Mehmet mücerred	Diğer oğlu 10 yaşında Ahmet nefer 3 hane 1	Orta boylu kır sakallı 45 yaşında Kalaycı Mahmut oğlu İbrahim
Oğlu 6 yaşında Mehmet	Diğer oğlu 4 yaşında Hüseyin fevt	Diğer oğlu 1 yaşında Ali nefer 4 hane 1	Orta boylu kumral sakallı 50 yaşında Dede oğlu Mehmet fevt
Oğlu 20 yaşında az bıyıklı İbrahim mücerred	Emeksiz oğlu 10 yaşında Mehmet bin Mehmet nefer 3 hane 1	Uzun boylu ak sakallı 60 yaşında amurcu Himmet oğlu Abdülfettah	Oğlu 10 yaşında Hüseyin

Diğer oğlu 6 yaşında Hasan nefer 3 hane 1	Orta boylu kumral bıyıklı 25 yaşında Köse Musa oğlu Ali mücerred nefer 1 hane 1	Orta boylu ak sakallı 60 yaşında Hasan Abdallı Yusuf bin Veli nefer 1 hane 1	
Uzun boylu kara sakallı 40 yaşında Rahmi oğlu Mehmet bin Abdurrahman mücerred	Oğlu 10 yaşında Salih	Diğer oğlu 7 yaşında Ahmet	Diğer oğlu 3 yaşında Mümin nefer 4 hane 1
Uzun boylu kumral sakallı 45 yaşında Rahmi oğlu Mustafa bin Abdurrahman	Birâderi uzun boylu az bıyıklı 20 yaşında Hasan mücerred	Birâderzâdeleri 20 yaşında az bıyıklı Hüseyin bin Musa mücerred	
Birâderi 8 yaşında Mahmut nefer 4 hane 1	Nüfus 46 Hane 14		
Büyük babaları 100 yaşında Mehmet bin Abdullah	Orta boylu kumral bıyıklı 25 yaşında Tek oğlu Ahmet bin Ali mücerred	Birâderi köse sakallı 22 yaşında Mehmet mücerred	
Oğlu 1 yaşında Hüseyin nefer 3 hane 1	Uzun boylu sarı sakallı 40 yaşında Devenci oğlu Hasan bin Osman mücerred	Oğlu 10 yaşında Kadir nefer 2 hane 1	Uzun boylu kumral sakallı 30 yaşında Köle oğlu Eskici Mehmet bin İbrahim mücerred
Oğlu 3 yaşında Kadir nefer 2 hane 1	Uzun boylu kara sakallı 45 yaşında Tafra oğlu Demirci Salih	Oğlu asâkîr-i mansureden Fettah	Diğer oğlu 12 yaşında Ali
Diğer oğlu 8 yaşında Halil nefer 4 hane 1	Uzun boylu ak sakallı 60 yaşında Hüsam oğlu bin Mahmut Hüseyin	Oğlu 20 yaşında az bıyıklı Abdurrahman mücerred	Birâderi kır sakallı 40 yaşında Salih mücerred
Oğlu 10 yaşında Halil fevt	Diğer oğlu 8 yaşında Mehmet	Diğer oğlu 4 yaşında İsmail nefer 6 hane 1	Uzun boylu sakallı 35 yaşında Yabır Ali oğlu Hüseyin bin Mustafa mücerred
Oğlu 2 yaşında Mehmet	Birâderi orta boylu kara sakallı 30 yaşında Hasan mücerred	Oğlu 6 aylık Abdülkadir	Birâderzâdeleri 4 yaşında Mustafa bin Ali
Birâderi 2 yaşında Musa nefer 6 hane 1	Uzun boylu ak sakallı 70 yaşında âmmî Abdülkerim bin Ali	Oğlu sarı sakallı 30 yaşında Ali mücerred	

	fevt		
Oğlu 4 yaşında Memiş	Diğer oğlu 2 yaşında Hasan	Hafidi 10 yaşında Mustafa bin Ahmet nefer 5 hane 1	Uzun boylu ak sakallı 65 yaşında Kaymak Osman bin Hasan nefer 1 hane 1
Orta boylu kara sakallı 38 yaşında Keçe Sadık (sarı) oğlu Yakup bin Mustafa mücerred	Oğlu asâkîr-i mansûrede İsmail	Diğer oğlu 2 yaşında Mustafa nefer 3 hane 1	Uzun boylu kumral sakallı 45 yaşında Semerci oğlu Ali bin İbrahim nefer 1 hane 1
Müteveffâ Hacı Mustafa Efendi eytâmları 15 yaşında Süleyman bin Mustafa mücerred	Birâderi 10 yaşında Mustafa fevt	Diğer birâderleri 7 yaşında Hasan nefer 3 hane 1	
Orta boylu ak sakallı 55 yaşında Bölükbaş oğlu Kasap Süleyman bin Süleyman	Oğlu 1 yaşında Süleyman nefer 2 hane 1	Orta boylu kara sakallı 45 yaşında Hacı Yusuf oğlu Molla İsmail	
Oğlu 4 yaşında Yusuf	Diğer oğlu 1 yaşında Mehmet nefer 3 hane 1	Uzun boylu kır sakallı 50 yaşında Molla Hüseyin oğlu Yusuf	Oğlu 15 yaşında Ahmet nefer 2 hane 1
Orta boylu kır sakallı 50 yaşında Ahmet oğlu yek-çeşm Mehmet	Oğlu sarı ter bıyıklı 20 yaşında Ahmet nefer 2 hane 1	Uzun boylu ak sakallı 65 yaşında Eşik (aşık) oğlu Kerim bin Ahmet fevt	
Oğlu 10 yaşında Abdullah nefer 2 hane 1	Nüfus 48 Hane 16		
Uzun boylu kara sakallı 30 yaşında Hüsam oğlu Hüsam mücerred	Oğlu 6 yaşında Mehmet Ali	Diğer oğlu 2 yaşında Osman	Birâderi 18 yaşında Ali mücerred
Diğer birâderi 16 yaşında Mehmet nefer 5 hane 1	Uzun boylu ak sakallı 70 yaşında Tıraz oğlu Hacı Ali bin Mustafa fevt	Oğlu 18 yaşında şabb-ı emred İsmail mücerred	
Diğer oğlu 2 yaşında Halil fevt nefer 3 hane 1	Uzun boylu köse sakallı 30 yaşında Serçe oğlu Ahmet bin Mustafa mücerred nefer 1 hane 1	Uzun boylu sar sakallı 30 yaşında Kadir oğlu Kadir bin Halil mücerred	Oğlu 3 yaşında Halil fevt
Birâderi 10 yaşında Ebu Bekir mansûrede fevt	Diğer birâdeeri 5 yaşında Mahmut nefer 4 hane 1	Uzun boylu sarı sakallı 40 yaşında sarı Halil oğlu Halil mücerred	Oğlu 10 yaşında Mehmet mansûrede

			fevt
Diğer oğlu 3 yaşında Abdullah nefer 3 hane 1	Uzun boylu kır sakallı 50 yaşında Gedilli oğlu Hasan bin Hüseyin	Oğlu 22 yaşında az bıyıklı Hasan mücerred	Diğer oğlu 18 yaşında Veli mücerred
Diğer oğlu 10 yaşında Ahmet nefer 4 hane 1	Orta boylu kumral sakallı 30 yaşında Topal oğlu Osman mücerred	Oğlu 6 yaşında Mehmet	Yeğeni 15 yaşında şabb-i emred Mahmut bin Ömer mücerred nefer 3 hane 1
Uzun boylu ak sakallı 70 yaşında Gedilli Ali Veli bin İsmail	Oğlu sarı bıyıklıklı 25 yaşında Mehmet mücerred nefer 2 hane 1	Orta boylu kır sakallı 50 yaşında Davut oğlu Hasan bin Mustafa fevt 1248	
Oğlu 2 yaşında Hasan nefer 2 hane 1	Müteveffâ Kuburcu oğlu eytâmı 12 yaşında Kadir bin Veli nefer 1 hane 1	Orta boylu sarı bıyıklı 30 yaşında Hamza oğlu İbrahim mücerred nefer 1 hane 1	
Müteveffâ Kırkallı Hasan eytâmı 10 yaşında Hasan	Birâderi 5 yaşında Süleyman	Diğer birâderi 3 yaşında Eyüp nefer 3 hane 1	Uzun boylu kumral bıyıklı 25 yaşında Abidin oğlu Mustafa mücerred
Oğlu 6 aylık Ebu Bekir nefer 2 hane 1	Orta boylu sarı sakallı 40 yaşında Leblebici İbrahim oğlu Kerim mücerred	Birâderi orta boylu sarı sakallı 35 yaşında İbrahim mücerred	
Oğlu 10 yaşında Veli	Diğer oğlu 8 yaşında Mehmet mansüre fevt	Diğer oğlu 3 yaşında Hasan nefer 5 hane 1	Uzun boylu kır sakallı 50 yaşında Yek Hüseyin oğlu Hasan nefer 1 hane 1
Uzun boylu ter bıyıklı 20 yaşında Fetvalı oğlu Hasan bin Süleyman mücerred nefer 1 hane 1	Orta boylu ak sakallı 60 yaşında Bayezid oğlu Hasan bin Ebubekir	Oğlu 15 yaşında Mustafa mücerred	Diğer oğlu 2 yaşında Kadir nefer 3 hane 1
Uzun boylu ak sakallı 60 yaşında Tanal Osman bin Abdullah fevt	Oğlu ter bıyıklı 20 yaşında Mehmet mücerred nefer 2 hane 1	Orta bolu kır sakallı 55 yaşında Berber oğlu Berber Mehmet bin İbrahim	Birâderi kır sakallı 50 yaşında Mustafa nefer 2 hane 1
Kısa boylu kır sakallı 50 yaşında Elkanlı Abdullah	Orta boylu ter bıyıklı 20 yaşında Köpeş	Nüfus 50 Hane 21	

bin Hüseyin nefer 1 hane 1	oğlu Ahmet bin İbrahim mücerred nefer 1 hane 1		
Orta boylu kır sakallı 55 yaşında Selim oğlu Selim	Uzun boylu az bıyıklı oğlu 22 yaşında Vahap mücerred	Birâderi uzun boylu kır sakallı 50 yaşında Ömer	
Oğlu 13 yaşında Musa	Diğer oğlu 2 yaşında Abdülkadir nefer 5 hane 1	Orta boylu kara sakallı 45 yaşında Elkanlı Kerim bin Kerim	Oğlu 7 yaşında Ahmet nefer 2 hane 1
Uzun boylu sarı bıyıklı 26 yaşında Eyüp oğlu Mehmet bin Mehmet mücerred	Birâderi 18 yaşında ter bıyıklı Ali mücerred nefer 2 hane 1	Orta boylu sarı sakallı 33 yaşında Vezir oğlu Hasan bin Hasan mücerred	
Oğlu 2 aylık Mustafa nefer 2 hane 1	Orta boylu 18 yaşında yek-çeşm Kara Hasan oğlu Ebubekir mücerred	Birâderi 15 yaşında Ahmet nefer 2 hane 1	Uzun boylu kara sakallı 40 yaşında Kör Mehmet oğlu Süleyman mücerred
Oğlu 4 yaşında Mehmet	Diğer oğlu 2 yaşında İsmail nefer 3 hane 1	Müteveffâ Mehmet Ağa eytâmı 12 yaşında Musa nefer 1 hane 1	Müteveffâ Kahveci Çolak eytâmı 7 yaşında Ali bin Mustafa
Birâderi 4 yaşında Kadir fevt nefer 2 hane 1	Müteveffâ Çakır Bey oğlu eytâmı 4 yaşında Ali bin Ali nefer 1 hane 1	Müteveffâ Habip oğlu eytâmı 4 yaşında Ali bin Habip nefer 1 hane 1	Orta boylu kır sakallı 55 yaşında Deli Eyüp oğlu İbrahim
Oğlu 25 yaşında kara bıyıklı Halil mücerred	Diğer oğlu 18 yaşında Mahmut mücerred	Diğer oğlu 13 yaşında Osman	Diğer oğlu 8 yaşında Kadir nefer 5 hane 1
Orta boylu kara sakallı 45 yaşında Adalı oğlu Molla İsmail	Oğlu 6 yaşında Ahmet	Diğer oğlu 3 yaşında Hüseyin nefer 3 hane 1	Orta boylu ter bıyıklı 20 yaşında Şerif oğlu Ali mücerred
Birâderi 13 yaşında İyan nefer 2 hane 1	Orta boylu kara sakallı 40 yaşında Çentmen oğlu Halil bin Musa mücerred	Oğlu 2 yaşında Mehmet Ali nefer 2 hane 1	Orta boylu ter bıyıklı Molla Mumcu Mehmet bin Halil mücerred nefer 1 hane 1

Uzun boylu ak sakallı 55 yaşında Molla Hüseyin oğlu Abdullah bin Hacı İbrahim	Oğlu 20 yaşında ter bıyıklı Ömer mücerred	Diğer oğlu 18 yaşında Mehmet mücerred	Diğer oğlu 8 yaşında Halil
Birâderi kara sakallı 40 yaşında Ahmet mücerred nefer 5 hane 1	Orta boylu ak sakallı 75 yaşında Çandır oğlu Hacı Mustafa bin Hacı Halil	Oğlu 20 yaşında kara bıyıklı Mehmet mücerred nefer 2 hane 1	
Müteveffâ Keri oğlu eytâmı 13 yaşında Kadir bin Abdülkerim nefer 1 hane 1	Orta boylu ak sakallı 80 yaşında yek-çeşm Kel Hüseyin oğlu Halil	Oğlu 12 yaşında Mehmet nefer 2 hane 1	
Uzun boylu sarı sakallı 45 yaşında Kethüda oğlu Ahmet bin Hüseyin	Oğlu 13 yaşında Hasan fevt	Diğer oğlu 8 yaşında Mehmet	Diğer oğlu 5 yaşında Mustafa
Diğer oğlu 3 yaşında Hüseyin	Diğer oğlu 1 yaşında Ali nefer 6 hane 1	Nüfus 50 Hane 20	
Uzun boylu kır sakallı 65 yaşında Çil Tosun oğlu İsa bin Ömer	Oğlu 2 yaşında Mustafa nefer 2 hane 1	Uzun boylu sarı bıyıklı 35 yaşında Süleyman oğlu Musa mücerred nefer 1 hane 1	
Orta boylu ak sakallı 80 yaşında Mustafa Hoca bin Ahmet nefer 1 hane 1	Uzun boylu kır sakallı 56 yaşında Himmet bin İbrahim nefer 1 hane 1	Uzun boylu ter bıyıklı 20 yaşında Hacı Mehmet oğlu Mehmet bin Hasan mücerred nefer 1 hane 1	
Orta boylu kara sakallı 40 yaşında Aba oğlu Süleyman bin Ebubekir mücerred	Oğlu 7 yaşında Ebubekir	Diğer oğlu 6 yaşında Ali	Diğer oğlu 6 aylık Halil fevt nefer 4 hane 1
Orta boylu kara sakallı 40 yaşında Malandıra Karyeli Halil bin Mehmet mücerred	Oğlu 2 yaşında İsmail	Diğer oğlu 6 aylık Hüseyin fevt nefer 3 hane 1	Uzun boylu sarı sakallı 45 yaşında Hacı Recep Oğlu Mehmet bin Hasan
Oğlu 12 yaşında Hasan	Diğer oğlu 8 yaşında Ali	Diğer oğlu 6 yaşında Mustafa	Diğer oğlu 1 yaşında Recep fevt nefer 5 hane 1
Uzun boylu kır sakallı 50 yaşında Köse Hasan oğlu Ahmet nefer 1 hane 1	Uzun boylu ak sakallı 75 yaşında Çaylı Eskici oğlu Hacı Ali bin Mehmet	Oğlu ter bıyıklı 20 yaşında Abdüllatif mücerred	Diğer oğlu 12 yaşında Mehmet mansürede fevt
Diğer oğlu 10 yaşında Halil nefer 4 hane 1	Uzun boylu sarı sakallı 40 yaşında Cik Dere Mustafa mücerred	Oğlu 2 yaşında İbrahim fevt 1246 nefer 2 hane 1	
Orta boylu kara sakallı 30 yaşında Hacı Eyvaz oğlu Hacı Halil bin Mehmet	Birâderzâdeleri 4 yaşında Mehmet	Birâderi 3 yaşında İsmail nefer 3 hane 1	

mücerred			
Orta boylu kara bıyıklı 35 yaşında Mehmet Ali bin Musa mücerred nefer 1 hane 1	Orta boylu ter bıyıklı 25 yaşında Mehmet bin el-Hac Mahmut mücerred	Oğlu 6 aylık Ahmet nefer 2 hane 1	
Orta boylu şabb-ı emred şerif oğlu Ali mücerred	Birâderi 10 yaşında Abdurrahman nefer 2 hane 1	Orta boylu ter bıyıklı 20 yaşında Molla Mumcu oğlu Mehmet bin Halil mücerred nefer 1 hane 1	
Orta boylu ter bıyıklı 20 yaşında şerif oğlu mücerred	Birâderi 13 yaşında Temyan nefer 2 hane 1	Orta boylu ter bıyıklı 20 yaşında Hayır oğlu Yakup mücerred nefer 1 hane 1	Orta boylu kır sakallı 50 yaşında Peri oğlu Ali bin Mahmut
Oğlu 3 yaşında Süleyman	Diğer oğlu 1 yaşında Mehmet nefer 3 hane 1	Nüfus 40 Hane 19 ⁵⁶	

6.1- TÂİFE-İ KİBTİYÂN TRANSKRİPSİYONU

Mahalle-i Mezbûrede Sâkin Tâife-i Kıbtiyân

Uzun boylu kır sakallı 45 yaşında Süleyman bin Hacı Ali	Oğlu 15 yaşında Ali mücerred	Diğer oğlu 8 yaşında İsa	Diğer oğlu 4 yaşında Hasan nefer 4 hane 1
Uzun boylu kara sakallı 40 yaşında Satılmış oğlu Hüseyin mücerred	Oğlu 8 yaşında şahin nefer 2 hane 1	Uzun boylu kara sakallı 40 yaşında Hacı Ali oğlu Mehmet mücerred	
Oğlu 8 yaşında Ali	Diğer oğlu 6 yaşında Beyzâde nefer 3 hane 1	Orta boylu ak sakallı 60 yaşında Kiraz Ali bin Mehmet	
Oğlu uzun boylu kara sakallı 30 yaşında Mehmet	Oğlu 10 yaşında Koçu	Diğer oğlu 2 yaşında İbrahim nefer 4 hane 1	Uzun boylu az bıyıklı 18 yaşında Hacı Murat oğlu İsmail mücerred nefer 1 hane 1
Uzun boylu kara bıyıklı 30 yaşında İbrahim oğlu Ali mücerred	Birâderi uzun boylu kara bıyıklı 25 yaşında Ahmet mücerred	Diğer birâderi 18 yaşında ter bıyıklı Salih mücerred	
Diğer birâderi 3 yaşında İsa nefer 4 hane 1	Kısa boylu kara sakallı yek-çeşm 35 yaşında Hacı İsa oğlu Süleyman mücerred	Oğlu 10 yaşında Hasan	
Diğer oğlu 3 yaşında İsmail	Birâderi 15 yaşında Hüseyin mücerred nefer 4 hane 1	Nüfus 22 Hane 7 ⁵⁷	

⁵⁶ BOA. NFS. d. 1675, s. 149- 155.

⁵⁷ BOA. NFS. d. 1675, s. 156.

SONUÇ

Bu alışmada Başbakanlık Osmanlı Arşivinde bulunan Bolvadin'e ait 1675 numaralı ve 1247/1831 tarihli Nüfus Defterinde, Bolvadin Merkez mahallelerinden şâzi Mahallesinin transkripsiyonu ve değerlendirmesi yapılarak içerdiği veriler bakımından tablolaştırılmıştır. 1254/1838 tarihli Bolvadin Nüfus defteri ile karşılaştırılarak birlikte değişim ortaya konmuştur.

1675 numaralı Bolvadin Nüfus Defteri 1247/1831 tarihlidir bu defterde 7 tane Bolvadin Merkez Mahallesi mevcuttur. Bunlar şâzi, Yenice, Erkmen, Hisar, Alaca, şeyhler ve Kestemed Mahalleleridir. Bu defterin ilk 149 ile 156 sayfa aralığı şâzi Mahallesi kayıtlarına aittir. Bu deftere göre şazi mahallesinde toplam erkek nüfus 639, toplam hane sayısı 195(196)dır. 57 kişi fevt, 205 kişi ise mücerred olarak kaydedilmiştir. Mahallede meskûn Kıbtî nüfusu ise 22 kişi erkek nüfus ile 7 haneden oluşmaktadır.

1676 numaralı Bolvadin Nüfus Defterinde şâzi Mahallesi 2-32 sayfa aralığında bulunmaktadır. Bu defterde şâzi Mahallesinin toplam erkek nüfusu 449 iken toplam hane sayısı 166dır. 13 kişi fevt olarak kaydedilmekle birlikte Kıbtîlerin toplam erkek nüfusunun 10 kişi olduğu grlmektedir. Bu defterde kıbtîlerin Elekçi mesleği icra ettikleri grlmekle birlikte toplam hane sayıları belirtilmemiştir.

İki defter arasında 8 yıllık süreçte şâzi Mahallesinin toplam nüfusları arasında 190 kişi fark bulunmaktadır bunların 57si fevt olarak kaydedilmiştir. Toplam hane sayısında ise 29 hane eksiktir. Mahallede yaşayan Kıbtîlerin toplam erkek nüfusunda 12 kişilik bir azalma grlmektedir. İkinci defterde hane sayıları belirtilmediği için değişim değerlendirilememiştir.

KAYNAKÇA

1-NÜFUS DEFTERLERİ

BOA, NFS.d., nr. 1675, ss. 149-156.

BOA, NFS.d., nr. 1676, ss. 2-32.

2-KİTAPLAR VE MAKALELER

AKSİN, Ahmet –KARAKAŞ, Erdal, “Nüfus İcmal Defterlerine Göre 19. Yüzyıl’da Arabgir”, *Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, S. 13, Ankara 2003, ss. 91-125.

BARKAN, Ömer Lütfi, “Tarihi Demografi Araştırmaları ve Osmanlı Tarihi”, *Osmanlı Devletinin Sosyal ve Ekonomik Tarihi Tetkikler ve Makaleler*, C.II, İstanbul Üniversitesi Rektörlük Yayını, İstanbul 2000, ss. 1402-1427.

Başbakanlık Osmanlı Arşivi Rehberi, T.C. Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı, İstanbul 2010.

BAYAR, Muharrem, *Bolvadin Tarihi (Kurumları, Yöneticileri ve Yetiştirdiği Kişiler)*, C. 2, Bilge Yayıncılık, İstanbul 2004.

BAYAR, Muharrem, *Kadim Kent Bolvadin*, Bilge Yayıncılık, İstanbul 2005.

ÇİMEN, Adnan, “Sayım, Kayıt, Düzeni ve Teşkilatlanma Açısından Osmanlıda Nüfus Hizmetleri”, *Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, C. XIV, S. 3, Ankara 2012, ss. 183-216.

DEMİRCİ, Süleyman ve KARTAL, Kazım, “Osmanlı Nüfus Defterlerinin Tarih Yazımındaki Yeri: 1835 Tarihli Trabzon Vilayeti Maçuka/Maçka Kazası Müslim Nüfus Defteri Örneği”, *History Studies International Journal of History*, C. VI, S. 3, Nisan 2014, ss. 119-139.

ELİBOL, Numan, “Osmanlı İmparatorluğunda Nüfus Meselesi ve Demografi Araştırmaları”, Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, C.XII, S.2, Isparta 2007, ss. 135-160.

ERLER, Mehmet Yavuz, "Osmanlı Nüfus Kayıtlarına Dair Alternatif Bir Kaynak: Defter-i Liva-i Canik (1837)", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, C. II, S. 8, Yaz 2009, ss. 170-173.

KARAL, Enver Ziya, Osmanlı İmparatorluğunda İlk Nüfus Sayımı 1831, Başbakanlık Devlet İstatistik Enstitüsü Matbaası, Ankara 1995.

ÖZ, Mehmet, "Tahrir", *DİA*, Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi, C.XXXIX, İstanbul 2010, ss. 425-429.

SAMİ, Şemseddin, *Kâmûs-ı Türkî*, Çağrı Yayınları, İstanbul 2010.

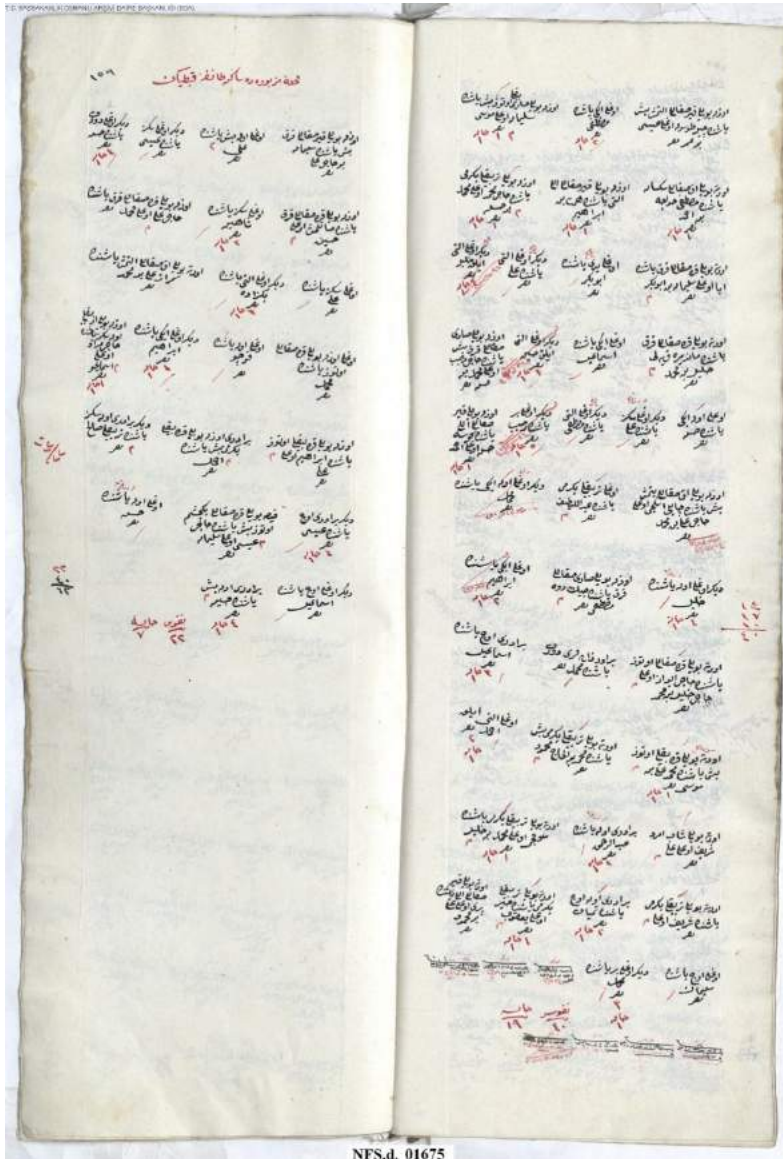
SELÇUK, Hava, "Niğde'de İlk Nüfus Sayımı (23 Şevval 1246/ 6 Nisan 1831)", *The Journal of Academic Social Science Studies*, C. VI, S. 2, Şubat 2013, ss. 1263-1294.

SYLEJMANİ, Vala, *1844 Tarihli Nüfus Defterlerine Göre Prizren Kazası*, Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Yeniçağ Tarih Programı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul 2013.

YÜKSEL, Hasan, "Osmanlı'da Modern Anlamda Yapılan İlk Nüfus Sayımına Göre Divriği'nin Demografik Yapısı", *Nüfus Bilim Dergisi*, S. 28-29, Ankara 2006-2007, ss. 73-89.

EKLER

Ek 1- 1247/1831 Tarihli Nüfus Defterinde Taife-i Kıbtiyân Nüfus

NFS.d. 01675

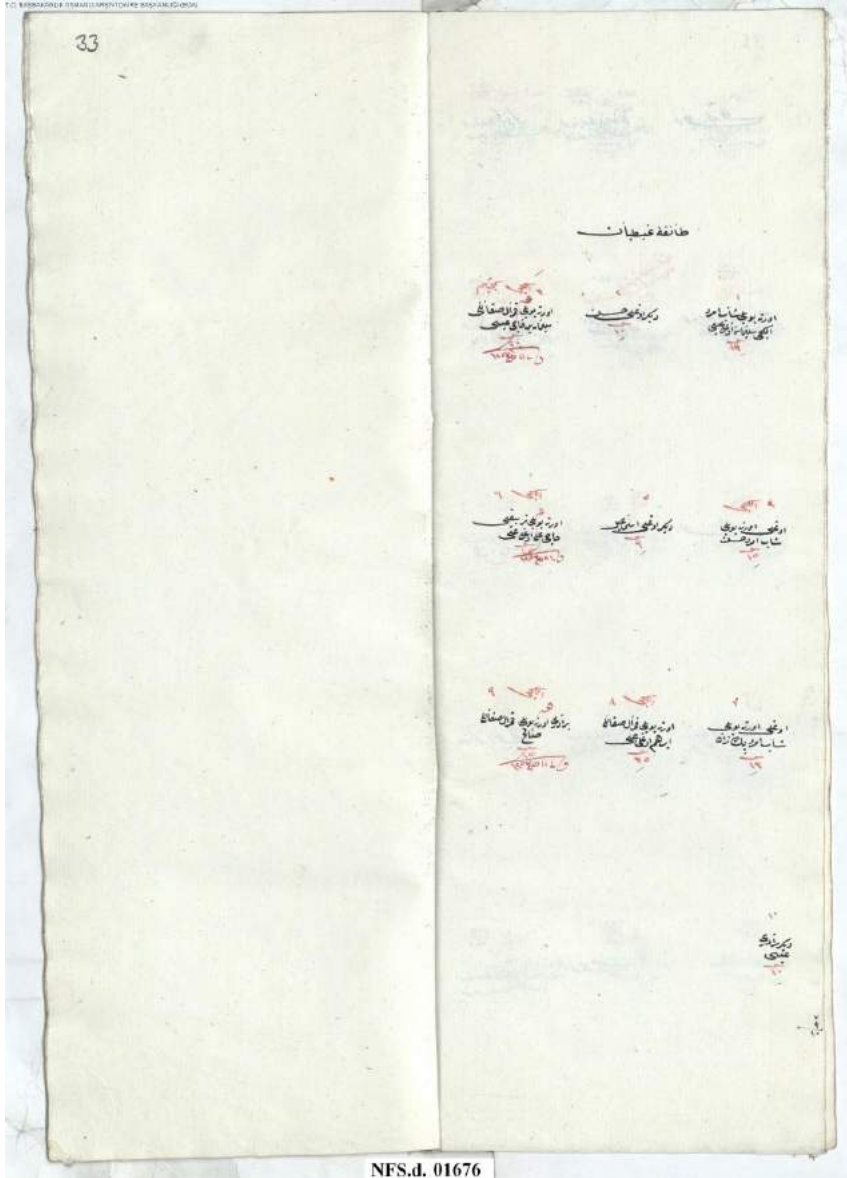
Ek 2-1254/1838 Tarihli Nüfus Defterinde Şâzi Mahallesinin
“Şâzini” Yazılışı

NFS.d. 01676

Ek 3-1254/1838 Tarihli Nüfus Defterinde Taife-i Kıbtiyân Kaydı

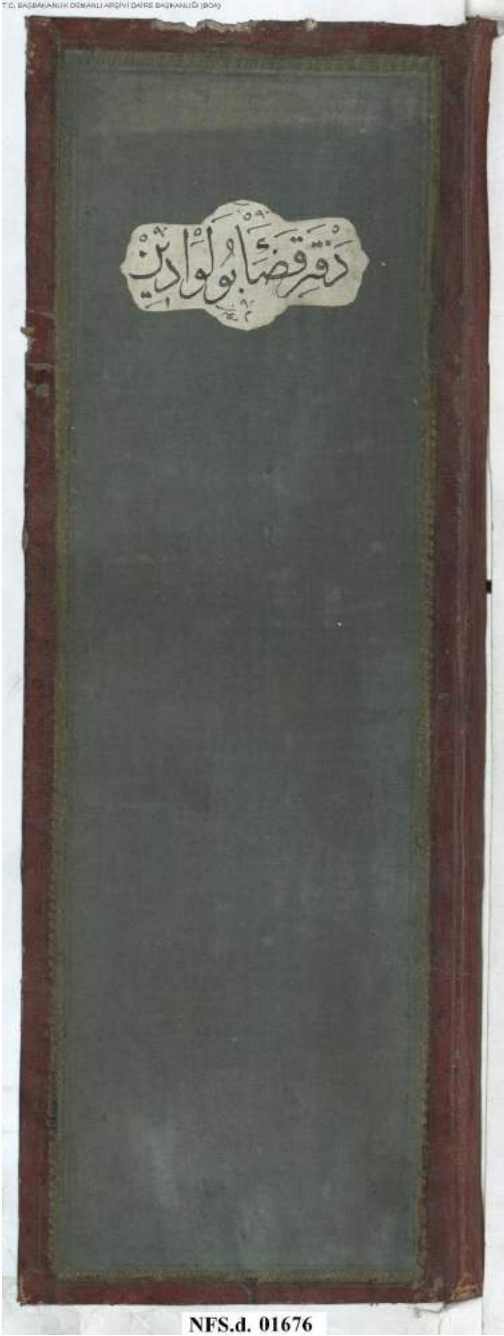

NFS.d. 01676

Ek 5-1254/1838 Tarihli Bolvadin Nüfus Defterinin Dış
Kapağı

KADİM KENT BOLVADİN'İN SOSYO- EKONOMİK ANALİZİ

Cantürk KAYAHAN¹

İsmail CİĞERCİ²

ÖZET

Anadolu toprakları, sahip olduğu tarihi ve kültürel değerleri kadar ekonomik çeşitlilikleriyle de dikkat çekicidir. Örneğin bazı Anadolu şehirleri tarihi dokusuyla ekonomik gelişimini desteklerken bazıları bu imkanlarını tam olarak kullanamamaktadır. Bu yerleşim yerlerinden birisi de Bolvadin'dir. Ülkemizde özellikle sanayileşmenin artmasıyla birlikte kırsaldan kente doğru göçlerde artış görülmeye başlanmıştır. Bu durum toplumsal ilişki ve sorunların merkezini kentsel alanlara kaydırmıştır. Bununla birlikte kırsal yerleşmeler, toplumsal, ekonomik, kültürel ve siyasal açıdan ihmal edilmişlerdir. Bu ihmalkârlıklardan hareketle bu çalışmada, Bolvadin ilçesinin sosyo-ekonomik analizi tarihsel süreç içerisinde ele alınmaktadır. Çalışmada kavramsal ifadelere yer verildikten sonra, Bolvadin'e ilişkin alan araştırmalarına, gözlemlere ve değerlendirmelere yer verilmiştir. Araştırmada dikkat çeken bulgulardan en önemlilerini; ekonomik anlamda yetersizlikler ve işsizlikle birlikte, sulu tarım alanlarının yetersizliği, bölge dinamiklerinin iyi kullanılamaması, değişimlere karşı dirençler ve göç olarak açıklayabiliriz.

Anahtar Kelimeler: Bolvadin, kent, sosyo-ekonomik durum.

¹ Afyon Kocatepe Üniversitesi Bolvadin Uygulamalı Bilimler Yüksek Okulu Bankacılık ve Sigortacılık Bölümü S.yazar, Doç.Dr., ckayahan@aku.edu.tr

² Afyon Kocatepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Maliye Bölümü, Arş. Grv. Dr., icigerci@aku.edu.tr

GİRİŞ

Anadolu toprakları, sahip olduğu tarihi ve kültürel değerleri kadar ekonomik çeşitlilikleriyle de dikkat çekicidir. Örneğin bazı Anadolu şehirleri tarihi dokusuyla ekonomik gelişimini desteklerken bazıları bu imkanlarını tam olarak kullanamamaktadır. Ekonomi kavramı bilindiği gibi “kıt kaynaklar ile sınırsız ihtiyaçlar dengesi sarmalında” dünyanın her bölgesinde aynı felsefede düşünülür. Konumuz Bolvadin olması münasebetiyle, çalışmamızın çerçevesini daha dar bir eksende sınırlandırırken, ekonomik olayları da Bolvadin ekseninde ele almaya çalışacağız. Bolvadin, Orta Anadolu'nun Ege bölgesiyle sınır kapısında yer alan orta ölçekli bir Anadolu şehridir. Halkın en önemli geçim kaynağı küçük ve orta ölçekli olarak yapılan ticaret, yerel ekseninde şekillenen esnafılık, tarım ve hayvancılık merkezinde ilerleyen ticari ve sınai yapılanmadır. Bolvadin için ekonomi gerek kavram olarak gerekse uygulama olarak her zaman önemli olmuştur. Ancak ortak girişim ya da mevcut STK (Sivil Toplum Kuruluşları) ekseninde kurumsal birçok ortaklık ne yazık ki gerçekleştirilememiş ve ekonomik gelişim, bireysel ya da aile işletmeciliği çevresinde sürdürülmüştür. İlerleyen bölümlerde de görülebileceği gibi 1990 yıllara kadar Bolvadin, ekonomik olarak iyi bir gelişim gösterememiştir. 1990 sonrası süreçte ise küresel gelişmeler, teknoloji, iletişim ve ulaşım alanındaki hızlı değişimler, Bolvadin ekonomisini olumsuz etkilemiş; dışa kapalı, büyüyemeyen, gelişemeyen ve modernleşemeyen bir sınai yapılanma oluşmuştur. Bunun yanında pazar yapısının daralması, ilçenin dış göç alamaması ve kendi değerlerini de pazarlayamaması gibi nedenlerle birkaç büyük şirket dışında tam anlamıyla parlayan ya da gelişen bir şirketleşme de görülememiştir. Her Anadolu şehrinde olduğu gibi Bolvadin için de temel sıkıntılar; işsizlik, düşük gelir düzeyi, daha çok memur ve emekli ağırlıklı şehir

yapılanması, tek dış g unsurunun niversite ğrencisi olması, şirketlerin kurumsallaşamaması ve siyasi kutuplaşmalar vb. sayılabilir.

1. Bolvadin’de Sosyo - Ekonomik Durum

Tarihi geçmişi eski Roma uygarlıklarına kadar uzanan ilçe, bilindiği gibi önemli bir bağlantı merkezidir. Bu durum ticari faaliyetlerin gelişimini doğrudan etkilemiş ve Bolvadin önemli bir ticari merkez hüviyeti kazanmıştır. Bunun yanında birçok yerleşim yerinde olduğu gibi nüfus bakımından da önemli bir güce sahip olunması, idari anlamda da önemli bir yapılanma gösterilmesine neden olmuştur. Bunun en iyi rneği Selçuklular döneminde Karahisar- Devle vilayetine bağlanılması; 1839 yılında da Bursa vilayetine bağlanarak, 1850 yılında da Karahisar-ı Sahip sancağıyla beraber ikinci muhassılıėının³ birine sahip olması gösterilebilir (Bayar, 2004: 31). Bolvadin muhassılığına bağlı yerler; Bolvadin merkez, Bayat, ay, Emirdağ, Kemer kaya, Sultandağı, Karamık, şuhut, Karaadilli, lbat kazalarıdır⁴. Bu durum ilçenin önemli bir ticari merkez olmasını sağlarken, evre beldelerden birçok bireysel ve kurumsal organizasyonun Bolvadin merkezli oluşumuna da zemin hazırlamıştır. Böylece ilçe merkezi dışından da sağlanan nüfus yoğunluğu, ticari ve sınai faaliyetlerde hareketlilik ve çeşitlilik oluşturmuştur.

Bolvadin ekonomisinin tarihi gelişiminde dikkat çeken diğer bir konu Selçuklu ve Osmanlı döneminde itibaren Anadolu şehirlerinin ekonomik ve sosyal aktivitesinde önemli roller üstlenmeye başlayan vakıfların ilçe ekonomisi için taşıdığı

³ Valililik gibi eşdeğerde ve aynı görevi üstlenen en st düzeydeki yönetim kurumudur ([http://turkcesozlukler.com/muhass-il_kelime_anlami\(20.05.2011\)](http://turkcesozlukler.com/muhass-il_kelime_anlami(20.05.2011))).

⁴ [http://tr.wikipedia.org/wiki/Bolvadin\(20.05.2011\)](http://tr.wikipedia.org/wiki/Bolvadin(20.05.2011)).

önemdir. Örneğın Bolvadin’de mülhak ve avarız vakıfları⁵ toplumsal ve ekonomik amaçlı çalışan vakıf örneklerinden olup; para vakıfları da bölgesel ekonomik faaliyetlerin gelişiminde ve bankacılık öncesi bölgesel kredi mekanizmasının işleyişinde önemli olan kurumlardır. Örneğın Kayahan ve Görkaş (2009) tarafından yapılan bir çalışmada Bolvadin ilçesinde M 1871 tarihli Cılk Zade Mehmet Ağa Para Vakfı örneği incelenmiş ve para vakfının ihtiyaç sahiplerine 10’a 11,5 (% 15 getiri) üzerinden kredi kullandırdığı tespit edilmiştir. XVI. Asırda Afyonkarahisar içerisinde merkez dışında cami ve mescit geliri açısından en çok geliri olan vakıflar 33.792 akça’lık geliri ile Bolvadin vakıflarıdır (Bayar 2004:278). Para vakıfları açısından ise ilk sırayı Şehraba (46.251 akça) ve Şuhut (39.380 akça) alırken, Bolvadin para vakıfları 15.960 akça ile üçüncü sıradadır (Bayar, 2004: 278). Bu sonuç Osmanlı dönemi itibariyle diğer Anadolu şehirlerinde olduğu gibi Bolvadin’de de vakıfların sermaye temini açısından önemli roller üstlendiğini gösterir. Bu durum şehirde yaşayan insanların meşguliyetlerine de yansımış ve tarımdan ziyade sanat ve ticaret erbabı sayısında önemli bir artış ve çeşitlilik görülmüştür. Örneğın Bayar (2004) tarafından 1831 yılı verilerine dayalı olarak Bolvadin’de faaliyet gösteren meslek grupları; arabacı, arpacı, bıçakçı, börekçi, camcı, çadırcı, duhancı, elekçi, ekmekçi, fişekçi, fenerci, hasırcı, hattat, icarcı, işçi, kalaycı, kalıpçı, mısınar, mutafçı, nalçacı, naccar, odabaşı, oduncu, paçacı, peşkirici, semerci, salcı, şekerci, şerbetçi, tahmişçi, testici, yağlıkçı, yastıkçı ve zembilci gibi 150 gruba ayrılmıştır. Bu sonuç şehir merkezindeki esnaf sayısının ve çeşitliliğinin en önemli göstergesidir.

⁵ Mülhak vakfı: özel mütevellı heyeti tarafından yönetilen; avarız vakfı: mahalle ve köy halkının avarız vergisi ile diğer ihtiyaçlarını finanse eden vakıf türleridir (Bayar, 2004: 266).

2. Literatür Özeti

Geçmişten bugüne Bolvadin'in ekonomik sorunlarının değerlendirilmesine ilişkin çeşitli dönemlerde kaleme alınan çalışmalara bakıldığında; Yılmaz (1969) Bolvadin sorunları üzerine değerlendirmesinde, kalkınmanın eğitimle başlatılabileceğini, arazi kadastrounun tarım için önemini, hayvancılığın kooperatifleştirilemediğini, küçük esnafın birlikte iş yapma anlayışının olmadığını ve küçük tasarrufların bir araya getirilemediğini belirtmiştir. Kelekçi (1969) Bolvadin'in iktisadi anlayışı üzerine değerlendirmesinde, zirai, ticari ve sınai olmak üzere üç ana başlığa dikkat çekmiş ve ekonomik gelişmenin kooperatif gibi kolektif çabayla mümkün olacağını, zihniyet değişikliğinin ve çağa ayak uydurmanın gerekliliğini belirtmiştir. Kelekçi (1970) Selçuklular döneminden itibaren Bolvadin'in ticari olarak canlı bir ilçe olduğunu; bölgedeki hububat ölçü birimlerinde Bolvadin isminin hala kullanıldığını; yapağı ve tiftik açısından merkez olduğunu, haşhaş, pancar, arpa, buğday ve yulaf gibi temel tahıl ürünlerinin üretildiğini belirtmiştir. Bunun yanında aynı çalışmada ilgili dönemde ilçenin önemli bir geçiş merkezi olduğu vurgulanırken, 5 bankanın faaliyet gösterdiği, vadeli işlemlerin yapıldığı, pek çok sanayi tesisinin aktif olarak faaliyet gösterdiği ve turizm imkânlarından yeterli faydalanılmadığı açıklanmıştır. İlgili dönemde özellikle vadeli işlemlerin yapıyor olması, esnaflar arasında uzun vadeli ticari ilişkilerin varlığını gösterirken günümüz vadeli işlem piyasalarının 1970'li yıllarda esnaflar arasında yapıldığının da kanıtıdır. Gökçe (1970) kooperatiflerin esnaflar için öneminden bahsetmiş, küçük yerleşim yerlerinde esnaflığın önemini açıklamış ve 1960 yıllarda kazançların daralmaya başlamasıyla Bolvadin esnafının sıkıntılarını ve huzursuzluklarını değerlendirmiştir. Alparslan (1971), Bolvadin ve kooperatifçilik üzerine bir değerlendirme yapmış, kooperatifler yolu ile

hayvancılık ve balıkçılık faaliyetlerinin daha kurumsal olarak yapılabileceğine dikkat çekmiştir. Aynacı (1971) Bolvadin'in gelişebilmesinin ve kalkınabilmesinin yerli ve yabancı turistlerin ilçeye çekilmesiyle mümkün olacağını belirtmiştir. Bunun için de Aynacı (1971) ilçenin bazı tarihi ve kültürel değerlerinin pazarlanabilmesine dikkat çekmiştir. Çakmaklı (1971) Bolvadin'in tarımsal sorunları üzerine değerlendirme yapmış; ekonomik gelişim için tarımın kullanılabilmesini ve organize işbirliği sayesinde tarım alanlarının daha iyi işletilerek ilçe ekonomisine dinamizm kazandırılabilmesine atıf yapmıştır. Hamamcı (1972) Bolvadin'de kooperatifleşmenin 1968'den sonra artmaya başladığını ilgili tarih itibariyle ilçede 5'i göl kooperatifi olmak üzere toplam 9 kooperatif olduğunu vurgulamış ve devletten yardım beklemek yerine kooperatifleşerek ilçenin ekonomik olarak gelişebileceğini belirtmiştir. Hatta yurt dışındaki hemşerilerimizin kazançlarını gayrimenkule yatırmak yerine oluşturulacak kooperatiflere yatırmasıyla, yeni yatırım alanlarının oluşturulabileceğini de vurgulamıştır (Hamamcı, 1972). Tamer (1972) ekonomik gelişim için kadastralaşmanın önemine atıf yapmış ve kadastro neticesinde gayrimenkullerin iktisadi değerlerinin artacağını, bunun sonucunda da temin edilecek kredilerle ticari, zirai ve ekonomik alanda birçok teşebbüsün desteklenebileceğini açıklamıştır. Yüksel (1972) yerel ekonomik gelişme için halk eğitim merkezlerinin önemli olduğunu, halkın eğitim seviyesini artırıcı ve meslek kazandırıcı çalışmaların bölgenin ekonomik aktivitesine katkı yapacağına dikkat çekmiştir. Kurtuluş (1972) dergisinde zirai faaliyetlerin önemine ve çeşitliliğine dikkat çekilmiş, zirai ürünlerin üretilmesi kadar pazarlanmasıyla da ekonomik kazanç sağlanabileceğine vurgulamalar yapılmıştır. Göker (1986)'e göre Bolvadin'in temel problemlerine yönelik başlıklar; Eber'in gölünün biyolojik yapısı ve yöre ekonomisine katkısı, kooperatifçilik ve sorunları, el sanatlarının durumu, halıcılık,

turizm, Alkaloid fabrikasının kültürel ve ekonomik katkıları, sanayinin geleceği, şehirleşme ve imar, haşhaş, besicilik, ilçenin tarım toplumunda sanayi toplumuna geçişe ayak uyduramaması ve arazi erozyonu gibi temel problemleri olduğunu vurgulamış, ekonomik problemlerin çözümlünün bilimsel bir bakışla sağlanabileceğini belirtmiştir. Yiğitbaşı (1986) Bolvadin'in genç, dinamik ve iyi eğitimi bir nüfusa sahip olduğunu ancak kolektif çabanın yerine ferdiyetçiliğin olmasının gelişimi engellediğini, ekonomik açıdan piyasa ekonomisine ayak uyduramayan girişimlerin başarılı olamayacağını ve şirketleşmenin gerekliliğine olan ihtiyaçı vurgulamıştır. 2009 yılında Bolvadin'de bir ilk olarak organize edilen "Bolvadin Ekonomi Paneli" ilçenin ekonomik ve sosyal sorunlarının tartışıldığı bir platform oluşturmuştur. Panelde ilçe hudutlarının daralması, köy kooperatiflerinin etkin olmaması, işletmelerin piyasaya ayak uydurmaması, yeniliklerin takip edilememesi ve profesyonel girişimcilik eksikliğinin Bolvadin ekonomisinin gerilemesindeki temel nedenleri oluşturduğu belirtilmiştir.

Geçmişten günümüze yapılan çalışmalar incelendiğinde yaklaşık 50 yıl önce söylenen ya da problem olan bazı unsurların hala geçerli olduğu görölmektedir. Dolayısıyla bu sonuç Bolvadin'in ekonomik problemlerinin kronikleşmesine ve kısır bir döngü içerisinde kalmasına yol açmıştır.

3. Demografik, Sosyo-Ekonomik ve İştihadam Açısından Görünüm

Bolvadin, eski bir yerleşim yeri olması münasebetiyle, diğer ilçelere göre önemli bir nüfus yoğunluğu gösterir. Örneğin Tablo 1'de Afyonkarahisar ili ve ilçelerinin demografik göstergeleri verilmiştir. Bu göstergeler ilçenin sosyo-ekonomik gelişmişliğinin değerlendirilmesi açısından önemlidir. 1990 yılı

verilerine göre değerlendirme yapıldığında, Bolvadin, gerek nüfusu gerekse Şehirleşme oranı ile diğer ilçelere göre ilk sıradadır. Ancak 1990 yılı ve sonrası, dünyada yaşanan küresel ve teknolojik değişim birçok ilçe de olduğu gibi Bolvadin'i de olumsuz yönde etkilemiş ve ilçe dış g vermeye başlamıştır. Bu durum nüfus dağılımına da yansımış ve 2000 yılında toplam nüfus 79.888'e ve kent merkezi nüfusu da 52.398'e düşmüş; 2009 yılında ilk olarak uygulanan adrese dayalı nüfus sayımıyla birlikte toplam nüfus 45.962'ye ve merkez nüfusu 31.284'e gerilemiŐtir⁶. Bu sonuç Bolvadin için önemli bir sıkıntıının ve dış g tehlikesinin varlığına işaret edecektir. Geleceğe yönelik doğru ve yerinde adımlar atılmadığı takdirde de gelecek çok daha büyük sorunların habercisi olabilecektir.

Tablo 1. 1990 Yılı Afyon İli Demografik Göstergeleri

İLÇELER	TOPLAM NÜFUS	ŞEHİRLEŞME ORANI (%)	NÜFUS ARTIŞ HIZI(Binde)	NÜFUS YOğUNLUğU
AFYON	739.223	41,42	20,57	52
Merkez	144.276	66,29	21,28	147
Başmakçı	13.021	50,49	-43,96	44
Bayat	9.080	49,01	-12,26	17
Bolvadin	66.438	67,69	36,24	60
ay	43.582	32,46	26,99	55
obanlar	24.972	26,73	20,73	62
Dazkın	16.258	41,07	17,82	48
Dinar	90.952	38,47	39,62	71
Emirdağ	55.543	38,07	3,89	26
Evciler	10.375	53,74	7,40	52
Hocalar	17.216	15,86	4,78	30
İhsaniye	30.034	7,50	11,57	33
İscehisar	22.143	45,48	50,35	46
Kızılören	14.696	26,37	42,27	40
Sandıklı	57.250	39,06	24,81	55
Sincanlı	52.206	10,54	11,30	61
Sultandağı	22.921	24,39	-3,31	32
Şuhut	48.260	26,90	18,77	41

Kaynak: DPT, 1996:73.

⁶ <http://tr.wikipedia.org/wiki/Bolvadin>(20.05.2011).

DPT (Devlet Planlama Teşkilatı)'nın 1996 yılı ilçeler arası sosyo-ekonomik gelişmişlik raporunda, Afyonkarahisar ilçeleri arasında ilk sırayı Sandıklı alırken, Bolvadin ikinci sırada gelmekteydi (DPT; 1996: 8). Ardından 2004 yılında DPT Uzmanlarından Dinçer ve Özaslan (2004)'ın yaptığı 872 İlçenin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik sıralaması çalışmasında, Afyonkarahisar ili ilçeleri arasında Tablo 2'den izlenebileceği gibi Bolvadin, 8 yıl öncesine göre bir sıra yükselmiş ve ilk sırayı almıştır. Dazkırı ve Sandıklı ilçeleri ise Bolvadin'i takip etmiştir. Ancak 2011 yılı itibariyle yeni bir çalışma yapılacak olursa sıralamanın değişmiş olacağı da çok muhtemeldir.

DPT (Devlet Planlama Teşkilatı) tarafından hazırlanan bu kıyaslamalarda sıralamalar hazırlanırken kullanılan değişkenler 8 ana bölüm ve 32 alt bölümden oluşmaktadır. Ana bölümler; demografik, istihdam, eğitim, sağlık, sanayi, tarım, mali ve diğer refah göstergeleri biçimindedir (Dinçer ve Özaslan, 2004:26).

Tablo 2. Afyonkarahisar İli Sosyo – Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması (2004).

AFYON	Merkez	59	2	1,53160
AFYON	Bolvadin	242	3	0,25014
AFYON	Dazkırı	261	3	0,18716
AFYON	Sandıklı	304	3	0,06042
AFYON	Başmakçı	361	3	-0,08177
AFYON	Dinar	369	3	-0,09649
AFYON	ay	373	3	-0,10024
AFYON	İscehisar	381	3	-0,11249
AFYON	Emirdağ	390	3	-0,12461
AFYON	Evciler	425	3	-0,19677
AFYON	Sultandağı	461	3	-0,24347
AFYON	Kızılören	487	4	-0,29447
AFYON	Bayat	568	4	-0,45446
AFYON	şuhut	574	4	-0,46041
AFYON	obanlar	602	4	-0,50727
AFYON	Sincanlı	612	4	-0,52711
AFYON	İhsaniye	620	4	-0,54316
AFYON	Hocalar	736	5	-0,76229

Kaynak: Dinçer ve Özaslan, 2004: 107.

Özdemir ve Günay (2005) tarafından yapılan diğer bir araştırmada Bolvadin nüfusunun % 15'inin tarım; % 40'ının hizmet; % 30'unun sanayi ve diğer sektörlerde istihdam edildiği açıklanmıştır. Bu sonuçlar Tablo 3'de sunulmuştur.

Tablo 3. Bolvadin'de İstihdam Dağılımı (2000).

	Fonksiyon								Toplam
	Tarım	Hizmetler			Sanayi			İyi Tanımlanamayan	
		Yö.Eđ.Sağ	Ulaşım	Diğerleri	Sanayi	İnşaat	Maden		
Çalışan	1.367	3.086	583	43	1.831	851	15	1.279	9.055
%'si	15	34	6	0.4	20	9	0.2	14	100
Toplam	1.367	3.712			2.697			1.279	9.055
%'si	15	41			30			14	100

Kaynak: Özdemir ve Günay, 2005: 144.

Bolvadin sanayisinin temelde daha çok küçük ve orta ölçekli bir işletme yapılanması gösterdiği söylenebilir. Bunun yanında işletmelerinin kurumsallaşamadığı ve daha çok aile işletmeciliği tarzı bir yapılanma gösterdiği izlenir. İlçede ihracat amaçlı çalışan işletme sayısı çok sınırlıdır. Bu durum yerel bir üretim merkezi izlenimi verirken, genelde atölye tarzı bir sanayi yapılanma gösterir. Tablo 4'de izlenebileceği gibi, istihdamın en yoğun olduğu işletmelerde Avşar Emaye ilk sırayı alırken, onu bir kamu kuruluşu niteliğindeki Alkaloid fabrikası takip etmektedir. Bu sonuç ilçe'nin özel teşebbüs açısından yetersizliğinin de en iyi göstergesidir.

Tablo 4. Bolvadin Sanayi Göstergeleri (2000).

MODERN SANAYİ					ATÖLYE TİPİ SANAYİ				
Tesis	İşyeri	%'si	Çalış.	%'si	Tesis	İşyeri	%'si	Çalış.	%'si
Avşar Emaye Fab.	1	0.5	350	29.0	Oto Tamir	70	32.3	135	11.2
Alkaloit Fab.	1	0.5	330	27.4	Mobilya Maran.	30	13.8	45	3.7
Kereste	5	2.3	70	5.8	Demir-	24	11.1	40	3.3
Sanayi					Doğrama				
Giyim Sanayi	1	0.5	35	2.9	Tarım Ürünleri	20	9.2	38	3.1
Gıda Sanayi	3	1.4	30	2.5	Elektrik tesisat	20	9.2	36	3.0
Yem Fabrikası	1	0.5	15	1.2	İnşaatla ilgili	10	4.6	25	2.1
Un Fabrikası	1	0.5	11	0.9	Terzi	15	6.9	22	1.8
Toplam	13	6.0	841	69.8	Kuyumcu	10	4.6	15	1.2
					Metal işleri	5	2.3	8	0.7
					Toplam	204	94.0	364	30.2
GENEL TOPLAM						217	100	1205	100

Kaynak: Özdemir ve Günay, 2005: 146-147.

Yukarıdaki tablolardan da anlaşılacağı üzere Bolvadin dışı kapalı bir toplum olması münasebetiyle, hizmet sektöründe tam olarak etkinlik sağlayamamış ve hizmet sektörünün önemi görmezden gelinmiştir. Hâlbuki gerek ilk ve orta öğretim gerekse üniversite öğrencisi bakımından önemli bir öğrenci kitlesi ilçede barınmaktadır. Örneğin Milli Eğitim müdürlüğü verilerine göre yaklaşık olarak 7.000 ilköğretim, 3.000 orta öğretim ve 3.500 civarında yükseköğretim öğrencisi vardır. Şehir merkezinde konaklamak amacıyla iki otel, iki adet kamu kurumlarına ait misafirhane ve Bolvadin'e bağlı olan ancak yaklaşık 30 km uzaklıkta faaliyet gösteren Heybeli kaplıcalarında bir otel ve pek

çok devre mülk tarzı aile villaları vardır. Bunun yanında ilerleyen dönemlerde yapılması planlanan profesyonel otel projesi ve devre mülklerin re-organizasyonu, kaplıcanın ekonomik verimliliğinin artacağı ve termal turizm alanında daha öncü olunabileceğı belirtilebilir.

3. Bolvadin Ekonomisinin Karşılaştırılmalı Analizi;

İlk olarak 1990 yılında Selçuk İ.İ.B.F. Dekanı Prof. Dr. Şahabettin Yiğitbaşı tarafından hazırlanan Bolvadin Ekonomisinin değerlendirildiğı çalışma tablosu güncellendiğinde; Tablo 5'den izlenebileceğı gibi ilçenin nüfus olarak gerilediğı, motorlu araç sayısı ve şirketleşme açısından ise büyüdüğü söylenebilir. Bunun yanında konaklama yeri sayısında artış olmaması, hizmet işletmeciliğı açısından yetersizliğı gösterirken, ilçenin dışardan iş ya da diğer açılardan da göç alamadığını gösterir. Bunların yanında vergi mükellefi açısından 1990 yılına göre gerileme olduğı gözükmemektedir. Tarımsal açıdan bakıldığında büyükbaş hayvan sayısında artış, küçükbaş da ise azalış olmuştur. En dikkat çekici azalış ise tarımsal alanın kullanımında görülmüş ekili alan ve nadas alan önemli ölçüde azalmıştır.

Tablo 5. Bolvadin Genel Karşılaştırması

Göstergeler	1985	2011	2017
Nüfus (Merkez ve Toplam)	Merkez 35.509 Toplam 55.427	Merkez 31.284 Toplam 45.263	Merkez 30.784 Toplam 43.842
Motorlu Araç Sayısı	1.727	11.026 *	
Konaklama Yeri Sayısı	3	3	5
Meslek Odası	3	3	3
Kooperatif	24	36	
Şirket Sayısı	14	322	
Ticaret ve Sanayi Odası Üye Sayısı	450	900	
Vergi Mükellefi Sayısı	2800	Gelir vergisi: 1260 Basit usul : 791 Kurumlar ver.: 222	278
Büyükbaş hayvan sayısı	13120	22.138	29.825
Küçükbaş hayvan sayısı	85550	52.583	57.339
Ekili alan (dekar)	289.250	26.852	27.798
Nadas (dekar)	175.000	8.985	8.039

* sürücü belgesi sahibi kişi sayısı: 10.041 kişi. 1990 yılı sonuçları Yiğitbaşı (1990)'nın raporundan alınmıştır. 2011 yılı verileri ise ilgili STK'lardan ve kamu kuruluşlarıyla il tarım müdürlüğü'nün 2016 yılı brifing raporundan alınmıştır.

4. Kurumsal Görünüm

Ekonomik olarak bir yerleşim yerinin gelişimi, bölgedeki ticaret ve sanayi odası gibi önemli STK'larının yeterliliğine ve etkinliğine bağlıdır. Bu kapsamda ilçede önemli olan kurumsal STK ve işletmeler aşağıda kısaca açıklanmıştır.

Ticaret ve Sanayi Odası;

Tarihi geçmişi 1840'lara uzanan Bolvadin Ticaret ve Sanayi Odası, 1949 yılında bakanlık kararıyla fesih edilmiştir. 1949 yılından itibaren de Afyon Ticaret ve Sanayi odasına bağlı olarak faaliyet göstermiştir. 1962'de yeniden yapılanan ticaret odasının,

bugün 360'ı tüzeli kişi olmak üzere toplam 900 üyesi vardır. Bolvadin Ticaret ve Sanayi Odasından alınan bilgilere göre üye dağılımı şu şekildedir.

	2011	2017
Anonim şirket Sayısı:	47	
Limited şirket Sayısı :	275	
Kooperatif Sayısı :	36	
şahıs İşletmesi Sayısı :	520	

Ticaret Borsası,

Ticaret Borsası, T.C. Sanayi ve Ticaret Bakanlığının 19.10.2002 tarih ve 2002 / 91 sayılı onayı ile kurulmuş ve 17.12.2002 tarihinde faaliyete geçmiştir. Borsanın ana amacı, etkin piyasa mekanizmasının oluşmasını sağlamak amacıyla ürünlerin gerçek fiyatının belirlenmesi, alım-satım işlemlerinin güvenilir fiyatlar üzerinde oluşmasının ve ulusal ve uluslararası piyasalar arasında dengenin sağlanmasıdır. Bu amaçla alım satım yapanlarla, bu alım - satım miktar ve fiyatlarının tespiti, kaydı ve tescili borsanın ana çalışma alanını oluşturur. Bolvadin Ticaret Borsası verilerine göre; 2011 yılında Borsanın toplam üye sayısı 125'den 142'ye yükselmiştir. Bunlardan 45'i LTD.şTİ, 8'i A.ř., 7'si kooperatif, 44'ü gerçek kişi işletmesi ve 38'i esnaf işletmesidir. Faaliyet alanı itibariyle 87 üye canlı hayvan, et ve toptan et ürünleri, 9 üye tavuk ve tavuk ürünleri, 16 üye süt ve süt ürünleri, 30 üye de zahire, haşhaş ve diğerleri ile ilgilenmektedir. Borsada tescil gören 2017 yılı süt miktarı 22.169.451 litredir. 2010 yılı için bu miktar 25.316.382 litreydi. Borsa'da ürün kotasyonuna giren toplam gruplar aşağıda sunulmuştur;

Hububat	mısır, avdar, buğday, yulaf, arpa, darı
Hububat mamulleri	bulgur, buğday unu, razmol, buğday kepeği, İrmik ve arpa kırması
Bakliyat	burçak, nohut, fiğ, kuru fasulye, mercimek
Yağlı tohumlar	anason, haşhaş, ayçiçeği
Nebati yağlar	ayçiçeği, haşhaş
Hayvani yağlar	tereyağı, kuyruk yağı
Çeşitli gıda maddeleri	peynir (kaşar, tulum, beyaz), et (küçük ve bykbaş), Yumurta, sucuk
Tekstil rnleri	yn, tiftik, yapak
Canlı hayvan	boğa, inek, tosun, dana, manda, dve, öküz, koyun, kuzu, tavuk, piliç, damızlık civciv
Deri	büyük ve küçük baş derileri, sığır derileri
Diğer	kimyon, haşhaş kapsülü

Kaynak: Ticaret Borsası, 2011, Bolvadin.

Esnaf odası,

Bolvadin Esnaf ve Sanatkârlar odası, 1972 yılında kurulmuştur. 2011 yılı itibariyle üye sayısı toplam 1300 iken bu sayı 2017 itibariyle 1006'dır. Bolvadin Esnaf Odası verilerine göre üyelerinin meslek gruplarına göre dağılımı şu şekildedir;

	2011
Bakkal	200 adet
Kasap	50 adet
Berber	50 adet
Terzi	50 adet
Kahvehane	120 adet
Konfeksiyon	50 adet
Sebze ve Meyveci	100 adet
Seyyar satıcı	50 adet
Demir doğramaelektrik tes.	30 adet
Marangoz	80 adet
Oto-Kaporta	30 adet

Kaynak: Esnaf Odası, 2011, Bolvadin

2017 yılı itibariyle yukarıdaki mesleki sınıflama türleri değişmiştir. Örneğin ayakkabı imalatı, inşaat malzemeleri, hayvan besiciliği, kadın kuaför, telekomunikasyon cihazlarının kurulumu, yapıların inşaatı ve hazırlanması, kitap ve kırtasiyecilik, motosiklet ve motorsuz kara taşıtların onarımı gibi mesleki türlerde ayrı olarak sınıflanmıştır. Çeşitlilikler dikkate alındığında Bolvadin'in esnaf yerleşimi açısından bir kültür oluşturduğunu belirtebiliriz.

Kooperatifler,

İlçe ve kasabalarında toplam 36 adet kooperatif bulunmakta olup; 5 adedi taşıyıcılar kooperatifi, 2 adet pazarlama ve tüketim kooperatifi, 5 adet konut ve yapı kooperatifi, 22 adet tarımsal sulama ve kalkınma kooperatifi ve diğler alanlarda faaliyet gösteren kooperatiflerden oluşmaktadır. Yıllar itibariyle kooperatif sayısında bir artış gözükmele birlikte, bu kooperatiflerin daha etkin ve verimli olması gerektiğı belirtilebilir.

5. Tarım ve Hayvancılık

Tarım ve hayvancılık Bolvadin ilçesi ve çevresinin ana uğraş alanlarından birisidir. Ancak yıllar itibariyle tarım alanlarının kullanımına bakıldığında ilçenin tarımsal performans açısından geriye doğru gittiğı söylenebilir. Bunun yanında özellikle ticari yoğunluk kasaba ve köy sayılarına bağıdır. Buna göre Bolvadin 3 belediye, 14 köy ve 64 mahalleye (kasabalar dahil) sahiptir. Diğler ilçelerle kıyaslandığında Emirdağ 3 belediye, 69 köy ve 20 mahalle; Sandıklı 2 belediye, 55 köy ve 14 mahalle; Dinar 3 belediye, 60 köy ve 41 mahalleye sahiptir. Bu sonuç Bolvadin çevresinin diğler büyük ilçelere göre daha sınırlı bir bölgesel gelişim gösterdiğini açıklar. Toplam tarım alanı ve büyüklüğünün görünümü tablo 6'da sunulmuştur. Buna göre Bolvadin toplam tarım arazisi açısından Emirdağ, Dinar ve Sandıklının gerisindedir.

Tablo 6. Afyonkarahisar İli Tarım Alanlarının Görünümü (2010).

İLÇELER	Tarla Alanı	Sebze Alanı	Meyve Alanı	Süs Bitkileri	Nadas Alanı	Diğer Alan	Toplam Alan
Merkez	41.102	2.637	702	0	4.743	3.946	53.131
Başmakçı	5.865	98	427	150	2.100	2.375	11.015
Bayat	5.820	54	125	0	2.870	3.590	12.459
Bolvadin	20.924	160	163	0	8.985	5.606	35.837
Çay	23.899	418	1.779	0	1.392	1.436	28.925
Çobanlar	8.171	42	120	0	1.562	1.243	11.138
Dazkırı	8.600	163	449	27	2.667	3.517	15.422
Dinar	42.749	917	1.337	35	133	107	45.279
Emirdağ	82.931	301	314	0	18.434	8.476	110.456
Evciler	9.014	153	69	0	1.645	246	11.127
Hocalar	6.325	97	114	0	317	1.561	8.413
İhsaniye	28.639	135	317	0	3.040	2.982	35.113
İscehisar	7.706	180	88	0	2.504	2.391	12.868
Kızılören	4.925	113	125	0	729	266	6.158
Sandıklı	44.777	326	706	0	2.705	859	49.373
Sinanpaşa	21.973	883	702	0	6.665	4.360	34.584
Sultandağı	13.151	13	4.923	0	8.204	3.292	29.582
Şuhut	20.510	589	3.231	0	565	496	25.390
TOPLAM	397.080	7.276	15.691	212	69.260	46.750	536.268
2017 yılı Bolvadin	21.802	213	177	0	8.039	5.606	35.837

Not: Bağ ürünleri meyveciliğin içinde yer almıştır.

Kaynak: Afyonkarahisar, Tarım İl Müdürlüğü, 2010 Yılı Briefing raporu.

Tablo 6'da izlenebileceği gibi Bolvadin ekonomisi tarımsal ürünlerde daha çok karasal iklim koşullarına uygun bir üretim gösterir. Örneğin 2002 yılında 13.200 ton olan buğday üretim miktarı, 2006 yılında 18.300 ton'a yükselmiş ve 2010 yılında da 26.660 ton olmuştur. Afyonkarahisar ilinin diğer ilçelerine göre Bolvadin, Çay, Sultandağı, Şuhut, Sinanpaşa, Dinar, Emirdağ, İhsaniye ve Sandıklının gerisindedir. İlçeler arasında en yüksek miktar 82.000 ton ile Emirdağ'a aittir. Arpa üretiminde de aynı tablo görölmektedir. 2002 yılında 20.900 ton olan üretim, 2010

yılı itibariyle 44.000 ton olmuştur. Arpa üretiminde Emirdağ ve Dinar'dan sonra Bolvadin 3. sırada gelmektedir.

Sanayi bitkisi niteliği taşıyan şekerpancarı aısından Bolvadin, 2010 yılı itibariye 66.120 ton üretim miktarı ile Emirdağ, Sandıklı ve Dinar'ın ardından 4. sırada gelmektedir. Emirdağ pancar üretiminde 192.500 ton ile ilk sırada gelir. Haşhaş ürünü Afyonkarahisar iline has bir bitki olması yanında, Afyon Alkaloid'leri fabrikasının Bolvadin ilçe sınırlarında yer alması münasebetiyle ayrı bir önem taşımaktadır. Ancak haşhaş işleme fabrikası Bolvadin'de olmasına rağmen, üretim miktarı aısından ilçe oldukça gerilerdedir. Örneğin Bolvadin'de 2002 yılı itibariyle 1500 dekarlık bir alana haşhaş ekimi yapılırken 150 ton kapsül ve 135 ton tohum üretilmiş; haşhaş konusunda 20.000 dekarlık alanla Sandıklı, ilk sırada gelmekte şuhut, Çay, Sinanpaşa, İhsaniye ve Dinar ilçeleri onu takip etmektedir. Üretilen ürün miktarı aısından Sandıklı ve Çay ilçeleri 1200 ton üretim ile en başta gelmektedir. 2010 yılı itibariyle ise haşhaş bitkisini Bolvadin'de 4.073 dekarlık bir alanda üretilmekte, 367 ton kapsül ve 367 ton tohum üretimi gerçekteştirilmektedir.

Ayçiçeđi üretiminde Afyonkarahisar ili önemli bir merkezdir. Bu konuda geçmiş tarihi yapısıyla da şuhut ilçesi ilk sırada gelmektedir. Bolvadin ise 2002 yılı itibariyle 200 ton üretimle oldukça geri plandadır. 2010 yılı itibariye ise, tüm Afyonkarahisar ilçelerinde yıllar itibariyle ayçiçeği üretimi azalarak devam etmiş ve 2002'de 3.450 ton ile ilk sırada gelen şuhut ilçesinin üretim miktarı; 2010 yılında ilk sırada olmakla birlikte üretim miktarı 1.500 ton'a dūřmüřtür. Bolvadin'in 2010 yılı itibariye üretim miktarı 80 ton'dur. Afyonkarahisar için önem taşıyan diğer bir bitki patates'dir. Patates üretiminde de Sandıklı ilçesi 2002 yılı itibariye 150.000 ton üretim ile ilk sırada gelmekte; onu 112.000 ton ile şuhut takip etmektedir. 2010 yılı itibariyle ise Sandıklı 150.000 ton'un üzerinde bir üretim yaparken, şuhut

99.000 ile ikinci sırada gelmektedir. Bolvadin ise 2002’de 4000 ton, 2010’da ise 6.200 ton üretim miktarı ile oldukça geri plandadır.

Afyonkarahisar ili hayvancılık alanında önde gelen illerden birisidir. Tablo 7’de il merkezi ve çevre ilçelerdeki hayvan dağılımı gösterilmiştir.

Tablo 7. Afyonkarahisar İli ve Çevresi Hayvancılık Dağılımı (2010)

İlçeler	Büyük Baş			TOPLAM	Küçük Baş		
	SIĞIR	BUZAĞI DANA (*)	MANDA		KOYUN	KEÇİ	TOPLAM
01-MERKEZ	28.861	13.684	2070	44.615	41.847	1206	43.053
02-BAŞMAKÇI	5.167	2.980	0	8.147	13.233	15120	28.353
03-BAYAT	2.010	978	0	2.988	25.750	5103	30.853
04-BOLVADİN	13.879	8.153	106	22.138	50.997	1586	52.583
05-ÇAY	17.061	9.053	897	27.011	52.780	1743	54.523
06-ÇOBANLAR	5.594	2.669	0	8.263	16.516	70	16.586
07-DAZKIRI	2.613	1.812	0	4.425	16.211	1952	18.163
08-DİNAR	11.429	5.429	0	16.858	57.683	12430	70.113
09-EMİRDAĞ	11.460	4.751	0	16.211	68.225	723	68.948
10-EVCİLER	3.982	2.236	0	6.218	7508	0	7.508
11-HOCALAR	3.255	1.787	0	5042	18.212	9464	27.676
12-İHSANİYE	15.029	6.644	16	21.689	12400	3250	15650
13-İSCEHİSAR	4.904	2.114	0	7018	25.774	5176	30.950
14-KIZILÖREN	817	389	0	1.206	4045	170	4.215
15-SANDIKLI	18.333	8.570	0	26.903	48.650	1721	50.371
16-SİNANPAŞA	19.980	9.286	69	29.335	47.945	1684	49.629
17SULTANDAĞ	4.004	1.515	0	5.519	26.223	2502	28.725
18-ŞUHUT	13.878	6.397	7	20.282	86.400	697	87.097
TOPLAM	182.256	88.447	3.165	273.868	620.399	64.597	684.996
2017 yılı Bolvadin	29.636	-	189	29.825	55.999	1.340	57.339

Kaynak: Afyonkarahisar Valiliği, İl Tarım Müdürlüğü, 2010 Brifing Raporu.

Tabla 7’de görüldüğü gibi, hem büyükbaş hem de küçükbaş hayvan üretiminde Bolvadin, Afyonkarahisar’ın önde gelen ilçeleri arasındadır. Bunun yanında mandacılık konusunda sırasıyla Afyonkarahisar merkez, Çay, Bolvadin ve Sinanpaşa ilçeleri ilk sırada yer almaktadır. Bu tablodaki değerlere Bolvadin ilçesini hayvancılık alanında öne çıkaran diğer bir faktör yumurta tavukçuluğundadır. Afyonkarahisar ilinde 16.691.000 adet ticari tavukçuluk yapılmakta olup; Bolvadin 1.800.000 adet tavuk sayısı ile % 10.7 gibi önemli bir üretim gücüne sahiptir. Birinci sırada % 22’lik pay ile Başmakçı ilçesi gelmekte, Bolvadin ikinci sıradadır.

GENEL DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Bolvadin, geçmişten bugüne Anadolu’nun ve Afyonkarahisar ilinin en eski ilçelerinden birisi olmakla birlikte, istenen ekonomik gelişmeyi tam anlamıyla sağlayamamıştır. Literatür özetinde görülebileceği gibi, ilçenin ekonomik sorunları geçmişten bugüne tartışılmakta ancak 50 yıldır aynı konular ve sorunlar bir türlü çözülememektedir. Halbuki sorunların ya da problemlerin tespiti doğru olarak yapılmıştır. Çözumsuzlüğün en önemli nedenleri; siyasi kutuplaşma, liyakata önem verilmemesi, etkin bir işbirliği ağının kurulamaması, ortak girişimin ya da kolektif çabanın neredeyse hiç olmaması, şirketlerin bir türlü kurumsal yapılanmalarını tamamlayamamaları ve ilçenin uzun vadeli ekonomik planlamasının olmamasıdır. Bunun yanında Bolvadin konumu itibariyle önemli bir tarım ve hayvancılık bölgesi olma imkânına sahiptir. Hâlbuki bu imkan da tam anlamıyla kullanılamamaktadır. Dünyanın gelecek yıllardaki gelişiminde gıda, tarım ve hayvancılık gibi sektörlerin daha ön planda olacağı düşünüldüğünde ilgili alanlardaki alt yapı ve modernizasyon çalışmalarına hız verilmesi gerektiği belirtilebilir.

Yukarıda sıralanan problemler ışığında alternatif çözüm önerileri ve yapılması gerekenler aşağıda başlıklar itibariyle sunulmuştur:

- Markalaşmanın sağlanması,
- Etkin bir tarım alanı raporunun oluşturulması,
- Hayvancılık bölgesinin belirlenmesi ve uygulamaya geçilmesi,
- Eğitimin her alanda öne alınması ve etkinleştirilmesi,
- Kooperatiflerde yeniden yapılanmanın ve etkin kaynak planlamasının yapılması,
- Kolektif iş yapma zihniyetinin harekete geçirilerek, birçok alanda ortak girişimlerin oluşturulması,
- Yenilikçi çalışmalara destek verilmesi,
- Hizmet sektörünün gelecekte daha ön planda olacağının farkına varılması,
- Tarihi değerlere sahip çıkılması ve etkin olarak pazarlanması,
- Bolvadin'e ait ürün sembolleri oluşturulması,
- Turizm imkânları araştırılması ve günümüz koşullarına göre uyumlaştırılması,
- Şehrin imar planının Şehrin dokusuna uygun olarak tekrar planlanması,
- Halk eğitim merkezinin etkinliğinin artırılarak faaliyet alanının çeşitlendirilmesi,
- Eber gölü ile Şehir uyumunun sağlanması ve kopukluğun giderilmesi,
- Katma değer yaratacak ürünlerin üretiminin gerçekleştirilmesi,

- Alkaloid fabrikası ve haşhaş bitkisi alanında üniversiteyle ortak işbirliği merkezinin kurulması ve mümkün ise ilgili alanda meslek yüksekokulunda bir program açılması,
- STK, Kent Konseyi ve Belediye işbirliğinin sağlanması, geleceğe yönelik sosyo-ekonomik işbirliklerinin oluşturularak sürekli kılınması.

Yukarıda Bolvadin'e ait sorunlardan özellikle ekonomik olanların çözümüne yönelik başlıklar irdelenmiştir. Bu başlıkları kısaca açacak olursak, ilk vurgulamayı günübirlik zihniyet yerine daha uzun vadeli proje odaklı zihniyete geçiş üzerine yapabiliriz. Ancak bunu yaparken ayağı yere basan, uygulama alanı ve maliyeti uygun olan projeler belirlenmeli ve bir öncelik sırasına konulmalıdır. Örneğin markalaşma konusunda yıllardır hiçbir faaliyet yapılmazken, ilçe önemli bir itibar kaybı yaşamaktadır. Bunun yanında Bolvadin'in gelecekteki ekonomik gelişiminin tek çıkış noktası, tarım ve hayvancılığa dayalı sanayi yapılanma olacağı düşünölmektedir. Bunun için organize hayvancılık bölgesi projesi bir an önce harekete geçirilmeli ve ilgili alanlar profesyonel pazarlama kanallarıyla tanıtılmalıdır. Gerekirse Yap-İşlet ve Devret modeli bu bölgede hayata geçirilmelidir. Dünyanın gelecek sanayi modellerinin gıda ağırlıklı ve organik bir tarımsal yapılanma göstermesi beklenmektedir. Çünkü gelir düzeylerindeki artışa bağlı olarak insanlar, daha sağlıklı olan meyve sebze tüketimine yönelmektedir. İlçemiz bu noktada önemli bir tarımsal üs merkezi olabilir. Ancak bu merkezin etkinliği hangi ürünün üretilmesi gerektiği, hangi alanların sulu tarım için uygun olduğu, hangi tohumların kullanılması gerektiği ve nerede üretileceğinin belirlenmesiyle yakın ilişkilidir. Özellikle kooperatifler, arazilerin ıslah çalışmalarında ve etkin kullanımında öncü olmalıdırlar.

Hayvancılık yapılanmasında ise özellikle bölgenin doğal yapısına uygun olan ve katma değeri yüksek olan manda ve küçükbaş hayvancılık ağırlıklı bir yapılanma gösterilmelidir. Tarımsal il raporunda özellikle küçükbaş besicilikte ilçenin gerilediği dikkat çekmektedir. Bunun yanında ev besiciliği şehir merkezinden ayrıştırılmalı, oluşturulacak toplu üretim alanlarıyla daha etkin ve sorunsuz bir besicilik yapılmalıdır. Böyle bir oluşum şehir merkezindeki çevresel sorunları da çözüme kavuşturacaktır. Hayvansal ürün atıklarının değerlendirileceği organik gübre tesislerinin oluşumu için zemin hazırlanmalı ve hayata geçirilmeli ve hayvansal ürünlere dayalı ürünlerde çeşitlilik sağlanmalıdır. Örneğin peynir, sucuk yanında sosis, kaşar, salam, pastırma vd. ürünler de üretilebilmelidir. Hatta kaymak üretimi, ev üretiminden standart sanayi ürünü haline getirilebilmelidir. Yumurta konusunda markalaşmanın gelecekte çok daha önemli olacağı beklenmektedir. Dolayısıyla her bir firmanın ayrı bir marka oluşturması yerine dışarıya ortak bir marka ile satış teşvik edilmeli, ancak markayı taşıyan ürünlerde standardizasyona dikkat edilmeli ve taviz verilmemelidir.

Eber gölü, yıllardır ilçenin kronik bir sorunu olarak görülmekte ve popülist yaklaşımlarla bu sorun çözülmeye çalışılmaktadır. Halbuki dünyanın bazı bölgelerinde uygulanan doğal arıtma sistemleri, Eber için çok uygun projelerden birisidir. Bu projenin dünyadaki en iyi örneği İspanya'nın Valencia şehrine bağlı "**Albufera park**" alanı projesidir. Bu proje mevcut arıtma tesisi projelerine göre maliyeti daha düşük ve etkinliği daha fazladır. Tüm bunların yanında Eber'in tekrar canlanması ve kazanması, farkındalık ile mümkündür. Bunun için de Kırkgöz köprüsü ile Eber ortak bir projede bir araya getirilmeli ve oluşturulacak Eber müzesiyle göl ve tarihi alan ortak pazarlanmalıdır. Eber gölünden çıkan ürünlerin alternatif

kullanım olanakları araştırılmalı, sanayi ile ortaklaşa yapılabilecekler konusunda bilgilendirme çalışmaları düzenlenmelidir.

Tarihi alanlardan Frigya Vadisi, Kırkgöz, Yanık Kışla, Bolvadin evi gibi birçok değer yeniden restore edilerek hizmet turizmine kazandırılmalıdır. niversiteyle ortaklaşa tanıtım projeleri hazırlanmalı, öğrencilerin şehir merkezlerinde kullanabilecekleri sosyal ve kültürel meknlar oluşturulmalıdır. şehir merkezindeki tarihi meknların amacına uygun kullanımı yanında şehir tanıtım kitapçıkları hazırlanmalı, kısa süreli turlarla tarihi mekanların ziyaret edilmesi sağlanmalıdır. Bunun yanında belediye öncülüğünde turizm danışma merkezi kurularak tarihi ve kültürel meknların tanıtımı yetkili kişilerce tek noktadan kontrol edilmelidir. Böylece turizmin ilçeye ekonomik katkısı da sağlanabilecektir. Hatta hazırlanacak bazı projelerle yurt içi turizm ve uluslararası düzeyde öğrencilerin konaklayabileği ve eğitim grebileği alternatif fırsatlarda kullanılmalıdır. Dünyada bu tarz kullanılan birçok küçük yerleşim yerleri vardır.

Küçük Sanayi kooperatifi, daha etkin ve verimli olmalı, mobilya ve tesisat gibi alanlarda ortak girişim ve pazarlama kanalıyla her işletme kendi atölyesinde, ancak ortak pazarlama kanalıyla üretim yapabilir şekle dönüştürülmelidir. Bolvadin'de terzilik organize hareketin sağlanabileği en eski mesleklerden birisidir. Dolayısıyla tekstil gibi bazı ürünlerin ihracat imknları araştırılmalı, ortak pazarlama şirketiyle bu alanda da girişimlerde bulunmalı ve işbirlikleri sağlanmalıdır.

Bolvadin'in klasik gıda ürünleri standart ürünler haline getirilerek pazarlanabilmelidir. Örneğin dolma, baklava, güveç ve lokum vb. gibi. Belediye yeni işyeri ruhsatlarını verirken daha planlı, yönlendirici ve birbirine zarar veren rekabeti engelleyici

olmalı ve gıda hijyeni konusunda da daha sıkı kurallar uygulamalıdır.

Halk eğitim merkezi ve üniversite, ilçedeki mesleki eksikliklere göre eleman yetiştirilmesi konusunda işbirliği yapmalı, ilçenin tarihi dokusuna uygun el ve sanat ürünlerinin üretilmesi sağlanmalı, ara işgücünün yetiştirilmesi ve eğitilmesi planlanmalıdır. Bunun yanında üniversite bünyesinde belediye ve STK işbirliğinde proje ekibi oluşturulmalı; KOSGEB, ZAFER KALKINMA AJANSI ve AB projelerinde öncülük ve liderlik görevi üstlenilmelidir. Ancak proje ekibi oluşturulurken eş, dost ve akraba ilişkilerinden ziyade liyakat ve projenin amacına uygunluk anlayışı doğrultusunda bir ekip oluşturulmalıdır. Sonuçta yukarıda sıralanan faktörlere ilave olarak daha birçok başlık üretililebilecektir. Ancak önemli olan yer, zaman ve maliyet avantajı da dikkate alınarak bu unsurların öncelik sırasına konulması ve bir an önce vakit kaybetmeden uygulanabilmesidir. Aksi takdirde 50 yıl önce söylenen ve teşhis edilen problemler, 50 yıl sonra da söylenmeye devam edebilecektir.

KAYNAKÇA

- Alparslan Selçuk, (1971), Bolvadin ve Kooperatifçilik, Geleneksel Kaymak Gecesi, Bolvadin Kültür ve Yardımlaşma Derneği, Özel sayısı: 2, Ankara.
- Aynacı H.İbrahim (1971), Bolvadin'in Turizm Sorunu, Geleneksel Kaymak Gecesi, Bolvadin Kültür ve Yardımlaşma Derneği, Özel sayısı: 2, Ankara.
- Bayar Muharrem (2004), Bolvadin Tarihi, 2. Cilt, Film Mat Yapım, İstanbul.
- Bolvadin Ekonomi Paneli (2009), Kırkgöz ve Yaşam Dergisi, Sayı:1, Ekim, 2010, Bolvadin.
- Çakmaklı Erdoğan (1971), Bolvadin'in Tarımsal Sorunları, Geleneksel Kaymak Gecesi, Bolvadin Kültür ve Yardımlaşma Derneği, Özel sayısı: 2, Ankara.
- Dinçer Bülent ve Özaslan Metin (2004), İlçelerin Sosyo – Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması, DPT, Bölgesel Gelişme ve Yapısal Uyum Genel Müdürlüğü, Ankara.
<http://ekutup.dpt.gov.tr/bolgesel/gosterge/2004/ilce.pdf>(18.03.2010).
- DPT, (1996), Bölgesel Gelişme ve Yapısal Uyum Genel Müdürlüğü, Afyon İli Raporu, Ankara,
<http://ekutup.dpt.gov.tr/iller/afyon/1996.pdf> (23.04.2000).
- Gökçe M.Ali (1970), Küçük Esnafın Durumu, Bolvadin, BKG, Özel Sayı:1, Baskı: Tipo Neşriyat ve Basımevi, İstanbul.
- Göker Osman (1986), Bolvadin'in Çözüm Bekleyen Sorunları İçin Ne Yapmalı ?, Bolvadin 2. Kaymak Şenliği Özel Sayısı, Ankara.
- Hamamcı Muharrem (1972), Bolvadin'de Kooperatifçilik, Bolvadin, Bolvadin'in Kurtuluşunun 51. Yıl Dönümü, Sayı:1, Ankara.

- Kayahan Cantürk ve İrfan Görkaş, (2009), Osmanlı Dönemi Bölgesel Kalkınmanın Finansman Aracı Olarak Para Vakıflarının Kullanımı, MUFAD Dergisi, İstanbul.
- Kelekçi Etem (1969), İktisadi Bünyemiz, Bolvadin, Bolvadin, Özel Sayı:1, Ankara.
- Kelekçi İhsan (1970), Bolvadin'in İktisadi Durumu, Anadolu'da Turizm, Aylık Mesleki Dergi, Yıl:1, Sayı:1, Ankara.
- Kurtuluş Sayısı I, (1972), BOLVADİN, 24 Eylül 1972, Ulusal Basımevi, Ankara.
- Özdemir M.Ali ve Günay Mustafa (2005), Bolvadin Kenti'nin Gelişiminde Coğrafi Koşulların Önemi, A.K.Ü., Sosyal Bilimler Ens. Dergisi, Cilt 7. Afyonkarahisar. <http://www.aku.edu.tr/AKU/DosyaYonetimi/SOSYALBILENS/dergi/c7s2.htm>(07.05.2011).
- Tamer Haldun (1972), Tapu-Kadastro ve Bolvadin'de tapu Kadastro Çalışmaları, Bolvadin Kurtuluş Sayısı:1, Ankara.
- Tarım İl Raporları (2011 ve 2017 Yıllarına Ait).
- Yılmaz Asım (1969), Bolvadinin Sorunları, Bolvadin, özel sayı:1, Ankara.
- Yiğitbaşı Şahabettin (1986), Bazı Gözlem ve Hayaller, Bolvadin II. Kaymak Şenliği, Özel sayı:1, Ankara.
- <http://tr.wikipedia.org/wiki/Bolvadin>(20.05.2011)

SU KAMIŞI (*Phragmites australis*) VE HASIR OTU (*Typha angustifolia*) 'NUN BOLVADİN (AFYONKARAHİSAR) 'DA HALK TARAFINDAN KULLANIMLARI

Mustafa KARGIOĐLU¹
Nurgöl GÜRBÜZ

Özet

Bu araştırma, Bolvadin ilçesi sınırlarında yer alan Eber Gölü' nde yetişen su kamışı (*P. australis*) ve hasır otu (*T. angustifolia*) üzerinedir.

Su kamışı ve hasır otunun Bolvadin halkı tarafından geleneksel kullanımlarını belirleyebilmek için 57 kiőı ile yüz yüze görüşölmüőtür.

Görüşmeler sonucunda bu bitkilerin tıbbi, el sanatları, ev malzemesi, ısı ve ses yalıtımı gibi farklı alanlarda kullanımları belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: *Phragmites australis*, *Typha angustifolia*,
Bolvadin

¹ Afyon Kocatepe Üniversitesi Fen-Edebiyat Faköltesi Moleköler Biyoloji ve Genetik Bölümü, S. yazar, Doç. Dr., kargi@aku.edu.tr.

**USES OF *Phragmites australis* AND *Typha angustifolia* BY
PUBLIC IN BOLVADİN (AFYONKARAHİSAR)**

ABSTRACT

This research is about *P. australis* and *T. angustifolia* that grow on Lake Eber, located in Bolvadin county.

In order to determine the traditional uses of *P. australis* and *T. angustifolia* by the Bolvadin people, we interviewed with 57 people face to face.

As a result of these interviews, uses of these plants in different areas such as medical, handicrafts, household materials, heat and sound insulation has been determined.

Keywords: *Phragmites australis*, *Typha angustifolia*, Bolvadin

GİRİŞ

Phragmites australis (su kamışı) ve *Typha angustifolia* (hasır otu) ılıman Avrasya'dan tropikal alanlara kadar yayılmış su bitkileridir. Türkiye'de de geniş bir alanda bulunmaktadır. Çok yıllık olup, otsu formdadırlar. Habitatları; gller, nehirler, çukurluklar, bataklıklar, kanal kıyıları, deniz kıyılarıdır. Genellikle rizomla çoğalırlar. (zer ve ark. 1999). *Phragmites australis* kuzey Amerika'da yaklaşık olarak 3000 yıldır varlığını sürdürmektedir. Günümüzde özellikle orta Atlantik de baskın bir tür olarak bataklıklarda yaygınlaőmıőtur (Kiviat and Hamilton 2001).

Phragmites australis (su kamışı) ve *Typha angustifolia* (hasır otu) Afyonkarahisar'da bulunan Eber gölünde yaygın olarak yetişir. Araőtırmalarımız sonucunda Afyonkarahisar'ın Bolvadin ilçesinde bu iki bitkinin halk tarafından farklı kullanımlarının olduğunu tespit ettik. Bu bitkiler; el sanatları, ev malzemesi, ısı ve ses yalıtımı vb. Şekilde geleneksel olarak kullanılarak Eber gölü çevresindeki köylerde yaşayan dar gelirli insanların geçim kaynağını da oluşturmuştur. Köylülerin Haziran ve Aralık aylarında topladığı kamışlar, birçok Avrupa ülkesine ihraç edilmektedir.

Bu alıőmada Bolvadin halkının bitkilerden nasıl faydalandığı araőtırıldı. Yüzyıllardır nesilden nesile aktarılan bu değerli bilgi birikiminin kaybolmasını engellemek dolayısıyla gelecek nesillerin de faydalanmasını sağlamak amacımızdır.

MATERYAL VE METOT

Bu alıőmada, Afyonkarahisar iline bağlı Bolvadin ilçesinde bulunan Eber gölü ve çevresi araştırma alanı olarak belirlenmiş olup, bu alan içerisinde yayılıő gösteren ve bölge halkı tarafından çeşitli amaçlar için kullanılan bitkiler materyal olarak seçilmiştir. Bitkilerin çeşitli kullanım bilgileri için, köyler ve ilçe

merkezinden 15 kişi ile gürüşülmüştür. Bu kişilerden *Phragmites australis* (su kamışı) ve *Typha angustifolia* (hasır otu) bitkilerinin kullanımına yönelik bilgiler alınmıştır. Bu bitkilerin fotoğrafları çekilmiş ve birer herbaryum örneği haline getirilmiştir. Bu örnekler Afyon Kocatepe Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Moleküler Biyoloji ve Genetik Bölümü herbaryumu'nda saklanmaktadır. Bitkilerin Latince tür tayinlerinin belirlenmesinde «Flora of Turkey» esas alınmıştır (Davis 1985). Yeniden düzenlenmiş olan bazı bitkilerin Latince bilimsel isimleri için «Türkiye Bitkileri Listesi Damarlı Bitkiler» isimli kaynak eserden faydalanılmıştır (Güner vd. 2012).

Bilgi alınan 15 kişinin 9'u erkek 6'sı kadındır. Bunlar usta olarak nitelendirilmektedir. Kaynak kişiler, genellikle ilkokul mezunudur ve bu kültürü günümüze kadar taşınmasına aracılık etmektedir. Köylülerin gelir kaynakları büyük nispette bitkilerin etnobotanik kullanımından elde ettikleri kazançtır.

BULGULAR

Köylüler Haziran ve Eylül ayları arası, sabahın erken saatlerinde kamış biçmek için kayıkları ile gölde açılırlar. Gölün içerisinden daha fazla kamış getirebilmek için, suya girebilen kalın lastikli özel araçlar da kullanılmaktadır (Şekil 1). Biçme işi için özel bıçaklar kullanılır.

Bir alanda toplanan kamışlar özel bir kesici (Şekil 2) ile ayıklanır, ayrıca tarama aletiyle (Şekil 3) bitki artığı kalmaması için taranır ve kabuklu işe yaramayan kısımlarından ayrılır. Kamışlar, kesme makinesiyle belli bir uzunlukta kesilir ve büyük demetler haline getirilerek istiflenir. Böylece bir araya getirilen kamışlar artık farklı kullanımlara hazırdır (Şekil 4).

Yine Haziran ve Eylül ayları arasında hasır otu için gölün kıyılarına ve bataklık kesimlerine gidilerek biçim yapılır. Düz arazilere serilerek kurutulur. Kurutulmuş hasır otu bitkisinin özü

ıkarılarak ip haline dnstrlr (Şekil 5). Bu ipler dokuma tezgahında birbirine paralel Şekilde bağlanır ve hasır örme işlemine hazır hale getirilir (Şekil 6, 7, 8).

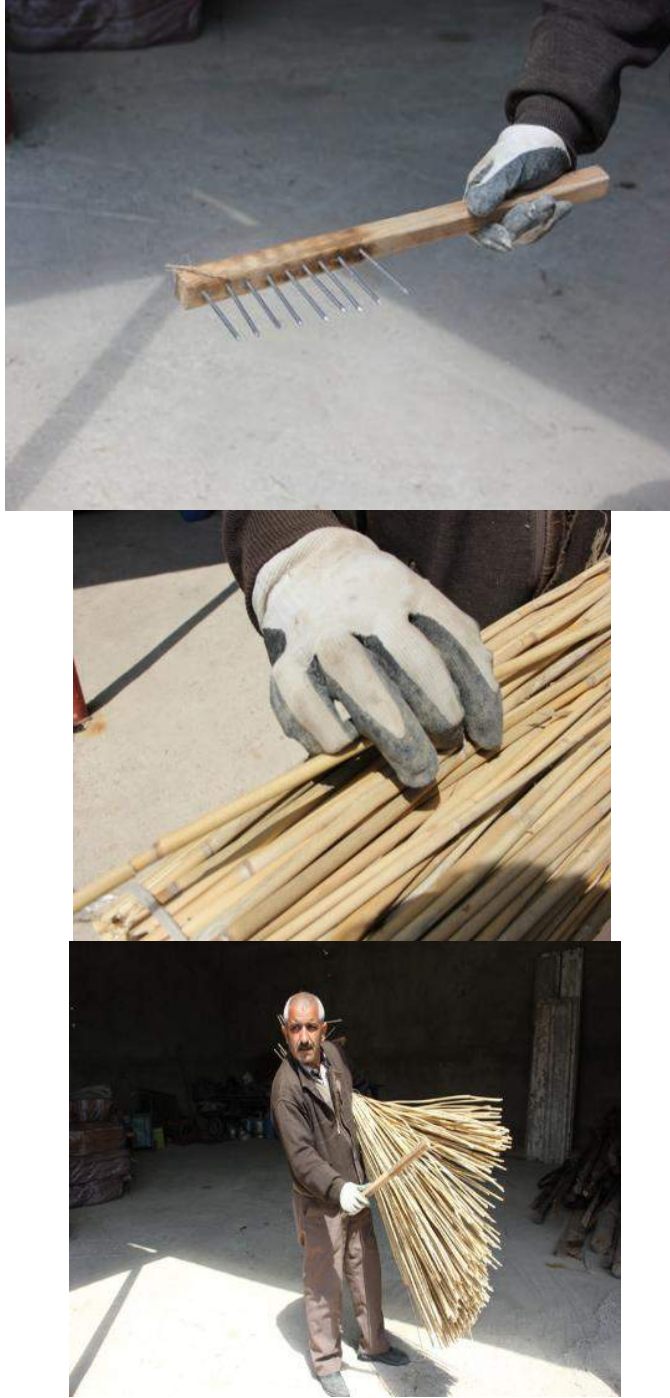
Ayrıca, hasır otları atölyede kesilip preslenerek yastık haline de getirilebilir (Şekil 9).

Şekil 1. Kamyşları glden getiren araç

Şekil 2. Kullanılan zel kesici

Şekil 3. Kamışlar tarama aletiyle yapraklarından ayrılır.

Şekil 4. Kamışların kesme makinasıyla kesilmesi işlemi.

Şekil 5. Hasır otu özünün ip haline getirilmesi

Şekil 6. Dokumaya hazır hale getirilmiş hasır otu özünden yapılmış ip.

Şekil 7. Hasır otu z ipinin dokumak üzere dokuma tezgahına geçirilmesi

Şekil 8. Hasırın örölme işlemi ve kullanıma hazır hale getirilmesi.

Şekil 9. Hasır otları yastık yapmak için preslenerek çuvallara makınayla geçirilmesi

Su Kamışı ve Hasır Otunun Farklı Kullanımları

Şekil 10. Su kamışının Isı yalıtımında kullanıma hazır materyal haline getirilmesi

şekil 11. Su kamışının bahçe çiti olarak kullanımı

şekil 12. Su kamışının hayvan barınağı olarak kullanımı

şekil 13. Su kamışının evlerde çatı altı örtüsü olarak kullanımı

Şekil 14. Su kamışının çadır olarak kullanımı

Şekil 15. Hasır otundan üretilmiş yastıklar

SONUÇ

Phragmites australis ve *Typha angustifolia* Afyonkarahisar'da Eber gölü civarında bataklık ve kıyılarda baskın türler olarak yetişmektedir. Göl çevresinde bulunan köylerdeki halk, su kamışını hayvan barınağı, bahçe çit yapımı, göçmen kuşlara yuva, çadır ve evlere çatı olarak kullanırken, hasır otunu ise tıbbi olarak, gıda olarak hasır yapımında, hayvanları bir yere götürmeye yarayan boyun bölgesine takılan ip yapımında ve yastık yapımında kullanırlar. Aşağıdaki çizelgede su kamışı ve hasır otu bitkilerinin farklı kullanımları verilmiştir.

Yöresel ad	Kullanım amacı	Kullanım şekli
Su kamışı	Hayvan barınağı Ota yapımı	Hayvanlara barınak yapılarak yaşam alanı oluşturulur. Ayrıca bahçe çiti (duvarı) olarak kullanılır. Balıkçılıkta kullanılır.
	Isı yalıtımı	Özellikle evlerin dış kısmını mantolama için strofor yerine kullanılır, sıcak kaybı önlenir. Ayrıca yağmur ve kardan etkilenmemek için evin çatıları kamıştan kaplanır.
	Duvarlardan ses geçirmemesi için	Evlerin iç duvarlarına sarılarak ses geçirmesi önlenir.
	Göçmen kuşlara kuluçka yuvası	Göçmen kuşlar kamışları taşıyarak kendilerine yuva yaparlar ve kuluçkaya yatarlar.
Hasır otu	Hasır yapımı Yastık yapımı	Cenazelerin gömülme aşamasında korunak yapmak için sağ tarafı hasır ile kaplanır. Ayrıca tabanı beton olan evlerin içine halının altına serilerek sıcak tutulması amacı ile kullanılır.
	Gıda amaçlı Büyükbaş hayvanların götürülmesinde	Bitki köklerinden nişasta oluşturulur ve şurup yapılır. Besihanelerde büyükbaş hayvanların boyunlarına bağlanarak ip görevi yapması sağlanır ve hayvanların götürülmesi sağlanır.
	Tıbbi olarak (idrar söktürücü, ateş düşürücü, susuzluk giderici)	Dekoksiyon yöntemi ile suyu içilir, idrar söktürücü özelliği vardır. 3-4 hafta kullanıldığında ve günde 1 fincan tüketildiğinde idrar söktürücü özelliği ifade edilmektedir. İnfüzyon yöntemi ile de ateş düşürücü olarak kullanılır. Susuzluğu da giderdiği belirtilmektedir.

Su kamışı Almanya ve Belçika gibi birçok Avrupa ülkesinde binalarda ısı yalıtımında kullanılmaktadır. Bu amaçla belirli ölçülerde hazırlanan kamışlar ihraç ürünü olarak da değerlendirilmektedir.

Kaynakça

Davis, P. H. (eds); 1985. Flora of Turkey and the East Aegean Islands. v: 9. Edinburgh: **Edinburgh University** Press.

Güner, A., Aslan, S., Ekim, T., Vural, M., Babaç, M.T., (Edlr.), 2012. Türkiye Bitkiler Listesi (Damarlı Bitkiler). Nezahat Gökyiğit Botanik Bahçesi ve Flora Araştırmaları Derneği Yayını. İstanbul.

Kiviat E., Hamilton E.,2001. Phragmites use by Native North Americans, Aquatic Botany, Elsevier, Vol.69:341-357

Özer, Z., Önen, H., Tursun, N. ve Uygur, F.N., 1999. Türkiye'nin Bazı Önemli Yabancı Otları (Tanımları ve Kimyasal Savaşları), **Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Ziraat Fakültesi yayınları** No: 38, Kitap Serisi No: 16.

BOLVADİN'DE BİYOKÜTLE KULLANIMININ BÖLGESEL KALKINMAYA OLAN ETKİLERİNİN İNCELENMESİ

Ahmet DENİZ¹

ÖZET

Bu alışma ile Afyonkarahisar ili Bolvadin ilçesinde, yenilenebilir enerji kaynaklarından biri olan biyokütle potansiyeli ve kullanılabilirliğinin incelenmesi amaçlanmıştır. Büyükbaş, küçükbaş ve kanatlı hayvan miktarları değerlendirilmiş, çevrede yetişen ve halkın geçim kaynağı olan tarım ürünlerinin de biyokütle potansiyeline katkısı göz önünde bulundurulmuştur. Bunun yanı sıra sanayileşmenin çevreye olan olumsuz etkilerine karşı; günümüzün artan enerji ihtiyacını karşılayabilecek yenilenebilir enerji kaynaklarına yapılan ve yapılabilir yatırımlar ile mücadele edilmesi irdelenmiş, ilçede bulunan Dünyada sayılı alkaloid fabrikalarının arasında yer alan Afyon Alkaloid Fabrikası'nın ve çevrede bulunan Afyon şeker Fabrikasının potansiyel sahip olduğu yenilenebilir enerji kaynakları incelenmiştir.

*Anahtar Kelimeler: Afyonkarahisar, Bolvadin, Biyokütle,
Alkaloid Fabrikası, şeker Fabrikası*

¹ Afyon Kocatepe Üniversitesi ay Meslek Yüksekokulu Elektrik ve Enerji Bölümü, S.yazar, Yrd.Doç.Dr., ahmetdeniz@aku.edu.tr

**A RESEARCH ON EFFECTS OF USING BIOMASS ON
REGIONAL DEVELOPMENT IN BOLVADIN**

ABSTRACT

In this study, it is aimed to investigate potential and usability of biomass that one of the renewable energy resources in Bolvadin in Afyonkarahisar. Amount of cattle, sheep and poultry were assessed and the biomass potential contribution of agriculture crops that are grown in the environment has been taken into consideration. In addition, against the negative effects of the industrialization on the environment; the struggle with investments to use renewable energy sources that can supply today's increasing energy shortage, has been investigated. The potential renewable energy sources owned by the Afyon Alkoloid Plant that one of the world's numbered factory and the Afyon Sugar Factory located in the vicinity have been examined.

Keywords: Afyonkarahisar, Bolvadin, Biomass, Alkoloid Plant, Sugar Factory

GİRİŞ

Dünya nüfusunun artışı, endüstri ve teknolojinin hızlı bir şekilde gelişerek yayılması, enerji ihtiyacının artmasına neden olmuş, kullanılan fosil kökenli enerji kaynaklarının (kömür, doğalgaz, petrol vs.) hızla tüketilmesine, daha fazla enerji ithalatına ve enerji maliyetlerinin artmasına neden olmuştur. Dünya'da bulunan fosil kökenli enerji kaynaklarının zamanla tükenme tehlikesi ülkeleri yeni sürdürülebilir enerji kaynakları arayışına itmiş, teknoloji ve endüstri de bu yöne kaydırılmıştır.

Ülkemizde de son zamanlarda güneş ve rüzgar enerjisine yapılan yatırımlar, açılan ihaleler, kurulan tesisler, konuyla ilgili araştırmalara verilen teşvikler hızla arttırılmıştır. Ülke olarak sahip olunan güneş ve rüzgar potansiyelinin diğer ülkelere göre yüksek olması ve bunların değerlendirilmesi için yurtdışı bağlantılar kurulması dünyada geline teknolojide geç kalındığını göstermektedir. Ülkemizin farklı bölgelerinde kurulan güneş tarlaları ve rüzgar tribünleri, çeşitli Yabancı-Türk ortaklıkları olan şirketler tarafından işletilerek milli enerji ihtiyacını her geçen gün artan bir oranda karşılamaya çalışmaktadır. Güneş, rüzgar ve hidro-elektrik barajlar gibi yenilenebilir enerji kaynaklarının yanında yüksek potansiyele sahip olunan ve halen yeterince hakkettiği önem verilmeyen bir başka kaynak ise biyoyakıtlardır.

1. BİYOYAKITLAR

Biyoyakıtlar, biyokütlelerden elde edilen yenilenebilir yakıtlardır, biyokütleler ise organik atıklardır. Biyokütleleri oluşturan organik atıkları sınıflandırmak gerekirse;

Hayvansal atıklar; Büyükbaş, küçükbaş ve kanatlı hayvanların dışkılarından, mezbaha artıklarından ve hayvansal ürünlerin işlenmesi esnasında kullanılmayan artıklardan oluşur,

Bitkisel atıklar; Hububat, sap, saman, mısır artıkları, şeker pancarı yaprakları, fındık kapsülü, yabancı otlar, bitkisel ürünlerin işlenmesi sırasında meydana gelen artıklardan oluşur.

Organik içerikli şehir ve endüstriyel atıklar; Kanalizasyon ve dip çamurları, kağıt sanayi, gıda sanayisi, deri ve tekstil sanayisi atıkları, bunların yanında çözünmüş organik madde derişimi fazla olan endüstriyel ve evsel atık suları özellikle belediyeler ve büyük sanayi tesisleri tarafından yüksek teknoloji kullanılarak tesis edilen biyogaz üretim merkezlerinde kullanılan atıklardandır.

Kömür, doğalgaz, petrol ve diğer fosil yakıtlar her ne kadar bir zamanlar yaşayan bitki ve hayvanlardan oluşan organik atıklar gibi düşünülse de yerin altında milyonlarca yıl içerisinde oluşmuş formlardır. Dolayısıyla yenilenebilir olarak kabul edilemezler. Bitki ve hayvansal atıklar çürürken yavaş bir şekilde ısı ve metan gazı salarlar. Yeraltında yaşayan canlı organizmalar bu organik maddeleri yiyerek çürüme sürecini hızlandırırılar. Biyokütlelerin enerjiye dönüşümü sırasında ise bu süreç, çeşitli bakteriler tarafından fermentasyon olayı ile hızlandırılmış olur ve biyogaz gibi %60-80 oranlarında metan gazı içerikli yanıcı bir gaz üretilmiş olur. Üretim sonrası çıkan yan ürün ise tarımda toprağı zenginleştirici, olgunlaşmış, içinde yabancı ot tohumu olmayan, kokusuz gübre olarak kullanılabilir (FNR, 2010:200).

1.1 Biyoyakıtların Kullanımı

Biyoyakıtlar odun, yonga, pelet ve talaş gibi katı, ekin ve atık yağlardan elde edilen etanol, biyodizel gibi sıvı veya hayvan, bitki ve insan atıklarından üretilen biyogaz gibi gaz halinde de olabilir.

Katı Biyoyakıtlar;

Biyoyakıtlardan enerji elde etmenin en kolay yolu onu yakmaktır, ama bu verimsiz bir yöntemdir. Açıkta yanan bir ateş çok fazla ısının kaybolmasına sebep olurken, odun gibi katı yakıtlardaki enerjinin %75'e kadar olan miktarı ısıyı almadan kül olup gider. Az gelişmiş ülkelerde odun yakmak, elektrik kaynağı olmadığı için ısı ve ışık üretmenin tek yoldur. Kanada, Finlandiya, İsveç ve ABD gibi gelişmiş ülkelerde ise odun peleti ve saman gibi katı çiftlik atıkları elektrik üretmek veya ısıtma için enerji santrallerinde yakılır. Ülkemizde halen, özellikle kırsal kesimde, büyük oranda ısınma yakıtı olarak tezek ve odun kullanılmaktadır. Hayvan gübresinin tezek olarak yakılması ülkemiz toprakları için büyük önem taşıyan organik maddenin kül haline dönüştürülerek yok edilmesine neden olmakta, odunun yakıt olarak kullanılması ise zaten yetersiz olan ormanlarımızı giderek azaltmaktadır.

Sıvı Biyoyakıtlar;

Biyokütle kökenli dizel motorunun alternatif yakıtı Biyodizeldir. Biyodizel üretiminde bitkisel yağ olarak kanola, ayçiçek, soya ve kullanılmış kızartma yağları, alkol olarak mentanol, katalizör olarak alkali katalizörler (sodyum veya potasyum hidroksit) kullanılır. Biyodizel kullanmak ve üretmek için Türkiye gerekli alt yapıya sahiptir. Ülkemizde kanola, ayçiçeği, soya, aspir gibi yağlı tohum bitkilerinin enerji amaçlı tarımı mümkündür. Biyodizel petrol içermez; fakat saf olarak veya her oranda petrol kökenli dizelle karışırılarak yakıt olarak kullanılabilir. Biyodizel, tarımsal bitkilerden elde edildiğinden, fotosentez yoluyla CO₂ 'yi dönüştürüp karbon döngüsünü sağladığı için, sera etkisini artırıcı etki göstermez.

Türkiye'de Biyodizel , birçok şirket tarafından üretilmeye başlanmıştır ve bu alandaki üretici şirketler bir araya gelerek,

ortak bir yapılanma oluşturmuştur. Bu konuda, Türkiye Teknoloji Geliştirme Vakfı (TTGV) tarafından desteklenen Araştırma-Geliştirme (Ar-Ge) projeleri de yürütölmektedir. Biyodizelin satılması için EPDK 05.01.2006 tarih ve 630/26 sayılı kararıyla biyodizel üreticilerine "işleme lisansı" alma zorunluluğu getirmiştir. Bunun nedeni olarak Türkiye'de üretilen biyodizelin standartlara uymaması gösterilmektedir. Standartlara uymayan yakıt; motor parçalarına, yakıt pompasına vb. parçalara zarar vermektedir. Lisans koşuluyla birlikte, biyodizel üreticisi üretmiş olduğu yakıtı satamayacak sadece lisans sahibi firmalara teslim edeceklerdir. Biyodizel, dizel yakıtına kıyasla pahalı olmasına rağmen, vergiden muaf tutulduğu takdirde daha ucuz olacaktır. Türkiyede biyodizel çok soğuk bölgelerimizin dışında dizelin kullanıldığı her alanda kullanılabilir. Biyodizel, ayrıca konut ve sanayi sektörlerinde de fuel oil yerine kullanılabilir bir özelliktir.

Biyometanol, hammaddesi şekerpancarı, mısır, buğday ve odunsular gibi şeker, nişasta veya selöloz özlü tarımsal ürünlerin fermantasyonunda elde edilen ve benzinle belirli oranlarda harmanlanarak kullanılan alternatif bir yakıttır. Ulaştırma sektöründe, küçük ev aletlerinde, kimyasal ürün sektöründe kullanılan biyometanol yakıtının oksijen seviyesini artırarak daha verimli yanması sağlanabilmektedir. Ayrıca egzoz çıkışındaki zararlı gazları azaltır, kanserojen maddelerin çevreci alternatifi olarak gösterilmektedir.

Gaz Biyoyakıtlar;

Biyogaz, çok yönlü bir enerji kaynağı olarak doğrudan ısıtma ve aydınlatma amacıyla kullanıldığı gibi elektrik enerjisine ve mekanik enerjiye çevrilmesi de mümkün olmaktadır. Organik maddelerin oksijensiz şartlarda biyolojik parçalanması sonucu oluşan metan ve karbondioksit ağırlıklı bir gazdır. Biyogaz oluşurken hem enerji yakıtı elde edilmesine, hem de atıkların

toprağa kazandırılmasına imkan sağlanır. Enerji yakıtı olarak, doğalgazın kullanım alanlarıyla paralel olarak değerlendirilebilir. Doğrudan yakılarak ısınma, türbin yakıtı olarak elektrik üretimi için kullanılabilir.

1.2 Biyoyakıt Kullanımının Avantajları

Organik atıkların biyoyakıt olarak kullanımını sadece enerji üretimi yönünden değil, bunun yanında bölgeye, çevreye ve ekonomiye kazandıracığı diğer faydalar bakımından da değerlendirilmelidir. Bu hususlar aşağıda maddeler halinde özetlenmiştir;

- Elde edilen enerji ile, ısı ve elektrik enerji ihtiyacı bir miktar olsun azalacak, enerjide dışa bağımlılığın ve doğal kaynak kullanımının azaltılmasına katkı sağlanacak;

-Atıkların çevreye olan olumsuz etkileri (sinek, koku, toprağa ve tarıma olan zararları) bertaraf edilerek, bunlarla yapılacak mücadelede kullanılacak zehirli kimyasallar azaltılacak ve yeraltı sularının kirlenmesi önlenecek;

-Organik atıklar, fermante katı ve sıvı gübreye dönüştürülerek toprağın organik madde oranı ve tarımsal verimi arttırılacak, bu gübrede bulunabilecek yabancı tohumlar parçalandığı için yabancı ot mücadelesi de azalacak;

-Sera gazları emisyonu azaltılarak, hava kirliliği ve zararlı gazların sera etkisi önlenerek iklim değişikliklerinin en aza indirilmesi sağlanacak;

-Bölgedeki makina, elektrik, ziraat ve çevre mühendisi istihdamı artırılarak ilçede iş olanakları arttırılarak enerji sektörünün bölgedeki payı genişletilecektir.

2. BOLVADİN İLÇESİ BİYOKÜTLE POTANSİYELİ

3 belde, 14 köy mevcudu bulunan Afyonkarahisar iline bağlı Bolvadin ilçesinin nüfusu genel toplamı 45.694 dir. İlçe arazisi genellikle ovadır. İlçe yüzölçümünün %43'ü tarımsal alana sahiptir. Halkın geçim kaynağı tarım ve hayvancılığa dayanmaktadır. Tarımsal üretimde arpa, buğday ve haşhaş üretimi ön plandadır. Bunların yanı sıra şekerpancarı, mısır, nohut, fasulye, yeşil mercimek, patates yetiştirilmekte; elma, armut, kayısı, vişne, kiraz gibi meyveler de üretilmektedir (Tablo 2). Besi hayvancılığı, yumurta tavukçuluğu, esnaf ve sanatkârlık diğer çalışma alanlarıdır. Alkaloid Fabrikası ve Avşar- Emaye A.ř. diğer istihdam alanlarını oluşturmaktadır.

Bölgenin tek su kaynağı Eber Gölüne dökülen Akarçay'dır. Eber Gölünün yüzölçümü 125 km² dir. Eber Gölü yapılan kanalla Akşehir gölü ile birleşmiştir. Eber gölü sığ bir göldür. İklim koşullarına bağlı olarak suları çoğu kez çekilmektedir. Gölün kirlenmesi ekolojik dengeyi de olumsuz yönde etkilemektedir. Son yıllarda gölün üzerinde görülen bataklık gazı denilen metan gazı miktarda gözle görülebilir derecede artmış durumdadır. Gölde yetişen kamyş, hasırotu ile gölde bulunan sazan ve turna balıkları göl çevresinde bulunan köylüler için geçim kaynağını sağlamaktadır.

Bölgede yetişen tarım ürünleri Bolvadin Gıda, Tarım ve Hayvancılık İlçe Müdürlüğü'nden alınan verilere göre Tablo 1'de verilmiştir.

Tablo 1. Bolvadin İlçesinde ekimi yapılan tarım ürünleri 2016 yılı mahsülleri.

Ürün	Ekili alan (Dekar)	Verim (kg/dekar)	Yıllık Mahsül (ton)
Arpa	115.300	200	23.060
Buğday - Kuru	29.500	210	6.195
Buğday (Durum) - Sulu	5.400	400	2.160
Haşhaş	3.394	85	289
Şeker Pancarı	14.000	6.000	84.000
Mısır (1. ekiliş)	6.000	5.000	30.000
Mısır (2. ekiliş)	500	3.500	1.750
Nohut - Kuru	800	90	72
Nohut - Sulu	400	120	48
Fasulye	200	200	40
Yeşil Mercimek	40	80	3
Yulaf	40	200	8
Patates	7.500	3.500	26.250
Hayvan Pancarı	300	6.000	1.800
Soğan (Kuru)	100	3.000	300
Anason	1.500	85	128
Yonca (Yeşil ot)	11.500	3.600	41.400
Fiğ	7.000	1.500	10.500
Trikale - Kuru	1.750	250	438
Trikale - Sulu	150	375	56
Aspir - Kuru	500	110	55
Aspir - Sulu	120	160	19

Kaynak: Bolvadin Gıda, Tarım ve Hayvancılık İlçe Müdürlüğü, 2017

İlçede yapılan ekim sonrası üretilen mahsulün işlem sonrası sap ve samanı hayvan yemi olarak kullanılmakta, kullanım dışı kalan bitkisel atık kısmı önemli bir miktar olmamaktadır ve enerji tarım ürünleri olan kolza, kanola, ayçiçek, soya gibi bitkiler için iklimin uygun olmadığı Bolvadin Gıda Tarım ve Hayvancılık İlçe Müdürlüğü'nden öğrenilmiştir.

Tablo 2'de Bolvadin ilçesinde bulunan ve Yenilenebilir Enerji Genel Müdürlüğünden alınan hayvan sayıları verilmiştir.

olup, bu veriler Bolvadin Gıda Tarım ve Hayvancılık İlçe Müdürlüğü'nden alınan değerler ile uyum göstermektedir. Hayvan başına ortaya çıkan gübre miktarları hayvanların gübre verimleri cinslerine göre değişik miktarlarda olabilmektedir. Gübre miktarlarının hesabında; büyükbaş hayvanlar için 10-20 kg/gün (yaş) gübre verimi kabul edilebileceği gibi canlı ağırlığın %5-6'sı da günlük gübre miktarına esas alınabilir. Aynı şekilde küçükbaş hayvanlarda 2 kg (yaş)/gün veya ağırlığın %4-5'i günlük gübre üretimi olarak kabul edilebilmektedir. Kümes hayvanları için günlük gübre üretimi ise 0,08-0,1 kg(yaş)/gün veya ağırlığın %3-4'üdür (Berkes ve Kışlalıoğlu, 1993). Verilen asgari değerler baz alınarak yıllık hayvan başına yaş gübre verimleri ton olarak bulunmuş ve Tablo 2'de verilmiştir. Bu değerler ile hayvan sayıları çarpılarak toplam yaş gübre miktarları ton/yıl olarak bulunmuştur. Yenilenebilir Enerji Genel Müdürlüğü'nden alınan rakamlara göre;

- 1 ton sığır gübresinden 33 m³/yıl biyogaz,

- 1 ton koyun gübresinden 58 m³/yıl biyogaz,

-1 ton kümes hayvanı gübresinden 78 m³/yıl biyogaz üretildiği baz alındığında Tablo 2'de verilen biyogaz miktarları bulunmuştur.

Tablo 2. Bolvadin İlçesinde bulunan hayvan sayıları ve yıllık toplam yaş gübre miktarları

Hayvan	Hayvan Sayısı	Hayvan Başına Yaş Gübre Miktarı (ton/yıl)	Toplam Yaş Gübre Miktarı (ton/yıl)	Biyogaz Miktarı (m ³ /yıl)
Büyükbaş	33.224	3,6	119.606	3.946.998
Küçükbaş	58.670	0,7	41.069	2.382.002
Kanatlı	1.788.300	0,022	39.343	3.068.754

Kaynak: BEPA (Biyokütle Enerjisi Potansiyel Atlası) (bepa.yegm.gov.tr 2017)

Hayvanların barınaklarda kalma süresine bağlı olarak hayvan gübresine ulaşılabilirlik değerleri; süt sığırçılığında %65 ve yumurta tavukçuluğunda %99 olduğu Başçetinçelik ve ark. (2005) yaptıkları çalışmada belirtilmiş ve diğer hayvanların bu oranlarının çok düşük olduğundan toplam hesaba katılmadığı belirtilmiştir. Bu çalışmada da küçükbaş hayvanlardan elde edilecek biyogaz miktarı hesaba katılmaz ise Büyükbaş ve Kümes hayvanlarından elde edilen toplam biyogaz miktarı yaklaşık 7 milyon m³/yıl'dır.

1 m³ biyogazın sağladığı ısı miktarı 4700-5700 kcal/m³ dir. 1 m³ biyogaz; 0,62 litre gazyağı, 1,46 kg odun kömürü, 3,47 kg odun, 0,43 kg bütan gazı, 12,3 kg tezek ve 4,70 kWh elektrik enerjisi eşdeğerindedir. 1 m³ biyogaza 0,66 litre motorin, 0,75 litre benzin ve 0,25 m³ propan eşdeğer yakıt miktarlarıdır (int.kyn 1).

Karaca (2016)'nın Afyonkarahisar il merkezi için yapmış olduğu çalışmada kullanmış olduğu hesaplamalar bu değerler için yapılırsa; 7 milyon m³ biyogaz ile yılda 17.650 MWh elektrik üretimi, bu değerde kurulacak bir biyoenerji santralinin kurulu gücü ise 2,34 MW'a eşit olacağı ortaya çıkmaktadır. Karaca (2016), aynı çalışmada Afyonkarahisar'da iki adet biyogaz elektrik santralinin aktif çalıştığını, bunların kapasitelerinin 4,254 MW ve 2,4 MW olduklarını belirtmiştir.

SONUÇ

Bolvadin ilçesinde bulunan hayvansal atık potansiyeli göz önünde bulundurulup, biyogaz teknolojisi ile enerjiye dönüşümü sağlandığı durumda 17.650 MWh elektrik enerjisi üretimi ile 5.332 kişinin günlük hayatında ihtiyaç duyduğu (konut, sanayi, ulaşım, resmi daire, çevre aydınlatması gibi) tüm elektrik enerjisi ihtiyacı karşılanabilir.

Alternatif olarak çiftliklerde üretilecek biyogaz, evsel kullanım olarak yemek pişirmede ve ısınmada, ticari olarak sera ısıtmasında ve daha büyük tesislerde ise Isı ve Güç (CHP) üniteleri vasıtasıyla elektrik ve ısı enerjisi elde edilmesinde kullanılabilir.

Kurulacak biyogaz tesisleri ile aynı zamanda metan gazının ve diğer sera gazlarının çevreye verdiği zararlar en aza indirilmiş olacaktır. Hava kirliliğinin yanında çevre kirliliğine yol açan organik atıkların değerlendirilerek bertaraf edilmesi de sağlanacaktır.

Ayrıca fermente edilmiş ve gazı alınmış hayvansal gübre, organik gübre olarak da bir ticari değer kazanmış olacaktır. Toprağın verimi arttırarak daha kalite ürün alma imkanı ortaya koyacaktır.

İlçede kurulacak yeni bir sektör ile istihdamı arttıracaktır. Ülke ekonomisinde enerji ithalatını azaltırken insan gücünün de değerlendirileceği bir ortam yaratacaktır. Rüzgar ve Güneş enerjisinden farkı, enerji üretimi için tesisin doldurulup boşaltılması, bakımı vs sırasında insan gücüne ihtiyaç duyulmasıdır. Fakat rüzgar ve güneşten enerji verimli olarak üretilmesi için, kurulacağı yerde aranan şartlar kadar iklim özellikleri aranmamaktadır. Bu sebeple bölgede yenilenebilir enerjiye yapılacak yatırımlarda ön planda tutulması gereklidir.

Bolvadin ilçesinde bitkisel atıkların biyokütle açısından tatmin edici bir potansiyeli bulunmamakla beraber enerji tarım ürünlerinin yetiştirilmesinde de yeterli iklim şartlarına sahip gözükmemektedir.

Kaynakça

Ardıç, İ., Taner, F. (2005). "Biyokütleden biyogaz üretimi I: Anaerobik arıtımın temelleri" Yenilenebilir Enerji Kaynakları Sempozyumu ve Sergisi, YEKSEM 2005 Elektrik Mühendisleri Odası Mersin Şubesi, 19-21 Ekim, Mersin, p. 242-245. (<http://www.biyogazder.org/makaleler/mak11.pdf> , Erişim 10.09.2017)

Başçetinçelik, A., Karaca, C., Öztürk, H.H., Kaçıra, M., Ekinci, K. (2005). "Agricultural biomass potential in Turkey". Proceedings of the 9th International Congress on Mechanization and Energy in Agriculture & 27th International Conference of CIGR Section IV: The Efficient Use of Electricity and Renewable Energy Sources in Agriculture, İzmir-Turkey. 195-199

Berkes, F., Kışlalıoğlu M.B. (1993). "Çevre ve Ekoloji", Remzi Kitabevi, 4.Basım, İstanbul

Bolvadin Gıda Tarım ve Hayvancılık İlçe Müdürlüğü, (2017), Bolvadin İlçe Gıda Tarım ve Hayvancılık 2016 Yılı Raporu

FNR (Yenilenebilir Hammaddeler İhtisas Ajansı). (2010). "Biyogaz Kılavuzu; Üretimden Kullanıma" Türk-Alman Biyogaz Projesi, Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, Ankara. 200

Karaca, C., (2016). "Determination of Biogas Production Potential and Energy Value from Animal Manure in Turkey (Afyonkarahisar Provincial Example)". Proceeding Book of VII. International Scientific Agriculture Symposium: 6-9 October 2016, Jahorina, Bosnia and Herzegovina. 1922-1928.

İnt kyn 1. <http://www.eie.gov.tr/yenilenebilir/biyogaz.aspx> Erişim Tarihi; 09.09.2017

İnt kyn 2. <http://bepa.yegm.gov.tr/> Erişim Tarihi; 10.09.2017

E-BELEDİYESİLİK, HALKLA İLİŞKİLER, BİLGİ EDİNME, ŞEFFAFLIK, VB. UNSURLAR AÇISINDAN BELEDİYE WEB SAYFALARININ KULLANILMASI VE ETKİNLİK ANALİZİ: BOLVADİN BELEDİYESİ ÖRNEĞİ

Mehmet MECEK¹

ÖZET

Yerel ve ortak nitelikteki kamu hizmetlerinin sunulması/gerçekleştirilmesi amacıyla 1982 Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nda(md.127) yerel yönetimler (il özel idaresi, belediye, köy) tesis edilmiştir. Türkiye'de köyler sayısı daha fazla olsalar da etkinlik (hizmet sunumu) açısından en önemli yerel idare belediyelerdir. 2016 TÜİK verilerine göre Türkiye nüfusunun %93,86'sı belediye sınırları içerisinde yaşamaktadır. Belediyeler, yerel nitelikteki kamu hizmetlerin sunumu, demokrasi kültürü ve yerel politikaların geliştirilmesi açısından en önemli organizasyonlardır. Belediyeler küreselleşme ve teknolojik gelişmelerin de etkisiyle çok yönlü ve sayıya ulaşan kamu hizmetlerinin sunumunda birçok farklı araç kullanmaktadır. Bu araçların en önemlilerinden birisi de web sayfalarıdır. Belediye web sayfaları günümüzde halkla ilişkiler, tanıtım, bilgi edinme/verme, katılım, kamuoyu denetimi, Şeffaflık ve hizmete erişim gibi amaçlarla kullanılmaktadır. Web sayfalarının sahip olduğu önem nedeniyle başta büyükşehir belediyeleri olmak üzere genel olarak belediyeler web sayfalarını etkin bir şekilde kullanmaya çalışmaktadırlar. Hatta bu konuda belediyelerde özel birimler kurulmaktadır. Ancak orta ve

¹ Öğr.Grv. Afyon Kocatepe Üniversitesi Afyon MYO, meceklife@gmail.com

küçük ölçekli belediyelerde web sayfalarının etkinliği her zaman aynı kalitede yer almamaktadır. Bu nedenle bu ölçekteki belediyelerin web analizlerinin yapılarak eksiklerinin ortaya konması ve daha etkin hale getirilmesi son derece önemlidir. 2016 yılı TÜİK verilerine göre gerek Türkiye'de kasaba düzeyi belediyelerde ve köylerde yaşayan nüfusun en fazla olduğu il olması ve gerekse de büyükşehir olmaya en yakın olması nedeniyle çalışmamız Afyonkarahisar İl'inde yapılacaktır. Bu kapsamda ilin en önemli ilçe belediyelerinden birisi olan Bolvadin Belediyesi web sayfası diğer yakın nüfuslu ilçe belediyeleri ile de kıyaslanarak analiz edilecektir. Değerlendirmelerde kıstas olarak daha önce geliştirilmiş bazı ölçekler ile güncel mevzuat hükümleri esas alınacaktır.

Anahtar Kelimeler: Belediye Web Sayfası, E-Belediyecilik, Şeffaflık, Tanıtım, Halkla İlişkiler

JEL Sınıflandırması: H70, H73, R28, Z18, J88

**THE USE OF MUNICIPALITY WEB PAGES WITH REGARDS TO
E-MUNICIPALITY, PUBLIC RELATIONS, KNOWLEDGE
ACQUISITION, TRANSPARENCY, AND THE OTHER FACTORS,
AND ACTIVITY ANALYSIS: THE CASE OF BOLVADIN
MUNICIPALITY**

ABSTRACT

In 1982, local administrations (special provincial administrations, municipalities, and villages) have been established in the Constitution of the Republic of Turkey (Art. 127) in order to provide local and common public services. Although the number of the villages is higher in Turkey, the most important local government is the municipality in terms of the efficiency (service delivery). According to TURKSTAT's data in 2016, 93.86% of the population of Turkey lives in the municipal boundaries. The municipalities are the most important organizations in terms of the presentation of the local public services, the culture of democracy and the development of local politics. With the influence of globalization and technological developments, municipalities are using many different means in the presentation of multi-directional and

numerous public services. One of the most important of these means is web pages. Today, municipal web pages are used for the purposes like public relations, promotion, knowledge acquisition, informing, public opinion supervision, transparency and access to services. Due to the importance of web pages, municipalities, especially the metropolitan ones, try to use their web pages effectively; moreover, in these municipalities, special units are set up in this respect. However, in the medium and small sized municipalities, the effectiveness of the web pages is not always in the same quality. For this reason, it is very important to make the web analysis of such municipalities, and to reveal their deficiencies. According to the data of TURKSTAT in 2016, our work will be done in Afyonkarahisar province because it is both the province where the population-living in town-level municipalities and villages- is the highest, and the closest province to be a metropolitan city in Turkey. In this context, the website of Bolvadin Municipality, which is one of the most important district municipalities of the province, will be analyzed by comparing with the other district municipalities whose population are close to it. Some of the previously developed scales and the current legislation provisions will be taken as criteria in the evaluations.

***Keywords:** Municipality Web Page, E-Municipality, Transparency, Publicity, Public Relations*

JEL Classification: H70, H73, R28, Z18, J88

GİRİŞ

Devletler ve devletler içerisinde faaliyette bulunan yerel idareler görev, yetki ve sorumlulukları kapsamında, maddi olanak ve önceliklerini esas alarak çok yönlü, türde ve sayıda kamu hizmeti sunarlar. Kamu hizmeti ifa etmeleri esasen bu idarelerin temel varlık sebepleridir. Bu nedenle de gelişen/değişen teknoloji ve taleplere göre bu hizmeti sunma Şekilleri ve süreçlerinde de değişimler/dönüşümler yaşanmaktadır.

Kamu hizmeti; yasa koyucu ve/veya yasa koyucunun ihdas ettiği yetkiye dayanarak siyasi organlar tarafından tatmininde kamu yararı veya çıkarının olduğu kabul edilen asli ve vazgeçilmez nitelikteki genel ve ortak bir gereksinimin (ihtiyacın) devlet, mahalli idareler ya da diğer kamu tüzel kiŐilerince ve/veya bir kamu tüzel kiŐisinin denetim ve gözetimi altında özel hukuk tüzel kiŐilerince ihtiyaç duyulduğu anlarda düzenli, sürekli ve istikrarlı bir Şekilde topluma sunulmasına yönelik faaliyetlerdir (Mecek vd., 2015:486).

Kamu hizmetleri doğrudan doğruya ilgili kamu kurum ya da idaresi tarafından sunulması genel bir yöntemdir. Bununla birlikte hizmet alımı, zelleŐtirme, kamu-özel sektör işbirliği (KŐİ) uygulamaları gibi alternatif hizmet sunumları da gerçekleştirilebilir. Kamu hizmetlerinin sunum Şekli (yöntemleri); hizmeti sunan tüzel kişilik (kurum/idare, Şirket, STK, vd.) açısından tasnif edilebileceği gibi farklı kıstaslar esasından da yeni tasnifler geliştirilebilir. Çalışma konumuzla iliŐikli olması sebebiyle örnek olarak "*sunum yöntemi (hizmete erişim kanalı)*" açısından kamu hizmetlerinin sunulması; "*klasik (yüz yüze) hizmet sunumu*" ve "*elektronik (diğital, akıllı, vs.) hizmet sunumu*" Şeklinde ikiye ayrılır. Klasik hizmet sunumu kamu kurum ve idareleri ile onların denetim ve kontrolindeki özel hukuk tüzel kiŐilerince verilen kamu hizmetlerinin genellikle yüz

yüze, ilgili birime ait serviste ve çalışma saatleri içerisinde gerçekleştirilmesidir. En dar bir ifadeyle bu hizmetlerin elektronik ortamda ve genellikle kesintisiz bir şekilde verilmesi de elektronik hizmet sunumu (e-Hizmet) olarak ifade edilir.

E-Hizmet; kamu kurumlarının sahip olduğu bilgi, belge ve programlar ile sundukları hizmetlere elektronik ortamda ulaşabilmeyi ifade etmektedir (Parlak ve Sobacı, 2012:247). E-Hizmet uygulamaları ulusal düzeyde "e-Devlet", yerel düzeyde de "e-Belediye" olarak ortaya çıkmaktadır. Yapılan literatür çalışmalarında E-Devlet ile ilgili temel sayılabilecek bazı çalışmalar başta ABD ve İngiltere gibi ölkelerde 1950'li yıllardan sonra başlamış olsa da modern anlamda birbirine entegre modöllerin ve eş zamanlı (online) enteraktif uygulamaların bir bütün olarak 2000'li yıllarda yaygınlaştığı tespit edilmiştir. Literatürde e-Devlet kavramının kullanılması da 1990'lı yıllarda başlanmış olmakla birlikte, kavramın olgunlaşması ve yaygınlaşması yine 2000'li yılların başında gerçekleşmiştir. E-Devlet ile ilgili sunulan hizmetlerin türü, çeşitliliği, etkinliği ve yaygınlığı açısından birçok farklılıklar/eksiklikler bulunsa da Türkiye'deki e-Devlet uygulamalarının da yakın zamanlı gelişme gösterdiği görölmektedir.

E-devlet kavramına bazı yazarlar tarafından çok geniş bir perspektiften ele alınarak adeta "*tüm sorunları çözen bir sihirli değnek*" (Al ve Alodalı, 2008:1206) ya da "*bir kurtarıcı*" (İnce, 2001:21) olarak görölmürken; kimi yazarlarca da çok dar bir kapsamın içine hapsedilmiştir. Ndou (2004:3)'ya göre "e-devlet" kavramı farklı kişiler için farklı anlamları ifade etmektedir. Kimi araştırmacılar e-devleti basit dijital devlet bilgileri veya vatandaşlarla dijital işlemler yapmanın bir yolu olarak tanımlamaktadır, kimileri için ise e-devlet sadece siyaset ve devlet konuları hakkında bilgiler sunulmuş bir web sitesinin oluşturulmasından ibarettir. E-devlet uygulamalarının içeriksel

olarak bu dar kalıplarda ifade edilmesi yani kavram, süreç ve işlevlerinin olması gerekenden çok daha az anlaşılması ve bu tarz dar tanımlarla çerçevesinin çizilmesi, e-devletten sağlanabilecek kazanımları sınırlamakta olup, pek çok e-devlet uygulaması girişiminin başarısızlıkla sonuçlanmasına neden olmaktadır (Ndou, 2004:3'dan akt.: Acılar, 2012:128). Bu sebeple öncelikle e-devlet kavramının tanımlanarak, içeriksel ve fonksiyonel olarak genel sınırının çizilmesi yararlı olacaktır.

E-devlet kavramının tüm bilim dallarını kapsayıcı ve herkes tarafından kabul gören, açık, anlaşılır, net ve genel bir tanımı bulunmamaktadır. Ülkeden ülkeye, disipline ve içinde bulunulan zamana ve şartlara göre birbirinden farklı tanımlara rastlanılmaktadır. Yapılan tüm bu tanımlar ve gerçekleştirilen uygulamalar/politikalar dikkate alındığında e-Devlet kavramını;

"Kamu hizmetlerinin daha az bürokrasi ve kaynak kullanımı ile çok daha hızlı, kolay, ulaşılabilir, bütünsel, etkin, verimli, modern, eşit, şeffaf, denetlenebilir, hesap sorulabilir, doğrudan, güvenli, kaliteli ve kesintisiz bir şekilde yerine getirilebilmesi amacıyla, devletin birey ve kurumlarla açık ağ ortamında ya da sınırlı sayıda kullanıcı tarafından erişim sağlanan kapalı ağ ortamlarında yazı, ses ve görüntü gibi sayısal verilerin işlenmesi, iletilmesi, saklanması, sorgulanması, değerlendirilmesi, denetlenmesi ve yönetilmesi temeline dayanan; bu kapsamda bilgi - iletişim teknolojilerinin kullanımıyla kullanıcılarına dijital ortamda bilgi, hizmet ve mal alışverişinde bulunma; tanıtım, kamuoyu oluşturma, çift yönlü iletişim kurma, denetim, tercih, tasdik, tahsilat, başvuru, belgelendirme, vd. online (gerçek zamanlı) işlem yapma imkanları sunan; bireysel katılımı ve demokrasi kültürünü artırıcı etkiye sahip, insan odaklı hizmet sunumu anlayışıyla oluşturulmuş politika, model, süreç, sistem ve uygulamalar bütünüdür", olarak tanımlayabiliriz.

E-devlet için geçerli olan tüm tanımlamalar, ilkeler ve beklentiler genelde e-belediye için de geçerlidir (şahin, 2007: 166). Daha yalın ve dar bir ifadeyle e-Belediye; ulusal düzeyde bir hizmet sunum şekli olan e-Devlet'in yerel düzeye indirgenmiş halidir diyebiliriz. E-belediye çalışmaları ile hizmet, yönetim anlayışı, yeni istihdam olanakları gibi birçok konuda belediyelere yol gösterici işlevi yapmak; aynı zamanda belediye-yerel halk arasında iletişim ve bilgi alışverişi yolu ile kaliteli hizmet sunmak (Yıldırım ve ner, 2004:318); daha büyük halk kitlesine ulaşmak; belediye hizmetlerinde hız ve kolaylık sağlamak (Gürler Hazman, 2005:66-67) amaçlanmıştır.

E-devlet ve e-belediyecilik gibi enteraktif uygulamalar sadece prestij sağlayan ve maliyet azaltan bir kamu hizmetleri sunum şekli olmayıp; profesyonel, akılcı, şeffaf, denetlenebilir, katılımcı ve etkin bir kamu yönetimi anlayışının da temel gereklerindedir. Bu nedenle de kamu hizmetinin paydaşı olan vatandaşlar başta olmak üzere tüm kamu ve özel hukuk kişiler hatta kamu hizmetini bizzat sunan birimler için zaman, enerji ve insan kaynakları gibi alanlarda tasarruf sağlayarak, maliyetlerin azalmasına, hizmet sunumunun hızlanmasına, hizmete erişimin daha kaliteli ve etkin olmasına katkı sağlamaktadır.

1. YEREL YÖNETİMLERDE SİYASAL KATILIM VE HALKLA İLİşKİLER ARACI OLARAK WEB SAYFALARI

Siyasal katılım; siyasal topluluğun bir yesi olan bireyin kamu kurum ve idarelerinin ulusal, bölgesel ve yerel düzeylerdeki karar ve uygulamalarını etkilemek için yaptığı; bireyi karar alıcılar ile temas içine sokan tutum ve eylemler/davranışlar bütünüdür (Kalaycıoğlu, 1984:200; Kışslalı, 1987:355). Yerel yönetimlerin karar organının seçimle işbaşına gelme zorunluluğu (An.md.127) nedeniyle başkan/muhtar ve meclis üyelerinin seçimi siyasal katılımın ilk aşamasını oluşturmaktadır. Başta anket uygulamaları ve toplantılar olmak

üzere yapılan kamuoyu yoklamaları, Şikayet/talep kanallarından elde edilen veriler, seçim sonuçları, gösteriler/mitingler, basın açıklamaları, STK çalışmalarını, medya haberleri, halkoylamaları ve çeşitli araçlarla vatandaşlarca gösterilen refleksler siyasal katılım açısından önemli araçlardır. Belediyelerce yapılan mahalle toplantıları, çözüm masası uygulamaları, kent konseyi çalışmalarını, anket uygulamaları vd. kamuoyu yoklamaları bireylerin siyasal katılım oranını artıracaktır. Siyasal katılımın artması da Şeffaflık düzeyini ve hesap sorulabilirlik oranını yükseltecektir. Elbette bu mekanizmanın işleyebilmesi için öncelikle teknik ve hukuki alt yapının sağlanarak, katılım mekanizmalarının artırılması gerekmektedir. Halkın bilgi edinme hakkı noktasında önündeki engellerin kaldırılması gerekmektedir.

Türkiye’de “dilekçe, bilgi edinme ve kamu denetçisine başvurma hakkı” en temel manada anayasanın “Siyasi Haklar ve Ödevler” bölümü içerisinde 74’üncü maddede düzenlenmiştir. Bilgi edinme hakkı ve dilekçe hakkı genel olarak TBMM ve kamu kurum ya da idareleri ile bunlara bağlı birimlerden talep edilmeyi kapsamaktadır. Dolayısıyla özel hukuk hükümlerine tabi olan gerçek ya da özel hukuk tüzel kişileri (Şirket, dernek, vs.) bilgi edinme hakkı kanununun doğrudan muhatabı olmayıp; kamu tüzel kişileri (devlet, il özel idaresi, belediye, köy, kamu kurumları, vs.) doğrudan doğruya bu kanunun muhatabıdır. Gerçek kişilerin ya da özel hukuk tüzel kişilerinin idaresindeki organizasyonların da kamu sektöründekiler gibi faaliyetleriyle ilgili olarak raporlar hazırlama ve paydaşlarına sunma zorunlulukları vardır. Yine kendilerinden yazılı olarak talep edilen bilgi ve belge taleplerini hukuki sınırlar içerisinde karşılamaları gerekmektedir. Bu kapsamda yönetsel faaliyetlere esas haber ve bilgileri duyurma ve gerekli ilanları yapmak zorundadırlar. Yönetim ve denetim faaliyetlerine ilişkin bilgi ve

belgeleri usulüne uygun olarak saklamak ve istenilmesi halinde ilgili kişi ya da kurumlara göstermekle mükelleftirler (Mecek, 2016:33-34). Ancak anayasa ve diğer hukuk normlarında öngörülen ve konumuzla ilgisi bulunan bilgi edinme hakkı (bilgi verme yükümlülüğü) kamu kurum ve idareleri ile ilgilidir. Dolayısıyla bir yerel idare olan belediyelerin de bu kapsamda yükümlülükleri bulunmaktadır.

Bilgi edinme hakkı; idarenin kurduğu ve kurmakta olduğu işlemler ve eylemlerle ilgili bireylerin bilgi almasını ve belgeleri elde etmesini öngören temel bir insan hakkıdır. Bilgi edinmenin temel amacı, idarenin alacağı kararları hukuka uygun bir şekilde etkileyebilmesi için kişinin bilgilenmesini sağlamaktır (www.bimer.gov.tr). Doğru ve eksiksiz bilgiye zamanında erişen kişilerin yerel yönetimlerce alınan kararların ve gerçekleştirilen uygulamaların hukukilik ve yerindelik açısından değerlendirebilme ve siyasal katılım sağlayabilme olasılıkları daha çok artacaktır. Bu durum idarenin de yaptığı işlemlerde daha özenli ve şeffaf olmasına katkı sağlayarak, hesap verebilirlik düzeyinin artmasına katkı sağlayacaktır.

Yönetim bilimlerinde "açıklık" ve "aleniyet" gibi benzer terimlerle de ifade edilen şeffaflık; Kamu politikalarının hukukilik ve yerindelik ilkeleri çerçevesinde tüm paydaşlarca katılımlı ve eşgüdümlü olarak oluşturulması, bu politikaların anlaşılabilirliğinin sağlanması, politikaların en etkin ve verimli bir şekilde hayata geçirilmesi, denetlenmesi, sonuçlarının değerlendirilerek revize edilmesi gibi amaçların gerçekleştirilebilmesi açısından; kamu kurum ve idarelerinin faaliyetleriyle yani almış olduğu kararlar, düzenlediği kurallar ve gerçekleştirildiği uygulamalarla ilgili olarak devlet sırrı ve ticari sır gibi gizlilik kapsamında yer almayan bilgi, belge ve diğer verilerin ulaşılabilir bilgi kaynaklarıyla zamanında, doğrudan, eksiksiz, güvenilir ve anlaşılır bir şekilde kamuoyuna ve ilgili

mercilere periyodik ya da talebe bağlı olarak açıklanmasını kapsayan; siyasal ve yönetSEL etkiye sahip işlem, işleyiş, süreç, sistem ve politikalar bütünüdür.

şeffaflık, yapılan işlerle ve hizmetlerle ilgili olarak gizlilik sınırlamalarını en alt düzeylere indirmekte ve bilgi edinme hak ve özgürlüğünün nnn açılması kolaylaştırmaktadır. Bu durum kamu hizmetlerinden yararlanacak vatandaş sayısını ve siyasal katılım düzeyini artıracaktır (Kaypak, 2009:221-222). şeffaflık ilkesinin varlığı ve etkinliği kamuda hesap verebilirlik için önemli bir n adımdır.

Kamu sektörü açısından hesap verebilirlik; kamu kurum ve idareleri ile buralarda yönetici pozisyonunda bulunanların görev, yetki ve sorumlulukları kapsamında aldıkları kararlar, düzenledikleri kurallar, yaptıkları uygulamalar ve tesis ettikleri iş, işlem, süreç ve politikalardan dolayı kamu yararı, şeffaflık, etkinlik, verimlilik, yerindelik, hukukilik gibi ilkeler kapsamında yargılama, açıklama, raporlama ve denetim gibi araçlarla bu faaliyetlerden etkilenen kişilere karşı kurumsal ve/veya bireysel olarak siyasi, idari ve mali içerikli "*denetlenme*", "*açıklamada bulunma*", "*sorulara cevap verme*" ve "*sorumluluğu üstlenme*" mekanizmasıdır. Hesap verebilirlik siyasal katılımıla doğrudan ilişkili olan ve halkla ilişkileri olumlu yönde etkileyen bir unsurdur.

1.1. Halkla İlişkiler Aracı Olarak Web Sayfaları ve Belediyelerde Kullanım Alanları

Yöneten ve yönetilen bağlamında belediye ile vatandaş arasındaki yaşanan sorunların üzümünde ve taleplerin değerlendirilmesinde geleneksel iletişim araçları yanında gelişen bilişim ve bilgisayar teknolojilerinden de yararlanılmaktadır. Özellikle internet tabanlı uygulamalarda hızlı bir artış gözlenmektedir (Tarhan, 2007:80).

Kurum ve idarelerin, içerisinde enteraktif uygulamalar barındıran web sitelerine sahip olmaları 7/24 kesintisiz ve güvenilir hizmet sunma; az maliyet ve kaynakla (girdiyle) ok daha fazla ve doğru çıktı (sonuç) alma; büyük ölçekte tanıma ve tanıtma faaliyetlerini gerçekleştirebilme; hızlı bilgi verme ve alma; kurumsal imaj ve marka değerini arttırabilme; daha geniş ve optimal kaynaklara erişebilme; daha etkin ve verimli bir kurumsal yönetim sağlayabilme gibi geniş imkanlar sunmaktadır.

Bürokratik paradigmadan e-yönetim paradigmasına yönelen kentler, web sitelerini genelde “bilgi odaklı” ya da “kullanıcı odaklı” portal şeklinde tasarlamaktadırlar. Bilgi odaklı yaklaşım; kent bütçesi, demografik bilgiler, yerel aktivitelerin takvimi, önemli turistik cazibe merkezleri, rehber, basın bültenleri ve iş olanakları gibi konularda çok miktarda bilgiyi içeren tek durakta hizmet sunumu konseptini uygulamaktadır. Bu yaklaşımda, bilgi sunumunda açıklık ve kapsamlılık vurgulamaktadır. Kullanıcı odaklı portal tasarımı ise; farklı kullanıcı gruplarının gereksinimlerine göre web üzerindeki bilgi ve hizmetleri sınıflandırmaktadır (Ho, 2002:437'den akt.: Acılar, 2012:131).

Türkiye'deki yerel yönetimlerin, e-Belediye uygulamalarına geçiş süreci aşamalarından birincisi olan bilgisayarlaşma aşamasını genel olarak tamamladığı söylenebilir (Kaypak, 2010: 269). Ancak belediye web sitelerinin büyük bir çoğunluğu e-hizmet sunmaktan ziyade bilgi odaklı (Durna ve özel, 2008: 28) olup, büyükşehir belediyeleri hariç enteraktif e-Belediye uygulamaları çok fazla yaygın değildir. Belediye web siteleri genel olarak "*halkın istek ve beklentilerini öğrenme (tanıma)*" amaçlı ve "*halkı yapılan faaliyetler hakkında bilgilendirme (tanıtma)*" amaçlı olarak kullanılmaktadır.

1.1.1. Halkın İstek ve Beklentilerini Öğrenme: Tanıma

Belediyelerin, kurumsal web siteleri üzerinden gerçekleştirmiş oldukları tanıma faaliyetleri, belediyelerce yapılan ya da yapılacak olan kamusal hizmetler konusunda halkın düşüncelerinin öğrenilmesi, belediye - vatandaş ilişkilerinin sürdürülmesi ve geliştirilmesi açısından önem taşımaktadır. Tanıma esaslı yapılan web tabanlı çalışmalar ile bir yandan yapılacak hizmetlere daha doğru bir yön verilmiş olacak, diğer yandan da hedef gruplara aktarılacak mesajların doğru seçilmesinde belediye yönetimine kolaylıklar sağlanacaktır. Belediyelerin yaptıkları uygulamalar sonrasında halkın eleştirilerini göz önünde bulundurarak hizmet kalitelerini yükseltmesinin temelinde, bir sonraki seçim dönemini de düşünerek vatandaşların beklentilerine ve ihtiyaçlarına odaklanma, kamusal hizmetleri tam zamanında ve istenilen düzeyde sunma düşüncesi yatmaktadır (Yılmaz ve Bozkurt 2006: 184-185).

Türkiye'de belediyelerin genelde internet teknolojisi, özelde de enteraktif web sitesi kullanarak hedef gruplarını tanımaya yönelik başlıca halkla ilişkiler yöntemleri/araçları şunlardır;

- Belediyeye erişim sağlayacak temel iletişim araçları
- Vatandaşın talep, şikayet, öneri vd. düşüncelerini temel iletişim araçları dışında elde etme/tanıma araçları
- E-Belediye kapsamındaki "tanıma esaslı" interaktif uygulamalar
- Kullanım (talep) öncelikleri ve sıklığına yönelik tespit araçlarıdır.

1.1.2. Halkı Yapılan Faaliyetler Hakkında Bilgilendirme: Tanıtma

En genel kapsamda kamu yönetiminde halkın, işletme yönetiminde ise firma çalışanlarının aydınlatılması, alınan kararların ya da gerçekleştirilecek uygulamaların hedef kitleye açıklanması olarak nitelenebilen tanıtma faaliyetleri, söz konusu uygulamadan ya da kararlardan etkilenebilecek kişilerin bilgilendirilmesi ile sınırlı değildir. Aynı zamanda ilgili örgüt ya da objeye karşı bir sempatinin oluşturularak hedef kitlenin zihninde olumlu bir imaja dönüşmesinin sağlanma görevini de yerine getirmektedir (Göksel ve Yurdakul 2002: 181).

Türkiye'de belediyelerin genelde internet teknolojisi, özelde de interaktif web sitesi kullanarak hedef gruplarına belediyenin ve kamusal hizmetlerin tanıtılmasına yönelik başlıca halkla ilişkiler yöntemleri/araçları şunlardır;

- Belediyenin bulunduğu yörenin tarihi, coğrafi, demografik, kültürel ve sosyo-ekonomik tanıtımına yönelik araçlar
- Belediye teşkilatının ve yönetiminin genel olarak tanıtımına yönelik araçlar
- Belediye meclisi ve komisyonlarının tanıtımına ilişkin araçlar
- Belediye encümen yapısı ve çalışmalarının tanıtıma ilişkin araçlar
- Belediye kent konseyi ve faaliyetlerinin tanıtımına ilişkin araçlar
- Belediye teşkilatı ile ilişikli birim ve organizasyonların tanıtımına ilişkin araçlar
- Belediye ile ilgili kurumsal duyuru, ilan ve tanıtımlara ilişkin araçlar
- Belediye hizmetleri ve hizmet sunumunun tanıtımına ilişkin araçlar

- Enteraktif e-Belediyecilik hizmetlerinin tanıtımına ilişkin araçlar
- Belediyelerin yasal sorumluluk ve şeffaflık kapsamındaki tanıtım araçları
- Belediye web sitesinin kolay ve etkin kullanımına esas tanıtma araçlarıdır.

1.2. İyi Bir Web Sitesinin Sahip Olması Gereken Özellikler/Nitelikler

Belediyelerin katılım düzeyi yüksek ve etkin bir e-Belediyecilik uygulamasına aracılık etmesi açısından tanıma ve tanıtma faaliyetlerini optimal oranda gerçekleştirebileceği interaktif bir web sitesinin sahip olması gereken temel özellikler şunlardır;

- Web sayfalarına erişim kolay olmalıdır. Sayfaya tıkladığında ya da seçildiğinde maksimum 5 saniye içinde açılmalıdır.
- Web sayfasının tasarım ve dizaynı kullanıma uygun, sade ve basit ama fonksiyonel olmalıdır. Renk dağılımı ve yazı karakteri gözü yormamalı, ana ve alt menü dizaynları içerikleri uygun bir şekilde tasnif edilerek erişimi kolay olmalıdır. Sık kullanılan menülere hızlı erişim imkanı olmalıdır.
- Web sitesinin alt teknik olarak e-Devlet ve diğer e-uygulamalarla bağlantılı olması ve ihtiyaç duyulması halinde yeni modüller ile eklenti yapılabilir durumda olması gerekir.
- Web sitesinin kullanımını kolaylaştırıcı site haritası, site içi arama butonu, farklı dil seçeneği butonu, sıkça sorulan sorular, girilen sayfa istatistikleri, kişileştirilmiş kullanıcı menüsü, vd. uygulamaların bulunması gerekir.

- Hedef kitlenin ana ve alt sayfaya erişimini zorlaştıran ya da isteksizleştiren gereksiz form, reklam, duyuru vd. materyaller olmamalıdır.
- Personel alımı ilanı ve sonuçlarının duyurulması ile ihale başvuruları gibi belirli bir zaman dilimi içerisinde yoğun giriş/erişim durumunun olması halinde site trafiğini azaltmak adına girişte ayrı/ilişikli başka bir site üzerinden bildirimde bulunulması.
- Web sayfası içerisindeki tüm link ve sayfaların etkin bir şekilde tam ve çalışır vaziyette olması gerekir.
- Web sayfasının güncel olması ve kesintisiz olarak güncelleme faaliyetlerinin devam ediyor olması gerekir.
- Web sayfası üzerinde e-Belediyecilik uygulamalarının buton, link vb. erişim imkanlarının bulunması ve bu kısımların çalışır vaziyette olması gerekir. Uygulamaların nasıl ve ne şekilde kullanılacağı, işlem süreçleri ve sonuçları hakkında açıklayıcı bilgiler içeren kullanım rehberi bulunmalıdır.
- Web sayfası çift yönlü iletişim ve etkileşime açık olmalıdır. Belediyelerin tanıtma faaliyetlerinin yanı sıra, belediyelerce tanıma yani veri/bilgi elde etme amacına yönelik olarak hedef kitlenin veri talep, neri, Şikayet vd. düşüncelerini iletebileceği alanlar olmalıdır. Ziyaretçi defteri, anket, bilgi edinme, beyaz/mavi masa, forum vb. uygulama imkanlarının sunulmalıdır.
- Belediyenin kurumsal, birimsel ve personel düzeyindeki iletişim ve erişim bilgileri (adres, tel, faks, e-posta, form, vd.) güncel bir şekilde bulunmalıdır.
- Belediyenin kurumsal ve hizmetlerinin tanıtımı, muhtelif duyuru ve haberlerinin, iletişim ve erişim bilgilerinin web sitesinde bulunmasının yanı sıra bireysel olarak belediye ve bağlı birimlerinde klasik hizmet sunumunun eksiksiz ve güvenilir bir şekilde e-Belediyecik uygulamaları ile

sağlanıyor olması gerekir. Belediye ile işi olan bir kimsenin belediye birimine şahsen giderek bilgi alma, belge temin etme, başvuru yapma, başvuru durumunu takip etme, başvuru sonucunu öğrenme, gerekirse itiraz hakkını kullanma, sonucunu belgelendirme, şikayet/talep ve öneride bulunabilme gibi imkanların elektronik ortamda (web sitesiyle) sunulmuş olması gerekir.

- Web sayfasının virüs, trojen, truva atı vd. kötü amaçlı yazılımlardan arındırılmış olması, kullanıcı güvenliğinin sağlanmış olması gerekir. Kişisel verilerin güvenli bir şekilde saklanması ve üçüncü kişilerin kullanımına kapalı olması gerekir.
- Web sitesinin ve e-Belediyecilik hizmetlerinin kullanımı ile ilgili periyodik raporların hazırlanarak kamuoyunun erişimine açık olması gerekir. Site sayaçları, kullanım terciheri, merak edilenler, sıkça sorulanlar, talep ve şikayet oranları, gelen/giden evrak bilgisi, vd. verilerin paylaşılması gelecekte sitenin fonksiyonelliğinin yeniden yapılandırılmasına önemli katkılar sağlayacaktır.

2. UYGULAMA

2.1. Amaç

Çalışmanın yapılmasındaki temel amaç; belediyelerin web site temelli hizmetlerinin işlevsellik düzeyini (skorunu) belirleyerek, mevcut web sitelerinin etkinliklerini e-Belediyecilik, halkla ilişkiler, bilgi edinme, şeffaflık ve hesap sorabilirlik kısıtlar açısından değerlendirmektir.

2.2. Metodoloji

Çalışmanın konusu; belediyelerin web sitelerin etkinliği ve bu kapsamda gerçekleştirdikleri e-Devlet/e-Belediye uygulamalarıdır. Bu bağlamda çalışmanın kapsamı olarak, Türkiye'de nüfus açısından büyükşehir olmaya en yakın olan ve

Türkiye'nin en büyük kentlerinin tam ortasında bulunan Afyonkarahisar İli'ne bağlı İlçe Belediye Başkanlıkları seçilmiştir. Çalışma için kullanılan temel materyal; belediyelerin web siteleridir. Çalışmanın gerçekleştirilmesinde karşılaştırma işlevsellik analizi yöntemi kullanılmıştır.

Çalışmanın temel kriterleri olarak; belediyelerin temel halkla ilişkiler fonksiyonları olan "*tanıma*" ve "*tanıtma*" fonksiyonları olarak iki grup öngörölmüştür. Birinci grup 4 farklı alt grup (tablo) olarak, 30 farklı kritere göre 17 ilçe belediyesi için ayrı ayrı değerlendirilmiştir. İkinci grup ta ise; 12 farklı alt grup (tablo) içerisinde toplam 129 adet kriter bulunmaktadır. Çalışmamızda toplamda 159 kriter bulunmaktadır. Ayrıca belediyelerin demografik özelliklerine ilişkin temel bir tablo da hazırlanmıştır.

Tabloların hazırlanması esnasında ilgili belediye web sitesinde aranan bilginin/verinin olmaması halinde "-" işareti; aranan verinin bulunması halinde "+" işareti; aranan verinin eksik olması yani yetersiz düzeyde (kısmen) olması halinde "ksm" işareti; aranan verinin bulunmaması, ancak veri için web sayfasında yer ayrılmış olması yani ilgili kısmın henüz yapım aşamasında olması halinde de "ypm" işareti konulmuştur. Skor hesaplaması yapılırken "ksm" ibareleri "+" gibi değerlendirilmiştir. Ancak "ypm" ibareleri "-" olarak dikkate alınmıştır. Belediyelerin web siteleri incelemesi 21-30 Ağustos 2017 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir.

2.3. Literatür

Bilgi iletişim teknolojilerinde (BİT) yaşanan gelişmelere koşut olarak e-Belediyeciliğin artan önemi bu konuda birçok teorik ve ampirik çalışmanın yapılmasına neden olmuştur. Akademik yazında gittikçe yaygınlaşan e-Devlet/e-Belediye uygulamaları konusundaki ampirik çalışmaların bir kısmı web

siteleri üzerinden içerik analizi, diğer bir kısmı da anket yöntemiyle gerçekleştirilmektedir. Bununla birlikte her iki yöntemi uygulayan çalışmalar da bulunmaktadır (Aktel, 2009:225-226).

E-Belediyecilik ve belediye web sayfaları ile ilgili çalışmalar genellikle uç ana grupta toplanmaktadır. Bunlardan ilki; belediye web sayfalarının etkinlik, verimlilik, kullanım kolaylığı, erişebilirlik, görünüm, Şeffaflık, demokrasi, katılım, vb. unsurlar açısından içerik analizleri Őeklinindedir. İkinci grup çalışmalar ise, belediye web sayfaları ve e-Belediyecilik uygulamalarının paydaşları olan yöneticiler, personel, vatandaşlar, sivil toplum kuruluşları, kamu/özel sektör organizasyonu ve toplumsal gruplar üzerindeki algılarını, bilgi ve memnuniyet düzeylerini, hizmet alma oranlarını, düşüncelerini vd. Öznel yaklaşımlarını ele almaktadır. nc grup çalışmalar da; belediye web sayfalarının alt yapı, donanım, erişim hızı, yazılım, tasarım ve güvenliği gibi teknik yönünü incelemektedir. Çalışmamızın kapsamı birinci grup ile sınırlıdır.

Belediye web sayfalarının içerik analizleri ile ilgili Türkiye'de yapılan ampirik çalışmalar da kendi içerisinde uç ana grupta değerlendirilebilir. Bunlardan ilki, bireysel web sitesi analizleridir. Yani araştırmacılar tarafından herhangi bir belediye web sayfasının ve e-Belediye uygulamalarının tek başına belirli kıstaslara göre incelenmesini kapsamaktadır. İkinci grup çalışmalar da yerel düzeyde birden fazla belediyenin web sitesinin aynı anda karşılaştırmalı olarak analiz edilmesi üzerinedir. nc grup ampirik çalışmalar ise ikinci grubun daha geniş ölçekli versiyonunu yani Türkiye geneli ya da bölgesel veya birkaç İl'i kapsamına alan daha kapsamlı çalışmalardan oluşmaktadır. Her uç grupta da azımsanmayacak düzeyde Türkiye'de yapılmış çalışmalar bulunmaktadır. Ancak

Çalışmamızın kapsamı açısından bu çalışmaların kapsamı ve sonuçlarına değinilmeyecektir.

Yerel Yönetimlerin web sayfaları ve e-belediyecilik hizmetleriyle ilgili çalışmaların yanı sıra üst düzey bürokratların, yerel idarecilerin, belediye meclis üyelerinin, kent halkının, sivil toplum kuruluşlarının, öğrencilerin, kamu personelinin ve diğer toplumsal grupların e-devlet ve e-belediyecilik konusundaki bilgi, tutum ve beklentilerine yönelik birçok alan araştırması yapılmıştır. Ancak ilgili çalışmaların konumuzun içeriği ile doğrudan örtüşmemesi nedeniyle yapılan çalışmalar ve sonuçları hakkında detaylı bilgilere girilmeyecektir. Bununla birlikte belediyelerin genel olarak web sitelerinin analizi dışında bazı e-belediyecilikle ilgili daha dar kapsamlı çalışmalarda bulunmaktadır. Örneğin Kaya Bensghir ve Akay (2006) tarafından, Türkiye`de belediyelerin Coğrafi Bilgi Sistemi (CBS) uygulamaları değerlendirilmiştir.

Afyonkarahisar İli kapsamında belediye web siteleri ve e-Belediyecilik faaliyetleri esasında yapılan en temel alışma Gürler Hazman (2005), tarafından yapılmıştır. Çalışmada Afyonkarahisar il merkezinde ikamet eden halkın e-belediye hakkındaki bilgi düzeyleri anket yardımıyla ölçülmüştür. Çalışma sonucunda, halkın e-Belediye hakkındaki farkındalık ve bilgi düzeyinin düşük olduğu tespit edilmiştir.

2.4. Bulgular ve Değerlendirme

Afyonkarahisar İl'ine bağlı ilçe belediyelerinin demografik özelliklerine ilişkin bulgular (belediyelerin web sitesi url adresleri, il merkezine olan uzaklıkları, ilçe toplam nüfusları ve ilçe belediye sınırları içerisindeki nüfusları ile ilçe nüfus artış oranları) Tablo.1'de gösterilmiştir.

Tablo.1 - Belediyelere İlişkin Genel Bilgiler

Kıstaslar / İlçeler	İlçe Nüfusu (Toplam)	Belediye Nüfusu	Nüfus artış oranı (%)	Merkeze olan uzaklık (km)	Bağlı Kasaba Belediyesi Sayısı	Belediye Web Sitesi
BAŞMAKÇI	10152	5363	-13,1	135	0	www.basmakci.bel.tr
BAYAT	7945	4267	-13,8	45	0	www.bayat.bel.tr
BOLVADİN	44539	31464	-0,2	60	2	www.bolvadin.bel.tr
ÇAY	31723	14484	-11,6	47	2	www.cay.bel.tr
ÇOBANLAR	14227	9256	11,2	27	1	www.cobanlar.bel.tr
DAZKIRI	10936	5011	-6,7	145	0	www.dazkiri.bel.tr
DİNAR	47292	25117	-0,4	110	2	www.dinar.bel.tr
EMİRDAĞ	37045	18690	-5,4	70	2	www.emirdag.bel.tr
EVÇİLER	7455	3522	-9,6	132	0	www.afyonevciler.bel.tr
HOCALAR	9784	2371	-31,2	100	0	www.hocalar.bel.tr
İHSANİYE	27709	3770	-5,2	35	4	www.ihsaniye.bel.tr
İSCEHİSAR	24313	12439	0,1	23	1	www.iscehisar.bel.tr
KIZILÖREN	2409	1548	-22,2	90	0	www.afyonkiziloren.bel.tr
SANDIKLI	55770	32398	1,0	60	1	www.sandikli.bel.tr
SİNANPAŞA	40119	3761	-14,4	32	9	www.sinanpasa.bel.tr
SULTANDAĞI	15399	5574	-9,2	74	2	www.sultandagi.bel.tr
ŞUHUT	37000	13848	-1,9	29	1	www.suhut.bel.tr

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Bolvadin İlçesi, toplam ilçe nüfusu açısından Sandıklı, Dinar, Sinanpaşa, Emirdağ ve şuhut İlçelerine yakın nüfusludur. Ancak belediyenin doğrudan hizmet sunduğu ilçe merkezi sınırı esas alındığında sadece Sandıklı İlçesinin Bolvadin'e çok yakın olduğu görölmektedir. Dinar ilçesi ise biraz daha az nüfusludur.

Ancak Emirdağ İlçe'si de diğer ilçelere göre daha çok nüfuslu olmasına rağmen belirtilen ilçelere göre çok daha az nüfusludur.

Afyonkarahisar İli'ne bağlı ilçe belediyelerin kurumsal web sayfalarında mevcut olan veriler "tanıma" faaliyetlerine esas olacak şekilde, dört tablo halinde hazırlanmıştır.

Tablo.2 - Belediyeye Erişim Sağlayacak Temel İletişim Araçları Skoru

Kıstaslar / İlçeler	Santral telefon numarası	Genel faks numarası	Birim tel. numaraları/ dahili	Kurumsal e-posta	Birim personelinin e-postaları	Belediye adres bilgisi	Konum (kroki/harita) bilgisi	Ulaşım bilgisi	TOPLAM SKOR
BAŞMAKÇI	+	+	-	-	-	+	+	-	4/8
BAYAT	+	+	ksm	-	-	+	+	+	6/8
BOLVADİN	+	+	+	-	ksm	+	+	-	6/8
ÇAY	+	+	-	+	-	+	+	ypm	5/8
ÇOBANLAR	+	-	-	+	ksm	+	+	-	5/8
DAZKIRI	+	+	-	+	-	+	+	+	6/8
DİNAR	+	-	+	-	-	-	+	+	4/8
EMİRDAĞ	+	+	+	-	-	+	-	-	4/8
EVCİLER	+	+	ksm	+	ksm	+	+	ksm	8/8
HOCALAR	+	+	ksm	+	-	+	-	-	5/8
İHSANIYE	+	+	-	-	-	+	-	-	3/8
İSCEHİSAR	+	-	+	+	+	+	+	-	6/8
KIZILÖREN	+	+	-	+	-	+	-	-	4/8
SANDIKLI	+	+	+	+	-	+	+	-	6/8
SİNANPAŞA	+	+	-	+	-	+	+	-	5/8
SULTANDAĞI	+	+	-	+	-	-	-	-	3/8
ŞUHUT	+	+	+	+	-	+	+	ksm	7/8
TOPLAM	17/17	14/17	9/17	11/17	4/17	15/17	12/17	5/17	

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Belediyeye erişim sağlayacak temel iletişim araçları skoru ele alındığında; belediyelerin ulaşım bilgisi yani ilçeye komşu il ve ilçelerden ulaşımın ne şekillerde sağlandığı bilgisinin genel olarak web sitelerinde yer almadığı grlmştr. Ayrıca kurumsal e-postaların orta düzeyde mevcut olmasına rağmen, belediye personeline ait bireysel e-posta adreslerinin büyük lde web sayfalarında yer almadığı tespit edilmiştir. Bu iki önemli eksiklik aynı zamanda Bolvadin Belediyesi'nin de eksik verileri olduğu grlmektedir.

Tablo.3 - Temel İletişim Araçları Dışındaki Talep/neri Araçları Skoru

Kıstaslar / ilçeler	Beyaz/Mavi masa iletişim bilgileri	İletişim formu	BİMER linki/formu	Ziyaretçi defteri	Başkana mesaj	Anket formu	Geçmiş anket sonuçları	evrimii form/whatsapp/ tel	SMS/WAP alma servisi	Duyuru listesine eklenme	TOPLAM SKOR
BAşMAKçI	-	+	-	ypm	ypm	-	-	ypm	-	-	1/10
BAYAT	-	-	-	-	ypm	-	-	-	-	-	0/10
BOLVADİN	+	+	-	-	+	-	-	-	-	-	3/10
ÇAY	-	+	-	-	+	-	-	-	-	-	2/10
ÇOBANLAR	-	+	-	-	+	-	-	-	-	+	3/10
DAZKIRI	-	-	-	-	+	+	-	ypm	-	-	2/10
DİNAR	-	-	-	+	+	-	-	-	+	ksm	4/10
EMİRDAğ	+	+	-	-	-	-	-	-	-	-	2/10
EVCİLER	-	-	-	+	+	-	-	-	-	-	2/10
HOCALAR	-	+	-	-	+	-	-	-	-	-	2/10
İHSANİYE	-	+	-	-	-	-	-	+	-	-	2/10
İSCEHİSAR	ypm	ypm	-	-	ypm	-	-	-	-	-	0/10
KIZILÖREN	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-	1/10
SANDIKLI	-	+	+	-	-	-	-	-	+	+	4/10
SİNANPAşA	-	ypm	-	ypm	-	-	-	-	-	-	0/10
SULTANDAğI	-	+	-	-	ypm	-	-	-	-	-	1/10
şUHUT	+	+	ypm	+	+	ksm	-	-	+	+	7/10
TOPLAM	3/17	10/17	1/17	3/17	9/17	2/17	0/17	1/17	3/17	4/17	

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Temel iletişim araçları dışındaki talep/öneri araçları skoru açısından şuhut Belediyesi hariç diğer belediyelerin oldukça düşük bir seviyede olduğu tespit edilmiştir. Web siteleri üzerinde başkana mesaj ve genel iletişim formunun orta düzeyde yer almasının yanında, diğer unsurlara çok düşük düzeyde yer verildiği görölmektedir. Bolvadin Belediyesi; başkana mesaj, genel iletişim formu ve beyaz/mavi masa iletişim bilgileri dışındaki diğer verileri web sayfası üzerinde göstermedikleri tespit edilmiştir.

Tablo.4 - Tanıma Esaslı e-Belediye Enteraktif Uygulamaları Skoru

Kıstaslar / İçeler	EBYS	e-Beyanname	e-Başvuru	e-Sorgulama (işlem durumu)	e-Borç Sorgulama	e-Tahsilat	Mezarlık Bilgi Sistemi (MBS)	e-Bilet	TOPLAM SKOR
BAşMAKçI	-	-	-	-	-	-	-	-	0/8
BAYAT	-	-	-	-	-	-	-	-	0/8
BOLVADİN	-	+	+	+	+	+	-	-	5/8
ÇAY	-	ypm	ypm	ypm	ypm	ypm	-	-	0/8
ÇOBANLAR	-	-	-	-	-	-	-	ksm	1/8
DAZKIRI	-	-	-	-	+	+	-	-	2/8
DİNAR	-	ypm	ypm	ypm	ypm	ypm	ypm	-	0/8
EMİRDAĞ	-	+	+	+	+	+	-	-	5/8
EVCİLER	-	ypm	ypm	ypm	ypm	ypm	-	-	0/8
HOCALAR	-	-	-	-	-	-	-	-	0/8
İHSANİYE	+	-	-	-	-	-	-	-	1/8
İSCEHİSAR	-	ypm	ypm	ypm	ypm	ypm	-	-	0/8
KIZILÖREN	-	-	-	-	-	-	-	-	0/8
SANDIKLI	-	-	-	-	ypm	-	-	-	0/8
SİNANPAşA	-	ypm	ypm	ypm	ypm	ypm	-	-	0/8
SULTANDAĞI	-	-	-	-	-	-	-	-	0/8
şUHUT	-	+	+	+	+	+	-	-	5/8
TOPLAM	1/17	3/17	3/17	3/17	4/17	4/17	0/17	1/17	

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Tanıma esaslı e-Belediye enteraktif uygulamaları esasında belediyelerin yaklaşık üçte biri "e-Belediye" butonu oluşturduğu, ancak içeriklerinin/erişimlerinin henüz tamamlanmadığı görölmüştür. Bolvadin, Emirdağ ve şuhut Belediyeleri orta düzeyde bu uygulamaları web siteleri üzerinde aktif olarak sunmaktadırlar. İhsaniye Belediyesi e-Belediye hizmetlerine sahip değilken, elektronik belge yönetim sistemlerini web üzerinden hizmete sunma başarısına tek başına sahip olduğu tespit edilmiştir. Mezarlık bilgi sistemi ve e-Bilet uygulamalarının ise web sitesi üzerinden gerçekleştirilmedi görölmüştür.

Tablo.5 - Kullanım/Talep Öncelikleri ve Sıklığına Yönelik Tespit Araçları Skoru

Kıstaslar / İlçeler	Sayfa Ziyaret Sayısı	Genel Amaçlı Savaş	Beyaz/Mavi Masa İstatistikleri	Diğer şikayet, Talep, Öneri Verileri	TOPLAM SKOR
BAşMAKÇI	-	-	-	-	0/4
BAYAT	-	-	-	-	0/4
BOLVADİN	-	-	-	-	0/4
ÇAY	-	-	-	-	0/4
ÇOBANLAR	-	-	-	-	0/4
DAZKIRI	-	-	-	-	0/4
DİNAR	-	+	-	-	1/4
EMİRDAĞ	ksm	-	-	-	1/4
EVCİLER	+	+	-	-	2/4
HOCALAR	+	-	-	-	1/4
İHSANİYE	-	-	-	-	0/4
İSCEHİSAR	-	-	-	-	0/4
KIZILÖREN	-	-	-	-	0/4
SANDIKLI	-	-	-	-	0/4
SİNANPAşA	-	-	-	-	0/4
SULTANDAĞI	-	-	-	-	0/4
şUHUT	ypm	-	-	-	0/4
TOPLAM	3/17	2/17	0/17	0/17	

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Kullanım/Talep öncelikleri ve sıklığına yönelik tespit araçları açısından tüm belediyeler düşük bir skor elde etmişlerdir. Birkaç belediye web sayfasında ziyaretçi/okunma sayısı bilgileri mevcutken, genel olarak belediyelerin web sayfalarında bu özelliğe rastlanılmamıştır. Ayrıca beyaz/mavi masa vd. talep/öneri kanallarına ait verilerin web sitelerinde paylaşılmadığı görülmüştür. Sorun/talep ve öneri yoğunlukların belirlenmesi hizmetlerin etkin bir şekilde sunulabilmesi açısından, mevcut istatistiklerin kamuoyu ile paylaşılması da şeffaflık ve hesap verebilirlik ilkeleri açısından oldukça önemlidir.

Afyonkarahisar İli'ne bağlı ilçe belediyelerin kurumsal web sayfalarında mevcut olan veriler "tanıtma" faaliyetlerine esas olacak şekilde, 11 (onbir) tablo halinde hazırlanmıştır.

Tablo.6 - Kentin Tanıtımına Yönelik Araçlar Skoru

TOPLAM SKOR	7/18	16/18	16/18	10/18	13/18	13/18	10/18	2/18	4/18	3/18	11/18	15/18	1/18	12/18	13/18	5/18	16/18	
Online destek	-	-	+	-	-	ypm	ksm	-	ksm	-	ksm	-	-	-	-	-	4/17	
Tanınmış kişiler	-	ksm	ksm	-	-	-	-	-	-	-	-	ksm	-	-	ksm	-	5/17	
Video vd. tanıtımlar	ypm	+	+	-	ksm	+	+	+	+	+	+	-	+	+	+	+	13/17	
Belde fotoğrafları	ypm	+	ksm	+	+	+	+	ksm	+	+	ksm	+	ypm	+	+	+	14/17	
360 derece sanal tur/canlı kamera	-	ypm	.	-	-	+	ksm	-	ypm	-	+	-	-	ypm	ypm	ypm	4/17	
Şehir rehberi	-	ksm	.	-	ksm	-	-	-	-	-	ksm	ksm	-	ypm	ypm	ksm	5/17	
Kente ait tanıtım istatistikleri	-	+	ksm	-	ksm	+	-	-	-	-	ksm	ksm	-	ksm	+	-	8/17	
Turizm Yerleri	+	+	ksm	ksm	-	-	ksm	-	-	-	+	ksm	-	+	-	+	10/17	
Tarım ve hayvancılık	+	+	+	+	+	+	+	-	-	-	ksm	+	-	+	+	+	12/17	
Sanayi yapısı	-	+	+	-	+	+	+	-	-	-	-	+	-	+	-	+	7/17	
Ekonomik özellikler	+	+	+	+	+	+	+	-	-	-	-	+	-	+	-	+	11/17	
Kültürel unsurlar	+	+	ksm	ksm	ksm	+	ksm	+	-	-	ksm	-	-	+	-	+	10/17	
Nüfus ve demografi	+	ksm	ksm	ksm	ksm	+	+	-	-	-	-	ksm	-	-	ksm	-	9/17	
Yerleşim düzeni	-	ksm	+	-	ksm	ksm	-	-	-	-	ksm	ksm	-	ksm	ksm	-	9/17	
Belde tarihi	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	+	ypm	+	+	+	+	16/17	
İklim ve bitki örtüsü	-	+	+	+	-	+	-	-	-	-	+	+	+	+	-	+	9/17	
Jeolojik yapı	-	+	+	+	+	-	-	-	-	-	ksm	+	-	+	-	+	10/17	
Coğrafi konum	+	+	+	+	+	+	-	-	-	-	-	+	-	+	ksm	+	11/17	
Kıstaslar / ilçeler	BAŞMAKÇI	BAYAT	BOLVADIN	ÇAY	ÇOBANLAR	DAZKIRI	DINAR	EMİRDAĞ	EVÇİLER	HOCALAR	IHSANİYE	İSCEHİŞAR	KIZILOREN	SANDIKLI	SINANPAŞA	SULTANDAĞI	ŞUHUT	TOPLAM

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Kentin tanıtımına yönelik araçlar skoru açısından belediyelerin yaklaşık üçte ikisinin orta ve üst düzeyde olduğu görülmektedir. Bunun yanında bazı belediyelerin çok düşük düzeyde oldukları da tespit edilmiştir. Bolvadin Belediyesi şehir rehberi ve canlı kamera/360 derece sanal tur unsurları dışında diğer tüm özellikleri web sayfasında barındırdığı görülmektedir. Ancak bazı verilerin istenilen düzeyde olmadığı tespit edilmiştir. Bayat ve Şuhut Belediyeleri de yüksek skorlu diğer belediyelerdir.

Tablo.7 - Belediye Teşkilat ve Yönetiminin Tanıtım Araçları Skoru

Kıstaslar / İlçeler	Belediyenin görev, yetki, sorumlulukları	Belediye teşkilatının tarihi	Organizasyon şeması	Alt birimlere ait sayfaların varlığı	Birim amiri ve personel bilgisi	Birimlerin görev ve sorumlulukları	Birim görev ve yetki dağılımı çizelgesi	Personel iletişim bilgileri	İş akışı şemaları/Tablolar	Belediye başkanı özgeçmişi	Belediye başkanı iletişim bilgileri	Belediye başkanı fotoğrafı	Geçmiş dönem başkanlar	Son seçime ait sonuçlar	Başkan yardımcılar bilgileri	Bşk. Yrd. iletişim bilgileri	Bşk. Yrd. fotoğrafları	TOPLAM SKOR
BAŞMAKÇI	-	+	ypm	ypm	-	-	-	-	-	ypm	-	+	ypm	-	-	-	-	2/17
BAYAT	-	-	ypm	-	+	-	-	ksm	-	+	+	+	+	-	ypm	-	-	6/17
BOLVADİN	-	-	ypm	ksm	ksm	-	-	ksm	-	+	-	+	+	-	-	-	-	6/17
ÇAY	-	-	-	-	-	+	ksm	-	-	-	-	+	-	-	-	-	-	3/17
ÇOBANLAR	-	-	-	+	ypm	+	-	-	-	+	ksm	+	-	-	-	-	-	5/17
DAZKIRI	-	-	-	+	ksm	+	-	-	-	+	-	+	+	-	+	-	+	8/17
DİNAR	-	-	-	+	-	-	-	ksm	-	+	-	+	+	ksm	-	-	-	6/17
EMİRDAĞ	-	-	-	+	ksm	+	-	-	-	+	-	+	+	-	+	ksm	+	9/17
EVCİLER	-	-	ksm	+	ksm	-	-	ksm	-	-	ksm	+	+	-	-	-	-	7/17
HOCALAR	-	-	-	-	ksm	-	-	-	-	+	+	+	-	-	-	-	-	4/17
İHSANIYE	-	-	-	ksm	ksm	-	-	-	-	+	-	+	-	-	-	-	-	4/17
İSCEHİSAR	-	-	-	+	ksm	+	-	ksm	-	+	ksm	+	+	ksm	-	-	-	9/17
KIZILOREN	-	ypm	-	-	ksm	-	-	-	-	+	-	+	ypm	-	ksm	-	-	4/17
SANDIKLI	+	-	-	+	ksm	+	+	-	-	+	-	+	+	ksm	+	-	+	11/17
SINANPAŞA	-	ksm	-	-	ksm	-	-	-	-	+	-	+	-	-	-	-	-	4/17
SULTANDAĞI	-	ypm	-	ypm	ypm	-	-	ypm	-	+	-	+	-	-	-	-	-	2/17
ŞUHUT	+	-	+	-	-	-	-	-	-	+	+	+	+	-	-	-	-	6/17
TOPLAM	2/17	2/17	2/17	9/17	11/17	6/17	2/17	5/17	0/17	14/17	6/17	17/17	9/17	3/17	4/17	1/17	3/17	

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Belediye teşkilat ve yönetiminin tanıtım araçları skoru açısından Sandıklı, Emirdağ ve İŖcehisar Belediyeleri orta düzeyde iken, diğer belediyelerin alt seviyede olduğu gözlemlenmiştir. Belediye başkanı ve birim amirleri ile ilgili verilere genel olarak yer verilirken, belediyelerin hiçbirisinin iş akış Ŗemalarına yer vermediği, çok azının da diğer unsurlara yer verdiği tespit edilmiştir. Bolvadin Belediyesinin bu kategoride üçte ikilik bir eksiğinin olduğu görölmektedir. Özellikle başkan yardımcılığı makamına hiçbir Ŗekilde yer verilmediği tespit edilmiştir.

Tablo.8 - Belediye Meclisi ve Komisyonlarının Tanıtımına İlişkin Araçlar Skoru

Kıstaslar / İlçeler	Meclis görev ve yetkileri	Meclis Başkanlık divanı bilgileri	Meclis üyelerinin kimlikleri	Meclis üyelerinin fotoğrafları	Meclis üyelerinin özgeçmişleri	Meclis üyelerin parti bilgileri	Meclis toplantı ve gündemi ilanı	Meclis kararlarının ilanı	Meclis komisyonları listesi	Komisyon üyelerinin listesi	Komisyon görev ve yetkileri bilgisi	TOPLAM SKOR
BAŞMAKÇI	-	-	+	ypm	-	-	-	ypm	-	-	-	1/11
BAYAT	-	+	+	+	ksm	+	-	-	-	-	-	5/11
BOLVADİN	-	-	+	+	ypm	+	ksm	ksm	-	-	-	5/11
ÇAY	-	-	+	-	-	+	+	+	-	-	-	4/11
ÇOBANLAR	-	-	+	+	-	-	-	+	-	-	-	3/11
DAZKIRI	-	-	+	+	-	+	-	-	-	-	-	3/11
DİNAR	-	-	+	+	-	+	-	+	-	-	-	4/11
EMİRDAĞ	-	-	-	-	-	-	-	ypm	-	-	-	0/11
EVCİLER	-	-	+	+	-	+	-	-	-	-	-	3/11
HOCALAR	-	-	+	+	-	-	-	ksm	-	-	-	3/11
İHSANİYE	-	-	+	+	ksm	+	-	ksm	-	-	-	5/11
İSCEHİSAR	-	-	+	+	-	-	-	ksm	-	-	-	3/11
KIZILÖREN	-	-	ypm	ypm	-	-	-	ypm	-	-	-	0/11
SANDIKLI	+	-	+	+	-	+	-	ksm	-	-	-	5/11
SİNANPAŞA	-	-	+	+	-	-	-	-	-	-	-	2/8
SULTANDAĞI	-	-	ypm	ypm	-	-	-	-	-	-	-	0/11
ŞUHUT	+	-	ypm	-	-	-	ypm	ksm	ypm	ypm	+	3/11
TOPLAM	2/17	1/17	13/17	11/17	2/17	8/17	2/17	9/17	0/11	0/11	1/11	

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Belediye meclisi ve bağlı meclis komisyonlarının tanıtımına esas tabloda ilçe belediyelerinin skorlarının çok düşük düzeyde olduğu görölmektedir. Belediyelerce meclis üyelerinin kimlik bilgileri ve fotoğraflarına orta düzeyin biraz üzerinde yer verildiği, üyelerin bağlı olduğu siyasi parti bilgilerine ve meclis kararlarına ise orta düzeyde yer verildiği tespit edilmiştir. Diğer verilere ise çok düşük düzeyde yer verilmiştir. Meclis Başkanlık Divanı bilgisi sadece Bayat Belediyesi web sayfasında mevcuttur. Bolvadin Belediye Meclisi'ne bağlı ihtisas ve denetim komisyonlarına ait bilgilerin hiçbir şekilde web sitesinde yer almadığı görölmüştür. Ayrıca meclis üyelerinin iletişim ve özgeçmiş bilgilerinin de boş olduğu tespit edilmiştir. Bu kısma meclis üyelerinin yaş, meslek, eğitim düzeyi, medeni hal ve mevcut idari görevleri gibi bilgiler girilebilir. Bu eksiklik diğer ilçe belediyeleri için de söz konusudur.

Tablo.9 - Belediye Encümen Yapısı ve Çalışmalarının Tanıtımına İlişkin Araçlar Skoru

Kıstaslar / İlçeler	Encümenin görev ve yetkileri	Encümenin oluşma şekli bilgisi	Encümen listesi/kimlikleri	Encümenin asıl görevleri (üye/müdür)	Encümen üyelerinin fotoğrafları	Encümen üyelerinin iletişim bilgileri	Encümenin özgeçmişleri	Encümen toplantı ve gündemi ilanı	Encümen kararlarının ilanı	TOPLAM SKOR
BAşMAKÇI	-	-	-	-	-	-	-	-	-	0/9
BAYAT	-	-	+	+	+	+	-	-	-	4/9
BOLVADİN	-	-	-	-	-	-	-	-	-	0/9
ÇAY	-	-	-	-	-	-	-	-	-	0/9
ÇOBANLAR	-	-	-	-	-	-	-	-	-	0/9
DAZKIRI	-	+	+	+	+	-	-	-	-	4/9
DINAR	-	-	-	-	-	-	-	-	-	0/9
EMİRDAğ	-	-	-	-	-	-	-	-	-	0/9
EVCİLER	-	-	-	-	-	-	-	-	-	0/9
HOCALAR	-	-	+	-	+	-	-	-	-	2/9
İHSANİYE	-	-	+	+	-	-	-	-	-	2/9
İSCEHİSAR	-	-	ksm	-	ksm	-	-	-	-	2/9
KIZILÖREN	-	-	ypm	-	ypm	-	-	-	-	0/9
SANDIKLI	-	-	-	-	-	-	-	-	-	0/9
SINANPAŞA	-	-	-	-	-	-	-	-	-	0/9
SULTANDAğI	-	-	ypm	-	ypm	-	-	-	-	0/9
ŞUHUT	+	-	ksm	-	ksm	-	-	-	-	3/9
TOPLAM	1/17	1/17	6/17	3/17	5/17	1/17	0/17	0/17	0/17	

Belediye encümen yapısı ve çalışmalarının tanıtımına ilişkin bilgiler Bolvadin Belediyesi başta olmak üzere 11 belediye web sayfasında hiçbir şekilde kendisine yer bulmamıştır. Belediyelerin üçte birisi ise encümenin kimlik bilgisi ve fotoğrafını yayınlatabilmekten öteye gidememişlerdir. Dolayısıyla belediyeler üç temel organlarından birisi olan encümeni, kanunun aksine kurumsal bir parçaları olarak görmeyip, tanıtma ihtiyacı da hissetmedikleri gözlemlenmiştir.

Tablo.10 - Belediye Kent Konseyi ve Faaliyetlerinin Tanıtımına İlişkin Skor

Kıstaslar / İlçeler	Kent konseyine ait web sayfası linki	Konsey telefon numarası	Konsey e-postası	Konsey faks numarası	Konsey adres bilgisi	Konseyin görev ve yetkileri	Konsey organizasyon şeması	Alt birim Üyeler listesi	Birim/komisyon üyeleri özgeçmişleri	Alt birim/komisyon görev dağılımı	Başkan tanıtım bilgisi	Konsey başkanı fotoğrafı	Konsey başkanı iletişim bilgileri	Konsey başkan yardımcısı bilgileri	İdari personel bilgileri	Çalışmalarla ilgili bilgiler	Konsey toplantı ve gündemin ilanı	Konsey kararlarının ilanı	Anket bilgileri	TOPLAM SKOR
BAŞMAKÇI	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	0/19
BAYAT	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	0/19
BOLVADIN	-	-	-	-	-	-	-	ksm	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1/19
ÇAY	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	0/19
ÇOBANLAR	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	0/19
DAZKIRI	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	0/19
DINAR	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	0/19
EMİRDAĞ	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	0/19
EVCİLER	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	0/19
HOCALAR	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	0/19
IHSANIYE	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	0/19
İSCEHİSAR	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	0/19
KIZILOREN	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	0/19
SANDIKLI	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	0/19
SINANPAŞA	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	0/19
SULTANDAĞI	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	0/19
ŞUHUT	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	0/19
TOPLAM	0/17	0/17	0/17	0/17	0/17	0/17	0/17	1/17	0/17	0/17	0/17	0/17	0/17	0/17	0/17	0/17	0/17	0/17	0/17	

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Belediye kent konseyi ve faaliyetlerinin tanıtımına ilişkin 19 farklı kıstasın hiçbir belediye web sayfasında yer almadığı tespit edilmiştir. Bolvadin belediyesi kent meclisinin faal olduğu, birçok etkinliği gerçekleştirdiği ve hatta mevcut sempozyum ortaklarından olduğu bilinmesine rağmen, bağlı buldukları belediyenin web sitesinde herhangi bir bağlantı linkine ya da

organik kimliklerine ilişkin bir bilgi kümesine rastlanılamamıştır. Dahası birçok ilçe belediyesinin aktif bir kent konseyinin olduğuna dair internette herhangi bir bilgiye ulaşılamamıştır. Bu durum demokrasi kültürünün geliştirilmesi ve katılım oranının arttırılması amaçlarına aykırı bir uygulamadır.

Tablo.11 - Belediye Teşkilatıyla İlişikli Birimlerin Tanıtımına İlişkin Skor

Kıstaslar / İlçeler	Bağlı kasabaların /mahallelerin listesi	Kasaba/mahalle web sitesi linkleri	Mahalle muhtarlarının kimliği	Muhtarların iletişim bilgisi	Muhtarların fotoğrafları	Mahalle ile ilgili çalışma ve haberler	Belediyeye bağlı işletmeler listesi	Belediye işletmelerine link verilmesi	Kardeş şehirlerin listesi	yesi olunan kent birlikleri listesi	Belediye etik komisyonu bilgisi	TOPLAM SKOR
BAŞMAKÇI	ypm	-	ypm	-	-	-	-	-	-	-	-	0/12
BAYAT	+	-	+	+	-	-	-	-	-	-	+	4/12
BOLVADIN	+	-	+	-	-	ksm	ksm	-	-	-	+	5/12
ÇAY	ksm	-	+	+	-	-	-	-	-	-	+	4/12
ÇOBANLAR	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+	1/12
DAZKIRI	+	-	+	+	+	-	-	-	-	-	+	5/12
DINAR	ksm	--	+	+	-	-	ksm	ksm	ksm	ksm	-	7/12
EMİRDAĞ	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	0/12
EVCİLER	ksm	-	ksm	-	ksm	-	-	-	-	-	-	3/12
HOCALAR	ksm	-	+	+	-	-	-	-	-	-	-	3/12
İHSANİYE	-	-	-	-	-	-	-	-	ksm	-	+	2/12
İSCEHİSAR	+	-	+	+	-	-	-	-	-	-	-	3/12
KIZILÖREN	ypm	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	0/12
SANDIKLI	ksm	-	+	+	-	-	ksm	+	-	-	-	5/12
SİNANPAŞA	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1/12
SULTANDAĞI	ksm	-	ksm	ksm	-	-	-	-	-	-	-	3/12
ŞUHUT	ksm	-	+	+	-	-	ypm	-	-	-	ksm	4/12
TOPLAM	12/17	0/17	11/17	9/17	2/17	1/17	3/17	2/17	2/17	1/17	7/17	

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Belediye teşkilatıyla ilişikli birimlerin tanıtımına ilişkin skor açısından Dinar Belediyesi orta düzeyde yer alırken; Bolvadin, Dazkırı, Sandıklı, Bayat, ay ve Şuhut Belediyelerinin ortanın altında bir seviyede oldukları tespit edilmiştir. Diğer

belediyelerin skoru ise çok düşük düzeydedir. Hatta Başmakçı, Emirdağ ve Kızılören Belediyeleri'nin ilgili skoru sıfırdır. Belediyelerin üyesi oldukları birlikler ile kardeş şehirlere web sitesi üzerinden yer vermeleri gerekmektedir. Kendilerine bağlı olan kasaba, köy ve mahalle birimlerine de gereken önemin verilmediği görölmektedir.

Tablo.12 - Belediyenin Kurumsal İlan, Duyuru ve Tanıtımlarına İlişkin Skor

Kıstaslar / İlçeler	Hizmet ve faaliyetlere ilişkin haberler/duyurular	Kentle ilgili haberler	Personel alımı duyuruları	Mal ve hizmet alımı ilanları	Satış, kira, devir vs. ilanları	Ekonomik ve sosyo-kültürel haberler	Basın ilanları	Basında belediye haberleri	Belediyeye ait yayın ve bülten bilgileri	TOPLAM SKOR
BAŞMAKÇI	+	-	-	ypm	-	+	-	-	-	2/9
BAYAT	+	+	-	ypm	-	+	ypm	ypm	-	3/9
BOLVADİN	+	+	-	+	+	+	-	ksm	ypm	6/9
ÇAY	+	+	-	-	+	+	-	-	-	4/9
ÇOBANLAR	+	+	-	-	-	+	-	ypm	-	3/9
DAZKIRI	+	+	-	-	-	+	-	-	-	3/9
DİNAR	+	+	ksm	-	-	+	-	+	+	6/9
EMİRDAĞ	+	-	-	-	+	+	-	-	-	3/9
EVCİLER	+	-	-	-	+	-	-	-	ypm	2/9
HOCALAR	+	+	-	-	-	+	-	-	-	3/9
İHSANİYE	+	ksm	-	+	+	+	-	+	-	6/9
İSCEHİSAR	+	+	-	ksm	-	+	-	-	-	4/9
KIZILÖREN	+	+	-	-	+	+	-	-	-	4/9
SANDIKLI	+	+	+	+	+	+	-	-	-	6/9
SİNANPAŞA	+	+	-	-	-	+	-	-	-	3/9
SULTANDAĞI	+	-	-	-	-	+	-	-	-	2/9
ŞUHUT	+	+	ksm	+	+	+	-	-	ypm	6/9
TOPLAM	17/17	13/17	3/17	5/17	8/17	16/17	0/17	3/17	1/17	

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Belediyenin kurumsal ilan, duyuru ve tanıtımlarına ilişkin skor tablosuna bakıldığında; Bolvadin, Dinar, İhsaniye, Sandıklı ve Şuhut Belediyelerinin üçte iki düzeyinde bir seviyede olduğu görölmektedir. Diğer belediyelerin skorları ise çok daha düşük

düzydedir. Belediyelerin hizmet ve faaliyetlerine ilişkin haberler/duyurular tüm belediye web sitelerinde mevcutken, belediyelerle ilgili ekonomik ve sosyo-kültürel haberlere de hemen hemen tüm belediye web sayfalarında yer verildiği görölmüştür. Belediye'lerle ilgili basın haberleri ve belediyelerin basın organlarına verdiği basın ilanlarının web sitelerinde ise yer verilmediği tespit edilmiştir. Bolvadin Belediyesi'nin personel alımları ile ilgili duyurular ve basın haberleri/ilanları hakkında web sayfalarında herhangi bir veri girişine rastlanılamamıştır.

Tablo.13 - Belediye Hizmetleri ve Hizmet Sunumunun Tanıtımına İlişkin Skor

Kıstaslar / İlçeler	Çalışma saatleri bilgisi	Başkanın günlük çalışma programı	Hizmetlerin gruplandırılarak tanıtımı	Hizmet bedellerinin duyurulması	Arsa ve emlak bedellerinin ilanı	Yatırım ve projelerin tanıtımı	TOPLAM SKOR
BAşMAKÇI	-	-	-	-	-	+	1/6
BAYAT	+	-	+	+	-	ksm	4/6
BOLVADIN	-	-	+	-	-	ksm	2/6
ÇAY	-	-	+	-	-	-	1/6
ÇOBANLAR	-	ypm	+	+	-	ksm	3/6
DAZKIRI	-	-	-	-	ypm	-	0/6
DİNAR	-	-	-	-	-	-	0/6
EMİRDAĞ	-	-	-	-	+	ypm	1/6
EVCİLER	-	-	-	-	-	-	0/6
HOCALAR	-	-	ypm	-	-	-	0/6
İHSANİYE	-	-	-	-	-	+	1/6
İSCEHİSAR	-	-	+	-	-	+	2/6
KIZILÖREN	-	-	ypm	-	-	ypm	0/6
SANDIKLI	-	-	+	-	-	-	1/6
SİNANPAŞA	-	-	ypm	ypm	-	ypm	0/6
SULTANDAĞI	-	-	ypm	-	-	ypm	0/6
ŞUHUT	-	ypm	-	-	+	+	2/6
TOPLAM	1/17	0/17	6/17	2/17	2/17	7/17	

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Belediye hizmetleri ve hizmet sunumlarının tanıtımına ilişkin olarak Bayat Belediyesinin üçte iki; Bolvadin ve Şuhut Belediyesinin de orta düzeyde olduğu görölmektedir. 12 Belediyenin ise sıfır ya da bir skora sahip olduğu tespit edilmiştir. Bolvadin Belediyesinde de olduğu gibi hizmetlerin gruplandırılarak tanıtılması ile yatırım ve projelerin tanıtımına üçte birlik düzeyde belediyelerce yer verilmesine rağmen diğer unsurların belediye web sayfalarında kendilerine yer bulamadığı gözlemlenmiştir. Özellikle çalışma programları ve çalışma saatleri bilgisine belediyelerce web sayfalarında değinilmediği tespit edilmiştir.

Tablo.14 - E-Belediyecilik Hizmetlerinin Tanıtımına İlişkin Skor

Kıstaslar / İlçeler	e-Çap Uygulaması	e-Harita Uygulaması	Kent bilgi sistemi (KBS)	Coğrafi Bilgi Sistemi (CBS)	TOPLAM SKOR
BAŞMAKÇI	-	-	-	-	0/4
BAYAT	-	-	-	-	0/4
BOLVADIN	-	-	-	-	0/4
ÇAY	ypm	ypm	ypm	ypm	0/4
ÇOBANLAR	-	-	-	-	0/4
DAZKIRI	-	-	-	-	0/4
DİNAR	-	-	-	-	0/4
EMİRDAĞ	-	-	-	-	0/4
EVCİLER	-	-	-	-	0/4
HOCALAR	-	-	-	-	0/4
İHSANIYE	-	-	-	-	0/4
İSCEHİSAR	-	-	-	-	0/4
KIZILÖREN	-	-	-	-	0/4
SANDIKLI	ypm	-	ypm	ypm	0/4
SİNANPAŞA	-	-	ypm	-	0/4
SULTANDAĞI	-	-	-	-	0/4
ŞUHUT	-	+	-	-	1/4
TOPLAM	0/17	1/17	0/17	0/17	

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Belediyelerin tanımaya ilişkin e-Belediyecilik uygulamalarında dūřuk seviyede de olsa web sitelerine entegre edilerek hizmet ¼retildiđine şahit olunsa da, tanıtıma ilişkin e-Belediyecilik hizmetlerinin hişbir kıstasına, hişbir belediye tarafından yer verilmediği g¼r¼lmektedir. Sadece şuhut Belediyesi web sayfasında e-Harita uygulamasına esas veriler bulunmaktadır. ¼ay ve Sandıklı Belediyelerinde bu anlamda web sayfalarında bir hazırlık/yapım aşaması mevcut olmakla birlikte, Bolvadin Belediyesi web sayfasında bu y¼nde bir gelişmeye rastlanılmamaktadır.

Tablo.15 - Belediyelerin Yasal Sorumluluk ve şeffaflık Kapsamındaki Tanıtım Araçları Skoru

Kıstaslar / İlçeler	G¼ncel faaliyet raporu (md.56)	Faaliyet raporları arşivi	G¼ncel denetim raporu	Denetim raporları arşivi	Stratejik Plan	Yatırım ve ¼alıřma programı	İç kontrol eylem planı	Hizmet standartları	İçişleri Bakanlığı teftiş raporları (md.55)	Sayıştay mali denetim raporları	G¼ncel kent konseyi faaliyet raporu	Kent konseyi faaliyet raporları arşivi	TOPLAM SKOR
BAşMAKÇI	ypm	ypm	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	0/12
BAYAT	ypm	ypm	-	-	-	-	-	ypm	-	-	-	-	0/12
BOLVADIN	ypm	ypm	-	-	ypm	-	-	+	-	-	-	-	1/12
¼AY	+	+	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2/12
¼OBANLAR	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	0/12
DAZKIRI	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	0/12
DINAR	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	0/12
EMİRDAğ	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	0/12
EVCİLER	ypm	ypm	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	0/12
HOCALAR	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	0/12
İHSANİYE	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	0/12
İSCEHİSAR	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	0/12
KIZILÖREN	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	0/12
SANDIKLI	-	-	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-	1/12
SİNANPAşA	-	ksm	-	-	-	-	-	+	-	-	-	-	2/12
SULTANDAğI	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	0/12
şUHUT	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	0/12
TOPLAM	1/17	2/17	0/17	0/17	0/17	0/17	0/17	3/17	0/17	0/17	0/17	0/17	

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Belediyelerin yasal sorumluluk ve Şeffaflık kapsamındaki tanıtım araçları skoru kapsamında belediye hizmet standartları ve faaliyet raporlarının çok düşük düzeyde web sayfaarında yer aldığı görölmektedir. Kamuoyu ile paylaşılması gerekli diğer kıstasların ise hiçbir Şekilde belediye web sayfalarında kendilerine yer bulamadığı görölmüştür. Dolayısıyla da belediye web sayfalarının bu kapsamdaki skorları oldukça düşüktür. Hatta 13 belediyenin skoru sıfır puandır. Bolvadin Belediyesi hizmet standartlarını web sayfasında yayınlarken; faaliyet raporları ve stratejik plan bilgilerinin yayınlanmadığı ama yayınlanması için menü açıldığı görölmüştür.

Tablo.16 - Belediye Web Sayfasının Kullanımına Esas Tanıtım Skoru

Kıstaslar / İliçeler	Sıkça Sorulanlar menüsü	RSS Son eklenenler menüsü	Sık kullanılanlara ekle	Site haritası	Site içi arama yapma	Önemli linkler	Başka dil seçeneği	Belediye sosyal medya hesapları	Sosyal medyada paylaşılabilir seçeneği	Belediye logosunun bulunması	Tarih/Takvim ekranı	Hava durumu ekranı	TOPLAM SKOR
BAŐMAKCI	-	-	-	-	+	ksm	-	ypm	+	+	+	+	6/12
BAYAT	-	-	-	ypm	+	-	-	ypm	-	+	-	-	2/12
BOLVADIN	-	-	-	ypm	+	ksm	-	+	-	+	-	-	4/12
ÇAY	-	ypm	-	-	+	-	-	+	-	+	-	-	3/12
ÇOBANLAR	-	-	-	-	+	+	-	+	-	+	-	-	4/12
DAZKIRI	-	-	-	-	-	-	-	+	ypm	+	-	-	2/12
DINAR	-	ypm	-	-	+	-	-	+	+	+	-	-	4/12
EMİRDAĞ	-	-	-	-	+	-	-	+	-	+	+	+	5/12
EVCİLER	-	-	-	-	+	-	-	+	+	+	+	+	6/12
HOCALAR	-	-	+	+	+	+	-	-	ksm	+	-	+	7/12
İHSANİYE	-	-	-	-	+	ksm	-	+	+	+	+	+	7/12
İSCEHİSAR	-	ypm	-	-	+	+	-	+	+	+	-	+	6/12
KIZILOREN	-	-	-	-	+	-	-	+	+	+	+	+	6/12
SANDIKLI	-	-	-	-	+	+	-	+	ksm	+	-	+	6/12
SİNANPAŞA	-	ypm	-	-	+	+	-	+	+	+	-	ypm	5/12
SULTANDAĞI	-	-	-	-	-	-	-	-	-	+	-	-	0/12
ŞUHUT	+	ypm	-	-	+	+	-	+	+	+	-	-	6/12
TOPLAM	1/17	0/17	1/17	1/17	15/17	9/17	0/17	13/17	10/17	17/17	5/17	8/17	

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Belediye web sayfasının kullanımına esas tanıtım skoru 10 belediye açısından orta düzeydedir. Bolvadin, Dinar ve Çobanlar

Belediyeleri açısından ise orta altı bir seviyeden bahsedilebilir. Belediyelerin tamamının web sitesinde kurumsal logoları bulunurken; büyük bir çoğunluğında da site içi arama kısmının olduğu tespit edilmiştir. Yine belediyelerin yaklaşık üçte ikisinin web sitesi üzerinden sosyal medya hesaplarına link verildiği ve web yazılarının sosyal medyada paylaşılabilme olanağına sahip olduğu görölmüştür. Ayrıca önemli linkler ve hava durumu bilgilerine orta düzeyde web sayfalarında yer verilmiştir. Diğer unsurlar ise ya tamamen unutulmuş ya da çok az dikkate alınmıştır.

Tablo.17 - Belediye Web Sayfasının Toplam ve Ortalama Skorları

Kıstaslar / İlçeler	Tablo.2	Tablo.3	Tablo.4	Tablo.5	Tablo.6	Tablo.7	Tablo.8	Tablo.9	Tablo.10	Tablo.11	Tablo.12	Tablo.13	Tablo.14	Tablo.15	Tablo.16	TOPLAM SKOR	SKOR YÜZDESİ (%)
BAşMAKçI	4/8	1/10	0/8	0/4	7/18	2/17	1/11	0/9	0/19	0/12	2/9	1/6	0/4	0/12	6/12	24/159	% 15,1
BAYAT	6/8	0/10	0/8	0/4	16/18	6/17	5/11	4/9	0/19	4/12	3/9	4/6	0/4	0/12	2/12	50/159	% 31,5
BOLVADİN	6/8	3/10	5/8	0/4	16/18	6/17	5/11	0/9	1/19	5/12	6/9	2/6	0/4	1/12	4/12	60/159	% 37,7
AY	5/8	2/10	0/8	0/4	10/18	3/17	4/11	0/9	0/19	4/12	4/9	1/6	0/4	2/12	3/12	66/159	% 41,5
ÇOBANLAR	5/8	3/10	1/8	0/4	13/18	5/17	3/11	0/9	0/19	1/12	3/9	3/6	0/4	0/12	4/12	41/159	% 25,8
DAZKIRI	6/8	2/10	2/8	0/4	13/18	8/17	3/11	4/9	0/19	5/12	3/9	0/6	0/4	0/12	2/12	48/159	% 30,2
DİNAR	4/8	4/10	0/8	1/4	10/18	6/17	4/11	0/9	0/19	7/12	6/9	0/6	0/4	0/12	4/12	46/159	% 28,9
EMİRDAĞ	4/8	2/10	5/8	1/4	2/18	9/17	0/11	0/9	0/19	0/12	3/9	1/6	0/4	0/12	5/12	32/159	% 20,1
EVCİLER	8/8	2/10	0/8	2/4	4/18	7/17	3/11	0/9	0/19	3/12	2/9	0/6	0/4	0/12	6/12	37/159	% 23,3
HOCALAR	5/8	2/10	0/8	1/4	3/18	4/17	3/11	2/9	0/19	3/12	3/9	0/6	0/4	0/12	7/12	33/159	% 20,8
İHSANİYE	3/8	2/10	1/8	0/4	11/18	4/17	5/11	2/9	0/19	2/12	6/9	1/6	0/4	0/12	7/12	44/159	% 27,7
İSCEHİSAR	6/8	0/10	0/8	0/4	15/18	9/17	3/11	2/9	0/19	3/12	4/9	2/6	0/4	0/12	6/12	50/159	% 31,5
KIZILÖREN	4/8	1/10	0/8	0/4	1/18	4/17	0/11	0/9	0/19	0/12	4/9	0/6	0/4	0/12	6/12	20/159	% 12,6
SANDIKLI	6/8	4/10	0/8	0/4	12/18	11/17	5/11	0/9	0/19	5/12	6/9	1/6	0/4	1/12	6/12	57/159	% 35,9
SİNANPAşA	5/8	0/10	0/8	0/4	13/18	4/17	2/8	0/9	0/19	1/12	3/9	0/6	0/4	2/12	5/12	35/159	% 22,0
SULTANDAĞI	3/8	1/10	0/8	0/4	5/18	2/17	0/11	0/9	0/19	3/12	2/9	0/6	0/4	0/12	0/12	16/159	% 10,1
şUHUT	7/8	7/10	5/8	0/4	16/18	6/17	3/11	3/9	0/19	4/12	6/9	2/6	1/4	0/12	6/12	66/159	% 41,5
ORTALAMA	5/8	2/10	1/8	0/4	10/18	6/17	3/11	1/9	0/19	3/12	4/9	1/6	0/4	0/12	5/12	43/159	

Kaynak: Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Belediyelerin web sayfaları üzerinden elde edilen veriler ile hesaplanan skorlar toplu olarak Tablo.17'de ayrı ayrı gösterilmiştir. Her belediyenin elde ettiği toplam skorları ve başarı yüzdeleri de tabloya eklenmiştir. Ayrıca her tablonun ortalama skorları da en altta belirtilmiştir.

Tablo.17'de yer alan verilere göre sadece Tablo.2 (Belediyeye Erişim Sağlayacak Temel İletişim Araçları) ve Tablo.6 (Kentın Tanıtımına Yönelik Araçlar)'da yer alan skorlarının orta düzeyde olduğu grlmştir. Tablo.12 (Belediyenin Kurumsal İlan, Duyuru ve Tanıtımlarına İlişkin Veriler) ve Tablo.16 (Belediye Web Sayfasının Kullanımına Esas Tanıtım) skorları da ortaya yakın seviyede olduğu kabul edilir. Ancak diğer tablolarda yer alan skorlar oldukça düşüktür. Hatta 16 farklı skor tablosunun 4 tanesinin ortalaması sıfır (0) olduğu grlmektedir.

Yapılan incelemede belediyelerin genel işlevsellik düzeyinin (GİD) 42,6471 puan (skor) yani yaklaşık 43 puan (skor) olduğu hesaplanmıştır. Söz konusu hesaplama; $GİD (Genel İşlevsellik Düzeyi) = TİP (Toplam İşlevsellik Puanı) / TBS (Toplam Belediye Sayısı) = 725/17 = 42,6471$ şeklinde yapılmıştır.

Genel işlevsellik düzeyinin (43 puan) stndeki belediyeler sırasıyla; Çay (66), şuhut (66), **Bolvadin (60)**, Sandıklı (57), Bayat (50), İsehisar (50), Dazkırı (48), Dinar (46) ve İhsaniye (44) ilçe belediyeleridir. Toplam skoru genel işlevsellik düzeyinin (43 puan) altında olan ilçe belediyeleri de sırasıyla; Çobanlar (41), Evciler (37), Sinanpaşa (35), Hocalar (33), Emirdağ (32), Başmakçı (24), Kızılören (20) ve Sultandağı (16) belediyeleridir.

Skor yüzdesi açısından en başarılı belediyenin %41,5 oranla Çay Belediyesi ve şuhut Belediyesinin olduğu tespit edilmiştir. İkinici sırada %37,7'lik yüzde skoruyla Bolvadin Belediyesi bulunmaktadır. Bir sonraki sırada da %35,9 skorla Sandıklı Belediyesi yer almaktadır. En düşük skor ise %10,1 yüzdeyle Sultandağı Belediyesi tarafından kaydedilmiştir.

SONUÇ

Afyonkarahisar İli Türkiye'de büyükşehir olmaya en yakın il olması, ülkedeki en büyük ilk beş kentin tam ortasında yer alarak gelişmeye açık bir konumda olması sebebiyle örneklem olarak seçilmiştir. Böylelikle Türkiye'deki ilçe belediyelerin orta düzeyinin web sayfaları yönüyle analiz edilerek genel tabloya işaret edilmek istenmiştir.

Yapılan değerlendirmeler sonucunda Afyonkarahisar ilçe belediyelerinin web sitelerindeki verilerin tanıma ve tanıtm fonksiyonları açısından "orta" ve "düşük düzeyde" bir durumda olduğu tespit edilmiştir. Belediyelerin doğrudan hizmet sundukları nüfus açısından en kalabalık nüfusa sahip Sandıklı ve Bolvadin Belediyelerinin her ne kadar skorları diğer ilçelere oranla daha fazla olsa da orta düzeyi geçemedikleri görülmektedir. Her ne kadar toplam ilçe nüfusları fazla olsa da belediye nüfusları çok daha az olan Çay ve Şuhut Belediyelerinin daha yüksek skor elde ettiği tespit edilmiştir. Bolvadin'e daha yakın nüfuslu Emirdağ ve Dinar'ın ise çok daha düşük skor elde ettiği görülmektedir.

Bolvadin Belediyesi web sayfasında eksik olduğu tespit edilen;

- Ulaşım (komşu il ve ilçelerden ulaşımın ne şekillerde sağlanabileceği) bilgisinin,
- Kurumsal e-posta adresinin,
- Çevrimiçi destek uygulamasının,
- Mobil (android vd.) belediye uygulamasının,
- Belediye haber ve duyurularına anında erişim için SMS ve/veya e-posta listesine ekleme uygulamasının,
- Web üzerinden EBYS (elektronik belge yönetim sistemi) programına erişim bağlantısının,

- Kent bilgi sistemi, coğrafi bilgi sistemi, e-Çap, e-Harita gibi e-Belediyecilik uygulamaları bağlantılarının,
- Mezarlık bilgi sistemi, e-Bilet gibi ihtiyaç duyulan diğer e-Uygulamaların,
- e-Devlet erişim linkinin
- BİMER bağlantı linkinin,
- Kent halkı için önemli olan kamusal kurum web linklerinin,
- Belediye ile ilgili/ilişkili şirket, kasaba belediyesi ve mahalle/köy muhtarlık web linklerinin,
- Ziyaretçi defteri uygulamasının,
- Kentsel katılımı arttırıcı, kamuoyunun düşüncelerini ölçecek anketler ve sonuçlarının,
- Sayfaların kaç kez ziyaret edildiğini (okunduğunu) gösterir sayaç bilgisinin,
- Sayfaların sosyal medyada paylaşma ve beğenme seçenekleri uygulamasının,
- Belediye web sayfasının günlük ve diğer periyotlardaki ziyaretçi sayısını gösterir sayaç bilgisinin,
- Beyaz/Mavi masa, başkana mesaj ve diğer talep/öneri kanallarına yapılan başvurular ve sonuçlarına ait genel istatistiklerin bireysel verilerin korunması ve güvenliğine dair ilkelere aykırı olmayacak şekilde gösterir bilgilerin,
- Kentin (Bolvadin) daha etkin tanıtımı açısından kentte yetişmiş/yaşamış önemli kişilere ait biyografik bilgilerin, kentin yerleşim düzeni ve demografik yapısına ilişkin istatistiksel bilgilerin ve kent fotoğraflarının (eksik),
- Kenti daha etkin bir şekilde tanıtıcı elektronik şehir rehberinin,
- 360 derece sanal gezi uygulamalarının,
- Kentin farklı noktalarından canlı kamera bağlantılarının,
- Belediye teşkilatının tarihsel gelişimini ve güncel durumunu belirten bilgilerin,

- Belediyenin; kurumsal, alt birimler, organlar, kurul ve komisyonlar düzeyinde görev, yetki ve sorumlulukların neler olduğunu açıklayıcı bilgilerin,
- Belediye organizasyon şemasının,
- Belediye hizmetlerine yönelik iş akış şemalarının,
- Birim personelinin görev dağılımlarını gösterir bilgilerin,
- Birim personeline ulaşabilmek için mevcut iletişim bilgilerinin,
- Belediye başkanı iletişim bilgilerinin,
- Belediye başkan yardımcısı/yardımcıları iletişim ve kimlik bilgileri ile fotoğraflarının,
- Son belediye (yerel) seçimlere ait sonuçların,
- Belediye meclisi başkanlık divanına ait (başkan, başkan vekili, katip üye) bilgilerinin,
- Meclis üyelerinin kısa özgeçmiş (yaş, eğitim durumu, meslek, medeni hal, görevleri, vs.) bilgilerinin,
- Belediye meclisi toplantı zamanı ve gündeminin ilanlarının,
- Belediye meclisi toplantı karar özetleri ilanlarının,
- Meclis içerisinde oluşturulan denetim ve ihtisas komisyonları listelerinin,
- Meclis komisyonları üyelerine ait kimlik ve iletişim bilgileri ile fotoğraflarının,
- Belediye encümeninin oluşumu, görevleri, faaliyetleri ve üyelerine ilişkin bilgilerin,
- Belediye kent konseyinin görevleri, faaliyetleri, oluşumu, alt meclisleri, komisyonları, üyeleri ve personeline ilişkin bilgi, liste, fotoğraf ve diğer verilerin ya da bağlantı linklerinin,
- Kardeş şehir protokolü bulunan kentlerin liste ve web bağlantı linklerinin,
- Belediyenin üyesi olduğu yerel yönetim birliklerinin liste ve web bağlantı linklerinin,

- Olası ve geçmiş dönem personel alımı ve sonuçlarına dair duyuruların,
- Belediye basın ilanlarının ve yerel/ulusal basında belediye ile ilgili çıkan haberlerin,
- Belediyeye ait bülten vb. yayınların,
- Belediye alışma saatleri bilgisinin,
- Genel alışma programlarının (takviminin),
- Belediye sınırları içerisindeki arsa ve emlak birim bedellerinin,
- Belediye tarafından sunulan hizmet bedellerinin (tarifelerin),
- Güncel (son yıl) faaliyet raporu ve geçmiş dnemele ait faaliyet raporları arşivinin,
- Güncel (son yıl) denetim raporu ve geçmiş dnemele ait denetim raporları arşivinin,
- Güncel (son yıl) kent konseyi faaliyet raporu ve geçmiş dnemele ait kent konseyi faaliyet raporları arşivinin,
- Belediyeye ait stratejik planın, yatırım ve çalışma programının, iç kontrol eylem planının, İçişleri Bakanlığı ve Sayıştay tarafından yapılan denetim raporlarının,
- Sıkça sorulanlar, sık kullanılanlar, son eklenenler, site haritası, farklı dil (lisan) seçeneği, takvim ve kente ait hava durumu bilgilerinin,

hazırlanarak web sayfasına eklenmesi; e-Belediyecilik, halkla ilişkiler, bilgi edinme, şeffaflık vb. unsurlar açısından daha etkili ve katılımcı bir hizmet sunumu sağlayacağı için tavsiye edilmektedir.

KAYNAKÇA

Aclar, A. (2012), "Küçük Şehir Belediyelerinde Web Sitesi ve E-belediye Kullanımı: Bilecik Belediyesi Örneği", **Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, S.32(1), ss.125-142.

Aktel, M. (2009), "İl Belediye Web Sitelerinin İşlevselliği Üzerine Bir Araştırma", **Süleyman Demirel Üniversitesi İİBF Dergisi**, S.14(2), ss.223-240.

Al, H. ve Alodalı, F. B. (2008), "Türkiye'de E-Belediyecilik ve Adapazarı Büyükşehir Belediyesi Örneği", **Uluslararası 6. Bilgi Ekonomi ve Yönetimi Kongresi Bildiriler Kitabı**, İstanbul: İKDER Yayınları, ss. 1204-1219.

Durna, U. ve Özel, M. (2008), "Bilgi Çağında Bir Yönetmel Dönüşüm Yaklaşımı: E-(Yerel) Yönetim", **Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, S.5(10), ss.01-32.

Göksel, A. B. ve Yurdakul, N. B. (2002), **Temel Halkla İlişkiler Bilgileri**, İzmir, Ege Üniversitesi İletişim Fakültesi Yayınları.

Gürler Hazman, G. (2005), "Afyonkarahisar Belediyesinde e-Belediye Uygulamaları ve Yerel Farkındalık", **Afyon Kocatepe Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi**, S.7(2), ss.65-84.

Ho, A. T.-K. (2002), "Reinventing Local Governments and the E-Government Initiative", **Public Administration Review**, S.62(4), ss.434-444.

İnce, N. M. (2001), **Elektronik Devlet: Kamu Hizmetlerinin Sunulmasında Yeni İmkanlar**, Ankara, Devlet Planlama Teşkilatı (DPT) Yayınları.

Kalaycıoğlu, E. (1984), **Çağdaş Siyasal Bilim**, İstanbul, Beta Yayınları.

Kaya Bensghir, T. ve Akay, A. (2006), "Bir Kamu Politika Aracı Olarak Coğrafi Bilgi Sistemleri (CBS): Türkiye'de Belediyelerin CBS Uygulamalarının Değerlendirilmesi", **Çağdaş Yerel Yönetimler Dergisi**, S.15(1), ss.31-46.

Kaypak, Ş. (2009), "Küreselleşme Sürecinde E-Dönüşüm ve Belediyelere Yansması", **Uluslararası 7. Bilgi, Ekonomi ve Yönetim Kongresi Bildiriler Kitabı**, Yalova, Yalova Üniversitesi - İstanbul Üniversitesi Ortak Yayını, ss.215-234.

Kaypak, Ő. (2010), "E-Dönüşüm Sürecinde E-Devlet Yapılanması ve Antakya Belediyesine Yansıması", **8. Uluslararası Bilgi, Ekonomi ve Yönetim Kongresi Tebliğler Kitabı**, İstanbul, Beykon Yayınları, ss.257-272.

Kışlalı, A. T. (1987), **Siyaset Bilimi**, Ankara, A.Ü. BYYO Yayınları.

Mecek, G., Doğan, M. ve Kaymaz, A. R. (2015), "Yerel Yönetim Hizmetlerinin Finansmanında ve Sunumunda Alternatif Bir Model: KÖSİ (Kamu - Özel Sektör İşbirliği) Uygulamaları", **İdari ve Mali Açından Türkiye'de Yerel Yönetimler** (Ed. Mehmet Mecek, Mesut Doğan, Bekir Parlak), Antalya, BEKAD Yayınları, ss.481-506.

Mecek, M. (2016), "Türkiye'de Bilgi Edinme Hakkı ve Uygulanması", **İnsan Kaynakları Yönetimi Dergisi**, S.19, ss.34-40.

NDOU, V. D. (2004), "E-Government for Developing Countries: Opportunities and Challenges", **The Electronic Journal on Information Systems in Developing Countries**, S.18(1), ss.1-24.

Parlak, B. ve Sobacı, Z. (2012), **Ulusal ve Küresel Perspektifte Kamu Yönetimi Teorik ve Pratik**, Bursa, MKM Yayınları, 4.baskı.

Şahin, A. (2007), "Türkiye'de e-Belediye Uygulamaları ve Konya Örneği", **Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi**, S.29, ss.161-189.

Tarhan, A. (2007), "Halkla İlişkilerde Tanıma ve Tanıtma Aracı Olarak İnternet: Belediyelerin Web Sayfaları Üzerine Bir Analiz", **Selçuk Üniversitesi İletişim Fakültesi Akademik Dergisi**, S.4(4), ss.75-95.

Yıldırım, U. ve Öner, Ő. (2004), "Bilgi Toplumu Sürecinde Yerel Yönetimlerde Eğitim Bilişim Teknolojisinden Yararlanma: Türkiye'de E-Belediye Uygulamaları", **The Turkish Online Journal of Educational Technology (TOJET)**, S.3(1), ss.49-60.

Yılmaz, A. ve Bozkurt, Y. (2005), "Belediye Vatandaş İlişkileri Kapsamında Beyaz Masa Uygulaması ve Kütahya Belediyesi Beyaz Masa Örneği", **Türk İdare Dergisi**, S.447, ss.179-193.

Türkiye Cumhuriyeti Anayasası (09.11.1982 tarih ve 17863 mükerrer sayılı resmi gazete)

<https://www.bimer.gov.tr/bimer-bilgi-edinme> (erişim tarihi: 01.09.2017).

SELÇUKLUDAN OSMANLIYA XVI. ASIRDA BOLVADİN VAKIFLARI

Mustafa GÜLER¹

ÖZET

Vakıfların İslam medeniyetindeki yeri ve ehemmiyeti bilinen bir hakikattir. Birçok alanda yapılan hizmetlerin yanı sıra en büyük yerleşim yerlerinden en ücra mekânlara kadar değişik maksatlarla sayılamayacak kadar vakıf kurulduğu bilinen bir hakikattir.

Anadolu'nun Türkleşip İslamlaşmasından itibaren vakıfların bu durumu artarak devam etmiş, hatta eskisi ile kıyaslanmayacak alanlara yayılmış, aynı zamanda maddi büyüklüğü devletin bütçesi ile yarışır hale gelmiştir.

Osmanlı Devleti ve yöneticilerinin kuruluşundan itibaren bu kuruma olan ilgileri bilinen bir gerçektir. Onlar gerektiğinde yeni vakıflar kurdukları gibi, kendilerinden önceki Müslüman devlet ve idarelerden intikal eden vakıflarında aynı şekilde korumuşlar ve yaşatmışlardır.

Bu çalışmada XVI. Asırda tutulan mufassal vakıf defteri esas alınarak Bolvadin merkez ve Köylerde faaliyetine devam eden kadim(Selçuklulardan intikal eden) ve yeni (Osmanlılar döneminde kurulan) vakıfların tespiti ile büyüklükleri ve istihdam alanları ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler, Selçuklu Devleti, Vakıf, Kadim Vakıfları

¹ Prof. Dr. Afyon Kocatepe Üniversitesi Tarih Bölümü, mustafaguler4308@gmail.com Afyonkarahisar /Türkiye

THE FOUNDATIONS OF BOLVADİN FROM ANATOLIAN SELJUKS TO OTTOMAN STATE AT XVI. CENTURY

The importance and place of foundations in Islamic civilization is commonly known truth. It is also a well-known fact that numbers of foundations with different aims are being built as well as their provided services from largest settlements to smallest places.

The situation of foundation is continued to increase to gether with Anatolia became Turkified and Islamic, and their spread can not be compared with previous. Also the budget of foundations have become competing with state budgets.

As known Ottoman State and their managers immediate interest to foundations have commonly since their establishment. The Ottoman State and their managers have maintained and sustained foundations in the same direction which had been transferred from previous Muslim states and administrations, as they have established new foundations when it become necessary.

In this study is discussed the foundations at XVI which is transferred from the Seljuks and the new foundations which is founded during the Ottoman period. And Also The size of foundation and their employment areas were taken up in the center of Bolvadin and its villages.

Keywords, Seljuk State, Foundation, pre-existing Foundations

GİRİŞ

İslam Vakıf hukuku icabı vakıf ebedi bir tasarruftur. Bu bakımdan genel uygulama olarak Müslümanlar tarafından bir dönemde kurulan vakıflar, akarları ve hizmet alanları ayakta kaldığı sürece ebedi kabul edilmişlerdir. Yani vakfın bulunduğu yerleşim yeri Müslümanlar arasında siyasi olarak el değıştirse bile, vakfın akar veya hizmetleri genellikle devam ettirilmiştir. Bu genel kuralın en bariz görüldüğü coğrafya Anadolu topraklarıdır. Çünkü 1075’de Kutalmışoğlu Süleyman Şah tarafından kurulan İznik merkezli ilk Anadolu Selçuklu Devleti’nden itibaren bu çalışmanın alanı olan Bolvadin’in içinde bulunduğu coğrafya Selçuklu hâkimiyetine girmişti. Bu süreçte hem devlet, hem imkân sahibi zenginler hem de Kolanizatör Türk Dervişleri denilen ahiler ve şeyhler tarafından çok sayıda vakıf kurulmuştu.

Konya Merkezli Anadolu Selçuklu döneminde ise Bolvadin kazası baş şehre yakın olması ve İstanbul’dan başlayarak güneye yani Şam’a inen ana kervan yolu üzerinde bulunması nedeniyle hem ticari hem de stratejik olarak Selçuklular tarafından imar ve ihya edilmişti. Bu özelliği şehirde ticari hareketlilikle beraber nüfus yoğunluğu ve kalıcı müesseseleri kurulması gibi medeniyet unsurlarının erken denilebilecek bir dönemde tesis edilmesi neticelerinihâsıl etti. Bu unsurlardan haliyle en dikkat çekenleri şehir merkezinde inşa edilen camii ve mescidler, daha çok taşrada inşa edilen tekke ve zaviyeler ile bunların işletilmesine tahsis edilmiş olan vakıf akarlarıydı. Bu akarlar tarla, bağ bahçe gibi mücerred gelir getiren varlıklar olduğu gibi han, hamam, değirmen, dükkân ve evler de mühim bir yere sahipti. Çünkü bu yapılar mülkiyetini ötesinde bir korumaya sahip olduklarından tarihi süreçte sadece vakıf hayratının ayakta kalmasını sağladığı gibi şehrin imar ve umranına yadsınamayacak bir değeri katıyordu.

Hemen belirtelim ki Bolvadin'e dair Anadolu Beylikleri ve Anadolu Selçuklu devleti döneminde tesis edilen vakfiyeler günümüze ulaşmamıştır. Hal böyle olunca bu dönemde kurulu vakıflarla ilgili en eski bilgileri Osmanlı devleti döneminde tutulan tahrir defterleri ile hususiyle XVI. Asrın ikinci yarısında tanzim edilmiş olan Karahisar-i Sahip Sancağı Mufassal Tahrir defterinde buluyoruz. Elimizde 1530 tarihli Karahisar-i Sahip Sancağına ait XVI. yüzyılın ilk yarısına ait vakıflardan bahseden defterlerden birisi 438 numaralı Muhasebe-i Vilayet-i Anadolu Defteridir. Bu defterde Bolvadin'de kayıtlı 6 vakıf bulunmakta olup bunların teferruatı şöyledir:

Bozok Köyünde Ahi İlyas Zaviyesi Hane 3 Ama 1 Vakıf sahibi 3 Hasılat 600	Çay Medresesinin vakıf akarı incilibükü Köyü Hane 68 Mücerred 5 Pir-i fani 3 Sipahizade 13 Çayır1 Mezra 1 Hasıl 12358	Ahmed Paşa Evladı vakfı Oyum Ağaç Köyü Hane 20 Mücerred 1 Sipahizade 1 Yetim veled 5 Hasıl 2138
Ahi Mehmed Vakfı Adagöl Köyü Hane 46 Ber 1 Hasıl 200	Camii Kestemend Dükkan 5 Bağ 1 Bahçe 1 Hasıl 350	Bolvadin yakınlarında Çiftlikler Kıta 2 Bağ 4 Zemin 3 Sahibi Vakıf 10 Hasıl 2080 ²

Toplam Hasılat 19526

Bu tarihte vakıflar hariç Bolvadin'in geliri 163979 akçedir. Vakıf gelirleri bunun haricindedir. Yukarıdaki rakamdan hareketle 1530 tarihinde Bolvadin vakıflarının Afyon vakıflarına oranı %6,92 civarındadır. Bolvadin'in 183505 akçelik toplam gelirindeki vakıfların oranı ise 10,6 civarındadır. Bu rakam Anadolu'daki vakıfların oranına yakındır.

²438 Numaralı Muhasebe-i Vilayet-i Anadolu Defteri(937/1530), I, Ankara 1993, s. 141.

Yukarıda numarasını verdiğimiz defterdeki vakıflar tarafından masrafları karşılanan mescidler şunlardır

Haneylü Mescid	Kutlu Mescid(Hisar)	Alaca Mescid
Bey Mescidi	şeyh Bey Mescidi	Hoca Ahi Mescidi ³

XVI asırda tutulmuş olan Evahir-i şaban 983/Kasım 1575 tarihli mufassal Evkaf tahrir defteri ise bize hem Selçuklu ve beylik döneminde kurulan hem de Osmanlı döneminde kurulan vakıflar alakalı detaylı malumat sunmaktadır. Keza bu defterdeki vakıflarda 1530 ile 1575 yıllarında değişimi takip etmemizi sağlamakta, aynı zaman bu 1353'dan sonra kurulan vakıfları da göstermektedir. Bu çerçevede aşağıda yaygınlık ve sayı bakımından en fazla olan Bolvadin'deki tekke ve zaviye vakıflarından başlayarak tamamıyla ilgili anılan defter esas alınarak verilen bilgiler yer almaktadır.

1-Zaviye Vakıfları

a-Mevlevihane Vakfı

Mevlevilik Bolvadin için Karahisar-i Sahip merkezi kadar eskidir. Tekke, Beyşehirli oğullarının hâkimiyeti döneminde 1320 yılında Süleymanoğlu Mehmed tarafından külliyeenin bir yapısı olarak inşa edilmiştir⁴

Tahrir defterinde kayıtlı olan *kadimden vakfiyet üzere* ifadesi net bir şekilde Osmanlı öncesi dönemde kurulu olduğunun ifadesidir. Sultan II. Mehmed döneminde itibaren defterde hikâyesi geçen Bolvadin Mevlevihane'sinin o dönemdeki mütevellisi şeyh Sinan idi. Ardından oğlu Ahi Lütfullah'a intikal

³438 Numaralı Muhasebe, 194.

⁴Muharrem Bayar, "Bolvadin Mevlevihanesi ve Pendari Kaari Ahmed Dede", S.Ü.Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türkiyat Araştırmaları Dergisi, Yıl 2, Sayı 2, Konya 1996, s. 226

etmiş sonra Ahi Hamza müteveli olmuştur. Kanuni döneminde Baba Yusuf müteveli atanmış olup 1575 yılında vakfın mütevellisi Lütfi oğlu Mehmeddir. Anılan yıldaki geliri 300 akçe olarak tahakkuk etmiřtir⁵. Mevlevihane vakıfları Fatih döneminde çıkarılan arazilerin tımar toprağı haline getirilmesi uygulamasının dışında bırakılmış olmadır.

Yukarıda ismi zikredilen vakıf mütevellileri kanaatimizce Tekkenin şeyhleri değil sadece Mevlevihane vakıflarının yöneticileridir.

Mevlevihanenin vakıflarında biri de Erkmek Köyü'ndeki şeyh İbrahim Çiftliğidir. İlginç bir şekilde bu arazi Fatih döneminde tımara tebdil edilmiş sonra diğer vakıflar gibi II. Bayezid döneminde yeniden eski statüsüne kavuşmuştur. Arazinin 1575'deki geliri 450 akçedir⁶

b-Ahi Mehmed Vakfı

XIII. asırda Anadolu'nun çoğu yerine yerleşip daha çok tekke kuran ahilerden biri olan Ahi Mehmed, Bolvadin Kazasına yerleşip burada bir zaviye tesis etmiştir. Dönemin diğer ahi önderleri gibi zaviyede yaptığı din eğitiminin yanı sıra ahilerin temel vazifelerine muvacehesinde mesleki olarak da bölgeye yeni yerleşen göçebe Türkmeklerin meslek edinmelerine ön ayak olmuştur.

Ahi Mehmed'in bu faaliyetleri devlet tarafından takdir edilmiş ve kendisine yaptığı işleri kalıcı hale getirebilmesi için vakıf akarları tahsis edilmiştir. Hemen belirtelim ki Ahi Mehmed'den sonra zaviye ve vakıflarını evlatları tasarruf etmiştir. Aynı durum Sultan II Murad ve Sultan II.

⁵Tapu Kadastro Genel Müdürlüğu Kuyud-i Kadime Arşivi (KKA), 575, 80a.

⁶ KKA, 575, 79b

Mehmedtarafından da tescil edilmiştir. Ahi Mehmed Zaviyesi Fatih tarafından tımara tebdil edilmiřtir⁷.

Sultan II. Bayezid döneminde yeniden toprakları iade edilen vakfın o zamanki mutasarrıfları Ahi Osman ve Kardeşi Dede'dir. Bu ifadeden tıpkı Kütahya'ya olduğu gibi⁸ Karahisar-i Sahip sancağında da Sultan II. Bayezid döneminde mufassal bir evkaf tahririnin yapıldığını söylememiz mümkündür. II. Bayezid Dönemi sonrasında ise Kanuni zamanında yapılan tahrirde vakfı yine Ahi Mehmed'in evladından Ahi Ali tasarruf etmiştir. Sultan III.Murad zamanındaki mufassal tahrire göre vakfı yine Ahi Mehmed'in evladında Ahi Üveys'in oğlu Ahi Ali yönetmektedir⁹.

Ahi Mehmed Zaviyesinin akarı Adagöl Köyü'dür¹⁰. 1575 yılındaki köyün hâsılatı 2790 akçedir¹¹. Vakıfları oldukça sağlam olan Ahi Mehmed zaviyesi varlığını Devletin son dönemine kadar sürdürmüřtür¹².

c- Ahmet Paşa Vakfı

Anadolu Selçuklu veya Osmanlı döneminin ilk zamanlarında Bolvadin'de vakıf tesis etmiş olan Ahmed Paşa'nın kimliği hakkında şu an detaylı araştırmaya ihtiyaç vardır. Kaynaklarda Ahmed Dede olarak zikredilmesinde hareketle onun XIII. asırda Dişli'ye gelip yerleşen Horasan erenlerinden biri olduğunu ve sonradan çocuklarında birinin paşalık rütbesine yükselmesi nedeniyle Ahmed Paşa olarak şöhret bulduğunu düşünüyöruz.

Sultan II. Mehmed döneminin başlarında Ferid Paşa'nın tasarrufuna verilen Ahmed Paşa vakfının akarı olan Oyumağaç

⁷KKA, 575, 76b; Başbakanlık Osmanlı Arşivi Tapu Defterleri (TT), 1132/76b.

⁸ II. Bayezid Dönemi Kütahya mufassal evkaf defteri için bkz: MAD, 262.

⁹ KKA, 575, 76b.

¹⁰Eber Gölü içindeki adalardan biridir, Muharrem Bayar, *Bolvadin Türbeleri*, Bolvadin 2010, s.16; Köy yerinde bulunmayıp Harabe vaziyettedir. Soner Alcı, *Bolvadin İlçesinde Araziden Yararlanma*, Ankara Üniversitesi SBE, Basılmamış YL. Tezi Ankara 2007, s.18.

¹¹ KKA, 575, 77a.

¹²Bařbakanlık Osmanlı Arşivi Nezaret Sonrası Evkaf Defterleri(EV), 13609, 4b.

Köyü¹³ yukarıda da geçtiği üzere hazine gelirlerini düşmesi neticesi Tımar toprağına çevrilmiştir. II. Bayezid zamanının hayatta olan Ferid Paşa'nın müracaatı ile yeniden vakıf toprağı yapılan köy vakfına Ferid Paşa'dan sonra oğulları Memiş Seydi ve Ferid Seydi tasarruf etmişler, 1575 yılında ise Veli Seydi ve Abdullah Seydi vakfı idare etmişlerdir¹⁴.

Köyün 1575 yılındaki vakıf hasılatı şöyle tahakkuk etmiştir:

Resmi Çift bennak ve mücerred 519	15 Kile Buğday 900 kuruş	12 Kile arpa 480 kuruş	Değişik tahıl 2 kile 80 kuruş	Koyun yemi olarak Yulaf 120 kuruş	Üzüm Öşrü 20 kuruş
Bahçe Öşrü 60 Akçe	Bostan Öşrü 30 akçe		Deştbani 50 akçe	Tul-i zemin30	
Bağ-ı Boya kırđ	Bad-i Heva ve resmi arusane 60				Toplam 2374 akçe ¹⁵

d- Hacı Cevher Baba Zaviyesi Vakfı

Kimliği hakkında bilgi sahibi olmadığımız Cevher Baba'nın da Hacı Bektaş-ı Veli'nin halifelerinden birinin talebesi olabileceğini düşünüyöruz. O, Kupluca Köyünde bir miktar arazi vakfedip Hayreddin ibn Hasan isimli kimseyi mütevellı tayin etmiş ve gelirlerin zaviyeye harcanmasını istemiştir. Defterini tanzim edildiği 1575 tarihinde vakfa Aziz'in evladından Hasan ve Hacı Mehmet Mütevellilik yapmışlardır¹⁶.

e-Hüseyin Abdal Zaviyesi Vakfı

Hacı Bektaş-i velinin talebelerinden olduğu bilinen Hüseyin Abdal¹⁷ın kendisi veya talebelerinden birinin

¹³Defterlerde geöen vakıf köylerinin çoğu bugün terkedilmiş vaziyettedir. Bir kısmının yerleri bilinse de Oyumağaç gibi bir kısım köylerini yerleri bilinmemektedir. Ancak kanaatimize göre vakıf köylerinin hemen tamamı Özburun'dan başlayıp bugünkü Bolvadin şehrinin doğu kısmına kadar uzanan sulak ve verimli bölgede olmalıdır.

¹⁴ KKA, 575, 77a.

¹⁵ KKA, 575, 77b.

¹⁶ KKA, 575, 81b.

¹⁷Hüseyin Abdal adıyla Sivas ve Çubuk'ta zaviyeler mevcuttur. Hacı Bektaş Veli dergâhının postnişinlerindedir.

Bolvadin’de zaviye kurduğu grlmektedir. Hacı Bektaş’ın diğer talebeleri gibi Hüseyin Abdal’ında XIII. Yüzyılın ortalarında derghtan ayrılıp farklı yerlere gittiği vakidir. Onun adına Sivas, ubuk ve Bolvadin’de bire zaviye bulunmaktadır.

Bu zaviyeye Bolvadin’deki Hayır sahiplerinde biri bir bağ vakfetmiş olup bu vakıf XVI. Asırda halen varlığını muhafaza etmekte idi¹⁸.

f- İlyas Bey Zaviyesine Vakıf olan Bozok Köyü

Bolvadin ile Dişli arasında bulunan Bozok köyü bugün yoktur. Halkı Dişliye hicret etmiřtir¹⁹. Köy Selçuk Bey tarafında tesis edilen zaviyeye vakfedilmiş olup, kendisinden sonra diğer vakıflar gibi evladından Hasan’a geçmiştir. Keza burası da tımar arazisi yapılmış ardından tekrar Selçuk Bey zaviyesine iade edilmiştir. II. Bayezid döneminde Bolvadin’de Hafız Abdullah vakfın yöneticiliğini yapmış, Sultan I. Süleyman dönemin tahririnde ise Nasuh mütevellisi olarak kayıtlıdır. 1575 yılında vakfın mütevellisi Hasan oğlu Mehmed ile Kardeşi Osman’ın oğulları vakfı idare etmektedirler²⁰. Anılan yılda vakıf akarı olan Bozok köyünden 608 akçe gelir kaydedilmiřtir²¹.

g-Bolvadin Merkezde Ali Dede Zaviyesi Vakfı

Bolvadin’e Selçuklu zamanında gelip tekke kurmuş Bektaşi şeyhlerinde biri olan Ali Dede zaviyesi için yine Selçuklu yöneticileri bir çiftlik ve bir bahçeyi vakıf akarı olarak tahsis etmişlerdir. Bu sistematik üzere Sultan II. Mehmed vakfı işletmesi için Hamza adlı birine berat ihsan etmiştir. Sultan Fatih’in tımar uygulamasından Ali Dede zaviye vakıfları da nasibini almıştır. Sultan II. Bayezid döneminde tekrar aynı vakıf akarlarına kavuşan zaviyenin Kanuni dönemindeki mütevellisi

¹⁸ KKA, 575,79b.

¹⁹ Muharrem Bayar, *Bolvadin Türbeleri*, Afyonkarahisar 2010

²⁰ KKA, 575, 79b.

²¹ KKA, 575, 80a.

Hasan Efendidir. 1575 de ise Süleymanoğlu Hasan vakıflara nezaret etmekteydi²².

Zaviyenin Hisar mahallesinde Atatürk İlkokulucivarında olduğu bilinmektedir²³. Ayrıca zaviyenin vâkıflarından bir tanesi de Kemaleddin vakfıdır. Burası Bolvadin merkezde bir çiftlik yeri olup Sultan Fatih döneminde Ahmed, Hacı emir, Abdullah ve Mehmed tasarruf etmekteydiler. 1575 yılında Celal oğlu Abdurrahim vakfın mutasarrıf idi, hasılatı ise 220 akçe idi²⁴.

2-Külliye ve Camii Vakıfları

a-Çay Sultan Alaeddin Medresesi ve Camii Vakfı

Bugün Afyon ve çevresi dâhil olmak üzere yaşayan canlı tarihi eserlerden biri olan Çay Sultan Alâeddin Külliyesi medrese, hamam, camii ve handan oluşmaktaydı. Yapı III.Gıyaseddin III. Keyhusrev döneminde bitirilse de hususiyle medrese ve camiinin Sultan Alâeddin'e nispeti II. Alâeddin Keykubat'ın burada anılaneseri yaptırdığı veya yapımı için Vakıf kurduğunu sonucuna bizi götürmektedir.

XVI. asırda Bolvadin ve çevresinin en zengin vakfı olan Sultan Alaeddin külliyesinin önemli akarlarından biri İncilibükü²⁵ köyü idi. Burasıda bir önceki defterde yani Selçuk bey tarafından tanzim edilen mufassal defterde yer almış olup, Fatih Sultan Mehmed döneminde tımar haline getirilmiştir²⁶. Bir sultan vakfı olmasına rağmen daha çok tekke ve zaviye vakıflarını kapsadığı bilinen Fatih'in vakıf arazilerini tımara çevirmesinden SultanAlaeddin Camii ve külliyesinin de nasibini alması tarihi açıdan önemlidir.

II. Bayezid döneminde Bedreddin adlı biri tarafında idare edilen vakıf III. Murad döneminde Mevlana Kenan'ın

²²KKA, 575, 80b.

²³ Bayar, *Türbeler*, s.75.

²⁴KKA, 575, 80b.

²⁵ Çay'da Çay deresi mevkiinde Kazanlı Tekkesi karşısındadır. Bayar, *Türbeler*, s. 16.

²⁶KKA, 575, 77b.

tasarrufunda olarak kaydedilmiştir. Köyün geliri ise 12381 akçedir. Vakfın şartları arasında Köyde yetişen mahsulün vergisi yanında değimenler ve köye mezralar dikkat çekmektedir²⁷.

İncilibk köyüne ilaveten Yenice köyünden elde edilen 1747 akçe, Bolluyğ Köyünden elde edilen 1558 Akçe, Küçük Duman köyünden elde edilen 150 akçe de aynı vakfın akarıdır²⁸. Çaydaki Alaeddin Kllyesini son vakıf akarı Dişli köyünde bulunanve ismi zikredilmeyen çiftlikdir ki bunun 1575 yılı geliri 870 akçe olarak tahakkuk etmiřtir²⁹.

b-Bolvadin Ulu Camii Vakıfları

Osmanlı Öncesinde Eşrefoğulları dönemine ait olan cami, 1320'de kllyenin bir birimi olarak yapılmış, XVI. Yüzyıl ortalarında yıkılmış ve Mimar Sinan tarafından tekrar inşa edilmiştir.

XVI. asır defterlerine camii iki görevlisi vesilesi ile yansımıştır. Buna göre Camide görev yapan hatip ve hafızların maaşlarını temini Bolvadin'de bulunan 5 dükkan ve iki bahçeden temin ediliyordu³⁰. Bu akarlar dışında Bolvadin'in Şehir merkezinde akan suyu bir gün bir gecelik kirasıda camiye vakfedilmiştir. Ayrıca Sinan paşa vakfında bir değirmen ve 7 dönüm tarla da vakfedilmiştir. Ayrıca Has nam bir kişicamii imamına 3000 akçe vakfetmiřtir³¹.

c-Erkmen Köyü Camii

Camide görev yapan İmam için Erkmen ky³²nde bir çiftlik ve iki dönüm bağ vakfedilmiştir. Selçuk Bey tarafından tutulan ilk Osmanlı tahririnde Mehmed, ardından Hasan ve 1575

²⁷ KKA, 575, 78a.

²⁸ KKA, 575, 78a-b.

²⁹ KKA, 575, 79b.

³⁰ KKA, 575, 81a.

³¹ KKA, 575, 81a.

³² Erkmen bugün Bolvadin'in mahallelerinden biridir. Köyün XVIII: asırda tüm i egede etili olan yangınlar sırasında yandığı bilinmektedir. , Bayar, *Türbeler*, s.16.

tarikhinde ise Mahmud imam olarak kayıtlıdır³³ Vakfın yıllık hasılatı 800 akçedir.

3-Mahalle Mescidlerinin Vakıfları

XVIII. asrın ilk yarısına kadar Anadolu'da ve İstanbul'da mahallelerde ve köylerde bulunan çoğu ibadet yeri Mescid olarak adlandırılıyordu. Dolayısı ile buralarda Cuma namazı kılınmıyordu. XVI. Asır Bolvadin'de de de ilk yerleşimde itibaren inşa edilmiş mahalle mescidleri ve vakıfları deftere sadece vakıf ciheti olarak kaydedilmiştir. Defterdeki sıraya göre Mahalle mescidi vakıfları şunlardır:

a-Bezcioglu Mescidi

Halen var olmayan Mescid Kırklar Mahallesinde olduğu tahmin edilmektedir³⁴. 1575 yılındaCamide görev yapan imama imamlık cihetinin yanı sıra Kuran okuması karşılığında da tahsis yapılmıştır³⁵. Keza müezzineyılık 1100 akçe, aydınlatma yağına ise 2300 akçe ayrılmıştır³⁶.

Defterin Bezcioglu Mescidi vakıflarının kaydedildiği bölümün devamında Kuran okunması için yapılmış değişik vakıf kayıtları yer almaktadır. Bu kayıtlarda başkaca bir açıklama yapılmadığından aşağıdaki ameliyelerin tamamının Bezcioglu Mescidinde yerine getirildiğini kabul ediyoruz.

³³ KKA, 575, 80a.

³⁴Muharrem Bayar , *Bolvadin Tarihi* , Cilt 2, Bolvadin 2004, s. 264.

³⁵KKA, 575, 81a.

³⁶KKA, 575, 81b.

Hoca Sinan Bey vakfından cüz okunması için 1000 akçe	Bayezid Mahmud vakfından önce Yasin Suresi daha sonra salavat okunması için 1000 akçe	Hacı İvaz vakfından ecdadı için Yatsı namazı öncesi Yasin Suresi okunması için 1000 akçe	Süleyman veledi Yusuf Vakfından Cuma gecesi Yasin okunması için 600akçe
Hızır İlyas VakfındanCuma gecesi Yasin okunması için 300	Hacı Halil veledi Mehmed Vakfından Cuma vakfi ve Arefe günü Yasin okunması için1500 akçe	Yekun 5900	

b-Alaca Mescid Camii Vakıfları

Selçuklular döneminde kalan eserin defterde isminin Camii olarak zikredilmesi eserin bu dönemde camiye tahvil edildiğini göstermektedir. Mescid vakıflarının XVI. Asırdaki toplam gelirleri 13205 akçe tahakkuk etmiştir³⁷. Vakfı şartları arasında diğer klasik görevlilerin yanısıra Ekmek dağıtma görevlisinin bulunması bize Camii yanında bir imaretin olduğunu göstermektedir.

c-Özduru Camii Vakfı

Bolvadin ve çevresinde bugün bu adla yer ismi yoktur. Kanaatimiz isim benzerliğinden hareketle Özburun köyünün bu şekilde yazıldığını düşünüyoruz. Köyde bulunan ve muhtemelen bugünkü Ulu camiini yerindeki Mescidini imamına 20 akçe yevmiye tayin edilmiştir³⁸. Defterdeki *Defter-i cedide kaydolundu* ifadesinden Vakfın Osmanlı döneminde kurulduğu sonucuna varabiliriz.

Değirmen Vakfı

Yine Özburun köyünün Kuzey batısında yer alan ve ahali arasında Vakıf toprağı olarak bilenen mahallin başındaki değirmen kalıntısından hareketle vakıf değirmenin burası

³⁷KKA, 575, 81b.

³⁸KKA, 575, 82a.

olduğunu düşünüyöruz³⁹ Bu mekândaki 2 bahçe vakfedilmiş ve idareside vâkıfın evladınabırakılmıştır.

d- Bey Mahallesi Mescidi Vakfı

Defterdeki kayıttan Selçuklu döneminde tesis edildiği çok sarıh olan Bey Mescidinin bize ulaşan kaydı imam için tahsis olunmuş olan 2 dükkân ve 20 dönümlük arazidir⁴⁰.

e-Şeyh Bey Mahallesi Mescidi vakfı

Camii ve mahalle bugün yoktur, bugünkü Ağılönüveya Şıhlar mahallesi olduğu sanılmaktadır⁴¹ Camii ve vakıf Selçuklu döneminden intikal etmiş olup vakıf varidatı 9 dükkân ve bir bađdır⁴².

f-Hanaylı Mahallesi Mescidi⁴³

Bey ve Şeyh Bey gibi bugün bulunmayan mahalle ve Mescid vakfı Selçuklu döneminden kalmış olup vakıfları hayli zengindir. Bunlar çok sayıda dükkân, 33 dönüm tarla ve bir bağ vakfın akarıdır⁴⁴.

g-Şazi Mahallesi Mescidi Vakfı

Mahalle Bolvadin'in kadim yerleşim yerlerinden biridir. Mescid var olmasa da mahallenin yerinden ve eski mahalle mantığından hareketle bugünkü Şazi mahallesinde yer aldığını söylemek mümkündür. Mescidini vakfı yine imameti ile alakalı olup bir bağ ve 2 dükkânın akarı imamın maaşı için tahsis edilmiştir⁴⁵.

³⁹ Bkz. Resim ve Kroki .

⁴⁰KKA, 575, 82a.

⁴¹ Bayar, *Bolvadin Tarihi*, II, s.367.

⁴²KKA, 575, 82a.

⁴³ Camiive mahalle ile alakalı geniş bilgi için bkz, Bayar, *Bolvadin Tarihi* II, s. 264

⁴⁴KKA, 575, 82a.

⁴⁵KKA, 575, 82b.

h-Kestemend Mahallesi Mescidi Vakfı

Şazi Mahallesi gibi halen var olan mahallenin mescidi belki yapı özelliğinden belki de eski mahalle tekniğinden yeni mahalle sistemine geçerken yıkılmış olmalıdır. Mescidin vakfı yine imametve müezzinler için olup imamın maaşı için 2 bağ, müezzin için 60 dönüm tarla vakfedilmiştir⁴⁶.

İsmi Hatun Binti Mustafa Vakfı

İsmi Hatun Bolvadin'deki Bahçesini vakıf edip hasılatı ile her sene Ramazan ayının başından son Cumasınakadar bir hatim okunup son Cuma duasının yapılması şart koşmuştur.⁴⁷ Hangi camide veya nerede okunacağı buradan anlaşılacakla birlikte Kestemend Mahallesi Mescidinden hemen son yer almasından hareketle Vâkıfın bu ameliyeyenin Kestemend Mescidinde yapılmasını istediği sonucuna varabiliriz.

4-Han Vakıfları

a-Kazancıbaşı Han ve Hane Vakfı

Bolvadin merkezde yer alan en eski vakfı hanlarında biri olan mekânın temele işlevinin kervan yolunun kullananların konaklaması olduğunu söylememiz mümkündür. Han'a 11 dükkan ve 2 hane tahsis edilmiştir. Hususiyle handaki dükkanların gelirinden elde edilen meblağın hanın tamirine harcanması ve kalanının da hanelerde kalan misafirlerini masraflarını tahsis şart edilmiştir⁴⁸.

⁴⁶KKA, 575, 82b.

⁴⁷KKA, 575, 82b.

⁴⁸KKA, 575, 82b.

Sonuç

Osmanlı döneminde XVI. Asırda tanzim edilen evkaf defterdin hareketle hazırlanan bu çalışma sonucunda vardığımız sonuçları şöyle sıralayabiliriz.

1-Bolvadin ve Çevresi Anadolu Selçukluları döneminde Ahiler başta olmak üzere, Mevleviler, Bektaşiler ve diğer tarikat mensuplarında yurt tutulmuş ve onların yerleştikleri yerleri çevresi kendilerine vakıf akarı olarak tahsis edilmiştir.

2-Yukarıdakilerden başka kent merkezinde ve bugünkü Çay'da Anadolu Selçuklu Sultanları tarafından külliye denilebilecek yapılar inşa edilmiş ve bunlara zengin vakıflar bağlanmıştır.

3-Bolvadin ve çevresi Kuzey-Güney Kervan yolu veya Sultan yolu üzerinde olduğundan yılın her döneminde hareketli bir ticaret merkezi olarak var olmuş bu hareketlilik vakıf akarı olan hanlara yansımıştır.

4-Bolvadin ve çevresinde vakıf akarı olarak tahsis edilen köylerin çoğu XVI. Yüzyılda var iken bugün metruk vaziyettedir. Bu hal demografik olarak tahlil edilmesi gereken unsurlardan biridir.

5-XVI. Yüzyılda var olan Selçuklular ve Osmanlılar tarafından kurulan vakıfları bir kısmı XIX. asra ve günümüze ulaşmıştır.

KAYNAKÇA

Arşiv Vesikaları

438 Numaralı Muhasebe-i Vilayet-i Anadolu Defteri(937/1530), I, Ankara 1993.

Başbakanlık Osmanlı arşivi Nezaret Sonrası Evkaf Defterleri(EV), 13609.

Başbakanlık Osmanlı Arşivi Tapu Defterleri (TT), 1132

II. Bayezid Dönemi Kütahya Mufassal Evkaf Defteri (MAD), 262.

Tapu Kadastro Genel Müdürlüğü Kuyud-i Kadime Arşivi (KKA), 575.

Telif Eserler

ALCI,Soner,*Bolvadin İlçesinde Araziden Yararlanma*, Ankara Üniversitesi SBE, Basılmamış YL. Tezi Ankara 2007.

BAYAR ,Muharrem, *Bolvadin Türbeleri*, Bolvadin 2010.

BAYAR,Muharrem,"Bolvadin Mevlevihanesi ve Pendari Kaari Ahmed Dede", *S.Ü.Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, Yıl 2, Sayı 2, Konya 1996, s. 225-232.

BAYAR,Muharrem,*Bolvadin Tarihi* , CiltII, Bolvadin 2004.

<http://www.bolvadin.gov.tr/bolvadin-in-tarihcesi>.

EKLER

1530 Tarihli Defterde Bolvadin Vakıfları438 Numaralı Muhasebe-i

Vilayet-i Anadolu Defteri s. 141

بۆلۆدین واکیفی قاضی قاضی

بۆلۆدین واکیفی قاضی قاضی بۆلۆدین واکیفی قاضی قاضی بۆلۆدین واکیفی قاضی قاضی بۆلۆدین واکیفی قاضی قاضی	بۆلۆدین واکیفی قاضی قاضی بۆلۆدین واکیفی قاضی قاضی بۆلۆدین واکیفی قاضی قاضی بۆلۆدین واکیفی قاضی قاضی	بۆلۆدین واکیفی قاضی قاضی بۆلۆدین واکیفی قاضی قاضی بۆلۆدین واکیفی قاضی قاضی بۆلۆدین واکیفی قاضی قاضی
--	--	--

بۆلۆدین واکیفی قاضی قاضی
بۆلۆدین واکیفی قاضی قاضی
بۆلۆدین واکیفی قاضی قاضی

بۆلۆدین واکیفی قاضی قاضی
بۆلۆدین واکیفی قاضی قاضی
بۆلۆدین واکیفی قاضی قاضی
بۆلۆدین واکیفی قاضی قاضی
بۆلۆدین واکیفی قاضی قاضی
بۆلۆدین واکیفی قاضی قاضی
بۆلۆدین واکیفی قاضی قاضی
بۆلۆدین واکیفی قاضی قاضی

1530'da Mescidler438 Numaralı Muhasebe-i Vilayet-i Anadolu
Deftaris. 194

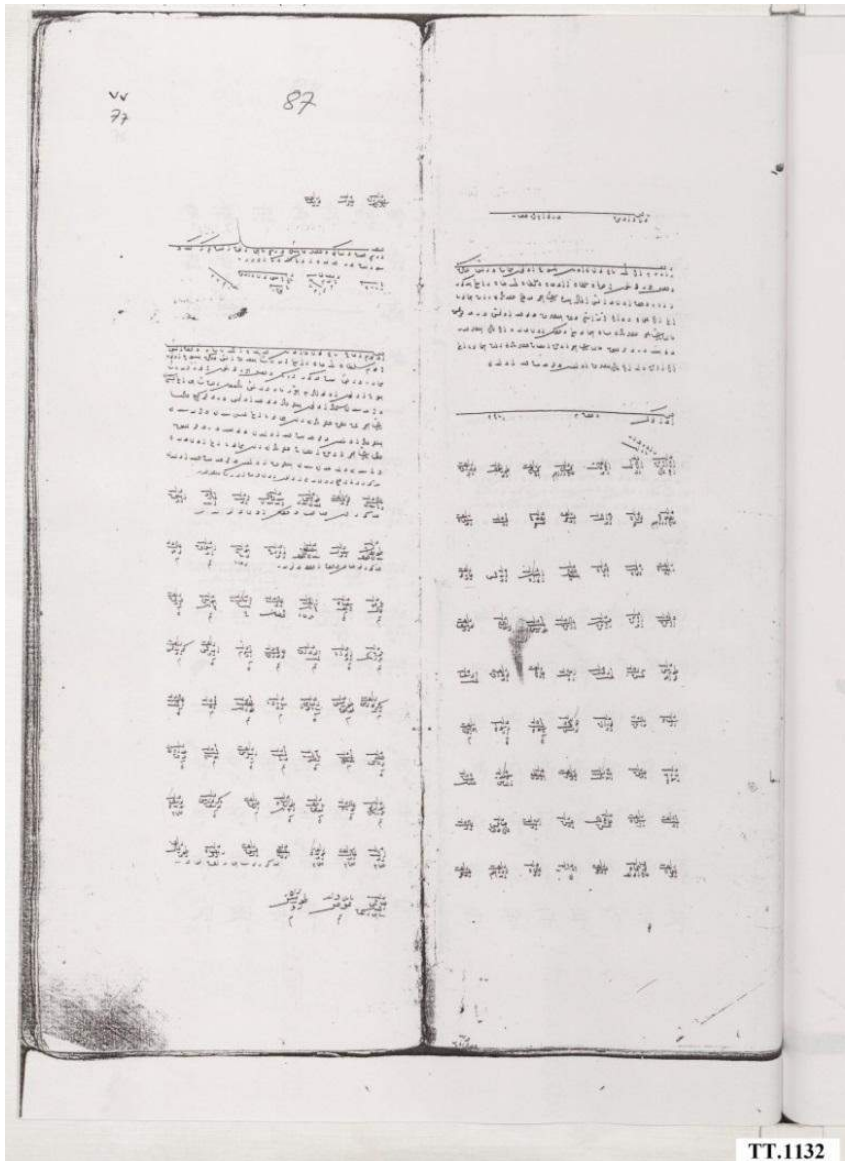
رأی و اجازت نامه

بالاتر از
بالاتر از

بالاتر از بالاتر از بالاتر از	بالاتر از بالاتر از بالاتر از	بالاتر از بالاتر از بالاتر از
بالاتر از بالاتر از بالاتر از	بالاتر از بالاتر از بالاتر از	بالاتر از بالاتر از بالاتر از
بالاتر از بالاتر از بالاتر از	بالاتر از بالاتر از بالاتر از	بالاتر از بالاتر از بالاتر از

Ahi Mehmed Zaviyesi ve Vakıf akarları

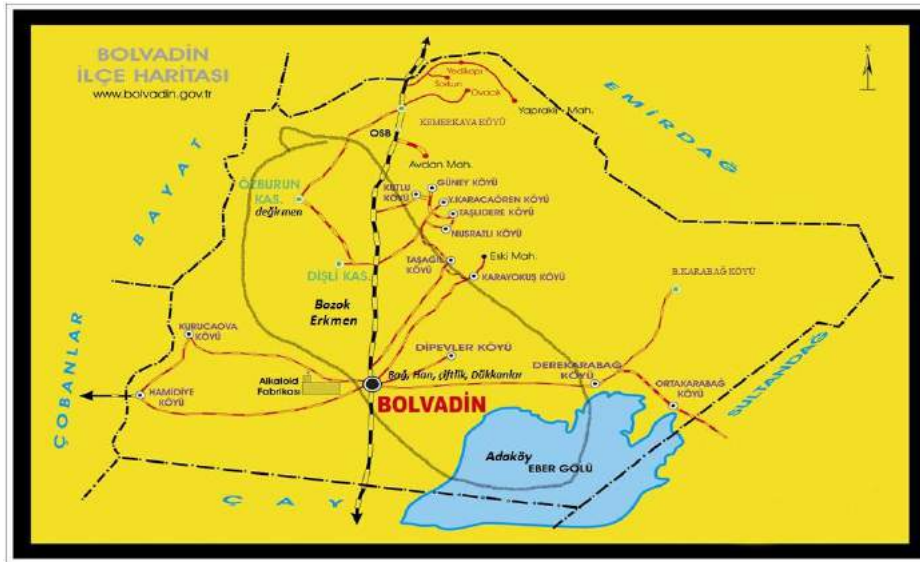

TT.1132

Eber Gölü ve Adagöl Köyü

Vakıf Köyler Haritası

BOLVADİN'İ BİZANS HÂKİMİYETİNE ALAN IOANNES DOUKAS'IN HAYATI VE FAALİYETLERİ

Mehmet YAĞCI¹

Selim KAYA²

ÖZET

Ioannes Doukas, XI. yüzyılın sonlarındaki Bizans askerî komutanları arasında önemli yeri olan seçkin bir komutandır. İlk olarak Normanlardan geri alınışından sonra, Draç bölgesine vali olarak tayin edilmiştir. Bölgeyi Bizans İmparatorluğu'nun Sırlara yönelik seferlerini yönetmek üzere bir üs olarak kullanmıştır. Draç çevresinde yer alan birçok kaleyi ele geçirmiş ve 1092 yılında İmparatorluk başkenti Konstantinople'e (İstanbul) çağırılana kadar orada kalmıştır. Kumandan olarak büyük başarılar kazanan Ioannes Doukas, Bizans İmparatoru I. Aleksios Komnenos tarafından İzmir çevresi ile birlikte bazı Ege adaları ve Batı Anadolu'yu fetheden Çaka Bey'e karşı yapılacak harekâtın komutanı tayin edilmiştir. İlk olarak Midilli Adası'nı geri aldıktan sonra biri Girit'te Karykes, diğeri Kıbrıs'ta Rapsomates tarafından başlatılan iki isyan sonrası her iki adada imparatorluk hâkimiyetini yeniden tesis etmekle görevlendirilmiştir. Ioannes Doukas, fazla kan akmadan önce Girit'te sonra da Kıbrıs'ta Bizans hâkimiyetini tekrar sağlamıştır. Ardından Batı Anadolu'yu geri almak amacıyla, ordusuyla Menderes Vadisi boyunca ilerlemiş ve üst üste başarılar kazanmış, birçok esir ve ganimet elde ederek, Bolvadin'i ele geçirmiştir. Yeniden hâkimiyet sağlanmasının ardından Bolvadin

¹ Arş. Grv., Afyon Kocatepe Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, myagci@aku.edu.tr

² Yrd. Doç. Dr., Afyon Kocatepe Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, skaya@aku.edu.tr

Bizans'ın Anadolu içlerine yönelik seferlerinin merkezi olan bir askeri üs haline getirilmiştir.

Bu bildiriye, Bolvadin'in yeniden Bizans hâkimiyetine geçmesinde önemli payı olan Ioannes Doukas'ın hayatı ve bölgedeki faaliyetleri irdelenecektir.

Anahtar Kelimeler: Ioannes Doukas, Bizans İmparatorluğu, Bolvadin, İzmir, Çaka Bey

**LIFE AND ACTIVITIES OF IOANNES DOUKAS, WHO
TOOK POLYBOTON INTO BYZANTINE RULE**

ABSTRACT

Ioannes Doukas is a distinguished commander with an important place among the Byzantine military commanders of the late 11th century. He was first appointed governor of the Dyrrachion region after its retrieval from the Normans. He used the region as a base to govern the Serbs' campaigns of the Byzantine Empire. He has captured many castles around Dyrrachion, and remained there until 1092, when he was called to Konstantinople, the capital of the empire. Ioannes Doukas, who gained great success as commander, was appointed by the Byzantine Emperor Alexios Komnenos as the commander of the campaign against the Çaka Bey, who conquered some Aegean islands, and western Anatolia along with the surroundings of İzmir. After taking back Lesbos Island as his first job, he was commissioned to reestablish the empire dominance on Crete, and Cyprus islands, after two rebellions initiated by Karykes in Crete, and Rapsomates in Cyprus. Ioannes Doukas re-established the Byzantine dominance, first in Crete, then in Cyprus, before more bloodshed. He then proceeded through the Menderes Valley with his army to take back the Western Anatolia, and gained successes over and over, captured Polyboton, obtained many captives, and booty. After re-domination, Polyboton was transformed into a military base which was the center of Byzantine expeditions towards Anatolia.

In this study, we aim to examine the life, and activities of Ioannes Doukas, who had a significant share in re-domination of Polyboton by the Byzantine Empire.

Keywords: Ioannes Doukas, Byzantine Empire, Polyboton, Smyrna, Çaka Bey

GİRİŞ

I. Aleksios Komnenos (1081-1118), Bizans İmparatorluğu'nun en zor dönemlerinden birinde tahta geçmişti. İktidarının ilk yıllarında, o tahta geçmeden önce yaşanan ve imparatorluğu derinden sarsan olayların etkisi hâlâ hissediliyordu. Deyim yerindeyse I. Aleksios "enkaz devralmıştı". Kendisinden öndeki dönemde istikrarlı bir yönetim oluşturulamamış, yaşanan taht mücadeleleri sonucu sık sık imparator değişimleri meydana gelmişti. Bu durum çeşitli düşmanlar karşısında imparatorluğun savunulmasında ciddi bir zafiyet yaratmıştı. Çünkü bu dönemde Bizans İmparatorluğu birden fazla düşman ile birçok cephede ve aynı anda mücadele etmek zorunda kalmıştı.

Bizans İmparatorluğu, Anadolu cephesinde Selçuklu Türkleri ile mücadele halindeydi. Selçuklu Türkleri, dikkat çekici bir biçimde, 1069 yılında, yani Malazgirt Savaşı öncesinde, Afyon'da Emirdağ'a ve hatta Denizli'de Honaz'a kadar uzanan akınlarda bulunmuşlardı.³ Bu süreçte Bolvadin ile ilgili dönemin kaynaklarına yansıyan bir bilgi mevcut değildir. Ancak 1098 yılında Bolvadin'in Ioannes Doukas tarafından Türklerden geri alındığı yönündeki bilgilerden⁴ yola çıkarak aradaki süreçte Selçuklu Türklerinin Bolvadin'i hâkimiyet altına aldıkları kaydedilmelidir. 1071 yılındaki Malazgirt Savaşı'nın ardından Bizans'ın Anadolu cephesindeki savunma hattı kırılmıştı.⁵ Ancak Bizans İmparatorluğu topraklarını ele geçiren Büyük Selçuklu Devlet'inden ziyade Türkiye Selçuklu Devleti olmuştu. Selçuklu hanedanından olup Sultan Alp Arslan ile yaşadığı mücadeleler sonucu kurtuluşu Anadolu'ya gitmekte bulan Kutalmışoğlu

³ Michael Attaleiates, *Tarih*, Çev. Bilge Umar, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul 2008, s.127-128; Ioannes Zonaras, *Tarihlerin Özeti*, Çev. Bilge Umar, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul 2008, s.128-131.

⁴ Anna Kommena, *Alexiad*, Çev. Bilge Umar, İnkılap Kitabevi, İstanbul 1996, s.338-339.

⁵ Şadruddin Ebu'l-Hasan 'Ali İbn Nâşir İbn 'Ali El-Hüseynî, *Ahbârü'd-Devleti's-Selçukiyye*, Çev. Necati Lugal, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1999, s.32-37; Attaleiates, *a.g.e.*, s.148-169.

Süleyman Şah'ın kurduğu Türkiye Selçuklu Devleti kısa sürede yarımadanın büyük bir bölümünü hâkimiyet altına almıştı.⁶

Batıda ise Normanlar imparatorluk için tehlike arz etmeye başlamışlardı. Robert Guiscard'ın önderliğinde İtalya'da bir devlet kuran Normanlar kısa sürede Bizans'ın İtalya'daki sınırlarına dayanmışlardı. 1071, Batı cephesi için de kritik bir tarihti; çünkü bu tarihte Normanlar, Bizans İmparatorluğu'nun İtalya'daki son kalesi olan Bari'yi ele geçirmişti. İmparatorluğun Balkanlardaki topraklarına göz koyan Normanlar, I. Aleksios tahta henüz yeni oturmuşken Adriyatik'i aşarak, Konstantinople yolundaki en önemli engel olan Draç'ı kuşatmışlardı. Draç, imparatorluğun Balkan topraklarındaki kilit noktalarından biriydi. Kentin önemine binaen, Normanlar Balkanlarda istilâya başladıklarında ilk hedef olarak burayı seçmişlerdi. I. Aleksios'un bütün çabalarına rağmen kuşatma püskürtülememiş, imparatorluk ordusu mağlup olunca da kentin ileri gelenleri 1082 yılının Ocak ya da Şubat aylarında kapıları Normanlara açmışlardı. Draç'ın büyük bir bölümü 1083 yılı sonunda Normanlardan geri alınmıştı, ancak iç kale Guiscard'ın taraftarları elinde kalmıştı. 17 Temmuz 1085'te Norman Kralı Robert Guiscard'ın ölümü üzerine ortaya çıkan fırsatı değerlendiren I. Aleksios, iç kaleyi de ele geçirerek Draç'ı tekrar imparatorluk topraklarına katmıştı.⁷ Balkan cephesinde Normanların yanı sıra Peçeneklerin ve Bizans tebası olmasına rağmen Sırpların faaliyetleri de imparatorluğun bölge hâkimiyetini sarsmaktaydı.⁸

⁶ Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2014, 67-73, 80-86.

⁷ Anna Kommena, a.g.e., s.57-60, 131-151, 187-188; Georgios Theotokis, *The Norman Campaigns in the Balkans, 1081-1108*, The Boydell Press, Suffolk 2014, s.117-118, 154-164; Paul Stephenson, *Byzantium's Balkan Frontier, A Political Study of the Northern Balkans (900-1204)*, Cambridge University Press, New York 2004, s.157-160; Peter Frankopan, "Challenges to Imperial Authority in Byzantium, Revolts on Crete and Cyprus at the End of the 11th C.", *Byzantion*, C. LXXIV, Sayı: 2, 2004, s.388-389 dn.31.

⁸ Zonaras, a.g.e., s.92-94; Nikephoros Bryennios, *Tarihin Özü*, Çev. Bilge Umar, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul 2008, s.172-173; Akdes Nimet Kurat, *Peçenek Tarihi*, Devlet Basımevi, İstanbul 1937, s.143-160; Stephenson, a.g.e., s.155.

Görüldüğü üzere, Bizans İmparatorluğu her taraftan kuşatılmış vaziyetteydi. I.Aleksios'un imparatorluğu yeniden ayağa kaldırma sürecinde en önemli yardımcılarından biri hem doğu hem de batı cephesindeki faaliyetleri ile Ioannes Doukas olmuştur.

1. IOANNES DOUKAS'IN AİLESİ

Ioannes Doukas'ın mensubu olduğu Doukas ailesi, Bizans İmparatorluğu'nun en köklü ailelerinden biridir. Ailenin kökenini Büyük Constantine'e kadar geri götüren rivayetler mevcuttur.⁹ Her ne kadar gerçekçi olmasa da bu rivayetler Doukas'ların ne kadar önemli bir aile olduğunu göstermesi bakımından ilginçtir. Doukas ailesi, IX. yüzyılın ortalarından itibaren kayda değer biçimde devlet yönetiminde yer almaya başlamıştı. İmparatorluğun diğere önemli aileleriyle evlilik yoluyla ittifaklar kurarak devlet yönetiminde söz sahibi olmuş, bu süreçte birçok devlet adamının yanı sıra 1059-1078 yılları arasında iki de imparator çıkarmıştı.¹⁰

Ioannes Doukas, adını dönemin Caesar¹¹'ı olan dedesi Ioannes Doukas'tan almıştır. 1064 yılında doğan Ioannes, Andronikos Doukas ile Bulgar Maria'nın ikinci oğludur.¹² Ioannes Doukas'ın hayatının ilk yılları ile ilgili dönemin kaynaklarına yansıyan bilgilerden çocukluğunun da oldukça maceralı geçtiği anlaşılmaktadır. Bizans ordusundaki ücretli askerlerin komutanı olan Frank Roussel'in isyanı üzerine Caesar

⁹ Bryennios, *a.g.e.*, s.26; Demetrios I. Polemis, *The Doukai, A Contribution to Byzantine Prosopography*, The Athlone Press, New York 1968, s.3.

¹⁰ Polemis, *a.g.e.*, s.1-11.

¹¹ Roma İmparatoru Iulius Caesar'a atfen oluşturulan bu unvan ilk zamanlarda imparatorlara has idi. II. Justinian, tahtı yeniden ele geçirme sürecindeki yardımları karşılığında Bulgar hükümdarı Tervel'e bu unvanı vermişti. Bu ve bunun gibi birkaç istisna hariç tutulursa, Caesar, XI. yüzyıla kadar imparatorların "yardımcı imparator" konumundaki oğullarına verilen bir unvandı ve nişanı haçsız bir taç idi. Aleksios Komnenos, unvanın rütbesini düşürmüştür. Zaman içerisinde eski önemini yitirmiş ve daha düşük kademelerdeki devlet adamlarına verilmeye başlanmıştır. Alexander Khazdan, "Caesar", *The Oxford Dictionary of Byzantium*, Oxford University Press, Oxford 1991, s.363; Georg Ostrogorsky, *Bizans Devleti Tarihi*, Çev. Fikret Işıltan, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2015, s.25, 100, 163, 232, 340, 259 vd.

¹² Polemis, *a.g.e.*, s.66.

Ioannes Doukas¹³ bu isyanı bastırmakla görevlendirilmiş, ancak savaş sonunda esir düşmüştür. Ioannes Doukas'ın babası Andronikos Doukas da Caesar ile beraber esir düşenler arasındaydı. Savaşta aldığı yaralar sebebiyle Andronikos Doukas'ın durumu pek iyi değildi. Bu sebeple Caesar Ioannes Doukas araya girerek oğlunun Konstantinople'e gönderilmesini rica etmiştir. Roussel de Andronikos'un yerine onun iki oğlunun rehin bırakılması şartıyla bu ricayı kabul etmiştir. Böylece Andronikos'un iki oğlu, Michael ve henüz on yaşındaki Ioannes Doukas¹⁴, Roussel'in elinde bir süre rehin olarak kalmışlardır. Michael kaçmayı başarmış, Ioannes ise muhtemelen Roussel'in Türkler karşısında aldığı mağlubiyete kadar rehin hayatı yaşamıştır.¹⁵

Roussel'in Türkler tarafından mağlup edilmesi sonrasında İmparator VII. Michael Doukas (1071-1078) fidye karşılığında Caesar'ı ve Ioannes Doukas'ı Türklerden kurtarmıştır. Babası Andronikos'un Roussel ile mücadelede aldığı ağır yaralar sonrası geldiği Konstantinople'de fazla yaşamaması üzerine yetim kalan Ioannes Doukas'a dedesi Caesar Ioannes Doukas bakmıştır.¹⁶ Ioannes Doukas bir süre Caesar'ın Trakya'da, Meriç Nehri'nin batısında yer alan Moroboundos'daki mülkünde yaşamıştır. Aleksios Komnenos, İmparator III. Nikephoros Botaniates (1078-1081)'e karşı ayaklandığında Caesar'ın desteği için gönderdikleri elçi burada ilk olarak genç Ioannes Doukas ile görüşmüştür. İsyân haberini Ioannes Doukas'tan alan Caesar, torununa bir

¹³ Belki de aynı ismi taşıyan torunu sebebiyle herhangi bir karışıklığa mahal vermemek adına dede Ioannes Doukas'ın adı dönemin kaynaklarında "Caesar" unvanına yapılan vurgu ile anılmıştır.

¹⁴ Nikephoros Bryennios'un eserinde Andronikos'un rehin bırakılan çocukları ile ilgili "Ama o aslan [özgün metinde: iyi] yol gösterici, görünüşe bakılırsa Ioseph'in [Hazreti Yusuf'un] koyunları gütmesini kendine örnek edinerek, genç [çocuk] Ioseph'i [Mikhael'i demeliydi], akıllılar akıllısı eğitimci ile, aldı, yoldan uzaklaştı..." şeklindeki ifadelerde yer alan "Ioseph" yani "Hz. Yusuf" benzetmesi eserin çevirmenini yanlış yönlendirmiş olacak ki bu çocuklarını adını Michael ve Ioseph olarak vermektedir. Halbuki Andronikos Doukas'ın Michael ve Ioannes adlarında iki oğlu ile Eirene, Anna ve Theodora adlarında üç kızı var iken Ioseph adında herhangi bir çocuğu bulunmamaktaydı. Bkz. Bryennios, *a.g.e.*, s.91-93 ve dn.24; Polemis, *a.g.e.*, s.58-59.

¹⁵ Bryennios, *a.g.e.*, s.91-93 ve dn.24; Polemis, *a.g.e.*, s.66.

¹⁶ Attaleiates, *a.g.e.*, s.192-196; Polemis, *a.g.e.*, s.57, 66.

tokat atmış ve “böyle aptalca laflar söyleme” diyerek geri yollamıştır. Ancak az sonra Ioannes Doukas tekrar gelip, elçinin dedesine iletmesini istediği sözleri tekrarlayınca Caesar ikna olarak Komnenos isyanına dahil olmaya karar vermiştir.¹⁷

2. IOANNES DOUKAS'IN DRAÇ DOUX'LÜĞÜ SIRASINDAKİ FAALİYETLERİ

Aleksios Komnenos taht mücadelesinde başarılı olmuş ve 4 Nisan 1081'de Bizans İmparatoru olarak taç giymiştir. I. Aleksios ile beraber Bizans İmparatorluğu'nun idaresinde köklü bir değişim meydana gelmiştir. İmparator, senatörleri ve aristokrasinin önde gelenlerini dikkatli ve kasıtlı bir biçimde etkisizleştirmiş; önemli makam ve toprakları yakın aile üyelerine tahsis etmiş ve hatta bu yakınları için yeni unvanlar icad etmiştir.¹⁸ I. Aleksios, Ioannes'in kız kardeşi Eirene Doukakina ile evliydi.¹⁹ Dolayısıyla I. Aleksios'un kayınbiraderi olarak bu makamlardan nasiplenenlerden biri de Ioannes idi. Maiyetine büyük bir kuvvet tahsis edilen Ioannes Doukas, iç kalenin alındığı 1083 yılı sonunda,²⁰ kısa süre öncesine kadar Normanlarla yapılan mücadelelerin merkezi olan Draç'a *Doux*²¹ olarak tayin edildi.²²

¹⁷ Anna Komnena, *a.g.e.*, s.76; Anna Comnena, *The Alexiad*, Çev. Elizabeth A. S. Dawes, In parentheses Publications, Ontario 2000, s.41.

¹⁸ Zonaras, *a.g.e.*, s.157-163; Peter Frankopan, “Kinship and the Distribution of Power in Komnenian Byzantium”, *The English Historical Review*, C. CXXII, Sayı: 495, 2007, s.3 vd.; Ostrogorsky, *a.g.e.*, s.339-340.

¹⁹ Anna Komnena, *a.g.e.*, s.81, 223; Anna Comnena, *a.g.e.*, s.44, 131.

²⁰ Bu tayin, Anna Komnena'nın ifadelerinden yola çıkılarak, genellikle 1085 yılına tarihlendirilmektedir. Anna, tarihî değeri şüphesiz götürmeyen *Alexiad*'ı olayların yaşandığı dönemden onlarca yıl sonra ve toplumdaki soyutlanmış bir biçimde, inziva halinde yazmıştır. Bu sebeple bazı olaylar ile ilgili yaptığı tarihlendirmelerin gözden geçirilmesi gerekmektedir. Peter Frankopan tarafından Girit ve Kıbrıs isyanları bağlamında yapılan çalışmada, bu isyanların başlangıç ve bitiş tarihleriyle birlikte Ioannes'in Draç Doux'lüğüne tayin tarihi de ortaya konulmuştur. Bu çalışmaya göre, Ioannes 1083 yılı sonlarında bu göreve gelmiştir. Frankopan, “Challenges...”, s.388-389 dn.31.

²¹ Eski Thema'ların valilerini işaret eden Strategos unvanının yerine getirilen Doux unvanı X. yüzyılın ikinci yarısından itibaren büyük bölgelerin askerî komutanlarına verilmiştir. Doux unvanı ile Doukas adı arasında bağlantı kuran rivayetler de mevcuttur. Bryennios, *a.g.e.*, s.26; Alexander Khazdan, “Doux”, *The Oxford Dictionary of Byzantium*, Oxford University Press, Oxford 1991, s.659; Ostrogorsky, *a.g.e.*, s.340.

²² Michael Angold, *The Byzantine Empire, 1025-1204, A Political History*, Longman, Londra & New York 1997, s.152; Timothy Venning (Ed.), *A Chronology of the Byzantine Empire*, Palgrave MacMillan, New York 2006, s.419; Polemis, *a.g.e.*, s.66.

Draç, Batı'dan gelebilecek istilâlar için ana savunma merkeziydi. Bu sebeple bölgenin hassasiyeti ve önemine binaen I. Aleksios'un iktidarının ilk yıllarında Draç Doux'lüğü Batı Balkanlardaki en büyük makam ve ödüldü.²³ I. Aleksios'un diplomatik çabaları sayesinde, İtalya'daki Norman topraklarına gerçekleşen Alman saldırısı²⁴ sonrası geri dönen Normanlardan kurtarılan Draç için yeni tehdit Sırplar olmuştu. Aslında Sırplar, Bizans İmparatorluğu'na tabi bir halktı. Dönemin Sırp Prensi Bodin idi. Bodin'in babası olan Michael'e *Protospatharos*, Bodin'e ise *Protosebastos* unvanı verilmişti.²⁵ Ancak Sırplar genellikle birlikten yoksun olarak kendi aralarında mücadele etmeleriyle bilinseler de, Bizans İmparatorluğu ya da Bulgar Devleti'nin bölgedeki hâkimiyetinin zayıfladığı her dönemde bazı Sırp prensleri siyasî bir teşekkül oluşturmaya çalışmışlardı. I. Aleksios iktidara gelmeden öncesi ve iktidarının ilk yılları da Sırplar açısından böyle bir dönemdi. Sırp Prensi Bodin, Draç'ın hafif kuzeybatısında, günümüzdeki Karadağ yakınlarında yer alan Zeta nehri bölgesinde bağımsız bir teşekkül oluşturmuş ve Bizans topraklarını ilhak etmeye başlamıştı.²⁶

Ioannes Doukas'ın Draç Doux'lüğü sırasındaki en önemli faaliyetleri Bodin önderliğindeki Sırlara yönelik seferleridir. Ioannes'in Sırlara yönelik bir dizi sefer gerçekleştirdiği bilinmektedir, ancak bu seferlerle ilgili ayrıntılı bilgi bulunmamaktadır. Öyle ki tarihlendirmeler bile net değildir; bununla birlikte 17-18 Şubat 1091'e tarihlenen bir çatışma

²³ Stephenson, a.g.e., s.152, 160.

²⁴ Anna Kommena, a.g.e., s.120-123, 156-159.

²⁵ X. yüzyılda büyük devlet memurlarına bahşedilen *Protospatharos* unvanı XI. yüzyılın ortaları itibariyle eski önemini kaybetmişti. Ancak I. Aleksios'un unvan ve makamlarda gerçekleştirdiği reformlar sonrasında ortaya çıkan *Protosebastos* unvanı önemliydi ve genellikle imparatorun yakın akrabalarına veriliyordu. Bu bakımdan Bodin'in önderliğindeki Sırların arz etmiş olduğu tehlike karşısında Bizans İmparatorluğu'nun böylesi itibarlı bir unvanı vermesi kayda değerdir. Vlada Stankovic, "The Character and Nature of Byzantine Influence in Serbia (from the End of the Eleventh to the End of the Thirteenth Century): Reality-Policy-Ideology", *Serbia and Byzantium, Proceedings of the International Conference Held on 15 December 2008 at the University of Cologne*, Mabi Angar & Claudia Sode (Ed.), Peter Lang, Frankfurt 2013, s.83-85; Ostrogorsky, a.g.e., s.339-340.

²⁶ Anna Kommena, a.g.e., s.60, 140, 146, 233-234; Nevill Forbes vd., *The Balkans: A History of Bulgaria, Serbia, Greece, Rumania, Turkey*, Oxford University Press, Oxford 1915, s.85-86.

mevcuttur. Ioannes bu seferler neticesinde büyük başarılar kazanmış; birkaç şehir ile birlikte Zeta ve Rascia kalelerini de ele geçirmiştir. En önemlisi çok sayıda Sırp ile beraber liderleri Bodin'i de esir alarak rüştünü ispat etmiştir. Ioannes, ilerleyen dönemde I. Aleksios'un daha da önemli görevleri kendisine vermesini sağlayan güveni Draç Doux'lüğü esnasında kazanmıştır.²⁷

I. Aleksios tarafından 1090 yılında Ohri Başpiskoposluğu'na tayin edilen Theophylakt'ın Ioannes'e gönderdiği mektuplardan anlaşıldığı kadarıyla Ioannes, askerî faaliyetlerin yanı sıra Draç'ın sosyal ve adli işlerine de el atmıştır. Theophylakt, bu mektuplardan birinde Eğriboz'daki yakınları için belirsiz bir iyilik istemiş, diğerinde ise günümüzde Makedonya'nın güneybatısında yer alan, Pelagonia (Bitola) yakınlarındaki Mongila adlı bölgenin kendi yetki alanına verilmesini talep etmiştir. Başpiskoposluğun eski konutu olup, bir komutan tarafından el konulan bu bölge Ioannes'in araya girmesi sonrasında tekrar Bulgar Kilisesi'nin mülkiyetine geçmiştir. Bir komutan olarak bu gibi işler yetki alanına girmemesine rağmen, komutanlıktan gelen nüfuzunu kullanarak dilekçe sahiplerinin isteklerini yerine getirmeye çalışması ve bunu başarması Ioannes'in bölgedeki otoritesinin en önemli göstergelerindendir.²⁸

3. IOANNES DOUKAS'IN MEGAS DOUX OLARAK FAALİYETLERİ

1080'lerin sonuna gelindiğinde Bizans İmparatorluğu yeni bir tehlike ile karşı karşıya gelmiştir. İzmir'i başkent edinen Çaka Bey oluşturduğu donanma ile Bizans İmparatorluğu'nun Batı Anadolu ve Ege adalarındaki hâkimiyetini tehdit etmeye

²⁷ Anna Kommena, *a.g.e.*, s.233-234; Polemis, *a.g.e.*, s.66; Venning (Ed.), *a.g.e.*, s.425.

²⁸ Michael Angold, *Church and Society in Byzantium Under the Comneni, 1081-1261*, Cambridge University Press, New York 1995, s.160-161; Stephenson, *a.g.e.*, s.150-151.

başlamıştır. Çaka Bey, İmparator Nikephoros Botaniates'in iktidarında (1078-1081) Anadolu'ya gerçekleştirilen seferlerden birinde Bizans'a esir düşmüştü. Buna karşın, Botaniates tarafından esir muamelesi görmemiş ve hatta *Protonobilissimos*²⁹ unvanına mazhar olmuştu. Konstantinople Sarayı'nda kaldığı süre zarfında Grekçe ile beraber Bizans'ın siyasi ve askerî yapısını da öğrenmişti. Ancak Aleksios Komnenos'un iktidara gelmesiyle beraber bütün ayrıcalıklarını kaybetmiş ve Anadolu'ya geçerek İzmir'i karargâh haline getirmiştir. Burada Rum bir gemi ustasıyla birlikte hareket ederek ilk Türk donanmasını kurmuş, bölgedeki denizciliğe aşına Rum ve Türk ahaliden oluşturduğu mürettebatıyla kıyı bölgelerini ele geçirmeye başlamıştı. Urla ve Foça'yı topraklarına kattıktan sonra Ege adalarına yönelmiş ve Midilli, Sakız, Sisam ve Rodos adalarını hâkimiyeti altına almıştı.³⁰

Çaka Bey'in Bizans İmparatorluğu aleyhine tehlikeli bir biçimde genişlemesi üzerine I. Aleksios Komnenos, bu tehlikeyi bertaraf etmek üzere önce Niketas Kastamonites'i, sonra ise Konstantinos Dalassenos'u görevlendirmiştir. Dalassenos 1090 yılındaki seferi esnasında, aka Bey'in İzmir'de olmasından istifade ile Sakız adasını geri almak gibi bazı başarılar kazansa da onu etkisiz hale getirememiş, bölgede imparatorluk hâkimiyetini tesis edememişti.³¹ aka Bey, kurduğu ve başarıyla idare ettiği

²⁹ En soyluların birincisi anlamındaki bu unvan beraberinde büyük bir maddî gelir de sağlıyordu. Anna Kommena, *a.g.e.*, s.233; Zonaras, *a.g.e.*, s.165 dn.69.

³⁰ Anna Kommena, *a.g.e.*, s.229-232; Anna Comnena, *a.g.e.*, s.129-131; Zonaras, *a.g.e.*, s.165; Akdes Nimet Kurat, *aka Bey (İzmir ve Civarındaki Adaların İlk Türk Beyi M.S. 1081-1096)*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, Ankara 1966, s.26-38; Hasan Geyiklioğlu, "Selçuklular'ın Deniz Politikası ve Denizcilik Faaliyetleri", *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, Sayı: 22, 2003, s.255-256; Alex Mallett, "aka Bey", *ev: Serkan Acar, İzmir Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 3, 2016, s.73.

³¹ Anna Kommena'nın anlatımında ve olay örgülerinde mevcut olan sıkıntılar bazı seferlerin tam tarihini tespit etmemizi zorlaştırmaktadır. Anna'nın anlatımı sanki Dalassenos Sakız Adası'nda aka Bey ile mücadele ederken İoannes Doukas'ın da yolda olduğu yönünde bir izlenim vermektedir. Ancak 1091 yılında Bizans kuvvetlerinin büyük bölümünün Peçenek tehdidiyle meşgul olduğu ve İoannes Doukas'ın da aynı dönemde Draç'da Bodin ile mücadele ettiği göz önüne alındığında, bu bilginin hatalı olduğu anlaşılmaktadır. Dalassenos'un Sakız Adası'nı geri aldığı sefer ise 1090 yılında gerçekleşmiş olmalıdır. Ayrıca Dalassenos'un Sakız Adası'nı aka Bey'den geri aldıktan sonra Peçenekler ile yapılan mücadelede yer alması da bu düşüncüyü destekler niteliktedir. Anna Kommena, *a.g.e.*, s.230 dn.4, 230-234, 252-255; Anna Comnena, *a.g.e.*, s.129-132. Kurat, *aka Bey*, s.38.

donanma nedeniyle Bizans İmparatorluğu'nun daha önce karşılaşmadığı derecede büyük bir tehlike arz ediyordu. Bizans İmparatorluğu'nun Peçenekler ile mücadele etmesinden istifade ile yeni bir donanma kurarak hâkimiyet alanını genişleten Çaka Bey, bununla da yetinmemiş, Peçenekler ile ittifak teşebbüsünde bulunarak daha büyük emeller için hazırlıklara girişmiştir. Ancak, I.Aleksios'un diplomatik çabaları ile Çaka Bey'in müttefiki olan Peçenekler 29 Nisan 1091 tarihinde Lebounion Savaşı'nda Kumanlar tarafından bozguna uğratılınca bu emellerini hayata geçirememiştir. Buna rağmen Bizans İmparatorluğu için ciddi bir tehdit olmaya devam etmiştir.³²

I. Aleksios Komnenos döneminin başlarında Bizans donanması içler acısı bir haldeydi. Öyle ki Normanlar Venedik'ten sağlanan donanma ile mağlup edilmişti. Ancak her ihtiyaç anında dış destek bulmak ne mümkün ne de akıl kârıydı. I. Aleksios, mevcut imparatorluk donanmasının Çaka Bey karşısındaki aciziyeti karşısında donanmada bir reform başlatmıştır. Başkent Konstantinople'deki merkezi donanma ile bölgesel filoları bir araya getirmiş ve bunların haricinde yepyeni bir donanma oluşturarak, 1094 yılı başlarında,³³ bu donanmanın başına *Megas Doux*³⁴ unvanıyla kayınbiraderi Ioannes Doukas'ı

³² Anna Komnena, *a.g.e.*, s.233-235, 248, 252-255; 265-266; Anna Comnena, *a.g.e.*, s.132, 141, 152-153; Angold, *The Byzantine Empire*, s.133-135; Kurat, *Peçenek Tarihi*, s.214-227; C. A. MacArtney, "The Petchenegs", *The Slavonic and East European Review*, C. VIII, Sayı: 23, 1929, s.349-352.

³³ Anna Komnena, dayısı Ioannes Doukas'ın Draç'tan Konstantinople'e çağırıldığı tarihi 1092 olarak vermektedir. Bununla birlikte Ioannes'in 11 yıldır Draç'ta başarıyla görev yaptığını ve bu başarıları sayesinde *Megas Doux* olarak görevlendirildiği ayrıntısını bildirmektedir. İç kale haricinde Draç'ın 1083 yılında Normanlardan geri alındığı ve hemen ardından Ioannes'in Draç Doux'ü olarak görevlendirildiği bilinmektedir. Bu hususta Anna'nın dayısı ile ilgili "11 yıldır Draç'ta görevli olduğu" yönündeki yanlış olması ihtimal dahilinde olmayacak kadar ayrıntı içeren bilgi önem arz etmektedir. Bu bilgiler bir arada düşünöldüğünde Ioannes'in Çaka Bey ile mücadele için en erken 1094 başlarında çağırılmış olması gerekmektedir. Bu sebeple Anna'nın olaylar ile ilgili olarak verdiği tarihler bu doğrultuda düzeltilmelidir. Frankopan, "Challenges...", s.387-390; Tassos Papacostas, "The History and Architecture of the Monastery of Saint John Chrysostomos at Koutsovendis, Cyprus", *Dumbarton Oaks Papers*, C. LXI, 2007, s.26, 66.

³⁴ Yaygın kanaat "Donanma Komutanı" anlamına gelen *Megas Doux* unvanının, I. Aleksios Komnenos tarafından kayınbiraderi Ioannes Doukas'a verilmek üzere oluşturulduğu yönündedir. Ancak bu görüş gözden geçirilmelidir. Çünkü Ioannes Doukas öncesinde de bu unvanı kullanan bazı komutanlar mevcuttur. *Megas Doux* unvanı ile ilgili araştırmalarımız esnasında karşılaştığımız en erken örnek 1057-1059 yıllarına aittir. Michael Psellos tarafından İmparator I. Isaakios (1057-1059)'un yeğeni Kontostephanos'a gönderilen bir mektuptan anlaşıldığı kadarıyla Kontostephanos da *Megas Doux*

getirmiştir. Ege ve Adriyatik denizlerinde dūřmana korku salmayı amaçlayan I. Aleksios, yeni donanmayı Draç'taki başarılarıyla kendini kanıtlayan Ioannes Doukas'ın komutasına verdikten sonra, bu donanmanın masraflarını karşılamak amacıyla Yunanistan'ın güneyinde yer alan Hellas, Peloponnese ve Girit eyaletlerini *Megas Doux*'ün idarî sorumluluğuna bırakmıştır.³⁵

3.1. Çaka Bey ile Mücadelesi

İmparatorun emri doğrultusunda, Ioannes Doukas'ın ilk hedefi Doğu Ege'nin en büyük adalarından Midilli'yi Çaka Bey'in elinden almaktı. Anna Komnena'nın ifadelerine göre;³⁶ I. Aleksios'un da telkiniyle, Ioannes Doukas donanmayı Konstantinos Dalassenos'un komutasına bırakmış, ona kıyayı takip ederek yol almasını emretmiş, kendisi de kara kuvvetleriyle beraber sahil boyunca ilerlemeyi tercih etmiştir. Anna'nın anlatımından Dalassenos'un denizden, Ioannes'in karadan Midilli'ye varmayı tasarladıkları gibi bir anlam çıkmaktadır. Her ne kadar Batı Anadolu kıyılarına oldukça yakın olsa da nihayetinde bir ada olan Midilli'ye karadan varmak mümkün değildir. Burada Midilli Adası'nın karşı kıyılarında yer alan bölgelerin ele geçirilmesi suretiyle Çaka Bey'in o bölgelerde yer alan birlikleriyle bağlantısını kesmek kastediliyor olmalıdır.

Midilli'ye varır varmaz, Ioannes Doukas'ın ilk işi hem istihkâm hem de gözetleme maksadıyla ahşap kuleler inşa ettirmek olmuştur. İlk aşamada Çaka Bey Midilli'deki mücadeleyi kardeşi Yalvaç'a bırakmıştır. Ancak sonra

unvanına sahiptir. Bu tarih sonrasına ait olan başka örnekler de mevcuttur. Michael Jeffreys & Marc Diederik Lauxtermann (Ed.), *The Letters of Psellos, Cultural Networks and Historical Realities*, Oxford University Press, New York 2017, s.394-395; Mark C. Bartusis, *Land and Privilege in Byzantium, The Institution of Pronoia*, Cambridge University Press, New York 2012, s.139 dn.57.

³⁵ Anna Komnena, *a.g.e.*, s.132-136, 233-234, 266; Anna Komnena, *a.g.e.*, s.132, 152-153; John H. Pryor & Elizabeth M. Jeffreys, *The Age of the Δpomun, The Byzantine Navy ca 500-1204*, Brill, Leiden & Boston, 2006, s.101, 109; John Haldon, *Warfare, State And Society In The Byzantine World 565-1204*, Taylor & Francis Group, Londra 1999, s.96; Angold, *The Byzantine Empire*, s.151.

³⁶ Anna Komnena, *a.g.e.*, s.266; Anna Komnena, *a.g.e.*, s.152-153.

karřısındaki dūřmanın muazzam gūcū sebebiyle savařa bizzat dahil olmuřtur. Ioannes Doukas ile aka Bey arasındaki mūcadele ū ay boyunca gūn doęumundan gūn batımına kadar devam etmiř, ancak ne Ioannes Midilli'yi geri alabilmiř, ne de aka Bey kuřatmayı pūskūrtebilmiřtir. Anna Komnena'nın ifadelerine inanılacak olursa, bu kısır dōngūyū bozan ve muharebeleri nihayete erdiren, savař meydanında bile olmayan I. Aleksios'un dehası olmuřtur. Buna gōre; Midilli'den gelen bir askere vaziyeti soran imparator, Ioannes'in būtūn azmi ve uęrařına raęmen adayı geri alamadıęını ōęrenince, hangi řartlarda savařıldıęını sormuř ve Bizans askerlerinin, Doęu yōnūne, yani gūneře karřı konuřlandıęını ōęrenince, Ioannes'e "gūn doęumunda deęil, gūn batımında çatıřmaya girmesi" yōnūnde bir emir gōndermiřtir. Ioannes, emir kendisine ulařır ulařmaz bu doęrultuda hareket etmiř ve ilk muharebede aka Bey'in ordusuna ūstūn gelmeyi bařarmıřtır.³⁷

Uzun sūren kuřatmanın ardından adayı daha fazla elde tutamayacaęını dūřūnen aka Bey, askerleri ve gemileriyle İzmir'e gūvenli geçiř hakkı karřılıęında Midilli'yi teslim etmeyi teklif etmiřtir. Ioannes de bu teklifi kabul etmiřtir. Yapılan antlařmayı gūvenceye almak adına aka Bey ve Ioannes karřılıklı olarak ikiřer komutanlarını birbirilerine rehin bıramıřlardır. Anna'nın ifadelerine gōre; aka Bey Midilli halkından kimseye zarar vermeyeceęine ve ada halkını beraberinde zorla gōtūrmeyeceęine sōz vermiř, Ioannes de bu sōzler karřılıęında onun huzur içinde İzmir'e varacaęını garanti etmiřtir. Ancak aka Bey sōzūnden dōnmūř ve kadın-ocuk demeden Midilli halkını zorla beraberinde gōtūrmeye kalkmıřtır. Bu geliřmeler ūzerine, Konstantinos Dalassenos, aka Bey ile savařmak için Ioannes'ten mūsaade istemiřtir. Ancak Ioannes, aka Bey ile yapılan antlařmayı ileri sūrerek Dalassenos'a

³⁷ Anna Komnena, *a.g.e.*, s.266-267; Anna Comnena, *a.g.e.*, s.153; Kurat, *aka Bey*, s.45-46.

müsaade etmemiştir. Buna rağmen Dalassenos, kendisinin antlaşmanın tarafı olmadığını, dolayısıyla aka Bey'e saldırdığı takdirde Ioannes'in sözünden dönmüş sayılamayacağını ifade ederek, savaşma isteğinde ısrarcı olmuştur. Nihayetinde hızlı bir biçimde hareket eden Dalassenos, aka Bey'in peşine düşmüş ve ona yetişmiştir. Savaş esirleri ile beraber zorla götürülen Midilli halkını da kurtarmış, aka Bey'in gemilerinden birçoğunu ele geçirerek mürettebatının çoğunu kılıçtan geçirmiştir. Çaka Bey ise olacakları tahmin etmiş, küçük ve hızlı bir gemiyle kaçarak esaretten kurtulmuş ve sağ salim İzmir'e varmıştır.³⁸

Gerek Midilli seferindeki "güneş" ile ilgili ayrıntının, gerekse aka Bey'in yapılan antlaşmaya aykırı bir biçimde ada halkını beraberinde sürüklemesinin üzerinde durulması gerekmektedir. Anna Komnena'nın *Alexiad'*ı yazarken babasını yalnızca erdemi, kahramanlığı ve dehasıyla yansıttığı göz önüne alındığında Midilli seferindeki "güneş" ile ilgili ayrıntının I. Aleksios'u yüceltmek maksadıyla esere işlendiği düşüncesi ne çıkmaktadır. Buna en büyük delil de bahsi geçen savaş sonrasında dahi, Midilli'nin ancak aka Bey'in barış şartları kabul edildikten sonra hkimiyet altına alınabilmesidir. Çaka Bey'in antlaşmayı bozması ise mevcut durumda söz konusu değildir. Çünkü, eğer böyle bir olay gerçekleşmiş olsa, Ioannes'in, aka Bey ile savaşmak için izin isteyen Dalassenos'a hlihazırda çiğnenmiş olan bir antlaşmayı ne sürerek karşı çıkması düşünülemezdi.³⁹

Ioannes Doukas'ın bu seferi neticesinde Bizans İmparatorluğu Doğu Ege'nin en önemli adalarından biri olan Midilli'yi yeniden hkimiyeti altına almıştır. Çaka Bey'i ele geiremeye de önemli bir zafer kazanan Dalassenos da Midilli'ye gelerek Ioannes ile bir araya gelmiştir. Midilli kalesini tahkim

³⁸ Anna Komnena, *a.g.e.*, s.267-268; Anna Comnena, *a.g.e.*, s.153-154.

³⁹ Kurat, *aka Bey*, s.45-47; Penelope Buckley, *The Alexiad of Anna Komnene, Artistic Strategy in the Making of a Myth*, Cambridge University Press, New York 2014, s.174-175.

eden Ioannes, Dalassenos adadan ayrılırken donanmanın önemli kısmını kendine ayırıp Çaka Bey'in elindeki diğeri ada ve şehirlere yönelmiştir. Bu süreçte Sisam Adası'nı ilk hücumda ele geçirmiş ve birkaç adayı daha hâkimiyet altına aldıktan sonra başkent Konstantinople'e dönmüştür.⁴⁰

3.2. *Girit ve Kıbrıs'taki İsyanları Bastırması*

1090'ların başlarından itibaren Doğu'da Türkiye Selçukluları, Batı Anadolu kıyılarında ve Ege adalarında Çaka Beyliği, Balkanlarda Peçenekler ve Sırplarla mücadele halinde olan Bizans İmparatorluğu için XI. yüzyılın son yılları hayli zorlu geçmiştir. Bütün bunlar yetmezmiş gibi şimdi de Girit'te Karykes, Kıbrıs'ta ise Rhapsomates'in isyan ettikleri⁴¹ haberi başkent Konstantinople'e ulaşmıştır.⁴²

Görünüşe göre, imparatorluğun içinde bulunduğu zor durumdan çıkış için gerçekleştirilen seferlere maddî kaynak sağlamak adına I. Aleksios'un uyguladığı vergi politikaları Girit ve Kıbrıs'taki isyanların ana sebebidir. İmparatorluğun bütün topraklarında olduğu gibi, Girit ve Kıbrıs'ta da halk ağır vergi yükü altında ezilmekteydi. İmparator öyle zor durumdaydı ki, Kilise mallarına dahi el koymak zorunda kalmıştı. Ayrıca, Çaka Bey'in Ege adalarında ve Batı Anadolu kıyılarında artan nüfuzu ile birlikte Anadolu'da artan Türk nüfusu Girit ve Kıbrıs'ın bu bölgeler ile yaptığı ticarete ağır bir darbe vurmuştu. Çaka Bey karşısında Bizans İmparatorluğu'nun kendilerini savunmasından geçen Girit ve Kıbrıs halkından, yaşadıkları bütün bu maddî

⁴⁰ Anna Kommena, *a.g.e.*, s.268; Anna Comnena, *a.g.e.*, s.154.

⁴¹ Belki de bu zamanlama sebebiyle, bazı araştırmacılar tarafından Çaka Bey, Karykes ve Rhapsomates arasında bir işbirliği olduğu yönünde bir fikir ortaya atılmıştır. Öncelikle bu isyanların Ioannes Doukas'ın Çaka Bey'e karşı düzenlemiş olduğu seferlerden önce başladığı yönünde kuvvetli deliller mevcuttur. Ayrıca hiçbir ana kaynaktan bu işbirliğine dair bir bilgi bulunmamasıyla beraber bazılarında Girit'teki isyan anılırken Kıbrıs'taki es geçilmiştir. Dolayısıyla bu üçlü arasında herhangi bir işbirliğinden söz etmek pek gerçekçi olmayacaktır. Ancak isyanın sebepleri arasında imparatorluğun Çaka Bey'in faaliyetleri karşısındaki acziyeti önemli bir yere sahiptir ve Karykes ile Rhapsomates'in bu faaliyetleri kendi lehlerine kullanmış olmaları mümkündür. A. G. C. Savvides, "Can We Refer to a Concerted Action Among Rapsomates, Caryces and the Emir Tzachas Between A.D. 1091 and 1093", *Byzantion*, C. LXX, Sayı: 1, 2000, s.122-134; Frankopan, "Challenges...", s.384.

⁴² Anna Kommena, *a.g.e.*, s.268; Anna Comnena, *a.g.e.*, s.154; Zonaras, *a.g.e.*, s.165.

kayıplara rağmen, imparatorluğun savunulmasına katkı sunmaları beklenmekteydi. Bütün bunlar, Girit ve Kıbrıs halkının bölgesel liderlerle bu tehdide daha etkin karşılık verebileceklerini düşünüp isyana ateşini yakmalarına sebep olmuştur.⁴³

Ioannes Doukas, Çaka Bey ile mücadelesinden sonra başkente yeni gelmişti. Başarılarla dolu seferlerinden sonra Ioannes, *Megas Doux* unvanının sahibi olarak, I. Aleksios tarafından bir kez daha imparatorluğun başındaki belâları savuşturmakla görevlendirilmiştir.⁴⁴ Ioannes'in işi hiç de kolay değildi; Girit ve Kıbrıs gibi iki büyük adada imparatorluk hâkimiyetini yeniden tesis etmesi gerekiyordu. Bu amaçla büyük bir donanmanın başında Girit'e doğru yola koyulmuştur. Ancak doğrudan Girit'e gitmektense önce nihaî istikametinin kuzeybatısında yer alan Eğriboz, sonra da doğusunda kalan Kerpe Adası'nda duraklamıştır. Ioannes'in Eğriboz Adası'na uğramasının bir sebebi Ohri Başpiskoposu Theophylakt'ın bu adada yaşayan ve zor durumda olan akrabalarına yardım etmesi konusundaki ricası, diğer sebebi ise dönemin önde gelen din adamlarından Aziz Meletios'un hayır duasını almaktı. Eğriboz Adası'ndaki görüşmelerinde Aziz Meletios, Ioannes'e ılımlı olmasını ve kan dökmekten kaçınmasını tavsiye etmiştir.⁴⁵ Ioannes, Eğriboz Adası'ndan ayrıldıktan sonra, nihaî saldırıdan evvel donanmayı toplayıp son hazırlıkları yapmak üzere Kerpe Adası'nda duraklamıştır. Burada bulunduğu zaman diliminde, isyanı bastırmak üzere Ioannes Doukas'ın geldiğini öğrenen Girit halkı ayaklanarak Karykes'i öldürmüşlerdir. Bu ayaklanmanın ardından, Aziz Meletios'un da istediği gibi, daha fazla kan akmadan Girit imparatorluk hâkimiyetine girmiştir. Ioannes,

⁴³ Zonaras, *a.g.e.*, s.166; Anna Kommena, *a.g.e.*, s.269 dn.1; Frankopan, "Challenges...", s.384-385; Savvides, *a.g.m.*, s.124, 128.

⁴⁴ Anna Kommena, *a.g.e.*, s.268; Anna Kommena, *a.g.e.*, s.154; Zonaras, *a.g.e.*, s.165.

⁴⁵ Polemis, *a.g.e.*, s.67-68 ve dn.9; Pamela Armstrong, "Alexios I Komnenos, Holy Men and Monasteries", *Alexios I Komnenos*, Margaret Mullett & Dion Smyth (Ed.), Belfast Byzantine Enterprises, Priory Press, Holywood 1996, s.228.

kendi maiyetinden birini Girit'e vali olarak tayin etmiş ve adanın savunulması için yeterli sayıda asker bırakmıştır. Adanın güvenliği için gereken önlemleri aldıktan sonra Kıbrıs'a doğru yelken açmıştır.⁴⁶

Ioannes Doukas, Karykes'in Girit'teki isyanını kolaylıkla bastırmıştır. Ancak Rhapsomates'in Kıbrıs'taki isyanı, hem isyanla ilgili belirsizlikler,⁴⁷ hem de bastırılma süreci açısından daha çetrefillidir. Ioannes, Kıbrıs'a varır varmaz ilk hücumda Girne kalesini ele geçirmiştir. Bu esnada Lefkoşa'da olan Rhapsomates, kentin tahkimatının zayıf olması sebebiyle nihaî mücadeleyi burada yapmak istememiş ve büyük askerî hazırlıklar yaptıktan sonra, yüksek ve hâkim bir tepe olan Girne'deki Pentadaktylos dağ geçidini mesken tutmuştur.⁴⁸ Ancak Rhapsomates, Ioannes ile mücadele için gayet yeterli bir hazırlık yapmasına ve askerî açıdan üstün konumda olmasına rağmen, Anna'nın da ısrarla vurguladığı üzere,⁴⁹ tecrübesizliği yüzünden savaşa girmemiştir. İlk aşamada baskın bir hücum yerine müzakereyi tercih etmiş ve Ioannes'e elçiler göndermiştir. Tecrübesizliği ona pahalya mal olmuş, Ioannes'in emrindeki komutanlardan Boutoumites, Rhapsomates'in emrindeki askerlerden bazılarını kendi tarafına çekmeyi başarmıştır. Rhapsomates bu ihaneti ertesi gün acı bir biçimde savaş meydanında öğrenmiştir. Birliklerini savaş düzenine sokmuş ve askerlerini tepeden aşığı Ioannes'in bulunduğu bölgeye doğru sevk etmişken, iki ordu birbirine çok yaklaştığı bir esnada ordusundan, sanki Ioannes'e saldıracakmış gibi, kopup giden bir

⁴⁶ Anna Kommena, *a.g.e.*, s.268; Anna Comnena, *a.g.e.*, s.154-155; Angold, *The Byzantine Empire*, s.153; Polemis, *a.g.e.*, s.68;

⁴⁷ Kıbrıs isyanını başlatan Rhapsomates ile Aleksios Komnenos'a karşı büyük bir komploya girişen Nikephoros Diogenes'in başından geçen olayların benzerliğinden ötürü bu iki asinin aynı kişi olduğu yönünde bir iddia ortaya atılmıştır. Konumuzla doğrudan ilgili olmadığından burada bu tartışmaya girilmemiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Frankopan, "Challenges...", s.392-400.

⁴⁸ Anna Kommena, *a.g.e.*, s.268; Anna Comnena, *a.g.e.*, s.154; Tassos Papacostas, "Byzantine Nicosia", *Historic Nicosia*, Ed. Demetrios Michaelides, Rimal Publications, Kıbrıs 2012, s.84.

⁴⁹ Ana Komnena'nın belirttiğine göre, Rhapsomates ne kılıç tutmayı ne de at binmeyi biliyordu. Askerî konularda çok tecrübesizdi. Anna Kommena, *a.g.e.*, s.268-269; Anna Comnena, *a.g.e.*, s.155.

grup asker mızraklarını kendisine çevirince Rhapsomates uğradığı ihaneti anlamıştır. Anna'nın belirttiğine göre, yaklaşık 100 kişiden müteşekkil bu küçük birliğin ihaneti bile Rhapsomates'i kaçırtmaya yetmiştir. Telaşla at süren Rhapsomates, Lefkoşa'yı güney kıyılarına bağlayan bir yol üzerinden limana varıp gemiyle Türklerin hâkim olduğu Suriye'ye gitmeyi kafasına koymuştu. Bu esnada Ioannes, Rhapsomates'in yakalanıp teslim edilmesi için ödül vaat etmiş ve Boutoumites'i de peşine salmıştır. Rhapsomates, Kutsal Haç onuruna yapılmış bir kiliseye sığınarak, Ioannes'in ve I. Aleksios'un gazabından kurtulmak istemiştir. Ancak burada Boutoumites tarafından kısırılmış ve can güvencesi verildikten sonra teslim alınmıştır.⁵⁰

Boutoumites ile Rhapsomates, Ioannes'in yanına geldikten sonra hepsi beraber Lefkoşa'ya geçmişlerdir. Şaşırtıcı biçimde Rhapsomates isyankârların genel akıbeti olan idamdan kurtulmuş ve gerek Ioannes gerekse Boutoumites tarafından oldukça kibar bir biçimde muamele görmüştür. Böylece Ioannes, 1094 ya da 1095 yılında Girit'in ardından Kıbrıs'ta da imparatorluk hâkimiyetini sağlamıştır. Özellikle Lefkoşa'da ciddi bir tahkimat yaptırdıktan sonra, Kıbrıs'ın yeni valisi olarak Eumathios Philokales'i bırakarak, Rhapsomates ile birlikte Konstantinople'e geçmiştir.⁵¹

3.3. Batı Anadolu'yu Bizans İmparatorluğu Hâkimiyetine Alması

Girit ve Kıbrıs'taki isyanlar bastırıldıktan sonra 1097 yılına kadarki süreç Ioannes Doukas açısından sessiz geçse de bu dönem gerek Bizans İmparatorluğu, gerekse dünya tarihî açısından önemli olaylara sahne olmuştur. Çaka Bey, Ioannes

⁵⁰ Anna Kommena, *a.g.e.*, s.268-269; Anna Comnena, *a.g.e.*, s.154-155; Papacostas, "Byzantine Nicosia", s.87; Polemis, *a.g.e.*, s.68.

⁵¹ Anna Kommena, *a.g.e.*, s.269; Anna Comnena, *a.g.e.*, s.155; Frankopan, "Challenges...", s.386, 395; Papacostas, "Byzantine Nicosia", s.83 dn.22; Polemis, *a.g.e.*, s.68.

tarafından İzmir'e dönmeye mecbur bırakıldıktan sonraki süreçte kendisine yeni bir donanma oluşturmuş, Sakız ve Rodos başta olmak üzere, kaybettiği adaları birer birer geri almış ve bununla da yetinmeyerek Çanakkale boğazındaki Abydos kentini kuşatmıştı. Belli ki Çaka Bey'in güçlenip bölgedeki nüfuzunu artırması Bizans İmparatoru I. Aleksios'u olduğu kadar, hâlihazırda damadı olan Türkiye Selçuklu Sultanı I. Kılıç Arslan'ı da rahatsız etmiştir. Abydos'ta, Bizans ve Selçuklu kuvvetleri arasında kalan Çaka Bey, son çare olarak damadına yönelmiştir. İlk anda kayınpederini sıcak karşılayan Sultan I. Kılıç Arslan, I. Aleksios'un da kışkırtmalarıyla bir ziyafet esnasında Çaka Bey'i öldürmüştür.⁵²

I. Aleksios, Peçenekler, Çaka Beyliği ve Türkiye Selçuklu Devleti ile mücadele etmekte zorlandığından 1089 yılında Papa II. Urbanus'a ücretli asker yardımı için başvuruda bulunmuştu. Papa, bu durumu Batı Hristiyanlarının lehine çevirerek tarihin gördüğü en büyük din savaşlarından biri olan Haçlı Seferleri'ni başlatmıştı. Ancak I. Aleksios da bu durumu fırsata çevirmeyi düşünüyordu. Ioannes Doukas'ın donanması Haçlıların İtalya'dan Balkanlara geçişi esnasında Adriyatik kıyılarında güvenliğini sağlamak üzere devriye görevi ifa ediyordu. 1096 yılında Konstantinople sınırına ulaşan muazzam büyüklükteki Haçlı orduları I. Aleksios tarafından Anadolu'ya geçirilmişti. Sıradan halktan oluşan ilk Haçlı ordusunu kolaylıkla mağlup ettikten sonra Anadolu'da seferler düzenleyen Sultan I. Kılıç Arslan'ın bu gafleti pahalıya mal olmuş ve ağır süvarilerden oluşan ikinci Haçlı ordusu başkent İznik'i kuşatmaya almıştır. İznik'i ele geçirmeleri durumunda şehri teslim etmeyeceklerinden çekinen I. Aleksios, şehirdeki Türklerle anlaşarak, yani bir nevi Türkleri Haçlılarla korkutarak 19

⁵² Anna Kommena, *a.g.e.*, s.269, 270-271, 336; Anna Comnena, *a.g.e.*, s.155, 198-199; Işın Demirkent, *Türkiye Selçuklu Sultanı I. Kılıç Arslan*, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1996, s.17-19; Kurat, *Çaka Bey*, s.56.

Haziran 1097'de İznik'i ele geçirmiştir. Bu vesileyle Çaka Bey'in kızı da rehin alınmıştır. I. Aleksios, İznik ile yetinmeyerek, Haçlı ordusunun zulmünden çekinen Türkleri teslim olmaya ikna etmek amacıyla, tahsis ettiği rehber Tatikios vasıtasıyla Haçlıları Orta Anadolu'dan geçen düz hat yerine Bizans'ın geri almayı umduğu Batı Anadolu topraklarından ilerletmiştir. Bu süreçte Haçlılar, Bolvadin ve Akşehir üzerinden Konya önlerine geçmişlerdir.⁵³

Haçlı Seferlerinden olabildiğince faydalanmak isteyen I. Aleksios, Batı Anadolu'nun geri alınması için, önceki başarıları ve sadakati ile kendini kanıtlamış bulunan kayınbiraderi Ioannes Doukas'ı görevlendirmiştir. Ioannes Doukas ilk iş Abydos'a gelerek Kaspax adlı bir komutanı huzuruna getirtmiştir. Kaspax'ı donanma komutanı olarak atayarak, eğer iyi savaşır ve de İzmir alınırsa⁵⁴ onu bu şehre vali olarak tayin edeceğini bildirmiştir. Ioannes Doukas ise kara kuvvetlerinin komutasını ele almış ve İznik'in düşüşünün bir kanıtı olarak Çaka Bey'in kızını da beraberinde götürerek Abydos'tan yola çıkmış, Edremit-Bergama-Foça güzergâhını takip ederek İzmir önlerine gelmiştir. Böylece Ege'de kuzeyden güneye uzanan kıyı bölgelerini birer birer geri almıştır. Doukas'ı surların önünde, Kaspax'ın komutasındaki donanmayı da limanda gören İzmir'deki Türkler, güvenli geçiş hakkı karşılığında şehri teslim etmeyi teklif etmişlerdir. Ioannes de bu teklifi kabul etmiş ve gerek şehirde kalan, gerekse başka bölgelere gitmek isteyen Türklerin can güvenliğini garanti etmiştir. Böylece İzmir tekrar Bizans İmparatorluğu topraklarına katılmıştır. Ioannes söz verdiği üzere, Kaspax'ı İzmir valiliğine getirmiş, ancak çok kısa bir süre

⁵³ Peter Frankopan, *The First Crusade, The Call From the East*, Harvard University Press, Cambridge & Massachusetts 2012, s.145; Theotokis, *a.g.e.*, s.101; Steven Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, C. I, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2008, s.135-149; Jonathan Shepard, "Father' or 'Scorpion'? Style and Substance in Alexios's Diplomacy", *Alexios I Komnenos*, Margaret Mullett & Dion Smyth (Ed.), Belfast Byzantine Enterprises, Priory Press, Holywood 1996, s.87-88 dn.95, 89, 124-125; Demirkent, *a.g.e.*, s.20-28; Venning (Ed.), *a.g.e.*, s.432.

⁵⁴ İzmir bu dönemde Çaka Bey'in kardeşi Yalvaç'ın elinde olmalıdır. Kurat, *Çaka Bey*, s.56.

içinde buram buram entrika kokan bir olay vuku bulmuştur. Anna'nın ifadelerine göre; adlı bir olaydan ötürü yargılanmak üzere Kaspax'ın huzuruna getirilen bir müslüman (muhtemelen Türk) idam edileceğini düşünüp can havliyle Kaspax'ı öldürmüş ve buna rağmen kaçmayı başarmıştır. Bu olay üzerine şehirde büyük bir katliam gerçekleştirilmiş ve 10.000'i aşkın Türk öldürülerek şehirdeki hâkimiyet güvence altına alınmıştır. Kaspax'ın ölümünün ardından Ioannes, Hyaleas'ı İzmir valisi olarak atamıştır.⁵⁵

İzmir'i koruması için donanmayı İzmir'de bırakan⁵⁶ Ioannes Doukas, muhtemelen Çaka Beyliği'ne bağlı olan Tanrıvermiş adlı Türk beyinin hâkimiyetindeki Efes'e doğru yol almıştır. Şehirdeki Türkler, kuşatıldıkları takdirde Rum ahalinin ihanetine uğramaktan çekindiklerinden olsa gerek, surların dışında savaşmayı tercih etmişlerdir. Gün boyunca süren çatışma sonrası, henüz netice belli olmamışken Türkler savaşı bırakarak iç kesimlere doğru çekilmeye başlamışlardır. Buna rağmen, içlerinde beylerin de olduğu 2.000'i bulan Türk esir edilmiş ve bu esirler adalara dağıltılmıştır. Kaçmayı başaran Türkler, Menderes nehri boyunca ilerleyerek nihayetinde Bolvadin'e varmışlardır. Efes şehrine Petzeas'ı vali olarak bırakan Ioannes iç kesimlere doğru yürüyüşüne devam etmiştir.⁵⁷

Her ne kadar Anna, Ioannes'in elinden kaçırdığı Türklerin peşinde olduğunu söylese de aslında o bölgedeki önemli şehirleri ele geçirmeyi hedeflemiştir. Bu sebeple kaçan Türkleri kovalamamış ve Efes'ten sonra Ioannes'in ilk hedefi kısa süre öncesine kadar Çaka Beyliği'ne ait olan eskiçağın ünlü şehri

⁵⁵ Anna Komnena, *a.g.e.*, s.336-338; Anna Comnena, *a.g.e.*, s.198-200; Polemis, *a.g.e.*, s.68-69; Kurat, *Çaka Bey*, s.57; Anna Avramea, "Land and Sea Communications, Fourth-Fifteenth Centuries", *The Economic History of Byzantium, From the Seven through the Fifteenth Century*, C. I, Ed. Angeliki E. Laiou, Dumbarton Oaks, Washington 2002, s.76.

⁵⁶ Anna Komnena, Ioannes Doukas'ın donanmayı bıraktığını boşuna zikretmemektedir. Efes'in denizle bağlantısının sürdürüğü bu dönemde donanma ile gitmek de bir seçenektir. Anna Komnena, *a.g.e.*, s.336 dn.2.

⁵⁷ Anna Komnena, *a.g.e.*, s.336-338; Anna Comnena, *a.g.e.*, s.198-200; Warren Treadgold, *A History of the Byzantine State and Society*, Stanford University Press, Stanford 1997, s.623.

Sardis olmuştur. Ioannes, önce Sardis'i, hemen ardından günümüzde Alaşehir'de bulunan Philadelphia'yı da ele geçirmiş ve bu iki şehrin idaresini Mikhael Kekaumenos'a emanet etmiştir. Türklerden geri aldığı şehirlerde hâkimiyetin devamı açısından küçük askerî bölgeler oluşturarak yeni bir idarî düzen kurmuştur. Denizli yakınlarındaki Laodikeia'ya vardığında, şehir halkı sevinçle onu karşılamaya çıkmış ve bundan etkilenen Ioannes gönüllü teslimiyetlerinden ötürü muhafız birliği ayırmadan şehri kendi haline bırakmıştır. Buradan hareketle Kufi Çayı bölgesinde bulunan Lampe'ye varmıştır. Bir miktar askerle birlikte Eusthatios Kamitzes'i buranın idaresinde bırakıp Bolvadin istikametine doğru yürüyüşüne devam etmiştir.⁵⁸

Batı Anadolu şehirlerini birer birer Bizans hâkimiyetine alan Ioannes Doukas, İzmir'den beri peşlerinde olduğu Türkleri sonunda Bolvadin'de yakalamıştır. Görünüşe göre Türkler hazırlıksız yaklanmışlardı. Bu sebeple Ioannes baskın tarzı bir hücumla kısa sürede onları mağlup etmiştir. Türklerin büyük bir kısmını kılıçtan geçirmiş ve bu zafer sonucunda büyük bir ganimet elde etmiştir. Böylece bir süredir Türklerin elinde olan Bolvadin tekrar Bizans İmparatorluğu'nun hâkimiyetine geçmiştir. Ioannes, bir süre Bolvadin'de kalmış ve İznik'in güneyinde kalan -Eskişehir vd.- şehirleri yağmalayan I. Aleksios'u beklemiştir. Daha sonra kuzeye yönelerek Amorium (Emirdağ) 'u ve çevredeki diğer önemli bölgeleri ele geçirmiştir.⁵⁹ Ioannes Doukas'ın başarılarla dolu bu seferi sonunda Bizans İmparatorluğu uzun süredir Türkler karşısında savunmada kaldığı Batı Anadolu'da önemli miktarda toprağı geri almıştır. Ancak Türklere yönelik Haçlı tehdidinin bu başarılardaki payı yadsınmamalıdır.

⁵⁸ Anna Kommena, *a.g.e.*, s.338-339, 339 dn.2 ve dn.3; Anna Comnena, *a.g.e.*, s.200; Clive Foss, *Byzantine and Turkish Sardis*, Harward University Press, Londra 1976, s.71-72.

⁵⁹ Anna Kommena, *a.g.e.*, s.338-339; Anna Comnena, *a.g.e.*, s.200; Treadgold, *a.g.e.*, s.623; Venning (Ed.), *a.g.e.*, s.432.

4. IOANNES DOUKAS'IN SON FAALİYETLERİ

Haçlı Seferi'nin gölgesinde Batı Anadolu'da gerçekleştirdiği seferlerden sonra Ioannes Doukas'ın etkin kariyeri sona ermiş gibi görünmektedir. Sonraki dönemde bir süre daha yaşamasına karşın herhangi bir resmi görev almamıştır. Ioannes gibi başarılı bir komutan için bu hayli ilginçtir. Bu durum ancak I. Aleksios'un iktidarı boyunca sıkça görülen komplolardan birine dahil ihtimali ile açıklanabilmektedir. Aksi takdirde Ioannes'in erken emekliliğini açıklamak hayli zor olacaktır. Ioannes, hayatının ilk dönemlerinden itibaren iktidar ile iç içe olmuş ve *Megas Doux* unvanını alana kadar, senato üyelerine verilen *Sebastos*, *Pansebastos* *Sebastos* ve *Protosebastos* unvanlarıyla anılmıştır. Ailesiyle ilgili kaynaklara yansıyan herhangi bir bilgi bulunmamaktadır. Bunun dışında Ohri Başpiskoposu Theophylakt ile yazışmaları ve Aziz Meletios ile yakınlığı bilinmektedir. Ioannes, sur dışında yer alan ve Hz. Meryem'e ithaf edilmiş bulunan Theotokos Euergetis Manastırı'nın hamilerinden biriydi. Bu manastır artan nüfuzu sayesinde Doukas ve Komnenos ailelerinin desteğine mazhar olmuştu. Maalesef, Alexiad başta olmak üzere, çağdaş kaynaklarca başarılarla dolu hayatı ayrıntılı bir biçimde anlatılan Ioannes Doukas'ın ölüm tarihi bilinmemektedir. İmparatoriçe Eirene kendi yaptırdığı Kecharitomene Manastırı'nın Typikon⁶⁰'unu yazdığı sırada (1110-1118) Ioannes hayattaydı ve babasının da zamanında seçmiş olduğu Antonios adıyla manastır hayatı yaşıyordu. Ioannes Doukas, 1136'da Pantokrator Manastırı'nın Typikon'unda İmparator Ioannes'in ölen dayıları arasında

⁶⁰ Manastırların idarî yapısını ve manastır hayatını düzenleyen kuralları barındıran kayıtlara Typikon denilmektedir. Alice-Mary Talbot, "Typikon, Monastic", *The Oxford Dictionary of Byzantium*, Oxford University Press, Oxford 1991, s.2132.

sayıldığı için, onun 1110-1118 arasındaki bu bilinmeyen tarih ile 1136 arasında öldüğü düşünölmektedir.⁶¹

SONUÇ

Ioannes Doukas, Bizans İmparatorluğu'nun dört bir yandan kuşatıldığı ve adeta var oluş mücadelesi verdiği bir dönemin en önemli kahramanlarından biridir. İlk görev yeri olan Draç'ı başarıyla savunduğu gibi, Bizans İmparatorluğu'nu uzun zamandır uğraştıran Sırp Prensi Bodin'i bertaraf etmiştir. Bu başarıları sayesinde I. Aleksios'un güvenini kazanmış ve donanma komutanlığına getirilerek *Megas Doux* unvanına mazhar olmuştur. Sonrasında, donanma gücü sebebiyle imparatorluğun daha önce hiç karşılaşmadığı derecede tehlike arz eden bir düşman olan Çaka Bey'i durdurarak Ege adalarını geri almıştır. Hem Çaka Bey'in ölümü hem de Haçlı Seferleri ile dağılan Batı Anadolu'daki Türk şehirlerini birer birer imparatorluk topraklarına katmıştır. İzmir'den başlayan yürüyüşünü Bolvadin'e kadar sürdürmüş, uzun zaman sonra Bizans nüfuzunu Anadolu içlerine taşımıştır. Ioannes Doukas, *Megas Doux* olmasına karşın, gerek Çaka Bey ile olan mücadelesinde gerekse sonraki süreçte Batı Anadolu'ya düzenlemiş olduğu seferde donanmayı başkalarının komutasına bırakıp kara kuvvetleriyle seferlerini tamamlamıştır. Bu ilginç durum bize Ioannes'in deniz savaşları konusunda pek tecrübeli olmadığı ve bu unvanı bir şeref payesi olarak takındığını düşündürmektedir. O, savaş stratejisi konusunda kendini ispat etmiş bir komutandır. Yine hem Çaka Bey'e karşı hem de Batı Anadolu hâkimiyeti için düzenlediği seferlerde düşmanı bir yandan denizden, diğer yandan da karadan sıkıştırarak "kıskaca alma ve süpürme" olarak ifade edebileceğimiz bir taktiği benimsemiştir. Hedefe giden yolda her türlü hileyi mübah gören

⁶¹ Polemis, *a.g.e.*, s.69-70; Angold, *Church and Society in Byzantium*, s.276; Haluk Çetinkaya, "İstanbul'un Bizans Dönemi Mimarisi", *Antik Çağdan XXI. Yüzyıla Büyük İstanbul Tarihi*, C.III Mimarî, Ed. Coşkun Yılmaz, İBB Kültür AŞ., İstanbul, s.56.

bir anlayışa sahip olan Ioannes, ne Midilli Adası'nı, ne de sonraki süreçte İzmir'i teslim aldığında yapmış olduğu antlaşma şartlarına uymuştur. Hatta, İzmir'i teslim aldığında can güvenliklerini garanti ettiği Türkleri Bolvadin'e kadar kovalamaktan geri durmamıştır. Bu özellikleri sayesinde, Bizans İmparatorluğu'nun I. Aleksios ile başlayan restorasyon sürecinde önemli bir rol oynamıştır.

KAYNAKÇA

Angold, Michael, *Church and Society in Byzantium Under the Comneni, 1081-1261*, Cambridge University Press, New York 1995.

Angold, Michael, *The Byzantine Empire, 1025-1204, A Political History*, Longman, Londra & New York 1997.

Armstrong, Pamela, "Alexios I Komnenos, Holy Men and Monasteries", *Alexios I Komnenos*, Margaret Mullett & Dion Smyth (Ed.), Belfast Byzantine Enterprises, Priory Press, Hollywood 1996, s.219-231.

Attaleiates, Michael, *Tarih*, Çev. Bilge Umar, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul 2008.

Avramea, Anna, "Land and Sea Communications, Fourth-Fifteenth Centuries", *The Economic History of Byzantium, From the Seven through the Fifteenth Century*, C. I, Ed. Angeliki E. Laiou, Dumbarton Oaks, Washington 2002, s.56-90.

Bartusis, Mark C., *Land and Privilege in Byzantium, The Institution of Pronoia*, Cambridge University Press, New York 2012.

Bryennios, Nikephoros, *Tarihin Özü*, Çev. Bilge Umar, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul 2008.

Buckley, Penelope, *The Alexiad of Anna Komnene, Artistic Strategy in the Making of a Myth*, Cambridge University Press, New York 2014.

Comnena, Anna, *The Alexiad*, Çev. Elizabeth A. S. Dawes, In parentheses Publications, Ontario 2000.

Çetinkaya, Haluk, "İstanbul'un Bizans Dönemi Mimarisi", *Antik Çağdan XXI. Yüzyıla Büyük İstanbul Tarihi, C.III Mimari*, Ed. Coşkun Yılmaz, İBB Kültür AŞ., İstanbul, s.24-56.

Demirkent, Işın, *Türkiye Selçuklu Sultanı I. Kılıç Arslan*, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1996.

Foss, Clive, *Byzantine and Turkish Sardis*, Harward University Press, Londra 1976.

Frankopan, Peter, "Challenges to Imperial Authority in Byzantium, Revolts on Crete and Cyprus at the End of the 11th C.", *Byzantion*, C. LXXIV, Sayı: 2, 2004, s.382-402

Frankopan, Peter, "Kinship and the Distribution of Power in Komnenian Byzantium", *The English Historical Review*, C. CXXII, Sayı: 495, 2007, s.1-34.

Frankopan, Peter, *The First Crusade, The Call From the East*, Harward University Press, Cambridge & Massachusetts 2012.

Geyiklioğlu, Hasan, "Selçuklular'ın Deniz Politikası ve Denizcilik Faaliyetleri", *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, Sayı: 22, 2003, s.251-267.

Haldon, John, *Warfare, State And Society In The Byzantine World 565-1204*, Taylor & Francis Group, Londra 1999.

Jeffreys, Michael & Lauxtermann, Marc Diederik (Ed.), *The Letters of Psellos, Cultural Networks and Historical Realities*, Oxford University Press, New York 2017.

Khazdan, Alexander, "Caesar", *The Oxford Dictionary of Byzantium*, Oxford University Press, Oxford 1991, s.363.

Khazdan, Alexander, "Doux", *The Oxford Dictionary of Byzantium*, Oxford University Press, Oxford 1991, s.659.

Kommēna, Anna, *Alexiad*, Çev. Bilge Umar, İnkılap Kitabevi, İstanbul 1996.

Kurat, Akdes Nimet, *Çaka Bey (İzmir ve Civarındaki Adaların İlk Türk Beyi M.S. 1081-1096)*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü, Ankara 1966.

Kurat, Akdes Nimet, *Peçenek Tarihi*, Devlet Basımevi, İstanbul 1937.

MacArtney, C. A.; "The Petchenegs", *The Slavonic and East European Review*, C. VIII, Sayı: 23, 1929, s.342-355.

Mallett, Alex, "Çaka Bey", Çev: Serkan Acar, *İzmir Araştırmaları Dergisi*, Sayı: 3, 2016, s.73-74.

Ostrogorsky, Georg, *Bizans Devleti Tarihi*, Çev. Fikret İşiltan, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2015.

Papacostas, Tassos, "Byzantine Nicosia", *Historic Nicosia*, Ed. Demetrios Michaelides, Rimal Publications, Kıbrıs 2012, s.77-109.

Papacostas, Tassos, "The History and Architecture of the Monastery of Saint John Chrysostomos at Koutsovendis, Cyprus", *Dumbarton Oaks Papers*, C. LXI, 2007, s.25-156.

Polemis, Demetrios I., *The Doukai, A Contribution to Byzantine Prosopography*, The Athlone Press, New York 1968.

Pryor, John H. & Jeffreys, Elizabeth M., *The Age of the Δpomwn, The Byzantine Navy ca 500-1204*, Brill, Leiden & Boston, 2006.

Runciman, Steven, *Haçlı Seferleri Tarihi*, C. I, Türk Tarih Kurumu, Ankara 2008.

Savvides, A. G. C., "Can We Refer to a Concerted Action Among Rapsomates, Caryces and the Emir Tzachas Between A.D. 1091 and 1093?", *Byzantion*, C. LXX, Sayı:1, 2000, s.122-134.

Shepard, Jonathan, "'Father' or 'Scorpion'? Style and Substance in Alexios's Diplomacy", *Alexios I Komnenos*, Margaret Mullett & Dion Smyth (Ed.), Belfast Byzantine Enterprises, Priory Press, Holywood 1996, s.68-132.

Stankovic, Vlada, "The Character and Nature of Byzantine Influence in Serbia (from the End of the Eleventh to the End of the Thirteenth Century): Reality-Policy-Ideology", *Serbia and Byzantium, Proceedings of the International Conference Held on 15 December 2008 at the University of Cologne*, Mabi Angar & Claudia Sode (Ed.), Peter Lang, Frankfurt 2013, s.75-93.

Stephenson, Paul, *Byzantium's Balkan Frontier, A Political Study of the Northern Balkans (900-1204)*, Cambridge University Press, New York 2004.

Şadruddîn Ebu'l-Hasan 'Ali İbn Nâşır İbn 'Ali El-Hüseynî, *Ahbârü'd-Devleti's-Selçukiyye*, Çev. Necati Lügäl, Türk Tarih Kurumu, Ankara 1999.

Talbot, Alice-Mary, "Typikon, Monastic", *The Oxford Dictionary of Byzantium*, Oxford University Press, Oxford 1991, s.2132.

Theotokis, Georgios, *The Norman Campaigns in the Balkans, 1081-1108*, The Boydell Press, Suffolk 2014.

Treadgold, Warren, *A History of the Byzantine State and Society*, Stanford University Press, Stanford 1997.

Turan, Osman, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2014.

Venning, Timothy (Ed.), *A Chronology of the Byzantine Empire*, Palgrave MacMillan, New York 2006.

Zonaras, Ioannes, *Tarihlerin Özeti*, Çev. Bilge Umar, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul 2008.

BOLVADİN HALK İNANÇLARINDA RASTLANAN CİN, ŞEYTAN, PERİ GİBİ VARLIKLARIN DİĞER TÜRK HALKLARININ İNANÇLARINDAKİ TABİATÜSTÜ VARLIKLARLA KARŞILAŞTIRILMASI

Şebnem HÜSEYNOVA¹

ÖZET

Bir bölgenin iyi anlaşılması için hemin bölgenin halkının halk edebiyatı –inançları, mitolojisi araştırılmalı, bilim alemine sunulmalıdır. Bolvadin bölgesi de zengin inançlara sahip bir yerdir. Halk inançları halk edebiyatı, mitolojik için her zaman ilgi odağıdır. Bildiride Bolvadin yöresine ait inançlarda rastlanan şeytan, cin, peri gibi varlıkları diğer tabiatüstü varlıklarla karşılaştırdık, onların benzer ve farklı şekillerini inceleyip sonuca vardık. Amacımız Bolvadin çevresine ait günlük hayatla ilgili halk inançlarının dünya mitolojisi için önemli kaynak olduğunu göstermektir.

Anahtar Kelimeler: Bolvadin, inançlar, cin, peri, Al karısı

¹ Azerbaycan Milli Bilimler Akademisi Folklor Enstitüsü, Araştırma görevlisi, shebnem.vagif@mail.ru

**COMPARISON OF THE GENIUS, THE DEVIL (SATAN), THE
FAIRY OF BOLVADIN FOLK BELIEFS WITH SUPERNATURAL
CREATURES IN OTHER TURKISH BELIEFS**

ABSTRACT

For a good understanding of a region, the folk literature of the people of the region must be researched and presented to the world of science. The Bolvadin region is also rich in beliefs. Folk beliefs are always a focus for folk literature, mythology, ethnography. We concluded by comparing the beings such as devil, gin, fairy with the other supernatural beings found in beliefs of the Bolvadin region, examining their similar and different forms. Our aim is to show that popular beliefs about Bolvadin's daily life are an important source for world mythology.

Keywords: Bolvadin, beliefs, genius, fairy, Alkarisi

GİRİŞ

Bazı olağanüstü varlıklar var ki, onları bir çok halkların inançlarında görmek mümkündür. Cin, şeytan, peri gibi olağanüstü varlıklar ister dünya, isterse de Türk halklarının inançlarında sıkca rastlanırlar. Genel düşünceye göre ilkel mitolojik varlıklar, insanların günlük hayatına karışan, yanı başımızda var olan varlıklardır (Bayat, 2007; 277).

Bolvadin halk inançlarında cin, şeytan olarak bilinen varlıklar aslında bildiğimiz Al ruhlu varlıklardır. Bolvadin yöresi halk inançlarındaki cinin, şeytanın, perinin işlevleri Al ruhlu varlıkların işlevleri ile aynıdır. Belirtelim ki, Al Karısı eski Türk inançlarında yaygın mitolojik karakterdir. Bolvadin yöresi halk inanışlarındaki cin, peri, şeytan gibi varlıkların işlevlerini Munavver Karanfil Güldemir “Afyon-Bolvadin ve Çevresi Halk İnanışları ve Uygulamaları” yüksek lisans tezinde incelemiştir. Biz de bu incelemeden kaynak edinerek karşılaştırmalı tebliğ metnimizi hazırladık.

Tanrıların karakter ve görevlerini tetkik eden Murat Uraz Türk Tanrıalarının genel olarak iyilik yapmaktan hoşlandıklarını, mert ve doğru olduklarını, bereket, bolluk dağıtmayı ve adaletli olmayı ana görevlerinden bildiklerini yazıyor. Kötülük tanrıalarının sayısı çok olmadığını ve ancak bunların eli altında kötü ruhlar, zebaniler, cinler, şeytanlar bulundurduklarını, fenalıkların bunlar vasıtası ile yapıldığını söylüyor (Uraz,1994; 41). Bolvadin yöresinde cin, peri, şeytan farklı şekillere girerek insanlara görünen varlıklardır. Esasen kara kedi, karayılan şeklinde görüldüğüne inanılır. Araştırmalar gösteriyor ki, dünyanın çeşitli yerlerinde karakedi ve karaköpeği cinlerin kötü şeklindeki birer biçimi olduğuna inanılır (Karakurt, 2012; 236). Al ruhlu varlıkların da kılık değişme fonksiyonu vardır. Al ruhlu varlıklar da kedi, yılan, küçük kız, hatta kıl kılığında ola biliyor. Türk inançlarına göre, lohusa kadın olan odaya kedi

bırakmazlar, yoksa çocuk ölür. Görünür, bu fikir Alın kedide tecessüm etmesi inançından kaynaklanmaktadır. Araştırmacılara göre kedi, köpek, eşek, teke, oğlak gibi birçok hayvanın cin taşıma ayrıcalığı vardır (Boratav, 2012; 75). Azerbaycan'ın çeşitli bölgelerinden toplanan örneklerde Al Karısının/Hal Avratının kedi, keçi, kadın şekilleri vardır. Hatta küçük kız şeklinde olan Hal Anası ile ilgili inançlar vardır. Bu da Hal Anasının kılık değişme fonksiyonunu gösteriyor. Acıpayamlı yazıyor: Al, albastı, özellikle de alkarısı, alanası, alkızı gibi isimler bu varlığın kadın olduğunu gösterir. Cin, peri, şeytan olarak tasavvur edilen bu ruh; köpek, kedi, oğlak, buzağı, tilki, örümcek, kuş, gelin, erkek, kefenli ölü, cadı, kıl ve nihayet insan ile hayvan özelliklerini bir arada bulunduran insan-hayvan şekillerinde görülmektedir ve çoğunlukla kırklı loğusa ve bebeklere, nadir olarak hamile gelin, güvey, erkek, yolcu ve atlara musallat olan bir ruh veya hastalık olarak dile getirilmektedir. (Acıpayamlı, 1974, s. 75). İslamiyet'ten sonra koruyucu ruhların işlevlerinin bir kısmı cinlerin üzerine aktarıldığı gibi demonik varlıkların da yerini cinler almağa başlamıştır. Her yerde ve her işte bulunan cin inancı yavaş yavaş eski mitolojik varlıkların icra ortamını daraltmıştır (Bayat, 2007; 161).

Zamanla Al Anası veya Albastının cin inancı ile karıştığını da görmek mümkündür. Nitekim İslamiyet'in kabulünden sonra hal-cin ifadesi ortaya çıktığı gibi Albastının yeraltı dünyada yaşayan cinlerin anası olduğu da var sayılmıştır...Nogay masallarında cinlerin padişahu Sarı Kız, Azerbaycan inançlarındaki cinlerin anası Hal Anası ile aynı paradigmanda durur (Bayat, 2007; 326). Araştırmalar gösteriyor ki, Hal cin olarak da tanınır. Cin adı bu tür varlıkların içinde özel bir grup olmakla birlikte, mensup oldukları gelenek çevresinin yayılıp genişlemesiyle neredeyse bütün olağanüstü varlıkların genel adı haline dönüşmüş durumdadır (Çobanoğlu, 2003; 83). Murat

Urazın derlediği “Cesteni bey” Eti hikayesinde Cesteni beyin dört yol ağzında karşılaştığı cinler “Ateş gibi kızıl ve örgüli saçlarını omuzlarına bırakıyorlar, kapkarara büyük dağlara benzeyen vücutlarını kaldırıp zehirli yılan gövdeleriyle yürüyorlardı” (Uraz, 1994; 332). Buradaki cinlerin saçlarının sarı olması ilginçtir. Belirtelim ki, Al ruhlu varlıkların da uzun kızıl sarı saçları vardır. Genelde, dikkat edersek görürüz ki, Ulu Anadan dönüşüm edilmiş karakterlerin çoğu sarı saçlı olarak tarif edilmiştir(Hüseynova, 2016; 424). Füzuli Bayat yazıyor ki, nitekim Erlik’in hizmetinde olan Almıslar da sarı saçlı kızlar olarak düşünülür. Ayrıca Tuva Şamanist inançlarına göre yeraltında yaşayan yedi kız da sarı saçlı olarak betimlenir (Bayat, 2007; 334). Sarışın ve al elbisede olan, kadınları korkutan diğer varlık Çarşamba karısıdır. Özkul Çobanoğlu yazıyor ki, Çarşamba karısı kedi, köpek, küçük insan cildinde, ayakları ters kadın, tanıdıklarının suretine girebilen, sesini çıkartmakla insanları korkutan varlıktır (Çobanoğlu, 2003; 140).

Gümüşhane’de de Albastının adı cin olarak geçiyor. Saim Sakaoğlunun efsanelerin birinde Al Karısından “köy halkının cin adını verdiği bir mahluk” diye bahs ediliyor (Sakaoğlu, 1976; 146). *Anadolu İnançları* isimli eserinde İsmet Zeki Eyüboğlu yazıyor: “Albastı, bir inanç olarak Asya’dan Türklerle gelse bile, bunun Anadolu’da onceden bulunmadığını göstermez. Başka bir ad altmda, özellikle kötü cinler olarak Anadolu’da yaygındı (Eyüboğlu ,1998; 122).

Özbekler, Albastının şeytan, cin, dev ve perilerden farklı olduğuna, dağnık saçlı yaşlı bir kadın şeklinde göründüğüne inanırlar. Loğusayı boğmaması için onu yalnız bırakmazlar. Saha Türklerindeyse “Abası” denilen bu kötü ruh, insanların “kut”unu çalan kötü ve obur bir ruhtur(Çobanoğlu, 2013; 68).

Azerbaycan mitolojik metinlerinde "cin değiştiği", "cin değişiyi" ifadeleri var. Bunun anlamı şudur ki, cinler lohusa

kadınların yeni doğan çocuklarını kendi çocukları ile deyişirler (Hüseynova, 2016; 422). Al Karısının doğuş zamanı bebeği değişmesiyle ilgili inançlar var. Buna işaret olarak Kazaklar "Albastının çocuğu", "terkedilmiş Albasti" ifadeleri işletmektedirler (http://www.tarih-begalinka.kz/ru/timetravel/da_emonology).

Bolvadin yöresinde "cin-şeytan-peri uğraması" Türk halk inanışlarındaki Albasmasıdır(Güldemir ,2008; 54). Bastı – Türk, Altay ve Tatar mitolojilerinde kâbus cinidir. Bastırık (Bastırığ, Bastırı) da denilir. İnsanların kâbus görmesi, halsizleşmesi, korkuyla uyanması, sonrasında nefesinin kesilmesi bu kötücül ruh ile bağlantılı görülür. Değişik şekillere girebilir. Kedi kılığına bürünmeyi çok sever (Karakurt, 2012; 162). Ahıska Türklerinde "Erüşmüş" Albasması, cin uğramasıdır.

Yalnız cinler değil, İslam medeniyetinde var olan şeytan kavramı da zamanla Türk demonolojisi arasına alınmış ve bazı yörelerde şeyatin, şaytan adları altında çeşitli işlevlerde, mesela yol azdıran, kötülük yapan, çocukları boğan vb. varlıklara transformasyon edilmiştir (Bayat, 2007; 283). Füzuli Bayatın bu fikrini Bolvadin inanışlarında görmek mümkündür. Cin ve şeytandan ayrı olarak algılanan ancak cinlerle beraber zikredilen periler hakkında da inanmalar bulunmaktadır(Güldemir , 2008; 41). Özkul Çobanoğlu yazıyor ki, gelenekte geçmişte ayrı bir olağanüstü varlık imiş gibi duran peri günümüzde gittikçe yaygın bir biçimde dişi cin karşılığı kullanılmaya başladığı görölmektedir (Çobanoğlu, 84). Bolvadin yöresinde perilerin pınar başlarında, dere boylarında, bataklık yerlerde yaşadığı düşünölmektedir. Bu nedenle adı geçen mekânlara varılırken, perilerin çarpmasından emin olmak için besmele çekilir. Yine çarpılmaya karşi, İhlâs ve Ayet'el Kürsi okunur. Çarpılan kimseler hocalara okutulur (Güldemir ,2008; 41). Yakut Türklerinin Ayzıt adlı Tanrıçası perileri ile üç gün, üç gece

lohusanın başında kalarak ona hizmet eder. Süt gölü"nden getirdiği damlayı çocuğun ağzına damlatır ki bu damla çocuğun ruhu olur (Uraz,1994; 75). Tatarlar'da periler antropomorftir, erkek ve kadın olarak kabul edilirler ve farklı özelliklere sahiptirler. (Балеев, 1976; 328).

Bolvadin yöresinde cinden, şeytandan korunma yolları diğer tabiatüstü varlıklardan korunmanın yollarıyla benzerdir. Örneğin, cin görende "besmele" çekmek, dualar okumak, çocuğun kiyafetine iyne takılması, lohusanın başucuna demirden kesici aletlerin koyulması veb. Başkırt inançlarında Al Karısı ölüye de tehlike getirir. Bunun için ölüün göğsüne bıçak, makas, çekiç koyuyorlar. Genel olarak, Türk halklarında Alın demirden korkmasına ait inançlar çoktur. Demircilerin önemli araçları olan pense, çekiç, örs ve körük gibi alet ve hacatlar da kutsal sayılırdı. Bunların her birinin özel koruyucu melekleri ve ruhları vardı (Ögel, 2006; 81).

Bolvadin yöresinde Cinin musallat olduğu kişilerin kurtuluşunun "cinci hoca"ların yardımıyla olacağına inanıldığı (Güldemir , 2008; 40) gibi Anadolunun diğer bölgelerinde Al ruhlu varlıklardan kurtuluşun "ocaklı" denilen kişilerin yardımıyla mümkün olduğuna inanılır. "Sarı Albastı"lar hoca ve baksı (Şaman)ların okumasile defolup giderler. "Kara Albastı" ise kendisini görmek iktidarına malik olan ocaklı adamdan başka kimseden korkmaz (İnan, 1987; 160). Tatarlarda ocaklıya"imçe" diyorlar. İmçe- ruhlarla iletişim kura bilen usta şifacılarıdır (Балеев, 1976; 328). Ğuvaini, Uygur kamlarının kendilerini kötü cinlere kaptırdıklarını ve bu cinlerin, bilmek istedikleri her şeyi kendilerine söylediğini belirtir (Roux , 2011; 119). Cin – Modern veya antik birçok din ve inanışta, semavi dinler de dâhil, bulunan bir tür ruhani mitolojik yaratıktır. Farklı inanışlarda farklı karakteristiklere ve özelliklere sahiptir... Bunların meydana getirdiği hastalıklar için Cinci Hocalar,

Hıristiyanlıktaki cin çıkarmaya benzer törenler yaparlar (Karakurt, 2012; 235).

Bolvadin yöresine ait inanışlara göre evlerde hiçbir zaman bulaşık biriktirilmez. Bulaşık tabak ve tencereler biriktirildiğinde, bu kapları Şeytanın yaladığına, bunun sonucunda da bereketsizlik olacağına inanılmaktadır(Güldemir , 2008; 39). Azerbaycan halk edebiyatına ait mitde gösteriliyor ki, kocakarı tabağını hiç bir zaman bulaşık bırakmamış. Sorana diyormuş ki, eğer benim tabağımda bulaşık birikirse, Allah bana rızık vermez (satirlr, fsan v Rvaytlr, 2005; 101).

Bolvadin inanışlarında Umay inanı da var. Ama burada Umay ismi melek gibi keiyor. Bolvadin inanına göre “Yeni doğan bebek, uyku esnasında güler veya ağlarsa, meleklerin gldrdyne veya ağlattığına inanılır. Meleklerin, bebekleri ağlatmak için “annen, baban öldü” dediğine ve bunun sonucunda da bebeğin ağladığına inanılmaktadır (Güldemir , 2008; 39). Burada diğer Türk halklarının inançlarındaki Umay ve Kara Umay kultunun izleri grlmektedir. Potapov yazıyor ki, Hakasiyada doğduğu andan yryb serbest konuşana kadar, yani 3yaşına kadar çocuğun canına Umay denir. Bebek uykuda iken glerse diyorlar ki, Umayla konuşuyor, ağlayarsa Umay onu birkaç süreliğine terk etti diyorlar. Kumandinlerde ocuk ana rahmine düştüğu andan itibaren onunla beraber Umay da peyda olur. (Потапов, 1973, 4; 7). Hakaslar düşünüyorlar ki, bebek düşen zaman canı çok acımaz. Çünki onu İmay İce tutur, eğer bebek uyku esnasında gülüyorsa İmay İce onunla oynuyor, rkb ağlayorsa onu korkutur (Буганаев,1984; 93). Umay da Al ruhlu varlıklardandır. Veya yakutlara göre, iek hastalığını çocuklara bir kadın bulaştırmış. Troşanski yazıyor ki, salgın zamanı yakutlar rüyada görüyorlar ki, bir kadın gelir çocukları sevmek istiyor: eğer o, çocuğu sevse ve onu kollarına alsa ocuk ölür, yahut ona iek hastalığı bulaşarmış (Трощанский,

1902;180). Muhtemelen yakut rüyalarında çocuğa zarar veren kadının Siyah Umay olduğu dūřunılmektedir. Kara Humay kendini gōsterdięi zamanlar bebeklerin sık sık öldüğü dönemlerdir.(Yařar Kalafat <http://yasarkalafat.info/?p=1484>-erişim tarihi, 29 ağustos).

SONUÇ

Yaptığımız araştırmanın sonucu olarak diyebiliriz ki, Bolvadin yōresi halk inançlarındaki cin, peri, şeytan gibi adı geçen varlıklar dūnya mitolojisindeki Al ruhlu varlıklarla aynıdır. Onların tezahūr forması, dış gōrүнüşü, fonksyonları, onlardan korunma yolları, onlarla ilgili inanışlar bir-birine çok benziyor. Burada diğer Tūrک halklarının inançlarındaki Umay ve Kara Umay kultunun izleri gōrۆlmektedir. Bolvadin halk inançlarında önemli yeri olan cin, peri, şeytan imgelerinin dūnya mitoloji çalışmaları için kaynak olduğunu sōyleye biliriz.

Kaynakça

Acalov A. (M. Novruzov). (1983). "Al" tapınışı və onun izləri"/Azərbaycan filologiyası məsələləri jurnalı, Bakı: 247-258.

Acıpayamlı O. (1974). Türkiyə'de Doğumla İlgili Adet ve İnanmaların Etnolojik Etüdü (Yayın No. 68, Araştırmalar Serisi No: 57). Erzurum: Atatürk Üniversitesi Yayınları.

Bayat F. (2007), "Türk mitoloji sistemi", II cilt, İstanbul.

Boratav N. P. (2012). Türk Mitolojisi (Oğuzların - Anadolu, Azerbaycan Ve Türkmenistan Türklerinin Mitolojisi), çev. Recep Özbay Ankara.

Çobanoğlu Ö. (2003). Türk Halk Kültüründe Memoratlar ve Halk İnançları, Ankara.

Eyüboğlu İ. Z.(1998). Anadolu İnançları, Anadolu üçlemesi 1, istanbul.

Əsatirlər, Əfsanə və Rəvayətlər. (2005). Hazırlayan: Arif Acaloğlu, Cəlal Bəydili. Şərq-Qərb. Bakı.

Güldemir M. K (2008). Afyon-Bolvadin ve Çevresi Halk İnanışları ve Uygulamaları yüksek lisans tezi

Hüseynova Ş. (2016). "Yozgat ve Eski Türklerde Mitolojik Karakter –Alkarısı", I.Uluslararası Bozok Sempozyumu (I. International Bozok Symposium), 5-7 Mayıs/May, Yozgat, III cilt, s.419-426

İnan A. (1987), Makaleler ve İncelemeler, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Karakurt D.(2012) Türk Mitoloji Ansiklopedisi, e-Kitap.

Ögel B. (2006). Türk mifologiyası. I cild. (Çev: Ramiz Asker). "MBM". Bakı.

Sakaoğlu S. (1976). "101 Anadolu Efsanesi", İstanbul, Damla Yayınevi.

Roux J. P.(2011). "Eski Türk Mitolojisi", çev. Musa Yaşar Sağlam, Ankara

Türk Edebiyatının Mitolojik Kaynakları. (2013). Yazarlar; Özkul ÇOBANOĞLU (Ünite 1-4), Nimet YILDIRIM (Ünite 5), Dursun Ali TÖKEL (Ünite 6), Gönül TEKİN (Ünite 7-9) Mehmet Can DOĞAN (Ünite 10)

Uraz M. (1994). Türk mitolojisi. İstanbul.

Валеев Ф.Т. (1976).О религиозных представлениях западносибирских татар. Б.м. 1976. С. 320-331(Природа и человек в религиозных представлениях народов Сибири и Севера (Вторая половина XIX—начало XX в.). Отв. ред. И.С. Вдовин. Л.: Наука.

Басилов В. Н. (2008), "Албасты", Мифы Народов Мира, Энциклопедия, Электронная издания, Москва.

Бутанаев В.Я. Культ богини умай у хакасов // Этнография народов Сибири. Новосибирск: Наука Сиб. отд-ние, 1984. — С. 93-105.

Потапов. Л.П. (1973) Умай — божество древних тюрков в свете этнографических данных, Тюркологический сборник. — М.: Наука, 1973. — С. 265-286.

Троцанский В. Ф. (1902). «Эволюция черной веры (шаманства) у якутов».Казань.

Elektronik adres

<http://yasarkalafat.info/?p=1484> (erişim tarihi, 29 ağustos).

<http://www.tarih-begalinka.kz/ru/timetravel/daemonology> (erişim tarihi, 15ağustos)

BOLVADİN'DE HALK EDEBİYATI VE ONDA ESKİ TÜRK MİTOLOJİSİNİN İZLERİ

Fıdan GASIMOVA¹

ÖZET

Bolvadin folklorunun incelenmesi ile bu bölgenin eski tarihi, folkloru, etnografyası, kültürü vb. hakkında ayrıntılı bilgi edinmek mümkündür. Çünkü halk edebiyatı bir ülke, ya da belli bir bölge halkına ait çeşitli konuları kapsayan, bunları kendine özgü yöntemle toplayıp, sistemleştiren, yorumlayan bir bilimdir. O halk geleneklerini, adetlerini, inançlarını, törenlerini vb. kapsamaktadır. Aynı zamanda folklor farklı kültürler arasında ilişki kuruyor. Bu anlamda folklor, geçmişle gelecek arasındaki ilişkinin kaybolmamasında önemli bir işlev yerine getiriyor. Bolvadin halk kültürü de bu bakımdan önem arz etmektedir.

Bolvadine ait atasözü ve deyimlerde halk hayatının, tarihinin tüm dönemlerine ait belirtiler yaşamaktadır. Bu örneklerde ortak türk kökenli olanlar da çoktur.

Makalede Bolvadine ait atasözü, efsane, inanç vb. folklor örneklerini incelemek, onlarda eski Türk folkloru, mitolojisinin izlerini belirlemek ve bununla da bu yörenin folklorunda eski Türk halklarının bakış açısını, kültürünü tetkik etmek tasarlanmıştır.

Anahtar kelimeler: Bolvadin, Türk, folklor, din, mitoloji.

¹ Doç.Dr. Azerbaycan, Bakü. Azerbaycan Milli İlimler Akademisi Folklor Enstitüsü. gasimovafidan@yahoo.com

**FOLKLORE AND THE TRACES OF OLD TURKISH
MYTHOLOGY IN BOLVADIN**

ABSTRACT

With the examination of Bolvadin folklore, the old history, folklore, ethnography, culture and etc of this region it is possible to obtain detailed information. Because folklore is a science surrounding the different themes belonging to a country or the definite nations, collecting, systematizing and explaining them with a special method. It surrounds folk traditions, customs, beliefs, ceremonies and etc. at the same time the folklore creates the relations among the different cultures. That is why folklore carries out the important function of not to lose the relation between the past and future, to strengthen them. According to this view Bolvadin folklore also attains the importance.

The proverbs and idioms of Bolvadin live in signs of all periods of public life and history. In these examples, common Turkish descent is also very common.

It is designed to examine folklore examples such as proverbs, idioms, legend, myths, beliefs belonging to Bolvadin in the article to determine the traces of old Turkish folklore, mythology with them and to examine the angle of view of the old Turkic people in this folklore.

Key words: Bolvadin, Turk, folklore, religion, mythology.

GİRİŞ

Her bir halkın folkloru onun manevi kültürünün, tarihinin, dnyagrŐnn esasını oluşturuyor. Aynı zamanda folklor ait olduğu halkın tarihi geçmişi ile birlikte bugününü de anlamaya olanak sağlıyor. Türk halkları folkloruna da baktığımızda söyleye biliriz ki, bu örnekler türk halklarının ortak bakış aşının, kültürünün abidesidir. Bu halkların eski ve zengin kültürünün izlerine Bolvadin halk edebiyatında da rastlanıyor. Bolvadine ait halk edebiyatının araştırılması onun tarihi geçmişi, etnografyası, dili ve yazılı edebiyatını öğrenmek asından büyük önem taşımaktadır. Bazen bu bölgeye ait folklor örneklerinde tarihi-coğrafi gerçeklik sanatsal yaratıcılık geleneği ile yansır. O yüzden de Bolvadin'den toplanmış folklor örnekleri bu ilişkiler bazında araştırılacaktır.

ATASÖZÜ VE DEYİMLER

Folklorun halkın hayat tarzını, dünyaya felsefi-estetik bakıŐlarını, geleneklerini, dilini ve ruhunu kendinde açıkça yansıtığı artık bilinmektedir. Bu folklor örnekleri içerisinde atasözleri ve deyimler önemli yer tutmaktadır. Bolvadin halk edebiyatında da özel bir yere sahip olan atasözü ve deyimler eski türk kültürünün izlerini yansıtılmak asından dikkat çekmektedir. Buradan toplanmış atasözü ve deyimlerinde atalarımızdan kalma öğütler, dünya, yaşam hakkında fikirler söylenir, halkın dünyagörüŐü, akılı belirtiliyor: *"AĞır taşı el kaldırır, yeğni (hafif) taşı yel kaldırır", "Atın yaşına bakmıyacaksın, boğazına (arpasına) bakacaksın", "ıplak vcudada pire daha çok ŐŐr", "Derdi olan deveyi grmezmiŐ", "El sana taşınan gelirse, sen ona aşınan (aş ile) var", "kz ölünce ortaklık biter", "l gözden yaş, imam evinden aş çıkmaz", "Gam gam doğurur, gam or (hastalık) doğurur, or da ölüm doğurur"* (<http://karahisarkalesi.blogspot.com/2009/02/afyon-atasozleri.html>), ve s. Bu atasözlerinden bazılarna Azerbaycan'da da rastlanıyor: "Düşman seni taş ile sen

düşmanı aş ile" (Atalar sözü, 1985: 294), "Öküz öldü, ortak ayrıldı" (Atalar sözü, 1985: 537), "Gam gamı çeker, kum - nemi" (Atalar sözü, 1985: 194) vs.

HALK İNANÇLARI, DEMONOLOJİ

Bolvadine özgü doğum, sünnet, evlenme, ölümle ilgili adet ve inançlar da türk kültürü, mitolojisinin izlerini taşımaktadır. Mit kültür tarihinde merkezi fenomenlerden biridir ve insanlık, hayat hakkında genel tasavvur yaratmanın eski yöntemidir. Bilindiği gibi mitolojik düşüncenin gelişmesinde ilk inançların totemizm, fetişizm, magiya ve mantika, animizm, şamanizm gibi farklı şekilleri oluşmuştur. Bu mitolojik inançlar da ibtidai insanın dünyayı anlamak yöntemlerini, ilk bakış açısını ifade etmiştir. Bunların izlerine Bolvadine ait folklor örneklerinde de rastlanıyor. Örneğin, cinle ilgili burada rastlanan inanışlar bunlardır: *Hamile kadınlar kapı eşiğine ve ocak başına oturmamalıdır. Çünkü buralar cin-peri yatağıdır. Buralara oturulması durumunda cinlerden sıkıntı çekileceğine inanılır. Örneğin doğan çocuk, çok aşırı çirkin bir çocuk olursa bu çocuğun annesinin ocak başına oturduğuna, çocuğun suretinin cinler tarafından değiştirildiğine hükmedilir* (Münevver, 2008: 51). Bu gibi inançlarda mitoljinin izleri aydın şekilde kendini göstermektedir. Örneğin, mitolojik düşüncede kapı ağız evle dış dünya arasında sembolik sınır gibi özel bir yer tutuyordu. Bolvadinde hamile kadının kapı ağızda oturmasını yasaklamak onun obür dünyaya gitmesini önlemek anlamına da gelmektedir. Burada cin-peri olmasına inam da eski türk mitolojisinin kalıntılarıdır. Bununla ilgili eski türk mitolojisinde yeterince malumat vardır. Önce şunu belirtelim ki, cin, peri, albastı vs. hakkında türk halklarının hepsinde rastlanan inançların çoğunluğu da aynı, benzerlik teşkil etmektedir. Onların demonoloji tasavvurlarında bu gibi obrazlara sıkça rastlanıyor. Mitolojide demonoloji özel bir yer tutuyor. Eski halkların demonoloji bakış açısı görüldüğü gibi

Bolvadinde de kendini koruyub saklamıştır. Nitekim burada adı geçen cin mitolojik varlıktır. Bu varlığa Türk halklarının mitolojisi ve folklorunda çok rastlamak mümkündür. Adına bazen de ins-cins denilen bu varlıkların en çok buldukları yer derme çatma harabalıklar, hamamlar, ahurlar, köprüler vb. gibi htonik sferalardır. O yüzden de böyle yerlere girdiğinde mutlaka Allah'ın adını zikretmek gerekir. Çünkü inanca göre, onlar Allah'ın adından ve Kur'an'dan korkarlar (Bydili, 2003: 76).

Türk halklarının demonoloji düşüncelerine göre, nerede ve ne zaman görünecekleri belli olmayan cinler deste ile, aynı zamanda da en çok eski mezarlıkta, yıkıntılar, llk biyabanlarda yaşıyorlar. Bu nedenle çocuklara akşamları bu yerlere gitmemeleri söylenir. Böyle yerlerde onları güya cin çarpardı ki, "cin çarpmış" denilen adamların da ya dili lal olur, ya ağzı eyilerdi (Bydili, 2003: 77).

Cinlerle ilgili inanışlar şamanist inançlara dayanıyor. şaman inançlarına baktığımızda lgen ve Erlik gibi tanrı adlarına rastlanmaktadır. Erlik yeraltı dünyanın hakimidir. Murat Uraz "Türk mitolojisi" kitabında onu cehennem tanrısı gibi veriyor. Erlik'in suçu olan insanlara ceza vermek için cinleri, şeytanları, zebanileri, kötü ruhları vardır (Uraz, 1967: 86).

Azerbaycan folklorunda da bununla aynı, benzer inançlara çok rastlanıyor. Halk arasında yeni doğan ocuk güzel olursa onun cin tarafından kendi çirkin yavrusu ile değiştirileceğinden korkulur ve bu konuda hayli hikayeler anlatılıyor. Bunlardan birinde şöyle deniyor: "Kırlı çocuğu yalnız bırakmazlar. Çünkü cin onu kendi çocuğu ile değiştirir. Cinin değiştirdiği çocuğa cin değişeği diyorlar. Onu mezarlığa gtrb, altı mezar geçip yedincide vücudunun yarısından azını gömmek gerekir. Eğer ocuk ağlasa bil ki, kendi ocuğundur. Eğer ağlamasa, bil ki, cin değiştirdiğidir. Oyleyse gerek bekleyesin ki, cin değişeği ağlasın,

cin de dayanamayıb gelip kendi çocuğunu alsın, seninkini de geri versin" (Azərbaycan folkloru antologiyası, 1994: 51).

Bolvadin'de cinlerin genellikle, "dere ve yol kenarlarında, ağıl, samanlık gibi mekanlarda, tuvalet ve banyoda, bulaşık suyu ve kül dökülen yerlerde, çöplüklerde, kapı eşiklerinde ve bataklıklarda çokça bulunduğuna inanılır. Cinlerin yeni doğan çocuklara, loğusa olan kadınlara kolayca musallat olabileceği halk arasında var olan bir kanaattir" (Münevver, 2008: 39). Buradan da görüldüğü gibi, cinlerin var oldukları düşünölen yerler arasında kül və kapı ağzı da vardır. Kül eski türk halklarında ateşle bağlıdır. Her şeyin canı, ruhu olduğunu düşünöen halk ocak'ta da bir ruhun varlığına inanır, ona saygı göstermeye çalışıyorlardı. Eski Türklerin inançlarına göre de kül ve kapı ağzında cin ve diğer varlıklar daha çok oluyor. Bu nedenle Bolvadinde rastlanan inançlara göre hamile kadın hem ocak başında, hem de kapı ağzında oturmaz. Kapı ağzının eski inançlara göre oradaki defnle ilgili olarak ruhların bulunduğu yer, hem öbür dünyaya geçiş anlamını taşıdığından dolaydır ki, şu anda da bunun izlerine Türkiye'nin birçok yerinde, aynı zamanda Bolvadinde de rastlanıyor.

Bolvadinde ilkin dini inanç formlarından biri olan magiyanın da izlerine rastlanmaktadır. Bilindiği gibi, magiya uydurma, hayali yeteneğin veya akılsız manipulyasiyanın yardımıyla çevreyi etkilemektir. Magik manipulyasiyanın kapsamı çok geniştir: bu, kelimeler (ovsunlar, dualar, büyü), eşyalar (hemayillər, koruyucular) yazılar ve çeşitli hareketler olabilir. Çeşitli zamanlarda ve günümüzde ayrı ayrı halklar tarafından bilinen birçok sihirbazlık gelenekleri ve törenleri tasvir edilmiş, sistemleştirilmiştir (Ларичев, 1990: 207-222).

MAGİYA

Magiya başlıca olarak bir insanın diğer insanlara, hayvanlara, bitkilere, hatta doğa olaylarına tesir etmek becerisine

inançtır. Gözlemlenen olguların gerçek ve karşılıklı ilişkilerini anlamayan ve rastlantı sonucu uygunluğu tersine anlayan insan düşünüyordu ki, özel hareket ve sözlerle o, insanlara yardım veya kötülük yapabilir, önceden görme ile başarısını veya başarısızlığını sağlayabilirdi. Magiyanın esasen "beyaz" (koruyucu) ve "siyah" (kötülük eden) türleri mevcuttur. Magiyanın diğer türleri ise onun hangi nesneye etkisine göredir (Алексеев, Першиц, 1990: 213).

İbtidai halklar için her görünen veya görünmeyen eşya veya varlık bilinen sihirli güç ve magik özellikleri ile seçilirdi. İbtidai insan doğanın ebedi yasalarını idrak etmiyordu. Bu nedenle o, görünmeyen nedenlerden meydana gelen hastalığı, ölümü, başarını, başarısızlığı, yağmuru, rüzgarı, güneşin doğmasını, bütün eşya ve varlıkların durumunu magik nedenlerle anlatıyordu. Bunun kalıntılarıdır ki, bugün de Bolvadinde insanların uğursuz sevgi, komşu ilişkileri, aile içi ilişkilerde bazen büyüye başvurulması eski magik inançların izlerinin halen bu bölgede de kalmaya devam ettiğini gösteriyor: *"Büyü en çok nişanlı genç kız ve erkeği ayırmak için yapılmıştır. Bu işlemi gerçekleştirmek için, genç kız hamama götürülerek, kızın saçından bir tel alınır. Bir kağıta Cin Suresinin 17. ayeti (Bu ayet reşata ayeti olarak adlandırılmaktadır.) yazılarak kağıt üçgen şeklinde katlanır ve kızın saç teli ile sarılır. Sonra bu kağıt, bal mumuna batırılmış bir bezle bağlanır ve kızın evinin eşığının veya imkan bulunursa ocağının altına gömülür. Bu şekilde her iki ailenin arasında huzursuzluk çıkacağına, kız ile oğlanın ayrılacağına, kızın hasta olacağına, oğlanın kızı sevmeyeceğine, ondan tiksineceğine inanılır. Büyü kıskançlık, çekememezlik, kin haset duyguları ile evlenme adaylarını ve karı-kocayı ayırmak için yapılan bir işlem olarak karşımıza çıkmaktadır"* (Münevver, 2008: 47).

Bolvadine ait büyü yapma inançlarında sözü geçen saç, kapı eşiği, ocağın altı eski Türk halkları mitolojisinde sıkça

rastlanmaktadır. Dünya mitolojisinde de rastlanan bu inançların yaranma sebebini araştırmalar sayesinde bu şekilde izah edebiliriz ki, "mitolojik düşünce de kapı ağız evle dış dünya arasında sembolik sınır gibi özel bir yer tutuyordu. İnanıyorlardı ki, kapı ağız cin için ortadan kaldırılı bilinmeyen engel yaratıyor. Kapı ağız birçok aile-meşet töreninde başlangıç ve son olarak hizmet ediyordu. Eski zamanlarda kapı ağzının alt kısmında kremasiyadan sonra ecdatların külünü defnediyorlardı. Daha sonralar ise kapı ağzına nesil ruhlarının yaşadığı yer gibi bakılmaya başladı" (<http://mifijslavyan.ru/stories4/216.htm>).

Saç ise arkaik düşünce açısından artış gücünü, özellikle magik kuvveti kendisinde tecessüm ettirmiştir. Geleneksel izlenimlere göre kişinin "can"ı kanda, gözlerde bulunduğu gibi saçta da olabilirdi. Türk halkları etnografyasında saçın kesilmesi veya kazınması bir eylem olarak inisiasiya niteliktedir. Örneğin, Sibirya'nın Türk halklarından olan telengitlerde saç kesildikten sonra onu ya yakar ya da gizlerlerdi ki, kötü "körmös" ruhları görüp götürmesin. Yoksa adam hastalığa tutulurdu. Kırgızlar da kesilen saçları özel ilgi ile saklardı (Bəydili, 2003: 311). Bu nedendir ki Bolvadin'de mevcut olan magik tasavvurlara göre insana saç aracılığıyla zarar vermek mümkündür.

Bolvadin inançlarında Türkiye'nin çeşitli bölgelerinde olduğu gibi yağmur yağdırma gelenekleri de mevcuttur. *"Yağmur yağdırma ve yağmur duası için halkımız toplu olarak Abdülvahap Gazi Türbesi'ne gitmektedir. Öncelikle herkes, türbenin yanında Allah rızası için iki rekat namaz kılmaktadır. Bunun arkasından yetkili bir din görevlisi tarafından yağmur duası yapılmakta ve dua yapılırken her iki ellerde aşağı doğru sarkıtılmaktadır. Bunun nedeni, birincisi Allah'tan yağmuru yeryüzüne (aşağıya) yağdırmasını temenni etmek; ikinci yağmursuzluğun getireceği kuraklığı, afeti istemediklerini ima etmek içindir. Duanın arkasından oraya getirilen koyunlar kuzularından ayırılarak, kuzular meleştirilir. Kuzuların*

meleşmeleriyle Allah'ın daha çok merhamet edeceğine ve rahmetini (yağmuru) bir an önce indireceğine inanılır. Daha sonra, duaların kabul olması, musibetin gitmesi amacıyla kurbanlar kesilir. Gücü yeten kimselerin yardımlarıyla, kazanlar kurularak kesilen kurban etleri ve pilavlar pişirilerek orada bulunan tüm halka ikram edilir'' (Münevver, 2008: 90). Buradan da görüldüğü gibi, eskiden var olan yağmur yağdırma duaları şimdi de devam etmektedir. Mitolojiden de bilindiği gibi, yağmur yağdırmak için önceleri şamanlara müracaat edilirdi. Onların okudukları dualarla da yağmur yağacağına inanılırdı. Kurban verme de çok eski zamanlara dayalı bir detaydır. Eski insanlar öyle tasavvur ediyorlardı ki, onlar havanı da idare edebilirler. Yani yağmur yağdırmak, durdurmak vs. mümkündür. Su her zaman insan hayatında büyük önem taşımıştır. Bu nedenle dünya halkları mitolojisine de baktığımızda sadece yağmur yağdırmak için ne kadar geleneklerin uygulandığının şahit oluyoruz. C. C. Frezer bu konuda geniş bilgi vermiş ve farklı halklarda icra edilen yağmur yağdırma ayinlerinden örnekler vermiştir. Buradan da anlaşılıyor ki, dünya halklarında bazen şaman, kadın, ikizler, ölmüş insan, çeşitli hayvanlar vb. aracılığıyla yağmur yağdırmak göreneklerine rastlanır (Фрәзеп, 1986: 66-80). Türkiye'de olduğu gibi Azerbaycan'da da çeşitli yağmur yağdırmak adetleri mevcuttur. Bu da kendisinde ibtidai inançların izlerini taşıyor.

Bolvadin inançları ile ilgili çok sayıda araştırma yapabiliriz. Hepsinde de eski türk ve dünya mitolojisinin izlerini açıkça görmek mümkündür.

FETİŞİZM

Bolvadinin “Gelin kızlar kayası”, “Üç kızlar kayası”, “Şahitler kayası” ve başka efsanelerinin de içeriğinde eski türk folklorunun, mitolojisinin izlerine rastlıyoruz.

Mesela, “Şahitler kayası” (<http://www.afyonkulturturizm.gov.tr/TR,148811/efsaneler.html>) isimli efsanenin farklı variantları vardır. Bütün variantlarda efsanenin içeriği taşla ilgili mitolojik görüşlere dayanır. İfade edelim ki, Türk halklarında zamanla mevcut olmuş fetişizm bazı cansız eşyaların, örneğin, mağaralar, taşlar, ağağlar, özel emek aletleri veya ev eşyalarının doğauştü özelliklerine inançtır. Fetişizm ayrıca özel seçimle cansızların canlandırılmasında da tezahür ediyor. En eski fetişler doğa tesisleri - alışılmadık Őekilli dağlar, taşlar, ağağlar idi. Fetişizmin hatta yaygın dinlerde de korunmuş izleri dağa, pınara ve diğer doğa tesislerine saygıda tezahür ediyor. Bununla ilgili olarak tanrıların veya onların yerdeki temsilcilerinin mucizeleri, bu yerlerin kökeni hakkında efsaneler yaratılırdı. Bolvadin’e ait bu efsanede ise fetiş gibi taşlar kendini gösteriyor ve doğaüştü özelliklere sahiptirler.

“Gelin kızlar kayası” (<http://sosyodenemeler.blogspot.com/2012/02/gelin-kzlar-kayas-afyonkarahisar.html>), “Üç kızlar kayası” (<http://sosyodenemeler.blogspot.com/2012/02/uc-kzlar-kayas-afyonkarahisar.html>) efsaneleri de içeriği ile fetişizme bir örnek ola bilir. Genel olarak, taşa dönme motifi türk halkları efsanelerinde yaygındır. Bazen farklı, olağanüştü görünüme sahip olan taşlar dikkat çekmiş ve onlar hakkında eski mitolojik düşünceyi yansıtan hayli efsane ve rivayetler ortaya çıkmıştır. "Mistik düşünce ile yaşayan ve doğayla ilk bağlılığı az veya çok derecede koruyan insan olağanüştü görüntüsü ile seçilen bu taşı, kayayı farklı gözle görüyor, onu ilahi gücün ortaya çıktığı bir yer

timsali bilir. Bu olağanüstü görüntüsü ise geleneksel düşünce nin doğasına uygun olarak bu tesisi de asimmetrikliyi ile seçilen diğer benzer eşya ve objeler gibi öbür alemle bağlıyor" (Bəydili, 2003: 90).

SONUÇ

Son olarak söyleyebiliriz ki, Bolvadine ait çeşitli folklor örneklerinin temel özelliği eskiliği ile birlikte, ortak türk kültürü, mitolojisi, dünya görüşünden haber vermesi, tarihi gerçekliklerle ilgili örneklerinin var olmasıdır. Araştırma süresince buranın folklor örnekleri ile eski türk folkloru, mitolojisi mükayeseli, bilimsel karşılaştırmalı şekilde analiz edilmiştir. Bildiride yeri geldikce Azerbaycan folklorundan da karşılaştırmalar verilmiştir. Bu zaman ortaya çıkan benzerlik, aynılık ortak Türk kültüründen haber vermektedir.

KAYNAKÇA

1. Atalar sözü. (1985). Bakı: Yazıçı
2. Azərbaycan folkloru antologiyası. Naxçıvan folkloru. (1994). Bakı: Sabah
3. Bəydili C. (2003). Türk mifoloji sözlüyü. Bakı: Elm
4. Münevver K.G. (2008). Afyon-Bolvadin ve çevresi halk inanışları ve uygulamaları. Yüksek Lisans tezi – Erişim tarihi 1 temmuz 2017
5. Uraz M. (1967). Türk mitolojisi. İstanbul: Hüsniyatıat.
6. Алексеев В.П., Першиц А.И. (1990). История первобытного общества. Москва: Высшая школа.
7. Ларичев В.Е. (1990). Прозрение: Рассказы археолога о первобытном искусстве и религиозных верованиях. Москва: Политиздат.
8. Фрэзер Д.Д. (1986). Золотая ветвь. Москва: Политиздат
9. <http://mifijslavyan.ru/stories4/216.htm> - Erişim tarihi: 15 temmuz, 2016
10. <http://karahisarkalesi.blogspot.com/2009/02/afyon-atasozleri.html> - Erişim tarihi 1 temmuz, 2017
11. <http://www.afyonkulturturizm.gov.tr/TR,148811/efsaneler.html> - Erişim tarihi 1 temmuz, 2017
12. <http://sosyodenemeler.blogspot.com/2012/02/gelin-kzlar-kayas-afyonkarahisar.html> - Erişim tarihi 1 temmuz, 2017
13. <http://sosyodenemeler.blogspot.com/2012/02/uc-kzlar-kayas-afyonkarahisar.html> - Erişim tarihi 1 temmuz, 2017

“ACISAK BİR DERT, ACIMASAK BİR DERT” BOLVADİN’LİNİN SURİYELİYLE İMTİHANI

Yasemin ÇAKIRER ÖZSERVET¹
Ayşe Nur LEBLEBİCİER²

ÖZET

Selçuklu Dönemi’nden günümüze kadar, kaza statüsünü sürdüren Bolvadin, bugün genel hizmetler bakımından, Afyon kentinden sonra ikinci sıradadır. İlçe geneli düşünüldüğünde daha çok orta ve alt tabakaya mensup insanların bulunduğu söylenilmektedir. Bolvadin sıkı örgülü ve gelenekçi bir toplumsal yapı özelliği göstermekte ve kentte modern talep ve eğilimler bir arada bulunmaktadır. 2016 yılı itibariyle 44.539 kişi olan nüfusuna resmi olarak 361 Suriyeli eklenmiş görünmektedir. Sayıca nüfusa oranla çok az olsa da, toplumsal tepki ve Suriyelilerin negatif algılanışı had safhada görünmektedir. Çalışmada, Suriyelilerin ülke çapındaki dağılımlarına oranla kayda değer bir sayı ifade etmeyen Bolvadin’de nasıl algılandıkları, kamu ve yerel idarecileri ve yerel halk nezdinde detaylı irdelenmektedir. Göç tartışmalarının ardından toplumsal uyumun aciliyetine vurgu yaptığımız son günlerde, toplumsal kabulün düşük düzeyi bu çalışmanın temel sonucudur.

Anahtar Kelimeler: Bolvadin, Suriyeli, Göç

¹ Marmara Üniversitesi, Kent Sorunları ve Yerel Yönetimler Araştırma Merkezi (Merkez Müdürü), S.yazar, Doç.Dr., yasemin.cakirer@marmara.edu.tr

² Sakarya Üniversitesi, Sosyoloji Bölümü, Sosyoloji Anabilim Dalı Yüksek Lisans Öğrencisi, aysenurleb@gmail.com

**“IT IS A PAIN IN MY SOUL IN EITHER WAY IF I PITY
THEM OR NOT” BOLVADİN'S TESTIMONY WITH THE SYRIANS**

ABSTRACT

Bolvadin, which lasted from the Seljuk era to the present day, continued its district status. Today, Bolvadin is in second place after Afyon city in terms of general services. The district is said to have more people belonging to the middle and lower layers when general population considered. Bolvadin shows a characteristic of a tightly knit and traditional social structure, and modern demand and trends coexist in the city. As of 2016, 361 Syrians officially appear to have been added to the actual district population of 44,539. Although the number is very small compared to the population, the social reaction and the negative perception of the Syrians seem to be in extreme level. The study explores in detail how the Syrians perceive themselves in Bolvadin, where they do not represent a significant number compared to their distribution across the country, in the context of public and local administrations and the local population. In recent days when we emphasized the urgency of social cohesion after the discussions on migration, the low level of social acceptance is the main result of this study.

Keywords: Bolvadin, Syrian, Migration

1. Giriş

Bolvadin, coğrafi olarak bir ova üzerine kurulu ve tarih boyunca önemli olaylara sahne olmuş küçük bir orta anadolu ilçesidir (Küpeli, 2000). Antik kral yolu ve tarihi ipek yolu buradan geçmiştir. Bolvadin, asırlar boyunca doğuyu-batiya bağlayan en önemli yolların tek geçiş noktası olmuştur. Malazgirt Zaferi ile birlikte, Anadolu'ya yerleşen Türkler Maddi ve manevi değerlerini de beraberinde getirmişler ve Anadolu'ya kendi mühürlerini vurarak burasını yepyeni bir vatan haline getirmişlerdir (Afyon Valiliği, 1973). Selçuklu kayıtlarında Bolvadin ve civarında Hıristiyan halka pek rastlanmamaktadır (Bayar, 1996). tarihsel anlamda dini, kültürel ve ekonomik bir canlılığa sahip olan Bolvadin hakkında şunlar da söylenebilir:

“Fatih Sultan Mehmet zamanında yapılan idari düzenlemede Bolvadin Anadolu Eyaletinin önemli kazalarından birisidir (Bayar, 2005). Büyük bir kültür merkezi olan Bolvadin’de ticari hayat ve sanat çok gelişmiştir. 1831 yılında yapılan nüfus sayımındaki istatistiklere göre 150 çeşit meslek gurubu vardır. Ziraat Bankası 22. şubesini 1873 yılında Bolvadin’de açmıştır. Bunu takiben Osmanlı Bankası ve Akşehir Bankası da şube açmışlardır. Daha sonra Bolvadinliler 1 Haziran 1914 yılında, Osmanlı döneminin ilk özel bankalarından olan “Bolvadin İktisadi Osmanî Bankası”nu kurmuşlardır. Kültür hayatını temsil eden medreselere, tekkelere, ahilik kuruluşlarına Selçuklular zamanında rastlanılır. Bu teşkilatlar Osmanlılar zamanında geliştirilmiştir. Bolvadin; Nakşibendî, Kadri, Rufai, Şazeli tarikatlarının merkezi olmuştur. Arşivlerdeki vesikalara göre 14 tekke vardır” (akt. Karanfil-Güldemir, 2008).

Afyonkarahisar'ın merkez ilçeden sonra en büyük ilçelerinden biri olan Bolvadin, 1924 yılında ilçe olmuştur. Yüzölçümü 1108 km²'dir ve ortalama rakımı 1016 m'dir. İlçede

ekonomik hayat, tarım, ticaret ve sanayiye bağlıdır. Halkın geçim kaynağındaki ana unsur tarım ve hayvancılıktır (Bayar, 2005).

“Halkın geçim kaynağı tarım ve hayvancılığa dayanmaktadır. Tarımsal üretimde arpa, buğday ve haşhaş üretimi ön plandadır. Kuru tarım, besi hayvancılığı, yumurta tavukçuluğu, esnaf ve sanatkârlık diğer çalışma alanlarıdır. Alkaloid Fabrikası ve Avşar- Emaye A.ř. diğer istihdam alanlarını oluşturmaktadır” (Url 1).

Bolvadin genel itibariyle muhafazakar bir yaşam tarzına sahip olmakla birlikte; küresel dünyada teknoloji ve kitle iletişim araçlarının gelişmesi ilçenin sosyal yapısına hızla etki etmektedir. Özellikle Bolvadin’e yer alan Meslek Yüksekokulu; ilçe dışından gelen üniversite öğrencilerini şehre taşımış ve yerel halkın farklı kültürleri görmesi açısından önemli katkıda bulunmuştur. Sosyal yaşantının kısmen dönüştüğüne dair 2007 yılında yayınlanan bir çalışmadaki bulgular örnek gösterilebilir. Bolvadin’de %64 gibi büyük bir kesimin görücü usulüyle evlenmesi, Bolvadin’in aile yapısının geleneksel yapı özelliklerinin devam ettirdiğini gösterse de ikinci büyük değer, olan ‘tanışarak’ evlenme seçeneği, geleneksel yapının dönüştüğüne işaret edebilmektedir (Karakaş ve diğ., 2007).

Tek tip kültürden çoğulcu bir kültüre yabancıyla karşılaşma imkanlarının artmasıyla geçmeye çalışan ilçede, dışa açılım hızla devam etmektedir; bazı mahallelerde eski tip ahşap, kerpiç ve toprak evler varlığını sürdürürken diğer yandan çok katlı apartman inşaatları ve sitelerin yapımı da başlamıştır.

Neden böyle bir alışma?

Son dönemlerde Suriyeli göçmenlere yönelik karşılıklı anlayışsızlık ve hoşgörüsüzlük medya eliyle yaygınlaştırılmaya

çalışılmaktadır³. Göç konusunda çalışan uzmanların ve bu çalışmanın yazarlarının da görüşüyle, Suriyelilerin çok büyük bir kısmı, (biz kabul etsek de etmesek de) ülkemizde artık kalıcıdır. Bu nedenle bu göçmenlerle yerel halkın arasında toplumsal uyumu tesis etmek acil bir politikadır.

Göçmenlerle yerel halkın toplumsal uyumunu tesis etmenin başat adımı da öncelikle yerel halkın bu göçmenleri nasıl algıladığını ve uyumsuzluk varsa bunun hangi noktalarda ve neden kaynaklandığını öğrenmekle atılacaktır. Bu çalışma da bu motivasyondan hareketle, görece kendi nüfusu içerisinde çok düşük miktarda Suriyeli göçmene ev sahipliği yapan Bolvadin’de Suriyeli imajının nasıl olduğunu anlamanın yanında; iki toplum arasında etkileşimin olup olmadığını görmek, bu etkileşimin olumlu ve olumsuz sonuçlarını ortaya çıkarmak ve eğer varsa toplumsal uyumsuzluk alanlarının nerelerde olduğunu görmek için yapılmıştır.

Resmi rakamlara göre Afyon’da Temmuz 2017 rakamı olarak 4 bin 644 Suriyeli yaşamaktadır (Url 1). BolvadinTV’nin facebook hesabında resmi olarak verdiği Bolvadin İlçesi’nde yaşayan Suriyeliler ise 1.400 kişidir. Mahalle detayında ise, Suriyelilerin ağırlıkta olduğu belediyece düşünülen mahalle muhtarlarından 9 mahallede toplam 361 Suriyeli olduğu bilgisi alınmıştır⁴

2. Yerel Halk, Göçmen Algısı ve Uyum

Göçle yoğun karşılaşılan bölgelerde yerel halkla göçmen arasında karşılıklı endişeler hakim olması olağandır. Yerel halkın mevcut iş imkanlarını göçmenlerle paylaşmak istememesi ve

³ Bolvadin’de tehlikeli gerginlik (haberi) (<http://www.kurtulusgazetesi.com.tr/son-dakika-bolvadinde-tehlikeli-gerginlik-ayrintilar-geldi/132758/>) Erişim tarihi: 15.09.2017

⁴ Haziran ayı verileri olarak şu bilgilere erişilmiştir: (Gölbaşı Mah. 1 hane-8kişi; Hacıömer Mah. 3 hane, 8-4-6 toplam 18 kişi; Ömeroğlu mahallesi 5 hane 30 kişi; Erkmen mahallesi 1 hane 6 kişi; Aliefendi mahallesi 1 hane 6 kişi; Bucak mahallesi 3 hane (6-8-6kişi) toplam 20 kişi; Aydınlar Mahallesi 1 hane 8 kişi; İhsaniye mahallesi toplam 40 kişi; Hacısat mahallesi 1 hane 5 kişi ; Toplam 361 kişi)

yerel ve merkezi politikaların göçmenlere dönük olanlarından rahatsız olması karşılaşılan bir durumdur. Türkiye'nin ise 2011'den bugüne yoğun bir Suriyeli göç akımıyla karşılaşmış olması, ama en önemlisi bu karşılaşmanın kısa dönemde çok yoğun olması yerel halkta gündelik hayata dair olağan tepkilere neden olmuştur. Yerel halk kimi zaman buldukları yereldeki suça yönelik her türlü artış ve yoğunlaşmayı göçmenlerle de ilişkilendirebilmektedir. Bunun çoğunlukla kanıtlanamayan ve yanlışlanan bir kanı olduğu da sonradan ortaya çıkmaktadır.

Yapılan araştırmalarda çeşitli ülkelerde yaşayan yabancıların yerel halk tarafından, olduğu büyüklükten daha fazla sanıldığı görülmektedir. 2013 yılında yapılan bir araştırmada göçmenlerin ülkelere adapte olmalarında sorun yaşayıp yaşamadıklarına yönelik fikirleri sorulduğunda, Türkiye'de halkın sadece %13'ü yabancıların topluma uyum sağlayabildiğini düşünmektedir (akt. Demir, 2015). Gerçek rakamın ne olduğundan bağımsız olarak bu oran diğer AB ülkelerine oranla oldukça düşük çıkmıştır. Bunun bir nedeni anket yapılan yılın yoğun göçmenle karşılaşılan yıla yakın olması olabilir. 2 yıllık bir birliktelik döneminde, göçmenin yerele uyum sağlamasını beklemek doğru değildir. 2014 bulgularına göre ise, göçmenlerin işlerini aldıkları endişesini paylaşanların oranı ABD'de %50, Türkiye'de ise %70 civarındadır.

“Göçmenlerin kültürel bir tehdit olup olmadığı da tartışmalı bir konudur. Transatlantik Eğilimler anketlerine göre, AB ve ABD'de genel olarak böyle bir tehdit algısı yoktur. Buna karşılık İngiltere'de %46, Türkiye'de ise %55'lik bir kesim göçmenleri kültürel bir tehdit olarak algulamaktadır. Göçmenlerin kültürel bir zenginlik kaynağı olup olmadığına ilişkin bulgulara göre, ABD'de %69, AB'de ise %60'lık bir kesim göçmenlerin ülkeye zenginlik kattıklarına inanırken, Türkiye'de %61'lik kesim buna inanmamaktadır” (akt. Demir, 2015).

Uyum süreci bireyin yeni çevresiyle dengeli bir ilişki kurabilmesi ve bunu sürdürebilmesidir (Apak, 2014). Uyum süreci göçmenin köken ülkesindeki konumu, göç ettiği ülkedeki konumu ve bu konumları belirleyen değişkenlerin etkisi altındadır. Uluslararası göçmenle karşılaşan ev sahibi ülkenin bu göçmenlere yönelik politikaları ilk olarak asimilasyon olabilmektedir. Yani yeni gelen göçmenlerin ev sahibi toplumun diline, kültürüne ve kimliğine uygun yaşaması gerektiği düşünülmüş ve buna uygun politikalar üretilmiştir. Bu politikaların toplumsal anlamda karşılık bulmamasından ötürü, daha sonraları politikaların az yumuşatılmış şekli olan entegrasyon süreci üzerinde çalışmalar yapılmaya başlanmıştır. Entegrasyon politikalarında da yeni kültürün eski ev sahibi kültüre adapte olması, eklemlenmesi öngörüldüğünden bu da yeni gelen göçmen gruplarını memnun etmemiş ve bir müddet sonra kendi köken kültürlerine radikal bir şekilde dönüş yaşamışlardır. Son dönemlerin popüler uyum politikası olan “çokkültürlülük” konusu ise bir basamak daha yumuşak bir geçiş önermektedir. Yerelde farklı kültürlerin birbirini kabul etmesini ve farklı kültürlerin bir anlamda sembolik düzeyde de olsa görünür olmasını kabul eden olmasını öngörmektedir. Kültürel çeşitlilik yerel grubun tümü tarafından destekleniyorsa, bu durum karşılıklı uyum stratejisini temsil eden “Cokkültürlülük” kavramı altında ele alınabilmektedir. (Göregenli ve Karakuş, 2014). Çokkültürlülük konusuna ev sahibi toplumların çeşitli tepkiler olabilmektedir. Ya yeni kültürü benimsememe ve direk reddetme oluşmaktadır. Bunu bir çok AB ülkesinde görmek mümkündür. Irkçı tutumların çok hızlı bir şekilde gelişmesi ve göçmenleri sınır dışı etmek üzere politik baskı uygulanması gibi tepkiler doğabilmektedir. İkincil bir tepki türü de ev sahibi toplumun yeni göçmen grubunu kısmen benimsemesi durumudur. Bunda belirli noktalarda yeni kodların o yerelde üretilmesinden hoşnut olmama da söz konusu

olabilmektedir. Son olarak da yeni toplumu büyük oranda kabul etmeye kadar varan çeşitli düzeylerde tepkiler verilebilmektedir (Çakırer-Özservet, 2016a).

Ev sahibi toplumun tepkileri yeni gelen göçmen grubunun etnik, dini ve ekonomik durumuna göre de değişebilmektedir. Kimi gruplar bir toplumda kolayca benimsenip kabul görürken, bazı gruplar hemen dışlanarak o bölgede, o toplumda barınamayabilmektedir. Yoksul ülkelerden gelen göçmenler genel olarak, refah düzeyi gelişmiş ülkelerde pek kabul görmemektedirler. Ev sahibi ülkenin refah seviyesi için tehdit olarak algılanabilmektedirler. Özellikle Batı ülkelerinde 15-20 yıldır artan oranda göçmen nefreti de oluşmaya başlamıştır (Özekmekçi, 2010).

Uluslararası göç ve sığınmacılar sorunu, kontrolsüzce ve zaman anlamında hızlı ve yoğun şekilde gerçekleştiğinde, ev sahibi ülke toplumunda yabancı korkusunun oluşması olasıdır. Ev sahibi toplumda etnik şiddet gibi güvenlik tehditleri de söz konusu olabilmekte, siyasi, ekonomik ve sosyo-kültürel yapıların olumsuz yönde etkilenmesi de muhtemeldir (Deniz, 2014). Ki genelde böyle gerçekleşmektedir.

Bir çok yerde yerel halkta Suriye göçünün ilk 5 yılında bu göçün geçici olduğu algısı hakimken son yıllarda bu geçiciliğin uzamaya başladığı ve kalıcılığa gittiği farkedilmekte ve endişeler ve ardından toplumsal dışlamalar daha büyük boyutlarda olabilmektedir.

3. Bolvadin Alan Araştırması

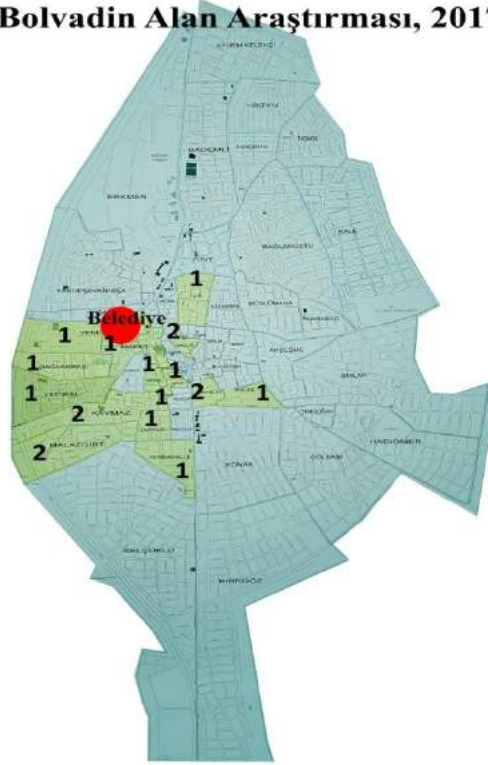
Bu çalışma, uygulamalı bir çalışmadır. Çalışma kapsamında Bolvadin'deki yerel halkın Suriyeli göçmenlere yönelik algısı ölçülmeye çalışılmıştır. Alan çalışması yapılırken öncelikle Bolvadin'de yer alan Suriyeliler'in resmi sayılarına ulaşmaya çalışılmıştır. Resmi sayılarla birlikte mahalle bazında

nerede yerleşik oldukları ve ne işle meşgul olduklarına değinilmiştir. Daha sonra derinlemesine görüşme formu hazırlanıp; sorularda halkın gündelik hayatta Suriyeli göçmenlerle karşılaşmalarında neler yaşadıkları, onlar hakkında olumlu veya olumsuz fikirlerinin ne olduğunun öğrenilmesi amaçlanmıştır.

Alan alışması için gidilecek mahalle sayısının net olmaması ve merkezi olduğu gerekçesiyle Bolvadin arşısında bulunan bir kahvehane mekan olarak seçilmiştir. Bu kahvehanede vakit geçiren bireyler ve o civardaki esnaflar ile grüşlmüştur. Alan çalışmasında cinsiyet eşitliği konusunda gerekli hassasiyet araştırmacılar tarafından gösterilmeye çalışılsa da, kadınların konuşmak istememesi ve merkezi alanlarda kadınların daha gizlenik olmalarından dolayı, erkek görüşülen sayısı fazla olmuştur. Suriyeli göçmenlerle birlikte yaşayan ve mahallelerinde neredeyse hiç göçmen bulunmayan kişilerin sığınmacılar a bakış açılarını, algı farklılıklarını anlamak amacıyla; görüşülen kişilerin oturdukları mahallelerin birbirinden farklı olmasına, meslek ve yaş grupları olarak farklı gruplarda olmaları hususlarına özellikle dikkat edilmiştir. Toplamda 20den fazla yarı yapılandırılmış derinlemesine görüşme yapılmış olsa da, 19 görüşmenin çalışmada değerlendirilmesi uygun bulunmuştur.

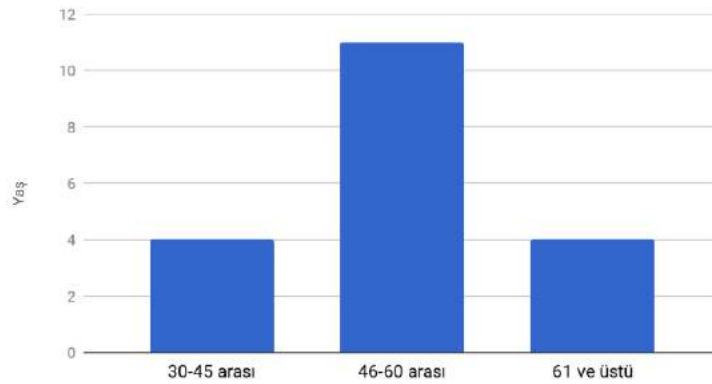
Bolvadin Alan Araştırması, 2017

4. Bulgular

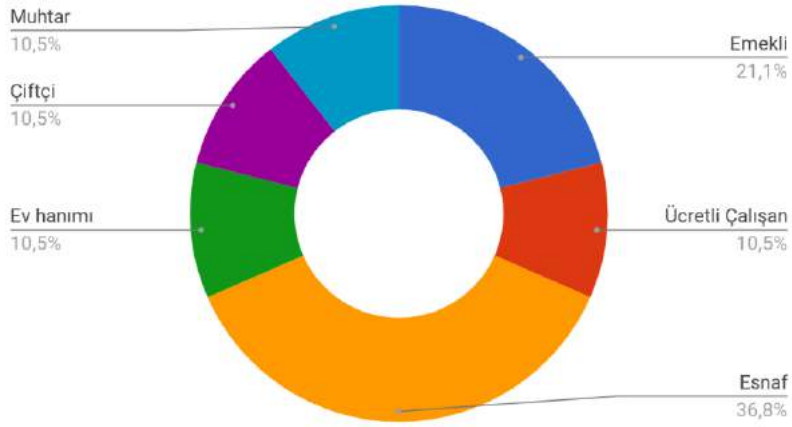
Görüşülenler 30 yaş üstü kişiler olmuştur.

Tablo.1 Bolvadin'de Görüşülen Yerel Halkın Yaş Grupları, 2017

Görüşülenlerden sadece 3 kişi kadındır. Bunlardan 30-40 yaş aralığındaki hasta bakıcı diğer ikisi ev hanımıdır.

Tablo 2. Görüşülenlerin Meslekleri, 2017

Görüşülenlere gündelik hayatta nerelerden haber aldıkları (televizyon, gazete, sosyal medya gibi) sorulmuştur. Televizyon ağırlıklı olmak üzere farklı cevaplar gelmiştir. Çoğunlukla haber kaynaklarına güvenmemektedirler. Buna rağmen de takip etmektedirler.

“Güvenmiyorum hiçbirine inanmıyorum kendi gözümde gördüğüme inanırım”

“Şimdi haberleri veriyorlar bizde güveniyoruz ondan sonra başımıza dert çıkıyor”

Bolvadin’de hangi ülkeden, yerlerden göçmenlerin var olduğu sorulduğunda Suriye’den Afganistan’dan ve Özbekistan’tan Tatarların olduğu söylenmiştir. Bir kişi eski göçmenleri de hatırlamış ve Bulgarlar var demiştir. Bolvadin sizce göçmenlere kucak açan merhametli bir yer midir diye sorulduğunda evet merhametli yer denilmiştir çoğunlukla.

“Çerkesler geldi gitti Karabağlılar var”

“Evet hemde çok merhametli. Ama çok merhamet iyi bir şey değil kızım ya.”

Sizce Bolvadin’de Suriyeli göçmen var mı, varsa sayıları ne kadardır, ailecek mi gelmişler, çalışıyorlar mı? sorusuna;

“Suriyeli sayısı oldukça fazla 200ü buluyor” dan “Bolvadine göre 1800 falan varlar. Mahalleye göre de çoluk çocuk hepsi 60-70 varlar” ve “Suriye, Afgan 2000 kişi varlardır”a

varan değişen sayılarda tahminler yapılmıştır. Ya da tam sayı belirtmeyen ama çoluk ifade eden sözler söylenmiştir.

“Suriyeden var 1200 var bende yok (mahallesini kastediyor). Diğer mahallelerde karşılaşıyoruz da benim mahallede yok. Ağılönü mahallesinde var”

“500ü aşkın inşaatlarda çalışıyorlar”

“Şu evde 8 kişiler.(karşı evlerinde) Manavlarda falan çalışıyor babaları lastikçide çocuklar manavda. Ondan sonra kızlar evde. Kız daha yeni liseyi bitirdi herhalde”

Suriyeli göçmenlerle gündelik hayatta karşılaşp karşılaşmadıkları (müşteri olarak, komşu olarak, çocuklarının okul arkadaşı olarak) da sorulmuştur. Ve varsa bu karşılaşmalarda neler yaşanıyor, nedenleri sorulmuştur. Gündelik hayatta karşılaşmayanlar, mahallesinde göçmen olmadığını söyleyenler olduğu gibi, sokakta karşılaştıklarını söyleyenler olmuştur. Dilendiklerine dair vurgular çok fazla yapılmıştır.

“Ara sıra sokakta çarşıda karşılaşıyorum huzursuzluk var. Gençlerin birbirine saldırısı var. İsyancılar”

“Sokakta caddede görüyorum. Ben kendim sorunla karşılaşmadım. Bolvadinin huzurunu bozdular. Ordan burdan dilencilik hırsızlık var diye duyduk”

“Zarar veriyorlar Evlerin camlarını kırıyorlar kapıları kırıyorlar. Olaylar oldu geçen burda olay var hep. İyileri var ama çok az yani sayıları az. İslamın ahlakla yaşayan insanlar değiller”

“Karşılaşıyorum. Çocukları sıkıntılı, çocukları başı boş bırakıyorlar. Çocukların ayaklarına giyecekleri yok sağdan soldan, para istiyorlar, gıda istiyorlar bunun yanı sıra çok ta yaramazlar yani. trafik aksatıyorlar”

“ok karşılaşıyorum. İnşaatlarca çalışıyorlar. arşılarda dilencilik ettiklerinden çok huzursuz oluyoruz, karşılaşıyoruz Pazar yerlerinde saldırıyorlar, öyle karşılaşıyoruz hırsızlık var. Bazı genç kadınların erkeklerle uygunsuz hareketler yapmaya gittiklerine şahit oldum, görüyoruz yani”

“Karşılaşıyoruz arşıda dilenirken” ve “Mahallede caddede çarşıda genelde. Dilendiklerini görüyoruz”

“Komşu; mesafe var. Örf ve adetleri dilleri uymuyor. Aile içi ilişkileri çok farklı Bölgesel olarak uymuyorlar”

“Kapının önünde görüyorum; çocuklarımız kavga ediyor, ellerinde sopalarla saldırıyorlar”

“Bir geçen konuştuk bir de şimdi çocukları çağırdık odun taşıttırıyoruz (paralarını veriyorlar, onlarda taşıyorlarmış) daha 15 gün oldu geledi. Kötü birşeyleri yok adam akşam geliyor sabah işe gidiyor grmyom”

Siz Suriyelilerle iyi geinebiliyor musunuz? Hayırsa sorunlar neler? Bu sorunların kaynağı nedir? Ensar muhacir ilişkisi zihninizde neyi ifade ediyor? sorularına ise genellikle iyi geçindikleri yanıtı gelmiştir. Detayda ise şu yanıtlar gelmiştir.

“Ben suriyelilerle iyi geinebiliyom da gençler geinemiyor”

“Geleceğim için onlar adına çok endişeliyim ben. Onları terör sorunu olarak görüyorum. Ramazanda adırdı görevliydim yemek

dağıtıyordum bana diyorlar ki siz bize petrolümüz için sahip çıkıyorsunuz petrolümüz olmazsa siz bize bakmazsınız dediler.”

“Geçinmem. Hırsızlık yapıyorlar ondan sonra bolvadinin asayişini huzurunu bozuyorlar” (muhtar 1)

“Ben iyi geçiniyorum. Beraber yaşama adına neler yapılmalı derken evvela dil sorunu maddi sıkıntı halledilmeli.”

“Hiç geçinemiyoruz ne kültürümüz uyuyor ne karakterimiz ne dünya görüşümüz ne de ahiret görüşümüz. Örf ve adetlerimize tamamen ters.”

“Bende öyle bir şey yok önce kendi milletim önemli. İstemiyorum . vatanını satıp gelenlerle işimiz olmaz. İyi geçinemiyoruz istemiyorum vatanımda” 3 ayrı kişi de asla veya gitsinler kalmasınlar burada diyerek net ifadelerde bulunmuştur.

Suriyelilerle ilgili Televizyon veya internette duyduğunuz haberlerin doğru olup olmadığını kontrol etme ihtiyacı hissediyor musunuz? Medyanın Suriye haberlerini çarpıtma ihtimali var mı sizce? Varsa neden bunu yapıyor olabilir? Medya haberleri sonrası Suriyelilerle ilgili fikriniz değişiyor mu? sorularına ise, medyanın olayları çarpıttığını bildiklerine dair ifadelerle yanıt vermişlerdir. Çoğunluk da bu soruyu es geçmiştir.

“Sevmeyen var. Rant paylaşımı diyeyim ben yahut da bana gelenlerden. Ben onlara onay vermiyorum hiç haksızlar. Çalışılmayacak işlerde göçmenler çalışıyorlar zaten.”

“Tabi çarpıtma var zaten yani provakasyon yapılıyor dikkatimizi çekiyor”

Suriyeliler sizce ülkemizde kalıcı mı? Kalıcı olduklarını varsayarsak, beraber yaşamak adına ne tür adımlar atılmalıdır? sorularına;

“Evet kalıcılar. Kendi içimizde değil ayrı mahalle kamp gibi bir şey oluşturulmalı orada yaşasınlar” ve “Gitmesini istiyorum ayrı bir mekan, kamp, mahalleleri olsun” ve “Bu gidişle kalıcı gözüktüyorlar. Onlara tampon bölge uygulanmalı. Bizimle birlikte yaşamamalılar tampon bölgede yaşasınlar”

“Kalıcı değiller gitsinler; ne yaşanabilir değil gitmeleri lazım. Ülkem adına çok endişe uyandırıyorlar” ve “Gidiciler. İşçi statüsünden çalışıyorlar bence çalışmasınlar. Çalışmayanları da var ama bir çoğu haklardan mahrumlar” şeklinde ifadeler olmuştur.

“Gidici yaz oraya kızım gitsinler gitsinler. Kalıcı dediğin zaman devlete kabul edilmiş sayarlar gidici yazalım gitsinler ya rahatsızım ben. Kızım sence öyle imkan var mı. Bunlara okul okul okul diyoruz medrese medrese diyorlar. Kızım bunları okula göndereceksin eğiteceksin bunları. benden kestiğin maaşta vergiden onlara aylık veriliyor. Recep tayyip Erdoğan cumhurbaşkanımız bas bas bağıyor biz bunlara bakmak zorundayız der gibi ben onlara niye bakayım gitsin hanımıyla çocuğuyla orda savaşsın. Bir de 15 Temmuzda vatanımızın halini gördük ben kaymakamın yanına vardım devletimizin yanındayız dedim. Gitsin onlarda savaşsın. Olur mu böyle ya. Adam ızbandık gibi geziyor.”

“Kalıcı olmaya niyetliler belli ki ama gitmelerini isterim gitmeliler. Evvela onların Erkeklerin faal hale gelmesi lazım yani yatıyorlar resmen yatıyorlar çalışarak kazanmayı öğrenmemişler. çalışsınlar.”

“Türkiye’de kalmasınlar ahlakını bozuyorlar sorun oluşturuyorlar hırsızlık çok yapıyorlar”ve “Çok kaygılıyım kalırlarsa bizlere çok büyük aile dramı yaşatırlar diye kaygılıyım. Bana sorarsanız imkansız Beraber yaşayamayız”

“Hayır, Suriyenin çingeni kültürsüz kaba bunlar. Kötü örnek oluyorlar ayakkabıları yok burda hem imkan var. Bağdaşmazlar uyuşamazlar kültür farkı bu ne yaparsan yap bağdaşmaz.”

“Kalıcı. Defolup gitsinler bu kadaryani memleketlerine ülkelerine gitsinler Dağıtsınlar”

“Kalmaları değil de hani zararsız olsunlar onlar evinde otursunlar ben evimde oturayım olur yani. Onlar geldiğinde ben söyledim bağırıp ağıracaksanız camı taşlayacaksınız gelmeyin bak dedim. İlk geldiklerinde sabahın krnde ocuk dışarda bağırıyordu cama çıktım sen napyon bak ben yatıyorum ona göre diye. Bir daha da bağırmadı. Böyle şeyler olursa hiç gelmeyin dedim. Yok dedi adam”

Suriyelilerle ilgili ne gibi endişeler duyuyorsunuz? Bu endişelerinizin haklı gerekçeleri var mıdır? sorusuna;

“Endişem var. Bak daha geçen gün işe giderken bankamatiğin önünden geçiyordum genç bir kız para çekiyordu bizim vatandaş. Suriyeli küçük çocukta onun kıyafetini çekiştiriyordu zorla para ver diyor. Bu Suriyeli ocuk ilerde büyüdüğünde o kızın kafasını keser, öldürür kaçırır parayı alır” garip bağlantılar kurarak sula etiketleyen ifadeler

“Maaşımı yiyor o burada habire şalvarlı dolaşıyor. Benim vergimden kesiliyor devlet veriyor para halk arasında söylenti. Bunu tespit eden muhtarlar.” kafası karışık ifadeler

“Endişeliyim geleceğim için her türlü pislik var hırsızlık gasp aklına gelebilecek her şey var. Geceleri sabaha kadar uyumuyorlar. Yıkama yok, kokuyorlar. Devlet beleşiye su verdi elektrik verdi para veriyor maaşları var duyuyoruz. yıkanmıyorlar çok pisler. Esnaftan bizden alıyor devlet onlara veriyor.”

“Suriyelilerin yokluktan dolayı insanlara zarar vereceklerini düşünüyorum yokluktan zarar verir insan”

“Evladımızın geleceğini alıyorlar iş olanakları azalıyor. Onların çocukları üniversitelere yerleşirken bizimkiler nolcak”

“Burada bıçaklama olayı olmuştu o günden sonra endişe yaşıyoruz”

“Ülkem adına şu anda benim İş hatlarımı zorlayacağını düşünüyorum ekonomik anlamında. Onlar olduğu sürece ben geçim hayatımı sağlama alamam.”

Tüm endişeli ifadelerin ardından bir tane de *“Endişem yok valla kendi hallerindeler”* diyen biri de olmuştur.

Avrupa’ya 1960’larda giden Gurbetçi tanıdıklarınız var mı? Tanıdıklarınız orada göçmen olduğu için dışlanmışlar mı? Yabancılık hissi ağır olmuş mu? Peki oradaki Türklerle buradaki Suriyelilerin durumu sizce benziyor mu? Neden?

“Avrupa’da var tanıdıklarım. Bir kere Türkler çalışmayı severler direnmezler. Ama onlar çalışmıyorlar”

“Durumumuz çok farklı kızım, Almanya’ya ben kendim de gittim gençken. Biz orda çalışıyorduk Allah var çalıştığımızın hakkı da veriliyordu ama onlar çalışmıyorlar”

“Avrupadakilerle durum aynı değil. Uzun yıllar onlar çalıştılar bizim halkımız çalışır, dilenmez. Bunlar hazırcı, ekonomik kalkınmaya falan faydaları yok, bizimkiler avrupanın halkına katkıda bulundu çok çalıştılar Türkler ekonomiye katkı sağladılar orda. Ben kendimde gittim Avrupaya . Bunlar yatıyor habire”

“Onlarda dışlanmışlar. şimdi Suriyelilerin konusu farklı, Suriyeliler çalışmak için değil savaştan geldi ülkeleri zapt oldu. Bizimkiler çalışmaya gitti ikisinin durumu farklı.”

“Avrupaya giden var babam gitti. İlk başlarda evet dışlanmış. Daha farklı. Yediği çanağa pislemesler”

“Çok var tanıdığım çoğu dışandılar. Nasıl dışlandılar yaz bunları. Avrupa’dan yerli işçilerin çalışamadıkları çalışmadıkları en ağır kanal işlerine en ağır döküm fabrikalarına en ağır tuğla fabrikalarına verdiler bizimkileri. Bunlarda bir nevi dışlanmaktır. Durum farklı”

“Avrupa’da emin ol biz onlardan daha uyumluyuz”

“Bilmiyorum. Çocuklarının üstlerini giydirmiyorlar çok perişanlar acındırmaya çalışıyorlar gibi geliyor bilmiyorum”

“Yabancılık hissi yaşamışlar, Suriyeliler şimdi sıkıntı çekmiyor. Biz daha çok sıkıntı çektik orda. Bunlarda pasaport yok kontrol yok vize yok canları sıkıntısı gibi geliyor giriyor çıkıyorlar ülkeye. Ama ben almanya da bunu böyle yapamam yapamayız”

“Avrupa’ya giden oldu. Dışlandılar durumları bir, aynı yabancı oldukları için yabancı olunan her yerde dışlanılır”

Sadece yine 1 görüşmeci iki göçmen grubun durumunun benzediğini düşünmektedir. Diğerleri kesinlikle farklı görmekte ve Türklerin Avrupa’da dışlandığını ama çok çalıştığını, Suriyelilerin ise dışlanıp dışlanmadığına yorum yapmayıp çalışmadıklarına odaklanmışlardır.

Ortak bir dine; İslam dinine mensup iki halkın dini anlayış yaşayışlarında sizce farklılık söz konusu mu? Bu farklılıklar nelerdir? Sorun oluşturuyor mu?

“Namaz kıldıklarını görmüyorum hiç” ve “Camide görmedim onları. Biz merhametliyiz yardımcı olmamız lazım onlara” ve “Onlarda sözde onların İslam’ı sözde. Hiç yaşamayanlardan. Çoğunun

Müslüman olduklarından endişeliyim yezidi bunlar camiye de gelmiyorlar”

“Farklılıkları var az fark var camide namaz kılış şekilleri farklı yatıp kalkıp gidiyorlar ama yadırgamam olabilir”

“Mezhep sorunları var yani başka dil anlayışı değil de mezhep sorunu varonlar hanbeli mezhebinde. Namazla sorunları var.camide buluşamıyoz yoklar gelmiyorlar.”

“Var, farklılık var sorun oluşturmuyorda şu şekilde diyeyim mesela Müslümanız diyoz da yaşamıyoruz. İslamiyeti tam manasıyla yaşamaya çalışanlar var Müslümanız deyip yaşamayan da. Onlar ibadetlerini yaşamıyorlar camiye gitmiyorlar senden benden fazla Müslüman kesilirler ama farklılıkta var yani işte” kafası karışık ifadeler...

“Farklı. Şimdi şöyle Din bizim inancımızda 1 tanedir. Mezhepler farklıdır. Anlayabildiğim kadarıyla Suriyelilerin çoğu Vahhabidir. Çok azı Hanefidir. Daha çok fazla değişik değişik mezhepleri var. Sorun oluşturmaz mı hiç sana soruyorum ben. işte ayrılık burada başlıyor. Biz buna beyaz diye inanmışız onlar siyah diyorlar. Selam vermeleri, namazları farklı çok şeyler değişik yani.”

“Onların göstermelik camiye gitmiyorlar dilencilik fuhuş Suriyenin Çingeni bunlar. Yerlisi orda savaşıyor” ve “Cuma namazında gelmiyorlar. Temizi de var kötüsü de”

“Dinde farklılık var. Bak en önemli fark temizlik çok önemli. Onlarda Temizlik yok İslam’da temizlik imandan gelir”

“Ben bir farklılık görmedim yani ülkelerinde yaşıyor olabilirler ben farklılık görmedim”

“Biz taa Osmanlıdan bu yana İslam sancağını taşıyan biz Türklüz. Bizden daha iyi anlayan hiçbir ülke yoktur. İslam sancağını şerefli bir şekilde taşıyan biz Türkler. Bizden daha iyi yok.dini

yaşayışlarında Camilerde görmüyoruz oruç tuttuklarını görmüyoruz. Ramazan ayında adam çatıda mangal yaptı kendi sokağımızda"

"Hanbeli Hanefi mezhep farklılığı var. Aile olarak olmayacak şeyleri rahat uyguluyorlar"

"Farklılık var şimdi önce dinden daha çok Temizlik konusunda var. temizlik yok beni en çok rahatsız eden şey bu"

Mültecilere sağlanan haklar konusunda bilginiz var mı? Bunlar nelerdir, ne düşünöyorsunuz?

"Kira maaşı veriliyor yüksek rakamda. Hastanelerde bedava. Gazetelerden duydum"

"Ben bir an önce kapılarının açılmasını gitmelerini istiyorum. Devletin resmi kanalları para veriyor söylüyor ama şuna inanıyorum geçen doktora dedi bizim hastanede ki imkanlarımızdan daha fazla Onlara ilgi alaka daha çok var. Bunu Ünö doktorundan öğrendim"

"Bilgim var mesela Yoksullara devlet aylık veriyor. kaymakamdan duyduk. Fakir fukara fonundan yakacak yiyecek, süt ilaç çocuk parası verdiklerini duyuyorum. Bunlar eğer doğruysa türkiyede kendi kepenlerimiz tabiri kaba ama anlamı doğru kendi köpeklerimize yetmiyor.biz Suriyelileri nasıl besleriz?!"

"El üstünde tutuyor. Hastanede öncelik tanımıyor kendi ölkemizde 2. Sınıf vatandaş olduk"

"Belediye aylık yıllık bağlıyor duyuyoruz. Halkın tepkisi var 2. Sınıf vatandaşız diye söyleniyorlar tabi"

"Aylık kişibaşı 100 tl ondan sonra sağlıkta öncelik söylendi. Bakanım söyledi açıkladı televizyonda"

"Duyduğumuza göre var çevremizde. Ücretsiz eğitim, ücretsiz sağlık var. Ücretsiz gıda ve tüm ihtiyaçları karşılanıyor bunlar bizim cebimizden çıkıyor"

“Vergiler alınmıyor onlardan. aylıkları var kiralari var kendim görüyorum duymama gerek var mı”

“Para ödeniyor sosyal hizmetler de şahit oldum. Beyaz eşya aldılar sosyal hizmet görevlileri Suriyeli aile için”

“Yardım edildiğini duymadım”

“Devlet para veriyor haberler söylüyor”

Çocuklarınızın Suriyeli çocuklarla arkadaşlık edinmesini onaylıyor musunuz? Suriyelilerle aynı apartmanda yaşamak ister misiniz?

“HAYIR(sesini yükselterek). Anlattığım gibi ona buna saldırıyorlar istemem”

“Saldım çayıra mevlam kayıra çok çocuklular salıyorlar çocuklarını. Arkadaşlık etmelerini sitemem yanında arkadaşı söze iriyor”

“Benim için sorun yok ama çocuklar anlaşıyorlar”

“Allah korusun birlikte yaşamam.”

“Çocuğumuzu dışarıya çıkarmaya korkuyoruz kesinlikle istemiyoruz”

“İstemem. Dil farklı anlaşma yok”

“İstemem onaylamıyorum yani kimse istemez herhalde kültür farklılığı var davranış farklılığı var dil farklı kılık kıyafet farklılığı var ötelemiyoruz ama bak mesela bak ekmek fırınının yanında dönüşte orda çok Suriyeli geçiyor. Kız çocukları ufak erkek çocukları var ben şuna şaşıyorum gece yarısı nasıl bırakabiliyorlar ailede sorumluluk diye kaoram yok resmen. Onun için çocukrımınla bir araya gelmelerini istemiyorum”

“Olur onaylıyorum ne olacak zaten var arkadaşı.”

“Hayır katiyen istemem gelmesinler.”

“Bazen dışarda oturuyoruz çay içiyoruz yle. Kötü huyları yok”

“Birlikte yaşamak istemem hiç temiz değiller”

Çevrenizde Suriyelilere karşı olumsuz tutum takınan insanlar hakkında ne düşünüyorsunuz? Hak veriyor musunuz, neden?

“Evet haklılar. Bizimkiler 1400 lira asgari alıyor onlar da 800 tl alıyor yazık günah değil mi”

“Bizde gitsek başımıza öyle bir olay gelse onlarda bize öyle davranır”

“Her toplumun içinde iyisi de var kötüsü de onlara önyargılı olmamalı”

“Bize hiç ayak uyduramıyorlar biz rahat düğün yapamıyoruz. Gece saat 3te sürekli gürültü yapıyorlar kendi aralarında devamlı aile kavgaları var aralarında ben aynı yerde yaşamak istemiyom onlarla. evimin dibindeler”

“Yüzde 60ına vermem yüzde 80ine onay eriyorum”

“şöyle yardımcı olmaya çalışıyorlar halk yardım ediyor para veriyor ama buna rağmen azıtıyorlar erkekler alışmıyor mesela. Benim dikkatimi çeken şey çok afedersiniz bayanları daha bakımlı kendine bakıyor gibi erkeklerde sa baş birbirine girmiş bezginlik vurdumduymazlık bunlar şeye alışmışlar bak beleş yerleş diye kampanya var ya bunlar alışmışlar devlet bakıyor halk bir sürü şey veriyor yatıyorlar çalışmıyorlar resmen yatıyorlar hatta bak kardeşim diyorum yiyecek ekmeğin yok ayağında ayakkabı yok niye çalışmıyorsun dedim. Bizim bolvadinden kimse gitmek istemez yaptıkları en çok şey Duygu sömürüsü yapıyorlar sen para verirsin öbürü ekme arası köfte versin öbürü oluğuna çocuğuna baksın ama buna rağmen çocuklarımızın dar gelen fazla gelen giysilerini vererek insani yönümüzü ayakta tutmaya çalışıyoruz”

“Her ne olursa olsun bu insanlar yurtsuzdur üzüliyorum yardımcı olunmalıdır”

“Olumsuz olan çok var. Onay vermiyorum anlayış lazım dil farklı dillerimiz farklı. Avrupada ki türklerde aynı sıkıntıları çektiler bizim çektiğimizi şimdi onlarda çekiyorlar anlayış olsun”

“Çevremde nefret eden var onlarda ben gibi aynı düşünüyor”

“Olumsuz olan Suriyeliler kızım biz değiliz, misafir gibi davranmıyorlar”

“Onay vermem insanlar bu duruma düşmüş ama bu insanların kontrollü olmaları lazım belli çerçevede”

Suriyeliler bizzat sizin yaşantınızda olumlu olumsuz ne gibi etkilere yol açıyor?

“Çevre kirliliği yaratıyorlar. Bunlara toplu bir yerlerde iskan lazım”

“Açamazlar mümkün değil benim hayatımda. Çocuklarıma sorun açarlar gelecekte endişeliyim”

“Esnaf olarak devlet bizden alıyor onlara veriyor vatanını satan insandan hayır gelmez”

“Ben kendim hiçbir olumsuzluk yaşamadım çevreden duyuyoruz”

“Beraber yaşama adına Ekonomik denge düzgün olmalı. Onların varya Çok çocuk yapma isteği var Türk vatandaşı olmak için varya buraya geldiler mesela hepsi de çocuklarına Türk vatandaşı almak için habire doğum yapıyorlar.”

“Ben işletmeci olarak Çocuklarla yaşadım giyecek veriyoruz insanlık yapıyorum işletmeci olarak; mesela cipsi çalıyorlar. Bana canım istiyor desin veririm ama çalınca sinirleniyorum”

“Çok çok. İnşaatımda çalıştırdım yanlış yaptığı işi ikaz ettim ikisi bir oldu beni dövmeğe kalktı vallahi billahi dövmeğe kalktı. Bu adam nasıl işçi. Hem ekmeğimi yiyecek hem bunu yapmaya kalktı. Bunlarda nihayet insan ama her şeyleri mi değişik yani.”

“Bak daha burda1 ay önce 3 tane çocuğa simit ikram ettim simiti atıp para istediler”

“Dilencilik, ortamı rahatsız diyorlar gürültü yapıyorlar bir evde mi oturuyorlar kapıda 2 çift ayakkabı varsa o sokak bir anda hoop 45 kişi oluyorlar evde. Toplanıyorlar gürültü yapıyorlar gitsinler”

“Kavga olaylarını gördüm. Kavga olaylarında kendi aralarında birlik olup diğer kişiyi dövüyorlar”

5. Değerlendirme

Görüşmelerin sonucunda yerel halkla Suriyeli göçmenlerin karşılaşmalarının çok az ve eşit olmayan düzlemlerde olduğu

görülmüştür. Çeşitli işlerde çalışan Suriyelilerin eğer işvereni değilse komşularıyla çok görüşmediği anlaşılmıştır. Çocukların birbirleriyle daha çok karşılaştıkları ancak biraz büyükse ergenlik dönemi ve sonrasında, çatışmalı ilişkiler geliştirdikleri anlaşılmaktadır. Gençlerin birbirleriyle kavgaya tutuşması ailelerin de dışlayıcı tutum geliştirmelerinde etkili olmuştur.

49 yaşında Elektronik alanında çalışan bir Erkek görüşmeci dışında genelde dışlayıcı, olumsuz ifadeler kullanılmıştır. En nötr ve ılıman görüş bir kişiye aittir; bu kişi gündelik hayatta işyerine göçmenlerin gelip gittiğini söylemiştir. Bu durum ise gündelik hayatta çok az karşılaşma gerçekteiren bir halkın, medya veya çevresinde duyduğu sözler üzerinden nasıl algısal duvarlar ördüklerine en güzel delildir. Yüzyüze tanışıklık ve diyalog kurulmadığı için bu kadar dışlayıcı olunduğu söylenebilir. 19 kişinin içerisinde 2 muhtarla görüşülmüştür. Muhtarlardan biri oldukça uyum taraflısı ve dil bariyerinin önemli bir iletişim kopukluğu yarattığına vurgu yapmaktadır.

Yerel yönetimlerin bu konuda üzerine ciddi sorumluluklar düşmektedir. Belediye sınırları içerisinde yer alan ve orada yaşayan halkın birbirinden farklı kültürlerini bir mozaik gibi görmek ve birbirleri ile karşılaşma imkânlarını onlara sunmak ve bunlara dönük ciddi hizmetler vermek. Belediyelerin acilen ücretsiz karşılıklı dil kursları ve bu kurslara eğitimci olarak gönüllü / yarı gönüllü yerel halkı ve göçmenleri katmak iyi olacaktır.

Kaynakça

- Afyon Valiliği, (1973).Cumhuriyetin 50. Yılında Afyon İl Yıllığı.
- Apak, H. (2014). Suriyeli göçmenlerin Kente uyumları: Mardin örneği. Mukaddime Dergisi, 5(2), 55-73.
- Bayar, M. (1996). Bolvadin Tarihi, C.I, Ankara.
- Bayar, M. (2005). Kadim Kent Bolvadin, Bilge Yayıncılık, İstanbul
- Çakırer-Özservet, Y. (2016a). Uluslararası Göç, Yerel Yönetimler ve Toplumsal Uyum. TBB İller ve Belediyeler Dergisi, 1(813), 48-55.
- Çakırer-Özservet, Y. (2016b). Modern Göçebeler Olarak Göçmenler, Mekan ve Şehre Uyum. Sosyoloji Divanı Dergisi. İl:3. Sayı:6, 43-54.
- Demir, O. Ö. (2015). Göç Politikaları, Toplumsal Kaygılar ve Suriyeli Mülteciler. Global Analiz 1. Göç Çalışmaları Raporu (https://www.academia.edu/12122926/Göç_Politikaları_Toplumsal_Kaygılar_ve_Suriyeli_Mülteciler_By_Oguzhan_Omer_Demir_)
- Deniz, T. (2014). Uluslararası Göç Sorunu Perspektifinde Türkiye. TSA / Yıl.18 Sayı.1: 175-204.
- Göregenli, M. ve Karakus, P. (2014). "Göç Araştırmalarında Mekân Boyutu: Kültürel ve Mekansal Bütünleşme". Türk Psikoloji Yazıları. 17(34):101-115.
- Karakaş, M., Konuk, O., ve Çağan, K., (2007). "Bolvadin'de Toplumsal Yapı ve Değişim", Sosyal Bilimler Dergisi / Cilt: IX, Sayı: 2
- Karanfil-Güldemir, M., (2008). Afyon-Bolvadin ve Çevresi Halk İnanışları ve Uygulamaları. DEÜ, SBE Felsefe ve Din bilimleri ABD. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir.
- Küpelı, Ö., (2000). "Tahrir Defterlerine Göre XVI Yüzyılın İlk Yarısında Bolvadin Şehri". V. Afyonkarahisar Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri, 13-14 Nisan 2000, Afyonkarahisar
- Özekmekçi, M. I. (2010). "Tehdit Sınırını Geçemeyen Göçmen", Hayat Sağlık Dergisi, Temmuz, Sayı: 2, s: 44-48.
- Url 1 Bolvadin'in Tarihçesi (<http://www.bolvadin.gov.tr/bolvadin-in-tarihcesi>) Erişim tarihi: 15.09.2017
- Url 2. Afyon Kayıtlı Suriyeli: 4,644 Şehir Nüfusu: 714,523 (<http://bomba03.com/afyon-kayitli-suriyeli-4644-sehir-nufusu-714523.html>) Erişim tarihi: 15.09.2017

OSMANLI'DAN CUMHURİYET'E BİR EĞİTİM KURUMU: BOLVADİN RÜŞDİYESİ

Ahmet YARAMIŞ¹
Dürdane ÇAM²

ÖZET

Rüşdiye Mektepleri, 1839 yılında Padişah II. Mahmut döneminde açılmaya başlandı. Sıbyan mekteplerinden daha üst bir eğitim kurumu olarak kuruldular. Tanzimat Döneminin sonlarına doğru yeni mekteplerin kurulmasıyla rüştiyeler, orta öğretimin en alt basamağındaki eğitim kurumuna dönüştü. İlk önce İstanbul'da açılan rüştiyeler, bir süre sonrada vilayetlerde açılmışlardır. Bolvadin Rüşdiye Mektebi de 1885 yılında açıldı. Mektep, şehrin ve çevresinin eğitim ve kültür seviyesi bakımından gelişmesine imkân sağladı. Mektebin muallim kadrosunda meydana gelen eksikliklerin zaman içinde karşılandığı görülmektedir. 1906 yılında mektep, yeni binasına taşındı. 1913 yılında yapılan düzenlemeyle rüşdiyeler, iptidailerle birleşerek birer ilkokul haline dönüştürüldüler.

*Anahtar Kelimeler: Osmanlı İmparatorluğu, Rüşdiye Mektebi,
Bolvadin, Bahçe İlkokulu*

¹ Prof. Dr., Afyon Kocatepe Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü Öğretim Üyesi.
ahmetyaramis@aku.edu.tr.

² Afyon Kocatepe Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans öğrencisi,
durdanecam00@gmail.com

**AN EDUCATIONAL INSTITUTION FROM THE OTTOMAN
EMPIRE TO THE TURKISH REPUBLIC: THE BOLVADIN JUNIOR
HIGH SCHOOL**

ABSTRACT:

The Ottoman Junior High Schools were begun to be opened in the period of the Sultan Mahmut II in 1839. They were established as a higher educational institution than the Ottoman Elementary-Primary Schools. Towards the end of the Tanzimat Reform Era, the Ottoman Junior High Schools turned into the educational institution at the bottom step with the establishment of new schools. First, the Ottoman Junior High Schools were opened in İstanbul, after a while, in provinces. The Bolvadin Ottoman Junior High School was opened in 1864. The school enabled opportunities for the development with regards to cultural and educational levels of the city and its surroundings. It is seen that the shortcomings occurring in the teacher staff of the school was overcome in time. The school moved into its new building in 1906. Combining with primary schools, the Ottoman Junior High Schools were turned into primary/elementary schools with a regulation made in 1913.

*Key Words: Ottoman Empire, The Junior High School, Bolvadin,
Bahce Primary School.*

Giriş

Osmanlı Devleti'nin bir cihan devleti oluşunda, eğitim kurumlarının katkısı büyüktür. Geleneksel Osmanlı eğitim kurumları olan sıbyan mektepleri, darü'l-huffaz ve medreseler, vakıf sistemi bünyesinde eğitim faaliyetlerini uzun bir süre devam ettirdiler. Bu eğitim kurumlarının tüm ihtiyaçları vakıflar yoluyla karşılanırdı. Özellikle XVI. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Osmanlı Devlet kurumlarında başlayan bozulmalar, eğitim kurumlarında da kendini gösterdi. Vakıfların bozulmasına paralel olarak medreseler başta olmak üzere eğitim kurumları işlevlerini yerine getirememeye başladılar. Bunlara yönelik gerçekleştirilen ıslah çabaları da arzu edilen iyileşmeyi temin edemedi³.

XIX. yüzyıla gelindiğinde Sultan II. Mahmut (1808-1839), eğitim sistemini de içine alan büyük bir reform hamlesi gerçekleştirdi. Batı tarzı yeni eğitim kurumlarının açılmasına öncülük etti. Bu bağlamda ordunun doktor ve kurmay subay ihtiyacını karşılamak üzere 1827'de Tıbhane-i Amire ve 1835'te Mekteb-i Harbiye'yi kurdu⁴. 1838 yılında Meclis-i Umûr-ı Nâfia'nın kurulmasıyla, sıbyan mekteplerinin üzerinde eğitim verecek olan ve "Rüşdiye Mektebi" adıyla bir ortaöğretim kurumunun açılması çalışmasını başlattı⁵. Buna göre; Rüşdiye Mektebi, eğitim sisteminin ilk kademesi olan sıbyan mekteplerinin devamı niteliğinde kurulacak ve ortaöğretim düzeyinde eğitim verecekti. Mektebe iki defa Kur'an-ı Kerim'i hatmetmiş ve ilm-i hal okumuş olan öğrenciler alınacaktı. Öğrencilere evkaf tarafından aylık ücret verilecek ve onlar dersliklerde sıralar üzerinde sınıf esasına göre eğitim almaya

³ Muammer Demirel, "Türk Eğitimin Modernleşmesinde Rüşdiye Mektepleri", *Türkler*, C. 15, (Ed. Hasan Celal Güzel, Kemal Çiçek, Salim Koca), Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s. 44.

⁴Geniş bilgi için bkz. Ahmet Yaramış, "Atatürk'ün yetiştiği Mekteb-i Harbiye'nin Kuruluşu" *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 8, S. 3, Aralık 2006,.Ve "II. Mahmud'un Osmanlı Ordusunda Doktor İhtiyacını Karşılamak İçin Aldığı Tedbirler (1826-1839)", 38. *Uluslararası Tıp Tarih Sempozyumu*, C. 2, 2005, s.1211-1216.

⁵ Cemil Öztürk, "Rüşdiye", *DİA*, C. 35, İstanbul 2008, s. 300-301.

başlayacaklardı⁶. Hazırlıklar tamamlanır tamamlanmaz ilk rüşdiye mektebi, Mekâtib-i Rüşdiye Nezaretine bağlı olarak *Mekteb-i Maarif-i Adliye* adıyla 1839 yılında Sultanahmet Camii Külliyesi'nde açıldı⁷. Mekteb-i Maarif-i Adliye'nin açılışından kısa bir süre sonra Süleymaniye Camii Külliyesi'ndeki Taş Mektep'te, ikinci bir rüşdiye olarak Mekteb-i Ulûm-ı Edebiyye-i Adliye adıyla açıldı⁸. 1847 yılına gelindiğinde İstanbul Davutpaşa, Bayezıt, Üsküdar, Tophane ve Bâbiâli civarı ile Ağa Camii'nde olmak üzere 5 yeni Rüşdiye mektebi açıldı. Rüşdiyelerin vermiş olduğu eğitimden memnun kalınması üzerine 1853 yılında bunların vilayetlerde de açılmasına karar verildi. Sultan Abdülmecit'in iradesi üzerine 2 Haziran 1853'te Meclis-i Maarif-i Umumiye 25 vilayette rüşdiyelerin açılmasını kararlařtırdı⁹. Bu rüşdiyelerin 7'si Anadolu'da, 15'i Rumeli'de ve 3'ü de Ege adalarında açılacaktı. Rüşdiyeler ilk açıldığında eğitim süresi dört yıl iken bu süre 1850 yılında açılan Darülmârif ile birlikte altı yıl ve 1863'te ise beş yıl olarak düzenlendi. Rüşdiye mekteplerinde eğitim-öğretim süresi çok kısa aralıklı uygulamalar haricinde- dört yıl olarak uygulandı. 1867 yılına kadar rüşdiyelere sadece Müslüman talebe alındı. Bu yıldan itibaren Hıristiyan çocuklarının da bu mekteplere alınması kabul edildi. Buna karşılık rüşdiyelere giriş için adayların Türkçe bilmeleri mecburiyeti şartı getirildi¹⁰.

Osmanlı Devleti'nde kızların eğitimi ise sadece ilkokul seviyesinde ve erkek çocuklarla birlikte karma şekilde sıbyan mekteplerinde yapılmaktaydı. Sultan Abdülmecit Devrinde

⁶ Osman Ergin, *Türk Maarif Tarihi*, C. 1-2, Eser Matbaası, İstanbul 1977, s. 385; Demirel, a.g.m, ss. 44-45.

⁷ Fatma Kaya Doğanay, "Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Rüşdiye Mektepleri", *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, (Doktora Tezi), Erzurum 2011, s. 19-20; Ayşegül Altınova, "Osmanlı Modernleşmesinde Rüşdiye Mektepleri", *Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Yakınçağ Tarihi Bilim Dalı*, (Basılmamış Doktora Tezi), Ankara 2010, s. 100.

⁸ Ayşegül Altınova, "Osmanlı Modernleşmesinde Rüşdiye Mektepleri", *Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Yakınçağ Tarihi Bilim Dalı*, (Basılmamış Doktora Tezi), Ankara 2010, s. 103.

⁹ Demirel, a.g.m, ss. 51- 52.

¹⁰ Bayram Kodaman, *Abdülhamid Devri Eğitim Sistemi*, Ötüken Yayınları, İstanbul 1980, ss. 150- 151.

(1839-1861) kızların da modern eğitimine içine alınmasına karar verildi ve 31 Ekim 1858 tarihinde Sultan Ahmet civarında Cevri Kalfa İnas mektebi adıyla ilk kız rüşdiye okulu açıldı¹¹.

1869 tarihli Maarif-i Umumiye Nizamnâmesi gereğince rüşdiyelerin 500 haneyi geçen kasabalarda kurulması öngöröldü. Okulların yapım masrafları ve muallim maaşları ise illerin maarif idaresi sandığından karşılanması yoluna gidildi¹². Rüşdiye mekteplerinin sayısı II. Abdülhamit Devri (1876-1909) sonunda 446'ya, öğrenci sayısı 23.829'a ve öğretmen sayısı 939'a ulařtı¹³. II. Meşrutiyet'in ilanı sonrasında rüşdiyelerin kaldırılmasına karar verildi ise de bu karar tam olarak uygulanmadı. Bunların bir kısmı eğitim faaliyetlerini sürdürmeye devam etti. 1913 yılından sonra eğitimin ilk basamağının altı yıla çıkarılması neticesinde rüşdiyeler, ibtidailerle birleşerek birer ilkokul halini aldı. Bu okulların birçoğu, diğer türlerdeki okullarla birlikte, Birinci Dünya Savaşı ve onu takip eden Kurtuluş savaşı boyunca bakımsız kaldılar ve kapandılar. Bu okullar, Türkiye Cumhuriyeti Devleti kurulduktan sonra yeni baştan açılmaya bařlandı¹⁴. Bu bildiriye, 1885 yılında kurulan ve Cumhuriyet Dönemine intikal etmiş olan Bolvadin Rüşdiye Mektebi incelenecektir.

1. Bolvadin Rüşdiye Mektebi

XIX. yüzyılın ikinci yarısında Anadolu Vilayeti'nin Karahisar-ı Sahib Sancağına bağlı bir kaza olan Bolvadin, eskiden beri bölgenin en önemli ilim ve kùltür merkezlerindendi. Geçmişte sahip olduğu sıbyan mektepleri, medreseler ve rüşdiye mektebi ile Cumhuriyet dönemine önemli bir birikim sağlamış olan Bolvadin, halen sahip olduğu ilk, orta ve yükseköğretim

¹¹ Demirel, a.g.m, s. 54.

¹² Yahya Akyüz, *Türk Eğitim Tarihi*, Alfa Basım Yayım Dağıtım, İstanbul 1999, s. 144.

¹³ Kodaman, a.g.e, s. 164.

¹⁴ Mesut Ayar, "Bafra'da Osmanlı Dönemine Ait Modern Eğitim Kurumlarına İki Örneğ: Zükur (Erkek) ve İnas (Kız) Rüşdiyeleri", *Uluslararası Karadeniz İncelemeleri Dergisi*, S. 8, Bahar 2010, s. 70-71.

kurumları ile eğitim bakımından Afyonkarahisar'ın öne çıkan ilçelerindendir.

Sultan II. Mahmut zamanında kurulmaya başlanan Rüşdiye mektepleri ilk önce İstanbul'da, ardından Anadolu ve Rumeli'nin muhtelif vilayetlerinde açıldı. Bolvadin'de rüşdiye mektebinin kuruluş tarihi ile alakalı olarak; araştırmacı- yazar Muharrem Bayar, "Bolvadin Tarihi" adlı eserinde¹⁵ Bolvadin Rüşdiye Mektebi'nin 1864 yılında açıldığını ifade etmektedir. Ancak mektebin kuruluş tarihine ilişkin eserde bir kaynak gösterilmemiştir.

1303/1886 tarihli Hüdavendigâr Vilayeti Salnamesine göre Bolvadin Rüşdiye Mektebi sınıf-ı evvelî'sinde 31, sınıf-ı sâni'sinde 32 talebe öğrenim görmektedir. Sınıf-ı sâlis ve sınıf-ı râbi' ile ilgili bilgi geçmemektedir. Buna göre; mektebin birinci ve ikinci sınıfında öğrenci bulunmakta, üçüncü ve dördüncü sınıflarında ise öğrenci bulunmamaktadır. Dolayısıyla mektebin eğitim-öğretime 1302/1885 yılında başladığı ve henüz kuruluşunun ikinci yılında olduğuna ilişkin bir kanaate varıldı. Zira bu tarihten önce mektep açılmış olsaydı üçüncü ve dördüncü sınıfında da öğrenci bulunması gerekirdi¹⁶.

1885 yılında açıldığı kanaatine vardığımız Bolvadin Rüşdiye Mektebi, Mart 1903'te tamir edilmeye başlanmıştır. 1869 tarihli Maarif-i Umumiye Nizamnamesi'nin 19. maddesine göre rüşdiyelerin inşa masrafları ve diğer tüm giderler bizzat vilayet maarif idaresi sandığından karşılanacaktı. Rüşdiye Mektepleri ilk önceleri halihazırdaki uygun olan binalarda eğitime başlamış, daha sonraları öğrenci mevcudunun artması üzerine, zengin ve

¹⁵ Muharrem Bayar, *Bolvadin Tarihi*, Bilge Yayıncılık, C. 2, İstanbul 2004, s. 361.

¹⁶ Kadir Koparal, "Vilayet Salnamelerinde Afyonkarahisar", *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Afyonkarahisar, 2011, s. 41.

yardımsaver kişiler tarafından yapılan yardımlarla daha güzel ve yeni okul binaları yapılmıřtır¹⁷.

Rüştiye Mektebi binası, bugün Bolvadin Atatürk İlkokulu'nun yanında "İzmirliiler" olarak maruf bir sülalenin oturduğu evin olduğu yerdeydi. 1906 yılına kadar burada eğitim faaliyetini sürdüren mektep, aynı yıl yeni binasına taşındı. Taşınılan eski bina da bir süre daha "İnas Mektebi" olarak kullanıldı. Bu bina, Cumhuriyet döneminde Bahçe İlkokulu adıyla uzun bir süre eğitim amaçlı olarak kullanılmıřtır¹⁸.

Daha sonra İnas Mektebi olarak kullanılan Rüşdiye binası, Mart 1903'te tamir edilmeye başlanmıştır. İlk aşamada binanın tamiri için 2420 kuruş tahsis edilmiştir. Ancak rüşdiye binasının çatısının toprakla örtülmesi neticesinde zamanla tekrar harap olacağına karar verilmiş ve daha sağlam bir vaziyette olması için Karahisar-ı Sahib mutasarrıflığından 600 kuruşluk ek bir harcama talebinde bulunulmuştur. Binanın çatısının toprakla örtülmesi yerine, belgede ifade edilmemiş ise de kiremit ile örtülmesinin istendiği anlaşılmaktadır. Bunun üzerine Hüdavendigar Valisi Tevfik Bey'de Maarif Nezaretinden ödenek talebinde bulunulmuřtur¹⁹.

¹⁷ Altınova, a.g.t., s. 215.

¹⁸ Muharrem Bayar, *Kadim Kent Bolvadin*, Bolvadin Belediye Başkanlığı, İstanbul, 2005, s. 140.

¹⁹ BOA, MF.MKT., Dosya No:1033, Gömlük No: 23.

**Tablo 4:Hüdavendigâr Valisi Tevfik Bey'in Maarif
Nezaret-i Celîlesi'ne Çektiği Telgraf**

Telgraf-Ta'mir				1 Temmuz								
Muhaberat-ı telgrafdan dolayı devlet hiçbir güne mes'uliyet kabul eylemez												
Vüsûl numerosu	Mahall-i merkezine teslimi	Dakika	Saat	Gündüz veya gece	Sınıf mektub	Tarihi	Grub	Kelime	Numro	Mütevassıt olan	Mürsel ileyni olan mahal	Geldiği mahal
İmzalar												
Me'mur -ı sevk-i mekatib tarih 1323												
Vasıtasıyla	Mütevassıt Merkeze irsali											
Me'mur nöbet	Bed-i muhabere											
Keşide eden me'mur	Hitam-ı muhabere					mevrudu	mahreci					Bursa
Ahz eden me'mur	Sahibine irsali	45	6			3	3	89	2683	-	Der alıyye	
<p>Maarif Nezaret-i Celilesine</p> <p>Bolvadin Mekteb-i Rüşdiyesi binasının nezaret-i celile-i âsafânelerinde üç yüz yirmi senesi evâhirinde i'ta buyrulan emr ve me'zuniye üzerine seniyye-i sâbika-i hisse-i maarif tahsilatına iki bin ve dört yüz yirmi guruşla ta'mirine başlanılmış ise de bina üzerine keşfi vechle toprakla örtülmesi yakın zamanda tekrar harab olmasını intac edeceğine ve buna keşfi icra nazaran çatıya tahvil yalnız altı yüz guruşla kâbil olub, inşaatına mübaşeret ettirilmiş olmasına mebni keşfolu. İlaveten mezkur altı yüz guruşun sarfına me'zuna i'ta bulunması Karahisâr mutasarrıflığına iş'ar olunmağla, o suretle icra-yı icabı hususuna müsaade-i celile-i âsafânelerinin sezavâr buyrulması maarif müdiriyeti ifadesiyle müsteaddır.</p> <p>Fi 3 Teşrin-i Sâni, sene 323 Hüdâvendigar Valisi Tevfik</p>												

Bolvadin Rüşdiye Mektebi, 3 Teşrin-i Sâni 1323/ 16 Kasım 1907 tarihinde mevcut binasında eğitim faaliyetini sürdürmektedir. Bayar, kendisiyle yapılan mülakatta, rüşdiyenin 1906 yılında Şazi Mahallesindeki iki katlı yeni binasına taşındığını, binanın konumunun ise eski hükümet binasının karşısına düştüğünü ve şimdiki vergi dairesi yerinin olduğunu ifade etmektedir. Yukarıda ifade ettiğimiz belge de, rüşdiyenin

1907 sonu itibarıyla eski binasında faaliyetine devam ettiği anlaşılmaktadır. Ayrıca Bayar, mektebin yeni yerinde 1924 yılına kadar eğitim faaliyetini sürdürdüğünü, daha sonra bir süre halkevi ve 1958 yılında da Kız Meslek Lisesi olarak kullanıldığını ifade etmiştir²⁰. Bina günümüze kadar ulaşamamıştır.

1.1. Mektebin Müfredatı ve Öğretim Kadrosu

Rüşdiyelerin ders müfredatı Maarif Nezareti tarafından yapılmakta ve ülke genelindeki rüşdiyelerde aynen uygulanmaktaydı. H.1316/1898 tarihli Maarif Salnamesi'ne²¹ göre rüşdiyelerde okutulacak olan ders programı aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo1: 1898 Yılı itibarıyla Rüşdiyelerde Okutulacak Olan Dersler ve Haftalık Ders Saati

Dersin Adı	I.Sınıf	II.Sınıf	III.Sınıf
	Haftada	Haftada	Haftada
Tecvîdli Kur'an-ı Kerîm ve Ulûm-ı Diniyye	3	2	2
Türkçe	7	6	4
Arapça	1	2	2
Farsça	-	1	2
Fransızca	-	-	3
Hesab	2	2	2
Hendese	-	-	1
Coğrafya	2	2	2
Tarih	-	2	2
Malumat-ı Nafi'a	1	1	1
Hüsn-i Hat	1	1	1
Resim	1	1	1
Yekun (Toplam)	18	20	33

²⁰ Bu bilgiye 12 Ekim 2017 tarihinde Muharrem Bayar ile yaptığımız mülakat sırasında ulaşılmıştır.

²¹ Salname-i Nezaret-i Maarif-i Umumiye, Matbaa-i Amire, 1316 (1898), s. 358.

Tablo incelendiğinde; rüşdiyelerin birinci sınıfında Tecvitli Kur'an-ı Kerim, Hesab, Coğrafya, Malumât-ı Nâfi'a, Hüsn-i Hat, Resim ve Arapça derslerinin okutulacağı anlaşılmaktadır. Farsça, Fransızca, Hendese ve Tarih dersleri birinci sınıf müfredatında yer almamıştır. İkinci sınıfta ise, yukarıda zikr edilen birinci sınıf derslerinin yanında Tarih ve Farsça dersleri ilave bulunmaktadır. Üçüncü ve son sınıfta ise Tecvîdli Kur'an-ı Kerim ve Ulûm-ı Diniyye, Türkçe, Hesab, Hendese, Coğrafya, Tarih, Malumât-ı Nâfia, Hüsn-i Hat, Resim, Arapça, Farsça ve Fransızca dersleri okutulacaktı. Bayar'ın kişisel arşivinden tarafımıza takdim edilmiş olan ve 1896 tarihli bir şehadetnamede²², Bolvadin Rüşdiye Mektebi'nde Arapça, Ulum-ı Dini, Hesab, Coğrafya, Tarih, Farsça, İnşa, Kavaid-i Osmani ve Hüsn-i Hat derslerinin okutulduğu anlaşılmaktadır.

Rüşdiye mekteplerinde ihtiyaca göre farklı sayıda bulunan muallimin yanısıra okulun asayiş, düzen ve temizlik gibi işlerinden sorumlu bevvab²³ ve mubassır²⁴ istihdam edilmekteydi. Taşra rüşdiyelerinde idari ve diğer tüm sorumluluklar öncelikle muallim-i evvellere aitti. Öğrencilerin terbiyesi, eğitim-öğretimin eksiksiz bir şekilde uygulanabilmesi ve okulla ilgili her türlü işlerin yürütülmesinden bizzat bu kişiler sorumluydu. Muallim-i evvel atamaları öğrenci mevcuduna bağlı olarak yapılmakta olup, bu sayının 40'ı geçme şartı bulunmakta idi. Öğrenci sayısının yüz ve daha fazla olduğu durumlarda ise muallim-i sâlisler de görevlendirilmekteydi²⁵.

Rüşdiyelerde ders veren öğretmenlerin yetiştiği eğitim kurumlarında farklılık bulunmaktaydı. Bunlardan bazıları

²² Bkz. Ek. 2.

²³ Mehmet Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, C. 1, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1983, s. 212.

²⁴ Mubassırlar, mekteplerde talebelerin inzibat işleriyle meşgul olan kişilerdi. Arapça da görüp, gözeten anlamına gelmektedir. 1908'den sonra bu vazife müdür muavinlerine verilerek mubassır tabiri kullanılmamaya başlanmıştır. Bkz. Mehmet Zeki Pakalın, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, C. 2, İstanbul 1983, s. 560.

²⁵ Ayar, a.g.m., ss. 76-77.

Darülmualimin mezunu olmakla birlikte çoğunluğu medrese çıkışlıydı. Okullarda göreve başlayan öğretmenler ilk olarak “muallim-i sâni” ya da öğrenci sayısına bağlı olarak "muallim-i sâlis" rütbesiyle başlarlar ve “muallim-i evveliğe” kadar yükselirlerdi²⁶.

Tablo 2: Bolvadin Rüşdiye Mektebi'nde Farklı Tarihlerde Görev Yapmış Öğretmenler ve Branşları

Tarih	Muallim Adı	Görevi ve Branşları
1898/H. 1316	Mahmut Kamil Efendi	Muallim-i Evvel
	Abdülkadir Efendi	Hatt Muallimi
1899 /H. 1317	Hafız Ali Efendi	Muallim-i Evvel Vekili
	Abdülkadir Efendi	Rika ve Sülüs Muaallimi
1900 /H.1318	Hacı Ahmet Hamdi Efendi	Muallim-i Evvel
1901 /H.1319	Hacı Ahmet Hamdi Efendi	Muallim-i Evvel
1903 /H. 1321	İsmail Hakkı Efendi	Muallim-i Evvel ve Hatt Muallimi

Bolvadin Rüşdiyesinde,1898 ders yılında Mahmud Kamil Efendi muallim-i evvel, Abdülkadir Efendi ise Hatt muallimi olarak görev yapmıştır²⁷. Müteakip senede Abdülkadir Efendi Rika ve Sülüs muallimi olarak görevine devam ederken, Mahmut Kamil Efendi'nin yerine Hafız Ali Efendi muallim-i evvel vekilliğine atanmıştır²⁸. 1900-1901 eğitim-öğretim yıllarında rüşdiye de bir tane öğretmenin var olduğu görölmektedir. Bu kişi muallim-i evvel Hacı Ahmet Hamdi Efendi'dir²⁹. 1903 yılında

²⁶ Cahit Yalçın Bilim, *Tanzimat Devri'nde Türk Eğitiminde Çağdaşlaşma (1839-1876)*, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir 1984, s. 49.

²⁷ Salname-i Nezaret-i Maarif-i Umumiye, Matba-i Amire, 1316, s. 1033.

²⁸ Salname-i Nezaret-i Maarif-i Umumiye, Matba-i Amire, 1317, s. 1147.

²⁹ Salname-i Nezaret-i Maarif-i Umumiye, Matba-i Amire, 1318, s. 1285; Salname-i Nezaret-i Maarif-i Umumiye, Matba-i Amire, 1319, s. 560.

ise İsmail Hakkı Efendi muallim-i evvel ve hatt muallimi olarak görevde bulunmuřtur³⁰.

Tablo 3: 1904-1905 Ders Yılında Bolvadin Rüşdiye Mektebi'nde Görev Yapmış Öğretmenler³¹

Hacı Hasan Efendi (müdür),	Hüseyin Hüsnü Efendi
İsmail Hakkı Bey	Mustafa Bey
Melekzade Abdullah Efendi	Şekip Raci Bey
Müftü Mehmet Ali Efendi	Hasan Efendi
Hasan Halil Efendi (1906'da müdür oldu)	Kadri Bey
Abdülkadir Efendi	Salih Efendi
Kamil Efendi,	Cevdet Bey
Kantarzade Rüştü Efendi	Tahir Bey

1.2. Mektebin Öğrenci Sayısı

Maarif Nezareti Salnameleri bize rüşdiyelerdeki öğrenci mevcudu hakkında ayrıntılı bilgiler veren önemli kaynaklardır. 1898-1899 yıllarında Bolvadin Mekteb-i Rüşdiyesi'nin 59 tane öğrencisi bulunmaktadır³². 1900 yılında ise öğrenci sayısı 45'e düşmüřtür³³. Bir sonraki sene bu sayı 47'ye ulaşmış,³⁴ 1903 yılında ise öğrenci sayısında önemli bir artış gözlenerek 76'ya ulaşmıştır³⁵.

Bolvadin Rüştiye Mektebiyle alakalı olarak Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde azda olsa belge bulunmaktadır. Bu belgeler çoğunlukla okulun muallimlerinin atanması, izinleri ve maaşları hususundadır. Rüşdiye'de genel olarak öğrenci mevcudunun fazlaşması neticesinde ikinci bir muallim talep edilmiştir. Bu hususla ilgili 16 Mart 1320/29 Mart 1904 tarihli belgeye³⁶ göre Bolvadin Rüştiye Mektebi'ndeki talebelerin mevcudunun seksen

³⁰ Salname-i Nezaret-i Maarif-i Umumiye, Matba-i Amire, 1321, s. 476.

³¹ Muharrem Bayar, *Bolvadin Tarihi*, Bilge Yayıncılık, C. 2, İstanbul 2004, s. 361.

³² Salname-i Nezaret-i Maarif-i Umumiye, Matba-i Amire, 1316, s.1033; Salname-i Nezaret-i Maarif-i Umumiye, Matba-i Amire, 1317, s. 1147.

³³ Salname-i Nezaret-i Maarif-i Umumiye, Matba-i Amire, 1318, s. 1285.

³⁴ Salname-i Nezaret-i Maarif-i Umumiye, Matba-i Amire, 1319, s. 560.

³⁵ Salname-i Nezaret-i Maarif-i Umumiye, Matba-i Amire, 1321, s. 476.

³⁶ BOA. MF. MKT. Dosya No:784, Gömlek No: 19.

civarına ulaşması sonucunda tek bir muallimle ders vermenin zor olduğu bildirilmekte ve ikinci bir öğretmen tayini istenmektedir³⁷.

Kayıtlarda genel olarak Hüdavendigâr Valisi aracılığıyla Maarif Nezareti'nden rüşdiyenin öğretmen eksikliğini gidermek amacıyla talepte bulunulmaktadır. 13 Nisan 1323/26 Nisan 1907 tarihli³⁸ belgede öğretmen talebi şu şekilde dile getirilmektedir:

“Maarif Nezaret-i Celilesine;

Devletlü Efendüm Hazretleri!

Sâye-i Maarif-vâye-i hazret-i pâdişâhî de Bolvadin Mekteb-i Rüşdiyesinde mevcûd şakirdânın mikdârı kırk yediye bâliğ olacağı cihetle, bu mikdâr talebenin bir muallim ile ta'lim ve tedrîsi kâbil olmadığı gibi sâye-i türki-vâye-i hazret-i hilafetpenâhi mekâtib-i ibtidâiyenin dahi bir tarafına mikdar-ı tezyîd olunarak peyderpey şâkirdân yetişdirilmekte olduğundan mezkûr rüşdiye mektebine bir muallim-i sâni ta'yini lüzûmu Karahisâr-ı Sâhib Mutasarrıflığından iş'ar olunmuş olmağla muktezasının i'fa ve inbâsı vilayet-i maarif müdiriyeti ifadesiyle müsteaddır Ol babda emr u fermân hazret-i men lehü'l-emrindir.

Hüdavendigâr Vilayeti Valisi”

Hüdavendigâr Valisi mektebin öğrenci sayısının kırk yediye ulaşması neticesinde öğrencilere ders vermek bir muallimle mümkün olmadığından ikinci bir muallimin gönderilmesini talep etmektedir. Bunun üzerine Maarif Nezaretinden gelen cevabi yazıda, Bolvadin rüşdiyesi için istenen ikinci bir muallimin gönderilmesinin mümkün olmadığı, mektebin mevcut muallimle idare edilmesi istenmektedir³⁹.

6 Şaban 1326/3 Eylül 1908 tarihli bir belgede Bolvadin Rüşdiye Mektebi öğrencilerinin kullanması için 20 adet sıra i'mâl

³⁷ Bkz. Ek-1

³⁸ BOA. MF. MKT., Dosya No: 1000, Gömlek No: 32.

³⁹ BOA, MF.MKT., Dosya No: 1000, Gömlek No: 32.

edilmesine karar verilmiş ise de, ihaleye kimsenin katılmaması üzerine bu sıraların devlet tarafından 800 kuruş masrafla yaptırılması kararlařtırılmıştır⁴⁰.

1.3. Bolvadin Rüşdiyesi Mezununa Ait Bir Şehadetname

Rüşdiye mekteplerinden mezun olan öğrencilere, mezuniyet belgesi(diploma) olan şehadetname verilirdi. Rüşdiye mektebindeki dersleri geçen öğrenciler, Maarif Nizamnamesi'nin 155. maddesine göre bir sınava tabi tutulurlardı. Sınavda başarılı olan öğrencilere, muallim, mümeyyiz ve hükümet tarafından onaylanmış şehadetname verilirdi⁴¹. Bayar'ın özel arşivinden tarafımıza verilmiş olan şehadetname, 1896 tarihlidir ve Numan Efendizâde Muhyiddin Efendi'ye aittir. Bu kişi en yüksek diploma derecesi olan "aliyü'l-a'lâ" ile mezun olmuştur. Muhyiddin Efendi'nin şehadetnamesi incelendiğinde, rüşdiyede okutulan ders isimleri ve haftalık ders saatleri ve şehadetnameyi onaylayan kişilerin mühürleri yer almaktadır. Muhyiddin Efendi'nin almış olduğu dersler ise Arapça, Ulûm-ı Dîni, Hesab, Coğrafya, Tarih, Farsça, İnşa, Kavaid-i Osmanî ve Hüsn-i Hat olarak gözükmektedir⁴².

---

⁴⁰ BOA, MF. MKT., Dosya No:1075, Gömlek No:22.

⁴¹ Doğanay, a.g.t., s. 237.

⁴² Bkz. Ek-2.

Sonuç

Rüşdiye mektepleri ilk olarak Sıbyan mekteplerinin devamı niteliğinde açılmıştır. Eğitime yeterli mali kaynak tahsis edilmemesi, mevcut bina ve öğretmen kadrosunun ihtiyaca cevap vermemesi rüşdiyelerin gelişmesini önemli ölçüde engellemiş ve geciktirmiştir. Zamanla eğitim alanında önemli ıslahatlar yapılarak çeşitli vilayetlerde ve taşralarda da açılmaya başlanmış.

Karahisar-ı Sahib Sancağına bağlı bir kaza olan Bolvadin önemli eğitim merkezlerinden biridir. Bolvadin Rüşdiye Mektebi ilk kurulduğu sırada bir muallim-i evvel ile eğitim öğretim hayatına başlamıştır. Mektep için gerekli olan her türlü harcama genellikle devlet tarafından karşılanmaya çalışılmıştır. Bununla birlikte, dönemin eğitimle ilgili başta gelen sıkıntısı olan maddi imkânsızlıklar bu okulu da oldukça etkilemiş, bilhassa kurtuluş savaşıyla birlikte eğitimde aksamalar meydana gelmiştir.

KAYNAKÇA

I. Başbakanlık Osmanlı Arşivi

BOA, MF.MKT., Dosya No: 1000, Gömlek No: 32.

BOA, MF.MKT., Dosya No: 784, Gömlek No: 19.

BOA, MF.MKT., Dosya No:1033, Gömlek No: 23.

BOA, MF. MKT., Dosya No:1075, Gömlek No: 22.

II. Süreli Yayınlar

Salname-i Nezaret-i Maarif-i Umumiye, Matba-i Amire, 1316.

Salname-i Nezaret-i Maarif-i Umumiye, Matba-i Amire, 1317.

Salname-i Nezaret-i Maarif-i Umumiye, Matba-i Amire, 1318.

Salname-i Nezaret-i Maarif-i Umumiye, Matba-i Amire, 1319.

Salname-i Nezaret-i Maarif-i Umumiye, Matba-i Amire, 1321.

III. Kaynak Eserler ve İncelemeler

AKYÜZ, Yahya, *Türk Eēitim Tarihi*, Alfa Basım Yayım Daēıtım, İstanbul 1999.

ALTINOVA, Ayşegül, "Osmanlı Modernleşmesinde Rüşdiye Mektepleri", *Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı Yakınçaē Tarihi Bilim Dalı*, (Basılmamış Doktora Tezi), Ankara 2010.

AYAR, Mesut, "Bafra'da Osmanlı Dönemine Ait Modern Eēitim Kurumlarına İki rnek: Zükur (Erkek) ve İnas (Kız) Rüşdiyeleri", *Uluslararası Karadeniz İncelemeleri Dergisi*, S. 8, Bahar-2010, s.67-90.

BAYAR, Muharrem, *Kadim Kent Bolvadin*, Bolvadin Belediye Bařkanlıēı, İstanbul, 2005.

Bolvadin Tarihi, C. 2, Bilge Yayıncılık, İstanbul, 2004.

BİLİM, Cahit Yalçın, *Tanzimat Devri'nde Türk Eēitiminde Çaðdařlařma (1839-1876)*, Anadolu Üniversitesi Yayınları, Eskişehir 1984.

DEMİREL, Muammer, "Türk Eēitimin Modernleşmesinde Rüşdiye Mektepleri", *Türkler*, C. 15, (Ed. Hasan Celal Güzel, Kemal Çiçek, Salim Koca), Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s.44-60.

ERGİN, Osman, *Türk Maarif Tarihi*, C. 1/2, Eser Matbaası, İstanbul 1977.

KAYA DOĞANAY, Fatma, "Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Rüşdiye Mektepleri", *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, (Basılmamış Doktora Tezi), Erzurum 2011.

KODAMAN, Bayram, *Abdülhamid Devri Eğitim Sistemi*, Ötüken Yayınları, İstanbul, 1980.

KOPARAL, Kadir, "Vilayet Salnamelerinde Afyonkarahisar", *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, (Basılmamış Yüksek Lisans Tezi), Afyonkarahisar, 2011.

ÖZTÜRK, Cemil, "Rüşdiye", *DİA*, C. 35, İstanbul, 2008, s.300-303.

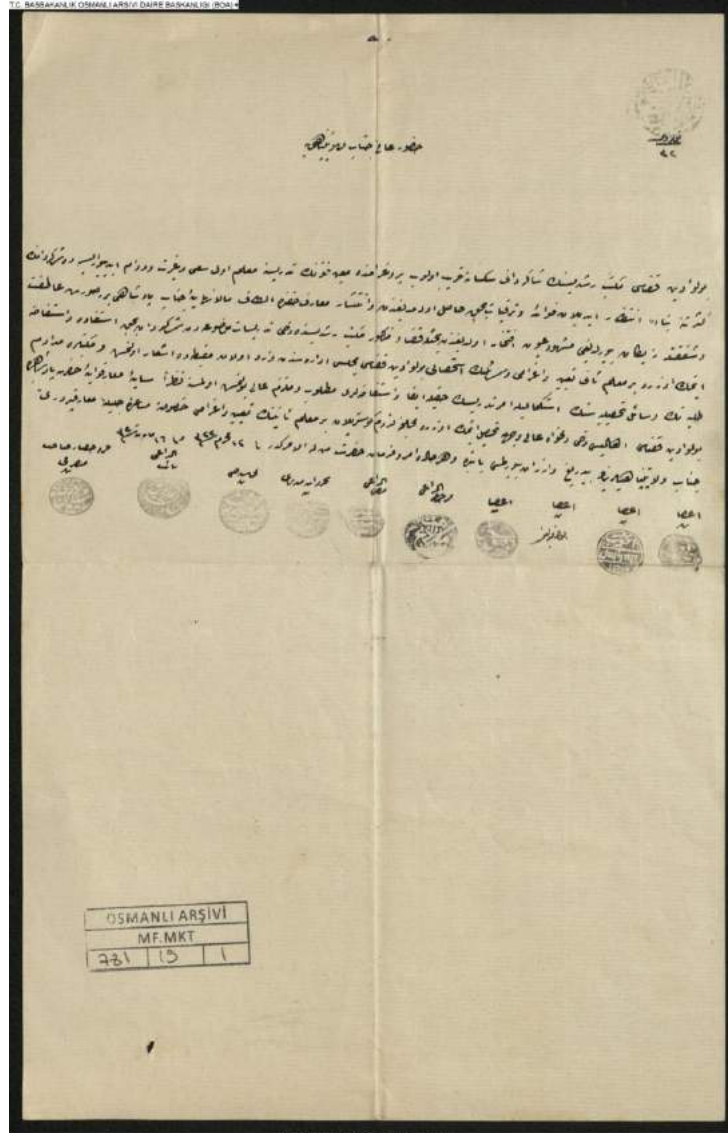
PAKALIN, Mehmet Zeki, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü*, C. 1/2/3, Milli Eğitim Basımevi, İstanbul 1983.

YARAMIŞ, Ahmet, "Atatürk'ün yetiştiği Mekteb-i Harbiye'nin Kuruluşu" *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, C. 8, S. 3, Aralık 2006, s.181-202.

"II. Mahmud'un Osmanlı Ordusunda Doktor İhtiyacını Karşılama İçin Aldığı Tedbirler (1826-1839)", 38. *Uluslararası Tıp Tarih Sempozyumu*, C. 2, 2005, s.1211-1216.

EKLER

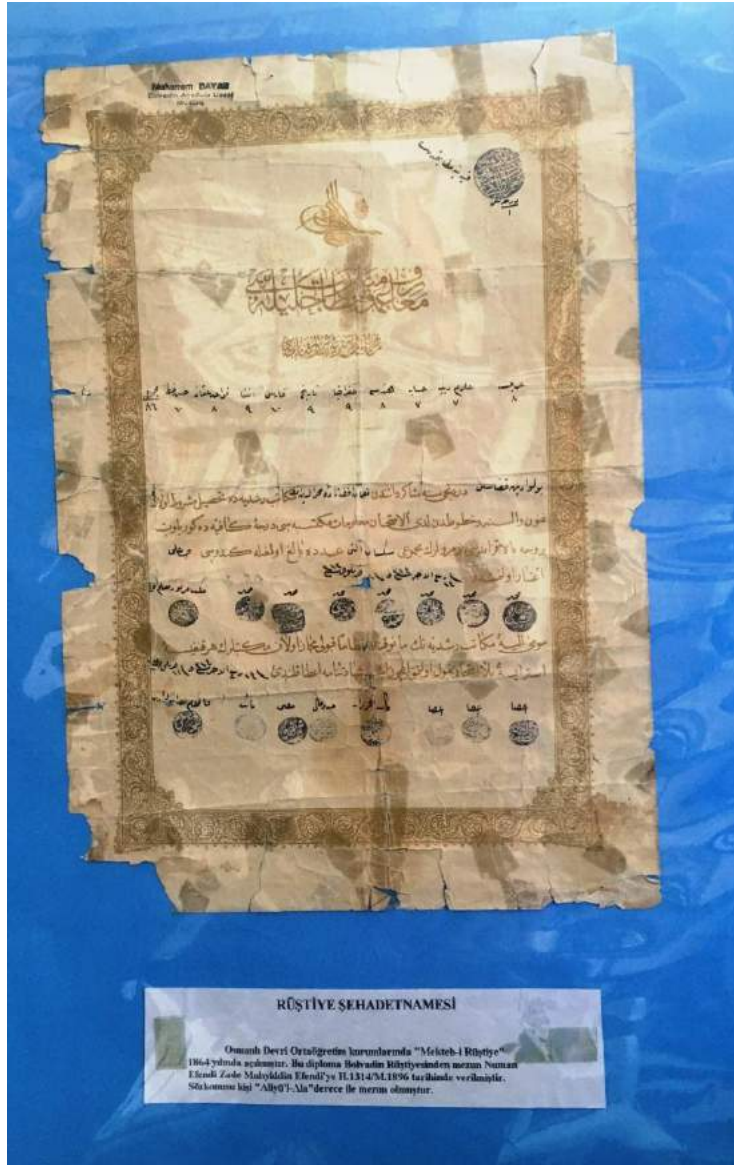
EK-1

Bolvadin Rüşdiyesine Ek Muallim Talebine İlişkin 16 Mart 1320/29 Mart 1904 Tarihli Belge

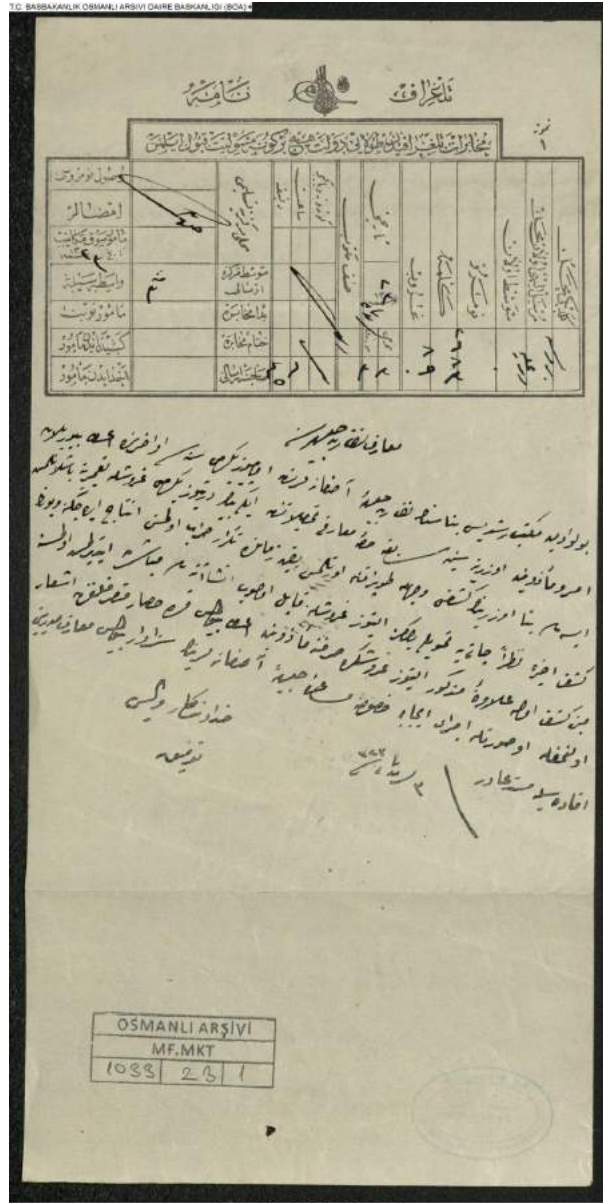
BOA. MF. MKT. Dosya No:784, Gömlek No: 19

EK-2

Bolvadin Rüşdiyesi Mezunu Numan Efendizâde
Muhyiddin Efendi'ye Ait Şehadetname

EK-3

MF.MKT.01033.00023.001

Bolvadin Rüşdiyesi'nin Tamirine İlişkin Hüdavendigâr Valisi Tevfik'in Maarif Nezaretine Gönderdiği Telgraf

BOA, MF.MKT., Dosya No:1033, Gömlek No: 23

CUMHURİYETİN İLK YILLARINDA BOLVADİN KAZASINA DAİR BULGULAR

Zeynel ÖZLÜ¹

ÖZET

Bolvadin (Bolîvâdîn) kazası, Afyonkarahisar'a bağlı bir kaza merkezidir. Kaynaklarda 1920'li yılların başında kasabanın nüfusu (sekene)10 bin civarında olarak gösterilmişken birkaç yıl içinde nüfusun 40 bin civarına yükseldiği görülmektedir. Kasabada genelde afyon, zahire, mevâşî (küçük ve büyük baş hayvan) ve yapağı ticareti gelişmiş, çömlek ve hasır imali yapılmıştır. Çay Şimendifer İstasyonu'ndan 1,5 saat uzaklıkta maden suları bulunmaktadır. Çay ve Bolvadin arasında güzel bir araba yolu mevcuttur. Bölgedeki ticari ve parasal işlemler, kasabada açılan Osmanlı Bankası ve Ziraat Bankası'nın şubeleri ile yürütülmüştür. Gerek İttihat ve Terakki Partisi'nin politikaları gerekse de cumhuriyetin kurucu erkinin hedefleri doğrultusunda kasabanın ticari potansiyeli genelde Müslüman-Türk ailelerin uhdesinde olup (milli tüccar modeli) ticari alanda öne çıkan ailelerin bir kısmı kaynaklara şu şekilde yansımıştır: Tekeli oğlu ve mahdumları, Cebelek (Çıplak) oğlu Hacı Süleyman ve Hacı Mustafa, Hacı Ahmet, Hacı Battal, Hacı Ata, Hacı Mahmut ve Eşref, Hacı Mahmut oğlu ve Kalıcek (Kılıcek) İbrahim Yakupzade.

Anahtar Kelimeler: Afyonkarahisar, ticaret tarihi, tarım ürünleri, hayvancılık, milli tüccar.

¹ Prof. Dr., Gaziantep Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Öğretim Üyesi
GAZİANTEP/0546 221 75 52. zeynelozlu@hotmail.com, zozlu@gantep.edu.tr

**IN THE FIRST YEARS OF THE REPUBLIC
FINDINGS ABOUT BOLVADIN TOWN**

ABSTRACT

At the beginning of the 1920s, the population of the town is shown as around 10 thousand, but it is seen that the population has increased to around 40 thousand within a few years. Generally, in the town, opium, rations, mevâşî (sheep and cattle etc.) and woolen trade are developed, pot and wicker are made. Mineral waters are located 1.5 hours from the Çay Train Station. There is a nice car ride between the Çay and Bolvadin. Trade and monetary transactions in the region were carried out with branches of the Ottoman Bank and the Ziraat Bank, which were opened in the town. The town's commercial potential are under control the Muslim-Turkish families (national merchant model). This situation is in line with the policies of the Party of Ittihat and Terakki, as well as with the aims of the founder of the republic. Some of the prominent families on the commercial arena reflect on the resources as follows: Tekeli sons, Cebelek's (Çıplak) son Hajji Süleyman and Hajji Mustafa, Hajji Ahmet, Hajji Battal, Hajji Ata, Hajji Mahmut and Eşref, Hajji Mahmut's son and Kalıcek (Kılıçek) Ibrahim Yakupzade.

Keywords: Bolvadin town is an town center connected to Afyonkarahisar. Afyonkarahisar, trade history, agricultural products, farming, national trader.

GİRİŞ

Düz bir ova üzerinde bulunan Bolvadin (Bolîvâdîn) kazası², tarihi İpek yolu üzerinde kurulu, doğuyu batıya bağlayan Anadolu'nun en eski yerleşim yerlerinden olan antik bir Selçuklu-Osmanlı kenti olup bugün Afyonkarahisar'a bağlı bir kaza merkezidir.

Gerek araştırma konumuz olan Bolvadin'in gerekse de diğer kent ve kasabaların sosyal, ekonomik, demografik, kültürel, mülki tarihlerinin yazılmasında toplu veriler içermesi bakımından son derece önemli kaynaklar olan salname kayıtları, 19. Yüzyılda Osmanlı devlet erki tarafından hazırlanmaya başlamış ve bu gelenek, Türkiye Cumhuriyeti kurulduktan sonra da devam etmiştir.

Bu bağlamda bu araştırmada Bolvadin kent tarihinin cumhuriyetin ilk yıllarıyla ilgili döneminin ortaya konmasında son derece önemli tarihi veriler içeren devlet salnameleri analiz edilerek Bolvadin'in gerek kendi içindeki durumu gerekse civar kazalarla olan karşılaştırması yapılmaya çalışılmış ve Bolvadin'in cumhuriyetin ilk yıllarındaki sosyal, ekonomik, demografik ve mülki tarihine bir katkı yapılması hedeflenmiştir.

Çalışmada 1340-41 Tarihli Türk Ticaret Salnamesi, 1925-26 tarihli Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi, 1926-27 tarihli Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi ve 1928 tarihli Büyük Ticaret Salnamesi içerisinde bulunan Bolvadin ve havalisine dair kayıtlar esas alınarak ilgili yıllarda Bolvadin kent tarihinin bir panoraması çizilmeye çalışılmıştır.

² 1340-41 Tarihli Türk Ticaret Salnamesi, İktisadi Tedkîkât, Neşriyât ve Muâmelât Türk Anonim Şirketi, Ebu'z-Ziyâ Matbaası, 1340-41, s. 454-455.

İDARİ TAKSİMAT

Köy ve Nahiyeler

1925-26 yıllarında Bolvadin, Afyonkarahisar (Karahisar-ı Sahib) Vilayeti'ne bağlı beş kazadan birisidir. Diğer kazalar; Afyon merkez kazası, Aziziye, Sandıklı ve Dinar'dır. Vilayetin merkez kazasında Siyahlı ve şuhud, Bolvadin sınırlarında çay ve İşhaklı, Aziziye'de Bayat ile Dinar'a bağlı Polatlı nahiyeleri bulunmaktadır. Bolvadin 1925-26 yılında Afyon vilayetine bağlı 5 kazanın en küçüğü durumundadır. Bölgeye bağlı 2 nahiyede toplam 40 köy tespit edilmiřtir³.

1926-27⁴ 1927-28 yıllarında da Afyonkarahisar vilayeti kazalarının nahiye ve köy sayılarında herhangi bir değişiklik olmamıştır.

Tablo 1. Bolvadin Kazası Köylerinin Afyon'a Bağlı Diğer Kazalarla

Sayısal Olarak Karşılaştırılması (1925-26⁵ /1926-27⁶/1927-28⁷)

Kazanın Adı	Köy Sayısı
Merkez Kaza-Afyon	170
Aziziye	97
Bolvadin	40
Sandıklı	80
Dinar	96
Toplam	483

³ *Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi (1925-26)*, Matbaa-i Amire, İstanbul, 1926, s. 728.

⁴ *Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi (1926-27)*, Matbaa-i Amire Müdüriyeti, 1926-27, s. 490.

⁵ *Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi (1925-26)*, s. 728.

⁶ *Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi (1926-27)*, s. 490.

⁷ *Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi (1927-28)*, Matbaa-i Amire Müdüriyeti, 1927-28, s. 406.

KAZA YÖNETİMİ

1925-26 tarihli salnamede Bolvadin kazası yönetim erki olarak kaymakam, mal müdürü, müftü, asliye mahkemesi reisi, müdde-i umumi, 2 adet mahkeme azası, mustantık (mahkemede ilk ifadeyi alan kişi) ve eytam müdürünün adı geçmektedir. 1926-27 tarihli salname kaydında bu görevlere ek olarak Bolvadin’de posta ve telgraf müdürlüğü ve asliye mahkemesi aza mülazımlığı da ihdas edilmiştir. 1927-28 tarihli Ticaret Salnamesi’nde ise diğer görevlere ek olarak, bölgede Bahri Bey adında bir hükümet tabibinin istihdam edildiği tespit edilmiştir.

1928 yılına ait Büyük Ticaret Salnamesi’nde de kasabada hükümet tabibi olarak “Mefahir Bahri Bey”in adı belirtilmiştir⁸.

Tablo 2. Bolvadin Kazası Yönetimi (1925-26)⁹

Kaymakam	Rıfat Bey
Mal Müdürü	Esad Bey
Müftü	Hacı Ali Efendi
Mahkeme-i Asliye Reisi	Salih Bey
Mahkeme Müdde-i Umûmisi	Asım Bey
Mahkeme Azası	Salahadin Bey
Mahkeme Azası	Remzi Bey
Mustantık	Şükrü Bey
Eytam Müdürü	Bekir Bey

⁸ *Büyük Ticaret Salnamesi (1928)*, s. 1002.

⁹ *Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi (1925-26)*, s. 731.

Tablo 3. Bolvadin Kazası Yönetimi (1926-27)¹⁰

Kaymakam	Rıfat Bey
Mal Müdürü	Esad Bey
Müftü	Hacı Ali Efendi
Mahkeme-i Asliye Reisi	Ziya Bey
Müdde-i Umûmi	yok
Mahkeme Azası	Salahadin Bey
Mahkeme Azası	Remzi Bey
Mahkeme-i Asliye Aza mülazımı	yok
Mustantık	yok
Eytam Müdürü	Bekir Bey
Posta ve Telgraf Müdürü	Abdullah Bey

Tablo 4. Bolvadin Kazası Yönetimi (1927-28)¹¹

Kaymakam	Midhat Rıfat Bey
Mal Müdürü	Esad Bey
Müftü	Hacı Ali Efendi
Mahkeme-i Asliye Reisi	Hikmet Bey
Mahkeme-i Asliye Müdde-i Umûmisi	Celal Bey
Mahkeme-i Asliye Azası	yok
Mahkeme-i Asliye Azası	yok
Mustantık	Sabri Bey
Eytam Müdürü	yok
Posta ve Telgraf Müdürü	Abdi Bey
Hükümet Tabibi	Bahri Bey

NÜFUS

EVLİLİK-BOŞANMA-DOĞUM VE ÖLÜMLER

1920'li yılların başlarında Bolvadin'in nüfusu (sekene)¹⁰ bin civarında¹² olarak tespit edilmiştir. Bu tespitten birkaç yıl sonra yapılan sayımda Bolvadin'in nüfusunun olağanüstü bir şekilde arttığı görülmektedir. Nitekim 1925-26 tarihli salnamede

¹⁰ Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi (1926-27), s. 494.

¹¹ Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi (1927-28), s. 417.

¹² 1340-41 Tarihli Türk Ticaret Salnamesi, s. 454-455.

Afyonkarahisar Vilayeti'nin genel olarak nufusu verildiğinden ilgili yıllarda Bolvadin'in nufusu konusunda net bir bilgi elde edilememekle beraber, 1926-27 yıllarına ait salnameye göre Bolvadin, 38.900 kişilik nüfusuyla vilayetin 4. sırasında nüfus yoğunluğuna sahiptir.

1926-27 yıllarına ait salnameye göre Bolvadin'in nüfusu 38900 kişi iken, yaklaşık 1 yıl sonra yapılan sayımda nüfus 38342'ye düşmüş fakat Bolvadin'in nüfusu bölge geneli düşünöldüğünde 3. sıraya yükselmiştir.

Nüfus Müslüman olup, gerek Bolvadin gerekse de Afyonkarahisar'a bağı diğer kazalarda ilgili yıllarda gayri Müslim nüfus bulunmadığı anlaşılmaktadır¹³.

Afyon ve kazalarında yapılan boşanma vakaları incelendiğinde bölgede en düşük boşanma olayının Bolvadin'de gerçekleştiği görölmektedir. Yaptığımız analize göre Afyon bölgesinde meydana gelen 535 boşanma vakasından sadece 40'ı (%7) Bolvadin'de gerçekleşmiştir. Bu veri Bolvadin bölgesinde boşanma vakalarının son derece düşük seyrettiğini göstermektedir. İlgili yıllarda bölgedeki evlilik miktarının sadece 241'i (%3), doğum miktarının sadece 287'si (%4), ölüm miktarının da 426'sının (% 13) Bolvadin'de gerçekleşmiş olduğunu ortaya koymakta olup bu oran da Bolvadin açısından son derece en düşük bir orandır.

Bolvadin evlenme, boşanma, ölüm ve doğum oranları açısından kendi içerisinde değerlendirildiğinde ise 1927-28'li yıllarda boşanma açısından % 0,001 oranına, diğer kategoriler açısından ise % 1 oranına sahiptir.

¹³ Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi (1925-26), s. 728.

Tablo 5. Bolvadin Kazası Nüfusunun Civar Kazalarla Karşılaştırılması(1926-27)¹⁴

Kazanın Adı	Nüfus (köylerle Birlikte) (1926-27)	Yüzdelik Dilim
Merkez Kaza-Afyon	94637	37%
Aziziye	43000	17%
Bolvadin	38900	15%
Sandıklı	36480	14%
Dinar	40576	16%
Toplam	253593	100%

Tablo 6. Bolvadin Kazası Nüfusunun Civar Kazalarla Karşılaştırılması (1927-28) ¹⁵

Kazaların İsimleri	Kadın	%	Erkek	%	Toplam	%
Afyon Merkez kazası	53508	39%	48979	41%	102487	40%
Sandıklı	20651	15%	16768	14%	37419	14%
Bolvadin	20474	15%	17868	15%	38342	15%
Aziziye	23536	17%	20840	17%	44376	17%
Dinar	19761	14%	16356	14%	36117	14%
Toplam	137930	100%	120811	100%	258741	100%

¹⁴ Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi (1926-27), s. 490.

¹⁵ Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi (1927-28), s. 413.

Tablo 7. Bolvadin Kazası Evlilik-Boşanma Oranlarının Civar Kazalarla Karşılaştırılması (1927-28)¹⁶

Kazaların İsimleri	Boşanma (Talak)		Evlilik			
	Adet	%	Kadın	Erkek	Toplam	%
Afyon Merkez kazası	126	24%	-	-	768	11%
Sandıklı	115	21%	308	304	612	9%
Bolvadin	40	7%	120	121	241	3%
Aziziye	127	24%	-	-	3764	53%
Dinar	127	24%	370	1359	1729	24%
Toplam	535	100%	798	1784	7114	100%

Tablo 8. Bolvadin Kazası Doğum-Ölüm Oranlarının Civar Kazalarla Karşılaştırılması (1927-28)¹⁷

Kazaların İsimleri	Doğum				Ölüm			
	Kadın	Erkek	Toplam	%	Kadın	Erkek	Toplam	%
Afyon Merkez kazası	100	92	192	2%	300	335	635	19%
Sandıklı	504	690	1194	15%	293	249	542	16%
Bolvadin	156	131	287	4%	177	249	426	13%
Aziziye	1691	1462	3153	40%	289	577	866	26%
Dinar	1574	1573	3147	39%	352	514	866	26%
Toplam	4025	3948	7973	100%	1411	1924	3335	100%

Tablo 9. Bolvadin Kazası Nüfusundaki Bazı Vakaların Bolvadin Nüfusuna Oranı (1927-28)¹⁸

Olay	Miktarı/Adet	% (Genel Nüfusa Oranı)
Boşanma	40	0,001 %
Evlenme	241	1%
Doğum	287	1%
Ölüm	426	1%

¹⁶ Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi (1927-28), s. 413.

¹⁷ Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi (1927-28), s. 413.

¹⁸ Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi (1927-28), s. 413.

EKONOMİK DURUM

SANAYİ

1925-26 tarihli salnameye göre Afyonkarahisar vilayetinde toplam 2 adet un fabrikası olup bunların birisi Afyon merkez kazada diğeri ise Bolvadin kazasında bulunmaktadır¹⁹.

1926-27 tarihli salnamede ise vilayet genelinde 3 adet un fabrikası olduğu bunlardan birisinin Afyon merkezde diğeri ikisinin ise Dinar'da bulunduğu belirtilmiştir. Dolayısıyla bu tarihlerde Bolvadin'deki un fabrikasının kapandığı veya sehven kayda alınmadığı anlaşılmaktadır²⁰.

1927-28 tarihli salnamede de Afyon bölgesi genelinde toplam 7 fabrika bulunduğu bunlardan 4'ünün Afyon'da, 2'sinin Dinar'da bir diğeri ise Bolvadin kazasında bulunduğu belirtilmiştir. Bolvadin kazasında bulunan fabrika, bir değirmen işletmesi olup, sahibi Türkiye cumhuriyeti tabiiyetine mensup Çakırzade Mustafa Bey'dir. 1325 tarihinde kurulmuş olan bu değirmen, 42 beygir gücünde olup yılda 85000 kg üretim yapmıştır. Bu değirmen Afyon bölgesinde bulunan 3 değirmenden birisidir. Diğeri 2 değirmen de Afyon'da bulunmaktadır²¹.

BANKALAR

1920'li yılların başında Bolvadin'deki ticari ve parasal işlemler, kasabada açılan Osmanlı Bankası ve Ziraat Bankası'nın şubeleri ile yürütülmüştür²².1925-26 tarihli salnameye göre Afyonkarahisar vilayetinin her bir kazasında birer ticaret odası ve ziraat bankası olup bunlar aracılığıyla bölgenin ticari faaliyetlerinin yürütülmüştür²³.1927-28 tarihli salnamede de

¹⁹ Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi (1925-26), s. 729-730.

²⁰ Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi (1926-27), s. 490.

²¹ Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi (1927-28), s. 410-411.

²² 1340-41 Tarihli Türk Ticaret Salnamesi, s. 454-455.

²³ Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi (1925-26), s. 730.

merkezi Ankara'da bulunan bir ziraat bankası şubesinin bulunduğu ve bu şubenin Bolvadin'de 1308 tarihinde kurulduğu belirtilmiřtir²⁴.

1925-26 ve 1927-28 tarihli salnamelerde Bolvadin'deki Osmanlı Bankası'ndan bahsedilmemesi bu bankanın şubesinin ilgili yıllarda hizmet vermediği veya salname kayıtlarına sehven yazılmadığını akla getirmektedir.

TİCARETTE ÖNE ÇIKAN AİLELER

Bolvadin'de genelde afyon, zahire, mevâşî (küçük ve büyük baş hayvan) ve yapağı ticareti gelişmiş, çömlek ve hasır imali yapılmıştır. İttihat ve Terakki Partisi'nin politikaları daha sonra da cumhuriyetin kurucu erkinin hedefleri doğrultusunda kasabanın ticari potansiyeli genelde Müslüman-Türk ailelerin uhdesine geçmiş olup (milli tüccar modeli) cumhuriyetin ilk yıllarında ticari alanda öne çıkan ailelerin bir kısmı kaynaklara şu şekilde yansımıştır: Tekeli oğlu ve mahdumları, Cebelek (Çıplak) oğlu Hacı Süleyman ve Hacı Mustafa, Hacı Ahmet, Hacı Battal, Hacı Ata, Hacı Mahmut ve Eşref, Hacı Mahmut oğlu ve Kalıcek (Kılıçek) İbrahim Yakupzade²⁵.

SOSYAL KURULUŞLAR

Afyon bölgesinde Bolvadin dâhil vilayetin her kazasında bulunan en önemli sosyal kuruluşlar şunlardır: Halk Fırkası, Türk Ocağı, Hilal-i Ahmer, Tayyare ve Muallimler Birliği cemiyetleri²⁶. Bölgede ayrıca bir hayır sahibi tarafından yapıldığı anlaşılan bir adet "tedavievi" bulunmaktadır. ²⁷ 1927-28 tarihli salnamede bu "muayene ve tedavi evi" nin 5 yataklı bir hastane olduğu belirtilmiřtir²⁸.

²⁴ *Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi (1927-28)*, s. 410.

²⁵ *1340-41 Tarihli Türk Ticaret Salnamesi*, s. 454-455.

²⁶ *Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi (1925-26)*, s. 730./ *Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi (1927-28)*, s. 411.

²⁷ *Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi (1926-27)*, s. 492.

²⁸ *Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi (1927-28)*, s. 413.

ÇAY-BOLVADİN-AZİZİYE ŐOSE YOLU

Bolvadin'de üretilen veya ticarete konu olan emtia'nın bölgede mevcut Çay-Bolvadin-Aziziye Őose yolu ²⁹ kullanılarak civar kaza ve köylere ulaştırıldığı anlaşılmaktadır. İlgili tarihte Çay-Aziziye yolunun uzunluğu 50 kilometre olarak tespit edilmiřtir³⁰.1927-28 tarihli salnamede bu yolun 50 km olduğu yinelenmiş ancak yolun 20 km. sinin sağlam olduğu, 10 km. sinin yapılmakta olduğu geri kalan 20 km ye ise halihazırda daha tamire bile başlanmadığı belirtilmiřtir³¹.

BOLVADİN BELEDİYESİ'NİN GELİRLERİ

1926 yılında Afyon vilayetinin toplam geliri 141.000 lira olarak tespit edilmiş olup, vilayet genelinde elde edilen gelirin 20.000 Lirası Bolvadin Belediyesi'ne aittir. Bu gelir miktarı ile Bolvadin Belediyesi; Afyon Merkez belediyesi ve Sandıklı'dan sonra 3. sırada yer almıřtır³².

1927-28 yılına ait salnamede ise Afyon belediyesi varidatı tespit edilememekle beraber Afyon'a bağlı kaza belediyeleri gelirlerinin olağanüstü bir Şekilde arttırıldığı görölmektedir. Bu durum cumhuriyet yönetiminin belediyecilik hizmetlerine verdiği önemi göstermesi ağısından önemlidir.

²⁹ Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi (1926-27), s. 490.

³⁰ Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi (1926-27), s. 490.

³¹ Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi (1927-28), s. 412.

³² Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi (1926-27), s. 490.

**Tablo 10. Bolvadin Belediyesinin Varidatının Civar Kaza
Belediyeleri Gelirleri İle Karşılaştırılması**

Belediyenin Adı	Belediyenin Geliri/1926 ³³	%	Belediyenin Geliri/1927-28 ³⁴	%
Merkez Belediye Varidatı	67000	48%	Belirtilmemiş	0%
Bolvadin	20000	14%	31407	27%
Aziziye	15000	11%	31195	27%
Dinar	4000	3%	33533	29%
Sandıklı	35000	25%	21370	18%
Toplam	141000	100%	117505	100%

TARIMSAL FAALİYETLER (1927-28)³⁵

Afyon bölgesinde tarımsal ekim alanlarının bulunduğu kazalar kendi içinde kategorize edildiğinde Bolvadin 259476,4407 dönüm tarım arazisi ile % 13'lük bir orana sahiptir. Bu yönü ile ekim alanı açısından Aziziye, Afyon merkez ve Dinar'dan sonra gelmektedir.

**Tablo 11. Bolvadin'deki Ekim Alanlarının
Afyon'daki Diğer Kazalarla Karşılaştırılması (1927-28)³⁶**

Kazaların İsimleri	Toplam Ekili Alan/dnm	%
Afyon Merkez kazası	515380,6262	26%
Sandıklı	249925,7021	12%
Dinar	304652,7785	15%
Aziziye	671003,5168	34%
Bolvadin	259476,4407	13%
Toplam	2000440	100%

³³ Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi (1926-27), s. 490.

³⁴ Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi (1927-28), s. 410-411.

³⁵ Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi (1927-28), s. 408-409.

³⁶ Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi (1927-28), s. 408-409.

EKİLEN TARIM ÜRÜNLERİ (1927-28)³⁷

Afyonkarahisar vilayeti muhtelif tarımsal faaliyetlerin yapıldığı önemli bir vilayettir. Vilayette; buğday, arpa, yulaf, çavdar, burçak, mısır, darı, patates, susam, afyon, üzüm bağı, nohut ve mercimek yetiştiriciliğı yapılmıştır. Bolvadin kazası, bu ürünlerin bir kısmında ancak kendine yeter bir hal sergilerken bazılarının da vilayetin diğerkazalarına da destek olmuş gözükmektedir.

Vilayetteki buğday ekiminin %11'i Bolvadin kazasında yapılmış olup bu oranla Dinar kazasıyla aynı seviyededir. Ancak topraktan elde edilen buğday miktarı incelendiğinde Dinar Kazası %11 iken, Bolvadin'den elde edilen miktar % 3 gibi çok düşük bir verim oranına sahiptir.

Bolvadin, vilayet genelinde ekimi yapılan arpanın % 26'sını kendi uhdesine almış olup bu oran vilayetteki arpa ekiminin zirve noktasıdır. Bolvadin arpanın en büyük ekim alanına sahip olmasına rağmen elde edilen arpa miktarının % 50'si Dinar'da gerçekteymiş, Bolvadin ise % 12 oranı ile Afyon kazaları arasında 4. sırada yer alabilmiştir.

Vilayet genelinde yulaf ekimi sadece Aziziye ve Bolvadin'de gerçekteymiş olup, Aziziye kazası yulaf ekiminin % 58'ini, Bolvadin ise % 42'sini yapmıştır. Bununla beraber elde edilen yulaf miktarı incelendiğinde Dinar ekim alanı olarak gösterilmemesine rağmen elde edilen yulafın %76'sı Dinar'dan geri kalan %24'ü ise Aziziye'den sağlanmıştır. Bolvadin'den elde edilen yulaf miktarı ise % 0 olarak tespit edilmiştir. Bu durum bize salname kayıtlarında tutarsızlık olduğunu göstermektedir. Bu tutarsızlıkla ilgili olarak bizim olası düşüncemiz ise Bolvadin'de gösterilen yulaf ekim alanının sehven yazılmış olabileceğidir.

³⁷ Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi (1927-28), s. 408-409.

Vilayet genelindeki burçak ekiminin % 1'i, mısır ekiminin ise %2'si Bolvadin'de yapılmış olup bu oran vilayetin en dūřuk oranıdır. Bolvadin burçak ve mısır ekiminde kendisine bile yeter bir durumda değildir. Zaten Bolvadin'den elde edilen çavdar miktarı % 0 olarak gerçekteşmiş, burçak miktarı ise 85000 kę olarak tespit edilmiştir. Bolvadin, Sandıklı ile beraber bölgedeki en dūřuk mısır ekim alanına sahip olmasına rağmen, elde edilen ürün bakımından Dinar % 68 ile birinci sırada, Afyon merkez % 16 ile 2. sırada Bolvadin ise % 13 ile 3. sırada yer almıştır.

Vilayet genelinde darı ekimi sadece Aziziye ve Bolvadin'de yapılmakta olup, darı ekiminin % 94'ü Aziziye'de yapılmıştır. Darıdan ürünsel bazda ise sadece Bolvadin'den 5.000 kę rekolte elde edilmiştir.

Bugün de patatesiyle meşhur olan Afyon vilayetinde patates ekiminin % 80'i merkez kazadan karşılanmış olup, geri kalan % 20'i ise vilayetin diğer kazaları arasında paylaşılmıştır. Bolvadin'in patates ekimindeki oranı ise % 4'e tekabül etmektedir. Dolayısıyla patates ekiminden elde edilen ürün de de Bolvadin % 7 ile 4. sırada yer almıştır.

Vilayet genelinde susam ekimi ise sadece 18 dönümlük bir oranla Bolvadin'de yapılmış ve bu ekim sonucunda 250 kę ürün elde edilmiştir.

Bölgede yapılan afyon ekiminin % 9'u Bolvadin'de yapılmakta olup, Bolvadin bu oranla vilayette 4. sırada yer almıştır. Elde edilen afyon sakızı incelendiğinde ise ürünün % 86'sının Aziziye'den % 7'sinin ise Bolvadin'den elde edildiği görülmüştür. Böylelikle Bolvadin afyon sakızı üretiminde sıralamada ikinci olarak yer almıştır.

Vilayette nohut ve mercimek ekimi ise sadece 3 kazada yapılmıştır. Bunlar ekim alanının fazlalığına göre Afyon merkez kazası, Dinar ve Bolvadin'dir. Bolvadin'deki nohut ekimi (% 4)

mercimek ekimi ise (%2) gibi çok düşük düzeyde olup sadece bölgenin kendi ihtiyaçlarını karşılamış gözükmektedir. Elde edilen ürünlere bakıldığında ise Bolvadin, Afyon genelindeki nohut üretiminin % 4'ünü gerçekleştirerek üçüncü sırada yer almış, mercimek üretiminde ise % 10'luk dilimle ikinci sırada yer almıştır.

Bölgede üzüm ise Afyon merkez kaza dışındaki 4 kazada yapılmıştır. %70'i Dinar'da yapılan üzüm ekiminin ancak %10'u Bolvadin'de gerçekeşmiştir. Bolvadin bu haliyle en fazla ekim alanı bakımından 3. sırada yer almıştır. Elde edilen ürün bakımından ise ilgili yıllarda Bolvadin'den hiç rekolte elde edilemediği görülmektedir. Bunun nedeni ile ilgili olarak elde ettiğimiz kaynaklara herhangi bir veri yansımamıştır.

Tablo 12. Bolvadin'deki Tarımsal Alanların Vilayetteki Diğer Kazalarla Karşılaştırılması (1927-28)³⁸

Kazaların İsimleri	Buğday/ dnm	%	Arpa/ dnm	%	Yulaf/ dnm	%	Çavdar/ dnm	%	Burçak/ dnm	%
Afyon Merkez kazası	319949	27%	110456	25%		0%	587	100%	26751	15%
Sandıklı	158895	13%	52230	12%		0%		0%	24000	14%
Dinar	135000	11%	90000	20%		0%		0%	5000	3%
Aziziye	450000	38%	80000	18%	1000	58%		0%	120000	68%
Bolvadin	129100	11%	114596	26%	720	42%		0%	1432	1%
Toplam	1192944	100%	447282	100%	1720	100%	587	100%	177183	100%

³⁸ Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi (1927-28), s. 408-409.

Tablo 13. Bolvadin'deki Tarımsal Alanlardan Elde Edilen Ürünün Vilayetteki Diğer Kazalarla Karşılaştırılması (1927-28)³⁹

Kazaların İsimleri	Buğday/ Kilo	%	Arpa/ Kilo	%	Yulaf/ Kilo	%	Çavdar/ Kilo	%	Burçak/ Kilo	%
Afyon Merkez kazası	19930300	17%	5326280	21%		0%	29350	100%	326285	2%
Sandıklı	11060440	10%	3773400	15%		0%		0%	144000	1%
Dinar	13000000	11%	12500000	50%	114000	76%		0%	50000	0%
Aziziye	67500000	59%	576000	2%	35500	24%		0%	20160000	97%
Bolvadin	3303000	3%	2913157	12%		0%		0%	85000	0%
Toplam	114793740	100%	25088837	100%	149500	100%	29350	100%	20765285	100%

Tablo 14. Bolvadin'deki Tarımsal Alanların Vilayetteki Diğer Kazalarla Karşılaştırılması (1927-28)⁴⁰

Kazaların İsimleri	Mısır/dnm	%	Darı/ dnm	%	Patates/ dnm	%	Sisam (susam) /dnm	%
Afyon Merkez kazası	11826	35%		0%	5876	80%		0%
Sandıklı	1000	3%		0%	400	5%		0%
Dinar	15000	45%		0%	150	2%		0%
Aziziye	5000	15%	4000	94%	600	8%		0%
Bolvadin	785	2%	264	6%	275	4%	18	100%
Toplam	33611	100%	4264	100%	7301	100%	18	100%

³⁹ Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi (1927-28), s. 408-409.

⁴⁰ Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi (1927-28), s. 408-409.

Tablo 15. Bolvadin'deki Tarımsal Alanlardan Elde Edilen Ürünün Vilayetteki Diğer Kazalarla Karşılaştırılması (1927-28)⁴¹

Kazaların İsimleri	Mısır/ Kilo	%	Darı/ Kilo	%	Patates/ Kilo	%	Sisam (susam)/ Kilo	%
Afyon Merkez kazası	591300	16%		0%	587600	48%		0%
Sandıklı	80000	2%		0%	400000	32%		0%
Dinar	2550000	68%		0%	150000	12%		0%
Aziziye	5503	0%		0%	12000	1%		0%
Bolvadin	500000	13%	5000	100 %	85500	7%	250	100 %
Toplam	3726803	100 %	5000	100 %	1235100	100 %	250	100 %

Tablo 16. Bolvadin'deki Tarımsal Alanların Vilayetteki Diğer Kazalarla Karşılaştırılması (1927-28)⁴²

Kazaların İsimleri	afyon/dnm	%	Üzüm bağı asma/dnm	%	Nohut/dnm	%	Mercimek/ dnm	%
Afyon Merkez kazası	26410	28%		0%	2938	52%	10584	94%
Sandıklı	12000	13%	1200	6%		0%		0%
Dinar	40000	43%	15000	70%	2500	44%	500	4%
Aziziye	6000	6%	3000	14%		0%		0%
Bolvadin	8464	9%	2205	10%	222	4%	228	2%
Toplam	92874	100 %	21405	100%	5660	100 %	11312	100%

⁴¹ Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi (1927-28), s. 408-409.

⁴² Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi (1927-28), s. 408-409.

Tablo 17. Bolvadin'deki Tarımsal Alanlardan Elde Edilen Ürünün Vilayetteki Diğer Kazalarla Karşılaştırılması (1927-28)⁴³

Kazaların İsimleri	Afyon sakızı/ kğ	%	Üzüm bağı/ kğ	%	Nohut/ kğ	%	Mercimek/ kğ	%
Afyon Merkez kazası	880	0%	480000	20%	49070	21%	591300	83%
Sandıklı	6000	3%	1500000	61%		0%		0%
Dinar	6000	3%	7000	0%	175000	75%	50000	7%
Aziziye	180000	86%	465000	19%		0%		0%
Bolvadin	15500	7%		0%	10000	4%	75000	10%
Toplam	208380	100 %	2452000	100 %	234070	100 %	716300	100 %

HAYVANCILIK

BÜYÜKBAŞ HAYVANCILIK

Ulaşım ve Taşıma Sektöründe Kullanılan Hayvanlar

Afyon bölgesinde ulaşım ve taşıma sektöründe bargir (beygir), kısrak, merkeb, katır ve deve kullanılmıştır. En fazla istihdam edilen hayvan merkep, en az istihdam edilen ise katır olup, katırın akabinde deve gelmektedir. Bolvadin bargir istihdamında Aziziye ile beraber bölgenin en yüksek oranı olan % 23 oranına sahiptir.

Bölgedeki kısrak adedi incelendiğinde Bolvadin bölgede 4. sırada yer almakla beraber oran olarak ilk dört kaza arasında çok büyük bir fark söz konusu değildir.

Merkeb istihdamı açısından ise Bolvadin % 15'lik oranla bölgede 4. sırada yer almakla beraber Sandıklı ve Aziziye kazaları ile arasında çok bir fark bulunmamaktadır.

⁴³ Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi (1927-28), s. 408-409.

Tablo 18. Bolvadin’de Ulaşım ve Taşıma Sektöründe Kullanılan Hayvanların Vilayetteki Diğer Kazalarla Adet Olarak Karşılaştırılması (1927-28)⁴⁴

Kazaların İsimleri	Bargir	%	Kısrak	%	Merkeb	%	Katır	%	Deve	%
Afyon Merkez kazası	783	20%	1563	22%	10446	29%	23	22%	14	1%
Sandıklı	475	12%	855	12%	5953	16%	19	18%	5	0%
Bolvadin	897	23%	1476	20%	5653	15%	16	16%	88	9%
Aziziye	899	23%	1650	23%	5432	15%	25	24%	250	24%
Dinar	845	22%	1687	23%	9138	25%	20	19%	675	65%
Toplam	3899	100%	7231	100%	36622	100%	103	100%	1032	100%

Diğer Büyükbaş Hayvanlar (Öküz-İnek ve Mandalar)

Bolvadin inek, öküz ve manda yetiştiriciliği açısından da dikkat çekmektedir. Afyon bölgesindeki inekler en fazla Dinar’da (%40) bulunmakta iken ikinci sırada % 17 oranı ile Bolvadin yer almıştır. 259476,4407 dönüm tarım arazisi ile Afyon bölgesinde 4. sırada yer alan Bolvadin’in toprak işlemeciliğinin vazgeçilmez hayvanlarından olan öküz bakımından 3. sırada yer alması, Bolvadin’in öküzlerin istihdamı bakımından kendine yeter bir durumda olduğunu düşündürmektedir. Bolvadin’in manda yetiştiriciliği bakımından da bölgede 2. sırada yer alması bunu teyit eder bir özelliktir.

⁴⁴ Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi (1927-28), s. 408.

**Tablo 19. Bolvadin’de Bazı Büyükbaş Hayvanların
Vilayetteki Diğer Kazalarla Adet Olarak Karşılaştırılması
(1927-28)⁴⁵**

Kazaların İsimleri	İnek	%	Öküz	%	Manda	%
Afyon Merkez kazası	7406	13%	24647	38%	7035	46%
Sandıklı	9547	16%	13298	20%	1183	8%
Bolvadin	9681	17%	9537	15%	3660	24%
Aziziye	8592	15%	8786	13%	1435	9%
Dinar	23028	40%	9258	14%	1912	13%
Toplam	58254	100%	65526	100%	15225	100%

KÜÇÜKBAŞ HAYVANCILIK

Bolvadin, Afyon kazaları içerisinde küçükbaş hayvancılığın en gelişmiş olduğu yerlerden birisidir. Nitekim 1927-28 yılına ait salnamede koyun yetiştiriciliği açısından Afyon merkezi % 32’lik oranla 1. sırada yer alırken, Bolvadin % 25’lik oranla 2. sırada yer almıştır. Keçi yetiştiriciliği bakımından ise % 27 ile Aziziye birinci sırada iken, % 26’lık oran ile Bolvadin ikinci sırada yer almıştır.

**Tablo 20. Bolvadin’deki Küçükbaş Hayvanların
Vilayetteki Diğer Kazalarla Adet Olarak Karşılaştırılması
(1927-28)⁴⁶**

Kazaların İsimleri	Koyun	%	Keçi	%
Afyon Merkez kazası	150804	32%	52778	24%
Sandıklı	59785	13%	15509	7%
Bolvadin	119228	25%	57633	26%
Aziziye	68519	14%	59317	27%
Dinar	75000	16%	37500	17%
Toplam	473336	100%	222737	100%

⁴⁵ Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi (1927-28), s. 408.

⁴⁶ Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi (1927-28), s. 409.

HAYVAN ÜRÜNLERİ

Afyon süt ve süt ürünleri üretimi bakımından gelişmiş bir bölgedir. Buna paralel olarak Bolvadin'de gelişme göstermiş, süt üretimi bakımından civar kazalar arasında en sonda yer almakla beraber diğer kazalardan çok da geri kalmamıştır.

Bolvadin, bölgedeki koyun yetiştiriciliğine paralel olarak yün ve yapağı üretiminde de Afyon bölgesinde % 19'luk dilimle 2. sırada, keçi kılı üretiminde ise % 26'lık dilimle 3. sırada yer almıştır. Ancak keçi kılı üretiminde Bolvadin'den daha ön plana çıkan Afyon ve Aziziye kazalarının da sadece matematiksel oran olarak önde oldukları unutulmamalıdır.

Tablo 21. Bolvadin'deki Hayvanlardan Elde Edilen Ürünlerin Vilayetteki Diğer Kazalarla Karşılaştırılması (1927-28)⁴⁷

Kazaların İsimleri	Süt/kg	%	Yün ve Yapağı/kg	%	Keçi Kılı	%
Afyon Merkez kazası	3980000	21%	159000	30%	95928	30%
Sandıklı	4550000	24%	90000	17%	8000	2%
Bolvadin	3493660	18%	100200	19%	84819	26%
Aziziye	3672000	19%	98000	19%	91408	29%
Dinar	3500000	18%	75000	14%	40000	12%
Toplam	19195660	100%	522200	100%	320155	100%

ARICILIK

Cumhuriyetin ilk yıllarında Afyon vilayeti merkez kazası hariç vilayete bağlı 4 kazada arıcılık yapılmıştır. Bölgede arıcılığın en gelişmiş olduğu yerler Dinar (%35) ve Aziziye (%33) kazaları olup Bolvadin % 27'lik oranla (1165 adet arı kovanı) 3. Sırada yer almıştır. Bununla beraber elde edilen bal miktarı incelendiğinde Bolvadin % 52'lik oranla bal üretiminde vilayetin birinci sırasında, % 35'lik oranla Aziziye ikinci sırada, Dinar ise % 13'lük oranla üçüncü sırada yer almıştır.

⁴⁷ Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi (1927-28), s. 409.

**Tablo 22. Bolvadin'deki Arı Kovanı Miktarının
Vilayetteki Diğer Kazalarla Karşılaştırılması (1927-28)⁴⁸**

Kazaların İsimleri	Arıkovanı/adet	%
Afyon Merkez kazası		0%
Sandıklı	200	5%
Dinar	1500	35%
Aziziye	1400	33%
Bolvadin	1165	27%
Toplam	4265	100%

**Tablo 23. Bolvadin'den Elde Edilen Bal Miktarının
Vilayetteki Diğer Kazalarla Karşılaştırılması (1927-28)⁴⁹**

Kazaların İsimleri	bal/kđ	%
Afyon Merkez kazası	-	0%
Sandıklı	-	0%
Dinar	3000	13%
Aziziye	8400	35%
Bolvadin	12300	52%
Toplam	23700	100%

ORMANCILIK

Cumhuriyetin ilk yıllarında Bolvadin'deki ormanlık alanların toplam 4825 hektar olduğu tespit edilmiştir. Bu miktar Afyon'un diğer kazaları ile karşılaştırıldığında; Bolvadin'in % 4'lük bir orana sahip olduğu dolayısıyla Bolvadin'de ormanların ekim alanının çok az olduğu anlaşılacaktır.

İlgili yıllarda Bolvadin'deki ormanların ne tür ağaçlar içerdii incelendiğinde ise bölgede sadece meşe ve çeşitlerinin

⁴⁸ Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi (1927-28), s. 408-409.

⁴⁹ Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi (1927-28), s. 408-409.

bulunduğu, karaçam ve muhtelif çalılık alanların bulunmadığı anlaşılmaktadır.

Bölgedeki ormanlık alanların az olması orman ürünleri olan kereste, odun ve kömürün bölgeden temin edilmemesine neden olmuştur. Bu nedenle Bolvadin muhtemelen bu tür ihtiyaçlarını yoğun bir üretim potansiyeline sahip olan Afyon merkez veya Afyon'un diğer kazalarından temin etmiş gözükmektedir.

Tablo 24. Bolvadin'deki Ormanlık Alanların Civar Kazalarla Genel Olarak Karşılaştırılması (1927-28)⁵⁰

Kazaların İsimleri	Ormanlık Alan/hektar	%
Afyon Merkez kazası	34400	32%
Sandıklı	28500	26%
Bolvadin	4825	4%
Aziziye	19820	18%
Dinar	21100	19%
Toplam	108645	100%

Tablo 25. Bolvadin'deki Ormanlık Alanların Civar Kazalarla Karşılaştırılması (1927-28)⁵¹

Kazaların İsimleri	Karaçam/Hektar	%	Meşe Çeşitleri/Hektar	%	Çeşitli çalılıklar/Hektar	%
Afyon Merkez kazası	20280	33%	13520	30%	600	42%
Sandıklı	17100	28%	11000	24%	400	28%
Bolvadin		0%	4825	11%		0%
Aziziye	11760	19%	7860	17%	200	14%
Dinar	12660	20%	8200	18%	240	17%
Toplam	61800	100%	45405	100%	1440	100%

⁵⁰ Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi (1927-28), s. 408-409.

⁵¹ Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi (1927-28), s. 408-409.

Tablo 26. Bolvadin ve Civar Kazalardaki Ormanlardan
Bir Yılda Kesilen

Kereste ve Mahrukat Miktarı(1927-28)⁵²

Kazaların İsimleri	Kereste/ metromikab	%	Odun/kantar	%	Kömür/kantar	%
Afyon Merkez kazası	4347	36%	33737	65%	606	39%
Sandıklı	3251	27%	14217	27%	618	40%
Bolvadin		0%		0%		0%
Aziziye	2215	19%	2513	5%	112	7%
Dinar	2112	18%	1690	3%	217	14%
Toplam	11925	100%	52157	100%	1553	100%

SONUÇ

Araştırma kapsamına aldığımız dönemde Bolvadin, 2 nahiye, 40 köyden meydana gelmiştir. Bolvadin, Afyonkarahisar'a bağlı diğer kazalara göre en az köye sahiptir.

1920'li yılların başlarında Bolvadin'in nüfusu (sekene)10 bin civarında olarak tespit edilmişken, birkaç yıl sonra yapılan sayımda Bolvadin'in nüfusunun olağanüstü bir şekilde arttığı görülmektedir. Nitekim 1926-27'li yıllarda 38.900 kişiye yükselmiş, 1927-28'li yıllarda ise küçük bir düşüş yaşayarak 38.342'ye düşmüştür. Bölge nüfusu içerisinde evlenme, doğum, ölüm (% 1) ve boşanma oranlarının son derece düşük (0,001 %) olduğu görülmektedir. Bunun nedeni tam olarak anlaşılamamakla beraber bu tür vakaların resmi kayıtlara çok az yansıtılmasının nedeni, toplumsal kabullerin daha çok ön plana çıkması ile ilgili olabilir. Bununla beraber Bolvadin'in boşanma oranlarının Afyon'un diğer kazaları ile karşılaştırıldığında son derece düşük olması da Bolvadin'de aile bağlarının güçlü olması ile ilgili bir done olarak gözükmektedir.

⁵² Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi (1927-28), s. 408-409.

Bölgede sanayi olarak sadece bir adet değirmen-fabrika faaliyettedir. Bu değirmen Afyon bölgesindeki 3 değirmenden birisidir. Değirmenin sahibi Çakırzade ailesinden Mustafa adlı bir kişi olup, yılda 85.000 kğ üretim yapılmıştır.

Bölgede banka olarak Osmanlı ve ziraat bankalarının şubeleri faaliyette iken daha sonra sadece Ziraatbank'ın şubesi hizmet vermiştir.

Bolvadin'de afyon, zahire, mevâşî (küçük ve büyük baş hayvan) ve yapağı ticareti gelişmiş, çömlek ve hasır imali yapılmıştır. Kasabanın ticari potansiyeli genelde Müslüman-Türk ailelerin uhdesinde olup bu durum Cumhuriyet yönetiminin tüm Türkiye'de olduğu gibi Bolvadin'de de milli tüccar modelini gerçekleştirdiğini ortaya koymaktadır. Nitekim cumhuriyetin ilk yıllarında bölgede ticari alanda öne çıkan aileler Müslüman-Türk aileler olarak gözükmetedir. Bunlar; Tekeli oğlu ve mahdumları, Cebelek (Çıplak) oğlu Hacı Süleyman ve Hacı Mustafa, Hacı Ahmet, Hacı Battal, Hacı Ata, Hacı Mahmut ve Eşref, Hacı Mahmut oğlu ve Kalıcek (Kılıçek) İbrahim Yakupzade.

Bölgede küçükbaş ve büyükbaş hayvan yetiştiriciliği, tarım işletmesi olarak buğday, arpa, yulaf, burçak, mısır, darı, patates, susam, afyon, üzüm bağı, nohut ve mercimek ekimi yapılmıştır.

Kaynakça

1340-41 Tarihli Türk Ticaret Salnamesi, İktisadi Tedkîkât, Neşriyât ve Muâmelât Türk Anonim Şirketi, Ebu'z-Ziyâ Matbaası, 1340-41.

Atatürk Kitaplığı, Foto.: Tefik (Yalvaş Tabiiyye Muallimi), Bel_Mtf_001708, 31. 12. 1928.

-----Bel_Mtf_003592

Büyük Ticaret Salnamesi (1928).

Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi (1925-26), Matbaa-i Amire, İstanbul, 1926.

Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi (1926-27), Matbaa-i Amire Müdüriyeti, 1926-27.

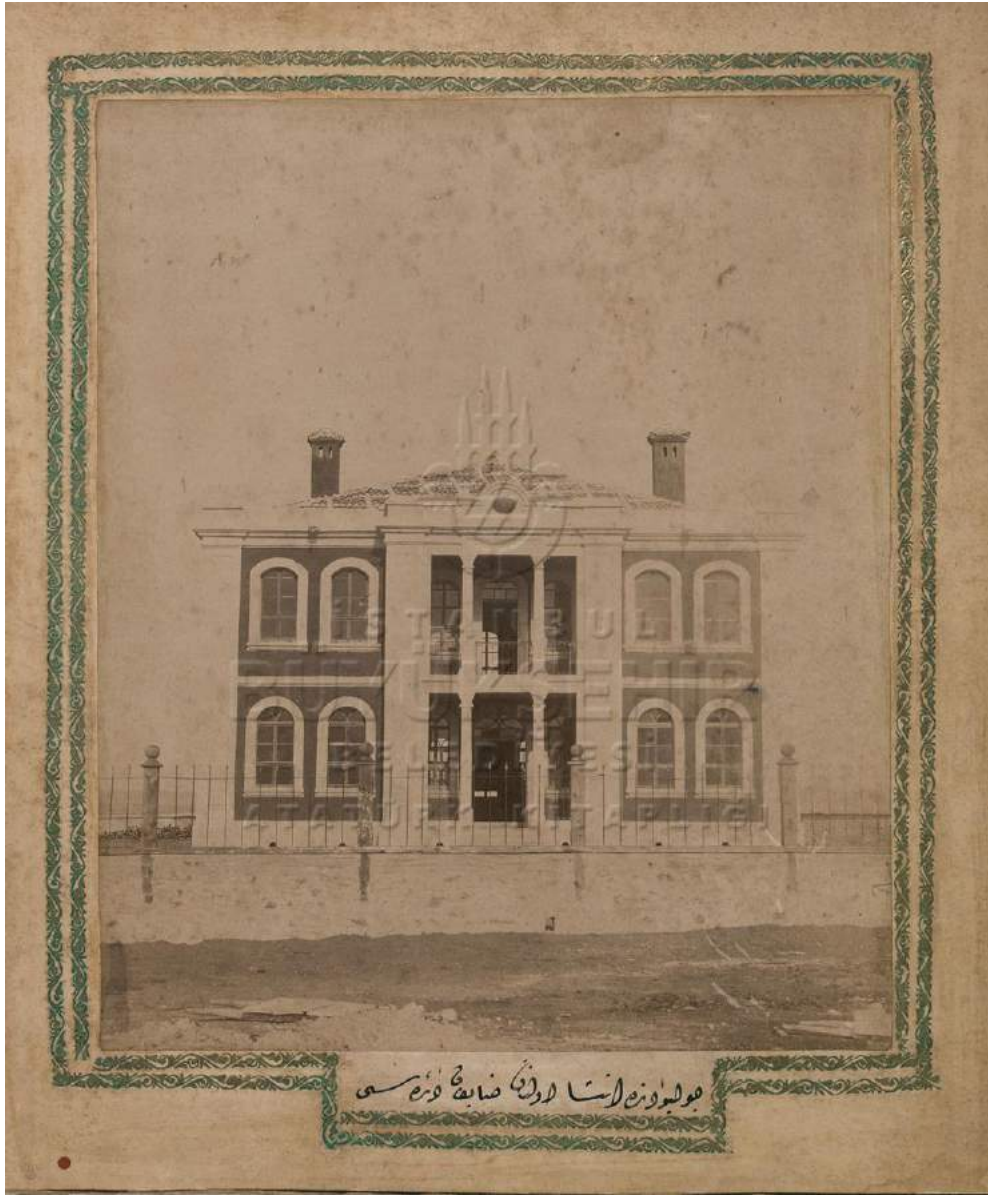
Türkiye Cumhuriyeti Devlet Salnamesi (1927-28), Matbaa-i Amire Müdüriyeti, 1927-28.

Ekler

Resim 1. Maarif Emini Nevzad Beyefendi'ye-Birinci maarif memurluğu itimasından sonra fotoğrafları alınan Bolvadin'deki muallimlerin fotoğrafları (1928)

Kaynak: Atatürk Kitaplığı, Bel_Mtf_001708, 31. 12. 1928.

Resim 2. Bolvadin'de İnşa olunan Zabitan Dairesi

Kaynak: Atatürk Kitaplığı, Bel_Mtf_003592.

BOLVADİN'DEKİ OKUL ÖNCESİ KURUMLAR VE DEĞERLENDİRİLMESİ

Abdülkadir KABADAYI¹
Amine KARAGÖZ²

ÖZET

Çocukların hayata ilk başladığı kurumlardan bir tanesi okul öncesi eğitim kurumlarıdır. Yaşamın sihirli yılları olarak adlandırılan 0-6 yaş dönemi çocukların dil, psikomotor, sosyal-duygusal alan, bilişsel ve öz bakım gibi gelişim alanlarının %70 şekillendiği bir dönemdir. Ülkemizde okul öncesi eğitim kurumlarının okullaşma oranı son 10 yılda 7 kat artarak %40'lara ulaşmıştır. Bu noktada çocuklarımızı okul öncesi eğitim kurumlarında geleceğe daha iyi hazırlayabilmek adına son derece önemli bir durumdur. Gelişmiş ülkelerle kıyaslandığında bu ülkelerde okul öncesi okullaşma oranı %99'lardadır. Ülkemizin durumu gelişmiş ülkelerle kıyaslandığında son derece yetersiz görülmektedir.

Bu çalışmanın amacı Bolvadin örneğinde; Bolvadin de okul öncesi kurumların durumu, demografik yapısı, tam zamanlı ve yarı zamanlı öğretim yaptığı, öğrenci sayısı, öğrencilerin ilkokula hazırlanma performansı, okul öncesi eğitim almış ile almamış öğrenciler arasındaki farkı ve çocukların; dil, düşünce, zihinsel, matematiksel, bilişsel, sosyal-duygusal gelişim alanları açısından

¹ Necmettin Erbakan Üniversitesi Eğitim Fakültesi Okul Öncesi Bölümü, A. Kabadayı, Doç. Dr., akkabadayi@konya.edu.tr

² Emirdağ İlçe Milli Eğitimde Okul Öncesi Öğretmeni, A. Karagöz, karagoz_amine@hotmail.com

irdelemek ve yöneticilere, öğretmenlere ve velilere önerilerde bulunmaktır.

***Anahtar Kelimeler:** Bolvadin'deki okul öncesi kurumları, Bolvadin'de temel eğitimde okullaşma, Okul öncesi kurumların performansları.*

PRE-SCHOOL EDUCATION INSTITUTIONS IN BOLVADIN AND THEIR EVALUATION

ABSTRACT

One of the first institutions where children start life is pre-school education institutions. 0-6 age period is called magic years and 70 % of children's skills such as language, psycho-motor, social-emotional area, cognitive and self-care skills take shape in that term. The schooling rate of pre-school education institutions in our country has reached to 40s % by rising 7 times more in last 10 years. This is an extremely important situation in terms of making our children ready to future life better in pre-school institutions. When it comes to developed countries, schooling rates are 99s %. The rate in our country seems extremely insufficient when we compare it to the rate in developed countries.

The purpose of this study is to examine situations of pre-school education institutions in Bolvadin, their demographical structure, full-time or part-time education, the number of the students, students' performance for preparation to primary education, the difference between the children who get pre-school education and who don't, children's language, thoughts, cognitive, mathematical, social-emotional development areas and to give advice to directors, teachers and parents.

***Key Words:** Pre-school institutions in Bolvadin, Schooling in basic education in Bolvadin, performances of pre-school institutions.*

GİRİŞ

İlk ağ eğitimcilerinden günümüze kadar ocuk eğitimi ile ilgili birçok çalışma yapılmış ve çocuğun erken yaşta eğitimine gereken önem vurgulanmıştır. İlk ağ Roma İmparatorluğu döneminde yaşamış Romalı M.F. Quintilianus (M.S., 35-96) ocuk eğitiminin çocuğun dünyaya gelmesiyle başladığını vurgulamış ve ilk eğitimcilerin "stana"lar olduğunu söylemiştir(Oğuzkan ve Oral,1995:24). Halen günümüzde de geçerli olan bu kural çocuğun ilk eğitimcilerinin aile olduğunu ve çocuğun doğumdan itibaren öğrenme deneyimlerinin başladığını söylemektedir.

Okul ncesi eğitim kurumları ise; farklı koŐullardaki ailelerde byyen çocuklara fırsat ve imkan eşitliği sağlayarak, genel gelişim özelliklerinin artırılmasına yönelik çalışmalarıyla, zengin uyarıcı evre olanakları sağlayarak, çocuğun yaparak yaşayarak deneyimlediği ve kendi yaş grubundan farklı karakter ve özellikteki akranlarıyla sosyal bir ortamın içine girdiği ilk kurumlardır. Çocuğun ailede başlayan eğitiminin daha zengin uyarıcı ortamlar ile çocuklar için düzenlenmiş sağlıklı ortam koşullarında devam ettirildiği yerlerdir. İlk olarak bakıcı rolü üstlenen erken çocukluk eğitim kurumları, ilk çıktığı zamanlarda çocukların sadece bakımı ve beslenmesiyle ilgilenmek üzere kurulmuştur. Değişen teknolojik gelişmeler iŐıęında bu kurumların bakıcılık kavramından daha ziyade çocuğun tüm gelişim alanlarını da içine alan daha kapsamlı çocuğu her açıdan eğiten ve geliŐtiren kurumlar haline gelmiştir.

Erken ocukluk eğitimi ile ilgili yapılan ilk çalışmalara baktığımızda genelde yoksul çevrede byyen çocukların eğitimine öncelik verilerek bu çevrelerde kreŐler ve okul öncesi eğitim kurumlarının açıldığı grlmektedir. Bu Şekilde olumsuz evre koşullarında yetişen çocukların sağlık ve genel bakımlarının düzeltilmesi öncelikli amacı içerirken yaşamın gerekliliği için bir takım sosyal becerilerinde öğretilmesi öncelikli

amaçları arasına girmiştir. Bu tarz sosyal yardım amacı güden okul öncesi kurumların yanı sıra ilk yıllarda açılan yuva ve anaokullarının çoğunluğu üniversite ve kolejlerin laboratuvar okulları olarak da açılmıştır(Oğuzkan ve Oral, 1995:27).

Avrupa'da 19.yy'dan sonra hareketlilik gösteren okul öncesi eğitim kurumları I. ve II. Dünya Savaşından sonra devletlerinde okul öncesi kurumları desteklemesinden sonra hızlı bir gelişme göstererek erken çocukluk eğitimine gereken önem verilmiş ve bu devletlerin genelinde okul öncesi okullaşma oranı artarak %100' lere kadar ulaşmıştır. Türkiye'de ise okul öncesi okullaşma oranı halen istenilen düzeyde değildir. Son 10 yılda 7 kat artarak %40' lara ulaşmıştır. Gelişmiş ülkelerle kıyaslandığında ülkemizdeki okul öncesi eğitimde okullaşma oranının yetersiz kaldığı görülmektedir.

1. DÜNYA'DAKİ OKUL ÖNCESİ EĞİTİM KURUMLARININ GELİŞİMİ VE MEVCUT DURUMU

1.1. Okul Öncesi Eğitimin Gelişimi

Çocuk eğitimine baktığımızda ilk olarak antik çağda rastlanır. Bu dönemde çocuklar öncelikleri anneleri tarafından yetiştirilir daha sonra varlıklı olan aileler çocuklarına bakmak için dadı tutarlardı. 7 yaşından önce eğitime başlanmayan çocuklar 7 yaşından sonra sosyal yaşamla tanıştırılarak kendi kültür ve dil eğitimlerinin yanı sıra ahlak ve terbiye eğitimi de almaktaydı. Bu çağda çocuğun eğitime yönelik düzenlemeler kanunla belirlenerek gerekli tedbirler alınmıştır (Koçyiğit, 2007: 24).

3. ve 4. yüzyılda Hristiyanlığın etkisi ile Roma İmparatorluğu yıkılarak 13. ve 14. yüzyıllara kadar yani "Orta

Çağ" döneminde çocuk geri plana atılarak 7 yaşına gelinceye kadar sosyal yaşamdan uzak tutulmuş ve hiçbir hak tanınmamıştır. Erasmus (1467- 1536) dönemine kadar önemsenmeyen erken çocukluk eğitimi, asırlar sonra Erasmus'un çocuğun eğitimine 7 yaşından önce başlanarak ve oyun temelli eğitimle fiziksel cezadan uzak durularak yapılması gerektiğini söylemesiyle tekrar ön plana çıkmıştır (Oğuzkan ve Oral, 1995: 23).

Rönesans ve Reform hareketlerinin başlamasıyla Avrupa'da "Endüstri Devrimi" ortaya çıkarak aile yapılarını küçülmüş ve ailelerin fabrikalarda çalışmasından kaynaklı çocuğun bakımı ve beslenmesi sorunu oluşmuştur. Bu dönemde okul öncesi eğitim için köklü çalışmalar yapılmış Almanya'dan Frobel, İngiltere'den Owen ve İtalya'dan Montessori bu alanda yapılan çalışmaların öncüleri olarak kabul edilmektedir. Fransa'da ise J. J. Rousseau'nun erken çocukluk eğitimine yönelik; çocuk haklarını gözeten, çocuğun yaparak, yaşayarak ve özgür ortamında öğrenebileceğini vurguladığı "Emile" adlı eseriyle okul öncesi alanda bir çok özek kurumun açılmasına öncülük etmiştir (Aktan ve Akkutay, 2014:66; Oğuzkan ve Oral, 1995:24).

19. yüzyılda J. J. Rousseau'nun görüşlerinden etkilenen Johann H. Pestalozzi (1742-1827); yaparak, yaşayarak, çocukların gerçek yaşan deneyimleriyle öğrenebileceğini sosyal sorunların ise yeni bir eğitim düzeniyle çözümleneceğini belirterek yoksul halk çocukları için okullar açmıştır. Toplumun refah seviyesini yükseltme amacı güden eğitim sisteminde Pestalozzi çocuklara; okuma- yazma ve aritmetik derslerinin yanı sıra el becerileri de gerektiren yaşamsal faaliyetleri de öğretmiştir (Oğuzkan ve Oral, 1995:25; Koçyiğit, 2007:19).

Almanya'da çalışan ailelerin çocukları ile kimsesiz çocukları korumaya yönelik açılan sosyal kuruluşlar okul öncesi

eğitim gerekliliğini dűřündürtmiř ve bu fikirden yola çıkarak "Kindergarden" yani "ocuk Bahçesi" adını verdiği ilk anaokulunu Alman eğitimci Friedrich W. A. Frobel (1782- 1852) açmıştır. Geleneksel Alman eğitim sisteminin dışına çıkarak Pastalozzi ve Comeniusun fikirlerinin de etkisinde kalan Frobel ezberci eğitimden daha çok çocuğun ilgi ve istekleri doğrultusunda zgür bir ortamda gerçekleşmesi gerektiğini savunduğu eğitim sisteminde gelişimin evrensel kurallarını da içine almıştır (Koçyiđit,2007:20).

Okul ncesi eđitime bűyűk katkıda bulunan İtalyan bir tıp doktoru olan Maria Montessori (1869- 1952) ise ilk çalıřmalarına zihnen geri kalmıř çocuklarla ilgilenerek onlar űzerinde uyguladıđı çeřitli yöntemlerde bűyűk geliřmeler elde edince aynı yöntemleri sađlıklı çocuklar űzerinde de kullanmıř ve bu çocuklar űzerinde de istenilen bařarıyı elde etmiřtir. "Emici" zihin tabirini ortaya atarak 0-6 yař döneminin çocuklar için kritik bir dönem olduđunu vurgulayan Montessori, ocuđun çevresindeki zihinsel uyarıcıları artırarak çevresine uyumunu kolaylařtıran sevgi dolu yetiřkinlerin rehberliđine ihtiyaç olduđunu belirtmiřtir (Ođuzkan ve Oral, 1995:27).

20. yűzyıla gelindiđinde psikolojik çalıřmalarında katkısıyla çocukların fiziksel ve motor geliřimleri gibi zihnin dıřına çıkılarak diđer geliřim alanlarına da dikkat çekilmiř ve eđitimde bu alanları da geliřtirmeyi amaçlayan yöntem ve materyal fikirleri de ortaya çıkmıřtır. Böylece ocuđun sadece zihinsel uyarıcılara deđil de fiziksel geliřimine, bűyűk ve kűűk kas geliřimine hitap eden eđitim etkinlikleri dűzenlenmeye bařlanmıřtır. Geliřmeler iřıđında okul öncesi eđitim; çocuđun tűm geliřim alanlarına (dil, motor, sosyal-duygusal alan, öz bakım ve biliřsel) hitap eden, zengin uyarıcı ortamlarda çocukların sađlıđının ve gűvenliđinin ön planda tutulduđu, çocukları toplumun bir parçası haline getiren tűm bilgi ve

becerilerin daha çok oyun yoluyla kazandırıldığı eğitim kurumları olarak oluşmuştur.

I. ve II. Dünya Savaşı sonrasında silahaltında bulunan erkekler ile savaş sırasında yitirilen erkek işçi istihdamının yerini Avrupa ülkelerinde sanayi ve tarım alanında kadın iş gücüne bırakmıştır ve devletler endüstrinin ihtiyacını kadın gücünden yararlanarak sağlamışlardır. Bu nedenle 2-6 yaş arası çocukların bakımını üstlenecek bir kurum varlığı ihtiyaç haline gelmiştir. Çalışan kadınların çocuklarının bakımı ile savaş döneminin bir getirisi olan toplumun içinde bulunduğu olumsuz koşullardan çocukları korumak, yoksul haklı kalkındırmak amacıyla ve çocuğun ilerleyen aşamada topluma yön veren bireyler olduğu bilincine varan devletler, okul öncesi eğitime büyük destek vererek okul öncesi eğitim alanındaki kurumsallaşmayı ve okullaşma oranını artırmayı başarmışlardır (Oğuzkan ve Oral, 1995:28).

1.2. Okul Öncesi Eğitimin Mevcut Durumu

Dünya'da küçük çocukların eğitilmesi bilinci yayılarak erken çocukluk eğitimine gerekli özen gösterilmeye başlanmıştır. Dünyanın dört bir yanındaki okul öncesi eğitim faaliyetleri, devletlerin kontrolünde ülkeden ülkeye değişen sistem ve programlar dahilinde, devletlerin uygun gördüğu kurumlarda, eğitim sistemine bağlı ya da özel kuruşlar şeklinde varlığını devam ettirmektedir.

Okul öncesi eğitimin Dünya ülkelerindeki mevcut durumuna baktığımızda tüm ülkelerin programlarına yer vermenin imkansız olacağı düşünülerek sadece gelişmiş ülkelerdeki okul öncesi eğitimde; okul öncesi eğitime başlama yaşı, zorunlu olup olmadığı, hangi kuruma bağlı olduğu ve belli başlı müfredat programlarının neler olduğu ile bu ülkelerdeki okul öncesi eğitimde okullaşma oranlarına yer verilmiştir.

Kore’de okul öncesi eğitim kurumları, Eğitim Bakanlığına bağlı anaokulları (3-5 yaş) ile Sağlık ve Refah Bakanlığına bağlı gündüz bakım merkezlerinde (0-6 yaş) verilmektedir. Anaokullarının büyük çoğunluğu özel olarak faaliyetlerini sürdürmektedir. Anaokulu ve gündüz bakım evlerinin eğitim programları birbirinden farklıdır. Buna bağlı olarak bu iki kurumda görev yapacak eğitimcilerinde kıdemleri farklı düzey ve aşamalara ayrılmıştır. Okul öncesi eğitim zorunlu olmamakla birlikte okullaşma oranları; 3 yaşta %82, 4 yaşta %83 ve 5 yaşta %86’lara kadar ulaşmıştır (Aktan ve Akkutay, 2014:67).

Japonya’da okul öncesi eğitim ise devlet ve yerel yönetimlerin denetiminde özel sektör tarafından açılmıştır. Japon gelenek ve göreneklere uygun olarak hazırlanan eğitim programı ile 3-6 yaş arasındaki çocukların isteğe bağlı olarak, tam ve yarım günlük faaliyet veren kurumlarda eğitilmesini amaçlar. İsteğe bağlı olmasına rağmen okullaşma oranı %90’lara kadar ulaşmıştır. Okullara öğrenci alımında ise seviye belirleme sınavı yapılmaktadır (Aktan ve Akkutay, 2014: 67).

Amerika Birleşik Devletleri’nde okul öncesi eğitim; yarım gün, tam okul günü ve tam iş günü olarak 3 şekilde programlanmıştır. Okul öncesi eğitim parasızdır ve anaokulları, anaokulu öncesi, kreşler, gündüz bakım merkezleri ile aile tipi gündüz bakım evlerinden oluşur. Bir öğretmene 18 öğrencinin düştüğu Amerika’da okul öncesi okullaşma oranı %55-95 arasında değişmektedir. Çocukları ilkokula hazırlamak devlete bağlı anaokullarında gerçekleştirilir. Ulusal bir okul öncesi programı yoktur her eyalet kendi programını eyaletin koşullarına uygun olarak oluşturmuştur (Koçyiğit, 2007: 45).

Finlandiya’da okul öncesi öğretim 5-6 yaşlarındaki çocukları kapsar, gündüz bakım ve nüfusun az olduğu yerlerde çok amaçlı ilköğretim okulları ile bağlantılı olarak gerçekleştirilir. Gündüz bakımı aileye yardımcı olarak çocukların kişilik

gelişimine katkı sağlarken çok amaçlı okullarda gündüz bakımının devamı niteliğindedir. Okul ncesi eğitim zorunlu değildir bu ülkede okullaşma oranı % 67'lere kadar ulaşmıştır (Aktan ve Akkutay, 2014: 67; Demir, <https://hulyademirhly.wordpress.com/finlandiyada-okul-oncesi-egitim/>, 24 Temmuz 2017'de erişildi).

Estonya'da da zorunlu olmayan okul öncesi eğitim 1 yaşında başlar ve 7 yaşına kadar devam eder. Çocuğa toplumsal yaşamında ve okul hayatında gerekli bilgi ve beceriyi kazanmayı amaç edinen bu kurumlar kamu ve özel okullarda karma olarak verilmektedir. Aileler okul öncesi eğitim giderlerine katkıda bulunurlar. Gelir düzeyi düşük ailelerin okul giderlerini belediyeler karşılar. Okul ncesi okullaşma oranı %90'lara kadar ulaşmıştır (Aktan ve Akkutay, 2014: 67; Demir, <https://hulyademirhly.wordpress.com/estonyada-okul-oncesi-egitim-sistemi/>, 24 Temmuz 2017'de erişildi).

İngiltere'de okul öncesi eğitim, ocuk merkezli olarak ulusal bir programın etkisi altında kalırsa da daha çok yerel eğitim yetkililerinin ya da bağımsız kuruluşların yetkisine bırakılmıştır. Zorunlu olmayan okul öncesi eğitim 3-5 yaşındaki çocukların anaokuluna veya anasınıfına devam etmesiyle sağlanır. Tam gün ve yarım günlük eğitim ve bakım verilen kuruluşların bazıları ücretsizdir. 3 yaşın altındaki çocuklara sağlanan eğitimin büyük çoğunluğu ise özel ve ebeveynlerin açtıkları kurumlarca sağlanır. İngiltere'de okul öncesi okullaşma oranı %94'ten fazladır (Koçyiğit, 2007: 51).

Hollanda da okul öncesi eğitim zorunlu okul ağı olarak 5 yaşında başlar fakat çocuklar 4 yaşından itibaren anaokuluna gidebilirler. 4 yaşında okullaşma oranı %95'ten fazladır. 4 yaşındaki çocuklara formal ders verilmemekte yaşlarına uygun eğitsel oyun gruplarından yararlanmaktadırlar. Eğitim bakanlığının sorumluluğunda olan okul öncesi eğitim 4 yaşın

altındaki çocuklara da her gün 1'er saat oyun grupları şeklinde eğitim etkinlikleri düzenlenmektedir (Demir, <https://hulyademirhly.wordpress.com/hollanda-da-okul-oncesi-egitim/>, 24 Temmuz 2017' de erişildi).

İsviçre'de okul öncesi eğitim kantonların kendi belirlediği eğitim sistemleriyle yapılmaktadır. Okul öncesi eğitim en az bir en çok üç yıldır ve kanton bölgeler kendi içinde bir ya da iki yıl ücretsiz okul öncesi eğitim vermektedir. Okul öncesi eğitim zorunlu değildir fakat ilköğretime hazırladığı için bütün çocuklar okul öncesi eğitim kurumuna gitmektedir (Aktan ve Akkutay, 2014: 67).

Gelişmiş ülkelerinin genelinde okul öncesi eğitim zorunluluk kapsamında olmamakla birlikte yerel yönetimlerin ve özel kuruluşların denetiminde 3-6 yaş arasındaki çocukları kapsayan ve %90-100'lere ulaşmış okullaşma oranıyla erken çocukluk eğitimine devam etmektedir. Okul öncesi kurumsallaşmanın ise; anaokulu, anasınıfı, kreş ve bakım merkezleri şeklinde yapılandığı görülür.

2. TÜRKİYE'DE OKUL ÖNCESİ EĞİTİMİN GELİŞİMİ VE MEVCUT DURUMU

1.1 Okul Öncesi Eğitimin Gelişimi

Yüzyıllar boyunca araştırmalara konu olmuş ve farklı düşünce akımlarının etkisinde kalmış çocuk eğitimi günümüze kadar farklı ilerlemeler kaydetmiştir. Dünya çapında etkisini gösteren bu ilerlemelerden Türkiye'nin de etkilendiği görülmektedir. 19. yüzyıla kadar batıdaki gelişmelere uzak olan Türk toplumunda da çocuk eğitimine baktığımızda İslamiyet'ten önce ve İslamiyet'ten sonra ile Cumhuriyetten önceki uygulamalar ve Cumhuriyetten sonraki uygulamalar arasında farklılıklar olduğu görülmektedir.

İslamiyet'ten önce Türk toplumlarında çocuk eğitiminde en büyük rol ailenindi. Bu toplumlarda çocukların toplumsal hayata

uyumlarını sağlayabilecekleri bir takım beceriler ve pratik bilgiler aileyi taklit edilerek öğrenilirdi. İslamiyet'in kabulünden sonra bu uygulamalara ek olarak çocuklara bazı temel dini bilgilerin de öğretildiği görölmüştür (Oktay, 1983: 15).

Çocuk eğitimi hakkındaki ilk fikirlere baktığımızda ünlü İslam düşünürlerinden Farabi (M.S. 870-950) ve Gazali'nin (1058-1111) çocuk eğitimine yönelik düşüncelerinde dini inanç ve öğretilerin yanında çocuğun beş duyusu yardımıyla öğrenmeye açık, aklın ve deneyimlerin etkisiyle de kolayca şekle girebilecek, toplumsal öğretilerin kolayla işlenebileceği bir yapıda olduğunu vurguladıklarını görürüz. Ailelerin çocuk eğitimi konusunda çocuktaki var olan bu özellikleri göz önüne alarak çocuk eğitimin gerekli olduğunu söylemişlerdir. Türk tarihinde sistemli olarak ilk çocuk eğitimine ise bazı kaynaklara göre Fatih döneminde bazı kaynaklara göre de II. Mahmut döneminde açılmış olan "Sıbyan Mektepleri" adı altında 5-6 yaş arasındaki çocukların devam ettiği zorunlu olmayan mahalle mektepleri olduğunu görmekteyiz. Açılan bu kurumu okul öncesi eğitim kurumu olarak nitelendirmek zordur daha çok dini eğitim veren kurumlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Türk topluluklarındaki eğitim sistemine baktığımızda ise baskıya dayalı bir eğitim tutumuyla daha çok çocuğu korkutarak ve ceza üzerine kurulmuş bir eğitim sistemleri vardır. (Oğuzkan ve Oral, 1995: 29).

19. yüzyıla kadar cami, medrese ve sıbyan mekteplerinde eğitim görme hakkı erkek çocuklarına verilmiş kız çocukları okula gönderilmemiştir. II. Mahmut 1824 yılında çıkardığı bir fermanla ilköğretimi zorunlu kılmış ve 1869'da da çıkarılan "Maarif-i Umumiye Nizamnamesi" (Milli Eğitim Genel Tüzüğü) ile kız çocuklarının da devlet okullarında eğitilmesi belirtilmiştir. Bu devlet okullarında okula başlama yaşı 5'tir ve 5-6 yaşlarındaki çocuklara Sıbyan sınıfları kapsamında eğitim verilmektedir. Daha sonra 1913 yılında "Tedrisat-ı İptidatiye Muvakkatı Yasası"

(Geçici İlköğretim Kanunu) ile anaokullarının yaygınlaştırılması amaçlanmıştır. Bu dönemde Türk halkı için olmasa da azınlıklar için büyük şehirlerde anaokulları bulunduğu bilinmektedir. Çıkarılan bu yasa da öğretim tekniklerinden derste kullanılacak materyale ve öğrenci yaşı ile okulun kuruluş esaslarına kadar bilgiler içermektedir. Böylelikle okul öncesi eğitim konusunda kapsamlı ilk çalışmaların bu dönemde yapıldığı görülmektedir. Bu yasadan 2 yıl sonra çıkarılan “Ana Mektepleri Nizamnamesi” (Anaokulları Tüzüğü) ile anaokulları açılmaya başlanmış ve 4-7 yaş arasındaki çocuklara eğitim vermek amacıyla ana mekteplerinin, ilkokullarına bağlı ya da bağımsız olarak açılması uygun görülmüştür. Ayrıca bu yasa ile okul öncesi eğitimin ilk kez ilköğretimden ayrı tutulduğu da görülmüştür (Saklan, 2011: 48; Oğuzkan ve Oral, 1995: 32).

İlerleyen yıllarda anaokullarında çalışacak yetkin ve deneyimli eğitimcilere ihtiyaç duyularak anaokulu öğretmenlerinin Kız İlköğretmen Okuluna bağlı olarak yetiştirilmesi uygun görülmüştür. Daha sonra devlet tarafından İstanbul’da “Ana Öğretmen Okulu” açılmıştır. Öğretim süresi 1 yıl olan ve 4 yıl faaliyet gösteren bu okulda çocuk bakımı, beslenmesinin yanı sıra çocukları yönelik bir takım akademik bilgi ve becerilerin öğretilmesi konularına da yer verilmiştir. Bu okul I. Dünya Savaşı’nın başlamasıyla kapatılmış onu takiben de devletin açmış olduğu anaokullarının da zamanla kapandığı görülmüştür (Saklan, 2011: 48).

Cumhuriyet’in ilanından sonra yeni bir döneme giren Türk halkı için savaşın etkilerinin azaltılması ve halkın yeniden kalkınması için bir takım inkılaplar yapılmıştır. Eğitim ve öğretim alanında da köklü değişikliklere gidilerek devletin resmi dilinin değiştirildiği “Harf İnkılabı” yapılmıştır. Bu inkılap nedeniyle Türk halkına yeni alfabenin öğretilmesi ve yeni sisteme uyum sağlaması ihtiyacı doğmuştur. Bu dönemde yetişkinlerin eğitimine önem verilerek devleti tüm gücüyle

ilköğretime öncelik vermek durumunda bırakmıştır ve bu nedenle okul öncesi eğitime ayrılan ödenekte ilköğretime aktarılmıştır. Açık kalan birkaç anaokulu kendi imkanlarıyla ya da yerel yönetimlerin desteğiyle varlığını sürdürmeye çalışmıştır (Saklan, 2011: 48).

1953 yılında yapılan Beşinci Milli Eğitim Şurasına kadar okul öncesi eğitimle ilgili hiçbir çalışma yapılmadığı için bu dönemde okul öncesi eğitimde ilerleme kaydedilememiştir. Beşinci Milli eğitim Şurasında ise gündem maddeleri arasında anaokulları için hazırlanmış bir program ve yönetmeliğin incelenmesi yer alsa da alınan kararlarda bu madde işlerlik kazanamamıştır. Altıncı Milli Eğitim Şurasında da önem verilmeyen okul öncesi eğitimle ilgili en etkili çalışmanın Yedinci Milli Eğitim Şurasında “Anaokulları ve Ana Sınıfları Yönetmeliğinin” hazırlanmasıyla ilgili olarak alınan kararlar gerçekleştirildiği görülmektedir. Bu yönetmelikten sonra yuva ve anaokulları, resmi ve özel kuruluşlarca ülke çapında yaygınlaştırılmıştır (Altay ve diğerleri, 2011: 664).

Yedinci ve Sekizinci Milli Eğitim Şuralarında alınan kararlar neticesinde III. Beş Yıllık Kalkınma Planında okul öncesi eğitimle ilgili gelişmelere de yer verilerek anaokulları ve anasınıflarının yaygınlaştırılması ile bu alanda çalışacak yetkin personelin yetiştirilmesiyle ilgili çalışmalara başlanmıştır (Oğuzhan ve Oral, 1995: 35).

Dokuzuncu Milli Eğitim Şurasında ise okul öncesi eğitime örgün eğitim sistemi içinde yer verilerek amacı, kapsamı ve görevleri ile kuruluş şekilleri hakkında bir düzenleme getirilmiştir. Bu kararlar birlikte bağımsız anaokulları, ilköğretime bağlı anasınıfları ve diğer öğretim kurumlarına bağlı uygulama sınıfları olarak da açılacağı belirtilmiştir. Cumhuriyetin ilanından sonra okul öncesi eğitimle ilgili yapılan en kapsamlı çalışma bu şura kararlarıyla alınmıştır (Altay ve diğerleri, 2011: 664).

10. Milli Eğitim Şurasında alınan en önemli kararlara bakıldığında okul öncesi çocukların gelişimini izlemek için "Gelişim Dosyaları"nın varlığı ile okul öncesi eğitimi kırsal bölgelere de taşıyarak yaygınlaştırılması ve okullaşma oranının artırılmaya çalışılarak okul öncesi eğitimi zamanla zorunlu hale getirilmesi gibi kararlar mevcuttur. 11. Milli Eğitim Şurasında okul öncesi öğretmen yetiştirilmesi ile ilgili kararlar yer alırken, 12. Milli Eğitim Şurasında okul öncesi eğitimle ilgili hukuki düzenlemeler ile öğretmen yetiştirme usul ve esaslarına yer verilmiştir. 13. Milli Eğitim Şurasında okul öncesi eğitim yer almazken 14. Milli eğitim Şurasında okul öncesi eğitim kurumlarındaki anaokulu ve anasınıfı ayrımı tanımlanmış, çalışacak personelin görev ve yetkileri ile okul öncesinin yaygınlaştırılması için yerel yönetimler ile özel kuruluşların desteklenmesi yönünde kararlara yer verilmiştir. 15. Milli Eğitim Şurasında da okul öncesi eğitimin 2 yıl gibi bir süre zorunlu hale getirilmesi gündeme gelmiştir. 16. Milli Eğitim Şurasında herhangi bir karar alınmazken 17. Milli Eğitim Şurasında kaynak ve bina temini için yerel yönetimlere bazı sorumluluklar verilmiş, okul öncesi eğitime ayrılan ödeneğin artırılması yönünde çalışmalar yapılması hususunda kararlar alınmıştır. 18. Milli eğitim Şurasında zorunlu eğitimin 13 yıl olarak belirlenmesi ve bunun ilk yılını okul öncesi eğitim oluşturması kararı okul öncesinin zorunluluk kapsamına alınmasını içermektedir. 19. Milli Eğitim Şurasında ise programın oyun temelli olması, değerler eğitimine gerekli önemin verilmesi ile okul öncesi eğitimde tekli öğretime geçilmesi yönünde kararlar alındığı görülmektedir (<https://ttkb.meb.gov.tr/www/milli-egitim-suralari/dosya/12>, 29.07.2017 tarihinde erişildi).

Değişen devlet politikalarının etkisinde kalan eğitim sisteminden en büyük zararı okul öncesi eğitimin aldığı görülmüştür. Uzun bir süre kaynak aktarımında ikinci planda kalan okul öncesi eğitim, okullaşma ve yaygınlaştırılma

hususunda istenilen boyuta ulaşamamıştır. Dünya lkelerindeki hızlı ilerlemenin gerisinde kalması nedeniyle de son yıllarda devletin üzerinde yoğun çalışmalara yer verdiği grlmektedir.

1.2. Okul ncesi Eğitimin Mevcut Durumu

Okul ncesi eğitim; çocukların bireysel farklılıklarını ve gelişimsel özelliklerini dikkate alınarak doğumdan temel eğitime kadar geçen sürede fiziksel, psikomotor, sosyal-duygusal, zihinsel ve dil gelişimlerinin bir bütün olarak sağlandığı, oyun yoluyla toplumsal kuralları öğrenerek sosyal uyumunun kolaylaştığı, ailenin ve öğretmenlerin etkin katılımıyla kişiliğinin Şekillendiği bir süreç olarak tanımlanmaktadır. Toplumunu oluşturan bireylerin genel gelişim özelliklerinin %70 oranında tamamlandığı okul öncesi dönem ocuk eğitiminde kritik dönem olarak nitelendirilir. Son derece önemli olan okul öncesi eğitim, Avrupa ülkelerine kıyasla ülkemizde ikinci planda kaldığı grlmektedir. II. Beş Yıllık Kalkınma Planında atılan adımla geleneksel ocuk eğitiminin dışına çıkılarak her planda ve hemen hemen tüm Milli Eğitim Şuralarında yaygınlaştırılması ve geliştirilmesi üzerinde durulmuş, okullaşma oranını artırmaya yönelik çalışmalar başlatılmıştır (Altay ve diğerleri, 2011: 669).

Cumhuriyet'in ilk yıllarında 38 ilde 80 anaokulu faaliyetine kendi çabaları doğrultusunda devam etmişlerdir. İlerleyen yıllarda III. Beş Yıllık Kalkınma Planında zel kesime örnek olması amacıyla 6 anaokulu açılarak anasınıfı sayısı 118'e ulaşmıştır. V. Beş Yıllık Kalkınma Planında ise okullaşma oranı %10'a, VII. Beş Yıllık Kalkınma Planında ise %16'lara ulaşması planlanan okul öncesi eğitimle ilgili kalitenin artırılarak fırsat eşitliğinin sağlanması yönünde çalışmalar yapılması ve zorunlu eğitime başlama yaşının 72 ay olması belirlenmiştir. IX. Beş Yıllık Kalkınma Planında gelişmiş ülkelerdeki okullaşma oranının önemli seviyelere ulaştığı ülkemizdeki okul öncesi okullaşma

oranının ise yetersiz görülmesi nedeniyle bu alandaki çalışmalara ağırlık verilmesi üzerinde durulmuştur (Koçyigit, 2007: 76).

Ülkemizde okul öncesi okullaşma oranı 1998 yılında %9.3 iken 2007 yılında %16'lara yükseldiği görölmektedir. 2010 yılında yapılan çalışmalar ve projeler neticesinde okullaşma oranı %38'lere çıkarılmıştır. İlk olarak Okul Öncesi Eğitimi Genel Müdürlüğü'nün yayınladığı genelgeyle eğitim hizmetlerinin veriminin artırılması üzerinde durulmuş daha sonra; "Okul Öncesi Eğitimin Güçlendirilmesi Projesi", "İlk Adım Projesi", "Hiçbir ocuk Geride Kalmasın Projesi", "Gezici Sınıf (Mobil Anaokulu) Projesi", "Okul Öncesi Veli-ocuk Eğitimi Programı Projesi", "Yaz Okulları Projesi" ve "Montessori Eğitimi Projesi" gibi birçok proje okul öncesi eğitimin geliştirilmesi ve yaygınlaştırılması için hazırlanmıştır. 2006-2010 yıllarında UNİCEF'in kırtasiye malzemesi ve oyuncak ürünleri okul öncesi eğitim kurumlarında, çocukların gelişimlerine yardımcı materyal olarak kullanılması için dağıtılmıştır. Ayrıca birçok şehirde anaokulu düzenleme, inşa etme ve donanım yardımı çalışmalarına başlanmıştır (Altay ve diğerleri, 2011: 669).

Yapılan bu çalışmalar neticesinde ülkemizde okul öncesi eğitimin gelişmiş ülkelere oranla halen istenilen düzeyde olmadığı görölmektedir. 2015-2016 öğretim yılı verilerine göre 5 yaş okullaşma oranı %70'lere ulaşmıştır. 2019 yılında okul öncesi eğitimin zorunluluk kapsamına alınarak %100'lere ulaşması amaçlanmaktadır. Aşağıdaki tabloda Türkiye'de yıllara göre okul öncesi okullaşma oranlarına yer verilmiştir.

Tablo 1. Yıllara Göre Türkiye’de Okul ncesi Okullaşma Oranları

Eğitim-ğretim Yılı	3-5 Yaş	4-5 Yaş	5 Yaş
2009-2010	26.92	38.55	-
2010-2011	29.85	43.10	-
2011-2012	30.87	44.04	65.69
2012-2013	30.93	44.04	55.35
2013-2014	28.0	37.94	43.49
2014-2015	37.12	46.83	66.02
2015-2016	38.61	49.27	70.19
2016-2017	41.16	52.08	73.94

Kaynak: MEB rgn Eğitim İstatistikleri 2016-2017 (1. Dönem)

2012-2013 eğitim-ğretim yılında 4+4+4 sistemine geçilerek zorunlu ilkokul yaşının 72 aydan 66 aya düşürülmesinden kaynaklı bu yıllarda okul öncesi ağ çocuklarının okullaşma oranında bütün yaş gruplarında azalma grlmş, son üç yılda da kısmi bir artış gözlenmiştir. 2006-2007 eğitim-ğretim yılında okul öncesi okullaşma oranı 4-5 yaş için %24 iken bu sayı 2012’de %44, 2013’te %47’lere ulaşmıştır. 2018 yılı için planlanan okullaşma oranı ise %70 olarak ngrlmştir (Onuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı 2014-2018).

Aşağıdaki tabloda ise Türkiye’nin OECD (Ekonomik Kalkınma ve İş Birliği) lkelerinden PISA’da ilk onda yer alan bazı ülkeler arasındaki okullaşma oranını göstermektedir.

Tablo 2. Okullaşma Oranları Bakımından Okul Öncesi Eğitimin Karşılaştırılması

Ülkeler	3 Yaş Okullaşma Oranı	4 Yaş Okullaşma Oranı	5 Yaş Okullaşma Oranı
Estonya	86	90	90
Finlandiya	49	57	67
Japonya	77	93	97
Kore	82	83	86
Hollanda	87	100	100
İsviçre	3	41	96
Türkiye	4	19	67
OECD Ortalaması	67	84	94

Kaynak: Aktan ve Akkutay, OECD Ülkelerinde ve Türkiye’de Okul Öncesi Eğitim, 2014

Tabloda verildiği üzere diğer ülkelerin okul öncesi okullaşma oranının ortalaması tüm yaş gruplarında %67’nin üstünde okullaşma sağlanırken Türkiye’de sadece 5 yaş grubunun okullaşma oranı %67’lere kadar ulaştığı görölmektedir. Hollanda tüm yaş gruplarında en yüksek okullaşma oranına sahipken Türkiye’de okullaşma oranı ortalamanın altında kalmıştır. Ayrıca okul öncesi okullaşma oranında 2008 yılı OECD verilerine göre Türkiye’nin Dünya ülkeleri arasındaki yeri aşağıdaki tabloda verilmiştir.

Tablo 3. Bazı Ülkelerde Okul Öncesi Eğitimde Okullaşma Oranları

Ülkeler	Okullaşma Oranları (%)
Fransa	99.90
Belçika	99.40
İspanya	98.50
İtalya	97.40
İzlanda	95.90
Norveç	94.50
Yeni Zelanda	94.10
Almanya	92.70
İngiltere	92.70
Danimarka	91.50
İsveç	91.10
Japonya	90.00
Macaristan	87.10
Lüksemburg	85.90
İsrail	85.20
Meksika	82.80
Kore	79.70
Çek Cumhuriyeti	79.70
Portekiz	79.20
Avusturya	77.60
Slovenya	77.50
Letonya	77.30
Finlandiya	74.20
Slovakya	73.50
Kıbrıs	70.70
Hollanda	67.10
Şili	62.60
Litvanya	60.60
Kanada	56.80
İrlanda	56.40
Avustralya	54.60
İsviçre	47.50
Polonya	47.30
Yunanistan	46.60
Türkiye	43.10

Kaynak: Saklan, Türkiye’de Okul Öncesi Eğitim Politikaları, Finansmanı ve Uygulamaya İlişkin Görüşler, 2011:65

Tablodaki verilere baktığımızda Türkiye'deki okul öncesi okullaşma oranı diğer ülkelere kıyasla oldukça düşük olduğu görülmektedir. Okul öncesi eğitimin mevcut durumundan söz ederken okul, öğrenci ve öğretmen sayılarının yıllara göre sayısal verilerine de bakılması uygundur.

Tablo 3. Okul Öncesi Eğitim Okul, Öğretmen ve Öğrenci Sayıları

Eğitim- Öğretim Yılı	Okul Sayısı	Toplam Öğretmen Sayısı	Erkek Öğretmen Sayısı	Kadın Öğretmen Sayısı	Toplam Öğrenci Sayısı	Erkek Öğrenci Sayısı	Kız Öğrenci Sayısı
2003-2004	13.285	17511	694	16.817	344.741	179.988	164.753
2004-2005	15.978	22.152	1.161	20.991	434.771	226.959	207.812
2005-2006	18.539	20.910	1.167	19.743	550.146	286.347	263.799
2006-2007	20.675	24.775	1.181	23.594	640.849	334.252	306.597
2007-2008	22.506	25.901	1.218	24.683	701.762	366.209	335.553
2008-2009	23.653	29.342	1.644	27.698	804.765	421.033	383.732
2009-2010	26.681	42.716	2.069	40.647	980.654	511.127	469.527
2010-2011	27.606	48.330	3.414	44.916	1.115.818	580.296	535.522
2011-2012	28.625	55.583	2.954	52.529	1.169.556	607.052	562.504
2012-2013	27.197	62.933	3.620	59.313	1.077.933	562.179	515.754
2013-2014	26.698	63.327	3.387	59.940	1.059.497	555.194	504.301
2014-2015	26.972	68.038	4.070	63.968	1.156.661	607.247	549.414
2015-2016	27.793	72.228	3.871	68.357	1.209.106	633.849	575.757
2016-2017	28.891	76.384	4.032	72.352	1.315.854	688.517	627.337

Kaynak: MEB Örgün Eğitim İstatistikleri 2016-2017 (1.Dönem)

Bu tabloya göre okul sayısı, ğretmen sayısı ve ğrenci sayıları sürekli bir artış göstermiştir. 2012-2013 eğitim-ğretim yıllarında yapılan sistem değişikliğiyle okula başlama yaşının 66 aya indirilmesinden kaynaklı iki yıllık bir düşüş gözlenirse de ilerleyen yıllarda artışa devam ettiği grlmektedir.

Okul ncesi kurumların yapılanması resmi ve özel olarak ayrıldığı gibi Milli eğitim Bakanlına bağlı olan ve olmayan olarak da kurumsallaştığı grlmektedir. Aşağıdaki tabloda okul öncesi kurumsallaşmadaki yapılanma ve bu yapılanmadaki nicel verilere yer verilmiştir.

Tablo 4. Okul ncesi Resmi ve zel Kurumsallaşma

Resmi				zel			
MEB'e Bağlı Olan Kurumlar	Sayısı	MEB'e Bağlı Olmayan Kurumlar	Sayısı	MEB'e Bağlı Olan Kurumlar	Sayısı	MEB'e Bağlı Olmayan Kurumlar	Sayısı
Anaokulu	2.408	657 S.K. 191. Mad. Göre Açılan kurumlar	95	Anaokulu	2.629	Aile ve Sos. Pol. Bak. Bağlı Kreş ve Bakımevleri	1.660
Anasınıfı	19.800	Toplum Temelli Kurumlar	1.448	Anasınıfı	849	İş Kanununa Göre İşletmelerde Açılan Kreşler	2

Kaynak: MEB rgn Eğitim İstatistikleri 2016-2017 (1.Dönem)

Tablo 4 incelendiğinde okul öncesi eğitimde kurumsallaşmanın daha çok resmi kurumlarda olduğu ve Milli eğitim Bakanlığına bağlı olarak faaliyetlerini srdrdği grlmektedir. Özel Anaokullarından 2.623 tanesi Türk, 6 tanesi azınlık anaokulu; zel Anasınıflarından ise 836 tanesi Türk, 12 tanesi azınlık, 1 tanesi de yabancı özel okullar bünyesinde MEB'e bağlı olarak açılan anasınıflarıdır.

Okul öncesi eğitimin yaygınlaştırılması ve geliştirilmesi için devletlerin bu kurumlara yıllık belli bir miktar ödenek ayırması gerekmektedir. Aşağıdaki tabloda OECD (Ekonomik Kalkınma ve İş Birliğı) Ülkelerinden PISA’da ilk onda yer alan bazı ülkeler ile Türkiye’nin okulöncesi eğitimde yıllık kişi başi harcama miktarları verilmiştir.

Tablo 5. Okulöncesi Eğitimde Yıllık Kişi Başi Harcanan Para

Ülkeler	Yıllık Ücret Toplamı (\$)
Estonya	2.533
Finlandiya	5.372
Japonya	5.550
Kore	6.739
Hollanda	7.664
İsviçre	5.186
Türkiye	2.490
OECD Ortalaması	6.762

Kaynak: Aktan ve Akkutay, OECD Ülkelerinde ve Türkiye’de Okul Öncesi Eğitim, 2014

OECD Ülkelerinin okul öncesi eğitimde yıllık kişi başına harcanan miktarın ortalaması Türkiye’de harcanan miktardan fazladır. Türkiye’de okul öncesi eğitimin hızlı gelişmeme sebeplerinden biri de okul öncesi eğitime ayrılan ödeneğın az olmasından kaynaklanmaktadır. OECD ülkeleri arasında en fazla okullaşma oranına sahip Hollanda’nın ise okul öncesi eğitime en yüksek miktarı ayırdığı görölmektedir.

OECD ülkelerinde ve Avrupa Birliği ülkelerinde I. Dünya savaşından sonra kadının çalışma hayatında önemli bir edinmesinden kaynaklı, çocuk bakımı ve eğitimi ihtiyacına yönelik okul öncesi eğitime büyük önem verilerek geliştirilmesi ve yaygınlaştırılması yönünde çalışmalar hızlı bir artış göstermiştir. Türkiye’de ise kadının çalışma hayatına 20. yüzyılda tam anlamıyla katılmasından kaynaklanan çocuk bakımı ve eğitimi ihtiyacı doğmuştur. Aşağıdaki tabloya bakıldığında kadın istihdam oranıyla okul öncesi okullaşma oranları arasında bir bağlantı olduğu görölmektedir.

Tablo 6. Okulöncesi Okullaşma Oranı ve Kadın İstihdamının Karşılaştırılması

Ülkeler	Okullaşma Oranı (5 Yaş)	Kadın istihdam Oranı (15-65 Yaş)
Estonya	90	64,6
Finlandiya	67	68,2
Japonya	97	60,7
Kore	86	53,5
Hollanda	100	70,4
İsviçre	96	73,6
Türkiye	67	28,7
OECD Ortalaması	94	57,2

Kaynak: Aktan ve Akkutay, OECD Ülkelerinde ve Türkiye’de Okul Öncesi Eğitim, 2014

Tablo incelendiğinde kadın istihdam oranına bağlı olarak okul öncesi okullaşma oranının da aynı derece yüksek olduğu görölmektedir. Türkiye’de kadın istihdam oranına bakıldığında

diğer ũkelere oranla dũřũk olduğu buna bağlı olarak daha az okullaşma oranına sahip olduğu gŖrũlmektedir.

Tũrkiye'deki okul Ŗncesi eğitimin mevcut durumuna bakıldığında gerek kadının iş hayatındaki istihdamı, gerek devletin okul Ŗncesine ayırdığı Ŗdenek olarak diğer ũkelere oranla daha az olduğu gŖrũlmũřtũr. Bu nedenle 2016-2017 eğitim-Ŗđretim verilerine gŖre okullaşma oranı %73'lere ulaşmış olsa da halen gelişmiş ũlkelerin gerisinde kalmaktadır. Biran Ŗnce devletin ve ailelerin okul Ŗncesi eğitim bilincinde olması ve çocuk eğitimine verilen Ŗnemin artırılması gerekmektedir. Toplumunu oluşturan bireylerin bu denli eğitimden yoksun olması devletin geleceğini olumsuz yŖnde etkilemektedir.

3. BOLVADİN'DE OKUL ŖNCESİ EĞİTİM VE MEVCUT DURUMU

Bolvadin, Ege BŖlgesinin İ Batı BŖlũmũnde yer alan Afyonkarahisar İlinin nũfus yoğunluğu olarak ũncũ bũyũk ilçesidir. İlçe; 66 okul, 546 derslik sayısı ile 9.103 Ŗđrenci ve 501 Ŗđretmenle eğitim-Ŗđretim faaliyetlerine devam etmektedir. 2016-2017 verilerine gŖre toplam nũfusu 44.539 olan ilçede okul Ŗncesi eğitim kurumlarına bakıldığında; 2 Anaokulu, 28 ilk ve ortaokul bũnyesine bağlı anasınıfı ve 1 adet Kız Meslek Lisesi bũnyesinde uygulama sınıfı bulunmaktadır. Aşağıdaki tabloda okul Ŗncesi kurumların 2010-2011 yılına ait resmi ve Ŗzel kurumlardaki şube, Ŗđrenci ve Ŗđretmen sayılarına yer verilmiştir.

Tablo 7. 2010-2011 Eğitim-Öğretim Yılı Şube, Öğrenci ve Öğretmen Sayıları

Okul Türü	Şube Sayısı	Öğrenci Sayısı	Öğretmen Sayısı
İlköğretim Bünyesindeki Anasınıfları	28	462	22
KML Uygulama Anasınıfı	1	17	1
Bağımsız Anaokulu	4	89	4
Özel ilköğretim Okulu Anasınıfı	1	27	1
İlçe Geneli Toplam	34	595	30

Kaynak: Bolvadin İlçe MEM 2010-2014 Yılı Stratejik Planı

Bloom'a göre doğumdan sonraki ilk 4 yıl zihin gelişimi açısından büyük önem taşır. İnsan zekasının %50'si 0-4 yaş aralığında, %30'u 4-8 yaş aralığında, %2'sinin ise 8-17 yaşları arasında şekillendiği bilinmektedir (Aydoğan,2006:27). Bu nedenle okul öncesi eğitime son yıllarda büyük önem verilerek il, ilçe ve köylerdeki erken çocukluk çağındaki çocukların okula kazandırılmasına yönelik birçok proje ve plan yapılarak uygulamaya konmaktadır. Bolvadin İlçesinde okullaşmayı artırmak için yapılmış çalışmaların yanı sıra okul öncesi eğitimde okullaşma oranını yükseltme ve halkı bu anlamda bilinçlendirme için her yıl düzenli olarak Okul Öncesi Eğitim Şenlikleri düzenlenmektedir. Aşağıdaki tablolarda Afyon İli ile Bolvadin İlçesindeki okul öncesi okullaşma oranlarının yıllara göre dağılımı verilmiştir.

Tablo 9. Afyon İli Okul Öncesi Okullaşma Oranları (%)

Yıllar	3-5 yaş	4-5 yaş	5 yaş
2011-2012	31.69	46.09	-
2012-2013	31.70	46.03	47.45
2013-2014	29	40.19	47.45

Kaynak: Afyon MEM 2015-2019 Stratejik Planı

Temel eğitime başlama yaşının düşürülmesinden kaynaklı 2013-2014 yıllarındaki okullaşma oranlarında azalma olduğu görülmektedir.

Tablo 8. Bolvadin'deki Okul Öncesi Okullaşma Oranları (%)

	2012	2013	2014	2019 (Hedef)
Okul Öncesi Eğitimde Okullaşma Oranı	57	75	80.18	100
Okul Öncesi Eğitimde 3-4 Yaş Grubu Okullaşma Oranı	2	4.5	3.8	30
İlkokul Öğrencilerinden En Az 1 Yıl Okul Öncesi Eğitimi Almış Olanların Oranı	-	-	75	100

Kaynak: Bolvadin İlçe MEM 2015-2019 Yılı Stratejik Planı

2014 yılında %80 olan okul öncesi okullaşma oranı sadece 5 yaş grubunu kapsamaktadır. Bolvadin'deki okul öncesi okullaşma oranı; Türkiye geneli okul öncesi okullaşma(%43.49) oranından %36.69 oranında, Afyon genelindeki okullaşma oranından ise %32.73'lük bir farkla daha yüksek olduğu görülmektedir. Ancak Bolvadin'deki okullaşma oranı %3.8 olan 3-4 yaş grubu öğrencilerin okul öncesi okullaşma oranının artırılması gerekmektedir.

Bolvadin Milli eğitim M¼d¼rl¼đ¼ 2015-2019 yılı Stratejik Planlamasında okul öncesi eğitimdeki okullaşmayı artırmaya yönelik bir takım tedbirler almışlardır. Bu tedbirler:

- Okul öncesi eğitime katılımı artıracak hizmet sunum modelleri çeşitlendirilecek ve okul öncesi eğitim imkanları kısıtlı hane ve bölgelerin erişimini destekleyecek şekilde yaygınlaştırılacaktır.
- Okul öncesi eğitimde açılan yaz okullarına kayıt için duyurunun yapılması
- Okullaşma oranının düşük olduğu 3-4 yaş grubunun velileri ile bilgilendirme toplantıları yapılacaktır (Bolvadin MEM 2015-2019 Stratejik Planı).

Okul öncesi eğitimin bölge halkı tarafından duyulması yönünde birtakım sportif, sosyal ve kültürel faaliyetler düzenlenmektedir. 2013 yılında düzenlenen 3 faaliyete öğrencilerin katılım oranı %6.18 iken, 2014 yılında düzenlenen 8 faaliyete öğrencilerin katılım oranı %22.58 olduğu gör¼lmektedir. Halkın erken çocukluk eğitimi alanında bilinçlendirilmesi ve kurumların farklı tanıtım faaliyetleri ile okul öncesi eğitimin özendirilmesi sağlanarak okul öncesi okullaşma oranı artırılabilir. Burada Bolvadin ilçesinin kültürel ve dini yapısına bakılarak okul öncesi okullaşmadaki faaliyetleri buna göre düzenlemek gerekir. Halkın büyük çoğunluğunun okul öncesi çağ çocuklarını dini eğitim veren özel kreşlere göndermesinden kaynaklı anaokulu ve anasınıfına kayıtlı öğrenci sayılarında azalma gözlenmektedir.

4. BOLVADİN'DEKİ OKUL ÖNCESİ KURUMLARIN GENEL DURUMU

Okul öncesi eğitim çocuğun zihin gelişiminin %70 oranında tamamlandığı bir süreçtir. Erken çocukluk eğitiminde aileden sonra çocuğun eğitiminde en önemli 2. unsur okul öncesi eğitim

kurumlarıdır. Bu dönemde çocuklar akranlarıyla bir araya gelerek paylaşmayı, dayanışmayı ve farklı sosyal beceriler kazanarak dış dűnyayla kolay ve sağlıklı iletişim kurmayı öğrenirler. Farklı sosyo-ekonomik koşullarda büyüyen çocuklardan dezavantajlı olanların okul öncesi kurumlarda bu durumları eşitlenerek, farklılıkların giderilip, zengin uyarıcı çevre olanaklarına kavuşturulması sağlanır. Çocuklar, okul öncesi eğitim kurumlarında gelişimlerine uygun düzenlenmiş ortamlarda bilişsel, psikomotor, dil, sosyal-duygusal alan ve öz bakım becerilerine yönelik birçok etkinlik yapma fırsatı edinir. Bu sayede tüm gelişim alanları desteklenerek topluma sağlıklı bireyler olması yolunda ilk adım bu kurumlarda atılmış olur.

Okul öncesi eğitim kurumlarında eğitim; öğretmene, uygulanan programa, yöntem ve tekniklere bağlı olduğu gibi okul öncesi kurumlarda sağlanan fiziksel koşullara da bağlıdır. Çocukların kişiliklerinin şekillendiği bu dönemde fiziksel, sosyal, duygusal ve bilişsel gelişimlerini sağlıklı bir şekilde tamamlayarak onları hayata hazırlayan bu kurumları nitelikli hale getirmek son derece önemlidir (Özkubat,2013). MEB'in okul öncesi eğitim kurumları hakkında :*"Çocuğu gün boyu koruma altına almaktan ibaret bir kurum olmayan erken çocukluk eğitim kurumları, çocuğun tüm gelişimlerine ve sağlığına uygun bir şekilde düzenlenmelidir"* cümlesi bu kurumların yapısının önemini vurgular niteliktedir (MEB,2013).

Sınıfın fiziksel koşulları ve gerekli fiziksel donanım eğitimin kalitesini etkilediği gibi çocuk davranışlarını da olumlu yönde etkileyecektir (Özkubat,2013: 58). Okul öncesi eğitim kurumlarında sağlanan özel oluşturulmuş eğitim ortamları sayesinde çocukların etkin öğrenme fırsatları artırılarak, etkili öğrenme gerçeleştirilmiş olacaktır (MEB,2012). Meraklı, araştırmaya hevesli, yeni yaşam deneyimlerine açık, hayal gücü kuvvetli olan bu dönem çocuklarına gerekli donanımın

sağlanması da eğitimde oldukça önemli bir yere sahiptir. İyi planlanmış bir eğitim ortamının çocukların gelişim özelliklerine uygunluğunun yanı sıra güvenli, çok amaçlı, problem çözme becerisini geliştiren ve en önemlisi çocukların yaratıcılığını destekleyen nitelikte olması gerekir (MEB,2013). Bu nedenle okul öncesi eğitim kurumlarında öğrenme ortamlarının kaliteli bir eğitim sunabilmesi için fiziksel koşulları belirli standart ölçülerle belirlenmiştir.

Kurumlarda sağlanan eğitim koşulları eğitimin kalitesini belirler. Aile katılımı, kurumsal özellikler, eğitim ortamları, personel, öğretmen, program ve eğitimin değerlendirilmesi okul öncesi kurumların kalitesi hakkında bilgi verir. Kaliteli bir okul öncesi eğitim ise; milli ve manevi değerlerini özümsemiş, özgüveni yerinde, çevresine duyarlı, toplumsal normları yerine getirebilen, yaşam tecrübesi kazanmış, özgür ve yaratıcı nesiller yetiştirmeyi amaçlar. Bu amaçlar doğrultusunda çocukların gelişimlerine uygun yapıların varlığı, ilgi, istek ve sağlıklarına uygun planlamanın yapılması erken çocukluk dönemindeki çocukların okul öncesi eğitimden yararlanma oranını artırır (Güleş,2013: 13).

Bolvadin'de bulunan okul öncesi kurumların donanım ve yapısal özelliklerine bakıldığında 2001 yılında açılan 24 Eylül Anaokulu ve 2014-2015 eğitim-öğretim yılında açılmış olan Kırkgöz Anaokulunun tek katlı ve öğrencilerin gelişimsel özellikleri dikkate alınarak planlanmış eğitim kurumları olduğu görülmektedir. Geriye kalan 28 anasınıfının ise merkezde ve köyde olmak üzere ilk ve orta öğretim kurumları bünyesinde genelde giriş katta ya da tamamen ayrı bir bina olarak planlanmıştır. 2015-2019 Bolvadin MEM Stratejik planında belirtildiği gibi okul öncesi eğitim kurumlarında araç-gereç ve donanım yönünden eksiklik bulunmamaktadır. Diğer istatistiksel verilere göre de okul öncesi okullaşma oranı Afyon

merkezden daha fazla olduğu grlmektedir (%80.18). Okul ncesi kurumların tek eksik yanının ise 3-4 yaş grubu okullaşma oranının düşük olması olarak belirlenmiştir. Bunun sebebinin ise ailenin erken çocukluk eğitimi hakkındaki bilgi yetersizliğinden kaynaklandığı söylenebilir. Ayrıca ilk ve orta öğretime bağlı anasınıflarına genelde 48 ay ve üstü çocuklar kayıt edilmektedir. 48 ay altındaki çocuklar daha çok anaokulu bünyesinde eğitim görmektedir. Bu kurumların da ilçede 2 tane olması 3-4 yaş grubu çocukları için yetersiz olduğu dşnlmektedir. Anasınıflarında da bu yaş grubuna yönelik çalışmaların yapılması yeterli eğitim kurumunun varlığını sağlayacaktır. 2013 yılında geçilen program değişikliğiyle MEB'na bağlı tüm okul öncesi kurumlarda 5 saatlik (6 ders) program dahilinde yarım gün eğitim verilmektedir. Anaokulları ve uygulama sınıfları çalışan aileleri de göz önünde tutarak tüm gün eğitim sağlamakta, ikinci yarım günü çeşitli okul öncesi kulüp etkinlikleriyle tamamlamaktadırlar. Anasınıflarında bu durum yarım günlük bir zaman dilimi kapsamakta sınıf sıkıntısı yaşanan okullarda ise ikili eğitim yapılmaktadır. Anasınıflarında kulüp etkinlikleri bulunmamaktadır. Kulüplerde isteğe bağlı olup normal okul öncesi eğitimini almış olan öğrenciye ailenin isteği doğrultusunda ekstra verilen eğitim faaliyetlerini kapsamaktadır.

Dursun'nun (2009) yaptığı çalışmada okul öncesi eğitimi almış öğrencilerin matematiksel becerilerinin almamış olan öğrencilere oranla daha iyi seviyede olduğunu göstermiştir. Yine aynı Şekilde Gürkan (1979) "Okul ncesi Eğitimin Etkileri" konulu çalışmasında okul öncesi eğitim alan öğrencilerin zihinsel gelişimlerinin ve sosyal davranışlarının okul öncesi eğitim almayan öğrencilere oranla daha üstün olduğunu belirtmiştir. Yapılan araştırmalara göre okul öncesi eğitim almış öğrencilerin akademik başarıları, iletişim becerileri, temel becerileri (problem

özme, eleştirel düşünme ve yaratıcı düşünme) ve diğer gelişimsel faktörler açısından okul öncesi eğitim almamış öğrencilere oranla anlamlı bir farkın olduğu ortaya çıkmıştır. Okul öncesi eğitimin amaçları arasında çocukları ilköğretime hazırlamak, onların beden, zihin ve duygu gelişimlerini sağlayarak iyi alışkanlıklar kazanmalarına yardımcı olmak ve Türkçeyi doğru ve etkili kullanmalarını sağlamak yer almaktadır. Bu nedenle 1. Sınıfa yönelik birtakım bilgi ve becerilerin temeli okul öncesi eğitimde atılır. Hazırbulunuşluk düzeyi olarak da ilkokula hazır hale gelen okul öncesi dönem çocukları, okul öncesi eğitimi almamış olan akranlarından bir adım önde ilkokula başlamış olur. Okul öncesi eğitim almış öğrenci okul ve öğretmen korkusunu yenerek utangaç ve çekingen tavırlarını bir kenara bırakmış olarak ilkokula başlar. Bu araştırmalar ışığında Bolvadin'deki ilkokul 1. Sınıf öğrencilerinde de okul öncesi eğitim almış olan ile almamış olan öğrenciler arasında anlamlı farklar ortaya çıkması aşıkardır.

5. SONUÇ VE ÖNERİLER

Gelişmiş ülkelerde okul öncesi eğitim zorunluluk kapsamında olmamasına rağmen okullaşma oranı %100'lere ulaşmış, ayrıca okul öncesi eğitimi daha da erken yaşta başlatabilme çabası içerisine girmişlerdir (Başal ve T.Derman,2010:567). Türkiye'de ise eğitimde en düşük okullaşma oranı okul öncesi kademesine aittir. Özellikle 2012-2013 eğitim-öğretim yılında başlatılan 4+4+4 eğitim sistemi ile ilk, orta ve lise kademeleri zorunlu eğitim kapsamına alınmış, okul öncesi eğitim kademesi ikinci plana atılmıştır. Bu nedenle Türkiye'de halen okul öncesi eğitim sistemi istenilen düzeye ulaşamadığı gibi gelişmiş ülkelerin gerisinde kalmaya da devam etmektedir. Devletin okul öncesi eğitim için yeni planlamalar yapmasına gerek duyulmakta bu kademeyi iyileştirme çalışmalarına gidilmelidir.

Okul öncesi eğitimde okullaşma oranının artmasına engel diğer unsurlar ise daha çok ekonomik olmakla beraber dini, bölgesel ve sosyokültürel faktörler ile gelenek ve göreneklerin etkisidir (Başal ve T.Derman,2010:567). Okul öncesi eğitimin masraflı olduğu yönündeki algısal düşünce aileleri bu kurumdan soğutmaktadır. Okul öncesi kurumlarda eğitimin ücretsiz hale getirilmesi ailelerin erken çocukluk eğitimine bakış açılarını değiştirecektir. Ailelerin bu kuruma yönelik bakış açıları erken çocukluk eğitimi hakkındaki yetersiz bilgi düzeyinden ve bu kuruma gereken önemi vermemelerinden kaynaklanmaktadır. Bolvadin ilçesinde çalışan kadınların az olması nedeniyle okul öncesi çağındaki çocukların bir kurumdan daha çok aile yanında yetiştirildiği görülmekle beraber bir kuruma ihtiyaç duyulmamaktadır. Okul öncesi eğitimde toplumsal bilinç oluşabilmesi için basın yayın kuruluşlarının ve sivil toplum örgütlerinin işbirliği ile kampanyalar hazırlanarak, örgün ve yaygın eğitim kurumlarında aile eğitim programları başlatılarak toplumun bu yönde bilinçlenmesi ve okul öncesi eğitime gereken özeni göstermeleri sağlanabilir. Özel sektör ve devletin diğer kuruluşlarla işbirliği içinde çalışarak okul öncesi eğitimi daha cazip hale getirmeleri gerekmektedir.

Okul öncesi eğitimde kalite artırılarak çalışan personelin, yönetici ve öğretmenlerin bilimsel ve teknolojik değişimleri takip ederek yeni bilgiler kazanmaları ve kendilerini bu yönde geliştirici hizmet içi eğitim çalışmalarına katılmaları gerekmektedir. Kurum yöneticilerinin ise okul öncesi eğitim konusunda bilinçlendirme çalışmaları yapılarak kurumlarında okul öncesi kademsine gerekli özeni göstermeleri sağlanabilir.

İlk ve ortaokul bünyesinde açılan anasınıflarına sadece 48-65 aylık çocukların kayıtlarının yapılması yine okullaşma oranını etkilemektedir. Bolvadin'de %80.18'leri bulan 5 yaş grubu okullaşma oranının, 3-4 yaş gruplarında ise %3.8'lerde kalması

küçük yaş grubuna gereken önemin verilmediğini göstermektedir. Anasınıflarına da daha küçük yaş grupları için gerekli ortamların hazırlanarak 48 ay ve altındaki çocukların da kayıtlarının yapılması yönünde çalışmalar yapılabilir. Ayrıca ilk ve ortaokul bünyesinde bulunan anasınıflarının fiziki yapılarını MEB'in kaynak aktarımı ya da yeni kaynaklar sağlayarak iyileştirme çalışmalarına gidilebilir. Gelişmiş ülkelerin erken çocukluk eğitimine ayırdıkları bütçelere bakıldığında Türkiye'nin bu ülkeler arasında en az bütçeyi ayırdığı görülmektedir. Okul öncesi eğitimde kurumsallaşmayı artırmak için de özel sektörün ve yerel yönetimlerin bu yönde teşvik edilerek anaokulu ve kreş açmalarında kolaylıklar sağlanarak buralarda yürütülen eğitim-öğretim faaliyetlerinin denetimi yapılmalıdır.

Kırsal kesimlere de okul öncesi eğitim kurumları açılarak bu bölgedeki katılım artırılabilir ayrıca öğrenci sayısının yetersiz olduğu bölgelerde ise mobil ya da gezici sınıf uygulamaları ile okul öncesi eğitim hizmeti verilebilir.

Okul öncesi eğitimin devamının ve kalıcılığının sağlanması yönünde okul öncesi eğitim zorunlu tutulması ve okul öncesi eğitim kurumları ile ilkokul kurumlarının eşgüdüm içinde olması gerekmektedir. Okul öncesi eğitimde çocuk hakkında edinilen bilgilerin ilkokula aktarılarak çocuğun öğretim faaliyetlerinin düzenlenmesinde kolaylıklar sağlayabilir. Bu sayede çocukların ilkokula hazır katılması ve okul öncesi okullaşmayı artırmış olması sağlanır.

KAYNAKÇA

AFYON İL MİLLİ EĞİTİM MÜDÜRLÜĞÜ 2015-2019 Yılı Stratejik Planı.

AKTAN, O., AKKUTAY, Ü. (2014). *OECD Ülkelerinde ve Türkiye’de Okul Öncesi Eğitim*. Asya Öğretim Dergisi, 2(1), 64-79.

ALTAY, S., İRA, N., BOZCAN, E.Ü., YENAL, H. (2011). *Cumhuriyetin Kuruluşundan Günümüze Milli Eğitim Şuralarında Okul Öncesi Eğitimi ve Bugünkü Durumu*. E-Journal of New World Sciences Academy. V.6: N.1. Ankara.

AYDOĞAN, Y. (2006). *Ev Ortamının Çocuğun Gelişimine Göre Düzenlenmesi*. Aile ve Toplum Eğitim-Kültür ve Araştırma Dergisi, y.8, c.3, s.10.

BAŞAL, H.A., T. DERMAN, M. (2010). *Cumhuriyetin İlanından Günümüze Türkiye’de Okul Öncesi Eğitim ve İlköğretimde Niceliksel ve Niteliksel Gelişmeler*. Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, Volume 3/11.

BOLVADİN İLÇE MİLLİ EĞİTİM MÜDÜRLÜĞÜ 2010-2014 Yılı Stratejik Planı.

BOLVADİN İLÇE MİLLİ EĞİTİM MÜDÜRLÜĞÜ 2015-2019 Yılı Stratejik Planı.

DURŞUN, Ş. (2009). *İlköğretim Birinci Sınıf Öğrencilerinin Matematiksel Becerilerinin Okul Öncesi Eğitimi Alma ve Almama Durumuna Göre Karşılaştırılması*. Kuram ve Uygulamada Eğitim Bilimleri, 9(4) Güz. Sivas.

GÜLEŞ, F. (2013). *Okul Öncesi Eğitimde Fiziksel Çevreye İlişkin Kalite Standartlarının Belirlenmesi*. Doktora Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Konya.

GÜRKAN, T. (1979-80). *Okul Öncesi Eğitimin İlkokuldaki Etkileri*. Eğitim ve Bilim, C.4, S.22-23.

KOÇYİĞİT, S. (2007). *Farklı Ülkelerde Okul Öncesi Eğitim Kurumlarının Gelişimi*. Yüksek Lisans Tezi. Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Erzurum.

MEB (Milli Eğitim Bakanlığı) (2012). *Okul Öncesi Eğitim Programı*. Ankara.

MEB (Milli Eğitim Bakanlığı). (2013) *Çocuk Gelişimi ve Eğitimi, Erken Çocukluk Eğitimi Kurumlarında Fiziksel Özellikler ve Personel*. Ankara.

MEB (Milli Eğitim Bakanlığı) 2016-2017 yılı 1. Dönem Örgün Eğitim İstatistikleri.

OĞUZKAN, Ő., ORAL, G. (1995). *Kız Sanat Okulları İçin Okul Öncesi Eğitim*, Milli Eğitim Basımevi.

ONUNCU BEŞ YILLIK KALKINMA PLANI 2014-2018.

ÖZKUBAT, S.(2013). *Okul Öncesi Kurumlarında Eğitim Ortamlarının Düzenlenmesi ve Donanım*. Adnan Menderes Üniversitesi Eğitim Bilimleri Dergisi, 4 (2), 58-66. Aydın.

SAKLAN, E. (2011). *Türkiye’de Okul Öncesi Eğitim Politikaları, Finansmanı ve Uygulamaya İlişkin Görüşler*. Yüksek Lisans Tezi, Gazi OsmanpaŐa Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tokat.

<İnternet Kaynakları>

<https://hulyademirhly.wordpress.com/finlandiyada-okul-oncesi-egitim/>

<https://hulyademirhly.wordpress.com/hollanda-da-okul-oncesi-egitim/>

<https://hulyademirhly.wordpress.com/estonyada-okul-oncesi-egitim-sistemi/>

<https://ttkb.meb.gov.tr/www/milli-egitim-suralari/dosya/12>

1806-1812 OSMANLI-RUS SAVAŞI'NIN BOLVADİN KAZASINA OLAN ETKİSİ

Ahmet YARAMIŐ¹
Dudu ÖNCÜ²

ÖZET

Osmanlı İdaresi, 1806-1812 yılları arası devam eden Rusya ile savaş münasebetiyle ortaya çıkan asker ihtiyacını ve masrafları karşılamak için sık sık asker alımı ve vergi toplanmasına dair düzenlemelerde bulundu. Karahisar-ı Sahib Sancağı'na bağlı bir kaza statüsünde olan Bolvadin, Sultan III. Selim ve II. Mahmut tarafından gönderilen fermanlar gereğince kendi payına düşen askeri göndermiş ve vergiyi ödemiőtir. Kaza, Karahisar-ı Sahib'in diğer kazalarına göre üzerine düşen asker sayısı ve vergi miktarı bakımından üst sıralarda olduğu görölmektedir. Ancak talep edilen asker sayısının fazlalığı ve konan vergilerin halkın tahammöl sınırını zorlaması, yerel idarecilerin merkezi idareden af yada indirim talepleri olmuştur. Bu taleplerin Osmanlı merkezi idaresi tarafından zaman zaman dikkate alındığı görölmektedir.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı İmparatorluğu, Bolvadin Kazası, Osmanlı -Rus Savaşı, asker, vergi

¹ Prof. Dr., Afyon Kocatepe Üniversitesi, Fen Edebiyat Faköltesi, Tarih Bölümü Öğretim Üyesi. ahmetyaramis@aku.edu.tr.

² Tarih Öğretmeni. dudu_pala@hotmail.com.

GİRİŞ

Osmanlı Devleti, çeşitli ırk, din, dil ve kùltürlerden oluşmaktaydı. Bu özelliğinden dolayı, Osmanlı Devleti üzerinde çeşitli emelleri olan devletler 18. yüzyılın sonlarından itibaren Fransız İhtilali'nin getirdiğı milliyetçilik ve bağımsızlık fikirlerini kullanarak imparatorlukta birçok isyanın çıkmasına neden olmuşlardır. Özellikle büyük devlet olmanın yolunu Karadeniz, Boğazlar, Balkanlar ve Akdeniz rotasıyla açık denizlere inmeye bağlayan Rusya, Osmanlı Devleti'nden buraları almayı temel amaç - devlet siyaseti haline getirmiştir. Söz konusu siyaset, XVII. yüzyıl sonlarından başlayarak Osmanlı-Rus ilişkilerinin ve savaşlarının zeminini - temelini oluşturmuştur. Rusya ve batılı ülkeler, 19. yüzyılda da milliyetçilik hareketlerini Osmanlı'ya karşı kullanıp Balkan uluslarını ayaklandırarak bu emellerini gerçekleştirmek istemişlerdir³.

1806-1812 Osmanlı-Rus Savaşı münasebetiyle de devletin, askerinin ihtiyacını karşılamak ve ekonomik sıkıntıyı gidermek için halktan sık sık vergi, asker, zahire, ağnam teminine dair talepleri artmıştır. Uzun süren Osmanlı-Rus savaşının yükü vergiler yoluyla halka yüklenmiştir. Bozulan mali yapı ve ağır vergiler isyanları doğurmuştur. Halk, vergilerin ağırlığı ve sıklığından dolayı, bu vergilerde indirim ya da verginin affını istemiştir. Bu durum tıpkı devlet gibi vatandaşlarının da ekonomik sıkıntı içerisinde olduğunu göstermektedir. Tüm bu yadsınamaz gerileme karşısında sultan III. Selim ve II. Mahmut dönemlerinde ıslahat hareketlerine girişilmişse de; ıslahatlar beklenen sonuca ulaşamamış, üstelik çıkarları baltalanan askeri ve idari görevliler isyanlara katılarak, devlet açısından, durumu daha da ağırlaştırmışlardır.

---

³Rifat Uçarol, *Siyasi Tarih [1789-2012]*, İstanbul, 2013, Der Yayın No: 391., s.101.

1. OSMANLI-RUS SAVAŞI'NIN BOLVADİN'E YANSIMALARI

1806-1812 Osmanlı Rus Savaşı sırasında devlet halktan yalnız asker talebinde bulunmamıştır. Savaşta kullanılmak üzere zahire, ağnam, şütüran teminlerinin karşılanmasında ayrıca kalyoncu bedellerinin ödenmesi ve menzil bargirlerinin amaca uygun kullanılması hususlarında ihtiyaçlar meydana gelmiştir. Devlet bu ihtiyaçların karşılanması için birçok emir ve ferman göndermiştir. İşbu yazışmalar ve lojistik teminin Bolvadin özelinde yansımaları aşağıdaki başlıklarda ele alınmıştır.

1.1. Bolvadin ve Menzil Teşkilatı

Osmanlı Devleti'nde, eyaletlerle olan haberleşme ve nakliyat işleri belli aralıklarla kurulan menziller üzerinde, ulaklar vasıtasıyla sağlanmaktaydı. Karahisar-ı Sahip Sancağı da, İç Anadolu, Akdeniz ve Güney-Doğu'dan gelen önemli bir menzil üzerinde yer almaktaydı. Tüm bu güzergâhlardan gelen tüccar ve ulaklar Afyonkarahisar'dan geçiyorlardı. Nitekim 18. yy.'ın ikinci yarısında Karahisar-ı Sahip'te Hüsrevpaşa, İshaklı ve Bolvadin menzilleri faaliyet göstermekteydi⁴.

Dönemin Osmanlı- Rus Savaşı'na denk gelmesi itibarıyla menziller önem arz etmekteydi. Bunun için menzildeki beygirlerin ve yük hayvanlarının her an hazır bulundurulması gerekmekteydi. Belgelerden anlaşıldığı kadarıyla menzil hayvanlarının menzil işlerinde kullanılmadığı zamanlarda bazı kişiler tarafından kendi işlerinde kullandıkları anlaşılmıştır. Bunun üzerine buradaki hayvanların kaideler üzere kullanılması için ferman yayınlandığını görmekteyiz.

Evasıt-ı sefer 1222(Nisan 1807) tarihli belge ise menzil hanelerdeki yük hayvanlarıyla ilgilidir. Bazı kişilerin menzil

⁴Mehmet Güneş, XVIII. Yüzyılın İkinci Yarısında Osmanlı Menzil Teşkilatı ve Karahisar-ı Sahip Menzilleri, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, C.X, S.3, Afyon, 2008, s.35-63.

ahkâm-ı şerifesini alıp, Rumeli ve Anadolu taraflarına geçtikleri, bargirleri kendi işlerinde kullandıkları anlaşılmıştır. Böylelikle menzilhanelerdeki bargirlerin tam yük üzere kullanılmadıkları ve telef oldukları ortaya çıkmıştır. Rusya ile olan savaş devam etmekte iken, işlerin acil ve yoğun olduğu zamanda hizmetlilerin, Tatarânın ve memurların bundan dolayı geç kalmalarının ya da tutulmalarının caiz olmadığı belirtilmiştir. Bu durum işlerin aksamasına ve gecikmesine sebep olmaktadır. Bargirleri, kendi işleri için kullananlar araştırılıp yazılana kadar, mühim işlere memur kılınanlara derhal gerekli olan menzil bargirinin verilmesi, kendi işi için kullanacak kim olursa olsun bargir verilmemesi emredilmiştir ⁵.

Anadolu'nun orta kolundaki kadılar ve naiblere, voyvodalar, mütesellimler, ayan, zabitan ve menzilcilere hitaben yazılan ferman, Evail-i Rebiü'l-Evvel 1224 / 16-25 Nisan 1809'dur. Bazı memurların ellerinde olan mezil bargirlerini boş yere ellerinde tutarak önemli işlerin aksamasına sebep oldukları anlaşılmıştır. Memur, devlet görevlisi ya da ulaklardan hangisi muhatapların emri altındaki menzilhanelere giderse, ellerinde olan menzil kanunu gereğince hemen bargirleri bulup memurlara teslim etmeleri emredilmektedir ⁶.

1.2. Asker Temini:

Yukarıda belirttiğimiz Osmanlı- Rus Savaşı nedeniyle ordunun asker ihtiyacı ortaya çıkmıştır. Bunun için Anadolu ve Rumeli'deki sancaklardan ihtiyacı karşılamak üzere asker talebinde bulunulmuştur. Bu sancaklardan biri de Karahisar-ı Sahib Sancağı'dır. Bu savaş, Osmanlı Devleti açısından, üstünlüğün sağlanamadığı vahim bir süreç olmuştur. Dolayısıyla; devam eden savaş yeni asker taleplerini doğurmuştur. Asker talepleri, Karahisar-ı Sahib'den çoğu zaman

⁵A.Ş.S., 558, 17a/ 39.

⁶A.Ş.S., 558, 66b/ 176.

nakdi olarak karşılanmaktadır. Yani asker yerine, her bir askere karşılık belirlenen ücretin alındığını görmekteyiz. Sancaktan asker ya da buna karşılık gelen nakit talep edilirken, sancak merkezinin ve kazalarının demografik yapısı göz önünde bulundurulmuştur. Ancak gerek asker taleplerinin tekrarlanması, gerekse halkın asker sayısının ya da bedelin düşürülmesi hususundaki istekleri, devletin ve halkın savaş nedeniyle yaşadıkları sıkıntıların boyutlarını gözler önüne sermesi bakımından önemlidir.

Bu süreç içerisinde asker temininde de Karahisar-ı Sahib'in bir kazası konumunda olan Bolvadin de sancağın kazalarına taksiminden kendisine düşen miktarda askeri orduya göndermiştir. Örneğın Karahisar-ı Sahib Mutasarrıfı Molla-zade el-Hac Ahmed'e gönderilen Evâsıt-ı Şevval 1221 (Aralık 1806) tarihli bir fermanla; askeri şartlara aykırı olarak Rusya'nın Hotin, Bender, Moblova üzerinde üç kol asker tertip ettiğinden ve Hotin, Bender ve Boğdan'ı istila ettiğinden bahsedilmektedir. Buna binaen devlet ricali ve ocak zabitanlarıyla akdolununan meclis-i şurada sefer kararı alınmıştır. Bunu şeyhülişlâmın da verdiğı fetvayla teyit ettiğı belirtilmiştir. Devlet geleneğı olarak, Âsitâne-i Aliyye'de oturan Rusya elçisi memleketine gönderilmiştir. Açılan savaş gereğı cümle mü'min üzerine gaza ve cihadın farz-ı ayn olduğı bunun için seferin mutasarrıfın emri altındaki yerlere duyurulması ve kendisi de başta olmak üzere sancaktan toplanacak 1000 nefer süvari askeri ile İsmail Ordusuna katılması emrolunmaktadır⁷.

Bir önceki belgede 1000 nefer süvari askeri istenmekteyken, Mutasarrıf El-Hac Ahmed, süvarinin 500'ünün affedilmesini istemiş ve bu isteğı kabul edilmiştir. Buna binaen oluşturulan taksimat şu şekildedir:

---

⁷A.Ş.S., 558, 10a/23.

TABLO 13. 7 Zilkade 1221/16 Ocak 1806 Tarihli Asker Pusula Defterine Göre, Karahisar-ı Sahib Sancağı ve Kazalarına Düşen Süvari Nefer Taksimatı ⁸

Kaza-i Karahisar-ı Sahib	200
Kaza-i Sandıklı	150
Kaza-i Şuhud	40
Kaza-i Sincanlı	30
Kaza-i Çay	26
Kaza-i Karamık	24
Kaza-i Bolvadin	30
CEM'AN YEKÛN = 500 NEFER	

Yukarıda belirtildiği üzere askeri anlamda savaşlar devleti olduğu kadar halkı da büyük anlamda sıkıntıya sokmuştur. Çoğu zaman halktan ve yerel yönetimlerden orduya gönderilecek asker sayısının düşürülmesi hususunda talepler olmuştur. Uzun süren savaşlar halkta askere katılım konusunda isteksizlik yarattığını görmekteyiz. Örneğin; Zi'l-Hiceti'ş-Şerife sene 221(Şubat 1806) tarihli belgede Anadolu'da bulunan vezir, mîr-i mîrân, hânedân, müteayyinât kendileri veya başbuğ maiyetleriyle Ordu-yu Humâyûnun'a bir an önce katılmaları hususunda o ana kadar defalarca emir gittiği halde henüz gelen bir asker görülmediği belirtilmektedir. Bu seferin yazın olan seferlerle kıyas edilmemesi gerektiği, dolayısıyla kar, kış, toz, çamur demeden bir an önce "...bi- mennihi te'âlâ İyd-i Adhâ'yı takiben..." kurban bayramından sonra Davut Paşa Sahrası'nda bulunmaları gerekliliği belirtilmiştir. ⁹

Bolvadin'le ilgili asker temininde bir başka belge ise 15 Rbiülahir 1222/22 Haziran 1807 tarihli'dir. Ferman, Dergâh-ı Mualla Kapucubaşlarından Karahisar-ı Sâhib Sancağı mütesellimi Ahmed'e, Karahisar-ı Sahib Sancağı'nda vâki

⁸A.Ş.S., 558, 10b/24.

⁹A.Ş.S., 558, 14b/30.

Karahisar-ı Sahib, Sincanlı, Sandıklı, Şuhud, Karamık, ay, Barçınlı, Nevahi Barçınlı ve çöle-abad kazalarının kadılarına ve naiblerine, ayan, zabitan, vücuhu memleket ve iş erlerine hitaben yazılmıştır. Hududa takviye asker olarak kışlada hazır bulunması için Anadolu tarafında isimleri belirtilmiş sancakların kazalarının her birinden ellişer nefer asker gönderilmesi istenmektedir. Belirlenen askerin başbuğları maiyetiyle bir gün önce kışlaya ulaştırılması için defaaten emir gönderilerek üç kola üç nefer kapucubaşılar sözcü tayin edilmiştir. Bundan başka Karahisar-ı Sahib Sancağı mutasarrıfı Vezir Behram Paşa dahi bu emre sözcü olarak tayin edilmiştir. Fakat asker tertip edilen mahallerin çoğundan gönderemeyeceklerine dair özür mahiyetinde ilamatlar gönderilmiş, bazılarından da gelen askerin bi-mecal (dermansız) olduğu gözlemlenmiştir. Dolayısıyla Karahisar-ı Sahib'den istenen 500 nefer asker süvari olarak istense de gönderilen bu ilamatlar sonucu piyade olarak değiştirilmiştir. Tertip edilen askerin kış şartlarına uygun olarak çıkarılıp, aceleten kışlaya eriştirilmesi emredilmiştir. Bu hususa Dergâh-ı Mualla Kapucubaşılarında mir-ahur-u sâni payesi olan Hacı Mustafa Bey memur edilmiştir. Bu emir Hassa silahşörlerinden Ebubekir tarafından gönderilmiştir ¹⁰.

Dergâh-ı Mualla Kapucubaşılarında Karahisar-ı Sahib Sancağı mütesellimi Molla-zade Ahmed'e, Karahisar-ı Sahib naibine yazılan bir başka ferman ise Evâil-i Cemaziye'l evvel 1222/ 7-17 Temmuz 1807 tarihlidir. Bu tarihte Karahisar-ı Sahib'ten istenen asker sayısı 500 neferdir. Kazalara taksim edildiğinde Bolvadin'e düşen asker sayısı 30'dur¹¹.

Asker temini için yine bir başka ferman Karahisar-ı Sahib Sancağı mütesellimi Ahmed'e, Karahisar-ı Sahib Sancağı'ndaki Karahisar-ı Sahib, Sincanlı, Sandıklı, Şuhud, Karamık, ay,

¹⁰A.Ş.S., 558, 29a/67.

¹¹A.Ş.S., 558, 29b-30a/69.

Barçınlı, Nevahi Barçınlı, Çöl Abad ve Bolvadin kazalarının kadılarına ve naiblerine, askerın ihracına ve kışlaya götürülmesine mübaşir tayin olunan silahşöre, ayân, zabitan ve vücuhu memleket ve iş erlerine hitaben yazılmıştır. Fermanın tarihi "...Evail-i Şehr-i Cemaziye'l-Evvel sene isna ve işrin ve mieteyn ve elf..." 5-16 Temmuz 1807'dir. Devlet-i Aliyyenin düşmanı olan Moskov keferesiyle yapılan muharebenin yazın da devam etmekte olduğu dolayısıyla kış için de hazırlıklı olmak gerektiği anlatılmaktadır. Şimdiden takviyet-i hudud zımında kışlaya asker tertip edilmesi, önemli ve gereklidir. Bunun için, kazalardan kışla için ellişer neferden toplam beş yüz nefer süvari tertip edilmesiyle ilgili ferman gönderilmiştir. Fakat bazı kazaları kuraları diğerine kıyasen fazla ya da eksik olduğundan hal tahmili farklı olacaktır. Dolayısıyla, bir kazanın kurası az ise kariyeleri çok olan kaza ile aynı tutulmayacağı bildirilmektedir. Eğer bir kazanın elliye tamamlayacak gücü tahmili yoksa kalanı tahammülü olan başka kazadan tamamlanarak belirtilen miktarda asker sayısına ulaşılacaktır. Beş yüz adet güzide, cengaver asker, üzerlerinde techizatlarıyla başbuğları mahallerinden çıkıp, Ruz-u Kasım'dan yirmi gün önce orduda bulunmaları emredilmektedir ¹².

Aşağıda askerlerin kazalara göre dağılımı verilmektedir ¹³.

TABLO 14. 5-16 Temmuz 1807 Tarihli Fermana Göre, Ruslar ile Yapılan Muharebede Görevlendirilmek Üzere Karahisar-ı Sahib'den Taleb Edilen Neferlerin Kazalara Göre Taksimatı:

KAZA ADI	SÜVARİ NEFERİ ADEDİ
Karahisar-ı Sahib	164
Sandıklı	130

¹²A.Ş.S, 558, 30a-b/72.

¹³A.Ş.S., 558,30b/72.

şuhud	40
Sincanlı	30
Çay	28
Karamık	26
Çöleabad	13
Bolvadin	30
Han Barçınlı	22
Nevahi Barçınlı	17
YEKÛN = 500 NEFER	

Yukarıda belirtildiği gibi Bolvadin Kazası'na düşen asker miktarı önceki taksimatlarda olduğu gibi 30 neferdir.

Karahisar-ı Sahib Sancağı Mütesellimi Molla-zade Ahmed'e ve Karahisar-ı Sahib naibine hitaben yazılan ferman, Evâsıt-ı Cemâziye'l-Ahir 1221/15-25 Ağustos 1807 tarihli belgede yine talep edilen askerin 1000 nefer olduğu fakat 500'ünün affedilmesi için istekte bulunulduğu ve bu isteğin kabul edildiği anlaşılmaktadır¹⁴. Asker affı ile ilgili bir başka belge ise; Evâsıt-ı Receb 1222/ 13-23 Eylül 1807 tarihlidir ¹⁵. Bu belge de Karahisar-ı Sahib Sancağı'nın kazalarından toplamda 500 nefer piyade 500 nefer süvari askerinin talep edilmiştir. Bunun üzerine yine halktan gönderilecek asker sayısının düşürülmesi için istekte bulunulmuştur. 500 piyade askerinin affedildiği fakat 500 süvarinin mutlaka kışlaya gönderilmesi gerektiği bildirilmiştir. Diğer kazalar gibi Bolvadin'den de süvari askeri toplanmıştır¹⁶.

Aynı yılın güzünde (Evahir-i Receb 1222/ 23 Eylül-3 Ekim 1807) hudut takviyesi ve taarruz için Ruz-u Kasım'dan yirmi gün önce kışlada bulunmak üzere Anadolu tarafında ismi belirtilen sancaklardaki kazaların her birinden ellişer nefer gönderilmesine

¹⁴A.Ş.S., 558, 31b/75.

¹⁵A.Ş.S., 558, 32a-b/78.

¹⁶ Aynı yer.

ilişkin irade-i aliyye çıkarılmıştır. Bu emirde daha öncekilerden farklı olarak sancağın genelinden değil direk kazalardan 50'şer nefer talep edilmiştir. Ancak bazı kazaların kuralları diğerine kıyasen fazla ya da eksik olduğundan hal tahmili farklı olacaktır. Dolayısıyla, bir kazanın kurası az ise kariyeleri çok olan kaza ile aynı tutulmayacağı bildirilmektedir. Eğer bir kazanın elliye tamamlayacak gücü yoksa kalanı tahammülü olan başka kazadan tamamlanarak belirtilen miktarda asker sayısına ulaşılacaktır. Bolvadin kazasının 50 neferi karşılayacak tahammülü olduğundan Bolvadin'den 50 nefer asker toplanmıştır. Bu durum Bolvadin'in o günkü Şartlarda diğer kazalara göre karye ve nüfusunun iyi durumda olduğu anlařılmaktadır¹⁷.

Asker sayısının düşürülmesi hususunda o kadar istekler artmıştır ki bununla ilgili bir başka ferman da devletin görüşü "memurlar af isteğiyle yazı getirirlerse, bu kişilerin yalnız azil ile yetinilmeyeceğini, memleketten de sürgün edileceklerini bilmeleri gerekmektedir" Şeklinde beyan edilmiştir. Dolayısıyla, fermana aykırı hareket etmekten sakınmaları ve talep edilen askerin teçhiz edilmesine ve çıkarılmasına gayret etmeleri istenmektedir¹⁸.

Evahir-i Şevval 1223/ 9-19 Aralık 1808 tarihli bir başka ferman ise yine asker temini ile ilgilidir. Karahisar-ı Sahip kazalarından toplamda 300 nefer asker talebinde bulunulmuřtur¹⁹.

Bir sonraki belgede yukarıda talep edilen askerin Karahisar-ı Sahib Sancağı'ndaki kazalara dağılımı verilmiştir. Bolvadin'in göndereceği asker sayısı ise 25 neferdir²⁰.

Kaza-i Karahisar-ı Sahib 72 nefer

¹⁷A.Ő.S., 558, 34b/83.

¹⁸A.Ő.S., 558, 35a/84.

¹⁹A.Ő.S., 558, 52a/138.

²⁰A.Ő.S., 558, 52b/139.

Kaza-i Sandıklı 69 nefer
Kaza-i Şuhud 42 nefer
Kaza-i Sincanlı 35 nefer
Kaza-i çay 22 nefer
Kaza-i Bolvadin 25 nefer
Kaza-i Karamık 17 nefer
Kaza-i Çöleabad abad nefer*
Kaza-i Hanbarınlı nefer *
Kaza-i Nevahi Barçınlı nefer*

* Son üç kazaya on sekiz nefer kalmıştır.

Asker temini ile bir başka ferman Evâsıt-ı Ramzân 1224 / 19-29 Ekim 1809 tarihlidir. Fermanın muhatapları; Dergâh-ı Mualla kapucubaşılarından sabıkan mîrâhur-ı sâni-i Őehriyârâne olup, askerinin hareketi ve ulaştırılmasına mübaşir tayin edilen Mir Mehmed Sadık'a ve Karahisar-ı Sahib Ayânı Molla-zade'ye, Karahisar-ı Sahib Sancağı'nın sahip olduğu kazaların kadılarına ve naiblerine, zâbitân ve bi'l-cümle iş erleridir. Devam eden Osmanlı-Rus Savaşı'nda Pazarcık ve Varna havalilerinin takviye ve istihkâmına gönderilmek üzere Kapucubaşı Mir Mehmed Sadık'tan altı yüz nefer asker ile bizzat Karahisar-ı Sahib kazalarından 1000 nefer süvari ve piyade asker düzenlemesi ve başbuğlar komutasıyla Varna tarafına sevkine gayret etmesi istenmektedir²¹.

Belirtilen 1000 nefer askerinin Karahisar-ı Sahib Sancağı'nın kazalarına paylaşımı şu şekilde verilmiştir.

---

²¹ A.Ő.S.,558, 69a-b/ 186.

TABLO 15. Evâsıt-ı Ramazâniü'l-Mübârek 1224/ 19-29 Ekim 1809 Tarihli Fermanla Karahisar-ı Sahib'den İstenen Asker Sayısı ve Kazalara Göre Taksimatı

KAZA İSMİ	NEFER SAYISI
Kaza-i Karahisar-ı Sahib	400
Kaza-i Sandıklı	300
Kaza-i Şuhud	80
Kaza-i Sincanlı	60
Kaza-i Bolvadin	60
Kaza-i Çay	52
Kaza-i Karamık	48
Yekûn = 1000 Nefer	

1.3. Zahire Temini

Gurre-i Zi'l-hicce 1221/Şubat 1807 tarihli belgede İstanbul'un ihtiyacı için Karadeniz tarafından gelen zahirenin Osmanlı-Rus Savaşı'ndaki askerın yiyeceğine lazım geldiği bildirilmektedir. Dolayısıyla, İstanbul'un zahire ihtiyacının geri kalanın temininin Anadolu'nun zahire yatağı olan mahallerden karşılanması lüzumlu görülmüştür. Karahisar-ı Sahib Sancağı'ndan da zahire talep olunduğu anlaşılmaktadır. Bunun için mübayaacı olarak atanan Salih'in tertip edilen hıntanın yerlerinden alınıp, arabalara yüklenip, Mudanya iskelesi'ne ulaştırması gerektiği emredilmektedir²². Bu fermana göre sancağın genelinden 18000 İslamboli kile hınta temin edilmiştir. Bunun 867 kilesi Bolvadin kazasından temin edilmiştir²³.

25 Muharremü'l-Haram 1222 / 4 Nisan 1807 tarihli ferman yine zahire temini ile ilgilidir. İstanbul için Karadeniz havalisindeki hınta Rus Savaşı'daki askerın zahire ihtiyacını karşılamak için gönderilmiştir. İstanbul'un ihtiyacının ise Biga, Karesi, Hüdavendigâr, Kocaeli Sancaklarından karşılanması

²²A.Ş.S., 558, 16b/38.

²³A.Ş.S., 558, 16b/38.

kararlaştırılmıştır. Kaza ahailerinden hisse-i mübayaaları olanlar mübayaaları verip, tohumdan ve yemekliklerinden fazla satılık olarak ellerinde hınta, şa'ır, erzen ve dakıkları olanlar zahirelerini Dersaadet'e getirip, diledikleri mahalde istedikleri bahaya satmaları için ruhsat-ı seniyye verilmesi uygun görölmüştür. Böylelikle Dersaadet'in zahire ihtiyacının karşılanacağı ve zahire ashabının menfaatlerinin karşılanacağının aşıkâr olacağı belirtilmiřtir²⁴.

2 Cemaziye'l Evvel 1222/8 Temmuz 1807 tarihli bir başka fermanla 1222 senesine mahsuben Anadolu eyaletindeki vaki kazalardan Dersaadet'in ihtiyacının karşılanması için 100.000 kile hınta mübayaası tertip edilmesi istenmektedir ²⁵. Bu rakamın Karahisar-ı Sahib Sancağı'na düşen hissesi "*Livâ-yı Karahisar-ı Sahib kile-i hınta yalnız altı bin sekiz yüz yetmiş kile İslâmboli hıntadır.*" ifadesiyle, 6870 kile olduğu ölçü biriminin de kile-i İslâmboli olduğunu anlamaktayız.

Bu talep doğrultusunda, Bolvadin kazasının ve diğer kazaların her birine düşen hisseleri şu şekildedir ²⁶.

TABLO 16. 24 Ağustos 1807 tarihinde, Dersaadetin Hınta İhtiyacının Karşılanması İçin, Karahisar-ı Sahib Sancağı'ndan Taleb Edilen, Hıntanın Kazalara Göre Taksimatı

KAZA ADI	HINTA-İ KİLE MİKTARI
Karahisar-ı Sahib	1681
Sandıklı	1609
şuhud	1030,5
Sincanlı	754
Çay	388

²⁴A.ř.S., 558, 19a/ 47.

²⁵A.ř.S., 558, 28a-b/65.

²⁶A.ř.S., 558,29a/66.

Karamık	235,5
Çöleabad	235,5
Bolvadin	331
Han Barçınlı	331
Nevahi Barçınlı	274,5
YEKÜN = 6870	

Bir sonraki sene yani 1223 senesi mahsulünden gene Anadolu Eyaleti'nden 100000 kile hınta temini istenmiş, Karahisar-ı Sahip'in hissesine 6870 kile, Bolvadin'e de 331 kile hınta düşmüştür²⁷. Fakat ekonomik sıkıntılar, vergilerin ve taleplerin artması halkı zor duruma düşürmüş halk asker temininde olduğu gibi zahire temininde de ricacı olmuştur. 14 Şevval 1223/ 13 Aralık 1808 tarihli belgede de bunun örneğini görmekteyiz. İstanbul'a gelen ilamatlardan, kazaların bazılarının buğdayın birer miktarını ödeyeceklerine dair teahhüde buldukları, bazılarının da birer bahane ile bedel teklif ettikleri anlaşıldığı belirtilmektedir. Dolayısıyla cümlenin aynen ve tamamen tahsili için tekrar emr-i şerif gönderilmiştir²⁸.

Zahire teminleri her senenin mahsulünden olmak üzere tekrar edilmiştir. Devam eden senelerde de Anadolu'dan yine 100000 kile hınta istenmiştir. Bunun sancak geneline düşen miktarı 6870 kile, Bolvadin'e düşen miktarı değişmemiş yine 331 kile hınta olmuştur²⁹.

1.4. Ağnam Temini

Savaşta askerin yiyeceği için ağnam talebinde de bulunulmuştur. 12 Rebiü'l-Evvel 1222 / 20 Mayıs 1807 tarihli fermanla askerin et ihtiyacı için 1000 adet ağnamın gönderilmesi istenmektedir. Bunlar, damızlık ve sağmal ağnamlardan

²⁷ A.Ş.S., 558,47b/112.

²⁸ A.Ş.S., 558,51a-b/137.

²⁹ A.Ş.S., 558, 66a/ 175.

olmayacak, ağnam erkeğinin her biri yetmiş paraya ve kısırının altmış paraya ve toklunun kırkar paraya ve keçiden erkeğinin her biri altmış paraya ve çebişinin kırkar paraya olmak üzere icap eden bahaları o anki rayici üzerinden sahiplerine ödenecektir. Belirlenen 1000 tane ağnam ve keçinin aynen ve bedelen mübayaa edilmesi, İstanbul'a ulaştırılması ve Kasapbaşıya teslim edilmesi emredilmektedir.

Belirlenen 1000 adet ağnamın Karahisar-ı Sahip Sancağı'ndaki kazalara paylaşımı şu şekildedir ³⁰:

---

³⁰A.ř.S., 558,31a/73.

TABLO 17. M.20 Mayıs 1807 Tarihli Fermana Göre, İstanbul'un Ağnam İhtiyacının Karşılanması İçin, Karahisar-ı Sahib'den Satın Alınacak 1000 Adet Ağnamın Kazalara Göre Taksimatı:

KAZA ADI	RE'S-İ AĞNAM MİKTARI
Karahisar-ı Sahib	240
Sandıklı	230
şuhud	140
Sincanlı	100
ay	60
Karamık	40
leabad	40
Bolvadin	50
Han Barçınlı	50
Nevahi Barçınlı	50
YEKN = 1000	

2 Receb 1222 / 5 Eylül 1807 tarihli bir başka fermanla 1221 ve 1222 senelerine ait biner re'sten toplam 2.000 re's ağnamın gönderilmesi istenmektedir. Bunun, şimdiye kadar gnderilememesinin nedeni, fermanın muhataplarının işi ağırdan almaları ve tembellikleri olarak gösterilmektedir. Belirtilen ağnamın bir gün evvel tahsil edilmesi, mübaşire teslimi ve İstanbul'a ulaştırılması emredilmektedir ³¹.

Karahisar-ı Sahip Sancağı'ndaki kazaların kadıları ve naiblerine, Karahisar-ı Sahib Sancağı mtesellimine, ayan ve zabitan ve işi erlerine yazılmış ferman, 14 Muharrem 1223/ 12 Mart 1808 tarihlidir. Karahisar-ı Sahip Sancağı'ndaki kaza, nevahi

³¹A.ř.S., 558, 31b/74.

ve kuralardan olunacak 3500 adet ağnam talep edilmektedir. Bu ağnamın her biri yüz yirmişer para olarak ücretlendirilecektir. Mütessellimden, kazaların durumlarına göre ağnam sayılarını belirlemesi ve kazalara dağıtması, belirlenen fiyatla satın alması ve bir an önce Boğaz'a ulaştırılması istenmektedir ³².

25 Cemaziye'1 Evvel 1223 / 19 Temmuz 1808 tarihli fermanla askerin ihtiyacı için Karahisar-ı Sahip Sancağı kazalarından toplamda 1000 adet ağnam talebinde bulunulmuş bunun 50 adedi Bolvadin'den karřılanmıřtır³³.

4 Cemaziye'1 Ahir 1223/ 28 Temmuz 1808 tarihli dir. Özellikle, mütessellim muhatap alınarak ferman devam etmektedir. Çanakkale Boğazı'ndaki kalelerin muhafazasında görevli askerin yiyeceğinin karşılanması için Karahisar-ı Sahib'deki kazalardan 3500 ağnam mübayaa edilmesi önceden kararlaştırılmıştır. Fakat bu ağnamın tek bir tanesi bile gönderilmeyip, boşuna özür ve bahane sunarak affettirmek sevdasında oldukları sunulan takrirden anlaşılmaktadır. Boğazın istihkâmı ne derece mühim ve gerekli ise muhafaza için askerin sebatı zahire ve ağnam ile sağlanmaktadır. Ağnamın bir tanesinin bile affedilmeyip, ağnamda indirim yapılmayacaktır. Bundan dolayı ağnamın ulaştırılmasında tereddüt gösterenler her kim olursa olsun hâkim, ayan denmeden cezalandırılacaktır. Belirtilen miktar ağnamın, acele edilerek satın alınması ve boğaza bir an önce ulaştırılmasına çaba gösterilmesi istenmektedir ³⁴.

Anadolu valisi vezir Osman Paşa'ya, Karahisar-ı Sahib Sancağı'ndaki kazaların kadıları ve naiblerine, bu hususa tayin olunan kişiye, âyan ve zâbitan ve iş erlerine yazılan ferman 13 şevval 1223/ 2 Aralık 1808 tarihli dir. Burada 3000 baş ağnam istenmiş 2000'inin bedel olarak tahsil edilmesi kararlaştırılmıştır.

³²A.ř.S., 558, 38a/95.

³³A.ř.S., 558, 46a/109.

³⁴A.ř.S., 558, 48a/116.

2000 ağnamın kazalara isabet miktarları ve 4'er guruştan bedellerinin taksimatı şu şekildedir ³⁵.

TABLO 18. M.2 Aralık 1808 Tarihli, Çanakkale Boğazı'ndaki Askerler İçin, Karahisar-ı Sahib'den Satın Alınacak 3000 Baş Ağnamın, 2000'inin 4'er Guruşdan Bedellerinin Kazalara Göre Taksimatı:

KAZA ADI	AĞNAM-I RE'S MİKTARI	BEDELİYESİ (Guruş)
Karahisar-ı Sahib	480	1920
Sandıklı	460	1840
Şuhud	280	1120
Sincanlı	200	800
Çay	120	480
Karamık	80	320
Çöleabad	80	320
Bolvadin	100	400
Han Barçınlı	100	400
Nevahi Barçınlı	100	400
YEKÜN =	2000	(Ağnam-ı Mezkurun Dörder Guruştan Bedeli) 8000

2.1. Vergiler

Vergi genel anlamı ile devlet giderlerini karşılamak ve varlığını idame ettirmek için vatandaşlarından topladığı ekonomik değerdir. Hemen her devlet tarafından vergiler, meblağ bakımından, tahsil edildikleri toplum kesimi için ekonomik durum ve gelirleri gözetilerek, adaletli bir şekilde dağıtılmaya çalışılmıştı. Osmanlı Devleti'nde de tüm diğer devletlerde olduğu gibi vergi adaleti sağlanmaya çalışılmış, bu

³⁵A.Ş.S., 558, 52b/140.

konuda çok sayıda kanun ve emirler yayınlanmıştı.

Osmanlı Devleti duraklama ve gerileme döneminde, ekonomik bakımdan varlığını büyük ölçüde vergilere bağlamıştır. şer'iyye sicillerine yansıyan kayıtlar ışığında 1806-1812 Yılları arasında Bolvadin'den elde edilen vergiler ve miktarları şunlardır.

2.2.1. İmdad-ı Hazariyye Vergisi

Osmanlı döneminde muharebelerin olmadığı dönemlerde çıkabilecek bte açıklarını kapatmak ya da valilerin masraflarını karşılanması için toplanan bir vergi çeşididir ³⁶. Önceleri gerekli görüldüğünde toplanan bu vergi devlet ekonomisinin bozulmasıyla sürekli ve düzenli olarak toplanan bir vergi çeşidi haline gelmiştir. Bu vergi ile ilgili düzenlemeler zamanla yapılarak toplama dönemleri, usulü bir nizama konulmaya çalışılmıştır ³⁷. Bu vergi türünün 1806-1812 yılları arasında Karahisar-ı Sahib'deki örnekleri şu şekildedir:

Evasıt-ı Zilhicce 223/ 27 Ocak- 6 şubat 1809 tarihli ferman hazariye vergisiyle ilgilidir. Ankara livası hariç Anadolu eyaletindeki kazaların kadılarına ve naiblerine, ayan, zabıtana hitaben yazılmıştır. Ankara vilayeti hariç, Anadolu eyaleti 1224 senesine ait vali için elli yedi bin yedi yüz elli guruş imdad-ı hazariye vergisi alınması ngrlmştr. Bu meblağ, muharrem ayının başı itibar olunarak sene de iki taksit ve her bir taksiti zamanıyla eyaletteki kazalara paylaştırılarak tahsil edilmesi ve Anadolu valisi vezir Osman Paşa tarafından alınması emredilmiştir. Kazalara mübaşirler gönderilmesi, belirtilen miktardan fazla bir akçe alınmamasıyla ahali ve fukaraya

³⁶ Yavuz Cezzar, *Osmanlı Maliyesinde Bunalım ve Değişim Dönemi*, Alay Yayınları, İstanbul 1986, s.53-54.

³⁷ Cezar, a.g.e., s.79.

zulümden ve mübaşiriye ücreti talep edilmesinden kaçınılması istenmektedir ³⁸.

Anadolu Eyaleti'nin imdad-ı hazariye vergisinin Karahisar-ı Sahib'e düşen miktarı ve bu miktarın harçlarının hesaplanması şu şekildedir:

TABLO 5. H.1224 Senesinin İmdad-ı Hazariye Vergisinin Anadolu Eyaleti İçinden Karahisar-ı Sahib'e Düşen Miktarı ve Harçlar:

Guruş	Vergiler ve Harçlar
1080,5	İmdad-ı hazariye vergisinin 1224 senesi için hesaplanmış ilk taksidi
108	Harc-ı Bab
108	Mübaşiriye-yi devlet
1296,5	TOPLAM

Belirlenen imdad-ı hazariye taksitinin Karahisar-ı Sahib Kazalarına paylaşımı şu şekildedir ³⁹.

³⁸A.Ş.S., 558, 55a/ 148.

³⁹A.Ş.S., 558, 55b/ 149.

TABLO 6. Kütahya Mahkemesince Hazırlanan, Karahisar-ı Sahip İmdad-ı Hazariyye Vergisi Taksidi'nin, Kazalara Göre Taksimatı

Kaza Adı	İmdad-ı Hazariye-yi Taksid-i Evvel		Harc-ı Bab		Mübaşiriye-yi Devlet		Kazadan Alınan Toplam
	Para	Guruş	Para	Guruş	Para	Guruş	
Karahisar-ı Sahib	13	259	2	26	2	26	17
Sandıklı	16	248	-	25	-	25	16
Şuhud	11	151	8	15	8	15	27
Sincanlı	2	108	14	10,5	14	10,5	30
Çay	14	64,5	-	6,5	-	6,5	14
Karamık	9	43	13	4	13	4	35
Çöleabad	9	43	13	4	13	4	35
Bolvadin	1	54	17	5	17	5	35
Han Barçınlı	1	54	17	5	17	5	35
Nevahi Barçınlı	1	54	17	5	17	5	35
Toplam							

2.2.2. İmdad-ı Seferiyye

Osmanlı Devleti'nde savaş zamanlarında seferlerin ekonomik yükünün hafifletilmesi, bütçe açığının kapatılması ve sefere katılan valinin masraflarının karşılanması maksadıyla halktan toplanan vergi çeşidiydi. Mübaşirler eliyle halktan toplanan imdad-ı seferiyye vergisinde, imdad-ı hazariyye vergisinin hesaplanması ve dağıtılmasındaki kurallar esas alınmıştır. Ancak imdad-ı seferiyye vergisi yalnız savaş

durumlarında toplandığı için miktarı ve taksidi duruma göre hükümet tarafından belirlenmekteydi ⁴⁰.

Balkanlar ve Rus cephesindeki gelişmeler sebebiyle 1806-1812 yılları arasında Karahisar-ı Sahib'de pek çok kez bu verginin toplanmasına dair kayıt tespit edilmiştir.

Karahisar-ı Sahib ahalisinden Evasıt-ı Muharrem 1222/20-30 Mart 1807 tarihli fermanla imdad-ı seferiye vergisinin talep edildiğini görmekteyiz. Ferman, Ankara Livası ve Anadolu eyaletindeki kazaların kadılarına ve naiblerine ve vilayet zabitlerine hitaben yazılmıştır. Düşman üzerine sefer düzenlendiği Anadolu Valisi Vezir Çelebi Mustafa Paşa Bahr-i Sefid Boğazı (İstanbul Boğazı) ser-askeri bulunmak hasebiyle mesarif-i seferiyesine yardım amacıyla Ankara Livası'ndan başka Anadolu'daki kazalardan vali için sefer için tertip edilen imdad-ı seferiye'nin 1222 senesi hesabından sayılmak üzere tahsil edilecektir. Valiye ödenmesi gereken üç yüz altı kise dört yüz yetmiş dört guruş imdad-ı seferiye'nin gurre-i muharrem esas alınarak kazalar ahalilerine bölüştürülerek valiye verilmesi emredilmiştir. Bunun için kazalara mübaşirler gönderilecektir. Fakat ahali ve fukaraya saldırıya izin verilmemesi, mübaşiriye ücreti istenmesinden sakınılması istenmektedir ⁴¹.

Bununla ilgili Anadolu Eyaleti Kaymakamı Germiyanzade Saadetlü el-Hac Muhammed Ağa'nın bir kıt'a buyruldu su ve bir kıt'a teftiş buyruldu su vardır.

İmdad-ı seferiye'nin, harcın ve mübaşiriye harcının ne kadar alınacağı şu şekilde verilmiştir:

⁴⁰ Mehmet Güneş, *XVIII. Yüzyılın İkinci Yarısında Karahisar-ı Sahib Sancağı*, Gazi Ün. Sos. Bilimler Ens, Ankara, 2003, Yayınlanmamış Doktora Tezi, s.90-91.

⁴¹ A.Ş.S., 558, 18a/42.

TABLO 7. Evasıt-ı Muharrem 1222/20-30 Mart 1807 Tarihli Fermana Göre Anadolu Eyaleti İçinden Karahisar-ı Sahib'e Düşen İmdad-ı Seferiye Vergisi ve Harçlar

Vergiler ve Harçlar	Guruş
İmdad-ı Seferiye	5706
Harc-ı Bab	570,5
Mübaşiriye-yi devlet	570,5
TOPLAM	6847

Devamındaki belgede, Anadolu Valisi Vezir Çelebi Mustafa Paşa'ya gönderilecek olan imdad-ı seferiye vergisinin kazalara göre paylaşımını görmekteyiz. Belge, 21 Muharrem 1222/31 Mart 1807 tarihlidir ⁴². Aşağıdaki tabloda verginin kazalara dağılımı gösterilmiştir.

TABLO 8. M.31 Mart 1807 Tarihli Fermana Göre, Karahisar-ı Sahib Sancağı'ndan Tahsil Edilecek İmdad-ı Seferiye'nin, Kazalara Göre Mikdar ve Taksimatı ⁴³

Kaza Adı	Tamam-ı İmdad-ı Seferiye		Harc-ı Bab		Mübaşiriye-yi Devlet		Paraların toplamının guruş karşılığı	Kazadan alınan toplam
	Guruş	Para	Guruş	Para	Guruş	Para		
Karahisar-ı Sahib	1400	10	139	-	139	-	-	1678
Sandıklı	1337,5	-	134	10	134	10	0,5	1606
şuhud	855,5	-	86	-	86	-	-	1027,5
Sincanlı	627,5	-	62	10	62	10	0,5	752
ay	320,5	-	32,5	10	32,5	10	0,5	386
leabad	194,5	-	19,5	-	19,5	-	-	233,5
Karamık	194,5	-	19,5	-	19,5	-	-	233,5
Bolvadin	274,5	10	27	10	27	10	0,5	329
Hanbarınlı	274,5	10	27	10	27	10	0,5	329
Nevahi Barçınlı	227,5	10	22,5	-	22,5	-	-	272,5
Toplam								6847

⁴² A.ř.S., 558, 18a/43.

⁴³ A.ř.S., 558, 18a/43.

Başka bir belge de ise “Hala Karahisar-ı Sahib Sancağı Mutasarrıfı Saadetli Derviş Mehmed Paşa Hazretlerinin liva-i mezbûrdan tayin olunan seferiyyesinin pusulaları suretidir.” ifadesi yer almaktadır. Buradan sefere katılan Karahisar-ı Sahib Mutasarrıfı Derviş Mehmed Paşa için sancaktan imdad-ı seferiye vergisi toplandığı anlaşılmaktadır. Belgede tarih yer almamaktadır. Fakat önceki ve sonraki belgeleri dikkate alacak olursak hicri 1221 senesi başları miladi 1806 ortaları olduğu tahminini yapabiliriz. Alınacak olan imdad-ı seferiye vergisinin kazalara dağılımı tobloda verilmiştir. Verilen pusulada toplamalarda yanlışlıklar vardır. Verdiğimiz tablo belgede olduğu gibidir.

TABLO 9. Karahisar-ı Sahib Sancağı Mutasarrıfı Derviş Mehmed Paşa için toplanacak imdad- seferiyenin kazalara dağılımı⁴⁴

KAZA ADI	Tamam-ı İmdad-i Seferiye	Harc-ı Bab ve Mübaşıye-yi Devlet	Ara Toplam (Guruş)	Devletli Alaeddin Paşa'nın Muharrem'de me'hûzu	Toplam
Karahisar-ı Sahib	2400	160	2560	400	2160
Sandıklı	2300	<u>160</u>	2460	383	2077
Şuhud	1400	<u>99</u>	1499	233	1266
Sincanlı	1000	<u>76</u>	1076	166	910
Çay	600	<u>39</u>	639	100	539
Karamık	400	22	422	66	356
Çöleabad	400	<u>22</u>	422	66	356
Bolvadin	500	<u>33</u>	533	83	450
Han Barçınlı	500	<u>33</u>	533	83	450
Nevahi Barçınlı	500	<u>33</u>	533	83	450
TOPLAM		670,5			1000

⁴⁴A.Ş.S., 558, 32b/79

TABLO 10. H. 1223 Senesine ait Karahisar-ı Sahib Sancağı'nın imdad-ı seferiye vergisinin kazalara göre dağılımı⁴⁵

KAZA ADI	TAMAM-I İMDADI SEFERİYYE (Guruş)	HARC-I BAB-I MÜBAŞİRİYYE-İ DEVLET (Guruş)	TOPLAM (Guruş)
Karahisar-ı Sahib	2640	160	2800
Sandıklı	2640	<u>160</u>	2800
Şuhud	1650	<u>99</u>	1749
Sincanlı	1210	<u>76</u>	1286
Çay	616	<u>29</u>	645
Çöleabad	374	22	396
Karamık	374	<u>22</u>	396
Bolvadin	528	<u>33</u>	561
Han Barçınlı	528	<u>33</u>	561
Nevahi Barçınlı	440	<u>26,5</u>	466,5
TOPLAM	11000	670,5	10677

Bir diğerk belgede de hem imdad-ı hazariye hem de imdad-ı seferiye miktarları belirlenmiştir. Ankara vilayeti hariç, Anadolu Eyaleti'ndeki kazaların kadılarına ve naiblerine hitaben yazılan ferman, Evasıt-ı Rebiü'l Evvel 1224/ 25 Nisan-5 Mayıs 1809 tarihlidir. Bundan önce, yirmi üç senesi Evâsıt-ı Zilhiccesinde/ 27 Ocak- 6 Şubat 1809 Anadolu eyaleti'ndeki kazalardan vali için senede iki taksit olmak üzere düzenlenmiş, elli yedi bin yedi yüz elli guruş imdad-ı hazariye vergisi tahsil edilmesine dair emir gönderilmiştir. Anadolu valisi vezir Osman Paşa'ya, Ser-askerlik ünvanı verilip, kapı halkıyla beraber Edirne'ye erişmek üzere seferber olmuştur. Paşanın seferine yardım için önceden hazariye tahsili için gönderilen fermanın kaydı silinerek eyaletin seferberlik olduğunda vali için düzenlenen imdad-ı seferiye vergisinin bin iki yüz yirmi dört senesine ait olarak paşa tarafından alınması için ferman gönderilmesini paşanın kapu

⁴⁵A.Ş.S., 558, 39b/100

kethüdası havecegan Divan-ı Hümayun'dan el-Hac Ömer tarafından dilekçe gönderilmiştir. Her ne kadar vakti ve zamanı geçmiş ise de paşanın sefer masrafları için üç yüz altı kise dört yüz altmış guruş imdad-ı seferiyenin tahsili hususunda, muharrem ayı başı esas alınarak alınması kararlaştırılmıştır. Önceden tahsil edilmiş hazariye vergisi varsa tahsil olunacak seferiye akçesinden düşülerek geriye kalan miktarın kazalar ahalisine paylaştırılarak tahsil edilmesi emredilmektedir ⁴⁶.

TABLO 11. Evasıt-ı Rebiü'l Evvel 1224/ 25 Nisan-5 Mayıs 1810 Tarihli Fermana Göre Anadolu Eyaleti İçinden Karahisar-ı Sahib'e Düşen İmdad-ı Seferiye Vergisi ve Harçlar:

Guruş	Vergiler ve Harçlar
5706	İmdad-ı Seferiye
570,5	Harc-ı Bab
570,5	Mübaşiriye-yi devlet
6847	Ara Toplam
1296,5	İmdad-ı Hazariye Vergisinin Çıkarılması
5550,5	TOPLAM

Aşağıda, bahsi geçen imdad-ı seferiye vergisinin Karahisar-ı Sahip Sancağı'ndaki kazalara paylaşımı verilmiştir ⁴⁷.

⁴⁶A.Ş.S.,558, 62b-63a/ 164(İlgili sicilde, sonradan, günümüz rakamlarıyla yapılan numaralandırmada "164"sayısı iki kez kullanılmıştır).

⁴⁷A.Ş.S., 558, 63a/ 165.

TABLO 12. 25 Nisan-5 Mayıs 1809 Tarihli Fermana Göre, Karahisar-ı Sahib Sancağı'nca denecek İmdad-ı Seferiyye Vergisi'nin, Kazalara Göre Taksimatı

Kaza Adı	Mecmua-yı Mal-ı Seferiye		Harc-ı Bab		Mübaşiriye-yi Devlet		Paralardan hâsil olan guruş	Ara toplam		Mal-ı Hazariye-yi Taksid-i Evvel		Kazadan alınan toplam	
	Para	Guruş	Para	Guruş	Para	Guruş	Guruş	Para	Guruş	Para	Guruş	Guruş	
Karahisar-ı Sahib	11	1400	-	139	-	139	-	-	1678	-	311	1367	
Sandıklı	-	1337,5	10	134	10	134	0,5	-	1606	16	298	1308	
şuhud	-	855,5	-	86	-	86	-	-	1027,5	-	181,5	1027,5	
Sincanlı	-	627,5	10	62	10	62	0,5	-	762	-	129,5	632,5	
Çay	-	320,5	10	32,5	10	32,5	0,5	-	386	14	77,5	308	
Karamık	-	194,5	-	19,5	-	19,5	-	-	233,5	15	51,5	181	
Çöleabad	-	194,5	-	19,5	-	19,5	-	-	233,5	15	51,5	181	
Kaza Adı	Mecmua-yı Mal-ı Seferiye		Harc-ı Bab		Mübaşiriye-yi Devlet		Paralardan hâsil olan guruş	Ara toplam		Mal-ı Hazariye-yi Taksid-i Evvel		Kazadan alınan toplam	
	Para	Guruş	Para	Guruş	Para	Guruş	Guruş	Para	Guruş	Para	Guruş	Guruş	Para
Bolvadin	10	274,5	10	27	10	27	-	30	328,5	15	64,5	264	15
Hanbarçınlı	10	274,5	10	27	10	27	-	30	328,5	15	64,5	264	15
Nevahi Barçınlı	10	227,5	-	22,5	-	22,5	-	-	272,5	15	64,5	208	-
TOPLAM							-	-	6847	-	296,5	-	5550,5

Hem imdad-ı seferiye hem imdad-ı hazariye vergileriyle alakalı bilgi edindiğimiz bir diğer belge, Karahisar-ı Sahib Kadı Efendisi, Mütessellim Giritli Ağa, Dergâh-ı Âli kapucubaşılarından ayân Mollazade Giritlü El-Hac Ahmed Ağa, ashab-ı sahn ve iş erlerine hitaben yazılmış buyruhdur. 18

Cemaziye'l-Evvel sene 222/24 Temmuz 1807 tarihlidir. Seferberlik durumunda vüzerâ-yı azam ve mir-i miranların (beylerbeylerinin) sorumluluklarında olan eyâlet ve livalardan senede bir defa sene başı Muharrem ayı itibariyle “seferiye” adı altında vergi verilmektedir. Bu her sene başında yeniden vilayetlere bölüştürülerek, tahsil edilegelmektedir. Vezirlerin ve beylerbeylerinin azillerinde, halef ve selefleri bir diğeri ile muhasebede hesabı kapatmayıp, dağıtım vakti olan muharrem ayı kime rastlarsa, belirtilen seferiyeyi o görevdeki kişinin tahsil etmesi devlet kaidesindendi. Anadolu eyâleti valisi Vezir Âlaaddin Paşa buyrulduunun muhataplarına, kanun gereği, 1222 senesi Karahisar-ı Sahib Livası'nın imdâd-ı seferiyesinin tarafına ait olduğunu bildirilmektedir. 1222 senesine ait olarak hazariye adıyla dörde ayrılan verginin yalnız bir taksidinin teslim edildiği ve geri kalanın da gönderilmesi gerekliliği bildirilmiştir ⁴⁸.

---

⁴⁸A.Ş.S., 558, 29b/68.

KAYNAKÇA

558 no'lu Afyon Çe'riye Sicili,

Cezar, Yavuz, *Osmanlı Maliyesinde Bunalım ve Değişim Dönemi*,
Alay Yayınları, İstanbul 1986.

Güneş, Mehmet, XVIII. Yüzyılın İkinci Yarısında Osmanlı Menzil
Teşkilatı ve Karahisar-ı Sahib Menzilleri, Afyon Kocatepe Üniversitesi
Sosyal Bilimler Dergisi, C.X, S.3, s.35-63, Afyon, 2008

Güneş, Mehmet, XVIII. Yüzyılın İkinci Yarısında Karahisar-ı
Sahib Sancağı, Gazi Ün. Sos. Bilimler Ens, Ankara, 2003, Yayınlanmamış
Doktora Tezi.

Uçarol, Rifat, *Siyasi Tarih*, İstanbul, 2013.

BOLVADİN BÖLGESİ TÜRK HALK OYUNLARI MÜZİKLERİ VE REPERTUVARI

Yıldırım AKTAŞ¹

ÖZET

Her bölgenin kendine özgü bir oyun geleneği ve bu oyunlara bağlı bir oyun müziği repertuarı vardır. Halkın beğeni ve beklentileri doğrultusunda şekillenen bu gelenek, diğer kùltürlerden etkilenmiş olsalar da özgünlüklerini korumuş günümüze kadar izlerini taşımışlardır. Bu çalışma Bolvadin yöresinde oynanan Halk oyunlarını ve oyunlarda kullanılan müzikleri tespit edip değerlendirmek, sınıflandırmak, arşivlemek ve belgelemek amacıyla yapılmıştır. Çalışmanın evreni Bolvadin yöresidir. Çalışmada gözlem metodu ve veri toplama yöntemi kullanılmıştır. Oyun müzikleri repertuarı için Bolvadin merkez ve köylerinde konuya bağlı, ilgili kişiler ile görüşmeler yapılmış, görsel veriler ve kayıtlar alınmıştır. Tespit edilen yeni oyun müzikleri notaya alınmış, teorik bilgiler ile desteklenmiştir. Çalışmanın bundan sonra yapılacak olan benzer alan araştırmalarına kaynak teşkil edeceği düşünölmektedir.

Anahtar Kelimeler: Bolvadin, Halk Oyunları, Repertuar, Oyun Müzikleri

¹ Afyon Kocatepe Üniversitesi Devlet Konservatuarı, Türk Sanat Müziği Bölümü, Öğretim Görevlisi Dr. yldrmaktas@gmail.com

**BOLVADIN REGION TURKISH FOLK GAMES MUSIC
AND REPERTOİRE**

ABSTRACT

Each region has its own game tradition and a repertoire of game music that is connected to these games. This tradition shaped by the tastes and anticipations of the people, although influenced by other cultures, has kept its original traits up to daylight. This study was conducted in order to identify, evaluate, classify, archive and document the folk dances played in the Bolvadin region and the music used in the games. The universe of work is Bolvadin. Observation method and data collection method were used in the study. For the repertoire of gaming music, interviews were made with the related persons in the centers and villages of Bolvadin, visuals and records were taken. Detected new game music was taken to the note and supported with theoretical information. It is believed that the study will be a source for similar field surveys to be conducted from now on.

Keywords: The Bolvadin, Folk Dances, Repertoire, Game Music

GİRİŞ

Halk oyunları uygarlıklar beşiği olan Anadolu coğrafyasında yaşayan Anadolu insanının, doğanın zorlukları ve yönetenleriyle çatışmasının, bolluk ve bereketi eğence ile kutlamasının, savaşın-açlığın-kıtlığın güçlüklerini yaşamasının, kısaca binlerce yıllık Anadolu kültür birikiminin beden dili ve danslarla dile gelmesidir. Modern toplumlarda halk oyunları geçmişe özgü kültür değerleri olarak görölmektedir. Halk oyununu herhangi bir ritmik devinimden ayıran en önemli özellik halk oyunlarının halka özgü değerler taşıması, halka özgü düşünce ve duyguları yansıtmasıdır. Oyunları izlerken, ölkemizin çeşitli bölgelerinden insanların yaşayış biçimlerini, örf ve adetlerini, olaylar karşısındaki tepkilerini, inandıklarını ifade ediş biçimlerini anlatan figürlere rastlarız. (Pişkiner, 2008:16)

Toplumsal yaşamın değişmez öğeleri olan çeşitli töre ve törenlere katılanlar, coşku, sevinç ve paylaşımı halk oyunları aracılığı ile yansıtmaktadırlar. Toplumsal yaşamın her döneminde farklı bir biçimde insanların yaşamasında yer alan halk oyunları, toplumsal bütünlüğü sağlamada katkıda bulunmaktadır. Halk oyunları bölge bölge zengin karakterler göstermektedir. Oyunların ezgi, ritim, estetik, mizansen, kıyafet, jest ve mimikleri değeriktir (Artun, 2008:326-334).

Müzik sesle anlatma sanatıdır. İnsanoğlunun toplumsal, dinsel, büyüsel, duyusal, düşünsel, eşeysel gereksinmelerini karşılamak için kullandığı ses, sözlü ses, doğal ya da yapay aygıtların seslerinden oluşan evrensel kültür düzenidir. Perde, ritim, hareket ve dinamikler(ses düzeyi) gibi araçları vardır. (<http://www.dmy.info>).

Halk Oyunu ve Müzik birbirini tamamlayan iki önemli karakterdir. Müziksiz bir halk oyunu düşünölemez. Her yörenin kendine özgü bir müziği ve bu müziğe bağlı olarak bir oyun kültürü vardır. Yüzyıllar içerisinde halk oyunu kültürü

beraberinde bir ezgi birikimi meydana getirmiştir. Bunun sonucunca yöreye ait bir halk oyunu müziği repertuarı ortaya çıkmıştır. Bolvadin yöresi halk bilimi unsurları açısından önemli bir kilit şehirdir. Bu çalışmanın konusunu oluşturan “Bolvadin Bölgesi Halk Oyunları Repertuarı” özellikle de halk oyunlarının bilinen ve bilinmeyen repertuarı hakkında yeni çalışmalar yapılmıştır. Bolvadin merkez ve köylerinde konu ile ilgili alan çalışmaları yapılarak, uzman kişilerden görüşler alınıp yeni ezgiler derlenip kayıt altına alınmıştır. Yeni tespit edilen oyun müziklerinin notaları yazılıp repertuvara katkı sağlanmıştır. Sonuç kısmında önemli sonuçlar belirtilmiş, ayrıca konu ile ilgili muhtemel araştırma konuları tespit edilmiştir.

1. HALK OYUNLARI

Oyun insana bağlı, gönüllü bir harekettir. Temeli, din ve büyü ile ilgili bazı töre ve törenlere dayanan toplumların kültür yapısına göre şekillenen ve toplumdan topluma farklılıklar gösteren, yer ve zaman bakımından günlük hayattan farklı, isteğe bağlı gönüllü hür hareketlerdir (Eroğlu, 1999:7).

Farklı insan topluluklarının halk oyunlarına çeşitlilik ve zenginlik kattığı görüşü de yaygındır. Elbasan’a göre;

Halk oyunları o bölgede yaşayan insanların hikâyeleri, efsaneleri, düğünleri, çalışma şartları, yaşanılan yerin iklimi ile ilgili bizlere bilgiler vermektedir. Ülkemizdeki halk oyunlarının çeşitliliğinin sebeplerinden biri, bölgelerde yaşayan insanların farklılıklar göstermesidir. Bu farklılıklarda insanların geçim kaynakları önemli etkenlerden biridir. Ülkemizde oynanan halk oyunları oyun türlerine göre yediye ayrılmaktadır. Bunlar; Bar türü oyunlar, Halay türü oyunlar, Horo ve karşılama türü oyunlar, Zeybek türü oyunlar, Kaşıkla oynan oyunlar, Davullu oynanan oyunlar ve köçek, Horon ve sallama türü oyunlardır. (Elbasan, 2007: 6)

2. HALK OYUNLARI VE MÜZİK

Halk müziğimiz ve halk oyunlarımız halkımızın ortak malı ve milli kültürüdür. Her ikisinin de geleneğimiz içinde çok önemli yeri vardır. Gelenekte geleneksel kavramların mevcut olduğu, insanların kendince oynayıp eğlendikleri, kendi düğünlerinde, kendi ayin ve törenlerinde müziğin ve oyunun belli fonksiyonları vardır. Oyun ve müzik kavramları günümüzdeki algılanışını insanların hiçbir şekilde tartışmadığını görmekteyiz. Çünkü oyun ve müzik geleneksel bir yapı kazanmıştır. Bu geleneksel yapı tarzları, formları, şekilleri gibi o bölgeye ait özellikler gösterdiğinden, o insanların duygularını yansıttığından dolayı gelenekteki insanlar oyunları ve müzikleri hakkında tartışma konusu açmazlar. (Erkan, 2000:6)

3. BOLVADİNDE OYNANAN HALK OYUNLARI VE MÜZİKLERİ VE REPERTUVARI

Bolvadin’de oynanan halk oyunlarının türünü yukarıda verilen bilgiler ışığında kaşıklı oyunlar türüne koymamız gerekir. Tespit edilen oyun ve müziklerini şu şekilde ifade edilebilir.

3.1. Erkek Oyunları ve Müzikleri

Hezin Hezin (Kırık Hava): (Yörede bu oyuna Bolvadin havası da denir)

Yörede bu oyuna hezin hezin denilmez. Bolvadin havası veya az da olsa kırık hava ismi ile anılır. Bolvadin’in bütün köylerinde erkeler tarafından düğün, nişan, asker eğlencesi v.s. oynanır. Bolvadin dışında Afyonkarahisar merkez, İhsaniye, Sinanpaşa, İscehisar, Bayat, Şuhut, Çay, Sultandağı, Çobanlar ilçelerinde de oynanmaktadır. Bu oyun Sandıklı, Kızılören, Sinanpaşa ve Emirdağ’dan farklı olarak merkezdeki gibi sadece yavaş bölümü oynanır. Bu eser için yörenin geleneksel çalgıları; bağlama, cümbüş, kemane, az da olsa bazı yerlerde keman ve dümbelek (Darbuka)

TRT MÜZİK DAİRESİ YAYINLARI
TMM REPERTUAR SIRA No: 1093
İNCELEME TARİHİ : 16.6.1975

YÖRESİ
AFYONKARAHİSAR
KİMDEN ALINDIĞI
A. BÜLLAH ULUCELİK
SÜRESİ :

HEZİN HEZİN GİR KAPIDAN

DERLEYEN
M. SARİSÖZEN

DERLEME TARİHİ

NOTAYA ALAN
M. SARİSÖZEN

HE ZİN HE ZİN
GİR KA PI DA N SEN ŞİN GÖN LÜ
MÜ A VU DAN A YA
Rİ MA MAN DA A MA N EL
LE RE DE MEN OY NA YI ŞİN
SAL LA NI Şİ N BU LA NI ŞİN
İR LA NI Şİ N DE LET

HEZİN HEZİN GR KAPIDAN
(Sahife- 2)

Dİ BE Nİ A MA NAM MAN KÜ LET Dİ BE

Saz
Nİ

AH YA TA MA DIM MİS KO KU DAN
KA PI Yİ AÇ DIM A MAN FA DİK KAÇ DI

YA TA MA DIM MİS KO KU DAN
KA PI Yİ AÇ DIM A MAN FA DİK KAÇ DI

A MAN FA DİK E DA LI FA DİK
İN CE BEL DEN ŞAL VAR UÇ DU

GÜ MÜŞ DEN DÖK ME LI FA DİK
İN CE BEL DEN ŞAL VAR UÇ DU

A YA Rİ MA MAN DA A MAN

Dambaşına asada goymuş galbırı: Dambaşına türküsünün ezgisiyle Hezin hezin oyununun adımları icra edilmektedir. Bu eser Bolvadin'in Karabağlar bölgesinde çok görülmemiştir. Bolvadin dışında Afyonkarahisar merkez, İhsaniye, Sinanpaşa,

İscehisar, Bayat, şuhut, ay, Sultandağı, obanlar ilçelerinde de oynanmaktadır. Bu eser için yörenin geleneksel algıları; bağlama, cümbüş, kemane, az da olsa bazı yerlerde keman ve dümbelek (Darbuka)

TRT MÜZİK DAİRESİ YAYINLARI
THM REPERTUAR SIRA No. 556
İNCELEME TARİHİ 22.11.1973

YÖRESİ
AFYON

KİMDEN ALINDIĞI
APDULLAH ULUELİK
NEZAHAT INAR (BAYRAM)
SRE

DERLEYEN
M. SARİSZEN

DERLEME TARİHİ

DAM BAŞINA ASAGOYMUŐ
GAL BİRİ

NOTAYA ALAN
M. SARİSZEN

DAM BAŞI NA DA A Sİ DA GOY MUŞ
KA PAR DI NA DA A Sİ DA GOY MUŞ

GAL BİRİ DA A MANGAL BİRİ
E LE Ğİ DE A MAN E LE Ğİ

HE LE GAL BİRİ Gİ NE GAL BİRİ
HE LE E LE Ğİ Gİ NE E LE Ğİ

BE KİR LA Rİ DA YA TA ĞİN DAN GAL Dİ
A NA Sİ NİN DA MİR HÜR GÖZ LÜ ME LE

RI GAL Dİ Rİ A MAN A MAN
Ğİ ME LE Ğİ A MAN A MAN

HAL LE RİM YA MAN

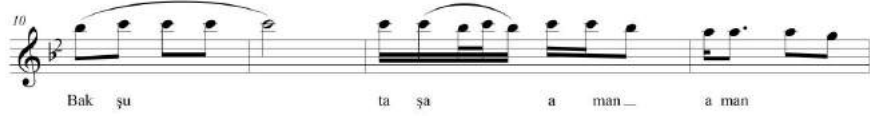
DAM BAŞINA AŐAĐOYMUŐ GÁLBİRİ
(Sayfa 2)

BU DERT Bİ Zİ DE
Yİ ĞİT LE RİN DE
İF LÁH ET ME Z ÖL DÜ RÜ DE
BİR TA NE Cİ K Dİ LE Ğİ DE
A MA NÖL DÜ RÜ HE LE ÖL DÜ RÜ
A MANDI LE Ğİ HE LE Dİ LE Ğİ
Ğİ NE ÖL DÜ RÜ A MAN YAD LAR DA
Ğİ NE Dİ LE Ğİ A MAN YAD LAR DA
EV LE Rİ NİZ NER DO LUR
EL LER SA RAR YU RE Ğİ ME A MAN
DER DO LU RA MAN A MAN EL LE RE DE

Acem kızı (Bak şu kaşa): Oyunun ezgisi dişli kasabasında ve obanlar ilçesi gygnk köyünde derlenmiştir. obanlar, ay ve Sultandağı ilçelerinde de grlmektedir. Bu bölgeler dışında Afyonkarahisar'ın başka hiçbir ilçesinde oynanmamaktadır. Bu eser için yörenin geleneksel algıları; bağlama, cümbüş, kemane, az da olsa bazı yerlerde kemanvedmbelek(Darbuka)

ACEM KIZI

Dükanenin Yapıldığı Yarı Bolvadin (Dürlü Çobanlar-Göyünk)
Kaynak Kızı Ramazan Kılıçoğlan
Topladı Eden: Eyüp KOCA

22 ACEM KIZI 2

nil maz a man a man

24

Böy le bir na za

Sürmeler mi çekmiş (aman aman aman)
Ela göze
Eylemeli(aman aman aman)yar yar seni
Kudretten sürmelenmiş (aman)
Ela gözler
Neylemeli(aman aman aman)yar yar seni

Köroğlu: Afyonkarahisar'ın bütün ilçelerinde ve köylerinde, kullanıldığı gibi Bolvadin'in bütün ilçe ve köylerinde de görülmektedir. Köroğlu oyunu müziği genellikle gelin almaya giderken kullanılır. Hem erkekler hem bayanlar tarafından oynanmaktadır. Bu eser için yörenin geleneksel çalgıları; bağlama, cümbüş, kemane, az da olsa bazı yerlerde keman ve dümbelek (Darbuka), Bu oyun hem erkek, hem kadınlar tarafından oynanmaktadır.

BENBİR KÖROĞLUYUM

Derlemcinin Yayıncısı: Yör. Bolvadin Dörtüklü Karabağlar
Kazanık Kıp Gıllı Akıyol-Fanma Karanık
Tespiti Eden: Eyüp KOCA

Ben bir kör oğ lu yum dağ da ge ze rim dağ da ge ze
rim E sen ü rüz gar dan hi le se ze rim
A man kör oğ lu yan dım kör oğ lu

Evinizin önü bir dönüm avlu bir dönüm avlu
Avlunun içinde kollarım bağı kollarım bağı
Aman Köroğlu yandım Köroğlu

Varamadım evlerine yalnız hele yalnız
Çemberimi alakoydu çalınız sizin çalınız
Aman Köroğlu yandım Köroğlu

3.2. Kadın Oyunları

Hop mendil oyalıda mendil: Bolvadin Derekarabağlar ve Büyükkarabağlar köylerinde tespit edilmiştir. Yörede kadınlar ezgileri İleğen, Kaşık, Def, Dıdıdan, Dümbelek gibi vurmali sazlar eşliğinde icra etmektedirler. Yörede kadınlar ezgileri ileğen, def, kaşık, dıdıdan, dümbelek gibi vurmali sazlar eşliğinde icra etmektedirler. Düğünlerde, kına gecelerinde, nişan merasimlerinde ve farklı eğlencelerde icra etmektedirler.

OYALIDA MENDİL

Derlemenin Yaptığı Yer: Bolvadin/Dere Karabağlar-Büyük Karabağlar
Kaynak Kişi: Dada Uysal-Gülte Akyol
Tespit Eden: Eriş KOCA

Hop men dil men dil men dil Hop men dil men dil men dil

Kal dır gol la rın in dir Kal dır kol la rın in dir

Hop men dil men dil men dil Kal dır kol la rın in dir

Her sözlerin yalandır her sözlerin yalandır
Gir koynuma inandır gir koynuma inandır

Ocak başında tandır yandır allahım yandır
Oyar küsmüş gidiyor dönder allahım dönder

Bağa gel bostana gel gülünü destele gel
Her sözlerin yalandır gir goynuma inandır

Kızı Kızı: Bu oyunun birbirinin çatalı olan iki ayrı ezgisi tespit edilmiştir. Bolvadin'in sadece Karabağlar köylerinde oynanmaktadır. Yörede kadınlar ezgileri İleğen, Kaşık, Def, Dımıdan, Dümbelek gibi vurmali sazlar eşliğinde icra etmektedirler. Yörede kadınlar ezgileri ileğen, def, kaşık, dımıdan, dümbelek gibi vurmali sazlar eşliğinde icra etmektedirler. Düğünlerde, kına gecelerinde, nişan merasimlerinde ve farklı eğlencelerde icra etmektedirler.

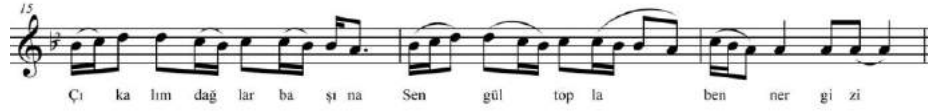
--KIZI KIZI Bolvadin Büyükkarabağlar

KIZI KIZI

Değerinin Yapıldığı Yer: Bolvadin/ Büyük Karahöyük
Kaynak: Kız, Gülü Akçol-Fatma Kemik
İzmir Lâhri: Eyüp KOCA

Şu de re nin boz gu nu da Gı ra ma dım bu zu nu
Al dım çer kez gı zı mı Çe ke mi yom na zı nı
Ah gı zı gı zı Çer ke zin gı zı
Sen al lar gey ben gır mı zı Çı ka lım dağ lar ba şı na
sen gül top la ben ner gi zi
Hey gı zı gı zı Çer ke zin gı zı
Sen al lar gey ben gır mı zı

KIZI KIZI 2

Dere boyu gidelim(2)
Gara goyun güdelim(2)
Alamazsam sevdiğim(2)
Sen gözle ben ağlayım(2)

Ah gızı gızı
Çerkezin gızı
Sen allar giy
Ben kırmızı

Karanfil oylum oylum (2)
Geliyor selvi boylum (2)
Selvi Boylum gelince (2)
Şen oturbenim gönlüm

BAĞLANTI

Su gelir kütüğünden (2)
İçilmez köpüğünden (2)
İpek olsam sarılsam(2)
Yarimin topuğundan (2)

-BAĞLANTI-

Bağa gel bostana gel (2)
Gülünü destele gel (2)
Demedimmi sana ben (2)
Yalandan hastalan gel (2)

-BAĞLANTI-

--Kızı Kızı Bolvadin Derebağlar

KIZI KIZI

Derlenen Yapıldı Yer: Bolvadin Dere Karabağlar
Kaynak: Kıp Dada Uysal
Tespit Eden: İyıp KOCA

Şu de re nin boz gu nu Şu de re nin boz gu nu
Gı ra ma dım bu zu nu gı ra ma dım bu zu nu
Al dım çer kez kı zı nı Al dım çer kez kı zı nı
Çe ke mi yom na zı nı çe ke mi yom na zı nı
Ah kı zı kı zı Çer ke zin kı zı
Sen al lar giy Ben kır mı zı

-2-
Dere boyu gidelim(2)
Gara goyun güdelim(2)
Alamazsam sevdiğim(2)
Sen gözle ben ağlayım(2)

-3-
Karanfil oylum oylum (2)
Geliyor selvi boylum (2)
Selvi boylum gelince (2)
Şen olur benim gönlüm (2)

-4-
Bağa gel bostana gel (2)
Gülünü destele gel (2)
Demedimmi sana ben (2)
Yalandan hastalan gel (2)

BAĞLANTI
Ah gızı gızı
Çerkezin gızı
Sen allar giy
Ben kırmızı

Hopladım da bindim kara yaylıya: Bu oyun ve ezgisi Derekarabağlar köyünde tespit edilmiştir. Bu oyun ve ezgisi Bolvadin merkez Karabağlar köyleri, Hamidiye, Karayokuş köylerinde de görülmüştür. Yörede kadınlar ezgileri ileğen, def, kaşık, dımıdan, dümbelek gibi vurmali sazlar eşliğinde icra

etmektedirler. Düğünlerde, kına gecelerinde, nişan merasimlerinde ve farklı eğlencelerde icra etmektedirler.

HOPLADIMDA BİNDİM KARA YAYLIYA

Derlemenin Yazıldığı yer: Bolvadin/Dece Karabağlar
Kaynak Kişi: Dado Uysal
Tespit Edeni: Esip KOCA

Hop la dım da bin dım ka ra yay lı ya

Hop la dım da bin dım ka ra yay lı ya

An lı mi sil dım be yaz ha lı ya

Yolların üstünde ton ton laleler (2)
Yarım gibi yar doğursun analar zalım analar

Aman anam gadın anam bal anam (2)
şu geden güzeli bana al anam al gadın anam

Eğer o güzeli bana almazsan (2)
Bayram günü baban ölsün gel anam gel gadın anam

Sevđi derler sarı gayadan uçurur (2)
Yar deyince yar gözünü geçirir gelin geçirir

Ben yâre dürdürdüm: Bu oyun ve ezgisi Büyükkarabağlar köyünde tespit edilmiştir. Sadece Karabağlar köylerinde oynanmaktadır. Yörede kadınlar ezgileri ileğen, def, kaşık, dımıdan, dümbelek gibi vurmali sazlar eşliğinde icra etmektedirler. Düğünlerde, kına gecelerinde, nişan merasimlerinde ve farklı eğlencelerde icra etmektedirler

**BEN YARE DÜRDÜRDÜM
(ALTIN SALLAMA)**

Dinlenenin Yaptığı Yür: Bolvadin Büyük Karabağlar
Karak Köyü Çallı Akademi-Fanatik Komik
Tespit Eden: İyüp KOCAN

Ben ya re düz dür düm a nam al tın dan si ni
Al tın dan si ni Üs tü ne yaz dır dım a nam
ya rin is mi ni Ne gü zel oğ lan
Av lu yu do lan val la hi ya lan ya lan nıg ca ben

Ben yare dürdürdüm anam altın sallama
Almam selamını oğlan boşa yollama

Bağlantı

Ben yare dürdürdüm anam altından kaşık
Yare gideceğim anam yollar dolaşık

Bağlantı

Ben yare dürdürdüm anam altından tarak
Yare gideceğim anam yollar çok irak

Bağlantı

Gına havası: Bolvadin Derekarabağlar da tespit edilmiştir. Ezginin Afyonkarahisar merkezdeki kına havasının ritim yapısından farklı olması şüphesinden dolayı Ortakarabağlar ve Derekarabağlar köyünde bu ezgiye dair özel bir çalışma yapılmıştır. Sonuç olarak ezginin ritim yapısının Karabağlar köylerinde 5 zamanlı olduğu kanaatine varılmıştır. Ezgisel yapısı Bolvadin merkez ve Afyonkarahisar'ın diğer ilçelerindeki 9 zamanlı kına havasına çok benzemekle birlikte Karabağlar köylerinde 5 zamanlıdır. Orta Asya'daki Karabağlar coğrafyasındaki ezgilerde 5 zamanlı ritim yapısına fazlaca rastlanmaktadır. Karabağlar köylerine bu coğrafyadan göç

edildiğini düşünürsek kültür taşıması kanaatine varmamızı sağlar. Yörede kadınlar ezgileri ileğen, def, kaşık, dımıdan, dümbelek gibi vurmali sazlar eşliğinde icra etmektedirler. Düğünlerde, kına gecelerinde, nişan merasimlerinde ve farklı eğlencelerde icra etmektedirler.

GINA HAVASI

Derlenimin Yapıldığı Yer: Bolvadin/Dere Karabağlar
Kaynak Kişi: Dadı Uysal
Tespit Eden: Eyya KOCA

Çağ rın çağ rın kı zın sın
gı zın a na sı gız ge di yor gız ge di yor
Ha be rin ol sun ha be rin ol sun
Var dı ğı var dı ğı yer de mut lu ol sun
gız ba cın gız a nan da gı nan kut lu ol sun

Çağrın çağrın gızın babası	Vardığın vardığın yerler mutlu olsun
Gız gidiyo gız gidiyo	Gız bacım gız anam kınan kutlu olsun
Haberin olsun haberin olsun	Vardığın yerlerutlu olsun

Oğlan dengini: Bu oyun ve ezgisi Bolvadin Büyükkarabağlar köyünde tespit edilmiştir. Kadınlar karşılıklı kaşık kullanarak oynarlar. Bolvadin merkez, Karabağlar köyleri ve Karayokuş köylerinde oynadığı ve söylendiği tespit edilmiştir. Yörede kadınlar ezgileri ileğen, def, kaşık, dımıdan, dümbelek gibi vurmali sazlar eşliğinde icra etmektedirler. Düğünlerde, kına

gecelelerinde, nişan merasimlerinde ve farklı eğlencelerde icra etmektedirler.

OğLAN DENGİNİ

Dinlenen Vapışlı Yarı Bolvadin Büyük Karabağlı
Kazım Kızı Gelli Akıf-Fatma Kızı
Teşekkür Eder: Eyya KOCA

A ğir yürü te re zi le ken di ni Çok a a lış bul ka fa nın den gi ni de

oğ lan den gi ni

Yürü güzel yürü harman yolunda
Seni seven oğlan kormaz ölümden de korkmaz ölümden

Kuyunun başına kolcalar gelir
Yiğidin alınına yazılan gelir de yazılan gelir

aşana gel kara koyun aşana
Silme yağlığımı diktim nişana da diktim nişana

Evinizin önü kerpiçten duvar
Ağır vur kapıyı yar babam duyar da kız babam duyar

Ta küçükten sevdiğimsin sen benim
şimdi ayrılması zormu oluyor da zormu oluyor

ek Deveci: Konya yöresinin bir oyunu ve ezgisidir. Bolvadin'in Konya'ya coğrafi yakınlığından dolayı kültürel etkileşim olmuştur. Bu oyun ve ezgisi Bolvadin merkez olmak üzere Hamidiye, Derekarabağlar gibi birçok köyde tespit edilmiştir. Yörede kadınlar ezgileri İleğen, Kaşık, Def, Dımıdan, Dümbelek gibi vurmali sazlar eşliğinde icra etmektedirler. Düğünlerde, kına gecelerinde, nişan merasimlerinde ve farklı eğlencelerde icra edilmektedir. (Konya yöresinin ezgisi olduğu için örnek olarak notası verilmemiştir.)

SONUÇ VE ÖNERİLER

Yapılan alışmalar neticesinde elde edilen oyun ve ezgilerin yörenin tamamını temsil etmediği neticesine varılmıştır. Yörede oynanan hali hazırda yaşayan ama bilinmeyen halk bilimine ve repertuvara girmemiş birçok oyun ve ezgisi olduğu neticesine varılmıştır. Tespit edilen oyun ve ezgilerin tamamının Bolvadin yöresine ait olduğu anlaşılmıştır. Ve oynanan oyunların oyun türleri kaşıklı oyunlar türüne girdiği sonucuna varılmıştır. Yapılan alışmalar ışığında Bolvadin'de yapılacak geniş kapsamlı araştırmaların yaşayan oyun ve oyun müziklerine ulaşılacağı kanaatine varılmıştır. Bu nedenle çok kapsamlı bir halk bilimi derleme çalışması yapılması gerekliliği tarafımızca tespit edilmiştir.

KAYNAKÇA

Artun, Erman,. (2008). "Türk Halk Bilimi", Karahan Kitapevi, İstanbul.

Eroğlu, Türker,. (1999). "Türk Halk Oyunları El Kitabı." Mars Basım Hizmetleri. Ankara

Elbasan, Aydın,.(2007). "Türk Halk Oyunları Öğretiminde Antrenman Programı Geliştirme" Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul

Pişkiner Kemal, M. (2008). "Kütahya ve Çevresi Halk Oyunları- Oyunlarda Kullanılan Kıyafetler ve Müzikler", Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, Kütahya.

Tarkan, Erkan,. (2000). "Türk Halk Oyunları Müziğinde Toplu Çalgılama Muğla Örneği" Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enst. Yüksek Lisans Tezi, İzmir.

<http://www.dmy.info/muzik-nedir-muzik-felsefesi/>

OSMANLI ARŞİV BELGELERİNE GÖRE BOLVADİN'DE EŞKIYALIK HAREKETLERİ (1775-1825)

Ayhan ÜRKÜNDAĞ¹

ÖZET

XVIII. yüzyılın son çeyreği ve XIX. Yüzyılın ilk çeyreğinde Afyon sancağına bağlı bir kaza statüsünde olan Bolvadin, İstanbul'dan İran ve Suriye topraklarına ulaşan önemli yol güzergâhları üzerinde yer almaktadır. Bolvadin kazası halkına bazen kazanın ayanları ve voyvodaları bazen de eşkıya çeteleri tarafında saldırılmakta halk çeşitli basılarla karşı karşıya kalmaktadır. Bu bildiride Osmanlı arşiv belgelerinden hareketle belirtilen zaman çerçevesinde Bolvadin kazasında meydana gelen eşkıyalık olayları irdelenmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı Devleti, Eşkıya, Bolvadin, Osmanlı Arşiv Belgesi.

¹ MEB, Ayhan Ürkündağ, Dr., aurkundag@gmail.com

ABSTRACT

XVIII. the last quarter of the century and XIX. In the first quarter of the century, Bolvadin, which is in the state of an accident connected to the Afyon Sancağı, is located on the important road routes reaching the lands of Iran and Syria from İstanbul. The people of Bolvadin are sometimes attacked by winners and voivods, sometimes by bandits gangs, and the public faces various pressures. In this declaration, it was tried to investigate the baldness events that took place in the Bolvadin excavation within the time frame indicated by the Ottoman archive documents.

Key Words: Ottoman State, Bandit, Ottoman Archive Documents, Bolvadin.

Giriş

Eşkıya kelimesi şaki kelimesinin çoğulu olup asi, günahkâr ve bedbaht anlamına gelmektedir. Arapça'dan dilimize geen bu kelime anlam değişikliğine uğrayarak daha ok "yol kesen" manasına gelen kâti'ut-tarık ve "haydut, harami" anlamında kullanılmaktadır. Eşkıya kelimesinin Arapça'daki karşılığı "Hırabe" kelimesidir. Hırabe kelimesinin terim anlamı İslam ülkesinde yaşayan kişilerin zorla can ve mallarının gasb edilmesi anlamında olup, bu fiili işleyen kişiye de muharrib denir (Bardakoğlu, 1995: 463; Okan, 2010: 8-16). Bazen eşkıya kelimesinin yerine celali, eşirra, harami, haramzade, türedi ve haydut gibi kelimeler de kullanılmıştır. Eşkıyalık, genelde silahla veya başka bir yol ile zor kullanmak suretiyle yol kesip baskın yaparak mala, cana zarar vermek, toplum düzeni ve huzurunu bozmak olarak da tanımlanabilir. Eşkıyalığı "bagy"den ayıran fark eşkıyalığın mevcut yönetimi yıkmak amacını taşımamasıdır (Demirci ve Arslan, 2012:17). Eşkıyalık ve eşkıyaların ortaya çıkmasının birçok sebebi bulunmaktadır. Bu sebeplerden merkezi otoritenin zayıflığı ve ekonomik durumun bozukluğu, diğer sebeplere göre daha etkili olmuştur (Yetkin, 2003:1-10).

XVII. yüzyılda Osmanlı Devleti'nin İran zerine düzenlediği seferlerde Osmanlı ordusunun kullandığı güzergâhlardan bir tanesinin üzerine bulunan Bolvadin (olak, 2015:54), XIX. yüzyılın başlarında ise İstanbul'dan kutsal topraklara giden Surre Alayları'nın kullandığı yol üzerinde bulunmaktadır. Bu yönüyle Bolvadin Osmanlı ulaşım ağı içersinde önemli bir yerdir (BOA, HAT, nr. 547/26990) Bolvadin kazasının, İstanbul'dan İran ve Suriye topraklarına ulaşan önemli yol güzergâhları üzerinde bulunması şehri canlı ve hareketli bir toplumsal hayatın olmasını sağlamış olmalıdır. Bolvadin kazası halkına bazen kazanın ayanları ve voyvodaları bazen de eşkıya çeteleri tarafında saldırılmakta halk çeşitli baskılarla karşı

karşıya kalmaktadır. Bu bildiride Osmanlı arşiv belgelerinden hareketle belirtilen zaman çerçevesinde Bolvadin kazasında meydana gelen eşkıyalık olayları irdelenmeye çalışılmıştır.

Osmanlı Devleti ciddi anlamda ilk kez 1768-1774 Osmanlı-Rus Savaşı sırasında yerel güç olan ayanlardan asker talep etmek zorunda kalmıştır. Bu savaşı takiben 1789-1792 Osmanlı-Rus harbinde daha ciddi anlamda taşradaki yerel güçlere müracaat etmek durumunda kalınmıştır. Devletin taşradaki yerel güçlere olan muhtaçlığının artması, bu güçlerin bazen merkezden gönderilen emirleri dinlememelerine sebep olmuştur (McGowan, 2004:784-787). Osmanlı Devleti'nin merkezi otoritesinin taşra da hissedilir derece de azalması gerek Anadolu'da gerekse Rumeli'de birçok eşkıyalık hareketlerinin çıkmasına zemin hazırlamıştır. Devletin gerek yerel güç odaklarına karşı gerekse eşkıyalar karşı mücadelesi II. Mahmut (1808-1839) dönemine kadar devam etmiştir. Bu padişah döneminde merkezileşme çabaları neticesinde yerel güç olan ayanların önemli bir kısmının ortadan kaldırılması (Başer, 2014:27) ve merkezi otoritenin gittikçe güçlenmesi eşkıyalık ile mücadeleyi de güçlendirmiştir.

Yöneticilerin Eşkıyalıkları

1779 yılında Anadolu valisi ve aynı zamanda Özi Eyaleti Muhafızı olan vezir Yeğen Mehmed Paşa Dergah-ı ali Kapıcıbaşlarından olan oğlu Yusuf'u Kütahya'ya mütesellim olarak atamıştır. Ancak Yusuf Kapısız Levent eşkıyasından azıllılarından olan Samyeli Mehmed'in bin gurusu alarak, onu kendisine delibaşı olarak tayin etmiştir. Yusuf, Samyeli Mehmed'i "teftiş" görevi diye Söğüd, Bolvadin, Karacaşehir, Eskişehir, Seydigazi, Bozüyük, Pazarcık ve sair kazalar taraflarına sekiz yüzden fazla süvari ile göndermiştir. Samyeli Mehmed gittiği kazalarda köy köy dolaşarak "bayrak" ve "gel geç" akçesi adı altında zorla altmışar ve yetmişer gurusu almakta vermeyen köylerin ihtiyaçlarının bazılarını ise haps etmektedir. Samyeli'nin baskı

ve zulmü bazı ahalinin ırtlarını terk ederek başka diyarlara göç etmelerine neden olmuştur. Bölge halkından gelen şikayet dilekçeleri üzerine Osmanlı merkezi Kütahya'ya Yusuf'un yerine yine Dergah-ı ali Kapıcı-başlarından olan Abbas'ı yeni mütesellim olarak tefviz etmiştir. Abbas'a gönderilen emirde bir an önce şaki olan Samyeli Mehmed'i ve adamlarını ele geçirerek gerekli cezaları vermesini ayrıca bu görevi yerine getirirken yöre halkından savaşabilecek kişileri kullanması tenbih edilmiştir (BOA, C.ZB, nr. 81/4005).

1809 yılında Bolvadin kazasından İstanbul'a gönderilen ilamda Anadolu valisi olan Alaaddin Pařa² eyaletin merkezi olan Kütahya'ya varmazdan evvel Bolvadin halkından vergi muafiyetini ihtiva eden belgeyi talep etmiştir. Kazadan birkaç ihtiyar bu belgeyi Alaaddin Paşa'ya getirdiklerinde "bu belge surettir" diyerek belgeyi kabul etmemiş ve ihtiyarları haps ederek yedi bin guruş Zahire ücretleri almıştır. Alaaddin Paşa, tüfenkçi-başısını yüzden fazla süvari ile Bolvadin'e göndermiştir. Paşanın adamları Bolvadin'e ulaştıklarında beş bin guruş değerindeki halkın mal ve eşyalarını gasp etmiştir. Halk bir şekilde bu eşkıyaları kazadan uzaklaştırılsa da paşanın adamları kazayı tekrar muhasara etmişlerdir. Çevre kazalardan Bolvadin'e yardım geleceğinin duyulması üzerine tüfenkçi-başı Bolvadin halkından kendisi ile ilgili olarak hoşnut olduklarını dair bir belge vermelerini talep etmiştir. Kaza halkının bu teklifi ret etmesi üzerine ahaliden birkaç ihtiyarı habs etmiştir. Bolvadin'de yaşanan bu gelişmeler kaza ahalisi tarafından İstanbul'a gönderilen birkaç adam ile bildirilmiştir. İstanbul'da bu konuda bir meclis-i şura toplantısı düzenlenmiş ve Bolvadin'de yaşanan olaylar okunmuştur. Toplantı esnasında Alaaddin Paşanın geçtiği kasaba ve kazalarda belirlenenden

² Alaaddin Paşa aslen Sivasslı'dır. Üç defa Anadolu valiliğine atanmıştır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Uzunçarşılı oğlu İsmail Hakkı, *Bizans, Selçukileriyle ve Germiyan ve Osman oğulları zamanında Kütahya*, İstanbul Devlet Matbaası İstanbul 1932, s. 171.

daha fazla akçe ve hayvanlar aldığı belirtilmiştir. Toplantı devam ederken Bolvadin, Sivrihisar, Eskişehir ve sair kazaları dolaşarak İstanbul'a gelen bir görevli Alaaddin Paşanın adı geçen kaza ahalilerinden zorla akçe aldığına dair bilgi getirmiştir. Ayrıca Alaaddin Paşa'nın daha önce de aynı suçlamalardan dolayı valilikten azl edildiği ve uzun süre boşta bekletildiği artık düzelmiştir zannıyla tekrar vezirlik rütbesi ile Anadolu Eyaleti valiliğine atandığı belirtilmiştir. Toplantı neticesinde Alaaddin Paşa'ya halka zulm ve baskı yapmaktan vazgeçmesi için şiddetli bir "tenbihat-nâme" gönderilmesine karar verilmiştir. Alaaddin Paşa hakkındaki bilgiler padişaha arz edildiğinde padişah "*bu hareketi pek yüzsüz ve mizac-ı hümayûnuma muhâlifdir*" diyerek tepki göstermiştir. Padişah, sadrazamdan Alaaddin paşaya nasihat edilmesini ve eğer hakkındaki şikâyetler devam ederse zorluk yaşabileceğini ifade etmiştir. Ayrıca Alaaddin Paşa'nın Nasuhoğlu konusunu halledilmesi konusunda nasıl bir yol izleyeceğini görmek istemiştir (BOA, HAT, nr. 411/21381).

Ferdi Eşkıyalıklar

1773 yılında Kütahya Mütesellimi ve Anadolu kaymakamı olan Seyyid Hacı Musa Ağa Bolvadin kadısısın ve Bolvadin ahalisinin hazır bulunduğu bir mecliste kaza yöneticilerinin seferde olması hasebiyle kaza içersinde bazı kimselerin ve kapısız leventlerin ahali üzerine saldırarak bir çok şakilik ettiklerini ifade etmiştir. Eşkıyalık edenlerin cezaları afv edilecek ama bir daha tekrar ederse gerekli cezaları verileceğini söyleyerek kaza halkının şakilere yardım etmemeleri için uyarıda bulundu. Kaza ahalisi bir daha böyle bir eşkıyalık hareketi vuku bulursa her birlikte eşkıyaları kazadan def edeceklerini sözünü vererek eğer eşkıyalara yardım ettikleri duyulursa hazineye altı bin guruş nezir ödemeyi kabul ettiklerini beyan ettiler (BOA, C.ZB, nr. 51/2511). Aynı belge grubu içinde Musa Ağa'nın selefi olan Abbas Ağa'nın, Bolvadin halkı için daha önce "*ne mertebe*

haşin ve eşkıyaya muin oldukları" ifadesini kullanması kazada eşkıyalık hareketlerin sona ermeyeceğinin işareti sayılabilir ki Aşağıda ortaya koyduğumuz eşkıyalık olayları bunu göstermektedir.

1803 yılında Bolvadin ahalisinden Emrullohoğlu Mehmed ve kardeşi Süleyman, şabanoğlu Hacı Eyüb, Curucuların Ömer ve Karacehennemöğlu Ali Bolvadin halkını ihtilale kışkırtarak, baskı yaparak şakilik yapmaktaydılar. Anadolu valisi Osman Paşa'ya³ gelen şikâyetler üzerine Osman paşa Bolvadin kazasının eski hanedan ailerinden olan Tahir Ağayı ayan tayin etmiştir. Tahir Ağa fesat çıkararak, eşkıyalık yapan Emrullohoğlu Mehmed ve adamlarını kontrol altına almış ve bir daha Bolvadin'e ayak basmamak ve yirmi bin guruş nezir kâğıdı vermesi ile olay şimdilik kapanmıştır (BOA, AE, SSLM III, nr. 155/9319).

1805 yılının başlarında Bolvadin kadısına gönderilen bir emirde kazada eşkıyalık olayların yoğun olduğu anlaşılmaktadır. Gönderilen emirde kaza sakinlerinden olan Hüseyin ve adamları Abdurrahman oğlu Abdullah ve kardeşi Mehmed, Musaoğlu Hüseyin ve kardeşi Tahir ve Kayıkçıoğlu Osman isimdeki eşkıyalar haksız yere Emrulloh'ı öldürürüp on bin guruş değerinde olan altın ve eşyaları gasp etmişlerdir. Aynı kişiler daha sonra kapısız deli eşkıyalarını da yanlarına alarak, Kethüdayeri Mehmed'in kardeşini öldürmek maksadı ile saldırmışlar ve bu esnada birçok kişi haksız yere ya öldürölmüş ya da yaralanmıştır. Yine birçok ev bu eşkıyalar tarafından yakılmıştır. Bolvadin'de yaşanan bu kötü olaylar üzerine Osmanlı merkezi Karahisar-ı Sahip sancağı mutasarrıfına bir emir göndererek, eşkıyaları ele geçirmesini malları gasp edilen ahalinin mallarının bu şakilerden tahsil edilmesini istemiştir. Mutasarrıf, kethüdası bu iş için görevlendirerek Bolvadin'e

³ Gürcü Osman Paşa, iki defa Anadolu valiliği yapmıştır. Ayrıntılı bilgi için bkz. Uzunçarşılıoğlu, a.g.e., s. 110-111, 171.

yollamıştır. Kethüda Bolvadin'e ulaştığında eşkıyalık yapanların bir kısmını yakalayarak cezalarını vermiştir. Ancak eşkıyalardan bir kısmı firar ederek, kasabadan uzaklaşmıştır. Kasaba halkı kazalarında eşkıyalık olaylarının bir daha yaşanmaması için birbirleriyle ittifak edip ve kefil olarak bu konuda daha dikkatli olacaklarını söz vermişlerdir. Eğer sözlerini yerine getirmezler ise hazineye yirmi beş bin guruş "nezir" ödemeyi kabul etmişlerdir. Kısa bir süre sonra Bolvadin'de Nakib'ül-eşraf Kaymakamı Abdulfettah ve Emrullahoğullarını ve yandaşlarının ahaliye saldırması ve haksız yere mallarını gasp ettikleri Őikayeti üzerine Karahisar-ı Sahip sancağı mütesellimi Mollazade Ahmed ve kethüdası külliyetli süvari ile Bolvadin'e gelerek ahalden nezir akęesinin tamamını tahsil etmek istemiş ve İstanbul'dan bu yönde bir izin talep etmiştir. İstanbul, Hassa Silahşörlerinden Koca Halil'i bu konu ile görevlendirilerek, Bolvadin'e yollamıştır. Yapılan tahkikat esnasında ahalinin bu kişilerden hoşnut ve rıza olduklarını beyan etmeleri ile nezir akęesi cezasını ödemeleri silinmiştir. Bundan sonra süreçte adı geçen kişilerin hareketlerine dikkat ederek eşkıyalık olaylarına karışmamaları tembih edilmiştir (BOA, AE. SSLM III, nr. 74/4460)

Anadolu valisi Ahmed Şakir Pařa⁴ 1815 yılı temmuz ayında İstanbul'a gönderdiği kâğıtta Bolvadin kazasında bazı müfsid kişilerin ayanlık ve voyvodalık emeli ile sabık voyvoda Tahir Ağa'dan Őikâyetçi olduklarını bunun üzerine mübaşir vasıtası ile Tahir Ağa'nın Kütahya'ya getirilerek, kendisinden Őikâyetçi olan kişilerle yüzleştirildiğini ama Tahir Ağa'ya isnat edilen suçlamaların geręek olmadığının ortaya çıktığını ifade etmiştir. Tahir Ağa ve ondan Őikayetçi olanların aralarında üzerlerinde olan zimmetlerin düşürülmesi için bir hüccet hazırlanarak anlaşmaları sağlanmıştır. Ancak Vali, Tahir ağa'yı görevinden azl ederek onu tutuklamıştır. Tahir Ağa'nın yerine yeni bir voyvoda

⁴ Ahmed Şakir Paşa iki defa Anadolu valiliği yapmıştır. Ayrıntılı bilgi için bkzn. Uzunçarşılıoğlu, a.g.e., s. 172.

atanarak, herkesin kendi işi ile meşgul olması tembih edilmiş, eğer “*hilaf-ı şer’e muğâyir hareketleri olur ise haklarından gelineceği*” ifade edilmiştir. Ancak Ahmet şakir Paşa’nın nasihatleri netice vermemiştir. Bolvadin Ahalisinden Emrullohoğlu Mehmed ve kardeşi Suleyman, Kır nakiboğlu İsmail, Karacehennemoeğlu Kara Arslan isimli müfsitler zorla ayanlık ve voyvodalık makamlarını ele geçirmek için başlarına eşkıya toplamışlardır. Adı geçen şakilere sözlü ve yazılı uyarılar yapılarak başlarına topladıkları şakileri def etmeleri istenmiştir. Ancak şakiler gelen bu tembihlere kulak asmayıp gün geçtikçe şekavetlerini artırmışlar ve sâbık Voyvoda Tahir Ağa’nın çiftliğine saldırarak, yüz kileden fazla buğdayını almışlar ve bir mescide zarar vermişler Tahir Ağa’nın kardeşi olan Hüseyin Ağa’nın konağına hücum ederek evini yakmışlar yirmi beş bin guruş kıymetinde olan nakit ve eşyasını ele geçirmişlerdir. Hüseyin Ağa’nın Bolvadin’de bulunan adamlarını katl etmişlerdir. Bununla da yetinmeyen eşkıya taifesi yeni voyvoda Reşid Ağa’nın konağına saldırarak evde bulunan eşyaları ve devlete ait olan bir kısım malı da gasp etmişlerdir. Ayrıca görevli olarak Bolvadin’de bulunan Enderun Çavuşlarından Veli Ağa’nın eşyalarını gasp etmişlerdir. Bolvadin’de yaşanan bu gelişmelerden Ahmed şakir Paşa’nın haberdar olması üzerine şakilerin üzerine çok miktarda asker gönderilmiş ayrıca kazanın ileri gelenlerinin de yardımı ile şakilerle muharebe edilmiştir. Eşkıya grubu üzerlerine gelen bu saldırılar üzerine Bolvadin’de tutunamayarak Emirdağ tarafına kağsalar da takip edilerek Emirdağ civarında kısırılmışlar ve yapılan muharebede yukarıda adı geçen eşkıya liderleri yakalanarak idam edilmişlerdir. Kesik başları sergilenmeleri için başkente gönderilmiştir. Diğer şakiler ise dağılmışlardır (BOA, HAT, nr. 515/25156).

1800 yılında Delil⁵ eşkıyasından olan Solak Mustafa, Arab Süleyman ve Kürd Ali isimindeki şakiler Bolvadin kazasında halkın yolunu kesip zarar verdiklerinden dolayı o bölgeden uzaklaştırılmaları için Tüfenkçi sergerdelerinden olan Mehmed askerleri ile üzerlerine gönderildiği esnada bir zamandan beri Bolvadin'i ihtilal içinde bırakan Emrullah'ın yakalanması görevine tayin edilmiştir. Mehmed kuvvetleri ile ilk önce daha önce öldürülen küçük Mehmed isimli şakinin adamalarından olan Selgi Osman ve onun adamlarından olan Ziyen İsmail ve Karabeğoğlu Mehmed üzerine giderek Bolvadin ayanı Hacı Ahmed Ağa'nın kuvvetleri birlikte onları ele geçirip kesik başlarını başkente yollamışlardır. Mehmed daha sonra Emrullah'ın üzerine giderek onu yakalayıp idam ettikten sonra kesik başını İstanbul'a yollamıştır. Bu arada delil şakileri Bolvadin'den ihraç edilerek Karaman eyaletine doğru gitmeleri sağlanmıştır (BOA, HAT, nr. 107/4213).

Aşiretlerin Eşkivalık Hareketleri

Hacılı Türkmenlerinden Hacı Musaoğlu tüccar Halil Konya eyaletinin Said-ili ma' Ladik kazasının Kadırhanı derbendi sakinlerinden iken 1791 yılında ticaret amacı ile İstanbul'a götürmek için satın aldığı bin üç yüz doksan yedi koyunu Bolvadin yakınlarındaki Çandır köprüsü mevkiinde ekrad taifesinden Mir Aşireti Alişan beğ yirmi süvari eşkıyası ile Halil'in önünü kesip döverek hapse attıktan sonra yüz on adet koyunu zorla alıp geri kalan koyunlarının bir kısmını rayiç fiyatın altında para ödeyerek zorla satın almıştır. Alişan beğ zorla satın aldığı koyunların parasını ise Kadırhanın'da bulunan Bozulus Türkmenlerinden bin guruş alacağı olduğunu gidip onlardan tahsil etmesini istemiştir. Tüccar Halil'in hesaplamalarına göre toplam üç bin dört yüz elli dört guruş

⁵ Deli olarak da ifade edilen Osmanlı Devleti'nde maiyet askerlerinden bir zümrenin adı. Ayrıntılı bilgi için bkz. Abdülkadir Özcan, "Deli", *TDVİA*, C. 9, İstanbul 1994, s. 132-135.

zararı vardır. İki yıl sonra Padişaha yazdığı arzuhalde Alişan Beğin çok kuvvetli olduğu kimsenin ona karşı gelmediğini ifade ederek zararının tazmin edilmesi için yardım istemektedir. Padişah kendisine sunulan arzuhal zerine Halil zararın tazmin edilmesi Anadolu valisine sipariş etmiştir (BOA, C.ZB, nr. 84/4199).

Sonuç

Osmanlı Devleti'nin 1774 yılında Ruslar karşısında ağır bir mağlubiyet alması Osmanlı merkezi otoritesinin taşrada zayıflamasına neden olmuştur. Ortaya çıkan boşluğu palazlanarak g kazanan yerel g odakları ele geçirmiştir. Bu yerel güç odaklarının yaptığı haksız uygulamaların engellenememesi, taşrada eşkıyalık hareketlerinin büyümesine sebep olmuştur. 1775-1825 yılları arasındada Bolvadin kazasında yaşayan ahaliden bazı kimselerin ayan veya voyvoda olmak istemesi, yine bazı kişilerin ahalinin eşyalarını gasp etmeleri, yöneticilerin kanunda belirtilenden fazla vergi talep etmeleri ve bunun için g kullanmaları, başı bozuk, kapısız levent ve delil askeri zümrelerinin saldırıları ve kaza halkının (en azın dan bir kısmının) eşkıyalara yardım etmesi kaza da çok sayıda eşkıyalık hareketlerin yaşanmasına ve neticede halkın acı çekerek büyük zararlar görmesine sebep olmuştur.

KAYNAKÇA

1- Arşiv vesikaları

Başbakanlık Osmanlı Arşivi

Başbakanlık Osmanlı Arşivi Ali Emiri Tasnifi Selim III Belgeleri (AE. SSLM.III), 74/4460, 155/9319.

Cevdet Tasnifi

Başbakanlık Osmanlı Arşivi Cevdet Tasnifi Zabtiye Belgeleri (C.ZB), 51/2511, 81/4005, 84/4199.

Hatt-ı Hümayûn Tasnifi

Başbakanlık Osmanlı Arşivi Hatt-ı Hümayûn Tasnifi (HAT), 107/4213, 411/21381, 515/25156, 547/26990

2- Kitap ve Makaleler

BARDAKOĞLU, Ali. (1995), "Eşkıya", XI, İstanbul: TDVİA, ss. 463-466.

BAŞER, Alper. (2014), *Eşkıyalıktan Ayanlığa Kırcaalili Emin Ağa*, Konya: Çizgi Yayınları.

ÇOLAK, Songül.(2015), *IV. Murat'ın Bağdat Menzilnamesi*, İstanbul: İdeal Yayıncılık.

DEMİRCİ, Süleyman; ARSLAN, Hasan. (2012), *Osmanlı Türkiyesinde Eşkıya Devlet ve Siyaset*, İstanbul: Yalın Yayıncılık.

MCGOWAN, Bruce. (2004), "Ayanlar Çağı 1699-1812", *Osmanlı İmparatorluğu'nun Ekonomik ve Sosyal Tarihi*. (Ed.) Halil İnalçık ve Donald Quataert, (Çev.) Ayşe Berktaş, vd., İstanbul: Eren Yayınları, ss. 759-884.

OKAN, B. Betül. (2010), *İslam Ceza Hukukunda Hırâbe (Eşkıyalık) Suçunun Mahiyeti ve Hukukî Sonuçları*, (Yayınlanmamış YLT), Ankara.

ÖZCAN, Abdülkadir. (1994), "Deli", IX, İstanbul: TDVİA, ss. 132-135.

UZUN ÇARŞILIOĞLU, İsmail Hakkı. (1932), *Bizans ve Selçukiyelerle Germiyan ve Osman Oğulları zamanında Kütahya Şehri*, İstanbul: Maarif Vekâleti Yayınları.

YETKİN, Sabri. (2003), *Ege'de Eşkıyalık*, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

BOLVADİN'DEN YERGİLER VE YARGILAR'DA DİL ÖZELLİKLERİ VE KÜLTÜREL ÖGELER

Ahmet KARAMAN¹

ÖZET

Dil, toplumun hafızasını koruyan ve yansıtan bir aynadır. Bir toplumun sahip olduğu kültürün gelişim ve değişim sürecini gösterir. Bu özelliği ile dil tarihe de kaynaklık etmektedir. İnsan, dil ve kültür bir bütünlük oluşturmaktadır. Toplumda çeşitli zamanlarda oluşturulan metinler dil ve kültür yönünden incelendiğinde toplumun somutlaşmış hafızasını görmek mümkün olmaktadır. Günümüzde milletlerin genel kültürü ve tarihi kadar yerel tarihi ve kültürü de önem kazanmıştır. Toplum kimliğinin tespitinde ve korunmasında yerel metinler dilbilim ve kültürdilbilim yöntemleriyle ele alınmaktadır. Yerel kültürü taşıyan ve koruyan bir eser de Bektaşoğlu Mehmet Pektaş tarafından kaleme alınan "Bolvadin'den Yergiler ve Yargılar I-II" adlı eserdir. İlk baskısı 2003 yılında yapılan eser genişletilerek 2009'da yeniden basılmıştır. Eser, Bolvadin'in dil özelliklerini, kültür öğelerini ve Bolvadin'deki sosyo-psikolojik özellikleri de yansıtmaktadır. Örneğin Afyon'a kurulacak olan şeker fabrikasının Bolvadin'e kurulması için Bolvadin heyeti bakandan söz alırlar. Gece yarısı Bolvadin Belediyesini arayıp müjdeyi verirler. Gece yarısı belediye hoparlöründen bu müjde halka bildirilir. Herkes heyecanlanmıştır ama bazıları da gece yarısı yapılan bu ilana kızmıştır. Nüktedan bir kişi olan Fevzi Efendi alaylı bir şekilde "Emirdağlılar duymasın diye böyle gece yarısı ilan ediyorlar." deyiverir. Fevzi Efendi'nin bu sözü komşu ilçeyle olan rekabeti bir başka ifadeyle yerel milliyetçilik anlayışını göstermektedir. Eserle ilgili

¹ Afyon Kocatepe Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümü, Yrd. Doç. Dr., ahkaraman03@gmail.com

değerlendirmemizin Bolvadin kültürüne katkı sağlayacağı kanaatini taşıtmaktayız.

Anahtar Kelimeler: Bolvadin Kültürü, Bektaşoğlu, Yargılar-Yergiler

**LANGUAGE FEATURES AND CULTUREL ITEMS IN
SATIRES AND JUDGEMENT FROM BOLVADİN**

ABSTRACT

Language is a mirror that protects and reflects the public memory. It shows the developmental and variational process of the culture that a society has. Language is a source of history with this feature. Human, language, and culture form a unity. It is possible to see the incarnational memory of the society as the texts written at different times are investigated with regard to language and culture. At the present time, local history and culture of the nations become important as much as their general culture and history. In determination and protection of the social identity, the local texts are addressed in terms of the methods of linguistics and cultural linguistics. Having and protecting local culture, a work is "Satires and Judgments from Bolvadin I-II" written by Bektaşoğlu Mehmet Pektaş. Its first edition was printed in 2003, and the work was extended and pressed again in 2009. The work reflects the language features and cultural items of Bolvadin as well as socio-psychological properties in Bolvadin. For instance, the Bolvadin committee obtained a promise from the minister on the issue that the sugar factory to be established in Afyon would be in Bolvadin. At midnight, they called and gave the Bolvadin District Municipality a piece of good news about the factory, and this was reported to the public from its speaker. Everybody got excited but some people were angry with the announcement released at midnight. A humorous person, Fevzi Efendi said mockingly "they announced at midnight in order to avoid that people from Emirdağ heard this." This statement of Fevzi Efendi demonstrates the competition with its neighbouring district in other words understanding of local nationalism. We consider that our evaluation about the work will contribute to the culture of Bolvadin.

Key Words: Culture of Bolvadin, Bektaşoğlu, Satires-Judgment

GİRİŞ

Dil, tarih ve kültür taşıyıcısı olarak toplumun kültürel değerleriyle sıkı bir ilişki içindedir. Dildeki söz varlıkları toplumun geleneklerini, kültürünü kısaca hayat felsefesini taşıyan ve koruyan kıymetli hazinelerdir. Aynı coğrafyada yaşayan insanların davranış biçimlerindeki farklılık onları diğer toplum tabakasından ayıran önemli bir faktördür. Bu farklılık o halka özgü kimliktir. Bu kimliği taşıyan ve kimliğin göstergesi olan unsur ise dildir.

Dil aslında bir anlamda, tercihleri ve niyetleri kodlama, kodlanmış olanı yorumlama aracıdır. Tercihler niyetin, niyet tutumun, tutum aidiyetin göstergesidir (Logie, 2014: 67). Gerçekten de her toplumun diline kodlanmış bazı değerler vardır. Dildeki bu kodları çözüp toplumun ve o toplumdaki bireyin değer yargılarını ortaya koyabilmek için kültürdilbilim çalışmaları başlamıştır.

Dilin milli düzeyinde değerler sistemi, toplumun ahlki özellikleri, insanların dünyaya, diğer insanlara ve toplumlara yönelik tutumları korunur. Deyimler, atasözleri, zdeyiŐler bir toplumun yaşam tarzını, coğrafi konumunu, tarihini ve geleneklerini apaçık gösterir (Alimjanova, ev. Uçar vd., 2016: 102).

Dil ve kültür bağlamında değerlendirdiğimiz Yargılar ve Yergiler I-II adlı eserde yazar zdile ait ögeleri kullanırken kimi zamanda bir konuŐuru diğerlerinden ayıran sosyal, mesleki, yerel, psikolojik, fizyolojik her türlü özelliği içine alan idiyolekt (Demir, N; Yılmaz, E., 2010: 32) zellikler gösterir. Ancak eserin bütünü göz önüne alındığında dilin toplumsal boyutuyla ilgili olan sosyolekt özellikler taşıdığını söylemek mümkündür. Burada toplumsal sözünden kastımız daha dar bir evre olan Bolvadin ilçesine ait olan sosyal çevredir.

Küreselleşmeyle başlayan kültür kaybı ve değişimi kaçınılmazdır. Ancak toplumun kültürel hafızasını da kaydedip bunu gelecek kuşaklara aktarmak çok önemlidir. Kültürün korunması ve sürdürülmesi milletin asimile olmadan yaşamasının bir gereğidir. Dil, bir milletin kimliğidir. Devletler dillerini ve kültürlerini korumak için çaba sarf etmektedirler. 2017 yılının Türk Dili Yılı ilan edilip sayın Cumhurbaşkanımız Recep Tayyip Erdoğan'ın 2017 Türk Dili Yılı'nı yüksek himayelerine almaları bunun en somut örneğidir.

1. YEREL SÖZ VARLIKLARI

Bolvadin'den Yergiler ve Yargılar adlı eserde kelime, deyim ve atasözü özelliği gösteren söz varlıkları tespit ettik.

1. 1. YEREL SÖZLER

Abdi Selatin (54): İshal edici bir ilaç.

alçak (124): Kısa boy.

*anneci (49):*Karşılığı.

boduç (41): Küçük testi.

buymak (127): Üşümeek.

cimbildamak (139): Karakterin bozulması.

cıvıklamak (124): Ne yapacağını bilememek, şaşırarak, dönüp kalmak.

çöğdürmek (37): İşemek, küçük abdest bozmak.

dahancı (122): Tahinci.

dığan (57): Kızartma tavası.

eğef (65): ?

evcek(13): Bütün ev halkını ifade etmek için kullanılan bir söz.

- gebre* (9): Kese
- gebrelemek* (9): Keselemek
- hatıl*(122): eşmelerin altındaki ince uzun havuz, yalak.
- ilen* (34): Kargış, beddua.
- iliyen* (122): Leğen.
- irenk* (59): Eziyet.
- istida* (41): dilekçe.
- istidacı*(41): Ücret karşılığı dilekçe yazan kişi, arzuhalci.
- kalaklı şapka* (125): Kasket.
- kanat* (33): Seyyar merdiven.
- kelepir* (54): Ucuz.
- keranacı* (124): ömleki.
- kerata* (55): Ayakkabı ekeeği.
- lingirdemek* (71): Zıplamak, sallanmak.
- meeh* (123): Al, tut anlamında bir ünlem sözü.
- mendil* (33): Sofranın altına serilen bez, yayęı.
- mintan* (50): Gömlek.
- müvesvis*(16): Vesveseli kişi.
- müzi* (19): Geçimsiz ve cimri kişi.
- öğkecek* (41): Öfkeli, sinirli.
- pani* (105): Havlayan küçük köpek.
- sellik* (29): Sel baskınlarında suların tahliye edileceği kanal.
- sinir* (34): Don lastiği.
- sunmak* (10): Yemeğe başlamak, yemeğe elini ya da kaşığı uzatmak.

şeref budalalığı (95) : Kibirlik

takazeli (77): Sorunlu, sıkıntılı.

taşlı bahçe (91): Mezarlık.

tec (122): Büyük leğen.

tokaç (122): Çamaşır yıkarken kullanılan tokmak.

tozutmak (29, 90): (mec.) Aklî dengenin bozulması.

ütmek (29): Kumarda kazanmak.

yangırlı (65): Sırt.

yeygili(32): Yiyeceği bol olan.

yuğgalamak (10): Şeytanın ayartıp bir kötülük yapmaya teşvik etmesi.

zembil (34): Çeşitli aletlerin konduğu torba.

1. 2. DEYİMLER

ağzından akıllı olmak (8): Ukalaca davranmak anlamında bir deyimdir.

elin arkaya ermesi (37): Rahatlamak, bütün işleri bitirmek.

gırla gitmek (54, 95): Bir Şeyin giderek artması, çoğalması.

haramın gölgesi olmamak (60): Haramın yararlı olmaması.

hayının karnının hayıflı olması (49): Yarası olan gocunur anlamındadır.

kendinden işli (125): Yapılması gerekeni uyarılmadan kendiliğinden yapan kişi.

kızıl bozul olmak (60): Kızarıp bozarmak.

salına girmek (178): Tabutla cenaze taşımak.

sözünün daldan esirgememek (41): Kimseden çekinmemek.

uçup olmak (23): Dinî vecibeleri gösteriş amacıyla yerine getirmek.

umur görmek (10, 76, 95, 129): Yol yordam bilmek, duruma göre nasıl davranacağını bilmek.

zartına canım, tısına pis (93): Sesli yellenmenin faydalı ve daha az rahatsız edici, sessiz yellenmenin ise çok pis kokulu olduğunu anlatan bir söz"d"r. Bu söz deyim değildir ancak burada verilmesinin uygun olduğu kanaatindeyim.

2. SOSYAL OLAYLAR

Bolvadin'den Yergiler ve Yargılar adlı eserde çeşitli sosyal olaylar da yer almaktadır. Bunlardan biri Bize Yer Göster (46) başlıklı yazıda tek parti döneminde Bolvadin'de gr"len ilk protesto anlatılmaktadır. Bu tip anlatılar yerel tarih konusunda önemli anekdotlardır.

Atına G"venen (46) adlı yazıda ise Kurtuluş Savaşı'nda tek başına önemli bir görevi yerine getiren Madan'ın Ali pek çok adsız kahraman içinde yerini aldığı anlatılmaktadır.

Varmam (48) adlı yazıda evlenmek isteyen sakallı biri, sakalından dolayı kendisiyle evlenmek isteyen kadının isteğini yerine getirip sakalını keser. Bunu duyan kadın "Kadın lafına bakıp da sakalını kesen bir adamla hiç evlenmem." diyerek kişiliksiz bir erkekle evlenmemenin erdemini ortaya koymaktadır.

İcabına Bakıla (80) adlı yazıda kyl" Şehirli sosyal tabakalarla ilgili yorumlar bulunmaktadır. Yazının sonunda olayın kahramanlarından H"sn" Ağa "Kyl" ...ok yemese Şehirli sakız iğneyemez." ifadesiyle o dönemlerde kyl"n"n cehaletinin Şehirli için ekmek kapısı olduğunu belirtmektedir.

Tavaftaki Yumruk (8) adlı parçada kapıya gelen dilenciye boş çevirmemek gerektiği vurgulanır. Çünkü gelenin Hızır olma ihtimali vardır ve hoş davranmak gerekir.

Postun Altına Bak (14) adlı yazıda borcuna sadık olmayan bir kişiye tekrar borç istediğinde bunun mümkün olmadığını zarifçe anlatılmaktadır.

Vasiyet (15) adlı yazıda öldüğünde çeşitli eşyasıyla birlikte gömülmek isteyen bir kişinin bu dileğinin dinî açıdan tamamının yerine getirilmesinin mümkün olmadığı belirtilmiştir.

Toplumda kıvrak zekalı kişiler kimi zaman zekice davranışlarıyla hem ders verip hem de eğlendirebilirler. Davete Buyurun (26) adlı yazıda mahallesindeki düğün davetine çağrılmayan Mıstık Ağa düğün sahibinden habersiz pek çok kimseyi düğün davetine çağırarak komşusunu zor duruma düşürür. Ancak hazırlık da yaparak komşusunu hem bir ders verir hem de onu düşürdüğü sıkıntılı durumdan yine kendisi kurtarır.

Babandan mı Kaldı? adlı yazıda mal satmak isteyenlere alıcının “Oğlum bu mal babandan mı kaldı yoksa satın mı aldın?” sorusunu yöneltip eğer miras ise satın alan değilse almaktan vazgeçen birinin ticaret anlayışı ortaya konur. Aynı zamanda emekle kazanılan malın daha kıymetli olduğu vurgulanır.

3. ŞİİRLER

Bektaşoğlu Mehmet Pektaş Şiirlerinde ölçü olarak pek çok Şiirinde hece ölçüsünü tercih etmiş ancak kimi Şiirlerini de ölçüsüz olarak yazmıştır. Nazım birimi olarak dörtlükleri daha çok kullanmıştır. Dörtlük sayısı genelde tektir. Dörtlüklerden başka beyit ve farklı sayıdaki dizelerden oluşan bentleri de kullanmıştır. Kafiye çeşitlerinden tam kafiyeyi sık kullanmıştır.

Kafiye örgüsü ağırlıklı olarak a-a-x-a şeklindedir. Bunun yanında a-b-a-b kafiye örgüsünü de kullanmıştır.

Şiirlerinde toplumsal ve dinî konulara daha çok yer vermiştir. Toplumdaki aksaklıkları ince bir mizah anlayışıyla hicvetmiştir. Örneğin Konya'da 1979 yılında yazdığı bir şiirinde:

*Rüşvet umdu belki benden pani,
Kâni olmaz bunca yıllık bir Yâni,
Alçak adamlara kızma Mehmed'a
Doğru iş görmeye sütleri mani(105)*

soyu bozuk kişilerin doğru iş yapmalarının mümkün olmadığı ahlak dışı davranmaya meyilli oldukları vurgulanmıştır.

Şair, şiirlerinde yer yer ağız özellikleri de kullanarak şiirlere canlılık ve samimiyet katmıştır:

Okumeycan adlı şiirinde standart dilde "okumayacağım" biçiminde yazılan kelimeyi ağız özelliklerine göre "okumeycan" biçiminde kullanarak okumak istemeyen bir gencin duygularını samimi ve canlı biçimde yansıtmıştır:

...
Altı saat ders var, dört saat etüd,
Ört hoca defteri ben okumeycan.
Zil çalar, ders girer, atar kalp küt küt,
Ört hoca defteri ben okumeycan.

...
Şair, kimi şiirlerinde de aşk duygularını dile getirir:

*Kendi kendime ağladığım günler oldu,
Dudaklarımdan döküldü hep*

*İçimden gelen AH'lar,
Kim bilir kimin derdini,
Bu derde düşen anlar.
Aşk belasına cığaraya alıştım,
Zehir gibi oldu ağzım duman savura savura
Her güzel gözde onu okudum,
Her şarkıda o çıktı karşıma.
Bu dert,
Ölüme dirime birebir,
Ancak bu derdi
Çeken bilir.(190) 1952, Afyon*

SONUÇ

1. Bolvadin'den Yergiler ve Yargılar I-II adlı eser anı yazıları özelliği taşıyan yazılardan ve şiirlerden oluşmaktadır.
2. Anı niteliği taşıyan yazılar Bolvadin sosyal yaşamına, dinî ve kültürel özelliklerine ışık tutabilecek özelliktedirler. Bu yönüyle yerel tarihçilik için önem taşırlar.
3. Eserde Bolvadin'de yaşamış nüktedan, hazırcevap ve toplumda saygı gören pek çok şahsiyet yer almaktadır. Eser, bu kişilerin gelecek kuşaklar tarafından da tanınmasını sağlayacaktır.
4. Bolvadin ağzında yaşayan arkaik (eskicil) özellikler taşıyan pek çok sözcük eserde yer almaktadır. Bu yönüyle eser dil ve kültür taşıyıcısı durumundadır.
5. Eserde yer alan şiirlerin pek çoğu yazıldığı dönemin siyasî fotoğrafını göstermesi yönüyle önemlidir.

Kaynakça

Alimjanova, G. M. (2016) Karşılaştırma Kùltürdilbilim. (çev. Uçar, S.-Aktay, ř.) Ankara: Gazi Kitabevi.

Demir, N. ve Yılmaz, E. (2010) Türk Dili (Genişletilmiş 5. Baskı). Ankara: Grafiker Yayınları.

Logie, N.N. (2014) Dil Niyet Aidiyet. Ankara: Alter Yay. Rek.

Pektaş, Mehmet (2009) Bolvadin'den Yergiler ve Yargılar I-II (Genişletilmiş ve Gözden Geçirilmiş 2. Baskı). Konya: Dizgi Ofset.

BOLVADİN YÖRESİ HALK KÜLTÜRÜNDE GELENEKSEL GİYİM KUŞAM

Eyip KOCA¹

ÖZET

Kültür değerlerimizin en önemlilerinden olan geleneksel kıyafetlerimiz ve giyim kuşam kültürü, geçmişı günümüze bağlayan en önemli kaynaklardır. Bu çalışma; Bolvadin yöresi ve çevresindeki geleneksel giyim kuşam kültürünü araştırmak, incelemek, tarihsel süreç içerisinde kullanılmış ve hâlâ kullanılmakta olan geleneksel kadın ve erkek kıyafetlerini (gündelik kıyafetler, genç kadın, gelin, genç erkek ve damat) tespit edip değerlendirmek, sınıflandırmak, arşivlemek ve geleneksel motif özelliklerini tanıtmak amacıyla yapılmıştır. Çalışmanın evreni Bolvadin yöresi ve çevresidir. Çalışmada gözlem metodu kullanılmıştır. Bolvadin merkez ve köylerinde Mahalli kişi ve sanatçılarla odaklanmış görüşme yöntemi ile görsel veriler ve kayıtlar alınmıştır. Teorik bilgiler ile desteklenmiştir. Çalışmanın bundan sonra yapılacak olan benzer alan araştırmalarına kaynak teşkil edeceği düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Bolvadin, Halk Kültürü, Geleneksel Kıyafet,
Giyim Kuşam

¹ Afyon Kocatepe Üniversitesi Devlet Konservatuarı Halk Oyunları Bölümü, Öğretim Görevlisi
eyupkoca@hotmail.com

TRADITIONALS CLOTHING IN THE FOLK CULTURE IN THE BOLVADIN REGION

Abstract

Our traditional clothing and clothing culture, one of the most important of our cultural values, are the most important sources connecting the past with the present day. This work; To investigate the tradition of clothing tradition in the Bolvadin region and its surroundings, it is necessary to identify, evaluate, classify and archive traditional men and women's clothing (every day clothes, young women, bride, young men and groom) . The universe of work is Bolvadin region and periphery. The observation method was used in the study. In Bolvadin center and villages, visuals and records were taken within interview method focused on local people and artists. Supported by the theoretical information. It is believed that the study will be a source for similar field surveys to be conducted from now on.

Keywords: *The Bolvadin, Folk Culture, Traditional Clothes, Clothing*

GİRİŞ

Bolvadin Afyonkarahisar'ın Sultan yolu üzerinde yer alan Anadolu'nun en eski yerleşim yerlerinden biridir. Tarihi eski çağlara kadar gitmesine rağmen halkbilim araştırmalarına akademik düzeyde yeterince konu olmamıştır. "Halkbilim, bir ülke ya da belirli bir bölge halkına ilişkin maddi ve manevi alandaki kültürel ürünleri konu edinen, bunları kendine özgü yöntemleriyle derleyen, sınıflandıran, özümleyen, yorumlayan bir bilimdir(Sedat Veyis, 1995:15).

Halk biliminin araştırma sahasının ne olduğu konusunda yapılan bütün tanımlarda "değişmeyen temel kavramlardan birisinin hatta birincisinin 'gelenek' kavramı olduğu" belirtilmektedir.(obanoğlu, 1999:7)

Ülkemizde daha çok halk bilimi yerine folklor kelimesi tercih edilmiştir. Türk halkbilimini/Folklorunu doğrudan doğruya ilgilendiren, Anadolu gerçekleri, halk yaşamının özgün yanları, tre ve gelenekleridir. Bu tre ve geleneklerin içerisinde önemli bir yer tutan "Giyim-Kuşam rtnmek ve doğa koşullarından korunmak amacı ve süslenmek duygusuyla ortaya kmıştır. Kaynaklara göre medeniyetin ve teknolojinin ilerlemesi sonucunda toplumlar gelenek-göreneklere göre değişiklikler göstermiştir. Kaynaklardan edinilen bilgilere göre eski bir olgu olan giyim kuşam insanoğlunun sürekli yenilikler keşfetmesi ile birlikte gelişerek ve değişerek günümüze kadar gelmiştir"(Demir,2012:1)

Bu araştırmanın konusunu oluşturan Bolvadin'deki halk kültüründe giyim kuşam araştırması için bölgedeki geleneksel ögeler dikkate alınarak çalışılmıştır. Yörenin köyleri ziyaret edilerek, yre insanların görüşleri alınmış, görsel ve işitsel kayıtları belgelenerek geniş bir alan araştırması yapılmıştır. Halkbilim ürünlerinden yaşayanları ve unutulmaları kayıt altına

alarak ulusal ve uluslararası literatüre girmesini sağlamak gibi amaçlar arasındadır.

1. HALK BİLİMİ

Halk bilimi ifadesi İngilizce halk anlamına gelen “Folk” ve bilgi anlamına gelen “lore” kelimelerinin birleşimiyle oluşmuş “folklore” teriminin Türkçe’ye birebir çevirisidir ve ilk defa 1846 yılında William J. Thoms tarafından, o güne kadar “popular antiquities” denen ürünlere “folklore” denmesini teklif etmesiyle ortaya çıkmıştır.1891’de yapılan Uluslararası Folklor Kongresi’nden sonra bütün dünya dillerine orijinal

Şekli ile ya da birebir çevirisi yapılarak girmiştir (Tan, 2005:18).

Halk biliminin temel konusu halktır. Halk, sadece bir insan grubu olmaktan öte bir kültür taşıyıcısıdır.Bu kültüre oyunuyla, müziğiyle, gelenek ve göreneğiyle toplumun tüm kesimlerinde var olan bir kimlik konumundaki ortak yaşantıdır. Bu ortak yaşantı halkbilim çerçevesinde incelenir. Gerek dünyada ve gerekse ülkemizde halkbilim için pek çok tanım yapılmaya çalışılmıştır. Buna göre Halkbilim, bir ülke ya da belirli bir bölge halkına ilişkin maddi ve manevi alandaki kültürel ürünleri konu edinen, bunları kendine özgü yöntemleriyle derleyen, sınıflandıran, çözümleyen, yorumlayan bir bilimdir. (<http://turkoloji.cu.edu.tr>).

2. BOLVADİN’DE ÇALIŞMA YAPILAN KÖYLER

Ortakarabağ Köyü, Kurucaova Köyü, Karayokuş Köyü, Hamidiye Köyü, Dipevler Köyü, Derekarabağlar Köyü(Gölkarabağ).Büyükkarabağlar kasabası

3. GELENEKSEL GİYİM KUŞAM

Giyim kuşam, bütün olarak bir kültür ürünüdür ve doğrudan doğruya insanla ilgili olduğundan, insanın yaşam biçimini belirten bir göstergedir. Giyim, giyenin sosyal

durumunu, yaşını ya da dđneminini, kişiliğini, ekonomik durumunu ve toplumdaki yerini belirlediği gibi, bireysel, toplumsal ya da ulusal özelliklerini de gđsteren bir olgudur. Giyim kuşam konusunda çevre koşulları da zamanla fonksiyonellik ve estetik öğelerin gelişmesini sağlamıştır. Bu gelişim belirli bir sđreç sonucunda bđlgesel ve geleneksel dediğimiz giysi tđrünün asırlarca kalıcı olacak tipini yaratır. Geleneksel erkek giyiminde kasket, kukuleta, takke, poşu, şalvar, kuşak, yelek, yünden yapılmış i don, yine aynı şekilde ie giyilen fanila, takım elbise, çizme, vb. gibi giyecekler önemli bir yere sahiptir. Yđreden yđreye renk ve çeşitlilik gđsteren bu kıyafetler ana giysi olarak kullanıldığı gibi, kasket, poşu, kuşak olmak üzere aksesuar olarak da kullanılmaktadırlar. Erkek giyiminde de kadın dđnyasında olduğu gibi geçiş dđnemlerine has kıyafetler yđreden yđreye çeşitlilik gđstermektedir. Bunların en önemli sđnnet kıyafetlerinde gđrđlmektedir. Yine bir geçiş dđnemi olan evlilikte erkeğin damatlık kıyafeti için Anadolu'da bđlgeden bđlgeye gerek ana kıyafet gerekse taşınan aksesuar açısından çeşitlilik gđstermektedir. Ancak şehir hayatıyla birlikte artık bu tđr geçiş dđnemleri tđrenlerinde kıyafetler daha çok fabrikasyon malı olup renk dışında herhangi bir çeşitlilik ya da gelenekselliği yansıtmamaktadır. Erkek giyiminde renkler de belirleyici bir etkidir. Özellikle mavi ve koyu renkler erkek giyiminde başat olan renklerdir. Bu renklerin cinslere gđre dağılımı kđltürel olarak yđklenmiř anlamlarla belirlenmiştir. Örneğin erkeğe bebekliğinden itibaren pembe rengi giydirilmez. Daha çok nazarlık, altın boncuk takılır. Anadolu'da geleneksel kadın giyiminde ise çoğunlukla başlık, içlik ya da ilik, yelek, etek ve şalvar, yemeni ya da çarık kullanılmıştır. Başlık yđrelere gđre farklılıklar gđstermektedir(Aydın, 2009:2).

4. BOLVADİNDE GELENEKSEL GİYİM KUŞAM

4.1. Erkek Giyimi

Başa Giyilenler: Keçeden yapılmış fes ve onun üzerine kenarları işlemeli yazma takılırdı. Bazen da fes takılmaz sadece genelde ipekli kuşaktan başa sarılan adına sarık denen poşu bağlanır. Cumhuriyet sonrası sekiz kōře kasket takılırdı.

Bedene Giyilenler: Üstte i göynek adı verilen Amerikan veya şile bezinden ilik. İliğin üzerine yelek, keten ya da çuhadan yakası ve önleri harç işlemeli cepken adı verilen bir üst giysisi, altta potur adı verilen ağı pot dize kadar uzanan çuhadan, ketenden yada kadifeden bir giysi giyilirdi.1915' ler den sonra İngiliz kilodu denilen bir alt giysisi giyilmeye başlamıştır. Bele şal kuşak bağlanır. Kuşağın üzerine yada tek başına yünden dokuma beş ile sekiz santim arası püsküllü beş altı metre uzunluğunda kolon kuşak bağlanırdı. Kolon kuşağın üzerine deriden arkaları kayışlı yapılmış, kama, yağlık, toplu tabanca, vb. şeyleri arasına koymak için kullanılan silahlık takılırdı. Silahlığın üzerine yağlık adı verilen mendil takılırdı.İki tarafı da keskin kını ve sap kısmı işlemeli kama takılırdı. Tek tarafı keskin olan hafif kıvrımlı saldırma da takılırdı. Altı atarlı üzeri işlemeli toplu tabanca da takılırdı. Kōstekli saat takılırdı. Gümüşten sigaralık takılırdı.

Ayağa Giyilenler: Diz kapağına kadar uzanan yünden örölmüş çorap giyilir ya da yine yünden örme tüm ayağı dize kadar saran iki üç cm eninde dolak sarılırdı. Ayağa altı kōsele tabanlı ucu sivri yumurta topuklu kundura, yemeni ya da çarık giyilirdi.

Afyonkarahisar Bolvadin Muzesinden Derleme alışması
Sırasında ekilen Görüntü.

(07 Kasım 2013)

Afyonkarahisar Bolvadin Muzesinden Derleme alışması
Sırasında ekilen Görüntü.

(07 Kasım 2013)

Afyonkarahisar Bolvadin Múzesinden Derleme alışması Sırasında ekilen Görüntü.

(07 Kasım 2013)

Afyonkarahisar Bolvadin Múzesinden Derleme alışması Sırasında ekilen Görüntü.

(07 Kasım 2013)

Afyonkarahisar Bolvadin Muzesinden Derleme alışması
Sırasında ekilen Görüntü.

(07 Kasım 2013)

4.2. Kadın Giyimi:

Başa giyilenler: Genelde bordo renkli orijinali keçeden olan fes takılır. Fesin zerine poşu bağlanır. Poşu ile birlikte erbi adı verilen bir yazma bağlanır. Fesin zerine gümüşten tepelik ve onun üzerinden arkadan bele kadar sarkan ipekten poşu bağlanır. Başa ayrıca çok özel, fesin üstünden sarkan gümüşten süsler takılır. Hepsinin üzerinden başa pullu adı verilen yazma rtlr.(Karabağ Kültürü baş bağlaması)

Bedene giyilenler: İe Amerikan bezi veya şile bezinden yapılan yaka uçları işlemeli i gömleği giyilir. Altta kadifeden şalvar giyilir. Bele şal kuşak bağlanır. Onun zerine kutnu kumaştan ncek adı verilen önlük bağlanır. Bunların zerine Kaftan adı verilen saya gibi arkadan birleştirilen kenarları, n ve arkası su taşları ile süslü ketenden  etek giyilir. Bele deve dişi boncuklarıyla kadife üzerine dikilmiş kemer bağlanır.

Ayağa Giyilenler: Ayakta ynden değişik desen ve renklerde ala çorap giyerler. Yemeni, kara lastik ve arıktaki giyilir.Ayrıca obanlar ilçesini bazı köylerinde merkez kadın giyimi de mevcuttur.

Afyonkarahisar Bolvadin Muzesinden Derleme alışması
Sırasında ekilen Görüntü.

(07 Kasım 2013)

Afyonkarahisar Bolvadin Muzesinden Derleme alışması
Sırasında ekilen Görüntü.

(07 Kasım 2013)

Afyonkarahisar Bolvadin Muzesinden Derleme alışması
Sırasında ekilen Görüntü.

(07 Kasım 2013)

SONUÇ VE ÖNERİLER

Kadın giyiminde tarihsel süreç içerisinde bir sadeleşme olmakla beraber yöreye has geleneksel kıyafetlerini gerek sandıklarında saklayıp gerekse de özel günlerde giymeye devam edildiği tespit edilmiştir. Özellikle Karabağlar köylerinde Kadınların giydiği kaftanın artık gündelik yaşamda giyilmediği görülmektedir. Ancak yaşlı kadınlar tarafından üzeri yazmayla sarılı fesler halen giyilmektedir. Bolvadin köylerinde geleneksel kıyafet olan şalvar halen giymeye devam edilmektedir. Burada da tekstil dünyasında ki gelişme ve şehirden ihtiyaç giderme alışkanlığıyla beraber şalvar giyiminde renk ve kumaş farklılıkları görülmektedir. Ancak yine şehir yaşantısının etkisiyle genç kızlar şalvar yerine etek giymeye başlamışlardır. Karabağlar köyleri dışında Bolvadin'in diğer köylerinde kadınlar, örtü amaçlı kullandıkları atkıyı takmaya devam etmektedirler. Kadın giyiminde olduğu gibi erkek giyiminde de ülkenin doğal yapısı, coğrafi konumu, toplumsal, ekonomik ve dini yapısı erkek giyiminde belirleyicidir. Erkeklerin gündelik yaşamın içerisinde daha fazla aktif olduğu gerek köy yaşamında gerekse şehir hayatında ekonomik ve sosyal durumunu kıyafetler üzerinden belirlemek mümkündür Erkek kıyafetlerinde değişim kadınlarınkine oranla çok daha çabuk yaşanmış ve büyük ölçüde şehirlileşmiştir.Sonuç olarak şehirlileşmenin etkisiyle gerek kadın gerekse erkek kıyafetlerinin yok olmaya yüz tuttuğu tespit edilmiştir.Kültürel değerlerimizin korunması ve halkbilimine kazandırılması gerekliliğinden yola çıkılarak Bolvadin'deki kurum ve sivil toplum kuruluşlarının ortak katkısıyla yapılmış olan çalışmalar dan elde edilen envanterler ışığında Bolvadin'e bir giyim kuşam müzesinin kazandırılması gerekliliği tespit edilmiştir. Ayrıca görsel ve işitsel çalışmalar yapıлып (Audio CD, belgeseller gibi) popüler kültürün ilgisi bölgeye çekilmelidir.

KAYNAKÇA

Aydın, Suavi.,(2009). "Halk Bilimi El Sanatları Geleneği Giyim Kuşam ve Süsleme" T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Türkiye Kültür Portalı Projesi.,Ankara.

Çobanoğlu, Özkul.,(1997). "Halkbilim Açısından Gelenek, Turizm ve İcad Edilmiş Gelenek Bağlamında Ayvalık Şeytan Sofrası Örneği", Milli Folklor, Yıl:11, Cilt:6, Sayı:43.

Demir, Fahriye., (2012). "Kayseri İli Geleneksel Giyim Kuşam Kültürü Üzerine Bir İnceleme" Gazi Üniversitesi Eğitim Bil. Enst. Yüksek Lisans Tezi, Ankara.

Eroğlu, Ahmet.,(2009). "Bolvadin Yöresinde yaşıyan Karabağlılar ve Ortakarabağ Köyü Üzerine Sosyal Antropolojik Bir Araştırma", Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara

Örnek, Veyis. S.,(1995). "Türk Halkbilimi", Ankara.

Tan, Nail Tan., (2005). "Folklor (Halk Bilimi) Genel Bilgiler", Geliştirilmiş 5. Baskı, Artmedia Yayınevi, İstanbul.

http://turkoloji.cu.edu.tr/HALKBILIM/mehmet_yardimci_halkbilimi.pdf

GEÇMİŞ ZAMAN OLUR Kİ HAYALİ CİHANA DEĞER

Muharrem BAYAR¹

*Akşam olur bir gün bizde gideriz,
Kalır dudaklarda Őarkımız bizim.*

Necip Fazıl

Bolvadin has got beauty not bestowed upon every city. Nature and history being side by side is that pretty only in there.No matter whence you look,you see a different beauty.Time is like still water in silver cups in Bolvadin.It is white,pristine and unsullied.It slept ravished with delight under the golden daylights.You can't understand or express but only sense it and then you write a poem for every beauty and fancy thousand dreams.

History is still fresh here. Time stopped in life waxing beautiful.Bolvadin is an unwritten emotion, a poem that is not composed and waiting to come to light.

*ANAHTAR KELİMELEER: Kadim Kent, Bolvadin Zaferi,Srra
Olayı.27 Mayıs,Bolvadin Sancağı*

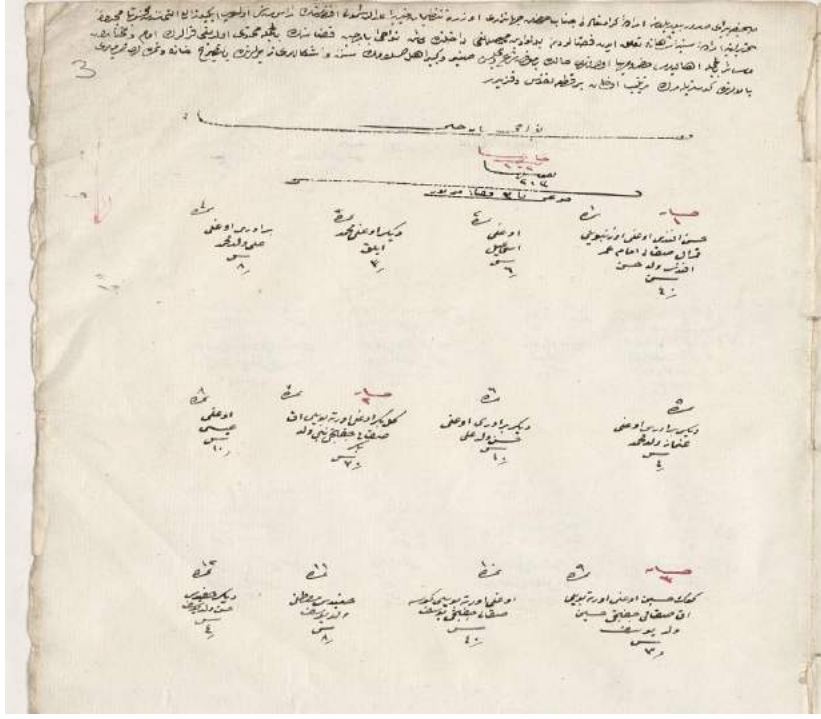
¹ Dr, dr.muharrembayar@hotmail.com,0 543 604 3689

1.KADİM ŞEHİR:

Bolvadin, Anadolu'nun tarih ve kültür Şehridir. Nadir yetişmiş devlet adamlarımızdan belediye eski başkanımız Dr. Ahmet Naci Helvacı Beyefendi'nin dediği gibi *Kadim Kent*'tir. Beldenin tarihini ve kültürünü en iyi bilenlerden birisi, değerli meslektaşım araştırmacı eğitimci İlçe Milli Eğitim Emekli Şube Mdrlerindin Kadri Sevim Beyefendi'nin dediği gibi Bolvadin bir kültür Şehridir. Ayna gibidir. Herkes kendini görür. Bir zamanlar çevre il ve ilçelerin hayranlık duyduğu bir beldedir.

Anadolu Tarihi boyunca pek çok önemli olaylara sahne olmuştur. nl Tarihçi Prof.Dr. Osman Turan, Anadolu 1116 baharında yapılan *Bolvadin Savaşı* ve arkasından yapılan *Bolvadin Anlaşması* sonunda kesin olarak Türk Yurdu olmuştur. Bu olay Türk Tarihi için bir devrin miladıdır. Diyor. O tarihte Bolvadin Valisi Emir Buğa idi.(Prof.Dr.O.Turan,*Selçuklular Zamanında Türkiye Tarihi*. S.157)

Osmanlı Döneminde Anadolu Eyaleti'nin her yönü ile önemli merkezlerindendi (Bak: BOA, 438 nr. MVAD (H.937 / M.1530 tarihli)Osmanlı'nın en uzun yüzyılı olan XIX. Yüzyılda *Muhassıllığa* (Sancak) yükselmiştir. Hanbarçın Kazası, Bayat, Nevahi-i Barçın(Emirdağ)kazası, ifteler, ay, Karamık kazası, Şuhut Kazası, labat, İşhaklı, obanlar Bolvadin Muhassallığına bağlanmıştır. Zaman içinde bu yerleri gezdim. Tarihlerini yazdım. Oralarda kiminle konuşsam atalarından getirdikleri hatıraları yad ederek Bolvadin'i hürmetle anarlar. Dedelerimizin kursağında Bolvadinlinin ekmeği ve suyu var derler. Işıl işıl, sımsıcak Bolvadin sevgisi okunur gözlerinden

Bolvadin Muhassalığı 1246/1831 tarihli Nüfus Atik Defteri

O zaman Bolvadin'e 10 kaza ve nahiye 326 köy bağlı idi. Buralardan akın akın insanlar gelir, 3 gün Pazar kurulurdu. Çarşamba günü başlar, Perşembe günü hareketlenir, Cuma namazını kılarlar öyle sona ererdi.1960 yılına kadar devam etti.1960 sonra bu özelliği kayboldu.

2.YOLLAR:

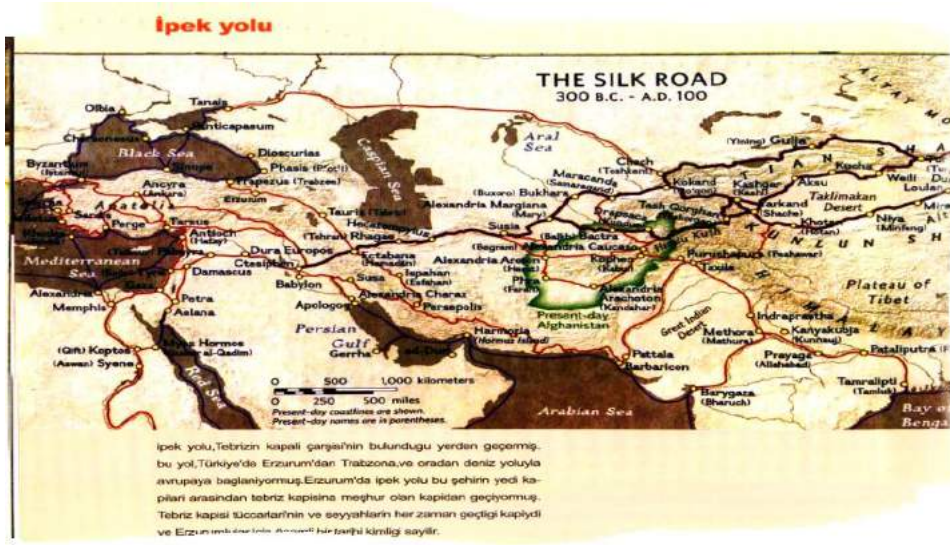
Yollar şehirleri hayata bağlayan can damarlarıdır,10 bin yıllık zengin tarihi boyunca bölgeleri, şehirleri birbirine bağlamıştır. Hattuşaşda başlayan Tarihi Kral Yolu Ankara-Sivrihisar-Emirdağ (Hisarköy'den) geçerek Bolvadin'e gelir. Oradan Çay, Şuhut, Sandıklı, Denizli üzerinden Efes'e ulaşırdı. Daha sonra açılan Dara Yolu Babiliden başlar Kaster Pedion'da (Bolvadin Üçhüyükler.) Kral Yolu ile birleşirdi. Romalılar yolların birleştiği bu yere M.Ö. 1340 yılında Anadolu'nun en uzun taş köprüsü olan Cayster (Kırkgöz) Köprüsü'nü

yapmışlardır. Ayrıca Costantinapol'dan (İstanbul) Babile kadar uzanan bu yol taş kaplanmıştır. Totuların çiftliğin civarında kademe kaplı yolun kalıntıları vardır. Ünlü Bizans Tarihçisi Anna Comnena, *Alexia* isimli ünlü eserinde bu yolun Anadolu'daki en önemli yol olduğunu bütün önemle seferlerin buradan yapıldığını yazar Ünlü İngiliz Arkeoloğu Prof. Dr. W. M. Ramsay, *Anadolu'nun Tarihi Coğrafyası* isimli eserinde önemli Hac Yolu olduğunu Kûdüs'e giden hacıların bu yolu asırlarca kullandıklarını yazar. Bu nedenle İznik'te yapılan bütün dini toplantılara Polybotumlu(Bolvadin) din adamları katılmıştır.

Anadolu'nun en eski, en uzun taş köprüsü Kırkgöz(M.Ö.1340)

Bu yol asırlarca doğudan batıya-batıdan doğuya yapılan seferlerde kullanılmıştır. Doğu Asya'da Çin Seddinin civarında başlayan meşhur İpek Yolu Bolvadin'den geçer.

Selçuklular Döneminde Bolvadin Karahisar-i Sahip vilayetinin en önemli kadılıklarından (Kaza) birisidir. Aleaddin Keykubat Kurşunlu Han Kervansarayını yaptırmış Üç Höyük'ü vakfetmiştir. Kervansaray'ın içinde birde Köşk Mescid vardı. Mescidin kitabesinin Bucak Çeşmesinin üzerindedir. Daha sonra kitabeyi günümüz Türkçesine çevirdim ve Bucak Camisi'nin duvarına asdım. Bu mescid adına *Hanaylı Mescid Mahallesi* (Bucak Mahallesi) kurulmuştur. (Bak: BOA ,438 nr.MVAD (H.937/M.1530 tarihli) Bolvadin'e gelen seyyahlar burada kalmışlar. Hatıralarında Bolvadin ve Kervansaray'ı şitayişle anlatmışlardır.

3. SÜRRE ALAYI OLAYI

Bolvadin'in mutfak literatüründe *Kara Haber* yaprak sarmasının adıdır. Bu mübarek yemek, sarılarak yapıldığı halde biz inatla *yaprak dolması* diyoruz.

Yaprak sarması, Bolvadin davetlerinin vazgeçilmez yemeğidir. Sofraya konan yaprak sarması son yemek olduğunun habercisidir. Arakasından dualık olarak mevsimin durumuna göre meyve veya hoşaf gelir ve davet sona erer.

Yaprak sarması son yemek olduğu için, davetin sona erdiğini bildirdiği için *kara haber* denmiştir.

Deyim haline gelerek günümüze kadar gelen bu sözcük, zaman için yanlış yorumlanmış, hiç ilgisi olmayan bir olaylarla ilişkilendirmiştir.

Köklü zengin bir tarihi olan Bolvadin doğuyu-batiya bağlayan en önemli yollar üzerinde kurulmuştur. Tarihi Kral Yolu,İpek Yolu ,Sura Yolu,önemli ticaret yolları ,sefer yolları buradan geçmiştir.10 bin yıllık tarihinde sayısız olaylara şahit olmuştur.Bu olaylarda birisi ve en önemlisi de *Tarihi Surre Soygunu Olayıdır*.

Bolvadin Beyleri ek görev olarak Akşehir-Sultanönü(Eskişehir)arasındaki yolun muhafız serdarlığını da üslenmişlerdir. Bu yol üzerinde olan her olaydan sorumlu tutulmuşlardır.

1800 yılı Sonbaharında Hacı Alayı, Hac Faraziyesini tamamlamış, dönerken Çay ilçesinin Mandıra yakınlarındaki Sakallı mevkisinde Kör Nakipoğlu İsmail, Kara Cehennem oğlu Kara Aslan isimli eşkıyaların adamları tarafından soyulurlar.Bu olaydan Bolvadin Bey'i Emrullah Bey ve aslen Yalvaçlı Honamlı Yörüklerinden olan Çay Bey'i Oruç Bey sorumlu tutulur.Olayı incelemek için Bolvadin Beyliğine Mehmet Tahir Bey,Çay Nahiyesi Beyleğine de Çengeloğlu Bayram Bey görevlendirilir. Bolvadin eski Bey'i Emrullah Ağa ve Çay eski Bey'i Oruç Bey kalebent olarak Balkanlara sürülür.

1800 tarihinde Mehmet Tahir Bey, sürgüne gitmeyen Emrullah Bey ve Oruç Bey'i ortadan kaldırır.Bu olayı takiben soygunu yapan eşkıyalardan Kör Nakipoğlu İsmail,Kara Cehennem oğlu Kara Aslan ve adamları 11 Ekim 1801 günü Bolvadin'i basarlar.Çok kanlı sokak savaşları olur.Olay günü

Bolvadin Kurşunlu Kervansarayı'nda² misafir olan Ünlü seyyah William Francis "*Asia Minor, Mesopotamia, Caldea and Armenia*" isimli eserinde çok kanlı bir gece baskını olduğunu yüzlerce cesedin sokaklarda yattığını. Mehmet Tahir Bey'in eşkiyayı şehirden çıkardığını anlatır.³

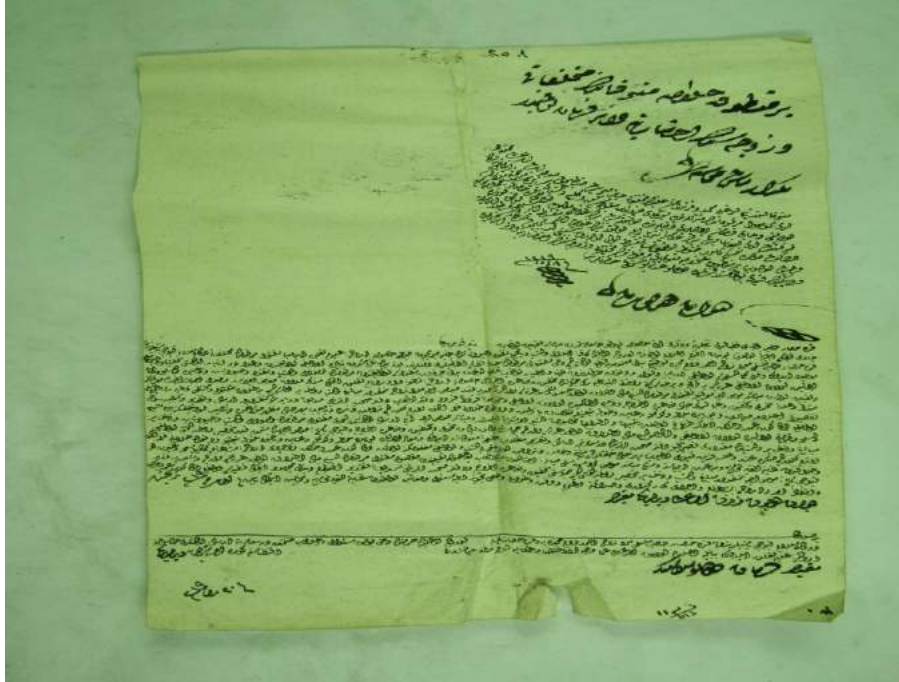
Mehmet Tahir Bey sıkı takipten sonra 07 Şaban 1230/1814 günü eşkiyayı Çay Deresinde kısıtırır ,başta reisleri olmak üzere pek çok eşkiyayı öldürür .Eşkiya başı Kör Nakipoğlu İsmail, Kara Cehennem oğlu Kara Aslan'ın başlarını keserek Anadolu Valisi Ahmet Şakir Paşa'ya gönderir.Bu başarısından dolayı Bolvadin Bey'i Mehmet Tahir Bey, Padişah Sultan II.Mahmut tarafından Anadolu nişanı ile taltif edilmiştir. (Yücel Özkaya, *Osmanlı İmp.Ayanlık.s.138*)

Mehmet Tahir Bey 1828-1829 Osmanlı-Rus Savaşına Bolvadin Alayı ile katılmış,„Sırpistan'ın o zamanki merkezi yakınlarındaki Çetine Kalesi kuşatması sırasında Maydos Tepesinde şehit düşmüştür.

² Bolvadin Kurşunlu Kervansaray'ı Bedestan'ın doğusunda idi.Selçuklu Sultanlarından II.Gıyaseddin Keyhüsrev'in oğlu Rükneddin Kılıç Arslan tarafından H.663/M1264 tarihinde yaptırılmıştır.Kervansaray'ın ortasında Köşk Mescidi vardı.Köşk Mescidin kitabesi Bucak Çeşmesi üzerindedir.Kervansaray 1800 yılı başlarında terk edilmiş,H.1271/M.1854 yılında Büyük Bolvadin Yangını'nda yanmıştır. Yerini Karahisar-ı Sahip Meclis İdare azası İsmail Ağa satın aldı.Tamir ettiremedi.Bolvadin eşrafından Hacı Ali Ağa 'ya sattı.Kervansaray'ı oğlu Hacı Mehmet Ata 1912 yılında modern bir han olarak yaptırmıştır.Bu binada 1982 yılında yıkılmış,yerleri iş yeri olmuştur.

³ William Francis "*Asia Minor, Mesopotamia, Caldea and Armenia*" s316

Çay Deresi'nde yakalanan Emrullah ve oğlu Mehmet Bey , Oruç Bey'in tenkili ile eşkiya K r Nakipoğlu İsmail ve Kara Cehennem oğlu Kara Aslan'ın başlarının keserek Anadolu Valisi Ahmet şakir Paşa'ya gönderildiğini gösterir belge⁴

Mehmet Tahir Bey(?-1829)

Ataları aslen Bolvadinli olup, Anadolu Eyaletinin merkezi olan Kütahya'da idari görevlerde bulunmuşlardır. Babası Kütahya Mahiyet beylerinden Abdülkadir Ağa' dır. Dedeleri Huruşit Bey Celali İşyanlarının bastırılmasında ve konar-g cer aşiretlerin iskanında gösterdiği başarılarından dolayı taltif edilmiştir.

Mehmet Tahir Bey ,iyi tahsil görmüş, çeşitli sancaklarda görev yapmıştır. 1800 yılı başlarında Kütahya Sancağında görev almıştır. 1800 yılı sonlarında Bolvadin civarında meydana gelen *Sura Olayını* tahkik için görevlendirilmiştir. Bu görevi başarı ile

⁴ BOA,515/25156 (07.şaban.1230/1814)

tamamladığı için Bolvadin Ayanı olarak görevlendirilmiştir. Ayrıca Padişah II. Mahmut tarafından taltif edilmiştir.(Yücel Özkaya, *Osmanlı İmp.Ayanlık.s.138*)

1828-1829 Osmanlı-Rus savaşına Bolvadin Alayı ile katılır .O sırada vuku bulan Sırp İsyânını bastırmakla görevlendirilir. İsyânı bastırır. Sırbistan'ın önemli şehirlerinden Çetine Kalesi kuşatmasında şehit düşer. Bolvadin Alayının çoğu şehit olur. Kalenin yanındaki Maydos Tepesine gömülür. Yerine Bolvadin Ayanı olarak oğlu Abdülkadir atanır.

Mehmet Tahir Bey'in Abdülkadir, Ali ve Mustafa isminde 3 oğlu ile 2 kızı vardır.

Mehmet Tahir Bey Çeşmesi:

*Ba avnillah bu çeşmeyi Tahir Ağa edüb bünyad
Nuş edenler bulsun safa kıla derde hem derman-yad
Billahi dergahundan itme ruzu ol kimesne
Ab-ı revani nuş idenler eyleye hayrullahı yad
Hem mesrur et mihrabını onun müstebanı-yad
Eyleyeler fatiha ile onun ruhunu şad*

10 Receb 1227/1815

Bolvadin Beyi Mehmet Tahir Bey'in 1831 tarihli atik nüfus kaydı.

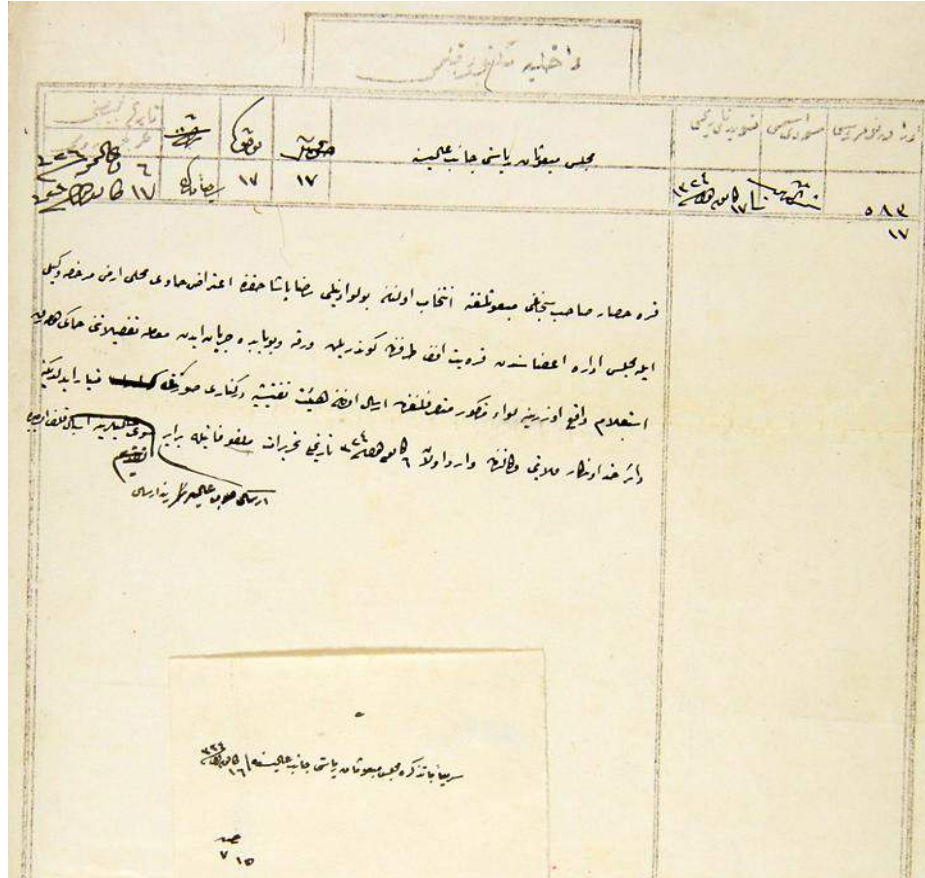
4.BOLVADİN'İ YOK EDEN YANGIN

1854 yılında Bolvadin Rüstem Paşa Hamamından ıkan Bolvadin'in yarısı kül eden bu ara kervansarayı ve hamamı harap eden Büyük Yangında yıkılmış, enkazı Afyonlu Hekimbaşı Mustafa Ağa'ya satılmış (Bak; AŞS.582/255 N.1271/M.1854) Ondanda Bolvadin eşrafından Hacı Ali Ağa satın almıştır. Oğlu Bolvadin Belediye başkanı Hacı Mehmet Ata 1912 yılında modern bir han-otel yapmıştır. Burada parti müfettişi iken Adnan Menderes gibi devlet adamları, Arif Sami Toker gibi ünlü sanatkarlar kalmıştır. Her evde levhası bulunan Bolvadinli ünlü hattat Ömer Rüştü 1948 yılında bu handa ölmüştür. Bu han Bolvadin Tarihine kültürüne ışık olacak pek çok olaya şahit olmuştur.(Hacı Ata Hanın tarihini en iyi değerli arkadaşım Ruhi Özsoy Beyefendi bilir. Bolvadin'in münevver esnaflarından benimde dostum rahmetli babası İbrahim Özsoy ve kardeşi Ahmet Özsoy'un ömürleri bu handa geçmiştir. Bu nedenle *hancılar* lakabı ile anılırlar)

5.HATIRASI CİHANA DEĞER OLAYLAR:

Bu asrın en önemli olaylarından biriside Bolvadinli Rıza Paşa'nın 1877 yılında açılan ilk Osmanlı Meclisine Milletvekili olarak girmesidir. Daha sonra 1908 yılında III. Dönem milletvekili olmuştur. Mecliste Ermeni ve Rum asıllı milletvekillerinin bölücü ve yıkıcı faaliyetlerini engellemek için yoğun çaba göstermiştir. Teselya'nın Yunanistan'a bağlanmasını Osmanlı Meclisinde savunan Epir mebusu Aleksandır Boşu'nun yakasından tutarak kürsüden aşağı indirmiştir. Bu olay Osmanlı memalikinde yangılar uyandırmıştır. Mecliste taşkınlık yapan Ermeni asıllı mebusları da susturmuştur.(Bak: Meclis Zabıtları) Ermeniler ve Rumlar meclis başkanına, sadrazama ve padişaha şikayet tehdit telgrafları, mektupları yağdırmışlardır. Bunlardan Afyonkarahisar İttihat Terakki Fırkası başkan yardımcısı

Karabet Efendi'nin meclis başkanna gönderdiği 1324/1908 tarihli telgrafı sunuyorum.

Meclis-i meb 'usan Riyaset-ı Aliyesine

17 Kanun Evvel 1324

Karahisar-ı Sahib Sancağı meb 'usanlığına intihab olunan BOLVADİNLİ Rıza PAŞA hakkında itiraza havi mahalli Ermeni murahhas vekili ile meclis idare azasından Karbet Efendi tarafından gönderilmiş varaka ve bu babda ceryan iden mu 'amma tafsilatını haki hümarık iste'alem def 'a üzerine liva-i mezkür mutasarrıflığa irsal olunan heyet-i teftişiyeye der-kenarı sureti zâyi eylediğine dair

Hüdavendiğar Vilayeti vekal19etine var olan 6 Kanun Evvel 1324 tarihli tahrirat beraber suret-i alilerine irsal kılındı efendm.

Takdim

OSMANLI MECLİSİNDE AFYONKARAHİSAR MİLLETVEKİLLERİ

Parleментар sisteme 1877 yılında geçilmiştir.1877-1920 yılları arasında Osmanlı Dönemindeki bu meclislere Afyonkarahisar 4 devre milletvekili göndermiştir. Osmanlı Millet Meclisinde Afyonkarahisar'ı temsil eden milletvekilleri.

I.Dönem	II.Dönem	III.Dönem	IV.Dönem
Kamil Efendi	Ahmet Bedri Efendi	Ağaoğlu Ahmet Bey	Ali Bey
Rıza Paşa(Bolvadin)	Kamil Efendi	Kamil Efendi(Miras)	Mustafa Hulusi Efendi
Salim Efendi	Salim Efendi	Rıza Paşa(Bolvadinli)	Ömer Lutfi Bey
		Salim Efendi	

1991 seçimleri Bolvadin siyasi hayatının en verimli dönemidir. Meclise 2 Bolvadinli girmiştir. Anavatan Partisinden Dr. Halil İbrahim Özsoy ve Doğruyol Partisinden Ethem Kelekçi.

1991 yılı 19 Dönem Millet Vekilleri yemin merasiminde Diyarbakır Milletvekili bölücü marksit kürtcü Leyla Zana yemin yapmak için kürsüye çıktığında 550 milletvekilinin güzüne baka baka kürtcülük propagandası yaparak Türk Milletine hakaret etmiştir. 550 milletvekilinin suskun bakışları arasında bir milletvekili ne yazık ki yalnız bir tek milletvekili yiğit Bolvadinli Ethem Kelekçi zenbereğinden boşanmış yay gibi kürsüye

fırlamış, o uğursuz kadını susturmuştur. Bu olay tarihte yerini almıştır. Tarih tekerrür etmiştir.

Bolvadinli her zaman dinine, ezanına, bayrağına, milletine, vatanına, ırzına, namusuna özden bağlıdır. Tavizsiz MÜSLÜMAN TÜRK MELLİYETCİSİDİR. Bu böyle bilinir, ebediyyen böyle bilinecektir.

6.TÜRKÇE EZANA İLK VE TEK TEPKİ

Ezan Türkçe okunmaya başladığı yıllarda Nafia Vekili(Bayındırlık Bakanı)Ali Çetinkaya Bolvadin'e gelir. Devrin eşrafını, partilileri ve memurları Halk Evinde toplar sohbet esnasında sıra Türkçe ezana gelir. Yargısız infazların yapıldığı bir dönemde bir yiğit Bolvadinli Beyaz Hoca Camisi banisi Rahmetli Mehmet Birdane ayağa kalkarak:

-Efendim minarelerde Ezan-ı Muhammediye sustu. Ezan yasak olduğu için çocuklarımıza isim koyamıyoruz. Deyince, Aynı zamanda İstiklal Mahkemeleri Başkanı olan Ali Çetinkaya:

-İşte Türkçe ezan var ya...

-Onu biliyoruz, ama Efendim o Ezan-ı Muhammediye değil ki.(Rahmetli Veli Yeni'nin hatıralarından alınmıştır.)

7.27 MAYIS DEVRİMİNE KARŞI İLK VE TEK DİRENİŐI BOLVADİN KALKIŐMASI

Türk Tarihine kara bir leke olarak geçen,27 Mayıs İhtilaline karşı ilk ve tek tepki Bolvadin'den gelmiştir. O zamanki 67 ilden bir sürü ilçeden bir tek ses bile çıkmamıştır. Radyodan haberleri dinleyen halk kahvelerde, köşe başında öbek öbek toplanıp, ihtilalcilere küfrediyorlardı. Halk iyice kinlenmiş, patlamaya hazır barut fıçısı gibi bir kıvılcım bekliyordu. O kıvılcım bir kaç ay sonra çaktı, Kaymakam Yaşar Mermut'un hazırladığı bildiri, halka dağıtıldı, uymayanlara ağır çeza verileceği ile tehdit edildi. Halk polis, bekçi ile takibe alındı. Kadın gardiyanlar

modern kıyafet giymeyen, manto giymeyen, başını açmayan kadınları takip ediyorlardı. Fakir çaresiz halk kadınlarına, erkek paltolarını boyatıp giydirip öyle dışarı çıkarıyorlardı .Şalvar, atkı, çar,önlük yasaktı. Şehrin bazı ileri gelenleri kaymakama giderek, kışları uzun, iklimi sert ve çiftçi memleket olduğumuzu bu nedenle kadınların fistan etek ve manto giymelerinin sağlık yönünden uygun olamayacağını söylemişler bir sonuç alamamışlardı.(Rahmetli Tahrirat Katibi Celal Telli'nin hatıralarından alınmıştır.)

O yıllarda Üniversite öğrencisiydim, aynı zamanda rahmetli Numan Uyar'ın helvacı dükkanında çalışıyordum. Bir kadın gardiyan çeşmede su dolduran kadının şalvarını ustura ile kesmiş, bu olay şehirde hızla yayıldı. 25 Mart 1961 günlerden Cumartesi günü Saat 09.00 civarı idi. Çarşı Cami'nin önüne Zafer Caddesinden ve İstasyon Caddesinden halk akın akın geliyordu. Ayakkabıcı rahmetli Abdil Ağdacı caminin giriş kapısının merdivenlerine çıkıp:

Din, iman, namus elden gidiyor. Allah'ını seven hükümete yürüsün deyince halk galyana geldi tekbir sesleri ile sel gibi akıp, hükümet konağı önüne geldiler. Hükümet konağı şimdiki Çınaraltı Parkının olduğu yerde idi. Bu bina meşhur *Ese Hanı* yıkılarak 1926 yılında yapılmıştır.1972'de yıkılmıştır.

Bolvadin eski hükümet konağı 1926

Başka mahallenden gelen halk ile dolmuştu. Tahminen 2 bin kişi vardı. Binanın 3 giriş kapısı vardı. Kapıları polisler ve jandarmalar kapatmışlar ,kimseye sokmuyorlardı. Kapılar tekmelerle kırıldı. Halk içeri sel gibi aktı. Kaymakamın odası üst katta idi. Üst kata çıkış girişinin yanlarından iki merdivenle çıkılırdı. Halk binayı doldurdu. Bir ara merdivenlerde bir kargaşa oldu. Halkın yukarı çıkışını engellemeye çalışan jandarma komutanı halka silah çekti. Kasap Rahmetli İbrahim Ekici gömleğini parçalayıp, bağırını açtı:

-Erkek isen vur, yiğitliğini biliyim, Biz Bolvadinliyiz yalnız Allaha korkarız diye bağırdı. Sonra araya girdiler. Merdivenler kırıldı. Yukarıdakiler odalara hücum ettiler. Memurlar kapıları kilitlemişler içerde, korkulu gözlerle camdan bakıyorlardı. İhtilal komitesinin ilçedeki yürütme kurulu kaymakamın odasında toplanmıştı. Halk kaymakamı Yaşar Mermut, Dr.Cevati ve bazı kurul üyelerin balkona davet etti. Hükümet binasının balkonuna çıkan heyet halktan özür diledi. Kaymakam hata yaptığını bildiride belirtilen isteklerden vazgeçtiğini söyledi. Ne kadar tuhaf ki az önce hakaret edenler, kaymakamı alkışladı.

Eski h k met konağı önünde nümayiş 25 Mart 1961

Bu olaylar olurken Milli Birlik Komitesinden bir subay geldi. Halka önce nasihat etti. Sonra tehdit etti. Halk onu da yuhaladı.

Bu olaydan sonra kaymakam başta olmak üzere pek çok amir ve memurun tayini  ıktı. Demokrat Partisi üyelerini bu olayın tertipçisi ve tahrikçisi sayıp ,başta Demokrat Partisi eski Milletvekili Mehmet Aşkar, şerafettin Sevim, İbrahim  zsoy, Hilmi Kantarcı olmak üzere 30 kişiyi tutukladılar.

27 Mayıs 1960 İhtilali Mağdurları Cezaevinde...

Süleyman SARI, Sadettin TABAK, Hilmi KANTARCI, İ.Hakkı TAKTAK, Sıtkı SAYIN, Kadir GÜL, Fikri GEMİCİ(Bu yiğit Bolvadinlileri rahmetle anıyorum)

Bu 27 Mayıs'ın zulmünden hiç kurtulamadım. Salihli'de öğretmen olduğum yıllarda idi. Şimdi albay olan büyük oğlum Türker 27 Mayıs 1968 günü doğdu. Bir kutu şeker aldım. Okula gittim. Önce okul müdürünün odasına girdim. Salihli kaymakamı da orda imiş .Bir oğlum olduğunu söyledim, şeker ikram ettim. İki de hayırlı olsun dediler . Okul müdürü :

-Ne gün doğdu dedi,

- 27 Mayıs günü dedim. O zaman Kaymakam

-Çok güzel bir gün, adını Ogün koy, günümüzde moda olan bir isim dedi. Kanım beynime sıçradı.

-Beyefendi 27 Mayısı Türk tarihinde kara bir lekedir. Biz o günden nefret ederiz. Deyince kaymakam elindeki ikram ettiğim şekeri yere fırlattı. .Okul müdürüne:

-Bu anayasa düşmanın adamın haddini bildir. Yoksa ben yapacağımı bilirim diye tehdit etti. Okul müdürü efendim bunlar kırlıdır (batıda bize kırlı derler.).gerici cahildir. Kusura bakma dedi ise de kaymakamı ikna edemedi. Kaymakam öfke ile okulu terk etti. Okul müdürü:

- Kardeşim sen manyak mısın? Hem bana ,hem kendine ettin. Dedi

Çok geçmedi okul müdürü Menemen gitti. Beni de Rize'ye sürdüler.45 yıllık meslek hayatımda kimse önünde eğilmediğim için hep kırıldım 220 defa tahkikat geçirdim 20 defa sürüldüm.

Şu gölgelenen sönen ömrümde üç şey beni mutlu eder.. Biri ezan-ı Muhammediye beni yaratanla bütünleştirir ,maddi varlığımdan sıyrıp, ebedi aleme götürür. Birisi ise bayrağım o da kanyla toprakları vatan yapan ecdadımı hatırlatır. Diğeri ise

Bolvadin, benim varlığımın yoğrulduğu, ecdadımın yattığı toprak. .Adına şiirler yazdım ,kitaplar yazdım., yüzlerce makaleler kaleme aldım.,,Mevlam nasip etti 45 yıl bağrında yaşayanları nadide bir fidan gibi özenle yetiştirdim. Öğrencilerim benim her şeyim, yaşama sevincim...

Bolvadin, hatırana yine bir şey yapabildim diyemem .Şu fani alemde, amaç hoş bir seda bırakabilmektir. Bunu becerebilmişsem ,görevimi yapmanın ebedi mutluluğunu duyarım. O zaman yükselerek arşa değer belki başım... 16 HAZİRAN 2017

Şimdi uzağız gül ve sarmaşıktan

Dönmeyen gemiler olduk açıktan

Adımızı soran, arayan var mı?

Ahmet Hamdi

BOLVADİN YÖRESİNDE YAŞAYAN KARABAĞ AŞİRETİ TÜRKMENLERİNİN KONUŞTUKLARI YAZI DİLİNDE KULLANILMAYAN KELİME, DEYİM, TERİM VE KAVRAMLARINI DERLEME ÜZERİNE BİR ÇALIŞMA

İsmet KAPUSUZ¹

ÖZET

Tarihi kayıtlara göre, Karabağ ve Gence Bölgelerinden asırlar önce Anadolu'ya göç eden Karabağ Türkmenleri Anadolu'nun çeşitli yörelerine yerleşmişlerdir. Zaman içerisinde iskâna tabi tutulan Karabağ Türkmenlerinin bir kısmı da Bolvadin yöresinde yaşamaya başlamışlar ve kendi adını taşıyan köyler kurarak örf, anane ve kültürlerini yaşatmışlardır. (1)

Bu çalışmada Bolvadin çevresinde yaşayan Türkmenlerin kullandıkları yazı dilinde kullanılmayan ve Bolvadin ağzıyla uyumlu olmayan, ses yapısı ve anlam bakımından farklılık arz eden kelimeler, deyimler, terim ve kavramlar derlenmiş; ulaşılan sonuçlar değerlendirilmiştir.

Kullanılan kelime ve deyimlerden hareketle Bolvadin yöresinde yaşayan Türkmenlerin yaşantıları, hayat felsefeleri, insan ilişkileri, örfleri, adetleri, inanışları gibi sosyolojik verilere de ulaşılmıştır.

Yıllar içinde derlediğim 2188 civarında kelime ve kavram anlam yönüyle ele alınmış olup, ses ve gramer özelliklerine değinilmemiştir. Bu konuşma dilinin sadece anlam özelliklerini kısaca tanımlamakla

¹ Emekli Edebiyat Öğretmeni, ismetkapusuz@hotmail.com

kalmayıp, dil aracılığıyla onu konuşanların günlük hayat kltr ve insanlar arasındaki karşılıklı ilişkiler de ele alınmıştır.

ANAHTAR SÖZCÜKLER: *Bolvadin Yöresi Karabağ Trkmeleri, konuşma dili, kelimelerde anlam bilgisi*

ABSTRACT

According to historical records, Karabag Turkmens migrated from Karabag and Gence regions to various regions throughout Anatolia many centuries ago. Some part of Karabag Turkmens are settled in Bolvadin region and following this settlement they formed villages which bear their names where they cherished their own tradition, practice and culture thereunder (1).

In this study, words, idioms, terms and notions –used by Turkmens residing around Bolvadin region– which are not coherent with Bolvadin dialect and not used in literary language are compiled and their results are discussed.

Based on the words and idioms used lots of sociologic information is attained about Turkmens residing around Bolvadin region such as their philosophy of lives, human relations, practices, traditions and beliefs.

2188 words that I have been collecting for many years are specified in terms of conception and meaning. Their phonetic and grammar properties are not discussed. However, not only a short definition of the meaning properties are specified, but also interactive relations of the people using the language and relations to their daily life culture are discussed as well.

KEY WORDS: *Karabag Turkmens around Bolvadin Region, colloquial language, meaning information in words.*

AMAÇ

Bolvadin yöresinde yaşayan Türkmenlerin konuşma diliyle ilgili tez, bilimsel çalışmalar yok denecek kadar azdır. Sadece Türkmen Dilinin Fonetik Yapısı üzerine Osman Göker tarafından hazırlanan bir yüksek lisans tez çalışması vardır. Türkmen konuşma dili üzerine yapılan bu çalışmanın akademik çalışmalarda kaynak olarak kullanılabilir olması, bu konuda hemen hemen hiç veri olmaması nedeniyle önemlidir.

YÖNTEM

Bolvadin'de okuduğum öğrencilik yıllarımda ilçemiz Bolvadin halkının konuşmalarıyla içinden çıkıp yetiştiğim Karabağ köylerinde yaşayan insanların konuşmalarının birbiriyle çok örtüşmediğini, hatta giyim kuşamlarının bile tamamen farklı olduklarını görüp, bunların kimliklerini araştırma merakımdan bu araştırma konusu ortaya çıkmıştır.

Tarihi kaynaklar, Türkmen aşiretinin Bolvadin yöresine sonradan iskân yoluyla geldiklerini gösteriyordu. Bu benim için önemli bir dayanaktı.

Eğitim Enstitüsünde edebiyat/Türkçe bölümünde okurken Bolvadin yöresinde yaşayan Karabağ Köylerindeki Türkmenlerin başta kullandıkları dil olmak üzere örf, adet ve yaşantılarını tez olarak aldım. (2)

Tez danışman hocamın tavsiye ve yönlendirmesi ile gerekli çalışmaları yapıp tezimi hazırladım. Bana bu konuda en büyük kaynak rahmetli annem olmuştur. Rahmetli hiç okul okumamış tamamen cahil bir kadındı. Konuştuğu dil tamamen kulaktan öğrenme ve büyüklerinden duyduğu dildi. Katışsızdı, sadeydi, özgündü. Onunla sohbe oturur, anlattığu olaylar içinde yazı dilinde olmayan kelimeleri seçer not alırdım. Sonra yine köyde yaşlı insanlarla görüşüp onlardan dinlediklerimden notlar alırdım. Kendim de Türkmen ağzı konuşuru olduğum için

kelimeleri ayırt etmek ve ayıklamak konusunda sıkıntı yaşamadım. Çalışmamı şöyle sürdürdüm.

1-Derlediğim kelimeleri önce sözlük tarzında alfabetik olarak düzenledim.

2-İsim ve fiil soylu olanlarını yine alfabetik olarak ayırdım.

3-Fiil olan kelimelerin anlamlarına göre kategorik sınıflandırılmasını yaptım.

4-Kelime ve deyimleri daha iyi anlaşılması açısından cümleler içinde kullandım. Bazı cümleleri kendi özgün söylenişi ile bazılarını da yazı dilini kullanarak örnekledim. Bundaki amaç, yörenin yabancıları akademik çalışma yapacak olanlara anlamada kolaylık sağlamaktır.

5-Yörenin söylenen türkülerini, manilerini, atasözlerini, bilmecelelerini, beddualarını derleyerek yazıya geçirdim.

6-Yöre ağızıyla konuşulan kelimelerle metinler yazarak Bolvadin yöresinde yaşayan Türkmenlerin hayat felsefelerini, kaygılarını, kavgalarını, yaşantılarını metinler yoluyla anlatmaya çalıştım.

7-Derlediğim kelime ve deyimlerin 1500'den fazlasını kullanarak **Kafiyeli Türkmen Sözlüğü** adıyla şiiirleştirdim.

BULGULAR –TARTIŞMA-İÇERİK

Tez çalışmam süresince yazı dilinde kullanılmayan 700 civarında kelime, deyim ve kavram derlemiştim. Yıllar içinde ucu açık olan bu derleme ve araştırma çalışmamı sürdürdüm ve bugün 40 yılın sonunda 2188 gibi bir sayıya ulaştım.

Karabağ Türkmenlerinin yaşantılarını bu kelimeler bünyesinde tanımaya çalıştım. Onların yaşantılarını, kavgalarını, uğraşlarını, küfürlerini, öfkelerini, örflerini, ananelerini, değer yargılarını, bakış açılarını, dertlerini, acılarını, hasretlerini,

sevgilerini, yoksulluklarını, garipliklerini, perişanlıklarını kelimelere sindirmiş olduklarını gözlemledim. Her bir kelime adeta tarihi bir abide görevi görmektedir. Geldikleri Azerbaycan Karabağ yöresinden tarihi izler ve kokular taşımaktadır. Geçmişte kullanılan birçok kelime bugün kullanılmadığından tıpkı bir canlı varlık gibi o da kullanım alanına veda etmiş durumdadır. Bu kelimeler tarihi bir anıt gibi benim yaş grubum ve daha büyüklerin hafızalarında yerini muhafaza etmekte, yeni nesiller tarafından ise adeta yabancı bir dil gibi algılanmaktadır.

SAYILARLA KELİMELEER

Türkmenlerin edebi dilde pek olmayan kendi aralarında oluşturdukları dildeki kelime sayısı (son güncellememe göre) 2188'dir. Bunların 1586'ı isim soylu, 602'ü fiil soylu kelimelerden oluşmaktadır. En çok K harfiyle (256 kelime), Y harfiyle (166 kelime), G harfiyle (144 kelime) türetilmiştir. En az da L harfiyle (12 kelime) Ü harfiyle (15 kelime), türetilmiştir. İlginç olanı ise J ve R harfiyle başlayan hiçbir kelime olmamasıdır

HİTAPLAR

Kadınlar "varağaz" kelimesini bir başka kadınla konuşurken hitap olarak kullanırlar. "Varağaz nerelerdesin?" gibi.

Erkekler ise sohbet ederlerken genellikle "ülen ağa" sözüyle sohbetlerini başlatırlar. "Ülen ağa Hasan ile bi gün göle barabar gettik..."

Yine erkekler kendi aralarında konuşurken "valen" kelimesini sık kullanırlar ve söze onunla başlarlar. "Valen hani bana dondurma ısmarlayacaktın?"

Kadınlar kocalarına hitap ederken isimlerini söylemezler, ya da "bey", "efendi" "ağa" gibi kelimeler yerine "eyy len" diye söze girerler.

Erkekler de yine eşlerine seslenirken “kız” diye s3ze girerler.

ADETLERDEN BAZILARI

Yeni evlenen genç kız gelin geldiği evde başta kayınvalide ve kayınbaba olmak 3zere kendisinden yaşça b3y3k olanların, hatta amca, dayı, hala teyze gibi b3y3klerin yanında konuşmaz, meramını el kol işareti ile anlatmaya çalışır. Bu dete “**gelinlik etme**” denilir. Gelinlik edilen b3y3kler evdeki konumlarına ve maddi durumlarına uygun hediye alıp geline el 3pt3rerek verirler. Bu para da olabilir. Bu merasimle “**gelinlik etme**” sona erer, artık gelin konuşur.

Bir de “**kırkım atma**” deti vardır. D3đ3n g3n3n3n ertesi g3n, gelini g3rme ve aileyi tebrik etme amacıyla eve gelen kadınlar, çıkıp giderken kapıya yakın bir yere serilen bir mendil 3zerine kendi b3telerine uygun miktarda para bırakırlar. Bu d3đ3n sahibinin d3đ3n dolayısıyla yaptığı masrafa bir nebze katkı sağlamak amaçlıdır. Bu dete “**kırkım atma**” denir. Ancak pek çok detin de gibi terkedildiği ya da bu detin de azaldığı g3zlemlenmektedir.

K33MSEME VE HAKARET İFADELERİ

Sevmedikleri insanlar hakkında da değişik kelimeler kullanmışlardır. Bu kelimeleri tartışma ya da kavga sırasında y3zlerine karşı kullandıkları gibi, gıyabında da, bir başka kişiyle konuşurken kullanmaktadırlar. Bu tarz ifadeler başka bir yazı konusu olacak kadar sayıca oldukça çoktur. İşte onlardan bazıları:

Adeyne: Haşarı, laf s3z dinlemez, edepsiz (Beğenmeme anlamında kullanılır.)

Dullama: (Argo) Bakire kız olarak bilinen ama aslında bakire olmayan bayan. (Küçümseme ve hakaret etme amaçlı söylenir.)

Gevge: Boş konuşan, haddini bilmeden konuşan. (Küçümseme, beğenmeme anlamında kullanılır.)

Kapçıklı: Kirli, pis, pasaklı (Küçümseme, beğenmeme anlamında kullanılır.)

Hottuk: Topal, topallayarak yürüyen insan (Alay ve küçümseme ifadesi olarak kullanılır.)

Iccıkçı: İsteyici dilenci (Küçümseme ve hakaret etme amaçlı söylenir.)

BEDDUA SÖZLERİ

Günlük konuşmalar içerisinde bıkkınlıktan, bezginlikten veya başka sebeplerden dolayı bazı beddua sözlerine de rastlanır: “*Anan ölsün, baba çıkası, batasıca, geberesi*”

BENZETMELER

Anlatımlarını sağlamaştırmak, anlattıklarını örneklerle desteklemek için yine konuşmalarında bazı benzetmelere rastlanır.

Camız gibi: İri yarı, iri yapılı olup da çok yatan insan

Mıcık gibi: Semiz, iyi bakılmış, yağlı.

Pambık gibi: Pamuk gibi yumuşak

Yesir gibi olma(k): Saçı sakalı uzamış, perişan görünümlü

Zıprı gibi: İri yarı, semiz, kuvvetli, sağlıklı, hareketli

Zırvat gibi: İri yarı, uzun boylu

Kelimelere bakarak Bolvadin yöresinde yaşayan Türkmenler hakkında şu yargılara da ulaşmak mümkündür.

a.Kelimeleri anlamlarına göre kategorik olarak dūřındūđümüzde de ana bařlıkların Tūrkmenlerin yařayıřı ile i içe olduđunu gōstermektedir.

b.Hayvancılıkla uğraştıklarından hayvanlarının her bir hareketine özel adlar vermişlerdir. Bunlardan bazıları:

Ağnamak: Hayvanların sırtı kaşındığı zaman yerlere yatıp sırtını sağa sola hareket ettirerek kaşması

Buzalamak: İneğin yavrulaması

Būvelek tutmak: Sıđırları bahar ve yaz aylarında kuyruklarının ūst bađlantı kısmının i yūzünden ısırarak canını acıtıp kořturmasına būvelek tutma denir.

elemek: İlkbaharda yeşil otları hızlı yiyen hayvanların ağızlarının kōpūrerek, karnının şişerek rahatsızlanması.

emkirmek: Kōpeđin durmadan boş boş havlaması

c.Daha çok isim soylu bir dil kullandıkları gōrūlmektedir.

.Kullandıkları fiillerde psikolojilerini de gōrmek mūmkündür.

Bihoş olmak: Tuhaf olmak, şaşırmak

ıvmak/ ıvdırmak: Delirmek, aklı başından gitmek, ılgınlaşmak

irgimek: İğrenmek, tiksirmek, midesi kabul etmemek (Yenilen, içilen şeyler için kullanılır.)

d. Zaman zaman argo ifadeler kullandıkları gōrūlmūřtūr.

Tüssülemek: Gaz ile kötü koku yaymak, yellenmek

Zağarlık etmek: (Argo) Başkasına yağ çekme, kişiliksizlik gösterme (Küçümseme, beğenmeme anlamında kullanılır.)

Zıbarmak: Gebermek, boylu boyunca yatmak

Zıkkımlanmak:1-İçki içme 2-(Argo): Oburca hareket etmek

e.Yerleşik bir hayat sürdürdükleri ve arazilerini kendilerinin işledikleri görülmektedir.

f.Kavga ettiklerinde sevmedikleri insanlara karşı olumsuz kelimeler kullanmışlardır.

Gokkun, sıracalı, kerehet, kermeli

SONUÇ

Bu çalışmada Bolvadin çevresinde yaşayan Türkmenlerin konuşma dili ile ilgili anlam yönünden kapsamlı bir inceleme ve derleme yapılmıştır. İlçemiz Bolvadin halkı ile iç içe bir beraberlikleri olmasına rağmen kendilerine mahsus olan sözlü dillerini, örflerini, adetlerini, türkülerini, hatta giyim kuşamlarını ayrı tutmuşlar, uzun yıllar muhafaza etmişlerdir. Çalışma esnasında öncelikle konumuzla alakalı kaynak kişiler tespit edilerek yüz yüze görüşmeler yapılmış, yazı dilinden ayıklanan kelime deyim ve kavramlar titizlikle yazıya aktarılmıştır.

Gerek kültürel ve gerekse tarihsel varlıklarıyla dikkat çekmeye başlayan Türkmenler, Karabağ ve Gence bölgelerinden getirdikleri kültür, örf, adet ve dil özelliklerini uzun yıllar muhafaza etmelerine rağmen, globalleşmenin etkisinden onlar da olumsuz olarak nasiplerini almışlardır.

Çalışma sonucunda; Bolvadin yöresi Türkmenlerinin konuşma dillerinin hali hazırda yaşayan iki kuşak arasında bile ne kadar büyük bir değişime uğradığı, birlikte yaşayan toplulukların birbirinin dillerinden büyük ölçüde etkilendiği ve bu konuşma dilinin unutulmaya yüz tutma tehlikesiyle karşı karşıya olduğu tespitlerine varılmıştır. Bu alanda fazla çalışma yapılmayışı, mesleki açıdan herhangi bir getirisinin olmayışı, onun sözlü bir dil olarak kalmasına vesile olmuştur.

Yapılan bu kapsamlı çalışma, ilk olması dolayısıyla bu alanda akademik araştırma yapacak olanlara önemli ölçüde kaynaklık ve rehberlik edecektir.

KAYNAKÇA

(1). Doç. şirin İbrahim. Karabağ Aşiretinin İskânı, İktisadi Ve Sosyal Tarihi

(2). Kapusuz İsmet. Orta Karabağ Köyünden Derlemeler. (Lisans Bitirme Tezi)

Yüz yüze görüşülen şahıslar:

a.Hava Kapusuz Yaşı 60 Ev Hanımı Okur yazarlığı yok

b.Hasan Kpusuz Yaşı 40. Çiftçi İlkokul mezunu

c.Hüseyin Ergül Yaşı 60. Çiftçi az okur yazar

ç.İsa Efe Yaşı 88 Çiftçi az okur yazar

d.Ali Aktürk Yaşı 75 Çiftçi az okur yazar

e.Ali Kandemir Yaşı 64 Çiftçi az okur yazar

**ÇALIşMAMIN İÇERİĞİNDEN ALT BAşLIK ÖRNEKLERİ
BİLGİ AMAÇLI OLARAK AşAĞIDA ARZ EDİLMİşTİR.
ALFABETİK OLARAK FİİLLERİMİZ**

Acışma(k): İçten acımak, çok üzölmek

Ağma(k): Bir yana doğru sarmak meyletmek, sarmak, ağır basmak.

Ağnama(k): Hayvanların sırtı kaşındığı zaman yerlere yatıp sırtını sağa sola hareket ettirerek kaşması

Aklı gitme(k): 1-Bayılmak

2-Çok hoşlanmak; ulaşmak, almak için can atmak

Ağaran alma(k): Süt ürünleri, yağ, peynir yapmak, hazırlamak

Ağız burun kıvrırma(k): Beğenmemek, hoşlanmamak

Ağız eğme(k): Gönölsüz davranan birinden istekte veya ricada, talepte bulunmak

Ağzı sarmama(k): Yemeği beğenmemek

Aklı çıkma(k): Kızmak, çok sinirlenmek

Aklı gitme(k): 1-Bayılmak

2-Çok hoşlanmak; ulaşmak, almak için can atmak

Aklına turp suyu sıkma(k): Birinin yaptığı işi beğenmeme, küçümseme ve alaya alma amaçlı söylenir.

Aldı geldi: Alıp gelme(k): (İstenmeyen, ya da şaşılacak sonuçları olan bir şey getirildiği zaman sitem ifadesi, bazen de alay etme ifadesi olarak kullanılır.)

Alnını düröp oturma(k): Kaşlarını çatarak oturmak

Altı yok çarık gibi sürünme(k): Perişan bir hayat sürmek, perişanlıktan kurtulamamak

Aralama(k): Aracı olmak, ayırmak

Aralaşma(k): 1-Uzaklaşma

2-Kavga eden iki kişinin kavgayı bırakması

Arabayı-moturu koşma(k):Aracı kullanmak üzere hazır hale getirmek.

Arından ölme(k): Utañ duymak. Kavga ya da tartışma sırasında karşıdakine ayıplama anlamında söylenir.

Aş erme(k): Hamilelik belirtisi göstermek.

Avkma(k):1-Bir şeyi fazla sıkmadan elle kaba kirlerini yıkamak.

2-Köpeğın birini ısırmaaya çalışması ama diş geçirememiş olması

Avzıtma(k): Aldatmak, kaybolmasına, uzaklaşmasına vesile olmak

Ayalama(k): Avuç içi ile yerdeki taneli şeyleri toparlamak, bir yere biriktirmek

Ayıkma(k): Kendine gelmek, uykudan, sarhoşluktan ayrılmak.

Azma(k): 1-Yoldan çıkmak,(cinsi yönden) saldırgan hale gelmek

2-Tipide ya da siste yolunu, yönünü kaybetmek

3-Çocuğın susturulamayacak kadar çok ağlaması

4-Hastalığın ya da yaranın yeniden artması, çoğalması

HAREKETLERİ İFADE EDEN FİİLLERİN ANLAMLARINA GÖRE KATEGORİK DURUMLARI

Halet-i ruhiyesiyle (Psikolojisiyle) ilgili olanlar:

Acışmak: İçten acımak, çok üzölmek

Aklı gitmek:1-Bayılmak 2-Çok hoşlanmak; ulaşmak, almak için can atmak

Arından ölmek: Utanç duymak. Kavga ya da tartışma sırasında karşıdakine ayıplama anlamında söylenir

Çalıkıanma(k): Çemkirme, her söze karşılık vermek

Bavlıtmak: Şımartmak

Bıdırdanmak: Kendi kendine söylenmek.

Bihoş olmak: Tuhaf olmak, şaşırmak

Çıvmak/ çıvdırmak: Delirmek, akli başından gitmek, çılgınlaşmak

Çirgimek: İğrenmek, tiksirmek, midesi kabul etmemek (Yenilen, içilen şeyler için kullanılır.).

Dadanmak: Alışmak, tiryakisi olmak, yapışkanlaşmak, bırakamamak

Dansınmak: Ayıplamak, kınamak, ayıpladığını ima etmek,

Dıngırdatmak: 1- Dalga geçmek, eğlenmek, madik geçmek

2-Saz gibi telli çalgıların tellerine dokunma, sazı çalma

Dillemek: Nazar etmek, nazara uğratmak

Dolukmak: Gözü yaşarmak, ağlayacak duruma gelmek.

Domuşmak: Surat asmak, kaşlarını çatarak küskün küskün oturmak

Dumşuma(k): Surat asıp konuşmama

Esirmek: Divane olmak, deli gibi, sarhoş gibi şuuruzca hareket etmek (Daha çok âşık olmuşlar için kullanılır:)

Evzinmek:(Argo) Kaşınmak, dayak istemek, bela aramak

Gamgahlamak: Birisini fitlemek

Gevgelik etmek: Boş konuşma, haddini bilmeden konuşma.

Gevgelenmek/gevillenmek: Sözüünün nereye varacağını düşünmeden konuşmak

Gıyptmak: Sözüünden dönmek, caymak, vaz geçmek

Göynemek: Üzüntüden içi çok yanmak, içi kavrulmak

Gözleri dolukmak: Gözleri yaşla dolmak, ağlayacak duruma gelmek

Gözleri çeldirdemek:1- Gözlerin fıldır fıldır, fal taşı gibi olması

2-Sıkıntıdan, zorluktan veya bir ihtiyaçtan dolayı gözlerin hareketli olması, bir şeyler araması

Gün görmek: Huzurlu olmak, mutlu olmak. Olumsuz olarak kullanılır.

Havıkmak/Huyukmak: Şüphelenmek, kuşku duymak.

Hokurdama(k): Sinirinden söylenip durmak (Birisinin kızgınlığını anlatmak ve bu davranışını hoş görmediğini ifade etmek için kullanılır.)

Horsunma(k): Kıskanmak, kıskançlık duymak, istememezlik etmek.

Kancıklık etme(k): Kalleşlik etmek

Kasalma(k):1-Kendini beğenmek, kendini övmek

2-Biriyle kavga ederken ayırıcıları görüp dövülmeyeceğini anlayanın seni şöyle yaparım, böyle yaparım diye sözle bazen de fiili olarak saldırıya geçmesi.

Kercine söyleme(k): Kinayeli söylemek, bir şeyleri ima ederek söylemek

Keskenme(k): Kızdığımızda kızdığımızı belli etmek için elimizi ya da kolumuzu kaldırıp vurur gibi yapmak

- Kıç atma(k): Çok sevinmek, sevinçten uçmak
- Kıncıma(k): Çocuk oyunlarında oyunun kurallarından tek yönlü vazgeçme, kurala uymama ve oyunu bozma
- Kışkırtma(k): Rahatsız ederek can yakmak, huzursuzluk vermek
- Kıvış yavış etme(k): 1-Maksadını anlatmakta zorlanma, söyleyememe
- 2-Birşeyler söylemek için kıpırdanıp, kıvranıp durmak.
- Kikirdeme(k): Fıkırdayarak, ses çıkarak gülmek
- Koyma(k): Sonradan dokunmak, içlendirmek, çok üzölmek
- Kös kös oturma(k): Sessiz, zararsızca oturmak
- Kötü olma(k): 1-Aranın bozulması
- 2-Çok utanma, yerin dibine girme.
- 3-Hastalığın çok çabuk ilerleyerek hastada büyük değişiklik meydana getirmesi
- Kötüleşme(k):1-Arası bozulmak, gerginleşmek
- 2-Hastalığının ilerleyip ölüm noktasına, sekarete yaklaşması
- Madına masgara etme(k): Dile düşürmek, kepaze etmek
- Madik atma(k): Kandırmak, aldatmak
- Madik geçme(k): Dalga geçmek, eğlenmek
- Mahana bulma(k): Kusur bulmak, sebep uydurmak
- Mahana etme(k): Bahane etmek
- Mahana gezme(k): Bahaneye sebep aramak
- Parlama(k): Çabuk sinirlenme
- Parpılama(k): Azarlama, paylama, hafifçe dövme, biraz sıkıştırma
- Parpı yeme(k): Azarlanmak, hafifçe dayak yemek
- Pusma(k): Somurtmak

Sevgi sevme(k): Birine âşık olmak

Sırnaşma(k): Sataşmak, bela aramak, kavga çıkarmak istemek

Sırkma(k):1- Başkasından bir şeyler yiyip içmek için yemek yemeklerini veya bir şeyler içmelerini bekleme. (Bir şey yiyip içerken istenmeyen biri için söylenir.)

2-Suyu damlamak

Sorutma(k): Kendini suçlu hisseder gibi sessiz ve boynu bükük durmak

şadıkma(k): Kınamak, ayıplamak

şaplaklama(k): Tokatlamak

Utlanma(k): Yapılan bir iyilik karşısında eziklik duyma

Ünne ağlama(k):Yüksek sesle ağlama, ağıt yakma

Üşenme(k):Tembellik etme

Vızıklama(k): Zor durumda olmak, ne yapacağını bilememek

Vuruşma(k):Kavga etmek, dövüşmek

Yanazına konuşma(k): Zıtlatşmak için verilen cevap, tersine tersine söyleme

Yanma(k) / yangın: Âşık olmak, sevdalanmak

Yaraşlık etme(k): Yağ çekmek, gzne girmeye çalışmak, yalakalık etmek, çıkar için başka türlü davranmak

Yeyilme(k): şımarmak

Yoylulaşma(k): Kurnazlaşmak, aıkgz olmak, dalavereci olmak

A HARFİ İLE BAŞLAYAN KELİME DEYİM VE KAVRAMLAR

Abıla: Hümerli, maharetli, asaletli, temiz, olgun, hoşgörölü,
Osmanlı yapılı Anadolu kadını

Peyniri kokutup gece su kuyusuna dökene abıla denmez. Abıla
olanın pişirdiği yenmeli, yuduğu geyilmeli.

Abıla bilmez: kesilmiş koyunların karın bölgesindeki et.
(Çobanlar kestikleri koyunların karın bölgesinden eti abılasına (mal
sahibine) teslim etmeden önce kendileri için ayırır yerlermiş. Abıla fark
etmez anlamında hırsızlığı gizlemeye yönelik oluşmuş bir ifade)

Hasan, ateş yak da şu abıla bilmezleri közleyelim.

Ablak: Yuvarlak yüz, yuvarlak yüzlü

Şu ablak yüzlü olan senin kardeşin öyle mi?

Acar: Güçlü, sağlıklı

Çocuğu güreşte yıkarım diye gözüme kestirmiştim ama acarımış
yıkamadım.

Acışma(k): İçten acımak, çok üzölmek

Buğün cenaze evine uğramıştım, çocukları yazık acışıp
duruyorlar.

Adeyne: Haşarı, laf söz dinlemez, edepsiz

Aman oğlum onun anası pek adeyne, nedecen onu? Yarın
hepimizi madınan maskara ederler.

Adı batasica: Bir beddua sözü. Neslin, kökün kurusun anlamı
taşır.

Adı batasica babasının cüzdanın para çalmış, götürüp
arkadaşlarıyla iraki içmiş.

Afat: 1-Afet

Yağmur çok yağıyor, Allah vere de afat olmaya.

2-Çok iri, alamet

Tarlada bi yılan gördük afat ha, yürüyemiyordu.

Aga: 1- Erkek kardeş, abi

Agan aradı seni, ona acele telefon edecekmişsin.

Hacı agam benim, sen olmasan beni senden başka arayan soran yok.

Ağanma(k): Çok üşüme, uyuşarak donma noktasına gelmek

Soğuktan çocuğun elleri de, ayakları da ağanmış da sığağı görünce sızlıyınca ağlamaya başladı.

Ağma(k):Bir yana doğru sarkmak meyletmek, sarkmak, ağır basmak.

Hepiniz arabanın sağına toplanmışsınız, araba sağa doğru ağmış.

Ağnama(k): Hayvanların sırtı kaşındığı zaman yerlere yatıp sırtını sağa sola hareket ettirerek kaşması

Atları ahıra bağlamadan önce küllüğe götür de ağnasınlar, ondan sonra bağla.

Eşek üzerindeki yükü ağnamaya başlayınca, heybedeki testiye kırmış.

Ağaran: Süt ve süt ürünlerinin genel adı

Koyunları satınca bu sene fazla ağaran yapamadık.

Ağaran alma(k): Süt ürünleri, yağ, peynir yapmak, hazırlamak

Ağaran almak abılalık gerektirir. Her kadın ağaran alamaz. Peyniri kokutup gece su kuyusuna dökene abıla denmez.

Ağartı: Alaca karanlıkta belli belirsiz ak görüntü

Şafağınan avlıda bi ağartı gördüm, gımlıydı, babanı çağarmıya gettim; gelesiye gaybolmuş.

Ağı: Zehir

Tarladaki fareler için ağı satın aldım.

Ağız:Doğum yapan (buzağılayan) ineğin ilk sütünden yapılan sütlaç türü yiyecek.

Size ağız ikram edeyim.

Ağız burun kıvrıma(k): Beğenmemek, hoşlanmamak

Kız tarafı gelen dürüleri beğenmeyince ağız burun kıvrıma başladı.

Ağız eğme(k): Gönülsüz davranan birinden istekte veya ricada, talepte bulunmak

Gel len ne var da ağız eğiyen o seseriye; vermezse vermesin arabasını, varsın onun olsun. Başkasından buluruz biz de...

Ağız sarmama(k): Yemeği beğenmemek

Pırasa pişirdiydim, gelinin ağız sarmadı, yemedi kalktı gitti.

Ahraz: Dilsiz ve sağır

O ahraz, konuşulanı anlamaz da anlatamaz da.

Aklı çıkma(k): Kızmak, çok sinirlenmek

Nerde galdın deyi telefon açtıydım, aklı çıktı baya, demediği galmadı bene.

Aklı gitme(k):1-Bayılmak

Bir tokat vurdum aklı gitti, yattı yere.

2-Çok hoşlanmak; ulaşmak, almak için can atmak

Ayşe'nin kızını görünce Hasan'ın aklı gitti.

Aklına turp suyu sıkma(k): Birinin yaptığı işi beğenmeme, küçümseme ve alaya alma amaçlı söylenir.

Aklına turp suyu sıkayım senin, hiç tavuk sabunla yıkanır mı?

Aktaraç: Saçta yufka, katmer vs. pişirmek ve çevirmek için kullanılan uzun yassı tahta.

Ekmeği saçta kolay çevirmek için aktaracı sacın ortasından ekmeğin altına sokmak gerekir.

Akıtma: Bir çeşit hamur çöreği

Fırında akıtma yapıyorum, buyur gel yiyelim.

Alabele:1- Azıcık

Benim çorbaya tuzu çok atma, alabele at, tansiyonum var.

2-Alaca, alacalı, karışık renkli

Döne üstüne alabele bişey giymiş, çarşıya gidiyordu.

Alaca: Ucuz, kalitesiz kumaş, çaputların genel adı

Pazardan biraz alaca aldım, iç donu dikeceğim.

Alaçık: Kamışların tek tek, yan yana sıralandırılması ve örülmesiyle elde edilen kamış hasırlarından duvar yapılarak yapılan çadır benzer barınak. Kamıştan çadır

Yoğurt kazanını geceleri serin olsun diye alaçığa koyup, kapsını da sıkı sıkı kapatıyorum.

Al basması: Loğusa kadınların doğumdan sonra nazar olabileceği düşünçesi, inanışı (Nazar olmaması için doğum yapan kadın, kırkı çıkıncaya kadar başından kırmızı kurdeleyi çıkarmaz.)

Gelinime al basmasın diye kırmızı kurdele taktım.

Alak belek: Belli belirsiz

Şu karşıdaki ne gözüm alak belek görüyor, seçemedim.

Katmere alak belek sür yağı, fazla yağlı hasta ediyor beni.

Alambaş/ alaş: Meydana yakılan bol alevli ateş.

Tarlada üşüyünce çalı çırpı toplayıp alambaş/alaş yakıp ısındık.

Ala mindeş: Az kullanılmış eşya.

Eve yeni eşya alamadık, ala mindeş eşyalarla idare ediyoruz.

Alaşap: İyi yıkanmamış, özenilmeden yıkanmış

Asbabı eyi yu, alaşap yuyup da sonra bi daha yumuyalım.

Alaz: Toz çıkaran rüzgar

Dışarıda alaz çıktı, ataş yakılmaz gaylı.

Alazlama: Sonbaharda biçilirken dökülen arpa buğdayın kendiliğinden anız tarlada yeşermesi

Alazlama çok bu sene, hayvanlar iyi doyuyor.

Alengirli: İçinden çıkılması zor, aldatıcı, üçkâğıt içeren

Beni öyle alengirli işlere bulaştırma arkadaş.

Aldı geldi: Alıp gelme(k): (İstenmeyen, ya da şaşılacak sonuçları olan bir şey getirildiği zaman sitem ifadesi, bazen de alay etme ifadesi olarak kullanılır.

Nerden aldın geldin bu kedi eniğini, git aldığın yere koy da gel.

Gâvurdan bi karı alıp geldi, onunla yaşıyor şimdi.

Hasan çarşıda kaybolmuş, şaşkın şaşkın dolaşırken polisler anlamışlar kaybolduğunu, polisler aldı geldi eve.

Alıç: Bir çeşit yaban eriği

Eskiden kırlarda kendiliğinden yetişen alıç ağaçları vardı, şimdi hepsi kurudu.

Alnını dürüp oturma(k): Kaşlarını çatarak oturmak

Bugün ne derdi varsa alnının dürüsü hiç açılmadı.

Alız: Buğday ve arpanın kuraklıktan tam gelişmemesi ve dolgunluğa ulaşamaması

Bu sene yağmur az olunca arpalar hep alız oldu.

Algın: Hastalıklı, sürekli hasta

Ayşe algın zavallı, azıcık çalışınca yorulup yataklara düşüyor.

Almaz: Kuzusunu emzirmeyen koyun

Almazlara birez yem dök de yesinler, sonra kuzularını tutup emzirtelim.

Altı yok çarık gibi sürünme(k): Perişan bir hayat sürmek, perişanlıktan kurtulamamak

Yıllardır altı yok çarık gibi sürünüyoruz, kaderimiz böyle herhalde.

Amanın: Hayret edilen, şaşırılan durumlarda söze girme ünlemi

Amanın yetişin gonşular, şu ektinin yaptığına bakın.

Amla: Elma

İyi diye aldığım almalar kurtluymuş, içleri çürümüşmüş.

Anah: Şaşırma ünlemi

Anah, çocuğa bak len bisikletine tersine tersine gediye.

Anam anam: Şaşkınlık, şaşırma sözü

Anam anam neyimiş bu gadar, bek bahalı.

Anam anam gadın anam: Alavere, dalavere, işi kılıfına uydurma durumlarında hileyi çaktığını ifade eden söz

Eline 500 lire para verdim, ertesi gün para bitmiş. Ne ettin? Heç, anam anam gadın anam, şunu etim de bunu ettim de.

Anan ölsün: Sitem, kırgınlık sözü olarak kullanılır.

Çocuk dışarıdan bağırarak gelir: "Ana, anaaa..." Sesi duyan anası içerden cevap verir: "Anan ölsün, ne diyen ne?"

Anız: Ekin biçildikten sonra biçilen kısımdan aşağıda kalan kısım

Anız yakmak hem toprağa, hem de böceklere zarar verdiğinden yakmamak lazım.

Anarı beri: Öte bete .

Pazardan anarı beri alıp eve getirdim.

Ananat: Üç çubuklu harmanda sap yüklemede kullanılan uzun saplı tarım aleti

Ananatların boynunu gönü ıslatıp bağlayarak sıkıştırdık, kuruyunca sımsıkı olur kırılmazdı.

Annaç: Karşı, öte taraf.

1-Şöyle annacıma geç de seninle iki konuşalım.

2-Çocuk yolun annacına geçerken bisiklet çarpmış.

Anşa: Ayşe

Kız Anşa, nerelerdesin hiç gzkmyorsun?

Apapba: Bembeyaz

Çamaşırlar yununcu apapba oldu.

Apık -Apıĝh:Abdullah

Aprl: Hoparlör

Aprlden duydum komşunun ldĝn.

Arabayı-moturu koşma(k): Aracı kullanmak üzere hazır hale getirmek.

Ekinleri dolu vurmuş diyeller, moturu koşarsan bakar gelirik.

Aralama(k): Aracı olmak, ayırmak

Çocuklar kavga ederken aralayamadım, polise haber vermek zorunda kaldım.

Aralaşma(k): 1-Uzaklaşma

Yanımdan aralaşıncı yerden daş alıp attı kafama, sonra da kaçtı

2-Kavga eden iki kişinin kavgayı bırakması

Dvşmyeller şimdi, aralaştılar.

Arından lme(k): Utanç duymak. Kavga ya da tartışma sırasında karşıdakine ayıplama anlamında söylenir.

Arından l, sen git de kendi derdine yan, elin yle beşiyle uĝrařma.

Arık: Zayıf, çelimsiz hayvan

Koyunlara iyi bakmamış Hasan, arıĝı pek çok

Arka: Aĝıl, koyun keçi barınaĝı

Koyunları akşam olunca arkaca kapatın, kapısını da kilitleyin.

Arzuman: İstek, şiddetli ve vazgeçilmez arzu.

Askerden dönünce evin üzerine kat çıkacaktım, nasip olmadı ama arzumanım kaldı.

Asbap: Çamaşır

Eskiden deterjan mı vardı, asbap yurken kil kullanılırdı.

Aş: Bulgur pilavı

Eskiden tarlada kamış ateşiyile tereyağlı aş pişirir yerdik, lezzetine doyum olmazdı.

Aşana: Mutfak

Yemeği aşanada pişirince koku diğer odalara gitmiyor.

Aş erme(k): Hamilelik belirtisi göstermek.

Ayşe Öğretmen aş ermeye başlayınca bir hafta izin alıp okula gelmemiş.

Aşkar: Benekli at.

Bizim aşkar hastalanınca işler epeyce aksadı, tarlaya gidemez oldum.

Avara: 1-Avare

Avara avara dolaşır o, işe güce gitmez.

2-Ayçiçeği

Tarlaya bu sene avara ektik.

Avkma(k):1-Bir şeyi fazla sıkmadan elle kaba kirlerini yıkamak

Ispanağı avkıttım hemen, su soğuktu.

2-Köpeğin birini ısırmaaya çalışması ama dış geçirememiş olması

Enik daha ufak olduğundan dalamasını bilmiyor, avkıyor.

Avzıtma(k): Aldatmak, kaybolmasına, uzaklaşmasına vesile olmak

Eve dadanan kedinin gözlerini bağladım, çuvala da koydum, Mışırığın samanlığının penceresinden içeriye attım, avzıttım dediydim. Benden önce kedi eve gelmiş.

Ayalama(k): Avuç içi ile yerdeki taneli şeyleri toparlamak, bir yere biriktirmek

Yere dökülen buğdayları elinle ayala da tenekeye doldur.

Ayalga: Lakap

Sizin ayalganıza ne derler köyde? Abdallar...

Ayakkılı: 1-Ayak ucu :Bir de uyandım ki, ayakkılımda yabancı biri yatıyor.

2-Yol güzergahı, geçiş yeri: Sandalyeyi ayakkılıya koyma, karanlıkta çarparız.

Ayaz: Soğuk

Paltonu giy, dışarı çok ayaz üşürsün.

Aydaş: Söbü yüzlü, görünüşü çirkin insan

Ayşe'nin kocası da baya aydaşmış, yazık olmuş kızcağıza.

Ayıkma(k): Kendine gelmek, uykudan, sarhoşluktan ayılmak.

Sabahtan beri kapısını çalışıyorum, uykusu çok ağır bir türlü ayıkmadı.

Ayıkınca düğünde kendine çok içirdiklerini hatırlamaya başladı.

Ayrıları kabarma(k): Öfkelenmek, yiğitlenmek

Noldu ona gene ayrıları gabarmış herhalde, bağarıp duruya.

Ayyar: Çok konuşmayan, içine kapanık gibi

Sen onun masum durduğuna bakma, ayyarın tekidir.

Azaylak değıl: Oldukça çok miktarda, az da değıl hani

Azaylak da değıl, kumarda çok kaybetmiş çok.

Azık: Kır yiyeceğı, piknik tarzı kırdaki yenilecek yemek, ekmek

Azık hazırsa alıp yola çıkayım hemen, geç kaldım.

Azma(k): 1-Yoldan çıkmak,(cinsi yönden) saldırgan hale gelmek

Komşunun oğılu azmaya başlayınca evlendirelim diye kız arıyorlarmış.

2-Tipide ya da siste yolunu, yönünü kaybetmek

Tipide azınca köyü bulamamışlar, donma tehlikesi yaşamışlar.

3-Çocuğun susturulamayacak kadar çok ağlaması

Neye azdı ben de bilemedim, elimi ayağımı şaşırtdı baya.

4-Hastalığın ya da yaranın yeniden artması, çoğalması

Öksürüyormuş zaten, bir de yağmur da ıslanınca hastalığı azmış zatürre olmuş.

Yarasına mehlem diye çocuğun tutkalını yanlışlıkla sürünce yarası azmış.

Avurt: Yüzün yan tarafı (Ağıza hava doldurulup şişirildiğinde yuvarlak olan kısım) : Dişi ağrıyınca avurdu kocaman şişmiş.

ATASÖZLERİMİZ

Abdalın arkadaşlığı köy görününceye kadardır.

Ağır taşı el kaldırır, yeğni (hafif) taşı yel kaldırır.

Akılsız iti yol kocatırılmış.

Alık öküzün kıblesi, poyrazı olmaz.

Anıza bastın mı kara bastın demektir.

Arı sırrı karı sırrı gibidir.

Atın yaşına bakmayacaksın, boğazına (arpasına) bakacaksın.

Akrabanın gümüşünden (parasından) değil, yemişinden umulur.

Avrat kıtlık, usta yokluk bilmez.

Bostancıya kelek satılmaz.

....

BEDDUALAR

Allah gahretsin.

Allah beleni versin.

Genciken get.

Ağzına yuyucu barnağı girsin.

Gargafılda öl.
Nuzullar insan.
Bıçaklar altında kal.
Dar yerlerde bol bıçaklar altında kal.
Uzak yoldan ölünel gelsin.
Başına daş düşsün.

...

BİLMECELERİMİZ

1. Ağzı var dili yok, karnı var canı yok-ÇORAP
2. Altı mermer, üstü mermer, içinde bir gelin oynar.-YUMURTA
3. Altın araba, gümüş teker, leblebi şeker.-ŞİMŞEK-KAR-DOLU
4. Ateşe koysan yanmaz, suya koysan ıslanmaz.-GÜNEŞ
5. Ben giderim o gider, arkamdan tin tin eder.-GÖLGE
6. Bilmece, bildirmece el üstünde kaydırmaca-SABUN
7. Bir ağacı oydum, içine dünyayı koydum.-RADYO-
TELEVİZYON
8. Çarşıdan aldım bir tane, eve geldim bin tane.-NAR
9. Dolu gelir, boş gider.-KAŞIK
10. Gider leylek, gelir leylek, tek bacak üstünde duru leylek.-

KAPI

DÜĞÜN ADETLERİMİZ

Evleneceklerde Aranan Vasıflar

Gerek kız, gerek oğlan için evlenmede aranan vasıflardan birincisi soy-soptur. Hele kız için soy işine daha çok önem verilir. Soyunda azıcık bozukluk olan makbul sayılmaz. Soyunda bozukluk olan kız da günün birinde soyu icabı kötülüğe, fenalığa meydan vereceği ön yargısı kuvvetle mevcuttur. Erkek ve kız çocuklarını evlendirmek, her ana babanın boyun borcudur. İyi vasıflı biriyle evlendirmek ise boyun borcu olduğu kadar en büyük ülküsü, arzusudur da...

Aile ocağı (yuvası) kuracakların kararlarında tamamen hâkim olan düşünce, kızın anası ve halası, oğlanın babası ve dayısını tetkik

etmek düşüncesidir. Çünkü “oğlanın dayıya, kızın halaya” çekeceği yönünde kökleşmiş bir inanç vardır. Aynı zamanda atalarımızın bu hususta dediği, “Anasına bak kızını al, kenarına bak bezini al” atasözü de bu inancı kuvvetlendirmektedir.

Hoş bir şey değildir köy halkının nazarında bekâr kalmak. “Bekârlık sultanlıktır” denilirse de köyde onun yerine “Bekârın ensesini bit, kazandığını it yer” atasözünün felsefesine uyulur.

İyi bir kız almak ve çok ağır olan düğün masraflarını karşılamak bir köy genci için zafer sayılır. Köyde evlenme yaşı 15-16’dır. Hatta daha küçük yaşlarda da evlilik yapıldığı bilinen bir gerçektir. Evlenenler arasındaki yaş farkının büyük olmasını da köy halkı hoş karşılamaz.

Bazen askerlik sonrası evlenmeler de görülür. Evlenmenin askerlik sonrasına bırakılmasının asıl nedeni, delikanlının askerlik görevini rahatlıkla yapabilmesini sağlamaktır.

Kızlar için yaş sınırlaması yoktur. 14-15’inden sonra her kız evlenmeye hazır durumdadır. Zira ailenin bir kız çocuğu dünyaya geldiğinde, çeyizi de sandığa konmaya başlar. O nedenle şöyle bir tekerleme de söylenmiştir. “ Kız kucakta, çeyiz bucakta.”

Bundan amaç yukarıda da değindiğim gibi evlenme şartlarının ağırlığının düğün arifesinde daha da ağırlaşmasını önlemektir.

Köy ve çiftlik hayatının icabı olarak kız da, oğlan da tarlada, bahçede çalışırlar. Kızlar yüzlerini örtmezler. Böylece oğlan da kız da serbestçe birbirlerini görüp tanırırlar.

Mutlaka uyulması gereken bir töre de, bir evin büyük kızı dururken küçüğünün evlenemeyeceğidir. Bu geleneğe genellikle erkekler de dâhildir. Değişmeyen, değiştirilemeyen bir gelenek de kız olsun, erkek olsun ancak ana babanın uygun göreceği kişi ile evlenmek zorunda oluşudur.

Evlenme işinde kız beğenmek ve almak hususunda çok titiz davranılır. Kızda evvela ciddiyet ve terbiye aranır. Zaten küçük bir çevre olması dolayısıyla oğlanın, kızın hal ve hareketleri bilinir. Düğünler ve bayramlar hariç kızların giyinip süslenmeleri ayıp olarak

nitelendirilir. Zira bunun zıddına olarak süse heves eden kıza karşı bir şüphe uyanır ki, bu durum kızın alıcıları tarafından bir endişe teşkil eder.

Köyde yapılan düğünlerde delikanlı gizlice kız beğenmek isterse de, bu şekilde beğenme sağlam sayılmaz. Kızın evlenmeden önce iyi seçilmesi düşünülür. Evlenecek gençleri ağır evlenme şartları beklemektedir.

...

MANİLERİMİZ

Ekinini ek de gel
Kılçığını çek de gel
Anan sene gız bulmuş
Sınıfını geç de gel

Köprüden geçerken
Köprü salladı beni
Elin oğlu değel mi?
İpsiz bağladı beni

Masa üstünde roman
Okurum zaman zaman
Oğlan sene varacam
Memur olduğun zaman

Tiyareler dik gider
İçinde mekdip gider
Oku sevdiğim oku
Öğretmen olsan yeter

Çarşıdan eze aldım
Eve veriyim deyi
Mahalleden yâr sevdim
Her gün görüyüm deyi

Pencerede perde ben
Yeni düştüm derde ben
Dert deel gara zevde
Duramıyam evde ben

...

TÜRKÜLERİMİZ HAKKINDA

Ortaköy türkülerine başlamadan önce türkülerimizin bazı teknik özelliklerini açıklayalım. Türkülerimiz 6+5=11'lik hece ölçüsüyle söylenmiş çoğunlukla.

“Çiçeği dikmiş de toprak çanağa
Mevlem çifte benler vermiş yanağa”

Bazen de hece sayısı 10'a düşmektedir.

“Tanıdım sevdiğimi goşan yerinde
Elinde helkesi koyunu sağar

Kafiye olarak yarım kafiye esas. Bazen tam kafiyeye de rastlanmaktadır. Bazen de kafiye ihmal edilerek ses benzerliği rediflerle yapılır. Kafiye örgüsü genellikle: aaxa şeklinde ve mani kafiye örgüsüyle kafiyelendirilir.

“Bülbül yuva yapmış söğüt fendine
Hemi bana ettin hemi kendine

Zenginlik de fayda etmez sevdiğim
Söyle goz babana versin dengine”

Ses olarak da yörenin kendine has bir söyleyiş tarzı var. Eski türkülerimizde Afyon yöresinin genel ağız özelliği görülür. Yani fiillerde şimdiki zaman kipindeki son “r” sesleri düşer.

Ay doğmuş da gök yüzünde p a r l ı y a
Gelin olcak kızlar her gün a ğ l ı y a
Garısı kötü olanlar gara b a ğ l ı y a
Bir güzel de onlara yaz gadir mevlem

Bazı sesler değişime uğrar.

“Ü” sesi “ö” ye;

(Ne g ö z e l yaratmış seni yaradan)

“t” sesi “d” ye;

(D a r a m ı ş zülfünü vermiş tımarı)

“k” sesi “g”

(İnmiş bahçeye de gül dibi g a z a r)

dönüşürken orta ve sonraki “k” sesleri hırıltılı “h” sesine dönüşür.

Düşüne düşüne gız m a r a h (merak) eder.

***

YEMİNLER

1. Valla (hi) billa (hi).
2. Allah belemi versin.
3. Gahroluyum.
4. Kör oluyum.
5. Genciken ölüyüm.

6. Hepimiz bi tabıttı yunalım.
7. Gargafıldan ölüyüm.
8. Anamın babamın ölüsünü öpüyüm.
9. Gaç uşağım varışa hepiciğinin de ölüsünü öpüyüm.
10. Biricik ağamın ölüsünü öpüyüm.

KAFİYELİ TÜRKMEN SÖZLÜĞÜ -1

(1)

Abdullah'a Apık

İbrahim'e Ibık

Fatma'ya Fatık

Diyor Türkmenler

Anasına benzetilene anası yapılı

Boylu posluya iri yapılı

Her yere girip çıkana kırk kapılı

Diyor Türkmenler

Süt tatlısına yepindi

Hemene, şimdiye hindi

Kalkar gibi yapana yekindi

Diyor Türkmenler

Yüzü yuvarlak olan ablak

Tokada, şamara şaplak

Züğürt olana çıplak

Diyor Türkmenler

Güçlü kuvvetliye acar
Kavgacı gürültücüye kacar

Aksi , inatçıya nacır
Diyor Türkmenler

Dilsiz olana ahraz
Biraz şişmana tıknaz
Sözünde durana, caymaz
Diyor Türkmenler

Meteliksiz olana cıbrı
Hayvan tüylerine kıbrı
Çok öfkelenene, sabır
Diyor Türkmenler

Çelimsiz cırık
Çamura mırık
Hovardaya kırık
Diyor Türkmenler

(2)

Üzüm salkımına cingil
Araba aksına dingil
Lezzetli yemeğe yengel
Diyor Türkmenler

Dolgun olmayan buğdaya alız

Parasız pulsuz mühlüz

Evde kalmış kızı, gart gız

Diyor Türkmenler

Ukalaya, saygısız hök

Koyunun zayıfına lök

şuraya oturmaya, çök

Diyor Türkmenler

Yumruğa dumbuz

Hasta olmayana kunduz

Rast gitmeyen işe uğursuz

Diyor Türkmenler

Keçiyi döndürmeye coş

Tavuğu ürkütmeye kiş

Eşşeği durdurmaya çüş

Diyor Türkmenler

Keçiyi yürütmeye ça

Köpeği saldırtmaya ha

şaırısı bir Şeye ya

Diyor Türkmenler

Mandaya camız
Kalçaya yamız
Yiğidin hasına yağız
Diyor Türkmenler

Ayşe'ye anşa
Dinlemeye dinşe
Kiri yumşatmaya kovşa
Diyor Türkmenler

TÜRKMENCE HASBİHAL

Mevlüt-Abıla, şu abılabılmezi çocuklara götürsem kızmazsın değil mi?

Fatma -Neye kızayım, götür götür. Senin ablak yüzlü acar oğlanın adı neydi be?

Mevlüt -Hasan.

Fatma -Ha tamam, emmisinin adı değil mi? Rahmetlinin cenazesi geldiğinde ne kadar acıştıydık!

Mevlüt -Rahmetli çok ağırbaşlıydı içimizde.

Fatma -Bilmez miyim senin gibi adevne değildi.

Mevlüt -Anam kızdığında bana hep adı batasınca ne olur sen de Hasan'ım gibi ağırbaşlı olaydın der.Dün Afıyan'da yağın yağmur afat olmuş, sel basmış her yeri.

Fatma -Duymadım. Sen şu heebeyi bi düzelt. Bak ağmış bi tarafa. Eşek ağnamasın dikkat et, ağnarsa heebedekiler ezilir.Agan aradıydı, abıla bu yıl ağaranın çoğusa bana da peynir yap diye. Agana da selam söyle bu yıl ağaran alamadık, az oldu. Ama hatırı kalmasın şu ağızını onun için yaptım, ona veriver. Kusura bakmasın.

Mevlüt -Yengem bilmez ağızını. Bu neymiş diye ağız burun kıvrırır.

Fatma -Ne ağız burun kıvrıracak, asıl akılı gider tadınca, ne güzelmiş diye. Sahi yengeyin ahraz bacısı evlendi mi duruyor mu?

Mevlüt -Duruyor, kadıdan kaymakamdan uçuyor.

Fatma -Aklına turp suyu sıkayım onun, kadı kaymakam ne etsin onu.

Mevlüt -Geçenlerde anası ekmek etmesini beceremiyorsun diye kafasına aktaraç vurmuş da, kafası yarılmış.

Fatma -Anası da ona hep vuruyor. Bi de akıtma yiyeceğim diye tepiniyordu, o zaman da sumsa vurmuştu kafasına. Onun bi de hiç çıkarmadığı alaca fistanı vardı, gene giyiyor mu?

Mevlüt -Yok giymiyor, yıkamış da kurusun diye alaçığın üstüne sermiş imiş. Biri de alıp parçalamış, kurtuldu şimdi alaca fistandan. Anası ala mindeş başka bir fistan aldı geldi, onu giyiyor. Onu da geçenlerde alambaşın üstünden atlarken eteklerini yakmış biraz. Anası da bu sefer dövmemiş ama kızmış, üç gün alnını dürüp oturdu.Yengemin babası da gene alengirli işler çevirmiş herhal, kaçakmış, jandarma onu arıyormuş.

Fatma -O hep öyleydi eskiden beri. Bize de sağlam diye algın koyun satmıştı bi kere. Dur bi geliyorum. Bizim deli oğlan ana anaa diye bağırıp geliyor uzaktan, ona bakayım bi. "Anan ölsün" ne oldu gene?

Çocuk-Hüüü hüü. Beni Kara Anşa dövdü.

Fatma-Kudurmuş mu kocaman karı neye dövdü.

Çocuk-Anız toplamadan geliyormuş. Elindeki ananatı kafama vurdu. Pazardan aldığım anarı beriyi taşımadın diye.

Fatma-Hambalı mısın sen onun. Körmü kendi taşısın?

Çocuk-Hüü, hü.

Fatma-Sus sen şimdi, çobanı göndereyim. Annacıma alır ağzının payını veririm edepsiz Kara Anşa'nın.

Mevlüt- Deliye çatma boşver. Apığa söyle sen en iyisi.

Fatma- Arından öl derim deliye, ne istedin yumruk kadar çocuktan derim. Hadi senin işin tamam, azığını heebeye, ekmeğini dağarcığa koydum. Toplar da şu torbanın içinde. Unutma artık koyunlar arkaçta kalsın, asbapların da şu çıkıda. Karnın açsa aş bişirdiydim, git aşanada hazır, karnını doyur da git.

Mevlüt-Karnım tok abıla, sağ ol. Hadi hoşça kal....

BOLVADİN'De ROMA DÖNEMİ'NDE KENT VE KIRSAL

Ergün LAFLI¹

Bolvadin İlçesi Kalkolitik Çağ'dan (en geç İ.Ö. 5. binden) günümüze kadar kesintisiz olarak yerleşilmiştir. özellikle Bolvadin İlçe Merkezi'nin İ.S. 1. ile 4. yy.'lar arasında çok yoğun olarak yerleşilmiş olduğunu ve kentin bölgesel bir merkez statüsüne eriştiğini düşündürmektedir. Roma Dönemi Afyonkarahisar ve İç Batı Anadolu'daki kırsal yerleşimler, bunların yerleşimsel nitelikleri (komai ve choralar), bunların kronolojik süreçleri, kent ve taşra yerleşimleri arasındaki ilişkiler, kırsal yerleşimlerin yaşama şekilleri gibi konular 1960'lı yılların sonundan başlayarak irdelenmiş; ancak yapılan çalışmalar bir sistematik içinde sürdürülememiş ve genelde Anadolu'nun güney ve batı kıyılarına yönelik olarak gerçekleştirilmiştir. Bu sebeple gerçekleştirilecek olan Bolvadin Sempozyumu Ege Bölgesi Arkeolojisi'ndeki önemli bir boşluğu dolduracak niteliktedir. Afyonkarahisar yöresinde Roma Dönemi üzerine çalışmalar nispeten azdır. Bunda bu bölgelerdeki arkeolojik yüzey araştırmalarının daha çok protohistorik çağlara yönelik yapılmasının yanında, yüzeydeki Roma Dönemi'ne ait anıtsal taş mimarinin azlığının da etkisi vardır. Ayrıca yapılan yüzey

---

¹ Prof. Dr. , Dokuz Eylül Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Arkeoloji Bölümü,
Ortaçağ Arkeolojisi Anabilimsel Başkanı
ve Ege Bölgesi Kültür Varlıkları Uygulama ve Araştırma Merkezi (EKVAM) Müdürü; İZMİR;

araştırmalarının bir kısmı sadece epigrafik nitelikli gerçekleşmiş ve arkeolojik bazı kıstaslar gözden kaçmıştır. Özellikle İngiliz araştırmacıların 1980’li yıllarda yayımladığı kitap ve makaleler bölgedeki kent-kırsal ilişkilerine bazı yeni boyutlar kazandırmıştır.

Bu bildirinin çalışma alanını Bolvadin İlçesi ve yakınları oluşturur. Roma Dönemi’nde bu bölge büyük oranda “Phrygia” adıyla anılan coğrafyada daha önce yapılmış çalışmalar derlenip, arkeolojik bir sentez üretilmeye çalışılacaktır. Hellenistik, Roma ve Erken Bizans Dönemleri’nde bölge kırsal yerleşimlerle doludur. Bölgede Blaundos, Pessinus gibi büyük kentler azdır ve bölge nüfusu bu kırsal yerleşimlerde toplanmıştır. Bolvadin ve yakın çevresinde yer alan höyüklerde yer alan Roma Dönemi yerleşimlerinin lokalizasyonları uzun süre tartışılmış ve son 40 yılda da zlmş gibi grlmektedir. Bu kırsal yerleşimlere ilişkin olarak Roma Dönemi’nde saygı gören çeşitli kltler irdelenmiştir. Bölgedeki kırsal yerleşimler arasında bazı hykler dikkat çekicidir. Bu yörede höyüklerin sayıca fazlalığı, büyük kentlerin sayıca azlığı, taş mimari yerine kerpiç mimarinin ne çıkmış olması kırsal arkeolojinin yapı taşlarını etkileyen diğer başlıca etkenlerdendir. Antik yol güzergahlarından etkilendiği anlaşılan bölgedeki yerleşim düzeni bölgedeki kent-kırsal ilişkisine de bir biçimlendirme getirmiştir. Bölgenin Geç Antik Dönem tarihi coğrafyası için önemli bir vesika Tabula Peutingeriana haritasıdır. Bu harita dikkatlice incelendiğinde bölgedeki kırsal yerleşimler bu haritanın güzergahlarında konuşlanmış gibidir. Bölgedeki Roma Dönemi mimarisi korunamamıştır. Var olan taş mimari öğeleri daha ziyade mezar ya da tapınak mimarisi ile ilintilidir. Taş cinsi olarak yerel kireçtaşı kullanılmıştır. Bizans Dönemi ile beraber bölgede mermer mimari öğe kullanımı çeşitlenmiştir. Bu durumu özellikle kilise mimarisinde yoğunlaşmış olarak görmekteyiz.

Bölgede mezarlık alanlarını özellikle kırsal kesimlerde daha yoğun olduğu görölmektedir. Mezar anıtları, özellikle steller, bölgenin en önemli epigrafik verilerini teşkil etmektedirler. Dolayısıyla epigrafik veriler bu kırsalda yoğunlaşan mezarlıklarda gömülmüş toplulukların ve bireylerin hayatlarını içerir. Onomastik olarak bakıldığında, bölgenin kırsalında belki de höyüklerde iskanlarını sürdürmüş olan ve Greko-Romen ile Phryg isimleri kullanan toplulukların var olduğunu görmekteyiz. Zaten mezar anıtlarının çoğu ikonografik anlamda da Hellen-Roma geleneği içindedir. Erken Bizans Dönemi ile beraber bölge tahıl tarımının yoğunlaştığı bir yer haline alır. Bölgenin Erken Bizans Dönemi'nde kent merkezlerindeki dini yapılarla, kırsal kesimlerdeki dini yapılar arasında bazı farklılıklar var olduğu izlenimini edindik.

Bu bildiride yanıtlanacak başlıca sorular şunlardır: bölgedeki kırsal yerleşimlerle kentler arasındaki yerleşimsel, arkeolojik, tarihi coğrafya ve tarihi ilişkileri ile Roma Dönemi yerleşimlerin gelişimleri ve bu gelişimlerdeki kent-kırsal ilişkileri.

Bolvadin İle İlgili Kaynaklar

R. Ashton, Ancient and mediaeval coins in Bolvadin (Turkey), *Anatolia antiqua / Eski Anadolu* 8, 2000.

Ö. Koçak, Taşlı Höyük. An important early bronze age settlement and necropolis in Bolvadin-Dişli village, *Anatolia antiqua / Eski Anadolu* 13, 2005.

ANALYSIS OF DRIVING DATA IN AFYONKARAHİSAR CENTER AND BOLVADİN DISTRICTS AND AN INVESTIGATION OF ROAD CONDITIONS

Tuba Nur SERTTAŞ¹ - Fatih SERTTAŞ²
Ömer Nezh GEREK³ - Fatih Onur HOCAOĞLU⁴

ABSTRACT

The Bolvadin district is one of the largest cities of Afyonkarahisar province with a population of approximately 45,000. Due to being a big district and developing, it has many vehicles. It is also directly related to the physical conditions of the roads that the Bolvadin district can provide more comfortable driving in this large number of vehicles. In this study, speedy data was obtained by point-to-point coordination with GSM vehicle monitoring system and the road condition of Bolvadin District was compared with the road condition of Afyonkarahisar Central District via recorded data. Driving was carried out in equal intervals with the same vehicle and driver. Based on this evidence, the development of the Bolvadin District in terms of urbanization of traffic and road conditions has been interpreted.

Keywords: Road and traffic analysis, driving data, data processing

---

¹ Afyon Kocatepe University Technology Faculty Electrical and Electronics Engineering Department, C. author, Res. Asst., tngul@aku.edu.tr

² Afyon Kocatepe University Engineering Faculty Electrical Engineering Department, Res. Asst., fserttas@aku.edu.tr

³ Anadolu University Engineering Faculty Electrical and Electronics Engineering Department, Prof., ongerek@anadolu.edu.tr

⁴ Afyon Kocatepe University Engineering Faculty Electrical Engineering Department, Assoc. Prof., hocaoglu@aku.edu.tr

AFYONKARAHİSAR MERKEZ VE BOLVADİN İLÇELERİNDE YAPILAN SÜRÜŞ VERİLERİNİN ANALİZİ VE YOL KOŞULLARININ İNCELENMESİ

ÖZET

Bolvadin ilçesi, yaklaşık 45000 kişilik nüfusuyla Afyonkarahisar ilinin en büyük ilçelerinden birisi olma özelliğine sahiptir. Büyük bir ilçe olması ve gelişmekte olması nedeniyle, çok sayıda araç bulundurmaktadır. Bolvadin ilçesinin bu çok sayıdaki araca daha konforlu bir sürüş sağlayabilmesi de yolların fiziksel koşullarıyla doğrudan ilintilidir. Bu çalışmada, araca monteli araç takip sistemi ile GSM üzerinden noktasal koordinatlar ile hız verisi alınmış ve kaydedilen veriler üzerinden Bolvadin İlçesi'nin yol durumu, Afyonkarahisar Merkez İlçe'nin yol durumu ile karşılaştırılmıştır. Sürüşler aynı araç ve sürücü ile eşit sürelerde gerçekleştirilmiştir. Bu verilere dayanarak, Bolvadin İlçesi'nin trafik ve yol durumunun kentleşme yolundaki gelişimi yorumlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Yol ve trafik analizi, sürüş verisi, veri işleme

INTRODUCTION

The tools used for transportation more than centuries have begun to find more places in our lives in proportion to the increase of world population. This technological development brings along the rate of rising traffic accidents. Intelligent transport systems such as navigation systems, adaptive cruise control and lane-keeping assist systems are integrated into vehicles to reduce risk of traffic accidents and provide safer travel. Besides, most of the accidents are caused by the road structure independently of the person or vehicle. Along with the developing city conditions, road structure and traffic signs are being tried to reduce accident rates.

Systems that are integrated into the vehicle help the driver to take it from the vehicle. The obtained data actually indicates the driving characteristics of the driver. Driving gas-braking patterns vary considerably when considering parameters such as speed, acceleration, and vehicle tracking distance. This path from the system is also modeled because the paths and traffic signs are influenced by the behavior of the drivers. Thanks to this modeling, high cost road analysis work has been done easily. Zhao & Nagayama (2017:9) developed a smartphone application for road modeling. A lot of studies describing drivers and drivers with similar applications or vehicle sensors are included in the literature. Miyajima et al.(2007:427) model individual differences between drivers, especially when following a vehicle, based on distance maintenance and pedestrian habits. It is also shown how well the model presented in the study represents the driver characteristics.. Sakaguchi et al.(2003) modeled the stopping behavior of a driver using Bayesian networks while Oliver & Pentland (2000) implemented modeling by using the HMM method. When driving behaviors are examined, it is thought that only a classification in normal life standards will be insufficient

for driver identification. it is concluded that there is a strong relationship between places where potentially dangerous situations occur and frequent strong braking areas in the study of data from 373 drivers for a hazardous scenario with 25 different accident risks (Malta et al., 2009:201). At the same time, the automatic driving assistants, which we have designed to reduce traffic accidents and increase driving comfort, can also have negative consequences for the drivers. In the case of an emergency, the driver must analyze the situation and intervene. Since the duration of the analysis and intervention is very short, identification of the characteristics of the drivers is vital. Driving with the automatic driving assistant does not physically interfere with the driver, so the drivers' views are examined for driver identification. According to this study, even if the vehicle is in the driving assistant, the driver must control the road and its surroundings. In this regard, the attention of the lane changes in the driving data taken from the subjects is examined and it is shown that the drivers who are less careful in the front road during the automatic driving are less sensitive to the risk factors in the surrounding environment and tend to make inconsistent lane changing decisions during the automatic driving (Miyajima et al., 2015:1293). Terai et al. (2015:3136) supported the sensitivity to the risk factor in the case of using the automatic driving assistant. To achieve this result, a vehicle equipped with various sensors was used to drive the 40-minute drive of the 50-head drive. The behavior model should be considered as a multi-parameter and the instant traffic condition should be a parameter of this model so that the driver's tendency to change lanes can fully characterize the driver characteristic (Yamazaki et al., 2016:642). Jain et al. (2016:3118) used the multi-parameter Recurrent Neural Networks method to perform the identification and estimation process. Indicative scientific prediction, which predicts 2-6 times faster than classical methods in modeling

multivariate behavioral data, has been tried on both artificial and real data and high accuracy results have been obtained (Taniguchi et al., 2012). Mori et al. (2013) investigated a method to detect risky lane changes through integrated modeling of driver behavior and vehicle operation behavior.

In this study, the behavior of the driver was analyzed by using the modeling and classification methods in the literature and the road conditions of Afyonkarahisar center and Bolvadin central regions were examined by using the data obtained from the system in accordance with the obtained results.

1. DRIVING DATA

In this study, Infotech vehicle tracking device and Dynamic Response Intelligent Monitoring System (iDRIMS) , smart phone application developed for road situation assessment with high accuracy and efficiency, was used as application of data saving applications. As a test vehicle, a 2013 model of Toyota Corolla, shown in Fig. 1, was used. From the vehicle, velocity, position, and acceleration (x, y, z axis) data were taken to identify key characteristics such as acceleration, lane change, and sudden deceleration tendency of the driver in the test tracks. The data used in study are shoown in Table 1.

Table 1. Signal to characterize the driver

Signal Name	Units
Lateral Acceleration	g
Longitudinal Acceleration	g
Altitudall Acceleration	g
Speed	m/s

The research has been carried out through two different scenarios. In the first scenario, driver's behavior was tried to be defined by using the statistical features of data obtained by completing the same route with the same route conditions, time

interval, same driver and veicle. As a second scenario, in regions where there is a high concentration of life in the center of Bolvadin and in the center of Afyonkarahisar, deductions from the statistical values on the following tables on how the road structure affected the driver's behavior by the same driving distance and driving by the same driver were made.

Figure 1. Test Vehicle

For the first scenario, the speed curves for the two drives are given in Fig. 2 and Fig.3, respectively. The inference to be achieved at this stage is to be able to define the daily speed range of the drivers from the statistical values in Table 2.

Figure 2. Speed Data of First Drive

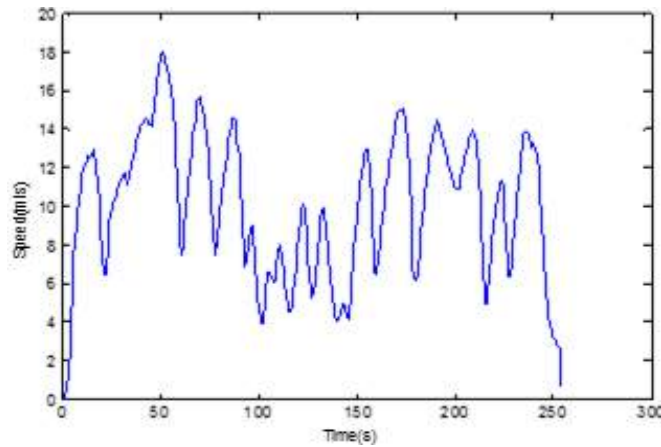

Figure 3. Speed Data of Second Drive

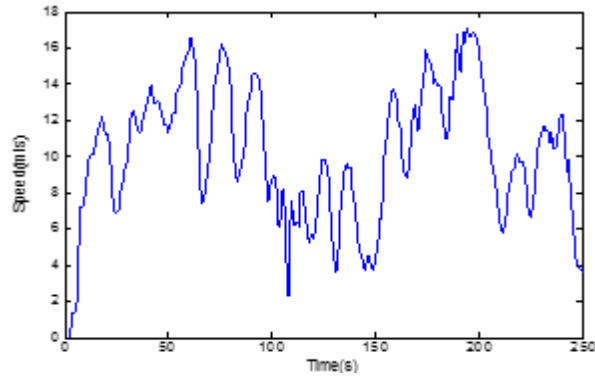
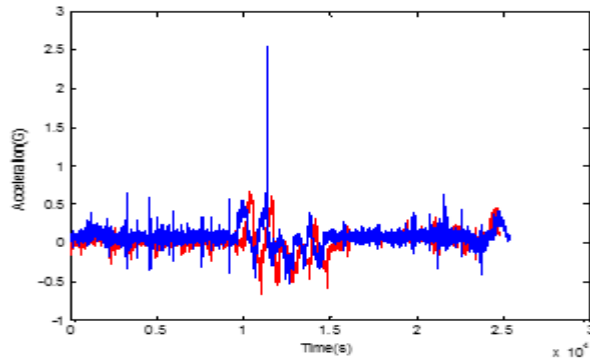

Table 2. Statistics of Speed Data

Drive	Min.	Max.	Standard Deviation	Variance	Mean
Drive 1	0	18.03	3.6906	13.6203	10.0428
Drive 2	0	17.070	3.7108	13.7700	10.1326

The instantaneous changes observed in the acceleration data, shown in Fig. 4, obtained in the x axis, represent the tendency of the driver to change lanes. The statistical properties of these data are given in Table 3. When the standard deviation and variance values are examined, it is observed that the driver tends to change the same lane in the same way at different times.

Figure 4. X-axis Acceleration Data

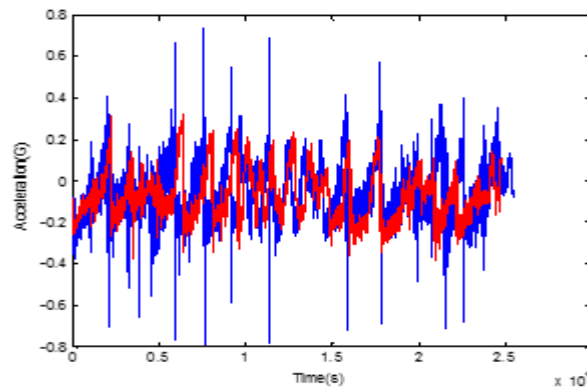

Table 3. Statistics of X-axis Acceleration

Drive	Min.	Max.	Standard Deviation	Variance	Mean
Drive 1	-0.5218	2.5443	0.1246	0.0155	0.0732
Drive 2	-0.6627	0.6759	0.1460	0.0213	0.0199

The change in the acceleration values in the y axis shows the change in the driving direction. The behavioral tendency to sudden accelerations and brakes can be defined by modeling the acceleration values in this direction. When the figure given in Fig. 5 is examined, the frequency of pedal usage can be clearly observed. The frequency of use from the standard deviation and variance values in Table 4 can also be seen mathematically.

Figure 5. Y-axis Acceleration Data

Table 4. Statistics of Y-axis Acceleration

Drive	Min.	Max.	Standard Deviation	Variance	Mean
Drive 1	-0.7924	0.7425	0.1230	0.0151	-0.0632
Drive 2	-0.3863	0.3239	0.1128	0.0127	-0.0745

Acceleration in the z axis represents the behavior of the vehicle in unusual (bump, pothole) conditions on the road. Fig. 6 shows the acceleration data for the driver in the z axis. By considering this figure and Table 5, the condition of the bumps and potholes in the roads can be defined.

Figure 6. Z-axis Acceleration Data

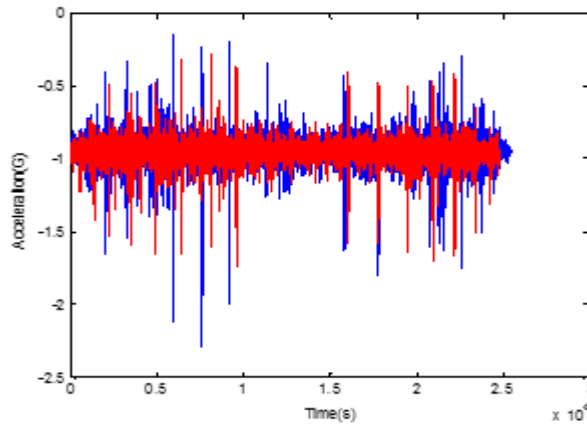

Table 5. Statistics of Z-axis Acceleration

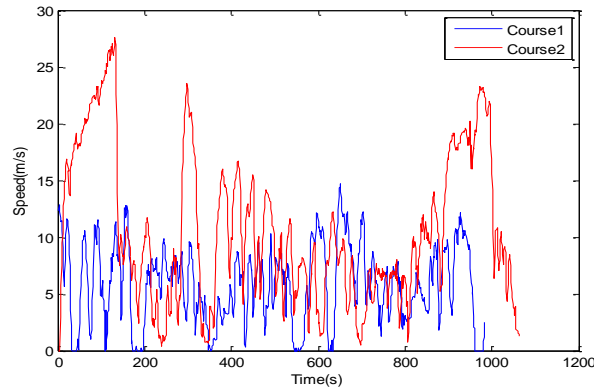
Drive	Min.	Max.	Standard Deviation	Variance	Mean
Drive 1	-2.2905	-0.1436	0.0880	0.0077	-0.9480
Drive 2	-1.7422	-0.2821	0.0873	0.0076	-0.9530

2. ANALYSIS OF TWO STUDY AREAS BASED ON DRIVING DATA

In the analysis of the second scenario, driving was performed firstly in course in the Afyon center and all the data of the driver were recorded. Driving as the next stage of the work was carried out in the center of Bolvadin. The data of the two parks were examined statistically according to the previously mentioned criteria. Since the variation on the x axis expresses the tendency of the driver to change the lane, the change of the lane originating from the pits in the roads has been examined by considering this data. From the y axis change, it is examined how long the vehicle can maintain or increase its speed and the structure of the road is evaluated. Accordingly, the use of gas and brake pedals is explained by the value of y-axis in Table 6. The differences in the data in the z axis represent the state of the

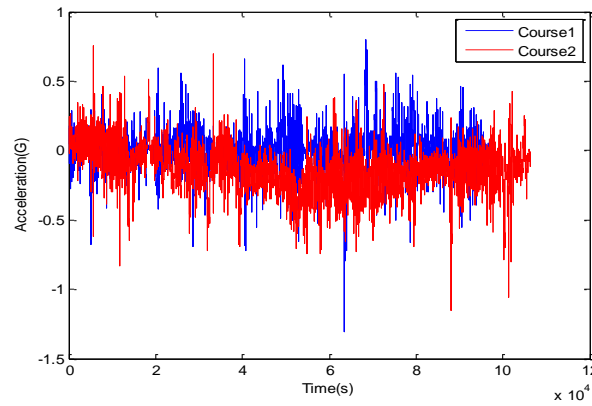
bumps and hollows directly. The speed and acceleration data for the driver are given in Fig. 7, Fig. 8, Fig. 9 and Fig. 10, respectively. In line with all this information, road characteristics in Afyon center (Course1) and Bolvadin center (Course2) were examined and regions were evaluated for urbanization.

Figure 7. Speed Data of Two Courses

When the graph of the speed values obtained in the result of the sweep is analyzed, it can be seen that the driver can reach higher speeds in Bolvadin county. This suggests that Bolvadin has fewer traffic lights and obstacles in the center. Moreover, the population density in Afyonkarahisar has increased the number of distances and intersections on the way. This situation makes the use of the vehicle more difficult in Afyonkarahisar.

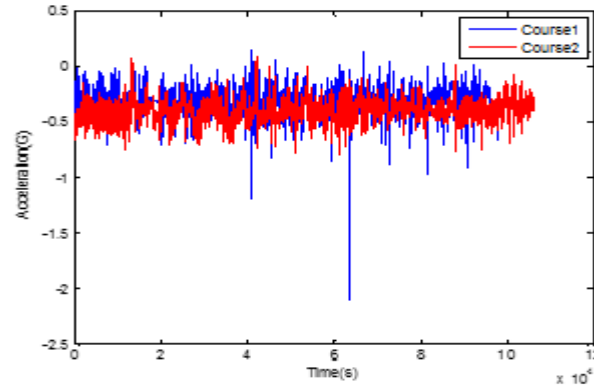
Figure 8. X-axis Acceleration Data of Two Courses

When the acceleration graphs on the x axis, which symbolize the lane change, are examined, it is observed that the tendency of lane changing on the driving tracks is approximately the same. The tendency to change lanes can be due to changes in arrester or road structure. In order to distinguish between the two situations, the statistical data in Table 6 should be considered as a whole. In the lane changes due to the bad road structure, the acceleration changes on the y-axis are required to be high while the acceleration changes on the x- and z-axes are low. However, the results show that lane changes in the Bolvadin region are more likely to explain the behavior of the vehicle overtaking.

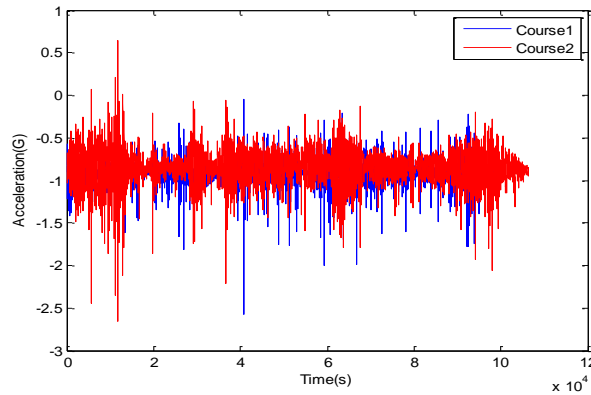

Figure 9. Y-axis Acceleration Data of Two Courses

The acceleration variation on the y axis (in the driving direction) is low. This shows that gas and brake pedals are used less frequently.

Figure 10. Z-axis Acceleration Data of Two Courses

If the standard deviation and variance of the z axis acceleration value are taken into account, it can be seen that Afyonkarahisar have more pit and haze.

Table 6. Statistics of Speed and Acceleration Data for Two Courses

Data	Course	Min.	Max.	Standard Deviation	Variance	Mean
Speed	Course1	0	14.71	3.4660	12.0133	5.8364
	Course2	0	27.56	6.6230	43.8626	10.5604
X axis accelerarion	Course1	-1.3066	0.7992	0.1064	0.0113	0.0018
	Course2	-1.1530	0.7547	0.1349	0.0182	-0.1307
Y axis accelerarion	Course1	-2.0996	0.1404	0.0886	0.0078	-0.3113
	Course2	-0.7949	0.0937	0.0858	0.0074	-0.4020
Z axis accelerarion	Course1	-2.5675	-0.0427	0.0788	0.0062	-0.9098
	Course2	-2.6544	0.6456	0.1175	0.0138	-0.8460

CONCLUSION

In this study, approaches based on real-time measurement data for describing driver behavior are discussed and explanations of which behaviors of the drivers (velocity and vector acceleration in x, y, z directions) represent the behaviors obtained from the drivers. Statistical values of the data of the drivers are compared and presented. These values have been studied on how road construction is affected. The road structure of the two zones is compared.

In future studies, drivers can be classified by mathematically modeling driver behaviors that are removed by increasing the measurement data. By modeling road structures in the context of these classifications, solutions can be presented for more convenient and inexpensive ways.

References

- Jain, A., Singh, A., Koppula, H. S., Soh, S., & Saxena, A. (2016). Recurrent Neural Networks for driver activity anticipation via sensory-fusion architecture. *2016 IEEE International Conference on Robotics and Automation (ICRA)*, 3118-3125.
- Malta, L., Miyajima, C., & Takeda, K. (2009). A study of driver behavior under potential threats in vehicle traffic. *IEEE Transactions on Intelligent Transportation Systems*, 10(2), 201-210. doi:10.1109/TITS.2009.2018321
- Miyajima, C., Nishiwaki, Y., Ozawa, K., Wakita, T., Itou, K., Takeda, K., & Itakura, F. (2007). Driver modeling based on driving behavior and its evaluation in driver identification. *Proceedings of the IEEE*, 95(2), 427-437. doi:10.1109/JPROC.2006.888405
- Mori, M., Miyajima, C., Hirayama, T., Kitaoka, N., & Takeda, K. (2013). Integrated modeling of driver gaze and vehicle operation behavior to estimate risk level during lane changes. *16th International IEEE Conference on Intelligent Transportation Systems (ITSC 2013)*, 2020-2025. doi:10.1109/ITSC.2013.6728526
- Miyajima, C., Yamazaki, S., Bando, T., Hitomi, K., Terai, H., Okuda, H., Hirayama, T., Egawa, M., Suzuki, T., & Takeda, K. (2015). Analyzing driver gaze behavior and consistency of decision making during automated driving. *2015 IEEE Intelligent Vehicles Symposium (IV)*, 1293-1298. doi:10.1109/IVS.2015.7225894
- Oliver, N., & Pentland, A. P. (2000, April). Driver behavior recognition and prediction in a SmartCar. *In International Society for Optics and Photonics*, 402, 280-290.
- Sakaguchi, Y., Okuwa, M., Takiguchi, K. I., & Akamatsu, M. (2003, May). Measuring and modeling of driver for detecting unusual behavior for driving assistance. *In Proceedings of 18 th International Conference on Enhanced Safety of Vehicles*.
- Taniguchi, T., Nagasaka, S., Hitomi, K., Chandrasiri, N. P., & Bando, T. (2012, June). Semiotic prediction of driving behavior using

unsupervised double articulation analyzer. *In Intelligent Vehicles Symposium (IV)*, 849-85. doi:10.1109/IVS.2012.6232243

Terai, H., Okuda, H., Hitomi, K., Bando, T., Miyajima, C., Hirayama, T., Shinohara, Y., Egawa, M., & Takeda, K. (2015). An experimental study on the difference in drivers' decision-making behavior during manual and supported driving. *Procedia Manufacturing*, 3, 3136-3141. <https://doi.org/10.1016/j.promfg.2015.07.974>.

Yamazaki, S., Miyajima, C., Yurtsever, E., Takeda, K., Mori, M., Hitomi, K., & Egawa, M. (2016, June). Integrating driving behavior and traffic context through signal symbolization. *In Intelligent Vehicles Symposium (IV)*, 642-647. doi:10.1109/IVS.2016.7535455

Zhao, B., & Nagayama, T. (2017). IRI Estimation by the Frequency Domain Analysis of Vehicle Dynamic Responses. *Procedia Engineering*, 188, 9-16. <https://doi.org/10.1016/j.proeng.2017.04.451>.

ANALYSIS OF DRIVING DATA IN AFYONKARAHİSAR CENTER AND BOLVADİN DISTRICTS AND AN INVESTIGATION OF ROAD CONDITIONS

Fatih SERTTAŞ¹
Tuba Nur SERTTAŞ²
Fatih Onur HOCAOĞLU³

ABSTRACT

The Afyonkarahisar province is above Turkey's average in terms of solar radiation intensity and sunshine duration. The Bolvadin district has a very good position in Afyonkarahisar province in terms of the potential for collecting solar radiation. With the ever-decreasing fossil fuels, rapidly increasing energy demand and developing production technology, the use of solar energy systems is becoming increasingly widespread. In this study, the production performance of an example rooftop photovoltaic system is investigated by using solar radiation data of Bolvadin district. The analysis and simulation results of the system are interpreted in terms of the energy production potential of the Bolvadin district.

---

¹ Afyon Kocatepe University Engineering Faculty Electrical Engineering Department, Res. Asst., fserttas@aku.edu.tr

² Afyon Kocatepe University Technology Faculty Electrical and Electronics Engineering Department, C. author, Res. Asst., tngul@aku.edu.tr

³ Afyon Kocatepe University Engineering Faculty Electrical Engineering Department, Assoc. Prof., hocaoglu@aku.edu.tr

Keywords: Photovoltaic systems, solar energy, power generation planning

**BOLVADİN İLÇESİ İÇİN BİNA ÜZERİNE KURULU ÖRNEK
BİR FOTOVOLTAİK SİSTEMİN ÜRETİM
PERFORMANSININ DEĞERLENDİRİLMESİ**

ÖZET

Afyonkarahisar ili güneş ışınım şiddeti ve güneş alma süresi bakımından Türkiye ortalamasının üzerinde bir ildir. Bolvadin ilçesi de Afyonkarahisar ili içerisinde güneş ışınımı alma potansiyeli bakımından oldukça iyi bir konuma sahiptir. Fosil yakıtların gün geçtikçe azalması, hızla artan enerji ihtiyacı ve gelişen üretim teknolojisiyle güneş enerjisi sistemlerinin kullanımı gün geçtikçe yaygınlaşmaktadır. Bu çalışmada Bolvadin ilçesine ait güneş ışınım verileri kullanılarak bina üzerine kurulu örnek bir fotovoltaik sistemin üretim performansı incelenmiştir. Sisteme ait analiz ve benzetim sonuçları Bolvadin ilçesinin enerji üretim potansiyeli bakımından yorumlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Fotovoltaik sistemler, güneş enerjisi, güç üretimi planlama

INTRODUCTION

Photovoltaics (PVs) are becoming increasingly widespread. In technologically advanced European countries such as Germany, nearly all the residential buildings have their own electricity power plant at their roofs. Turkey shows a great improvement in terms of energy technologies in recent years and discovers the owning solar radiation potential. However, the installation costs of the PV systems are quiet expensive. Therefore a well-planned feasibility analysis is very important before the installation.

Emziane & Al Ali, (2015) present the results obtained from the performance monitoring of four different type rooftop PV systems in Abu Dhabi, United Arabian Emirates, for a one year period. Their study shows that systems with polycrystalline silicon modules have higher monthly total average energy value than systems with monocrystalline silicon modules. Kappagantu, Daniel, & Venkatesh, (2015) presents an analysis of rooftop PV system application in Puducherry electricity grid project. A survey is performed with electricity consumers, considering questions regarding consumption over different period, space availability for roof top PV system and users experience with this technology.

Thanomsat & Plangklang, (2016) aim to simulate power generation output impact of different installation positions of PV rooftop system. The different methods are tested for investigating the influence parameters that are tilt angle of PV modules, roof azimuth angle, and radiation losses. They use PSCAD software in their study and get succesful results. In other study aims to develop a simplified estimation model for determining the optimal rooftop PV system for gable roofs that can evaluate life cycle economic and environmental assessment, by considering the type of installation to be used for such rooftop

PV system (Ban, Hong, Jeong, Koo, & Jeong, 2017). Tongsopit, (2015) reviews Thailand's feed-in tariff framework for the support of solar power production and provides a feasibility analysis of residential-scale rooftop solar PV investment in Thailand under different scenarios.

In-depth investigation into the development potential of rooftop PV system in Hong Kong and its environmental benefits is presented in a study (Peng & Lu, 2013). The potential installation capacity of rooftop PV systems is estimated to be 5.97 GWp, and the annual potential energy output is predicted to be 5981 GWh accordingly. (Sardi, Mithulanathan, & Hung, 2017) Three analytical approaches are respectively developed to handle three important parameters of the Community Energy Storage integration (i.e. locations, sizes and operational characteristics) to enhance network performances and for the minimizing the annual energy loss. Plangklang, Thanomsat, & Phuksamak, (2016) are analyzed the power quality and energy yield of a large scale PV rooftop power plant in Samut Songkhram province. From the monitoring results, it found that the highest power yield was 778.125 kW while the simulation result was 783 kW.

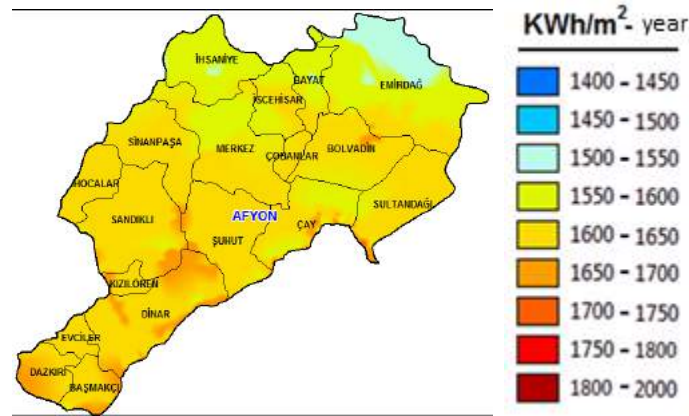
There are also many different studies in the literature about increasing the rooftop photovoltaic system performance and testing (Cole, Lewis, Sigrin, & Margolis, 2016; Fan & Xia, 2017; Hagerman, Jaramillo, & Morgan, 2016; Hasan & Mekhilef, 2017; Hong, Lee, Koo, Jeong, & Kim, 2017; Hong, Lee, Koo, Kim, & Jeong, 2016; Polo, Fernandez-Neira, & Alonso-García, 2017). In addition to these studies, in this research, an exemplary rooftop photovoltaic system is designed and simulated using Bolvadin solar radiation data with PV SOL software. It shows that rooftop PV systems are really useful for the district.

1. SOLAR RADIATION DATA

Afyonkarahisar is located on a region which has really good potential in terms of the solar radiation and sunshine duration. In Fig.1, solar radiation map which is taken from Energy Ministry of the Turkish Government is shown. Solar radiation value varies between 1650 – 1750 kWh/m² – year for the Bolvadin district.

Figure 1. Solar Energy Map of Afyonkarahisar

Source: Energy Ministry of Turkey – Renewable Energy General Management

As it seen from the Figure 1, Bolvadin has high solar radiation potential among the districts of the Afyonkarahisar city. In Table 1, according to months, daily average solar radiation data is given for a year of the all Afyonkarahisar and Bolvadin district.

Table 1. Average Solar Radiation Data Comparison for a Year

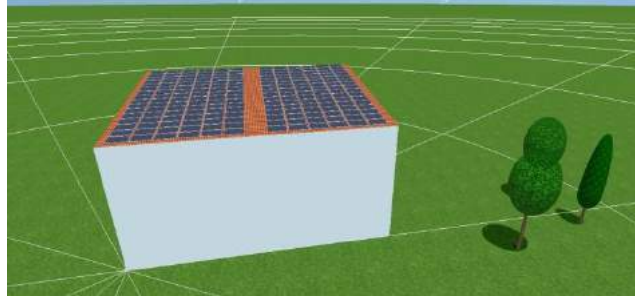
Months	Afyon (kWh/m2-day)	Bolvadin (kWh/m2-day)
January	1,85	1,83
February	2,47	2,56
March	4	4,01
April	5,1	5,09
May	6,21	6,2
June	6,63	6,62
July	6,72	6,76
August	5,94	5,96
September	4,92	4,94
October	3,53	3,5
November	2,19	2,19
December	1,66	1,63
Average	4,2683	4,2742

2. A ROOFTOP PV SYSTEM FOR BOLVADIN DISTRICT

PV SOL is one of the most preferred software in solar engineering to realize reliable feasibility analysis. In this study, licenced PV SOL software (belonging to Afyon Kocatepe University Solar and Wind Energy Applications Research Center) is used to perform a rooftop photovoltaic system with Bolvadin solar radiation data.

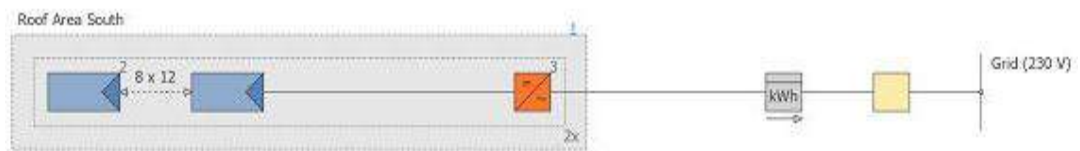
In photovoltaic feasibility software PV-SOL, it is allowed to model a 3D rooftop PV system such as shown in Fig. 2. In this study, the building is planned approximately 310 m² for each floor. It is similar with real flat buildings with its 11,5 meters long.

Figure 2. The Designed Rooftop PV System

The rooftop photovoltaic system designed for this study has 192 modules according to the roof size limits. Module number is related directly with roof size. However the roof structure is significant to carry all the system on it. Each module is chosen 250 Wp. It is the easiest accessible solar module on the market for such systems. The total installed power of the rooftop PV system is 48 kWp. The single line scheme of the PV system is illustrated in Fig. 3.

Figure 3. Single line scheme of the PV system

3. RESULTS AND DISCUSSION

Accurate planning minimizes the cost of the installation of a photovoltaic system. Moreover, for the decision-makers it is really significant. In this study, a detailed computer simulation is performed for a rooftop photovoltaic system mounted on an exemplary building in Bolvadin district of Afyonkarahisar city.

Shading analysis for each day of the year, choosing the optimum inverter number and power, cabling and mounting types of the modules are critically important and they are all taken into account in this study. The roof width is chosen to be close to its realities.

Simulation results according to financial situation is given in Table 2. Up-to-date software has recent PV module costs and feed-in tariff values and produced approximately 72000 Turkish Liras (TL). According to feasibility analysis, the whole system is 7 years pays off (amortization period). The designed flat has 3 floors and 3 apartment rooms in each floor. Therefore the total amount would be divided into 9 families and nearly 8000 TL is needed for each family at the beginning.

Table 2. Financial Results of the Feasibility Analysis

Total investment costs	72.000,00 TL
Return on assets	19,72 %
Amortization Period	7,1 Years

Electricity generation results are given in Table 3. As seen in the table, renewable energy also provides reduction of carbon emissions. Fossil fuels are decreasing day by day and they pollute the atmosphere.

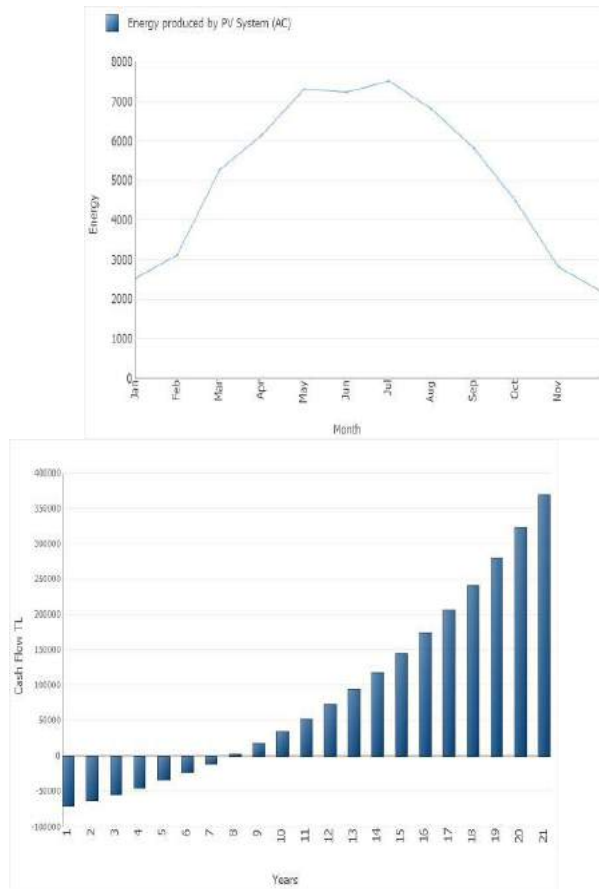
Table 3. Simulation Results of PV System

PV Generator Output	48 kWp
Spec. Annual Yield	1.278 kWh/kWp
Performance Ratio (PR)	79,3 %
Annual Grid Feed-in	61.320 kWh/year
Stand-by Consumption	99 kWh/year
CO₂ Emissions avoided	36.733 kg / year

It is obvious that, in the summer months as shown in Fig. 4, the power generation is increased. It reaches nearly 8000 kWh

energy levels. However, the cold weather helps to increase the efficiency of the PV modules. Cash flow analysis is also given in Fig. 4. After seven years, financial benefits are increasing exponentially.

Figure 4. Energy Production and Cash Flow Graphs

CONCLUSION

Feasibility analysis of a rooftop photovoltaic system for a residential building claims that PV system is economical for the user and contributes the energy market of Turkey. Considering that the PV modules have a 20-year life span, seven years of amortization period is very acceptable for a profitable decision. The Turkish Government have incentives to the renewable energy sourced power plants.

In case of producing energy over the demand, it is possible to sell electricity to the grid with high prices relatively in on-grid systems. Furthermore, in case of less production than demand, it is also possible to buy electricity from the grid. This provides flexibility to the PV user (meanwhile producer). Photovoltaics are not only suitable for the city center buildings but also for the small and far away villages of Bolvadin district. Off-grid (battery supported-independent from grid) photovoltaic systems are great solution for the locations where away from the Bolvadin center.

Solar energy is one the most important renewable energy sources and Bolvadin district has really good solar radiation potential. As proved in this study, Bolvadin has a great proposal for increasing photovoltaic facilities, developing the province and improving investments of the local people.

References

- Ban, C., Hong, T., Jeong, K., Koo, C., & Jeong, J. (2017). A simplified estimation model for determining the optimal rooftop photovoltaic system for gable roofs. *Energy and Buildings*, 151, 320–331. <https://doi.org/10.1016/j.enbuild.2017.06.069>
- Cole, W., Lewis, H., Sigrin, B., & Margolis, R. (2016). Interactions of rooftop PV deployment with the capacity expansion of the bulk power system. *Applied Energy*, 168, 473–481. <https://doi.org/10.1016/j.apenergy.2016.02.004>
- Emziane, M., & Al Ali, M. (2015). Performance assessment of rooftop PV systems in Abu Dhabi. *Energy and Buildings*, 108, 101–105. <https://doi.org/10.1016/j.enbuild.2015.08.057>
- Fan, Y., & Xia, X. (2017). A multi-objective optimization model for energy-efficiency building envelope retrofitting plan with rooftop PV system installation and maintenance. *Applied Energy*, 189, 327–335. <https://doi.org/10.1016/j.apenergy.2016.12.077>
- Hagerman, S., Jaramillo, P., & Morgan, M. G. (2016). Is rooftop solar PV at socket parity without subsidies? *Energy Policy*, 89, 84–94. <https://doi.org/10.1016/j.enpol.2015.11.017>
- Hasan, R., & Mekhilef, S. (2017). Highly efficient flyback microinverter for grid-connected rooftop PV system. *Solar Energy*, 146, 511–522. <https://doi.org/10.1016/j.solener.2017.03.015>
- Hong, T., Lee, M., Koo, C., Jeong, K., & Kim, J. (2017). Development of a method for estimating the rooftop solar photovoltaic (PV) potential by analyzing the available rooftop area using Hillshade analysis. *Applied Energy*, 194, 320–332. <https://doi.org/10.1016/j.apenergy.2016.07.001>
- Hong, T., Lee, M., Koo, C., Kim, J., & Jeong, K. (2016). Estimation of the Available Rooftop Area for Installing the Rooftop Solar Photovoltaic (PV) System by Analyzing the Building Shadow Using Hillshade Analysis. *Energy Procedia*, 88, 408–413. <https://doi.org/10.1016/j.egypro.2016.06.013>
- Kappagantu, R., Daniel, S. A., & Venkatesh, M. (2015). Analysis

of Rooftop Solar PV System Implementation Barrier in Puducherry Smart Grid Pilot Project. *Procedia Technology*, 21, 490–497.
<https://doi.org/10.1016/j.protcy.2015.10.033>

Peng, J., & Lu, L. (2013). Investigation on the development potential of rooftop PV system in Hong Kong and its environmental benefits. *Renewable and Sustainable Energy Reviews*, 27, 149–162.
<https://doi.org/10.1016/j.rser.2013.06.030>

Plangklang, B., Thanomsat, N., & Phuksamak, T. (2016). A verification analysis of power quality and energy yield of a large scale PV rooftop. *Energy Reports*, 2, 1–7.
<https://doi.org/10.1016/j.egy.2015.12.002>

Polo, J., Fernandez-Neira, W. G., & Alonso-García, M. C. (2017). On the use of reference modules as irradiance sensor for monitoring and modelling rooftop PV systems. *Renewable Energy*, 106, 186–191.
<https://doi.org/10.1016/j.renene.2017.01.026>

Sardi, J., Mithulananthan, N., & Hung, D. Q. (2017). Strategic allocation of community energy storage in a residential system with rooftop PV units. *Applied Energy*, 206, 159–171.
<https://doi.org/10.1016/j.apenergy.2017.08.186>

Thanomsat, N., & Plangklang, B. (2016). Analysis of Power Output Impact on PV Rooftop System Under Different Installation Positions by PSCAD. *Energy Procedia*, 89, 149–159.
<https://doi.org/10.1016/j.egypro.2016.05.021>

Tongsopit, S. (2015). Thailand's feed-in tariff for residential rooftop solar PV systems: Progress so far. *Energy for Sustainable Development*, 29, 127–134. <https://doi.org/10.1016/j.esd.2015.10.012>

A STUDY ON SOLAR AND WIND ENERGY POTENTIAL OF BOLVADIN REGION

Emre AKARSLAN¹

Fatih Onur HOCAOĐLU²

ÖZET

Güneş ve rüzgar enerjisi, fosil yakıtların azalması ve güneş ve rüzgardan elektrik üreten sistem teknolojilerinin gelişmesi sebebiyle, ülkeler için çok önemlidir. Kullanmaya başlamadan önce enerji kaynaklarının potansiyelinin değerlendirilmesi ilk aşamadır. Bu ilk adım, yenilenebilir enerji kaynaklarının ilk kurulum maliyetlerinin çok yüksek olması sebebiyle oldukça önemlidir. Bu sebeple, bu çalışmada potansiyel değerlendirme konusu çalışılmıştır. Bu amaçla, potansiyel değerlendirme araçları sunulmuş ve tartışılmıştır. Son olarak, Bolvadin bölgesinin güneş ve rüzgar enerji potansiyeli üzerinde çalışılmıştır. Sonuç olarak Bolvadin bölgesinin oldukça uygun bir potansiyele sahip olduğu belirlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Güneş enerjisi, Rüzgar enerjisi, Bolvadin'in enerji potansiyeli

¹ Afyon Kocatepe University Engineering Faculty Department of Electrical Engineering, C. author, Assist. Prof. Dr., e.akarslan@gmail.com

² Afyon Kocatepe University Engineering Faculty Electrical Engineering Department, Assoc. Prof., hocaoglu@aku.edu.tr

**A STUDY ON SOLAR AND WIND ENERGY POTENTIAL OF
BOLVADIN REGION**

ABSTRACT

Solar and wind energy is very important for the countries due to the decrease of the fossil fuels and the developed technology of electricity generation systems from solar and wind. It is the first step to evaluate the potential of the energy sources before usage. This first step is of vital importance due to the high initial construction cost of renewable sources. Therefore in this study the potential evaluation issue is studied. For this aim the potential evaluation tools are provided and discussed. Finally the solar and wind energy potential of Bolvadin region is studied. It is obtained that Bolvadin has reasonable solar and wind energy potential.

Keywords: Solar energy, Wind energy, Bolvadin's energy potential

INTRODUCTION

The rapid development in technology has also increased the need for energy and therefore, renewable energy gets more importance due to its sustainable nature. Sustainability is the one of the most important advantage of the renewables in compared with the fossil fuels. Furthermore, the renewable energy is nature friendly and is not harm the environment. Solar and wind energy are two featured sources among the renewables. By the conversion of the conventional grids to smart grids, the integration of the renewable energy sources to the grid is facilitated and therefore the studies on these sources get of vital importance.

Solar energy is one of the most important of the renewable energy sources due to the decreasing cost per watt and is critical to meeting our energy needs (Jafarzadeh et al., 2013). The power generated from a photovoltaic (PV) power plant is directly related to the solar radiation that falls on its surface. While ideally solar radiation values on a horizontal surface can be predicted according to the well-known solar geometry, these values are changed by atmospheric events such as rain and clouds. Such natural alterations make the prediction difficult. (Akarslan and Hocaoglu, 2017). There are a lot of studies on solar energy potential and solar radiation forecasting in the literature. Akarslan et al. (2014) proposed the multi-dimensional linear prediction filter approach for solar radiation forecasting. The novelty of these models is that they utilize not only the solar radiation image but also different images that correlate with solar radiation data. These filters are employed both to link the images with each other and to predict solar radiation data. They have showed that the proposed method provides good prediction accuracy. Akarslan and Hocaoglu (2016) used an adaptive approach which combines the linear prediction filter and an

empirical approach. In this approach two different method is combined adaptively according to clearness index value. The linear prediction filter approach is used to predict solar radiation value in clear days while the empirical approach is employed in cloudy days. Akarslan and Hocaoglu (2017) developed a novel methodology including a novel similarity search algorithm and tested for hourly solar radiation forecasting. To perform the prediction, the historical similarity of the row data is considered. The deviation of the data in present is assumed to be same with the deviation of most similar day recorded in the past. They prove that the proposed approach provides very good prediction accuracy. Furthermore, they determined the annual solar potential of Afyonkarahisar with 2.93% relative error by using the proposed approach. Wong et al. (2016) studied the use of Remote Sensing (RS) technologies and Geographic Information Systems (GIS) for estimation of city-wide photovoltaic (PV) potential in Hong Kong. The study shows that the summarization of PV potentials in Hong Kong is 2.66 TWh on building rooftops. The methodologies and findings from this study permits detailed spatial estimation of city-wide solar energy potential, and assists the policy-decision process on the use of renewable energy in Hong Kong. Assouline et al. (2017) proposed a combination of support vector machines (SVMs) and geographic information systems (GIS) to estimate the rooftop solar PV potential for the urban areas at the commune level (the smallest administrative division) in Switzerland. The rooftop solar PV potential for a total 1901 out of 2477 communes in Switzerland is estimated. Lau et al. (2017) investigated the potential of exploiting solar energy in Dar es Salaam, Tanzania by using numerical modelling of solar irradiance on building roofs and façades. It is shown that there is substantial solar irradiance received by building roofs in all four study neighbourhoods and urban morphology has considerable effects

on annual solar irradiance. They suggested that such abundant solar energy sources would provide solutions to accommodate the increasing energy demand and to improve living quality in urban areas due to the rapid urbanization of the city. Li et al. (2016) constructed a pixel-based methodology for estimating solar energy potential over roofs. In the study, buildings with flat roofs in a newly planned construction area are chosen as a case study. The solar radiation at a certain cell is mathematically formulated in the pixel unit, and its yields over a certain time period are calculated by considering multiple instantaneous solar irradiances and are visually presented by image processing. They claim that the results can be utilised in government policies and urban planning to raise awareness of the use of renewable energy sources.

Wind energy is another important renewable energy source. There are a lot of studies in the literature in this field. Hocaoglu et al. (2010) developed a procedure to model the wind speed data using a dependent process of atmospheric pressure in the form of hidden Markov models. The inherent dependencies between the wind speed and pressure are exploited. Hidden Markov Models relate the two quantities in a framework which eliminates the necessity of direct sample-wise correlations, and avoid direct time-series analysis complications of the stochastic wind speed data at a marginal expense of easy pressure measurements. Mattar and Guzman-Ibarra (2017) determined the offshore wind energy potential and its technical and economic feasibility in Chile. The capacity factor and performance of the V164–8.0 MW wind generator was also determined. They calculate some economic indicators such as Levelized Cost Of Energy, Net Present Value, Internal Rate of Return and Pay-Back. Their work shows how important studying Chile's offshore wind power is for to be used and for removing barriers to current

knowledge about this renewable energy and the benefits it would bring to Chile's power array. Pishgar-Komleh and Akram (2017) claimed that Wind energy is one of the best alternatives (after hydropower) for fossil fuel energy in Iran. To calculate the wind energy potential in the Zabol district, Iran, wind speed values were taken from the meteorological station of the district during a 10-year period (2002–2011). The results showed that the average wind speed in the region is almost 6.5 m.s⁻¹. The lowest and highest wind speeds occur in cold and warm seasons, respectively and the assessment of wind energy potentiality was carried out with the help of Weibull and Rayleigh distributions. Allouhi et al. (2017) evaluated the potential of wind energy in six coastal locations in the Kingdom of Morocco, namely Al Hoceima, Tetouane, Assila, Essouira, Laayoune and Dakhla. They reported the status of wind energy development in Morocco along with its achievements and challenges. They investigated the statistical analysis of wind data based on hourly wind speeds and directions considered for a period of five years between 2011 and 2015. They showed that Dakhla is the most suitable location for harnessing the wind power, while Laayoune has been identified as the second most suitable site.

In this study, the solar and wind energy potential evaluation of Bolvadin region is studied. For this aim, the measurement tools for solar and wind energy are introduced. Then the solar energy potential and wind energy potential of Bolvadin are evaluated, respectively.

1. THE MEASUREMENT TOOLS FOR SOLAR AND WIND ENERGY

Solar energy is one of the most quickly evolving and exciting technologies available in the transition to a sustainable future. Although the cost of solar systems is rapidly decreasing and the efficiencies are improving, solar energy still faces some

significant challenges. One inherent challenge of solar energy generation is its variability. The amount of sunlight in a given location is subject to both diurnal and seasonal changes that make it difficult to get a consistent and reliable supply of energy. The sun's daily and seasonal paths are both predictable and mathematically calculable, changes in energy generation can be estimated to a certain degree (Curthoys, 2012). The extraterrestrial radiation is the intensity of the sun at the top of the Earth's atmosphere and is calculated using solar geometry for the region. It varies throughout the year because of the Earth's elliptical orbit, which results in an Earth-Sun varying distance during the year in a predictable way (Allan, 2005).

The extraterrestrial radiation can be calculated with:

$$E_n = I_{sc} \left(1 + 0.033 \cos \left(\frac{360n}{365} \right) \right) \quad (1)$$

where I_{sc} is the solar constant and equal to 1367.7 Wm^{-2} . n is the day of the year and for the Jan 1, n is 1 and for the Dec 31, n is 365. The extraterrestrial irradiance on a horizontal plane can be expressed by:

$$E_h = E_n \cos(\theta_z) \quad (2)$$

θ_z is the zenith angle and can be calculated as:

$$\cos(\theta_z) = \cos(\phi) \cos(\delta) \cos(W) + \sin(\phi) \sin(\delta) \quad (3)$$

ϕ is the latitude angle of the location in degree and the hour angle of the sun, W is formulated as:

$$W = \left(\frac{360}{24} \right) (h - 12) \quad (4)$$

where h is the time of the day. Declination angle of the sun is represented with δ and calculated with:

$$\delta = 23.45 \sin\left(360 \frac{(284+n)}{365}\right) \quad (5)$$

The most important aspect of generating solar energy is what is called *solar insolation*. This is the amount of solar energy that reaches the Earth's surface for a given location. This is usually expressed as energy per unit area for a given time period. The solar energy that reaches the Earth's surface is different from the extraterrestrial radiation due to some atmospheric events such as rain, cloud, wind etc. The total solar radiation on a surface consist of direct, diffuse and reflected parts. The direct solar radiation component comes directly from the sun to the surface. Diffuse (diffuse) solar radiation is the component of sunlight that is swallowed up by the clouds and dust after passing through the atmosphere and then comes back to the surface. Reflected solar radiation is the component of the solar radiation falling on the surface of the earth, which surrounds the surface. Total global solar radiation is measured by devices such as pyranometers. A pyranometer is designed to measure this irradiance from all directions in watts per square meter (W/m^2). There are two types of pyranometers: thermopile pyranometers and semiconductor pyranometers. A thermopile pyranometer is the "true" pyranometer that actually measures the total amount of radiation on a surface. It has a thermopile detector with strongly light-absorbing black paint that consumes all radiation from the sun equally. This creates a temperature difference between the black surface of the sensors and the body of the instrument and results in a small voltage at the sensor. However, a semiconductor or silicon pyranometer uses a photodiode (a device that converts light into current) to create an electrical signal from the incoming solar radiation. The disadvantage of the

silicon pyranometer is that its spectral sensitivity is limited, which means it simply does not see the whole spectrum of the sun (solarpowerworld.com). Direct solar radiation is measured by pyheliometer and diffuse solar radiation is measured by pyranometer which is used with shadow balls or bands. Sunrays enter the windowpanes and are oriented onto an instrument called a thermopile. A thermopile consists of thermocouples, which are connected in series. A thermopile transmutes thermal energy into electric signals. A pyrheliometer is a measuring instrument, which uses a formula to convert signal voltage to calculate watts per squared meter (sinovoltaics.com). The measurements (ground stations, satellite based measurements etc.) from different locations of a region provide information about solar potential of that region. The sizing of PV systems are planned according to solar potential of the interested region.

The winds are basically a result of the conversion of potential energy to kinetic energy by the effect of atmospheric pressure. The winds occur with some effects such as Hadley Circulation, Coriolis Force, Rossby Circulation etc. in different latitudes. Wind intensity measurements are usually made by analog or digital anemometers. It is necessary to give importance to some points in wind energy measurements (Turksoy, 2001):

- The sensors used must be calibrated.
- Wind speed measurements should be made on at least 2 levels, preferably one at the height of the hub.
- The anemometry resolution to be used in wind intensity measurements should be at least 10Hz and the accuracy of the measurements must be at least 0.3% of the measured value. Therefore, optoelectronic sensors should be preferred.

The wind speed, wind direction, temperature, humidity and pressure variables must be measured in wind measurement systems. To measure these variables, the sensors are mounted to

the measurement station. The anemometers are used to measure wind speed and this sensor convert the wind speed to electrical signal. There are three types of anemometer namely bucket, ultrasonic and propeller (Figure 1).

Figure 1. The anemometer types; bucket (left), ultrasonic (middle), propeller (right).

At the bucket anemometer, the wind speed is determined according to the time taken for a turn of the bucket rotor. The ultrasonic anemometer operates with the principle of measuring the frequency of sound waves emitted from each end by the other arm. The working principle of the propeller anemometer is the same as the bucket anemometer. These types of anemometers measure the horizontal wind speed when mounted parallel to the wind direction and the vertical wind speed when mounted vertically (emo.org). The wind in the region where the measurement is being made may take place in a certain direction or in different directions. Direction must also be measured to show the varying frequencies of wind directions and the distribution of wind speeds. The windvane sensors are used to determine the wind directions. Furthermore, wind measurement

systems includes also thermometers, humidity meters and pressure gauges (emo.org).

2. SOLAR AND WIND ENERGY POTENTIAL OF BOLVADIN REGION

Bolvadin is placed on Aegean Region of Turkey (In the border of Aegean and Internal Anatolia Regions). Bolvadin, the seat of Bolvadin District, has a latitude of 38°42'45.36"N and a longitude of 31°2'54.24"E or 38.7126 and 31.0484 respectively. It is 4304 km far from the Equator and 5703 km far from the North pole. The extraterrestrial radiation variation of Bolvadin is illustrated in Figure 2. If the meteorological events such as cloud, rain etc. do not exist, the solar intensity observed at the top of the atmosphere (Bolvadin) will be as seen in Figure 2. There are studies on determination of Turkey solar energy potential and a solar insolation map was built by General Directorate of Renewable Energy for Turkey. According to this map, the solar insolation characteristic of Bolvadin region can be seen in Figure 3. As seen in Figure 3, Afyonkarahisar has a very good solar potential and Bolvadin is one of the regions with the best solar energy potential in the Afyonkarahisar. It is a very suitable city for solar energy investments. Afyonkarahisar region has active power plant with around 20 MW installed capacity at the end of the 2016 and according to collected data, the investments will be continue.

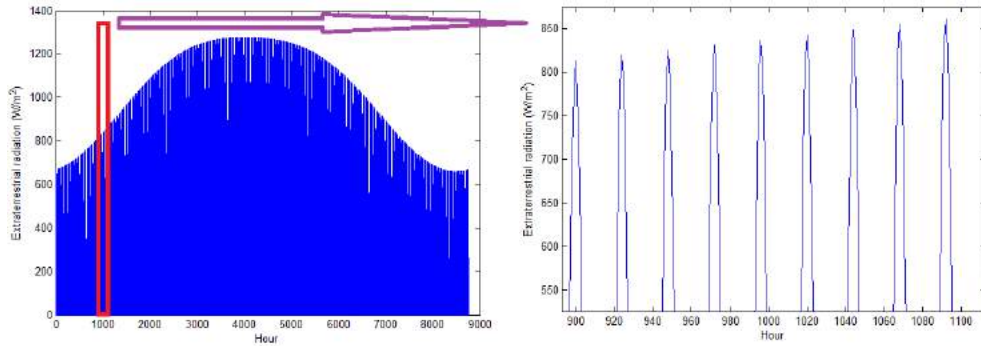

Figure 2. The extraterrestrial radiation variation of Bolvadin for 1 year time period.

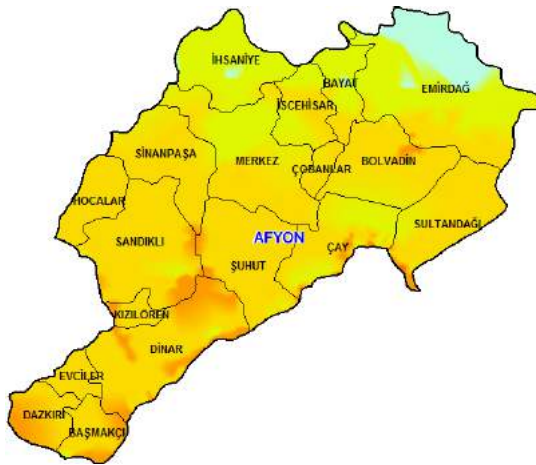

Figure 3. Solar insolation map of Afyonkarahisar (enerjiatlası.com)

In manner of wind energy potential, Bolvadin has a good capacity, however it is not as well as solar energy. Figure 4 illustrate the wind speed map of Turkey. As seen in Figure 4, Afyonkarahisar has a good potential in compared with the overall of Turkey. Wind power plant with around 350 MW capacity is actively in operation and this is a very good rate. One of the biggest wind power plant is in operation in Dinar, Afyonkarahisar. According to wind speed, the wind speed with 7

m/s or more is needed for investments. Bolvadin also has suitable regions for built wind power plants however for investments further studies are needed.

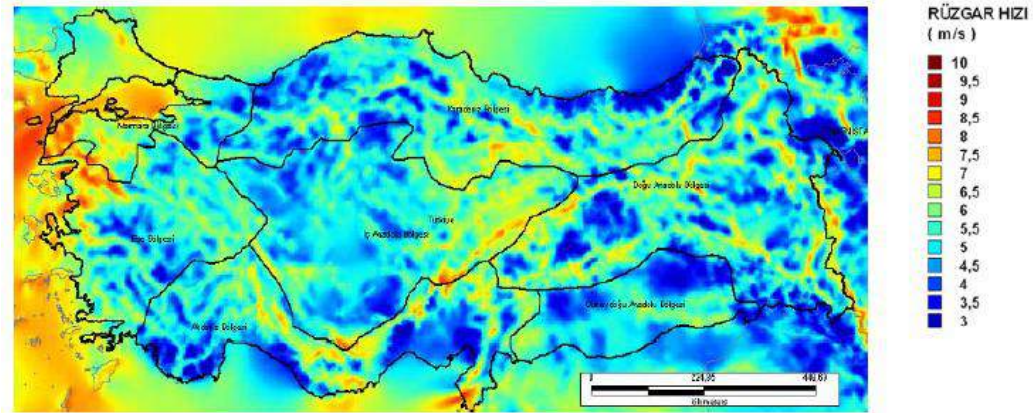

Figure 4. Wind speed potential of Turkey (enerjiatlasi.com)

CONCLUSION

In this study, the solar and wind energy potential of Bolvadin region is analyzed. Firstly, the measurement devices and techniques for determination of solar and wind energy capacity are introduced. Then the solar and wind energy potential of Bolvadin region is investigated according to collected data and maps prepared by some authorities of government. It is concluded that Bolvadin has a reasonable solar and wind energy potential. In manner of solar energy, it has a very good potential while it has reasonable potential in manner of wind energy and the region is suitable for investments.

References

- Akarşlan, E., & Hocaoglu, F. O. (2016). A novel adaptive approach for hourly solar radiation forecasting. *Renewable Energy*, 87, 628–633.
- Akarşlan, E., & Hocaoglu, F. O. (2017). A novel method based on similarity for hourly solar irradiance forecasting. *Renewable Energy*, 112, 337–346.
- Akarşlan, E., Hocaoglu, F. O., & Edizkan, R. (2014). A novel M-D (multi-dimensional) linear prediction filter approach for hourly solar radiation forecasting. *Energy*, 73, 978–986.
- Allen, R. G. (2005). Environmental, and E. Water Resources Institute. Task Committee on Standardization of Reference, The ASCE Standardized Reference Evapotranspiration Equation. Reston, Va.: American Society of Civil Engineers.
- Allouhi, A., Zamzoum, O., Islam, M. R., Saidur, R., Kousksou, T., Jamil, A., & Derouich, A. (2017). Evaluation of wind energy potential in Morocco's coastal regions. *Renewable and Sustainable Energy Reviews*, 72, 311–324.
- Assouline, D., Mohajeri, N., & Scartezzini, J.-L. (2017). Quantifying rooftop photovoltaic solar energy potential: A machine learning approach. *Solar Energy*, 141, 278–296.
- Curthoys, A. (2012). Solar energy generation potential of Tompkins country. Tompkins County Planning Department.
- Hocaoglu, F. O., Gerek, Ö. N., & Kurban, M. (2010). A novel wind speed modeling approach using atmospheric pressure observations and hidden Markov models. *Journal of Wind Engineering and Industrial Aerodynamics*, 98(8–9), 472–481.
- Jafarzadeh, S., Fadali, M. S., & Evrenosoglu, C. Y. (2013). Solar Power Prediction Using Interval Type-2 TSK Modeling. *IEEE Transactions on Sustainable Energy*, 4(2), 333–339.
- Lau, K. K.-L., Lindberg, F., Johansson, E., Rasmussen, M. I., & Thorsson, S. (2017). Investigating solar energy potential in tropical

urban environment: A case study of Dar es Salaam, Tanzania. *Sustainable Cities and Society*, 30, 118–127.

Li, Y., Ding, D., Liu, C., & Wang, C. (2016). A pixel-based approach to estimation of solar energy potential on building roofs. *Energy and Buildings*, 129, 563–573.

Mattar, C., & Guzmán-Ibarra, M. C. (2017). A techno-economic assessment of offshore wind energy in Chile. *Energy*, 133, 191–205.

Pishgar-Komleh, S. H., & Akram, A. (2017). Evaluation of wind energy potential for different turbine models based on the wind speed data of Zabol region, Iran. *Sustainable Energy Technologies and Assessments*, 22, 34–40.

Turksoy, F. (2001). Rüzgar verisi ölçümü ve analizi. Rüzgar enerjisi sempozyumu, 5-7 Nisan 2001.

Wong, M. S., Zhu, R., Liu, Z., Lu, L., Peng, J., Tang, Z., ... Chan, W. K. (2016). Estimation of Hong Kong's solar energy potential using GIS and remote sensing technologies. *Renewable Energy*, 99, 325–335.

<https://www.solarpowerworldonline.com/2015/03/what-is-a-solar-pyranometer/>

<http://sinovoltaics.com/learning-center/components/pyrheliometer-used-solar-energy-systems/>

<http://www.enerjiatlasi.com>

SİVİL TOPLUM KURULUŞLARININ- AHİLİK VE VAKIFLAR- TOPLUMSAL BİRLİĞİ SAĞLAMADA BAŞARILI OLABİLMESİNE İLİŞKİN TAHLİL / ANALİZ

Şahin MUTLU¹

Ülkemiz ve ilçemiz bağlamında Toplumsal Birlikteliğimiz üzerinde sivil toplum kuruluşlarının analizini/tahlilini gündeme alma konusunda Meryem Sûresi 107-108 ayetleri ile başlamak konumuzun özünü ve özetini eksiksiz ifade ettiğini düşünüyorum:

“Şüphesiz, inanıp yararlı iş yapanlara gelince onlar için, içlerinde ebedî kalacakları Firdevs cennetleri bir konaktır. Oradan ayrılmak istemezler.”

Âl-i İmran Sûresi'nin 103. Ayetinin referans alınması ile toplumsal birliktelikte yol alınabilir:

“Hep birlikte Allah'ın ipine (Kur'an'a) sınımsız sarılın. Parçalanıp bölünmeyin. Allah'ın size olan nimetini hatırlayın. Hani sizler birbirinize düşmanlar idiniz de O, kalplerinizi birleştirmişti. İşte O'nun bu nimeti sayesinde kardeşler olmuştunuz. Yine siz, bir ateş çukurunun tam kenarında idiniz de O sizi oradan kurtarmışti. İşte Allah size âyetlerini böyle apaçık bildiriyor ki doğru yola eresiniz.”

¹ Eğitim Yöneticisi-Şair/Yazar, shnmutlu@gmail.com

Tevhîd çerçevesinde dinimizin ortaya koyduğu ilke ve esaslara göre; Allah, insanları farklı dilde ve farklı kabiliyette yaratmıştır. Bununla birlikte insanlar, ya neseb ya da din açısından kardeştirler.

Kur'an, farklılıkların tabiî olduğunu kabul eder ki; bu nedenle de dillerin, renklerin farklı olmasının da Allah'ın varlığının delillerinden olduğunu ifade eder. Hepimizin bildiği gibi Kur'an, farklılıkların tabiî olduğunu kabul eder, bu nedenle de dillerin ve renklerin farklı olmasının Allah'ın varlığının delillerinden olduğunu ifade eder.

“O'nun kanıtlarından biri de, gökleri ve yeri yaratması, dillerinizin ve renklerinizin farklı olmasıdır. şüphesiz bunda bilenler için ibretler vardır.” (er-Rum 30/22)

“Rabbin dileyseydi, insanları elbette tek bir ümmet yapardı.” (Hûd 11/18) buyrulurak insanların farklılıklarının ilahî hikmetin ve sınavın bir parçası olduğu vurgulanmaktadır.

Hucurât suresi 13. Ayette ise bu hususta şöyle bir ölçüt getirilmektedir:

“ Ey insanlar! şüphesiz sizi bir erkek ve bir dişiden yarattık, tanışasınız diye sizi kavim ve kabilelere ayırdık. Allah katında en değerli olanınız, O'na itaatsizlikte en fazla sakınanızdır. Allah, her şeyi hakkıyla bilendir. “ (el-Hucurât 49/13)

Farklılıklar üstünlük vesilesi olsun diye değil; kimlik edinme, mevcut kimliğimizle tanınıp/ tanışma amaıdır.

“Serin mekânlardan ve derin mevzûlardan hoşlanıyorsanız; önce ‘küçük âlem’ diye nitelendirilen insanı / kendinizi inceleyin... Kişi sûretiyle değil; sîretiyle sevilmeli...”

Asıl mesele, bizim gibi düşünen insanlarla birlikteliğimiz değil; bizim gibi düşünmeyenlerle birlik olabilme sorunudur.

“Sultan yolu üzerinde kadım kent Bolvadin” söz konusu olduğunda dünümüzü ve bugünümüzü harmanlayan, yarınlarımıza ümid yolumuzu aydınlatacak olan “Toplumsal Birliğimiz ve sivil toplum kuruluşlarımızın analizi” ni önemsiyorum.

TOPLUMSAL BİRLİĞİMİZ VE SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI

“Sivil toplum, tarihten bugüne insanların ortak hedef ve ideallerini gerçekleştirmek için bir araya gelerek oluşturdukları kuruluşlardır. Kuruluş amaçları dolayısıyla toplumda birleştirici ve toparlayıcı bir görev icra eder. Başka bir deyişle toplumsal düzeni ve huzuru gönüllülük ilkesiyle ve tamamen sivil inisiyatifle sağlamayı hedefleyen teşekküller oldukları için insanlar arasında dayanışmayı, yardımlaşmayı ve kültürel etkileşimi sağlar, toplum bilincini geliştirir.”²

“Sivil toplumun bizim geleneğimizdeki karşılığı vakıf müessesesi ve Ahilik teşkilatlarıdır. Temeli 900 yıl önce atılan Ahilik ve Vakıflar teşkilatının örgütlenme olarak adı farklı olsa da aynı amaca hizmet etmektedir. Vakıflar ve Ahilik teşkilatında da temel amaç, muhtaca yardım etme, sosyal yardımlaşma ve dayanışma, birlik ve beraberliği daim kılmadır.

Moğol istilasından kaçan Türkler, Anadolu da kendilerine yer edinmek, birlik beraberlik ve dayanışmayı sağlamak adına Ahilik Teşkilatını hayata geçirdiler. Ahiliğin temelinde de iyi ahlak, birlik, beraberlik, dayanışma, yardıma muhtaç, yardımlaşma yatar. Aynı ilkeler Vakıflar içinde geçerlidir.

Vakıflar ve Ahilik sistemi karşılaştırıldığında kökünün aynı insani değerlere dayandığını görürüz. İki teşkilat birbirinden

² Sivil Toplum Kuruluşlarının Toplumsal Birliği Sağlamadaki Başarı Düzeyinin Tahlihi _ Turgay ALDEMİR – Anadolu Platformu Başkanı

ayrılmaz. Günümüzde vakıf kültürü toplumumuzda doğru algılanmıyor. Vakıf kültürüne sahip çıkılması lazım. Ticari amaçla kurulan vakıflar olsa dahi, esas itibarıyla özüne bakıldığında insana yardım etmek, muhtacın ihtiyaçlarını karşılamak, toplumsal dayanışma ve birlikteliği sağlamaktır. Özümüz budur.”³

Medine’de Ensar ve Muhacir şeklinde teşkilatlanma Müslümanların ümmet oluşunun, birlik ve beraberliklerinin önünde bir engel teşkil etmediği gibi, Osmanlı İmparatorluğu’nda da farklı özellikte teşkilatlanma da devletin önünde engel teşkil etmemiştir. Hatta yurt savunması söz konusunda düşmanlara karşı cansiperane savaşmışlardır. Çanakkale ve İstiklal Savaşında olduğu gibi...

Çok sesli İslâm toplumunda çok seslilik toplumsal birliğe zarar vermemelidir. Sûfilerin dediği gibi “kesrette vahdet” diye adlandırılan birlik ve beraberlik yapısını tesis etmelidir...

Katolik ermeni bir ailenin oğlu olan, Osmanlı Medeniyeti içerisinde doğup büyüyen, Türkçe ve Arapça bilen, Osmanlı Ulemâsından aldığı bilgi ve destekle İslâm Hukuku ve Osmanlı Tarihi konusunda “**Tableau gânârai de L’Empire Ottoman**” isimli eserin müellifi D’Ohsson’a göre bu derece hayırseverliğin menşei İslâm dînidir. Şöyle der (VI, 302) : “Kur’ân, Türkleri, dünyanın bütün milletlerinin en hayırseveri ve en insan severi haline getirmiştir.”

D’Ohsson (II,460-1) şöyle diyor: “İmâretlerde fakirlere her öğün bir ekmek, bir tabak dolusu koyun eti ve bir tabak dolusu sebze verilmektedir. Fakir olarak tanınmış ailelere ayrıca günde 3 ilâ 6 akça nakdî yardım yapılyordu.”

³ Mersin Esnaf ve Sanatkarlar Odaları Birliği (ESOB)

Fatih imâret ve kervansarayında her şeyin mükemmel ve bedava olduğunu, orada yalnız fakirlere değil, kibar yolcuları da gözleriyle gördüğünü nakleder.

Toplumsal birlik ve sosyal niteliği bakımından en dikkate değer vakıf hayrat eserlerinden biri de imaretlerdir. XVIII. yüzyılda İstanbul imaretlerinde her gün yemek yiyenlerin sayısı 30.000'den fazlaydı. XVI. yüzyılda Mimar Sinan'ın inşa ettiği on dört imaret külliyesinde toplam 2.529 kişinin çalıştığı tespit edilmiştir. Bunların masraflarını karşılamak, külliyelerin bakım ve onarımını yapmak için gelir temini amacıyla hayrat kurucuları ayrıca iş yerleri yaptırıyor, bu yapılaşma şehrin fiziksel dokusuna ve ekonomisinin gelişmesine önemli katkı sağlıyordu.⁴

SİVİL TOPLUM VE VAKIFLAR MUHASEBESİ

“Vakıf maddi (ev, arsa, bağ, bahçe, külliye) veya manevî (ilim, kitap, fikir, proje) bir varlığın maliki tarafından insanlığın hizmetine ebediyen sunulmasıdır. Vakıf müessesinin muhtelif şekillerde bütün toplumlarda bulunduğuna şüphe yoktur.

Osmanlı döneminde vakıf kurma geleneği, devlet henüz bir beylik durumunda iken başlamıştı. Sınırların gelişmesiyle beylikten devlete geçilmiş ve imkânların da orantılı bir şekilde artması ile fethedilen şehirlerde peş peşe vakıflar kurulmaya başlamıştır. Bu minvalde Osmanlı padişahlarından ilk defa vakıf kuran Orhan Bey olmuştur.

Osmanlı döneminde Ahi Evran tarafından Hacı Bektaşî Veli'nin tavsiyesiyle kurulan ahilik teşkilatı hem vakıf olma hem de sivil toplum örgütlenmesi olma açısından önemle incelenmesi gereken bir teşkilattir.

⁴ Bayartan, Mehmet, “Osmanlı Şehirlerinde Vakıflar ve Vakıf Sisteminin Şehre Kattığı Değerler”, *Osmanlı Bilimi Araştırmaları*, X-1 (2008), ss. 157-175

Cemil Meriç'in de dediği gibi Osmanlı bir vakıf medeniyetidir. Fukaraperver bir devlettir. Sonuçta Cemil Meriç'in " Osmanlı toplumunda dram yoktu ki roman oluşsun" dediği Osmanlı döneminde kayıtlara geçen vakıfların sayısı 26300'ü bulmuş ve bunların 1400 kadarı hanımlar tarafından kurulmuştur. Vakıflar, toplumdaki her insana hizmet eden kurumlardır. Bunun için vakıf geleneği Osmanlı'daki çok dilli, çok kültürlü, çok dinli tebayı bir arada tutmuş ve bu birliktelik yüzyıllarca var olmuştur. Bugün modern devlet aygıtının bir merkezden yürütmeye çalıştığı çoğu şey aslında vakıflar eliyle yürütölmektedir. Bugünkü belediyecilik, eğitimler, kültür, üniversitelerin yürüttüğü faaliyetlerin çoğu gönüllü kuruluşlar, topluluklar tarafından yürütölmekteydi. Bu çalışmaların kaynak sorunu da yoktu; çünkü insanlar buna inanıyordu. Daha sonra bu sistem bozulduğu için Osmanlı Devleti yıkılmıştır.

Osmanlı sistemi kendini taşıyamamıştır. Zamandan kopmuş sonra mekândan ve hayattan koparak kaybolmaya yüz tutmuştur.

Bu bağlamda sivil toplum, özellikle kendi muhasebesini yapmalıdır. Hak arama, hakkı koruma, toplumun taleplerini siyasete yansıtma bakımından geçmişte önemli görevler üstlenmiştir. Şimdi de üstlenmek durumundadır.

Temel insanî ve İslâmî değerler etrafında kurulan vakıf müesseseleri devletin eksik bıraktığı, göremediği veya yetersiz kaldığı birçok alanda halkı kuşatıcı faaliyetler ortaya koyarak huzur ve refahın sürdürülebilir bir hâl almasını sağlamalıdır.

Sivil toplum; hak arama, hakkı koruma, toplumun taleplerini siyasete yansıtma, devleti hâkim olmaktan çıkarıp adil kılma bakımından geçmişte çok önemli işlevler üstlenmiştir. Bugün de bu misyonuna dönmelidir. Sivil toplum, eğitimi sivilleştermeli, kendi insanını ve münevverlerini yetiştirmeli, bu

münevverlerin rehberliğinde daha güzel, daha insanca bir dünya hayatına doğru ilerlemek için çalışmalıdır.

İmparatorlukların çöktüğü ve yerlerine modern toplumların doğduğu 20. Yüzyılda İslâm Dünyası'ndaki sivil toplum kuruluşlarının durumunun hangi merkezde olduğuna bakmamız lâzım. İslâm'ın tarihsel perspektifinden baktığımızda karşımıza çıkan tek ve önemli kurum vakıflardır. Demek ki incelememiz gereken, vakıfların 20. Yüzyıldaki durumudur.

Bu durum, tek kelime ile bir fâciadır. Üç beş insana bir kısım yardımlar dağıtmak vakıfçılık değildir. Vakıfçılık, bir toplumun, bir milletin, bir devletin, devletlerin önünde yeni bir varlık tasavvuru oluşturabilmektir. İşte bunun için gerek Tanzimat sonrası Osmanlı döneminde, gerekse de Cumhuriyet'in ilk yıllarında klasik vakıf sistemi yıkıldı. Hepimizin malûmu vakıfların mal varlıkları talan edildi. Kısacası 21. Yüzyıla gelindiğinde muhteşem Osmanlı vakıf sisteminden geriye kalan sadece bir yıkıntıdır. Tahrip edilmiş, mal varlığı talan edilmiş vakıf sistemi demek; sivil toplum kuruluşları zayıflatılmış, hayat damarları kesilmiş, insanlarıyla bağları koparılmış ve dolayısıyla yok edilmiş ülkeler demektir. Bu hakikatle yüzleşmemiz gerekiyor.

Ülkemizde yüzyılın başında başlatılan devletin gayretiyle vakıf ve derneklerin tırpanlanması sonucunda halk, devletin karşısında tamamen güçsüzleşmiş ve her türlü sorunu devletin çözmesi gibi bir yanılsamaya düşülmüştür ki, bizim aldığımız Fransız sistemidir. Fransız sisteminde de devlet vatandaşın sivil toplum ihtiyaçlarını da şeytanî bir akılla kendisi kurmuştur. Şu anda birçok devlet kurumunun Cumhuriyet'in ilk yıllarından beri kurulmuş vakıf, dernekler ki – bunlar yarı resmî kurumlardır- bu vakıfçılığın içini boşaltarak halkı manipüle etme aracı kullanarak maalesef hâlâ varlığını sürdürmektedir. Bunun için bunları da ciddi anlamda bilmemiz lâzım. Diğer taraftan

halkın tamamen devletin insafına terk edilmesi ve devletin ÷lkedeki tek güç kaynağı olmasını önlemek için vakıf ve reformu şarttır. Tabir caizse sadece şekli bir reform mu? Hayır, bu coğrafyada yaşayan azınlığıyla, inananyla, inanmayanıyla geçmişte olduğu gibi yeni bir zihniyet değişimine, yeni bir fikriyata, yeni bir tahayyüle ihtiyaç var. Bu müktesebatla biz paylaşımı, adaleti, merhameti değil kendi içimizde azınlıklara bile sağlayamayız. Çünkü mevcut müktesebatımızın büyük bir kısmı bize çaresizlik ve uşak ruhunu vermekten öteye geçmiyor. Öncelikle bizim bu azınlık ruhundan çıkmamız lâzım...

İslâm Dünyası'nda bir problem görülüyorsa bu durumun sebebini, 19.ve 20. Yüzyıllar boyunca gerek Osmanlı İmparatorluğu'nda, gerekse bu İmparatorluk'tan doğan devletlerde sivil toplum kuruluşlarının-özellikle de- vakıfların tırpanlanmasında ve kasıtlı olarak yok edilmesinde aramak gerekir.

Ülkemizde bu yüzyılın başında Batılılaşmış devletin gayretiyle vakıf ve derneklerin tırpanlanması sonucunda halk, devlet karşısında güçsüzleşti ve her türlü sorunun çözümü için devletin insafına terk edildi.

Kısacası vakıflar/dernekler reformu, halkın devlet karşısında daha bağımsız olmasını sağlaması açısından oldukça önemlidir. Vakıf ve derneklerin bu önemli rolü "üçüncü sektör" tanımlamasının arka plânını oluşturmaktadır.

Günümüzde sivil toplum örgütlenmeleri özellikle toplumların/milletlerin yumuşak gücü olarak kendini göstermektedir. Ülkemiz açısından baktığımızda dünya çapında yapılan yardımlarda orantısal olarak dünyada lider konumda olmamız sivil toplum örgütlenmelerinin aldığı inisiyatif ile mümkün olmuştur. Dünyanın her köşesine devlet ve

kurumlarından önce gönüllü kuruluşlar ulaşmakta ve yeniden iletişim kanalları açmaktadır.

Gönüllü kuruluşlar tarih boyunca mektep, medrese birçok ilim, fikir ve hizmet müesseseleri oluşturarak toplumun ortak vicdanı ve bileşkesi oldular. Bu faaliyetler, bir milleti millet yapan ortak paydayı, değeri büyüttü. Toplumsal birlik ötekinin derdini dert edinmeyle mayalanır.

Bir toplumun medeniyet seviyesini fiziksel imkânlar belirlemez. Bir toplumun gerçek gelişmişlik ölçüsü farklılıklarımızla bir arada olmak ve bunlara saygı duymaktır. Bu farklılıklarımızla beraber birbirimizin hukukunu gözetmek kelimenin tam anlamıyla bir münevverliktir. Toplumsal birliktelik, hiç kimsenin diğerini dilinden, dininden, mezhebinden, meşrebinden, renginden dolayı hor görmeden ona saygı duyması ve onunla bir arada yaşamasıyla sağlanır. İnsanlar arasındaki fark ve farkındalık, bu ayrıştırıcı özelliklere bakmaksızın hayırda öncü olmak ve hayırda yarışmayla ortaya çıkar. Hz. Peygamberin buyurduğu gibi “ Sizin en hayırlınız insanlara faydalı olanınızdır.”

İşte sivil toplum örgütleri hiçbir farklılığı gözetmeksizin toplumdaki bu kesimlerin ihtiyaçlarını karşılamada bir bağ ve bir köprüdür. Bir milleti farklı kılan en önemli özelliği kapsayıcılığıdır. Kimsenin kendini öteki hissetmediği bir mefkûreyi yaşatmasıdır. Bu kapsayıcı davranışların örnekleri, sivil toplum eliyle geçmişte ve günümüzde defaten yaşanmıştır ve yaşanmaya devam etmektedir. Örneğin insanlığın zulme kör ve sağır kaldığı Filistin meselesine 2009’daki kara konvoyunda Müslümanlarla beraber gayri Müslimlerin olması son derece önemlidir.

Suriye’de yaşanan savaştan ülkemize gelen 3 milyona yakın misafirimizden 256 binine çadır kentlerde devlet sahip

çıkarken onda dokuzuna sivil toplum ve vicdanlı Anadolu insanı sahiplenmektedir. Bu gerçeklik bile tek başına sivil toplumun toplumsal birliği, sorunları çözümede kapsayıcılığı için yeterlidir. Ülkemize gelen Suriyeliler'in diline, dinine, mezhebine ve ırkına bakılmaksızın bunlarla insanlık ortak paydasında birçok aktivite gerçekleştirilmektedir.

Sivil toplum, bir milletin ortak vicdanı ve hafızasıdır. Bunun için sivil toplum örgütlerinin bir taraftan elindeki emanetleri paylaşırken diğer taraftan da içinde doğduğu coğrafyada ve dünyada var olan güzellikleri deruhte ederek tüm insanlığı kuşatacak bir kapsayıcılık içerisinde olmalıdır.

Devletlerin sınırları vardır; ancak sivil toplum örgütlerinin sınırları olamaz.

Anadolu'da bin yılı aşkındır var olan bu kapsayıcı irfan, önce tüm varlıkların hukukunu gözetmiş, sonra tüm insanların din, dil, akıl, can ve nesil diye isimlendirebileceğimiz beş emniyetini koruma altına almış, daha sonra dinde kardeş olanların hukukunu korumuş, ondan sonra da cemaatinin, meşrebinin hukukunu gözetmiş, devamında ise ailesinin ve en nihayetinde kendi nefsinin hukukunu gözetmiştir. Maalesef bu silsile modern zamanda tersine dönmüştür...

Ben bu gök kubbe altında nasıl bir hoş seda bırakmadan, ben bu dünyadan ne alırıma indirgenmiştir. Bu anlayışın hâkim olduğu dünyada öteki, emniyette değildir ve risk altındadır. Bu bencil anlayıştan bu çıkarıcı hedonist varlıklardan sağlıklı bir toplum çıkmaz.

Müslümanların tarih sahnesinden çekilmesiyle tüm insanlığın neler kaybettiğini bugün yaşananlardan çok daha iyi anlıyoruz.

Sivil toplum adına kazanma, alan kazanma, mekân kazanma, güç ve iktidar devşirme hastalığına kapılırsa; değil

toplumsal birliğe katkı yapmayı, kendi varlığını bile bir nesil devam ettiremez...

SONUÇ

Şu anda Türkiye ve İslm Dünyası bir kaotik ortama sürüklenmek isteniyor. Ülkemizde son birkaç yılda yaşananlar oldukça manidardır. Bugün kendimizi 100 yıl ncenin yarım kalmış birçok hesapların içinde bulduk. Yeniden Anadolu insanının adalet, özgürlük ve onur mücadelesine tanıklık etmekteyiz. Aliya'nın ifadesiyle; " Artık köle olmayacağız." Dsturunu hayata geçirebilmek için tüm etnik, mezhebi ve meşrebi kimliklerimizi geride bırakarak, geçmişte olduğu gibi Anadolu'daki birlikte yaşamanın o engin irfanını yeniden hayata geçirmeliyiz. Bunun için geçmişteki yaşanmış ortak tarihimize, kaderimize yaslanarak yeni köprüler kurmalıyız.

Sivil toplum örgütlenmelerinin toplumsal birliği sağlama hususunda ciddi bir etkisinin olduğu yadsınamayacak bir gerçektir. Ancak gelinen süreçte sivil yapılanmaların kendilerini doğru yere konumlandırımları siyaset ve bürokrasinin üstünde, insanı merkeze alan ve medeniyet eksenli çalışmalar yapan kuruluşlar olması gerekmektedir.

Sivil toplumun sivilliğini, bağımsızlığını ve kavramsal çerçevesini kendi geleneğimize yaslanarak yeniden tanımlamalıyız. Vakıfların siyasi yönetimler tarafından tırpanlanmasına müsaade edilmemeli, hatta aydın ve siyasilerimizin gelip buralarda katkı vermeleri sağlanmalıdır.

İçinde yaşadığımız bu modern zamanda devlet sivilleşmeye çalışırken maalesef şahit olmaktayız ki; sivil toplum örgütleri devletleşmeye sürüklenmektedir. Sivil toplumun kapsayıcılığı yeniden tartışılmalı, basiretten ve ferasetten uzak indirgemeci yandaşlıktan kurtulmalıdır. Sivil toplum örgütleri bir araya gelerek birbirini dinlemeli, anlamalı, kendi

geleceklerine ve dolayısıyla milletin geleceğine dair yeniden bir sivilleşme sürecine girmelidir.

Sivil toplum örgütlerinin çatışmayı önleyerek toplumsal birliği sağlama çabalarına en iyi örnek, Hz. Peygamberin Hacer-ül Esved taşını cübbesini yere sererek taşı üstüne koyup her kabileyi cübbenin bir ucundan tutturarak savaş nedeni olan Hacer-ül Esved taşını herkesi sürece ve çözüme ortak etmesi en çarpıcı örnektir. ⁵

BÖLGESEL KALKINMANI OLARAK PARA VAKIFLARI

“Vakıflar, İslam tarihinin ve Türk tarihinin en önemli yardımlaşma kuruluşlarının başında gelmektedir. Tarihi gelişim sürecinde amaçlarına göre; kültür, eğitim, sağlık, para, bayındırlık ve dini vb amaçlar doğrultusunda çok farklı alanlarda birçok vakıf faaliyet göstermiştir. Özellikle Osmanlı döneminde kullanılan para vakıfları, uygulandığı dönemde bölgesel ekonomik faaliyetlerin en önemli finansman araçlarından birisi olmuştur. Çünkü Osmanlı imparatorluğu topraklarında 18. yüzyılda başlayan sanayileşme hareketi, kredi ihtiyacını da beraberinde getirmiştir.

Bu dönemde piyasa mekanizmasından kaynaklanan ana sorun para bulunmamasından ziyade, paranın bölgeler arasındaki eşit olmayan dağılımıdır. Bunun temel nedeni ise sarrafların daha çok kazanç elde edebilmek amacıyla paranın normal işlevini gerçekleştirmesini engellemeleridir

(Biliotti, 1909: 104).

---

⁵ Sivil Toplum Kuruluşlarının Toplumsal Birliği Sağlamadaki Başarı Düzeyinin Tahlili _ Turgay ALDEMİR – Anadolu Platformu Başkanı

Bunun yanında Osmanlı döneminde alınan vergiler ve bu vergilerin ödenme dönemlerinde önemli nakit sıkışıklıkları görölmektedir. Örneğin olağanüstü durumlarda ve savaş gibi nedenlerle alınan Avarız vergileri, belli bir dönemde daha sık alınmaya başlanmıştır. Bu durum özellikle piyasanın likidite ihtiyacını artırmıştır. Halkın vergi ödemelerini daha kolay yapabilmesi, yol, köprü, değirmen yapılması gibi işletme faaliyetlerini geliştirici faaliyetler yanında; evlilik ya da sosyal dayanışma yardımları ve hastalık gibi diğer nedenlere bağlı olarak, ihtiyaç sahiplerine yapılacak yardımların karşılanabilmesi amacıyla, toplum içerisindeki zengin bireyler tarafından para vakıfları oluşturulmuştur. Bu vakıflar kuruluş sermayelerinin bir kısmı ya da tamamı nakit paradan oluşan vakıflardır

(Özcan, 2008: 125).

Bu vakıflarda ana sermaye korunurken, bu sermayenin kullanımı nedeniyle elde edilen gelir ya da faiz (riba) vakıf hizmetlerinin finansmanı için ayrılırdı. Böylelikle vakfın devamlılığı ya da ebediyeti de sağlanmış olurdu. Buradan hareketle para vakıfları Osmanlı dönemi ekonomik yaşamın en önemli finansal kaynaklarının başında gelmiştir. Günümüzde finansal sistem içerisinde bu vakıfların yerlerini alabilecek alternatif finansal kurumlar oluşmuştur. Ancak geçmişteki para vakıf uygulamalarının ve işleyiş sisteminin sentezi, geleceğe yönelik bir takım kararlara önemli bir ışık tutacaktır.

Osmanlı imparatorluğunun geniş coğrafi dağılımında hiç kuşkusuz en önemli kurumsal oluşumların başında vakıflar gelmektedir. Bu vakıfların ekonomik sistem içerisinde bir finansman aracı olarak yer almaları ise para vakıfları sayesinde olmuştur. Para vakıfları, ölkelerin ve bölgelerin sosyo-költürel ve ekonomik yaşamlarının gelişmesinde ve kalkınmasında önemli işlevler üstlenmektedirler Bu vakıfların tarihi gelişim süreçlerinin ve uygulama sistemlerinin öğrenilmesi ya da bilinmesi,

günümüzde uygulanan alternatif finansal sistemlerin anlaşılmasına önemli derecede katkılar yapacaktır.

Para vakfı uygulaması; kuruluş ve finansal isleyiş sistemi:

Vakıf sistemi içerisinde gayrimenkuller ve menkuller (para) olmak üzere iki tür mal varlığı bulunmaktadır. Gayrimenkul mal olarak nitelendirilen cami, medrese ve şifahane gibi hizmet binaları vakıf amacı doğrultusunda kullanılır. Menkuller ise belirli bir gelir elde edilmek üzere ihtiyaç sahiplerinin kullanımına sunulur. Elde edilen gelirler ise çalışmamız açısından finansman için kullanılır.

Osmanlı dönemi mali sistemi, adem-i merkezi bir yapıdadır. Kısacası bu sistem içinde devlet, kamu hizmetlerinin yerine getirilmesinden, güvenlik, sağlık ve savunma harcamalarının karşılanmasına kadar her türlü finansal kaynakları bulmakla görevlidir. Bu kapsamda Osmanlı devletinin mali teşkilatı; merkezi maliye, tımar sistemi ve vakıflardan oluşur

(Tabakoğlu, 2002: 616).

Merkezi maliye, bütçeleri kullanarak devlete ait gelir ve giderlerin planlamasını yaparken; Tımar sistemi, devletin mülkiyetindeki toprakların ücretlerini tımar gelirlerinden (vergi) tahsis eden kişilerin gözetiminde, kullanım hakkı sahiplerince işletilmesini sağlar. Vakıflar ise eğitimden sağlığa, din işlerinden bayındırlığa temel yatırım işlerini gerçekleştiren mali sistemin üçüncü en önemli unsurudur.

Vakıfların tarihsel gelişim sürecine bakıldığında, vakıfların insanların varlığıyla birlikte oluşturulduğu görülecektir. Çünkü bu kurumlar insanların ya da toplumların gerek ruhi gerekse bedeni, mali, dini ve ekonomik ihtiyaçları gibi her türlü ihtiyacı karşılamak amacıyla oluşturulmuşlardır.

Örneğın çarsı, bedesten, han, imalathane, yol, köprü ve imar vb oluşumlar alt yapı ve bayındırlık hizmetlerini yerine getiren vakıflara; cami, mescit, kütüphane vb oluşumlar dini ve kültürel hizmetleri gerçekleştiren vakıflara; mahalle mekteplerinden en üst derecedeki eğitim kurumları eğitim hizmetlerini gerçekleştiren vakıflara; darüşşifa ve ücretsiz tedavi giderlerinin karşılanması sağık hizmetini gerçekleştiren vakıflara; esnaf birlikleri, işçi, işveren, mahalle ve köy halkının ihtiyaçlarının karşılanmasına yardımcı olan sosyal güvenlik ve dayanışma vakıflarına örnektir.

Osmanlı döneminde vakıfların bu kadar yaygın bir alanda faaliyet göstermesinin bir nedeni, bu oluşumların sosyo-kültürel ihtiyaçların giderilmesindeki rolündendir. Örneğın Osmanlı döneminde eğitim, mali bakımdan devlete bağılı değıldir. Dolayısıyla devlet, eğitim faaliyetleri için hazineden bir bütçe ayırmaya ihtiyaç duymaz. Eğitim faaliyetleri medreseler olarak ifade edilen yerlerde gerçekleşmekte, bu yerlerin gelişmesi ve devamlılığı içinde hali vakti yerinde olanlar, sultanlar, idareciler ve ileri gelen devlet adamları bu medreselere bir vakfiye tanzim ederek devamlılığını garanti altına alırlardı (Akdemir, 2007: 101). Tüm bunların yanında XVIII. yüzyılda Osmanlı yöneticileri, yeni iskân yerleri açmayı, harplerde yıkılan köy ve şehirleri yeniden canlandırmayı, merkezî iktidara karşı hareketlere müsait bölgelerde de asayiş sağılamayı temin etmek amacıyla vakıfları kullanmışlardır (Kazıcı, 2007: 349).

Para vakıfları, bir gayrimenkul malın değıl de belirli bir paranın vakfedilmesiyle oluşan vakıf türleridir. Bu vakıflarda para, “mütevelli heyeti” olarak adlandırılan ilgili sorumlu kişiler tarafından işletilir, elde edilen kâr vakfın kuruluş amacına göre harcanır (Çizakça, 1993: 67). İşleyis açısından para vakıflarının gayrimenkul vakıflarından pek farkı yoktur (Özcan, 2008: 126). Bu vakıfların ilk ne zaman ortaya çıktıklarına iliksin resmi bir

bilgi olmamakla birlikte, Osmanlılara özgü bir araç olduğu belirtilebilir (Özcan, 2003: 10).

Dolayısıyla Osmanlı dönemi ilk para vakfı örneklerine II. Murat, Fatih Sultan Mehmet dönemlerinde rastlanmaktadır. İstanbul Tahrir kayıtlarına göre en eski tarihli para vakfı H. 866 / M. 1461, İstanbul Şer'i Mahkeme sicil kayıtlarına göre ise H. 888 / 1493'dür (Kurt, 1996: 170). İstanbul'da Fatih'ten itibaren, 1456–1551 tarihleri arasında 1161 para vakfı kurulmuştur

B) Para Vakıflarının Kuruluşu, İşleyişı ve Denetimi

Para vakıflarının kuruluşu diğer vakıf türlerinde olduğu gibidir. Bunun yanında Osmanlı'da para vakfı iki şekilde kurulabilir. Bunlar, ya vakıf kurucusu doğrudan hazırladığı kuruluş vakfiyesini kadiya tescil ettirir ya da ölümle birlikte vasiyet yoluyla geçerlilik kazanır (Özcan, 2003: 51).

Vakfiye, vakfa dair vakfın takriri ve hâkimin duruşma (murafaa) ve hükmünü havi tanzim olunan belgedir (hüccet)⁶. Vakfiye, bir nevi nizamname olarak da ifade edilebilir. Kadiya tescil edilmek üzere sunulan vakfiyeler aşığıdaki unsurları ihtiva etmelidir:

- Giriş (Allah'a hamd u sena, vakıf kurmanın ecr u sevabı, konuyla ilgili ayet ve hadisler),
- Vakfedilen mallar listesi (Vakf olunan mallar),
- Vakfın idare şekli (Vakf olunan malların nasıl idare olunacağı),
- Gelirleri harcama şekli (Varidatın sarf yeri),
- Vakıf yöneticileri, çalışanları ve ücretleri (Vakfın kimler tarafından idare olunacağı),

⁶ [4http://www.vgm.gov.tr/01_VakifKayitlariArsivi/003_VakifDeyimTerimler/sozluk.cfm](http://www.vgm.gov.tr/01_VakifKayitlariArsivi/003_VakifDeyimTerimler/sozluk.cfm)(21.02.2009)

- Vakfın hukuka uygunluğuna dair hâkim kararı (Hâkimin vakfın sıhhat ve lüzumuyla hükmü),
- Nihayet tarih ve belgenin üst tarafında hâkimin mührü olmalıdır.

Kadıya yukarıda sıralanan unsurları eksiksiz sunan para vakıflarının kuruluşu tasdik ve tescil edilerek, kadı sicillerine işlenir. Bunun sonucunda da para vakfı resmiyet kazanmış olur. Para vakıflarında dikkat çeken noktalardan birisi de bu vakıfların “kuruş” üzerinden oluşturulmasıdır. Fakat kuruştan farklı olarak, mecdi altını ve lirayı Osmanî cinsinden de vakıfların yapıldığına rastlanılmaktadır (Keles, 2001: 199).

Bunun yanında vakıflar toplumsal yaşamın önemli unsurlarından birisi olduğu için hukuki şartlara aykırı olmadıkça, kuruluşlarına her hangi bir sınırlama getirilmemiş ve her türlü şart geçerli sayılmıştır. İşleyişinde ise vakfın sermayesi, vakıf yöneticileri eliyle ve kuruluş vakfiyesinde belirtilen amaçlarına göre işletilir. Dolayısıyla işleyiş gerçekleştirilirken, sermayenin değer kaybetmemesi ve gelir getirecek bir biçimde işletilmesi (rıbh, riba) ve elde edilen gelirin vakfın kuruluş amaçları doğrultusunda finansal ihtiyaç sahiplerine ve çalışanlara (mütevelli, nazır, cabi⁷, katip⁸) harcanması vakıf yöneticileri eliyle yapılır. Vakıf çalışanları içerisinde “nazır” yer alır, para vakıflarının gözetim ve denetim işlemini, “görüp gözeten” anlamına gelen bu “nazır”lar yürütür. Nazır, mütevellinin tasarruf ve muamelelerine müdahale etmeyip yalnız bunların vakfın şartlarına, vakfın ve lehlerine şart yazılmış olanların (mesrûtün-leh) menfaatlerine uygun (muvafık) olup olmadığını tetkik eder ve gerektiğinde danışman mahiyetinde

⁷ Vakfın gelirini toplayan tahsildâr demektir. Vakfın büyüklüğüne göre vakıflara bir veya birkaç tahsildar tayin olunur. Bunlar vakıfların gelir ve vâridatını toplarlar. 2762 sayılı Vakıflar Kanununun 22. Maddesi câbilik hizmetini kaldırmış ancak, büyük vakıflarda Genel Müdürlüğün izni ile katip ve tahsildâr kullanılmasına müsaade etmiştir.

⁸ Vakıf hesaplarının tutulmasından ve gerekli defterlerin düzenlenmesinden ve yazışmalardan sorumlu kişilerdir.

(istişâri mahiyette) tavsiyelerde bulunur. Para vakıflarında herhangi bir anlaşmazlık olduğunda vakfiyeye bakılır. Bunun yanında hâkim, kadı ve şeyhülislam gibi devlet temsilcilerinin vakıflar üzerinde genel kontrol (nezaret) yetkileri de vardır

Osmanlı Dönemi Para Vakfı Örneği:

Cılkzade Mehmet Ağa Vakfiyesi

Afyonkarahisar ili, Bolvadin ilçesi, hicri 1288 / 1871 yılına ait Cılkzade Mehmet Ağa vakfına ilişkin üç aşamalı vakfiye söz konusudur. Bu sözleşmede para vakfına ait bilgilerin uygulanışı görülebilir.

Örneğin sözleşmenin birinci aşamasında vakfın kuruluş aşamasında yapılan çalışmalar açıkça belirtilmiştir. İkinci aşamada müteveli yani vakıftan sorumlu kişi tarif edilmiş ve vakfedilen mal ve para, ayrıntılı bir biçimde sıralanmıştır.

Sözleşmede iki vakıf kaydı yer almıştır:

- * Birincisi gayrimenkul vakıf olan oda ve müştemilatı,
- * İkincisi menkul vakıf olan para vakfıdır (nukud-ı mevkufe).

Cılkzade Mehmet Ağa'nın vakfettiği paranın toplam miktarı, 15800 kuruştur. Bu para, % 15 faizle kullanılacak (istirbah) ve çoğaltılacaktır (istiğlal). Ayrıca oda (misafirhane) müştemilatından olan iki adet bakır kazan, Bolvadin'de adet olduğu şekilde (mutad şekilde denildiğine göre muhtemelen düğünler kastedilmektedir) kiralanacak, kira parası önce vakıf para gibi faizle kullanılacak, daha sonra vakfın anaparasına dâhil edilecektir.

Para vakıflarının iki finans yönü vardır: Hatırlatmamız gerekirse bunlardan birincisi, sosyokültürel ihtiyaçların

finansmandır. Daha açıkçası; para vakfının, Cılkzade örneğimizde olduğu gibi, % 15 faizle kullandırılması para vakfının birinci finans yönüdür.

Para vakfının ikinci finans yönü, vâkfın, yani parayı vakfedenin, para vakfıyla topluma verilen hizmetlerin finansını sağlamasıdır.

Bu anlamda Cılkzade Mehmet Ağa, sözleşmede, ilk olarak vakıf çalışanlarının ücretlerini belirlemiş ve finansını sağlamıştır. Sözleşmeye göre vakıf paranın işletilmesinden, vakıf işlerini yürüten ve denetleyene günlük 10'ardan 20 para tahsis etmiştir. İki caminin aydınlatma (mum alınması) masraflarını üstlenmiş, odaya gelip kalan misafirlerin masraflarını günlük 5 kuruşla finansını sağlamıştır. Ayrıca merkez camide verilecek din hizmeti (her gün öğle vakti Kuran okunması) için günlük 20 para tahsis etmiştir. Cami aydınlatmaları hariç, Cılkzade Mehmet Ağa'nın günlük finansman için belirlediği para, 45 paradır. Bunlara ilaveten Cılkzade, odasının bakım ve tamirinin finansmanını da sözleşmesine ilave etmiştir.

Sözleşmede belirlenen müteveli, önce vâkıf kendisidir yani Cılkzade Mehmet Ağa'dır. Onun ölümüyle erkek çocukları sırasıyla müteveli olacaktır. Mehmet Ağa bunu, "Öldüğümde bu vakıf görevi (tevliyet) ve nezareti, erkek evladım mutasarrıf ola" şeklinde belirtmiştir. Erkek çocuğu kalmadığında vakfın mütevelliliği kız evladına geçecektir. Kız evladı da kalmadığında ise vakfın mütevelliliğini "ilçe kadı" ları yürütecektir.

Sözleşmede belirlenen diğer bir husus, vakfedilen malların nasıl kullanılacağıdır. Odanın müştemilatı içersinde yer alan sini, tava, kahve takımı, yatak, döşek, vb vakıf olan odada, verilecek oda hizmetinde kullanılacaktır. Bakır kazanlar, âdet üzere kiraya verilecek, alınan kira parası, vakıf para yöntemiyle kullanılacak (istirah), vakıf hizmetlerinin finansmanı

sağlandıktan, vakfın bir yıllık muhasebesi yapıldıktan sonra, kalanı vakıf anaparaya ilave edilecektir. Vakıf sözleşmesinde, onu on bir buçuk hesabı ile (% 15) eldeki paraların kullandırılması ve bu kullanım sonrası geri ödemelerde her hangi bir sıkıntı olmaması için rehin ya da güçlü kefil istenmesi gerektiği de belirtilmiştir. Paraların kullandırılmasından önce, sözleşmede faizin belirlenmiş olması, para vakfında kullanılacak fon türünün murabaha anlamına geldiğini göstermektedir”⁹

SİVİL TOPLUM VE AHİLİK MUHASEBESİ

“Bilindiği üzere AHİLİK ile ilgili bilgi kaynaklarımız son derece azdır. Çünkü, bugünkü, Türkçe ve batı dilleri ile yapılan neşriyat kıt denilecek kadar yetersizdir. Kaynak eksikliğinin bir diğer önemli sebebi, Lâtin harflerine geçişten sonra mevcut eserlerin süratle ve bütünüyle bugünkü alfabe harfleri ile basılmamış olmasıdır. Bu son eksiklik olmasaydı öyle sanıyorum ki, okuyucu ve araştırmacılara zengin kaynak eserler sunulacak ve çok mükemmel tahlillere, değerlendirmelere ve organizasyon geliştirmelerine vb. düşündürücü, ilham kaynakları verilmiş olacaktı. Gerekçeli ve ilmi sonuçlara varmak için bu konudaki çalışmalara hız verilmesi samimi dileğimizdir.

Biz Türkler yazmadan ziyade, galiba, yaşamayı ve nakletmeyi prensip addetmişiz, sanki yazmak yerine şifahi nakil ve nasihatler, sırlar v.s. şekiller karakterimizin bir parçası olmuş. Konuşuruz, fakat yazmayız. Az okuruz. 100 haneden kaçında kütüphane var ve kaç tane eski eser var desem gurur duyacak bir cevap bulmakta güçlük çekeriz. Bu menfi tespiti yenmek ve yok etmek zorundayız. Bu sonuca büyük milletimizin müstahak olmasını içimize sindiremeyiz. Geçmişten hız alarak geleceği güçlü ve güzel yapmanın en tesirli yollarından birisi, düşünce ve tespitlerimizi, gelecek nesillere yazarak miras bırakmaktır.

⁹ Yrd. Doç. Dr. Cantürk KAYAHAN Afyon Kocatepe Üniversitesi, Bolvadin MYO Dr. İrfan GÖRKAS Bolvadin Milli Eğitim Müdürlüğü, Müdür Yrd.

Kaynak kıtlığına rağmen bahane üretmekten imtina ederek bu hususta akademik çalışmaların bereketli sonuçlar vermesi azmi ve gayreti içinde olmalıyız.

Sosyal gelişme ve toplumsal birliğimizden bahsederken, derli-toplu ve kolay bağlantılar kurulabilmesi bakımından üç başlıkta topladığımız bir tasnif dikkat çekicidir:

- 1- İktisadi büyüme,
- 2- Orta tabakalaşma,
- 3- Birlik şuurunu

Zaman içerisinde çok teferruatlı listeler yapmak gerekirse, üzerinde durulacak konular bu ölçüler altında sıralanabilir.

İktisadi büyümenin sonucu, ölçülebilir kıymetlerin fert başına artmasıdır. Kısaca, fert başına milli gelirden alınan payın reel olarak artmasıdır. Bu açıdan meseleye baktığımızda, Ahi Teşkilâtlarının israftan kaçınmayı, kaliteli mal üretmeyi, kaliteli insan gücü yetiştirmeyi, her zaman ve her yerde vazgeçilmez prensipler haline getirdiklerini tespit etmekteyiz. Rekabet kalite üzerine kurulmuş olduğundan aynı fiyatları malların satışa arz edilmesi sonucu, fazla kazancın kaynağı kaliteli mal olmaktadır. Türk devlet geleneğinde önce tebaanın ihtiyaçlarının karşılanması, sonra dışa dönük mal üretilmesi esas olduğundan, iç tüketimin miktar ve kalitesi üzerinde Ahi Teşkilâtları çok sıkı bir şekilde durmuşlardır. İsrarla mücadele ve kaliteli üretim sayesinde hammadde ve yan mamul mallarda meydana getirilen tasarruf ve Türk mallarına duyulan güven ihracatın esasını teşkil etmiştir.

Üretimde kalite, standardizasyon ve dürüstlük yanında, günü gününe eşit olan Müslümanın zararda olduğuna dair yürütücü ve yönlendirici Hadis-i Şeriflere esnafın verdiği yüksek değer ve benzeri İslâmi kaide ve inançlar manzumesi dikkatlere

her zaman sunulmak suretiyle, iktisadi büyümenin hareketlendiren gücü yapılmak istenmiştir. Türkler özellikle, Anadolu'ya büyük kitleler halinde geldikten sonra, yerini terk ederek kaçıp gitmeyen ahalinin esnaf teşkilâtları ve sanatkârlarını tanımışlardır. Bunlara üstün olmak ile ancak Allah'a yakın olunacağına, bunlar karşısında iktisadi yönden bağımsız, kendi kendilerine yeten ve hatta devletin iktisadi iktidarca güçlü kılınmasının yaşamak ve varlıklarını devam ettirmek için yegâne çare bulunacağına... İnanmanın şart olması, bu inançların yaşama tarzının bir parçası haline getirilmesinin temelinde Ahi teşkilâtlarının büyük gayretleri olmuştur. Bir diğer ifadeyle söz konusu prensipler iktisadi hayata şevk ve heyecan veren unsurlar olarak karşımıza çıkmaktadır.

Gayri Müslim ve yabancılarla rekabet edebilmek için inanç ve manevi kontrol müesseselerine ek olarak, Ahi Cemiyetleri ve devlet, denetleme organlarını gevşek tutmamış, kural dışı hareketlere çeşitli cezalar uygulamak suretiyle insan tabiatının hem manevi, hem maddi açıdan kontrolüne önem vermiştir. Ahiler ve esnaf teşkilâtları rekabet şartları, pazar meseleleri üzerinde çok önemli fonksiyonlar oynamış, halkın üreticiye güven duygusunun canlı tutulmasına gayret ederek, aldatılma kelimesinin akla getirilmesini dahi yok etmeye çalışmışlardır. Böyle bir teşkilâtlanma ve çalışma düzeni, Türk esnafının Anadolu'da iktisadi iktidar ele geçirmesinde ve güçlenmesinde önemli bir tayin edici faktör olmuştur.

Vakıf müesseseleri ile iç içe yürüyen Ahilik, iktisadi faaliyetlerin finansman ihtiyacını karşılamak maksadı ile bugünkü bankacılık, sigortacılık kredi teşkilâtlarının oynadığı rolleri oynayan veya bunları hatırlatan kuruluşlara cevaz vermişlerdir. Esnaf sandıkları enteresan bir vakıdır. Bu sandıkların imkânları zayıf olanlara düşük komisyonlarla kredi verdiklerini biliyoruz. Bugün bile faiz kelimesinin tefsirinde

mutabakatın sağlanamadığını hepimiz biliyoruz. Öyleyse, yasak ve harama esas teşkil edecek faizin şartları yok mudur? Verilen kredi veya borç ile zaruret, esaret, namus ve mukadderat, hastalık, devlet ve milletin istikbali gibi kavramlar arasında münasebet kurmak suretiyle, düşünmek ve işleyen bir iktisadi organizasyon vücuda getirmek neden mümkün olmasın? Müslümanı zengin ve güçlü yapmak için devletin kontrolünde işleyen kredi müesseseleri üzerindeki bugünkü tartışmanın, bir an evvel son bulması bakımından, ilgili kuruluş ve münevverlerimizin mutabakatını sağlamada, para sandıkların örneği iyi bir hareket noktası olamaz mı? Yani, iş yapan şahsın mal-para-mal şeklindeki dönüşümü sağlayacak önemli bir kredi müessesesinin, Ahi Teşkilâtlarınca benimsenmesi ve desteklenmesi, bununla ilgili fetvalar (faydalı olmalarına bağlı) bulunması dikkat çekici gerçeklerdir.

İktisadi bakımdan büyümenin ve güçlü olmanın en önemli unsuru, üretimle ilgili diğer unsurlara da hükmeden vasıflı insanın gücüdür. Düşünülebilen, çare bulabilen hareket ve akıl gücüne iradesiyle sahip olabilen insan alelade bir üretim unsuru (vasıtası) olmaması icap eder. Bilindiği üzere maddeci görüşlerin zayıflığı daha burada devreye girmektedir. Ahilik maddeyi, manaya üstün bulmamış, madde dünyasının arkasında mevcut bilgi, beceri, ilim ve felsefenin, inanç ve davranışların önemini (Manevi Kültür) maddeye şekil ve güç kazandıracak vazgeçilmez bir prensipler manzumesi olarak yo-rumlamıştır. Yüksek bir kültürün temel teşkil ettiği tasavvuf felsefesi ile meşgul olan Ahilerin, madde ve mana dengesini kurmaya çalıştıktan ve bunu büyük ölçüde başardıkları dönemleri hatırlayacak olursak, o dönemlerde insana ne kadar değer verildiğini de tespitte güçlük çekmeyiz.

Bir mesleği olmayanlar Ahi teşkilâtlarına kabul edilmemektedir. Her iş yeri bir okul, her usta bir öğretmendir. Ahilik Teşkilâtı usta-kalfa-çırak münasebetleri içinde, mecburi öğretme, bilgi ve mesleki maharet, güzel ahlâk ve dini kùltür konularına yarıştırma ve kazandırma hırsı ile vasıflı insan gücü temin eden yol gösterici ve denetleyici, gerektiğinde cezalandırıcı özellikleri ile büyük hizmetler görmüşlerdir, isteksiz olanları, kabiliyetleri sınırlı olanlar bile, sanatkâr yapmaya azmetmiş öğretmenler (ustalar) ahilik ruhunun en iyi taşıyıcıları olarak, cemiyete karşı sorumluluk duygusunun timsali sayılmışlar ve takdir edilmişler, taltif edilmişlerdir.

Demek ki, vasıflı insan, iktisadi gelişmenin de, bizatihi malın kalitesinin de, satılabilir olma özelliklerinin de ana motifini teşkil ediyor.

Buraya kadar söylediklerimiz ve buna paralel faktörler sayesinde ki, Osmanlı Ülkesi kıt olan mallara ihracat geliri ile sahip olmuş, aynı zamanda kendi kendisine yettiği gibi, o günkü dünyada en fazla ihracat yapan ve mallan en fazla aranan ülke olmuş-tur. Yabancıların en çok öğrenmek istedikleri dil de Türkçe olmuştur. Özellikle ipek yolunun devrede olduğu dönemlerde Osmanlı ülkesinde fakirlik söz konusu değildi. Merhum Profesör Mehmet Eröz Bey'in bir kitabında, Orhan Gazi zamanında sadaka verilecek, fitre verilecek Müslüman bulmakta güçlük çekildiğine ve kitabi dinlerden birisine mensup gayri Müslimlere de söz konusu yardımların yapılmasının uygun olduğuna dair karardan bahsedilmektedir.

Bir diğer husus, mesleki teşkilâatlanma konusundaki ilgi çekici yapıdır. Sayın Mehmet Genç'in bir makalesinde bahsettiği teşkilâatlanma şeması, hatırlanacak olursa; Esnaf (Ahilik) Teşkilâtı, bir ağacın gövdesine bağlı dallar ve yapraklar bütününe benzemektedir. Merkezi otorite ağacın gövdesine, çeşitli meslekler dallarına, mesleklerin farklılaşmış alt birimleri

de yapraklara benzetilebilir. Meselâ ayakkabı imalât sanayisini ele alalım. Bununla ilgili dericiler var. Deriyi işleyip kullanılabilir hale getiren, belli ölçülere göre kesip pazarlayanlar var. Nihayet ayakkabıya son şeklini verenler var. İlgi çekici olan taraf, bunların hepsinin ayrı ayrı ve kendi aralarında teşkilâtlandığı, ayrı birlikler meydana getirdiği ve sonuçta bir araya gelerek daha büyük birliklere doğru organize olmalarıdır.

O çağda müthiş bir teşkilâtlanma gücü. Bana öyle geliyor ki, bu güç Türk insanının, Türk milletinin kendi iç dünyasında, yani kültüründe mevcut. Böyle bir mevcudiyet olmasaydı, Türkler her devirde devletli yaşayamazlardı. Yapıdan gelen bu özelliğın ahiliğede de yansımış olduğunu söyleyebiliriz.

Bir diğerk husus da, ahilik, özetlenerek takdim edilecek olursa, bir "Üreticiler Birliğı Konfederasyonu" şeklinde karşımıza çıkıyor. Bu haliyle ahilik üreticilerin müşterek meselelerini bir araya getirmek, cemiyetten kendilerini tecrit etmeden problemlere çare aramak ve bulmak, otokontrol ile devrede bulunmak, yol gösterici ve eğitici faaliyetleri ile iktisadi hayata yön vermek gibi, görevler üstlenmiş bir teşkilât özelliğı göstermektedir.

Müdahaleci, tanzim edici, emredici ve yaptırım gücü ile geliri yeniden dağıttıran Ahi Teşkilâtları önemli bir rol daha ifa edebilmişlerdir. Satış yapmayan esnafa, satış yapanların müşteri göndermeleri, karşılıksız yardımlar, işyerleri açacaklara sermaye teşkili, vakıf kurma ve kurulan vakıflara destek sağlama gibi, hususlardaki ferdi ve teşkilâtlı harcamalar, gelirin sosyal adalet kavramından müstakil harcanmadığını göstermektedir. Çünkü söylediğimiz harcama kanatlan sembolik değil, ciddi işleyen ve önemli sonuçlar elde edilecek seviyede neticeler hasıl etmektedir. Çünkü Ahi geleneğine ve inancına göre, kulun kula, kulluk etmesi, buna imkân verenin ayıbıdır. Yani iktisadi iktidarı çok zayıf olanların sosyal itibarı ve siyasi itibarları da genellikle

zayıftır, Bunlar arasında genellikle bir doğru orantı mevcuttur. Birçok atasözlerimiz, şiiirlerimiz, hikâye ve masallarımız, kültür hayatımızdan örnekler teşkil etmektedir. Devletler de bundan aynı şekilde nasib alırlar. Yani iktisadi, sosyal ve siyasi güçten birisi zayıf ise, diğeri de aşağıya doğru çekme istidadı öne geçebilir. Bu güçler arasında denge fikri mevcut ise, zayıf olan gücün yukarıya doğru çekilmesi kuvvet kazanabilir. İslâm inancı, Türk vecizeleri ve Ahilik prensipleri bu konuda tam bir ahenk teşkil etmektedir. Yarın ölecekmiş gibi âhiret için, hiç ölmeyecekmiş gibi bu dünya için çalışmalısın, direktifi yeterli örnek olabilir sanırım. Ahilik müessesesinin iktisadi güç, sosyal adalet, ferdi ve devleti yaşatma, güçlendirme konusundaki oynadığı roller açıkça görülmektedir.

Bugünkü ifadeyle, bir diğeri husus da sosyalleştirme meselesidir. Yani ferdi, gelişen ve yükselen sosyal grubun üyesi yapmak veya böyle bir değişmeye hazır hale getirmek suretiyle fert-grup uyumunda ferdi önceden hazırlamak için gayretler sarf edildiğini görmekteyiz. Cemiyette ferdi yalnızlaşma ve tecrit olma sonucu doğabilecek tehlikelere karşı, devlet, vakıflar ve ahilik müesseseleri yarış halinde, fakat işbirliği içinde mücehhez kılınmışlardır. Hiç bir kimseyi sahipsiz ve korumasız hissettirmemek, fert ve cemiyeti bundan sorumlu tutmak esas gaye olarak benimsenmiştir. Bu gaye ve faaliyet esasları çerçevesinde fertler ve aileler arası iktisadi güç dengelerinin kurulması hususunda ahilik önemli roller üstlenmiştir. Kendi teşkilâtlarına mensup olanlar arasında fakir bırakmama ve varsa onları da diğeriğine yaklaştırma konusunda dengeleyici çalışmalar, bir bakıma, cemiyette husumetin, fenalıkların ortadan kaldırılmasına yönelik olmuştur. Bu konuda ne kadar ciddi davranıldığına dair pek çok örnekten birisi de, merhum Ord. Prof. Ömer Lütfi Barkan'ın tespitine göre, bir meslek teşekkülüne mensup en fakir ile en zengin kimseler arasındaki maddi farkın

azami iki misli kadar olabildiğine işaret edilmesidir. Dolayisiyle bundan maksat, tekrar edilecek olursa, gelir ve servet farklılıklarının fert ve aileler üzerinde baskı veya saygınlık unsuru olarak kullanılmasını önlemek, cemiyetin sağlam yapışma zarar verdirilmeden hayatın devam ettirilmesini sağlamaktır.

Ahilik ruhu ve teşkilatlanma çalışmaları yalnız şehir cemiyetlerine mahsus kalmamıştır. Kylerimize kadar uzanmış ve yeryüzünde yalnız Türklerde grlen İMECE Müessesesinin doğup gelişmesinde de müessir olmuştur. Birlikte iş görme ve dayanışma ruhunun tezahürü olan bu ve benzeri organizasyonlar, birlik şuurunun güçlenmesi bakımından çok yararlı sonuçlar vermiştir.

Özellikle, insanlar arasında insana değer verme, Yaradan'ın emaneti olma, onlara sahip çıkma, korumanın, dini ve mesleki bir vecibe olduğu; tekke (zaviye), okul, cami, kışla, oda gibi, topluluk bulunan her yerde yazılı ve sözlü olarak hassasiyetle hatırlatılmaya çalışılmıştır. Bilhassa, bayramlarda ve hususiyet arz eden günlerde meslek teşekkülleri, çeşitli şekillerde hizmet arz ederek, hem kendisini hem de milli varlık ve milli kimlik belirtecek, bunun önemini idraklerden ve hafızalardan sildirmeyecek görünümlere dikkat çekmeye çalışmışlardır. Anadolu'yu vatan yaparken, çeşitli ırklardan, değerik gruplardan meydana gelen ahalinin bulunduğu gözden irak tutulmaya, bunlardan gelecek tehlikelere karşı, fevkalde güçlü, şuurlu bir birlik kavramı olmadıkça, burasının vatan yapılmasının mümkün olmayacağı bilindiği için, birlik şuuruna ahi tekke ve tarikatlarının çok büyük katkıları olmuştur. Hatta Devlet zayıf düştüğü, beyliklere bölündüğü zamanlarda bile, ahilik birlik ve beraberliğin devamında çok büyük roller oynamıştır. Güçlü ve itibarlı ahi babaları, ahi şeyhleri halkın birbirine ayrılıp, birbirlerine düşman olarak, dönüşmelerini önlemiştir. Edebali,

Ahi Evran, Hacı Bektaşı Veli, Hacı Bayram gibi zatların destanlaşan gayretlerim kim inkâr edebilir?

Selçuklu ve Osmanlıdaki birlik şuuru, teşkilâtcılık, güç ve kudreti koruma, ahilerin düşman üzerindeki propaganda ve ikna kabiliyetleri, adalet anlayışı gibi sebeplerin gayri Türk unsurlarda Türklere hayranlık duyarak bağlılık göstermelerine, çözümlüp dağılmalarına ve büyük çapta Anadolu'yu boşaltmalarına sebep olduklarım artık bilmeyen münevver olduğunu görmek herhalde önemli bir üzüntü kaynağıdır.

Ahilik prensip ve hedefleri çerçevesinde, teşkilâatlanmanın oturduğu, artık Anadolu'nun vatan olduğu fikriyatının tam olarak kuvvet kazandığı anlaşıldıktan sonra, gayri Müslim sanatkârların da, esnaf teşkilâtlarına üye olabildiklerini görebilmekteyiz. Bu daha geniş çapta bir birlik şuuruna duyulan ihtiyacın da neticesi kabul edilebilir. Aynı hadisenin Osmanlı Devletinin son dönemlerinde birlik ve beraberlik duygusunun korunması için Lonca veya Gedik şeklinde isimler altında karma teşekküllere gidildiği de görülebilmektedir.

Özetlemek gerekirse, “değişen iktisadi nizam, sosyal nizam ve kültürel değişmelere ahilik tabiatı icabı uyamamıştır ve bu müesseseden yararlanma imkânı yoktur” diyenlere iştirak etmek mümkün değildir. Konu, ilmî olarak ortaya konulmadıkça ve ikna edici deliller verilmedikçe, ahilik müessesesinin işe yaramaz hükmüne iştirak etmenin anlamı da yoktur.

Sürekli harp içerisinde bırakılan, sürekli iktisadi kaynaklarını tüketmeye ve yok etmeye adeta mahkûm edilen, her taraftan kuşatılmış ve yeniden Orta Asya'ya sürülmek istenen bir devlette, nasıl ki, diğer kurum ve kuruluşlar rollerini tam yapamamışlarsa, ahilik teşkilatlarımızın da çöküşü durduramamasını normal karşılamak gerekir.

Lütfen, şöyle bir düşünün. Allah Korusun, Türkiye dört bir taraftan saldırıya uğrasa, sürekli harp içerisinde bırakılsa, hangi kuruluş, hangi müessese tehlikeyi bertaraf etmek için sınırsız güce sahip olabilir ve zayıflamaz? Birlik şuurunu iktisadi ve sosyal yapıyı güçlendirmek için kaynak tahsisinde güçlük çekilmez mi?

Böyle sorular ve oluşmuş gerçekleri göz önüne getirdiğimizde, çok yönlü ve çok faktörlü düşünmemiz gerektiğini akıldan çıkarmak, hem ilme hem de realiteye aykırı düşer. “Artık ahilik tarih olmuştur, bunu bilmesek de olur” gibi sözler hiç bir ilmi gerçeği ifade etmez. O zaman benzer her müessese için aynı şeyi söylersiniz. Hepsi tarih olmuştur der geçersiniz. Yok öyle şey. Her cemiyet kendi kültür düzeni, kendi geçmişi ve yeni şartların ahenkli bir sentezi ve bunu benimsemesi, sayesinde daha az buhranlı ve daha çalkantısız değişme ortamını yaşar. Aksi halde taklit peşinde koşarken, aşağılık duygusu ve kimlik krizine düşmesi beklenilmelidir. Bu şekilde değişme daha çok şey kaybettirir. Ne tam batılı, ne de milli cemiyet modeline sahip olabilirsiniz. Bunların, bugün bizde konuşulur ve yazılır olmasını aslında yararlı ve faydalı olabilecek işaretler saymak gerekir.

Ahiliğin iş ahlâkı, iş disiplini, kalite kontrolü, standardizasyon, pazarlama, eğitim ve vasıflı insan gücü yetiştirme, cemiyete karşı sorumluluk duygusu, insan sevgisi mesleki teşkilâtlanma gibi, pek çok prensip ve uygulamalarından yararlanmak, daha doğrusu yararlanabilmek için çalışmalar yapmamız faydalı olacaktır. Böyle şeylerden kaçmak tembellik ve ilimsizliktir, sorumsuzluktur. Yabancılar bizim sosyal ve kültürel yapımızın hususiyetlerini, bu arada ahilik teşkilâtını ve eski yaşanan müesses nizamlarımızı araştırıp öğrenirken, bizim bize ait olanları daha doğru ve daha ciddi bir şekilde ortaya çıkarmamız icap eder. Mamafih son zamanlarda Kırşehir'de

olduğu gibi, birçok yerde ve üniversitelerimizde ahilik konusunda yapılan çalışmalar ve araştırma kuruluşlarının devreye girmelerinin Türkiye için de, insanlık için de yararlı sonuçlar vereceğine inancımız tamdır.”¹⁰

BOLVADİN'DE AHİ TEŞKİLATI VE BİR AHİ SECERESİNİN TANITIMI

“Hak ile sabır dileyip.bize gelen bizdendir.

Akıl ve ahlak ile çalışıp,bizi geçen bizdendir.”

“Alperenler, Gaziler, Abdallar, Bacılar adı verilen teşkilatların; Anadolu'nun Türkleşmesinde büyük rolü olmuştur. Bu topluluklar arasın da Ahilerin çok önemli bir yeri olduğu gerçektir.

şehirlerin dışında kırlara kurulan zaviyeler emniyet ve konaklama hizmetlerini yaptıkları gibi ıssız ve korkulu yerleri görüp, gözetmek için tekke kurup yerleşmişlerdir. Sefer olduğu zaman asker gönderen zaviyelerde vardır.¹¹ O yıllarda ulaşım çok zor olduğu için ticaret ve ziyareti büyük ölçüde kolaylaştırmış emniyet altına almıştır. Çünkü yol boyunca menziller köyler zaviyeler ve kervansaraylar hesaplanarak itinayla yerleştirilmiştir. Prof. Dr Taeschenein ‘in “zaviyeleri, ribatları, kervansarayları ile yol medeniyetinin kurucusu Türklerdir” diyerek konunun önemini belirtmiştir.

Maddi imkânları olanlar gelenlerin, gidenlerin, gezginlerin; kendisi gibi Asya içlerinden gelenlerin konaklamaları, yiyip içmeleri, birkaç gece barınmaları için “Zaviye” adını verdikleri sosyal kurumları kurmuşlardır. Zamanla bu kurumların çevresinde çiftlikler, köyler, mezralar,

¹⁰ Prof. Dr. Enis Öksüz

¹¹ ay ilçesi Tekke Mahallesiindeki Yusuf Sinan Zaviyesinin aşure kepçesinde sapında yazılı vakfiyesinde,cebelü asker yetiştirdikleri ve her sefer-i hümayunda 28 cebelü asker gönderildiği yazılıdır.Bu zaviyenin 1530 yılında geliri 12358 akadır(438 nolu MVAD nr.1 s.141)Sultandağı İlçesinin Yakasinek Kasabasında bulunan Ecem Sultan Zaviyesinin geliri Tevkii Mehmet Bey'e eşkinci yurdu olarak verilmiştir.(455 nolu Tahrir Defteri)

kasabalar kurulmuştur. Şehirlerin kenarına kurulan zaviyeler etrafına binaların yapılması ile yeni mahalleler doğmuş; Şehirler büyümüştür. Ahiler; esnaf, sanatkr, tüccar ve diğer meslek dallarındaki meslek adamları olarak Şehirlerde sosyal ve ekonomik düzenin kurulmasının yanı sıra kültürün de gelişmesini sağlamışlardır.

Büyük bir iktisadi-içtimai birliğin merkezi ve eski Türk-İslam Őehirlerinin özelliğinin mirasçısı olan Osmanlı Şehirleri, fiziki tekml, iktisadi ve sosyal teşekküllerin yönünden birbirine benzer. Genellikle kale, cami, mescit, imaret, han, hamam, bedesten, çarşı ve çeşitli iş kolları ile Osmanlı Şehirleri birbirinin aynıdır.

1.Ahilik ve Fütüvvet

Ahilik XIII. Yüzyıldan, XX. Yüzyıla kadar Anadolu'daki esnaf ve sanatkrlar birliklerine verilen addır.

Sözlük anlamı: Arapça da "kardeşim" demektir.

Terim anlamı: Belli safhalarda esnaf ve sanatkrlar birliği demektir.

Örgüt anlamı: XIII. yüzyıldan başlayarak XX. yüzyıla kadar süren; Anadolu Şehir, kasaba, köylerindeki esnaf ve sanatkrlar kuruluşlarının eleman yetiştirme, işleyiş ve kontrole düzenleyen bir kurumdur.¹²

Fütüvvet lks, IX. yüzyıldan beri Türkistan'da ve İnan'da n Anadolu'ya kadar olan sahalarda, esnaf ve sanatkrlar arasında yaygındı. Fütüvvet, Arapçada"fed" kelimesinden türetilmiş bir sıfattır. Yiğitlik, cömertlik anlamına gelir.

Selçuklu Sultanları Anadolu'da fethettikleri yerlere ilk iş olarak cami, medrese ve zaviye inşa etmişler; ticaret ve sanat erbabını buraya yerleştirmişlerdir. Anadolu'ya gelen sofiler ve

¹² Neşet Çğatay "Bir kurum olarak Ahilik" Ankara.1984.s.3

dervişlerin de fütüvvet-ahilik geleneği ile yakın ilişkisi vardır. Anadolu'da Ahi teşkilatının, Ahi Evran, Şeyh Nüsirü't-din Mahmut el-Hovi(H.567-H.660) (M.1175-M.1262) isimli mutasavvıf kurmuştur.¹³

1205 yılında Kayseri'ye gelmiş, Şeyhi Evhaduddin Kirmani ile Anadolu'yu dolaşarak "Ahi Teşkilatını" kurmuş ve yaymıştır. Şehirlerden köylere kadar büyük bir nüfusa sahip olmuştur. Devletin zayıfladığı XIII. Yüzyılın ikinci yarısında devlet otoritesine destek olmuştur.¹⁴Fütüvvet-Ahilik zümreleri büyük Şehirlerde çeşitli gruplar halinde, teşkilatları ayrı ayrı zaviyeler kurmuşlardır.¹⁵Büyük Şehirlerdeki ahiler mesleğe ve sanata ait bütün işleri yönetir, ihtilafları çözer, devletle esnaf arasındaki ilişkileri düzenlerdi. Ücretler tayini, mal cinslerinin ve fiyatlarının tespitini yapardı.

Ahiliğe ilk girenlere "çırak" ya da yiğit denir. Ahilik daha sonra kazanıldı. Ahilerin üzerinde sırayla nakipler, halifeler ve Şeyhler vardır. Şeyh esnaf birliklerini başkanıdır. "*Őeyhü'l-Meşayih*"(Şeyhler Şeyhi) ise bütün esnaf birliklerinin başkanıdır.¹⁶

Ahiler diğer taraftan köylere kadar yayılarak alp(sipahi) ile ilişi kurmuşlardır. XI ve XV. Yüzyılda Anadolu'da devlet adamları, kadılar, müderrisler, tarikat Şeyhleri, büyük tüccarlar ahi teşkilatına girmişlerdir.¹⁷Âřık Paşazade tarihinde, Osmanlı Devletinin kuruluş döneminde kuruluş döneminde, Anadolu içtimai bünyesinin temelini oluşturduklarını bildiren 4 zümre arasında "*Ahiyan-ı Rum*"(Anadolu Ahileri)da vardır. Diğerleri Gaziyan-ı Rum, Abdalan-ı Rum ve Bacıyan_1 Rum'dur.¹⁸

¹³ Mikail Bayram "Ahi Evran ve Ahilik Teşkilatı" Konya 1992 s.73

¹⁴ Fuat Köprülü "Osmanlı İmparatorluğunun Kuruluğu"Ankara.1972.s.117

¹⁵ XVI.Yüzyıl başlarından Afyon merkezinde 15,Bolvadin'de 12 zaviye vardır.(MVAM.nr.438)

¹⁶ Bu sıfatla Bolvadin'de mahalle ismi vardır.(Hacı Halife Mahallesi)

¹⁷ Fuat Köprülü"a.g.e"s.154

¹⁸ Aşık Paşazade Tarihi(Haz.Haz.Giese) Leibzing 1929,s.13

Osmanlı Devletini kuruluşunda ahilerin rolü büyüktür. Osman Gazi'nin kayınpederi Şeyh Edebâli nüfuzlu bir ahidir. Osmanlı Devletinin manevi kurucusudur. Orhan Gazi bir ahilik unvanı olan "İhdiyara'd-din" kullanarak "şed" kuşanmıştır. I.Murat'ta "şed" kuşanmış bir ahidir. Fetihlerde ahilerle, dervişlerin büyük rolü olmuştur.¹⁹

Ahilerin yaşayışları fütüvetnamelerde tespit edilen ilkelere uygun olur. Dünya malına rağbet etmezler. Her bir ahi ancak 18 dirhem (yaklaşık 55 gr.)gümüşü eşit servet edinebilir. Hepsinin bir sanat ve mesleği vardır. Helalinden kazanır, yoksula yardım eder. Cömerttir, âlim ve ilmi sever. Alçak gönüllüdür. Nefsine hâkimdir. Beylerin zenginlerin kapısına gitmez. Ünlü gezgin İbn-i Batuta Seyyahatnesi'nde ve Burgazi Fütüvetnamesin de bu özellikler yazılıdır.²⁰

2.Bolvadin

Ege Bölgesinin, İç batı bölümünün dördüncü büyük şehridir.²¹ Konya-İstanbul karayolunun üzerindedir. Afyon-Konya karayolundan 10 km. içeridedir. İl merkezine 60 km, Emirdağ İlçesine 30 km.dir. Afyon İlinin en büyük ilçesidir. Nüfusu 55.000,yüzölçümü 1108 km.dir. Ortalama yüksekliği 1016 m.

2.1.Tarihi: Bolvadin Ovası Arkaik Devir öncesinde bir iç denizdir. Kazılan her yerden, bu iç denizin kalıntısı olan deniz hayvanlarının kabukları çıkmaktadır. Dördüncü Jeolojik zamanın başlarından meydana gelen büyük depremlerde Kara Deniz 'in bulunduğu kara parçası çöktü. Daha sonra Ege ve Marmara Denizinin olduğu yerler çökerken, Anadolu Yarımadası yükseldi. Bu değişimler sonunda iç deniz kurudu. Eber Gölü ve Akşehir Gölü bu iç denizin kalıntısıdır. Antik Dönemde Eber

¹⁹ F.Giese "Osmanlı İmparatorluğun Teşekkülü Meselesi "Türkiyat Mecmuası.İst.1925. s.163

²⁰ İbn-i Batuta "Tuhtetu'n-Nuzzar" Kahire 1322.s.222

²¹ Kütahya-Afyon-Uşak ve Bolvadin

Gölü'ne *Kırk Şehit Gölü* deniyordu. Charles. Texiere bu göle *Quatrante Martyres* (Kırk Âşık Gölü) diyor.²²

Bolvadin ve civarına iskân 10 bin sene önce başlamıştır. Çevrede bulunan antik malzemeler bunun kanıtıdır. M.Ö.295 yılında meydana gelen büyük depremde sonunda, yer kabuğunun kırılması ile sıcak sular fişkırdı. *Heybeli Kaplıcası* bu devirde meydana gelmiştir. M.S.222 ve 235 yıllarındaki depremde *Polybotum* yıkıldı. Bolvadin Ovasının her yerinden sıcak sular fişkırdı. Bu sular zamanda kayboldu. Dura Yerindeki sıcak su yakın zamana kadar pınar halinde akıyordu. Dipevler yakınındaki sıcak su kaynağı da uzun süre kullanıldı. Hamamlar yapıldı. Bu sular 200 sene öncesine kadar kullanılıyordu. Bu nedenle bu bölgeye *Hamamlı* deniyordu. Daha sonra bu sularda kayboldu. Antik devirde Termal tesislerinin sıralandığı bu vadiye antik devirde *Phrygia Salutaris* (Şifalı Frigya) deniyordu.

Antik *Kral Yolu* buradan geçmiştir. Tarihi *İpek Yolu* da buradan geçiyordu. Asırlar boyunca doğuyu-batıya bağlayan en önemli yolların tek geçiş noktasıdır. Bu yolların üzerindeki Akarçay üstüne çeşitli zamanlarda muhtelif köprüler yapılmıştır. Bu köprülerden *Kırkgöz Köprüsü* Anadolu'nun en eski ve en uzun taş köprülerindedir. Kırkgöz Köprüsü ile ilgili en eski kayıtlar M.Ö.1344 tarihli olup, Ankara Anadolu Medeniyetleri müzesindedir. 4 bin yıllık geçmişi olan köprünün uzunluğu 400m. genişliği 4m. olup, 64 gözü vardır. Bu yolun Bolvadin-Çay arası kademe kaplıdır.²³

10 bin yıllık bir geçmişi olan Bolvadin, Anadolu'daki bütün devreleri yaşamıştır. Çevrede bulunan malzemeler arkaik ve antik çağın bütün devreleri yaşadığını gösterir. Frigya Döneminde önemli bir yerleşim merkezi olduğu Bolvadin Müzesinde sergilenen eserler gösterir. Bu devirde Anadolu'nun

²² Charles Texier "Description de L'Asie Mineure" c.3. Paris. 1839. s.12

²³ Muharrem Bayar "Bolvadin Tarihi" c.1. Ankara. 1996. s.76

en önemli yerleşim bölgelerinden olan Frigya Vadi ' si Kütahya/Afyon sınırı ve Eskişehir/ Han İlçesinden başlar, Akşehir'e kadar uzanır. Bu vadideki ki şehirler Antik devirde çeşitli savaşlar sonrası yakılıp, yıkılmış bu nedenle *Parereos Phrygya*(Yanık Frigya) ismi ile de anılmıştır. Bolvadin Frigya Döneminde bu vadinin en önemli şehirlerinden birisi idi. Bu devirde dini ve korunma amaçlı *Yedi Kapı Yeraltı Şehri* yapılmıştır.3 katlı ve kilometrelerce uzunluğundadır.

Roma Döneminde hızla gelişti. 133 yılında Roma Kralı Hardianus'un *Polybotos*'u (Bolvadin) ziyareti ile şehir imar edildi. Bu ziyaretin anısına şehir para basılmıştır. Paraların bir yüzünde şehrin korucusu Zeus Alsanos, diğer yüzünde Kral Hadrianus 'un portresi vardır.

Bizans Döneminde *Polybotum* ismi ile anıldı. Ünlü Bizans Tarihçisi Anna Komnena *Alexiad* isimli eserinde Bolvadin'in önemli bir şehir olduğunu İznik ve Efes konsüllerine temsilci gönderdiğini yazar.

Polybotos'u ,Malazgirt Zaferi'nin hemen sonunda 1107 tarihinde Emir Menkülek fethetti. İsmi *Bolvadin* olarak değiştirildi. Zaman içinde Türkler ile Bizans arasında el değiştirdi.1116 tarihinde Bolvadin ovasında Bizans la yapılan *Bolvadin Savaşı* ve sonunda yapılan *Bolvadin Anlaşması* ile bu bölge kesin olarak Türklerin eline geçti. Bu sırada Bolvadin'i valisi *Emir Buga* idi.²⁴

Selçuklular Döneminde XII. asrın başlarında aşiretlerin iskânı başlamıştır. Zamanla çeşitli Türkmen Aşiretlerinin iskânı ile yeni köyler kurulmuş, eski köyler yeniden imar edilmiştir. Bölge kısa zamanla Türkleşmiştir. Bolvadin civarına *Avşar*, *Çebni*, *Karkın*. *Yazır Aşiretleri* iskân oldu²⁵XII. asırdan XIX. asra kadar

²⁴ Osman Turan"Selçuklular Zamanında Türkiye Tarihi",İstanbul.1971.s.157

²⁵ Faruk Sümer"Oğuzlar" Ankara.1972.s.430,435,439,445

çeşitli aşiretlere bağlı 100'den fazla cemaat Bolvadin ve civarına konup, göçmüştür.²⁶

Selçuklular zamanında *Karahisar-ı Devlet* vilayetinin önemli kazalarından birisidir. Bu dönemde şehirleri yıkan, köyleri yok eden, *Haçlı Seferleri* (1096-1099) Anadolu'yu harabeye çevirdi, iskân olan aşiretlerin büyük bir kısmı dağıldı. Bu devirde Bolvadin merkezinde 11 mahalle, 60 köy, 30 mezra vardı. Bolvadin'e bağlı 12 nahiye ve bağlı toplam köy sayısı 326 civarındadır.

Selçuklular zamanında camiler, mescidler, çeşmeler, hanlar, hamamlar, mektepler medreseler, köprülerle süslenmiştir. Bu eserlerden yalnız *Alaca Camisi*(1271) günümüze kadar gelebilmiştir.²⁷ Bu devrin önemli olaylarından *Cimri Olayı*(Şeyhzade Siyavuş'un isyanı) Kemer kaya Kasabası yakınlarındaki 1278 yılında *Yedi Kapı* mevkinde olmuştur.²⁸Bu olay sonunda köylerin bir kısmı dağıldı.

Selçuklu Devletinin yıkılmasından sonra Karamanlı, Germiyan, Eşrefoğulları ve Sahipata Beyliği arasında el değiştirdi. Çarşı Camisinin olduğu yerde Eşrefoğlu Mübariziddinzade Süleyman oğlu Mehmet Bey 1320 yılında bir cami ve külliyesini yaptırmıştır.²⁹ Bolvadin'i Sultan I. Murat 1362 yılında Osmanlı topraklarına katmıştır. 1402 Ankara Savaşından sonra kısa süre el değiştirmiş,1429 tarihinde kesin olarak Osmanlı topraklarına katılmıştır.

2.2.İdari Yapısı: Fatih Sultan Mehmet zamanında yapılan idari düzenlemede, Bolvadin Anadolu Eyaletinin önemli kazalarından birisi oldu. Eyaletin merkezi Kütahya vilayetidir Zamanla Ankara'da eyalet merkezi oldu.1839 tarihide yapılan yeni düzenleme ile vilayet merkezi *Hüdavendiğâr* ismi ile

²⁶ Muharrem Bayar"a.g.e"s.114,115,116,117,118

²⁷ Muharrem Bayar" Bolvadin'de Selçuklu Devri Eserleri(5.Selçuklu Sempozyumu)"Antalya.1995

²⁸ Muharrem Bayar"a.g.e" Ankara.1996. s.133

²⁹ Caminin kitabesi,Çarşı Camisinin giriş kapısının sağ tarafındadır.

teşkilatlanan Bursa olmuştur. Hüdavendigâr Vilayetinin Bursa, Karesi(Balıkesir),Ertuğrul(Bilecik),Germiyan(Kütahya)Karahisar-Sahip (Afyon) isminde 5 sancağı vardı.

Hüdavendigâr Vilayetine bağlı olan Karahisar-ı Sahip Sancağı iki *Muhassılığa* ayrıldı. 1.Karahisar-Sahip Muhassılığı: Merkez, Baklan, Çal, Çivril, Geyikler(Dinar),Sandıklı, Sincanlı, Şaphane ve Şeyhlü

2.Bolvadin Muhassılığı: Bolvadin, Çay, İşhaklı, Şuhut, Çölabad, Karamık, Musluca (Emirdağı) Bayat, Han, Nevahi-i Barçınlı³⁰.

2.4.Bolvadin Ahi Teşkilatı: Bolvadin Ahi Teşkilatının kesin olarak ne zaman kurulduğu ait bilgiler tespit edilememiştir. Selçuklular zamanında kurulmuş olması gerekir. Çünkü Selçuklu Sultanı Alâaddin Keykubad'ın Bolvadin'deki vakıf arazileri ile Ahi Mehmet Zaviyesinin vakıf arazileri iç içedir. Ve vakıf tarihleri birbirine yakındır. İlk kesin bilgiler Sultan II. Murat Dönemine aittir. Padişah Edirne'de Avrupa'dan gelecek tehlikelere karşı hazırlıkla meşgul olmasını fırsat bilen Karamanlıoğlu İbrahim Bey H.847/M.1443 yılında Osmanlı topraklarına saldırdılar. Bolvadin, Beypazarı, Seyitgazi, Kütahya ve Ankara taraflarını yağmaladılar. Pek çok insan öldürdüler. Bu olaya çok üzülen Sultan II. Murat oğlu Amasya Sancak Bey'i Alâeddin Bey'i Karaman üzerine gönderdi. Kendiside Kütahya, Seyitgazi üzerinden Bolvadin'e geldi.³¹O sırada Bolvadin Ahi Teşkilatının başında Ahi Mehmet bulunuyordu. Fatih Sultan Mehmet Karaman Seferi dönüşünde Ahi Mehmet Dedeyi ziyaret etmiş, Sultan Alâeddin Vakfından birkaç tarla ile Ada göl Köyünü vakfına katarak, vakfı ihya ettiği zaviyenin H.1308/1890 tarihli tevliyat vesikasında belirtilmiştir.

³⁰ Hüdavendiğâr Salnameleri 1287,1288,189,1291,1296 1301 tarihli

³¹ Muharrem Bayar "Bolvadin Tarihi "c.1 s.163

2.5.Bolvadin ve civarında Ahilerin kurduğu yerleşim Birimleri

Sıra No	Kurulan Birimin Adı	Bağlı bulunduğu yer	Geliri(Ak a)	Niteliği
1.	Abdaloğlu	Barçunlu	2978	Zaviye
2.	Adagöl	Bolvadin	600	Zaviye
3.	Ağzıkaraköy	şuhut	1980	Zaviye
4.	Ahi Bolca	Eymür-Karahisar	70	Zaviye
5.	Ahi Hayran	şuhut	1800	Zaviye
6.	Ahi İsmail	Mihail-Karahisar	500	Zaviye
7.	Ahi Kabil	Barçunlu	500	Zaviye
8.	Ahi Recep	Karahisar	350	Zaviye
9.	Ahi Selçuk	Bolvadin(Dişli Kasabası)	650	Zaviye
10.	Ahi Sinan	Karahisar-ı Sahib	480	Zaviye
11.	Ahi Ümmetli	şehrabad	451	Zaviye
12.	Ahici	Barçunlu	200	Mezra
13.	Akain	Bolvadin	230	Karye
14.	Akayır	Barçunlu	300	Mezra
15.	Akinhöyüğu	Bolvadin	340	Zaviye
16.	Ali Fakılı	Karahisar	1184	Zaviye
17.	Avşarlı	Bolvadin	300	Mezra
18.	Basri Seydi	Barçunlu	1310	Zaviye
19.	Bazar-ı Nakib	şuhut	620	Zaviye
20.	Bazar Kışlası	Bolvadin	720	Zaviye
21.	Bazar Viran	Bolvadin	340	Zaviye
22.	Bozuk(İlyas Bey)	Bolvadin	600	Zaviye
23.	eri Turgut	Karahisar	340	Zaviye
24.	obanoğlu	Bolvadin	120	Zaviye
25.	Obrucak	Bolvadin	240	Zaviye
26.	Ebu'l-Hasan	Karahisar	300	Zaviye
27.	Efendi	Karahisar	320	Zaviye
28.	İncili Bük	ay İlçesi	12358	Zaviye
29.	Göksu	Barçunlu	340	Zaviye
30.	Günbey	Bolvadin	420	Zaviye
31.	Kara Yülük	Karahisar	240	Zaviye
32.	Kemalü'd-Din	Karahisar	460	Zaviye
33.	Kumluca	Bolvadin	230	Karye

34.	Melik Gazi	Barçunlu	300	Zaviye
35.	Nazar	Karahisar	440	Zaviye
36.	Oyum Ağaç	Bolvadin	2318	Zaviye
37.	Sakin	Karahisar	200	Zaviye
38.	Saru-Lala	Barçunlu	1863	Zaviye
39.	Seyyad Cüneyt	Karahisar	2360	Zaviye
40.	Seyyid Ebu'l-Vefa	Karahisar	3270	Zaviye
41.	Sinan Halife	Karahisar	440	Zaviye
42.	Şeyh Barç	Sandıklı	540	Zaviye
43.	Şeyh İsmail	Karahisar	6450	Zaviye
44.	Şeyh İlyas	Karahisar	400	Zaviye
45.	Şeyh İvaz	Şuhut	320	Zaviye
46.	Şeyh Oğul Bey	Karahisar	800	Zaviye
47.	Şirin Baba	Karahisar	800	Zaviye
48.	Yağlı Dede	Bolvadin	420	Zaviye
49.	Yassı Karkın	Bolvadin	580	Zaviye
50.	Yörük Mezarı	Karahisar	540	

Görüldüğü gibi Kadım kentimizde 15 Ahi yerleşim birimi var idi!

XVI. Yüzyıla ait mühimme defterleri, tapu tahrir defterleri, emasili yörük defterleri (16.Yüzyıl Karahisar-ı Sahib Defteri Tapu Kadastro Gn. Md. arşivinde 141 nolu defter) daha sonra tutan Karahisar-ı Sahib ve Bolvadin Şeriyeye Sicilleri taranarak; ahilerin kurdukları köyler, mezarlar, çiftlikler, mahalleler ve zaviyeleri tespit edilmiştir.

Arşiv vesikalarından elde derlenen bu yerleşim birimlerinin büyük bir kısmı bugün yoktur. Bazıları tapu sicil defterlerinde yer, mevki ismi olarak günümüze kadar gelmiştir. Bir kısmı da isim değiştirerek günümüzde hala varlığını sürdürmektedir. Yukarıdaki isimle varlığını sürdüren çok az yerleşim birimi vardır. Zaviyeler, kaybolmuş, sadece haziresin de mezarlar topluluğunda),seyh veya ünlü kişilerin adları türbe olarak varlığını sürdürmektedir. Bolvadin Ahi Mehmet, Şeyh Melik, Halil Dede, Şeyh Ali Sıtkı Dede, Postal Dede, Şeyh Yunus;

Çay'da Yusuf Sinan, Eber Kasabasında Ahi Evran; Sultandağı'n 'da Ahmet Remzi, Yakasenek'de Ecem Sultan, Seydilerde Seyyid Hasan Basri, Göynük'te Yargeldi Sultan ve Akşemseddin; Afyon'da; Yarenler, Cenkçi, Ahi Efendi, Çerçi Turgut türbeleri bunlardan birkaç tanesidir.

2.6.BOLVADİN'DEKİ ESNAF TEŞKİLATLARI

Esnaf teşkilatları esası olan "ahilik" Bolvadin'de Selçuklular zamanında vardır. Osmanlılar zamanında gelişerek devam etmiştir. Yükselme devrinin başlarında Ahi Mehmet Dede isimli bir zatın olduğunu elimizdeki fermanndan öğreniyoruz.

Bolvadin'de üretimde uğraşan esnaf grupları öncelikle insanların temel ihtiyaç maddelerini karşılamak amacıyla faaliyet göstermişlerdir. Faaliyetlerin karşılığında zenginlik, hizmet ve tatmin olma gibi maddi ve manevi kazançlar sağlamışlardır. Hem toplum bulunduğu bölge-şehir, kasaba-köy yapılan üretim sonunda ihtiyaçların bir kısmını veya tamamını çeşitli faktörlere bağlı olarak temin eder. Yahut başka bölgelerden satın almak suretiyle bu ihtiyaçlar temine çalışılır. Osmanlı toplumunda çiftçiler, tüccarlar ve esnaf üretimle uğraşan gruplar olarak karşımıza çıkar. Genel şehrin üretim nüfusunu esnaf ve tüccar oluşturmuştur.

Sultan II. Mahmut zamanında meydana gelen sosyal değişiklikler ile Avrupa devletlerindeki sanayi inkılâbı Osmanlı şehirlerini de etkilemiştir. Ayrıca baba mesleğini seçme anlayışı meslek gruplarının tayininde çok etkili olmuştur.1831 yılında Bolvadin'deki meslek çeşitlerini; şer'i sicil kayıtları, vakfiyenameler, terekelerden elde ettiğimiz bilgilere göre şöyle sıralayabiliriz.

Bolvadin'de esnaf çeşitli daha fazladır. Tapu kayıtları ve nüfus kayıtları ve nüfus kayıtları incelendiğinde meslek isimlerinin hemen hepsinin; yer ismi; yoğurt pazarı, un pazarı,

odun pazarı, ıra pazarı vb. lakap ismi olarak Kelleciler, Tüfekiler, Semerciler, Kavukular vs. görebiliriz. İstanbul, Ankara, Bursa, Tokat, Selanik gibi Osmanlı Şehirlerinde faaliyet gösteren esnaf gruplarıyla Bolvadin'dekileri karşılaştırdığımızda sayı olarak yakın olduğunu görürüz. Yukarıda yapmış olduğumuz tespit şehirlerdi hangi esnaf gruplarının yoğunlaştığını ortaya çıkarmaktadır.

Bolvadin'de en fazla dükkâna sahip olan meslekler sırayla; arabacı, aşçı, arpacı, bakkal, pekmezci, berber, ömleki, debbağ, dülgere, eskici, ekmekçi, göncü, hancı, hızarıcı, kahveci, kalaycı, kasap, katrancı, kebabçı, keçeci, kellevci, kılıı, kitapçı, paçacı, saati, saraç, sebzevi, semerci, soğancı, şekerli, tahmis, demirci, terzi, tuzcu, yağcı, uncu, yemenici, bu esnaflar en az beş dükkâna sahiptirler. Diğerleri bu sayıdan az dükkânı olanlardır. Bu da gösteriyor ki Bolvadin çarşılarında geçen asırda 400'e yakın dükkân vardır.³²

Dükkânlarda alışan esnaf sayıları hakkında şer'i sicillerde yeterli kayda rastlanamamıştır. Mesleğinin özelliğine göre bazı mesleklerde beşten fazla kişinin çalıştığı bazılarında grup halinde kolektif çalışmaların yapıldığı görülmüştür. Mesela; kunduracılar ve terziler uzun müddet kolektif çalışmışlardır.

II. Mahmut zamanında 1827 ve 1831 tarihlerinde yapılan iki nüfus sayımı sicillerde kaydedilmiştir. Bilindiği gibi bu nüfus sayımları askeri ve mali ihtiyaçları temin için yapılmıştır. Berat ehli, dulavrat, kiracı ve gayri Müslim sayıma girmemiştir. Buna göre Bolvadin'in nüfusu çevresiyle birlikte, 50.000'in üzerinde tahmin edilmektedir. Yine bu sayımda her aile beş kişi kabul edilmiştir.

³² İstanbul'daki esnaf grupları için b.k.z. Robert Matran ,17. Yüzyılın İkinci Yarısında İstanbul,(Tere. M.A..Kılıçbay-E.Özcan)Ankara 1986 s.17-21-47-48.

2.7.Esnaf İleri Gelenlerinin Yönetimdeki Etkinlikleri

Esnaf teşkilatı askeri zümre dışındaki bütün şehirli nüfusu bünyesinde örgütlemiş yaygın bir sistemdir. Bu teşkilat şehrin yönetimi ve ekonomisinde sahip olduğu önemin yanı sıra, sanat ve ticaretle uğraşanlarla, ulaşım ve hizmet işçilerinin sosyal hayatlarında temel olmuştur. Osmanlı cemiyetinde ortak ideal ve çıkarları olan toplum grupları benzer biçimde teşkilatlanmışlardır. Bu teşkilatlanma 13.yüzyılda gelen ahilik teşkilatının bir uzantısıdır.16.yüzyılda Osmanlının merkezi otoritesi zayıflamış, ilk zamandaki güçlü ve bağımsız karakterini kaybetmiştir. O zaman halk ile devletin arasındaki bağlar zayıfladı. Buna karşın esnaf teşkilatları arasındaki bağlar kuvvetlenmiştir. Halk devlet otoritesinde bulamadığını bu teşkilatlarda aramıştır.

Bolvadin'deki esnaf teşkilatının ileri gelenleri şunlardır: Esnaf şeyhleri ahi balan, pazarbaşları, nakipler, kethüdalar, yiğitbaşları, duacılar, ustabaşları ve ustalar. II. Mahmut dönemine ait kayıtlarda bu liderleri görüyoruz. Bunun dışında vesikalarda esnaf ihtiyarları diye bazı liderlere de rastlıyoruz.

2.8.Bedesten Kethüdası(Vekil-i Fukara)

Kethüda büyük devlet adamlarıyla zenginlerin işlerini gören kişiler hakkında kullanılan bir tabirdir. Esnaf yönetiminde ileri gelen zata da bu isim verilir. Kethüdalık esnaf teşkilatının başlangıcından, H.1324/1906 senesine gelinceye kadar devam etmiş, yarı resmi bir memuriyet olup, şeyh, duacı, nasif, çavuş gibi esnaf amirlerinin görev ve yetkilerini zamanla devr almışlardır. Bolvadin şehrinde şeyhlerin, kethüdaların, yiğitbaşların Zamanla görev yaptığı elimizdeki vesikalardan anlaşılmaktadır.

Bedesten kethüdası sicil kayıtlarında çoğu zaman "Vekil-i Fukara" ismiyle geçer. Bu tabir bir tevazu göstergesi olsa gerek.

Bolvadin'de her esnaf grubunun ayrı ayrı kethüdası vardır. Ekteki belge H.1274/M.1858 yılında terziler kethüdasına verdiği belgedir.

Bedesten Kethüdalarını vali tayin ediyordu. Esnafın kendi arasında resmi olmayan bir seçimle seçmiş olması da mümkündür, bu durumda kadı onaylayarak sicile kaydediyordu. Kethüdalığa atanan kişinin mutlaka esnaf olması şart değildi. Genellikle zengin ve nüfuslu kişiler seçilirdi. Bazen de kethüdalığı iki kişinin yürüttüğü görülmektedir. Görevlerini aksattıkları zaman derhal azledilip, yerine başkası atanabiliyordu.

Şer'i kayıtlar ve elimizdeki vesikalara göre bu görev babadan oğla geçtiği de görülmüyordu.

2.9.Esnaf Şeyhleri

Esnaf birimlerinde, yönetimden sorumlu olanların başında esnaf şeyhleri bulunmaktadır. Esnaf şeyhleri göreve tayinle gelirlerdi. Esnaf grupları seçtikleri adayı kadıya bildirirler, kadının verdiği mürasele, kaymakam tarafından tasdik edildikten sonra şeyh tayin edilirdi.Şu vesika şeyhin tayinini belirtmektedir."*Ehal-i vücuh ve esnaf-ı mezkurların canib-i şer'e itibar ihbar ve senin esnaftı mezburede şeyh ve nazır olman iltimaslarına mebni taife-i penbeciyana kibel-i şer'iden sen ki şeyh ve nazır nasb ve ta'yin olunduğunu havi iş bu mürasele tahrir ve yeniden ita olundu*" ifadesiyle mürasel düzenlenirdi.Valide tasdikinde ise "*İş bu mürasele-i şer'ie mucibinde merkum Mustafa Ağa tarafından dahi keçeciler esnafına , şeyh ve nazır nasb olmakta bermuceb-i buyruldu deyi*" şeklinde tasdik edilirdi.Şeyh seçilen kişi sözü geçerli,dürüst ve gayretli olması şarttı.Yükselme devrinde Ahi Mehmet Dede esnaf şeyhliği yapmıştır.

Esnaf şeyhleri şer'i sicil kayıtlarında belirtildiğine göre iki yıllığına seçilirdi. Her esnaf grubunun bir şeyhi vardır.Şeyhler

esnafların ürettiği ve sattığı mallar narh ve fiyat tespiti yaparlardı. Mesela 1824 yılında ekmekçiler şeyhi Mehmet Ağa "Nan-ı azizin 64 dirheminin 1 akçeye satılmasını temine müteahhid "olduğunu görmekteyiz. Belgedeki ifadede şeyh ekmeğin gram ve fiyatını tespit ediyor,mensubu olduğu esnaf adına teahhüde bulunuyor.Şeyhler kadılar tarafından bunları da kaçak satışları engellemek için görevlendirilmişlerdir. Şeyhler bedestenin Kubbeli Cami(Çarşı Camii)kapısı önünde durarak pazvantı kapılan her sabah dua ederek açtırırdı.Bu görev şeyhin dini görevlerinden sayılırdı.Esnaf arasında meydana gelen anlaşmazlıkları da düzeltirdi.İncelediğim vesikalarda şeyhlerin ücret alıp almadıklarını tespit edemedim.

2.10.Pazarbaşları

Bakkal esnafının her türlü işini yürütmek amacıyla esnafın ileri gelenlerinden veya şehrin ileri gelenlerinden tayin edilen kişilere pazarbaşı denirdi.Esnaf şeyhlerine benzer görevleri vardır.Yalnız dini görevleri yoktur.Pazarbaşı tayini beratla yapılırdı ve bu görev kendisine malikane usulüyle verilirdi.Babadan oğla geçerdi.Pazarbaşının görevlerinden ilki Pazar gelen malları bakkala teslim etmektir.Bakkalların vergileri zamanında vermesini sağlardı. Pazarbaşları kendi ücretlerinin karşılığında pazara gelen yaş meyve yükü başına 4,her esnafın sattığı eşya yükü başına 2 para alırdı.

2.11.Bedesten, Han, Çarşı ve Pazarları

Osmanlı şehir araştırmacıları tarafından bedestenlerin bir sentez görevi yaptığı belirtilmektedir.Kaynak itibariyle Türk ve İslam şehirleri toplumun sosyal yapısına uygun özellik taşırlar.Şehirlerin fiziki temel öğeleri , idari binalar, dini binalar ve ticari, sanayi yapılarıdır.Ayrıca mahalleler ve savunma amacıyla yapılmış sur ve kaleler bu öğeleri tamamlar.

Bolvadin şehrinde Bizanslılardan kalma büyük kale içerisinde bedestenler ve çarşılar kurulmuştur. Kalenin kalıntıları 1900 yılına kadar mevcuttu.Bolvadin'in ortasından büyük bir dere geçerdi.Dere üzerinde kalenin arşı camii arkasında olduğu çınarın olduğu yerde kale yapısına uzanan bir köprüden geçilerek şehrin yeni kurulan şazi Alaca ve Yenice mahallelerine gidilirdi.Osmanlılar döneminde Osmanlılar döneminde şehir dışına her mesleğin icra edildiği ayrı ayrı çarşılar kurulmuştur.Bedestende sarraflar, terziler, hattatlar otururlardı. Bedestenin batısındaki sokakta kasaplar bulunurlardı.arşı camiinden İmaret Camiine kadar olan caddede demirciler vardı.Asma altı ismiyle anılan yerde yoğurtular pazarı ve unular pazarı kurulurdu.Balta eşmesinin civarında ot,odun pazarı kurulurdu.Daha sonraları arşı Camii arakalarında sebze pazarı kurulmuştur.arşı camii önünde sıra çeşmelerin olduğu yerde manifaturacıların pazarı kurulmuştur.arşı Camiinin karşısındaki dükkanlarda kaymakılar , sütüler, ve helvacılar vardı.şimdiki müzenin olduğu yerde testi imalathaneleri ve barut imalathaneleri vardı.İmalathaneler önünden büyük bir dere geçerdi şehre taş bir köprüden geçilirdi Bu gün hala bu mevkiye "taş köprü" denir.şehirde bunların dışında 10 tane han vardı.Kurşunlu han ismiyle Selçuklulardan kalma-eski Hacı Ata Hanının olduğu yerde-büyük bir taş han vardı.Bu handa zenginler, beyler ve saygın kişiler kalırdı.Diğer hanlarda şehre gelen herkes kalabilirdi.Hayvanlar için ayrı bir han inşa edilmişti.Bu han çay kazasında meftun İsa Bey'in hayratıydı.Bu nedenle halk arasında "Esa Hanı" ismiyle yaşar.Bu handa Bolvadin'e gelen misafirlerin, kervancıların, pazarcıların, köylülerin sadece hayvanları kalırdı.Bu han 1924'te yıkılarak yerine Hükümet Binası yapılmıştır.1973'te burası yıkılarak park haline getirilmiştir.

Kestemet Mahallesinde debbağhaneler, boyahaneler ve mumhaneler vardı.Hisar mahallesinde Tahmishaneler bulunurdu.Şehrin diğ er sosyal kurumlarından hamamlar şehrin muhtelif yerlerinde bulunurlardı.Selçuklular zamanında Kestemet Mahallesinde, Hisar Mahallesinde ve Şazi Mahallesinde üç tane büyük hamam vardı.Osmanlılar zamanında Rüstem Paşa ve İmaret hamamları yapılarak hamam sayısı 5'e çıkarılmıştır.Şehrin fiziki özelliğini tamamlayan çok sayıda camii,çeşme,mescit,tekke,medrese,mektep vardı.Ayrıca her mahallenin ayrı mezarlığı bulunurdu.

2.12.Esnaf Teşekküllerine Yapılan Atamalar

a.Yiğitbaşı Tayini:"Oldur ki kasap ustaları muvacehesinde Ahmet yiğitbaşılıktan fariğ olub, usta Mehmet bin Bayram yiğitbaşılığa kayd olduğu bu mahalle tahrir olunur. H.1055/M.1645."Bakkal Ali cümle bakkallar marifetiyle yiğitbaşılığa nasb olundu.H.1063/M.1653."

b.Pazarbaşı Tayini: İşbu H.1063 senesinin Muharremü'l Haraminin gurrasından ahirine varıncaya kadar Bazarbaşılığı hizmeti çirak-zadeye tayin olunup mezbur dahi kabul etmesi nasb olundu "Bakkal ustaları meclisi şer'a gelip ser-bazarımız olma çelebi'yi Bazarbaşı tayin ettik. Ol dahi hizmeti lazimesi kabul. Şud Fi sene 1107/1695"

c.Çarşı bekçisi tayini: Medine-i Bolvadin esnafından kalaycılar dükkanından Tuz Pazarına gelince cümle marifeti şer' ile Medine-i mezbure mahallesinden Hisar Mahallesinden arpacı Ahmet'i salii'z-zikr çarşılar muhfızı tayin eylediler."H.1191/M.1777"

3.Esnaflar ve pîrleri: Secerede sağ ve sol tarafta oturanlar ayrı ayrı listelenmiş, pîrleri belirtilmiştir.

Sağ tarafta oturan esnaflar ve pîrleri	Sol tarafta oturan esnaflar ve pîrleri
1.Hatipler-Hz.Muhammed SAV	1.điftçiler –Hz.Adem AS
2.Hafızların- Hz.Şit AS	2.Boyacı-Hz.Musa AS
3.Terziler- İdris AS	3.Demirciler-Hz.Davut AS
4.Körökcü- Hz.Salih AS	4.Gemiciler- Hz.Nuh AS
5.Cerrahlar- Lokman AS	5-Tufenkcilerin-Ahmet Zenci
6.Debbağ- Ahi Evran	6-Puçacıların(Bıçakçı)-Abdullah
7.Berberler- Selman-ı Pak	7-Çamaşırcılar-Kassar-ı Pak
8.Kuyumcular-İmam-ı Yusuf ve İmam-ı Gazali	8.Necceryan- Habib Neccar
9.Semerciler-Ahi Yusuf	9.Tekneciler-Abdullah el-Vasıt
10.Nalbantlar- Ebü'l-Kasım Hayyan	10Çıkrıkçılar-Ebu Übeyt Havvat
11.Şekerci ve Helvacıların-Amrü'l- Kaid	11.Çeşmeci veBahçevan-Abdullah ibn-i Malik
12.Kılıççıların- Ebü'l-Feth Abdullah	12.Mumcu ve Taşcıların-Kasım ibn-i Nasır
13.Ekmekçilerin- Muhammed bin Ebu Bekir	13.Bezzaz- Abdullah ibn-i Amr
14.Pabuçu,Çizmeci,Yemenici-Ekber Yemanî	14.Kalaçlar-Abdülmecid
15.Kavaflar-İmam-ı Yusuf	15.Aşçılar-Muhammed bin Neccari
16.Bakkalların-Abid ibn-i Nebbaş	16.Kazancılar-Ebu Habib Muhyiddin
17.Gazazlar-Abdullah ibn-i Cafer	17.Sakacı ve Sarımsakçı-Kasım ibn-i Nasrullah
18.Kasaplar-Kasab-ı Cömert	18.Şatıcılar-Habib Tayyar
19.Saraçlar-Müft-i Bağdadî	19.Külahçılar-Hasan Katal ibn-i Amir
20.Mücellid ve Avçılar- Hz.Hamza	20.Şerbetçi-İmam-ı Numan
21.Keçeci- Ebu Said	21.Lokmacı ve Sucu-Tayfur
22.Mutaflar-Ebu Nasr Abdullah	22.Sahaflar-Abdullah
23.Hallaçlar-Hallac-ı Mansur	23.Kahveciler-İmam-ı Hasan-ı Şazeli
24.Mü'ezzinler-Bilâl-i Habeşi	24.Telallar-Cabir bin Abdullah Ensari
25.Eskiciler- Pend-i Dost	25.Hamamçılar-Muhsin bin Osman
26.Lebileciler- Amr bi Kani	26.Tellaklar-Abid Mansuri
27.Gerşenciler-Abdullah binSemba	27.Koyuncuların-Nasr bin Abdullah
28.Çarıkcılar-Abdü Gaffar	28.Dökümcüler-Nasr Abdullah
29.Şekerciler-Amr bin Kaid	29.Attarların- Pend-i Attar
30.Kadınların-Ümmü Mektum	30.Adiller ve Beyler-Hz. Ömer
	31.Gaziler ve Silahşörler- Hz.Ali
	32.Nalbant-Cabir el-Ensari
	33.Kemankeşler-Kattar
	34.Ferraşlar-Hasan bin Amire
	35.Katipler-Abdullah Ensari
	36.Balıkçılar-Abdullah Semekadr.
	37.Holtacılar-Rahman ibn-i Nesiyye

Bu secerenin diğer istinsahlarında esnaf ve sanatkârların pîrleri farklı gösterilmiştir. 1235 tarihli istinsahında:

Santarcıların – Hz.Eyyüp

Değirmencilerin-Hz.Yunus

Demirciler- Hz.Davut

Gemiciler-Hz.Nuh

Sabancılar-Hz.Danyal

Basmacılar-Hz.Yuşa

Boyacılar-Hz.İbrahim

Aynacı ve Tenekeci-Hz.Cerciş gösterilmiştir. Bunların dışında değişiklikler vardır.

Listede görüldüğü gibi esnaf ve sanatkarların pîrleri peygamberlerden ünlü tarikat şeyhlerinden sahabelerden bilim adamlarından seçilmiştir.

Kültürümüzün gizli kalmış, unutulmaya yüz tutmuş taraflarını ortaya çıkarmak ve bunu sosyal hayatımızda,devlet teşkilatımızda,iktisadi ve ticari hayatımızda uygulamak bizi aydınlığa götürür.Bizler şed kuşanmış,birer ocak mensubu olarak iyi niyet, ve dürüstlük içinde el ele ,birlikte aydınlık geleceğe yürüyeceğiz”³³

³³ Arşiv vesikalarına göre; Dr. Muharrem BAYAR -Araştırmacı-Yazar

SONUÇ

Vakıfların ve ahilik sisteminin geçmişte, diğer alanlarda olduğu gibi, bir sosyal politika kurumu olarak da önemli işlevler yüklendiğini, özellikle gelir servet dağılımında ve sosyal güvenlik konusunda çok önemli hizmetler gördüğu sonucuna ulaşmış bulunuyoruz.

Uygun şartların oluşturulması, gerekli yapısal değişikliklerin sağlanabilmesi, genel sosyal politika ile uyum içinde, onunla koordineli olarak faaliyette bulunmaları kaydıyla, vakıfların bugün de benzer işlevleri başarı ile yürütebileceği konusunda hiç kuşkumuz yoktur.

Vakıfların ve ahilik sisteminin işlevlerinin iyi anlaşılmasında bu kurumu günümüz insanına iyi tanıtmak büyük önem taşımaktadır. Vakıfların içinde bulunduğumuz yüzyılda etkinliğini kaybetmiş ve unutulmaya yüz tutmuş kurumlar olduğunu söylemek ve yenedünya düzeni anlayışı içinde örgütlenemeyeceklerine inanmak, son derece yanlış ve kaçamak bir düşüncedir.

Özellikle Batı toplumlarında materyalist felsefenin birey temelinde oluşturduğu zararın giderilmesi ekseninde ortaya çıkan vakıfların ve ahiliğin genişlemesi, geçmişte bu kurumu başarı ile çalıştırmış ve Batıda mevcut olan problemlerin hiçbirini bu kurum sayesinde yaşamamış olan ölkemizde kullanılmasını zaruri kılmaktadır.

Ölkemizde vakıfları işleyişi ve denetimi ile sorumlu olan Vakıflar Genel Müdürlüğu ve Esnaf ve sanatkârlar dernekleri, Odalar Birliği... Vb. mesleki kuruluşlar da vakıfların ve ahilik sisteminin aslına dönmesi, yeniden yapılanması, canlandırılması kapsamında önemli bir revizyona tabi tutulmalıdır.

Bu nedenle siyasi bir takım etkilenmelerden uzak bir işleyişin hâkim kılınması, özerk bir yapıya kavuşturulması gereği vardır.

Bir İslam hukuku kurumu olmasına karşın, Türk devletlerinde en güzel uygulamaları görölmüş; temelinde insan sevgisi ve hoşgörü olan vakıfların ve ahiliğin, içinde bulunduğumuz ekonomik ve sosyal sorunların açılmasında önemli bir hareket noktasını oluşturacağı konusunda hiç birimizin kuşkusu olamamalıdır.

Konumuzu, **“Sultan yolu üzerinde kadım kent Bolvadin”** hakkında bir kayıtla sonlandırmak isterim.

Araştırmacı Yazar Dr. Muharrem BAYAR Hocamızın “Bolvadin Tarihi” kitabında şu bilgiler yer almaktadır:

Kadım kentimiz Bolvadin’in Merkezinde, kasaba ve köylerinde;

73 Camii, 19 Mescid, 3 Namazgâh,

2 Camii ve 12 Mescid Vakfı, 13 Zaviye ve 38 Medrese vakfı olmak üzere toplam 65 Vakıf,

1 Darü’l-kurra, 1 Darü’l-huffaz ve Kur’an Kursları,

Sıbyan Mektepleri, İbtidaiyeler, İnas Mektebi, Kocatepe, Geylanî, Bolvadin Rüşdiye, Mecidiye Mektepleri, Mihrak-ı Zafer Mektebi, Mekteb-i Numune ve Osmanî Mektebi namıyla Eğitim-Öğretim Kurumları,

8 Türbe, 21 Çeşme, 4 Han, 2 Hamam ve 1 Kaplıca ,

Bununla birlikte ahilerin kurduğu zaviye niteliğinde gelirleri toplam 8100 akça olan yerleşim birimlerimiz var idi!...

Mâzisinde böylesi muhteşem bir varlığa sahip olan Kadım Kentimizin, Bolvadin’imizin bugünkü tablosunu nasıl izah edebiliriz!...

Mâzimizi kadîm yapan değerlerimizi tanımadığımız gibi kuşaktan kuşağa aktaramadığımız da acı bir gerçek.

Ülkemizin içte ve dışta dört bir taraftan kuşatılmak istendiği şu zamanda tehlikeyi bertaraf etmek için Birlik şuurunu iktisadi ve sosyal yapıyı güçlendirmek için kaynak tahsisinde Vakıfların ve ahiliğin önemini ve gereğini yerine getirebilmeyi Rabbimizden niyaz eder saygılar sunarım.

Aidiyet duygusunun en güzel bir örneği olarak bugün bizleri bir araya getiren Kent Konseyi'nin Saygıdeğer Başkan ve Üyelerine şükranlarımı sunarım.

DETERMINATION OF SYNTHETIC HOURLY SOLAR RADIATION DATA FOR BOLVADIN

Can COŐKUN¹
Mustafa ERTÜRK²
Zuhal OKTAY
Ugurtan TOYGAR

ABSTRACT

The main objective of this study is to generate accurate synthetic hourly solar radiation data by using an easily accessible open source data. In this regard, a new approach is proposed for estimation of synthetic hourly global solar radiation during the course of the day by utilizing only annual total global solar radiation data. First time in literature, a model has been developed for prediction hourly and daily solar radiation based on total annual global solar radiation parameter in this study. A model and parameters are generated for Bolvadin and tested. Long term measured hourly horizontal solar irradiance data from a network of Turkish meteorological stations was used to calibrate the model function. The predictions are compared with the solar data available in literature for Bolvadin. Error rate for total annual solar radiation amount is lower than 1%. The new

---

¹ Energy System Engineering Department, Faculty of Engineering, Recep Tayyip Erdogan University, Rize, Turkey, Associate Prof. Dr., can.coskun@erdogan.edu.tr

² Department of Electricity and Energy, Balıkesir Vocational School, Balıkesir University, Balıkesir, Turkey

model is simple enough to run inside a world wide web page and has the potential to be adapted to other cities.

Key words: Bolvadin, Solar radiation, Solar energy, Synthetic Hourly Solar Radiation, Annual Total Global Radiation

BOLVADIN İÇİN SAATLİK BAZDA SENTETİK GÜNEŞ RADYASYON MİKTARLARININ TESPİTİ

ÖZET

Bu çalışmanın temel amacı, kolayca erişilebilir bir açık kaynak verileri kullanarak hassas saatlik güneş radyasyon verileri üretmektir. Bu bağlamda, sadece yıllık toplam küresel güneş radyasyon verilerini kullanarak gün boyunca saatlik global güneş radyasyonunun tahmini için yeni bir yaklaşım önerilmiştir. Literatürde ilk kez, bu çalışmada toplam yıllık küresel güneş radyasyonu parametresine dayalı saatlik ve günlük güneş radyasyon tahmini için bir model geliştirildi. Bolvadin için bir model ve parametreler oluşturulur ve test edildi. Model fonksiyonunu kalibre etmek için Türk meteoroloji istasyonlarının bir ağından alınan uzun vadeli ölçülmüş saatlik yatay güneş ışınım verileri kullanılmıştır. Tahminler, Bolvadin için literatürde bulunan güneş verileriyle karşılaştırıldı. Toplam yıllık güneş radyasyonu miktarı için hata oranı % 1'den düşüktür. Yeni model, dünya çapında bir web sayfasında çalışacak kadar basittir ve diğer şehirlere uyarlanma potansiyeline sahiptir.

Anahtar kelimeler: Bolvadin, Güneş ışınımı, Güneş enerjisi, Sentetik Saatli Güneş Radyasyonu, Yıllık Toplam Küresel Radyasyon

INTRODUCTION

The increasing use of solar power as a source of electricity has led to increased interest in forecasting short time solar radiation. Forecasted short time solar radiation data is generally used for simulation of the solar power plants such as photovoltaic and concentrating solar power systems (Reikard, 2009:342–349, Laslett et al., 2014:87-102). The hourly solar-radiation amount is one of the important parameters for design and efficient operation of solar-energy systems. Forecasting short time solar radiation is neither completely random nor deterministic. It is necessary to know the possible short time trend of weather data such as solar radiation, outdoor temperature and wind speed for solar power plant simulations of energy and economics (Knight et al., 1991: 109–120). In this respect, many researchers have focused on new models to generate synthetic hourly data. Laslett et al. (Laslett et al., 2014:87-102) developed an algorithm to generate synthetic hourly cloudiness data for any time of the year at any location in the southwest region of Western Australia (WA). In their study, hourly cloudiness data was generated from the daily values using a first order auto regression algorithm with time varying mean and standard deviation. Yang and Koike (Yang and Koike, 2002:177–186) developed a numerical model to estimate global solar irradiance from upper-air humidity. In their study, a sky clearness indicator was parameterized from relative humidity profiles. Numerical model was tested at 18 sites in Japan, and hence the relationship between global solar radiation and sky clearness indicator was investigated. They found that global solar radiation strongly depends on the sky clearness indicator. Gordon Reikard (Reikard, 2009:342–349) compared the Autoregressive Integrated Moving Average (ARIMA), Unobserved Components models, transfer functions, neural

networks, and hybrid models to predict solar radiation at high resolution. He noticed that the best results are obtained using the ARIMA in logs, with time-varying coefficients. Chandel and Aggarwal (Chandel and Aggarwal, 2011: 45-55) tested two models for estimation of hourly solar radiation in Western Himalayas. Many individual studies (Singh et al., 1997: 779-785, Parishwad et al., 1997: 303-313, Hussein, 2012: 74-82, Yang and Koike, 2005: 1-13) have been carried out in recent years on testing current models for different locations of the world.

In the present study, a new simple model for simulating hourly global solar radiation was developed and implemented for Bolvadin. Many models proposed to literature for the prediction of solar radiation are utilized existing climatic-parameters, such as cloud cover, sunshine duration, relative humidity and outdoor temperatures (Badescu, 1999: 883-893, Ecevit et al., 2002: 947-954, Coskun et al., 2011: 1319-1323, Akyuz et al., 2012: 1059-1066, Oktay et al., 2014: 867-874, Singh et al., 1996: 501-504, Trabea and Shaltout, 2000: 297-308, Hepbaslı and Ulgen, 2002: 773-785, Ulgen and Hepbaslı, 2002: 413-430, Dincer et al., 1996: 183-198). Controversially, first time in literature, a model has been developed for prediction hourly and daily solar radiation based on total annual global solar radiation parameter in this study. To show the reliability of the model, the results are compared with the solar data available in literature.

1. THE DETREND MODELS FOR HOURLY SOLAR RADIATION

Some models that model the general distribution of hourly solar series:

1.1. Jain's model

Jain's model (Bevington, 1969) utilizes a Gaussian function for the solar radiation series. Model function is given below:

$$r_h = \frac{1}{\sigma\sqrt{2\pi}} \exp\left[-\frac{(h-m)^2}{2\sigma^2}\right] \quad (1)$$

r_h and h indicates the solar radiation and time. σ is the standard deviation of the Gaussian curve. The parameter m represents the peak hour of a day. Model parameters are calculated by using actual data.

1.2. Baig's model

Baig's model (Baig et al., 1991:119–123) modified the Jain's model to get better accuracy at the start and end of series. Baig's model is:

$$r_h = \frac{1}{\sigma\sqrt{2\pi}} \left\{ \exp\left[-\frac{(h-m)^2}{2\sigma^2}\right] + \cos\left[180\frac{(h-m)^2}{S_0-1}\right] \right\} \quad (2)$$

S_0 is the sunshine hour of the day at a site with latitude φ and sun's declination could be calculated by:

$$S_0 = \frac{2}{15} \cos^{-1}(-\tan\varphi \tan\delta) \quad (3)$$

δ is the angle between the rays of the Sun and the plane of the Earth's equator.

1.3. S. Kaplanis' model

Kaplanis (Kaplanis, 2006:781–790) proposes a sinusoidal function for the solar radiation series.

That is:

$$r_h = a + b \cos\left(\frac{2\pi(h-m)}{24}\right) \quad (4)$$

a and b in the equation are the model parameters. m is the peak hour of solar radiation.

1.4. Al-Sadah's model

Al-Sadah (Al-Sadah et al., 1990: 395-402) proposes a polynomial model in fitting hourly global radiation on a horizontal surface.

$$r_h = a_1 + a_2h + a_3h^2 \quad (5)$$

2. NEW MODEL FOR HOURLY GLOBAL SOLAR RADIATION

The starting point of this study is the given question. Is there any relation between annual total solar radiation and hourly average solar radiation trend? In this perspective, hourly global solar radiation data taken from Turkish meteorological data stations was analysed by using computer. Analyse results show that close total annual solar radiation amount providence has similar hourly solar radiation trend. Then, long-term hourly average solar radiation distribution for each location is formulated according to time and day parameters. The hourly average global radiation function is adopted to Gaussian function based on total annual solar radiation similar to Jain's model. The hourly average global solar radiation of any time on a horizontal surface (I_H) in kW/m² can be estimated using the following equation;

$$I_H(t, dy, I_T) = a \cdot b \cdot \exp\left(\frac{-[t-c]^2}{2 \cdot d^2}\right) \quad (6)$$

In Equation (1), dy is the number of the day with count starting on January 1st. While the first day of January is $dy=1$, for the last day of December this value is 365 in the formula. t indicates hour of the day. I_T is annual total solar radiation amount in kWh/m²year. Model parameters for Bolvadin are

determined. Three main parameters, namely the total annual solar radiation amount, time and day, are then employed to simplify the approach. The average total annual solar radiation amount for each city is provided in the different web site such as Turkish State Meteorological Service’s web site. The daily total global solar radiation on a horizontal surface (I_D) in kWh/m² can be estimated using the following equation;

$$I_D = \int_5^{21} I_H \cdot dt = \int_5^{21} a \cdot b \cdot \exp\left(\frac{-[t-c]^2}{2 \cdot d^2}\right) \cdot dt \quad (7)$$

As can be seen from Equation 14, daily total global solar radiation can be estimated by the summation of hourly solar radiation between 05:00 and 21:00. Daily total solar radiation trend is calculated and given in Figure 1 for Bolvadin. As can be seen from figure 1, the daily average global solar radiation for Bolvadin varies between 1.6 and 8.0 kWh/m² day during the year.

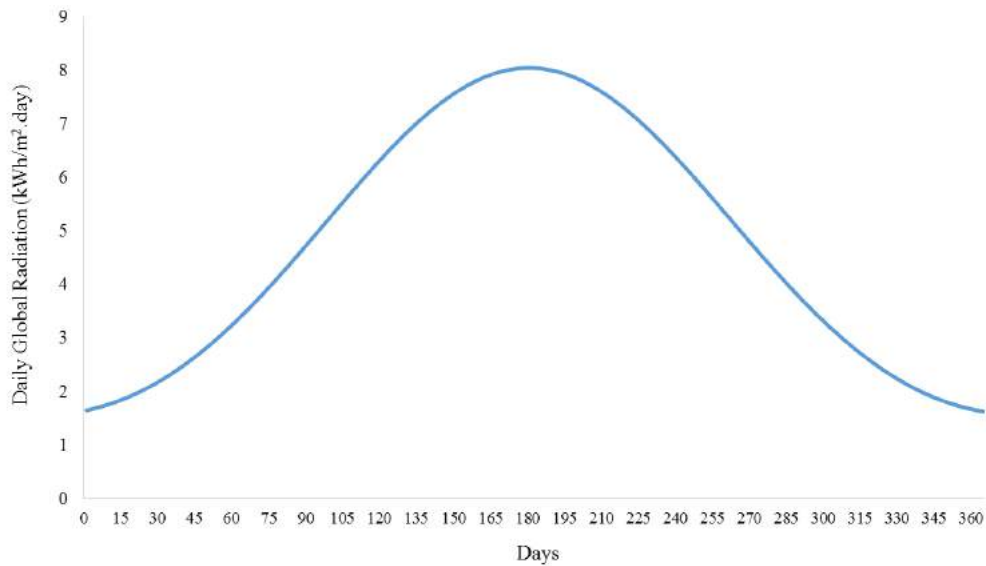
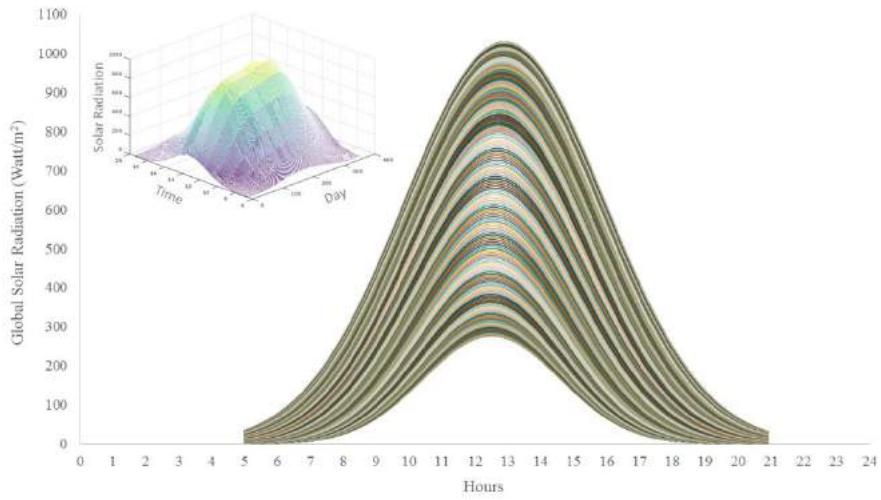
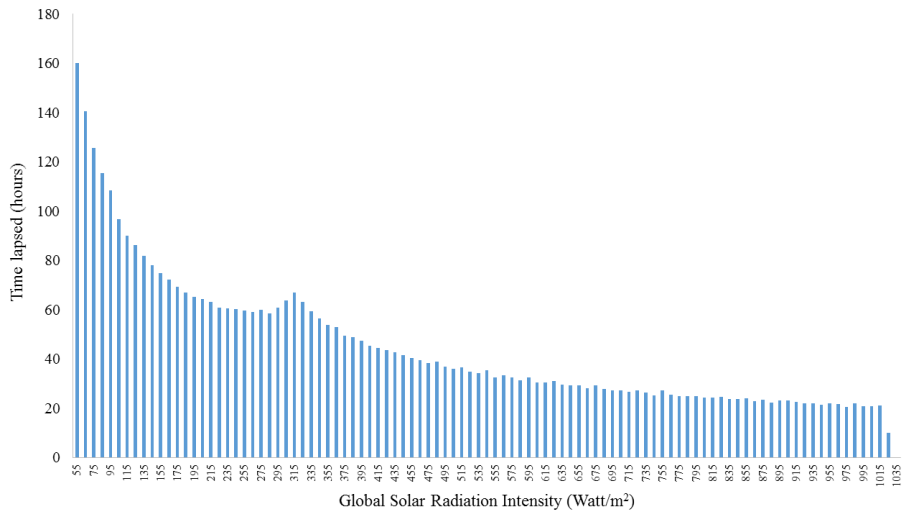

Figure 1. Daily total global solar radiation for Bolvadin

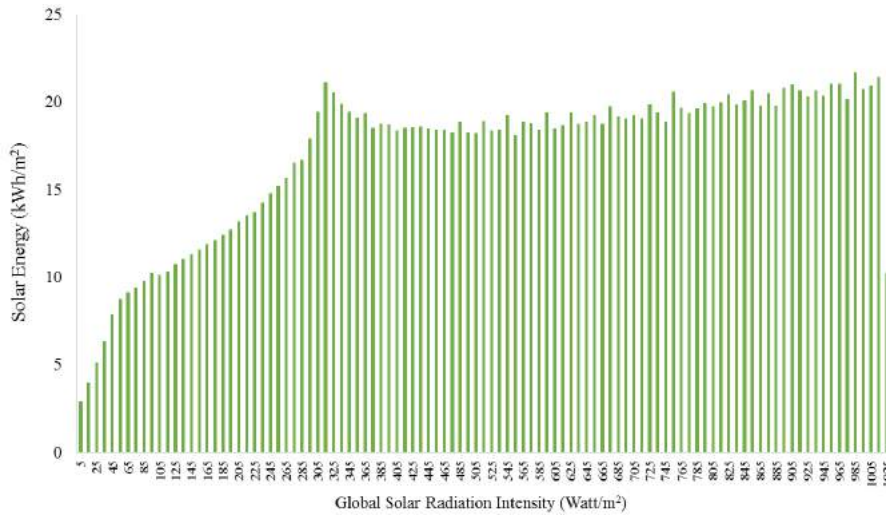

Figure 2. Synthetic hourly global radiation variation during the year

The solar energy distribution calculation approach is taken from Ref. [12]. A sample of utilized annual global solar irradiation is shown in Fig. 3. A time elapsed for the intensity of solar irradiation of 10 W interval is determined and given in Fig. 3. Hourly-based total falling solar energy amount can be determined for 10 W intervals and given in Fig. 4.

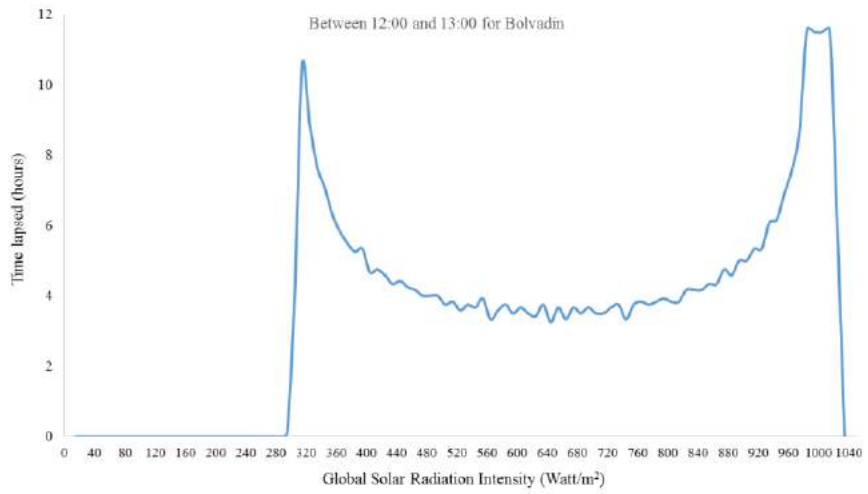

Figure 3. Distribution of lapsed time for 10 W global solar radiation intensity interval

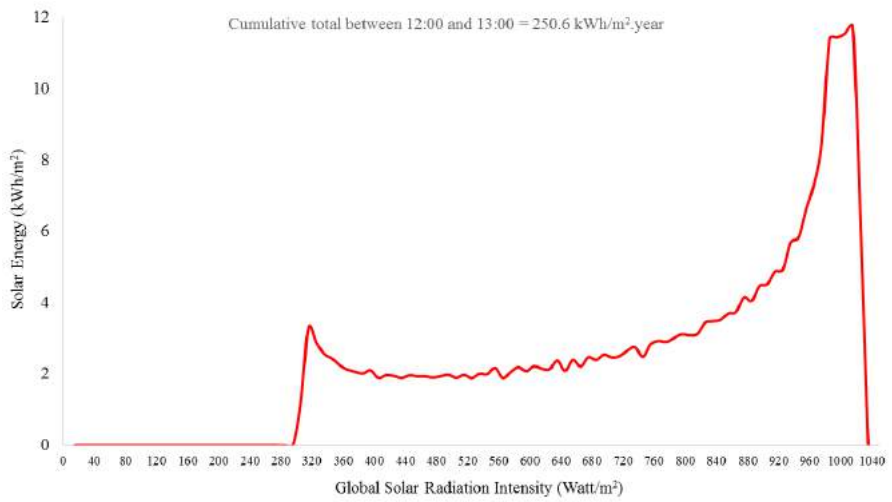

Figure 4. Distribution of solar energy amount for 10 W solar radiation interval

The new model for hourly global solar-radiation was implemented for Bolvadin provinces. Distribution of total falling solar energy amount and lapsed time for 10 W solar radiation interval between 12:00 and 13:00 is given in Fig. 5-6. It can be easily determined to distribution of total 250.6 kWh/m² falling solar energy. The average total global solar radiation is taken as 1763 kWh/m² year for this case study.

Figure 5. Distribution of lapsed time for 10 W solar radiation interval between 12:00 and 13:00

Figure 6. Distribution of total falling solar energy amount for 10 W solar radiation interval between 12:00 and 13:00

CONCLUSION

A new model was designed to simulate solar irradiance on an hourly time scale for any location in Turkey. The model was tested for Bolvadin provinces of Turkey. The results indicate that model can generate synthetic hourly horizontal radiation data with accuracies within the range of acceptable level. The comparison of the new model with data available in the literature shows similar results. The model generated hourly solar radiation data with reasonably similar statistical characteristics to the measured data. New model has direct applicability to use for simulation of both thermal and PV concentrating solar power systems. Some findings of this study are as follows:

- New model makes it possible to define the hourly solar radiation trend based on total solar radiation amount.
- There is a meaningful correlation found between the variations of hourly solar radiation trend and total solar radiation amount in Turkey.

References

- Reikard, G. (2009). "Predicting solar radiation at high resolutions: A comparison of time series forecasts". **Solar Energy**. 83. 342–349
- Laslett, D., Creagh, C., Jennings, P. (2014). "A method for generating synthetic hourly solar radiation data for any location in the south west of Western Australia, in a world wide web page". **Renewable Energy**. 68:87-102
- Knight, K.M., Klein, S.A., Duffie, J.A. (1991). "A methodology for the synthesis of hourly weather data". **Solar Energy**. 46(2):109–120
- Yang, K., Koike, T. (2002). "Estimating surface solar radiation from upper-air humidity". **Solar Energy**. 72(2):177–186
- Chandel, S.S, Aggarwal, R.K. (2011). "Estimation of Hourly Solar Radiation on Horizontal and Inclined Surfaces in Western Himalayas. **Smart Grid and Renewable Energy**. 2:45-55
- Singh, O.P., Srivastava, S.K, Pandey, G.N. (1997). "Estimation of hourly global solar radiation in the plane areas of Uttar Pradesh, India". **Energy Conversion and Management**. 38(8):779–785
- Parishwad, G.V., Bhardwaj, R.K., Nema, V.K. (1997). "Estimation of hourly solar radiation for India". **Renewable Energy**. 12(3):303-313
- Hussein, T.A.T. (2012). "Estimation of Hourly Global Solar Radiation in Egypt Using Mathematical Model". **Int. J Latest Trends Agr. Food Sci**. 2(2):74-82
- Yang, K., Koike, T. (2005). "A general model to estimate hourly and daily solar radiation for hydrological studies". **Water Resources Research**. 41(10):1-13 doi/10.1029/2005WR003976/full
- Badescu V. (1999). "Correlations to estimate monthly mean daily solar global-irradiation: application to Romania". **Energy**. 24(10):883–893
- Ecevit, A., Akinoglu, B.G, Aksoy, B. (2002). "Generation of a typical meteorological year using sunshine-duration data". **Energy** 27(10):947–954
- Coskun, C., Oktay, Z., Dincer, I. (2011). "Estimation of Monthly Solar Radiation Intensity Distribution for Solar Energy System Analysis". **Energy**. 36 (2):1319-1323

Akyuz, E., Coskun, C., Oktay, Z., Dincer, I. (2012). "A novel approach for estimation of photovoltaic exergy efficiency". **Energy**. 44:1059–1066

Oktay, Z., Coskun, C., Ertürk, M. (2014). "Prediction of daily average global solar radiation and parabolic monthly irradiation model parameters for Turkey". **Progress in Exergy, Energy, and the Environment**. 867-874

Singh, O.P, Srivastava, S.K, Gaur, A. (1996). "Empirical relationship to estimate global radiation from hours of sunshine". **Energy Convers Management**. 37(4):501–504

Trabea, A.A, Shaltout, M.A. (2000). "Correlation of global solar-radiation with meteorological parameters over Egypt". **Renew Energy**. 21(2):297–308

Hepbaslı, A., Ulgen, K. (2002) "Prediction of solar-radiation parameters through the clearness index for Izmir, Turkey". **Energy Source**. 24(8):773–785

Ulgen, K., Hepbaslı, A. (2002). "Comparison of solar-radiation correlations for Izmir, Turkey". **Int J Energy Res** 26(5):413–430

Dincer, I., Dilmac, S., Ture, I.E, Edin, M. (1996). "A simple technique for estimating solar-radiation parameters and its application to Gebze". **Energy Conversion and Management**. 37 (2):183–198

Baig, A, Achter, P, Mufti, A. (1991). "A novel approach to estimate the clear day global radiation". **Renew Energy**. 1:119–123

Bevington, P.R, (1969). "Data Reduction and Error Analysis for the Physical Sciences". MCGraw Hill Book Co., New York

Kaplanis, S.N. (2006). New methodologies to estimate the hourly global solar radiation; comparisons with existing models. **Renewable Energy**. 31:781–790.

Al-Sadah, F.H., Ragab, F.M., Arshad, M.K., (1990). Hourly solar radiation over Bahrain. **Energy** 15(5):395-402

EBHERİ'NİN HİDAYETÜ'L-HİKME KİTABININ EL-MEYBUDÎ ŞERHİ VE DİL FENOMENLERİ

Karim Farouk Ahmed ABDELDAİM¹

Özet:

Bu araştırma, Bolvadin'de vefat eden Ebheri'nin *Hidayetu'l-Hikme* kitabının Hüseyin bin Muin EL-Meybudi şerhini ele almaktadır. Araştırmaçı elyazmalara ve birkaç eski baskılara dayanarak araştırmasını yapmış ve bu araştırması sonucunda *Hidayetu'l-Hikme* hakkındaki Meybudi'nin felsefe metinlerinin özel bir şekilde anlatımı ve onun kullandığı dil fenomenlerine ulaşmıştır. Ulaşmış olduğu şeyleri, akademik dünyayla paylaşmak umuduyla bu tebliğ çalışmasını kaleme almıştır. Bu tebliğin hedeflerini gerçekleştirmek için kullandığı yöntem; *Hidayetu'l-Hikme* adlı kitabın El-Meybudi şerhini farklı nüshalardan dikkatli okumaya, onun anlatım şeklini ve kullandığı dil fenomenlerini ortaya çıkarmaya, dil fenomenlerini incelemek ve sonuç çıkarmaya dayanmaktadır. Araştırma şu şekilde ayrılmıştır. Giriş: - Ebherî ve El-Meybudi'yi tanıtmak, *Hidayetu'l-Hikme* adlı kitabın El-Meybudî şerhini tanıtmak, Osmanlı ilim dünyasındaki önemini ortaya koymak. Tartışmalar/Fenomenler: El-Meybudi'nin Ebheri'yi eleştirmesi, Ebheri'ye ait metinler ile kendisine ait olan açıklamalarını birbirinden ayırması. Uzun anlatımı ve anlatımını geometriyi kullanarak örnek vermesi. Cümleleri kısaltması. Kelimeleri kısaltması. Onun kitabında kullandığı dili anlamak, okuyucuların tecrübelerine bağılı olması. Zor bir dil kullanması. Araştırmanın sonucu. Araştırmanın kaynakları.

¹ Yrd. Doç. Dr. Karim Farouk Ahmed ABDELDAİM. Bozok Üniversitesi. İlahiyat Fakültesi. Karimel_kholy@yahoo.com

Anahtar Kelimeler: Ebherî, Meybudî, Bolvadin, Hidaye, hikmet.
fenomen, şerh.

ظواهر اللغة في شرح المبيدي على هداية الحكمة للأبهري

ملخص:

يهتم الباحث بكتاب هداية الحكمة للعالم الجليل الأبهري الذي توفي في مدينة بولوادين وشرحه لحسين بن معين الدين المبيدي، وذلك بعد تحقيقه شرح الهداية بالاعتماد على عدة نسخ خطية ومطبوعات قديمة. ولما كشف تحقيق الشرح عن بعض الظواهر المميزة لطريقة شرح نصوص الفلسفة، وعن بعض الظواهر اللغوية فيه؛ اهتم الباحث بإظهار تلك الظواهر أملاً بذلك إفادة البحث العلمي، ومشاركة الباحثين والمهتمين تجربته في تحقيق ذلك الكتاب المهم مما تم الوصول إليه من نتائج بعد تحقيقه.

ويعتمد البحث على استقراء شرح المبيدي لهداية الحكمة للأبهري، والكشف عن ظواهر طريقة الشرح وظواهر اللغة فيه، وتحليل تلك الظواهر، واستخلاص النتائج؛ لتحقيق أهداف البحث.

وقسم البحث على: مقدمة، تتضمن: التعريف بالأبهري والمبيدي، وهداية الحكمة وشرحه. والمعارضات، وتتضمن: بعض معارضات المبيدي. والظواهر، وتتضمن: إيراد نص الأبهري وتمييزه عن الشرح، والإسهاب والتفصيل، وتعزيز الشرح بالمثال الهندسي، واختصار الجمل والكلمات، والتعقيد اللغوي، والأسلوب المباشر. وخلاصة البحث. ثم المصادر والمراجع.

الكلمات المفتاحية: الأبهري، المبيدي، بولوادين، هداية، حكمة، شرح، ظواهر.

(أ): تقديم:

(1): الأبهري:

هو أثير الدين المفضل بن عمر بن المفضل الأبهري (1264م)، تعددت الأقوال في مكان مولده؛ فهناك قول بمولده في الموصل، وقول بمولده بسمرقند، وقول بمولده في زنجان أو إصفهان بإيران، وقول راجح بمولده بالقرب من بولوادين في بلدة أبر بمدينة أفيون قره حصار بتركيا استناداً على نسبة البلدة إلى قبيلة الأبهري: "في رأينا أن بلدة أبر أخذت اسمها من أهر نسبة إلى قبيلة الأبهري". (جوركاش، (2016)، 68).

كما اختلف في مكان وفاته، وتاريخ الوفاة؛ لكن الأستاذ جوركاش رحح وفاته في بلدة أبر المشار إليها
آفنا: "ونقول أنه توفي في بلدة أبر". (جوركاش، 2016)، 69).

وإمطالعة ما كتب عن الأبهري يتضح أنه كان كثير الانتقال بين البلاد للاشتغال في العلم والتدريس مما
سيأتي لاحقا، والظاهر أنه كان على الرغم من كثرة تنقله مرتبطا بتلك البلدة؛ إذ أثر الابتعاد عن السياسة والراحة
من الترحال ليسكن في بولوادين ودرس بما علمه لطلابه: "ليبتعد الأبهري عن السياسة ويشتغل بالتعليم ذهب إلى
بولوادين- تشاي- وسكن فيها، واهتم بعلم الفلك وعلمه لطلابه". (جوركاش، 2016)، 68).

وعلى الرغم من شهرة الأبهري التي طبقت الآفاق إلا أن المصادر والمراجع العربية التي ترجمت له أقل من
تلك الشهرة، فضلا عن الإيجاز في بعض تلك التي تناولته بالترجمة؛ فهذا كل ما ذكر عنه في أحد المراجع الحديثة
المهتمة بعلماء المسلمين: "الأبهري أثير الدين المفضل بن عمر: فيلسوف وفلكي إسلامي توفي عام 1264م. يشتهر
الأبهري من خلال مؤلفاته في الفلسفة والمنطق والكلام" (فارس، 1993)، 63).

وفي بعضها تمت الإشارة إلى ما برع فيه الأبهري وبعض كتبه، فهو: "منطقي، له اشتغال بالحكمة
والطبيعيات والفلك" (الزركلي، 2002)، 278/7).

وهناك من ذكره في معرض حديثه عن غيره، وهو الملك المؤيد ملك حماة مشيرا إلى انتقاله إليه، وإقامته
عنده في حماة: "والملك المؤيد إسماعيل أبو الفداء، وكان عالما فقيها مؤرخا جغرافيا فلكيا، منها تاريخه وكتابه تقويم
البلدان وهما مطبوعان، وكان يفضل على العلماء كثيرا أوى إليه أثير الدين الأبهري؛ فرتب له ما يكفيه" (كرد علي،
1983)، 45/4).

أما في كتب التراث فقد ترجم له غير واحد من المؤرخين، وعلى الرغم من تقديرهم للأبهري، والاعتراف
بفضله في العلم؛ إلا أن ما ذكر عنه لا يتناسب مع شهرته وعلمه؛ فقد ترجم له ابن خلكان- ذاكرا تلقيه العلم على
يديه- أثناء حديثه عن الشيخ كمال الدين بن يونس مشيرا إلى انتقال الأبهري من الموصل إلى إربل واشتغاله بها:
"ولقد جاءنا الشيخ أثير الدين المفضل بن عمر بن المفضل الأبهري، صاحب التعليقة في الخلاف والزيج والتصانيف
المشهوره، من الموصل إلى إربل في سنة ست وعشرين وستمئة وقبلها في خمس وعشرين وستمئة، ونزل بدار
الحديث، وكنت أشتغل عليه بشيء من الخلاف" (ابن خلكان، 1994)، 313/5).

كما ذكر تواضعه على الرغم من علمه الذي طبق الآفاق، وعبر عن ذلك التواضع بتلقيه العلم على يد
الشيخ كمال الدين بن يونس: "وكان الأثير على جلاله قدره في العلوم يأخذ الكتاب ويجلس بين يديه يقرأ عليه،
والناس يوم ذاك يشتغلون في تصانيف الأثير، ولقد شاهدت هذا بعيني، وهو يقرأ عليه كتاب: المحسني". (ابن
خلكان، 1994)، 313/5).

كما ذكر الذهبي ذلك التواضع للأبهري مع شهرته وتعلم الدارسين من كتبه، وذلك أثناء ترجمته لكمال الدين بن يونس أيضا: "وبالجمللة فأخبار فضله في جميع العلوم مشهورة حتى إن الأثير مفضل بن عمر الأبهري على جلالة قدره في العلم وما له من التصانيف كالتعليقة في الخلاف والزيج؛ يجلس بين يديه، ويقرأ عليه والناس يوم ذاك يشغلون في تصانيف الأثير" (الذهبي، (1993)، (418/46).

كما أشار ابن خلكان إلى انتقاله إلى الموصل واشتغاله بها، وأورد ما يدل على احترامه وإجلاله للعلماء، وذلك بتلقي العلم دون الاعتراض أو المجادلة: "ولقد حكى لي بعض الفقهاء أنه سأل الشيخ كمال الدين عن الأثير ومنزلته في العلوم فقال: ما أعلم، فقال: وكيف هذا يا مولانا وهو في خدمتك منذ سنين عديدة ويشغل عليك؟ فقال: لأني مهما قلت له تلقاه بالقبول وقال: نعم يا مولانا، فما حاذبني في مبحث قط حتى أعلم حقيقة فضله. ولا شك أنه كان يعتمد هذا القدر مع الشيخ تأديبا، وكان معيدا عنده في المدرسة البدرية، وكان يقول: ما تركت بلادي وقصدت الموصل إلا للاشتغال على الشيخ" (ابن خلكان، (1994)، (313/5).

واعتبره ابن العربي من سادات العلماء في عصره، وذلك أثناء ترجمته لفخر الدين الرازي الذي كان الأبهري أحد تلامذته، مشيرا إلى اشتغاله بالتدريس في الروم: "وفي هذا الزمان كان جماعة من تلامذة الإمام فخر الدين الرازي سادات فضلاء أصحاب تصانيف جلييلة في المنطق والحكمة، كزين الدين الكشي وقطب الدين المصري بخراسان، وأفضل الدين الخونجي بمصر، وشمس الدين الخسروشاهي بدمشق، وأثير الدين الأبهري بالروم، وتاج الدين الأرموي وسراج الدين الأرموي بقونية." (ابن العربي، (1992)، (245).

كما أشار الصفدي إلى انتقاله إلى الجزيرة وعمله لدى صاحب محيي الدين: "استقل صاحب محيي الدين بتدبير الملك بالجزيرة بعد وفاة والده شمس الدين وكان فاضلا محبا للفضلاء مقربا مكرما لهم يلازمهم أبدا، ويتحفونه بالفوائد، ويؤلفون له التصانيف الحسنة؛ فممن كان عنده الإمام رشيد الدين الفرغاني، والشيخ أثير الدين الأبهري" (الصفدي، (2000)، (143/1).

(2): المبيدي:

هو حسين بن معين الدين المبيدي (910هـ-1504م) نسبة إلى بلدة مييد القريبة من إصبهان، و"كان من أعظم متأخري فضلاء العامة ومتكلميهم البارعين وصوفتهم المتشريعين، صاحب مصنفات كثيرة في فنون شتى" (سركيس، (1928)، (1486/2).

تنوعت تلك التصانيف بحيث شملت الطبيعيات والحكمة والعقيدة والتصوف واللغة والأدب، فجانبا شرحه هداية الحكمة له مجموعة من الرسائل في الطبيعيات والحكمة، وله رسالة في العقائد، وله في اللغة شرح كافية ابن الحاجب، وله في الأدب شرح لديوان شعر منسوب لعلي بن أبي طالب رضي الله عنه.

واشتهر بقاضي مير: "ووفاته في هراة". (الزركلي، (2002)، (260/2).

(3): هداية الحكمة وشرح المبيدي:

أما هداية الحكمة للأبهري فمرتب على: "ثلاثة أقسام، الأول: في المنطق، الثاني: في الطبيعي، الثالث: في الإلهي" (كاتب جليبي، (1941)، (2029/2).

وتظهر أهمية هداية الحكمة من عدد العلماء الذين تناولوه بالشرح، والعلماء الذين وضعوا الحواشي على شروحه، فممن تناولوه بالشرح: ملا زاده الخنزرياني، وابن شريف الحسيني، وابن مبارك شاه الجنكي، وقطب الدين الجليبي، ومعين الدين السلملي، وقاضي زاده، وخواجه صائن الدين، وسعد الدين القزويني، وصدر الدين الشيرازي.

وممن تناول الشروح بالتعليقات والحواشي: ابن صلاح اللاري، والخلخاللي، وابن إلياس الرومي، وعلي الفناري، وفخر الدين الأسترابادي، وابن محمود المغلوي، وفصيح الدين النظامي، وخواجه زاده، وحسين السمناني، وحضر شاه المنتشوي.

كما تظهر تلك الأهمية من سبب شرح المبيدي هداية الحكمة؛ إذ طلب منه طلاب العلم ذلك فاستجاب لطلبهم، مشيراً إلى احترامه وتقديره للأبهري وكتابه: "لمَّا رأيتُ كمال عين الأعيان، وهو نوع الإنسان بالارتقاء إلى أعلام الفطنة، والاهتداء إلى أقسام الحكمة؛ إذ بما يصير الناظر في حقائق الأشياء بصيراً، {وَمَنْ يُؤْتَ الْحِكْمَةَ فَقَدْ أُوتِيَ خَيْرًا كَثِيرًا} ²؛ فشمرت عن ساق الجد لتحصيلها باحثاً عن إجمالها وتفصيلها، آخذاً لها عن جمع كثير من العلماء، وجم غفير من الحكماء - أيد الله جلالهم وخلد ظلالهم - ورسمت في أيام التحصيل على أكثر كتبها أرقاماً كثيرة، تعد للناظرين فيها بصيرة، ومنها الهداية للمحقق الكامل، والمدقق الفاضل أثير الدين مفضل بن عمر الأبهري - قدس سره - فالتمس مني بعض المترددين إليّ المشتغلين بقراءته لدي أن أجعل لهم من الأرقام المتعلقة بها شرحاً، وأبين ما يليق بكل مبحث منها تعديلاً وجرحاً" (المبيدي، (1311هـ)، (2).

أما شرح المبيدي فله أهمية كبيرة في الوسط العلمي؛ إذ عد من الكتب التي اهتم العلماء بتناولها بالتعليقات والحواشي، كما اهتم الدراسون به على مدى قرون في أرجاء العالم الإسلامي، وخير ما ندلل به على ذلك ما أوردته الشوكاني (1250هـ) في عصره من حضور أعيان العلماء لدراسته، مشيراً إلى تميز أحد تلامذته لفهمه الكتاب، وهو محمد عابد بن علي الأنصاري: "وكان وصوله إلى صنعاء سنة (1213هـ) وتردد إليّ وقرأ عليّ في هداية الأبهري وشرحها المبيدي في علم الحكمة الألهية وكان يفهم ذلك فهما جيداً مع كون الكتاب وشرحه في غاية الدقة والخفاء بحيث كان يحضر جماعة من أعيان العلماء العارفين بعدة فنون فلا يفهمون غالب ذلك" (الشوكاني، (2006)، (780).

(ب): المعارضات:

البقرة/269²

تخلل شرح المبيدي هداية الحكمة كثير من المعارضات، ومنها معارضته للأبهري فيما ذهب إليه، ومعارضته لأقوال على ما كتبه الأبهري، وفي تلك المعارضات اعتمد المبيدي على الإسهاب في الشرح مع تدعيمه بالشرح الرياضي والتمثيل الهندسي، وغالبا ما يبدأ بقوله: وفيه بحث، وفيه نظر، وفيما يلي الإشارة إلى بعضها للدلالة على الكل.

(1): معارضة المبيدي سبب إعراض الأبهري عن الحكمة الرياضية:

بدأ المبيدي تلك المعارضة بإيراد القول في سبب إعراض الأبهري عن الحكمة الرياضية: "وقيل: أعرض عن الحكمة الرياضيّة؛ لابتنائها في الأكثر على الأمور الموهومة كالدوائر الموهومة في المبحوث عنها في الهبة" (المبيدي، 1311هـ)، 4.

ثم أوضح معارضته للسبب المذكور وهو استناد الحكمة الرياضية على الأمور الموهومة، معتمدا على الحكمة الرياضية نفسها وذلك بتدعيم معارضته بالشرح الهندسي ليثبت صحة ما ذهب إليه: "وفيه بحث؛ لأنه إن أراد بالأمور الموهومة؛ ما لا يكون موجودا في نفس الأمر ويخترعه الوهم؛ فلا نُسَلِّمُ ابتناء الرياضيِّ عليها إذ لا شك أن الكرة إذا تحركت على مركزها فلا بُدَّ أن يُفْرَضَ فيها نقطتان لا حركة لهما أصلا وهما القطبان، وأن يُفْرَضَ بينهما دائرة عظيمة في حاق الوسط وتكون الحركة عليها سريعة وهي المنطقه، وأن يفرض عن جنبها دوائر صغائر موازية لها فتكون الحركة عليها بطيئة بالقياس إليها بطرًا متفاوتًا جدًا فما هو أقرب إلى القطب يكون أبطأ ممّا هو أقرب إلى المنطقه، فهذه وأمثالها وإن لم تكن موجودة في الخارج لكنّها أمورٌ موهومة متخيّلة تحيُّلاً صحيحًا مطابقًا لما في نفس الأمر كما تشهد به الفطره السليمه وليست ممّا يخترعه الوهم كأنياب الأغوال.

وإن أراد بما لا يكون موجودا في الخارج- وإن كان موجودا في نفس الأمر- فلا نسلّم أن الابتناء الرياضيِّ عليها يصلح علّة للإعراض، كيف! وتنضبّط بما أحوال الحركات من السرعة والبُطء والجهة على الوجه المحسوس والمرصود بالآلات الرصدية، وتنكشف بما أحوال الأفلاك والأرض وما فيها من دقائق الحكمة وعجائب الفطره بحيث يتحيّر الواقف عليها في عظمة مُبدِعها قائلاً: {رَبَّنَا مَا خَلَقْتَ هَذَا بَاطِلًا}³ (المبيدي، 1311هـ)، 4.

(2): معارضة المبيدي الأبهري في عدم اقتضاء الطبيعة الفلكية أثرين متنافيين:

بدأ المبيدي هذه المعارضة بإيراد قول الأبهري نفي الميل المستقيم عن الطبيعة الفلكية الواحدة استنادا إلى اقتضاء الميل المستقيم أثرين متنافيين: "ونقول أيضا: إن الفلك لا يكون في طبعه مبدأ ميل مستقيم وإلا لكانت الطبيعة، الفلكية، الواحدة تقتضي الأثرين المتنافيين، هذا خلف". (المبيدي، 1311)، 51.

آل عمران/191.3

ثم عبر عن معارضته بـ: فيه نظر، موردا سبب ذلك بعدم المنافاة بين الميلين المستقيم والمستدير، مدعيا معارضته باجتماع الميلين المذكورين في الكرة المدحرجة: "وفيه نظر؛ لأننا لا نسلّم المنافاة بين الميل المستقيم والمستدير؛ لاجتماعهما في الكرة المدحرجة وما قيل: من أنّ الميل المستقيم يقتضي توجه الجسم إلى جهة، والمستدير يقتضي صرفه عنها؛ ممنوع؛ إذ المستدير لا يقتضي التوجه لا إنّه يقتضي الصرف، ولئن سلّم المنافاة فيجوز أن تقتضي الطبيعة الواحدة أثرتين متنافيتين باعتبارين متقابلين". (المبيدي، (1311)، 51).

(3): معارضة المبيدي الأبهري في شأن تلاقي حبة صاعدة بجبل هابط: "هداية: تُرْفَعُ بِهَا شَبِيهَةٌ تَمَسُّكَ بِهَا بَعْضُ الْحُكَمَاءِ عَلَى أَنَّهُ لَا يَجِبُ تَحُلُّلُ السُّكُونِ بَيْنَ الْحَرَكَتَيْنِ. قَالُوا: لَوْ وَجِبَ ذَلِكَ فِإِذَا فُرِضَ أَنَّهُ رُمِيَتْ حَبَّةٌ إِلَى فَوْقٍ وَتَلَاقَى فِي الْجَوِّ جَبَلًا سَاقِطًا بِمِثْلِ مِمَّاسُ سَطْحِهَا سَطْحَهُ وَتَرَجَعُ حِينَئِذٍ لَا مَحَالَةَ؛ فَيَجِبُ تَوَسُّطُ السُّكُونِ بَيْنَ حَرَكَتَيْهَا الصَّاعِدَةِ وَالْحَابِطَةِ وَذَلِكَ يُوْجِبُ سُكُونَ الْجَبَلِ، وَاللَّازِمُ بَاطِلٌ؛ إِذْ كُلُّ عَاقِلٍ يَعْلَمُ أَنَّ الْجَبَلَ لَا يَقِفُ فِي الْجَوِّ بِمُضَادَّةِ الْحَبَّةِ. فَأَجَابَ بـ: إِنَّ الْحَبَّةَ الْمُرْمِيَةَ إِلَى فَوْقٍ عِنْدَ نَزْوِلِ الْجَبَلِ تَنْتَهِي حَرَكَتُهَا إِلَى السُّكُونِ، وَلَكِنَّهُ غَيْرُ مَانِعٍ لِحَرَكَةِ الْجَبَلِ؛ لِأَنَّ سُكُونَهَا آتِيٌّ، وَحَرَكَةُ الْجَبَلِ زَمَانِيَّةٌ، وَلَيْسَ بَيْنَهُمَا مَمَانَعَةٌ". (الأبهري، (2011)، 50).

عارض المبيدي سكون الحبة الصاعدة لتماس بين سطحها وسطح الجبل الهابط، وعلل ذلك بعدم التماس بينهما؛ إذ سكون الحبة عند وصول ربح الجبل إليها وليس وصول الجبل نفسه، ثم عارض انتفاء سكون الجبل الهابط بسبب ملاقات الحبة الصاعدة؛ معللا ذلك باقتضاء الضرورة الطبيعية أمورا يستبعدا العقل: "وقد يجاب أيضا بـ: إنّ الحبة لا تماس الجبل بل إذا وصلت ربحه إليها وقفت ثم رجعت قبل الوصول إلى الجبل، فذلك الذي ذكرتم من تلاقيهما فرض محال، ويجوز استلزامه للمحال الذي هو وقوف الجبل في الجو وبأقوف الجبل في الجو غير مستحيل بل هو مستبعد عند العقل لكن الضرورات الطبيعية تقتضي أمورا يستبعدا العقل كما في الخلاء". (المبيدي، (1311)، 56).

(ج): الظواهر:

(1): إيراد نص الأبهري وتمييزه عن الشرح:

اعتمد المبيدي في شرح الهداية على إيراد النص الأصلي، وذلك ليتبين للقارئ الأصل المشروح لعله يعترض على شرح الشارح فضلا عن الفائدة من قراءة النص المشروح وشرحه معا. وميز المبيدي بين نص الهداية وشرحه بفواصل يبدأ أحيانا بـ: "أي" التي للتفسير: "الْفَنُّ الْأَوَّلُ فِيمَا يُعْمَمُ الْأَجْسَامَ، أَيِ الطَّبِيعِيَّةِ؛ وَهِيَ الْمَتَبَادِرَةُ عِنْدَ الْإِطْلَاقِ إِلَى الْفَهْمِ، وَأَكْثَرُهُمْ عَلَى أَنَّ إِطْلَاقَ الْجِسْمِ عَلَى الطَّبِيعِيِّ وَالتَّعْلِيمِيِّ بِالِاشْتِرَاكِ اللَّفْظِيِّ، وَقَدْ يُقَالُ: إِنَّ الْجِسْمَ هُوَ الْقَابِلُ لِلْأَبْعَادِ الثَّلَاثَةِ، فَإِنْ كَانَ جَوْهَرًا فَطَّبِيعِيًّا، وَإِنْ كَانَ عَرَضًا فَتَّعْلِيمِيًّا". (المبيدي، (1311هـ)، 6).

واللافت أن النسخ ميزوا بين متن هداية الحكمة للأبهري وشرح المبيدي، والظن أن ذلك التمييز مستمد من النسخة الأصلية التي نقلوا منها، ففي النسخة الخطية الأقدم: "د" المنسوخة سنة (1128هـ): ومكانها قسم

المخطوطات جامعة الملك سعود، ميز الناسخ بين المتنين بوضع خط أحمر تحت أول كلمة من شرح المبيدي وقريب من ذلك في النسخة: "ب" المنسوخة سنة (1219هـ)، ومكانها مكتبة جامعة الرياض. وفي النسخة الخطية: "ج" المنسوخة سنة (1202هـ)، ومكانها مكتبة جامعة الرياض، ميز بين المتنين بوضع خط أسود تحت أول كلمة لمتن الهداية وخط أحمر تحت أول كلمة لشرح المبيدي. وفي النسخة الخطية: "هـ" المنسوخة سنة (1237هـ)، الممهورة ب: كترى محمد كبير، الكبير أكاديمي، ومكانها باكستان؛ كتب متن الهداية بالمداد الأحمر وكتب شرح المبيدي بالمداد الأسود.

(2): الأسلوب العلمي المباشر:

وهو ما يقتضيه العلم المشروح؛ إذ لا يحتمل التصنيف في الفلسفة والطبيعة والمنطق الاعتماد على الأسلوب الأدبي الهادف إلى التأثير في المتلقي، بل يعتمد على توصيل المعلومات وإيراد الحجج والبراهين والمعارضات للمتعلم بأسلوب مباشر. وعلى الرغم من تصنيف المبيدي في اللغة والأدب كشرحه كافية ابن الحاجب، وشرحه لديوان شعر وكتاب في الأمثال منسوبين لعلي بن أبي طالب رضي الله عنه؛ إلا أن شرحه هداية الحكمة يكاد يخلو من التعبيرات الأدبية، وذلك باستثناء بعض المواضع:

ففي موضع أراد المبيدي التعبير عن انتفاء الوهم بمثال لموهوم، فذكر أنياب الأغوال: "كما تشهدُ به الفطرةُ السليمةُ وليست ممَّا يَخْتَرَعُهُ الوهمُ كأنيابِ الأغوال" (المبيدي، 1311هـ، 4).

وذلك مأخوذ من بيت مشهور للشاعر الجاهلي امرئ القيس:

أيقنتلي والمشرقي مضاجعي * ومسنونة زرق كأنيابِ أغوال.

واعتمد علماء الأدب والبلاغة على ذلك البيت للتمثيل به للتشبيه الوهمي: "وهو ما ليس مدركاً بشيء من الحواس الخمس الظاهرة مع أنه لو أدرك لم يدرك إلا بما كما في قول امرئ القيس" (القرظيني، 2003)، (169).

وفي موضع آخر أراد المبيدي التعبير عن الاستحالة بالاعتماد على المثل العربي القديم، ودونه خرط القتاد⁴: "وقد قال ديمقراطيس: إنَّ مبادئَ الأجسامِ أجساماً صيغاً صلبةً لا تقبلُ الانفكاكُ. وإنَّ كانت قابلةً للقسمَةِ الوهمية فلا بدَّ لإثباتِ المَرَامِ من نفي هذا الكلامِ ودونته خرطُ القتاد" (المبيدي، 1311هـ، 12).

وهو مثل جاهلي مشهور ورد في قصة حرب البسوس، يستعمل للتعبير عن الاستحالة أو الحصول على الشيء بمشقة بالغة على سبيل الكناية: "فقال كليب: دون عليان خرط القتاد؛ فصار مثلاً يضرب للشيء لا يستطيع أحد أن يصل إليه" (الجنكي، 1999)، (93).

(3): اختصار الجمل والكلمات:

والخرط: أن تزيل ورق الشجر بكفك. فالمعنى: إزالة هذه الأشواك التي تشبه الإبر باستعمال الألف. القتاد: نوع من الأشجار له أشواك كالإبر⁴ وهو عمل مؤلم. ومعنى المثل: أن خرط القتاد أقل من ذلك العمل في الصعوبة.

لطبيعة العلم المتناول بالشرح واقتضائه توصيل المعلومات للدارس دون إخلال وازن المبيدي بين الإيجاز والإسهاب وذلك حسب ما تقتضيه الضرورة العلمية؛ فالكلمات والجمل التي تكررت كثيرا في الشرح وغدت كالمصطلحات اختصرت على هيئة حروف تعبر عن الكلمات التي اختصرت منها؛ إذ لا حاجة- على ما يبدو في نظر المبيدي- لتكرارها كاملة، ولولا ورود تلك الكلمات المختصرة كاملة مرة أو مرتين في بعض النسخ الخطية لعتثر على محقق شرح المبيدي التوصل إليها.

أما الاختصار فله عدة أشكال منها:

القص من الآخر:

وذلك بالاكتفاء بالحروف الأولى للدلالة على المختصر، وفيما يلي بعض الاختصارات متبوعة بتمامها: (المص): المصنف. (ظ): ظاهر. (فظ): فظاهر. (الظ): الظاهر. (مح): محال. (المح): المحالة أو الاستحالة. (ح): حينئذ.

(فح): فحينئذ. (فم): فمسلم. (لا يخ): لا يخلو. (تع): تعالى. (مم): ممنوع أو ممتنع. (يق): يقال. (المط): المطلوب. (المق): المقصود. (التس): التسلسل.

القص من الوسط:

بإسقاط بعض الحروف من وسط الكلمة أو الجملة، ومنها: (حيد): حينئذ. (فحيد): فحينئذ. (ممة): ممنوعة. (كك): كذلك. (لو تم): لو تُسَلِّم. (لا تم): لا تُسَلِّم.

القص من الوسط والآخر:

ومنها: (بط): باطل.

قص الحرف الأول من كل كلمة ثم الجمع بين الحروف المقصودة:

ومنها: (هف): هذا خلف. وذلك الأقرب إلى الاختصارات الحديثة في أسماء الدول والهيئات والمؤسسات وغيرها.

الاتصال في رسم الحروف:

ومنها: (كلواحد): كل واحد. (وإنكان): وإن كان. (كلشي): كل شيء. "كلمنهما": كل منهما. (فانقلت): فإن قلت. (وانلم): وإن لم.

وتجدر بنا الإشارة إلى أن القاموس المحيط للفيروزآبادي (817هـ) أول معجم عربي وردت فيه الكلمات والجمل مختصرة: "رمز للألفاظ كثيرة الدوران بالأحرف وهي ما يلي: م: معروف. ع: موضع. ة: قرية. د: بلد. ج: الجمع. حج: جمع الجمع. حجاج: جمع جمع الجمع". (الفيروزآبادي، (2005). (19).

(4): الإسهاب والتفصيل:

كثيرا ما اعتمد المييدي في شرح الهداية على الإسهاب وذكر التفاصيل المتعلقة بالمتمن المشروح مع ضرب الأمثلة للتوضيح، وهو ما يشير إلى طول بابه في العلوم الفلسفية، ورغبته في إفادة الدارس بعلمه، ونورد من ذلك: "فصلٌ في أن وجود واجب الوجود نفس حقيقته، مراتب الموجودات في الموجودية بحسب التقسيم العقلي؛ ثلاث، أذناها: الموجود بالغير أي الذي يُوجدُه غيره؛ فهذا الموجود له ذات وجودٌ يغاير ذاته، وموجدٌ يغايرهما؛ فإذا نُظِرَ إلى ذاته مع قطع النظر عن موجدِه؛ أمكن في نفس الأمر انفكاك الوجود عنه، ولا شبهة في أنه يمكن أيضاً تصوُّر انفكاكِه عنه؛ فالتصوُّر والمُتصوِّر كلاهما ممكنٌ، وهذه حال الماهيات الممكنة كما هو المشهور. وأوسطها: الموجود بالذات بوجود هو غيره أي الذي تقتضي ذاته وجوده اقتضاءً تاماً يستحيل معه انفكاك الوجود عنه؛ فهذا الموجود له ذات وجودٌ يغاير ذاته؛ فيمتنع انفكاك الوجود عنه بالنظر إلى ذاته؛ لكن يمكن تصوُّر هذا الانفكاك؛ فالمُتصوِّر محالٌ والتصوُّر ممكنٌ، وهذه حال واجب الوجود تعالى على مذهب جمهور المتكلمين. وأعلىها: الموجود بالذات بوجود عينه أي الذي وجوده غير ذاته، فهذا الموجود ليس له وجودٌ يغاير ذاته؛ فلا يمكن تصوُّر انفكاك الوجود عنه، بل الانفكاك وتصوره حينئذٍ كلاهما محالٌ، وهذه حال واجب الوجود على مذهب الحكماء. وإن أردت مزيد توضيح لما صوّراه؛ فاستوضح الحال بما نوردُه في هذا المثال وهو: إن مراتب المضي في كونه مضيئاً؛ ثلاث أيضاً، الأولى: المضي بالغير أي الذي استفاد ضوءه من غيره كوجه الأرض الذي استفاد بمقابلة الشمس؛ فهنا مضيء وضوء يغايرُه وشيء ثالث أفاد الضوء. الثانية: المضي بالذات بضوء هو غيره أي الذي تقتضي ذاته ضوءه اقتضاءً بحيث يمتنع تخلفه عنه كحرم الشمس إذا فُرض اقتضاؤه بضوئه؛ فهذا المضي له ذات وضوء يغاير ذاته. الثالثة: المضي بالذات بضوء هو عينه كضوء الشمس؛ فإنها مضيئة بذاتها لا بضوء زائد على ذاتها؛ فهذا أعلى وأقوى مما يُتصوَّر في كون الشيء مضيئاً. فإن قيل: كيف يُوصف الضوء بأنه مضيء مع أن معنى المضي كما تتبادر إليه الأوهام؛ ما قام به الضوء؛ قلنا: ذلك المعنى هو الذي يتعارفه العامة؛ وقد وُضِعَ لفظ المضي له في اللغة، وليس كالمثالي فيه؛ فإننا إذا قلنا: الضوء مضيء بذاته؛ لم نُرد به أنه قام به ضوء آخر وصار مضيئاً بذلك الضوء، بل أردنا به أن ما كان حاصلاً لكل واحدٍ من المضي وبغيره والمضي بذاته بضوء هو غيره، أعني الظهور على الأبصار بسبب الضوء؛ فهو حاصل للضوء في نفسه بحسب ذاته لا بامرٍ زائد على ذاته، بل الظهور في الضوء أقوى وأكمل؛ فإنه: ظاهرٌ بذاته ظهوراً لا خفاءً فيه أصلاً، ومظهرٌ لغيره على حسب قابليته" (المييدي، (1311هـ)، (102).

(5): تعزيز الشرح بالمثال الهندسي:

اعتمد المبيدي في عديد من المواضع في شرح الهداية على التمثيل الهندسي الدقيق للتوضيح للدارس، وفيما يلي جزء من شرح مسهب ومدعم بالتمثيل الهندسي: "إنَّ الخَطَّينِ المُتَمَتِّدَيْنِ من مبدإٍ واحدٍ إلى غيرِ النهاية؛ يمكنُ أن تُفرضَ بينهما أبعادٌ غيرُ متناهيةٍ بحسبِ العددِ متزايدةً بقدرٍ واحدٍ، مثلاً: لو امتدَّ من مبدإٍ واحدٍ مثل نقطة "أ" خطَّانِ مستقيمانِ غيرُ متناهيينِ لأمكنَ أنْ نفرَضَ على الخَطَّينِ نقطَتَيْنِ متساويَتَي البُعدِ عن نقطة "أ" كنقطتي "ب"، و"ج" بحيثُ لو وصلنا بينهما بخطَّ "ب ج" لكانَ مساوياً لكلِّ من خطَّي "أ ب"، و"أ ج" حتَّى يكونَ "أ ب ج" مثلثاً متساوي الأضلاع، ولنفرَضَ أنَّ كلاً من الأضلاع الثلاثة ذراعٌ. وأنْ نفرَضَ عليهما⁵ نقطَتَيْنِ أُخريَيْنِ متساويَتَي البُعدِ عن نقطتي "ب"، و"ج" كنقطتي "د"، و"هـ" بحيثُ يكونُ بُعدهما عن "ب"، و"ج" كَبُعدي "ب"، و"ج" عن "أ"، ويكونُ كلٌّ من ضلعي "أ د"، و"أ هـ" ذراعينِ حتَّى لو وصلنا بينَ نقطتي "د"، و"هـ" بخطَّ "د هـ" لكانَ كلُّ ضلعٍ من مثلث "أ د هـ" ذراعينِ. وأنْ نفرَضَ عليهما نقطَتَيْنِ أُخريَيْنِ على الوجه المذكور كنقطتي "و"، و"ز" ونصلُ بينهما بخطَّ "و ز" حتَّى يكونَ كلُّ ضلعٍ من أضلاعِ المثلث "أ و ز" ثلاثة أذرعٍ. ثمَّ نفرَضَ "ح"، و"ط"، ثمَّ "ي"، و"ك"، ثمَّ "ل"، و"م"، ثمَّ "ن"، و"س" ونصلُ بينهما بخطوطٍ "ح ط"، و"ي ك"، و"ل م"، و"ن س" على الوجه المذكور، وهكذا إلى غيرِ النهاية، ولُنَسَمَّ خطَّ "ب ج" البُعدَ الأَصْلَ، والذي بَعْدَهُ أعني "د هـ" البُعدَ الأوَّلَ، و"و ز" البُعدَ الثاني، و"ح ط" البُعدَ الثالثَ، وعلى هذا الترتيب .." (المبيدي، (1311هـ)، 16).

(6): التعقيد اللغوي:

تميز شرح المبيدي بالتعقيد اللغوي في عديد من المواضع، ولعل ذلك راجع إلى طبيعة العلم المشروح، أو إلى تميز دارس تلك العلوم وقدرته على فهم العلاقات اللغوية بين الكلمات والجمل، لكن من غير اليسير فهم الدارس المبتدئ تلك المواضع؛ وهو ما دعانا إلى ضبط الشرح إعرابياً للتسهيل عليه، فضلاً عن تمييز بعض العلاقات بوضع علامات الترتيب.

وللتعقيد عدة مظاهر منها طول الفاصل بين الكلمات وأجزاء الجملة الواحدة، كطول الفاصل بين اسم الفعل الناسخ وخبره: "ويجوزُ أنْ تكونَ هذه الأقسامُ المتصلةُ التي تنتهي إليها الأقسامُ القابلةُ للانفكاك؛ غيرَ قابلةٍ للانفكاك" (المبيدي، (1311هـ)، 11).

وطول الفاصل بين اسم الحرف الناسخ وخبره: "أقولُ: قد ظهرَ ممَّا ذكرَ أنَّ العدولَ عن الحجة المشهورة مع الذهابِ إلى أنَّ اللاوصولَ آبي كما فعله المصنفُ؛ بعيدٌ جداً". (المبيدي، (1311هـ)، 55).

ويزداد التعقيد مع تضمن الفاصل ما يؤدي إلى اللبس في فهم العلاقات بين الكلمات والجمل، ومن ذلك الفصل بين الشرط والجواب في: "لأنَّ نقولُ: إنَّ كانتِ النهايتانِ حائتَيْنِ في محلٍّ واحدٍ بحسبِ الإشارة فتكونُ الإشارةُ إلى أحدهما عينَ الإشارةِ إلى الأخرى؛ فيلزمُ تلاقي الطرفين" (المبيدي، (1311هـ)، 7).

⁵ أي على الخططين الخارجين من النقطة "أ".

فتضمن الفاصل جملة فعلية: "فتكون الإشارة" قبل الجواب قد يؤدي إلى اللبس بين تلك الجملة والجواب:
"فيلزم"، وهو ما يحتاج إلى دارس اعتاد قراءة تلك المتنون.

ومن ذلك أيضا: "فإنَّ كلَّ آنٍ يُفرضُ في زمانٍ تقع فيه حركة الرجوع؛ يكونُ بينه وبين أن ابتداء الرجوع بعض حركة الرجوع". (المبيدي، (1311هـ)، 54).

فالفصل بين اسم إن وحرها: "فإن كل آن يكون" بفواصل طويلة تضمن فعلين يشتبه القارئ في أن كل منهما الخبر؛ لكن كل منهما وقع صفة وليس خبرا.

ومن مظاهر التعقيد عدم اتباع قواعد اللغة المعمول بها في عديد من المواضع، فقد انتشر في الشرح إسناد الفعل الذي يسند للمذكر إلى المؤنث: "فيكون الحركة عليها بطيئة بالقياس إليها بطؤا متفاوتا جدا فما هو أقرب إلى القطب يكون أبطأ ممّا هو أقرب إلى المنطقة، فهذه وأمثالها وإن لم تكن موجودة في الخارج لكنّها أمورٌ موهومة متخيّلة تخيلا صحيحا مطابقا لما في نفس الأمر كما يشهد به الفطره السليمة وليست ممّا يخترعه الوهم كآنياب الأوغال. وإن أراد بما لا يكون موجودة في الخارج..". (المبيدي، (1311هـ)، 4).

(د): خلاصة البحث:

- ترجيح ارتباط الأهمري ببولوادين فمولده ووفاته بالقرب منها في بلدة أبر بمدينة أفيون قره حصار بتركيا، وبعد التنقل بين البلاد، ونيل الشهرة الواسعة؛ عاد ليسكن في بولوادين، ودرس علومه في مدارسها.
- تظهر أهمية هداية الحكمة من عدد العلماء الذين تناولوه بالشرح، كما تظهر أهمية شرح المبيدي من عدد العلماء الذين وضعوا الحواشي عليه، فضلا عن اهتمام الدارسين بدراسته على مدى قرون.
- اعتمد المبيدي في شرحه على ما حصله من علوم ويظهر ذلك من معارضاته للأهمري على الرغم من شهرته وطول باعه في العلم.
- تميز شرح المبيدي بعدة خصائص تدل على دقته في الشرح، مثل: تمييز متن الهداية عن شرحه، والإيجاز في موضع الإيجاز وذلك بالاعتماد على اختصار الكلمات والجمل، والإسهاب في موضع الإسهاب لتوضيح المشكل وتعزيز الشرح بالتمثيل الهندسي.
- تميزت لغة الشرح في بعض المواضع بالتعقيد اللغوي وذلك تأثرا بالأسلوب العلمي المباشر، وعلى الرغم من ذلك تخلل قليل من المواضع بعض التراكيب المجازية.

(هـ): المصادر والمراجع:

- القرآن الكريم.

- ابن خلكان، شمس الدين. (1994). "وفيات الأعيان وأنباء أبناء الزمان". تحقيق: إحسان عباس. دار صادر: بيروت، لبنان.
- ابن العبري، أبو الفرج. (1992). "تاريخ مختصر الدول". تحقيق: أنطون اليسوعي. دار الشرق: بيروت، لبنان.
- الأبهري، أثير الدين. (2011). "هداية الحكمة". مكتبة البشري: كراتشي، باكستان.
- الجنكي، أحمد. (1999). "قطوف الريحان من زهر الأفنان شرح حديقة ابن الونان". مكتبة الملك فهد: مكة، السعودية.
- "مطبعة سونتشاغ: أنقرة، Düşüncenin izini sürmek - جوركااش، عرفان. (2016). "تركيا.
- الذهبي، شمس الدين. (1993). "تاريخ الإسلام ووفيات المشاهير والأعلام". تحقيق: عمر التدمري. دار الكتاب العربي: بيروت، لبنان.
- الزركلي، خير الدين. (2002). "الأعلام". دار العلم للملايين: بيروت، لبنان.
- سركيس، يوسف. (1928). "معجم المطبوعات العربية والمعربة". مطبعة سركيس: القاهرة، مصر.
- الشوكاني، محمد. (2006). "البدر الطالع بمحاسن من بعد القرن السابع". تحقيق: محمد حسن حلاق. دار ابن كثير: بيروت، لبنان.
- الصفدي، صلاح الدين. (2000). "الوافي بالوفيات". تحقيق: أحمد الأرنؤوط. دار إحياء التراث: بيروت، لبنان.
- فارس، محمد. (1993). "موسوعة علماء العرب والمسلمين". المؤسسة العربية: بيروت، لبنان.
- الفيروزآبادي، مجد الدين. (2005). "القاموس المحيط". تحقيق: محمد نعيم العرقسوسي. مؤسسة الرسالة: بيروت، لبنان.
- القزويني، الخطيب. (2003). "الإيضاح في علوم البلاغة". دار الكتب العلمية: بيروت، لبنان.
- كاتب جلبي، مصطفى. (1941). "كشف الظنون عن أسامي الكتب والفنون". مكتبة المثنى: بغداد العراق.
- كرد علي، محمد. (1983). "خطط الشام". مكتبة النوري: دمشق، سورية.

- المبيدي، حسين. (1311هـ). "قاضي مير على الهداية". نظارة المعارف: اسطنبول، تركيا.

YETİŞKİNLERDE TEMEL PSİKOLOJİK İHTİYAÇLAR İLE YAŞAM DOYUMU ARASINDAKİ İLİŞKİNİN İNCELENMESİ: AFYON İLİ BOLVADİN İLÇESİ ÖRNEĞİ

Mehmet Enes SAĐAR¹
Tuğba ÖZÇELİK²

ÖZET

Bu alıŐma; Afyon İlinin Bolvadin İlçesindeki yetişkinlerin temel psikolojik ihtiyaçlar ile yaşam doyumu arasındaki ilişkiyi incelemek amacı ile yapılmıştır. Araştırmanın alıŐma grubunu Afyon İlinin Bolvadin İlçesinden 30-60 yaş aralığındaki yetişkinler oluşturmaktadır. Araştırmada veri toplama araçları olarak 'Kişisel Bilgi Formu', 'Temel Psikolojik İhtiyaçlar Ölçeği' ve 'Yaşam Doymu Ölçeği' kullanılmıştır. Verilerin analizinde Pearson Momentler arpım Korelasyon Analizi, tek faktörlü varyans analizi, t testi; Post Hoc Tukey testi; demografik özelliklerinin analizinde yüzde ve frekans dağılımı kullanılmıştır. Araştırmaya katılan toplam 200 yetişkinden %48,5'i (97) erkek, %51,5'i (103) kadın ve yaş ortalamaları %40,64'tür. Yetişkinlerin cinsiyet, medeni durum ve aylık gelir değişkenlerine göre temel psikolojik ihtiyaçları ve yaşam doymuları incelendiğinde, cinsiyetleri ile temel psikolojik ihtiyaçlardan yeterlik alt boyutu ve yaşam doyumu arasında farkın anlamlı olduğu bulunmuştur. Aylık gelir deĐiŐkeni ile yetişkinlerin yaşam doyumu arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Ayrıca temel psikolojik ihtiyaçlar ile yaşam doyumu arasında düşük düzeyde, pozitif yönlü ve anlamlı bir ilişki olduğu tespit edilmiştir.

¹ Afyon Kocatepe Üniversitesi ay Meslek Yüksekokulu ocuk Bakım ve Gençlik Hizmetleri Bölümü, S.yazar, Öğr. Gör., mehmetenes15@gmail.com

² ocuk Bakım Teknikeri, tugbaozcelik365@gmail.com

Anahtar Kelimeler: Yetişkin, Temel Psikolojik İhtiyaçlar, Yaşam Doyumu

**THE INVESTIGATION OF THE RELATIONSHIP BETWEEN
BASIC PSYCHOLOGICAL NEEDS AND LIFE QUALITY IN
ADULTS: A SAMPLE OF BOLVADİN IN THE CITY OF AFYON**

ABSTRACT

This work; The aim of this study was to investigate the relationship between basic psychological needs and life satisfaction of adults in Afyon Province Bolvadin District. The study group of the study consists of adults aged 30-60 years from Bolvadin District of Afyon Province. 'Personal Information Form', 'Basic Psychological Needs Scale' and 'Life Satisfaction Scale' were used as data collection tools in the research. Pearson Moments Product Correlation Analysis, single factor analysis of variance, t test; Post Hoc Tukey test; Percentage and frequency distribution were used in the analysis of demographic characteristics. Of the 200 adults who participated in the survey, 48.5% (97) are male, 51.5% (103) are female and the average age is 40.64%. When the main psychological needs and life satisfaction according to the gender, marital status and monthly income variables of the adults were examined, it was found that the difference between the gender and the basic psychological needs and the subscale of qualification and life satisfaction were significant. A significant relationship was found between the monthly income variable and the life satisfaction of the adults. It was also found that there is a positive and significant relationship between basic psychological needs and life satisfaction at a low level.

Key words: Adult, Basic Psychological Needs, Life Satisfaction

GİRİŞ

İnsanın yaşamından keyif alabilmesi, mutlu olabilmesi ve hayatının daha anlamlı olabilmesi için birtakım ihtiyaçlara gereksinim duymaktadır. Yiyecek, giyecek, barınacak bir yer gibi fiziksel ihtiyaçları olduğu gibi; sevmek, sevilmek, ait olmak, saygınlık, özgürlük ve başarı gibi psikolojik ihtiyaçlara da gereksinimi vardır (Deveci, 2007:3).

Psikoloji literatüründe ihtiyaç terimi, “insanın gelişimi ve çevreyle uyumsal bir ilişki kurabilmesi için gereken önemli koşulların eksikliği” biçiminde tanımlanmaktadır (Baymur, 1985:68). Bu ihtiyaçlar iki gruba ayrılmaktadır. Bunlar birincil ihtiyaç olan fizyolojik ihtiyaçlar, ikincil ihtiyaç olan ise psiko-sosyal ihtiyaçlardır (Murray, 1938:76)

Hava, su, yiyecek, uyku, cinsellik vs. insan yaşamı için gerekli olan fizyolojik ihtiyaçları oluştururken, insanı ruhsal anlamda etkileyen sevmek, sevilmek, toplumsal kabul, güvenlik, başarılı olma, kendini gerçekleştirme vs. psikolojik ihtiyaçları oluşturmaktadır (Oksal, 1986:6). Biyolojik ihtiyaçlar ile psikolojik ihtiyaçlar arasında bir bütünlük söz konusudur ve birbirinden kesin çizgilerle ayrılmamakla birlikte birbirlerini etkilerler. Bu duruma ilişkin bir örnek verecek olursak; açlık insanın biyolojik ihtiyaçlarından ve açlık fizyolojik açıdan insanı etkiler aç kalan bir insan daha agresif ve sinirli olur. Ayrıca açlık insan bedeninde huzursuzluğa sebebiyet verir. Bu huzursuzluk sadece kişiyi etkilemekle kalmayacak, içinde bulunduğu çevreyi de etkileyecektir; çünkü kişi aç olduğu için karşısındaki kişiye odaklanamaz ve kişinin ne söylediğini anlayamayabilir. Bu da çatışmaya neden olabilir. Bu örnekten de anlaşılacağı üzere fizyolojik ihtiyaçların karşılanması ve doyurulması psikolojik ihtiyaçları etkilemektedir (Cüceloğlu, 1992: 235).

İnsanlar ihtiyaçlarını belirli bir sıra içinde karşılamaktadırlar. Fizyolojik ihtiyaçlarını karşılayan bir insan daha sonra kendini güvende hissetmek isteyecektir ve bir barınağa ihtiyaç duyacaktır sonrası ise bir gruba, topluluğa ait olmak ve o grupta seven ve sevilen, saygı duyulan bir insan olmak isteyecek ve en st düzey ihtiyaç olan kendini gerçekleştirme ihtiyacında olacaktır. Ya da sevgi saygı ve ait olma gibi ihtiyaçları karşılamayan birey kendini gerçekleştirme basamağına ulaşamaz. Dolayısıyla ihtiyaçlar arasında hiyerarşik bir düzen bulunmaktadır. Bunu en iyi açıklayan kuramcı Maslow (1954) 'dur. Maslow ihtiyaçlar hiyerarşini beş düzeyde ele almıştır. Bunlar fizyolojik gereksinimler, güvenlik gereksinimi, ait olma ve sevgi gereksinimi, saygı gereksinimi ve kendini gerçekleştirme gereksinimi olarak tasnif etmiştir. Bu ihtiyaçların giderilme önceliğini de içinde bulunduğu psikolojik durum etkileyebilmektedir. Birey ilk olarak doyurulmamış ihtiyaçlarından kendisi için daha önemli ve baskın olan ihtiyacı gidermeye çalışır ve daha sonra kendisi için önemli olan diğer ikincil ihtiyacı karşılamaya çalışır (Burger, 2006:432).

Psikolojik bağlamda insanı anlamanın yolu davranışlarının temelindeki ihtiyaçları anlamaya bağlıdır ve bu noktada insanlar için önemli olan psikolojik ihtiyaçlar insan davranışlarının temelinde yatan davranışlar hakkında bireylere yardımcı olmaktadır. Bireyler ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla güdülenir ve harekete geçer dolayısıyla ihtiyaçlar, insanı motive eden ve harekete geçiren g konumundadır. Bu ihtiyaçların yeterli lde karşılanmaması durumunda hem bireyin psikolojik açıdan huzursuzluk yaşamasına hem de sosyal vresini olumsuz etkilemesine neden olacaktır. Yani kişinin daha mutlu ve huzurlu bir yaşam sürdürmesi için psikolojik ihtiyaçlarını doyurulması büyük önem taşımaktadır (Özdevecioğlu, 2003:30; Kızılkaya ve Sönmez, 2003:21).

Bireyler yaşamında devamlılık sağlamak amacıyla sürekli olarak bir denge arayışına girmektedirler. Bu homeostatik denge olarak tanımlanmaktadır. Birey için önemli olan ihtiyaçlar karşılanırsa organizma bu dengeye ulaşabilecektir. Bu dengenin bozulmasında herhangi bir ihtiyacın eksikliği neden olabilmektedir. Bireylerin ihtiyaçlarını karşılama isteğine dürtü, bu isteğini doyumlamak amacıyla davranışa geçmesine güdü-motive denilmektedir. Bu bağlamda homeostatik dengenin amacı organizmanın kendisi için en uygun yaşam koşullarının devamını sağlamaktadır (Cüceloğlu, 1992:231).

Murray (1938) tarafından ise ihtiyaç, “Memnuniyetimizi arttırma ve memnun edici olmayan durumu değiştirme gibi durumlarda algımızı ve davranışlarımızı koordine eden bir güç” olarak tanımlanmıştır (Barbara, 1985:223). Dolayısıyla, ihtiyaçların karşılanması ve doyurulması insanın davranışların değişmesine ve yaşamdan daha fazla doyum sağlamasına olanak sunmaktadır.

Yaşam doyumunu ilk defa Neugarten ve diğerleri (1961) tarafından ortaya atılmış olup, yapmak istediklerimiz ile yaptıklarımızın birbirine yakın olması şeklinde ifade edilmektedir (Akt. Özer ve Karabulut, 2003:73). Hayat sevinç, mutluluk gibi olumlu duyguların beraberinde keder, üzüntü gibi zor koşulları içeren olumsuz duygu durumlarını da barındırmaktadır. Bireyin yaşamına ilişkin yaptığı değerlendirmeler kapsamında kişisel olarak algıladığı olumlu ve olumsuz duyguların toplamı yaşam doyumunu ifade etmektedir. Sevinç, mutluluk ve hazlar olumlu duygu boyutunu oluştururken üzüntülü anlar, keder, acı veren zamanlar ve mutsuzluk olumsuz duygu boyutunu oluşturmaktadır. Bu bağlamda önemli olan bireyin hayata karşı sahip olduğu bakış açısidir. Sahip olduğu bu bakış açısı bireyin hayata karşı takındığı tavrı belirtir. Bu durumda birey olumlu veya olumsuz duygu durumunda

belirleyici etkindir. Başka bir yaklaşıma göre ise yaşam doyumunu, bireyin yaşamında yer alan olgular, onların yaşamdan ne denli doyum aldıklarını ve yaşam kalitesi hakkında ulaştığı yargıları ifade etmektedir (Dikmen, 1995: 116).

Bireyin ailesi, hobileri, işi, sağlığı, ekonomik gücü, benlik ve yakın sosyal çevresi doyum alanına girmektedir. Yaşam doyumunu bu anlamda bireylere iş, aile vs. gibi belirli alanlarda tatmin sağlar. (nl, 2014:53). Dolayısıyla bireylerin bu alanlarda tatmin sağlaması bireye mutluluk verdiğinden mütevellit bireyin yaşamdan doyum alabilmesi için ihtiyaçlarının karşılanması gerekmektedir.

Bu ihtiyaçların karşılanmaması durumunda bireyleri psikolojik ynden olumsuz etkileyen can sıkıntısı, ilgisizlik, cesaretin kırılması, yabancılaşma, bencillik, kin, lezzetin kaybolması, ümitsizlik gibi Őikayetler grlebilmektedir (Kesici, 2003:20). İhtiyaçların uygun bir Şekilde karşılanması halinde ise bireyler, kendine güvenen, sosyal ynden daha aktiflik gösteren, toplumda kabul grlen kişiler haline gelmektedirler. Bu bağlamda bireyler hem kendi benliğine değer vererek hem de aynı değerini çevresine göstererek sosyal ilişkileri olumlu anlamda gelişim göstermektedir. Bundan dolayı insan yaşamında önemli bir role sahip olan psikolojik ihtiyaçlar insanın yaşamdan daha fazla doyum sağlamasına, mutlu, huzurlu ve kaliteli yaşamını sürdürmesinde önemli bir yer teşkil etmektedir (Yavuzer, 2003:117).

Bu bilgiler işığında temel psikolojik ihtiyaçlar ile yaşam doyumunu arasında ilişkinin olabileceği dşnlmektedir. Literatür incelendiğinde yaşam doyumunu ve temel psikolojik ihtiyaçlar ile ilgili ayrı ayrı yapılmış çalışmalar olmakla birlikte, ikisi arasındaki ilişkiyi inceleyen çalışmaların yetersiz olduğu grlmektedir. Bu doğrultuda bu araştırmanın temel amacı; yetişkinlerde temel psikolojik ihtiyaçlar ile yaşam doyumunu

arasındaki ilişkinin incelenmesidir. Araştırmanın alt amaçları ise, yetişkinlerde temel psikolojik ihtiyaçlar ile yaşam doyumunun cinsiyet, medeni durum ve aylık gelir düzeyi değişkenlerine göre incelenmesi oluşturmaktadır.

Gereç ve Yöntemler

Model

Bu araştırma, mevcut durumu sorgulayan betimsel bir araştırmadır. Afyon İlinin Bolvadin İlçesindeki yetişkinlerin temel psikolojik ihtiyaçlar ile yaşam doyumunu arasındaki ilişkiyi incelemek amacıyla, ilişkisel tarama modeline dayanarak bu araştırma gerçekteştirilmiştir.

Çalışma Grubu

Katılımcıların tamamı, Afyon İlinin Bolvadin İlçesinden 30-60 yaş aralığındaki yetişkinlerden oluşmaktadır. Araştırma kapsamında kullanılan veri toplama araçları toplam 200 yetişkine uygulanmıştır. Araştırma amaçlı örnekleme yöntemlerinden ölçüt örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Araştırmaya katılımcı olmanın ölçütü olarak 30-60 yaşları arasında ve Bolvadinli olmak ölçütleri belirlenmiştir.

Veri Toplama Araçları

Kişisel Bilgi Formu: Kişisel bilgi formu araştırmacı tarafından geliştirilmiştir. Bu formda yetişkinin cinsiyeti, yaşı ve medeni durumu bilgileri alınmıştır.

Temel Psikolojik İhtiyaçlar Ölçeği: Bu ölçek Deci ve Ryan (2000) tarafından oluşturulmuş ve Kesici ve arkadaşları (2003), tarafından Türkçe'ye uyarlanmıştır. Temel Psikolojik İhtiyaçlar Ölçeği 21 maddeden oluşmakta olup Çok Doğru ve Hiç Doğru Değil (1) arasında değişen 5 dereceli Liket tipinde bir ölçektir. Özerklik ihtiyacı, yeterlik ihtiyacı ve ilişkili olma ihtiyacı olmak üzere üç alt ölçeği bulunmaktadır. Ölçeğin güvenilirliğini belirten

iç tutarlık katsayıları özerklik ihtiyacı için 0.73, yeterli ihtiyacı için 0.61 ve ilişkili olma ihtiyacı için 0.73'dür. Ölçeğin toplam güvenilirlik katsayısı 0.76 saptanmıştır (Kesici ve diğeri, 2003).

Yaşam Doymu Ölçeği: Diener ve arkadaşları (1985) tarafından geliştirilen Yaşam Doymu Ölçeği, bireylerin yaşamlarından aldıkları doymu belirlemek amacıyla geliştirilmiş olup, 5 maddeden oluşan tek boyutlu bir ölçektir. Ölçeğin Türkçe'ye uyarlanmasını Köker (1991) yapmıştır. Ölçeğin güvenilirlik çalışmaları sonucunda; test-tekrar test güvenilirliği $r = .85$, madde-test korelasyonları ise .71 ile .80 arasında hesaplanmıştır. Yetim (1991) tarafından yapılan çalışmada düzeltilmiş split-half değerini .75 ve Kuder Richardson-20 değerini ise .78 olarak belirlemiştir.

Verilerin Analizi

Çalışmada Bolvadinli yetişkinlerin temel psikolojik ihtiyaçlar ile yaşam doymu arasındaki ilişki incelenmiştir; ayrıca temel psikolojik ihtiyaçlar ile yaşam doymununun cinsiyet, yaş ve medeni durum değişkenlerine göre farklılaşp farklılaşmadığı incelenmiştir. Bu amaç doğrultusunda çalışmada Pearson Momentler Çarpım Korelasyon Analizi, tek faktörlü varyans analizi, Post Hoc Tukey testi ve t testi yöntemi kullanılmıştır. Araştırmadan elde edilen verilerin istatistiksel çözümlenmeleri SPSS 22.00 paket programı kullanılarak yapılmıştır. Katılımcıların demografik özelliklerinin analizinde frekans ve yüzde dağılımı kullanılmıştır.

Bulgular

Çalışmada bulgular, araştırmada yer alan değişkenler yüzdellik ve frekans, t testi, Pearson Momentler Çarpım Korelasyon Analizi ve tek faktörlü ANOVA ve Post Hoc Tukey testi bağlamında ele alınmıştır. Aşağıda yer alan Tablo 1. 'de

Çalışma grubundan toplanan kişisel bilgi formuna ait bilgiler verilmektedir.

Tablo 1. Araştırma rnekleminin Kişisel Bilgiler Formundan Elde Edilen Veriler

KİŞİSEL BİLGİLERİN DAĞILIMI	ÖZELLİKLER	N	%
Cinsiyet	Kadın	103	51,5
	Erkek	97	48,5
Medeni Durum	Evli	168	84,0
	Bekar	32	16,0
	30	19	9,5
	31	10	5,0
	32	17	8,5
	33	17	8,5
	35	13	6,5
	37	10	5,0
	38	15	7,5
	40	10	5,0
	42	17	8,5
	43	8	4,0
	44	6	3,0
	45	7	3,5
	46	6	3,0
	48	10	5,0
	50	10	5,0
55	9	4,5	
60	16	8,0	
Aylık Gelir	500-1000 TL	39	19,5
	1000-1500 TL	45	22,5
	1500-2000 TL	73	36,5
	2000 TL ve st	43	21,5

Tablo 1. incelendiğinde araştırmaya katılan 200 yetişkinin %48,5'i (97) erkek, %51,5'i (103) kadındır. Çalışma grubunun %84,0'ı (168) evli, %16,0'ı (32) bekindir. Yetişkinlerin yaşlara göre dağılımı 30 yaş grubu %9,5 (19), 31 yaş grubu %5,0 (10), 32 yaş grubu %8,5 (17), 33 yaş grubu %8,5 (17), 35 yaş grubu %6,5 (13), 37 yaş grubu %5,0 (10), 38 yaş grubu %7,5 (15), 40 yaş grubu %5,0 (10), 42 yaş grubu %8,5 (17), 43 yaş grubu %4,0 (8), 44 yaş grubu %3,0 (6), 45 yaş grubu %3,5 (7), 46 yaş grubu %3,0 (6), 48

yaş grubu %5,0 (10), 50 yaş grubu %5,0 (10), 55 yaş grubu %4,5 (9), 60 yaş grubu %8,0 (16) şeklinedir. Yetişkinlerin %19,5'i (39) 500-1000 TL; %22,5'i (45) 1000-1500 TL, %36,5'i (73) 1500-2000 TL , %21,5'i (43) 2000 TL ve üstü aylık gelir düzeyine sahiptir şeklinde bulunmuştur.

Yetişkinlerin cinsiyetlerine göre temel psikolojik ihtiyaçlar ve yaşam doyumunu arasında cinsiyetlerine anlamlı farklılaşma olup olmadığını belirlemek için bağımsız örneklemler için t testi uygulanmış ve sonuçlar Tablo 2.'de verilmiştir.

Tablo 2. Yetişkinlerin Temel Psikolojik İhtiyaçlar ve Yaşam Doyumlarının Cinsiyetlerine Göre İncelenmesi

Alt boyutlar	Cinsiyet	N	$\bar{X}$	S.s	t	p
özerklik	Kadın	103	22,63	3,592	-1,475	,142
	Erkek	97	23,40	3,799		
yeterlik	Kadın	103	20,52	3,834	3,086	,002
	Erkek	97	18,73	4,374		
ilişki	Kadın	103	26,40	3,113	-1,333	,184
	Erkek	97	27,06	3,907		
yaşam doyumunu	Kadın	103	19,70	7,905	-3,329	,001
	Erkek	97	23,08	6,327		

Tablo 2. incelendiğinde yetişkinlerin temel psikolojik ihtiyaçlar ve yaşam doyumlarının cinsiyetlerine göre farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek için bağımsız örneklemler için t testi uygulanmış ve farkın temel psikolojik ihtiyaçlardan yeterlik alt boyutu ve yaşam doyumunu arasında anlamlı olduğu bulunmuştur.

Araştırmaya katılan kadın yetişkinlerin temel psikolojik ihtiyaçlardan yeterlik alt boyutu düzeyleri puanına ait ortalamalarının ve yaşam doyumunu düzeyleri puanına ait ortalamalarının erkek yetişkinlere göre daha yüksek olduğu bulunmuştur. Bir diğer ifadeyle kadın yetişkinlerin temel

psikolojik ihtiyaçlardan yeterlik alt boyutu düzeyleri ve yaşam doyumu düzeyleri erkek yetişkinlere göre daha yüksek bulunmuştur. Bu bağlamda elde edilen bulgular doğrultusunda cinsiyetin yaşam doyumu düzeyi üzerinde etkili olabileceği söylenebilir.

Yetişkinlerin medeni durumlarına göre temel psikolojik ihtiyaçlar ve yaşam doyumları açısından aralarında anlamlı farklılaşma olup olmadığını belirlemek için bağımsız örneklemeler için t testi uygulanmış ve sonuçlar Tablo 3.'te verilmiştir.

Tablo 3. Yetişkinlerin Temel Psikolojik İhtiyaçlar ve Yaşam Doyumlarının Medeni Durumlarına Göre İncelenmesi

Alt boyutlar	Cinsiyet	N	$\bar{X}$	S.s	t	p
Özerklik	Kadın	168	23,10	3,676	,789	,431
	Erkek	32	22,53	3,877		
yeterlik	Kadın	168	19,57	4,143	-,645	,520
	Erkek	32	20,09	4,482		
ilişki	Kadın	168	26,93	3,360	1,929	,055
	Erkek	32	25,63	4,195		
yaşam doyumu	Kadın	168	21,20	7,499	-,631	,529
	Erkek	32	22,09	6,664		

Tablo 3. incelendiğinde yetişkinlerin temel psikolojik ihtiyaçlar ve yaşam doyumlarının medeni durumlarına göre farklılaşıp farklılaşmadığını belirlemek için bağımsız örneklemeler için t testi uygulanmış ve medeni durumlarına göre farkın temel psikolojik ihtiyaçlar leğinin tüm alt boyutlarında ve yaşam doyumu arasında anlamlı olarak farklılaşmadığı bulunmuştur.

Yetişkinlerin aylık gelirlerine göre temel psikolojik ihtiyaçları ile yaşam doyumları açısından aralarında anlamlı farklılaşma olup olmadığını belirlemek için tek faktörlü ANOVA uygulanmış ve sonuçlar Tablo 4.'te verilmiştir.

Tablo 4. Yetişkinlerin Temel Psikolojik İhtiyaçları ile Yaşam Doyumları Aylık Gelirlerine Göre İncelenmesi

Alt Boyutlar	Gelir Aylık	N	$\bar{X}$	S.s	F	p	Anlamlı fark
Özerklik	500-1000	39	23,23	4,295			
	1000-1500	45	23,24	3,432			
	1500-2000	73	22,62	3,631	,419	,740	
	2000 st	43	23,21	3,603			
Yeterlik	500-1000	39	20,90	3,912			
	1000-1500	45	18,56	3,715			
	1500-2000	73	19,19	4,078	3,101	,028	
	2000 st	43	20,47	4,763			
İlişki	500-1000	39	27,79	3,578			
	1000-1500	45	26,64	3,325			
	1500-2000	73	26,16	3,734	1,843	,141	
	2000 st	43	26,77	3,206			
Yaşam Doyumu	500-1000	39	18,82	9,116			
	1000-1500	45	19,31	7,522			
	1500-2000	73	22,26	5,276	5,537	,001	A-D, B-D
	2000 st	43	24,19	7,391			

A= 500-1000, B= 1000-1500, C=1500-2000, D=2000 VE ÜSTÜ

Tablo 4. incelendiğinde yetişkinlerin temel psikolojik ihtiyaçları ile yaşam doyumlarının aylık gelirlerine ilişkin aritmetik ortalama ve standart sapma değerleri verilmiştir. Ortalamalar arasında anlamlı farklılaşma olup olmadığını belirlemek için tek faktörlü varyans analizi yapılış ve aylık

gelir düzeyleri ile yetişkinlerin temel psikolojik ihtiyaçları arasında farkın anlamsız olduğu bulunmuştur. Buna karşın aylık gelir düzeyleri ile yetişkinlerin yaşam doyumları arasındaki farkın anlamlı olduğu bulunmuştur.

Yetişkinlerin yaşam doyumlarında 500-1000 TL geliri olanların aritmetik ortalamasının ($X=18,82$), 1000-1500 TL olanların aritmetik ortalamalarının ($X=19,31$), 1500-2000 TL olanların aritmetik ortalamasının ($X=22,26$) olduğu ve 2000 TL ve üstü olanların aritmetik ortalamasının ($X=24,19$) olduğu görülmektedir. Ortalamalar arasındaki farkın kaynağını belirlemek için çoklu karşılaştırma testlerinden Post Hoc Tukey testi uygulanmış ve geliri 500-1000 TL olanların geliri 2000 TL ve üstü olanlara göre ve geliri 1000-1500 TL olanların geliri 2000 TL ve üstü olanlara göre anlamlı düzeyde yüksek olduğu bulunmuştur.

Yetişkinlerin temel psikolojik ihtiyaçları ile yaşam doyumları arasında ilişki olup olmadığını belirlemek için Pearson Momentler Çarpım Korelasyon Analizi uygulanmış ve sonuçlar Tablo 5.'te verilmiştir.

Tablo 5. Yetişkinlerin Temel Psikolojik İhtiyaçları ile Yaşam Doyumları Arasındaki İlişki

	Yaşam Doyumu
Temel Psikolojik İhtiyaçlar	,250**

** $p<0.01$

Tablo 5. incelendiğinde yetişkinlerin temel psikolojik ihtiyaçlar puanları ile yaşam doyum puanları arasında ilişki olup olmadığını belirlemek için Pearson Momentler Çarpım Korelasyon Analizi sonucunda, temel psikolojik ihtiyaçlar ile yaşam doyumları arasında düşük düzeyde, pozitif yönlü ve anlamlı bir ilişki olduğu bulunmuştur, ($r=,250$; $p=,000$). Bu

sonuca göre yetişkinlerin temel psikolojik ihtiyaçlar puanları arttıça yaşam doyumlarına ilişkin puanları da artmaktadır.

Sonuç

Bu araştırmada Afyon İlinin Bolvadin İlçesindeki yetişkinlerin temel psikolojik ihtiyaçları ile yaşam doyumları arasındaki ilişki incelenmiştir. Ayrıca temel psikolojik ihtiyaçlar ile yaşam doyumunun cinsiyet, medeni durum ve aylık gelir düzeyi değişkenlerine göre farklılaşıp farklılaşmadığının belirlenmesi de incelenmiştir.

Araştırmada kadın erkek dağılımı arasında çok fazla fark yoktur. Araştırmaya katılan 200 yetişkinin %48,5'i (97) erkek, %51,5'i (103) kadındır. Çalışma grubunun %84,0'ı (168) evli, %16,0'ı (32) bekindir. Yetişkinlerin yaşlara göre dağılımı 30 yaş grubu %9,5 (19), 31 yaş grubu %5,0 (10), 32 yaş grubu %8,5 (17), 33 yaş grubu %8,5 (17), 35 yaş grubu %6,5 (13), 37 yaş grubu %5,0 (10), 38 yaş grubu %7,5 (15), 40 yaş grubu %5,0 (10), 42 yaş grubu %8,5 (17), 43 yaş grubu %4,0 (8), 44 yaş grubu %3,0 (6), 45 yaş grubu %3,5 (7), 46 yaş grubu %3,0 (6), 48 yaş grubu %5,0 (10), 50 yaş grubu %5,0 (10), 55 yaş grubu %4,5 (9), 60 yaş grubu %8,0 (16) şeklinindedir. Yetişkinlerin %19,5'i (39) 500-1000 TL; %22,5'i (45) 1000-1500 TL, %36,5'i (73) 1500-2000 TL , %21,5'i (43) 2000 TL ve üstü aylık gelir düzeyine sahiptir şeklinde bulunmuştur.

Yetişkinlerin temel psikolojik ihtiyaçlar ve yaşam doyumlarının cinsiyetlerine göre farklılaşıp farklılaşmadığı incelendiğinde farkın temel psikolojik ihtiyaçlardan yeterlik alt boyutu ve yaşam doyumunu arasında anlamlı olduğu bulunmuştur.

Araştırmaya katılan kadın yetişkinlerin temel psikolojik ihtiyaçlardan yeterlik alt boyutu düzeyleri puanına ait ortalamalarının ve yaşam doyumunu düzeyleri puanına ait ortalamalarının erkek yetişkinlere göre daha yüksek olduğu

bulunmuştur. Bir diğer ifadeyle kadın yetişkinlerin temel psikolojik ihtiyaçlardan yeterlik alt boyutu düzeyleri ve yaşam doyumunu düzeyleri erkek yetişkinlere göre daha yüksek bulunmuştur. Bu bağlamda elde edilen bulgular doğrultusunda cinsiyetin yaşam doyumunu düzeyi üzerinde etkili olabileceği söylenebilir.

Yetişkinlerin temel psikolojik ihtiyaçlar ve yaşam doyumlarının medeni durumlarına göre farklılaşıp farklılaşmadığı incelendiğinde medeni durumlarına göre farkın temel psikolojik ihtiyaçlar ölçeğinin tüm alt boyutlarında ve yaşam doyumunu arasında anlamlı olarak farklılaşmadığı bulunmuştur.

Yetişkinlerin temel psikolojik ihtiyaçları ile yaşam doyumlarının aylık gelirlerine incelendiğinde temel psikolojik ihtiyaçlar ile farkın anlamsız olduğu bulunmuştur. Buna karşın aylık gelirlerine göre yetişkinlerin yaşam doyumları arasındaki farkın anlamlı olduğu bulunmuştur.

Yetişkinlerin temel psikolojik ihtiyaçları ile yaşam doyumları arasında ilişki olup olmadığı incelendiğinde, temel psikolojik ihtiyaçlar ile yaşam doyumunu arasında düşük düzeyde, pozitif yönlü ve anlamlı bir ilişki olduğu bulunmuştur.

KAYNAKÇA:

BARBARA, E. (1985). Personality Theories: An Introduction. Boston. Houghton Nifflin Company, 223-541.

BAYMUR, F. (1985). Genel Psikoloji, 7. Baskı. İnkılâp Kitapevi, İstanbul. 69-72.

BURGER, J.M. (2006). Kişilik. İstanbul: Kaknüs Yayınları, 245-247.

CÜCELOĞLU, D. (1992). İnsan ve Davranışı, Remzi Kitap evi, İstanbul,238-250.

DECI, E., RYAN, R. (2000). The “what” and “why” of goal pursuits: human needs and the selfdetermination of behaviour. Psychological Inquiry, 11(4), 227-269.

DEVECİ, H. (2007). Öğretmenlerin psikolojik ihtiyaçlarına ilişkin görüşler. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, 3-4.

DIENER, E., EMMONS, R.A., LARSEN, R.J. ve GRIFFIN, S. (1985). The satisfaction with life scale. Journal of Personality Assessment, 49, 71-75.

DİKMEN, AHMET ALPAY. (1995). İş Doyumu ve Yaşam Doyumu İlişkisi, Ankara Sosyal Bilimler Fakültesi Dergisi, Cilt: 50, No: 3-4, Haziran-Aralık, 115-140.

KESİCİ, Ş., ÜRE, Ö., BOZGEYİKLİ, H., SÜNBUİL, A.M. (2003). Temel psikolojik ihtiyaçlar ölçeğinin geçerlik ve güvenilirliği, VII. Ulusal PDR Kongresi Bildiri Özetleri Kitabı, Malatya.

KÖKER, S. (1991). Normal ve sorunlu ergenlerin yaşam doyumu düzeylerinin karşılaştırılması. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

KIZILKAYA, A., SÖNMEZ N. (2003). “Geçmişten Günümüze Güvenlik İhtiyacı ve Türk Polis Teşkilatı”, Çağın Polisi Dergisi, C. 16, ss.21-23. <http://www.caginpolicisi.com.tr/16/20-21-22-23.htm> (Erişim Tarihi: 19 Şubat 2009).

MASLOW, A. H. (1954). *Motivation and Personality*. New York, NY: Harper & Row Publishers..

MURRAY, H.A. (1938). *Explorations in Personality*. New York: Oxford University Press, 531-545.

NEUGARTEN, B.L.; Havighurst, R.J.; Tobin, S.S.(1961). The Measurement of Life Satisfaction. *Journal of Gerontology*, 1961, Vol. 16, 134 -143.

OKSAL, A. (1986). *Davranışlarımızın Kaynakları: Güdüler. Davranış Bilimleri 1, Anadolu Üniversitesi Yayınları, No: 144, Ankara.*

ÖZER, M., ÖZSOY KARABULUT, . (2003). Yaşlılarda Yaşam Doyumu, *Türk Geriatri Dergisi*, 6 (2), 72-74.

ÖZGEN, F. (2012). .O.M. Beden Eēitimi ve Spor Yüksekokulu ērencilerinin Yaşam Doyumu Düzeylerinin incelenmesi, *Yayımlanmamış Mezuniyet Tezi, Çanakkale On Sekiz Mart Üniversitesi Beden Eēitimi ve Spor Yüksek Okulu Spor Yneticiliēi Bölümü, Çanakkale, 5-13.*

ZDEVECİGL, M. (2003). "ērenen Organizasyon Olmanın Emniyet Teşkilatı Açısından nemi ve Avantajları", *Polis Bilimleri Dergisi*, C. 5, S. 3-4, ss.23-35.

ÜNLÜ, AKYÜZ B. (2014). Kadınların Kariyer Engelleri ile Kariyer Tatmini ve Yaşam Doyumu İlişkisi, *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü, Burdur, 53-57.*

YAVUZER, H. (2003). *ocuk Eēitimi El Kitabı, Remzi Kitabevi, (16. Basım), İstanbul, 135-137.*

YETİM, . (1991). Kişisel projelerin organizasyonu ve örüntüsü açısından yaşam doyumu. *Yayımlanmamış Doktora Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü. Ege Üniversitesi, İzmir.*

YÛNUS-ZÂDE AHMED VEHBÎ EFENDÎ'NİN FIKHÎ GÖRÜŞLERİ

Ercan ESER¹

ÖZET

Bolvadinli Müderris Yûnus-zâde'nin hayatı hakkında özellikle tahsil hayatı hakkında fazla bilgiye sahip değiliz. Bununla birlikte özellikle fıkıh alanında yazmış olduğu makalelere baktığımızda İslami ilimlerde derin bir malumata sahip olduğunu müşahade etmekteyiz. Bolvadinde müderris olarak görev yapması Bolvadinin dini ilimler ve dini hayatı hakkında önemli bilgi vermekte ve Bolvadinde dini hayatın ileri bir seviyede olduğunu göstermektedir.

Yûnus-zâde Sırâtımüstakîm ve Sebilu'r-Reşad dergilerinde yayınlanan ramazan hilâline dair, içtihada dair, Lisanı ecebi tahsili, vakıf, mübâhesât adlı makalelerinde fıkıh görüşlerini delilleriyle açıklamaya çalışmıştır. Ramazan hilâli ile makalesinde Ramazanın başlangıcının hilâli görme ile mi hesapla mı olacağı konusundaki tartışmalara yer vermiştir. Orucun başlangıcının ayın görülmesi ile olacağını savunmuştur. Resmi Mushaf konusunda Orta Asya'da Kazan bölgesinde bir heyet teşekkül ederek Hz. Osman mushafına uymanın günümüz Arap hattıyla bazı karışıklıklara sebep olduğunu, bu bakımdan Kur'ân-ı Kerim'in günümüz Arap alfabesine göre yazılmasının talep edildiği ifade edilmektedir. Yûnus-zâde Hattı

¹ Bozok Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Temel İslam Bilimleri Bölümü Yrd.Doç.Dr, ercaneser59@gmail.com

Osmanı konusunda icma olduğunu söyleyerek bunu caiz görmemektedir.

Lisanı ecnebi konusunda iki yaklaşımdan söz etmektedir. Birincisine göre Arapça öğrenmek yeterlidir. İkincisine göre ise yabancı dilleri öğrenmeye önem verip Arapçayı ihmal etme eğilimi söz konusudur. Yûnus-zâde her iki görüşü de tek kanatlı kuş olarak nitelemektedir. İctihad konusunda dördüncü asırdan sonra müctehid bulunmadığından ictihad yapılamayacağını savunur. Yine müctehidin olmadığı bir zamanın mümkün olup olmadığı konusunu da tartışmıştır. Yûnus-zâde kendisinden faydalanılması mümkün olmayan atıl hale gelen bir vakıf malının satılıp veya satın alınıp alınmayacağı, vakıf malının benzeriyle değiştirilmesi veya para ile satılması hususunu tartışmıştır. Yararlanılmayan vakıf malının onarım ve diğer masrafları için kiraya verilmesi veya satılması hususlarını soru cevap tarzında ele alarak açıklamaya çalışmıştır. Yunuzâdenin fikhî konularla ilgili kanaatlerini yansıtan söz konusu makaleler tarafımızdan sadeleştirilmiş, savunduğu fikirlerin dayandırıldığı hadisler kaynaklarından tespit edilmiştir. Ayrıca makalelerinde yer verdiği arapça fıkıh metinleri Türkçeye çevrilmiş ve bu metinlerin kaynakları ile fikhî görüşlerinin dayanakları ilgili fıkıh kaynaklarından gösterilmeye çalışılmıştır.

Anahtar kelimeler: Mushaf, ramazan hilâli, vakıf, ictihad, oruç, yabancı dil

ABSTRACT

We do not have much information about the life of Müderris Yunuszade in particular about his collegial life. However, when we look at the articles that he wrote especially in the field of jurisprudence, we find that he has a deep knowledge in Islamic sciences. He serves as a professor in Bolvadin provides important information about religious sciences and religious life and shows that religious life in Bolvadin is at an advanced level.

Yûnus-zâde has tried to explain his views of fiqh in the articles published in the magazines Sırâtımüstakîm and Sebilu'r-Reşad. His

articles were on the crescent of Ramadan, ijtiħad, learning foreign language, foundation and mübâhesât. In the article the crescent of Ramadan, he mentioned the debate about whether the beginning of Ramadan would be calculated by seeing the crescent. Defended that the beginning of the fast will be with the appearance of the moon. On the official Mushaf, a delegation formed in Kazan region in Central Asia, It is stated that Qur'an according to the contemporary Arabic alphabet caused some confusion with the contemporary Arabic line.

The language speaks of two approaches to foreign countries. According to the first one, learning Arabic is enough. According to the second, there is a tendency to ignore Arabicism by paying attention to learning foreign languages. Yûnus-zâde considers both views as single-winged birds. He can not make ijtiħad because he was not found mujtahid after the fourth century. He also discussed the possibility of a time when he was not born again. Yûnus-zâde will not be able to benefit from a foundation that has become idle goods to be bought or bought, the issue of replacing the foundation's property with a similar one or selling it with money.

Key words: Foundation, moon, fast, foreign langauge, mushaf

RAMAZAN HİLÂLİNE DAİR FIKHÎ GÖRÜŞLER

Yûnus-zâde Ahmed Vehbî Efendi Sıratımustakim dergisinin 44.sayısındaki “mübâhesât” başlığında Ramazan ayının başlangıcının hilâlin görülmesi ile mi yoksa rasathane hesapları ile mi olacağına dair görüşünü açıklamış, Ramazan hilâlini görmek mümkün olmadığında adil olan Astronomi (rasathane) uzmanlarının ittifakıyla hilâlin sübutunun söz konusu olması halinde bununla amel etmenin caiz olup olmadığını sorarak bu yolla hilâlin tespitinin olmayacağını ifade etmiştir.Bu görüşünü Hanefi mezhebinin muteber fıkıh kitaplarında örneklerle şöyle desteklemektedir:

“İnsanların Şaban ayının 29.günü ayı gözetmeleri gerekir. Şayet ayı görürlerse oruç tutarlar. Ancak hava kapalı olur da ayı göremezlerse Şaban ayını 30 güne tamamlarlar sonra oruç tutarlar. Zira Peygamberimiz (s.a.v) ayı gördüğünüzde oruca başlayın ayı gördüğünüzde iftar/bayram yapın, buyurmuşlardır. Şayet hava kapalı olursa Şabanı otuz güne tamamlamayı emretmiştir. (صَوْمُوا لِرُؤْيَيْهِ وَأَفْطِرُوا لِرُؤْيَيْهِ) Buhârî, Savm,11) Bu delil ancak başka bir delil bulunduğu zaman terk edilir. Zaten böyle bir delil de yoktur.” (Mergınanî, Alî b. Ebibekir b. Abdilcelîl Ebû'l Hasan Burhaniddîn, *el-Hidâye fi Şerhi Bidâyeti'l-Mubtedî*, Dâru İhyâ-i Turasil-Arabî, Beyrut, ty. I, 117.)

Buna yakın anlamda *el-İhtiyar* adlı eserde Ramazan hilâli konusunda sahih rasathane bilgisine sahip uzman adil kişilerin görüşünün kabul edilemeyeceği ifade edilir. (Heyet, *Fetavâ'l-Hindiye*, Dâru'l-Fikr, 1310, I,1975). (Sıratımustakîm, cilt.II, sayı, 44, s. 278).Yukarıda belirtilen fıkıh kitaplarında yer alan bilgilere göre Hilâlin tespiti ya rü'yet veya iki kişinin gördüklerine dair şahitlik yapmalarıyla mümkündür. Aynı görüş İbn Abidîn'in “*Tenbîhu'l Gâfil ve'l-Vesenân alâ Ahkâm-i Hilâli Ramadân*” adlı Risâle'sinde yer almaktadır. (İbn Âbidîn, Muhammed Emîn b. Ömer b. Abdilazîz, *Mecmaatu'r-Resâil*, Ty, By. I, 234; Mavsilî,

Abdullah b. Mahmud b. Mevdûd, *el-İhtiyâr li Ta'lili'l-Muhtâr*, Dâru'l Kutubi'l-İlmiye, Beyrut, 1937, I, 129-130.)

Bazı Hanefî fıkıh kitaplarında da aynı görüşün savunulduğu, rasathane bilgilerine itibar edilemeyeceği bunu savunan kimsenin şeriata muhalif olacağı ifade edilir. (Aynî, Ebû Muhammed Mahmud b. Ahmed b. Mûsa b. Ahmed Bedruddîn, *el-Binâye şerhu'l-Hidâye*, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiye, Beyrut, 2000, IV, 17; İbn Nuceym, *el-Bahru'r-Râik şerhu Kenzi'd-Dakâik*, II, 284; Mollâ Hüsrev, Muhammed b. Feramûz, *Dürreru'l-Hükkâm şerhu Gururu'l-Hükkâm*, Matabaati şeriketi's-Sahafiyeti'l-Osmaniye, 1318, I, 200) İbn Âbidîn de rasathane uzmanlarının bilgilerinin kabul edilemeyeceğini hilâlin görölmesi gerektiğini ifade etmiştir.

Yine Hanefî bazı fukahaya göre vakit uzmanlarının sözlerine itibar edilemeyeceği, bazılarına göre sayıları fazla olması halinde bunların sözlerine itibar edileceği belirtilmektedir. Hatta İbn Âbidîn vakit uzmanlarının sözlerine itibar edilebileceğini söyleyenlere şiddetle karşı çıkmaktadır. (İbn Âbidîn, *Reddu'l-Muhtâr*, Dâru'l-Fikr, Beyrut, 1992, II, 387). (Sıratımüstakîm, cilt.II, sayı, 44, s. 278).

Yûnus-zâde yukarıda görüşleri fıkıh kitaplarından naklettikten sonra günümüzde bir hâkimin bir şehirde adil vakit hesaplayıcılarının haberini dikkate alarak Ramazanın sübutüne yani Ramazan ayına hükmetse hükmünün geçerli olup olmayacağını sorar, cevaben olmayacağını ifade eder. Bu görüşünü yine fıkıh kitaplarından şöyle nakiller yaparak destekler: Mukallid olan kâdının zayıf delille hüküm vermesi caiz değildir. Çünkü o kâdı tercih ahabından değildir. Dolayısıyla sahih olan delili bırakıp zayıf olanı tercih edemez. şayet hükmederse geçerli olmaz. Çünkü haksız bir hüküm vermiş olur, zira hak olan sahih değildir. Zayıf delil kâdının(hakimin) hükmetmesiyle kuvvet kazanır sözü müctehid

olan kâdı ile ilgilidir. İbnu'l Gavs (ابن القوص) mukallid kişi amel edilen ve fetva verilen bir delille hüküm verebilir. Bahr sahibi de bazı risalelerinde mukallid kâdının mezhebinde müfta bih olan sahih delille hüküm verilebileceğini ifade etmektedir. (İbn Âbidîn, *Reddu'l-Muhtâr*, V, 408; İbn Nuceym, *Bahru'r-Râik Şerhu Kenzi'd-Dakâik*, Dâru'l-Kitâbi'l-İslâmî, Dâru'l-Ma'rife, Beyrut, ty., VII, 9).

El-Eşbah ve'n-Nezair adlı eserde ise Astroloji (ehli nücûm)bilimcilerinin sözüne dayanarak hakimın hüküm vermesinde bir beis görülmemektedir. Muhammed b. Mukatil'in Astroloji (ehli nücûm)bilimcilerine sorduğunda onlardan bir topluluk ittifak sağlayınca onların sözüne itimad ettiği rivayet edilmektedir. Ancak İmam Serahsî Hz.Peygamber (s.a.v)'den gelen şu hadisi buna gerekçe göstererek "*Bir kâhin veya müneccime gidip bir şey sorarak onun sözünü tasdik eden kişi Peygamber (sav)'e indirilen vahyi inkar etmiştir.*" (Ebu Davud, Teyalisi, *Müsned*, Daru Hicre, Mısır 1999, I, 300) onun sözünü reddetmektedir. (İbn Âbidîn, *Reddü'l-Muhtâr*, II, 387, *Mecmuatu'r-Resâil*, I, 245) Burada yapılması gereken şey hilâlin görülmesi ile ilgili hadisin delil olarak alınmasıdır. Yoksa bilgi/ilim içeren şey değildir. Çünkü Peygamberimiz (s.a.v) "*Ramazan ayını gördüğünüzde oruç tutunuz Şevval ayını gördüğünüzde iftar ediniz*" buyurmuştur. (Buhârî, Savm, 11). Bu hadiste hilâlin tespiti için vakit hesap uzmanlarına sorulması istenmemektedir. Bundan öte Hz. Peygamber biz ümmi bir toplumuz yazma bilmeyiz ayları da hesaplamayız buyurarak hilâlin görülmesini (ru'yet) emretmiştir. (İbn Âbidîn, *Reddü'l-Muhtâr*, II, 387; *Mecmuatu'r-Resâil*, I, 245; Şeyhizâde, Damad Efendi Abdurrahman b. Muhammed b. Süleyman, *Mecmau'l-Enhur fi Şerhi Mültekâ'l-Ebhar*, Dâru İhyâi't-Turâsî'l Arabiye, I, 237) (Sıratımüstakîm, cilt.II, sayı, 44, s. 279)

Yûnus-zâde yine örnek bir olaydan hareket ederek şöyle bir soru soruyor. Ramazan ayı vakit hesaplama uzmanları

tarafından cumartesi günü tespit edilmişken beldenin hakimi, onların sözüne itibar etmeyerek ertesi günkü Pazar gününü şer'i başlangıç olarak kabul edip ilan ederse vakit hesap uzmanlarının çoğunun ittifak ettiği Cumartesi günü oruca başlasalar buna göre otuz gün diyerek yeseler söz konusu durumdan dolayı kaza mı yoksa keffaret mi gerekir? Cevaben yalnız kaza gerektiğini söyler. Bu fetvasına dayanak olarak yine fıkıh kitaplarından şu nakilleri yapar: "Bir Astroloji bilimcisinin (Müneccim) kendi başına yaptığı hesaplama amel etmesi caiz değildir." (Heyet, *Fetava'l-Hindiyye*, I, 197).

İbn Âbidîn de gökte ay geceleyin bulunduğu halde Astroloji bilimcisinin adalet sahibi kimselerden olsa da sözüne itibar edilmez demektedir. (İbn Abidîn, *Reddu'l-Muhtâr*, II, 387), Yûnus-zâde tutulmayan orucun sadece kaza edilmesi gerektiğini Hidâye'de geçen şu ifadeye dayandırmaktadır. Kişi oruca niyet etmeden sabahlarsa Ebû Hanîfe'ye göre kaza gerekir. Ancak İmameyn'e göre ise keffaret de gerekir. (Merginânî, Alî b. Ebibekir b. Abdilcelîl Ebû'l Hasan Burhaniddîn, *el-Hidâye fi Şerhi Bidâyeti'l-Mubtedî*, Dâru İhyâ-i Turasil-Arabî, Beyrut, ty. I,126). Yûnus-zâde, bu konuda İbn Âbidîn'in *Reddu'l-Muhtâr* adlı eserinde yer alan yine şu hadisi zikreder: "Orucunuz tuttuğunuz gündür, iftarımız yediğiniz gündür." (İbn Âbidîn, *Reddü'l- Muhtâr*, II, 384; Beyhakî, Ahmed b. Hüseyin Ali b. Musa Ebûbekir *Sünenü'l-Kübrâ*, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiye, Beyrut, 2003 Siyam, IV/422).

Vehbî Efendi tartışmasında devamla şöyle diyor: "Şaban ayının sonunda hava kapalı olur da Ramazan hilâli görülmez ve iki şahit ile hilâlin Şaban ayına ait olduğu ve Şaban ayının otuz gün olduğu tespit edilerek pazar günü Ramazan orucuna başlanılacağına o beldenin hâkimi karar verir de, ancak Astroloji bilimcilerinin tümü Ramazanın pazartesi günü başlayacağını Pazar günü olmasının mümkün olmadığı konusunda ittifak

etmiş olursa ve halkın oruç tuttuğu gün onlar oruç tutmayıp yeseler, şaban ayı otuz gne tamamlandığı halde otuz birinci gece gökyüzü bulutlu olduğundan orucu bozma hillı (hillı fıtr) görülmediği için halkın bayram günü kabul ettikleri günde oruç tutarlarsa günahkar olup olmayacağını sorar ve cevaben günahkar olacaklarını ifade eder. (şeyhizde *Mecmau'l-Enhur*, I/207; Heyet, *Fetev'l-Hindiye*, Dru'l-Fikr, 1310, I, 201; İbn Âbidn, *Reddu'l-Muhtr*, II, 387). Yunus Vehb Efendi buradan da anlaşılacağı gibi ayın tespitinin hesapla değil, görmekle olacağını savunmaktadır. Vehb Efendi bu görüşlerini yukarıda geçen fıkhı kitaplarındaki bilgilere dayandırmaktadır. (Sıratımuştakm, cilt.II, sayı, 44, s. 279).Ynus-zde şafii ulemasından Subk'nin vakit uzmanlarının sözleriyle amel edilir şeklindeki sözünün ulema tarafından kabul edilmediğini, red olunduğunu İbn Âbidn'den yaptėı rivayette açıklar.(İbn Âbidn, *Reddu'l-Muhtr*, II, 387)

Ynus-zdenin hille dair makalesinde ele aldığı konulardan bir diğeri ise, farklı beldelerde grlen hillin bütün beldeler için bağlayıcı olup olamayacağı hususudur. Bununla ilgili olarak iki beldeden birinde gökyüzünün açık olması sebebiyle Ramazan hillinin birinci gün görüldüğu hakim huzurunda iki şahidin şahitlik yapıp hakim karar vermesiyle Ramazan'ın birinci günü olduğu ilan edilir. Başka iki adil şahit ise Ramazan hillinin görülmediği beldenin kdisinin huzurunda Ramazan hillinin görüldüğu kdının huzurundaki şahitliği tasdik eder ve ikinci belde hakimi de buna göre Ramazanın başlangıcına hükmederse diğer taraftan vakit hesap uzmanları heyeti Ramazan hillinin ertesini gün zevalden sonra görüldüğu konusunda ittifak sağlamış olur ve kendilerince halkın oruçlu olduğu gün oruç tutmayıp Ramazan orucunu 30 gne tamamladıkları halde 31.günde havanın kapalı olması nedeniyle halkın bayram yaptıkları günde oruçlu olsalar

günahkar olurlar mı diye sorar ve cevaben günahkar olacağını ifade eder. Bu görüşünü yine fıkıh kitaplarında şu ifadelerle destekler: Aynı farklı yerlerden doğuşuna itibar edilmez. Doğuda ayın görülmesiyle batıdaki insanların da oruç tutmaları gerekir. (Heyet, *Hindiyye*, I, 198-199; İbn Mâze, *Muhîtu'l-Burhânî*, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 2004, II, 378; Zeylaî, *Tebyînu'l-Hakâik Şerhu Kenzu'd-Dekâik*, Matabaatu'l-Kubrâ el-Emiriye, Kâhire, 1303, I, 317; İbn Humam, *Kemâlüddîn Muhammed b. Abdilvahid es-Sivâsî, Fethu'l-Kadîr*, ty, by, II, 315-316; İbn Âbidîn, *Mecmaatu'r-Resâil*, I, 249-250) Ancak hesap uzmanları ayı gören şahitleri yalanlar ve hesap üzerinde ittifak ederlerse, aynı zamanda hesabın katı olduğu, haber verenlerin sayısının tevatür derecesinde oldukları tespit edilirse şahitlerin şهادeti reddolunur. Aksi takdirde onların şahitliği geçerlidir. Burada Şafiî fukahasından İbn Subki'nin bu görüşüne İbn kasım karşı çıkmış ve şöyle demiştir: Tevatür sayısı haberleri ancak algılanabilir gözle görülebilir olmasıyla katilik ifade eder. Oysa haberlerin tevatür derecesinde olması duyu organlarıyla idrak edilebilen bir durum değil akıl ile bilinen bir durumdur. Akli olan şeyler ise tevatürle sabit olmaz. Zira bu konuda çok sayıda olan kişiler de hata edebilirler. Örneğin felsefeciler alemin kadimliği konusunda yanılmışlardır. Alemin kadimliği konusunda felsefecilerin çoğunun inkârcı olmalarına karşın ittifak etmiş olmaları yanıldıklarını göstermektedir. (İbn Âbidîn, *Mecmaatu'r-Resâil*, I, 249)

Yûnus-zâde bir beldede Ramazan hilâlinin görülme engelleri olduğu için komşu belde de kalabalık tarafından görüldüğü tespit edilir ve buna göre komşu beldedeki hilâlin de Ramazan'ın birinci günüdür diye ilan edilirse hilâlin görülmediği birinci belde halkı için bu hükmün bağlayıcılığı konusunda şöyle demiştir. Birinci belde kâdısına iki şahidin gidip komşu beldedeki hâkimin Ramazan ayının başlangıcını

ilan ettiğini söylemeleri yahut komşu hâkimin birinci beldeye kararını ulaştırması gerekir. Yûnus-zâde bu görüşünü şöyle desteklemiştir: Birinci kâdının iki şahidin şehadetiyle hüküm vermesi caizdir. Çünkü hâkimin kararı hüccettir ve buna şahit olmuşlardır. Başkalarının gördüklerine şahitlik yaparlarsa caiz olmaz. Çünkü bu bir olayı hikâye etmektir. Dolayısıyla bu haber diğer beldeye ulaşırsa onların buna uymaları gerekir. (İbn Âbidîn, *Reddü'l-Muhtâr*, II, 390). (Sırâtımüstakîm, cilt.II, sayı, 44, s. 279).

BOLVADİN MÜFTÜSÜ'NN YNUS-ZÂDE'YE İTİRAZI (MBAHESÂT)

Bolvadin ilçesi müftüsü Mehmed Ali Bey Sırâtımstakîmin 44.sayısında Bolvadinli müderris Mehmed Vehbî Efendî'nin Ramazan hilâli ile ilgili risalesini okumuş ancak kanaatine göre hocalardan uzak küçük yerlerdeki insanların tereddütlerini izale etmek maksadıyla bu konudaki görüşlerini büyük hocaların görüşlerine sunulmak üzere Sırâtımstakîme göndermiştir. Yûnus-zâde de ona cevap vermiştir. Ancak Yûnus-zâdenin karşıt görüşlerini açıklamadan önce Bolvadin müftüsünün Sırâtımstakîmin 44.sayısında yayınlanan görüşlerinin neler olduğunu bakmak gerekir:

Bolvadin Müftüsü Mehmed Ali kendi kazasında Ramazan'ın tespiti ile ilgili iki husustan söz eder. Birincisi kazamızda tevatür derecesinde büyük çoğunluk tarafından Ramazan'ın başladığı haber verilir. İkincisi kazamızda ru'yet i hilâl sabit olup hüküm, ilan edildiği ve bu konuda iki şahidin haber vermek üzere yola çıkarıldığına dair alınan telgrafa göre hareket edilir.

Bolvadin Müftüsü Mehmed Ali'ye göre telgraf 1206'da icad olup 1240'ta bu olay vuku bulmuştur. Telgraf, telefon ve telsizle ilgili Fukaha bir görüş belirtmemişlerdir. Ancak bunlarla amel

etmek kavaidi fıkhıyeden çıkarılabilir. 1240'da Şaban ayının 29.Pazartesi gecesinde DımeŐk-i Şam'da dinlenen Şahitler ve müftünün fetvasına binaen Ramazan'ın sübutu ve orucun farzıyetine fetva verilerek Ramazan ayının girdiği insanların oruçlu olmaları gerektiği ilan edilir. Ancak bazı Őafiiler bu hükmü bozmak maksadıyla pazartesi günü sabahında bir cemaatin hilli gördüklerini bazı insanların haber verdiklerini dolayısıyla Hanefi ve Őafiilere göre Ramazan'ın sübutunun sahih olmadığını ifade ederler. Esasen Astroloji bilimcilerine göre hillin akşam ve sabah görülmesi mümkün değildir. Şehadet ve hüküm de aklen mümkün değildir. Ayrıca hkimin verdiği hüküm geçerli değildir. Çünkü Sultan hkimi bir yıl süreyle atamıŐtı. Ramazan ayında hakim görevinden azl olduğundan dolayı hükmü geçerli değildir. Bu olay avam ve cahiller arasında yayılır. Bazıları oruç tutarlar, bazıları Şafii mezhebine mensup olarak oruç tutmazlar. (Sıratıstakm, cilt. II, sayı, 47, s. 327).Bu durumla ilgili İbn Âbidn merhum fukahanın görüşlerini "Tenbhul-Gfil ve'l-Vesenn" adlı risalesinde Şu dört başlık halinde incelemiştir:

Ramazan ayının ne ile sabit olacağı

Gündüzün ru'yet -i-hilli

Ncm ve hesap alimlerinin sözlerinin hükmünü açıklama

Metali'in ihtilafının hükmü

Bolvadin Müftüsü Mehmed Ali bütün bunları zikrettikten sonra kendi kanaatlerini Şöyle açıklar: Bir müftünün hill ile ilgili hesabın kati olduğunu, Hz. Peygamberin (s.a.v)"kahin ve mneccimi tasdik edenin münkir olduğu من اتي كاهنا او منجما (Eb Dvud, Tıb, 21)hadisinde ifade edilen yasağın dini hükümlerle ilgili olduğunu, namaz vakitlerini ve kibleyi tespit edebilecek kadar ilmi hesabı ve ncumu öğrenmenin caiz olduğunu bilir. Hatta Hanefi fıkıh kitaplarında yer alan "müneccimlerin sözüne

güvenmede bir sakınca yoktur” ifadesi ile İbn Mukatil’in Astroloji bilimcilerinin ve hesapçılardan bir topluluk bir konuda ittifak ederlerse sözlerine güvenilir. Zira ümmet dalalette birlik sağlamaz şeklindeki görüşüyle amel ederek Ramazan ayının başladığına dair fetva verir ve hakim de Ramazan olduğuna hükmeder ve ilan ederse verdiği hüküm sahih olur. O günün orucunu yemek haram olur. (İbn Âbidîn, *Reddül-Muhtâr*, II, 387; *Mecmaatu’r-Resâil*, I, 244-248) Aynı durum Şevval hilâli içinde söz konusu olup oruç tutmak haramdır. 1273 tarihinde ilan edilen durum o yılların Ramazan ayına has olup şimdi onunla amel edilmediği ifade edilir.

Telgraf, telefon ve telsiz meselesinde ise günümüzde müctehid-i müntesib bulunmaktadır yani zamanımızda müctehid mevcuttur. Fukahanın kavaidi fikhuyyeleri meydanda iken bunda tereddüte gerek yoktur. Fukahaya göre bir şehirde Ramazan ve Şevval hilâli görülürse diğer insanların da buna uyarak oruç tutması ve bayram yapması gerekir. Zâhiri mezhepte ehli Mağribin hilâli görmeleri ehli müşrik için de geçerli olacağını söylemektedir. Dolayısıyla Bolvadin’e yakın Karahisar ile Akşehir ve Aziziye’de rü’yet-i hilâl sübut bulunduğunda Ramazan ve Şevval için hüküm alınıp ilan edildikten sonra, ilçemizde ru’yet mümkün olmadığı için, resmen telgraf ile durum bildirildiği yakîn olarak anlaşıldığında bizim için iki durum söz konusu olur. (Sıratmüstakîm, cilt.II, sayı, 47, s. 327) 1.Kazamızda ru’yet ve ilimle Ramazan sabit olmadığından oruç tutulmayabilir. 2. Resmi telgraf yakın ifade eder dolayısıyla o gün Ramazan ayıdır, oruç tutmamak haram olur. Haramiyet yönünü tercih ederek telgrafla orucun başladığını kabul etmek, Ramazan orucunu tutmak ve ilan etmek vacip olur. Şevval ayı hilâli de aynı hükümdedir, yani Bayram olduğunu bildiğimizden dolayı oruç tutmak haramdır. Bayram yapmak vaciptir. Şahit bir şeyin sıhhatini anlamak için meşrudur.

Telefon ve telgraf gibi vasıtalar da bir Şeyin hakikatini haber veriyorsa bunlarla da amel etmek caizdir ve gereklidir. (Sıratı müstakîm 47/327-328). (Sıratı müstakîm, cilt.II, sayı, 47, s. 328)

YÛNUS-ZÂDE'NİN HİLÂLE DAİR FIKHİ GÖRÜŞLERİ (DEVAMI)

Yûnus-zâde Ahmed Vehbî Efendi Bolvadin müftüsü Mehmet Ali'nin Sırat-ı Müstakim dergisi 47.sayısında hilâlle ilgili belirttiği FIKHÎ görüşlerini Şöyle tenkit etmektedir. İbn Âbidîn'in *Tenbihu'l-Gâfil ve'l-vesenân* adlı risalesinde hilâlle ilgili detaylı açıklamada bulunmuş ve orada dört mezhebin imamlarına göre telgraf ve saire vasıtalarla ru'yet konusunda amel edilmeyeceğini ifade etmiştir. Hatta bu konuda Şu genel fıkıh kuralını delil olarak kullanmaktadır. " أَنَّ الْإِعْتِبَارَ بِخُصُوصِ السَّبَبِ لَا بِعُمُومِ اللَّفْظِ " "sebebin hususi olması lafzın umumiliğine mâni değildir" (Razî Fahreddin, Ebû Abdullah b. Muhammed b. Ömer b. Hasan, *el-Mahsûl*, Müessesetü'r-Risâle, by., 1997, III, 125; Necmuddîn, Süleyman b. Abdilkavî b. Kerim, *Şerhu Muhtasarı Ravdâ*, Müessesetü'r-Risâle, 1987, by., III, 106) Bu genel kurala göre telgrafın 1206 yılında icad olması sadece o zaman onunla amel edilmeyeceği anlamına gelmez. Ondan sonraki zamanlarda da aynı hüküm geçerlidir. (Sıratı müstakîm, cilt.II, sayı, 50, s. 377)

Yûnus-zâde İbn Nüceym'in el-EŞbah adlı eserini Şerh eden Hamevî'nin yine İbn Nüceym'in "*Fevâid-i Zeyniyye*" adlı eserinden Şunu nakleder: "usûl ilminde genel fikhî kaidelerle fetva vermek helal değildir. Ancak müftî olan fukahannın açıkladığı gibi açık bir hükmün naklini hikâye vacip olur." (Hamevî, Şihabuddin el-Huseynî, *Gamzu Uyûni'l-Besâir*, Dâru'l-Kutubî'l-İlmiye, by, 1985, I, 37) İbnu'l-Hümmam, edebî'l-kâdı bölümünde ve hatta diğer önde gelen fukahannın muteber eserlerinde açık beyanlarla kendi zamanları ile zamanımız kâdısının vazifelerini sınırlamışlarken (İbn Humam,

Kemâlüddîn Muhammed b. Abdilvahid es-Sivâsî, *Fethu'l-Kadîr*, ty, by, VII, 253) makale sahibinin ictihad edercesine müftilerinin ifta makamında bulunduğumuz meseleye efradından olmadığı halde “helal ile haram içtima ettikte haram tağlib olunur. (Hamevî, *Gamzu Uyûni'l-Basâir*, I, 385) külli kaidelerini tatbik etmiş telgraf ve emsalinin haberiyle oruca başlamanın lüzumunu ifade etmiştir.

Yûnus-zâde söz konusu külli kaidenin Ramazan hilâlini kapsamadığını bu kaidenin esasının şöyle olduğunu ifade eder. “Bir vakit ve bir mahalde mübah kılıcı ile haram kılıcı hükümler toplandığında haram kılıcı olan tercih edilir.” (Hamevî, *Gamzu Uyûni'l-Basâir*, I, 386) Bu külli kaide bir cariye üzerinde ortak mülkiyetleri olan iki kişiden birinin cariye ile cinsel ilişki ve cinsel ilişkiye yol açabilecek şekilde tasarrufta bulunamayacağını ifade eder. Zira her iki ortak da köle üzerinde mülkiyetleri bulunduğu için mübah kılıcı vasıf mevcut ancak diğersinin ortak mülkiyeti olduğu için haram kılıcı vasıf bulunmaktadır. Her iki vasıf bir yerde bulunduğu için haram tarafı tercih edilmiştir. Bu konuda fıkıh kitaplarında birçok örnek görmek mümkündür. (Sıratı müstakîm, cilt.II, sayı, 50, s. 377) Dolayısıyla Şaban ayının sonu veya Ramazanın sonunda Ramazan hilâli veya Şevval hilâlinin görüldüğü tespit edildikten sonra o şerî hüküm ayın görülmesine engel bulunan civar bir beldeye telsiz ve telgraf gibi vasıtalarla haber verilmiş olsa ve diğer mucibatı şeriyeye gibi dört şer’î delilden biriyle farziyeti sabit olsa dahi birinci surette iftarı haram kılacak delil ve ikinci surette orucu mübah kılıcı delil bulunmayacak yani orucu haram kılacak delil gerçekleşecektir. Bu husus bu kaidenin kapsamında değerlendirilmesi söz konusu değildir. Çünkü telsiz ve telgraf gibi vasıtalar dört şer’î delilden biriyle şer’î bir hüküm sübut kılmıyor. Belki de dört şer’î delile şöyle aykırılık teşkil etmektedir. Yûnus-zâde bu delillere aykırılığı şöyle izah etmeye çalışır:

Kitab-Sünnete Muhalefet

Hadislerde havanın açık olması halinde ayın görülmesi, kapalı olduğu zaman ayın otuz güne tamamlanması ifade edilerek orucun vücubiyetinin bu vasıtalarla olabileceğine açıkça işaret edilmektedir.

İcma-ı Ümmete Muhalefet: Dört İmamın Zahiri rivayetlerini havi sahih kitaplara bakıldığında hiçbir mezhebin Ramazan orucunun tayin hususunda yukarıda sayılan vasıtalara başvurduğu görülmemektedir. Ümmetin müctehidlerinin bir asırda bir mesele ile ilgili farklı görüşte olmalarına karşın yukarıda belirtilen Ramazan orucunu tespiti hususunda söylediklerinin dışındaki görüşlerin batıl olduğunda icma etmişlerdir. Müteahhirin bir zatın aksi bir görüş ihdas etmesinin meşru olmadığı usul kitaplarında yer almaktadır. Bundan dolayı Ramazan hilâlinin bu vasıtalarla tespiti icma-i ümmete muhalif olur.

Kıyas-ı Fukahaya Muhalefet: Fıkıh usulü ilminde kıyasın şer'î naslardan hiçbirine muhalif olmayan hususlarda olması gerekir denmektedir. Bu kaideye göre Şehadet-i Şeriyede düşünülen şer'î illetin bu vasıtalarla da tahakkuk ederek Ramazan orucunun vücubiyetinin şهادeti şer'î'ye kıyas edilmesi batıldır. Zira bu kıyasın üç delile muhalif olduğu görülmüştür.

Yûnus-zâde kendisini asla ictihad makamında görmemekte ve delillerle ispat etme iddiasında bulunduğumuzdan dolayı ictihad iddiasında olduğumuz düşünülmesin demektir. Zira müctehid demek olan fakih her bir şer'î hükmü delilinden istinbat etme melekesine sahip övülmüş kişidir. Yûnus-zâde kendisini mukallid olarak görüp mukallidin bazı şer'î hükümleri delillerinden bilmesi caizdir, demektir. Yûnus-zâde, İbn Nuceym ve İbn Emir Hâc gibi meşhur fakihlerin hadisin delalet

ettiği anlama göre . خیر القرون قرنی ثم الذین یلونهم. (Buhârî, Şehâdât, 9) hicretten dört yüzyıl sonra ictihad kapısının kapandığını savunduklarını ifade eder. (Sıratı müstakîm, cilt.II, sayı, 50, s. 378)

Yûnus-zâde Bolvadin Müftüsü Mehmed Ali'nin Sırat-ı Müstakim'in 44.nüshasında fetva halinde yayınlanan muhtar fikhî görüşleri ve tabaka-i fukahayı tedkik ettiğinin şüpheli olduğunu ifade eder. Çünkü İbn Abidîn'in ashab-ı tercihten olmadığını, fıkıh metinlerinden sadece güzel anladığını nakilden ibaret olduğunu bizim naklettiğimiz fetva ise dirayet erbabından Hanefi imamlarının zahiri mezhepleri üzere verilmiştir demektedir.

Yûnus-zâde yine aynı minval üzere Bolvadin Müftüsüne yazdığı makalede kendisini ashab-ı tercihten belki de müçtehidinden sayarak zayıf görüşü tercih ettiğini ifade eder. Çünkü Yûnus-zâde'nin yazmış olduğu fetva fıkıh kitaplarındaki "resmü'l-müftî" başlıklı bölümünde açıklandığı gibi takip edilen usule, Hanefî imamlarının muteber görüşlerine ve tercihlerine uygundur. Bolvadin müftüsünün tercih ettiği görüş ise *el-Eşbah* adlı fıkıh kitabının müellifinin bazı Hanefi kitaplarından naklettiği şu görüştür: "Bu babta müneccimin sözlerine itimat etmekte bir beis yoktur." (İbn Nuceym, *el- Eşbah*, 200) Yûnus-zâde'ye göre bu görüş mutezili olan Kâdı Abdulcebbâr Hamedanî ve Camîu'l-ulûm sahibi tarafından nakledilmiş olsa da nadir rivayet olup sahibi mezhepten böyle bir rivayetin geldiği kesin/yakîn değildir.

Yûnus-zâde bu görüşe şöyle karşı çıkmaktadır. Kaldı ki Mukatil hazretlerinin bu konuda müneccimine sorup onlardan bir topluluk bu noktada ittifak ederlerse sözlerine itimat edileceğine dair rivayeti Serahsî من اتي كاهنا او منجما (Ebû Dâvud, Tıb, 21) umumi anlamı ile reddetmekte ve şöyle demektedir:

Her ne kadar *el-Eşbah* adlı Hanefi fıkıh kitabının haşiyelerinde bu hadiste kasdolunan ilmü'l-ahkâmdan nehiydir. İلمي nücûmu öğrenmenin cevazına delalet eder. Şer'î delille hilâle taalluk eden ilm-i hesabı nücûm, zikredilen hadisin genel anlamına tahsis olunan bir istisnadır şeklinde hadisin anlamında itirazda bulunmuşlarsa da şer'î delil, zikredilen namaz ve kible hakkında ilm-i nücûmu öğrenmek ve onunla amel etmek hadisin umum anlamından çıkar. Fakat oruç hakkında ilm-i nücûm ile amel mezkur hadisin umumi anlamı içerisinde baki kalır. Oruç hakkında ilm-i nücûm ile amel dahi hadisin hükmünden çıkarmak hadisinin umumunu tahsis eder ayrıca bu da şer'î delil bulunmakla olur. Halbuki böyle bir şer'î delil tahakkuk etmemiştir. (Sıratmüstakîm, cilt.II, sayı, 50, s. 378)

Yûnus-zâde yine görüşünü savunmaya devam ederek, "Benim ümmetim dalâlette içtima etmez" (Nemerî, Ebû Amr Yusuf b. Abdillâh Muhammed b. Abdilber b. Asım; *Câmiu Beyânu'l- İlm ve Beyânuhu*, Dâru İbnu'l Cevzî, 1994, Suudi Arabistan, I, 759) hadisinin münecciminden bir topluluğun bir konuda ittifak etmelerinin tayiniyle Ramazan orucu hilâlinin tayininde şer'î bir delil olamaz, der. Çünkü ona göre "ümmeť" kelimesinin Hz. Peygamber'den ibaret "ي" mütekellime izafet edilmesi ahdi harici ilmi için olup, buradaki ümmet isebüyük müctehidlerdir. (Sıratmüstakîm, cilt. II, sayı, 50, s. 379) Müneccimîne has olan bütün ümmet veya özel ümmet değildir. Şayet o şahsın itirazı doğru olsa Serahsî'nin savunduğu "Müneccimîn sözlerine itimad yoktur" ifadesinin nakzedildiği doğrulanmamış olur. Çünkü müstakil bir delilin bozukluğu medlulün bozukluğunu gerektirmez. Yûnus-zâde devamla şöyle diyor: Yukarıda adı geöen delil için başka bir delil bulunması caiz olduğundan bu konuda iddiamızı ispat eden hilâlin sübutunda bilgiye (ilm) değil görmeye (ru'yet) itibar edilmesi gerektiğini ifade eden hadisi şeriflerdir "...صوموا لرؤيته..." (Buharî, Savm, 11)

Hadisi Şerifte Ramazan orucu tutulması için ayın görülmesi, bayram yapılması için de Şevval ayının görülmesi emredilmektedir. Havanın kapalı olması halinde ayın otuz güne tamamlanması emredilir. Yoksa hava kapalı olur ay görülmezse hesap ehline sorulması istenmemiştir. Hatta Hz. Peygamber (s.a.v) biz ümmî toplumuz hesap ve kitap bilmeyiz buyurmuştur. Ancak İbn Hacer'in "müneccimin hilâl konusunda hesaplarının katı olduğunu ve ittifak sağladıkları tevatür derecesine ulaşan bir topluluk tarafından haber verildiğinde sözleri ile amel edilir. Hatta bu hesaba muhalif şhadette red olunur" anlamındaki ifadeye Şafii alimlerinden İbn Kasım itiraz ederek tevatür derecesine ulaşan topluluğun haberi katilik ifade eder demektedir. Yûnus-zâde yine savunmasına devam ederek tevatürün yakîn ifade etmesi nücûm ehlinin sözlerinin hissiyattan olmasına bağlıdır. Halbuki zikrolunan sözler hissiyattan olmayıp aklî duyularla idrak edilemeyen aklî meseleler türündendir. Aklî konular ise tevatür ile sabit olmayan hususlardandır. Aklî konularda çok sayıda olmalarına rağmen topluluk hata edebilmektedir. Örneğin alemin kıdemi konusunda çok sayıda olmalarına rağmen felsefeciler hata etmişlerdir. Şayet aklî bir mesele tevatür ile sabit olan şeylerden olsaydı haber verenlerin Müslümanlığı tevatür şartından olmadığı cihetle kafir iseler de felsefecilerin çoğunluğunun alemin kıdemi konusunda ittifak sağladıkları sabit olduğundan alemin kıdemi lazım gelirdi. Halbuki alemin kıdemi batıldır. Buna göre aklî bir meselenin tevatür ile sabit hususlardan olması batıldır. Buna binaen vakit hesapçılarının ve rasathanecilerin (müneccimin) işleri akıl ile bilinebilen hususlardır. Yakîn bir tevatür ifade etmeyip Ramazan orucunun başlangıcını tayin etmede amel edilmez" ifadesiyle Serahsî de İbn-i Hacer'i reddetmiştir. (50/354). (İbn Âbidîn, *Mecmaatu'r-Resâil*, I, 249)

Yûnus-zâde özet olarak şunu söylüyor: Şârî bütün insanların bilebileceği yollarla onlara emir ve teklif eder. Müneccimin hesapları, telefon, telgraf ve telsiz ise insanların çok azı bildiği için hilâlin tespitinde hesap ve mezkur vasıtalar ile amel etmelerini Şârî insanoğluna emretmiş olsaydı onlara ağır gelirdi. “... یرید الله بكم اليسر ” (Bakara 2/185) Ayette de ifade edildiği gibi Allah mükellef olan kimselere daima kolaylığı dilemiş, zorluğu dilememiştir. Bu bakımdan bu konuda rasathane hesabı ve diğer vasıtalarla bizi mükellef kılmamıştır. İlahi emirlerde illet belirlenmemiş olup teabbudidir. Şârî tarafından emrolunduğu gibi ona uymamız onun rızasını kazanmaya aksi durumda ise gadabını mucib olacağı aşıkardır. Nücüm hesabıyla ve zikrolunan vasıtalarla amel etmek fıkıh kitaplarında fukahanın Recebin sonunda Şaban hilâlini Şabanın sonunda Ramazan hilâlini araştırmanın Ümmet-i Muhammedin tümüne kifâ-i bir vacip olduğunu ifade etmeleri manasız ve saçma sapan hükümünde kılmak demek olur. Zira hilâlin tespitinde hesabat-ı nücumiyye ve diğer vasıtalarla amelin zaruri halde olsa bile cevazına hükmedilirse avam bunu işitince hilâli araştırmaktan geri durur. Böylece bu amelin Ümmet-i Muhammedi kifâ-i bir vacibi terk etmelerine götüreceğinden hilâlin sübutunda hesabat-ı nücûmiye ile amel edilmesi caiz değildir. (Sıratmüstakîm, cilt. II, sayı, 50, s. 379)

Yûnus-zâde netice-i meram olarak şunu ifade eder: Hesabât-ı nücûmiyye tahmini hususlardan olduğu gibi telgraf ve telefon, telsiz telgraf gayb olan ve aynı zamanda gaib meçhul bir şahsın kumandasına tabi cansız bir alet olup insanların kuvvetli şahitliklerini gösterememekte hilâlin tespitinde şekden başka bir şey ifade etmez. Fıkıh kitaplarında söz konusu edilen sübutu hilâl bilinen şer’î mucibattan biri olmadıkça Şaban’ın ahiri ile Ramazan’ın ahiri kesin olarak (yakîn) bilinmemektedir. Bu yakîn(kesin) durumdan vazgeçilmez (udul). Ancak bir şer’î delil

ile vazgeçilir. Halbuki burada böyle bir şer'î delil mevcut değildir. Yûnus-zâde her zaman olduğu gibi burada da şu fıkhî kaidesine “şekk ile yakîn zail olmaz” (Mecelle, Md.4) binaen şüpheden berî olmayan hesabat-ı nücûmiyye ve zikrolunan vasıtalarla hilâlin sübutunun olunamayacağını bildirir. (Sıratımüstakîm, cilt. II, sayı, 50, s. 379)

RAMAZAN HİLÂLİ İLE İLGİLİ FIKHÎ GÖRÜŞLERİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Nasların zahiri anlamlarını dikkate alıp maksatlarını gözetmemek, nasların bulunduğu ortam şartları göz ardı etmek genel ilkelere bütüncül olarak yaklaşmamak bir takım olumsuz sonuçlar doğurmaktadır. Bunlardan biri de Ramazan hilâli ile ilgili husustur. Ramazanın ayın görülmesiyle başlamasını bildiren Hadislerin zahiri anlamlarını dikkate alan bazı alimler, hilâlin tespitinde hesaba itibar edilmeyeceğini, çıplak gözle görmenin teabbüdi bir emir olduğunu ve bu konuda icmanın sabit olduğunu ileri sürmüşlerdir.

Kur'ân-ı Kerim'de Allah'ın her şeyi bir ölçü ile yarattığını, ay ve güneşin belli bir sistem içerisinde harekete ettiğini, yılların hesap edilmesi için aya bir takım evreler takdir edildiği, ayların insanların kendi aralarındaki muamelelerde ve bir takım ibadetlerinde uymaları gereken vakitler olduğu belirtilmiştir. Yine evrende bir düzensizliğin olmadığı her şeyin Allahın takdir ettiği ölçüde meydana geldiğine göre bu cisimlerin hareketlerinin tespiti imkan dahilinde olmuştur. Şayet ay ve güneşin hareketleri hesap edilmez olsaydı Kur'ân-ı Kerim'de bunlardan bahsedilmesi pek bir anlam ifade etmezdi. Esasen Hz. Peygamber (s.a.v) de bunların çıplak gözle görülmesini istemesinin nedenini ümmi bir toplum olmaları, yazı yazma ve hesap yapmayı bilmemelerine bağlamıştır. Bu naslar bütüncül içerisinde değerlendirildiğinde ayın çıplak gözle görülmesi teabbüdi bir emir olmadığı kanaatini vermektedir. Zira hilâli

görmenin illeti hesap bilmeme olarak ifade edilmektedir. İletin değişmesiyle hükümlerin değişebileceği söz konusudur. Burada vaktin tayini asıl amaç olduğuna göre ru'yet de , hesap da vaktin belirlenmesinde bir vasıtaadır.

Önceki fukahanın hilâlin tespiti konusunda hesaba itibar etmemeleri mazur karşılanabilir. Zira o dönemde astronomi ve hesap ilmi günümüzdeki kadar gelişmemiştir. Esasen bu görüşü savunanlar da bunun kesin değil zan ve tahmin olduğunu ifade etmişlerdir. Ayrıca o dönemde astroloji ve astronomi ile uğraşanların bir çoğu sihirbazlık, kehanet ve falcılık gibi İslamın yasakladığı işlerle uğraşmakta idiler. Allah namaz vakitlerini güneşe bağlamış bu konuda bir problem gözükmemektedir. Ramazanın başlangıç ve bitişinin rüyet veya hesapla olması tartışması İslam toplumunda olumsuz sonuçlar doğurmaktadır. (Köse, Saffet, *Çağdaş İhtiyaçlar ve İslam Hukuku*, Rağbet Yayınları, İstanbul, 2004, 73-75) Bu bakımdan Ramazanın başlangıç ve bitişinin ru'yet ve hesapla birlikte olması daha uygundur. Kaldı ki Diyanet işleri başkanlığı hem vakit hesaplama hem de Türkiye ve Yurtdışı temsilciliklerinde hilâli gözetleme işlemine devam etmektedir.

RESM-İ MUSHAF İLE İLGİLİ FIKHÎ GÖRÜŞLER

Sırat-ı Müstakim'in 46.sayısında Kazanlı Molla Mahmûd Sadık tarafından Sırâtımüstakîm dergisine gönderilen "Hatt-ı Mushaf" başlıklı yazıda Kazan'da teşekkül eden bir ulema heyeti, Mushaf-ı Şerif'in resmi hatları hususunda sahabenin icma-ı ve Hz. Osman'ın yazdığı Mushafın resmine ittiba etmenin vacip olup olmadığı görüşüne binaen, mevcut mushafın Hz. Osman'ın mushafına aykırı yerlerini araştırmış ve bu konuda Kazan'daki ulemanın çoğunluğunun görüşü ortaya çıkmış ise de bu konuda hilafet merkezinde bulunan ulemanın düşüncelerinin neler olduğu ve bu konuda bir açıklama yapılması talep edilmektedir.

Yûnus-zâde Kazan'daki müslümanların böyle önemli bir meseleye el atmalarını takdir ve teşekkürle yad etmekte, kendisini erbabı ilim içerisinde az ilim sahibi olmakla nitelemekle birlikte fitrı gayret sahibi olarak bu konuda açıklama yapmak istediğini beyan etmektedir. Ancak kendi acz ve noksanını itiraf ederek Allah'a dayanıp ilim sahibi alimler ve selefin sözlerinden çıkardığı neticeleri, kurra, ulema ve fukahanın görüşlerine sunarak bu meselenin halledilmesi noktasında onların seçkin görüşlerini ümit ettiğini ifade eder. (Sıratımüstakîm, cilt.II, sayı, 52, s. 413)Yûnus-zâde bu konudaki delillerini açıklamaya başlar ve şöyle der: Sahabenin icmasıyla Hz. Osman'ın yazdığı mushafın çoğu Arapça kurallara uygun ancak bazı noktaların muhalif olduğu imamlar ve kurra tarafından kıraat kitaplarında açıklanmıştır. Hz. Osman'ın Mushaf hattının Arapça kaidelere muhalif olanların bir kısmının hükmü yaşadığımız nesiller tarafından bilinmektedir. Bazısının bilgisi gizli olup tarafımızca bilinmemektedir. Bu Mushaf, sahabe-i kiram derecesine ulaşmış kimseler tarafından istedikleri gibi yazılmamıştır. (Sıratımüstakîm, cilt.II, sayı, 52, s. 414) Buna göre Hz. Osman mushafının hattında Arapça kaidelere muhalif olan konulardan Arapça kaidelere bakılmayıp Hz. Osman'ın mushafının hattına ittiba etmek vaciptir. Özellikle önceki ve sonraki dönem alimleri Mushaf-ı Osman hattını beyan konusunda müstakil eserler telif etmişler ve Ebû Amr ed-Dânî de bu önemli konuda çok gayret edip eser vücuda getiren şahsiyetlerdendir. (Sıratımüstakîm, cilt.II, sayı, 52, s.386) Ayrıca bu konuda Ebû'l Abbas el-Merâkeşî'nin " *Unvânu'd- Delil fi Rusûmi Hatt-ı Tenzîl*" adlı bir eser telif etmiş, Mushaf-ı Osmanî'de Arab hattının hilafına yazılan harflerin hallerini bu kelimelerin manalarının ihtilaf nedeniyle harflerin ihtilaf ettiğini detaylıca açıklamaya çalışmıştır. Bunlara örnek olarak şu ayetleri göstermektedir:

و يدع الانسان ... (İsra, 17/11) “... و يمح الله الباطل ... (Şura, 42/24) “... bu “يوم يدع الداع ... (Kamer, 54/6) سند الزبانية ... (Alak, 96/18) ayetlerde (و) harfi hazfedilmiştir. (و , و يدعو , و يدعو) (و) harfinin hazfi, fiilin süratli vukubulması faile o işte kolaylık sağlanması meydana gelen fiil ile mütesir olduğu için heyecanlı olan şeyin şiddetle kabul edildiğini açıklamaktadır. (Merâkeşî, Ebû'l Abbas Ahmed b. Muhammed el-Ezderî, *Unvânu'd-Delîl min Rusûmi Hattî't-Tenzîl*, I, Dârû'l-Garbi'l-İslâmî, Beyrut, 1990, s.88-89).

Yûnus-zâde şöyle diyor: Bütün meşhur ulema Resmi Hattı Osmani'yenin ihtimamlarından dolayı mümkün olduğu kadar Mushaflarımızın hatt-ı mesâhif-i Osmaniye resmi hatlarıyla uygun olması vacip veya sünnet olduğunu açıklamışlardır. (Sıratımüstakîm, cilt.II, sayı, 52, s. 413)Yûnus-zâde yine, Mesâhifi Osmaniî resmi hattına ittiba etmenin vucubiyeti konusunda dört imamın ittifak ettiklerini ifade etmektedir. Bu konuda Suyûtî'nin el-İtkân adlı eserinde şöyle dediğini rivayet etmektedir : İmam Mâlik'e insanların icad ettiği alfabe (heca) üzere Mushafın yazılıp yazılmayacağı sorulmuş o da ancak ilk yazıldığı (resmi kadim) üzere yazılması gerekir demiştir. Ümmetin alimlerinden hiç kimse buna muhalefette bulunmamıştır. (Suyûtî, Abdurrahman b. Ebi Bekir Celalüddin, *el-İtkân fî Ulûmi'l-Kur'ân*, 1974, IV, 168) Yine Ebû Amir ed-Dânî söz konusu eserinde aslen telaffuz olunmayan yazıda ziyade kılınan (اولوا) daki birinci (و) ve sonuncu (ل) ve “بنيناها بايد...” deki “بايد” kelimesi ikinci (ي) mushafı Osmani'de kullanılan harfleri değiştirmek ve harf etmek caiz olur mu? Diye sorulan soruya cevaben tağyiri kabul etmeyip mushafı Osmani'deki hat üzere bekasının lüzumuna fetva vermiştir. (ed-Dâni, Osmân b. Said b. Osman b. Ömer Ebû Amr, *el-Muknî' fî Resmi Mesâhifi'l-Emsâr*, Mektebetu'l-Külliyati'l-Ezheriyye, Kahire, I, 54, 59)

Hatta Ahmed b. Hanbel bu harflerde veya diğer harflerde Mushafı Osman'ın resmi hattına muhalif olmanın haram olduğunu açıklıyor. (2/386). (Suyûtî, *İtkân*, IV, 169). Beyhaki'de yine şöyle diyor: Mushaf yazmak isteyen kimse bu Mushafları yazan Ashabın yazdığı harfler üzere yazmaları gerekir. Onların yazdıklarını hiçbir şekilde değiştirmezler. Çünkü onlar daha fazla ilme, daha doğru kalp ve lisana sahiplerdi. Bizden daha güvenilir kimselerdi. Bizim onların noksanlarını ortaya koyduğumuz zannına kapılmamız doğru değildir. (Beyhaki, Ahmed b. Hüseyin Ali b. Musa Ebûbekir, *Şuabü'l-İman*, Mektebetü'r-Rüşd, Riyad, 2003, IV, 219; *el-İtkân*, IV, 169).

Yûnus-zâde, Suyûtî'nin İmam-ı Azâm ile İmam Şafî'nin Hz. Osman'ın mushafındaki hatta tabi olmanın vacip olduğuna dair herhangi bir açık rivayette bulunmadığını ifade etmekle beraber, Ebu Amir ed-Dânî'den şunu nakleder: "Bu hususta İmam Mâlik'in görüşüne aykırı ümmetin alimlerinden muhalefet eden olmamıştır" (ed-Derda, *el-Muknî'*, 19). Buna göre zikredilen İmamların her konuda İmam Mâlik ile aynı görüşte oldukları açıkça anlaşılmaktadır.

Yûnus-zâde, Şafî alimlerinden İzz b. Abdisselâm'ın şu görüşünü nakleder: "Hz. Osman'ın mushafındaki hatta uymak ilk dönemlerde idi. Şimdiki zamanda mushafı, imamların ıstılahı ile karar kılınan ilk yazı hattı üzere yazmak cahiller tarafından birtakım karışıklıklara sebep olma korkusu vardır. Bundan sakınmak için mushafı kadim hattı üzere yazmak caiz değildir" (Dimyâtî, Ahmed b. Muhammed b. Ahmed b. Abdülganî, *İthâfu Fudalâi'l-Beşer fi Kıraât-ı Erbaati-Asar*, Dârü'l-Kutubi'l-İlmiye, Lübnan, 2006, 15). Yûnus-zâdeye göre bu görüş mutlak kabul edilmeyip belki de ilk yazılan nüshanın tıpkı gibi yazılamayacağı şeklinde anlaşılmalıdır. Zira ilk hat üzere yazılan mushaftan Kur'an-ı tamamen öğrenemeyip kadim nüshaya uymak ve Kur'an-ı öğrenememe tehlikesi ile karşı karşıya kalma durumu

olacaksa Hz. Osman nüshasının hattını terk yani eski nüshayı terk etmek ilmin zayi olma mazarratına karşılık kısmi bir zarar sayılır. (Sıratımüstakîm, cilt.II, sayı, 52, s. 413). Yûnus-zâde sonra şu genel fıkıh kurallarını görüşüne dayanak eder. “İki mefsedet tearuz ettiğinde ehaffını irtikab ile azamının çaresine bakılır.” (Mecelle, Md. 28), “Ezmanın tagayyürü ile ahkâmın tagayyürü inkar olunamaz.” (Mecelle, Md. 39). Bu kaidelere binaen Kuran’ın eski nüshası üzere yazılmayıp zamanın ehlinin güçleri nispetinde yazılması vacip olur. (Sıratımüstakîm, cilt.II, sayı, 52, s. 414)

RESM-İ MUSHAF İLE İLGİLİ FIKHÎ GÖRÜŞLER (DEVAMI)

Yukarıda İzz b. Abdisselâm’ın görüşlerini naklettikten sonra Yûnus-zâde bu görüşlere şöyle karşı çıkmaktadır: Mushafın önceki harf üzere yazılıp karışıklık ve tereddüt olacak yerlerde son dönem alimlerince ² iyi görülen (müstahsen) nokta, hareke, medd ve şeddeler ile bu karışıklığın ortadan kaldırılmasının mümkün olacağına dair tembel ve cahil kimselerin tembelliklerine uymak ve sözlerine kulak vermek için selefın edindikleri yolu terk etmek münasebetsiz bir durumdur. (Sıratımüstakîm, cilt.III, sayı, 53, s.12)Yûnus-zâde bu görüşünü bir hadis naklederek destekler. “Allah kullarının kalbine nazar edip Hz. Muhammed (s.a.v) Peygamber olarak seçip onlara gönderdi. Sonra insanların kalbine baktı ashabını seçti onları Hz.Peygamber’in vezirleri yaptı, dinin yardımcıları kıldı. Müminlerin güzel gördüğü şey Allah katında da güzeldir. Müminlerin çirkin gördüğü şeylerde Allah katında çirkindir.” (Taberânî, Süleyman b. Ahmed b. Eyyub b. Mufîr Ebû’l-Kasım, *Mu’cemu’l-Kebir*, Mektebetü İbn Teymiyye, Kahire, ts, IX, 112, hadis no: 8583).

² Uygun olan Kur’an-ı yazmak isteyen kimsenin güzel yazması, satırlar arasını açması, harfleri büyükçe yazması, Kur’an’dan olmayan şeylerden Kur’an-ı tecrid etmesidir. On ayette bir işaret ve ayetlerin sayısı, vakıf alametleri koyulmalı, Osman b. Affan (r.a)’ın mushafı gibi kelimelerin intizamını korumalıdır. Surelerin adını, ayetlerin adedini yazmada bir beis yoktur. Her ne kadar sonradan oluşmuşsa da bidatı hasenedir. Çok şey zaman ve mekanın değişmesiyle değişir.

Bu hadisten elde edilen genel fıkıh kaidesine göre “Örf/adet muhakkemdir” (Mecelle, Md. 36), yani şer’î bir hükümü ispat için örf ve adet hakem kılınır. Hz. Osman’ın yazdırdığı Kur’ân-ı Kerim hattını sahabenin icmasıyla mer’î adet haline getirmek ve resmi Kur’ân nüshası olarak kabul etmek üzerimize vaciptir. Hz. Osman’ın resmi mushafının hattına uymak alimler arasında kabul görmüş ve kıraatın devam etmesine vesile olan üç rükünden biridir. (Sıratmüstakîm, cilt.III, sayı, 53, s. 12)

Yûnus-zâde daha sonra yukarıda tartışılan konuları soru cevap şeklinde kısaca cevap vermeye çalışmaktadır. Hz. Osman mushafı birinci asırda sahabenin icma-ı ile tertip edilerek yazılmıştı. İzz b. Abdisselâm’ın bazı yerlerde karışıklık olur korkusuyla bu zamandaki mushafın önceki mushafın hattıyla yazılmasının caiz olmadığına dair görüşü icmaya aykırı olup kendisinin söylemiş olması uzak bir ihtimaldir.

Buna cevaben şöyle demektedir: Tarih ve hadis kitaplarında açıklandığı üzere Hz. Osman’ın hilafeti zamanında söz konusu mushafı yazmakla birtakım ashaptan kişiler görevlendirilmiş, mushafın tertip ve yazım işleri icra edilmiş diğerleri sükût etmiştir. Böylece bu konudaki icma sükût-i icma olmuştur. İzz b. Abdisselâm’ın tabi olduğu mezhep İmam-ı Şafi’nin diğer imamlara muhalefet etmesi icmanın hüccet olmadığı usûl kitaplarında sükût-i icma ile ilgili açıklamada yer almaktadır. Buna göre İzz b. Abdisselâm imamın görüşüne tabi olmakla icmanın bozulması söz konusu değildir.

Yûnus-zâde yine şu soruyu soruyor: Madem ki icma-i sükût üç imama göre muteber icma kabul ediliyor. İmam-ı Şâfi’ye göre icma kabul edilmiyor. Hz. Osman’ın mushafına ittiba etmenin vacip olduğuna dair “el-İtkân” adlı eserde rivayet olunan dört imamın ittifak ettiği şeklindeki haberin sahih olmaması gerekir?

Cevaben şöyle diyor: Hayır böyle bir şey gerekmez. Çünkü İmam-ı Şafii'nin görüşü de icma olmayıp Kitap ve Sünnet'ten bir delil olma ihtimali vardır. (Sıratımüstakîm, cilt.III, sayı, 53, s. 12)Yûnus-zâde örnek olarak (İsrâ suresindeki mushafta yazılı “سبحان” (İsra, 17/1) kelimesi Hz. Osman'ın mushafında “سبحن ” şeklinde yazılıdır. Bunların okunuşunda kesin olan bir karışıklık yoktur. Diğer bir örnek de Rad Suresindeki Hz. Osman nüshasında “الكفر” yazılı iken, bizim nüshada “الكفار ” (bir med ve şedde konularak okunur bu asla yanlış değildir.)

Sonuç olarak Yûnus-zâde İzz b. Abdisselâm'ın fetvasının bu zamanda geçerli olmadığını ifade ediyor. Mümkün olduğunca selefin takip ettiği yola uymak vaciptir. Bu vucubiyet konusunda birçok ayet ve hadis mevcuttur demektedir. (Sıratımüstakîm, cilt.III, sayı, 53, s. 13).

İCTİHADDA DAİR FIKHÎ GÖRÜŞLER

Yûnus-zâde Sıratımüstakîm dergisinin 31-33. sayılarında Manastırlı İsmail Hakkı'nın İnkâr sorusuyla ictihad kapısı kapalı mıdır? diye yayımladığı makalesine soru-cevap şeklinde bir yazı hazırladığını ancak bazı bilinmeyen engellerden dolayı bunu yayımlayamadığını ancak bu makaleyi meziyetleri idrak edemeyen gizlilikleri muttali olamayan hatta fukahanın sözlerini anlama iktidarında bulunamayan bazı kimselerin ictihad sevdasına düştüğünü görünce önceki yazdığı unutulmuş bu müsveddeleri takdim etmeyi düşünmüş ve dergide yayımlamıştır. İctihadla ilgili yayınladığı makalede şu soru ve cevaplar yer almaktadır. (Sıratımüstakîm, cilt.III, sayı, 57, s. 74)

Yûnus-zâde müctehidin olmadığı zaman mümkün müdür? Diye sorar ve fukahaya göre caiz olduğunu ifade eder. Ona göre Hanbeli fakihlerinin çoğu ile diğer bazı fukaha cumhuru fukahaya muhalefet ederek müçtehidin olmadığı zamanı muhal görmemiştir. (Hacevî, Muhammed b. Hasan b. el-Arabî, el-

Fikru's-Sâmî fi Târihi'l-İslâmî, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiye, Beyrut, 1995, II, 512; Geniş bilgi için bkz. Karaman, Hayrettin İslam Hukukunda İctihad, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1975, 183-203)

Yûnus-zâde ikinci soru olarak Cumhuriyet fukahânının bu taleplerinin aklî ve naklî delilleri var mıdır? Şeklinde sorar ve bu konuda aklî ve naklî delillerin olduğunu ifade eder. Aklî delilleri, zamanın müctehidden hali olması imkansız değildir. Şayet zamanın müctehidden hali olması mümteni olsaydı bu dış bir sebepten dolayı olurdu. Halbuki bunun değişmesini gerektiren dış bir sebebin olmamasıdır. Naklî delil olarak şu hadisi rivayet etmektedir. “...ان الله لا يقبض العلم...“ *Allah, ilmi kullarından çekip çıkarmak (yânî silmek) suretiyle değil, âlimleri kabz etmek suretiyle kabz edecektir. Nihayet hiç bir âlim kalmayınca, halk bir takım câhil kimseleri kendilerine başkanlar edinirler. Bunlara bir takım suâller sorulur, onlar da ilimleri olmadığı hâlde fetva verirler de hem kendileri dalâlete düşerler, hem halkı dalâlete düşürürler* (Buhârî, İlim, 34; Müslim, İlim, 5; Karaman, *İslam Hukukunda İctihad*, 186)

Yûnus-zâde üçüncü soru olarak muhaliflerin bu delillere itirazları var mıdır? Şeklinde sorar ve şayet zamanın müctehidden hali olduğu farz edilse o zaman fetret sayılır. Şeriat bitmiş, ilahi teklif yok olmuş, hüccetullah düşmüş olması gerekir diye cevap verir. (Sıratımüstakîm, cilt.III, sayı, 57, s. 74).

Yûnus-zâde dördüncü soru olarak Cumhuriyet fukaha buna nasıl cevap verdiğini sorarak şöyle cevaplandırır:

Ahirete intihal eden selef müctehidlerinin bize emanet bıraktıkları fıkıh kitapları tedris olunsaydı ve ümmet-i Muhammed'in ameli konularda bu kitaplarda nakledilen meseleleri taklit etmeleri caiz olmasaydı yukarıda zikrolunan mahzurlar hemen meydana gelirdi. Ancak bu kitapların tedris edilmeyip taklidin cevazı usul ve fûru kitaplarında açıklanmıştır.

Dolayısıyla bir zamanın müctehidden hali olması bir mahzur teşkil etmez.

Yûnus-zâde bu konuda muhaliflerin delillerinin neler olduğunu sorarak şu şekilde cevaplandırır: Hz. Peygamber'in (s.a.v) şu hadisi "... -- لا تزال طائفة من امتي ظاهرين علي الحق -- ... -Ümmetinden bir taife kendilerine Allah'ın emri gelinceye (yânı kıyamet kopuncaya) kadar hakk üzerinde birbirine yardım edici olmakta devam edecek ve bunlar (muhalet edenlerine) dâima gâlib olacaklardır" (Buhârî, İtisam, 10) kıyamet gününe kadar müctehidsiz bir zaman olmayacağına delalet etmektedir. Yine şu ayet-i kerime (3/68), "... فلو لا نفر من كل فرقة منهم ...." (Tevbe, 9/122) içtihadın mutlaka farzı kifaye olduğuna delalet etmektedir. Ümmet-i Muhammedin içtihadı terk etmeleri batıl bir günah konusunda ittifak etmelerini gerektirir. Bundan dolayı müctehidden hali bir zaman caiz değildir. Şayet bu caiz olsa Kitab ve Sünnete uymanın vücubiyetine delalet eden ayetlerin (Araf 7/3; Ali İmran 3/103; Haşr 59/2) hükmünün bazı şahıslara tahsisi gerekirdi.

Yûnus-zâde yukarıdaki bu delillere cumhur-i fukahanın nasıl cevap verdiğini sorar ve şöyle cevaplandırır: Yukarıda geçen لا تزال طائفة من أممي منصورين، لا يضرهم من خذلهم حتى تقوم الساعة (Suyûtî, Abdurrahman b. Ebîbekir Celalüddîn, *Miftâhu'l-Cenneh fi'l-İhticâci bi's-Sünneh*, el-Câmietu'l-İslâmiye, Medîne, 1989, 68.) hadisi zamanın müctehidsiz kalmayacağını ifade eder, ancak müctehidsiz kalmanın caiz olmayacağına delalet etmez. Muhalif olanlar müctehidsiz kalmanın caiz olmayacağı görüşünü tercih ederler. Onların delil olarak sundukları bu hadis onların iddia ettikleri görüşe delalet ettiği kabul edilse bile cumhur-i fukahanın delil olarak getirdikleri hadis matlub olan görüşe delaleti daha açıktır. Cumhurun delili olan hadis, "âlim"i açık olarak nefyetmiştir. "âlim" müctehitten daha genel (âmm) olmakla âmmı nefyetmek has olan müctehidin nefyini gerektirir. Ancak muhaliflerin hadisinde "hak üzere" devam etmeleri

itikadda hak üzere olacaklarına delalet etmektedir, yoksa “*ictihad ilmi*” üzere devam edeceklerine delalet etmemektedir. İlmî içtihadı delalet ettiği kabul edilse bile tarihleri bilinmeyen iki hadis tearuz ettiğinde aralarını tevfiik etme imkanı olmadığında her ikisi de şahit olur ve cumhuru fukahanın yukarıda açıklanan akli delilleri tearuzdan kurtulmuş olur. Yukarıdaki *فلولا نفر* ayetinde ifade edilen içtihad her zaman farzı kifaye olduğuna delalet etmez. Belki de mümkün ve takdir olunduğu zaman farzı kifaye olduğuna delalet eder. Zikredilen ayet bütün zamanı kapsamakta ise de “... لا يكلف الله نفسا... (Bakara 2/286) ayeti kerimesi umum olan zamanı tahsis etmektedir. İctihad şartlarını taşıyan alimlerin ahirete irtihal ettikleri farz edildiğinde o zamanda yaşayanlar için ictihad imkansız olup içtihadı terk etmekten dolayı Ümmet-i Muhammed günah ve batıl bir hususta ittifak etmiş olur. Ancak zamanın müctehidden hali olduğu caiz görölse yukarıda zikredilen ayetler ve emsallerinin bazı zamanlara ve şahıslara tahsisi doğru kabul olursa batıl olduğu kabul edilmez. Bu tahsis kıyas ve haberi vahid ile olursa batıl olur. Ancak zikredilen tahsis, katî anlam ifade eden *فلولا نفر* ayetinden *لا يكلف الله* ayeti ile olduğundan katî olarak batıl sayılmaz. (Sırâtımüstakîm, III, sayı 57, s.74)

Yûnus-zâde devamla şöyle sorar: Uzun açıklamanızdan az bir kısmın doğruluğu ortaya çıkmamakla olumsuz olan herkesin yalanı sabit olmuşsa da dördüncü asırdan sonra son asırlarda ictihad kapısının kapandığı iddiası henüz ortaya çıkmış değildir. Çünkü birbirini destekleyen deliller ile sübutu yakın olan cumhurun iddiası, sonraki asırların müctehidden hâli kalması özel bir imkan (imkanı hâs) ile mümkün demektir. (Sırâtımüstakîm, III, sayı 57, s.74). Yûnus-zâde, içtihadın kapalı olması ise, son asırlarda müctehidin bulunmaması demektir. Son asırların müctehidden yoksun kaldığını ispat eden dört delilden

bir delil var mıdır? Diye sorar ve bu soru ile ilgili aşağıdaki iki hadisi naklederek kendi kanaatini açıklar: “... خير امتي قرني ”

“Ümmetimin hayırlısı benim asrımdaya yaşayanlardır. Sonra onları takip edenler, daha sonraki asırlarda yaşayanlardır.” İmran diyor ki: Hz. Peygamberin kendi asrından sonraki iki asrı mı yoksa üç asrı mı söylediğini bilmiyorum. Sizden sonra bir topluluk gelecek kendilerinden şahitlik istenmediğı halde şahitlik yapacaklar, ihanet edecekler, kendilerine güvenilmeyecek. Nezredeler ancak nezrini yerine getirmezler. (Aşırı yemek yemek hayatın gayesi olduğundan) semizlenme meydana gelecektir. (Buhârî, Fedâilu Ashab-ı Nebi, 2) “... خير الناس قرني ” “insanların en hayırlısı benim asrımdır. Sonra onlara yakın olanlar, sonra onlara yakın olanlar, daha sonra onlara yakın olanlar ve sonradan gelenler en rezil kimselerdir.” (Taberânî, el-Mu’cemu’l-Kebîr, Mektebetu İbn Teymiye, Kahire, by., II, 285, hadis no.2187) Yukarıdaki hadislerde hayırlı olanlar dördüncü asra kadar olanlardır. Ondan sonrakiler ise yalan, emanete hıyanet, ahdi bozma, dünya sevgisi ve makam sevgisi gibi adalete zarar veren çirkin huyların bulunduğunu ifade etmektedir. İmâm-ı Gazalî ve çoğı usûlcülere göre içtihadın sıhhat şartlarından ayrı olarak kabulünün şartı olan adaletin bulunması gerekir. (Sırâtımüstakîm, III, sayı 57, s.75) (Gazalî, Ebû Hamid Muhammed b. Muhammed, el-Mustasfâ, Dâru’l-Kutubi’l-İlmiye, by., 1993, 342; Şirâzî, el-Luma’ fî Usûli’l-Fıkh, Dâru’l-Kutubi’l-İlmiye, by., 2003, 75; Pezdevî, Abdulazîz Ahmed b. Muhammed Alauddîn el-Buhârî, Keşfu’l-Esrâr Dâru’l-Kutubi’l-İslâmî, ty., by., , IV, 15) Sonraki asırlarda içtihadın sıhhat şartlarını haiz olan dört mezhepten birine tabi olmayan bir alimin olduğu farz edilse onun içtihadının ancak kendisi için uygulanırılığı söz konusu olur. Diğer Ümmet-i Muhammed için güvenirliliğı ve itimadı söz konusu olmaz. İşte son asırlarda ictihad kapısının kapalı olması bu anlamı ifade etmektedir. Bununla birlikte re’y ve istidlal ehlerinden olan kimse dört imamın

derecesine ulaşamaz. Bu dört imamdan sonra Muhammed b. Cerir et-Taberî'den başka böyle bir iddiada bulunmamıştır. Dört imamdan başka mutlak ictihad iddiasında bulunan fakihlerin tümünün maksadı, imamın kaidelerin dışında olmayan mutlak içtihadı müntesib olması gerekir. İmam Mâlik'e, İbn Kasım ve Asbağ, Ebû Hanîfe'ye İmam Muhammed ve Ebu Yusuf, Şafiî'ye Müzenî ve Rafi' gibi fakihler tabi olmuşlardır. Zira dört imamdan sonra fikhî hükümleri araştırmaya başlayıp kitap ve sünnetten hüküm çıkarmak kimsenin gücü dahilinde değildir. Gerçi bir kimsenin dört imamın derecesine ulaşması aklen mümkün ise de âdeten muhal gibidir. (Sırâtımüstakîm, III, sayı 57, s.75))

Yûnus-zâde, ictihad kapısı yukarıda açıklandığı gibi kapalı olunca müctehidlerin döneminden sonra meydana gelebilecek çeşitli hadiselerle ilgili hükümler şerîatın dışında olur. Bu durum ise şerîatın sonradan ortaya çıkan ihtiyaçlara yeterli olmadığı düşüncesini doğurur, şeklinde bir iddiada bulunanların görüşlerini de nakleder ve ona şöyle cevap verir: Bize selef alimlerimizin emanet bıraktığı fer'î meseleler ve genel kaideler sonradan ortaya çıkan meseleleri çözmede yeterlidir. Ortaya çıkan meselelerin hükümleri fıkhıta tam ihtisas sahibi olan fukaha selef müctehidlerinin sözlerinden ibâre, işaret veya delalet yoluyla hüküm çıkarabileceklerini açıklamaya gerek yoktur. Buna binaen hiçbir meselenin hükmü şeriatın dışında kalmaz. Hadiste ifade edilen “ لا يأتي زمان الا و الذي بعده شر منه ” “Bundan sonra gelecek zaman, muhakkak evvelkinden daha şerrli olacaktır” (Buhârî, Fiten, 6) Bundan sonraki zamanın öncekinden daha şerli olacağına göre asrımızda ictihad ve kıyas kapısını açmaya gerek yoktur.

Yûnus-zâde, Manastırlı İsmail Hakkı Efendi'nin Sırâtımüstakîm dergisinin 12.nüshasında yayınlanan makalesinde iddia ettiği “sallanan dışın sabitlenmesi için altın

veya gümüş teller ile bağlanması caiz görülürken çürüyen bir dişi dolgu yapmak veya kaplatmak zorunda olanlar fetvahaneye müracaat edip bir cevap alamıyorlar. Bununla birlikte bunun caiz olması da hatıra gelmektedir.” Şeklindeki görüşünde çürüyen dişin dolgu yapılması veya kaplanması konusunun fıkıh kitaplarında yok gibi gösterildiğini ifade eder ve buna karşı şöyle cevap verir: Fukahanın caiz görmediğı ve fıkıh kitaplarında delalet yoluyla anlaşılan husus şudur: Dişlerin arasına veya çürük diş arasına giren yiyecek altına suyun geçmesine engel olacak derecede sert ise guslün sıhhatine engel olur. Dolayısıyla çürüyen dişin dolgusu ile sağlam dişin arasına giren yiyeceğin durumunu kıyas yapmak kıyas maal farık kabilinden olur. (Diş doldurma ve kaplama mevzûunda Sebîlürreşâd'a sorulan birçok suale cevap olmak üzere İzmirli İsmâil Hakkı Efendi'nin kaleme aldığı bir inceleme yazısına, Bolvadin'den müderris Yûnus-zâde Ahmed Vehbî Efendinin itiraz etmiş, İzmirli itirazı reddetmek maksadıyla ikinci bir yazı ile beraber Osman Efendi'nin gönderdiği mezkûr fetvâyı da neşretmiştir. Bu fetvalar ve İsmail Hakkının cevabı yazısı Hayrettin Karaman tarafından İslam'ın Işığında Günün Meseleleri adlı eserinde yer almaktadır.(geniş bilgi için bkz. Karaman, Hayrettin, İslam'ın Işığında Günün Meseleleri, Yeni Şafak, by, 1996, I, 321-334)

Yûnus-zâde, yine Manastırlı İsmail Hakkı Efendi'nin makalenin sonunda şöyle dediğini ifade etmektedir. “En seçkin fakihlerimiz çağrılarak bir toplantı yaparlarsa hem Mecelle'yi genişçe şerh ederler hem de gerekli görülen ne kadar mesele varsa araştırmayla ona ilave ederler. Riba, sigorta vs. ye dair ihtilafı ortadan kaldırırılar. Bütün şer'î cevazları bulup ortaya koyarlar.” (Sırâtımüstakîm, III, sayı 57, s.75)Yûnus-zâde bu makale sahibinin sözüne karşılık bu ifadenin yanlışlıkları sehven yazıldığını düşündüğünü ifade eder. Çünkü Kuran'ı Kerim'de “... و احل الله البيع و حرم الربا (Bakara 2/275) faiz yasaklanmış,

İslam'da sigorta kumar kabilinden sayılmış ve Kur'ân nassı ile yasaklanmıştır. Bunlara şer'î cevaz talebinde bulunmak kemal derecesine ulaşmış o zattan uzak bir durumdur. Sırat-ı Müstakim'in 30.nüshasında söz konusu makale sahibinin Manastırlı İsmail Hakkı "Ezmanın tagayyürü ile ahkâmın tagayyürü inkar olunamaz" (*Mecelle*, Md.39) külli kaidesine uygun olarak zannettiği illetin fonografta öncelikli olarak mevcudiyetine binaen fonografin adil şahit mesabesinde belki de ondan daha kuvvetli olduğunu iddia ederek hakim için adil bir delil hükmün temelini oluşturması bakımından buna kıyasla fonografin dahi hükmün kaynağını oluşturduğunu ifade ediyoruz. Halbuki fonograf yanılma özelliği olan aletlerdendir. Şer'î delillerden olan Kitap ve Sünnet ile Müslümanların kullanmaları yasaklanmıştır. Muhterem söz konusu kişinin bahsedilen kıyası Müslümanların seçkinlerinden (havas) olan parlak şeri hakimler fonograf'ın kullanımına şer'î cevaz olduğunu ifade ederler. Kıyas, Kitap, Sünnet ve İcma-i Ümmetten bir nas bulunmadığı hususlarda muteber olup muhterem makale sahibini zikrettiği deliller şer'î delillerden kitap ve sünnete muhaliftir. (*Sıratı müstakîm*, III, sayı 57, s.75). Söz konusu kaide fukaha-i kiramın kararlarına aykırı olmayan hususlarda cereyan eder. Fukaha-i Kiram kitap, sünnet ve icma-i ümmetten iktibas ederek kâdının dayanacağı delillerin 7 tane olduğunu söylemişlerdir. Birincisi adil delil, ikincisi ikrar, üçüncüsü yeminden çekinmek, dördüncüsü yemin, beşincisi kasâme, altıncısı kâdılık makamına atandıktan sonraki oluşan ilmi kâdı, yedincisi kesin karinedir. Fonograf bu yedi delil içinde değildir. Şahitlerin şهادetine kıyasen hükmün dayanağı olmuştur. Bu görüş mutlak ictihad derecesinde atılmış bir adım olduğu şüphesini vermektedir. Şayet son zamanlarda fonografin şahitliği Şâri nazarında caiz olsaydı evvel ve ahirin haberlerini Peygamberimize bildiren Şâri sonradan fonografin ortaya

çıkacağını şahitliğinin muteber olacağını bildirmiş olurdu. (Sırâtımuştakım, III, sayı 57, s.76)

LİSAN-I ECNEBİ TAHSİLİ İLE İLGİLİ FIKHI GÖRÜŞLER

Yûnus-zâde bu makalesinde insanın kemalini kuvveden fiile dönüştürmeyi savunanların iki sınıf olduğunu ifade etmektedir: Birincisi Arab dilini öğrenmenin yeterli olduğunu diğer dillerin tahsilini yapmayı gerekli görmemektedir. İkinci sınıf ise yabancı dilleri öğrenmeye önem verip Arapçayı öğrenmede ise tembellik gösterenlerdir. Ona göre beşeriyetin yükselmesi mukaddes dini ve vatani hizmetler ancak Arap lisanını öğrenmekle mümkündür. Aslında birinci grubun Arapçanın dışında dillerin öğrenilmesi kaçınması şer'î bir mahzurun olduğu düşüncesine dayanmaktadır. İkinci grubun Arapçayı öğrenme gayretlerinin olmaması Arapçanın diğer lisanlar üzerinde etkisinin olmaması ve Arapçanın önemini takdir edememelerinden kaynaklanmaktadır.

Yûnus-zâde her iki görüşü tek kanatlı kuş gibi noksan kabul etmekte ve bunların terakkilerinin olamayacağını ifade etmektedir. Bunlar terakki edemeyecekleri gibi onlardan beklenen dini ve vatani hizmetlerini de kâmil anlamda yapamayacaklardır. (Sırâtımuştakım,cilt. III, sayı 72, s.315)

Yûnus-zâde işte her iki tarafın şüphelerini izale etmek, Arapçanın diğer lisanlara göre önceliğinin olduğu Arapçanın dışında bir lisan öğrenmenin şer'î bir mahzurun olmadığını beyan etmek maksadıyla bu makaleyi yazdığını ifade eder. Hz. Peygamber'in (s.a.v) kabilesi olan Kureyşin dili Arapça olup bu dil Allah katında en faziletli olduğundan dolayı Kur'ân-ı Kerim bu dil üzere nazil olmuş bütün insanlar arasında hükümleri tanınmış ve yayılmıştır. Bu konudaki ayet ve hadisler şöyledir:

“... انا انزلناه قرانا عربيا ” (Yûsuf, 12/2), “... احبوا العرب لثلاث (Taberânî, *Mucemu'l-Evsat*, V, 369; hadis no: 5583)

Yûnus-zâde'ye göre hadiste ifade edilen Arapçanın cennet ehlinin lisanı ve Hz.Peygamberimiz'in (s.a.v) Arap olması, Arapçanın diğer dillere üstünlüğünü göstermektedir. Bu konuda hiçbir Müslümanın şüphesi olamaz. Arapçaya hakim olan Kur'ân âyetlerini ve Hz. Peygamber'in (s.a.v) hadislerini hakkıyla idrak edeceğinden Arapçayı öğrenmek farzı kifayedir. Arapça öğrenen ve öğreten şahıslar veya bu konuda gayret sarf eden, teşvik edenler Allah katında büyük mükafaat alır, ehl-i hak nezdinde medh edilir sitayişle bahsedilir.

Birincisi Arapçanın dışında bir lisanı öğrenmek aklen ve naklen çirkin bir iş değıldir. Zira ilmin kendisinde kemal sıfatı var, cehlin kendisinde ise noksanlık var. Dolayısıyla kemal sıfatı olan bir şeyi öğrenmek çirkin değıldir. Naklen bunun çirkin ve haram olmadığı zaruretendir ve birçok yönden bunun böyle olduğu sabittir. Birincisi, şayet Arapçanın dışında dil öğrenilmesi çirkin olsaydı Cenab-ı Hak Kur'ân'ı Kerim'de insanlığın atası Hz. Âdem'e Arapça dahil bütün insanları öğrettiğini beyan etmezdi. Nitekim “... وعلم آدم الاسماء كلها ” “Allah Adem'e bütün isimleri, öğretti. Sonra onları önce meleklere arzedip: Eğer siz sözünüzde sadık iseniz, şunların isimlerini bana bildirin, dedi.” (Bakara 2/31)

İkincisi: İlim sahipleri ile ilim sahibi olmayanların eşit olmadığını beyan eden ayet-i kerime yabancı bir lisan öğrenmenin şeran yasaklanmadığını ifade etmektedir. ... قل هل يستوي الذين يعلمون “De ki: Hiç bilenlerle bilmeyenler bir olur mu? Doğrusu ancak akıl sahipleri bunları hakkıyla düşünür.” (Zümer, 39/9)

Üçüncüsü: Hz. Peygamberin (s.a.v) bütün insanlığa gönderilmesi, hatta cin ve insanlar dahil bütün mahlukata Peygamberimizin (s.a.v) risaletinin bütün mahlukatın lisanlarını

kapsadığını göstermektedir. “...قل يا ايها الناس اني رسول...” “De ki: Ey insanlar! Gerçekten ben sizin hepinize, göklerin ve yerin sahibi olan Allah’ın elçisiyim” (Araf 7/158), “...قل لعن اجتمعت الانس و الجن...” De ki: Andolsun, bu Kur’an’ın bir benzerini ortaya koymak üzere insü cin bir araya gelseler, birbirlerine destek de olsalar, onun benzerini ortaya getiremezler. (İsrâ, 17/88)

Buna binaen her Peygamberin kendi kavminin lisanı ile gönderilmesini ifade eden ayette “... وما ارسلنا من رسول الا بلسان قومه...” (Allah’ın emirlerini) onlara iyice açıklasın diye her peygamberi yalnız kendi kavminin diliyle gönderdik (İbrahim 14/4)Hz. Peygamberin (sav)de her kavimle konuşmak onları anlamak için muhtelif lisanlara, bütün insanlar ve cininin lisanına aşına olduğu hükmü çıkarılabilir. (Sırâtümüstakîm,cilt. III, sayı 72, s.315)

Dördüncüsü: Hz. Peygamber’in (s.a.v) Zeyd b. Sabit’e Yahudi lisanını İbraniceyi öğrenme talimatı verdiği “... تعلم كتاب اليهود” (Beyhakî, Sünenü’l-Kübrâ, VI, 347) Hz. Zeyd b. Sabit’in yarım ay müddetle Yahudilerin arasında kaldığı Yahudilerin yazı ve dilini öğrendiği, hatta Yahudilere gönderilecek mektupların yazımını gelen yazıları okuduğunu bildiren rivayetler bulunmaktadır. (Buhârî, Ahkam, 40)

Beşincisi: Yabancı lisanı öğrenmenin caiz ve mübah olmadığı düşünülse bile “... انما الاعمال بالنيات” (Buhârî, Bedü’l-Vahiy, 1) Bir işten maksat ne ise hüküm ona göredir kaide külliyesi (Mecelle, 2) yabancı lisan öğrenmenin maksadı fasit adetlere uymak onları takip etmek değil bilakis onların fenlerini ve sanayisini öğrenerek terakki etmektir. Çünkü yabancıların eğitim ve sanayisini öğrenmek hadisin hükmüne binaen “... العلم بضالة المؤمن” (İbn Mace, Zühhd, 15) caiz ve mubahtır. Yûnus-zâde ecnebinin ilim ve sanatını tahsilden maksadın vatanı imar ve dini milleti ihya ve yüceltmektir. Bu ise kesin vaciptir. (Sırâtümüstakîm, cilt. III, sayı 72, s.317)

Yûnus-zâde'ye göre, İslamın hakikatine delalet eden hüccet ve burhan getirmek cihad kapsamı içerisinde. Hüccet ve delillerle tevhide çağırarak savaş ile cihaddan daha üstündür. Nitekim Hz. Peygamber (s.a.v) "... لأن يهدي الله علي يدك ..." ir kişinin hidayete ermesi her şeyden daha hayırlı olduğu beyan edilir. (Taberanî, *el-Mu'cemu'l-Kebîr*, I, 332, hadis no.332) Ayrıca Cenab-ı Hak insanoğlunu şerefli bir varlık olarak kılmış(İsrâ, 17/70) kainatta mahlukat içerisinde en fazla ikramın insanoğluna yapılması gerektiği ifade edilmiştir. Bu bakımdan imanın kendinde fesat yok ancak onunla kaim olan sıfatta fesatlık vardır. Dolayısıyla burhan getirmek suretiyle cihad ancak onların lisanlarını bilmekle müyesser olur. Buna göre yabancı lisan öğrenmek farzı kifayedir. (Sırâtümüstakîm, 3/297-317).

VAKIF HAKKINDA FIKHÎ GÖRÜŞLER

İzmir'in Ödemiş kasabasında bir medresenin menfaatinin tamamen yok olarak harabe haline geldiğinden dolayı Evkaf Nezareti tarafından genişletilip kıymetinin takdir edilerek yerine mükemmel bir medrese yapılmak maksadıyla para ile satılması, şayet satılabilecekse satın almanın caiz olup olamayacağı 1328 tarih ve 6-188 sayılı Sebîlü'r-Reşad dergisinin yazı işlerine sorulduğu, Derginin yazı işleri de meselenin şer'î hükmünün beyanı için ulemaya havale ettiği bu durum da Yûnus-zâde'nin dikkatini çektiği bununla ilgili cevap hazırladığı ifade edilmiştir.

Yûnus-zâde fetva konusunda kendisini yetkili görmediği halde esasen mütevazilik göstererek bu konuda meleke kazanmaya çok hevesli olduğu için fakirane kalemini bu meselede makale yazmaya sevk ettiğini ifade etmektedir. (Sebîlürreşad, sayı, 2-188, sayfa, 96)

Yûnus-zâde soruda medresenin satıldığı zaman satın alınmasının caiz olup olmadığı sorulmakla birlikte bir şeyin satımı caiz ise satın alınması da caizdir. Satımı caiz değilse satın

alımı da caiz değildir, “Alması memnu’ olan şeyin vermesi dahi memnu’ olur” (*mecelle*, Md.34, 35) genel kuralına göre sadece vakfın satımı hususunun açıklanacağını satın alınma konusuna değinilmeyeceğini beyan etmiştir. Yûnus-zâde bu meseleyi soru-cevap tarzında ele almakta, sorulan soruların cevaplarını fıkıh kitaplarının ilgili yerlerinden Arapça metinler koyarak hazırladığını ifade etmektedir.

Yûnus-zâde özel mütevellisi bulunan bir vakıfta, vakfın genel yöneticisi olan Zeyd’in kiralama, değiştirme ve benzeri yollarla tasarruf yapmak üzere mütevellinin izni olmaksızın tasarrufun caiz olup olamayacağını sorarak bu tasarrufun caiz olamayacağını ifade etmektedir. Yûnus-zâde bu sorunun cevabının Hanefi fukahasından İbn Nüceym’in el-Eşbah adlı eserinde yer aldığını ifade etmektedir. (İbn Nüceym, *el-Eşbah ve’n-Nezâir*, Dâru’l-Fikr, 1986, s.186) Velayet-i hasse velayet-i ammeden daha evladır (İbn Nüceyme, *el-Eşbah ve’n-Nezair*, 133) genel fıkıh kuralı kapsamında benzer sorular sorularak vakıf meselesine cevap verilmiştir. Şöyleki Şam bölgesinde Mısır vakıflarından olduğu bilinen bir vakfa Sultan’ın genel bir idareci tayin ettiği ve Kudüs’te bulunan vakıflar için Sultan tarafından tayin edilen tasarruf yapan bir idarecisi bulunmaktadır. Genel idarecinin (Nazıru’l-Amm)/ özel idareciyi (Nazıru’l-has) hukuken kendisine verilen tasarruftan engelleme yetkisi var mıdır? Genel idareci Sultan tarafından görevlendirilmiş tasarruf yapabilen özel idarecinin o vakıf üzerindeki tasarrufuna engel olabilir mi? Diye sorduktan sonra olamayacağını ifade eder ve o zaman velayet-i hassın nasıl daha kuvvetli olabileceğini sorar. (Velâyet-i hassa velâyet-i âmmeden akvâdır. (*Mecelle*, Md. 59) Halbuki bu ilim ehli fetvâ ve kadâ ashabı tarafından kuvvetli kabul edilmektedir. (Hamevî, *Gamzu Uyyûni’l-Besâir*, III, 271-272) Beldenin hakimi/kâdısı bir kişiyi hükümetin kendisini göreve atadıktan sonra vakıf mütevellisi tayin ederse hakimin vakıf

üzerinde bir tasarrufu söz konusu olmaz, kiralama ve diğer tasarruflarda bulunamaz.

Yûnus-zâde bir kasabada bulunan medrese tamamen harap olup vakıf binaya müsait değilse medrese enkazı bina yapmaya müsait olmadığından mütevellisi Amr hakimın izniyle enkazı Bekir'e misli semen ile şu kadar paraya satsa ve teslim etse medrese arsasında Bekir'e ecri misil karşılığı senede şu kadar paraya kiralanıp ücret bedeli ve enkazın semeni ile vakfı yeniden inşa etmek caiz olup olamayacağını sorar ve bunun olabileceğine hükmeder. Enkazın yok olmasından korkarsa hakim onu satar bedelini ihtiyaç durumunda imarı için harcanmak üzere tutar. Buna binaen vakıf binasının enkazı iki durumda yani dönüşü imkansız olur ve zarar görmesinden korkulursa satılır. (Sebîlürreşâd, sayı, 2-188, sayfa, 96) (İbn Nuceym, *Bahru'r-Râik Şerhu Kenzi'd-Dakâik*, Dâru'l-Kitabi'l-İslâmî, 64, V, 237)

Yûnus-zâde tamir edilmeye muhtaç bir medreseyi tamir edecek vakfın maddi bir imkanı yoksa bu vakfın bir bölümü tamir bedelini karşılayacak miktarda kiraya verilip verilemeyeceğini de sorarak şöyle cevap vermeye çalışır. Hulasa adlı eserde bunun caiz olduğu rivayet edilmektedir. Çünkü sebile ait bir at kiralanmaz. Ancak nafaka ihtiyacı için nafakasının karşılanacağı miktarda kiralanabilir. Bu mesele harcama giderleri olan bir mescidin bir bölümünün giderlerini karşılayabilecek miktarda kiralanabileceğine delildir. (İbn Nuceym, *Bahru'r-Râik Şerhu Kenzi'd-Dakâik*, V, 232; İbn Âbidîn, *Reddu'l-Muhtâr*, IV, 391)

Yûnus-zâde, söz konusu medresenin arsasından kiralama ile tamir ve inşası mümkün olmazsa arsasını değiştirmek hayırlı olmakla Amr, hakimın görüşü ve Sultan'ın emri ile arsayı değiştirme imkanı olduğu halde Bekir'in arsa ve binası mülkü olan bir ev ile değiştirme yetkisinin olup olamayacağını da sorar ve cevaben olabileceğini ifade eder.

Yûnus-zâde, vakfın değiştirilmesi ve bunun nasıl olacağı konusunu da tartışmış, Ebû Hanîfe ve ashabının görüşlerine göre şöyle cevap verildiğini belirtir: Vakfedilen şeyden yararlanılmaz ve orada o vakıf mala rağbet eden biri bulunursa bunun bedeli olarak bir arazi veya geliri vakfa ait bir ev verirse bu durumda Ebû Yûsuf ve Muhammed'in görüşüne göre amel edilir. Vakfa ait bir gelir olsa da kişi onu değiştirme konusunda arzular ise onun yerine vakfın bulunduğu yerden daha iyi bir yerden ve daha fazla gelir getiren bedel verilse Ebû Yûsuf'a göre caizdir. Bununla amel edilir. Aksi takdirde caiz olmaz. (İbn Nüceym, *Bahru'r-Râik*, V/241) Yûnus-zâde Söz konusu medrese arsasını vakfa daha yararlı bir ev ile değiştirmek mümkün olmasa adı geçen arsa yerine başka bir vakıf almak üzere para ile değiştirmek vakfa yararlı grlmekle Amr, hakim'in görüşü ve Sultan'ın emriyle zamanımızda bu arsayı para ile değiştirmeye yetkili olup olamayacağını sorup şöyle cevaplandırmıştır: Her ne kadar bu değiştirmeye Hanefi mezhebi cevaz vermiş olsa da (İbn Âbidîn, *el-Ukdu'd-Durriye fi Tenkihi'l- Fetevâ'l-Hâmidiye*, Dâru'l-Ma'rife, by, ty.I, 174, 179) ezmanın tagayyürü ahkâmın tagayyürü kuralına binaen değişim aracı olan parayı zamanın hakimleri veya vekilleri yiyip yerine başka vakıf satın almamaları galip olmakla beraber Remli gibi birkaç fukahadan başka son dönem alimleri ve Osmanlı Devleti İslam Meşihati bu değiştirmeyi men edip cevaz vermemişlerdir. (Seblrreşâd, sayı, 2-188, sayfa, 96)

Vakfın değişimi ve şartları konusunda şu bilgiye yer verilmektedir: Bir kimse vakfettiği arazisini istediği zaman bir arazi ile değiştirmesini veya satılıp parasıyla başka bir arazi alınmasını şart koşsa bu şartla vakfetmesi caizdir. Vakfeden tarafından değiştirilmesi şart kılınmayan bir vakfın değiştirilmesi için kendisinden tamamen istifade edilmeyecek hale gelip bedelin gayrı menkul olması ve değiştirenin ilim ve amel sahibi

olması Şart koşulmuştur. Vakfı değiştiren ilim ve amel sahibi olursa bu değiştirmeye kalp mutmain olur. Altın ve gümüş ile değiştirilirse vakfın zarar görme korkusu olmaz. Bahru'r-Râik adlı eserde bedelin gayri menkul olması Şart kılınmaktadır. Böyle Şart kılınması dirhemlerin vakıf mütevellileri tarafından yenilmesinden korkulur vakfı değiştiren kişinin ilim ve amel sahibi hakim olmasının Şart koşulması bu korkunun izale olunmasına vesiledir. Bu konuda bir ihtilaf söz konusudur. Çünkü ilim ve amel sahibi hakimın sadece vakfın değişiminde gereklidir. Parayla (semen) satın alınmasında Şart değildir. İlim ve amel sahibi kâdı vakfı gayri menkul ile değiştirir de vakıf mal onun veya vekilinin yanında kalır, sonra o kâdı azl olunur. İkinci yıl başka kâdı gelir vakfı teftiş etmez. Vakıf mal zayi olur. Hanefi fetva kitaplarından olan Kâdıhân'da vakfın dirhemle satılması caiz görölmektedir. Ancak Hanefi fıkıh kitaplarından Hidâye adlı eserde bu vakfın bir geliri varsa onu değiştirme konusunda bir kişi istekliyse o vakfın yerine ondan daha fazla gelir getiren ve vakfın bulunduğu yerden daha iyi bir yer verirse Ebû Yûsuf'a göre caizdir. Bununla amel edilir aksi takdirde caiz olmaz. Gayri menkulü bedel olarak belirlerse dirhemle değiştirilmeyeceğine delalet eder denilmektedir. Şafiî fakihlerinden Remlî buna itiraz ederek Kâdıhân'ın bunun caiz olduğunu söylemesine rağmen ona nasıl muhalefet edilir, demektedir. Buna göre vakfın yerine bedel verilirse ifadesinden gayri menkul olmadan değişimin caiz olmadığı anlaşılmaktadır. Vakfın değişiminin ancak gayri menkul bir mal olabileceğini dirhem ve dinarla olamayacağının sebebi ihtiyat içindir. Özellikle değişimi zamanımızın hakimlerinden biri yapması vakfın nazarında güvenilir olmaması durumunda söz konusudur. (İbn Âbidîn, *Reddu'l-Muhtâr*, IV, 387, 416).

Yûnus-zâde, Sadruş-Őerîa' vakıf malının faydalanamaz durumda olduğunda herhangi bir Şart olmadan değişimi caiz

olduğunu söylemektedir. Müellif diyor ki biz böyle bir fetva vermiyoruz. Biz bu değişimden dolayı sayısız fesad/zarara şahit olduk. Çünkü hakimlerin zalim olması, Müslümanların vakıflarını hile yoluyla iptal etmektedir. (İbn Nuceym, Sirâcüddin Ömer b. İbrahim, *en-Nehru'l-Fâik Şerhu Kenzu'd-Dekâik*, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, ty, 2002, III, 320). Bu önceki güzel zamanlarda böyleydi, bizim zamanımızda vakıftan bir eser kalmadı hep değiştirildi. (Sebîlürreşâd, sayı, 2-188, sayfa, 97)

SONUÇ

Yûnus-zâde yaşadığı toplumla içiçe eğitim hayatını sürdürmekle birlikte güncel dini meselelerle ilgilenmiştir. Bu konuda yayınlanan dergilerde gerek Türkiye de ve gerekse İslam dünyasında dini gelişmelerle ilgili hususları takip ettiği görülmektedir. Sadece dergileri okuyucu değil aynı zamanda değişik güncel fikhî konularda kendi görüşlerini de dile getirmiştir. Yine sadece bir medrese müderrisi olarak kalmamış güncel dini konularda insanları aydınlatmıştır. Aldığı eğitim hakkında bilgi edinilmemekle birlikte yukarıda bahsedilen fikhî meseleler hakkında asıl kaynaklardan bilgi sunması ilmi derinliğinin olduğunu ihsas ettirmektedir. Yûnus-zâde'nin ele aldığı fikhî konular bugün de güncelliğini korumaktadır. Ramazan ayının başlangıcı her yıl islam dünyasında büyük tartışmalara ve ayrılıklara yol açmaktadır. Ramazan ayının görülerek veya hesap yoluyla tespit edilmesi hala güncelliğin korumaktadır. Günümüzde ictihad edebilecek müctehidin olup olmaması, yeni meselelerle ilgili ictihad yapılıp yapılmaması, Arapça lisan öğrenmenin ehemmiyeti veya önemsizliği, kendisinden yararlanma imkânı kalmayan vakıf mallarının satımı, kiraya verilmesi ya da değiştirilmesi konularında ileri sürdüğü fikirler günümüz ilim adamları için yol gösterici ve katkı sağlayıcı niteliğindedir. Yûnus-zâde'nin ele aldığı bu konular yaşadığı Bolvadin ilçesinde dini hayatın canlı ve ve ilmi seviyenin ileri bir düzeyde olduğu intibasını vermektedir.

KAYNAKÇA

Aynî, Ebû Muhammed Mahmud b. Ahmed b. Mûsa b. Ahmed Bedruddîn, *el-Binâye Şerhu'l-Hidaye*, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiye, Beyrut, 2000

Berkî, Ali Hikmet, *Mecelle*, Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü, Ankara, 1959

Beyhakî, Ahmed b. Hüseyin Ali b. Musa Ebûbekir, *Şuabü'l-İmân*, Mektebetü'r-Rüşd, Riyad, 2003

-----, *Sünenü'l-Kübrâ*, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiye, Beyrut, 2003

Buhârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İsmail b. İbrahim b. Muğîre, *Sahîhu'l-Buhâr'i*, Dâru'l-Fikr, by, 1994

Dimyâtî, Ahmed b. Muhammed b. Ahmed b. Abdülganî, *İthâfu Fudalâi'l-Beşer fî Kırâât-ı Erbaati-Asar*, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiye, Lübnan, 2006

Ebû Dâvud, Süleyman b. el-Eş'âs b. İshak b. Beşîr b. Şeddâd b. Amr b. İmrân el-Ezdî, es-Sicistânî, *Sünenu Ebî Dâvud*, Dâru'r-Risâleti Âlemiye, by, 2009,

Ebu Davud, Teyalisi, *Müsned*, Daru Hicre, Mısır 1999

ed-Dâni, Osmân b. Said b. Osman b. Ömer Ebû Amr, *el-Muknî' fî Resmî Mesâhifi'l-Emsâr*, Mektebetü'l-Külliyati'l-Ezheriyye, Kahire,

Gazalî, Ebû Hamid Muhammed b. Muhammed, *el-Mustasfâ*, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiye, by., 1993, 342;

Hacevî, Muhammed b. Hasan b. el-Arabî, *el-Fikru's-Sâmî fî Târîhi'l-İslâmî*, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiye, Beyrut, 1995

Hamevî, Şihabuddin el-Huseynî, *Gamzu Uyûni'l-Basâir Şerhu fî Şerhi'l-Eşbâh ve'n-Nezâir*, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiye, by, 1985,

Heyet, *Fetavâ'l-Hindiye*, Dâru'l-Fikr, 1310

İbn Âbidîn, Muhammed Emîn b. Ömer b. Abdilazîz, *Mecmaatu'r-Resâil*, Ty, By.

-----, *Reddu'l-Muhtâr*, Dâru'l-Fikr, Beyrut, 1992

-----, *el-Ukûdu'd-Durriye fi Tenkihi'l- Fetevâ'l-Hâmiyye*, Dâru'l-Ma'rife, by, ty.

İbn Humam, Kemâlüddîn Muhammed b. Abdilvahid es-Sivâsî, *Fethu'l-Kadîr*, ty, by

İbn Mâce, Ebû Abdillâh Muhammed b. Yezîd el-Kazvîni, *Süneni İbn Mâce*, Dâru'r- Risâleti'l-Âlemiyye, Beyrut, 2009

İbn Mâze, Muhîtu'l-Burhânî, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 2004

İbn Nuceym, Siracüddin Ömer b. İbrahim, *en-Nehru'l-Fâik Şerhu Kenzu'd-Dekâik*, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiyye, ty, 2002

-----, *el- Eşbâh ve'Nezâir*, Dâru'l-Fikr, Dimeşk, 1983

-----, *Bahru'r-Râik Şerhu Kenzi'd-Dakâik*, Dâru'l-Kitâbi'l-İslâmî, Dâru'l-Ma'rife, Beyrut, ty.

Karaman, Hayrettin *İslam Hukukunda İctihad*, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1975

-----, *İslam'ın Işığında Günün Meseleleri, Yeni Şafak*, by, 1996

Köse, Saffet, *Çağdaş İhtiyaçlar ve İslam Hukuku*, Rağbet Yayınları, İstanbul, 2004

Mavsilî, Abdullah b. Mahmud b. Mevdûd, *el-İhtiyâr li Ta'lili'l-Muhtâr*, Dâru'l Kutubi'l-İlmiyye, Beyrut, 1937.

Merâkeşî, Ebû'l Abbas Ahmed b. Muhammed el-Ezderî, *Unvânu'd-Delîl min Rusûmi Hattî't-Tenzîl*, Dârû'l-Garbi'l-İslâmî, Beyrut, 1990

Merginânî, Alî b. Ebibekir b. Abdilcelîl Ebû'l Hasan Burhaniddîn, *el-Hidâye fi Şerhi Bidâyeti'l-Mubtedî*, Dâru İhyâ-i Turasil-Arabî, Beyrut, ty.

Mollâ Hüsrev, Muhammed b. Feramûz, *Düreru'l-Hükkâm Şerhu Gururu'l-Hükkâm*, Matabaatı Şeriketi's-Sahafiyeti'l-Osmaniyye, 1318

Necmuddîn, Süleyman b. AbdilKavî b. Kerim, *Şerhu Muhtasarı Ravdâ*, Müessesetü'r-Risâle, 1987, by

Nemerî, Ebû Amr Yusuf b. Abdillâh Muhammed b. Abdilber b. Asım; *Câmiu Beyânu'l- İlm ve Beyânuhu*, Dâru İbnu'l Cevzî, 1994, Suudi Arabistan,

Nisâbûrî, Müslim b. Haccâc Ebû'l Hasan el-Kuşeyrî, *Sahîh-i Müslim*, Dâru İhyâi't-Turâsî'l-Arabî, Beyrut, ty.,

Pezdevî, Abdulazîz Ahmed b. Muhammed Alauddîn el-Buhârî, *Keşfu'l-Esrâr Dâru'l-Kutubi'l-İslâmî*, ty., by.,

Razî Fahreddin, Ebû Abdullâh b. Muhammed b. Ömer b. Hasan, el-Mahsûl, Müessesetü'r-Risâle, by., 1997

Suyutî, Abdurrahman b. Ebi Bekir Celalüddin, *el-İtkân fî Ulûmi'l-Kur'ân*, el-Heyetu'l-Misriyeti'l-Âmmeti Lilkitâb, By., 1974

-----, *Miftâhu'l-Cenneh fî'l-İhticâci bi's-Sünneh*, el-Câmietu'l-İslâmiye, Medîne, 1989

Şeyhizâde, Damad Efendi Abdurrahman b. Muhammed b. Süleyman, *Mecmau'l-Enhur fî Şerhi Mültekâ'l-Ebhar*, Daru İhyâi't-Turâsî'l-Arabî, ty, ;

Şirâzî, *el-Luma' fî Usûli'l-Fıkh*, Dâru'l-Kutubi'l-İlmiye, by., 2003, 75;

Taberânî, Süleyman b. Ahmed b. Eyyub b. Mutîr Ebû'l-Kasım, *Mu'cemu'l-Kebîr*, Mektebetü İbn Teymiyye, Kahire, ts,

Zeylâî, Osman b. Ali b. Mahcen el Bârî, *Tebyînu'l-Hakâik Şerhu Kenzu'd-Dekâik*, Matabaatu'l-Kubrâ el-Emiriye, Kâhire, 1303

BOLVADIN ARAŞTIRMALARI

1

EĞİTİM
yayınevi

E-ISBN 978-605-7557-54-4

9 786057 557544